PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1216) PRO LATINIS, ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA ECCLESIÆ SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA PRIOR.

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A TERTULIANO AD INNOCENTIUM III:

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ LATINÆ TOMUS CXII.

B. RABANUS MAURUS.

PARISIIS,

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA DICTA *AVENUE-DU-MAINE*, 189, OLIM *CHAUSSÉE-DU-MAINE*, 127.

1878

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM IX, ANNUS 856.

B. RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

OPERA OMNIA

JUXTA EDITIONEM GEORGII COLVENERII ANNO 1617 COLONIÆ AGRIPPINÆ DATAM, MENDIS QUIBUS SCATEBAT INNUMERIS CURA QUA PAR ERAT EXPURGATAM, NOVISSIME AD PRELUM REVOCATA ET NOVO ORDINE, CHRONOLOCICO SCILICET, DIGESTA;

VARIIS PRÆTEREA MONUMENTIS

QUÆ SUPPEDITARUNT

MABILLONII, MARTENII ET DACHERII COLLECTIONES MEMORATISSIMÆ,

AUCTA ET ILLUSTRATA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SEXTUS.

VENIT SEPARATIM TOMUS SEXTUS 10 FRANCIS; VENEUNT AUTEM 6 VOLUMINA 42 FRANCIS GALLICIS.

—

PARISIIS,

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA DICTA *AVENUE-DU-MAINE*, 189, OLIM *CHAUSSÉE-DU-MAINE*, 127.

—

1878

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM IX, ANNUS 856.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXII CONTINENTUR.

B. RABANUS MAURUS, FULDENSIS ABBAS,

POSTMODUM

MOGUNTINUS ARCHIEPISCOPUS

Clichy. — Ex typis Paul Dupont, 12, via dicta Bac-d'Asnières (1705 2-8.

ENARRATIONUM

IN

EPISTOLAS BEATI PAULI

LIBER NONUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS PRIMAM.

ARGUMENTUM.

(*Hier.*) Corinthii sunt Achivi, et hi similiter ab apostolis audiverunt verbum veritatis, et subversi multifarie a falsis apostolis, quidam a philosophiæ verbosa eloquentia in sectam legis Judaicæ inducti sunt. Hos revocat Apostolus ad veram et evangelicam sapientiam, scribens eis ab Epheso per Timotheum discipulum suum. (*Ambr.*) Præcepto autem Domini admonitus Apostolus resedit apud Corinthios annum et menses sex, docens inter eos verbum Dei : hinc est quod cum magna fiducia et charitatis affectu agit cum eis, aliquando commonens, aliquando arguens, aliquando blandiens ut filiis. Nam multæ causæ sunt propter quas scribit ad eos : quarum prima hæc est quod more hæreticorum dissentientes, ab invicem, hominibus devoti, Pauliani, Petriani et Apolloniani dici volebant, non Christiani ; quod valde exprobrat Apostolus : erant tandem inter eos qui ab his dissentirent, Christo soli dicati. Secunda hæc est, quia eloquentia delectari cœperant et terrena philosophia, ut sub nomine Christi his imbuerentur quæ contraria sunt fidei. Tertia eo quod inflati essent, quod non iret ad illos Apostolus. Quarta propter fornicatorem, quem inter se esse patiebantur. Quinta ut commoneret de præterita Epistola, quam ante hanc quæ prima dicitur scripserat. Sexta quia invicem sibi injurias et fraudes facere cœperant, et infidelium potius examina requirebant. Septima causa est, in qua designat licere sibi sumptus accipere, sed contemnere, ne forma esset rapacibus pseudoapostolis. Octava vero est, ut respondeat epistolæ illorum : perturbari enim cœperant ab hæreticis de matrimoniis. Nona est, in qua declarat sic debere manere unumquemque ut credidit. Decima autem de virginibus, eo quod nihil sit sibi præceptum, et reliquæ sunt quæ in corpore videbuntur.

CAPUT PRIMUM.

Laudat Corinthios Apostolus, ad concordiam exhortatur illos qui dicunt se baptizatos a diversis : et quod Deus stultam fecerit sapientiam hujus mundi.

Paulus vocatus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei. (*Ambr.*) Ad Romanos aliter cœpit, quia
A altera causa est : hic vero Apostolum se esse Christi Jesu Dei voluntate scribit, quia omnia quæ egit, Filii Dei egit voluntate, qui dixit ad eum : *Vade, ego longe ad gentes mittam te* (*Act.* XXII). Hinc vocatus est apostolus, hoc est, Dei voluntate missus ad gentes, per quod tangit etiam illos quos neque Christus miserat, neque verum erat quod docebant. Deum enim et Christum ideo frequenter nominat, ut Christum Deum non ipsum Patrem ostendat, sed esse Christum Filium Dei, esse et Deum Patrem, non unionem cum ostenditur Filium dici. Aliam significationem habet Jesus, aliam significationem habet Christus, cum sit unus Jesus Christus Salvator noster, Jesus tamen proprium nomen est. Illi, quomodo Moyses proprio nomine appellatur, quo-
B modo Elias, quomodo Abraham, sic tanquam proprium nomen Dominus Jesus ; Christus autem sacramenti nomen est, quomodo si dicatur propheta, quomodo si dicatur sacerdos : sic Christus commendatur unus in quo esset redemptio totius populi Israel. *Per voluntatem Dei.* Voluntate Dei vocatus est ad fidem, sed sua sponte et suo arbitrio credidit, sicut ait in Actibus apostolorum : *Non fui incredulus cœlesti visioni* (*Act.* XXVI). (*Ambr.*) Multæ enim sectæ emerserant, quæ Evangelium Christi pro sensus sui arbitrio asserebant, ex quibus rami aridi exstant nunc usque, quarum assertores ecclesias evertebant. Hinc Apostolus omnia quæ hæresibus contraria sunt, ponit, ac se verum prædicatorem, per id quod a Christo Dei voluntate missus est, asse-
C verat. *Et Sosthenes frater.* Etiam istum sua commendat societate. (MAUR.) *Frater*, inquit, non apostolus : hunc autem idcirco secum scribentem inducit, quia ex ipsis doctor erat, et pro his valde sollicitus.

Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi sanctificatis in Christo Jesu. (*Ambr.*) Propterea Ecclesiæ scribit, quia adhuc singulis ecclesiis rectores non erant constituti. Et cum in multis arguat eos, ait, *sanctificatis in Christo Jesu.* Sed ideo quia regenerati in Christo sanctificati sunt : post autem cœperant male conversari, ut ostenderet omnem Ecclesiam sanctificatam fuisse in Christo : sed quosdam illorum prava doctrina pseudoapostolorum eversos a traditione

veritatis. *Vocatis sanctis.* *(Aug.)* Hoc est vocati estis ut sancti sitis, quod est, ut non recedatis a regula sanctificationis. Invocat te, Domine, fides mea, quam dedisti mihi, quam inspirasti mihi per humanitatem Filii tui, per ministerium prædicatoris tui, et quomodo invocabo Deum meum, Deum et Dominum meum? quoniam utique in meipsum eum vocabo cum invocabo eum. *Cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi in omni loco ipsorum et nostro.* Sacerdotum est invocare Deum quibus dicitur : *Sic benedicetis filios Israel invocantes nomen meum super illos* (*Num.* VI) ; et Psalmista dicit : *Et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus* (*Psal.* XCVIII), quem sacerdotem fuisse illa res probat, quia et sacerdoti successit, et hostias offerebat, de quo etiam secundum historiam dictum est : *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem* (*I Reg.* II), qui quamvis non sit ex genere Aaron, tamen de tribu Levi esse in Paralipomenon legitur, quia ipse hunc constituit, qui et illum. Ita enim Aaron elegit, ut alios postea eligendi non amiserit potestatem. *In omni loco ipsorum et nostro*, quia sacerdotes et suo et apostolorum loco funguntur, propter quod ecclesiarum etiam apostoli nominantur. (*Ambr.*) Aliter in memorata sententia, qua dicit *cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum, et nostro.* Cum Judæis vero jungit et gentes, *quia salus ex Judæis est* (*Joan.* IV), ut in omni loco ubi gentes quæ invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, et ubi Judæi supra memorati sunt, similiter sint omnes unum. Pseudoapostoli enim qui nomen Christi per prudentiam mundi prædicabant, id est, admista philosophia veterem legem et prophetas reprobabant, negabant enim Christum vere crucifixum, sed tantum visum crucifigi, sicut Marcion et Manichæus. Unde Apostolus : *Nos autem*, inquit, *prædicamus Christum crucifixum.* Neque carnis resurrectionem fatebantur quod propheta Isaias clamat, dicens : *Qui in monumentis sunt non resurgent.* (*Isa.* XXVI).

Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Christo Jesu Domino nostro. Cæterum, quia dixerat, *qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi*, ne Patris aut nomen, aut donum tacuisse videretur, et suspicionem forte aut occasionem daret unionis, docet Christum quidem rite invocandum, sed omnem gratiam esse Patris, ut et duos qui in unum sunt per divinitatem ostenderet, et Patris auctoritatem præferret. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis* . Quanquam omnibus in Ecclesia scribat, sed ita significat cum aliquando corripit, aliquando laudat, ut unusquisque cum epistola legitur, intelligat quid pro se, quid adversum se dicatur ; in una enim plebe duobus populis scribit, ut cum arguit qui male versantur, sciant sibi hæc scripta : similiter et cum laudat, sciat qui in regula manet ad se hæc dici. Ideoque *gratias ago*, inquit, *Deo meo semper pro vobis super gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu.* Quæ gratia sic data est in Christo Jesu, qui hoc consti-

A tutum est a Deo ut qui credit in Christum salvus sit sine opere, sola fide, in qua gratis accipit remissionem peccatorum. *Quia in omnibus ditati estis in ipso, in omni verbo et in omni scientia.* *(Ambr.)* Hoc significat quia in accepta gratia et verbo veritatis doctrinæ, scientiam spiritalem assecuti permanserunt. Ideo gratias agit in his Deo : primum solito more laudando provocat ad profectum, et dicit se quidem gaudere de eorum scientia, sed scire illos debere quia vera sapientia non inflatur, neque dissentit, quoniam in omnibus divites facti erant in illo, in omnibus virtutibus per sapientiam quæ amicos Dei et prophetas constituit, in omni scilicet verbo et omni sapientia, id est, tam Novi quam Veteris Testamenti. *Sicut testimonium Christi con-*
B *firmatum est in vobis.* (MAUR.) Testimonium quo ait : *Omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera* (*Matth.* XIII).

Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. Unde ait Salomon : *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa* (*Sap.* VII), id est cum sapientia. *(Ambr.)* Testimonium Christi confirmatum est in his, quia roborati in fide, nihil de hominibus sperabant, sed omnis spes illorum in Christo erat, nullis voluptatis illecebris capti. *Exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi.* (MAUR.) Ille vero exspectat adventum Christi, qui omnibus præparatus est ; revelatio autem dicitur Domini adventus, quia modo a nobis absconditus est. *(Ambr.)* Manifestum est hunc ex-
C spectare diem judicii, qui circumspectus sollicitus est : futurum judicium Dei, in quo Dominus noster revelabitur tam fidis quam infidis, ut cognoscant increduli ac sciant verum esse, quod credere noluerunt et pereant ; fidi vero gaudeant plus boni invenientes quam putaverant.

Qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die adventus Domini nostri Jesu Christi (MAUR.) Per doctrinam, sicut ait beatus David : *Confirma me in verbis tuis* (*Psal.* CXVIII) ; et iterum : *Pax multa diligentibus nomen tuum, et non est in illis scandalum (Ibid.).* (*Ambr.*) Alacri animo confisus de spe illorum securus est, quia inviolati usque ad futurum judicium erunt : qui enim inter tot discrimina sensuum et perturbationes diversitatum im-
D mutari minime potuerunt, procul dubio in eodem mansuros se ostendunt. Cum hos laudat, illos qui errore pseudoapostolorum depravati fuerant invitat : dum horum enim fidem prædicat, illos ad pœnitentiam provocat. *Qui et confirmabit*, inquit, *vos usque in finem sine crimine in adventum Domini.* *(Greg.)* In Epistola Joannis ita scriptum est : *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et veritas in nobis non est* (*I Joan.* I). Cum seductio est existimare esse sine peccato, quomodo confirmamur a Domino sine crimine in adventum ejus, maxime cum etiam infans unius diei non potest esse sine peccato ? Numquid ergo et crimen peccatum est sine quo quis conformatus a Domino fieri potest? Sciendum pro-

fecto nobis est quia non omne peccatum crimen est, attamen omne crimen peccatum est: sicut omnis impius et peccator est, non autem omnis peccator impius. Minima ergo et maxima peccata dicuntur; crimina autem nisi magna minime leguntur: quia nimirum vita humana Deo confirmante potest esse sine crimine, sine peccato nullatenus potest nec uno die. *Fidelis autem Deus per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri.* (MAUR.) Fidelis Deus qui confirmavit, quia vos in societatem filii ejus vocavit, quam societatem Joannes exponit dicens: *Quoniam Deus lux est et tenebræ in eo non sunt ullæ; si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur* (*I Joan.* I); et Paulus ait: *Si commortui sumus, et convivemus: si sustinemus, et conregnabimus* (*II Tim.* II). Hic locus contra Arianos facit, qui in hoc minorem esse Filium volunt, quod per ipsum omnia facta referuntur, cum hoc etiam in Patrem cadat, per quem in societatem filii ejus credentes vocati dicuntur. (AMBR.) Quis ambigat de promissis et fide Dei, quia non erit aliter quam dixit, filios adoptatos nos sibi credentes in Christum? hoc enim nos donat, quod credimus, ut quia credimus Christum Filium esse Dei, hoc nos esse mereamur, mansuri in eadem dignitate sicut manet Christus, quem credimus Filium Dei; societas enim fraternitas est, ut quomodo fidem Dei incolumem in hac causa nobis futuram ostendit, ita nos non sed diffidentes et perfidi inveniamur, perseverantes in adoptionem.

Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes. Nunc orat ut unum sentiant, hoc utique in quo renati Dei filii appellati sunt. Ad omnem enim modo Ecclesiam loquitur, ut hi qui dissentire cœperant, reverterentur ad cœptam fidem, quam videbant in his laudari, qui in illa perseverabant. *Et non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia.* Perfectos vult eos esse in eodem sensu, quem illis tradiderat, ut non discreparent. Ad aliorum enim exemplum quos supra laudat hos provocat, ut hoc sentiant ac defendant; schismata semper ex contentione nascuntur. *Perlatum est enim mihi de vobis, fratres, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos.* (AMBR.) Ecce quos in omni verbo et in omni scientia laudaverat, quibus nihil deesse in ulla gratia dixerat, paulisper loquens ad increpandum leniter veniens, divisos erga se ipsos reprehendit, et quorum prius salutem narraverat, postmodum vulnera patefacit. Peritus enim medicus vulnus secandum videns, sed ægrum timidum esse conspiciens, diu palpavit, et subito percussit. Prius enim blandam manum laudis posuit, postmodum ferrum increpationis fixit. Nisi enim verecunde, mollita fuerint palpando reprehensa, ita ut ex illis nihil audiant, quod in consolationem sonuerit, per increpationem protinus ad desperationem caderent. Sed numquid mentitus est Paulus, ut prius eis nil deesse in omni gratia diceret, quibus postmodum dicturus erat unitatem deesse? Absit hoc; quis de illo talia vel desipiens crediat? sed quia erant inter Corinthios quidam omni gratia repleti, et erant quidam in personarum favoribus excæsi, cœpit a laudibus perfectorum, ut modesta invectione ad reprehensionem pertingeret infirmorum. (AMBR.) Quamvis erronei fuerant, tamen fratres illos appellat. Sicut et in Isaia propheta dicit Deus ad illos, qui secum erant, ut eis, qui pseudoprophetis credebant, dicerent, *fratres nostri estis vos*, ut per id non dissentirent ab eis quasi fratres. Quod autem dicit, *ab his qui sunt Chloes*, aliquibus videntur homines esse manentes et fructificantes in fide Dei, aliquibus videtur locus esse, ut puta si dicatur, Ab his qui sunt Antiochiæ, aliquibus autem videtur fuisse feminam Dei devotam, cum qua multi essent colentes Deum, quibus fides non negaretur, ut quasi deferrent de Corinthiis verum esset, quod contentiones essent inter eos. Contentiones inter eos esse dixit, ut ostenderet diversitatem mentis illorum de disciplina Dominica. (MAUR.) Quæritur quomodo Apostolus credidisset aliquid de absentibus, cum scriptum sit: *Non credas omni verbo*; et iterum: *Qui credit cito, levis est corde*, etc. (*Prov.* XXV). Sed hanc gratiam habebat, ut nosset absens quid de singulis ecclesiis ageretur, sicut dicit ad Colossenses: *Et si corpore absens sum, sed spiritu præsens, gaudens et videns ordinationem vestram*, et reliqua (*Col.* II). Quia ergo noverat Corinthios ita agere ut audiebat, non credidit sine causa quasi de absentibus, quorum conversationem in spiritu probabat.

Hoc autem dico quod unusquisque vestrum dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi. (AMBR.) Errorem ostendit, sed auctorum nomina non prodidit, ne quam in loco starent, sed circumitiont ad errorem simplicium. Nam hos quos nominat sine dubio boni erant doctores, sed sub horum specie falsos apostolos tangit: si enim in his gloriandum negat, quanto magis in malis doctoribus quorum doctrinam gravem in suspectis significat. Inter eos tamen perseverantes designat, qui dicebant se Christi esse, non hominis quos superius laudat. *Divisus est Christus?* Dividitur corpus cum membra dissentiunt; divisum dixit Christum, quia gloriam ejus hominibus sibi participati sunt; sicut hæretici qui se aut Photinianos, aut Arianos, aut Cataphrygas, aut Novatianos, aut Donatianos, aut Manichæos vocari non horrent. Ita et Corinthii diversorum hæreticorum nominibus subjici cœperant, et videbatur hoc Christi hominum commodi, qui dum diversa de Christo sequuntur, dividunt Christum. Unus enim hominem tantum accipit Christum; alter Deum putativo corpore fuisse; alius dicit per prophetas prædicatum Christum; alter negat prophetas de Christo locutos. Cum unus Christus sit et Deus et homo, ut alii aliud, alii aliud et Catholicam dividunt Christum, ut quæ solidum unum esse probatur, incisum ...

Nunquid Paulus crucifixus est pro nobis? Ideo a se cœpit, ne forte putaretur aliorum ideo refutare personas ut suam commendaret. Si enim Christus pro nobis, inquit, mortuus est, quomodo gratiam ejus et beneficium hominibus imputamus ad ejus injuriam? *In nomine Pauli baptizati estis?* Si credentes hoc, inquit, in Christum baptizamur, ut in nomine ejus justificemur, quid est ut fidei hujus homines nobis auctores faciamus, immemores cœptæ credulitatis? (*Aug.*) Nam dividentibus sibi Ecclesiam et partes facere de unitate conantibus parturiens parvulos mater charitas in Apostolo exponit viscera sua, conscindit quodammodo verbis ubera sua, plorat filios, quos videt efferri, revocat ad unum nomen eos qui multa nomina sibi facere volebant, repellit ab amore suo, ut Christus ametur, et dicit : *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?* quid dicit, nolo mei sitis, ut mecum sitis, mecum estote : omnes illius sumus, qui pro nobis mortuus, qui pro nobis crucifixus est.

Gratias ago Deo quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Gaium, ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem et Stephanæ domum; cæterum nescio si quem alium baptizavi. (*Ambr.*) Gratias agit Deo quia non multos ex his baptizavit, ne qui error sub hac re cœperat, ex nomine ejus esset in plurimis, per hoc arguit arguendos, et baptizantes et baptizatos, qui ad injuriam Salvatoris baptismatis ejus gratiam hominibus deputabant, illis dissimulantibus gloriæ causa. Si enim erant sicut nunc Novatiani et Donatiani, qui baptismum sibi vindicant, a nostris baptizatos reprobantes, et baptizati ab his gloriantur in personis illorum. Denique a Christi nomine abdicati, Novatianos et Donatianos vocari se gloriantur. Crispus ergo et Gaius Corinthii sunt, quod ad testimonium nominat, quia sic baptizati sunt ab Apostolo, ut nullam illi gloriam ex hac causa dandam addiscerent. Stephanæ autem domus primitiæ sunt Achaiæ, sicut in postrema parte Epistolæ significat, quibus testimonium dat, quod in ministerium sanctis se constituerant. *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.* Quoniam majus est evangelizare quam baptizare, ideo non se missum baptizare dicit, sed evangelizare, quia in episcopo omnium ordinationum dignitas est, caput est enim cæterorum membrorum. Per quod etiam illos humiliat, quibus illi multum dabant, propterea quod ab illis fuerant baptizati, ut ex eo scirent non magnum esse baptizare; quia non omnis qui baptizat idoneus est et evangelizare, verba enim solemnia sunt quæ dicuntur in baptismate. Denique apostolus Petrus credentem Cornelium cum suis jussit baptizari (*Act.* x), nec dignatus est ministris astantibus hoc opus facere; si enim defuissent, ipse hoc egisset necessitate compulsus. Quanto ergo melior his sit, quos illi venerabantur, ostendit, et non tamen hoc nomini suo decerni permisit, sciens periculosum esse gloriam Dei nomini hominis vindicare : est enim quasi idololatria. *Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi.* Quia prædicatio Christiana non indiget pompa et cultu sermonis, ideoque piscatores homines imperiti electi sunt qui evangelizarent, ut doctrinæ veritas ipsa se commendaret teste virtute, ne hominum versutia et caliditate humanæ sapientiæ acceptabiles viderentur, non veritate, sicut disciplinæ ab hominibus inventæ, in quibus non ratio, non virtus, sed verborum quæritur compositio, ac per hoc gloriam suam quærit, qui fidem Christi verbis exornare vult : obscurat enim illam splendore verborum, ut non illa sed ipse laudetur. Sic et pseudoapostoli ne stulti viderentur prudentibus mundi in sapientia hominum Christum prædicabant duplici genere, ut eloquentiæ studerent, et ea quæ mundus in nobis stulta judicat evitarent, ut neque incarnatum Dei filium et de virgine natum docerent, neque carnis futuram resurrectionem, quia mundi istud sapientia et ratio stultum æstimat, quos reprobat. *Ne evacuetur,* inquit, *crux Christi.* Quia qui in sapientia hominis Christum annuntiat, negat veritatem prædicationis, sicut supra memoravi.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est. Manifestum est quia quibus crux Christi stultitia est, in perditione sunt, inferni enim morte non sunt erepti. *His autem qui salvi fiunt virtus Dei est.* Non est obscurum quia his qui credunt Dei virtus est, credunt enim non infirmitatem esse crucem Christi, sed virtutem ; intelligentes mortem victam in cruce cujus signum qui habent, salvi sunt, quia ab illa teneri non possunt. *Scriptum est enim* in Isaia : *Perdam sapientiam sapientium, et intellectum prudentium reprobabo.* Perdit sapientiam sapientium, non suam in eis sapientiam perdit et reprobat, quam ipse donavit, sed quam sibi arrogant qui non habent ipsius : dum quæ illa negat posse fieri facit : et reprobat intellectum prudentium, quando Deum, quem incuriosum dicunt, aggressum probat ea quæ stulta putant, ut Dei filius incarnatus de virgine crucifigeretur pro humana salute, quod factum vere testatur virtute, non verbis. *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi?* His dictis tam in Judæos quam in gentiles invehitur, quia et Judæorum scribæ, et legis doctores Deum filium habere stultum putant credi. Simili modo et gentes istud risui deputant. Sed Judæi, quia hoc non tam aperte in lege significatum est, diffidunt : gentiles vero quia mundi ratio non istud recipit ; nihil enim dicit posse fieri sine commistione, stultum judicant. Conquisitor tamen sæculi hic est, qui constellationibus agi mundum et duodecim signis ortus et occasus fieri decernit calculis, nihil omnino sine horum motu putans fieri posse. *Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?* Stulta facta est sapientia hujus mundi, putans enim se sapere inventa est imprudens. Quod enim impossibile judicabat possibile declaratum est, Deum incuriosum æstimans. Est aliquid hac asseveratione stultius, ut fecisse dicatur mundum et curam ejus non agere? ad quid fecit, si non ad illum

pertinet quod facit? sed quia vident quosdam feliciter mundo frui, quosdam deprimi, et bene agentes despici, malevolos gloriari, ideirco incuriosum Deum esse crediderunt. Qui incuriosum Deum dicit, non negat malevolum, aut injustum: est enim judicaturus est mundum, et injustus est, dissimulans de bonis et patiens fieri mala. Si igitur animadvertant seposito odio divinæ legis, possunt videre causam istam a nobis terminari, qui Dei judicium exspectamus, in quo vi depressi exaltabuntur, et violenti humiliabuntur, quia non est personarum acceptio apud Deum.

Nam quoniam in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis, salvos facere credentes. (*Aug.*) Quid enim tam simile imprudentiæ, quam qui haberet in potestate una voce suos persecutores prosternere, pateretur se teneri, flagellari, conspui, colaphizari, spinis coronari, ligno affigi, imprudentiæ simile esse et stultum videtur: sed stultum hoc superat omnes sapientes. (*Greg.*) Verbum quippe Dei sapientia est, sed stultitia hujus sapientiæ dicta est caro Verbi, ut quia carnales quique per carnis suæ prudentiam pertingere non valebant ad sapientiam Dei, per stultitiam prædicationis, id est per carnem Verbi, sanarentur. (*Aug.*) Non cognovit mundus, id est homines, Deum in sapientia ejus. Quia unicam majestatem illius figmentis dederunt, vel elementis, dissimulantes de eo, per sapientiam carnis putantes hæc debere coli, quæ videntur: propterea placuit Deo prædicationem ordinare, quæ illis stulta videretur, ut credentes quia illi diffidunt, salvi fierent, illis damnatis. Vicissitudo ergo hæc est, per quam Dei consilio falsum a vero damnatum.

Quoniam Judæi signa petunt et Græci sapientiam quærunt. (*Ambr.*) Judæi signa petunt, quia non diffidunt potuisse fieri, sed ut factum sit quærunt. Scientes virgam Aaron aridam germinasse et fructum attulisse, et Jonam a ceto deglutitum in ventre ejus tribus diebus et tribus noctibus fuisse, et vivum ejectum esse: illud tamen præcipue quærunt, ut aliquid tale videant, quod vidit Moyses in igne Deum; unde dicunt, Nos scimus quia Moysi locutus est Deus, cum itaque sit mortuum Lazarum fetidum quarto die de monumento vivum exisse. Græci vero sapientiam quærunt, quia nolunt audire præterquam quæ mundi ratione possibilia sunt.

Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. (*Maur.*) Multum suam doctrinam ab illorum sensu discrepare demonstrat. *Judæis quidem scandalum*; Scandalizantur si audiunt a se Christum mori potuisse, quem illi quasi immortalem exspectant, id est, quod dicebant: *Nos audivimus ex lege quia Christus manet in æternum* (*Joan.* XII); non intelligentes quia illum primum pati oportebat, et sic in suam gloriam introire; *gentibus autem stultitiam*; secundum mundanam sapientiam stultitia videtur, Deum

A credere crucifixum. (*Ambr.*) Scandalum est Judæis dum audiunt Christum Dei se filium confitentem, et Sabbatum evacuantem; gentibus autem stultitiam, quia audiunt ea prædicari, quæ dum rationi mundanæ non congruunt, insensata videntur, et partus virginis et resurrectio mortuorum. *Ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam*, quia apud ipsum semper est, quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*. Suadente virtute, quæ pastor Verbi est, credentes in Christum intelligunt. Judæi primum, qui signum quærebant, Christum Dei esse virtutem; et Græci similiter vident Christum Dei esse sapientiam, illam autem mundanam quam prius putabant prudentiam, maximam esse

B stultitiam. (*Amb.*) Virtus ergo Dei est quia per ipsum omnia fecit Deus Pater; sapientia autem Maurus, quia per ipsum cognitus est Deus: nec enim posset cognosci Deus, nisi per eum qui esset de eo. Quia *nemo novit, nec vidit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (*Luc.* X).

Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. (Maur.) Quod stultum putatur Dei omnem humanam sapientiam antecedit, quia per sapientiam suam liberari non poterant qui per crucis mysterium sunt salvati. (*Greg.*) Stultum quippe hominibus visum est, ut pro hominibus auctor vitæ moreretur, et inde contra eum homo scandalum sumpsit, unde ei amplius debitor fieri debuit. Nam tanto Deus ab

C hominibus dignius honorandus est, quanto pro hominibus indigna suscepit. (*Amb.*) Stultum Dei, inquit, non quia vere stultum est, sed quia ab hominibus, dum rationi mundanæ non convenit, stultum putatur, cum sit ratio spiritalis; ac per hoc sapientius dignoscitur esse hominibus, quia spiritalia plus sapiunt quam carnalia. Non enim spiritalia per carnalia sunt, sed carnalia constant per spiritalia, atque subjecta sunt carnalia spiritalibus. *Et quod infirmum est Dei fortius est hominibus.* (Maur.) Mortem, quam nec Gigantes evadere potuerunt, crucifixus infirmitas superavit. (*Ambr.*) Sine dubio cœlestia vincunt terrena quandoquidem infirmum Dei nos vel infirmum, quia infirmitas Christi magna victoria est. Vicit enim cum victus videtur, sicut ait in Psal-

D mo L: *Ut vincas cum judicaris*). Victor enim exstitit, qui injuste occiditur, reum constituens a quo occiditur.

Videte, fratres, vocationem vestram, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles. Manifestum est quia pauci sunt qui mundi rationibus utiliter magis quam eruditi sunt, hoc est, qui stellarum motus inspiciunt et disserunt. Ipsos autem dixit et Fratres secundum carnem, quos et prudentes, et idem fortes, quia potentiam crucis Christi infirmam asserunt: iniquitas enim fortis et vincere sibi videtur ad tempus. Ipsi etiam nobiles per quos superstitioni suæ originem antiquitatis assignant, nos novellos dicentes; non ergo hanc

asseverationem elegit Deus quæ in paucis est. *Sed stulta mundi elegit ut confundat sapientes.* Stulta mundi sunt virginem peperisse, et Dei filium crucifixum : credi enim hoc stultum putat, ideo Deus ut hunc confundat, hos elegit, qui hoc credunt, quod hic stultum judicat : confunduntur enim sapientes, dum quæ pauci negant, multos vident fateri. Non est enim ambiguum multorum sententias paucorum anteponi sententiis. *(Greg.)* Aliter, ad cognitionem fidei prius stulta mundi collecta sunt, ut postea etiam astuta vocarentur, Paulo attestante, qui ait : *Non multi sapientes secundum carnem non multi potentes, non multi nobiles ; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes.* Tempora namque sanctæ Ecclesiæ prima litterarum perhibentur ignara, ut videlicet cunctis in prædicatoribus suis Redemptor ostenderet quod ad vitam credentes populos non sermo, sed causa suaderet. *Et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. (Ambr.)* Idem sensus est, quia quod pauci infirmum putant, hi qui se prudentes æstimant in sæculo, diffidentes de spe, a multis virtus asseritur, quia multi credunt, quod infideles non credunt ad illorum ruborem. Vident etenim infirma Christi nominata dæmoniis imperare, prodigia facere : infirma autem sunt mundo injuriæ, et passio Salvatoris nescienti hæc ad virtutem proficere, quia ideo ista pati se permisit, ut vinceret mortem : injuste enim pati et potentem resistere nolle, gloria est patientis, et damnatio occidentis. *Et ignobilia hujus mundi et contemptibilia elegit Deus quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.* Ignobilia ergo et contemptibilia elegit, non quia vere ignobilia et contemptibilia sunt, sed sic judicantur a mundo, quia spernunt rationes mundanas credendo in Christum, ut ea quæ sunt vere ignobilia et contemptibilia destrueret, quia ipsi magis judicandi et condemnandi sunt qui judicant : asseverationem enim illorum error invenit : nec fuit ab initio ; nostra autem disciplina ab initio est. Destruitur ergo dum sine testimonio nudis verbis asseritur. Nostra vero non verbis solis, sed et teste virtute probatur. Quare autem primo ignobiles paucos, imperitos, impolitos elegerit Dominus, cum haberet ante oculos suos turbam magnam in comparatione quidem illorum pauperiorum pauciores, sed in genere suo multos divites, nobiles, doctos, sapientes, quos postea etiam collegit, exponit Apostolus sacramentum : *Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia, et stulta hujus mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et ignobilia hujus mundi elegit Deus, et ea quæ non sunt,* id est, non computantur, ut quæ sunt evacuentur. Venerat enim docere humilitatem, expugnare superbiam ; venerat humilis nullo modo hic prius altos quærere qui tam humilis venerat ; primo quia elegit nasci de illa femina, quæ desponsata erat fabro ; non elegit ergo amplos natales ne in hac terra nobilitas superbiret ; non elegit saltem nasci in amplissima civitate, sed natus est in Bethlehem Judæ, quæ nec civitatis nomine nuncuparetur, hodieque illam incolæ loci illius villam appellant, tam parva, tam exigua, tam prope nulla est nisi pristina Domini Christi nativitate nobilitaretur. Elegit ergo infirmos, pauperes, indoctos, non quia reliquit firmos, divites, sapientes, nobiles, sed si ipsos primo eligeret, merito divitiarum suarum, merito substantiarum, merito natalium sibi eligi viderentur, atque inflati de his rebus salutem humilitatis non reciperent, sine qua nemo potest redire ad illam vitam, unde non laberetur nisi per superbiam. *(Aug.)* Sed forte diceret aliquis : Etsi ipse humiliter natus est, in discipulorum nobilitate jactare se voluit. Non elegit reges aut senatores, aut philosophos, aut oratores. Imo vero elegit plebeios, pauperes, indoctos, piscatores. Petrus piscator, Cyprianus orator. Nisi fideliter præcederet piscator, non humiliter sequeretur orator. Non de se quisquam desperet abjectus, teneat Christum, et spes ejus falsa non erit. *Ut non glorietur omnis caro in conspectu Dei. (Ambr.)* Id est, ut sapientia carnis erubescat in errore suo judice Deo : sensus enim carnis est diffidere Dei potentia virginem peperisse, quia hoc mundi ratio, qui cognatus est carnis, non recipit. *(Aug.)* Videte quemadmodum nobis abstulit gloriam, ut daret gloriam ; abstulit nostram, ut daret suam ; abstulit inanem, ut daret plenam ; abstulit nutantem, ut daret solidam. Non ergo in te debes gloriari, quod prohibuit Veritas sed quod ait Apostolus, hoc præcepit Veritas : *Qui gloriatur, in Domino glorietur (II Cor.* x),

Ex ipso enim vos estis in Christo Jesu. (Ambr.) Ex ipso, id est, ex Deo, qui omnipotens est, esse nos in fide Christi : Dei enim propositum est ut veritatem ejus et misericordiam per Christum disceremus. Veritas est mysterium Trinitatis, misericordia vero, qui cum essemus captivi redemit nos. *Qui factus est sapientia nobis, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.* Ad confirmationem credentium Christum Dei voluntate dicit egisse quæ gessit, ut sciamus vere nos sapientiam didicisse et sanctificatos esse, et justificatos, et redemptos a Deo per Christum, nemo enim redemit nisi quod fuerat suum. Sive ergo quod redempti sumus, sive quod sanctificati, id est, ab opere carnis et idolorum immunditia purgati, sive quod justificati (justum est enim creatorem colere cæteris spretis), sive quod sapientes per id quod mundanos didicimus imperitos, totum hoc Dei beneficium est per Christum. Redemptio tamen nostra hæc est : obtulit enim se Christus diabolo cupienti ut peccati in se contradictionem auferret, et sic captivos ejus erueret. *(Greg.) Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia,* qua scilicet justitia, dum in hoc mundo contra vias peccatorum venit, antiquum hostem vicimus, a quo capti tenebamur. *(Aug.)* Filius factus est nobis sapientia a Deo et justificatio, quia temporaliter nos ad illum convertimur, id est ex aliquo tempore, ut cum illo maneamus in æternum, et ipse ex quodam tempore. *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis,* ea porro justitia quæ vivit in seipsa procul dubio Deus est, et incommutabiliter

vivit; sicut autem cum sit in semetipsa vita, etiam nobis fit vita, cum ejus efficimur utcunque participes; ita cum in se sit justitia, etiam nobis fit justitia cum ei cohaerendo vivimus, et tanto magis minusque justi sumus, quanto illi magis minusque cohaeremus. Unde scriptum est de unigenito Filio Dei, cum sit utique Patris sapientia atque justitia, et semper in semetipso sit, quod factus sit nobis sapientia et justitia et sanctificatio, et redemptio.

Et quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Est plane ille summus Deus, vera justitia, vel ille verus Deus summa justitia, quam profecto esurire ac sitire debemus; ea nostra est in hac peregrinatione justitia, et qua postea saturari cupimus; ea nostra est in aeternitate plena justitia. (Cass.) Cuncta namque si ab uno homine volumus mutuari, aut difficile, aut certe nunquam idonea ad imitandum exempla nobis poterunt reperiri, quia licet necdum Christum omnia in omnibus factum secundum Apostolum videmus, eum in omnibus tamen hoc modo possumus, id est, per partes in omnibus, invenire. De ipso enim dicitur: *Qui factus est nobis a Deo sapientia, justitia, sanctificatio, et redemptio.* Dum ergo in alio sapientia, in alio justitia, in alio sanctitas, in alio mansuetudo, in alio castitas, in alio humilitas reperitur, membratim Christus per unumquemque nunc sanctorum divisus est; concurrentibus vero universis in unitatem fidei ac virtutis, redditur in virum perfectum, plenitudinem sui corporis in singulorum membrorum compage ac proprietate perficiens. Donec veniat ergo illud tempus quo sit Deus omnia in omnibus, in praesenti potest hoc quo diximus modo, id est per partes virtutum, esse in omnibus Deus, licet nondum plenitudo earum omnia sit in omnibus; quia licet unus religionis nostrae sit finis, professiones tamen diversae, quibus ad Dominum tenditur, sicut in collationibus seniorum plenius disputandum est. Ideoque discretionis et continentiae forma ab his est nobis peculiariter expetenda, a quibus virtutes has per gratiam Spiritus sancti uberius videmus effluere, non quod illas quae in multos divisa sunt, solus possit acquirere, sed ut in his bonis quorum capaces esse possumus ad eorum nos imitationem qui eas peculiariter obtinuere, tendamus. (Aug.) *Et quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur in Domino glorietur.* Hoc scriptum est in Jeremia propheta (*Jer.* IX.) Dicendum est quid dicat propheta ut in Domino glorietur. Quia non poterit confundi qui gloriatur in Deo; opera enim ejus et magnificentia in rebus gestis apparent. Ideoque, inquit, confundantur in idolis suis, qui non plasmaverunt coelum et terram. Simili modo, et qui in hominibus gloriantur quos sciunt utique nullius esse virtutis, quare et ait Scriptura: *Vanus qui est in homine* (*Eccli.* XXXIV). Sic enim qui gloriatur non nisi in Domino glorietur, cum cognoscit non suum sed illius esse, non solum ut sit, verum etiam ut non nisi ab illo bene sibi sit, a quo habet ut sit.

CAPUT II.

Ostendit Apostolus se [illegible] crucifixum [illegible] aspere.

Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non per sublimitatem sermonis aut sapientiae, annuntians vobis testimonium Dei; neque enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Christum Jesum et hunc crucifixum. (Hieron.) Non judicavi. Quia sic capere divinitatis ejus mysteria non possent persuasi, solo sola humanitatis ejus infirma locutus sum. Quoniam superius gradatim sermonem disciplinae nostrae extendit, nunc iterum aliter illis traditum probat, quam quae ostendit; quia et in humilitate sermonis et in stultitia praedicationis sicut mundo videtur, locutus est illis de Christi mysterium; quod idem mysterium erat quia quod manifestum est, absconditum erat a saeculis apud Deum Deus verbum. Invenitque autem esse in quibus gloriabantur, quia et per eloquentiam pravam doctrinam commendabant, prudentiam mundi sectantes, crucem Christi tractabant, erubescentes stulti appellari a mundo: ut neque natum Christum de Virgine praedicarent, neque vere crucifixum docerent, quia stultum videtur, Dei Filium natum hominem fateri et crucifixum. Hos et Joannes apostolus designat dicens: *Qui negat Christum venisse, Antichristus est; et qui negat Filium, nec Patrem habet* (*I Joan.* II); quia ipsum Patrem sibi Filium appellatum dicebant ex quibus Marcion traxit errorem. Quae arguit clausa videntur, quia non illa manifestat, sed intelligi vult, ex eo quod in poenitentiam mundi invitatur, quae est religioni vicinior; quae autem sunt quae corripit ejus judicare vult dici, ut quoque nostra irridet, sicut stulti a se omnes in Corinthiis reprehendi videbantur: corpus enim ipsum memorat, ut ex eo membrorum ejus vitia agnoscantur; Corinthiis tamen manifesta erant quia causas in quibus arguebantur non ignorabant. *Et ego in infirmitate et timore multo fui apud vos.* (Ambr.) Christum enim in stultitia humanae sequentiae praedicans, odium sibi et persecutionem verebatur, quasi rem vanam annuntians, et inimicitiam Judaeorum atque gentilium. *Et sermo meus et praedicatio mea non in persuasibilibus sapientiae verbis.* Ostendit quia ne hominum favorem acquireret, ubi erat humanae sapientiae placere noluisse, neque verborum arti studuisse, sed fidem suam exhibuisse, quia doctrinam suam non ornata traditione humana acceptabilem esse voluit, verborum strepitu, sed ipsis rebus, quia res ante verba sunt. *Sed in ostensione Spiritus et virtutis Dei.* Ut quia verba quae infirma pars videtur erant, res tamen simplici prudentia videntur, Deus praedicationem suam non testimonio verborum voluit commendari, sed virtutibus, ut verbi stultitia indicata fortis ac sapientiam demonstraret spirituali ratione fundata. *Sapientiam autem loquimur inter perfectos.* Hos est inter eos qui secundum Christi virtutis testimonium sapientiam fatentur; hi enim sapientes et perfecti sunt, qui fidem non magis verbis habent, quam rebus. Sapientiam autem non

hujus sæculi. Recte ait *sapientiam non hujus sæculi,* sed futuri, in quo veritas Dei negantibus apparebit: hoc enim sæculum rationem hanc non capit infirmitate cogitationis terrenæ. *Neque principum hujus sæculi qui destruuntur.* Manifestum est non esse sapientiam hanc principum hujus mundi, quia destruuntur ab illa: Christianitas enim omnes destruit errores, quos alibi Apostolus enumerat, id est, idololatriam, avaritiam et cætera vitia, sicut dicit Joannes apostolus: *Propter hoc venit Filius Dei ut solveret opera diaboli* (*I Joan.* III).—*Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est.* Occultum sensum manifestare missum se testatur, quem neque principes, neque potestates scirent, neque mundus audierat; ac per hoc stultum putari, quia incognitum est; esse autem rationale et salutare teste virtute, cui omnis intentio cedit rationis humanæ. Abscondita est ergo Dei sapientia, dum non in verbis, sed in virtute est; non humana ratione possibilis, sed Spiritus efficacia credibilis. *Quem prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram.* Usque adeo vera sapientia, et cum Deo semper fuisse declaratur, ut ante sæcula prædestinata in gloriam nostram dicatur, qui credimus. Præscius enim Deus errores futuros in mundo, quem erat facturus, hoc decrevit ad confusionem illorum qui sibi stultitiam sapientiam facturi erant, ad nostram autem gloriam qui credituri eramus et credimus. *Quam nemo principum hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent.* Principes hujus sæculi non solum homines accipiendos Judæorum ac Romanorum, sed et hos principes et potestates quos supra dixit, ad quos vere pertinet dictum hoc, adversus quos nobis colluctatio est *spiritalia nequitiæ in cœlestibus* (*Eph.* IV), quia consilio ac voluntate illorum crucifixus est Christus. Denique post tentationes *recessit,* ait, *diabolus usque ad tempus* (*Luc.* IV), et ipse Dominus: *Princeps*, inquit, *hujus mundi venit et in me invenit nihil* (*Joan.* XIV). Principes ergo hujus sæculi per ignorantiam Dominum majestatis crucifixerunt. Nam Judæorum principes, quomodo principes hujus sæculi possunt intelligi, qui erant subjecti regno Romano, et neque Romanorum principes crucifixerunt Christum; quippe cum dixerit Pilatus: *Nullam causam mortis invenio in eo* (*Joan.* XIX), unde et manus lavit, dicens Judæis: *Innocens ego sum a sanguine justi hujus, vos videritis* (*Matth.* XXVII): hi ergo principes crucifixerunt Dominum, quos triumphavit libere in semetipso. Quamvis dicat Lucas evangelista de dæmonibus: *Sciebant enim Christum ipsum esse Jesum* (*Luc.* IV); scierunt quidem ipsum esse, qui in lege promissus erat, mysterium tamen ejus quo filius Dei est nesciebant. Hoc etiam et Petrus apostolus ad populum Judaicum dicit (*Act.* III): *Scio, fratres, quia per ignorantiam gessistis hoc malum, sicut et principes vestri,* non tamen sæculi. Si ergo per ignorantiam servi occiderunt Dominum, peccatum eis ascribi non debet: sed non licet hoc ignorare. Et quamvis Dominum esse nescierint, tamen, quia rem

A impiam faciebant, non erant nescii. Dominus tamen majestatis dicitur crucifixus, cum mori nesciat: sed quia *Verbum caro factum est,* id est, Dei Filius incarnatus homo factus est, ipsi ascripta est mors, quia Judæi non utique carnem persecuti sunt, sed eum qui operabatur per carnem; ac per hoc quamvis Dominus majestatis mortem ignoret, quantum ad Judæorum tamen votum pertinet, et ad principum hujus sæculi, Dominum occiderunt in carne. Ex forma enim servi crucifixus est et tamen Dominus gloriæ crucifixus est: talis enim erat illa susceptio quæ Deum hominem faceret, et hominem Deum. (*Aug.*) Quid tamen propter quid, et secundum quid dicatur, adjuvante Domino, prudens et diligens lector intelligit. Nam ecce diximus, quia secundum
B id quod Deus est glorificat suos, secundum hoc utique quod Dominus gloriæ est, et tamen Dominus gloriæ crucifixus est, quia recte dicitur, et Deus crucifixus non ex virtute divinitatis, sed ex infirmitate carnis.

Sed sicut scriptum est: Qoud oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus eum. (*Ambr.*) Hoc scriptum est in Apocalypsi Eliæ, in Apocryphis. Per hoc exemplum inopinatam rem factam dicit, et quæ non solum in humanum sensum non caderet, sed et cœlestes potentias lateret, Dei scilicet Filium incarnatum, ut quod supra dixerat firmaret, quia si principes hujus sæculi Dominum hominem factum non intellexerunt, quanto magis homines. Sed si verba offendiculum
C vel scandalum faciebant, virtutibus tamen et signis fides non debuerat denegari: infirmitati enim et ignorantiæ humanæ virtus debuerat præponi et credi quod humanæ rationi impossibile videbatur, ideoque diligentibus Dominum, id est, credentibus præparavit donum hoc. (*Aug.*) Aliter, quod oculus non vidit, quia non est color, nec auris audivit, quia non est sonus, nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis illuc debet ascendere. *Nobis vero revelavit Dominus per Spiritum suum.* (*Hier.*) Si oculus non vidit nec auris audivit quæ præparavit Deus his qui diligunt eum, quomodo idem Apostolus infert, *nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum?* Si revelatum est Apostolo intelligendumne est quod et ille
D aliis revelaverit; atque brevis responsio est, non debere requirere, quid sit illud quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit: si enim ignoratur quomodo sciri potest quod promittitur in futuro, non cernitur in præsenti; spes enim quæ videtur, non est spes, sed jam certa possessio quomodo si velit quispiam dicere, ostende mihi quod impossibile est, loquere quod audiri non potest, expone quod non comprehendit humana cogitatio. Ergo hoc sensu Apostolus dixisse credendus est, quod carnalibus oculis et aure carnali, et cohitatione mortali, non possint spiritalia comprehendi. Et: *si enim noveramus quondam Jesum secundum carnem, sed nunc jam non novimus eum;* et in Joannis Epistola scribitur: *Charissimi, nunc filii Dei sumus, et*

[illegible] manifestum est quod filius [illegible], quoniam A *videbimus eum sicuti est (I Joan. III).* Quodque revelatum sibi et sanctis per Spiritum esse testatur, non statim sequitur, ut ipse aliis revelarit; aliquin audivit et in paradiso verba ineffabilia, quæ aliis narrare non poterat, aut si narravit, nequaquam ineffabilia sunt. (*Idem.*) Nam quia principes sæculi hoc ignorabant, Deus hoc per Spiritum suum revelavit credentibus, quia res Dei non potest sine Spiritu Dei addisci. Nam non solum hominibus sacramentum istud missum se dicit [illegible], sed et principibus et potestatibus in cœlestibus qui Dominum crucifixerunt, ut hoc prædicante in terris, discunt qui sunt in carnalibus cœlis, qui degunt sub elementis firmamenti. Hic ergo singularis apostolus est, et qui hanc gratiam consecutus est, quia Trinitatis B mysterium a nullo sic potuit explanari; unde et *vas electionis* divino judicio vocatus est. *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* (*Aug.*) Non utique, ut quod nescit inveniat, sed quia nihil relinquit omnino quod nesciat. (*Idem.*) Quia enim de Deo est hic Spiritus, omnia novit. *Dei profunda* autem ideo ait, quia omnem virtutem et præsentiam ejus novit: quod omnino creaturæ impossibile est. *Quis enim scit hominum ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Manifestum est cogitationes nostras a nullo sciri, nisi ab animo nostro, quem spiritum dixit. (*Idem.*) Denique in Evangelio inter cætera sic ait: *Et spiritus ejus [illegible] ad illum* (*Matth.* [illegible]). Spiritus hominis in Scripturis dicitur ipsius animæ potentia rationalis, qua distat a pecoribus, et eis naturæ lege dominatur, de quo dicit Apostolus: *Nemo scit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est.* Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso C est, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum et manifestet cogitationes cordis, ut eas non solum quisque suas videat, sed aliorum. Secundum hoc enim dixit Apostolus, neminem scire quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est, secundum quod videmus in nobis; nam secundum id quod credimus nos videmus et multos fideles esse novimus, et multa [illegible] eam [illegible] sit. Quis ergo hominum scit? (*Greg.*) Si ea quæ sunt hominis nemo scit nisi spiritus hominis qui in ipso est, qua ratione in Job legitur: *[illegible] cogitationes vestras* (*Job.* [illegible]). Sed tunc spiritus hominis ignoratur ab altero, cum verbo, vel operatione non demonstratur, nam cum scriptum sit: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos* (*Matth.* [illegible]), per hoc quod foris agitur, quidquid intus latet aperitur. Unde recte quoque per Salomonem dicitur: *Quomodo in aquis [illegible] vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus* (*Prov.* XXVII). Deinde beatus Job cum amicorum colloquentium cogitationes nosse non diceret, adjunxit, *et sententias contra me iniquas*, ut ex patenti se ostenderet, quia hoc quod in eis latebat invenisset. *Sic et quæ in Deo sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei.* (*Amb.*) Hic Spiritus

Dei docuit nos quod sit naturaliter; non docuit, et docuit nos de mysterio Christi, qui non solum Spiritus Dei est, sed et Christi.

Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est. Hinc scimus quia Spiritum qui de Deo est accepimus, quia mundi spiritus non potest scire, quæ ab hoc nobis [illegible] sunt. Spiritus autem mundi hic est, per quem arrepticii tenentur, qui sine Deo sunt; est enim inter mundanos spiritus potior, unde solet conjecturis quæ mundi sunt divinare, quem pythonem appellant. Hic enim est, qui per verisimilia fallitur et fallit; hic est, qui per sibyllam locutus est; semina astrorum secutus, facinus volens inter sidera habere. *Ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis.* Quia enim Dei Spiritus datus est nobis, scimus quæ a Deo donata sunt nobis; non enim hoc possemus scire, si mundi spiritum haberemus, quia non potest scire mundi spiritus. Sensum enim Dei nemo novit, nisi qui de Deo est Spiritus Dei. Inferiora enim non possunt superiorum scire consilium, neque creatura auctoris indignoscere voluntatem. *Quæ et loquimur.* Ut hinc manifestum sit scire nos quæ a Deo nobis donata sunt, quia hæc et loquimur, ut et alii discunt per doctrinam spiritalem. Prædicatoribus enim id est apostolis, munera divinitus sunt, quæ traderent populis, et addiscerent principes hujus sæculi quid admisissent mali. (*Aug.*) Nam cum Dominus ait: *Quia servus nescit quid faciat Dominus ejus* (*Joan.* XV), non autem charitatem, ut amici Domini esse possemus, quod sentiat Dominus faciat, scimus non solum eum hominem, verum etiam patrem ipse facere nos, et non ipsi nos; et id hoc sciamus, quare nisi ipso facit? Non enim spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, ab ipso quidquid boni est donatur. Ergo quia et hoc bonum est, ab ipso utique datur, ut sciatur a quo bonum omne donetur, ut sumimus de munibus bonis qui gloriatur in Domino glorietur (*[illegible]* [illegible]) (*Leo.* XIII). Quid est plenius habere? Scire unde habeas. Qui autem non habet id est, nescit unde habeat, et quod habet auferetur ab eo. Denique, si ut ipse ait, per spiritum [illegible] scire [illegible] in hoc donata D (*Aug.* VIII). Sicut apostolus Paulus cum commendaret nobis gratiam Dei in Spiritu sancto ait: *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est*, et quasi diceretur illi unde dinoscis, secutus ait, *ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis.* Ergo Spiritus Dei spiritus est charitatis, spiritus hujus mundi spiritus est elationis. Qui habent spiritum hujus mundi, superbi sunt, ingrati sunt Deo; multa dona quæ habent, sed non colunt eum a quo habent: ideo sunt infideles. (*Greg.*) Non in doctrina verborum humanæ sapientiæ, sed in doctrina Spiritus. [illegible] quippe hanc sapientiam sola puritate veritatis ostendere, non autem aliquid fucatum facere. (*Aug.*) Verba enim humanæ sapientiæ hanc innotescere non valent, neque litteraturæ studiis apprehendatur.

sed per fidem spiritali ratione concipitur, dicente Isaia propheta : *Nisi credideritis, neque intelligetis* (*Isa.* VII) ; naturali enim magis lege, quam cursu siderum, et calculis signorum, quæ in firmamento denotantur, addiscitur. Denique credentes non humanis verbis sed naturæ suæ vident congruere, quod credunt : opus enim agnoscit opificem ; ideoque Evangelium animis nostris loquitur spiritalia, excitans illos ad cognitionem sui Creatoris. *Spiritalibus spiritalia comparantes.* Hoc est, his qui mundanam prudentiam refutant, spiritalem efficaciam tradere, quæ mysterio fidei continetur, ad illuminandos sensus benevolorum hominum ; credentes enim quæ mundi sapientia stulta judicat, spiritales sunt. *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei : stultitia enim est illi.* Pecoribus enim similis sensum suum in terra deprimit, ideo non assequitur nisi quæ videt, nec putat aliquid posse fieri, quam quomodo scit. Ideo quidquid aliter audit, quam novit, stultum judicat ; nihil enim æstimat posse fieri, sine commistione. Unde ridet, audiens Deum filium genuisse, quem scit simplicem et incorporeum ; et virginem peperisse, et resoluta corpora rursum revocari ad vitam : cum hæc magis ad laudem Dei proficiant ut credatur fecisse, cujus operis ratio investigari non possit : Deus est enim qui fecit. Imbecillitas enim humana stultum putat, quod scientia sua non concludit ; cum hoc magis stultum deberet habere, et illud prudens, quod quia Dei factum dicitur, comprehendi non potest, humanam traditionem sequentes, dum unius Dei fidem abnegant, spiritaliter factum est quod, ratione carnis inflati, putant fieri non posse, et sic reprobi annotati spiritaliter condemnati sunt. (*Aug.*) Hunc Spiritum quod illi non habeant, qui sunt ab Ecclesia segregati, Judas apostolus apertissime declaravit dicens : *Qui seipsos segregant animales Spiritum non habentes.* Unde in ipsa Ecclesia etiam illos qui per nomina hominum, quamvis in ejus unitate constitutorum, quædam schismata moliebantur, Paulus apostolus arguens, ait inter cætera : *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia est enim illi, et non potest scire quoniam spiritaliter dijudicatur,* ostendit quid dixerit *non percipit*, id est, scientia non capit. Verum hos in Ecclesia constitutos parvulos dicit nondum spiritales, sed adhuc carnales, et lacte alendos, non esca. *Quasi parvulis*, inquit, *in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis : sed nec adhuc quidem potestis* (*I Cor.* III). Ubi dicitur, *nondum*, vel non adhuc, profecto non desperatur, si eo tenditur, ut sit aliquando quod nondum est, *adhuc enim*, inquit, *estis carnales*, et ostendens, unde sint carnales : *Cum enim sit inter vos*, inquit, *æmulatio et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis?* atque idipsum planius aperiens, *cum enim quis dicat,* inquit : *Ego quidem sum Pauli, alius autem, Ego Apollo, nonne homines estis?* Hi ergo, id est Paulus et Appolo, concordes erant in unitate Spiritus et vinculo pacis, et tamen quia eos isti inter se dividere, et pro altero inflari adversus alterum cœperunt, dicuntur et homines, et carnales, et animales, non valentes percipere quæ sunt Spiritus Dei : et tamen quia non sunt ab Ecclesia segregati, parvuli appellantur in Christo, quos utique vel angelos, vel deos esse cupiebat quos arguebat, quia homines erant, id est, in his contentionibus, non quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum sapiebant. De illis vero qui sunt ab Ecclesia segregati non dictum est, ea quæ sunt Spiritus non percipientes, ne ad scientiæ perceptionem referretur, sed dictum est, *Spiritum non habentes.* Non est autem consequens, ut qui habet etiam sciendo percipiat quod habet ; habent ergo istum Spiritum in Ecclesia constituti parvuli in Christo, adhuc animales atque carnales, quid habeant percipere non valentes, id est, intelligere et nosse. Nam quomodo essent parvuli in Christo, nisi renati ex Spiritu sancto ? Nec mirum videri debet quod quisque aliquid habeat, et quod habet ignoret. Ut enim taceam de omnipotentis atque incommutabilis Trinitatis divinitate, quis facile scientia percipit quid sit anima, et quis non habet animam ? Postremo ut verissime noverimus, quod parvuli in Christo, nondum percipientes quæ sunt Spiritus, habent tamen Spiritum Dei, paulo post intueamur quemadmodum eos ipsos increpans ait : *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* hoc itaque nullo modo diceret ab Ecclesia segregatis, de quibus dictum est : *Spiritum non habentes*.

Spiritalis autem dijudicat omnia, ipse autem a nemine judicatur. (Amb.) Quoniam vera ratio spiritalium est, id est credentium, hoc enim quis nuncupatur quod credit, ideo ipsi omnia judicant. Ipsorum enim exemplo infidelitas dijudicabitur, ipsi autem a nemine judicabuntur : quis enim condemnet vera dicentem ? Cum enim constet omnes inimicos fidei falsa tenere pro veris, accusatio illorum in irritum jam deducta est veri judicio condemnata ; quia *qui non crediderit,* inquit Dominus, *jam judicatus est* (*Joan.* III). [Aug.] Ita homo renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus, qui creavit eum, et spiritalis effectus dijudicat omnia, quæ utique judicanda sunt : ipse autem a nemine judicatur. Quod autem judicat omnia, hoc est, quod habet potestatem piscium maris, et volatilium cœli, et omnium pecorum et ferarum, et omnis terræ, et omnium serpentium quæ repunt super terram : hoc enim agit per mentis intellectum, per quem percipit quæ sunt Spiritus Dei. Alioquin *homo in honore positus non intellexit, comparatus est jumentis insensatis, et similis factus est illis* (*Psal.* XLVIII). Judicat etiam spiritalis approbando quod rectum, improbando autem quod perperam invenerit in operibus moribusque fidelium, in castitate, in jejuniis, in cogitationibus piis de his, quæ per sensum corporis percipiuntur : de his enim judicare nunc dicitur in quibus et potestatem corrigendi habet. *Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum ?* (Amb.) Sensus Dei

est, quo hæc spiritaliter possit fieri, per quæ mundi sapientia stulta probaretur, negans posse fieri quod factum est. Quem sensum nullus est qui cognoverit, et displiceat illi, ut emendet consilium Dei, quia qui cognovit, laudat potentiam Dei, quem qui omnia negat posse, nec mundum credit fecisse. Quid enim magnum est ut de se credatur generasse, qui non ambigitur cuncta ex nihilo fecisse? quippe cum dicat Salvator: *Apud Deum autem omnia possibilia sunt* (*Luc.* XVIII), cunctis liquet quia Deus consiliariis non eget, qui ipsis quoque consiliariis humanum sapientiæ consilium præbet; de quo etiam scriptum est: *Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* Sed quemadmodum cum panis vel vestimentum egenti tribuitur, hoc se Dominus accepisse testatur; ita cum nescienti cuilibet rectum consilium datur, hoc ipse accepit, cujus ille membrum est qui eruditur. Omnes etenim fideles membra nostri redemptoris sumus, et sicut ipse in nobis per misericordiam largitatis pascitur, ita ipse in nobis per doctrinæ consilium juvatur. *Nos autem sensum Dei habemus.* Hoc dicit, quia credentes participes sumus ejusdem divinæ sententiæ.

CAPUT III.

Renuntiat errorum Corinthiorum, quia annuntiari [illegible] quibus [illegible] tradidisset, [illegible] de [illegible] super lignum, fenum, stipulam et de stultis sapientia mundi.

Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. (Amb.) Nunc hos loquitur qui propterea quod sæculi adhuc voluptatibus serviebant, carnales erant. Quamvis jam baptizati essent, et Spiritum sanctum accepissent; tamen quia post baptismum statim ad veterem hominem fuerant reversi, cui abrenuntiaverant, dicuntur carnales. Spiritus enim sanctus tunc permanet in eo, cui se infuderat, si maneat in proposito renovationis; si quo minus, abscedit; ita tamen ut si se reformaverit homo, redeat ad illum, semper enim paratus ad bonum est, diligens pœnitentiam. *Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* Quamvis renati essent in Christo, tamen non fuit dignum tradi his spiritalia; accepta enim fide, quæ est veluti semen spiritale, nullum fructum Deo dignum fecerant, ut perfectionis verba mererentur addiscere, sed quasi parvuli imperfectionis consilio studebant. Apostolus autem vir dignus et modicus spiritalis cuicunque secundum vires ejus tradebat, ne per imperfectionem et imperitiam quid de rebus spiritalibus scandalum pateretur. *Nondum enim poteratis.* Ostendit quare non illos debuisse audire quæ confirmatis discenda sunt. *Sed neque nunc potestis, adhuc enim estis carnales.* Hoc valde repulit temeritatem illorum, qui querebantur dudum se non audisse spiritalia, cum adhuc indigni essent audire. Pseudoapostoli enim promiscue omnibus uno atque eodem genere tradebant, nullius personam discernentes, ut acceptabiles fierent per hypocrisin commendati, cum constet Dominum et auctorem nostrum Christum aliter populos, aliter discipulos docuisse, et inter ipsos apostolos fuisse distantiam. Tribus etenim discipulis gloriam suam in monte ostendit, discipulis et turbis [illegible], quandiu a mortuis resurgeret. (Greg.) Sancti etenim prædicatores quasi portæ nobis sunt, qui nos ad interiorem intellectum æternæ sapientiæ perducunt; sed cum adhuc infirmioribus non alta et mystica, sed parvulis quæ capi prævalent, prædicant, portæ exteriores sunt; cum vero perfectis profunda et mystica loquuntur, portæ interiores. Videamus qualiter porta exterior pateat: *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* Videamus qualiter porta interior pateat: *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Videamus utrum eadem ipsa sit porta interior et exterior, [illegible] et [illegible] (*Rom.* I), qui rursum dicit, *sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis* (*II Cor.* V); in hoc enim quod contemplando et loquendo sapientibus mentem excedit, porta interior est; in hoc vero quod parvulis sobrie in prædicatione se temperat, et quanta altitudo Spiritus infundatur in mente, [illegible], exteriorem portam se esse manifestat. Ipsi itaque et exteriores portæ doctores sunt, et interiores, quia hos et in primordio fidei, spei, atque charitatis instituunt; et cum jam perfectioribus cœlestis regni mysteria prædicant, per subtiliorem sensum eos ad interiora perducunt. (Aug.) Prædicatus ab apostolis Christus crucifixus, et Judæis erat scandalum, et gentibus stultitia, et ipsis vocatis Judæis et Græcis Dei virtus et Dei sapientia; sed carnalibus parvulis prædicandi id tantum tenentibus, spiritalibus autem [illegible] hoc, et etiam intelligendo cernentibus. Hoc igitur primitus cognito, quod ex ipsa quæ simul audiunt spiritales atque carnales, pro suo quisque modo capiunt, illi, ut parvuli, isti ut majores, illi, ut lactis alimentum, isti ut cibi solidamentum, nulla videtur esse necessitas ut aliqua secreta doctrinæ taceantur et abscondantur infidelibus, seorsum docenda majoribus, hoc est intelligentioribus et hoc idem fieri [illegible] putatur, quia dixit Apostolus: *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus;* hoc ipsum enim quod non judicavit se scire inter eos nisi Jesum Christum et hunc crucifixum, quia non potuit loqui quasi spiritalibus, quia id sicut spiritales capere non valebant. Quicunque enim spiritales inter eos erant, id est, quod illi tanquam carnales audiebant, spiritali intellectu ipsi cognoscebant, ut sic intelligatur, quod non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; ac si diceret, non potuistis quasi spiritales, sed quasi carnales capere quando loquebar. Itaque fortassis non tanquam parvuli in Christo [illegible] doctrinam esse carnales, [illegible] et [illegible] conversatione sejuncti, et ab illo [illegible] carnis pollutione [illegible], spiritalem statum [illegible] apprehendere [illegible] virtute [illegible], [illegible] qui [illegible] quasi [illegible] mittere hanc [illegible] mundo, sed carnalium [illegible]

nicationum deseruisse contagia, tanquam qui summam perfectionis per hoc apprehenderimus, remissiores deinceps erga emendationem cæterarum passionum lenioresque reddamur, et inter utrumque detenti, gradum spiritalis profectus assequi nequeamus, existimantes ad perfectionem nobis habendam sufficere, quod exteriore homine videmur de conversatione mundi hujus ac voluptatibus segregati.

Nam cum in vobis æmulatio et contentiones sint, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis ? (Amb.) Indignitatis causas ostendit ; quia de homine qui sperat auxilium, carnalis est ; qui autem spreta humanitate de Deo sperat, spiritalis est, quia Deus spiritus est. (*Aug.*) Quid est ambulare secundum hominem, hoc est esse carnalem, quod a carne, hoc est, a parte hominis intelligitur homo, et eosdem ipsos quippe dixit superius animales, quos postea carnales, ita loquens : *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei : stultitia est enim illi.* Talibus igitur, id est animalibus, paulo post dicit : *Et ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus*, et illud et hoc eodem loquendi modo, id est, a parte totum : ab anima namque et a carne quæ sunt partes hominis potest totum significari, quod est homo : atque ita non est aliud animalis homo, aliud carnalis, sed idem ipsum est quod utrumque, id est secundum hominem vivens homo, sicut non aliud quam homines significantur, sive ubi legitur : *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro* (*Rom.* III) ; sive quod scriptum est : *Septuaginta quinque*[*septuaginta*] *animæ descenderunt cum Jacob in Ægyptum* (*Gen.* XLVI) ; magis autem hoc apparuit in his quæ subjunxit : *Cum enim quis dicit : Ego sum Pauli ; alius autem Apollo : nonne homines estis ?* (Greg.) Et quamvis Scriptura sacra aliquando homines ponere soleat humana sapientes, sicut ait Apostolus : *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis ?* paulo post subdidit dicens, *nonne homines estis ?* Nonnunquam tamen dicit, eos, quos a bestiis ratione distinguit, id est, quos non alteri bestiali passionum motu demonstrat, quibus per prophetam Dominus dicit : *Vos autem greges pascuæ meæ estis homines* (*Psal.* XCIV), quia illos nimirum Dominus pascit, quos voluptas carnis jumentorum more non affectat. At contra hi qui carnali affectioni succumbunt non jam homines, sed jumenta nominantur, sicut de quibusdam in peccato suo morientibus per prophetam Dei : *Computruerunt jumenta in stercore suo* (*Joel.* I). Nonnunquam vero cum se vitium proterve minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpæ manifestioris, et ex latere requisitæ copprobrio confundantur, ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe quod defendunt. Unde cum proterve Paulus Corinthios adversum se invicem videre inflatos, ut alius Pauli, alius Apollo, alius Cephæ, alius Christi esse se dicerent, incestus culpam

A in medium deduxit, quæ apud eos et perpetrata fuerat et incorrecta remanebat. (*Amb.*) Sicut enim gloriantes in Deo et de ipso homine gratiam sperantes, dii dicuntur a Deo adoptati ; ita et in homine gloriantes, et homines, et carnales dicuntur, sententia Dei conclusi, qua ait : *Ego dixi, Dii estis ; vos autem sicut homines moriemini* (*Psal.* LXXXI). A sua ergo persona incipit, ne forte putaretur per invidiam magis personas illorum destruere, ostendens magnum errorem et ad Dei contumeliam pertinere, quando Deo prædicato, gloria datur hominibus. Quid ergo minus est a gentilitate, dum adhuc aliquid de hominibus speratur ? *Quid igitur est Apollo, quid vero Paulus ? ministri ejus cui credidistis.* Ut quia ministri sunt, spes in his non sit, sed in Deo, cujus sunt mi-

B nistri. Illi enim gratiarum actio deferenda est, cujus donum est : hi vero servi, quos etiam invitos oportet dispensare. Nunquid non Moyses coactus est ire ad Pharaonem (*Exod.* III) et Jonas invitus est missus prædicare Ninivitis (*Jon.* I), et Ananias contradicens missus est Saulo manum imponere ? (*Act.* IX.) *Et unicuique sicut Dominus dedit.* Id est sicut voluit et scivit, divisit singulis officia ministerii. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit.* Plantare est evangelizare et ad fidem attrahere ; rigare vero, baptizare solemnibus verbis : peccata autem dimittere et Spiritum dare, Dei solius. Si ergo effectum salutis Deus dat, nulla salutis gloria in hac re hominis est : scimus enim et Spiritum sanctum sine manus impositione datum a Deo, et non baptizatum

C consecutum remissionem peccatorum. Nunquid non hic invisibiliter baptizatus est, quando donum baptismatis consecutus est ? (*Greg.*) Magna sunt quæ per vocem suam Dominus facit, sed minus magna essent si perscrutari potuissent. *Facit ergo*, juxta beatum Job, *magna et inscrutabilia Job.* XXXVII), quia ostendit foris perfectionem operis, sed latet intus ipsa qualitas operationis. Voce sua foris etiam per apostolos insonat, sed corda audientium per semetipsum interius illustrat , Paulo attestante , qui ait : *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.*

Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (Amb.) Et plan-

D tata enim solent emori, et rigata ad effectum fecunditatis minime pervenire, nisi det Deus vegetam vitam. Quantum ergo ad honorificentiam Dei pertinet, nihil est homo, quantum autem ad ministerium pertinet, necessarius est, ut honorificetur quasi servus, non ut aliquid de illo speretur ad injuriam Dei. (*Aug.*) Quid volebat Simon nisi laudari in miraculis, extolli superbia ? Ipsa enim eum compulit ut pecunia emendum putaret donum Spiritus sancti (*Act.* VIII). Cujus superbiæ contrarius Apostolus in humilitate manendo, in meridie fervens Spiritu, fulgens prudentia, dicit : *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Quia dixerat : *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum*

dedit; et iterum: *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?* Vide quomodo se coli respuit pro Christo, et non vult se fornicanti animæ ostentare pro sponso. Nonne magnum videtur plantare et rigare? Sed *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat*. Quomodo tamen? non se dicit aliquid ad salutem eorum quos in Christo ædificare cupiebat. (*Greg.*) Adjutores enim Dei sumus: nam cum ei quem ipse per internam gratiam infundit nos exhortationis voce concurrimus, hoc quod ille per Spiritum agit intrinsecus, nos exterius per ministerium vocis adjuvamus, et tunc solum nostra exhortatio ad perfectionem ducitur, cum in corde Deus fuerit, qui adjuvetur: unde et alias dicit: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. Plantare quippe et rigare adjuvare est, quod utrumque vacuum erit ministerium si in corde Deus non dat incrementum. Sed qui de sensu suo alta sapiunt, esse humiliter Dei adjutores nolunt, quia dum se esse utiles Deo æstimant, a fructu se utilitatis alienant. Unde et Veritatis voce discipulis dicitur: *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus quod debuimus facere fecimus* (*Luc.* XVII). *Qui autem plantat et qui rigat unum sunt.* (Aug.) Unum sunt, quia ambo mercenarii sunt, quamvis diversa sint illorum officia. Nescio utrum inveniatur in Scripturis dictum, *unum sunt*, quorum est diversa natura. Si autem et alia plura ejusdem naturæ sint, et diversa sentiant, non sunt unum, in quantum diversa sentiunt. Nam si jam unum essent, ex eo quod homines erant, non diceret, ut sint unum, sicut et nos unum, cum suos discipulos Patri commendaret. At vero Paulus et Apollo quia et ambo homines, et idem sentiebant: *Qui plantat*, inquit, *et qui rigat unum sunt*. Cur ergo sic dicitur unum, ut non addatur quid unum? et plura unum dicuntur, eadem natura atque essentia non dissidens neque dissentiens significatur; cum vero additur quid unum, potest aliquid significari ex pluribus unum factum, quamvis diversis natura, sicut anima et corpus non sunt utique unum, quid enim tam diversum, nisi addatur aut subintelligatur quid unum, id est, unus homo, aut unum animal. Inde Apostolus: *Qui adhæret*, inquit, *meretrici, unum corpus est* (*I Cor.* VI).

Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. (Amb.) Quamvis enim unum sint, sed quia major est qui evangelizat quam qui baptizat, ideo discrevit mercedes illorum, et non solum ad hoc sed ad doctrinæ sinceritatem pertinet, ut major dignus mercede sit, qui inviolatam tradit doctrinam.

Dei enim sumus adjutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Hoc ad apostolorum personam pertinet, quos constat Dei esse adjutores, dum vicarii sunt Christi. (*Greg.*) Sed considerandum est, ne forte illa sententia beati Job, huic loco contraria sit, quasi æmulatores suos loquitur dicens: *Cujus adjutor es? Nunquid imbecillis?* (*Job.* XXVI.) Apostolus autem dixit: *Dei sumus adjutores*. Si ergo bonum est esse adjutores Dei, quid Heliu reprehenditur de adjutore Dei? Ad quod respondetur, nimirum scire nos convenit, quia nonnulli defendendo Deum offendunt, et sunt nonnulli qui, quantum in ipsis est, causam Dei defendunt: isti veraciter prædicando Dei adjutores sunt; illi increpando fallaciter amicos pro Deo satagunt, sed satagendo offendunt; isti cum ignoti sed cogniti de Deo loquuntur: illi etiam vera loquentes a Deo minime cognoscuntur. Dominus de Heliu loquens (*Job.* XXXVIII): *Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?* Quid est quod Dominus de illo interrogat dicens: *Quis est iste involvens sententias?* et tamen interrogando repellat adjungens, *sermonibus*, inquit, *imperitis*? Ille vero sententias veras dicebat, sed eas sermonibus imperitis involvebat, quia dicta Spiritus sancti de reprobis in Job retorquebat, de quo, quia sine querela erat, Dominus testimonium dederat. Non eodem modo ergo dicimus: *Deus adjutor noster in æternum*, quo dicimus: *Dei sumus adjutores*; ille enim non eget adjutorio nostro, nos autem nihil possumus facere sine ipso. *Dei agricultura, Dei ædificatio estis vos*, quia videlicet civitas habet hic et in cœlestium consortio magnum jam ædificium suum. In ædificio quippe lapis lapidem portat, quia lapis super lapidem ponitur, et qui portat alterum, portatur ab altero: sic itaque sic in sancta Ecclesia unusquisque et portat alterum, et portatur ab altero. Nam vicissim se proximi tolerant, ut per eos ædificium charitatis surgat. *Secundum gratiam quæ data est mihi ut sapiens architectus fundamentum posui.* (Amb.) Gratiam sibi datam dicit, ut dignus esset prædicare Evangelium, ut se hoc Dei esse ostenderet, non hominis. Secundum hanc itaque gratiam ut sapientem architectum fundamentum se dicit posuisse. Sapiens architectus est, qui juxta disciplinam auctoris collocat fundamentum, id est, qui secundum traditionem Salvatoris evangelizat. *Alius autem superædificat.* Superædificia sunt, quæ post prædicationem Apostolorum supervenientibus traduntur aut malis aut bonis doctoribus. *Unusquisque autem videat quomodo superædificet*, id est, ut superædificia congruant fundamento: ne si obliqua fuerint et tetra, ruinam faciant, manente tantum fundamento: quia si male docuerint, Christi nomen perdurant, quod est fundamentum; doctrina autem mala peribit, sicut Dominus ait: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur* (*Matth.* XV).

Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. (Greg.) Christus Jesus portat fundamentum, et lapides a lapidibus alterutrum portantur, quia redemptor noster omnia nostra tolerat, sed in ipso nihil fuit, quod tolerari debuisset. (*Amb.*) Ideo nemo potest ponere aliud fundamentum, quia quamvis hæretici sint aliqui, non tamen dicunt nisi sub Christi nomine, aliter enim cum nominatæ veritatis non possunt nisi interposito salvatoris nomine prædicare, ut veniant a

rias et absurdas nominis dignitas acceptabiles faciat. (A) *Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos.* (Amb.) Lapides pretiosi sunt quos non corrumpit ignis. Tria genera posuit præclara in mundo, in quibus bonam doctrinam significavit, *Ligna, fenum, stipulam.* Tria alia genera posuit, sed frivola : in his corrupta et vana doctrina designata dignoscitur. (*Aug.*) Qui bene vivunt, qui Deum honorant et laudant, qui patientes sunt in tribulationibus, qui desiderant patriam, ipsi ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos : qui autem amant adhuc sæcularia, et negotiis terrenis implicati sunt, et dediti sunt vinculis quibusdam et affectibus carnis, domibus suis, conjugiis, possessionibus, et tamen Christiani sunt, ita ut cor eorum non recedat a Christo, quomodo in ædificando nihil præpo- (B) nitur fundamento, ædificant quidem ipsi ligna, fenum, stipulam. Sed quid sequitur? *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit.* Ignis nempe tribulationis et tentationis ; iste ignis multos probavit hic martyres, omne autem genus humanum probabit in fine. Inventi sunt martyres qui haberent ista sæcularia. Quam multi divites et senatores passi sunt? Ædificabant tamen quidam eorum ligna, fenum, stipulam, in affectibus carnalium et sæcularium curarum : sed tamen quia Christum fundamentum habebant, super quod ædificabant, arsit fenum, et ipsi permanserunt in fundamento, sicut dicit Apostolus : *Si cujus opus permanserit, mercedem accipiet,* nihil perdet, quia quod amavit hoc inveniet. Quid ergo illis fecit ignis tribulationis? Probavit eos. Si ejus opus permanserit, mercedem accipiet; si cujus opus arse- (C) rit, detrimentum patietur. Sic aliud est igne non lædi, aliud per ignem salvari, et unde? propter fundamentum. Non recedat ergo de corde fundamentum, noli supra fenum ponere fundamentum, hoc est, noli anteponere fenum fundamento, ut fenum habeat primum locum in corde tuo, et secundum Christus, sed si jam non potest nisi esse ibi fenum, vel primum locum ibi habeat Christus, et fenum secundum.

Uniuscujusque opus manifestum erit, dies Domini declarabit, quia in igne revelabit r. Hoc est mala doctrina in igne omnibus apparebit, nunc enim quosdam fallit : nihil in ædificio præponitur fundamento. Quisquis itaque sic habet in corde Christum, (D) ut ei terrena et temporalia, nec ea quæ licita sunt atque concessa, non præponat, fundamentum habet Christum; sin autem præponit, etsi videatur habere fidem Christi, non est tamen in eo fundamentum Christus, cui talia præponuntur, quanto magis si salutaria præcepta contemnens, committat illicita, non præposuisse Christum, sed postposuisse convincitur. Si quis itaque Christianus diligit meretricem, eique adhærens unum corpus efficitur, jam in fundamento non habet Christum. Si quis autem diligit uxorem suam, si secundum Christum, quis ei dubitet in fundamento esse Christum? Si vero secundum hoc sæculum, si carnaliter, si in morbo concupiscentiarum, sicut et gentes quæ ignorant Deum, etiam hoc secundum veniam concedit Apostolus, imo per Apostolum Christus; potest ergo et iste in fundamento habere Christum. Si enim nihil ei talis affectionis voluptatisque præponat, quamvis superædificet ligna, fenum, stipulam, Christus est fundamentum, propter hoc salvus erit tanquam per ignem. Delicias quippe hujus mundi, amoresque terrenos, propter conjugalem quidem copulam non damnabiles, tribulationis ignis exurit, ad quem pertinent ignem et orbitates et quæcumque calamitates quæ auferunt hæc, ac per hoc ei qui ædificavit, erit ædificatio ista damnosa, quia non habebit quod superædificavit, et eorum amissione cruciabitur, quibus fruendo utique lætabatur; sed per hunc ignem salvus erit merito fundamenti, quia etsi utrum id habere mallet, an Christum, a persecutore proponeretur, illud Christo non præponeretur. Vide in Apostoli verbis hominem ædificantem super fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos; *qui sine uxore est cogitat quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo.* Vide alium ædificantem ligna, fenum, stipulam, *qui autem matrimonio junctus est,* inquit, *cogitat ea quæ sunt mundi quomodo placeat uxori.* Uniuscujusque opus manifestabitur, *dies enim Domini declarabit,* dies utique tribulationis, *quoniam in igne,* inquit, *revelabitur.* Eamdem tribulationem ignem vocat, sicut alibi legitur : *Vasa figuli probat farnax, et homines justos tentatio tribulationis* (*Eccli.* XXVII). Et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit; *si cujus opus manserit,* permanet enim quod quisque cogitat, quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo, *quod superædificavit mercedem accipiet,* id est, unde cogitavit hoc sumet. *Si cujus autem opus arserit, damnum patietur,* quoniam quod dilexerat non habebit; *ipse autem salvus erit,* quia nulla eum tribulatio ab illius fundamenti stabilitate semovit, *sic tamen quasi per ignem,* quod enim sine illiciente amore non habuit, sine urente dolore non perdit.

Et uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. (Amb.) Quia enim per ignem examinatio fiet, si in aliquo non invenerit quod exurat, manifestat illum bonum fuisse doctorem. Mala enim et adultera doctrina idcirco in ligno et in feno et in stipula significata est, ut ostenderetur ignis esse esca. (*Aug.*) Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est, et utrum ita sit quæri potest : et aut inveniri, aut latere, nonnullos fideles per ignem quemdam purgatorium, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque salvari : non tamen tales, de qualibus dictum est, *quod regnum Dei non possidebunt,* nisi convenienter pœnitentibus eadem crimina remittantur. *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est Christus Jesus.* (Greg.) Nunquid etiam ipsi apostoli per ignem probabuntur, qui non judicandi sed judicaturi duodedecim tribus Israel dicuntur? aut etiam illos ignis probabit cum quibus seipsum sanctus Paulus numeravit dicens : *Nos autem qui relinquimur, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus* (*I Thes.* IV).

Si dictorum Christi sensum penetremus, hanc obscuritatem ipso illuminante ad lucem perducimus; nam ipse dixit: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat?* (Luc. XII.) Spiritusque sanctus super apostolos descendens in specie ignis apparuit, qui in signo apparens indelebiliter, fideles intus ut ignis probavit. *Opus ergo uniuscujusque quale sit ignis probabit*, quia quos ignis spiritalis in praesenti tempore non examinat, in futuro judicio per ignem probabit. *Quicunque ergo Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei* (Rom. VIII), qui licet per ignem probati Spiritu sancto examinati sunt; nam illum per impositionem manuum episcopi accipientes, nullatenus ab eo deviarunt, sed si aliquid in se delinquunt, recognoscendo et confitendo corriguntur. Omnis enim, inquit Dominus, per ignem salietur, aut etiam hic per spiritalem, aut illic per corporalem ignem probabitur. Nimirum ergo sicut non in die judicii omnes per ignem probabuntur, ita in ipso eodemque die non omnes omnino judicabuntur, Domino testante qui ait: *Qui credit in Filium, non judicabitur; qui autem incredulus est, jam judicatus est* (Joan. III). Quos nec ergo ignis futurus probabit, et Deus nec credulos nec incredulos judicabit? Sed quasi a nobis interrogaretur, quod ergo erit judicium? postmodum subjunxit, dicens: *Hoc est judicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Hi ergo soli in die judicii judicabuntur, qui licet lucem scirent venire, tamen magis tenebras diligere dicuntur. Nam qui in tenebris manent jam judicati sunt, qui autem nihil tenebrarum habent, sine ullo judicio ad lucem pertinent. Illi vero qui licet baptizati sunt in futuro judicio judicandi erunt. De illis ergo solis judicium habebitur, ut aut ad lucem, aut ad tenebras plus pertinere debeant demonstretur. Resurgent ergo hi ut judicentur, justi ut judicent, impii ut damnentur, quia et illi resurgent, sed non in judicio, Psalmista testante, qui ait: *Non resurgunt impii in judicio* (Psal. I).

Si cujus opus manserit quod superaedificaverit, mercedem accipiet. (Ambr.) Cum enim nihil in illo [illegible] inventum fuerit doctrinae pravae, ut in bono auro, ita erit ut tres fratres in camino ignis, mercedem vitam aeternam cum gloria accepturus, quia sicut aurum et argentum et lapides quos ignis non consumpsit, ita et bonus magister incorruptibilis permanebit. *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur.* Opus quod ardere dicitur, mala doctrina est, quae interibit; cuncta enim mala peribunt, sicut iter impiorum, quia non sunt substantiae sed assertationes perversae. Damnum autem pati est, poenas perpeti: quis enim in poena positus jacturam non facit? *Ipse tamen salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Salvum futurum illum dicit, quia non interibit substantia, qua constat, sicut et doctrina mala peribit, quia accidens causa est. Ideo autem dixit: *sic tamen quasi per ignem*, ut salus haec non sine poena sit, quia non dixit: Salvus erit per ignem, ut [illegible] non combustus salvus fiat examinatus per ignem;

sed cum dicit: *sic tamen quasi per ignem*, ostendit salvum quidem illum futurum, sed poenas ignis passurum, ut per ignem purgatus fiat salvus, et non sicut perfidi igne perpetuo torqueantur, ut ex aliqua parte operis pretium sit credidisse in Christum. [illegible] defendisse pro vero, et simili modo semper fidem habebit Deo, qui abjecto falso, sectatur verum, et spiritu impietatis [illegible] extra catholicam enim veritatem quidquid est contrarium est (Aug.). Multi sunt qui per hanc lectionem male intelligentes falsa securitate decipiuntur, dum credunt quod si super fundamentum Christi crimina capitalia aedificent, peccata ipsa per ignem transitorium possint purgari, et ipsi postea ad vitam perpetuam pervenire. Intelligendum est, fratres charissimi, corrigendum est, quia ipsi se seducunt, qui sic sibi blandiuntur. Illo enim transitorio igne de quo dixit Apostolus, *Ipse tamen salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, non capitalia, sed minuta peccata purgantur, et quamvis quod pejus est, non solum tempora, sed etiam [illegible] de ipsis tamen majoribus peccatis [illegible]. Vel aliqua commemoranda sunt, ne aliquis irrationabiliter excusare conetur, et dicat, nescire se quae sunt minuta peccata, quae autem crimina capitalia. Et quamvis Apostolus capitalia plura commemoraverit, nos tamen, ne desperationem facere videamur, breviter dicimus quae illa sunt, id est sacrilegium, homicidium, adulterium, falsum testimonium, furtum, rapina, superbia, invidia, avaritia, et si longo tempore teneatur iracundia, et ebrietas, si assidua sit, in eorum numero computatur. Quicunque enim aliquid de istis peccatis in se dominari cognoverit, nisi digne se emendaverit, et habuerit spatium, longo tempore poenitentiam egerit, et largas eleemosynas erogaverit, et a peccatis abstinuerit, illo transitorio igne, de quo ait Apostolus, purgari non poterit, sed aeterna illum flamma sine ullo remedio cruciabit. Quae autem sint minuta peccata, licet omnibus nota sint, tamen quia longum est ut omnia replicentur, opus est, ut vel aliqua nominemus: quoties aliquis in cibo aut in potu plus accipit quam necesse est, ad minuta peccata noverit pertinere; quoties plus loquitur quam oportet, plus tacet quam expedit; quoties pauperem importune petentem exasperat; quoties cum sit corpore sanus, aliis jejunantibus prandere voluerit, aut somno deditus tardius ad ecclesiam surgit; quoties, excepto desiderio filiorum, uxorem suam cognoverit; quoties in carcere positos tardius requisierit, infirmos tardius visitaverit; si discordes ad concordiam revocare neglexerit; si plus aut proximum, aut uxorem, aut filium, aut servum exasperaverit quam oportet; si amplius forte blanditus quam oportet; si cuicumque majori personae, aut ex voluntate, aut ex necessitate adulari voluerit; si pauperibus esurientibus nimium delicata et sumptuosa convivia praeparaverit; si se aut in ecclesia, aut extra ecclesiam fabulis otiosis de quibus in die

judicii ratio reddenda est occupaverit; si dum incaute juramus, et cum hoc per aliquam necessitatem implere non poterimus utique perjuremus, et cum omni facilitate, vel temeritate maledicimus, quoniam scriptum est, neque *maledici regnum Dei possidebunt* (*I Cor.* VI); et si temere aliquid suspicamur, quod tamen plerumque non ita, ut credimus, comprobatur, sine dubitatione delinquimus. Hæc autem et his similia ad minuta peccata pertinere non dubium est, quæ, sicut jam dixi, enumerari vix possunt, et a quibus non solum populus Christianus, sed etiam nullus sanctorum immunis esse potuit aliquando, aut poterit: quibus peccatis licet occidi animam non credamus, tamen ita eam vel ut quibusdam pustulis et quasi horrenda scabie replentes deformem faciunt, ut eam ad amplexus illius cœlestis sponsi, aut vix, aut cum grandi confusione venire permittant, de quo scriptum est: *Aptavit sibi Ecclesiam non habentem maculam et rugam* (*Ephes.* V). Et ideo continuis orationibus, et frequentibus jejuniis, et largioribus eleemosynis, et præcipue per indulgentiam eorum qui in nobis peccant assidue redimantur, ne forte simul collecta, cumulum faciant et demergant. Quidquid enim de istis peccatis a nobis redemptum non fuerit, igne purgandum est, de quo Apostolus dixit, *quia in igne revelabitur et cujus opus arserit detrimentum patietur;* et ut breviter cuncta repetantur, omnes sancti qui Deo fideliter serviunt, lectioni et orationi vacare, et in bonis operibus perseverare contendunt, nec capitalia crimina, nec minuta peccata, id est, ligna, fenum, stipulam super fundamentum Christi, sed bona opera, hoc est aurum, argentum, lapides pretiosos superædificantes, per illum ignem de quo Apostolus dicit, *quia in igne revelabitur*, absque ulla violentia transibunt; illi vero qui quamvis capitalia crimina non admittunt, ad perpetranda minuta sunt faciles, et redimenda ea sunt negligentes, ad vitam æternam, pro eo quod Christo crediderunt et capitalia peccata non admiserunt, venturi sunt, sed prius aut in hoc sæculo per Dei justitiam, vel misericordiam, sicut jam dictum est, amarissimis tribulationibus sunt excoquendi, aut illi ipsi per multas eleemosynas et præcipue dum inimicis suis clementer indulgent, per Dei misericordiam liberandi, aut certe illo igne, de quo dixit Apostolus, longo tempore cruciandi, ut ad vitam æternam sine macula et ruga perveniant. Illi vero qui aut homicidium, aut sacrilegium, aut adulterium, aut fornicationem vel reliqua his similia commiserunt, sicut jam dictum est, si eis digna jam pœnitentia non subvenerit, non per purgatorium ignem transire merebuntur ad vitam, sed æterno incendio præcipitabuntur ad mortem.

Nescitis quia templum Dei estis et Spiritus Dei habitat in vobis? (Ambr.) Templum Dei nos dicit, ut Deum in nobis habitare sciamus: in templo enim suo habitet necesse est. Et quia Spiritum Dei dicit habitare in nobis, Deum significat intelligendum Spiritum sanctum. (*Greg.*) Cujus templi qualia sunt

A ligna, sponsa describit in Cantico canticorum: *Trabes*, inquiens, *nostræ cypressus, ligna domorum nostrarum cedri* (*Cant.* I), et idcirco hujusmodi ad templum Dei lignorum genera eliguntur, quæ sunt et bonæ fragrantiæ, et imputribilia, quæque nec corruptibili vetustati, nec esui vermium valeant subjici.

Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. (Ambr.) Hæc idcirco præmisit, ut illos compungat qui turpiter viventes corpora sua violando corruperunt, maxime illum qui uxorem patris habebat, ut ante esset reus, quam causa illius in medium prorumperet. Denique simili, imo eodem modo cum causam illius judicat, loquitur, dicens: *An nescitis* B *quia corpora vestra templum est Spiritus sancti,* quem habetis a Deo. Superius Dei templum dixit, hoc autem loco templum Spiritus sancti: quis hinc dubitet, quia Spiritum sanctum Deum significavit? (*Greg.*) Qui itaque sacerdotes sunt qui templum Dei custodiunt, nisi hi qui orando, prædicando, spiritalibus actibus vigilando sanctam Ecclesiam a malignorum spirituum immissionibus, a pravorum suasionibus, ab hæreticorum erroribus defendunt? An non custos templi fuerat, qui labores suæ passionis enumerans, dicit: *In labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate*, atque statim subdit, *præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum* (*II Cor.* XI). Pensate, quæso, custos templi C quanta sollicitudine vigilet; ecce enim in seipso inæstimabilia patitur, et cordis sui sollicitudinem aliis impertitur. Cujus rogo virtutis est, plus de utilitate proximorum, quam de sua afflictione cogitare, quis hoc digne æstimat? quis digne pensat? Laborat, luget, esurit, sitit, alget, jejunat, vigilat, et tamen vigilando de ecclesiarum omnium sollicitudine cogitat. Ecce est solertissimus custos templi in exemplo propositus, imitetur qui valet. Adversa etenim pro veritate pati, bono proximis impendere, circa animarum sollicitudinem vigilare, ne quis in perfidiam, ne quis in superbiam, ne quis in rapinam vel immunditiam laberetur, exquirere, atque conspicere, hoc est, templum Dei, id est, sanctam Ecclesiam custodire.

Nemo se seducat. (Ambr.) Id est nemo proprio vel D humano consilio putet se sibi prodesse. Ad superiorem sensum redit: *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens.* Hoc dicit, quia si quis intelligit salutem promissam et mysterium Incarnationis Domini nostri Jesu Christi, stultus fiat, id est sapientiam mundi fugiat, ut stultus ab ea judicetur, et tunc erit prudens, quia stultus sæculo prudens est Deo, dum credit Deum fecisse quæ ratio mundi non capit, sicut supra memoravi. Pseudoapostoli autem prudentes volentes fieri in mundo, neque Dei filium habere, neque incarnationem veram esse, neque carnem posse resurgere prædicabant. (*Cass.*) Moraliter autem tu, o homo, ut stultum te secundum Apostoli præceptum facias, in hoc mundo ut sis sa-

piens, nihil scilicet discernens, nihil dijudicans ex his, quæ tibi fuerant imperata, sed omni simplicitate ac fide obedientiam semper exhibens. Illud tantummodo sanctum, illud utile, illud sapiens esse judicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel majorum sanctio indixerit: tali etenim institutione fundatus, sub hac disciplina poteris durare perpetuo (*Greg.*). Sciendum nobis est quod alii intra sanctam Ecclesiam vocantur stulti, sed tamen nobiles: alii vero sunt stulti et ignobiles. Stulti namque dicuntur, sed non ignobiles nequeunt, qui carnis prudentiam contemnentes, profuturam sibi stultitiam appetunt: et ad nobilitatem internæ prolis virtutis sanctitate sublevantur, qui stultam sapientiam mundi despiciunt, et sapientem Dei stultitiam concupiscunt. Scriptum est quippe, *Quod stultum est Dei sapientius est hominibus* (*I Cor.* I). hanc nos stultitiam Paulus comprehendere admonet, dicens: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens*: hanc stultitiam qui perfecte assecuti sunt voce sapientiæ audire meruerunt: *Vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX). Hæc relinquentes temporalia gloriam potestatis æternæ assecuti sunt; quid itaque in hoc mundo stultius quam sua deserere, et quid in æternitate nobilius, quam cum Deo judicem venire? horum scilicet nobilitas Salomone attestante memoratur, cum hoc quod jam præfatum sum dicitur: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ* (*Prov.* XXXI). Valde quippe nobiles exstiterant, quos senatores vocat. Hanc in se nobilitatem Paulus aspexerat, cum cognationem conditoris per spiritum junctus diceret: « Genus ergo cum simus Dei non debemus æstimare auro aut argento, aut lapidi sculpturæ artis et cogitationi hominis divinum esse simile. Genus videlicet Dei dicimur, non ejus natura editi, sed per spiritum illius et voluntate conditi et adoptive recreati. Tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quanto per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione conscendit. At contra sunt stulti et ignobiles, qui dum supernam sapientiam remotiores sequentes fugiunt, in sua ignorantia, quasi in abjectæ prolis vilitate sopiuntur: qui etiam ad id quod conditi sunt non intelligunt, et etiam [illegible] acceptæ per imaginem generositatis perdunt. Stulti sunt ergo et ignobiles quos ab æternæ beatitatis consortio repellit sensus mentis. Scriptum quippe est: *Beati qui faciunt* [illegible] *libere*, rum, et voce egregii prædicatoris dicitur: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum* (*Greg.*) Qui ergo dum terrena sapiunt, ab intima generositate repulsi sunt, stulti simul et ignobiles fuerunt, quamdiu [illegible] fiunt stultorum et ignobilium fiunt [illegible] ac membra sequuntur, et stulti sunt, quia veram sapientiam non intelligunt, et ignobiles quia nulla spiritus libertate renovantur. (*Ambr.*) Sic autem est sapientia hujus mundi apud Deum, dum fieri Deus quod mundus fieri posse negat, sapientiam illius stultitiam probat, et cum multos diu dissimulans astutos omnes perdet, non veritatis ut prudentia sua confitentur. Scriptum est enim: *Comprehendam sapientes in astutia eorum, et iterum: Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.* [illegible] gaudium habeant [illegible]. Denique ubi sermo est, [illegible] Nam vanæ cogitationes illorum, ut stultos illos probavit, sapientiam illorum reprehendit ostendens [illegible] quod Librum dicebant, et Solum quod verum putabant. (*Aug.*) *Dominus*, inquit, *scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt*: sed et novit cogitationes Dei, quoniam justæ sunt; ille scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt, at homines sciebant cogitationes Dei, sed quibus jam amicus factus est, aperuit consilium suum. Relinquite, fratres, cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt, ut comprehendatis cogitationes Dei, quæ sapientes sunt. *Itaque nemo glorietur in hominibus.* (*Ambr.*) Quoniam enim humanæ cogitationes et consilia inquinata et infirma sunt, non est gloriandum in homine, sed in Deo, cujus consilium vituperari non potest. Quidquid enim homines sine Deo sapiunt, stultum est.

Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas (qui est Petrus), *sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura: omnia enim vestra sunt; vos autem Christi, Christus autem Dei.* Alio loco dicit de eodem sensu: *Nos autem servi vestri per Jesum* (*II Cor.* IV), sed ne per ministros posset id [illegible] sicut et Dominus dicit: *Ego sum in medio vestrum non ut ministrer, sed ministrem* (*Marc.* X; *Luc.* XXII). [illegible]

mium videatur expetere, tamen ad affectum illum filii, qui de paternæ indulgentiæ liberalitate confidens, omnia quæ patris sunt sua esse non ambigit, pervenire non poterit. Festinandum proinde nobis est, ut ad tertium gradum filiorum, qui omnia quæ patris sunt, sua esse credunt, per insolubilem charitatis gratiam conscendentes, cœlestis illius Patris imaginem ac similitudinem recipere mereamur, et ad imitationem veri illius Filii proclamare possimus: *Omnia quæ habet Pater mea sunt*, quod etiam de nobis beatus Apostolus profitetur dicens: *Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura, omnia vestra sunt.* Ad quam etiam similitudinem præcepta nos provocant: *Estote*, inquit, *vos perfecti, sicut et pater vester cœlestis perfectus est* (*Matth.* v). In illis enim nonnunquam solet interrumpi bonitatis affectus, cum aliquo vel tempore Salvatoris, vel lætitia, vel oblectatione vigor animi relaxatus, aut metum ad præsens gehennæ, aut desiderium subtrahit futurorum, et est quidem in illis gradus cujusdam perfectus imbuens nos, ut dum vel pœnarum metu, vel præmiorum spe incipimus vitia declinare, ad charitatis gradum transire possimus, quia *timor*, inquit, *non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet, qui autem timet, non est perfectus in charitate; nos ergo diligamus, quia Deus prior dilexit nos* (*I Joan.* IV). Non ergo aliter ad illam veram perfectionem conscendere poterimus, quemadmodum in nullius alterius rei, nisi nostræ salutis gratia prior nos ille dilexit, ita eum nos quoque nullius alterius rei nisi sui tantum amoris dilexerimus obtentu.

CAPUT IV.

Arguit Apostolus judicii temeritatem; de contemptu quorumdam ministrorum, atque insistit eorum correctioni.

Ita nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. (Ambr.) Hoc significat, quia minus de illo sentiebant aliqui Corinthiorum, sed ut de hoc ille homo sentiret quod et Deus qui illum elegerat, ideo ministros Christi ait, et dispensatores mysteriorum Dei: quando enim non verborum strepitu, neque humana sapientia nitebantur, intelligi debuit sacramentum Christi dispensare, in quo non verba, sed virtus fulgebat, non per quod homo, sed Deus gloriosus videretur. Collega enim piscatorum non aliter quam illi Christum prædicabat. Cum ergo ministrum se Christi et sacramentorum Dei probat, pseudoapostolos illos notat, ac negat Christi esse, quod tradunt, per id quod discordarent a traditione apostolica. *Hic jam quæritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur.* (Maur.) Interrogantis vox est, id est, jam hic putatis posse conscientias judicare? (*Ambr.*) Hoc quod dicit non solum ad pseudoapostolorum personam pertinet, sed ad reliquorum, qui accepta dispensatione, aut verecundia, aut timore, aut certæ condemnationis suæ causa constanter arguere trepidabant, aut malos sensus,

A aut mores: hic enim tam constans erat, ut ne qui vitæ suæ parceret, dummodo fideliter omnia celebraret. *Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die.* Quos in tantis vitiis reprehendit, miserum dicit ab his se judicari, quippe cum nec a justis judicandum se sciret: aut ab humana die, hoc est, quia nec a legibus mundo creditis judicandus erat. Supergressus enim humanam justitiam cœlesti justitiæ studebat, sicut dicit Dominus: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum Dei* (*Matt.* v). Humanum ergo diem cum dicit, significat et divinum, in quo judicaturus est Christus, quia sicut jurisconsulti seu pontifices, quos vocant sacerdotes, certos dies quibus judicatur decreverunt: ita et dies Domini

B definitus est, quo judicaturus est mundum. *Sed neque meipsum judico. Nihil enim mihi conscius sum.* Apertum est quia conscientiam puram habens sollicitus de se non erat. *Sed non in hoc justificatus sum.* Nunc humiliat se, et loquitur ut homo, qui possit culpam incurrere nescius *Qui autem judicat me, Dominus est.* (*Greg.*) Ac si diceret: Et recte egisse me recolo, et tamen de meritis non præsumo, quia ad ejus judicium vita nostra ducitur (*Ambr.*) Recte ait; quamvis enim humiliaverit se, tamen Domino Christo plurimum dedit, quia potest quod hominem latet, dum occulta judicat, manifestare, non ut reum faciat, sed prudentem: quamvis enim sanctus, tamen homo est, quem non potest fieri ut non aliquid lateat. Interdum enim aliquid utile putamus quod inutile est, nec enim

C omnia membra aut latera conversationis humanæ descripta habemus, ab his autem quæ gravia sunt aperte prohibiti sumus, nam quædam causæ nos fallere solent ex causis aliquibus ortæ, ut quod non est utile putemus utile, quod leve quidem est, quia propositum liberum est. Impossibile est, ut non aut ignorantia, aut negligentia, aut vanitate aut obreptione, aut cogitatione, aut necessitate, aut oblivione peccetur; nam et si ad tam præcelsum quis virtutum culmen ascenderit, ut apostolicum illud non jactanter exclamet: *Mihi autem pro minimo est, ut a vobis dijudicer, aut ab humano die, sed neque meipsum judico: nihil enim mihi conscius sum;* tamen sciat se absque peccato esse non posse; neque enim frustra idem doctor adjunxit, *sed non in hoc justificatus sum*, id est: non si

D ego justum me esse credidero, veram confestim gloriam possidebo, vel quia conscientia mea nullius peccati reprehensione compungitur, idcirco nullius sordis contagione fuscatus sum, multa enim meam conscientiam latent, quæ cum sunt mihi incognita atque obscura, Deo nota atque manifesta sunt. Ideo subjiciens: *Qui autem me*, inquit, *dijudicat, Dominus est*, id est, ab illo solo quem secreta cordium non latent verum judicii in me proferetur examen. *Itaque nolite ante tempus judicare, donec veniat Dominus.* (*Ambr.*) Monet illos ne judicent, cum judicandi sunt, et habeant duplex peccatum, sicut ait Dominus: *Nolite judicare, et non judicemini* (*Matt.* VII), sed expectate diem judicii Dei, ac si fideles et boni sint;

injuria enim judicii est, si ante cognitionem ejus a servo procedat judicium aut sententia. *Qui illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo.* Hoc dicit, quia in die judicii nihil occultum erit, omnes quæ gesta aut cogitata sunt et simpliciter et hypocrisi illic apparebit, ut et qui despectus habebatur, iste appareat dignus, et qui aliquid esse putabatur, inveniatur reprobus. Omnia enim nota erunt in die judicii, et tunc laus erit bene agenti vel cogitanti. Ille enim qui laudatur, impossibile est ne dignus sit, sicut in alio loco dicit: *Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Dominus commendat* (*II Cor.* x), quem utique nihil latet. (Greg.) Non enim sumus mortales corda mortalium. Tunc autem illuminabit Dominus occulta tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo, quia id laudabitur et diligetur a proximo, in proximo, quod se latet, ab ipso illuminabitur Deo. (Greg.) Quisquis enim in cogitatione a rectitudine exorbitat in tenebris peccat, nos ergo tanto minus debemus aliena corda audacter reprehendere, quanto scimus quia visu nostro non possumus alienæ cogitationis tenebras illustrare. Sed in hoc inferius intuendum est, quanta pater Job severitate potuit filiorum opera corrigere, qui tanta sollicitudine studuit corda mundare, qui dixit de filiis suis: *Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis* (*Job.* i). Quid ad hæc rectores Ecclesiæ dicunt, qui discipulorum suorum et aperta opera nesciunt? quid in sua excusatione cogitant, qui in semetipsis sibi nec vulnera actionum curant? (Maur.) Quæritur autem cur Paulus Corinthios prohibuerit ante tempus judicare, cum ad Philippenses scribens dicat: *Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus* (*Phil.* iii). Ille ergo qui alios prohibuit ante tempus judicare, ipse videtur hic ante tempus eos judicasse, de quibus dixit, *quorum finis interitus.* (Greg.) Ad quod respondendum potest: Christus qui in Paulo locutus est, futura jam quasi præterita agnoscit, et idcirco etiam Paulo hæc dicente, nihil ante tempus judicavit. Nam et Spiritus sanctus per apostolum Petrum ad Simonem magum ait: *Non est tibi pars, neque sors in hoc verbo* (*Act.* viii), quia futura Simonis magi quasi præterita Petro in Spiritu fuerant revelata. A quibus autem futura ut præterita minime videntur, ante tempus judicare a Domino prohibentur, de quibus et per prophetam increpando dicitur: *Væ his qui prophetant de corde suo* (*Ezech.* xiii); de corde namque prophetare est ex sola præsumptione, non per spiritum aliquid dicere.

Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo propter vos, ut in nobis discatis ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum inflaretur pro alio. (Ambr.) Transfiguravit hæc in se et Apollo, sive pseudoapostolorum glorias et traditiones perversas sub sua persona et Apollo evacuat, summatim illos designans, non singulatim, ne major fieret discordia in populo nasceretur. Nemo enim audiret personam suam lacerari aut opus, cui favet, contemptus aut taceret. Tacito autem nomine, et alias audiens se in illo se intelligit dictum, dissimulat. Sub hac ergo propositione communis personas illorum cum dicit: *Ego plantavi, Apollo rigavit,* etc., ut in his docerent nihil dandum hominibus. *Quis autem te discernit?* Idcirco erant aliqui qui amplius accipientes in baptismate, aut in doctrina, [illegible]. Hoc his loquitur qui baptizatos ab aliis plus aliquid esse putabant, quorum eloquentiæ [illegible], ut fieri quidam perversa recta putarent: tanta enim discordia in populo erat, ut multa essent studia diversarum partium, et ne omnia dicta sua epistola Apostolus, non manifestatione nominum singularum partibus, ut cum legeretur Epistola unaquæque pars ad se dicta susciperet, audiens quod causa sua intendi cognoscerent. *Quid autem habes quod non accepisti?* Nihil illum boni aliud dicit [illegible] ab [illegible], ideo frustra quæri, quod enim habebant ab Apostolis acceperant. Ad insultatores videtur loqui qui ad partes plebis loquitur: *Si autem accepisti quid gloriaris quasi non acceperis?* Hoc quasi insultatores quondam agebant per imperitiam, ut [illegible] audientes, quæ ab Apostolis jam didicerant, gloriam comparantes, de horum magisterio gloriarentur, eloquentes enim commendati prædicationis gloriam in se convertebant. Apostolus vero se contemptibilem volebat videri, dummodo Dei gloriam faceret se [illegible]. (Maur.) Ante omnia igitur Apostolus humilitatem suis auditoribus commendat, ut in quo stabilit atque consolidat, superbiæ et arrogantiæ vulnera curaret. Unde et alibi dicit (*I Cor.* iii): *Nemo glorietur in hominibus,* ut paulo superius: *Qui gloriatur,* inquit, *in Domino glorietur;* quoniam et Jacobus ait: *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (*Jac.* i). (Aug.) Illi vero hæretici, semper a seipsis justos fieri putantes, quasi hoc non Deus donabit, sed ipsi sibi, non utique in Domino, sed in seipsis gloriantur. Talibus dicit Apostolus: *Quis enim te discernit?* quod ideo dicit, quia massa illius perditionis quæ facta est ex Adam, non discernit hominem, ut vas faciat vas in honorem, non in contumeliam, nisi Deus. Sed quoniam homo carnalis et inaniter inflatus, cum audisset, *Quis enim te discernit?* posset respondere, vel voce, vel cogitatione, et dicere: Discernit me fides mea, discernit me oratio mea, discernit me justitia mea: mox Apostolus occurrit cogitationibus ejus et dixit: *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Sic enim gloriantur, quasi non acceperint qui se a seipsis justificari putant, ac per hoc in seipsis, non in Domino gloriantur. [illegible] Natura in terra [illegible] post primi parentis lapsum, et corruptibilis atque se [illegible], et [illegible], sed [illegible] superna gratia, ad [illegible] vel [illegible] communitatis, et quidquid [illegible]

de mortali propagine sentiunt meritum; quidquid vero in se boni inspiciunt immortalis gratiæ cognoscunt donum, eique de accepto munere debitores fiunt, qui et præveniendo dedit eis bonum velle quod noluerant, et subsequendo concessit bonum posse quod volunt. Unde bene per Joannem dicitur: *Adoraverunt viventem in sæcula sæculorum, mittentes coronas suas ante thronum Domini (Apoc.* IV). Coronas namque suas ante thronum Domini mittere, est certaminum suorum victorias non sibi tribuere, sed auctori, ut ad illum referant gloriam laudis, a quo se sciunt vires accepisse certaminum. *Jam saturati estis, jam divites facti estis; sine nobis regnatis.* (Amb.) Ironia est, sicut dicunt: irascentis enim verba sunt, non confirmantis, in quibus enim tanta vitia arguit, regnare illos dicit, sic enim putabant gloriantes de his quæ a pseudoapostolis tradebantur: *Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus.* Ut pius pater etiam ingratis filiis bene optat, qui enim fieri poterat ut sine apostolis regnarent? Quidquid enim non ab apostolis traditum est sceleribus plenum est: sic tamen fuerat ordo dicere, ut nobiscum regnetis, sed quia præmiserat, *et utinam regnetis*, aliter dicere non potuit, nisi ut et nos vobiscum regnemus. Regnare autem est de spe et promissis Christi securum esse, et gaudere in his quæ adversa propter nomen Christi accedunt: lucrum enim afferunt, non detrimentum; unde alio loco dicit (*II Cor.* XII): *Cum infirmor, tunc potens sum.*

Puto enim Deus nos novissimos apostolos ostendit quasi morte destinatos. Hoc ideo personæ suæ deputat, quia semper in necessitate fuit, persecutiones et pressuras ultra cæteros passus, sicut passuri sunt Enoch et Elias qui ultimo tempore futuri sunt apostoli; mitti enim habent ante Christum, ad præparandum populum Dei et muniendas omnes Ecclesias ad resistendum Antichristo, quos et persecutiones pati et occidi lectio Apocalypsis testatur. Horum ergo tempus suo tempori comparavit Apostolus dicens, *quasi morti destinatos*: ad hoc enim venturi sunt ut occidantur.

Quia spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis, et hominibus. Quia erunt spectaculum et Enoch et Elias, usque adeo ut corpora eorum in platea projiciantur, in conspectu totius populi infidelis: ita et apostoli spectaculum facti sunt, quia publice ridebantur positi ad injuriam et mortem quam passi sunt; mundum autem angelos et homines dixit, quia et angeli mali sunt, dicente David in psalmo: *Vexabat illos per angelos malos* (*Psal.* LXXVII); et homines mali increduli, his apostolorum injuriæ oblectamento sunt. Mundus autem idcirco infidelitas dicitur, quia visibilia sequitur. *Nos stulti propter Christum.* Verum est, quia amantes Christum stulti sunt mundo. *Vos autem prudentes in Christo.* Qui prudens in Christo judicatur a perfidis, non recte asserit Christum. Denique Marcion, quia negat Filium Dei, et incarnari Deum potuisse, prudens est mundo; et Photinus, quia non fatetur Christum per id quod natus est

A Deum, sapiens videtur mundanis. *Nos infirmi, vos autem fortes.* Infirmi ideo, quia sine adulatione, et cum stultitia sicut videtur mundanis, prædicantes Christum injuriis subjiciebantur. *Vos autem fortes*: ideo fortes, quia sic profitebantur Christum, ne offenderent homines, ut essent securi. *Vos nobiles.* Qui enim Christum non fatetur, quia Abrahæ promissus est, et ab initio prædicatus est, hic nobilis contra Christum est, quia antiquitatem promissi Christi aliis deputat. *Nos autem ignobiles.* Ignobilis mundo est, qui Christum, quod mundus denegat, ab initio profitetur: hæc igitur omnia supra dicta, quæ negare videtur, confirmat, et quæ quasi confirmare videtur negat, irascentis enim verba sunt qui negando confitetur et confitendo negat. *Usque in hanc horam* et
B *esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et laboramus, operantes manibus nostris.* Libere enim et juxta veram fidem sine aliqua adulatione Christum prædicantes et gesta pravæ vitæ arguentes, gratiam apud homines non habebant, et colaphizabantur, id est injuriis agebantur, et instabiles erant, quia fugabantur, ne in loco diu manentes plures docerent. Ideo et manibus operabantur, quia non solum gratiam apud homines non habebant, verum etiam ab his accipere indignum erat, qui errori studebant, sicut dicit in psalmo: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (Psal.* CXL), quia et libertatem arguendi amittit, et peccat, qui ab eo accipit qui peccat, qui ideo dat ne corripiatur. *Maledicimur et benedicimus.* Male tractantes enim se hortabantur ad
C bonum. *Persecutionem patimur et sustinemus.* Quia persequentibus se non resistebant. *Blasphemamur et obsecramus.* Blasphemantes enim rogabant ut permitterent reddi sibi rationem. *Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsema usque adhuc.* Non resistendo ulli, neque vicem in malis reddendo, sed semper se subjiciendo, ut per patientiam provocaret ad bonum, contemptibilis et despectus fiebat; *usque modo*, id est usque nunc, etiam apud Corinthios, pro quibus hæc quæ supra memorat mala passus est, et quoniam humilitatem suam nihil proficere in his videbat, queritur dolore commotus tantam subjectionem et injurias nullum fructum habere potuisse, sed, quod deterius est, in pejus profecisse. *Non ut confundam vos hæc scribo*:
D hoc est, non ut ruborem vobis faciam, hæc scribo, sed ut corrigatis. *Sed ut filios meos charissimos moneo.* Adhuc se supplicem facit, ne correpti, ad iram provocati admonitiones ejus spernerent, id agit ut medicus salutaris, qui putamina [putredinem] abscindens dolorem illatum spe et blanditiis mitigat, ut æger se curari permittat.

Nam si decem millia pædagagorum habueritis in Christo, sed non multos patres: per Evangelium enim ego vos genui. His dictis ostendit nullum posse eo affectu diligere illos, quo ipse eos diligebat. Quis enim alienos filios suis præponat in amore? ac per hoc monita ejus qui et pro his tanta mala passus est non debere eos spernere. *Obsecro vos, imitatores mei*

estote. O benevolentia sancti apostoli, qui docuerat filios ut imitentur patrem, hoc est, sponte rogat aegros ut recipiant medicinam! In hoc tamen sui illos imitatores vult esse, ut sicut hic multa extra pro salute illorum ab incredulis passus est, et non cessavit, dummodo per dies et noctes evangelizaret illis donum gratiae Dei; ita et illi manentes in fide ejus et doctrina, non reciperent falsorum apostolorum prava commenta, sed contemnerent contumelias, oppressiones aut detractiones, ut paterno spiritali inviolatum reservarent affectum. *Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino*. Hortatur illos in hoc eodem Timotheo, quem ideo charissimum et fidelem filium obtestatur in Domino, ut in hoc discernerent quid peccarent. Cum enim huic testimonium perhiberet, illos arguit. *Qui vos commonefaciat vias meas quae sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo*. Per istum quem fidelem filium in Domino confirmat, reverti illos vult ad regulam a se traditae veritatis, ut commoniti verbis et exemplis operum ejus, resipiscerent, cognoscentes non perperam se fuisse ab Apostolo doctos, quando eadem tenere omnes Ecclesias discerent. *Tanquam non venturus essem ad vos, inflati sunt quidam*. Indignabantur quidam Corinthiorum, quia non ibat ad illos, non desiderio, sed superbia, quod quasi indignos illos haberet, cum magis Apostolo hoc studium fuerit, ut de indignis faceret dignos. Habebat ergo votum eundi, sed majora erant quae agebat. *Veniam autem cito ad vos, si Dominus voluerit*. Post commonitionem promittit se ire ad illos, sed si Dominus permitteret, ut quia plus scit Deus quam homo, ideo si sciret operae pretium esse, permitteret, ut si non iret, Dominus non sivisse ostenderet causa utique indignitatis illorum. *Et cognoscam non sermonem illorum qui inflati sunt, sed virtutem*. Contundit illos, quia cum ubique conversarentur, indignabantur quasi digni essent ab Apostolo visitari. *Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute*. Ut sicut regnum Dei non splendore verbi commendatur, sed virtute signorum, ita et hi non verbis nudis, sed virtute operum spiritalium dignos se ostenderent ab Apostolo visitari. *Quid vultis? In virga veniam ad vos, aut in charitate et spiritu mansuetudinis?* Terroris verba infert, ut pudore [illegible] qui inflati erant humiliarentur; ut si vere apostoli praesentiam desiderarent, praepararent se ad excipiendum eum, id est, abstinerent ab omni plaga criminis, et veniens ad illos laetitiam haberet quasi cum filiis charissimis.

CAPUT V.

Arguit Apostolus illum fornicationem, adjiciens poenam, cuilibet que culpa reperiretur, cum [illegible] susceptionis.

Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes. (Ambr.) Ut quam grave sit istud peccatum ostenderet, nec ab his hoc dixit admitti, qui Deum nesciunt, ut perinde quia [illegible] multandus esset ostenderet, qui sub terrena et divina justitia constitutus tanti sceleris crimen admiserat. *Ita ut uxorem patris quis habeat*. Promptum [illegible] prodidit genus, ut non solum illum aperte reum [illegible] faceret, sed [illegible] a criminis [illegible], in quo tanto difficilius peccatur, plus inflati erant. (Greg.) Subtiliter itaque ab arguente distinctenda sunt opera perversorum, ut in quo sibi placent, ostendatur, quia Deo displicent. Nam enim protervos melius corrigimus, cum ea quae bene egisse se credunt, male acta monstramus, ut unde adeptum creditur gloriae, inde utilis subsequatur confusio. Nonnunquam vero, cum se vitium protervie minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpae manifestioris et ex latere requisitae improperio confundantur, ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe, quod defendunt. Unde cum protervos Paulus Corinthios adversum se invicem videret inflatos, ut alius Pauli, alius Apollo, alius Cephae, alius Christi esse se dicerent, incestus culpam in medium deduxit, quae apud eos et perpetrata fuerat et incorrecta remanebat dicens: *Auditur inter vos fornicatio et talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris quis habeat, et vos inflati estis et non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio vestrum, qui hoc opus fecit*. Ac si aperte dicat: Quid vos per proterviam hujus vel illius dicitis, qui per dissolutionem [dissolutionem] negligentiae nullius vos esse monstratis? *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis?* (Ambr.) Superbiam illorum in tantum humiliat, ut non querulos jam, sed magis supplices faciat: erant enim et ipsi participes dum paterentur reum tam ingentis facinoris secum. Incorreptum [illegible] venire, ut omnes uno consilio abjicerent eum, si nequiret emendare se; si autem quis potestatem non habet, quem scit reum abjicere, aut probare non valet, immunis est, et judicio non vult [illegible] damnare; quia et Dominus Judam, cum fur esset, quia non erat accusatus, minime abjecit. *Ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit*. Cognito opere isto pellendum illum ait, futum de coetu fraternitatis. Omnes enim crimen ejus sciebant et non arguebant; publice enim novercam [illegible] habebat. In quo re neque testibus opus erat, neque tergiversatione aliqua poterat tegi crimen. *Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, jam judicavi ut praesens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini Jesu, tradere hujusmodi Satanae in interitum carnis*. Quoniam omnis carnalis voluptas a diabolo est, si per hoc [illegible] voluptatem [illegible], traditur Satanae [illegible] habet in natura, ut [illegible]. Anima ergo cum se jungit desideriis [illegible] tormenta spiritalem [illegible]. Itaque [illegible]. Non tantum [illegible], sed virtute Domini Jesu, id est, sententia [illegible]

fungebatur Apostolus, abjiciendum illum de Ecclesia censuit. Cum ejicitur, traditur Satanæ in interitum carnis, ut et spiritus salvus sit in die Domini. Anima enim et corpus intereunt, quando quæ contra legem sunt, fiunt. Sed in hac aliter causa interitus carnis homini deputatur: quamquam enim omnia peccata carnalem hominem præstent, hoc tamen specialiter desiderium carnis est; quod sordibus maculatam animam cum corpore tradit gehennæ: quia victa anima in libidine carnis, fit caro, sicut et corpus recte gubernatum, spiritale appellatur. Animus tamen est, qui aut victus illecebris, totum hominem carneum facit, aut in vigore naturæ suæ manens carni præstat, ut spiritalis dicatur.

Ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi, tradi jubet contaminatum supra dictum Satanæ, ut Spiritus salvus sit in hominibus Ecclesiæ in die judicii: nisi enim ejectus esset, non fieret salvus spiritus Ecclesiæ in die judicii. Deserebat enim omnes contaminationis causa, ut in die Domini nudi ab Spiritu sancto inventi audirent a judice Domino: *Recedite a me, non novi vos* (*Matth.* VII), sicut dicit ad Romanos: *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII); et in alia Epistola: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei.* Si enim contristatur deserit, et non erit salvus, non utique sibi, qui impassibilis est, sed nobis quibus datus est. ut per illum Dei filii esse probemur. Res enim quæ admittitur salva non est, non utique sibi, quæ ubicumque sit, necesse est sit, sed ei a quo admittitur (*Cass.*) Duo hæc credere immobiliter nos oportet, primo quod sine Dei permisso, nullus ab eis omnino tentetur; secundo quod omnia quæ a Deo nobis inferuntur, sive tristia ad præsens vel læta videantur, velut a piissimo patre clementissimoque medico pro nostris utilitatibus irrogentur, et idcirco eos velut pædagogis traditos humiliari, ut discedentes ex hoc mundo, vel purgatiores ad vitam aliam transferantur, vel pœna leviore plectantur, qui secundum Apostolum traditi sunt in præsenti Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat in die Domini nostri Jesu Christi. *Non est bona gloriatio vestra.* (Amb.) Hoc est, non bona, læti enim erant cum magis contristari debuerint in fratre, tam acerbe peccante, sicut tristis fuit Samuel in Saul peccante (*I Reg.* XV), in quo crimine mali doctores, aut dissimulabant, aut negligentius arguebant, sicut et Heli sacerdos filios suos peccantes in Deum, ne amari essent hominibus (*I Reg.* II).

Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit. Ita et peccatum unius quod cognitum non arguitur, multos contaminat, imo omnes qui norunt, et non devitant, aut cum possent arguere dissimulant: non enim sibi videtur peccare, quando a nullo corripitur aut vitatur. *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio.* Hoc duplici genere accipiendum est, quia est et fermentum humana doctrina, dicente Salvatore: *Cavete a fermento Pharisæorum* (*Matth.* XVI), id est, a doctrina mala, ergo doctrina

A mala cavenda est, et ob hanc causam dictum est, quia ejecto fornicatore vetus fermentum ejicitur. Ideo autem vetus, quia antiqui erroris peccatum est: nova autem conspersio Christi doctrina est. *Sicuti estis azymi.* Azyma ex causa non fermentatæ farinæ dictum est, cum filii Israel ejecti sunt de Ægypto ut fermentum vetustas haberetur, Azyma autem novitas: abjectis enim veteribus erroribus Ægyptiorum in novam legem inducti sunt. Ita et Corinthii post paganorum errores, in Evangelium Christi inducti sunt. Hortatur ergo ut secundum professionem suam quam ab Apostolo sub nomine Christi acceperant, et viverent jam vitæ novæ cultores, et hoc est azymos esse. *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.* Secundum legem docet novitatem paschæ ratione

B consistere, et ideo Christum esse occisum, ut ex eo nova prædicatio, novam faceret conversationem: ut quia paschæ rationem colimus, veterem vitam non sequamur. Pascha itaque immolatio est, non transitus, sicut quibusdam videtur: prius enim pascha et sic transitus, quia ante exemplum est Salvatoris, et sic signum salutis, nec enim ante signum quam crux: nam occiso vespere agno in Ægypto fillii Israel pascha egerunt, ex cujus sanguine postes signaverunt, ut noctu angelus transiens ea loca non contingeret, quæ sanguine agni fuerant oblita. *Itaque festa celebremus* [*epulemur*] *non in fermento veteri* (Ambr.) Hoc est lætitiam habentes renovationis facta vetera fugiamus, immunditiam omnem abjicientes a nobis, quæ est corruptio. Quia sicut fermentum to-

C tam massam corrumpit, ita et mala vita totum hominem. Ergo ut non solum a turpitudine vitæ nos observemus, sed et ab iniquitatis studio, adjecit *Neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.* Hoc est, ut sinceritas mundam vitam faciat, veritas autem omnem fraudem excludat. *Scripsi vobis in epistola ne commisceamini fornicariis.* Scripsisse se significat prius, ubi commonet illos, ne conjungerent se malæ vitæ hominibus, et quia non intellexisse forte, ea quæ scripserat, videbantur, nunc in hac Epistola quid scripserit interpretatur dicens: *Non utique fornicariis hujus mundi*, sed a fratribus scripsi recedendum. *Aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus; alioquin debueratis de hoc mundo exire.* Igitur intellectum illorum arguit

D qui putabant forte quia ab incredulis fornicariis, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus prohibuisset, non a fratribus, et ideo illum, qui uxorem patris habebat, inter se esse non ægre ferebant. Si igitur his commiscimini, inquit, melius erat mori vos, compendium est enim male agentibus si citius moriantur, quam si diutius in peccatis versentur. *Nunc autem scripsi vobis ne commisceamini. Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi nec quidem cibum sumere.* Cum fratre prohibet cibum sumere, cum infideli autem non prohibuit, quippe cum dicat (*I Cor.* X): *Si quis vos vocat ex infidelibus ad cœnam, ite et omne quod*

appositum fuerit manducate. Idem ait: *quid enim mihi de his qui foris sunt judicare?* Verum est, quia perfidos episcopus non potest judicare. Cum fratre autem in quo vitia hæc reperiuntur, non solum Sacramenta non edenda, sed nec communem escam licet, ut erubescat eum vitatori et se corrigat. *Nonne de his qui intus sunt vos judicatis?* Judicat quis dum discernit cui fratri adhæreat, quem arguat, quem devitet. *Nam eos qui foris sunt Deus judicabit.* Superius ait: A *Nolite ante tempus judicare.* Hic non prohibet, sed superius incognita per suspiciones [illegible] prohibuit judicare quod [illegible] occulta judicare, hoc autem loco et fratrem fratri [illegible] jubet, sicut alio in loco dicit (*I Tim.* [illegible]): *Tu* [illegible] *qui eos perdunt*; qui autem foris sunt in illo judicio damnabuntur, ut ait Dominus: *Qui non crediderit, jam judicatus est* (*Joan.* III), in quo enim spes non est, pro mortuo habendus est.

LIBER DECIMUS.

CAPUT VI.

De judiciis coram quibus fideles agere debeant, et de causis quæ inter se habent [illegible] *fornicationis vitium.*

Audet aliquis vestrum (Ambr.). Adhuc commonet ut discernantur a malis et operibus et hominibus. *Audet aliquis vestrum adversus alterum habens negotium judicari apud iniquos, et non apud sanctos?* Iniquos duplici genere significat, et qui non credunt, et qui leges a Deo mundo creditas frequenter cum adulatione interpretantur, auctoritatem harum idolis deputantes, eo quod iniqui sunt, et quia in Ecclesia magis lex est, ubi Deus lege timetur, melius dicit apud Dei ministros agere causam; facilius enim de Dei timore sententiam legis veram promunt. (Aug.) Et hic potest fieri judicium habere adversus aliquem non esse peccatum, sed tantummodo id extra Ecclesiam velle judicari, [illegible] *Inter quos non* [illegible] *quod judicia habetis inter vos*, et ne quisquam illa hac excusaret, ut diceret, justum se habere negotium, sed iniquitatem se pati, quam vellet a se judicum sententia removeri, contra tales cogitationes vel excusationibus occurrit atque ait: *Quare non magis injuriam accipitis? quare non potius fraudem patimini?* ut ad illud redeatur quod Dominus ait: *Si quis voluerit tunicam tuam tollere et judicio tecum contendere, dimitte ei et pallium* (*Matth.* V); et alio loco: *Qui aufert*, inquit, *tua, noli repetere* (*Luc.* VI). Prohibuit itaque suos de secularibus rebus cum aliis habere judicium. Ex quo [illegible] Apostolus dicit esse delictum; tamen cum sint in Ecclesia talia judicia inter fratres [illegible], extra Ecclesiam vero terribiliter vetat: manifestum est hic quod [illegible]. *An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt?* Nihil odiose dicit Apostolus; ideo enim hunc mundum dicit, ut [illegible] quod et Joannes apostolus: *Nolite*, ait, *diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt* (*I Joan.* II); et Dominus in Evangelio: *Vos*, inquit, *de hoc mundo non estis*, etc. (*Joan.* [illegible]). Hic ergo mundus in errore est, non ille superior ad cujus similitudinem hic factus est. Unde homo hic positus est ad imaginem Dei factus, ut sicut in superiori omnia ab uno Deo sunt [illegible], ita et in hoc ab uno homine B omnes haberent originem. Hinc est unde Moyses in Deuteronomio (*Deut.* XXXII): *Cum divideret*, inquit, *Altissimus gentes, quemadmodum dispersit filios Adam, statuit fines gentium secundum numerum angelorum Dei.* Quid enim apertius [illegible] mundum superioris esse [illegible] inferior et ille superior [illegible] Apostolus [illegible] paradisum, in quo homo positus [illegible] ut operaretur illum, et ut custodiret [illegible]. Est et ille cœlestis in quo raptus Apostolus audivit arcana verba (*II Cor.* XII). Judicabunt ergo sancti hunc mundum, quia exemplo fidei illorum perfidia mundi damnabitur. *Et si in vobis judicabitur mundus*, tunc judicabitur hic mundus in vobis, si [illegible] perfidiarum hominum inveniatur in vobis. *Indigni estis qui de minimis judicetis?* Hoc est, non sunt utique indigni hi qui ipsum mundum judicaturi sunt, ea judicare quæ mundi sunt. *Nescitis quoniam angelos judicabimus?* Addit plus dicendo, *angelos judicabimus*, id est, potentias spiritales quæ alio loco tradit in cœlestibus degere, [illegible] judicandos angelos a nobis [illegible]. (Greg.) Mentes quippe [illegible] transitoria cuncta despiciunt, et sub se [illegible] quidquid superius [illegible] contemplantur, et quasi in quodam rerum vertice constitutæ, tanto [illegible] quanto [illegible] Unde Creatori [illegible]. In Evangelio Dominus ait: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX). [illegible] apostolus Paulus [illegible] Angelos [illegible] *Nescitis*, inquit, *quia angelos judicabimus?* [illegible] Matthias ordinatus est [illegible] judicaturum. Quomodo ergo [illegible] fratribus [illegible] Judæorum [illegible]

trium piscium millia millium sanctorum, sic in duodecim sedibus non duodecim homines, sed magnus numerus perfectorum intelligitur. *Sæcularia judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos ad judicandum constituite.* (Ambr.) Sæcularia judicia sunt ad corpus pertinentia, vel corporea, et quia non sic fieri debet adjecit : *Ad reverentiam vestram dico.* Ne quia supra negotium nominavit, sed quale non significavit, sunt enim et divina negotia, dicente eodem : *Adjutor negotii mei* (*Col.* IV), et sæcularia forte judicia, quia prohibuerat apud perfidos agenda quamvis in Ecclesia sicut audierant, a qualibuscumque tamen putarent audienda, aut terminenda, ad ruborem eorum, ait, *contemptibiles qui sunt in Ecclesia*, hoc est lignea vasa; tam enim intractabiles et inconsideratos eos significavit, ut imperitos forte ex tribus judices eligerent. Hoc de experto scribebat Apostolus, sciebat enim quam tepidi et improvidi in reliquis causis fuerant deprehensi. (*Greg.*) Paulus enim auditores suos ad virtutem sapientiæ et linguarum genera, ad prophetiæ quoque indaganda mysteria succendebat dicens : *Æmulamini dona meliora, magis autem ut prophetetis* (*I Cor.* XIV). Sed quia spiritalia dona non caperent, si terrena eos negotia depressissent, longe ante præmisit, dicens : *Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum.* Ac si aperte dicat, qui minoris meriti sunt in Ecclesia et nullis magnorum donorum virtutibus pollent, ipsi de terrenis negotiis judicent, quatenus per quos magna nequeunt bona, minora suppleantur; quos et contemptibiles nominat, et tamen sapientes vocat, cum dicit : *Sic non est sapiens quisquam inter vos qui possit judicare inter fratrem suum?* Qua ex re quid colligitur nisi ut terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum sapientiam perceperunt? qui autem spiritalibus donis ditati sunt, profecto terrenis non debent negotiis implicari, ut dum non coguntur inferiora bona disponere, exercitati valeant bonis superioribus deservire. Sed curandum magnopere est, ut qui donis spiritualibus emicant, nequaquam proximorum infirmantium negotia funditus deserat, sed hæc aliis, quibus dignum est, tractanda committant. Unde et Moyses quoque ad populum viros pro se septuaginta constituit (*Exod.* XXIV), ut quanto se ab exterioribus causis absconderet, tanto ardentius interna penetraret, sicque fit, ut et summi viri magis ad spiritalia dona proficiant dum eorum mentes res infimæ non conculcant; et rursum viri in Ecclesia ultimi sine bono opere non vivant, dum in rebus exterioribus inveniunt recta quæ agant. Sancta quippe Ecclesia sic consistit unitate fidelium, sicut corpus nostrum unitum est compage membrorum. Alia namque membra sunt in corpore, quæ intuendæ luci deserviunt; alia quæ a terræ tactu minime disjunguntur. Oculus quippe luci intenditur, et ne cæcari valeat a pulvere custoditur. Pes enim tunc officium suum recte peragit, cum suscipiendum terræ pulverem non refugit, quæ tamen corporis membra vicissim sibi sua officia impartiendo copulantur, ut pes oculis currat, et oculus pedi prospiciat. Sic itaque, sic sanctæ ecclesiæ membra debent et officio esse disjuncta, et charitate conjuncta, ut summi viri eorum viam provideant, qui in terrenis negotiis vacant; quatenus velut ad lumen oculorum pes ambulet, et rursum quidquid terrenis negotiis implicati agunt, hoc ad majorem utilitatem referant. Ut pes cujus via prospicitur, non sibi tantummodo, sed etiam oculis gradiatur. Dum itaque sibi invicem alterna administratione conveniunt, miro modo agitur, ut quia electi quique vicissim sibimet impendendo, quod valent faciunt, eorum fiant opera etiam quæ facere ipsi non possunt. Sed inter hæc sciendum est, quia cum proximorum causis exterioribus, qui apte deserviant desunt, debent hi quoque, qui spiritalibus donis pleni sunt, eorum infirmitati condescendere, terrenisque eorum necessitatibus, in quantum decenter valent charitatis condescensione servire; nec tædere animum debet si sensus ejus contemplationi spiritualium semper intentus aliquando dispensandis rebus minimis quasi minoratus inflectitur, quando illud Verbum per quod constant omnia creata ut prodesset, hominis assumpta humanitate voluit paulo minus angelis minorari. Quid ergo mirum si homo se propter hominem attrahat, dum creator hominum et angelorum formam hominis propter hominem suscepit? nec tamen minoratur sensus cum sic attrahitur, quia tanto subtilius superiora penetrat, quanto humilius pro amore conditoris nec inferiora contemnit. Quid indignum nobis vel difficile est si supra infraque animum ducimus, qui eadem manu corporis lavamus faciem, qua etiam calceamus pedem? *Sic non est inter vos quisquam sapiens qui possit judicare inter fratrem suum?* (Amb.) Quia ergo sunt, inquit, sapientes fratres, aliqui horum eligantur ad judicandum quorum judicium meretur mundus, magnus enim pudor est si inter eos qui dicuntur Dominum cognovisse, non inveniatur qui examinare possit negotium juxta jus Evangelicum, ideo autem fratrem judicem eligendum dicit, quia adhuc rector Ecclesiæ illorum non erat ordinatus. *Sed frater cum fratre judicio contendit, et hoc apud infideles.* Manifestum est, quia infideles aut arbitros, ut assolet fieri, postulatos significat, aut judicem publicum cui dici solet : Hodie dies sacrorum est, jus dici non potest.

Jam quidem omnino delictum in vobis est, quod judicia habeatis inter vos. Peccatum esse significat, quia frater cum fratre litigat, cum danda opera sit, ut concordes sint quasi germani, maxime cum fides nostra paci studeat. Quamquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si grave quid fuerit, et quod contemni non possit, causam ad Ecclesiam deferat, ne et damnum ad præsens et offensionem forte incurrat.

Quare non magis injuriam patimini? Quare non magis fraudamini? Sed vos injuriam facitis, et fraudatis, et hoc fratribus. Nunc hos corripit quorum injustitia jurgium generatur, quia non solum per

fraudem admissam rei sunt, sed et partem habent delicti illorum, qui coacti injuriam fraude eorum infideles rogant ad judicandum, et cum fraudem aut injurias illatas persequi non deberent, non solum vindicant, sed et ipsi fraudem et injurias faciunt, ut puniendi exempla fratribus tribuant. Et quid aliis licere credatur qui non parcit suo? *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt?* Hoc dicens ostendit illos non nescire peccare, ac per hoc gravius vindicandum; si enim immisericordes rei sunt apud Deum, quanto magis iniqui? *Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Non haec ideirco memoravit quasi nescirent, apud quos annum et sex menses sedit, docens Evangelium Dei, sed commonuit ut recogitarent in illis [illegible] legis et meritum ad regna coelorum. *Et haec quidam fuistis.* Ne omnibus haec ascribere videretur, aut certe omnes ab his criminibus immunes faceret, si taceret, (prohibuisse enim videbatur, non revelasse crimina illorum) ideirco sic ait: *Et haec quidam fuistis;* et ne ad iram illos provocaret adjecit, *Sed abluti estis;* ut agnoscentes crimine [illegible], statim respirarent audientes *sed abluti estis*. Solent enim aliqui pudorem pati, et corrigere cum de se audiunt bona. *Sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et Spiritu Dei nostri.* Haec omnia beneficia puritatis in baptismate consecuti noscuntur, quod est fundamentum Evangelicae veritatis: illic enim omnibus depositis peccatis abluitur credens, justificatur in Domini nomine, et Spiritu Dei nostri, Dei filius adoptatur. Per haec admonet illos, quanta et qualis sit gratia, quam per veram traditionem assecuti sunt. Postea vero contra hanc regulam fidei impulsu malorum doctorum sentientes, his beneficiis se exuerunt. Unde id agitur ut revocet illos ad primam sententiam, ut recuperent quod fuerant consecuti. *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.* Omnia sibi licere dicit, ea scilicet quae et [illegible], quae et lex continet naturalis, non Moyses, quae multa prohibuit Moyses propter duritiam cordis populi increduli et cervicosi, tamen si ad eumdem respicias, aliud fuit in sensu Apostoli, ut haec loqueretur. Hoc enim praemisit, postea acturus hanc causam, sicut facit et de illo qui incestum admiserat, proponit enim designans quid acturus esset postea. Denique statim ad superiorem sensum breviter, interim re commendata redit. Licet enim ideo dicit quia licebat illi ab his sumptus accipere. Sed quoniam sciebat pseudoapostolos [illegible] quaerere, [illegible] noluit ab his accipere, ne causa ventris vigor Evangelicae veritatis torperet: si enim ab his acciperet, quos in tantis vitiis arguebat, auctoritatem magisterii conservare sibi ad eos a Domino [illegible]; non enim potest constanter argui, a quo accipitur, maxime cum fides promptus ad dandum sit, ut sibi [illegible]

tiens: unde et dicit: *Sed ego sub nullius redigar potestate.* (Aug.) [illegible] aliquid licere et non expedire. Expedire autem quod non licet non potest. Ac per hoc non omnia licita expediunt, omnia vero illicita non expediunt. Tunc non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed usus ejus [illegible] affert aliis impedimentum salutis; [illegible] videntur licere non expedire, quae per justitiam, quae coram Deo est, permittuntur, sed offensione hominum, si ob hoc impediantur ad salutem, vitanda sunt: [illegible]. (Greg.) Saepe hi qui in potestate sunt, [illegible] ab illicitis [illegible]; nemo enim in illicitis [illegible], qui se et aliquando a licitis [illegible], quae videlicet [illegible] beatus Paulus [illegible] dicens: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Atque ut [illegible] in quanta [illegible] mentis libertas [illegible] adjunxit: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius potestate redigar;* cum enim mens [illegible] desideria sequitur, [illegible] rebus convincitur, quarum amore superatur. Paulus, cui cuncta licent, sub nullius potestate redigitur, quia semetipsum etiam a licitis restringendo ea quae delectata premerent despecta transcendit. *Esca ventri et venter escis: Deus autem et hunc et hanc destruet.* (Ambr.) Destructio ventris est, cum edendi cessat officium, escae vero destructio tunc erit, quando cessavit nativitas. Pseudoapostolos [illegible], qui non utique religionis causa sed quaestus circuibant, [illegible] esse solebant. (Greg.) [illegible] quotidianas ruinas corporis edendo et bibendo, [illegible] cum [illegible] indigemus, et corruptibile hoc induerit incorruptionem. *Corpus autem non fornicationi, sed Domino.* (Ambr.) Nam redit ad superiorem sensum. *Dominus corpori.* Quid Dominus corpori? subauditur, immortalitatem, remunerationem praestabit; corpus enim Deo dicatum dono spiritali remunerabitur merito ducis, id est animi. *Deus vero et Dominum suscitavit et nos suscitabit per virtutem suam.* Idem sensus est, quem Dominus volens exemplo resurrectionis firmare, virtus enim Dei Christus est, qui [illegible] et ipsum Dominum, hoc dixit, quia ipse Dominus corpus suum suscitavit, sicut et ipse Dominus ait: *Solvite templum hoc, et in triduo* [illegible] dicebat de templo corporis sui. *Joan. II.* Quibusdam tamen videtur propter libertatem [illegible] dixisse Apostolum: *Omnia mihi licent sed non omnia expediunt*, ut licet fornicari, non tamen expediat. Sed quomodo licet quod prohibetur? [illegible] Dicit enim Joannes Baptista ad Herodem: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui* (Marc. VI). [illegible] debuit dicere: Licet tibi, sed non expedit. Sed si

Dominus similiter mulieri Chananeæ ait : *Non licet* A *accipere panem filiorum et mittere canibus* (*Matth.* xv), et iterum dicit Dominus Judæis : *Non legistis quid fecit David, cum esuriret, quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis accepit? quos non licebat*, etc. (*Matth.* xii). Omne ergo quod prohibetur non licet, et omne quod non licet prohibetur ; sed aliquando interveniente aliqua causa licet, sed non expedit. *Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt?* Corpora nostra membra Christi sunt, sed in novum hominem qui secundum Deum creatus est quia ipse est caput Ecclesiæ : *Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit. Absit*, ait, quia meretrici adhærentia membra desinunt esse membra Christi. *An nescitis quia qui adhæret meretrici unum corpus fit?* B Hoc dicit, quia qui contaminationi se admiscet, unum fit cum eo, cui se admiscet. Fornicatio enim ambos unum facit ut quomodo in natura, sic et in macula unum sint. *Erunt, inquit, duo in carne una.* Manifestum est, ut quia mulier de viro est, ambo in carne una sint. *Qui autem adhæret Domino unus spiritus est.* (Aug.) Quoniam in bene agentibus spiritus Dei est, communis cum Deo hominibus. Cum sic dicitur unum, ut non addatur quid unum, et plura unum dicuntur eadem natura, atque essentia non dissidens neque dissentiens significatur : cum vero additur quid unum, potest aliquid significari ex pluribus unum factum, quamvis diversis natura, sicut anima et corpus non sunt utique unum : quid enim tam diversum nisi addatur aut subintelligatur quid unum, id est unus C homo aut unum animal. Inde Apostolus, *qui adhæret meretrici*, inquit, *unum corpus est*, non dixit unum sunt, aut unum est, sed addidit *corpus*, tanquam ex duobus diversis masculino et femino unum corpus adjectione compositum, *et qui adhæret*, inquit, *Domino, unus spiritus est.* Non dixit qui adhæret Domino unum est, aut unum sunt, sed addidit *spiritus*. Diversum enim natura spiritus hominis et spiritus Dei : sed inhærendo fit unus spiritus ex diversis duobus. Ita ut sine humano spiritu, beatus sit Dei spiritus atque perfectus, beatus autem hominis spiritus non nisi cum Deo. Quamobrem sive ita dicatur, Deus de Deo, ut et singulis hoc nomen conveniat, non tamen ut ambo simul duo dii, sed unus Deus sit ; ita enim sibi cohærent, quod etiam in distantibus D diversisque substantiis fieri Apostolus testis est. Nam et solus Dominus spiritus est, et solus hominis spiritus, utique spiritus est, tamen si adhærat Domino, unus spiritus est : quanto magis ibi, ubi est omnino inseparabilis atque æterna connexio? Sic ordinata est mens naturarum ordine, non locorum, ut supra illam non sit nisi Deus. Denique cum illi penitus adhæserit, unus erit spiritus, cui rei attestatur Apostolus dicens : *Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est.* Accedente quidem ista ad participationem naturæ veritatis beatitudinis illius, non tamen crescente illo in natura veritatis beatitudine sua. In illa itaque natura cui feliciter adhæserit immutabile videbit omne quod viderit, tunc sicut ei divina Scriptura promittit, satiabitur in bonis desiderium ejus, bonis immutabilibus, ipsa trinitate Deo suo, cujus imago est, et ne uspiam deinceps violetur, erit in abscondito vultus ejus tanta ubertate ejus impleta, ut eam nunquam peccare delectet.

Fugite fornicationem. (Amb.) Recte fugiendam monet fornicationem per quam filii Dei fiunt filii diaboli. *Omne peccatum quodcunque fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur in corpus suum peccat.* Ostendit gravissimum esse peccatum, quia ex hoc omne deperit corpus, in cæteris autem peccatis portio perit, non totum, totum enim corpus vir est et mulier, quia portio viri est mulier. Quicumque enim aliud peccatum admiserit extra se peccat ; fornicarius vero in carnem suam peccat. Age si laqueo vitam finiat, aut ferro se trucidet, non in corpus suum videtur peccare? non in corpus suum peccat, sed in animam, cui vim facit. Fornicari autem corporale delictum est, quod et corpus contingit et animam, non enim sine desiderio carnis, quia habet et caro proprium motum, anima concupiscit, ut peccet in carnem, quamvis sine anima nihil possit. Per id ergo quod in carnem quæ ex se est peccat (ad originem enim retulit), in corpus suum dicitur peccare ut desinat a fornicatione quasi sibi parcens. Novatiano tamen hic qui fornicatur, non in corpus suum videtur peccare, sed in Christi, aliter enim hoc pronuntiat, ut etiam illum qui fornicatur in Spiritum sanctum dicat peccare, propter causam qua scissus est ab Ecclesia. Hoc nulla ratione astrui potest, corpus enim Christi non est unus, aut duo Christiani sed omnes singuli autem membra sunt : quomodo ergo qui fornicatur in Christi corpus peccat, cum non omnes contaminet? quod si ita esset ut Novatiano videtur, cætera omnia peccata extra Deum essent, et sola fornicatione peccatum esset in Deum ; etiam qui vadit ad idola, non peccat in Deum, nec qui negat in persecutione, quia omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus Christi est, sicut illi videtur. Si autem et hoc aliter voluerit pronuntiare, ut neget aliquid extra corpus Christi esse peccatum, cogetur dicere, quia omnis quicumque quodcumque peccat fecerit, in Deum peccat, et in Spiritum sanctum, ut et fur et perjurus, et mendax in Spiritum sanctum peccare dicatur : et quomodo est illud quod ait Dominus : *Quia omnia peccata et blasphemiæ remittentur hominibus ; qui autem peccaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futuro* (*Matth.* xii). Apparet utique exceptis cæteris peccatis aliud esse peccatum, quam peccatum dicitur in Spiritum sanctum. Quibusdam iterum videtur quia qui fornicatur, ideo in corpus suum dicitur peccare, quia Ecclesiæ membrum est, et se contaminans, in Ecclesiam peccat, cujus membrum est. Qui ergo Ecclesiæ membrum est, dicendum est illi, cum fornicatur, quia non sibi, sed in Ecclesiam peccat. Porro autem dicit Apostolus, quia qui fornicatur, per id quod in portionem suam

delinquit in corpus suum peccat. (Aug.) *An nescitis*, inquit, *quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus est? Erunt enim*, inquit, *duo in carne una*. Nunquid hoc posset dici de aliis, atque aliis quibusque facinoribus hominum? liberum est enim animo humano in aliis quibusque sceleribus et unum aliquod eorum operari, et eo ipso tempore alibi cogitationem distendi. quod in fornicationis ipso opere ac tempore non licet animo ad aliquid aliud cogitandum liberum esse, sic enim totus homo absorbetur ab ipso, et in ipso corpore, ut jam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit quod caro sit, et spiritus vadens et non rediens. Sic ergo possumus intelligere, *quia omne peccatum quodcunque fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat*, ut videatur Apostolus in tantum A exaggerare voluisse fornicationis malum, ut in comparatione hujus cætera extra corpus habenda esse dixerit, quæcunque peccata, et solo hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccare dixerit, quia a majore libidinis ardore, quo superior nullus est, voluptas ipsius corporis tenet servum efficitque captivum. *An nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus sancti quem habetis a Deo?* (Ambr.) Superius templum Dei dixit, hic templum Spiritus sancti, quia in substantia hoc est Spiritus quod Deus, hoc ideirco dixit ut corpora nostra incontaminata servemus, ut possit illic Spiritus sanctus habitare. *Et non estis vestri, empti enim estis pretio*. Manifestum est, qui emptus est, non est sui arbitrii, sed ejus a quo emptus est, ut non suam, sed illius faciat voluntatem, et quia care empti sumus, propensius Domino nostro servire debemus ne offensus, a quo nos redemit, morti nos reddat; quam enim charissimo pretio nos emit, et sanguinem suum dedit pro nobis? *Clarificate et portate Deum in corpore vestro*. Hoc est, clarificare et portare Deum in corpore, ut secundum legem ejus ambulemus, per legem enim suam ipse videtur in nobis. Portare Deum tamen hoc est, imaginem Dei in rebus bene gestis ostendere. (Aug.) Duo sunt peccata et duo genera peccatorum, aut enim in Deum homo peccat, aut in hominem; peccans quidem in Deum etiam corrumpendo et templum ejus in se, et [illegible]. Deus redemit te sanguine Filii sui, quemadmodum et antequam redimeret, cujus eras, nisi ejus qui condidit omnia? peculiariter quodammodo te habere voluit redemptum sanguine Filii sui. *Non estis*, inquit, *vestri, empti enim estis pretio magno, glorificate et portate Dominum in corpore vestro*. Ergo ille a quo redemptus es, effecit te domum suam; nunquid tu vis everti domum tuam? sic nec Deus suam, hoc est, teipsum, si tibi non parcis, propter te ipsum parce tibi. Vel propter Deum, qui te fecit templum suum. *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Et qui templum Dei violaverit, disperdet illum Deus*. — *De his autem quæ scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere*. (Ambr.) Pravas sequelas pseudoapostolorum exagitat, qui nuptias per hypocrisin

ut cæteris partibus [illegible] viderentur, spernendas docebant, hoc per Epistolam ab Apostolo requirebant; quia enim non [illegible] hac conventio, prætermissis cæteris, hoc solum requirunt, quibus tamen respondit: *Bonum est homini mulierem non contingere*, quamquam non illi soli sit simpliciter [illegible]. *Tamen propter fornicationem*, hoc est, ne quid contra legem admittatur [illegible] quando quod lex non prohibet vetatur. *Unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat*. (Greg.) Paulus enim quosdam in Ecclesia incontinentes aspiceret, concessit minima, ut majora declinarentur, propter fornicationem enim unusquisque suam uxorem habeat, et quia tunc solum conjuges in admixtione sine culpa B sunt, cum non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur, ut hoc etiam quod concesserat sine culpa, quamvis minore, non esse ostenderet, illico adjunxit: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*. Non enim est sine vitio, quod ignoscitur, et non præcipitur. Peccatum profecto vidit, quod posse indulgeri prævidit, sed cum in dubiis constringimur, utiliter minimis subdimur, ne in majoribus [illegible]. (Ambr.) Solent enim qui compendium quærunt errare; quomodo enim fieri possit, ut hi se ab uxoribus suis abstinerent, quos in tantis vitiis reperit? Hoc ergo non permittit, ne a licitis se abstinentes inconcessa præsumerent, sicut faciunt Manichæi. *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro*. Ita enim sibi subjicit illos in hac causa, ut quia unum C corpus sunt, [illegible] et voluntas in lege naturæ. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier*. Hoc dicit, quod neque viro, neque mulieri liceat corpus suum alii tradere, invicem enim sibi debitores sunt in hac causa, ne peccandi detur occasio. *Nolite fraudare invicem*. Hoc dicit ut conveniat illis in re mutua, ne discordia generet fornicationem: *Nisi ex consensu ad tempus*. Id est, ut concordes abstineant se propter orationem: *Ut vacetis orationi*. Quamquam enim sine intermissione orandum sit [illegible] dies facienda est, [illegible] interpositis temporibus ad Dominum promerendum, [illegible] D est, quamvis mundi sint conjuges, tamen etiam a licitis abstinendum est, ut facilius ad effectum deducatur oratio, nam et in lege [illegible] etiam ab uxoribus [illegible] panes Domini [illegible], ut liberet sanctiores, cum enim quis etiam non cum uxore contingit, [illegible] tur accipere. *Et iterum revertimini in idipsum*. Quoniam consilium dat conjugiis post illos [illegible] ad opus naturalem [illegible]. *Ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram*. Interpositis diebus abstinentiam [illegible] ne [illegible] diabolus, sicut dicit Petrus apostolus: (I Petr. v) tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret. Si enim [illegible] diutius [illegible], non multum tempus [illegible]

cessum videtur ad idipsum usum, quia et dies festi et dies processionis, et ipsa ratio conceptus et partus juxta legem cessari temporibus his debere demonstrant. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Manifestum est ideo hoc illum dare consilium, ut fornicationem excludat, non ut ad meliorem vitam tendentibus iter claudat. (*Aug.*) Quæ sint autem levia, quæ gravia peccata non humano sed divino sunt pensanda judicio. Videmus enim quædam ab ipsis quoque apostolis ignoscendo fuisse concessa, quale illud est quod venerabilis Paulus conjugibus ait : *Nolite invicem fraudare nisi ex consensu ad tempus ut vacetis orationi.* Et, *ad idipsum iterum revertimini, ne vos tentet Satanas propter intemperantiam vestram,* quod putari posset non esse peccatum misceri scilicet conjugi non filiorum procreandorum causa, quod bonum est nuptiale, sed carnalis etiam voluptatis ut fornicationis sive adulterii, sive cujusquam alterius immunditiæ mortiferum malum, quod turpe est etiam dicere, quo potest tentare Satana, libido pertrahere, incontinentium devitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset : « Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. » Quis autem jam neget esse peccatum, eum dari veniam facientibus apostolica auctoritate fateatur (*Greg.*)? Admonendi sunt conjuges, ut suscipiendæ prolis se meminerint causa conjunctos, et cum immoderatæ admixtioni servientes propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant, quod licet extra non exeant, tamen in ipso conjugio conjugii jura transcendant. Unde necesse est ut crebris ex orationibus deleant quod pulchram copulæ speciem admixtis voluptatibus fœdant. Hinc est enim, quod peritus medicinæ cœlestis Apostolus non tam sanos instituit quam infirmis medicamenta monstravit dicens.

CAPUT VII.

Instruit eos qui sunt in matrimonio, et majus bonum docet esse in virginali statu vivere.

De quibus scripsistis mihi : Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationes autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Qui enim fornicationis metu permisit profecto non stantibus præceptum contulit, sed ne fortasse in terram ruerent lectum cadentibus ostendit. Unde adhuc infirmantibus subdit : *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro.* Quibus dum in magna honestate conjugii aliquid de voluptate largiretur adjunxit, « hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium, » culpa quippe esse invenitur quod indulgeri perhibetur. Sed quæ tanto citius relaxetur, quanto non per hanc illicitum quid agitur, sed hoc quod est licitum sub moderamine non tenetur. Quod bene Loth in semetipso exprimit (*Gen.* XIX), quia ardentem Sodomam fugit, sed tamen Segor inveniens nequaquam mox montana conscendit; ardentem quippe Sodomam fugere est illicita carnis incendia declinare ; altitudo vero est montium munditia continen-

A tium, vel certe quasi in monte sunt qui etiam carnali copulæ inhærent, sed tamen extra suscipiendæ prolis admixtionem debitam nulla carnis voluptate solvuntur. In monte quippe stare quid est, nisi fructum propaginis in carne non quærere : in monte stare est carni carnaliter non adhærere. Sed quia multi sunt qui scelera quidem carnis deserant, nec tamen in conjugio positi usus solummodo debiti jura conservent, exit quidem Loth Sodomam, sed tamen mox ad montana non pervenit, cum jam damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo conjugalis continentiæ subtiliter non tenetur. Est vero in medium Segor civitas quæ fugientem salvet infirmum, quia videlicet cum sibi per incontinentiam miscentur conjuges, et lapsus scelerum fugiunt et tamen venia
B salventur, quasi parvam quippe civitatem inveniunt in qua ab ignibus defendantur. Quia conjugalis hæc vita non quidem in virtutibus mira est, sed tamen a suppliciis secura. Unde idem Loth ad angelum dicit : *Est civitas hæc juxta, ad quam possum fugere parva, et salvabor in ea : nunquid non modica est et vivit in ea anima mea?* Juxta igitur dicitur, et tamen ad salutem tuta perhibetur, quia conjugalis vita nec a mundo longe est divisa, nec tamen a gaudio salutis aliena. Sed tunc in actione hanc vitam suam conjuges quasi in parva civitate custodiunt, quando pro se assiduis deprecationibus intercedunt. Unde et recte per angelum ad eumdem Loth dicitur : *Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas ut non subvertam urbem pro qua locutus es,* quia videlicet cum Deo de-
C precatio funditur, nequaquam talis conjugum vita damnetur ; de qua deprecatione quoque Paulus admonet dicens : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.*

Volo autem omnes homines esse sicut meipsum (*Ambr.*) Quantum ergo ad benevolum et sollicitum magistrum pertinet omnes tales fieri posse volebat esse, sicut seipsum, qualis autem ipse erat mox in subjectis ostendit. *Sed unusquisque proprium donum habet a Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Hoc est unusquisque juxta votum suum donum Dei habet, ut, si velit, ipsius nutu Dei possibilitatem consequatur : ideo non debet quis constringi ne a licito prohibitus, illicita admittat, sed ipse sibi eligat quid sequatur :
D *Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis si sic permaneant sicut et ego.* Non diceret bonum est innuptis, ut sint sicut et ego, si non esset integer in corpore, nec diceret : « Omnes homines volebam esse sicut meipsum ; » si enim habuit uxorem et hoc dixit, virgines esse noluit. Sed absit, sic enim a pueritia Spiritu fervebat, ut hujus rei studium non haberet, quippe cum juvenculus anticipatus sit a gratia Dei. Postquam dixit unumquemque proprium donum habere a Deo, ostendit in qua re melius est esse propensiorem, quia in eo adjuvatur quis, quod videtur aviditate mentis appetere. *Quod si se non continent, nubant : melius est enim nubere quam uri* (*Cass.*). Notandum quod fornicationis genera sunt tria. Primum quod per conjunctionem sexus utriusque perfici-

tur. Secundum quod absque feminea tantum, pro quo Her, patriarchæ Judæ filius, a Domino percussus legitur (*Gen.* XXXVIII), quod in Scripturis sanctis immunditia nuncupatur, super quo Apostolus: *Dimensionem [illegible] [illegible] ad [illegible] in [illegible] ut et ego. Quod si non continent, nubant; melius enim est nubere quam uri.* Tertium quod animo et mente concipitur, de quo Dominus in Evangelio: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* V). Quæ tria genera beatus Apostolus penitus extinguenda pronuntiat. *Mortificate*, inquit, *membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem*, etc. (*Col.* III.) In ista re illos vult contendere ut se contineant, quod si impulsu carnis perseverare se viderint non posse, quia nec sunt promptiores in eo ipso ut adjuventur a Deo (illum enim Deus adjuvat, quem videt tota virtute contendere): nubant utique si uri timent, forte enim poterunt postea hoc adipisci. Digesto enim impedimento reparat se voluntas robustiore virtute (sic enim scriptum est (*Matth.* XIX): *Qui potest capere, capiat*. (*Aug.*) Sed non possum, inquis; non potes? non possum suscipit te nutricatoria quædam Apostoli auctoritas, ut si se non continent nubant. Fiat aliquid unde perveniatur ad veniam, pertineat ad veniam ne irruatur in æternam pœnam. Fiat quod licet, unde agnoscatur quod non licet, hoc indicat quod sequitur: « melius est enim nubere quam uri. » Concessit, inquit, aliquid incontinentiæ, quia malui timuit pœnas æternas, timuit quod exspectat et manet adulteros, etiam hoc quod conjugati victi concupiscentia utuntur invicem ultra necessitatem liberos procreandi pœnam in his pro quibus quotidie dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI). Scriptum quippe est: *Melius est nubere quam uri*. Sine culpa scilicet ad conjugium veniunt, si tamen needum meliora devoverunt. Nam quisquis bonum majus subire proposuit, bonum minus quod licuit illicitum fecit. Scriptum quippe est: *Nemo mittens manum suam super aratrum, et respiciens retro, aptus est regno cœlorum* (*Luc.* IX). Qui igitur fortiori studio intenderat, retro conspicere convincitur, si derelictis bonis amplioribus ad minima retorquetur. (*Aug.*) Non ideo dixit: *Melius est nubere quam uri*, quasi bonum sit uri, ideo nubere melius, sed consuetudinem secutus est, solemus enim dicere, melius est lucrum facere, quam damnum. Uri ergo est desiderio agi vel vinci, cum enim voluntas calori carnis consentit, uritur, nam desideria pati, et non vinci, illustrium virorum est et perfecti.

Iis autem qui matrimonio juncti sunt præcipio, non ego, sed Dominus. Postquam innuptis et viduis locutus est, hos alloquitur qui matrimonio juncti sunt ore Dominico. *Uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam*. Hoc Apostoli consilium est, ut si discesserit propter malam conversationem viri jam innupta manet. *Aut viro reconciliari*. Quod si continere se, inquit, non potest, quia pugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur. Non enim A permittitur mulieri, ut nubat si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiæ, aut si impediente lascivia nubere quærat lascivia, quia inferior non omnino hac lege utitur quo potior. Si tamen apostataverit aut talem quærat nasciam, invenire, nec alii potest nubere mulier nec reverti ad illum. *Et vir uxorem non dimittat*. Subauditur autem, excepta fornicationis causa, et hoc non subjecit, sicut de feminis dicens. Quod si discesserit manere sic, quia viro licet ducere uxorem, si dimiserit uxorem peccantem, quia non ita lege constringitur sicut mulier. *Caput enim mulieris vir est*. (*Aug.*) Dominus ergo ad illud confirmandum, ut non facile uxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit. Cæteras vero universas molestias si quæ forte exstiterint, jubet pro fide conjugali et pro castitate fortiter sustinere. Et mœchum dicit etiam virum, qui eam duxerit, quæ soluta est a viro. Cujus rei apostolus Paulus terminum ostendit, quia tamdiu observandum dicit quamdiu vir ejus vivit. Illo autem mortuo dat nubendi licentiam. Hanc enim etiam ipse regulam tenuit, et in ea non suum consilium sicut in nonnullis monitis, sed præceptum Domini jubentis ostendit, cum ait: *His autem qui nupti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, mulierem a viro non discedere; quod si discesserit manere innuptam, aut viro suo reconciliari, et vir uxorem non dimittat*; credo simili forma, ut si dimiserit, non ducat aliam, aut reconcilietur uxori; fieri enim potest ut dimittat uxorem causa fornicationis quam Dominus exceptam esse voluit. Jam vero si nec illi nubere conceditur vivo viro a quo recessit, neque huic alteram ducere vivente uxore quam dimisit, multo minus fas est illicita cum quolibet stupra committere. *Nam cæteris ego dico, non Dominus*. (*Aug.*) Hic dicit, ut ostendat quid proprie ore Dominus jussit, et quid hujus auctoritati concessit, quia et per ipsum Dominus loquitur, ait enim: *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* (*Aug.*) Hic primo videndum est, quibus cæteris, dicebat enim superius ex Domini persona his qui sunt in conjugio; nunc vero ex sua persona cæteris dicit. Ergo fortasse his, qui non sunt in conjugio, sed non sequitur. Ita enim subjungit: *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam*. Ergo etiam nunc his dicit, qui sunt in conjugio. Quid sibi ergo vult quod ait cæteris, nisi quia superius eis loquebatur, qui ita copulati sunt, ut ambo in fide Christi essent, nunc vero cæteris dicit, id est, eis qui sic copulati sunt ut non ambo fideles sint. *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum*. (*Aug.*) Hoc dicit quia, inter illa primordia cum multi utique essent Gentiles, fiebat ut unus ex his crederet, et quia horrebant periculum sublatum Dei, similitas et cautionem contaminationis præteriti erroris, ideo præcepit ut si contenti essent habitare cum credentibus, non

tenti essent et fideles esse cum illis. (*Aug.*) Aliud est quod jubetur, aliud quod monetur, aliud quod ignoscitur; jubetur mulier a viro non discedere, quod si recesserit manere innupta, aut viro suo reconciliari, aliter ergo non licet facere. Monetur autem vir fidelis si habet uxorem infidelem consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo et dimittere quia non est præceptum Domini ne dimittat, sed consilium Apostoli : sicut monetur virgo non nubere, sed si nupserit consilium quidem non tenebit, sed contra præceptum non faciet. Ignoscitur cum dicitur : *Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium.* Quapropter licet ut dimittatur conjux infidelis, quamvis melius sit non dimittere, et tamen non licet secundum præceptum Domini ut dimittatur conjux nisi causa fornicationis. Fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Quid enim tu dicis, apostole? Certe ut vir fidelis consentientem secum habitare mulierem infidelem non dimittat. Ita, inquit; cum ergo hoc et Dominus præcipiat, ne dimittat vir uxorem nisi causa fornicationis, quare hic dicis : « Ego dico, non Dominus? » Quia scilicet idololatria quam sequuntur infideles, et quælibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non jussit, dedit locum apostolo monendi ut qui voluerit non dimittat uxorem infidelem, quod sic fortasse possit fidelis fieri. *Sanctificatus est enim vir infidelis in uxore fideli, et sanctificata est mulier infidelis in viro fideli.* (Ambr.) Habere illos beneficium bonæ voluntatis ostendit, qua honorem nominis Christi non habent et ad tuitionem pertinet hospitii, in quo signum fit crucis, quo mors victa est, sanctificatio enim est. *Alioquin filii vestri immundi essent.* Immundi essent filii eorum, si dimitterent nolentes habitare secum, et aliis se copularent : essent enim adulteri eorum per hoc et filii eorum spurii, ideo immundi. Credo jam provenerat ut nonnullæ feminæ per viros fideles, et viri per uxores fideles in fidem venirent, et quamvis non dicens nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consilium suum. Deinde sequitur, *alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Jam enim parvuli Christiani erant, qui sive auctore uno ex parentibus, sive utroque consentiente sanctificati erant. Quod non fieret, si uno credente dissociaretur conjugium et non toleraretur infidelitas conjugis usque ad opportunitatem credendi. *Nunc autem sancti sunt.* Sancti sunt, quia de conjugiis licitis nati sunt, et quia sub Creatoris veneratione nati sunt propensiore ex parte. Quia, sicut quidquid sub prædicatione idolorum fit, immundum est, et ita quidquid sub Dei creatoris fit professione, sanctum est, *Quod si infidelis discedit, discedat.* Propositum religionis custodit præcipiendo, ne Christiani relinquant conjugia : sed si infidelis odio Dei discedit, fidelis non erit reus dissoluti matrimonii : major enim causa Dei est, quam matrimonii. *Non est enim frater aut soror servituti subjectus in ejusmodi.* Hoc est,

A non debetur irreverentia conjugii ei, qui horret auctorem conjugii : non enim ratum est matrimonium, quod sine Dei devotione est, ac per hoc non est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alii se junxerit, contumelia enim creatoris solvit jus matrimonii circa eum qui relinquitur ne accusetur alii copulatus : infidelis autem discedens et in Deum et in matrimonium peccare dignoscitur, quia noluit sub Dei devotione habere conjugium. Itaque non est ei fides servanda conjugii, quia ideo recessit ne audiret auctorem esse Christianorum Deum conjugii. Nam si Esdras dimitti fecit uxores, aut viros infideles, ut propitius fieret Deus, nec iratus, si alias ex genere suo acciperent : non enim ita præceptum his est, ut remissis istis alias minime ducerent, B quanto magis si infidelis discesserit liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suæ viro? illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra decretum Dei factum est, sed cum post cognoscit et dolet dereliquisse reemendat se ut veniam mereatur. Si autem ambo crediderint per cognitionem Dei confirmant conjugium. *In pace autem vocavit nos Deus.* Verum est, quia non oportet litigare cum eo qui discedit, quia odio Dei discedit, ac per hoc nec dignus habendus est. *Quid enim scis, mulier, si virum salvum facias? Aut unde scis, vir, si uxorem salvam facias?* Hoc dicit quia forte possunt credere, qui non horrent nomen Christi. *Nisi unicuique sicut divisit Dominus.* Divisit Dominus unicuique quando salvetur, hoc est, quando potest credere, et sustinet C illum, et hic docet exspectandos eos, nec scandalum de his pati debere, quia custodienda est spes illorum; si enim ipsi recesserint, dissimulandum ab his.

Unumquemque sicut vocavit Deus ita ambulet. Hoc est, ut si matrimonio junctus est, qui credit non deserat, neque vir neque mulier, sed sic maneat sive Judæus, sive Græcus. *Sicut in omnibus Ecclesiis doceo.* Ut suadeat non se aliter his tradere quam cæteris, ut cum cæteros hujus fidei hoc doceri audiunt, promptius assequantur, facile enim quis inclinatur si viderit socium consensisse. *Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium.* Hoc est quod dixit, ut ita ambulet, sicut vocatus est. Ut Judæus factus Christianus non putet se forte indignum, D quia præputium non habet dans gloriam præputio. *In præputio quis vocatus est? non circumcidatur.* Ut Gentilis vocatus non æstimet debere se circumcidi per id quod filios Abrahæ præponi audit, nec enim quia circumcisi sunt præponuntur, sed merito Abrahæ cujus filii sunt in utroque, si credant : si quominus pejores erunt Gentilibus. Deterius enim fuisse et non esse, quam nunquam fuisse. *Circumcisio nihil est, et præputium nihil est.* Manifestum est quia nec obest, nec prodest. *Sed observatio mandatorum Dei,* id est, fides propitium facit Deum, si bonis operibus approbetur. *Unusquisque in ea vocatione in qua vocatus est, in ea permaneat,* hoc firmat quod supra dixit. *Servus vocatus es? non sit tibi curæ, sed si potes, liber fieri, magis utere.* Hortatur ut bene ser-

viens de Dei timore carnali domino dignum se faciat libertate, ne audiens forte: Servus vocatus es, non sit tibi curae, negligentior exsistat circa bonum actus carnalis Domini, et doctrina Christi blasphemaretur, et nec ille Deum promereretur, qui in his terrenis bene serviens meritum sibi colligat apud Deum, quia dicit Dominus: Qui in minimo fidelis est, et in magno erit. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini. Exutus enim a peccatis quae veros servos perdunt, libertus fit. Hic enim omnino servus est qui imprudenter agit, sicut et veteribus placuit, qui omnes sapientes liberos appellaverunt, imprudentes autem omnes servos. Unde Salomon: *Servo*, inquit, *sapienti liberi servient* (*Eccli.* x). Hic ergo qui credit et si servus sit ad tempus, quia non fuit prudens, ut crederet in Christum, libertus fit Domini. Si ergo peccata servos faciunt, sicut Cham filius Noe peccati et imprudentiae causa factus est servus (*Gen.* ix), cum quis accipit remissionem peccatorum liberus efficitur. *Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.* Profectus est ex libero servum fieri Christi. Liber enim erat a Deo, quod maximum crimen est. Hac amissa amara et contraria libertate conditionem sortitus est, quae prodesset, sicut dicit Dominus: *Tollite jugum meum super vos quia suave est, et onus meum, quia leve est* (*Matth.* xi). Superbiam namque abscidit et in unitatem fecit, ut neque servus pudore conditionis despectum se putet, neque liber elatione mentis inflatus servo se superponat. *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.* Verum est, quia tam caro pretio empti sumus, ut a nullo redimi potuissemus, nisi a Christo, qui omnium dives est. Qui ergo pretio emitur, magis servire debet, ut aliquatenus vicem reddat emptori. A Deo ergo empti, id est, a Christo, servi hominum esse non debent. Servi autem hominum hi sunt, qui humanis se subjiciunt superstitionibus. Apostolus tamen illud memorat, quod in capite Epistolae reprehendit, eo quod dicerent: *Ego sum Pauli, alius autem, Ego Apollo*: dedit tamen articulum Christum fatendum Deum, quando servos Christi non hominis servos appellandos ostendit. *Unusquisque frater in quo vocatus est, in eo maneat apud Deum.* Hoc est, quod supra dixit, quod ut plane commendet, iterat.

D *De virginibus autem, praeceptum Domini non habeo.* Hoc ad scripta illorum respondit, sicut supra dixit: *De quibus me scripsistis*, etc. *Consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis.* Praeceptum se de virginitate negat accepisse, quia non poterat auctor conjugii rem alteram nuptiis imperare, ne factum suum pristinum accusaret. *Consilium autem do*, non quod displiceat, neque quod adulatione factum sit, quia ad hoc gratiam consecutus est, ut idoneus sit in dando consilio salutaribus.

Existimo ergo hoc bonum esse propter praesentem necessitatem, quia bonum est homini sic esse. Bonum dicit esse, virginem permanere, et ideo hoc ait

A utilius intendere propter praesentem necessitatem ait, quia optimum est, ut latet bonum et optimum nihil tam praeclarum atque utile esse commendatur, quam est virginitas. Quia non solum apud Deum virginitatem commendabiliorem facit, sed et apud vitam praesentem, dum necessitates temporis [illegible], quae pariter conjugatio, et nutriendi partus [illegible] filiorum [illegible]. Ut ergo ad bonum [illegible] praesentis [illegible] utilia [illegible], quae [illegible]. Et [illegible] non solum apud Deum laudem [illegible] habere [illegible], certius [illegible] in praesenti [illegible] desideria [illegible]. Unum enim est quod [illegible] liberis, quia enim [illegible] natura.
B [illegible] superare [illegible] gloria est. *Alligatus es uxori? noli quaerere solutionem.* Hoc [illegible] dicit enim non debere quemquam [illegible] nisi causa fornicationis [illegible] *Solutus es ab uxore? noli quaerere uxorem.* [illegible]
C [illegible] *non peccavit.* [illegible] *Et si nupserit virgo, non peccavit.* [illegible] *Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi.* [illegible]
D voluptatibus [illegible]. Hoc autem per Job dicitur: [illegible] *Ego autem vobis parco.* [illegible] *Hoc itaque dico, fratres, tempus breviatum est.* [illegible]

sciret adhuc tempora superesse, sed aliter scribere non debuit propter hos, qui lecturi hæc sunt tunc cum perbreve supererit tempus, ne semper dum longe esse putaretur dies judicii, aut non timeretur, aut falsum esse æstimaretur. Illud autem quod dicitur cum adhuc longe sit, imminere multum proficit; terrorem enim incutit ad meliorem vitam agendam hominibus. Denique hic in præsenti quam solliciti sunt hi, qui apud judices habent quæ agant, cum actorum dies dicitur imminere? Hoc sonat hic, quod alio in loco dicit: *Ut seductores, sed veraces* (*II Cor.* VI).

Ut et qui habent uxores, ita sint ac si non habentes. Quia enim mundi finis in proximo est, non debere ad generandum esse sollicitos, neque ad usum ipsum deditos, ut propensiores et vigilantes, in divinis operibus exercitati circa curam legis imminente prælio repugnent. Pressuræ enim erunt, quales nunquam fuerunt, et multi casuri sunt in laqueum diaboli. Denique nullus nostrum vult tempore suo hæc provenire, timens prædicatas a salvatore pressuras. Ideo sicut nobis optamus, consulamus et aliis, ut a generatione nos filiorum multorum abstineamus, plus orationi et Dei servituti subjecti, prævidentes diem judicii, ne et nos simus imparati, per impedimenta necessitatis præsentis, et illi incurrant quod nos timemus. A licitis ergo etiam temperare vult fideles, ut non solum innocentes, sed et gloriosi videantur, concessa enim præterire virtutis est maximæ, et prohibita non desiderare non longe est. (*Aug.*) Beatiora sane conjugia judicanda sunt, quæ sive filiis procreatis, sive etiam ista terrena prole contempta, continentiam inter se pari consensu servare potuerint; quia neque contra illud præceptum sit, quod Dominus dimitti conjugem vetat: non enim dimittit, qui cum ea non carnaliter sed spiritaliter vivit, et illud servatur, quod per Apostolum dicitur: *Reliquum est ut qui habent uxores tanquam non habentes sint.* (*Greg.*) Itaque Christianorum animus conjugum et infirmus et fidelis, quia et plene cuncta temporalia despicere non valet, et tamen æternis se conjungere per desiderium valet, quamvis in dilectione carnis interim jacet, supernæ spei refectione convalescit, et si habet quæ mundi sunt in usu itineris, sperat quæ Dei sunt in fructu perventionis, nec totum se ad hoc, quod agit conferat, ne ab eo quod robuste sperare debuit, funditus cadat. Quod bene ac breviter Paulus exprimit dicens: *Qui habent uxores tanquam non habentes sint, et qui flent tanquam non flentes, et qui gaudent tanquam non gaudentes.* Uxorem quippe quasi habendo non habet, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad prava opera a melioris intentionis rectitudine ejus amore flectatur. Uxorem quasi non habendo habet, qui transitoria esse cuncta conspiciens curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia Spiritus ex desiderio exspectat, non flendo autem flere est, sic exteriora adversa plangere, ut tamen noverit æternæ spei consolatione gaudere, et rursum non gaudendo gaudere est, sic de infimis animum attollere, ut tamen nunquam desinat summa formidare, ubi apte paulo post subdidit: *Præterit enim figura hujus mundi*, ac si aperte diceret, Nolite constanter mundum diligere, quando et ipse non potest stare quem diligitis, incassum cor quasi manenti figitis, dum fugit ipse quem amatis. *Et qui flent tanquam non flentes.* (Ambr.) Scientes enim in proximo finem mundi mox consolationem eorum futuram, qui pro Dei justitia forte premuntur, hac spe inter eos consolentur se. *Et qui gaudent tanquam non gaudentes.* In præsenti enim qui gaudent sciant mox luctum venturum, eis videlicet qui mundo gaudent, ambigentes de Dei judicio. *Et qui emunt tanquam non possidentes.* Credentes enim qui emunt parvum tempus superesse mundo, sic agunt, ut non omnem curam in re cito peritura impendant, magis autem curam animæ suæ gerant quem sciunt æternam. *Et qui utuntur hoc sæculo, tanquam non utantur.* (Greg.) Id est, ut non præsumant de usu hoc, qui cito peribit corruente mundo; emit autem, sed quasi non possidens, qui et ad usum terrena præparat, et tamen cauta cogitatione prævidet quod hæc citius relinquat; modo quoque utitur sed quasi non utatur, qui et necessaria cuncta exterius ad vitæ suæ ministerium redigit, et tamen hæc eadem non sinit menti suæ dominari, ut subjecta foris serviant, et nunquam intentionem animi ad alta tendentis frangant. Quicunque igitur tales sunt eis profecto terrena omnia, non ad desiderium sed ad usum sunt. Qui rebus quidem necessariis utantur, sed nihil habere cum peccato cupiunt. De ipsis quoque rebus habitis quotidie mercedes acquirunt, et plus gaudent bono opere quam bona possessione. *Præterit enim figura hujus mundi* (*Amb.*) quia finiri mundum dixit ostendit figuram ejus præterire et hunc esse finem, id est, non substantiam ejus præterire, sed formam. (*Aug.*) Itaque si forma mundi peribit, dubium utique non est omnia quæ in mundo sunt interire. Ideo præterit quia quotidie senescit mundus; peracto quippe judicio tunc esse desinet hoc cœlum et hæc terra, quando incipiet esse cœlum novum et terra nova. Mutatione namque rerum non omnimodo interitu transibit hic mundus. Unde et apostolus dicit: *Præterit enim figura hujus mundi, volo vos sine sollicitudine esse.* Figura ergo præterit, non natura: judicatis quippe his qui scripti non sunt in libro vitæ et in æternum ignem missis, tunc figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluvium. Illa itaque, ut dixi, conflagratione mundana elementorum corruptibilium qualitates quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt; atque ipsa substantia eas qualitates habebit, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conveniant. Ut scilicet mundus in melius innovatus apte accommodetur, hominibus etiam carne in melius innovatis. *Volo vos sine sollicitudine esse.* (*Ambr.*) Diminuta enim sollicitudine sæculi, in Dei rebus propensius vigilatur. *Qui*

sine uxore est, cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Quomodo sine sollicitudine sinus ostendit, dicens : *Qui sine uxore est, cogitat quæ Domini sunt.* Amputata enim sollicitudine tot curarum, quæ solo in mundo esse graviter est, ad Deum promerendum animus erigitur, si tamen hac spe animum his molestiis se exuat, ut Deo magis serviat. *Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori.* Cura enim uxoris et filiorum cogitatio mundi est, cum [illegible] nolunt, [illegible] ne illos offendant, sicut refert Zorobabel unus de tribus cubiculariis Artaxerxis regis (*III Esdr.* iv). Magna enim amaritudo est in domo uxor tristis. *Divisa est mulier et virgo.* Divisa non utique natura, sed actu. Quia hujusmodi in Numeris, mulieres virgines appellantur (*Num.* xxxi). Aliter ergo sollicitudo mulieris alia virginis est ; tamen cum dicitur mulier, incertum est quid significet, utrum ingenuitatem subsequatur ; cum autem dicitur virgo, manifesta locutio est. Hinc Apostolus post mulierem, virginem posuit, ut mulierem non virginem significaret ; per hoc enim voluit ostendere virginem liberam a tædiis et laboribus, quos patitur mulier viro copulata. *Quæ autem non est nupta, sollicita est de his quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu.* Dum enim spe cœlestium mariti et filiorum sollicitudinem non suscipit, de Domino cogitat, quatenus propositum Deo devotum custodiat ; si tamen in corpore mundo animæ corrupta abjiciens cœlestibus studeat. Animus est enim, qui aut sanctificat, aut polluit corpus. Quid enim prodest corpus mundum habere, et animum pollutum, cum merito animæ aut honoratur corpus aut damnatur? *Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt hujus mundi, quomodo placeat viro.* Lege enim maritali constricta sollicita est quomodo impleat jus maritalis officii, subdita mundanis necessitatibus : *Hoc autem ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam. Sed ad id quod honestum est et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi.* Quoniam quibusdam asperum et grave videtur quod utilius aut melius est propter consuetudinem temporalis casus ; ideo post rationem redditam hortatur affectu charitatis suaviter hoc utilius, hoc honestius esse quod dicit. honestum est quia sanctum est et mundum ; utile vero quia dignissimum est apud Deum, et leve in sæculo. Quid ergo dicimus? Si virgines de Deo cogitant, et nuptæ viris de mundo, quæ spes relinquitur nuptis apud Deum? Si enim ita est, dubium est de salute earum. Nam videmus virgines de sæculo cogitare et matrimonio junctas Dominicis studiis operam dare ; hæ virginibus non imputabitur sanctimonium a Deo, et his matrimonio erit merces apud Deum ; quia cum obligatæ sint terrenis nexibus, operam dederunt, ut in futurum aliquid immortale gratiæ mererentur. Illis autem econtra non imputabitur virginitas, sed et pœnæ subjicientur, qui sub tegmine melioris propositum et conversationem suam mundialiter et sol-

A licitudine occupantes, pigros se ad Dei opera agenda faciunt, sicut dicit Jeremias propheta : *Maledictus qui opus Dei facit negligenter* (*Jer.* xlviii). Et de quibus in alia Epistola dicit : *Habentes speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes* (*II Tim.* iii). Apostolus autem hoc loquitur qui [illegible] devotione nunquam desiderans [illegible] et docent quia compendio citius itur ad Deum, quia qui propter Deum promerendum virginitatem vult, [illegible] qui a lecto temperantior, ut nullus fiat, simul omnia impedimenta carnis spernit, non tamen hoc eos, quia gravamen carnis volunt oneribus compedum detinent. Admonendi sunt qui ligati conjugiis non sunt, ut præcepta cœlestibus se rectius aptent,

B quo eos ad curas mundi nequaquam jugum copulæ carnalis inclinat ut, quos onus liciti conjugii non gravat, nequaquam pondus illicitæ terrenæ sollicitudinis premat ; sed tanto eos paratiores dies ultimus, quanto expeditiores inveniat, ne quo meliora agere vacantes possunt, sed tamen negligunt, ea supplicia deteriora mereantur. Audiant quod Apostolus, cum quosdam ad cœlibatus gratiam instrueret, non conjugium sprevit, sed curas mundi nascentes ex conjugio repulit, dicens : *Hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est gravem, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi* ; ex conjugiis quippe terrenæ sollicitudines prodeunt, et idcirco Magister gentium auditores suos ad meliora

C persuasit, ne sollicitudine terrena ligarentur. Quem igitur cœlibem curarum secularium impedimentum prepedit ; et conjugio se nequaquam subdidit, et tamen conjugii onera non evasit. *Si quis autem turpem se videri existimat super virginem suam, si sit ultra pubertatem,* [illegible] *quod vult faciat, non peccat si nubat.* Propter quod superius virginitatem, tamen dum se continentiam, reddita ratione, hortatus est, ita et post ad comprehensionem carnis conjugia [illegible] subjunxit ; nam ne nuptias [illegible] putaretur, [illegible] rem maxime labores aggredi et quæ apud Deum præmium non habent, sunt non habet pœnam. [illegible] enim vult per omnia esse meliora. Si [illegible]

D [illegible] in nuptiarum est, jam naturæ [illegible] quem occulte licet [illegible] agat et [illegible] in illa. *Qui autem statuit* [illegible] *non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.* Hoc dicit, ut qui virginem habet, cui animus ad nuptias non est, servet illam, sed illi [illegible] nuptiarum, quam [illegible] voluptatem [illegible] non habere. [illegible] quanto magis [illegible] *Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit, et qui non jungit melius facit.* Bene facit quia licet quod facit, et qui non jungit melius facit, quia apud Deum illi meritum collocat, et a mundi sollicitudine illam liberat. *Mulier alligata est* [illegible]

tempore vir ejus vivit. Hæc idcirco prosequitur ut doceat quia mulier, etiamsi a viro fuerit ejecta, nubendi licentiam non habet. *Quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege.* Etiam hæc ad supra dictas pertinent causas, ut ostendat quam beata sit virgo, cum nulli nisi soli Deo subjecta sit: vincere enim videtur naturalem subjectionem quando quod per naturam humiliatum est erigit. *Cui vult nubat, tantum in Domino*, id est, quem sibi aptum putaverit, illi nubat, quia invitæ nuptiæ solent malos proventus habere. « Tantum autem in Domino, » hoc est ut sine suspicione turpitudinis nubat et religionis suæ viro nubat, hoc est in Domino nubere. *Beatior autem si sic permanserit secundum meum consilium.* Cum dicit, nubat, lege loquitur naturali, quanquam a Deo primæ nuptiæ sint, secundæ vero permissæ sunt. Denique primæ nuptiæ quoniam sub benedictione Dei celebrantur, sublimantur: secundæ autem et in præsenti carent gloria, concessæ autem sunt propter incontinentiam, et quia solent viduarum juniores incurrere: ac per hoc concedit secundas. Sed quia melius ut se contineat, ut dignior in futurum, consilium dat spiritali ratione præcipuum ut se contineat. *Puto autem et ego spiritum Dei habeo*, ut ratum et providum consilium suum ostendat, humilitate verbi hoc commendat alto sensu.

CAPUT VIII.

Ostendit Apostolus scientiam non valere nisi secundum charitatem sit ordinata; docet veritatem de escis idolis immolatis, arguitque scandalizantium temeritatem.

De his autem quæ idolis immolantur, scimus quia omnes scientiam habemus. (*Amb.*) Nunc de scientia locuturus est, et quæ sit scientia non statim dicit, sed in subjectis ostendit, dicens, quia nihil est idolum. *Scientia inflat.* Manifestum est, habentem scientiam in eo ipso gloriari, si non foris, quia prudens est, vel apud se, genus enim hoc est scientiæ ut glorietur in sese, ideo inflat. *Charitas vero ædificat.* (*Aug.*) Quod recte aliter non intelligitur, nisi scientiam tunc prodesse si ei charitas inest, sine hac autem inflare, id est, in superbia inanissimæ quasi ventositatis extollere. (*Amb.*) Itaque tunc scientia magna est, et sibi utilis, si charitate humilietur, ut amplius crescat: temperatur enim a dilectione, ut non satis mera sit et inebriet scientem ut se extollat. Sicut enim vinum non temperatum admixtione aquæ mentem alienat, ita et scientia superbum facit, nisi fuerit temperata, omnia enim sola insuavia sunt et nociva, quia nec panis solus bene editur nec reliqui cibi sine admixtione grati sunt, sed nocui. Ideo charitas ædificat, ipsa charitas, licet uno vocabulo appelletur, multis tamen consistit, sine patientia enim non potest, neque sine humilitate, neque sine cordis simplicitate; hi ergo inflati erant per scientiam, quia nihil est idolum, qui contra salutem fratrum imperitorum carnes sacrificatorum edebant, scientes licere carnem edere, et quia nihil est idolum, ideo non contaminari edentem: hi scandalum fratribus erant,

A charitatem præ oculis non habentes, quia plus erat carnem contemnere, quam fratri scandalum facere; scientia enim illorum destruebat animos imperitorum fratrum putantium esse illic apud idolum aliquam gratiam, quando peritiores fratres interesse illic, et non horrere videbant. Ideo ait: *Charitas ædificat*, ut saluti fratrum studentes scientiæ illic legibus non uteretur, ne illis scandalum facerent (*Greg.*). Cum ergo charitas ædificando nos erigit, scientia inflando pervertit, plerumque se hypocritæ mira abstinentia affligunt, omne robur corporis atterunt, et quasi carnis vitam funditus in carne viventes extinguunt, sicque per abstinentiam morti appropiant, ut pene quotidie morientes vivant, sed ad hæc humanos oculos quærunt, admirationis gloriam expetunt, Ve-
B ritate attestante, quæ ait: *Exterminant facies suas ut appareant hominibus jejunantes* (*Matt.* VI).

Quod *si quis existimat se scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire* (Amb.). Eos ipsos qui in scientia gloriantur ostendit non ita cognovisse sicut cognoscendum est. Dum enim charitatem, quæ mater omnium bonorum est, non sectantur, non sciunt sicut oportet: ut ergo scientia fructum habere possit, charitati se debet subjicere. *Si quis vero diligit Deum, hic cognitus est ab eo.* Hic diligit Deum, qui charitatis causa scientiam mitigat, ut prosit fratri pro quo Christus mortuus est. *De cibis igitur* simulacris immolatorum nunc causam ipsam pertractat, ut ostendat per rationem scientiam non solum non proficere, charitate contempta, sed et obesse. *Scimus*
C *quia nihil est simulacrum, et quia nemo Deus nisi unus*, verum est; apud Christianos enim unus est Deus, *licet sint qui dicantur dii et domini sive in cœlo, sive in terra.* A paganis enim sol et luna, et cætera sidera dii cœlestes dicuntur. In terra Apollinem, Æsculapium, Herculem, Minervam, deos dicunt et dominos. *Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia et nos in illo.* Omnia enim ex illo quæque sunt, ubicunque sunt: cum autem dixit: *Et nos in illo*, discrevit nos a cæteris qui cum ex illo sint, non tamen sunt in illo dum adhuc non credunt. *Et unus Dominus Jesus per quem omnia, et nos per ipsum*, Omnia enim ex Patre, sed per Filium creata sunt, sed cum dicit, « et nos per ipsum, » per quem creati fueramus, significat in Dei cognitione, quia facti per
D ipsum cum cæteris, per stuporem mentis et ignorantiæ nos per ipsum agnovimus mysterium unius Dei; unum ergo Deum patrem dixit et unum Dominum Jesum Filium ejus, ut quia Deus non potest non esse Dominus, similiter et Dominus intelligatur esse Deus, unum esse Deum et Dominum demonstraret, modum unius principii conservando. *Sed non in omnibus est scientia.* Id est, non omnes norunt credentes mysterium Dei unius, ideo quidam putant ex his qui credunt aliquid numinis in simulacris. *Aliqui autem adhuc scientia simulacri quasi simulacro immolatum manducant.* De plebe enim aliqui cum veneratione adhuc simulacri manducabant de sacrificatis, quasi aliqua

esset illic divinitas. *Et conscientia illorum cum sit infirma, coinquinatur.* Maculatur conscientia si infirma est circa Deum. *Esca autem nos non commendat Deo.* Verum est, quia non ideo Deo placebimus si omnia ederimus, aut offendemus si aliqua contempserimus. *Neque enim si ederimus, abundabimus, neque si non ederimus, deerit nobis.* Contempta enim sacrificiorum esca, non utique deerit quod edatur; si autem sumpta fuerit, non abundabit, ita ut nihil requiratur: ac per hoc aliquando, quia neque sine illa non vivitur et scandalum fratribus est. *Videte tamen ne forte licentia vestra offendiculum fiat infirmis.* Hoc est ne quia licere videtur edere carnes de sacrificio idolis, per id quod nihil esse idolum scitis, offendiculum generetis fratribus, qui nesciunt adhuc quia nihil est idolum. *Si enim quis viderit eum qui habet scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus, cum sit infirma, aedificabitur ad manducandum idolothyta?* Hoc ideo dicit quia videns quis fratrem peritum in idolio recumbentem, edere carnes sacrificiorum, putat esse illic aliquid gratiae, et incipiet ipse edere carnes sacrificiorum, non illa conscientia, qua ille peritus causa, sciens nihil esse idolum; sed esse illic putat numen, quando fratrem peritum vidit illic edere, nec horrere. *Et peribit qui infirmus est in tua scientia frater, pro quo Christus mortuus est.* Perit infirmus si eat contra unius Dei fidem [illegible] quae, quod quidem [illegible] sunt, et ostendentis quid mali possit parere scientia, si non fuerit temperata a charitate. *In tua scientia,* id est, tua peritia illum occidit, quando a te fieri videt quod ille aliter intelligit: et fit ergo occasio mortis fratri, quem Christus ut redimeret crucifigi se permisit. Ac per hoc aliquando ab scientia dissimulandum est charitatis causa, quia tunc invenitur plus salutis fratri quam cibus, quia licet quidem, sed non expedit. Hoc erit cognoscere, sicut oportet et scire. *Sic autem peccantes in fratres et percutientes conscientiam illorum infirmam, in Christo peccatis.* Quando enim charitati non consuli sunt, quos Christus sua liberavit, peccant in Christo; non in Christum, quia in Christum peccare negare Christum est; in Christo autem, in haec quae sunt Christi, sicut et hic qui sub lege est, in lege dicitur peccare, ita et hi, qui sub Christo sunt, in Christo peccare dicuntur. *Propter quod si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem.* In tantum charitati studendum docet, ut licita pro illicitis habeantur, ne obsint fratri: quantum enim mali est per illicita delinquere, et per ea quae concessa sunt offendere, ut hoc [illegible] in licitis, in illicitis non [illegible], dum [illegible] Lex enim sic permisit quae concessit, ut modus tamen [illegible]: uxorem certe licet habere, sed si fornicata fuerit, abjicienda est. Ita et carnes licet edere, sed si idolis oblatae fuerint, respuendum est.

CAPUT IX.

Probat Apostolus [illegible] ad virtutis perfectionem sui exemplo, atque exercitiorum in stadio.

Non sum Apostolus? non sum liber? nonne Jesum Dominum nostrum vidi? (Ibid.) Cum negare videtur confirmat: iratus enim loquitur. Apostolum enim se probat, quia missus est ad gentes, dicente Domino ad eum: *Ego ad gentes mittam te* (Act. XXVI). Liberum autem se ostendit, quia nullius aliquid accepit, usque in [illegible]. *Jesum autem Dominum nostrum vidit, dum esset in templo Hierosolymis. Nonne opus meum vos estis in Domino?* Idest opus ejus sunt, quia ipse illos plantavit in Domino, per jejunium et per laborem evangelizans eis verbum Domini (Act. XVIII). *Et si aliis non sum Apostolus, sed tamen vobis sum.* Quia Judaeis credentibus et dubitantibus legem servantibus apostolus esse negabatur. Iam enim circumcidi non debere docebat, neque sabbatum custodiri, ceteris autem Apostolis propter scandalum et metum dissimulantibus, hic aliter videbatur docere. Ideo apostolus ab his negabatur, his enim erat apostolus qui videbant in eo virtutes et signa. *Nam signaculum Apostolatus mei vos estis in Domino.* Hoc enim praedicante, conversi sunt ab idolis ad fidem Dei unius. *Mea defensio ad eos qui me interrogant haec est.* Nunc incipit aperire [illegible] quam superius praemisit dicens: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.* [illegible] (Supra VI. — *Mea defensio apud eos qui me interrogant haec est,* et quae ibi subjiciens dicit: *Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi?* Hoc est, quod dixerat: *Omnia mihi licent. Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et caeteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas?* Ideo addidit *et Cephas,* quia cum primus esset inter Apostolos, non refutabat sumptus. [illegible] Cephas ipse est Simon Petrus. Mulieres enim desiderio doctrinae Dominicae et supernae virtutum sequebantur apostolos, ministrantes eis, et sumptus et necessaria, sicut et Salvatorem secutae sunt ministrantes ei de facultatibus suis. *Aut solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?* Hoc est habemus potestatem operandi, sed volumus [illegible] operandi, aut ut laborantibus largiremur. Et ut hoc confirmet, exempla subjicit dicens: *Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non percipit? Nunquid secundum hominem haec dico?* Id est, nunquid humanam auctoritatem sequor? *An et lex haec non dicit?* [illegible] supra dicta testimonia documentis divinis, ut ostendat non esse novum utique [illegible] ab illis sumptus accipere, quando [illegible] exempla [illegible]. *In lege enim scriptum est* (Deut. XXV): *Non alligabis os bovi trituranti.* In bobus enim aliquando [illegible], aliquando [illegible] praedicantium, aliquando humilitas exprimitur [illegible], quia enim boves terram [illegible] et per [illegible]

nem luxuriosorum dementia designatur, Salomon judicat, qui cum malesuadentis mulieris petulantiam præmisset, adjunxit : *Statimque eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam* (*Prov.* VII). Rursus quia bovis nomine labor prædicatoris exprimitur legis verba testantur, ubi legitur : *Non obturatis os bovi trituranti;* ac si aperte diceret : Prædicatorem verbi ab stipendiorum suorum perceptione non prohibeas. Rursum quia bovis nomine plebs Israelitica figuratur, propheta asserit qui Redemptoris adventum denuntians dicit : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui* (*Isa.* I). Per bovem scilicet Israeliticum populum jugo legis edomitum signans, per asinum vero gentilem populum indicans voluptatibus deditum et gravius brutum. *Nunquid de bobus cura est Deo ?* (*Amb.*) Interim paucis hoc absolvamus. In Jona enim propheta scriptum est : *Non parcam civitati in qua habitant plus quam centum viginti millia hominum, et pecora multa* (*Jon.* IV); et Psalmigraphus : *Homines*, inquit, *et jumenta salvabis* (*Psal.* XXXV), quomodo ergo Deus non curat de bobus et pecoribus? sed non curat de bobus et pecoribus propter hæc ipsa, sed propter nos, quorum causa sunt facta : ideo de nobis curat, non de illis. *Aut potius utique propter nos dicit, propter nos enim scriptum est.* (Per figuram enim omnia dicta ad nos transeunt) : *Quoniam qui in spe arat et triturat, debet spei suæ fructum percipere.* Verum est, quia hac spe laboratur, ut fructus capiatur. *Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est, si vestra carnalia metamus.* Non dicit magnum, neque par esse, si evangelizantes regnum Dei, et cœlesti cibo ecclesiam saginantes, alimenta corporis sumerent, ut tradentes æterna, consequerentur temporalia. *Si alii potestate vestra utuntur, nonne magis nos ?* Si enim hi qui per evangelium Patres vestri non sunt, nec eumdem affectum habent erga vos, facultatem habent accipiendi, quanto magis nos? et subauditur, vestri apostoli, quia Barnabas apostolus erat. *Sed non sumus usi hac potestate, sed omnia toleramus ne quod impedimentum demus evangelio Christi.* Diu occultatum prodidit sensum ; ostendit enim sumptus ideo se nolle cum liceret accipere, ne vigor evangelicæ auctoritatis torpesceret. Pseudoapostoli enim peccantibus blandiebantur, volentes accipere, ita ut non sibi viderentur peccare illis subjecti ; sed quoniam hæc res contra evangelicam erat disciplinam, hic non vult accipere, ut libere arguat, ne in illorum numero inveniatur; ut enim regulæ christianæ vis maneret licita, illicita fecit, quia illi per licentiam offendebant. *Nescitis quoniam qui in sacrariis operantur, de sacrario vivunt, et qui altari deserviunt, altari participantur?* In sacrariis legem gentilium significat, in altari vero Judæorum : sic enim decrevit Dominus per Moysen, ut de his quæ oblata erant, partem sumerent sacerdotes. *Ita Dominus Jesus ordinavit eos qui evangelium annuntiant de evangelio vivere.* Non ergo Deus per Moysen gentilium formam secutus est, sed ipsa naturalis ratio hoc habet, ut quis inde vivat ubi laborat : hanc ergo rationem ipsi naturæ et conversationi humanæ decrevit : hoc tamen ad cumulum adhuc addens gravat causam, ut non leve faciat neque odiosum, quod tantis testimoniis commendat, et non tamen sibi proficere vult ne libertatem arguendi humiliet. *Ego autem nullo horum usus sum.* Postquam multis modis ostendit licere accipere, sibi tamen non opus esse, obest enim accipere a peccantibus, sicut supra memoravi. *Non scripti autem hæc ut ita fiant in me. Bonum est enim mihi magis mori quam ut gloriam meam quis evacuet.* Gloriam suam dicit in eo, si evangelii severitas maneat, et magis mori eligit, quam evangelii jura violare, sciens hoc magis sibi proficere ad futuram salutem; debitum enim obsequium abnuit ab his sibi impendi, ne per hoc accipiant fiduciam delinquendi. *Nam si evangelizem, non est mihi gratia, necessitas enim mihi incumbit.* Sicut dicit Dominus, « cum feceritis quæ dico vobis, dicite servi inutiles sumus, quæ debuimus facere, fecimus. » *Væ enim mihi erit si non prædicavero evangelium.* Missus enim servus a Domino, facit etiam invitus quod sibi præceptum est, si quominus, astringatur plagis necesse est. Denique Moyses invitus missus est ad Pharaonem, et Jonas coactus est prædicare Ninivitis. *Nam si volens hoc ago, mercedem habeo.* Manifestum est, quia nemo accipit remunerationem ejus rei quam invitus agit. Si enim voluntarius, dignus mercede est, quia consentit domino et quod voluntate fit melius fit. *Si autem invitus, dispensatio mihi credita est.* Nec hoc obscurum est, quia qui indevotus aliquid facit, non voluntate facit, sed necessitate, quia enim potestatis suæ non est, facit invitus quod sibi præceptum est. *Quæ ergo erit merces mea, Ut evangelium annuntians sine sumptu ponam evangelium, ut non abutar potestate mea in evangelio.* Repressa verborum jactantia gloriatur, et vult intelligi quanta dignus mercede sit, quia potestate sua non utitur in evangelio, dum respuit oblatos sumptus, ne vim prædicationis humiliet : hoc est licere, sed non expedire, propter salutem fratrum, ut corrigantur. Forma ergo vult esse cæteris ut ubi vident non expedire, etiam licitis non utantur. Si quominus delicto fient rei : quod sumunt cum ad detrimentum non proficiat. (*Aug.*) Dicit enim Apostolus licere sibi quidem et permissum esse a Domino, ut qui evangelium annuntiant, de evangelio vivant, id est, de evangelio habeant ea quæ huic vitæ erant necessaria. Sed tum se non esse abusum hac potestate : erant enim multi qui occasionem habere cupiebant acquirendi et vendendi evangelium, quibus eam volens amputare Apostolus, manibus suis victum suum toleravit. De his enim alio loco dicit (*II Cor.* XI) : *ut amputem occasionem his qui quærunt occasionem.* Quanquam etiam sicut cæteri et boni Apostoli permissu Domini de evangelio viveret, et non in eo victu constitueret finem evangelizandi, sed magis ipsius victus sui finem in evangelio collocaret, id est, non ideo evangelizaret, ut perveniret ad cibum, et si qua sunt alia necessaria,

sed ideo ista sumeret, ut illud impleret, ne non volens, sed necessitate evangelizaret : hoc enim imperabat cum dicit : *Nescitis*, inquit, *quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt edunt, qui altario deserviunt, altari compartiuntur?* Sic et Dominus ordinavit his, qui evangelium annuntiant, de evangelio vivere. Ego autem nullius horum usus sum, hinc ostendit permissum esse, non jussum, alioquin contra præceptum Domini fecisse invenitur. Deinde sequitur et dicit : *Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me : bonum est enim mihi magis mori, quam gloriam meam quisquam inanem faciat*; hoc dixit quia statuerat propter quosdam occasionem quærentes manibus suis victum transigere. *Si enim evangelizavero, non est mihi gloria*. Id est, si evangelizavero, ut ita fiant in me, id est, si propterea evangelizavero ut ad illa perveniam et finem evangelii in cibo, et potu, et vestitu locavero ; sed quare non est ei gloria? *Necessitas enim*, inquit, *mihi incumbit*, id est, ut ideo evangelizem, quia unde vivam non habeo, aut ut acquiram temporalium fructum de prædicatione æternorum; sic enim erit necessitas, non in evangelio voluntas. *Væ enim mihi erit*, inquit, *si non evangelizavero*. Sed quomodo debet evangelizare? scilicet ut in ipso Evangelio et in regno Dei ponat mercedem : ita enim potest non coactus evangelizare, sed volens. *Si enim volens*, inquit, *hoc facio, mercedem habeo. Si autem invitus, dispensatio mihi credita est*, id est, si coactus inopia earum rerum, quæ temporali vitæ sunt necessaria, prædico Evangelium, alii per me habebunt mercedem Evangelii, qui Evangelium ipsum me prædicante diligunt : ego autem non habebo, quia non ipsum Evangelium diligo, sed ejus pretium in illis temporalibus constitutum, quod nefas est fieri, ut non tanquam filius ministret quisque Evangelium, sed tanquam servus, cui dispensatio credita est, ut tanquam alienum erogat, nihil inde ipse capiat, præter cibaria, quæ non de participatione regni, sed sustentaculum miseræ servitutis dantur extrinsecus. Quanquam alio loco et dispensatorem se dicat, potest enim et servus in filiorum numerum adoptatus eam rem, in qua cohæredis sortem meruit fidelis dispensare participibus suis, sed nunc, ubi ait : Si autem invitus, dispensatio mihi credita est, talem dispensatorem intelligi voluit, qui alienum dispensat unde ipse nihil accipiat.

Nam cum liber sim ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem. (*Aug.*) Liber ex omnibus est, cum nulli per adulationem tradidit Evangelium, neque cujusquam potestate salutem aliquid concupivit, neque ad delicias habendas ab aliquo sumptus largiores mercede hypocrisis accepit. Servum autem se omnium factum dicit, non se per [illegible] similitatem omnium mentem indocilium [illegible] ut eos per patientiam firmaret ad salutem futuram, confitens animum illorum, quos aut præsentaret, aut res divinas tardius sequebantur, ut non aspere terrent bonus reprehendebat. *Et factus sum*

Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem. Non quasi videtur simulasse ut consilium ferret, quod solent adulatores facere, sed non ita est : sic enim divinus et medicus spiritalis [illegible] animum [illegible] et vulnera, magna industria [illegible] illos compatitur, cum omnibus enim hominibus quamdam habens communia, factus est ergo Judæis quasi Judæus, quia propter societatem illorum circumcidit Timotheum, et purificatus ascendit in templum, ne occasionem perversam acciperent blasphemandi. Non ergo fecit quæ jam cessare deberet, sed fecit secundum legem, nam et sciebat illos legem esse a Deo, et prophetas, et exinde illis ostendit Christum hunc esse, qui promissus est, ut sermone ejus haberet effectum.

His qui sub lege erant quasi sub lege essem, cum ipse non sim sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrifacerem. Hi qui sub lege sunt Samaritani nominantur, legem enim solam acceperunt, id est, quinque libros Moysi. Sunt autem ex origine Persarum et Assyriorum, quos rex Assyriorum, sublatis filiis Israel in captivitatem, posuit ad incolenda loca Samariæ. Illi et ignem colunt more Persarum ; his ergo Apostolus, dum non negabat legem esse a Deo, fiebat quasi sub lege. Sed ex ea illis [illegible] verba Christum intelligendum tradebat, sic et Samaritana illa, quæ dicit ad Dominum : *Scio quia Messias venit* (*Joan.* IV), docta per legem. *His qui sine lege erant, quasi sine lege essem, cum sine lege non essem Dei, sed in lege essem Christi*. Hoc dicit quia cum in lege Christi est, in lege Dei est, quia quod Christi est, Dei est, et quod Dei, Christi est, sicut dicit : *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt* (*Joan.* XVII). *Ut eos qui sine lege erant lucrifacerem*. Tunc enim assentit illis, id est, gentilibus, juxta physicam rationem mundum factum a Deo, et quæ in eo sunt, et animam esse immortalem, et ab ipso [illegible], ita enim in Actibus apostolorum ait : *Et sicut quidam ex vobis dixerunt : Ipsius enim et genus sumus* (*Act.* XVII), sic fiebat quasi sine lege, per quod subintroducebat illis Christum, ipsum esse quem Deus ad judicandum mundum prædixit, et ipsum esse per quem omnia fecit. (*Aug.*) Utrumque enim debebat charitate *de corde puro, et conscientia bona et fide non ficta* (*I Tim.* I), ac per hoc omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret, non mentientis astu, sed compatientis affectu : id est, non omnia mala hominum fallaciter agendo, sed aliorum omnium mala omnibus tanquam si sua essent, misericordia medicinæ diligentiam procurando. Cum itaque illa testamenti veteris sacramenta etiam ipse agenda minime recusabat, non [illegible] faciebat, sed omnino non fallens, atque hoc modo a Domino Deo illa usque ad certi temporis dispensationem jussa esse commendans, a sacrilegiis sacris gentium distinguebat. Tunc autem non mentientis astu, sed compatientis affectu Judæis tanquam Judæus fiebat quando eos ab illo errore, quo in Christum credere nolebant, sed per vetera sacrificia sua ceremoniarum

A que observationes se a peccatis posse mundari, fierique salvos existimabant, sic liberare cupiebat tanquam ipse errore illo teneretur, diligens utique proximum tanquam seipsum, et hæc aliis faciens, quæ sibi ab aliis fieri vellet si hoc illi opus esset : quod cum Dominus monuisset, adjunxit : *Hæc est enim lex et prophetæ* (*Matth.* VII). Hunc compatientis affectum in eadem epistola ad Galatas præcepit dicens : *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens te ipsum, ne et tu tenteris* (*Gal.* VI). Vide si non dixit fieri tanquam ille, ut illum lucrifacias, non utique ut ipsum delictum fallaciter ageret, aut se id habere simularet : sed ut in alterius delicto quid etiam sibi accidere posset, attenderet. Atque ita alteri tanquam sibi ab altero vellet misericorditer subvenire, hoc est, non mentientis astu, sed compatientis affectu, sic Judæo, sic gentili, sic cuilibet homini Paulus in errore vel peccato aliquo constituto, non simulando quod non erat, sed compatiendo, quia esse poterat, tanquam qui se hominem cogitaret, omnibus omnia factus est ut omnes lucrificaret. Neque enim egregius prædicator ut quasi Judæus fieret ad perfidiam erupit, neque ut quasi sub lege esset, ad carnale sacrificium rediit, neque ut omnibus omnia fieret, simplicitatem mentis in erroris varietatem commodavit, sed condescendendo appropinquavit infidelibus non cadente, ut videlicet singulos in se suscipiens, et se in singulis transfigurans compatiendo colligeret : si ita ipse ut illi esset, quid impendi sibi ab aliis recte voluisset, et tanto verius unicuique erranti concurreret quanto salutis ejus modum ex propria consideratione didicisset.

Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Infirmus factus est dum propter fratres infirmos ab licitis abstinet ne illis scandalum generet. *Omnibus factus sum omnia, ut omnes salvos facerem.* Hoc fuit viri prudentis et spiritalis ut omnibus omnia factus, propositum tamen religionis non excederet. Quia ubi cessit, ad hoc cessit ut proficeret, et nec aliud fecit quam lex mandavit. (*Cass.*) Quid aliud ostendit quam secundum infirmitatem atque mensuram eorum qui instituebantur condescendisse semper, et a perfectionis rigore aliud relaxasse se, id quod destructio poscere videbatur, sed illud magis præposuisse, quod infirmantium utilitas exigebat, et ut hæc eadem attentius indagantes singulatim Apostolicarum virtutum insignia replicemus, quærat aliquis quomodo omnibus per omnia beatus Apostolus suam probetur aptasse personam, ubi factus sit Judæis, sicut Judæus? profecto ibi ubi illam sententiam intimo corde custodiens, quia Galatis denuntiaverat dicens : *Ecce ego Paulus dico vobis, si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* (*Gal.* V). In Timothei tamen circumcisione, imaginem quodammodo Judaicæ superstitionis assumpsit. et rursus ubi factus est eis qui sub lege erant tanquam sub lege esset, nempe ibi ubi Jacobus omnesque seniores Ecclesiæ formidantes ne in eum illa irrueret Judæorum credentium imo Christianorum judaizantium multitudo quæ ita fidem Christi receperat, ut adhuc in judaismo teneretur, discrimini ejus hoc consilio ac persuasione succurrunt, dicentes : *Vides, frater, quot millia sunt Judæorum qui crediderunt, et hi omnes æmulatores sunt legis : audierunt autem de te quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per gentes sunt Judæorum, dicens non debere eos circumcidere filios suos* ; et infra : *Hoc ergo fac quod tibi dicimus : sunt nobis viri quatuor votum habentes super se ; his assumptis sanctifica te cum illis, et impende in illis ut tradant capita, et scient omnes quomodo quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulans et ipse custodiens legem* (*Act.* XXI); et B ita pro illorum qui sub lege erant salute illam paulisper districtionem sententiæ suæ calcans qua dixerat : *Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam* (*Gal.* II) : caput radere, purificari secundum legem, atque in templo Mosaicorum vota offerre compellitur, quæ res etiam pro salute eorum qui legem Dei penitus ignorabant, tanquam et ipse sine lege esset, effectus sit, lege in Atheniensium urbe ubi gentilium vigebat impietas, quo usus sit prædicationis exordio. *Præteriens*, inquit, *vidi simulacra, et aram, in qua scriptum erat* IGNOTO DEO (*Act.* XVII). Cumque de eorum superstitione sermonem fuisset orditus tanquam si et ipse sine lege esset sub occasione illius profani tituli fidem Christi intulit dicens : *Quod ergo ignorantes vos colitis, hoc et ego annuntio* C *vobis*, et post pauca velut si divinæ legis penitus ignarus, gentilis poetæ versum potius quam Moysi aut prophetarum maluit proferre sententiam. Et sicut quidam inquiens vestrum poetarum dixerunt : ipsius et genus sumus. Cum itaque suis eos quæ refutare non possint testimoniis fuisset aggressus, ita de falsis vera confirmans subdidit, dicens : *Genus ergo cum sumus Dei, non debemus æstimare auro aut argento, aut lapidibus sculpturæ artis et cogitationis hominis divinitatem esse similem* (*Act.* XVII). Infirmis autem infirmus effectus cum secundum indulgentiam, non secundum imperium, his qui se continere non poterant in idipsum redire concessit, sive cum lacte non esca Corinthios potans, infirmitate et timore et tremore multo apud eos fuisse se dicit. Omnia autem D omnibus factus est, ut omnes faceres salvos cum dicit : *Qui manducat, non manducantem non spernat ; et qui non manducat, manducantem non judicet : et qui matrimonio jungit virginem suam bene facit, et qui non jungit melius facit* (*Rom.* XIV). Et alibi : *Quis*, inquit, *infirmatur et ego non infirmor ? Quis scandalizatur et ego non uror ?* Atque hoc modo illud quod Corinthiis præceperat adimplevit dicens : *Sine offensione estote, Judæis et Græcis, et Ecclesiæ Christi sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant* (*I Cor.* X) Utile sine dubio ei fuerat Timotheum non circumcidere, caput non radere, purificationem Judaicam non assumere, nudipedia non exercere.

vota legalia non offerre, sed licet hoc omnia, quia non quærit quod sibi utile est, sed quod multis, quod quamvis Dei contemplatione sit factum, tamen simulatione non caruit. Qui enim per legem Christi legi mortuus fuerat, ut Deo viveret, quique illam justitiam legis, in qua conversatus fuerat sine querela, detrimentum fecerat, et arbitratus ut stercora ut Christum lucrifaceret (*Philipp.* III), ea quæ legis erant vero simplici affectu offerre non potuit. Sic enim et ceteris unus qui dixerat: *Si enim quæ destruxi, hæc iterum ædifico, prævaricatorem me constituo* (*Gal.* II). In id se inclinans quod ipse destruxerat et in tantum non magis res ipsas quæ gereret, quam potentis pensatur affectus. (Aug.) Hoc ergo exhibeamus cujus infirmitatem portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, si forte nos in ea essemus et ipse non esset. Ad hoc pertinet quod ipse Apostolus ait: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem*, cogitando scilicet se in eo vitio etiam se esse potuisse, unde cuperet alterum liberari: compatiendo enim potius id agebat, non mentiendo, sicut quidam suspicantur, et hi maxime qui mendaciis suis defendendis, quæ negare non possunt, alicujus magni exempli patrocinium quærunt. *Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.* (Ambr.) Hoc est, omnia supra dicta facio, ut voluntatis Evangelicæ particeps fiam, quam habet circa salutem hominum. *Nescitis quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus autem accipit palmam.* Nunc aliud incipit exponere. Itaque hoc exemplo ostendit quanto sit utilius legem non esse, in quantum tibi, sed omnibus promissa est palma.

Sic currite ut comprehendatis. (Ambr.) Sollicite vult curri ad promissionem, quia magna est, nec propter lentorum et segnium moras paratos atque alacres debere subsistere, cum res [illegible] ut desides a præcurrentibus [illegible], quam ut properantes a residentibus obligentur. *Omnis autem qui in agone contendit ab omnibus se abstinet.* Ab his omnibus, inquit, quæ [illegible] unam coronam, quanto magis observandum nobis est, quia [illegible] promissum est nobis. A quibus omnibus dixerit, inquiramus, ut possit nobis spiritalis agonis instructio comparatione carnalis acquiri. (Cass.) Illi etenim qui in hoc agone [illegible] student legitime decertare, utendi omnibus escis quas desiderii libido suggesserit non habent facultatem, sed illis tantummodo quas certaminis statuit disciplina; et non solum interdictis escis et ebrietate, omnique crapula, eos necesse est abstinere, verum etiam cuncta inertia et otio atque desidia, ut quotidianis exercitiis jugique meditatione virtus eorum possit accrescere, et ita omni sollicitudine et tristitia negotiisque sæcularibus, affectu etiam atque opere conjugali efficiuntur alieni, ut præter exercitium disciplinæ nihil aliud noverint, nec ulla mundiali cura penitus implicentur, ab eo tantum qui certamini præsidet, quotidiani victus substantiam et summæ gloriam, condignaque præmia victoriæ laude sperantes. Itaque si agonis mundialis intelligimus disciplinam, cujus exemplo instruere nos Apostolus voluit erudire, docens quanta custodia quid nos conveniat facere, qui [illegible] castitatis [illegible] nostri corporis atque animæ [illegible], quos promissum est quotidie [illegible] sacramentis, agni carnibus vesci, quem [illegible] immundum contingere etiam veteris legis præcepta permittunt? In Levitico namque ita præcipitur: *Omnis mundus manducabit carnes, et anima quæcunque ederit de carnibus sacrificii salutaris, quod est Domini, in qua est immunditia, peribit coram Domino* (*Levit.* VII). Quantum est igitur integritatis munus, sine quo et illi qui erant sub veteri Testamento sacrificia typica non poterant [illegible], et qui mundi hujus corruptibilem coronam cupiunt adipisci, nequeunt [illegible]. [illegible] omni custodia cordis nostri mox libidinis [illegible] exstirpanda; quod enim illi in corporis puritate cupiunt assequi, nos debemus etiam in cordis conscientia possidere, in quo Dominus arbiter atque agonothetes residens, pugnam cursus atque certaminis nostri jugiter exspectat, ut ea quæ in propatulo [illegible], ne intrinsecus quidem [illegible] cogitatione patiamur, et in quibus humana cognitione confundimur, nec occulta quidem conscientia polluamur: quæ licet possit hominum præterire notitiam, sanctorum tamen Angelorum ipsiusque omnipotentis Dei scientiam quem nulla subterfugiunt secreta, latere non poterit. *Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* (Ambr.) Et ut hoc nullum dispar [illegible] est, ut pro hoc diligentiores nos esse debere, quibus non terrena et caducis [illegible] floribus, sed æternis [illegible] gemmis, in modum regalis diadematis, spiritalis corona servatur.

Ego igitur sic curro, non quasi in incertum. Magna spe currere profitetur, certum habens quid sit promissum. *Sic pugno non quasi aerem cædens.* Hoc est, non verbis magis sed rebus contendo. *Sed castigo corpus meum et in servitutem redigo.* Castigare corpus est jejuniis illud agere, et illa ei dare quæ ad vitam pertineant, non ad luxum; servituti vero subjicitur, dum non quod ipsum petierit, sed spiritus voluntatem. *Ne forte aliis prædicans ipse reprobus efficiar.* Ideo se refrenare corpus suum ostendit, ut continentiam, quam aliis prædicat, etiam ipse [illegible] ne aliis [illegible] prædicationem sermone affirmet, quando [illegible] in se prosequi quod docet, [illegible] quia qui aliter agit quam prædicat, [illegible] auditores [illegible], nec tamquam exemplo [illegible] magis verbis, quam operibus [illegible] loquitur. (Cass.) Videte quid in semetipso [illegible] dederit, et [illegible] in solo castigationis sacræ et subjectionis sui corporis collocaverit. *Ego*, inquit, *sic curro non quasi in incertum*, non currit in incertum, quia cœlestem Jerusalem respiciens defixum habet quo sine

cordis sui indeflexibilis sit dirigenda perspicacitas: non currit in incertum, quia obliviscens ea quæ posteriora sunt, extendit se ad destinatum, persequens ab bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu quo semper dirigens suæ mentis obtutum, et ad eum omni cordis properatione festinans cum fiducia proclamabat : *Bonum agonem certavi*, *cursum consummavi*, *fidem servavi;* et quia se noverat post odorem unguentorum Christi perpeti conscientiæ devotione infatigabiliter cucurrisse et spiritalis agonis certamen, carnis castigatione vicisse, cum fiducia infert : *de cætero reposita est mihi corona justitiæ*, *quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex*, ut et nobis quoque similem spem retributionis aperiret, si in agone cursus istius imitari eum velimus, et adjecit : *Non solum autem mihi*, *sed et omnibus qui diligunt adventum ejus*, participes nos coronæ suæ in die judicii fore pronuntians, si diligentes adventum Christi, non illum tantum, qui etiam nolentibus apparebit, sed etiam hunc, qui quotidie in sanctis committat animabus victoriam certaminis, castigatione corporis acquiramus. De quo adventu Dominus in Evangelio : *Ego*, inquit, *et Pater meus veniemus et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV) *;* et iterum : *Ecce ego sto ad ostium*, *et pulso. Si quis audierit vocem meam et aperuerit januam*, *introibo ad illum*, *et cœnabo cum illo*, *et ipse mecum* (*Apoc.* III). Nec tamen agonem cursus tantummodo consummasse se describit, cum dicit : *Si curro*, *non quasi in incertum*, quod specialiter tantum refertur ad intentionem mentis et fervorem spiritus sui, qui toto Christum sequebatur ardore cum sponsa decantans : *Post te in odorem unguentorum tuorum currimus;* et iterum : *Adhæsit anima mea post te :* sed etiam aliud colluctationis genus se vicisse testatur dicens : *Sic pugno non quasi aerem verberans*, *sed castigo corpus meum et servituti subjicio,* quod proprie ad continentiæ dolores et corporale jejunium, atque afflictionem carnis pertinet, per hanc se pugilem quemdam strenuum suæ carnis esse describens, nec in vanum adversus eam ictus continentiæ exercuisse designans, sed triumphum pugnæ mortificatione sui corporis acquisisse, quo verberibus, continentiæ castigatione, jejuniorum gressibus eliso, victori spiritui immortalitatis coronam et incorruptionis contulit palmam. Vides legitimum colluctationis ordinem, et spiritalium certaminum contemplaris eventum, quemadmodum athleta Christi adeptus de rebellatrice carne victoriam vitiorum, illa subjecta quodammodo pedibus suis, ut sublimis triumphator, invehitur, et idcirco non currit in incertum, quia confidebat urbem sanctam Jerusalem cœlestem se protinus ingressurum ; sic pugnat jejuniis scilicet et afflictione carnali, non quasi aerem verberans, id est, non in vanum ictus continentiæ porrigens, per quos non aerem vacuum, sed illos spiritus qui in eo versantur, castigatione sui corporis verberabat : qui enim dicit, *non quasi aerem verberans*, ostendit se tametsi non A aerem vacuum et inanem, aliquos tamen in aere verberare : et quia hæc certaminum genera superaverat, et ditatus multarum coronarum stipendiis incedebat, non immerito robustiorum hostium incipit subire luctamina, ac prioribus æmulis triumphatis cum fiducia proclamat et dicit : *Jam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*, *sed adversus principatus*, *adversus potestates*, *adversus mundi rectores tenebrarum harum*, *contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus* (*Ephes.* VI).

CAPUT X.

Reprobat Apostolus participantes ex idolis, et docet quomodo utendum sit iis quæ immolantur idolis.

Nolo enim vos ignorare, *fratres*, *quia patres nostri* B *omnes sub nube fuerunt*, *et omnes per mare transierunt*, *et omnes in Moyse baptizati sunt*, *in nube et in mari.* Judæorum exemplo qui negligentia sua offenderunt, sollicitos nos vult esse, ideoque sub nube dicit illos fuisse, quia omnia quæ gesta sunt in figura nostri facta sunt ut veritatis nostræ illi habuerint imaginem : contecti enim nube et ab adversariis suis tuti præstiti dum a morte liberati sunt, baptizati dicuntur. Illis enim, id est, Ægyptiis in mari mortuis, dum hi, duce Moyse, feliciter transeunt, erepti sunt a morte, quod præstat baptismum ; non enim illis præterita mala imputata sunt, sed per mare et per nubem purificati præparati sunt ad accipiendam legem, et formam futuri sacramenti nostri. *Et omnes eamdem escam spiritalem ederunt*, *et omnes eumdem potum* C *spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequenti eos petra : petra autem erat Christus.* (Amb.) Manna et aquam quæ fluxit de petra hæc dicit spiritalia, quia non mundi lege parata sunt : sed virtute Dei sine elementorum commixtione ad tempus creata, habentia in se figuram futuri mysterii, quod nunc nos sumimus in commemorationem Christi Domini. Ideo et panis angelorum dictus est, quia virtute qua angeli subsistunt creatus est, hoc significans, quia de cœlis venturus erat, qui spiritaliter pasceret. Unde et manna primum Dominico die venit de cœlo ad saturitatem populi : sequens tamen petra dicta est, quæ intelligitur Christus esse : ubi enim deficiebat humanum eis suffragium, aderat Christus : ideo sequebatur, ut ubi defecisset ille sub- D veniret, nec enim petra aquam dedit, sed Christus. Mare Rubrum significat baptismum, Moyses ductor per mare Rubrum significat Christum, populus transiens significat fideles, mors Ægyptiorum significat abolitionem peccatorum. Nunquid non eadem credebant per quos hæc signa monstrabantur, per quos ea quæ credimus prophetata prænuntiabantur? Utique credebant, sed illi ventura, nos autem venisse. Ideo et sic ait, *eumdem potum spiritalem biberunt*, sed spiritalem eumdem, nam corporalem non eumdem. Quid enim illi biberunt, *bibebant autem de spiritali consequenti eos petra*, *petra autem erat Christus.* Videte ergo fide manente signa variata, ibi petra Christus, nobis Christus quod in altari Dei ponitur,

[illegible]

ut cum res ipsas manifestas agimus, figurarum prænuntiantium celebrationi serviamus.

Propterea et qui se putat stare, videat ne cadat. (*Ambr.*) Hoc ad eos loquitur qui præsumentes de scientia, qua licitum est omnia edere, infirmis fratribus scandalo erant, et putantes aliquid se proficere doctrina pseudoapostolorum, deterioraverant, et judicabant Apostolum, cum ipsi essent rei. Superbiam ergo amputat ne per hanc tententur, sicut Judæi tentati sunt et perierunt. (*Greg.*) Per hanc ergo sententiam et spes nutritur humilium, et elatio premitur superborum, dum et illi bona possunt amittere, de quibus superbiunt, et isti ea percipere, quæ quia non habeant contemnuntur. Formidemus igitur in his quæ accipimus, ne eos illa necdum assecutos in desperationem trahamus. Quid enim sumus hodie novimus, quid aut post paululum possimus esse nescimus. Hi vero quos fortasse despicimus, et tarde possunt incipere, et tamen vitam nostram ferventioribus studiis anteire. Timendum itaque est, ne etiam nobis cadentibus surgat, qui nobis stantibus irridetur, quamvis stare jam non novit, qui non stantem novit irridere. *Tentatio vos non apprehendat nisi humana* (*Ambr.*). Ac per hoc detrahentes Apostolo, Dominum tentare videntur, quia et tunc cum Moysi detraherent, et dubitarent de eo, Deum tentasse dicuntur. Omne enim quod probatum non habetur, tentatur. Ideo ut hæc tentatio convellatur admonet cum terrore; ut autem humana tentatio illos apprehendat hortatur: humana enim tentatio est propter spem Dei diffidere de homine, quia vana spes in homine, ut in necessitate aut pressura non desperet de Deo, humanum auxilium requirendo. Sicut et Judæi qui dubitantes de Deo idolorum adminiculum exorabant, hoc est, humanum auxilium, quia dii paganorum terra sunt, et culturam idolorum humanus error invenit. Propter Christum ergo pati, humana tentatio est, per quam proficitur apud Deum. (*Aug.*) Sunt etiam humanæ tentationes, credo, cum bono quisque animo secundum humanam tamen fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulo tamen amplius quam Christiana tranquillitas postulat, de quibus Apostolus dicit, *tentatio vos non apprehendat, nisi humana*. Quæ sententia et aliter intelligi potest (*Cass.*). *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana.* Non enim meremur mentis robore conquisito graviores pugnas nequitiarum cœlestium experiri, qui carnem fragilem resistentem spiritui nostro subjugare non quivimus. Quod Apostoli testimonium non intelligentes, quidam posuerunt pro indicativo, optativum modum, id est, *tentatio vos non apprehendat, nisi humana*, quod ab ipso dici, manifestum est, non optantis, sed pronuntiantis, vel exprobrantis affectu. (*Greg.*) Humana quippe tentatio est, qua plerumque in cogitatione tangimur etiam nolentes, qui ut nonnunquam et illicita ad animum veniant. Hoc itaque in nobismetipsis ex humanitatis corruptibilis pondere habemus. Jam vero dæmoniaca est, et non humana tentatio, cum ad hoc quod carnis corruptibilitas suggerit, per consensum se animus astringit.

Fidelis autem Deus qui non patitur vos tentari super quam potestis: sed faciet cum tentatione etiam proventum ut possitis tolerare. (*Ambr.*) Ideo fidelem dicit Deum qui non patietur vos tentari super id quod potestis, quia daturum se promisit Deus diligentibus se regna cœlestia, et ut det necesse est, quia fidelis est. Propterea ergo tribulatis pro se aderit, nec patietur tantum irrogari, quod tolerari non possit, sed faciet, ut aut cito cesset tentatio, aut si prolixa fuerit, det tolerandi virtutem: alioquin non dabit, quod promisit, quia vincitur, qui patitur: homo est enim infirmitati subjectus, et non erit qui accipiat. Sed quia fidelis est Deus qui promisit, subvenit, ut impleat quod promisit. Denique breviatos dies dicit Dominus, ut salventur electi, et possint consequi regnum Dei. Quomodo tamen a Deo adjuvatur, si tantum permittatur tentari quantum potest? Adjuvatur plane, dum non plus permittitur ei imponi quam scitur ferre posse, ut quarto die pati non permittatur, qui scitur ultra non posse quam triduo tolerare. (*Greg.*) Contra hanc sententiam qua scriptum est: *Fidelis autem Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere*, videtur idem Paulus alibi aliud ad Corinthios sentire, ita dicens (*II Cor.* I): *Nolumus ignorare vos, fratres, de pressura nostra, quæ facta est nobis in Asia, quoniam supra modum et supra virtutem gravati sumus*; et si supra virtutem gravamur, quoniam gravari nos Deus patitur, item si supra virtutem non gravamur quoniam supra virtutem gravari dicimur, ut ista dissonantia celerius dissolvamus, ad illud propheticum testimonium recurramus, ubi ait: *quia vana salus hominis in Deo faciamus virtutem* (*Psal.* LIX). Frequenter ergo gravari dicimur supra humanam fragilitatem, quia vana salus hominis est, sed nunquam gravamur supra virtutem, quia ille medicus est. Ægrotus ergo sub manibus medici aliquando plorat, quia quo pacto ad salutem perveniat, ignorat: sed sapiens medicus plerumque secat, ut ægrotum quoque ad salutem perducat. Paulus igitur intuendo fragilitatem gravari se dixit supra virtutem, nihilominus ait: *Omnia possum in eo qui me confortat* (*Phil.* IV). Itaque in Job ita scriptum est: *Iratus est contra me furor ejus, et sic me habuit quasi hostem suum* (*Job.* XIX). Prædicatore quippe egregio attestante didicimus, quia *fidelis Deus et non patitur nos tentari supra id quod possumus ferre, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possimus sustinere*. Per prophetam quoque Dominus dicit: *Plaga inimici percussi te castigatione crudeli* (*Jer.* XXX). Qui ergo ita percutitur, ut vires illius a percussione superentur, non hunc Dominus jam quasi filium per disciplinam, sed quasi hostem per iram ferit. Cum ergo virtutem nostræ patientiæ flagella transeunt, valde metuendum est, ne peccatis nostris exigentibus, non quasi filii a Patre, sed quasi hostes a Domino feriamur. Et

[illegible]

estis, et unum facti estis, accedente fervore Spiritus sancti cocti estis, et panis dominicus facti estis. Ecce quod accepistis; quomodo ergo unum videtis esse quod factum est, sic unum estote vos diligendo vos, tenendo unam fidem, unam spem, individuam charitatem. Hæretici quando hoc testimonium contra se accipiunt, quia illi quærunt divisionem, cum panis iste indicet unitatem. Sic et vinum in multis racemis fuit, et modo in uno est; unum est in suavitate calicis post pressuram torcularis, et vos post illa jejunia, post labores, post humilitatem et contritionem jam in nomine Christi tanquam ad calicem Domini venistis, et ibi vos estis in mensa, et ibi vos estis in calice, nobiscum vos estis: simul enim hoc sumus, simul bibimus quia simul vivimus: *Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum; non potestis mensæ Domini participare et mensæ dæmoniorum.* Sicut Dominus ait: *Non potestis Deo servire et mammonæ* (*Matth.* VI), quia qui calicem dæmoniorum bibit, calici Domini insultat, et cum mensæ dæmoniorum communicat, mensæ Domini, id est, altari obstrepit, et Domini corpus crucifigit; idcirco enim Christus crucifixus est, quia dissolvit opera diaboli, qui ergo facit opera diaboli, Christo repugnat. *An æmulamur Dominum, nunquid fortiores illo sumus?* Vix fit ut humilis zeletur potentem, scit enim non sibi competere, in quo illi potest invideri: sed aut inæquali invidetur, aut prope æquali; ideo Apostolus non posse dixit homines æmulari Dominum Jesum, præterea qui illum sciunt, si quo minus, non videbitur eis dignus esse vocari Dominus, quem zelantur, ne Dominus sit. Zelo enim Satanas idololatriam invenit, ut homines negando Deum Dominum idolis serviant quasi diis et dominis. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Omnia dicit licere secundum legem naturæ, omnia enim munda sunt, de escis agebatur et carne idolis immolata: nam quæ prohibita et interdicta sunt, quomodo dici possunt licere? cum etiam hic ipsa quæ concessa sunt significet aliquando non expedire? sicut dicit Petrus apostolus: *Si hæc est causa viri cum uxore, non expedit nubere* (*Matth.* XIX).

Omnia licent, sed non omnia ædificant. Idem sensus, quia licet omnia edere, sed quod idolis immolatur non ædificat, quia scandalum facit fratri, sicut supra dictum est, ideoque a licitis aliquando temperandum est, ut prosit. Hinc est unde sumptus ab his, cum ei liceret, noluit accipere, sciens non expedire. *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius.* (Cass.) Et charitas non quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorum, ac de se ipso ait: *Non quæro*, inquit, *quod mihi utile est, sed quod multis ut salvi fiant.* Si enim ea quæ nostra sunt quærimus, et id quod nobis utile est pertinaciter volumus retentare, etiam in hujusmodi necessitatibus loqui nos necesse est veritatem, et reus fieri mortis alienæ: si vero ea quæ aliis salutaria sunt, nostris utilitalibus præponentes, Apostolico satisfecerimus imperio, sine dubio subeunda est nobis necessitas mentiendi, et idcirco nec A integra charitatis viscera possidere, nec ea quæ aliorum sunt secundum Apostolicam disciplinam quærere poterimus, nisi his quæ districtioni nostræ perfectionique conveniunt paululum relaxatis, condescendere utilitatibus aliorum prono maluerimus affectu, et ita cum Apostolo infirmis efficiamur infirmi, ut lucrari possimus infirmos.

Omne quod in macello venit, edite, nihil interrogantes propter conscientiam; Domini est enim terra et plenitudo ejus. (Ambr.) Ut omnia munda ostenderet, exemplo psalmi vigesimi tertii, hoc roborabat quia non potest immundum esse quod Domini est, et quomodo superius de escis ait: *Omnia licent*, statim subsecutus est: *Omne quod in macello venit, edite, nihil interrogantes propter conscientiam;* hoc autem ideo B subjecit, ut libera sit conscientia: licet enim aliquid sit pollutum per accidentiam, id est, oblationem idoli, cum hoc tamen nescit, qui emit, nullum patitur scrupulum, et apud Deum immunis est. *Si quis vocat vos ex infidelibus ad cœnam, ite: omne quod appositum vobis fuerit edite, nihil disquirentes* Hoc est, simpliciter manducate quod apponitur, non interrogantes unde sit. *Nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit. Hoc immolatitium est idolis, nolite manducare, propter conscientiam: conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius.* Hoc perfectis loquitur qui possunt contemnentes idololatriam, quia nihil est manducare de sacrificio, certi quia quod sub Dei creatoris nomine editur non potest polluere, sed quia alius qui idolis servit, gloria- C bitur te edente de sacrificatis, quasi venereris idola: ideo non debet edi, apud conscientiam enim ille lætabitur suam, quia vidit te libenter appetere quod idolis immolatum est. *Ut quid enim libertas mea judicatur ab alia conscientia?* Hoc dicit quia cum ab idoli devotione conscientia sit libera, quid opus est ut putetur, quia venerationis causa edat idolis immolata? judicatur enim non distare ab eo qui colit idola, quando non horret quod oblatum est simulacro. *Si enim ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago?* Id est, si ego gratia Dei communico, quia in ipsius nomine edo, quid opus est hoc arbitrari aliquem, quia ego idolo devotus sum, dum non horreo quæ oblata sunt idolo, hoc est, « blasphemor? » Et me ergo blasphemat, et ille in D idolio suo gaudet, dum me putat participem, habet occasionem permanendi in errore, et fratribus malum datur exemplum: nam si præceptum in lege est, ut luci et aræ et tituli, et ipsa idola confringantur, vide si non peccatum est, non solum hæc non facere, sed et interesse epulis hujusmodi, propterea de sacrificatis non expedit edere. *Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Per hæc subjecta declaravit in idolio edere, quavis licet conscientia, inimicum esse Deo; ad opprobrium enim unius Dei hæc diabolo dedicantur, nam in gloriam Dei edere, et bibere, et aliquid facere, hoc est, ut sub invocatione Creatoris cum modestia convivium celebretur, in gloriam Dei autem aliquid fit,

cum in actibus et conversatione Christiani Domine A datur.

Sine offensione estote Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei. Sic temperandam conversationem docet, ut nullus in ea scandalum patiatur; offensio ergo Judæis fit, cum ideo quod illi [illegible] Christianus, qui se dicit legem et prophetas recipere, credunt non [illegible]. Græcis vero, id est gentilibus, hæc est offensio, si ea in quæ sunt non solum non arguantur sed et [illegible] non [illegible] vota [illegible] illorum. Ecclesiæ autem Dei fit offendiculum, quando quisdam ex minoris [illegible] his quæ mundo Dei sunt adhærere. *Sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.* (Chrys.) Omnibus per omnia placere est [illegible] quæ agere B ad profectum utilitatis illorum, ut et illis et sibi sit utile; utile sine dubio et [illegible] supra dictum est Timotheum non circumcideret, caput rasit, purificationem Judaicam non assumere, [illegible] non [illegible], [illegible] offerre, sed facit hæc omnia quia non quærit quod sibi utile est, sed quod multis, quod quamvis Deo contemplatione sit [illegible] tamen [illegible] non caruit, qui enim per legem Christi legi mortuus fuerat, ut Deo viveret, quippe illam justitiam legis in qua conversatus fuerat sine querela detrimentum [illegible], et arbitratus ut stercora ut Christum lucrifaceret, ea quæ legis erant vero cordis affectu offerre non potuit, nec fas est credi eum qui dicerat: *Si enim quæ destruxi, hæc iterum ædifico, prævaricatorem me constituo* (Gal. C II), in id incidisse, quod ipse damnaverat cum totum non [illegible] ipsa quæ gerebat, quam [illegible] pensatur affectus, ut e contrario quibusdam reperiatur veritas nocuisse, ac profuisse mendacium. Nam Doech Idumæus ergo Saul de fuga David vero [illegible] prodictionem fecit, pro qua veritate eradicari de terra viventium meruit, ac de eo dicitur per Prophetam: *Propterea Deus destruet te in finem, evellet te, et emigrabit te de tabernaculo, et radicem tuam de terra viventium* (Psal. LI). (Aug.) Et Apostolus dicit: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. I), cum alio loco dicat: *Sicut et ego omnibus per omnia placeo* (I Cor. X); quod qui non intelligunt contrarium putant, cum ille se dixerit non placere hominibus, quia non ideo recte faciebat, ut placeret hominibus sed ut Deo, ad cujus amorem corda hominum volebat convertere, ex ipso quod placebat hominibus; itaque et non se placere hominibus recte dicebat, quia in eo ipso ut Deo placeret intuebatur, et placendum esse hominibus recte præcipiebat non ut hoc appeteretur tanquam merces recte factorum, sed quia Deo placere non posset, qui non se his quos salvos fieri vellet præberet imitandum. Imitari autem illum, qui

ellet non placuerit, nullo pacto quisquam potest. *Sicut ergo non placendi laqueavimus quod dicerent* (Ir. [illegible]) hoc opere quo [illegible] quæro, non [illegible] quæro, sed patiens, sic apostolus [illegible] diceret in his opera quæ [illegible] placet, non hominibus, sed Deo placeo quia non hoc appeto, sed ad id refero ut me imitentur, quos salvos fieri volo (Gal. I [illegible]) [illegible] quoque quod oportere, ut [illegible] Deo placere hominibus appetant, sed ut [illegible] [illegible] in [illegible] veritate [illegible] non ut se ipsum [illegible], sed ut [illegible] quos quoniam [illegible] per quem multa [illegible] ad [illegible] [illegible]; [illegible] quippe est, ut omnes quolibet [illegible] [illegible] qui [illegible] audiunt. Bene B ergo qui [illegible] et [illegible] quomodo [illegible] sit multis, ut [illegible] [illegible] per [illegible] non quærere, sed [illegible] ad [illegible] per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible], cum sui [illegible] [illegible] [illegible], dicens: *Sicut et ego per omnia omnibus placeo*, qui tamen [illegible] dixit: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*. Placet ergo Pastor et non placet, quia in se quod placere appetit, [illegible] per se hominibus placere veritatem quærit. *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (Greg.) Hominum [illegible] quod [illegible] imitatores ejus sumus, qui a Deo nobis magister [illegible] est. Si enim Deo imitator est, quare non [illegible] [illegible]? quia sanè Deus Pater misit Christum magistrum et [illegible]; sic, [illegible] Christus misit C Apostolos nobis magistros, ut [illegible] nomine quia ejus esse nos [illegible]. Ita [illegible] Dominus ad Patrem: *Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum* (Joan. XVII): ut quia dignum erat, ut [illegible] ejus forent, subjicit, *ea propter* [illegible]. Quidquid in eis de [illegible] putatis, quidquid de [illegible] spiritu, quidquid de [illegible] quidquid de [illegible] [illegible], quidquid de [illegible] [illegible] est, hoc ab ipso fonte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab ipso [illegible] [illegible] est, mediatore Dei et hominum, Deo [illegible]. Hujus hominis ex similitudine [illegible] D [illegible] [illegible] [illegible], dicens: [illegible] [illegible], sed ut [illegible], ad [illegible] [illegible] [illegible], sic dicit: *[illegible]* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qui de [illegible] [illegible] (I Petr. II). [illegible] [illegible] [illegible] ad similitudinem [illegible] [illegible], in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], quid est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]?

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT XI.

Reprobat Apostolus errores circa celebritatem sacrosanctæ eucharistiæ et viri præeminentiæ; ponit et eucharistiæ dignitatem, et ritum sumendi bonum et convenientem.

Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis. (Ambr.) Postquam mores et conversationem illorum arguit, nunc traditiones vult corrigere. Ideo non hoc confirmat, sed succenset eis, quia cum esset Apostolus eorum, immemores erant traditionum ejus, neque, quod adhuc non didicerant ex aliarum Ecclesiarum traditione sequebantur, ac per hoc quasi noviter tradit illis dicens: *Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est.* Ad auctoritatem retulit, quia homo a Deo quidem, sed per Christum. *Caput autem mulieris vir.* Quia quamvis et mulier per Christum, de viro tamen facta est, ac per hoc subjicitur viro. *Caput autem Christi Deus.* Dignum est, ut filii caput Pater dicatur, quasi genitor ejus. Aliter tamen caput viri Christus est, et aliter vir mulieris, et aliter Deus caput Christi est. Deus autem ideo caput Christi est, quia de eo vel ab ipso genitus est: mulieris vero idcirco vir est, quia ex ejus costa Dei virtute formata est. Christus autem ideo caput viri est, quia per ipsum cum non esset, creatus est. Una ergo dictio diversam habet intelligentiam, quia et personæ discrepant et substantiæ. (*Aug.*) Si Deus non nisi omnia simul tria, quomodo caput Christi Deus id est, caput Christi trinitas, cum in trinitate sit Christus, ut sit trinitas? C An quod est Pater cum Filio caput est ei, quod est solus Filius? cum Filio enim Pater Deus, solus autem Filius Christus est, maxime quia jam Verbum caro factum, loquitur, secundum quam humilitatem ejus etiam major est Pater sicut dicit: *Quoniam Pater major me est,* ut hoc ipsum Deum esse quod illi cum Patre unum est, caput sit hominis mediatoris quod ipse solus est. Si enim mentem recte diximus principale hominis, id est, tanquam caput humanæ substantiæ, cum ipse homo cum mente sit homo, cur non multo congruentius multoque magis verbum cum Patre quod simul Deus est, caput est Christi? quamvis Christus homo nisi cum verbo quod caro factum est, intelligi non possit. (*Greg.*) Nam Evangelium Joannis D narrat, sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Quid esse fratres credimus, quod sudarium capitis Domini cum linteaminibus non invenitur in monumento? nisi quia attestante Paulo, *Caput Christi Deus*, et divinitatis incomprehensibilia sacramentorum ab infirmitatis nostræ cognitione distincta sunt, ejusque potentia creaturæ transcendit naturam.

Omnis vir orans aut prophetans velato capite de- A *turpat caput suum.* (Ambr.) Orare dicit deprecari: prophetare autem adventum fore Domini voce symboli post orationem effari. *Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, confundit caput suum*: unum est enim atque idipsum, ut decalvetur: *si autem non velatur mulier tondeatur: si autem turpe est mulieri tonderi aut decalvari velet caput, vir enim non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei.* Quamvis una substantia sit et vir et mulier, tamen quia vir caput est mulieris, anteponendus traditur, ut per causam et rationem major sit, non per substantiam. Inferior ergo mulier viro est, portio enim ejus est: quia origo mulieris vir est, ex eo enim est, ac per hoc obnoxia videtur mulier viro, ut imperio ejus subjecta sit: honorificentiam B et dignitatem viri obstare dicit ne velet caput. Imago enim Dei incongruum est, ut celetur, abscondi enim non debet, Dei enim gloria videtur in viro. *Mulier autem gloria viri est.* Multum distat inter gloriam Dei, et gloriam viri: vir enim ad imaginem Dei factus est, non mulier. Hæc est autem imago Dei in viro, quia unus unum fecit hominem, ut sicut ab uno Deo sunt omnia, ita essent et ab uno homine omnes homines, ut unius Dei invisibilis unus homo visibilis imaginem haberet in terris, ut unus Deus in uno homine videretur auctoritatem unius principii conservare ad confusionem diaboli, qui sibi neglecto uno Deo, dominum et divinitatem voluit usurpare; quod propheta Ezechiel significat, et Apostolus idem, ait enim: *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se quasi sit Deus* (*II Thess.* II). [Aug.] Ad Romanos vero sic dicit: *Quicumque enim in Christo baptizati estis Christum induistis: non est Judæus neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina: omnes enim vos unum estis in Christo Jesu* (*Galat.* III). Nunquid igitur fideles feminæ sexum corporis amiserunt, sed quia ibi renovantur ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, hoc est in spiritu mentis suæ. Cur ergo vir propterea non debet caput velare, quia imago est et gloria Dei. Mulier autem debet, quia gloria est viri, quasi mulier non renovetur spiritu mentis suæ qui renovatur in agnitione Dei secundum imaginem ejus qui creavit illum, sed quia distat sexu a viro, rite potuit in ejus corporali velamento figurari pars illa rationis, quæ ad temporalia gubernanda deflectitur, ut non maneat imago Dei, nisi ex qua parte mens hominis æternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhæreseit, quam non solum masculos, sed feminas habere manifestum est. Ergo in eorum mentibus communis natura cognoscitur: in eorum vero corporibus ipsius unius mentis distributio figuratur. *Non est vir ex muliere, sed*

mulier ex viro; etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Propterea mulier debet potestatem habere supra caput propter Angelos. (Ambr.) Velamen potestatem significat; angelos episcopos dicit sicut docetur in Apocalypsi Joannis (Apoc. II, III), et quia utique homines sunt, quod non corripuerint plebem negligentiae, et quod rectum in illis est laudatur. Mulier ergo ideo debet velare caput, quia non est imago Dei, sed ut ostendatur subjecta, et quia praevaricatio per illam inchoata est hoc signum debet habere, ut in Ecclesia propter reverentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum, nec habeat potestatem loquendi, quia episcopus personam habet Christi. Quasi ergo ante judicem, sic ante episcopum, quia vicarius Domini est, propter reatus originem subjecta debet videri. *Verumtamen neque mulier sine viro, nec vir sine muliere in Domino.* Hoc in Domino, quia Deus ex uno fecit utrosque et unum: non enim caro et anima corporis sunt in Domino, hoc est, secundum Dominum qui creavit. Denique qui non credunt mulierem de viro sumptam, hi sine Domino, vel non secundum Deum credunt hominum originem. *Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem.* Hoc firmat, quod dixit, quia ambo unum sunt in natura, quia cum mulier de viro est, sicut legitur in Genesi factum a Domino creatore. *Omnia autem ex Deo.* Postquam gradatim exposuit singula, et omnia Deo subjiceret, unum servans principium. Sic: *Omnia autem ex Deo*, ut neque mulier subjectionis suae causa contristaretur, neque vir, quasi exaltatus superbiret (Aug.). Sicut enim mulier ex viro, ita et vir per mulierem, quia mulier ex viro facta est, ut etiam vir per mulierem postea nasceretur. Si autem victor ita dividit, ut dicat mulierem ex viro (vel secundum corpus) ex Deo autem secundum animam et spiritum, quomodo erit verum quod ait Apostolus: *Omnia autem ex Deo?* Quapropter, ut Apostolus potius verum loquatur, quam iste de Apostolo proferatur, mulier ex viro est, sive secundum corpus, sive secundum totum, quo constat humana natura, nihil enim horum tanquam certum affirmamus, sed quid horum verum sit adhuc quaerimus. Et vir per mulierem, sive ex parte tota hominis natura dicatur, quae per mulierem nascitur, sive sola caro, unde adhuc quaestio est. Omnia tamen ex Deo unde nulla quaestio est, id est, et corpus et anima, et spiritus viri et mulieris, ut si enim non ex Deo nata vel facta sunt, vel nascuntur, datur quo constet sibi, tamen ex Deo sunt, a quo enim creata, condita, facta sunt, ab illo habent ut sint.

Vos ipsi judicate: decet mulierem velatam orare Deum? (Ambr.) Hinc ait, quod superius illis per [illegible] insinuavit, dicens: *Laudo, quia per omnia mei memores estis, et quemadmodum tradidi, traditiones meas tenetis.* Cum enim haec esset traditionis ratio, ut velatae mulieres essent in Ecclesia, illae contra revelatae in Ecclesia patiebantur. Itaque non jam auctoritate traditionis quam neglexerant, sed per ipsam naturam suadere illis nititur veritatem, dicens: *Nec ipsa natura docet vos.* Quia vir quidem, si comam habuerit, lex secundum legem factus est; prohibet enim virum [illegible]. *Mulier vero, si comam habuerit, gloria est illi, quoniam coma pro velamine data est.* Naturaliter hoc faciendum ut propemodum decretum esse, ut velata mulier possit esse et probat esse Deo. *Coma enim* [illegible] *vice* [illegible], ut natura voluntas adjuvetur. Denique nulla mulier tonsa habet potestatem. *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Post rationem redditam, ut contentionem vincat, auctoritatem interponit, quia neque judaeorum hoc habuit. Unde dicit: Neque nos, neque Ecclesia Dei, (ut neque Moyses neque Salvator hoc tradiderit. *Hoc autem praecipio non laudans quod non in melius, sed in pejus convenitis.* Quomodo particularem conversationem emendat per correptionem consulit, ita et traditionem eorum non laudans utique, sed vituperans eos.

Primum quidem convenientibus vobis. Primum dicendo, genus generis ostendit, unde orti sunt errores, quos reprehendit. Ubi enim dissensio est, nihil est rectum. *Convenientibus vobis in Ecclesiam, audio dissensiones esse, et ex parte credo. Oportet enim et haereses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant inter vos.* [illegible] mentis corruptae intentio dicendi, sunt [illegible], sed quia praevidebat futurum dixit, sicut ait Dominus: *Oportet*, inquit, *scandala venire, et oportet Filium hominis pati* (Matth. XVIII), praesciens quia Judas proditor erat futurus. *Ut probati autem, qui sint, manifesti fiant inter eos.* Hoc significat, quia in traditionem [illegible] exemplum [illegible] evangelicae disciplinae ad condemnationem [illegible]. Hi sunt quos in capite epistolae significat, quod dicerent: *Ego sum Christi*, cum alii dicerent: *Ego Pauli, ego Apollo.* (Aug.) Multa enim sunt per peccatum hominum mala [illegible], quorum tamen [illegible] Ecclesiae, tanquam quibusdam spinis a somno excitantur, et ad intelligentiam divinarum Scripturarum [illegible]. *Ut et qui probati sunt manifesti fiant inter vos*, hoc est, inter homines, cum manifesti sint Deo. *Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam coenam manducare. Unusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum, et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent?* (Ambr.) Hoc notat, qui in Ecclesiam conveniebant, ut munera sua offerentes [illegible] [illegible] Ecclesiae in [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] ut hi qui, ut [illegible], unde offerrent non habebant, pudore correpti sunt.

funderentur non sumentes partem, et tam cito illud agebant, ut supervenientes non invenirent quod ederent. Ideoque si sic, inquit, convenitis, ut unusquisque suum sumat, domi hæc agenda, non in Ecclesia ubi unitatis et mysterii causa convenitur, non dissensionis et ventris : munus enim oblatum totius populi fit, quia in uno pane omnes significantur, per id enim quod unum sumus, de uno pane omnes nos sumere oportet. *Quid dicam vobis? laudo vos? in hoc non laudo.* Apertum est, deprehenso et correpto errore, ut de cætero corrigant et sciant, hoc verum, quod dudum in primordiis ipsi didicerant, formam illis quæ a salvatore in re hujuscemodi data est iterat dicens : *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quomodo Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit et dixit : Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam cœnavit dicens : Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.* Ostendit illis mysterium Eucharistiæ inter cœnandum celebratum non cœnam esse ; medicina enim spiritalis est, quæ cum reverentia degustata, purificat sibi devotum. Memoria enim redemptionis nostræ, ut Redemptoris memores majora ab eo consequi mereamur. *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* Quia enim morte Domini liberati sumus, hujus rei memores in edendo et portando carnem et sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt, significamus Novum Testamentum in his consecuti, quod est nova lex, quæ obedientem sibi tradit cœlestibus regnis. Nam et Moyses accepto sanguine vituli in patera, aspersit filios Israel, dicens : *Hoc testamentum est, quod disposuit Deus ad vos* (*Exod.* XXIV). Hoc figura fuit testamenti, quod Dominus Novum appellavit per prophetam, ut illud vetus sit quod Moyses tradidit. Testamentum ergo sanguine constitutum est, quia beneficii divini sanguis testis est. In cujus typum nos calicem mysticum ad tuitionem corporis et sanguinis, et animæ nostræ percipimus, quia sanguis Domini sanguinem nostrum redemit, id est, totum hominem salvum fecit : caro enim Salvatoris pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra effusus est, sicut prius præfiguratum fuerat a Moyse, sic enim ait : *Caro*, inquit, *pro corpore vestro offertur, sanguis vero pro anima*, ideoque non manducandum sanguinem. Si igitur apud veteres imago fuit veritatis, quæ nunc apparuit et manifestata est in Salvatoris adventu, quomodo hæreticis contrarium videtur vetus novo, cum ipsa sibi invicem sint testimonio !

Itaque quicunque ederit panem hunc aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Indignum dicit esse Domino, qui aliter mysterium celebrat, quam ab eo traditum est, non enim potest devotus esse qui aliter præsumit quam datum est ab auctore, ideo præmonet, ut secundum ordinem

A traditum devota mens sit accedentis ad Eucharistiam Domini. Quoniam futurum est judicium, ut quemadmodum accedit unusquisque, reddat causas in die Domini Jesu Christi, qua sine disciplina traditionis et conversationis, qui accedunt rei sunt corporis et sanguinis Domini. Quid est reus esse, nisi pœnas dare mortis Domini? Occisus est enim pro his qui beneficium ejus in irritum ducunt (*Aug.*). Quid ergo miraris, si datus est Judæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo, cum videas e contrario datum Paulo angelum diaboli, per quem proficeretur in Christo, ita et malo bonum obfuit, et bono malum profuit. Recordamini ergo unde sit scriptum : *Quicunque manducaverit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.*

B Et de his erat sermo cum hoc Apostolus diceret, qui Domini corpus velut quemlibet alium cibum indiscrete negligenterque sumebant. Hic ergo si corripitur qui non dijudicat, hoc est, non discernit a cæteris cibis Dominicum corpus, quomodo non damnatur qui ad ejus mensam fingens amicum accedit inimicus? *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat : qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non discernens corpus Domini.* (Ambr.) Devoto animo et cum timore accedendum ad communionem docet, ut sciat mens reverentiam se debere ei, ad cujus corpus sumendum accedit ; hoc enim apud se debet judicare quia Dominus est, cujus in mysterio sanguinem potat, qui testis est beneficii Dei ; quem nos si
C cum disciplina accipiamus, non erimus indigni corpore et sanguine Domini, gratias enim videbimur reddere Redemptori. *Ideo multi in vobis invalidi et ægroti, et dormiunt multi*, ut verum probaret, quia examen futurum est accipientium corpus Domini, jam hic imaginem judicii ostendit in eos qui inconsiderate Domini corpus acceperant, dum febribus et infirmitatibus corripiebantur, et multi moriebantur, ut in his cæteri discerent, et paucorum exemplo cæteri territi emendarentur, non inultum corpus Domini scientes negligenter accipere, et eum quem hic pœna distulerit, gravius tractari, quia contempsit exemplum. *Quod si nosmetipsos discerneremus, non utique judicaremur. Dum judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Hoc dicit, quia si
D nosmetipsi errores nostros corrigeremus, non a Domino judicaremur, et quia corripimur, tamen pro nobis est, ut timore ipso emendemur : in paucis enim omnium est emendatio ; « ne cum hoc mundo, » id est, cum infidelibus « damnemur. » Nihil enim differt ab infideli qui inconsiderate ad mensam Domini accedit : neque enim pie Dominus ante delinquentium oculos flenda peccata opponeret, si per semetipsum ea districte ferire voluisset ; constat enim quod a suo judicio abscondere voluit, quos miserando præveniens semetipsis judices fecit. Hinc enim scriptum est : *Præveniamus faciem ejus in confessione* (*Psal.* XCIV). [Cass.] Hinc per Paulum dicitur : *Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur.* Omni quidem

industria, quantum in nobis est studere debemus, ut A immaculatam castimoniæ puritatem illo vel maxime tempore teneamus, quo venerandis assistere optamus altaribus, et vigilantissima circumspectione præcavendum est, ne carnis integritas præcedente tempore custodita, in eo præcipue, in quo nos ad communionem salutaris convivii præparamus, nocte fraudetur. Verum si hostis ille nequissimus, ut nobis cœlestis remedii subtrahat medicinam, custodiam soporatæ mentis illuserit, ita duntaxat nullo concupiscibili interveniente pruritu, nullo oblectationis contaminatus assensu, sed egestionem aut naturali necessitate profusam, aut certe impugnatione diaboli absque ullius voluptatis titillatione ad impedimentum nostræ sanctificationis obtenderit, possumus et debemus ad gratiam salutaris cibi confidenter accedere; sin vero B nostro vitio hæc fuerit egesta concretio, convenientes conscientiam nostram illud apostolicum formidemus: *Qui manducaverit panem, et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic manducet de pane illo, et de calice bibat; qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus*, id est, nequaquam illum cœlestem cibum a communium escarum vilitate secernens, nec talem esse dijudicans, quem non nisi pura liceat mente, vel carne præsumere. Denique infert: *Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi*; spiritales scilicet infirmitates ac mortes ex hac specialiter dicens præsumptione generari; multi enim qui cum illicita usurpatione præ- C sumunt, infirmantur fide, et imbecilles sunt mente, passionum scilicet et languoribus involuti, et dormiunt somno peccati, ab hoc sopore lethali nequaquam salutari sollicitudine resurgentes. Deinde sequitur, *quod si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur*, hoc est, si nosmetipsos perceptione sacramentorum, quotiescunque peccati vulnere prævenimur, judicaremus indignos, impenderemus utique studium, ut per pœnitudinis emendationem ad ea digne possimus accedere, et non tanquam indigni severissimis infirmitatum flagris castigaremur a Domino, ut vel sic compuncti ad remedia nostrorum vulnerum recurramus, ne digni præsentis sæculi brevissima correptione non habiti, in futuro simul cum hujus mundi peccatoribus condemnemur. *Itaque, fratres, cum convenitis ad manducandum, invi-* D *cem exspectate. Si quis esurit, domi manducet.* (Ambr.) Ad invicem expectandum dicit, ut multorum oblatio simul celebretur, ut et omnibus ministretur. Et si quis impatiens est, domi terreno pane pascatur. *Ut non in judicium conveniatis.* Hoc est, ut mysterium reprehensibiliter et cum offensione agatis. *Cætera autem cum venero disponam.* Caput primæ salutis ordine agendum ostendit, et quomodo in Ecclesiam ab utroque sexu conveniatur præmisit: in quibus rebus, si error fuerit, non leve peccatum est; cætera autem, quæ ad ædificationem Ecclesiæ pertinent, præsentia sua ordinare promisit.

CAPUT XII

Commendat Apostolus gratiam Dei generali declaratione gratiæ gratificatæ comparando corpus Ecclesiæ ad corpus naturæ.

De spiritalibus autem nolo vos ignorare, fratres. Scitis quia cum gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes. (Ambr.) Spiritalia ille traditurus exempla, prius conversationis commemorat, ut sicut simulacrorum fuerunt forma colentes idola, et ducebantur duce voluntate dæmoniorum, ita et colentes Deum sint forma legis Dominicæ, ambulantes sicut placet Domino; formam enim unusquisque legis in professione et conversatione cultoris debet videri. Ille enim formam imaginis Dei est, in cujus fide et conversatione Evangelii veritas lucet. *Propter-* B *quod notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.* Quoniam rationem spiritalium ignorantes per singula charismata hominibus potius quam Deo gloriam dabant, non advertentes per Spiritum sanctum hæc donari; et quia qui Dominum Jesum vocat, non sine Spiritu sancto hoc dicit, habet enim gratiam in eo quod dicit quæ propter gloriam nominis Christi. Nemo enim sine dono Dei est Dominum dicere Jesum. Ac per hoc ostendit illis in muneribus Dei unam esse gratiam. Quia sicut idolorum imago in ministerio quamvis ordinem habeat per singulos gradus, totum tamen hominis est; ita et in lege Dominica gradus charismatum sunt officia Ecclesiæ, non utique meritis homi- C nis tributa, sed ut membra ad ædificationem Ecclesiæ pertinentia quæ per se et in se habent gloriam, sicut est etiam in humanis officiis. Subditi enim sunt, qui positis in se dant dignitatem, ut laus honor hominum faciat gloriosum, non proprietatem. Ait ergo: *Nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu*, vox enim quæ dicit anathema Jesu humano est sensu prolata. Quidquid enim falsum est, ab homine est. *Et nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.* Dictum enim Jesum, quo significatur Dominus Jesus, non adulatione hominum, sicut et idola, dii vocantur, sed Spiritus sancti veritate prolatum est; quidquid enim verum a quocunque dicitur, a sancto Spiritu dicitur. Ne ergo hominem fas vere existimarent in populo Christiano, et propter hoc signa ac miracula patrarentur, sicut est et in simu- D lacris. Homo enim adoratur ut Deus dicitur, qui non est; ac per hoc subjecti sunt antistites illis. Ostendit enim nullum hominum esse humanum in eo, cum dicitur Dominus Jesus, sed magis donum Dei, qui dignatus est mysterium suum hominibus declarare. Unum ipsa professio communionem augeret peccatorum, sicut exaggerat dicens ab eorum. Docet ergo eos, quia hoc possunt religiosi [illegible] dicentes: « Dominus Jesus, » sed ne quomodo. Ne more idolorum hominum putarent gratiam esse in lege Domini, dum vocatur Deus qui non est. Denique non intelligentes Dei donum esse in fide, singuli singulos sibi homines delegerant, quos sequerentur.

tur, dicentes: *Ecce nos Patris, qui vere* [illegible]. Superbiam ergo illorum admonebat ut paterentur se argui. (*Aug.*) Igitur quoniam legitur in Evangelio Dominum dixisse: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed is qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (*Matth.* VII), merito quæri potest quomodo huic sententiæ conveniat illud Apostoli ubi ait: *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto*, quia neque aliquos habentes Spiritum sanctum possumus dicere: non intraturos in regnum cœlorum si perseveraverint usque in finem. Neque illos qui dicunt, Domine, Domine, et tamen non intrant in regnum cœlorum possumus dicere habere Spiritum sanctum. Quomodo ergo nemo dicit Dominus Jesus in Spiritu sancto, nisi quia proprie Apostolus posuit verbum quod est, dicit, ut significet voluntatem atque intellectum dicentis: Dominus vero generaliter posuit verbum, quo ait: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum*. Videtur enim dicere etiam ille qui nec vult, nec intelligit, quod dicit, sed ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enuntiat. Deinde apostolica vox est: *Nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*, et quis Dominum Jesum, nisi qui eum diligit, dicit? si eo modo dicit quo intelligi Apostolus voluit. Multi enim voce dicunt, corde autem et factis negant, sicut de talibus ait: *Confitentur enim se nosse Deum, factis autem negant*. si negatur factis, procul dubio etiam dicitur factis. nemo itaque dicit Dominum Jesum, animo, verbo, facto, corde, opere, nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, et nemo sic dicit, nisi qui diligit. *Divisiones autem gratiarum sunt*. (Ambr.) Non hoc humanis meritis vult ascribi, sed gratiæ Dei ad honorificentiam nominis ejus; sicut enim qui dicit Dominum Jesum, in sancto Spiritu dicit, qualis vis sit, ita et in loco ordinis officii ecclesiastici positus, gratiam habet, qualis vis sit, non utique propriam, sed ordinis, per efficaciam Spiritus sancti, unde inter initia dicit: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*.

Idem autem Spiritus, et divisiones ministeriorum sunt. Per eumdem Spiritum diversa dona dicit præstari. *Idem vero Dominus, et divisiones operationum sunt*. Jungit nunc Christum sancto Spiritui. *Idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus*. In tantum non hoc hominibus dandum quasi proprium, sed soli Deo, asserit, ut etiam donum Spiritus sancti et gratiam Domini Jesu unius Dei dicat operationem, ne gratia et donum divisum sit, per personas Patris et Filii et Spiritus sancti, sed indiscretæ unitatis et naturæ trium unum opus intelligatur, ut ad unum omnem gloriam referat, et [illegible]. Divisiones autem gratiarum [illegible], non humanis meritis deputatur. Sicut [illegible] idem Dominus est, et Dominus idem Deus est, tres unus

A Deus est: cum enim Spiritus sancti gratia et potestas et natura Dei est, et Dominus Jesus idem est in natura quod Deus est, unus utique Spiritus sanctus, et Dominus Jesus, et Pater Deus est, et singuli enim Deus unus est, et tres Deus unus. Denique operante uno, tres operari dicuntur, ut Trinitatis mysterium in unius Dei natura et potestate claudatur, cum sit immensum. *Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem*. Hoc est, donum accipit, ut divinis retinaculis vitam suam gubernans, et sibi, et aliis utilis sit, dum exemplum bonæ conversationis ostendit. *Quidam enim datur per Spiritum sermo sapientiæ*. Id est, datur illi prudentia, non ex litteris, sed corusco lumine Spiritus sancti, ut cor habeat illuminatum et sit prudens, ut discernat quæ vitanda sunt,
B quæ sequenda. *Alii vero sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum*. Hoc est, ut habeat scientiam rerum divinarum. (*Greg.*) Sunt enim quidam, qui per donum gratiæ, et ipsa intelligunt, quæ exponi a doctoribus non audiverunt. hi videlicet sermonem sapientiæ perceperunt: et sunt quidam qui per semetipsos intelligere audita nequeunt, sed ea quæ in expositoribus legerunt, retinent, atque scienter proferunt quæ lecta didicerunt. Unde itaque isti nisi sermone scientiæ pleni sunt. Quamvis hoc intelligi et aliter possit, quia sapientia ad vitam, scientia vero pertinet ad doctrinam. Qui igitur bene vivit et prudenter prædicat, gazophylacium spiritalis ædificii recte nominatur, quia ab ejus ore divitiæ dispensantur. *Alii gratia curationum in uno Spiritu*, id est, ut medelam tri-
C buat infirmis, vel ægris. *Alii fides in eodem spiritu*, hoc dicit, ut fidei profitendæ ac vindicandæ pressa verecundia accipiat facultatem. *Alii operatio virtutum* potestatem dari significat in ejiciendis dæmoniis, aut signis faciendis. *Alii prophetia*, id est, ut Spiritus dicat futura. *Alii discretio spirituum*, hoc dicit, ut intelligat, et judicet quod dicitur, an Spiritus sancti sit, an immundi. *Alii interpretatio linguarum*. Interpretari est, ut dicta illorum qui linguis loquuntur vel litteris, per donum Dei fideliter interpretentur. Actualis ergo scientia est, quæ alio vocabulo charitas ab Apostolo nuncupatur, et universis linguis hominum et angelorum et plenitudini fidei, quæ etiam montes transferat, et omni scientiæ ac prophetiæ, et erogationi omnium facultatum, ipsique
D postremo glorioso martyrio apostolica auctoritate præfertur, nam cum dinumerasset universa charismatum genera, atque dixisset: *Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii fides, alii gratia sanitatum, alii operatio virtutum*, et reliqua, de charitate dicturus, quemadmodum eam cunctis prætulerit charismatibus paucis advertite: et adhuc, inquit, supra modum excellentiorem vobis viam demonstro, per quod evidenter ostenditur, perfectionis ac beatitudinis summam non illorum mirabilium operatione, sed in charitatis puritate consistere [illegible], omnia enim illa evacuanda ac destruenda sunt, charitas vero perpetuo permansura. Ideoque a Patribus nostris opera, vel ipsa ista signo-

rum nequaquam vidimus effectus, quia licet eam ex Spiritus sancti gratia possiderent, nunquam exercere voluerunt, nisi forte extrema illos et inevitabilis necessitas coarctasset.

Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique prout vult. (Ambr.) Quod superius trium personarum dixit, nunc per unum Spiritum sanctum agi profitetur, ut quia unius naturæ sunt et virtutis, quod unus operatur, operantur tres; unus est tamen Deus, cujus gratia dividitur singulis prout vult, non ad meritum cujusque hominis, sed ad ædificationem Ecclesiæ suæ, ut omnia quæ mundus imitari vult, sed non implet, quia carnalis est, hæc in Ecclesia, quæ domus Dei est, singulorum efficiat, dono et magisterio Spiritus sancti, indulta ad probationem veritatis in his qui contemptibiles mundo sunt videantur. (Cass.) Hinc fide non dubia et ut ita dicam palpabili experientia comprobatur, universitate Deum velut piissimum Patrem benignissimumque medicum secundum Apostolum indifferenter omnia in omnibus operari, et nunc quidem salutis inspirare principia, et inserere unicuique bonæ voluntatis ardorem; nunc vero ipsius operationis effectum, et consummationem donare virtutum; et nunc a ruina jam proxima lapsuque præcipiti etiam invitos et inscios revocare; nunc autem occasiones et opportunitates salutis ingerere, ut præcipites votorum suorum conatus a letalibus dispositionibus inhibere; et alios quidem volentes currentesque suscipere, alios vero nolentes renitentesque pertrahere, et ad bonam cogere voluntatem. Tantum vero non semper renitentibus, nec perseveranter invitis nobis a divinitate concedi, et summam salutis nostræ, non operum nostrorum merito, sed cœlesti gratiæ deputandam. Ita Domini ipsius vocibus edocemur: *Et recordabimini, inquit, viarum vestrarum et omnium scelerum vestrorum, in quibus polluti estis, et displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitiis vestris: quas fecistis, et scietis quia ego Dominus cum benefecero vobis propter nomen meum, non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima, domus Israel* (Ezech. XX). (Aug.) Quod ait Apostolus de Spiritu sancto, omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, non ideo dictum, quia non ea operatur Pater et Filius, sed quia in his operibus non sunt multi, sed unus Spiritus, sed et in diversis suis operibus non est a se diversus. Cum vero adjungit et dicit, dividens singulis prout vult, nonne manifestat etiam sancti Spiritus potestatem, sed a Patre et Filio plane individuam. (Hier.) Quæritur quomodo Salvator secundum Joannem insufflat Spiritum sanctum apostolis, et secundum Lucam post ascensionem missurum se esse dicit. Cujus quæstionis perfacilis solutio est, si bene de Paulo apostolo, Spiritus sancti diversas gratias noverimus. Scribit enim in prima ad Corinthios: *Divisiones sunt donorum, idem autem Spiritus; et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus, et divisiones operationum, et idem Deus qui*

A *operatur omnia in omnibus*, etc. Ergo Dominus qui post resurrectionem suam juxta Joan. Evangelium (Joan. XX): [illegible] (Luc. XXIV) [illegible] *in civitate quousque induamini virtute ex alto*; et juxta quod in Actibus (Act. I): *Et convescens præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent, sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis per os meum, quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.* Iterum in [illegible] Evangelio secundum Joannem, [illegible] (Joan. XX) [illegible] *Pax vobis*, [illegible] *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflavit et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum*, [illegible] Ergo prima die resurrectionis acceperunt sancti Spiritus gratiam, qua peccata dimitterent, et baptizarent, et filios Dei facerent, et spiritum adoptionis credentibus largirentur, ipso Salvatore dicente: *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis; et quorum retinueritis, retenta erunt.* Die autem Pentecostes eis amplius repromissum est, ut baptizarentur Spiritu sancto et induerentur virtute ex alto, qua Christi Evangelium cunctis gentibus prædicarent, juxta illud, quod in sexagesimo septimo psalmo legimus: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa*, ut haberent operationes virtutum et gratiam sanitatum, et loquerentur variis gentium linguis, ut jam tunc præmonstraretur quæ apostolorum quibus deberent gentibus nuntiare. Denique Apostolus Paulus qui ab Jerusalem usque in Illyricum prædicavit, et inde per Romam ad Hispanias ire festinabat, gratias agit Deo, quod cunctis apostolis magis linguis loquatur; qui enim multis gentibus annuntiaturus erat, multarum linguarum acceperat gratiam. [illegible] Lucas refert (Act. II): *Cumque complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco, et factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes, et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Item completum est illud quod legitur in Joel (Joel. II): *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem* [illegible]

munda labia habere se dixerat purgaret. labia eorum, ut Evangelium Christi purius prædicarent, et in Isaia quidem (*Isa.* VI) superliminare templi dicitur fuisse commotum, et repleta omnis domus fumo, id est, errore et tenebris, verique ignorantia ; in principio autem Evangelii repletur Spiritu sancto Ecclesia, ut gratia ejus atque fervore omnia credentium peccata purgentur, et igne Spiritus sancti quem Dominus missurum se esse dixerat prædicantium Christum lingua sanaretur ; non enim Joannes Lucasque discordant, ut ille prima resurrectionis die datum esse significet, hic die quinquagesimo venisse describat : sed profectus apostolicus est, ut qui primum remittendorum peccatorum gratiam acceperunt, postea acciperent operationis virtutem, et cuncta donationum genera, quæ ab Apostolo descripta memoravimus, et quod magis necessarium erat diversitatem linguarum universarum gentium, ut annuntiaturi Christum nullo egerent interprete. Unde et in Lycaonia cum audissent Paulum et Barnabam loqui linguis suis, deos in homines conversos esse credebant, et revera indumentum virtutis Spiritus sancti gratia est, quam possidentes judicum tribunalia, et regum purpuras non timebant. Promiserat enim Dominus priusquam pateretur, et dixerat (*Luc.* XXV) : *Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Ego autem audacter et tota libertate pronuntio, ex eo tempore quo apostoli Domino crediderunt semper eos habuisse Spiritum sanctum, nec potuisse signa facere absque Spiritus sancti gratia, sed pro modulo atque mensura. Unde Salvator clamabat in templo dicens : *Qui sitit veniat ad me et bibat, qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum* (*Joan.* VII) ; et in eodem loco infert : *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus ;* non quo non esset Spiritus sanctus, dicente Domino Salvatore (*Matth.* XII) : *Si autem ego in Spiritu sancto ejicio dæmonia,* sed qui erat in Domino, necdum totus in apostolis morabatur, quamobrem deterrentur ad passionem ejus, et negant, et Christum se nescire jurant : postquam autem baptizantur Spiritu sancto, et effunditur in eos Spiritus sancti gratia, tunc libere loquuntur ad principes Judæorum : *Obedire magis oportet Deo, an hominibus ?* (*Act.* V.) Mortuos suscitant, et inter flagella lætantur, fundunt sanguinem, et suis suppliciis coronantur. Nondum erat Spiritus in apostolis, nec de ventre eorum fluebant gratiæ spiritales, quia Dominus necdum fuerat glorificatus. Quæ sit autem gloria ipse in Evangelio ait : *Pater, clarifica me gloria quam apud te habui priusquam mundus esset* (*Joan.* XVII), gloria Salvatoris patibulum triumphantis est ; crucifigitur ut homo, glorificatur ut Dominus. Denique sol fugit, luna mutatur in sanguinem, terra motu insolito contremiscit, aperiuntur inferi, mortui ambulant, saxa rumpuntur, hæc est gloria, de qua loquebatur in psalmo : *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara* (*Psal.* CVII). Ipsaque de se respondit, gloria et dispensatio carnis assumptæ, *exsurgam diliculo*, ut impleatur vicesimi primi spalmi titulus, *pro assumptione matutina*. Hæc dicimus, non quo alium Deum, et alium hominem esse credamus, et duas personas faciamus in uno Filio Dei, sicut nova hæresis calumniatur, sed unus atque idem Filius Dei, et filius hominis est, et quidquid loquitur, aliud referimus ad divinam ejus gloriam, aliud ad nostram salutem, pro quibus non rapinam *arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, factus obediens usque ad mortem, et mortem crucis* (*Phil.* II) ; et *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I). Miror autem Montanum et insanas feminas ejus, abortivos prophetas, Domino promittente atque dicente : *Vado et alium paracletum mitto vobis*, et postea Luca evangelista narrante quod apostoli acceperunt quod promissum est, id multo post tempore in se diceret fuisse completum : apostolis enim promissum est : *Ego mittam sponsionem Patris mei in vos, et vos sedebitis in civitate, quoad usque induamini virtutem ex alto* (*Luc.* XXIV), et resurgens in apostolos insufflavit, et non in Montani, Priscillæ et Maximillæ, et illis ait : *Quorum remiseritis peccata, dimittentur, quorum retinueritis, retenta erunt*, apostolis, inquam, præcepit ne recederent de Jerosolymis, sed exspectarent promissionem Patris, et postea quod promissum est expletum legimus : *Repleti sunt omnes Spiritu sancto et cœperunt loqui aliis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui eis.* Spiritus enim sanctus spirat ubi vult, et quando dicit Dominus, *alium paracletum mittam vobis*, et se ostendit esse paracletum, qui appellatur *consolator*. Unde et Deus Pater hoc censetur nomine, Deus miserationis et totius consolationis. Si autem Pater consolator et Filius consolator, et Spiritus sanctus consolator, et in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti quod intelligitur Deus baptizantur credentes, quorum unum divinitatis et consolatoris est nomen, ergo et una natura est. Hic Spiritus sanctus non solum in apostolis, sed et in prophetis fuit, de quo David orabat dicens : *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (*Psal.* L) ; et Daniel spiritum Dei habuisse narratur (*Dan.* IV, V), et David in Spiritu loquitur dixisse Dominum Domino suo : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (*Psal.* CIX). Nec sine Spiritu sancto prophetaverunt prophetæ, et, *verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal.* XXXII), et quidquid Patris et Filii est, hoc idem et Spiritus sancti est, et ipse Spiritus cum mittatur a Patre, et pro Filio veniat, in alio atque alio loco Spiritus Dei Patris et Christi Spiritus appellatur. Unde et in Actibus apostolorum qui Joannis baptismate fuerant baptizati et credebant in Deum Patrem et Christum, quia Spiritum sanctum nesciebant, iterum baptizantur, imo tunc vere accipiunt

baptismum; absque Spiritu enim sancto imperfectum est mysterium Trinitatis. Et in eodem volumine Petrus Ananiæ et Saphiræ dixisse narratur (Act. v), quod mentientes Spiritui sancto non sunt hominibus mentiti, sed Deo.

Sicut enim corpus unum est, et membra autem habet multa, omnia autem membra ex uno corpore cum sint multa, unum sunt corpus, ita et Christus. Etenim in uno spiritu nos omnes, in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Græci, sive servi, sive liberi, et omnes unum Spiritum potavimus. (Ambr.) Per hæc docet nullius personam quasi despecti contemnendam, neque alicujus quasi perfecta sit præferendam, nec gloriam quæ soli Deo debetur hominibus tribuendam, quando in omnibus unus atque idem Deus sit gloriosus; quippe cum omnes et unum baptisma habeamus et unum atque eumdem Spiritum sanctum, hoc propter supradictam causam, quia in aliquibus gloriabantur, aliquos vero velut contemptibiles spernebant. (Aug.) Loquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait sic et membra Christi, sed totum hoc quod dixit Christum appellavit; sicut enim corpus unum et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa unum est corpus, sic et Christus: membra multa unum corpus Christi, ergo simul omnes nos cum capite nostro Christus, sine capite nihil valentes. Quare quia nos cum capite nostro vites, sine capite nostro, quod absit, sarmenta præcisa, non alicui agricolarum, sed igni tantummodo destinata. Unde et ipse in Evangelio ait: *Ego sum vitis, vos estis palmites et Pater meus agricola est; sine me,* inquit, *nihil potestis facere* (Joan. xv).

Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. (Ambr.) Hoc dicens ostendit unitatem habere varietates officiorum, et diversitatem hanc non discrepare in unitate potestatis, quando corporis unitas non in singularitate consistit, sed in multis membris, ut invicem sibi præstent quod debent. *Si dixerit pes, quia non sum manus, non sum de corpore, num propterea non est de corpore?* Hoc est non posse eum qui infirmus videtur inter fratres negari esse de corpore, quia non est potens. *Si dixerit auricula, quia non sum oculus, num propterea non est de corpore?* Non debere dicit illum qui paulo inferior est non necessarium putari corpori, propterea quod de primis non sit, id est, si omnes unius essent officii et operis, quomodo impleretur reliqua necessitas corporis, cum constet multis officiis opus esse ad gubernacula corporis? *Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus?* Voluntatem Dei, quia provida et rationabilis est, membra dicit corpori aptasse, ut nihil desit multis membris perfectum.

Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum sicut voluit in corpore. Manifestum est, quia si omnes unius fuissent dignitatis, non dicerentur membra, neque corpus, idemque variis membrorum officiis gubernantur. *Omnia enim unum membrum esse non poterant.* Idcirco autem multa sunt quia diversum differunt dignitate. *Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.* Hoc dicit, quia multa membra cum invicem sibi egeant, non discrepant in unitate naturæ, quamvis diversa sint, quia diversitas hæc in unum concurrit ut corporis utilitas expleatur. Sicut et ea quibus mundus ipse constat, cum sint diversa non solum officiis, sed et natura, ad unius tamen mundi proficiunt perfectionem, et ex omnibus his nascitur temperies quædam in fructibus, qui humanæ proficiunt utilitati.

Non potest autem dicere oculus manui: Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii. Hoc est, non potest potior dicere inferiori, non mihi opus es, quia oculis quidem videt, sed manus sunt quæ operantur. *Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt.* Id est, major gradu et dignitate non potest sine illo qui humilis est, quia est quod humilis potest quod non potest sublimis, quia ferrum potest quod non potest aurum, ac per hoc honorem capiti faciunt pedes. *Et quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his abundantiorem honorem circumdamus.* Manifestum est quia quamvis aliquis dignitate sublimis sit, si subjectus tamen defuerit, qui obsequiis suis illum faciat gloriosum, ipsa dignitas contemptibilis erit; officium est enim per quod dignitas constat. Tale est si imperatori desit exercitus, quamvis regni magnus sit imperator, necessarium tamen habet exercitum, membrorum est enim corporis ejus ante se habens tribunos, comites, magistros; his omnibus inferiores sunt milites, et magis necessarii sunt sicut membra corporis quæ cum inferiora videantur, plus utilia sunt: sine oculis enim manus operatur, et per ambulans victum quærit. *Et quæ inhonesta sunt nostra, his majorem honorem circumdamus.* Similis sensus est, quia qui putantur sine dignitate esse, invenimus in eis quod laudemus, sicut et in membris, et plus nobis placent quam quod in cæteris invenimus; quo enim honore digna sunt manus, quando quod volumus tenemus, vel pedes cum quo volumus imus? propterea et nos addimus eis honorificentiam, utputa pedibus, quos quia humiles sunt et sine dignitate calceamentis decoramus. *Et quæ inhonesta sunt nostra abundantiorem honestatem habent.* Manifestum est quia pudenda nostra, quæ turpia videntur, dum aspectus publicos vitant, honestate se contegunt ne per inverecundiam horreant. Simili modo et quidam fratrum cum sint egestate et habitu inhonesti, non tamen sunt sine gratia, propter quod membra sunt corporis honorati; nam solent interdum vestitu tetriores gratia sancta decorare; cum ergo videantur contemptibiles, magis honorati sunt, quia solent vitam habere mundiorem; quod enim hominibus videtur despectum, solet a Deo pulcherrimum judicari. *Honesta autem nostra nullius egent. Sed Deus temperavit corpus ei cui deerat abundantiorem*

dantiorem tribuendo honorem. Apertum est quia caput non eget, neque facies neque manus, ut his addatur per quod decorentur, ita et fratribus, in quibus studium peritiæ et conversationis viget honestas, nihil est quod a nobis addatur, debitus enim illis redditur honor, despectis vero vel humilibus exhortatio necessaria est, per quam addatur illis aliquis honor, ut fiant utiles, si quominus, ipso contemptu negligentiores circa se erunt in quibus magis proficiendum est. *Ut non sit schisma in corpore, sed pro invicem sollicita sint membra.* Sic dicit a Domino moderatum humanum corpus, ut omnia membra ejus necessaria sint, ac per hoc pro se invicem sollicita, quia aliud sine altero non potest, et quod inferius putatur, magis necessarium est, sicut et de fratribus expositum est vel disputatum, quia nullus debet velut inutilis despici. (*Greg.*) Quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantiorem circumdamus, et quæ inhonesta sunt nostra abundantiorem honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent, sicut enim inhonesta membra in corpore, ita quidem sunt intra sanctam Ecclesiam potentes et protervi, qui dum aperta invectione feriri nequeunt, quasi honore tegminis velantur, sed de occultis hæc potentum delictis loquimur. Nam quando et aliis cognoscentibus peccant, aliis etiam cognoscentibus, increpandi sunt, ne si prædicator tacet culpam approbasse videatur, atque hæc crescens in exemplum veniat, quam pastoris lingua non secat. *Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra.* (Amb.) Hoc de membris corporis carnis ambiguum non est. Quia si oculus, aut pes, vel manus capiatur ægritudine aliqua infirmitatis, totum condolet corpus, ita et nos decet condolere fratribus, si aliquid hujusmodi, aut necessitates emerserit. *Sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.* Manifestum est, quia lætum est caput, sive cætera membra, si pedes fuerint accurati vel sani : sic debemus alacres fieri, si fratrem aliquem viderimus cultiorem, et actum honestate morum, hoc est sanum esse consilio. *Vos estis autem corpus Christi, et membra de membro.* Ostendit aperte nostram causam se per membrorum carnalium rationem tractasse, quia non omnes eadem possumus, sed singuli pro qualitate fidei et gratiam habemus concessam. (*Cass.*) Si habuerimus hanc scientiam, imo fidem, quam superius comprehendi, ut et omnia per Deum fieri, et pro utilitate animarum dispensari universa credamus, non solum nequaquam despiciemus eos, sed etiam pro ipsis tanquam pro membris nostris incessanter orabimus, eisque totis visceribus ac pleno compatiemur affectu : cum enim patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, scientes nos absque illis ut pote membris nostris omnimodis consummari non posse, quemadmodum legimus ne anteriores quidem nostros sine nobis repromissionis summam consequi potuisse, ita de illis Apostolo pronuntiante (*Hebr.* xi) : *Et hi omnes testimonio fidei comprobati, non acceperunt repromissionem Deo pro nobis, melius aliquid providente, ne sine nobis consummarentur.*

Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos. (Ambr.) Caput itaque in Ecclesia apostolos posuit, qui legati sunt Christi, sicut dicit idem Apostolus (*II Cor.* vi), *pro quo legatione fungimur*; ipsi sunt episcopi, firmante istud Petro apostolo et dicente inter cætera de Juda, *et episcopatum ejus accipiat alter.*

Secundo prophetas. Prophetas duplici genere intelligamus, et futura dicentes, et Scripturas revelantes, quamvis sint et apostoli prophetæ, quia primus gradus omnia subjecta habet. Denique pessimus Caiphas propter quod princeps sacerdotum erat prophetavit (*Joan.* xi), ordinis utique causa, non proprii meriti : tamen specialiter erant prophetæ, et Scripturarum interpretes, et futura dicentes : sicut erat Agabus (*Act.* xi, xxi), qui exitia et vincula huic Apostolo prophetavit, futura Jerosolymis, et famem cecinit quæ facta est sub Claudio. Ideo, quanquam sit melior apostolus, aliquando tamen eget prophetis, et quia ab uno Deo Patre sunt omnia, singulos episcopos singulis ecclesiis præesse decrevit. *Tertio doctores.* Illos dicit doctores qui in Ecclesia litteris et lectionibus retinendis pueros imbuebant more Synagogæ, quia traditio illorum ad nos transitum fecit. *Deinde virtutes, exinde gratias curationum*; potest enim aliquis non esse episcopus et habere in se donum virtutis sanitatum. *Opitulationes, gubernationes,* ut in rebus divinis vigilet intellectu, ita tamen ut in aliquibus, quæ implere non conceditur, ab alio sumat quod non habet, quia totum uni concedi non potest. Sunt et gubernatores qui spiritalibus retinaculis hominibus documento sunt. *Genera linguarum.* Ut donum Dei sit multas linguas scire, ut alicui hoc gratia Dei impertiat, ut linguarum interpretandarum habeat peritiam. *Nunquid omnes apostoli?* Verum est, quia in Ecclesia unus est episcopus. *Nunquid omnes prophetæ?* Non est ambiguum non omnibus concedi prophetiam. *Nunquid omnes doctores?* Ille doctor est, cui conceditur. *Nunquid omnes virtutes?* Hic potest habere virtutem cui dat Deus dæmonia ejicere. *Nunquid omnes gratiam habent curationum?* Quomodo potest fieri ut omnes habeant dona curationum? *Nunquid omnes linguis loquuntur?* Non utique nisi qui accipit donum in hac re. *Nunquid omnes interpretantur?* Ille potest linguas interpretari cui dat Deus ; in supra dictum sensum hæc inserenda ; explanavit enim, reddita ratione, omnes habere diversas gratias, et nec totum alicui concedi, exemplo membrorum. Exemplo enim corporis carnis spiritale corpus insinuat, ac per hoc in omnibus Deum benedicendum, et in ipsius nomine gloriandum cujus gratia est, hanc rationem etiam in rebus physicis invenimus. Aurum autem cum melius argento sit, plus tamen in usu argentum est, et cum æs necessarium sit, plus tamen ferro opus est, nihil pene sine ferro fit cum sit inferius. Et post hæc : *Æmulamini autem charismata meliora.* Hoc mox in

subjectis, idcirco ; *Et aliae [illegible]* nomine Domini, [illegible] illos ad [illegible], [illegible] illis gratiam, quae fieri omnia dicit, quia in hominibus videntur, sive loquendo, sive curando vel prophetando, non id meritum hominis pertinere, sed ad honorificentiam Dei. Idcirco [illegible] illi [illegible], qui illos ad [illegible], quos [illegible] apud Deum. Nam quia [illegible] non semper ad meritum pertinent, dicit Salvator : *Multi mihi dicent in illa die, id est, judicii, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et daemonia ejecimus, et virtutes multas fecimus?* [illegible] quia non hoc ad meritum pertinet, sed officia sunt Ecclesiae, ad confirmationem gentilium, et Dei honorem [illegible], dicit Dominus : *Discedite a me, qui operamini iniquitatem.* [illegible] enim quod Dei in illis operatio [illegible], negligentes ergo se fuerant. Nam et Septuaginta duobus discipulis [illegible] quod daemonia illis subdita fuerant, dicit Salvator : *Nolite in hoc gaudere, quod daemonia vobis subjecta sunt, sed in hoc gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in coelo* (*Luc.* X). Quare? nisi quia munus Dei [illegible], non hominis meritum? Et quare tunc non ita fit ut habeant homines gratiam Dei? Inter initia fieri oportuit, ut fundamenta fidei [illegible] firmitatem ; nunc autem non est opus, quia populus populum [illegible] ad fidem, cum videntur omnes opera bona et praedicatio [illegible]. [illegible] *Ego sum via, veritas et vita*, [illegible] (*Joan.* [illegible]). Haec est una via, in qua Christus ambulavit? quae non alia nisi charitas, de qua dicit Apostolus : *Adhuc supereminentiorem viam demonstro vobis.* Si ergo Christum volumus imitari, per ipsam viam debemus currere, quam Christus et in cruce pendens dignatus est ambulare. In cruce enim fixus erat, et charitatis viam currens pro suis persecutoribus supplicabat. Denique ita dicit : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII). Et nos ergo pro omnibus inimicis nostris hac [illegible] supplicemus, ut illis Dominus emendationem morum, et indulgentiam tribuat peccatorum.

CAPUT XIII.

De charitatis excellentia, utilitate, et aeternitate.

Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aeramentum resonans, aut cymbalum tinniens. (Vers. 1.) Magna utique videtur gratia diversis loqui linguis, sine tamen aliquid est etiam [illegible], et possit linguam [illegible]. Id est, si quis [illegible] quando [illegible] ad meritum [illegible] ad Dei gloriam [illegible], si non [illegible] aeramentum resonans aut cymbalum tinniens; quia sicut aeramentum [illegible] resonat, et cymbalum tinnit, ita et hic qui linguis loquitur, spiritum [illegible] habet et [illegible] loqui [illegible]. [illegible]

[illegible] sed solum [illegible] ad Balaam [illegible] Dei (*Num.* XXII), et [illegible] Dei [illegible] ad [illegible]. Salvator autem non [illegible], sed et [illegible] ad [illegible], et gloriam Dei [illegible], et [illegible] ad [illegible], qui [illegible]. (Vers. 2.) *Et si habuero [illegible] charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens.* Bene quippe loquens, sed per amorem eadem bona non [illegible], velut aes aut cymbalum sonum reddit, quia ipse non audit vocem, quam ipse facit. *Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* (Vers. 2.) Nam nihil prodest, sed Dei tamen gloriam prophetatur, sicut dicit Propheta : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (*Psal.* CXIII). Nam et Balaam prophetavit cum propheta non esset, sed ariolus, et Caiphas prophetavit, non merito, sed dignitate ordinis sacerdotalis, et Saul prophetavit cum jam [illegible] causa spiritu malo fuisset arreptus, sed propter Dei causam ut posset comprehendere David, et [illegible] quem [illegible]. Et si noverit omnia mysteria. Judas enim nihil profuit cum apostolis et didicisse mysteria, cum charitate [illegible] tradidit Salvatorem, ut propheta Ezechiel [illegible] mysteria [illegible], quando [illegible] in paradiso [illegible] Dei. [illegible] lapides habuisse [illegible] lapides [illegible] Apostolus doctrinae [illegible] mysteria significavit, et nihil illi profuit, quia charitatis [illegible], in superbiam prosiliit. *Et si habuero omnem scientiam.* Nihil prodest scientia si charitas non sit. Denique scribis et Pharisaeis nihil profuit, dicente Salvatore : *Vae vobis, scribae et Pharisaei, qui clavem scientiae [illegible] et neque vos intratis, neque [illegible] sinitis intrare* (*Luc.* XI), per invidiam enim charitatem corrumpentes, scientiam quae ad salutem [illegible]. Nam et Tertullianus et Novatianus [illegible] scientia fuerunt, sed quia per zelum charitatis fructum perdiderunt, in schisma [illegible], ad perditionem sui haeresim [illegible]. *Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam.* Verbum fidei, nec [illegible] per fidem [illegible], Dei virtus et gloria est, nec hoc ad meritum [illegible], [illegible] conversationi [illegible]. *Et si [illegible] charitatem autem non habeam, nihil sum.* Apertum est, quia si omnia [illegible], nihil prodest, charitate neglecta, quia caput religionis charitas est; et qui caput non habet, [illegible] habet. Et si [illegible], sic et [illegible] nihil mihi prodest. Sine charitate nihil prodest, quia fundamentum religionis est charitas. Quidquid supra [illegible] aedificatur (*Ibid.*) [illegible] ad [illegible] ad contemplationem Dei [illegible]. [illegible]

prædiorum magnificentiam contemnentes, post hæc vidimus pro scalpello, pro grafio, pro calamo commoveri, qui si contemplationem cordis mundi fixam tenerent, nunquam utique pro parvis rebus admitterent, quod ne pro magnis ac pretiosis incurrerent opibus, easdem penitus abjicere maluerunt, nam et plerumque nonnulli tanto zelo codicem servant, ut eum ne leviter quidem legi, vel contingi ab aliquo sinant, et inde occasiones impatientiæ ac mortis incurrant; unde moventur stipendia patientiæ et charitatis acquirere. Cumque omnes divitias suas pro Christi amore disperserint, pristinum tamen cordis affectum in rebus minimis retentantes, et pro ipsis nonnunquam mobiliter irascentis, veluti qui non habeant apostolicam charitatem, ex omnibus infructuosi sterilesque redduntur. quod in spiritu beatus Apostolus prævidens : *Et si distribuero,* inquit, *in cibos pauperum omnes facultates meas, et tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Unde liquido comprobatur, perfectionem non statim nuditate et privatione omnium facultatum, seu dignitatum abjectione contingi, nisi fuerit charitas illa, cujus Apostolus membra describit, quæ in sola cordis puritate consistit. Nam quid est aliud non æmulari, non inflari, non irritari, non agere perperam, non quærere quæ sua sunt, non super iniquitate gaudere, non cogitare malum, et reliqua, nisi cor perfectum atque mundissimum Deo semper offerre et intactum a cunctis perturbationibus custodire. Omnia igitur hujus gratiæ gerenda, appetendaque sunt nobis, pro hac jejunia, vigilias, labores, corporis nuditatem, lectionem, cæterasque virtutes debere nos suscipere noverimus, ut scilicet per illas ab universis passionibus noxiis, illæsum parare cor nostrum, et conservare possimus, et ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo conscendere. Videtis ergo nihil pretiosius, nihil perfectius, nihilque sublimius, et ut ita dixerim, nihil charitate perennius inveniri : charitas enim nunquam excedit, sine qua non solum illa præcellentissima charismatum genera, sed etiam martyrii ipsius gloria vacuatur. Quisquis igitur fuerit in hujus charitatis perfectione fundatus, necesse est ut ad sublimiorem illum charitatis timorem gradu excellentiore conscendat, quem non pœnarum terror, nec cupido præmiorum, sed amoris generat magnitudo, quo vel filius indulgentissimum patrem vel fratrem, frater, vel amicum, amicus, vel conjugem, conjux sollicito reveretur affectu, dum ejus non verbera, neque convicia, sed vel tenuem amoris formidat offensam, atque in omnibus non solum actibus, verum etiam verbis attonita semper pietate distenditur, ne erga se quantulumcunque fervor dilectionis illius intepescat; cujus timoris magnificentiam unus prophetarum eleganter expressit (*Isa.* XXXIII) : *Divitiæ,* inquiens, *salutis sapientia et scientia timor Domini, ipse thesaurus ejus*, non potuit timoris istius dignitatem ac meritum magis evidenter exprimere, quam divitias salutis nostræ, quæ in vera sapientia Dei scientiaque consistunt, dicere, nisi a timore Domini non posse servari. Ad hunc igitur metum non peccatores sancti propheticis invitantur eloquiis, dicente Psalmographo : *Timete Dominum, sancti ejus, quia nihil deest timentibus eum;* qui hoc timore metuit Deum, perfectioni ejus certum est nihil deesse.

Charitas magnanima est, jucunda est : charitas non æmulatur, non inflatur, non perperam agit, non ambitiosa est, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem : congaudet autem veritati, omnia tolerat, omnia credit, omnia suffert, omnia sperat, charitas nunquam excedit. (Ambr.) Tanta præconia charitatis edocuit, ut non immerito hanc cæteris anteponere videretur, et incassum laborare eos qui aliis mandatis operam dant, huic non obtemperantes. Hinc et ait Joannes apostolus, *Deus charitas est*, et qui charitatem non habet, sciat se Deum non habere, unde in alia Epistola idem Paulus ait (*Ephes.* II) : *Deus autem qui dives est in misericordia propter multam misericordiam misertus est nostri.* Qui ergo charitatem non habet, ingratus est misericordiæ Dei, quia non diligit per quod salvatus est, ut perinde discerent, quia graviter delinquebant, qui escam fraternæ charitati præponebant. Nam hæc est quæ et in præsenti prodest et in æternum cum Deo permanet. (*Cass.*) Omnia namque dona pro usu ac necessitate tribuuntur ad tempus, consummata dispensatione mox procul dubio transitura ; charitas vero nullo intercipietur tempore, non solum enim in præsenti mundo utiliter operatur in nobis, sed etiam in futuro sarcina corporeæ necessitatis abjecta efficacior multo atque excellentior permanebit nullo unquam corrumpenda defectu, sed per incorruptionem perpetuam flagrantius Deo atque intentius adhæsura. (*Aug.*) Quid tam magnaninum quam pro impiis mori ? quid tam benignum quam et inimicos diligere? sola est quam felicitas aliena non premit, quia non æmulatur : sola est quam felicitas sua non extollit, quia non inflatur; sola est, quam scientia non compungit mala, quia non agit perperam, omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia suffert. Ideo tolerat omnia in præsenti vita, quia credit omnia de futura vita; et suffert omnia quæ hic immittuntur, quia sperat omnia quæ ibi promittuntur. Non quærit quæ sua sunt, neque enim essent etiam homines amatores pecuniæ nisi eo se putarent excellentiores, quo ditiores, cui morbo contraria charitas, non quærit quæ sua sunt, id est, non privata excellentia lætatur. Merito ergo et non inflatur, charitas omnia credit, inter eos utique quos connexos sibimet unum facit. *(Greg.) Charitas,* inquit, *patiens est*, *benigna est*, *non æmulatur*, *non inflatur*, *non agit perperam*, *non est ambitiosa*, *non quærit quæ sua sunt*, *non irritatur*, *non cogitat malum*, *non gaudet super iniquitatem*, *congaudet autem veritati*, *patiens quippe est charitas*, quia illata mala æquanimiter tolerat; *benigna* vero *est*, quia pro malis bona largiter ministrat, *non*

aemulatur, quia per hoc quod in praesenti mundo nihil appetit, invidere terrenis successibus nescit. *Non inflatur*, quia cum praemium internae retributionis anxie desiderat, de bonis se exterioribus non exaltat. *Non agit perperam*, quia quo se in solum Dei ac proximi amorem dilatat, quidquid a rectitudine discrepat, ignorat. *Non est ambitiosa*, quia quo ardenter intus ad sua satagit, foras nullatenus aliena concupiscit. *Non quaerit quae sua sunt*, quia cuncta quae hic transitorie possidet, velut aliena negligit, cum nihil sibi esse proprium, nisi quod secum permaneat, agnoscit. *Non irritatur*, quia et injuriis lacessita, ad nullos se ultionis suae motus excitat, dum pro magnis laboribus majora post praemia exspectat. *Non cogitat malum*, quia in amore munditiae mentem solidans, dum omne odium radicitus eruit, versare in animo quod inquinat nescit. *Non gaudet super iniquitatem*, quia quo sola dilectione erga omnes inhiat, nec de perditione adversantium exsultat. *Congaudet autem veritati*, quia ut se caeteros diligens, per hoc quod rectum in aliis conspicit quasi de augmento proprii profectus hilarescit. (Aug.) Inter caeteras virtutes ejus quas commemorat apostolus Paulus, quod *charitas non aemulatur, non agit perperam, non irritatur, non cogitat malum*, etc. In ultimo quatuor ejus virtutes comprehendit, dicens: *Omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit*. De his igitur quatuor virtutibus sanctae charitatis loqui convenit sanctitati vestrae, delectatque primitus intueri quemadmodum velut quatuor cardines orbis continentis, totum possederit mundum. Requiramus igitur si placet aliquorum exempla sanctorum, eorum scilicet qui his virtutibus sanctae charitatis pollentes sunt, et eas singulis, ita singula tribuamus, ut omnes in omnibus esse noscamus. Quoniam omnis qui pie tolerat recte credit, et omnis qui recte credit aliquid sperat, et qui sperat sustinet ne absque cadat. Sed jam quinam sint videamus, quorum fidem in quantum desuper adjuvamur, assequi valeamus. Virtus charitatis quae omnia tolerat, eminuit in sancto Noe; quae omnia credit, in sancto Abraham; quae omnia sperat in Patribus nostris, id est, in populo Israel. Unde ipse noster cohortatus est Dominus; quae omnia sustinet in ipso capite nostro Domino Jesu Christo, qui est vera charitas, quae nunquam cadit, nec caeteros sanctos ab his virtutibus vestra charitas deputet alienos, quos pro brevitate temporis, et pro sermone suscepto, sic praetermissos esse cognoscite, ut tamen certissime noveritis, omnes esse in Christo, et in omnibus Christum. Sed jam videamus quemadmodum sanctus Noe possederit, vel possessus sit virtute charitatis, quae omnia tolerat. Praedixit ei Deus, quod iniquitate hominum crescente, diluvio perderet mundum, statim ille admonitus confugit ad lignum, et post camporum amoenitatem [illegible] angustiis se recludit arcae, tolerat coeli fremitum, sonitum aquarum, fragorem nimborum, et post ista multa qui solet gaudere consortio hominum, socius quodammodo

[illegible]

in hac vita centuplum accipiet, et in futuro sæculo A *vitam consequetur æternam.* Cumulatur adhuc hujus fidei merces, et seni promittitur filius. Adest ei virtus charitatis, quæ omnia credit, audit, exsultat, amplius diligit. Suscipit filium ex conjuge sterili, quam spes pariendi destitutam, sterilitas ætasque jam fecerat, atque in illo benedictionem omnium Gentium promissam firmissime tenet. Sed adhuc eum charitas probat, probatumque commendat, et quemadmodum nihil Deo prætulerat, posteris monstrat. Vocat eum Dominus de cœlo dicens (*Gen.* XXII): *Abraham, Abraham*, et ille tanquam servus obediens, *Ecce adsum, ait*, et Dominus, *Accipe filium tuum illum, quem diligis Isaac, et vade in terram excelsam, et offeres eum holocaustum in uno montium, quem dixero tibi.* Nec hac quidem jussione turbatur aut B frangitur servus fidelis. Adest enim ei virtus charitatis, quæ omnia credit; surgit, domum pergit, asinum sternit, ligna condidit, gladium et ignem sumit, puerum simul adducit, et pergit ad locum. Tunc intentus factus Isaac patrem interrogabat dicens: *Pater*, ait, *et ille, Quid est, fili?* et filius, *Ecce ait, ignis et ligna, ubi est ovis quam immolaturus es ad holocaustum?* et pater respondit: *Deus providebit sibi ovem ad sacrificium, fili.* Magnum hic et grande video sacramentum: aliud Abraham corde gestabat, aliud filio promittebat, sed neque quæ promittebat filium fallebant, neque aliqua infirmitas cor ejus a proposito immutaverat. Aliam virtutem charitatis quæ omnia sperat, placet inspicere, hanc superius plebi Israel et patribus nostris assignasse C cognoscimus. Ejus namque virtutis vox est in usu illo prophetico: *In te speraverunt patres nostri, speraverunt et liberasti eos* (*Psal.* XXI). Et ipsi ex Ægypto fugere jubentur, terra eis lac et mel fluens promittitur, per mare Rubrum transeunt, ad eremum veniunt, ducebat eos spes charitatis, ut discerent Deum amare gratis, redditur et his merces fidei: non enim potest non reddere, qui se dignatur facere debitorem. Post eremum mella de petra suxerunt, panem cœli manducaverunt, non sunt privati a desiderio suo quod speraverunt, terram etiam promissionis acceperunt. Exsurgant omnia, quæ hujus charitatis virtute comprehensa est, effugiat ex Ægypto, id est, ex hujus sæculi desiderio, pergat ad mare Rubrum, scilicet Christi baptismum, ideo rubrum D quia Christi sanguine purpuratum persequantur hostes, peccata cum suo diabolo auctore, tanquam Ægyptii cum suo rege Pharaone, sæviant, sequantur fugientes, quid metuis? Usque ad aquam sæviunt. Ingredieris tu, ingrediuntur et illi post te: sed aqua conversa illis erat in perniciem, tibi proficiet ad salutem: illos obruit, te abluet: illos damnabit, te liberabit. Posthac suscipiens mel de petra, quo sitim tuam saties: *Petra enim erat Christus*, ex cujus præceptis tanquam ex fontibus dulcedinis satieris: gustabis et panem illum, scilicet, qui dixit: *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI). Gustabis et videbis quam suavis est Dominus. Et si in te eminet virtus charitatis quæ omnia sperat, per eremum te necesse est transire, id est, utaris hoc mundo tanquam non utens, et in hac via peregrinum te noveris esse, si terram promissionis cupis intrare. Hæc terra est de qua Propheta cantat, et dicit: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal.* XXVIII). Ultima virtus charitatis restat, quæ omnia sustinet et nunquam cadit, hanc ipsi capiti nostro Domino Jesu Christo convenire videmus. Ideo in ultimo, quoniam finis legis est Christus. Quanta autem ipse pro nobis sustinuerit, puto charitatem vestram ignorare non posse, tamen exinde aliquid dicam, tamen de tanto aliquid digne dicam, prius illud quod Deus homo, quod verbum caro factum est, quod multa bona fecit, et mala perpessus est, quod mortuos suscitavit et mortuus est, quod singularis illa patentia pertulit diabolum tentatorem, discipulum traditorem, quod ipsum Judam, priusquam ostenderet traditorem, pertulit furem, et ante experimentum vinculorum crucis ac mortis labiis ejus dolosis non negavit osculum pacis. In ipsa autem morte quanta sustinuit? pertulit odiorum flammas, ministros pessimi cordis linguas, clamaverunt Judæi, Crucifige, crucifige, et ut rei remanerent Judæi, innocens ab eis crucifixus est, Filius Dei ad crucem ducitur et expalmatur, qui est vera palma victoriæ; spinis coronatur qui spinas peccatorum venit confringere; ligatur qui solvit compeditos: ligno suspenditur qui erigit elisos: aceto potatur fons vitæ: disciplina cæditur, salus vulneratur, vita moritur, occidit ad tempus vitam mors, ut in perpetuo a vita occideretur mors. Quid hic Judæi in hac morte Christi exsultaverunt quasi victores? et dum terrenum et caducum regnum timuerunt perdere, Regem cœli et terræ non dubitaverunt occidere. Sed nec sicut putaverunt, victores exstiterunt. Si enim vicerunt, quomodo regnum perdiderunt? quomodo nunc usque servi remanserunt? ista namque causa est, quia ab eis Christus occisus est. Dixeruntque apud se principes Judæorum, ut evangelista narrat: *Videtis*, inquiunt, *quia totus mundus abiit post eum, si dimiserimus illum vivere, venient Romani et tollent nobis et locum et regnum* (*Joan.* XI), et Christum occiderunt, et locum regnumque perdiderunt. Quid vobis profuit, o insani Judæi, quod tantum scelus admisistis? Nunquid, quia Christo Domino ut decuit servire noluistis, ideo dominio ejus caruistis: dum illi serviunt reges, quibus vos servitis, facti estis mali servi bonorum servorum Christi, per ipsos conterit contumaciam vestram, per ipsos dissipat consilia vestra, per ipsos retribuet scelera in capita vestra. Hactenus Augustinus.

Sive autem prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur, ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum est, evacuabuntur quæ ex parte sunt. (*Ibid.*) Omnia charismatum dona evacuari dixit, quia non tantum possunt comprehendere, quantum ipsa veritas habet, neque nos aut capere.

aut narrare possumus plenitudinem veritatis. Qui A etiam fieri potest ut lingua humana omnia complectatur quod Dei est? Hoc destruetur imperfectioni nostrae, non id quod nostrum est consummabitur, sed dum additur imperfecto quod deest, destruetur. Destructio enim imperfectionis est, quando id quod imperfectum est impletur in verbo. *Cum essem parvulus quasi parvulus loquebar, quasi parvulus sapiebam, quasi parvulus cogitabam; cum factus sum vir ea quae parvuli erant, destruxi.* Hoc dicit quia omnino sancti de hoc mundo plus noverunt et invenient, quam nunc possunt, sicut Joannes apostolus de Salvatore dixit: *Tunc videbimus illum sicuti est.* In hac ergo vita parvuli sumus, ad comparationem futurae vitae quia sicut vita haec imperfecta est, ita et scientia. *Videmus enim per speculum in aenigmate,* B *tunc vero facie ad faciem.* Apertum est nunc imaginem videri per fidem, tunc rem ipsam. (*Greg.*) Videamus Paulum quadam caligine quasi infantiae pannis obvolutum. Ait: *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem; nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut et cognitus sum.* Qui si se ad comprehendenda coelestia infantem non cerneret aetatis suae, ad hoc comparationem nullo modo praemisisset, dicens: *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus.* Tunc ergo ad robur juvenile conscendimus cum forti sensu eam ad quam tendimus vitam videmus; nunc autem quia intentionis nostrae acies per infirmitatem suam ab internis lucis retunditur, mens nostra ligata infantiae pannis tenetur. (*Aug.*) C Nam in psalmo scriptum est: *Mirificata est scientia tua ex me, convaluit, non potero ad illam* (*Psal.* CXXXVIII); ex me quippe intelligo quam sit mirabilis et incomprehensibilis scientia tua, qua me fecisti, quando nec meipsum comprehendere valeo quem fecisti; et tamen *in meditatione mea exardescit ignis* (*Psal.* XXXVIII), ut quaeram faciem tuam semper. Incorporalem substantiam scio esse sapientiam, et lumen esse, in quo videntur quae oculis carnalibus non videntur, et tamen vir tantus tamque spiritalis: *Videmus nunc, inquit, per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem.* Quale sit et quod sit hoc speculum si quaeramus, profecto illud occurrit, quod in speculo nisi imago non cernitur. Hoc ergo facere D conati sumus ut per hanc imaginem, quod nos sumus videremus, utcunque a quo facti sumus tanquam per speculum. Quod vero addidit, *in aenigmate,* multis hoc incognitum est, qui eas litteras nesciunt in quibus est doctrina quaedam de locutionum modis, quos Graeci τρόπους vocant. Sicut autem schematum, sive troporum nomina, difficillimum est et insolentissimum Latine enuntiare. Unde quidam interpretes nostri, quod ait Apostolus, quae sunt in allegoria, nolentes Graecum vocabulum ponere, circumloquendo interpretati sunt dicentes: *Quae sunt aliud ex alio significantia.* Hujus autem tropi, id est allegoriae, plures sunt species, in quibus est et quod dicitur aenigma. Quid est ergo allegoria

A nisi tropus, ubi aliud ex alio intelligitur? quale illud est ad Thessalonicenses: *Itaque non dormiamus sicut et caeteri, sed vigilemus et sobrii simus; nam qui dormiunt, nocte dormiunt, et qui inebriantur, nocte ebrii sunt; nos autem qui diei sumus, sobrii simus* (*I Thess.* V). Sed haec allegoria non est aenigma; nam nisi multum tardis iste sensus in promptu est; aenigma est autem, ut breviter explicem, obscura allegoria, sicut est: *Sanguisugae tres erant filiae,* et quaeque similia. Sed ubi allegoriam nominavit Apostolus, non in verbis eam reperit, sed in facto, cum ex duobus filiis Abrahae, uno de ancilla, altero de libera, quod non dictum, sed etiam factum fuit, duo Testamenta intelligenda monstravit (*Gal.* IV); quod antequam exponeret obscurum fuit. Ideo allegoria B talis, quod est generale nomen, posset specialiter aenigma nominari. Proinde, quantum mihi videtur, sicut nomine speculi imaginem voluit intelligi, ita nomine aenigmatis quamvis similitudinem, tamen obscuram et ad perspiciendum difficilem. Cum igitur speculi et aenigmatis nomine quaecunque similitudines ab Apostolo significatae intelligi possint, quae accommodatae sunt ad intelligendum Deum, eo modo quo potest, nihil tamen est accommodatius quam id quod imago ejus non frustra dicitur. Nemo itaque miretur etiam in isto videndi modo, qui concessus est huic vitae per speculum, scilicet in aenigmate, laborare nos, ut quomodocunque videamus. Nomen quippe hic non sonaret aenigmatis, si esset facilitas visionis. In Evangelio quoque Dominus ad C discipulos ait: *Dico autem vobis quod Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est,* sicut ergo illi vident, ita et nos visuri sumus; sed nondum ita videmus, propter quod ait Apostolus: *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem.* Praemium itaque fidei nobis visio ista servatur. De qua et Joannes Evangelista: *Cum apparuerit, inquit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (*I Joan.* III). Facies autem Dei manifestatio ejus intelligenda est, non aliquod tale membrum, quale nos habemus in corpore, atque isto nomine nuncupamus. Utrum autem sancti Deum sancti in ipso corpore, sed utrum per ipsum sicut per corpus nunc videmus solem, lunam, D stellas, mare ac terram, et quae sunt in ea, non parva quaestio est. Durum est enim dicere quod sancti talia corpora tunc habebunt ut non possint oculos claudere atque aperire cum volent. Durius autem, quod ibi Deum quisquis oculos clauserit, non videbit. Si enim propheta Elisaeus puerum suum Giezi absens corpore vidit accipientem munera, quae dedit ei Naaman Syrus (*IV Reg.* V), quanto magis in illo corpore spiritali videbunt sancti omnia, non solum si oculos clauserint, verum etiam unde sunt corpore absentes; absit, inquit, quod ait Apostolus facie ad faciem. Non ergo et Deum per faciem hanc corporalem ibi sunt visuri corporales suos oculos, sed per Spiritum, unde intellectualiter videbimus. Nisi enim fuerit etiam spiritualis homo

facies, non diceret idem Apostolus (*II Cor.* III) : *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam tanquam a Domini Spiritu.*

Tunc scio ex parte, tunc vero cognoscam, sicut et cognitus sum. (*Amb.*) Id est, videbo quæ promissa sunt sicut videor, hoc est, præsentem esse ad Deum, ubi Christus est. (*Aug.*) Ad illam visionem Dei, quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorum transferre conemur. Sed mundandis cordibus pio studeamus affectu, nec corporalem faciem cogitemus, cum dicit Apostolus : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, præsertim quia expressius dixit : *Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.* Si ergo tunc corporali facie Deum cognoscemus, corporali nunc ejus facie cogniti sumus : *tunc enim cognoscam*, inquit, *sicut et cognitus sum.* Unde quis eum non intelligat eo loco etiam faciem nostram illam significare voluisse, de qua dicit alio loco : *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes in eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu.* De gloria scilicet fidei in gloriam contemplationis æternæ, hoc quippe ait, hæc transformatio qua interior homo renovatur de die in diem. *(Greg.)* In Job quoque ita scriptum est : *Quasi furtive suscipit auris mea venas susurri ejus* (*Job.* IV). Venas superni susurri auris cordis furtive suscipit, quia subtilitatem locutionis intimæ afflata mens, et raptim et occulte cognoscit ; nisi enim se ab exterioribus desideriis abscondat, interna non penetrat. Occultatur autem ut audiat, et audit ut occultetur, quia et subtracta visibilibus invisibilia conspicit, et repleta invisibilibus visibilia perfecte contemnit. Notandum vero, quando non ait quasi furtive suscipit auris mea venas susurri ejus, susurrus quippe occulti verbi est, hæc ipsa locutio aspirationis internæ, venæ autem susurri dicuntur causarum origines, quibus hæc ipsa aspiratio ad mentem dicitur, quasi enim venas susurri sui aperit, cum nobis Deus latenter insinuat, quibus modis ad nostræ intelligentiæ aurem venit. Aliquando enim nos amore, aliquando terrore compungit, aliquando præsentia, quia nulla sint ostendit, ad æterna desideria diligenda erigit : aliquando prius æterna indicat, ut post temporalia vilescant, aliquando nostra nobis mala aperit, et ad hoc nos usque, ut alienis etiam malis doleamus, extendit, aliquando aliena mala nostris obtutibus objicit, et compunctos mirabiliter a nostra pravitate corrigit. Venas itaque divini susurri furtim audire, est ocultos divinæ aspirationis modos tenuiter et latenter agnoscere, quamvis adhuc vel susurrum, vel venas susurri intelligere aliter valeamus : qui enim susurrat, occulte loquitur, et vocem non exprimit, sed imitatur. Nos igitur quousque carnis correptione premimur, nullo modo claritatem divinæ potentiæ, sicut ipse incommutabilis manet videmus, quia acies infirmitatis A nostræ non sustinet et hoc quod de ejus æternitatis radio super nos intolerabiliter fulget. Cum ergo se nobis omnipotens Deus per rimas contemplationis indicat, nequaquam nobis loquitur, sed susurrat : quia etsi plene non intimat, quædam tamen de se humanæ menti manifestat. Tunc autem nequaquam jam susurrit, sed loquitur cum ejus nobis species certa revelatur. Hinc est enim quod in Evangelio Veritas dicit : *Palam de Patre annuntiabo vobis* (*Joan.* XVI) ; hinc quod Joannes ait : *Videbimus eum sicut est* (*I Joan.* III); hinc Paulus dicit : *Tunc cognoscam sicut et cognitus sum :* Nunc autem divinus susurrus tot ad nos venas habet, quot creatis operibus ipsa divinitas præsidet : dum enim quæ sunt cuncta creata cernimus, in Creatoris admiratione sublevamur. B Nam sicut aqua æqualiter fluens rimata per venas quærit ut augeatur, tantoque se vastius fundit, quanto venas apertiores invenerit : ita nos dum studiosæ divinitatis notitiam ex creaturæ ejus consideratione colligimus, quasi susurri illius ad nos venas aperimus, quia per hoc quod factum cernimus virtutem factoris admiramur, et per ea quæ sunt, in publico, illud ad nos emanat, quod latet in occulto : *Manent autem fides, spes, charitas, tria hæc, major autem horum est charitas.* (*Ambr.*) Digne major est charitas, quia ut fides prædicaretur, et spes esset futuræ vitæ, charitas præstitit, sicut supra memoravi. Unde et Joannes apostolus : *Ex hoc cognoscimus*, inquit, *charitatem ejus, quia ipse pro nobis animam suam posuit* (*II Joan.* III). Juste igitur C major charitas, per quam reformatum est genus humanum. *(Aug.)* Itaque tria sunt hæc, quibus et scientia omnis et prophetia militat, fides, spes, charitas. Sed fidei succedit species quam videbimus, et spei succedit beatitudo ipsa, ad quam perventuri sumus : charitas autem etiam istis decidentibus augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum videre cœperimus ; et si sperando diligimus, quo nondum pervenimus, quanto magis cum pervenerimus : *Manent,* inquit, *fides*, *spes*, *charitas*, *tria hæc, major autem horum charitas.* Quia et cum quisque ad æterna pervenerit, duobus istis decidentibus charitas auctior et certior permanebit. Fides namque est quæ futuri judicii, ac suppliciorum metu vitiorum D facit contagia declinari ; spes quæ mentem nostram de præsentibus avocans universas corporis voluptates cœlestium præmiorum exspectatione contemnit ; charitas quæ nos ad amorem Christi et spiritalium virtutum fructum, mentis ardore succendens, quidquid illis contrarium est, toto facit odio detestari, quæ tria licet ad unum finem tendere videantur. Provocant enim nos a rebus illicitis abstinere, magnis tamen excellentiæ suæ gradibus ab invicem disseparantur. Duo namque superiora proprie hominum sunt eorum, qui ad profectum tendentes, necdum affectum concepere virtutum. Tertium specialiter Dei est, et eorum qui in sese imaginem Dei ac similitudinem receperunt. Ille nam-

quæ bona ea quæ bona sunt, nullo metu, nulla remunerationis gratia provocatus, sed sola bonitatis operatur affectu. *Omnia* enim, ut ait Salomon, *operatus est Dominus propter semetipsum* (*Prov.* XVI); suæ namque bonitatis obtentu omnem humanum cœtum dignis indignisque largitur, quia nec fatigari injuriis potest, nec iniquitatibus hominum possibiliter permoveri, semper scilicet manens perfecta bonitas, immutabilisque natura.

CAPUT XIV

Ostendit eminentiam prophetiæ super donum linguarum, et quomodo utrumque donum sit utendum.

Sectamini charitatem, æmulamini spiritalia, magis autem ut prophetetis. Post charitatem prophetandi studium magis habendum hortatur, quia quamvis magni sint spiritales gradus, quos enumerat, hic tamen melior, qui ad utilitatem Ecclesiæ proficit, ut discant omnes divinæ legis rationem. In quo enim quis animum dederit, in eo ipso accipit donum, dicente Salomone: *Sacræ legum mentes est optimus.* Scientia enim subnixa charitati non inflatur, sed est mansueta, proficiens omnibus ad utilitatem. *Qui enim loquitur linguis, non hominibus loquitur, sed Deo; nemo enim audit. Spiritu autem loquitur mysteria.* (Ambr.) Hoc est quod dicit, quia qui loquitur incognita lingua, Deo loquitur, quia ipse omnia novit, homines enim nesciunt; ideoque nullus est ex hac re profectus. Spiritu autem loquitur, non sensu, quia ignorat quod dicit. *Qui enim prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem.* Ædificatur enim quando quæstionum solutionem addiscit, exhortatio autem et illi ut desiderium patiatur prophetandi; consolatur vero quia contemptum disciplinæ in spe videt; scientia enim legis firmat animum et provocat ad spem meliorum profectum. *Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat; qui vero prophetat, Ecclesiam ædificat.* Pro id enim quod solus forte scit quod loquitur, se solum ædificat; nam qui prophetat omnem plebem ædificat. Intelligitur ab omnibus quod loquitur. Prophetas interpretes dicit Scripturarum; sicut enim propheta futura dicit, quæ nesciuntur, ita hic, dum Scripturarum sensum, qui multis occultus est, manifestat, dicitur prophetare. *Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem ut prophetetis.* Non potest prohibere loqui linguis, quia superius dixit, donum istud esse Spiritus sancti; sed ideo prophetandi magis studium habendum quia utilius est. *Major est enim qui prophetat, quam qui loquitur linguis, nisi interpretetur.* Quia si interpretari potuerit, non erit minor quia ædificat Ecclesiam; hoc enim magis est quod omnibus prodest; hic enim per donum Dei linguis loquitur, qui etiam interpretatur, sicut et illi duodecim in Actibus apostolorum (*Act.* II). *Nunc, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? Si non loquar vobis aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina.* Hæc omnia unum significant; doceri enim nemo poterit, nisi intelligatur; possunt tamen hæc quatuor species ad quadrifariam sacræ Scripturæ intelligentiam, hoc est, historiam, tropologiam, allegoriam, anagogen, transferri. De his quatuor interpretationum generibus beatus Apostolus ita dicit: *Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?* Revelatio namque ad allegoriam pertinet, per quam ea quæ typice historica narratio spiritali sensu et expositione referuntur; ut illud Apostoli loquimur. Quemadmodum *patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari* (*I Cor.* X), et quemadmodum omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt (*Ibid.*), et eumdem spiritalem de consequenti petra biberunt potum; *petra autem erat Christus.* Quæ expositio præfigurationi corporis et sanguinis Christi, quem quotidie sumimus, comparata, allegoriæ continet rationem. Scientia vero quæ similiter ab Apostolo memoratur, tropologia est, quæ mores, quæ ad discretionem pertinent actualem, utrum utilia, vel honesta sint, prudenti examinatione discernimus, ut est illud cum quod unumquemque judicare præcipimur, utrum deceat mulierem non velato capite orare Deum? Quæ, sicut ut dictum est, moralem continet intellectum. Item prophetia, quam tertio Apostolus intulit, hoc anagogen sonat, per quam ad invisibilia ac futura sermo transfertur, ut est illud: *Nolumus autem ignorare vos, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quoniam Christus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt in Christo, quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi* (*I Thess.* IV). Quæ exhortationis species anagogen figura prædicatur. Doctrina vero simplicem historicæ expositionis ordinem pandit, in qua nullus occultior intellectus, nisi qui verbis resonat, continetur, sicut est illud: *Tradidi enim vobis imprimis quod et accepi, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die, et quia visus est Cephæ* (*I Cor.* XV), et: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret* (*Gal.* IV). Sive illud: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (*Deut.* VI).

Tamen quæ sine anima vocem dant, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo cognoscetur quod per tibiam canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Apertissimo exemplo docet, quod verbis, exemplis commendat, per quæ docet interpretationem, non debere illos in Ecclesia loqui linguis, qui interpretari non possunt; ad quid enim loquitur, quem nemo intelligit?

Ita et vos per linguam nisi significantem sermonem dederitis, quomodo scietur quod loquimini? eritis enim in aera loquentes (hoc est, nihil proficientes), *ut puta, genera linguarum sunt in hoc mundo et nihil sine voce*. Multa quidem sunt genera linguarum, inquit, sed habent vocum significationes proprias, ut intelligantur. *Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus, et is, qui loquitur, mihi barbarus.* Non utique id studendum monet, ut invicem per incognitam linguam barbari sibi videantur, sed quia concordiæ res est, his nitendum est, ut per unanimitatem intellectus communi lætitia glorientur. *Sic et vos, quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite, ut prophetetis.* Quia prodest Scripturas explanare. Nam incitatur et gaudet animus, quando aliquid de Scripturis percipit, et quantum propensior in hac parte fit, tantum deserit vitia; propterea ad hanc partem studium monet applicandum. *Ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur.* Eum qui linguis loqui desiderat, dicit orare debere, ut accipiat donum interpretandi, ut proficiat cæteris studium ejus. *Si oravero lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est.* Manifestum est ignorare animum nostrum si lingua loquatur quam nescit, sicut solent Latini homines Græce cantare, oblectati sono verborum, nescientes tamen quid dicant. Spiritus ergo qui datur in baptismo, scit quod oret animus, dum loquitur, aut perorat lingua sibi ignota: mens autem quæ est animus sine fructu est. Quem enim potest habere profectum qui ignorat quæ loquatur?

Quid est ergo? orabo spiritu, orabo et mente, psalmum dicam spiritu, psalmum dicam et mente. Hoc dicit, quia cum quis hac lingua loquitur quam novit, tam spiritu quam mente orat, quia non solum spiritus ejus, quem dixit datum in baptismo, scit quod oratur, sed et animus *(Aug.)* simili modo et de psalmo non ignorat. Spiritus a mente distinguitur evidentissimo testimonio: *Si enim oravero*, inquit, *lingua, spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa est*: cum ergo lingua intelligatur hoc loco dicere obscuras et mysticas significationes, a quibus si intellectum mentis removeas, nemo ædificatur audiendo quod non intelligit. Unde etiam dicit: *Qui enim loquitur lingua non hominibus loquitur, sed Deo, nemo enim audit; spiritus autem loquitur mysteria*, satis indicat eam se linguam hoc loco appellare, ubi sunt significationes velut imagines rerum ac similitudines, quæ ut intelligantur indigent mentis obtutu, cum autem intelliguntur in Spiritu eas dicit esse, non in mente. Unde apertius ait: *Si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem, quandoquidem nescit quid dicas.* Quia ergo etiam lingua, id est membro corporis, quod movemus in ore, cum loquimur, signa utique rerum dantur, non res ipsæ proferuntur, propterea translato verbo linguam appellavit quamlibet signorum prolationem priusquam intelligantur. Quo cum intellectus accesserit, qui mentis est, proprius, fit revelatio vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina: proinde ait: *Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi si loquar vobis in revelatione, aut in agnitione, aut in prophetia, aut in doctrina*, id est, cum signis, hoc est, linguæ accesserit intellectus, ut non spiritu tantum, sed etiam mente agatur quod agitur. Proinde, quibus signa, per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accesserat mentis officium ut etiam intelligerentur, nondum erat prophetia, magisque propheta erat qui interpretabatur, quod aliud vidisset, quam ipse qui vidisset. Unde apparet magis ad mentem pervenire prophetiam, quam ad istum spiritum, qui modo quodam proprio vocatur spiritus, vis animae quædam mente inferior, ubi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Itaque magis Joseph propheta, qui intellexit quid significarent septenæ spicæ, et septenae boves, quam Pharao qui eas vidit in somnis (*Gen.* XLI), illius enim spiritus informatus est ut videret: hujus mens illuminata, ut intelligeret, ac per hoc in illo erat lingua, in isto prophetia, quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta, qui rerum quæ significantur sola ipsa signa in spiritu per rerum corporalium imagines videt: et magis propheta qui solo earum intellectu præditus est: sed maxime propheta qui utroque præcellit, ut videat in Spiritu corporalium rerum significativas similitudines, et eas vivacitate mentis intelligat. Sicut Danielis excellentia tentata est et probata, qui regi et somnium, quod viderat dixit, et quid significaret, aperuit (*Dan.* IV, V), et ipsæ quippe imagines corporales in spiritu ejus expressæ sunt, et earum intellectus revelatus in mente. *Cæterum si benedixeris spiritu.* (Ambr.) Hoc est si laudem Dei lingua loquaris ignota audientibus. *Quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicit Amen, super tuam benedictionem, quoniam quid dicas nescit?* Imperitus enim audiens quod non intelligit, nescit finem orationis, et non respondet amen, id est verum, ut confirmetur benedictio: per hos enim impletur confirmatio precis, qui respondent amen, ut omnia dicta veri testimonio in audientium mentibus confirmentur. *Nam tu quidem bene gratias agis.* De eo dicit qui cognita sibi loquitur, quia scit quid dicat. *Sed alter non ædificatur.* Si utique ad ædificandam Ecclesiam convenitis, ea debent dici, quæ intelligant audientes, nam quid prodest, ut quis lingua loquatur, quam solus scit, ut qui audit nihil proficiat? Ideo tacere debet in Ecclesia, ut hi loquantur, qui prosint audientibus. *Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum lingua loquor.* Quoniam superius linguis loqui donum esse dixit Spiritus sancti, ideo ad Deum refert, quod omnium lingua loqueretur, et ne forte quasi æmulus per invidiam hoc dicere videretur, ostendit omnium quidem horum se loqui linguis, et quia non valde prodest, addit: *Sed in Ecclesia volo quinque verba loqui, ut et alios sensu*

[illegible]

[illegible]

adesset, daretur locus loquentibus linguis. *Omnia ad ædificationem fiant.* Conclusio hæc est, ut nihil incassum in Ecclesia geratur, hocque elaborandum magis, ut et imperiti proficiant, ne quid sit corporis per imperitiam tenebrosum. Idcirco omnes paratos vult convenire, diversis donis spiritalibus, ut ipsa aviditate animi vigilantes invicem se exhortantes meliora dona æmularentur, ad illuminationem fratrum. *Sive enim lingua quis loquitur, secundum duos aut, ut multum, tres, et per partes unus interpretatur.* Hoc est, duo aut tres, plus non linguis loquantur, sed singuli, non simul omnes, ne insanire viderentur ; ideo ergo « ut multum, tres, » ne occuparent diem linguis loquentes, et interpretes illorum non haberent, atque prophetæ tempus Scripturas disserendi, qui sunt totius Ecclesiæ illuminatores. *Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur et Deo.* Hoc est, intra se tacite oret, aut loquatur Deo, qui audit muta omnia : in Ecclesia enim ille debet loqui, qui omnibus prosit. *Prophetæ duo aut tres dicant et alii dijudicent.* Ipsum modum tenuit dicendo : Duo aut tres loquantur, » singuli autem sicut supra, cæteros autem interrogare permisit de his quæ forte in ambiguis veniunt, aut quæ assequi aliquis non potest, quia diversa sunt ingenia, ut disputatione planiore dilucidentur. *Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat.* Id est, permittat potior inferiori, ut si potest, dicat nec ægre ferat, quia potest et illi dari donum, ut dicat, cum videtur inferior, quod potiori concessum non est. Sicut enim totum uni concedi non potest, licet potiori, ita et non potest alicui quamvis inferiori nihil impertiri, ut nemo sit vacuus a gratia Dei. *Potestis enim per singulos prophetare, ut omnes discant et omnes exorent.* Hæc traditio Synagogæ est, quam nos vult sectari, quia Christianis quidam scribit, sed ex gentibus factis, non ex Judæis, ut sedentes disputent, seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, novissimi in pavimento super mattas, quibus si revelatum fuerit, dando locum dicendi præcepit, nec despiciendos, quia membra corporis sunt. *Et Spiritus prophetarum prophetis subjectus est.* Quia enim unus atque idem spiritus est qui tam prophetis futura dicentibus, quam his qui revelant Scripturas, infundit se pro ratione et qualitate causarum, idcirco dixit, *subjectus est prophetis*, ut ingenia accenderet hac spe, quod spiritus contradicendo non resisteret, ne discordia fiat in corpore : qui enim in pace vocantur, patientiæ debent studere, ne pacis jura solvantur. *Non enim est dissensionis Deus, sed pacis : sed sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo.* Hoc dicto hortatur illos, ut quæ præcepit faciant, quando similiter se ecclesiis sanctorum prædicare testatur. *An a vobis verbum Dei processit, aut in vos solos pervenit.* Arguentis verba sunt, sic enim inflati erant, quasi ipsis promissa fuisset hæc salus, et exemplo eorum cæteræ gentes vocarentur ad fidem, aut non essent aliqui, qui possent suscipere gratiam Dei, apostolis prædicantibus. Sic enim se jactabant, quasi beneficium darent magis, quasi acciperent, accedentes ad fidem ; unde dicit : *Aut in vos solos devenit verbum Dei ?* Omnis enim qui vult aliquid emere, quod scit ab aliis non requiri, cum quodam fastidio accedit ad emptionem quasi beneficium præstiturus vendenti. Ideo hoc Apostolus arguit in Corinthiis qui tales se premebant elatione vanitatis, quasi ipsi, si non obedirent verbis fidei, nemo esset qui crederet, sicut dicit Judæis : *Vobis primum oportebat loqui verba vitæ hujus, sed quia repulistis ea indignos vos facientes æternæ vitæ, ecce convertimus nos ad gentes* (*Act.* XIII).

Si quis videtur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Hoc dicens, tangit supra memoratos falsos apostolos a quibus fuerant depravati, qui pro desideriis hominum non divina, sed terrena docebant. Ideo nihil suum tradere se dicit, sed Domini, ut quibus suadet, Deo acquisiti, non hominibus videantur, qua fiducia et constanter prædicat, liberam habens conscientiam, quia non hominibus placere vult, sed Deo ; unde peccatoribus non blanditur ut crescant, sed admonet ut desinant. *Si quis autem ignorat, ignorabitur.* Recte, quia qui nescit Domini esse, quæ loquitur Apostolus, et ipse a Domino ignorabitur in die judicii, dicente Domino : *Amen dico vobis, quod nescio vos* (XXV).

Itaque, fratres, æmulamini prophetare. Quamvis arguat hos, et in multis reprehendat, et corripiat, eo quod recesserant a traditione ejus, tamen fratres hos vocat, quia dicit Isaias ad plebem Domini, *Dicite his qui non recte ambulant in viis meis, fratres nostri estis vos.* Ut ergo consolaretur istos post correctiones, fratres illos vocat, et ad æmulationem prophetiæ hortatur, ut assidua disputatione et explanatione legis divinæ fierent structiores, ut possent discere perversas esse pseudo apostolorum prædicationes. *Et loqui linguis nolite prohibere.* Et propter charitatem, ut qui possunt loqui linguis, et qui interpres fuerit præsens non vetentur ne fiat dissensio. *Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant.* Hoc est secundum ordinem supra dictum, honeste autem illud fit, quod cum pace et disciplina fit.

Mulieres in ecclesia taceant. Nunc tradit quod prætermiserat : superius enim velari mulieres in ecclesia præcipit, modo ut quietæ sint et verecundæ ostendit, ut operæ pretium sit quia velantur. Si enim imago Dei vir est, non femina, et viro subjecta est lege naturæ, quanto magis in Ecclesia debent esse subjectæ propter reverentiam ejus, qui illius legatus est, qui etiam viri caput est ! *Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse sicut et lex dicit.* Quid dicit lex ? *Ad virum tuum conversio tua, et ipse dominabitur tui.* Lex hæc specialis est. Hinc Sara Dominum vocabat Abraham virum suum (*Gen.* XVIII), ac per hoc in silentio jubentur esse, ne supradictæ legis sententia infirmetur, cujus me-

mor. Sara viro suo erat subjecta, sicut dictum est, A quamvis una caro sit; sed domina in omnibus jubetur esse subjecta, quia et ex viro est et per ipsam intravit peccatum. Si autem quid volunt discere, domi viros suos interrogent: turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. Turpe est, quia contra disciplinam est, ut in domo Dei, qui eas subjectas viris suis esse præcepit, de lege loqui præsumant, cum sciant illic viros habere primatum, et sibi magis competere ut in domo Dei precibus vacent, linguam retinentes, aures aperiant, ut audiant quomodo misericordia Dei mortem vicit per Christum, quæ per eas regnavit. Nam si audeant in Ecclesia loqui, dedecus est, quia ideirco velantur ut humiliatæ appareant. Illæ autem se inverecundas ostendunt, quod et viris opprobrium est: in mulieribus enim insolentiæ etiam mariti notantur.

CAPUT XV.

Tractat Apostolus de gratia resurrectionis, reprehendendo [illegible] doctrinæ evangelicæ.

Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis, per quod et salvamini: qua ratione prædicaverim vobis si tenetis, nisi frustra credidistis (Ambr.). Ostendit illis, quia si in hac causa quæ subjecta est, a traditione ejus seducti sunt, perdiderunt quod crediderunt. Omnis enim spes credentium in hoc posita est, quia mortui resurgent. Quod autem dicit, « in quo et statis, » de his dicit, qui firmi erant in fide traditionis hujus; promiscue enim loquitur, ut et hi qui fixi in fide sunt gaudeant, et qui nutant correpti se doleant et corrigantur. *Tradidi enim vobis imprimis, quod et accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas.* Scripturas Testamenti Veteris memorat, quæ futuram passionem Domini cecinerunt; dicit enim Isaias propheta (*Isa.* LIII): *Et sicut ad immolandum ductus est,* et inter cætera: *Quoniam tolletur a terra vita ejus; ab iniquitatibus populi mei deductus est ad mortem.* Hæc in Christo reperta noscuntur; sed quia præteriti temporis significatio videtur, non est adversum, quia apud Deum, qui omnium præscius est, nihil futurum est; ideo sic dicit, quod futurum est nobis, quasi factum sit. Nam in Apocalypsi Joannis apostoli dicitur (*Apoc.* XIII): Agnus, inquit, *qui occisus est a constitutione mundi*; quia enim aliter non fuit, quam scit Deus, factum dicitur; nobis enim fit, non Deo, quia apud Deum nihil est, quod futurum dicatur. Et in psalmo ait: *Dominus regnavit a ligno* (*Psal.* XCV); et Moyses de cruce ejus sic significavit dicens: *Erit vita vestra pendens ante oculos vestros, et non credetis* (*Deut.* XXVIII). Idcirco ergo in eadem causa, et futuri temporis aliquando significantia ponitur, ne a perversis non de Christo dictum defendatur, et totum quasi prophetiam significaret. *Et quia sepultus est.* Nulli dubium mortuum sepultum esse, sicut dicit Isaias propheta (*Isa.* LIII): *Et dabo malos pro sepultura ejus.*

Et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas. Omnia in fide Christi sunt, sicut sub persona populi resurrectio Domini tertio die futura descripta est; dicit enim Osee propheta: *Post biduum et in tertia die resurgemus, et vivemus in conspectu ejus* (*Ose.* VI). In Christo enim omnes resurrectionem, sicut in Adam mortuos esse, [illegible]. Simili modo et in Psalmo sub persona hominis [illegible] de Christo significat dicens: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, gloria et honore coronasti eum* (*Psal.* VIII).

Et quia visus est Cephæ, id est, Petro; hoc etiam Cleophas et Lucas testantur in Evangelio juxta Lucam, quod apparuit soli Petro. *Et post hæc undecim.* Et hoc in Evangelio continetur. *Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul.* Hoc non foris B loquitur. *Ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.* De his quibus post resurrectionem apparuit Dominus tunc multos dicit fuisse in corpore. *Deinde visus est Jacobo.* Singulariter Jacobo apparuit, sicut et Petro, quod ideo puto factum, ut multiformi apparentia fidem resurrectionis firmaret. *Deinde apostolis omnibus.* Horum manifestus apostolis visus est in monte, ubi constituerat illis Jesus, sicut refert Matthæus Evangelista. Ante in Jerusalem post dies octo resurrectionis suæ, id est, Dominica die, januis clausis, intravit ad discipulos ut Thomæ animum firmaret, sicut dicit Joannes apostolus. In numero enim intelligitur [illegible] illis [illegible] (Aug.). Non dixit, primo apparuit Cephæ, nam esset contrarium, quod primo mulieribus C apparuisse in Evangelio legitur. Postea, inquit, undecim quibuslibet, qua hora libet, ipso tamen resurrectionis die. Deinde apparuit plus quam quingentis fratribus simul, [illegible] cum illis undecim erant congregati clausis ostiis propter metum Judæorum, unde jam [illegible] Thomas, venit ad eos Jesus, sive post octo illos dies quando libet nihil habet adversi. Postea, inquit, apparuit Jacobo. Non tamen primum accipere debemus visum esse Jacobo, sed aliqua propria manifestatione singulariter. Deinde apostolis omnibus, nec illis tunc primum, sed jam ut familiarius conversaretur cum eis usque ad diem ascensionis suæ. *Novissime autem omnium, tanquam abortivo visus est et mihi* (Ambr.). Apparuit illi primum in cœlo, post etiam in templo. Abortivum se D dicit, quia extra tempus natus in Christo [illegible] tum accepit, jam Christo in cœlos recepto [illegible] Humilitatis, et temporis causam sibi ascribit; tempore enim [illegible] non dignitate. Sed quia et [illegible] se dicens, qui non [illegible] (Aug.). Videamus Paulum quomodo [illegible] *Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.* [illegible] quippe apostolorum [illegible] et propter præce-

dentem malitiam vilis in ejus oculis facta est omnis quam exhibebat in Ecclesia sollicitudo sua, et quam multos ex accepto intellectu præcederet non attendit, quia illorum innocentiam pensans persecutorem aliquando se fuisse doluit. Sed videamus, si quis ex apostolis eum, qui Paulo datus est intellectum miratur. Ipse nobis apostolorum primus requirendus est, qui discipulos admonens ait : *Sicut et charissimus frater noster Paulus secundum sibi datam sapientiam scripsit vobis : Sicut et in omnibus Epistolis loquens in eis, de his in quibus sunt, quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant* (*II Petr.* III.) Miratur itaque in omnibus apostolis Paulus innocentiam; miratur apostolus primus in Paulo sapientiam. Alis ergo se tangunt, qui inde vicissim se ad profectum excitant, unde volant. Hoc itaque omnipotens Deus agit in cordibus hominum, quod facit in regionibus terrarum. Poterat namque unicuilibet regioni fructus omnes tribuere. Sed si unaquælibet regio alterius regionis fructibus non indigeret, communionem cum altera non habuisset. Unde fit ut huic vini, alii vero olei, abundantiam tribuat; hanc multitudine pecudum, illam ubertate abundare faciat frugum: ut cum illa deferet quod ista non habet, et ista reddit quod illa non detulit, per communionem gratiæ sibi simul etiam divisæ terræ conjunctæ sint. Sicut ergo regiones terrarum, ita sunt mentes sanctorum, quæ dum vicissim sibi conferunt quod acceperunt, quasi fructus suos regiones regionibus impendunt, ut in una omnes charitate jungantur. Sed inter hæc sciendum est, quia sicut electi quique hoc semper in aliis attendunt quod a Deo melius acceperunt quam ipsi, ut eos sibi in cogitatione præferant, seque illis in humilitate substernant; ita reproborum mens nunquam considerat, quid alter boni amplius, quam ipse, sed quid boni ipse amplius quam alter habeat; neque pensant, quæ bona spiritus alter acceperit, et ipsis desint, sed quæ bona ipsis et quæ mala adsint alteris; et cum omnipotens Deus ad hoc singulis virtutes dividat, ut alterum alteri in cogitatione humiliet, ad hoc reprobi pertrahunt bonum quod acceperunt, ut ex eo in elatione perdantur, dum semper considerant bona quæ ipsi habent et alii non habent, et numquam perpendere student quanta bona alii habent, et ipsi non habent. Quod ergo divina pietas in augmentum disponit humilitatis, hoc mentes reprobæ in augmentum vertunt elationis, et ex diversitate munerum a bono deficiunt, unde crescere in humilitatis bono debuerunt. Propterea ergo necesse est, fratres charissimi, ut in vobis hoc semper debeatis aspicere quod minus habetis; in proximis vero quod vobis amplius acceperunt, quatenus dum super vosmetipsos eos pro bono quod ipsi habent et vos non habetis aspicitis, ad hoc quoque obtinendum etiam vos ex humilitate crescatis. Si enim et vos in illis accepta bona perpenditis, et illi in vobis considerant dona quæ habetis, vicissim vos alis tangitis, ut excitatis semper ad cœ-

A lestia voletis : *Gratia autem Dei sum id quod sum.* (*Ambr.*) Deo dat gloriam, qui eum elegit, et dignitatem suam non sibi defendit, sed indignum se dicit; unde vere plus meretur, sciens dixisse Dominum : *Qui se exaltat humiliabitur (Luc.* XIV).

Et gratia ejus in me vacua non fuit. Hoc dicit, quia non propter quod persecutus est, minorem gratiam in apostolatu accepit. *Sed abundantius illis omnibus laboravi.* Addit causam, quia non solum minoratus non est, sed et amplius propter constantiam, qua vigebat in Christo afflictus est, quod non ægre ferens dignior factus est. *Non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Ne se extulisse jactanter putaretur, statim se humiliat, cum hoc ipsum non magis sibi, sed Dei gratiæ ascribit, ut semper omnem glo-
B riam reportet ad Deum, unde jure exaltandus est. (*Aug.*) Non quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret, si ille non adjuvaret. (*Cass.*) Nam cum dicit, *laboravi*, conatum proprii significat arbitrii; cum autem dicit, *non ego, sed gratia Dei*, virtutem divinæ protectionis ostendit; cum dicit, *mecum*, non otioso neque securo, sed laboranti ac desudanti eam cooperatam fuisse declarat; quod etiam in Job probatissimo athleta suo, cum eum diabolus expetisset ad singulare certamen divinam legimus providisse justitiam. Si enim contra inimicum non sua virtute, sed Dei solius fuisset gratia protegente congressus, et absque ulla virtute patientiæ suæ, divina tantum opitulatione suffultus, multiplices illas ac tota inimici crudelitate quæsitas tentationum moles et exitia
C pertulisset, quomodo non illam calumniosam diabolus quam prius emiserat vocem adversus eum justius iterasset : *Nunquid gratis Job colit Deum, nonne tu vallasti eum, ac domum ejus, et universam substantiam ejus per circuitum, sed aufer manum tuam*, id est, sine eum suis mecum viribus decertare, *nisi in faciem tuam benedixerit tibi?* (*Job.* I.) Sed cum nullam hujuscemodi querimoniam calumniosus hostis post conflictum audeat iterare, non Dei, sed illius se victum viribus confitetur. (*Greg.*) Superna ergo pietas prius agit in nobis aliquid sine nobis, ut subsequenter quoque nostro libero arbitrio bonum, quod jam appetimus, agat nobiscum, quod tamen per impensam gratiam in extremo judicio, ita remuneret in nobis, ac si solis processisset ex
D nobis. Quia enim divina nos bonitas, ut innocentes faciat prævenit, Paulus ait : *Gratia autem Dei sum id quod sum.* Et quia eamdem gratiam nostrum liberum arbitrium sequitur, adjungit, *et gratia ejus in me evacuata non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi.* Qui dum se de se nihil esse conspiceret, ait : *Non autem ego;* et tamen quia se esse aliquid cum gratia invenit, adjunxit, *sed gratia Dei mecum.* Non enim diceret *mecum*, si cum præveniente gratia subsequens liberum arbitrium non haberet. Ut ergo se sine gratia nihil esse ostenderet, ait, *non ego*, ut vero secum gratiam operatam esse per liberum arbitrium demonstraret, adjungit, *sed gratia Dei mecum.*

Sive enim ego, sive illi, sic praedicamus et sic credidistis. (Ambr.) Hoc est quod supra significavit, quia non inferiorem gratiam in praedicatione accepit quam caeteri apostoli, sed unam atque eamdem. Unde itaque arguit perfidiam Corinthiorum, quia cum manifesta esset credulitas haec apud omnes Ecclesias, hi ab hac fide et spe desciverant, quorum subjicit dicens: *Si autem Christus praedicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo dicunt quidam in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, inanis est fides vestra, inanis est et praedicatio nostra.* Haec a falsis apostolis erant tradita, qui Christum neque natum, neque in carne passum, neque resurrexisse asserebant, quos et Joannes apostolus denotat, quod Christum in carne
B venisse negabant; unde dicit: *Qui negat Christum in carne venisse, hic est Antichristus; et qui negat Filium, nec Patrem habet* (I Joan. II). Isti ambulabant et quorumdam fidem ne imprudentes a mundi sapientibus judicarentur subvertebant, quia prudentes saeculi stultum judicant, cum audiunt resurrectionem mortuorum. Quod si, inquit, verum est, quia Christus non resurrexit, falsa omnis praedicatio, et fides vestra inanis erit. Hoc enim crediderunt Apostolis praedicantibus, quia mortui resurgent, et hac spe attracti sunt ad fidem. Quod utique ad detrimentum illorum proficere asserit, si crediderunt quod futurum non est: et pudoris est, ut aliquis profiteatur hoc se credidisse, quod falsum est. Ut verecundiam ergo illis incutit, et labores illorum dicit infructuosos, si quod a falsis apostolis audierunt, verum
C est, quia mortui non resurgent, quod nemo utique de se patitur audire, ut videntes hoc contra se esse reverterentur ad primam fidem. *Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit.* Qui asserit quod Christum Deus a mortuis suscitavit, falsus est testis, si non est factum; virtutem tamen Dei praedicat, non utique ut inimicus, qui tam admirabile factum virtuti ejus ascribat. Quod si verum est, quia excitavit Christum a mortuis, quid hinc dicendum est, qui et testis contra Deum falsus est, et opus ejus infirmum asserit? *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, adhuc estis in peccatis vestris, ergo qui dormierunt in Christo perierunt.* Terret illos, ut, quia metus sibi non erit, doleat illis hoc coepisse credere, quod contra ipsos est: quis enim peccata sibi remissa nollet audire? Et qui dormierunt in Christo, perierunt. Addit et terrorem, quia charorum suorum excessum nolunt aestimare perditionem: qui enim sub hac spe de saeculo exierunt, sive occidi non timuerunt, quia resurgere exemplo Christi crediderunt, si non est verum, perierunt. Hoc illis dicit, quod amore charorum defunctorum nolunt audire, ut illis anxiatur quod prius per errorem videbant audire. (Aug.) Sunt etiam verae connexiones ratiocinationis falsas habentes sententias, quae consequuntur errorem illius cum quo agitur; quae tamen ad hoc inferuntur a bono et docto homine, ut in his erubescens ille, cujus errorem consequuntur, eumdem relinquat errorem, quia si in eodem manere voluerit, necesse est, ut etiam illa quae damnat tenere cogatur. Non enim vera inferebat Apostolus cum diceret: *Neque Christus resurrexit;* et illud aliud: *Inanis est praedicatio nostra, inanis et fides vestra;* et deinceps alia, quae omnino falsa sunt, quia et Christus resurrexit, et non erat inanis praedicatio eorum, qui hoc annuntiabant, nec fides eorum, qui hoc crediderant; sed quia falsa erat illa sententia, qua dicebatur non esse resurrectionem mortuorum, ipsa autem falsa repudiata, quoniam vera erant, consequens erit resurrectio mortuorum. Cum ergo sint verae connexiones non solum verarum, sed etiam falsarum sententiarum, facile est veritatem connexionum discere in scholis illis, quae praeter Ecclesiam sunt; sententiarum autem veritas in sanctis libris ecclesiasticis investiganda est. Ipsa tamen veritas connexionum non instituta, sed animadversa est ab hominibus et notata, ut eam possint vel discere, vel docere; nam est in rerum ratione perpetua et divinitus instituta. Sicut enim qui narrat ordinem temporum, non eum ipse componit; et locorum situs, aut naturas animalium vel stirpium, vel lapidum qui ostendit, non res ostendit ab hominibus institutas: et ille qui demonstrat sidera eorumque motus, non a se vel ab homine aliquo rem institutam demonstrat; sic etiam qui dicit: Cum falsum est quod consequitur, necesse est, ut falsum sit quod praecedit, verissime dicit, neque ipse facit ut ita sit, sed tantum ita esse demonstrat. Ex hac regula illud est, quod de Apostolo commemoravimus, praecedit enim non esse resurrectionem mortuorum, quod dicebant illi, quorum errorem destruere volebat Apostolus. Porro illam sententiam praecedentem, qua dicebant non esse resurrectionem mortuorum, necessario sequitur: neque Christus resurrexit. Hoc autem quod sequitur falsum est, Christus enim resurrexit: falsum est ergo quod praecedit, praecedit autem, non esse resurrectionem mortuorum. Est igitur resurrectio mortuorum. Quod totum breviter ita dicitur: Si non est resurrectio mortuorum, neque Christus resurrexit; Christus autem resurrexit: est igitur resurrectio mortuorum.
D Hoc ergo quod consequenti ablato, auferatur etiam necesse est quod praecedit, non instituerunt homines, sed ostenderunt. Et haec regula pertinet ad veritatem connexionum, non ad veritatem sententiarum. Sed in hoc loco de resurrectione cum agebatur, et regula connexionis vera est, et ipsa in conclusione sententia.

Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. (Ambr.) Manifestum est, quia in hac vita praesenti, et si fallit, speramus in Christo; non enim hic tantum speramus in Christum, sed hic illic, ut in futuro regnemus in gloria aeterna; alii autem libere vita [illegible]

non esset, omnibus hominibus, quod dixit miserabiliores essemus ; ut quid enim jejunia, vigiliæ, exitus, munda vita, justitia, misericordia, mors, si pro his nulla merces erit in futuro ? Increduli autem vel hac vita fruuntur. (*Cass.*) Hæc quæstio ipsorum solet animos permovere, qui parum fidei, vel scientiæ possidentes, merita sanctorum vel præmia quæ non in præsenti redduntur, sed reposita sunt in futurum, arbitrantur in hujus temporalis vitæ brevitate restitui. Cæterum, nos, qui non sumus in hac vita tantum sperantes in Christo, ne secundum Apostolum miserabiliores simus omnibus hominibus, quia scilicet in hoc mundo nihil promissionum recipientes, etiam in futuro eas pro hac incredulitate perdamus, opinionibus eorum non debemus errare, ne ignorata veræ definitionis sententia, titubantes ac trepidi tentationibus moveamur, cum eisdem quoque nos traditos viderimus, vel inconstantiam scilicet, vel incuriam humanarum rerum Deo, quod dictu quoque nefas est, ascribentes : quia sanctos vivos recteque viventes in tentatione non protegat, nec bonis ea, quæ bona sunt, nec malis mala retribuat in præsenti, et cum illis damnari mereamur, quos Sophonias propheta castigans : *qui dicunt*, inquit, *in cordibus suis*, *Non faciet Dominus bene*, *sed neque faciet male* (*Soph.* I); vel certe cum illis inveniamur, qui hujusmodi querimoniis Deum blasphemasse dicuntur, Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent ; aut certe ubi est Deus justitiæ ? illam quoque blasphemiam quæ in subsequentibus describitur, similiter adjungentes : *Vanus est qui servit Deo, aut quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus ? et quia ambulavimus tristes coram Domino?* (*Mat.* III.) Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, si quidem ditati sunt facientes impietatem, et tentaverunt (*sic*), et salvi facti sunt. Quamobrem, ut hanc ignorationem, quæ pravissimi hujus erroris radix et causa est, possimus evadere, primum nosse debemus, quid vere sit bonum, quid malum, et ita demum super his non falsum vulgi, sed veram Scripturarum definitionem tenentes minime infidelium hominum decipiemur errore. Tria sunt omnia quæ in hoc mundo sunt, id est, bonum, malum, medium. Debemus itaque nosse quid proprie bonum, quid malum, quidve sit medium, ut nostra fides, vera scientia communita, in cunctis tentationibus inconcussa perduret. Nihil igitur in rebus duntaxat humanis principale bonum esse credendum est, nisi virtus animi solaque fides sincera nos ad divina perducens, illi immutabili bono facit jugiter inhærere ; et econtrario nihil malum esse dicendum est, nisi peccatum solum, quod a bono Deo nos separans malo diabolo facit copulari. Media sunt quæ inter utramque partem pro affectu et arbitrio utentis depravari possunt, ut puta, divitiæ, potestas, honor, robur corporis, sanitas, pulchritudo, vita ipsa, vel mors, paupertas, infirmitas carnis, injuriæ, et cætera his similia, quæ pro qualitate et affectu utentis, vel ad bonam possunt partem proficere, vel ad malam. Nam et divitiæ proficiunt frequenter ad

A bonum secundum Apostolum (*I Tim.* XI), qui divitibus hujus mundi præcepit, ut facile tribuant, communicent indigentibus, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut per has apprehendant veram vitam : et secundum Evangelium (*Luc.* XVI) bonæ sunt illis qui faciunt sibi amicos de iniquo mammona. Quæ rursum retorquentur ad malum, cum ad recondendum tantummodo, vel ad luxuriam congeruntur, et non ad usus indigentium dispensantur. Potestas quoque et honor, corporisque robur ac sanitas, quam sint media et utrobique convenientia, etiam ex hoc facile comprobatur, quod multi sanctorum in Veteri Testamento positi, his omnibus et in summis divitiis et culmine dignitatum, et fortitudine corporis constituti, Deo quoque acceptissimi

B fuisse noscuntur : e diverso qui his male abusi sunt, et ea ad ministerium suæ nequitiæ detorserunt, non immerito vel puniti sunt, vel exstincti, quod frequenter Regnorum liber indicat factum. De ipsa etiam morte ac vita, quia mediæ sunt, vel sancti Joannis, vel Judæ nativitas protestatur : unius namque in tantum sibimet vita profuit, ut aliis quoque gaudium ortus ejus contulisse dicatur, secundum illud : *Et multi super nativitate ejus gaudebunt (Luc.* I). De alterius vero dicitur vita : *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille* (*Matth.* XXVI; *Marc.* XIV). De morte etiam Joannis, omniumque sanctorum dicitur: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV). De Judæ autem ac similium, *mors peccatorum pessima (Psal.* XXXIII). Infirmitas etiam car-

C nis interdum quam sit commoda, Lazari ipsius pauperis ulcerosi beatitudo demonstrat, cujus cum nulla alia virtutum merita Scriptura commemoret (*Luc.* X), pro hoc solo quod egestatem et infirmitatem corporis patientissime toleravit, sinum Abrahæ possidere beatissima sorte promeruit. Egestas quoque ac persecutiones et injuriæ, quæ mala esse totius vulgi opinione censentur, quam sint utiles ac necessariæ etiam ex hoc liquido comprobatur, quod sancti viri non solum eas nunquam vitare voluerunt, verumetiam virtute summa vel appetentes, vel fortiter tolerantes amici Dei effecti, æternæ vitæ stipendia sunt consecuti, beato Apostolo concinente : *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus* (*II Cor.* XXII), in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro

D Christo *Cum enim infirmor, tunc potens sum*, quia *virtus in infirmitate perficitur ;* et idcirco illi, qui summis sæculi hujus divitiis, et honoribus, ac potestatibus extolluntur, non ex his principale bonum obtinuisse credendi sunt, quod in solis esse virtutibus definitur, sed medium quiddam : quia sicut justis ac ad necessaria utentibus utilia hæc esse reperiuntur, et commoda, occasionem namque operis boni fructusque in illius vitæ parturiunt æternitate, ita illis qui male opibus abutuntur inutiles sunt atque incommodæ et occasionem peccati mortisque concinnant. *Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium*, *quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.* (Ambr.) Hoc

dicens tangit pseudoprophetas, qui Christum natum negabant, ac per hoc non resurrexisse carnem, quia qui natus non est, nec moritur. Sic autem probat Christum resurrexisse a mortuis, quia homo fuit, ut dubium non sit hominem a Deo a mortuis excitatum, ut quia peccato hominis mors inventa est, Christi justitia resurrectionem meruerit mortuorum.

Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Hoc dicit, quia sicut Adam peccans mortem invenit, et omnes ex ejus origine tenuit ut dissolvantur, ita et Christus non peccans et per hoc vincens mortem, quia qui non peccat, vincit mortem, quia mors ex peccato, omnibus qui sunt ex ejus corpore acquisivit vitam, id est resurrectionem. Quamvis ergo generalem tribuerit resurrectionem, ut sicut in Adam omnes, sive justi sive injusti, moriuntur, ita et in Christo tam omnes credentes, quam diffidentes resurgant, licet ad pœnam increduli, tamen vivificari videntur, quia corpora sua recipient, jam non morituri, sed passuri pœnam in eis sine fine, quod credere noluerunt. (*Aug.*) *Sicut in Adam*, inquit, *omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*. Quia sicut in regno mortis nemo sine Adam, ita in regno vitæ nemo sine Christo: sicut per Adam homines, ita per Christum omnes justi homines: sicut per Adam omnes mortales in pœna facti sunt filii sæculi, ita et per Christum omnes immortales fiunt in gratia Filii Dei.

Unusquisque autem in suo ordine. (*Ambr.*) Nunc ordines resurrectionis vult exponere, ne ideo putarent fabulosum esse, quia factum adhuc non est in cæteris, ordines illis exponit, et tempora, quando factum sit, et quando futurum est, ut resurgant mortui. *Primitiæ Christus.* Sicut et in Actibus apostolorum testatur scriptum esse in Moyse: Si passibilis Christus, si prior surgens ex mortuis, et cætera. Prior ergo resurrexit, ut forma fieret credentibus sibi. *Deinde hi qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt.* Hoc duplici modo intelligendum, quia et in adventu ejus secundo sancti resurgent juxta fidem Apocalypsis Joannis, sicut et in primo adventu cum surrexit, multa corpora sanctorum resurrexerunt ad protestationem victæ mortis acceptilatæ. Sub una ergo significatione duplicem adventum Domini comprehendit.

Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et dominationem. (*Cass.*) Ideo eos dici principatus, vel potestates, evidenti possumus ratione colligere, quod scilicet vel diversis gentibus dominentur, ac præsint, vel certe quod in inferiores spiritus, atque dæmonia, de quibus etiam Evangelium loquitur, suæ proprietatis ipsorum confessione testantur, suum exercent principatus; non enim Dominationes dici possent, nisi habeant, in quos ditionem suæ dominationis exerceant; nec potestates ac Principatus vocari quivissent, nisi fuerint super quos sibi vindicent principatum, quod etiam in Evangelio designari a blasphemantibus Pharisæis manifestissime reperimus: *In Beelzebub principe dæmoniorum hic ejicit dæmones* (*Luc.* XI). Nam rectores tenebrarum legimus appellari, et alium mundi hujus principem nuncupari, quos tamen gradus beatus Apostolus in futurum cum omnia fuerint Christo subjecta, asserit evacuandos: *Cum tradiderit*, inquiens, *regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et dominationem.* Quod utique non aliter fit, nisi fuerint de ipsorum ditione sublati, super quos in hoc sæculo potestates, seu dominationes, vel principatus administrare noscuntur.

Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors; omnia enim subjecit sub pedibus ejus. (*Ambr.*) Hoc dicit, quia tradito regno finis erit mundi, impleta resurrectione, quod quidam territi asperitate sermonis dum quasi pie volunt sentire, a proprietate sensus declinant. Horrent enim sonum verbi audientes: *cum tradiderit regnum Deo et Patri*: putantes traditionem hanc regni, si juxta sonum verba intelligatur, vacuum remanere, ut si tradit, jam ipse non habeat, quasi Pater tradens omnia Filio evacuaverit se. Nam ipse Dominus ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* (*Luc.* X). Et post ea: *Hæc est autem*, inquit, *vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* XVII). Ecce regnante Filio regnat et Pater. Quomodo autem tradens regnum Filius evacuare se credendus, cum dicat angelus ad Mariam: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (*Luc.* I). Et Daniel de eodem regno dicit inter cætera: *Deus cœli suscitabit aliud regnum quod nunquam dissipabitur, et hoc regnum in æternum* (*Dan.* II). Nemo ergo dubitet Filium semper regnaturum cum Patre. Tradere autem hoc est regni, ut cum omnia Filio fuerint subjecta et adoraverint illum ut Deum; destructa morte, tunc Filius ostendet illis non se esse ex quo sunt omnia, sed per quem sunt omnia: et hoc erit tradere regnum Deo et Patri, ostendere ipsum esse ex quo omnis Paternitas in cœlis et in terra nominatur, et tunc erit finis, destructa quidem morte, est resurrectio mortuorum. (*Aug.*) Deinde finis cum tradiderit regnum Deo et Patri. Tradet itaque regnum Deo et Patri Dominus noster Jesus Christus, non se inde separato, nec Patre, nec Spiritu sancto, quando perducet credentes ad contemplationem Dei, ubi est finis omnium bonarum actionum, et requies sempiterna et gaudium, quod non auferetur a nobis. Hoc enim significat Dominus in eo quod ait: *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (*Joan.* XVI). Fideles quippe ejus quos redemit sanguine suo dicit esse regnum ejus. *Cum evacuaverit*, inquit, *omnem principatum, et omnem potestatem et virtutem.* Id est, ut dispensatio non sit desideranda similitudinum per angelicos principatus, et potestates, et virtutes, in quorum persona non incongruenter intel-

ligitur dici in Cantico canticorum ad sponsam : *Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quoadusque rex in recubitu suo est* (*Cant.* I), id est, quoadusque Christus in secreto suo est, quia *vita nostra est abscondita cum Christo in Deo. Cum Christus*, inquit, *apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum illo in gloria* (*Coloss.* III). Nec sic arbitremur Christum traditurum regnum Deo et Patri, ut adimat sibi : nam et hoc quidam vaniloqui crediderunt. Cum enim dicitur tradere regnum Deo et Patri, non separatur ipse, quia simul cum Patre unus Deus est. Sed divinarum Scripturarum incuriosos et contentionum studiosos fallit verbum, quod positum est, *donec*, ita namque sequitur, *oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*, tanquam cum posuerit non sit regnaturus : nec intelligunt, ita dictum sicut est illud : *Confirmatum est cor ejus, non commovebitur, donec videat super inimicos suos* (*Psal.* CXI) : non enim cum videbit jam commovebitur.

Cum autem dicat : Omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subjecit ei omnia : cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc ipse Filius subjectus erit illi, qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. (*Ambr.*) Idem sensus est, quem nunc aperit ut manifestet quid sit tradere filium regnum Deo et Patri, hoc tamen addit ad sensum, quia tradens Pater filio regnum non se subjecerit ei, sicut filius Patri se subjecit, incongruum est enim, ut Pater subjiciatur filio. Omnia ergo subjecit Pater filio, ut similiter honorificetur filius, sicut honorificatur et Pater. Cum ergo omnia confessa fuerint Christum Deum, substrata pedibus ejus, tunc et ipse Christus Dominus subjicitur Deo Patri, ut sit Deus omnia in omnibus. Hoc dicit quia cum omnium Principum et Potestatum, et Dominationum fuerit pressa superbia, et adoraverint Christum quasi Deum, tunc et Christus propter unicam auctoritatem Patris Deum quidem se ostendet sed de Deo, ut unius principii sublimis et ineffabilis auctoritas maneat : hoc est, subjicere se Filium Patri. (*Aug.*) Cum autem dixerit, quia omnia subjecta sunt ei, manifestum est quod præter eum, qui subjecit sibi omnia. Ita ergo quilibet existimet de Patre intelligendum quod subjecerit omnia filio, ut ipsum filium sibi omnia subjecisse non putet : inseparabilis enim est operatio Patris et filii, alioquin nec ipse Pater subjecit sibi omnia, sed filius ei subjecit, qui ei regnum tradit, et evacuat omnem principatum, et omnem potestatem et virtutem. De filio quippe ista dicta sunt, *cum tradiderit*, inquit, *regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et omnem potestatem et virtutem* ; ipse enim subjecit qui evacuat. Illud autem quod ait : *Cum autem ei omnia subjecta fuerint, tunc et ipse subjectus erit qui illi subjecit omnia*, ideo dictum est, ne quisquam putaret habitum Christi qui ex humana creatura susceptus est, conversum postea in ipsam divinitatem, velut certius expresserit deitatem quæ non est creatura, sed est unitas

A Trinitatis incorporea, et incommutabilis, et sibimet consubstantialis, et coaeterna natura. (*Ambr.*) Hoc est Deum esse omnia in omnibus, quia cum discit omnis creatura caput suum esse Christum, Christi autem caput Deum Patrem, omnia in omnibus est Deus Pater. Hoc est, ut creatura omnis unum sentiat, et una voce omnis lingua cœlestium et terrestrium et infernorum confiteatur unum esse Deum ex quo sunt omnia. Si autem dixisset, ut sit Deus in omnibus, intelligeretur quidem in omnibus esse, sed per affectum aut communem sensum, non tamen ea ipsa ex ipso esse. Sed cum dixit, *omnia in omnibus*, hoc significavit, quia et ex ipso sunt, et ipsis est : ex ipso, quia ab ipso creata sunt : in ipsis autem, quia in omnium confessione unus est Deus. Non B tamen sic subjicitur filius Patri sicut filio creatura. *Ut sit Deus*, inquit, *omnia in omnibus.* (Aug.) Quid est enim aliud quod per prophetam dixit : *Ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi plebs?* (*Jer.* XI.) nisi ego ero unde satientur, ego ero quæcumque ab hominibus honeste desiderantur, et vita, et salus, et victus, et copia, et gloria, et honor, et pax, et omnia bona; sic enim et illud recte intelligitur quod ait Apostolus, *ut sit Deus omnia in omnibus.* Ipse finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Hoc munus, hic affectus, hic actus profecto erit omnibus sicut ipsa vita omnis æterna. *Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgent.* (Ambr.) In tantum C ratam et stabilem vult ostendere resurrectionem mortuorum, ut exemplum det eorum qui tam securi erant de futura resurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mors prævenisset, timentes, ne aut male, aut non resurgeret, qui baptizatus non fuerat, vivus nomine mortui tingebatur ; unde subjecit : *Quid et baptizantur pro illis?* Exemplo hoc non factum illorum probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. *Quid et nos periclitamur omni hora ? quotidie morior pro gloria vestra, quam habeo in Domino.* Dicendo quid et nos periclitamur ? discrevit personas, ostendens non Catholicos esse, qui pro mortuis baptizabantur. Denique supra dixit : *Quid et baptizantur pro illis* ? Nunquid et baptizamur pro illis ? nam et Jephte, quamvis in re quæ accepta D fieri non posset fidelis inventus est, offerens filiam suam, secundum votum suum quod stulte voverat (*Judic.* XI). Non ergo factum probatur, sed perseverantia fidei in exemplum profertur. Prædicantium pericula et labores memorat dicens :

Quid et nos periclitamur? et subauditur, nisi quia speramus futuram resurrectionem, sicut supra memorat. Securi enim, quia post istam mortem vera vita sequetur, pericula non timent illata ab infidelibus propter zelum illorum, quos quia crediderunt perdidisse, dolent. Sollicitudinem ergo suam ostendit quam habebat erga salutem illorum, propter gloriam promissam a Domino, sicut et in lege dictum est : « Exalta sicut tuba vocem tuam, si te audierint lucraveris

animæ illorum. Ad hoc festinabat Apostolus semper sollicitus ut gloria illi cresceret apud Deum acquisitæ salutis multorum. (Aug.) *Quotidie*, inquit, *morior per vestram gloriam, fratres*. Hoc ne quis existimet ita dictum, tanquam si diceretur, vestra gloria me facit quotidie mori, sicut dicitur, per illius magisterium doctus factus est, id est, illius magisterio factum est, ut perfecte doceretur. Græca exemplaria dijudicant, in quibus scriptum est, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, quod non nisi a jurante dicitur. Ita ergo intelligitur præceptum ne juretur, ne quisquam sicut bonum appetat jusjurandum, et assiduitate jurandi ad perjurium per consuetudinem dilabatur. Itaque Dominus docet nihil esse tam vile in creaturis Dei, ut per hoc quisque pejerandum arbitretur, quando a summis usque ad infima divina A providentia creata reguntur, incipiens a throno Dei usque ad capillum album et nigrum; et hinc etiam cætera intelliguntur, quæ omnia utique dici non poterant, sicut illud, quod commemoravimus dictum ab Apostolo: *Quotidie morior per vestram gloriam* quam jurationem, ut Domino se debere ostenderet, addidit: *quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.*

Si secundum hominem, ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt? (Ambr.) Hoc est, si secundum humanum sensum, qui videns hoc in rerum naturam non cadere, ut caro jam soluta reformetur ad vitam, minime credit futuram resurrectionem mortuorum, bestiis offerri non timui, nihil prodest. Sed non hoc est: quia certus de promissa vita, non solum timuit, sed et libenter bestiis offerri se passus est, sicut inter cætera ait in Actibus apostolorum: *Ego enim non solum ligari, sed et mori paratus sum in Hierusalem pro nomine Domini nostri Jesu Christi* (Act. XXI).

Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Hoc ab Isaia propheta dictum est (Isa. XXII), propter hos qui quasi nihil futurum esset post mortem, ventri tantum studebant quomodo possent, sicut et hi qui Corinthios depravabant. *Nolite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala.* Significat confabulatione malorum hominum everti posse bonum propositum, assiduitas enim pravi colloquii vitiat mentem, ac per hoc ab ipsis cavendum. Quicunque enim acceptam fidem custodire vult, maxime inter ipsa initia perstrepentes debet vitare, ut impleat quod utile judicavit. *Evigilate, justi, et nolite peccare.* Vigilandum monet ne circumventione pravi sensus capti, et a fide abducti depravarentur mortuorum resurrectionem non credendo. Justos esse præcepit, ut non solum terrenam justitiam exsolvant, sed et cælestem: quia terrena justitia est, si quis non furit, sicut et non facit reum. Quid enim magnum est aliena non tollere, quippe cum hoc timueris? magnum autem est, de proprio non habenti largiri, hoc est vera justitia. Et ut non peccent, subnexit, unde intelligi voluit non se justitiam temporalem servandam mandasse, sed divinam, quia qui sublatam justitiam servat non facit in hoc præsenti peccatum. *Ignorantiam enim Dei quidam habent: ad reverentiam vobis loquor.* Propositum Dei ignorabant hi, qui inter eos conversabantur, mortuorum resurrectionem nullam credere. Idcirco pudorem illis incutit quasi imprudentibus, credebant enim eos qui ignorantiam Dei habent contra Dei statuta. *Sed dicit aliquis: Quomodo resurgunt mortui? quali autem corpore veniunt?* Hoc dicit ignorantiam Dei habere deperdita sententiæ verba protulit dicens: Quomodo resurgunt mortui, quo autem corpore veniunt? Cui congrue respondit, dicens: *Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur.* Cum rationali homine non utique legis auctoritate agit, ut B exemplis suadeat, quæ si reciperet non erraret; sed physica ratione, de qua sibi blanditur, ut non credat resurgere resoluta et emortua corpora. Ostendit enim mortua revera reparari ad vitam, et multiplicata, ut confundatur error humanus. *Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut puta tritici aut alicujus cæterorum. Deus autem dat illi corpus prout vult, et unicuique seminum proprium corpus.* (Greg.) Paulus apostolus dicens: Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, hoc insinuat quod videmus, quia granum cum culmo et foliis nascitur, quod sine culmo et foliis seminatur. Ille itaque in augmento gloriæ resurrectionis, non dixit, granum seminis deesse quod erat, sed illi esse quod non erat. (Ambr.) Si ergo nudum C granum seminatum, et Dei nutu quodammodo elementorum ministerio vestitum resurgit, multa secum habens incrementa utilitatis humanæ, cur ergo non credibile Dei virtute ad mortuum posse resurgere, meliorata tantum substantia, non tamen multiplicatione? Quod ergo requiritur ab infideli quo corpore resurgunt mortui, cum exemplo prædocuit ad istam, hanc meliorata resurrectionis non autem substantiæ, quia proprium corpus recipiat, in quo creatus Adam est. (Aug.) Secundum hoc ergo dicitur: non corpus quod futurum est seminas, neque enim seminatur cum culmo, sed quia homo seminat nudum, vel stipulam, et multiplicata in spicas grana. Ideo ait, ut puta tritici. D Huc voluit ostendere quia si Deus potest addere quod non erat in nudo semine, multo magis potest reparare quod erat in humano corpore. Dat enim quod adjungit ad differentias pertinet resurgentium propter diversam gloriæ claritatem atque honorem.

Non omnis caro eadem caro: sed alia quidem hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium. Et corpora cælestia, et corpora terrestria. Sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum; stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum. In his omnibus non solum [illegible] et genera eorum, cum sint omnia mortalia, differunt tamen inter se per dissimilitudines [illegible]

corpora cum sint omnia visibilia, differunt tamen inter se pro diversitatibus locorum, unde alia est cœlestium gloria, alia terrestrium, et si in locis sublimibus cum sint cuncta cœlestia, differunt etiam ipsa claritatibus luminum, non mirum est quod in resurrectione mortuorum, distabit gloria meritorum. (*Ambr.*) Cum ex eadem massa omnis caro sit : unde et quomodo in his tanta diversitas est, ut una impensa faceret genera diversa ? Dicant nunc sophistæ mundi et scrutatores siderum, si valent comprehendere, quæ extra se sunt, cum quid intra se sit nesciant? Denique omnes mundani philosophi, qui mentem suam legi Dei humiliare, ut fidem ejus susciperent, noluerunt, diversa semper et contraria asserentes, inanissimis disputationibus invicem se confoderunt, quia in nullo horum testificatæ veritatis signum agnitum est, quod antepositum verbis commendaret doctrinam, sicut et Deus decrevit disciplinæ nostræ, quæ non verbis probatur, sed virtute, cui non possunt verba resistere. Quemadmodum ergo ex una impensa diversa animantium caro est, ita et unius carnis hominis diversæ erunt dignitates in resurrectione, ut talis unusquisque appareat, qualis fuerit meriti, quippe cum etiam hic diversitatem corporum videamus. Et corpora, inquit, cœlestia et terrestria. Sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Cœlestia corpora sunt resurgentium, terrestria autem antequam moriantur, aut surgant, ut quia Christus cœlestis est, ex eo corpora cœlestia dicantur ; ex Adam vero, quia terrestris est, terrestria corpora. *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum, stella enim a stella differt in claritate.* Unius naturæ comparatione utitur ad indiscretæ substantiæ reddendam rationem : quia sicut sol et luna et stellæ cum sint unius quidem naturæ, diversæ tamen claritatis sunt; ita et homines cum sint unius generis, merito tamen dissimiles erunt in gloria, ut claritati solis illorum dignitas exæquetur, qui centesimum numerum habent, qui ut perfecti essent primi gradus æmuli fuerunt, de quibus dictum est : *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui* (*Matth.* XIII). Lunari autem claritati hi comparandi sunt, qui sexagesimum numerum bonis operibus mercati sunt, ut secundi gradus meritum haberent. Stellis autem clarioribus eorum merita comparanda sunt, qui trigesimum numerum, tertii gradus dignitatem justis laboribus quæsierunt. Sequentibus vero stellis, quæ inter claras et obscuriores mediæ sunt, peccatores domines coaptandi sunt, qui de tribus nullius gradus honorem adipisci voluerunt. Tetricis autem stellis et omnium novissimis, perfidorum resurrectio similis est, quia errorem secuti, stellis in errorem ducentibus comparandi sunt ; sicut dicit in Epistola sua Judas apostolus. Infidelitas enim non potest claram resurrectionem habere, quia sicut carbo cinere suo coopertus obcæcatur, ita et hi perfidia sua erroris tenebris circumdati luce carebunt. Ita erit et resurrectio mortuorum. Exempla dat, ut non sit dubium resurrectionem futuram mortuorum, ut accepta ratione nemo ambigat.

Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione. Seminare est sepelire, ut corrumpatur : resurgere autem in incorruptela jam exsuscitatum non posse corrumpi, sed habere claritatem immortalitatis. *Seminatur in ignominia, resurgit in gloria.* In ignominia seminatur, quia dum in tetrico punitur, fit fetidum, et scatet vermibus : surget autem in gloria quia exsuscitatum et lumen erit et nullam squaloris injuriam patietur. *Seminatur in infirmitate, surgit in virtute.* In infirmitate seminatur, quia immobile est et irregibile : surgit autem in virtute, quia jam totum vivum erit ac vegetum. *Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale* (*Cass.*) Licet enim pronuntiemus nonnullas esse spiritales naturas, ut sunt Angeli, Archangeli, cæteræque virtutes, ipsa quoque anima nostra, vel certe aer iste subtilis, tamen incorporeæ nullatenus æstimandæ sunt, habent enim secundum se corpus, quo subsistunt. Licet multo tenuius quam nostra sunt corpora secundum Apostoli sententiam ita dicentis, *et corpora cœlestia, et corpora terrestria;* et iterum, *seminatur corpus animale*, *surgit corpus spiritale;* quibus manifeste colligitur nihil esse incorporeum, nisi Deum solum, et idcirco ipsi tantummodo posse penetrabiles omnes spiritalesque atque intellectuales esse substantias, eo quod solus, et totus, et ubique et in omnibus sit, ita ut et cogitationes hominum, et internos motus, adita mentis universa inspiciat, atque perlustret. De ipso siquidem solo pronuntiavit beatus Apostolus, dicens (*Hebr.* IV) : *Vivus enim est sermo Dei et efficax, et acutior super omnem gladium ancipitem, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretura cogitationum, et intentionum cordis, et non est creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus;* et beatus David (*Psal.* XXXII): *qui fingit*, inquit, *singillatim corda eorum;* et iterum: *Ipse enim novit occulta cordis* (*Psal.* XLIII.) [Ambr.] Animale corpus est, dum cibis sustentatur, ut vivat : spiritale autem cum horum nihil indigebit conversum in vitam. Omnia supradicta hoc sensu clauduntur, non enim corpus animale semper hic habere potest Spiritum sanctum; tunc vero, id est in resurrectione, semper manebit in sanctis : surget corpus spiritale quod possit ire obviam Christo. *Sicut scriptum est*: *Factus est primus homo Adam in animum viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Notandum est, quod cum duos Adam dicit, ejusdem naturæ utrosque demonstrat, quod contra Manichæos, et Apollinaristas facit, qui negant Dei Verbo perfectum hominem esse susceptum.

Et non prius, quod spiritale est, sed quod animale est, deinde, quod spiritale, primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis, qualis terrenus tales terreni. Cœlestis dicitur, quia non humanæ fragilitatis ritu, sed divinæ majestatis nutu, et con-

ceptus est, et enixus. Nam usque adeo naturam nostram habuit, ut secundus Adam diceretur, et homo.

Et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Si ille, ut hæretici volunt, nostri generis assumptus homo non fuit, qui cœlestis dicitur, ergo nec isti naturæ nostræ sunt qui cœlestes appellantur; si vero de hoc nemo dubitat, nec de illo est ambigendum (Aug.). In his ergo verbis Apostoli quibus ait: *Seminatur in corruptione, surgit in incorruptionem*, et reliqua: numquid fas est putare melius corpora nostra resurrectura, quam Christi, cum de illo sit propositum exemplum, quod fideliter intendere, et per ejus gratiam sperare debemus, ut per hoc nullo modo potuit corpus Christi cum corruptione resurgere, si nostrum in incorruptione resurrecturum promittitur. Constat itaque nec dubitandum est, corpus Christi, quod licet corruptionem putredinis in sepulcro non viderit, unde scriptum est: *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*, clavis tamen et lancea perrumpi potuit, nunc omnino in incorruptione consistere; et quod in contumelia passionis mortisque seminatum est, nunc esse in gloria vitæ æternæ; et quod infirmitate potuit crucifigi, nunc in virtute regnare; et quod erat corpus animale quoniam ex Adam sumptum est, nunc esse spiritale, quod spiritui jam inseparabiliter copulatum est. Cum enim vellet Apostolus de corpore animali adhibere testimonium Scripturarum, illud posuit, quod in Genesi legitur: *Si est*, inquit, *corpus animale, est et spiritale, sicut et scriptum est: Factus est primus Adam in animam viventem*, ut in animam vivam, recoles certe, quemadmodum scriptum est: *Et insufflavit Deus in faciem ejus flatum vitæ, et factus est homo in animam viventem* (Gen. II). Dictum est autem de animalibus: *Producat terra animam vivam* (Gen. I). Intelligitur ergo corpus animale dici simile cæteris animalibus, propter mortis dissolutionem et corruptionem, quæ quotidie [illegible], et postea superata animantis compage dissolvitur; spiritale autem corpus quid jam cum spiritu immortale est? quamvis nonnulli arbitrentur, tunc fore corpus spiritale, cum jam et ipsum corpus mutatum in spiritum, et quod homo erat ex corpore et spiritu utrumque ac totum spiritus erit, quasi dixerit Apostolus, seminatur corpus, surget spiritus. Dixit Apostolus, seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Proinde sicut animale corpus non est anima, sed corpus: ita et spiritale corpus, non spiritum debemus putare, sed corpus. Quis porro audeat opinari vel Christi corpus non spiritale resurrexisse, vel si spiritale resurrexit, non jam corpus fuisse, sed spiritum, cum ipse opinionem discipulorum refellat? ubi enim videntes existimarent se spiritum videre, ait: *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. XXIV); jam ergo illa caro spiritale erat corpus, nec tamen spiritus erat, sed corpus nulla deinceps morte ab anima resolvendum atque separandum, sicut corpus animale, quale [illegible] factus est homo in animam viventem; [illegible] spiritale [illegible] mortis [illegible] præcepti [illegible] indigeret [illegible] quam Deus [illegible]. Unde Dominus Christus per nos ad nos venit, [illegible] peccatorem justus invenit, per [illegible] humilitatis nostræ. Nam per [illegible] per mortale corpus apparuit, [illegible] cum corpore immortali [illegible], sed quia [illegible] humilitate Filii Dei [illegible] nostram infirmitatem descendit, [illegible]. Apostolus dicit: *Factus est Adam in animam viventem*: sive intelligatur primus Adam, qui de pulvere ante formatus est, sive [illegible] Adam, qui de [illegible], sive [illegible] primus Adam sit homo in corpore mortali, novissimus Adam idem ipse in corpore immortali. Animam inter animam viventem, et spiritum vivificantem, hoc interesse voluit, ut ille sit corpus animale, hic spiritale. Anima quippe in corpore [illegible] vivificat [illegible] ad [illegible] corruptionem; in corpore vero spiritali, quoniam perfecte adhærens Domino unus spiritus est, sic vivificat, ut spiritale corpus efficiat, absumens omnem corruptionem, nullam metuens separationem; proinde sequitur: *Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Primus homo de terra, terrenus, secundus homo de cœlo, cœlestis. Qualis terrenus, tales et terreni, et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est.* Quid est qualis terrenus, tales et terreni? nisi mortales ex mortali; et quid est, qualis cœlestis, tales et cœlestes? nisi immortales per immortalitatem, illud per Adam, hoc per Christum. Dominus autem ad hoc terrenus factus est, cum esset cœlestis, ut eos qui terreni erant faceret cœlestes. Hoc est, idem ex immortali mortalis factus est, assumendo servi formam, non Domini mutando naturam, ut hos qui mortales erant faceret immortales, impertiendo Dominicam gratiam, non servilem injuriam retinendo. *Sicut ergo portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est* (Aug.). Peccator imaginem Adæ portavit, [illegible] vero imaginem Christi. Ergo sicut portavimus [illegible] ita et [illegible] portemus [illegible].

Hoc autem dico, fratres, quoniam caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Frequenter scriptura carnem [illegible] operibus nominat carnis, ut illic: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu* (Rom. VIII, 9). Aliter vero, sicut [illegible] regnum Dei non possidebit [illegible] caro dicitur juxta naturam, [illegible] sed corruptionem. Caro quippe [illegible] sicut scriptum est: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et*

caro de carne mea (*Gen.* II). *Et : Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan* I) : caro vero juxta culpam sicut scriptum est : *Non permanebit in hominibus istis spiritus meus, eo quod sunt caro* (*Gen.* VI), et sicut Psalmista ait : *Memoratus est, quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens* (*Psal.* CII). Unde et discipulis Paulus dicebat : *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu*. Neque in carne non erant, quibus Epistolas transmittebat, sed quia passiones carnalium desideriorum vicerant, jam liberi per virtutem spiritus in carne non erant. Quod ergo Paulus apostolus dicit : *Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*, carnem vult secundum culpam intelligi, non carnem secundum naturam. Unde et mox, quia carnem secundum culpam diceret, ostendit subdens : *Neque corruptio incorruptelam possidebit*. In illa ergo cœlestis Regni gloria, caro secundum naturam erit, sed secundum passionis desideria non erit, quia devicto mortis aculeo in æterna incorruptione regnabit. (*Aug.*) Cum igitur de resurrectione corporis Apostolus disputans doceret, nostra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia, et ex contemptibilibus gloriosa, ex infirmis fortia, ex animalibus spiritalia, hoc est ex mortalibus immortalia, subjecit, atque ait : *Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt* : et ne quisquam putaret secundum substantiam carnis hoc Apostolum definisse, aperuit quid diceret, subjungendo, *neque corruptio incorruptionem possidebit* : tanquam diceret, quod dixi, caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, ideo dixi, quia corruptio incorruptionem non possidebit. Hoc ergo loco nomine carnis et sanguinis, corruptionem mortalitatis intelligi voluit. Denique, tanquam ei diceretur, quomodo caro erit, et caro non erit ? respondet, caro quippe erit, quoniam Dominus post resurrectionem ait : *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (*Luc.* XXIV) ; caro autem non erit, *quoniam caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*, exponit quod dixerit adjiciens : *Ecce mysterium dico vobis, omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Vel sicut Græci codices habent : *Omnes quidem dormiemus, non tamen omnes immutabimur.* (*Aug.*) Hanc immutationem utrum deterius, an in melius intelligi voluerit, inferiora demonstrant. Ecce mysterium dico, obscuritatem significat nominando mysterium. *Omnes*, inquit, *resurgemus, non omnes immutabimur.* (*Ambr.*) Omnes autem homines resurgent, sed soli qui regnaturi sunt in gloriam mutabuntur. Sive ita, omnes resurgimus, qui in adventu Christi mortui invenimur, non omnes immutabuntur, qui in corpore sunt reperti, quia sancti soli beatitudinis gloriam consequentur. *In momento, in ictu oculi.* Per ictum oculi, nimiam brevitatem vult significare momenti, ut quanta sit Dei potentia ex resurrectionis celeritate cognoscas. *In novissima tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.* Novissimus adventus intelligitur Christi, mortui autem vel peccatores intelligendi sunt, qui etiam viventes mortui esse dicuntur ut ad pœnam, aut immortales, ut absque aliqua membrorum diminutione resurgant ; vel certe simpliciter omnes mortuos resurgere, dicit, et solos sanctos cum his, qui vivi justi inventi fuerint in gloriam immutari. (*Aug.*) In atomo, inquit, hoc est, in puncto temporis, quod dividi non potest ; in ictu oculi, hoc est, in summa celeritate ; in novissima tuba, hoc est, in novissimo signo, quod dabitur, ut ista compleantur. Quid sit atomus multi vestrum non norunt : atomus est τόμι sectio, atomus est, Græce, quod secari non potest : sed atomus in corpore corpusculum est breve, quod jam non habet ubi secetur : atomus in tempore momentum breve, quod jam non habet ubi dividatur, verbi gratia lapis est, divide eum in partes et partes ipsas divide in lapillos, lapillos divide in grana arenæ, grana arenæ divide in minutissimum pulverem, perveni ad aliquam minutiam, quam jam secare non potes, hoc ergo in corpore quomodo sit atomus. In tempore vero, quemadmodum annus verbi gratia secatur in menses, menses dividuntur in dies, dies adhuc in horas dividi possunt, horæ adhuc in partes momentorum quasdam productiores admittunt divisiones, usquequo venias ad tantum punctum temporis, et quamdam momenti stillam, ut produci non possit, cum nihil habeat medium, iste est atomus in tempore. Cum dixisset in atomo, subjecit, quantum potest fieri actionis et motus in isto atomo temporis : In ictu, inquit, oculi, quantus est ictus oculi, non quo palpebiam moventes claudimus oculum, vel aperimus, sed ictum dicit oculi emissionem radiorum ad aliquid videndum ; mox ut enim aperueris oculum emittitur radius tuus, non dico ad parietem proximum, sed ad montem longe distantem ; nec dico ad montem qui in terra ideo videtur quia proximus est, in sidera, in solem, in lunam, quæ tam magno intervallo distant a terra, mox ut radium emiseris, ibi est, quia spatia quam cito transvolat in atomo, in ictu oculi, in novissima tuba ; signo illo dato de cœlo in die judicii. *Canet enim tuba et mortui resurgent incorrupti, et nos commutabimur.* Ergo istam commutationem in melius sine dubitatione oportet intelligi, quia omnes, et justi et injusti, resurrecturi sunt, sicut Dominus in Evangelio loquitur : *Qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ ; qui male egerunt, in resurrectionem judicii* (*Joan.* V), judicium appellans pœnam sempiternam, sicut alio loco : *Qui non credit*, inquit, *jam judicatus est* (*Joan.* III). Proinde illi, qui ad judicium resurrecturi sunt, non commutabuntur in illam incorruptelam quæ nec doloris corruptionem pati potest, illa namque fidelium est atque sanctorum : isti vero perpetua corruptione cruciabuntur, *quia ignis eorum non exstinguetur, et vermis eorum non morietur* (*Marc.* IX). Quid sibi ergo vult ista distinctio, *et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*, nisi quia omnes incorrupti resurgent, sed ex his justi etiam immutabuntur in illam incorruptelam, cui omnino nulla possit nocere corruptio, ac per hoc qui in eam

non commutabuntur incorrupti quidem resurgent in integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore pœnarum, cum audierint : *Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV), a quo auditu malo justus non timebit. De illa ergo commutatione justorum cum dixisset *Nos immutabimur*, tanquam quæreremus quomodo istud fiat, vel qualis illa commutatio futura sit, adjungit et dicit : *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Non, ut opinor, dubitandum est secundum hoc dictum : *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*, quia non ibi erit corruptio et mortalitas carnis et sanguinis ; secundum has enim qualitates hoc loco carnem et sanguinem nuncupavit. (IDEM.) Est quod induat, et est similiter indumentum. (HIER.) Cum ergo non resurrectio fieri, nisi mors præcesserit, nec dormitionem possumus illo loco intelligere nisi mortem, quomodo omnes vel dormient vel resurgent, si tam multi quos in corpore inventurus est Christus, nec dormient, nec resurgent ? Si ergo sanctos qui reperientur Christo veniente viventes, eique in obviam rapi, crediderimus in eodem raptu, de mortalibus corporibus exituros, et ad eadem mox immortalia redituros, nullas in verbis Apostoli patiemur angustias, sive ubi dicit : *Tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur* ; sive ubi dicit : *Omnes resurgemus, aut dormiemus omnes*, quia nec illi per immortalitatem vivificabuntur, nisi quantulumlibet paululum tamen ante moriantur, ac per hoc et a resurrectione non erunt alieni, in qua dormitio præcedit, quamvis brevissima non tamen nulla. *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria.* (AMBR.) Ut evacuatis causis mortis per divinam victoriam quasi absorpta mors pereat. *Ubi est mors stimulus tuus, ubi est mors victoria tua ?* (AUG.) Prophetia, ex persona justorum loquitur insultantium morti. *Tunc*, inquit, *fiet sermo, qui scriptus est : Absorpta est mors in victoriam ; ubi est mors contentio tua ? ubi est mors aculeus tuus ? aculeus autem mortis est peccatum.* Mortem significari arbitror hoc loco carnalem consuetudinem, quæ resistit bonæ voluntati delectatione temporalium fruendorum ; non enim diceretur, *ubi est contentio tua*, si non restitisset et repugnasset. Ipsius contentio etiam illo loco describitur (*Gal.* V) : *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem, ut non quæ vultis faciatis.* Fit ergo per sanctificationem perfectam, ut omnes carnales appetitus spiritui nostro illuminato et vivificato, id est bonæ voluntatis subjiciantur. Hanc autem mortem peccato meruimus, quod peccatum erat commissum in libero arbitrio, cum in paradiso nullus dolor delectationis voluntati bonæ resistebat. *Stimulus autem mortis est peccatum.* (AMBR.) Sagitta mortis peccatum per quod animæ jugulantur. *Virtus vero peccati lex.* Deinde fortius et majus per scientiam peccatum, ergo aculeus mortis peccatum est, quia peccato facta est delectatio, quæ jam possit resistere voluntati, et quam debet subjicere quam delectationem, quæ in delicto est, animæ deinceps effectus per mortem carnalem. Virtus autem peccati lex est, quia multo sceleratius et flagitiosius quæ lex prohibet committuntur, quam si nulla lege prohiberentur. Tunc itaque absorpta erit mors in victoriam, cum per sanctificationem in omni hominis parte perfecta delectatio spiritualium bonorum carnalibus vincitur. Aculeus autem mortis peccatum est, cujus punitione facta est mors : peccatum quod accepimus est, pupugit nos et mortui sumus. Sed quomodo est, ut dicatur, ubi est mors victoria tua ? hoc enim nobis non in hac vita, sed in resurrectione promittitur, tunc delebitur omnis et peccatum nec velint ... nec possint. *Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Victoriam illam peccati, in qua lex per carnalem nostram voluntatem fuerat infirmata, quam Christus crucis exemplo destruxit. *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino.* Reddita resurrectionis ratione, de qua dubitabant, hortatur eos in Dei opere persistere, jam certos de retributione futura.

CAPUT XVI.

Docet Apostolus quomodo conversandum sit cum extraneis et vicinis, ac in fine Epistolæ ponit salutationem.

Nam de collectis quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. Per unam sabbati. (AMBR.) De eleemosynis dicit quæ per singulas Ecclesias collectæ Jerosolymam sanctis pauperibus mittebantur. Una sabbati Dominica dicitur, unde in Evangelio legitur Dominum una sabbati surrexisse. *Unusquisque vestrum apud se reponat recondens quod ei bene placuerit, ut non cum venero, tunc collectæ fiant.* Ut paulatim conferentes non una hora gravari se putent, ut hilarem datorem diligantur a Deo. *Cum autem præsens fuero, quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. Quod si dignum fuerit ut et ego eam, mecum ibunt.* Per epistolas ... quas direximus ... ut et quod deferrent portarent, et per quos ferretis, quo mittit. Quod si dignum ... fuerit ut et ego eam ... quia tota gratia perventionem ... *Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo, apud vos autem forsitan permanebo, vel etiam hiemabo, ut vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre, spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.* Quia ita se agunt Macedones, ut non sit necesse illic apud eos diutius immorari, apud vos autem sit ... quia emendanda sunt ... ut maneat Dei ... *Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten, ostium autem mihi apertum est magnum, et evidens, sed adversarii multi.*

versarii multi. Ideo ibi permanebo, quia cum mihi A evidens datus sit aditus prædicandi, sunt plurimi qui resistant. *Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos, qui opus Domini operatur sicut et ego, ne quis illum spernat.* Sine tribulationis formidine, vel etiam vestri contemptus. *Deducite autem illum in pace, ut veniat ad me, exspecto enim illum cum fratribus.* Nihil admittentes, quod ad animi ejus proficiat læsionem. *De Apollo autem fratre notum vobis facio, quia multum illum rogavi venire ad vos cum fratribus, et utique non fuit voluntas ut nunc veniret, veniet autem cum opportunum fuerit. Vigilate state in fide, viriliter agite, confortamini, omnia vestra cum charitate fiant. Vigilate* enim mentis oculis, ad diaboli astutias præcavendas, *State*, quia stantibus difficile somnus obrepit. *Viriliter agite*, mulieris enim omnis inconstantia et varietas judicatur. *Confortamini*, ut si in vestra virtute profectus, omnia non inanis gloriæ causa, sed charitatis gratia facere festinate.

Obsecro autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ, et Fortunati et Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaiæ, et in ministerium sanctorum se ordinaverunt, ut vos subjecti sitis talibus, et omni cooperanti et laboranti in vobis. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici quoniam id quod vobis deerat ipsi adimpleverunt. Quia præsentes sunt apud vos, et illis magnum potestis habere profectum : sive quia mihi venerunt pro vobis ministrare officium charitatis. *Refecerunt autem et meum spiritum et vestrum.* Charitate pro vobis, vestrum, pro mea lætitia, meum refecerunt. *Cognoscite ergo hujusmodi.* Unde alibi ait (*Philip.* III) : *Cognoscite eos qui ita ambulant, ut habeatis formam nostram*, hos cognoscite, honorate, cognoscentes eorum studium vel laborem.

Salutant vos Ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla, cum ea quæ in domo eorum est Ecclesia, apud quos etiam hospitor. Domesticam congregationem fraternitatis Ecclesiam nominavit. *Salutant vos fratres omnes. Salutate invicem in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema maranatha.* (Aug.) Simul et Græco et Syro utitur verbo. *Si quis*, inquit, *Non amat Dominum sit anathema maranatha.* Anathema Greco sermone B dixit *condemnatus*, maranatha definivit *donec Dominus redeat.* (Ambr.) Sicut illis qui eum amant, redemptio venturus est Christus, ita illis, qui eum non amant, anathematizabit, id est, ut illos abominetur et perdat. *Maranatha* magis Syrum est quam Hebræum, tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid Hebræum sonat, et interpretatur *Dominus noster venit. Gratia Domini vobiscum.* Propriæ manus consueta subscriptio. *Charitas mea cum omnibus vobis.* Ut quomodo vos ego diligo, ita et in Christo invicem diligatis. *In Christo Jesu.* Non secundum sæculi charitatem. *Amen.* Confirmatio est benedictionis hic sermo, sicut superius ipse demonstrat, Quomodo, inquiens, dicet : Amen super tuam benedictionem ?

LIBER DUODECIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS SECUNDAM.

ARGUMENTUM.

Apostolus Paulus post actam a Corinthiis pœnitentiam consolatoriam eis scribit Epistolam a Troade, et collaudans eos hortatur ad meliora, contristatos quidem, sed emendatos ostendens. Hujus ergo Epistolæ principalis est causa, quoniam in prima pro quorumdam peccatis doctores eorum præcipue corripuerat, et multum fuerant contristati : nunc eos consolatur, suum eis proponens exemplum, et docens non debere ægre ferre quod pro aliorum sunt salute correpti, cum ipse pro aliena salute periculis quotidie et morti subjaceat.

CAPUT PRIMUM.

Captat benevolentia Corinthios per suas tribulationes ad excitandam attentionem, et excusat se de promissione eis facta.

Paulus Apostolus Christi Jesu, per voluntatem Dei. (Aug.) Amat Paulus disci a nobis peccata sua ut glorificetur ille qui talem morbum sanavit, magnitudinem enim vulneris manus medici secuit, et sanavit. Vox illa de cœlo prostravit persecutorem, et erexit prædicatorem, occidit Saulum et vivificavit Paulum, C Saul enim persecutor erat viri sancti, inde nomen habet iste quoniam persequebatur Christianos, postea de Saulo factus est Paulus. Quid est Paulus? modicus. Ergo quando Saulus, superbus, elatus : quando Paulus, humilis, modicus, ideo sic loquimur : paulo post videbo te, id est, post modicum. Audi quia modicus factus est, *ego enim sum novissimus apostolorum* (*I Cor.* XV), et, *mihi minimo sanctorum omnium*, dicit alio loco (*Ephes.* III). Sic erat in apostolis tanquam fimbria vestimenti, sed tetigit Ecclesia gentium tanquam fluxum patiens, et sancta est. (*Ambr.*) Quæritur cur in omnibus epistolis contra usum epistolarum, primo suum nomen ponat, quam eorum ad quos litteræ destinantur, sed hoc autoritatis est apostolici ordinis, qua minoribus scribit, sic- D ut etiam judices sæculi solent, ad eos quos regunt scripta dirigere. *Per voluntatem Dei.* Dei, non hominum voluntate, simul ut ostendat non sine Patris voluntate se missum a Christo. *Et Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi.* Non dixit Paulus et Timotheus, quia non ambo apostoli. Ad Philippenses vero, ubi non erat tanta auctoritas neces-

sanis, sequi ordo ponuntur. *Cum omnibus sanctis.* Hic sancti ponuntur neophyti sacerdotes, qui in primo ponuntur Dominum invocantes, et ad Philippenses cum Episcopis et Diaconibus. Ideo autem postea nominantur, ne parum intelligentes eos prælatos esse putarent, cum jam sint in Ecclesia comprehensi. *Qui sunt in universa Achaia.* Cujus est metropolis Corinthus. *Gratia vobis et pax a Deo.* Gratias agunt Deo gaudentes se alios consolari et ipsi alios consolentur. *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum.* Quia ex ipso omnis misericordia. *Et Deus totius consolationis.* Id est, perfectæ consolationis: quia non est minor in tribulatione solatium. *Qui consolatur nos in pressura nostra.* Non in aliquibus, sed in omnibus. *Ut possimus et ipsi consolari eos qui sunt in omni angustia, per exhortationem qua exhortamur et ipsi a Deo.* Propterea liberamur, ut et nos alios consolari et de tristitia liberare possimus, aut ita formam nobis dat alios consolandi, et per exhortationem, qua ipsi a Deo consolamur, agnoscimus quod Deus timentium se neminem derelinquat, et multo magis in futuro remuneret quos etiam in præsenti non deserit. *Quoniam sicut abundant passiones Christi, ita et per Christum abundat etiam consolatio nostra*, ut et Petrus est de carcere liberatus (*Act.* XII) et ipse Paulus visione Domini et voce confirmatus in templo (*Act.* XXIII). *Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione, et salute.* Quia vos ad salutem hortamur, sive et vobis exempla tolerantiæ præbemus: nam manifestum est, quia pro quo patimur, ipse nobis adest consolans nos, per liberationem eripiens nos de pressura interventu majestatis suæ. *Sive autem pressuram patimur, pro vestra exhortatione et salute: sive exhortationem consequimur, pro vestra exhortatione, quæ operatur per patientiam earumdem passionum, quas et nos patimur, et spes nostra certa est pro vobis: quia scimus quod si socii estis passionum, eritis et consolationis.* Generaliter loquitur, ut quia credentium causa persecutiones patiebantur a perfidis subjecti injuriis et cædibus, ut tamen auxilio Dei liberarentur ad consolationem credentium, ne scandalum passi a fide recederent, quia injuriæ apostolorum tentationes erant credentium, sicut scriptum est in propheta Zacharia: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* (*Zach.* XIII). Quamvis futura credant fideles, tamen inter ipsa primordia pressuræ novellis fidelibus scandalum, putant enim inanem esse promissionem, si et oppressos viderint prædicatores. Sed si jam firmus est credens, compatitur cum suo magistro, fidem de spe futura, ut simul consoletur, cum quo et patitur.

Non enim volumus ignorare vos, fratres, de pressura nostra, quæ facta est in Asia, quia supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Has pressuras pressurarum indicat prope usque ad mortem allatas, ut ostendat quæ mala saluti illorum causa patiebantur, ut non gra- [illegible]

Sed ipsi in nobis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitat mortuos. [illegible]

Qui de tantis periculis eripuit nos et eruit: in quem speramus, quoniam et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis: ut ex multorum personis ejus quæ in nobis est donationis per multos gratiæ agantur pro nobis. [illegible]

simplicitas et sinceritas, et quia hæc de Dei doctrina sunt, adjecit, « non in sapientia carnali, sed in gratia Dei ; » ut ostenderet non humanæ sapientiæ sed Evangelicæ prædicationi liberam se conscientiam exhibuisse. Præterita refricat, hoc enim significat, quod in prima epistola arguit fucatam prædicationem juxta humanum sensum aptatam, cujus prædicatores duplici genere in sapientia carnali accusat, quia et juxta mundi sensum prædicabant, ne facile offenderent homines et quæstus causa hoc agebant propriis lucris carnalibus studentes. Unde et Apostolus nunquam a Corinthiis sumptus voluit accipere, ne his occasionem daret, eo quod similis eis esset in hac re. Hinc est, quod dicit, « abundantius apud vos simpliciter sumus conversati, » quia cum ab aliis acceperit, ab his noluit, ne arguendi eos auctoritatem amitteret. *Non enim alia scripsimus vobis, quam quæ legistis et cognoscitis.* Ea se dicit scribere, quæ non solum litteris cernerent, sed et operibus ejus manifesta haberent, ut probaret ea quæ loquitur gestis se implere, quibus uniuscujusque mens et propositum discat. *Spero autem quod usque in finem cognoscitis, sicut et cognovistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut et vos nostra in die Domini Jesu Christi.* Proficere illos sperat ex eo, quod jam cœperant meliores effici, cognito affectu circa se Apostoli, et gloriabantur in eo velut filii in patre charissimo, unde et Apostolus gloriam suam videri testatur in filios obedientes, et tunc debere videri quando prodest, id est, in die judicii Dei. Hoc dicens, perseverandum monet.

Et hac fiducia volueram prius venire ad vos ut secundam gratiam haberetis, et per vos transirem in Macedoniam, et iterum a Macedonia venirem ad vos et a vobis deduci in Judæam. Hæc fiducia ex emendata est vita illorum. Jam enim et desiderare se illos significat, quos ante indignum erat videre. Plenam ergo gratiam habuissent de adventu ejus, quia imago est epistola, præsentia autem veritas. Non est itaque otiosum, quia voluerit ire et non iit, intelligi enim vult esse aliquos inter eos, quorum causa voluntatem suam non implevit, ut adhibita opera purificarentur.

Hoc ergo cogitans, nunquid levitate usus sum, aut quæ cogito secundum carnem cogito, ut sit apud me, est, est, non, non. Quoniam dixit, volueram venire ad vos, et non iit, idcirco, *Nunquid levitate usus sum*, inquit, *aut quæ cogito secundum carnem cogito ut sit apud me est et non.* Ac si aperte dicat idcirco mutabilitatis aura non moveat, quia levitatis vitio non succumbo, quia videtur qui dicit aliquid, et non facit levitate uti. Ideo ne forte istud de Apostolo arbitrarentur, hoc purgat, quia non istud leviter, sed cum consilio fecit, ut non impleret quod disposuerat. *Aut nunquid quæ cogito*, inquit, *secundum carnem cogito?* qui enim secundum carnem cogitat, tunc non implet quæ disponit, quando aut personis amplioribus defert, aut certe lucris, aut apparatibus vincitur, quod Apostolus semper sprevit. Spiritale autem tunc dispositum non impletur, quando providentius aliquid pro salute animæ meditatur, sicut et Apostolus ideo non implevit quod voluerat, ut per hoc ipsum meliores efficerentur, scientes ideo distulisse eum, quia quidam adhuc inter eos non se purificaverant a peccatis. *Ut sit*, inquit, *apud me, est, est non, non*, hoc significat quia non aliud egit quam sit agendum, quia utilitas anteponenda est voluntati. Hic sensus spiritalis est : carnalis autem sensus sic mutatur, ut anteponat voluntatem utilitati. *Fidelis autem Deus quia sermo noster qui fuit apud vos non est in illo, est et non. Sed est in illo, est.* Hoc est quod dicit et ad Galatas : *Si quæ destruxi, hæc eadem ædifico, prævaricatorem me constituo* (*Gal.* II). Ideo ergo fidelem in se dicit Dei prædicationem, nam hæc faciunt adulatores, frequenter enim ne homines offendant, quæ vera sunt prætermittunt. *Dei enim Filius Jesus Christus qui in vobis per nos prædicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, non fuit in illo, est, et non : sed est, in illo fuit.* (*Amb.*) Quantum ad idoneos prædicatores pertinet, hoc debet esse, ut sit apud eos, est, est, non, non, ut non aliud faciant, quam sciunt utile : quia enim frequenter aliud volumus, quam est utile, ne voluntas vincat utilitatem, ideo Apostolus voluntati suæ utilitatem præposuit, ne iret ad illos. In Christo enim Jesu non fuit est, et non, sed est in illo fuit, quia nunquam aliud voluit quam quod est utile, semper enim voluntas ejus cum utilitate est; nec est immutatus, ut faceret invitus, sicut homo, quod est utile, aut ambigeret de aliquibus, aut mutaret voluntatem. *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est. Ideo et per ipsum amen Deo ad gloriam nostram.* Manifestum est quia semper in Deo veritas est, hoc est, amen, manifestata per Christum, post per apostolos prædicata ad gloriam Dei, signorum virtutibus testimonium perhibentibus vera esse, quæ promisit Deus per Christum Dominum nostrum. Gloria enim Dei est, cum ab illo omnia, et per illum, et in illo esse dicuntur. *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit pignus spiritus in cordibus nostris.* Christum dicit confirmare gentes in fidem promissam Judæis, quia ipse est qui fecit utraque unum, id est, circumcisionem et præputium, in uno novo homine faciens pacem. Dominus ergo confirmat et Deus, *qui unxit nos*, id est, qui dedit regiam honorificentiam, sicut dicit Petrus apostolus, *quia sumus*, inquit, *genus regale* (*I Petr.* II), per unctionem spiritalem, cujus typus fuit in regibus Judæorum. *Qui et signavit nos*, dando spiritum suum nobis pignus, ut non ambigamus de promissis ejus. Si enim adhuc mortalibus spiritum suum credidit, dubium non est, quin jam immortalibus addat ad gloriam. Unum tamen opus dicit Patris et Filii, quia et Christum dicit confirmare et Deum. Quem enim confirmat filius, confirmat et Pater, et cum dat Spiritum Pater, dat et Filius, quia

utrumque est Spiritus sanctus, sicut dicit ad Romanos: *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. VIII). Quoniam ergo de perfectione hominis locutus est, Trinitatis hoc loco fecit mentionem, quoniam omnis summa perfectionis in Trinitate consistit. *Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis non veni ultra Corinthum.* Nunc manifestat qua causa cum voluisset ire ad illos distulit, ut tunc iret, quando plus perfectiores emendatos inveniret. His enim nunc loquitur, qui videbantur velle se corrigere, sed operum non habuit ut hoc implerent: quia ergo corripere illos necesse erat, [illegible] ad alios convertit, ne contristaret multos, et hoc fuit illis parcere. Quod ut mentibus eorum commendet, Deum testem dat, ne putarent indignos se esse, et contemni ab illo, qui [illegible] ut praesentiam ejus mererentur, consuluerit se. *Non quia dominamur fidei vestrae, sed adjutores sumus gaudii vestri, nam fide statis.* Quoniam fides non necessitatis, sed voluntatis res est, ideo dicit: *non quod dominemur fidei vestrae*, dominatus enim necessitatis causa est. *Adjutores enim*, inquit, *sumus gaudii vestri*, hoc est, quia sicut in malo opere tristitia est, ita et in emendatione gaudium. Hujus gaudii adjutores sumus, inquit, quia volentibus eis emendare se offerunt occasionem ut quod velle coeperant possint implere. *Non quia dominamur*, inquit, *fidei vestrae, sed adjutores sumus gaudii vestri*, atque illud adjunxit: *fide enim statis*, ac si id quod postulaverat aperiret dicens, ideo non dominamur fidei vestrae quia fide statis, aequales enim vobis sumus in quo vos stare cognoscimus: quasi [illegible] fratribus [illegible] bat, cum diceret: *facti sumus parvuli in medio vestrum* (I Thess. II); et rursum: *Nos autem servos vestros per Christum* (II Cor. IV).

CAPUT II.

Duplici causa cur Apostolus non venerit ne contristaret eos, et ut in fructum [illegible], quem fructum [illegible] ostendit.

Statui autem hoc ipse apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. [illegible] Apertum est, quia idcirco noluit ire, ne forte corripiens plures, multos contristaret, quae etiam contristatur: compatiuntur enim omnia membra. Unde subjungit: *Si enim ego contristo vos, et quis est, qui me laetificet, nisi qui contristatur ex me?* Hoc dicit, quia non vult eos contristare, sed quia peccatis studuerunt, necesse erat illos contristari invito Apostolo, ita tamen, ut de caetero [illegible] laetificarent eos, qui [illegible] cum eis, ut qui corripiendo contristasset eos, laetaretur ex hoc illum se corrigunt. *Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere, confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est.* Ideo dicit, hoc se scripsisse, ut quando veniret, non esset unde contristaretur, sublatis vitiis, sed gauderet cum eis, quasi cum charissimis filiis, et qui ab infidelibus tribulationibus affligebatur, ab his utique gauderet qui [illegible]. Gaudium enim Apostoli perfectio est populi. Ideo enim gaudet, quia [illegible] non est in eos [illegible] quos illum oportet gaudere.

Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas: non ut contristemini, sed ut sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis. Manifestum est, quia quando hoc affectu quis aliquem corripit, ut plus illi doleat [illegible] quam [illegible], non ut illum contristari corripit, sed ut salvetur illi, [illegible] diligit eum; qui enim non hoc affectu corripit fratrem, [illegible]. Sequitur enim: quod non condolet fratri. *Si quis autem contristavit me, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos.* Omnes hoc quasi dicit [illegible] partes in populo sunt, sicut in prima epistola memoravit. Hi ergo ex parte contristaverunt, quasi contristationem in errore fratris significat; sicut [illegible]. Hunc dicens incurrere peccantem, vel eum qui peccaverat: plus enim [illegible] tribulabantur, ut per hoc [illegible]. *Sufficit illi qui ejusmodi est objurgatio haec, quae fit a pluribus.* Magnum [illegible] tamen utique patitur, qui debitam animae gloriam videt amplius. *Ita ut e contrario magis donetis et consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est.* [illegible] propter causam salvationis posuit, quia poenitentia ejus [illegible] animi est. [illegible] correptio [illegible], profecto habet fructum. Denique in Regnorum libro historia, quia Achabum arguisset cum propheta commonitus [illegible] (III Reg. XXI); et David in causa Uriae [illegible] cognovit poenitentiam [illegible] (II Reg. XII). Ita et Apostolus illum, qui [illegible] habens [illegible] objurgatus et objectus dolentem consolari jubet [illegible] ne desperans de se, [illegible] dam tribulationem, quasi qui locum apud Deum jam non haberet. Hoc est, majore tristitia absorberi desperationem [illegible] graviter [illegible] mortis: haec enim vera poenitentia est, [illegible] et de [illegible] dolere [illegible]. *Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem. Ideo enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis.* [illegible] intelligi [illegible] Ecclesiasticam pertinent [illegible] contristavit [illegible] fratrem, in charitate [illegible]. Manifestum est [illegible], quod [illegible] ipse facit [illegible]. In prima epistola [illegible] ut [illegible] illum [illegible] vult [illegible] habere [illegible].

nem Ecclesiæ. Neque enim tanta in eis erat, quanta in Apostolo providentia, ut statim intelligerent faciendum esse quod dicebat Apostolus in causa hujus duntaxat, ideo obsecrat ut dimittant illi, significans Deum illi ignovisse, quia nihil sine Dei spiritu agebat Apostolus. (*Greg.*) Bene autem in visione Ezechielis (*Ezech.* XL) cum mensarum labia metiuntur, et mensura palmi dicitur, additur *unius*, ut ex doctorum prædicatione sicut unitas tenetur in fide, ita quoque mentium unitas servetur in opere, ne per opus bonum quod alter agit, alter ad discordiæ malum prorumpat. Ita enim bona facere opera debemus, ut per hæc quoque cum his cum quibus vivimus unanimitatem, in quantum recte possumus, conservemus, id est, non deserendo bonum, quod agimus, sed præveniendo bonis persuasionibus malum discordiæ quod timemus. Sic in suis operibus unitatem palmi custodiens Paulus discordiam generari prohibebat, cum quemdam jam lapsum atque ab Ecclesia abjectum, jam velle recipere Corinthios videret, dicens: *Si cui aliquid donastis, et ego, nam et ego si quid donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur a Satana.* Qui videlicet solet de bonis mala generare, et hoc quod per charitatem agitur, ad discordiam contrahere. Unde et mox de ipso subjecit dicens : *Non enim ignoramus cogitationes ejus.* Doctor autem qui per bona quæ prædicat in suis auditoribus rectam operationem format, si mentes operantium ad unanimitatem non ligat, in labiis, palmum habet, sed eam quæ dicta est, palmi unitatem non habet. *Nam et ego quod donavi, si quid donavi propter vos in persona Christi.* (Amb.) Hoc dicto gravat illos, quia si [*Al.* quasi] magister, petentibus discipulis donavit, cui voluerunt peccatum, quanto magis obaudire debent discipuli magistrum ? et ut ratum ei, cui donavit ostenderet apud Deum, ait, *in persona Christi* se donasse quod donavit, hoc est accepto tulisse Christum, cujus legatione fungebatur, ut factum Apostoli, factum sit Christi, sicut dixit : *quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo* (*Matth.* XVIII). Si vero huic pro quo petiverunt per Apostolum Christum ignovit, quanto magis huic jam ignotum erat, cui ut donent etiam ipse hortatur? *Ut non circumveniamur a Satana, non enim ignoramus cogitationes ejus.* Hoc dicit quod supra memoravi, quia consolatio debet subsequi fratrem delictum flentem, ne diu contristatus et contemptus a charitate Ecclesiæ, incipiat desperare de se ; et videns, qui semper in insidiis est subtilis diabolus, mentem ejus vilem effectam, accedat et suggerat ei, ut vel præsentibus fruatur, qui de spe futuri præmii dejectus est, et pereat frater possessus a diabolo, cui ad hoc pœnitentia data erat, ut conversus reformaret se, sicut dicit Ezechiel propheta : *Nolo mortem morientis, sed magis ut revertatur et vivat* (*Ezech.* XVIII) ; et iterum : *Convertantur*, inquit, *et replantabo eos* (*Ezech.* XXXII). [Greg.] Magna quippe arte magisterii ipsi est traditus coactus in pœnam, cui sponte est substractus in culpa, ut qui auctor fuerat ad vitium nequitiæ, ipse flagellum fieret disciplinæ. Qua tamen bene gesta pœnitentia, dum cognovisset Corinthios super eum jam misericorditer motos, ait : *Cui aliquid donastis, et ego. Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* Communionis itaque gratiam cogitans ait, *cui aliquid donastis et ego.* Ac si diceret, A bono vestro non dissentio, meum sit quidquid ipsi fecistis, atque mox subdidit, *et ego si quid donavi propter vos,* ac si diceret, vestris actibus bonum addidi, quidquid propter vos misericorditer feci, vestra ergo est utilitas, bonitas mea : mea utilitas bonitas vestra. Qui ipsam mox compagem cordium, in qua sic tenetur, adjungens subdidit, *in persona Christi* : cui, velut si dicere præsumamus. Quare te ita caute discipulis copulas? quare te vel illorum, vel illos tuis actibus tam sollicita mente conformas ? illico subjunxit, *ut non circumveniamur a Satana.* Cujus Satanæ [*Al.*, sagaces] insidias quam acuto sensu transfigat, insinuat subdens : *Non enim ignoramus cogitationes ejus*, ac si verbis aliis dicat : Acutæ auctore Domino sudes sumus, et nares Behemoth istius subtiliter circumspiciendo penetramus, ne hoc quod bene mens inchoat ipse in malitiæ finem convertat.

Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum; sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniam. (*Hier.*) Narrat Corinthiis quæ fecerit, quæ passus sit, et quomodo in cunctis agat gratias, ut sub exemplo sui, illos provocet ad certandum. Veni, inquit, Troadem, quæ prius Troja appellabatur, ut Evangelium Christi in Asia prædicarem. *Cumque ostium mihi apertum esset in Domino,* id est plurimi credidissent, sive per signa atque virtutes, quæ in me operabatur Deus, spes esset nascentis fidei, et in Domino succrescentis, *non habui requiem spiritui meo*, hoc est, speratam consolationem invenire non potui, eo quod Titum fratrem meum non invenerim, sive, quem ibi reperiendum putabam, sive quem ibi audieram degere, vel qui illuc venturum esse se dixerat. Quæ autem fuit tanta consolatio, et quæ requies spiritui in præsentia Titi, quem quia non invenit, valefaciens eis profectus est in Macedoniam ? Aliquoties diximus apostolum Paulum virum fuisse doctissimum et eruditum ad pedes Gamaliel, qui in apostolorum Actibus concionabatur, et dicit: *Et nunc quid habetis cum hominibus istis ? si enim a Deo est, stabit, si ex hominibus, destruetur* (*Act.* V). Cumque haberet sanctarum scientiam Scripturarum, et sermonis diversarumque linguarum gratiam possideret, unde ipse gloriatur in Domino et dicit : *Gratias Deo ago quod Dominum vestrum magis linguis loquor* (*I Cor.* XIV), divinorum sensum majestatem, digno non poterat Græci eloquii explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem sicut et B. Petrus Marcum, cujus Evangelium Petro narrante et illo scribente compositum est. Denique et duæ epistolæ quæ feruntur Petri, stylo inter se et

charitate discrepant, structuraque varientur, ex quo intelligimus, pro necessitate rerum diversis eum usum interpretibus. Ergo et Paulus apostolus contristatur quia prædicationis hoc inopportunitatem fistulam organumque per quod Christo caneret non invenerat, perrexitque in Macedoniam. Apparuerat enim ei vir Macedo, dicens : *Transiens adjuva nos* (*Act.* XVI), ut ibi inveniret Titum et visitaret fratres, vel persecutionibus prohiberetur. Potest et hoc aliter intelligi, ut (*Ambr.*) Troadem pervenisset ad prædicandum Evangelium Christi, et cum cœpisset prædicare, fuissentque qui caperent verbum fidei, sed quia solatium Titi defuit, intolerabilis erat labor perstrepentium causa. Quamvis enim quidam eorum aperuerant corda sua ad recipiendum sermonem Dei, tamen impudentia infidelium non minima existebat, insurgens in Apostolum zelo credentium, et hæc duo ab uno impleri non poterant, ut aut fideles instrueret, aut incredulis repugnaret, ideoque vale illis facto qui susceperant eum, profectus est in Macedoniam.

Deo autem gratias qui semper triumphat nos in Christo Jesu. Pro eo, quod est, triumphat de nobis, sive triumphum suum agit per nos, qui in alio loco dixerat : *Spectaculum facti sumus mundo, angelis, et hominibus. Nam cum venissem in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi foris pugnæ, intus timores. Sed qui consolatur humiles consolatus est nos Deus in adventu Titi ; non solum autem in adventu ejus, sed etiam in solatio* (*I Cor.* IV ; *II Cor.* VII). Ergo propterea vale faciens Trojanis, sive Troadensibus, profectus est in Macedoniam, ut inveniret ibi Titum et haberet interpretationis Evangelique solatium, quem intelligimus non ibi repertum, sed per tribulationes et persecutiones Apostoli supervenisse. Prius ergo quam veniret Titus multa perpessus, agit gratias omnipotenti Deo, in Christo Jesu, quem gentibus prædicabat : quod dignum se elegerit, in quo egerit triumphum Filii sui. Triumphus Dei est passio martyrum, in Christi nomine cruoris effusio, et inter tormenta lætitia, cum enim quis viderit tanta perseverantia stare martyres, atque torqueri, et in suis cruciatibus gloriari, odor notitiæ Dei disseminatur in gentes, et subit tacita cogitatio, quod nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderetur ; neque enim delicata et divitiis studens ac secura confessio est, sed in carceribus, in plagis, in persecutionibus, in fame, et nuditate, et siti hic triumphus est, apostolorumque victoria. Sed poterat audiens respondere, quomodo ergo non omnes crediderunt? postquam ergo interroget, solvit, et juxta morem suum quidquid alius objicere potest antequam objiciatur edisserit. *Et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco : Quia bonus Christi odor sumus Deo in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt : Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam* (*Hieron.*). Et est sensus, nomine Christi in omni loco, bonus odor sumus Deo, et prædicationis nostræ longe lateque sparsit fragrantiam : sed quia homines [illegible] non necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli supplicio mancipentur ; illis odor noster, qui per se bonus est, virtute eorum et vitio qui suscipiunt, sive non suscipiunt, in vitam transit, aut in mortem : ut qui crediderint salvi fiant, qui non crediderint pereant (*Ambr.*). Odor notitiæ Dei in Christo et per Christum est. Odorem autem ideirco dixit, quia sunt quædam res, quas cum non videmus, per odorem tamen cognoscuntur, et intelligitur in loco aliquo esse, quod non videtur, ita et Deus, quia invisibilis est, per Christum se voluit intelligi, ut prædicatio Christi, quæ ubique invisibiliter, sicut ad nares odor, ita ad aures pervenit, Deum Patrem insinuaret creaturæ, et Filium ejus unigenitum, cujus rei legatione fungentes apostoli (sicut dixit Dominus ad Deum, Filius ad Patrem, Sicut me misisti in hunc mundum, ita et ego misi eos in hunc mundum) odorem notitiæ Dei et Christi per signa et prodigia manifestarent. Vera enim de Deo et Christo prædicatio virtutis testimonio probatur, quæ ideo in odore significata est, quia sicut Deus non videtur, per hanc, quæ invisibiliter operatur, in apostolis esse intelligitur ut veritas doctrinæ manifestaretur. Qui ergo recte invenit Christum, bonus odor est Deo, laude dignus in eo qui credit, nec vituperabilis in illo qui non credit ; qui vero non recte asserit Christum, malus odor est Deo tam in his qui salvi sunt, quam in illis qui [illegible], pro utrisque enim reus erit ; qui [illegible] videtur non credere, quia perversum est quod audit, et qui credit, male credit. Apostolus ergo rationem legis locutus est, ut sicut in lege qui hostias [illegible] recto offerebat, bonus odor erat Deo et acceptabilis, ita et nunc prædicationis vis doctrinæ odorem præstat fragrantem Deo. Quam ob causam auxilio suo [illegible] præstitit Deus apostolis, ut verba cognitionis ejus infunderent gentibus universis, sive Judæis, sive gentilibus, addito hoc sacramento nativitatis Domini Jesu secundum voluntatem Dei et patris ejus in unitate fidei salutem ad salutem credentium, et perditionem diffidentium. *Aliis* inquit *quidem odor mortis in mortem* ; hoc dicit, quia incredulis prædicatio crucis Christi odor mortis est ; audientes enim verbum Dei ac [illegible], pereunt, ex quo [illegible] mors, et [illegible] perfidiam illorum fuit. *Aliis autem odor vitæ ad vitam* : verum est quia fidei nostræ notitia Dei [illegible] est salutis æternæ, et [illegible] fidem [illegible] continet [illegible]. Sive ergo in his qui pereunt, sive in his qui salvi fiunt, Christi bonus odor Deo erant apostoli, quia fideliter prædicabant ; sed etiam non credebant, ipsi sibi [illegible]. Hic, sicut dixit Dominus ad Ezechiel prophetam : *Tu speculator*, si [illegible], [illegible] animam [illegible], [illegible] perditionem illorum (*Hieron.*). Nam bonus odor est [illegible] tutis, Paulo attestante qui ait : odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bo-

nus odor sumus Deo, ita e contrario fetor ex vitio. Radix enim omnium malorum est cupiditas, et quia quodlibet malum per avaritiam gignitur, dignum est, ut domus avaritiæ in fetore construatur. felices qui bono odore vivunt, quid autem infelicius illis qui bono odore moriuntur? (*Aug.*) Et quis est, ait aliquis, quem bonus odor occidit? hoc est, quod ait Apostolus, et ad hæc quis idoneus? Quomodo ea fecit Deus miris modis, ut bono odore et boni vivant et mali moriantur: Paulum apostolum bene agentem, bene viventem, justitiam verbo prædicantem, opere demonstrantem, doctorem mirabilem, fidelem dispensatorem fama usquequaque disseminabat, quidam diligebant, quidam invidebant. Amasti bene agentem, vixisti bono odore, invidisti bene agenti, mortuus es bono odore: ecce unde gratias agit miles acerrimus, et defensor invictissimus gratiæ. Ecce unde gratias agit, quia Christi bonus odor sunt apostoli Deo, et in his qui salvi fiunt gratia ejus, et in his qui pereunt judicio ejus. Sed ut minus succenseatur hoc parum intelligentibus, ipse admonet et dicit:

Et ad hæc quis tam idoneus? non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur. (Amb.) Pseudoapostolos tangit hic versus qui corrupta doctrina verba Dei per malam interpretationem adulterabant, tollentes divinum sensum ponebant humanum; ex quibus quidam zelum habentes traditionis Judaicæ, nec de Christo bene docebant, ideo minus idoneos hos dicit: apostolos autem sinceriter prædicasse, sicut ex Deo datum est, ante Deum, id est, quomodo Deus dedit, ipso teste, in Christo loquebantur, non suam quærentes gloriam, sed Dei. Hoc est in Christo loqui ejus honorem, et potentiam prædicare, (*Hier.*) quia difficile dignus præco virtutum Christi inveniri potest, qui in annuntiandis illis non suam quærat gloriam [a] quem prædicat; in eo autem quod negat non se esse, sicut multos, qui venditant verbum Dei, ostendit esse quamplurimos qui quæstum putant esse pietatem, turpis lucri gratia omnia faciunt, qui devorant domus viduarum, se autem ex sinceritate quasi missum a Deo, et præsente eo qui se miserit omnia in Christo, et pro Christo loqui, ut causa prædicationis Dei triumphus Christi ejusque sit gloria. Et notandum quod mysterium Trinitatis in hujus capituli fine monstretur. Ex Deo enim in Spiritu sancto, coram Deo Patre in Christo loquimur. (*Greg.*) Adulter quippe in carnali coitu, non prole, sed voluptate tenetur, et perversus quisque ac vanæ gloriæ serviens recte adulterari verbum Dei dicitur, quia per sacrum eloquium non Deo filios gignere, sed suam scientiam desiderat ostendere. Quem enim libido gloriæ ad loquendum trahit, voluptati magis, quam generationi operam impendit. Adulterare namque est verbum Dei, aut aliter sentire de illo, quam est, aut ex eo non spiritales fructus, sed adulterinos fetus quærere laudis humanæ, ex sinceritate vero loqui est nihil in eloquio extra quam oportet acquirere. Sicut ex Deo autem loquitur, qui scit non se a se habere, sed ex Deo accepisse, quod dicit: coram Deo vero loquitur qui in omni quod dicit, non humanos favores appetit, sed omnipotentis Dei præsentiæ intendit, non suam, sed auctoris gloriam requirit. Qui autem scit quid est ex Deo se accepisse, quod et tamen dicendo propriam gloriam quærit, sicut ex Deo loquitur, sed non coram Deo, quia eum quem cordi suo non proponit cum prædicat, quasi absentem putat. Sed sancti viri et ex Deo loquuntur et coram Deo, quia et ab eo se sciunt habere quod dicant et ipsum suis sermonibus adesse judicem, auditoremque considerant. Unde fit ut cum se a proximis despici agnoscunt, suaque dicta vitæ audientium non prodesse, abscondunt quantæ virtutes sunt, ne si secretum cordis inutiliter sermo prolatus aperiat, ad inanem gloriam prorumpat.

CAPUT III.

Ostendit Apostolus se commendatione hominis non egere, nec eam quærere. Commendat ministros Christi Ecclesiæ quantum ad officii dignitatem et cognitionis excellentiam.

Incipimus iterum nosmetipsos commendare. (Amb.) Quoniam pseudoapostolos notat, prava eorum commendata designans, se autem verum prædicatorem testatur, videtur iterum commendare se, sicut in prima Epistola, et ne hoc versutia aliqua terrestris lucri gratia facere videretur, adjecit: *Nunquid egemus, sicut quidam, commendatitiis Epistolis ad vos, aut ex vobis.* Hæc dicens et suum sensum purgat, et adhuc pseudoapostolos notat, quos proprii honoris et quæstus causa circuire ecclesias probat, ad auferendam, non ad tribuendam salutem. Ex his erant quibus dicit Dominus: *Comeditis domus viduarum et pupillorum, oratione longa orantes, propterea accipietis majus judicium* (*Matth.* XXIII), hic enim et res eorum non tangebat, et veritate doctrinæ animas eorum salvabat; non ergo scandaliter, sed spiritaliter se commendabat ad profectum salutis illorum, ut hoc de illo crederent, quod erat: quia qui de bono male sentit peccat, ac per hoc commendatio hæc istis magis proficit. *Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris.* Epistola salutis indicium est, recte ergo ait quia salus Corinthiorum in corde erat apostoli et eorum qui cum illo erant; semper enim de salute eorum cogitabat. Cum ergo in corde sunt apostoli et eorum qui cum ipso erant, Epistola sunt scripta in cordibus eorum, quia qui semper alicujus memor est, scriptus est in animo ejus. *Quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus: manifestati quoniam Epistola estis Christi ministrata a nobis.* Apertum est qui cum dicuntur Christiani, Epistola Christi sunt, indicantes salutem quam dedit Deus in Christo omnibus hominibus, scribentibus apostolis: dum enim docent, scribunt. *Et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi.* Quoniam quæ promissa sunt æterna sunt, idcirco Deo spiritu scripta dicuntur, qui semper est, temporalia autem atramento, quod obsolescit,

[a] Hic deesse videtur membrum phrasis hujusmodi: *Potius quam gloriam ejus*... EDIT.

et perdit memoriam. *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Nunc legem veterem pulsat, quae primum data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte a Moyse; nova autem lex in animo scribitur, hoc est in corde, non per atramentum, sed per Spiritum; quia fides aeterna manet, ab Spiritu scribitur ut maneat; vetera autem praecepta, deficiente mundo, cessabunt. Quomodo ergo differt lex a lege, ita differunt dispensatores illius legis a dispensatoribus legis fidei.

Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Quanta dignitas sit in apostolis manifestat, cum dicit: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum,* ut ostendat veteres non hanc habuisse fiduciam ad Deum, quia minor fuit administratio. *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi a nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non littera, sed spiritu; littera enim occidit, spiritus autem vivificat.* Quamvis praeferat apostolicam dignitatem, in Dei tamen laudes prorumpit, non istud meriti humanis ascribens, sed ejus gratiae qui dignatus est pro vita humana salutarem praedicationem ordinare, quae, quos lex vetus reos tenebat, salvaret, data remissione peccatorum per Christum Dominum nostrum. Litterae enim ad hoc datae sunt Moysi, ut contemnentes legem occideret, secundum jus naturae; Spiritus autem, id est, lex fidei, quae non scribitur, sed animo continetur, vivificat reos mortis, convertentes tamen se, ut justificati de caetero non peccent. Recte ergo data lex fuerat, ut timor esset peccandi, sed quia fragile est genus humanum, misericordia Dei data est in praedicatione apostolis, ut donato peccato evaderent mortem, credentes in Christo. Haec est praedicatio Novi Testamenti, quod promiserat Deus per prophetas. Doctor quoque gentium non ignorans idoneum se factum ministerio Novi Testamenti, non suo merito, nec sudore, sed Dei miseratione praedicat. [illegible] *Non quod idonei simus,* inquit, *idonei cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est,* quod minus Latine, sed expressius dici potest, idoneitas nostra ex Deo est. Denique sequitur: *qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti.* In tantum autem universa quae ad salutem pertinent apostoli sibimet a Domino largita sentiebant, ut ipsam quoque fidem praestari sibi a Domino postularent dicentes: *Adauge nobis fidem* (*Luc.* XVII), plenitudinem ejus, non libero arbitrio praesumentes, sed Dei sibi credentes munere conferendam. [illegible] Lex enim tantummodo lecta, et non intellecta vel non impleta, utique occidit; tunc enim appellatur littera. Spiritus autem vivificat, quia plenitudo legis est charitas, quae diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *Quod si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus,* [illegible] *ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus,* [illegible] Manifestum est majorem gradum esse legis fidei,

quam legis Moysi [illegible] Moysi [illegible] mortis, ergo quia [illegible] lex fidei, quae [illegible] sed et justificationis, data est. [illegible] Moysi [illegible] tabulis [illegible] (*Exod.* XXXIV) [illegible] peccatores [illegible] per legem Spiritus [illegible] justi, digni sunt [illegible] gloriam Dei [illegible] in monte Petrus et Joannes et Jacob gloriam Christi (*Matth.* XVII). [illegible] Cur ministratio mortis dicitur [illegible] *peccatum ut appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem* (*Rom.* VII) [illegible] ipsa praedicatione Evangelii dictum est: *Christi bonus odor sumus in his qui salvi fiunt et in his qui pereunt, aliis quidem odor vitae ad vitam, aliis autem odor mortis ad mortem.* Ad Judaeos enim dicta est lex ministratio mortis, ad quos et in lapide scripta est [illegible] non ad eos qui legem per charitatem implent; *plenitudo enim legis charitas;* qui enim diligit alterum, legem implevit; nam *non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis,* et si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, *diliges proximum tuum sicut teipsum* (*Rom.* XIII). [illegible] littera occidit, spiritus autem vivificat. [illegible]

est ministratio Spiritus, utique vivificantis, ut a prævaricationis morte surgamus et justitiam non rei legamus in tabulis, sed liberi et in cordibus et in moribus habeamus, hoc est, Testamentum Novum distans a Vetere, quod ibi vetus homo formidinis coarctetur angustiis, hic novus homo spatiatur latitudine charitatis. Quod autem dictum est de ministro Veteris Testamenti Moyse, quod non poterant intendere filii Israel in faciem ejus, propter gloriam vultus ejus, signum erat, quod in lege Christum intellecturi non erant, et ideo velamen in faciem Moysi ad ipsos positum erat, ut non intenderent, sicut scriptum est, filii Israel usque in finem; finis autem legis quis est? ad hoc non ego, sed Apostolus ipse respondeat: *Finis enim legis,* inquit, *Christus ad justitiam omni credenti* (*Rom.* X): finis perficiens non interficiens. Finis quippe dicitur propter quem fiunt omnia, quæcunque alio fiunt officio: nam inter officium et finem hoc distat, quod officium est in eis quæ facere debemus, finis propter quem facimus, quod utique illa omnia propter Christum fiebant, quem filii Israel in eis quæ fiebant, non intelligebant. Hoc significabat velamen quod eos utique usque in finem non sinebat intendere, id est, usque ad faciem Moysi, quæ significabat Christum. Sed ideo dictum est quod evacuetur hæc gloria, quod omnes umbræ significantes evacuantur cum res quæ significatur advenerit. Quemadmodum enim scientia, quæ nunc est evacuabitur, sicut idem dicit Apostolus, cum venerit illa, quam dicit, facie ad faciem (*I Cor.* VIII): sic et ista, quæ in umbris tradita erant Judæis in Vetere Testamento, necesse fuit evacuari revelatione Testamenti Novi. Nec sane omnes in illo populo non intelligebant Christum per illas umbras Testamenti Veteris figuratum, neque enim ipse Moyses et cæteri prophetæ non intelligebant, qui eum cæteris prænuntiabant. *Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam.* (Ambr.) Manifestum est non esse factum gloriosum, quod visum est in vultu Moysi gloriosum: quando enim nulli profuit gloria vultus ejus, non habuit fructum gloriæ, sed magis obfuit, licet non suo vitio, sed peccantium, tamen in hac parte gloria non est; illa est autem magis gloria quæ abundat in gratia, ut purificati homines dono Dei abstersa caligine possint videre gloriam Christi. *Si enim quod evacuatur per gloriam est, multo magis quod manet in gloria est.* Non negat gloriam fuisse in lege, vel in vultu Moysi, sed non permansit in Moyse quia figura erat quæ apparuit; veritas manet semper, ut quantum interest inter imaginem et veritatem, tantum intersit inter gloriam vultus Moysi et gloriam Christi. Ideo supra dixit *propter excellentem gloriam:* illa enim tanta erat gloria, quanta debuit credi servo; hæc vero tanta, quanta est genitoris ejus, quia *Dominus Jesus in gloria est Dei Patris:* sicut enim vespere stellæ gloriosæ sunt, oriente autem sole evacuatur earum claritas, ita et Moysi gloria evacuatur apparente gloria Christi. *Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur.* Spem habere nos dicit videndi gloriam, non ta-

A lem qualis fuit in vultu Moysi, sed eam quam viderunt tres apostoli in monte, revelante se Domino; hinc igitur conjicere debemus quantum nobis contulerit divina clementia, quantumque nos superioris gratiæ dono ditare dignata est quam dederat Judæis. Judæi ergo, cum minor esset gloria vultus Moysi, eam speculari non poterant: nos vero non Moysi gloriam quæ inferior est, sed excellentem Salvatoris gloriam visuros nos credimus. Judæi ergo servi gloriam non meruerunt videre, nos autem Domini communis gloriam sumus visuri, ideoque et nos vicem reddere in quantum possumus, debemus benevolentiæ Dei, ut propensiores simus in ejus amore, qui nobis fiduciam dedit, abluens nos a peccatis, videndi gloriam Dei. Nunc itaque opus est ut crescat in nobis fidu-
B cia bonis actibus parata, tantum enim videbimus quantum credimus. *Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quæ evacuatur.* Quoniam digni facti sumus per gratiam Dei videre gloriam Christi, idcirco *et non sicut Moyses,* ait, *ponebat velamen super faciem suam, ne intuerentur filii Israel,* ideo ponebat velamen, quoniam splendorem vultus ejus ferre non poterant causa peccati, quo sublato potestas datur videndi gloriam Dei usque ad finem ejus, quia tam diu non revelatur, donec relicta lege convertantur ad gratiam fidei, et sic evacuatur; accedente autem dignitate per fidem evacuatur indignitas. *Sed obtusi sunt sensus eorum usque in hodiernum diem.* Tandiu obtusos dicit, quandiu non credunt; quæ
C obtusio infidelitatis causa obvenit, ideo conversis ad fidem acuitur acies mentis ut videant divini luminis splendorem. *Idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur.* Obtusio, ait, hæc in lectione Exodi manet, quandiu credunt, non enim revelatur nisi credant. In Christo enim evacuatur, hoc est, per fidem Christi auferetur velamen: amoto enim delicto incipient videre quod, obstante peccato, videre non poterant. *Sed usque in hodiernum diem cum legitur Moyses velamen est positum super cor eorum.* Manifestum est, quia cum legitur hæc pars legis, sententia illorum recitatur qui sunt sub lege. (*Greg.*) Unde in Job scriptum est: *Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc* (*Job.* I). Redemptoris mater juxta
D carnem Synagoga existit, ex qua ad nos per corpus visibilis processit: sed hunc intra se tegmine litteræ adopertum tenuit, dum ad spiritalem ejus intelligentiam oculos aperire neglexit; hunc quia in carne humani corporis latentem videre Deum noluit, quasi in divinitate nudum conspicere contempsit. Sed nudus de utero matris exiit, quia a Synagogæ carne prodiens conspicuus ad gentes venit. Quod bene Joseph relicto pallio fugiente signatum est: dum enim mulier adultera male illo uti voluisset, relicto pallio fugit foras, quia dum synagoga Dominum purum hominem credens quasi adulterino complexu constringere voluit, ipse tegmen litteræ ejus oculis reliquit, et ad cognoscendam divinitatis suæ potentiam con-

spicuum se gentibus prodant. Unde et Paulus dicit: *Usque hodie, dum legitur Moyses, velamen est super cor eorum*, quia videlicet adultera mulier apud semetipsam pallium tenuit, et quem male tenebat, nudum amisit. Quia ergo a Synagoga velamine fidei gentium conspicuus apparuit, ex utero matris nudus exiit.

Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Ambr.: Converti ad Dominum, hoc est, credere in Christum, ut agnoscens Dominum veniam mereatur accipere, hoc est, auferri velamen, sententiam evacuari, qua tenebatur reus sub lege.

Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Quoniam Deus spiritus est, per Christum legem dedit spiritus, non litteris utique scriptam, sed per fidem animis infusam, non quae visibilia doceat, sed invisibilia credi suadeat, quae animus spiritaliter colligit, non quae oculus cernat; haec lex dat libertatem, solam fidem poscens, ut quia quae non videt credit, de conditione servi mereatur. Sed nulla est libertas in culpa, quia scriptum est, ubi spiritus Domini, ibi libertas. *Nos vero omnes, revelata facie, gloriam Dei speculantes, in eamdem imaginem transformamur, a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu.* Nos dicit omnes, qui libertatem sumus consecuti dono gratiae Dei, gloriam Domini per fidem speculantes, ad eamdem imaginem transformari, quam speramus, id est, ut similes inveniamur transacta hac vita imagini gloriae Christi, sicut dicit Joannes apostolus: *Scimus*, inquit, *quia cum apparuerit, similes ei erimus* (*I Joan.* III). *A gloria in gloriam, sicut a Domini spiritu*, id est sublati beneficio Dei gloriae Moysi quam reatus causa cernere nequibamus, transformamur ad gloriam, quam credimus dari nobis a Domini Spiritu; tantum enim dabitur gloriae, quantum dignum est dare Deum per spiritum suum. Ideo enim dixit, *sicut a Domini spiritu*, ut ostenderet talem gloriam dari, quae sublimitati congruat dantis. Moysis enim gloria nec tanta fuit, nec perennis, pro modo enim legis et gloriam percepit; ita et pro modo legis fidei, in qua spiritus Dei est, dabitur gloria credentibus: tantum enim concessit Deus fidelibus, ut Spiritum suum det eis, pignus illius gloriae quam promisit. (Hier.) *Videmus nunc*, inquit, *per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem* (*I Cor.* XIII). Quod sit hoc speculum, et quid sit si quaeramus, profecto illud occurrit, quod speculi nisi imago non cernitur, hoc ergo facere conati sumus, ut per hanc imaginem quod nos sumus videremus utcunque a quo facti sumus, tanquam per speculum. Hoc significat etiam illud quod ait idem apostolus: *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes in eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam tanquam a Domini spiritu.* Speculantes dixit, per speculum videntes, non de specula prospicientes, quod in Graeca lingua non est ambiguum, unde in Latinam linguam translatae apostolicae litterae; ibi quippe speculum ubi apparent imagines rerum, ab specula de cujus altitudine longius aliquid intuemur, etiam sono verbi distat, et omnino utrumque apparet Apostolum ab speculo non ab specula dixisse, *gloriam Domini speculantes*. Quod vero ait, *in eamdem imaginem transformamur*, utique imaginem Dei vult intelligi, eamdem dicens, istam ipsam scilicet, id est, quam speculamur, quia eadem imago est et gloria Dei, sicut alibi dicit (*I Cor.* XI): *Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei.* Transformamur ergo dixit de forma in formam, mutamur atque transimus de forma obscura in formam lucidam, quia et ipsa obscura imago Dei est, et si imago, profecto etiam gloria in qua homines creati sumus praestantes caeteris animalibus. De ipsa quippe natura humana dictum est: *Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei*, quae natura in rebus creatis excellentissima cum a suo Creatore ab impietate justificatur, a deformi forma formosam transformatur in formam; est quippe et in ipsa impietate quanto magis damnabile vitium, tanto certius natura laudabilis, et propter hoc addidit, *de gloria in gloriam*, de gloria creationis in gloriam justificationis. Quamvis possit hoc et aliis modis intelligi, quod dictum est *de gloria in gloriam*; de gloria fidei in gloriam speciei, de gloria, qua filii Dei sumus, in gloriam qua similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est. Quod vero adjunxit, *tanquam a Domini spiritu*, ostendit gratia Dei nobis conferri tam optabilis transformationis bonum. Verum haec hujus imaginis est quaedam quae futura perfectio ad hanc consequendam nos erudit. Magisterium fidei Christianae, pietatisque doctrina, ut revelata facie a legis velamine, quod est umbra futurorum, gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformemur, de gloria in gloriam tanquam a Domini spiritu. In qua enim facie velamen habent Judaei, nos conspicimus Christum, quoniam cum transierit quisque ad Christum, auferetur velamen, et nos facie revelata in eamdem imaginem transformamur. Apertissime autem dicit, *velamen super cor eorum positum est*. Ibi est igitur facies, qua revelata nunc in fide, quamvis per speculum et in aenigmate, contuemur; tunc autem facie ad faciem.

CAPUT IV.

Commendat Apostolus ministerium Novi Testamenti, et quantum sit necessarium hoc et quomodo ad hoc [illegible].

Ideo habentes hanc administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus. (Ambr.) Tantum opus dicit administrationis hujus, ut non deficiant in pressuris contristatione, sed promissionum solatio. Unde superius dixit, multa fiducia utimur; fidentes enim in his quae promissa sunt, quidquid adversum acciderit, tolerant. Quod non humanis meritis deputat, sed misericordiae Dei, quae homines primo abluit, deinde justificat, adoptans filios Deo, ut donet eis gloriam similem gloriae Filii proprii Dei. Sed consecuti sumus [illegible] ut illius gloria

dignus sit homo, omnia turpia et polluta quæ fieri et cogitari possunt, amovenda docet, ut non solum de opere, sed et de cogitatione pellantur. Invitantis verba sunt, sub sua enim et suorum persona ad meliorem vitam hortatur propter suprædicta vitia, quæ in his sæpe reprehendit : possunt et hæc occulta dedecoris esse, quæ pravo sensu ad prædicandum meditantur, ut fallant, unde subjecit : *Non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei.* Ad dedecus enim et deformationem ejus proficit, qui subdola mente confringit doctrinam ad decipiendum corda simplicium : turpis enim invenietur in die judicii Dei; astutia enim malæ mentis, ut id quod sibi libitum est expleat, verba Dei adulterat, ut sensum invertat. Adulterare est autem verum sensum per falsum velle excludere. *Sed in manifestatione veritatis, commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.* Hoc dicit quia in prædicatione evangelica nulli se fecit suspectum, addens amplius, cum dicit *coram Deo*, ut hoc ipsum non solum hominibus manifestum probet, sed etiam Deo, cui nihil occultum est; testimonium ergo Dei implorat, ut vel ipsi credatur quia ita prædicat sicut datum est ab auctore, et Deus hoc mundo testis est, dum dat signa et prodigia fieri per manus ejus. *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt.* Verum est, quia increduli non vident perfidia obcæcantes splendorem virtutis Dei, velamen enim est super cor eorum, et obtusio infidelitatis, Judæis maxime. *In quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Evangelii, gloria Christi, qui est imago Dei.* Deum dicit sæcularium hominum, quia malevoli sunt erga fidem Christi, sensus obcæcare ut non videant veritatem Evangelii majestatis Christi, hoc ergo illis præstat quod volunt. Quia enim malevoli sunt homines, et non intelligentes, verum dicunt esse falsum, in eo ipso adjuvantur ne possint credere quod volunt, Christum autem, cum sit imago Dei, corporeum tantum asserunt, relinquentes gesta ejus, solius carnis faciunt mentionem; de quibus dixit Isaias : *Obcæcavit oculos eorum ne videant et ne audiant auribus usque in hodiernum diem (Isa.* VI). [*Aug.*] Quam quidem sententiam plerique nostrum ita distinguunt, ut Deum verum dicant excæcasse infidelium mentes; cum enim legerint *in quibus Deus*, suspendunt pronuntiationem, ac tunc inferunt, *sæculi hujus, excæcavit mentes infidelium,* quia etsi ita non distinguas, sed exponendi gratia ita verborum ordinem mutes, *in quibus Deus excæcavit mentes infidelium sæculi hujus.* Item qui in illa distinctione sensus elucet; potest enim etiam talis operatio qua excæcantur mentes infidelium secundum quemdam modum pertinere ad verum Deum, quod non facit malitia, sed justitia, sicut idem Paulus alibi dicit (*Rom.* III) : *Nunquid iniquus Deus, qui infert iram?* præcedit enim aliquid occultum in occultis ubi Deus agit justissimum examen judicii sui, ut quorumdam mentes excæcentur, quorumdam illuminentur, cui verissime dictum est : *Judicia tua abyssus multa (Psal.* XXXV).

Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum. (*Amb.*) Hoc est, non nostram gloriam annuntiamus, ne quis nos dicat propter nos ipsos evangelizare, ut nobis proficiat forte ad tempus, sed Jesum Dominum nostrum annuntiamus, subjicientes nos virtuti majestatique ejus. Quando ergo nullum concutimus, nullum gravamus, et Christum Dominum nostrum fatemur, quid est ut elati judicemur, quasi pro nostra propria utilitate prædicare, ut gloriosi appareamus?

Nos autem servos vestros per Jesum. In tantum se servum Christi esse probat, ut jubente ipso, ministrum se horum in prædicatione testetur, ut pro utilitate horum subjecti sint in ministerio Evangelii, servos ergo dicens ministros significat, sed ut humiliter loqueretur, sic dixit, ut vere ostenderet non ad suam gloriam prædicari a se Evangelium, sed ad claritatem Domini Christi, cui obedit, cui servit, sicut ipse Dominus ait (*Luc.* XXII) : *Ego sum in medio vestrum non ut ministrer, sed ut ministrem,* non merito horum quibus ministrat, sed propter imperium Domini. (*Greg.*) In sublimi quippe humiles ponuntur, quia cum se ex humilitate substernunt, alto mentis judicio cuncta temporalia mente transeunt; cumque indignos se in omnibus æstimant, rectæ cogitationis examine hujus mundi gloriam transcendentes calcant. Videamus humilem Paulum, ecce discipulis dicit : *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Christum.* Videamus hunc humilem positum in sublimi, nam ait : *An nescitis quia angelos judicabimus?* (*I Cor.* VI.) Et rursum : *Conresuscitavit et consedere nos fecit in cœlestibus* (*Ephes.* II). Fortasse hunc exterius tunc catena religabat, mente tamen positus sublimibus fuerat, qui jam per spei suæ certitudinem in cœlestibus sedebat. Sancti itaque viri foris despecti sunt, et velut indigni omnia tolerant, sed dignos se supernis sedibus confitentes, æternitatis gloriam cum certitudine exspectant, cumque laborant foris adversitate persecutionis, ad munitam recurrunt intrinsecus arcem mentis, et inde cuncta sub se respiciunt inter quæ transire corporaliter etiam semetipsos cernunt.

Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ charitatis Dei in facie Christi Jesu. (*Ambr.*) Hoc dicit, quia misericordia Dei factum est, ut nos, inquit, qui fuimus incredibiles in ignorantia, hoc est in tenebris, per nos daret Deus lumen cæteris gentibus. Vide quantum se adhuc humiliat ut Dei solius et Christi gloriam præferat : illuminantur enim ut cognitionem habeant gloriæ Dei per Christum, ideo gloriæ Dei ait cognitionem, id est, non Dei solius, sed et Christi qui est gloria ejus, ut significaret non Deum solum cognosci, sed et opera ejus, et misericordiam, et providentiam qua et condidit et salvavit

genus humanum. Lux in Christo per gloriam virtutis suæ. (Aug.) Quam etiam stultitiæ verbositatem assignat quod tenebras dixerit sine initio semper fuisse, lucem vero initium sumpsisse de tenebris, quasi legerit in eo libro cui calumniatur tenebras sempiternas, cum scriptum sit: *In principio creavit Deus cælum et terram. Terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebræ erant super abyssum* (Gen. I); ex illo ergo tenebræ esse cœperunt, ex quo condita moles cœli esse cœpit et terræ, antequam facta lux esset, qua illuminaretur quod ante lucem fuerat tenebrosum. Quid autem inconveniens si mundanæ materiæ fuerant tenebrosa primordia ut accedente luce melius quod factum est redderetur, et tanquam proficientis hominis, quod postea futurum erat, hoc modo significaretur affectio. Porro si huic displicet lucem initium sumpsisse de tenebris, eidem Apostolus hoc dicat, qui scribens ad fideles ait: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. V). Quis enim hoc fecit, nisi ille qui, cum tenebræ essent super abyssum, dixit: *Fiat lux, et facta est lux.* Quod apertius alio loco idem apostolus Paulus expressit, dicens: *Deus qui dixit de tenebris lucem clarescere, claruit in cordibus nostris.*

Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei et non ex nobis. (Ambr.) Thesaurum sacramentum significavit Dei in Christo, quod credentibus manifestatur, incredulis vero quodam velamine tectum est, quia sicut thesaurus in occulto ponitur, ita et sacramentum Dei intra hominem, id est in corde humano absconditum. Hunc ergo thesaurum in animo et corpore dicit esse a Deo datum, ut eminentia virtutis ejus appareat per homines prædicatores duntaxat, ut reconcilietur omnis lingua Creatori suo, non ad honorificentiam hominum, sed Dei, qui se manifestat per homines. Qui cum humiles et imperiti essent, acceperunt potestatem a Deo, et loquendi magnalia et agendi. Fictilia ergo vasa dicens, infirmitatem naturæ significat, quæ nihil potest, nisi a Deo acceperit virtutem, ut ad laudem suam Deus per hæc se prædicet, quæ infirma sunt, ut gloria illi detur, non homini qui ex luto fictus est. (Greg.) Has in se Paulus scientiæ divitias contemplatus, et contemplationem suam consideratione humanæ fragilitatis humilians ait: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Multas itaque apud nos divitias reperimus, cum donante abundantius intelligentiæ sacra eloquia investigando percepimus, atque in his plura, nos tamen sibimet diversa sentimus. Non est autem secura facilitas in divinis paginis, vel fortia, sed multa cognoscere, sed cognita custodire. Nam qui bene intelligit, quid intelligendo debeat agnoscit: quanto enim intellectu latius extenditur, tanto ad exponenda opera arctius ligatur. Unde in Evangelio veritas dicit: *Cui multum datum est, multum quæretur ab eo, et cui commendaverunt multum, plus repetent ab eo* (Luc. XII). Deputemus igitur intelligentiam nostram quasi pecuniam mutuam, quo plus reddi, creditur ex benigni-

tate, eo laboriosius [illegible] in opere, et [illegible] intelligentiæ accepta [illegible] ad usuras [illegible] tribuatur.

In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Nunc ostendit propter quod [illegible] prædicatores, quia semper illis in adversitatibus adest Deus. *Non perimur*, ait, [illegible] hoc est, quia permittit Deus [illegible] credamus [illegible] Deus. *Persecutionem patimur, sed non derelinquimur.* Veruntamen quamquam [illegible] Deus [illegible] (Ambr.) Id est, [illegible] Deo [illegible] adjutorio Dei [illegible] Denique Paulus et Silas cum [illegible] hymnum canebant Deo (Act. XVI). [illegible] *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu in corporibus nostris manifestetur.* [illegible] quia in martyribus Christianis [illegible] in his qui pro fide patiuntur [illegible] Christi [illegible] in corpore eorum [illegible] quam promisit Christus. Unde alio loco dicit (II Cor. XII): [illegible] et iterum (Act. XIV): *Per tribulationes multas oportet nos intrare in regnum Dei.*

Semper enim nos qui vivimus in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Apertius est quod dicit, quia ideo, inquit, in mortem tradi propter Jesum non recusamus, cum possimus vivere, ut vita quam recepit a mortuis Christus, hac mortali carni nostræ promittitur, hoc est, [illegible] propter resurrectionem promissam. *Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.* Hoc dicit, quia pro salute eorum morti subjiciebantur; [illegible] tam a Judæis quam a gentilibus usque ad mortem. *Habentes autem eumdem spiritum fidei*, hoc est, communem spiritum per quem [illegible] fides, habemus [illegible] tanta patiebantur mala [illegible] *Sicut scriptum est* (Psal. CXV): *Credidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur.* [illegible] ut ostenderet se [illegible] futuram resurrectionem. [illegible] vita [illegible] Sumus ergo [illegible] [illegible] spiritum [illegible] sed quia illis futura [illegible]

nobis annuntiatur, et tempore Veteris Testamenti A velabatur, quæ tempore Novi Testamenti revelabitur, ideo ejus sacramenta variata sunt, ut alia essent in Veteri Testamento, alia in Novo, cum fides ipsa varia non sit. Beatus apostolus Paulus adhibuit testimonium de Scripturis, in quo nobis gloriam martyrum commendavit. *Propter quod scriptum est*, inquit, *credidi propter quod locutus sum ; et nos credimus propter quod et loquimur*. Si enim tantummodo credidissent, et non loquerentur, non paterentur, credendo apprehenderunt et loquendo invenerunt mortem : sed mortem in qua corpus corruptibile seminaretur, et incorruptio meteretur, istum sensum, id est quod credimus, propter quod et loquimur, alio loco idem apostolus sic explicavit : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* B (*Rom.* X), eadem fides Mediatoris salvos faciebat antiquos, pusillos, cum magnis, non Vetus Testamentum, quod in servitutem generat. *Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum* (*Amb.*) Hac spe dicit laborari propter fidem, quia exemplum præcedit resurrectionis Domini Jesu, quid futuri erunt, qui credunt ; quia *sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*. Adam enim forma mortis est, causa peccati, Christus vero forma vitæ propter justitiam, *quia peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus* (*I Petr.* II), et quia participes hos communis fidei dixit, *resuscitatos*, inquit, *constituet vobiscum*, ut unius fidei, in una sint domo pacis ; cum enim intelligunt quia pro ipsis patiuntur exitia, et isti C solliciti sunt de passionibus horum, velut compatientes simul et participes erunt in vita promissa, ut simul contristati, simul gaudeant : propter illos sic loquitur qui resurrectionem negabant, quos et in prima Epistola exprobrat. *Omnia enim propter vos, ut gratia abundans per multos, gratiarum actione abundent in gloriam Dei*. A munere suo Deus nullum voluit esse alienum, et quia non omnes capiunt verbum fidei, Apostolus Dei voluntatem sciens, persecutiones et pericula pati non timuit, dummodo omnibus fideliter prædicaret, ut plures possent credere, ut abundans donum Dei non per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliam Dei, sed multis proficiens afflueret per multorum gratiarum actionem ad gloriam Dei : quanto ergo hic dignus honore D est, qui animam suam semper morti subjecit, ne donum Dei longe aliter proficeret, quam datum est ! nunquid non magna contumelia ejus est, qui cœnam faciens opulentam, ac multos invitans, paucos habet in summa ?

Propter quod non deficimus. Manifestum est hæc ad superiorem sensum pertinere ; ut enim devotionem suam adhuc propensiorem in Dei rebus ostendat, hæc subjicit, quibus nullo genere deficere se probat, quominus id quod Deo placitum est impleatur, securus tamen de resurrectione promissa.

Sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate caro corrumpitur, sed anima spe futuri præmii renovatur, quia assiduis tribulationibus purgatur, proficit enim in pressura, non interit, ita ut accedentibus tentationibus quotidie acquirat ad meritum, quia et corpori corruptio hæc proficit ad immortalitatem merito animæ. (*Aug.*) Sane ista renovatio non momento uno fit ipsius conversionis, sicut momento uno fit illa in baptismo renovatio remissione omnium peccatorum, neque enim vel unum quantulumcunque remanet, quod non remittatur, sed quemadmodum aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est revalescere : item aliud est infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est secunda curatione sanare : ita prima curatio est, causam removere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum. Secunda ipsum sanare languiorem, quod fit paulatim proficiendo in renovatione hujus imaginis. Quæ duo demonstrantur in psalmo, ubi legitur : *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis* (*Psal.* CII), quod fit in baptismo ; deinde sequitur, *qui sanat omnes languores tuos* (*Ibid.*), quod fit quotidianis accessibus, cum hæc imago renovatur. In agnitione igitur Dei justitiaque et sanctitate veritatis, qui de die in diem proficiendo renovatur, transfert amorem a temporalibus ad æterna, a visibilibus ad intelligibilia, a carnalibus ad spiritalia, atque ab istis cupiditatem frenare atque minuere, illisque se charitate alligare diligenter insistit. Imago vero, quæ renovatur spiritu mentis in agnitione Dei, non exterius, sed interius de die in diem ipsa perficietur visione, quæ tunc erit post judicium facie ad faciem : nunc autem proficit per speculum in ægnimate. (*Greg.*) Sciendum vero est quia aliquando nos adversarius, aliquando autem conteret Deus, ex contritione autem adversarii a virtute deficimus : per contritionem vero Domini fracti a vitiis in virtute roboramur, hanc contritionem propheta conspexerat, cum dicebat : *Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli conteres eos* (*Psal.* II). In virga non Dominus regit et conterit, quia dispensationis suæ forti rectitudine, cum nos interius reficit, exterius affligit : nam quo virtutem carnis humiliat, intentionem spiritus exaltat, unde et hæc eadem contritio figuli vasi cooperatur, sicut per Paulum dicitur : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus*, qui simul contritionem et regimen exprimens ait : *licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem.*

Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. (Ambr.) Præsentis temporis tribulationes, quæ causa fidei ingeruntur, momentaneas et leves dicit, quia sunt temporales, supra modum tamen in sublimitate æternum pondus gloriæ operari patientibus, parvis enim laboribus magna redditur merces, et pro levi tribulatione supra modum sublimitas gloriæ pensabitur perpetuæ.

Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Desiderium cœlestium et spiritalium habentes, hæc præsentia et terrena spernere profitetur, qui ad comparationem spiritalium hæc nulla sunt; sic enim sunt hæc ad superna, quomodo figura ad veritatem: figura deperit, veritas manet. Ac per hoc de sæculo isto exire non metuunt justi, sed gaudent.

CAPUT V.

Agit de præmio justorum, et desiderio ac præparatione ad illud.

Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis. (Greg.) Sancti enim prædicatores Ecclesiæ in præsentia spiritus gaudium futurum contemplantur, qui posteaquam de corporibus transeunt, non per morarum spatia, sicut antiqui patres, a cœlestis patriæ perceptione differuntur; mox quippe ut carnis colligatione exeunt, in cœlesti sede requiescunt, Paulo attestante, qui ait: *Scimus quoniam, si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.* Prius enim quam Redemptor noster morte sua humani generis pœnam solveret, eos etiam qui cœlestis patriæ vias secuti sunt, post egressum carnis inferni claustra tenuerunt, non ut pœna quasi peccatores plecterentur, sed potius in locis remotioribus quiescentes, quia necdum interveniente mediatoris adventu, ab ingressu regni reatus primæ culpæ prohibuerat. Unde juxta ejusdem Redemptoris testimonium, dives qui apud inferos torquetur, in sinu Abrahæ requiescere Lazarum contemplatur (*Luc.* XVI), qui profecto, si adhuc in imis non esset, hunc ille in tormentis positus non videret. Unde et idem Redemptor pro nostræ culpæ debito moriens inferna penetrat, ut suos, qui ei inhæserunt, ad cœlestia reducat; sed quo nunc homo redemptus ascendat, illuc profecto si peccare noluisset, etiam sine redemptione pertingeret. Sciebat ergo vir sanctus quia si non peccasset illuc etiam non redemptus ascenderet, ad quod prædicatores sancti post redemptionem necesse est cum magno labore pervenire. (*Amb.*) Hac fiducia dicit Apostolus non timendum dissolvi de corpore violentia infidelium, aut sorte vitæ, quia præparata est hujusmodi hominibus habitatio in cœlis æterna, ut de temporali et terrena expulsi, in perpetuam domum recipiantur. Unde hoc et optandum est, sed quia optandum non est, ne in tua gloria alius pereat, si tamen acciderit, libenter ferendum est. Terrestrem enim domum animæ hanc dicit, quia mortalis est, ut si de hac dissoluti fuerimus, ædificatam inveniamus in cœlis domum æternam: hæc domus corpus immortale significat, in quo resurgentes semper erimus, cujus forma jam in cœlis est in Domini corpore declarata. (*Aug.*) Quanquam Christo inhærere cupiamus, mori tamen nolumus, et interdum libenter vel pœnas patimur pro Christo, quia aliud transitus non datur, nisi moriamur: nam si possemus alitur pervenire ad Christum, quis vellet mori? naturam quippe sentimus, id est, consortium animæ quoddam et corporis et quamdam in hac dulcem familiaritatem conjunctionis atque compaginis, exprimit Apostolus, ubi, habemus domum non manufactam, æternam in cœlis, id est, immortalitatem præparatam cœlo, qua induendi sumus in fine, cum resurrexerimus a mortuis.

Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est superindui cupientes, si tamen vestiti et non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in hoc habitaculo, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis pignus spiritus. (*Amb.*) Propterea dicit in præsenti ingemiscere, ut gloria promissa [illegible] possit [illegible] hoc ergo desiderio [illegible] ne surgentes tempore aliquo corpore nudi, id est, alieni a promissa gloria inveniamur: hoc enim opus est, ut induti animæ corpore Dei judicio superinduatur gloria qua fiat immutatio in claritatem: unde enim de terra est, resurrectio autem de cœlo, si tamen inveniamur in gloriam; aliqui enim [illegible] *si tamen vestiti, non nudi inveniamur*: id est, si [illegible] corpore Christum vestiti fuerimus: quia quicunque in Christo baptizatur, Christum induit. Si itaque in forma baptismi et traditione manserimus, resurgenti corpore, non nudi inveniemur: quia in interiore homine habitat Christus, quem sumus induti, sive Spiritus sanctus datus nobis [illegible] videbimur, et tunc digni superinduti promissa gloria, ut illam [illegible] quem videri signum adoptionis habere. *Nam et qui sumus in hoc* [illegible], id est mortali, *ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale hoc a vita.* Idem sensus est. Hoc enim dicit gravatos nos passionibus corporis et ipsius mundi tempestatibus postulationes ad Deum dirigere, ne inveniamur nudi, et indigni efficiamur, sed ut si contigerit exitus, permanentes in fide, induti inveniamur sancto Spiritu, qui [illegible] Christi est. Tunc enim superinduti promissa gloria potiemur, si exuti corpore, non despoliati sancto Spiritu fuerimus: ut mortale absorbeatur a vita, id est, ut resurgentes superinduamur immortalitatis gloria, ne ultra [illegible] passionibus implicari, hoc est, absorberi a vita, quia ad hoc [illegible]. *Qui autem perficit nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus.* Hoc quod [illegible] id est, [illegible] sed ut [illegible] ille judicii Deum perfecisse dicit, quia promisit ut [illegible] pignus Spiritum [illegible] signaculum adoptionis nostræ. (*Greg.*) Aggravamur ergo corruptibili corpore, et ipsius gravitatis causam non naturam [illegible] sed ejus corruptionem [illegible]

liari, sed ejus immortalitate vestiri : tunc enim erit corpus, sed quia corruptibile non erit, non gravabit. Nam in psalmo scriptum est : *Salvum fecit de necessitatibus animam meam* (*Psal.* XXX). Quid jam dicam de necessitate ipsius mortalitatis? mori necesse est, et nemo vult quod necesse est, dura necessitas, nolle quod non potest vitari. Nam si sic fieri posset nollemus utique mori et effici quod angeli vellemus, sed commutatione quadam non morte sicut dicit Apostolus : etenim qui sumus in hac habitatione ingemiscimus gravati, eo quod nolumus spoliari, sed supervestiri, volumus pervenire ad regnum Dei, sed mortem nolumus, ingemiscimus gravati, secundum illud Scripturæ alio loco : *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX). Ergo, ait, ingemiscimus gravati, sub sarcina scilicet corruptibilis carnis ingemiscimus gravati. Si ingemiscis, libenter pone sarcinam istam, certe ingemiscere se dixit sub hoc onere, gravari se dixit sub sarcina corruptibilis corporis, vide utrum velit hoc onere spoliari, sub quo gravatur, sub quo ingemiscit, non hoc sequitur, sed quod ait, *in quo nolumus exspoliari*. O vocem naturæ, confessionem pœnæ, grave corpus est, onerosum corpus est, corruptibile corpus est, gemit sub illo, et non libenter deseritur! nolumus, inquit, sic remansurus es gemens? et si ingemiscis gravatus, quare spoliari non vis? non inquit, vide quod sequitur, *nolumus spoliari, sed supervestiri,* sub terrena tunica gemo, ad cœlestem vestem festino ; illam volo accipere, istam nolo ponere, in qua nolumus spoliari, sed supervestiri. Ergo, Paule, intelligam te, quid dicis, fiet injuria tanta illi cœlesti vestimento, ut veniat tibi super hos pannos mortalitatis et corruptionis, ut hoc sit inferius, illud superius, hoc interius, illud exterius. Absit, inquit, non sic dico, *nolo spoliari, sed supervestiri*, non tamen ut sub incorruptione lateat corruptio, sed ut absorbeatur mortale a vita, bene exclamasti qui Scripturas nosti, sed ne aliquis ignarus Scripturarum verba mea putet, subsecuta Pauli sunt verba, omnia ista apostolica verba sunt, ingemiscimus gravati, *in quo nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita*, bene tenes, quoc alibi dicis de resurrectione corporis loquens : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria* (*I Cor.* XV). Quod illo loco ait, *ut absorbeatur mortale a vita,* hoc isto loco, *absorpta est mors in victoria,* nusquam mors non infra, non supra, non intra, non extra, absorpta est enim mors in victoria. Ubi est mors contentio tua? *Qui autem,* inquit, *perficit nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis pignus Spiritum.* Jam responsum est, cum de distantia præsentis et futuri sæculi locuti sumus : hic enim accipimus per pignus Spiritum, et certandi et vincendi vires, ibi autem sine hoste ullo externo et interno, ineffabili ac sempiterna pace

A perfruemur. (*Greg.*) Quisquis ergo omnia quæ ibi habenda sunt, hic vult habere, fidem se indicat non habere, in Scriptura sacra appellatione pignoris aliquando dona Spiritus sancti, aliquando vero signatur confessio peccati. Pignus namque accipitur donum Spiritus sancti sicut per Paulum dicitur, *qui dedit nobis pignus Spiritum*, at hoc enim pignus accipimus, ut de promissione quæ nobis fit, certitudinem teneamus. Donum ergo Spiritus sancti pignus dicitur, quia per hoc nostra anima ad interioris spei certitudinem roboratur. Rursus pignoris nomine peccati confessio solet intelligi, sicut in lege scriptum est : *Cum debet tibi quippiam frater tuus, et abstuleris pignus ab eo, ante solis occasum pignus restitue* (*Exod.* XXII), qui enim peccatum quod commisit fatetur, et veniam B petit, jam quasi pro debito pignus dedit, quod nimirum pignus ante solis occasum reddere jubemur, quia priusquam in nobis per dolorem cordis sol justitiæ occidat, debemus ei confessionem veniæ reddere, a quo confessionem accepimus culpæ.

Audentes igitur semper et scientes quoniam dum sumus in hoc corpore peregrinamur a Domino, per fidem enim ambulamus, et non per speciem. (*Amb.*) Manifestum est, quia per fidem cum Domino sumus, non per præsentiam, ac per hoc peregrinamur non fide, sed specie. Et quare, cum idem dicat in Actis apostolorum : *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus* (*Act.* XVII), hoc loco peregrinari nos a Domino dicat; si ubique est, quomodo hic positi peregrinamur a Domino? sine dubio ubique, imo omnia in Deo sunt, C sed quia sedes Dei in cœlis est, et illic semper videtur, ideo hic positi, ubi non videtur, peregrinari ab eo dicimur. Quando enim non eum videmus, licet præsens sit, absentes ab eo sumus. *Audemus autem et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum.* Recte ait, *audemus*, habentes enim fiduciam promissionis Dei, et scientes multum expedire illic esse, quam in sæculo, consentiunt et optant excedere de corpore, ut requiescant usque ad diem resurrectionis sub altare Dei. *Et ideo contendimus, sive absentes, sive præsentes placere illi.* Id agendum dicit, et bonis operibus insistendum, ut sive in hac adhuc vita positi, sive ante tribunal Christi præsentes, placeamus ei. Unde si disciplina servetur, et hic et illic ei placebimus, quia qui D hic placet, illic non displicebit. *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Igitur si judicante Christo, unusquisque nostrum facta corporis recipiet, non utique sine corpore adjudicabitur bono aut malo, et non dixit facta carnis, quia carnis vitia punienda semper sunt, sed facta corporis, quia aliquando spiritaliter, aliquando carnaliter operatur. (*Aug.*) Non igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequenter Ecclesiæ illi apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est : *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, ut ferat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum.* Quia etiam hoc meritum sibi

quisque cum in corpore viveret comparavit, et si A possent ista prodesse, non enim omnibus possunt. Quare non omnibus possunt? nisi propter differentiam vitae, quam quisque gessit in corpore; faciendum est judicium atque justitia, quod nobis prosit in posterum, quando recipit quisque secundum ea quae per corpus gessit, sive bonum, sive malum; per corpus quippe ibi dixit Apostolus, per tempus quo vixit in corpore, neque enim si quis insaniens mente atque impia cogitatione blasphemet, neque id ullo membro operetur, ideo non erit reus, quia id non motu corporis gessit, cum hoc per illud tempus gesserit, quo gessit et corpus. Intueri convenit Apostoli verba, quia non dixit referre oportere eum qui judicatur, prout gessit ante corpus, manifestum est, quia non ante corpora animae exstiterunt; si enim ante exstitissent, B diceret utique Apostolus: sicut per corpus, ita et ante corpus. *Scientes ergo timorem Domini hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus.* (Ambr.) Quoniam ergo judicium Dei futurum est per Christum ad singulorum discriminanda opera, ideirco Apostolus suadere se dicit ad bonum sensum et vitam, ut auditores ejus securi sint de poena futura, et ipse glorietur in hoc habens fructum laboris sui, quia quorumdam pravitate dies judicii Dei in dubium deducitur: *Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala* (*I Cor.* xv). *Hominibus suademus*, ait, ut credant et provideant ne incurrant et tunc poeniteant, quando poenitentia fructum non habet. *Deo autem manifesti sumus.* Hoc enim praedicabat quod Deus jusserat, et hoc scire dicitur Deus quod bonum est. C Denique male agentibus dicit: *Nescio vos* (*Matth.* xxv).

Speramus autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. Manifesta erat per illos eorum Corinthiis, quia neque aliquando in adulatione fuerant deprehensi, neque praedicatio illorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorum quidquam, ut assolet, occulte dicere tentaverant, ut foris simplices apud turbas, intus vero impostores essent. Ideo conscientias illorum pulsat, ut ipsi sibimet testes essent de veritate illorum.

Non iterum nos commendamus vobis. Quoniam superius veram praedicationem suam ostendens, laudare se visus est, nunc autem significat non ad laudem suam hoc dicere se, sed ad eorum gloriam, ut gaudeant integram se praedicationem adtulisse, his annuntiantibus. *Sed occasionem damus vobis gloriandi* D *de nobis, ut habeatis aliquid ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde.* Hoc dicit, quoniam multi per ostentionem gloriabantur in sede apostolis, profitentes se ab his doctos, qui semper cum Domino fuerunt, ideoque et hic dicit dare se his rationem, per quam et ipsi gloriarentur adversum eos, quia apostolus erat, a quo ista didicerant. Unde in alio loco dicit (*II Cor.* xii): *Vos me coegistis* [illegible] quod quidem [illegible], ne [illegible] esset. Qui enim in corde gloriatur, superbiam reprimit, sciens quia *humilibus Deus dat gratiam*, superbis

A [illegible] (*Joan.* iv), [illegible]

Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis. Hoc dicit, [illegible]

[illegible]

B [illegible]

[illegible] In hac extasi fuerunt omnes sancti, quibus arcana Dei mysteria [illegible]

C [illegible] Christi, [illegible]

D [illegible] (*II Cor.* xii).

Charitas enim Christi urget nos, aestimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, [illegible]

quium, et ut eos attrahant necesse est ut verum se prædicare testentur, aliis prava docentibus, nec suum meritum taceant, ut malorum doctorum pœnam designent. Non ergo elatione mentis hæc agebant, sed ut donum Christi intelligeretur ab hominibus, et fideliter devoti ei gratiarum actiones referrent. Propter Christi ergo charitatem quæ et quanta ejus dona circa diligentes eum sint non tacent, non jactantiæ causa, sed ut invitent audientes ad ejus devotionem, ne mors Christi infructuosa videretur, non ut laus apostolorum nosceretur. Per meritum enim et gloriam apostolorum agnoscitur Christi gratia et beneficium Dei. *Ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt jam non sibi ipsi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.* Quia omnes necesse est mori causa Adæ pro omnibus mortuus est Christus, ut eos a secunda morte liberaret; ideoque qui vivunt in corpore, scientes Christum mortuum esse pro se, sint ei subditi profitentes hunc Dominum; quia enim prodest mors ejus, testimonium perhibet resurrectio ejus. Igitur hic sibi non vivit qui paratus est domini sui facere voluntatem. (*Aug.*) Omnibus bonum est audire vocem Filii Dei, et vivere ad vitam pietatis, ex impietatis morte transeundo, de qua morte ait apostolus Paulus: *Ergo omnes mortui sunt et pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.* Omnes itaque mortui sunt in peccatis, nemine prorsus excepto, sive originalibus, sive etiam voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod justum est, et pro omnibus mortuis vivus mortuus est unus, id est, nullum omnino habens peccatum, ut qui remissione peccatorum vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro omnibus *mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. (Rom.* IV.)

Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem, et si cognovimus secundum carnem Christum nunc jam non novimus. (Amb.) Verum est quia Christo resurgente a mortuis, jam cessat in eo carnalis nativas, cessat infirmitas corporis, cessat passio mortis. Usque ad crucem enim suspicio fuit infirmitatis in Christo, post autem apparuit esse quod non credebatur, sicut et ipse ait: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quoniam ego sum (Joan.* VIII). Hoc ergo idcirco Apostolus memorat ut ostendat qua devotione obsequendum est Christo: pro salute enim hominum non solum hominem se nasci non dedignatus est, sed et injuriis agi et mori voluit, ut intelligentes quam pretiosa sit mors ejus, propensius illi serviant, non quasi homini vicem reddentes, sed Deo: quia unicuique pro persona ejus et meritis refundenda obsequia sunt. *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova.* Manifestum est, quia per Christum renovata sunt omnia, si animadvertant dignitatem ejus: novus enim fit his quibus prius homo tantum videbantur, cum intelligitur esse Deus, ut recedente infirmitate agnoscatur divinitas, et cessante errore vetere, qui introducta multorum deorum opinione, ab unius Dei veri fide transduxerat genus humanum, revertantur omnia ad simplicitatis professionem, unum Deum adorantia in Trinitate. *Nos*, inquit, *amodo neminem novimus secundum carnem, et si noveramus secundum carnem Christum, sed jam non novimus (Aug.)* Certe jam nunc cuivis apparet, propter resurrectionem Christi hoc dixisse Apostolum, quandoquidem ista verba illud præcessit, ut qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Quid est enim aliud *non sibi, sed illi vivant,* nisi non secundum carnem vivant in spe terrenorum et corruptibilium bonorum, sed secundum Spiritum in spe resurrectionis, quæ jam ex ipsis in Christo facta est. Itaque eorum pro quibus Christus mortuus est et resurrexit, et qui jam non sibi, sed illi vivebant, neminem secundum carnem Apostolus noverat, propter spem futuræ immortalitatis, in cujus exspectatione vivebant, quæ in Christo non spes, sed res erat: quem et si noverat secundum carnem cum adhuc moriturus esset, jam tamen non noverat, quia eum resurrexisse noverat, et ultra ei mortem non dominaturam, et quia omnes in illo etsi nondum re, jam tamen spe, hoc sumus. Sequitur et dicit: *Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, et ecce facta sunt nova.* Omnia autem ex Deo qui reconciliavit nos sibi per Christum. Omnis ergo nova creatur, id est, populus innovatus per fidem, ut habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur in Christo, habet jam quod in se sperat. Itaque nunc vestra transierunt secundum spem, quia jam modo non est tempus Veteris Testamenti, quo temporale atque carnale regnum exspectetur a Deo, et facta sunt omnia nova secundum spem, ut regnum cœlorum, ubi nulla erit mors atque corruptio, promissum teneamus. In resurrectione autem mortuorum non jam secundum spem, sed secundum rem, et vetera transibunt, *cum inimica novissima destructur mors (I Cor.* XV), et fient omnia nova, *cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem (II Cor.* IV), quod jam factum est in Christo, quem secundum rem jam non noverat Paulus secundum carnem, eorum vero pro quibus mortuus est et resurrexit, non secundum rem, sed secundum spem neminem noverat secundum carnem, quia illius gratia, sicut idem Ephesiis dicit, sumus salvi facti. *Etsi noveramus*, inquit, *secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus*, etiam ipsam quippe carnem Christi, non secundum carnem novit, qui Verbum carnem factum spiritaliter novit.

Omnia autem ex Deo (Ambr.) Quamvis Christus nos redemerit, omnia tamen ex Deo, quia ab ipso est omnis paternitas, ideoque necesse est præferri personam Patris. *Qui reconciliavit nos sibi per Christum et dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum. Et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione*

fungimur tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo : eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. Deus omnipotens genitor Christi, cum omnia quæ per Christum fecerat, errore caduca fuissent effecta, Creatoris sui oblita, Christum Dominum nostrum de supernis sedibus ad terrena mittere dignatus est, factum carne in specie hominis, ut forma esset hominibus, quemadmodum sibi Deum creatorem suum pacificum facerent. Deus ergo erat in Christo ; quomodo ? quasi in vicario aut legato, sicut fuit in prophetis, aut aliter ? non sicut fuit in prophetis, ne intelligi posset et hunc in Filio ? Filius enim naturaliter legatus est Patris Dei, unde dicit : *Quia Pater in me est, et ego in Patre* (*Joan.* XIV). Pater enim per id intelligitur esse in filio, quod una eorum sit substantia : ibi est enim unitas, ubi nulla est differentia, ac per hoc invicem sunt, quia et imago et similitudo eorum una est, ut videns Filium, vidisse dicatur Patrem : *Qui me vidit, vidit et Patrem* (*Joan.* XIV). Recte ergo dicitur : *Deus erat in Christo*, hoc est, Pater in Filio, *mundum reconcilians sibi*, non reputans illis delicta eorum, quoniam creatura peccavit in Deum, nec pœnituit ut reverteretur ad eum. Deus quos suum noluit perire, misit Filium suum, per quem, prædicata eis remissione peccatorum, reconciliaret eos sibi per ipsum, per quem eos creaverat. Sive ergo per Filium, sive per servos Dei exhortatur populum, quia ad ipsum omnia summa referenda est, cujus voluntate et providentia Christus incarnatus est ad salutem hominum redimendam, qui cum reverti vellet ad Patrem, dispensationem acceptam a Patre dedit discipulis. *Oramus pro Christo reconciliari Deo*, hoc est quod dixi, quia pro Christo vicarios dedit apostolos, ut pro ipso prædicarent reconciliari Deo. (*Aug.*) *Pro Christo*, inquit, *legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo*, id est, tanquam Christus obsecret nos, *reconciliari Deo*. Si exhortatur et obsecrat Apostolus, ut reconciliemur Deo, inimici eramus Deo : nemo enim reconciliatur, nisi ex inimicitiis. Inimicos autem nos non natura, sed peccata fecerunt. Quomodo autem reconciliamur nisi solvatur quod inter nos et ipsum separat, est enim medium separans, sed contra est mediator reconcilians ; medium separans est peccatum, mediator reconcilians est Dominus Christus : *Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus* (*I Tim.* II). Ut ergo tollatur maceria separans, quod est peccatum, venit ille mediator, et factus sacrificium sacerdos ipse, et quia sacrificium factus est pro peccato offerens seipsum in holocaustum in cruce passionis. Sequitur Apostolus et dicit, cum dixisset, *obsecramus pro Christo reconciliari Deo*, quasi diceremus, quomodo poterimus reconciliari, obsecramus, inquit, pro Christo reconciliamini Deo. (*Greg.*) Inter nos et Deum discordiam peccando fecimus, et tamen ad nos Deus suos legatos prior misit, ut nos qui peccavimus,

A ad pacem Dei [illegible]

[illegible]

B [illegible]

C [illegible] In Vetere quippe Testamento [illegible]

D [illegible]

CAPUT VI.

[illegible]

[illegible]

Dei providentiæ devotus existeret, et hominibus charitatis officium exhiberet. *Ait enim : Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te.* Hoc scriptum est in Isaia propheta. prædestinatam docet gratiam Dei in tempore Christi : sic enim discrevit Deus affluere misericordiam suam, ut in nomine Christi poscentibus auxilium largiretur. *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum.* Tempus adesse dicit, quo possint ad indulgentiam proficere peccatores : tempus adesse dicit, quo morbis mortalibus medicina possit infundi, et ideo se sollicitum esse circa ægrorum salutem, ne forte negligentia aliqua medicinæ gratia effectu careret bonæ voluntatis suæ. Fide ergo et vigilantia sua omnem offensionem negligentibus amputat, ne horum forte segnitia occasionem offensionis pareret discipulis, ac per hoc liberos se significant, quia quod salutare est simpliciter omni instantia prædicant : unde subjecit, *ne vituperetur ministerium nostrum* : vituperaretur enim ministerium ipsorum si ea quæ verbis docebant, operibus suis ut fierent, exempla non darent. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros.* Dei ministri sine adulatione docent, ut ei cujus ministri sunt, placeant : non sicut pseudoapostoli scientes non se a Deo missos, præsenti utilitati studebant. *In multa patientia.* Patientia est, quæ salvat homines. nisi enim patientia abusus esset, quomodo salvasset Corinthios, quos post prædicationem suam tantis vitiis morum et erroribus diversarum sectarum invenerat involutos, quos patientia sua paulatim ad veram doctrinam revocat ? *In tribulationibus.* Pressuras pertulit, sciens quid a Deo pro his sit promissum. *In necessitatibus.* Necessitas erat etiam in pressura positum docere; quia a Domino erat missus. *In angustiis.* Spe futuri angustiatus perfidorum oppositionibus non cessit. *In plagis.* A Judæis et gentilibus cæsus frequenter, non tacuit gratiam Christi. *In carceribus.* Sæpe in carcerem missus contempta salute sua, etiam illic donum Dei prædicavit. *In seditionibus.* In tantum Deo devotus erat, ut nec perturbatio fiduciam quam in Deo habebat, minueret. *In laboribus.* Laborare non destitit manibus suis, ne cui gravis esset, certus, hoc sibi proficere apud Deum. *In vigiliis.* Tam sollicitus erat circa officium delegatum sibi, ut nec nocte cessaret. *In jejuniis.* Aliquando voluntaria, aliquando necessitatis jejunia pertulit causa penuriæ, et Deo gratias egit spiritaliter se pascenti, quia ideo contentus erat, ne ventris causa inclinaretur. *In castitate.* Castitatem sive corporis, sive Evangelii vindicans, non paucos fecit inimicos. *In scientia.* Legis et Evangelii scientiam, non in sapientia humana neque in simulatione asserens, Deo se fidelem dispensatorem Christi exhibuit. *In longanimitate.* Grandis animi erat in bajulandis infirmitatibus fratrum, et in contemptu mundi hujus, unde alio loco dicit (*Gal.* VI) : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. In benignitate*, benignus erat, quia sicut arguebat, ita et blandiebatur, ut post correptionem leni exhortatione consolaretur. *In Spiritu sancto.* Spiritus sanctus effugit fictum : quoniam ergo sinceriter docebat, in Spiritu sancto Dei donum tradebat. *In charitate non ficta.* Simulata charitas in his est qui in necessitate deserunt fratres ; unde hic semper necessitates fratrum suas faciens, simplex erat in charitate : compatiebatur enim omnibus, sicut alio loco dicit (*II Cor.* XI) : *Quis scandalizatur, et ego non uror?* Hæc enim vera charitas est, si sua utilitate contempta ejus curam habet, quem diligere se profitetur, quod semper fecit Apostolus. *In verbo veritatis.* Verbum veritatis erat in ejus doctrina, quia non aliud tradebat quam a Domino acceperat. *In virtute Dei.* Virtus in eo Dei erat, quæ per signa atque prodigia Dei hunc idoneum ministrum probabat. *Per arma justitiæ a dextris et sinistris.* (Cass.) Per arma justitiæ quæ a dextris sunt et a sinistris recto moderamine transeundum est, et ita inter utrasque nimietates discretione moderante gradiendum, ut nec a tradito continentiæ tramite nos acquiescamus abduci, nec rursum remissione noxia in gulæ ventrisque desiderium concidamus. Libram se significat fuisse et fidelibus, et infidelibus, et incredulis, arma justitiæ enim perimunt iniquitatem. (*Greg.*) Non hunc adversa frangebant, non prospera in mentis timore sublevabant : hinc et inde ergo gestabat palmam, quia et in adversitate fortis, et in prosperitate humilis permanebat. Quisquis enim de prosperis extollitur habere in parte dextra palmam nescit : quisquis in adversitatibus frangitur, portare palmam a sinistro latere ignorat. Ut ergo hinc et inde palma gestetur, in fronte adesse semper nostris mentibus debet, et in adversis fiducia, et in prosperis timor, ne aut adversa in desperationem pertrahant, aut prospera animum in sui fiducia extollant. Item, cum ad sola quæ interiora sunt nititur, in nullo dilectionis infimæ latere flectatur, ne hunc prospera elevent, non adversa perturbent, non blanda usque ad voluntatem demulceant, non aspera ad desperationem premant, ut dum nullis passionibus intentionem mentis humiliat, quanta in utroque humero superhumeralis pulchritudine tegatur ostendat, quod recte etiam superhumeralis ex auro hyacintho, purpura distincto cocco et torta fieri bisso præcipitur, ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat, demonstretur. Sæpe enim laus bene agentis auribus insolenter admota dum foras sermonibus perstrepit, intus quamdam menti pertacitam elationis tempestatem gignit ; fitque ut hoc, quo animus de humanis favoribus gaudet, non facile exterius ostendat, sed tamen corruptionis vim non tenuiter interius sentiat. (*Cass.*) Itaque via regia volentem incedere per arma justitiæ, quæ a dextris sunt et a sinistris oportet apostolica disciplina transire per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, et tanta cautione, ne intumentes tentationum fluctus, gubernante discretione, et flante nobis Spiritu Domini iter dirigere virtutis, ut dextra lævaque si paululum de-

flectamus, [illegible] illudendos. Itaque per sapientissimum Salomonem monemur: *Ne declinaveris ad dexteram, neque ad sinistram* (*Prov.* [illegible]), id est, nec illis virtutibus [illegible] et dextris successibus ac spiritalibus [illegible], nec deflectens ad sinistram tramitem vitiorum secundum Apostolum, gloriam tibi ex [illegible] fusione conquiras. *Per gloriam, et ignobilitatem.* (Amb.) His qui Evangelium Dei gloriam [illegible], manifeste integrum et fidelem se praedicatorem [illegible]; simili modo et eis, qui verbo divino doctrinae ignobilitatem et deformationem putabant. [illegible] Dei ministrum exhibuit, dum non [illegible] patitur ea illis loqui quae [illegible]. *Per infamiam et bonam famam.* Etenim his integrum se Dei dispensatorem praebuit, qui fidei bonam opinionem faciebat, et qui malam [illegible] hanc invidiam, sed constans est. (*Haym.*) Omnia igitur quae prospera putantur, et dextrae deputantur partes, quae sanctus Apostolus gloriae et bonae famae vocabulo designavit. Illa etiam quae existimantur adversa, quae per ignobilitatem et infamiam evidenter expressit, quoque a sinistra [illegible] efficiuntur viro perfecto arma justitiae, [illegible] magnanimiter sustentaverit, quod [illegible] dimicans, et [illegible] adversa tempora [illegible] gladio scutoque [illegible] contra illos qui haec ingerunt, [illegible] patientiae ac virtutis acquirat, gloriosissimum [illegible] triumphum ex ipsis quae [illegible] stium telis, nec prosperis [illegible] elatus, nec dejectus adversis, sed itinere plano et [illegible] per incedens, ab illo [illegible] laetitia superveniente quasi in dextera [illegible] gruentibus adversis [illegible] velut ad laevam rursus [illegible]. [illegible]

Et seductores et veraces. (Amb.) [illegible] seductores eos vocabant, fideles contra [illegible] simplices pronuntiabant, [illegible] perducat fucum veritati. *Sicut qui ignoti, et cogniti.* Malis ignoti erant, bonis noti, [illegible] veritatem. *Quasi morientes, et ecce vivimus.* [illegible] illos habentes quotidie putabant non [illegible] imputabat [illegible] Christi [illegible] praesenti et futuro. *Ut castigati, et non mortificati.* [illegible] quando sic tractabantur ut [illegible] rentur, et quia non [illegible], morti non [illegible] hac enim [illegible] morti, qui in [illegible] permanet, sed morti non [illegible]. Potest et de praesenti morte intelligi [illegible] Deus, ut [illegible] tamen permittebat eos occidi. [illegible] Verum [illegible] gaudium eorum exaggerabant. [illegible]

[illegible]

Tanquam filiis dico : Dilatamini et vos, et nolite jugum ducere cum infidelibus. (*Amb.*) Ad bonam conversationem et spem eos hortatur, ut fidentes et purgantes conscientias suas, possint in semetipsis gaudere, habentes fiduciam puræ mentis, sicut et eorum magistri, separantes se ab infidelium societate in operibus malis ; et bene ergo agendo et futura sperando dilatari vult illos animo, qui enim laborat et futura non credit, sicut infidelis angustiatur desperatione futuri. (*Aug.*) Latitudo mandati charitas est, quia ubi charitas, non sunt angustiæ. In ipsa latitudine erat Apostolus, cum diceret : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in vobis*, ideo ergo latum mandatum tuum valde. Quod est latum mandatum? *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* ; charitas ergo non angustatur. Vis non angustari in terra ? in lato habita : quidquid enim tibi fecerit homo, non te angustat, quia illud diligis Dei quod non nocet, homo Deum diligis, fraternitatem diligis, legem Dei diligis, Ecclesiam Dei diligis ; sempiterna erit, laboras in terra, sed pervenies ad fructum promissum, quis tibi tollit quod diligis?

Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci cum tenebris? quæ autem conventio Christi cum Belial ? aut quæ pars fideli cum infidele ? qui autem consensus templo Dei cum idolis (*Amb.*) Manifestum est hæc quæ enumerat esse contraria, ac per hoc fugiendum ab his docet quia dicit Dominus : *Nemo potest duobus Dominis servire,* lex etenim justitiam prædicat, ut fugiatur iniquitas. Lumen ostendit, quod est veritas, ut ab ignorantia, quæ tenebræ sunt, recedatur. Christum in Dei mysterio annuntiat, ut a diabolo, qui se Deum mentiri vult, abscedatur ; credentibus vitam pollicetur æternam, ut perfidia exuti, ab omni infidelium errore sint alieni. Idola prohibuit coli, quia templo Dei sunt inimica. (*Cass.*) Habet unumquodque vitium in corde nostro propriam stationem, quam sibi vendicans in animæ nostræ recessu exterminat Israelem, id est, contemplationem rerum summarum atque sanctarum, eisque semper adversari non desinet : non enim possunt virtutes cum vitiis pariter morari. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci cum tenebris ? sed cum ab Israelis populo, id est, a virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ vel fornicationis Spiritus retinebat, deinceps castitas continebit, quem furor ceperat, patientia vendicabit, quem tristitia mortem operans occupaverat, salutaris et plena gaudio, tristitia possidebit, quem acedia vastabat, incipiet colere fortitudo, quem superbia conculcabat, humilitas honestabit, et ita singulis vitiis expulsis eorum loca, id est, effectus virtutes contrariæ possidebunt, quæ filii Israel, id est, animæ videntes Deum, non immerito nuncupantur, qui cum universas cordis expulerint passiones, non tam alienas possessiones pervasisse, quam proprias recuperasse credendi

A sunt. *Vos enim estis templum Dei vivi.* (Ambr.) Nihil tam inimicum homini, quam idola, quia ab unius Dei fide cogunt recedere.

Sicut dicit Deus : Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis, et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens. Interim primæ causæ sensum explicemus, ut cujus personæ verba sint declaremus dicentes : *Quoniam inhabitabo in illis et inter eos ambulabo, et ero illorum Deus et ipsi erunt mihi populus.* Hæc verba Christi sunt, hoc est enim quod et inter cætera Jeremias testatus est, dicens : *Post hæc in* B *terris visus est, et inter homines conversatus est* (*Baruch* III). Hic enim habitavit in nobis, dicente apostolo Joanne : *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan.* I). Et quia Deus noster est, dicit iterum Jeremias : *Hic est Deus noster*, et quia populus ejus sumus, dubium non est, Ecclesia enim Christi est ; ideoque separari nos vult ab omni contaminatione, ut suscipiat nos in filios, sicut dicit : *Filioli, adhuc modicum tempus vobiscum sum* (*Joan.* XIII), et quia omnipotens est, puto ambigi non debere ; si enim sicut ipse dicit : *Quæcunque facit Pater, eadem et Filius facit similiter* (*Joan.* V), hoc est Filium omnia posse quæ potest et Pater. Si quid non potest Pater, non potest et Filius, sed idoneus est Filius qui dicit de Patre : *Apud Deum autem* C *omnia possibilia sunt* (*Matth.* XIX) : hoc testimonio et nos ad puram vitam exhortatus est, et Dominum nostrum Jesum, jam olim Deum nostrum et suscepturum nos in affectu charitatis suæ prædestinatum ostendit.

CAPUT VII.

Monitio utilis Apostoli præmittitur, atque Corinthii de præteritis bonis commendantur.

Has igitur habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. (Ambr.) Manifesta sunt quæ dicit : inquinamentum tamen carnis multifarie intelligendum est. Ideo etenim non dixit, ab inquinamento carnis, sed *ab omni inquinamento*, ut tota vitia carnalia fugiamus. Omne enim D quod lex prohibet carnale est, *ut perficiamus sanctitatem Spiritus in timore Dei.* Sanctitatem sic perficimus Spiritus, si in timore Dei recta sequamur, ut sub nomine Christi a peccatis nos abstinentes sancti simus ; qui enim sine promissione Christi a vitiis se cohibere videntur, sanctificati sunt juxta mundum, non secundum Dei Spiritum, quia secundum Deum hi mundi sunt, qui fideles sunt, cæteri vero qualesvis sint, immundi sunt : quidquid enim sine Christo est, immundum est, sicut dicit ad Titum : *quia infidelibus nihil mundum est, inquinata est enim eorum mens et conscientia* (*Tit.* I).

Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus. Considerare vult illos

quæ dicit, ut recepta hæc in animum, confiteantur se [illegible] cum vera esse quæ loquitur, et spernentes hos quos tangit, omnem animum transferant ad eos quos videant vero affectu se diligere. Pseudoapostoli enim erant, qui et nocebant illis corrumpentes sensum illorum, et gravabant sæculari eorum circumventione serpentinæ astutiæ. *Non ad condemnationem dico.* Hoc est, non vos abjicio, sed ut corrigatis moneo; qui enim aliquem contemnet, non illi dicatur. *Prædiximus enim quod in cordibus nostris estis ad commoriendum, et ad convivendum.* Ex prædictis vult illos cognoscere, quo animo loquatur ad eos: quos enim participes vult habere, et ad præsentes passiones pro Christo, et ad futuram vitam, non utique illos abjicit, sed ut participatione dignos se faciant, exhortatur. *Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Fiducia hæc de primæ Epistolæ correptione est, quam quia non aspere susceperunt fiduciam dederunt admonendi se. Visi sunt enim velle corrigere se, unde gloriatur: pro his animum etiam suum consolatum ex hac parte pronuntiat, in tantum, ut in omni pressura superabundare se gaudio protestetur. Videns enim esse spem in his pro quibus angustias patitur gaudet, cum contribulatur, certus mercedem se a Deo accepturum acquisita salute eorum. *Etenim cum venissemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra.* Pressuras et cædes memorat quas patiebantur causa credentium, ut magis provocet eos ad charitatem. *Nullam,* inquit, *requiem habuit caro nostra.* Ut compaterentur eis, certi quia pro salute fidelium animas suas traderent usque ad mortem. Antequam enim digereretur tribulatio et corporalis injuria, altera succedebat, ut requies pateat nunquam. Nam et quoniam sensu læditur est omnis caro, nullam requiem hanc habuisse vel habere in passione significat: animam autem, quanquam ipsa patiebatur in corpore, ex hac tamen parte requiem habere, quæ sperat pro tribulationibus his, quæ pro fide irrogantur a perfidis, daturum Deum mercedem: denique in ipsa pressura Deo hymnos canebant. *Sed omnem tribulationem passi.* Juxta historiam Domino vocante intraverunt Macedoniam, et cum non pauci credidissent invenissentque solatium Lydiæ mulieris, quæ cum omnibus suis credidit, tunc factum est, ut Spiritum pythonem, id est, divinum, fugaret de ancilla quorumdam, qui videntes perdidisse se, non minimum quæstum, quem puella reddebat divinando, concitaverunt seditionem Paulo et Silæ, et traxerunt eos ad forum ad magistratus, qui multis plagis imponentes miserunt eos in imum carcerem, ita ut et pedes eorum in nervo constrinxerint. Hæc est pressura quam passi sunt in Macedonia, et hæc est unde dicit: *Nullam requiem habuit caro nostra. Foris pugnæ, intus timores.* Pugnæ erant corpori dum cædebatur, animo timores: illis enim timor est ubi et intellectus est; sed timor hic propter eos erat, qui crediderant, ne passione ejus scandalizarentur: nam alia quid pertimeret, qui paratus [illegible] sicut dicit in Actis apostolorum (XX): [illegible] sed et mori paratum se pro nomine Domini Jesu Christi? Videtur ergo totum hominem afflictum in carne significasse, ut ex parte Spiritus, qui homini datur, et [illegible], quia est impassibilis, affligi penitus minime intelligatur; sed ut homo totus ex parte corporis et animæ afflictus in carne dicatur, ex parte vero Spiritus impassibilis. Potest et sic intelligi, ut foris pugnæ, id est, in publico a perfidis furent contra fideles, dum furore pleni [illegible] intus timores [illegible], ubi erat Apostolus. (*Greg.*) Quis enim homo non timeat angustias, sed quia in Deo [illegible] timores hunc spe superabat. Sancti viri tribulationum bello deprehensi, uno eodemque tempore alios ferientes, atque alios suadentes ferunt, illis opponunt scutum patientiæ, istis jacula intorquent doctrinæ atque ad utrumque pugnandi miro virtutis arte se erigunt, quatenus et perversa intus sapienter doceant, et foris feritate adversa contemnant: hos docentes corrigant, illos tolerantes premant. Insurgentes namque hostes patiendo despiciunt, infirmantes vero cives compatiendo ad salutem reducunt; illis resistunt, ne et alios subtrahant, istis metuunt ne vitam rectitudinis funditus perdant. Videamus castrorum militem Dei, contra utrosque præliantem! Ait enim: *Foris pugnæ, intus timores,* innumera bella quæ extrinsecus tolerat dicens: *Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus* (*II Cor.* XI). [illegible]

[illegible]

Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. [illegible]

ventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis. Plus addit ad consolationem, quia audisse se a Tito significat conversionis eorum promptam voluntatem, in tantum, ut Titus, qui dolorem habebat inobauditionis illorum, consolationem acciperet de pœnitentia eorum. Quantum affectum se circa eos habere ostendit Apostolus, ut nec imum carceris, nec plagarum dolorem computaret scissi corporis, neque nervum quo pedes ejus conclusi erant, sed audita correctione eorum lætaretur, et immemor factus passionum, Deo gratias ageret pro horum salute, sic hoc æstimans, quasi remunerationem tribulationum. *Referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum.* Nuntiavit Titus desiderium habere illos emendandi se : addiscentes enim quæ promissa sint bene viventibus incitati sunt ad desiderium horum. Vestrum inquit fletum, correpti flebant dolentes, quia peccaverant, nec excusare nisi sunt, unde gloriatur in his, *Vestram æmulationem pro me.* Addiscentes enim charitatem Apostoli erga se, cœperunt illum defendere contra adversarios. *Ita ut magis gauderem. Quoniam etsi contristavi vos in Epistola, non me pœnitet.* Manifestum est non debere pœniteri ex hac re, quam secutus talis effectus est, quoniam severius in prima Epistola corripuit errores eorum. Non, inquit, me pœnitet asperius scripsisse, quia hoc causa poposcit. *Et si pœniteret videns, quod Epistola illa etsi ad horam vos contristavit, nunc gaudeo.* Hoc dicit, quia si me pœniteret, inquit, propter charitatem, quia vos constristavi, consolatio succederet gaudii quia profuit quod vos contristavi. *Non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam : contristati enim estis secundum Deum.* Idcirco gavisum se dicit, quia cum pudore contristati sunt, non cum ira : qui enim reprehensus pudorem patitur, corrigere se promittit ; qui autem irascitur, pejorem se futurum ostendit. *Ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.* Ut omnia, inquit, nostra effectum habeant in vobis, etiam quod contristavimus vos, pro vobis est.

Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Manifestum est, quod qui tristis est, quia peccavit, secundum Deum tristis est : dolet enim quia fecit quod odit Deus, hoc ad stabilitatem salutis pertinet. (*Cass.*) Unde illa tristitia qua pœnitentiam ad salutem stabilem operatur obediens est, affabilis, humilis, mansueta, suavis, ac patiens, ut puta ex Dei charitate descendens, et ad omnem dolorem corporis ac Spiritus contritionem infatigabiliter semetipsam desiderio perfectionis extendens, et quodammodo læta, ac spe profectus sui vegeta, cunctam affabilitatis et longanimitatis retinet suavitatem, habens in semetipsa omnes fructus Spiritus sancti, quos enumeravit idem Apostolus : *Charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, benignitas, continentia* (*Gal.* V) : hæc vero asperrima, impatiens, infructuosa, plena rancore et mœrore, dura, ac desperatione pœnali eum quem complexa fuerit ab industria ac salutari dolore frangens et revocans, ut puta irrationabilis et intercipiens non solum orationum efficaciam, verumetiam universos quos prædiximus fructus spiritales evacuans, quos novit illa conferre : quapropter absque illa, quæ vel pro salutari pœnitentia, vel pro studio perfectionis seu pro desiderio suscipietur futurorum, omnis tristitia, tanquam sæculi et quæ mortem inferat, æqualiter repellenda est, ac sicut fornicationis, seu Spiritus philargyriæ vel iræ, de nostris cordibus penitus extrudenda. Hanc ergo perniciosissimam passionem ita de nobis expellere possumus, ut mentem nostram spiritali meditatione jugiter occupatam futura spe et contemplatione repromissæ beatitudinis erigamus : hoc enim modo universa tristitiarum genera, sive quæ ex præcedente ira descendunt, quæ amissione lucri vel detrimenti illati nobis adveniunt, seu de irrogata generantur injuria, sive quæ in rationabili mentis confusione procedunt, seu quæ nobis lethalem desperationem indicunt, valebimus superare, cum æternarum rerum ac futurarum intuitu semper læti atque immobiles perdurantes, nec casibus dejecti præsentibus, nec prosperis fuerimus elati, utraque velut caduca et mox transeuntia contemplantes. *Sæculi autem tristitia mortem operatur.* Hoc dicit, quia secundum Deum tristitia vitam operatur, pœnitet enim, et sperat Dei misericordiam : ita secundum mundum tristitia mortem operatur, detectus enim peccator tristis est, quasi puniendus non habens a quo speret misericordiam, et si forte ad præsens qui vindicet defuerit, Dei tamen judicium evadere non poterit.

Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos quantam in vobis operatur sollicitudinem. Verum est, quia qui pœnitet sollicitus est ne denuo peccet. *Sed defensionem.* Recte, quia pœnitentia non habet excusationem, sed confusionem. *Sed timorem.* Ostendit timorem in peccatore, qui delicti sui causa veniam postulat. *Sed desiderium.* Desiderat reformari se, qui se scit factum per peccatum deformem. *Sed æmulationem.* Zelum incipit pati bonorum operum perficiendorum, qui intelligit pro se esse, quod corripitur. *Sed vindictam.* Necesse est, ut quis vindicet eum, cujus erga se sentit affectum, et in seipsum vindicat qui se causa delicti affligit. *In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio.* Quando omnia quæ ad profectum melioris spei pertinent, meditari videntur, zelum habentes Apostoli, et præceptoris sui in omnibus officiis humanæ conversationis duce fide probos se videri contendunt. *Igitur etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam.* Inique versatum et injuriosum dicit illum, qui incestum admiserat, necnon etiam hos tangit, quos injurias et fraudes fratribus in prima Epistola fecisse significat. *Nec propter eum, qui passus est.* Hi inique tractati sunt, quia fratribus contraria passi sunt ; hic sensus est, quem in capite Epistolæ memorat, ubi dicit, si cui *aliquid donatis, et ego.* Ostendit enim non magis horum causa qui peccaverunt scripsisse

se remitti illis debere, sed magis propter Ecclesiam; quia in uno male agente multi sunt qui confundantur, et in uno contumeliam sed injuriam patiente, multi sunt qui indignentur; quia si patitur aliquid unum membrum compatiuntur omnia membra. *Sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam pro vobis habemus ad vos coram Deo.* Emendando injustos et pollutos sanctificando et Ecclesiae reconciliando totius populi sollicitudinem se habere demonstrat, secundum quae supra memoravi. *Ideo et consolationem accepimus.* Accepisse se, ac per hoc dare dicit consolationem; accepit autem cum didicit corrigere velle, quos arguebat, ut per poenitentiam se reformarent; dat autem dum eos revocat ad Ecclesiam, ne diu contristati desperarent de se, et ad publicam et funestam vitam declinarent. *In conso-*
B *latione autem nostra abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi, quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis.* Correptos per primam Epistolam audiens se velle corrigere, consolationem accepit, a Tito autem addiscens, quia dolorem paterentur erroris sui, auctus est in consolatione, gaudio repletus, quia voluntas eorum in opere coeperat probari, Tito hoc idoneo teste cum laetitia animi referente. *Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus.* Antequam pergeret Titus ad Corinthios audivit ab eis, id est, ab Apostolo et qui erant cum eo, bonam voluntatem esse Corinthiorum

A in emendandis vitiis, ac per hoc egressus et eadem referente non utique confusus est Apostolus sed laetior factus est, quia non aliter invenerat Titus quam audierat ab eis. *Sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra, quae fuit ad Titum, veritas facta est.* Fiducialiter in Spiritu haec scribit Apostolus, ut gaudens in his, ut efficaciam sermonis veram probet, quam est et praedicanti ejus ad eos in correptione dictabat; veritas enim argumentis in eo ipso tunc videtur esse manifesta, si hi qui arguuntur incipiant emendari se. Dum enim correpti humiliantur, testimonium perhibent arguenti. *Et viscera ejus abundantius in vobis sunt.* Animum et affectum Titi dicit esse in vos, quia videt profectum illorum. Sancti enim animus in bonis benignus est. *Reminiscentis omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore et tremore excepistis illum.* Scientes Corinthii ab Apostolo missum esse Titum ad se, qui in tantis vitiis ab Apostolo fuerant correpti, territi sunt in adventu ejus, et quia vitam suam coeperant emendare, solliciti erant obedire praeceptis ejus, ut regressus nuntium Apostolo nuntiaret eis; quomodo cum Titum laudasse cognoscit; in Tito enim Apostolum reveriti sunt. *Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.* Non solum in bona voluntate eorum laetatur, sed in operibus bonis quibusque permanerent emendatam: *Ideo in omnibus,* inquit, *confido in vobis.*

LIBER DECIMUS TERTIUS

CAPUT VIII

Ad eleemosynam in Hierusalem mittendam Corinthios hortatur Apostolus, et agit de collectoribus hujus eleemosynae.

Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei quae data est in Ecclesiis Macedoniae, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit. (Amb.) Quoniam Macedones devoto animo perceperunt verbum fidei, hanc gratiam eis datam dicit a Deo ut in tribulatione Pauli et Silae quam supra memoravi, scandalum non paterentur, sed in exsultatione mentis acciperent, confidentes de spe promissa, ut probatos se horum passionibus demonstrarent. *Et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum.* Votum eorum praedicat, quia cum tenui essent substantia facultatum, animis tamen
D dives inventus est in ministerio sanctorum. Pura enim conscientia operati sunt, non ut hominibus, sed ut Deo placerent. *Quia secundum virtutem testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt.* Quantum dignum fuit et Deo placitum qui tenuiorum sunt in facultatibus dederunt ad ministerium, et quia ex toto corde Deo se dederant, amplius volebant offerre, quam eorum vires admittebant. *Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam et communicationem ministerii, quod fit in sanctos.* Tam

C amplectens et devoto animo obtulerunt illas [illegible] non quod ultra vires copia erat, postulant ut eam largitionem deprecantes offerrent, ut vel sic suggerent accipi a se, quod accipiendum non videbatur quia plus erat quam pateret eorum substantia, ne forte eos postea operis boni [illegible] poenitentiam caderet. Sed quia tibi ostendebant ut posse animi sui penuriam postponentes, futuris se promissionibus confidentia fidei commiserunt; neque ab eis accipi potest, ne boni cordis gratia fructum amitterent. *Et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei.* Majorem, inquit, ab his accipi debuit [illegible] prius [illegible] pristinae et vitae vitia, se ipsos, ultro quam sperabatur, Deo se commiserunt. [illegible] enim simpliciter D illos hoc opere ad [illegible] non offerebant accipere, quia non [illegible] bona [illegible] offerebant, ut rudimenta proponitur, [illegible] vitia prorsus [illegible], non arguerent, quia tamen [illegible] et [illegible]. Dantes ergo se Deo, dum emendant vitia, deinde Ecclesiae dum [illegible] perfecti jam, [illegible] quod habuerunt [illegible], qui [illegible] perfecti esse voluerunt. Horum itaque exemplis invitat Corinthios, ut [illegible] tempore [illegible] voluntatem [illegible] [illegible]. *Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum*

cœpit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam. Quoniam Titi affectum sincerum sciebat circa istos, nec non hos obedientes ei, idcirco per ipsum etiam ad hoc opus exhortari illos facilius posse significat, ut quomodo in cæteris rebus exhortationis suæ habuit fructum in eis, haberet etiam in hac gratia ut ad ministerium sanctorum promptos eos faceret, ut quia jam vitia emendabant, hujus largitatis fructum haberent. Qui enim ad hoc dant, ne arguantur, nullum fructum hujus rei habebunt. *Sed sicut in omnibus abundatis fide et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, et charitate vestra in nos: ut in hac gratia abundetis.* Exhortatur illos, ut glorietur de his apud cæteras ecclesias. Hæc est enim probatio emendationis eorum, si prompti sint ad ministerium sanctorum. *Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans.* Manifestum est, quia non imperat sed exhortatur ut penuriæ patientibus mittant sumptus, et relevent sollicitudinem illorum. Bonum animum suum Deo et hominibus ostendentes pro qua re sine dubio mercedem accipient. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi quoniam propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.* Pauperem Christum dicit factum, quia Deus nasci dignatus est homo, virtutem potestatis suæ humilians, ut hominibus divinitatis divitias acquireret, ut sicut dicit Petrus apostolus divinæ essent consortes naturæ. Homo ergo factus est, ut hominem in Deum assumeret, sicut scriptum est : *Ego dixi : Dei estis* (*Psal.* LXXXI). Hoc modo exhortatur ut largiendo quasi pauperes fiant, ut prosit paupertas eorum, sicut Christi paupertas profuit nobis, et Christus quidem nostri non sui causa pauper factus est, nos autem ut nobis proficiat.

Et consilium in hoc do, hoc vobis enim utile est, qui non solum facere sed et velle cœpistis ab anno priore. Nunc vero et facto perficite. Ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Hoc dicit, ut voluntas illorum in opere appareat, si vera est, secundum vires, ut tantum det, quantum potest et vult animus, ut munda fiat conscientia, non in simulatione ut hominibus placeat, et mercedem apud Dominum non habeat. *Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum quod non habet.* Quoniam Corinthii ad hoc opus ministerii provocantur hoc eis indicitur, ut non plus tribuant quam possint, ne plus forte offerentes coacti, non voluntarii, gravati viderentur sine mercede futuri, quia qui coactus aliquid fecit mercedem non habet. Ecclesiæ enim Macedoniæ ultro obtulerunt cum precibus. Ut probarent tota se voluntate hoc facere, ut plus offerrent quam poterant, ideoque acceptabile fuit. Quanto enim amplius obtulerunt, tanto plus accepturi sunt : nam si tantum quis det quantum vult, aut potest, acceptum est : judicio enim videtur hoc facere, ac per hoc tantum det, quantum potest et vult animus, ut rei hujus possit habere mercedem. *Non enim ut aliis sit remissio, nobis tribulatio.* Verum est, quia sic dandum est, ut non egestatem præstet dantibus. *Sed ex æqualitate in hoc tempore præsenti.* Hoc dicit ut quantum habet ad tempus dividat sanctis, non enim plus exigitur, quam sibi debet retinere. (*Greg.*) Quia *diliges*, inquit, *proximum tuum sicut teipsum* (*Matth.* XIX). Unde Zachæus : *Ecce dimidium*, inquit, *bonorum meorum do pauperibus* (*Luc.* XIX) ; ut videlicet sollicite perpendamus, quia et eos, quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoque videbimus, et qui abundantes aspicimur, si largiri negligimus, quandoque inopes erimus. Qui itaque nunc temporale subsidium pauperi tribuit, ab eo postmodum perpetua recepturus, ut ita dicam, quasi ad frugem terram excolit, quæ quod acceperit, uberius reddit. Restat ergo, ut nunquam elatio surgat ex munere, quando videlicet dives ex eo quod pauperi tribuit, agit, ut in perpetuum pauper non sit. *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.* (Ambr.) Hoc est, quod dicit, ut quia juxta tempus sancti inopiam patiuntur, deserentes omnia mundi, et se in divinis solis operibus constituentes, ut doctrinæ atque orationi insisterent, ad profectum multorum hi qui credunt, quique artibus aut negotiis insistunt, aut certe facultates paternas habent, ministrent sanctorum inopiis : ut iterum sancti illis ubi divites sunt, et isti inopes communicent eis, quasi vice rependentes ministerio illorum, sicut dicit Dominus : *Quandiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV).

Ut fiat æqualitas sicut scriptum est. Hæc est æqualitas, ut quia isti in hoc tempore ministrant sanctis, reddantur illis vices in futuro : debitores enim sibi faciunt sanctos, *Qui multum habet, non abundabit : et qui modicum, non minorabit* (*Exod.* XVI). Hoc in Exodo legitur, plus enim habent sancti in spe futuri sæculi, et magis quam hi qui in hoc tempore videntur divites, et tamen æquabuntur illic utrique, ut sicut beneficio horum sanctorum inopia sustentatur, ita et beneficio sanctorum divites fiant hi in futuro sæculo in quo videntur pauperes : non enim totos se dederunt Deo, ut hic pauperes, illic essent divites, sed ex hac parte quia hic divites sunt, illic pauperes, sanctorum suffragio, qui hic positi jam illic mente sunt, ditabuntur : non enim qualecunque meritum est de justis laboribus ministrare sanctis. Qui multum, inquit, habuit, non abundabit, quia quod plus habebat dedit indigenti. Et qui modicum, non minorabit ille qui accepit ab illo qui abundavit, ut fiat, inquit, æqualitas. (*Greg.*) Multum vero ad edomandam dantis superbiam valet, si cum terrena tribuit, verba sollicite magistri cœlestis penset, qui ait : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula* (*Luc.* XVI). Si enim eorum amicitiis æterna tabernacula acquirimus, dantes procul dubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur. Huic per Paulum dicitur : *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum*

abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut [illegible] licet, sicut superius dictum est, solliciti perpendamus: quia et eos, quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoque videbimus, et qui abundantes aspicimur, largiri negligimus, quandoque inopes erimus. Beatus igitur Job, ut diligenter ostenderet humilitas atque misericordia quanta in eum fuerint consideratione sociata, ait: *Si despexi prætereuntem, eo quod non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem, si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est* (Job. XXXI); ac si diceret: In amore proximi uno eodemque ordine et superbiæ vitium et impietatis premens prætereuntem quempiam et humiliter aspiciens non despexi, et misericorditer calefeci. Quisquis enim, super eum cui aliquid tribuit, fastu se elevationis extollit, majorem culpam intrinsecus superbiendo peragit, quam extrinsecus largiendo mercedem, fitque ipse bonis interioribus nudus, cum nudum despicit vestiens, eoque agit ut seipso deterior fiat, quo se indigenti proximo meliorem putat. Minus quippe inops est, qui vestem non habet, quam qui humilitatem. Unde necesse est, ut cum naturæ nostræ consortes exteriora non habere conspicimus, quam multa nobis desint bona interiora pensemus, quatenus nos super inopes cogitatio nostra non elevet, cum solerter videt quia nos tanto verius quanto et interius et indigentes sumus. (*Hieron.*) O quanta beatitudo pro parvis magna recipere, æterna pro brevibus, pro morituris semper viventia, et habere Dominum debitorem. Si qua autem vidua habet liberos, et maxime si nobilis familia est, egentes filios non dimittat, sed ex æqualitate, ut meminerit primum animæ suæ, et quam putet esse de filiis, et partiatur potius cum filiis, quam omnia filiis derelinquat; imo Christum liberorum suorum faciat cohæredem. Respondebis: difficile est, durum est, contra naturam; sed Dominum tibi audies respondentem (*Matth.* XIX): *Qui potest capere capiat*, et: *Si vis esse perfectus*, non tibi jugum necessitatis imponit, sed potestati tuæ liberum concedit arbitrium. Vis esse perfectus, et in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt apostoli: *vende omnia quæ habes et da pauperibus*, et sequere Salvatorem, et nudam solamque virtutem nuda sequaris et sola. Non vis esse perfecta, sed secundum gradum tenere virtutis, dimitte omnia tua quæ habes, et da filiis, da propinquis, nemo te reprehendit si inferiora sectaris, dummodo scias tibi illam jure prælatam, quæ elegerit prima. Dixi hoc apostolorum est et virorum, mulierem autem nobilem non posse omnia vendere, quæ multis adjumentis vitæ hujus indiget. Audi Apostolum commonentem: *Non ut aliis refrigerium, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate vestra abundantia illorum inopiam suppleat, et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.* Unde et Dominus: *Qui habet*, inquit, *duas tunicas, det alteram non habenti* (*Luc.* III). Quid si Scythiæ frigora sint, et Alpinæ nives, non duabus aut tribus tunicis, sed vix pecudum pellibus repellun-tur. Quidquid ergo corpori nostro defendere potest, et humanæ naturæ succurrit imbecillitati, quam nudam natura protulit, hoc una appellatio est tunica; et quidquid in præsentibus alimentis necessarium est, hoc unus dici victus appellatur. Unde præceptum est: *Ne solliciti sitis de crastino* (*Matth.* VI), hoc est, de futuro tempore, et Apostolus: *Habentes*, inquit, *victum et vestitum, contenti sumus* (*I Tim.* VI). Si plus habes, quam tibi ad victum et vestitum necessarium est, illud eroga, in illo debitricem esse te noveris. Ananias et Saphira apostoli meruerunt sententiam, quia sua timide servaverunt (*Act.* V). Ergone [illegible] punitus est, qui sua non dederit? Minime; puniti sunt quia mentiri voluerunt Spiritui sancto, et conservantes necessaria victui suo, quasi perfecte sæculo renuntiantes, vanam gloriam sectabantur; alioquin licet libere vel dare, vel non dare; quamquam et cui cupiat esse perfectus, præsens paupertas futuris divitiis compensanda sit. Quomodo autem vidua vivere debeat, breviter sermone Apostolus comprehendit, dicens: *Quæ in deliciis est vivens, mortua est* (*I Tim.* V).

Gratias autem Deo qui dedit eamdem sollicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationem quidem suscepit. (*Ambr.*) Deus qui posuit in animo Corinthios velle proficere, Titi affectum incendit circa eos, ut adimpleret exhortatione sua voluntatem illorum in opere bono, qui videns profectum illorum consolatus est [illegible] in eis. *Sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos.* Hoc est, videns profectus illos circa actus bonos, sollicitior factus est circa affectum illorum, ita ut voluntarie proficisceretur ad eos, qui prius etiam rogatus excusaverat ab eis propter vitia illorum. *Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cujus laus in Evangelio per omnes Ecclesias: non solum autem, sed et ordinatus ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hac gratia quæ ministratur a nobis ad Domini gloriam et destinatam voluntatem nostram.* Istum commendant quia [illegible] ut scirent in quantis [illegible] opinione, ad quos tales viri mittebantur, et congauderent cum eis, cognoscentes eos in fide operatione Dei, ad cujus gloriam sollicite hoc agebant vicarii Christi, ut [illegible]. *Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis in gloriam Dei.* Quoniam [illegible] agebatur, ideo hoc subjicit, ne negligenter circa curam pauperum vel sanctorum putarentur, [illegible] significat, ut [illegible] sollicitudo ejus et providentia appareret. *Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.* Providet bona coram Deo, dum quod jubet Deus circa sollicitudinem [illegible], ad pauperum [illegible]; coram

homininibus vero sic providet bona, quia tales mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate sua non faciant eis scandalum, sed provocent eos, ne bona doctrina apostoli per improvidos ministros ejus in vituperationem caderet. *Misimus autem cum illis, et fratrem nostrum quem probarimus in multis sæpe sollicitum esse: nunc autem multo sollicitiorem confidentia multa in vos, sive pro Tito qui est socius meus, et in vobis adjutor, sive fratres nostri apostoli ecclesiarum, gloria Christi.* Titum ideo socium suum vocat, quia et ipse episcopus erat, cui ministerium dedit notum in omnibus ecclesiis ipsius provinciæ, quibus addit et tertium fratrem probatum in multis operibus bonis atque sollicitum: per Titi autem relationem referentes bonam voluntatem Corinthiorum et cæterorum missorum quos apostolos ecclesiarum gloriæ Christi apellat. Sollicitiorem se factum esse ostendit videndi illos et exhortandi ad ministerium sanctorum: fiduciam enim accepit audiens meliores esse factos Corinthios. Unde satagebat venire ad eos, certus, quod obaudirent sibi ut bona opera facerent. *Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ et gloriæ nostræ pro vobis in illos ostendite in facie ecclesiarum.* Commonet eos ut in his quos mittit dilectionem suam ostendant, ut bona quæ de ipsis audierant vera probarent. Sic enim ostendebant profecisse se monitis Apostoli, si missos ab eo cum honore exceperint, ut cæteræ ecclesiæ agnoscerent vera esse bona, quæ de eis dici cœperant. Provocat ergo animos eorum, quia de quo bene sentitur, solet se meliorem præbere.

CAPUT IX.

Apostolus, suspicionem excludens, docet eleemosynam dandam esse velociter, hilariter et abundanter.

Nam de ministerio quod fit in sanctos, ex abundantia est mihi scribere vobis: scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones. (Amb.) Et hæc oblectantis verba sunt: superfluum enim esse dicit scribere de ministerio, quod fit in sanctos, ut de his bene sentire videatur. Superfluum est enim si commoneas eum, quam scias facturum, sed ut diligentiam suam ostendat, necessarium est ut scribat, et ut hos promptiores faciat, et quid de his cæteris prædicet, manifestet: quia superflua solent majorem parere sollicitudinem. Nam et Dominus non dubitans de amore erga se Petri apostoli, tertio dicit ei: *Simon Joannis, amas me?* (*Joan. ult.*) Quæ trina repetitio quasi superflua videtur, sed prodest ad perfectionem monitionis, ut sciat se cum magna diligentia debere curare, quod frequenter mandat. *Quoniam Achaia parata est ab anno præterito.* (Greg.) In quibus enim non tam opera, quam pia vota requirebat, in eis procul dubio plus laudat pia vota, quam opera. Notandum tamen est, quia habet improperium hæc ipsa consolatio cum dicitur, *ab anno priore*: bonum quidem, sed tarde fecerat, atque ideo hoc magister non sine reprehensione laudabat: medicus quippe est, medicamentum vulneri apponit, quod et ea quæ purgata

A sunt, refovet, et ea quæ putrida inveniuntur, mordet. (*Ambr.*) Post Macedones Achaia, id est, ecclesiæ provinciæ Achaiæ, non tamen omnes quia et Corinthii Achaici sunt, præparaverant se emulatione ducti Macedonum, ut ministrarent sanctis, quo dicto plus exhortatur Corinthios cum dicit illos paratos ab anno priore, sed exspectare jam hoc, ut divideretur ministerium illorum, pro uniuscujusque necessitate. *Et vestra æmulatio provocavit plurimos.* Post Macedones Achaiam paratam dicit. Deinde ut et Corinthii fiant parati secundum promissum suum. Cæteræ vero ecclesiæ æmulatione Corinthiorum, dum audiunt illos prius multis erroribus fuisse implicatos, post autem corrigentes se bonæ voluntatis effectos, incitati sunt ad bonum opus; quia si hi qui post acB ceptam fidem male versati sunt hanc cœperant habere voluntatem, quanto magis isti, in quibus hæc vitia non sunt reperta! *Misimus autem fratres ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut quemadmodum dixi parati sitis.* Hos fratres memorat, quos supra, id est, Titum et quos ei adjunxit adjutores, qui impensius exhortarentur eos ad promissionem inplendam in ministerio sanctorum ut non solum litteris, sed et facie ad faciem oblectarent eos crebris admonitionibus, ne exsultatio Apostoli, qua in splendore animi eorum gloriabatur, evacuaretur. Sæpius ergo hoc memorans, sollicitudinem suam circa eos ostendit, nolens illos confundi. *Ne cum venerint mecum Macedones et invenerint vos imparatos erubescamus nos, ut non dicamus vos, in hac subC stantia.* Manifestum est, quia si non hoc inventum fuerit quod testificatus est de his, et ipse erubescat in ipsis, et ipsi amplius confundantur, qui nec propter quod testis eis exstitit Apostolus, id agere nisi sunt, quod verum illud facerent, vel propter tanti viri personam. *Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, ut præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non quasi avaritiam.* Ut sollicitudinem suam adhuc manifestet, rogasse se dixit fratres, per quos admoniti id implerent quod promiserant, et non implebant. Cum supra Titum voluntarium dicat profectum, hoc est, non illi fuisse extortum, sed mox ut audivit libenter amplexus est, ut videatur voluntarius ad illos profectus propter spem illorum: D nunc non ideo se rogasse hos significat, quasi nolentes ire, sed suum affectum probat circa illos, quando volentes ire insuper rogat, ut sine aliqua mora fiat, quod et illi volunt, et hic precatur. Hoc ergo agit cum his, ut in promissione sua fideles sint, et se ideo commonere propter existimationem illorum, non circumvenire, sed ut tantum offerant, quantum non pœniteat. *Hoc autem dico quia qui parce seminat, parce et metet.* Parcum avarum significat, cui extorquetur, ut inferat, pœnitet enim, quia promisit: hoc et de tarditate eorum colligit, qui olim promiserant, et diu deliberabant. Huic parco perparva messis est, quia cum dubitatione seminat, nescit enim prodesse quod facit. *Et qui seminat in bene-*

dictionibus de benedictionibus et metet. (Greg.) Ille in benedictione seminat, qui bona voluntate, sub spe futuræ retributionis hoc agit. Unde et prædicator egregius, ut ad largitatis gratiam viscera nostræ compassionis accenderet, dixit: *Propter nos egenus factus est cum dives esset*, qui si etiam dicit: *non ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio*, hoc procul dubio condescendendo infirmis intulit, quoniam quibusdam inopiam ferre non valentibus tolerabilius est minus tribuere, quam post largitatem suam ex inopiæ angustia murmurare. Nam ut ad magna largiendi studia audientium mentes accenderet, paulo post intulit dicens: *Hoc autem dico, qui parce seminat, parce et metet*; plus autem nonnunquam esse dicimus, compati ex corde, quam dare; quia quisquis perfecte indigenti compatitur, minus æstimat omne quod dat. Nisi enim dantis manum bona voluntas vinceret, idem prædicator egregius discipulis non dixisset, *qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore*. Facile quippe est in bono opere obedire etiam nolentem, sed hæc magna in discipulis virtus exstiterat, eos bonum, quod illis præceptum est, et ante voluisse. *Unusquisque prout destinavit corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus.* (Amb.) Docet illos tunc professe hoc in futurum, si læto animo fiat: ex his enim qui inferunt, hunc eligit Deus cui retribuat, qui devoto corde operatur, quasi thesaurizans sibi apud Deum; quia qui invitus facit, propter præsentem pudorem, ne aliis inferentibus turpis inveniatur, mercedem non habet. *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.* Dei potentiam adesse illis exoptat, ut sicut in emendandis vitiis, et doctrinæ veritate compungit corda illorum, ita et in hoc faveat cœptis illorum, ut abundent in omni bono per gratiam Dei. *Ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum.* (Amb.) Hoc dicit et optat, ut in omni semper sufficientes sibi sint Dei nutu, nec indigeant his quæ ad salutem necessaria sunt. Si ergo sufficientiam sibi solam eligant, poterunt in Dei opere abundare; illud enim sibi retinendo quod sufficit, cætera in usus sanctorum, vel pauperum impendant necesse est, et hoc erit abundare in omni opere bono: licet enim exiguum hominis sit parvum quod tribuit, abundat tamen quia recto judicio fit, et non solum quæritur quantum, sed et de quanto, et quo animo detur. Denique illa vidua in Evangelio de parvo laudata est, et qui multa mittebant laudati non sunt; illius enim parvum multum est, quia plus misit quam poterat; divites autem minus miserunt, cum plus possent, ac per hoc modicum illius, quia ultra vires suas misit, plus inventum est quam divitum multum, quia de eo quod abundabat eis miserunt. Qui ergo tantum dat, quantum potest, recte facit; viduam tamen illam ante se habet, quia hæc omne quod habuit misit (*Luc.* XXI). *Sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Hoc in Psalmo scriptum est (CXI), per exemplum addit ad curam pauperum, ut in omni opere bono abundent. Si enim hi, qui pauperibus largiuntur justitia manet in sæculum, quanto magis eis qui ministrant sanctis? pauperes enim possunt dici, qui publice egeni sunt; sancti enim discernuntur ab his, quia hi servi Dei sunt, insistentes orationibus et jejuniis, parum vitam agentes. Sicut et Anna prophetissa quæ *non discedebat de templo, jejuniis et orationibus serviens die ac nocte* (*Luc.* II), omnem mundi curam postponens. Misericordia ergo hæc appellata est justitia, quia sciens qui largitur omnia Deum communiter omnibus dare, quia sol ejus omnibus oritur, et pluit omnibus, et terram omnibus dedit, idcirco dividit cum his qui copiam terræ non habent, ne beneficio Dei privati videantur. Justus ergo est, qui sibi soli non detinet, quod scit omnibus datum, et justus non solum nunc, sed et in æternum, quia in futuro sæculo hoc habebit secum in perpetuum.

Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ, ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem. Omnia Dei sunt, et semina, et nascentia Dei nutu creverunt, et multiplicantur ad usus hominum: Deus ergo qui hæc dat, ipse et jubet de his communicari eis qui indigent, ac per hoc non poterit qui tribuit juxta Dei voluntatem, Dei nutu non augeri incrementis hujusmodi, ad amplificandum fructum justitiæ, danti enim addit, ut et amplius habeat, unde largiretur. Hæc est justitia, ut quia Deus dat, retribuat ex eo et homo ei, cui docet; hos enim vult ministros esse eorum, qui potiora eligentes copiam præsentis temporis spernunt, totos se Dei rebus obligantes. Unicuique enim secundum bonam voluntatem Deus præstat auxilium. Sancti enim qui nihil volunt hic possidere, nisi victum habere et vestitum, hos qui habere volunt tutores illorum Deus esse disposuit, ut qui bene et simpliciter eis ministraverit, amplificetur Dei nutu, ut habeat unde semper largiatur, et ad præsens locupletatus, et in futurum. Semel enim seminans his metet, ita ut si futuris spebus consulit, [illegible] eos subjectos habere, sed magis se eis inferiorem, quia a Deo hujus rei accepit mercedem. Si enim ad præsens humiliari eos sibi voluerit, spem futuri amittit: ille enim accepit mercedem operis sui, non [illegible] hoc agens, sicut dicit Dominus: *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam* (*Matth.* VI).

Quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo, quoniam ministerium hujus officii, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino per probationem ministerii hujus, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ in Evangelium Christi et simplicitate communicationis in illos, et in omnes, et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Apostolus hoc supra memorabat dicens: Hoc dicit quod quæcumque operantur per dispensationem doni Dei hoc opus [illegible] gratia agunt Deo, ab his qui [illegible] denuntiatur.

accipiunt sub nomine Christi, non mendicitati subjecti, sed Deo, de cujus bonis ali se norunt, non tantum ab eis gratiæ illis referuntur, sed a reliquis fratribus, qui pro his gratias agent Deo, commendantes factum ipsorum Domino, ut paucis tribuentes a multorum obsecrationibus commendentur Deo : probantes enim mentem eorum in hoc opere, magnificant in eis Dominum, cujus spe firmati, obediunt Evangelio Christi in subjectione mentis, ne velint eos sibi humiliari, ut præbeant quæ necessaria sunt sanctis ; et hoc erit in simplicitate agere gratias communicationis illorum, commendantes se orationibus ipsorum et desideriis eorum. Quis enim non cupiat oculis videre necessitatibus suis propter Dei nomen subjectos? Denique Dei dona vocantur : Deo enim dat, qui his ministrat, quia qui jubet fieri, ipsi imputatur, quod datur. Gratias autem Deo in his agentes, et super ineffabili dono ejus; donum enim Dei est quod incitat bonum opus homines, spes enim promissa lacessit ad ministerium supradictum.

CAPUT X.

Excusat se Paulus de sibi false impositis per facti evidentiam, per rationem et exempla.

Ipse autem ego Paulus, obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humilis inter vos, absens autem confido in vobis. (Ambr.) Hoc est quod dicit nunc, quia talis est absens, qualis et præsens, nec enim humilis erat ad faciem adulatione, aut subjectione alicujus rei, qui constantiam suam sic zelabatur, ut aliquando etiam a licitis temperaret ne inclinaretur ; unde dicit in alia Epistola *(I Cor.* VI) : *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate : esca ventri et venter escis, et hunc et hanc Deus destruet.* Ideo ergo absens obsecratur, et modestiam Christi interponit, ne præsens durior inveniatur, causa vitiorum eorum, quam est in Epistola, ut componentes se qui adhuc non emendaverant, mollirent sibi rigorem Apostoli, ut moderatos eos inveniens pressa severitate lætaretur in eis. Confidentiam itaque fiduciam severitatis significavit, quam forte in Epistola tantum habere putabatur, non tamen præsens facie quia in prima Epistola severus, et nimis rigidus videtur, et ideo commonet ne eadem severitate præsens utatur, sicut non sperabant. *Rogo autem ne præsens audeam per eam confidentiam, qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos, tanquam secundum carnem ambulemus.* Idem sensus est, quem ut delucidet, repetit : orat enim ut tales illos inveniat, ne cogatur irasci, sed ut requiescat cum eis. Hic ergo aperuit quod supra significavit, et adhuc in subjectis plenius manifestat, hanc esse confidentiam, quam hic fiduciam dixit, datæ sibi potestatis a Christo, cujus vicarius est, ut vindicet in eos qui sub nomine Christi agentes non obaudiunt ut corrigant, in quibus reprehenduntur. Hos dicit, qui non recipiendo spiritalia quæ ab Apostolo dicebantur, sic eum existimabant, quasi carnalia loqueretur, quæ recipienda non essent. Ideo dicit : *Qui nos arbitrantur secundum carnem ambulare,* quia

A qui spernit spiritalia, putat illa carnalia. *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus.* Hoc est, in corpore positi, spiritaliter vivimus : spiritaliter enim vivit, qui facit quod placet Deo, hic ergo secundum carnem militat, qui desideriis obtemperat. Omnis enim error caro dicitur : Christo autem ipse militat, qui obaudit eum in fide et disciplina. *Nam arma militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo.* Ideo fortia quia incorrupta, omnia enim carnalia corrupta sunt, arma ergo ideo, quia repugnant vitiis, signum habentia imperatoris sui Christi, qui hostis est vitiorum. Sicut enim imperator per milites vindicat suum regnum, ita et Salvator per nos servos suos defendit unius Dei professionem et disciplinam. *Ad destructionem munitionum consilia destruentes, et omnem al-*
B *titudinem extollentum se adversus scientiam Dei.* Arma spiritalia fides est incorruptæ prædicationis, per hæc Deus vincit principes et potestates, quos constat ut sibi usurpent imperium extolli contra fidem Christi, cogitationibus se hominum inserentes, ut avocent eos a Dei dominio, quas cogitationes destruit veritas fidei. Munitiones ergo principes dicit, et potestates, et spiritalia nequitiæ, qui se extollunt, et armant infidelium animos ad contradicendum Christo, contra quos pugnat Dei lex, dissipans consilia eorum. *Et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Captivat intellectum dum contradicentem rationem vincit, et ad fidem Christi, cui prius repugnaverat, humilem et mansuetum inducit, et parat. *Et in promptu habentes ulcisci*
C *omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.* Manifestum est, quia vindicat inobedientiam, cum illam condemnat per obedientiam, tunc illam destruens, quando eos qui resistunt perducit ad fidem, ut perfidia ab his, quibus defendebatur, damnetur. *Quæ secundum faciem sunt, videte.* Nunc vult eos quæ palam sunt considerare, id est, ea quæ edicturus est, quia sunt aperta dijudicare. Dicit ergo : *Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos.* His loquitur quorum tangit superbiam, qui de se præsumentes inflatione animi, minus quam dignum erat de Apostolo sentiebant, quasi non egerent præceptis ejus ; quos commonet, ut si de se confiderent, quia
D erant servi Christi, non utique deberent de Apostolo dubitare : sed et de eo quamvis impar sit, vel similiter sentire, cum utique magis præferre sibi deberent magistrum gentium; sed hic humilitatem illos in se docet æquans se illis, cum esset vas electionis, et magister gentium in fide et veritate. Hoc ergo vult illos considerare, quod utique clara luce videtur, quia de Apostolo nemo credentium non plus æstimet, quam de se, quanto magis nemo minus, quam de se debeat æstimare? hos ergo contestatur ac docet ne elatione mentis, bonæ vitæ meritum perderent, qui enim scit se aliquid esse, humiliat se ut amplior fiat. *Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit Dominus, in ædificationem, et non in destructionem vestram, non erube-*

scam. Nunc significat quia superius se humiliavit, ipsis se comparando, cum et se erigat, non erubescat quia a Domino accepit potestatem prædicandi, ut salvet, non ut perdat obedientes. Si ergo hic, qui a Domino missus est, inclinat se et comparat se inferioribus, quanto magis hi qui nullius erant testimonii, comparare se non deberent, nec dicam præferre majoribus? *Ut autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas.* Ille potest videri terrere per epistolas, qui neque auctoritatis alicujus est, neque præsens fiduciam habet arguendi: absens autem ideo audet, quia præsens timet. *Epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma et sermo contemptibilis. Hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales et præsentes in facto.* Ideo non se aliud esse absentem quam præsens est, probat, quia non erat præsumptor, a Domino enim acceperat potestatem: cui enim non est data potestas absens potest audere, præsens autem pudorem patitur. Ideo Apostolus non erubescit dum corripit, quia fiducia potestatis hoc agit. Hæc propter hos loquitur qui non missi prædicabant adulantes quia se ipsos commendare volebant. (*Greg.*) Sed plerumque prædicatores sancti ostendere semetipsos, ut prosint, cupiunt, nec tamen possunt, plerumque ut quieti sint appetunt, nec tamen permittuntur. Nemo igitur scit quando lucem nubium pluviæ ostendant, quia nemo comprehendet quando Deus virtutem prædicationis dat, ut prædicantium gloria clarescat. Unde Dominus ad Job ait: *Nunquid scis quando præceperit Deus pluviis, ut ostenderent lucem nubium ejus?* (*Job.* XXXVII.) Ac si aperte dicat, nunquid si venturos in mundo prædicatores jam conspicis, quando eos ad prædicandum Dominus repletione spiritus impellat, quibusve modis eorum vitæ claritatem mundo innotescat, apprehendis? Unde adhuc apte subjungitur: *Nunquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias?* (*Ibid.*) Habent istæ nubes semitas subtilissimas, scilicet sanctæ prædicationis vias, angusta quippe porta est quæ ducit ad vitam. Eos ergo per semitas astringunt, qui ab intentionis eorum tramite per lata mundi desideria evagando non exeunt: arcta enim bene vivendi censura non est ampla via, sed semita, in qua prædicator quisque studiose constringitur, qui se sub præceptorum custodia sollicite coangustat.

Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant. (*Ambr.*) Illi sunt qui semetipsos commendant, qui non accepta potestate dominari volunt, nomini suo vindicantes auctoritatem; qui enim mittitur non sibi, sed ei a quo mittitur vindicat potestatem, per quod etiam ostendit se a Domino dispensatorem electum. Se ergo non se conjungit, aut comparat his qui non missi prædicabant, dum nihil ultra concessum præsumit. *Sed ipsi in nobis metientes, et comparantes nosmetipsos nobis. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ, quam mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos.* Testamenti dati potestate, quanta concessa est ab auctore, ut mensuram excessisse nihil; idcirco non superbia [illegible] gloria nostra, quando non excedimus terminum datæ potestatis. Gloriam per auctoritatem posuit, quæ utebatur in correptionibus peccantium, ut salvos eos faceret, nec tamen se gloriari dicit in ejusdem potestate, sed ad ædificationem illorum. Licet enim dederit potestatem, de qua si gloriari vellet, non illum puderet, quia data est illi a Domino, sed hoc ita illa utitur, ut non glorietur sed in profectu ecclesiarum corripiens eorum vitiosos ut glorietur in salute illorum, ut potestas data saluti proficiat, non elationi. Duplici igitur genere se in immensum gloriari testatur, et quia secundum datam potestatem, et quia non ultra quam prædicabat [illegible] ejus permanebat, vindicabat sibi auctoritatem. In his enim confidebat quos ipse fundaverat in fide Christi: partitum enim dicit mensuræ ad quam in prædicatione dirigerentur, ut singuli aliquas civitates proprias haberent, de quorum fide gloriarentur. Dei enim nutu Macedonibus prædicare [illegible] Apostolus, et ut Corinthiis evangelizaret a Domino monitus est. Hic ergo confidenter loquitur, quos ipse fundavit, et ad quos Dei nutu pervenit: cæteri non tali fiducia, quia in aliena regula erant, hoc est, in parte alterius evangelistæ. *Non enim quasi non pertingentes ad vos superextendimus nos.* Hoc est, non quasi non missi pervenimus ad vos in prædicatione, sed destinati Deo mittente nos ad vos. Superextendi autem est ultra extendi, quam concessum, sed non ultra, quia mensuram dedit Deus, quam servaverit [illegible] ejus, [illegible]. Ideo enim hoc ostendit, ut sciant quoniam a Deo ad hos directus est, ut pro hoc obaudire illos debere monita ejus, ne contemnentes Deum qui missum est contemnere viderentur. *Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus.* Hic manifestius apparet quod dicit, quia ipse illos fundaverat; ideo cum fiducia ad hos loquitur: nec enim labore alterius acquisiti fuerant ad fidem, sicut in alia Epistola ait (*I Cor.* IV): *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* Non ergo ex aliena [illegible] gloriatur, quo in labore suo gloriatur. *Spem autem habentes crescentis fidei vestræ in vobis magnificari.* Quia fructum laboris [illegible] idcirco non [illegible] hoc [illegible] profitetur [illegible] quia magnificari se credit apud Deum, si augmentum in fide audientes ejus, sicut dicit Dominus: *Pater,* [illegible] hoc dicit, quia [illegible] magnus est in discipulis obaudientibus. Unde ait: *In vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam,* [illegible] Latius de fidelium [illegible] ad [illegible] gloriam prædicationis [illegible] prædicationem. *Non in aliena regula in his, quæ præparata sunt, gloriari.* Manifestum est quia hi [illegible]

dens, non in his confidit, neque gloriam sperat, quæ in aliorum laboribus constant. Ideo et Apostolus non audet in hos qui aliis prædicantibus crediderunt, ne in alienis laboribus gloriari videretur : sed hoc nititur, ut eis prædicet quibus non erat annuntiatum, ut gloriam labore suo quærat. *Qui autem gloriatur in Domino glorietur.* Hoc dicto significavit ipsam confidentiam, et gloriam Domino dandam, cujus gratia est, ut qui in potestate evangelica confidit, Deo auctore confidat, ut quæstus omnis negotii divini Domino in lucrum veniat. Sed qui non accepit potestatem a Deo non potest in Domino gloriari, quia suam gloriam quærit. *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* Verum est, quia illum Dominus commendat, et ille probatus est, quem dignum habet, ac mittit ut prædicet donum ejus. Quem autem non mittit, non illum commendat : ipse autem se commendat qui non missus prædicat, ac per hoc idoneus non est, sed præsumptor et reprobus.

CAPUT XI.

Præmittendo rationem suam ponit commendationem Apostolus, ex suis operibus, et malis perpessis.

Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ, sed et supportate me. (Ambr.) Incipiens vera de semetipso narrare, insipientem se dicit, quia ad laudem ejus videtur pertinere. Propter quod dictum est, « non te laudent labia tua, sed proximi tui : » sed hic dolore compellitur propter hos, qui cum de eo præ cæteris bene sentire deberent, indigne sentiebant. *Æmulor enim vos Dei æmulatione : despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Quæ locuturus est amore eorum dicturum se ostendit, ut non magis ad laudem ejus proficiat, sed ad horum profectum, ut discant, quemadmodum parenti suo in Evangelio faveant : quia vituperatio patris, detractio filiorum est, et laus filiorum gloria patris est. Virgines ergo eos esse in fide, unde et corruptores fidei zelatur ab his, ut in die judicii incontaminatos eos assignet judici Christo. Hinc est unde et in Apocalipsi Joannis legitur : *Hi sunt,* inquit, *qui cum mulieribus se non coinquinaverunt, virgines enim permanserunt : hi sequuntur Agnum quocumque vadit* (*Apoc.* XIV). In mulieribus errorem significavit, quia error per mulierem cœpit, sicut et Jezabel mulierem dicit propter uxorem Achab, quæ zelo Baal Dei prophetas occidit (*III Reg.* XVIII), cum intelligatur idololatria, quia corrumpuntur mores, et fidei veritas. Nam si mulieres intelligas, ut ideo putes virgines dictas, quia corpora sua incontaminata servaverunt, excludis ab hac gloria sanctos, quia omnes apostoli exceptis Joanne et Paulo uxores habuerunt, et vide an conveniat accusare apostolum Petrum, qui primus inter apostolos est, quanto magis inter cæteros ! (*Aug.*) Quod vero in evangelica parabola (*Matth.* XXV) sponso dixit obviam venire virgines, sic intelligendum puto, ut ex ipsis virginibus constet ea, quæ dicitur sponsa, tanquam si omnibus Christianis in Ecclesiam concurrentibus, filii ad matrem concurrere dicantur, cum ex ipsis filiis constet ea, quæ dicitur mater ; nunc enim desponsata est Ecclesia et virgo est ad nuptias perducenda, id est, cum se continet a corruptione sæculari : illo autem tempore nubet, quo universa mortalitate prætereunte immortali conceptione fetatur : *Desponsavi,* inquit, *vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Vos, inquit, virginem a plurali ad singularem concludens : ideo et virgines dici possunt, et virgo. *Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicate, quæ est in Christo* (Ambr.) Ostendit qua causa cogitur vera de se protestari, ad hoc enim gloriam sibi datam profitetur, non ut se laudet, sed ut illos deformet qui sub nomine Christi contra Christum prædicabant, a quibus Corinthii seducebantur, et veritas hæc his magis quam ei proficeret. Hoc enim agit, ne audiantur seductores, quos diabolo comparavit propter astutiam malitiæ eorum, quia corrumpere fidelium corda a veritate Christi conantur. Hoc ergo timens semper sollicitus de eis est ne violentur. (*Aug.*) Virginitatem corporis paucæ feminæ habent in Ecclesia, sed virginitatem cordis omnes fideles habent in ipsa fide. Virginitatem cordis timebat Apostolus corrumpi a diabolo, quam qui perdiderint, sine causa sunt virgines corpore. Mulier catholica præcedit virginem hæreticam ; illa enim non est virgo in corpore, illa mulier facta est in corde, et mulier, non a marito, sed a serpente. Quid autem Ecclesia ? *Super aspidem,* inquit, *et basiliscum ambulabis* (rex est serpentium basiliscus, sic diabolus rex est dæmoniorum), *et conculcabis leonem et draconem* (*Psal.* XC).

Nam si is qui venit, alium Christum prædicat quem non prædicavimus, aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis, aut aliud Evangelium, quod non recepistis, recte pateremini. (Ambr.) Quare ait : *Recte pateremini,* si alius vobis Christus prædicatus fuisset, aut si alius spiritus, vel aliud Evangelium traditum vobis fuisset, cum dicat Galatis : *Si quis vobis annuntiaverit præterquam quod accepistis, anathema sit ?* (*Gal.* I.) Si Galatis perversum erat aliud accipere, quam ab apostolis fuerat traditum, quomodo Corinthiis rectum erat, si alius Christus prædicatus illis fuisset ? Sed sciens Apostolus nunquam alium Christum, quam hunc qui crucifixus est prædicari, idcirco ait, *Recte pateremini,* si vobis alius potior Christus ab his qui veniunt prædicatus fuisset : Galatis autem anathema dixit, si aliud audirent quod non utique majus esset, sed contrarium. Porro autem, inquit, ipse Christus prædicatur ab his, qui a nobis annuntiatur, et hoc Evangelium, quid causæ est, ut nos inferiores habeamur, cum nihil amplius ab illis addiscatur ? Superius de pseudoapostolis loquitur, fidei corruptoribus, hoc loco autem de veris prædicatoribus, quia

plebs Corinthiorum variis erroribus fluctuabat, ut aliqui faverent pseudoapostolis, quibus [illegible] compositis verbis eadem audiebant quae ab Apostolo audierant, alii autem apostolis favebant, qui cum Domino fuerant, apostolum suum Paulum deformantes, quia in carne non viderat Dominum.

Existimo enim me nihil minus fecisse a magnis apostolis. Non vult gratiam Dei inferiorem in se videri, quia similiter docuit et eadem fecit quae faciebant apostoli qui propensiores videbantur, quia priores coeperant docere et fuerant cum Domino. Unde majoris auctoritatis esse putabantur, cum tempus Apostoli electio cum testimonio sit, et amplius caeteris laboraverit, et Dominum in templo orans viderit, et locutus sit ei. *Et si imperitus sermone, sed non scientia.* Hoc non ad apostolos pertinet, quia non erant eloquentes, ut puta sine litteris, pleni tamen sancto Spiritu, sed hoc tangit, quod praeferebant Corinthii causa accurati sermonis, cum in religione vis sermonis necessaria sit, non sonus dulcis. Quomodo tamen se humiliat ut imperitum se esse dicat in sermone, et ubi est illud, quod Festus ait : *Paule*, inquit, *Paule, multae litterae te faciunt* [illegible] (*Act.* XXVI)? Hoc ergo discere non se loqui nescire voluit intelligi, sed propter eos qui non per fidem, sed per eloquentiam commendari volebant, et in eo tamen dixit se imperitum, quod non habet crimen. In eo autem quod non caret crimine, et acquirit salutem, non se imperitum pronuntiavit, quia qui imperitus est in sermone, reus non est apud Deum, qui autem scientiam Dei non habet, reus est ignorantiae, quia non licet ignorare, maxime quod pertinet ad salutem. Quamobrem Apostolus, spreta eloquentia, id agebat, ut fides teste virtute acceptabilis esset, ut non fidem eloquentia commendaret, sed virtus, cui cedit eloquentia. *In omnibus autem manifestatus sum vobis.* Manifestum se dicit esse Corinthiis in omnibus, quia non ignorabant etiam loquendi habere illum peritiam, et hoc scientes alii favebant in eos, qui istum inferiorem nescirebant, ideoque commotius loquitur, quia hoc pejus erat, ut cum scirent illum in nullo deesse, humiliarent illum caeteris, cum vidissent per eum non solum impleri praedicationem, sed signa ac prodigia fieri apostolica. *Aut numquid peccatum feci meipsum humilians, ut vos exaltemini, Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis?* Quoniam inflati erant eo quod sumptus ab eis accipere noluit, et propter hoc alios ei praeponebant, ideirco, numquid peccavi, ait, quia me humiliavi, ut me indignum ad accipiendum judicarem? quia inde mihi irascimini, cum hoc non permisi eis, sed gloriae. Itaque sic se humiliavit, cum id quod sibi debebatur, non exegit : dignitatis enim erat, ut sumptus ab his acciperet, quibus praedicabat Evangelium Dei, sicut Dominus constituit dicens : *Dignus est operarius mercede sua* (*Luc.* X) ; sed ut ad utilitatem eorum proficeret, refutavit ; duabus enim ex

[illegible]

ministerium vestrum. Pensemus ergo si possimus, cujus hoc mansuetudinis fuerit, panem spiritus prædicare, et panem carnis non accipere, corda audientium de divitiis æternis instruere, et inter eosdem discipulos fideles et abundantes fame laborare; inter satiatos pati inopiam, nec tamen quod patiebatur dicere; quæ patiebatur non dicere, nec tamen dolere; videre dura erga se corda auditorum tenacium, nec a prædicatione desistere. Nam sicut apostolorum Acta testantur, anno et sex mensibus continue in eadem civitate prædicavit (*Act.* XVIII); cumque ab eisdem Corinthiis recessisset, ad eos postmodum scribit, quod apud eos positus pertulit: quare autem hoc eis cum inter eos viveret nunquam dixit? ne quod erga eum factum ex bona voluntate non fuerat, fieret ex jussione, et cum innotesceret eorum misericordia, remaneret voluntas ignota. Quare autem hoc postmodum longe positus scribit? ne omnimodo discipuli incorrecti remanerent, et quales magistro in tenacia fuerant, aliis quoque fratribus tales essent. Vere et in hoc Paulus, vere magister gentium sua negligens, aliena curans, implevit quod prædicaverat. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius, et non quæ sua sunt singuli cogitantes, sed ea quæ aliorum. Quanta itaque ista mausuetudinis virtus est, quanta tranquillitas spiritus? quis autem nostrum, si unum hujus mundi vitæ ad omnipotentis Dei servitium convertisset, seque egere conspiceret, et illum sibi vitæ suæ subsidia non præbere, non protinus de ejus vita desperasset? quis non incassum laborasse se diceret? quis non ab ejus exhortatione obmutesceret quem in semetipso primum ferre fructum boni operis non videret. Sed Paulus per mansuetudinem in virtutum vertice solidatus perstitit, prædicavit, dilexit, et bonum quod cœperat explevit, atque portando et persistendo discipulorum corda ad misericordiam perduxit. Nam eorum profectum postmodum scire se indicans in eadem Epistola scribit (*Supra cap.* IX): *De ministerio quod fit in sanctis ex abundanti est mihi scribere vobis: scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, quomodo Achaia parata est ab anno priore, et vestra æmulatio provocavit plurimos.—Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloria non infringetur in me in regionibus Achaiæ.* (Ambr.) Hortatur omnem Achaiam ut ministrent sanctis, sibi autem non permittere, ne cœptam gloriam non impleret: gloria est enim a licitis abstinere, maxime ad aliorum salutem. In Achaiæ ergo regionibus noluit uti, in cæteris usus est, et amplius promittit sub testimonio Christi, dicens, in eo mansurum, ne aliquando ab Achaiæ regionibus acciperet: *Quare? quia non diligo vos? Deus scit.* Reddita ratione etiam Dei scientiam testem dat dilectionis suæ, quam habebat erga eos, quia non ideo nolebat accipere, quia non illos diligebat, sed ideo magis, quia amabat eos, ut hoc ipsum prodesset illis, sicut dixi. *Quod autem facio, et faciam, ut amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut in quo glorientur, inveniantur sicut et nos.* Gloria pseudoapostolorum in pecuniis erat accipiendis, ideo Apostolus hoc refutavit, ne illis similis videretur, quia nisi hoc ab Apostolo vitatum fuisset, major occasio illis data fuisset accipiendi, aut magis extorquendi, quando in hac re formam ab Apostolo datam ostenderent.

Nam ejusmodi pseudoapostoli operarii subdoli sunt, transfigurantes in apostolos Christi. Subdoli sunt quia in avaritia, et non religiosa mente, neque missi prædicant Christum, nomen sibi apostolicum usurpantes. *Et non mirum: ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis.* Manifestum est, quia frequenter multos fallit Satanas, ostendens se illis, quasi angelum Dei, ut decipiat eos: unde Jesus Nave sollicitus quæsivit, quis esset qui ei apparuit (*Jos.* V): et apostoli in nave perterriti, putabant phantasma esse, unde Petrus apostolus dicenti Domino: *Nolite timere, ego sum,* facile credens, ait: *Si tu es, jube me venire ad te super aquam* (*Matth.* XIV), ut si firmiter posuisset pedem super aquas, sciret verum esse: quia non erat phantasma quod apparebat. *Non est ergo magnum si ministri ejus transfigurentur, velut ministri justitiæ.* Ministri justitiæ apostoli sunt, quorum se hi socios mentiebantur, ut deciperent audientes. *Quorum finis erit secundum opera ipsorum.* Sine dubio, quia judicabuntur hujusmodi, secundum animi sui nequitiam, quia non propter Deum, sed propter suum ventrem simulant se ministros Dei, finem tamen illorum secundum opera illorum dixit, ut sicut opera et cura ventris interit, ita et hi interire intelligantur. (*Greg.*) Antiquus hostis ille aliter religiosas hominum mentes, aliter vero huic mundo deditas tentat. Nam pravis mala, quæ desiderant aperte objicit, bonis autem latenter insidians sub specie sanctitatis illudit. Illis velut familiaribus suis, iniquum se manifestus insinuat; istis vero velut extraneis cujusdam quasi honestatis prætextu se palliat, ut mala quæ eis publice non valet, tecta bonæ actionis velamine subintromittat. Unde et membra ejus sæpe cum aperta nequitia nocere non possunt, bonæ actionis habitum sumunt, et prava quidem se opere exhibent, sed sancta specie mentiuntur. Iniqui enim si aperte mali essent a bonis recipi omnino non possent, sed sumunt aliquid de visione bonorum, ut dum boni viri in eis recipiunt speciem quam amant, permistum sumant etiam virus, quod vitant. Unde quosdam Paulus apostolus intuens sub prædicationis velamine ventris studio servientes ait: *Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis (II Cor.* XI). Quid ergo mirum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ? *Iterum dico, ne quis me putet insipientem, alioquin velut insipientem accipit me, ut et ego modicum quid glorier.* (Ambr.) Supra jam dixit, « utinam sustineretis pusillum imprudentiam meam, » hoc nunc repetit, semper enim proponit quod postea multis interpositis prosequatur. Quod ergo supra posuit, modo incipit enarrare, nam vera dicturus, velut

insipientem se dicit, quia videntur ad laudem ejus pertinere. *Ut et ego*, inquit, *modicum glorier*. Modicum hoc dicit, quia in verbis, non in sensu est. Non ergo vere ad gloriam suam hæc loquitur, sed vult illis ostendere, quia qui se jactant gloriosos, nihil plus ab hoc habent, nisi per hoc ut putentur hi gloriosi. Et ego inquit, ideo insipientis hoc esse dicit, ut ad laudem suam aliquid prosequatur, se autem coactum hæc loqui, dolet enim eo, ut illos putarent sublimes, hoc contempto, qui nihil plus ab eo haberent. *Quod loquor, non loquor secundum Deum.* Secundum Deum non loquitur, quia ad carnis honorem hæc pertinent, nec de infidelium apud Deum surgit gloria, quia apud Deum humilitas gloriosa est. *Sed quasi in insipientia in hac substantia gloriæ.* Non plenam dixit insipientiam, sed ex parte, veritas enim est, sed quia elatio vitiosa res est, ideo quamvis verum sit quod dicitur, quasi in insipientia tamen est unumquemque laudare se, plena autem insipientia est, si se falsis quis laudet, ille enim superbus de vero est, hic stultus de falso; substantia tamen gloriationis in hac causa carnalitas est, quia sicut flos feni, ita decidit gloria ista. *Quia multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor.* Hoc dicit, quia jam aliqui ex Judæis credentes præsumebant sibi, quod essent filii Abrahæ, hoc est, secundum carnem gloriari, nobilitatem sibi carnis vindicare; inde enim sibi defendunt generis prærogativam, quia filii ejus dicuntur, qui Deo credidit, cum anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Si ergo hæc gloria est, inquit, et ego gloriabor, quia et ego filius sum Abrahæ, sed nihil prodest apud Deum filium esse Abrahæ, quia fides est, quæ salvat, non propago generis Abrahæ. Ideoque gloria hæc carnis est, gloria, ut puta, si dicatur nobilis hominis filius. *Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes.* Insipientes appellat, qui de carnis circumcisione gloriantur, et quia a Corinthiis portabantur ut gloriosi viderentur, ideo Apostolus etiam sustineri se ab his vult, ut et ipse hoc se esse ostenderet, quod erant hi, et non tamen gloriari ex hac parte secundum Deum. Unde gloriam hanc insipientiam vocat: gloriari enim se dicit secundum carnem, sed hoc stultum esse profitetur, ut et gloriam hanc manifestet, et se coactum in laudem carnis erupisse doceret. Igitur ironia est hæc, nam quomodo prudentes sunt, qui sæpe reprehenduntur? nonne plus apud insipientia Apostoli, quam horum prudentia? hic enim sapiens sustinet imprudentes, qui patientia sua suffert eos, ut possint proficere, ne provocans aut abjiciens eos, pejores illos faciat, aut certe si in illis proficere non potuerit, suam modestiam custodit. Hoc in Corinthiis nihil est. Quomodo ergo libenter sufferunt imprudentes, cum ipsi sint sapientes, nisi quia non sic vult intelligi, sicut sonant verba? hoc in sensu, et in pronuntiatione est, quia saltem quædam verba non eumdem habent sensum, aliter pronuntiat, aliter sentit, nam aliquando confirmat, aliquando

[illegible]

C [illegible]

D [illegible]

sapiens dico, plus ego. Vera de se dicens insipientem se pronuntiat, ut intelligatur coactus in laudem suam proruppisse. Nam qui sponte ea refert, quæ ad laudem ejus proficiant, imprudentem se non dicit. Ostendit ergo quæ sint, quæ faciant illum ministrum Christi magis esse, quam sunt reliqui prædicatores: occasione enim inventa omnium tangit, personas etiam apostolorum, dolens quia Dei gratia minor in hoc judicabatur, cum eadem operaretur, quæ cæteri apostoli, et fidei causa majora exitia toleraret. Unde et in alia Epistola dicit (*I Cor.* xv) : *Plus illis omnibus laboravi.* (*Greg.*) Hinc est ergo, quod prædicatores boni, et honorem propter elationem fugiunt, et honorari tamen propter imitationem volunt. Sic nimirum Paulus apostolus discipulis loquens honorem fugit, et tamen quantum esset honorandus, ostendit. Nam cum Thessalonicensibus diceret : *Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis sicut scitis, neque in occasione avaritiæ, Deus testis est,* secutus adjunxit : *Nec quærentes ab hominibus gloriam neque a vobis neque ab aliis, cum possimus oneri esse, ut Christi apostoli, sed facti sumus parvuli in medio vestrum* (*I Thess.* ii). Rursus Corinthiis fugiens honorem dicit : *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum, Dominum nostrum : nos autem servos vestros per Jesum Christum* (*II Cor.* iv). Quos tamen videns falsorum apostolorum persuasionibus a veræ fidei tramite deviare, eis se summopere, quantum esset honorandus, ostendit dicens : *In quo quis audet in insipientia dico, audeo et ego, Hebræi sunt et ego, Israelitæ sunt et ego, ministri Christi sunt et ego, ut minus sapiens dico, plus ego,* quibus etiam subjungit, quod ei quoque tertii cœli secreta patuerint, quod raptus etiam paradisi arcana penetravit, ecce honorem fugiens servum se discipulorum prædicat, ecce honorem pro utilitate audientium quærens falsis apostolis vitæ suæ merita superponit : egit quippe doctor egregius, ut dum ipse qualis esset agnoscitur, et vita et lingua male prædicantium ejus comparatione vilesceret. Illos videlicet commendaret, si se absconderet, cumque se non ostenderet errori locum dedisset ; miro igitur modo et humilitatis exhibet gratiam et utilitatis quærit incrementa, ut et servum se discipulorum prædicet, et adversariis potiorem demonstret, ostendit discipulis, quid humilitatis acceperit, ostendit adversariis quid sublimitatis. Innotescit contra adversarios quid haberet ex munere : innotescit discipulis qualis apud se maneat in cogitatione. Innotescit adversariis qualis foris appareat in operatione. Sancti enim viri dum coguntur bona narrare quæ faciunt, non elationi serviunt sed utilitati. *In laboribus plurimis.* (Amb.) Ideo in pluribus ait laboribus quia, et illi laboraverunt, sed non tantum : hic enim a mane usque ad quintam horam victum manibus quæritabat, et exinde usque ad decimam horam disputabat publice tanto labore, ut contradicentibus suaderet. *In carceribus abundantius.* Apertum est frequentius istum missum fuisse in carcerem quam illos. *In plagis supra modum.* Ideo supra modum, quia ultra quam oportuit : nam et illi cæsi sunt, sed non tantum. *In mortibus frequenter.* Verum est, quia frequentius hic pericula sustinuit, quam cæteri. *A Judæis quinquies quadragenas, una minus accepi.* Hoc dicit, quia quinquies flagellatus est a Judæis secundum legem Moysi accipiens plagas triginta novem, sicut scriptum est in Deuteronomio (*Deut.* xxv) quod per quinque ergo vices factum est, hic summatim refert. *Ter virgis cæsus sum.* Hoc a gentibus passus est. *Semel lapidatus sum.* A Judæis lapidatus est in civitate Lycaonia (*Act.* xiv). *Ter naufragium feci.* Qui omni tempore legitur navigasse adversis procellis, facile fuit ter naufragium facere. *Nocte et die in profundo maris fui.* Hoc factum est quando missus est Romam, cum appellasset Cæsarem. Tunc desperationem vitæ in alto, hoc est profundum maris fuit, mortem ante oculos habens, sic enim scriptum est ipso loco : *Ita ut desperaremus nos etiam vivere* (*II Cor.* i).

In itineribus sæpe. Nunc alia memorat pericula ut terra marique pro Christo vexatum se secundum carnem ostendat. *Periculis fluminum.* Si itinerum periculo recitat, quid est, ut dicat, periculis fluminum ? sed hieme iter faciens, quia utique imbres assidui sunt, egredientibus fluminibus incurrebat periculum. *Periculis latronum.* Cum in civitate diabolus eum occidere posset, latrones illi excitabat in via, cum nihil ferret quæ latrones cuperent. *Periculis ex genere.* Judæorum dicit persecutiones, qui fratres ejus erant secundum carnem : dolebant enim quia deserta lege ad Evangelium Christi se converterat. *Periculis ex gentibus.* A gentibus persecutiones passus est propter mysterium incarnationis Domini Jesu Christi et unius Dei prædicationem. *Periculis in civitate.* Usque adeo in periculo fuit in civitate ut per fenestram effugeret manus insidiantes sibi. *Periculis in solitudine.* Periculum hoc a Judæis fuerat procuratum, quando eum factis insidiis in via volebant occidere. *Periculis in mari.* Jam superius dixerat, « ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui, » quod aliud fuit periculum in mari ? sed hoc est periculum quando in mari, hoc est, in navi milites cogitaverant omnes custodias occidere, ne quis enatans effugeret, quod periculum centurio prohibuit inferri, ne Paulus occideretur, ut vivum eum Romam perduceret (*Act.* xxvii). *Periculis in falsis fratribus.* (Aug.) Falsi fratres hi sunt de quibus dicit ad Galatas : *Propter subintroductos autem falsos fratres qui subintraverunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesus* (*Gal.* ii). Hi enim partim Christiani erant, partim Judæi, in neutro perfecti, qui zelo legis Apostolo invidiam excitabant, eo quod prædicato Christo legem jam cessare dicebat. Denique his perurgentibus Timotheum compulsus est circumcidere. Fictus ergo Christianus est, qui æmulatione legis persequitur Christianum, hic est falsus frater : si enim tantum

Judæi erant hi, et propter Judaismum fratres eos falsos appellat, quid opus erat iterare? jam enim superius dixit: *Periculis ex genere;* sed secundum carnem non sunt falsi fratres, in Christo autem falsi sunt, quia non tota mente Christiani sunt. Fuerunt, et alii falsi fratres sicut Demas et Hermogenes. (*Greg.*) Undique enim sanctus vir persecutionibus et flagellis circumdatus erat, sicut per beatum Job dicitur: *Saltem nunc intelligite quia Deus non æquo judicio afflixerit me, et flagellis suis me cinxerit* (*Job* XIX). Aliud quippe est flagellis percuti, aliud cingi. Flagellis namque percutimur, cum consolationem et in doloribus ex rebus aliis habemus; nam cum tanta nos afflictio deprimit, ut ex nullius rei consolatione respirare animus possit, non jam flagellis solummodo ferimur, sed etiam cingimur, quia tribulationum verbere ex omni parte circumdamur. Cinctus enim flagellis Paulus fuerat, cum diceret: *Foris pugnæ, intus timores* (*II Cor.* VII); cinctus flagellis fuerat cum diceret: *Periculis in genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine,* etc. Quæ ita enumerat ut nunquam se habuisse requiem ostendat. Sancta vero Ecclesia cum tribulationum suarum flagellis cingitur, in ea infirmi quique in pusillanimitatis casum rediguntur, ita ut se eo jam desperatos existiment, quo se exaudiri tardius vident. *In labore et ærumna.* (*Ambr.*) Verum est, quia potest esse labor sine molestia, sed hic ideo addit, et in molestia, ut laborem ipsum extremum ostenderet. *In vigiliis multis.* Multæ fuerunt ejus vigiliæ, sed aliæ voluntariæ, alteræ ex necessitate. In pressura enim positus, necesse erat, ut vigilaret, Dei quærens auxilium, et non solum diebus, sed et noctibus docebat, sicut dicit in Actibus apostolorum. *In fame et siti:* fugatus frequenter Judæis persequentibus, necesse erat ut famem pateretur, et sitim per inopiam. *In jejuniis multis.* Sæpius jejunavit, ut Dei adminiculo protegi mereretur: jejunat enim, qui non habet quod edat et abstinet. *In frigore et nuditate.* In frigore fuit et nuditate, quando naufragium passus est, denique ignem fecerunt, ait, et refecerunt nos propter pluviam imminentem et frigus barbari in insula Mitylena (*Act.* XXVIII). *Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum.* Sollicitudo hæc quam dicit quotidianam de traditionis usu descendit, ut omnibus diebus commissum sibi populum instruat: illa autem, quæ supra memorat, superinducta sunt necessitate cogente: dies enim ad opera datus est, nox ad requiem. Sed quia instabat necessitas, ut omnibus occurreret, etiam nocte docebat, se ipsum affligere non dubitabat, ne Dei gratia esset in [illegible]. *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* Compati se dicit omnibus et condolere ex affectu, qui prævideat vulneri medicinam: hoc autem ideo prosequitur, ut ostendat qua cura sollicitudinis sibi Ecclesiam tueatur, et regat, ac per hoc in nullo se inferiorem debere judicari cæteris apostolis: quippe qui secundum quod claruit plus illis omnibus laboraverit: majore

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

auxilio liberatus est, sed quod ab hominibus fieri potuit, quid opus erat, ut Dei suffragio liberaretur, cum Dei suffragium tunc sit necessarium, si humanum auxilium deficiat? Quo pacto non sibi dicit expedire gloriari, quia præsentis vitæ gaudium fragile est : si enim non evasisset, martyrium fecerat, sed quia fugiendum in persecutione mandatum est, data opera effugit, nec enim debet aliquis exspectare, ut in semetipsum peccetur. Ergo gloriandum dicit, quia evasit, *sed non expedit*, inquit, propter superbiam, quia de humilitate crescitur, et auxilium Dei mitibus proficit non elatis. Præterea, quia qui gloriabatur mortem se evasisse, quæ pro fide infertur, inane videri significat pati pro Christo, ideo non expedit gloriari. (*Aug.*) Recolimus verba Domini dicentis : *Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam* (*Matth.* xx). Quis autem credat ita hoc Deum fieri voluisse, ut necessario ministerio sine quo vivere nequeunt, desererentur greges, quos suo sanguine comparavit? Nunquid hoc fecit ipse, quando portantibus parentibus in Ægyptum parvulus fugit, qui necdum ecclesias congregaverat, quas ab eo desertas fuisse dicamus? Nunquid quando apostolus Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per fenestram in sporta submissus est, et effugit manus ejus, deserta est, quæ ibi erat ecclesia, necessario ministerio, et non ab aliis fratribus ibidem constitutis, quod oportebat completum est? Eis quippe volentibus hoc Apostolus fecerat, ut seipsum servaret ecclesiæ, quem proprie persecutor ille quærebat. Faciant ergo servi Christi, ministri verbi et sacramenti ejus, quod præcepit, sive permisit : fugiant omnino de civitate in civitatem, quando eorum quisquam specialiter a persecutoribus quæritur, ut ab aliis qui non ita requiruntur, non deseratur Ecclesia, sed præbeant cibaria conservis suis, quos aliter vivere non posse noverunt. Cum autem omnium, id est, episcoporum et clericorum, et laicorum est commune periculum, hi qui aliis indigent non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent necessitatem remanendi, non relinquantur ab eis per quos illorum est ecclesiastica supplenda necessitas : ut aut pariter vivant, aut pariter sufferant, quod eos Paterfamilias volet perpeti.

CAPUT XII.

Recommendat se Apostolus ex visionibus, et ponit ibi remedium contra periculum superbiæ, etc.

Veniam autem ad visiones et revelationes Domini. (Amb.) Nunc ostensurus est quo sublatus est, ut perinde quanta et qualia sint, quæ illi ostensa et dicta sunt, possint intelligi, ne, sicut quibusdam videbatur, minor cæteris apostolis crederetur. *Scio*, inquit, *hominem in Christo ante annos quatuordecim sive in corpore, nescio, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum.* Utrumque confirmavit, quia utrumque posse fieri non negavit, ut et sine corpore rapi potuisset, et in corpore. Et forte quibusdam videatur non magnum esse si homo Christi raptus est usque ad tertium cœlum, cum in tertio circulo dicatur luna esse, sed non ita est, quia ultra omnia mundi sidera raptus intelligitur, et ideo magnificum et mirabile est, quod narrat : significat enim supra firmamentum in tertio numero cœlum de spiritalibus cœlis raptum semetipsum. *Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore sive extra corpus nescio, Deus scit. Quoniam raptus est in paradisum et audivit arcana verba quæ non licet homini loqui, pro ejusmodi gloriabor.* Bis se raptum dicit, id est, hinc usque ad tertium cœlum, deinde in paradisum cœlestem, in quo latroni dixit Dominus quod futurus esset cum eo. In paradiso inquit Patris, illic ubi et civitas dicitur esse Hierusalem mater nostra. Quid ergo mirum, si post resurrectionem corpus jam expiatum atque tenuatum factum immortale futurum credatur in cœlis, quando non dubitat Apostolus adhuc mortale corpus potuisse levari ad cœlos, et tolli in paradisum Dei Patris cœlestem? pro hujusmodi homine, id est, qui tam dignus est Deo, ut hoc experiretur, gloriari se dicit, et non vult aperte dicere quia de se loquitur, ne laudare se videatur. Et Joannes apostolus cum de se sciatur loqui : *Hic est*, ait, *discipulus quem diligebat Jesus, qui et recubuit in cœna supra pectus ejus* (*Joan. ult.*), ne de se gloriose effari videretur. *(Greg.)* Quia nonnunquam in virtutibus proficere conamur, et quædam dona percepimus, a quibusdam vero repulsi in imis jacemus : nemo enim est qui tantum virtutis apprehendat, quantum desiderat, quia omnipotens Deus interiora discernens ipsis spiritalibus profectibus modum ponit, ut ex hoc homo, quod apprehendere conatur et non valet, in illis se non elevet, quæ valet. Unde ille quoque egregius prædicator qui raptus ad tertium cœlum fuerat, paradisi arcana penetraverat, esse post revelationem tranquillus, atque intentatus nolebat. Sed quia omnipotens Deus terminos constituit homini, qui præteriri non poterunt, et elevavit hunc ad cognoscenda sublimia, et reduxit iterum ad infirma toleranda, ut modi sui mensuras aspiciens, dum securitatem comprehendere conaretur, et non posset, ne per elevationem extra se iret, per humilitatem cogeretur intra suos semper terminos redire. Sic rector singulis compassione proximus præ cunctis contemplatione suspensus, ut et per pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum transferat, et per speculationis altitudinem, semetipsum quoque invisibilia appetendo transcendat, ne aut alta petens proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens appetere, alta derelinquat, hinc est namque quod Paulus in paradisum ducitur, cœlique tertii secreta rimatur, et tamen illam invisibilium contemplatione suspensam, ad cubile carnalium mentis aciem revocat, atque incocultis suis qualiter debeant conversari dispensat, dicens : *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat, uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro* (*I Cor.* VII); et paulo post : *Nolite fraudare invicem,*

nisi forte ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum: *Revertimini in idipsum* (*I Cor.* VII). Ecce jam cœlestibus secretis inseritur, et tamen per condescensionis viscera carnalium cubile perscrutatur; et quem sublevatus ad invisibilia erigit, hunc miseratus ad secreta infirmantium oculum cordis flectit. Cœlum contemplatione transcendit, nec tamen stratum carnalium sollicitudine deseruit, quia compage charitatis summis simul et infimis junctus, et in semetipso virtute Spiritus ad alta violenter rapitur, et pietate in aliis æquanimiter infirmatur. Hinc etenim dicit: *Quis infirmatur et ego non infirmor? Quis scandalizatur et ego non uror* (*II Cor.* XI)? hinc enim rursus ait: *Factus sum Judæis tanquam Judæus* (*Ibid.*), quod videlicet exhibeat non amittendo fidem, sed ostendendo pietatem: ut in se personam infidelium transfigurans, ex semetipso disceret qualiter aliis misereri debuisset; quatenus hoc illis impenderet, quod sibi ipse, si ita esset, impendi recte voluisset. Hinc iterum dicit: *Sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis* (*II Cor.* V), quia et semetipsum noverat contemplando transcendere, et eumdem se auditoribus condescendendo temperare.

Pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis. Sic de se non gloriatur, dum non aperte de se profitetur. In infirmitatibus sane, inquit, meis gloriabor; exponere enim pressuras passionum et infirmitates angustiarum non videtur gloriosum, sed flebile. Idcirco se in his gloriari dicit: sciens tamen quia ad profectum perducunt remunerationum cœlestium. Quid enim tam gloriosum in futurum Christiano, quam extra pro Christo illata sibi narrare? *Nam et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicam.* Hoc dicit, quia si meritum suum profiteatur quod habet apud Deum, non erit imprudens, vera enim loquitur. Ergo si quis pro meritis suis, quæ sibi ostensa sunt, loquitur, non est utique stultus; si autem taceat, est etiam prudens. Sed qua causa hic nunc palam gloriatur, nunc subjecit dicens: *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt me, aut audit ex me.* Ostendit igitur qua causa non aperte gloriatur, ne quis me existimet, inquit, ultra gloriam meam tendere, quam limes meritorum admittit. Hos significat, quos obtrectatores habebat causa legis, sicut supra memoravi: nam utique meritorum gloriam bonum est non tacere ut invitentur credentes (*Ambr.*). Habebat ergo adhuc de se dicendum aliquid, quæ parcit dicere; sed agit utrumque doctor egregius, ut et loquendo quæ egerat discipulos instrueret, et tacendo se intra humilitatis limitem custodiret. Nimis namque esset ingratus, si de se tota vel discipulis taceret, et fortasse nimis incautus, si de se tota vel discipulis proderet. Sed mirabiliter, ut dictum est, egit utrumque, ut loquendo erudiret vitam audientium, tacendo custodiret suam. Sciendum vero est quod sancti viri, qui tam de se aliquid sequentibus innotescunt, morem in Creatoris imitantur. Nam Deus, qui nos prohibet ne proprias nos laudemus, per Scripturam sacram laudes suas loquitur, non quo ipse ex laude indigeat, qui præsens laudibus crescit, sed dum eam nobis magnitudinem narrat, nostram ad se imperitiam sublevat; et dum sua loquendo nos edocet, quem eumdem homo non cognosceret, si de se tacere voluisset. Idcirco laudes suas indicat, ut valeamus eum audiendo cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes vero ejus visione perfrui. Unde Psalmista ait: *Virtutem operum suorum annuntiavit populo suo, ut det illis hæreditatem gentium* (*Psal.* CX); ac si aperte dicat: Idcirco fortitudinis suæ operationem innotuit, ut eum qui audierit diligendo [illegible]. Morem ergo sui creatoris imitantes sancti viri nonnunquam quædam de se, ut audientes instruant, non ut ipsi proficiant, manifestant; et tamen in his alta se consideratione custodiunt, ne dum alios a terrena intentione erigunt, ipsi in terrenæ laudis appetitione mergantur. Quorum plerumque dicta imitantur hypocritæ, sed dictorum sensum penitus ignorant, quia quod justi agunt ad utilitatem proximi, hoc ipsi faciunt ad extensionem nominis sui. Sanctus autem Job hypocritas intuens, nequaquam gloriam futuram appetere, sed superne præsentem tenere ait: *Quæ enim spes est hypocritæ* (*Job.* XXVII)? quia dum præsentia diligit, futura minime sperat. Scriptum namque est: *Quod enim videt quis, quid sperat* (*Rom.* VIII)? Idcirco ergo ab hypocrita ad æterna præmia per spem minime tenditur, quia quod alio quærendum fuerat, hic se tenere gloriatur. Cujus quia culpa prolata est, etiam pœna subjungitur, nam protinus subinfertur: *Nec liberat Deus animam ejus*, et reliqua.

Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, ut me colaphizet (*Ambr.*). Deum bonis meritis providere testatur, dum permittit tentationibus bonos deprimi, non solum ne laborum suorum fructibus abdicentur, verum etiam ut augeantur his ad cumulum possessionis æternæ. Hoc ergo remedium datum est Apostolo, ut injuriis pressus, animo non possit extolli pro magnitudine revelationum, quia [illegible] habebat in his quæ viderat extolli (*Aug.*). Itemque hic agnosces Apostolum habentem magnitudinem revelationum, et timentem elationis præcipitium. Ut ergo noveris quia et ipse Apostolus, qui volebat alios salvos facere, adhuc curabatur, et magno pondere [illegible] honorem, audi quod ei medicus apposuerit ad tumorem: *Et ne magnitudine*, inquit, *revelationum extollar*. Ecce jam possumus dicere Paulo apostolo: Ne extollaris, sancte Apostole? Tu ne extollaris adhuc revereris? Tu ne extollaris adhuc times? [illegible] Quid mihi, inquit, dicis? Tu audi quid sum, et noli altum sapere, sed time. Audi quomodo [illegible]: *In magnitudine*, inquit, *revelationum mearum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet.* Quodam tumorem timuit, qui [illegible] accepit. Ecce [illegible] quia tanta erat in isto justitia, quanta est in angelis sanctis.

ctis. An forte et angelus in cœlo sanctus, ne extollatur, accepit stimulum angelum Satanæ, a quo colaphizetur? Absit hoc de sanctis angelis suspicari. Homines sumus, apostolos sanctos homines agnoscamus; vasa electa, sed adhuc fragilia; adhuc in hac carne peregrinantes, nondum in cœlesti patria triumphantes. (*Greg.*) Percussio alia est qua peccator percutitur, ut sine retractatione puniatur. Alia, qua peccator percutitur, ut corrigatur. Alia, qua nonnunquam quisque percutitur, non ut præterita corrigat, sed ne ventura committat. Alia per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur: sed ut, dum inopinata salus percussionem sequitur, salvantis virtus cognita ardentius ametur; cumque innoxius flagello atteritur, et per patientiam summa cumuletur. Aliquando peccator percutitur ut absque retractatione puniatur, sicut perituræ Judææ dicitur: *Plaga inimici percussi te, castigatione crudeli* (*Jer.* XXX); et rursum: *Quid clamas ad me super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus* (*Ibid.*). Ut corrigatur autem aliquando peccator percutitur, ut ait in Evangelio: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare* (*Joan.* V). Verba enim salvantis indicant, quia peccata præcedentia habiti vim doloris exigebant. Aliquando quisque non pro præterita culpa diluenda, sed pro futura vitanda percutitur; quod aperte Paulus de semetipso dicit: *Ne magnitudo revelationum extollat me.* Non ait extollit, sed ne extollat; apte indicat quod percussione illa, ne eveniat, compescitur, non quæ evenit culpa purgatur. Nonnunquam vero quisque nec pro præterita, neque pro futura iniquitate percutitur, sed ut sola divinæ virtutis potentia ex amputata percussione monstretur. Unde cum Domino in Evangelio de cæco nato dicitur: *Hic peccavit, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur?* respondit Dominus dicens: *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo* (*Joan.* IX). In qua manifestatione quid agitur, nisi ut ex flagello meritorum virtus augeatur; et cum nulla præterita iniquitas tergitur, magna de patientia fortitudo generetur? *Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* (Amb.) Stimulus diaboli, quem perfide mentibus inserit ad nocendum Dei servis, instigans ut cessarent ab eo, ter Dominum deprecatum se fuisse, et non impetrasse testatur: non quia despectum se dicit, sed quia inscius contra se petebat, ut cessarent ab eo tentationes, per quas perfectior se fiebat. Ideo ad Romanos dicit: *Nam quid oremus sicut oportet nescimus* (*Rom.* VIII). Unde hoc dicit sibi responsum, ut sufficere sibi gratia Dei, qua aut vires tolerandi addebantur, aut tempus pressuræ abbreviabatur, ut devotio, dum infirmitate pressuræ accidentis non frangitur, probata videatur. (*Aug.*) Invenimus malos petisse et accepisse, et bonos petisse et non accepisse. Quid enim pejus dæmonibus? et tamen porcos petierunt et acceperunt, et invenitur Deus non fecisse desiderium dæmoniorum (*Marc.* V). Quid ergo dicimus, *nisi quia novit Dominus qui sunt ejus* (*II Tim.* II), et eorum qui petit accipit. Sed adhuc de Apostolo scrupulus restat. Numquid ipse non erat inter eos qui sunt ejus, qui hanc sententiam dixit: *Novit Dominus qui sunt ejus?* Ergo omnes qui sunt ejus petunt et accipiunt. Sed quærimus, quid ea quippe quæ propter istam vitam temporalem petuntur, aliquando prosunt, aliquando obsunt, et quando ea scit Deus obesse, non ea dat desiderantibus et petentibus suis, quomodo nec medicus dat quidquid æger petierit, et amando negat, quod non amando concederet. Exaudit ergo omnes suos ad æternam salutem: non omnes exaudit ad temporalem cupiditatem: et ideo non exaudit ad hoc, ut exaudiat ad illud. Denique etiam ipsa verba considera, quando non accepit, propter quod Dominum rogavit, ait illi: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Quid a me desideras ut auferatur a te stimulus carnis, quem accepisti, ne in tuis revelationibus extollaris? Utique propterea hoc poscis, quia tibi prodesse nescis; crede medico: quod imposuit acre est, sed utile: facit dolorem, sed parturit sanitatem. *Virtus in infirmitate perficitur.* Tolera enim infirmitatem, si desideras sanitatem; tolera infirmitatem, si desideras perfectionem: quia virtus in infirmitate perficitur. (*Greg.*) Ecce dum passione aliqua vel molestia carnis afficimur, scire fortasse occultas causas ejusdem passionis vel molestiæ optamus, quatenus in eo quod patimur, ex ipsa rerum scientia consolemur. Sed quia de specialibus tentationibus nostris nequaquam nobis singulis specialiter respondetur, ad Scripturam sacram recurrimus, ibi videlicet invenimus quod Paulus carnis infirmitate tentatus audivit: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*; quod idcirco illi in infirmitate proprie dictum est, ne sigillatim nobis omnibus diceretur. In Scriptura igitur sacra vocem Dei afflicto Paulo audivimus, ne cum fortasse affligimur, singuli audire eam privata consolatione quæreremus. Non ergo Dominus ad omnia nobis verba respondit, quia semel loquitur, et secundo idipsum non repetit, id est, in his quæ per Scripturam sacram ad patres nostros protulit, nos erudire curavit. *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.* (Ambr.) Apertum est quia tunc gloriandum docet, quando injuriis humiliatur. A Christo autem virtus tolerandi præbetur, ut quia prius asperæ ac per hoc fastidiendæ injuriæ videbantur, postea libenter suscipiendæ, ut Christi auxilio lenirentur. Libenter ergo cædi se dicit, dummodo a Christo curetur, sciendo plus addere medicinam Christi ad salutem quam infirmitas detrahit sanitati. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis, pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum.* Verum est quia tunc vincit Christianus, cum perdere putatur: et perdit tunc perfidia, cum se vicisse gratulatur. Plaudit ergo cum illi insultatur, et surgit cum premitur. (*Cass.*) Egestas quoque ac persecutiones et injuriæ, quæ malæ esse totius vulgi

opinione censentur, quam sint utiles ac necessariæ, A etiam ex hoc liquido comprobatur quod sancti viri non solum eas nunquam vitare voluerunt, verum etiam virtute summa vel appetentes, vel fortiter tolerantes, amici Dei effecti æternæ vitæ stipendia sunt consecuti, beato Apostolo commemorante: *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum; quia virtus in infirmitate perficitur.* Et idcirco illi qui summis sæculi hujus divitiis, et honoribus ac potestatibus extolluntur, non ex his principale bonum obtinuisse credendi sunt, quod in solis esse virtutibus definitur, sed medium quiddam; quia sicut justis ac necessaria utentibus utilia hæc esse reperiuntur et commoda (occasionem namque operis boni fructusque B in illius vitæ æternitate parturiunt): ita illis qui male opibus abutuntur, inutiles sunt, atque incommodæ et occasionem peccati mortisque conferunt. Quid enim grave poterit esse, quid durum ei qui jugum Christi tota mente susceperit? qui vera humilitate fundatus, semperque ad Domini respiciens passiones, in omnibus quæ sibi fuerint irrogata lætatur injuriis dicens: *Propter quod complaceo mihi in infirmitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: cum enim infirmor tunc potens sum.* Quo inquam, familiaris rei cruciabitur damno, qui perfecta nuditate gloriosus, voluntarie pro Christo offerens, universas hujus mundi respuit facultates, omnesque ejus concupiscentias generaliter arbitratur ut stercora, ut Christum lucrifaciat? Evangelicique illius præ- C cepti meditatione continua cunctorum dispendiorum æstus despiciens et excludens: *Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* (*Matth.* XVI.) Super cujus rei privatione tristabitur qui omnia quæ ab his auferri possunt, sua non esse cognoscit, illud invicta virtute proclamans: *Nihil intulimus in hunc mundum, nec dubium quia nec auferre quid possumus* (*I Tim.* VI). Cujus aut inopiæ necessitate ejus superabitur fortitudo, qui peram in via, æs in zona, vestem intemporalem habere non novit, sed cum Apostolo gloriatur in jejuniis multis, et fame, et siti, in frigore et nuditate.

Factus sum insipiens, vos me coegistis. (AMBR.) D Compulsum se dicit ut quid esset ostenderet. Et non utique stultus est qui de se vera locutus est: sed inclinat se ut manifestat quia non voluntate merita sua ostendit. *Ego enim debui a vobis commendari.* Manifestum est quia hi debuerant testimonium ei perhibere adversus obtrectatores ejus, apud quos Ecclesiam constituit, et signorum prodigia apostolatus ostendit, ut hoc tacente, illi eum defenderent, quem Patrem habebant in Evangelio Christi. *Nihil enim minus fui ab his, qui sunt supra modum apostoli.* Valde, hoc est nimis, sicut quibusdam videtur. Nam hoc erant, quod et Apostolus Paulus. [illegible] dicit quia minor non est, neque in prædicatione, neque in signis [illegible] apostolis [illegible] non in dignitate, sed tempore. Nam si de tempore præscriptio ponitur, ante cœpit Joannes prædicare quam Christus, et non Christus Joannem, sed Joannes Christum baptizavit. Num ergo sic judicat Deus? Denique prior vocatus est Andreas Salvatorem quam Petrus, et non tamen primatum accepit Andreas, sed Petrus. Quare ergo apostolus quibusdam non videbatur, cum eadem posset per Dei gratiam, quæ et apostoli? Ideo dolet, et complicans ostendit, quod a dignatione Domini meruatur. Hinc est unde non solum minorem se non esse coactus est profiteri, sed et plus omnibus laborasse. His ergo displicebat, et non videbatur esse apostolus, qui æmulatores paternæ legis prædicationem ejus impugnabant, quasi B [illegible] traditionis Moysi, quia cum jam [illegible] fiebat, apostolis magis faventes, et istum his humiliantes, quia illi non tam constanter contra legem aliquid asserebant. *Et si nihil sum, signa tamen apostolatus facta sunt per vos in omni patientia, signis, et prodigiis, et virtutibus.* Sed se humiliat et erigit; patientiam tamen primam memorat, quia illos portabat quasi impatientiæ ægros, ut adhibita medicina signorum atque virtutum, curaret vulnera errorum illorum. *Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam.* Adhuc per humilitatem se commendat; ostendit enim non minus illos aliquid habuisse præ cæteris Ecclesiis, sed et amplius. Evangelium enim Dei gratis his prædicavit, quod nulli C concessum est Ecclesiis, dicente Domino: *Dignus est enim operarius mercede sua* (*Luc.* X). Si ergo pro bono opere injuria, inquit, dignus sum, ignoscite mihi. Omnis enim stultus bono accusator est. Ut hos ergo imperitos ostenderet, veniam ab his postulat, quia facti, de quo mercede dignus est. *Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis.* Ne forte hoc inter initia factum putaretur ad commendationem suam, post annos mercedem evangelicæ prædicationis velle accipere, ostendit in ea se voluntate durare, ne factum suum post emendare videretur, et esset quod ab obtrectatoribus reprehenderetur. *Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos.* Ostendit ideo se nolle accipere ab eis, ut illos quasi lucraretur, ut intelligentes [illegible] D [illegible] affectum illius erga se. *Neque enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.* Patrem se eorum spiritualem, sicut in prima Epistola dicit: *Per Evangelium ego vos genui* (*I Cor.* IV). Carnales tamen parentes sunt qui filiis thesaurizant: nam spiritales a filiis digni sunt ut accipiant sumptus ad sustentandam vitam præsentem. Non enim magnum est ut spiritalia tradentes, consequantur carnalia. Hic enim [illegible] tantum probat se nolle accipere, ut [illegible] causam carnalis patris ad spiritalem, ut non solum non ab eis accipiat sed et si possit fieri, ipse illis tribuat, sicut supra jam dixit: [illegible] Hæc [illegible] tamen [illegible], ut intelligant [illegible] sibi, et

quid hi mereantur, qui tanti apostoli providentiam neglexerunt. *Ego autem libentissime impendam, et superimpendar pro animabus vestris.* Nunc aperte affectum et charitatem, quam circa eos habebat ostendit, quando non solum sua pro eis impendere paratum se dicit, et propensius impendere, sed et seipsum pro salute animarum eorum etiam mori, sicut et apostolus Joannes dicit : Quia exemplo Salvatoris pro fratribus, inquit, etiam animas nostras debemus ponere. *Licet plus vos diligens, minus diligar.* Provocat eos ad amorem, quia ipsi plus illum deberent diligere, maxime per quem didicerunt viam salutis, per quem acquisiti sunt Deo, ex infidis facti fideles, et ex contaminatis purificati. *Sed esto, ego vos non gravavi; sed cum essem astutus, dolo vos cepi.* Omnia quæ possent ex adverso proponi non tacet, ut se purget per omnia ; quia nihil per circumventionem egit apud eos, sed in simplicitate, semel sibi prospiciens, his duplici genere ; ut et apud Deum providerit eis, et hic censum illorum non quæreret : sibi autem hoc sufficere quod a Deo promissum est in futurum. Forte enim suspicarentur ideo illum contempsisse, quia parva erant quæ offerebantur, ut majora consequerentur; ut circumspiciens merita sua, non pecuniam refutaret, sed numerum indignum sibi æstimans contemneret. *Nunquid per aliquem illorum, quos misi ad vos, circumveni vos?* Hoc est, quod dicit, quia quos misit, non illis hoc intimarunt, ut si vellent, pacatum habere Apostolum, dignam quantitatem personæ illius offerrent, quia ideo noluisset accipere, quia minus quam dignum erat offerebatur : quod compositum Apostoli astutia intelligerent, ut quod egit, non per contemptum, sed per avaritiam egisse probaretur. *Rogavi Titum et misi cum illo fratrem ; nunquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis?* Apertum est quia quando ab his quos misit nihil tale dictum, aut factum est, una eorum sententia probatur in bono, exclusa suspicione avaritiæ. *Iterum putatis quod excusemus nos apud vos?* Hoc est, quod dicit : Olim de nobis dubitatis, arbitrantes quia non simpliciter agamus vobiscum : a pseudoapostolis enim exagitabantur, quia volentes deprædari eos, tergiversatione hoc agere Apostolum asserebant. *Coram Deo in Christo loquimur. Omnia autem, charissimi, propter ædificationem.* (Greg.) Ex Deo enim coram Deo loquitur, qui prædicationis verbum, et quod accipit intelligit, et placere per illud Deo, non hominibus quærit, audiant quod scriptum est : *Abominatio Domini est omnis arrogans* (*Prov.* XVI), quia videlicet dum in verbo Dei gloriam propriam quærit jus dantis invadit, eumque laudi suæ postponere nequaquam metuit, a quo hoc ipsum quod laudat accipit. (*Ambr.*) Sic illos cupit verum et bene de se sentire, ut et ratione et testificatione satis illis faciat, quia non ut sibi prosit talem se præbet, sed ut ædificationem eorum perficiat ; ut vel sic amorem illorum circa se provocet, dum non gravat censum illorum, et auctoritatem potestatis in arguendis vitiis non inclinat : sine dubio enim prodest ei qui corripitur ut emendetur, si præpositus ideo oblata refutet, ut libere arguat. *Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos.* Quoniam non omnes adhuc quos in prima Epistola corripit emendaverant se, in quibus fuerant vitiis reprehensi, ideo cum auctoritate vult videri iturus ad illos, ut territi corrigantur, ut tales illos inveniat, quales vult. *Et ego inveniar a vobis, qualem non vultis.* Hoc dicit, ut tales se præbeant, ut conveniat eis cum Apostolo, ut invicem congaudeant sibi : ille enim invenit aliquem qualem non vult, qui se talem facit ut discordet ab illo. *Ne forte sint inter vos contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones.* Nunc errores memorat, quos in superiore Epistola reprehendit, quando personis deferentes et alterum alteri præponentes dissidebant ad invicem. *Ne iterum, cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.* Hoc præmonet ut non illos tales inveniat, quales dudum invenerat, cum vitiis diversis operum immundorum, vel magis nominum, quia omne opus sine crimine est, sed inordinationis nomen facit crimen : tunc enim est illicitum, cum aliter fit quam concessum est. Illis ergo peccantibus, se humiliari dicit, quia incipit, ut pius pater, peccata filiorum deflere. Quis enim pater non gaudeat bene agentibus filiis ? sicut iterum necesse est lugeat, si prave versentur. Ideo admonet, ut si qui præteritarum fornicationum, aut alterius immunditiæ, vel impudicitiæ non egerunt pœnitentiam, sicut quidam quos significat non egisse, nunc agerent, ut veniens sine tristitia esset cum eis. Cum enim dicit, *Et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam,* probat quosdam ex his egisse pœnitentiam, quosdam non egisse : quod Novatiano adversum est, qui dicit fornicatores non posse peragere pœnitentiam, et recipi in communionem. Hic probat peregisse, ac per hoc receptos esse in pace Ecclesiæ. Tres ergo formas peccatorum probat, cum fornicationem et impudicitiam, et immunditiam nominat.

CAPUT XIII.

Vituperat Apostolus adhærentes prophetis falsis, commendando persistentes in vera doctrina : sub finem ponitur salutatio.

Ecce tertio hoc venio ad vos. (Ambr.) Superius præparatum se dixit, nunc jam venturum. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* Hoc secundum legem dixit, ut aliquis duobus, aut tribus testibus, aut purgetur, aut condemnetur, ita et hi tertio adventu Apostoli ut purgati inveniantur commonet. *Prædixi enim et prædico, ut præsens vobis et nunc absens scribo his qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus. Quoniam si venero iterum, non parcam.* Pridem se significat dixisse præsentem, ut corrigerent se, ne cum pudore corriperentur : et nunc iterum

absentem se eadem dicere, minaturque ut quod secundam correptionem si se non emendaverint, parci illis non debeat. *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus?* Probationem quærunt Christi loquentis in Apostolo, dum præcepta non obediunt, volentes probare si audet vindicare, ut per id intelligatur esse in eo auctoritatis, ut doctorem timerent. Qui enim magistrum contemnit, vindictam ei quærit. (Orig.) Illud vero [illegible] tria cogitationum nostrarum esse principia, id est ex Deo, et diabolo et ex nobis. Et ex Deo quidem sunt cum Spiritus sancti illustratione visitare dignatur, erigens nos ad sublimiorem profectum, et in quibus vel minus acquisivimus, vel desidiose agentes superati sumus, salubriori compunctione castigat, vel cum cœlestia nobis sacramenta aperit, et propositum nostrum ad meliores actus voluntatemque convertit. Sicut cum rex Assuerus castigatus a Domino librum annalium indagatur inquirere, quibus (*Esther.* VI) Mardochæi beneficia recordatus, summo eum gradu honoris extollit, ac protinus crudelissimam superbæ gentis Judæorum sententiam [illegible] (*Esther.* VI), vel cum Propheta commemorat: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (*Psal.* LXXXIV). Alius quippe dixit: *Angelus qui loquebatur in me* (*Zach.* I), vel cum Dei Filius venturum se fore cum Patre, et mansionem apud nos facturum, repromittit. *Et non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth.* X). Et vas electionis: *Experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus?* Ex diabolo vero cogitationum nascitur series, cum subvertere nos tam vitiorum oblectatione, quam etiam occultis conatur insidiis, subtilissima calliditate mala pro bonis fraudulenter ostentans, et transfigurans se nobis in angelum lucis, vel cum Evangelista refert: *Et cœna facta cum diabolus jam immisisset in corde Simonis Judæ Iscarioth ut traderet Dominum*; et iterum: *Post buccellam*, inquit, *introivit in illum Satanas* (*Joan.* XIII). Petrus quoque ad Ananiam: *Quare*, ait, *tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto* (*Act.* V)? Et illud quod in Evangelio multo ante per Ecclesiasten prædictum legimus: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris* (*Eccle.* X). Illud quippe quod dicitur ad Deum contra Achab in tertio Regnorum libro ex persona spiritus immundi: *Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus* (*III Reg.* XXII). Ex nobis autem oriuntur, cum naturaliter quæ gessimus vel gerimus, vel audivimus naturaliter recordamur: de quibus idem David: *Cogitavi*, inquit, *dies antiquos et annos æternos in mente habui, et meditatus sum nocte, cum corde meo exercitabar et scopebam spiritum meum* (*Psal.* LXXVI); et iterum: *Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt* (*Psal.* XCIII). In Evangelio quoque Dominus ad Pharisæos: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris* (*Matth.* IX)? Hanc igitur tripartitam rationem oportet nos jugiter observare, et universas cogitationes, quæ emergunt, in corde nostro, sagaci discretione [illegible], ut primum earum ortus [illegible] principaliter indagantes, ut qualiter eas prodire debeamus, ex illorum merito qui eas suggerunt considerare possimus. *Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis.* (Amb.) Potens enim in his Christus, quia viderunt in nomine ejus tanta [illegible]: dæmones fugatos, paralyticos curatos, [illegible] Hæc omnia virtutes sunt, [illegible] ad fidem sunt. *Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Verum est, quia propter peccata nostra crucifixus est Christus, ut mortem destrueret [illegible]

[illegible]

Manifestum est [illegible]

[illegible]

Probationem [illegible]

[illegible]

Malum [illegible]

[illegible]

tamen exsuperat, quia mentem certamini ante certamen parat. Bellum quippe procul odorari, est adversa quæque adhuc longe posita cogitando prænoscere, ne fortasse valeant improvisa superare. Hoc bellum procul odorari discipulos Paulus admonebat, cum diceret : *Vosmetipsos tentate si estis in fide, ipsi vos probate*. Ac si aperte præciperet dicens : Persecutionum certamina ad mentem reducite, et cordis vestri intima atque occulta pensantes, quales inter supplicia existere valeatis, invenite. Hoc bellum sancti viri procul odorantur, quando et in pace universalis Ecclesiæ positi, vel hæreticorum bella, vel imminentia ab infidelibus persecutionum tormenta conspiciunt. Qui dum recte vivunt, sæpe pro bonis mala recipiunt, detractionum contumelias æquanimiter ferunt: ut si persecutionis occasio suppetat, tanto illos fortiores aperti hostes inveniant, quanto eos et intra Ecclesiam falsorum fratrum jacula non expugnant. Nam qui ab statu patientiæ ante linguarum vulnera corruit, ipse sibi testis est quia contra manifestæ persecutionis gladium non subsistit. *An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est, nisi forte reprobi estis?* (Ambr.) Hoc dicit, quia si probare vos invicem nescitis, non cognoscitis quia Jesus Christus est in vobis, et hoc est reprobum esse, nescire religionis et professionis suæ fidem : qui enim fidei suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Jesum in se esse. *Spero autem quod cognoscetis quod nos non sumus reprobi*. Provocat eos ad scientiam fidei et rectæ vitæ : cum enim cœperint scire apostoli sui certam auctoritatem et meritum apud Deum, poterunt et circa se esse solliciti. *Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis, nos autem ut quasi reprobi simus*. Eo affectu quo semper orat pro eis ut a malis temperent. *Non ut nos*, inquit, *probati appareamus*, id est, non ut in auctoritate videamur, vobis peccantibus. *Sed ut vos quod bonum est faciatis : nos vero ut quasi reprobi sumus*. Quid est hoc? Orat Apostolus, ut reprobus sit? Non sane; sed hoc orat, ut his bene agentibus, dum non auderent corripere, quasi humilientur, ut humiliati vel reprobi appareant. Probati enim a Deo videntur, dum judicant peccatores, auctoritate concessa. Si ergo quos judicent, non sint, cessante in his auctoritate, quasi reprobi videntur. *Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate*. Hoc dicit quia potestas non est data contra veritatem, ut arguant bene viventem, sed pro veritate, ut vindicent in eum qui inimicus legis est; ideoque cessabit potestas, si quod bonum est fecerint. Unde ad Romanos ait : *Vis non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa* (*Rom.* XIII). Cum ergo non timet bonum operando, evacuata est apud eum potestas; hoc est, quasi reprobum esse, quia hoc in eo cessat unde probatur potestas. *Gaudemus autem quando nos infirmi sumus, vos autem potentes estis*. Hoc est infirmari, non exercere potestatem; hos autem optat fortes esse, ut bene agentes vitia vincant, et prohibeant a se vindictam aut correptionem. Et quid mirum, si vas electionis pro Christi gloria, et fratrum suorum conversione, gentisque privilegio anathema fieri optet a Christo, cum Michæas quoque propheta vellet se mendacem fieri, et ab inspiratione sancti Spiritus alienum, dummodo plagas illas et captivitatis exitia, quæ sua vaticinatione prædixerat, plebs Judaicæ nationis evadat? *Utinam*, inquiens, *non essem vir habens Spiritum, et mendacium potius loquerer!* (*III Reg.* XXII.)

Hoc et oramus vestram consummationem. Petit orans, ut in eo perficiantur, ne peccent consummati in virtute bonæ vitæ et incorrupta fide. *Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam*. Apertum est quia ideo absens commonet ut correctiores illos inveniat, et non illic positus increpet cum pudore, ut erubescat qui peccat in cœtu fraterno. *Secundum potestatem quam Dominus dedit mihi in ædificationem et non in destructionem*. Hæc potestas est, quam superius optat esse otiosam, his agentibus bene : si quo minus exercere se in hac ut ædificentur correpti, non mortificati peccatores; non enim destruuntur, qui arguuntur ut corrigantur, sed ædificantur ad vitam.

De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus dilectionis et pacis erit vobiscum. Gaudium hoc de emendatione erit, unde et poterit provenire perfectio; sed ante erit consolatio, ut spe futurorum deserant præsentem oblectationem. *Idem*, ait, *sapite* : hoc ait propter veterem discordiam, ut jam unum sentiant. *In pace agite*. Cum concordes fuerint, habebunt pacem. *Et Deus pacis et dilectionis erit*, inquit, *vobiscum*. Deus pacis Christus est, qui dixit : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (*Joan.* XIV); ipse est et Deus dilectionis, qui iterum ait : *Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem. Et in hoc*, inquit, *cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem*, qua dilexi vos, *habueritis ad invicem*. Alia tamen pax Dei, alia mundi est, quia et maligni et spurici habent pacem, sed ad damnationem : Christi enim pax libera est a peccatis; perfidiam enim fugit, dolum spernit, factis malis repugnat. Hæc Deo placita est et amica, diabolo autem inimica; hanc qui habuerit, habebit et dilectionem simul et Deum eorum ad tuitionem perpetuam. *Salutate invicem in osculo sancto*. Hæc salutatio ecclesiastica est, quia oscula hæc non carnalia, sed spiritalia sunt, quæ complexu corporum animos copulant, non desiderio carnis, sed spiritus. *Salutant vos sancti omnes*. Provocat eos ad sanctitatem, ut et ipsi audeant reddere vicem sanctis in salutatione; ideo enim a sanctis salutantur, ut illos imitentur. *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen*. Trinitatis hic complexio est, et unitas potestatis, quæ totius salutis perfectio est. Dilectio enim Dei misit nobis salvatorem Jesum cujus gratia salvati sumus. Ut possideamus hanc

gratiam salutis, communicatio vero sancti Spiritus [illegible] hic enim dilectio a Deo et salvatio gratia Christi [illegible].

LIBER QUARTUS DECIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD GALATAS

ARGUMENTUM

(*Ambr.*) Omnis credens in Christum et observans legem factorum, nihil intelligit Christum, sicut et Symmachiani, qui ex Pharisaeis originem trahunt, qui servata omni lege Christianos se dicunt, more Photini Christum non Deum et hominem, sed hominem tantummodo definientes. Si enim Deum intelligerent Christum, nihil de lege factorum quaererent, id est, de neomeniis, sabbato, circumcisione et discretione escarum; quia qui Deum et Dominum legis colit, supra legem est; nec potest judicari a lege, qui cum legislatore concordat. Denique non illis quibus lex data est, qui Deum colebant, sed eorum qui male et credebant et agebant ad contemptum Creatoris. Unde dicit ad Timotheum: *Nam lex justis non posita est, sed injustis et non subditis* (*I Tim.* I). Et Moyses [illegible] inquit: *[illegible]*. Inde et Galatae vel qui eos subvertebant, adhuc erroris nebula contectum cor habentes, non cernunt sensum Isaiae prophetae inter caetera dicentis: *[illegible] enim consummans et brevians in aequitate, quia verbum breviatum faciet Dominus super terram* (*Isa.* X). Si ergo haec dicta intelligerent, a lege recederent, scientes a praedicatione Joannis Baptistae legem jam cessare, ut sola fides sufficiat ad salutem abbreviata ex lege. In lege enim et de Deo Patre, et Christo Filio ejus, et de Spiritu sancto continetur. (*Aug.*) Causa propter quam scribit Apostolus ad Galatas haec est, ut intelligant gratiam Dei id secum agere, ut sub lege jam non sint. Cum enim praedicata eis esset Evangelii gratia, non defuerunt quidam ex circumcisione, quamvis Christiani nomine, nondum tamen tenentes ipsum gratiae beneficium, et adhuc volentes esse sub oneribus legis, quae Dominus Deus imposuerat, non justitiae servientibus, sed peccato; justam scilicet legem injustis hominibus dando ad demonstranda peccata eorum, non auferenda. Non enim aufert peccata nisi gratia fidei quae per dilectionem operatur. Sub hac ergo gratia jam Galatas constitutos illi volebant constituere sub oneribus legis, asseverantes nihil eis prodesse Evangelium nisi circumciderentur, et caeteras carnales Judaici ritus observationes subirent, et ideo Paulum apostolum suspectum habere coeperant a quo illis Evangelium praedicatum erat, tanquam non tenentem disciplinam caeterorum apostolorum, qui gentes cogebant judaizare. Cesserat enim talium scandalo etiam apostolus Petrus, et in simulationem ductus erat, tanquam et ipse hoc sentiret, nihil prodesse gentibus Evangelium nisi onera legis implerent. A qua simulatione idem apostolus Paulus eum revocat, sicut in hac ipsa Epistola docet. Talis quidem quaestio est in Epistola ad Romanos, verumtamen videtur aliquid interesse, quod illic contentionem ipsam dirimit, litemque componit, quae inter eos qui ex Judaeis, et eos qui ex gentibus crediderant orta erat, cum illi tanquam ex meritis operum legis sibi redditum Evangelii praemium arbitrarentur, quod praemium incircumcisis tanquam immeritis nolebant dari; illi contra Judaeis se praeferre gestirent, tanquam interfectoribus Domini. In hac vero Epistola ad eos scribit qui jam commoti erant auctoritate illorum qui ex Judaeis erant, et ad observationes legis cogebant. Coeperant enim eis credere, tanquam Paulus apostolus non vera praedicasset, quod eos circumcidi noluisset. (*Hier.*) Ad Galatas hoc proprium habet, quod non scribit ad eos qui ex Judaeis in Christum crediderant, et paternas putabant caeremonias observandas, sed ad eos qui ex gentibus fidem Evangelii susceperant, et rursum retro lapsi, quorumdam fuerant auctoritate deterriti, asserentium Petrum quoque et Jacobum, et totas Judaeae Ecclesias Evangelium Christi cum lege veteri miscuisse; ipsum etiam Paulum aliud in Judaea facere, aliud nationibus praedicare; et frustra eos in Crucifixum credere, si id negligendum putarent quod apostolorum principes observarent. Quamobrem ita tenuiter inter utrumque incedit et medius, ut nec Evangelii prodat gratiam, pressus pondere et auctoritate majorum, nec praecessoribus faciat injuriam, dum assertor est gratiae; obliquo sermone et quasi per cuniculos latenter incedens, ut Petrum doceret pro commisso sibi circumcisionis populo facere, ne si antiqua repente vivendi more discederent, in crucem scandalizati non crederent; et sibi praedicationem gentium creditam, aequum esse id pro veritate defendere quod alius pro dispensatione simulasset, et idem [illegible] coepit. [illegible] quod [illegible] apud Evangelium. (*Aug.*) Hoc ergo exordio tamen quaestionem Galatae insinuavit, quemquam et ipsa salutatione, cum dicit se apostolum non ab hominibus neque per hominem, quod in nulla alia Epistola dixisse invenitur, satis ostendit, et illos qui talia persuadebant, non esse a Deo, sed ab hominibus, et caeteris apostolis quantum ad auctoritatem testimonii Evangelici pertinet, imparem se haberi non oportere, quandoquidem non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem se apostolum noverit. Singula igitur ad ipsa Epistolae contexta [illegible].

permittente Domino et adjuvante studium nostrum, A sic consideranda et tractanda suscepimus.

CAPUT PRIMUM.

Redarguit Apostolus Galatas de veloci translatione ab Evangelio Christi, quod tum Apostolus non ab homine accepit, sed a Christo.

Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem qui suscitavit eum a mortuis. (*Ambr.*) Apostolum se non ab hominibus electum, et missum ad prædicandum testatur : sicut erant quidam qui electi ab apostolis mittebantur ad Ecclesias roborandas; neque sicut alii qui a Judæis mittebantur ad disturbandas Ecclesias, quos pseudoapostolos vocat, sed a Filio Dei missum se, quem in hac causa idcirco hominem negare videtur: quia præcepta quasi Deus B dedit, non quasi homo, et quem elegit, divino judicio elegit. Per quod idoneum et firmum se prædicatorem significat : quia multo utique melior est quem Deus, quam quem homo eligit. *Neque*, inquit, *per hominem,* sicut arbitrabantur de Christo qui hos cogebant circumcidi, *sed per Jesum Christum*, id est, per eum qui Deus et homo est. Quod statim aperit cum dicit : *Et Deum Patrem qui suscitavit eum a mortuis.* Hoc dicto duas hæreses damnavit, et Manichæi et Photini ; quia Manichæus Christum hominem negat, et non negat crucifixum : et Photinus Christum Deum esse non concedit, et tamen ipsum se, hoc est, corpus suum excitasse a mortuis negare non audet ; ut Manichæus cum crucifixum non negat, stulte eum hominem non fateri videatur ; et C Photinus impietate quadam Deum negare, quem seipsum a mortuis excitasse fatetur. Legit enim dixisset Dominum : *Solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud* : *hoc autem dicebat de templo corporis sui* (*Joan.* II). Igitur ipse excitans se a mortuis, corpus suum significat a mortuis se excitasse, et nihilominus tamen a Patre suo dicitur excitatus, propterea quod omnis virtus Filii de Patre est, ut gesta Filii facta sint Patris ex quo sunt omnia. (*Hier.*) Nec prætermittendum quod Hebræi aiunt inter ipsos quoque prophetas et sanctos viros esse quosdam qui et prophetæ et apostoli sint, alios vero qui tantum prophetæ. Denique Moysen, cui dicitur : *Ecce ego mittam te ad Pharaonem* (*Exod.* III) ; et ipse respondeat : *Provide alium quem mittas* (*Ibid.*) ; et Isaiam cui loquitur D Deus : *Quem mittam, et quis ibit ad populum istum?* (*Isa.* VI.) esse et apostolos et prophetas. Unde et nos possumus intelligere Joannem quoque Baptistam et prophetam et apostolum appellandum, siquidem, ait Scriptura : *Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes* (*Joan.* I). Et in Epistola ad Hæbræos propterea Paulum solita consuetudine, nec nomen suum, nec apostoli vocabulum præposuisse, quia de Christo erat dicturus : *Habentes ergo principem sacerdotum et apostolum confessionis nostræ Jesum* (*Hebr.* II). nec fuisse congruum ut ubi Christus apostolus dicendus erat, ibi etiam Paulus apostolus poneretur. Quatuor autem genera apostolorum sunt : unum quod neque ab hominibus est, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem : aliud, quod a Deo quidem est, sed per hominem : tertium, quod ab homine et non a Deo : quartum, quod neque a Deo, neque per hominem, neque ab homine, sed a semetipso. De primo genere potest esse Isaias, et cæteri prophetæ, et ipse apostolus Paulus, qui neque ab hominibus neque per hominem, sed a Deo Patre et Christo missus est. De secundo, Jesus filius Nave, qui a Deo quidem est apostolus constitutus, sed per hominem, Moysen. Tertium genus est, cum hominum favore et studio aliquis ordinatur, ut nunc videmus plurimos non Dei judicio, sed redempto favore vulgi in sacerdotium subrogari. Quartum est pseudoprophetarum et pseudoapostolorum, de quibus Apostolus : *Istiusmodi*, inquit, *pseudoapostoli, operarii iniquitatis, transfigurantes se in apostolos Christi qui dicunt : Hæc dicit Dominus : et Dominus non misit eos* (*II Cor.* XI). Verum non talis Apostolus Paulus, qui neque ab hominibus neque per hominem, sed a Deo Patre per Jesum Christum missus est. Ex quo approbatur Ebionis et Photini etiam hinc hæresis retundenda, quod Dominus noster Jesus Christus Deus sit, dum Apostolus qui a Christo ad prædicationem Evangelii missus est, negat se missum esse ab homine. Subrepunt hoc loco cæteræ hæreses, quæ putativam Christi carnem vindicantes, Deum aiunt Christum esse, non hominem. Nec non et nova hæresis, quæ dimidiatam Christi asserit dispensationem. Atque ita Ecclesiæ fides inter tanta falsorum dogmatum naufragia constituta, si Christum fateatur hominem, Ebion Photinusque subrepunt : si Deum esse contenderit, Manichæus et Marcion, et novelli dogmatis auctores ebulliunt. In commune itaque audiant Christum et Deum esse et hominem : non quod alius Deus sit et alius homo : sed quod qui Deus semper erat, homo ob nostram salutem esse dignatus est. (*Aug.*) Qui ab hominibus mittitur, mendax est ; qui per hominem mittitur. potest esse verax : quia et Deus verax potest per hominem mittere. Qui ergo neque ab hominibus, neque per hominem, sed per Deum mittitur, ab illo verax est : qui etiam per hominem missos veraces facit. Priores ergo apostoli veraces, qui non ab hominibus sed a Deo per hominem missi sunt, et per Jesum Christum scilicet adhuc mortalem. Verax etiam novissimus apostolus, qui per Jesum Christum totum jam Deum post resurrectionem ejus missus est. Priores sunt cæteri apostoli per Christum adhuc ex parte hominem, id est mortalem : novissimus est Paulus apostolus per Christum jam totum Deum, id est, omni ex parte immortalem. Sit ergo testimonii ejus æqualis auctoritas, in cujus honore implet clarificatio Domini, si quid habet ordo temporis minus. Ideo enim cum dixisset, *et Deum Patrem,* addidit, *qui suscitavit illum a mortuis,* ut etiam ex hoc modo jam a clarificato missum se esse breviter commenoraret. *Et qui mecum sunt fratres Ecclesiæ Galatiæ* (Ambr.) Postquam auctoritatem suam com-

mendavit, adhuc auget ad cumulum, ut ceteros qui secum erant, omnes commemoret adversus eos sentire [illegible] deret. Quamvis sufficeret auctoritas ejus, nec posset refutari, tamen ut gravet factum illorum, qui a **prima fide destiterant,** multos secum auctores ad errorem illorum arguendum designat. Facile enim poterit quis intelligere errare se, si a multis se videat reprehendi. (*Haer.*) In aliis Epistolis Sosthenes et Silvanus, interdum et Timotheus in exordio præponuntur: in hac tantum, quia necessaria erat auctoritas plurimorum, omnium fratrum nomen assumitur: qui et ipsi forsitan ex circumcisione erant, et a Galatis non contemptui ducebantur. Plurimum quippe facit ad populum corrigendum, multorum in una re sententia atque consensus. Quod autem ait, *Ecclesiis Galatiæ,* et hoc notandum, quia hic tantum generaliter non ad unam Ecclesiam unius urbis, sed ad totius provinciæ scribat Ecclesias [Epistolas], et Ecclesias vocet, quas postea errore arguat depravatas. Ex quo noscendum dupliciter Ecclesiam posse dici, et eam quæ non habeat maculam, aut rugam, et vere corpus Christi sit, et eam quæ in Christi nomine absque plenis perfectisque virtutibus congregetur. **Quomodo sapientes bifariam nuncupantur,** tam hi qui sunt plenæ perfectæque virtutis, quam illi qui incipiunt et in profectu positi sunt. De perfectis dicitur: *Mitto ad vos sapientes* (*Matth.* XXIII). **De insipientibus:** *Argue sapientem, et diliget te* (*Prov.* IX). Qui enim plenæ consummatæque virtutis est, correptione non indiget. Juxta hunc sensum de **cæteris quoque virtutibus intelligendum,** quod scilicet fortis et prudens, pius, castus, justus et temperans, interdum plene interdum abusive accipiantur. *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* (*Aug.*) Gratia Dei est qua nobis donantur peccata, ut reconciliemur Deo; pax autem qua reconciliamur Deo. (*Ambr.*) Utriusque beneficio tam Patris quam Filii genus humanum salvatum ostendit. Nec minorem Filium significat, cum eum Dominum nostrum vocat, neque Patrem majorem, quia eum Deum nostrum appellat; quia non erit verus Deus Pater, nisi et Dominus sit; neque verus Dominus Filius, nisi et Deus sit. Si ergo una gratia Patris et Filii erga nos est, quid est, inquit, ut de Filio minus sentientes, legem illi conjungitis, ut partim Christo, partim legi serviatis, cum legeritis Dominum **dicentem:** *Quia Dominus est filius hominis etiam sabbati?* (*Luc.* VI) ut per hoc videant quanta contumelia ab eis Domino irrogetur, cum comparant **Dominum famulæ.** *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti sæculo maligno.* (*Aug.*) Sæculum præsens malignum, propter malignos homines, qui in illo sunt, intelligendum est, sicut dicimus et malignam domum, propter malignos inhabitantes in ea. (*Ambr.*) Aperte ostendit nihil prodesse legem, quando Christus dicit obtulisse se, ut pro nobis pateretur, ut nos justificaret, quos lex reos tenebat, ut eruti a lege per fidem Christi, jam non peccatores essemus, sed justificati

secunda nativitate, filii Dei appellati. Cum enim in conditione diaboli primi hominis tenerentur, Salvator dimisit se calcari diabolo, ut illudens eum potestate virtutis suæ, [illegible] quem detinere non potuit, auferret ei, quos tunc subjectos tenebat obnoxios. Exspolians itaque inferos, trophæum animarum portavit ad Patrem, ex quo sunt omnia: quod lex atque facere non poterat. Quamquam [illegible] conversa est ad illum hominem, et cœpit [illegible] non vivificare. Christus autem dominus defunctus, non solum vivificavit nos, sed et sibi sociavit, ut filii Dei nominemur facti per ipsum. Quantus ergo error est post gratiam reverti sub legem. Sic est post acceptam libertatem velle servire, ut [illegible] nemo hominum [illegible]. [illegible] est enim emptoris, qui [illegible] dominum reddit. *Ut eriperet,* inquit, *nos de præsenti sæculo maligno.* Hoc dicit, quia sibi morti se commendavit Dominus, ut nos ab errore sæculi liberaret, id est ut ab intelligentia hujus sæculi, quod currendo [illegible] devergit in finem, alienos faceret, totum sæculi quod [illegible] in regno ipsius Dei. Præsentis enim sæculi hæc [illegible] malignitas, quia non reddit congruam reverentiam creatori Deo et restauratori Christo. [illegible] aut fide Christi a credentibus debita honorificentia non exhibetur. *Secundum voluntatem Dei Patris, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.* (*Aug.*) Quando igitur magis homines non debent arrogantes ad [illegible] si quid [illegible] quando et ipse Dei Filius in Evangelio non gloriam suam se quærere dixit, neque voluntatem suam venisse facere, sed voluntatem ejus qui eum misit. Quam voluntatem gloriamque Patris nunc commemoravit Apostolus, ut ipse quoque Domini exemplo a quo missus est, et non se quærere gloriam suam significaret, nec tamen voluntatem suam in prædicatione Evangelii, sicut paulo post dicit: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* (*Ambr.*) Ut firmius sit plenumque auctoritatis quod dicit, quia Christus nos liberavit, addit, quia istud Patris facit cum voluntate. Nam et Filius se dedit pro peccatis nostris absque voluntate Patris, neque Pater tradidit Filium sine Filii voluntate. Sed hoc est voluntas Filii voluntatem Patris implere, ut ipse loquitur in psalmo: *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui?* Dedit se autem Filius in [illegible] justitiæque [illegible] tradidit se [illegible] ut [illegible]. Atque ita non solum in futuro sæculo justis promissa quæ exspectamus, sed etiam his de præsenti [illegible] liberavit. [illegible] Christus [illegible] in novitatem [illegible] De hoc mundo, a quo [illegible]. Quemadmodum præsens sæculum malum [illegible]. [illegible] quippe hæretici hinc [illegible] occasionem [illegible]

lucis et futuri sæculi, alium tenebrarum et præsentis asserant conditorem. Nos autem dicimus non jam sæculum ipsum quod die et nocte, annis currit et mensibus, appellari malum, quam ὁμωνύμως, ea quæ in sæculo fiant : quomodo sufficere dicitur diei malitia sua. Et dies Jacob modici esse scribuntur et pessimi (*Gen.* XLVII) : non quo spatium temporis in quo vixit Jacob, malum fuerit, sed quo ea quæ sustinuit per varia eum exercuerint tentamenta. Denique eo tempore quo ille pro conjugibus serviebat (*Gen.* XXIX), et multis conflictabatur angustiis, Esau in requie erat, atque ita idem temporis spatium, alii bonum, alii malum fuit. Nec scriptum esset in Ecclesiaste (*Eccle.* VII) *: Ne dixeris quia dies mei pejores erant boni super istos*, nisi ad distinctionem malorum. Unde Joannes ait : *Mundus omnis in maligno positus est* (*I Joan.* V), non quod mundus ipse sit malus, sed quod mala in mundo fiant ab hominibus, *manducemus et bibamus*, dicentibus, *cras enim moriemur* (*Isa.* XXII) ; et ipse Apostolus : *Redimentes*, inquit, *tempus, quia dies mali sunt.* Infamantur et saltus, cum latrociniis pleni sunt, non quod terra peccet et silvæ, sed quod infamiam homicidii loca quoque traxerint. Detestamur et gladium quo humanus effusus est cruor : et calicem in qua venenum temperatum est, non gladii calicisque peccato ; sed quod odium mereantur illi qui his male usi sunt. Ita et sæculum quod est spatium temporum, non per semetipsum aut bonum aut malum est, sed per eos qui in illo sunt, aut bonum appellatur, aut malum. Quapropter Valentini deliramenta et fabulæ contemnendæ sunt, qui triginta αἰῶνας suos, ex eo quod in Scripturis sæcula legantur affinxit, dicens eos esse animalia, et per quadrigas [quadradas] et ogdoadas ; decadas quoque et duadecadas, tot edidisse numeros sæculorum quot Æneia fetus scropha generavit. Quærendum quoque quid sit inter sæculum et sæculum sæculi, sive sæcula sæculorum, et ubi pro brevi temporis spatio, ubi pro æternitate ponatur, quia in Hebræo sæculum, id est, *olam*, ubi *vav* litteram positam habuerit, æternitatem significat, ubi vero sine *vav* scribitur, annum quinquagesimum, quem illi jubilæum vocant. Ob hanc causam et ille Hebræus qui propter uxorem et liberos amans dominum suum aure pertusa servitio subjugatur, servire jubetur in sæculum, hoc est, usque ad annum quinquagesimum : et Moabitæ et Ammonitæ non ingrediuntur Ecclesiam Domini usque ad quintam decimam generationem et usque in sæculum, quia amnis dura conditio jubilæi solvebatur adventu. Quidam dicunt eumdem esse sensum in sæculis sæculorum, quem in sanctis sanctorum, in operibus operum, in Canticis canticorum : et quam habent differentiam cœli ad eos quorum cœli sunt, et sancta quæ sanctorum comparatione sunt sanctiora, et opera quæ operum prælatione meliora sunt, et Cantica quæ inter cantica universa præcellunt : eamdem habere et sæcula, quæ sæculorum collatione sunt sæcula. Præsens itaque sæculum ita edisserunt,

A ut dicant ex eo tempore illud esse numerandum, ex quo cœlum et terra sunt condita, et currere usque ad consummationem mundi, quo Christus judicaturus est omnia. Revocant quoque ultra et in priora promovent gradum, de præteritis et futuris sæculis disputantes, bona an mala fuerint, seu futura sint, et in tam profundas incidunt quæstiones, ut libros quoque et infinita volumina super hac dissertatione condiderint. Quod autem prologus Pauli *Amen*, Hebræo sermone concludatur, *Amen*, Septuaginta transtulerunt γένοιτο, id est *fiat :* Aquila, πεπιστωμένος, *vere* sive *fideliter :* quod etiam in Evangelio a Salvatore semper assumitur, sua per *Amen* verba firmante.

Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi Jesu, in aliud Evangelium
B *quod non est aliud.* (Aug.) Evangelium enim si aliud est præter id quod, sive per se, sive per aliquem Dominus dedit, jam nec Evangelium recte dici potest. Vigilanter autem cum dixisset, *transferimini ab eo qui vos vocavit in gloriam Christi :* quam volebant illi evacuare, quasi frustra venerit Christus, si jam circumcisio carnis atque hujusmodi opera legis tantum valebant, ut per illa homines salvi fierent. *Nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi.* Non quemadmodum istos conturbant, ita etiam convertunt Evangelium Christi, quia manet firmissimum : sed tamen convertere volunt, qui ab spiritalibus ad carnalia revocant intentionem credentium. Illis enim ad ista conversis, manet Evangelium non conversum, et ideo cum
C dixisset *conturbantes vos,* non dixit et convertentes, sed *volentes*, inquit, *convertere Evangelium Christi. (Hier.)* Miratur itaque Paulus primum, quod translati sint ab Evangelii libertate, in legalium operum servitutem : deinde quod tam cito translati, quia non ejusdem reatus est transferri ab aliquo, et difficultate transferri : ut in martyrio non eadem pœna plectitur, qui absque colluctatione et tormentis statim prosilivit ad negandum et ille, qui inter equuleos, fidiculas, ignesque distortus, compulsus est quod credebat, negare. Recens adhuc erat Evangelii prædicatio, non grande tempus in medio, quo Galatas Apostolus ab idolis ad Christum transduxerat ; miratur itaque quomodo tam cito recesserint ab eo, ad cujus nomen dudum facti fuerant Christiani. Ha-
D bet autem et locus ipse hyperbaton, quod ita suo ordine legi potest. Miror quod sic tam cito transferimini a Christo Jesu, qui vos vocavit in gratiam dicens : *Non veni vocare justos, sed peccatores* ad pœnitentiam (*Luc.* XIX) ; gratia quippe salvi facti sumus, et non per legem. Translati autem, inquit, estis in aliud Evangelium quod non est aliud : quia omne quod falsum est, non subsistit, et quod veritati contrarium est, non est : uti illud : *Ne tradas, Domine, sceptrum tuum his qui non sunt* (*Esther.* XIV) : et ea quæ non erant vocavit Deus, ut faceret esse quod non erat. Si autem hoc de his qui eumdem Deum et easdem Scripturas habebant, dicitur, quod translati sint in aliud Evangelium, quod

non est Evangelium, quid de Marcione et cæteris hæreticis, qui conditorem respuunt et alterius Dei Christum simulant, æstimare debemus? Qui non interpretatione legis et litteræ, vel pugna carnis et spiritus labuntur et corruunt, sed de tota Ecclesiæ fide discordant. Pulchre autem ait: *Nisi sunt aliqui qui vos conturbent, volunt convertere Evangelium Christi.* Volunt, inquit, Evangelium Christi mutare, convertere, turbare, sed non valent, quia hujus naturæ est, ut non possit aliud esse quam quod verum est. Omnis qui Evangelium alio interpretatur spiritu et mente quam scriptum est, credentes turbat et convertit Evangelium Christi, ut id quod in facie est, post tergum faciat, et ea quæ post tergum sunt vertat in faciem. Si quis tantum litteram sequitur, posteriora ponit in faciem. Si quis Judæorum interpretationibus acquiescit, post tergum mittit ea, quæ ex natura sua in faciem constituta sunt. Nec non et illud congrue quod translationis verbum Galatis coaptatum est. Galatia enim translationem nostra in lingua sonat.

Sed licet nos aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit; sicut prædiximus et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit. (Aug.) Veritas propter se ipsam diligenda est, non propter hominem, aut propter angelum, per quem annuntiatur: qui enim propter annuntiatores diligit eam, potest et mendacia diligere, si qua forte ipsi sua protulerint. *Sicut prædiximus,* inquit, *et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præterquam quod accepistis, anathema sit.* Aut præsens hoc prædixerat, aut quia iteravit quod dixit, propterea voluit dicere: *sicut prædiximus;* tamen ipsa iteratio saluberrime intentionem movet ad firmitatem retinendi eam quæ se commendatur fidem. (Hier.) Potest et hyperbolice dictum accipi, non quod aut Apostolus, aut angelus potuerint aliter prædicare, quam semel dixerant; sed etiamsi hoc posset fieri, ut et apostoli et angeli mutarentur, tamen non esse ab eo, quod semel acceptum fuerat, recedendum: maxime cum ipse Apostolus in alio loco firmitatem fidei suæ ostenderit dicens (*Rom.* VIII): *Neque enim neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque alia creatura, poterit nos separare a dilectione Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea.* Hæc quippe dicta non sunt ejus qui possit a Christi fide et dilectione aliquando discedere. (Ambr.) In aliud ergo Evangelium vocati fuerunt, quam quod hi prædicabant, qui eos subverterant, non tamen aliud ab eo quod apostoli annuntiabant, quod pseudoapostoli aliud esse asserebant, ad invidiam apostoli qui eos instruxerat: et ut Galatas per hanc fallaciam circumvenirent, necesse erat ut Evangelium Apostoli aliud esse dicerent, quam quod ratio Salvatoris docebat: hoc autem esse verum, quod ab illis cum lege veteri conjunctim prædicabatur. Hi sunt qui quæstionem fecerunt Paulo et Barnabæ de hac re, sicut continetur in Actibus apostolorum. Isti enim docebant ex gentibus credentes, nisi circumciderentur more Moysi et judaizarent, salvi esse non possent. *Sicut,* inquit, *et ante diximus et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit* [illegible]. Apertum est quod hoc [illegible] Evangelium Christi, immutantes traditionem, ut sub nomine Christi essent Judæi, id est, converterent Evangelium Christi in legem. Nimis irascitur Apostolus, [illegible]. Pro Galatarum enim salute indignatur adversus inimicos disciplinæ Christianæ; indignatio enim hæc ostendit non leve peccatum esse post acceptam fidem converti ad legem; nam tam firmum et verum Evangelium quod eis prædicaverat asseruit, ut etiam se ipsum, id est apostolum, si immutatus forte aliter prædicaret, non audiri diceret, quoniam utique fieri [illegible] quod essent apostoli Christi [illegible]. Aut si forte diabolus angelum Dei se fingens, ut facile posset audiri, de cœlo appareret, contra hoc prædicans, [illegible] anathema haberetur. (Hier.) Porro anathema verbum proprie Judæorum est, et positum tam in Jesu Nave quam in Numeris, quando omnia quæ erant in Jericho, et Madianitarum devastationi et anathemati habenda Dominus imperavit (*Num.* XXI; *Jos.* VI). Interrogamus eos qui [illegible] apostolum Paulum [illegible] vel sanctorum [illegible] qui maledicere nesciat, aliquem condemnare: quomodo nunc Apostolus [illegible] verbo Judæorum id est, Creatoris utatur, et [illegible] vel angelum vel apostolum [illegible]? Quod autem addidit: *Sicut prædiximus, et nunc iterum dico,* ostendit [illegible] annuntiasse anathema esse qui aliter prædicaturi erant, et nunc postquam prædicatum est, ad anathema devenire, quod ante prædixerat. Propterea autem et sibi ipsi aliud in Judæa facere, aliud docere in gentibus [illegible], et angelo, quem majorem etiam prophetis [illegible] apostolis esse [illegible] anathema maledixit; ut non magna Petri et Joannis putaretur auctoritas, cum nec sibi liceret quod non ipse docuerat, nec angelo aliter prædicare, quam semel didicerant. [illegible] *Si quis,* inquit, [illegible] in genere [illegible] facere injuriam, et tamen nomina [illegible] ostenderet. *Modo enim hominibus suadeo, an Deo? aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* [illegible] igitur hos a quibus fuerant [illegible] Deo, sed hominibus placere in Galatarum subversione. Ut enim [illegible] a Judæis possent, secundum voluntatem illorum legem servandam docebant, sed [illegible] Evangelium Christi prædicarent [illegible]. Hic autem apostolus Paulus, qui non [illegible]

Deo placere docebat, non timebat homines offendere, dummodo Dei gloriam commendaret: omnia enim præsentia postponens, futuris se commendabat spebus, ut Christi idoneus servus: idonei autem servi esse non posunt, qui sub nomine Domine propriis lucris student. (*Hier.*) Non putemus ab Apostolo nos doceri, ut exemplo suo hominum judicia contemnamus, qui in alio loco dixerit (*II Cor.* v): *Scientes ergo timorem Dei, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus;* et illud (*I Cor.* x): *Sine offensione estote Judæis et gentibus, et Ecclesiæ Dei, sicut et ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salventur.* Sed si fieri potest, ut pariter et Deo et hominibus placeamus, placendum est et hominibus. Sin autem aliter non placemus hominibus, nisi Deo displiceamus: Deo magis quam hominibus placere debemus: alioquin et ipse infert, cur omnibus per omnia placeat, *non quærens*, inquiens, *quod mihi utile est, sed quod multis ut salventur.* Qui autem ex charitate, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ aliena, placet omnibus, ut salventur; utique Deo primum placet, cui salus hominum curæ est. Habet autem et verbum quod hic specialiter additum est, *modo*, vel placendum esse pro tempore hominibus vel displicendum, ut quo modo non placet propter Evangelii veritatem, placuerit quondam ob salutem plurimorum. Placuerat Paulus aliquando Judæis, cum æmulator existens paternarum traditionum (*Gal.* I), sine querela ante in lege versatus est: et tantum habuit in majorum cæremoniis ardoris et fidei, ut in Stephani nece particeps fieret, et Damascum perrexerit ad eos qui a lege desciverant, vinciendos (*Act.* IX). Sed postquam in vas electionis de persecutore translatus est, et cœpit prædicare fidem, quam quondam expugnaverat, cœpit pariter displicere Judæis, quibus ante placuerat. Hoc est ergo quod ait: Nunquid quæro Judæis placere, quibus displicendo, Deo placui? Si enim illis placerem, adhuc Christi servus non essem: assererem quippe legem, et Evangelii gratiam destruerem. Nunc autem propterea nec in simulationem quidem observandæ legis adducor: quia non quæro et Deo placere pariter et Judæis, quibus quicunque placet, Deo displicet. Et ipsum quoque verbum *suadere*, de humano usu sumptum est, cum quis id quod ipse habet et semel imbibit, etiam cæteris conatur inserere: et in plurimis Scripturarum locis legitur, ex quibus illud est: *Suasio hæc non est ex eo qui vocavit vos* (*Gal.* v); nec non et in Actibus apostolorum: *Venerunt ergo ad eum Judæi in hospitium multi, quibus exponebat, contestans eos de regno Dei, suadensque eis de Jesu, ex lege Moysi et prophetis, usque ad vesperum* (*Act.* XXVIII). Hoc autem totum ideo quia diffamatum de eo fuerat, occulte illum custodire legem et Hierosolymis cum his qui judaizabant consortium miscuisse. (*Aug.*) Nemo Deo suadet, quia manifesta sunt illi omnia: sed hominibus ille bene suadet qui non se illis placere vult, sed ipsam quam suadet veritatem. Qui enim placet hominibus, non ab ipsis

A suam gloriam quærens, sed Dei ut salvi fiant, non jam hominibus, sed Deo placet; aut certe jam cum et Deo placet, simul et hominibus, non utique hominibus placet: aliud est enim placere hominibus, aliud et Deo et hominibus. Item, qui hominibus propter veritatem placet, non enim ipse illis, sed veritas placet; *placere* autem dixit, quantum in seipso est, quantum ad ejus voluntatem attinet, ac si diceret, placere vellem: non enim si hoc eo non agente placeat alicui, quasi propter seipsum, et non propter Deum atque Evangelium, quod annuntiat, superbiæ ipsius potius quam errori ejus, cui perverse placet, tribuendum est. Iste itaque sensus est: Modo ergo hominibus suadeo an Deo, aut quia hominibus suadeo, quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus B quærerem placere, Christi servus non essem. Jubet enim ille servis suis, ut discant ab ipso mites esse et humiles corde (*Matth.* XI): quod nullo modo potest, qui propter se ipsum, id est, propter suam quasi privatam et propriam gloriam placere hominibus quærit, dicit autem alibi: *Hominibus suademus, Deo autem manifestati sumus* (*II Cor.* v); ut intelligas quod hic ait *hominibus suadeo an Deo;* non utique Deo, sed hominibus suadendum. Non ergo moveat quod alibi dixit: *Sicut et ego omnibus per omnia placeo* (*I Cor.* x); addidit enim, *non quærens, quod mihi prodest, sed quod multis, ut salvi fiant.* Nulli autem prodest ut salvus fiat, si homo ei propter seipsum placeat, qui non placet utiliter, nisi cum propter Deum placet, id est, ut Deus placeat et glorifi- C cetur per eum, cum dona ejus attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur. Cum autem sic homo placet, jam non homo, sed Deus placet; utrumque ergo recte dici potest, et, Ego placeo, et non ego placeo; si enim adsit bonus intellector, piusque pulsator, patebit utrumque, et nulla inter se repugnantia repellet intrantem.

Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. (Ambr.) Nunc principia Epistolæ aperit; ipsum enim sensum vult manifestari, quia non ea quæ docebat ab homine didicerat, ne forte dubitaretur de his quæ docebat: neque secundum humanum judicium aptata D erat prædicatio, ut indigna divina auctoritate videretur; sed a Dei Filio dicit se didicisse per revelationem, cum jam post resurrectionem esset in cœlis. (*Aug.*) Evangelium quod secundum hominem est, mendacium est, *omnis* enim *homo mendax* (*Psal.* CXV): quia quidquid veritatis invenitur in homine, non est ab homine, sed a Deo per hominem. Ideo jam quod secundum hominem est, nec Evangelium dicendum est, quale illi afferebant, qui in servitutem ex libertate attrahebant eos, quos Deus ex servitute in libertatem vocabat. (*Hier.*) Et ex hoc loco Ebionis et Photini dogma conteritur, quod Deus sit Christus, et non tantum homo. Si enim Evangelium Pauli non est secundum hominem, neque ab homine accepit

illud, aut didici, sed per revelationem Jesu Christi. Non est itaque homo Jesus Christus qui Paulo Evangelium revelavit. Quod si non est homo, consequenter Deus est, non quod hominem respuamus assumptum, sed quod tantum hominem pernegamus. Nec putemus in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Dicitur in propheta de Deo: *Sermones mei boni sunt cum eo* (*Mich.* II). Tunc Scriptura utilis est audientibus, cum absque Christo non dicitur, cum absque Patre non profertur, cum sine Spiritu eam non insinuat ille qui praedicat: alioquin et diabolus qui loquitur de Scripturis, et omnes haereses secundum Ezechiel (*Ezech.* XIII), faciunt sibi cervicalia, quae ponunt sub cubito universae aetatis. Grande periculum est in Ecclesia loqui, ne forte interpretatione perversa de Evangelio Christi, hominis fiat Evangelium, aut, quod pejus est, diaboli. Inter accipere autem et discere hoc interest, quod ille accipit Evangelium cui primum insinuatur, et ad fidem ejus adducitur, ut credat vera esse quae scripta sunt; discit autem is, qui ea, quae in illo per aenigmata et parabolas figurata sunt, explanata et disserta cognoscit, et cognoscit non homine revelante, sed Christo, qui revelavit Paulo, aut per Paulum in quo loquitur Christus. Verbum quoque ipsum ἀποκαλύψεως, id est, revelationis, proprie Scripturarum est, et a nullo sapientum saeculi apud Graecos usurpatum. Unde mihi videntur quemadmodum in aliis verbis quae de Hebraeo in Graecum Septuaginta interpretes transtulerunt, ita et in hoc magnopere esse conatos, ut proprietatem peregrini sermonis exprimerent, nova novis rebus verba fingentes, et sonare, cum quid tectum et velatum, ablato desuper operimento, ostenditur et profertur in lucem. Hoc ut manifestius fiat, accipite exemplum. Moyses cum Deo revelata et aperta facie loquebatur, id est, absque velamine; ad populum autem loquens, qui vultum ejus attendere non valebant, velamen ponebat in facie. Ante adventum quoque Testamenti velum oppansum erat; quod cum fuisset sublatum, ea quae ante abscondita fuerant, prodebantur, et, ut ipso verbo utar, revelabantur. *Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem*, ita et in praesenti loco oblique in Petrum accipi, et in caeteros praecessores ejus, quod nullius pro lege et auctoritate moveatur, qui Christum solum Evangelii habeat praeceptorem. Porro revelationem illam significat, cum Damascum vadens in itinere Christi vocem meruit audire, et caecatis oculis, verum lumen mundi intuitus est (*Act.* IX).

Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo, quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos coaetaneos in genere meo, abundantius aemulator existens paternarum mearum traditionum. (Ambr.) Propositum suum quod prius juxta carnem vigebat, repugnans Ecclesiae, breviter memorat. (*Hier.*) Sed plurimum prodest Galatis ista narratio, quemadmodum Paulus, vastator quondam Ecclesiae et Judaicae severitatis defensor, ad Christi fidem perducta conversus sit, et hoc eo tempore, quo Evangelium primum annuntiabatur in mundo, quo Dominus a gentibus et a Judaeis totius orbis fidelibus praedicabatur. Dicere enim poterant: Si ille qui a parvulo Pharisaeorum traditiones est consecutus, qui semper Christianos in Judaicis traditionibus superabat, nunc defendit Ecclesiam, quam quondam validissime persequebatur; et absque Christi gratia ac novitatem vult habere cum Judaeis, quasi veteranum legis usum laude multorum, quid nos facere oportet, qui ex gentilitate vocati sumus Christiani? Pulchre autem addidit, *supra modum persequebar Ecclesiam Dei*, ut hinc quoque studium suum monstraretur, quod non unusquisque de his qui Judaei persequebantur Ecclesiam, sed ille qui caeteros in persecutione vinceret, conversus ad fidem sit. Et prudenter dum aliud sequitur, ubi dicit non tam Dei se servasse legem quam paternas, id est, Pharisaeorum traditiones, qui docent doctrinas et mandata hominum, et rejiciunt legem Dei ut statuant traditiones suas. Quam elegans autem observatio quoque verborum est! *Audistis enim*, inquit, *conversationem meam aliquando in Judaismo* (Aug.). Persequendo et vastando Ecclesiam Dei, proficiebat in Judaismo, apparet contrarium esse Ecclesiae Dei, non per illam spiritalem legem, quam acceperant Judaei, sed per carnalem conversationem servitutis Judaicae. Et si aemulator, id est, imitator paternarum traditionum persequebatur Paulus Ecclesiam Dei, paternae ipsae traditiones contrariae sunt Ecclesiae Dei. Non autem legis illius culpa est: lex enim spiritalis est, nec carnaliter se sinit intelligi, sed illorum peccatum est, qui et illa quae acceperant, carnaliter sentiunt, et multa etiam sua tradiderunt, devolventes, sicut Dominus dicit, mandatum Dei propter traditiones suas. (*Hier.*) Persequebar non simpliciter, sed supra modum; et proficiebam non in lege Dei, sed in Judaismo. *Quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et devastabam illam.* Non persequebatur ut caeteri, sed supra modum, nec sufficiebat ei simplex persecutio, sed quasi quidam grassator Ecclesiae et praedo vastabat. Nec ait, Ecclesiam Christi, ut tunc putabat, quam ducebat contemptui, quam persequebatur: sed ut nunc credit, Ecclesiam Dei, ut ipsum Christum Deum esse significans, et Ecclesiam Dei esse Ecclesiam, qui quondam legis dator fuit. *Et proficiebam*, inquit, *in Judaismo supra multos coaetaneos in genere meo, abundantius aemulator existens paternarum mearum traditionum.* Humana profectus non legis Dei, sed Judaismi traditionum: non super omnes, sed super plurimos, nec super priores, sed super coaetaneos, ut et modestiam suam ostenderet in lege, et jactantiam declinaret. Paternas autem traditiones has Dominus mandata hominum vocat, et ex Pharisaeis judicavit, et habeant quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam. Usque hodie autem qui Judaeorum Scripturas intelligunt, per-

sequuntur Ecclesiam Christi, et populantur illam, non studio legis Dei, sed traditionibus hominum depravati. *Cum autem placuit ei, qui me segregavit de utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizem illum in gentibus.* Non solum in hoc loco, sed et ad Romanos Paulus segregatum in Evangelium Dei esse se scribit. Et Jeremias, antequam formaretur in utero et conciperetur in vulva matris suæ, notus Deo (*Jer.* I), santificatusque perhibetur. Et ex justi, sive ut quidam putant, ex Salvatoris persona dicitur : *In te projectus sum ex vulva, ex utero matris meæ Deus meus es tu* (*Psal.* XXI). Contra de peccatoribus David canit : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis concepit me mater mea* (*Psal.* L) ; et in alio loco : *Abalienati sunt peccatores a vulva* (*Psal.* LVII). Et in utramque partem, antequam parvuli nascerentur, *Deus Jacob dilexit, Esau autem odio habuit* (*Malac.* I ; *Rom.* IX). Inveniunt locum hæretici, qui diversas naturas esse prætendunt, spiritalem videlicet et animalem, et choicam [χοϊκὴν], et aliam salvari, aliam perire, aliam in utramque consistere, quod nunquam aut justus eligeretur antequam aliquid boni faceret, aut peccator odiretur ante delictum, nisi esset pereuntium et salvandorum natura diversa. Ad quod potest simpliciter responderi, hoc ex Dei præscientia evenire, ut quem scit justum futurum, prius diligat quam oriatur ex utero : et quem peccatorem, oderit antequam peccet : non quod et in amore aut in odio iniquitas Dei sit, sed quod non aliter eos habere debeat, quos scit vel peccatores futuros esse, vel justos : nos ut homines tantum de præsentibus judicare, illum cui futura jam facta sunt de fine rerum, non de exordiis ferre sententiam. Non est autem ipsum, quod dicit, *ut revelaret Filium suum in me,* quasi diceret, *ut revelaret Filium suum mihi ;* cui enim quid revelatur, huic illud potest revelari, quod ante in eo non erat. In quo vero revelatur, illud revelatur quod prius fuit in eo, et postea revelatum est. Simile est illud in Evangelio : *Medius in vobis stat, quem vos nescitis* (*Joan.* I) ; et alibi : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.* Ex quo perspicuum fit, natura omnibus Dei inesse notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, et non habere semina in se sapientiæ et justitiæ reliquarumque virtutum. Potest et aliter accipi, in Paulo Dei Filius revelatus, quod prædicante illo agnitus sit gentibus quem ante nesciebant. *Continuo non acquievi carni et sanguini* (sive ut in Græco melius habet), *Non contuli cum carne et sanguine.* (Ambr.) Præscientia ergo Dei segregatus est de utero matris suæ, id est, antequam nasceretur, vel statim natum scit Deus futurum bonum, sicut dicit ad Jeremiam prophetam : *Priusquam te formarem in utero, novi te,* et cætera (*Jer.* I) ita et apostolum Paulum, sciens quis esset futurus, prævenit eum, ut antequam converteretur, vocaret eum, quia erat necessarius. Denique statim suscepit dispensationem doni Dei, omni postposita cura carnali : nec enim consilium cujusquam petiit, aut ad

A aliquem retulit quid esset acturus : sed protinus prædicavit Christum, quia hic est Filius Dei : nam sicut futuri mali frequenter ante sunt boni, ita et solent futuri boni prius esse mali. (*Hier.*) Scio plerosque de apostolis hoc dictum arbitrari : nam et Porphyrius objicit, quod post revelationem Christi, non fuerit dignatus ire ad homines, et cum eis conferre sermonem, ne post doctrinam videlicet Dei, a carne et sanguine instrueretur. Sed absit ut ego Petrum, Joannem et Jacobum, carnem et sanguinem putem, quæ regnum Dei possidere non possunt. Non contulit Paulus post revelationem Christi cum carne et sanguine, quia noluit margaritas projicere ante porcos, nec dare sanctum canibus. Dicat quispiam. Si statim non contulit cum carne et sanguine Evangelium, tamen subintelligitur, quod postmodum cum sanguine et carne contulerit : et sensus hic, quo apostoli excusantur, ne caro et sanguis sint, stare non poterit : dum nihilominus qui in principio cum carne et sanB guine non contulit, postmodum, ut dixi, cum sanguine et carne contulerit. Quæ præpositio nos coarctat, ut sic distinguamus, ne *statim* sive *continuo* cum carne jungamus et sanguine, sed cum superioribus hærere faciamus, et legatur : *Cum autem placuit ei qui me segregavit de utero matris meæ,* ac deinde, *ut revelaret Filium suum in me :* et ad extremum, *ut evangelizarem illum in gentibus continuo,* ut a propria incipiat exordio, *Non contuli cum carne et sanguine.* (Aug.) Segregatur quodammodo de ventre matris, quisquis a carnalium parentum consuetudine C cæca separatur. Acquiescit autem carni et sanguini, quisquis carnalibus propinquis et consanguineis suis carnaliter suadentibus assentitur. *Neque veni Hierosolymam ad præcessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum in Damascum.* (Amb.) Non fuisse dicit necessitate electum se a Deo pergendi ad præcessores suos apostolos, ut aliquid forte disceret ab eis, quia Deus ei revelavit per Filium suum quomodo doceret. Hoc ideo loquitur ut ostendat non aliud tenendum esse quam quod docet, nec hominibus credi, sed Deo, a quo se didicisse testatur ; ac per hoc eos qui illos in legem induxerant, esse falsos doctores, quia non a Deo traditum erat quod docebant. A Damasco ergo in Arabiam profectus est ad prædicandum, ubi nullus erat aposto- D lorum, ut ipse illic fundaret Ecclesias, ne subrepentibus pseudoapostolis Judaismus seminaretur. Et inde iterum regressus est Damascum, ut visitaret quibus rudis prædicaverat Evangelium gratiæ Dei. *Deinde post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum, et remansi apud illum diebus quindecim.* Dignum fuit ut cuperet videre Petrum, quia primus erat inter apostolos, cui delegaverat Salvator curam Ecclesiarum : non utique ut aliquid ab eo disceret, qui jam ab auctore didicerat, a quo et ipse Petrus fuerat instructus, sed propter affectum apostolatus et ut sciret Petrus hanc illi datam licentiam, quam et ipse acceperat. Veniens ergo ad eum hospitio receptus est et apud eum mansit diebus quindecim,

quasi unanimis compareret. Hoc etiam manifestat, ut ostendat concordiam se cum apostolis habuisse, nec in aliquo dissensisse, sicut enarrabant de eo pseudoapostoli, ut eum apud Galatas gentium deformarent, et sua mala simplicioribus insererent, dicentes ea convenire cum doctrina apostolorum majorum. (*Hier.*) Non sibi videtur historiae ordo concinere, referente Luca in Actibus apostolorum, quod cum Paulus post fidem Christi per dies multos Evangelium Damasci loqueretur audenter, factae fuerint et insidiae, et in sporta per murum nocte dimissus sit, et venerit Hierosolymam tentans se jungere discipulis. A quibus cum vitaretur et timerent ad eum accedere, a Barnaba ad apostolos illum esse perductum, et ibi narrasse quomodo Dominum viderit in itinere, et Damasci fiducialiter egerit in nomine Jesu. *Erat*, inquit, *cum illis intrans et exiens in Hierusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini. Loquebatur quoque et disputabat cum Graecis; illi autem quaerebant occidere eum. Quod cognoscentes fratres, deduxerunt eum Caesaream et dimiserunt Tharsum* (Act. IX). Hic autem dicit se primum isse in Arabiam, et iterum reversum Damascum, post triennium venisse Hierosolymam, vidisse Petrum, et cum eo mansisse diebus quindecim, nec praeter Jacobum fratrem Domini, alterum convenisse. Quae ut vera credantur (dubia quippe videri absentibus poterant), sub testatione confirmat dicens: *Quae autem scribo vobis, ecce, coram Deo quia non mentior*. Possumus igitur aestimare, isse quidem Paulum, secundum Lucae historiam, Hierosolymam, non quasi ad antecessores apostolos, ut aliquid ab illis disceret, sed ut persecutionis impetum declinaret, qui sibi Damasci propter Evangelium Christi fuerat concitatus, et sic venisse Hierosolymam quasi ad quamcunque aliam civitatem: inde eum statim propter insidias recessisse, et venisse Arabiam sive Damascum, atque inde post triennium ad videndum Petrum Hierosolymam revertisse. Vel certe ita: Statim ut baptizatus sit, et accepto cibo confortatus, fuisse cum eum discipulis qui erant Damasci per dies aliquot, et stupentibus cunctis in synagogis Judaeorum praedicasse continuo quod Jesus esset Filius Dei, et tunc isse in Arabiam et de Arabia Damascum revertisse, et ibi fecisse triennium, quos dies multos scriptura testatur dicens: *Cum implerentur autem dies multi, consilium fecerunt Judaei, ut eum interficerent; notae autem factae sunt Saulo insidiae eorum, et custodiebant portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes ergo discipuli ejus nocte, per murum dimiserunt eum submittentes in sporta. Cum autem venisset Jerusalem, tentabat jungere se discipulis.* Lucam vero idcirco de Arabia praeterisse, quia forsitan nihil dignum apostolatu in Arabia perpetraverat, et ea potius compendiosa narratione dixisse, quae digna Christi Evangelio videbantur. Nec hoc segnitiae Apostoli deputandum, si frustra in Arabia moratus sit, sed quod aliqua dispensatio et Dei praeceptum fuerit ut taceret. Nam et postea legimus Paulum cum Sila egressum prohibitum esse a Spiritu sancto verbum in Asia loqui. Aliter (*Hier.*): *Et abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum*. Quid mihi prodest scire vel nosse quod Paulus post conversionem Christi statim perit in Arabiam, et de Arabia statim Damascum fuerit reversus, nec scire quid ibi gesserit, quibus utilitatibus habuerit illuc se conferre? Dat mihi occasionem altioris intelligentiae in hac eadem Epistola ipse Apostolus, cum de Abraham, Agar et Sara disputans, *Haec*, inquit, *per allegoriam sunt dicta: haec enim sunt duo testamenta; unum quidem a monte Sina in servitutem generans, quod est Agar. Sina autem mons est in Arabia, qui junctus est ei quae nunc est Jerusalem* (Gal. IV). Ad docet Vetus Testamentum, hoc est, ancillae filium in Arabia, quae interpretatur humilis et occidua, conscriptum. Statim itaque ut credidit Paulus ad legem, ad prophetas, ad Veteris Testamenti jam in occiduo positi sacramenta conversus, quaesivit in eis Christum, quem jussus fuerat in gentibus praedicare; et reperto illo non ibi diutius commoratus, sed reversus est Damascum, hoc est ad sanguinem et passionem Christi, et inde prophetica lectione firmatus perrexit Hierosolymam, locum visionis et pacis: non tam discipulus aliquid ab Apostolis, quam cum eis Evangelium quod docuerat collaturus. *Deinde post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum.* Non ut oculos, genas, vultumque ejus aspiceret, utrum macilentus, an pinguis, adunco naso esset, an recto, et utrum frontem vestiret coma, an, ut Clemens in Periodis ejus refert, calvitium haberet in capite. Nec puto apostolicae fuisse gravitatis, ut post tantum triennii praeparationem aliquid humanum in Petro voluerit aspicere: sed his oculis aspexit eum, quibus et nunc in Epistolis suis videtur. His oculis Paulus vidit Cepham, quibus nunc a prudentibus quibusque Paulus ipse conspicitur. Quod si cui non videtur, cum superioribus jungat haec omnia, quod nihil sibi apostoli contulerint. Nam et quod Cepham vel ivit Hierosolymam, ad hoc ivit, ut videret Apostolum, non discendi studio, qui et ipse eumdem praedicationis haberet auctorem; sed honoris priori Apostolo deferendi. *Et mansi apud eum diebus quindecim.* Non grandis indigebat magisterio, qui tanto se ad videndum Petrum tempore praeparavit. Et licet quibusdam superfluum videatur numeros quoque qui in Scriptura sunt observare, tamen non ab re arbitror quindecim dies quibus apud Petrum Paulus habitavit, plenam significare scientiam, consummatamque doctrinam: siquidem quindecim sunt cantica in Psalterio, et quindecim gradus per quos ad canendum Deo et in atriis ejus consistendum justus ascendit. Ezechias quoque quindecim annorum spatio ad vitam data, signum accepit reversum in gradibus; et adolescentiam Dei a quinto decimo die inchoant. Necnon quia duplicem intelligentiam sequimur, propterea quindecim puto dies ut ostendat non fuisse grande tempus quo potuerit aliquid a Petro discere, et ut illum ostendat a quo coepit ...

referantur, se non ab homine doctum esse, sed a A Deo. *Alium autem apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini.* (Ambr.) Jacobum vidit Hierosolymis, quia illic erat constitutus ab apostolis episcopus, qui et ipse prius fuerat incredulus, sicut dicit evangelista (*Joan.* VII), quia *nec fratres ejus*, inquit, *adhuc credebant in eum.* (Hier.) Potest et hoc aliter intelligi, quod propter egregios mores et incomparabilem fidem, sapientiamque non mediam, frater dictus sit Domini, et quod primus ei Ecclesiæ præfuerit, quæ prima in Christum credens, ex Judæis fuerat congregata. Dicuntur quidem et cæteri Apostoli fratres Domini, sicut in Evangelio : *Vade dic fratribus meis : Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* (*Matth.* XVIII, *Joan.* XX). Sed in psalmo : *Narrabo nomen tuum fra-* B *tribus meis, in media Ecclesia cantabo* [*laudabo*] *te* (*Psal.* XXI). Sed præcipue hic frater dicitur, cui filios matris suæ ad Patrem Dominus vadens commendaverat. Et quomodo Job et cæteri patriarchæ dicti sunt quidem famuli Dei, sed quasi egregium quiddam Moyses habuit (*Hebr.* III), ut scribitur de eo : *Sed non sicut Moyses famulus meus;* sic et beatus Jacobus specialiter frater Domini, ut ante diximus, appellatus est. *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior.* (Hier.) Sive simpliciter accipiendum, ut sit : Quæ scribo vobis vera sunt, et Deo teste confirmo, quia nulla arte verborum, nullo sunt fucata mendacio. Sive altius, ut legatur : Quæ scribo vobis coram Deo sunt, id est, Dei digna conspectu. Quare C autem Dei digna conspectu ? Quia scilicet non mentior. Et quomodo, *Oculi Domini super justos* (*Psal.* XXXIII), avertit autem faciem suam a conspectu impiorum ? Ita nunc ea quæ scribuntur coram Domino sunt, me non mentiente qui scribo ; quæ non essent coram Domino si mentirer. Hoc aut non solum de his quæ nunc scribit ad Galatas potest accipi ; sed et generaliter de omnibus Epistolis, quia non sunt falsa quæ scribat, et cor ejus verbaque non discrepent (*Aug.*) Qui dicit : *Ecce coram Deo non mentior*, jurat utique. Et quid sanctius hac juratione? Sed non est contra præceptum juratio quæ *a malo est*, non jurantis, sed incredulitatis ejus cui jurare cogitur ; nam hinc intelligitur ita Dominum prohibuisse a jurando, ut quantum in ipso est quisque non juret. Quod multi faciunt, in D ore habentes jurationem tanquam magnum aut suave aliquid. Nam utique noverat Apostolus præceptum Domini, et juravit tamen. Non enim audiendi sunt qui has jurationes esse non putant : quid enim facient de illa : *Quotidie morior per vestram gloriam fratres quam habeo in Christo Jesu Domino nostro* (*I Cor.* XV), quam Græca exemplaria manifestissimam jurationem esse convincunt ? Quantum ergo in ipso est, non jurat Apostolus, non enim appetit jurationem cupiditate aut dilectione jurandi, *amplius est* enim, quam, *Est est : Non, non,* et ideo *a malo est;* sed infirmitatis aut incredulitatis eorum qui non aliter moventur ad fidem. *Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ.* (Hier.) Post Hierosolymæ visionem venit ad Syriam, quæ nobiscum dicitur *excelsa* atque *sublimis.* Deinde transiit ad Ciliciam, quam in fide Christi cupiebat assumere, evangelizans ei vocationem pœnitentiæ ; Cilicia quippe interpretatur *assumptio,* sive *vocatio lamentabilis. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo Jesu.* (Aug.) Animadvertendum non in sola Hierosolyma Judæos in Christo credidisse ; nec tam paucos fuisse, ut Ecclesiis gentium miscerentur, sed tam multos ut ex illis Ecclesiæ fierent. *Tantum auditum habebant, quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam quondam expugnabat, et in me glorificabant Deum.* (Aug.) Hoc est quod etiam Dominus dicit (*Matt.* V) : *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* (Hier.) Ecclesiæ, quæ erant in Judæa, Paulum tantum rumore cognoverant, ex quibus pleræque eum magis persecutorem quam Apostolum viderant : Syria vero et partes Ciliciæ, Arabia et Damascum, ex vultu quoque eum forsitan noverant, quia doctor gentium Evangelium Christi non Judæis, sed gentibus prædicabat. Totum autem quod agit, illud est, ut doceat se nunquam de persecutore apud eos ipsos quos prius persecutus fuerat, potuisse existere gloriosum, nisi prædicatio ejus eorum quoque, qui ante eum male noverant, esset judicio comprobata. Et ad propositum occulte rediit, tam breve tempus se in Judæa fecisse confirmans, ut etiam vultu credentibus esset ignotus. Ex quo ostendit non Petrum, non Jacobum, non Joannem se habuisse doctores, sed Christum, qui sibi Evangelium revelasset. Simul autem notandum quod supra dicitur Ecclesiam expugnasse, hic fidem, ibi homines, hic rem ; ut nunc opportunius inferretur : *Evangelizat fidem quam aliquando expugnabat.* De Ecclesia enim similiter sonare non poterant. (*Amb.*) Cum Christi lex aliud impenderet quam Judaismus ; illic enim circumcisio carnis est, hic cordis : illic sub elementis servitur neomeniis et sabbato, hic soli Deo in Spiritu, quia corde creditur ; illic conditio est causa peccati, hic libertas ex remissione peccorum. Multa itaque distantia est.

CAPUT II.

Ostendit Apostolus circumcisionem non esse necessariam ex approbatione et auctoritate aliorum apostolorum. Et restitit apostolo Petro, qui videbatur circumcisionem aliqualiter palliare, concludens legalia non esse servanda.

Dehinc post annos quatuordecim rursum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et contuli cum eis Evangelium, quod prædico in gentibus. (Cass.) Quis ergo tam præsumptor et cæcus sit, qui se audeat suo judicio discretionique committere, cum vas elationis indiguisse se coapostolorum suorum collatione testatur ? Unde manifestissime comprobatur, nulli a Domino viam perfectionis ostendi, qui habens unde valeat erudiri, doctrinam seniorum,

vel instituta contempserit, praecipue illud eloquium, quod oportet diligentissime custodiri: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; majores tuos, et dicent tibi* (Deut. XXXII).

Seorsum autem his qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. (Hier.) Ascendit igitur post quatuordecim annos Hierosolymam, et qui prius ad videndum tantum perrexerat Petrum, et diebus quindecim manserat apud eum, nunc se dicit ideo perrexisse, ut conferret cum Apostolis Evangelium, assumpto Barnaba circumciso, et Tito ex gentibus habente praeputium, ut sub ore duorum et trium testium staret omne verbum. Aliud est autem conferre, aliud discere. Inter conferentes aequalitas est, inter docentem et discentem, minor est ille qui discit. In principio fidei, introitum Apostolus videt; post annos, ut ipse ait, decem et septem plane simul eis loquitur, et se humiliat, et ne forte in vacuum aut curreret aut cucurrisset, inquirit: duplicem ob causam, quo et humilitas ostenderetur Pauli, qui doctor in toto orbe jam Gentium ad praeconem apostolus cucurrisset, et Galatae discerent, non reprobasse Evangelium ejus, eos quoque qui in Judaea Ecclesiis praesidebant. Simul autem et illud docet, quod pro Christi fide et Evangelii libertate, ad eos ipsos qui de eo plura cognoverant, quod legem infringeret, Moysen destrueret, circumcisionem penitus auferret, ausus sit ducere Titum hominem incircumcisum, et inter tantam Judaeorum multitudinem et numerosam, qui quasi ob zelum legis sanguinem ejus haurire cupiebant; nec ipse nec Titus aliquo sint terrore superati necessitati cedere, quae poterat habere veniam, vel pro Deo, vel pro auctoritate majorum, vel pro numero Ecclesiarum, quae ex Judaeis in Christo credebant, vel pro tempore, ne tantam simul invidiam sustinerent. Quidam post quatuordecim annos eum Hierosolymam ascendisse tunc dicunt, quando in Actibus apostolorum de quaestionibus observandae vel praetermittendae legis, inter credentes Antiochiae orta dissensio est, et placuit in Hierosolymam et sententiam majorum praestolari, quando ipse quoque Paulus et Barnabas missi sunt. Et hoc esse quod in codicibus latinis legatur: *Quibus ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii perseveraret apud vos.* Quod scilicet Paulus et Barnabas de re manifesta quasi dubia se missi sunt Hierosolymam, ut majorum quoque judicio Evangelii gratia confirmata credentibus proderetur, et nulli resideret ultra dubitatio circumcisionis omissae, cum apostolorum esset litteris imperatum, jugum legis ab his qui in Christum ex gentibus crediderant auferendum. (Aug.) Quod seorsum exposuit Evangelium eis qui eminebant in Ecclesia, cum jam illud exposuisset coram omnibus, non ideo factum est, quod aliqua falsa dixerat, ut seorsum paucioribus vera diceret; sed aliqua tacuerat, quae adhuc parvuli portare non poterant, qualibus se ad Corinthios lac dicit dedisse non escam (I Cor. III); falsum enim dicere nihil licet, aliquando autem aliquid veri tacere, utile est. Perfectissimus quoque opus erat ut scirent fideles apostoli. Non enim ..., ut si fideles essent, ... jam etiam apostolus esse deberet. Illud petens quod subjungit: *Ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem*, non ad illos eum quibus seorsum contulit Evangelium, sed ad eos, quibus prodit, quasi per interrogationem dictum intelligendum est, ut et eis appareret non eum in vacuum currere, aut cucurrisse, quos jam etiam ille ... nihil ab Evangelii veritate discrepare. (Ambr.) Nam quoniam multo tempore fama ejus ... apud omnes Judaeos, ... non videbatur: praedicabat enim mandari et celebrari ecclesias solito ... inter gentes, a Judaeis autem causa legis, male illi dicebat ... quasi discrepare a praedicatione ceterorum apostolorum, et ... multi scrupulum, ita ut gentes possent perturbari, ne in aliud inducerentur ab eo quam tradebant apostoli, qui cum Domino fuerant. Nam hac ipsa occasione subversi sunt Galatae a Judaeis dicentibus, quia aliud traderet Paulus quam Petrus. Hinc factum est, ut admonitus revelatione Domini, ascenderet Hierosolymam cum testibus praedicationis suae, id est, Barnaba et Tito, uno ex Judaeis, et altero ex gentili, ut si qui de se haberent scrupulum, horum testimonio tolleretur, adsignaret illis summam praedicationis suae; cum apostolis secreto contulit, ut scirent hunc illum descendisse a regula evangelica; hoc est ne putarent illum in vacuum currere aut cucurrisse, sicut aestimabant illi qui ex Judaeis crediderant. Nec enim aliquid ab eis discere poterat, quia a Deo fuerat instructus. Sed propter consensum et pacem, Dei nutu factum est, ut tolleretur scrupulus aut suspicio fratribus, sed compararetur ejus, ut et gentibus probaret ... quia concordabat Evangelium ejus cum apostolis. Praeterea cum legem deliberant non mandari eos qui ex gentibus credebant, sed ut ab his tantum observarent, id est, a sanguine et fornicatione et idololatria. Nunc dicunt sophistae Graecorum ... pertinet ... quae tradita sunt gentibus observanda? quid ignorabant an quae sciebant? Sed quomodo fieri potest, ut aliquis ea discat quae scit? Ergo haec illicita esse, ... gentibus quae prohibent ..., ac per haec non utique ab homicidio prohibiti sunt, cum jubentur a sanguine observare; sed hoc acceperunt quod Noe a Deo didicerat ut observaret se a sanguine edendo cum carne. Nam quomodo fieri potest, ut Romanis legibus imbuti, quorum leges antiquiores ... mandatis ... homicidium non ... cum adulteria ... ac ... et ... quae ... possunt ... Quia quae non haec mandata ab apostolis ... reperiuntur quae ignorant ... Id est, ut abstinerent se ab idololatria, a sanguine, sicut Noe, et a fornicatione. Quae sophistae Graecorum non intelli-

gentes, dicentes tamen a sanguine abstinendum, adulterarunt Scripturam, quartum mandatum addentes et a suffocato observandum, quod, puto, nunc Dei nutu intellecturi sunt, quia jam supradictum erat quod addiderunt. *Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset ex gentibus, compulsus non est circumcidi.* Hoc est, illo tempore ipso quo fui, inquit, Hierosolymis, Titus qui mecum erat compulsus non est circumcidi, cum utique inter apostolos et eos qui ex Judæis crediderant essemus, nemo illum, id est, Titum compulit circumcidi. Et subintelligitur, quid est ut vos circumcidamini, cum Titus ab apostolis, qui videbantur aliquid esse, non est compulsus circumcidi, sed susceptus est incircumcisus? *Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintraverunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu. Ut nos in servitutem subjicerent, ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos.* Titum, quia Græcus erat sicut Galatæ, negat circumcisum: quo dicto hos arguit, qui paterentur se circumcidi cum essent Græci. Sed ne forte opponeretur ei, quia ipse circumciderat Timotheum, nunc causas exponit cur fecerit, quod faciendum negabat, dicens: *Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintraverunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem subjicerent, ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos.* Græci e contra dicunt, *nec ad horam cessimus.* Et hoc aiunt convenire causæ, quia qui fieri prohibebat, non oportebat, inquiunt, dicere se fecisse, ne probaret esse faciendum. Sed Apostolus vir divinus, sciens posse hoc opponi, ipse illud proponit, ut præveniat calumniosos, et reddit causas quibus compulsus est facere quod nolebat. *Propter subintroductos autem*, inquit, *falsos fratres.* Subintroductos dicit, quia cum dolo intraverunt, ostendentes se fratres, cum essent inimici. *Qui subintraverunt*, hoc est, cum humilitate intraverunt fingentes amicitiam, *explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem subjicerent.* Explorare est sic intrare, ut aliud fingat et aliud quærat quo possit accusare *libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu.* Libertas in Christo Jesu, hæc est, non subjici legi. *Ut nos in servitutem subjicerent*, hoc est, ad hoc intraverunt cum dolo et fallacia, ut nostram libertatem in servitutem subjicerent, cogentes nos subjici legi circumcisionis. *Ad horam cessimus subjectioni*, hoc est, ad horam nos subjecimus servituti, humiliantes nos legi, ut circumciso Timotheo cessaret dolus et scandalum Judæorum. Parati enim erant, sicut datur intelligi, commovere illi tumultum et seditionem. Fuit enim causa quomodo haberent aditum calumniæ faciendæ, quia Timotheus erat matre quidem Judæa, patre autem Græco. Unde factum est ut secundum legem circumcisus infans non esset. Volens autem Apostolus eum assumere ut ordinaret illum episcopum sicut fecit, *quia testimonium ei*, inquit, *bonum perhibebant omnes loci illius*, insidias passus est Judæorum. Explorabant enim, si filium Judææ incircumcisum susciperet, parantes seditionem, qui si de Græcis contradicebat non esse circumcidendos, sicut et Epistola ad apostolis de hac re fuerat data, vel, filios Israel circumcidi non vetaret, quia nihil de his in Epistola eadem significaverant apostoli, ex cujus auctoritate plus insæviebant credentes Judæi, quia non prohibebat Judæos filios suos circumcidere ipsa Epistola. *Tunc*, inquit, *accipiens circumcidit eum propter Judæos qui erant in locis illis*: de gentilibus autem scandalum non habebant, unde Titus non est compulsus circumcidi. Ad horam ergo cessit, ut veritas Evangelii permaneat apud gentes, cum se non subjiciunt circumcisioni. Apud Judæos autem non erat veritas Evangelii, quia credentes circumcidebant filios suos: *In Christo enim Jesu neque præputium neque circumcisio valet aliquid, sed fides per dilectionem operans* (*Gal.* VI). [Aug.] Potest et ita legi secundum id quod habent Græci codices, hoc est, *Quibus neque ad horam cessimus subjectioni*, quia Timotheum propterea circumcidit ne Judæis et maxime cognationi ejus maternæ sic viderentur qui ex gentibus crediderunt in Christum detestari circumcisionem, sicut idololatria detestanda est, cum illam Dominus fieri præceperit, hanc Satanas persuaserit; et Titum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis qui sine illa circumcisione dicebant gentes salvas esse non posse, et ad deceptionem gentium hoc Paulum sentire jactarent. Quod ipse satis significat ubi ait: *Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Græcus, compulsus est circumcidi, propter subintroductos falsos fratres qui subintroierunt explorare libertatem nostram ut nos in servitutem redigerent, quibus neque ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos.* Hinc apparet quid eos captare intellexerit, ut non faceret quod in Timotheo fecerat, et quod ea libertate facere poterat, quam ostenderet, illa sacramenta, nec tanquam necessaria debere appeti, nec tanquam sacrilega debere damnari. *Ab his autem qui videbantur aliquid esse, quales aliquando fuerunt, nihil mea interest. Deus personam hominis non accipit.* (Amb.) Hoc significat quia apostoli prius simplices homines erant, et imperiti, nullius dignitatis in lege, sed hoc non obesse; quis enim accuset eum quem Deus excusat? Quia non quæritur, quis quid fuerit, sed quid sit. Præterita enim nec condemnant nec vindicant: sed tamen vult intelligi, quia et peritus erat in lege, et clarus vita, ac per hoc, et dispensatione Evangelii præcipuus minister. *Mihi enim qui existimantur aliquid esse nihil contulerunt.* Nihil se dicit ab apostolis consecutum, sed a Deo; quia qui imperitis tribuit sensum disciplinæ Christianæ, ipse et mihi, inquit, cum essem legis peritus, dignatus est impertire sensum rationis hujusmodi. Quomodo ergo fieri poterat ut hic ab his disceret, quem peritum inveniens, peritiorem fecit gratia Christi? *Sed e contra cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis; qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis,*

[illegible] gratiam Dei, quæ data est mihi. Petrus et Jacobus et Joannes qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ [illegible], ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem. (Aug.) Quia et qui videbantur esse aliquid, carnalibus hominibus videntur esse aliquid: nam non sunt ipsi aliquid; et si [illegible] ministri Dei sunt. Christus in illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi per se essent aliquid, semper fuissent aliquid, quales aliquando fuerint. Id est quia et ipsi peccatores fuerunt. Nihil mea dicit interesse: quia Deus hominis personam non accipit: id est, sine personarum acceptione omnes ad salutem vocavit, non reputans illis delicta eorum. Et idem [illegible] illis qui priores facti sunt apostoli. [illegible] a Domino perfectus est, ut quando eum [illegible]

B tulit, nihil esset quod perfectioni ejus adderent, sed potius viderent eumdem Dominum Jesum Christum, qui sine personarum acceptione salvos fecit, hoc dedisse Paulo, ut ministraret gentibus, quod etiam Petro dederat, ut ministraret Judæis. Nec ergo inventi sunt in aliquo dissentire ab illo, ut cum ille se perfectum Evangelium accepisse diceret, illi negarent et aliquid vellent tanquam imperfecto addere; sed e contrario pro reprehensoribus imperfectionis, approbatores perfectionis fuerunt, ut [illegible] paruerunt voluntati Domini, consentientes ut Paulus et Barnabas irent ad gentes: ipsi autem in circumcisionem, [illegible]

C tur. [illegible] ut ordo [illegible]: Mihi enim qui videbantur aliquid esse nihil apposuerunt; sed e contrario, ut [illegible] in gentes iremus, quæ sunt contrariæ circumcisioni: ipsi autem in circumcisionem, consenserunt mihi et Barnabæ, hoc est dexteras societatis nobis dederunt. Neque in contumeliam [illegible] ab eo dictum, qui videbantur aliquid esse, quales aliquando fuerint nihil mea interest, [illegible] spirituales viri, [illegible] carnalibus, qui putabant aliquid ipsos esse, et non potius Christum in eis; [illegible] gaudebant [illegible] hominibus [illegible] Pauli [illegible] Paulum, ex persecutore justificatum [illegible] Domino, qui personam hominis non accipit, quia Dei gloriam

D quærebant, non suam. Sed quia carnales et superbi homines, si quid de vita ipsorum [illegible], et in contumeliam accipiunt, [illegible] apostolus. Petrus autem et Jacobus et Joannes honoratiores in apostolis erant, quia ipsos tres [illegible] in monte Dominus ostendit in significatione regni sui, cum ante sex dies diceret: [illegible] Marc. ix; [illegible] noverant enim Paulus [illegible] sibi [illegible] qui [illegible]. Solet enim pro [illegible]

[illegible]

B [illegible] sunt Paulus et Barnabas [illegible]

[illegible]

C [illegible]

D [illegible]

tudine quasi secunda natura putabant se a a cæteris gentibus plus habere, facile contemnere poterant ea in quibus gloriabantur. Providentia itaque Dei alius apostolus circumcisis datus est, qui legis umbris videretur acquiescere ; alius in præputio constitutis, qui Evangelii gratiam non putaret esse servitium, sed liberam fidem, ne sub aliqua occasione impedimentum fidei nasceretur, et propter circumcisionem sive præputium, non crederetur in Christum. Nec hoc dicimus, quod Petrus qui et ipse in Actibus apostolorum (*Act.* x), nullum hominem communem esse testatus est, et in illo vase quod quatuor angulis de cœlo dimissum viderat edocetur nihil interesse Judæus sit aliquis an gentilis, quasi oblitus priorum, super Evangelii gratiam legem putaverit observandam : sed ut ipse quoque legem custodire se simulans, paulatim Judæos ab antiquo vivendi more deduceret. Non enim poterant tantum observationis laborem, et veteris vitæ cautissimam conversationem quasi purgamenta subito et damna contemnere. Ex quo perspicimus, propterea dextras datas Paulo et Barnabæ societatis a Petro et Jacobo, et Joanne, ne in observatione varia diversum Christi Evangelium putaretur, sed et circumcisorum et habentium præputium esset una communio. Pulchre autem præstruxit dicens : *Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis*, ne quis eum putaret detrahere Petro, sed ut laudibus ejus ante præmissis intelligeretur Petrus ideo circumcisionem aliqua ex parte suscipere, ut eos qui sibi ex Judæis crediti fuerant lucrifaceret, et in Christi fide et Evangelio custodiret. Subintelligit etiam quod si ille absque culpa faceret et ad tempus observando quod non licet, ne sibi creditos perderet, se magis pro Evangelii veritate facere debere, quod sibi creditum est in præputio, ne gentes legis onere et difficultate deterritæ a Christi fide et credulitate discederent. (*Ambr.*) Petrum solum nominat et sibi comparat, quia primatum ipse accepit ad fundandam Ecclesiam : se quoque pari modo electum ut primatum habeat in fundandis gentium Ecclesiis ; ita tamen ut et Petrus prædicaret gentibus si causa fecisset, et Paulus Judæis, nam uterque invenitur utrumque fecisse : sed tamen plena auctoritas Petri in Judaismi prædicatione data dignoscitur, et Pauli perfecta auctoritas in prædicatione gentium invenitur ; unde et magistrum se vocat gentium in fide et veritate, unusquisque enim pro viribus suis et dispensatione sortitus est : difficilius enim fuit eos qui longe erant a Deo ad fidem suam attrahere quam proximos. (*Hieron.*) *Petrus*, inquit, *et Joannes, et Jacobus qui videbantur columnæ esse.* Ter supra dictum de apostolis legimus, *Seorsum autem his qui videbantur* : et, *Ab his qui videbantur esse aliquid*: et, *Mihi enim qui videbantur esse aliquid nihil contulerunt*, sollicitus itaque requirebam quidnam esset quod diceret, *qui videbantur.* Sed nunc me omni scrupulo liberavit, adjiciens, *qui videbantur columnæ esse.* Columnæ igitur sunt Ecclesiæ apostoli, et maxime Petrus, Jacobus et Joannes, e quibus duo cum Domino ascendere merentur in montem, quorum unus in Apocalypsi Salvatorem introducit loquentem : *Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei* (*Apoc.* III), docens omnes credentes qui adversarium vicerint posse columnas Ecclesiæ fieri. Ad Timotheum vero Paulus scribens ait : *Ut sciat quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna autem et firmamentum veritatis* (*I Tim.* III). His et cæteris instruimur tam apostolos, omnesque credentes, quam ipsam quoque Ecclesiam columnam in Scripturis appellari, et nihil interesse de corpore quid dicatur, an membris, cum et corpus dividatur in membra, et membra sint corporis. Dederunt itaque Petrus et Jacobus, et Joannes qui videbantur columnæ, dextras Paulo et Barnabæ societatis, sed Tito qui cum eis erat, dextras non dederunt : necdum quippe ad eam mensuram pervenerat, ut Christi possint ei mercimonia ex æquo cum majoribus credi, et eumdem tenere negotiationis locum, quem Barnabas tenebat et Paulus. *Ut nos*, inquit, *in gentibus, ipsi autem in circumcisione, tantum ut pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere* (*Hieron.*) Sancti pauperes quorum præcipue ab apostolis Paulo et Barnabæ cura mandatur hi sunt, qui ex Judæis credentes, pretia possessionum suarum ad pedes apostolum deferebant, egentibus largienda : vel quia contribulibus, cognatis et parentibus suis, quasi desertores legis, et in crucifixum hominem credentes, detestationi et piaculo ducebantur. In horum ministerio sanctus apostolus Paulus quanto labore sudaverit, epistolæ ejus testes sunt ad Corinthios, ad Thessalonicenses, ad omnes gentium Ecclesias, ut præparent munus hoc per se, vel per alios, qui eis placuissent Hierosolymam deferendum. Unde nunc confidenter dicit, *quod etiam sollicitus fui facere hoc ipsum*. Possunt autem et alio genere pauperes accipi, de quibus in Evangelio dicitur : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (*Matth.* v): merentur quippe tales in memoria esse apostolorum. Necnon et illi pauperes de quibus in Salomone scribitur : *Redemptio viri animæ propriæ divitiæ, pauper vero non sustinet comminationem (Prov.* XIII) : non enim potest futurum pœnarum audire terrorem, pauper in fide, pauper in gratia, non habens divitias spiritales, nec scientiam Scripturarum, quæ auro et argento, et pretioso lapide comparatur. Quoniam igitur non egent sani medico, sed hi qui male habent (*Luc.* v), propterea et apostolis in dexterarum communicatione convenit : ne spernerent pauperes, nec despicerent peccatores, sed semper meminissent eorum, sicut Paulus Corinthii illius meminit, quem cum in priori epistola contristasset ad tempus, ut corpore per pœnitentiam laborante, spiritus salvus fieret, in secunda, ne in majori tristitia absorberetur, revocat ad Ecclesiam, petitque cunctos ut confirment in eum charitatem, et donent fratri, sicut ipse unicuique eorum in facie Christi donaverat, implens

pactum quod Hermodoris fecerat, ut semper proprium recordaretur.

Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat (Hier.). Post concordiam societatis et [illegible] quam sibi invicem per Dei gratiam [illegible], nunc interveniente causa negligentiæ vel errore, dissidere inter se videntur Apostoli, non in propria causa, sed in sollicitudine Ecclesiæ. *In faciem ei*, inquit, *restiti*. Quid est hoc? [illegible] contradico? Et quo causa subjungit, dicens: *quia reprehensibilis erat*. Reprehensibilis itaque ab evangelica veritate, cui hoc factum adversabatur. [illegible] Petro primo apostolo, cui claves regni cœlorum Dominus dedit, [illegible] talis, qui [illegible] B rem, constanter [illegible], quod [illegible] fecerat. [illegible] qui non Petrum apostolorum principem, sed alium quemdam [illegible] nomine, qui a Paulo est reprehensus, accipiunt [illegible] qui si Pauli apostoli [illegible] verba legissent, ista non dicerent. Dicturus etenim Paulus: *Cum venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti*, ut de quo Petro loqueretur ostenderet, in ipso suæ narrationis initio præmisit dicens: *Creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis; qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes*. Patet ergo de quo Petro Paulus loquitur, quem et apostolum nominat, et præfuisse Evangelio circumcisionis narrat. Et fuerunt quidam qui secundam Petri epistolam, in qua C epistolæ Pauli laudantur, [illegible] non fuisse, sed si ejusdem epistolæ verba [illegible], longe aliter sentire potuerant. In ea quippe scriptum est: « voce delapsa ad eum hujuscemodi a magnifica gloria »: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (*Matth.* XVII), atque subjungitur: *Et hanc vocem nos audivimus, cum ipso essemus cum illo in monte sancto*. Legant itaque Evangelium, et protinus agnoscent quia cum vox ista de cœlo venit, Petrus apostolus in monte cum Domino stetit. Ipse ergo hanc epistolam scripsit, qui hanc vocem in monte de Domino audivit. *Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat; cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant, et simulationi ejus consenserunt et cæteri Judæi, ita ut et Barnabas duceretur ab his in illa simulatione* (Ambr.). Hi omnes Judæi qui consenserunt simulationi Petri et Barnabæ, horum [illegible] propter scandalum illorum qui venerant a Jacobo [illegible] D [illegible] disciplinam [illegible] gentibus. Timebant enim [illegible] rum qui [illegible] non erat reprehensibilis, sed in [illegible] subjectis [illegible] Judæorum [illegible] facile est [illegible]

[illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible]

alium aut [illegible] *Si tu*, inquit, *cum Judæus sis, gentiliter et non judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare?* Indissolubili argumento constringit Petrum, imo per Petrum eos qui pugnantia illum inter se facere cogebant : Si, inquit, Petre, tu natura Judæus, circumcisus a parva ætate, et universa legis præcepta custodiens, nunc ob gratiam Christi, scis ea nihil per se habere utilitatis, sed exemplaria esse et imagines futurorum, et cum his qui ex gentibus sunt cibum capis, nequaquam ut ante superstitiose, sed libere et indifferenter victitans, quomodo eos, qui ex gentibus crediderunt nunc recedens ab eis, et quasi a contaminatis te separans et secernis, en compellis judaizare ? Si enim immundi sunt a quibus recedis, idcirco autem recedis quia non habent circumcisionem, compellis eos circumcidi et Judæos fieri, cum tu ipse natus Judæus gentiliter vixeris. Et latenter ostendit causam quare adversus eum disputavit, quia scilicet gentes simulatione sua judaizare compelleret, dum eum cupiunt æmulari. (*Aug.*) Petrus autem cum venisset Antiochiam, objurgatus est a Paulo, non quia servabat consuetudinem Judæorum, in qua natus atque educatus erat, quamquam apud gentes eam non servaret, sed objurgatus est quia gentibus eam volebat imponere, cum vidisset quosdam venisse a Jacobo, id est, a Judæa, nam Ecclesiæ Hierosolymitanæ Jacobus præfuit. Timens ergo eos qui adhuc putabant in illis observationibus salutem constitutam, segregabat se a gentibus, et simulate illis consentiebat ad imponenda gentibus illa onera servitutis, quod in ipsius objurgatione verbis satis apparet, non enim ait, *Si tu, cum Judæus sis, gentiliter et non judaice vivis*, quomodo rursus ad consuetudinem Judæorum reverteris? Sed *quomodo*, inquit, *gentes cogis judaizare?* Quod autem hoc ei coram omnibus dixit, necessitas coegit, ut omnes illius objurgatione sanarentur. Non enim utile erat errorem qui palam noceret, in secreto emendare. Huc accedit quod infirmitas et charitas Petri, cui ter a Domino dictum est, *Petre, amas me? pasce oves meas,* objurgationem talem posterioris pastoris pro salute gregis libentissime sustinebat. Nam erat objurgatore suo ipse qui objurgabatur mirabilior, et ad imitandum difficilior ; facilius est enim videre quid in alio corrigas atque id vituperando vel objurgando corrigere, quam videre quid in te corrigendum sit, libenterque corrigi vel per te ipsum, nedum per alium ; adde posteriorem, adde coram omnibus. Valet autem hoc ad magnum humilitatis exemplum, quæ maxima est disciplina Christiana, humilitate enim conservatur charitas, nam nihil eam citius violat quam superbia. Et ideo Dominus non ait : *Tollite jugum meum et discite a me*, quoniam quatriduana de sepulcris cadavera exsuscito, atque omnia dæmonia de corporibus hominum, morbosque depello, et cætera hujusmodi, sed, *Tollite*, inquit, *jugum meum, et discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI) : illa enim signa sunt rerum spiritalium. Mitem autem esse et humilem charitatis conservatorem, res ipsæ spiritales sunt, ad quas per illa ducuntur, qui, oculis corporis dediti, fidem invisibilium, quia jam de notis usitatisque non possunt, de novis et repentinis visibilibus quærunt. Si ergo et illi qui cogebant gentes judaizare, didicissent mites esse et humiles corde, quod a Domino Petrus didicerat, saltem correcto tanto viro ad imitandum invitarentur, ne putarent Evangelium Christi justitiæ suæ tanquam debitum redditum : sed scientes quoniam non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Christi Jesu, ut impleat opera legis, adjuvante infirmitatem suam, non merito suo, sed gratia Dei, non exigerent de gentibus carnales legis observationes, sed per ipsam gratiam fidei, spiritalia opera legis eos implere posse cognoscerent ; quia *ex operibus legis* cum suis viribus ea quisque tribuit, non gratiæ miserantis Dei, *non justificabitur omnis caro* (*Rom.* III), id est, omnis homo, sive omnes carnaliter sentientes : et ideo illi, qui cum jam essent sub lege, Christo crediderunt, non quia justi erant, sed ut justificarentur, venerunt ad gratiam fidei. Peccatorum autem nomen gentibus imposuerant Judæi, jam vetusta quadam superbia, tanquam ipsi justi essent, videndo stipulam in oculo alieno, et non trabem in suo. Secundum eorum morem locutus Apostolus ait: *Nos natura Judæi et non ex gentibus peccatores.* (*Aug.*) Id est, quos appellant peccatores, cum sint et ipsi peccatores. Nos ergo, inquit, natura Judæi, cum gentiles, non essemus, quos ipsi peccatores appellant, tamen et nos peccatores in Christo Jesu credidimus ut justificemur per fidem Christi, non autem quærerent justificari, nisi essent peccatores. An forte quia in Christo voluerunt justificari peccaverunt? quia, si jam justi erant, aliud quærendo utique peccaverunt. *Scientes autem quod non justificetur homo ex operibus legis nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur in fide Christi, et non ex operibus legis.* (Hieron.) Natura Judæus est, qui de genere est Abraham : et a parentibus die octava circumcisus est ; non natura Judæus, qui postea est factus ex gentibus. *(Ambr.)* Manifesta ratione circumventos eos ostendit ut servarent legem, in qua nemo justificatur apud Deum, quippe cum hi ipsi qui natura Judæi sunt, volentes justificari, relicta lege, confugiant ad fidem Christi, quoniam *ex operibus legis non justificabitur omnis caro.* Nullum hominum justificatum dicit ex operibus legis ; quicumque enim justi sunt, ex fide justificati sunt, sicut Abraham, Isaac, et Jacob, et cæteri sancti. (*Hieron.*) Ut autem totum argumentum brevi sermone comprehendam, sensus est iste qui texitur : nos, id est, ego et tu, Petre (miscuit enim personam suam, ne illi facere videretur injuriam), cum essemus, inquit, natura Judæi, ea facientes quæ lege præcepta sunt, et non ex gentibus peccatores, qui vel generaliter quia idolis serviunt peccatores sunt, vel quos nunc putamus immundos scientes quod

non possemus ex legis opere, sed Christi fide salvari, credidimus in Christum, ut quod lex nobis non dederat, fides tribueret, quam habebamus in Christo. Quod si recedentes a lege in qua salvari non potuimus, transcendimus ad fidem, in qua non carnis quæritur circumcisio, sed cordis pura devotio; et nunc a gentibus recedendo hoc agimus, ut quicunque non est circumcisus immundus sit: ergo fides in Christum in qua nos putabamus ante salvari, magis peccati est ministra, quam justitiæ, quæ aufert circumcisionem, quam qui non habuerit immundus est. Sed absit, ut quod semel destruxi et scivi mihi non profuisse, rursum vindicem. Semel a lege discedens legi sum mortuus, ut in Christo viverem, crucique ejus affixus, et in novum renatus hominem, fide magis quam carne subsisterem, et cum Christo egrederer e mundo; quod semel adoravi non teneo; non mihi gratis Christus est mortuus, in quo frustra credidi, si potui absque fide ejus in veteri lege salvari. *Scientes autem*, inquit, *quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi. Et nos in Christo Jesu credidimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis.* Aiunt quidam, si verum sit hoc quod Paulus affirmat, ex operibus legis neminem justificari, sed ex fide Jesu Christi, patriarchas et prophetas et sanctos qui ante Christi adventum fuerunt imperfectos fuisse. Quos admonere debemus, eos hic dici justitiam non consecutos, qui tantum ex operibus justificari posse se credunt: sanctos autem qui antiquitus fuerunt, ex fide justificatos Christi, siquidem Abraham vidit diem Christi et lætatus est (*Joan.* VIII), et Moyses majores divitias existimavit thesauro Ægyptiorum improperium Christi (*Hebr.* XI); aspiciebat enim in remunerationem et Isaias vidit gloriam Christi, ut Joannes evangelista commemorat (*Joan.* XII), et Judas de omnibus generaliter: *Commonere*, inquit, *vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans secundo eos qui non crediderunt perdidit* (*Jud.* V). Unde non tam legis opera damnantur, quam hi qui tantum ex operibus justificari se posse credidunt, Salvatore quoque ad discipulos loquente: *Nisi superabundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum* (*Matth.* V). Considerandum in hoc loco quanta in lege præcepta sunt, quæ explere nullus queat; et e contrario dicendum, quædam legis etiam ab his fieri, qui ignorent eam, sed ideo non justificari operatores ejus, quia absque fide Christi fiunt: verbi gratia, non dormire cum viro dormitione muliebri, non adulterare, non rapere, sed magis honorare patrem et matrem et cætera, quæ imperata sunt, facere. Quod si de sanctis viris nobis exempla protulerint, quod in lege versati, ea quæ legis fuerant perpetrarint, dicimus *quod justo lex non est posita, sed injustis, et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis* (*I Tim.* I); qui autem a Deo doctus est, non habere eum necesse ut saltem de charitate doceatur, Paulo dicente: *De charitate autem non necesse habe*[illegible]

[illegible] (*I Thess.* IV).

Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro. (Hieron.) Non justificabitur ex operibus legis caro illa, de qua scribitur: *Omnis caro fenum et omnis gloria ejus quasi flos feni* (*Isa.* XL). Justificatur autem per fidem Jesu Christi caro illa, de qua in [illegible] dicitur [illegible] Justificabitur quisdam ex lege non omnis caro, sed tantum hi homines qui in Christo fuerint; nunc autem ex fide Christi justificatio omnis caro, dum Ecclesia [illegible] toto orbe fundatur.

Quod si quærentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores, numquid Christus peccati minister est? Absit. (Amb.) Quomodo Christus potest peccati minister esse, qui damnat peccata? Absit, inquit, sed si justificari volentes per fidem Christi, legi [illegible] peccato [illegible], quia fides extrahit hominem a lege ut justum? Ergo si damnus sub lege, peccatores invenimur: quia qui sub lege sunt, sub maledicto sunt, sed [illegible] inquit, [illegible] *Christus peccati minister est?* (Aug.) Quod utique non possunt dicere, quia et ipsi qui nolebant nisi circumcisis gentibus tradi Evangelium, in Christo crediderant; et idem quod dixit Absit, [illegible] sed cum ipse dixit: Destruens autem superbam gloriationem de operibus legis, quæ destrui et debuit et potuit, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis etiam sine illa justificare crederentur. Et ideo prævaricator sit, si rursus illa ædificet, dicens quod opera legis etiam sine gratia justificent, ut Christum [illegible]. *Si enim quæ destruxi, hæc iterum ædifico, prævaricatorem me constituo.* (Amb.) Absolutum est quia recedens ad Christum, reliquit legem, [illegible] enim [illegible] fides: quod si iterum redeat ad legem, [illegible] (Aug.) Quid ergo, quia fidem Christi [illegible] a Paulo antea, quam nunc ædificat, prævaricatorem se constituit? Sed illam non destruxit, quia destrui non potest; destruxit autem superbiam [illegible] destruxerat, [illegible] quæ destrui potuerat. Et ideo non ille prævaricator est, qui [illegible] Deo destrui tam possit [illegible] ædificationem; sed ille prævaricator est, qui eam destruxerit [illegible] iterum ædificat.

Ego enim per legem, legi mortuus sum, ut Deo vivam. (Amb.) Hoc dicit, quia per legem Dei, mortuus est legi Moysi: moritur enim legi qui liberatur ab ea, et vivit Deo, cujus fit servus empticius a Christo. (Aug.) Mortuum autem se legi dicit, ut jam sub lege non esset, sed tamen per legem, sive quia Judæus erat, et tanquam pædagogum legem acceperat, sicut [illegible] Sed autem agitur per pædagogum, ut non sit necessarius pædagogus, sicut per ubera nutritur infans, ut jam ubera non [illegible]

indigeat, et per navem pervenitur ad patriam, ut jam navi opus non sit. Sive per legem spiritaliter intellectam, legi mortuus est, ne sub ea carnaliter viveret. Nam hoc modo per legem legi ut morerentur volebat, cum eis paulo post ait : *Dicite mihi sub lege volentes esse, legem non legistis? Scriptum est enim quod Abraham duos filios habuit,* etc. (*Gal.* IV, *Gen.* XXI), ut per eamdem legem spiritaliter intellectam morerentur carnalibus observationibus legis. Quod autem adjungit, *ut Deo vivam*, Deo vivit, qui sub Deo est, legi autem qui sub lege est, sub lege autem vivit, in quantum quisque peccator est, id est, in quantum a vetere homine non est mutatus : sua enim vita vivit, et ideo lex supra illum est, quia qui eam non implet, infra illam est. *Nam justo lex posita non est*, id est, imposita ut supra illum sit : in illa est enim potius quam sub illa, quia non sua vita vivit, cui coercenda lex imponitur, ut enim sic dicam, ipsa quodammodo lege vivit, qui cum dilectione justitiæ juste vivit, non proprio ac transitorio, sed communi ac stabili gaudens bono. Et ideo Paulo non erat lex imponenda, qui dicit : *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus.* Quis ergo audeat Christo legem imponere, qui vivit in Paulo? Non enim audet quis dicere, Christum non recte vivere, ut ei coercendo lex imponenda sit. (*Hieron.*) Aliud est per legem mori, et aliud legi mori : qui legi moritur, vivebat ei antequam moreretur, observans sabbata, neomenias, et dies festos, et victimarum typicam curiositatem, et fabulas Judaicas, et genealogias; postquam autem venit Christus, et lex de qua scriptum est : *Scimus autem quia lex spiritalis est* (*Rom.* VII), per Evangelicam legem, legi pristinæ mortuus est, et anima quæ secundum id quod scribitur ad Romanos : *Viro vivente si nupsisset, adultera vocabatur* (*Ibid.*), mortuo viro suo, id est, lege veteri, nupsit legi spiritali, ut fructificaret Deo, unde in Osee ad eam dicitur : *Ex me fructus tuus inventus est* (*Ose.* XIV). Cui pulchre mysticum illud infertur, *quis sapiens et intelliget ista? Aut intelligens et cognoscet ea?* Qui per legem igitur spiritalem legi litteræ moritur, Deo vivit, cum non sit sine lege Dei, sed in lege sit Christi : qui vero legi moritur, ob peccata, mortuus quidem est, sed non potest de eo dici, quod sequitur, ut « vivat Deo. » Esse autem legem aliam spiritalem extra legem litteræ, et alibi Apostolus docet dicens (*Rom.* VII) : *Itaque lex quidem sancta et mandatum sanctum et justum et bonum.* Et Ezechiel ex persona Dei : *Et eduxi*, inquit, *eos*, id est populum Judæorum, *de terra Ægypti, et adduxi eos in desertum, et dedi eis præcepta mea, et justificationes meas ostendi eis, quas faciet homo, et vivet in eis* (*Ezech.* XX). De ea vero lege quæ iram operatur, cui et Apostolus mortuus est, postea infert : *Et ego dedi eis præcepta non bona, et justificationes, in quibus non vivent in eis.* Idipsum significatur et in Psalterio, *quoniam non cognovi litteraturam, introibo in fortitudinem Domini.*

Christo confixus sum cruci. Quia dixerat per legem legi se mortuum, quomodo mortuus fuerat ostendit, *Christo confixus sum cruci* : tollens crucem suam, et Christum sequens, et in ipsa obsecrans passione : *Memento mei cum veneris in regnum tuum* : statimque audiens : *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII). Si quis mortificatis membris super terram, et mundo mortuus configuratus fuerit morti Jesu Christi, crucifigitur cum Jesu, et trophæum mortificationis suæ in ligno Dominicæ passionis affigit. (*Amb.*) Qui enim non agit quæ mundi sunt, vel erroris, mortuus mundo est.

Vivo autem jam non ego : vivit vero in me Christus : non est ambiguum in eo qui per fidem liberatur a morte Christum vivere : morte enim digno dum donat peccata, ipse vivit in illo, ejus enim præsidio ereptus morti (Hieron.) Non vivit ille qui quondam vivebat in lege, quippe qui persequebatur Ecclesiam, vivit autem in eo Christus, sapientia, fortitudo, sermo, pax, gaudium, cæteræque virtutes; quas qui non habet, non potest dicere : *Vivit autem in me Christus.* Hoc autem totum sub sua persona adversus Petrum de Petro disputat. (*Aug.*) Audi apostolum Paulum negantem se, *Mihi*, inquit, *mundus crucifixus est, et ego mundo.* Audi adhuc negantem se, *Vivo*, inquit, *non ego* : vivo non ego, aperta sui negatio. Sed jam sequitur gloriosa Christi confessio, *vivit vero in me Christus.* Quid est ergo nega te? noli tu ipse vivere in te. Quid est, noli tu ipse vivere in te? noli facere voluntatem tuam, sed illius qui habitat in te.

Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. (Amb.) Quoniam futura vita promissa est Christianis, ideo qui nunc in hac vita auxiliis Dei munitus vivit, in fide vitæ promissæ vivit : hic enim imaginem illius contemplatur, quasi pignus habens vitæ futuræ, quæ per Dei nutum Christi amore nobis quæsita est. (*Hieron.*) Aliud est in carne esse, et aliud in carne vivere. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt,* unde ad bene viventes dicitur : *Vos autem non estis in carne (Rom.* VIII). « In fide, inquit, vivo Filii Dei et Christi, qui dilexit me, et tradidit seipsum pro me. » Ad Romanos de Deo loquitur, quod Filio suo non pepercerit, sed pro nobis tradiderit eum : nunc vero de Christo, quod seipsum tradiderit, *qui dilexit me*, inquit, *et tradidit seipsum pro me.* In Evangelio vero, ubi apostoli enumerantur, infertur, *et Judas Iscariotes qui tradidit eum*; et rursum in eodem : *Ecce appropinquavit qui me tradet* (*Marc.* X, *Matth.* XXVI) : de principibus vero sacerdotum et senioribus populi Scriptura commemorat, quod condemnaverint Jesum morti, et ligantes eum duxerint et tradiderint Pilato præsidi : et deinceps de Pilato : *Dimisit eis Barrabam, Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigerent eum* (*Matth.* XXVII). Igitur et Pater tradidit Filium, et Filius ipse se tradidit, et Judas, et sacerdotes cum principibus tradiderunt, et ad extremum traditum sibi, tradidit ipse Pilatus : sed Pater tradidit ut salvaret perditum

mundum, Jesus ipse se tradidit, ut Patris suamque faceret voluntatem. Judas autem, et sacerdotes, et seniores populi, et Pilatus, etiam nescientes tradiderunt. (*Aug.*) Quem cum ipse quoque se pro nostra salute tradiderit, videtis quia non quid faciat homo considerandum est, sed quo animo et voluntate faciat. In eodem facto invenimus Deum Patrem, in quo invenimus Judam. Patrem benedicimus, Judam detestamur; benedicimus charitatem, detestamur iniquitatem. Quantum enim præstitum est generi humano tradito Christo, numquid hoc cogitavit Judas ut traderet? Deus cogitavit salutem nostram, qua redempti sumus; Judas cogitavit pretium quo vendidit Dominum: Filius ipse pretium quod dedit pro nobis, Judas cogitavit pretium quod accepit, ut venderet. Diversa ergo intentio diversa facta facit, cum sit una res ex diversis intentionibus, eam si metiamur, unum amandum, alterum damnandum, unum glorificandum, alterum detestandum invenimus. « Quod autem nunc vivo, inquit, in carne, » quia non posset dicere Christum adhuc mortaliter vivere, vita autem in carne mortalis est, *in fide*, inquit, *vivo Filii Dei*, ut etiam sic Christus vivat in credente, habitando in interiore homine per fidem, ut postea per speciem impleat eum, cum absorptum fuerit mortale a vita. Ut autem ostenderet quod vivit in illo Christus et quod in carne vivens in fide vivit Filii Dei, non meriti sui esse, sed gratiæ ipsius, *qui me*, inquit, *dilexit et tradidit semetipsum pro me*, pro quo utique, nisi pro peccatore ut eum justificaret? Et dicit hoc, qui Judæus natus et educatus erat, et abundantius æmulator exstiterat paternarum suarum traditionum. Ergo et si pro talibus se tradidit Christus, etiam ipsi peccatores erant. Non ergo meritis justitiæ sibi datum dicant, quod non opus erat justis dari. *Non enim veni vocare justos*, ait Dominus, *sed peccatores*, ad hoc utique ne sint peccatores. (*Hier.*) Beatus multumque felix qui vivente in se Christo, per singulas cogitationes et opera, potest dicere: *In fide vivo Filii Dei qui dilexit me et tradidit seipsum pro me.* — *Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est.* (*Amb.*) Hic ergo non est ingratus Christo, qui in fide ejus perdurat [illegible] et ad contumeliam ejus [illegible] alterum et comparet, cujus auxilium habere non potuit. *Si enim*, inquit, *per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est.* Nihil tam apertum; quia si per legem potuisset homo justificari, Christum non oportuerat mori. Sed quia lex dare remissionem peccatorum non poterat, neque secundam mortem triumphans exspoliare captivos quos tenebat causa peccati, idcirco Christus mortuus est, ut ea præstaret, quæ lex non poterat, [illegible] per hoc non gratis mortuus est, [illegible] peccatorum est. (*Hieron.*) Abjicit gratiam Dei, tam ille qui post Evangelium vivit in lege, quam is qui peccatis post baptismum sordidatur: qui au-

tem potest cum Apostolo dicere [illegible]

CAPUT III.

Increpantur Galatæ [illegible]

O insensati Galatæ, quis vos fascinavit? [illegible]

scientia, debemus exponere : non quod scierit esse fascinum, qui vulgo putatur nocere : sed usus sermone sit trito, et ut in cæteris, ita in hoc quoque loco verbum quotidianæ sermocinationis assumpserit. Legimus in Sapientia : *Bonum invidi cruciat oculos* (*Eccli.* xx) : qui apud nos *invidus*, in Græco, significantius, ponitur *fascinator*. Et in Sapientia quæ Salomonis scribitur : *Fascinatio malignitatis obscurat bona* (*Sap.* IV). Quibus docemur exemplis, quod vel invidus aliena felicitate crucietur, vel is in quo bona sint aliqua, alio fascinante, id est, invidente noceatur. Dicitur fascinus proprie infantibus nocere et ætati parvulæ, et his qui necdum firmo vestigio figant gradum. Unde et quidam e gentilibus :

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Hoc utrum verum necne sit, Deus viderit : quia potest fieri ut et dæmones huic peccato serviant, et quoscunque in Dei opere cœpisse, vel profecisse cognoverint, eos a bonis operibus avertant. Nunc illud in causa est, quod ex opinione vulgi sumptum putamus exemplum, ut quomodo tenera ætas noceri dicitur fascino, sic etiam Galatæ in Christi fide nuper nati et nutriti lacte et non solido cibo, veluti quodam fascinante sint nociti, et stomacho fidei nauseante, spiritus sancti cibum evomuerint. Quod si aliquis contradicit, exponat quomodo de communi opinione sit sumptum, vallis Titanorum in Regnorum libris (*II Reg.* XXIII), sirenæ et onocentauri in Isaia (*Isa.* XIII, XXXIV), Arcturus et Orion et Pleiades in Job (*Job.* XXXVIII), et cætera his similia, quæ utique vocabula gentilium fabularum et causas et origines habent. *Ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est.* (Amb). Manifestum est quia stultorum oculis Christus proscriptus videtur, id est, exspoliatus, vel condemnatus : prudentium vero oculis et sensibus non solum non condemnatus, sed ipse mortem cruce sua damnasse videtur. Passio enim Domini vita nostra est, et destructio mortis est. Sed quia hi indigne cœperant sentire translati ad legem, idcirco mentibus eorum Christum condemnatum videri conqueritur, ideo et subjecit : *In vobis crucifixus est.* Hoc est, sensu vestro crucifixus est quasi homo, in quo enim spes plena non est, homo est, ideo hi non putabant plenam salutem esse in Christo, quia legem illi æquabant. In his vero qui congrue intelligunt Christum, vivit in eis Christus. In Photino crucifixus est, hic enim vere mortuus est in quo Christus dicitur crucifixus, quia istud loco accusationis objicitur. (*Hier.*) Aliter, « in vobis crucifixus est : » nobis enim recte præscriptus est Christus, de cujus patibulo et passione, alapis et flagellis, omnis prophetarum prædicit chorus, ut crucem ipsius, non de Evangelio tantum in quo crucifixus refertur, sed multo antequam descendere dignaretur ad terras, et hominem, qui est crucifixus assumeret, noverimus. Nec parva laus Galatarum est, quod ita crediderint in crucifixum, ut eis fuerit ante præscriptus, quod scilicet lectitantes Prophetas, et omnia veteris legis sacramenta noscentes, via et ordine venerint ad credendum. (*Aug.*) Cum autem dixisset : *Jesus Christus proscriptus est*, addidit, *crucifixus*, ut hinc eos maxime moveret, cum considerarent quo pretio emerit possessionem, quam in eis amittebat, ut parum esset gratis eum mortuum, quod superius dixerat. Illud enim ita sonat, tanquam non pervenerit ad possessionem pro qua sanguinem dedit. Proscripto autem, etiam quæ tenebat, aufertur ; sed hæc proscriptio non obest Christo qui etiam sic per divinitatem Dominus est omnium, sed ipsi possessioni, quæ hujus gratiæ cultura caret. Hinc jam incipit demonstrare, quemadmodum gratia fidei sufficiat ad justificandum sine operibus legis, ne quis diceret non se quidem operibus legis tantum totam hominis justificationem tribuere, sed neque tantum gratiæ fidei, ex utroque autem perfeci salutem. Sed hæc quæstio ut diligenter tractetur, ne quis fallatur ambiguo, scire prius debet opera legis bipartita esse. Nam partim in sacramentis, partim vero in moribus accipiuntur : ad sacramenta pertinent circumcisio carnis, sabbatum temporale, neomeniæ, sacrificia atque omnes hujusmodi innumerabiles observationes. Ad mores autem, non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices, et talia cætera. Nunquid nam ergo Apostolus ita potest non curare utrum Christianus homicida, aut mœchus sit, an castus, atque innocens, quemadmodum non curat utrum circumcisus carne, an præputiatus sit ? Nunc ergo de his operibus maxime tractat quæ sunt in sacramentis, quanquam et illa interdum se admiscere significet. Prope finem autem epistolæ de his separatim tractabit, quæ sunt in moribus, et illud breviter, hoc autem diutius. Hæc enim onera potius imponit gentibus, quorum utilitas in intellectu est, nam hæc omnia exponuntur Christianis, ut quid valeant tantum intelligant, etiam facere non cogantur. In observationibus autem, si non intelligantur, servitus sola est, qualis erat in populo Judæorum, et est usque adhuc. Si autem et observentur illa et intelligantur, non modo nihil obsunt, sed etiam prosunt aliquid si tempori congruant, sicut ab ipso Moyse, prophetis quoque observata sunt congruentibus illi populo, cui adhuc talis servitus utilis erat, ut sub timore custodiretur. Nihil enim tam pie terret animam, quam sacramentum non intellectum : intellectum autem, gaudium pium parit, et celebratur libere si opus est tempori, si autem non est opus, cum suavitate spiritali tantummodo legitur et tractatur. Omne autem sacramentum cum intelligitur, aut ad contemplationem veritatis refertur, aut ad bonos mores. Contemplatio veritatis in solius Dei dilectione fundata est, boni mores in dilectione Dei et proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ. Nunc igitur quemadmodum circumcisio carnis et cætera hujusmodi legis opera, ubi jam gratia fidei est, non sint necessaria, videamus. *Hoc solum volo a vobis discere : ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei ?* Respondetur utique ex auditu fidei : ab Apostolo enim prædicata est eis fides,

in qua prædicatione [illegible] A sancti Spiritus acceperant, sicut illo tempore in novitate institutionis ad fidem [illegible] præsentia sancti Spiritus apparebat, sicut in Actibus apostolorum legitur. Hoc autem factum erat apud Galatas, antequam isti ad eos pervenissent et circumcidendos docuissent. Iste ergo sensus est, ut in illis operibus legis [illegible] non fidei Spiritus sanctus nisi circumcisis [illegible]. Deinde intulit: *Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?* Hoc est quod superius in exordio dixerat: *nisi aliqui sunt qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi.* Conturbatio enim ordini contraria est. Ordo est autem, a carnalibus ad spiritalia surgere, non a spiritalibus ad carnalia cadere, sicut istis acciderat. Et hoc est Evangelii B conversio retrorsus, quod quia bonum non est, non est Evangelium cum hoc annuntiatur. *Sic stulti*, inquit, *estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?* (Amb.) Adhuc cum stomacho loquitur; dolet enim valde super errore eorum, qui fabricam suam qua eos per Evangelium ædificaverat, videbat esse destructam. Non sic de Corinthiis motus est, quia quamvis carnales illos appellet, non tamen usque adeo fuerant [illegible] ut circumcidi se paterentur. Ideo et hi stulti et sine intellectu dicuntur, quia nec dolori carnis suæ consulere valuerunt, usque ad hoc enim [illegible] quod delectat, aut dolorem [illegible]. Interrogantis ergo verba sunt, et quod interrogat [illegible], cum dicit: *Hoc solum volo discere a vobis, ex* C *operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Hoc ab eis quærit, in quo et gloriabantur, et negare non poterant, quia Spiritum sanctum per fidem acceperant, non per legem, ut [illegible] agnoscerent quia donum Dei, in quo gloriantur, non ex opere legis acceperant, sed credentes in Christum, ut vel sic grati Christo legem quam sibi in nullo prodesse didicerant relinquerent. Hoc proponit, quod illo in tempore negari non poterat, Spiritum Dei inesse credentibus. Ad rudimenta enim fidei commendanda, donum hoc Dei manifestabatur hominibus, sicut inter ipsa initia factum est in Apostolis et cæteris discipulis; nec non et in illis Ephesiis, quos, quia in adulterino baptismate, sub nomine D baptismi Joannis fuerant non tincti, sed sordidati, Paulus Apostolus in Trinitatis nomine baptizari præcepit, quibus impositis manibus, descendit in eos Spiritus sanctus, et diversarum linguarum ministrabat eloquia cum interpretatione earum, ut nullus auderet negare Spiritum sanctum inesse in eis. Quamobrem sine intellectu Galatas jure appellat, qui hujus rei [illegible] cerunt. *Imprudentes*, inquit, *spiritu, nunc carne consummamini?* Hoc dicit, quia cum ab interioribus ad [illegible] sit, id contra, [illegible] ima delapsi sunt. Per fidem enim spiritales effecti, conversi ad legem, perdiderunt gratiam Spiritus quam fuerant consecuti; consummatio enim per-

A [illegible] quod non [illegible] ex operibus [illegible] adjecerit, [illegible] Corinthios [illegible] Spiritum ex operibus acce- pisse; sed non ex operibus legis [illegible]; si autem [illegible] sine auditu fidei accipi Spiritum potest? [illegible] Spiritum, sed ex [illegible] et naturali lege, quæ [illegible] bona quæque faciendo, et vitando mala; per quam [illegible] quoque Abraham, Moyses, et [illegible] justificatos [illegible] observatio. [illegible] legis [illegible] spiritalis. B Lex enim spiritalis est. Neque enim, quia fidem præferimus, legis opera destruimus, nec [illegible] dum quosdam: *Faciamus mala ut veniant bona* (*Rom.* III), quorum damnatio justa est, sed [illegible] gratiam [illegible] quod Judæi propter metum faciunt, [illegible] Non ergo ex fide Christi [illegible] sed ex dilectione fidei [illegible] operis [illegible] bona [illegible] faciamus, non quod Judæorum [illegible] sed quæ [illegible] placere, in quem credimus. Quæret quispiam, si fides non est nisi ex auditu, quomodo qui surdi nati sunt, possunt fieri Christiani? [illegible] C [illegible] Christi autem nativitas, vita, mors, resurrectionis ex auditu sciri non potest: aut surdi ipsi Christiani non sunt, aut si surdi sunt Christiani, [illegible] ab Apostolo dictum [illegible] Ad quod qui simplici responsione [illegible] tus est, dicit: non esse generaliter dictum, fidem omnem ex auditu [illegible] Qui autem hunc scrupulum satisfacere conatur, [illegible] D [illegible]

mul autem etiam illud attendite, quod hic spiritus absque ullo additamento sanctus intelligatur, quem ex dono Dei consequimur, et non hominis, de quo alibi scribitur : *Incorruptus Spiritus est in omnibus* (*Sap.* XII). Et : *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro* (*Rom.* VIII); et in alio loco : *Nemo scit ea quæ in homine sunt, nisi spiritus hominis qui in eo est.* Et in Daniele : *Benedicite, spiritus et animæ justorum, Dominum* (*Dan.* III).

Sic stulti estis, inquit, *ut cum Spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?* Si sanctum Spiritum acceperant Galatæ, quomodo stulti erant? verum statim solvitur, cœpisse quidem eos Spiritu, sed cum carne consummarentur, Spiritum ab eis fuisse sublatum. Unde sine causa passi sunt tanta quæ passi sunt. Quod ne sibi post peccatum eveniret, David precatur dicens : *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (*Psal.* L). Diligenter attendite, quod qui scripturas juxta litteram sequitur, consummari carne dicatur, quamobrem illud quod ad Corinthios scriptum est : *In carne viventes, non juxta canem militamus* (*II Cor.* X), melius sic intelligi potest, ut hi militare in carne dicantur, qui Vetus Testamentum humiliter edisserunt, qui vero sequuntur intelligentiam spiritalem, sunt quidem in carne, quia eamdem habent litteram, quam Judæi : sed non juxta carnem militant, a carne ad spiritum transcendentes.

Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa. (Amb.) Multa eos passos pro fide significat ab infidelibus. Tunc enim qui credebant cæteris opprobrio erant, sive domesticis sive extraneis, nam digito signabantur quasi rei majestatis. Unde similiter Galatæ multa passi sunt, insaniores experti : cujus rei meritum perdiderant, sub legem mittentes se. (*Aug.*) Multa jam pro fide toleraverant non timore tanquam sub lege positi : sed magis in ipsis passionibus charitate timorem vicerant, quia charitas Dei diffusa est in cordibus eorum, per Spiritum sanctum quem acceperant. *Sine causa* ergo, inquit, *tanta passi estis*, qui ex charitate quæ in vobis tanta sustinuit, ad timorem relabi vultis? Sed quia addidit, *si tamen sine causa*, ostendit sperare se posse illos reformari. (*Hieron.*) Consideremus infelices Judæos quanta superstitione et observationis labore vivant, inter cæteras nationes, dicentes, ne tetigeris, ne gustaveris, neque attrectaveris, et probabimus verum esse quod dicit, *tanta passi estis sine causa* : sed non statim ad eos sententia temperatur et dubia fit, *si tamen sine causa* : quia de his dicitur qui possunt post legem ad Evangelium reverti. Melius autem sic intelligi potest, quod primum credentes Galatæ in Crucifixum, a Judæis et gentibus opprobria multa perpessi sint, et persecutiones non minimas sustinuerint; quas frustra arguuntur fuisse perpessi, si a gratia Christi recedant, propter quam tanta passi sunt : simul et illa spes, quod quicumque ob Christi fidem laboraverit, et postea lapsus fuerit in peccatum, sicut priora sine causa dicitur passus fuisse dum peccat, sic rursum non perdat ea, si ad pristinam fidem et ad antiquum studium revertatur. *Qui ergo tribuit vobis spiritum et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?* Tribuit, hoc est, administrat, præsentis temporis est legendum, ut ostendatur per singulas horas atque momenta, semper dignis Spiritum sanctum ministrari. Et quanto quis in Dei opere et amore profecerit, tanto magis sancti Spiritus in se habere virtutes, quas auditus fidei et non legis opera consummant, non quod legis opera contemnenda sint, et absque eis simplex fides appetenda : sed quod ipsa opera fide Christi adornentur. Scita est enim sapientis viri illa sententia, *non fidelem vivere ex justitia, sed justum ex fide.* Simul ostenditur Galatas, accepto post fidem sancto Spiritu, dona habuisse virtutum, id est, prophetiam, genera linguarum, morborum curationes, et cætera, quæ ad Corinthios in donis spiritalibus enumerantur. Et tamen post tanta, quia forsitan gratiam discernendorum spirituum non habebant, a falsis doctoribus irretiti sunt. (*Amb.*) Adduntur virtutis insignia quæ testimonium perhibent fidei, quod sit spes fida et rationabilis. Legem autem nulla virtus comitatur, quæ attrahat ad ejus spem : quia quæ videntur non sperantur, sed sunt temporalia, sicut lex factorum, quam supra ostendimus.

Sicut scriptum est : Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam. (Ambr.) Ostendit exemplo Abrahæ, qui pater fidei est, justitiam non ex operibus legis imputari, sed per fidem, credens enim justificatus est, ac per hoc stulte et improvide legi eos se subjecisse, quæ non ad justificationem data est, de quo in Epistola ad Romanos uberius apertiusque dissertum est. (*Aug.*) Hoc enim maxime in eo victoriosum est, quod antequam circumcideretur, deputata est fides ejus ad justitiam, et ad hoc rectissime refertur quod ei dictum est, *quia benedicentur in te omnes gentes* : imitatione utique fidei ejus, quia justificatus est etiam ante sacramentum circumcisionis, quod ad fidei signaculum accepit, et ante omnem servitutem legis, quæ multo post data est. (*Hieron.*) Credidit autem Abraham Deo, exiens de patria sua in terram quam nesciebat, Saram nonagenariam et sterilem confidens esse parituram; et audita repromissione Dei quod in Isaac vocaretur semen ejus, ipsum Isaac offerens victimam, et tamen de Domini repromissione non dubitans : recte tali reputatur fides ad justitiam, qui legis opera supergressus, Deum, non metu, sed dilectione promeruit. *Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ.* (Amb.) Verum est, quia credentes filii sunt Abrahæ, quia si Abraham ex fide justificatus est primus, quotquot post hunc credunt, filii ejus sunt, sive ex judæis, sive ex gentibus. (*Hieron.*) Plenius de hoc in epistola ad Romanos disputat, quod fides Abrahæ reputata est ad justitiam, non in circumcisione, sed in præputio : et diligenter observans, docet eos filios esse Abrahæ, quicunque hac mente crediderunt, qua incircumcisus credidit Abraham, qui exsultavit ut videret diem Domini, et vidit, et lætatus est unde : et ad infideles

Judaeos dicitur: *Si filii estis [essetis] Abrahae, opera Abrahae facite [faceretis]* (*Joan.* VIII). Quae autem alia illo in tempore cum haec dicerentur ab eo Dominus opera exspectabat, nisi credulitatem in Filium Dei, quem Pater miserat, loquentem: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit* (*Joan.* XII). Unde et in alio loco de generositatis antiquitate, et nobilitate plaudentibus, respondetur: *Ne dixeritis, quia patrem habemus Abraham: potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae* (*Matth.* III). Lapidesque nomine dura significat corda gentilium, quae mollita sunt postea, et fidei receperunt signaculum.

Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, praenuntiavit Abrahae: Quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt benedicentur cum fideli Abraham. (Ambr.) Hoc dicit, quia pater est Abraham omnium credentium, ut benedicti in eo sint, qui credunt. Sequentes enim fidem ejus participes sunt et benedictionis ipsius. Manifestum est, quia fideles cum fideli benedicentur; quomodo infideles cum infidelibus punientur. *Providens autem*, inquit, *Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus*, etc. (Hieron.) Non quod ipsa Scriptura, atramentum videlicet et membranae, quae insensibilia sunt, possint futura praenoscere, sed quod Spiritus Sanctus et sensus qui in litteris latet, multa post saecula ventura praedixerint. Porro testimonium quod de Genesi sumptum est, ita in proprio volumine continetur: *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae* (*Gen.* XXII). Quod Apostolus super Christum interpretans ait: *Non, et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno: et semini tuo, qui est Christus.* Hoc autem in omnibus pene testimoniis, quae de veteribus libris in Novo assumpta sunt Testamento, observare debemus, quod memoriae crediderunt evangelistae vel apostoli, et tantum sensu explicato, saepe ordinem commutaverint, nonnunquam vel detraxerint verba vel addiderint. Nulli vero dubium, quod in Isaac, et Jacob, sive in duodecim Patriarchis et caeteris, qui de Abrahae stirpe descendunt, non fuerint benedictae universae nationes, sed in Christo Jesu, per quem omnes gentes laudant Deum, et benedicitur nomen ejus super terram. Potest autem Apostolus et de alio Geneseos loco exemplum sumpsisse, ubi ei dicitur: *Eduxit autem foras, locutus dixit ad Abraham: Respice in caelum, et numera stellas, si poteris dinumerare eas; et ait illi: Sic erit semen tuum* (*Gen.* XV). *Et credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam.* Quicunque ergo credunt benedicentur cum fideli Abraham, qui ab origine in Deum deleto, primus in eum credulitate meruit. Sicut et Enos ab principalibus in Deum spem, et nomen Domini invocare sperabatur (*Gen.* IV) invocare Dominum Deum. Non quod in Abel, de quo Dominus ait: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra*, et caeteri ante eum Deum non invocaverint; sed quod ex eo primo, unusquisque appellatur, quem vel maxime habet.

Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis. (Ambr.) Quicunque sine fide operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis. (Aug.) Sub timore videlicet legis, non libertate, ut scilicet corporali poenarumque vindicta coerceantur in eos qui permanserint in omnibus quae scripta sunt in libro legis, ut faciant ea, huc quoque accedens, ut in ipsa corporum poena etiam maledicti ignominiam formidarent. Hi autem justificantur apud Deum, qui eum gratis colunt: non aliud cupiditate appetendi aliquid ab ipso, praeter ipsum, aut timore amittendi. In ipso enim solo vera nostra beatitudo atque perfecta est. Et quia invisibilis est oculis carnis, fide colitur quamdiu in hac carne vivimus, sicut supra dixit: *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.* Et ipsa est justitia, quo pertinet quod dictum est: *Quia justus ex fide vivit.*

Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quae scripta sunt in libro legis ut faciat ea. (Hieron.) Hunc autem locum, et quodcunque ab apostolis de Veteri Testamento aliquid sumitur, recurrens ad originales libros, et diligentius inquirens quomodo in suis locis scripta sint, inveni itaque in Deuteronomio (*Deut.* XXVII) hoc ipsum apud Septuaginta interpretes positum: *Maledictus omnis homo qui non permanserit in omnibus sermonibus legis hujus, ut faciat illos. Et dicet omnis populus: Fiat, fiat.* Apud Aquilam vero sic: *Maledictus qui non statuerit verba constitutionis hujus ut faciat ea. Et dicet omnis populus: Vere.* Symmachus: *Maledictus qui non firmaverit sermones legis hujus ut faciat eos. Et dicet omnis populus: Amen.* Porro Theodotion sic transtulit: *Maledictus qui non suscitaverit sermones legis hujus facere eos. Et dicet omnis populus: Amen.* Ex quo intelligimus Apostolum, ut in caeteris, sensum magis testimonii posuisse, quam verba; et incertum habemus utrum Septuaginta interpretes addiderint, *omnis homo*, et *in omnibus*, an in veteri Hebraico fuerit, et postea a Judaeis deletum sit. In hanc me autem suspicionem illa res adduxit, quod verbum *omnis* et *in omnibus*, quasi sensui suo necessarium, ad probandum illud, quod quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt, Apostolus vir Hebraeae peritiae et in lege doctissimus, nunquam protulisset, nisi in Hebraeis voluminibus haberetur. Quam ob causam Samaritanorum Hebraea volumina relegens inveni *chol*, quod interpretatur *omnis* sive *omnibus*, scriptum esse, et cum Septuaginta interpretibus concordare. Frustra igitur illud tulerunt Judaei, ne viderentur esse sub maledicto, si non possent omnia complere quae scripta sunt: cum antiquiores alterius quoque gentis litterae, id positum fuisse testentur. Quanquam nemo possit omnia implere legem, et nihil omittat, Apostolus dicens (*Rom.* VIII): *Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato condemnavit peccatum in carne.* Quod

si verum est, potest nobis objici : Ergo et Moyses et Isaias et cæteri prophetæ qui sub operibus legis fuerunt, sub maledicto sunt : quod non timebit annuere qui dicentem Apostolum legerit : *Quia Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum;* et respondere, unumquemque sanctorum suo tempore maledictionem factum esse pro populo, nec statim hoc tribuens et justis viris videbitur detrahere Salvatori, quasi nihil præcipuum et excellens habuerit, factus pro nobis maledictum, cum et cæteri pro aliis maledictum facti sint. Nemo enim illorum quamvis factus fuerit ipse maledictio, de maledicto quempiam liberavit, absque solo Domino Jesu Christo, qui pretioso sanguine suo, et nos omnes et ipsos, Moysen dico et Aaron, prophetasque cunctos et patriarchas, de maledicto legis redemit, nec hoc ex meo sensu dictum putetis. Scriptura testis est : *Quia Christus gratia Dei* (*II Cor.* v), sive ut in quibusdam exemplaribus legitur, *absque Deo pro omnibus mortuus est :* si autem pro omnibus, et pro Moyse, et pro universis prophetis, e quibus nullus potuit delere chirographum vetus quod adversum nos scriptum erat, et effigere illud cruci (*Coloss.* II) : *Omnes peccaverunt et indigent gloria Dei* (*Rom.* III) : Ecclesiaste quoque hanc firmante sententiam : *Homo non est justus in terra, qui faciat bonum et non peccet* (*Eccle.* VII). Denique et inferius Apostoli dictum manifeste docet nec Moysen, nec illustrem aliquem de antiquis virum apud Deum justificari potuisse per legem, sequitur enim : *Quia autem in lege nemo justificabitur apud Deum, manifestum est, quia justus ex fide vivit.* (Ambr.) Ac per hoc recedendum a lege docet : ne justitia per fidem quæsita pereat.

Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in eis. Non est ex fide lex, quia nihil mandat credendum : omnia enim ejus manifesta sunt, ut servans legem vivat, si quominus, necesse est plectatur, quia, quod scivit vitandum, admisit. Potest opponi e diverso et dici. Si in lege nemo justificatur, quid est ut maledicatur, qui aliquid præterit legis ? verum est quia nemo per legem justificatur apud Deum : justificatur autem apud mundum, ut securus sit in vita præsenti. Si autem apud Deum justificari vult ut illi ad meritum proficiat in die judicii Dei, sequatur fidem, alioquin hic securus, reus erit in futurum. Prodest ergo lex, sed quæ in tabulis scripta est, nam cætera, sicut dixit, ut oneri essent data sunt. (*Hier.*) Exemplum quo probatur justum ex fide vivere, et non ex operibus, de Abacuc propheta tulit (*Habac.* II), quod ita Septuaginta interpretes ediderunt : *Justus autem ex mea fide vivit.* Aquila et Theodotio : *Justus autem ex ejus fide vivit,* id est, Dei. Considerandum utique quia non dixerit, homo aut vir, ex fide vixit, ne occasionem tribueret ad virtutum opera contemnenda, sed, justus ex fide vivit, ut quicunque fidelis esset et per fidem victurus, non aliter posset ad fidem venire, vel in ea vivere, nisi prius justus fuisset, et puritate vitæ quasi quibusdam ad fidem

A gradibus ascendisset. Potest ergo fieri ut sit aliquis justus, et tamen non vivat absque fide Christi. Si legenti scrupulus commovetur, Pauli verba suscipiat, in quibus ipse de se ait : *Secundum justitiam quæ in lege est sine reprehensione* (*Philip.* III). Erat igitur Paulus tunc justus in lege, sed necdum vivere poterat : quia non habebat in se Christum loquentem : *Ego sum vita* (*Joan* XI). In quem credens postea cœpit vivere. Faciamus et nos aliquid simile huic quod dicitur. *Justus ex fide vivit*, et dicamus : Castus ex fide vivit, sapiens ex fide vivit, fortis ex fide vivit, et a cæteris virtutum partibus, vicinam sententiam proferamus adversum eos qui in Christum non credentes, fortes et sapientes, temperantes se putant esse vel justos, ut sciant nullum absque B Christo vivere, sine quo omnis virtus in vitio est. Potest præsens testimonium et sic legi, « quia justus ex fide, » ut deinceps inferat, « vivit. » Quod autem inquit: *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in illis,* manifestissime demonstratur, non simplicem dici vitam, sed eam quæ referatur ad aliquid, *justus, quippe ex fide vivit :* et non additur, in his, sive in illis. Vivens autem in lege, qui fecerit ea, vivet in illis : hoc est in his quæ fecit, quæ putavit bona : mercedem laboris sui habens ea tantum opera, quæ fecit, sive longitudinem vitæ, ut Judæi putant, sive declinationem pœnæ, per quam transgressor legis occiditur : « vivere autem in illis » non putemus Apostoli verba esse, sed Ezechielis prophetæ, qui ait : *Et eduxi eos in desertum, et dedi eis præcepta mea* C *et justificationes meas demonstravi eis quas faciet homo, et vivet in eis* (*Ezech.* XX). [Aug.] Itaque intellige legem in hoc loco pro ipsis operibus positam. Qui autem vivebant in his operibus, timebant utique ne, si non ea fecissent, lapidationem vel crucem vel aliquid hujusmodi, paterentur. Ergo qui fecerit ea, inquit, vivet in illis, id est, habebit præmium, ne in ista morte puniatur. Non ergo apud Deum, cujus ex fide si quis in hac vita vixerit, cum hinc excesserit, tunc enim magis habebit præsentissimum præmium. Non itaque ex fide vivit quisquis præsentia quæ videntur, vel cupit, vel timet, quia fides Dei ad invisibilia pertinet, quæ post dabuntur. Nam est ista quædam in operibus legis justitia, quando sine suo præmio relicta non est, ut qui fecerit ea, vivet in eis. D Unde et ad Romanos dicit : *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum* (*Rom.* IV). Aliud est ergo non justificari, aliud non justificari apud Deum : qui omnino non justificatur nec illa servat quæ temporale habent præmium, nec illa quæ æternum : qui autem in operibus legis justificatur, non apud Deum justificatur, quia temporalem inde exspectat visibilemque mercedem, sed tamen est etiam ista ut dixi quædam ut sic dicam terrena carnalisque justitia : nam et ipse Apostolus eam justitiam vocat, cum alibi dicit, « justitiam quæ in lege est, conversatus qui fuerim sine querela. » Propterea Dominus Jesus jam libertatem daturus credentibus quædam earum observationum non serva-

vit ad litteram, unde etiam cum sabbato esurientes A discipuli spicas evellerent, respondit indignantibus: Dominum esse filium hominis etiam sabbati (Luc. VI). Itaque illa carnaliter non observando, carnalium conflagravit invidiam et suscepit quidem poenam propositam illis qui eam non observarent: sed ut credentes in se talis poenae timore liberaret, quo pertinet quod adjungit: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in gentibus benedictio Abrahae fieret in Christo Jesu, ut repromissionem spiritus accipiamus per fidem.* (Amb.) Cum nemo poterat implere legem, rei erant omnes maledicto legis, ut vindicaret in eos, Christus autem homo natus, oblatus a Patre pro nobis, redemit nos a diabolo. Morti enim volentem offerens illum pro his B qui maledicto legis erant obnoxii, maledictum illum fecit hoc modo: sicut in lege hostia pro peccato oblata peccatum nuncupabatur, propterea pro maledictis oblatus, factus est maledictum, dum quasi peccator occiditur. Ideo non dixit, factus pro nobis maledictus, sed maledictum. Is enim qui propter peccatum proprium morti offerebatur, maledictus fiebat, in sua enim causa moriebatur. Et si proprius aspicias, videbis Christum, maledictum eorum factum a quibus occisus est. Crux enim Salvatoris peccatum et maledictum est Judaeorum, quia scriptum est: *Maledictus omnis qui pendet in ligno* (Deut. XXI). Hoc Moyses dixit in Deuteronomio de reis mortis, ut sufficeret suspensus in ligno illo esse usque ad vesperum et deponi ad sepulturam, quia C maledictus omnis, inquit, qui pendet in ligno, ut reo mortis sufficeret hoc, quia suspensus moriebatur in ligno, ne diutius, si esset suspensus, majus haberet opprobrium mors ejus quam deberet, et fieret macula generi ejus, si amplius mors ejus publicaretur. Ac per hoc Salvator innocens suspensus in ligno, non est maledictus, sed maledictum illorum a quibus suspensus est. Quantum tamen ad Judaeos pertinet, quasi peccatorem illum occidendum Pilato offerentes, maledictum illum fecerunt, ut quasi reus occideretur cum esset innocens, quia ligni morte maledictus est juxta legem. Volentes enim multos aggregari doctrinae ejus, sicuti erat dicentes: *Ecce totus mundus abiit post illum* (Joan. XII), se per D hoc pro nobis occisum dicitur, et duplici genere pro nobis. Cum autem putant illum occidi debere, ne doceret, nihil profecerunt, quia et doctrina ejus crevit, et mortem evacuavit in passione sua. Descendens enim ad inferos genus humanum liberavit, quo causa et occidi se permisit, scilicet pro nobis esse, et contra diabolum. (Aug.) Ille neget Christum maledictum, qui negat et mortuum; qui autem confitetur mortuum, negare non potest mortem de peccato esse, et ideo etiam ipsam peccatum vocari, audiat ipsum Apostolum dicentem: *quia vetus homo noster simul crucifixus est* (Rom. VI), et intelligat quod maledictum Moyses dixerit. Ideoque securus Apostolus ait de Christo, *factus pro nobis maledictum*, sicut non

A timuit dicere, *pro omnibus mortuus est*. Hoc est enim, [illegible] quod maledictum, quia mors ipsa ex maledicto est. Et maledictum est omne peccatum, sive ipsum quod fit ut sequatur supplicium, sive ipsum supplicium, quod alio modo vocatur peccatum, quia fit ex peccato. Suscepit autem Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, et finiret etiam supplicium nostrum. [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible]

minus pro nobis in ipsa carnis mortalitate suscepit ? unde nec erubuit nec timuit Apostolus dicere peccatum eum fecisse pro nobis addens, *ut de peccato condemnaret peccatum* : non enim et vetus homo noster simul crucifigeretur sicut idem Apostolus alibi dicit (*Rom.* VI), nisi in illa morte Domini peccati nostri figura penderet, ut evacuetur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. In ejus peccati et mortis figura etiam Moyses in eremo super lignum exaltavit serpentem (*Num.* XXI); persuasione quippe serpentis homo in damnationem mortis cecidit. Itaque serpens ad significationem ipsius mortis convenienter in ligno exaltatus est, in illa enim figura, mors Domini pendebat in ligno. (*Hieron.*) Subrepit et in hoc loco Marcion, de potestate Creatoris, quem sanguinarium, crudelem infamat, et vindicem, asserens nos redemptos esse per Christum, qui alterius boni Dei Filius sit ; qui si intelligeret, quo differunt emere et redimere (quia qui emit, alienum emit, qui autem redimit, id emit proprie quod suum fuit, et suum esse desivit), nunquam Scripturarum verba simplicia in calumniam sui dogmatis detorqueret. Redemit ergo nos Christus de maledicto legis quod peccantibus constitutum est, quos ipse increpat per prophetam dicens : *Ecce peccatis vestris venditi estis, et in iniquitatibus vestris dimisi matrem vestram* (*Isa.* L) ; et Apostolus hoc ipsum replicat dicens : *Ego autem carnalis sum, venditus sub peccato* (*Rom.* VII). Maledicta quoque legis, quæ in Levitico, et in Deuteronomio scripta sunt, non Deo auctore complentur, sed prophetico spiritu his qui peccaturi erant, ea quæ eventura sunt eis nuntiantur. Quod si Apostoli voluerit nos testimonio coarctare dicentis : *Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim : Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea* ; et asserere omnes qui sub lege fuerint, fuisse maledictos, interrogemus eum, utrum hi qui sub Evangelio Christi sunt, et ejus præcepta non faciunt, maledicti sint an non ? Si maledictos dixerit, id habebit in Evangelio, quod nos habemus in lege : si maledictos negaverit, frustra ergo Evangelii præcepta sunt posita, et absque mercede erunt hi, qui illa compleverint. Solvitur itaque utrumque hoc modo, quomodo Christus Jesus ex maledicto nos legis liberavit, factus pro nobis maledictum ; ita de maledicto quoque Evangelii quod statutum est super eos qui ejus præcepta non fecerint, eruit nos, factus pro nobis ipse maledictum : sciens talenti quoque minimam non dimittere portionem, et novissimum exigere quadrantem. (*Ambr.*) Hoc dicit, quia exprobratis et maledictis Judæis, cum sibi de justitia legis blandirentur occiso Salvatore, quasi sabbati violati reo, benedictio promissionis Abrahæ transitum fecit ad gentes per fidem Christi Jesu. Unde dicit Dominus Judæis : *Tolletur a vobis regnum, et dabitur genti facienti fructum ejus.* (*Hieron.*) Hæc famosissima quæstio est, et nobis solet a Judæis

A pro infamia objici, quod Salvator noster et Dominus sub Dei fuerit maledicto. Primum igitur intuendum est, quod non quicunque in ligno pependerit, maledictus sit apud Dominum, sed qui peccaverit, et propter scelus morti fuerit adjudicatus, sublatusque in crucem ; non ideo maledictus quia crucifixus est, sed quia in talem inciderit reatum, ut meruerit crucifigi. Deinde illud opponendum quod inferius causa patibuli plenius exponatur, Scriptura referente, ob maledictum et blasphemiam Dei eum esse crucifixum. Quod apertius Symmachus transtulit dicens : *Quia propter blasphemiam Dei suspensus est.* Ad extremum interrogemus eos, si Ananias, Azarias et Misael, nolentes adorare idolum Nabuchodonosor (*Dan.* III), fuissent in ligno suspensi ;
B Eleazarus quoque nonagenarius sub Antiocho rege Syriæ (*II Mac.* VI), et cum septem filiis gloriosa mater (*II Mac.* I), utrum maledictos eos æstimaturi fuerint, an omni benedictione dignissimos ; certe si crucem quam Aman paraverat Mardochæo (*Esther* VII), non ipse suo merito conscendisset, puto Mardochæus in eam non ut maledictus, sed ut sanctus ascenderet. His et cæteris similibus comprobatur, illum esse maledictum qui dignum facinus patibulo perpetravit : non eum qui iniquitate judicum et inimicorum potentia vel clamore vulgi, aut virtutum invidia, aut regis ira fuerit crucifixus. Hæc adversum Judæos. Cæterum ut ad nos redeat disputatio, scire non possumus quare Apostolus in eo quod scriptum est : *Maledictus a Deo omnis qui*
C *pendet in ligno,* vel subtraxerit aliquid, vel addiderit. Si enim semel auctoritatem Septuaginta interpretum sequebatur, debuit sicut ab illis editum est, et Dei nomen adjungere. Si vero ut Hebræus ex Hebræis id quod in sua lingua legerat, putabat esse verissimum, nec *omnis* nec *in ligno,* quæ in Hebræo non habentur, assumere. Ex quo mihi videtur aut veteres Hebræorum libros aliter habuisse quam nunc habent : aut Apostolum, ut ante jam dixi, sensum Scripturarum posuisse, non verba ; aut quod magis est æstimandum, post passionem Christi et in Hebræis, et in nostris codicibus ab aliquo Dei nomen appositum, ut infamiam nobis inureret, qui in Christum maledictum a Deo credi-
D mus. Audaci itaque pede in hoc procedo certamine, ut ad libros provocem, nullo loco scriptum a Deo quempiam esse maledictum, et ubicunque maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adjunctum. *Maledictus tu ab omnibus bestiis,* dicitur ad serpentem ; et ad Adam : *Maledicta terra in operibus tuis* ; et ad Cain : *Maledictus tu super terram* ; et alibi : *Maledictus Chanaan puer, famulus erit fratribus suis,* nec non in alio loco : *Maledictus furor eorum, quia audax, et ira eorum quia dura.* Nullum autem debet movere, quod Christus pro nobis maledictum factus sit, quia et Deus qui eum dicitur fecisse maledictum, ipse, cum non sciret Christus peccatum, pro nobis eum peccatum fecit ; et Salvator de plenitudine Patris exinanivit se, formam servi accipiens (*Phil.* II), vita

mortuus est, et sapientia Dei, fatuitas appellata, ut quod stultum erat Dei sapientius fieret hominibus. Et in LXVIII psalmo de se loquitur: *Deus, tu scis insipientiam meam; et delicta mea a te non sunt abscondita.* Injuria itaque Domini nostra gloria est; ille mortuus est ut nos viveremus; ille descendit ad inferos, ut nos ascenderemus in cœlum; ille factus est stultitia, ut nos sapientia fieremus; ille se de plenitudine et de forma Dei evacuavit, formam servi accipiens, ut in nobis habitaret plenitudo divinitatis, et Domini fieremus nos servi; ille pependit in A ligno, ut peccatum, quod commiseramus in ligno scientiæ boni et mali, ligni deleret appensus. Crux ejus amaras aquas vertit in dulcem saporem (*Exod.* XV); et securim perditam in profundumque demersam, missa in fluente Jordanis levavit (*IV Reg.* VI). Ad postremum, factus est ille maledictio, factus, inquam, non natus, ut benedictiones quæ promissæ fuerant Abrahæ, ipso auctore et prævio, transferrentur ad gentes, et spiritus repromissio per fidem illius compleretur in nobis.

LIBER QUINTUS DECIMUS.

SEQUITUR CAPUT III.

Fratres, secundum hominem dico. (Ambr.) Hoc dicit, quia exemplo humanæ causæ commendare vult rationem divinæ promissionis. Unde etiam testamenti humani mentionem facit quod utique multo est infirmius quam divinum. *Tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat.* Verum est quia testamentum defuncti jure factum non potest scindi. (*Aug.*) Tamen hominis testamentum confirmatum, inquit, nemo irritum facit aut superordinat, quia cum testator mutat testamentum, non confirmatum mutat: testatoris enim morte confirmatur. Quod autem mors testatoris valet ad confirmandum testamentum ejus, quia consilium mutare jam non potest, hoc incommutabilitas promissionis Dei valet ad confirmandam hæreditatem C Abrahæ, cujus fides deputata est ad justitiam. *Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus, non dicit, et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus.* (Ambr.) Hoc est quod scriptum est in Genesi ad Abraham: *Et in semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII). Quod utique in Christo impletum est: in cujus nomine omnes gentes benedicuntur per fidem. Ideo non in multis, sed in uno firmata est promissio, qui est Christus. Hac disputatione sua Apostolus quasi reos falsati testamenti designat, qui credentes in Christum, etiam de lege aliquid sperant, ut non solum salus promissa in Christo, sed et in lege sit, ideo probat promissionem benedictionis in solo Christo factam. (*Aug.*) D Unus est Christus caput et corpus, docente Apostolo atque dicente de semine Abrahæ: *Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis*, cum dixisset superius: *Non dicit et seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in uno, et semini tuo, quod est Christus.* Si ergo semen Abrahæ, hoc est Christus, quid aliud dictum est quibus dictum est, ergo *Abrahæ semen estis*, nisi, Ergo Christus estis? Et ideo semen Abraham cui dictæ sunt promissiones, Christum dicit Apostolus, hoc est omnes Christianos fidei imitantes Abraham. Quod ad singularitatem redegit commendando, quod non dictum est, et seminibus, sed semini tuo: quia et una est fides, et non possunt B similiter justificari qui vivunt ex operibus carnaliter, cum his qui vivunt ex fide spiritaliter. *Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo, quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit, ad evacuandam promissionem.* (Ambr.) In solo Christo firmatam benedictionis promissionem docet, ut legem post CCCC et XXX annos datam ostendat. Constituta enim promissione, postea data lex est, quæ non utique infirmaret promissionem, sed quod futura et quando ventura esset significaret. (*Hieron.*) Apostolus qui omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret, debitor Græcis ac Barbaris, sapientibus, Galatis quoque quos paulo ante stultos dixerat, factus est stultus, non enim ad eos his usus est argumentis quibus ad Romanos sed simplicioribus, et quæ stulti possent intelligere, et pene de trivio. Quod ne videretur imperitia et non arte facere, prudenter placat ante lectorem, et quæ dicturus est, temperat præfatione præmissa: *Fratres, secundum hominem dico*, quod enim dicturus sum, non dico secundum Deum, non dico secundum reconditam sapientiam, et eos qui solido possunt cibo uti; sed secundum eos qui ob teneritudinem stomachi lacteo cibo pascuntur, et nequaquam valent audire quæ grandia sunt. Unde et ad Corinthios, in quibus audiebatur fornicatio, et talis fornicatio quæ nec inter gentes quidem, ait: *Ego dico, non Dominus* (*I Cor.* VII). Et ad eosdem in secunda: *Quod loquor, non secundum Deum loquor, sed quasi in insipientia* (*II Cor.* XI). Putant aliqui quod de testamento hominis, et de testatoris morte, et cæteris humanæ similitudinis disputaturus exemplis dixerit: *Fratres, secundum hominem dico*: mihi autem videtur, et propter hoc quidem quod illi arbitrantur, sed maxime propter illud quod sequitur esse præmissum: *Abrahæ, non dicit et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno: et semini tuo qui est Christus.* Omnem scripturam sanctæ memoria pervagatus, nunquam plurali numero semina scripta reperi, sed sive in bonam, sive in malam partem, semper singulari. Necnon et illud quod infert: *Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo*: si quis diligenter Hebræa volumina et cæteras editiones cum LXX interpretibus transla-

tione contulerit, inveniet ubi testamentum scriptum est, non testamentum sonare, sed pactum, quod in Hebræo sermone dicitur Berith. Unde manifestum est id fecisse Apostolum quod promisit, nec reconditis ad Galatas usum esse sensibus, sed quotidianis et vilibus, et quæ possent, nisi præmisisset *secundum hominem dico*, prudentibus displicere. Supputandi in hoc loco anni ab eo tempore quo Dominus ad Abraham locutus est dicens : *Et in semine tuo benedicentur omnes gentes*, usque ad legislatorem Moysen, utrum quadringenti triginta sint, vel quomodo in Genesi ipsi Abrahæ Dominus polliceatur. Quod post quadringentos annos de terra servitutis filii ejus exituri sint. Non enim parva res est, et a multis quæsita, nescio an ab aliquo sit inventa. Vincibiliter autem quod lex infert nondum data, erat, nec posset post tot annos ita dari, ut antiquas Abrahæ promissiones irritas faceret. Si enim lex justificat, non est justificatus Abraham, qui multum ante legem fuit : quod quia dicere non possunt, coguntur fateri, legis operibus non justificari hominem, sed fide. Simul etiam nos cogit intelligere, omnes antiquos qui justificati sunt, ex ipsa fide justificatos : quod enim nos ex parte præteritum, id est primum adventum Domini, ex parte futurum, id est, secundum adventum Domini credendo, salvi efficiemur, hoc totum illi, id est, utrumque adventum futurum credebant, revelante sibi Spiritu sancto, ut salvi fierent. Unde est etiam illud : *Abraham concupivit diem meum videre, et vidit et gavisus est* (*Joan.* VIII).

Si enim ex lege hæreditas, jam non ex promissione, Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus. (Ambr.) Duas causas sibi contrarias defendunt Judæi, nullo enim pacto, nulla ratione suaderi potest Judæis Abrahæ promissionem evacuatam per legem, et recte: sed aliud adversum improvida præsumptione defendunt, putantes justificationem sine opere legis provenire non posse ; cum sciant Abraham, qui forma ejus rei est, sine operibus legis per solam fidem justificatum. Sed æmulatione quadam cæcati non intelligunt, neque considerant, quia si per legem justificatio, excluditur promissio. Et si exclusa fuerit promissio, sine dubio frustrabitur fides Abrahæ. Quod ne audire quidem se patiuntur Judæi, scientes quia promissio ex fide est Abrahæ, quæ promissio per fidem justificat, non per legem, sicut et Abraham justificatus ex fide est. Hi ergo hæredes sunt promissionis Abrahæ qui illi succedunt, suscipientes fidem, in qua benedictus et justificatus est Abraham. Testimonium ergo promissionis Abrahæ, testamentum appellatur, ut post mortem ejus hæredes essent in promissione, filii ejus facti per fidem. Quæ causa cucurrit usque ad Christum Abrahæ repromissum, ut post mortem Christi credentes, hæredes essent fidei Abrahæ per testamentum sanguinis Christi. Donum ergo quod promissum est Abrahæ, filiis ejus in Christo solutum est ; quamvis et ipse Abraham consecutus sit donum hoc illic ubi inventus est. (*Hieron.*) Simplex autem sensus qui in hoc loco texitur, hanc vim habet, ut

A doceat Apostolus non posse per legem, quæ postea data est, repromissiones quæ ante factæ sunt ad Abraham destrui, et posteriora prioribus præjudicare, cum repromissiones ad Abraham ante quadringentos triginta annos datæ sint, quod benedicerentur in illo universæ nationes. Legis autem observatio, quod qui fecisset eam, viveret in ea, post quadringentos triginta annos Moysi data sit in monte Sina. E contrario hic dici poterat : Quid ergo necesse fuit legem post tantum tempus repromissionis dari, cum et data lege, suspicio destructæ sponsionis putaverit oboriri, et manente repromissione, non profutura lex data sit ? Quam prævidens Apostolus quæstionem, in sequentibus ipse sibi proponit, et explicat dicens :

B *Quid igitur lex? Propter trangressiones posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non est, Deus autem unus est.* Quia manente repromissione quæ facta fuerat ad Abraham, lex postea data per Moysen frustra videbatur illata, cur data sit explicat : *propter transgressiones posita est*, inquit : post offensam enim in eremo populi, post adoratum vitulum, et murmur in Dominum, lex transgressiones prohibitura successit : *Justo quippe lex non est posita, iniquis autem et non subditis, impiis et peccatoribus* (*I Tim.* I). Et ut altius repetam post idololatriam, cui in Ægypto fuerant mancipati, ita ut Deum patrum suorum obliviscerentur et dicerent : *Isti sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti* (*Exod.* XXXII) ; ritus colendi Deum, et delinquentium C pœna sancita est, in manu mediatoris Christi Jesu, quia *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan* I), non solum cœlum, terra, mare, et universa quæ cernimus, sed etiam illa quæ per Moysen duro populo quasi jugum legis imposita sunt. (*Ambr.*) Lex factorum, id est, Moysi, posita est in medio inter cœptam promissionem et semen, cui facta promissio est, hoc est inter Abraham et salvatorem. Ideo longe data post factam promissionem, ut ipsa distinctione aliud lex, et aliud promissio videretur : ut populum Dei a gentibus segregatum erudiret sub Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam promissionem, quæ est Christus. Lex tamen factorum ideo dicitur, quia docet quæ, Deo jubente, corporaliter fiant, de sacrificiis, de primogeD nitis, de decimis, et de cæteris talibus. *Disposita per angelos in manu mediatoris.* Angelos dicit Dei nuntios, id est Moysen, et filium Nave, et cæteros prophetas usque ad Joannem Baptistam, de quo dicit Deus : *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam* (*Malach.* III). Per hos ergo, lex ordinata, disposita est a Deo *in manu*, id est, potestate Salvatoris : ipse est mediator vel reconciliator Dei et hominum, ut salvet quos vult ex his qui legem per supra memoratos angelos acceperunt ; ipse enim ait : *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat* (*Joan.* V).

Mediator autem unius non est. Sine dubio mediator, hoc est, arbiter, non est unius, sed duorum :

cum enim duo populi invicem adversus se dimicarent semper dissidentes, et nimia diversitate doctrinæ, Salvator horum arbiter venit, amputatis utrique populo per quod dissentiebant, ut possent esse pacifici. Abstulit ergo gentilibus numerum Deorum, et famulatum elementorum, quod scandalum erat Hebræis; abstulit et Judæis opera legis, id est, neomenias, circumcisionem, et curam sabbati, et discretionem escarum et cætera quæ abominabantur gentiles; et sic facti sunt pacifici, qui prius fuerant inimici. Si ergo hæc ita se habent, quid est ut Galatæ hebetudine mentis arbitrum istud corrumpant, conversi ad Judaismum? Judæum enim Salvatorem in irritum ducunt, quando post factam pacem, quasi pœnitentes de ea, subjiciunt se illis quæ prius paci fuerant inimica. Juxta sensum ergo Galatarum, Christus arbiter non est, quia [illegible] in lege de duobus populis unum fecerunt, et nemo utrique populi arbiter nemo est. Hunc eumdem sensum ad Ephesios prosequitur dicens: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem* (*Ephes.* II). Si in uno novo homine facit pacem, ambobus utique abstulit, per quod dissidebant, et hoc eis statuit data sua lege, per quod essent pacifici; hoc Galatæ irruperunt, conversi ad Judaismum. *Deus autem unus est.* Hoc dicit, ne Christum prædicando Deum, quem arbitrum dicit uni Deo, prædicasse putaretur contra legem et prophetas. Arbitrum ergo hunc per assumptionem carnis intelligi docet, sicut dicit ad Timotheum: *Arbiter Dei et hominum homo Christus Jesus* (*I Tim.* II). Juxta autem quod Deus est, a Patre hunc non separari, sed unum esse cum Patre: sive enim Pater, sive Filius Deus unus est. Deus enim naturæ nomen est et potestatis, quam in Patre et Filio individuam manere ipsa nominum similitudo [illegible]. (HIERON.) Postquam ad nostram salutem de virginis utero dignatus est nasci mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, consequenter est dictus; antequam vero humanum corpus assumeret, et esset apud Patrem in principio Deus verbum, ad omnes sanctos ad quos factus est sermo Dei, Enoch videlicet, Noe, Abraham, Isaac, et Jacob, et postea Moysen et cunctos prophetas, quos Scriptura commemorat, sine additamento hominis, quem needum assumpserat, mediator tantummodo nuncupatur. Quod autem ait: *Lex ordinata per angelos*, hoc vult intelligi, quod in omni Veteri Testamento, ubi angelus primum visus refertur, et postea quasi Deus loquens inducitur, angelus quidem vere ex ministris pluribus, quicumque est visus, sed in illo mediator loquatur qui dicat: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (*Exod.* III). Nec mirum si Deus loquatur in angelis, cum etiam per angelos qui in hominibus sunt loquatur Deus in prophetis, dicente Zacharia: *Et ait angelus qui loquebatur in me* (*Zach.* I, IV, V); ac deinceps inferente: *Hæc dicit Dominus omnipotens.* Neque enim angelus qui esse dictus fuerat in prophetis, ex sua persona audebat loqui: *Hæc dicit Dominus omnipotens.* Majores mediatoris, potentiam et virtutem quam debemus suscipere, qui sunt secundum Deum autem ex ipso cum Patre, secundum mediatoris officium aliud ab eo intelligitur. Quia hæc [illegible] sunt, et hyperbaton perturbatur, ita notus ordo videtur: Lex posita est per angelos in manu mediatoris, propter transgressionem, ordinata per angelos donec veniret semen cui repromissum erat. Semen autem hoc intelligimus quod Christum significet, quia Matthæus quoque principio comprobatur esse filius Abraham, Scriptura referente: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham* (*Matth.* I). Discernimus inter quid et quid sit mediator, ipso Apostolo dicente: *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* [illegible] mediatorem, necessarium non habemus, [illegible]. *Lex ergo adversus promissa Dei? Absit.* [illegible] quæstio totius [illegible]. Si enim fides justificat, et priores sancti qui apud Deum justificati sunt, per ipsam justificati sunt, quid opus erat legem dari? Quam quæstionem [illegible] interrogans et dicens: *Quid igitur?* Hucusque enim interrogatio est; deinde infertur responsio, *lex transgressionis gratia posita est, donec veniret,* inquit, *semen cui promissum est, disposita per angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non est, Deus vero unus est.* Mediatorem Jesum Christum secundum hominem dici ex illis quoque Apostoli verbis [illegible] planissimum est: *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus* (*I Tim.* II). Mediator ergo inter Deum et Deum esse non posset, quia unus est Deus. *Mediator autem unius non est*, quia inter aliquos medius est. Angeli porro qui non lapsi sunt a conspectu Dei, mediatore non opus habent, per quem reconcilientur. Item angeli qui nullo suadente, spontanea prævaricatione se lapsi sunt, per mediatorem non reconciliantur. Homo vero, ut qui mediatore superbo diabolo superbiam persuadente dejectus est, mediatore humili Christo, humilitatem persuadente, erigatur. Nam si Filius Dei in naturali æqualitate Patris manere vellet, nec se exinaniret, *formam servi accipiens*, non esset mediator Dei et hominum, quia ipsa Trinitas unus Deus est, eadem in tribus, Patre et Filio et Spiritu sancto, deitatis æternitate et æqualitate constanter; sic itaque unicus Filius Dei mediator Dei et hominum factus est, cum Verbum Dei Deus apud Deum, et majestatem suam usque ad humana deposuit, et humilitatem humanam usque ad divina subvexit, ut mediator esset inter Deum et homines, homo per Deum ultra homines. Ipse est enim [illegible] pro illis hominibus, [illegible] (*Psal.* [illegible]). [illegible] superbiæ et reconciliaremur Deo [illegible]

nes humilitatem Christi per revelationem antequam fieret, et per Evangelium posteaquam facta est, credendo dilexerunt, diligendo imitati sunt. Sed hæc justitia fidei, quia non pro merito data est hominibus, sed pro misericordia et gratia Dei, non erat popularis antequam Deus homo inter homines nasceretur. *Semen* autem cui *promissum est,* populum significat, non illos paucissimos, qui revelationibus eam futuram cernentes, quamvis per eamdem fidem salvi fierent, populum tamen salvum facere non poterant. Qui populus sane si per totum orbem consideretur (nam de toto orbe Ecclesiam Hierusalem cœlestem congregat), pauci sunt, quia via angusta paucorum est, in unum tamen congregati quotquot existere potuerunt ex quo Evangelium prædicatur, et quotquot poterunt usque in finem sæculi per omnes gentes, adjunctis sibi etiam illis quamvis paucissimis, qui ex fide Domini per prophetiam ante ambos adventus ejus salutem gratiæ perceperunt, implent sanctorum beatissimum civitatis sempiternæ statum. Superbienti ergo populo lex posita est, ut quoniam gratiam charitatis, nisi humiliatus, accipere non posset, et sine hac gratia nullo modo præcepta legis impleret, transgressione humiliaretur, ut quæreret gratiam : nec se suis meritis salvum fieri, quod superbum est, opinaretur, ut esset non in sua potestate et viribus justus, sed in manu mediatoris justificantis impium. Per angelos autem ministrata est omnis dispensatio Veteris Testamenti agente in eis Spiritu sancto, et ipso verbo veritatis nondum incarnato, sed nunquam ab aliqua veridica administratione recedente : quia per angelos disposita est illa dispensatio legis, cum aliquando suam, aliquando Dei personam, sicut prophetarum etiam mos est, agerent, perque illam legem morbos ostendentem, non auferentem, etiam prævaricationis crimine contrita est superbia; dispositum est per angelos, sed in manu mediatoris, ut ipse liberaret a peccatis, jam per transgressionem legis coactos confiteri, opus sibi esse gratiam et misericordiam Domini, ut sibi peccata dimitterentur, et in nova vita per eum qui pro se sanguinem fudisset, reconciliarentur Deo. In istis enim erat per transgressionem legis confringenda superbia, qui gloriantes de patre Abraham, quasi naturalem se jactabant habere justitiam, et merita sua in circumcisione cæteris gentibus tanto perniciosius quanto arrogantius præferebant; gentes autem facillime etiam sine hujusmodi legis transgressione humiliarentur : homines enim nullam ex parentibus originem justitiæ se trahere prævidentes simulacrorum etiam servos invenit Evangelica gratia. Non enim sicut istis dici poterat, non fuisse illam justitiam parentum eorum in colendis idolis, quam esse arbitrabantur: ita etiam Judæis dici poterat falsam fuisse justitiam patris Abraham : itaque illis dicitur : *Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ, et ne dixeritis vobis, Patrem habemus Abraham : potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraam* (*Matth.* III). Istis autem dicitur : « Propter quod memores estis, quia vos aliquando gentes in carne, qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manufacta, quia eratis illo tempore sine Christo, alienati a societate Israel, et peregrini testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. » Denique illic infideles de oliva sua fracti, hic autem fideles de oleastro in olivam illorum inserti esse monstrantur. Illorum ergo erat de legis transgressione atterenda superbia, sicut ad Romanos cum Scripturarum verbis peccata eorum exaggerasset : *Scitis autem*, inquit, *quoniam quæcunque lex dicit, his qui in lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, et reus fiat omnis mundus Deo* (*Rom.* III) ; Judæi scilicet de transgressione legis et gentes de impietate sine lege. Unde et iterum ait : *Conclusit enim Deus omnia in incredulitatem, ut omnibus misereatur* : hoc et nunc dicit, refricans ipsam quæstionem. *Lex ergo adversus promissa Dei ? Absit.* (Ambr.) Absit utique quia non est lex inimica promissionis, quippe cum confirmet eam ; nam primus Moyses dixit : *Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris (Deut.* XVIII). Hoc de Christo dictum Petrus apostolus probat in Actis apostolorum (*Act.* III) : *Si enim data esset lex quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia.* Justitiam hanc dicit, quæ apud Deum imputatur justitia, id est fidei, quia et lex habuit justitiam, sed ad præsens, non quæ justificaret apud Deum : remittere enim peccata non potuit, ut de peccatoribus faceret justos : sed ad hoc data est ut terrori esset, provocans homines ad bonam vitam, irreverentes puniens, ideoque non est data lex, quæ posset vivificare, sed condemnare.

Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Hunc sensum et ad Romanos posuit dicens : *Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur (Rom.* XI). Hoc dixit quod supra memoravi, quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud Deum. Manifestatis enim peccatis suis conclusi sunt, ut se excusare non possent, sed quærerent misericordiam, ut veniens qui promissus fuerat Abrahæ, fidem solam ab eis posceret, quam habuit Abraham, ut malorum suorum veniam et justificationem mererentur. Hoc enim manifestaverat Deus per Isaiam prophetam dicens : *Veniet ex Sion qui eripiat et avertat impietatem a Jacob, et hoc erit illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum* (*Isa.* LIX). [Aug.] Quando audis promissionem, exspecta factorem. Idonea fuit humana natura per liberum arbitrium vulnerare se, sed jam vulnerata et sauciata, non est idonea per liberum arbitrium sanare se. Bona est lex si quis ea legitime utatur. Quid est ergo legitime uti lege ? Per legem agnoscere morbum suum, et quærere ad sanitatem divinum adjutorium : quia sicut dixi : Si data esset lex, quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia, nec quæreretur Salvator, nec veniret Christus, nec sanguine suo ovem perditam quæreret. Sic dicit alio loco idem Apostolus : *Nam si per legem*

justitia, ergo Christus gratis mortuus est (Ibid. II). Non ergo lex data est, ut peccatum auferret, sed ut sub peccato omnia concluderet. Lex enim ostendebat esse peccatum, quod illi per consuetudinem caecati, possent putare justitiam, ut hoc modo humiliati cognoscerent, non in sua manu esse salutem suam, sed in manu mediatoris. Maxime quippe humilitas revocat, unde nos dejecit superbia: et ipsa humilitas est accommodata percipiendae gratiae Christi, qui singulare humilitatis exemplum est. Nec quisquam hic tam imperite dixerit, Cur ergo non profuit Judaeis, quod per angelos legem ministrantes in manu mediatoris dispositi sunt? Profuit enim quantum dici non potest; quae enim gentium Ecclesiae venditarum rerum suarum pretia ad pedes apostolorum posuerunt? quod tot millia hominum tam repente fecerunt, nec turbae infidelium considerandae sunt; omnis enim area multis partibus ampliorem habet palearum partem, quam frumenti. Unde etiam autem illa ejusdem Apostoli verba ad Romanos, nisi de sanctificatione Judaeorum: *Quid ergo? Numquid repulit Deus plebem suam? Absit. Nam ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam quam praescivit (Rom. XI).* Cum autem laudaret prae caeteris Ecclesiis gentium Ecclesiam Thessalonicensium, similes eos factos dicit Ecclesiis Judaeae, quia multa a contribulibus suis pro fide passi erant, quemadmodum et illi a Judaeis. Hinc est et illud quod paulo ante commemoravi, quod ait ad Romanos: *Si enim spiritualium eorum communicaverunt gentes, debent et in carnalibus ministrare eis (Rom. XV).*

Priusquam autem veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quae revelanda erat. Hoc est quod dicit, quia antequam veniret Salvator, sub legis custodia agebamus, ne peccaremus, ut venienti promissione digni essemus. Hoc enim quasi lex tutor praestabat nos, ut venienti Christo offerret nos, id est Judaeos. (*Hieron.*) Sicut mediator Dei et hominum, inter dantem et accipientem legem, medius fuit; sic lex quoque quae post repromissionem data est, inter repromissionem et completionem ejus media subauditur, quae non idcirco arbitranda est promissionem excludere, quia postea subsecuta eam, quae prius fuit, videtur abolere; sed ex eo quod non potuit vivificare, nec id tribuere quod repromissio prius pollicita est, manifestum est in custodiam eam repromissionis, non in subversionem datam. Si enim data lex esset quae posset praestare vitam, et id quod repromissio spoponderat exhibere, vere promissio per legem putaretur exclusa. Nunc autem propter transgressiones, ut supra diximus, posita magis ut sanciret peccatores, quibus post repromissionem in custodiam sit, et, ut ita dicam, in carcerem data est, ut quia per arbitrii libertatem noluerunt innocentes exspectare promissum, legalibus vinculis perpediti, et in servitutem mandatorum redacti, custodirentur in adventum futurae in Christum fidei, quae ante repromissa

A

ne adferret. Nec enim aestimandum Scripturam auctorem esse peccati, quia omnia sub peccato conclusisse dicitur, cum mandatum quod jure praecipitur, ostendat potius cujusque peccatum, quam sit causa peccati; quomodo et Judex non est auctor sceleris nequam homines includendo: sed condemnat eos, et tacentes sententia sua auctoritate pronuntiat, ut deinceps gratiae indulgentia postea si voluerit principalis absolvat. (*Aug.*) Ut enim tam prope invenirentur, et tam de proximo ad Deum, subsidium esse felius accederent, quod Dominus ex principio ei qui volunt esse perfecti, lege ipsa factum est, sub qua custodiebantur conclusi in eam fidem, id est, in adventum ejus fidei, quae postea revelata est. Conclusio enim erat tum timor unius Dei, et quod praevaricatores ipsius legis inventi sunt, non ad perniciem sed ad utilitatem valuit eis qui crediderunt. Cognitio enim majoris aegritudinis, et desiderare medicum vehementius fecit, et diligi ardentius. *Cui enim plus dimittitur, plus diligit (Luc. VII).*

B

Itaque lex paedagogus noster erat in Christo Jesu, ut ex fide justificemur. (*Ambr.*) Adnuntiavit, quia sub cura legis eramus, donec veniret Christus, qui nos credentes justificaret. *At ubi venit fides, jam non sumus sub paedagogo. Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Jesu.* Sub paedagogo qui agit potestatis eorum una est. Parvulus enim et infirmus ad procedendum sub paedagogi cura habetur. Veniente autem Christo, qui quasi de minoribus facit majores, liberati de potestate paedagogi, per ablutionem peccatorum facti sumus filii Dei, cum essemus servi peccati. (*Hieron.*) Paedagogus parvulis assignatur, ut lasciviens refrenetur aetas, et prona in vitia corda teneantur, dum tenera studiis erudiatur infantia, et ad majores philosophiae ac regendae reipublicae disciplinas metu poenae coercita praeparetur. Non tamen paedagogus magister et pater est, nec haereditatem et scientiam paedagogi is qui eruditur, exspectat; sed alienum custodit filium paedagogus, ab eo, postquam ille ad legitimum capiendae haereditatis tempus advenerit, recessurus. Denique et nomen paedagogi hoc ipsum sonat, et est compositum a παῖς et ἄγω, quod pueros agat, idest ducat; itaque et Mosaica lex, populo lascivienti ad instar paedagogi severioris apposita est, ut custodiret eos, et futurae fidei praepararet; quae postquam venit et credidimus in Christum, jam non sumus sub paedagogo, tutoribus curatoribusque discedimus, et legitimum aetatis tempus implentes, vere Dei filii nominamur, cui nos generat non lex abolita, sed mater fides, quae est in Christo Jesu. (*Aug.*) Qui sequitur litteram translata verba sicut propria tenet, neque illud quod proprio verbo significatur refert ad aliam significationem: sed si sabbatum audierit, verbi gratia, non intelligit nisi unum diem de septem, qui continuo volumine repetitur, et cum audierit sacrificium, non excedit cogitatione illud, quod fieri de victimis pecorum terrenisque fructibus solet: quae tamen servitus in

C

D

Judæo populo longe a cæterarum gentium more distabat, quandoquidem rebus temporalibus ita subfugati erant, ut unus in eis omnibus commendaretur Deus. Et quanquam signa rerum spiritalium pro ipsis rebus observarent, nescientes quo referrentur, id tamen insitum habebant, quod servitute tali, uni omnino quem non videbant, placerent Deo, quam custodiam tanquam sub pædagogo parvulorum fuisse scribit Apostolus, et ideo qui talibus signis pertinaciter inhæserunt, contemnentem ista Dominum, cum jam tempus revelationis eorum venisset, ferre non potuerunt, atque inde calumnias quod sabbato curaret moliti sunt. *Quicunque enim baptizati estis, Christum induistis.* (Ambr.) Hoc dicit, quia credentes, dum immutantur, Christum induunt, quando hoc appellantur quod credunt. *Non est Judæus, neque Græcus : non est servus, neque liber : non est masculus, neque femina : omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.* Nullam distantiam dicit credentium, ut nulli præjudicetur quid fuerit antequam crederet, omnibus enim his unum decretum est donum : apud Deum enim nulla discretio est personarum, nisi morum et vitæ : ut homines unius fidei meritis distinguantur, non personis. (*Hieron.*) Quod autem Christus sit indumentum, non solum de præsenti loco, verum etiam de alio comprobatur, Paulo eodem cohortante : *Induite vos Dominum Jesum Christum* (*Rom.* XIII). Si igitur qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt, manifestum est eos qui non sunt induti Christum, non fuisse baptizatos in Christo ; ad eos enim qui fideles, et baptisma Christi consecuti putabantur, dictum est, *Induite vos Dominum Jesum Christum.* Si quis hoc corporeum, et quod oculis carnis aspicitur, aquæ tantum accipit lavacrum, non est indutus Dominum Jesum Christum. Nam et Simon ille de Actibus apostolorum acceperat lavacrum aquæ, verum quia Spiritum sanctum non habebat, indutus non erat Christum : et hæretici vel hypocritæ, et hi qui sordide victitant, videntur quidem accipere baptismum, sed nescio an Christi habeant indumentum. Itaque consideremus, ne forte et in nobis aliquis deprehendatur, qui ex eo quod Christi non habet indumentum, arguatur non baptizatus in Christo. Cum autem quis semel Christum fuerit indutus, et missus in flammam Spiritus sancti ardore canduerit, non intelligitur aurum sit, an argentum ; quandiu calor massam possidet, unus igneus color est, et omnis diversitas generis, conditionis et corporum aufertur istiusmodi vestimento : *Non est enim Judæus, neque Græcus.* Pro Græco, gentilem accipere debemus : quia ἕλλην et Græcum et ethnicum utrumque significat. Nec Judæus idcirco melior est, quia circumcisus est, nec gentilis ideo deterior, quia præputium habet ; sed pro qualitate fidei, vel Judæus, vel Græcus, melior sive deterior est. Servus quoque et liber non conditione separantur sed fide, quia potest servus libero esse melior, et liber servum in fidei qualitate prævertere. Masculus similiter et femina, fortitudine et imbecillitate corporum separantur : cæterum fides pro mentis devotione censetur, et sæpe evenit, ut et mulier viro salutis causa fiat, et mulierem vir in religione præcedat. Cum autem res ita se habeat, et tota diversitas generis, conditionis et corporum, Christi baptismate et indumento illius auferatur, omnes unum sumus in Christo Jesu, ut quomodo Pater et Filius in se unum sunt, ita et nos in ipsis unum simus. (*Aug.*) Nunquidnam igitur fideles feminæ sexum corporis amiserunt ? sed quia ibi renovantur ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, hoc est, in spiritu mentis suæ, omnes apud eam vestiti sunt. Nunquid de nuditate servorum suorum sollicitus erit vir ejus cum alicubi demoratur, habens conjugem talem ? Quis est iste vir, nisi Christus ? Aut conjux, nisi Ecclesia? Vestiti sunt et optime, quam optime, vultis nosse ? *Quotquot in Christo baptizati estis,* vestiti estis, *Christum induistis.* Omnes omnino apud eam vestiti sunt qui Christum induerunt. Non tantum ad formam sacramenti, sed etiam in opere exempli, sequentes vestigia Domini sui. Induunt autem homines Christum, aliquando usque ad sacramenti perceptionem : aliquando et usque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum et bonis ac malis potest esse commune : hoc autem alterum proprium est bonorum ac piorum. *Itaque lex,* inquit *pædagogus fuit noster in Christo.* Hoc est quod ait : *Sub lege custodiebamur, conclusi in ea : posteaquam venit fides, jam non sumus sub pædagogo.* Eos ergo non reprehendit qui faciunt irritam gratiam Christi, quasi enim nondum venerit qui vocaret in libertatem, sic adhuc volunt esse sub pædagogo. Quod autem, filios Dei dicit esse omnes per fidem, quia induerunt Christum, quicunque in Christo baptizati sunt, ad hoc valet ne gentes de se desperarent, quia non custodiebantur sub pædagogo : et ideo se filios non putarent, sed per fidem induendo Christum omnes fiunt filii : non natura sicut unicus filius, qui etiam sapientia Dei est, neque potentia et singularitate susceptionis ad habendam naturaliter et agendam personam sapientiæ, sicut ipse mediator, unum cum ipsa suscipiente sapientia sine interpositione alicujus mediatoris effectus ; sed filii fiunt participatione sapientiæ, id præparante atque præstante mediatoris fide, quam fidei gratiam nunc indumentum vocat. Ut Christum induti sunt qui in eum crediderunt, et ideo filii Dei, fratresque ejusdem mediatoris effecti sunt, in qua fide non est distantia, Judæi neque Græci, non servi neque liberi, non masculi et feminæ. In quantum enim omnes fideles sunt, omnes unum sunt in Christo Jesu. Et si hoc facit fides, per quam in hac vita juste ambulatur, quanto perfectius atque cumulatius id species ipsa factura est, cum videbimus facie ad faciem : nam nunc quamvis primitias habentes spiritus, qui vita est propter justitiam fidei, tamen quia adhuc mortuum est corpus propter peccatum, differentia ista vel gentium, vel conditionis vel sexus jam quidem ablata est ab uni-

tate fidei, sed manet in conversatione morali atque ordinem in hujus vitæ itinere servandum esse et apostoli præcipiunt, qui etiam capitula talium rerum tradunt, quemadmodum scilicet vivant pro differentia gentis, Judæi et Græci, et pro differentia conditionis, domini et servi, et differentia sexus, viri et uxoris, vel si quæ talia cætera occurrunt; et quæ prior Dominus, qui ait : *Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt* (Matth. XXII; Luc. XX). Alia sunt enim quæ servamus in unitate fidei sine ulla distantia, et alia in ordine vitæ hujus tanquam in via, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. Et hoc non solum propter iram, ut effugiamus offensionem hominum, sed etiam propter conscientiam, ut non simulate quasi ad oculos hominum ista faciamus, sed pura dilectionis conscientia, propter Deum, *qui omnes homines vult salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire* (I Tim. II).

Si autem vos unum estis in Christo Jesu, ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes. (Ambr.) Semen Abrahæ sunt omnes credentes, quia Abraham pater est omnium credentium. Et si filii sunt, necesse est ut et hæredes, ut consequantur per fidem, quod promissum est Abrahæ, ut participes sint patriarcharum ejus in regno cœlorum. (Hieron.) Quia repromissiones ad Abraham et ad semen ejus factæ sunt, quod est Christus Jesus, consequenter hi qui Christi filii, id est, semen ejus sunt, semen quoque dicuntur Abrahæ, [illegible] verum quotiescunque Dominus noster Jesus Christus semen Abrahæ nominatur, corporaliter sentiendum est, quod ex ejus stirpe generatur. Quoties autem nos, qui Salvatoris sermone concepto credidimus in eum, et nobilitatem generis Abrahæ et quem promissio est facta, consequimur, spiritaliter semen fidei et prædicationis accipere debemus. Deinde etiam hoc considerandum, quod quando de Domino loquitur, *Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus*, hoc est, Christo Jesu, repromissionem pluraliter ponat; quando autem de his qui per Christum semen sunt Abrahæ, singulariter repromissio nuncupatur, ut in præsenti loco : *Ergo Abrahæ semen estis, secundum repromissionem hæredes.* Dominus quippe unus, ut quod in Christo sint pluralitate [illegible], id in multis hominibus singulariter ponatur. Atque superius quum dixerit : *Non dicit, et seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in uno, et semini tuo, quod est Christus*, hic ergo ostendit unum semen Christum, non tantum [illegible] intelligendum Jesum, verum etiam Ecclesiam, cujus ille corporis caput est, ut omnes in Christo unum sint et capiant secundum promissionem hæreditatem per fidem, in quam [illegible] erant, id est, in cujus adventum [illegible] custodiebatur populus, usque ad ætatis opportunitatem; quia in libertatem vocati erant qui in eodem populo secundum propositum vocati sunt, id est, qui in illa area frumentum inventi sunt.

CAPUT IV.

Ostendit Apostolus [illegible] ad elementa [illegible].

Dico autem, quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium; sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus a patre. (Ambr.) Verum est quia jus patres ordinaverunt ex lege ad quam ætatem subjectus debeat esse, adultus statuerunt. Ita et quamdiu parvulus est, libertate sua uti non potest, neque dominari, quasi liberi, sed similis prope servis in conditione est curatorum vel actorum. Hoc exemplo probat eos qui sub lege fuerunt, parvulos fuisse circa meritum, nec libertatem habuisse, quia in conditione legis erant subjecti causa peccati. *Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis hujus mundi eramus servientes.* In elementis, Neomenias significat et Sabbatum. Neomeniæ enim, dies sunt lunæ, quos observant Judæi. Sabbatum vero dies requietionis. Antequam veniret ergo promissio, ut [illegible] gratia Dei purificans justificaret credentes, quasi imperfecti et parvuli per legem Dei subjecti erant [illegible], quasi pædagogo. [illegible] Nostra enim natura obnoxia erat causa peccati. Et [illegible] de elementis specialiter Judæi erant [illegible], sed creaturam Domini venerabantur ut creaturam. (Hieron.) *Hæres hic parvulus qui nihil differt a servo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus a patre*, totum humanum genus usque ad adventum Christi, et ut amplius dicam, usque ad mundi consummationem significat. Quomodo enim omnes in protoplasto Adam mortui sunt, [illegible] : ita etiam omnes hi qui ante adventum Christi nati sunt, in secundo Adam vivificantur. Atque ita fit ut et nos legi [illegible] in parvulos, et illi gratiæ adveniant in filios. Iste intellectus Ecclesiæ Catholicæ convenit, quæ Veteris et Novi Testamenti unum asserit [illegible], nec distinguit in tempore quos conditione sociavit. Omnes ædificati sumus super fundamentum apostolorum et prophetarum, continente eos angulari lapide Jesu Christo Domino nostro, qui fecit utraque unum, et medium parietem dissolvens, inimicitias utriusque populi in sua carne destruxit, et antiquæ legis difficultatem Evangelicis dogmatum integritate mutavit. Tutores autem et actores possunt et prophetæ accipi, quoniam [illegible] in adventu Salvatoris [illegible], atque pædagogus Moysi lex [illegible] sit. Et angeli parvulorum qui quotidie vident faciem Patris, et interpellant pro eis, de quibus dictum est : *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos* (Psal. XXXIII). Possunt intelligi et custodes et principes, qui toto populo dominati, [illegible] qui habentes spiritum timoris, nec dum [illegible] spiritum libertatis [illegible].

Quoniam infantiæ ad præsens formidat pædagogum terroris, non sentiat esse se liberum, licet [illegible]

ram domina sit. Et secundum utramque intelligentiam, qua tutores et actores, vel prophetas, vel angelos diximus, parvulus iste tandiu sub actoribus est atque tutoribus, donec legitimum perfecti viri tempus impleverit. Legitimum autem tempus, sicut Romanis legibus viginti quinque annorum spatio terminatur, ita ad humani generis perfectionem, Christi reputatur adventus, statim ut ille venerit, et omnes in virum perfectum creverimus, pædagogus a nobis tutorque discedunt. Tunc auctoritate Domini et hæreditatis possessione perfruemur. In qua prius nati, quodammodo putabamur alieni. *Ita et nos,* inquit, *cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes.* Elementa mundi, eosdem quos supra tutores et actores dixerat, appellavit : quod sub ipsis primum præsidibus constituti, quia necdum Dei Filii capere ad nos poteramus adventum, erudiebamur in medio. Nonnulli eos esse angelos arbitrantur, qui quatuor mundi elementis præsideant, terræ videlicet, aquæ, igni et aeri, et necesse esse, ut priusquam quis credat in Christo, illis arbitris gubernetur. Elementa mundi, cœlum et terram : et ea quæ intra hæc sunt, plerique appellata putant, quod videlicet solem, lunam, maria, silvarum et montium deos et sapientes Græciæ, et barbaræ nationes, Romanique, omnium superstitionum sentina, venerentur, a quibus cum Christus venerit liberamur : intelligentes ea creaturas esse, non numina. Alii elementa mundi, legem interpretantur Moysi, et eloquia Prophetarum, quod per hæc quasi initia, et exordia litterarum, Dei timorem, qui sapientiæ principium est, suscipiamus. Denique ad eos, qui jam deberent esse perfecti, et veritate neglecta adhuc disciplinarum principiis inhærebant, scribit in Epistola ad Hebræos Apostolus : *Etenim cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum necesse habetis ut doceamini quæ sint elementa principii sermonum Dei* (*Hebr.* v). [Aug.] Quæri autem potest quomodo secundum hanc similitudinem, sub elementis hujus mundi fuerunt Judæi, cum illis per legem quam acceperunt, unus Deus qui fecit cœlum et terram colendus commendaretur : sed potest esse alius exitus capituli hujus, ut cum superius legem pædagogum fecerit, sub quo erat ille populus Judæorum, nunc procuratores et actores dicat elementa mundi, sub quibus serviebant gentes, ut filius ille parvulus, id est, populus, propter unam fidem ad unum semen Abrahæ pertinens, quia et de Judæis et de gentibus congregatus est, partim fuerit sub pædagogo legis tempore pueritiæ suæ, id est, ex ea parte qua de Judæis congregatus est : partim sub elementis hujus mundi, quibus tanquam procuratoribus et actoribus serviebat, ex ea parte qua de gentibus congregatus est, ut quod miscet Apostolus personam suam, non dicens : Cum essetis parvuli sub elementis hujus mundi eratis, sed dicens : *Cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes,* non pertineat ad significationem Judæorum, ex quibus Paulus originem ducit, sed magis ad gentium, hoc duntaxat loco, qui et eorum personæ decenter se potest annectere, quibus ad evangelizandum missus est. Deinde jam dicit, veniente plenitudine temporis, Deum misisse Filium suum ad liberandum parvulum hæredem servientem ex parte legi tanquam pædagogo, ex parte elementis hujus mundi, tanquam procuratoribus et actoribus.

At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. (Ambr.) Plenitudo temporis est completum tempus quod præfinitum fuerat a Deo Patre, quando mitteret Filium suum, ut ex virgine factus quasi homo nasceretur, subjiciens se legi usque ad tempus baptismi, ut formam daret quomodo peccatores abluti, et a jugo legis erepti, dignatione Dei, filii ejus adoptarentur, sicut promiserat, redempti sanguine Filii ejus. Salvatorem autem necesse erat fieri sub lege, quasi filium Abrahæ juxta carnem, ut circumcisus appareret is esse, qui promissus Abrahæ, venerat gentes justificare, per fidem, signum habens ejus cui promissus fuerat : ideo ultra neminem oportuit circumcidi, quia tandiu cucurrit signum, quoadusque veniret qui promissus fuerat restaurare fidem, in qua justificatus est Abraham in præputio, ut credentibus non opus sit circumcisio ; Abraham autem ideo circumcisus est, quia filium se credidit habiturum, in quo omnes gentes benedicerentur. (*Hieron.)* Diligenter attendite, quod non dixerit, factum per mulierem, quod Marcion et cæteræ hæreses volunt, quæ putativam Christi carnem simulant; sed *ex muliere*, ut non per illam, sed ex illa natus esse credatur. Quod autem sanctam et beatam matrem Domini, mulierem, non virginem nominavit, hoc idem et in Evangelio κατὰ Matthæum scriptum est, quando uxor appellatur Joseph, et ab ipso Domino quasi mulier increpatur : non enim necesse erat semper quasi caute et timide virginem dicere, cum mulier sexum magis significet, quam copulam viri. Quomodo sub lege factus est, ut eos qui sub lege erant redimeret : sic propter illos qui nati fuerant ex muliere, ex muliere nasci voluit. Nam et baptismum in Jordanis fluento idcirco quasi pœnitens, cum esset a peccatis liber, accepit, ut cæteros edoceret mundandos esse per baptismum, et in filios nova spiritus adoptione generari. Quod nequaquam intelligens Joannes Baptista, eum ad lavacrum prohibebat accedere, dicens : *Ego a te debeo baptizari* (*Matth.* III), et statim sacramentum docetur : *Sine modo, sic enim nos decet adimplere omnem justitiam (Marc.* I; *Joan* I), ne qui ob hominum salutem venerat, aliquid de conversatione hominum præteriret (*Aug.*) Sed offendit, *factum ex muliere,* quia natum confitemur ex virgine, factum non confitemur nisi hominem : Deus autem semper faciens est, fieri nescit ut sit, fieri nescit Deus, sed fit ut aliquid alicui sit, quomodo dicitur : *Domine, refugium factus est nobis* (*Psal.* LXXXIX); et : *Dominus factus est auxiliator meus* (*Psal.* XXIX). Quando

factus qui nunquam est factus? Dominus autem Christus homo factus est, ut esset, ut qui creator semper erat, creatura esset. Manens enim Deus, factus est homo, ut fieret quod non erat, non ut periret quod erat. Hoc ergo de virgine quod factum est, quare ex muliere? Quod apud Hebræos, ubi est prima lingua Scripturæ, mulier nomen est significandi sexus, non amissæ integritatis. Lege quando mulier forma est: *Extraxit*, inquit Deus, *unam e costis ejus*, id est, viri, *et ædificavit eam in mulierem*. Sic mulier Maria, sic et dictum est antequam pareret, antequam conciperet: *Benedicta tu inter mulieres* (*Luc.* I). Cum itaque ait: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*, satis ostendit eo ipso missum Filium quo factus est ex muliere. Quod ergo de Deo natus est, in hoc mundo erat; quod autem de Maria, natus est in hunc mundum, missus advenit. Itaque cum sine ullo initio temporis, in principio esset verbum, et verbum esset apud Deum, et Deus esset verbum, sine ullo tempore in verbo ipso erat, quo tempore verbum caro fieret et habitaret in nobis. Quæ plenitudo temporis cum venisset, *misit Deus Filium suum factum ex muliere*, id est factum in tempore, ut incarnatum verbum hominibus appareret. (*Hieron.*) Alius vero ipsum verbum, *redimeret*, acutius intuebatur, et dicet, eos significari redemptos, qui primum de Dei parte fuerunt, et postea esse cessaverunt; illos vero qui sub lege non fuerunt, non tam redimi quam emi, unde et ad Corinthios, in quibus audiebatur fornicatio et talis fornicatio quæ neque inter gentes quidem, scribitur: *Pretio empti estis* (*I Cor.* VI), non redempti, sub lege quippe non fuerant. (*Aug.*) Ecce ad hoc venit Christus ut eos qui sub lege erant redimeret, ut jam non simus sub lege, sed sub gratia. Quis ergo dedit legem? ille dedit legem, qui dedit et gratiam; sed legem per servum misit, cum gratia ipse descendit. Et unde facti erant homines sub lege? non implendo legem. Qui ergo legem implet, non est sub lege, sed cum lege; qui autem sub lege est, non sublevatur, sed premitur lege. Omnes itaque homines sub lege constitutos, reos facit lex, et ad hoc illis super caput est, ut ostendat peccata, non tollat. Et quoniam suis viribus implere non poterant legem, facti rei sub lege imploraverunt liberatoris auxilium, et reatus legis fecit ægritudinem superbis, ægritudo superborum facta est confessio humilium. Jam confitentur ægroti quia ægrotant, ut veniat medicus et sanet ægrotos. Medicus quis? Dominus noster Jesus Christus. Adoptionem propterea dicit, ut distincte intelligamus unicum Dei filium; nos enim beneficio et dignatione misericordiæ ejus, filii Dei sumus. Ille natura est filius, qui hoc est, quod Pater. Nec dixit accipiamus, sed recipiamus, ut significaret hoc nos amisisse in Adam, ex quo mortales sumus. Hoc ergo quod ait: *ut eos qui sub lege erant redimeret*, et ad liberandum eum populum pertinet, qui parvulus sub pædagogo servabat, et refertur ad id quod dixit: *factum sub lege*. Illud autem quod ait: *ut adoptionem filiorum reciperemus*, refertur ad id quod dixit, *factum ex muliere*. Hanc enim adoptionem recipimus quod ille unicus non dedignatus est participationem naturæ nostræ, factus ex muliere, ut non solum unigenitus esset, ubi fratres non habet, sed etiam primogenitus in multis fratribus fieret. Duo enim proposuit, *factum ex muliere*, et, *factum sub lege*; sed mutato ordine, respondit, jam illum populum adjungens, qui parvulus sub procuratoribus et actoribus serviebat, id est, elementis hujus mundi, ne putarent se non esse filios, quia non erant sub pædagogo.

Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater. (*Ambr.*) Ab hoc cœpit quibus et scribit dicens: *Quoniam autem estis filii*, et adjungit Judæos, cum ait: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra*. Quando autem gentes dixit filios Dei credentes in Christum, quæ prius fuerant immundæ, dubium non erat Judæos credentes esse filios Dei, quos constat jam pridem hoc nomine nuncupatos; nomen enim olim acceperunt, velut in imagine, ut postea confirmaretur per Christum, quia sine spiritu non erat plenum. Hoc est quod dicit et ad Romanos: *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei* (*Rom.* VIII); ut enim probaremur adoptati esse a Deo in filios, spiritum suum dedit nobis, qui signum patris ostendat in filiis, ut quod hoc non auderemus dicere in infirmitate et indignitate nostra, suggerat, ut audeamus dicere, *Abba*, quod est *Pater*. Denique Judæis hoc jam diu non est concessum dicere. (*Hieron.*) Manifeste apostolus Paulus tres spiritus nominat: Spiritum Filii Dei ut in præsenti loco, *misit Spiritum Filii sui in corda nostra*; et Spiritum Dei, ut in illo: *Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt* (*Rom.* VIII); et Spiritum sanctum, ut illud: *Corpora vestra templum sancti Spiritus sunt, qui est in vobis* (*I Cor.* VI). Alium autem Spiritum sanctum esse quam Filium Dei, manifestissime in Evangelio comprobatur: *Qui dixerit verbum contra Filium hominis, dimittetur ei; quicunque autem dixerit contra Spiritum sanctum, nec hic nec in futuro dimittetur* (*Matth.* XII). In quinquagesimo psalmo tres spiritus nominatos breviter ostendam, Propheta dicente: *Cor mundum crea in me, Deus, et Spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, et Spiritu principali confirma me*. Principalem Spiritum, Patrem appellat, quia Filius ex Patre, et non Pater ex Filio; Spiritum autem rectum, veritatis atque justitiæ, Christum Dominum significat; quia *Pater omne judicium dedit Filio* (*Joan.* V). Et rex in Psalmis: *Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis* (*Psal.* LXXI). Tertio Spiritum sanctum aperte nomine vocat, quæ quidem cum vocabulis personisque discretæ sint, substantia naturaque sociata sunt, et indifferenter idem Spiritus ob naturæ societatem, nunc Patris dicitur

esse, nunc Filii. Argumentum autem quo adserere conatur, nos jam non esse sub lege, sed sub gratia Domini Jesu, tali fine concludit. Superius dixerat, *ut adoptionem filiorum reciperemus:* nunc Dei esse nos filios, ex spiritu probat quem habemus in nobis. Nunquam enim, inquit, auderemus dicere: *Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum*, nisi de conscientia Spiritus habitantis in nobis, et magna sensuum et dogmatum voce clamante: *Abba, Pater*, Abba, Hebraicum est, idipsum significans quod Pater, et hanc consuetudinem in pluribus locis Scriptura conservat, ut Hebraicum verbum cum interpretatione sua ponat. Notandum etiam quia clamor in Scripturis non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur, et dogmatum magnitudo: nam et in Exodo respondit Dominus ad Moysen: *Quid clamas ad me* (*Exod.* XIV)? cum penitus Moysi vox nulla præcesserit; verum compunctum cor, et pro populo lacrymabiliter ingemiscens, Scriptura clamorem vocavit. Quomodo igitur qui Spiritum Filii Dei habet, Filius Dei est; sic in reciprocum, qui Spiritum Filii Dei non habet, Dei Filius non potest appellari. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: Abba, Pater* (*Rom.* VIII). [Aug.] Ecce hic non dixit quod ipse Spiritus clamet orando, sed, *in quo clamamus, Abba, Pater*. Alio tamen loco ait (*Gal.* IV): *Quoniam filii estis, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem Abba Pater*, non hic ait, *in quo clamamus*, sed ipsum Spiritum clamantem dicere maluit, quo efficitur ut clamemus. Sicut sunt illa: *Ipse Spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus*; et: *Spiritus Patris vestri est qui loquitur in vobis.*

Itaque jam non est servus, sed filius. (Ambr.) Non est servus, quia sublatus de potestate legis, socius factus est benedictionis proprii filii Dei. *Quod si filius, et hæres per Deum.* Dubium non est, quia ideo quis adoptat sibi filium, ut hæredem illum relinquat. sed hæreditas ex morte alicujus provenit: quid est ergo ut mortales ejus hæredes dicantur, qui semper vivit? Sed Scriptura more nostro loquitur, ut intelligere possimus; ut enim ostendat daturum patrem filiis de bonis suis, hæc quæ daturus est hæreditatem appellat. (*Hieron.*) Quod autem in hoc loco dicimus, in cæteris quoque observare debemus, de toto genere hominum singulari numero disputari. Omnes enim credentes unum sumus in Christo Jesu, et membra corporis ejus: et in perfectum virum redacti, illum habemus caput, quia *caput viri Christus est.*

Sed tunc quidem, ignorantes Deum, his qui natura non sunt Dii, serviebatis. (Ambr.) Quoniam prius per ignorantiam peccabant, idolis serviente, facile illis ignotum significat, sicut dicit in Genesi Abimelech ad Deum: *Domine*, inquit, *nunquid gentem ignorantem perdes?* (Aug.) Satis probabile est etiam superius de gentibus dictum, quod sub elementis hujus mundi erant servientes, tanquam sub procuratoribus et actoribus. Nam ipsa elementa utique non sunt naturaliter dii sive in cœlo sive in terra: quemadmodum *multi dii et domini multi, sed nobis unus Deus Pater, per quem omnia et nos in ipso, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum* (*I Cor.* VIII). Cum autem dicit, *his qui naturaliter non sunt dii servistis*, satis demonstrat unum verum Deum natura esse Deum, quo nomine Trinitas fidelissimo et catholico gremio cordis accipitur. Eos autem qui natura non sunt dii, propterea superius procuratores actoresque appellat, quia nulla creatura est, sive quæ in veritate manet, dans gloriam Deo: sive quæ in veritate non stetit, quærens gloriam suam. Nulla ergo creatura est quæ, velit nolit, non divinæ providentiæ serviat, sed volens facit cum ea quod bonum est, de illa vero quæ hoc non vult, fit quod justum est. Nam si etiam ipsi prævaricatores angeli cum principe suo Diabolo non recte dicerentur procuratores vel actores divinæ providentiæ, non Dominus magistratum hujus mundi Diabolum diceret, nec uteretur illo ad correptionem hominum ipsa potestas apostolica, eodem Paulo alibi dicente (*I Tim.* I): *quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare*; et alio loco (*I Cor.* V), ad salutem, ait enim: *Ego quidem sicut absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum qui sic operatus est in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum potentia Domini nostri Jesu Christi, tradere ejusmodi Satanæ in interitum carnis ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu.* Sed magistratus sub tanto imperatore non facit, nisi quantum illi permittitur, et procuratores actoresque hujus mundi nihil faciunt, nisi quantum Dominus sinit. Non enim latet eum aliquid sicut hominem, aut in aliquo est minus potens, ut procuratores atque actores qui sunt in ejus potestate aliquid, ipso sive non permittente, sive nesciente, in subjectis sibi pro suo gradu rebus efficiant. Non eis tamen rependitur quod de ipsis juste fit, sed quo animo ipsi faciunt: quia neque liberam voluntatem rationali creaturæ suæ Deus negavit, et tamen potestatem quæ etiam injustos juste ordinat, sibi retinuit. Quem locum latius et uberius in aliis libris tractavimus. Sive ergo solem et lunam, et sidera, et cœlum, et terram cæteraque hujusmodi, gentes colebant, sive dæmonia, recte sub procuratoribus et actoribus fuisse intelliguntur. Verumtamen ea quæ sequuntur, jam quasi explicatam quæstionem rursus implicant. Cum enim per totam Epistolam non ab aliis ostendat sollicitatam fuisse Galatarum fidem, nisi ab eis qui ex circumcisione erant, et ad carnales observationes legis, tanquam in eis salus esset, adducere cupiebant; hoc tantum loco ad eos loqui videtur qui ad gentilium superstitiones redire tentarent.

Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? (Ambr.) Grave illorum admissum adnotat, quia post cognitionem Dei, ea quæ paganorum sunt sequi cœperant, et plus addidit: « Quia non isti cognoverunt Deum, sed magis cogniti a Deo sunt. » Cum

[illegible] sequi; tunc, quæ prius ei mundi tantum fuerant [illegible]

[illegible]

vant. Tempora quoque colunt, qui ter per annos singulos Hierosolymam venientes, putant se Domini implere præceptum dicentis: *Tribus temporibus anni diem festum agetis mihi, solemnitatem azymorum, et solemnitatem messis primitivorum, et solemnitatem consummationis in exitu anni* (*Exod.* XXIII). Et alibi : *Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui* (*Exod.* XXXIV). Quod autem ait, *et annos*, puto de septimo remissionis anno dici, et de quinquagesimo, quem illi jubilæum vocant. Dicat aliquis: Si dies observare non licet, et menses, et tempora, et annos, nos quoque simile crimen incurrimus, quartam Sabbati observantes, et Parasceven, et diem Dominicam, et jejunium quadragesimæ, et Paschæ festivitatem, et Pentecostes lætitiam, et pro varietate regionum, diversa in honore martyrum tempora constituta. Ad quod qui simpliciter respondebit, dicet, non eosdem Judaicæ observationis dies esse, quos nostros. Nos enim non azymorum pascha celebramus, sed resurrectionis et crucis. Nec septem juxta morem Israel numeramus hebdomadas in Pentecoste, sed Spiritus sancti veneramur adventum. Et ne inordinata congregatio populi, fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, ut in unum omnes pariter veniremus; non quod celebrior sit dies illa qua convenimus ; sed quod quacunque die conveniendum sit, et aspectu mutuo lætitia major oriatur. Qui vero oppositæ quæstioni acutius respondere conatur, illud affirmat : Omnes dies æquales esse, nec per parasceven tantum Christum crucifigi, et die Dominica resurgere, sed semper sanctæ resurrectionis esse diem, et semper eum carne vesci Dominica: jejunia autem et congregationes inter dies, propter eos, a viris credentibus constituta, qui magis sæculo vacant, quam Deo, nec possunt, imo nolunt toto in Ecclesiam vitæ suæ tempore congregari: et ante humanos actus Deo orationum suarum offerre sacrificium. Quotus enim quisque est, qui saltem hæc pauca, quæ statuta sunt, vel orandi tempora vel jejunandi semper exerceat? Itaque sicut nobis licet vel jejunare semper vel semper orare, et diem Dominicam accepto Domini corpore indesinenter celebrare gaudentibus ; non ita et Judæis fas est omni tempore immolare agnum, Pentecostem agere, tabernacula figere, jejunare quotidie. (*Aug.*) Sunt quædam quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim æstimaretur, quam magnum peccatum sit dies observare et menses et annos et tempora, sicut observant, qui certis diebus, sive mensibus, sive annis, volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secundum vanas doctrinas hominum fausta vel infausta existiment tempora? nisi hujus mali magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait :

Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. (Ambr.) Duplici genere subversi fuerant Galatæ, ut post Dei gratiam, non solum ad legem converterentur, sed ad errores pristinos. Inducti enim vel eversi, in legem facile declinarant ad observantiam dierum et mensium, sabbati enim observantia et neomeniarum attraxerunt illos ad hæc : ideoque, «timeo, inquit, vos ne sine causa laboraverim in vobis ; » sic enim videbat eos in pejus proficere, ut possent etiam a Christo penitus recedere. (*Hier.*) Satis vero caute inter auctoritatem Apostoli et sancti hominis lenitatem, verba moderatus est, inferens : *Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis ;* si enim abrupte condemnare voluisset, dixisset utique : *Timeo vos, sine causa enim laboravi in vobis.* Nunc autem videns eos zelum Dei habere, sed non secundum scientiam (*Rom.* X), nec penitus eorum desperavit salutem, qui pio fuerant errore decepti : nec rursum irreprehensos reliquit, ne et ipsis perseverandi in errore, et cæteris occasionem similiter tribueret errandi. *Timeo* autem *vos*, posuit pro eo quod est, timeo de vobis. Sine causa laborat magister, cum ipse provocat ad majora discipulos, et illi retrolapsi, ad minora et humilia revolvuntur. (*Aug.*) Plena sunt conventicula nostra hominibus, qui tempora rerum agendarum a mathematicis accipiunt. Jam vero ne aliquid inchoetur, aut ædificiorum aut hujusmodi quorumlibet operum, diebus, quos Ægyptiacos vocant, sæpe etiam nos monere non dubitant, nescientes, ut dicitur, ubi ambulant. Quod si locus iste de Judæorum superstitiosa observatione intelligendus est, quam spem habent cum Christianos se dici velint, ex ephemeridis vitam naufragam gubernantes, quando de divinis Libris quos Deus adhuc carnali populo dedit, si more Judæorum tempora observarent, diceret eis Apostolus : *Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis ;* et tamen si deprehendatur quisquam vel catechumenus Judaico ritu Sabbatum observans, tumultuatur Ecclesia. Nunc autem innumerabiles de numero fidelium cum magna confidentia in faciem nobis dicunt : Die post calendas non proficiscor; et vix lente ista prohibemus, arridentes, ne irascantur, et timentes ne quasi novum aliquid mirentur. Væ peccatis hominum quæ sola inusitata exhorrescimus ; usitata vero pro quibus abluendis Filii Dei sanguis effusus est, quamlibet magna sint, et omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sæpe videndo omnia tolerare, sæpe tolerando, nonnulla etiam facere cogimur ; atque utinam, o Domine, non omnia quod non potuerimus prohibere, faciamus! Sed jam videamus quæ sequuntur, sane prætererieramus quod dictum est : *Nunc autem cognoscentes Deum, imo cogniti a Deo.* Videtur enim certe hoc loco etiam Apostolica locutio congruere velle infirmitati hominum ; neque tantummodo in Veteris Testamenti libris, usque ad terrenas hominum cogitationes, modus divini eloquii descendisse videatur. Nam quoniam correxit quod dixerat, *Cognoscentes Deum*, nihil nos movere debet : manifestum est enim quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, nondum nos cognovisse Deum, sed ea fide purgari, ut opportuno tempore cognoscere valeamus. Sed quod in ipsa correctione

ait : *nunc cogniti a Deo*, si proprie accipitur, putabitur Deus quasi ex tempore aliquid cognovisse, quod ante non noverat. Translate ergo dictum est, ut oculos Dei accipiamus ipsam dilectionem ejus quam commendavit mittendo pro impiis moriturum unicum Filium. Sic enim de his qui diliguntur dicere solemus, quod ante oculos habeantur. Hoc est ergo *cognoscentes Deum, imo cogniti a Deo*, quod et Joannes dixit : *Non quod nos dilexerimus Deum, sed quia ipse dilexit nos* (*I Joan.* IV).

Estote sicut et ego, quia et ego sicut vos. (Ambr.) Hoc dicit ut dent operam corrigendi se, quia non est impossibile ut sint sicut ipse, quia et ipse erat hoc, id est, homo, quod et illi ; et cum fuisset in errore persequens Ecclesiam, correptus correxit se. (Hier.) Quod dicit tale est : quomodo ego vobis infirmis sum factus infirmus, et non potui loqui ut spiritalibus, sed quasi carnalibus et parvulis in Christo, et quia necdum poteratis solido cibo vesci, Evangelico tantum lacte potavi, nolens in ætate vos semper infantiæ permanere, sed paulatim ad adolescentiam, et juventutem usque perducere, ut solidum cibum possetis accipere : ita et vos debetis esse sicut ego sum : perfectiora videlicet sapere, dimisso lacte, ad fortiores cibos et ad pabula transire majora. Hoc autem loquitur quasi Salvatoris imitator, *qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo* (*Phil.* II), ut nos dii fieremus ex hominibus, et non ultra moreremur ; sed consurgentes Christo, amici ejus diceremur, et fratres, ut esset discipulus sicut magister, et servus sicut dominus. Potest autem et ita intelligi : obsecro vos, inquit, fratres, ut Judaica observatione contempta, dierum, mensium, temporum atque annorum, quæ sunt umbræ futurorum, me imitemini, qui sine querela in lege versatus, omnia arbitratus sum quasi purgamenta atque quisquilias, ut Christum lucrifacerem (*Philip.* III). Fui quippe et ego sicut vos nunc estis, cum eisdem observationibus strictus tenebar, et Ecclesiam Christi, quia ista non faceret, persequens, devastabam.

Fratres, obsecro vos, nihil me læsistis. (Aug.) Tanquam si diceret : Ne ergo putetis quod ego lædere vos cupiam. (Ambr.) Nunc mitius agit cum eis, et bona eorum incipit memorare, ut post magnas correptiones, bona opera sua audientes, recreentur, et data opera reformarent se, ne objurgationibus diutius pressi asperioribus fierent exacerbati. Nihil tamen sibi nocuisse illos dicit, quia enim sciebat delictum illorum ; Apostolus enim impleverat officium dispensationis sibi creditæ, ut omni cum diligentia prædicaret eis, sicut dicit Dominus ad prophetam Ezechiel : *Tu*, inquit, *annuntia, et si audierint, lucratus eris eos ; si quo minus, tu liberasti animam tuam* (*Ezech.* III).

Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem, et tentationem vestram quæ erat in carne mea non sprevistis, neque respuistis, sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum. In memoriam revocat illis tempus quando primum prædicavit illis Evangelium Dei. Ipso enim tempore injuriis agitabatur Apostolus et cædibus infirmabatur ; infirmus enim videtur, qui flagellatur, et non cessavit propter Evangelium Dei. Et in hoc laudat constantiam eorum, quia non sunt abstracti a fide ; injuriis enim Apostoli tentatio erat Galatarum, in qua tamen inventi sunt non dubitantes fide. Poterant enim scandalum pati, dicere : Quæ est virtus est ipse in hac fide, quando homo ejus sic humiliatur ? Sed quia jam animum futuris spebus informant, præsentia vilia pro Christi nomine non pertimescebant, certi fidem nostram non in terris, sed in cœlis habere dignitatem, et pro his tribulationibus magna repositi præmia. (Hier.) Hoc quibus et nos ad humilitatem provocant, et supercilium destituunt episcoporum, qui velut in aliqua sublimi specula constituti, vix dignantur videre mortales, et alloqui conservos suos. Discant ab Apostolo [illegible] Galatas, fratres vocari ; discant post increpationem blanda verba dicentis, *Obsecro vos*. Quod autem obsecrat illud est, ut imitatores ejus sint sicut ipse Christi. Imo et posteriorem sensum sequar, nihil est grande quod postulat, ut quomodo ipse propter illos de majori factus est minor ; ita illi a minoribus ad majora conscenderent. *Nihil me*, inquit, *læsistis*. Lædit discipulus magistrum, si per negligentiam suam præcepta ejus laboremque disperdat. Non læserant Galatæ Apostolum, neque in primo tempore Evangelicum ejus mandata servantes. Aut certe ita : quando vobis primum Evangelium annuntiavi, et propter infirmitatem carnis vestræ, quia non poteratis sacramenta per majora, prædicavi vobis quasi parvulis, et me ipsum infirmum esse simulavi, ut vos infirmos lucrifacerem, nonne me quasi angelum suscepistis ac quasi Christum Jesum ? Cum igitur in nullo me tempore læseritis, et me certe eo tempore [illegible] servilem [illegible] Dei Filii putaveritis, quomodo ad majora [illegible] pervenientes lædere [illegible] dispensationem illam qua me parvulum esse simulaveram irritam [illegible] quæ nunc loquar ? Per infirmitatem autem carnis non suæ, sed auditorum, Galatis Evangelium annuntiavit, qui non poterant carnem subjicere verbo Dei ; sed quasi carnei nequaquam recipiebant intelligentiam spiritalem. Quod ut evidentius fiat, aliquod ponamus exemplum : per infirmitatem carnis dicit qui dicit : *Si se non continent, nubant* (*I Cor.* VII), et : *Mulier, si mortuus fuerit vir ejus, libera est : cui vult nubat, tantum in Domino* (*Ibid.*) ; nequaquam vero per infirmitatem carnis dicere, sed commonentis : *Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem*, et : *Tempus est ut et qui habent uxores, sic sint quasi non habentes*. Alia quippe præcepta sunt spiritalia, alia dantur ad carnales. Et aliud est quod juxta imperium, aliud quod juxta indulgentiam præcipitur. *Et tentationem*, inquit, *vestram in carne mea non sprevistis*. Obscurus locus est, [illegible] attendendus : ergo quidam, ait, quasi per [illegible] audientibus per infirmitatem carnis vestræ jam [illegible]

evangelizavi, a minoribus incipiens, et, ut ita dicam, apud vos pene balbutiens : quæ dispensatio et prædicationis infirmæ simulatio, mea quidem gubernatio erat, sed vestra tentatio, an vobis placerent, et magna viderentur ea quæ pro conditione sui minora erant, et a me quasi humilia promebantur : quæ quidem vos non ut parva sed ut magna capientes, in tantum admirati estis, ut me qui ea loquebar quasi angelum, et, ut plus dicam, quasi Dei Filium susciperetis. Hæc ergo vestra tentatio qua ego vos in carnali mei sermonis annuntiatione tentabam, non fuit contempta nec vilis, sed plus quam æstimabam, habuit dignitatis. Potest locus iste et ita disseri : Quando veni ad vos, non veni in sermone sapientiæ, sed homo humilis atque contemptus, nihil magnum deferens, crucifixum. Cum igitur me videritis in corpore infirmitatibus obnoxio constitutum, regna cœlestia pollicentem, non irrisistis, nec æstimastis dignum esse contemptu : intelligebatis quippe humilitatem carnis meæ, et ipsius habitus vilitatem ad vestram tentationem fieri ; an videlicet contemneretis eum qui ab incredulis miserabilis putabatur : sed econtra illum humilem, vilem atque contemptum, ita ut angelum et plusquam angelum suscepistis. Aut certe suspicari possumus Apostolum, eo tempore quo primum venit ad Galatas, ægrotasse, et aliqua corpusculi infirmitate detentum ; non cessasse tamen, nec vocem silentio repressisse, quo minus cœptum Evangelium prædicaret. Nam tradunt cum gravissimum capitis dolorem sæpe perpessum : et hunc esse angelum Satanæ, qui appositus ei sit, ut eum colaphizaret in carne ne extolleretur (*II Cor.* XII). Hæc infirmitas, et languor hic corporis, apud eos quibus annuntiabatur Evangelium tentatio fuit, an contemnerent eum sublimia promittentem, quem languoribus corporis subjectum videbant : nec non et illud dici potest, quod in principio adventus sui ad Galatas, contumelias et persecutiones et plagas corporis ab his qui contraibant Evangelio sustinuerit. Et hanc fuisse tentationem vel maximam Galatis, Apostolum Christi cernentibus verberari. Quod autem ait : *Sicut angelum, sicut Christum Jesum suscepistis me,* et angelo Christum ostendit esse majorem, quem secundum dispensationem corporis minorem Psalmista cantaverat dicens : *Minorasti eum paulo minus ab angelis* (*Psal.* VIII). Et tantum sua verba in principio valuisse demonstrat, ut angeli putarentur et Christi. *Ubi est ergo beatitudo vestra?* (Ambr.) Beatos hos fuisse dicit, apud cæteras Ecclesias per id, quod Apostoli injuriis non frangebantur, sed crescebant in fide. *Testimonium enim perhibeo vobis : quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi.* (Aug.) Cur enim hoc fieri non posset, nisi quia juste fieri nullomodo posset? Sic et Job ait : Utinam possim me occidere! (*Job.* X) sic et Dominus ad Loth : *Non potero*, inquit, *facere rem donec tu illuc introeas* (*Gen.* XVIII). Non posse dixit se, quod sine dubio poterat per potentiam, sed non poterat per justitiam. (*Ambr.*) Votum eorum circa religionem tam plenum ostendit fuisse, ut non solum bene ab eis susceptus sit, sed et fortes in fide inventi sunt, et quod ad laudem magis proficit, omnia pene sua illi obtulerint profliganda. Hinc plus dolet, quia tanta charitas subversa fuerat prava doctrina.

Ergo inimicus vobis factus sum verum dicens vobis? Hoc dicit, quia non potest fieri, ut inimicus, inquit, vobis sim, quorum tanta sensi obsequia. Sed quia nemo se argui vult errantem, idcirco vobis inimicus videor juste vos reprehendens. (*Hieron.*) Beatus est qui ambulat in virtutum via, sed si ad virtutes usque pervenerit, nec prodest a vitiis recessisse, nisi optima comprehendas ; quia non tam initia sunt in bonis studiis laudanda, quam finis. Sicut enim in vinea multi usque ad prelum uvæ gradus sunt, et primum necesse est ut vitis germinet in pampinis, spem promittat in floribus ; dehinc ut flore decusso futuri botri species deformetur, paulatimque turgescens uva parturiat, ut pressa torcularibus dulcia musta desudet : ita et in doctrina singuli beatitudinum sunt profectus, ut audiat quis verbum Dei, ut concipiat, ut in utero animæ ejus adolescat, et ad partum usque perveniat ; et cum pepererit, lactet, enutriat, et per infantiam, pueritiam, adolescentiam, juventutem, ad perfectum virum usque perducat. Cum ergo singuli, ut diximus, gradus juxta profectus suos habeant beatitudinem, si finis, et, ut ita loquar, extrema manus operi defuerit, totus labor irritus fiet, et dicetur, *Ubi est ergo beatitudo vestra ?* Quamvis, inquit, vos eo tempore quo Evangelium juxta carnem susceperatis, beatos dicerem, quod in initiis fervebatis : tamen nunc, quia non video ædificio culmen impositum, et pene nequidquam jacta fundamina, cogor dicere, *Ubi est ergo beatitudo vestra*, qua vos beatos arbitrans ante laudabam? Vere enim et ipse fateor, quia sic me vobis humilia prædicantem, vel persecutionibus conflictatum, in principio dilexistis, ut si fieri posset (hyperbolice autem sunt accipienda quæ loquitur), eruissetis vobis oculos, et mihi ut omnium vestrum luminibus plus cernerem, dedissetis. Optabatis quippe vos cæcos esse per ineffabilem in me charitatem, ut plus in meo corde Evangelii lumen oriretur. Emolumentum meum vestris damnis crescere volebatis, et hoc illo tempore, quo vobis quasi parvulis atque lactentibus, sive propter infirmitatem carnis vestræ, parva et humilia annuntiabam, sive propter meæ carnis injurias non dignus videbar fide : nunc vero quia ab elementis et syllabis et lectione puerili, cœpi vos ad majora studia provocare, ut libros teneatis in manibus, ut plena eruditionis et sensuum verba discatis, recalcitratis, irascimini, gravis vobis videtur esse perfectio doctrinarum, et in tantum mutati estis in alios affectus, ut me, quem quasi angelum et Christum susceperatis, cui volebatis oculos vestros tradere, nunc habeatis inimicum, quia vobis plenam annuntio veritatem. Eleganter enim sententiam terminavit, dicens : *Ergo inimicus vobis factus sum, veritatem dicens vobis?* ut ostenderet initia prædicationis non tam veritatem fuisse, quam umbras et imagi-

nem veritatis. Similis est huic illa sententia nobilis apud Romanos poetæ,

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Sed vide quanto hic melius quam ille. Apostolus enim his quos stultos dixerat, quos perculos appellarat, hanc sententiam temperavit, et specialem fecit, dum proprie ad personas Galatarum direxit: ille vero et generaliter, et ita ut apud omnes habere pronuntians, vehementer erravit. Obsequium enim quo quis et amicus fiat, veritate deserta, non tam obsequium est, quam adulatio et assentatio; quæ clandestinas magis inimicitias, quam amicitias dici debere perspicuum est. Simul autem et illud considerandum, quod hodieque quamdiu parvulis atque lactentibus, et his in quorum cordibus nunquam Christus adolevit, nec profecit ætate, et sapientia, et gratia apud Deum et homines, juxta litteram Scripturæ exponimus, hactenus in quamdam admirationem habemur. Cum autem paululum ceperimus eos provocare ut transeant ad meliora, de spiritualibus nostræ inimici fiunt et maligni. *Æmulantur vos non bene, sed excludere vos volunt ut illos æmulemini* (Aug.). Id est, invident vobis, qui vos carnales de spiritualibus volunt facere. [illegible] *æmulantur vos non bene, sed excludere, inquit, vos volunt, ut illos æmulemini*, hoc est imitemini: et quomodo? nisi ut servitutis jugo attonitos animos [illegible]. *Bonum autem æmulamini in bono semper, et non tantum cum præsens sum apud vos.* (Ambr.) Invidia Judæorum subversos eos significat. Videntes enim illos profecisse in Evangelio, et tantam habere charitatem in Apostolo, id egerunt quatenus eos [illegible]; erant enim legis cautores Apostoli inimici, [illegible] Salvatoris, facerent eos Judæos, [illegible] in opere [illegible]. Non enim patiebantur ut gratiam sibi promissam audirent [illegible] gentibus datam, ideo imitatores suos voluerunt illos fieri, ut more eorum circumciderentur. *Bonum autem æmulamini in bono semper*. [illegible] Meliora dona spiritalia sunt, quæ [illegible] habebunt [illegible] apud Deum. Hæc spiritalia et bona sunt, quæ [illegible] ut semper [illegible], non ad tempus, sicut pridem [illegible] tantum, post autem ad aliud converterentur. Sed vult illos de cætero perseverare in bono. (Hier.) Æmulantur autem non bene qui [illegible] cupiunt [illegible], ut imitentur eos qui [illegible] quam illos ipsos velint [illegible] habere [illegible]. Christianus [illegible] legit Moysen, et Prophetas; sed omnia in umbra et in imagine illi populo [illegible], [illegible] non tam [illegible] intelligit [illegible] resurrexit cum Christo, [illegible] liberatus est ab onere et servitute legali, ne tangas, ne gustes, ne attaminaveris, [illegible]. Hæc si quis scriptura [illegible] tropologiam sed [illegible]

[illegible] ut in manifesto fiat Judæus, [illegible] ad majora [illegible] ut se [illegible] aliud non [illegible]. [illegible] cum illi primos Galatas [illegible] non ultra [illegible]. Et [illegible] *Bonum autem æmulamini in bono semper*, [illegible] Judæos [illegible] sed et quæ bona sunt imitamini. [illegible] tam bona quam ea quæ [illegible] spiritalia [illegible] non illi qui Judæos, sed [illegible] Christianos [illegible] semper, ut [illegible] pervenire possitis. [illegible] in bono prius cum apud vos essem, qui [illegible] ut [illegible] et [illegible] Apostolo [illegible] Christus [illegible]. Galatæ [illegible] etiam nunc [illegible] et vita, qui [illegible] ad virtutes [illegible], justitiam, [illegible], [illegible] et [illegible] pallere, [illegible] nimium [illegible].

Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (Ambr.) [illegible] in baptismo [illegible] sunt [illegible] in Christum. [illegible] fidem [illegible] Christus in [illegible]. Si enim [illegible] fidem in Judaismum [illegible]. Magis hoc in persona [illegible] nam ex [illegible] Formatur autem Christus in credente per fidem in [illegible], [illegible] ut [illegible] et [illegible] sed ab [illegible] gratia [illegible] intelligentiam [illegible] in Christo [illegible], [illegible] periculo [illegible] sed [illegible] [illegible] [illegible] ut [illegible]

Christi, ut jam non moveantur omni vento doctrinæ. Non ergo propter initium fidei, quo nati erant, sed propter robur et perfectionem dictum est, *quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Hanc parturitionem aliis verbis etiam alibi commendat ubi dicit (*II Cor.* XI) : *Incursus in me quotidianus, sollicitudo omnium Ecclesiarum.* (Hier.) Quantis difficultatibus et dolore fetus promantur ex utero, maledictio prima declarat dicens : *In tristitia paries filios* (*Gen.* III) ; volens igitur Paulus ostendere magistrorum pro discipulis sollicitudinem, quos patiantur affectus ne sectatores sui excidant a salute, ait, *Filioli mei, quos iterum parturio.* Qui enim in alio loco quasi Pater dixerat (*I Cor.* IV) : *Si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres;* jam, non quasi pater, sed ut mater, loquitur in Christo, ut utriusque anxietatem et pietatem in se parentis agnoscant. Tale quid et Moyses de populo loquebatur : *Nunquid ego in utero accepi* [*concepi*] *omnem populum istum?* (*Num.* XI.) Quis, putas, nostrum ita de discipulorum anxius est salute, ut non paucis horis aut ut multum biduo triduove, sed toto vitæ suæ tempore torqueatur donec Christus formetur in eis? Formatur quoque Christus in corde credentium, cum omnia illis sacramenta panduntur, et ea quæ obscura videbantur perspicua fiunt. Sed et illud est intuendum, quod qui per peccatum quodammodo homo esse desierat, per pœnitentiam concipitur a magistro, et rursum in eo Christi formatio repromittitur. Hoc adversum Novatianos est qui nolunt reformari eos, quos semel peccata contriverint.

Vellem autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam, quia confundor in vobis. (Hier.) Scriptura divina ædificat et lecta, sed multo plus prodest si de litteris vertatur in vocem, ut per qui Epistolam docuerat, præsens instruat audientes. Magnam siquidem vim habet vox viva, vox de auctoris sui ore resonans, quæ illa pronuntiatione profertur atque distinguitur, qua in hominis sui corde generata est. Sciens itaque Apostolus majorem vim habere sermonem qui ad præsens fiat, cupit vocem Apostolicam, vocem litteris comprehensam in præsentiam commutare, et quia hoc magis expediebat his qui in errorem fuerant depravati, vivo eos ad veritatem retrahere sermone, hoc autem ideo, quia confundatur in illis; quod quidem Græce magis proprie dicitur ; ἀποροῦμαι enim non tam confusionem quæ apud illos αἰσχύνη sive σύγχυσις appellatur, quam indigentiam et inopiam sonat. Sensus itaque iste est, Vellem apud vos nunc adesse, et litterarum vocem præsens ipse proferre, quia indigeo in vobis. Non quippe habeo fructus quos solent de discipulis habere doctores, et sine causa semen jactum est doctrinarum, cum penitus in vobis patiar egestatem : ita ut in Jeremiæ possim vocem prorumpere : *Non profui, neque profuit mihi quisquam* (*Jer.* VII). Potest autem et simplicius intelligi : Blandis apud vos modo verbis usus sum dicens : *Fratres, obsecro vos;* et : *Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Sed ego blandus et lenis qui ad vos quasi pater locutus sum pro ea charitate qua filios meos perire non patior, et errare perpetuo, vellem nunc præsens esse, si confessionis me vincula non arctarent, et blandam vocem in objurgantis verba mutare. Nec levitatis est si nunc blandiar, nunc irascar: impellit me charitas, impellit me dolor diversis affectibus loqui : nescio enim in quæ primum verba prorumpam, et quo vos debeam sanare medicamine, quia confundor in vobis.

Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non audistis? (*Hier.*) Notandum legem hic dictam esse Geneseos historiam, non ut vulgo æstimant quæ facienda sint, quæve vitanda, sed totum quod de Abraham et ejus uxoribus, liberisque contexitur legem appellatam. Legimus et in alio loco, prophetas quoque legem vocari. Audit ergo legem, qui juxta Paulum non superficiem sed medullam ejus introspicit : non audit legem, qui similis Galatis exteriorem tantum corticem sequitur. (*Ambr.*) Hoc in Genesi habetur, quia cum Sara generare non posset (erat enim sterilis), Agar ancillam suam obtulit viro suo Abrahæ in concubinam, ut quod generasset, adoptaret sibi (*Gen.* XXI). Sic factum est, ut de Agar nasceretur Ismael. Post autem nutu Dei promissus est Abrahæ filius de Sara uxore ejus quæ erat sterilis, hæc peperit Abrahæ Isaac, tunc cœpit duos Abraham habere filios, unum de ancilla et unum de libera ; *Sed* quidem, *qui de ancilla secundum carnem natus est, qui autem ex libera per repromissionem : quæ sunt per allegoriam dicta.* Ismael qui ex ancilla Agar natus est, secundum carnem natus est ; Isaac vero non secundum consuetudinem, sed secundum providentiam, Dei virtute natus est, quippe cum Sara et anus esset et sterilis. In typum enim Christi natus est Isaac, ideo hæc per allegoriam asserit dicta, ut aliud ex alio significent personæ Ismael et Isaac : Ismael enim Judæorum significat nativitatem, vel eorum qui servi peccati sunt : Isaac vero Christianorum, quia in libertate nascuntur. Liber enim fit, qui accipit remissionem peccatorum. *Scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est, qui autem de libera, per repromissionem. Hæc enim sunt duo testamenta, quæ sunt per allegoriam dicta.* Moyses accipiens sanguinem vituli in cratera, aspersit populum dicens : *Hic est sanguis testamenti quod disposuit Deus ad vos* (*Exod.* (XXIV). Hoc est quod dixit : *Unum quidem a monte Sina in servitutem generans quæ est Agar.* Lex enim in monte Sina data est, quam Moyses recitans populo librum hunc Testamenti appellavit, et tunc aspersit populum sanguine, sicut dixi. Hæc lex reos tenuit peccatores, et cœperunt esse servi peccati facti filii Agar, quasi ancillæ. *Sina autem mons est in Arabia quæ conjungitur huic quæ nunc est Hierusalem, serviens cum filiis suis.* Causam Agar significare dicit Hierusalem terrenam, id est, synagogam quæ in servitutem generat, quos enim generat sub pec-

cato sunt. *Illa autem quae sursum est Hierusalem libera est, quae est mater nostra.* Hanc quam matrem nostram dicit, regula est Dominici mysterii per quam renascimur in libertatem, sicut et ipsa libera est, et ideo coelestis dicitur, quia coelum sedes ejus est, et quos generat, ibi erunt cum ea, sicut dicit Dominus: *Pater, quos dedisti mihi volo ut ubi ego fuero [sum], et hi sint mecum* (Joan. XVII). Haec est et vita, quae immortale donantur, qui credentes renascuntur per eam: sic enim de Domino dictum est (Joan. I, V): ***Quia quod*** *factum est in illo, vita est; sicut enim Pater habet vitam, ita dedit et Filio vitam. Et vita erat lux hominum.* Haec vita et lux, mater est fidelium. *Sicut scriptum est.* In Isaia enim hoc habetur quod **subjectum est**: *Laetare, sterilis quae non paris, erumpe et exclama, quae non parturis: quia multi filii desertae magis quam ejus quae habet virum* (Isa. LIV). Hanc **terrenam Hierusalem virum habere dicit, quia secundum** carnem generat: illam autem coelestem **Hierusalem quam dicit matrem nostram, sterilem appellat: quia non parit secundum carnem,** nec dolores patitur, hoc est non parturit, generat autem sine passione, spiritaliter, exclamans in laetitiam, **quia deserta aliquando (a quo, nisi ab Adam? quia** deserta vita, secutus est mortem), nunc plures filios habet quam haec quae habet virum, id est, quae car**naliter generat: multo enim plures sunt Christiani** Judaeis, sicut dicit in Apocalypsi (Apoc. VII): *Et vidi turbam magnam quam numerare nemo poterat ex omni tribu et gente.* (Hier.) Nunc difficultatis est demonstrare, Isaac tantum qui de Sara natus est, fuisse de repromissione generatum, et non etiam Ismael, **qui de Agar ancilla est ortus Aegyptia. Scriptura quippe** refert quod cum persequente Sara, Agar leta fugisset, et venisset ad eam angelus in deserto, moneretque ut subjiceretur dominae potestati, idem ipse angelus etiam haec locutus sit: *Multiplicans* ***multiplicabo semen tuum, et non numerabitur prae*** *multitudine* (Gen. XVI); et postea de Ismael, quae utique repromissionis verba nemo dubitarit: *Hic erit rusticanus [ferus] homo, manus ejus super omnes, et manus omnium super eum, et contra faciem omnium fratrum suorum habitabit.* Sed responderi potest minoris auctoritatis esse repromissionem angeli, quam ipsius Dei: sicut enim stella, orto sole non rutilat, ita et angeli verba ad comparationem repromissionis Dei obscurari et evanescere et pro nihilo computari. Videtur quidem haec responsio aliquid habere momenti, sed statim sequentis Scripturae auctoritate conteritur. Scriptum est enim (Gen. XVII): *Abraham autem dixit ad Deum: Ismael utinam vivat in conspectu tuo; et Deus respondit ad eum: Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Isaac; et statuam testamentum meum ad eum in testamentum aeternum, et semini ejus post eum. De Ismael autem: Ecce benedixi ei, et augebo eum, et multiplicabo illum vehementer: duodecim gentes generabit, et dabo eum in gentem magnam. Testamentum autem meum statuam ad Isaac quem pariet tibi Sara in tempore isto anno venturo.* Ex quibus evidens est, ipsum quoque sermonibus Dei, Ismael secundum repromissionem esse generatum. Sed et hoc ita solvitur, repromissionem proprie in testamenti dictione compleri, et aliud esse benedicere, augere, multiplicare vehementer, quod in Ismael scriptum est; aliud haeredem facere per testamentum, quod de Isaac dicitur: *Statuam testamentum meum ad eum in testamentum aeternum, et semini ejus post eum*; et in sequentibus: *Testamentum autem meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara.* Et quomodo aliud sunt dona, aliud substantia, aliud legata, aliud haereditas (legimus enim (Gen. XXV) filiis concubinarum Abrahae dona tradita, filio autem Sarae totius substantiae haereditatem relictam): ita aliud esse, ut diximus, benedictionem atque legata, aliud testamentum. Sed et hoc dici potest de Ismaele, post conceptum ejus vel angelum vel Deum locutum, de Isaac vero antequam in Sarae utero conciperetur Deum fuisse pollicitum. Nunc breviter ad altiora tendendum est, ut noverimus unumquemque nostrum primum non juxta repromissionem nasci, quando Scripturarum verbis simplicibus nutritur, et judaicis adhuc expositionibus delectatur; quando vero ad sublimiora transcenderit et legem intellexerit spiritalem, tunc eum de repromissione generari: et ut apertius loquar, quotidie eos qui faciunt opera Abrahae, de Abraham nasci: verum illos qui habent Spiritum servitutis iterum in timore, ex ancilla generari Aegyptia: eos autem qui Spiritum adoptionis acceperunt, ex Sara libera, qua libertate a Christo donati sumus. *Quae* **quidem, inquit,** *sunt per allegoriam dicta.* Allegoria proprie de arte grammatica est, et quo a metaphora vel caeteris tropis differat, in scholis parvuli discimus. Aliud praetendit in verbis, aliud significat in sensu. Pleni sunt oratorum et poetarum libri. Scriptura quoque divina per hanc non modica ex parte contexta est. Quod intelligens Paulus apostolus, quippe qui et saeculares litteras aliqua ex parte contigerat, ipso verbo figurae usus est, ut allegoriam sicut apud suos dicitur appellaret: quo scilicet sensum magis hujus Graeci sermonis absolutum monstraret. Scimus autem Paulum, licet non ad perfectum, litteras saeculares, ipsius verba testantur: Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί (Tit. I). Hic versus heroicus Epimenidis poetae est, cujus et Plato et caeteri scriptores veteres recordantur. Apud Athenienses quoque cum Areopagi verba faceret, hoc addidit: *Sicut et quidam de vestris poetis dixerunt: Ipsius enim et genus sumus* (Act. XVII). Hoc hemistichium fertur in Arato, qui de coelo stellisque conscripsit. Necnon et illud: *Corrumpunt mores bonos confabulationes pessimae* (I Cor. XV). Trimetrum iambicum de comoedia sumptus est Menandri. Ex quibus et aliis evidens est Paulum non ignorasse litteras saeculares, et quam hic allegoriam dixit, alibi vocasse intelligentiam spiritalem (I Cor. X.) Secundum

vero est quod practica erga multas professiones ac studia derivatur, theoretica in duas dividitur partes, id est, in historicam interpretationem e intelligentiam spiritalem. Unde etiam Salomon cum Ecclesiæ multiformem gratiam enumerasset, adjecit : *Omnes enim, qui apud eam sunt, vestiti sunt dupliciter* (*Prov.* XXXI). Spiritalis autem scientiæ genera, sunt tria, tropologia, allegoria, anagoge. De quibus in Proverbiis ita dicitur : *Tu autem describe ea tibi tripliciter, super latitudinem cordis tui* (*Prov.* III, et XXII). Itaque historia præteritarum ac visibilium agnitionem complectitur rerum, quæ ita ab Apostolo replicatur : *Scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla et alium de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est : qui autem de libera, per repromissionem.* Ad allegoriam autem pertinent quæ sequuntur, quia ea quæ in veritate gesta sunt, alterius sacramenti formam præfigurasse dicuntur. *hæc enim*, inquit, *sunt duo Testamenta : unum quidem a monte Sina in servitutem generans, quod est Agar : Sina enim mons est in Arabia, qui comparatur huic quæ nunc est Hierusalem, et servit cum filiis suis.* Anagoge vero de spiritalibus mysteriis ad sublimiora quædam et sacratiora cœlorum secreta conscendens ab Apostolo ita subjicitur : *Quæ enim sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrorum. Scriptum est enim : Lætare sterilis quæ non parturis : quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum.* Tropologia est moralis explanatio ad emendationem vitæ et institutionem pertinens actualem, velut si hæc eadem duo testamenta intelligamus practice et theoreticam disciplinam hominis velimus accipere : vel certe si Hierusalem aut Sion animam hominis velimus accipere : secundum illud : *Lauda, Hierusalem, Dominum : lauda Deum tuum, Sion* (*Psal.* CXLVII). Igitur prædictæ quatuor figuræ in unum ita si volumus confluunt, ut una eademque Hierusalem quadrifariam possit intelligi, secundum historiam civitas Judæorum : secundum allegoriam Ecclesia Christi : secundum anagogen civitas Dei, illa cœlestis, quæ est mater omnium nostrum : secundum tropologiam anima hominis, quæ frequenter hoc nomine aut increpatur aut laudatur a Domino (*Hier.*) Notandum quoque est, quod pene cunctorum super hoc loco ista est explanatio ; ut Agar ancillam interpretentur in lege et in populo Judæorum : Saram autem liberam in Ecclesia quæ de gentibus congregata est, quæ mater sanctorum sit, Paulo dicente, *quæ est mater omnium nostrum.* Hæc diu non peperit, antequam Christus de virgine nasceretur, et sterilis fuit, necdum risu mundi Isaac de electo patre cum voce sublimium dogmatum resonante, siquidem Abraham in nostra lingua, *pater electus cum sonitu* refertur : Agar autem quæ interpretatur *paræcia*, id est, incolatus sive peregrinatio, sive mora, generat Ismaelem, qui tantum audiat Dei præcepta, nec faciat hominem rusticum, sanguinarium : deserta sectantem : qui universis fratribus suis de libera procreatis inimicus sit, et adversa fronte resistat. Nec mirum Vetus Testamentum quod in monte Sinai, qui est in Arabia et continis est ei quæ nunc est Jerusalem, constitutum est atque conscriptum, non esse perpetuum, cum et incolatus a perpetua possessione diversus sit, et Sinai montis nomen tentationem sonet, et Arabia significet occasum. Et e contrario, quæ sursum est Hierusalem quæ est libera, materque sanctorum, demonstret hanc Hierusalem quæ in præsentiarum est deorsum esse, et in humili infimoque demersam. Sunt qui duo testamenta et aliter intelligant, ut Scripturam divinam tam veterem quam novam juxta diversitatem sensus eorumque sententiam qui legunt, aut ancillam interpretentur, aut liberam, et eos qui adhuc litteræ serviant et spiritum timoris habeant in servitutem, de Agar Ægyptia velint esse generatos : eos autem qui ad superiora conscendant, et allegorice velint sentire quæ scripta sunt, filios esse Saræ, quæ in lingua nostra ἀρχόυσα, id est princeps, intrepretatur, genere feminino. Et hoc ob illam necessitatem se asserunt usurpare, quia iniquum sit Moysen et cunctos prophetas de ancilla, quoslibet vero Gentilium de libera, intelligere procreatos. Unde melius esse, ut non solum de his qui in Ecclesia sunt, pro diversitate, ut supra diximus, intellectuum, alios servos, alios liberos arbitremur ; sed etiam de una eodemque homine quandiu sequitur historiam, ancillæ eum esse filium : cum autem aperiente Jesu Scripturas, incensum fuerit cor ejus, et in fractione panis inspexerit eum quem antea non videbat, tunc et ipsum Saræ filium nominari. *Lætare*, inquit, *sterilis quæ non paris, erumpe et clama, quæ non parturis : quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum.* Virum habuit Synagoga legem, et juxta Annæ quoque prophetiam (*I Reg.* II), fetosa quondam in liberis fuit, sterilis vero Ecclesia sine viro Christo, sine ullo sponsi sermonis alloquio, quia diu jacuit in deserto : sed postquam accepit illa librum repudii in manus suas, et omnia ornamenta viri in idoli vertit ornatum, tunc maritus priori cingulo putrescente (*Jer.* XIII), alium lumbis suis balteum, aliud de gentibus lumbare contexuit, quæ statim ut est viro juncta, concepit et peperit. Et in Isaac exclamat Dominus per prophetam : *Si est gens nata simul* (*Isa.* LXVI). Quando una die in Actibus apostolorum tria millia et quinque millia hominum crediderunt (*Act.* II *et* IV). Nec puto necesse esse, ut de multitudine Christiana et Judæorum paucitate dicamus : cum in toto mundo crucis vexilla resplendeant, et vix rarus atque notabilis in urbibus Judæus appareat.

Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. (*Ambr.*) Hoc est non carnis filios esse, sed Dei; quia Isaac in typum natus est Filii Dei, et vult eos subintelligere, quia facti Filii Dei, conversi sunt, ut essent filii carnis : si vero resipiscant, sunt filii Dei. *Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiri-*

tum, ita et nunc. Non solum Ismael secundum carnem natus est, sed et Esau, quia et ipse in populi Judaici typum natus est. De quo in Malachia propheta scriptum est: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (*Malach.* I); hic persequebatur Jacob, qui in populi Christiani figura natus, vocitus est Israel, quod est homo videns Deum. Similiter et Judaeos per invidiam persequi significavit Christianos. Unde data opera Galatas everterant carnali astutia. *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus. Non enim haeres erit filius ancillae cum filio liberae.* Haec verba Sarae sunt, quae typum tenet Hierusalem coelestis, de promissione generans Isaac: ut ejecto filio ancillae, id est Judaeo populo, [illegible] servi enim peccati sunt, quibus data [illegible] non erit, haeres sit filius liberae illius Hierusalem superiae, qui est populus [illegible]. *Itaque, fratres, non sumus ancillae filii, sed liberae, qua libertate Christus nos liberavit.* Fuimus igitur ancillae filii dum peccati [illegible]; sed accepta remissione peccatorum a Christo, liberati sumus (*Hier.*). Non puto invenire nos posse ubi Ismael persecutus fuerit Isaac; sed tantum illud, quod cum filius Aegyptiae qui major natu erat luderet cum Isaac, indignata est Sara, et dixerit ad Abraham: *Ejice ancillam et filium ejus; non enim haereditabit filius ancillae cum filio meo Isaac* (*Gen.* XXI). Et utique simplex lusus inter infantes expulsione et abdicatione indignus est. Verum Apostolus quasi Hebraeus ex Hebraeis, et ad pedes magistri Gamalielis eductus, qui quondam furentes adversus Dominum Pharisaeos consilio refrenarat, ex verbis Sarae dicentis: *Non enim haereditabit filius ancillae cum filio meo Isaac,* intellexit lusum illum simplicem non fuisse; sed quia forsitan Ismael quasi major natu et eo tempore circumcisus quo jam poterat intelligere et sentire quod passus est, sibi primogenita vindicabat, Scriptura [illegible] parvulorum lusum vocavit. Unde et Sara haec verba non sustinens, et [illegible] sibi primogenita vindicantis ancillae filio a parva aetate non patiens, erupit in vocem: *Ejice ancillam cum filio suo; non enim haereditabit filius ancillae cum filio meo Isaac.* Quod cum durum visum fuisset Abrahae (semper enim primogenitis majora debentur), non solum Ismaelem priorem esse [illegible], sed ne aequalem quidem cum minore fratre accipere portionem, Deus qui [illegible], et foras expelli [illegible] ancillam, Sarae verba confirmat, et loquitur ad Abraham: *Non durum sit coram te de puero et ancilla. Omnia quae dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen.* Sicut ergo tunc major frater Ismael lactantem adhuc et parvulum persequebatur Isaac, [illegible] sibi primogenita vindicans: ita et nunc secundum carnem Israel, adversum minorem fratrem de Gentibus populum Christianum [illegible], insultat, [illegible]. Consideremus Ismaelem Judaeorum qui et Dominum interfecerant, et prophetas et apostolos persecuti sunt, [illegible] voluntati Dei, et [illegible] multa majores [illegible] in Christianos, quae a [illegible] (*Hier.*). [illegible] quid sit in Genesi: *Et factum est cum [illegible] Isaac* [illegible]. Qui persecutus est? quis persecutus est? [illegible] *Ejice ancillam et filium ejus.* [illegible] Paulus persecutionem vocat, [illegible] omnis lusus [illegible] major; et quando major [illegible] ludere cum parvo Isaac, [illegible] Ecclesia [illegible]. *Ejice ancillam et filium ejus, non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac.* Ecclesia dicit: Ejice haereses et filios earum: non enim haeredes erunt haeretici cum catholicis. Sed quare non erunt haeredes? [illegible] semine Abrahae nati? Et quare [illegible] baptismum Ecclesiae [illegible] habent? Baptismum habent, [illegible] Abrahae, [illegible] ab haereditate [illegible] sacramenta, sed ad eamdem haereditatem vitae aeternae non perveniunt, nisi ad Ecclesiam catholicam revertantur. Ex semine Abrahae [illegible], sed filium ancillae [illegible] propter superbiam.

CAPUT V.

Adhortatur Galatas [illegible] legalia non [illegible] et distinguuntur opera carnis et spiritus.

State ergo, et nolite iterum jugo servitutis contineri. (*Ambr.*) Standum monet in accepta gratia, ne recedentes ab eadem, amittant donum libertatis quod fuerant consecuti. (*Hier.*) [illegible] in Christo [illegible] Galatas [illegible] servitutis jugum, [illegible] quod et Petrus in Actibus apostolorum [illegible]: *Quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices fratrum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus?* (*Act.* XV.) Quod autem [illegible] Aegyptiorum populus [illegible]?

Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Amb.) Nunc apertæ veritatis et auctoritatis suæ vim non tacet, dicens : *Ecce ego Paulus dico vobis :* id est, ego magister Gentium, cujus opus estis in Christo, palam vobis dico : *quia nihil vobis proderit Christus, si circumcidamini ;* ipse enim Dominus ait : *Lex et prophetæ usque ad Joannem, ex quo regnum cœlorum prædicatur* (*Luc.* XVI). Antequam ergo nova inciperet prædicatio, oportuit circumcidi : nunc autem lege fidei succedente, ea sequenda sunt quæ rudis veritas jubet : quia vetus et novum admisceri non debent, auctoritate Domini prædicantis, ait enim : *Nemo additamentum panni rudis assuit vestimento veteri ; tollit enim fortitudinem ejus a vestimento, et major fit scissura* (*Matth.* IX). Ac per hoc non solum nihil proderit fideli addita circumcisio, sed et oberit : majus enim malum est ex libero servum fieri, quam nasci. (*Hier.*) Nam cum et in prima ad Corinthios præmisisset : *His autem qui nupti sunt denuntio, non ego, sed Dominus* (*I. Cor.* VII), et statim intulisset : *Cæteris autem ego præcipio,* ne vilis sua putaretur auctoritas : *Puto*, inquit, *quod et ego Spiritum Dei habeo ;* ut Spiritu et Christo in se loquente, non contemptui duceretur, qui prophetas imitans diceret : *Hæc dicit Dominus omnipotens.* Majus autem fiet id quod dictum est : *Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest*, si cum principio copuletur, in quo ait : *Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum,* et reliqua, ut audientes, non tam missi, quam mittentis auctoritate moveantur. Potest aliquis dicere : Contrarium est huic loco illud quod ad Romanos scribitur (*Rom.* III) : *Circumcisio quidem prodest, si legem custodias* ; et infra : *Quid ergo amplius est Judæo, aut quæ utilitas circumcisionis ? Multum per omnem modum : primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.* Si enim his qui circumcisi fuerint Christus nihil prodest, quomodo legem custodientibus prodest circumcisio ? Quod quidem hac responsione solvetur, ut dicamus Epistolam, quæ ad Romanos scripta est, ad eos esse dictatam, qui ex Judæis gentilibusque crediderant ; et hoc egisse Paulum, ut neuter populus offenderetur, quo scilicet suum utraque plebs privilegium possideret, ut nec Gentiles circumciderentur, nec circumcisi adducerent præputium. Ad Galatas autem scribens, alio usus sit argumento : non enim erant ex circumcisione, sed ex Gentibus qui crediderant, nec poterat eis prodesse circumcisio, qui post Evangelii gratiam iterum ad legaliare verterentur elementa. Subtilius intelligenda sententia, *Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest :* quod non solum in eo si circumcidantur non eis prosit ipsa circumcisio ; sed etiamsi cæteras videantur extra circumcisionem in Christo habere virtutes, universæ pereant, cum post fidem Christi fuerint circumcisi. Quid igitur ? nihil profuit Timotheo circumcisio ? *Multum per omnem modum.* Non enim tam ideo circumcisus est, ut ex ipsa circumcisione aliquid emolumenti

A æstimaret posse se consequi quam ut cæteros lucrifaceret, factus Judæis Judæus, ut Judæos ad fidem Christi sua circumcisione transduceret. Tunc siquidem non prodest circumcisio, cum aliquid per semetipsum putatur utilitatis afferre. (*Aug.*) Dico ergo circumcisionem præputii, et cætera hujusmodi priori populo per testamentum quod vetus dicitur divinitus data ad significationem futurorum quæ per Christum oportebant impleri : quibus advenientibus remansisse illa Christianis legenda tantum ad intelligentiam promissæ prophetiæ, non autem necessario facienda, quasi adhuc exspectandum esset ut veniret fidei revelatio, quæ hic significabatur esse ventura ; sed quamvis Gentibus imponenda non essent, non tamen sic debuisse auferri a consuetudine Judæorum tanquam

B detestata, atque damnata, sensim proinde atque paulatim fervente sane prædicatione gratiæ Christi, qua sola nossent credentes se justificari salvosque fieri, non illis umbris rerum antea futurarum, tunc jam venientium atque præsentium, ut in illa Judæorum vocatione quos præsentia carnalis Domini et apostolica tempora sic invenerant, omnis illa actio consumeretur umbrarum : hoc ei suffecisse ad commendationem ut non tanquam detestanda et similis idololatriæ vitaretur : ultra vero non haberet progressum, ne putaretur necessaria, tanquam vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset : quod putaverunt hæretici, qui dum volunt esse Judæi et Christiani, nec Judæi, nec Christiani esse potuerunt. Christum autem nihil eis profuturum esse dicit si

C circumcidantur, sed illo modo quo eos isti volebant circumcidi : id est, ut in carnis circumcisione ponerent spem salutis. Non enim Timotheo non profuit Christus, quia Paulus ipse illum jam Christianum juvenem circumcidit : fecit autem propter scandalum suorum, nihil simulans omnino, sed ex illa indifferentia qua dicit, *Circumcisio nihil est, præputium nihil est :* nihil enim obest ista circumcisio ei, qui salutem in illa esse non credit.

Testificor autem omni homini circumcidenti se, quia debitor est universæ legis faciendæ. (Amb.) Possunt aliqui legem aliquatenus servare, et non circumcidi : nam multi Romanorum in Judæa servabant legem incircumcisi. Unde dicit Paulus apostolus ad Agrippam regem Judææ : *Credis, rex Agrippa, prophetis ?*

D *Scio quia credis* (*Act.* XXVI). Et centurio cujus servus erat moriturus, qui mittens ad Jesum rogabat ut veniret et sanaret servum ejus, cui testimonium perhibentes Judæi dicebant ad Jesum : *Dignus est ut hoc præstes ei : diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse ædificavit nobis* (*Luc.* VII). Nemo tamen circumcisus non totam legem servat : debitor est enim, quia lex circumcisis data est. Hoc ideo dixit, quia tam hebetes se ostendebant, ut digni essent omnia onera legis portare. (*Hier.*) Deus qui circumcisionem primo ad Abraham, deinde per Moysen in lege præcepit, non solum circumcisionem, sed et alia multa observanda constituit : dies festos Hierosolymis frequentandos, hostiarum holocausta mane

semper et tempore, immolationem in uno tantum loco agni, terræ septimi anni ferias, quinquagesimum remissionis annum, et cætera quæ facile est de Scripturis excerpere tibi unumquemque legentem. Conclamamus itaque Dominum et testamur eos, qui post Evangelium credentes in Christo, circumcidendos putant, aut ut circumcisionem faciant, et cætera quæ præcipiuntur in lege; sed si impossibile est cuncta fieri, cesset et circumcisio, quæ cum cæteris quasi inutilis prætermittenda est. Quod si responderint possibilia tantum debere se facere (non enim Deum ea a nobis exigere quæ non possumus, sed quæ possumus implere): dicemus eis, non ejusdem esse Dei, mandare velle legem, et eos, qui legem custodiant, derelinquere. Aut quomodo propter inferentiam legum reos eos faciat, qui etiamsi velint, universa complere non possint? Nos vero legem atque spiritalem, quæ dicat: *Non infirmabis in Sabbato* [illegible] (*Deut.* xxv), et cum Apostolo intelligens: *Numquid de bobus cura est Deo?* (*I Cor.* ix.) Sed propter nos utique dicit, et observare sabbata delicata, non ut bos et asinus noster et vilia pecora laborent in sabbato, sed illi homines et pecora, de quibus scriptum est: *Homines et jumenta salvos facies, Domine* (*Psal.* xxxv), homines rationabiles quosque et spiritales viros; animalia vero eos qui tardioris ingenii sunt, et spiritalibus ad agenda Domini sabbata erudiuntur. Nec contrarium esse id quod supra dictum est: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Et quod sequitur: *Testificor autem omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ.* Huic, quod infertur a nobis: *Neque enim auditores legis justi sunt apud Deum; sed factores legis justificabuntur* (*Rom.* ii), quia factor ille est legis, qui potest dicere: *Nos sumus circumcisio*, et: *In occulto Judæus est. Scimus quod lex spiritalis est.* Qui autem concisionem et interfectricem sequitur litteram, eum non legis esse factorem, sed vero legis inimicum maxime post Salvatoris adventum, qui ad se convertentibus tollat de corde velamen, ut omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes transformemur de vetustate litteræ in novitatem spiritus (*II Cor.* iii). *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini; a gratia excidistis.* (Amb.) Quibus nihil prodest Christus, evacuati sunt a Christo, erant enim gratiæ ejus pleni, quo recedente evacuati sunt. His enim loquitur, qui post acceptum donum gratiæ Dei circumcidi se malunt. *Qui in lege gloriamini, a gratia excidistis*; Justitia legis est, si serventur, quæ data sunt. Itaque qui in his justificari se vult post fidem, amittit gratiam; quia sub lege est qui [illegible] bus operibus legis, justificari desiderat apud Deum. (*Hier.*) Quomodo autem potest duobus dominis servire, ut utrumque pariter et gratiam et legem [illegible] difficile est. [illegible] dium, et [illegible] sunt. Veritas in Evangelio Christi: *Gratia enim et veritas per Jesum Christum facta sunt.* Perdit ergo gratiam Christi, et Evangelium, quod acceperat, amittit, qui in aliqua observatione legis se justificari putat, et circumcisionem admisit, a Christi fide destituitur, ut sit ejus opera [illegible] κατηργήθητε [illegible] ἐξεπέσατε, ut in Latina male interpretatum est, *evacuati estis a Christo*, sed in Christi opere cessasti. Magis intelligitur, nihil quod [illegible] circumcisionem præceperit, dicens: *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini*, unde tota lege generaliter comprehendat nihil eos in Christo opere proficere, qui in quacunque observatione legis se crediderint justificandos.

Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ exspectamus. Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur. (Amb.) Apertum est, quod dicit: quia spes justificationis in fide est per Spiritum, non per opera legis; in fide enim spiritaliter Deo servitur devotione mentis et puritate cordis. Unde dicit Dominus ad Samaritanam: *Deus spiritus est, et adorantes eum, in spiritu et veritate adorare oportet* (*Joan.* iv), et per hoc neque præputium valet quidquam, neque circumcisio; sed sola fides opus est in charitate ad justificationem. Fides enim charitate fraterna debet muniri, ut perfectio sit credentis. Denique Salvator, quod primum mandatum esset, interrogatus scribæ respondit, dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, et [illegible] *proximum tuum tanquam te ipsum. In his*, inquit, *duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ* (*Matth.* xxii). Imperfecta sunt itaque cætera, quando in his duobus mandatis perfectio continetur. (*Hier.*) Hic qui in Christo Jesu volunt vivere, virtutes appetendæ sunt, vitia fugienda; media vero, quæ inter virtutes et vitia sunt, nec fugienda sunt, nec appetenda, ut circumcisio et præputium, et cætera his similia. Igitur in Christo Jesu nec circumcisio valet, nec præputium corporale; quia in mediis, id est, inter vitia virtutesque sunt posita; sed fides, quæ per charitatem operatur, ut ea fides quæ reputata est Abrahæ in justitiam, comprobetur, et omne opus fidei in charitate ponatur, tota lege et prophetis ex charitate pendentibus. In his namque duobus præceptis: *Diliges Dominum Deum tuum, et diliges proximum*, Salvator asseruit legem prophetasque consistere. Et Paulus in alio loco: *Etenim, non adulterabis, non furaberis, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc sermone completur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Rom.* xiii). Si ergo omne mandatum recapitulatur in eo quod dictum est: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, [illegible] fides per charitatem operans valet plurimum, manifestius est operationem fidei per charitatem, plenitudinem mandatorum omnium continere. Quomodo autem juxta apostolum Jacobum: *Fides absque operibus mortua est* (*Jac.* ii), sic absque fide, quamvis bona opera sint, mortua computantur. Qui igitur in Christo non credunt, et sunt probis moribus, aliud quid magis habeat quam opera virtutum? *Exemplum dedit, quia per charitatem operatur*, de Evangelio hic narratur

tribuat, quæ cum in domo Pharisæi accumbenti Domino pedes lavisset lacrymis, tersisset crinibus, linisset unguento, et Pharisæo murmuranti Dominus parabolam quinquaginta et quingentos denarios debitoris proposuisset (*Luc.* VII) adjecit : *Propter quod dico tibi, dimittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum*, et ad ipsam mulierem conversus ait : *Fides tua te salvam fecit, vade in pace.*

Currebatis bene, qui vos impedivit veritati non obedire? (Amb.) Exercitium illorum in opere fidei bonum fuisse testatur, sed nequitia malorum hominum detentos, ne cursum suum efficacia perseverante consummarent. Unde ut resipiscant hortatur, de cætero nulli eorum credentes, qui ut opera legis servanda suaderent, Evangelicæ veritati non eos obedire sinebant. *Nemini consenseritis, persuasio hæc non est ex eo qui vocat vos.* Verum est, quia humano consilio hoc agebant Judæi, ut mitterent eos sub jugum legis, non Dei judicio, qui vocabat eos per Apostolum suum ad gratiam. *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Hoc dicit, quia licet quippiam legis admiscentes fidei, violant fidem, ne habeat fructum, aut sit acceptabilis. Hoc ideo adjecit, ne forte incolumem se reputarent habere gratiam fidei, si pauca legis servarent. (*Hier.*) Aliud quippe Dei opus est, aliud hominum. Dei opus est vocare: hominum vel credere, vel non credere. Et sic ubi alibi de Scripturis liberum hominis affirmatur arbitrium, ut ibi : *Si volueritis et audieritis me*, et iterum : *Et nunc, Israel, quid petit a te Dominus Deus tuus?* (*Deut.* X), et ex hoc loco vel maxime comprobatur. Verum simpliciores quique putantes se deferre Deo, ut persuasio quoque nostra in ejus sit potestate, abstulerunt partem orationis *non*, et sensum contrarium Apostolo reddiderunt. Sive ergo in bonam, sive in malam partem, nec Deus, nec diabolus in causa est : quia persuasio nostra non est ex eo qui vocavit nos, sed ex nobis, qui vel consentimus, vel non consentimus vocanti. Aliter : Persuasio hæc quam nunc sequimini, non est ex Deo, qui in principio vos vocavit, sed ex his qui vos postea turbaverunt. *Modicum fermentum totam conspersionem fermentat.* (Hier.) Porro quæ est ista Pharisæorum alia doctrina, nisi legis secundum carnem observatio? Sensus itaque iste est : Nolite putare paucorum hominum, qui de Judæa venientes aliud docent, insidias contemnendas. Scintilla res parva est, et pene dum cernitur, non videtur : sed si fomitem comprehenderit : et nutrimenta sui, quamvis parvus ignis, invenerit, mœnia, urbes, saltus, regionesque consumet. *Ego confido de vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis.* (Amb.) Hac spe se dicit fidere de his, quia non sponte, sed circumventi erroris viam intraverant : inde ostenso vero itinere, facile eos posse reverti confidit. (*Hieron.*) Non per conjecturam, ut quidam volunt, sed prophetico spiritu Paulus pronuntiat Galatas ad veritatis viam, quam amiserant, regressuros. Etenim qui alios hortabatur, ut æmularentur charismata, magis autem ut prophetarent, ipse quoque

A eadem plenus gratia loquebatur : *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus* (*I Cor.* XIII). Prævidens igitur spiritu, quia nihil aliud essent credituri, nisi quod per Epistolam docebantur, aut : *Ego confido de vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis.* Nam et additio Dominici nominis idipsum significat : si enim per conjecturam hoc æstimabat, potuerat dicere : *Ego confido de vobis* : nunc autem apponens *in Domino*, divino quodam confidens spiritu, quod futurum cognoverat prophetavit. *Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicunque est ille.* (*Amb.*) Quomodo qui errantem converti facit, remunerandus est, dicente Jacobo apostolo in Epistola sua : *Qui converti fecerit peccatorem, salvabit animam ejus, et operiet multitu-* B *dinem peccatorum* (*Jac.* V) ; ita et qui recta incedentem via iter in devium cogit flectere, damnationem consequitur, quicunque fuerit. Hoc propter hos subjicit, ne qui sibi meritum defenderent, eo quod filii essent Abrahæ secundum carnem ; denique exaltantes se dicunt ad Jesum, *Nos filii Abrahæ sumus* (*Joan.* VIII). [Hieron.] Portare autem judicium, id est, quod aliis verbis in sequentibus dixit, *Unusquisque proprium onus portabit.* Et puto in Scripturis onus et in bonam et in malam partem posse accipi, hoc est, et in his qui peccatis gravibus opprimuntur, et in illis qui virtutum levia onera sustentant. De peccatis in psalmo pœnitens loquitur : *Iniquitates meæ elevatæ sunt super caput meum, quasi onus grave gravatæ sunt super me* C (*Psal.* XXXVII). De virtutibus doctrinaque virtutum Salvator ait : *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (*Matth.* XI). Quod autem et doctrina pro onere accipiatur, perspicuum fit in Evangelio : *Alligant* quippe Pharisæi *onera gravia et quæ portari non possunt, et superponunt ea super humeros hominum, ipsi autem uno ea digito nolunt contingere* (*Matth.* XXIII). Quam grave sit aliquem de tranquillitate turbare et serena corda hominum quibusdam quasi fluctibus concitare, Salvatoris ad apostolos verba testantur dicentis : *Ne conturbetur cor vestrum, neque timeatis* (*Joan.* XIV) : expedit quippe ei qui conturbat et scandalizat quempiam in Ecclesia, ut lapis molaris circumdetur collo ejus et mittatur cum eo in mare, quam ut scandalizet D unum de his minimis qui a Salvatore monstrantur (*Matth.* XVIII). Turbati ergo fuerant Galatæ inter spiritum et litteram, circumcisionem et concisionem, Judaismum occultum et manifestum, quid agerent ignorantes. Brevius autem et sic accipi potest : Quicunque est ille, qui vos ad Pharisæorum doctrinam retrahit, et in carne desiderat circumcidi, quamvis sit eloquens, et in legis eruditione se jactet, nihil amplius dico, nisi hoc, quod etiam vos abnuere non potestis, quod portabit pro hoc opere judicium et consequetur pro suo labore mercedem. (*Aug.*) Hæc est illa conturbatio contraria ordini, ut de spiritalibus carnales fiant, et quoniam intelligendum est, fuisse quosdam, qui cum vellent eis

istam servitutem persuadere, et viderent eos Pauli apostoli auctoritate revocari, dicerent etiam ipsum Paulum id sentire, sed non sic facile aperire voluisse, sententiam suam opportunissime subjecit: *Ego autem, fratres, si circumcisionem praedico, quid adhuc persecutionem patior?* (Aug.) Apertum est quod dicit; ideo enim ipsum [illegible] a Judaeis audiebatur et non desinebant a persecutione ejus, quia circumcisionem non [illegible] docebat. Denique Judaeis compellentibus et suspicionibus falsis accusationes contra eum deferentibus seditiosis judicem videns tractus appellavit Caesarem. *Ergo evacuatum est scandalum crucis.* Scandalum erat Judaeis praedicatio crucis, quia sabbatum et circumcisionem evacuabat; si autem admitteret circumcisionem, non esset scandalum, et pacifici nobis essent Judaei. B Nam dicebant de Salvatore: *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit* (Joan. IX). [Hieron.] Legimus in Actibus apostolorum, et ipse quoque apostolus Paulus in Epistolis suis saepe commemorat, se a Judaeis persecutiones creberrimas sustinuisse, propterea quod doceret eos qui ex Gentibus crediderant in Christo, non debere circumcidi. Hi itaque, de quibus supra ait: *Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicunque est ille,* ut deciperent Galatas, etiam hoc addebant: Non solum Petrus et Jacobus et Joannes et caeteri in Judaea apostoli circumcisionem et alia praecepta legis observant, sed ipse quoque Paulus, qui vos aliter docuit quam se rei veritas habet, Timotheum circumcidit, Judaeis frequenter Judaeus factus est, C veritate cogente. Quam opinionem de Galatarum mentibus Paulus nunc volens tollere, ait: *Ego autem, fratres, si circumcisionem praedico, quid adhuc persecutionem patior?* Omne, inquit, in me odium Judaeorum, et quia adversus me furorem inveniunt, ob nihil aliud est, nisi quod doceo Gentes non debere circumcidi et legis onera superflua et jam abolita custodire. Cum autem persecutionem patior, manifestum est me circumcisionem non praedicare, quam destruo. Non enim tam persecutionem patior a Judaeis, quia praedico crucifixum, et Jesum esse dico Christum, quem lex et prophetae praenuntiaverunt, quam quia doceo legem esse completam. Quod autem crux Judaeis scandalum est, Gentibus stultitia, ipse Dominus noster ostendit, D qui lapis dicitur offensionis et petra scandali. Propter nihil aliud puto, nisi quia praedicatio cum plenis velis apud audientes processerit, statim ut ad crucem venerit, impingit, et nequaquam libero cursu potest ultra procedere. Sed haec crux, quae apud Judaeos scandalum est et apud Gentes stultitia, nobis qui credimus virtus est et sapientia. «Christus enim Dei virtus est et Dei sapientia» (I Cor. I), et propter id quod stultitia dicebatur, fatuum Dei sapientius fieret hominibus, et propter id quod infirmitas et scandalum, infirmum Dei fortius fieret hominibus. *Ergo evacuatum est scandalum crucis. Utinam et abscindantur, qui vos conturbant!* [Hieron.]

A [illegible] abscindantur [illegible]. Hoc est hoc, quod et ad Corinthios loquitur: [illegible] *anathema sit* (I Cor. XVI). Et ipsi [illegible] maledicti sunt [illegible] abscinduntur a misericordia Dei, qui Galatas Dei gratia [illegible]; ut non solum spiritaliter sed et carnaliter [illegible], et qui circumcidi Galatas cogebant, ipsi abscinderentur et multiplicarentur [illegible]. (Aug.) Utinam, inquit, abscindantur; [illegible] non tantum, inquit, circumcidantur, sed abscindantur; sic enim fiant spadones propter regnum caelorum, et carnalia seminare cessabunt. (Hieron.) Quaeritur quomodo Paulus, discipulus ejus qui ait: *Benedicite maledicentibus vos* (Luc. VI), et ipse loquens: *Benedicite et nolite maledicere* (Rom. XII); et in alio loco: *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I Cor. VI), nunc et maledixerit eis qui Ecclesias Galatiae conturbabant, et nunc quantis vobis maledixerit, *Utinam et abscindantur qui vos conturbant!* Tam enim dura testante sententia est poena, ut et qui invitum eum intulerit, legibus publicis puniatur, et qui sponte castraverit, infamis habeatur. Et ante illud sciendum, certum est, *vivit in me Christus* (Gal. II); et hoc: *An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christus* (II Cor. XIII)? nequaquam maledictionem vox illa potest esse intelligi, qui dicit: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde* (Matth. XI). Ut magis patuit Judaico furori et quodam [illegible] impetu se non potuisse cohibere, quam imitatus C esse eum qui tanquam agnus coram tondente se non aperuit os suum, et maledicentibus non remaledixit, tradidit se morti [illegible]. Ad quod qui pro Paulo respondebit, haec dicit: Non tam furore in adversarios, quam dilectione in Ecclesias Dei verba esse quae locutus est. Videbat quippe totam provinciam, quam suo sanguine et periculo ab idololatria ad Christum transtulerat, subita persuasione turbatam; et dolore apostolico dolore pulsus, se tenere non poterat: mutabat vocem, et quibus blandius loquebatur, irascebatur, ut quos [illegible] blanditiis [illegible] retineret. Nec mirum esse si Apostolus, ut homo et adhuc vasculo clausus infirmo, videretque aliam legem in corpore suo captivantem se et ducentem in lege peccati, semel fuerit D hoc locutus, in quod frequenter sanctos viros cadere perspicimus. Sed et illud dici potest, licet superfluum quibusdam esse videatur, quod Paulus non tam maledixerit eis, quam oraverit pro illis, ut eam partem corporis perderent, per quam delinquere cogebantur; et quomodo in Evangelio dictum est (Matth. XVIII), melius esse [illegible] et uno oculo et qualibet alia parte membrorum intrare in regnum caelorum, quam toto ire in gehennam: ita et nunc optare eos magis [illegible] partem corporis perdere, quam per occasionem integri corporis perpetuo igne damnari. Hic breviter, quando ab [illegible] objicitur, quomodo ei responderi possit, attendite. Nam et nobis [illegible]

hæreticos proferatur, Marcionem videlicet et Valentinum et omnes, qui contra vetus latrant Testamentum, qua ratione illi qui creatorem sanguinarium, severum bellatorem, et tantum judicem criminantur, hoc in apostolo Dei boni valeant excusare. Et certe nullam puto in veteri lege tam trucem, tam cruentam in aliquos esse sententiam, quam *utinam abscindantur, qui vos conturbant!* Nec possunt dicere orasse Apostolum pro inimicis Christi, qui ejus Ecclesias conturbabant; nec ex dilectione prolatum quod tumore et indignatione plenum ipso verborum A pondere demonstratur. Quidquid ergo illi pro Apostolo excusationis attulerint, hoc non pro lege veteri defendemus. (*Aug.*) Maledicta enim et prophetica dicuntur, non sunt de malo voto imprecantis, sed de præscio Spiritu denuntiantis; nam illud tanquam stomachatus et indignatus etiam male optasse videtur Apostolus, *Utinam et abscindantur qui vos conturbant!* Quod utique, si consideres personam scribentis, magis eum elegantissimo ambiguo bene optasse intelliges: sunt spadones, qui seipsos absciderunt propter regnum cœlorum.

LIBER SEXTUS DECIMUS

SEQUITUR CAPUT V.

Vos enim in libertatem vocati estis, fratres; tantum, ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem servite invicem. (*Amb.*) In libertatem vocati sunt, quia, cum peccatis essent obnoxii, Dei gratiam accipientes remissam delictorum liberati sunt. *Tantum ne libertatem in occasionem carnis detis.* Hoc dicit, ne acceptam libertatem occasio carnis adimat: ad hoc enim circumcidi eos volebant, ut in conditionem legis intrarent. Ideo monet, ne sit occasio consentiendo eis. « Sed per dilectionem Spiritus servite vobis invicem, » non per affectum carnis charitatem habendam, sed per Spiritum exhortatur, ut invicem sibi subjecti sint. « Universa enim lex in vobis uno verbo impletur, *diliges proximum tuum, sicut teipsum.* » Hoc scriptum est in Levitico, quod supra dictum est, quia perfectio salutis per dilectionem operatur, quia qui non diligit fratrem, non diligit Deum, dicit Joannes apostolus (*I Joan.* IV). *Quod si mordetis invicem et criminatis, videte ne ab invicem consumamini;* manifestum est, quia dissensio fratrum inimica est dilectionis, ideo monet ut pacifici sint proficientes in bono. Contentiones enim generant jurgium, cujus fructus est vitæ consumptio. (*Theod.*) Quisquis ergo perfectionem evangelicæ studuerit tenere doctrinæ, hic sub gratia constitutus, peccati dominatione non premitur: hoc est enim esse sub gratia, quæ a gratia mandantur implere; quicumque vero perfectionis Evangelicæ plenitudini subjectus esse noluerit, non ignoret se, quamvis baptizatus sibi videatur ac monachus, non esse sub gratia, sed sub legis adhuc vinculis præpeditum peccati pondere pergravari. Propositum namque est ejus, qui omnes, a quibus receptus fuerit, gratia adoptionis assumit, non destruere, sed superædificare, nec evacuare, sed adimplere Mosaicas sanctiones; quod nonnulli penitus ignorantes et consiliorum atque exhortationum Christi magnificentiam negligentes, ita præsumptivæ libertatis securitate solvuntur, ut non solum Christi præcepta tanquam ardua non attingant, verum etiam ipsa illa, quæ illis insipientibus parvulisque Mosaica lege mandata sunt velut antiquata B contemnant, illud quod Apostolus exsecratur, noxia libertate dicentes: *Peccavimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia* (*Rom.* VI). Qui ergo nec sub gratia est, quia nequaquam ad Dominicæ doctrinæ culmen ascendit, nec sub lege, quia etiam ipsa illa parvula legis mandata non suscipit, hic duplici peccatorum oppressus imperio ob solam gratiam Christi percepisse se credit, ut per noxiam libertatem ab eo fieret alienus, in illud incidens, quod apostolus Petrus, ne incurramus enuntiat: *Quasi liberi,* inquit, *agite, et non quasi velamen habentes malitiæ libertatem* (*I Petr.* II). Beatus quoque apostolus Paulus: *Vos enim*, inquit, *in libertate vocati estis, fratres*, id est, ut absoluti sitis a dominatione peccati, *tantum, ne libertatem in occasione carnis detis,* C id est, frustrationem legalium præceptorum credatis esse licentiam vitiorum. Hæc vero libertas, quia nusquam, nisi ibi sit tantum, ubi Dominus commoratur, Paulus apostolus docet: *Dominus*, inquiens, *spiritus est: ubi autem spiritus Domini, ibi libertas* (*II Cor.* III). Quapropter ignoro utrum hunc beati apostoli sensum, sicut hi qui experti sunt sapiunt, exprimere atque elucidare potuerim; unum scio, apertissime illum etiam sine expositione cujusquam omnibus servari, qui practicem, id est, actualem perfecte tenuerint disciplinam. Non enim laborabunt, ut quod jam operando didicerunt intelligant disputando. *Sed per charitatem*, inquit, *servite invicem.* (Aug.) Qui enim per charitatem servit liber, D et servit, et sine miseria obtemperat Deo cum amore faciendo quod docetur, non cum timore quod cogitur. Tunc enim nos charitas a jugo culpæ liberos reddit, cum vicissim nos nostrum per amorem servitio subjicit, et cum aliena nostra bona credimus, et nostra aliis quasi sua offerentes exhibemus. (Hieron.) Hunc locum quo dicit: *Vos enim in libertatem vocati estis, fratres*, etc. quia valde obscurus est, de dicimo Stromatum libro transferri placuit ad verbum: non quod singula non possint suis locis et sensibus explanari: sed quod a superiori negotio separata, unum difficile corpus efficiant: et si sic intelligantur ut resonant, inconsequenter et abrupte

repugnare inter se, et scatere videantur (*Orig.*) A Origenis itaque hæc verba sunt: Difficilis locus est, et ita nobis disserendus videtur. Qui liber est, et altiori sensu spiritum et veritatem sequitur, præcedentes et typos contemnit et litteram; non idcirco debet minores despicere, et scandalum dare his, qui non possunt sentire sublimius, de se penitus desperandi; licet enim infirmi sint et caro comparatione spiritus appellentur, caro tamen Christi sunt. Si enim intelligit mysterium charitatis minoribus serviendo, faciat aliquid propter infirmos, ne in scientia sua frater pereat, pro quo Christus est mortuus. Diligenter itaque attende, ut ex consequentibus sensus iste texatur. Vos, inquit, *fratres, in libertatem vocati estis.* Forsitan ideo, quia non omnes vocationem poterant capere libertatis, propter quod nunc auditis, *tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Per dilectionem enim oportet minoribus servire majores, quia qui vult esse major, erit omnium servus. Neque ergo spiritalis laceret Christi carnes, neque occasionem illis tribuat, ut se remordeant provocantem, ne ab invicem consumantur. (*Aug.*) Hæc est spes nostra, ut a libero liberemur, et liberando servos nos faciat; servi enim eramus cupiditatis, liberati efficimur servi charitatis. Hoc et Apostolus dicit: *Vos, fratres, in libertatem vocati estis, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem servite invicem.* Non ergo dicat Christianus: Liber sum, in libertatem vocatus sum; servus eram, sed redemptus sum et ipsa redemptione liber effectus sum; faciam quod volo, C nemo me prohibeat a voluntate mea si liber sum. Sed si ista voluntate peccatum facis, servus es peccati. Noli ergo libertate abuti ad libere peccandum, sed utere ad non peccandum; erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia; eris liber, si fueris servus: liber peccati, servus justitiæ. *Sed per charitatem,* inquit, *servite invicem*; quod fieri non potest, nisi alterius infirmitatem quisque habeat, quasi suam, ut eam æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille cujus curat salutem. *Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum tanquam teipsum.* Quæri autem potest, cur Apostolus et hic solam commemoravit proximi dilectionem, qua legem dixit impleri, et ad Romanos, cum in eadem quæstione versaretur: *Qui enim diligit alterum,* inquit, *legem implebit; nam non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, et si quod est aliud mandatum in hoc sermone recapitulatur: Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur; plenitudo autem legis charitas* (*Rom.* XIII). Cum ergo nisi in duobus præceptis dilectionis Dei et proximi, perfecta sit charitas, cur Apostolus, et in hac, et in illa epistola solam proximi dilectionem commemorat? nisi quia de dilectione Dei possunt mentiri homines, quia rariores tentationes eam probant. In dilectione autem proximi facilius convincuntur eam non habere, cum inique cum hominibus agunt. Consequens est autem, ut qui ex

A toto corde, et tota anima, et tota mente Deum diligit, diligat et proximum tanquam seipsum; quia hoc jubet ille quem ex toto corde, et tota anima, et tota mente diligit. Item, diligere proximum, id est, omnem hominem tanquam se ipsum, quis potest, nisi Deum diligat, cujus præcepto et dono dilectionem proximi possit implere? Cum ergo utrumque præceptum ita sit, ut ne unum sine altero possit teneri, etiam unum horum commemorare, plerumque sufficit, cum agitur de operibus justitiæ; sed opportunius illud, de quo quisque facilius convincitur. Unde Joannes dicit: *Qui enim non diligit fratrem quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* (*I Joan.* IV). Mentiebantur quidam dilectionem se Dei habere, et de odio fraterno eam non habere convincebantur, de quo judicare in quotidiana B vita et moribus facile est. (*Hieron.*) Apostolus ergo cum esset liber ex omnibus, omnium se propter charitatem servum fecit, ut plures lucrifaceret. Unde recte hortatur et cæteros ut per dilectionem sibi serviant, quæ non quærit quod suum est, sed quod proximi. Qui enim vult fieri primus, erit omnium servus, et quomodo Salvator in forma Dei constitutus, *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Phil.* II); ita et nos quæcunque ante sub lege necessitate facere cogebamur, nunc sciamus nobis liberis magis per charitatem esse facienda. Tantum autem bonum est C charitas, ut omnis lex in illa recapituletur. Enumerat et in alio loco Apostolus charitatis bona dicens: *Non inflatur, non agit perperam* (*I Cor.* XIII), multaque in medio replicans, in fine concludit: *Omnia sperat, omnia sustinet; charitas nunquam excidit*; et Salvator in Evangelio hoc signum esse, ait, eum discipuli, si diligit proximum: quod quidem puto, non solum hominibus, sed etiam angelis convenire. Aliis verbis id ipsum dicens: *Quod tibi fieri non vultis, alteri ne feceritis; et quæ vultis, ut faciant vobis homines, hæc eadem et vos eis facite similiter* (*Matth.* VII). Nolo adulterari uxorem meam, nolo substantiam diripi, nolo me falso opprimi testimonio, et ut cuncta brevi sermone comprehendam, indigne fero aliquid mihi fieri quod injustum est. D Hæc autem si per charitatem et sic operationem, vel homo alteri, vel [illegible], lex omnis impleta est. Nec difficile est docere quomodo cætera præcepta non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, et cætera his similia, sub charitatis observatione teneantur. Hoc [illegible] vel, quomodo fecerit quisque, quæ in Levitico sunt præcepta, et [illegible] vel abstinentia, vel permistio cum aliis populis, alia dicantur immunda, solemnitatum quoque jugis per annum recursus in uno charitatis præcepto recapitulentur: nisi forte quis illa ut transferat ut [illegible] magnificent et [illegible] antequam tamen possibilis advenerit: qui postquam

semel seipsum offerens victimam, suo sanguine nos redemit. omnis illa priscæ legis varietas et difficultas in ipsius super homines dilectione completa est. In tantum quippe Pater amavit mundum, ut Filium suum charissimum et unigenitum daret pro nobis (*Joa :.* III). Ei autem qui semel spiritu vivens opera carnis mortificavit, et a Salvatore dilectus, nequaquam servus, sed amicus vocatur (*J. a.* XV), non est ultra lex posita. quæ impiis et peccatoribus, et non solum subjectis et nefariis constituta est. At nunc, cum omnia quæ difficiliora sunt, vel modica ex parte faciamus, hoc solum non facimus, quod et facto facilius est, et absque quo cassa sunt universa quæ facimus. Jejunii corpus sentit injuriam, vigiliæ carnem macerant, eleemosynæ labore quæruntur, sanguis in martyrio, quamvis ardeat fides, tamen sine timore et dolore non funditur. Hæc omnia sunt qui faciant : sola charitas sine labore est. Et quia sola cor mundum efficit a diabolo expugnatur in nobis, ne Deum pura mente videamus. Quando enim sedens loquor contra fratrem meum et contra filium matris meæ pono scandalum, quando aliena torqueor felicitate, et alterius bonum meum malum facio, nonne hoc, quod sequitur, in me expletur? *Quod si invicem mordetis, et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.* Charitatis rara possessio est. Quis vult ipse anathema esse a Christo pro fratribus suis Apostolum sequens ? quis cum lugentibus lugens, cum gaudentibus gaudens, alieno vulnere vulneratur ? quis fratris morte percutitur ? Omnes magis amatores nostri, quam amatores Dei sumus. Vide quantum bonum sit charitatis. Si ita martyrium fecerimus, ut nostras velimus ab hominibus reliquias honorari, si opinionem vulgi sectantes intrepidi sanguinem fuderimus, et substantiam nostram usque ad mendicitatem propriam dederimus, huic operi non tam præmium quam pœna debetur, et perfidiæ magis tormenta sunt quam corona victoriæ. *Quod si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.* Potest hoc simpliciter accipi, ne detrahamus invicem, ne maledicto nos putemus ulcisci, ne contristati contristare cupiamus, et similes bestiarum, mordere pariter et remorderi, ut post morsus sequatur interitus atque consumptio,

Dico autem : Spiritu ambulate, et concupiscentiam carnis non perficietis. (Ambr.) Postquam a lege factorum eos prohibuit, in qua sunt præcepta carnalia, nunc ut a vitiis carnis se contineant præcipit : hic enim spiritu ambulat, qui fugit peccata. *Nam caro concupiscit adversus spiritum, spiritus vero adversus carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non ea quæ vultis faciatis.* Duas leges proponit, sicut facit et in Epistola ad Romanos, quæ invicem adversantur, unam Dei, alteram peccati : quæ ideo in carne significatur, quia visibilibus oblectatur, cupida peccatorum, ut his sibi adversantibus medius homo non ea, quæ vult, agat. Divina enim lex premit et fugat legem peccati consulens homini, ut vigorem naturæ suæ custodiat, ne capiatur illecebris : illa e contra in insidiis agens, lacessit hominem blanditiis, ut spernat præceptum legis divinæ. Cum ergo consenserit homo legi Dei, contradicit lex peccati suadens homini, ne faciat quod imperat lex divina. E diverso autem lex Dei revocat hominem, ne faciat quod suggerit lex peccati. Quod quidem homo non videt esse absurdum : scit enim naturæ suæ congruere, si faciat quod imperat lex Dei, denique gaudet quando hæc agit. Cum autem ea operatur quæ suggerit lex peccati, videt se turpem et horret post factum. Ideoque legis spiritus præcepta servanda sunt et carnalia fugienda. Ipsa enim conscientia accusat, si ei consentiat, sciens horrori esse quæ suggerit lex peccati. (*Hieron.*) *Dico*, inquit, *Spiritu ambulate et desideria carnis non perficietis.* Et hoc secundum superiora dupliciter accipiendum, ut dicamus eos, qui spiritu opera carnis mortificaverint et seminaverint in spiritu, ut de spiritu metant vitam æternam. Quotiescunque voluptatem carnis senserint titillare, non perficere desiderium ejus, quod quidem si expletum fuerit blandiri videtur ad tempus : sed spiritu refrenare, et secundum sententiam historici, animi imperio, corporis servitio, magis vivere ; nec non et illud, quia lex spiritalis est, et non qui in manifesto Judæus, sed qui in occulto et circumcisio cordis in spiritu, non littera: eos ambulare spiritu et carnis desiderium non perficere dicimus, qui spiritaliter egrediuntur Ægyptum, et spiritalem escam potumque de spiritali hauriunt petra, qui non judicantur in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ et sabbati ; sed ambulant in omnibus spiritaliter, non perficientes carneæ legis litteræve desiderium, sed fructus metentes intelligentiæ spiritalis. Tertia quoque interpretatio a quibusdam in hoc loco dicta est, sed quæ non multum discrepat a secunda, ut desiderium carnis in his asserant esse, qui parvuli in Christo sunt : iter autem spiritus in perfectis viris, et esse sensum : In gravitate spiritus, id est, in itinere viri ambulate perfecti, et non facietis desideria parvulorum. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem. Hæc enim invic. n adversantur, ut non, quæcunque vultis, illa faciatis.* Caro præsentibus delectatur et brevibus : spiritus perpetuis et futuris. Inter hoc jurgium media anima consistit, habens quidem in sua potestate bonum et malum, velle vel nolle, sed non habens hoc ipsum velle ac nolle perpetuum, quia fieri potest, ut cum carni consenserit et opera ejus fecerit, rursum per pœnitentiam se remordens spiritui copuletur et opera ejus efficiat. Hoc est ergo quod ait : *Hæc enim invicem adversantur*, id est, caro et spiritus, *ut non quæcunque vultis, illa faciatis* : non quod proprium nobis tulerit arbitrium, quo vel carni, vel spiritui assentiamus, sed quia quod facimus non est nostrum proprie, sed opus ipsum vel carni, vel spiritui deputatur. Grandis laboris et disputationis est nimiæ, ostensis carnis operibus et spiritus, media aliqua reperire, quæ nec ad

carnem videantur pertinere, non ad spiritum. Carnales dicimur, quando totos nos voluptatibus damus; spiritales quando sanctum Spiritum praevium sequimur, id est, cum ipso sapimus universa, quae docemur auctore. Animales esse philosophos, qui proprios cogitatus putant esse sapientiam, de quibus recte dicitur: *Animalis autem homo non percipit ea quae sunt Spiritus* [illegible]. Quod, ut manifestum fiat, aliquod [illegible] exemplum: Caro, terra, anima, aurum, spiritus, ignis [illegible]. Quamdiu aurum fuerit in terra, [illegible] suum, et a terra, cui commixtum est, appellatur; cum vero separatum ab [illegible] et nomen acceperit, aurum quidem dicitur, sed nondum probatum. Si autem per ignem [illegible] fuerit et purgatum, tunc auri splendorem et [illegible] accepit dignitatem. Ita et anima inter terram et ignem, hoc est inter carnem spiritumque consistens, quando sese tradiderit carni, caro dicitur; quando spiritui, spiritus appellatur. Quod si propria crediderit cogitatu, et absque gratia Spiritus sancti invenisse se aestimaverit veritatem, quasi aurum [illegible], animalis hominis appellatione [illegible]. [illegible] Caro luxuriis ac libidinibus delectatur, spiritus ne [illegible] quidem naturalibus desideriis acquiescit. Illa cupit satiari somno, repleri cibo; hic ita vigiliis et jejuniis [illegible], ut ne ad ipsum quidem [illegible] usum [illegible]; illa universis [illegible] copiis [illegible]; hic ne ipsius quidem exigui panis quotidianam substantiam habere contendit. [illegible]

[illegible]

cæteris legimus, spiritum mansuetudinis, et spiritum fidei, sed simpliciter spiritus appellatur: quæ quidem minutiæ magis in Græco quam in nostra lingua observatæ, qui ἄρθρα penitus non habemus, videntur aliquid habere momenti. Quæritur in hoc loco, si quicunque spiritu ducitur, non est sub lege, utrum Moyses et prophetæ vel spiritu acti sint, et sub lege vixerint, quod Apostolus negat, aut habentes spiritum sub lege non fuerint, quod Apostolus hic affirmat: aut quod est tertium, sub lege viventes spiritum non habuerint, quod de tantis viris nefas est credere. Ad quod nos breviter respondebimus, non idem esse sub lege esse, et esse quasi sub lege, quomodo non idipsum est in similitudine carnis peccati et in carne esse peccati. Nec idem sonat verus serpens, et ærei similitudo serpentis, quem Moyses in eremo suspendit. Sic igitur et sanctos prophetas, et Moysen ambulantes spiritu, et spiritu viventes, non sub lege, sed quasi sub lege vixisse, ut ipsi viderentur quidem esse sub lege; sed eos, qui sub lege erant, lucrifacerent, et ab humilitate litteræ ad altitudinem spiritus provocarent. Nam et Paulus, qui Judæis Judæus factus est, et omnibus omnia, ut omnes lucrifaceret (*I Cor.* IX), non dixit *factus sub lege*, sed, *factus quasi sub lege*, ut ostenderet se non veritatem legis, sed similitudinem custodisse. Videmur nobis solvisse propositam quæstionem. Sed quid faciemus de illo Pauli capitulo dicentis: *Cum autem venerit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret?* Si enim Christus sub lege fuit, et non quasi sub lege, tota illa superior disputatio vacua fiet. Verum et hæc oppositio de suo solvetur loco. Qui enim propterea factus sub lege est, ut eos, qui erant sub lege, redimeret, utique cum esset liber a lege, legi se subdidit voluntate, et multo erat Paulo liberior, qui non sub lege, sed quasi sub lege se fuisse testatus est. Et quomodo in cœnum et barathum mortis propter nos descendit, qui orabamus dicentes: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Rom.* VII)? ita et ex muliere nasci voluit, et esse sub lege, ut eos, qui erant nati de muliere et vivebant sub lege, salvaret. (*Aug.*) *Spiritu* inquit, *ambulate et concupiscentias carnis ne perfeceritis.* Non ait, Ne feceritis, quia eas non habere non poterant; sed, *ne perfeceritis*, id est ne opera eorum consensu voluntatis impleatis. Quod ergo est ad Galatas: *Concupiscentias carnis ne perfeceritis*, hoc contrario est ad Romanos: *Perficere autem bonum non invenio*; quia nec illæ perficiuntur in malo, quoniam eis non accedit nostræ voluntatis assensus, nec nostra voluntas perficitur in bono, quamdiu illarum, cui non consentimus, permanet motus. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc enim invicem adversantur sibi, ut non quæcunque vultis, illa faciatis.* Cum caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem, ut non ea, quæ volumus, faciamus, nec carnis perficiuntur concupiscentiæ, quamvis fiant, nec nostra perficiuntur bona opera, quamvis fiant. Sicut enim

A tunc perficitur carnis concupiscentia, cum consentit et spiritus ad opera mala, ut non concupiscat adversus illam, sed cum illa: sic et bona opera. Nam tunc perficiuntur, quando ita spiritui caro consenserit, ut adversus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus, cum perfectionem justitiæ concupiscimus. Verissime quippe ac veracissime scriptum est: *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*; sed tantum carnem sine anima concupiscere nihil posse puto, quod omnis doctus indoctusque non dubitet; ac per hoc ipsius concupiscentiæ carnalis causa non est in anima sola, sed multo minus est in carne sola: ex utroque enim fit, scilicet ex anima, quod sine illa delectatio nulla sentitur: ex carne autem, quod sine illa carnalis delectatio non senti-

B tur. Carnem itaque concupiscentem adversus spiritum dicit Apostolus, carnalem procul dubio delectationem, quam de carne et cum carne spiritus habet, delectationem quam solus habet: solus quippe habet, nisi fallor, desiderium, non cum carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commistum, quo desiderat et deficit anima in atria Domini (*Psal.* LXXXIII). Solus habet etiam illud, de quo ei dicitur, Concupisti sapientiam, serva mandatum, et Dominus præbet eam tibi. Nam cum spiritus imperat membris corporis, ut huic desiderio serviant, quo solus accenditur, velut cum assumitur codex, cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur, cum denique panis frangitur esurienti et cætera humanitatis ac misericordiæ præstantur officia, obedientiam caro

C exhibet, non concupiscentiam movet. His itaque hujusmodi desideriis, quibus sola anima concupiscit, cum adversatur aliquid, quod eamdem animam secundum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiscere adversus spiritum et spiritus adversus carnem. *Quod si spiritu*, inquit, *ducimini, non estis sub lege.* Magna mihi videtur quæstio, quid sit esse sub lege, sic quemadmodum Apostolus culpat; neque enim hoc eum propter circumcisionem, aut illa sacrificia, quæ tunc facta a patribus, nunc a Christianis non fiunt, et cætera hujusmodi: sed hoc ipsum etiam, quod lex dixit, *Non concupisces*: quod fatemur certe Christianos observare, atque evangelica maxime illustratione prædicare, legem dicit esse sanctam, et mandatum sanctum et justum et bonum.

D Deinde subjungit: *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit, sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum* (*Rom.* VII). Quod autem hic dicit peccatum per mandatum fieri supra modum, hoc alibi: *Lex subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem delictum abundavit, superabundavit gratia* (*Rom.* V). Et alibi, cum superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa justificet, velut interrogans ait: *Quid ergo lex?* atque huic interrogationi continuo respondit: *Prævaricationis gratia posita est, donec veniret semen, cui repromissum est.* Hos damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem, dum non

intelligendo gratiæ beneficium ad facienda Dei præcepta, quasi de suis viribus superbe elatione præsumunt? *Plenitudo enim legis charitas* (*Rom.* XIII). *Charitas vero Dei diffusa est in cordibus nostris*, non per nosipsos, sed *per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (*Rom.* V). Sic ergo illud quod lex ait: *Non concupisces*, si humana fragilitas gratia Dei adjuta non fuerit, sub se reum tenet, et prævaricatorem potius damnat, quam liberat peccatorem, quando illa, quæ significationis causa præcepta sunt, circumcisio, et cætera quæ gratiæ revelatione latius innotescente necesse fuerat aboleri, justificare neminem poterant, non tamen ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia inciperet revelari, quæ umbris talibus fuerat prænuntiata, sed permittenda paulumper, maxime ex illo populo qui venerant, postea vero tanquam cum honore sepulta sunt Christianis omnibus irreparabiliter deserenda.

Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. (Ambr.) Hæc omnia et his similia legis peccati membra sunt, quæ Apostolus opera carnis appellat, quia errores isti ex mundo sunt, ex quo et caro; omnia namque peccata de foris oriuntur, ex parte carnis, non ex parte spiritus, ideo non absurde opera carnis dicuntur. (Aug.) Totus iste apostolicæ locus consideratus poterit hanc dissolvere quæstionem, quid sit secundum carnem vivere. In operibus carnis namque, quæ manifesta esse dixit, eaque commemorata damnavit, non illa tantum invenimus quæ ad voluptatem pertinent carnis, sicuti est, fornicatio, immunditia, luxuria, ebrietates, comessationes, verum etiam illa quibus animi vitia demonstrantur, a voluptate carnis aliena. Quis enim servitutem, quæ idolis exhibetur, veneficia, inimicitias, contentiones, animositates, dissensiones, hæreses, invidias, non potius intelligat animi vitia esse quam carnis? quandoquidem fieri potest, ut propter idololatriam vel hæresis alicujus errorem, a voluptatibus corporis temperetur, et tamen etiam tunc homo, quamvis carnis libidines continere atque cohibere videatur, secundum carnem vivere hac apostolica auctoritate convincitur, et in eo quod abstinet a voluptatibus carnis, damnabilia opera carnis agere demonstratur. Quis inimicitias non in animo habeat? aut quis ita loquatur, ut inimico suo, vel quem putat inimicum, dicat: Malam carnem, ac non potius malum animum, habes adversum me? Cur ergo hæc omnia et his similia doctor gentium in fide et veritate opera carnis appellat, nisi quod eo locutionis modo, quo totum significatur a parte, ipsum hominem vult nomine carnis intelligi? Quod si quis quidem dicit carnem causam esse malis moribus quorumcunque vitiorum, eo quod anima carne affecta sic vivit, profecto universam hominis naturam diligenter advertit. Nam

corruptio corporis, quæ aggravat animam, non peccati primi est causa, sed pœna; nec caro corruptibilis animam peccatricem, sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem carnem, ex qua corruptione carnis licet existant quædam incitamenta vitiorum et ipsa desideria vitiosa, non tamen omnia vitæ iniquæ vitia tribuenda sunt carni, ne ab his omnibus purgemus diabolum, qui non habet carnem. Quis autem ille est inimicus? scilicet, quis adversus nos contentiosior, animosior, et magis invidus atque hæreticus invenitur? et hæc omnia, cum habeat non carnem, quomodo sunt ista opera carnis, nisi quia opera sunt hominis, quem, sicut dixi, nomine carnis appellat? Non enim habendo carnem, quam non habet diabolus, sed vivendo secundum seipsum, hoc est secundum hominem factus est similis diabolo. (Hieron.) Sed et illud aliquanto, quod in carne opera posuit, fructus in spiritu; quia vitia in semetipsa finiuntur et pereunt, virtutes frugibus pullulant et redundant. Ne putemus autem omnia esse opera, a vitiis carnis, virtutes spiritui deputentur; quia animus, ut supra diximus, in quadam medietate positus vel carni jungitur et dicitur *Deus; Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt* (*Gen.* VI); vel spiritui copulatur, et in spiritus vocabulum transit; *qui autem adhæret Domino unus spiritus est* (*I Cor.* VI). Primum itaque carnis opus est, fornicatio. Manifesta in exordio posuit, ut de mediis ambigamus. *Omne enim quodcunque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat* (*Ibid.*). Et non tamen nostri, cupit, sanctæ animæ peritia, glorificamus et portamus Deum in corpore nostro. Is enim fornicatur corpore est et membra quæ tollit membra Christi, et facit ea membra meretricis; unum quippe fiunt in carne una. Qui non est fidelis, non credit in Christo, sua membra facit membra meretricis; qui credit et fornicatur, Christi membra facit membra meretricis. E contrario qui fidelis in fornicatione sua templum violat et polluit templum idolorum; per vitia quippe vel manifesta dæmonia coluntur. Hæc autem scio, quod qui post fidem Christi fornicatur, violat templum Dei. Secundum opus carnis immunditia nuncupatur, et tunc comes luxuria sequitur. Quomodo enim in veteri lege de seminis emissione, quæ in somno fiunt, et ex consuetudine turpissimum est, ne et dicendo ne et aures audientium polluamus: generaliter Scriptura complexa est dicens: *Immunditia filii ad meretricem, quod tale filius Israel ab omni immunditia* (*Lev.* XV); sic in hoc loco naturam extraordinariæ voluptatis, quarum quoque opera turpitudini et ipsa tacendo sit quod fieri faciendo, quasi sub oculis Dei fiunt, et omnino illicita perpetrantur, immunditiam et luxuriam nominavit. Quartum in catalogo operum carnis, idololatria locum tenet. Qui enim se semel luxuriæ voluptatique permiserit, non cognoscit creatorem. Alios autem nunc proficientes, libidine, gula, ventre, et his quæ infra ventrem sunt, delectatur. Et ne forsitan sanctis et fidelibus antea non videantur in Novo prohibita Testamento.

ipsæ quoque inter carnis opera nominantur, quia A sæpe magicis artibus et amare miseris evenit et amari. Inimicitia quoque, quæ post veneficia ponitur, quem habeat reatum manifesto crimini subjecta declarat: quantum enim in nobis est, nullius esse debemus inimici, et cum omnibus habere pacem. Quod si loquentes veritatem aliquos meremur inimicos, non tam nos inimici eorum sumus, quam illi inimici sunt veritatis. Nam quod in Genesi dicitur ad Abraham: *Inimicus ero inimicis tuis, et adversabor adversantibus tibi* (*Gen.* XII), sicut supra intelligendum est, non tam Abraham illis inimicum fuisse, quam illos virtutibus Abrahæ et religioni, per quam, calcatis idolis, cognitum venerabatur Deum. Illud quoque, quod populo præcipitur Israel (*Num.* XXV), ut odio sempiterno, et in posteros transmissa discordia, B inimici sint Madianæis, quasi his dicitur, qui sub pædagogo erant, et in alio loco merebantur audire: *Odio habe inimicum tuum* (*Lev.* XIX). Aut certe non tam personarum, quam morum est facta dissensio, ut quomodo Deus utiliter inter serpentem et mulierem inimicitias posuit, ne amicitiæ eorum inutiles essent homini, per quas projectus est de paradiso: ita et in Israelitis et Madianæis vita magis dissimilis, quam gens una damnata est. Septimum locum inter carnis opera *contentio* possidet, quodam quasi sacrato et eminenti inter vitia numero collocata. *Servum autem Domini non oportet rixari, sed esse mansuetum ad omnes, docibilem, longanimem, cum mansuetudine erudientem etiam eos qui e contrario disputant* (*II Tim.* II). C Post contentionem octava succedit æmulatio, quæ Græco sermone ζῆλος significantius et notius appellatur. Quo quidem malo, nescio quis nostrum careat. Zelati sunt enim et patriarchæ Joseph fratrem suum (*Gen.* XXXVII): et Maria et Aaron prophetes Dei et sacerdos contra Moysen tali passione decepti sunt: in tantum ut illa de qua Scriptura narraverat dicens: *Tollens autem Maria prophetes tympanum*, et cætera, postea extra castra projecta, lepræ vitio sordidata sit, et pœnitentiam longiorem septem dierum separatione signaverit (*Num.* XII). Ira deinde succedit, quæ *justitiam Dei non operatur* (*Jac.* I), et species est furoris. Inter iracundiam autem et iram hoc interest, quod iracundus semper irascitur, iratus pro tempore concitatur, et nescio quis possit regnum D Dei possidere, cum is qui irascitur, separetur a regno. Rixæ quoque, quas aliud Græci significanter ἐριθείας vocant, siquidem rixa μάχη dicitur, a regno Dei prohibent. Est autem ἐριθεία, cum quis semper ad contradicendum paratus, stomacho delectatur alieno, et muliebri jurgio contendit, et provocat contendentem. Hæc alio nomine apud Græcos φιλονεικία appellatur. Nec non et dissensiones opera carnis sunt: cum quis nequaquam perfectus eodem sensu et eadem sententia dicat: *Ego sum Pauli, et ego Apollo, et ego Cephæ, et ego Christi*. Sed et domorum inter se hæc eadem dissensio reperitur, mariti videlicet ad uxorem, patris ad filium, fratris ad fratrem, conservi ad conservum, militis ad contubernalem, artificis ad ejusdem operis artificem. Nonnunquam evenit, ut in expositionibus Scripturarum oriatur dissensio: e quibus hæreses quoque, quæ nunc in carnis opere ponuntur, ebulliunt. Si enim *sapientia carnis inimica est Deo* (*Rom.* VIII), inimica autem sunt omnia dogmata falsitatis Deo repugnantia, consequenter et hæreses inimicæ Deo ad carnis opera referuntur. Hæresis autem Græce ab electione dicitur, quod scilicet eam sibi unusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. Quicunque igitur aliter Scripturam intelligit quam sensus sancti Spiritus flagitat, quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest, et de carnis operibus est, eligens quæ pejora sunt. Hæreses sequitur invidia, quam non putemus idem esse quod zelum: quia zelus et in bonam partem accipi potest, cum quis nititur ea, quæ meliora sunt, æmulari. Invidia vero aliena felicitate torquetur, et in duplicem scinditur passionem, cum aut ipse est aliquis in eo, in quo alium esse non vult, aut alium videns esse meliorem, dolet se ei non esse consimilem. Pulchre quidam de neotericis Græcum versum transferens elegiaco metro de invidia lusit dicens:

Justius invidia nihil est: quia protinus ipsum,
Auctorem rodit excruciatque animum.

Scripsit et beatus Cyprianus librum de Zelo et Livore valde optimum: quem qui legerit, non dubitabit annumerare operibus carnis invidiam. Inter invidum autem et invidiosum hoc interest, quod invidus feliciori invidus est [invidet]; invidiosus est qui ab alio patitur invidiam. Quartum decimum locum inter carnis opera ebrietas tenet: *Ebriosi quippe regnum Dei non possidebunt* (*I Cor.* VI). Et Dominus ad discipulos: *Cavete*, ait, *ne forte graventur corda vestra in vino et crapula* (*Luc.* XXI). Vino hominis sensus evertitur, pedes corruunt, mens vacillat, libido succenditur. Unde Apostolus clamitat: *Et vinum, in quo est luxuria* (*Ephes.* V). Habet unusquique suæ sententiæ potestatem. Ego Apostolum sequor, in vino esse luxuriam, in vino ebrietatem: ebrietatem autem et luxuriam inter carnis opera nominari. Nec ille potest negare, qui eisdem passionibus vincitur. Et licet me quidam in eo libro, quem de servanda virginitate conscripsi, reprehendendum putent, quod dixerim adolescentulas, ita vinum debere fugere ut venenum, non me sententiæ pœnitebit. Opus quippe ibi magis vini, quam Dei a nobis creatura damnata est: et licentiam tulimus virgini proprio ætatis calore fervente, ne sub occasione parum bibendi plus biberet et periret; alioquin sciebamus et in Christi sanguine vinum consecrari: Timotheo vinum, ut biberet, imperatum (*I Tim.* V). Ebrietas autem tam ex vino quam ex cæteris bibendi generibus, quæ vario modo conficiuntur, potest accidere, ex quo et de sancto dicitur: *Vinum et siceram non bibet* (*Luc.* I): sicera interpretatur ebrietas. Et ne quis vinum non bibens, aliud sibi putaret bibendum, exclusa causatio est, dum omne quod inebriare potest, cum vino pariter aufertur. Quinta decima, quæ est extre-

ma inter carnis opera connumeratio est. *Manducavit populus et bibit, et surrexerunt ludere* (*I Cor.* x; *Exod.* xxxii). Semper ebrietati juncta luxuria est. Pulchre quidam cum quodam ebrio [illegible] somno scriberet excitatum ait: *Nec dormire poterat, nec vigilare* [illegible]. Qua sententia exposuit quodammodo nec mortuum eum fuisse, nec vivum. Longum erat universa carnis opera replicare, et catalogum texere vitiorum. Uno igitur omnia sermone conclusit dicens: *Et his similia.* Quae utinam tam facile vitare possemus, quam facile intelligimus. *Praedico*, inquit, *vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Ubi autem praedixerat? *Non regnet*, inquit, *peccatum in mortali vestro corpore ad obediendum desideriis ejus* (*Rom.* vi). Peccatum omnes istae species habet, in quibus nunc discriminandis plus forsitan, quam oportuit, immorati sumus. Ergo in anima, in qua peccatum regnaverit, non potest Dei regnare regnum. « Quae enim participatio justitiae et iniquitati? quae communicatio luci ad tenebras? quae conventio Christo cum Belial? » (*II Cor.* vi). Et putamus nos regnum Dei consequi, si a fornicatione et idololatria et veneficiis immunes simus? Ecce inimicitiae, contentio, ira, rixae, dissensio, ebrietas quoque et caetera, quae parva arbitramur, excludunt nos a regno Dei. Nec refert uno quem beatitudine excludatur, an pluribus, cum omnia similiter excludant. In Latinis codicibus adulterium quoque et impudicitiae et homicidia in hoc catalogo vitiorum scripta reperiuntur. Sed secundum non plus quam quindecim carnis opera numerata, de quibus et disseruimus. (Aug.) Agunt autem haec, qui cupiditatibus carnalibus consentiendo facienda esse decernunt, etiamsi ad implendum facultas non datur. Caeterum qui tanguntur hujusmodi motibus, et immobiles in majore charitate consistunt, non solum non eis exhibentes membra corporis ad male operandum, sed neque nutu consensionis ad exhibendum consentientes, non haec agunt, et ideo regnum Dei possidebunt. Non enim jam regnat peccatum in eorum mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus, quamvis habitet in eorum mortali corpore peccatum, nondum extincto impetu consuetudinis naturalis, qua mortaliter nati sumus, et propria vitae nostrae, cum et nos ipsi peccando auximus quod ab origine peccati humani damnati nascendo traheremus. Aliud est enim non peccare, aliud non habere peccatum. Nam in quo peccatum non regnat, non peccat, id est, qui non obedit desideriis ejus. In quo autem non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum. Quod etiamsi ex multis partibus in ista vita possit effici, ex omni tamen parte, non nisi in resurrectione carnis atque commutatione sperandum est. Potest autem movere quod ait: *Quae dico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*, et quaeritur, ubi istud praedixerit, nam in hac Epistola non invenitur. Ergo aut praesens cum esset, hoc praedixerat, aut [illegible]

[illegible]

tur in homine fructus non habeat suos : et e contrario caro operibus suis mortificatis peccare desistat ; non tamen illo usque procedunt, ut et neglecta arbor spiritus, opera carnis afferat, et arbor carnis exculta, fructus germinet spiritales. In secundo spiritalium fructuum loco gaudium positum est, quod Stoici quoque, qui distinguunt inter verba subtilius, aliud quid esse æstimant quam lætitiam. Gaudium quippe esse aiunt elationem animi super his quæ digna sunt exsultantis: lætitiam vero effrenatam animi elationem, quæ modum nesciat, et in his quoque quæ vitio sunt mista, lætetur. Alii e regione gaudii voluptatem ponunt : non hanc quæ corpus ad libidinem concitat, titillat sensus, dulci blanditur affectu : sed aliam huic ὁμώνυμον, quæ sine moderatione et ullo decore lætitiæ in risu exaltat vocem suam. Quod si verum est, et eorum inter verba distinctio non fallit et fallitur, consideremus ne forsitan idcirco dictum sit : *Non est gaudere impiis, dicit Dominus* (*Isa.* XLVIII). Simul autem et illud notandum, quod post dilectionem gaudium sequitur. Qui enim diligit quempiam, semper in ejus felicitate lætatur ; et si eum viderit aliquo errore deceptum et peccatorum lubrico concidisse, dolebit quidem et eruere festinabit ; sed non poterit gaudium mutare tristitia, sciens nullam rationabilium creaturarum apud Deum perire perpetuo. Tertius fructus spiritus est pax, a qua Salomon quoque, qui in typo Christi præcessit, nomen accepit ; et de Ecclesia Psalmista canit : *Factus est in pace locus ejus* (*Psal.* LXXV) ; et inter octo Evangelii benedictiones scribitur : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (*Matth.* V.) In primo etiam Graduum psalmo cantatur : *Cum his qui oderant pacem eram pacificus* (*Psal.* CXIX). Nec putemus pacem tantum in eo esse quærendam, si cum alio non jurgemur : sed tunc pax Christi, hoc est, hæreditas nostra nobiscum est, si tranquilla mens nullis passionibus perturbetur. Post pacem sequitur longanimitas sive patientia, quia utroque modo μακροθυμίαν possumus interpretari. Huic contraria est pusillanimitas, de qua scribitur : *Pusillanimus vehementer insipiens. Qui vero patiens est, et universa sustentat, vir sapiens.* Et cum ἐπιτάσει *multum sapiens* appellatur. Ut in Proverbiis quoque scriptum est : *Longanimus vir multus in prudentia.* Benignitas etiam sive suavitas, quia apud Græcos χρηστότης utrumque sonat, virtus est lenis, blanda, tranquilla, et omnium bonorum apta consortio, invitans ad familiaritatem sui, dulcis alloquio, moribus temperata. Denique et hanc Stoici ita definiunt : Benignitas est virtus sponte ad benefaciendum exposita. Non multum bonitas a benignitate diversa est, quia et ipsa ad benefaciendum videtur exposita. Sed in eo differt, quia potest bonitas esse tristior, et fronte severis moribus irrugata, bene quidem facere et præstare quod poscitur, non tamen suavis esse consortio, et sua cunctos invitare dulcedine. Hanc quoque sectatores Zenonis ita definiunt : Bonitas est virtus quæ prosit : ex qua oriatur utilitas ; aut virtus propter semetipsam : vel affectus, qui fons sit utilitatum. Inter fructus spiritus septimum et sacratiorem locum fides possidet, quæ etiam alibi inter tres ponitur, spes, fides, charitas. Nec mirum si spes in hoc catalogo non referatur, cum in fide sit quod speratur, et ita eam Apostolus ad Hebræos scribens definiat : *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum necdum apparentium.* Siquidem id quod speramus esse venturum, et necdum est in præsenti, fide possidemus, sperantes nos tenere quod credimus. Quæritur quoque, quomodo fides in charitate sit posita. Qui diligit, nunquam se lædi æstimat, nunquam aliud, nisi quod diligit et diligitur, suspicatur ; cum autem dilectio procul abfuerit, et fides pariter abscedit. Post fidem mansuetudo numeratur quæ adversa est iræ, rixis, dissensionibus et nunquam ad sui contraria provocatur, vere de bona spiritus arbore, bonos fructus et germinans. Per hanc famulus Dei Moyses testimonium Scripturæ meruit accipere, dicentis : *Moyses mansuetus erat plus quam omnes homines super terram* (*Num.* XII). Super terram, inquit ; super eos enim, qui facie ad faciem Deum videbant, esse non poterat ; quia multa sæpe compellimur per carnis facere infirmitatem. De David quoque, licet multi de domino nostro æstiment prophetatum, quod nos etiam non negamus, Spiritus sanctus in typo venturi canit : *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus* (*Psal.* CXXXI). Cujus mansuetudo adversus Saul, Absalon et Semei, vel maxime claruit, cum alius eum vellet occidere ; alius res novas molitus fraudare imperio niteretur ; alius lapides in eum jaciens, et pulverem ventilans clamaret et diceret : *Egredere, egredere, vir inique* (*I Reg.* XIX *et seq.; II Reg.* XV, XVI). Extrema continentia in fructibus spiritus collocatur : quam non solum in castitate debemus accipere, sed etiam in cibo et potu, in ira quoque et vexatione mentis et detrahendi libidine. Inter modestiam autem et continentiam hoc interest, quod modestia in viris perfectis est, consummatæque virtutis, de quibus Salvator ait : *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (*Matth.* V). Et de se ipso : *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI). Continentia vero in via quidem virtutis est, sed necdum pervenit ad calcem : quia cupiditates adhuc in ejus, qui se continet, cogitatione nascuntur, et mentis polluunt principale, licet non superent, nec ad opus pertrahant cogitantem. Non solum autem in desideriis, et cupiditate continentia necessaria est ; sed etiam in tribus reliquis perturbationibus, dolore scilicet, lætitia et timore. Adversus hujusmodi fructus spiritus non est lex. *Justo* quippe *lex non est posita, iniquis autem et non subjectis, impiis et peccatoribus* (*I Tim.* I). Lex mihi dicit : « Non adulterabis, non occides, non falsum testimonium dices, non fraudabis, non desiderabis aliena, non pejerabis, non furaberis. » Si hæc omnia fructu in me spiritus charitate regnante non facio, superflua mihi sunt præcepta legis. Denique et sapientes mundi de philosophia, sic

opinati sunt, ut quod leges publicae facere homines necessitate compellunt, hoc illa persuadeat fieri voluntate. (Aug.) Regnant ergo spiritales isti fructus in homine, in quo peccata non regnant; regnant autem ista bona, si tantum delectant ut ipsa teneant animum in tentationibus, ne in peccati consensionem ruat. Quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est, ut, verbi gratia, occurrit forma speciosae feminae, et movet ad delectationem fornicationis; sed si plus delectat pulchritudo illa intima et sincera species castitatis per gratiam quae est in fide Christi, secundum hanc vivimus, et secundum hanc operamur; ut, non regnante in nobis peccato ad obediendum desideriis ejus, sed regnante justitia per charitatem, cum magna delectatione faciamus quidquid in ea Deo placere cognoscimus. Quod autem de castitate et de fornicatione dixi, hoc de caeteris intelligi volui. Recte igitur fornicationi opponitur charitas, in qua sola est custodia castitatis. Immunditiae autem sunt omnes perturbationes, de illa fornicatione conceptae, quibus gaudium tranquillitatis opponitur. Idolorum autem servitus, ultima fornicatio est animae, propter quam etiam bellum adversus Evangelium cum reconciliatis Deo furiosissimum gestum est, cujus reliquiae, quamvis contritae sint diu, adhuc tamen recalent. Huic itaque pax contraria est, qua reconciliamur Deo, eademque pace etiam cum hominibus custodita, veneficiorum, inimicitiarum, contentionum, aemulationum, animositatum dissensionumque vitia sanantur in nobis: ut autem in aliis, inter quos vivimus, juxta moderatione tractentur, et ad sustinendum longanimitas, et ad curandum benignitas, et ad ignoscendum bonitas militat. Jam vero haeresibus fides, invidiae mansuetudo, ebrietatibus et comessationibus continentia reluctatur. Ne quis sane arbitretur hoc esse invidiam, quod est aemulatio; vicina enim sunt, et propter ipsam vicinitatem plerumque utrumlibet horum pro altero, vel aemulatio pro invidia, vel invidia pro aemulatione ponitur. Sed quia utrumque his locis enumeratum est, utique distinctionem de nobis flagitant. Nam aemulatio est dolor animi, cum alius pervenit ad rem quam duo, pluresve appetebant, et nisi ab uno haberi non potest: istam sanat pax, qua id appetimus quod omnes qui appetunt, si consequantur, unum in eo fiunt. Invidia vero dolor animi est, cum indignus videtur aliquid assequi, etiam quod tu non appetebas: hanc sanat mansuetudo, cum quisque ad judicium Dei se revocans, non resistit voluntati ejus, et magis ei credit recte factum esse, quam sibi, quod putabat indignum. Crucifixerunt autem carnem suam cum passionibus et concupiscentiis, sicut in consequentibus dicit, qui sunt in Christo Jesu. Unde autem crucifixerunt, nisi timore illo casto permanente in saeculum saeculi, quo cavemus offendere illum, quem toto corde, tota anima, tota mente diligimus? Non enim hoc timore timet adultera, ne contristetur a viro, quo timet casta ne deseratur; illi tristis est praesentia viri, huic absentia. Et ideo timor ille corruptus est, et transiens esse vult hoc saeculum; iste autem castus permanet in saeculum saeculi. De quo timore transfigi optat propheta, cum dicit: *Confige clavis a timore tuo carnes meas* (*Psal.* CXVIII). Haec crux est, de qua Dominus dicit: *Tolle crucem tuam et sequere me* (*Matth.* XVI). [Hieron.] Igitur si corpora nostra membra Christi sunt, consequenter et caro nostra caro Christi est, quam crucifigimus, mortificantes per eam super terram fornicationem, immunditiam, passionem, desiderium malum et avaritiam, et de aliis in laude nunc ponitur, qui Christi Jesu carnem crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis, et semper mortificationem Jesu circumferimus in corpore nostro, ut et vita ejus manifestetur in carne nostra. Non modico autem labore est, sic in praesenti saeculo vivere, ut jam nunc vita Jesu manifestetur in carne nostra. Ita enim vivificabuntur et mortalia corpora nostra per inhabitantem in nobis spiritum. Fere eadem sunt interpretationis secundae. Praedixeram enim omnia quae sequuntur, ad legem et ad circumcisionem esse referenda. Sensus itaque iste est: In quibus est fructus spiritus, charitas, gaudium et reliqua, hi corpoream Scripturae intelligentiam, quae nunc caro Christi appellatur, crucifixerunt cum passionibus ejus et desideriis, quae generant parvulis atque lactantibus fomenta vitiorum. Crucifixit talem Christi carnem, qui non juxta carnem historiae militat, sed spiritum allegoriae sequitur praevium. (Aug.) Congruit nostrae devotioni, ut qui Domini crucifixi passionem jam propinquantem celebraturi sumus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis ipsi faciamus, sicut dicit Apostolus: *Qui autem Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis*. In hac quidem cruce per totam istam vitam, quae in mediis tentationibus ducitur, perpetuo debet pendere Christianus. Non enim est in hac terra tempus evellendi clavos, de quibus in psalmo dicitur: *Confige clavis a timore tuo carnes meas* (*Psal.* CXVIII). Carnes sunt carnales concupiscentiae; clavi sunt praecepta justitiae; his illas timor Dei configit, qui nos illi acceptabilem hostiam crucifigit. Unde item dicit Apostolus: *Obsecro itaque vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem* (*Rom.* XII). — [Greg.] Qui autem sunt, inquit, Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Cum vitia quippe et concupiscentias carnis nostrae crucifigimus, si sic gulam restringimus, ut jam de mundi gloria nihil quaeramus. Nam qui corpus macerat, sed honoribus anhelat, crucem carni intulit, sed mundo per concupiscentiam pejus vivit, quia saepe per sanctitatis speciem honores regiminis indignus assequitur, quam aliquid in se virtutis ostendit, unde pervenire

labore mereretur, sed transit, quod delectabiliter obtinet, et pœnaliter, quod sequitur, manet.

CAPUT VI.

Monet Apostolus Galatas ad mutuam supportationem, et confirmat dicta de cessatione legalium.

Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. (Amb.) Hoc dicit, quia si bene et honeste vivimus, bonos debemus habere et mores ; hoc est enim spiritu vivere, incontaminatam vitam habere ; et sic spiritu ambulamus, si paci studeamus ; hæc enim parit charitatem. Inanis autem gloria est velle vincere, ubi præmium non est : ut quis studium non habeat contentionis, sciens quia hæc generant discordias et lites : *Servum autem*, inquit, *Domini non oportet litigare* (*II Tim.* II). Bonæ enim vitæ fructus aridos facit, perdens spem promissam castæ conversationis : bona enim et casta vita moribus ornanda est, et benevolentia locupletanda. (*Hieron.*) Si vivimus spiritu, spiritui obtemperemus. » Utamur hoc testimonio adversus eos qui nolunt Scripturas spiritaliter intelligere. Quis est autem qui vivit spiritu, nisi absconditus homo noster, qui et juxta carnem interdum solet vivere ? Sed cum spiritu vixerit, spiritu ambulat : cum in carne voluerit ambulare, vivens mortuus est. Vir perfectus in Christo, semper vivit in spiritu : spiritui obedit, nunquam vivit in carne. Contra, qui se totum carni dederit, et passionibus deputarit, nunquam vivit in spiritu. Inter hos medii sunt, quos nec spiritales possumus appellare, nec carnales ; sed qui, inter virtutes et vitia fluctuantes, nunc ad meliora retrahuntur et spiritus sunt : nunc carnis lubrico supplantantur, et caro sunt. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.* Unum verbum apud Græcos κενόδοξοι, trium verborum circuitu Latinus interpres expressit. Quantas autem habeat definitiones et significantias gloria, et philosophorum innumerabiles libri, et Ciceronis duo volumina, quæ de gloria scripsit, indicio sunt. Verum nos, quia non verborum etymologias, sed Scripturæ sensum disserere conamur, ita hunc locum cum superioribus copulabimus : Si spiritu vivimus, spiritui obtemperemus, nequaquam per legem, sed per charitatem nobis invicem servientes : non debemus de Scripturarum interpretatione contendere, et dicere : Circumcisio melior est. Non, sed præputium. Contemnenda historia, allegoria sequenda, imo allegoria vana est, et umbratica, et nullis veritatis fulta radicibus. Unde evenit ut invicem nascantur invidiæ. « Excludere enim, ait, vos volunt, ut illos æmulemini, » non tam veritatem legis volentes docere, quam vincere. Ne autem penitus verbum gloriæ prætermittamus intactum, suas philosophis ineptias relinquentes, de Scripturis

A aliqua retractemus. Opinionem vulgi, et laudem hominum favore quæsitam, gloriæ nomen sonat, ubi dicitur : *Omnia autem faciunt, ut ab hominibus glorificentur* (*Matth.* XXIII) ; et alibi : *Quomodo potestis credere, gloriam ab invicem quærentes ?* (*Joan.* V.) Porro in bonam partem in eodem loco, *et gloriam ab eo qui solus est, non quærentes*, ex quo intelligimus idem verbum nunc virtutem significare, nunc vitium. Si ab hominibus quæro gloriam, vitium est : si a Deo, virtus est, qui et ad veram nos gloriam cohortatur dicens : *Eos autem qui me glorificant, glorificabo* (*I Reg.* II). — (Aug.) *Non efficiamur*, inquit, *inanis gloriæ cupidi, invicem invidentes, et invicem provocantes.* Prorsus magnifice et omnino divino ordine, posteaB quam eos instruxit adversus illos, a quibus in servitutem legis seducebantur, hoc in eis cavet, ne instructiores facti et volentes jam calumniis carnalium respondere, contentionibus studeant, et appetitu inanis gloriæ, legis oneribus non servientes, vanis cupiditatibus serviant. Nihil autem sic probat spiritalem virum, quam peccati alieni tractatio, cum liberationem ejus potius quam insultationem, potiusque auxilia quam convicia meditatur, et quantum facultas tribuitur suscipit ; et ideo dicit : *Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris : alter alterius onera portate.* Nihil enim ad misericordiam sic inclinat, quam proprii periculi coC gitatio : ita eos nec deesse voluit fratrum correptioni, nec studere certamini. Multi enim homines cum a somno excitantur, litigare volunt ; aut rursus dormire, cum litigare prohibentur. Pax igitur et dilectio et communis periculi cogitatio in corde reservetur. Modus autem sermonis, sive acrius sive blandius proferatur, sicut salus ejus, quem corrigis, videtur postulare moderandus est. Nam et alio loco dicit (*II Tim.* II) : *Servum autem Christi litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem.* Et ne quisquam ex eo putet cessandum sibi esse a correptione erroris alterius, inde adjungitur : *In modestia corripientem diversa sentientes.* Quomodo in modestia ? Quomodo corripientem ? nisi cum lenitatem corde retinemus et D aliquam medicamenti acrimoniam verbo correptionis aspergimus. Nec aliter accipiendum video, quod in Epistola positum est : *Prædica verbum, insta opportune, importune, argue, hortare, increpa in omni longanimitate et doctrina* (*II Tim.* IV). Importunitas enim opportunitati utique contraria est, neque omnino ullum medicamentum sanat, nisi quod opportune adhibueris. Quanquam et sic possit distingui, *insta opportune*, ut alius sensus sit : *importune argue*, deinde cætera contexantur : *hortare, increpa cum omni longanimitate et doctrina*, ut tunc opportunus sentiaris, cum instas ædificando, cum autem destruis, arguendo, non cures etiamsi importunus videaris, si hoc est talibus importunum :

ta duo quæ sequuntur, ad duo superiora possunt singillatim referri: *Insta*, cum importune instas; *increpa*, cum importune arguis; deinde cætera duo similiter, sed converso ordine redduntur, *cum omni longanimitate* et castigando pugnationes eorum, quos destruis, et doctrina ad instruenda eorum studia, quæ ædificas. Tamen etiamsi illo usitatiore modo distinguatur, *insta opportune*, quod si hoc modo non prolixum, *importune*, ita intelligendum est, ut tu opportunitatem omnino non deseras, et sic accipias, quod dictum est, *importune*, ut illi videaris importunus, qui non libenter audit quæ dicuntur in eum. Tu tamen scias hoc illi esse opportunum, et dilectionem ejusque sanitatis ejus animo tenere mansuete et modeste et fraterne. Multi enim postea cogitantes, quæ audierint, et quam juste audierint, quo se gravius et severius arguerant. Et quomodo perturbatiores a medico videntur discedere, paulatim verbi vigore in medullas penetrante sanati sunt: quod non fieret, si semper exspectaremus debilitantem putrescentibus membris, quando eum liberet aut uri aut secari; quod nec ipsi corporis medici attendunt, qui terrenæ mercedis intuitu curant. Quotus enim quisque reperitur, qui ferrum eorum aut ignem non ligatus expertus sit! quam et illi rariores sunt, qui volentes ligati fuerint. Plures enim resistentes, et mori se malle clamantes, quam illo curari modo, vix lingua ipsa eorum relicta libera omnibus membris constrinxerunt [constringunt]; neque ad suum, neque ad voluntatis, sed ad ipsius artis arbitrium: quorum tamen mellitus conviciisque dolentium nec commovetur curantis animus, nec quiescit manus. Medicinæ autem cœlestis ministri, aut per ulcerum fratrem cernere stipulam in oculo fratris volunt, aut tolerabilius mortem videre peccantis, quam verbum indignantis audire: quod non ita accideret, si tam sanum animum curando alienis vulneribus afferremus, quam sanis manibus illi medici aliena membra pertractant. Nunquam itaque alieni peccati objurgandi suscipiendum est negotium, nisi cum internis interrogationibus examinantes nostram conscientiam, liquido nobis coram Deo responderimus, dilectione nos facere. Quod si convicium vel minas, vel etiam persecutiones ejus, quem argueris, inveceverint animum, et adhuc ille per te sanari posse videatur, nihil respondeas donec sanetur prius, ne forte consentias motibus tuis ad nocendum consentiens, et exhibeas linguam tuam arma iniquitatis peccato ad reddendum malum pro malo, aut maledictum pro maledicto. Quidquid enim læso animo dixeris, punientis est impetus, non charitas corrigentis. Dilige et dic quod voles: nullo modo maledictum erit, quod specie maledicti sonuerit, si memineris, senseris te in gladio verbi Dei liberatorem hominis esse velle ab obsidione vitiorum. Quod si forte, ut plerumque accidit, dilectione quidem talem aliquis susceperis actionem, et ea cum cordis dilectione veneris, sed inter agendum subrepserit aliquid, dum tibi resistitur, quod te non in hominis vitio persequendo et ipsi homini faciat infestum, postea hic lacrymis hujusmodi pulverem abluentes, saltem meminisse nos oportet, quia non debeamus super alterius superbire peccatis: quando in ipsa ejus objurgatione peccamus, cum facilius nos ira peccantis irritet, quam misericordia commovendos facit. (*Greg.*) *Alter*, inquit, *alterius onera portate*. Quia Veteris Testamenti custodes timorem habent, non potuit apertius significari Novi Testamenti donum esse dilectionem, quam hoc loco ubi Apostolus dicit: *Alterius onera invicem portate, et sic adimplebitis legem Christi*. Hanc enim legem Christi dicere intelligitur, qua ipse Dominus præcepit, ut invicem diligamus; tantum in ea sententia præcepti pondus constituens, ut diceret: *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si vos dilexeritis invicem*. Hujus autem dilectionis officium est, invicem onera nostra portare. Sed hoc officium non est sempiternum; perducet enim ad beatitudinem sempiternam in qua nulla erunt onera nostra, quæ invicem portare jubeamur. Lex namque Christi, quid congruentius intelligi potest quam charitas, quam tunc veraciter perficimus, cum fratrum onera ex amore toleramus? Sed lex ista multiplex dicitur, quia studiosa sollicitudine charitas ad cuncta virtutum facta dilatatur: quæ a duobus quidem præceptis incipit, sed se ad innumera extendit. Hujus namque legis initium dilectio Dei est, et dilectio proximi. Sed Dei dilectio per tria distinguitur: quia ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota fortitudine diligi conditor jubetur. Qua in re notandum est, quod divinus sermo, cum Deum diligi præcipit, non solum narrat ex quo, sed etiam informat ex quanto, cum subjungit ex toto, ut videlicet qui perfecte Deo placere desiderat, sibimet de se nihil relinquat. Proximi autem dilectio ad duo præcepta derivatur, cum et per quemdam justum dicitur: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu alteri facias* (*Tob.* IV, 16); et per semetipsam Veritas dicit: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis* (*Matth.* VII). Quibus duobus utriusque Testamenti mandatis, per unum malitia compescitur, per aliud benignitas prærogatur, ut malum, quod pati quisque non vult, non faciens, cesset a nocendi opere; et rursum bonum, quod sibi fieri appetit, impendens, erga utilitatem se proximi exerceat in benignitate. Sed hæc nimirum dum sollicite cogitantur, cor ad immensa virtutum incrementa dilatatur, ut vel ad cohibenda quæ non debet [illegible] quæ debet [illegible] lex [illegible] toleranter [illegible] invicem [illegible]

desideriis per illicita corrumpat: ne ira exasperet, et usque ad proferendam contumeliam inflammet: ne invidia mordeat, et alienis felicitatibus æmula, sua se face consumat: ne immoderate linguam loquacitas protrahat, eamque usque ad lasciviam obtrectationis extendat: ne odium malitia excitet, et os usque ad jaculum maledictionis irritet. Rursum cum cogitat, ut ea alteri faciat, quæ ipse sibi fieri ab altero exspectat, pensat nimirum, ut malis bona, et bonis meliora respondeat, ut erga procaces mansuetudinem longanimitatis exhibeat: ut malitiæ peste languentibus gratiam benignitatis impendat, ut discordes pace uniat, ut concordes ad concupiscentiam veræ pacis accingat, ut indigentibus necessaria tribuat, ut errantibus viam rectitudinis ostendat, ut afflictos verbo et compassione mulceat, ut accensos in hujus mundi desideriis increpatione restringat, ut minas potentium ratiocinatione mitiget, ut oppressorum angustias, quantum prævalet, sublevet: ut foris resistentibus opponat patientiam; ut intus superbientibus exhibeat cum patientia disciplinam; ut erga errata subditorum sic mansuetudo zelum temperet, quatenus a justitiæ studio non enervet: sic ad ultionem zelus ferveat, ne tamen pietatis limitem fervendo transcendat; ut ingratos beneficiis ad amorem provocet, ut gratos quosque ministeriis in amore servet, ut proximorum mala, cum corrigere non valet, taceat, utque cum corrigi loquendo possunt, silentium consensum esse pertimescat; ut sic ea, quæ tacet, toleret, ne tamen in animo virus doloris occultet: ut sic malevolis munus benignitatis exhibeat, ne tamen per gratiam a jure rectitudinis excedat, ut cuncta proximis, quæ prævalet, impendat, sed hæc impendendo non tumeat, ut sic in bonis, quæ exhibet, tumoris præcipitium paveat, ne tamen a boni exercitione torpescat; ut sic, quæ possidet, tribuat, quatenus quanta sit largitas remunerantis attendat: ne cum terrena largitur, suam plus quam necesse est inopiam cogitet, et in oblatione muneris hilaritatis lumen tristitia obscuret. Bene ergo lex Dei multiplex dicitur, quia nimirum cum una eademque sit charitas, si mentem plene ceperit, hanc ad innumera opera multiformiter accendit. Cujus diversitatem breviter exprimimus, si in electis singulis bona illius perstringendo numeremus. Hæc namque per Abel et electa Deo munera obtulit, et fratris odia non reluctando toleravit (*Gen.* IV). Hæc Enoch et inter homines vivere spiritaliter docuit, et ad sublimem vitam ab hominibus etiam corporaliter abstraxit (*Gen.* V). Hæc Noe, despectis omnibus, solum Deo placabilem ostendit, atque in arcæ fabricam studio longi laboris exercuit, et mundo superstitem pio opere exercendo servavit (*Gen.* VI). Hæc per Sem et Japheth humiliter verecunda patris erubuit, et superjecto dorsis pallio, ea, quæ non videbat, abscondit (*Gen.* IX). Hæc Abrahæ dexteram, quia ad mortem filii obediendo extulit, hunc prolis innumeræ, gentium patrem fecit (*Gen.* XXII). Hæc Isaac mentem, quia semper ad munditiam tenuit, caligantibus ætate oculis, ad videnda longe post ventura dilatavit (*Gen.* XXVII). Hæc Jacob compulit et amissum bonum filium medullitus gemere, et pravorum filiorum præsentiam subjecta humilitate tolerare (*Gen.* XXXVII). Hæc Joseph docuit a fratribus venundatum, et libertate animi infracta servitium perpeti, et eisdem post fratribus mente non elata principari (*Gen.* XLII *et seqq.*). Hæc Moysen, delinquente populo, et usque ad petitionem suæ mortis in precibus prostravit (*In Exod.*): sic quoque ad interfectionem populi per zeli studium erexit, ut et pro pereunte plebe sese morti objiceret, et contra peccantem protinus vice Dei irascentis sæviret. Hæc Phinees brachium in ultionem peccantium erexit, ut arrepto gladio coeuntes transfigeret, et iram Domini iratus placaret (*Num.* XXV). Hæc Josue exploratorem docuit, ut et prius contra falsiloquos cives veritatem verbo defenderet, et hanc postmodum gladio contra hostes alllegaret (*Josue* II *et seqq.*). Hæc Samuel et in principatu humilem præbuit, et integrum in dejectione servavit, qui cum persequentem se plebem diligeret, ipse sibi testimonium exstitit, quia culmen, ex quo dejectus est, non amavit (*I Reg.* III). Hæc David ante iniquum regem et humilitate commovit ad fugam, et pietate replevit ad veniam, qui persecutorem suum et timendo fugit ut dominum, et tamen cum potestatem feriendi reperit, non agnovit inimicum (*I Reg.* XXIV *et alibi*). Hæc Nathan et contra peccantem regem in auctoritatem liberæ increpationis sustulit, et cum regis culpa deesset, in petitione humiliter stravit (*II Reg.* XII *seq.*). Hæc per Isaiam nuditatem carnis in prædicatione non erubuit (*Isa.* XX), et subducto carnali velamine ad mysteria superna penetravit. Hæc Eliam, quia fervoris zelo vivere spiritaliter docuit, ad vitam quoque et corporaliter abstraxit *IV* (*Reg.* II). Hæc Elisæum, quia magistrum diligere simpliciter instituit, magistri spiritu dupliciter implevit (*Ibid.*). Per hanc Jeremias, ne in Ægyptum populus descenderet, restitit; sed tamen et inobedientes diligens, quo descendere prohibuit et ipse descendit (*Jer.* XLII). Hæc Ezechielem, quia prius a terrenis desiderii sustulit, post per cincinnum capitis in aere libravit (*Ezech.* VIII). Hæc in Daniele, quia a regiis dapibus gulam compescuit, ei et esurientium ora leonum clausit (*Dan.* XIV). Hæc tribus pueris, quia in tranquillitate positis incendia vitiorum subdidit, tribulationis tempore et flammas in fornace temperavit (*Dan.* III). Hæc in Petro et minis terrentium principum fortiter restitit, et in circumcisione submovenda minorum verba humiliter audivit (*Act.* V). Hæc in Paulo et manus persequentium humiliter pertulit, et tamen in circumcisionis negotio longe se imparis prioris sensum audenter increpavit (*Act.* XV). Multiplex ergo ista lex Dei est, quæ singulis rerum articulis non permutata congruit et causis se variantibus non variata conjungit. (*Hier.*) Sciens Paulus ejus Dei esse se cultorem, qui nollet mortem peccatoris, sed pœnitentiam, et excepta Trinitate, omnem creaturam,

licet non peccet, tamen posse peccare. Unde quoque, qui spiritalis est, cohortatur sui timore, ut possit manum porrigere corruenti. Et pulchre praeoccupatum in delicto hominem vocat, qui [illegible] possit, ex ipso nomine fragilitatem conditionis ostendens, ut dignus sit venia, qui, velut homo errore deceptus et mersus in voraginem, corporis sine auxilio et adjutorio exsurgere non possit. Spiritali autem non additur homo, sed quasi Deo praecipitur, ut hominem praeoccupatum in delicto instruat, sive, ut melius habetur in Graeco, perficiat in spiritu lenitatis. Qui autem perfectus non est, desinit universa, sed aliqua. Denique si non peccatis pluribus, sed vitio aliquo praeoccupatus erravit, lenitatis spiritum et mansuetudinem in correctione peccantis spiritalis adhibeat, ne rigidus, ne iratus et tristis corrigere cupiat errantem, B sed provocet eum spondens salutem, veniam repromittens: Christi testimonium proferat, quod gravi legis et peccatorum onere depressos, ad jugum suum suave, et leve invitet onus: ut discant, quia humilis sit et mitis, et mansuetus corde et inveniant requiem animabus suis (Matth. XI). Utamur hoc testimonio adversum haereticos, qui, diversarum fingentes fabulas naturarum, aiunt spiritalem [illegible], et non malos afferre fructus. Ecce Apostolus, cujus et ipsi auctoritatem sequuntur, dicit eos qui spiritales sunt posse peccare, si per altitudinem cordis sui inflentur et corruant: quod et nos quoque faciamus, et χοϊκοὺς spiritales fieri si ad meliora [illegible]. Opponi nobis potest illud, quod ad Corinthios scribitur: *Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis?* (I Cor. IV.) Si ergo ille C ad peccatores non in spiritu mansuetudinis, sed in virga venire se dicit, quomodo nunc illis qui in aliquo peccato praeventi fuerint, non virgam adhibet, sed spiritum mansuetudinis? Verum illud ad eos dicitur, qui post peccatum non sentientes errorem suum, nolebant majoribus subdi, et poenitentia corrigi. Ubi vero peccator intelligens vulnus suum, tradit medico se curandum, ibi non est virga necessaria, sed spiritus lenitatis. Sed et illud forte quaeratur, quod si propterea instruere quis debeat peccatorem in spiritu lenitatis, quia consideret se, ne et ipse tentetur, ergo justus, qui de sua certus est mente, quia se non posse tentari, non instruere debet peccatorem in spiritu lenitatis? Ad quod dicimus: Et si vicerit justus, tamen D quanto labore superaverit, magno periculo [illegible] largietur. Nam et Salvator propterea tentatus est, juxta omnia nobis similis absque peccato (Hebr. IV), ut possit compati et condolere infirmitatibus nostris, suo doctus exemplo, quam difficilis sit in carne victoria. Si quis virgo ad senectam usque permanserit, ignorant ei, qui adolescentiae quondam calore deceptus est, et nunc quantis difficultatibus illam transierit aetatem. Si quis pro nomine confessionis cruciatus, aliquo in tormentis [illegible] dominum, [illegible] tentationes [illegible], et non [illegible] quam se [illegible] miseretur. Consideranti quoque [illegible] attendite, qui non dixerit: Considerans te, ne

et tu tenteris, sed, ne et tu tenteris. Nemo quippe vel virtutes, [illegible] in nostra est potestate [illegible] tentari, in [illegible] est; si enim Salvator tentatus est, quis poterit esse securus in tentatione ac vita hujus mortis [illegible]? Qui putant Paulum gratia humilitatem et [illegible] dixisse: *Etsi imperitus sermone, non tamen scientia* (II Cor. XI), defendunt hujus loci consequentiam. Volunt quippe secundum [illegible] dixerit: *Vos, qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis*, considerantes vosmetipsos, ne et vos tentemini, et non plurali inferre numerum singularem. Hebraeus igitur ex Hebraeis, et qui esset in vernaculo sermone doctissimus, profundos sensus aliena lingua exprimere non valebat, nec curabat magnopere de verbis, cum sensum haberet in tuto.

Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero (Aug.). Verum est, nec tamen quemquam [illegible] considerremus, nullis nos anteponimus, et nec facile quemquam judicamus. Qui autem extollitur, quasi aliquid sit, errat: [illegible] enim quia de humilitate [illegible]. Verba [illegible] et gesta Salvatoris ante oculos non habet, qui cum sit omnium Dominus, humiliavit se, ut nobis formam daret, quia [illegible], si erecti [illegible], et si nos erigeremus, inclinaremur; quod facit imperitia [illegible], ut apud homines commendabiles videantur. Spernens enim et despiciens peccatorem, justum se videri contendit, sicut et Pharisaeus ille quem Dominus damnat (Luc. XVIII). Numquid non vere hic imperitus est, qui [illegible] cupidus est? Numquid non vere de futuris desperat, qui mercedem justitiae in praesenti vult [illegible]? Quare? Quia non est justus in opere, sed per fallaciam fingit justitiam. Qui enim vult justus esse, alterum sibi praeponit, ut vere justus sit. Unusquisque enim plus onera sua scit, quam alterius. Unusquisque enim sarcinam portabit. Ad postremum hoc valent [illegible] superbiae, quia [illegible] quod aliena peccata [illegible], ut [illegible] peccatum [illegible], aut [illegible] ad se [illegible] suum lucretur. *Nam si quis existimat se esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum seducit.* [illegible] qui vult [illegible], et [illegible] tam opere se [illegible] contentus est, non quaerens quae aliena sunt, sed quae sua, haec non [illegible] amator, et non etiam Dei, ipse se seducit. Dupliciter autem legi potest atque distingui: *Nam si quis existimat se esse aliquid, cum nihil sit*, vel *Nam si quis existimat se esse aliquid, ut postea subjungamus: cum nihil sit, ipse se seducit*. Et magis in Graeco quam in Latino consonat ista distinctio. Priorem distinctionem hic sensus est: Qui se aliquid existimat esse, et nihil est, ipse se decipit. Secundae autem [illegible] est: Id qui [illegible] magis placet, si quis existimat se esse aliquid, in eo quod se putat esse aliquid, et non ex [illegible] in posterum, sed ex suo opere

et labore se judicat, sua tantum virtute contentus, iste ex hac ipsa arrogantia nihil fit, et ipse se decipit, quod melius in Græco dicitur φρεναπατᾷ, hoc est, mentem suam decipit : pro quo Latinus posuit, *se ipse seducit.* Mentem autem suam decipit, qui se putat esse sapientem, et secundum Isaiam : *Sapiens in se est, et in conspectu suo intelligens.* Ad circumcisionem, et ad legem ita loci hujus connectitur intellectus : qui spiritalis est et misericordiam in proximum non habet, contemnens humilem, quia ipse sublimior est, ipse se decipit, nesciens hanc spiritus esse legem, ut nos invicem diligamus. *Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero.* Sensus iste est : Tu, qui te æstimas spiritalem, et de alterius infirmitate robustior es, non debes imbecillitatem jacentis, sed tuam fortitudinem considerare. Neque enim si alius perfecte non potest ad Christianismum a Judaismo transire, idcirco tu perfectus es Christianus ; sed si te propria conscientia non remordet, habes in temetipso gloriam, et non in altero. Athleta non ideo fortis est quia vincit infirmum, et languida adversarii membra superavit, sed si robustus est, et in sua fortitudine, non in infirmitate alterius gloriatur. Intelligi potest et aliter : Qui conscientiam habet operis boni et seipsum considerans opus suum non reprehendit, non debet de hoc apud alium gloriari, et laudem suam foras fundere, et communicare cum cunctis, et ex hominum quærere favore jactantiam, sed in seipso habeat gloriam et dicat : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Qui gloriam quærit ab altero, huic nec mundus crucifixus est, nec crucifixus est ipse cum Christo : recepit quippe, quod quærebat ab hominibus, mercedem suam. *Unusquisque enim onus suum portabit.* Videtur superioribus contraire, ubi ait : *Alter alterius onera portate.* Si enim onus suum unusquisque portabit, alter alterius onera portare non poterit. Sed videndum, quod ibi præceperit, ut peccantes in hac vita nos invicem sustentemus, et in præsenti sæculo alterutrum auxilio simus : hic autem de Domini dicat in nos judicio, quod non ex alterius peccato et comparatione deterioris, sed juxta nostrum opus, aut peccatores ab eo judicemur, aut sancti, recipiente unoquoque secundum opus suum. Obscure licet docemur per hanc sententiolam novum dogma, quod latitat, dum in præsenti sæculo sumus, sive orationibus, sive consiliis invicem posse nos adjuvari : cum autem ante tribunal Christi venerimus, nec Job, nec Daniel, nec Noe rogare posse pro quoquam, sed unumquemque portare onus suum. (*Aug.*) Revocemur ad conscientiam, de qua dicit Apostolus : *Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (*II Cor.* I). Revocemur ad conscientiam, de quia dicit : *Opus autem suum probet unusquisque, et tunc in semetipso habebit gloriam, et non in altero.* Opus ergo suum probet quisque nostrum, utrum de vena charitatis emanet, utrum de radice dilectionis rami bonorum operum pullulent. *Opus autem suum probet unusquisque*, ait, *et tunc in semetipso gloriam habebit, et non in altero* ; non quando illi perhibet testimonium lingua aliena, sed quando perhibet conscientia propria. Interroga cor tuum, quid fecisti et quid ibi appetisti salutem tuam ad laudem hominum ventosam. Intus vide : nam homo judicare non potest quem videre non potest ; nisi oneris nomen sub diversis significationibus procul dubio putabis, eumdem sibi in loquendo esse contrarium, et hoc in una sententia tam vicine positis verbis, qui cum paulo ante diceret, *alter alterius onera portate,* postea dixit, *unusquisque proprium onus portabit.* Sed alia sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis Deo de actibus nostris : alia cum fratribus sustentanda communicantur, hæc propria ab unoquoque portantur.

Communicet autem is, qui catechizatur verbo, et qui se catechizat, in omnibus bonis. (Amb.) Hoc dicit, ut doctoribus audientes communicent in omnibus bonis. Si autem aliter agant quam docent, in his illis non communicandum, sed dissentiendum, ut magis lex tibi dux sit, quam homo : sibi enim oberit, non tibi ; quia, quæ doceris, observas. (*Hieron.*) Marcion hunc locum ita interpretatus est, ut putaret fideles et catechumenos simul orare debere, et magistrum communicare in oratione discipulis ; illo vel maxime elatus, quod sequatur, *in omnibus bonis.* Cum utique, si de oratione fuisset sermo, non debuerit ei præcipi, qui cathechizatur, sed ei qui catechizat, id est, non discipulo, sed magistro. Deinde etiam cætera, quæ sequuntur, cum ejus expositione non congruunt : *Quæ seminaverit homo, hæc et metet,* et : *Bonum autem facientes, non deficiamus : tempore enim suo metemus, non deficientes.* Sensus itaque iste est : Quia superius spiritalibus præceperat, ut eos, qui præoccupati fuerant in aliquo delicto, instruerent in spiritu lenitatis, et alter alterius onera portarent, adimplentes legem Christi, nunc e contrario his, qui adhuc imbecilliores et discipuli et carnales erant, imperat, ut quo modo ipsi a magistris spiritalia metunt, sic magistris carnalia præbeant, qui totos se divinæ eruditioni et studio tradentes vitæ hujus necessariis indigent, et fiat illud quod de manna scriptum est : *Qui multum, non abundavit, et qui modicum, non minoravit* (*Exod.* XVI). Bona autem in præsenti loco juxta vulgi consuetudinem, moremque communem, victum et vestitum, etc., quæ homines inter bona numerant, appellavit : *Habentes enim victum et vestitum, his contenti sumus.* Nec mirum, si Paulus ea quæ erant corpori necessaria boni appellatione signavit, cum etiam Salvator noster ad eos, qui necdum ad virtutum culmen ascenderant, sed adhuc humilius incedebant, et sibi addi poscebant fidem, dixerit : *Si ergo vos, cum mali sitis, scitis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater cœlestis dabit bona petentibus se ?* (*Matth.* VII). Ego puto et Job, cum ad uxorem, quasi unam de insipientibus mulieribus loqueretur, respectu ejus,

quæ ita putabat, de corporalibus divitiis loquitur: *Si bona accepimus de manu Domini* (*Job.* II), et cætera, de angustiis et pressuris et tentationibus, quæ victoriam ferant: *Quare mala non sustineamus?* Cæterum utique mala et bona, non in divitiis et pressuris, sed in virtutibus ponuntur et vitiis, ut justus loquitur in psalmo: *Quis est homo qui vult vitam et cupit videre dies bonos? Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. Declina a malo et fac bonum* (*Psal.* XXXIII *et seqq.*). Propter malum dicitur, quod vitandum est; bonum, quod facere debemus. Dives quoque ille in Evangelio, qui mali et boni scientiam non habebat, recte agrorum ubertatem bona arbitrabatur, dicens: *Anima, habes bona posita in annos multos, quiesce, comede, bibe, epulare* (*Luc.* XII); et alius, qui jacebat in purpura et deliciis affluebat, audit apud inferos ab Abraham: *Recepisti bona in vita tua* (*Luc.* XVI). Illud quoque attendendum, ne forte hoc possit intelligi, dari discipulis mandatum, ut eis, qui se instruunt verbum communicent, [illegible] quantur, dociles facilesque se præbeant, in his tamen quæ bona sunt, quæ spiritalia et nulla hæretica vel Judaica pravitate perversa. *Nolite errare: Deus non irridetur.* (Amb.) Nemini dubium est Deo imposturam fieri non posse, sed hic unumquemque consequi, quod meretur. *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem.* Hic carnalia vitia, quæ in carne admitti solent, significat, et qui in carnem suam corruperit, scit se corruptelæ futurum obnoxium. Corrumpit autem corpus, qui [illegible] concessa præsumit. *Qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* (Aug.) Seminatio in spiritu est, ex fide cum charitate servire justitiæ, et non obedire desideriis peccati, quamvis de mortali carne existentibus; messis autem vitæ æternæ, cum inimica novissima destruetur mors, et absorbebitur mortale a vita, et corruptibile hoc induet incorruptionem (*I Cor.* XV). In hoc ergo tertio gradu, quo sub gratia sumus, seminamus in lacrymis, cum existunt desideria de animali corpore, quibus non consentiendo renitimur; ut in gaudio metamus, cum etiam reformato corpore, ex nulla parte [illegible] ulla nos sollicitabit molestia, ullumve tentationis periculum. (Ambr.) Homo Christianus spiritu constat et carne; homo enim ad comparationem Spiritus sancti caro est. Cum ergo spiritui dat assensum cohibens se ab his quæ contraria sunt, spiritaliter seminat, ut possit metere vitam æternam. Testimonio enim spiritus accipit immortalitatem loco mercedis. Sicut enim qui corrumpit [illegible] corpus suum, non ad æternitatem, sed ad corruptionem pertinebat; ita et qui incontaminatum se custodit, vitam æternam consequitur. *Nolite*, inquit, *errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet.* (Hieron.) [illegible] qui docentur, et debent magistris stipendium vitæ necessaria ministrare, [illegible] paupertatem et dicere: [illegible]

A [illegible]

B [illegible] Omne quod loquitur, agimus, cogitamus, in duobus seminatur agris, carne et spiritu. Si bona sunt, quæ de manu, ore, corde promuntur, seminata in spiritu, vitæ æternæ fructibus redundabunt [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

idcirco conceditur vitæ, ut jam juste versemur, exemplum dantes gentibus. *Maxime autem ad domesticos fidei.* (Aug.) Quos eum credendum est, nisi Christianos significare? Omnibus enim pari dilectione vita æterna optanda est : sed non omnibus eadem possunt exhiberi dilectionis officia. (*Ambr.*) Verum est, quia faciliores et propensiores in bono circa fratres esse debemus : quia invicem sumus membra. (*Hieron.*) Tempus sementis, ut diximus, tempus est præsens, et vita quam currimus. In hac licet nobis quod volumus seminare ; cum ista vita transierit, operandi tempus auferetur. Unde et Salvator ait : *Operamini, dum dies est : veniet nox, quando jam nullus poterit operari* (*Joan.* IX). Ortus est nobis Dei sermo, sol verus, et congregatæ sunt bestiæ in cubilia sua : procedamus ut homines ad opus nostrum, et usque ad vesperam laboremus, sicut mystice canitur in psalmo : *Posuisti tenebras et facta est nox. In ipsa pertransibunt bestiæ silvæ, catuli leonum rugientes, ut rapiant et quærant a Deo escam sibi. Ortus est sol et congregati sunt, et in cubilibus suis dormierunt. Egredietur homo ad opus suum et ad opera sua usque ad vesperam* (*Psal.* CIII). Sive ægrotamus, sive sani sumus, humiles, vel potentes, pauperes, divites, ignobiles, honorati, esurientes atque vescentes, omnia in nomine Domini cum patientia et æquanimitate faciamus, et implebitur in nobis illud, quod scriptum est : *Diligentibus* autem *Dominum omnia cooperantur in bonum.* Ira ipsa et libido, et injuria, quæ desiderat ultionem, si me refrenem, si propter Deum taceam, si per singulos commotionis aculeos et incentiva vitiorum, Dei desuper me videntis recorder, fiunt mihi occasio triumphorum. Ne dicamus in largiendo : Ille est amicus, hunc nescio : hic debet accipere, iste contemni. Imitemur Patrem nostrum *qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* V). Fons bonitatis omnibus patet : servus et liber, plebeius et rex, dives et pauper, ex eo similiter bibunt. Lucerna cum accensa fuerit in domo, omnibus lucet æqualiter : quod si in cunctos indifferenter liberalitatis frena laxantur, quanto magis in domesticos fidei, et in Christianos, qui eumdem habent patrem, ejusdem magistri appellatione censentur ? Videtur mihi locus iste posse et superioribus cohærere, ut domesticos fidei magistros nominet, quibus supra omnia, quæ putantur bona, ab auditoribus suis jusserat ministrari. Breve est vitæ istius curriculum. Hoc ipsum quod loquor, quod dicto, quod scribo, quod emendo, quod relego, de tempore meo mihi aut crescit, aut deperit. Titus, filius Vespasiani, qui in ultionem Dominici sanguinis, subversis Hierosolymis, Romam victor ingressus est, tantæ dicitur fuisse bonitatis, ut cum quadam nocte sero recordaretur, in cœna, quod nil boni die illa fecisset, dixerit amicis : *Hodie diem perdidi.* Nos putamus non perire nobis horam, diem, momenta, tempus, ætates, cum otiosum verbum loquimur, pro quo reddituri sumus rationem in die judicii. Quod si hoc ille sine

A lege, sine Evangelio, sine Salvatoris et apostolorum doctrina, naturaliter dixit et fecit, quid nos oportet facere, in quorum condemnationem habet et Juno univiras et Vesta virgines, et alia idola continentes? Beatus Joannes Evangelista, cum Ephesi moraretur usque ad ultimam senectutem, et vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset in plura vocem verba contexere, nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc : *Filioli, diligite alterutrum.* Tandem discipuli et fratres, qui aderant, tædio affecti, quod eadem semper audirent, dixerunt : Magister, quare semper hoc loqueris? Qui respondit dignam Joanne sententiam: *Quia præceptum Domini est, et si solum fiat, sufficit.* Hoc propter præsens Apostoli mandatum : *Opere-*
B *mur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.*

Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu. (Amb.) Obediri vult litteris his. Ubi enim olographa manus est, falsum dici non potest ; ne forte circumventi excusarent de Epistola, quasi aut falsa esset, aut non esset Apostoli, nolentes se reprehendi. (*Hieron.*) Hi qui circumcidi Galatas volebant, disseminaverant alia Paulum facere, alia prædicare, et suum opere destruere sermonem, quod qui legem assereret abolitam, ipse inveniretur in lege. Hanc opinionem, quia non poterat Paulus apud omnes præsens subvertere, prohibebatur quippe vinculis, quæ ob Christi martyrium sustinebat, seipsum per litteras repræsentat. Et ne aliqua suppo-
C sitæ Epistolæ suscipio nasceretur, ob hoc loco usque ad finem manu sua ipse prescripsit, ostendens superiora ab alio exarata. Quod autem sub nomine ejus a falsis doctoribus Epistolæ mitterentur, ad Thessalonicenses quoque demonstrat scribens : *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi et nostræ congregationis in idipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, nec terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini, ne quis vos seducat ullo modo* (*II Thess.* II). Et ut totam Epistolam quam mittebat, suspicione erueret falsitatis, manu sua in fine subcripsit, dicens : *Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni Epistola, ita scribo : Gratia Domini nostri*
D *Jesu Christi cum omnibus vobis.* Ad Colossenses etiam, quas dictaverat litteras, manu sua similiter subnotavit : *Salutatio mea manu Pauli : memores estote vinculorum meorum (Coloss.* IV). Et ubicunque sciebat falsos adesse doctores, qui possent per Apostoli auctoritatem nova dogmata seminare, Epistolam manu propria subscribebat. Denique et ad Corinthios scribens, in quibus erant schismata et hæreses, unoquoque dicente : *Ego sum Pauli, et ego Apollo, ego autem Cephæ,* Epistolam suam tali annotatione signavit : *Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat Dominum Jesum Christum, sit anathema, maranatha,* etc. (*I Cor.* XVI). Propter hoc igitur volens omnem occasionem falsis auferre do-

[praedi]catoribus, qui et Galatas a veritate Evangelii depravarant, finem epistolae manu sua salutatione complevit dicens: *Videte qualibus litteris scripsi vobis*, non quo grandes litterae fuerint, hoc quippe in Graeco sonat πηλίκοις, sed quod suae manus essent ei nota vestigia, ut, dum litterarum apices recognoscerent, ipsum se putarent videre, qui scripserat. *Quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.* (Hieron.) Superius ostendit ex quo loco sua scripserit manu, nunc quid scripserit replicat. Caius Caesar et Octavianus Augustus, et Tiberius successor Augusti leges promulgaverant ut Judaei qui erant in toto Romani imperii orbe dispersi, proprio ritu viverent, et patriis ceremoniis deservirent. Quicunque igitur circumcisus erat, licet in Christum crederet, quasi Judaeus habebatur a gentibus; qui vero absque circumcisione se non esse Judaeum praeputio praeferebat, persecutionibus tam gentilium quam Judaeorum fiebat obnoxius. Has igitur persecutiones, hi, qui Galatas depravarant, declinare cupientes, circumcisionem pro defensione discipulis persuadebant, quam nunc Apostolus complacentiam in carne vocat, quod scilicet, tam gentilibus, quos timebant, quam Judaeis, quibus solebant placere, circumcisionem in persecutione proponerent. Nam nec Judaei persequi eos poterant, nec gentiles, quos videbant et proselytos circumcidere, et ipsum legis praecepta servare. (Amb.) In carne placere, hominibus *placere* significat. Ut enim Judaeis propitiis aut non infensis viverent, quos pseudoapostolos dixit, sic Christum praedicabant, ut et legem servandam docerent; quod Apostolus nunquam metuit, sed constanter, quod verum est, non tacuit, et sibi et his providens quos docebat. Denique: *Ego*, inquit, *non solum ligari, sed et mori in Hierusalem paratus sum, pro nomine Domini Jesu Christi* (Act. xxi). (Hieron.) *Neque enim qui circumciduntur legem custodiunt, sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur.* Propter infirmitatem, inquit, carnis, lex impleri non potest. Unde et Judaei praecepta magis hominum et doctrinas, quam Dei mandata custodiunt, neque corporalem legem custodire, impossibile quippe est, neque spiritalem, quam non intelligunt. Unde hoc est, omne quod student, quod agunt, quod nituntur, ut apud Judaeos de vestra carnis injuria glorientur, et jactitent suo gentes magisterio circumcisas. Hoc autem totum faciunt, ut Judaeis placeant, et expugnatae legis invidia compescant. (Amb.) Tale est hoc, quale et illud dictum ad apostolum Petrum: *Si tu, cum sis Judaeus, gentiliter vivis, quomodo compellis gentes judaizare* (Gal. ii)? Ita et hi, cum ipsi legem non custodirent, conversantes injuste, circumcisionem zelabantur, ut per hoc vindices et amatores legis viderentur, cum constet hunc legem defendere et custodire, qui potius ejus exsequitur, et mandatum quod ad vitam pertinens datum est, non praetermittit. Talis ergo Galatarum [illegible] erat. Hoc dicit, ut vel eo intelligant, quia [illegible] *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* (Aug.) Mundus mihi crucifixus est, [illegible] id est, ut neque mundus mihi [illegible] de mundo aliquid capiam; qui autem in cruce Christi gloriatur, non vult placere in carne, quia persecutiones carnalium non timet, quas prior [illegible] ille sustinuit, ut vestigia sua sectantibus praeberet exemplum. (Amb.) [illegible] tribulationes pro nomine Christi [illegible] Apostolus gloriabatur de hoc [illegible] sicut scriptum est in Actibus apostolorum: Ibant, inquit, gaudentes apostoli a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati (Act. v). Cujus ergo omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce ejus, hic et mundus crucifixus est, [illegible] (Hieron.) Solus potest in cruce Christi gloriari, qui tollit crucem et sequitur Salvatorem, qui crucifixit carnem suam cum vitiis et concupiscentiis, qui mortuus est mundo, et non contemplatur ea quae videntur, sed quae non videntur, videns mundum crucifixum et praetereuntem figuram ejus. Crucifigitur autem [illegible] mundus ille de quo Salvator ait: *Ego vici mundum*, et: *Nolite diligere mundum*, et: [illegible] Crucifixus est mundus illi, cui mundus mortuus est [illegible] et dignus [illegible] Novo Testamento [illegible] in calculo, quod nemo novit, nisi qui accepit illud (Apoc. ii). (Aug.) [illegible] Mundus quippe [illegible]

fixum esse gloriatur. (*Hier.*) Sed quæritur, quomodo nunc Paulus dicat : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi*, cum in alio loco de aliis glorietur, ut ibi ait : *Per vestram gloriam, quam habeo in Christo Jesu* (*I Cor.* XV) ; et iterum : *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut habitet in me virtus Christi* (*II Cor.* XII) ; et in alio loco : *Bonum autem mihi est magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet* (*I Cor.* IX), et cætera quæ in hunc modum scripta sunt. Sed sciendum est quod omnis illa gloriatio ad crucem relata, gloria crucis sit, et quidquid dignum in virtutibus perpetratur, hoc fieri ob Domini passionem.

In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei. (Aug.) Novam creaturam dicit vitam novam per fidem Jesu Christi, et notandum verbum est : difficile enim inveniri creaturam vocari etiam eos, qui jam credendo in adoptionem filiorum venerunt (*Ambr.*) Nova creatura est regeneratio nostra, hæc est quæ dat profectum permanentibus, super istos est enim pax Dei ; qui enim cum Deo pacificus est, nullius inimicitiam metuit : tutus enim est protectione et misericordia Dei, quæ promissa est et manet super Israel Dei , non super Israel hominis : Judæi enim non credentes Israelitæ sunt secundum carnem. Duas ergo partes significavit, super quas manet pax et misericordia Dei Judæorum credentium, et gentilium fidelium. (*Hier.*) Quomodo fidelis et infidelis, cum unus sit per substantiam, in duos dividitur juxta intelligentiæ diversitatem, Apostolo dicente : *Exspoliantes vos veterem hominem cum operibus ejus, et induentes novum, qui renovatur in agnitionem juxta imaginem Creatoris* (*Col.* III) : sic et mundus cum secundum substantiam unus sit, secundum sensum alius atque alius efficitur. Peccatori autem mundus vetus est sancto novus. Cum enim sancto mundus fuerit crucifixus, nequaquam est ei circumcisio et præputium, non Judæus, neque Gentilis ; sed nova creatura in quam transfiguratur corpus humilitatis nostræ conforme corporis gloriæ Christi. Vetera quippe transierunt, ecce facta sunt omnia nova, *et quomodo alia est gloria solis, et alia lunæ, et alia stellarum, et stella quippe a stella differt in gloria : sic et resurrectio mortuorum* (*I Cor.* XV) : de qua et Daniel pari voce concordat, dicens : *Plurimi dormientium de terræ pulvere surgent : hi in vitam æternam, et hi in opprobrium et in confusionem æternam* (*Dan.* XII) ; et : intelligentes *fulgebunt sicut splendor firmamenti* (*Matth.* XIII) ; et de justis : « Multi sicut stellæ in sempiternum. » Neque enim in sole et in luna, firmamento et stellis, circumcisio aliquid valet aut præputium, sed est nova conditio sine his partibus corporum, quæ possunt secari. Ita igitur et nos, qui diligimus Deum, et præparata sunt nobis quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt (*Isa.* LXIV ; *I Cor.* II), cum de corpore A humilitatis transformati fuerimus in corpus gloriæ Domini nostri Jesu Christi, illud habebimus corpus, quod nec Judæus possit incidere, nec cum præputio custodire gentilis : non quod aliud juxta substantiam sit ; sed quod juxta gloriam sit diversum. *Oportet enim mortale hoc induere immortalitatem, et corruptivum hoc incorruptione vestiri* (*I Cor.* XV). Huic quid simile et beatus evangelista Joannes sentiens est locutus : *Charissimi, nunc filii Dei sumus, et necdum manifestum est quid futuri simus. Scimus quia si manifestatum fuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti ipse est* (*I Joan.* III). Quia ergo necdum manifestum est illud corpus gloriæ Jesu Christi, quod et vestigia clavorum post resurrectionem habuit et clausis januis est ingressum : nos qui jam in B baptismate Christo consurreximus in novum renati hominem, nec circumcisioni, nec præputio serviamus : sed quod futuri sumus, jam nunc nos esse credamus. Et quicumque hanc regulam sequuntur, *pax super illos et misericordia et super Israel Dei.* Ad normam omnia diriguntur, et utrum prava rectave sint, cum regula apposita fuerit, arguuntur. Ita et doctrina Dei quædam quasi norma sermonis est, quæ inter justa judicat et injusta ; quam, qui secutus fuerit, habebit pacem in semetipso, quæ superat omnem sensum, et post pacem, misericordiam quæ præcipua est in Dei Israel. Dei vero Israel dictus est, ad distinctionem ejus qui Dei Israel esse cessavit. Dicunt enim se esse Judæos, et non sunt ; sed mentiuntur, cum sint *synagoga Satanæ* (*Apoc.* II). C Nec mireris, si ad imitationem spiritalis Israel carnalis sit Israel, qui nec pacem habeat, nec misericordiam, de quo et ad Corinthios scribitur : *Videte Israel secundum carnem* (*I. Cor* X), cum ad imitationem quoque Dei et Domini, multi sint dii et multi domini, sive in cœlo, sive in terra. Pulchre autem uno sermone, ut epistolam juxta propositionem argumenti finiret, Israel Dei vocavit, quo scilicet omnia, quæ supra dicta sunt, non extra causam, sed ex causa disputata doceantur. *De cætero nemo mihi molestus sit.* Non quasi defecerit in docendo, sed quod et agricola hunc habeat laborem, si quæ plantaverit, virgulta siccentur, et pastor sollicitudinem, si peccora, quæ congregaverat, dissipata lanientur. (*Ambr.*) Molestias sibi noluit de cætero fieri, ut iterum D forte cogeretur scribere, sed jam correctiores illos vult fieri, ut, amputatis erroribus, post tanta tædia pausam haberet. Si autem duriores se præstarent et inflexibiles in convertendo, cessarent ab eo, ut illis operas suas et efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum speraret. (*Hier.*) Melius ergo in Græco legitur : « De cætero labores mihi nemo exhibeat : » ne rursum scilicet in vobis necessitatem habeam laborandi. Laborem præstat magistro, qui aliter et vivit et sentit quam magister et docuit et fecit. Potest et contentionem eorum, si qui contradicere deinceps voluerint, prævenire, quod etiam ad Corinthios in velando mulieris capite et masculi non velando, post multa complexus est.

dicens: *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei* (*I Cor.* XI), hoc est, nos diximus, quae nobis honesta videbantur et justa: si quis autem noluerit acquiescere veritati, quaerat quid respondeat, et quibus utatur e contra, sciat se responsione non dignum, qui magis contendere paratus est, quam doceri. *Ego enim stigmata Jesu in corpore meo porto.* (Aug.) Stigmata enim dicuntur notae quaedam poenarum servilium: ut si quis, verbi gratia, servus in compedibus fuerit propter noxam, id est, propter culpam, vel hujusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur: et ideo in jure manumissionis inferioris est ordinis. Nunc ergo Apostolus stigmata voluit appellare, quasi notas poenarum de persecutionibus quas patiebatur. Propter culpam B enim persecutionis, qua persecutus erat Ecclesias Christi, haec sibi retribui cognoverat: sicut ab ipso Domino dictum est Ananiae, cum idem illum Ananias tanquam persecutorem Christianorum formidaret: *Ego illi ostendam*, inquit, *quanta oporteat eum pati pro nomine meo* (*Act.* IX). Verumtamen propter remissionem peccatorum, in qua baptizatus erat, omnes illae tribulationes non ei valebant ad perniciem, sed ad coronam victoriae proficiebant. (*Hier.*) Qui post adventum Christi in carne circumciditur, non portat stigmata Domini Jesu, sed habet gloriam in confusione sua; qui vero in plagis super modum, in carceribus frequenter, ter virgis caesus est, semel lapidatus est, caeteraque quae in catalogo scripta sunt gloriandi, hic stigmata Domini Jesu in corpore portat. Forte et is qui macerat corpus suum et subjicit servituti, ne aliis praedicans, ipse reprobus inveniatur (*II Cor.* IX), portat stigmata Domini Jesu in corpore suo. Laetabantur et apostoli (*Act.* V) quod digni fuerant pro nomine Jesu contumeliam compati. (*Ambr.*) Has illi notas, quia passiones, quas credentium causa patiebatur, utilitates in his videbat, quoniam constantia et fide doctrinae suae pro Christo, plagas et vincula pati non timuit; sed passus est amore credentium cicatrices plagarum

A habere se in corpore, quas non tantum Galatiae praedicavit, sicut et pseudoapostoli, qui Galatas deceperant. Nemo mihi itaque molestus sit, qui liber est Domini; ista enim stigmata, id est cicatrices plagarum, testimonium sunt Christianitatis meae, qui potioribus, quod digni sunt futuri promissione. *Gratia Domini nostri Jesu Christi, cum Spiritu vestro, fratres. Amen.* Non legis gratiam dixit, sed Domini nostri Jesu Christi esse cum spiritu illorum, quos spiritales fratres appellat; neque enim praestiterant eamen servis. (*Hier.*) Non dixit, non legis servitus, non circumcisio, non jurgium, sed gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro; neque quia spiritales facti estis, et animam non dixisse arbitror B quod in principali etiam ea quae videntur sunt comprehenduntur. Anima enim et caro subjecta sunt spiritui, de quo Ecclesiastes loquitur: *Spiritus autem revertetur ad eum qui dedit illum* (*Eccle.* XII). Et Paulus in alio loco (*Rom.* VIII): *Ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro.* Haec autem gratia Domini Jesu non cum omnibus est, sed cum his qui fratres ab Apostolo merentur vocari, fratres fideles, frequenter perdurant, quod *Amen* verbum significat Hebraeum. Amen enim Septuaginta interpretes, *Fiat*; Aquila, Symmachus et Theodotion, *Fideliter* interpretati sunt: et quomodo in Veteri Testamento qualiam juranti consuetudinis Deus, sive verba confirmat dicens: *Vivo ego, dicit Dominus*, per memetipsum juravi: *Vivit* ita et Salvator C noster in Evangeliis per verbum *Amen* vera esse quae loquitur, ostendit. Quod autem *Amen* consensum significet audientis, et sit signaculum veritatis, ad Corinthios quoque priore ostendit, in qua Paulus ait: *Caeterum si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotae, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem, quoniam quid dicas nescit* (*I Cor.* XIV)? Ex quo ostendit non posse idiotam respondere verum esse, quod dicitur, nisi intellexerit, quod docetur. Amen.

LIBER SEPTIMUS DECIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

ARGUMENTUM.

(*Ambr.*) Ephesios Apostolus non fundavit in fide, sed confirmavit, multa mala pro his passus a perfidis, sicut dicit: *Si enim secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?* (*I Cor.* XV.) Et quoniam gratiam suam non sine affectu profectionis illorum praevidet, gaudens in eis, ad meliora scriptis hortatur de urbe Romae, custodia, qua veniens ab Hierosolymis incustodia subdidit, intelligitur Argyras, manens extra castra in conductu suo (*Act.* XXVIII). [*Hier.*] Scie- D bat ad Ephesios Dianam coli, non hanc venatricem, quae arcum tenet atque succincta est, sed illam multimammiam, quam Graeci πολύμαστον vocant, ut scilicet ex ipsa quoque effigie mentirentur omnium eam bestiarum et viventium esse nutricem. Scribebat ad metropolim Asiae civitatem, in qua ita idololatria, et quod semper idololatriam sequitur, artium magicarum praestigiae viguerunt, ut Demetrius [illegible]

Denique triennio ibi Apostolus moratus est, nocte et die Evangelium prædicans, ut, idololatriæ arce destructa, facile minorum urbium templa caperentur. Hoc ipsum Scriptura refert, quomodo Paulus ad Ephesios sermocinetur dicens : *Quapropter vigilate, recordantes quia triennio nocte ac die non cessavi cum lacrymis monere unumquemque vestrum, et nunc commendo vos Deo et verbo gratiæ ejus, qui potens est ædificare et dare vobis hæreditatem in sanctificatis omnibus* (*Act.* XX). Indigebant enim commendatione Apostoli ad Deum, quos tanto tempore dæmonum error tenuerat, et sciebant esse spiritales ad quas [aliquas] potestates, et in extis atque auguriis et divinationibus quamdam similitudinem divinitatis agnoverant. Unde rursum ad eos loquitur : *Propter quod contestor vos in die hac, quia mundus sum ego a sanguine omnium. Non enim subtraxi, quo minus annuntiarem vobis omnem voluntatem Dei* (*Ibid.*) Et in eodem loco : *Quomodo nihil subtraxerim eorum quæ vobis proderant, quin annuntiarem et docerem publice et domestice* (*Ibid.*). Legerat in Ezechiele (*Ezech.* XXXIII) quod speculator qui populo hostium non prædixisset adventum, sanguis civium exigeretur de manibus ejus, et propterea omnem se voluntatem Dei, et universa quæ illis utilia forent annuntiasse memoravit, ut liber esset a sanguine eorum. Ut autem sciatis eos qui in Epheso crediderant, dæmoniacis præstigiis et magicæ fuisse arti obligatos, in iisdem apostolorum Actibus replicatur et dicitur : *Plurimi quoque eorum qui curiosa gesserant, comportaverunt libros, et combusserunt eos coram omnibus, et computato pretio illorum, invenerunt quinquaginta millia argenti : sic potenter verbum Domini crescebat et confortabatur* (*Act.* XIX). Hæc idcirco universa replicavimus, ut ostenderemus quare Apostolus in hac vel potissimum Epistola obscuros sensus et ignota sæculis sacramenta congesserit, et de sanctarum Scripturarum contra morem docuerit potestate [a] : qui sint dæmones, quid valeant, quid ante fuerint, et quomodo post adventum Christi sint diruti atque destructi. De quibus ait : *Non est nobis pugna adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, et adversus rectores tenebrarum istarum, adversus spiritalia nequitiæ in cœlestibus* (*Ephes.* VI). Et in alio loco : *Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum et efficax, sed adversarii multi* (*I Cor.* XVI). Permansit autem Ephesi usque ad Pentecosten, tempus lætitiæ atque victoriæ, in quo non flectimus genua, nec curvamur in terram, sed cum Domino resurgentes ad cœlorum alta sustollimur. Et permansit : quia apertum ei erat ostium, et non ostium modicum, sed magnum, ut victo forti atque superato, domum ejus invaderet, spoliaret et everteret, et captivam captivitatem duceret (*Matth.* XII) : qui satellitum suorum agminibus congregatis, tota contra Apostolum acie dimicavit. Et [et victus est. Qui sint autem Ephesii et hinc] vel maxime comprobatur, quod sicut Joannes mysterium nativitatis antiquæ Domini relaturus, in pectus ejus recubuit, et de purissimo fonte hausit rivulum doctrinarum (*Joan.* XIII, XXI), ita et hi in abeuntis Pauli collum ruentes (*Act.* XX), oculis atque amplexibus suis indicaverunt unum se cum eo scientiæ habere thesaurum, et magistri desiderium lacrymis contestati sunt.

CAPUT PRIMUM.

Ponitur aliquorum divina prædestinatio, et recoluntur Dei beneficia collata apostolis et Ephesiis.

Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei. (Ambr.) Solito more scribit : apostolum enim se esse Christi Jesu Dei voluntate testatur. (*Hier.*) Si *per* præpositio ministerium ejus, per quem res agitur, ostendit, videtur mihi in illam sententiam sensus iste congruere : *Nemo venit ad Patrem, nisi Pater meus attraxerit eum* (*Joan.* VI): atque ita fiet, ut et illud, quod in Evangelio Joannis legitur : *Omnia per illum facta sunt :* haud dubium quin per Filium, non præjudicet Domino nostro Jesu Christo, quasi ex eo minor sit, quod Patris obtemperet voluntati : quomodo et nunc non præjudicat Patri, quod per voluntatem illius Paulus apostolus Jesu Christi sit. Alii vero ita locum istum intelligunt, ut Paulum apostolum Jesu Christi per voluntatem Dei, qui sit Christus, ostendi putent : ut sicut sapientia, et Verbum, et virtus Dei, et veritas, et resurrectio, et vita dicitur, ita etiam voluntas appelletur. Nonnulli nihil differre existimant, utrum per voluntatem Dei, an ex Dei dixerit voluntate, quia his præpositionibus indifferenter utatur, et idipsum significare per voluntatem Dei, quasi dixisset ex voluntate Dei : *Sanctis omnibus, qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu.* Quidam curiosius quam necesse est, putant ex eo quod Moysi dictum sit : *Hæc dices filiis Israel : Qui est misit me* (*Exod.* III), etiam eos, qui Ephesi sancti sunt et fideles vocabulo essentiæ nuncupatos : ut quomodo a sancto sancti, a justo justi, a sapiente sapientes ; ita ab eo, qui est, hi, qui sunt, appellentur, et juxta eumdem Apostolum elegisse Deum ea quæ non erant, ut destrueret ea quæ erant. Ipsam etiam Scripturam quæ in testimonium adducta est, ita edisserunt, ut destructionem eorum quæ erant, ex consequentibus intelligamus: *Ut non*, inquit, *glorietur omnis caro in conspectu Dei.* Si enim, aiunt, quispiam ex eo quod non erat, in id quod est a Deo esse proficiens, non datori gratiam referat, sed sui meriti æstimet quod subsistit, statim quod est esse destruitur, et incipit non esse quod fuerat. Alii vero simpliciter, non ad eos qui sint, sed qui Ephesi sancti et fideles sint, scriptum arbitrantur. Et fidelibus in Jesu Christo. Quoniam sanctificata est mulier infidelis in viro fideli, et vir infidelis sanctificatus est in muliere fideli (*I Cor.* VII) : et sunt quoque vasa sancta, et mutæ pecudes quæ Deo mactantur in templo ; propterea eos, quos sanctos dixerat, vocavit et fideles, quia fides ex mentis propriæ descendit

[a] Apud Hieron. : *et de sanctarum contrariarumque virtutum docuerit potestate.*

arbitrio, sanctificatio vero ex sanctificantis interdum A absque voluntate nostra venitur largitate. Quod autem ait: *Fidelibus in Christo Jesu*, hoc ad distinctionem diligentissimæ observationis est positum; sunt quippe plures fideles, sed non in Christo Jesu: et quis reddat depositum, si quis commendatum sibi alienum, fidelem se amicum exhibeat, antequam magis quam fidem paratus sit prodere, quod de nonnullis philosophis legimus, iste et fidelis quidem est, sed non est fidelis in Christo Jesu. Fideles etiam dici possunt et catechumeni, sed non fideles in Christo, quia non sunt baptizati in Christo: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (*Joan.* III).

Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu. (Ambr.) Gratiam Dei cum sanctis dicit esse B et fidelibus, quem patrem nostrum appellat: quia ab ipso sunt omnia et condita et restaurata. Christum autem Dominum nostrum, quia redemit nos offerens se pro nobis. (*Hier.*) Sive ambo ad utrumque, hoc est, et gratia et pax a Deo, tam ad Deum Patrem, quam ad Dominum Jesum Christum, sive ad singulos referenda sunt singula, ut gratia ad Deum Patrem, pax vero referatur ad Christum. Siquidem statim sequitur: *In laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto*, ut gratia Patris in eo sit, quod Filium pro salute dignatus est mittere; pax vero Filii in eo, quod per ipsum Patri reconciliati sumus, et destructo medio pariete, inimicitias in carne sua evacuans, fecerit utraque unum. Aliter, tunc gratia Dei proficit nobis, si ingrati non simus [*Forte deest auctori*] salutis nostræ, meritis nostris deputantes bona nostra; pacem C vero reconciliationis servabimus, si nihil contrarium facimus ejus voluntati, qui nos pacificavit in sanguine suo. *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus, in Christo Jesu.* (Ambr.) Benedixit nos in omni benedictione spiritali, id est, non mundana sed cœlesti benedictione, neque corruptibili, sed æterna, quia gloria Christianorum non in terra, sed in cœlo est, et est in Christo. Omne enim donum gratiæ Dei in Christo est, ut si quis spreto Christo benedici se a Deo putet, errare se sciat. (*Hier.*) Quomodo secundum substantiam atque naturam Deus bonus, cujus communione est alius bonus, et loquitur ad Israel: D *Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum* (*Lev.* XI); ita et ipse benedictus, non penitus esse benedictus [illegible]. Dat quippe legislator benedictiones, et *benedictus [illegible]*, cujus benedictionis vocabulum habet Baruch, quod in lingua nostra benedictum sonat. Benedixit nos non in una benedictione, sed in omni: non quod omnes omnia consequamur, sed dum singuli, vel singulas, vel plures et omnibus habemus, omnes per singulas [illegible], et non in terrenis benedictionibus, sed in spiritalibus. Sunt quippe et terrenæ benedictiones, habere quempiam liberos, affluere opibus, honore et sanitate gaudere: quas terrena benedictio usque ad irrationabilia jumenta descendit. Dominus quippe illis: *Benedictus tu, [illegible]*

A [illegible] (*Deut.* [illegible]). Spiritales vero benedictiones in cœlestibus sunt: quia terra benedictionem spiritalem non capit, [illegible] et benedictiones illæ quæ in Deuteronomio Dei præcepta servantibus promittuntur (*Deut.* XXVIII): [illegible], plena erunt horrea frumento, benedictus eris in civitate, benedictus in agro, et cætera his similia, in prophetis non videmus impleta hominibus, qui in [illegible] in speluncis, in cavernis petrarum, inopiam [illegible] (*Hebr.* XI) spiritaliter [illegible] sunt, et spiritalia non in terrenis locis, sed in cœlestibus comprehendi. Quod vero ait: *Benedixit nos in omni benedictione* B *spiritali in cœlestibus*, quasi jam in præterito factum sit, et non in futuro promissum, id est benedixit, et non benedicturus est; quæritur quomodo adhuc in terra nos positos cœlesti benedictione benedixerit: sive [illegible], quod *conversatio nostra in cœlis est* (*Philip.* III), et hoc [illegible] de mundo isto, sed deposita imagine terreni, portamus imaginem cœlestis, et in carne non vivimus, sed in spiritu (*I Cor.* XV), et thesaurizamus nobis in cœlis, ubi et cor habemus. [illegible] benedictione benedixit, [illegible] quod omnis benedictio spiritalis in Christo [illegible] in terrenis [illegible] de cœlestibus comparentur: *Benedixit nos*, inquit, *in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo*, in sermone Dei, et scientia, et C veritate, cæterisque virtutibus. Dupliciter autem legendum: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*; [illegible] *Qui est et Pater Domini nostri Jesu Christi*, vel ita: ut Deus et Pater ad Dominum nostrum in commune referatur. Benedictus Deus ejus, qui assumptus est hominis, et Pater ejus, qui in principio apud Deum Deus verbum: non quod alius assumptus homo, et alius sit verbum, qui assumpserit, sed quod unusquisque idem pro varietate causarum, nunc exhibitus, nunc homo [illegible]. *Sicut elegit nos in ipso ante constitutionem mundi, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus.* Pro constitutione mundi, in Græco scriptum est καταβολῆς, [illegible] D [illegible] sonat. [illegible] propter [illegible] et [illegible] Græcorum [illegible] hoc verbum transferre [illegible] quod impossibile est [illegible] explicare [illegible] E [illegible] proprie dicitur [illegible] fundamentum [illegible]. Volens itaque Paulus ostendere quod Deus universa [illegible] fundamentum [illegible]

(et cæteras hæreses quæ factorem et materiam po- A nunt) aliquid unde creaturæ sint factæ, antecesserit creaturas, sed omnia ex nihilo substiterint. Quod electos nos, ut essemus sancti et immaculati coram ipso, hoc est Deo, ante fabricam mundi testatus est, ad præscientiam Dei pertinet, cui omnia futura jam facta sunt, et antequam fiant universa sunt nota : sicut et Paulus ipse prædestinatur in utero matris suæ, et Jeremias in vulva sanctificatur. (*Ambr.*) Præscius omnium Deus scit, qui credituri essent in Christum, sicut dicit ad Romanos : *Quos præscivit et vocavit nos* (*Rom.* VIII), non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. Quos ergo Deus dicitur vocare, perseverant in fide : hi sunt quos elegit ante mundum in Christo, ut sint incontaminati coram Deo in charitate, hoc est, ut amor Dei sanctam illis faciat B conversationem. (*Hier.*) Quod autem ait, *ut essemus sancti et immaculati coram ipso*, inter sanctum et immaculatum hoc interest, quod qui sanctus et immaculatus quoque intelligi potest, immaculatus vero non statim et sanctus : parvuli quippe immaculati sunt, quia integro corpore nullum fecere peccatum, et tamen non sancti, quia sanctitas voluntate et studio comparatur ; et quod immaculatus dici potest ille qui peccatum non fecit, sanctus autem is qui virtutibus plenus sit, juxta id quod in quodam psalmo scribitur : *Qui ambulat sine macula et operatur justitiam* (*Psal.* XIV), et in Cantico canticorum : *Tota speciosa es, proxima mea, et macula non est in te* (*Cant.* IV).

In charitate prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum. (Ambr.) Hoc dicit C decrevisse Deum, ut credentes in Christum adoptarentur in filios Dei, ut caput ipsorum sit Christus verus Filius Dei. (*Hier.*) Quod autem ait : *In charitate prædestinans nos*, dupliciter legendum est, ut charitas vel cum superioribus vel cum inferioribus copuletur ; cum superioribus ita : *ut sancti essemus et immaculati coram ipso in charitate*, et postea sequatur : *prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum* ; cum inferioribus autem sic : *in charitate prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipso*, id est, Christo, qui nunquam non fuit filius, nos vero non fuimus filii, antequam prædestinati essemus in ipso. Hoc prædestinavit, ut haberet potestatem filius Dei fieri omnis qui credere voluisset in ipsum, quia nemo filius Dei fieri poterit, D nisi fidem et charitatem, quæ per dilectionem operatur, habeat. *Secundum propositum voluntatis suæ.* Sive secundum beneplacitum voluntatis suæ : verbum εὐδοκία, quod Latinus sermo interpretatus est *placitum*, apud Græcos compositum est ex duobus integris ἀπὸ τοῦ εὖ et τοῦ δοκεῖν, *bene* et *placito*, quod nos possumus dicere beneplacitum, quia non statim omne quod placet, et beneplacere potest : sed ibi tantum εὐδοκία, hoc est beneplacitum dicitur, ubi quod placuit, recte placitum comprobatur. (*Ambr.*) Tale placitum Deum habuisse dicit, ut ad laudem claritatis ejus proficeret gratia data hominibus, ut salus nostra gloria Dei sit. *In laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto.* Deus nobis gratiam dedit, propter quod credidimus in Filium ejus Christum. Diligens enim unigenitum suum amatoribus ejus divina dona largitur. (*Hier.*) Omnis ergo gratia, quam consequimur in gloria et laudem ejus, qui nos gratificavit in dilecto, hoc in Domino Salvatore completur, quia absque sapientia et veritate, justitia, pace, redemptione cæterisque virtutibus nullum bonum intelligi potest : nec legendum est, sicut in Latinis codicibus habetur, *in dilecto filio suo*, sed simpliciter, *in dilecto*, ut sit sensus *in dilecto*, quasi subaudiatur *ab omnibus* [a]. Iste est dilectus, de quo in Isaia canitur : *Cantabo dilecto meo* (*Isa.* V). Quod vero ait, *gratificavit*, id est, gratos fecit in Christo, non solum redemit, sed etiam peccata remittens, sine nostro merito justos nos fecit. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum.* (Ambr.) Duplicem gratiam flagitat, quia et redemit nos sanguine suo et peccata nobis non imputavit, id est, redemit et manumisit. (*Hier.*) Ille redimitur, qui captivus est, et in hostium veniens potestatem liber esse desivit ; ita et nos sub peccati jugi servivimus et vincti sumus, sicut in Evangelio ipsa Veritas ait : *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* VIII) : nec ante potuimus vinctas catenis explicare manus, et oculos attollere sursum, nisi redemptor adveniret, qui ruptis vinculis nostris, nos liberaret. Sed quis hæc potuit, nisi solus Jesus Dominus noster, qui in suo sanguine totum redemit mundum. Dupliciter vero sanguis Christi et caro intelligitur, vel spiritalis illa atque divina, de qua ipse dicit : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (*Joan.* VI) ; et : *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam* (*Ibid.*) ; vel caro et sanguis, quæ crucifixa est, et qui militis effusus est lancea. Juxta hanc divisionem in sanctis ejus diversitas sanguinis et carnis dicitur, ut alia sit caro, quæ visura est salutare Dei ; alia caro et sanguis, quæ regnum Dei non queant possidere. Consequenter autem post redemptionem sanguinis Christi, remissionem accepisse scribimur peccatorum : quia, nisi redempti fuerimus, frustra nobis peccata donantur, nec veniam accipere possumus delictorum, et servi esse cessamus, nisi pretium pro nobis cruentus quondam victor acceperit. *Secundum divitias gratiæ ejus quæ superabundavit in nobis.* Superabundavit, dixit, ut non solum a morte liberaret, sed etiam tantam sapientiam nobis donaret, ut voluntates ejus occultaque mysteria nosceremus. Qui intelligit veritatem Dei in remissionem peccatorum nostrorum, maxime in Ecclesia de Gentibus congregata, quæ aliena fuit a testamento et promissionibus Israel, ipse intelligit qualis abundantia est gratiæ Dei in eos qui crediderunt in eum. Has divitias gratiarum in se non facit vacuas, qui quantum valet humana fragilitas nititur, laborat atque contendit, et cum Apo-

[a] Hæc fusius apud Hieronymum leguntur.

stolo loquitur: *Gratia ejus in me vacua non fuit* (*I Cor.* xv). Qui vero beneficii magnitudinem non recordans, ad deteriora delabitur, in isto dives gratia Dei et opulenta largitio paupertate tenuatur. *In omni sapientia et prudentia.* Sapientiam possumus rerum invisibilium, prudentiam vero visibilium tantum accipere cognitionem. (*Ambr.*) Addit ad gratiam, quia post supra memorata beneficia, donum accedit sapientiae et prudentiae rerum spiritalium. *Et notum faceret nobis sacramentum voluntatis suae.* Hoc placuit Deo, cujus consilium retractari non potest, ut in Christo ostenderet mysterium voluntatis suae tempore, quo revelari illud voluit agnitione creaturae. Voluntas autem ejus haec fuit, ut tunc propitius fieret omnibus, qui in errore erant, sive in coelis, sive in terris, quando Christum manifestaret, hoc donum esse credentium, ne illis imputarentur peccata suscipientibus fidem Christi. (*Hier.*) Sapientiam et prudentiam esse diversa, Stoici quoque opinantur dicentes: Sapientia est rerum divinarum humanarumque cognitio; prudentia vero tantum mortalium. Juxta hanc divisionem possumus sapientiam invisibilium et visibilium accipere, prudentiam vero tantum visibilium. Quaeritur igitur quomodo nobis Deus in omni sapientia et prudentia notum fecerit mysterium voluntatis suae? Et quidem primum simpliciter accipiendum, quod mysterium voluntatis suae redemptio nostra sit per sanguinem Filii ipsius et remissio peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, quae abundavit in nobis. Quod scilicet nos in Domini passione credentes, quae est stultitia non credentibus, sapientiam possideamus atque prudentiam. Deinde, quod per Scripturas sanctas nobis nota fecerit universa mysteria, quomodo primum coelum et terram machinatus sit, et omnia quae intra ea sunt fecerit, ordinaverit atque distinxerit, ut plasmatus homo, et usque ad passionem Christi mundus impletus sit, quomodo ex visibilibus ea, quae sunt invisibilia, cognoscantur. Ad extremum, quod etiam ea quae in terra sunt sapientia indigeant atque prudentia.

Secundum bonum placitum ejus, quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum. Supra dixerat secundum placitum voluntatis suae, nunc secundum placitum suum, voluntate detracta. Ibi προορισμὸν, id est, praedestinationem in adoptionem filiorum per Jesum Christum posuit; hic vero πρόθεσιν, id est propositionem. Inter praedestinationem et propositum, hi qui solent inter verba discutere, hoc asserunt interesse, quod praedestinatio alicujus rei multo ante in mente ejus qui destinet quid futurum sit, praefiguret; propositum autem, cum jam vicino sit machinatio, et pene cogitationem sequatur effectus. Quod vero ait, *proposuit in eo*, ad mysterium referendum est. Siquidem supra dixerat, *ut notum faceret nobis mysterium voluntatis suae*, quod in aeternum dispensatio est plenitudinis temporum, ut in toto tempore omnia complerentur quae ante in lege praefigurata, vel in prophetis praedicta fuerant. Instaurare omnia in Christo, quae in coelo et quae in terris sunt in ipso. [illegible]

[illegible] rata est in conversatione [illegible] ad Deum; corporis vero restauratio erit in resurrectione, quando resurget mortuus. [illegible] pro instaurare recapitulare. [illegible] in mundo, tam invisibilium, quam visibilium [illegible] de paradiso ejectus per Salvatorem [illegible] Salvatoris et [illegible] C gentibus [illegible] mysterium [illegible] In cruce itaque Domini et in passione ejus recapitulata sunt omnia [illegible] Hoc autem [illegible]

D [illegible]

re est, partim de usurpatæ tyrannidis præsumptione. A

In qua etiam sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ. (Aug.) Sortem dixit, quantum ego existimo, gratiam, qua salvi facti sumus; quare sortis nomine appellat gratiam? quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Nam ubi dicitur iste facit, iste non facit, merita considerantur, et ubi merita considerantur electio est, non sors. Quando autem Deus nulla merita nostra invenit, sorte voluntatis suæ nos salvos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus: *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est* (*Ephes.* II). Hæc quodammodo sors occulta est voluntas Dei in humano genere, apud quem non est iniquitas; non enim ille personas accipit, sed occulta illius justitia B tibi sors est. (*Hier.*) Verbum hæreditatis et sortis, per quas in Christi partem venimus, ostendit nos de alia potestate ad aliam transmigrasse, id est, de angelorum potestate malorum translati in potestatem Dei, quoniam eos, qui ante captivi fuerant in perditionem, Christus cepit ad vitam, ut reduceret in excelsum. Et quodam modo est capta captivitas, dum per secundam captivitatem, qui prius captivi fuerant, liberantur. Considerandum, quod hic προορισμὸς et πρόθεσις, id est, prædestinatio et propositum, simul posita sint, juxta quæ operatur omnia Deus, secundum consilium voluntatis suæ: non quod omnia, quæ in mundo fiunt, Dei voluntate et consilio peragantur, alioquin et mala Deo poterunt imputari, sed quod universa, quæ facit, consilio faciat et voluntate, quod scilicet et ratione plena sint et potestate. Vult itaque quæcunque ratione plena sunt atque consilio, vult salvari omnes et in agnitionem veritatis venire (*I Tim.* II), sed quia nullus absque propria voluntate salvatur (liberi enim arbitrii sumus), vult nos bonum velle, ut, cum voluerimus, velit in nobis et ipse suum implere consilium. *Ut simus in laudem gloriæ ejus, qui ante speravimus in Christo.* (Ambr.) Hoc est, quod dicit, quia dispensatio prædicationis his decreta est a Deo, qui ex Judæis crediderunt in Christum. Unde nullus ex gentibus ad apostolatum electus est: dignum enim erat ex his elegi prædicatores, qui ante speraverunt salutem, quæ illis promissa erit in Christo. (*Hier.*) Ante speraverunt in Christo, quibus Christus per legem vel prophetas prædictus est, quamvis ante ad omnes, qui in Christum credunt, pertinere posse videatur, ut qui ante in hac vita in Christum credunt, in futura vita sint in laudem et in gloriam ejus futuri. Sed alia est merces ejus, qui voluntate sperat in Christum, alia, qui necessitate credit in eum. *In quo et vos, cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ, in quo credentes signati estis spiritu promissionis sancto.* In quo, haud dubium quin in Christo. Inter cæteros, qui audierunt, vos quoque, Ephesii, verbum veritatis audistis, Evangelium salutis vestræ, cui credentes signati estis spiritu repromissionis sancto. Videtur autem juxta ordinem lectionis non stare sententia, nec ei quod prælatum est, *in quo et vos, audito verbo veritatis Evangelii salutis vestræ*, redditum aliquid, quod sequatur, quia statim secundo ponitur, *in quo*, quod quia superfluum est, sublatum e medio potest textum reddere lectioni. Hoc autem patiebatur Paulus de nimio amore Christi, ut eum semper, quem diligebat, etiam superflue et extraordinarie nominaret, quod post absque nobis in omnibus epistolis ejus lector diligens invenire. Unde et nunc secundo positum, *in quo* ordinem deprehenditur turbasse sententiæ, et anteriorem propositionem reliquisse pendentem. Neque vero parva laus Ephesiorum est, non prædicationem tantum, sed verbum veritatis audisse. Quid est verbum veritatis, nisi B Filius Dei, qui est veritas, quia ait: *Ego sum via et veritas* (*Joan.* X)? Quid est audire hanc veritatem, nisi in Christum credidisse et obedisse ei, sicut in Evangelio dicitur: *Amen, amen dico vobis, quia venit hora, quando mortui audient vocem Filii Dei* (*Joan.* V)? Quid est mortuos audire, nisi peccatores credere in Filium Dei et voci ejus, hoc est, præceptis illius obedire, in quo nunc cognoscemini, vos gentes, unum esse nobiscum, quia eumdem spiritum accepistis, cujus dona arrha sunt hæreditatis futuræ. Si enim, arrha tanta est, quanta erit hæreditas promissionis æternæ? Signatur autem, si quis audierit verbum veritatis et crediderit in eo spiritu repromissionis sancto; quia multi sunt qui audierunt, et increduli permanentes, nequaquam signaculum sancti Spi- C ritus consecuti sunt. Dicitur et ad principem Tyri: *Tu es signaculum similitudinis Dei* (*Ezech.* XXVIII), signaculum autem Dei est, ut quomodo primus homo conditus est ad imaginem et similitudinem Dei: sic in secunda regeneratione, quicunque Spiritum sanctum fuerit consecutus, signetur ab eo, et figuram conditoris accipiat. Quærendum ubi alibi scriptum sit: spiritus repromissionis sanctus, vel quid significet? Ego enim æstimo, quia sicut Spiritus sanctus sanctum facit eum, cui fuerit infusus, et spiritus sapientiæ sapientem, et intelligentiæ intelligentem, et consilii cautum, atque consultum, et fortitudinis fortem, et scientiæ scientem, et pietatis pium, et timoris timidum, Deique timore trepidantem, ita et spiritus promissionis vel spiritus Dei, sponsorem D et Deum facit eum, in quo habitaverit. Quomodo e contrario immundus spiritus immundum facit, et spurcam sibi domum præparat spurcus habitator; fornicationis quoque spiritus efficit scortatores, de quibus propheta loquitur: *Spiritu fornicationis seducti estis* (*Ose.* IV), et nequam spiritus facit homines nequam atque perversos, et dæmoniacus dæmones: qualisque fuerit liquor qui novæ testæ infusus est, talem diu testa et odorem retinet et saporem.

Qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem adoptionis, in laudem gloriæ ipsius. Pignus Latinus interpretator pro *arrhabone* posuit; non idipsum autem *arrhabo*, quod *pignus* sonat. Arrhabo enim futuræ emptioni quasi quoddam testimonium et obli-

gamentum datur : pignus vero, hoc est ἐνέχυρον, pro A [illegible]
mutua [illegible]
cumque igitur non [illegible]
[illegible]
tribuitur, [illegible]
magnificam Dei considerare naturam, [illegible]
[illegible]

[illegible]

minatos oculos cordis. Et ex verbis præsentibus approbatur secundum exterioris membra hominis, etiam interioris hominis membra dici : ecce enim manifeste cordis oculos appellavit, quos absque sensu et mente intelligere non possumus. Huic illud Psalmistæ congruit : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* (*Psal.* XII). Et alibi : *Sapientis oculi in capite ejus* (*Eccle.* II). Si enim simpliciter oculos carnis accipimus, utique non solum sapientis, sed etiam insipientis oculi in capite ejus sunt. Caput itaque sapientis, sensus accipitur, quia alio verbo mens, et animus, et principale cordis appellatur. Quod vero ait, in agnitionem ejus, id est ἐπιγνώσιν αὐτοῦ, quidam sic intelligunt, ut inter γνώσιν et ἐπιγνώσιν, hoc est inter notionem et agnitionem, illud intersit, quod notio sive notitia eorum sit quæ ante non sciebamus, et ea postea scire cœpimus ; agnitio vero eorum, quæ prius scientes, deinceps scire desivimus, eorumque postea recordamur, et priorem quamdam vitam in cœlestibus suspicamur, postquam in corpora ista dejecti et obliti Dei Patris, nunc eum per revelationem cognovimus, secundum illud : *Reminiscentur et convertentur ad Dominum omnes fines terræ* (*Psal.* XXI), et cætera his similia replicantes.

Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis. Cui semel juxta orationem Pauli datus fuerit spiritus sapientiæ et revelationis, ut apertis oculis cordis aspiciat, iste sciet quæ reposita sunt vocatis, et quæ speranda sanctis Dei ; quæ abundanter et large his. qui hæreditatem ipsius sustinent, est daturus : ad quam notitiam magnitudo virtutis Dei est necessaria his qui juxta similitudinem Pauli credentes vocantur; per quam operatus est Deus in Christo Jesu Domino nostro, quem a mortuis suscitavit. Dupliciter autem intelligenda hæreditas, sive quod primogenitus omnis creaturæ hæreditas sit animæ Domini nostri Jesu Christi, et ejus qui ex corpore et anima assumptus est hominis, nosque cum hæreditate animæ hæreditemus Verbum : sive quod in Christo hæreditas nostra sit Patris et Filii et Spiritus sancti una divinitas, ut quomodo vocantur hæreditas domorum atque villarum, ea ipsa quæ ab hæredibus possidentur, sic ipse Deus hæreditas credentium sit atque sanctorum. Scriptum est et in Veteri Testamento : *Filiis autem Levi non dabitis hæreditatem in medio fratrum suorum, quia ego pars eorum* (*Num.* XVIII). Et alibi : *Dominus hæreditas eorum.* Et sanctus. qui extra Deum nihil habere novit, audacter loquitur : *Pars mea Dominus*, et : *tu es pars hæreditatis meæ et calicis mei* (*Psal.* XV). Non ergo parvi studii est, ut sciamus spem vocationis et divitias gloriæ hæreditatis Dei in sanctis. Ea quippe indigemus ad hæc cognoscenda virtute, qua etiam in filio suo Deus usus est suscitando, quem suscitavit non semel, sed semper

A a mortuis, et fecit eum in mortuis liberum, nulla mortis contagione maculatum ; quotidie Christus resurgit a mortuis ; quotidie in pœnitentibus suscitatur; non quo non habuerit etiam juxta carnem potestatem animæ suæ ponendæ et iterum resumendæ (*Joan.* X), nemo quippe tulit eam, nisi ponat eam a semetipso ; sed quo juxta dispensationem carnis et filii, homo et Filius a Deo Patre resuscitatus esse dicatur. *Et constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed et in futuro.* (Amb.) Exemplum salutis credentium et gloriæ in resurrectione Salvatoris consistere profitetur, ut ex ea cognoscant fideles quid eis promissum est, simili enim

B modo extollentur supra cœlos futuri cum Christo, sicut ipse dicit : *Pater, volo ut ubi ego fuero, et hi mecum sint, et videant gloriam meam* (*Joan.* XVII) ; hoc propter incarnationem Filii Dei, ut etiam homo factus, super omnes cœlos esse dicatur, et super cunctam creaturam sedens ad dexteram Dei, habens nomen Dei per naturam, non per adoptionem, ut cognoscant esse illum Filium Dei, qui illum crucifixerunt; honor enim, quem illi dedit Pater per generationem, tunc manifestatus est, cum natus homo passus est, et, victa morte, resurrexit, ascendens unde descenderat, supra omnes cœlos. Unde dictum est, quia *veritas de terra orta est* (*Psal.* LXXXIV) ; quia enim omne judicium Pater Filio dedit, idcirco ad dexteram Dei sedere dicitur quasi judex. (*Hier.*)

C Per humanam similitudinem Dei potentiam demonstravit, non quo solium ponatur et Deus Pater in eo sedeat, secumque filium habeat residentem : sed quo nos aliter judicantem atque regnantem, nisi per nostra verba intelligere nequeamus. Ad hoc pertinet et illud quod in centesimo nono psalmo scriptum est : *Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis*, etc. Si enim juxta regnantis habitum Filius ad Patris dexteram sedet, necesse est ut juxta eamdem similitudinem major sit ab eo qui in læva parte consederit. Quod ut sciamus aliter intelligi quam littera resonat, idem psalmus in consequentibus docet, dicens : *Tu es sacerdos in æternum, Dominus a dextris tuis.* Quomodo enim, cum Filius Patris a dextris sedeat, rursum Pater a dextris ejus esse perhibetur? aut qua ratione

D terra scabellum est pedum ejus, et cœlum thronus ipsius, cum terram secundum Isaiam pugillo continere dicatur, et cœlum palmæ extensione metiri ? Non enim potest intra id esse, quod ab eodem continetur, nec in manu inclusum tenere, a quo ipse juxta sedentis habitum circumdetur. Sicut ergo proximum esse Deo, vel ab eo procul recedere, non secundum locorum spatia, sed juxta merita sentiendum est, quod sancti juxta eum sint : peccatores vero, de quibus ait Propheta : *Ecce qui elongant se a te, peribunt* (*Psal.* LXXII), ab omni ejus vicinia submoventur : sic et in dextris aut in sinistris Dei esse accipiendum est, quod sancti a dextris ejus sint, peccatores vero a sinistris ; Salvatore quoque id ipsum in Evangelio

comprehendit (Psalm. xvi), alios esse a dextris, fu- A
dos esse a sinistris memorat. Sed quoniam verbum
solium regni significat potestatem, per quam benedi-
ctum ab Deus tradidit, super quibus sedere dicuntur,
quod sedeat et regni eos et in circuitu habent, et ad
nutum proprium vaga prius et libera colla converterit.
Post hæc quæritur quomodo id quod sequitur possit intelligi: *Super omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro*; et quidem de dextris Dei ac sinistris, ut de sessione jam dictum est. Nunc quærendum est ubi Apostolus hæc quatuor nomina, principatum legerit, et potestatem, et virtutem, et dominationem scripta reperit, et in medium unde protulerit. Nec enim fas est eum qui divina lectione fuerat instructus, B aliquid [illegible] putare, quod in sanctis voluminibus non habetur. Arbitror itaque illum aut de traditionibus Hebræorum ea quæ secreto sunt in medium protulisse, aut certe quæ quasi juxta historiam scripta sunt, cum intelligeret legem esse spiritalem, sensisse sublimius, et quod de regibus atque principibus et ducibus quoque, tribunis et centurionibus, in Numeris et in Regnorum libris refertur, imaginem aliorum principum [illegible] cognovisse: quod scilicet in cœlestibus sint principatus, sint potestates, sint dominationes atque virtutes et cætera ministeriorum vocabula, quæ nec nos possumus nominare, nec ipsum Paulum puto, ut in gravi corpusculo constitutum enumerare valuisse. Si autem sunt principatus et virtutes et dominationes et potestates, necesse C est ut et subjectos habeant, et timentes se et servientes sibi, et eos qui sua fortitudine roborantur, quæ distributiones officiorum non solum in præsenti tantum, sed etiam in futuro sæculo erunt: ut per singulos profectus et honores, ascensiones etiam et descensiones, vel crescat aliquis, vel decrescat, et sub alia atque alia potestate, virtute, principatu et dominatione fiat. Nec hominem [illegible] in [illegible] et [illegible] [illegible], si [illegible] hominibus [illegible] in [illegible], tantas habemus [illegible] dignitates et [illegible], quantas [illegible] possumus [illegible] dicere. Verbi causa, quod præfectus in parte civili [illegible] per provincias et [illegible] [illegible]; [illegible] militia in [illegible] [illegible], duces, tribunos et multiplicem [illegible] exercitum: et putamus [illegible] D [illegible] [illegible] regnantium [illegible] tantum ministerio esse contentum! *Et omnia subjecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur.* [illegible]: [illegible] [illegible] esse contrarium, quod alibi scriptum est: [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] (Psal. [illegible]), sed et illud: *Oportet enim illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus* (I Cor. xv). Si enim [illegible] et subjecta sunt omnia, et oportet eum regnare donec ei subjiciantur omnia, quomodo omnia sub pedibus ejus Deus [illegible] subjecit? [illegible], cum in alio loco Paulus testetur: *Cum autem ei subjecta fuerint om-*

[illegible] et ipse Filius [illegible] ei qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv). Ergo [illegible] [illegible] [illegible] id quod futurum est, quasi jam factum esse [illegible] est, juxta eorum quam supra expositionem dedi [illegible]: [illegible] nos in omni [illegible] [illegible]; in cœlestibus in Christo [illegible]: aut certe, quod [illegible] [illegible] est, ut [illegible] [illegible], quod omnia ea quæ jam sunt in [illegible] subjecta, naturæ conditione [illegible], [illegible], dæmones. [illegible] atque gentiles [illegible] [illegible] Christo; [illegible] subjecti sunt pedibus ejus, et tamen, quia [illegible] in [illegible] partem [illegible] sunt, [illegible] sunt potestati ejus [illegible], [illegible] [illegible] sibi [illegible] [illegible] arbitrii [illegible]. [illegible] [illegible] et illud quod sequitur [illegible]: *Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiam, quæ est cor-* B *pus ipsius.* Quomodo enim caput plurima sibi habet membra subjecta, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et dolibus: ita et Dominus Deus noster Jesus Christus [illegible], cum sit caput Ecclesiæ, habet [illegible] [illegible] qui in Ecclesia congregantur: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sed [illegible] voluntate, [illegible] [illegible] [illegible] subjectos; atque [illegible] [illegible] [illegible] subjecti sunt pedibus ejus. Quapropter in eo quod ait [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. Nam illud quod dictum est: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], et alibi: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pedibus ejus, non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] C subjiciuntur pedibus ejus, et [illegible] [illegible] potestatem. *Cur autem omnia*, id est, angeli, throni, dominationes, potestates, et virtutes cæteræ, quæ [illegible] fuerant contrariæ Deo, ejus pedibus subjiciuntur? [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], quod aliquis [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deo, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adventum. Unde et [illegible] [illegible] [illegible] ea quæ in [illegible], sed etiam quæ [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible], non ad [illegible], sed ad [illegible] [illegible] [illegible] disputatum est. Vel hoc modo, [illegible] [illegible] [illegible], non quo aliquis [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible], sed ex parte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] Apostolus: [illegible] [illegible], [illegible] D [illegible] [illegible] (I Philip. [illegible]): [illegible] [illegible], [illegible] Timotheum, et [illegible] [illegible] qui illo tempore quo Epistola [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], sed [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qui loquitur. Et alibi: *Ego Dominus* [illegible] [illegible]: *Deinde Deus* [illegible] (Psal. [illegible]). [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qui loquitur. Si autem [illegible] est, et [illegible] [illegible]

loquitur, ne hoc quidem quod ait verum est, omnem (A) hominem esse mendacem. Porro si vera sententia est, *omnes*, sic accipiendum est, ut diximus, quod magna pars hominum mentiatur. Scribit et alibi Apostolus (*Coloss.* I *et* III), « docentes omnem hominem, » et rursum, « commonentes omnem hominem, » non quod omnes homines docuerit, quanti enim sunt qui usque hodie nec doctrinam Apostoli audivere, nec nomen? sed quod eos omnes doceat et admoneat qui in Ecclesia sunt, et cupiunt scire quæ Dei sunt. Sequitur, *plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur*. Quod quidem sic accipitur et illud « tunc ei subjicietur qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus : « nunc enim Deus Pater per partes in singulis est, hoc est, in alio justitia, in alio castitas, in alio temperantia, in alio sapientia, in alio fortitudo, (B) et difficile est etiam in sanctis viris atque perfectis omnes pariter virtutes invenire. Cum autem in fine rerum, et in consummatione mundi ei fuerint universa subjecta, adimplebitur omnia in omnibus, ut juxta quod Deus est cunctis virtutibus plenus, omnia in omnibus adimpleatur, et sint universi habentes omnia, quæ ante singula singuli possidebant. Sed et hoc quod ait, *et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiæ, quæ est corpus ipsius, plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur*, non solum hominum sed etiam angelorum cunctarumque virtutum et rationabilium creaturarum Ecclesia intelligi potest. Nec non et hoc : *Qui omnia in omnibus adimpletur*, nequaquam ita ut resonat accipiendum; non enim ait : Qui omnia in omnibus adimplet, sed : *qui omnia in omnibus adimpletur*. (C) Si quidem aliud est implere, aliud impleri: quia in altero agentis, in altero patientis est verbum. Sicut ergo adimpletur imperator, si quotidie ejus augeatur exercitus, et fiant novæ provinciæ, et populorum multitudo succrescat : ita et Dominus noster Jesus Christus in eo quod sibi credunt omnia et per dies singulos ad fidem ejus veniunt, ipse adimpletur in omnibus : sic tamen, ut omnia adimpleatur in omnibus, id est, ut qui in eum credunt cunctis virtutibus pleni sint, et juxta Evangelium (*Luc.* II) faciant eum proficere ætate, sapientia et gratia. (*Ambr.*) Aliter Patrem dicit Filio omnem creaturam subjecisse, ut quia omnia per ipsum fecit, ipse omnium caput sit et Dominus. Tunc illi omnia subjecit, quando illum ante omnia genuit, ut per ipsum faceret quæ (D) non erant. Omnem Ecclesiam dicens, summatim totum comprehendit quod in cœlo est et in terra, ut in novum hominem membra ejus efficiantur, dum confitentur hunc esse, per quem facti sunt a Deo. Subjiciuntur enim illi, quasi capiti membra, ex quo trahunt originem, ut omnia in omnibus adimpleantur. Cum enim regressi fuerint ad confessionem unius Dei flectentes genu Christo, adimpletur in omnibus, ut sit omnia, quia ab ipso sunt, ac per hoc ipse in eis est : quia virtute ejus subsistunt, recedentes enim a Deo, evacuare illum videntur; unde alio loco dicit (*Coloss.* II) : *Ut crescant omnia in incrementum Dei.*

CAPUT II.

Inducuntur Ephesii ad gratiarum actionem, quia sunt a peccato liberati et ab aliis gentibus separati.

Et vos cum essetis mortui delictis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum sæculum hujus mundi. (Ambr.) Mortuos dicit, quia errores sæculi sequuntur. Quidquid enim ab unius Dei professione recedit, mortuum habetur, quia non manet in radice, ex qua trahit originem. (*Hier.*) *Et vos*, inquit, *gentes cum essetis*, pro nimia peccatorum sarcina spiritaliter mortui, convivificavit vos in Christo, sicut in sequentibus dicit. Quid distet inter delicta et peccata, ita discernitur, quod delicta sint, cum ea quæ sunt facienda non agimus : peccata vero sunt, dum ea agimus quæ facere non debemus. *Secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui non operatur in filios diffidentiæ.* (Ambr.) Principem potestatis, id est diabolum, significat sæculi intelligentiam corrupisse, ut ab uno Deo recederent, multorum deorum opinionem suscipientes, ut socios illos suæ conspirationis efficeret, dum in eadem impietate inveniuntur negantes unum Deum. Principem ergo hunc erroris ideo aeris dicit spiritum, ut ostendat quia hanc partem sibi usurpavit ad exercendam dominationem. Aliud est enim aer, et aliud princeps, sed quia in mundo vel in aere dominatur, spiritus aeris appellatur. *In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum, et eramus natura filii iræ, sicut et cæteri.* (Cass.) Licet beatus Paulus omnia vitia generaliter pronuntiaverit esse carnalia, siquidem inimicitias et iras atque hæreses inter cætera carnis opera numeraverit, nos tamen ad illorum curationes atque naturas diligentius colligendas duplici ea divisione distinguimus. Nam et hæc quædam dicimus esse carnalia, quædam vero spiritalia, et illa quidem carnalia, quæ specialiter ad fomitem sensumque pertinent carnis, quibus illa ita delectatur ac pascitur, ut etiam quietas incitet mentes, invitasque eas nonnunquam pertrahat ad suæ voluntatis assensum; de quibus beatus Apostolus : *In quibus*, ait, *et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ facientes voluntatem carnis et cogitationum, et eramus natura filii iræ sicut et cæteri.* Spiritalia vero dicimus quæ instinctu animæ solius orta, non solum nihil voluptatis conferunt carni, sed etiam gravissimis eam languoribus afficientia miserrimæ jucunditatis pastu animam tantum nutriunt ægrotantem; et idcirco hæc quidem simplici cordis indigent medicina, quæ autem carnalia sunt, non nisi duplici, quemadmodum diximus, ad sanitatem curatione perveniunt. Unde puritati studentibus plurimum confert, ut harum carnalium passionum, ipsas materias sibi primitus subtrahant, quibus potest vel occasio vel recordatio earum ægrotanti adhuc animæ generari. Necesse est enim ut morbo duplici duplex adhibeatur curatio. Nam corpori ne concupiscentia in effectum tentet prorumpere, necessario effigies et

postulantibus tribuatur: hæc tamen charitas Dei est erga nos, ut quia fecit nos, nolit perire nos : diligit enim opus suum. Ideo enim facit, ut amaret quod fecit : nemo enim laborem suum odio habet. *Et cum mortui essemus convivificavit nos in Christo.* (Hier.) propter charitatem suam qua dilexit hominum genus, et charitatem non simplicem, sed multam cum essemus mortui propter delicta nostra, vivificavit nos : et non solum vivificavit, parum quippe hoc erat bonitati et magnitudini ejus, sed vivificavit cum Christo Jesu, unam atque eamdem tribuens vitam nobis habere cum Christo. (*Ambr.*) A Deo alienati mortui eramus, gratia autem sua revocavit, hoc est vivificavit nos in Christo : quia enim per ipsum nos fecit, iterum per ipsum nos reformavit in ipso, id est, ut ejus membra simus, ipse est autem caput nostrum, ipsum enim habemus, Deo præstante, auctorem vitæ nostræ, sicut dicit Petrus apostolus (*Act.* III) : *Auctorem vero vitæ interfecistis.* (Albert.) Quod itaque ait propter nimiam charitatem suam. Nimia charitas est rebelles servos quasi filios diligere. Unde considerandum est, quantum diligat jam sanctos effectos, qui tantum dignatus est diligere peccatores, ut etiam Filio suo proprio pro eorum non pepercerit salute. *Cujus gratia estis salvati.* (Hier.) Si non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (*Rom.* VIII), gratia magis sumus, quam opere salvati. Nihil enim possumus Deo retribuere pro omnibus quæ retribuit nobis. *Et conresuscitavit et consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu.* (Ambr.) Hoc dicit, quod supra memoravi, illic futuros sanctos etiam ex gentibus, ubi et Christus est caput eorum. (*Hier.*) Supra dixerat, quod Deus suscitaverit Christum a mortuis, et sedere fecerit ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem et omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, nunc vero addidit, quia et nos suscitaverit cum eo et sedere fecerit in cœlestibus ad dexteram suam. Quæritur ergo, quomodo Deus qui nos salvos fecit et suscitavit simul fecerit sedere cum Christo. Et quidem, qui simplicius est responsurus, hoc asserit, quod juxta præscientiam Dei id quod futurum est, quasi factum esse jam dixerit : et quia mos iste sit Scripturarum, ut interdum futura tempore præterito declinentur, verbi causa, de cruce Domini : *Foderant manus meas, et pedes meos* (*Psal.* XXI) ; et alibi de passione ejus : *Quasi ovis ad occisionem ductus est* (*Isa.* LIII) ; et adhuc de injuriis flagellorum : *Livore ejus sanati sumus* (*Ibid.*) ; et alibi : *Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem* (*Ibid.*). Hoc autem ideo, ne quia futura incerta sunt hominibus, spes fluctuet et vacillet, ea quæ Deus futura cognovit, apud quem nihil ambiguum est, quasi jam facta memorantur, aut quia præterita secundum philosophos quoque fieri infecta non possunt, qui audierint, quasi jam facta habeant quæ futura sunt. Alius vero, qui resurrectionem et regnum Christi spiritaliter intelligit, non deliberavit dicere, jam sanctos sedere et regnare cum Christo. Quomodo enim nequaquam in carne sanctus est, cum vivat in carne, et habet conversationem in cœlestibus, cum gradiatur in terra, et caro esse desistens, totus vertatur in spiritum : ita eum in cœlestibus sedere cum Christo. Regnum quippe Dei intra nos est, et ubi fuerit thesaurus noster, ibi erit et cor nostrum (*Luc.* XVII), firmique et stabiles sedemus cum Christo, sapientia, verbo justitia, veritate. Potest autem et hoc dici, ut quomodo arrhabonem Spiritus sancti accepimus, necdum ejus totam plenitudinem consecuti, sic et sedere nos cum Christo atque regnare, necdum perfectam sessionem in cœlestibus obtinentes. (*Aug.*) Nam prædixit : *Convivificavit nos Christo*, hoc dixit ad Corinthios, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit ; et illud, quod dicit : *cujus gratia sumus salvi facti*, jam velut perfectum sit, loquitur, quia in spe tenet. Nam apertissime alibi dicit : *Spe enim salvi facti sumus* : ideoque et hic sequitur, et tanquam perfectum enumerat, quod futurum est, *et simul*, inquit, *excitavit, et sedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu.* Certum enim quia in cœlestibus Christus jam sedet, nondum autem nos, sed quia spe certa, quod futurum est, jam tenemus, simul cedere nos dixit in cœlestibus, nondum in nobis, sed jam in illo ; atque ut intelligamus adhuc futurum sequitur et dicit : *ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu.* (Hier.) Quanta sit beneficii magnitudo et quam multiplex gratia, qua nos Domini de sæculi istius perturbationibus liberatos sedere fecit et regnare cum Christo, hinc vel maxime comprobatur, quod in futuris sæculis non uni, sed omnibus suam cunctis rationabilibus creaturis super nos ostensurus est gloriam suasque divitias monstraturus ; quod nos, qui quondam lege tenebamur inferni, et propter vitia atque peccata, ut operibus carnis, ita eramus et supplicii destinati : nunc in Christo regnemus, sedeamusque cum eo, sedeamus non in humili quocunque loco, sed super omnem principatum et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Si enim Christus suscitatus a mortuis sedet ad dexteram Dei in cœlestibus super omnem principatum, et potestatem, et virtutem et cætera, et nos sedemus regnamusque cum Christo, necesse est super his, quæ sedet, sedeamus. Sed qui diligens lector est, statim requirit et dicet : Quid ergo ? major homo angelis et cunctis in cœlo potestatibus ? quod quia periculosum est respondere, principatus et potestates et virtutes, et dominationes, et omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, maxime, quia omnia subjecta sunt pedibus Christi, non ad bonam partem, sed ad contrariam referet, ut dicat eos esse angelos refugas, et principem mundi istius, et Luciferum, qui mane oriebatur, super quibus sancti cum Christo in fine sessuri sunt, illis quoque tri-

buentes beneficium, qui nunc infirmi et male libertate sua abutentes passim vagantur et per præcipitia currunt peccatorum. Cum autem tales habuerint sessores juxta sedentium voluntatem incipient gubernari. Hoc vero, quod ait: *Ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu*, ad illam intelligentiam transferet, quod non simus merito nostro, sed gratia ejus salvati, et majoris bonitatis indicium sit pro peccatoribus magis, quam pro justis mori, (pro bono enim forsitan quis audeat mori,) et daturus nobis sit, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt: quæ omnia ex parte jam dederit in Christo Jesu, quia nullum absque Christo bonum dici potest. *Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non est ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur.* Has, inquit, abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate supervenientibus sæculis ostensurus est, quia gratia salvi facti estis per fidem non per opera: et hæc ipsa fides, non ex vobis, sed ex eo, qui vocavit vos. Hoc autem ideo, ne forsitan nobis cogitatio occulta subrepat: si per opera nostra salvati non sumus, certe vel per fidem salvati sumus, et alio genere nostrum est, quod salvamur. Addidit itaque et dixit, fidem quoque ipsam non nostræ voluntatis esse, sed Dei muneris: non quod liberum homini tollatur arbitrium, et secundum illud Apostoli ad Romanos: Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis (Rom. IX): verum quod arbitrii ipsa libertas Deum habet auctorem, ut ad illius beneficium cuncta referantur, cum etiam bonum nos velle ipse permiserit. Hoc autem totum propterea, ne quis glorietur a semetipso et non a Deo esse salvatum. (Aug.) Et ne ipsam sibi saltem fidem sic arrogarent, ut non intelligerent divinitus esse donatam, sicut idem Apostolus alio loco dicit, ut fidelis esset misericordiam consecutus. Hic quoque adjunxit atque ait: « et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. » (Ambr.) Verum est, quia omnis gratiarum actio salutis nostræ ad Deum referenda est, qui misericordiam suam nobis præstat, ut errantes revocaret ad vitam et non quærentes verum iter; ideoque non est gloriandum nobis in nobis ipsis, sed in Deo, qui nos regeneravit nativitate cœlesti per fidem Christi, ad hoc ut bonis operibus exercitati, quæ Deus nobis jam renatis decrevit promissa mereamur accipere. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.* (Hier.) Reddit causam quare gratia salvati simus per fidem, et hoc ipsum non ex nobis, sed ex munere Dei, dicens: *Ipsius enim sumus factura*; hoc est, quod vivimus, quod spiramus, quod intelligimus et credere possumus, ipsius est, qui ipse conditor noster. Sed diligenter observa, quia non dixerit: Ipsius figuratio sumus atque plasmatio, sed factura sumus. Plasmatio quippe de genere de terra limo [illegible]. Factura vero juxta similitudinem et imaginem Dei cœpit exordium, quod in [illegible] quoque [illegible] dicitur psalmo, [illegible]: *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me*; factura primum hominis fuisse, deinde plasmatio: et quia conditionis et conditoris nomen ad majora semper solet opera copulari: verbi causa: [illegible] est, ut sit [illegible] creatura est mundus, et unusquisque renovatus per varia dogmata atque virtutes in novum quasi mundum est factus, propterea nunc creati in Christo dicimur, et factura ejus in operibus bonis quæ ipse fecimus, vel facturi sumus, sive in aliis [illegible], ad quæ nostra conversatio transformanda est, et quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus [illegible] nobis data, dum in his ambulamus [illegible], quæ Deus unquamque præparavit. Et quia creari ad novam creaturam [illegible], et sapientia in Proverbiis Salomonis se creatam dicit initium viarum Domini (Prov. VIII), multique hæresim, ne Christum creatum dicere compellantur, totum Christi mysterium negant, ut dicant non Christum in hoc sapientiam, sed mundi sapientiam significari. Nos libere proclamamus, non esse periculum quod dicere creaturam, quem vermem et hominem, et crucifixum, et maledictionem, [illegible] nostra fidemus confitemur, maxime, cum in duobus versiculis qui præcedunt, ipsa sapientia [illegible] esse dicturam quæ post sæcula sunt: [illegible] Christum sæcula fecerit, et quæ deinceps loquitur, ut sint, quæ post sæcula dicturus est, hoc pertinent ad incarnationis mysterium, non ad naturam Dei referenda sunt, quia sequuntur, licet in Hebræis codicibus non habeatur: « Dominus creavit me initium viarum suarum, » sed: Dominus possedit me. Igitur possessionem et creationem multa distantia est, quia qui possidetur, in utrumque est, atque substantiali, et est proprius, qui possidetur: creatur vero ille, qui non erat antequam fieret, sed certe de eo quod erat, transferatur in aliud, sicut et nos nunc creati dicimur in Christo Jesu; utique non quia ante non fuimus, sed creati in operibus bonis. Quod David quoque in Psalmo deprecatur dicens: *Cor mundum crea in me Deus* (Psal. L); et certe mundum cor [illegible] Dei habuerat, quando de eo Dominus loquebatur: *Inveni David filium Jesse secundum cor meum* (I Reg. XIII); sed [illegible] creatio instauratione sunt, ita et in nobis et in Christo per singula opera et profectus creatura atque conditio accipi potest, ut quotidie in [illegible], qui [illegible], nomen [illegible] dicimus [illegible] atque [illegible]. Christus creatus, natus, conditus est.

Propter quod memores estote, quod aliquando vos gentes in carne, qui dicimini præputium ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manu facta, quia eratis illo tempore sine Christo alienati a conversatione Israel et hospites testamentorum promissionis, spem non habentes et sine Deo in hoc mundo. (Ambr.) Commonet gentes, ut considerentes quod fuerint, sciant quid sunt, [illegible] promissionum [illegible] Christum, [illegible] propositam gratiam agant Deo per Christum, pacem [illegible]

sericordia sua fecit illos participes spiritalium, cum essent carnales. Ideo tamen circumcisio, ait in carne manu facta, ut significaret et aliam non manufactam spiritalem. (*Hier.*) Gentes Ephesios in carne vocans ostendit in spiritu esse non gentes, sicut econtrario Judæi in spiritu gentes sunt et in carne Israelitæ. Quadrifariam Judæi dividuntur et gentes : alii sunt in carne circumcisi et in spiritu, qualis fuit Moyses et Aaron, apostoli et Nathanael, cujus occultum Judaismum Dominus intuens ait : *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (*Joan.* I). Alii nec carne nec spiritu circumcisi sunt, qualis fuit Nabuchodonosor et Pharao et hodie barbarum et Romanarum gentium multitudo, quæ non credunt in Deum. Tertii, qui tantum in carne sunt circumcisi et spiritum incircumcisum habent, ad quos propheta dicit : *Circumcidimini Deo vestro, et nolite circumcidere carnem præputii vestri* (*Jer.* IV) ; et alibi : *Omnes gentes incircumcisi carne : domus vero Israel incircumcisi sunt corde* (*Jerem.* IV). Extremi, de quibus nunc dicitur, « quia aliquando vos gentes eratis in carne, qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manu facta, » qualis hodie universa est turba credentium et totus ex Gentibus mundus est plenus. Ad distinctionem igitur spiritalium Gentium Judæorum, Ephesii Gentes vocantur in carne, quia secundum Spiritum Israelitæ sunt. Nam et in alio loco carneum Israel Scriptura commemorans ait : *Videte Israel secundum carnem* (*I Cor.* X), quia in spiritu non erat Israel. Pulchre autem etiam verba moderatus est : *Qui dicebamini præputium, et eratis ab ea, quæ dicitur circumcisio in carne manu facta*, non quo sit circumcisio, sed quo ipsa sibi hoc nomen assumat, et sit vere circumcisio manufacta, non Spiritu : simul et illud est attendendum, quod nos, quos sine Christo alienatos quondam a conversatione Israel esse memoravit, et peregrinos a promissionibus et testamento Dei, nunc postquam in Christum credidimus, sicut repromissiones et testamenta ejus accipimus, ita quoque conversationem habere dicamur Israel, quomodo conversatio universa legalis expletur in nobis. Quia videlicet lex spiritalis est, et magis circumcidamur et sabbatizemus in spiritu, spiritales victimas offerentes, illorum templo altarique destructis, nos Deo fructuum nostrorum decimas offeramus ; nos immolemus agnum immaculatum, et accincti lumbos, expediti pascha comedamus ; sicut enim circumcisio dicitur in carne manu facta ; ita ad distinctionem ejus intelligitur alia esse circumcisio, quæ non sit, sicut diximus, manu facta, sed spiritu. Quod autem ait, « spem non habentes et sine Deo in hoc mundo, » non quo plures deos, antequam in Christum crederent, Ephesii non habuerint atque venerati sint, sed quo qui absque vero Deo sit, nullum Deum habeat. Et significanter additum est, sine Deo in mundo ; habebant quippe Deum, quem eos habituros Deus ante cognoverat, et apud præscientiam Dei non erant sine Deo, sed in mundo erant absque Deo. *Nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.* Deus ubique est, et totus ubique est, a quo quis potest separari, cum in eo sint omnia ? et ipse per prophetam loquatur : « Ego Deus appropinquans et non de longe. » Et Psalmista testatur : « Si ascendero in cœlum, tu illic es : si descendero in infernum, ades. » Cum igitur in ipso sint omnia, procul tamen ab impiis dicitur, juxta illud, « longe est Dominus ab impiis. » Iste, a quo impii longe sunt, vicinus est sanctis. Denique dum ab Ephesiis esset procul, in sanguine Jesu prope eis factus est. Et diligentius intuendum, quod absque cruore Domini Jesu nemo appropinquet Deo. (*Ambr.*) Adhuc donum et gratiam Dei commendat, cui nos semper velut obnoxios gratias vult referre. Idcirco enim sanguine Christi proximos nos Deo factos memorat, ut, quantum affectum circa nos habeat Deus, ostenderet, qui pro nobis Filium suum mori permisit, ut et nos in fide ejus durantes, omnibus exitiis pro illo nobis illatis, non cedamus, scientes plus illum de nobis mereri, quam quæcumque ab inimicis possunt inferri. Ille enim, cum sit Dominus et nullius egeat, obtulit se pro nobis, ut non illi, sed nobis proficeret. Nos enim etiamsi nobis non proficeret forte cogeremur mori pro ipso Domino servi : quanto magis cum non solum illius, sed et nostra mors nobis præstet effectum!

Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum, (Hier.) Dicens : *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (*Joan.* XIV). Quomodo enim sapientia sapientes facit, et justitia justos, et sanctificatio sanctos, et vita viventes, sic et ipse pax facit nos pacatos, ut dicamus : *cum his qui oderunt pacem, eram pacificus* (*Psal.* CXIX). Si autem Christus credentium pax est, quicunque sine pace est, consequenter non habet Christum. *Qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens inimicitias in carne sua.* (Ambr.) Pacem fecit inter circumcisionem et præputium passio Salvatoris. Inimicitiam enim, quæ velut paries media erat, et dividebat circumcisionem a præputio, et præputium a circumcisione, hanc solvit Salvator, dans legem, ut neque Judæus præsumens de circumcisione reprobaret Gentilem, neque Gentilis fidus de præputio, id est, de paganitate abominaretur Judæum ; sed ut ambo innovati, unius Dei fidem sequerentur in Christo. Omnia enim quæ docuit Salvator, tunc firmavit, quando surrexit ; parietem tamen, qui medius erat, dividens inter legem factorum et gentilitatem, maceriam sive sepem significavit, id est, non parietem stabilem, neque robustum ; quia neque Gentilitas firma res erat, quasi ab homine inventa, neque circumcisio et neomeniæ escarum et sacrificiorum, vel sabbatorum stabilis et fixa observatio ; sic enim data sunt, ut cessarent, adveniente Christo : quamvis enim Deus hæc dederit, sed ad tempus, fidei autem firma et sine successore est prædicatio. *Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso, in unum novum hominem faciens pacem.* Hoc est, quod supra summatim memoravi, quia legem, quæ data erat Judæis in circumcisione, et in neomeniis, et in escis, et in sacri-

feriis et in sabbato, evacuavit, hoc est, cessare jussit, quia oneri erat, et vix ferri poterat. Unde Petrus apostolus dicit in Actibus apostolorum: *Quid imponitis jugum supra cervices fratrum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus?* (*Act.* XV.)

Et conderet et reconciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem. Sublata inimicitia morte sua Christus prius populos inter se reconciliavit, deinde Deo Patri pacificos fecit, ut homines natura unum, qui diversi facti fuerant per errorem, membra efficerentur unius corporis novi, cujus caput Christus est. *Interficiens inimicitias in semetipso, et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem his qui prope; quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.* (Amb.) Idem sensus est, interfecit enim inimicitiam in se, dum pro omnibus [illegible] omnibus [illegible] mort. Salvatoris. Resurgens enim a mortuis, damnata morte, quae tenebat omnes, ostendit [illegible] spem haberent credentes in eum. Hinc [illegible] praedicationem, qua omnes convocarentur ad Deum Patrem in unitate Spiritus, sine discordia, ut sive Judaei, qui prope hinc dicuntur, quia ipsorum patribus facta promissio est; sive Gentiles, qui ideo longe dicuntur, quia Dei legem non receperunt datam per Moysen, sublatis praeteritis ritu, susciperent fidem Christi, per quam efficerentur unum. (*Hier.*) Postquam ergo inimicitiam [illegible], quae est inimica Deo, in sua [illegible] destruxit et praecepta legalia evangelicis dogmatibus commutavit, ut de Judaeo atque Gentili novum populum faceret Christianum, evangelizavit nobis, qui longe eramus, et reliquiis Judaeorum, qui de Israel per Apostolos crediderunt, pacem atque concordiam, tunc per ipsum accessimus ad Deum, et unum [illegible] Spiritu [illegible] habere cognovimus: completumque est illud, quod in Evangelio Dominus loquebatur dicens: *Et fiet unus pastor et unus grex* (*Joan.* X). Et iterum: *Et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovili* (*Ibid.*): nos significans ex gentibus congregandos. Inimicitia autem, quae in Salvatoris carne destructa est, etiam per crucem est interfecta. Scriptum est enim, *Ut reconciliaret utrosque in uno corpore Deo per crucem*, [illegible] ut in Latinis codicibus habetur [illegible] propter Graeci pronominis ambiguitatem, [illegible] in semetipso, et in ea, id est in cruce, intelligi potest, quia crux, id est σταυρός, juxta Graecam generis masculini est. Lex quoque mandatorum [illegible] in dogmatibus, postquam circumcisio et sabbatismus, qui relictus est populo Dei, et Pascha et Pentecoste, [illegible] non apparent in conspectu Dei vacuum, sunt altius intelligenda [illegible] litteras [illegible] vivificantem Spiritum [illegible] Quod autem ait, [illegible] *pacem vobis qui longe*, hoc est, Gentibus, *et pacem his qui prope*, id est Judaeis, videtur mihi de Isaia [illegible] testimonium posuisse, et Scripturae sententia [illegible] quasi sua.

[illegible]

dixerat, « peregrini testamentorum et repromissionis, » nunc respondet, *ergo jam non estis hospites*, id est, peregrini; et ad illud, quod præmiserat, « alienati a conversatione Israel, » modo respondet, *estis cives sanctorum et domestici Dei.* (MAURUS.) Quia qui aliquando longe fuistis non habentes repromissiones de Christo vel salute vestra: nunc vero prope estis, non solum prope, sed etiam cives sanctorum. *Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum.* (Ambr.) Hoc est supra novum et vetus Testamentum collocati. Quod enim apostoli prædicaverunt, prophetæ futurum dixerunt, quamvis dicat ad Corinthios: *Deus*, inquit, *primum posuit in Ecclesia apostolos, secundo prophetas* (*I Cor.* XII) : sed hi alii prophetæ sunt. Illo enim loco de ordinatione Ecclesiæ disputat; hic vero de fundamento Ecclesiæ; prophetæ enim disposuerunt, et apostoli fundamenta jecerunt. Unde dicit Dominus ad Petrum : *Super istam petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI), hoc est, in Catholicæ fidei confessione statuam fideles ad vitam. Nam et David disposuit domum Dei, et signavit locum, ubi fieret, Salomon vero fundavit eam. *In ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto* (Ex Hieron.) In quo et vos Ephesii ædificamini in templum ex vivis lapidibus Deo summo. Quod si universa ædificatio sive ex Judæis, sive ex Gentibus constructa, et compaginata per angularem lapidem, qui duos parietes conjungit, crescit in unum templum unius Dei : nonne nobis omni labore studendum est, ut fiamus illi lapides, de quibus scriptum est : *Lapides sancti volvantur super terram* (*Zach.* IX) : et cum fuerimus vivi lapides ex omni parte dolati, leves, politi, nullam habentes scabredinem, ædificamur in templum et faciamus in nobismetipsis habitaculum Deo, ut dignetur in Spiritu sancto habitare in nobis. (*Amb.*) Duos enim populos in se suscepit Salvator et fecit unum in Domino, sicut et lapis angularis duos parietes continet in unitate domus firmatos. Fideles enim superficies sunt templi Dei in Spiritu conversantes, ut possint hæredes fieri cœlestis habitationis. (*Alban.*) Potest autem omnis ædificatio super fundamentum apostolorum prophetarumque constructa non solum nos, sed et cœlestes significare virtutes, ut universi pariter fiant habitaculum Dei in Spiritu sancto. Summus vero lapis per quem omnia conjuncta sunt, Christus est Dei Filius, lapis præcisus de monte sine manibus (*Dan.* II), de quo Psalmista testatur dicens: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, a Domino factum est istud* (*Psal.* CXVII) : reprobatus est quippe a Pharisæis, qui videbantur legis Domini habere notitiam Deique templum legalibus ædificare mandatis, et assumptus a Deo in angularem lapidem, ut duos parietes ipse medius contineret, et per illum uterque populus ad Deum haberet accessum et Gentes coædificarentur populo Dei in unam domum spiritalem Deo dignissimumque habitaculum.

A CAPUT III.

Præmittit Apostolus ad orandum pro Ephesiis dispositionem, et pro eis orat, totum bonum eorum Deo attribuendo.

Hujus rei gratia ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum revelationem mihi notum factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi (Hier.) Quantum ad consequentiam sermonis textumque eloquii pertinet, ad id, quod præmisit, *hujus rei gratia ego Paulus vinctus Jesu Christi, pro vobis Gentibus*, diligentissime perquirentes, nihil quod ei reddiderit, potuimus invenire. Neque enim dixit :
B Hujus rei gratia ego Paulus hoc vel hoc feci, vel illud docui, sed suspensa manente sententia transgressus ad alia est, nisi forte ignoscentes ei, quod et ipse confessus est dicens : *Et si imperitus sermone, non tamen scientia* (*II Cor.* XI), sensuum magis quæramus in eo ordinem, quam verborum, qui sic reddi potest : Hujus rei gratia ego Paulus vinctus Jesu Christi et vinctus pro vobis, qui estis ex Gentibus, cognovi mysterium, ut vobis quoque illud traderem, sicut in hac eadem Epistola haud paulum [ante paululum] sum locutus. Debetis autem audire dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, qui estis ex Gentibus, pro quibus et vinctus sum Jesu Christi : vinctum autem Jssu Christi Paulum esse pro gentibus, potest et de mysterio [martyrio] intelligi,
C quod Romæ in vincula conjectus, hanc Epistolam miserit, eo tempore, quo ad Philemonem, et ad Colossenses, et ad Philippenses in alio loco scriptas esse monstravimus; vel certe quia in pluribus locis lectum est, vinculum animi corpus hoc dici, quo quasi clausa anima teneatur in carcere, dicimus propterea Paulum corporis nexibus coerceri ; nec reverti et esse cum Christo, ut perfecta in Gentes per eum prædicatio compleatur; licet quidam alium sensum in hoc loco introducant, quod Paulus prædestinatus et sanctificatus ex utero matris suæ ad prædicationem Gentium antequam nasceretur, postea vincula carnis acceperit. Puto autem, quod et vitiosa in hoc loco elocutio sit : pro eo enim quod debuit dicere,
D « hujus rei gratia ego Paulus vinctus Jesu Christi pro vobis Gentibus, cognovi mysterium, sicut scripsi in modico, prout potestis legentes intelligere, » ait, « hujus rei gratia ego Paulus vinctus secundum revelationem, cognitum factum est mihi ministerium [mysterium], » et reliqua. Si vero quis potest etiam juxta sermonis eloquiique contextum docere Apostolum fuisse perfectum, et in artis grammaticæ vitia non incurrisse, ille potius auscultandus est. Nos quotiescunque solœcismum, aut tale quid annotamus, non Apostolum pulsamus, ut malevoli criminantur; sed magis Apostoli assertores sumus, quod Hebræus ex Hebræis absque Rhetorici sermonis nitore et verborum compositione, et eloquii venustate nunquam ad fidem Christi totum mundum transducere valuisset, nisi evangelizasset eum, non in sapientia verbi, sed in

virtute Dei. Nam et ipse ad Corinthios ait (*I Cor.* II): *Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiae, annuntians vobis testimonium Christi*; et rursum: *Et sermo meus et praedicatio mea, non in persuasibilibus sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei*. Iste igitur, qui soloecismos in verbis facit, qui non potest hyperbaton reddere sententiamque concludere, audacter sibi vendicat sapientiam, et dicit: *Quoniam secundum revelationem cognitum est mihi mysterium, sicut scripsi in modico*. Vere enim si quis aperitura hujus epistolae contempletur, videbit ei revelata mysteria quorum partem quamdam modicam non sermone perstrinxit, non tam totum, quod noverat, proferens, quam attendens ex modico qui taceret. *Prout potestis intelligere legentes*, inquit, *prudentiam meam in mysterio Christi*, hoc est illud quod in praefatione diximus: nullam Epistolarum Pauli tanta habere mysteria, tam reconditis sensibus involuta, quae et Apostolus nosse se glorietur, et nobis indicatum breviter ostendit, ut attentius quae sunt scripta legamus. (ALCUIN.) Quoniam dispensationem divinae clementiae, quae fuerat ante mundum erga salutem gentium ostendit, nunc ad [illegible] hujus dumtaxat Dei provisione, Christo mittente, declarat. Dominus enim post resurrectionem suam Apostolos suos, ubi eos misit praedicare, hunc dirigens ad conversionem gentium, sic enim dixit ad eum: *Vade, quia longe ad gentes mittam te*. Dominus ergo [illegible] cum est, cum dicit, pacem vobis qui longe, et pacem his qui juxta. « Si tamen audistis dispensationem gratiae, quae data est mihi in vos. » Vult eos scire quia Dei judicio a Christo missus est praedicare gentibus mysterium gratiae Dei. « Secundum revelationem notum mihi factum est mysterium, sicut scripsi in modico, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi. » Ostensione significat revelationem mysterii Dei, de quo prius breviter se memorat scripsisse, hoc est temperate, [illegible] possint capere prudentiam Apostoli in sacramento Christi.

Quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in spiritu, esse gentes cohaeredes et concorporales et participes promissionis ejus in Christo Jesu, per Evangelium, cujus factus sum minister secundum donum gratiae Dei, quae data est mihi secundum operationem virtutis ejus. (HIER.) Mysterium Christi, quod ex parte supra Apostolus commemoravit, quomodo aliis generationibus fuerit ignotum plenius retractandum videtur, utrumne Abraham, Jacob, Moyses, Isaias, et caeteri Prophetae illud ignoraverint, annon? A quibus esse praedictum adventum Domini et vocationem gentium Scriptura commemorat. Abraham quippe vidit diem ejus et laetus est (*Joan.* VIII), et dicitur ei: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes* (*Gen.* XXII), et Jacob de eo qui oriundus esset ex Juda prophetans loquitur: *Et ipse erit exspectatio gentium* (*Gen.* XLIX). Moyses quoque majores divitias Aegypti thesauris opprobrium Christi arbitratus est. Et Isaias: *Ecce*, inquit, *Virgo in utero accipiet et pariet filium* (*Isa.* VII); et aliud: *Virga. Erit et qui exsurget ad regendum in gentibus, in ipsum gentes sperabunt* (*Isa.* XI); et in longum [illegible] de psalmis [illegible]. [illegible] *Laetamini gentes cum populo ejus* (*Deut.* XXXII), et iterum: *Omnes gentes servient ei* (*Psal.* LXXI), et [illegible] de populo Israel et de Domino Salvatore: *Virga aequitatis* [illegible] *et perdidit [illegible] super [illegible] Dei* (*Psal.* XLIV). Cujus etiam corporis [illegible] indicatur in [illegible]: *Sed* [illegible]. Aut igitur juxta Montanum patriarchas et prophetas in extasi locutos esse, et nescisse quid dixerant, aut, si hoc impium est, spiritus quippe prophetarum prophetis subjectus est, intellexerunt utique quae locuti sunt. Et si intellexerunt, quaeritur quomodo Paulus dicat quod aliis generationibus non fuit notum, fuisse Christi Apostolis revelatum. Aut igitur illud est respondendum, quod sancte Apostolus signanter per additum ait filiis hominum ignotum fuisse mysterium, non filiis Dei, ad quos loquitur: *Ego dixi, dii estis et filii excelsi omnes* (*Psal.* LXXXI). Quod aliorsum filii, qui spiritum adoptionis acceperunt, de quibus patriarchae et prophetae fuerunt, Dei scierint sacramentum, sed et hoc non recipitur, et si nimium violentum et coactum videtur, illuc sermo transibit, ut dicat, non dubitet et generaliter dicere Paulum aliis generationibus fuisse ignotum omnino Domini sacramentum, sed ne quomodo nunc revelatum est sanctis et apostolis omnes patriarchas veteres et prophetas. Aliud est enim in spiritu ventura cognoscere, aliud ea cernere opere completa. Unde et Dominus prophetas atque prophetis omnibus dicens, quos ipsos [illegible] prophetae noverant [illegible] *Beati [illegible]* (*Matth.* XIII). Juxta quam sententiam illud capere potest: *Multi prophetae et justi cupierunt videre quae videtis, et non viderunt; et audire quae auditis, et non audierunt* (*Matth.* XIII). Hoc igitur videre et audire cupiebant, quae futura cognoverant. Quod si noscebant ventura, quomodo dicuntur patenter quae penitus ignorabant? Legimus in regnorum libris Dominum Salomoni [illegible] dixisse: *Ecce ego [illegible] tibi cor sapiens et intelligens, ita ut nullus ante te similis tui fuerit, neque [illegible]*, sed [illegible] ad [illegible] et [illegible], [illegible] *et post te surrecturus sit* (*III Reg.* III). Et quomodo quidem patuit apostolis Christi revelatum esse mysterium, quod ignotum fuerat Salomoni, cum apostolis omnibus sapientior fuerit Salomon, et veteres patriarchas tam divinae [illegible] sit? qui de se quoque ipse loquitur confidenter: [illegible]. Non sunt ut David Salomonis [illegible] dicens: *[illegible] et [illegible] sapientiae [illegible]*

festasti mihi, et ad eum qui sibi de sapientia supplaudebat Deus loquitur per prophetam : *Nunquid sapientior es Daniele* (*Ezech.* XXVIII)? Aut ille igitur, de quo supra jam disseruimus, tenendus est sensus, ita patriarchas et prophetas, ut nunc apostolis revelatum est, Christi ignorasse mysterium, quia aliud est tenere quid manibus, aliud in spiritu futurum prævidere. Aut dicendum, quomodo non sunt similes facies faciebus, sic nec esse corda cordibus, et juxta Apostolum diversa esse charismata, alium habere prophetiam, alium genera linguarum, alium dona curationum, alium opitulationes et gubernationes, illum esse sapientem, hunc fidelem, istum pollere conscientia secretorum, illum simplici tantum fide esse contentum. Neque enim omnes in exemplum Salomonis de naturis bestiarum et volucrum et herbarum, similiter sunt locuti, ut disputarent a cedro Libani usque ad hyssopum, quæ exiit per parietem, econtrario Salomon non ita forsitan viderit ut Moyses omnes species victimarum et culturæ Dei ; nec ei facie ad faciem Dominus sit locutus, nec vasorum tantam vel habuerit, vel intellexerit supellectilem, quorum typum illi in monte Dominus ostendit. Et quomodo patriarchæ et prophetæ habuerunt aliqua, quæ apostolos non habuisse credendum est, sic e contrario pro opportunitate temporis et pro Evangelii prædicatione habuerunt apostoli magis notum mysterium Christi, quod scierunt quidem et sancti antiquitus viri, sed non ita ut apostoli, quibus prædicandi necessitas incumbebat. Quod autem hoc mysterium, quod sicut nunc aliis generationibus non fuit revelatum ? utique illud, quod sequitur, « esse gentes cohæredes et concorporales, et comparticipes promissionis in Christo Jesu, per evangelium, » cujus factus est Paulus minister, secundum donum gratiæ Dei, quæ data est ei juxta operationem virtutis ejus. Scio appositionem conjunctionis *ejus*, per quam dicitur, *cohæredes, et concorporales, et comparticipes,* indecoram facere in Latino sententiam, sed quia habetur in Græco, et singuli sermones, syllabæ, apices, puncta, in divinis Scripturis plena sunt sensibus, propterea magis volumus in compositione structuraque verborum, quam intelligentia periclitari. Gentes idcirco cohæredes sunt Israeli, sive, quod melius arbitramur, Christo cohæredes sunt, ut hæreditas nostra Deus sit, et cohæredes Christi. Quod et in alio loco scriptum est (*Rom.* VIII) : *Hæredes Deo, cohæredes autem Christi*; non quod aliqua inter nos possessio dividatur, sed quod ipse sit Dominus hæreditas nostra atque possessio. *Dominus* quippe, ait, *hæreditas nostra est.* Et alibi : *Dominus pars mea, et hæreditas mea* (*Psal.* XV). Concorporales autem illud significat, ut quemadmodum in uno corpore multa sunt membra, verbi gratia, oculi, manus, aures, pedes, venter et genua, et cum in uno sunt corpore, habent differentias suas, ut pro se invicem lætentur et doleant, sic scilicet diversas habent gratias hi qui in Christo crediderunt, in uno tamen sint Ecclesiæ corpore conglobati ; et in superioribus quidem

A duobus verbis, id est, in eo quod ait, *cohæredes et concorporales*, poterat, in uno corpore diversum aliquid suspicari. Ex eo autem quod addidit « et comparticipes repromissionis in Christo Jesu, » omnis penitus diversitas amputata est. Ubi enim una comparticipatio est, universa communia sunt. Pulchre etiam addidit, *per Evangelium, cujus factus sum minister secundum dona gratiæ, quæ data est mihi juxta operationem virtutis ejus*, ut Dei gratiam, non suum meritum demonstraret, sciebat se namque persecutorem fuisse, et Christi Ecclesiam vastasse : ex qua humilitate arrogantiæ penitus crimen excluditur, super quam nonnulli eum reprehendendum putant, quia sibi dixerit mysterium revelatum, quod patriarchis et prophetis fuerit ignotum, nunquam

B enim humilitatis discipulus verbis arrogantiæ intumesceret, Evangelium, cujus minister est, non sui meriti dicens fuisse, sed gratiæ Dei. Qui volunt prophetas non intellexisse quod dixerunt, et quasi in exstasi locutos, cum præsenti testimonio, illud quoque quod ad Romanos in plerisque codicibus invenitur, ad confirmationem sui dogmatis trahunt legentes : *Ei autem qui potest vos roborare juxta Evangelium meum et prædicationem Jesu Christi secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti, manifestati autem nunc per scripturas propheticas et adventum Domini nostri Jesu Christi*, et reliqua (*Rom.* XVI). Quibus breviter respondendum est, temporibus præteritis tacitum fuisse Christi mysterium, non apud eos, qui illud futurum pollicebantur, sed apud

C universas gentes, quibus postea manifestatum est. Et pariter annotandum, quod sacramentum fidei nostræ, nisi per scripturas propheticas et adventum Christi non valeat revelari. Sciant igitur qui prophetas non intelligunt, nec scire desiderant, asserentes se tantum Evangelio esse contentos, Christi nescire mysterium, quod a temporibus æternis gentibus cunctis fuerit ignotum. (*Amb.*) Hoc Apostolus asserit ostensum a Domino tempore Christi, quod latebat, quia gentes participes futuræ essent gratiæ promissæ in lege ; quod ostensum dicit prædicatoribus sanctis et prophetis, id est, apostolis et legis explanatoribus, non prophetis veteribus ; quamvis enim admitterentur prius ad legem gentiles, sed circumcidi jubebantur ; et prophetæ scierunt gentes participes

D futuras doni Dei, nam hoc significaverunt multis in locis : sed hoc latuit, quia sine circumcisione et sabbatis et neomeniis et cæteris talibus, gratiæ Dei futuræ essent participes, ut absque lege susciperent fidem Christi et salvarentur. Hoc est, quod dicit, « spiritu esse gentes cohæredes et concorporatas et participes promissionis ejus in Christo. » Qui enim spiritu Deum colit opere legis opus non habet. *Per Evangelium ejus factus sum minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus.* Per prædicationem ministerii sui cognitum asserit donum, quod disposuit Deus gentibus juxta virtutis suæ operationem. Operatio enim virtutis ejus est, quia Christum suscitavit a mortuis, de-

victa morte, in qua omnes salvavit: dispensatio A tamen Evangelii ejus hæc est, quæ agnita est voluntas Dei, quia gentes sine opere legis salvare decrevit. *Mihi minimo omnium sanctorum data est gratia hæc.* (Amb.) Humiliat se, cum se minimum dicit, sciens humilitatem profectum habere. Nam tantam gratiam sibi datam dicit, ut donum hoc, quod ante ignotum fuit præteritis sæculis, ubi venerit tempus, ut hoc manifestaret gentibus. Unde enim minimus sanctorum omnium videri potest, qui antequam baptizaretur, vastator eorum appellatus est. *In gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi.* Electum se probat ad prædicandum donum Dei in divitiis incomprehensibilibus Christi, quas gentibus jam desperatis largiri dignatus est, ut sine opere salvarentur per fidem. Et manifestum est, quia nemo egregium et maximum munus per indignam mittit personam. Ostendens ergo quantum a Deo meretur, humiliat tamen se, ut meritum ejus crescat. *Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit.* Missum se dicit duplici modo docere gentes mysterium, quod fuit in Deo, ex quo sunt omnia, ut per eum discant et intelligant Christum semper in Deo et apud Deum, et quia sine circumcisione et cæteris legis mandatis disposuit salvare gentes. Indigni enim inventi sunt Judæi tantum ac talem habere doctorem, nec enim Judæi credebant in Christum, ut legem tamen servarent, quod odibile est apud Deum. Denique dicunt apostoli ad coapostolum suum Paulum: *Vides, frater, quot millia sunt in Judæa credentium, et omnes hi æmulatores sunt legis* (*Act.* XXI). Unde factum est, ut vas electionis ad gentes docendas mitteretur, ut vel ipsi fidei suæ plenitudinem haberent, nihil de lege, sed in solo Christo sperantes. Manifesto enim sacramento Christi tale donum datum est, quod perfectum salutis habeat effectum. Nam sicut in magno rege, maxima donantur apophoreta, ita et magnifice manifestato mysterio, gaudio et lætitia cum tam egregio munere donati sunt homines quod illis natum est ad copiam salutaris. (Hier.) Non puto apostolum Paulum humilitatis suæ causa hoc dixisse, ut vere se omnibus sanctis infimum esse diceret, verbi causa, his qui erant in Epheso, qui in Corintho, qui in Thessalonica, vel qui toto orbe crediderunt, quod cum humilitatis intuitu sit, se omnium sanctorum infimum dicere mendacii est reatu, aliud in pectore clausum habere aliud in lingua promere. Reperiendum est ergo argumentum, quo et Paulus vere omnium sanctis infimus fuerit, et tamen non despexibilius ceciderit dignitate. Loquitur Dominus in Evangelio ad discipulos: *Qui vult in vobis major esse, fiat omnium minor; et qui vult esse primus, sit omnium novissimus* (*Matth.* XX), quod Paulus opere compleverat dicens: *Arbitror enim quod Deus nos apostolos novissimos ostendit tanquam morti destinatos.* Omnibus igitur, qui se propter Christum infirmos esse cupiebant, apostolus Paulus infirmior erat, et idcirco major. Omnibus etiam major, illis, quos habemus, non autem qui, sed potius

A *Dei, quæ summa est* (*I Cor.* XV). Propter quam humilitatem, hanc omnium sanctorum est infimus, data est ei gratia hæc in gentibus, ut evangelizaret investigabiles divitias Christi, et doceret dispensationem mysterii absconditi a sæculis in Deo, qui universa creavit. Si investigabiles divitiæ Christi sunt, quomodo evangelizantur populis? Si absconditum est a sæculis mysterium in Deo, qua ratione per Paulum prædicatur in gentibus? Sed investigabile et absconditum duplicem habet sententiam, vel quod investigabiles sint divitiæ Christi, et omne quod Domini opera sive passionem aut corpus, quæ humanis sensibus investigabilia erant, hæc, Deo revelante, sunt cognita. Quia aliud est ad scientiam humanam propria pervenire, quod quidquam investigatum fuerit, B desinit esse investigabile: aliud propria diligentia illud quemque posse comprehendere, aut per gratiam Dei. Quod enim nunc et antea quoque absconditum, nihilominus investigabile permanens. Sane illud, quantum in se est, fuit usquequo revelaretur occultum. Divitiæ Christi investigabiles, ad ipsum quoque Christum, hoc modo referuntur. Quem cuncta sapientiæ thesauri ... in Christo (*Col.* II). Hoc mysterium dicitur absconditum retro sæculis absconditum fuisse in Deo summo, qui creator est omnium. Ubi sunt Marcion et Valentinus et omnes hæretici, qui alterum mundi, id est visibilium, creatorem, alterum invisibilium conditorem, bonum justumque dicentes, unum bonum ignotum semper ignotum, tantum bonum qui Pater Christi C est? Hunc Deum in quo mysterium Christi ab omnibus retro sæculis absconditum fuit, modo nunc prædicatur, et quo indubitatus Deus sit Legis Novi et Veteris Testamenti. Potest autem mysterium a sæculis absconditum et aliter intelligi: quod ipsa illud sæcula ignoraverint, hoc est, tempora, tales et rationabiles creaturæ, quæ in sæculis fuerunt. Sæculum quippe per hæc temporalia, quæ in sæculis versantur, accipitur, sicut Paulus ad Galatas loquitur dicens: *Ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam* (*Gal.* I), dum et deinceps (*Ephes.* II): *Ut ostenderet in sæculis supervenientibus*, hoc est, his omnibus, quæ in supervenientibus sæculis futura erunt.

*Ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei secun-*D *dum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro.* (Aug.) Manifestum est hoc mysterium ad Deum, ut non solum hominibus docere, verum etiam et per eam virtutes Christi innotescant spiritibus in cœlestibus, qui hunc principatus et potestates. Consideret illud, quia principatibus hoc nobis spiritus principatus habeat, vel quod præcipiatur potestatibus, et agnoscantur per Ecclesiam, quæ contineretur ad omnia sæcula sua, in Christo omne Dei consilii dispositum, Dominus ad omne. Ideo enim mysterii ejus prædicator ordinamentum etiam hoc prædicat, ut discerent homines inscrutabile dominio, quæ ex adversum ejus omni fidem hujus promissionis accepit. Quæ autem in prædicta ratione...

simo tertio præscriptus est, ubi Deus universitatis Dominus demonstratur, dicente Dei Spiritu per David: *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo.* (Aug.) Sic ergo fuit absconditum hoc mysterium a sæculis in Deo, ut innotesceret tamen principibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, quia ibi primitus Ecclesia, quo post resurrectionem et ista Ecclesia congreganda est, ut simus æquales filii Dei. (*Hieron.*) Juxta donum gratiæ, quæ data est Apostolo ut evangelizaret ininvestigabiles divitias Christi, et doceret in gentibus mysterium, quod a sæculis fuerat ignotum : idcirco idipsum sacramentum est ei revelatum, ut non solum gentibus, sed et principatibus et postestatibus per Ecclesiam manifesta fieret multiplex sapientia Dei, quæ juxta propositum veterum sæculorum olim destinata, nunc consummata videtur in Christo. Si autem principatibus et potestatibus in cœlis, quas sanctas ministrasque accipere debemus (licet quidam principem aeris istius et angelos ejus interpretentur), ignota fuit multiplex sapientia Dei, quæ nunc eis per Ecclesiam revelata est, quanto magis patriarchis et prophetis ignota fuit, quos supra non ignorasse mysterium Christi, sed ita ut apostolos, nescisse monstravimus! Multiplex quippe sapientia Dei, quæ sermone Græco πολυποίκιλος, et, ut ita dicam, multifaria appellatur, per Ecclesiam Dei nunc et principatibus et potestatibus revelata est, quam olim Deus futuram in sua mente decreverat, et nunc esse perfectam, ex eo quod videmus, agnoscimus. Crux itaque Christi, non solum nobis, sed et angelis cunctisque in cœlo virtutibus profuit, et aperuit sacramentum quod ante nesciebant. Denique ad cœlum cum corpore Dominum revertentem mirantur et dicunt : *Quis est iste qui ascendit de Edom, fulvida vestimenta ejus ex Bozor* [Al. *Bosra*], *sic formosus in stola candida?* (*Isa.* LXIII.) Et in alio loco : *Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ* (*Psal.* XXIII). Non putemus igitur in Ecclesia esse simplicem fidem, sed multiplicem et multifariam esse sapientiam, ut non solum varia sit, sed multa varietate distincta. Respicis cunas Christi, vide pariter et cœlum. Vagientem in præsepe intueris infantem, sed angelos simul ausculta laudantes. Herodes persequitur, sed adorant Magi. Ignorant Pharisæi, sed stella demonstrat. Baptizatur a servo, sed vox desuper Dei intonantis auditur. Aquis mergitur, sed columba descendit, imo Spiritus in columba. Ad passionem venit et pati timet, vult transire calicem, et Petrum, quia calicem timebat, accusat. Quid hac stultitia prudentius, varietate distinctius, sapientia obscurius, quam fecit Deus in Christo Jesu Domino nostro? Licet enim a plerisque secundum ordinem juncturamque sermonis Ecclesia facta intelligi possit, et πρόθεσις, id est, *propositio*, quam genere neutrali in Latino sermone *propositum* habemus expressam, tamen sapientia magis in Christo facta potest resonare quam cætera. *Fatuum quippe Dei sapientius est hominibus* (*I Cor.* I). Quod si in Christo secundum mysticos intellectus dicitur facta sapientia, intelligant Ariani frustra se de illo testimonio gloriari, in quo sapientia in initio viarum Dei creatam se et genitam loquitur et fundatam. Et utique juxta illos si creata est, nata esse non potuit. Si autem nata est, quomodo et fundata dicitur et creata? *In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus.* Magnum est ergo non solum nos habere fiduciam, sed etiam habere eam in confidentia. Nec tantum habere accessum, sed ut ipse firmior sit accessus, habere illum in confidentia, cujus fiduciæ atque accessus, principium et origo, fides in Christo est. Qui igitur omnia ratione et ordine facit, is credit in Christum sermonem atque rationem; qui sapientiam potuerit comprehendere, credit in Christum sapientiam : qui intellexerit veritatem, credit in Christum veritatem : qui intellexerit justitiam, credit in eum justitiam. Nec opus est plura dicere, cum frequenter mihi necessitas incubuerit similiter de Christo disserendi.

LIBER OCTAVUS DECIMUS.

SEQUITUR CAPUT III.

Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. (Greg.) Ecce in tribulatione positus alios exhortatur, et in hoc, quod ipse sustinet, alios roborat. Non enim filiorum suorum fuerat more struthionis oblitus, sed metuebat nimis, ne ejus discipuli in prædicatore suo tot persecutionum probra cernentes, fidem in eo Dei despicerent, contra quam innumeræ passionum contumeliæ prævalerent, et idcirco minus dolebat in tormentis, sed magis filiis de tormentorum suorum tentatione metuebat, parvi pendebat in se plagas corporis, dum formidaret in filiis plagas cordis; ipse patiendo suscipiebat vulnera tormentorum, sed filios consolando curabat vulnera cordium. Pensemus ergo cujus charitatis fuerit inter dolores proprios aliis timuisse. Pensemus cujus charitatis sit filiorum salutem inter sua detrimenta requirere et statum mentis in proximis etiam ex sua dejectione custodire. (*Ambr.*) Commonet ne scandalum patiantur propter tribulationes, quæ sanctis a perfidis irrogantur; ad gloriam enim pertinet illorum, si in tribulatione magistri non fuerint scandalizati discipuli, spe hac firmati, quia fidelium pressuræ futuri sæculi gloria erigentur. Hæc enim fidelium probatio est, si fidei suæ spem advertant. (*Hieron.*) Id quod Latinus translator expressit, *ne deficiatis*, potest juxta Græci sermonis ambiguitatem ita legi, *ne deficiam*, ut sit sensus : « propter quod peto ne deficiam in tribulationibus meis, etc. » Hoc est ergo, quod Apostolus rogat et a Domino magnopere deprecatur, ne deficiat in pressuris suis. Videbat quippe se de Hierusalem usque ad Illyricum Evange-

lum prædicasse, nec Romam, ad Hispanias vel perrexisse, vel multi gentes [illegible]. Totus mundus ad destructionem ipsius de potestate principis tollebatur, deserebantur idola, et cultoribus templa deserta [illegible] bus replebantur, ob quam causam omnis exercitus dæmonum, omnis turba [illegible] fortitudinem contra ipsum. Iste enim [illegible] dimicabat, ut per tribulationes et angustias Evangelium Christi desineret prædicare, et tamen aliquantis requiesceret. Hoc est itaque quod ait: *Peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis.* Totum enim quod patior, quod tribulor, quod coarctor, vestræ salutis est causa, dum vobis Evangelium annuntiare desidero, quæ tribulationes meæ vestra est gloria. Porro quasi imperitus locutus est, ut plurali tribulationum numero gloriam subjungeret singularem et diceret: *In tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra,* pro eo quod est: *quæ sunt tribulationes gloria vestra,* nisi fortius quis altius per hyperbaton, vel ad fiduciam, vel ad accessum, vel ad fidem hoc sentiret esse referendum, et dicat: in quo habemus fiduciam et accessum et fidem, quæ fiducia, accessus et fides vestra gloria est, sed magis superior servandus est sensus. Potest autem secundum id, quod Latinus expressit, *propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra,* aliud exponi, quod pro Ephesiis petat, ne in pressuris apostoli [illegible] deficiant, [illegible] et quæ sequuntur huic magis sensui congruunt.

Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum ejus in interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus vestris. (Ambr.) Hoc flexis genibus precari se dicit, ut quia dignatus est advocare gentes ad cognoscendum mysterium voluntatis ejus, hoc etiam donet, quia dives est, ut nutu ejus firmentur in spiritu, hoc est ut non illæ perturbent corda eorum extra illata a perfidis, sed sint stabiles, exspectantes in futuro hujus rei mercedem. « In interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus vestris. » In eo petit eos magis firmari, ut non ambigant, sed magis credant Christum habitare in eis, quem non vident his oculis, ut spiritus datus hoc eis per Dei donum infundat, ut certi sint de Christo, quod vivit et filius Dei est, et habitat per fidem in cordibus nostris, ut cum fidem ejus habemus in cordibus nostris, ipsum habere videamur; quod eo proficit, ut securi simus de auxilio ejus, quia non deserit nos, sed semper adest propter fidem nostram, quam videt in nobis, quippe cum ideo spiritus ejus, qui et Dei Patris est, datur nobis, ut vim ejus nobis possit [illegible], si ei assentiamur, ut ei secreta revelet, per quem utique ipsum in nobis habitare ambigere non debemus. Est enim hic [illegible] inter quos [illegible] distantia est, non naturæ; quia et de eo accipit, et a Deo procedit; in quibus tota naturæ unitas est, invicem sui sunt. Unde dicit Dominus: « omnia Patris mea sunt, et mea omnia Patris. » Propterea, inquit, « dixi vobis quia de meo accipiet. » [illegible] (Ambr.) Hoc igitur petit, ne deficiant fide Ephesii [illegible] pressuris suis atque angustiis, quas propterea patitur quia Ephesiis Evangelium prædicabat, quæ quidem pressuræ apud incredulos pœna esse, apud fideles gloria atque victoria [illegible] in angustiis non [illegible]. Notandum est igitur, quod quomodo [illegible] genua dicitur, [illegible] spiritum servitutis iterum in timore, genua servilium flectere [illegible]. Hæc autem spiritualiter [illegible] non [illegible] juxta litteram [illegible] tollimus, quia [illegible] Deum adoramus [illegible]. *Ad patrem,* inquit, *Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur.* Quærendum vero est, quomodo ex Deo Patre omnis paternitas in cœlis et in terra sit nominata. Non dicit: ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra facta est, vel creata, sed ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, quia aliud est appellatione paternitatis mereri honorem, aliud natura habere [illegible] quod solus est filius Dei. Adam, quem primum plasmavit Deus, [illegible] pater est. Unde et in Evangelio secundum Lucam, cum [illegible] a Christo David et Abraham [illegible] generatio supputata, ad extremum Scriptura ait: *Filii Seth, filii Adam, filii Dei* (Luc. III). [illegible] terra, vocabulum a Deo primum [illegible]. Unde ab eo, qui [illegible] pater et proprie est pater paternitatis gratiam [illegible] qui filii sunt filii Dei. Quæritur vero, quare [illegible] in cœlis ab eo omnis paternitas appellatur? [illegible] qui non sumus de genere Abrahæ, [illegible] patriarchas [illegible] et prophetas [illegible] patres dicimus [illegible] gelos [illegible] in cœlestibus [illegible] patres [illegible] appellare. Potest autem et hoc dici [illegible] quod Deus pater Domini nostri Jesu Christi [illegible] et [illegible] ceteris quoque creaturis paternitatis nomen adoptione possident. *Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum ejus in interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Flexisse, inquit, genua mea ad Patrem, ad cujus similitudinem omnis in cœlo et in terra paternitas nominatur, deprecans eum atque obsecrans, ut tribuat vobis secundum [illegible] gloriæ suæ, id est [illegible] non habere [illegible] atque [illegible] Spiritum sanctum, quia nulla fortitudo absque Spiritu Dei [illegible] interiorem hominem [illegible] non [illegible] sed [illegible] homines [illegible], ut postquam habitaverit Christus

in interiore homine, in ipsius interioris hominis habitet principali, id est, in mente rationali, et in ea domicilium sedemque suam ponat : hoc autem totum per fidem fiet, si credamus in eum, habitatio autem ista, quæ per exordium fidei fabricatur, radices et fundamentum habuerat in charitate, de qua latius incipit disputare dicens : *In charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo et longitudo, et sublimitas, et profundum.* (Greg.) Habet quippe Deus latitudinem, quia dilectionem suam usque ad collectionem persequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitæ patriam nos longanimiter tolerando perducit. Habet sublimitatem, quia ipsorum quoque intelligentiam, qui recepti in superna fuerint congregatione transcendit. Habet profundum, qui damnatis inferius districtionis suæ judicium incomprehensibiliter exerit, quæ scilicet quatuor nobis in hac vita positis singulis exercet, quia latitudinem amando et longitudinem tolerando, et celsitudinem non solum nostram intelligentiam, sed etiam vota superando, et profunditatem suam exhibet ante oculos et illicitos cogitationum motus districte judicando. Sed ejus celsitudo et profunditas quam sit investigabilis nullus agnoscit, nisi, qui vel contemplatione ad summa provehi, vel occultis motibus resistens, tentationum cœperit importunitate turbari, unde et beato Job dicitur : *Excelsior cælo est, et quid facies ? profundior inferno, et unde cognosces ? (Job.* XI.) Ac si aperto dispectu diceretur, profunditatem ejus atque excellentiam quando tu cognoscere sufficis, qui vel virtute ad summa evehi, vel temeptisum reprehendere in tentationibus nescis? (*Amb.*) Sequitur, *Ut in charitate radicati*, etc. Hoc præstare dicit habitantem Spiritum vel Christum in nobis, ut fundati simus in charitate Dei, devincti beneficiis ejus, et possimus cum sanctis qui sunt apostoli et prophetæ immensum et inæstimabilem cognoscere Deum, omnia excedentem majestate virtutis suæ. Cum enim dicit, latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum, hoc utique significat, ut sicut in sphæra tanta longitudo est quanta latitudo, et tanta altitudo quantum profundum : ita et in Deo omnia æqualia sunt immensitate infinitatis. Sphæra enim, definito modo concluditur. Deus autem non solum omnia implet, sed excedit, nec enim clauditur, sed omnia intra se habet, ut solus ineffabilis et infinitus habeatur, et gratiæ huic insufficienter agantur, qui, cum tantus sit, dignatus est per Christum hominem visitare, peccatis et morti subjectum. *Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi.* (Amb.) Post Dei patris infinitam et incomprehensibilem cognitionem et inenarrabilem clementiam Christi quoque agnoscere nos vult charitatem, quia supereminentis est scientia, et subintelligitur humanæ, ut super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest coigere charitatis mysterii hujus rationem, ut et Deus hominis causa homo nasceretur, deinde moreretur, pro hominibus, pro servis Dominus, pro creatura Creator, pro impiis pius? propter quid ita

A dilexit nos? Aut ut quid nostrum haberet, qui nullius indiget? Nunquid non charitas hæc super scientiam hominum est? aut quis hominum hanc poterit charitatem alicui exhibere? quanquam impar sit, ac per hoc supereminet humana commenta? Hoc ergo vult nos scire, quia sensus noster assequi non potest, nec perspicere profunditatem beneficiorum Christi erga nos, ut perinde semper ei simus supplices et devoti, et qui de debitis nulla ratione satisfacere possumus, vel in fide ejus usque ad mortem perseveremus. Ille enim pro magnificentia majestatis suæ ea gessit pro nobis, quæ sibi indigna sunt, ut et nos, in quantum possumus, ei famulemur. *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* (Alb.) Cum autem radicati et fundati in charitate in interiore homine ha-

B bitare Christum tota mentis fiducia noverimus, tunc incipiemus cum cæteris sanctis etiam ad illa nos tendere, ut sagaci animo comprehendamus quæ sit latitudo et longitudo, et profundum, et altitudo, et non solum hoc, sed etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi scire cupiemus, ut postquam hæc omnia fuerunt in nobis ordine et ratione completa, tunc impleamur in omni plenitudine Dei. Altitudinem angelos possumus intelligere supernasque virtutes, profundum vero inferos, et quæ infra eos sunt : longitudinem autem et latitudinem media, quæ inter superos inferosque consistunt. Et quia consequens est aut superis aliquem aut inferis esse vicinum, quæcunque incipiunt ad meliora proficere et ad cœlestia et ad alta consurgere, longitudo appel-

C lentur : quæ vero inferiori parti proxima sunt, et ad vitia dilabuntur, his latitudinis nomen impositum sit : *Lata quippe et spatiosa via quæ ducit ad mortem* (*Matth.* VII). Hæc universa et in cruce Domini nostri Jesu Christi intelligi queunt, ut sit latitudo in transverso ligno, ubi brachia extensa fuerunt : altitudo pars ligni, quæ supra latitudinem fuit, cui caput junctum est, longitudo vero, ubi inferior pars sub latitudine extenditur ligni, cui totum corpus hærebat, profundum vero illa pars crucis, quæ in terra fixa est. Latitudo vero extensio est charitatis, quæ etiam non solum ad amicos qui dextra significantur, sed etiam ad inimicos qui in sinistra intelliguntur, extendi jubetur ; altitudo vero ad spem pertinet, quia omnia charitatis opera in spe æternæ retributionis

D solidantur. Longitudo itaque perseverantiam boni operis significat, de qua dicitur : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* X). Profunditas vero crucis, quæ invisibilis est, divinam demonstrat gratiam, unde hæc omnia procedunt et crescunt. (Amb.) Quia fides neque in solo Patre integra est, neque in solo Filio perfecta, ideo adjecit : *Ut impleamini,* ait, *in omnem plenitudinem Dei.* Ut confessione et gratiarum actione sicut Patri, ita et Filio honorificentia reservetur, et omnia, quæ a Deo Patre sunt, per Filium facta et restaurata credantur, ut sit plena perfectio divinitatis in professione credentium. Nihil deerit Christiano, quando Deum Patrem per omnia immensum esse cognoscit,

charitatem quoque Christi ineffabilem et supereminentem scientiæ humanæ profitetur. *Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia, et in Christo Jesu in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen.* (Hieron.) Ad id quod supra dixerat, *Flecto genua mea ad Patrem*, etc., nunc infert, *Ei autem, qui potest*, etc., hoc ostendens, se quidem juxta imbecillitatem humanam postulasse, quæ eis conducibilia videbantur; cæterum quantum ad rei ipsius pertinet veritatem, plus Deum valere retribuere, quam rogatur, quia secundum id quod oportet orare nescimus, et sæpe contra nos petimus, æstimantes esse pro nobis, veluti de ipso Paulo legimus, cui deprecanti, ut angelus, qui eum torquebat, recederet ab eo, dictum est: *Sufficit tibi gratia mea* (II Cor. XII). Potens est ergo Deus non solum super quod petimus, sed etiam super id, quod intelligimus tribuere. Præstabit igitur super quam petimus aut intelligimus, secundum eam virtutem quæ operatur in nobis, ut quomodo nunc non juxta meritum nostrum, sed supra vota dat nobis aliqua, quæ nec petere ausi fuimus, nec si peteremus, æstimavimus nos mereri: ita et cætera tribuat, quæ nec mens potest cogitare, nec lingua proferre. Ipsi itaque Deo sit gloria, primum in Ecclesia, quæ est pura, non habens maculam neque rugam, et quæ propterea gloriam Dei recipere potest, quia corpus est Christi, deinde in Christo Jesu, quia in corpore assumpti hominis, cujus sunt universa membra credentium, omnis divinitas inhabitet corporaliter; quæ quidem gloria non in præsens tantum tempus extenditur, et futuris sæculis terminatur, sed in omnes generationes et sæcula sæculorum ineffabili æternitate permanet, crescit et augetur. (Amb.) *Ei autem*, inquit, *qui potest super omnia facere abundantius, quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Christo Jesu et in Ecclesia, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.* Ad Patris personam hæc refert, ut quia melius scit quæ utilia et quæ non petenda sunt, et quando danda et qualia et quanta opus sunt, ipse gubernet providentia et virtute sua sibi credentes; cui ideo *gloria in Christo Jesu*, quia per ipsum omnia præstat nobis, et quia honor Patris in Filio est et in Ecclesia, id est, in populo, quem sibi adoptare dignatus est; in claritate enim filiorum gloria Patris est, dicente Domino: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona et magnificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (Matth. V), in sæcula sæculorum. Amen, id est, in æternum veritas.

CAPUT IV.

Instruit Apostolus Ephesios ad servandam unitatem ecclesiasticam in connexione et distinctione membrorum; ac deinde inducit ad novum hominem.

Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis. (Ambr.) Hortatur eos, ut recte incedentes in præceptis Domini, ad promissam gloriam possint venire; sicut enim peritus medicus obsecrat infirmos, ut bene se agentes possint salvam recipere valetudinem, ita et magister gentium hortatur, ut tales sese digna opera facientes possint percipere quæ promissa sunt sanctis, misera gloriæ suæ esse hujus rei profectum. *Cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* (Amb.) Nunc dissensionem prohibet: charitati autem studendum monet, ut spiritum virtutis et pacis sentiant, ut per hoc, et invicem se sufferant cum patientia. Modestia enim profectum parit, quia cum se invicem tolerant, cum lenitate animi mutentur et conjunguntur ad effectum, et pax in eis manebit, per quam filii Dei esse nomentur, quia dixit Dominus: *Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* Perturbatio enim vel inquietudo contentionem facit, quæ solet etiam ea quæ mala sunt velle defendere, ne victa esse videatur. Hinc oritur discordia, quæ corrumpit pacis fœdera. (Hier.) Potest et Apostolus in Christi vinculis et in carcere pro martyrio constitutus hæc scribere, melius autem est si vinctum Domini nostri in Jesu Christi charitate dicamus, cujus rei et Clemens ad Corinthios testis est scribens: *Vinculum charitatis Dei quis poterit enarrare?* (Amb.) Qui enim Christum diligunt, sequuntur eum charitatis vinculis colligati. Quod autem ait, *Ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis*, digne vocatione ambulare credendus est, qui ingreditur per eum qui dixit: *Ego sum via*, et non declinat, neque ad dextram, neque ad sinistram; et avertat pedem suum ab omni via mala, compleatque in eo: *A Domino gressus hominis dirigentur* (Psal. XXXVI). *Cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia.* Qui terram et cinerem esse se novit, et post paululum in pulverem solvendum, nunquam superbia elevabitur; et qui Dei æternitate perspecta, breve et pene ad puncti instar humanæ vitæ spatium cogitaverit, ante oculos semper habebit interitum, et erit humilis atque dejectus. Propter quod cum omni humilitate et veritate dicamus: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei* (Psal. CXXX). Omnis autem humilitas non tam in sermone, quam in mente est, ut humiles nos esse conscientia noverit, nunquam nos scire, vel intelligere, vel esse aliquid æstimemus. Mansuetudo quoque est illa, quæ nulla passione turbatur, et specialiter ira vel furore non rumpitur, quam qui habuerit, beatitudinem, quæ Domini voce promissa est, consequetur, ut possideat terram, id est, imperet et dominetur corpori suo, quo subjecto hæc sit ejus prima hæreditas, in carne naturam supra carnaliter vivere. *Cum patientia supportantes invicem in charitate*: patiens nulli tamen reddens injuriam, nulli malum pro malo reddidit, impleat autem hoc, quod alio loco idem dicit Apostolus: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* (Rom. XII). Sufferre nosmetipsos invicem in charitate debemus, ut loquamur, sed ut illi prosit, quem sustinemus ad salutem, si quis aliquem adjuverit in quacunque tribulatione, aliquem enim per hoc in charitate habitum, qui autem nihil horum fecerit, charitatem fraternam non habet. *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Hic locus vel maxime adversum hæreticos facit, qui,

pacis vinculo dissipato atque corrupto, putant se tenere spiritus unitatem, cum unitas spiritus in pacis vinculo conservetur. Nos vero diligenter custodire debemus unitatem spiritus in vinculo pacis, quia nihil sine pace placet Deo, nec munus ad aram. *Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ.* (Amb.) Propter pacem et concordiam hoc subjecit, ut quia unum corpus est Ecclesia, unum sapiat populus, quia unum est quod creditur. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, et Pater omnium, qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis.* Adhuc unitatem commendat, ut quia unitas est, ad quam vocamur, in nullo dissentiamus; si enim unus est Dominus, id est Christus, sicut et ipse ait in Evangelio, *quia magister vester unus est Christus,* una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnia est, et per omnes, et in omnibus credentibus, unus debet esse et animus et cor populi, quia hæc, quæ enumerat, unitatis sunt, concordant enim in omnibus; Patrem tamen Deum, quia nulli debet, quod est, super omnia esse dixit, et per omnes: ideo per omnes, quia ex eo omnes, et necesse est super hæc omnia sit, quæ ex eo sunt. *Et in omnibus nobis*, id est, fidelibus. In nobis est enim per confessionem, quia eum fatemur et quia spiritum suum dedit nobis, per quem sine dubio in nobis est. In paganis non est, quia Pater Christi esse negatur ab illis. (*Alb.*) Unus est Dominus et unus est Deus, quia Patris et Filii una dominatio, una est divinitas; propterea et fides una dicitur, quia similiter in Patrem et Filium et Spiritum sanctum credimus; et baptisma unum, eodem enim modo et in Patrem, et in Filium et in Spiritum sanctum baptizamur; et ter mergimur ut Trinitatis unum appareat sacramentum; et non baptizamur in nominibus Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in uno nomine, quod intelligitur Deus. Diversitas autem harum præpositionum, id est, *super*, et *per* et *in*, distinctionem personarum in Deo demonstrant: super omnia Pater est, qui auctor est omnium; per omnes Filius, quia per Filium creata sunt omnia; in omnibus Spiritus sanctus, quia ipse credentibus datur et templum sumus Spiritus sancti, cum quo Pater et Filius habitant in nobis.

Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Licet Deus sancta Trinitas super omnia sit, et per omnes, et in omnibus, tamen gratia juxta mensuram datur credentibus, non quod mensuram habeat Spiritus sanctus, magnificentiæ enim ejus non est finis, sed quod juxta mensuram unicuique datur, secundum quod cuilibet expedit accipienti, id est, tantum muneris largitur, quantum potest ille cui donatur accipere: novit enim Deus largitor donorum, quid cui conveniat dari. (*Ambr.*) Nunc, ne, quia diversa in hominibus dona sunt, paterentur officere unitati, hoc purgat non esse contrarium, quia in donis officiorum diversitas est, non naturæ. Unicuique autem tantum dari dicit gratiæ, quantum donare dignatus fuerit Dominus, non tamen sine æquitatis mensura, quia unicuique pro viribus tribuet, ut tantum hauriat, quantum sitit. *Propter quod dicit: Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* Hoc scriptum est in psalmo LXVII: dona tamen hæc post triumphos cœpit largiri. Vincens enim mortem, exaltatus est in cruce, sicut ipse dixerat; ait enim: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me (Joan.* XII), exspoliavit inferos, cum captivos, quos ex prævaricatione Adæ, aut propriis captos peccatis in conditione tenebant, abstulit consentientes sibi, et ascendens inde in cœlos induxit, ex quibus aliquanti resurgentes in corporibus multi apparuerunt ad testimonium evictæ mortis, ut qui forte Christi resurrectionem credituri non essent, ex horum resurrectione quos mortuos scirent, rei fierent. Hos enim viderunt, quos agnoscerent dudum vixisse, quamvis captivi, inviti et alieni ducantur, Salvator tamen et suos duxit et voluntarios; apparentia enim sua dum lacessit desiderantes liberari, cepisse illos dicitur. (*Albert.*) Quia supra dixerat: *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*, ut confirmet hæc ipsa dona, quæ post paululum quoque enumerat dicens: *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios evangelistas, alios pastores*, et a Salvatore esse data, testimonium de psalmo LXVII assumpsit, ut sciamus illas manubias hominibus distributas, quas Christus victor emeruit. *Ascendens* quippe *in altum captivam duxit captivitatem.* Nos qui nunc in Christum credimus de gentibus congregati, cum essemus creatura Dei, a diabolo capti fuimus et ejus satellitibus distributi. Venit igitur Dominus noster Jesus Christus secundum Ezechielem (*Ezech.* XII) vasa secum apportans captivitatis, et operto capite, ne ab adversariis cognosceretur, prædicavit his, qui captivi erant, remissionem, et qui tenebantur in vinculis solutionem, et nos de catenis hostium et compedibus liberavit, liberatosque nos et per novam captivitatem de captivitate veteri erutos secum duxit in cœlum, et his ipsis, quos de inimicorum manu victor eripuit, diversa gratiarum dona largitus est. Hoc autem totum ideo Apostolus replicat, ut quia superius dixerat: *Sufferentes invicem in charitate solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis*, doceret in diversis charismatibus Ecclesiam esse concordem, id est, sicut unus Dominus est, et una fides, et unum baptisma, et unus Deus Pater, ita et nos in charitate idipsum simus in pacis vinculo, servantes spiritus unitatem.

Quod autem ascendit quid est, nisi quia et descendit in inferiores partes terræ? (Amb.) Verum est quia ideo descendit, ut ascenderet, non sicut homines, qui ad hoc descenderunt, ut illic remanerent: ex sententia enim tenebantur apud inferos, quæ sententia Salvatorem tenere non poterat, qui vicit peccatum. Triumphato ergo diabolo, descendit in cor terræ, ut ostensio ejus prædicatio esset mortuorum, et quotquot cupidi ejus essent liberarentur, nec poterat non ascendere, quia ad hoc descenderat, ut vi potestatis

suæ calcata morte, cum captivis, quorum causa pati se permisit, resurgeret. (*Hieron.*) Qui ascendisse nunc dicitur, propterea dicitur ascendisse, quia ante descenderat. Hoc enim sonat: *quod autem ascendit quid est, nisi quia et descendit?* Requirendum itaque super eo, quod alibi scriptum est: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo* (*Joan.* III), quomodo ascenderit ante descensionem? Quando enim hæc loquebatur post descensionem e cœlis, se quondam ad cœlos ascendisse monstrabat. Nec non et illud pariter retractandum, quomodo ipsa descensio et ascensio sentienda sit: utrumnam secundum corpus localiter, an supra corpus spiritaliter, vel certe utroque modo. Inferiora terræ infernus accipitur, ad quem Dominus noster Salvatorque descendit, ut sanctorum animas quæ ibi tenebantur inclusæ, secum ad cœlos victor ascendens abduceret. Unde et post resurrectionem ejus plurima corpora justorum in sancta civitate visa sunt; quod autem in inferiore parte terræ infernus sit, et Psalmista testatur dicens: *Aperta est terra et deglutivit Dathan, et operuit super congregationem Abiron* (*Psal.* CV), et idipsum in Numerorum libro plenius explicatur. Alibi quoque legimus: *Veniat mors super eos, et descendant in infernum viventes* (*Psal.* LIV).

Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia. (*Amb.*) Hoc est quod dicit Dominus: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo.* Quod quidem et in psalmo continetur, ait enim: *A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus* (*Psal.* XVIII). Hic ergo descendens e cœlis in terram homo natus est, post mortuus descendit ad inferos, ex quibus tertio die resurgens ante omnes mortales ascendit super cunctos cœlos, ut illusam mortem ostenderet creaturæ. (MAURUS.) Dum ait, *ipse*, significat unam personam descendentis et ascendentis. (*Alb.*) Nunquid corporaliter omnes cœlos et universas sublunares et cœlorum circulos, quos Philosophi sphæras vocant transiens atque transcendens, sedit in summo cœli vertice? an certe omnia corporalia transcendens atque superans et æterna contemplans super cœlos, id est, super invisibiles mansiones credendus est? quod ego melius puto. Descendit ergo in inferiores terræ et ascendit super omnes cœlos Filius Dei, ut non tantum legem prophetasque compleret, sed et alias quasdam occultas dispensationes, quas solus novit, quæ cum Patre perficeret. Neque enim plenius scire possumus, quomodo et angelis et his, qui in inferno erant, sanguis Christi profuerit, et tamen quia profuerit nescire non possumus. (MAURUS.) *Quod autem ascendit, quid est, nisi qui descendit?* hoc contra hæreticos valet, qui dicunt Christum non esse ante partum B. Mariæ Virginis: non enim ascendendi profectum Deus est Christus, sed propter misericordiam, qua indigebamus, homo dignanter effectus est. *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ædificationem corporis Christi.* Exposuit cur dicatur ascendisse, cum ubique esset. Ascensio non est secundum divinam [illegible], sed dignanter descenderat, utrumque demonstrat per [illegible] dona accipiunt servitia Dei per varias gratias in Ecclesia. Primus ordo est in Ecclesia Christi apostolorum auctoritas, qui etiam ab ipso Domino Dei filio missi sunt, et ideo apostoli dicuntur, ad quod ipse Dominus post resurrectionem ait: *Euntes docete omnes gentes* (*Matth.* XXVIII). Secundo prophetas, non illos qui futura vaticinantur, quales exstitere legis testamento, sed qui infideles et imperitos arguunt atque dijudicant, futurasque illis incurrentes perditiones prædicunt. Etiam et illi sunt prophetæ, qui suavitatem regni Dei animis hominum prædicatione insinuant. Tertio evangelistas, quorum speciosi pedes sunt ad annuntiandum pacem (*Rom.* X). Quisquis gestum Christi quæ evangelii omnem seriem annuntiat, fideliter, sive unus sit, sive plures, evangelista est. Alios autem pastores et doctores, ut qui pastor est, esse debeat et doctor, ne quisquam, quamvis sanctus sit, pastoris sibi nomen et officium assumere audeat, nisi possit docere, quibus præesse videtur. (*Ambr.*) Apostoli episcopi sunt, prophetæ vero explanatores sunt Scripturarum, quamvis inter ipsa primordia fuerint prophetæ, sicut Agabus, et quatuor virgines prophetantes, sicut continetur in Actibus apostolorum (*Act.* XXI), propter rudimenta fidei commendanda. Nunc autem interpretes prophetæ dicuntur, evangelistæ diaconi sunt, sicut fuit Philippus; quamquam non sint sacerdotes, evangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodum et Stephanus et Philippus memoratum (*Act.* VIII). Pastores possunt esse lectores, qui lectionibus saginent populum audientem, quia non in pane tantum vivit homo, sed in omni verbo (*Matth.* IV). Magistri exorcistæ sunt, quia in Ecclesia ipsi compescunt, et verberant inquietos; vel hi, qui lectionibus imbuendos infantes solent imbuere, sicut mos Judæorum est, quorum traditio ad nos transitum fecit, quæ per negligentiam obsolevit. Interdum post episcopum plus esse intelligitur, qui propter reservatum tantillum Scripturarum nomine prophetare dicitur, præsertim quia futura quæ nullo deprehendit, qui ante nunc patitur non prædicitur. Nam in episcopo omnes ordines sunt, quia primus sacerdos est, hoc est, princeps sacerdotum, et propheta, et Evangelista, et cætera adimplenda officia Ecclesiæ in ministerio fidelium; tamen postquam omnibus locis Ecclesiæ sunt constitutæ et officia ordinata, aliter composita res est, quam cœperat. Primum enim omnes docebant, et omnes baptizabant quibuscunque diebus vel temporibus fuisset occasio. Nec enim Philippus tempus quæsivit aut diem quo eunuchum

baptizaret (*Act.* VIII), neque jejunium interposuit: A neque Paulus et Silas tempus distulerunt quo custodem carceris baptizarent cum omnibus ejus (*Act.* XVI); neque Petrus clericos habuit, aut diem quæsivit. quando Cornelium cum omni domo sua baptizavit (*Act.* X), nec ipse, sed baptizare jussit fratribus qui cum illo ierant ad Cornelium ad Joppe: adhuc enim præter septem diaconos nullus fuerat ordinatus. Ut ergo cresceret plebs et multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est, et evangelizare et baptizare, et Scripturas in ecclesia explanare: at ubi omnia locâ circumplexa est Ecclesia, conventicula constituta sunt et rectores et cætera officia in ecclesiis sunt ordinata, ut nullus de clero auderet, qui ordinatus non esset, præsumere officium, quod sciret non sibi creditum vel concessum, et cœpit alio ordine et providen- B tia gubernari Ecclesia. Quia si omnes eadem possent irrationabile esset, et vulgaris res et vilissima videretur. Hinc ergo est unde nunc neque diaconi in populo prædicant, neque clerici vel laici baptizant, neque quocunque die credentes tinguntur, nisi ægri. Ideo non per omnia conveniunt scripta Apostoli ordinationi, quæ nunc in Ecclesia est, quia hæc inter ipsa primordia sunt scripta. Nam et Timotheum presbyterum a se creatum episcopum vocat, quia primi presbyteri episcopi appellabantur, ut recedente uno, sequens ei succederet, denique apud Ægyptum presbyteri consignant, si præsens non sit episcopus. Sed quia cœperunt sequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos, immutata est ratio, prospiciente concilio, ut non ordo, sed meritum crearet C episcopum, multorum sacerdotum judicio constitutum, ne indignus temere usurparet, et esset multis scandalum. In lege nascebantur sacerdotes ex genere Aaron Levitæ: nunc autem omnes ex genere sunt sacerdotali, dicente Petro apostolo: *Quia estis,* inquit, *genus regale et sacerdotale* (*I Petr.* II); ideoque ex populo potest fieri sacerdos. *In ædificationem corporis Christi.* Ecclesiæ ordinationem ad compaginationem humani corporis in professionis unitatem dicit compositam, ut diversi dignitate in Christo omnes unum sint, unum caput habentes Christum, hoc est auctorem vitæ.

Donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei. (Ambr.) Tandiu dicit manere ordinationem, quandiu cuncti destinati ad vitam unius sint fidei in cognitionem Christi. *In virum perfectum,* D *in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Ita elaborandum hortatur, ut perfectio fidei apprehendatur, cujus hæc ratio est, ut Christum perfectum et plenum Deum fides teneat, nec mensura humana metiatur, sed in plenitudine divinitatis, quasi perfectus Deus habeatur. Nec enim perfectum dicens virum temporali ætate et mensura significat, sed per hoc dictum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus divinitatis Filii Dei. (*Alb.*) Sunt enim qui putant ex hujus sententiæ apostolicæ ratione, omnes ad ætatem Christi, quam habuit, quando passus est, resurrecturos, ut usui corporis quisque recipiat mensuram, quam vel habuit in juventute etiamsi senex est mortuus, vel fuerat habiturus, si est ante defunctus quam ad dignitatem sui corporis pervenerit: aut si hoc non placet propter perfectionem, totius corporis Christi intelligamus esse dictum, in quam omnes sancti concurrere debent, ut sit unum corpus per diversa membra. Officium unius capitis est Christus, ideo præstruxit in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei. Hæc unitas corporis Christi non est, nisi in agnitione Christi, et in unitate fidei Catholicæ. Unde omni studio laborandum est, primum in fidei occurrere unitatem, deinde et in eadem unitate habere agnitionem Filii Dei, quorum cum fuerit secura possessio, parvuli esse cessantes et mensuram interioris hominis recipientes, quæ mensura plenitudinis mensura Christi est, perfecti viri vocabulum sortiemur; ita tamen, ut ad consummatam ætatem plenitudinis Christi omnis credentium turba perveniat, deinde confestim subjunxit dicens: *Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* (Ambr.) Fundatos et stabiles non esse vult in disciplina fidei Catholicæ, quam Petrus apostolus, revelante Deo, professus est, nec ventilari nos errantes per diversarum hæresium pestilentiosas asseverationes nequitia humana inventas, ut per has fallentis inimici sub veri nomine error possit afferri. Hoc enim remedium est falsitatis, ut sub prætextu veritatis inducat errorem, et non solum sub veri nomine, sed et ne, sicut ante acceptam fidem sensu humiles vagabamur per diversos errores, fideles facti discurreremus fragiles et dubii de spe promissa, commonet, quia jam Christiani facti, fundati esse debent, quia ambiguitas in fide nostra non est, commendatur enim virtute prodigiorum. (*Hieron.*) Quia vero ait, *ultra non simus parvuli fluctuantes,* et reliqua: se quoque fluctuantem et parvulum esse contestans, retractandum videtur, utrumne hoc secundum humilitatem locutus sit, an certe ex parte videns et ex parte cognoscens, intellexerit quantum a perfecta absit scientia, et in vera conscientiæ suæ verba proruperit. Si quis igitur vult eum secundum humilitatem locutum, ille utetur exemplo: *Quando eram parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus: quando vero factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli.* Alius vero ad ista respondeat comparatione multorum in ætatem perfecti viri Apostolum pervenisse, ad ea vero quæ reposita sanctis sunt adhuc parvulum nuncupari. Siquidem omnes apostolos, qui in Christo credent, parvulos propheta commemorat, dicens: *Ecce ego et parvuli, quos mihi dedit Dominus* (*Gen.* XXXIII). Post hæc attentius disserendum, ne forte juxta humilitatem, non solum parvulum Apostolus esse se dixerit, sed flutuantem et omni doctrinarum fluctu in diversa raptum, in fallaciam hominum, in nequitiam ad circumventionem erroris. Qui autem vult hæc eum non de humilitate, sed de conscientia protulisse, dicit: Paulus apostolus homo erat acuti et acris ingenii, et qui ad primos quosque disputantium conatus sagaci

mente quæ erant inferenda præmoneret. Videbat A igitur sæpe ex utraque parte medios, et tam verisimilia in rebus contrariis asseri, ut ambigere facerent audientem. Idcirco ut homo et adhuc in fragili corpusculo constitutus, circumferebatur quidem omni vento doctrinæ, sed non elidebatur. Stabat quippe in puppi gubernaculum tenens et spumantes hæreseon fluctus fidei securitate frangebat, non tamen intrepidus et securus, nec quietus et placidus, prospiciebat ventos hinc inde perflantes et sollicita mente captabat vincebatque contraria; sed non erat illi secura victoria. Quia igitur adversariorum verba atque rationes, quibus veritatem evertere nitebantur, videbat non facile posse superari et omni calliditate plenas, dialecticæ quoque, imo diaboli arte contextas, sperabat Dei auxilium, ut omnem deliberatio- B nem de mente sua propelleret, et certe atque defixe absque illa modestia crederet veritati, et augeret eam in dilectione Christi, quem sciebat esse et totius Ecclesiæ corporis caput. *Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit, in ædificationem sui in charitate.* In fine rerum, cum Deum facie videre cœperimus ad faciem, et in mensuram pervenerimus ætatis plenitudinis Christi, de cujus plenitudine nunc omnes accepimus, ita ut Christus non ex parte sit, sed totus in nobis, et relictis initiis parvulorum creverimus in eum virum, de quo propheta dicit : C *Ecce vir, Oriens nomen ejus* (*Zach.* VI), et Joannes Baptista commemorat : *Post me venit vir qui ante me factus est, quoniam ante me erat* (*Joan.* I), tunc in occursum unius fidei et unius agnitionis Filii Dei, quem nunc pro varietate mentium, non una nec eadem scientia et agnitione cognoscimus, totum corpus, quod prius dissipatum fuerat et in diversa laceratum in suam compagem juncturamque redigetur, ita ut una subministratio et unius ætatis consummata perfectio totum crescere faciat corpus, æqualiter, et omnia membra juxta mensuram incrementum ætatis accipiant. Hæc autem tota ædificatio, per quam corpus Ecclesiæ per partes augetur, mutua in se charitate complebitur, quando corpus totius Eccle- D siæ nunc dispersum atque laceratum verus medicus Christus Jesus sanaturus advenerit unicuique membro propriam reddere dignitatem secundum meritorum qualitatem, ut in omnibus una charitas vigeat, et perfecta perficiatur beatitudo. Ita autem universa sic fient, ut invicem inter se charitate jungantur, et dum congaudet membrum membro, et in alterius gaudio lætatur. Christi corpus, id est, ecclesia sanctorum, inhabitet in cœlesti Jerusalem, quam in alio loco Apostolus matrem sanctorum vocat (*Gal.* 4). Qua ratione Christum caput esse omnium dixerit docet, et ipse [illegible] inquit, omne corpus, id est, omnis chorus archangelorum et potestatum, principatuum, et potestatum subsunt. Quamvis enim singula habeant officia, et sint legiones, ut ipse Dominus dixit, quia ab uno tamen et per unum sunt, simul omnia unum corpus appellat. Sicut enim membra cum sint unius corporis, diversa tamen sunt actu et dignitate, ita et creatura omnis condita est a Deo per Christum, ut a cherubim et seraphim potestates [potentiis] qui sub sede Dei sunt, et angelis quos ipse Dominus sanctos appellat, quasi quadam connexione usque ad firmamentum cœlestis descendens, et totum et junctum sit et meritis tamen discernatur. Meritis dico non solum officiorum, sed et naturarum. Nec enim quis juncta dicat omnia, quæ erant naturæ, sed quod in corpore membra faciunt discreta officiis, non natura, ita et in hoc omnibus non membra, sed natura ipsa faciunt distinctionem. Hoc ergo est quod loquitur, ut ad unum omnium redigatur, et in unum unum sit corpus, dum omnium creatura una professio est ut concordet in charitate. Creaturis ad summi profectum, reædificat enim se in templum Domini destructa [illegible].

Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis et avaritiæ. Manifestato creatore et ratione ostensa, quam sequi debeat creatura, in fide Dei eos duntaxat contestatur illos in Deum, ut nequaliter incedant vel sentiant, quomodo [illegible], ne similes gentibus inveniantur, qui nec fidem recipiunt, nec conversationem, quam mandat lex, obscuratum habentes sensum, nec contemplantur divini nominis veritatem; vana enim [illegible] quæ sunt idololatria, informantur a diabolo, ne unius Dei iter incedant, et [illegible] cæcitatem cordis habere significat. Quod enim ultra non futuri vitam secum contemnunt turpissimis operationibus, nolentes se subjicere legi fidei, quia prohibet voluptatem propter spem vitæ futuræ, quam idcirco videndam non esse, ut jure delectare se et aliena appetere avida cupiditate videantur, quasi post hanc transeuntem nulla sit vita. (HIER.) Hoc ergo, ait, dico vobis, o Ephesii, exemplo contestor, ut quia occurristis in mensuram ætatis plenitudinis Christi, non ambuletis sicut ambulant gentes quæ idolis serviunt [illegible] sensu et mente. [illegible] Deum [illegible] intellectum, ut cognoscerent Deum, alienati sunt a via ejus, quam nullam absque Christo [illegible], et in [illegible] cordis [illegible] cæcitate. Atque itineris [illegible] suffecerit, et vel non egerint pœnitentiam, damnationem [illegible], quibus jugiter adhæserunt, [illegible] respicere [resipiscere] post errorem. Nunc vero desperantes se et [illegible] irrationabilium bestiarum more [illegible], tradiderunt se impudicitiæ, operatione quidquid corpus voluit, mens desideravit, libido suggessit ; et

cum nihil omnino prætermiserint, quod immundum sit, hoc totum fecere in avaritia, dum nunquam luxuriando saturantur. Nec eorum voluptas terminum habet. Aut certe ultra concessam viro ad feminam conjunctionem ad majora conscendunt, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem erroris sui in semetipsis recipientes. (MAURUS.) Duo quædam et hæc perniciosissima peccatorum genera introduxit, id est, luxuriam in libidine carnis, et avaritiam in ambitione sæculi, et his duobus malis tertium adjunxit desperationis voraginem, dum de talibus agere pœnitentiam noluerint, quod in omnibus peccatis perniciosissimum esse non est dubitandum. *Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu.* (Ambr.) Manifestum est Christianos non desperationem post mortem hanc didicisse, sed spem ad utrumque, fidelibus enim vita, perfidis vero promittitur mors, quæ est pœna æterna, ut sive mors, sive vita, in Christo discatur, quia qui eum sequitur.per eum resurget ad vitam; qui vero discernit se ab eo, per eum mancipabitur gehennæ; ipso enim judicante, damnabitur. Et quoniam sunt quidam in Ecclesia, qui sub nomine Christi non sequuntur veritatem. Ideoque *sicut et est*, inquit, *veritas in Jesu*, ut si ita docti sunt, ut est veritas in Jesu, tunc Christum didicisse et illum audisse, et in illo docti esse videantur. Christus enim de se docet, quid sit, quantus credendus sit, et quæ spes in eo sit, et quales debeant esse credentes. Qui enim didicit Christum, scit illum a mortuis resurrexisse, ut forma esset fidelibus, ideoque magna spes est post istam mortem amantibus Deum. (*Alb.*) Discere autem Christum id ipsum est quod nosse, id est, virtutes sanctas scire et amare, ac si diceret, Christum discere est audire sapientiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam, et cætera, in quibus Christus intelligitur vel magis quia hæc omnia Christus est, hoc est scire Christum, hæc facere et alias hujusmodi virtutes, atque maxime charitatem, quæ est omnium virtutum caput et perfectio. Si quis ergo Christum audivit et didicit et amat, non ambulabit in vanitate sensus sui, nec obscuratus mente gradietur, neque erit abalienatus a vita Dei. Habebit etiam scientiam, ignoratione discussa, et immisso tenebris lumine, omnis de oculis cordis ejus cæcitas auferetur. Quod si habuerit, non se tradet immunditiæ carnali, nec ambitioni sæculari. *Sicut est veritas in Jesu*: in nullo enim patriarcharum aut prophetarum plenitudo veritatis habitavit, hoc est, tota veritas, nisi in solo Jesu: quia alii ex parte cognoscebant, et ex parte prophetabant, et per speculum in ænigmate in solo Jesu omnis veritas Dei apparuit, quæ loquitur confidenter: *Ego sum Veritas* (*Joan*. XIV.) (MAUR.) Potest et aliter intelligi, sicut umbra distat a corpore, et est signum quoddam veri corporis umbra: ita et lex umbra fuit, veritas vero Christus, de cujus plenitudine nos omnes accipimus, et gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia et A veritas per Jesum Christum facta est. *Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.* (Amb.) Qui Christum audivit, hoc est didicit, ut recederet a conversatione pristina, quam veterem hominem nuncupat propter præteritum ignorantiæ tempus. Homo itaque unus atque idem est, qui si pristina vitia sequitur, vetus dicitur: si autem in novitate vitæ ambulat, alienus a sæculari errore, qui est sive in actu, sive in sensu, rudis dicitur, non utique substantia carnis et animæ, sed intellectu et conversatione vitæ. Corruptus tamen vetus homo dicitur propter adulterum sensum et turpem vitam. (*Al.*) Quia videtur juxta ordinem textumque sermonis scatere sententia et esse hyperbaton; sic legendum est: B *Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen audistis et in illo edocti estis, deponere vos secundum priorem conversationem veterem hominem, qui corrumpitur juxta desideria erroris, sicut est veritas in Jesu.* Ut sit sensus, quomodo est veritas in Jesu, sic erit et in vobis, qui didicistis Christum et audistis illum, et edocti estis deponere secundum priorem conversationem veterem hominem, qui corrumpitur juxta desideria erroris. Veterem autem hominem, quem præcipit deponendum inveteratum a malitia arbitror appellari. Iste enim secundum priorem conversationem et desideria erroris semper errans et in opere corruptionis deficiens, corrumpitur atque violatur, et quia in desideriis indesinenter versatur erroris, et nunquam cessat a vitio, nequaquam corruptus dicitur, sed corrumpi, C quod per singulos dies, horas, punctaque et momenta corrumpitur, violatur, et semper pejor erit.

Renovamini autem spiritu mentis vestræ. (Greg.) Sed ad hæc agenda valde exempla patrum et sacri eloquii præcepta nos adjuvant, si enim sanctorum opera inspicimus, et divinis jussionibus aurem præbemus, alia nos contemplata, alia audita succendunt, et cor nostrum torpore non constringitur, dum imitatione provocatur. *Et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in justitia et sanctitate veritatis.* (Ambr.) Justum et verum est rectam viam sequi. Hic autem rectam viam sequitur, qui devotus Creatori suo in voluntate ejus ambulat, quam gentilitas nescit. Innovatus enim spiritu mentis novum hominem dicitur indutus, qui D est Christus: Christum enim induitur, qui per fidem renatus in Christo, æmulus est vitæ, quam tradidit Christus, ut juxta Deum creatus videatur; in eo enim quis creatus est, in quo sapit, et ideo veritas et justitia Dei a gentilibus ignoratur. Cum enim credentes Deum agnoscunt creatorem, servantes mandata ejus, in justitia et veritate creantur. (*Alb.*) Nec in sensu renovamur absque spiritu, nec in spiritu absque sensu, sed renovamur conjuncti in spiritu sensus nostri, ut quomodo psallimus spiritu, psallamus et sensu; oramus spiritu, oremus et sensu; sic in spiritu sensus nostri renovemur, ut cum sensus mundus fuerit atque purgatus, et ab omni macula sordidæ concreationis alienus, tunc

ei jungatur et spiritus, et ita quodam inter se unitatis glutino copulentur, ut nequaquam simplex spiritus, sed spiritus sensus esse dicatur. Cum autem renovati fuerimus spiritu, qui nostri sensus est spiritus, tunc induemur novum hominem, qui secundum Deum creatus est. Quod quidem aliis verbis id ipsum puto esse, quod in alio loco dicitur: *Induite vos Christum Jesum* (*Rom.* XIII). Iste quippe est novus homo, quo universi credentes debemus indui atque vestiri. Quid enim in homine, qui a Salvatore nostro assumptus est, non novum fuit? conceptus, nativitas, partus, infantia, doctrina, vita, virtutes, ad extremum crux et passio exspolians in ea principatus et contrarias fortitudines, resurrectio quoque et ascensus ad cœlum. Hic ergo vere creatus est, in justitia et sanctitate veritatis, quia B Deus verus Dei veri filius fuit, et tota in illo religio atque justitia Dei in veritate completa est. (*Aug.*) Quod ait secundum Deum creatum, hoc alio loco dicitur *ad imaginem Dei*, sed peccando justitiam et sanctitatem veritatis amisit, propter quod hæc imago deformis et decolor facta est, hanc recipit, cum reformatur atque renovatur. Quod autem ait *spiritu mentis vestræ*, non ibi duas res intelligi voluit, quasi aliud sit mens, aliud spiritus mentis, sed quia omnis mens spiritus est, non autem omnis spiritus mens est. Est enim spiritus et Deus, qui renovari non potest, quia nec veterascere potest, dicitur et spiritus in homine, qui mens non sit, ad quem pertinent imaginationes similes corporum, de quo dicit ad Corinthios, et ait: *Si autem oravero lingua, spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa est* (*I Cor.* XIV). Hoc enim ait, quando id quod dicitur non intelligitur, quia nec dici potest, nisi corporalium vocum imagines, imagines solum oris in spiritu cogitatione præveniunt. Dicitur et hominis anima spiritus. Unde est in Evangelio, *et inclinato capite tradidit spiritum* (*Joan.* XVIII), quo significata est mors corporis anima exeunte. Et paulo post, quia ergo tot modis dicitur spiritus spiritum mentis dicere voluit eum spiritum, quæ mens vocatur, sicut ait etiam idem Apostolus, « in exspoliatione corporis carnis, » non duas utique res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis, sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est. *Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra.* (*Hier.*) Absit ut sic intelligamus tanquam loqui mendacium permiserit cum eis, qui nondum sunt membra corporis Christi, sed ideo dictum est, quia unusquisque nostrum hoc alium debet deputare, quod eum vult fieri sibi, etiamsi nondum factus sit. Proximum vero vocat hoc loco omnem hominem, qui ex eodem nobiscum parente, id est Adam, generatus est, et hoc evangelica parabola designat in eo qui descendit ab Hierusalem in Jericho, et incidit in latrones, et sacerdote et Levita prætereuntibus, a Samaritano curatus et ad stabularium vectus est (*Luc.* X). Affirmat autem post A hæc Dominus, eum esse proximum, qui illi misericordiam fecit, volens ostendere omnes homines omnibus esse proximos. Quod vero sequitur, *quoniam sumus invicem membra*, magis videtur mihi significare mysterium, et de iis dici, qui nobis fide et virtute sunt proximi, membra quippe alterutrum non sunt, nisi fideles fidelium, et Christiani Christianorum. Ergo hoc mandat, ut unusquisque ea quæ sunt Dei veritate plena prædicet alteri, et loquatur cum proximo suo veritatem, id est Christum prædicet, qui est veritas. (*Aug.*) Proximus est omnis homo, omnes proximi sumus conditione terrenæ nativitatis. Et aliter, illa spe cœlestis hæreditatis proximum tuum debes putare omnem hominem, et antequam sit Christianus, non enim nosti, qualis sit futurus apud Deum. Qui modo aut Judæus, aut hæreticus, aut paganus est, forte per misericordiam Dei ita convertetur ad Dominum, ut inter sanctos primum locum habere mereatur. (*Ambr.*) Quia in veritate et justitia creati sumus renati in baptismo, idcirco, ut in eo maneamus, mendacium deponere jubemur, assumpta veritate, nec dolo aliquid cum fratre agere, ut quia unius corporis membra sumus, causis nostris in veritate invicem faveamus. *Irascimini et nolite peccare.* Quoniam irasci quis non potest prohiberi, quippe cum ira motus sit naturalis conceptus ex causis, qui solet ad profectum pertinere delinquentis, ideirco irascendum dicit, sed commonet, ne per iram peccetur. Solemus enim modum egredi, dum irascimur et invenimur ipsi peccare, qui peccantes arguimus, dum plus irascimur et amplius cœrcemus peccantem, quam meretur. Hoc ergo facit, ut ipsa ira cum moderatione sit. Neque nimium quis justum se præbeat delinquenti, quia solent quidam sic peccare, ut tantis plagis afficiendi videantur, quantas non possunt ferre, et qui poterat forte corrigi, tollitur de vita, non sine peccato irascentis. Hinc et Salomon: *Noli*, inquit, *justus esse multum, quia est qui perit in sua justitia* (*Eccle.* VII), sed imitatores esse debemus, qui temperatam habet justitiam. Cum enim justum esset plecti iniquos, patientia sua suffert eos, ut alii qui ex eis corrigendi sunt, ipsos servos suos peccantes patitur, nec cito aliquem percutit. (*Hieron.*) Quod autem ait, *Irascimini et nolite peccare*, de quarto psalmo usurpatum multi dubium est, et videtur illi esse contrarium, quod alibi dicitur: *Nunc autem deponite vos omnem iram, indignationem, malitiam, et blasphemiam, et turpem sermonem de ore vestro* (*Coloss.* III). Sed et simpliciter intelligentium nocet, dum putantur iræ frena laxata. Duplex autem consistunt apud nos, verum etiam apud philosophos iræ nomen accipitur, vel cum injuria lacessiti, naturalibus stimulis concitamur, vel cum, requiescente impetu et furore restricto, potestatem habere judicium, et nihilominus super eo qui peccavit læsos, desiderat ulcisci. Arbitror itaque de priori esse nunc dictum, et nobis quasi hominibus esse concessum, ut ad indignum aliquid [illegible]

moveamur tranquillitatemque, mentis velut lenis A quædam aura conturbet : nequaquam tamen intumentes gurgites furoris impetu sublevemur. (*Alb.*) Sed fortassis de utroque hoc loco intelligi potest : quia per vices ira magistri prodest discipulo, et ira patris erudit filium magis quam soluta blandities. Ira homini naturalis ad irascendum propter peccata, et voluntas, ut concupiscat bonum : sed ambo hæc ratio quasi domina, quæ data est homini, temperare debet, ne ultra, quam necessitas exiget, transeat. Ideo subsecutus ait : *Sol non occidat super iracundiam vestram.* (Aug.) Proinde præcepit hic Apostolus ne sol rationis propter nimietatem iræ obscuretur, et plenæ cordis tenebris iracundiæ involvatur. Intelligitur quidem secundum tempus, quia si ex ipsa conditione et infirmitate mortalitatis, quam B portamus, subripit ira Christiano, non debet diu teneri et fieri pridiana. Ejice illam de corde antequam occidat lux ista visibilis, ne te deserat lux illa invisibilis. Sed et aliter melius intelligitur, quia noster sol justitiæ et veritatis Christus est, cujus veritate anima humana illustratur, ad quem gaudent angeli ; hominum autem infirmatæ acies cordis etsi trepidant sub radiis ejus, ad eum tamen contemplandum per mandata purgantur. Cum ipse sol cœperit in homine habitare per fidem, non tantam in te videat iracundiam, quæ nascitur, ut occidat sol super iracundiam tuam, id est, deserat Christus mentem tuam, quia non vult habitare cum iracundia tua. (*Hieron.*) Quia igitur verus sol, sicut occidit super malos prophetas, juxta illud, quod scriptum C est : *Occidit sol super prophetas vestros meridie* (*Amos.* VIII), ita etiam occidit super omnes peccatores, nequaquam eis ortus sui lumen indulgens : præcipit nunc Apostolus, ne talia faciamus furore superati, per quæ nobis sol occidat, et principale cordis tenebris obvolvatur. Quidam putant sic accipiendum hoc esse simpliciter, quomodo et illud quarti psalmi, unde idipsum sumptum videtur : *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini*, id est, quæcunque in die vel opere, vel sermone, vel cogitatione peccatis, hæc succedente pœnitentia purgate per noctem et ira sit brevis, nec in diem crastinum differatur. *Neque locum dare diabolo.* (Ambr.) Iram transire vult, nec retineri in pectore, ut die orta cum die decidat : quia si in animo man- D serit, dat occasionem diabolo gloriandi : necesse est enim iratus animus mala cogitet, quod cupit diabolus : invenit enim mentem partam ad malum, cui se inserens affectu suo decipit hominem factum ad vitam, quia hominis cogitare est, diaboli implere. *Nolite* itaque, ait, *locum dare diabolo*, (Hieron.) qui tanquam leo rugiens quærit aditum per quem possit irrumpere. (*I Petr.* V) Quomodo enim Pater et Filius stant ante ostium et pulsant, ut introeant et cœnent cum eo, qui se receperit, ita et adversarius semper in nos est paratus irrumpere, et cum locum dederimus, ingreditur. Solet autem antequam veniat quædam jacula præmittere, et præcursorem adventus sui facere cogitationem, hanc si in corde nostro susceptam nutrierimus intrinsecus et crescere fecerimus, cum in nobis prolem suam auctam viderit, et ipse audebit intrare. Denique in Judæ Iscarioth cor primam jecit sagittam, ut traderet Salvatorem ; quam si exceptam ille miserabilis non fovisset, nunquam post intinctum panem in paropsidem intrasset in illum Satanas (*Joan.* XIII). Simulque et hoc diligenter attendite, quod non invenerit diabolus locum introeundi in Judam, cujus pectus jam ante percusserat, nisi in convivio Salvatoris ; quia tunc vel maxime in potestatem ei damur, quando nec humanitate, nec clementia, nec mansuetudine ejus vincimur, quem odimus indigne. Huic quod nunc præcipit : *Neque locum detis diabolo*, illud de Ecclesiaste comparatur : *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dederis ei* (*Eccle.* X) ; ille superbus et temerarius vult ascendere, vult subire, sed etiamsi te oppressum putaverit, et se extulerit, tu retinueris [ne dederis] locum tuum : potestas quippe diaboli non in temeritate illius atque jactantia, sed in tua est voluntate. (*Aug.*) Dant autem locum homines diabolo ex concupiscentiis suis : non enim vident diabolum homines cum quo pugnant, sed facile habent remedium : seipsos interius vincant, et de illo foris triumphant.

Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. (Hieron.) Quia hi qui in vitæ istius negotiis conversantur, propter emolumenta et usus necessarios coguntur aliqua vel emere, vel vendere, et lucra de negotiatione sectari ; et difficile est etiam eos, qui a cæteris passionibus liberi sunt, a fornicatione, videlicet, idololatria, adulterio et homicidio, hoc vitio non teneri. Propterea nunc Ephesios monet, ne sub occasione emolumenti furti crimen incurrant ; furtum nominans omne quod alterius damno quæritur ; justum autem esse, ut manibus suis unusquisque operans, et victum labore conquirens, impertiat non habentibus. Neque vero ait, *magis autem laboret operando manibus suis, quod bonum est*, ut non indigeat et habeat victum indigentibus, et nulli molestiam exhibeat, sed laboret, inquit, manibus suis, quod bonum est, *ut habeat, unde communicet indigentibus.* Qui igitur ad hoc tantum laborat, ut ipse non egeat, et a cæteris contrahit manum : quamvis applaudat sibi, tamen Apostoli præcepta non fecit. (Ambr.) Non solum ergo Christianus aliena non tollere jubetur, sed et de labore suo penuriam patientibus subministrare, ut bonis operibus deditus, rependat quæ prius abstulerat, et de cætero thesaurizet sibi in futurum. Qui enim cessat a furto, veniam potest habere, non gloriam. Quid enim magnum aut cujus meriti est ab alienis temperare ? ad meritum enim proficit, cum quis de proprio tribuit egenis. (*Hieron.*) Potest autem et alius intelligi, *qui furabatur jam non furetur*, et reliqua ; propter illud quod scriptum est de pseudoprophetis, qui *furantur sermones Dei unus-*

quisque a proximo suo (*Jer.* XXIII); et in Evangelio: *Omnes qui venerunt ante me fures sunt et latrones* (*Joan.* X); et ad Romanos: *Qui prædicas non furandum, furaris* (*Rom.* II), quod furta prohibeamur facere spiritalia. Neque enim hoc quod sequitur: ***Magis autem laboret** operando manibus suis quod bonum est*, ad vitæ hujus necessaria digne referri potest, ut bonum dicatur quodcunque periturum est, et ad mammonam iniquitatis pertinet. Quamvis enim justus labor opes habeat absque tergiversatione quæsitas, satis habebit, si non dicantur malum, cæterum bonum non valent appellari. Igitur operatur bonum, qui declinat a malo et facit bonum et operatur in agro animæ suæ, ut spiritalibus panibus impleatur, et possit commodare esurienti, et necessitatem sustinenti, dans in tempore cibaria conservis suis. *Omnis sermo malus non procedat ex ore vestro, sed si quis* ***bonus ad ædificationem** opportunitatis, ut det gratiam audientibus.* Bonus sermo est, qui docet virtutes sequendas, vitia fugienda, malus qui ad peccata provocat, et pronos magis incitat ad ruinam. Quotiescunque ex sermone nostro alius proficit, et juxta opportunitatem loci, temporis et personæ ædificat audientes, bonus de ore nostro sermo procedit; quoties vero loquimur, aut non in tempore, aut non in opportuno loco, aut non ut convenit audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro ad **destructionem eorum qui audiunt. Consideremus** itaque quid loquamur, quia pro omni otioso verbo reddituri sumus rationem in die judicii (*Matth.* XII), etiamsi non lædamus, non tamen ædificemus, mali verbi nobis luenda sit pœna. (*Ambr.*) In Dei servo omnia bona debent videri, nec ex aliqua parte **puritas ejus debet maculari. Quid** enim prodest mundam vitam habere et os sordidum? cum dicat Dominus, quod unusquisque verbis suis, aut justificabitur, aut condemnabitur. Nec credibile potest videri bene vivere eum qui male loquatur. Male enim loqui ad multa trahit vitia. Potest enim male loqui, qui turpiter fatur et qui detrahit bonis, et qui cum dolo fabulatur, et qui mentitur: hæc errorem præstant. Bonæ enim et sobriæ fabulæ dant gratiam et exemplum audientibus, ut honorificent Deum in verbis, ædificati in fide Christi. *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis.* (*Hieron.*) Mœror sancti Spiritus sic intelligendus, quomodo ira Dei et pœnitentia, et zelus et cæteræ in humana similitudine passiones, non quod contristari possit Spiritus Dei, et illam perturbationem divinitas sentiat, sed quod ex verbis nostris Dei discamus affectus, quod mœreat quotiescunque peccamus, et defleat peccatores. (*Maur.*) vel eo genere locutionis, quo alio loco idem ait Apostolus: *Nam ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (*Rom.* VIII). Non quod Spiritus sanctus ingemiscat, sed quod nos ingemiscere faciat in precibus. (*Hier.*) Signati autem sumus Spiritu Dei sancto et ut spiritus noster et anima imprimantur signaculo Dei, et illam recipiamus imaginem et similitudinem, ad

A quam in exordio conditi sumus. (*Maurus.*) Dies autem redemptionis nostræ, in quo sacramento baptismatis redempti sumus. Denique in filios adoptati, vel etiam dies redemptionis nostræ est, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem (*I Cor.* XV). (*Ambr.*) Quia bono agnomine gaudet in nobis Spiritus sanctus datus nobis, videns monita sua proficere utilitatibus nostris, sicut dictum est a Domino: *Ita gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente* (*Luc.* XV). Gaudet ergo Spiritus sanctus saluti nostræ, non sibi, qui non indiget lætitia: ita e contrario si abstinentes et non facientes contristatur, quia non habet profectum in malis. Vult enim nos pervenire ad vitam, non tamen sic contristatur, ut patiatur, quippe cum impossibile

B sit; sed causam contristationis dicit, contristatum hoc significat, quia deserit nos, eo quod fecerimus eum contemnendo monita ejus. Contristatio itaque ejus indignitas nostra est, quæ filios nos Dei prohibet appellari. Ipse est enim Spiritus sanctus, qui sanctificat filios Dei manens in nobis (*Aug.*). Neque ipsa Spiritus sancti, quæ est, quidquid ipse est, substantia contristari potest, cum habeat æternam atque incommutabilem beatitudinem, imo quæ sit ipsa æterna et incommutabilis beatitudo, sed quia a sui sanctis habitat, ut eos impleat *charitate*, qua necesse est ut homines ex tempore gaudeant profectibus fidelium et bonis operibus, et idem necesse est etiam contristentur **lapsu vel peccatis eorum de quorum** fide ac pietate gaudebant, quæ tristitia laudabilis

C est, quia venit ex dilectione, quam Spiritus sanctus infundit, propterea ipse Spiritus dicitur contristari ab eis, qui ita agunt, ut eorum factis contristentur sancti, non ob aliud, nisi quia Spiritum sanctum habent, quo tam boni sunt, ut eos mali contristent: hi maxime quos bonos fuisse sive noverunt, sive crediderunt. Quæ profecto tristitia non solum non culpanda verum etiam præcipue laudanda ac prædicanda est.

Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia. (*Alb.*) Hic ostendit, pro quibus contristetur Spiritus sanctus, et relinquat eos, in quo habitabat per charitatem et modestiam. Amaritudo contraria est suavitati et dulcedini sancti Spiritus. Forte vero incipiens ira est, et fervescens in animo perturbatio.

D Indignatio ex superbia nascitur, cum aliquem putamus indignum, et idem nos nolumus sustinere. (*Hieron.*) Ira autem est, cujus amaritudo, et fervor, et indignatio, species sunt, quæ furore vesaniæ desiderat ultionem, et eum, quem nocuisse putat, vult lædere, unde a nobis omnis amaritudo, et furor, et indignatio tollenda est. Post hæc autem clamor etiam quoque et blasphemia prohibentur in nobis, quia qui semel fuerit furore superatus, sæpe prorumpit ad clamorem, et turbido tremore contentionis in medium fidit. Blasphemia est, cum de Deo falsa loquuntur, aut in fide catholica hæretica proclamant decepti errare quæ probatur. (*Aug.*) Blasphemia est, per quam de ipso Deo falsa dicuntur, et idem pejus

est blasphemare, quam perjurare, quoniam perjurando falsus perhibetur testis Deus, blasphemando de ipso Deo falsa dicuntur. (Amb.) Timor enim temperare debet, et modum imponere accidentibus causis, sed quia possunt aliqui, pressa in animo ira et clamore, retinere malitiam ad retributionem nacta occasione, idcirco subjecit hæc auferri *cum omni malitia*, quia non solum blasphemare malitia est : verum etiam fingere pacem in facie et in animo meditari discordiam. (Cass.) Cum dicit, *omnis ira tollatur a vobis*, nullam penitus velut necessariam, et utilem nobis excipit, delinquentemque fratrem, si necesse est ita curare festinet, ne dum medelam leviori forsitan febricula laboranti procurat inferre, semetipsum iratus tetriori morbo cæcitatis involvat. Oportet namque illum, qui alterius vulneri mederi cupit omni languoris morbo alienum sanumque subsistere, ne illud evangelicum dicatur ei : *Medice*, prius *cura temetipsum*(*Luc.* IV), ac videns festucam in oculo fratris sui, trabem autem in oculo suo non videat; vel quomodo valebit ejicere festucam de oculo fratris sui, qui trabem furoris gestat in oculo suo? qualibet ex causa iracundiæ motus effervens excæcat cordis, et acumini visum exitialem validioris morbi ingens trabs solem justitiæ non sinit intueri. Nihil interest, utrum aurea lamina plumbive seu cujuslibet metalli oculorum obtutibus imponatur, differentiam cæcitatis non facit pretiositas metallorum. Habemus sane ministerium satis commode nobis insertum, ad quod solum eam recipere utile nobis est, ac salubre, cum contra lascivientes cordis nostri motus indignanter infremimus, et ea quæ agere confundimur coram hominibus vel proloqui, in latebras ascendisse nostri pectoris indignamur, angelorum scilicet ac Dei ipsius præsentiam ubique et omnia penetrantis, oculumque ejus tota formidine tremiscentes, quem nequaquam possunt conscientiæ nostræ latere secreta. *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis* (Ambr.) Exemplo Dei Patris benignos et misericordes invicem fieri exhortatur, sicut et Dominus : *Estote*, inquit, *misericordes, ut similes sitis Patris vestri, qui in cœlis est* (*Luc.* VI). Si enim Dominus per Filium suum servorum misertus est, quanto magis servi ipsi invicem sui debeant misereri et donare, si alter in alterum peccet? (*Alb.*) Præcipit Apostolus nos clementes esse, et benignos, et blandos, et ad familiaritatem nostram ultro homines invitemus, ut nullus ad nos formidet accedere, quæ familiaritas maxime ex misericordia comparatur. Nec statim præstantes aliis, ipsi quod dedimus, habere desistimus. (*Hieron.*) Sequitur enim *donantes vobismetipsis*, quia quod bene in alium fit, magis ei reponitur, qui præstitit, quam cui donatum est ; qui miseretur pauperis, ipse saturabitur, et qui dat ei feneratur Deo (XIV, *Prov.* XIX). Vel ita accipiendum est, quod in eo quod suaves et misericordes sumus et perturbationibus nos quæ incitabant relictis, ad mansuetudinem temperantiamque transivimus, ipsis nobis datum sit et donatum, dum de malis in bonos vertimur et hæc ipsa donamus nobis, quæ Deus Pater donavit in Christo. Si enim, omissis vitiis, virtutes habuerimus, ipsa nobis etiam nostro studio comparamus, et habere nos facimus, quas Deus nobis donavit in Christo. Alius vero hoc quod ait, *donantes vobismetipsis*, simpliciter accipiet, ut quomodo supra dicitur : *Estote autem invicem suaves*, sic et nunc dicatur, *donantes vobismetipsis*, pro eo quod est donantes vobis invicem, ut quomodo Deus nobis in Christo nostra peccata donavit, sic etiam nos eis qui in nos peccaverunt dimittamus, et ad probandum quod dimissio peccatorum in Scripturis donatio nuncupatur, illud sumet exemplum, quod in Luca scribitur (*Luc.* VII), ubi uni creditori alius debebat quingentos denarios, et alius quinquaginta, quos utrisque concesserit, et ad interrogationem salvatoris ille, qui interrogatus fuerat, responderit majorem gratiam illum habere, cui plus donatum sit. Dicitur et in oratione Dominica, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Deus autem nobis donavit in Christo, non extra positus, sed habitans in eo : quia Pater in Filio, et Filius in Patre. Nec statim ille, in quo donatur, minor est ab eo, qui in se donat, quia et Apostolus dicit : *Et ego si quid donavi vobis, in facie Christi et Dei* (*II Cor.* II).

CAPUT V.

Inducit Ephesios ad sequendum Christum in fervore charitatis, in decore sanctitatis, ac veritate cognita, et instruit personas junctas matrimonio.

Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi. (Hieron.) Qui intelligit, quomodo dictum est : *Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est* (*Matth.* V), iste sciet quomodo et nunc dicatur : *Estote imitatores Dei.* Et Corinthiis scribens ait : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (*I Cor.* XI). Non enim poterant statim Christi fieri imitatores, sed grande illis erat, si imitatores possent Christi existere. Ephesiis vero quasi his, quos jam mysteria tanta docuerat, non ait : imitatores mei estote, nec imitatores Christi, sed *imitatores Dei*, non quod minus sit imitatorem esse Christi, quam Dei. Deus quippe Christus est : sed quod aliud sit secundum hominem illum imitari, aliud secundum Deum. Nam et si Christum secundum carnem ante esse noveramus, nunc jam nequaquam eum novimus secundum carnem. Loquitur et Salvator, humilitatem dispensationis ostendens : « Quæcumque viderit Patrem facientem, hæc eadem Filius facit similiter ; » non quod aliud cœlum et aliam terram Pater fecerit, et ad similitudinem eorum aliud cœlum et alia terra et elementa a Christo facta sint cætera ; sed quod quæcunque operetur Pater, hæc eadem operetur et Filius. In quo autem similes Deo possimus fieri, supra testatus est dicens : *Donantes vobismetipsis, sicut et Deus in Christo donavit vobis.* Non enim puto, quod in cæteris quoque, quæcunque Deus fecit, homo Deum possit imitari. Sed verbi causa, ut quomodo ille clemens est et pluit super bonos et malos (*Matth.* V), et reliqua,

sic etiam nos bonitatem nostram super omnes homines effundamus, quod cum fecerimus, erimus filii dilecti. (*Ambr.*) Ille enim charissimus patris est filius, qui bonorum ejus imitator est. *Et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.* Sicut Dei Patris nos imitatores esse vult in benignitate et misericordia, et Christi filii ejus in dilectione, ut sicut ille dilexit nos, tradens se pro nobis, ita et nos invicem pro nobis etiam animas ponere debeamus, quod etiam Joannes Apostolus dicit exemplo Domini pro fratribus animas ponendas. (*Hieron.*) Qui pro aliorum salute usque ad sanguinem contra peccatum dimicat, ita ut et animam suam tradat pro eis, iste ambulat in charitate, imitans Christum, qui nos in tantum dilexit, ut crucem pro salute omnium sustineret. Quomodo enim ille tradidit se pro nobis, sicut ipse pro quibus potest, libenter occumbens, imitabitur eum qui oblationem et hostiam in odorem suavitatis se Patri tradidit, et fiet etiam ipse oblatio et hostia Dei in odorem suavitatis. (*Ambr.*) Si ergo Christi mors in odorem suavitatis est Deo, mortem ejus libenter accepit. Quod si verum est, non peccaverunt qui illum secundum Dei voluntatem crucifixerunt; sed non ita est, quia Christus Deo se dicitur obtulisse, dum occidi se passus est, in Dei patris sui voluntate perdurans, quia qui juste occiditur, diabolo se offert; voluntatem enim ejus facit, ut occidi mereatur: ita et Christus, dum Dei voluntati adhaeret, diabolo displicuit; et ideo illum occidit, quia Deo se obtulit justitiam exsequendo: in oblatione enim justitia signatur et veritas. Hanc enim respicit Deus, et hoc est ejus sacrificium acceptum. Itaque innocens, qui occiditur, placet Deo, non quia occiditur, sed quia usque ad mortem justitiam conservavit. Suscepit ergo hanc mortem Deus Christus ad vitam, unde et odor suavitatis appellatur Deo. Ad Romanos tamen dicit: *Quia Deus illum tradidit pro nobis omnibus* (*Rom.* VIII). Nunc quaerendum est, quomodo Deus illum tradidit, aut quomodo seipsum obtulit Deo? Nam hoc, quantum ad verba pertinet, videtur contrarium. Deus illum tradidisse dicitur, dum illum occidi permisit, sicut dicit Dominus ad Pilatum: *Non haberes adversum me potestatem, nisi tibi data esset desuper* (*Joan.* XIX). Data est enim ei, sed volenti potestas; hoc est, permissum est illi facere quod voluit, et hoc est tradere: dum enim dissimulat, tradit. Si enim noluisset permittere, non fuisset occisus. Permisit ergo occidi eum, sed illi hoc quia eum volebant, non coacti, sed sponte occidere. Non ergo immunes a poena sunt, quia hoc eis permissum est, quod volebant. Damnatio enim illos competit, quia voluerunt; quod ideo tamen permisit Deus, quia scit istud adversum diabolum futurum pro multis: dignum enim fuit, ut quod innocens impraesentiarum interemptus esset, in quo se jus habere putabat, permitteretur ei, ut impraesentiarum omnes sibi imputans facti sui poenitentia torqueretur. Quod autem Christus ipse obtulit, aut Deus illum tradidit, unum est, quia utriusque una voluntas est.

Fornicatio autem et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. (*Ambr.*) Manifesta sunt quae dicit; quanto tamen gravior sit avaritia, ipsi dijudicemus, quando fornicationi et immunditiae comparatur, et sic a nobis videtur, quasi quaedam culpa levior, nunc ut grave peccatum. (*Hier.*) Omnia enim crimina breviter complexus duas eorumdem designavit radices; id est fornicationem et avaritiam, adjungens fornicationi immunditiam, alterius generis libidinem; immunditiam avaritiae non solum pecuniae cupiditatem demonstravit, sed etiam illam avaritiam, quam turpe designat, qui ait: *Et ne quis supergrediatur fratrem suum* (*I Thess.* IV), in hoc negotio, inquit, scilicet. De quibus Dominus dicit per prophetam: *Equi amatores facti, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat* (*Jer.* V). Omnis quippe immunditia carnalis et omnis mentis instabilitas per varias voluptates fluxus discurrens, e turba est avaritia. Nec enim mundus nominari recte potest, qui in lupanaris sordibus versatur. *Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio.* (*Ambr.*) Quoniam quidam solent aliquid turpe agere, aut stultiloquio jocum inferre, quasi non sit peccatum, hoc prohibet, quia Dei servi semper sobrii et modesti debent videri. Omnia quae risum et cachinnum moveri solent, Christianis non conveniunt gravitati, quia famulo Dei de vanitatibus cogitare non convenit, vel quomodo commendare ante tribunal Christi verum stultiloquium, et ad fabulas et ineptias loquendo transferendum esse putas. (*Hier.*) Inter stultiloquium autem et scurrilitatem hoc interest, quod stultiloquium nihil in se sapiens et dignum homine habet; scurrilitas vero de prudenti mente descendit, et consulto appetit quaedam vel urbana verba, vel rustica, vel turpia, vel faceta, quam nos jocularitatem alio verbo possumus appellare, ut risum moveat audientibus: verum et haec a sanctis viris penitus repellenda, quibus magis convenit flere atque lugere, sicut in Evangelio ait: *Beati qui nunc flent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Luc.* VI). (*Ambr.*) Per stultiloquium enim peccatur, unde Salomon: *Ex multiloquio non effugies peccatum* (*Prov.* X); et Dominus in Evangelio dicit: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* (*Matth.* XII). Nec immerito possunt otiosa, quae dicuntur et ad aliorum non pertinent aedificationem: ad rem enim utilitatis non pertinent haec. Quare haec agenda et loquenda sunt, quae ad utilitatem pertinent nostram et Dei laudem, in cujus lege meditandum est die ac nocte, sicut scriptum est in psalmo primo (*Psal.* I). (*Hier.*) Pro his autem, subdens Christianum quid loqui et conversatione servandum deceat, sed magis gratiarum actio, significans Christianum verba sale sapientiae condita esse debere, ut gratiam dent audientibus. Sed sapientia hominis non libet, sed hoc gratiarum actio magis pertinere videtur ad verba

loquentis et audientis sensum, quam ad illam gratiarum actionem, quæ Deo solet fieri pro beneficiis suis (*Ambr.*) Ex conversatione enim et moribus Dei servi etiam tacentes intelligendi sunt, ut, quantum distat verum a falso, tantum distent Dei servi a servis diaboli.

Hoc enim scitote, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idololatria, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Qua causa amovenda sunt hæc ostendit, quia qui talis fuerit, partem in regno cœlorum non habebit, quod est Patris et Filii. Ut avaritiam tamen rem periculosam esse doceret, idololatriam hanc nuncupat, qua nullum peccatum majus est. Videamus ergo, cur avaritia idololatria dicatur. Idololatria Dei honorificentiam usurpat et vindicat creaturæ, cum in nomine Deitatis, quod soli conditori competit, participem illi asserit ejus facturam; avaritia autem idcirco huic exæquata est, quia similiter ea, quæ Dei sunt, sibi usurpat et recondit avarus, ut quæ usibus omnium communiter concessit, avaritia deneget, quando idcirco hæc congregat apud se, ne alii utantur : quæ res facit, ut chare venundentur, ne pauperes vivant. Si enim minime reconderentur, abundantia omnium rerum faceret utilitatem. Denique apud veteres, quia avaritia non erat, nec charitas. Recte ergo idololatriæ comparata est, quia multos lædit. Creatori similiter inimica: vult enim Deus ac jubet de his quæ creavit subveniri pauperibus, avaritia contradicit. (*Hier.*) Notandum, quod sex vitiis supra prohibitis, fornicatione, immunditia, avaritia, turpitudine, stultiloquio, scurrilitate, nunc tantum tria posuerit, fornicationem immunditiam, avaritiam, quibus qui fuerit obnoxius, hæreditatem in regno Christi et Dei habere non potest. Si enim stultiloquus et scurra alieni essent a regno Dei, quomodo in tres, quos specialiter separavit, videretur sententia esse crudelis, non ignoscere imbecillitati fragilitatis humanæ, cum etiam nos per jocum dicta damnarent: « qui enim in sermone non labitur perfectus est; » neque vero ista dicentes, locum stultiloquio damus et scurrilitati, dum non excludantur a regno, sed quoniam apud Patrem diversæ sunt mansiones (*Joan.* XIV), et stella a stella differt in gloria (*I Cor.* XV), sic et in resurrectione mortuorum; quamvis aliquis a fornicatione, immunditia atque lascivia alienus sit, tamen si stultiloquus et scurra fuerit, non tenebit eum locum, quem possessurus erat, si hæc vitia non haberet. Respondeat quis : stultiloquium et scurrilitas non eumdem habent reatum, quem fornicatio, immunditia et avaritia, nunquid non et turpitudinem cum tribus superioribus debuit nominare? ad quod dicendum, turpitudinem hic significare absconditam cogitationem, cum inflammatur sensus noster ad libidinem et carnis titillationibus anima ignita succenditur, et nihilominus Dei timore et mentis judicio refrenatur. Denique etiam supra absque turpitudine tria pariter appellavit dicens, *fornicatio autem et omnis immunditia et avaritia nec nominetur in vobis :* et deinceps turpitudo cum stultiloquio et scurrilitate nominata est; A et quomodo stultiloquium et scurrilitas, sic et ista turpitudo non perdit, nec in perpetuum excludit a regno. Quia vero in superioribus ex eo, quod alibi legeramus: « ne supergrediatur avarus et fraudet in negotio fratrem suum, » dixeramus avaritiam pro adulterio positam, quærimus id, quod nunc dicitur, *aut avarus, quod est idolorum servitus,* utrum cum illa, an cum vulgata interpretatione consentiat. Invenimus in locis plurimis prophetarum, idololatriam fornicationem appellatam: *Fornicabantur*, inquit, *post idola sua* et: *Spiritu fornicationis seducti sunt* (*Judic.* II; *Ezech.* XXIII, *et alibi*). Potest itaque fornicatio et super idololatria intelligi; sin vero avarus ille accipitur, qui pecuniam utcunque conquirens nummos per fas et nefas habere desiderat, et pleno sacculo delectatur, iste idolola- B tra in eo est, quia sculpturam ipsius nummi colit, et idololatria in eis cælata veneratur; ut voracium deus venter est, ita cupidorum quoque justissime pecunia deus dici potest; maxime quod in alio loco Apostolus cupiditatem idololatriam vocet. Ad hæc videndum quid sentire voluerit dicens, *in Christi regno et Dei.* Utrum aliud regnum Christi et aliud Dei? an idem regnum sit Patris et Filii? et siquidem dixisset, in regno Filii et Patris, per Filium veniremus ad Patrem. Et licet esset diversitas personarum, tamen esset regnantium una majestas : tunc vero cum dixerit, *in regno Christi et Dei,* ipsum Deum et Christum intelligamus, quia et *cum tradiderit regnum Deo et Patri*, non erit Pater omnia in omnibus, sed *Deus omnia in omnibus;* ubi autem Deus est, tam Pater, quam Filius intelligi C potest. Porro quod de Patre et Filio dicimus, hoc idem et de Spiritu sancto sentiamus. (*Aug.*) Quæro ergo quis peccet gravius, qui nesciens hæresin incurrerit, an qui sciens ab avaritia, id est idololatria non recesserit? secundum quidem illam regulam qua peccata scientiæ peccatis ignorantiæ præponuntur avarus cum scientia vincit in scelere; sed ne forte hoc faciat in hæresi sceleris ipsius magnitudo quod facit in avaritia scientis amissio, hæreticus nesciens avaro scienti coæquetur.

Nemo vos seducat inanibus verbis, propterea enim venit ira Dei in filios diffidentiæ, nolite ergo effici participes eorum. (*Ambr.*) Inanes sermones vani sunt, vanitas autem idolorum cultura est, quæ utique non ex Deo initium habet, sed ex errore. Docet ergo, ne horum verbis assensus præbeatur : perstrepunt enim D semper et seductione quadam fallaciæ contra fidem, consuetudinem antiquitatis obtendunt, rationem præsentium, non spem futurorum asserendam judicantes, ideo venit super hos vindicta de cœlis, ut sciant verum esse quod credere noluerunt, a qua vanitate Dei servos longe docet debere esse discretos, ne participes fiant pœnæ illorum. (*Hier.*) Verba quæ decipiunt atque supplantant inania sunt et vacua, quæ vero ædificant audientes, plena, cumulata, conferta. Quia igitur sunt plerique, qui dicunt, non futura pro peccatis esse supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta, sed ipsum peccatum et conscientiam delicti esse pro pœna, dum vermis in corde non moritur (*Marc.* IX) et in animo ignis accendi-

tur, in similitudinem febris, quæ non torquet extrinsecus ægrotantem, sed corpus ipsa corrumpens punit, sine cruciatuum forinsecus adhibitione quod possidet. Has itaque persuasiones et deceptiones fraudulentas, verba inania appellavit et vacua, quia videntur florem quemdam habere sermonum, et blandiri persuasionibus: sed dum fiduciam tribuunt, majores ferunt ad æterna supplicia, quia de nullo se [illegible]. Deus quomodo si peccator superbiat et erectus et rigidus non flectatur in fletum, nec misericordiam pro delicto postulet? *Propter hoc venit ira Dei super filios diffidentiæ* sive insuasibilitatis. Insuasibilitatis autem sive diffidentiæ filii sic dicuntur, quomodo filii perditionis, et filii fornicationis, et filii mortis, et filii gehennæ, et cætera his similia, quæ in variis Scripturarum locis invenire perfacile est. *Nolite ergo effici comparticipes eorum.* Particeps sive comparticeps fit diffidentiæ filiorum, qui in fornicatione et immunditia et avaritia, propter quæ venit ira Dei super filios diffidentiæ, reperitur. Et particeps quidem eorum est, ab eo quod participatur et communionem habet malorum operum. Comparticeps vero sic appellatur, qui cum aliis est particeps; et in comparticipi intelligitur et particeps; in participi vero non statim tenetur et comparticeps. Diligenter observa verba comparticipis atque participis, puto enim in Scripturis participem in bonam partem, comparticipem in malam semper accipi: verbi gratia, *propter quod unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis præ participibus tuis* (Psal. XLIV); et in alio loco: *Participes enim Christi effecti sumus, si tamen principium substantiæ ejus usque ad finem firmum tenuerimus* (Hebr. III). Porro non memini alibi me legisse, excepto præsenti loco, comparticipem, et tamen hic manifestum non in bona parte, sed in contraria positum est. *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* (Amb.) Tenebræ ignorantia sunt, quia nemo videt in tenebris: ignorantia vero gentilitas est sive perfidia, a qua Dei gratia ad fidem tracti sunt, facti lux, id est veritas, quia in luce manifestantur, quæ sunt. Denique pagani in tenebris mystica sua celebrantes in speleo velatis oculis illuduntur; ex his Christiani facti cognita veritate filii lucis dicuntur, quia Deus lux est, cujus fidem in veritate susceperunt. (Hier.) Sicut autem justi sunt lumen mundi, sic impii consequenter tenebræ vocantur: et justi quidem, cum sint lumen, videbunt lumen in lumine; injusti autem, cum sint tenebræ, populus sunt sedens in tenebris et nihil videns, quorum differentiam atque distantiam ex fructibus intelligimus. *Omnis enim qui operatur malum, odit lucem* (Joan. III), et non venit ad lucem, tenebrosus est, et filius noctis atque tenebrarum; qui vero operatur veritatem et in lucem venit, et lux est, et filius lucis et diei. Lucentes autem et tenebrosi de cordis vel lumine vel tenebris cognoscuntur. Super hæc quæres, ne forte sit distinctio eorum, qui lux sunt, sed non lux in Domino. *At justis dicitur, nunc autem lux in Domino.* Denique quoque Ephesus, qui ad scientiæ summam conscenderant, scriba-

tur quod sint lux in Domino; neque enim tenebræ quæ vertuntur in lucem, sed lux in tenebras commutatur, sed hi qui ab eo quod sunt mutant quoque vel vocabula [illegible]. *Ut filii lucis ambulate*; hoc est, a quibus [illegible] tenebrarum vel lucis [illegible]. *Ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia et veritate.* (Ambr.) Hoc dicit, ut ita conversentur, ut non immerito filii lucis dicantur: opera enim lucis palam esse debere fiunt, tenebrarum autem opera in occulto, quia illicita sunt: omnis enim peccatum palam fieri timet. (Hier.) Si Deus lux est et tenebræ non sunt in eo, filii Dei filii lucis sunt, nec non et Christus lux vera est, et filii quoque ejus, ad quos loquitur Dominus: *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum* (Joan. XIII), filii vere lucis sunt. Ex quo colligitur eosdem filios esse Dei Patris, quosdam filii Christi Jesu. *Fructus*, inquit, *lucis est in omni bonitate et justitia et veritate.* Hi sunt fructus, de quibus cognoscimur filii Dei. Fructus siquidem lucis non solum est in bonitate, sed et justitia et veritate. Ubi itaque bonitas est, ibi et justitia; ubi justitia, ibi consequenter et veritas: bonitas in charitate, justitia in operibus bonis, veritas in doctrina catholica cognoscitur. (Hier.) Adversus Marcionem, qui justum Deum a bono separat, et putat creatorem justum esse, alium vero mitem quem, cujus Christus sit, qui venit ut filios bonos [illegible] esse Deum, hoc testimonium proferamus: in quibus non solum fructus lucis in bonitate, sed in justitia et veritate. Ubi itaque bonitas est, ibi et justitia, ubi justitia, ibi consequenter et veritas. Apud bonum ergo Christum patrem, atque quoque fatentur, est bonitas et veritas. Ubi autem bonitas et veritas, apud ipsum et nunquam aliam, ut nunc Apostolus docet, justitia est. Intelligat Marcion quia Christum bonitatem, veritatem et justitiam, nunquam [illegible] bonitatem meo, quod non secundum opera, sed secundum misericordiam dat gratiam credentibus suos, justitiam in eo, dum unicuique tribuit quod meretur; porro veritatem, dum quæ sunt causas creaturarum, omnium rerumque cognoscit. *Probate, quid sit beneplacitum Deo.* (Alc.) Omnia vere consilio facere nos hortatur, ut cauti atque solliciti ea faciamus, quæ intelligimus Deo placere. Sententia, quæ vero in hoc loco contextus eloqui videtur esse turbatus et juxta [illegible] sententia, sic ordini suo reddenda est: *Nolite ergo fieri comparticipes eorum, probate quid sit beneplacitum Deo. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate, fructus lucis est in omni bonitate et justitia et veritate.* (Ambr.) Ex magnificentia sanctitatis et bonitatis perpendi potest, quibus Deus operibus delectatur: ipse enim dixit: *Sancti estote, quia et ego sanctus sum Dominus Deus vester* (Levit. XI). Et Dominus: *Estote*, ait, *misericordes, sicut et Pater vester* (Luc. VI): hæc placent Deo. In sanctitate enim purificatio, in misericordia vero plena et perfecta justitia est. *Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.* (Hier.) Et ut

Galatas (*Gal.* V) nomen fructus in spiritu, operis vero posuit in carne dicens. Manifestavit opera carnis, quæ sunt, *fornicatio*, et reliqua. *Fructus vero spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas*, etc. Porro impræsentiarum opera tenebrarum infructuosa appellantur, quibus qui ea fecerunt communione sociantur. (*Amb.*) Monet, ne malorum actibus per consensum polluamur, quia sunt infructuosi erga bonum. (*Alb.*) Opera enim infructuosa tenebrarum malas consuetudines in peccatis nominat, quibus communicare prohibet Christianos, sed magis ea arguere, ubicunque intelligantur esse, admonet : ideo subsequenter ait : *Magis autem et objurgate, quæ in occulto ab eis fiunt, turpe est etiam dicere.* (Ambr.) Jam non solum alienos vult eos esse a malis actibus, sed et arguere malefacta eorum, qui in occulto turpiter operantur : tunc enim probantur peccata, si arguuntur, ut admirentur filios lucis, a quibus, cum juste arguuntur, contradicere non poterunt, sed magis eos reverebuntur. (*Alb.*) Inter cætera mandata etiam peccantes posse arguere maximæ libertatis est, sed hoc ille potest facere, qui non meretur audire : *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc poteris ejicere festucam de oculo fratris tui* (*Matth.* VII), ex quo animadvertendum eum arguere posse, qui ipse non redarguatur in semetipso. Quod vero hoc dicit, « turpe est et dicere, » ad superiora respicit, ubi ait de filiis diffidentiæ, ut sonare possit : Quæ enim occulte fiunt a filiis diffidentiæ, turpe est dicere, quæ sunt fornicatio et immunditia et omnis avaritia. *Omnia autem, quæ arguuntur a lumine manifestantur, omne enim quod manifestatur, lumen est.* (Hier.) Omnia, haud dubium quin ea quæ occulte fiunt a filiis diffidentiæ, hæc enim a luce arguta manifestantur, lux autem arguit ea quæ prius erant tenebræ, et postea facta sunt lumen in Domino, ut ex eo quod corripiuntur, mutentur in melius, et mutata manifestentur in publico et publicata sint lumen, quia *omne quod manifestatur lux est.* (Ambr.) Verum est, quia tunc videntur peccata, cum objurgantur, quia qui peccat, quandiu non corripitur, minime sibi videtur peccare. Omne enim quod manifestatur lux est, in manifesto ambiguitas non est, nec excusari potest, quod palam delictum est, sicut enim apparente sole, diem esse negari jam non potest, ita et manifestato peccato, objurgatio falsa videri non potest. *Propter quod dicit, surge, qui dormis et exsurge a mortuis et illuminabit tibi Christus.* (Ambr.) Dormitionem hanc, stuporem mentis significat, quæ alienatur a vera via ; alienatio vera hæc species mortis est, ex qua resurgere commonetur, ut resipiscens agnoscat veritatem, quæ est Christus. Perfidi ergo et vitiosi demersi in cœnum sub desperatione vitæ, ut resurgant, sive emergant admonentur, et habeant partem cum Christo, ut de tenebris transeant ad lucem et a morte ad vitam (*Hier.*) Quoniam opera tenebrarum a luce arguta manifestantur in lucem, his quæ arguta fuerant transmutatis, dicitur dormientibus et mortuis eo

A quod opera facerent tenebrarum : *Surge qui dormis et exsurge a mortuis.* Quærat aliquis quisnam sit iste qui dicit : *Surge qui dormis et exsurge a mortuis*, aut cujus Apostolus testimonio sit usus ? Et quidem qui simplici responsione contentus est dicet, in reconditis eum prophetis, et eis quæ vocantur Apocrypha hæc lecta in medium protulisse, sicut in aliis quoque locis illum fecisse manifestum est, non quod ἀπόκρυφα comprobarit, sed quod Arati et Epimenidis et Menandri versibus sit usus ad ea, quæ voluerat in tempore comprobanda ; nec tamen Arati et Epimenidis et Menandri tota, quæ scripsere, sunt sancta, quia eos vere aliquid dixisse testatus est. Alius vero quasi προσωποποιΐαν Spiritus sancti figuraverit ad hortationem pœnitentiæ, hæc dicta memorabit.
B Ego certe secundum paupertatulam meam omnes editiones veterum Scripturarum, ipsa quoque Hebræorum volumina diligenter eventilans, nunquam hoc scriptum reperi, nisi forte, et hoc dicamus, quomodo olim prophetæ in concione populi loquebantur : *Hæc dicit Dominus*, et : *Quoniam Dominus locutus est*, ita et Apostolum Spiritu sancto plenum repente in verba, quæ in se Christus loquebatur, erupisse atque dixisse, *Hæc dicit Dominus.* Nec non et illud est disserendum, quomodo uni atque eidem dicatur, quasi dormienti, *surge qui dormis*, quasi mortuo, *exsurge a mortuis.* Igitur quia et spiritus est hominis, quem semper in bona parte scriptum meminimus, et anima, cujus et infirmitates et mortes legimus peccatorum, id quod nunc dicitur : *Surge qui dormis*, re-
C fertur ad spiritum, et quod sequitur, *exsurge a mortuis*, animæ coaptatur. *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII), spiritus autem mortem nunquam omnino legimus. Christus ergo lux vera orietur ei qui surrexerit de somno et ex mortuis fuerit suscitatus. *Videte ergo quomodo caute ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes.* Recte Ephesiis dicitur, ut caute ambulent, qui habebant exercitatos sensus ad discernendum bonum et malum, et probantes omnia, id quod statuerant bonum esse, retinebant ; qui autem videt quomodo ambulet, quam caute figat gradum, ne forte ad lapidem offendat pedem suum, et dicit : *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis* (*Psal.* CXVIII), utique sapiens est ; non enim puto idiotem quem-
D piam, etsi velit ambulare caute, posse hoc implere præceptum, quod sapientibus et insipientibus imperatum est. Ex quo intelligimus et præcepta moralia, quæ plerique manifesta arbitrantur, ex eo quod in Psalmo XVIII dicitur : *Mandatum Domini lucidum illuminans oculos*, indigere prudenti et circumspecta expositione, quia lucidum illud præceptum eorum illuminat oculos, qui insipientia derelicta, sapientiæ se studiis mancipaverint. *Redimentes tempus quoniam dies mali sunt.* (Ambr.) Quoniam superius perfidiam et vitia vitæ a Dei servis arguenda mandavit, nunc ut prudenter ea ipsa arguantur propter scandalum subjecit, ut inter perfidos cum prudentia conversandum sit, maxime tempore quo perfidi re-

gnant, præsumentes de rege profano, ut si viderit Christianus inquietum et iracundum contradictorem, dissimulet ab eo, ne eum quidem incitet ad blasphemiam et tempestatem movendam; illic autem verba faciat, ubi datur facultas. Quemadmodum enim inter potentes perfidos interrogatus quid sit, tacere non debet nec negare quod est, ita et si nemo est inter eos disputare dissimulandum est, quippe cum detrimentum sit seminare super spinas; hoc est enim prudentis, scire quemadmodum unicuique respondeat. Est enim qui quamvis perfidus sit, non tamen penitus intractabilis est, ut nec audire se patiatur verba fidei. Est iterum, in quo sic fervet zelus perfidiæ, ut non tantum non cum illo, sed nec præsente illo tractetur de fide, perstrepente enim illo et blasphemante, multis fit scandalum. Unde Paulus et Barnabas, cum adversum se blasphemantes audirent (Act. XIII), excutientes vestimenta sua, recesserunt ab eis. (Hier.) Quando in bono opere tempus consummimus, redimimus illud, et proprium facimus, quod malitia hominum venditum fuerat. Nemo autem vitæ hujus quærens necessaria, et de divitiis et sollicitudinibus quas Evangelium spinas nuncupat, cogitans, potest sibi tempus redimere. Redimentes autem tempus, quod in diebus malis est, quodammodo immutamus illud, et dies malos in bonos vertimus, et facimus illos, non præsentis sæculi, sed futuri. Potest et aliter locus iste disseri: o vos Ephesii, quibus de sæculi somno istius exsurgentibus sol justitiæ ortus est Christus, caute ambulate atque prudenter, et abjecta insipientia, tenete sapientiam, per quam possitis, non cum varietate temporum commutari, sed diversitatem temporum vobis unum tempus efficere. Et quia sunt plurimæ persecutiones, in principio quippe propemodum quotidie vexabantur ecclesiæ, unum tenete cursum, et hoc scitote servandum, ut non in morem stulti, quasi luna mutemini (Eccli. XXVII), sed quod semel cœpistis, firmamente teneatis; ne videlicet si persecutorem pulsum videritis, et vos cum judicis voluntate mutemini. Rursum si alius dogmatis vestri laudator advenerit, vos fateamini Christianos, sed quod estis, omni tempore servate [reservate]. Aliquod de Scripturis ponamus exemplum, ut quod dicimus manifestius fiat. Joseph habebat propositum placere Deo (Gen. XXXVII et seq.). Hoc nulla varietate temporis immutatum est, nec fratrum invidia, nec conditione servitutis, nec ætatis illecebris, nec dominæ repromissis, nec squalore carceris, nec postea timore Ægyptiæ potestatis, sed semper unus fuit, et varietatem, ut diximus, temporum sibi redimens, malos dies vertit in bonos. Hoc idem et de Job sentiendum est, quod per varia tentamenta vexatus, nec divitiis, nec familia, nec orbitate, nec vulnere, nec exprobrationibus amicorum, nec solitudine, nec postea bonorum omnium restitutione mutatus est (Job. II et seq.). Redemerat enim sibi tempus, et dies malos fecerat bonos.

Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Domini. (Ambr.) Dominus Jesus paci studendum monet (Rom. XII); et ad Hebræos: Si fieri potest, inquit, fieri, quod ex vobis est, cum omnibus pacem habete (Rom. XII). Et ad Timotheum: *Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes* (II Tim. II). Hæc est voluntas Domini, ut quæ mundo sunt a servis ejus cum modestia agantur. Perturbatio enim et strepitus seu contentio cum animositate insanitatem generat. Hæc ergo propter superiora subdidit, in quibus vult Deus [Ibid.] servos corripere delicta hominum peccatorum, ut quia per hoc solet (sic) dissensio et rixa cum intemperantia et immoderatione arguunt peccatores, ac id iracundiam provocati, insiliant ad lites. Ideoque prudenter istud cavendum monet, ut sit prudentia. (Hieron.) Et quia tempus malum est, et, sicut supra diximus, callositatem appetendo nam sapientia est, ut per illam intelligere valeamus quæ sit voluntas Dei. Non enim possumus nostra ambulare, nisi prius intellecta voluntate Dei. In omni ergo opere primum considerandum quid velit Deus, et habito judicio, id est postea faciendum, quod illi placere fuerit comprobatum. *Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto.* (Ambr.) Sobrii possunt habere fiduciam arguendi. Bona enim conversatio terrorem incutit delinquenti, nec potest qui arguitur nequior fieri quia reprehenditur, quando scit optimæ conversationis hominem esse. Nam ubi ebrietas, ibi luxuria est, luxuria vero provocat turpitudinem; quamobrem sobrios esse convenit, ut honor conversationis puræ servetur. (Hieron.) Quomodo non possumus duobus dominis servire (Matth. VI), sic non possumus Spiritu impleri pariter et vino; qui enim Spiritu impletur, habet prudentiam, mansuetudinem, verecundiam, castitatem; qui vino, habet insipientiam, furorem, procacitatem, libidinem. Hoc quippe asotia uno verbo significare luxuriam. Frequenter annotavimus, nomen spiritus absque additamento in bona parte positum, quod quibusdam etiam nunc observandum videtur. *Loquentes vobismetipsis in psalmis et hymnis et canticis spiritalibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino.* (Ambr.) Rationabilem vitam diligit Spiritus sanctus, quia si bene vixerimus, implebimur eo, ut moneat, ad confitendum et extollendum Dei doctrinam dicere eorum, ut fiat in Deum semel lingua laudatur. Inspiratus est Spiritus, semper spiritalia meditatur, ut non in labiis tantum sit, sed de corde procedat propter verbum dictum Domini per prophetam: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. XXIX). (Hier.) Qui se abstinuerit ab ebrietate vini, in qua est luxuria, et pro hoc Spiritu fuerit impletus, iste omnia potest spiritualiter psallere, hymnos et cantica, et intellectu et psallere et laudare Dominum magis animo, quam voce, potest. Hoc est quippe quod dicitur, *Cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino*; audiant hoc adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in Ecclesia officium est, magis Deo corde quam voce cantandum esse. Sic cantet servus Christi, ut non

vox canentis, sed verba placeant Domini, quæ dicuntur, ut spiritus malus qui erat in Saule (*I Reg.* XVI) ejiciatur ab his qui ab eo similiter possidentur. Inter psalmos et hymnos et cantica hoc distare videtur, quod hymni in laude Dei dicuntur, psalmi vero moralem vitam demonstrant, cantica sunt, dum ex creaturis creator prædicatur. *Gratias agentes semper pro omnibus in nomine Jesu Christi Deo et Patri, subjecti invicem in timore Christi.* (Ambr.) Deo gratias in omnibus donis ejus agere jubemur, qui etiam adoptare nos dignatus est per Christum filium proprium, per quem cognovimus eum, et didicimus in Spiritu Deum, quia Deus Spiritus est, et in Spiritu adorandus, alter alteri se subjiciens propter timorem Christi, qui humilitatem exsequendam mandavit. (*Hier.*) Quod autem ait, *Gratias agentes semper pro omnibus*, dupliciter intuendum est, ut et in omni tempore et pro omnibus quæ nobis accidunt Deo gratias referamus, ut non tantum pro his quæ bona putamus, sed etiam quæ nos coarctant et contra nostram veniunt voluntatem, in Dei præconium mens læta prorumpat. Hæc actio gratiarum apud prudentes viros, et generaliter et specialiter observatur : generaliter, ut gratias agamus Deo de omnibus bonis quæ nobis iste mundus ministrat, specialiter quando in Dei beneficiis, quæ nobis accidunt, gratulamur, vel etiam in adversis, si eveniant, gratias agamus Deo : quæ virtus tantummodo Christianorum est. Qui autem, sicut diximus, de omnibus gratias agit Deo Patri in mediatore Dei et hominum, referat per Christum Jesum ; quia, nisi per illum, accedere non valemus ad Deum Patrem. (*Alb.*) Quod autem ait : *Subjecti invicem in timore Christi.* Audiant episcopi, audiant presbyteri, audiat omnis ordo doctorum subjectis suis esse subjectos, et imitentur dicentem Apostolum : *Cum enim essem liber ex omnibus, omnibus meipsum servum feci, ut omnes lucrifacerem* (*I Cor.* IX). Hoc interest inter gentium principes et Christianorum, quod illi dominantur subditis, nos servimus, et in eo majores sumus, si minimi omnium fuerimus. Sed et hoc, quod ait *in timore Christi*, sic accipiendum est, ut ipsa subjectio non propter hominum gloriam, sed propter timorem Christi fiat, ut illum timeamus offendere. (*Hier.*) Alius vero sic interpretabitur, *Subjecti invicem in timore Christi*, ut hanc sententiam generalem in consequentibus dividi dicat atque partiri. *Mulieres viris suis subditæ sint;* et, *Filii obedite parentibus vestris in Domino;* et, *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore.* Ut non solum uxor viro et filii parentibus, et servi dominis, sed etiam viri mulieribus, juxta officium quod præceptum est, et patres filiis, ne illos ad iracundiam provocent, et domini servis, ut remittant minas, et præbeant his quæ habent necessaria, invicem sint subjecti ; et hoc ex timore Dei faciant, ut quomodo servis suis fuit ille subjectus, sic et hi, qui majores videntur, subjiciantur minoribus suis reddendo officia quæ jubentur. Possumus hic timorem et pro εὐλάβεια, id est, *reverentia* accipere, quæ magis vicina est charitati. Nequaquam enim convenit Ephesiis, ut timore quid faciant, et non dilectione Christi.

Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut et Christus caput est Ecclesiæ. Hoc quod in Latinis exemplaribus additum est, *subditæ sint*, in Græcis codicibus non habetur, siquidem ad superiora refertur et subauditur, *subjecti invicem in timore Christi,* ut ἀπὸ κοινοῦ resonet subjectæ, et mulieres viris suis, sicut Domino. Sed hoc magis in Græco intelligitur, quam in Latino. Mulieres subditæ esse viris naturali lege jubentur, quia mulieris auctor vir est. Unde sicut Domino, inquit, ita viris subditæ esse debent : hinc Sara dominum vocabat Abraham (*Gen.* XVIII). Sicut enim caput Ecclesiæ Christus, ita et vir mulieris. B A Christo enim sumpsit Ecclesia initium, unde subjecta est illi, ita et viro mulier, ut sit subdita. In eo tamen distat, quia mulier consubstantiva viro est ; Ecclesia autem in nomine potest non in natura participari Christo. (*Alb.*) Videndum est ut quomodo in Christo et in Ecclesia sancta conjunctio est, ita et in viro et in muliere sancta sit copula. Justa causa est, ut mulier viro sit subjecta, quia mulier ex viro in prima creatione, non vir ex muliere, ideo conversio ejus ad virum debet esse. Quidam vero hunc locum juxta anagogem ita interpretantur, ut dicant, uxorem in corpore, virum accipi in animo, et sicut Christo subjecta est Ecclesia, ita corpora subjici debere sensui et in unum spiritum redigi, si Domino fuerint copulata, quia « qui adhæret Domino C unus spiritus est. » Ideo subjungitur : *Ipse Salvator corporis ejus.* (Alb.) Magis voluit Ecclesiam corpus Christi nominare, quam carnem. Porro manifestum est, quod quidquid caro est, consequenter et corpus sit, non autem quidquid corpus, hoc consequenter et caro. Proinde maluit nominare corpus Christi Ecclesiam, cujus corporis Salvator est Christus Jesus, id est, verbum, sapientia, cæteræque virtutes, in quibus intelligitur. *Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.* (Hier.) Ecclesia gloriosa est, non habens maculam neque rugam (*Ephes.* V), aut quidquid istiusmodi : qui ergo peccator est et aliqua sorde maculatus, de Ecclesia Christi non potest appellari, nec Christo subjectus dici. Possibile autem est, ut quomodo Ecclesia, quæ D prius rugam habuerat, et maculam, in juventutem et munditiam postea restituta est, ita et peccator currat ad medicum, quia non habent opus sani medico, sed male habentes (*Matth.* IX, *Luc.* V), ut curentur vulnera ipsius et fiat de Ecclesia quæ est corpus Christi. Satis quoque eleganter et caute ad Ephesios loquens ait, « ut Ecclesia subjecta est Christo, ita et uxores viris suis in omnibus. » Si enim uxor ita subjicienda viro est, ut Christo Ecclesia ; inter virum et uxorem sancta conjunctio et nunquam corporis servient passionibus. Quod si nobis aliquis illud quod ad Corinthios scribitur opposuerit, virum uxori debitum reddere, et uxorem viro, animadvertat magnam distantiam inter et Corinthios et Ephesios

esse: illis quasi parvulis atque lactantibus scribitur, in quibus erant dissensiones et schismata, et audiebatur fornicatio, qualis nec inter gentes quidem (*I Cor.* v), et propterea conceditur eis, ut post orationem ad idipsum redeant, ne tententur a Satana, licet ibi in consequentibus non juxta voluntatem sed juxta charismata hæc in eis dicat ignoscere. Ephesii vero, apud quos fecit triennium et omnia eis Christi sacramenta aperuit, aliter erudiuntur, et habet unusquisque arbitrii liberam potestatem, vel Corinthios sequi, vel Ephesios, et salvari, aut servitute Corinthii, aut Ephesii libertate. *Væ*, inquit Salvator, *prægnantibus in die illa* (*Luc.* xxi), id est judicii, quæ utique proprie opera nuptiarum sunt. Unde omni labore nitendum, ut magis Ephesios quam Corinthios æmulemur, nec deprehendamur quasi in diluvio ementes, nubentes et vendentes et matrimonio copulati, sed accinctis lumbis lucernas teneamus.

Viri, diligite uxores vestras sicut et Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. (Greg.) Maculam quippe et rugam non habet, quæ et turpitudine operis et duplicitate sermonis caret, sed quia nunc intra sinum fidei multos etiam reprobos tenet, cum tempus persecutionis exarserit, ipsos hostes patitur quos prædicationis verbis alere ante videbatur. Dicat itaque sub persona Domini beatus Job: *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me* (*Job.* xvi), id est, ipsi me insequendo increpant, qui nunc in meo corpore positi duplicitatis suæ in se malitiam non emundant. Unde bene adhuc subditur: *Et suscitatur falsiloquus adversus faciem meam, contradicens mihi.* Etiam pacis suæ tempore sanctæ Ecclesiæ falsiloquium patitur, dum sunt in ea multi, qui de æternitatis promissione diffidunt, et tamen se fideles esse mentiuntur; qui dum prædicationi ejus aperte contradicere non præsumunt, falsiloquium non contra faciem, sed quasi post dorsum patitur; sed cum malitiæ tempus eruperit, is qui nunc metuens derogat ad contradicendum ante faciem venit, quia verbis veræ fidei apertis vocibus obsistit. (*Ambr.*) Mulieres subditæ esse jubentur et reverentiam habere virorum; viri vero ita diligere mulieres suas admonentur, ut etiam animas suas pro illis ponant, causa dilectionis zelum habentes circa affectum earum et disciplinam, ut religiosæ et sanctæ sint. *Seipsum diligit, qui uxorem suam diligit.* Naturali ratione mulier portio corporis viri est, ac per hoc vir in muliere seipsum diligit, quomodo si fornicetur in seipsum peccat, quia duo in carne una sunt. Non ergo personæ substantiam dividunt, ut per personas numerus fiat naturæ, sed sunt in unitate naturæ. (*Hier.*) Quamvis sui invicem maritus et conjux amore teneantur, qualis illa memoratur Asdrubalis, quæ, capto viro, in patriæ se jecit incendium, et cæteræ, quæ viris mortuis supervivere noluerunt, nunquam tamen dilectionem illam vir sapiens dilectioni Christi et Ecclesiæ comparavit. Sanctus igitur hic intelligendus est amor, quo et Isaac dilexit uxorem suam, Rebeccam, quæ interpretatur *patientia*, et de terra Mesopotamiæ quæ sæculi hujus ex omni parte fluctibus cingitur, in terram repromissionis adduxit, ut consolaretur pro morte matris suæ. Interitum quippe Synagogæ conjunctione Ecclesiæ temperavit. (*Hier.*) Sanctum itaque amorem inter virum et uxorem Apostolus admonet, ne sint in passionibus desiderii inter se sicut gentes, quæ ignorant Deum, sed sit sancta et immaculata et in fide castitatis copula inter eos, sicut tota castitas est in conjunctione Christi ad Ecclesiam, qui eam mundavit lavacro sanguinis sui, ut sit tota sine ruga et macula, ab omni vitiorum sorte purgata. Sed considerandum, quando sit Ecclesia sponsa Christi absque omni macula et ruga, quod erit tunc utique quando gloriosa apparuerit cum Christo, cum ipse Christus apparuerit gloriosus. Nec enim ipse Christus glorificatus est ante resurrectionem in forma servi. Ideo dicit de eo Evangelista: *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus* (*Joan.* vii). (*Hier.*) Quia vero secundum tropologiam viros animas, et uxores corpora diximus, sic diligat anima corpus, quomodo Christus Ecclesiam ut semetipsum tradat pro salute ipsius et eam sanctificet verbis doctrinæ, ut exhibeat sibi eam non habentem maculam aut rugam aliquam vetustatis; maxime cum sciat illam in resurrectione salvandam et visuram esse salutare Dei. Talis vir caput habet Christum, et cum propter salutem carnis se humilians, factus fuerit cum uxore sua una caro, retrahit eam ad spiritum, et Domino copulatus, caro esse desistit. Pulchre quoque maculam aut rugam quia de conjugio loquebatur, de exemplo mulierum ad decorem traxit Ecclesiæ. Sicut enim solent in mulierum corporibus vel sordere nervi [nævi], vel ruga contrahi, vel lentigo variari; et hoc est omne studium feminarum, ut quod fœdare videtur abstergant, et exhibeant maritis corporum venustatem; ita et animæ omni peccatorum sorde purgandæ sunt, ut ruga veteris hominis juventa tendatur, et renovetur in novum hominem de die in diem. (*Aug.*) Non vis habere maculam? fac quod scriptum est: *Lavamini, mundi estote, auferte nequitias de cordibus vestris* (*Isa.* i); non vis habere rugam, extende te in cruce; non enim tantum opus est ut laveris, sed etiam ut extendaris, ut sis sine macula aut ruga; per lavacrum enim auferuntur peccata, per extensionem fit desiderium futuri sæculi, propter quod Christus crucifixus est. Audi ipsum Paulum lotum: *Non*, inquit, *ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis* (*Tit.* iii). Audi eumdem extensum: *Ea*, inquit, *quæ retro sunt, oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis in Christo Jesu* (*Phil.* iii). Merito ergo ipse sine macula iniquitatis et sine ruga duplicis cordis tanquam bonus et fidelis amicus spon-

si. Desponderat enim uni viro virginem castam exhibere Christo sine macula et ruga (*II Cor.* xi). Tunc ergo per ejus misericordiam justi plene perfecteque mundati fulgebunt in regno Patris sui, sicut tunc plene atque perfecte erit Ecclesia non habens maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi, quia tunc etiam erit vere gloriosa. Cum enim non tantum ait: *Ut exhiberet sibi Ecclesiam non habentem maculam aut rugam*, sed addit *gloriosam*, satis significavit quando erit sine macula et ruga aut aliquid hujusmodi, tunc utique, quando gloriosa : non enim modo in tantis malis, in tantis scandalis, in tanta permistione hominum pessimorum, in tantis opprobriis impiorum, dicendum est eam esse gloriosam, quia reges ei serviunt, ibi est periculosior et major tentatio ; sed tunc potius gloriosa erit quando fiet, quod idem ait Apostolus. *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria* (*Col.* iii).

Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. (Alb.) Dictum est in Genesi de conjunctione viri et mulieris : *Erunt duo in carne una (Gen.* ii); similiter in Evangelio eamdem replicat Dominus sententiam dicens : *Qui creavit ab initio, masculum et feminam fecit eos, et dixit : Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (*Matth.* xix). Cum igitur vir et uxor una caro sint, ita uxoribus ut nostris corporibus providendum est in omni castitate et honore. (*Hier.*) Nemo enim corpus suum turpiter amat, aut semetipsum propter coitum diligit, sed quasi vasculum animæ suæ fovet corpus et nutrit, ne, fracto vase, id quod retinebatur, effluat et erumpat. Nec non et juxta litteram quandiu mulier partui servit et liberis, hanc habet ad virum differentiam, quam corpus ad animam. Sin autem Christo maluerit servire quam sæculo, mulier esse cessabit, et dicetur vir ; quia omnes in perfectum virum cupimus occurrere. Quod si ad tropologiam et hæc referimus, amabimus nostrum corpus et corporis sensus, vilioris quidem conditionis ab animo, sed per quos ad mentem bonarum artium et virtutum transeant disciplinæ. *Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit : nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.* (Ambr.) Exemplo Salvatoris viros uxores suas diligere hortatur, ut sicut Christus corpus suum nutrit et fovet, ita et vir mulierem, quia caro ejus est. (*Alb.*) Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, inter virum et uxorem sancta charitatis præcepta nunc jubemur, ut nutriamus et foveamus conjuges, scilicet ut eis victum atque vestitum et ea quæ sunt necessaria præbeamus. Illi vero, qui propter aliquem alicujus nimiæ infirmitatis dolorem mortem sibi inferre dicuntur, hoc non propter odium carnis, sed propter incommodum doloris agere nemini dubium est, cupientes longum doloris cruciatum cita morte finire, nec tamen sapientes eos vel bene de anima sua sentientes juste dicere possumus. (*Hier.*) Magis itaque ad tropicam intelligentiam sermo referatur, et dica-

A mus, quod illam carnem quæ visura sit salutare Dei anima diligat et nutriat et foveat, eam disciplinis erudiens, et cœlesti saginans pane, et Christi sanguine irrigans, ut refecta et nitida possit libero cursu virum sequi et nulla debilitate et pondere prægravari. Pulchre etiam in similitudinem Christi nutrientis et foventis Ecclesiam et dicentis ad Hierusalem : *Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluisti?* (*Matth.* xxiii), animæ quoque fovent corpora sua, ut corruptibile hoc induat incorruptionem et alarum levitate suspensum in aerem facilius sublevetur. Foveamus igitur et viri uxores et animæ nostra corpora, ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas, et nequaquam sit sexuum ulla di-
B versitas : sed quomodo apud angelos non est vir et mulier, ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, jam nunc incipiamus esse quod nobis in cœlestibus repromissum est. *Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus.* (Amb.) Hoc spiritaliter intelligendum est : ideo enim nos dixit esse membra ejus, quia caput est ipse totius Ecclesiæ ; ut quia per ipsum esse cœpimus, caput nostrum dicatur, quasi ex quo omne corpus subsistat, ut membra ejus omnis spiritalis creatura sit, si tamen in nomine ejus genu flectat. (*Hier.*) Membra autem sumus corporis Christi non secundum naturam divinitatis æternæ, sed juxta quod hominem dignatus est assumere ; quanquam et homo ipse, qui assumptus est, habeat naturam nostrorum corpo-
C rum, sed non habeat originem. Nos enim ex humano semine coagulamur, ille de Spiritu sancto natus est. Potest autem et aliter dici, quoniam corpus Christi Ecclesia est, et Ecclesia de cunctis credentibus congregatur, Paulus et Ephesii membra sunt corporis, id est Ecclesiæ Christi. *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.* (Ambr.) Ad unitatem commendandam unitatis dedit exemplum, ut sicut vir et mulier unum sunt per naturam, ita et Christus et Ecclesia unum intelligantur esse per fidem. (*Hier.*) Igitur ad exhortationem mutui affectus inter uxorem et virum, Adam et Evæ sumpsit exemplum, ut quomodo costa tollitur de Adam et ædificatur in conju-gem, et ipsa rursus conjux in unam viri carnem
D redigitur, quia qui uxorem diligit, seipsum diligit, sic et nos nostras amemus uxores. Idipsum autem per allegoriam in Christo interpretatur et in Ecclesia, ut Adam Christum et Eva præfiguraret Ecclesiam ; factus est enim novissimus Adam in spiritum vivificantem : et quomodo de Adam et uxore ejus omne humanum nascitur genus, sic de Christo et Ecclesia omnis credentium multitudo generata est, quæ unum Ecclesiæ corpus effecta, rursum in latere Christi ponitur et costæ locum replet, et unum viri corpus efficitur, ipso Domino id in Evangelio postulante : *Pater, da, ut quomodo ego et tu unum sumus, sic et ipsi in nobis unum sint* (*Joan.* xvii).

Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in

Christo et in Ecclesia. (Amb.) Mysterii sacramentum grande in unitate viri ac feminae esse significat. Nec hoc prodit, sed etiam convenit, quae non discordet, a memorato mysterio flagitat, quam sicut ad profectum humani generis pertinere, hoc est Ecclesiae et Salvatoris. ut enim, relictis parentibus, homo uxori suae adhaeret, ita et relicto omni errore Ecclesia adhaereat et subjiciatur capiti suo, quod est Christus. (Aug.) Quis enim non agnoscat Christum eo modo reliquisse Patrem, qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed se ipsum exinanivit formam servi accipiens (Phil. II), reliquisse etiam matrem Synagogam Judaeorum Veteri Testamento carnaliter inhaerentem, et adhaesisse uxori suae sanctae Ecclesiae, ut pace Novi A Testamenti essent duo in carne una; quia cum esset B Deus apud Patrem, per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, ut illius corpus esse possemus. Fit ergo tanquam ex duobus una quaedam persona ex capite et corpore, ex sponso et sponsa. Nam unitatem personae ejus miram et excellentem commendat etiam Isaias propheta, nam loquens in eo etiam Christus ait: *Sicut sponso alligavit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento* (Isai. LXI). Se dixit sponsum, se dixit sponsam. quare? nisi quia *Erunt duo in carne una*, erit non duo loquantur in uno, quia in Christo loquitur Ecclesia, et in Ecclesia loquitur Christus et corpus in capite et caput in corpore. (Hier.) Tamen non ut plerique aestimant, omnia historiae quae de Adam et Eva in Genesi scripta est ad Christum et ad Ecclesiam facile referri posse; sed tantummodo quod in praesenti loco ponitur, id est, *Propter hoc relinquet homo patrem suum, et matrem, suam et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una.* Primus enim homo et primus vates Adam hoc de Christo et de Ecclesia prophetavit, quod relinqueret Dominus noster atque Salvator Patrem suum Deum et matrem suam coelestem Hierusalem, et venerit ad terras propter suum corpus Ecclesiam, et de suo eam latere fabricatus sit, et propter illam verbum caro factum sit. Et quia non omnia aequalia sacramenta sunt, sed est aliud sacramentum majus et aliud minus, propterea et nunc dicit, *Sacramentum hoc magnum est*, etiamque humilitatis ejus indicium est inferendo: *Ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* [illegible] valde eloquens et in Scripturis apprime eruditus, cum de hoc mecum tractaret locus solebat dicere: Vide quantum [illegible] sacramentum sit, ut Apostolus in Christo illud et in Ecclesia interpretans, non se [illegible] testimonii [illegible] expressisse, sed quodammodo dixerit: Scio quia locus iste ineffabilibus plenus sit sacramentis, et divinum cor quaerat interpretis. Ego autem pro pusillitate sensus mei in Christo interim illud et in Ecclesia intelligendum puto, non quod aliquid Christo et Ecclesia majus sit, sed quod totum, quod de Adam et Eva dicitur, in Christo et in Ecclesia interpretari posse difficile sit. *Verumtamen et vos singuli unusquisque uxorem suam sicut se diligat.* (Hieron.) Eatenus [illegible] hunc [illegible] ad Apostolo [illegible], quod in [illegible] praeceptis est, [illegible] scriptum est: *Diligite proximum tuum sicut te ipsum*, et nunc dicitur: *Unusquisque uxorem suam sicut se diligat.* Ergo nobis in proximum et in uxorem charitas erit. Quod si proximus, juxta interpretationem Salvatoris, omnis homo est, nulla ergo erit inter uxorem et quemcunque hominem dilectionis differentia charitatis, quod dicere valde absurdum est. In proximo enim similitudo ponitur, ut sic eum diligas sicut te, et [illegible] esse salvatum. In uxore autem comparationis adverbium, sicut non similitudinem, sed approbationem et comparationem [illegible] quadam pondere notat. Quomodo [illegible] sicut de [illegible] quasi sit [illegible] et in Salvatore scriptum est: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti* (Joan. I), non quod ipse Salvator gloriam habuerit ad comparationem alterius unigeniti, ipse est enim unigenitus. Et unigenitus si et alter fuerit, unigenitus non potest appellari; sed alterius unigeniti non [illegible] exemplo, sed quasi unigenitum, hoc est, ut [illegible] gloriam habere, possedit. (Hier.) [illegible] figuraliter dicatur de Christo et Ecclesia: *Et erunt duo in carne una*, tamen ad [illegible] dictum historialiter: Diligentia enim [illegible] uxores vestras. *Uxor autem ut timeat virum.* (Amb.) Quoniam una natura in viro et C femina est, [illegible] ita mulierem [illegible], mulier autem, quia persona inferior est conditionis [illegible] timere virum jubetur. (Hier.) Et hoc [illegible] diligere jubetur uxorem, mulier vero timere virum; congruit enim viro dilectio, mulieri timor; servo vero non solum metus, sed et tremor jungitur. [illegible] correspondentibus: *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore. Mulier autem*, inquit, *ut timeat virum.* Si is Deum timet propter timorem supplicii, non dicit eum, qui metuit, esse perfectum, quanto magis imperfecta erit mulier quae non solum Deum, sed etiam virum metuit? Propter quod [illegible] carnaliter sunt intelligenda, [illegible] frequenter [illegible] maritis [illegible], ut eos [illegible] dominam [illegible], et educent liberos et familiae [illegible] disciplinam, D [illegible] qui [illegible] Quod si [illegible] diligere [illegible] ad super [illegible], sicut in corpore scriptum, ut in anima, [illegible] in [illegible] carnem [illegible] gradu [illegible] substantia [illegible]. Animo quippe, [illegible] corpori imperare corpori [illegible] magis [illegible] qui [illegible] quod [illegible] sequitur [illegible] quae [illegible] (I Joan. IV). [illegible] servi spiritum servitutis habent in timorem, quem [illegible] a Domino dicente ad eos: *Et si Pater ego*

sum, ubi est gloria mea ? et si Dominus sum, ubi timor meus ? (*Malach.* I.) Alteram vero, quæ apud philosophos nominatur εὐλάβεια, et apud nos, licet non plene sonet, *reverentia* dici potest. Sicut quoque et propheta perfectorum timorem, quem qui timuerit, perfectus est, in tricesimo tertio psalmo dicens : *Non est inopia timentibus eum* (*Psal.* XXXIII). Potest igitur uxori simpliciter intellectæ hic imperari metus, ut timeat, hoc est revereatur virum suum.

CAPUT VI.

Docet Apostolus parentum ac filiorum mutuam conversationem, et redit ad instruendum Ephesios de omnibus virtutibus generaliter.

Filii, obedite parentibus vestris in Domino : hoc enim justum est. Honora patrem tuum et matrem. (Ambr.) Lex datur et filiis, ut quia parentibus auctoribus constant, obediant eis : justum est enim ut reverentiam exhibeant eis per quos sunt. (*Alb.*) Ambigue dictum est, utrum in Domino parentibus suis filii debeant obedire, qui eos in Domino genuerunt, sicut Paulus Ephesios, an parentibus carnalibus, si boni sint et contra Dei voluntatem filios suos non erudiant : quod utrumque faciendum esse intelligitur, et carnalibus in Domini voluntate et spiritalibus parentibus obtemperare jubemur. *Quod est mandatum primum in promissione : ut bene sit tibi, et sis longævus super terram.* (Ambr.) Promissio hæc in Exodo continetur (*Exod.* XX), ut honorifici sint parentes, ut bene essent et provectioris fierent ætatis. Quomodo tamen hoc primum mandatum dixit, cum constet primum mandatum ita contineri : *Non sint tibi alii dii præter me ;* deinde : *Non facias tibi ullam similitudinem eorum quæ sunt in cœlo sursum, et in terra deorsum ;* tertium : *Non sumes nomen Domini Dei tui in vanum ;* quartum : *Observabis,* inquit, *sablata mea ;* quintum autem : *Honora patrem et matrem,* etc. ? Sed quia prima quatuor mandata ad Dominum pertinent, hæc in prima tabula contineri subintelliguntur, cætera ad hominem, ut honoret parentes, non occidat, non fornicetur, non furetur, non falsum testimonium dicat, neque quidquam proximi sui concupiscat. Hæc sex mandata in secunda tabula videntur scripta, quorum primum est : *Honora patrem et matrem.* Hac causa ergo dixit, *quod est mandatum primum in promissione,* ut discerneret inter mandata quæ ad Deum, et inter ea quæ ad hominem pertinent. (*Alb.*) Fortassis hæc promissio Judæis carnaliter data est, nobis vero spiritaliter dicitur : *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (*Matth.* V), non hanc terram, in qua etiam impii nonnunquam et in parentes sunt scelesti et senescunt tamen, sed super illam terram, quam Dominus mitibus repromittit et in qua justi inhabitabunt, et cujus bona Psalmista visurum esse se credit dicens : *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal.* XXVI).

Et, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione Domini. (Alb.) Peccatum filiorum est non obedire parentibus, et quia poterant parentes aliquid impe-
A rare perversum, adjunxit in Domino. Peccatum autem parentum est, parvulos filios atque lactantes ad iracundiam provocare, aut certe jam adolescentibus et maturioris ætatis ea imperare quæ gravia sunt. Sicut igitur in filiis obsequii et subjectionis est monstrata merces, ita in parentibus moderatum jubetur imperium, ut non quasi servis, sed quasi filiis patres præesse noverint, ne exasperati per impatientiam vestram pejores fiant, qui exemplo vestro patientiam discere debuerant. (*Ambr.*) In ira enim nemo agnoscit quid sit utile : idcirco temperantiam parentum exemplo debent addiscere, ut, quæ utilia sunt, sectentur. Meminisse enim debent patres quia et ipsi fuerunt filii, et noluerunt utique exacerbari a patribus. Filii quoque cognoscere debent, quod fu-
B turi sunt patres et nollent inhonorari ab eis : idcirco utrique exhibeant invicem, quod exquirunt ab invicem. (*Alb.*) Sed melius in Græco legitur *correptio,* quod admonitionem et eruditionem magis quam austeritatem sonat. Heli sacerdos ipse sanctus fuit, sed quia filios suos non erudivit in omni disciplina et correptione, supinus cecidit et mortuus est (*I Reg.* II).

Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo. (Ambr.) Quoniam omnium sublimior et sola potens est religio nostra, et quæ credentibus cœlorum regna pollicetur : ne hac igitur causa superbia nasceretur hominibus, omnes debita conditionum vel officiorum præsentium jubentur exsolvere, ut magis incitent perfidorum animos ad culturam Dei, quam
C vident et justam et humilem. Videntes autem domini meliorasse servos, et in reddentis obsequiis fideliter profecisse, quod merentur cum omni libertate exsolvunt. Servi quoque, dum cernunt mansuetudinem dominorum, omni aviditate concupiscunt fidem, cujus potestas tam placidis retinaculis gubernat humana officia. Nam et qui in conditione est, si habeat famulum, non vult contemni ab eo : ideoque nec ipse debet contemnere dominum suum, et sicut vult agere secum dominum suum, ita et ipse agere debet cum servo suo, et sic poterit placere Deo. (*Hier.*) Ad distinctionem Domini spiritalis, nunc carnalis dominus appellatur, ita ut servo quicunque crediderit in Deum et necdum ad scientiæ summam pervenerit, non indecens sit domino ser-
D vire carnali cum timore et tremore in simplicitate cordis sui, et sic ei servire fideliter ut Christo ; non ad oculum serviens, ut hi faciunt, qui hominibus placere desiderant, sed ut necessitatem in voluntatem vertat, et faciat de servitute mercedem : maxime cum dominus carnis a Domino spiritus diversa non imperet. Hoc est enim quod ait : *Non ad oculum servientes, ut hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Domini.* Sed et ipsam fidelitatem non coactam servus habeat, sed spontaneam et ex animo: sic serviens domino suo sicut Christo, a quo recepturus est fidelis præmium servitutis, non minus quam si liber voluntate servisset. *Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes,*

sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo. Cum benignitate servientes sicut Domino, et non hominibus: scientes quoniam unusquisque quodcunque fecerit bonum, hoc consequetur a Domino, sive servus, sive liber (Ambr.) Propter timorem Dei justa et fidelia vult hominibus exhiberi servitia. Deo enim servit, cujus jura in obsequiis domini carnalis custodit, quem sibi pro justis actibus in diem judicii sciens reddere et caeteris omnibus audit testari. Quae res potest proficere etiam ad salutem dominorum; videntes enim quod difficile est, servos per Dei gratiam factos fideles ministros, poterunt Dei gloriam collaudare. (*Hier.*) Quomodo autem ad Corinthios secundum tempus rescripserat (*I Cor.* VII), ne per occasionem fidei in Christo inter maritos et uxores divortia fierent, si e duobus unus credere voluisset, ita ad Ephesios et ad Colossenses, quia plurimi inter initia fidei putabant gentiles dominos contemnendos, nunc conditionum moderate praecepta constituit ut et servitia non videatur contra dominos concitare, et rursum nequaquam dominos doceat audiendos, si vitiosa et nefanda praecipiant. Et hoc notandum, quod obedientiae filiorum atque servorum diversa subjunxerit. Ad filios enim dicit: *Obedite parentibus vestris in Domino*; ad servos vero: *Obedite dominis carnalibus cum timore et tremore*, ut sicut inter servum et uxorem habet metus diversitatem, ita et inter filios et servos obedientia discreparet. Et pulchre imperans servis ut obediant dominis, adjecit *quasi Christo*, et iterum, *ut servi Christi facientes voluntatem Dei*, ut scilicet non audiat servus carnalem dominum, si contraria praeceptis Dei voluerit imperare.

Et vos, domini, eadem facite ad illos, remittentes minas, scientes quia et ipsorum et vester Dominus est in coelis, et personarum acceptio non est apud Deum. (Ambr.) Non ignorantes utique carnales domini Deum omnium Dominum esse communem, talia exigant servitia, qualia a se exigi non ferant aegre: in qua enim quis mensura mensuraverit, remetietur illi; Dominus enim justus judex causas discernit, non personas. (*Hier.*) Quaenam sunt haec, quae servis superius imperavit, ut diceret dominis eadem facienda quae servis? Puto illa quae dixerat, *in simplicitate cordis*, et, *facientes voluntatem Dei, ex animo*, et, *cum benignitate* sive benevolentia in servos, quae ad utrumque sonare potest. Unusquisque enim quod fecerit boni, hoc recipiet a Domino, sive famulus servierit, ut praedictum est, sive liber dominatus fuerit, ut oportet: ut non sit terribilis nec promptus ad verbera, sciens quia et ipse habet Dominum in coelis, apud quem non est acceptio personarum, et qui solus tantum judicet voluntates, et juxta suas doctrinas praeferat meliorem, eligens facta, non homines. *De caetero confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.* (Ambr.) Post omnia monita et hortamenta, et disciplinae ordinem traditam religiosae, et dispositionem mysterii manifestatam, munitos illos vult esse in tota fiducia potestatis Dei, ut scientes firmam esse opem praesumendam, prompti sint circa obsequia Dei, despectis gubernaculis rectoris hujus civitatis imprudentiae inimici. Temporaneum enim Dei servis nocumentum, sed spei beneficium facit. (*Hier.*) Quod autem ait, *Confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus*, totum sentitur in Christo, et in omnibus virtutibus, quae de eo intelliguntur, qui crediderint confortantur. Et prudenter post specialia mandata, quid viris et mulieribus, patribus et filiis, dominis et servis observandum sit, nunc generaliter omnibus in commune praecipit, ut in Domino et in ejus potentiae confortati praeparent se adversum diabolum, de quo in consequentibus scribit:

Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Ex his quae infra legimus, et his quae in Scripturis omnibus de Domino salvatore dicuntur, manifestissime comprobatur omnia arma Dei, quibus nunc indui jubemur, intelligi Salvatorem, ut unum atque idem sit dixisse: Induite vos omnia arma Dei, quasi dixerit: Induite Dominum Jesum Christum; si enim cingulum veritas est, et lorica justitia est, Salvator autem et veritas et justitia nominatur, nulli dubium quin ipse cingulum sit et lorica. Itaque juxta Apostolum, ipse erit praeparatio Evangelii pacis, et scutum fidei, et galea salutaris, et gladius Spiritus, quod est verbum Dei, et vivens sermo et efficax, et acutus super omnem gladium ex utraque parte acutum (*Hebr.* IV). Quae autem alia arma Dei possumus aestimare, quibus induendus est qui habet adversus diabolum luctari versutias, excepta virtute, quae est Christus. Hanc enim, qui juxta omnia quae super eo intelliguntur, fuerit indutus, potens erit contra universas insidias diaboli repugnare, et secundum id quidem quod veritate praecinctus est non facile ad mendacia dogmata ducetur: juxta hoc vero, quod lorica indutus est justitiae, iniquitatis jaculis non poterit perforari: nec non cum calceatus fuerit calceamentis pulcherrimis in praeparatione Evangelii pacis, quasi is qui praeparavit se ad opera sua, et idcirco pacis homo factus est, nec indisciplinatus aliquid et tumultuosum agit, nec cum his, qui impraeparati sunt, contemnabitur. Infidelitas quoque, quae inimica fidei est, ubi scutum est fidei, nihil valebit. Caput etiam et principale cordis et animae, in quo sensus omnes locati sunt, salutis galea circumdatum non quassabitur. Ad extremum, quasi vir bellator et fortis, omnes sectas contrarias veritati tumidas, interficiet, jugulabit gladio Spiritus, id est verbum Dei, manu tenens. Videns ergo Apostolus multimoda diaboli ingenia, quibus nos capere nititur, per ea loca in quibus nos cernit custodia servare minus, methodias ejus, id est, adinventiones, vel versutias nominavit. Si enim gloriationem fere a corporali voluptate, partem contra in acie capit. Quod si et avaritiam cum voluptate contemnimus, per luxuriam irrepit, et hac turba ventrem esse Deum, et per hunc etiam illa quae fortia sunt subtrahentur expugnet. Et quomodo solent sapientes exercituum principes, ea vel maxime op-

pugnare urbium loca quæ parum munita sunt, ut per illa irruperint, facile munita capiantur: ita et diabolus super ea quæ patere videt, aut certe non firmiter clausa, quærit irrumpere, et ad ipsam arcem cordis et animæ intrare. Et de cæteris ejus insidiis dicere non est necesse, cum ex his et cæteræ versutiarum ejus species cognoscantur. Διάβολος nomen Græcum est, quod interpretatur *criminator*. Juxta Hebræi vero sermonis proprietatem, quia et tribus Zabulon quamdam similitudinem hujus vocabuli habet καταῤῥύων, id est, *deorsum fluens* dici potest : quod scilicet paulatim de virtute ad vitium fluxerit et de cœlestibus ad terrena corruerit. (*Amb.*) Arma Dei fides est stabilis, per quam solam semper victus est Satanas.

Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, *sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus.* Certus Apostolus quia exitia, quæ a perfidis Dei famulis irrogantur, auctore diabolo, ministrantur, cujus altitudo grandis et hominibus impossibilis est, monet adversus hæc Dei arma sumenda, cujus solius virtute superantur et destruuntur omnia machinamenta ejus. Ipse est enim cujus satellites sunt, quos tenebrarum harum dicit rectores, spiritus nequissimi, qui degunt in cœlestibus, in firmamento mundi; hi sunt erroris duces, tenebrarum rectores, hoc est ignorantiæ et perfidiæ præpositi. (*Aug.*) Rectores enim tenebrarum in perversum intelligendi sunt gubernare, quasi incredulitatis magistri. Proinde Apostolus Paulus admonens nos quam cauti contra inimicos esse debeamus, ait servis Dei qui tribulationes patiebantur utique seditionibus, improbitatibus, inimicitiis hominum : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates et rectores mundi.* Cujus mundi? Cœli et terræ? Absit. Hujus mundi non est rector nisi Creator. Sed quem dicit mundum? amatores mundi. Denique addit et exponit, quod dicit mundum. *Tenebrarum harum.* Quarum utique tenebrarum? nisi infidelium et impiorum : nam ex impiis et infidelibus cum essent facti pii et fideles, sic eos alloquitur idem Apostolus : *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Eph.* v). —*Adversus spiritalia*, inquit, *nequitiæ in cœlestibus*, adversus diabolum et angelos ejus dimicatis, hostes vestros non videtis, et vincitis. *Erue me de manibus inimicorum meorum et a persequentibus me* (*Psal.* CXLIII). Rectores eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi : non enim regunt mundum, quasi rectores sint cœli et terræ : sed mundum peccatores dicit, *et mundus eum non cognovit* (*Joan.* I). Talem mundum illi regunt, qui non cognoscunt Christum. Quia quomodo eos, qui lux sunt, Christus gubernat et regit : sic eos, qui tenebræ sunt, ad omne malum diabolus præcipitat et instigat : hoc ergo nos hortatur Apostolus, ut non contra hominem malum, sed contra diabolum, qui cum illo operatur, oremus, et quidquid possumus faciamus, ut diabolus expellatur et homo liberetur. Quomodo enim, si ad aliquem in prælio constitutum de parte adversaria armatus equo sedens veniat, non equo, sed equiti irascitur, et quantum potest, hoc agere cupit, ut equitem percutiat, et equum possideat : sic circa homines malos agendum est, et non contra illos, sed contra eum, qui illos instigat, totis viribus laborandum, ut dum diabolus vincitur, infelix ille, quem possidere cœperat, liberetur? (*Hier.*) Non puto Paulum scribentem ad Corinthios dicere potuisse : *Non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem*, qui ait : *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana : fidelis autem Deus non permittet vos tentari supra id quod potestis sustinere* (*I Cor.* x). Existimo quippe adversus carnem et sanguinem esse certamina, quæ ibi tentationes appellantur humanæ, quando caro concupiscit adversus spiritum, et provocat nos facere opera sua, fornicationem, immunditiam, luxuriam, idololatriam, inimicitias, contentiones, hæreses, insidias, ebrietates, comessationes (*Gal.* v) et reliqua his similia. Porro non est humana tentatio nec adversus carnem et sanguinem pugna, quando aut ipse Satanas transfiguratus in angelum lucis persuadere nititur, ut eum angelum lucis arbitremur : aut aliquid horum simile facit, in omni virtute, signis et portentis mendacibus, in omni deceptione iniquitatis. Nam cum aliquem illaquearit inimicus, ut recipiat se et loquatur in eo, *hæc dicit Dominus*, non quasi caro et sanguis eum decipit, aut humana tentatio, sed quasi principatus et potestas, rector tenebrarum, et nequitia spiritalis. Quamobrem non demus locum diabolo, sed et *si spiritus potestatem habentis ascenderit super nos*, juxta quod scriptum est, *locum non demus ei* (*Eccle.* x). Dicat quispiam hoc quod ait : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem sed adversus principatus et potestates*; et cætera quæ sequuntur, ideo dici, ut doceamur, ne ea quidem quæ nobis ministrari vitia putamus ex carne, carnis esse vel sanguinis, sed a quibusdam spiritalibus nequitiis suggeri. Sunt enim quidam dæmones amoribus et amatoriis canticis servientes, ut propheta quoque commemorat dicens : *Spiritu fornicationis seducti sunt* (*Ose.* IV). Nam et barbara quædam nomina eorum esse dicuntur, ut sæpe confessi sunt hi quos vere vulgus maleficos vocat et incantationes, et preces, et colores varii, et diversa vel metallorum genera, vel ciborum, ad quæ invocati assistere dæmones, et infelices animas capere memorantur. Alii vero iracundias et furores et bella committere; alii præesse inimicitiis et inter homines odia concitare. Quia vult ergo, aiunt, Apostolus nos docere non ex natura corporis et de materia carnis et sanguinis hæc vitiorum genera procreari, sed instinctu dæmonum, propterea ait : *Non est nobis colluctatio adversus sanguinem, sed adversus principatus et potestates*, et reliqua. Ideo autem nunc eorum qui magicis infelices artibus serviunt, et facere ista perhibentur [prohibentur], in medium exempla protulimus, ut recordemur [retundamus] eorum opinionem, qui

putant omnia vitia esse carnis et sanguinis, et nullam habere dæmones potestatem, ut nos incitent ad peccatum. Talem colluctationem et ad Jacob putamus fuisse, quod scilicet non adversus carnem et sanguinem contenderit, quando remansit solus et luctabatur cum eo homo adjuvans eum, et roborans adversus alium, sudore nimio dimicantem (*Gen.* XXXII). Et simul vide, ne forte ridiculi sint qui arbitrantur in ritum luctantium tota Jacob nocte luctatum. Quid enim grande, si, ut illi dicunt, luctans aut superaverit, aut victus sit? sed juxta rationabilem et convenientem patriarchæ luctam, talem illi colluctationem fuisse credendum est, qualem habent qui possunt dicere: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*. Nec necesse est totum loci illius exenterare sacramentum, cum in suo loco, si vixero, plenius disserendum sit. Quærimus autem ubi in Veteri Testamento Paulus hæc legerit, aut qua auctoritate, quæ minime scripta sunt, publicarit. Et conjicimus ex his, quæ de prœliis et singulari certamine, verbi causa, David adversum Goliath, et filiorum Israel contra alienigenas et cæteras gentes, scripta sunt in lege et in Jesu Nave, et libro Judicum et Regum, et Paralipomenon, altius intellexisse Apostolum, et spiritale bellum sensisse de carneo, quo pugnantes victi sunt sive superaverunt; et satrapas quidem uniuscujusque loci, superiorum fuisse indicia potestatum; reges autem Gentium singularum, imagines eorum qui nunc rectores mundi tenebrarumque dicuntur; malos vero homines spiritales nequitias in cœlestibus demonstrasse. Et videtur nobis Apostolus aliis verbis hæc dicere: O Ephesii, quæ de prœliis Israel adversum nationes audistis, videntur quidem carnem sonare vel sanguinem, verbi gratia Ægyptiorum, Idumæorum, Ammonitarum, Moabitarum et Gentium cæterarum, sed si vere vultis scire, cognoscite quia illa universa figuraliter contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines sæculorum decurrerunt, ut intelligamus ex illis non esse nobis pugnam adversum carnem et sanguinem, sed adversus spiritales quasdam et invisibiles potestates, adversus rectores tenebrarum harum, quæ huic mundo incubant, et errorem hominibus incredulitatis effundunt, et adversum spiritalia nequitiæ, quæ habitant in cœlestibus: non quod dæmones in cœlestibus commorentur, sed quod supra nos aer hoc nomen accepit. Unde et aves quæ volitant per aerem, *volucres cœli esse* dicuntur (*Psal.* VIII; [illegible]). Nam et in alio loco de dæmonibus, quod in aere isto vagentur, Apostolus ait (*Eph.* II): *In quibus aliquando ambulastis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ*. Hæc omnium doctorum opinio est, quod aer iste, qui cœlum et terram medius dividens inane appellatur, plenus sit contrariis virtutibus. Post hæc retractandum, si quæ principatus et potestates et rectores mundi tenebrarum et spiritalia nequitiæ in cœlestibus, ut hæc sint, acceperint potestatem. Et quidem dicunt alii, apostatam diabolum intelligendum cum diversis sibimet ministeriis, et istos esse homines [illegible] Deum. Cui potest illud diligens lector opponere, et quomodo scriptum est: *Non est potestas, nisi a Deo* (*Rom.* XIII). Quod si de hominibus dicitur, quanto magis de his qui sunt subtilioris meliorisque naturæ? Nec statim qui hoc sentiat, blasphemiæ eum crimen incurrere: quia unusquisque juxta suam voluntatem diversa ministeria sortitus est. Quomodo enim in urbibus eos qui aliquid commiserint flagitii, videmus vel bestias alere, vel secare marmora, vel mundare spurcitias cloacarum, vel præesse gladiatoribus, et fundendo eorum sanguini destinari; ita et dæmones ex proprii arbitrii libertate, insidiarum, fraudium, scelerum atque perjurii, et reliquorum vitiorum protestandum esse sortitos, ut sint rectores tenebrarum, quia esse lucis principes noluerunt. Hi ergo rectores mundi atque tenebrarum, cum adversum aliquem colluctantes supplantaverint eum, et fecerint corruere, statim illum suo mundo et suis tenebris quibus principantur, annectunt. Ob quam causam fortius laborandum, ut qui semel audivimus: *Ego autem non sum de mundo isto, et jam non estis de isto mundo; si enim essetis de mundo, mundus quod suum erat amaret* (*Joan.* XV), non redeamus ad mundum, nec subjiciamur ei, sed crucifigatur nobis mundus et nos ei, ut rector hujus Jesus proprio mundo nos copulet, et sub Patris sui esse ditione faciat, erutos de spiritalis nequitiæ potestate, et de cœlo eorum, quod transiturum est, nec Dei sedes appellari potest. Impium quippe est ut spiritalis nequitiæ in cœlestibus eum cœlum tenere credantur, de quo loquitur Deus: *Cœlum mihi sedes est* (*Isai.* LXVI). Itaque qui intelligit quanta in isto mundo nobis et præsentibus et absentibus fiant, dum ea videre non possumus, sive propter corpus humilitatis nostræ hoc fragile atque terrenum, quo anima involvitur, sive quia carnalibus oculis subtilior natura non panditur, hic videbit quæ sint tenebræ quæ ab Apostolo mundi dicuntur: quod scilicet aut tota ista vita terrena tenebræ nuncupantur: *lux quippe lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt* (*Joan.* I); aut animæ humanæ sensus, terrenum corpus, et corpus mortis et humilitatis obumbrans, speciat et obscurat. Sciamus autem quod, excepto præsenti loco, nec in Veteri nec in Novo Testamento κοσμοκράτορας, id est mundi rectores, nusquam legerimus; quod tamen idcirco Paulus finxit, quia homines habebat ad Ephesios [illegible], novis rebus et invisibilibus nova nomina imponere. Adhuc propter hoc quod ait in cœlestibus, quia videtur ambiguum, dicendum, subaudiri posse illud ad omnia, ut sit sensus: Non est nobis colluctatio adversus potestates in cœlestibus, et rectores tenebrarum istarum in cœlestibus, et spiritalia nequitiæ in cœlestibus, et non tantum adversum spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Malumus si intelligimus, ut jam supra expositum est,

quomodo cœlestia nuncupentur propter volucres cœli, et quod in usu dicitur, pluviam venire de cœlo : non quod pluvia e cœlo veniat. Philosophi quippe aiunt non amplius quam duobus millibus passuum a terra distare nubes, ex quibus fundantur pluviæ et imber irroret, juxta quem sensum cataractæ quoque cœli in diluvio apertæ esse feruntur. Verumtamen quanto quis pejor fuerit, tanto vicinior erit terræ locis in pinguiori substantiæ. Siquidem et terra et circumdatus nobis aer habent pinguedinem suam. Aiunt quidam et animas suis corporibus liberatas, si attenuatæ fuerint in præsenti vita, et lima, ut ita dicam ἀσκήσεως atque virtutum in subtile corpus attritæ, non habitaturas in pinguioribus locis, sed Deo, qui incorporeus est, vicinas fore : si vero tales fuerint, de quibus dici possit : *Filii hominum, usquequo gravi corde* (*Psal.* IV), sive pingui corde, secundum crassitudinis suæ pondus ad infima detrahi et pinguedine prægravari. Post hoc et illud pariter disserendum, an hac terra et aere aliquis pinguior locus sit, qui a plerisque appellatur Infernus, in quo hi, qui dicuntur inferi, commorantur. Quinam vero isti sint et, quam vel cognitionem, vel diversitatem habeant, ad eos qui spiritalia nequitiæ in cœlestibus appellantur, non est præsentis temporis disputare. Reliquum est, ut quid inter colluctationem carnis et sanguinis, et inter rectores tenebrarum istarum et spiritalia nequitiæ in cœlestibus sit, in duobus apud Apostolum manifestius discamus agminibus. Quando enim vult humanas tentationes, hoc est colluctationem carnis et sanguinis indicare, despiciens eas atque contemnens loquitur : *Quis nos separabit a charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an persecutio?* (*Rom.* VIII.) Quando vero docere nos vult de adversariis potestatibus, et rectoribus tenebrarum, et spiritalibus nequitiæ in cœlestibus, ab alio quasi capite sumit exordium et dicit : *Certus sum enim quia neque mors, neque vita*, et reliqua. Prolixius forsitan quam lector voluerit, de hoc capitulo disputatum sit : sed, quæso, det veniam difficultati illius loci et personæ Ephesiorum, qui post artes magicas scire debuerant a quibus fuissent aliquando decepti.

Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo et in omnibus perfecti stare. (Hier.) Diem malum aut præsens tempus ostendit, de quo supra dixerat : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt*, propter angustias et vitæ hujus labores, quia non absque sudore et certamine pervenimus ad palmam : aut certe consummationis atque judicii, quando diabolus, inimicus et vindex, in sua nos cupiet parte retinere, de qua liberabitur, qui intelligit super egenum et pauperem : *In die enim mala liberabit eum Dominus* (*Psal.* XL). Hæc est dies de qua et alio loco scriptum est : *Ecce venit dies iræ Domini* (*Isai.* XIII); et alibi : *Dies enim Domini insatiabilis veniet furoris et iræ* (*Isai.* XXIII); et rursum : *Væ desiderantibus diem Domini : ut quid vobis diem Domini et hæc est tenebræ et non lux ; quemadmodum si fu-*
A *giat homo a facie leonis, et incurrat in ursum ; et introeat in domum suam et reclinet manus super parietem et mordeat eum coluber. Nonne tenebræ dies Domini et non lux, et caligo non habens splendorem?* (*Amos.* V.) Quomodo enim non mala est dies hæc, quæ tenebris et caligine involvitur, de qua Joel quoque propheta commemorat dicens : *Canite tuba in Sion : prædicate in monte sancto meo, et confundantur omnes qui habitant terram, quoniam dies adest Domini, quia prope est dies tenebrarum et turbinis, dies nebulæ et caliginis* (*Joel.* II) ; et Sophonias de eadem die loquitur : *Magna prope et velox nimis ; vox diei Domini amara, et dura, et fortis : dies iræ, dies illa, dies angustiæ et necessitatis* (*Soph.* I), et reliqua. Post quæ infert : *Et affligam homines, et ambu-*
B *labunt ut cæci, quia Domino peccaverunt (Apoc.* XII). Ut igitur possit quis in hac die diabolo resistere, quia ipse est accusator fratrum nostrorum, assumat omnia arma Dei : hoc enim sonat πανοπλία, non ut in Latino simpliciter *arma* translata sunt, sed omnibus telis armisque succinctus, de quibus et sequentibus explicatur, sciat se tunc stare posse, si universa fuerit operatus, ut plenus cunctis virtutibus stabilem figat gradum, et non moveatur de acie, sitque ex his, de quibus Dominus : *Sunt quidam de hic astantibus* (*Matth.* XVI) ; et alio loco : *Etenim fide statis (II Cor.* I) ; et Psalmista : *Statuit*, inquit, *supra petram pedes meos* (*Psal.* XXXIX). Tertia quoque a quibusdam interpretatio subinducitur, dicentibus : non omne adversum diabolum prælium
C morte finiri, sed cum de sæculo isto exierimus, tunc nobis fortius et apertius præsentibus contra præsentes futurum esse certamen ; et sic illud quod paulo ante exposuimus, exponunt, *neque præsentia, neque futura:* ut futura hæc dicant esse, quæ post vitam istam sint ineunda certamina. Nec non et illud : *Qua propter contendimus, sive in præsenti, sive in futuro, placere illi* (*II Cor.* V), ut præsens tempus, hanc vitam, futurum, post mortem significari putent. Hoc quoque quod nunc dicitur : *Et omnia operati, stare*, ad eumdem sensum referent : quasi non possit aliquis omnia in præsenti vita operari, sed ex parte quid faciat, sicut ex parte videat, et ex parte prophetet : et tunc perfecte stare valeat, cum universa fuerit operatus. Alius vero sim-
D plicius hæc exponit, dicens : Ephesios ad futuras tentationes et persecutiones, quas illis Paulus Apostolus post hanc Epistolam prophetico spiritu videbat provenire, cohortari et monere, ut omnia faciant, per quæ possint in fide stare Evangelii, nec in persecutione corruere : diem autem malam proprie de quadragesimo octavo psalmo arbitramur esse nunc sumptam. *State ergo succincti lumbos vestros in veritate.* Quod juxta membra carnis et corporis omnia membra animæ in Scripturis vocentur nulli dubium est, de quibus unum puto esse hoc membrum, *lumbos*, quos, ut accingamus veritate, præcipitur. Scriptum est quoque in Evangelio κατὰ Λουκᾶν : *Sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris* (*Luc.* XII). Quia igitur lumbi in generatione semper

accipiuntur et semine, secundum illud: *De fructu lumbi tui ponam super thronum tuum* (*Psal.* CXXXI); et alibi: *Adhuc in lumbis erat Levi patris sui Abraham, quando obviavit ei Melchisedech* (*Hebr.* VII). Videtur nobis accinxisse lumbos suos, qui nequaquam uxori debitum reddit, nec servit libidini, sed imitatur ingenitum Deum, generationis negotiis non ministrans. Hoc idem reor et illud significare, quod Joannes zonam pelliceam habebat circa lumbos suos (*Matth.* III), et non erat de illis immundis, qui propter fluxum seminis extra castra projecti, cum arca Domini habitare non possunt; nec ex his, de quibus in Numeris scribitur: *Sint vestimenta ejus dissuta* (*Num.* VIII). Qui autem Christo accinctus est veritate, hæc vestimenta in altum colligit, et sursum trahit, et nudorum laterum fœditatem balteo spiritali velat, stringit, includit, et paratus ad prælium est, et opera habet lucentia, quæ lucernæ dicuntur ardentes. *Et induti lorica justitiæ.* Sicut difficile vulneratur in his vel maxime locis quæ vitam tenent, qui confertam hamis et ferreis invicem circulis se tenentem loricam virtutis indutus est: ita qui est circumdatus multiplici veste justitiæ, nec ad similitudinem cervi in jecur accipiet sagittam, nec in desideria corruet et furores; sed erit mundo corde, habens artificem hujus loricæ Deum; qui unicuique sanctorum omnia arma fabricatur, et non sinit eum a jaculo volante per diem, et a sagittis ardentibus percuti pariter et exuri. *Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.* Diligentius observate, quod virtutem quamdam animæ appellaverit pedes, quibus ingredimur in eo, qui dicit: *Ego sum via*, et quos nos oportet calceare præparatione Evangelii pacis. In horum calceamentorum figuram et illa calceamenta in Exodo præcesserunt, quæ habere pascha vescentibus imperatur, et his qui ad faciendum iter præparati sunt: *Sic enim*, ait, *manducabitis illud: lumbi vestri accincti et calceamenta vestra in pedibus vestris, et baculi vestri in manibus vestris et comedetis illud in festinatione. Pascha est enim Domini* (*Exod.* XII). Signum siquidem præparationis est, cum festinatione et calceatis pedibus comedere, ut corroborati paschali cibo latam et horribilem possint eremum pertransire. Qui ergo adhuc ambulat, calcietur; qui vero jam Jordane transmisso terram repromissionis intravit, nudet pedem. *Solve*, ait, *calceamentum de pedibus tuis; locus enim in quo stas, terra sancta est.* Si quis non est Jesus Nave, nec apostolus, calceat pedes suos in præparatione Evangelii pacis; si quis autem apostolus est, et inter duodecim numerari potest, nequaquam tollat in via calceamentum, dicitis, *sed* ad scorpiones et colubros declinandos calceamenta tegat, sed jam consummatus atque perfectus stet in terra sancta, et vivat in Christo, et sequatur Agnum quocunque vadit. Quæritur utrumnam ad distinctionem Evangelii alterius, nunc dixerit, pacis Evangelium? an certe proprium sit hoc Evangelii, ut pacis Evangelium nominetur? Qui igitur habet pacem, calceatus est Christi Evangelio, et cum calceatus fuerit præparatus est, et præparatus non se putet esse perfectum, sed ad hoc præparetur, ut pergat et pergens veniat ad finem. *Super omnia assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia jacula nequissimi ignea exstinguere.* Quasi diceret: In omni opere portate clypeum fidei, ut possitis tecti atque muniti excipere venientes sagittas, et huc atque illuc arte vel bellica declinare. Hæc est fides, quam et Abraham post multa opera atque virtutes vix potuit promereri, ut de eo Scriptura diceret: *Credidit Abraham Deo et reputatum est ei ad justitiam* (*Rom.* IV). Præparata sunt autem jacula maligni, quæ vult mittere in corda nostra per cogitationes pessimas, de quibus posuit in cor Judæ, ut traderet Salvatorem. Itaque nec principium quidem habere poterit inimicus animæ vulnerandæ, si tenuerimus scutum fidei: in quo non solum venientia tela franguntur, sed etiam taliorum ipse ignis exstinguitur, de quo et propheta complorat dicens: *Omnes adulterantes, quasi clibanus corda eorum* (*Ose.* VII). Qui hoc undique fidei scuto tenuerit, et confidens in Domino, scierit se a tentantibus jaculis esse securum, loquatur intrepidus: *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer? quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde* (*Psal.* X). Cum ergo, inquit, confidam in Domino, quæ mihi datis ratione consilium, ut non timeam adversarium inimicorum impetum, et jacula quæ contra me in pharetris præparaverunt, volentes non solum me, sed etiam omnes rectos corde percutere? Ecce sto super petram, et non transmigro in montem [illegible], et omnia tela hostium repulsa, in ipsos qui dirigunt convertuntur. *Et galeam salutis assumite.* Propter hanc galeam salutis omnes in capite nostro sensus integros possideamus, et maxime oculi, de quibus in Ecclesiaste Salomon ait: *Sapientis oculi in capite ejus* (*Eccle.* II). Sciebat enim quod esset viri caput, et quinam tales oculi in viri capite collocati. Si enim caput illius est Christus, et oculi sapientis in capite ejus sunt, sequitur ut omnes nostri sensus, motus, cogitatio, sermo, consilium, et tamen sapientes locutiones in Christo sint. In Christo autem Verbo, Sapientia, Veritate, justitia, cæterisque virtutibus. (HAIMO.) Quoniam contra spiritualium hostes et multa tergiversatione callidos bellum gerimus, idcirco omni cautela et sollicitudine vigilare debemus, ut quocunque nos [illegible] præparatos inveniant. [illegible] ut et Deus adjuvet, quos viderit in prœlium vigilare et de armis ejus exspectare victoriam. In hujusmodi ergo bello sobria mente opus est et pura conscientia, quia non contra carnalia, sed adversus spiritalia dimicatur. Contra terrigenas enim hostes corpus [illegible], et jacula [illegible], et repugnandi sumit audaciam; adversus autem spiritalia nequitiæ spiritaliter repugnandum est, et sobrietatis et abstinentiæ arma sumenda sunt, ut se-

fusi sancto Spiritu immundos et erraticos spiritus devincamus. Sic itaque succingemus lumbos nostros in veritate, si parati sumus errori resistere. Omnis enim qui operari vult succingit se, ut ablato impedimento diligentius operetur.

Et gladium Spiritus, quod est verbum Dei : per omnem orationem et obsecrationem, orantes omni tempore in Spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et prece pro omnibus sanctis et pro me (Hier.) Dei sermo de Spiritu sancto fluit : contrarius vero de terra loquitur, et inde sumit exordium. *Qui enim de terra est, de terra loquitur. Qui de cœlo venit super omnes est, et quod vidit et audivit, hoc testatur* (*Joan.* III). Porro sermo Dei gladius Spiritus est, de quo nunc Paulus ait : *Gladius Spiritus, quod est verbum Dei* (*Hebr.* IV). Vivens quippe sermo Dei et efficax, et acutus super omnem ancipitem gladium, et penetrabilis usque ad artus animæ, et ossium, et medullarum. Qui Spiritus præcidit et dividit, multum proficiens per orationem eorum qui in omni tempore Dominum deprecantur in Spiritu, juxta illud : *Orabo spiritu, orabo et mente* (*I Cor.* XIV), et in hoc proficiens, ut per vigilias et instantem precem Apostolus in Dei verbo doctrinæque ditetur, et hæc omnis opulentia ad aliorum proficiat salutem, ut eis quoque ipsis prosit qui pro eo obsecrant. Simulque Apostoli humilitas admiranda, petentis Ephesios, ut pro se faciant obsecrationes. Ait quippe : *In omni instantia et prece pro omnibus sanctis et pro me;* ut seorsum sanctorum, et seorsum sui faceret mentionem.

Ut mihi detur sermo in apertione oris mei, in confidentia notum facere mysterium Evangelii, pro quo legatione fungor in catena : ita ut in ipso audeam, prout oportet me loqui. (Hier.) Hoc quod nunc ait : *In apertione oris mei* ; et alibi : *Aperiens os suum docebat discipulos, dicens* (*Matth.* V) ; et : *Os meum aperui et attraxi spiritum* (*Psal.* CXVIII) ; et : *Aperiam in parabolis os meum* (*Psal.* LXXVII), et cætera his similia, sic accipiendum, quasi dixerit : aperiantur thesauri et abscondita a sæculis sacramenta pandantur, ut Spiritus sanctus introeat ad ea proferenda quæ latitant. Nam quod hujus testimonii, id est, *ut detur mihi sermo in apertione oris mei,* iste sit intellectus, sequentia probant, *In confidentia*, inquit, *notum facere mysterium Evangelii.* Nequaquam in proverbiis et parabolis, sicut et prophetæ, et ipse Dominus adhuc constitutus in corpore loquebatur dicens : *Venit hora, quando nequaquam in proverbiis vobis loquar, sed confidenter de Patre annuntiabo vobis* (*Joan.* XVI). Hunc confidentiæ sermonem solus poterit obtinere, qui non habuerit cor se reprehendens : *Si enim cor nostrum non reprehenderit nos, confidentiam habemus ad Deum, et quodcunque petierimus, accipiemus ab eo* (*I Joan.* III). Rarus itaque est qui in confidentia notum faciat mysterium Evangelii, quia rarus est qui confidentiam habeat ad Deum. « Quis enim gloriabitur castum se habere cor, aut quis stabit dicens mundum se esse a peccatis? » Post hæc quid sit ait, *pro quo legatione*

A *fungor in catena*, ut notum videlicet facerem mysterium Evangelii, breviter perstringendum. Et quidem qui simpliciter intelligit, dicet propter testimonium Christi eum de carcere et de catenis hæc Romæ positum scripta misisse : alius vero propter corpus humilitatis, et catenam istam qua circumdamur, et necdum scimus secundum illud quod oportet nos scire, et per speculum videmus in ænigmate, ista eum dixisse contendet, et tunc vere posse in confidentia Evangelii aperire mysteria, cum catenam deposuerit, et de carcere liber exierit, nisi forte et in vinculis absque vinculis computandus est, qui conversationem habet in cœlis, et de quo dici potest : *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis* (*Rom.* VIII). [Ambr.] Si recte conversamur,

B Spiritus sanctus manet in nobis, et quod postulamus possumus impetrare. Hoc est ergo in Spiritu semper orare, munda conscientia et fide integra precem ad Deum dirigere. In carne enim orat, qui polluta mente precatur, iterum peccaturus, non de eventu aut subreptione, sed de proposito; sed potest non peccari ad mortem, si perseveranter oretur, ut animus sedula mente intentus sit semper in Dei legem, ea meditans die noctuque quæ amat Deus. Tunc et pro sanctis possunt orare, non est enim indignum ut pro invicem sollicita sint membra : nec temerarium poterit videri, si pro magistro discipuli idonei interpellent, adjuvantes eum, ut, postpositis impedimentis, libertate utatur ad prædicandum, sicut traditum est ab auctore, ne pressus vi tribulationum ipsa

C formidine acumen doctrinæ obtundat, amissa severitate. Duplici igitur genere pro se orandum hortatur, ut et sensus ejus impleatur Spiritu ad eloquendum plene mysterium, et facultas illi detur audaciæ in asserendo, quam utique precem libenter audit Deus; videt enim legationem suam in apostolo suo despici, unde utique indignatus in causa sua non negabit effectum. Si enim consuetudo et lex est legatis hominum non inferre exitia, qua præsumptione et audacia legatis Dei non solum exitia, sed et mors irrogatur! Quare et dicit, *Pro quo legatione fungor in catena :* non enim permittebatur libere loqui, sed in subjectione et necessitate verba Dei referens, vinculis et plagis subjiciebatur et mortibus, et lapidatus est, ipse enim et ad bestias pugnavit Ephesi (*I Cor.* XV).

D *Ut autem sciatis et vos quæ circa me sunt, quid agam, omnia nota vobis faciet Tychicus, dilectus frater, et fidelis minister in Domino, quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra.* (Hier.) Dupliciter accipite : Vel ideo Tychicum missum Ephesum, ut nuntiaret eis vincula Apostoli nota facta esse in omni prætorio, et catenam illius ad fidem Evangelii profecisse, eo tempore quo ad Colossenses scripsit dicens : *Quæ circa me sunt, omnia nota faciet vobis Tychicus frater dilectus, et minister, et conservus in Domino, quem misi ad vos ob hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo, et fideli fratre, qui est ex vobis*, etc. Gran-

[illegible]

LIBER NONUS DECIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

ARGUMENTUM.

[illegible]

pretatione, quæ per partes futura est, cum et illis quæ his dicit, et residua omnia quæ in epistola dixisse videtur : tantum vero adjicere dictis dignum est ad manifestandum textum epistolæ, quoniam scribit ista ad eos ab urbe Roma, cum esset in vinculis, quando contigit eum Cæsarem appellare, et propterea a Judæa ductus est Romam, Nerone illo in tempore regnante.

CAPUT PRIMUM.

Apostolus agit gratias de bonis Philippensibus collatis, quibus significans suum statum, ponit distinctiones prædicantium, et suam charitatem, monetque suos ad tolerantiam persecutionis.

Paulus et Timotheus servi Jesu Christi. (Aug.) Sicut duo sunt timores, qui faciunt duo genera timentium; sic duæ sunt servitutes, quæ faciunt duo genera servorum. Est timor quem perfecta charitas foras mittit, et est alius timor castus, permanens in sæculum sæculi. In illo timore, quem foras charitas mittit, est etiam servitus simul foras cum ipso timore mittenda : utrumque enim junxit Apostolus, hoc est et servitutem et timorem, dicendo : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore* (*Rom.* VIII). Ad hanc servitutem servum pertinentem intuebatur et dominus dicens : *Jam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus* (*Joan.* XV). Non ille utique servus ad timorem pertinens castum, cui dicitur : *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV); sed ille servus pertinens ad timorem foras a charitate mittendum, de quo alibi dicit : *Servus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum* (*Joan.* VIII). Quoniam itaque dedit nobis potestatem filios Dei fieri, non servi, sed filii Dei simus ; ut miro quodam et ineffabili, sed tamen vero modo, servi non servi esse possimus : servi scilicet timore casto, ad quem pertinet servus intrans in Domini sui gaudium ; non servi autem timore foras mittendo, ad quem pertinet servus non manens in domo in æternum. *Omnibus sanctis qui sunt Philippis cum episcopis et diaconis gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.* (Amb.) Hæc est præscriptio epistolæ : sociavit vero Timotheum secum, eo quod et miserat eum aliquando in Macedoniam cum Erasto et quod notus esset illis. Notandum vero est illud, quoniam episcopos dixit illos, qui nunc presbyteri dicuntur, sic illos nominans, nec enim ordinis erat multos in una civitate esse illos, qui nunc episcopi nuncupantur : siquidem nec per singulas civitates erant antiquis temporibus functionem hanc adimplentes : sed episcopos dicens statim memoratus est et diaconos. Non utique relictis presbyteris diaconos dixisset inferiores eorum, sed ista quis melius recognoscet ex illis, quæ ad Titum scripta sunt, in quibus dicit : *Ut constituas per civitates presbyteros, sicut ego tibi præcepi* (*Tit.* I), et adjiciens quales : *oportet*, inquit, *episcopum irreprehensibilem esse* (*I Tim.* III), presbyteros episcopos evidenter nominans. Hoc vero in loco intendendum est, quoniam dixit *cum episcopis;* non sicut quidam intellexerunt coepiscopis dixit,

A sicut et nos et compresbyteris scribere consuevimus. Non enim ad suam personam rediens dixit coepiscopis ut intelligi possit coepiscopis nostris, sed ad illud quod dixit *omnibus sanctis in Christo Jesu.* Ut intelligi possit cum omnibus qui sunt Philippis, ut in sanctis illic suis coepiscopis et diaconis. Non absolute designans horum nomina : sed quia humilitatis exhortatio illis magis apta esse videbatur, qui et cæteros instruere poterant, et ante alios se ipsis formam cæteros præbere in his quæ conveniebant, vel agi debebant.

Gratias ago Deo meo super omni memoria vestra semper in oratione mea pro omnibus vobis cum gaudio. Et orationem meam faciens in communionem vestram in Evangelio a prima die usque nunc. Frequenter quidem a gratiarum actione incipit scribere : hoc vero B in loco videtur etiam aliquam illis attestari virtutem, si tamen non solum pro illis gratias agere semper edicit super omni oratione, sed et jam gaudio pro illis facit orationem communem in Evangelio ex prima die usque nunc demirans. Nam quod gaudere se pro illis in orationibus edicit, indicium eorum virtutis habere videtur ; et quod a prima die usque nunc dixit, immobilitatem eorum indicat probatissimam, eo quod nunquam mutabilitatem aliquam fuerunt perpessi : et quoniam incautum esse videbatur gaudere pro omnibus, quorum exitus erat incertus, adjicit : *Confidens hoc ipsum quoniam qui inchoavit in vobis opus bonum perficiet et usque in diem Christi Jesu.* Bene autem et principium et finem Christi gratiæ aptavisse perspicitur, non so- C lum quoniam confirmabatur illa quæ in Christo est fides, quoniam et istos plus esse firmos erga bonum faciebat, dum discerent quia causa illorum quæ fiunt Deo convenit aptari, ipsi etiam pro præteritis debent gratiarum referre actiones. Nam ita in illis persistere, confirmationem illis de futuris præstare videbatur. *Sicut est justum mihi hoc sapere pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde meo et in vinculis meis et in omni defensione et confirmatione Evangelii comparticipes gratiæ omnes vos esse.* Hoc ad illud, quod in superioribus est dictum, retulit, ubi dixit, *Cum gaudio et orationem faciens super communionem vestram in Evangelium*, volens dicere, quoniam me vel maxime decet talia de vobis cre- D dere, qui semper vos in corde meo habeo, licet sim in vinculis, licet ob defensionem meam tenear pro opere meo : sic enim me affectari facit de vobis, ut sciam quoniam prædicationem et doctrinam meam confirmastis per vestram fidem, tribuit mihi gratiæ in apostolatum, comparticipes facti ut dicat, quoniam habeo vos in animo semper, eo quod credidistis : confirmationem enim in Evangelio illorum dicit credulitatem, eo quod credentes quantum ad illos pertinet confirmant prædicationem, quod vera habeatur, sicut et in Evangelio scriptum est : *Qui accipit ejus testimonium, signavit quoniam Deus verax est* (*Joan.* III), hoc est, credens confirmavit quantum ad se est, illa, quæ a Deo sunt, ut pote vera. Nam et comparticipes gratiæ meæ quia dixit, idipsum dicit, eo

quod ipse acceperat gratiam apostolatus, ut crederent alii, sicut et Romanis scribens dicit : *Per quem accepimus gratiam et apostolatum in obedientia fidei in omnibus gentibus* (*Rom.* I). Qui credebat communicabat utique gratiæ, et copiose suum erga eos affectum ostendens dicit : *Testis enim mihi est Deus quemadmodum desiderem omnes vos in visceribus Christi Jesu ; et hoc oro ut charitas vestra magis magisque abundet in cognitione et omni sensu, ut probetis utiliora, ut sitis sinceri et sine offensione in die Christi, repleti fructu justitiæ per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei.* Nam quod dixit, *in visceribus Christi*, dicere voluit, in charitate illa quæ secundum Christum est, et quod dixit, *charitas vestra*, illa utique quæ et erga Deum et erga alterutrum est. Vult ergo dicere : quoniam testis est mihi Deus, qualiter erga vos affectum teneo, et oro per singula momenta abundare magis in vobis illam charitatem, quæ et erga Deum et erga alterutrum est. Scientiam vero convenientem habere vos cupio de illis quæ ad virtutem pertinent, probantes quæ sint utiliora, et erga illa magis sollicitudinem expendite, ita ut in futura die sine ullo appareatis reprehensione, plurimam directionum copiam obtinentes, pro quibus poterit et in præsenti vita glorificari in vobis Deus, omnibus supra vestra virtute illum collaudantibus, in cujus nomine hæc facitis. Ista quidem scripsit ad eos, affectum proprium quem erga eos habebat ostendens : et quidem in verissimis laudibus ad eorum est exhortationem abusus. Incipit vero in subsequentibus ea quæ de se erant nota facere illis simul quidem quasi affectuosis, et qui valde pro illo solliciti, siquidem sumptus misisse videntur : conveniebat enim talibus et illa quæ secundum se erant nota facere, simulque et ad doctrinam illis proficere poterant. Nam quia sub arcta erant necessitate, Apostolus pietatis contemplatione sufficiens erat erudire illos, ejus imitatione etiam graviora tolerare pro virtute. Incipit vero sic :

Scire autem vos volo, fratres, quoniam ea quæ circa me sunt magis ad profectum Evangelii pervenerunt, ita ut vincula mea manifesta in Christo Jesu fierent in toto prætorio et cæteris omnibus, et plures fratrum in Domino confidentes vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum loqui. Beatus Paulus appellans Festum, eo quod volebat eum Judæis tradere, et postulans se mitti ad Cæsarem, ductus est in vinculis Romam. Inductus vero ante Neronem et defensionem sui faciens, biennio illo demoratus plenariam adeptus est securitatem. Ideo et in secunda ad Timotheum Epistola quam a Roma ad eum scripsit, non tunc quando et Philippensibus scribebat : etenim tunc cum ipse ad illos scripsit, sed secunda vice, quando illic capite est punitus, scribens dicit : *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me reliquerunt : non illis imputetur. Dominus autem astitit mihi et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes, et liberatus sum ex ore leonis* (*II Tim.* IV). Nero-

tem indicans. Tunc quidem [illegible] beatum Paulum interficere Neronem, eo quod prædicationis erat : et maxime quia sacra quædam illo temporibus discere videbantur, multos [illegible] illorum quæ apud Romanos tunc erant deorum colebantur. Præter omnem vero spem introductus est [illegible] mum. Non solum quia nihil passus est, verum etiam et plenam securitatem est consecutus, ita ut et a Roma postea discederet, et [illegible] doctrinam inveniret. Omnes vero ad demirationem impellebat illud, quod fuerat factum, et plurimam fiduciam fidelibus tribuebat, ita ut cum [illegible] timore pietatis dogmata docerent. Nam quod dixit, *in toto prætorio*, ut dicat in regia, et illis quæ circa eum sunt. Prætorium illud nominans, quod nunc ex consuetudine palatium nominamus. Hoc ergo dicit : volo vos, inquit, scire, eo quod illa quæ [illegible] sunt in singulis diebus incrementum accipiunt. Nam vinctus ad [illegible] perveni, inductus defensione mea adfui, et sic ab omni periculo liberatus, ut multi fideles cum fiducia docerent illa quæ pietatis sunt, ex illis quæ erga me facta sunt fiduciam accipientes. *Quidam quidem et propter invidiam et contentionem ; quidam autem et propter bonam* [illegible] *Christum annuntiant.* Et latens significans quid sit quod dixerit propter invidiam et contentionem adjicit : *Alii quidem ex contentione Christum annuntiant, non sincere existimantes tribulationem inferre vinculis meis.* Quidam, inquit, invidentes rebus bene erga me gestis, et quoniam nihil mali passus etiam inductus ante Neronem, sed et illa quæ erga me fuerunt [illegible] contra me etiam contentionem [illegible], non fiducia agentes id aliquo, sed malitia, ut [illegible] impietatis dogmata [illegible] ut illi qui in principatu et potestate sunt, ex illorum fiducia permoti [illegible], quoniam horum omnium causa illa exstitit, quod ego sine periculo negotium transierim : ut iterum adversum me convertantur, et pœna mea [illegible]. [illegible] erga beatum Paulum effectum intelligens nequaquam demirabatur, quasi qui ob invidiam fecit aliquid perpessus, deinde qui dixit, *et per bonam voluntatem Christum prædicant*, evidenter illud significavit dicens : *quidam quidem ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum*; quidam charitatem illam quam erga Christum habebant prædicant, confidentes quidem [illegible] prædicatur pietas, abutuntur vero fiducia eo quod ita erga me divina donante gratia sit dispensatum, ut fiduciam cuncti [illegible] horum quoque et illorum [illegible] : *Quid enim? dum omni modo sive occasione, sive veritate Christus prædicatur.* (Aug.) Erat mercenarii enim, qui Paulo apostolo invidebant : quare invidebant? nisi quia temporalia requirebant? sed quid adjungit [illegible] *Quid enim? dum* [illegible] *Christus annuntiatur ; et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.* Veritas est Christus, veritas a mercenariis [illegible]

nuntietnr, veritas a filiis in veritate annuntietur, filii æternam beatitudinem Patris patienter exspectant : mercenari temporalem mercedem conducentis exoptaut festinanter : mihi humana gloria, cui mercenarios invidere video, minuatur, et tamen per linguas mercenariorum et filiorum Dei Christi gloria diffametur. Videmus istos rem quidem sanctam et castam non caste annuntiasse, quare gaudet Apostolus non malo illorum, sed bono nominis Christi. (*Ambr.*) Multa demiratione dignum est id quod Paulo dictum est, licet sit et aliquid aliud simile : non, inquit, discutio arbitrium illorum, licet ad nocivitatem meam per invidiam fiat quod fit, tantum cunctos doceant Christo credere. Nec enim ut quidam existimaverunt licentiam in his beatus Paulus præstat illis qui intervertere pietatis cupiunt dogma, qui tantum nos vult erga hæreticos odium habere, sicut ipse scribens dicit : *Hæreticum hominem post primam et secundam correptionem devita* (*Tit.* III) ; sed de illis hoc in loco loquitur, qui sanam quidem doctrinam docent dogmatum, faciunt autem illud non ob ipsam pietatem, sed ut commoveant contra eum insidias ; et ostendens quoniam consequenti ratione, ita persistit de illis qui non integre illud faciunt, sed insidias ei commovere cupiunt, *et hoc gaudeo, sed et gaudebo; scio enim quoniam hoc mihi proficiet in salutem per vestram orationem, et subministrationem spiritus Jesu Christi.* His ita affectis gaudio cumulor, sciens quoniam in futuro sæculo plus gratulabor quando pro his mercedem recipiam vobis orantibus, et Christo gratiam spiritus copiosam nobis pro istis præbente, eo quod et resurrectionem per Spiritum sanctum fieri exspectabant, et fruitionem futurorum bonorum, eo quod ante assequi sperabant. Evidens autem est, quoniam et futuræ gloriæ splendorem pro modo fidei vel laborum a spiritu sibi itidem dari exspectabant. Bene ergo subministrationem spiritus dixit, ut largam mercedem significaret et retributionum magnitudinem illam, quam decet spiritum tribuere, et qnoniam licet magna sint illa quæ exspectantur, sed et tribulationes præsentes magnæ erant, siquidem et tales insidiæ adversus eum ab his qui ejusdem fidei erant præparabantur.

Secundum dispensationem et spem meam, quia in nullis confundar, sed in omni fiducia sicut semper et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Desperationem evidenter illud dicit, quod sperare non possit, vult enim dicere : quoniam licet in tantis constringar malis, ut desperem de præsentibus, et nullam subrelictam spem salutis existimem : sed tunc spero non confundi, valde edoctus, quoniam magnus per illa quæ erga me sunt videbitur Christus, sive vivam sive moriar ; neque mortem meam fieri Christo absolute concedente aut vane. Et quoniam dixit, quia *magnificabitur Christus*, hoc autem necdum probationem habebat illorum quæ erga eum erant, ostendens quoniam et hoc sufficiens sit sibi si Christus magnificabitur, adjecit : *Mihi autem vivere est Christus, et mori lucrum.* Nec enim si vivam, inquiam, alterius alicujus rei curam habeo, nisi solum illam, quæ ad gloriam pertinet Christi : licet moriar pro eo magna me lucratum esse confido. Vado enim ut sim cum illo, unde et summa cum demiratione adjicit : *Si autem vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro. Coarctor enim ex duobus, desiderium habens ut resolvar, et cum Christo sim, multo magis melius : permanere autem in carne necessarium est propter vos.* Itaque et in dubitationem vertor, ignorans, quid me conveniat eligere : oblectat enim me hujus vitæ exitus, eo quod Christo me facit adesse : gratum autem mihi est, et ut sim in vita, eo quod multis ex illis qui Christo extranei sunt ad ejus potero perducere fidem. Itaque etsi melius est mihi hinc discedere, ut sim cum Christo, sed tamen plus præsentiam meam propter vos necessariam esse judico, ut ducam vos qui ad fidem acceditis. (*Greg.*) Et tamen alibi dicit, *qui sumus in hoc habitaculo ingemiscimus gravati, eo quod noluimus exspoliari, sed supervestiri ut absorbeatur quod mortale est a vita* (*II Cor.* V). Ecce et mori desiderat, et tamen carne exspoliari formidat, cur hoc ? quia etsi victoria in perpetuum lætificat, ipsa nihilominus ad præsens pœna perturbat, et quamvis vincat amor subsequentis muneris, tangit tamen non sine mœrore animum pulsus doloris, sicut enim vir fortis cum vicino jam belli certamine armis accingitur, palpitat et festinat, tremit et sævit, quasi pavere per pallorem cernitur, sed per iram vehementer urgetur : ita vir sanctus cum passioni propinquare se conspicit, et naturæ suæ infirmitate contunditur, et spei suæ solidate roboratur, et de vicina morte trepidat, et tamen quod moriendo verius vivat, exultat, ad regnum quippe non potest nisi interposita morte transire, et idcirco et confitendo quasi ambigit, et quasi ambiendo confidit, et gaudens metuit, et metuens gaudet, quia scit quod ad bravium quietis non perveniat, nisi hoc, quod interjacet cum labore transcendat : sic nos cum morbos a corpore repellere cupimus, tristes quidem amarum purgationis poculum sumimus, certe autem de subsequenti salute gaudemus, quia enim pervenire corpus aliter ad salutem non valet, in potu libet etiam quod tædet, cumque amaritudini inesse vitam animus conspicit, mœrore turbatus hilarescit. (*Cass.*) Denique beatus Paulus cum se tantis ac talibus ditari fructibus cerneret, et econtrario theoriæ bonum corde pensaret, ac velut in una lance tantorum laborum profectum, in altera delectationem divinæ contemplationis appenderet, diu examine pectoris sui quodammodo castigato, dum illum hinc laborum stipendia immensa delectant, illinc desiderium unitatis et inseparabilis Christi societas etiam ad resolutionem carnis invitat, anxius tandem proclamat, et dicit : *Quid eligam ignoro. Coarctor autem in duobus desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse, multo enim melius : permanere autem in carne magis necessarium propter vos.* Cum igitur multis modis boni hujus excellentiam cunctis

etiam prædicationis suæ fructibus prætulisset, tamen charitati, sine qua nemo Dominum promeretur, contemplatione submittitur, ut propter illos quibus adhuc lac velut nutricula uberibus evangelicis immulgebat divulsionem a Christo sibi quidem noxiam, sed cæteris necessariam non recuset; etenim ad electionem hujus potissimum vel illa nimirum pietatis virtute compellitur, qua pro salute fratrum suorum, si esset possibile, etiam ultimum anathematis malum optasset incurrere. (*Lanf.*) Et quoniam ista dixit suum arbitrium publicans, ut ne videatur sera ratione apparatus nec ea scire quæ secundum se sunt, vel in quibus sit, adjicit: *Et hoc confidens scio quoniam manebo et permanebo omnibus vobis ad vestrum profectum et gaudium fidei; ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me per meum adventum iterum ad vos.* Sed hæc quidem secundum meum affectum locutus sum, scio autem quoniam ero in hac vita, ita ut ad vitam iterum veniam, et profectum suum in fide etiam illa quæ secundum vos sunt habeant, adjuncta vobis multitudine copiosa, quæ per me ad fidem deducetur, ita ut et ampliorem habeam occasionem gloriandi de vobis secundum Christum. Nam *vestrum* dicens, non ad plenum de persona Philippensium dicit, sed ut dicat illos qui per eum sunt credituri ex gentibus; ex illorum persona illud dicens, quasi quia et ipsi sic crediderunt. *Tantum digne Evangelio Christi conversamini.* Hinc incipit de concordia et humilitate cum illis disputare, docens eos non de primatu concertare. Valde autem illos ad verecundiam invitat dicto illo, quo dixit, ita ut digne Evangelio Christi conversamini. Si igitur hoc quærit ab illis, ut promissione sive consentanea agant, cujus demiranda adjectio quam adjecit, ut sive veniens et videns vos sive absens audiero illa quæ de vobis sunt, licet præsens sit, licet absens, similiter sollicitus est de illis, ut illa quæ meliora sunt recognoscant, et propter hoc semper æquo studio diligentiam implere meliorem optent. Quod est autem ejus consilium? *Quoniam statis in uno spiritu unanimes*, hoc est concordatis vobis, et quæ sit utilitas concordiæ explicans, concertantes in fide Evangelii et non terreamini in ullo ab adversariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis. Poteritis, inquit, concordantes auxilium vobis invicem præstare in fide, ita ut non concedatis illis quæ ab adversariis vobis inferuntur, quæ illorum quidem perditionis habent probationem, qui justa ratione pœnas luent, pro quibus in vobis talia agunt; vobis vero salus ex hoc erit, quam acquiritis, pro quibus in præsenti vita contemplatione pietatis passionibus oblectamini, et provocans eos ad passionem incundam: *Et hoc a Deo; quoniam vobis donatum est pro Christo non solum, ut in illum credatis, sed et pro illo patiamini.* Sufficienter illis et hæc dicta alacritatem præstitit, siquidem ex lumine est pati pro Christo, ita ut et dignum sit illi pro hoc etiam gratias agere ob illa lucra quæ illis hinc nascuntur. (*Cass.*) *Et hoc*, inquit, *a Deo quoniam vobis donatum est pro Christo non solum, ut in illum credatis, sed et pro illo patiamini.* Hic quoque et initium conversionis ac fidei nostræ ac passionum tolerantiam donari nobis a Domino declaravit. Quod intelligens David quoque similiter orat sibi hoc gratiæ miseratione concedi dicens: *Confirma, Deus, hoc quod operatus es in nobis* (*Psal.* LXVII), ostendens non sufficere sibi salutis principia dono Dei gratiaque collata, si non fuerint eadem miseratione ejus et quotidiana operatione perfecta. Non enim liberum arbitrium, sed *Dominus solvit compeditos*; non nostra virtus, sed *Dominus erigit elisos*; non lectionis industria, sed *Dominus illuminat cæcos*, quod Græce dicitur: Κύριος σοφοῖ τυφλούς; non nostra cautio, sed *Dominus custodit advenas*; non nostra fortitudo, sed *Dominus allevat*, sive suscipit, *omnes qui corruunt*. Hæc autem dicimus non ut studium nostrum vel laborem atque industriam, quasi inaniter et superflue impendentes evacuemus, sed ut noverimus nos sine auxilio Dei nec anniti posse, nec efficaces nostros esse conatus ad capessendum tam immane præmium puritatis, nisi nobis adjutorio Dei et misericordia fuerit contributum. Deinde exemplo sui magis eos adhortatur: *Idem certamen habentes quale et vidistis in me, et nunc audistis de me.*

CAPUT II.

Instruit eos in fidei unitate, vera humilitate et charitate, ad quod sollicite monet eos.

Deinde sumit exhortationem dicens: *Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas Spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum.* (Amb.) Esse quia dixit, si qua ergo, eo quod videbantur curam ejus habere propter imminentem ejus necessitatem, ita ut mitterent et illa quæ usui ejus videbantur necessaria. Itaque, inquit, si vobis cura est de nostra consolatione, et diligentes nos, condoletis nobis talia patientibus, illa facite quæ perfectum nobis gaudium de vobis exhibere poterunt. Quæ illa sunt dixit, ut sitis consentientes et diligentes alterutrum, deinde et docet illa quæ ab illis habeat monstrat: *Idem sentientes, neque per inanem gloriam.* Nec enim cupiditate vanæ gloriæ super primatu debetis contendere, sed quod magis convenit eos facere: *Sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* Melius est, inquit, per humilitatem etiam illos qui æquales nobis sunt meliores existimare, et ita omnem illis honorem impertire tribuere. Et quod maxime sciebat posse interrumpere hujusmodi contentionem, adjecit consilium dans eis, ut non solum sua unusquisque consideret, sed et quæ aliorum sunt singuli. Non, inquit, consideres quæ sint tantum quæ tu præsentia teneas, sed reputa quoniam si tibi par aliis est cæteris præesse, multo magis alteri tolerabilius est, ut secundum locum teneat, cogitans autem aliena, et de cæteris diligentiam magis in sequentibus adhibebis. *Nihil per contentionem*, inquit, *neque per inanem gloriam, sed in humilitate invicem superiores*

vobismetipsis alterutrum arbirantes, et illud, *honore alterutrum prævenientes*, ut plus unusquisque consorti suo scientiæ et sanctitatis ascribens summam discretionis veræ in alterius magis quam in suo credat stare judicio. Sæpe autem accidit sive illusione diaboli sive intercessu erroris humani, quia nullus est in hac carne, qui non falli velut homo non possit, ut et ille interdum, qui acrioris ingenii scientiæque majoris est aliquid falsum mente concipiat, et ille qui tardioris ingenii ac minoris est meriti, rectius aliquid veriusque præsentiat: et idcirco nullus sibi quamvis scientia præditus inani tumore persuadeat quod possit collatione alterius non egere. Nam etiamsi judicium ejus diabolica non fallat illusio, elationis tamen et superbiæ graviores laqueos non evadet. Quis enim hoc sibi absque ingenti poterit usurpare pernicie? cum vaas electionis in quo Christus, ut ipse professus est, loquebatur ob hoc solummodo se asserat Hierosolymam conscendisse, ut suis coapostolis Evangelium quod gentibus, revelante et cooperante Domino, prædicabat, secreta examinatione conferret, per quod ostenditur non solum unanimitatem atque concordiam per hæc præcepta servari, verum etiam cunctas diaboli adversantis insidias et illusionis ejus laqueos non timeri, (*Ambr., Aug.*) Deinde exemplo admodum necessario utitur ad humilitatis doctrinam illam dicens quæ secundum Christum sunt. *Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu.* Non hoc ita debemus existimare, ut non existimemus, quasi nos existimare fingamus, sed vere existimemus posse esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiamsi bonum nostrum, quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Istæ cogitationes deprimentes superbiam, adjungentes charitatem, faciunt onera fraterna invicem non solum æquo animo, sed etiam libentissime sustineri, neque ulla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cum cogitamus quanta pro nobis pertulerit Dominus. Hinc enim admonens Apostolus non quæ sua sunt unusquique intendentes, sed quæ aliorum: *Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semeptisum exinanivit formam servi accipiens*, et cætera. Ad hoc duntaxat, ut quemadmoduu ille in eo quod Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et sine peccato cum esset, peccata nostra suscepit, non attendit sua sed nostra, ita et nos libenter ad ejus imitationem invicem onera nostra portemus. Et illi quidem dicunt minorem Filium esse quam Pater est, quia scriptum est ipso Domino dicente: *Pater major me est* (*Joan.* XIV), veritas autem ostendit secundum justum modum etiam seipso minorem Filium, quomode enim non etiam seipso minor factus est, qui semeptisum exinanivit formam servi accipiens? Neque enim sic accepit formam servi, ut amitteret formam Dei; si ergo ita accepta est forma servi, ut non amitteretur forma Dei, cum et in forma servi, et in forma Dei ipse sit Filius unigenitus Dei Patris, in forma Dei æqualis Patri, in forma servi *mediator Dei et hominum homo Christus Jesus* (*I Tim.* II), quis non intelligat quod in forma Dei etiam ipse seipso major est? in forma autem servi etiam seipso minor est, in similitudine hominum factus et habitu inventus ut homo? Est ergo Dei Filius Dei Patri natura æqualis, habitu minor, in forma enim servi quam accepit minor est Patre, in forma autem Dei in qua erat, antequam hanc accepisset æqualis est Patri. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (Greg.) Et ei semetipsum exinanivisse est ab invisibilitatis suæ magnitudine visibilem demonstrasse, ut servi formam tegeret, hoc quod incircumscripte omnia ex divinitate penetraret. (*Amb.*) Rapere hominibus est moris illa, ex quibus aliquid acquiere sese posse existimant: dicimus enim frequenter, quoniam illam rem rapiendam esse existimavit, hoc est cum celeritate illud suscepit, quasi quia magnum illi lucrum possit conferre; hoc ergo dicit de Christo, *quoniam non rapinam arbitratus est, ut sit æqualis Deo,* hoc est non magnam reputavit illam quæ ad Deum est æqualitatem, et elatus in sua permansit dignitate, sed magis pro aliorum utilitate pæelegit humiliora sustinere negotia, quam secundum se erant: et quidem cum in forma Dei exstaret, ut dicat Dei existens, hoc est Dominus et dominator et universitatis auctor. Hæc enim omnia quæ dicta sunt nuncupationem Dei subsequi videntur veraciter. Quid autem fecit? *Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Exinanitum divina Scriptura pro nihilum vocat, sicut alibi scriptum est (*Rom.* III): *Evacuata est fides*, hoc est nulla esse ostensa est. Ut idipsum sapiatis, eamdem charitatem habentes unanimes unum sapientes. Evacuata est ergo prædicatio nostra, hoc est nulla est et vana. Nam quod dicit seipsum, formam servi accipiens, dignitatem illam abscondit, hoc solum a videntibus se esse existimabatur quod et videri poterat: divina enim natura cunctis erat occulta: formam autem servi, ut dicat naturam servi, humana sic vocatur natura; servilis enim est humana natura, sicut et illud quod dixit, in forma Dei, in divina natura dicit, hoc est divinæ naturæ existens, et quoniam dixit formam servi, commune autem erat hoc et hominibus et jumentis et angelis, formæ enim servorum sunt, et illi siquidem facti sunt, adjecit et illud quod proprietatem significaret, instruere volens, quod dixerat formam servi, *in similitudinem hominis* factus. *Factus* quod dixit, pro *habitus* posuit. Nam quod dixit in similitudinem hominis, ut dicat in homine similitudo enim hominis homo est, hæc omnia conjunxit de Dei verbo dicens; unde adjecit: *In schemate vel specie inventus est ut homo.* Ad comparationem illius naturæ quæ in nulla specie vel schemate perspici potest. Schema et speciem posuit, ut dicat quoniam invisibilis et omni schemate liber existens sicut fas est voluit in homine videri. In quibusdam vero exemplaribus ita legitur, *et habitu inventus est ut homo*

(*Aug.*) Habitus in ea re dicitur quæ nobis ut habea- A tur accidit; verumtamen hoc interest, quod quædam eorum quæ accidunt nobis, ut habitum faciant non mutantur a nobis; sed ipsa nos mutant in se ipsa integra et inconcussa manentia; sicuti sapientia cum accidit homini non ipsa mutatur, sed hominem mutat quem de stulto sapientem facit; quædam sic accidunt, ut et mutent et mutentur sicuti cibus, et ipse amittens speciem suam in corpus nostrum vertitur, et nos refecti cibo ab exilitate atque a languore in robur atque valentiam commutamur. Tertium genus est cum ipsa quæ accidunt mutantur et habitum faciunt, et quodammodo mutantur ab iis quibus habitum faciunt sicut est vestis; nam induta accipit formam quam non habebat exuta, cum ipsa membra, et cum induuntur, et cum exuuntur, in suo statu B maneant. Potest esse etiam quartum genus, cum ea quæ accidunt ad faciendum habitum, nec mutant quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur, sicut annulus digito. Cum igitur Apostolus de unigenito Dei filio loqueretur, quantum pertinet ad divinitatem ejus secundum id quod verissime Deus est, æqualem dixit esse Patri, quod non ei fuit tanquam rapina, id est quasi alienum appetere, si semper manens in ea æqualitate nollet hominem induere et hominibus ut homo apparere, sed semetipsum exinanivit, non formam suam mutans, sed formam servi accipiens; neque conversus aut transmutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate, sed quanquam verum hominem suscipiendo ipse susceptor in similitudinem hominum factus non sibi, sed eis quibus in C homine apparuit, et habitu inventus ut homo, id est habendo hominem, inventus ut homo est. Non enim poterat inveniri ut homo ab his qui cor immundum habebant, et verbum apud Patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre, et per quod ad illud lumen interius ducerentur. Iste autem habitus non est ex primo genere; non enim manens natura hominis naturam Dei commutavit. Neque ex secundo, non enim immutavit homo Deum et mutatus ab illo est. Neque ex quarto, non enim sic assumptus est homo, ut neque ipse mutaret Deum, nec ab illo mutaretur, sed potius ex tertio; sic enim assumptus est ut commutaretur ineffabiliter, et excellentius atque conjunctius, quia vestis ab homine cum induitur, formam hominis accipit. Hoc D ergo nomine habitus satis significavit Apostolus quemadmodum dixerit, *in similitudinem hominum factus*, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est cum indutus est homine, quem sibi uniens quodammodo atque conformans immortalitati æternitatique sociaret; sed illum habitum qui est in perceptione sapientiæ et disciplinæ Græci ἕξιν vocant, hunc autem secundum quem dicimus vestitum vel armatum schema potius appellant, ex quo intelligimus de isto genere habitus locutum Apostolum, quoniam quidem in Græcis exemplaribus σχῆμα scriptum est, quod nos in Latinis habitu habemus. Quo nomine oportet intelligi non mutatum esse verbum susceptione hominis, sicuti nec membra veste induta mutantur. Cum ejus obedientiam usque ad mortem factam commendaret Apostolus, parum illi fuit dicere, *factus obediens usque ad mortem*, non enim qualemcunque mortem, sed addidit, *mortem autem crucis*. Illa morte pejus nihil fuit inter omnia genera mortium; denique ubi dolores acerrimi exagitant, cruciatus vocatur, a *cruce* nominatus; pendentes enim in ligno crucifixi, clavibus ad lignum pedibus manibusque confixi producta morte necabantur. Diu vivebatur in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Mori voluit pro nobis, parum dictum: crucifigi dignatus: de morte pessima eruisti omnem mortem; pessima enim erat non intelligentibus Judæis; nam a Domino electa erat, ipsam enim crucem suam signum habiturus erat, ipsam crucem de diabolo superato tanquam tropæum in frontibus fidelium positurus, ut diceret Apostolus: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (*Gal.* VI).

Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. (Ambr.) Humiliavit, inquit, seipsum; usque in hunc locum illa quæ divinæ naturæ conveniebant visus est dixisse; in subsequentibus vero ad illa transit quæ humanæ possunt aptari naturæ. *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, De homine quibus conveniat ut ista dicantur, divinæ autem naturæ nequaquam aptari possunt ista; nec enim mortem pati natura illa potest, quæ et mortuum suscitare promisit, evidenter Domino ipso dicente: *Solvite templum hoc, et tribus diebus resuscitabo illud* (*Joan.* II), et solutionem quidem templo aptavit, resurrectionis vero operationem sibi aptavit, statim in ipso principio dicens: In Christo Jesu singulariter, et ut numquam putet de una persona dicens illarum et rationem commentatus est, et naturam dicens, *qui in forma Dei existens formam servi accepit*, evidenter aliud quod dicens Dei formam, aliud etiam servi; illud quidem sumptum dicens, hunc vero permanentem. Ut autem divisio hu[illegible] dictorum non alterum aliquem ad plenum præter Christum faciat intelligi, servi formam unitam [illegible] [illegible]. Secundum ut et in principio perspici possit, illud quidem quod dixit qui in forma existens et reliqua omnia illa dixit quæ in persona intelliguntur Christi; formam servi accepit ne aliud quid præter Christum esse existimetur copulatam, eo quod et ab eo sit accepta. Divinæ vero quæcunque specialiter de divina dixit natura, ad humilitatis augmentum conjunxit et illa quæ humanitatis sunt propria in una eademque persona dicens illam humilem qui ergo cum post passionem exaltet, adjecit quoniam *Dominus Jesus Christus*, evidenter ostendens quoniam non alterum aliquem præter Christum existimet esse susceptum hominem et virtutem illarum, quia copulantur naturarum differentiam ostendit. Nam et illa quæ divina persona omnia dixit copulationem sufficienter ostendit. Omnia quidem in hoc opus de Christo disputat quasi de una persona loquens illud, et illa

quæ virtute sunt differentia secundum naturarum divisionem in unum omnia collegit, ita ut divisam custodiat personæ copulationem. Hoc vero in loco et maxime hoc prudenter simul et necessario egisse videtur. Nam propter consuetudinem solam qua abutitur scrupulosam doctrinam dogmatis, sed et quantum ad præsens argumentum, valde hæc species narrationis illi conveniebat, propositum enim illi erat ut doceret et Philippenses, quoniam bona est humilitas, et valde sufficiens agenti illud lucra conferre, et hoc illo exemplo quod secundum Christum est confirmat. Conveniebat enim ad majorem doctrinam omni ex parte augeri exemplum. Quemadmodum si Deitatis solius fecisset mentionem, sufficienter ostendere poterat quod valde conveniat humilia sapere : etenim tantum divinam naturam ostendebat, humilitatem rem efficiens quæ multum a sua dignitate distare videbatur. Nam quæ erat res ipsa agenti lucrativa ostendere nullo modo poterat, eo quod nec poterat comprobare aliquid hinc illam naturam potuisse acquirere : si autem humanam naturam tantummodo fuisset memoratus, lucrativam rem esse ab illis quæ ei acquisita fuerant ostendebat, quod vero conveniat humilia sapere cum simili dignitate, huic non poterat confirmare. Nam et illud quod dixit : *factus obediens usque ad mortem*, homini autem aptatum nihil poterat illorum quæ ad humilitatem pertinent comprobare. Si non et divina natura inesse ei fuisset ostensa per quam licebat et hinc non subjici morti. Nam secundum se non obeditionis opus implebat morti succumbens : sustinebat enim mortem et nolens secundum dudum positum terminum naturæ. Prudenter vero sicut dixit quasi in una persona omnia retulit, colligens in unum illa quæ virtute differre videbantur, secundum naturarum divisionem, ita ut ex utroque quod utile erat deduceret ad exhortationem, de illis quidem sermonibus qui erant Deitatis, suadebat nobis ut necessario in nostris cogitationibus humilitatem ostenderemus, siquidem Deus verbum talia sponte fecisse videbatur, ita ut pro aliorum salute præhonorandam omnibus existimaret humilitatem ; de illis vero quæ secundum humanitatem facta sunt ostendebat lucrativam esse rem agere volenti, ex quibus ille post passionem in tanta constitit gloria. Unde dicens : *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, quod quidem erat humanitatis proprium, quæ humanitas etiam et passionem suscepisse videbatur. Ostendebatur vero ex divinitatis sermonibus ad exhortationem humilitatis per quam licebat non pati si voluisset, adjecit :

Propter quod et Deus illum exaltavit. Nescio si aliquis sic stultus inveniri possit, ita ut post passionem exaltatum fuisse Dei verbum existimet. Quæ est autem ipsa exaltatio ? *Et donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Nomen evidens est, quoniam non vocabulum, sed rem quamdam dicit acquisitam ei, sicut illi quod scriptum est : *Et cognoscant quoniam nomen tibi Dominus* (*II Par.* VI), hoc est, quoniam tu Dominus. Interpretatur vero ipse quid sit illud nomen. *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium et terrestrium et infernorum : et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Hoc enim illi donavit, ut omnes illum adorent, et ut omnes Deum confiteantur Jesum Christum in gloria Dei Patris effectum, hoc est talem potitum gloriam, qualem fas est illum qui sibi patrem adscribit Deum potiri, propter illam copulationem quam habet ad unigenitum. Quoniam autem hæc post passionem acquisita sunt illi qui assumptus est, nemo qui nesciat, Deo autem verbo aderant a principio, utpote omnium factori, quod neminem æstimo contradicere, nisi forti valde cedat insaniæ. *Cœlestium* quidem dicit invisibilium virtutum: *terrestrium* vero vivorum hominum : *infernorum* etiam illorum qui mortui sunt, qui et ipsi per resurrectionem Dominum confitebuntur resurrectionis suæ auctorem. Illud inter cætera est explicandum quod quidam hæreticorum intervertere volentes testimonium illud quod dictum est, *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, sic intellexerunt, quoniam existimabit, inquit Christus, convenire sibi, ut non raperet illam æqualitatem quam Deus habere videbatur : dictum ipsum multum stultitiæ habet probationem, hoc enim quando excogitare potuit Christus, si tamen secundum illorum sententiam ejus factura est ex nihilo factus, qui et auctorem suum scit illum esse factorem suum et creatorem ? nisi forte hoc dicant : quoniam secundum dæmones exæquare se Deo non usurpavit ? quod hæreticos quidem convenit intelligere, qui et semper plena insaniæ verba loquuntur : Paulo vero non conveniebant hæc verba quasi ut quid magnum diceret de Christo, licet talia esse quis dicat illa, quæ secundum filium sunt, qualia illic dicunt. Videntur autem neque sensum Apostoli præspexisse dicentis : Humilitatem vos existimantes alterutrum vobis supereminere. Evidens est enim quoniam in hisce verbis non minores docet debitum honorem majoribus persolvere, sed exæquatos honore admonet, ut per humilitatem alterutrum se sibi supereminere existiment. Unde et alterutrum posuit, ut et isti erga illos, et illi erga istos paria sapiant. Ad hoc etiam et exemplum aptasse visus est, siquidem Christus ad Patrem secundum divinam naturam æqualitatem vindicans acquievit in homine habitare, et sic exiguam apud homines opinionem acquirere : ita ut nec æstimarent eum aliud quid tunc nec esse propter hominem solum, quod et esse videbatur, ultra vero non erat aptum si nullam habens ad Patrem æqualitatem, præceptum solummodo implebat natura ipsa, ut obtemperaret ei necessitate illi imponente. Itaque et ridiculum erat secundum Apostoli intentionem, ut diceret, quoniam et Christus non insurrexit adversus Patrem, neque conatus est rapere illam æqualitatem, qua cum Patre habebat, consilio illis dante, ut æquales sibi existimarent per bonorum actum cooperationem, per humilitatem supereminere sibi existimarent. Itaque beatus Paulus sic per omnia exhortationem faciens adjicit.

Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis, non ut in praesentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini. Optime et memoriam praeteritorum persuasit illis nihil indignum sibi sapere, sed talia facere qualia et primitus faciebant; necnon ipso et minores quoque faciens eos, saepe [illegible] illos studio adjicit. *Deus enim est qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate.* Sic enim alacritas vestra cooperatricem invenerit sibi Dei gratiam; necessario eo cooperante vobis ut cogitetis et agatis illa quae sunt Deo placita, sic enim dicit pro bona voluntate. (Aug.) Deinde ad exhortationem perducit sermonem. Mirum autem est quod praedicato crucifixo audiunt duo, unus contemnit, alter ascendit; qui contemnit imputet sibi, qui ascendit non arroget sibi ne quod humilis meruit, superbus amittat. Nam etiam qui jam in via justa ambulabant non sibi eam tribuerint et viribus suis, ne pereant de illa. Hos humilitatem nos docens sancta Scriptura per Apostolum loquitur, *cum timore et tremore vestram ipsorumque salutem operamini*, et ne inde sibi aliquid darent quia dixit *operamini*, continuo subjunxit: *Deus enim est qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate.* Deus est qui operatur in vobis, ideo cum timore vallem facite, imbrem suscipite, depressa implentur, alta siccantur, gratia pluvia est. Quid ergo miramur si Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam? ideo cum timore et tremore, id est cum humilitate, *noli altum sapere, sed time* (Rom. XI). Time ut impleare, noli altum sapere ne siccaris. *Omnia autem*, inquit, *facite sine murmurationibus et disceptationibus, ut sitis sine querela et simplices filii Dei sine reprehensione in medio nationis pravae et perversae, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes ad gloriam meam in die Christi.* Sic enim inter medios homines illos qui deteriorem plurimum habent sollicitudinem appareatis irreprehensibiles, et quales decet apparere illos qui in ordine sunt filiorum Dei effecti, ita ut virtutibus illustrati fulgentes inter illos ad similitudinem luminariorum et expectantes illam aeternam vitam in futuro illo die, in quo et mihi proveniet gloria, et satisfacio quod illorum profectus maximam et illi praestabit fiduciam qui fuit in melius. *Quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi; sed etsi immolor supra sacrificium et obsequium fidei vestrae, gaudeo et congratulor omnibus vobis; idipsum autem et vos gaudete et congratulamini mihi.* (Ambr.) Vobis adhuc de virtute exsistentibus gratulor et quod ego ille, quod et in futuro saeculo sum de vobis exsultaturus: scio quia non vane pro fide laboravi; sed juxta rationem omnia sustineo, licet pro vobis etiam mortem subire sum paratus, vobis quasi aliquod sacrificium fidem vestram Deo offerentibus; me autem ad instar libationis proprium sanguinem vobis infundentis. Bene autem dixit: *hoc ipsum et vos gaudete*, hoc enim justum est et vos ex quibus [illegible], ut socii appareatis gaudii mei. Deinde adjecit:

Spero autem in Domino Jesu Christo Timotheum me cito mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quae circa vos sunt; neminem enim habeo tam unanimem qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quae sua sunt quaerunt, non quae sunt Jesu Christi. Quoniam, spero, inquit, cito mittere vobis Timotheum, ita ut usque [illegible] per illum [illegible] vobis instructio, et quod neque habeo alium sic unanimem et affectione de vobis sollicitum [illegible] illa considerantibus quae sua sunt. Indicat enim de illis qui ex circumcisione sunt, et [illegible] quoniam [illegible] gratiam Timothei dicit, quorum etiam testimonium, [illegible] et dicit: *Experimentum autem ejus cognoscite, quoniam sicut patri filius mecum servivit in Evangelio.* Et iterum adjicit: *Hunc igitur spero me mittere ad vos mox ut videro quae circa me sunt.* Confido quoniam mittam illum vobis, [illegible] quae secundum me sunt videro et scivero, in quibus sunt, omni dilatione postposita. *Confido autem in Domino, quoniam et ipse cito veniam ad vos.* Adjecit autem quoniam et ipse valde credidit Deo venire ad vos, unde adjicit: *Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem et cooperatorem et commilitonem meum, vestrum autem Apostolum et ministrum necessitatis meae, mittere ad vos, quoniam quidem omnes vos desiderabat, et moestus erat propterea quod audieratis illum infirmatum, nam et infirmatus est usque ad mortem; sed Deus misertus est ejus, non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem.* Quoniam, inquit, necessarium existimavi Epaphroditum mittere ad vos, qui operarius meus est secundum Evangelium, Apostolus autem vester est et minister necessitatum mearum, et dicat per quem [illegible] illa quae in [illegible] intelligebantur, deinde et commendans eum illis dicit: quoniam et ipse desiderabat vos, et maxime illa quae de vobis sunt. Per hanc enim [illegible], quoniam audivistis eundem infirmantem; tristabatur enim [illegible] tristitiam vestram illam, quam pro se habere videbamini; nam et vere infirmatus est, ita ut et propinquaret morti, misertus est autem ei Deus, magis autem et mihi et illi, [illegible] tristitiae adjectionem alterius tristitiae in qua [illegible], quibus adjicit: *Festinantius ergo misi eum, ut videntes eum iterum gaudeatis* [illegible]. Ex ipsa voluntate, ut et vos videntes eum [illegible] gaudio repleamini, et ego [illegible] sim [illegible] quoniam [illegible] vos illius adventus. Hic ergo adjicit: *Excipite itaque illum in Domino cum omni gaudio, et cum ejusmodi sunt in honore habete, quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium.* [illegible] qui tales sunt. Ostendit autem quoniam [illegible] dignus sit honore apud vos, in quibus dicit quod

ministraverit vestræ voluntati, apportans illa quæ mihi a vobis missa sunt in tantum inciderit periculum, Opus quidem Domini ministerium ipsum vocans : supplementum vero eorum minorationis ad suum obsequium hoc idem vocans, ita ut cupientes mittere illa quæ ad usus erant necessaria, minime valerent, eo quod unusquisque quæcunque illi dare voluerant,per se perferre non poterant,hoc ergo dixit: ipse supplevit et quæ vobis deerant, ille ab omnibus accipiens, et omnium supplens vota, apportavit, et hæc dicens de Timotheo quidem memoratus est quoniam missurus sit eum: de Epaphrodito vero quoniam misit eum cum suis scriptis, adjecit vero ad omnia.

CAPUT III.

Ostendit evacuationem legalium verbo et exemplo : deinde se excusat, et eos ad imitandum se provocat.

De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. (Amb.) Orans pro illis ista dicit. Hoc est, contingat vobis ita omnia pati per divinam gratiam ut semper gaudio sitis repleti in illis bonis quæ ab eo nobis sunt præstita. Bene autem posuit *in Domino*, eo quod est gaudere et non bene, quando quis in bonis præsentibus delectari videtur, erga possessiones et fruitionem earum id sibi bonum esse existimans. *Hæc eadem scribere vobis*, mihi quidem impigrum, *vobis autem cautum*. Hinc incipit illos reprehendere qui erant ex circumcisione, qui suadere illis conabantur ut secundum legem viverent. Nam quod dixit, hæc eadem scribere, non quia jam scripserat dicit : nullo enim in loco in Epistola id videtur dixisse, alteram autem quando scripsit ad eos Epistolam nullo modo didicimus, sed quia docuerat eos instantissime de his ipsis negotiis quando illo fuerat hoc dicit : Quoniam mihi de quibus frequenter vobis locutus sum, de illis ipsis scribere impigrum est, eo quo frequens commonitio cautelam vobis ampliorem præbere videtur. Quæ sunt ergo ista? *Videte canes, videte malos operarios.* Canes vocavit eos eo quod nullam haberent verecundiam, sed et frequenter reprehensi pro prava et vana doctrina, in iisdem persistere videantur; malos autem operarios dicit, eo quod non illa docere festinent quæ pietatis conveniunt. Opus autem vocat doctrinam, sicuti et alibi dixit (*I Cor.* III) *: Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet, si cujus opus arserit, detrimentabitur*, de doctrinis enim illa dixisse evidenter cognoscitur *Videte concisionem.* Bene autem concisionem dixit, eo quod quando id fieri Deo complacebat circumcisio erat, quia vero nunc non secundum Dei fit voluntatem, sed conciduntur tantum ad corporis nocivitatem, ideo ad suam illis comparat personam dicens : *Nos enim sumus circumcisio.* Hoc est, qui illa agimus quæ placita sunt Deo : et custodes cautissime sumus illorum quæ Deo placent, quod proprium est illorum qui se habere promittunt circumcisionem, ex ipsis rebus id confirmans, adjicit : *Qui Spiritu Deo servimus et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne confidimus quoniam carnalem Deo functionem reddimus.* Sed sicut est conveniens et gloriamur in Christo qui horum nobis auctor exstitit, non tamen in illis quæ secundum carnem sunt pietatem esse definimus, sic et Dominus in Evangeliis dicit: *Etenim Pater tales quærit qui se adorent, spiritus est Deus, et qui adorent eum, in spiritu et veritate debent adorare* (*Joan.* IV); qui et ad Samaritanam dicebat, quæ æstimabat in loco oportere adorare Divinitatem docens : quoniam incorporea est divina natura et tali arbitrio conveniet eam adorari. Maxime vero illo loco satis claret, quod Spiritus sanctus non sit creatura, ubi jubemur non servire creaturæ sed creatori. (*Aug.*) Non eo modo quo jubemur per charitatem servire invicem, quod est Græce δουλεύειν, sed eo modo quo tantum Deo servitur quod est Græce λατρεύειν. Unde idololatræ dicuntur qui simulacris eam servitutem exhibent quæ debetur Deo : secundum hanc enim servitutem dictum est : *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Matth.* IV). Nam hoc distinctius Græca in scriptura invenitur, λατρέυσις, enim habet, porro si tali servitute creaturæ servire prohibemur, quoniam quidem dictum est : *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* Unde et Apostolus detestatur eos qui coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori. Non est utique creatura Spiritus sanctus, cui ab omnibus talis servitus exhibetur dicente Apostolo : *Nos enim secundum circumcisionem spiritu Dei servientes*, quod est in Græco λατρεύοντες, plures enim codices etiam Latini sic habent, *qui spiritu Dei servimus.* Græci autem omnes, aut pene omnes, in nonnullis autem exemplaribus Latinis invenimus non *spiritu Dei servimus,* sed *spiritu Deo servimus*, sed qui in hoc errant, et auctoritati graviori credere detrectant, nunquid et illud varium in codicibus reperiunt : *Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo ?* (*I Cor.* VI.) [Ambr.] Et ut ne videatur ex superfluo ille incusare ipse nihil tale habens ad sui probationem illis habentibus unde glorietur.

Et quidem ego habens confidentiam et in carne si quis videtur alter in carne confidere eo magis. Si de his, inquit, bonum erat magna sapere, nulli eorum infirmior sum secundum hanc rationem. Deinde et per partes dicit omnia illa quæ videbantur esse magna illis qui secundum legem conversabantur. *Circumcisus octava die.* Beno posuit octavam diem, ut ostenderet non se fuisse advenam, in quibus solet postea celebrari circumcisio (*Aug.*) Sed et ab initio et secundum legem, in veteribus sacramentis circumcisio parvulorum octavo die fieri præcepta est, quoniam Christus, in quo fit delicti carnalis exspoliatio, quam significat circumcisio, die Dominico resurrexit, qui post septimum octavus est. *Ex genere Israel.* Ex cujus genere descendere omnes videntur, qui in qualibet sunt tribu. *De tribu Benjamin.* Necessaria fuit etiam tribus adjectio, ad ostensionem quod non advena fuerit, sed a primordio inde originem traxerit. Unde et evidentius illud insinuans dicit. *Hebræus ex Hebræis.* Non dixit : Judæus ex

Judæis. Novella enim erat hæc nuncupatio, sed Hebræus ex Hebræis, de antiqua nuncupatione antiquitatem suæ originis confirmavit. Deinde et illa quæ sunt ejus propositi: *Secundum legem*, inquit, *Pharisæus*. Illi enim qui in hanc consistebant hæresim cauti interpretes legis esse existimantur, et illa docere properabant quæ in lege habere videbantur. Hinc ostendit: *Secundum æmulationem persequens Ecclesiam*. Et quoniam in persecutione habebat perfectam probationem, fieri enim poterat, ut hoc ferocitate sola faceret simulatione illa qua pro æmulatione pietatis id facere videbatur, adjicit: *Secundum justitiam quæ in lege est factus sine querela*. Bene autem dixit *quæ in lege est*, eo quod non erat possibile sine querela ad plenum posse aliquem invenire. Omnia vero decurrens et ostendens quoniam nihil deerat ei bonum, ex illis quæ secundum legem erant: *Sed quæcunque mihi erant lucra, hæc arbitratus propter Christum detrimenta*: lucra quidem dicens, ut ostendat quoniam necessario tunc agebantur; adjiciens vero illa quæ erant ad confirmationem, dicit quoniam lucra habebat illa sollicitudo quæ erga illos erant. Nunc vero magis sunt detrimenta in comparatione Christi reputata. Unde ad comparationem Christi: *Sed et existimo omnia detrimentum esse propter supereminentem scientiam Jesu Christi Domini mei*. Bene posuit *Domini mei*, quasi ex comparatione cognoscens ipsam differentiam. Unde et motus amore Dominum suum Deum dixit (ut post majorum bonorum illi causa existente). Deinde adjicit: *Propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora*. Et quoniam videbantur contumeliosa, ut stercora vocare illa quæ legis sunt, celeriter adjicit: *Ut Christum lucrifaciam*. Ostendens quoniam comparatio illorum qui secundum Christum sunt ista talia faciunt videri, qualiter aut quomodo? *Et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est; sed illam quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est justitia ex fide*. Cupio, inquit, illam justitiam assequi quæ ex Deo est, quam assequi possumus per illam fidem quæ in Christo est, et ideo despexi meam justitiam quæ ex lege est, sciens eam et laboriosam esse, et impossibilem ad directionem; facilius enim mihi ex lege peccare est, quam dirigi, et manifestius. Docens quæ sit illa ex Deo justitia, quæ per illam fidem quæ in Christo est acquiritur in fidem. (*Aug.*) Hoc ergo Judæorum Paulus dixerat quod malum haberent, et imprimis illud quod *ignorantes Dei justitiam et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* X); deinde quod post passionem et resurrectionem Christi dato atque manifestato sacramento gratiæ secundum ordinem Melchisedech, adhuc putabant sacramenta vetera, non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda: quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Postremo illud, quod prædicatores gratiæ Christianos Judæi tanquam hostes legis persequebantur, hos atque hujusmodi errores et vitia dicit se damnare, et stercora arbitrari, ut Christum lucrifaceret, et non observationes legis si more patrio celebrarentur, sicut ab ipso celebratæ sunt, sine ulla salutis necessitate sicut Judæi celebrandas putabant, aut fallaci simulatione quod in Petro reprehenderat. Qui enim præcepta legis implere se putat per arbitrium propriæ voluntatis sine spiritu gratiæ, suam justitiam vult constituere, non justitiam Dei sumere. Nam unde dicit idem Apostolus: *Ut inveniar in illo non habens justitiam meam, quæ ex lege est, sed justitiam quæ ex fide* justitiam ex Deo, quare suam justitiam dicit quæ ex lege, eamque justitiam probat, non eidem suam, sed ex Deo justitiam, quæ est ex fide. Nunquid lex non est ex Deo? quis nisi infidelis hoc dixerit? sed ex lege dicit justitiam suam, in qua homo putat sufficere sibi legem ad facienda divina mandata, confidens in virtute sua. Ex fide autem justitiam ideo dicit esse ex Deo, quia Deus unicuique partitur mensuram fidei, et ad fidem pertineret credere quod in nobis Deus operatur et velle, sicut operabatur in illa purpuraria, cujus aperuerat Deus mentem, ut intenderet ea quæ a Paulo dicebantur. Ac per hoc nec ipsi Judæi qui crediderunt in Christum, in quibus et Paulus fuit, ex lege hæredes mundi dicendi sunt, sed potius ex promissione. Ideo enim dictum est: *In Isaac vocabitur tibi semen* (*Hebr.* XI), quia non qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii promissionis deputantur in semine. *Et cognoscam eum, et virtutem resurrectionis ejus*. Non dixit resurrectionem, sed virtutem resurrectionis. Quæ est autem resurrectionis ejus virtus? quoniam pro omnibus facta est, et ut omnes similem assequantur resurrectionem: credens enim Christo, credo etiam et virtutem resurrectionis ejus cognoscere, hoc est assequi resurrectionem, ut post effectus in immortali et impassibili natura ab omni peccato liber ero, ultra non indigens lege. Non enim erant consentanea [illegible] etiam et affectus ejus quam erga legem cum labore et sudore virtutum non directurus, sed divina gratia consolabor in bonis, quod nunc nec peccare filius potero. *Et communicationem passionum ejus conformans factus morti ejus, si quomodo occurram in resurrectionem quæ est ex mortuis*. Propter hoc, inquit, et communionem passionibus ejus cupio, conformis factus morti ejus, quasi ad similitudinem qui contemplatione [illegible] ab aliis ad mortem pervalerit, qui illa, quæ sunt fide participe fieri ejus resurrectionis quæ etiam multa et immensa repleta est gloria. *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim: persequor autem si et comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo Jesu*. Ex quod de superna illi apparuit, et de cælo Christus eum illi vocavit [illegible] in illud quod perfectum est [illegible], exspecto omne illud salvo. Omnia autem hæc manifesta assequi perfectionem [illegible], in quibus ipse sentit nunc propter Christum, quando me persequentem per suam revelationem prævenerat [illegible].

suam me cognitionem convenerat, et insistens illis ipsis. *Fratres, ego me non arbitror comprehendisse adhuc.* (Greg.) More itaque viatorum nequaquam debemus aspicere quantum jam iter agimus, sed quantum superest ut peragamus, ut paulisper fiat præteritum quod indesinenter et timide adhuc attenditur futurum. Amplius igitur debemus inspicere quæ bona necdum fecimus, quam ea quæ nos jam fecisse gaudemus. Sed habet hoc humana infirmitas proprium, ut plus ei intueri libeat, quod sibi in se placet, quam quod sibi in se displicet. Æger quippe oculus cordis dum laborem inconsideratione sua metuit, quasi quoddam stratum delectationis in animo, ubi molliter lateat, requirit. Atque idcirco quæ commoda de peractis bonis sit assecutus intelligit, sed quæ damna de neglectis patitur nescit. Plerumque enim hoc vitio tentantur etiam electi, plerumque eorum cordi suggeritur ut bona quæque fecerunt ad animum revocent et securitatis jam lætitia exsultent, sed si vere electi sunt ab eo in quo sibi placent, mentis oculos divertunt, omnem in se de peractis bonis lætitiam deprimunt et de his quæ se minus egisse intelligunt tristitiam requirunt, indignos se æstimant, et pene soli bona sua non vident, quæ in se videnda omnibus ad exemplum præbent. Hinc est quod Paulus dum expleta in se bona postponeret et sola adhuc reliqua quæ essent explenda cogitaret, dicit : *Ego me non arbitror apprehendisse*, hinc est quod ut posset se de bonis quæ agebat humiliare, studebat ad animum præterita mala reducere dicens : *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus* (*I Tim.* I), qui etsi aliquando dixit : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi* (*II Tim.* IV), intuendum summopere est, quia eo illud tempore intulit, quo jam ex corpore discessurum se esse cognovit : ibi quippe præmisit dicens, *ego enim jam delibor, et tempus meæ resolutionis instat.* Tunc ergo ad memoriam perfectionem reduxit operis, cum jam prævidit ad largitatis spatium minime subesse tempus operationis

Unum autem quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens me, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. (Amb.) Effectum me veraciter perfectum non prænuntio, necdum enim in fruitione consisto illorum quæ exspectantur ; tamen sciens illorum magnitudinem veterum omnium nullam facio rationem, ad plenum illa oblivioni tradens, ad futura vero et quæ exspectantur meum cogitatum extendo, unam habens intentionem ad quam respiciens, omnia ago ita ut assequor proposita mihi præmia in superna vocatione, ut dicat cœlestem commorationem ad quam ut assequamur omnes sumus vocati, unde et regnum dicitur cœlorum : resurgentes enim incorrupti et immortales in cœlesti commorare secundum datum nobis promissum speramus. (*Aug.*) Nova ergo vita in fide nunc inchoatur et ipsa geritur. Nam tunc erit cum *absorbebitur mors in victoria,* cum illa *novissima inimica destruetur* (*II Cor.* XV), cum immutati fuerimus et æquales angelis facti : apprehensi enim sumus modo in timore per fidem, tunc autem apprehendemus in charitate per speciem : *Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino* (*II Cor.* V), per fidem enim ambulamus, non per speciem. Ipse itaque Apostolus, qui dicit, *apprehendam sicut apprehensus sum*, aperte se non apprehendisse confitetur, *fratres*, inquit, *ego me non arbitror apprehendisse :* sed tamen quia ipsa spes ex promissione certa nobis est, cum diceret : *Consepulti enim sumus illi per baptismum in morte*, subjunxit et ait : *Ut quemadmodum resurrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus* (*Rom.* VI). Ambulamus ergo in re laboris, sed in spe quietis : in carne vetustatis, sed in fide novitatis. (*Amb.*) Ex comparatione vero voluit ostendere quantum lege illa quæ nostra sunt præcellere videntur, et quoniam dixit suum erga ista propositum, docere nititur qualem oporteat de his habere sententiam, adjicit etenim hanc exhortationem : *Quicunque ergo perfecti sumus hoc sentiamus.* Itaque qui illud frui quod perfectum est concupiscimus, hæc debemus sapere, porro abjicientes illa omnia quæ sunt temporalia et futuro statui consentanea sentire debemus. *Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus;* (Aug.) id est, quotquot perfecte currimus hoc sapiamus, quod nondum perfecti sumus, ut illic perficiamur quo perfecte adhuc currimus, ut cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est destruatur (*I Cor.* XIII), id est, non jam ex parte sit, sed ex toto, quia fidei et spei jam res ipsa non quæ credatur et speretur, sed quæ videatur teneaturque succedat. Charitas autem, quæ in his tribus major est, non auferatur, sed augeatur et impleatur, contemplata quod credebat et quod sperabat adepta [indepta], in qua plenitudine charitatis præceptum illud implebitur : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua.* Nam cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ quod vel continendo frenetur, non omnimodo ex toto anima diligitur Deus : non enim caro sine anima concupiscit, quamvis caro concupiscere dicatur : quia carnaliter anima concupiscit. Tunc erit justus sine ullo omnino peccato, quia nulla lex erit in membris ejus repugnans legi mentis ejus, sed prorsus toto corde, tota anima, tota mente diligit Deum, quod est primum summumque præceptum. Cur ergo non præciperetur hominis ista perfectio, quamvis eam in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur si quo currendum est nesciatur : quomodo autem sciretur si nullis præceptis ostenderetur? *Et si quid aliud sapitis et hoc vobis Deus revelavit.* (Amb., Aug.) Etenim si nescimus quantum futura et qualia sint, sed ipsis rebus nobis illa ostendit Deus. Si in quo pervenimus in eo ambulemus, non solum quod nescimus et scire debemus, sed etiam si quid aliter sapiamus, idem quoque nobis Deus

[illegible]

CAPUT IV.

[illegible]

tunc erant, et sic omnia apud illos in charitate fiebant ut delectarentur potius coram omnibus reprehensæ quæ tamen opus habebant ut reprehenderentur, et nemo illa quæ fiebant secundum ullam incusabat rationem. *Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas.* Quidam beatum Paulum existimaverunt hinc uxorem habuisse et ad illam scribens rogasse, quasi Philippis commorantem. Neque ad illud inspicientes quoniam dixit affectiose et non affectiosa, quod viro quidem aptari potest, mulieri autem nequaquam ; quos conveniebat etiam illud cogitare, quoniam conjugalem divina Scriptura nullo in loco illum qui nuptiis sociatus est dicit, sed illum qui sub eadem fide est : nam et Dominus jugum vocat illam conversationem quæ sub lege est : *tollite,* inquit, *jugum meum, quoniam suave est* (*Matth.* XI). Videtur ergo ad aliquem scribere affectu et fide illis conjunctum quem et hortatur ut ad concordiam eas suo reducat studio, de qua pace disputat illis, ut et consilia illis tribuat bona, et omnia agat cum summa diligentia, ita ut ad unanimitatem illas faciat recurrere, et ostendens quoniam dignæ sunt multæ diligentiæ : *Quæ mecum laboraverunt in Evangelio.* Evidens est quoniam alicubi iter ejus secutæ sunt et ministraverunt ei implenti doctrinam pietatis, et ut ne videatur puram quamdam dicere decertationem addit. *Cum Clemente et cæteris operariis meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.* Hoc est, similiter sicut illi colloboraverunt mihi ad doctrinam pietatis ; evidens est enim hinc etiam illud quoniam quando dicit ad Corinthios : *Nunquid non habemus potestatem mulierem circumducere ? (I Cor.* IX). Non quia nunquam circumduxerit dicit, sed quia non semper, quod et cautius nobis notatum est, et ostensum est in expositione ipsius Epistolæ, et iterum orat pro illis. *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete.* Hoc est, semper vobis talia adsint a Deo, pro quibus gaudio possitis impleri. Deinde et ad exhortationem vertitur, quem aptari poterat illi exhortationi quæ humilitate fuerat facta. *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* Sicut et vos volo esse modestos, ita ut omnes super vestram modestiam de vobis gratulentur, et quoniam modesti frequenter solent noceri, adjicit : *Dominus prope est, nihil solliciti sitis.* Licet novicitatem sustineatis, nolite solliciti esse, prope est Deus qui vobis indigentibus ferat auxilium, qui et potens est eos qui nocent vos punire. Quid ergo convenit facere eos quibus nocetur ? *Sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum.* (Isaac.) Has quatuor supplicationum species illos docet : ita etiam Dominus exemplo suo nobis initiare dignatus est, ut in hoc quoque impleret illud quod ipsi dicitur : *Quæ cœpit Jesus facere et docere* (*Act.* I). Nam obsecrationis genus assumit cum dicit : *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste (Matth.* XXVI), vel illud quod ex persona ejus cantatur in psalmo : *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti ? (Psal.* XXI), aliaque his similia. Oratio est cum dicit : *Clarificavi te super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem* (*Joan.* XVII) ; sive illud : *Et pro eis sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate (Ibid.).* Postulatio est, cum dicit : *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum, ut videant gloriam meam quam dedisti mihi (Ibid.)* Vel certe, cum dicit : *Pater, ignosce eis, non enim sciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII). Gratiarum actio est : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et revelasti ea parvulis, ita, Pater, quia sic fuit placitum ante te* (*Luc.* X). Vel certe cum dicit : *Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me, sciebam autem quia semper me audis* (*Joan.* XI). Quæ tamen quatuor supplicationum genera licet singillatim ac diverso tempore secundum quem comprehendimus modum idem Dominus distinxerit offerenda, tamen etiam simul ea in supplicatione perfecta comprehendi posse idem suis ostendit exemplis, per illam scilicet orationem, quam ad finem Evangelii secundum Joannem legimus eum copiosissime profudisse, ex cujus textu quia longum universa percurrere, diligens inquisitor hæc ita esse lectionis ipsius serie poterit edoceri, quem sensum Apostolus quoque in Epistola ad Philippenses has quatuor supplicationum species aliquantum immutato ponens ordine evidenter expressit, ostenditque debere eas nonnunquam simul sub ardore unius supplicationis offerri, ita dicens : *sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum.* (Aug.) Per quod voluit nos in hac specialius erudire, quod et in oratione gratiarum actio debeat cum postulatione misceri. Quod autem ait : *Postulationes vestræ innotescant apud Deum,* non sic recipiendum tanquam Deo innotescant, qui eas, et antequam essent, noverat : sed pro nobis innotescant apud Deum per tolerantiam, non apud homines per jactantiam, aut forte innotescant etiam apud angelos, qui sunt apud Deum, ut quodammodo eas offerant Deo, et de his consulant, et quod Deo jubente implendum esse cognoverint, hoc nobis evidenter vel latenter reportent, dixit enim angelus homini : Cum oraretis, ego obtuli orationem vestram in conspectu claritatis Dei *(Tob.* XII). *Et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu.* Hoc est ipse vobis præstet perfectam pacem qui ab omnibus plus potest. Nam pacem Dei supereminere dixit omnia ut dicat Deum.

De cætero patres quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate quæ et didicistis et accepistis, et audistis et vidistis in me, hæc agite, et Deus Pacis erit vobiscum. (Amb.) Veritatis, inquit, diligentiam adhibete, pudicitiæ, justitiæ, castatis, ut dicat, Abstinete vos a pravis negotiis sicuti et ibi dixit, in omnibus vos comprobastis castos esse, in negotio ut ageretis illa uæ omnibus pla-

cent, hoc est, illa quæ ab omnibus *cognoscuntur esse bona*. Nam et apud omnes similis est horum confessio, ex quibus operibus bona vos opinio subsequi poterit quæcunque sunt virtutum opera, quæcunque laudem vobis ab omnibus providere possunt, hoc videntes in nobis, hoc docti a nobis, hæc agite, et habebitis semper Deum vobiscum profundam vobis suam pacem præbentem. Consummans vero omnia illa quæ exhortationis fuerant, scribit ultra de his quæ missa fuerant sibi ab illis. *Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut et sentiebatis, occupati autem eratis.* Bene, quia dixit, *in Domino*, ut non videretur ob pecuniam directam sibi lætari, sed propositum illorum qui miserunt. dicit quoniam lætatus sum pro quibus pertinuit vobis de me: sciebam etenim quoniam dudum vobis pertinebat, tempus vero non habebatis ut faceritis illud quod volebatis. Nam quod dixit *tempus non habuistis*, hoc dicit prohibiti estis tempus habentes ut faceretis illud quod volebatis. Neque enim et in illis qui præbent ista, ea quæ dant fructus est, sed quo animo dant. Itaque ille qui Deo serviebat non suo ventri, video plane unde gaudebat, video et congratulor ei valde. Acceperat enim a Philippensibus quæ per Epaphroditum miserant, sed tamen unde gaudebat video, unde gaudet, inde pascitur, quia in veritate loquens *gavisus sum*, inquit, *magnifice in Domino, quia tandem aliquando repullulastis sapere pro me in quo et sapiebatis*, tædium autem habuistis, isto ergo tædio diuturno marcuerant, et quasi exaruerant ab isto fructu boni operis et gaudet eis quia repullularent, non sibi, quod ejus indigentiæ subvenerunt, ideo secutus ait: *Non quasi propter penuriam dico: ego enim didici in quibus sum sufficiens esse, scio humiliari, scio et abundare ubique, et in omnibus institutus sum, et satiari et esurire et abundare et penuriam pati, omnia possum in eo qui me confortat; verumtamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ.* (Aug.) Unde ergo gaudes, o Paule magne, unde gaudes, unde pasceris, quid est quod te pascit lætitia: quid sequitur audiamus: *verumtamen* inquit, *bene fecistis communicantes tribulationi meæ*, hinc gaudet, hinc pascitur, quia illi bene fecerunt, non quia ejus angustia relaxata est, qui dicit tibi: *In tribulatione dilatasti me* (*Psal.* IV), quia et abundare et penuriam pati novit, in te qui confortas eum. (*Ambr.*) Hæc, inquit, non quia inopiam fero graviter, in consuetudinem enim meipsum constitui ut sufficiens sim illis quæ inveniuntur in præsenti, et quoniam nulla ex parte conturbatur ex illis quæ sibi accidebant: suscipiebat vero et illa quæ requiei erant, et illa quæ tristitiæ, prudenti ac sobrio intellectu et in duris quidem rebus consueverat, non illa ferre graviter, in prosperis vero non laxari deliciis, sed his ponere illa quæ erga se erant per omnia convenienter et ut ne videretur magna de se sapere hæc dicens: *Omnia possum in eo qui me confortat Christo*, ipse, inquit, est qui præ- sunt mihi sic parare, ut et requiem [illegible] tatis [illegible] et tristitiæ [illegible], et ut ne [illegible] illa quæ ab illis [illegible] tale habens institutum adjicit. *Verumtamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ*, vos quidem omni laude digni, pro quibus communicantes tribulationibus meis, [illegible] sollicitudine [illegible], et quibus [illegible] vobis nihil commune.

Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli, quia et Thessalonicam semel et bis in usum mihi misistis (Aug.). Ad hæc bona opera quæ [illegible] gaudet et repullulasse lætatur [illegible] fertilitate agri. Numquid propter hoc [illegible], quia dixit [illegible]? Numquid propterea gaudet? non propterea, et hoc unde scimus? quoniam ipse sequitur dicens: *Non quia quæro datum, sed requiro fructum.* Didici a te, Deus meus, inter datum et fructum discernere; datum est res ipsa quam dat qui impertitur, hoc [illegible], est nummus, cibus, potus, vestimentum, tectum, adjutorium; fructus autem bona et recta voluntas datoris est. Datum est suscipere prophetam, suscipere justum, porrigere calicem aquæ frigidæ discipulo; fructus autem in nomine prophetæ, in nomine justi, in nomine discipuli hoc facere. Fructu pascitur Elias a vidua sciente quod hominem Dei pasceret (*III Reg.* XVII); per corvum autem dato pascebatur, nec interior Elias sed exterior pascebatur, qui posset etiam talis cibi egestate corrumpi. (*Ambr.*) Deinde dicit quoniam et quando in primis vobis prædicavi [illegible] Macedonibus et exinde sum egressus, neque dedit mihi quis saltem, neque accepi ab aliquo, nisi a vobis solis, etenim et Thessalonicæ commoranti mihi et semel et bis illa quæ ad usum necesse habebantur misistis. Numquid dixit communicavit in rationem dati et accepti, hoc dicit, non quia aliqua quidem ipse dedit, alia vero illi, sed quasi illi quidem dederunt, ipse vero accepit, communionem dati et accepti hoc dixit, [illegible] quod illi quidem dederunt, ipse vero accepit [illegible] quia data sibi fuerant ista dicit. *Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in rationem vestram.* Hoc dico, inquit, non propter illa quæ data sunt, sed [illegible], et fructus [illegible] tribulationum [illegible]. A fructu ergo prædicationis non causa victus prædicatio imponitur, sed causa prædicationis accipitur victus, et quæ prædicatoribus necessaria ab auditoribus conferuntur, non [illegible], quod et per Apostolum dicitur: *non quæro datum, sed requiro fructum.* Datum quippe est res ipsa, quæ impenditur; fructus vero dati est, si benigna mente [illegible] aliquid reperiatur. Ergo datum [illegible], fructum [illegible] et quia [illegible] Apostolus [illegible]

cede potius quam munere pascebatur, nequaquam datum, sed fructum se quærere fatetur. Unde et subdit protinus dicens : *Habeo autem omnia et abundo, repletus sum autem acceptis ab Epaphrodito quæ misistis in odorem suavitatis hostiam acceptam, placentem Deo.* Quoniam omnia recepi quæ a vobis missa sunt, magis autem et ampliora suscepi, quæ per Epaphroditum a vobis fuerant missa, ostendens quoniam et multas illis refert gratias pro quibus dederunt, propositum illorum plus præhonorans quam illa quæ missa sunt. Orat autem pro illis ut sacrificium boni odoris illa ipsa ante Deum appareant quorum recipit quidem propositum, retribuit vero eis illam, quæ a se erat, gratiam. *Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum divitias suas in gloria in*

A *Christo Jesu.* Orat pro illis ut et secundum præsentem vitam omnis illorum necessitas a Deo impleatur nullam minorationem iisdem sustinentibus. *Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum, amen.* Quoniam pro omnibus Deo Patri gloriam referre dignum est. *Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. Salutant vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti maxime qui de Cæsaris domo sunt.* Salutat quidem omnem sanctum apud illos, salutat etiam eos, et ab illis fratribus qui secum sunt et ab omnibus qui Romæ sunt sanctis ut dicat fidelibus. et sunt de Cæsaris domo, erant enim qui exinde crediderant et super omnibus adjicit sibi consuetum finem epistolis imponens. *Gratia Domini Jesu Christi cum omnibus vobis.*

LIBER VICESIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

ARGUMENTUM.

Scribit Colossensibus beatus Paulus sicut scripsit Ephesiis, quos antequam scriberet non viderat. Ostendit autem hoc ipse in suis scriptis : quando quidem dicens, *audientes fidem vestram in Christo et charitatem quam habetis in omnes sanctos.* Quando vero scribit, *volo autem vos scire quale certamen habeam pro vobis et his qui in Laodicia sunt, et quotquot non viderunt faciem meam in carne.* Est autem argumentum epistolæ tale. Consuetudo illi est, ubicunque vel ad quoscunque scribit, quos ante non viderat, illa quæ secundum Christum sunt extollere, et ostendere illorum magnitudinem, qui per eum directi sunt, eo quod nec possibile erat aliter magnum quid et utile ostendi illis, qui illam sectantur fidem quæ in eum est, hoc vero in loco non solum secundum hunc modum necessarium sibi hanc esse perspiciebat rationem, sed propter illos qui ex circumcisione erant, qui omni in loco peragrantes illos qui ex gentibus crediderunt, persuadere properabant, et cum illa fide quam in Christo habent etiam illis [legis] custodirent decreta, quia ergo et ad Colossenses venerant et paulo minus aliquibus illorum suaserunt ut legitimis inservirent decretis, nam dum ostendit illorum eminentiam quæ a Christo directa sunt, infirmam utique ostendebat esse legem, superfluam, simul et vanam ejus diligentiam et custodiam esse ostendens. Utraque ergo ex causa ita scribit, una quod apta illi esse poterat talia imprimis scribenti, altera quod illorum causa qui erant ex circumcisione extollere illa properabat quæ sunt secundum Christum, sicut et conveniens erat magnitudinem eorum quæ sunt gesta explicans. Deinde et post hoc evidenter exhortatur, ut suadenter ab illis qui talia eos docere præceptant omni ex parte pronuntians, quod non sit illis ultra necessaria legis custodia : et post hoc ad exhortationem egressus super multis et necessariis rebus omnibus illis loquitur : inchoabimus

B vero in subsequentibus eam facere narrationem, quæ per partes esse videntur, eo quod illa quæ ad argumentum epistolæ pertinebant in his sufficienter patefacta sunt.

CAPUT PRIMUM.

Captata benevolentia, auctoritatem Evangelii inducit. illi firmiter credendam.

Paulus servus Christi Jesu per voluntatem Dei et Timotheus frater his quæ sunt Colossis sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro. (Ambr.) Hanc consuetæ epistolæ præscriptionem faciens incipit hoc modo. *Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Jesu et dilectionem quam habetis in omnes sanctos.*
C Sic et illam epistolam quam ad Romanos scripsit a gratiarum actione inchoavit scribere eis. Adjicit autem in hac *pro vobis orantes*, ostendens quoniam non pro quibus crediderunt tantum gratias agit, sed et pro residuo tempore orat. Quæ est autem oratio ejus? *propter spem quæ reposita est vobis in cœlis,* ita ut assequi possitis cælestia bona, quorum custoditur vobis spes firma, si tamen illa quæ a vobis sunt concurrerunt, et ostendens quoniam non aliud quid dicit, præterquam illam quam cognoverunt, *quam ante audistis in verbo veritatis Evangelii, qui venit in vobis.* Dico autem ista quæ cognovistis cum veritate Evangelii suscipientes doctrinam ad majorem exhortationem eorum, ostendens quoniam non soli illi ista
D præter cæteros cognoverunt homines, alioquin et magis eos continere in fide poterat, quod illa pietas quæ ab omnibus in commune tenetur, etiam ab his teneatur *sicut in omni mundo*, et rei magnitudinem ostendens, *et est fructificans et crescens.* Non solum, inquit, cognitum est illis qui in omni sunt orbe, sed et Evangelium suscepit per singulos dies. Deinde ut ne videatur Evangelii quidem cognitio communis illis esse cum omnibus sicut dixit *in omnibus.* Ne

ergo illi æstimarent quod Evangelium non ad augmentum apud omnes consequitur, adjecit : *Sicut et in vobis ex die qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate.* Cognovistis, inquit, vos pietatem sicut et omnes, augmentum etiam suscepit omni in loco per singulos dies ; sicut et apud [illegible] Evangelium [illegible] obtinet et augmentum per singulos accepit dies, et apud vos et apud omnes qui sunt in orbe terrarum. Hoc autem sufficiens erat his et adhortari et suadere [illegible] fidei manerent, si [illegible] cum consensu omnes hæc vera esse cognovissent. Deinde indicat et a quo sint docti : *Sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu, qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu.* Evidenter enim in hisce ostendit, quoniam ab Epaphra Evangelium B susceperunt, quem et pro ratione laudavit, venerabilem illis exhibens, quem etiam commendavit illis, eo quod nota sibi fecisset illa quæ de illis erant, sciens quoniam necessarium quidem ei tale est ad plenum, ut venerabilis et desiderabilis sit discipulis magister ; maxime autem erga hunc apostolum illud fecisse videtur, ita ut deceat eos non multo affectu persistere in ejus doctrina [illegible] qui tradiderat illis Evangelium : itaque non laudasset ejus doctrinam, si non hoc modo fuisset affectus ; quo- enim fieri poterat [illegible] non debere custodire. Deinde quod dixit *semper pro vobis orantes*, etc., resumens dicit : *Ideo et nos ex qua die audivimus non cessamus pro vobis orantes et postulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus in omni sa-* C *pientia et intellectu spiritali, ut ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes et crescentes in scientia Dei, in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis ejus in omni patientia et longanimitate cum gaudio.* Pro vobis optamus illa bona [illegible] sub specie orationis [illegible] illa quæ eis conveniebant. Dicit autem quoniam ex quo illa quæ de vobis sunt audivimus, sine cessatione orabamus, ut omni sensu spiritali repleti [illegible] possitis Dei voluntatem digne et convenienter et per omnia placere ei [illegible] ; ut et boni actus multiplicentur in vobis per [illegible] cum Dei cognitione, qui possit vos secundum suam potentiam [illegible] ad [illegible] ut possitis ferre patienter universa illa quæ tristia D sunt, ita ut gaudium habeatis in illis propter illam mercedem quæ vobis in futuro sæculo pro his est retribuenda ; hoc quidem ut dixi optamus [illegible], et in eodem dicit illa quæ orationis sunt [illegible] diligentiam commonitionis adhibere [illegible] gratiarum actionem quam pro eis impleverat [illegible] sicut in Ephesiorum [illegible] epistola, ubi sub specie gratiarum actionis illa quæ erant [illegible] quod dicit : *Gratias agentes Deo Patri qui idoneos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.* Hoc, inquit, postulamus, ut [illegible] omnia gratias agentes Deo Patri vobis, quoniam dignos vos fecit suam cognitionem [illegible]

A [illegible] a pietate et [illegible] Hoc quod [illegible] et quod [illegible] [illegible] regno suo Christi [illegible] B [illegible] Quid [illegible] nihil intelligitur, quam filii sui dilecti, quia filii [illegible] Charitas quippe [illegible] [illegible] Per omnia enim propositum habet illa quæ secundum Christum sunt ostendere [illegible] C magnitudinem [illegible] Unde et adjicit : *In quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum.* Per ipsum [illegible] D [illegible]

sibilis Deus, sed ad ostensionem magnitudinis, si tamen in isto quasi in imagine invisibilem illam naturam videmus, eo quod copulatus est Deo verbo et judicabit omnem orbem terrarum, apparens ipse secundum suam, ut fas est, naturam in futuro sæculo cum magna gloria, veniens de cœlo in magnis ordinem nobis retinet, evidenter, quoniam omnes in eum quasi in imaginem quamdam divinam conjicimus naturam, in qua refertur magnitudo illorum, quæ efficiuntur non visibili naturæ judici auctoritatem reputantes. Demiratus sum autem illos qui in divinam naturam hoc susceperunt, qui primum quidem non viderunt, quoniam et beatus Moyses de homine dicit, quoniam *in imaginem Dei fecit eum* (*Gen.* II), et beatus Paulus : Vir quidem non debet velare caput, imago et gloria Dei exstans (*I Cor.* XI), quod nunquam de hominibus dictum fuisset, si divinæ naturæ proprium erat. Deinde neque illud prospexerunt, quoniam omnis imago dum ipsa videtur, illud ostendit quod non videtur. Fieri ergo potest ut talis fiat imago, quæ non videtur, cum sit evidens quoniam imagines propter hoc fieri consuetæ sunt apud illos qui aut honoris aut affectu gratiæ easdem faciunt, ita ut recordatio sit eorum qui non videntur illis qui tamen videre possunt. Deinde adjicit : *Primogenitus omnis creaturæ.* Hinc maxime quidam valde prudentium de divina natura dicit illud, quod dixit, *imago Dei invisibilis*, astruxerunt, quasi quia non possit, primogenitus erga humanitatem aut videri, aut recipi, cum conveniens esset eos perspicere, quoniam non potest hoc, vel maxime aptari divinæ naturæ ; si enim sicut creatura primogenitus esset primo creatus debuerat utique dici : si autem genitum aiunt, multa dicti ipsius diversitas esse videbitur, si tamen is qui non est creatus creaturarum primogenitus esse dicatur. Nam primogenitus qui dicitur illorum utique dici poterit primogenitus qui similitudinem illam quæ ad eum est necessario servare videntur, et hoc ostendit Apostolus evidenter dicens ad Romanos : *Quoniam quos præscivit et præordinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus* (*Rom.* VIII), evidenter fratrem eum primogenitum esse dicens eorum, et qui conformes illi sunt propter similitudinem illam, quam a Deo habent, justa ratione eum sibi adscribunt primogenitum, utpote supereminentem secundum hanc rationem : etenim illic non dixit *conformes* Filii, sed *imaginis Filii.* Imaginem Filii visibilem naturam evidenter dicens, sed interrogant quemadmodum susceptus homo primogenitus potest videri totius creaturæ, cur non sit ante omnem creaturam, sed ut esset, in novissimis accepit temporibus. Non intelligentes quoniam primogenitus non tempore dicitur solum, sed et præ honoratione frequenter, eo quod primogenitus dicitur veraciter illorum qui post illum geniti fuerint, ille tamen qui prior fuerit natus hunc sequitur necessario ut et præhonoretur, sicuti et naturæ ratio et lex divinæ egit

A Scripturæ. Est quidem quando et in tempore utitur nominis hujus translatione, sæpe autem et honoris causa. Etenim beatus David quæ ad se facta fuerant commemorans in quibus promisit illos qui successione ejus sunt, ad familiaritatem suam recipere, quasi ipso Deo dicente ita ait : *Ipse invocavit me, Pater meus es tu, et ego primogenitum ponam eum* (*Psal.* LXXXVIII). Non hoc dicente Deo, quoniam unumquemque eorum cæteris tempore priorem faciam : sed quoniam plurimum illis feram auxilium. Apostolus vero ad Hebræos manifeste hoc idem ostendit sic dicens : *Sed accessistis ad Sion montem, et ad civitatem Dei vivi, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam et Ecclesiam primitivorum adscriptorum in cœlo*

B (*Hebr.* XII), ut dicat, illorum qui multo honore digni habiti sunt. Non enim vult dicere, aliquos anteriores esse aliorum filiorum. Et alibi : *Filius meus primogenitus Israel* (*Exod.* IV), hoc est honorabilis mihi. Nam erant et alii ante Israel, qui filiorum Dei nuncupatione digni fuerant habiti. De quibus Moyses dicit : *Videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi ex omnibus quas elegerunt* (*Gen.* VI), sic et in hoc loco, quod dixerat, *primogenitus totius creaturæ*, hoc est, super omnem creaturam honorabilis. Siquidem dixisset absolute primogenitus, honorabilem tantummodo dicebat. Nam quia adjecit *omnis creaturæ*, illum designavit qui ab omni honoratur creatura. Nam is, qui secundum carnem est Christus et tempore,

C primogenitus dicitur veraciter totius creaturæ, quæ in illum facta est, de qua beatus Paulus hoc in loco videtur dixisse. Unde et illud quod dixit primogenitus totius creaturæ, interpretans addit : *Quia in ipso condita universa.* Non dixit per ipsum, sed *in ipso.* Nec enim de prima dicit creatura, sed illam creaturæ separationem, quæ in eo facta est, secundum quam omnia dudum dissoluta in unum sunt consensu perducta, sicuti et alibi dicit. Recapitulari omnia in Christo. *Quæ in cœlis sunt et quæ super terram.* Propter hominum etenim malitiam omnis ut ita dixerim creatura disrumpi videbatur. Avertebant enim se nobis angeli et omnes invisibiles virtutes, propter indevotionem nostram, quam erga Deum exercebamus. Insuper etiam et nos ipsi morte

D solvimur, ex qua accedebat animam separare a corpore, etenim et omnis connexio creaturæ hinc solvebatur : fictus est enim homo a principio quasi aliquod animal cognatione omnibus junctum, eo quod corpus quidem generaliter ex omnibus consistebat, id est, ex quatuor elementis : anima vero ad invisibiles vitrtutes propinquitatem habere videbatur, una vero quædam universorum copulatio ex hinc fieri videbatur omnibus in idipsum concurrentibus, ita ut et uno consensu Deo redderent debitam culturam cum cauta sollicitudine, omnes etiam illas quæ illus legibus consentanea erant obtemperare properabant, quia propter peccatum facti sumus mortales, anima etiam a corpore separabatur. Sol-

vebatur hinc propinquitatis copulatio, ita ut ne ultra existimarent invisibiles virtutes aliquam sibi nobiscum esse communionem secundum corporis nostri diligentiam, adjecto illo quod et odibiles Deo eramus contemplatione peccati, qui etiam et avertebat se a nobis. Unde et hi, qui ministrabant visibilibus naturis, et commovebant eas pro nostra utilitate secundum positum sibi terminum, nolebat ultra ea implere, si non promissione percepissent quod omnia aspera solverentur. Cessavit etiam mors et corruptio omnibus ad unum consensum redintegratis, sicuti ad Romanos scribit : *Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe, quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* (*Rom.* VIII). In nostra igitur renovatione secundum quam et omnium redintegratur connexio, cujus primitiæ sunt hi qui secundum carnem Christi, in quo optima quædam et, ut ita dixerim, compendiosa omnium recreatio efficietur, sicut beatus Paulus dicit, si qua in Christo nova creatura, antiqua transierunt, et ecce omnia facta sunt nova : omnium enim ultra existentium in incorruptibilitatem omnibus salvabitur consensus, et concordia, et connexio, et ultra diligent nos etiam invisibiles virtutes utpote familiares Dei. Bene ergo dixit *in ipso creata sunt omnia*, non solum quia per illa quæ erga eum facta sunt futurorum assecuti sumus promissionem, sed quoniam et perfecta omnibus copulatio in illo custodietur propter inhabitationem divinæ naturæ, ita ut nihil possit scissum ultra habere ex illis quæ communia nobis sunt. Una quidem ex parte diligentibus eum omnibus propter familiaritatem illam quam ad eum habere potuerunt, quasi ad hominem ex visibili natura et invisibili consistente Deo, altera vero cum multo timore ad eum conversis omnibus propter inseparabile Dei verbum, quod inest ei junctum, unde dicens *omnia*, adjecit, *quæ in cœlis sunt et quæ super terram* : et quia incertum erat illud quod in cœlo erat, et quod super terram, uti cum de visibilibus diceret, aut de invisibilibus eo quod sunt et in cœlo quæ videntur, utpote sol et luna et stellæ, posuit enim illa in firmamento cœli, manifestam faciens ipsam divisionem, adjecit, *visibilia et invisibilia*; hoc est, illa et ista omnia conjuncta sunt alterutrum et colligata in ipso. Si vero propter cognitionem, sive et propter dignitatem, et quoniam illa quæ visibilia erant magis certa esse videbantur, utpote manifesta existente familiaritate illa, quæ erat ad ipsum hominem, qui videtur, prætermittens hæc ad invisibilia transit, eo quod de illis dictum magis esse videbatur. Evidenter habens hic magnitudinis illorum probationem quæ per Christum sunt directa, et invisibiles naturæ in illo acceperunt recreationem. *Sedes, sive dominationes, principatus, sive potestates.* Unde non est memoratus angelorum, eo quod hoc nomen ministrationis significantiam habere videretur ; sed sedes et dominationes, et principatus, et potestates dixit, quia et ipsæ vocantur quidem sic a functione illa,

A quam implere videntur : habent autem et aliquam significationem dignitatis illius, quæ est ad illos, eo quod susceperunt, ut invisibiles essent. Et alii quidem sinuant aerem, alii vero soli, alii autem lunæ, alii vero stellis : alii etiam stellis singulis, et commoverent omnia secundum impositum sibi a Deo terminum ut hæc ut omnia consistere possint. Principatus et potestates hinc dicebantur eo quod principare et potestatem exercere aliquos majori acceperunt potestatem, sicut et Ephesiis scribens de diabolo dicit : *Secundum principem potestatis aeris spiritalis* (*Ephes.* II, III); et apud Daniel : *Princeps Persidis restitit mihi, et princeps Græcorum* (*Dan.* X), illum angelum qui pro illis sollicitudinem expendit ex vocans. Unde dixit et sedes, sedes, domination-

B nes et principatus, et potestates dicens, id est, ipsum varie dicens. Si, inquit, si aliquid quod dominetur, sive dominium sibi vindicet, sive principatum teneat, sive potestatem exerceat, quæcunque quis dicere voluerit de tributis illis a Deo potestatis, in ipso sunt omnia creata. Tacientes etenim proxime propter homines, et [illegible] perficere nolentes, nunc cum dignitate omnia perficiunt, proprietatem illam naturæ nostræ, quæ ei unita est venerantes, quam neque adorare dubitant, propter eam quæ inest ei naturam futuro sæculo, eo quod omnia copulationem quamdam in se rediviva colligavit, eo vel maxime tempore, quo omnia subtrahitur corruptio, et mors, et quoniam videbatur immoditate esse quodammodo de homine dicere quod in eo

C sint creata omnia, confirmans illud adjicit :

Omnia per ipsum et in ipso creata sunt. (AMBR.) Nolite mirari, inquit, non enim ex se illi est ista dignitas, sed propter inhabitantem naturam per quam omnia facta sunt, ad quam etiam omnia respiciunt, quæque facta sunt unum omnibus Dominum esse exstimantes, et amplius illud augens, et ipse est ante omnes et omnia in ipso consistunt, ut dicat, ipse ante omnes existens omnia produxit, et in ejus virtute omnia ut consistant habere videntur. (IBID.) Ante conditionem hujus visibilis creaturæ, spiritales, cœlestesque virtutes Dominum fecisse, quæ pro hoc ipso quod scirent se ad tantam beatitudinis gloriam beneficio creatoris ex nihilo fuisse productas, perpetuas ei gratias referentes, indesinenter ejus laudibus

D inhærerent, nemo fidelium dubitat, nec enim existimare debemus conditionis et principii sui principium ab hujus mundi constitutione Deum habuisse inchoasse, quasi in illis anterioribus atque innumeris sæculis ab omni providentia et dispensatione divina fuisset otiosus, ut tamquam non habens in quos bonitatis suæ exerceret beneficia solitarius, atque ab omni munificentia alienus fuisse credatur, quod de illa immensa ac sine principio et incomprehensibili majestate satis humile est incongruumque sentire, quæ Dominus de illis potestatibus hoc dicente quando facta sunt simul sidera, laudaverunt me voce magna omnes angeli mei ; qui ergo intersunt creationi siderum ante illud principium in

quo factum dicitur cœlum et terra creati fuisse manifestissime comprobantur, quippe qui istis omnibus visibilibus creaturis quas videbant ex nihilo præcessisse creatorem magna voce referuntur cum admiratione laudasse. Ante istud ergo temporale principium quod a Moyse dicitur, quoque hujus mundi secundum historicum imo Judaicum sensum signat ætatem, salvo scilicet nostro sensu, quod nos interpretatur omnium rerum Christum esse principium, in quod omnia creaverit Pater secundum illud : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine eo factum est nihil (Joan.* I). Ante istud, inquit, Geneseos temporale principium, omnes illas potestates cœlestesque virtutes Deum creasse non dubium est, quas Apostolus per ordinem dinumerans, ita describit, *quia in Christo creata sunt omnia quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt visibilia et invisibilia, sive angeli, sive archangeli, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt.* De istorum quoque numero nonnullos principes fuisse collapsos lamentatio Ezechielis sive Isaiæ manifestissime docet (*Isa.* XIV; *Ezech.* XXVIII) ; in quibus principem Tyri vel illum Luciferum qui mane oriebatur flebili planctu cognoscimus lamentari. (*Amb.*) Non est autem mirandum si quasi de homine disputans ab humanis rebus ad doctrinam deitatis transivit. Hoc enim ostendemus fecisse Apostolum et Philippensibus scribentem ubi dicit : *Qui in forma Dei exstans*, etc. (*Philip.* II). Evidenter ibi Apostolus a divinis ad humanam transivit, et quidem quasi de uno eodemque omnia dicens. Sed ad Hebræos itidem dicens : *Locutus est nobis in Filio, quem posuit hæredem omnium* (*Hebr.* I). Evidenter de homine id dicens, cujus et loquelam audivimus, qui suscipit eorum quæ erant dominationem quam ante non habebat : transiit vero ad divinam, ut exinde horum confirmaret magnitudinem, et iterum recurrit ad humanam, et quidem quasi de uno omnia in illa parte epistolæ dicens, hoc et in Evangeliis eumdem Dominum sæpe fecisse invenietur qui in illis sermonibus quæ de se dixisse videtur, quod et cautius quis recognoscere poterit, si interpretationem nostram decurrere voluerit in illam partem Evangelii Joannis, quam super paralytico curato ad Judæos locutus fuisse videtur, sic et hoc in loco memoratus est divinæ naturæ ut ab illa magnitudine illorum confirmet, quæ ergo hominum sunt. (*Amb.*) Exinde vero iterum recurrit ad hominem dicens : *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ.* Hoc est, istum in quo omnia creata sunt caput ascribit sibi in commune, Ecclesia corpus ejus per spiritalem regenerationem effecta, quæ formam habet futuræ resurrectionis, secundum quam communicare ei sperantes et participes ejus fieri immortalitatis baptizati quasi formam quamdam illorum implentes quorum princeps ipse nobis exstitit. Ea ergo ratione et caput illum ascribimus nobis. Unde adjicit *qui est primogenitus ex mortuis*, hoc est, ante omnes resurgentes primus in illa vita

A renatus. Nam quoniam primogenitum ex mortuis susceptum hominem vocat, manifestum est, sed et quia quasi de uno disputat, et illa, quæ in superioribus sunt, et ista dicta et hic evidenter ex ipsis est perspicere sermonibus ; qui autem verba Apostoli non recte interpretari attentant et illud, quod dixit, *qui est imago Dei invisibilis primogenitus totius creaturæ*, in divinam suscipiunt naturam, nullo modo nostram interpretationem calumniis poterunt innodare, quibus diximus eum a natura divina ad humanam transire, aut iterum ab humana ad divinam, idipsum enim eos facere necessitas compellit. Illa enim quæ in superioribus dicta sunt in divinam accipere eos naturam res ipsa compellit. Nam hoc quod dixit *primogenitus ex mortuis*, licet ad omnia improbi contendere consciant, nequaquam id in divinam poterunt suscipere naturam. Apostolus vero evidenter ostendens, quoniam et in superioribus dixerat, *primogenitus totius creaturæ*, de hoc ipso iterum dixit, *primogenitus ex mortuis*, unde et adjicit : *Ut fiat in omnibus ipse primatum tenens.* Nam quod dixit, non ut causam dixit, sed illa quæ sequebantur consuete sibi edixit. Vult enim dicere quod est per omnia ipse primus, non solum quia inchoasse resurrectionem videtur, sed quod sit et per omnia primatum tenens. Omnia enim illa quæ in creaturis nominantur, quasi majorem honorem tribuent, et quasi interpretans illa quæ superius dixerat, et aperte illud quod dixerat ostendere cupiens, ait : *Quoniam in ipso creata sunt omnia*, etc. *Quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris sunt, sive quæ in cœlis.* Plenitudinem Dei Ecclesiam vocat, necnon et omnia, quasi qui et in omnibus sit et omnia impleat, et hoc est evidenter discere ex illis, quæ ad Ephesios scribens dixisse videtur : et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus, plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimplet. Hoc ergo dicit quoniam complacuit Deo in eo, hoc est, in Christo omnem habitare plenitudinem, ut dicat omnem creaturam quæ ab eo repleta est, probavit illi conjungere ; et hoc idem latius dicens, et per eum conciliare omnia in ipso pacem faciens, per sanguinem crucis ejus per ipsum, sive illa quæ in terris sunt, sive illa quæ in cœlis sunt. Omnia, inquit, in sua morte : hoc enim dicit sanguinem, et crucem reconciliavit, et conjunxit et illa quæ super terram erant et quæ super cœlos : eo quod et mortuus est et resurrexit. Exsurgens vero commune omnibus præstitit promissum resurrectionis et immortalitatis. Omnia autem hinc connectuntur ad concordiam, sicut et in superioribus diximus, et ad illum incipiunt, ut puta concordiæ auctorem . hoc enim dicit *in eum* optime dixit, quoniam per mortem ejus omnia conjunxit, et in pace constituit per eam, quæ erga se est, copulationem. Evidenter illud, quod dixerat in ipso creata sunt omnia, quæ in cœlis sunt, et quæ super terram, hoc in loco iterasse videtur : et caute comprobabit,

[illegible]

[illegible]

dedignatur, a planta autem pedis usque verticem vulnera suscipit, quia sanctam Ecclesiam, quæ corpus ejus est, non solum per extrema et ultima, sed usque ad summa membra persecutione sæviens tentator affligit. Unde etiam Paulus dicit: *Complebo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea. Pro corpore ejus quod est Ecclesia, cujus factus sum ego Paulus minister.* (Ambr.) Itaque et delector patiens pro vobis quoniam præveniens ad conferendum vobis beneficium passus est Christus, ut corpus suum vobis per resurrectionem esse pronuntiaret illa, quæ deerant tribulationum ejus ab illis, quæ pro vobis erunt adimpleo ego. (Rab.) Quid erit quod deerant ut discentes, quæ sunt illa, quæ directa sunt pro vobis suscipiatis de illis promissionem? hoc autem sine labore et tribulationibus fieri nequaquam potest: pro his ergo patior circumiens et prædicans omnibus illa quæ sunt correcta, ita ut vos credentes affectu animi propinquitatem illam quæ ad eum est accipiatis, horum enim ego exstiti minister. Et ut ne videatur alta sapiens sibi ipsi ministerii adscribere directionem, *secundum dispositionem*, inquit, *quæ data est mihi in vobis adimplere verbum Dei, mysterium quod absconditum fuit a sæculis et generationibus: nunc autem manifestum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus.* (Ambr.) Hæc quidem etiam ipsis sermonibus in illa Epistola quam Ephesiis scripserat posita esse quis inveniet, eo quod et illam et istam ad illos qui se non viderunt scribebat: ideo et multos sensus et in illa et in ista Epistola similiter posuisse videtur. Dicit ergo quoniam ministerium hoc commissum est mihi a Deo, ita ut omnes doceam illud, quod olim omnibus erat incertum; nunc vero sanctis ejus cognitum est, quod illud tale, quod ob multam suam bonitatem et gloriæ liberalitatem etiam et Gentibus similiter eorum præbuit fruitionem. Nam antiquis temporibus omnis pietas in Judæorum genere circumscripta habebatur; Gentibus vero nulla ad eos erat societas, Evangelium vero communem omnibus futurorum promisit donationem, quod et mysterium vocat, eo quod olim erat occultum, nunc autem est manifestum. Nam quia dixit *sanctis ejus quibus voluit Deus*, de Apostolis dicit, et illis qui tunc erant præpositi, de quibus et Ephesiis scribens evidenter dixisse visus est. Et quoniam dixit quæ sunt divitiæ gloriæ mysterii adjicit: *Quod est Christus in vobis spes gloriæ.* Hoc est, magnæ divitiæ, id est Christus, et ut in illum credamus: hic enim est futuræ gloriæ spes, qui et causa nobis honorum exstitit, donans nobis ut illa exspectemus. *Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni patientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.* Hunc, inquit, prædicamus, omnem hominem docentes, ut in eum affectum habeant, ut in futurum assequi possint perfectionem per illam, quæ in eo est, fidem. Perfectionem etenim futurum statum vocat, et in illa Epistola quam ad Galatas et in ista quam ad Ephe-

A sios scripsisse videtur; cui statui nihil boni deesse videbitur. Et quoniam omnia ista ad illud retulit quod dixerat, nunc *gaudeo in passionibus pro vobis*, resumit iterum illud: In quo *et laboro certando secundum operationem ejus quam operatur in me in virtute.* Pro his, inquit, et laborare cupio omnimodo decertans propter tributam mihi ad hoc virtutem de cœlo inveniet autem quis et hoc per omnia simile esse secundum sensum illius Epistolæ quam ad Ephesios scripsisse videtur ubi dixit: *Hujus rei gratia ego Paulus vinctus Christi Jesu*, etc. (*Ephes.* II.) Et quoniam ostendit evidenter sibi competere pro his doctrinam, siquidem Gentium ministerium commissum habere videtur, et in hoc a Deo creatus est, satisfacere. Properat eis, quoniam nondum venerat
B ad eos.

CAPUT II.

Docet præcavere deceptiones per falsam prophetiam, per legis auctoritatem, per sanctitatis simulationem.

Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis et pro eis qui sunt Laodiciæ et quicumque non viderunt faciem meam in carne. (Ambr.) Nec enim illud volo, inquit, vos ignorare, quoniam etsi non vidi vos, sed valde et de vobis agonem sustineo, nec enim minus de vobis sum sollicitus, quam de illis quos vidi. Quid est autem illud quoniam agonem pro illis pateris? *Ut consolentur corda ipsorum instructi in charitate et in omnes divitias plenitudinis intellectus.* Ut et vos in illam charitatem, quæ erga Christum est, convenientes, firmo intellectu illorum bonorum
C quæ exspectantur, assequamini fruitionem. *In agnitione mysterii Dei patris Christi Jesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* Et ut inenarrabilibus bonis communicetis, quæ a Deo donata sunt nobis, quæ etiam absconsa sunt nunc in Christo, cum quo, cum apparuerit in futuro sæculo, et illa quæ erga nos est liberalitas in ipsis tunc videbitur operibus; mysterium etenim sicut frequenter diximus, vocat illam gratiam, quæ erga Gentes est, eo quod et ignota erant primitus; cognitionem vero mysterii participationem ejus edicit esse. Absconsos vero omnes thesauros sapientiæ et scientiæ esse in Christo edicit, utpote cum multa prudentia institutos esse per Christum pro nostra utilitate, qui nunc quidem sunt incerti, videbuntur autem tunc cum
D apparuerit et ipse. Noverat Apostolus thesauros istos, quantum eorum penetraverat et in eis ad quanta pervenerat quis potest nosse? (*Aug.*) Ego tamen secundum id quod scriptum est (*I Cor.* XII): *Unicuique autem nostrum datur manifestatio spiritus ad utilitatem, alii quidem datur per Spiritum sanctum sermo sapientiæ; alii sermo scientiæ, secundum eumdem Spiritum;* si ita inter se distant hæc duo, ut sapientia divinis, scientia humanis attributa sit rebus utrumque agnosco in Christo, et mecum omnis ejus fidelis: et cum lego: *Verbum caro factum est et habitavit in nobis*, intelligo in Verbo verum Dei Filium, in carne agnosco verum hominis filium, et utrumque simul in unam personam Dei et hominis ineffabili

gratiæ largitate conjunctum. Scientia ergo nostra A Christus est, sapientia quoque nostra idem Christus est, ipse nobis fidem de rebus temporalibus inserit, ipse de sempiternis exhibet veritatem : per ipsum pergimus ad ipsum, tendimus per scientiam ad sapientiam, ab uno tamen eodemque Christo non recedimus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi. *Hoc autem dico ut nemo vos decipiat in subtilitate sermonum* (Ambr.) Quid est autem, *hoc dico*, et qua ratione hunc habeo de vobis agonem? timeo enim ne quando mutabilitatem aliquam sustineatis suasoribus intendentes. Tunc enim poteritis, ut dixi, assequi vobis promissa, quando permanseritis erga pietatem firmi. Et ostendens quoniam et lætitiæ illorum participatur si bene se illa quæ erga illos sunt habuerint, ait : *Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem* B *vestrum, et firmamentum ejus, quæ in Christo est fides vestra*. Licet absens sum, sed vobiscum sum affectu animi, gaudens in vobis, si tamen firmo cogitatu in Christi fide permanere volueritis ; et ultra incipit exhortationem facere evidenter. *Sicut ergo accepistis Christum Jesum, in ipso ambulate radicati et superædificati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo gratiarum actione*. Per omnia hæc, illa dicere voluit : in illis manete, quæ accepistis, secundum illa conversantes, ita ut manifestum sit, quoniam extra observantiam legitimorum illa ab Epaphra susceperunt. Propterea et laudavit traditionem ejus in principio. Bene autem, quia et in gratiarum actionem adjecit, ostendens quoniam C sic bona est doctrina, ita ut gratias agere conveniat eos, pro quibus eum cognoverunt. Deinde et adversarios improbans dicit : *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam*. Philosophiam docuit verborum pomposam doctrinam, quæ ab adversariis cum quadam simulatione fieri solebat ad seductionem audientium. Inde et ostendens quoniam non vera erat philosophia, sed seductionis verba ad deceptionem auditorum et excogitata erant et adinventa. (*Greg.*) Docet nos igitur Deus juxta beati Job sententiam super jumenta terræ et volucres cœli, quia dum hoc quod sumus agnoscimus, nec carnis nos infirmitas dejicit, nec superbiæ spiritus elevat ; nec defluendo imis subjicimur, nec superbiendo de sublimibus inflamur. Qui enim labitur D carne, jumentorum appetitu prosternitur : qui vero extollitur mente, more volucrum quasi levitatis penna sublevatur, sed si vigilanter intendatur, ut et mentis humilitas et carnis castimonia teneatur, cito cognoscimus quia alterum custoditur ex altero. Nam multis sæpe superbia luxuriæ seminarium fuit, quia dum eos spiritus quasi in alto erigit, caro in infimis mersit : hi enim secreto prius elevantur, sed postmodum publice corruunt, quia dum occultis intumescunt motibus cordis, apertis cadunt lapsibus corporis. Sic sic elati justa fierant retributione ferendi, ut qui superbiendo se hominibus præferant, luxuriando usque ad jumentorum similitudinem devolvantur. *Homo quippe, cum in honore esset, non intellexit ; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (Psal. XLVIII).

Secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum. (Ambr.) Secundum elementa mundi dicit, diesque et tempora observantium, eo quod ab elementis mundi perficiuntur ista. Elementum enim mundi solem dicit et lunam, ex quibus dierum quoque et temporum cursus effici videntur. Sic enim illud et Galatis scribens, dicit. Traditionem autem hominum non ipsam legem vocavit, sed ipsam doctrinam illorum qui tunc erant, humanam dicens esse, eo quod non secundum Dei sententiam fiebat. Unde et ostendens pravitatem ejus, adjecit, et non secundum Christum. Christi personam contra ostendit, et ostendit pravitatem doctrinæ. ([illegible]) Caute inquit, *ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam secundum elementa hujus mundi*. Ipsos enim tangebat qui quasi prudentius idola exponunt. Idcirco cum diceret *per philosophiam*, in eadem locavit, *secundum elementa hujus mundi*. Non quasi qualescunque adoratores simulacrorum, sed quasi lectores interpretatores signorum cavendos esse admonens. *Quia in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Non ideo corporaliter, quia corporeus est Deus, sed aut verbo translato tanquam in templo manufacto non corporaliter habitaverit, id est, præfigurantibus signis. Nam illas etiam observationes umbras futurorum vocat, etiam ipso translato vocabulo. Summus enim Deus, sicut scriptum est (Act. VII), non in manufactis templis inhabitat ; aut certe corporaliter dictum est, quia et in Christi corpore, quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat Deus. Hoc est quod, cum Judæis signum petentibus diceret : *Solvite templum hoc et in triduo resuscitabo illud* ([illegible]), evangelista quid hoc esset consequenter exponens, ait : *Hoc autem dicebat de templo corporis sui*. (Ambr.) Omnem plenitudinem Deitatis hoc in loco [illegible] dicit universam creaturam repletam ab eo ; dicit enim illum sensum quem in superioribus prosecutus est, quoniam omnis creatura in eo habitat, hoc est, ipsi conjuncta est, et quasi quoddam corpus in se retinet aptatum, propter illam copulationem quæ ad eum est. Quapropter ergo inconveniens est attendere illi, qui alia docent, præterquam quod ille docuit, in quo omnia completa sunt et copulata ; hoc enim est a communi conjunctione seipsum extraneum facere. Et evidentiorem ipsam inconvenientiam faciens adjecit : *Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis*. Evidenter illa quæ in superioribus dixit compendiose dicens ait : etenim et vos estis habentes in cœlo [illegible] estis habiti ejus copulatione, qui et omnibus invisibilibus virtutibus in ordine capitis constitit. Ex quo omnia ad copulationem, ad illum sicut corpus conjuncta sunt. Deinde et magnitudinem donationum ex circumcisione inducens dicit : *In quo et circumcisi estis circumcisione non manufacta in* [illegible]

scientia (*II Cor.* XII), nequaquam Paulum de humilitate sed de conscientiæ veritate dixisse, etiam dixisse approbamus. Profundos enim et reconditos sensus lingua non explicat, et cum ipse sentiat, quia cum quo loquatur in alienas aures puro non potest transferre sermone, quem cum in vernacula lingua debeat disertissimum, quippe ut Hebræus ex Hebræis, et eruditus ad pedes Gamalielis viri lege doctissimi (*Act.* XII), et ipsum interpretari cupiens involvitur, sin autem in Græca lingua hoc ei accedit, quam nutritus in Tharso Ciliciæ a parva ætate imbiberat, quid de latinis dicendum est, qui verbum de verbo exprimere conantes obscuriores faciunt ejus sententias? Nemo ergo vos superet atque devincat volens humilitatem litteræ sequi et angelorum religionem atque culturam : ut non serviatis spiritali intelligentiæ, sed exemplaribus futurorum, quæ nec ipse videt, qui vos superari desiderat, sive videt, utrumque enim habet in Græco ; præsertim cum tumens ambulet et incedat inflatus mentisque superbia et gestu corporis præferat, hoc enim significat ἐμβατεύων frustra autem infletur, et tumeat sensu carnis suæ carnaliter cuncta intelligens, et traditionum Judaicarum deliramenta perquirens, et non tenens caput omnium Scripturarum illud, de quo dictum est : *Caput viri Christus est* (*I Cor.* XI), caput autem atque principium totius corporis eorumque qui credunt, et omnis intelligentiæ spiritalis, ex quo capite corpus Ecclesiæ per suos compages atque juncturas, vitalem doctrinæ cœlestis accipit succum, ut omnia paulatim membra vegetentur et per occultos venarum meatus fundatur defecatus sanguis ciborum, et ministretur, subcrescat, imo teneatur temperantia corporis, ut de fonte capitis rigati artus crescant in perfectionem Dei, ut impleatur Salvatoris oratio : *Pater, volo, ut sicut ego et tu unum sumus, sic et isti in nobis unum sint* (*Joan.* XVII), ut postquam nos Christus tradiderit Patri, sit *Deus omnia in omnibus* (*Ibid.*). Unde et supra Paulus ait : *Nemo vos judicet*, de his qui magistros legis esse se jactant, *in cibo et in potu* (*I Cor.* XV), quod alia munda sint, alia immunda, aut in parte diei festi, aut alios dies festos putent, alios non festos, nobis enim qui in Christum credimus resurgentem jugis et æterna festivitatis est, aut Kalendarum et mensis novi, quando decrescens luna finitur et noctis umbris detegitur : Christianorum enim lumen æternum est, et semper solis justitiæ radiis illustratur. Aut in parte Sabbatorum, ut non faciant servile opus et onera non portent, quia nos Christi sumus libertate donati, et onera peccatorum gestare desivimus. Hæc, inquit, omnia umbræ sunt futurorum et imagines venturæ felicitatis, ut in quibus Judæi juxta litteram hæsitantes tenentur in terra, nos juxta Christum transeamus ad Christum, quia ad distinctionem umbrarum nunc corpus appellatur: quomodo enim in corpore veritas est, et in corporis umbra mendacium, sic in spiritali intelligentia mundus omnis cibus et potus, et tota festivitas, et perpetuæ Kalendæ et æterna requies exspectanda est. Quærimus quid dicere voluerit in humilitate et religione angelorum ? aut quem sensum habet ex quo Dominus locutus est ad discipulos : *Surgite, abeamus hinc? et relinquetur vobis domus vestra deserta* (*Matth.* XXIII), et locus in quo crucifixus est Dominus spiritaliter Ægyptus appellatur vel Sodoma. Omnis Judaicarum observationum cultura destructa est, et quascumque offerunt victimas, non Deo offerunt, sed angelis refugis et spiritibus immundis ; nec mirum, si hoc post passionem Domini faciunt, cum per Amos quoque prophetam dicatur ad eos : *Nunquid hostias et victimas obtulistis mihi quadraginta annis in deserto domus Israel et assumpsistis tabernaculum Moloch, et sidus Dei vestri Rempham, figuras quæ fecistis ut adoretis eas?* (*Amos.* V.) Quod plenius in contentione Judaica Stephanus martyr exponens et revolvens historiam veterem sic locutus est (*Act.* VII). *Et vitulum fecerunt in diebus illis, et obtulerunt hostias idolo, et lætabantur in operibus manuum suarum. Conversus autem est Deus et tradidit eos, ut colerent militiam cœli, sicut scriptum est in libro prophetarum;* militiam autem cœli non tantum sol appellatur, et luna et astra rutilantia, sed et omnis angelica multitudo, eorumque exercitus qui Hebraice appellatur Sabaoth, id est, virtutum sive exercituum, unde et in Evangelio juxta Lucam legimus ; *Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum et dicentium : Gloria in altissimis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II) ; facit enim Deus angelos suos spiritus et ministros suos ignem urentem, et ut sciamus semper eos qui colebant idola, licet in templo hostias viderentur offerre, non Deo eas obtulisse, sed Angelis, per Ezechiel plenius discimus : *Dedi eis justificationes non bonas, et præcepta non bona* (*Ezech.* XIII), non enim sanguinem hircorum et taurorum quærit Deus. sed sacrificium Domini est spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet (*Psal.* L). Propterea qui vitulum fecerunt in Horeb et coluerunt sidus Dei Rempham, de quo in propheta Amos plenius disseruimus, adoraverunt figuras quas ipsi fecerunt, et tradidit eos Deus, ut servirent militiæ cœli quæ nunc ab Apostolo religio dicitur angelorum pro humilitate, in Græco, ταπεινοφροσύνῃ intelligitur, id est, humilitatis mentis, sive sensus, et miseranda superstitio, Deum credere hircorum atque taurorum sanguine delectari, et nidore thymiamatis, quem sæpe homines declinamus. Quod autem sequitur :

Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis, quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum : quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. (Rab.) Hunc nobis habere sensum videtur, curramus per singula, et obscuritatem sensuum atque verborum Christo re-

sonante pereamus; si baptizati estis in Christo et cum Christo in baptismate consepulti, mortui estis ab elementis mundi, pro eo quod vel elementum [illegible] [illegible] non decitis: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo* (*Gal.* VI). Nec audistis Dominum dicentem: *De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo* (*Joan.* XVII), sed e contrario quasi viventes in mundo decernitis: Ne tetigeritis corpus hominis mortui, ne vestimentum et scabellum in quo sederit mulier menstruata; neque gustaveritis suillam carnem, leporum et sepiarum et loliginum, murenæ et anguillæ et universorum piscium, qui squamas et pinnulas non habent, quæ omnia in corruptione et interitu sunt ipso usu, et stercore digeruntur: *Esca enim ventri et venter escis* (*I Cor.* VI); et: *Omne quod intrat per os non communicat* [coinquinat] *hominem, sed ea quæ de ore exeunt* (*Matth.* XV), secundum præcepta, inquit, et doctrinas hominum, secundum illud quod Isaias loquitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me; frustra autem colunt me docentes doctrinas et præcepta hominum* (*Isa.* XXIX). Unde et Dominus Pharisæos corripit dicens (*Matth.* XV): *Irritum fecistis mandatum Dei ut traditiones vestras statueretis. Deus enim dixit: Honora patrem et matrem, et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicunque dixerit patri aut matri, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit, et non honorificavit patrem suum aut matrem*, et reliqua, quibus infert, *et irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Quantæ traditiones Pharisæorum sint, quas hodie [illegible] vocant, et quam aniles fabulæ, revolvere nequeo, neque enim libri patitur magnitudo, et pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere, dicam tamen unam [illegible] Gentis inimicæ: præpositos habent synagogis sapientissimos quosque, fœda opera delegatos, ut sanguinem virginis, sive menstruatæ, mundum vel immundum, si oculis discernere non potuerint, gustu probent. Præterea quia jussum est ut die Sabbatorum sedeat unusquisque in domo sua et non egrediatur, nec ambulet de loco in quo habitat, si quando eos juxta litteram cœperimus arctare, ut non jaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant, solent respondere et dicere: Barachibas et Simeon et Hellel magistri nostri tradiderunt nobis, ut duo millia pedes ambulemus in Sabbato, et cætera istiusmodi, doctrinas hominum præferentes doctrinæ Dei, non quod dicamus sedendum esse semper in Sabbato, et de loco in quo quis fuerit occupatus penitus non recedendum, sed quidquid impossibile legis est, in quo infirmatur per carnem, spiritali observatione complendum sit. Quæ sunt quæ, quasi rationem quidem, habentes superstitionis, hæc, quidem, conjunctio superflua est, quod plerumque in Latinis propter imperitiam artis grammaticæ Apostolum [illegible] [illegible] neque enim sequitur, vel, alia conjunctio quæ solet ei præponi, sed

quibus, postea locum [illegible] [illegible] [illegible] observationem. Infidelem quod superstitiosi et fidem philosophiam ignorantes, habent rationem humanam, sapientes et doctores se esse putant, hoc est sapientes dicuntur, ut si quando verba Judæorum traditionesque exponunt, discipulis suis dicant: *sapientes docent traditiones.* Pro superstitione, in Græco *ἐθελοθρησκείᾳ* positum est, falsa religio, et pro humilitate *ταπεινοφροσύνῃ*, quod magis virtutem solet sonare quam vitium; sed hoc sic intelligendum, quod humilia sectetur atque terrena. Apostolus autem meurre, cujus nomen habeat *ἀφειδίᾳ σώματος*, quod non dicitur, ad non parcendum corpori. Non parcunt Judæi corporibus suis in [illegible] abstinentes, contemnentes [illegible] quæ habent, et quærentes quæ non habent, ex quo necessitas et detrimentum [illegible] et turbus contrahunt, nec honorant [illegible] [illegible], cum omnia munda sint mundis, nihilque possit esse pollutum, quod cum gratiarum actione percipitur (*I Tim.* IV), et dicitur a Domino ad usum ut saturitate et [illegible] carnis humanæ artus vegetent, atque sustentent. Per elementa autem mundi, quibus vivimus, sive quibus mortui sumus lex Moysi et omne vetus instrumentum intelligendum est, quibus quasi elementis et religionis exordiis Dominum discimus: quo modo et elementa appellantur litteræ, per quas syllabas ac verba conjungimus, et ad texendam orationem longa meditatione procedimus. Ars quoque musica habet elementa sua et geometria ab elementis incipit linearum, et dialectica atque medicina habent et rationes suas; ita elementis Veteris Testamenti ut ad Evangelicam plenitudinem veniant sancti viri eruditur infantia. Unde et centesimus octavus decimus psalmus et omnes alii qui litteris prænotantur per ethicam nos ducunt ad theologiam; et hæc elementa litteræ quæ occidunt transire faciunt ad Spiritum vivificantem. Qui ergo mundo et elementis ejus mortui sumus non debemus ea observare quæ mundi sunt quia in cruce nostrum in alium perfectus est.

CAPUT III.

Informat Apostolus eos consurgere generaliter in personali vitia, ac sequentes edoceret specialiter ad quosque [illegible] [illegible] [illegible] in nomine.

Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Christi vita est, consurrexit est in comparationem eorum illis quæ terra sunt sed adhibentur, qui juxta litteram secundum præceptionem consurrexisse quam inventi, sepulti his omnibus solutique non de quibus, et illius quæ in cœlis est consurrexerunt mundi, sed Christus in dextera Dei sedens dignatus est, habens et dicant magnum consurrexit honorem: Ubi Sandam atque conservamus secus Christum, sed tamen secundum opera, quæ in nobis [illegible] illum sunt in ipsum vel jam non tam illi resurrexisse sedatur est. Unde etiam dicit:

(*Tit.* III) : *Secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis,* tanquam jam data esset eadem salus, alio quippe loco dilucidissime dicit, *spe enim salvi facti sumus.* Commutatio vero, quæ corruptionem non habebit, sanctorum erit : illorum erit qui modo habent resurrectionem spiritus, de qua resurrectione dicit Apostolus : *Si autem resurrexistis cum Christo quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextra Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ terrena sunt ; mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo;* quomodo morimur secundum spiritum et resurgimus secundum spiritum, sic postea morimur secundum carnem, et resurgimus secundum carnem. Quæ est prima mors? non facere quod faciebas, non credere quod credebas. Idolis serviebat, unum Deum cognovit, mortuus est in idololatria, resurrexit in fide. Ebriosus erat, sobrius est ; mortua est ebrietas, resurrexit sobrietas, omnia ergo facta mala quæ desinimus facere quasi mors in nobis ; tunc enim aliquid desiderio nostro non deerit, quando omnia in omnibus Deus erit : talis finis non habet finem : nemo ibi moritur, quo nemo pervenit nisi huic sæculo moriatur, non morte omnium, qua corpus ab anima deseritur, sed morte electorum, qua etiam cum in carne mortali adhuc morietur cor sursum ponitur : *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* (Ambr.) Et quoniam contrarium quemdam esse modum videbat illis qui super terram commorabantur, dicit ut illa saperent quæ in cœlis sunt. *Mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* (Aug.) Hinc fortasse dictum est : *Valida est sicut mors dilectio* (*Cant.* VIII), hac enim dilectione fit ut in ista adhuc corruptibili carne constituti moriamur huic sæculo, et vita nostra cum Christo abscondatur in Deo, imo ipsa dilectio est mors nostra sæculo, vita cum Deo, si enim mors est, quando de corpore anima exiit, quomodo non est mors quando de mundo amor noster exiit? valida est ergo ut mors dilectio, quid ea validius qua vincitur mundus. (*Ambr.*) Mortui, inquit, estis præsenti huic vitæ, hoc enim natura sustinebit, sed resurrexistis : etenim et hoc in Christo effectum est, ut et in nobis fiat, de quibus nulla poterit esse ambiguitas, sed incertum est hoc interim, eo quod nec ipsum videmus Christum. In Dei ergo virtute, qui et hoc ipsum perficit, et cum ipso in Christo, qui horum est primitiæ, qui interim non videtur, sed nec illud videtur quod futurum est. (*Greg.*) Sancti igitur viri ab importunitate desideriorum corporalium, a tumultu inutilium curarum a clamore perstrepentium perturbationum, semetipsos sacri verbi gladio mortificare non desinunt. Atque intus ante Dei faciem in sinu mentis abscondunt. Unde recte per Psalmistam dicitur : *Abscondes eos in abdito vultus tui a conturbatione hominum* (*Psal.* XXX), quod quamvis perfecte postmodum fiat, etiam nunc ex magna parte agitur, cum a temporalium desideriorum tumultibus delectatione in interiora rapiuntur, ut mens eorum dum in amorem Dei tota A tenditur, nulla inutili perturbatione laceretur. Hinc est quod Paulus per contemplationem mortuos et quasi in sepulcro absconditos discipulos viderat, quibus dicebat : *Mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*, qui ergo mortem quærit, gaudet dum sepulcrum invenit : quia qui mortificare se appetit, valde ad inventam requiem contemplationis hilarescit. Ut exstinctus mundo lateat, et cunctis externarum rerum perturbationibus intra sinum se intimi amoris abscondat. Quid ergo? *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria.* (*Ambr.*) Sed ait, ubi ille de cœlo apparuerit, qui est principatus immortalitatis vitæ vestræ, apparebitis et vos in eisdem, æternæ vitæ et futuræ gloriæ fruitionem assecuti : B sic et ejiciens illam conversationem quæ sub lege est, per illa quæ futura sperantur, egreditur iterum ad exhortationem, et ostendens quoniam non solum inconveniens illis sit peccare, eo quod non sint sub lege, sed multo magis eis aptum sit illa quæ veritatis sunt perficere, si tamen consequentia illis agere voluerint quæ per Christum fieri sperantur.

Mortificate igitur membra vestra quæ sunt super terram. Quia immortales post resurrectionem effecti, peccare ultra non poterimus, mortales vero sequitur, ut peccent. Sicuti ergo ex diversis membris peccatorum compositum mortalem hominem supponit, propter quod et mortales talia agere possint. Nam dixit *membra quæ sunt super terram*, ut dicat actus pravos quos solent mortales sequi. (*Aug.*) C Mortificatis ergo istis membris resurgimus in fide prius, quomodo autem præcedit mors secundum spiritum resurrectionem quæ est secundum spiritum, sic præcessura est mors secundum carnem resurrectionem quæ futura est secundum carnem. *Fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus.* (*Hier.*) Neque enim beatus Apostolus ad abscisionem manuum aut pedum, aut genitalium inimici nos præceptione compellit, sed corpus peccati, quod utique constat ex membris, quantocius destrui zelo perfectæ desiderat sanctitatis, de quo corpore alibi, *ut destruatur*, inquit, *corpus peccati* (*Rom.* VI), et quæ sit ejus destructio consequenter exponit, *ut jam*, inquit, *non serviamus peccato,* a D quo etiam se liberari cum ejulatu postulat dicens : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (*Rom.* VII.) Hoc itaque peccati corpus multis vitiorum membris probatur exstructum et ad ejus attinet portionem, quidquid vel facto vel dicto vel cogitatione peccatur ; cujus membra rectissime super terram esse dicuntur. Non enim possunt hi qui utuntur eorum ministerio veridice profiteri, *nostra autem conversatio in cœlis est*. hujus igitur corporis in hoc loco Apostolus membra describens, *mortificate*, inquit, *membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus.* Primo itaque loco *fornicationem* credit inferendam

quæ carnali commistione perficitur. Secundum etiam membrorum commistione non operatur, quæ nonnunquam absque ullo mulieris attactu vel dormientibus, vel vigilantibus per incuriam incircumspectæ mentis obrepit, et idem notatur ac prohibetur in lege, quæ immundos quosque non solum carnium participatione privavit, verum etiam ne contactu suo sancta polluerent, a castrorum jussit congregatione secerni dicens: *Anima quæcunque comederit de carnibus sacrificii salutaris, quod est Domini, in qua est immunditia, peribit coram Domino*, [illegible] (*Levit.* VII). In Deuteronomio quoque: *Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, et non revertetur priusquam lavetur aqua, et post solis occasum regredietur in castra* (*Deut.* XXIII). Deinde tertium peccati membrum libidinem ponit, quæ in recessibus animæ condensa, accedere culpam sine passione corporis potest: libidinem enim ab eo quod libeat dictam esse non dubium est. Posthæc de majoribus peccatis ad minora descendens, quartum intulit membrum *concupiscentiam malam*, quæ non solum ad prædictam immunditiæ passionem, verum etiam ad omnes noxias cupiditates generaliter referri potest, quæ corruptæ tantummodo voluntatis est ægritudo, de qua Dominus in Evangelio, *qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*. Multo enim majus est etiam tunc noxiæ libidinis desiderium continere, cum ei illecebrosi aspectus offertur occasio; quibus manifestissime comprobatur ad perfectionem castitatis continentiam corporalis solam non posse sufficere, nisi et etiam mentis integritas addatur. Post quæ omnia novissimum corporis illius membrum, *et avaritiam*, inquit, procul dubio ostendens, non solum ab appetitu rerum alienarum animum continendum, verum etiam propria magnanimiter contemnenda. Hoc enim et in Actibus apostolorum fecisse legitur credentium multitudo, de qua dicitur: *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant et ponebant ante pedes apostolorum: dividebatur autem singulis prout cuique opus erat* (*Act.* IV). Et ne ad paucos pertinere videretur ista perfectio, avaritiam simulacrorum servitutem esse testatus est: nec immerito. Quisquis enim non communicat necessitatibus egentium, et pecuniam suam quam infideli tenacitate conservat, Christi præcepta postponit, idololatriæ crimen incurrit, amorem scilicet mundanæ cupiditatis divinæ præferens charitati (Cassian.). Notandum quod idolorum cultum avaritiam vocavit, quasi quæ a similitudine Dei nos possit divellere; nec enim possibile est ut quis se a pravis cupiditatibus abstineat, qui plus habendi cupiditate tenetur (Aug.). Hic avaritiam idolorum servituti comparat, et *avaritiam*, inquit, *quæ est simulacrorum servitus*. [illegible] in Epistola ad Ephesios, id, inquit, [illegible] qui tempore persecutionis per [illegible] idololatriæ [illegible] avaritiæ [illegible] pecuniæ [illegible] gravius [illegible] nullam sibi aliquam [illegible] quis [illegible] quantum [illegible] sit, et etiam ab avaritia non [illegible] quantum [illegible] quia [illegible] etiam [illegible] et [illegible] ab idololatria [illegible]; quia et Apostolus dicit: *Avaritia, quæ est idolorum servitus* (Hieron.). Namque [illegible], quod sicut fornicationis genera sunt tria: primum, quod per commistionem sexus utriusque perficitur; secundum, quod absque femineo tactu, pro quo hac patriarchæ Judæ filius a Domino percussus legitur, quod in Scriptura sancta immunditia nuncupatur, super quo Apostolus (*II Cor.* XII): [illegible] quam [illegible]; tertium quod mente ac cogitatione concipitur, de quo Dominus in Evangelio: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* V); ita philargyriæ genera sunt tria: primum, quo renuntiantes divitiis ac facultatibus suis spoliari non sinit; secundum, quod ea quæ a nobis dispersa sunt vel indigentibus distributa, rursum cum majore cupiditate persuadet; tertium quod ea quæ ne antea quidem possedimus desiderare vel acquirere compellit. Et ut [illegible] quæ ista sint [illegible]. *Propter quæ*, inquit, *venit ira Dei super filios diffidentiæ* (Ambr.). Non solum quæ peccata [illegible] est, sed et [illegible] *in quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis*. Dicitur quidem [illegible] a vitiis, quando cum præsenti vita totam spem suam [illegible] nihil amplius exspectantes. *Nunc autem deponite et vos omnia*. Jam [illegible] qui mortuo [illegible] in immortalitate [illegible], in quo [illegible], sed [illegible] et deponere: *iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro* (Hieron.). [illegible] quod [illegible], aliud quod in [illegible] quod [illegible]. De quibus et Apostolus: [illegible], inquit, [illegible] quod [illegible] sed qui [illegible] quod [illegible] quæ [illegible] sunt [illegible]. Quapropter [illegible] qui [illegible] (*Matth.* V), non solum [illegible] amputanda est, sed etiam de intimis animæ radicitus

bus exstirpanda. Non enim valde proderit iracundiæ cohibitus furor in verbo, nec in effectum prolatus, si illam arcanis pectoris nostri Deus, quem secreta cordium non latent, inesse perspexerit : radices enim vitiorum potius excidi præcipit Evangelicus sermo, quam fructus, qui proculdubio evulsis fomitibus nequaquam ulterius pullulabunt : atque ita mens poterit jugiter in omni patientia et sanctitate durare, cum hæc non de superficie operationis et actuum, sed de cogitationum fuerint evulsa penetralibus, et idcirco ne homicidium perpetretur, ira odiumque succiditur, sine quibus homicidii crimen nullo modo valebit admitti. *Qui irascitur* enim *fratri suo, reus erit judicio* (*Matth.* V) ; et : *Qui odit fratrem suum, homicida est* (*I Joan.* III), in eo scilicet quo eum corde cupiat interire, cujus cruorem propria manu, vel telo apud homines minime fundisse cognoscitur, affectu iræ homicida pronuntiatur a Domino, quia non solum pro operationis effectu, sed etiam pro voluntatis ac voti unicuique aut præmium reddet aut pœnam. *(Albert.)* Hinc item Apostolus dicit scribens ad Ephesios : *Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia* (*Ephes.* V). Hic ostendit pro quibus constristetur Spiritus sanctus, et relinquat cor in quo habitabat per charitatem et modestiam. Amaritudo contraria est suavitati, et dulcedini sancti Spiritus ; furor vero insipiens ira est, et fervescens in ima perturbatio ; indignatio ex superbia nascitur, cum aliquem judicamus indignum, et ideo eum nolumus sustinere : ira autem est cujus amaritudo et furor et indignatio species sunt, quæ furore restincto desiderat ultionem, et eum quem nocuisse putat, vult lædere. Unde nobis omnis amaritudo et furor et ira et indignatio, et clamor tollendus est. Post hæc omnia recte clamor quoque et blasphemia prohibentur in nobis, quia qui semel fuerit furore superatus, sæpe erumpit ad clamorem et turbide fremens ventilatur in modum folii. Blasphemia est, cum de Deo falsa finguntur, aut in fide catholica hæretica pravitate deceptus errare quis probatur. Novissime addidit hæc vitia *cum omni malitia* a nobis esse tollenda : malitia est quidquid virtuti contrarium est, quæ alio nomine vitium dici potest. *Nolite mentiri in invicem.* (*Ambr.*) Non dixit alterutrum, sed *in invicem*, hoc enim vult dicere, quoniam non est justum ut cum simulatione vobis narretis, sed sincera mente, et quoniam membra nominavit, actus seipsum sequentes adjicit : *Exspoliantes vos veterem hominem eum actibus ejus.* Ex integro, inquit, convenit vos mortalem deponentes hominem deponere etiam et actus consequentes illum, *Et induite novum eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit eum.* Consentanea agere debetis huic novo quem induti estis renovati et facti secundum imaginem ejus, qui istius recreationis vobis auctor exstitit, ut dicat Christi : itaque enim inconvertibiles manere vos in bono per omnia convenit. hoc enim vobis in futuro aderit, pro possibilitate in præsenti vita : deinde et ostendens hujus recreationis bonum : *Ubi non est Gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scytha, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus.* At ubi, inquit, in illa transformatione constiterimus, ultra non erit discretus Judæus et Gentilis. Nam circumcisionis et præputii discretio interempta est, eo quod immortales sumus effecti : ita ut neque barbarus neque liberi neque servi poterint ulterius perspici, Christo in omnibus apparente, ad cujus similitudinem immortalitate potiemur : illos ergo qui hujusmodi induti sunt hominem et in illo sunt effecti secundum formam, quæ conveniunt vult observare. (*Aug.*) Si ergo Spiritu mentis renovamur, et ipse est novus homo, qui renovatur in agnitione Dei secundum imaginem ejus qui creavit eum, nulli dubium est non secundum corpus, neque secundum quamlibet partem animi, sed secundum rationalem mentem, ubi potest esse agnitio Dei, hominem factum ad imaginem ejus qui creavit eum ; secundum hanc autem renovationem efficimur etiam filii Dei per baptismum Christi, et induentes novum hominem, Christum utique induimus per fidem. Quis est ergo qui ab hoc consortio feminas alienat, cum sint nobiscum gratiæ cohæredes ? et alio loco idem Apostolus dicat *(Gal.* III) : *Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Jesu : Quicunque enim in Christo baptizati estis Christum induistis. Non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber, non est masculus neque femina : omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.* Nunquidnam igitur fideles feminæ sexum corporis amiserunt ? sed quia ibi renovantur ad imaginem Dei ubi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginem Dei ubi sexus nullus est, hoc est, in Spiritu mentis suæ. Sicut enim post lapsum peccati homo in agnitione Dei renovatur secundum imaginem ejus qui creavit eum, ita in ipsa creatione creatus est antequam delicto veteresceret, unde rursus in eadem agnitione renovaretur ; ista renovatio reformatioque mortis secundum Deum vel secundum imaginem Dei : sed ideo dicitur secundum Deum, ne secundum aliam creaturam fieri putetur. Ideo autem secundum imaginem, ut in ea re intelligatur fieri hæc renovatio ubi est imago Dei, id est, in mente. Non itaque sic intelligamus, *secundum imaginem ejus qui creavit eum,* quasi alia sit imago secundum quam renovatur, non ipsa quæ renovatur.

Induite ergo vos sicut electi Dei sancti et dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam. (Hier.) Et de sponsa dicitur in psalmo : *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (*Psal.* XLIV). Quid hac varietate pulchrius ? de qua et Job loquebatur, *Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, aut varietatis disciplinam ?* (*Job.* XXXVIII) et pontifex semel in anno, quando pro populo adolebat incensum, et ingrediebatur in sancta sanctorum, variis vestibus utebatur. Certe si divitiæ varietatem vestium et non

sanctitas faceret diversitatem virtutum. Pharao et Nabuchodonosor hæc vestimenta habuisse scriberentur, et non Joseph, qui sub peregrino et pastorali patre vestes discolores et regias habere non poterat. (*Ambr.*) Per omnia ista suasit ut illam quæ invicem est charitatem in nobis custodiamus, charitatis enim opera sunt ista, et permanens in iisdem adjicit: *Supportantes invicem et donantes vobismetipsis si quis adversus aliquem habet querelam*, et exemplo illis suadere cupiens ait: *Sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos.* Deinde ad confirmationem dictorum super omnem hanc charitatem compendiose dicere vult, charitatis habete diligentiam, et ex qua horum directio efficitur, et ostendens charitatis utilitatem adjicit: *Quod est vinculum perfectionis.* Etenim, inquit, in futuro sæculo, ac ubi constiterimus, in illud quod præceptum est adhuc, id est charitate, colligati in invicem, permanebimus, nullam separationem ulterius sustinentes; tenebimur vero in concordia illa quæ erga alterutrum est elipsum alterutrum. *Et pax Christi exsultet in cordibus vestris.* Sciens enim beatus Paulus quoniam charitate manente omnia facile diriguntur, illis vero quæ contraria sunt tenentibus nihil efficitur ex illis quæ conveniunt, omni loco de charitate multum facere videtur sermonem, et ostendens exhortationis utilitatem adjicit: *In qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote.* Unum quoddam corpus per regenerationem facti sumus; evidens est autem quoniam in pace sumus vocati, eo quod nec corpus sibi ipsi unquam scit dissentire. Ita convenit vos ob hanc ipsam vocationem operibus gratos habitu vos ostendi, custodientes illam erga alterutrum integram vocationem. *Verbum Christi habitet in vobis abundanter.* Ditissime sit, inquit, in vobis larga Christi doctrina, quemadmodum in omni *sapientia docentes et commonentes vosmetipsos.* Sic dictorum assiduam habete memoriam ut semper valeatinini vosipsos docere et admonere consequentem eis doctrinæ conversationem ostentantes; sic enim erit ditissima in vobis ejus doctrina, si semper hæc eadem cogitantes in vestro sensu eam custodire volueritis. Nam quod dixit *in omni sapientia*, sapientiam vocavit illum intellectum qui decet fideles. *Psalmis, hymnis, canticis spiritalibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo.* Semper, inquit, in sensu vestro gratias agite Deo pro quibus talia præstitit vobis. *Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu facite, gratias agentes Deo Patri per ipsum.* Et quodcunque, inquit, aut dicitis, aut agitis, intuentes in Christo debitam gratiarum actionem Deo et Patri referre properate pro illis quæ per Christum vobis sunt præstita; eterim in psalmis et hymnis et canticis spiritalibus gratiarum actionem vocavit, hoc dicens, in cordibus vestris gratias agite Deo, aut quodcunque aut dicitis aut agitis, sic et dicite et agite sicut justum est dicere illos, qui talia accipere digni sunt habiti. Hæc enim est vera gratiarum actio; deinde et in hac parte imitans illa quæ ad Ephesios scripserat certitur ad specialem commonitionem. Mulieres subditæ estote viris sicut oportet in Domino. Utrumque patet subditas esse maritis. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas. Viros admonet diligere suas uxores nec tanquam tyrannos illas tractare. *Filii, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino.* Suadet filiis ut obediant parentibus. *Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.* Parentibus suadet ut non superflue tristent filios suos. *Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum: quodcunque facitis, ex animo operamini sicut Domino et non hominibus, scientes quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Christo servite.* Jubet et servos obedire suis dominis inspicientes in illam perpetuam remunerationem quæ a Deo illis retribuetur pro tali servitio, ut ita faciant sicut et justum est facere eos, qui a Deo sibi mercedem tribui exspectant. Non sicut hominibus servientes, sed sicut illi a quo et mercedem ipsam sibi tribui exspectant; quibus adjicit: *Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit: et non est personarum acceptio apud Deum.* Quoniam si aliqua ratione injuste eos domini affligere voluerint, non erunt immunes, Deo autem nullius personam accipiente, aut renuente.

CAPUT IV.

Dominos instruit Apostolus, et commendat se orationibus Colossensium, admonens quomodo se ad infideles habere debeant: et ponitur Epistolæ conclusio per salutationes.

Domini, quod justum est et æquum, servis præstate: scientes quod et vos Dominum habetis in cœlo. (*Ambr.*) Et dominis suadet ut illud quod convenit, servis tribuant, humana erga eos agentes et in opere dilectionem illis præbentes, et diligentiam illorum adhibentes, prout potest, et veniam illis delinquentibus tribuant, cum eos peccare acciderit, hoc enim dicit justum et æquum, ut non æquales sibi eos esse existiment. Servi enim potest quando ut servant servi, et cum integre servant effectu. Taxis semper; suadet autem et his Deo custodire illa omnia, quæ et ipse sint sub Domino illo qui in cœlis est. Et iterum ad communionem vertitur, et ait: *Orationi instantes, vigilantes in ea in gratiarum actione.* Frequenti autem mente assidue orare, atque gratias agere pro illis bonis quæ sibi sunt a Deo tributa. *Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi, propter quod et vinctus sum, ut manifestem illud sicut oportet me loqui.* Sed et pro nobis, inquit, orate ut aperiatur nobis Christus, et doceamus omnes illam quæ in Christo est veritatem, pro qua et alligatus sum, ut proponam. *In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes.* Cum prudentia, inquit, illis qui extranei sunt a fide conversamini, præsens tempus prout conveniens est, vobis eligentes, ut quod ille qui comparat aliquid, ad suam conversus utilitatem illud com-

parat. Hoc voluit dicere : præsenti tempore, in quo mala abundant, pro virium vestrarum qualitate illud agere properate quod vobis expedire cognoscitis, ut et mercedes vobis in futurum pro hac conversatione provideatis pro quibus in præsenti sæculo commoramini. *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo vos oportet unicuique respondere.* Properate, inquit, illa quæ prudentiæ semper plena sunt proloqui, considerantes quod oporteat unicuique dare responsum, convenienter disputantes, ita ut magis donum aliquid ex vestris sermonibus perfici videatur, his adjecit :

Quæ circa me sunt omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater et fidelis minister et conservus in Domino, quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, ut consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui est ex vobis : omnia quæ hic aguntur nota facient vobis. Propterea a me directus est cum Onesimo fratre, qui a vobis venerat, ut nota vobis faciant quæ erga nos sunt et oblectent vos per suum adventum, omnia quæ hic aguntur manifesta facientes vobis. *Salutat vos Aristarchus concaptivus meus et Marcus consobrinus Barnabæ de quo accepistis mandata; si venerit ad vos, excipite illum.* Deinde salutat eos ab Aristarcho, quem et captivum suum edicit esse, utpote colligatum sibi, et a Marco quem nepotem dicit esse Barnabæ, de quo etiam mandatum eos accepisse edicit, ita ut venientem eum recipiant : dicit autem eis accepisse mandatum non ab alio aliquo, neque a se, sed ab illo qui prædicaverat eis Evangelium, neque a se, quod fieri quidem non poterat eo quod necdum viderat eos. *Et Jesus qui dicitur justus, qui sunt ex circumcisione, hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio.* Salutat eos et ab Jesu qui cognominatur justus, hos solos dicit de illis qui ex circumcisione crediderunt, cooperarios sibi esse in Evangelio, quos et solatium sibi præbuisse dixit : *Salutat vos Epaphras qui ex vobis est servus Christi, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti et repleti in omni voluntate Dei, testimonium enim illi perhibeo quod habet multum laborem pro vobis et pro his qui sunt Laodiciæ et qui Hierapoli.* Deinde salutat eos ab Epaphra qui prædicavit eis, dicens multam sol-

A licitudinem eum habere de eis, ita ut oret, ut firmi permaneant in fide? Dicit enim Apostolus testimonium perhibere eis quoniam sollicitudinem de illis haberet, nec non et in illis qui in Laodicia sunt et in Hierapoli. *Salutat vos Lucas medicus charissimus et Demas.* Salutat eos et a Luca medico qui Evangelium conscripsit, nec non et Dema. Deinde scribit eis : *Salutate fratres qui sunt Laodiciæ et Nympham, et quæ in domo ejus est, ecclesiam.* Salutate, inquit, illos qui in Laodicia sunt et Nympham cum omnibus suis qui in domo ejus sunt, et adjicit : *Et cum lecta fuerit Epistola apud vos, facite ut in Laodicensium Ecclesia legatur, et eam quæ Laodicensium est, vos legatis.* Itaque hanc Epistolam postquam ab illis fuerit lecta, legi et in Laodicensium

B Ecclesia præcipit. Dicit autem eis ut et illam quæ ex Laodicia est legant, non quia ad Laodicenses scribit. Unde quidam falsam Epistolam ad Laodicenses ex nomine beati Pauli configendam esse existimaverunt, nec enim erat vera Epistola. Æstimaverunt autem quidam illam esse, quæ in hoc loco est significata. Apostolus vero non Laodicenses dicit, sed ex Laodicia quam illi scripserunt ad Apostolum, in quam aliqua reprehensionis digna inferebantur, quam etiam hac de causa jussit apud eos legi. Ut ipsi reprehendant seipsos discentes quæ de illis sunt scripta ; et propter hoc, ut datur intelligi, neque scribere eis dignum existimavit : sed illam quæ ad Colossenses scripta erat, legi et apud illos præcepit ut bonorum pariter suscipiant monitionem et in melius

C convertantur, eo quod sic reprehensi sunt a Paulo et neque scripta ab eo percipere digni fuissent existimati. Deinde dicit ad eos. *Et dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti in Domino ut illud impleas.* Deinde dicit eis, dicite Archippo ut ministerium quod accepit impleat. Ut autem eis ex litteris existimare apud Laodicenses, id est, degens ministerium doctrinæ commissum habere videbatur, his adjicit : *Salutatio mea manu Pauli.* Quoniam sua manu salutationem scripsit dicens : *Memores estote vinculorum meorum.* Hoc est, ad meam imitationem etiam pro veritate pati nolite pigere. Adjecit consuetam conclusionem : *Gratia vobiscum, amen.* In hac designatione Epistolæ consummationem fecisse videtur.

LIBER VICESIMUS UNUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

Beatus Apostolus Paulus peragrabat diversas civitates prædicans fidem quæ in Christo est : divina vero monitus revelatione venit ad civitates Macedoniæ : exinde vero venit et Thessalonicam, sicut est cautissime discere ex libro Actuum apostolorum, prædicavit ergo inter cæteras etiam Thessalonicensibus pietatis doctrinam. Adversariis vero super hoc

D indignantibus, evenit ut multa pateretur, id est, Apostolus, in eadem civitate Thessalonicensium in qua et illi qui crediderunt Christo multa sustinuerunt mala a contribulibus suis, ita ut cogeretur beatus Apostolus a Thessalonica discedens Athenas proficisci : pertimescens vero de illis qui crediderant, ne forte atrocitate adversariorum impulsi a suo deviarent proposito, coactus Timothenm misit ad eos

simul et ut illa quae gesta fuerant disceret, et fidelium animos tam sua praesentia confirmaret, quam etiam ex oratione salubri moneret in fide persistere, [illegible] a beato Apostolo fuerant injuncta, [illegible] quoniam multa ab adversariis [illegible] rint, nec a fide discesserint. Inter caetera vero [illegible] et esse aliqua apud illos, quae corrigi debeant. [illegible] Timotheo [illegible] Apostolus scribit ad Thessalonicenses primam hanc Epistolam, laudans eos quod in adversis rebus [illegible] sustinuerant pro fide [illegible] certamina; instruit vero eos et de illis, quae apud eos [illegible] gesti cognoverat. Omnia vero [illegible] ex illa interpretatione, quae per partes [illegible] lius agnoscere poterimus.

CAPUT PRIMUM.

[illegible]

Paulus et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiae Thessalonicensium [illegible] quamvis et Ecclesia dicta sit; [illegible] Apostoli nunquam synagogam [illegible] per Ecclesiam [illegible] congregationem, unde synagoga, et convocationem, unde Ecclesia nomen accepit, distat aliquid, [illegible] *in Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax.* [illegible] quoniam *gratia vobis* [illegible] scriptione Epistolae solemus salutem ponere; posuit vero et *in Deo Patre* [illegible] mus in Domino. [illegible]

[illegible] gratias, inquit, agimus pro vobis, et sine intermissione pro vobis oramus, [illegible] quae pro fide estis operati et laborem illum, quem pro charitate Christi [illegible] tribulationibus ipsis [illegible] habetis. [illegible] *Deo et Patre nostro*, ut dicat: [illegible] Christum est, [illegible] secundum Deum [illegible] pro fide sustinent.

[illegible]

[illegible]

lem introitum habuimus ad vos, et quemadmodum nostris placitis doctrinis, discessistis quidem a simulacrorum cultura, recognovistis vero vestrum Dominum, qui et vere vivit et est Deus vetus : credidistis autem et illis quæ de Jesu dicta sunt vobis, quoniam resurrexit a mortuis, ut omnes nos qui in eum credimus ab exspectata liberet pœna, et quoniam de cœlo veniet omnibus nobis beneficia præstans. Bene autem primum dixit adventum ejus de cœlo, deinde resurrectionem, et quidem cum ordine id secundum esse videretur, eo quod ad fidei confirmationem illud vel maxime erat dignum, quod de cœlo sit in fine sæculi appariturus gloria. Notandum est autem quoniam in simulacrorum abdicatione Deum vivum et verum esse asseruit, ut e contrario ostendat simulacra neque vivorum, neque verorum esse deorum, sed tantum quia falso nomine id dicatur. Igitur ubicunque vocem hanc inveneritis, scire vos convenit, quoniam neque de Patre ad interceptionem dici possit Filii, neque de Filio ad interceptionem dici possit Patris : similiter et Patrem, et Filium Deum apud omnes pios esse creditum. Dicens autem ista ad exhortationem eorum memoratur ultra et illa quæ secundum se sunt, illa vel maxime dicens quæ illi ipsi apud se facta esse sciebant, et ut illa quæ de se erant cum illis commemorans, suaderet illis non cedere tristitiæ.

CAPUT II.

Consolatur suos in adversis per conformitatem ad ipsum atque ad Ecclesiam Hierosolymorum.

Ipsi enim nostis fratres introitum nostrum qui fuit ad vos, quoniam non inanis fuit, sed ante passi et contumeliis affecti, sicut nostis, in Philippis, fiducialiter egimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. (Ambr). Scitis, inquit, quoniam non absolute, nec fortuito ad vos venimus, sed licet multa mala Philippis passi fuerimus, tamen non defuimus ad vos venientes cum fiducia prædicare vobis pietatem, et quidem cum multa nobis a dextris incumberet necessitas : bene autem dixit, quia in Deo fiducialiter gessimus, ne sibi videretur ipsam fiduciam ascribere, ideoque eam cooperationi divinæ ascripsit. Demirandum est autem et illud, quod dixit Apostolus, quoniam non fuit inanis introitus noster, eo quod multa erat ante passus, quasi ergo qui in passionibus ipsis lucrum sibi collocet, dum nihil existimat se inane facere, quando et pati eum contigerit ob pietatem : et quoniam dixit passiones, dicit etiam et doctrinæ modum : *Consolatio enim nostra non ex errore, neque ex immunditia, neque ex dolo, sed sicut probati sumus a Deo ut crederetur vobis Evangelium, sic loquimur non tanquam hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.* Consolationem vel exhortationem hoc in loco vocat doctrinam, sic enim vos, inquit, docuimus non sicut illi solent docere, qui seducere volunt illos quos docent, aut aliquid illis referre non verum, qui et dolo sæpe illa quæ dicunt occultant, sed dogma verum et plurima præ- A ditum cautela et munditia, quod et probabitis et nobis creditum esse videtur, unde et ipsi probatione consequenter perstetimus, agentes, sicque illud cum fiducia dicentes, sicuti conveniebat eos facere, qui non hominibus placere student, sed Deo, qui mentem cautissime cognoscit : hæc vero universa conjunxit ut ostendat quoniam justa ratione fiducia est abusus : persistens vero referre illa quæ secundum se sunt ad edocendos eos edicit :

Nec enim aliquando in verbo adulationis fuimus sicut ipsi scitis. Econtrario etenim dicebamus, quod illi qui pie vivere cupiunt tribulationes præsentis vitæ sunt passuri. Bene autem adjecit, *sicut scitis*, illos ipsos testes suorum verborum producere properat. *Neque in occasione avaritiæ, neque ad quæstum respe-* B *ximus ;* et hoc dicens non adjecit ultra, sicut scitis, sed Deus testis est, justa ratione vitæ suæ teste Deo est usus quasi plus idoneo. *Neque quærentes ex hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis.* Sed neque respeximus aliquando qualiter acquiramus laudem, aut a vobis aut ab aliis aliquibus. Cautissime enim posuit *non quærentes*, hoc est, non hoc auspicantes. nec hanc habentes actus nostri intentionem ; hoc enim est, quod a nobis fieri convenit, ut ne intuitu gloriæ humanæ aliquid faciamus. Nam nec ad nostrum crimen poterit pervenire cum illa faciamus, quæ conveniant cum lege divina, si nos ab hominibus gloria fuerit subsecuta, *Cum possimus oneri esse, sicut Christi apostoli.* Hoc ad illud reddidit, quod dixerat, *neque in occasione avaritiæ :* magis enim erat, C ut et habentes potestatem quasi apostoli, illa quæ ad usum necesse habebant, sibi acciperent, nec hoc voluissent accipere. *Sed facti sumus quieti in medio vestrum.* (Greg.) Hoc est, omni mediocritate et humilitate sumus usi, nolentes graves aliquibus videri. Dux autem est impius qui a tramite veritatis exorbitat, et dum ipse in præceps ruit, ad abrupta sequentes invitat : dux est impius qui per tumoris exempla viam ostendit erroris. Paulus dux impius esse metuebat, cum potestatis suæ celsitudinem reprimebat dicens, nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis neque ab aliis, cum possumus oneri esse ut Christi apostoli, *sed* quia *facti sumus parvuli in medio vestrum.* Parvulus in medio eorum factus fuerat, quia timebat ne si inter disci- D pulos honorem suæ celsitudinis vindicaret, exempla elationis ostenderet : timebat nimirum, ne dum ipse sibi potestatem pastoralis potentiæ quæreret, grex subditus per abrupta sequeretur, et ad impietatem sequentes duceret qui pietatis officium suscepisset. Unde necesse est, ut is qui præest, quæ exempla subditis præbeat solerter attendat, et tantis se sciat vivere, quantis præesse vigilanter inspiciat, ne in eo quod prælatus est intumescat, ne jura debita potestatis immoderatius exigat, nec disciplinæ vis mutetur in rigorem superbiæ, et unde a perversitate subditos restringere poterat, inde intuentium corda pervertat, ne ut dictum est impietatis dux per officium pietatis existat. Non autem debet hominum ducatum sus-

opere, qui nescit homines bene vivendo præire, ne qui ad hoc eligitur ut aliorum culpam corrigat, quod resecari debuit, ipse committat. Hinc, inde se ergo qui præsunt circumspiciant, ut alto et subditis vivant, ut bonum quod faciant, et intra animo mente abscondant, et tamen ex eo ad provectum sequentium exempla rectæ operationis importent; ut subditorum culpam animadvertentes corrigant, nec tamen per vim ejus animadversionis intumescant; ut quædam leniter correpta tolerent, nec tamen disciplinæ vincula eadem lenitate dissolvant; ut quædam tolerando dissimulent, nec tamen ea crescere dissimulando permittant. Laboriosa sunt ista, et nisi divina gratia fulciat ad custodiendum difficilia. Recte vero de adventu districti judicis per Sapientiae librum dicitur, *horrende et cito apparebit, quoniam judicium durissimum his qui præsunt fiet* (*Sap.* VI). Quia ergo plerumque per potestatem regiminis ad culpam prorumpitur elationis, atque apud districtum judicem, ipsa elatio impietas æstimatur, bene de Domino per Eliu dicitur: *Qui vocat duces impios*: de ipso quippe ducatu dum superbiunt, exemplo suo subditos ad impietatem trahunt. Unde magnopere curandum est, ut qui regendis hominibus præfertur, apud se intra secretarium mentis in cathedra præsideat humilitatis. Cumque judicanti ei cætera turba assistitur, vigilanti oculo incessanter aspiciat, cui quandoque judici ipse de his judicandus assistat, ut quanto nunc ante eum quem non videt sollicitus trepidat, tanto eum cum viderit securus cernat. Pensat ergo quia ad satisfaciendum districto judici de sua tantummodo anima fortasse vix sufficit, ut quod regendis subditis præstò est, reddendæ apud eum rationis tempore, ut ita dicam tot solus animas habet. Quæ nimirum cogitatio, si assidue mentem excoquat, omnem tumorem superbiæ premit, et rector providus tanto jam neque rex apostata, neque dux impius vocabitur, quanto et cogitatione sollicita potestas, quæ accepta est, non honor sed onus æstimatur. Nam cui esse nunc judicem libet, hunc videre tunc judicem non libet: innumeri enim culpæ [illegible], quæ habendæ potestatis amore perpetrantur; tunc solum vero potestas bene geritur, cum non amando, sed timendo retinetur; quæ ut ministrare recte valeat, oportet primum ut hanc non cupiditas, sed necessitas imponat: percepta autem non pro formidine debet deseri, nec ex libidine amplecti; ne aut quisquis quasi ex humilitate superbiat, si divinæ dispensationis ordinem fugiendo contemnat, aut eo jugum superni rectoris abjiciat, quo suum super cæteros privatum regimen delectat. Potestas ergo cum percipitur non libidine amanda est, sed longanimitate toleranda; ut inde tunc ad judicium salubriter levis sit, unde nunc ad ministerium patientibus gravis innotescit. *Sicuti si nutrix foveat suos filios, ita desiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum Evangelium Christi, sed etiam nostras animas, quoniam charissimi nobis facti estis.* (Ambr.) Vult equidem dicere, quoniam tantum longe sumus

ut pondus tribulationum graviter ferentes, ut [illegible] illis malis cum multo desiderio vos donare festinaremus, libenter [illegible] etiam animas nostras, eo quod fortiter vos diligebamus, [illegible] integro erga vos tenebamus; [illegible] illud quod videbat comprobavit proprii exempli qualitate. [illegible]

[illegible] quod nihil ab illis accipere voluerit. [illegible] vel nunc amantes filios suos pro [illegible] tradunt [illegible]

Memores enim estis fratres laboris nostri et fatigationis, nocte enim et die operantes ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei. (Ambr.) [illegible] laborem, ut ne graves vobis [illegible] nostra necessitate. [illegible]

[illegible]

bum auditus Dei, suscepistis non sicut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei, qui et operatur in vobis qui credidistis. Et aliorum quidem erant nostra : non deerant autem et illa quæ a vobis sunt. Unde et gratias agere Deo pro vobis non cessamus quoniam suscipientes a nobis Dei doctrinam non sicut hominibus vobis loquentibus suscepistis, sed sicut conveniens erat suscipere eos qui divinam suscipiebant doctrinam, quæ etiam et ipsis operibus ostenditur esse apud vos, et quemadmodum in operibus ostendatur dicit :

Vos, inquit, *imitatores facti estis, fratres. Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa Christo Jesu, quoniam eadem passi estis et vos a propriis contribulibus, sicut et ipsi a Judæis.* Similia, inquit, passi estis illorum qui in Judæa crediderunt Christo ; sicut enim illi a Judæis multa sunt perpessi mala, sic et vos a propriis contribulibus ut dicat gentibus. Bene autem eos est adhortatus commemorans illos qui in Judæa crediderunt ut sustineant et ipsi magnanimiter laborem, siquidem non soli contemplatione pietatis patiuntur. Nam et Ecclesiæ integræ, quæ per totam sunt Judæam, diversis fluctuabantur persecutionibus. Unde et latius Judæorum explicans malitiam, ostendit hinc quanta et qualia patiebantur ab illis qui inter illos habitabant. *Qui et dominum*, inquit, *occiderunt Jesum et vos, prophetas et nos persecuti sunt.* Bene in medio posuit *prophetas*, ex quibus comprobatur quod et Dominum sola malitia interimere usurpaverunt, et apostolos : siquidem et erga suos prophetas tales exstitisse videntur, et quod his majus est: *Et non Deo placent, et omnibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui ut salvæ fiant. Ut impleant peccata sua semper: pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.* Nihil, inquit, mirum quodcumque facere adnituntur, ita ut nihil illis deesse videatur mali, perfectam vero pro quibus agunt pœnam ab æterno judice accipiant. Hæc autem omnia conjunxit in personam Judæorum maximeque eos justa ratione accusans; necessario vero in præsenti memoriam eorum faciens simul, et ut ostendat quanta patiuntur fideles, qui sunt in Judæa, qui in certamine quasi medio conversantes, scilicet, ut ostendat Thessalonicenses nihil tam durum a gentibus sustinuisse, si tamen illa quæ patiuntur cum illis quæ in Judæa geruntur comparare voluerint. Hæc igitur omnia ad exhortationem Thessalonicensium posuit : quoniam vero inter cætera dixerat de suo ad eos adventu, hinc incipit illa quæ post profectionem sunt dicere, publicans pariter in his etiam suum affectum, quem habet erga illos. *Nos, fratres, desolati a vobis ad instar orphanorum ad tempus horæ facie, non corde, abundantius acceleravimus faciem vestram videre in multo desiderio, quoniam voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus et semel et iterum, sed impedivit nos Satanas.* Bene per omnia auxisse visus est suum erga illos affectum, in eo quod dixit, non corde a vobis discessimus, sed facie, et quod ad tempus ab illis segregatus, statim cupierit eos iterum videre super omnia; quod segregatum se ad instar orphanorum dixit, multum suum affectum ostendit, et quidem in superioribus dixerat quoniam sicut pater unumquemque vestrum obsecrabam, sed ibi quidem paterna imago aptata esse videbatur, in absenti vero exquisitione illud quod dixerat separatum se ad instar orphanorum. Nam hujusmodi vel maxime absentia etiam ad ipsam necessitatem coarctatur, ut patrem filii requirant. Et quæ est hujus concupiscentiæ probatio? propter quod *voluimus venire ad vos.* Et quia dixit *voluimus* pluraliter, de se dicens adjicit, *Ego quidem Paulus et semel et bis*, et quid obstitit? *sed impedivit nos Satanas*, eo quod erant adjuvandi Thessalonicenses ex ejus præsentia ; ergo necessarie omnem nocivitatem Satanæ ascripsit, et quoniam non vane in eorum haberetur affectu ostendit. *Quæ est enim spes nostra, aut gaudium, aut corona gloriandi : nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? vos enim estis gloria nostra et gaudium.* Et omne quidquid boni in futura exspectamus die, tunc, quando adveniet Dominus noster Jesus Christus ad examinanda universa, tunc ob illos labores quos pro vobis sustinemus, mercedem nobis ab eodem venire exspectamus. Magna gloria est sacerdotis rectitudo subditorum. (*Greg.*) Unde bene egregius prædicator discipulis dicit, *quæ est nostra spes aut gaudium aut corona gloriæ, nonne vos ante Dominum?* Sed cum sacerdotes vitam discipulorum negligunt, et nullum de eorum profectibus ante Dominum fructum ferunt, quid aliud quam inglorii ducuntur, qui ante districtum judicem nimirum gloriam tunc non invenient, quam modo in subditorum suorum moribus prædicationis studio non exquirunt? Bene autem dicitur, « et optimates supplantat, » quia cum mentem regentium justo judicio deserit, hæc internum retributionis præmium non requirit, et in eo supplantatur quo fallitur, ut pro æterna gloria de principatu temporali gratuletur : supplantat igitur optimates, quia dum futura cœlestis patriæ prædicare negligunt in suis hic voluntatibus cadunt.

CAPUT III.

Apostolus mittit Timotheum ad consolandum Thessalonicenses : ponitur utilitas reversionis ejusdem, etc.

Propter quod non sustinentes amplius, placuit enim nobis remanere Athenis solis, et misimus Timotheum fratrem nostrum et ministrum Dei in Evangelio Christi. (Amb.) Hoc ad illud reddidit, quod addixerat, *volui venire ad vos*, quoniam ergo illud implere minime potui, elegi relinqui ipse solus Athenis, et mittere Timotheum ad vos : qua ex causa? *Ad confirmandos vos et consolandos pro fide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis* : ita ut vos confirmet exhortatione suorum verborum, et animæquiores sua præsentia faciat, ut non cedatis tribulationibus victi, commoveri enim dicit cedi : et ostendens quoniam justa sunt quæ dicit : *Ipsi enim*, inquit,

nobis quoniam in hoc positi sumus. Et unde scimus? A *Nam quando essemus apud vos prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis.* Ex quibus et prædixi vobis quando angustiarum impedimenta Satanæ sunt impedimenta [illegible] illorum, et quidem et opus adhortatum est.

Propter hoc et ego jam ulterius non sustinens. Iterum assumit illam causam. Iterum, inquit, quam Timotheum miserat. *Misi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor noster.* Quid ergo cognovistis eo revertente? *Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quoniam habetis memoriam nostram bonam semper desiderantes nos videre, sicut et nos vos: ideo consolati sumus, fratres, in vobis in omni tribulatione et necessitate nostra per vestram fidem.* B Quoniam autem veniens nuntiavit nobis firmitatem quam erga nos habetis, et quoniam memores estis nostri semper desiderantes nos videre et nos vos, sufficientem omnis tribulationi nostræ habemus consolationem, nuntium illum quem de vobis cognovimus; et quemadmodum delectabant eum illa bona quæ de illis sunt cognoscere ostendens adjicit: *Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino.* Nunc vivere nos existimamus, si vos in fide persisteritis, vitam nostram [illegible] illud. *Quam,* inquit, *gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis super omni gaudio quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum.* Si enim nostra existimamus illa bona quæ vestra sunt, et quia talia audivimus de vobis Timotheo referente, magnum quoddam de vobis gaudium habemus ut nos condigne pro his gratias agere Deo nostro [illegible], C utque videatur ista dicens dixisse ab illo desiderio quo desiderabat ad eos venire. *Nocte,* inquit, *et die superabundantius deprecantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ.* Precantes, inquit, oramus ut et videamus vos, et suppleamus etiam si et desunt vobis aliquid [illegible]; et desiderium explicans suum adjicit: *Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus dirigat viam nostram ad vos.* Hoc est maxime desiderii, ut et oratione postularet id fieri, sic et ad [illegible] tribulationum [illegible] oratione dicta sua confirmat. *Vos autem Dominus multiplicet et abundare faciat charitate in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis, ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate, ante Deum et Patrem nostrum in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus.* D Adjiciat, inquit, vobis et in invicem et erga omnes charitatem talem illam in vobis efficiens, qualis et in nobis de vobis est, et confirmet in fide mentem vestram, ut et permaneatis sine crimine, ab omnibus [illegible] habentes: hoc enim dicit *in sanctitate,* per quam poteritis in futuro die fiduciam ad Deum [illegible] cum omnibus qui placite conversantur in virtute.

CAPUT IV.

Exemplo suo ad omnia fornicationis, cupiditatis, avaritiæ et [illegible] hortatur.

De cætero, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo, sic et ambuletis ut abundetis magis. Diximus et in superioribus dudum, quoniam Timotheus a Thessalonicensibus veniens annuntiavit illi firmitatem fidei eorum quam in persecutionum necessitate immotam servaverunt, nec non et quod sunt aliqua apud illos quæ correctione indigeant. Scribit ergo hanc Epistolam Apostolus ad illa quæ sibi nuntiata fuerant a Timotheo, illa quæ [illegible], pro quibus in adventu [illegible]; B [illegible] et exhortatur eos ut [illegible], quæ et in illis quæ ante dicta sunt a nobis [illegible], [illegible] consolatione [illegible]. Hinc nunc incipit de illis disputare quæ inconvenienter ab illis agi didicerat. Hoc ergo dicit: Obsecramus vos ut conspicientes vitam vestram exhibeatis illius doctrinæ quam accepistis a nobis, festinantes placere Deo et procedere ad bona [illegible]. Optime autem inchoavit ab illo dicendo quod dixit: *De cætero, ergo fratres,* postquam laudes commemoravi, quas super fidei vestræ firmitatem feci, hoc volo dicere, quoniam illa [illegible] habere [illegible] contemplatione [illegible] demonstravi, [illegible] de cætero, [illegible] vestræ diligentiæ adhibeamus et addit [illegible] C vivatis ut illis quæ ad perfectionem [illegible] videantur [illegible] necessaria [illegible] adjecit, *sicut accepistis a nobis,* [illegible] quod non nunc imprimis hoc audire a me videamini, sed et dudum de his fueritis instructi. Unde et [illegible] illud: *Scitis,* inquit, *quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum.* [illegible] *Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Necessarie dixit: *hæc est voluntas Dei*; agere enim convenit illa quæ Deus vult fieri, [illegible] ad plenam [illegible] [illegible] D [illegible] sanctificationem [illegible] utrum justitiam, an charitatem, an benignitatem, an patientiam, [illegible] *Ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum.* Vide qualem [illegible] consequitur, [illegible] [illegible] Tertio quoque [illegible]

niam pronuntians, *non enim vocavit nos Deus in ignominiam, sed in sanctimoniam. Itaque qui hæc spernit non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum sanctum suum in nobis*; auctoritatem præcepto suo inviolabilem junxit dicens, qui hæc spernit, id est, quæ de sanctimonia præfatus sum, non hominem spernit, hoc est, non me, qui hæc præcipio sed Deum, qui in me loquitur, qui etiam Spiritu suo sancto cor nostrum habitaculum deputavit. Cernis simplicibus verbis, ac puris, quibus eam præconiis quantisque extulerit laudibus, primum virtuti huic sanctificationem proprie tribuendo; deinde per hanc asserens vas nostri corporis immunditia liberandum; tertio quod abjecta ignominia et contumelia in honore sit, et sanctificatione mansurum. Postremo quæ summa sit perfectio præmii ac beatitudinis remuneratio, per hanc habitationem pectoris nostri sanctum fore spiritum designavit. *Abstinete*, inquit, *vos ab omni fornicatione* (*Ambr.*) Nuntiavit enim ei Timotheus inter cætera, quoniam indifferentes sunt erga permistionem, lascive viventes, ita ut quidam eorum etiam uxores habentes, non sint contenti suis uxoribus; quosdam vero eorum etiam alienis uxoribus permiscere nuntiavit, de quibus scribit nunc ad eos correctione optinæ conversationis hoc principium sumens. Nam dum dicit *ab omni fornicatione*, differentes fornicationis species evidentius ostendere voluit. Nec enim erat aliter possibile adjuvare eos qui deliquebant, si non specialiter dixisset de illis quæ corrigi conveniebant. *Scire unumquemque suum vas possidere in sanctitate et honore non in passione concupiscentiæ.* Hoc quidem de illis dicit, qui uxores habentes non erant illis contenti, dixit suum vas, propriam ejus uxorem sic nominans, in sanctitate possidere, illud dicens, tunc quando non adultera sordidatur, in honore autem dixit, eo quod non despecta sua uxore ad alteram alterius intueatur, apertius vero dixit, *non in passione concupiscentiæ*, eo quod ista agens non quasi uxori suæ junctus esse videtur, sed propter permixtionem solam id agit absolute, quam passionem concupiscentiæ nuncupavit. Concupiscentia enim in crimine vocari non potest, eo quod naturæ motum in suam explere videtur uxorem. Passionem vero concupiscentiæ dixit, quod aliis feminis permixti etiam suas uxores ad similitudinem earum abuti velint: deinde comparatione contrarium opus ipsum sufficienter derogavit, « sicut et gentes quæ nesciunt Deum. » Hæc dicens de illis dixit qui uxores habentes aliis mulieribus permiscebantur: in subsequentibus vero disputat et de illis qui usurpabant permiscere illis mulieribus quæ legitime maritali erant junctæ affectu. *Ut non supergrediatur et fraudet in negotio fratrem suum.* Pudicissime quidem dixit in negotio, per omnia vero iniquitatem operis enixus est arguere. Nam dum dicit non supergredi, quasi terminos quosdam positos invadentem arguit; eo quod dixit, fraudare, quasi qui alienam auferat possessionem; et quod dixit, fratrem, majus crimen aggeravit, si et cum uxore illius qui per fidem frater est permisceatur, quem et fratrem nuncupavit, ut majus ostenderet usurpationis ipsius crimen, eo quod et apud omnes in confusione deductum est, ita ut nec de mortuorum fratrum uxorem quemquam alterius accipere liceat. Deinde et in timore redigere eos cupiens adjicit: *Eo quod vindex sit Dominus et de omnibus istis.* Bene *de omnibus* adjecit, ita ut et primis illud aptasse videatur, et iterum quasi contestans, quoniam et dudum hæc eadem dixerat illis, adjecit: *Sicut et prædiximus vobis, et contestati sumus*, et ostendens quoniam necessarius sit illis et de his sermo. *Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.* Itaque si ab his nos continemus, tunc illa egimus, quæ nostram agere conveniens est vocationem, vocavit enim nos ad sanctificationem possessionis, in qua et existere in futuro speramus sæculo, quando exsurgentes et incorrupti effecti neque peccare ulterius poterimus, quam et imitari nos secundum possibilitatem in præsenti vita convenit. Deinde adjicit: *Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum qui et dedit Spiritum suum sanctum in nobis.* Itaque qui hæc agit; ipsum spernit Deum, dum ad altera vocatus altera agit, necessaria autem hoc in loco adjectio est, quam adjecit de Spiritu dato, eo quod ab illo nobis futura tribuuntur bona. *Seminatur*, inquit, *corpus animale, surgit corpus spiritale.* Accipientes ergo hanc arrham futurorum, id est, primitias Spiritus, si fecerimus alia præter illa in quorum spe sumus vocati, despectio est evidens Dei, qui nobis arrham dedisse videtur. Hæc de naturalibus permistionibus disputans, transit ad aliud.

De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis; ipsi enim a Deo docti estis, ut diligatis invicem: etenim facitis illud in omnes fratres qui in tota sunt Macedonia. Obsecramus autem vos, fratres, abundare magis, et studium habere quietos esse, et agere vestrum negotium, et operari manibus vestris, sicut et præcepimus vobis, ut ambuletis honeste ad eos qui foris sunt, et nullius necesse habeatis. Cognovit quosdam esse et apud illos qui valde videbantur esse indisciplinati, qui nihil operantes ex illis quæ ad aliorum pertinebant utilitatem, insuper otiose viventes aliorum discutiebant vitam et turbas quasdam ex tali commovebant ratione. (Rab.) De quibus et apertius in secunda disputavit Epistola, et hoc in loco de illis scribit, eo quod ipsa otiositas et operum securitas faciebat eos in nihil utile ipsam abuti otiositatem. Etenim dum bonitas aliorum sine discusione cunctis indigentibus solatia præbebat, tantum si ejusdem fidei esse existimarentur: laudat quidem primitus illos, qui præbebant ob tale propositum, et quod necessario illud explebant, simul etiam et collaudat eos, quoniam non solum erga suos sed et alios fideles, qui in aliis locis commorare videbantur tale accelerare studium adimplere. Præcepit ergo cæteris ut non abutantur illorum libertate ad illa quæ non conveniunt, qui ne-

A que ullum opus facere volebant et otiositate ipsa ad illa quæ non conveniebant sese exercere properabant. Sicut enim laudamus illos qui indigentibus ministrant et tale propositum erga fideles fratres suos ostendunt, sic et cæteros volumus hunc (?) in incrementum ut quieti sint, et illa quæ sua sunt agant, operantes manibus suis, ex quibus possibile sit eos non indigere alterius solatio, et apud exteros minime confundi pro opere indecente: et hoc in loco similiter adjicit: *Sicut præcepimus vobis*, etc. (*Ambr.*) Ostendens quoniam nec hoc novum illis nunc indicit, transit vero ulterius ad illa quæ deconveniebant, suadens, ut non inhoneste ferant de his qui ab hac vita excedunt, quamobrem et de futuro statu illic disputat et gloriam illam quæ erga sanctos tunc erit explicat, et ob necessitatem doctrinæ illa quæ competere sibi existimabat ad præsens argumentum enarrat. Nam in quantum magna erunt illa quæ exspectabantur, in tantum consolari magis poterant hi, qui profundo luctu tenebantur. (*Cass.*) Hunc morbum qui de acediæ spiritu nascitur beatus Paulus ut verus ac spiritalis medicus vel tunc jam conspiciens serpere, vel emersurum, Spiritu sancto revelante, prospiciens, salutaribus præceptorum suorum medicamentis prævenire festinat. Thessalonicensibus enim scribens, et primo ut peritissimus quidam perfectusque medicus infirmitatem susceptorum blanda lenique verbi curatione fomentans a B de charitate incipiens, eosque in ea parte collaudans, quousque lethale vulnus leniori remedio delinitum, deposita tumoris indignatione, facilius medicamina C austeriora sustineat, ita ait: *De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, ipsi enim a Deo docti estis ut diligatis invicem: etenim facitis illud in omnes fratres in universa Macedonia.* Præmisit laudis fomenta lenia, fecit eorum aures ad curam salutaris verbi placidas, et paratas. Rursum infert: *Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis*, adhuc blanda eos verborum lenitate demulcet, ne forte necdum aptos ad perceptionem perfectæ curationis inveniat, quid est quod rogas, Apostole, ut abundent magis? scilicet in charitate, de qua superius dixeras: *De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis*, et quid necesse est ut dicas, « rogamus vos, ut abundetis magis, » qui D super hac re, ne scribi quidem sibi aliquid indigent, cum præsertim et inferas causam ob quam hoc ipso non egeant, dicens, *ipsi enim vos a Deo docti estis, ut diligatis invicem?* Tertium quoque majus adjicis quod non solum a Domino docti sint, verum etiam compleant opere, quæ docentur: *etenim facitis illud*, inquit, non in uno vel duobus, sed *in omnes fratres*, nec in vestros tantummodo cives, vel notos, sed *in universa Macedonia.* Dic igitur tandem quid est quod tantopere hoc præmittis? iterum infert: *Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis.* Et vix aliquando in id quod olim moliebatur erumpit, *et operam detis, ut quieti sitis.* Dixit primam causam, deinde infert secundam, *et ut vestra negotia agatis.* Tertiam quoque: *et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis.* Quartam: *ut et honeste ambuletis ad eos qui foris sunt.* Quintam, *ut nullius aliquid desideretis.* Ecce illa conditio quam tandem proferre promissis differebat, quid in sese gestare parturiens, agnoscitur, « et operam detis, ut quieti sitis, » id est, in vestris cellulis commorantes, nec diversis rumoribus, qui solent otiosorum vitiis (*Al.*, votis) vel fabulis generari inquieta effecti, aliis quoque inquietudines inferatis, « et ut vestra negotia agatis, » non curiositate vestra actus mundi velitis inquirere, ac diversorum conversationes explorantes operam vestram non erga correctionem vestram aut virtutum studia, sed ad detractiones fratris velitis impendere, *et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis*, per illa fuerint quæ monuerat superius ne agerent, id est ne inquieti essent, vel aliena curarent negotia, vel inhoneste ambularent ad eos qui foris sunt, vel alterius aliquid desiderarent, nunc intulit: Sicut, *et operemini manibus vestris sicut præcepimus vobis.* Ut enim fierent illa quæ superius reprehendit, otiosum causam esse evidenter expressit. Nullus enim potest vel inquietus esse, vel aliena curare negotia, nisi qui operi manuum suarum non acquiescit insistere. Quartum quoque intulit morbum, qui ex hoc ipso otio nascitur, id est, ut inhoneste non ambulent, dicens, *et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt.* Nunquam potest ne apud eos quidem qui sæculi homines sunt honestus incedere, qui [illegible] claustris cellæ et operi manuum suarum inhærere contentus est; sed necesse est eum inhonestum esse dum necessaria victus requirit, adulationi quoque operam dare, novitates atque rumores sectari, rumorum fabularumque occasiones conquirere, per quas sibimetipsi aditum paret ac familiaritatem qua diversorum domos valeat penetrare. « Et nullius aliquid desideretis, » non potest non alienis donis et muneribus inhiare, qui non delectatur pro quotidiano labore operis sui, quotidianam victus parare substantiam. Videtis tot causas tam graves tam turpes, una otii labe generari.

Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non sitis contristati sicut et cæteri qui spem non habent. (Ambr.) [illegible] tristitiam [illegible] omnino prohibuit, [illegible] ad consolationem [illegible] quod illi non habent spem [illegible] ut illi qui post mortem nullum [illegible] statum exspectant, sed [illegible] qui nihil amplius post mortem exspectant. Deinde et de illis qui in spe sunt dicit: *Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo.* (Aug.) Quid est quod prædicatur [illegible] mortem Domini [illegible] nisi quia [illegible] et illum quem post resurrectionem [illegible] non dubitat [illegible] vere qui [illegible]

resurrexerant, ut spem resurrectionis insinuet, non mortuos, sed dormientes vocat. Non enim verebatur dicere mortuum, quem auditores jam resurrexisse cognoverant, et verebatur dicere mortuos, quos resurgere vix credebant. (*Ambr.*) Si etenim resurrectionem Jesu credimus, necessario debemus et de dormientibus credere, quoniam et illos suscitabit per Jesum, ita ut et sint cum eo; hoc enim dicit, *adducet cum eo,* nam quod dixit *per Jesum*, sequentibus est reddendum, ubi dixit, « adducet cum eo. » Ut sit simile illi dicto, eo quod per hominem mors et per hominem resurrectio mortuorum, et intelligi debet quoniam per Jesum prestabit et nobis resurrectionem, utpote horum nobis causa existente. Intendendum vero est illi rei, quoniam de Jesu dicens, mortuum dicit, eo quod ibi quidem adhuc mors erat, nec enim fuerat soluta. Hoc vero in loco dormitionem dixit, eo quod jam ipsa mors erat soluta, sive secundum promissionem, sive secundum opus, quando tamen quis illud secundum Christum examinare voluerit ex mortuis resurgentem; et ad majorum dictorum confirmationem posuit voces: Si, inquit, mortuus Christus surrexit, et nihil ei obsistit ad resurrectionem, quia hoc voluit Deus, et quidem primitus necdum erat soluta mors, multo magis in nobis illud esse post solutionem justa credimus ratione. Etiam et illud intendendum est, quoniam de resurrectione disputans Christi, dormitionem resurrectionem relinquens dicere, de assumptione disputat: evidens quidem est quoniam assumptioni etiam resurrectionis confessio sit conjuncta. Nam de illis quæ supereminere videbantur magis eos in præsenti negotio suadere properat, quod et latius explicans futurorum ostendit magnitudinem: *Hoc enim dicimus vobis in verbo Domini.* Bene posuit *in verbo Domini*, hoc est, secundum revelationem quæ in operatione divina in nobis facta esse videtur, nec enim erat de futuris dicenti ei credere si non inde fuisset et dictum: *Quoniam nos qui vivimus*, *qui subrelinquimur in adventu Domini.* Quod dixit *nos*, non de se, neque de illis, qui in præsenti vita tunc habebantur dicit, sed de illis fidelibus, qui tunc victuri sunt, quando resurrectio est futura; *nos* dixit, hoc est, fideles, eo quod et ipse talis erat, et ad tales scribebat. Unde et adjecit, *qui subrelinquimur in adventu Domini*, ostendens quoniam non de illis qui ejus tempore vivebant dicit, sed de illis qui in consummatione sunt victuri. *Non præveniemus dormientes*, vult dicere, quoniam tempore assumptionis illos fideles, qui jam sunt mortui, illi qui tunc in vita invenientur non prævenient, quod evidentius indicans adjicit: *Quoniam ipse Dominus in jussu, in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo, et mortui, qui in Christo sunt, resurgunt primum, deinde nos qui vivimus, qui subrelinquimur, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aerem, et sic semper cum Domino erimus.* (Aug.) Hæc verba apostolica resurrectionem mortuorum futuram, quando veniet utique Christus ad vivos et mortuos judicandos præclarissime ostendunt, sed quæri solet utrum illi, quos hic viventes inventurus est Christus, quorum personam in se atque illos qui tunc secum vivebant, transfigurabat Apostolus, nunquam omnino morituri sint, an ipso temporis puncto quo cum resurgentibus rapientur in nubibus obviam Christo in aera, ad immortalitatem per mortem mira celeritate transibunt. Neque enim dicendum est fieri non posse, ut dum per aera in sublime portantur, in illo spatio et moriantur et reviviscant: quod enim ait, *et ita semper cum Domino erimus*, non sic accipiendum est, tanquam in aere dixerit nos semper cum Domino esse mansuros, quia nec ipse utique ibi manebit, quia veniens transiturus est; venienti quippe itur obviam, non manenti: sed ita cum Domino erimus, id est, sic erimus habentes corpora sempiterna, ubicumque cum illo fuerimus. Ad hunc autem sensum, quo existimemus etiam illos quos hic vivos inventurus est Dominus in ipso parvo spatio et passuros mortem et accepturos immortalitatem, ipse Apostolus non videtur arguere, ubi dicit: *In Christo omnes vivificabuntur,* cum alio loco de ipsa loquens resurrectione corporum dicat: *Tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur.* (Ambr.) Mortuos in Christo illos dicit qui et crediderunt in Christo, et pro Christo mortui sunt, quos resurgere dixit primos sicuti et Corinthiis scribens dixit (*I Cor.* XV): *Primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi*, *qui adventum ejus crediderunt*, *deinde finis.* Velocitatem vero resurrectionis ostendit evidenter in illa Epistola dicens. *In momento*, *in ictu oculi*, *in novissima tuba*, *canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti*, *et nos immutabimur.* Hoc ergo et in hoc loco dicit, quoniam descendet quidem de cœlo Christus cum tuba terribili, et voce quadam magna tunc perstrepente, secundum divinam inoperationem; ut moris est, tubam nuncupat archangelum præcedentem et præcipientem omnibus: *Surgite.* Jussum vero vocat vocem ejusdem archangeli, quia dicet, *Surgite.* His autem ita affectis omnia erunt compendiosa, ita ut illi qui pro fide mortui sunt priores cæteris resurgant, et cum illis fidelibus, qui tunc in vita hac inveniuntur super nubes quasi quibusdam vehiculis rapti ducantur, in aerem, obviam Domino, ita ut sint semper cum Domino. Validam autem et nimiam illorum esse velocitatem insinuavit quæ tunc erunt, siquidem Domino Christo apparente de cœlo, et tuba sonante, et angelo clamante, *Surgite*, sic omnia expedientur compendiose, ut pariter et mortui resurgant, et vivi cum illis rapiantur, neque prævenire illos ultra poterunt: sic omnibus simul in idipsum divinam quamdam et terribilem inoperationem effectis. Evidens est autem et illud, quoniam quando dicit, « mortui in Christo resurgent primum, » non ad interceptationem illorum dicit justorum qui ante Christi adventum venerunt, fieri enim potest ut is qui evidenter de illis Hebræis scribendo dixerat: *Et isti omnes testimonium assecuti per fidem non receperunt*

promissionem (*Hebr.* XI), Deo scilicet de nobis melius quid deliberante, ut ne sine nobis consummarentur, ex quibus patet quoniam cum ille et ipsi habent consummari: sed quoniam post Christi adventum ista scribebat, ad distinctionem illorum qui non crediderunt Christum, ista dixit, eo quod justi qui ante adventum ejus fuerunt, quantum attinet ad eos, secundum proprium tempus laboraverant et propter hoc justa ratione cum illis disputabantur. (*Hieron.*) Quod autem quidam interrogant de hoc, quod dicit Apostolus in adventu Domini Salvatoris rapi quosdam viventes obviam in nubibus, ita ut non praeveniantur ab his qui in Christo dormierunt, voluntque nosse utrum sic occurrant in corporibus et non ante moriantur, cum et Dominus noster mortuus sit, et Enoch atque Elias secundum Apocalypsim Joannis morituri esse dicantur, ne scilicet ullus sit qui non gustaverit mortem, hoc ex ipsius continentia loci sciri potest. Quod sancti qui in adventu Salvatoris in corpore fuerint deprehensi, in iisdem corporibus occurrant ei, ita tamen ut ingloriosum et corruptum et mortale, gloria et incorruptione et immortalitate mutetur, et qualia corpora surrectura sunt, in talem substantiam etiam viventium corpora transformantur. Unde dicit in alio loco Apostolus: *Propter quod nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale hoc a vita* (*II Cor.* V), ne scilicet corpus ab anima deseratur, sed anima habitante in corpore, fiat melius quod ante ingloriosum fuit. De Enoch autem et Elia quos venturos Apocalypsis refert, et esse morituros, non est istius temporis disputatio, cum omnis ille liber aut spiritaliter intelligendus sit, ut nos aestimamus, aut si carnalem sequimur interpretationem, Judaicis fabulis acquiescendum sit, ut rursum aedificetur Hierusalem et hostiae offerantur in templo, et spiritali cultu imminuto carnales obtineant caeremoniae. (*Hier.*) Quamobrem illud quod de resurrectione Paulus ad Corinthios loquitur ita legendum est: *Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur*; si enim omnes in Adam moriuntur, et in morte dormitio est, omnes ergo dormiemus sive moriemur. Dormit autem juxta divinas Scripturarum, qui mortuus est, spe resurrectionis futurae, omnisque qui dormit, utique expergiscitur, si tamen non subita eum vis mortis oppresserit et mors somno fuerit copulata: cumque omnes ita dormierint lege naturae, soli sancti et anima et corpore in melius mutabuntur: ita ut incorruptio omnium resurgentium sit, gloria atque mutatio propria sanctorum. Quodque sequitur juxta Graecos in atomo, in ictu oculi, utrumque enim legitur, et nostri interpretati sunt in momento et in ictu, sive in nutu oculi ita explanavit, juncta simul omnium resurrectione rapientur obviam Christo, sed eos quos mors dissolverit. Verum quid ista perquiro et apostolicis dictis calumniam facio cum ipse manifestissime scribat: *qui residui sumus in adventu Domini*; qui sunt autem residui verbis Domini Salvatoris (*Matth.* XXIV): *Sicut in diebus Noe manducabant et bibebant, et uxores ducebant, et nuptum tradebant, et venit diluvium et tulit omnes, ita erit adventus Filii hominis*, quibus manifestissime approbatur in fine mundi multos vivos et salvos in corporibus reperiendos. Sequitur: *In jussu, in voce archangeli et tuba Dei descendet primo*, et hoc ipsum Salvator loquitur in Evangelio: *Media autem nocte clamor factus est* (*Ibid.*), qui utique viventes in corpore deprehendet, quando erunt duo in lecto, unus *assumetur, et alter relinquetur*; et duae molentes, *una assumetur et altera relinquetur* (*Matth.* XXIV), quibus dictis intelligitur media nocte, securis omnibus, consummationem mundi esse venturam, ut ait Origenes in tertio volumine suo: *Deinde nos qui vivimus, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus*. De quo quamvis superior Acacii disputatio plenius ventilaverit, tamen dicendum est quid videatur aliis. Theodoro videlicet, Apollinari et Diodoro, qui unam sequuntur sententiam, quarum Diodorus haec scripsit: Hominem atque viventem Paulus apostolus vocat, non quod velit intelligi et se et alios resurrectionis in corpore reperiendos, sed hoc dixit: pro eo, quod est justos de quorum et ego sum numero: qui enim rapiuntur obviam Christo, et non peccatores. Viventes autem non juxta tropologiam sanctos accipimus, qui peccato non mortui sunt, sed omnes quos in corpore adventus Christi invenerit; quodve sequitur, *non praeveniemus eos qui dormierunt*, nequaquam ad peccatores, sed ad justos referre debemus, neque enim peccatores cum justis in illa resurrectione habebunt portionem. Nam Epistolae Pauli ad Thessalonicenses primae expositionem faciens, post multa quae docte prudenterque scriptor disseruit, haec intulit, de quibus nulli dubium est et. Arbitror plerique dicent: quid est ergo quod scribunt Thessalonicensibus in verbo Dei Paulus et Silvanus et Timotheus, *nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini non praeveniemus eos qui dormierunt*, qui sunt isti qui viventes talia loquuntur? Utique Paulus non ab hominibus nec per hominem Apostolus, et charissimus filius ejus in fide Timotheus, et Silvanus qui illis erat in affectione et virtutibus copulatus, et hoc non solum illi, sed quicumque Pauli et scientia et conversatione similis est, dicere potest, [illegible] quorum corpus mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita propter justitiam, et quorum mortificata sunt membra super terram, ita ut nequaquam concupiscat contra spiritum caro, et anima nihil desiderat contra eum, et quia vivit [illegible] mortificata membra illorum super terram; quod si mortificata sunt, nequaquam motum spiritus concupiscentiae, quae mortificationem sui hujusmodi [illegible] perdiderunt. Sicut igitur qui vita viventes praesenti, et ad meliora translati sunt, magis vivunt deposito mortis corpore, ut ... sic qui mortificationem Jesu in corpore suo circumferunt et nequaquam vivunt juxta carnem sed juxta

spiritum vivunt in eo qui vita est : et vivit in eis A Christus de quo scriptum est, *vivens sermo Dei et efficax*, qui est Dei virtus Deique sapientia. Vivunt enim in quibus vivit virtus Dei omni humana fragilitate deposita, et in quibus vivit sapientia, quæ abscondita est a Deo, et in quibus vivit et inoperatur justitia. Christus enim factus est nobis non solum justitia ex Deo, sed et sapientia, et omne, quod virtus est. Etsi quidem in præsenti loco se a dormientibus et in Christo mortuis qui hanc scribunt Epistolam separent, videbatur superflua annotatio, et ex uno loco testimonium assumptum non valeret : nunc vero eodem sensu, quia eodem et spiritu, et in prima ad Corinthios loquitur (*I Cor.* XV) : *Non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur, in momento, in motu oculi, in novissima* B *tuba : canet enim et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*. Hoc quod in præsenti loco scriptum est, in tuba Dei descendet de cœlo, comparat illi quod ad Corinthios dicitur, *in novissima tuba, canet enim*, illi autem quod ad Thessalonicenses legitur, *et mortui in Christo resurgent primum*, hoc quod ad Corinthios scriptum est, *et mortui resurgent incorrupti*. Porro quod sequitur de nobis *qui vivimus qui residui sumus :* illi respondet, *et nos immutabimur*, quorum utrumque sic intelligi potest, *nos qui vivimus qui residui sumus, in adventu Domini, et nos qui immutabimur*, et non sumus ex his qui appellantur mortui, sed vivimus. Idcirco præsentiam Domini non in morte sed vita præstolamur, quia de Israelitico genere sumus, et electæ C sunt de nobis reliquiæ. De quibus Dominus olim loquebatur : *Dereliqui mihi septem millia viros, qui non curvaverunt genu Baal* (*III Reg.* XI). In Joannis quoque Evangelio (*Joan.* XI) vivorum et non vivorum duplex ordo describitur : *Omnis qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet : et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum*. Si vivos, ita intelligimus, ut jam a nobis dictum est, dormientes, et in Christo mortuos illos esse credamus, qui cum velint in Christo vivere, tamen peccato mortui sunt : sin autem reliquiæ et electio secundum gratiam appellantur viventes, qui non ita credunt nec de Israelitica nobilitate generati sunt, dormientes et mortui appellabuntur in Christo (*Ambr.*) D Tamen quia memoria dictorum sufficienter eos ad verecundiam induxit, instruit eos pariter, ut talia exspectantes bono animo pro illis non deficiant, qui ab hac vita discedunt, nisi tantum debent compati propter amicitiam et solitam consuetudinem. Unde et adjecit : *Itaque consolamini in verbis istis in invicem*. Hæc, inquit, in tribulationibus positi invicem vobis referte : sufficiet enim eorum memoriam audientibus ferre solatium, si tamen domestici sunt tutum et non dubitant de futuris.

CAPUT V.

Admonet suos de die mortis futuræ et judicii generalis : inducitque ut bene se habeant ad Deum et proximum.

De temporibus et momentis vero, fratres, non necesse habetis scribere vobis : ipsi enim cautissimi scitis quoniam dies Domini sicut fur in nocte venit (Ambr.) Alterum iterum hic incipit capitulum : requirebatur enim ab illis quando erit hujus sæculi finis ? Bene ergo illis scribit ut non requirant, neque existiment se posse dicere, qui semel audierunt quoniam incertum est tempus adventus Domini. Hoc enim dicit *tanquam fur in nocte*, eo quod et fur non prædicens venit ; et quia irridebant adversarii hoc ipsum quod ab illis dicebatur, dicentes, nequaquam fieri posse, adjicit : *Cum dixerint pax et securitas, tunc repente illis instat exterminium, sicuti dolor partus in utero habentis, et non effugient*. Non convenit, inquit, prospicere infideles, eo quod necessario erunt ea quæ a nobis dicuntur, etiamsi millies nihil tale fieri existiment : sed etsi æstiment se esse securos et libertate arbitrii agere quæ velint, subito illis instabit judex, sicuti et dolores prægnantibus, ita ut nec possibile sit eos evadere pœnam Ad omnia ergo optime hoc abusus est exemplo, eo quod et gravi subdentur pœna. Gravis enim est partus prægnanti, et ut ostendat quoniam præfinitum est a Deo tempus consummationis, licet nobis, dum subito fit, incerta esse videatur. Nam et mulieribus tempus partus definitus esse videtur : secundum mensium enim curricula partum solent exspectare mulieres, veruntamen partus ipsius dies est illis incertus nec enim scire possunt, nisi cum repente dolor partus illis institerit. Deinde et ad exhortationem vertitur ex præcedentibus cum filiis sumens occasionem ait : *Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut dies illa vos tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii luminis estis et filii diei, non sumus noctis neque tenebrarum*. Quoniam dixit *sicut fur in nocte sic veniet*, hoc in loco dicit, quoniam non estis in tenebris, cognovistis enim veritatem. Itaque etsi repente dies instat, sed non erga vos ordinem sibi vindicat furis, qui juvandi estis ex ejus adventu, sed illis qui noxam exspectant pœnalem : et ut recognitionem sufficere sibi existiment adjicit : *Igitur non dormiamus sicut et cæteri : sed vigilemus et sobrii simus, qui enim dormiunt, nocte dormiunt, et qui inebriantur, nocte inebriantur. Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei et charitatis et galeam spei salutis. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis ut sive vigilemus, sive dormiamus simul cum illo vivamus*. Convenit igitur nos tali remuneratos scientia vigilare et sobrios esse erga eorum diligentiam, quæ nobis conveniunt ad custodiendum : nocturnum tempus nobis magis est necessarium et ad ebrietatem, latere enim poterit facile is qui talis est : illos vero qui per cognitio-

nem tanquam in die [illegible] convenitur: vobisque enim convenit, et vigilantes ergo studia virtutum, quod qui et in diei tempore conversantur, in quo neque latere quemquam possibile sit, et tamen aliquid in illis quae non conveniunt perageret. Quae sunt autem illa opera, quae nobis ut in die conversantibus deputemus? Fidem ait, in quo et charitatem ponit ex quibus spes nobis sequitur salutis, quod ut Dominus Deus per Christum, qui pro nobis suscipere voluit mortem, salutem nobis praedixit, non poenam; ut licet secundum praesentem hanc vitam [illegible]. Hoc enim dicit, Vigilemus etiamsi [illegible] fuerimus a vita hac, hoc enim dicit, Dormiamus. Vult enim dicere ut illi qui tunc vivunt in Christi adventu, et qui jam sunt mortui, omnes aeternam vitam et incorruptam acquiramus. Sive illi qui praemortui B fuerint dudum in mortem, ita resurgant, et illi qui tunc vivunt in incorruptibilitatem mutentur, sicut idem Apostolus alio in loco dicit, quoniam *omnes immutabimur*. Igitur nihil est quod prohibeat salute nostra futura, si tamen illa quae ex nobis sunt minime nobis obstiterint. Hinc dicens adjicit: *Propter quod consolamini in invicem, et aedificate alterutrum, sicut et facitis*. Ab illo loco quo dixit non debere eos de consummatione saeculi et ejus tempore curiose agere, necessario hoc in loco istud adjecit, hoc est, relinquentes illa, hoc agite et de his estote solliciti, et de illis ad alterutrum disputate pro communi utilitate. Post hoc vero exhortatur eos dicens:

Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant in vobis, et praesunt vobis in Domino, et admonent C *vos, ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum: pacem habete cum eis*. Itaque illos qui doctrinae injunctum opus habere videntur plurimo honore dignos aestimate, non resistentes illis, quando vos corrigere cupiunt. Hoc enim dicit, *pacem habete cum eis*. Nam et fieri solebat hoc ab illis qui indisciplinate vivebant, ad quos scribens in superioribus videtur contumaciam eorum signasse, quoniam dum delinquentes eos corrigere cupiebat, doctores eos qui illa faciebant quae non conveniebant, hi etiam gravari se doctorum arguitione existimabant, itaque ad illos disputans vertit suum sermonem ad doctores, dicens: *Obsecramus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes,* D *suscipite infirmos, patientes estote ad omnes*. Necessarium erat hos exhortari, ut non discederent ab opere propter quorumdam contumaciam; simul vero consequenter de illis quae ipse praedixerat, praecepit etiam doctores facere, de quibus et ipse in Epistola sua scripserat, ut debitam diligentiam adhiberent, et illos componentes et instruerent indisciplinatos, ad quos et ipse taliter scripsit. *Consolamini vero pusillanimes*, qui ab illis qui decedebant flebiliter eorum separationem ferebant. *Suscipite infirmos*; dicit autem de illis qui fornicatione detinebantur, docens non abjicere eos propter peccati ipsius exprobrationem, sed diligentiam erga illos debitam adhibere, [illegible] magis illis fieret conversatio

A sicut alibi in loco [illegible] (II Cor. XI): *Quis, inquit, infirmatur et ego non infirmor?* hoc est, non [illegible] alienum peccata existimo. Deinde adjicit: *patientes estote ad omnes*, eo quod hoc praeceptum valde est magnum, ita non facile [illegible] propter peccati; patienter esse omni implentes doctrinam, expeditius semper ut discipuli meliores efficiantur. [illegible] proprium esse existimant, etiam et [illegible] aliquando non poterant ad id quod honestum est revocare, [illegible] ad praecepta exhortationem progrediens praecipit:

Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes. Nulli taliter pro malo debere retribui dicit, bonum autem vero in quantum [illegible], et ea B qui in invicem sibi beneficia praebeant, cum illis quos [illegible]. (Aug.) Quando videt homo aliquem male viventem et tamen aliquid Ecclesiae praestantem, et non eum corripit, animo fugit. Quid est animo fugere? timere. Timor est fuga interior: quare timet? quia mercenarius est, ne forte ille non accipiat quod corripitur et non det quod solet. Videt lupum venientem, id est, diabolum, male viventis colla frangentem, et fugit, animo scilicet timet ab utili correptione, [illegible]; qui autem pastor est, et animam pro ovibus suis ponit (Joan. X), et facit quod ait Apostolus: *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes*, etc. Non [illegible] quisquam pastor, vel qui se dicit pastorem, quia non reddit malum pro malo, cum reddat potius C malum pro bono; ille enim sibi [illegible] de bonis suis dat Ecclesiae: ille autem malum pro bono reddit, cui subtrahit correptionem. Sed quoniam hoc totum de dilectione dictum est, [illegible] correptione [illegible], ideo cum dixisset, *corripite inquietos*, subjecit, *consolamini pusillanimes*. [illegible] correptione incipit deficere et perturbatur, tunc in aperto consolari. *Suscipite infirmos*, ne per infirmitatem [illegible], et titubare eum facit infirmitas [illegible] charitas [illegible] adjecit in novissimo: *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat*. Ergo non est malum correptio [illegible] quando corripitur [illegible], quid dicit? *Retribuebant mihi mala pro bonis* (Psal. XXXIV). D Deinde adjicit: *Semper gaudete*. Hoc est pro [illegible] traditio quae nobis [illegible] expectatione [illegible] gaudere affectu, et quod hoc praecipit: *Sine intermissione orate. In omnibus gratias agite. Haec enim est voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis*. Praecepit etiam [illegible] gratias agere semper in [illegible], quod [illegible] Deus vult, et [illegible] ad gratias [illegible]. [illegible] pro illis bonis quae ab ipso sunt donata nobis. (Aug. in Psal. [illegible]) [illegible] garriatis [illegible] [illegible] praecepta [illegible] futuri paradisi [illegible] desiderandum est [illegible]

nullius negotii causa, non solum cura, sed ne memoria quidem penitus admittenda, detractiones, vaniloquia, seu multiloquia, scurrilitates quoque similiter amputanda : iræ præ omnibus sive tristitiæ perturbatio funditus eruenda ; concupiscentiæ carnalis ac philargyriæ noxius fomes radicitus evellendus, et ita his ac similibus vitiis extrusis penitus, et abscissis, quæ hominum quoque possunt patere conspectibus, talique, ut diximus, repurgii emundatione præmissa, quæ simplicitatis et innocentiæ puritate perficitur, jacienda sunt primum profundæ humilitatis inconcussa fundamenta, quæ scilicet turrim intraturam cœlos valeant sustinere. Deinde superponenda virtutum spiritalis exstructio, et ab omni discursu atque vagatione lubrica animus inhibendus, ut ita paulatim ad contemplationem Dei ac spiritalis intuitus incipiat sublimari. Quidquid enim ante orationis horam anima nostra conceperit necesse est orantibus nobis per ingestionem recordationis occurrat. Quamobrem quales orantes volumus inveniri, tales nos ante orationis tempus præparare debemus : ex præcedenti enim statu mens in supplicatione formatur, eorumdemque Actuum procumbentibus nobis ad precem verborum quoque vel sensuum ante oculos imago præludens, aut irasci nos secundum præcedentem qualitatem, aut tristari, aut concupiscentias causasve præteritas retractare, aut risu fatuo, quod etiam pudet dicere, cujusquam scurrilis dicti vel facti titillatione pulsari, aut ad priores faciet volitare discursus. Et idcirco quidquid orantibus nobis nolumus ut inhæreat, ante orationem de abditis nostri pectoris excludere festinemus : ut ita illud apostolicum possimus implere : *Sine intermissione orate*, et, *in omni loco levantes puras manus sine ira et disceptatione (I Tim.* II). Alias namque mandatum istud perficere non valebimus, nisi mens nostra ab omnium vitiorum contagione purificata virtutibus tantum, ut naturalibus bonis dedita, jugi omnipotentis Dei contemplatione pascatur. *Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere, omnia autem probate, quod bonum est tenete.* (Aug.) Non quia ille exstingui potest, sed quantum in ipsis est exstinctores ejus merito dicuntur, qui sic agunt ut exstinctum velint. (*Ambr.*) Multum existimantibus qui tunc spiritales gratias habebant. Erant etiam et alii qui et ad suasionem aliqua proponebant, quasi qui et ipsi ex divina revelatione illa esse simulantes quæ a se fiebant, sicuti et Judæos exorcizare et dæmoniacos in nomine Christi usurpasse per Actus didicimus apostolorum (*Act.* XIX). Quoniam ergo apud Thessalonicenses quidam erant qui non suscipiebant illa quæ secundum inoperationem spiritalem profitebantur, qui et confingebant seductorum se causa studio cautelæ id declinare, fiebant autem ista ab indisciplinatis, eo quod sæpe indisciplinatio eorum arguebatur ex illis, quæ a prophetis dicebantur, ideo dixit : prophetas nolite reprobare neque spiritalem operationem prohibere. Nam quod dixit reprobari prophetas, et illa nolle suscipere quæ ab illis dicebantur, hoc dicit spiritus spernere operationem, sed

A si, inquit, seductores timetis, accipite illa quæ dicuntur, probantes illa, et si inventa fuerint aliqua divinis legibus contraria de illis quæ dicuntur, illa sola rejicite, tenete vero meliora. Deinde adjicit : *Ab omni specie mala vos abstinete*, quasi qui et hoc ipsum versute facerent, dicens :

Ipse autem Deus pacis sanctificet vos perfectos et integer vester spiritus et anima et corpus sine querela in adventum Domini nostri Jesu Christi servetur. Orat pro illis ita ut sancti per omnia custodiantur, et sine querela, animo quoque sint et corpore, ita ut et tributa Spiritus sancti gratia integra in illis custodiatur nullam sustinens minorationem propter eorum malitiam, ita ut in Christi adventu assequi possint æternas mercedes. (*Hier.*) Formosa quæstio
B hic oritur, sub brevi sermone tractanda. Supra dixerat *spiritum nolite exstinguere*, quod si fuerit intellectum, statim sciemus quis iste sit spiritus, qui cum anima et corpore in die adventus Domini conservandus est : quis enim possit credere quod instar flammæ, quæ exstincta desinit esse quod fuerat, exstinguatur Spiritus sanctus, et sustineat abolitionem sui, qui fuit quondam in Israel, quando per Isaiam et Jeremiam et singulos prophetarum dicere poterat : *Hæc dicit Dominus*, et nunc in Ecclesia per Agabum loquitur : *Hæc dicit Spiritus sanctus. Divisiones autem donorum sunt, idem autem spiritus, et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus, et divisiones operationum sunt, et idem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur*
C *manifestatio spiritus ad id quod expedit : alii per Spiritum datur sermo sapientiæ ; alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu : alii gratia sanitatum in uno Spiritu : alii operatio virtutum : alii prophetia, alii discretio spirituum : omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult* (*I Cor.* XIII). De hoc Spiritu ne a se auferatur rogabat David dicens : *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (*Psal.* L), qui quando aufertur non in substantia sui, sed ei a quo aufertur exstinguitur. Ego puto unum atque idem significare *Spiritum nolite exstinguere*, et quod in alio loco scribit (*Rom.* XII) : *Spiritu ferventes*, in quo enim fervor spiritus multiplicata iniquitate et charitatis
D frigore non tepescet, in hoc spiritus nequaquam exstinguitur, *Deus igitur pacis sanctificet vos per omnia vel in omnibus*, sive plenus atque perfectus, hoc enim ὁλοτελής sonat. Deus autem appellatur pacis, quia per Christum ei reconciliati sumus, *qui est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II), qui et in alio loco *pax* dicitur *superans omnem sensum* (*Phil.* IV), quæ custodit corda cogitationesque sanctorum ; qui autem sanctificatur sive perfectus est in omnibus, in hoc et spiritus, et anima, et corpus in die Domini conservatur. Corpus singulorum membrorum utatur officiis, verbi gratia, si operetur manus, pes ambulet, oculus videat, auris audiat, dentes cibos molant, stomachus concoquat, alius digerat, aut si nulla membrorum parte truncatum est, et hoc quisquam

potest credere Apostolum pro credentibus deprecari, A ut in die judicii integrum omnium Christus corpus inveniat, cum omnium corpora aut morte dissoluta sint, aut, sicut quidam volunt, reperta fuerint adhuc spirantia, habeant debilitates suas, et maxime martyrum, et eorum qui pro Christi nomine vel oculos effossos, vel amputatas nares, vel abscissas manus habeant. Ergo integrum corpus est, de quo diximus in alia quaestione, et non tenens caput ex quo omne corpus connexum atque compactum accipiat augmentum in administrationem Christi. Hoc corpus Ecclesiae et quicunque hujus corporis tenuerit caput, et caetera membra servarit, habebit integrum corpus, quantum potest recipere humana natura, juxta hunc modum et animae integritas conservanda est, quae dicere potest: *Benedic, anima mea, Dominum, qui sanat omnes infirmitates tuas* (*Psal.* CII), et de B qua scriptum est: *Misit verbum suum et sanavit eos* (*Psal.* CVI), spiritus quoque integer conservatur, quando non erramus in spiritalibus, sed vivimus spiritu, acquiescimus spiritu, et opera carnis mortificamus spiritu, afferimusque omnes fructus ejus, charitatem, gaudium, pacem et caetera. Aliter praecipitur nobis Salomone dicente: *Tu autem describe ea tripliciter in consiliis, in scientia, ut respondeas verba veritatis his qui proposuerunt tibi* (*Prov.* XXII). Triplex in corde nostro descriptio et regula Scripturarum est: prima ut intelligamus eas juxta historiam; secunda juxta tropologiam; tertia juxta intelligentiam spiritalem: in historia eorum quae scripta sunt ordo versatur; in tropologia de littera ad majora C consurgimus, et quidquid in priori populo carnaliter factum est, juxta moralem interpretamur locum, et ad animae nostrae emolumentum convertimus; in spiritalia θεωρία, ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine et coelestibus disputamus, ut praesentis vitae meditatio umbra sit futurae beatitudinis, quos tales Christus invenerit ut corpore et anima et spiritu integri conserventur, et perfectam in se habeant triplicis in se scientiae veritatem, hos sua pace sanctificabit et faciet esse perfectos. Multi simpliciter hunc locum de resurrectione intelligunt, ut et spiritus et anima et corpus in adventu Domini integri conserventur: alii in hoc loco triplicem in homine volunt affirmare substantiam, spiritus quo sentimus, animae qua vivimus, corporis quo incedimus. Sunt qui et animae tantum et corporis substare hominem disserentes, spiritum in eo tertium non substantiam voluit intelligere, sed efficientiam, per quam et mens in nobis et sensus et cogitatio et animus appellatur, et tamen non sunt tot substantiae quot nomina. Utrumque illud oppositum fuerit: *Benedicite, spiritus et animae justorum, Dominum* (*Dan.* III), scripturam non recipiunt, Hebraico non habere. Nos autem in praesenti loco, ut supra diximus, spiritu, qui cum anima et corpore integer conservatur, non substantiam Spiritus sancti, quae non potest interire, sed gratias ejus donationesque accipimus, quae nostra vel virtute vel vitio et accenduntur et extinguuntur in nobis. (*Anselm.*) Aliud est esse sine peccato, quod de solo in hac vita unigenito dictum est, aliud est esse sine querela, quod de multis justis etiam in hac vita dici potuit, quoniam est quidam modus bonae vitae, de quo etiam in ista humana conversatione juste querela esse non possit. Quis enim juste queretur de homine qui nemini male vult, et quibus potest fideliter consulit, nec contra cujusquam injuriae tenet libidinem vindicandi, ut veraciter dicat: « sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Et ut non de oratione dubii habeantur, adjicit: *Fidelis qui vocavit vos, qui etiam faciet* (*Ambr.*) Hoc est: certus est qui vocavit vos bona promittit vobis, qui et replevit vos suis beneficiis. *Fratres, orate et pro nobis.* Scribit et post hoc dicit ut et pro se orent, simul in charitate eos ad concurrendum, nam et ut pro alterutro orent hoc debent charitatem. Nec enim unquam verae patimur pro illis quos non diligimus; simul et instruit eos id ipsum etiam ab invicem debere depostulare et facere pro alterutro. *Salutate fratres omnes in osculo sancto.* Denuo et praecipit eis omnes fratres salutare in osculo sancto, sanctum osculum dicens, quod sine perfecta efficitur charitate. *Adjuro vos per Dominum ut legatur Epistola omnibus sanctis fratribus.* Adjurat ut Epistola omnibus legatur sanctis fratribus, suspicans ex aliquibus quae sibi fuerant dicta, quosdam non ad omnium notitiam scripta ejus deferentur, et post hoc adjiciens: *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.* Hoc enim verbo consummasse Apostolus videtur suam Epistolam.

LIBER VICESIMUS SECUNDUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

Beatus apostolus Paulus, postquam primam ad Thessalonicenses scripserat Epistolam, cognovit quod, quamquam adversariorum pertinacia in eadem perstiterit saevitia, variis tentationibus aggressa eos qui crediderant, tamen ad omnia illa aspera D quae tolerantes fuerant in fide persistentes, superiores omni tentatione fuerint (constanter). Cognovit autem quod a quibusdam eorum adventum Domini praesenti incumberet, quod ab ipso Apostolo edocti essent, adjecit illis quod qui indisciplinate versabantur nulla ex parte ex litteris

prioribus Apostoli meliores sui fuerant effecti, sed perseveraverint in pristino suo pravo proposito. Scribit igitur secundam hanc Epistolam, primum quidem collaudans eos, quod contra omnes impetus adversariorum decertantes non fuerant superati : adhortatur vero eos etiam currenti tempore in eodem persistere proposito omnemque tempestatem ab adversariis illatam per patientiam superare. Deinde instruit eos, ut non existiment incumbere sibi consummationes temporum ; inter cætera vero instruit eos de antichristi adventu, et qualiter vel quomodo sit apparituras ; de indisciplinatis scribens vehementer eos corripiens, eo quod nihil ex illis prioribus scriptis fuerint adjuti in quibus consilium illis dederat de illis quæ eos agere conveniebant. Cautius vere de omnibus instruemur ex illis quæ in subsequentibus habentur.

CAPUT PRIMUM.

Gratias agit Apostolus de bona Thessalonicensium conversatione, orando pro meliore consummatione.

« Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ « Thessalonicensium in Deo Patre nostro et Domino « Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre no- « stro et Domino Jesu Christo. » (*Ambr.*) Hac præscriptione Epistolæ facta incipit sic : « Gratias agere « debemus Deo semper pro vobis, fratres, sicut di- « gnum est. » A gratiarum actione incipere idem Apostolus sæpe est solitus, hoc vero in loco etiam dilatasse ipsam gratiarum actionem videtur non absolute dicens gratias agimus, sed quoniam « gratias agere debemus, » quasi qui et incusari sit dignus, si non debitum redderet pro illis, pro quibus et debent gratiarum actionem, eo quod necessarie debere illam videatur : et adjectio est perspicua quam adjecit dicens : « Sicut dignum est. » Quod et ipsum augmentum actionis, siquidem talia sunt quæ secundum eos sunt, ut juste Deo pro illis gratiarum actio referatur. Unde ostendens quia jure ista dicit, eo quod magna erant illa quæ secundum eos erant, ait : « Quoniam supercrescit fides vestra, et « abundat charitas uniuscujusque omnium vestrum « in alterutrum. » Etenim per omnia ostendit quoniam magna erant illa quæ secundum eos erant, ex quibus dixit fidem eorum augeri, quod habebant aliquid amplius a firmitate : firmitas enim dici potest, etsi in eodem statu maneat. Nam quod dixit supercrevit, ostendit quod et in ipsa fide augmentum sumpserint; et in alterutrum charitatem eorum abundare dicens, quod et ipsum ostendit in dies singulos meliorem illorum fuisse profectum : quod etiam majus asserere cupiens dixit, « uniuscujusque vestrum omnium in alterutrum ; » omnes enim similiter dixit tales esse : et quæ est istius rei probatio? « Ita ut nos ipsi in vobis gloriemur in Eccle- « siis Domini pro patientia vestra, et fide in om- « nibus persecutionibus vestris et tribulationibus « quas sustinetis. » Denique et nos omni in loco de vobis gloriantes referimus, fidei vestræ firmitatem laudantes, eo quod et tormentis variis affecti in eodem statu permansistis. Bene autem dixit, « quas sustinetis, » eo quod hoc demiratione dignum erat, quod forti animo sustinerent illata sibi tormenta : deinde dicit et ipsius passionis utilitatem, « in demonstrationem justi judicii Dei, ut di- « gni habeamini regno Dei, pro quo et patimini : » apparebitis etenim ob ista in futuro sæculo justa ratione regnum cœlorum fruentes : si tamen et pro illo pati acquiescitis, magnum quoddam bonum existimantes esse fruitionem. Et ostendens quoniam nec adversariis talia in illis facientibus erit impune, adjicit : « Si tamen justum est apud Deum retri- « buere his qui tribulant vos tribulationem, et vo- « bis qui tribulamini requiem nobiscum. » Nam quod dicit si justum est, hoc dicit, « si tamen justum est. » Vult enim dicere : quia justa tunc ratione Deus illos quidem qui talia in præsenti vita erga vos gesserunt subdet pœnæ, vobis vero, pro quibus patimini, magnam præbebit remunerationem largitatis; et pœnæ ipsius publicans pondus, dicit etiam qualis sit adventus ipsius judicis : « In revelatione « Domini Jesu de cœlo cum angelis virtutis ejus, « in flamma ignis dantis vindictam his qui non « noverunt Deum et qui non obediunt Evangelio « Domini nostri Jesu Christi. » Terribilem per omnia ejus adventum esse ostendit, et loci natura, siquidem de cœlo videtur ; et ut ministrorum videatur fortitudo, cum angelis ejus virtutis venturum dicit; et tormentorum speciem flammam esse ignis dicit, asserens vero et de illis qui sunt tormentis subjacendi, aut eos qui non noverunt Deum, et qui non obaudierunt Evangelio, majorem tormentorum eorum præbuit probationem; et siquidem illos si solummodo non obedierint fidei, pœna maneat, quanto magis illos, qui credentibus calumnias impressionesque irrogant? deinde et tormentorum speciem exaggerat prout potest, dicens : « Qui pœnas luent interitus æternas. » Nam ex qualitate ipsa gravia tormenta esse ostendit. Siquidem interitus sunt, et exterminii perditione perficientes, ex tempore, quod non ad tempus, sed æterna sunt : et iterum ad personam recurrit judicis pœna ipsius magnitudinem exinde ostendens : « A facie Domini, et a gloria fortitudinis. » Et quia per omnia magna ostendit esse tormenta quæ in adversarios sunt depromenda, dicit in quibus tunc erunt hi qui crediderunt. « Cum venerit glorificari in sanctis suis « et mirificari in omnibus qui crediderunt, quo- « niam creditum est testimonium nostrum in vo- « bis in die illo. » Quod dixit : « in die illo » ad illud reddendum est, quod dixerat « et mirificari in omnibus qui crediderunt, » ut sit in medio positum « quoniam creditum est Evangelium nostrum in vobis, » et secundum sensum novissimum jacere videatur. Vult enim dicere : secundum illum diem gloriosus et mirabilis videbitur in his qui sibi crediderunt, per illa bona quæ erga eos faciet, quæ etiam et vos estis fruituri, eo quod doctrinam no-

stram recepistis, sic per omnia adhortans revelationem eorum, quæ exspectatur, eo quod adversarius magna inferrentur tormenta, et quod magnorum bonorum fruitionem exspectent potiri credentes. Adjicit : « In quo et oro semper pro vobis, ut vos dignos « vocatione sua Deus habeat, et impleat omne placitum bonitatis, et opus fidei in virtute, ut glorificetur nomen Domini nostri in vobis, et vos « in ipso secundum gratiam Dei nostri et Domini « Jesu Christi in vobis et vos in illo. » Pro his quæ talia sunt perseveramus pro vobis orantes, ita ut dignos vos bonorum illorum exhibeat Deus, in quorum et vocati estis fruitionem, implens vos omni bono, et confortans, ita ut et in operibus ostendatis fidem, et illa quæ ab adversariis inferuntur facile sustineatis : sic enim et Christus in vobis gloriosus secundum præsens sæculum videbitur : quando cum alacritate acquiescitis pati pro eo, vosque qui sic firmiter in eo credidistis futuram fruimini gloriam, quam sua gratia sibi credentibus repromisit : quæ ergo conveniebant dici ad laudem eorum, qui in adversis firmi perstiterunt, et ad exhortationem ut in eadem persisterent, scientiam in hisce visus est consummasse. Hinc vero incipit de consummatione sæculi disputare docens eos non existimare sibi finem mundanum imminere.

CAPUT II.

De adventu Antichristi docet suos Apostolus, et ejus rei pluribus ostendit veritatem.

« Rogamus autem vos, fratres, per adventum Do« mini nostri Jesu Christi, et nostram congregatio« nem in eum, ut ne cito moveamini, neque per spi« ritum, neque per verbum, neque per epistolam « tanquam a nobis missam, quasi instet dies Do« mini. » (*Greg.*) Cum Paulus Thessalonicenses in accepta prædicatione perdurantes, quasi de vicino mundi termino quadam cognosceret pusillanimitate turbatos, prius in eis quæ fortia prospicit laudat, et caute monendo postmodum quæ infirma sunt roborat, ait enim : Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem, ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide. Qui cum blanda hæc vitæ eorum præconia præmisisset, paulo post subdidit dicens : Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Egit enim verus doctor ut prius audirent laudati quod recognoscerent, et postmodum quod exhortati sequerentur : quatenus eorum mentem ne admonitio subjuncta concuteret, laus præmissa solidaret, et qui commotos eos vicini finis suspicione cognoverat, non jam redarguebat motos, sed quasi transacta nesciens, adhuc commoveri prohibeat. Ut dum de ipsa levitate sententiæ prædicatori suo se incogniti crederent, tanto reprehensibiles fieri, quanto et cogniti ab illo formidarent. (*Ambr.*) Adveniente Domino justos omnes debere rapi in nubes in obviam ejus, et ut simul sint semper cum eo Apostolus in prima Epistola evidenter asseruit, hoc ergo dicit : « Et nostram congregationem ad eum, » dicit etenim Christi adventum, et congregationem tunc ad eum futuram. (*Theod.*) Nolite persuaderi ab illis qui vos seducunt, quasi prope sit illud tempus : sed sive quis de spiritali id in operatione promittat dicere, sive quasi ex verbo et epistola nostra sit edoctus, nolite persuaderi eis : et vehementius eos cautos facere volens, adjicit : « Ne quis vos seducat ullo modo. » Quod est taliter, utcunque ista quis dixerit vobis, nolite ei credere. « Quoniam si venerit apostasia primum, et revelatus « fuerit homo peccati, filius perditionis qui adversa« tur, et superextollit se super omne quod dicitur « Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, « ostendens se tanquam sit Deus. » (*Theod.*) Vult quidem dicere, quoniam non possunt ista fieri priusquam antichristus veniat. Oportet enim primum illum venire, deinde consequenter illa quæ dicuntur. Apostasiam vero vocavit tempus illud, eo quod paulo minus omnes tunc discedent a pietate, et accurrent ad eum : hominem equidem eum nominavit justa ratione, eo quod homo erit dæmone in eo omnia inoperante, sicuti et in illum hominem qui pro nostra salute sumptus est Deus verbo perfectam tribuit. Tentat enim ille per omnia illa quæ Christi sunt imitari, utpote et Christum se esse dicens : peccati vero hominem eum dixit, eo quod peccatum infatigabile monstrabit, et multis hominibus hujus causa existet : et filium eum perditionis dicit, utpote perditioni subdendum post hæc, sicut et in subsequentibus evidentius dicit : vocat autem eum adversarium quidem, quasi qui et adversa agat divinæ voluntati, et omnes ad se transducere nitatur : superextollentem vero se super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, eo quod omnes homines a propria eorum secta discedere suadens, se faciet adorare, asserens se esse Christum, cui et ab omnibus honorem Dei tribui justum vindicabat : sic enim et in Dei templo, hoc est, in domibus orationum ingrediens sedebit quasi ipse sit Christus et propter hoc debeat ab hominibus adorari ut ordinem Dei. Et ostendens quoniam nihil nunc novi dicit ad eos : « Non estis, in« quit, memores quoniam cum adhuc essem apud vos « hæc dicebam vobis ? » Deinde adjicit : « Et nunc « quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore. » Dicit autem quod nunc detinet, eo quod diabolus dudum qualem voluerit hoc idem facere, Deus vero interim retinet, eo quod tempus statuit consummationis sæculi istius, secundum quam videt convenire eum. Hoc Apostolus nominavit quod nunc detinet, Dei decreta definitionem detinere eum. Unde adjicit : « Ut reveletur in suo tempore. » Quod quis prohibeatur nunc videri usque tunc, eo quod divina defi-

nitione ad præsens teneatur. Videbitur vero tunc in sæculi fine, quando et concedit illi Dominus suam ostendere malitiam, propter quod bene adjicit: « Mysterium enim jam inoperatur iniquitatis. » Hoc est, etsi non aperte apostasiam operatur diabolus, sed quasi in mysterio nunc peragit per singula momenta per suos, a pietate tentans divellere eos qui ad fidem accedunt: et hoc ipsum iterum resumens. « Tantum ut qui tenet nunc, teneat donec de medio « fiat, et tunc revelabitur ille iniquus. » Igitur Thessalonicensium animos vel occcasio non intellectæ Epistolæ, vel ficta revelatio, quæ per somnum deceperat dormientes, vel aliquorum conjectura Isaiæ et Danielis, Evangeliorumque verba de Antichristo pronuntiantia in illud tempus interpretantium, moverat atque turbaverat, ut in majestate sua tunc Christum sperarent esse venturum. (*Hier.*) Cui errori medetur Apostolus et exponit, quæ ante adventum Antichristi debeant præstolari, ut cum illa facta viderint, tunc sciant Antichristum, id est, hominem peccati, et filium perditionis, qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, et qui in templo Dei sedeat, esse venturum. Nisi, inquit, venerit discessio primum quod Græce dicitur ἀποστάσια, ut omnes gentes quæ Romano imperio subjacent, recedant ab eis, et revelatus fuerit, id est, ostensus, quem omnium prophetarum verba pronuntiant, homo peccati, in quo fons omnium peccatorum est, et filius perditionis, id est, diaboli: ipse est enim universorum perditio qui adversatur Christo, et ideo vocatur Antichristus, et extollitur super omne quod, dicitur Deus, aut cunctarum gentium Deus, sive omnium, sive omnem pravam et veram religionem suo calcet pede, et in templo Dei vel in Hierosolymis ut quidam putant, vel in Ecclesia, ut verius arbitramur, sederit, ostendens se tanquam ipse sit Christus et Filius Dei. Nisi, inquit, ante Romanum imperium fuerit desolatum, et Antichristus præcesserit, Christus non veniet, qui ideo venturus est, ut Antichristum destruat. Meministis, ait, quod hæc ipsa, quæ nunc scribo per epistolam, cum apud vos essem præsenti sermone narrabam, et dicebam vobis, Christum non esse venturum, nisi præcessisset Antichristus, et nunc quid detineat scitis ut reveletur in suo tempore, hoc est, quæ causa sit, ut Antichristus in præsentiarum non veniat, optime nostis: nec vult aperte dicere Romanum imperium destruendum quod ipsi qui imperant æternum putant. Unde secundum Apocalypsin Joannis in fronte purpuratæ meretricis scriptum est nomen blasphemiæ, id est, Romæ æternæ. Si enim aperte audacterque dixisset, non veniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium, justa causa persecutionis in orientem tunc Ecclesiam consurgere videbatur. Quodque sequitur, « jam enim mysterium iniquitatis operatur, tantum ut qui tenet nunc teneat donec dimidium fiat, et tunc revelabitur ille iniquus, » hunc habet sensum: Multis malis atque peccatis, quibus impurissimus Cæsarum mundum premit Antichristi par-

A turitur adventus, et quod ille operaturus est, postea, in isto ex parte completur. Tantum ut Romanum imperium, quod nunc universas gentes tenet, tenere cedat, et dimidio [de medio] fiat, et tunc Antichristus veniet, fons iniquitatis, quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui, divina videlicet potestate, et suæ majestatis imperio, cujus jussisse fecisse est: non in exercitus multitudine, non in robore militum, non in angelorum auxilio, sed statim ut ille advenerit, interficietur Antichristus, et quomodo tenebræ solis fugantur adventu, sic illustratione adventus sui eum Dominus destruet, atque delebit, cujus opera Satanæ sunt opera, et sicut in Christo plenitudo divinitatis fuit corporaliter, ita et in Antichristo omnes erunt fortitudines et signa, atque

B prodigia, sed universa mendacia: quomodo enim signis Dei quæ operabantur per Moysen magi suis resistebant mendaciis, et virga Moysi devoravit virgas eorum, illa mendacium Antichristi Christi veritas devorabit: seducentur autem ejus mendacio qui perditioni sunt præparati. (*Aug.*) Alii vero, et quod ait, « quid detineat scitis, » et mysterium operari iniquitatis, non putant dictum, nisi de malis et fictis qui sunt in Ecclesia, donec perveniant ad tantum numerum, quanti Christo [qui Antichristo] magnum populum faciat, et hoc esse mysterium iniquitatis, quod videtur occultum: hortari autem Apostolum fideles, ut in fide quam tenent, tenaciter perseverent, dicendo, « tantum qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat, » hoc est, donet exeat de medio Ecclesiæ mysterium

C iniquitatis quod nunc occultum est: ad ipsum enim mysterium pertinere arbitrantur, quod ait in Epistola sua Joannes: « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis (*I Joan.* II). » [Greg.] Idem Joannes dicit: « Nunc Antichristi multi facti sunt, » quia iniqui omnes jam membra ejus sunt, quæ scilicet perverse edita caput suum male vivendo prævenerunt. Hinc Paulus ait: « Ut reveletur suo tempore. Nam mysterium jam operatur iniquitatis, » ac si diceret: tunc Antichristus manifestus videbitur, nam in cordibus iniquorum secreta sua jam nunc occultus operatur. Ut enim de apertioribus criminibus taceam, ecce alius fratri in corde suo tacitus invidet, et si occasionem reperiat, eum supplantare contendit, cujus alterius membrum est, nisi de quo scriptum

D est: « Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum? (*Sap.* II.) Alius magni meriti esse se æstimans, per tumorem cordis cunctis se præferens, omnes semetipso inferiores credit, cujus alterius membrum est, nisi ejus de quo scriptum est: « Omne sublime videt et ipse est rex super universos filios superbiæ? (*Job.* XLI.) Alius mundi hujus potentiam quærit, non quo aliis prosit, sed quo ipse alteri subditus non sit, cujus alterius membrum est, nisi ejus de quo scriptum est, « qui dixit: Sedebo in monte Testamenti in lateribus Aquilonis; ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo? (*Isa.* XIV.) » Solus quippe Altissimus ita dominatur super omnia, ut alteri subesse non possit, quem Diabolus imitari

perverse voluit cum suum dominium quærens ei subesse recusavit: imitatur ergo Diabolum quisquis ideirco potestatem suam appetit, quia ei qui sibi est superna ordinatione præpositus subesse fastidit. (*Amb.*) Intendendum vero est illi parti, quoniam revelationem Antichristi manifestationem vocavit, et superius dicens: « Cum revelatus fuerit homo, » et in hoc loco: « Revelabitur iniquus, » eo quod Diabolus semper quidem ab adventu Domini meditatur illud facere ad nocivitatem hominum, et utique illud fecisset, si non secundum competentem suam providentiam continuisset Deus eum. Operabitur vero tunc, et perducet illud in apertum quod diutius sibi velabatur, cum illi fuerit concessum suam voluntatem in opere producere; et ostendens quoniam nec ille sine pœna erit, addit: « Quem Dominus interficiet Spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui. (*Ambr.*) » Evidens est, quoniam de homine id dicit: nec enim Satanam exspectit, quem æternæ est pœnæ traditurus, sed illum, eo quod organum sibi illum ad tantam explendam malitiam Dæmon opportunum cogitationibus suis esse reperit, et hoc in subsequentibus apertius manifestavit dicens: « Cujus est adventus secundum operationem Satanæ. » Alium quemdam insinuavit eum esse præter Satanam, cujus operatione seipsum demonstrabit. Terribile est autem quod dicit, illum enim talia agentem et per totum orbem omnes homines discedere a pietate suadentem, subito de cœlo apparens Christus, et solummodo clamans, cessare faciet ab opere, totum illum expendens: hoc enim dicit, *Spiritu oris*, hoc est, voce, ex illis quæ apud nos sunt sumens illud, et dicens, eo quod nos spiritu cooperante abutimur ad articulatam loquelam. Quæ secundum illum sunt, referre incipit, cujus est adventus secundum operationem Satanæ, hoc est, apparebit illi Satanas illa operante omnia: deinde adjicit et quod ille operatur in eo: « In omni virtute et signis et prodigiis mendacibus. » Multa inquit et magna signa quoque et prodigia demonstrabit per eum. Bene autem adjicit, « mendacibus, » ostendens, quoniam in phantasmate magis quam in opere facit ea. Qua autem ratione hoc operatur? « Et in omni seductione iniquitatis in his qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. » Sic autem vocat eos qui sunt ei accipiendi, pro quibus charitatem veritatis non susceperunt ut salventur: cum conveniret, inquit, eos permanere in veritate charitatis, et non discedere ab ipsa ex qua et salvari poterant. « Ideo mittet illis Deus operationem erroris ut credant mendacio, et judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. » Evidens est, quoniam concessione Dei quasi mittit ipsis eos adorare ipsum: vult enim dicere, quoniam non permanentes in veritate, intendunt seductioni et credunt mendacio, justam pœnam subeuntes, pro quibus relinquentes veritatem ad injustitiam declinaverunt, ut dicat: Diabolum adoraverunt, iniquitatem eam vocans, eo quod nec justa hæc patiuntur ab illis qui ea faciunt; et quoniam de illis qui tunc interituri erant dixit, bene adjicit:

« Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres, dilecti a Domino, quoniam prælegit nos Deus ab initio in salutem in sanctificatione Spiritus, et fide veritatis in quod et vocavit vos per Evangelium, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi. » Itaque et propter hoc, inquit, pro vobis gratias agimus Deo, quoniam vos elegit, ita ut exspectatione futuræ salutis participare quidem vobis gratiam Spiritus, donans vero vobis veritatis fidem. Hæc enim vobis Evangelii prædicatio vocatio, futuram gloriam: per illam fidem quæ in Christo est repromittens; et post hæc: « Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. » Hoc enim ad totum reddidit; hoc est, nolite persuaderi ab illis qui vos seducere volunt, sed manete in illis quæ vobis tradidimus, sive per verbum præsentes, sive et absentes per litteras: deinde iterum orat pro eis: « Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et pater noster, qui dilexit nos et dedit nobis consolationem æternam et spem bonam in gratia, consoletur corda vestra et confirmet in omni verbo et opere bono. » Qui gratia, inquit, sua æternam illam consolationem nobis donavit, id est, futurorum bonorum spem, ipse et secundum præsentem vitam hanc prosperet et corda vestra vos confirmans, ut omne, quidquid illud boni est, et dicere et facere possitis. (*Ambr.*) Deum quoque astare sive confirmare animos nostros ad omne opus bonum et operari in nobis ea quæ sibi sunt placita idem Apostolus docet (*Hebr.* XIII): « Deus autem pacis, qui eduxit de tenebris pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti æterni Jesum Christum, aptet vos in omni bono: faciens in vobis quod placeat coram se; » quod etiam Thessalonicensibus ut eveniat ita precatur, dicens: « Ipse autem Dominus Jesus Christus et Deus pater noster qui dilexit nos et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra et confirmet in omni opere et sermone bono. » Post hoc sequitur, etc.

CAPUT III.

Post Apostolus orationes suffragia, informat eos ad ... ; atque vacare ad laborem jubet.

« De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Domini currat et clarificetur sicut et apud vos, et ut liberemur ab importunis et malis hominibus. » (*Ambr.*) Ita ut orent pro se, ut per ejus doctrinam Evangelium ubique profectum accipiat, sicut et apud illos, ita ut ab omnibus malis adversariis eripiatur, quibus adjicit: « Non enim omnium est fides. » Hoc est, quia non omnes credunt, sunt vero qui et contradicunt veritati; ut ergo ab insidiis eorum eripi possit, dignum existimat orationes esse.

« Fidelis autem Dominus qui confirmavit vos, et « custodiet a malo. » Hoc ad verba orationis, quam fecerat, reddidit, fidei firmitatem adesse illis optans, simulque et dicens : quoniam verus est Deus qui vocavit vos in spe bonitatis, ipse vos confirmabit in fide, ita ut assequi possitis illa bona ab omni discedentes inconvenienti actu : quibus et adjungit : « Confidimus autem in Domino de vobis, quoniam « quæ præcipimus et facitis, et facietis. » Nam dum dicit se de eis bonam habere confidentiam, quoniam omnem ejus doctrinam cum sollicitudine efficiunt, sufficiens est et exhortare illos, ut opinionem suam opere firmam esse ostendant : et iterum orat pro illis dicens : « Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et in patientia Christi. » Contingat vobis permanere in ea charitate, quæ erga eum est, tolerantes etiamsi et aliquid conveniat pro eo pati. Nam quod dixit Dei et Christi, in commune id positum esse videtur, id est, in charitate et patientia.

« Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine « Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab « omni fratre ambulante inordinate, et non secun- « dum traditionem quam acceperunt a nobis. » Manifestum est hinc evidenter de indisciplinatis dicere, quos et vehementer corripit. Præcipiens etiam ut a colloquio eorum sese cohibeant. Hoc est enim, quod dicit : separate vel « subtrahite vos, » hoc est, accelerate secernere vos ab illis qui tales sunt, et ut ne videretur verbo tantum id tradere ait : « Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus in vobis : » et quoniam ista adhuc non erant magna adjicit : « Neque enim gratis panem manducavimus apud aliquem, » et quod his majus est, « sed in labore et lassitudine nocte et die operantes, ut non gravaremus quemquam vestrum. » Et quod majus extolli potest adjicit : « Non quia non habuerimus potestatem, sed ut nos formam daremus vobis ut imitemini. » Et quidem nobis licet accipere eo quod erga doctrinam vacare videmur, sed noluimus, ut ipso opere vos doceamus quemadmodum convenit facere : et ostendens quoniam talia agens apud illos permansit, memoratur iterum traditionem suam. « Nam et cum eramus apud vos hoc prædicabamus vobis, quoniam qui non vult operari, nec manducet. » Hæc et præsentes dicebamus, quod pigri neque manducare sint digni. Non generaliter hoc dicens, quod ille qui non operatur non debet manducare : videtur enim ipse Corinthiis scribens longa prosecutione id explicasse, quoniam illis debetur qui doctrinæ vacant ut a discipulis corporalium percipiant ministerium : sed illum dicit non esse operarium, qui neque de melioribus sollicitus est, neque corporale aliquid vult operari. Otiosus vero exstans aliorum vitam curiose discutit, de indisciplinatis etenim illi est sermo. (*Cassian.*) Denique hos ipsos quos in Epistola prima molli foverat palpatione verborum, qualiter in secunda, velut qui non profecerint ad remedia leniora austerioribus quibusdam et causticis medicamentis sanare aggreditur, nullaque jam mitium verborum fomenta præmittit. Non illam teneram vocem ac blandam ut ibi : « Rogamus autem vos, fratres, sed, denuntiamus vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate. » Ibi rogat, hic denuntiat; in illa blandientis affectus, in hac obtestantis severitas et minantis : « denuntiamus vobis, fratres, » quia prius rogantes contempsistis audire, saltem nunc denuntiantes obedite; ipsamque denuntiationem non nudo verbo, sed cum obtestatione nominis Domini nostri Jesu Christi terribilem infert, ne forte simplicem velut humana voce prolatam rursum contemnerent, nec magnopere ducerent observandam; statimque ut peritissimus medicus putridis membris quibus leni medicamento remedium ferre non potuit, mederi spiritalis ferri incisione pertentat, « ut subtrahatis vos » inquiens, « ab omni fratre ambulante inordinate et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. » Itaque ab his qui vacare operi nolunt, jubet subtrahi et velut membra otii corrupta putredine desecari, ne inertiæ morbus velut lethale contagium etiam sanas membrorum partes tabo serpente corrumpat, dicturusque de his qui operari suis manibus nolunt, et panem suum cum silentio manducare, a quibus etiam præcipit subtrahendum, qualibus eos a principio opprobriis inurat, attendite. Imprimis inordinatos dicit, nec secundum traditionem ambulare, aliis verbis contumaces eos, utpote qui nolunt juxta institutionem ejus incedere, et inhonestos esse designans, id est, non processionis, non visitationis, non verbi, non temporis opportunitatem congruam honestamque sectantes, omnibus enim vitiis istis inordinatum quemque necesse est subjacere. « Et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. » In hoc rebelles eos quodammodo et contemptores notat, qui traditionem quam acceperunt ab eo tenere contemnant, nec imitari velint id quod magistrum non solum verbo docuisse meminerint, sed etiam opere noverunt perfecisse. « Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos. » Immanem cumulum reprehensionis exagerat cum hoc eos asserit non observare quod et memoriæ eorum inhæreat, et ad imitandum non solum verbo instruente didicerint, sed etiam exemplo operum provocante susceperint. « Quia non inquieti fuimus inter vos. » Cum se vult inquietum inter eos non fuisse per operis exercitium comprobare eos qui operari nolunt, abunde notat otiositatis vitio inquietos semper existere. « Neque gratis panem manducavimus ab aliquo. » Per singula verba interpretationis auxesim facit doctor gentium. Prædicator Evangelii, dicit se non gratis panem ab aliquo manducasse, qui novit Dominum præcepisse, ut qui Evangelium denuntiant de Evangelio vivant (*I Cor.* IX), et rursum : « Dignus est operarius cibo suo (*Luc.* X). Cum utique non gratis qui Evangelium prædicabat, tam sublime et spiritale opus exercens, cibum sibi Domi-

meæ potestatis auctoritate præsumeret: quid nos faciemus quibus non solum nulla prædicatio verbi commissa est, sed nec alia quidem nisi animæ nostræ solius cura mandatur? qua fiducia otiosi manibus gratis panem comedere audebimus, quem vas electionis, Evangelica sollicitudine et prædicatione constrictus, sine opere [illegible] comedere non præsumit? « Sed in labore, » inquit, « et fatigatione operantes die ac nocte, ne quem vestrum gravaremus. » Adhuc additamenta suæ castigationis exaggerat. Non enim simpliciter dixit, non comedimus panem ab aliquo vestrum, et hucusque stetit. Poterat enim videri proprio [illegible] sumptu ac reconditis pecuniis, vel aliorum licet non [illegible], collatione seu muneribus sustentatus fuisse; « sed in labore, inquit, et fatigatione nocte et die operantes, » id est, nostro opere specialiter sustentati; et hoc, inquit, non pro nostra voluntate perpetrabamus, nec pro delectatione, ut requies et exercitium corporis invitabat, sed ut necessitas et inopia victus non sine ingenti fatigatione corporis facere compellebat. Non solum namque per totum diei spatium, sed etiam tempore noctis, quod quieti corporis videtur indultum, hoc opus manuum pro mea sollicitudine indesinenter urgebam. Nec tamen se solum totaliter inter eos conversatum fuisse testatur, ne forte non magna, nec generalis videretur hæc forma, si ipsius tantum traderetur exemplo: sed etiam omnes qui erant secum ad ministerium Evangelii deputati, id est, Silvanum et Timotheum, qui hæc eadem cum eo scribunt, asserit simili opere laborasse. In eo etiam, quod dicit: « ne quem vestrum gravaremus, » verecundiam eis incutit magnam; si enim ille qui Evangelium prædicabat signis illud virtutibusque commendans, ne gravaret quempiam, gratis panem manducare non audet, quomodo illi non æstimant se gravare qui quotidie eum otiosi vacantesque præsumunt? « Non quasi non haberemus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. » Pandit causam, cur illa tantum labore se [illegible] dixerit, « ut, inquit, formam daremus vobis ad imitandum nos, » ut si forte doctrinam verborum auribus vestris frequenter ingestam oblivioni traderetis, saltem conversationis exempla sub oculorum fide vobis tradita memoriter retineretis. [illegible] in hoc reprehensio, cum dicit, se nulla alia, quam exempli gratia laborem hunc et fatigationem diu noctuque corporis excepisse, et eos nihilominus [illegible] dici nolle, propter quos ipse necessitatem non habens, sibi tantum fatigationis indixerat. Et quibus, inquit, cum haberemus potestatem, et paterent nobis facultates omnium fratrum atque substantiæ, et utendi eis Domini nostri mandato [illegible] habere permissum, non sum tamen usus hac potestate, ne quod a me bene et licite fieret, aliis otii [illegible] præberet exemplum; et idcirco Evangelium prædicans manibus meis etiam opere [illegible], ut vobis quoque volentibus iter virtutis incedere, viam perfectionis aperirem, et conversationis formam meo [illegible]

[illegible] Sed ne forte tacitus operasse et exemplum suum [illegible] præceptorum [illegible] Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. » Adhuc illorum desidiam, [illegible] doctrinæ gratia et institutionis [illegible] operatione, [illegible] Non jam doctoris vel medici utitur [illegible] sed districtionis [illegible] judiciaria pronuntiatione [illegible], et Apostolica potestate [illegible] tribunali in contemptores sententiam dicit: illa nempe potestate, quam cum [illegible] scribens ad Corinthios a Domino sibi asserit datam, cum eos in delicto positos præmoneret, ut ante adventum suum semetipsos corrigere festinarent, ita prosequens: « Rogo autem vos ne præsens compellar audere in quadam potestate illa quæ data est mihi in vobis (II Cor. x, 2). » Et iterum: « Si enim voluero aliquid gloriari de potestate quam dedit mihi Dominus in ædificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam (II Cor. x, 8). » Illa [illegible] potestate pronuntiat, « Si quis non vult operari, nec manducet, » non gladio carnali eos addicens, sed auctoritate sancti Spiritus hujus vitæ eos interdicens substantia, ut si forte pœnam futuræ mortis minime cogitantes [illegible] necessitate naturali constricti [illegible] salutaria præcepta suscipere cogantur. Quod apertius indicans dicit:

« Audivimus enim quosdam ambulantes inter vos inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. » [illegible] Curiose agere dicens, [illegible] vacent ut aliorum examinent vitam [illegible] præcipiens quidem illis, ut separent se a talibus, dicens quoniam nec manducare sunt digni si non operari voluerint [illegible] adjecit: « His autem qui hujusmodi sunt præcipimus, et obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut cum modestia operantes suum panem manducent. » Nec absolute dixit ut operentur, sed adjecit [illegible] erant adhuc [illegible] Volebat enim ut sine illa curiositate illa operantes, [illegible] possent sibi ipsos sufficere ad sustentationem [illegible] Post hæc tantum [illegible] Evangelicæ [illegible] nunc causam exponit [illegible] « Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. » [illegible] In priori namque Epistola [illegible] non appellat, nec secundum traditionem illos ambulare, quam acceperunt ab eo. Inquietos etiam [illegible] debent et gratis panem manducare. Horum [illegible]

« audivimus, inquit, quosdam inter vos ambulare inquiete, » et subjungit statim secundum languorem, qui inquietudinis hujus est radix, « nihil, inquit, operantes. » Tertium quoque morbum qui ex isto velut quidam ramunculus oritur, « sed curiose agentes. » Itaque fomiti vitiorum tantorum congruam nunc emendationem conferre festinat, et illa Apostolica qua usus fuerat paulo ante deposita potestate, iterum ad viscera pii patris vel clementis revertitur medici, et velut filiis susceptisque suis consilio salubri infert remedia sanitatis, dicens : « His autem qui hujusmodi sunt denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu, ut cum silentio operantes panem suum manducent. » Causas tantorum ulcerum, quæ de radice otiositatis emergunt, uno operationis salutari præcepto curavit, ut peritissimus medicorum, cæteras quoque valetudines malas eodem cespite pullulantes sciens protinus exstinguendas origine morbi principalis exstincta. Et quoniam illi qui hujusmodi erant, et operari minime volebant, seditiose quæ non conveniebant, illa perficiebant, occasione ea, quia cæterorum liberalitas prestabat illis, cum omni celeritate, illa quæ erant necessaria quasi ejusdem fidei constitutis, quod et in prima Epistola interpretantes signasse visi sumus, adjicit ad illos qui præbebant :

« Vos autem, fratres, ne deficiatis bonum facien- « tes. » (*Amb.*) Hoc est, vos exsequimini proprium opus, et ne propter aliorum malitiam discedatis a bono opere : licet illi pravi sint suo proposito, sed vobis merces similis ob vestrum erit propositum, cum tribuitis. (*Cassian.*) « Nolite, inquit, deficere benefacientes : id est, humanitatem vestram erga eos, si forte neglexerint observare quod diximus, similiter impertite. Ut castigavit illos qui erant infirmi ne otio dissoluti inquietudini et curiositati operam darent, ita hos qui sani sunt præmonet, ut humanitatem, quam bonis ac malis impertire Domini præcepto jubemur, si forte quidam pravi ad sanam doctrinam converti noluerint, non abscindant ab eis, sed benefacere et fovere eos tam consolationis et correptionis sermone, quam beneficiis solitis et humanitate non desinant. Rursum tamen ne forte hac lenitate provocati quidam præceptis ejus obedire contemnant, intermiscet apostolicam severitatem, et ait : « Quod si quis non obedit verbo nostro, per Epistolam hunc notate, et nolite commisceri cum illo, ut confundatur. » Monensque eos, pro reverentia sua et utilitate communi, quid oporteat observare, quaque cautione

A apostolica mandata custodiant, subjungit confestim patris indulgentissimi lenitatem, et ut filios suos, quem erga prædictos pro charitate fraternitatis affectum debeant retinere, similiter docet. « Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. » (*Amb.*) Hoc, inquit, facere volo vos, ut non in parte inimici eum habeatis, sed ut modis omnibus increpatione, obsecratione, doctrina reducatis eum ad id quod honestum est. (*Cassian.*) Severitati judiciariæ paternam intermiscuit pietatem, et sententiam apostolico rigore prolatam, clementi mansuetudine temperavit. Nam et notari jubet eum, qui obedire suis præceptis contempserit, et cum illo non commisceri : et tamen hæc fieri non odii vitio præcipit, sed fraternæ dilectionis et eorum emendatio-

B nis intuitu, « Nolite, inquit, commisceri cum illo ut confundatur, » ut qui non est meis præceptis mitibus emendatus, saltem publica omnium vestrum segregatione confusus, ad tramitem salutis incipiat aliquando revocari. « Ipse autem Deus pacis det vobis pacem semper in omni modo. Dominus cum omnibus vobis. Amen. » (*Amb.*) Deinde orat tribui eis pacem a Deo, ita ut semper eam habeant, et ut modis omnibus semper illis adsit a Deo. « Salutatio mea manu Pauli. » Salutationem vocavit subscriptionem : pro illo enim quod nos solemus ponere Incolumen, etc., ille semper ponit « gratia Domini nostri Jesu Christi. » Hanc ergo salutationem vocat : nec enim videtur aliquos in Epistolas sua salutasse ; « Quod est signum in omni Epistola. Ita scribo. Gra-

C tia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. » Hoc igitur quasi signaculo utor in omni Epistola, scribens illud mea manu quod et in hac Epistola feci, ita ut nemo dubitet meas esse litteras. Hoc autem videtur hoc in loco adjecisse non absolute, sed quia illi qui de consummatione sæculi loquebantur, et dicebant eam esse propinquam, persuadebant eis quasi qui et ex Epistola Apostoli hoc idem significantes dicerent, quodque et ipse in superioribus significavit, scribens eis non persuaderi ab illis qui per Epistolam Apostoli hæc se dicere promittebant ; necessario ergo hoc in loco significavit in quibus scripserat de his ad eos, quoniam ejus est Epistola ob salutationem sufficientem ostendere, quod et hoc illi sit in consuetudine, et

D quod sua manu consuete subscribat, ut nihil contrarium recipiant illis quæ hic scripta sunt ad eos, si a quolibet iisdem suadeatur.

LIBER VICESIMUS TERTIUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM I IN TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

« Sanctus apostolus Paulus beatum Timotheum « Ephesi reliquit », scilicet ut omnem peragrans Asiam universas quæ illic sunt Ecclesias gubernaret. Scribit igitur ad eum in prima Epistola quam ad præsens interpretari annitimus, in principio quidem

Epistolæ statim commonens eum, ut eos cautissime instruat, non intendere illis qui legis custodiam Christianis modo subintroducere volunt; docet vero eum in subsequentibus quæ conveniat eum facere. Ecclesiarum dispensationem indeptum. Unde et de omnibus illum instruit docens eum, qualem esse unumquemque conveniat eorum qui qualibet modo in ecclesiastico ordine deputantur, vel ministerio fungi videntur; quod et cautissime explanans instruit eum de illis quæ deceant presbyterum, quæve diaconum, quales etiam conveniat esse viduas, et de cæteris similiter omnibus ea quæ conveniebant instruens, perfectam in ipsa Epistola doctrinam visus est depromsisse, memoratus vero est et quædam de dogmate in media parte Epistolæ, de quibus vel maxime necessarium sibi doctrinam esse perspiciebat. Nihil vero ex illis reliquit quæ ad commune ornamentum pertinere poterant, si tamen quis scripta ejus cum competenti cautela vel legere vel custodire voluerit; hanc igitur Epistolam meo judicio omnes cautissime episcopos ediscere conveniebat. Sic enim diligenter instructi cognoscere poterant Ecclesias Domini Dei secundum ut decens est vel regere vel dispensare, beati Pauli legibus inservientes; ea enim quæ ad Timotheum tunc scripsit relinquens eum Ephesi omnibus cum Ecclesiis quæ secundum Asiam videbantur esse proponens, hæc omni episcopo, qui Ecclesiam Dei creditus est gubernare, aptari posse, nemo dubitet. Incipienda est ergo illa expositio quam per partes expedire nos convenit, eo quod argumentum in hisce sufficienter a nobis expressum esse videtur.

CAPUT PRIMUM.

Monet Timotheum Apostolus ne attendat genealogiis ac legalibus observantiis. Gratias agit Deo pro vocatione ad apostolatum, et cohortatur eum ad retinendam doctrinam fidelitatis.

« Paulus Apostolus Christi Jesu secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu, spei nostræ Timotheo charissimo filio in fide, gratia misericordia et pax a Deo patre, et Christo Jesu Domino nostro. » (*Ibid.*) Videtur beatus Paulus in præscriptione præsentis Epistolæ contra suam consuetudinem adjecisse gratiam et pacem, atque misericordiam ab affectu majore, quem erga Timotheum habere videbatur; hac vocis adjectione fuisse abusum, consummans vero præscriptionem sic incipit: « Sicut rogavi te ut sustineres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam non aliter docere, neque intendere fabulis, et genealogiis infinitis, quæ quæstiones præstant magis, quam dispensationem Dei, quæ est in fide. » Ante omnia beati Pauli humilitas digna est admiratione, quoniam discipulo suo scribens non dixit, Sicut præcepi, aut probavi, aut dixi, sed dixit simpliciter, sicut rogavi, vel obsecratus sum; sic sanctis illis studium erat universa [illegible] ad opus pietatis invitare, ita ut et alacritatem eadem suis quadam animi oblectatione imponerent, eo quod obsecratio quidem etiam valde [illegible], præcepit vero pondus et illum qui [illegible] pigrum sæpe fecisse videtur. Intendendum est autem et sensui dictorum, non enim hoc vult dicere, sicut sensus qui in promptu est significare videtur, quoniam rogavit eum ut sustineret Ephesi, ut ne præciperet quibusdam ne aliter docerent, non enim pro hoc solo reliquit eum illic, sed ut omnia per illa ageret sollicitudine, quæcumque Ecclesiæ Dei expendere fuerat instructus, de quibus etiam omnibus scripsisse videtur ad eum in Epistola; sensus autem sermonis hoc [illegible] invenimus [illegible] imperfecte expressa [illegible] unum esse quod dictum est videretur. Vult enim dicere: Sicut te rogavi Macedoniam proficiscens, ut sustineres Ephesi, diligentiam illis exhibens qui illic sunt, quod et facite nunc commissum tibi opus expediens, et omnia sollicite impleas quæ ad communem pertinent correctionem. Hoc igitur est quod vult significare per illud quod dixit: « Sicut rogavi te ut sustineres Ephesi cum irem in Macedoniam, » quod et imperfecte dictum esse noscitur. B. Paulo [illegible] in illum loquendo studium adhibentem, illud autem quod sibi videbatur pro sua virtute, si poterat, explicante. Nam nec disciplinam dicendi studuerat, sed nec pro hoc studium accommodare conveniens sibi esse existimabat. Deinde adjecit: « Ut denuntiares quibusdam, » et reliqua, hoc dicens, quod vel maxime, ante omnia, a te [illegible] volebat; quod ergo illud est? « Volo te, inquit, ante omnia ut dehorteris illos qui in ecclesia alia cupiunt docere præterquam pietatis postulat ratio. » Evidens est enim quod dixit, « ut denuntiares quibusdam, » de suis enim et dicit et non de alienis. Nec enim exteris denuntiare erat Timotheo tunc vel maxime magistro pietatis non solum [illegible] sed e contrario plurima [illegible] mentibus. Dicit autem non debere aliter docere, de illis dicens qui ex circumcisione crediderant, qui et multa quasi pro lege loquentes, eos qui ex gentilibus erant docere annitebantur contra Christiani dogmatis ritum. Nam et in omnibus epistolis [illegible] potest quis invenire Paulum de illis plurima sentientem, eo quod et multi tunc erant qui hujusmodi proponebant doctrinas; quod et melius cognoscere quis poterit ex interpretatione nostra, quam [illegible] per omnes epistolas explanare [illegible], in quibus [illegible] beatus Paulus multa de his fuisse loquitur. Nam quod dixit, « non intendere fabulis et genealogiis infinitis, » in commune quidem de omnibus dixit, maxime de illis qui ex gentilibus erant, qui intendebant illis quæ a Judæis declarantur, atque in dogmate pietatis [illegible] videbantur, quod et Galatæ perpessi fuisse inveniuntur, qui cum observantias [illegible] quæ in lege fuerant [illegible] etiam et a circumcisione [illegible] genealogiis vero [illegible] quod Judæi tunc [illegible] debant sollicitudinem, ut ostenderent Christum non

promissorum sequentia ex Abraham et David descendisse, et propter hoc annitebantur etiam progenies veteres memorari, dicentes, quemadmodum ille ortus est ex illo, quemadmodum vero ille ab illo natus est : ex quibus etiam multos conturbari eveniebat, ex illis vel maxime qui ex gentibus crediderant, qui nihil cautissime ex antiquis libris scire poterant. His ergo præcipio, ait, ut genealogiis non intendant, quas bene et infinitas esse dixit, eo quod illi, qui talia explicabant, poterant modo hic, modo illic suum vertere sermonem, et nunc quidem hujus dicere progeniem, nunc vero alterius, et iterum ab isto transisse ad alterum, quod in genealogiis fieri solet necessario, quando quis progeniem ex multis descendentem voluerit interpretari : infinitas nominans, eo quod nullum finem habeant, sed nec deficere possint B occasiones verborum in talibus vel maxime quæstionibus, quas etiam occasiones narrationum et fabulas esse dixit, eo quod nec aliquid habent in se necessarium, sed solam narrationem contineant vanam quamdam et fabulosam, quoniam ille illum ex illa genuit; et interpretans quid infinitum esse dicit, optime adjecit, « quæ quæstiones præstant magis « quam dispensationem Dei in fide. » Talium, inquit, narratio et sollicitudo, quæ de talibus est, quæstiones quidem copiosas quasdam et infinitas præstare videtur : prohibent vero divinam cognoscere dispensationem, secundum quam Deus nostram salutem per Christum operari dignatus est, cui vel maxime cum omni fide intendere convenit illos qui audiunt, qui et ipsis rebus veritatis habere possunt probationem, C quorum doctrina minime prætermissa, successiones non convenit discutere generum, nam quia tunc mala erunt de hisce verbis, liquido id probatur ex Matthæi et Lucæ Evangelistarum narratione. Utrique explicaverunt enim quemadmodum Christi generatio ex antiquo descendit, non tamen pro illa ipsa generatione ad David utique venerunt, sed Matthæus ad aliam genealogiam ex David descendisse videtur : Lucas vero ad aliam coactus est venire narrationem, ab illis quæstionibus quæ tunc vel maxime moveri videbantur, quod etiam cautissime qui scire poterit interpretationem nostram decurrens, quam de Evangelis expressisse visi sumus; et dicens illa quæ conveniebant præcipere eis, et a quibus se cohibere de- D berent, dicit compendiose et illa quæ emendare cum fidelibus videbat, ita ut diligentiam eorum adhiberet. « Finis, inquit, præcepti est charitas, ex mundo « corde et conscientia bona, et fide non ficta. » Præcipere autem te vel maxime cupio illis, quod et finis est nostræ doctrinæ, ut discedant ab omni quæstione vana, non intendant vero illis qui fabulosa quædam narrare cupiunt, salvam vero atque integram charitatem erga communem Dominum custodiant mundo corde et perfecta conscientia. Et ostendens quanta nocivitas adnascitur illis qui non ita erga dogma pietatis consistunt, adjicit : « A quibus quidam aber- « rantes conversi sunt in vaniloquium, volentes esse « legis doctores, non intelligentes neque quæ dicunt,

A « neque de quibus affirmant. » Horum, inquit, diligentiam quidam sic facientes a pietate quidem exteri facti sunt, erga vaniloquium vero vacantes, confingunt se illa, quæ legis sunt, docere, qui etiam quæ a se dicuntur minime intelligunt; et quoniam verisimile esse videbatur ut non intelligerent ipsi, de quibus dicunt, optime adjicit, « neque de quibus affir- « mant, » nam qui minime sciunt pro quibus loqui eos conveniat, hi propria videntur ignorare; et ut ne videretur legem incusare, adjicit :

« Scimus quoniam bona est lex, si quis ea legitime utatur. » Hæc autem assero, non legem incusans, sed insipientiam illorum arguens, qui nesciunt ea uti : si vero quis usus ea fuerit sicut convenit, valde et laude dignissimam et venerabilem legem esse re- B cipio. Et ut ne videatur conversationem legis iterum subintroducere quasi usu aliquo, adjicit : « Sciens « hoc quoniam justo lex non est posita, sed injustis, « et non subditis, impiis, et peccatoribus, sceleratis, « et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis, « fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagia- « riis, mendacibus, perjuris. » Illud autem scio, quoniam lex actuum inconvenientium abdicationem continet, posita est enim ut prohibeat omnes iniquitates. Erga illos qui peccant necessaria est legis definitio, docet enim eos minime illa facere. Qui autem semel sunt justificati et ab omni peccato superiores effecti, superflua est illis lex, qui vel maxime legis possident directionem. Hoc autem est apud nos qui peccamus [exspectamus] resurrectionem et incor- C ruptionem cum qua et invertibilitate perpetua persistemus, peccare ultra minime valentes, et propter hoc lege non indigemus : itaque nobis qui credidimus et per formam baptismatis in illis jam exstitimus, superflua est legis definitio, qui ultra a peccatis nos abstinere non ex lege instruimur, sed docemur imitari illas res, in quorum formam jam nunc consistimus. Et evidentius post enumerationem peccatorum adjecit : « Et si « quid aliud sanæ doctrinæ adversatur secundum « Evangelium gloriæ Beati Dei, quod creditum est mi- « hi. » Ut dicat quoniam omnia, quæ prava sunt, contraria sunt nostræ doctrinæ, quam consequenter Evangelio gloriæ facimus; gloriam quidem dicens, illam dicit quæ in futuro sæculo post resurrectionem aderit hominibus, quasi qui et in meliorem transituri sunt D statum. « Seminatur enim, ait, in corruptione, sur- « get in incorruptione ; seminatur in infirmitate, sur- « get in virtute; seminatur in ignobilitate, surget in « gloria. » Evangelium vero vocat illam prædicationem, quæ de Evangelio est, quod et consequenter creditum sibi esse dixit, ut doceret omnes homines debere exspectare illa per eam fidem quæ in Christo est. Gloriam autem dixit Beati Dei, ut dicat quæ ab illo nobis tribuitur. Jure Beatum Deum hoc in loco vocat, eo quod idem in natura beatitudinem habeat propter suam invertibilitatem, nobis vero gratis id tribuat. Hæc ergo prædicatio est de futuris quæ exspectare omnes docemur, consequentem et facientes doctrinam, præparamus enim omnes illam vitam

in præsenti sæculo imitari, prout potest, caventes a peccatis, eo quod licet eis credentibus per baptismatis formam consortes illorum fieri bonorum, talibus vero exstantibus superflua est illis lex, unum quidem quia rebus ipsis frui illam exspectant, in quibus existentes non habent necessariam legis diffinitionem, alterum vero quoniam omnem omni legitimæ doctrinæ formam præcellere videtur, et illa fides, quæ de illis est, ad omnem virtutum cautelam eos perducere potest, deinde quasi ex dictorum sequentia vertitur, ut gratias agat Deo, quoniam commissum est sibi Evangelium cum non esset dignus. Utitur vero illis quæ erga se erant, referens ad ostensionem dictorum simulque demonstrans quoniam universos Christus salvavit, in futuris illos constituens bonis, in quibus et persistentes invertibiles ultra sunt peccato, ita ut et superflua illis necessaria lex esse videatur, quod et ipsis magis ostenditur verbis, dicens enim « secundum Evangelium gloriæ beati Dei quod creditum est mihi, » adjicit : « Et gratias ago ei qui « me confortavit Christo Jesu Domino nostro, qui « fidelem me existimavit, ponens in ministerium, « qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contu« meliosus. » Gratias, inquit, multas refero pro his Christo qui in tali me opere confortavit, ita ut universo orbi Evangelium prædicarem. Nec erat autem possibile hoc posse, si non ejus cooperatione dignus fuissem effectus, et quoniam sua revelatione ad pietatem me tradens, ministerium aliud saluti imponere est dignatus, dignum me existimans quamvis adhuc studio teneret persequendi, et blasphemandi et contumeliis afficiendi eos qui in illum credebant, et exaggerans illud ait : « Sed misericordiam consecutus « sum, quoniam feci in incredulitate ; superabun« davit autem gratia Domini nostri cum fide, et « charitate, quæ est in Christo Jesu. » Sed talis quidem eram ego, misericordiam vero assecutus, dignus habitus sum magnorum, Deo scilicet peccata quidem mea ignorantiæ meæ deputante, bonitati vero suæ in fidem et charitatem recipiente. (*Greg.*) Sancti quoque etiam cum in virtutum arce consistunt, unde elati sunt considerant, nec alienæ infirmitatis abjecta contemnunt. Unde in Job legitur : « Qui præcipit nivi ut descendat in terram, et hiemis pluviis et imbri fortitudinis suæ (*Job* XXXVII). » Quasi ergo aquæ ad terras de quibus sublatæ sunt redeunt, dum condescendentes justi peccatoribus reminisci non desinunt, quod fuerunt ; certe in terris adhuc Paulus fuerat, cum legem carnaliter sapiebat, sed ductus ad cœlestia in nivem versus est, quia quod prius infirmum sapuit, ad soliditatem veræ intelligentiæ commutavit, et tamen condescendens fratribus, quasi nix una repetiit, et quia post virtutum culmina, quam fuerit indignus agnoscit, dicens : « Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. » Ecce quam clementer suæ imbecillitatis reminiscitur, ut aliorum æquanimiter infirma patiatur ; quasi enim ad terram de quæ sursum fuerat, post cœlum aqua rediit, dum post tanta sua contemplationis arcana peccatorem se Paulus meminit, ut proximos humiliter peccatoribus posset. (*Ambr.*) Et postquam de se gratias ad demonstrationem prædictorum, sicut dixit illa, quæ de se fuerant, visus est retulisse adjiciens ait :

« Fidele verbum et omni acceptione dignum, quia « Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores « salvos facere, quorum primus ego sum. » Verum est ergo quoniam Christus pro peccatorum venit salute, sicut ex me est id perspicere. Fidele autem verbum dicens, verum dicitur verbum ; acceptione vero dignum ideo dixit, eo quod omnis quicunque fuerit illud recipiet, credens quia Deus homines misericordia salvat, cum sint peccatores propter suam infirmitatem, acceptabilis vero est omnibus bonitas maxime Dei, quæ valde est magna, et multo copiosior erga nos effecta, omnis autem quicunque illi delectatur in hisce sermonibus, cum sit ipse homo, et bona de hominibus audire cupiat, et latius hoc consecutus sum idem dicens adjicit : « Sed propter « hoc misericordiam consecutus sum, ut in me pri« mum ostendat Christus Jesus omnem patientiam ad « informationem eorum qui sunt credituri illi in vi« tam æternam. » Ideo me ministrum vocationis gentium de talibus elegit, ut ex me manifestum omnibus faciat, quoniam clementia Dei et bonitate omnes qui credunt in eum salvabuntur, æternam petituri vitam. Si autem doctrinæ minister talis sumptus est, quales erunt illi qui per eum ad pietatem vocantur ? et quasi qui ostendit per hoc, quoniam vera ratione misericordia tunc omnes salvabuntur, quando a peccato exteri facti, lege ultra minime indigere videbuntur, ut ex hoc confirmet illud, quod propositum sibi fuerat, quoniam non convenit per legem litigare, credenti vero in Christum exspectare futuram et secundum illa pro virium suarum possibilitate in præsenti sæculo suam vitam regere ; ita ut nec sit illis ad præsens adeo necessaria lex, si tamen ad futura respicientes virtutis habere curam voluerint, gratiarum actione suum conclusit sermonem : eo quod et magna adesse nobis bona ostendit, quapropter et dicit : « Regi autem sæculorum immortali, invisi« bili soli Deo, honor et gloria in sæcula sæculorum. « Amen. » Hoc est, pro omnibus bonis illum laudari, justum est a nobis, qui tantorum nobis bonorum auctor exstitisse videtur ; tamen et hymnus nullum nomen absolute posuit, sed regem quidem sæculorum vocavit Deum, propter futurorum æternitatem ; incorruptibilem vero dixit, propter illam incorruptibilitatem quam nobis a Deo exspectamus, invisibilem vero ait, eo quod non videantur illa bona, quæ exspectantur, ergo ab illis, quæ Deo adsunt illa quæ nobis ab eo aderunt credi bene commonuit, sicuti et in superioribus beatum eum dixit ad confirmationem beatitudinis illius, quæ nobis aderit. Verum quia nihil ex his Apostolus definitum proprio posuit arbitrio, sed omnia sicut in interpretatione ostendimus, congregavit adversus eos qui pro legis doctrina

corrumpere dogmatis annitebantur simplicitatem, unde et scripsit illi, ut præciperet suis non debere sustinere illos qui docent, neque debere intendere illis qui talia doceri volunt, quod evidentius in subsequentibus ostendit postquam addidit :

« Hoc præceptum tibi commendo, fili Timothee. » Hoc, inquit, tibi commendavi, id est, præceptum, ut dicat injunxi tibi, ut, de his doceas, ut præcipias tuis, ita ut non intendant illis qui seducere eos volunt, et transducere ad legis sectam, et ostendens quoniam non absolute ista illi injungere visus est, adjicit, « Secundum præcedentes in te prophetias. » Hoc revelationem divinam tui faciens, electionem commisi tibi doctrinæ opus, deinde ut non videatur vane illi post prophetias consilium dare, quasi qui ulterius non indigeat, addit : « ut milites, inquit, « in illis bonam militiam, habens fidem et bonam « conscientiam. » Prophetiam quidem eleganter gratiam ostendit, erit vero tuo in opere ipsam electionem firmare. Nec autem electio vim inferre nostro consuevit arbitrio, eo quod nec Judam pravi arbitrii exstantem, electio aliquid potuit adjuvare, permanere ergo firmus in dogmate, hoc autem dicit, habens fidem cum bona conscientia in illis conversans, ita ut nec tu ipse transducaris, et alios docere non pigeas, etiamsi te aliquid pati pro illis convenerit, hoc enim magnum tibi providebit juvamen et consequenter eligent istæ gratiæ, et ostendens quanta sit ignobilitas, si non bonam erga dogmata habuerit conscientiam, ait, « quam quidam repellentes erga fidem naufragaverunt, » inconvenientem quidem de illis conscientiam habentes, suscipientes vero adversariorum doctrinam extra fidem sunt effecti, per partes autem dubii exstantes ab omni sunt pietate exteri demonstrati, et ut majus eum in timore redigat, nominatim memoratus est eorum qui tales fuerunt, quos vel maxime sciebat præter cæteros in deterius scripsisse. « Ex quibus est, » inquit, « Hymeæ næus et Alexander, » et quid de illis gestum est ? « quos tradidi Satanæ ut discant non blasphemare. » Nam quod dicit « tradidi Satanæ, » hoc est, alienavi eos ab Ecclesia, sicuti et Corinthiis scribens dixisse videtur, tradere eum qui talis est Satanæ, eo quod illi qui ab Ecclesia excluduntur sub Satanæ positi potestate esse videntur, Ecclesiæ alienationem traditionem Satanæ vocans, ostendens per hoc quantum mali sit de Ecclesia excludi, et ut ne videretur severitate quadam eos tradidisse et quod nollet eorum recipere correctionem, adjicit, « Ut discant non blasphemare. » Non, ut causam posuit, sed consequenter secundum suam proprietatem illo est usus, Exclusi, inquit, eos ab Ecclesia, non intercludens eorum correctionem, sed et valde id fieri exspectans, si quomodo ab increpatione meliores sui effecti didicerint non blasphemare, sed reverti ad veritatem, sic et Corinthiis scribens adjicit : « In interitum carnis, ut spiritus salvus fiat. » Hoc dicens, quoniam ideo eum ab Ecclesia repuli, si quo modo per pœnitentiam secundum præsentem vitam seipsum affligens dignus fieri videatur, ut futuram salutem assequi possit, hucusque dicens illam quæ secundum præsentem vitam multis necessariam esse ad dogmatum existimabat cautelam, incipit ulterius de illis dicere quæ ad ornamentum commune pertinere videbantur, et de illis quæ debent necessario in Ecclesia impleri, hoc est orationes, et imprimis quidem ista dicit, eo quod necessarium existimabat primum debere docere illa, quæ eos convenienter facere decebat, deinde de proposito vitæ disputat illis incipiens tali modo.

CAPUT II.

Instruitur Timotheus de actu orandi et modo, loquiturque de oratione quoad populum subjectum.

« Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, « orationes, postulationes, gratiarum actiones. » Ante omnia, inquit, illud obsecro quod vel maxime vos scire operis esse debet, ut convenientes scire possitis quid fieri conveniens sit. Dicit autem, orationes, obsecrationes, postulationes, secundum varietatem postulationum, etiam nominum abusus est mutabilitate : aut enim bona nobis a Deo dari postulamus, quod orationes vocavit, aut malorum solutionem, quod obsecrationes nuncupavit, nam quod et dixit postulationes, valde consequenter dixit, præ omnibus etenim accelerare nitimur ad virtutum opera, illa vero quæ ad hoc nobis sunt contraria, multa sunt, et assidua. Unum quidem, quia Dæmonum subreptio varie nos a bono avertere cupit, alterum vero molestia passionum, quæ nobis inesse videtur, a quibus et a bonis exclusi contra nostrum propositum, sæpe in illis quæ nobis non conveniunt concludimur, sed necessarium est nos, qui multam super hoc pugnam sustinemus, ad Deum recurrere, qui potens est suo auxilio sedare universa illa quæ ad nostram pertinent molestiam. (*Aug.*) Hoc postulationem dixit, eo quod pro illis quæ nobis repugnant Deo orationem assidue faciamus, quod factum viduæ assimilavit, quæ ab adversarii potentia se liberari postulabat. Multa hinc dici possunt, quæ improbanda non sunt, sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel pene omnis frequentat Ecclesia, ut precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in Dei mensa incipiat benedici : orationes, cum benedicitur et sanctificatur, et ad distribuendum comminuitur, quam totam petitionem fere omnis Ecclesia dominica oratione concludit ; interpellationes autem, sive, ut vestri codices habent, postulationes, fiunt cum populis benedicitur. Tunc enim antistites vel advocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati ; quibus peractis et participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis, ultimam commendavit Apostolus. Hæc autem causa præcipua fuit ista dicendi, ut his breviter perstrictis atque significatis non putaretur negligendum esse quod sequitur, « pro omnibus hominibus, pro regibus

et his qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate, » ne quisquam, sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas, æstimaret non esse ista facienda pro his a quibus persecutionem patiebatur Ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Unde adjungit et dicit: « Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri et in agnitionem veritatis venire. » Et ne quisquam diceret, posse esse salutis viam in bona conversatione et unius Dei omnipotentis cultu sine participatione corporis et sanguinis Christi: « Unus enim Deus, inquit, et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus; » ut illud quod dixerat, « omnes homines vult salvos fieri, » nullo alio modo intelligatur præstari nisi per mediatorem, non Deum, quod semper erat Verbum, sed hominem Jesum Christum, cum Verbum caro factum est et habitavit in nobis. (Cass.) Universas orationum species absque ingenti cordis contritione, atque animæ puritate et illuminatione sancti Spiritus arbitror comprehendi non posse. (Idem.) Tot enim sunt, quot in una anima imo in cunctis animabus status queunt qualitatesque generari. Et ideo licet sciamus pro hebetudine cordis nostri universas orationum species non posse perspicere, tamen in quantum mediocritas experientiæ nostræ assequi prævaluerit, digerere eas utcunque tentabimus. Secundum mensuram namque puritatis in qua mens unaquæque proficit, et qualitatem status, in quo vel ex accidentibus inclinatur, vel per suam renovatur industriam, ipsæ quoque momentis singulis reformantur, et idcirco uniformes orationes emitti semper a nemine posse certissimum est. Aliter enim quisque supplicat cum alacer est, aliter cum tristitiæ seu desperationis pondere prægravatur, aliter cum spiritalibus successibus viget, aliter cum impugnationum mole deprimitur, aliter cum veniam peccatorum, aliter acquisitionem gratiæ seu cujuslibet virtutis exposcit, vel certe extinctionem cujuscunque vitii deprecatur, aliter cum consideratione gehennæ futuri judicii timore compungitur, aliter cum spe futurorum bonorum desiderioque flammatur, aliter cum in necessitatibus ac periculis, aliter cum in tranquillitate ac securitate versatur, aliter cum sacramentorum cœlestium revelationibus illustratur, aliter cum sterilitate virtutum ac sensuum ariditate constringitur. Et ideo his super orationis qualitate digestis, licet non quantum expostit materiæ magnitudo, sed quantum vel temporis admittit angustia, vel certe capere tenuitas ingenii nostri, et cordis prævalet hebetudo. Major nobis nunc imminet difficultas, ut ipsas singillatim orationum species exponamus, quas Apostolus quadripartita ratione distinxit, ita dicens: « Deprecor itaque primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. » Quæ nequaquam ab Apostolo taliter divisa minime dubitandum est, primitus indagandum quid obsecratione, quid oratione, quid postulatione, quid gratiarum actione signetur. Deinde perquirendum utrum hæ quatuor species ab orante sint pariter assumendæ, id est, ut omnes in unaquaque supplicatione jungantur, nunc quidem postulationes seu gratiarum actiones offerre, an vero alius quidem obsecrationes, alius vero postulationes, alius vero gratiarum actiones Deo debeat exhibere, secundum mensuram scilicet ætatis suæ, in qua unusquisque pro intentione mentis proficit industria. Et ideo primum proprietates ipsas nominum verborumque tractandæ, ac discutiendum quid inter orationem et obsecrationem ac postulationem intersit, deinde similiter perscrutandum utrum singillatim sint an pariter exhibendæ. Tertio indagandum utrum etiam ipse ordo, qui ei ita ex Apostoli auctoritate dispositus aliquid amplius instruat auditorem, an simpliciter accipienda sit ista distinctio, et indifferenter putanda ut ab illo taliter fuerit digesta. « Deprecor, inquit, primo omnium fieri obsecrationes. » Obsecratio est imploratio, seu petitio pro peccatis, qua vel pro præsentibus vel pro præteritis admissis suis unusquisque compunctus veniam deprecatur. Orationes sunt, quibus aliquid offerimus seu vovemus Deo, quod Græce dicitur εὐχή, id est votum, quod ita ab unoquoque nostro expletur, orantes enim renuntiantes huic mundo spondemus nos mortificatos cunctis actibus et conversationi mundanæ, tota cordis intentione Domino servituros; oramus cum pollicemur sæculari honore contempto ac terrenis opibus spretis in omni contritione cordis ac paupertate spiritus nos Domino adhæsuros; oramus cum promittimus nos purissimam corporis castitatem seu immobilem patientiam celebraturos esse perpetuo, vel cum de corde nostro radices iræ, sive tristitiæ, mortem operantis, vovemus funditus evellere. Quas cum desidia resoluti atque ad antiqua vitia revertentes minime fecerimus, orationum nostrarum ac votorum reatu tenebimur, et dicetur de nobis: Melius est non vovere, quam vovere, et non reddere; quod secundum Græcos dici potest, melius est non orare te, quam orare et non reddere. Tertio loco ponuntur postulationes, quas pro aliis quoque, dum sumus in fervore spiritus constituti, solemus emittere, vel pro charis scilicet nostris, vel pro totius mundi pace poscentes, et ut ipsius Apostoli verbis eloquar, cum pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt supplicamus. Quarto deinde loco gratiarum actiones ponuntur, quas mens vel cum præterita Dei recolit beneficia, vel cum præsentia contemplatur, seu cum in futurum quæ et quanta præparaverit Deus his qui diligunt eum prospicit, per ineffabiles excessus Domino refert. Qua intentione nonnunquam etiam preces uberiores emitti solent, dum illa quæ posita sunt in futuro præmia sanctorum oculis intuendo, gaudio immenso spiritus noster ineffabiles Deo gratias effundit. Ex quibus quatuor speciebus licet nonnunquam soleant occasiones supplicationum pinguium generari, nam et de obsecrationis specie, quæ de compunctione nascitur peccatorum, et de orationis statu quæ de fiducia oblationum

consummatione futurorum pro conscientiæ profluit A puritate et de postulatione, quæ de charitatis ardore procedit, et de gratiarum actione, quæ beneficiorum ac magnitudinis ac pietatis ejus consideratione generatur, ferventissimas sæpissime novimus preces ignitasque prodire, ita ut consistat omnes has quas prædiximus species omnibus hominibus utiles ac necessarias inveniri, ut in uno eodemque viro nunc quidem obsecrationum, nunc autem orationum, nunc postulationum puras ac ferventissimas supplicationes variatosque emittat affectus : tamen prima incipientibus videtur peculiarius pertinere qui adhuc vitiorum suorum aculeis, ac memoria remordentur ; secunda ad illos qui in provectu jam spiritali et appetitu virtutum quadam mentis sublimitate consistunt. Tertia ad eos qui perfectionem votorum suo- B rum operibus adimplentes intercedere pro aliis quoque consideratione fragilitatis eorum charitatis studio provocantur. Quarta ad illos qui jam pœnali conscientiæ spina de cordibus pulsa in sæcularibus jam munificentias Domini ac miserationes, quas vel in præterito tribuit, vel in præsentia largitur, vel præparat in futuro mente purissima retractantes, ad illam ignitam, et quæ ore omnium nec comprehendi nec exprimi potest, orationem ferventissimo corde raptantur, nonnunquam tamen mens, quæ in illum verum puritatis proficit affectum, atque in eo jam cœperit radicari, solet hæc omnia simul pariterque concipiens atque in modum cujusdam incomprehensibilis ac rapacissimæ flammæ cuncta pervolitans, ineffabiles ad Deum preces purissimi vigoris effun- C dere, quas ipse spiritus interpellans gemitibus inenarrabilibus ignorantibus nobis mittit ad Deum, tanta scilicet in illius horæ momento concipiens, et ineffabiliter in supplicatione profundens, quanta non dicam ore percurrere profundens, sed ne ipsa quidem mente valeat alio tempore recordari, et inde est quod in qualibet mensura quis positus nonnunquam puras intentasque preces invenitur emittere, quia de illo primo et humili ordine, qui est super recordationem futuri judicii his, qui adhuc sub terroris est pœna, ac metu ex animis constitutus, ita ad horam compungitur ut non minore spiritus alacritate de obsecrationis pinguedine repleatur, quam ille qui per puritatem cordis sui munificentias Dei perlustrans atque percurrens ineffabili gaudio, lætitia- D que resolvitur. Incipit enim secundum sententiam Domini plus diligere, qui sibimet ampliora cognoscit indulta. (*Amb.*) Nam quia dixit gratiarum actionem evidens est, quoniam habere possit differentiam ab oratione, quoniam aliter quidem postulationem habet illorum, quæ desunt in usu, gratiarum vero actio pro his, quæ jam præstita sunt efficitur, et pro quibus hæc fieri conveniat doceris. « Pro omnibus hominibus. » In commune pro omnibus debere eos sollicitos esse præcepit. Nam is qui pro omnibus hominibus hæc facere jubetur, evidens est quoniam et pro omnibus sollicitudinem expendere jubetur, deinde et illa quæ summa esse videntur inter homines transit. « Pro regibus, inquit, et omnibus qui in sublimitate sunt. » Et ostendens quoniam et hoc lucrum sit eorum, « ut quietam, inquit, et tranquillam vitam agamus cum omni pietate et sobrietate. » Si enim, ut conveniens est, in pace illi deguerint, possibile est et nos tranquillitatem faciens pietati intendere, et vitæ sobrietati, et suadens illi ista sic facere, sicut ipse præcepit, communem pro omnibus hominibus sollicitudinem qui per totum orbem esse videntur, expendere et communia bona debere existimari, ea quæ universorum sunt. « Hoc autem est bonum et acceptum coram Salvatore nostro Deo. » Sufficienter suasit eos sic sapere, siquidem et Deo sic placet. Unde et probationem faciens, quod Deo ista placent adjicit, « qui omnes homines vult salvos fieri, et ad cognitionem veritatis venire. » Nam quia Deus de omnibus hominibus ista velit, nemo poterit contradicere. Evidens autem est, quoniam omnes vult salvari, quia et omnes tuetur, necessarium est ergo, ut nos ejus tuitionem erga omnes imitemur, si tamen ad plenum acceleramus similia sapere Deo, et omni ex parte ostendens adjicit. « Unus autem Deus est. » Hoc est, quia est omnium Dominus, non aliorum quidem est. Dominus, aliorum vero non est. Itaque non est possibile eum despicere aliquos, quasi alienos sibi existentes. « Unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. » (*Aug.*) Fallax itaque mediator, hoc est, Diabolus quo per secreta judicia Dei superbia hominum meretur illudi, unum cum hominibus habet, id est, peccatum, aliud videri vult habere cum Deo, et quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali se ostentet, sed quia « stipendium peccati mors est » (*Rom.* VI), hoc habet commune cum hominibus, unde simul damnentur in mortem. Verax autem mediator quem secreta tua misericordia, Domine, demonstrasti hominibus et misisti ut ejus exemplo etiam ipsam discerent humilitatem. Mediator ille Dei et hominum homo Christus Jesus inter mortales peccatores et immortalem Justum apparuit mortalis cum hominibus, justus cum Deo, ut quoniam stipendium justitiæ vita et pax est, per justitiam conjunctam Deo evacuaret mortem justificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem, hic demonstratus est antiquis sanctis, ut ita ipsi per fidem futuræ passionis ejus sicut nos per fidem præterite salvi fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator, in quantum autem Verbum, non medius, qui æqualis Deo, et Deus apud Deum, et simul cum Spiritu sancto unus Deus. (*Ambr.*) Sed et ille mediator, qui nos homines Deo annititur copulare unus et iste est, et hinc homo secundum naturam existens. Opportune vel maxime hoc in loco hominem eum vocavit, ut et a natura ostenderet donationis communionem omnibus necessario id confidentibus, quoniam universitatis pars existens secundum naturam communem omnibus potest per similitudinem naturæ donationem præstare. Unde illud quasi jam in confessionem deductam hinc accipiens adjicit : « Qui dedit seipsum redemptionem pro omnibus testimonium tem-

poribus suis. » Nam et pro omnibus dedit seipsum, nec enim pro aliquibus mortem subire acquievit, sed omnibus volens in commune conferre beneficium, passionem suscipere est dignatus, secundum illud tempus, quo passus est, testimonium enim vocat passionem ipsam, temporibus vero suis dicit, ut asserat secundum illud tempus quo passus est, et quia per omnia necessariam esse ostendit illis, quod conveniat in commune de omnibus hominibus sollicitudinem impendere, eo quod et Deus omnibus curam adhibet. Nam et quod in commune sit omnium Dominus, et quod majus est, qui et ipse Christus similiter omnibus appropinquare videtur proprietate naturæ. Nam et omnibus præbuit beneficium, pro omnibus passionem suscipiens, comprobat vero illud de cætero etiam et de illis quæ secundum se sunt.

« In quo positus sum, inquit, ego prædicator et « Apostolus, veritatem dico, non mentior, doctor « gentium, in fide et veritate. » Pro his ergo et ego constitutus sum Apostolus, ut et ipsam doctrinam ad omnium hominum notitiam deferam, et omnes ad fidem Christi accedere faciam, per quem ista nobis retributa sunt, et quidem ad horum doctrinam et insinuationem gentium creatus sum Apostolus, ut dicat, omnium hominum qui in omni loco sunt. Bene ergo interposuit dicens, « veritatem dico, non mentior, » ita ut confirmationem suam credi faceret, id quod dicebat. Nam quod dixit « in fide et veritate, » ut dicat quoniam pro his constitutus sum magister gentium, ita ut et fidem eos doceam et veritatem, sicque per omnia comprobans, quod necessario conveniat illis in idipsum venientibus pro omnibus facere orationem communem, omnibus provisionem ad similitudinem Dei facientibus, incipit de cætero disputare, quale eorum vult esse institutum, discernens eos secundum sexum, in quem viros dividens et mulieres, et primum quidem secundum ordinem convenienter de viris loquitur, causam explicans ob quam discrevit eos et quidem communes illis leges virtutum statuere annitescens, sicut ex subjectione poterimus id melius discere.

« Volo ergo viros orare in omni loco levantes puras manus, » sive secundum aliam editionem, « extollentes manus sanctas, sine ira et disceptatione. » Nam quod dixit, « in omni loco, » reddendum est illi dicto, quod dixit « extollentes sanctas manus; » hoc enim dicit, quoniam volo eorum tale esse institutum, ita ut semper orantes in quocunque loco orationem facere videntur, sanctas ad Deum extollant manus. Nam sanctas manus ab arbitrio evidens est eum dixisse, unde et interpretans quemadmodum extensio manuum possit esse sancta, adjicit, excepta ira et disceptatione, compendiose perfectum in his definit virtutem. Nam quod dixit, excepta ira, hoc est, nemini hominum odientes; quod autem dixit « disceptatione, » ut dicat, fideli mente nullo modo dubitantes illa accipere quæ postulant, ex altero enim charitatem quæ erga proximum est plane est confirmasse, ex altero vero erga Deum. Sic quidem ille qui firmiter credit Deo quoniam dat nobis sine invidia quæcunque postulaverimus ab eo, consequens est et ut diligat illum ut potè bonorum largitorem. (Isaac.) Ideoque quidquid orantibus nobis subrepit, ut interrumpat orationem, de adytis nostri pectoris excludere festinemus, ut ita illud Apostolicum possimus implere: « Sine intermissione orate, et in omni loco levantes puras manus sine ira et disceptatione; » aliter namque mandatum istud perficere non valebimus, nisi mens nostra ab omnium vitiorum purificata contagione, virtutibus tantum, ut naturalibus bonis dedita, jugi omnipotentis Dei contemplatione pascatur. Hac enim puritate, si dici potest, sensus mentis absorpto, a terreno situ ad spiritalem atque angelicam similitudinem reformatur, quidquid in se receperit, quidquid tractaverit, quidquid gerit, purissima atque sincerissima erit oratio. Deinde dicens de mulieribus adjicit: « Similiter autem et mulieres. » (Theod.) Bene autem dixit « similiter, » ostendens quoniam discrevit eas non hac ratione. Nam ista similiter et viris adesse et mulieribus cupit, sed et cæterorum causam de quibus vel maxime exhortare mulieres necessario videbatur. Unde et adjicit: « In habitu, ornatu cum verecundia et pudicitia. » Ornare se ipsas non in flexis crinibus, auro aut margaritis, aut veste pretiosa, sed quod decet mulieribus promittentibus Deum colere per opera bona. Per omnia hæc vult dicere, quoniam convenit et mulieres illarum ipsarum diligentiam habere decentem mulieribus, quæ Deum colere nituntur, ita ut in ipsa specie vestimentorum et verecundiam et pudicitiam simul ostendant. Hoc enim dicit, « in habitu, ornatu cum verecundia et sobrietate. » Non aliud a foris ornamentum imponere properent, ita ut solet fieri, ex auro aut margaritis, aut flexu crinium, aut pretiosa veste. Quoniam autem super hoc necessarium erat exhortari mulieres magis quam viros evidens est. Nam quod dixit per opera in operibus bonis, bona illi hæc reddidit quod dixit, ornare seipsas, et sit dictum, non illis se debere ornari, quæ superius sunt memorata, sed bonis operibus quod ornamentum decens est illis qui Deum colere se promittunt. Bene illi ornamento bona opera contraposuit evidenter multam habentia differentiam ad illa ornamenta: siquidem illa ornamenta vituperatione magis digna sunt, hoc vero ornamentum necessario laudem acquirit. Intendendum est autem in Apostoli sermonibus, quoniam in distinctione contrariorum, illud quod deterius erat primum posuit dicens: « Non in tortis vel plexis crinibus, » et tunc adjecit cætera, dicens: « Auro et argento aut margaritis aut veste pretiosa. » Hoc autem et propter inconvenientem vanitatem interea evenit fieri, illud vero propter aliud ornatum. Decens vero hoc, quod vel maxime proprie ad exhortationem mulieribus pertinere existimabat, adjicit et illud, quod illis quidem poterat dicere, viris autem nequaquam ad ex-

rum similitudinem. « Mulier in silentio discat cum omni subjectione. » et evidentius dictum suum interpretans adjicit. « Mulierem autem docere non permitto, neque dominari super virum suum, sed esse in silentio. » Evidens est, quoniam hoc de statu illo adjicit, qui in commune fiebat, eo quod non conveniat eas in Ecclesia docere. Necessaria autem erat illo in tempore hujusmodi præceptio, quando et prophetiæ divina gratia dignæ existimabuntur, ex quibus non modicam dicendi fiduciam in commune assequi videbantur. Unde et instruebantur necessario, ut non ad deturbationem Ecclesiæ spiritali gratia abuterentur, quæ infra domesticos parietis illud ostendere ad aliorum utilitatem debebant. De domestica enim conversatione eorum hæc statuere nequaquam patiebatur Paulus, neque vetabat mulieres, ut impios maritos suos ad pietatem vel invitarent, vel docerent, aut pios inconvenienter conversantes ad opera invitarent virtutum. Nam ubi erit, quod dictum est: « Unde enim scis, mulier, si virum salvum facias? (*I Cor.* VII) » Dicit ergo illa ob communem, ut dixi, ornatum : nam ad plenum illa quæ in commune conveniunt, plurima in epistolæ parte visus est dixisse. Unde et copiose ostendens, quod in communi congregatione non deceat mulieres docere, sed esse in silentio, et primam quidem probationem facit ex natura asserens « Adam enim primus plasmatus est, deinde Eva. » (*Amb.*) Secundo de illis quæ acciderant. « Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricationem facta est. Et quidem seductus est et ille. » Sed quoniam in commune disputabat, discernens, quæ quidem a mulieribus fuissent peccata admissa, quæ vero a viris, bene illum quidem non fuisse seductum, hanc vere seductam, eo quod illius seductionis mulier causa exstitisse videbatur, quia in illam causam vertere nequaquam poterant, et ut ne videretur de genere mulierum pronuntiare, quasi inutile ad pietatem quia ritus ille et jus in omni genere mulierum pertinere videtur. Seducta est illa, id ipsum justitia et ratio depostulat in omnibus videri mulieribus. « Salvabitur autem per filiorum procreationem, si manserit in fide, et charitate, et sanctificatione, cum pudicitia. » Sed non origo est repellenda, per filiorum enim dicens procreationem, in subsequentibus id demonstrabit mulieribus, ostendens quod salute digna esse videtur progenies per eas mulieres quæ ad pietatem respiciunt, et permanent in fide et charitate. Nec non et sanctificatione viventes cum pudicitia, et diligentiam suæ adhibentes vitæ. Nam quod dixit « salvabitur per filiorum generationem, » non de Eva dicit, sed de genere loquitur, eo quod et de genere disputans ad personas recurrit Adam et Evæ, inde probans quod non conveniat ad instar virorum etiam has sibi actum in commune vindicare, et ne incusatio generis esse videretur, illud quod de personis dicebatur, bene ostendit non esse adjectum genus, neque reprobans ad pietatem esse mulieres, quæ volunt diligentiam adhibere convenientium, ut dicat quod ad pietatem similiter recipiendæ sunt, sicut et viri, in communi vero congregatione posteriorem eas oportet locum tenere, et quod ita debeat fieri ex multis id negotiis comprobavit, sicque sexus Ecclesiam dividens, memoratus est, seorsum quidem virorum, seorsum vero mulierum. Ubi visus est communi exhortatione etiam ea dixisse quæ proprie mulieribus aptari possent, sicque communi exhortatione comprehendit omnes, qui ad Ecclesiam pertinent, qui enim virorum memoratus est et mulierum, evidens est quoniam omnes in idipsum conclusit. Exinde vero pergit ad ordinum divisiones, quia, ut dixi, communi omnia disputat utilitate, et ordinem ipsorum secundum divisionem memoratus est, ostendens quia quædam sunt, quæ hunc agere deceant, quæ vero illum, ita ut nihil minus esse B videatur ex illis quæ pro communi utilitate fieri debent.

CAPUT III.

Docetur Timotheus ordinare gradus Ecclesiæ, tam quoad Episcopos quam diaconos, et uxores eorum, poniturque ratio prædictorum.

« Fidele verbum. » (*Amb.*) Simile est dictum quod in Evangelio est expressum, « Amen, amen dico vobis, » sicut enim illud affirmatione dictum, et ob majorem positum firmitatem, sic et hoc est dictum, ut dicat vera est et credi digna est, « fidele verbum, » dicens : « Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. » Bene opus dixit, et non dignitatem. Nec enim dignitates sunt Ecclesiasticæ functiones, sed opus, eo quod unumquoque horum pro com-C muni est utilitate constitutum, sive episcopatus, sive diaconia, sive aliquid aliud, qui enim creatur in hoc, evidens est indicium operis, cum producitur in medium, pro aliorum est necessitate et utilitate functionem assequens. (*Greg.*) Itaque Apostolus laudens desiderium, in pavorem vertit protinus, quod laudavit cum repente subjungit: « Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse. » Cumque virtutum necessaria subsequenter enumerat, quæ sit irreprehensibilitas ista manifestat, et favet ergo desiderio, et terret ex præcepto, ac si aperte dicat : Laudo quod quæritis, sed prius discite quid quæratis, ne, dum vosmetipsos metiri negligitis, tanto fœdior vestra reprehensibilitas appareat, quanto et a cunctis conspici in honoris arce festinatis. Magnus enim regendi artifex favori-D bus impellit, terroribus retrahit, ut auditores suos et descripto irreprehensibilitatis culmine restringat a superbia, et officium laudando, quod quæritis, componat ad vitam. (*Amb.*) Digna est in hoc loco providentia beati Pauli, quoniam dixit nemo concupiscit, ut ne alia ratione omni reverentia damnata omnes ad id currere hortaretur. Mediam vero emisit vocem : « Si quis episcopatum desiderat, bonum opus concupiscit. » Solum hoc non dicens, quoniam ego desiderantem non prohibeo. Nam et optimum annititur opus, qui hoc concupiscit. Ostendo vero qualem esse convenit illum, qui ista assequi cupit : protinus etenim et ab ipso primordio sollicitos faciens eos et hoc ipsum quod dixit, quoniam operam

concupiscit bonum [illegible] dicunt enim eos interim scire, A quoniam opus episcopatus, et ad opus quoddam vocatus quia ad hoc vocatus, et quod necesse est eum cum sollicitudine implere. In [illegible] vero colligit majorem, ex illis dictis quæ subsequuntur. Eo quod et singillatim ea exprimit, insinuans quibus virtutibus vitæ ornatus debet concupiscere episcopatum. Hoc enim erat suadere, ut intelligerent non esse concupiscendum : debere vero scire quemadmodum conveniat concupiscere pro ejus doctrina. Quid ergo? « Oportet autem Episcopum irreprehensibilem esse. » Evidens quoniam irreprehensibilem dicens, non ad calumniatorum respiciens intentionem dixit, sed ad ejus intuens vitam. Nam nec ipse Paulus calumniatorum potuit evadere accusationem.

« Unius uxoris virum. » Hoc differenter quidam acce- B perunt; ridiculum vero est illud, quod quasi a patribus observatur; si enim quidam pudice vivens secundum acceperit uxorem, talem in clero non recipiunt; si autem quidam vivens luxuriose unam legitime acceperit uxorem, is in clero et recipitur et producitur, et quidem cum in ceteris beatus Paulus evidenter annuerit secundas debere nuptias fieri. Omnis vero permixtio quæ præter legitimas nuptias habetur, evidens fornicatio est. Et interim prætermitto illud, quod et post duas uxores legitimas palam acceptas et baptizant et in clero eos indiscrete producunt, et quidem cum in ceteris id observare existimantur, quasi quia baptisma faciat eum non habuisse duas uxores. Frequenter autem hoc idem agunt et de illis, qui sunt gravi [illegible], C existimantes se optime facere si baptizantes illum, qui vita vixit luxuriosa, ad functionem clericatus produxerint, qui nullo nec virtutum nec pietatis diligentia præditus unquam fuisse videtur. Et autem silentio præteream baptismi causam, ob quam datur, vel quam rationem plurimi neque inspicere volunt. Illud vero conveniebat eos scire, quoniam beatus Paulus de civilitate illa disputat, secundum quam, ut idem opinatur, oportet [illegible] episcopum, non de remissione peccatorum disputat, quæ per gratiam [illegible] illis, qui baptismum perceperunt. Sicut autem hoc ita fieri optimum esse existimant, superflua est omnis legislatio Pauli, dum eos admittit illum, qui qualitercunque vixit, baptizari, et protinus in clerum produci, quod a Paulo quidem alie- D num est. Vult enim et ille qui in episcopatum adducitur, testimonium suæ bonitatis ex præterita vita habere [illegible], qui et per omne tempus vitæ virtutum studiis inhæsit, aut certe pœnitentia mediante [illegible] quamdam a deteriori vita ad meliorem statum transiit. Quod et melius cognoscere poterimus ex illis quæ subsequuntur. Ut etiam id et ad præsens a plurimis, quæ id faciunt, quasi quo magnum aliquid agunt bonum. Quod ergo dixit unius uxoris virum, quidam sic intellexerunt, quod et ego magis verum accipio, eo quod illo in tempore multi erant qui et [illegible] duas uxores habebant legitimas, quod et Moysaica lege fieri [illegible]

[illegible]. Multi vero unam legitimam habentes uxorem, [illegible] permiscebantur vero et aliis, sive ancillis suis, sive et aliis mulieribus, absoluta luxuriantes, quod et usque ad præsens fit, qui pudicitiæ diligentiam nullam volunt adhibere. Aiunt ergo Paulum id dixisse, ita ut ille qui [illegible] est, ad episcopatum producatur, qui uxorem accipiens pudice vivebat cum ea, contentus ea tantum et usque ad illam naturæ motus ad opus, qui si [illegible] post amissionem prioris secundam legitime acceperit, eidemque modo et cum illa vivere permiserit, non debere prohiberi eum ad episcopatum transire secundum Pauli definitionem. Hoc dixerunt quidam a beato Paulo et definitum esse et dictum, quorum ego dictum valde respuo; [illegible] ab illis, quod is qui secundas nuptias similiter [illegible] cepit, illum qui post amissionem primæ secundam uxorem suo ordine accipit, ad episcopatum produci prohibeat, qui enim dicit, « Unus autem masculus et femina, » et simul conjungens, utrumque unum legem visus est depræcepisse. Evidens est quod unum, inquit, esse utrumque existimabat, quid enim differt secundum naturæ sortem aut ad plenum non habuisse, aut habuisse quidem et amisisse et non habere? Non hujusmodi ratio magis in eventu consistit, quam ad propositum respicit: nam hic qui habuit multo tempore conversationem cum uxorem, potius utique est esse in quantum voluit, qui vero post exiguum tempus eamdem amisit, necessario ad secundas accedit nuptias, accidunt autem ista eventu potius quam [illegible] arbitrii, quæ [illegible] ad plenum beatus Paulus qui vel maxime in episcopatum producatur, de tali vita cognosci debere statuit. Nam et ridiculum est beatum Paulum legem constituere, non arbitrium, vel propositum probantem, sed ex eventu et ex accidenti [illegible] facientem. Si autem quis dicat, quoniam de eventu et de accidenti exiguum quid curans Apostolus cum tanta diligentia et [illegible] de episcopo voluit statuere, quod deberent in tantum [illegible] uxori, [illegible] quoniam secundum hanc rationem [illegible] post baptisma illum qui talis est produci juxta [illegible] patiatur. Nec enim baptisma facit illum non duabus usum uxoribus, aut apud homines facit existimare, quasi qui unam habuerit uxorem; multo amplius vero eum qui unam legitimam habet uxorem multis aliis luxuriose commixtus est, et manifestatum est talis vita talem ad episcopatum non debere produci, [illegible] secundum eorum sententiam baptismum [illegible] et enim ille qui legitime duabus junctus uxoribus et propositi est arbitrio pudice cum illis conversatus, non debet in episcopatum recipi; [illegible] multo amplius eum qui luxuriose vixit [illegible] ad hoc produci [illegible] tione quia baptismate generatus est. Hæc quidem dicta sufficiant de illo quod dixit: « Unius uxoris virum. » Cujus interpretationem evidentius [illegible] constemus, consuetudinem illam quæ apud plurimos tenere videtur despicientes. Nam plurimi

rem sensum Apostoli in subsequentibus manifestabimus ex ipsis sermonibus, vel maxime dictorum facientes probationem. Nam virtutis et æquitatis ratio postulat ut is qui de tali negotio loquitur, non consuetudinem æquitati anteponat, sed Pauli leges discutiat, et illa Deo aptet, quæ ei decent aptari, qui semper cum justitia, et non eventu aut accidenti universa solet probare, sed secundum propositum et arbitrium hominum unumquemque scit judicare. Nam et illa quæ baptismi sunt frequenter eventus fieri solent, aliter assecutus ob infirmitatem, aut ob aliam aliquando occasionem ab infantia baptismi gratiam; aliter vero post senectutem longævam, qui et per omne tempus vitæ suæ vixit luxuriose, tempore vero mortis baptismi gratiam assecutus; ille vero qui ab infantia baptisma assecutus, diligentiam virtutibus adhibuit plurimam, deliquit vero et aliqua, utpote homo, et ut solet fieri incurrit etiam et in grave peccatum, infirmitate magis lapsus quam affectu animæ, ridiculum erit si idem ex eventu noceatur nullum juvamen ob bonorum assequens diligentiam, eo quod in infantia baptismatis gratiam est assecutus: iste vero quanquam nihil sustinuerit, pro quibus peccavit, adhuc et clarus in futura videbitur vita, et hoc cum nullam bonitatis habuerit diligentiam, quia ita evenit, ut in finem vitæ suæ baptisma assequeretur: sed hæc ab illis intelligi debent, qui nesciunt rationem ob quam baptisma datur, sed nec divinas voluerunt examinare scripturas, ex quibus discere poterant quoniam Simonem nihil adjuvabit baptismi donum propter propositi pravitatem Spiritu sancto in eo non requiescente; Latroni vero, ut in paradisi habitationem transiret, nullum attulit impedimentum, ob propositi ejus virtutem, ea ratione qua non fuerat baptisma assecutus. Dico autem hæc non ad destructionem baptismatis, sed propter eos qui sub occasione baptismatis incuriam multam inducere annituntur judicio justi Dei. Nam et baptisma magnum eo quod tantorum bonorum continet largitatem, et propositum uniuscujusque necessario judicatur ex Domino Deo, a quo, vel maxime et baptismi donatio multum suscipientibus illud potest conferre juvamen. Nec aquæ naturam, sed suscipientium fidei perfectam Dei liberalitatem in baptisma attrahere solet. Videamus autem et cætera quæ de episcopo dicit: « Sobrium. » Ita ut cum sollicitudine prospiciat illa quæ geri conveniunt. « Pudicum. » Necessario, eo quod in commune et virorum et mulierum constituitur doctor. « Ornatum. » Conversatione, motu, specie, per omnia ostendit qualem conveniat esse episcopum. « Hospitalem. » Conveniat esse episcopum hospitalem, non absolute dici peregrinorum omnium, sed illorum qui ejusdem fidei sunt, quos notos exstantes sibi ut suos suscipere debet cum summa diligentia. « Docibilem. » Hoc ejus opus, ut doceat homines, et virtutem et pietatem; si autem ista docere nescierit, ignorare videtur illud, quod profitetur edocere, sed non solum illum dicit docibilem, qui longam potest prosecutionem verborum in Ecclesia facere, hoc et perpauci solent implere, sed qui potest qualicunque sermone et in commune et singillatim unumquemque dogmata pietatis instruere, tam pietatem, quam virtutem, et quibus modis implere debeant ista, ex quibus vel maxime augmentum illa assequi poterant. Si ista episcopus nescierit, nihil a cæteris differre videbitur, superfluam speciem doctoris in se simulans, denique et cito scribens inter cætera quæ de episcopo dicebat, ait: Quoniam oportet eum retinere id quod secundum doctrinam fidele verbum, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere, sic vult nihil deesse episcopo illorum quæ ad doctrinam pertinent. « Non vinolentum. » Jure id dicit, si enim et omni homini hoc necessarium est, multo magis episcopo, qui omni tempore paratus debet esse ad actum illorum, quæ fieri conveniunt. « Non percussorem. » Ne absolute, aut sine causa, aut assidua increpatione feriat quemquam. Vult eum cum modestia magis de singulis agere, sicut et in secunda Epistola dicit. Modestum eum oportere ad omnes, non recordantem malitiam, in mansuetudine docentem eos, qui resistunt, licet si increpare aliquando sit necessarium, videatur ab ipsa necessitate illud facere, et non arbitrii sui ferocitate. Denique dicit, sed modestum esse. « Non litigiosum. » His adjicit et aliud. « Non cupidum pecuniarum. » Hoc præ cæteris omnibus necessarium est episcopo, quod si illi hoc non adfuerit, nunquam diligentiam adhibet convenientium, eo quod cupiditas pecuniaria: multa enim facere impellit ex illis quæ fieri non conveniunt. « Domum bene regentem. » Hoc est dispensantem et diligentiam adhibentem, denique et ipsum regimen ostendens quid dicit adjecit, filios habentem in subjectione, cum omni pudicitia, et his consequenter adjicit. « Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Qui suos convenienter regere nescit, multo magis Ecclesiam regere vel docere minime poterit. Nam quod dixit, « filios habentem in subjectione, » non de arbitrio filiorum dicit, sed de patris sollicitudine, ita ut ipse acceleret pudice eos instituere, et subditos eos habere obtemperantes sibi, in quibus de convenientibus dat illis consilium, si autem patris tali existente arbitrio filii in deterius persistere voluerint, arbitrii sui pravitate, non patris culpa est, eo quod ad præsens de ejus proposito loquitur, ita ut erga suos sollicitudinem expendat, ut cum modestia et disciplina et gravitate instituantur: ex hoc ostendi potest, quoniam eodem modo et de omnibus erit sollicitus. Nam et filii Samuelis perspiciuntur quod amore pecuniæ perdiderint justitiam, et non utique Samuelem incusamus ob eorum tale propositum. « Non neophytum, ut ne in superbiam elatus in judicium incidat diaboli. » Valde fatue quidem hoc in loco existimaverunt neophytum dicere Apostolum illum, qui secundum ætatem est juvenis, quos conveniebat etiam, etsi nihil aliud,

saltem illud prospicere, quoniam ipse Timotheus, cui hæc scribebat non modo juvenis erat, verum etiam et nimium juvenis, ita ut per hoc contemni posse videretur, scripsit ergo ei (*I Tim.* IV) : « Nemo juventutem tuam contemnat ; » nam et ipse juvenis cum esset, in Apostolatum electus est, sicut in Actibus Apostolorum Lucas insinuat. Sed neophytum dixit, aut illum qui nuper credidit, aut illum qui nuper baptismum est assecutus. Nam fidem plantationem vocat, sicut et scribens dicit, hoc est ego plantavi, ad fidem adduxi ; et de baptismate similiter scribit (*Rom.* VI) : « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, » de baptismate dicens. Etenim non adeo erant ista Apostolorum tempore divisa, ut et crederent, et baptizarentur, eo quod illi, qui non erant baptizati, nec fideles tunc nuncupabantur. Unde et ex eadem consuetudine adhuc et præsens illi, qui baptizati sunt, fideles vocantur ; plurimis vero in partibus neque Christianos vocans eos qui non perceperunt baptisma. Nam et Apostolus sic dicit : (*Ibid.*) « Si quis autem Christi spiritum non habet, hic non est ejus. » Evidens est quoniam spiritum non habet qui baptisma non percipit. Vult ergo eum qui in episcopatum producitur ex multo tempore fidelem esse et baptizatum, unde et multas causas dicit huic rei necessarias et valde dignas ; adjecit vero primam causam dicens : « Ut ne elatus in judicium incidat diaboli. » Elatio enim dicitur, qui in illis, quæ sibi non adsunt, extollitur magna de se sapiens. Nuper ergo credens et baptismi gratiam potitus, et necdum sui propositi probationem præbens, neque secundum ordinem doctus de illis, quæ ad se conveniunt, si productus fuerit ad hoc, ut alios ipse doceat, ab ipsa ordinatione elatus magna desipiat, qui et quasi magister discere ab aliquo interdum non patietur, eo quod doctor sit ipse constitutus ; docere autem nescit eo quod non primitus didicit. Elatus vero exstitit in illis quæ sibi secundum veritatem minime adsunt. Vane vero extollens se propter impositam magisterii speciem nihil differre videbitur diabolo, qui minister Dei creatus, quæ magna est de se sapere annisus, Dei sibi adsciscens et nomen et honorem, in illis se extollens, quæ sibi non adhærent, justam judicis pœnam exspectat, ita ut manifestum sit ex his illud, quod superioribus dicebamus, quoniam Paulus per omnia propositi probationem requirit. Talem esse et episcopum volens, qui in opere propositi sui documenta præstare possit, quod baptismati adesse nequaquam potest : remissionem enim peccatorum baptisma præstat, si sic absolute excepto proposito et hoc pronuntiare sit cautum, virtutem vero non gestam non inoperatur. Deinde et aliam dicit causam quod oporteat virtutibus exercitatum eum esse per omnia erga pietatem qui in episcopatum est producendus : « Oportet autem eum et bonum testimonium habere de his qui foris sunt. Ut non in opprobrium incidat et laqueum diaboli. » Ab his qui foris sunt dicens, illos putat, qui extra Eccle-

A siam sunt, apud quos necessario convenit integram eum debere opinionem habere, prout potest, dummodo pariter ut opinionis suæ diligentiam habeat. Nam quod dicit tale est, sunt aliquæ professiones quæ secundum se illum quidem qui eam profitetur reprehensioni subdi efficiunt, ut puta publicanus aut leno, aut aliud aliquid, quam a plurimis vel reprehendi possit vel vituperari. Videmus etenim frequenter homines de aliquibus contrariam habere existimationem, ex ratione vitæ suæ opinionem maculis inusserunt, et ad plurimorum pervenit notitiam, quia aut luxuriose vixerunt, aut ergo personas avari exstiterunt, aut mercatum exercere voluerunt ob injusta et turpia lucra. Hoc ergo vult dicere : si aliqui fuerint tales, qui ex antiqua vita et professione

B apud homines existimati sunt pravissimi existimatione arbitrii, quasi nisi hominem convenit devitare, ne in episcopatum producantur, licet videantur fidelitati accessisse, et vitam suam studio meliorum illustrare, donec per longum tempus vitæ suæ et conversationis documenta demonstraverint, ita ut opinionem suam in melius illustrare apud illos qui extra Ecclesiam sunt videantur, quare, eo quod licet tibi fideli contemplatione, talis, vel baptismate videatur esse dignus, tamen præcedens vita adimit ei fiduciam apud eos qui extra Ecclesiam sunt, ita ut non modo juvare possit externos, sed expendatur ob vitæ suæ turpitudinem. Nam quod dicit, « ut ne in opprobrium incidat, » adjecit et tertiam causam dicens, « et in laqueum diaboli. » Hæc causa præ cæteris

C alia est nulla ex parte inferior illarum quæ ante dicta sunt, eo quod est cautum, non est tali homini aliorum committere diligentiam, et tantam ei repente præbere potestatem, quare quia adhuc vitæ et morum suorum necdum certum præbuit documentum, et incertum est, utrum nihil omnino pristinæ perficiat vitæ, diabolo multas adversus eum machinas inveniente, ut et iterum eum in antiquis præcipitet delictis, eo quod nuper admodum a deterioribus recessisse videtur, et non potest sibi aliorum cura non pertinens in melius corrigi, eo quod ipse videtur aliorum potius sollicitudinem habere commissam ; ac per omnia ostendit illum qui in episcopatum producitur probabilem debere esse, et virtutibus illis, quæ secundum pietatem sunt, ornatum.

D Nec enim ob solam fidem aut baptismi gratiam dignum habere eum existimavit, nisi et vita et conversationis suæ fulcire fuerit testimonio. Tres causas necessarias exposuit, quod ita conveniat fieri, unam quidem de quod inde expediatur ab illis potestate, qua docere ceteros statuitur, alteram vero quod oporteat eum bonum testimonium habere ab illis, qui foris sunt, et tertiam quod nec multa de eo possunt conjicere, eo quod incertum est an in proposito meliorum consistat, nec ne, et in antiqua recurrens ad deterius exstat, aut studio meliorum illustretur. Hæc quidem dicta sunt a Paulo quæ tunc divina conditi gratia Dei debuerunt. Hi vero qui Pauli decretis superiores esse existimant, nihil [illegible]

rum perpendere volunt, sed plurimos in episcopatum producunt, nec vitam eorum antiquam, nec propositum examine suadentes, sed ad defensionem suam hocsolum proferunt, quod aut nuper crediderit, aut nuper sit baptizatus, sed si quis vult differentiam recognoscere illam, quæ inter Pauli decreta, interque horum habetur prudentiam, intendat causas, ob quas non sic fieri oportere Paulus instruxit, et tunc perspiciet decreti ejus utilitatem : examinet vero jam ipsis negotiis, et perspiciat, si non de illis qui de hoc modo facti sunt episcopi, aut omnes causas istas inveniet, aut saltem unam ex illis reperiet, aut inveniet eos elatione immensa extolli, ita ut eos qui in eamdem sunt gratiam accersiti, nec similes sibi, nec dignos esse existiment, et hoc de illis qui semper vitam suam studiis optimis illustraverunt, et non discesserunt ab illo optimo proposito, quod in anteriorem vitam expendisse videbantur, et maxime ob cupiditatem pecuniarum, et quod omni ex parte coadunare properent pecunias, si tamen antea tales fuerunt, aut certe ab illis qui extra Ecclesiam sunt improperiis pulsentur, pro quibus ante non multum temporis cum professionis esset talis, aut talis, nullum vitæ suæ vel integritatis testimonium habentes quod possent talia augere aliis, et diligentiam adhibere sui propositi. Evidens vero illud ex his quæ a nobis ante dicta sunt, quoniam B. Paulus eum, qui de prava vita ad meliorem vitam transiit, et opere ipso vitæ suæ documenta præbuerit, in Ecclesiasticam recipit functionem, non ob primam conversationem reprobans eum, sed pro secunda dignum esse existimans. Nam illum qui hujusmodi fuerit, necessario testimonium bonum subsequitur, ob vitæ ejus correctionem, quia in melius se sponte transtulit et opprobrium pristinæ vitæ suæ a se dispulit. Et non est pertimescendum ne facile redeat ulterius, qui arbitrio suo ab illis sponte discedere præhonoravit, optimum esse existimans ut meliorum curæ studeat, secundum hunc modum etiam B. Matthæum ex publicano electum fuisse inveniemus, et ipsum in apostolum invenimus transisse, eo quod pristina vita eorum nullum illis attulit impedimentum, qui hoc officium sumerent, eo quod et perfecto affectu meliorum studiis se illustraverunt. Diaconos similiter, opinatur quisquis usum divinarum Scripturarum ignorat, beatum Paulum presbyteros prætermisisse, sed non ita se res habet : illa enim quæ de episcopo in anterioribus dixit, etiam et de illis dicit, qui nunc nominantur presbyteri, eo quod antiquis temporibus utrisque his nominibus vocantur presbyteri, et hoc notabamus de Philippensibus scribentes in ea epistola, cum scribens Apostolus cœpisset et coepiscopis et cum diaconis dixit, evidens quia non erat possibile ut multi essent episcopi in una civitate. Melius autem quis cognoscere illud poterit ex illis quæ ad Titum scripsit Apostolus ; dixit etenim « ut constituas per singulas civitates presbyteros, sicut ego tibi præcepi, » et dicens quales debeant

A ordinare adjicit, » oportet episcopum irreprehensibilem esse sicut Dei dispensatorem (*Tit.* I). » Cum convenerit utique illi, ut presbyterum eum diceret : sed evidenter et episcopum et presbyterum nominavit ; quæ autem sit causa non est justum eam silentio præterire, ob illam immutationem nominum, quæ ad præsens esse videtur, et qua ex causa discreta sunt nec nunc nomina et neque episcopus dici potest presbyter, neque presbyter unquam episcopi nuncupationem poterit sibi vindicare usquedum presbyter esse sistit. Antiquis etenim temporibus quando pietati studebant presbyteri, omni in loco ordinabantur, hoc quidem nomen contemplationis honoris accipientes, sicut et apud Judæos presbyteri dicebantur, qui populo præerant. Voca-
B bantur autem et episcopi ab illo opere, quod et implere videbantur, eo quod considerare omnia quæ ad cultum pertinent pietatis fuerant constituti : ita ut universorum dispensationem haberent commissam. Nam et perfectam dispensationem et auctoritatem, ecclesiastici ministerii ipsi tunc commissam habebant, et omnia regebantur pro eorum arbitrio. Hoc autem poterit quis et a Luca discere manifestius, qui in Actibus apostolorum (*Act.* x) inter cætera dicit misisse Paulum Ephesi, et evocasse presbyteros ad se, cujus etiam et exhortationem ad eos factam exponit, quia iisdem advenientibus fecisse videtur, in quibus Paulus ita disserit : « Attendite vobis et omni gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos ad regendam Ecclesiam Dei. » Evidens est
C quia quos ipse nominavit presbyteros, hos a Paulo episcopos accersitos denuntiavit, hi vero qui ordinationis nunc habent potestatem, qui nunc nominantur episcopi, non hujus ecclesiæ creabuntur episcopi, sed provincias integras, et in tempore regebant apostolorum nomine nuncupati, sic universæ Asiæ Timotheum præposuit beatus Paulus, et Cretæ Titum. Evidens autem est quoniam et alios aliis provinciis per partes itidem præposuit, ita et unusquisque eorum integræ provinciæ sollicitudinem indeptus percurreret ecclesias universas, et ad ecclesiasticam functionem, ubi deerant clerici, ordinarent, et quæcumque causæ duræ apud illos accedebant, dissolvebant, eos simul et verbo doctrinæ corrigens, eos et durissima peccatorum delicta repro-
D pitians Deus, dissolvere per gratiam videbatur, ad plenum etiam omnia faciens illa, quæ conveniebat facere eum, qui præpositus idem ad hoc fuerat. Nam et universæ civitates tunc presbyteros, ut dixi, habebant, qui suas ecclesias singuli : qui vero nunc episcopi nominantur, illi tunc apostoli dicebantur. Quoniam vero per singulas civitates aut possessiones, qui ordinationem episcopatus susceperunt, et tunc quidem hoc modo ecclesiæ regebantur ; quoniam vero pietas incrementum sumpsisse videtur, et repletæ sunt non modo civitates credentium, sed regiones. Beatis vero apostolis decedentibus, illi qui post illos ordinati sunt, ut præessent ecclesiis illis primis exæquari non poterant, ne-

que miraculorum testimonium par illis habere, sed A et in multis aliis infirmiores illorum esse videbantur, grave existimaverunt apostolorum sibi vindicare nuncupationem; diviserunt ergo ipsa nomina, et illis id est, presbyteris presbyterii nomen reliquerunt. Alii vero episcopi sunt nuncupati, hi, qui et ordinationis præditi sunt potestate, ita ut plenissime illorum præpositos se ecclesiarum esse cognoscerent; facta sunt vero et ampliores episcopi tunc ac deputabantur. Postea vero et illis adjecti sunt, alii [illegible] eorum qui ordinationes faciebant. Imprimis enim per singulas provincias duo aut multum tres habebant episcopi, quod et in partibus etiam occiduis non ante multi temporis spatium in plurimis provinciis custodire videbantur, in aliquibus vero et usque ad præsens id inveniet quis custoditum; tempore vero pro- B movente non solum per civitates ordinati sunt, et per singula loca, in quibus nec adeo necessitas flagitabat, ut ad hanc functionem explendam ordinarentur. Et hæc quidem ad manifestationem sensus apostolicæ Scripturæ a nobis sunt dicta, ut et illa quæ dudum fuerat vel consuetudo, vel demutationis causa in apertum consisteret.

Intendendum vero est de cætero illis quæ de diaconibus dicit, cum evidens sit illud, quoniam illa quæ de episcopis dicta sunt, de illis qui tunc presbyteros gubernabant, ita ut essent tunc per singulas provincias singuli, nunc episcopi solent cognominari, quæ vel maxime conveniunt ad præsens, et cum omni diligentia observantur ab illis qui nunc episcopi nuncupantur, tanto intentius quanto majorem functio- C nem commissam habere videntur. Quid ergo dicit? diacones similiter illum ordinem proponendum, ut in hoc loco servasse videtur, quem de mulieribus dixerat et viris. Nam et illa quæ de viris primitus dicens adjecit, « similiter autem et mulieres, » ostendens quoniam illa quæ virtutum sunt, communia ad eos vult pertinere. Hoc idem vero facit et in hoc loco, dicens illa quæ tunc de episcopis dixerat qui nunc nominantur presbyteri, adjicit, « diaconos similiter, » hoc est universa quæ ad virtutem pertinent, similiter et his adesse cupio. Deinde adjicit « Pudicos et [illegible]. » Justa ratione, eo quod mediatores quidem et ministri fuerant sacerdotalis, non solum ergo viros erant sed et erga mulieres: necessarie ergo eis talem esse conveniebat. « Non bilingues. » Et hoc justa dicit ratione. D Si enim deferunt illa, quæ mandantur a presbyteris sive viris, sive mulieribus ad quos admittuntur, justum est eos simplici uti lingua, sicut convenit, implere, quæ sibi dicuntur, et quæ per eos mandantur audiunt. Nam utilitatem decretorum beati Pauli unusquisque tunc evidenter perspicere poterit, si rebus ipsis tunc examinare voluerit. « Non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes. » Et namque tam hæc necessaria sunt diaconibus, sicut et presbyteris. Nam et in persona presbyterorum ea quæ posuit dicens non vinolentum, non turpis lucri cupidum, in eo autem dum dicit « similiter, » sufficienter clausit hoc ipsum significans, quoniam per omnia illis

communia esse illa, quæ virtutum sunt [illegible] exstant; adjecit vero et aliqua specialiter dicens, et tanquam majorem ipsius [illegible] confirmationem, deinde adjicit generaliter: « Habentes mysterium fidei in conscientia pura. » Conscientiam illa, quæ debent diaconi observare dicit, puram esse, impleti, non fidei ministerio ministrantes, ut fidei dogmatis pateat; mysterium enim sæpe vocat illud dogma, quod de Christo est, sicut et in hac epistola subsequentibus [illegible] potentiam, ut mundam conscientiam habeant in exsequendo quam [illegible] valeant. Inde adjicit: « Et hi probentur primum, et sic ministrent nullum crimen habentes. » Nam quod dixit ministrent, hoc est, quod [illegible] in diaconio, ut quod nos [illegible] ut ministrarent, si non primum fuerint ordinati, sic videtur per omnia docere Paulus de illis qui in ministerio sunt producendi, [illegible] ut bonum testimonium habeat ex præterita vita, non tamen absolute ex fortuito ministerio producitur, deinde quæ [illegible] communis vero [illegible] etiam et mulieribus quæ in hoc opere producuntur, optime adjicit: « Mulieres similiter pudicas. » Non hic vult dicere in hoc loco, quoniam conveniat eos tales habere uxores, sed quoniam et mulieres, quæ diaconi officium implere videntur, similes esse convenit, ut virtutis studio sæpe sint illustratæ. Nam et in loco hoc ideo adjecit, « Non detrahentes; » eo quod necessario fieri solebat, ut [illegible] mulieres confidenter illis ea quæ illi [illegible] referant; necessario ergo dicit eas debere esse non C detrahentes, ita ut non [illegible] illa sibi, quæ a quibusdam illis dicuntur, ne ex hoc contentiones aliquas aliquoties [illegible]. « Sobrias. » Hoc est [illegible], ita ut impleant cum velocitate omnia illa quæ a se fieri conveniunt. Deinde plenarie dicit, « Fideles in omnibus. » Medio vero interposuit illa quæ de mulieribus diaconis officium implentibus propter nominum dixerat communionem, ita ut ostenderet, quod vult similiter et istas studio virtutum intendere, deinde resumit prosecutionem illam quam de diaconibus in præcedentibus dixerat residua adjiciens, « Diaconi, inquit, sint unius uxoris viri, filiis bene regentes et domibus suis. » Congruentissime ipsum dixit, quod in superioribus et de presbyteris dixerat, per omnia ostendens quoniam [illegible] D ab eis studium virtutis. Deinde quod [illegible] videbatur præceptum [illegible] quam in nulla parte [illegible], ut convenientem est, suum officium implere [illegible], adjecit: « Qui enim bene ministraverint, gradum sibi bonum acquirent, et multam fiduciam, quæ est in Christo Jesu. » Qui enim [illegible] gradus non [illegible], et [illegible] in futuro optimum gradum [illegible] a Christo, bonum gradum non in præsenti [illegible] dicit, [illegible] gradum, [illegible] nam et diaconi gradus [illegible] majorem; tunc autem adjicit bonum, non

quia non bonus gradus diaconiæ, sed quoniam illum quidem gradum confitetur esse bonum, et juvans eos qui eum assequi voluerint. Nam non posse quemquam juvare, si non et illa quæ conscientiam nostram possent integram reservare consenserint nobis, et adjecit : « Et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu. » Evidenter ostendit, quoniam de illis quæ tunc erunt dicit : vult enim eos docere, quia nullum detrimentum afferre poterit infirmior gradus illis qui digni inveniuntur magna et perfecta assequi bona, si tamen conscientia eorum, prout convenit, illibata ab illis ipsis fuerit custodita. Percurrens vero hoc modo etiam illis ordines qui functione habentur ecclesiastica, adjicit : « Hæc tibi scribo, sperans venire ad te cito, si autem tardavero, ut scias, « quemadmodum conveniat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi: columna et firmamentum veritatis. » De his, inquit, scripsi tibi, sperans vel maxime cito venire ad te, si vero evenerit me tardare, ut scias quæ te agere conveniant, et quomodo debeas Ecclesiam Dei regere. Optime autem adjecit, « Dei vivi. » Ita ut ostendat ex hoc Ecclesiæ dignitatem, illud vero est cognoscendum quoniam domum Dei Ecclesiam, non domum orationis dicit secundum plurimorum opinionem, sed fidelium congregationem, sicuti et Hebræis scribens dicit, « quæ domus sumus nos » : Unde « et columnam illam, et firmamentum veritatis » vocavit ; eo quod in ea veritatis firmitas habeatur, eo quod Ecclesia est fidelium congregatio, in hac pietatis necesse dogma salvari, qui si secundum, ut conveniens, in fide permanserint, illibatum utique permanet dogma pietatis: si autem hi qui Ecclesiæ sunt a suo proposito aversi fuerint, necessario vacillabit, et dogmatis scrupulositas, eo quod secundum præsentem vitam veritatis cognitio apud homines esse perspicitur. Illud vero dictis nostris adjici dignum est, quoniam non convenit demirari se, quod neque subdiaconum, neque electorum memoriam Apostolus fecisse videtur : illis etenim gradibus functionum, qui in Ecclesia necessario habentur, isti postea magis sunt adjecti propter utilitatem ministerii, quod propter multitudinem credentium per alteros postea implere debere necessitas flagitavit. Unde nec ordinationem ante altare assequuntur, eo quod nec mysteriis ministrare statuuntur, sed alii quidem eorum lectionum officium implent : alii vero infra diaconum illa præparant, quæ ad diaconorum pertinent ministeria, nec non sollicitudinem implent luminariorum. Nam mysterii ministerium presbyteri implent, et diaconi soli : alii quidem eorum sacerdotale opus implentes, alii vero sacris ministrantes. Et hoc quidem signavimus ne aliquis existimet Paulum oblivione quadam eos minime memorasse quorum memores esse conveniebat. Intendendum vero est et sequentiæ narrationis. Nam Apostolus eo quod Ecclesiam « columnam et firmamentum veritatis » vocavit, optimum esse existimavit etiam dogmaticos interserere sermones, ut ostendat ipsam veritatem, quæ sit. Præparat vero Timotheum

A etiam et de illis disputare ad illos : dogmaticorum vero memoratus est verborum illorum quæ vel maxime tunc memorari necessitas ipsa flagitabat, propter quod ait :

« Et manifeste magnum est pietatis sacramentum sive mysterium. » Ut dicat dogma, hoc erat quod in superioribus significavimus, quoniam mysterium sæpe illud dogma dicit, quod de Christo est, eo quod deitas Unigeniti inerat in homine, et propter hoc facile non ad cognitionem poterat venire multorum. Nam et mysteria consueverunt non ab omnibus cognosci similiter, sic etiam et Corinthiis scribens dixit : « Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio quod absconditum est (*I Cor.* VII). » Evidenter de prædicatione illa quæ secundum Christum est dicens, B et post pauca adjicit, « quoniam si cognovissent, non utique Dominum gloriæ crucifixissent, » etiam hoc in loco. « Manifeste, inquit, magnum pietatis mysterium, » hoc non est dubium. Nam et habebat ex ipsis rebus indubiam probationem unde et adjicit : « Quod manifestum est in carne. » Hoc est, pietatis delectus ministerio, eo quod sit magnum et supereminens, quoniam is qui invisibilis est Deus, Verbum, Unigenitus Patris manifestavit se hominibus, in carne apparens pro communi omnium salute. Optime autem hoc in loco non dixit in homine, sed in carne : et quidem in superioribus evidenter dixerat. « Quoniam mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, » eo quod hoc erat, quod tunc dubie suscipiebamus, et hac de causa ad ista verba, descendere est compulC sus. Nam illo in tempore contra pietatis doctrinam dogma si minus magis pullulare videbatur, quod dogma universa ista quæ videntur ob opificationem Dei alienare tentabat, propter hoc etiam carnis denegabat factam fuisse assumptionem : dicebat enim phantasmate solo Dominum apparuisse in carne, ita ut non videretur caro tali ratione, honore et diligentia digna videri : siquidem et in habitatione divina digna fuerit, deinde dicens, « qui manifestatus est in carne, » quod de Deo dici jure videbatur. Nam illa erat divinitas, quæ in carne Christi fuerat visa ; transit et ad illa quæ de homine dici poterant, ut ampliore sermonum prosecutione confirmaret illud quod tunc vocabatur in dubium. « Justificatum est in spiritu. » Evidens hoc, quoniam ad deitatem nequa- D quam potest pertinere : humanæ vero naturæ evidenter potest aptari, qui et spiritus inhabitationem in baptismate accepit. Quando et in specie columbæ super illum venit : sed a spiritu in solitudinem ductus est, ut contra diabolum in agone decertaret ; et in spiritu Dei ejiciebat dæmones, sicut ipse in Evangeliis dicit, et ad plenum illa quæ secundum inhabitantem in se spiritum gratiæ pro nostra expediebat salute. Primitiæ quidem salutis nostræ erant illa, quæ secundum Christum celebrantur. Unde et spiritus ad perfectionem omnium suscipit bonorum inhabitationem Dei Verbi, eo quod et nobis participatione spiritus omnium bonorum causa acquiritur, sive in præsenti sæculo, sivi in futuro Et illud non est miran-

dum si quasi de eodem ipso disputans de deitatis sermonibus ad humanitatem transisse videatur. Consuetudo hæc est divinarum Scripturarum, sicut non solum in apostolica interpretatione id ostendimus, sed et in Evangeliorum interpretatione videntibus his demonstravimus. « Apparuit angelis. » Hoc est perspicuus angelis factus est. Hoc enim dicit « apparuit, » ut ostendat quemadmodum magnitudo ejus et angelis existeret mirabilis. « Prædicatum est in gentibus. » **Annuntiatus est, inquit, hominibus**, deinde quod majus est : « Creditum est in mundo. » Nihil enim magnum erat quod prædicabatur secundum se, si non et fides auditorum subsecuta fuisset. Hoc autem dicebat magnitudinis ejus sufficientem probationem, eo quod homines qui in omnibus locis erant susciperent de eo fidem, qui nunquam paterentur cum consensu credere illis, quæ de eo dicebantur, si non rebus ipsis, de his quæ dicebantur, testimonium satisfactione percepissent. « Assumptus est in gloria. » Dicit enim de illa assumptione, qua de hominibus assumptus est. In ultimo autem illud posuit, quasi quia sufficiens esset ad fidem eos invitare, eo quod et angelis fuerit factus perspicuus et hominibus prædicatus, fide sit ab illis susceptus. Hæc de Christo dicens, quasi quia et necessaria, et cognosci et custodiri debeant, nec a veritate dimoveri, si tamen firma et non absolute horum confessio apud fideles permanserit.

CAPUT IV.

Erudit Apostolus modum docendi erroneum, et verum ponit docendi modum.

« Spiritus autem manifeste dicit, quoniam in « novissimis temporibus discedent quidam a fide, « attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmo« niorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cau« teriatam habentium conscientiam, prohibentium « nubere, abstinere a cibis, » et cætera. (*Greg.*) Nam **sunt nonnulli, qui ita virginitati carnis student, ut** nuptias damnent ; et sunt nonnulli qui ita abstinentiam laudant, ut sumentes alimenta necessaria detestentur, de quibus per Paulum dicitur : « Prohi« bentium nubere, abstinere a cibis quos Deus crea« vit ad percipiendum cum gratiarum actione fide« libus. » Quia ergo eos a carnali intentione suæ superstitionis revocat, hæretici cum hos aspiciunt aliter vivere quam docuerunt, laceros eorum ab operatione quam prius tenuerunt continentes eos, ab Ecclesia testantur. Unde et in hoc tempore disciplinæ, si quid ei adversitatis evenerit, hoc evenisse ex digna peccatorum retributione suspicantur. (*Amb.*) Evidens quidem quoniam hæc dicit beatus Paulus, non quia tunc jam apud aliquos cœperant ista profiteri, sed quod postea ista erant ab hominibus principium sumptura. Nam et ista in spiritu cognovisse designavit, et quod in novissimis temporibus sunt futura, prænuntiavit. Conjunxit vero ea illis sermonibus, quæ de Christo fuerant dicta, non absolute, sed quoniam illos ipsos sciebat tales esse

A

futuros, qui et nuptias et escas esse eorum adscriptas, simul negantes, et quod susceptum fuerit caro a Deo Verbo. Optime ergo ea tunc illis complexus est, ut videretur utrumque facere, quasi adversus unum propositum. Nam et Manichæi et Marcionitæ, et hi qui de Valentiniani sunt hæresi, et omnes qui ejusmodi sunt similiter opiniones [illegible], et nuptias damnare, et escarum usum quasi inhonestum criminari, et quod similiter [illegible] carnem a Deo non fuisse susceptam. Intendendum vero quemadmodum amarissime memoratos eorum, et sic vehementer instituat de illis, qui ista docere in novissimis temporibus incipiunt spirituum malignorum seductione excæcati (?) dicens, et doctrinas dæmoniorum vocans illas, nec proprium horum perfectionem [illegible]

B

existimabat. Bene autem quoniam dixit, « in hypocrisi loquentium mendacium. » Nam omnes hi Christianos se esse simulant, et doctrinas meliorem se tenere promittunt castitatem, multum vero pietatis contra eos qui sibi obtemperant de Christo docere nituntur. Omnia vero illa quæ luxuriæ sunt plena, quæ et omnem in se continent pravitatem, ipsi inter se agere cum omni properant sollicitudine, quæ in primis ad plenum adire videntur. At alii per illam quam habent simulationem aliquem decenter suadere sibi per omnia fecerunt, nam illa sermonibus quibusdam addiscunt in medium mandantes, ut illa peragant, quasi pietatis opera perficientes, quæ omni sunt spurcitia plena. Et hoc inveniet quis, si illa omnia quæ prædicta sunt, curiosius con-

C

siderare voluerit, licet non facile possint deprehendi, eo quod latere plurimos super talibus operibus annituntur. Consequenter autem adjecit, « cauteriatam habentium etiam ipsorum conscientiam, » qui multa de castitate dicunt, omnem spurcitiam in se perpetrare inveniuntur. Evidens est quoniam talia facientes non integritatem possunt habere, contraria enim specie suorum sermonum, sibi ipsi conscii sunt, quæ et in se exercent et alios docent. Evidens autem quod dixit prohibentium nubere, abstinere a cibis, ostendens quoniam non nubere, aut non sumere escas crimine dignum est, sed quod lege ista prohibere nituntur ; ex arbitrio enim continere se aliquem ab istis non est inconveniens. Nam

D

prohibere de his necessitatis est proprium, non proposito, quod similiter dicere non potest, quoniam ubi propositum est ibi continentiæ, istis vero evidens exercitatio est. Notandum vero est in eo, quod dixit, « abstinere a cibis, » sensum esse imperfectum [illegible] quod nullam diligentiam eloquentiæ faciat multis locis imperfecte. Nam et hoc in loco quod dixit « prohibentium, » quasi per consuetudinem illud [illegible] accipiens, sequentiam dictorum reliquit imperfectam, quasi hic possit etiam illud cognosci, quod incusat eos qui augent abstinere a cibis, deinde dicens etiam sententiam quam et accusat, quia in aliquo sibi apud homines aliquid probabilem, quod non convenienter ista proponant. « Quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione. » Nam et valde

inconveniens erat Deum illa ad hoc facientem lege ab A eorum usu homines prohibere. Necessario vero adjecit « cum gratiarum actione, dicens, ita ut et modus adjectus esse videatur ipsius usus secundum quæ facta sunt, sufficienter comprobans pravitatem prohibentium, si enim gratias agere Deo bonum est pro escis, impium est incausare eas, nullam de cætero gratiarum actionem subrelinquentes illis, qui ita eas sibi tributas esse existimant. Nam is qui ad hoc facta illa a Deo confitetur, licet contineat se suo proposito, tamen cognoscit quod conveniat de illis Deo gratias agere ; et arbitrii eorum pravitatem latius explicans adjecit : « Fidelibus et his qui cognoverunt veritatem. » Non dixit absolute hominibus omnibus, similiter de usu escarum propositum esse videtur, eo quod ita eos universitatis fecerit Deus, B sed ut majorem ostendat pravitatem eorum qui ita de escis sentiunt ; siquidem et alia dicere usurpant de illis, quorum vel maxime usus omnibus videtur esse et necessarius et aptus. Accusat vero eos gravius adjiciens « cum gratiarum actione ». Nam ideo factæ sunt escæ, ut cum gratiarum actione unusquisque eas sumat. etenim justum est eos qui fruuntur illis gratias agere ei qui eas largiri dignatus est, sed hoc non de omnibus dicit, sed de solis fidelibus loquitur : nam infideles nec gratiarum actionem reddere sciunt. Itaque etsi pro ratione opificationis in commune omnibus usus escarum propositus esse videtur, sed ut oportet, convenienter fieri fidelibus magis videtur posse aptari. Multam ergo pravitatem C eorum per hoc ostendit, qui cum gratias agere deberent pro largita sibi requie, utrum insumant eas, utrum se ab eis contineant, utpote fideles ; e contrario incusant escas et quod non sint bene factæ et usum earum lege annitantur abdicare. Deinde dicens quia a Deo factæ sunt, consequenter adjecit : « Quia omnis creatura Dei bona et nihil rejiciendum. » Quemadmodum, inquit, incusatione dignum non possit videri illud quod a Deo factum est, bene autem generaliter illud dixit : « Quoniam omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum. » Omnia autem utilia sunt, itaque et illa quæ in usum escæ data sunt, non sunt rejicienda, sed potius recipienda, eo quod a Deo sint ad hoc facta. (*Theoph.*) Si enim tali sensu ac proposito jejunemus, ut peccatum contrahi in D escarum participatione credamus, non modo nullos fructus pro abstinentia consequimur, sed etiam reatum maximum ac sacrilegii crimen secundum Apostolum contrahimus, abstinentes a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et his qui cognoverunt veritatem quia « omnis creatura Dei bona et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. » Qui enim putat quid commune esse, illi commune est, et idcirco ob solam perceptionem escæ neminem legimus condemnatum, nisi forte junctum quid fuerit, vel postea subsecutum. per quod meruerit condemnari. (*Ambr.*) Adjecit autem iterum et modum, secundum quem oportet easdem escas insumere. « Quod cum gratiarum actione percipitur. » Deinde adjecit, et quod illis lucrum possit adnasci : « Sanctificatur enim per verbum Dei, et orationem. » Nam in sumptione escarum, quando cum gratiarum efficitur actione jam non communem escam facit participare, sed sanctam : in eo etenim dum gratiæ aguntur Deo, etiam escæ sanctificantur. Sic ad dogmaticos egressus sermones, ad confirmationem veritatis illos interserens, quorum et firmamentum Ecclesiam esse asseruit, dixitque illa vel maxime quæ tunc maxime dici oporterent, pro commotis tunc quæstionibus, ita ut Timotheus frequenter de his doctrinam faceret ad fideles, ideo illum his verbis admonet : « Hæc proponens fratribus bonus erit minister Christi Jesu. » Eris, inquit, minister Christi probabilis, si hæc cum sollicitudine eos, qui fide nobis juncti sunt, docueris, et ostendens simul quia et ipsi utilis sit hujusmodi sollicitudo, ait : « Enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ quam assecutus es. » Proficiet, inquit, hoc et tibi in melius ; nam quando cum debita sollicitudine docere alios illa quæ fidei sunt anniteris, majorem firmitatem ipse eorum acquiris, quasi qui et assidua meditatione nutriaris illis, ostendere volens quod aptum sit illi ut assidue alios doceat, quod secutus est, quasi diceret : Hæc quæ frequenter et audisti et didicisti semper mecum degens, hæc justum est te docere et alios, exhortans vero eum in hisce dictis sufficienter, ut doctrinæ immineant cum omni sollicitudine, dehortatur eum pariter ne illis quæ contraria sunt vel leviter intendant.

« Ineptas autem et aniles fabulas devita. » Hoc vel maxime præ cæteris commodo dictum est ab Apostolo, si igitur *q*uis libris apocryphis intendere voluerit, illos quos habere videntur illi, qui ista dogmata profitentur, nomine quidem beatissimorum editos apostolorum, dæmoniacorum vero hominum conscriptione repletos, perspiciet dictorum Pauli commoditatem : ita autem et omnes profani sunt sermones illi, et aniles fabulæ, quæ in illis libris inseruntur, imo et fabulis anilibus plus sunt execrabiles, spurcitias enim et immunditias continent, quæ nec aures hominum sustinere potuerunt. Hæc vero super dehonorationem illorum quæ ab adversariis conficta sunt commode dicens, et consequenter præcedentibus, adjecit iterum : « Exerce teipsum ad pietatem. » In prioribus ait, doce ista cum debita sollicitudine : adjuvabit autem frequens eorum meditatio non solum eos, sed et te et quia interjecit illa, in illis sermonibus quos in dehortationem adversariorum fecerat, ad illa ipsa redit. Bene vero exercitationem pietatis diligentiam dixit esse doctrinæ, qua alios ita instruere deproperat, ita ut sit exercitatio pietatis ei, qui pietatis exsequitur opera ; exercitationem vero dicit, ut alios cum omni diligentia ista instruat. Frequens autem meditatio pietatis labore solet exerceri, et quoniam exercitationem illam quasi ad corporalem agonem dixit ex comparatione illius ostendit illius differentiam, et ait : « Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad

omnia utilis est, promissionem habens vitæ præsentis et futuræ. » Qui enim in agone sunt corporali, et ad hoc seipsos exercent atque in præsentem vitam inde solent habere solatium. Nam pietatis opus et istius exercitatio ex multis partibus nobis magnum præbet juvamentum, promittitque nobis in futuro sæculo magna præbere: [illegible] præsentem vitam conferre nobis non minima potest. Quod vero dixit vitam præsentem, sic dixit, quod si qui etiam aliquando necessitates sustinuerunt, plurimum juvamen etiam secundum præsentem vitam consequuntur. (*Magist.*) Pietas autem quæ sine dubio charitas intelligitur, ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ. Quæ ergo dicitur ad modicum esse utilis, manifeste pronuntiatur nec per omne tempus exerceri, nec summam perfectionis per se solam laboranti posse conferre: modicum quippe ad utrumque referri potest, id est vel ad brevitatem temporis, quod scilicet humanis vitæ in præsenti quam in futuro exercitatio corporalis coæterna esse non possit: vel certe ad parvitatem utilitatis, quæ de carnali exercitatione conquiritur, eo quod afflictio corporalis initia quædam profectus, non ipsam perfectionem pariat charitatis, quæ promissionem habet vitæ et præsentis et futuræ, et ideirco exercitia operum prædictorum necessaria esse censemus, quia sine ipsis ad charitatis fastigia non possit ascendi. Hæc etiam quæ dicitis opera pietatis et misericordiæ necessaria sunt in hoc tempore, dum adhuc inæqualitas rerum dominatur, quorum ne hic exspectaretur operatio, nisi inopum, indigentium, infirmorumque pars maxima redundaret, quæ iniquitate hominum facta est, eorum scilicet, qui ea quæ omnibus a communi Creatore concessa sunt in usus tantum occupant suos, nec tamen utenda tenuerunt, donec ergo in hoc mundo inæqualitas ista grassatur, erit hæc actus necessaria nobis exercenti, restituens quibus bono affectui et piæ voluntati retributionem hæreditatis æternæ, ipsa vero in futuro sæculo parilitate regnante cessabit: cum jam non fuerit inæqualitas, propter quam hæc debeant exerceri, sed cuncti ab hac multiplici, id est, actuali operatione ad charitatem Dei et divinarum rerum contemplationem perpetua cordis puritate transibunt.

« Fidelis sermo, et omni acceptione dignus. » (*Ambr.*) Hoc est, vera hæc dixit, quæ multas dubitationes incidere poterant, eo quod pietas [illegible] multorum [illegible] largitatem præstare videtur, et post confirmationem suorum dictorum, iterum ad sequentiam exhortationis suæ convertitur, et ait : « In hoc laboramus, et maledicimur, quia speravimus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum maxime fidelium. » Itaque satis pietas multa bona possit providere, et mirum est, nos qui credimus Deo semper [illegible], pro eo et laborare et exspectari per quos, ut [illegible] optimum est, eo quod sit omnes salvare sua bonitate. Infideles vero ob alacritatem animæ eorum etiam multas sunt præstare [illegible]. Et quoniam per [illegible] [illegible] ad [illegible] exhortationem adjicit : « Præcipe hæc et doce. » Non absolute quasi præcipe, sed quod conveniat cum fiducia [illegible], ut quando [illegible] ipsi [illegible] facere compellit. Deinde quia juvenis erat, et videbatur ætate ipsa a plurimis contemni, adjecit : « Nemo adolescentiam tuam contemnat. » Idem est autem propter ætatem [illegible], quia sine auctoritate [illegible], ut quod ad hoc [illegible] in juventute [illegible]. Admirabilis vero est adjectio quam adjecit dicens : « Sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. » [illegible] diligentiam vero adhibe [illegible], ut [illegible] quæ Dei [illegible] fuerit conveniens, ut charitatem eam quæ [illegible], ut [illegible] sint in fide, ut [illegible] diligentiam adhibeant [illegible] fidelibus per quos vitam [illegible], quemadmodum conveniat conversari, [illegible]. Sola [illegible] doctrina [illegible] fides vero omnia [illegible]. « [illegible] attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ. » [illegible] dicatur. [illegible] doctrina [illegible] conscientia [illegible]. Non ergo [illegible] habet [illegible]. Unde etiam de Domino scriptum est : « Erat enim docens eos sicut potestatem habens, non sicut scribæ et Pharisæi. » (*Matth.* VII.) [illegible]

[illegible]

pidantium vestimenta servabat? his ergo primum cogitationibus humiliari cor debet, et tunc demum delinquentium iniquitas increpari. Deinde ex generalitate eum exhortans de his quæ sibi conveniunt adjicit: « Dum venio attende lectioni et exhortationi et « doctrinæ. » (*Ambr.*) Et sollicitudinem impende erga lectionem, ut discere possis, quæ te et facere, et alios docere conveniat, ut assiduitate lectionum teipsum instruens insistere possis doctrinæ et exhortationi, non dicit enim absolute narrationem, sed exhortationem sive collationem, illam commotionem quæ ex aliquibus accedentibus fieri solet, quam interdum et in communi facere est necesse vel maxime cum illam narrationem inciderimus, quam singulis exponere res ipsa compellat. Permanere vero in doctrina et exhortatione diligenti suadens placabilitate, adjicit : « Noli negligere gratiam quæ in te est. » Nam et sufficienter poterat ei persuadere, ut cum sollicitudine doctrinæ opus impleret, eo quod ad divinam donationem ab hac ipsa causa dignus fuerit assequi unde et amplius datum ipsum augere cupiens, ut magis magisque eum adhortaretur, adjicit : « Quæ data est tibi per prophetiam cum impositione « manus presbyterii. » Nam et donum divinum propter hoc assecutus es, per revelationem illud accipiens, per, inquam, impositionem manuum plurimorum et hoc non vilissimorum, qui in tua ordinatione ipsi gratiæ visi sunt ministrasse. Itaque omni ex parte, non est auctum tibi, ut negligas illa quæ tibi sunt injuncta, sive propter revelationem, cum qua ea assecutus es, sive ob dignationem eorum qui ob hoc ipsum ministrantes manus tibi imposuerunt. Presbyteros vero hoc in loco non eos nominavit, qui nunc nominantur presbyteri : nec autem res admittebat istos manus imponere ad ordinationem ipsius functionis, sed apostolorum dicit conventum, qui aderat apostolo Paulo, et cum eo manus imponebant in ejus ordinationem. Presbyterium autem illud nominavit, contemplatione honoris, ista vero consuetudine etiam nunc agunt usque huc, ut in episcoporum ordinatione non unus, sed plurimi et hujusmodi ordinationem impleant, deinde et persistens in præbendo consilio, adjicit : « Hæc meditare, in his esto, ut « profectus tuus manifestus sit omnibus, attende « tibi et doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens et « teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. » Et per omnia illud dicit, quoniam conveniat te tuam ipsius diligentiam habere, ac virtutibus illustrare, ita ut et ante omnia lectionibus intendas, et doctrinæ opus cum omni expedias sollicitudine, sic enim tibi ipsi et aliis multis eris bonitatis provisor, et quoniam de his consummavit exhortationem plurimis eam sermonibus explens scribit de cætero et qualem eum esse erga singulos conveniat.

CAPUT V.

Instruit Apostolus Timotheum de senioribus, juvenibus et viduis; docet quæ veræ viduæ sint, ac loquitur de provisione ministrorum Ecclesiæ, etc.

« Seniorem ne increpueris, sed obsecra, ut patrem. » (*Ambr.*) Seniorem dicit, non secundum ordinationis rationem, sed secundum ætatem, hoc est, senem, ut dicat, senibus noli acerbus videri, sed cum modestia illis loquere, quasi patribus tuis. « Juvenes ut fratres. » In commune posuit illud quod dixerat, « obsecra, » vult enim dicere, nulli inveharis neque sis acerbus aut amarus : clementer vero et benigne erga omnes tuum exhibe affectum, longævos quasi patres diligens, juniores ut fratres, et quia ista de viris dixerat, volens ostendere quoniam paternum affectum convenit eum habere erga viros et erga mulieres, transit ad illam partem paria dicens : « Anus ut matres, » erga mulieres, inquit, talem te exhibe ut seniores earum matres tuas esse existimes. Deinde et de novellis similia dicens, adjicit : « Juvenculas ut sorores cum omni castitate. » Et has, inquit, sicut sorores proprias dilige, divisionem sexuum per ætatem fieri debere probavit, et quidem cum possit illa, magis et absolute et in communi dicere, sed hoc fecit, ut per partes ostenderet, quoniam similiter eum vult erga omnes tam viros, quam mulieres affectum ostendere suum sive senes sint, sive juvenes. Optime autem non solum secundum sexum viros et mulieres divisit, sed etiam et secundum ætates, quæ proprietate naturæ accidere solent. Unde et nomina secundum ætatem memoratus est, ita ut longævos quidem more parentum affectaret, juvenes vero more fratrum, et ut augeret ejus affectum in melius simile aliquid dixit illorum, quæ Dominus dixerat ad illum, qui sibi nuntiaverat, quoniam mater tua et fratres tui exspectant foris, respondit : « Mater, inquit, mea et fratres hi sunt, qui faciunt verbum meum ; » sic et ipse in eodem ordine fideles eum habere præcepit. Intendendum vero est illi cautelæ, quemadmodum de adolescentibus mulieribus loquens posuerit, « tanquam sorores, » et his adjecerit « in omni castitate, » simul et consilium suum erga personas memoraturum propter ætatem cautum ostendens, simul et illud instruens, quoniam possibile est affectum habere vehementem contemplatione pietatis erga mulieres, licet sint per ætatem novellæ, et hoc non in actum deducitur pessimum. Nam quod dixit « sicut sorores, » ex superiore sequentia etiam hoc in loco id posuit, consilium dans, ut non solum diligat eas, sicuti et in superioribus dixerat, sed et ad ostensionem integritatis adjecit, ut ne ab affectu jura violentur castitatis, si tamen non aliquis sponte meliora dispiciens in deterius serpere voluerit, siquidem et sorores sint mulieres et eamdem habeant naturam et similia perpeti possint, et diligemus propter naturæ propinquitatem, et cavebimus aliquid inconveniens in illas agere, propinquitatem venerantes naturæ cum debita reverentia.

« Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. » Omnia quæ in superioribus interjecisse videtur beatus apostolus Paulus, ab illo quo dixit, « manifeste magnum est pietatis mysterium, » usque ad hoc dictum quo dixit, « adolescentulas et sorores in omni castitate, »

A illa quidem quæ dogmatica sunt ad prædicationem veritatis posuit, eo quod Ecclesiam dixit esse columnam et firmamentum veritatis. Alia vero ad instructionem beati dixit Timothei, quæ et facere eum justum existimabat, sive ob illius ipsius causam, sive ob cæterorum juvamen. Cœpit autem ab illo loco quo dixit : « Obsecro ergo primum omnium fieri orationes, deprecationes, postulationes, gratiarum actiones, » quæ universa ad utilitatem et ad ornamentum communis Ecclesiæ pertinere videbantur. Nam quod dicit : « ante omnia, » illud vel maxime designat, quod communiter congregationem Ecclesiæ ab illis fieri oportere existimabat, scilicet ut omnis cultus Deo debitus restituatur, cum debita gratiarum actione, quæ ei debetur pro illis, quæ ab eo data sunt nobis ; et quidem orationem facientes B non pro nobis ipsis solis facere debemus, sed et pro omnibus hominibus. Unde et in subsequentibus necessario adjicit, quales eos esse conveniat, vel in vita, vel in moribus, vel in conversatione, et primum in communi naturæ abusus est divisione, alia dicens ad instructionem virorum, instruens quales eos oporteat esse ; alia vero ad mulieres, sicque communiter ad omnes super virtutibus implendis consilium visus est dedisse, deinde ad ordinem transiit illorum qui nec Ecclesiæ ministerium implere videntur, reputans quoniam privata hi indigeant exhortatione, eo quod in commune conveniens Ecclesia eorum impletur ministerio ; et ratis quidem bene agentibus multum possunt cæteri adjuvari ; e contrario etiam illa quæ conveniunt minime C procurantibus, plurima detrimenta multis videantur irrogari. Unde et de presbyteris primam videtur fecisse disputationem, instruens quales eos esse oporteat, deinde diaconibus, postea vero de viris et mulieribus, post consummationem vero horum ad hoc instructionem suam produxisse visus est, quam et interpositam et interjectam esse diximus. Conveniens autem erat post communem exhortationem, quam ad omnes fecisse videbatur, et proprie ad illos qui Ecclesiæ functionem implebant, conjungere etiam illa quæ de viduis dici conveniebant, quas etiam in suo ordine memorare par erat ob illam providentiam, quam erga eas implere oportebat. Hinc vero, ut dixi, ad propositam interjectionem ab illa egressus D est sequentia ; post sequentiam autem illorum consuetudo est illi etiam et interjectiones facere. Atque ad illos sermones exit, qui super viduis dici debebant. Honora, inquit, « illas, quæ vere sunt viduæ, » non absolutam promissionem servato intendere volunt, sed quando promissio ipso opere impleri videtur. Nam quod hic in loco dixit « honora, » hoc est, diligentiam illis adhibe, quod evidens fit ex illis dictis quæ sequuntur, quas quidem illa vera ratione existimat esse viduas, sicut in subsequentibus omnibus instruimur. Iterum vero de illis loquitur quæ non debent ecclesiastico sumptu ali, adjiciens de illis : « Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet, discat [discant] primum domum suam regere, et

A « vicem reddere parentibus, hoc enim acceptum est coram Deo. » Quod dicit, discant, de filiis et nepotibus dixit, non de viduis ; propositum enim habere quoniam illæ solæ debent sumptu ecclesiastico nutriri, quæ aliunde alimoniam habere minime possint ; si igitur vidua aut filios aut nepotes habet, discant illi qui ex ea nati sunt, illam nutriant avam, quia hoc magis placitum est Deo, ut ab illis nutriantur, et non ecclesiastico indigeant solatio. Deinde dicit de illis viduis, quas vere viduas esse existimat, dicens : « Quæ autem vere vidua est et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus, nocte ac die. » Evidens est quod veram viduam duabus ex causis ecclesiastico sumptu vult nutriri, unam ut et moribus sit ordi- B nata, et virtutibus illustrata ; alteram eo, quod ad plenam nemo videtur habere, qui diligentiam ei adhibeat. Hæc autem est vera vidua, quæ propinquum non habet, et per omne tempus orationi et obsecrationibus instat. « Quæ autem in deliciis est, vivens mortua est. » Si aliqua amisso viro in viduitate se permanere promittit, et delicatam exercet vitam, mortua est magis quam viva, licet se et vivere videatur. Nec autem altera maritali consuetudine fruens, neque virtutis studio illustrata, sed solis epulis et deliciis corpus prosequens, nihil ex illis quæ sibi conveniunt facere poterit. (*Magnus.*) Nam quemadmodum Zabuli regnum per concupiscentiam acquiritur vitiorum, ita regnum Dei per exercitationem virtutum puritate cordis ac spirituali scientia possidetur. Ubi C autem regnum Dei est, ibi procul dubio et vita habetur æterna, et ubi regnum Zabuli est, ibi mortem atque infernum esse, non dubium est, in quo qui fuerit, nec laudare Dominum potest secundum Prophetæ sententiam dicentis : « Non mortui laudabunt te, neque omnes qui descendunt in infernum (*Psal.* CXIII), » sine dubio peccati ; « sed nos, inquit, qui vivimus, » non vitiis, scilicet nec mundo huic, sed Deo, « benedicimus Dominum ex hoc nunc et usque in sæculum (*Ibid.*). » « Non enim est in morte, qui memor sit tui, in inferno autem peccati quis confitebitur Domino ? » id est, nemo ; nullus enim tametsi millies semetipsum, vel Christianum, profiteatur esse, vel monachum, cum peccat, nullus confitetur D Deum, nullus admittens ea, quæ Dominus execratur, reminiscitur Dei, nec servum se hujus illius profitetur, cujus præcepta confusione temeritatis contemnit, in qua morte illam viduam, quæ est in deliciis, beatus Apostolus esse pronuntiat : « Vidua, inquiens, quæ in deliciis est, vivens mortua est. » Sunt ergo multi qui viventes in hoc corpore, mortui sunt, et in inferno positi Deum laudare non possunt ; et e contrario sunt, qui cum mortui sint corpore, Deum spiritu benedicunt atque collaudant secundum illud : « Benedicite, spiritus et animæ justorum, Dominum (*Dan.* III) ; » et « Omnis spiritus laudet Dominum (*Psal.* CL). »

« Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint » (vers. 7). Hoc est, et hæc dicito, ut optime vivendo insinuent

irreprehensibiles. Deinde adjicit : « Si quis autem « suorum, et maxime domesticorum, curam non ha« bet, fidem negavit, et est infideli deterior. » Hoc ad illud retulit, si « qua vero vidua filios aut nepotes habet, discant primum suam domum colere, » eo quod dixit, quoniam oportet ut talis a filiis et nepotibus nutriatur, ita ut nihil illis desit de his quæ eis necessaria sunt. Hoc de illis dixit, admonens eos ut erga parentum diligentiam sint solliciti, quoniam oportet omnibus qui nobis propinquitate junguntur diligentiam adhibere, maxime domesticorum, ut dicat eorum qui nimia nobis propinquitate generis jungi videntur, ut puta pater, mater, avus, avia : si quis vero hos despiciat, manifestum est, quod nec fidei curam habet ullam, sed infideli sit deterior, sive quia illam legem quæ naturæ posita est illis qui se pietatem servare promittit, custodire noluerit. Incipiens vero docere ab illo loco quod dixit, « viduas honora quæ vere viduæ sunt, » quales conveniat esse illas quæ sub ecclesiasticorum diligentia habentur, interposuit de illis viduis quæ filios vel nepotes habent, ad quos hoc reddidit, implens illud quod in superioribus minus dixerat : deinde ad suam recurrens sequentiam, manifeste exponit quales velit esse viduas quæ et sub regula ecclesiastica et providentia debent haberi : « Vidua eligatur non minus sexaginta annorum. » Ante omnia, ætatem designandam esse credidit, in qua constitutæ debent in ordinem recipi viduarum, quidam vero non considerantes quam ob causam ætatem voluerit significari, hæc statuerunt, utrumnam mulieres diaconissas, ante hanc ætatem, ordinare minime conveniat. Erga quas vel maxime id debere observari æstimaverunt, eo quod in majori ordine a viduis sint producendæ, neque illud intelligentes, quoniam si in earum ordinatione id observari decrevit, multo magis erga presbyteros et episcopos id custodire præcepisset, quod minime perspicere potuerunt. Beatus autem Paulus nunquam per ætatem functionem credidit esse decernendam; nam Timotheum ipsum valde juvenem exstantem tantis præposuit ecclesiis, magnum illi opus et quod omnibus præcellere videtur, committens, et hoc significatur per illas litteras, quas ad eum dirigit, dicens : « Nemo juventutem tuam condemnet, » quid ergo est quod hic dicit ? virtutis industriam non ex ætate cupit firmari, cujus vel maxime probationem facere videtur; sufficit enim illa ætas, quæ ante hæc tempora nimiam et cautam præbuerit probationem uniuscujusque propositi. Quia veræ viduæ in ordine constituebantur ecclesiastico, ut ecclesiasticam potirentur providentiam, multæ autem erant, quæ viros amiserant, quæ non virtutum studio inter viduas se commorari volebant, sed ut ecclesiastica fruentes provisione, secure illa quæ ad usum pertinent corporalem habentes, vitam suam transigere possent, ex hac ratione multa, ut assolent, mala adnascebantur, eo quod nec ut decebat, vivere studebant, quia nec ob contemplationem virtutis sese ascribi, ut viduas cupiebant, sed solo securitatis desiderio, et ut

A sine aliquo labore vel opere facile quotidianum victum haberent : hæc ergo beatus Paulus cautissime cupiens confirmare, ætate et virtute statuit debere probari illam, quæ inter viduas se cupit ascribi ; ætate quidem, eo quod ante hoc tempus ætatis possent etiam per opera manuum suarum sibi victum acquirere ; virtute vero, eo quod justum non esse existimabat, ut ecclesiastici sumptus absolute in quaslibet viduas expenderentur, sed magis decere existimans, ut virtute sint illustratæ, quæ ecclesiastica sunt tuendæ diligentia. Unde dicens de tempore, adjicit in subsequentibus etiam de moribus earum, quomodo vellet eas institutas habere, et primum dicit. « Quæ fuerit unius viri uxor. » Nunc autem hoc in loco dicens unius viri uxorem, illud dicit, non quæ secundum accepit maritum, ipse enim id fieri dedit consilium, quod nequaquam aliqua ratione incusari quasi indecens patiebatur, sed si pudice cum suo vixerit viro, sive unum tantum habuerit, sive et secundo fuerit nupta tantum, si alteri nunquam intendit eo tempore quo maritum habebat : pudicitiam etenim requirit ab ejusmodi viduis. Nam pudicitiam exsequuntur etiam et illæ quæ in conjugio pudice suis viris convivunt, sive cum primo marito, sive cum secundo : inconveniens etenim erat illas, quæ secundis nuptiis junctæ, virtutum studiis, ut convenit, sunt adornatæ, deinde ad profundam senectutem sunt redactæ, ab ecclesiastica excludi diligentia, ita ut egentes penuria conterantur ea ratione, quia secundo fuerint junctæ marito, quod nullo in C loco prohibuisse visus est Paulus ; ex contrario vero excludens fornicationem id fieri annuerit. Deinde adjicit : « In operibus bonis testimonium habens. » Et hac quidem summatim explicavit, in subsequentibus vero illud per partes agit, dicens : « Si filios educavit. » Illa autem, quæ suorum filiorum curam non habuit, evidens est multam inhumanitatem in animo habuisse suo. « Si peregrinos hospitio recepit. » Non de peregrinis quibuslibet loquitur, sed de fidelibus, et iis fidelibus qui virtuti student. Denique volens et in subsequentibus ipsius hospitalitatis speciem explanare, quam vel maxime eas exsequi cupit, adjicit : « Si sanctorum pedes lavit. » Non peregrinos absolute dixit, sed sanctos, ut suadeat etiam pedes lavari eorum quos hospitio recipit, meD moriam faciens sanctorum. Hoc, ut dixi, ad exhortandas eas adjicit, ut ostendat quoniam summa diligentia convenit eos hospitio recipi, nec aliquid ex his quæ ad honestum pertinent obsequium despicere. « Si tribulationem patientibus subministravit. » Iterum summatim id dixit : « si omne opus bonum subsecuta est : » evidens est quoniam pro virium qualitate ista fieri suadet. Certum est autem ex his dictis, quoniam illas quæ in matrimonio sunt fideles, tales cupit esse viduas : qui enim viduas dicit tales vitæ debere fuisse, eo in tempore quo erant in matrimonio, paria cupit implere ; alioquin, quemadmodum potuerunt hujus vitæ inveniri, si non in matrimonio constitutæ tales fuerint ? et ostendens quam

ob rem etiam statum designaverit, secundum quam illas in ordine viduarum recipi praecepit, adjicit: « Adolescentiores autem viduas devita. » Non quia non sit digna juventus exequi virtutem, sed quam ob causam id dixerit, in subsequentibus pandit: « Cum enim luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. » Bene luxuriatae in Christo dixit, hoc est, ut ubi inter viduas fuerint receptae, ecclesiasticum [illegible] fuerint assumptum, securae existentes super corporalibus necessitatibus nihil aliud curant, nisi ut otiose vacent luxuriae corporali, eo quod non habent de quibus sollicitae sint, quae etiam solent et intellectum humiliare humanum; otiose vero effectae, despicientes professionem suam, de nuptiis incipiunt cogitare, gravissime se obnoxias facientes ea ratione qua propositum suum, quem promiserant Christo, spernendum esse existimaverunt, primam duntaxat fidem irritam facientes. Nec autem de nuptiis ista dixit, sicut quidam a multa desipientia suspicati sunt, sed de professione dixit viduitatis, quia nec fas erat ut damnationi obnoxias diceret illas, quae illud faciunt quod ipse fieri licere est admonuisse; et otiositatis ipsius multam copiam adjecit: « Simul autem et otiosae discunt circumire domos, non solum otiosae sed et verbosae et curiosae, loquentes quae non oportet. » Hoc vult per ista omnia dicere, quoniam nullam habentes sollicitudinem corporalium, dum secure acceperint illa quae sibi sunt necessaria, discunt et ipsa [illegible] studere otiositati. Nec autem est ullus eas, quae illas possit ultra ad opus cohortari; otiosae vero existentes, [illegible] verbositati, et properant horum dicta ad illas deferre, et illarum ad istas, et ex hoc adnascuntur tristitiae, dum de alienis curiose agentes, loqui illa audent quae eloqui minime oportet. Ob haec igitur causam significavit in superioribus et statum et mores statuens, ut quae erga studia virtutum curam non impendunt, ecclesiastico sumptu minime nutriantur. Nam illae quae in provectu aetatis tales sunt, debent erga victum corporis sollicitudinem expendere, eo quod possit talis sollicitudo etiam erga studium pietatis illis [illegible] praebere, eo quod ipsa sollicitudo alimentorum potest ea a nimia vanitate coercere, ut cogitatum suum humilianter, de se sint sollicitae. Propter hoc neque de presbyteris neque de diaconibus [illegible] est memoratus, sed de viduis tantum quae se ob illam causam quam dixi in ordine viduarum ascribi deproperant. Ostendit vero et causam ob quam juniores viduas praecepit minime recipi: non quia non sit idonea et utilis juventus ad studia virtutum, sed quia non [illegible] multae earum id exequi videntur: simulant autem se permanere in viduitate spe illa sola, ut ecclesiastico sumptu nutriantur. « Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse. » Quare? Ut juventutis impetus circa plurimam sollicitudinem occupatus possit compesci. Hoc autem erat, non ut juniores viduas a virtutum studiis exclude-

ret, sed ut [illegible]; qui enim [illegible] [illegible] in ordinem recipi viduarum. Illarum quae [illegible] exemplo [illegible], hoc esse dicens [illegible] [illegible] Comprobatur, dicta enim illius illa sapiunt per omnia confirmare, ut illa quae oportet [illegible]. Unde non videretur ad plenum devitare juniores viduas, quae [illegible] suam instituunt, sequitur: « Nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. » Non enim volo illas ob illam causam viduitatem simulantes postea in aliis inveniri, et ex hoc dare occasionem illis qui nobis detrahere properant [illegible], quia vitae nostrae nullum studium adhibemus, sed [illegible]. Et ut ne videatur [illegible], ipsum ponit et dicit: « Jam enim quaedam conversae sunt retro Satanam. » [illegible] illas quae non bene utuntur ipsa viduitate excludere ab ordine viduarum, [illegible] occasionem ab ipsa [illegible] professione. Nam [illegible] virginitatem [illegible] Epistola ipsa quam ad Corinthios scripsisse videtur; illas vero adolescentulas quae [illegible] recipere, [illegible] viduitatem [illegible]. Nec autem illas quae virginitatem profitentur, post senectutem recipit profiteri. Justum est hoc in loco meminisse illorum qui omne studium in eo ponunt, ut a nuptiis excludant, qui [illegible] diversa facere conantur, ut aliquas in hac professione adducant, a quibus [illegible] Pauli sermo [illegible] ut et ob ipsa professione [illegible] virtutum, diligentiam in conversatione sua [illegible]. « Si quis fidelis (vel si qua fidelis) habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia. » Etenim [illegible] superioribus de illis dixit, quae habent filios aut nepotes, et ab illis nutriuntur, [illegible] in hoc loco eos, qui fideles habent in domibus suis viduas, vult et diligentiam illis adhibere, [illegible] Ecclesiam [illegible] sollicitudinem [illegible] et ut ne videatur hoc idem [illegible] ea occasione [illegible] Ecclesia [illegible] multitudine [illegible] viduarum, quibus necessaria [illegible] adjicit: « Ut his quae vere viduae sunt, sufficiat. » Veras viduas dicit illas, quae ex omni parte sunt desolatae, [illegible] habent, qui diligentiam illis adhibeant, [illegible] Ecclesiam, quae desolatae sunt, [illegible] sollicitudinem, sed [illegible] fidelibus [illegible] hortatur, [illegible] propter [illegible] propinquitatem [illegible] qualitate diligentiam illis adhibeant. [illegible] viduis disputans, quae in superioribus [illegible]

rat quales esse conveniat presbyteros, de obsequiis vero eorum vel alimentis nihil fuerat memoratus; et quidem illis ipsis secundum illud tempus sollicitudinem ecclesiarum implentibus, bene adjicit et de his.

« Qui bene præsunt presbyteri duplici honore di« gni habeantur. » Duplicem dicens, multiplicem intelligit. Nam presbyteros, inquit, etiam majoris provisionis dignos oportere existimare justa deposcit ratio. Unde et adjicit, « qui bene præsunt, » sed nec de illorum providentia absolute dixit, qui in ordine et gradu tantum sunt presbyterorum, sed de illis qui gradus sui functionem implere, prout convenit, videntur. Unde et adjicit: « Maxime qui « laborant in verbo et doctrina. » Non absolute hos dignos esse providentia dixit, sed illa ratione qua plurimum laborem expendunt, si tamen, ut convenit, doctrinæ opus implere voluerint, ita ut in communi de omnibus sollicitudinem impendant, ac doceant eos illa facere quæ fieri oportet, et ut de singulis solliciti multum habeant agonem, ut unumquemque consiliis optimis et exhortationibus ad illud quod decens est adducant. Sic enim et beati apostoli videntur doctrinæ opus omnibus operibus anteposuisse. Unde et contemplatione viduarum aliquando oborta contentione (*Act.* VI), dixerunt non esse dignum relinquentes se verbum doctrinæ, ministrare mensis viduarum, quod doctrinæ opus se magis decere existimabant. Volens autem et Scripturarum testimonio Apostolus comprobare de presbyteris illa quæ dixerat, asserens, « qui maxime laborant in doctrina, » adjicit: « Dicit enim Scriptura: « Non infrenabis os bovi trituranti, et, « Dignus est operarius mercede sua. » Ac si aperte diceret: Prædicatorem verbi ab stipendiorum suorum perceptione non prohibetis. (*Greg.*) Hac diligentiam debite præbendam illis dicens, adjicit: « Adversus « presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub « duobus aut tribus testibus. » (*Ambr.*) Omni demiratione dignus est Apostolus, quia et super hoc negotio sollicitus fuit. Nam et dictum fuerat generaliter: « In ore duorum et trium testium stabit omnis sermo (*II Cor.* XV); sed hoc in loco contrario abdicans accusationem, dixit, « Noli suscipere nisi coram duobus aut tribus testibus, » eo quod super cæteris interea res patitur, ut et aliter de negotio judicetur; hoc vero in loco non debere ita fieri ob duas posuit causas. Una quoniam necesse est presbyterum, ut pote communem patrem, tam virorum quam mulierum curam adhibere, eo quod et similiter utriusque sexus sollicitudinem implens indiscrete et mulieres cogitur videre et loqui cum illis, prout ratio exigit pietatis: altera vero causa, eo quod multis et variis occasionibus diversæ [accusationes] contra eos exercebantur ea ratione qua iidem presbyteri coacti interdum increpant obnoxios pro admissis peccatis, et arguunt eos pro quibus non competenter agunt. Prospexit ergo Apostolus, quoniam facile adversus presbyteros ab hujusmodi hominibus accusationes adnasci possint, opitulante eis opere ipsorum, ut id quod volunt adversus eos dicere, verissima existimatur accusatio, propter quod licenter vel videant mulieres vel loquantur cum eis, quæ res malignis hominibus occasionem accusationis dare videatur. Quid ergo observari decernit? aliter, inquit, noli audire, nisi duo aut tres videantur testes esse negotii ipsius de quibus intenditur accusatio. Et ut ne videretur ista dicens delinquentium peccata velle contingere, adjicit: « Peccantes coram omni« bus argue, ut et cæteri timorem habeant. » Examen negotii de illis cum omni scrupulositate volo fieri, et non absolute adversus eos crimen ad punctum recipi: si vero aliqui vera ratione deliquisse fuerint detecti, aperte increpentur, ut et cæteri eorum exemplo pudici efficiantur. Optime autem et aliorum correctionem esse dixit: nec etiam erat necessarium ut hoc ita fieret, nisi ob aliorum fieret emendationem, de quibus in Evangelio legitur: « Si peccaverit in te frater tuus, valde et corripe eum intra te et ipsum solum (*Matth.* XVIII). » [*Greg.*] Cum vero discipulo dictante peccans « coram omnibus » arguendus est, quid ipse magister veritatis « intra te et ipsum solum, » locutus est? Hanc quæstionem celerius absolvemus, si vim dictorum diligentius consideremus, ibi dixit peccantes, sed non addidit in quem, hic dixit, « si peccaverit in te. » Si ergo occulte in te peccaverit frater tuus, et vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor, peccantes autem in Deum « coram omnibus, » (hic respires) ut illud verbum, « argue, » ad sequentem vocem adjungas. Hinc Paulus ait (*Gal.* II): « Cum venisset Petrus Antiochiam, in faciem illi restiti, eo quod non recte incederet ad fidem Evangelii: » et post pauca: « Dixi Petro coram omnibus, » ac si dixisset, eo quod simulationem coram omnibus habuisset, « Si tu, inquit, cum sis Judæus gentiliter et non Judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare? » (*Ibid.*) Occulta ergo peccata possunt occulte corripi, et publicata peccata coram omnibus debent argui, « ut et cæteri timorem habeant. » Quidquid autem mentem movit aliorum, nequaquam reticendum, sed cum magna humilitate proferendum est. Deinde omnibus illis dicens terribiliter, adjicit:

« Testificor coram Deo et Christo Jesu et electis « angelis ejus, ut hæc custodias sine præjudicio, ni« hil faciens in aliam partem declinando. » (*Ambr.*) Scilicet ut non facile contemplatione odii adversus aliquem pronunties, priusquam vera ratione convincatur, neque e contrario contemplatione amicorum aliquorum occultes peccata: hoc autem dicit, nihil faciens per declinationem. Nam hujusmodi contestatio in talibus negotiis admodum est necessaria. Deinde vertitur ad eum, dando ei consilium, et ait: « Manus cito nemini imposueris. » Omnino non facile ad ordinationem quemquam producas, sine plurima probatione: et pondus ipsius negotii grave ostendens, adjicit: « Neque communicaveris

« peccatis alienis. » Si, inquit, is, ut comperit(?), probante [illegible] ille deliquerit, non tibi tamen [illegible] tu facile et non cum cauta probatione ad ordinationem produxeris, particeps effectus ejus delictorum (ille enim pro quibus peccavit, justa ratione punietur, tu vero pro quibus non caute egisti), nec perfectam adhibuisti [illegible] probationem ad ministerium eum produxisti, et adhuc in timorem cum religione adjicit : « Te ipsum castum custodi. » Deinde et illa quae de eo erant, dicit : « Noli adhuc aquam bibere, « sed vino modico utere propter stomachum tuum « et frequentes tuas infirmitates. » Evidens est, quoniam et super hoc consilium illi dat, eo quod valde infirmum eum corpore esse perspiciebat; contemplatione autem continentiae adhuc aquam bibere persistebat; et quia frequenter nimium noxia talia [illegible], ut ne [illegible] indifferenter [illegible] conversationem, [illegible] quoniam illa quae ad usum nobis vel facta sunt vel tributa, [illegible] quam nos inconsulta poterunt nocere. (Greg.) Paulus namque egregius praedicator Mitylenam veniens et plenam infidelibus insulam sciens, patrem Publii dysenteria febribusque vexatum orando salvavit (Act. XXVIII), et tamen aegrotanti Timotheo praecepit, dicens : « Modico vino utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates. » Quid est, Paule, quod aegrotum infidelem orando ad salutem revocas, et tantum adjutorem Evangelii [illegible] per elementa curas? nisi quod idcirco sunt exteriora miracula, ut mentes hominum ad interiora adducantur, quatenus per hoc quod mirum visibiliter ostenditur, ea quae admirabiliora sunt, invisibilia credantur. Signo quippe virtutis pater Publii sanandus fuerat, ut mente reviviscerent, dum miraculo ad salutem redirent(?). Timotheo autem adhibendum foris miraculum non erat, quia jam totus intus vivebat. Quid est igitur mirum, si [illegible] miracula non fiant, quando haec ipsi Apostoli in quibusdam jam fidelibus non fecerunt? Item adjecit :

« Quorumdam hominum peccata manifesta sunt « praecedentia ad judicium, quosdam autem et sub- « sequuntur. Similiter et facta bona manifesta sunt, « et quae aliter se habent, abscondi non possunt. » (Theod.) Vult dicere, quoniam delinquentium hominum et non recte viventium delicta manifesta sunt, quae consequentia illis in futuro saeculo poenas sunt praestatura, licet si id faciant aliqua quae tamdiu latere potuerint. Sic et de illis qui recte vivere [illegible]: plurima quidem illorum manifesta sunt hominibus, sunt etiam et aliqua quae latent multos, haec enim significat, dicens similiter et quae se aliter habent, non vitam(?) possunt omnia latentia esse. Itaque nec hoc [illegible], ne quando non bene [illegible] opinionem acquiras, te ipsum aquae [illegible] vero [illegible] pro ipsa infirmitatis necessitate, valde autem quoniam et illa quae [illegible] conjiciunt, si tamen recte [illegible] bona [illegible] plurima ex parte [illegible]

(Greg.) Nec mirum [illegible] sicut [illegible] multi [illegible]. Paulus namque Apostolus, cum discipulum [illegible] de instituendis ecclesiae officiis admonuisset, ac quasi [illegible] ad suum ordinem [illegible] praecepisset, dixit : « Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis; te ipsum castum custodi; » qui ad infirmitatem ejus corporis protinus verba convertens, ait : « Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates, » statimque subjungit dicens : « Quorumdam hominum peccata manifesta sunt praecedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur. » Quid ergo ad illud pertinet quod ab infirmo aquam bibi prohibuit hoc quod de praecedentibus quorumdam hominum manifestatur(?) quod subjunxit? nisi quod [illegible] de ejus infirmitate sententia ad hoc in extremo redit, quod superius dixit : « Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. » Et enim haec eadem peccata, quanta sollicitudine perquirenda essent, ostenderet, [illegible] contra infirmitatis medicinam [illegible] admonitione, [illegible] quod in aliis patescerent, in aliis laterent, dicens, « quorumdam hominum peccata manifesta sunt praecedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur; » sicut ergo per hanc sententiam Paulus non [illegible] quibus jam [illegible] de Timothei infirmitate subjunxit, post haec adjicit et de servis.

CAPUT VI.

Inducit Apostolus servos, ad [illegible] dominorum, atque [illegible], ad [illegible].

« Quicunque sunt sub jugo servi, dominos suos « omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Do- « mini et doctrina blasphemetur. » (Ambr.) Haec de illis ait, qui infideles habent dominos, praecipiens eis, ut omne obsequium suis praebeant dominis, licet sint a pietate alieni, ut nec hinc blasphemia aliquando sit [illegible] doctrinae [illegible], [illegible] illis, quod [illegible] et contemnunt dominos suos. [illegible] de illis servis dicit qui infideles dominos habent, [illegible] ex quibus dixit : « ut ne doctrina [illegible] blasphemetur. » Manifestum [illegible] et ex illis quae sequuntur, adjecit enim : « Qui « autem fideles habent dominos, non contemnant, « quia fratres sunt, sed magis serviant, quia fideles « sunt et dilecti, qui beneficii sunt participes. » [illegible], inquit, est, ut [illegible] contemplatione [illegible] dominos, qui benigne [illegible] illis agunt, sed multo magis debent eis servire, quasi fidelibus, qui [illegible] propter ipsum debent [illegible], et illa vel maxime [illegible] illis [illegible]. Hoc enim dicit, « qui beneficii sunt participes, » hoc est, qui beneficio [illegible] contemplatione [illegible]. Igitur dominorum [illegible] non debet [illegible]

occasio fieri contemptus, sed magis eos in affectu ampliori debet retinere, et iterum adjicit : « Hæc doce et obsecra, » per omnia exsuscitans eum, ut cum multa sollicitudine de omnibus his doctrinam proponere deproperet; et quoniam omnia percurrit quæ ad correctionem Ecclesiæ in commune convenire existimabat, sicut scrupulosius significavimus in illis quæ antea interpretati sumus, memoratur iterum et de illis qui contraria pietatis docere conantur : dicit enim de illis qui ex circumcisione crediderunt, qui omnia agere adnitebantur volentes legis custodiam fidelibus imponere, de quibus et in principio Epistolæ plurima dixerat, sicque ad sermones correctionis, quæ in commune conveniunt, egressus, iterum de illis ipsis quæ in principio dixerat, dictum resumens in illis ipsis etiam finem concludit, cætera in media parte Epistolæ interjiciens. « Si quis, inquit, aliter docet et non acquiescit sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est et nihil sciens. » Bene elationi conjunxit nihil scire : elatio vera ratione dicitur illa esse, quæ homines magna sapere facit de illis quæ sibi non adsunt, et quidem maximum est illis opprobrium, ut alios docere promittant cum ipsi nihil sciant. Nam et de hoc ipso derideri digni sunt, dum alios docere promittentes ipsi nihil sciant. Hujus vero rei probatio ex præcedentibus apertius est manifesta, si enim non intendunt illi doctrinæ quæ secundum pietatem est, evidens est, quoniam nihil sciunt de illis quæ scire conveniunt : ergo inane docere promittunt, illa ignorantes quæ scire conveniunt. Dein opus eorum incusans adjicit : « sed languens circa quæstiones et verborum rixas [pugnas] : » quia et plurimum eveniebat eos quæstiones commovere, illa ratione, qua sua statuere cupiebant. Bene autem posuit languescere eos, languorem dicit cogitationem eorum, eo quod relinquentes pietatem, quæstiones inconvenientes evolvebantur; et ostendens quoniam et alia multa inhonesta studio quæstionum adnascebantur, adjicit : « Ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. » Efficiuntur hinc invidiæ, unoquoque invidente illi qui potest qualibet ratione in doctrina videri, rixæ etiam plurimæ quia loquuntur ex his quæ loqui non conveniunt, maxime cum et illi qui nobis non sunt communes in fide blasphemant nos, et inquirunt adversus nos causas otiose existentes, fitque et hoc necessario ut malam habeant de nobis suspicionem, maxime hi qui fide nobis exteri sunt, illos vero diligunt, oblectati verbis eorum, quos et imitari properant, illa agentes, quæ ab illis fieri videntur, homines corrupti mente, ulla veritatis habentes cupiditatem, qui et omnia lucri causa facere adnituntur. Quæstum sibi pietatem esse existimantes inhonestum, ex quo et alia plurima adnascebantur

A mala. Optime adjicit, Discede ab ejusmodi. Postquam autem ostendit pravitatem hominum, et illa quæ inhoneste ab illis efficiuntur, sufficiebat ut tantum consilium daret, separari ab eis ; deinde relinquens cætera ad illam partem redit, atque insistit, qua pecunias colligere accelerabant, inque hac parte vel maxime suum sermonem latius exaggerat, eo quod nec facile posse existimabat eos despicere pecunias. Sciens vero et illud quia cupiditas pecuniaria nihil ex illis quæ fieri conveniunt facere permittit, despectus etenim pecuniarius facile illa expedire facit quæ meliora sunt, ait : « Quæstus est magnus, pietas cum sufficientia. » Magnum lucrum, magnæ divitiæ, lucrativa negotiatio pietas est, ut erga ea solliciti simus, necessitatibus nostris sufficientes.

B Bene vero adjicit, « pietas cum sufficientia, » ita ut et necessitatem non videretur intercipere, et nimietatis studium excludere, et omni ex parte sollicitudinem pecuniarum adimere. « Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid possumus. » Multus ac potens sensus in compendio verborum horum contineri videtur : illi enim qui erga pecunias studium habent, pro illis quidem quæ adsunt sibi laborant, ut permanere possint et custodiri ; pro illis vero quæ necdum habent, quemadmodum acquirere possint. Utrumque exclusit, ita ut pro illis quæ sibi adsunt minime laborem expendant. Nam quod dixit, « nihil intulimus, » sed nudi in hunc mundum, in hanc vitam venimus, de illis quæ nobis adsunt laborem expen-

C dere[vetat], quasi de propriis nostris, quæ quidem nos quando in hanc vitam ingredimur invenimus. Nam et laborem pro illis expendere vanum admodum esse ostendit, dicens : « quia nec auferre qnid possumus, » quæ enim est utilitas laborem expendere, ubi etsi omnia acquirere possumus, hic illa relinquemus, quæ congregavimus ? quid ergo fieri debet, quoniam et illud necessarium est, et hoc superfluum ? « Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus. » Sufficit illa habere quæ ad usum nobis sunt necessaria, his enim fruemur solis : cætera vero etiam si cumulata fuerint aliis relinquimus in mundo. « Habentes autem alimenta et operimenta his contenti sumus. » Operimenta, in-

D quiens, non vestimenta, ut in quibusdam latinis exemplaribus non proprie continetur, id est, quæ corpus operiant tantum, non quæ amictus gloria blandiantur. Superfluum enim est, inquit, nos qui nihil intulimus multa velle conquirere, ut hinc efferamus. Deinde ostendens quemadmodum nociva sit hujusmodi sollicitudo ei qui pietati studere cupit, adjicit, « Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa, inutilia, et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. » Necesse est eum qui cupit divitias acquirere, multis implicari tribulationibus, multa eum sustinere pericula, et ad desideria prorumpere nociva, et stulta, ex quibus maxime augere solent, et abundare

poterunt, multam vero perditionem provident. Quis his qui semel mancipati fuerint eorum desiderio, et quis sufficienter poterit dicere illa mala quae ex desiderio solent divitiarum oboriri? Unde et adjecit: « Radix enim omnium malorum est cupiditas. » Et ut compendiose, inquit, dicam, nihil malorum, nullum nullius est, quod non per concupiscentiam admittatur pecuniarum. Et ostendens quoniam experimento doctus sit, adeo multos fuisse ex ipsa concupiscentia non leviter deceptos, adjecit: « Quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. » Ex hac, inquit, concupiscentia multi a fide recedere videntur, ut nec secundum praesentem vitam in doloribus potuerint invenire, sed e contrario deflentes ac dolentes perstiterint pro illis quae sibi ex his acciderunt tristitiis (*Greg.*). Hinc quoque de peccatoribus per beatum Job dicitur: « Radix juniperorum erat cibus eorum (*Job*, XXX). » Quid vero per radicem juniperi nisi avaritia designatur, ex qua peccatorum omnium spinae producuntur? de qua et per Paulum dicitur: « Radix omnium malorum cupiditas. » Ipsa quippe latenter oritur in mente, sed punctiones omnium peccatorum patenter producit in opere, quas videlicet punctiones ab hac radice surgentes statim praedicator egregius insinuat cum subdit: « quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. » Qui enim multos dolores dixit, quasi nascentes innotuit ex hac radice punctiones. In juniperis ergo peccata, in radice vero juniperorum quid aliud quam avaritiam, ut est matrem, intelligimus peccatorum? (*Cassian.*) Quamobrem nulli vitio despectiusque subjacet hoc morbus, qui sicut potest perfacile declinari, ita si quemquam possederit, ad sanitatis remedia vix pervenire concedit. Receptaculum namque est cunctorum malorum, quae communis radix et inextricabilis nequitiae fomes efficitur, dicente Apostolo: « Radix omnium malorum » philargyria, id est, amor pecuniae. Haec igitur cum tepidam dumque possederit hominis mentem, primitus eum in exiguo nummo sollicitans, justas quasdam ei velut rationabiles et causas, ob quas sed reservare sibi aliquid pecuniae debeat, vel parare, describit. Nam et ea quae praebentur in monasterio, queritur non esse sufficientia, et sano robustoque corpori vix posse tolerari: quid faciendum, si valetudo molestatis successerit, et reconditum non fuerit aliquid peculiare, quo sustentetur infirmitas? praestationem monasterii esse perexiguam, et negligentiam erga aegrotantes maximam: ac propterea aliquid nisi fuerit, quo curae corporis valeat adhiberi, miserrime moriendum fore; ipsum etiam vestimentum non sufficere quod praebetur, nisi provideat unde sibi aliud valeat exhibere; postremo non diu posse in eodem loco vel monasterio commorari: et nisi paraverit sibi viatici sumptus evectionisque transmarinae mercedem, non posse cum voluerit transmigrare, [illegible] et incommoditatem corporis [illegible] ad [illegible] semper [illegible] adesse [illegible]

« Tu autem, homo Dei, haec fuge. » [illegible] Hominem illum dicens hominem Dei; optimus enim est et gloriosissimus ab omni malo esse custoditus. Deinde scribit ei, disponit [illegible] Discipulo, insinuans quae sunt [illegible] aperiens:

« Sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. » Ergo tota sollicitudine, inquit, expende, et quoniam labor est necessarius illis qui virtutem semper adipiscuntur, adjecit: « Certa bonum certamen. » Fidei necessario adjecit bonum certamen vel agonem, ut quo bonum est maxime ostendat, quod necessarius est labor talis, qui pro multis expenditur bonis. Deinde laboris quoque fructum pandens adjecit: « Apprehende vitam aeternam. » Certaminis autem vel agonum bonum praemium vita aeterna est, quibus poterit eam assequi, et [illegible] ut de his studiose agat. « In qua vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus. » Hoc enim dicit: « In qua vocatus es, et confessus bonam confessionem. » Ob hanc vocationem confessus es pietatem, ut dicat quoniam pro hac passus es. Nam quod dixit « confessus es, » hoc est, passus es, dicit. Unde et plus eum adhortans, ut pro fide [illegible] sustineat laborem, adjecit: « coram multis. » Multi enim erant qui noverant beatum Timotheum adjunctum fuisse Paulo [illegible] atque in [illegible] non [illegible]. Itaque tibi necessarium, inquit, est, ut omni ex parte praesentis vitae laborem sustineas, pro qua et credidisti, et confessus es pietatem, [illegible] frequenter adjectum [illegible] est, ut [illegible] ex posteriori [illegible] illa [illegible] quae [illegible] sunt [illegible]. Deinde et plus eum adhortatus subdit: « Praecipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. » Est mandatum, ut dixit, illis quae nobis [illegible] tibi Deus [illegible] hoc in loco ab [illegible] quam [illegible] pro fide [illegible]. Unde et memoratus est Christi adventum [illegible] quod [illegible] adjecit: « Quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, lucem habitans inaccessibilem, quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest, cui honor et imperium sempiternum. Amen. » [illegible] magnitudine divinae naturae [illegible] illis quae [illegible] sunt [illegible] confirmavit fidem, unde [illegible] erga Deum sunt posita in praesenti, quae [illegible] futurae vitae habere poterunt. Hoc ipsum autem, et [illegible] epistola [illegible] volens [illegible] dixit: « Regi autem saeculorum, immortali, invisibili, soli Deo honor et gloria in saecula saeculorum. Amen. » Unde etiam et in hoc loco

beatum illum vocat ad confirmationem futuræ advertibilitatis, quæ nobis aderit, quia ille talis est in natura beatitudinem habens, nec autem ullam poterit sustinere vertibilitatem. Potentem vero dixit eum ut nemo dubitet, quoniam resurrectionem nobis poterit conferre, et quidem et Regem eum regnantium et Dominum dominantium dixit, ut ostenderet ex hoc, quoniam omnes subjugat, et potens est etiam dæmones subjugare, et mortem adimere, et omnia illa intercipere, quæ nos ad præsens affligunt. Ideo et solum dixit habere immortalitatem, eo quod sufficiens nobis sit hoc præstare quod ipse solus possidet in natura, a nullo alio assecutus, et quod dixit : « Lumen habitans inaccessibile, » confirmationem habet, quod immenso quodam lumine et inaccessibili persistat, qui etiam vera ratione justorum corpora lumine faciet illustrari; sed et illud dixit : « Quem videt hominum nemo nec videre potest, » ut ostendat quoniam nulla demiratione dignum est, si illa, quæ tunc erga nos erunt, ad præsens non videantur : siquidem et ipse, qui nobis ista collaturus est, invisibilis nobis exsistat per naturam, sicque suum sermonem futurorum confirmatione visus est consummasse, ut magis suaderet Timotheo invigilare de his quæ sibi sunt scripta. (*Greg.*) Videbimus igitur Deum, ipsumque erit præmium laboris nostri, ut post mortalitatis hujus tenebras, accessa ejus luce gaudeamus. Sed cum ejus lucem dicimus accessam, obsistit animo quod Paulus dicit : « Qui lucem habitat inaccessibilem, quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest. » Ecce rursum audio, quod Psalmista ait : « Accedite ad eum et illuminamini (*Psal.* XXXIII). » Quomodo ergo accedendo illuminamur, si ipsam lucem qua illuminari possumus, non videmus? Si vero accedendo ad eum, ipsam qua illuminamur lucem videmus, quomodo inaccessibilis esse perhibetur? qua in re pensandum est, quod inaccessibilem dixit, sed omni homini humana sapienti. Scriptura quippe sacra omnes carnalium sectatores humanitatis nomine notare solet. Unde idem Apostolus quibusdam discordantibus dicit (*I Cor.* III) : « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? » Quibus paulo post subjecit : « Nonne homines estis? » et unde alias testimonium protulit : quod « oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus diligentibus se, (*Isa.* LXIV, *I Cor.* II), » et cum hoc hominibus dixisset absconditum, mox subdidit : « Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum : » ipsum se ab hominis vocatione discernens, qui raptus supra homines, divina jam saperet : ita etiam hoc loco, cum lucem Dei inaccessibilem perhiberet, ut ostenderet quibus, subdidit, « quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest, » more suo homines vocans omnes humana sapientes, qui divina sapiunt videlicet supra homines sunt. Videbimus igitur Deum si per cœlestem conversationem supra homines esse mereamur : nec tamen ita videbimus, sicut videt ipse seipsum; longe

A quippe dispari modo videt Creator se, quam videt creatura creatorem. Nam quantum ad immensitatem, Dei quidam nobis modus figitur contemplationis, quia eo ipso pondere circumscribimur, quo creatura sumus : sic profecto non ita conspicimus Deum, sicut ipse conspicit se, sicut non ita requiescimus in Deo, quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio nostra vel requies erit utcunque similis visioni vel requiei illius, sed æqualis non erit. Ne enim jaceamus in nobis, ut ita dicam, contemplationis penna nos sublevat, atque a nobis ad illum erigimur intuendum, raptique intentione cordis, et dulcedine contemplationis aliquo modo a nobis imus in ipsum : et jam hoc ipsum ire nostrum minus est requiescere; et tamen sic ire perfecte requiescere est. Et perfecta ergo B requies est, quia Deus cernitur. et tamen æquanda non est requiei illius, quia non a se in alium transiit, ut quiescat. Est itaque requies, ut ita dicam, similis atque dissimilis, quia quod illius requies est, hoc nostra imitatur. Namque ut æterni et beati simus in æternum, imitamur æternum, et magna nobis est æternitas, imitatio æternitatis, nec exsortes sumus ejus, quem imitari possumus, quia et videntes participamur, et participantes imitamur. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando coæternam Dei sapientiam quam modo per ora prædicantium, quasi per decurrentia flumina sumimus, in ipso suo fonte biberimus. (*Ambr.*) Adjicit vero, et de divitibus, perspiciens quoniam hoc in media parte Epistolæ dicere prætermiserat, ubi de cæte- C ris disputaverat ad eum, et ait :

« Divitibus in hoc sæculo præcipe non altum sa- « pere. » Bene dixit, in hoc sæculo, ut ostendat ipsas divitias temporales esse, pro quibus vel maxime non conveniebat ut alta saperent. « Neque sperare « in incerto divitiarum ? » Et hoc adjicit, ut ostendat quoniam neque in hoc sæculo divitiæ a divitibus caute tenentur, « sed in Deo vivo, qui præstat nobis « omnia abundare ad fruendum. » Optime contra posuit de divitiis temporalibus illam abundantiam, quæ a Deo nobis datur. Quis enim sic stultus est, ut dubitet quin melius sit in Deum sperare quam in divitiis ? Unde et adjecit, « vivum, » ut magis illud exaggeret. Comparavit enim cum Dei sempiternitate divitiarum usum temporalem, et ipsum usum D dixit esse incertum. Et quod dixit « omnia nobis abunde præbet, » verum est, ab illo loco quo superius dixerat, evidens est quoniam omnibus ejus fruimur ; et ut ostenderet quia oportet magis intueri Deum, a quo et bonorum omnium habemus fruitionem, despicientes illas opes, quæ nobis in præsenti adsunt, convenit vero nos semper gratias agere Deo, qui omnium, quæ potimur, bonorum auctor et donator esse videtur. Deinde et quod necessarium erat post hoc facere illos instruxit, dicens : « Bonum opus facere divites esse in operi- « bus bonis, facile tribuere, communicare » (et quod erit ex hoc lucrum ? dicito), « thesaurizantes « sibi ipsis fundamentum bonum in futuro, ut ap-

« prehendant vitam æternam. » Percipient autem in futuro sæculo mercedem magnam, pro quibus in hoc sæculo ista faciunt. Nam et mercedem percipient talem, quæ nunquam illam possit mutabilitatem sustinere. Nam quod dixit, « fundamentum, » firmamentum eorum voluit significare. Compendiose vero hoc voluit dicere: præcipe illis, ut non magna sapiant propter illa quæ possident, cognoscant vero Dominum horum sibi esse largitorem, et hoc semper pro omnibus sibi tributis gratias debeant referre, in bonis operibus sollicitudinem expendentes, quod parva dantes in præsenti vita magna in futuro sæculo recipiant. (*Greg.*) Aliter ergo admonendi sunt inopes, atque aliter locupletes, illis namque offerre consolationis solatium contra tribulationem, istis vero inferre metum contra elationem debemus. Inopi quippe a Domino per prophetam dicitur: « Noli timere, quia non confunderis (*Isa.* LIV); » cui non longe post blandiens, dicit: « Paupercula, tempestate convulsa, » rursumque hanc consolatur dicens: « Elegi te in camino paupertatis; » at contra Paulus discipulo de divitibus dicit: « Divitibus hujus sæculi præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum suarum. » Ubi notandum valde est, quod humilitatis doctor memoriam divitum faciens non ait: *roga*, sed *præcipe*, quia etsi impendenda est pietas infirmitati, honor tamen non debetur elationi. Talibus ergo rectum quod dicitur, tanto rectius jubetur, quanto et in rebus transitoriis altitudine cogitationis intumescunt. De his in Evangelio Dominus dicit: « Væ vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram (*Luc.* VI), » quicunque enim æterna gaudia nesciunt, ex præsentis vitæ abundantia consolantur. Offerenda ergo eis est consolatio, quos caminus paupertatis excoquit, atque illis inferendus est timor, quos consolatio gloriæ temporalis extollit, ut et illi discant quia divitias, quas non conspiciunt, possident, et isti cognoscant quia eas quas conspiciunt nequaquam possunt tenere (*Paterius, in Collect.*) Tripartito enim modo in Scripturis sanctis intelliguntur divitiæ, id est, malæ, bonæ, mediæ; et malæ quidem sunt, de quibus dicitur: « Divites eguerunt et esurierunt (*Psal.* XXXIII), » Et: « Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. » Quarum divitiarum abjectio summa perfectio est. Ad quarum distinctionem pauperes illi sunt, qui in Evangelio Domini voce laudantur: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (*Matth.* V); » et in psalmo: « Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum (*Psal.* XXXIII), » et iterum: « Pauper et inops laudabunt nomen tuum (*Psal.* LXXIII). » Sunt etiam bonæ, quas acquisisse magnæ virtutis ac meriti est, quas vir justus possidens collaudatur, dicente David: « Generatio rectorum benedicetur. Gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi (*Psal.* CXI), » et iterum: « Redemptio animæ viri propriæ divitiæ (*Prov.* XIII). » De quibus divitiis in Apocalypsi dicitur ad illum qui eas non habens vituperabiliter pauper et nudus est: « Incipiam te [illegible] evomere ex ore meo, quia dicis: Quod dives sum et locupletatus, et nullius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus; suadeo tibi emere a me aurum ignitum et probatum, ut locuples fias, et vestimentis albis induaris, et non appareat confusio nuditatis tuæ (*Apoc.* III). » Sunt quoque mediæ, id est, quæ bonæ possunt esse vel malæ. Ad utramque enim partem pro arbitrio vel qualitate utentium transferuntur. De quibus beatus Apostolus: « Divitibus, ait, hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum. Benefacere, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam: » quas ille dives in Evangelio retinens, et nequaquam indigentibus administrans, de cujus mensa cupiebat pauper Lazarus ante fores ejus repositus, saturari micis, ad intolerandos gehennæ ignes et æterna ardoris cruciamenta damnatur (*Luc.* XVI). Has igitur visibiles mundi divitias relinquentes, non nostras, sed alienas abjicimus facultates, quamvis eas gloriemur vel nostro labore quæsitas vel parentum ad nos hereditate transmissas. Nihil enim, ut dixi, nostrum est, nisi hoc tantum, quod corde possessum atque animæ nostræ cohærens a nemine potest penitus auferri. De illis autem visibilibus divitiis ad eos, qui illas, tanquam propriæ retinentes, communicare indigentibus nolunt, increpans loquitur Christus: « Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? (*Luc.* XVI.) » Evidenter igitur has divitias alienas esse, non solum quotidiana experientia docet, verum etiam sententia Domini ipsius appellatione signavit. De invisibilibus vero ac veris divitiis loquitur Petrus ad Dominum: « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid ergo erit nobis? » (*Matth.* XIX.) [illegible]

renuntiatio rerum nostrarum est, quam adepti expulsione omnium vitiorum, tertiæ quoque abrenuntiationis fastigia conscendemus, per quam non solum omnia, quæ in hoc mundo geruntur, vel particulatim ab hominibus possidentur, verumetiam ipsam cunctorum elementorum plenitudinem, quæ putatur esse magnifica, tanquam vanitati subjectam et mox transituram, transcendentes animo ac mente despiciemus, intuentes duntaxat secundum Apostolum, « Non ea quæ videntur, sed quæ non videntur : quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna (*II Cor.* IV) ; » ut ita demum illud supremum mereamur audire, quod dicitur ad Abraham, « Et veni in terram quam monstravero tibi (*Gen.* XII). » Per quod evidenter ostenditur quod, nisi qui tres superiores illas abrenuntiationes omni B impleverit mentis ardore, ad quartum hoc pervenire non possit, quod remunerationis ac præmii vice perfecte renuntianti tribuitur, id est, ut terram repromissionis mereatur intrare, nequaquam sibi jam vitiorum spinas ac tribulos germinantem, quæ post expulsionem passionum cunctarum puritate cordis in hoc corpore possidebitur, quam non virtus vel industria laborantis monstrabit ei, sed ipse Dominus ostensurum se esse promittit : « Et veni, inquiens, in terram quam monstravero tibi. » Per quod manifeste probatur et initium nostræ salutis Domini vocatione fieri dicentis, « Exi de terra tua, » et consummationem perfectionis ac puritatis ab eodem similiter tribui, cum dicit « Et veni in terram, quam monstravero tibi, » id est, non quam tu ex temetipso vel indu- C stria tua valeas reperire, sed quam ego tibi non solum ignoranti, sed etiam non inquirenti monstravero. (*Ambr.*) Dicens autem de divitibus iterum ad Timothei se vertit personam, illi quæ prædicta fuerant competenter adjiciens.

« O Timothee, depositum custodi devitans profa« nas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis « scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem « exciderunt. » De illis enim hoc in loco dicit, tu, inquit, custodi fidem omni virtute declinans eos, qui contraria docent, et semper excogitant aliquid novi A dicere, et inconveniens, qui et controversias contra veritatem excogitant sub nomine scientiæ quam mentiti insimulant, promittuntque se scientiam habere, longe autem multumque distant a fide. Bene autem et commendationem dixit dogmatum scrupulositate, ut ostenderet magis, quod necessarium sit ei ut custodiat illa, quæ ab eo accepit, quia et exigenda sunt illa quæ sibi sunt commendata. (*Greg.*) Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est ut causarum origines a sacris paginis sumat, ut omne quod loquitur, ad divinæ auctoritatis fundamentum revocet, atque in eo ædificium suæ locutionis firmet, ut enim prædiximus sæpe hæretici dum sua student perversa astruere, ea proferunt quæ profecto in sacrorum librorum paginis continentur. Unde et discipulum suum prædicator egregius admonet dicens : « O Timothee, depositum custodi devitans profanas vocum novitates : » quia dum laudari hæretici tanquam de excellenti ingenio cupiunt, quasi nova quædam proferunt, sicque fit ut dum videri sapientes desiderant miseris suis auditoribus stultitiæ semina spargunt. (*Cass.*) De istis ergo qui imaginem quamdam scientiæ videntur acquirere, vel de his qui dum sacrorum voluminum lectioni ac memoriæ scripturarum diligenter insistunt, carnalia tamen vitia non relinquunt, in proverbiis eleganter exprimitur. « Sicut inauris aurea in naribus suis, ita mulieris male moratæ species (*Prov.* XI). » Quid enim prodest quempiam ornamentum eloquiorum cœlestium et illam pretiosissimam Scripturarum speciem consequi, si eam lutulentis operibus vel sensibus inhærendo, quasi immundissimam subjiciendo confringat, aut cœnosis libidinum suarum polluat volutabris? Fiet enim ut id quod recte utentibus decori esse consuevit, non solum istos ornare non possit, verumetiam majoris cœni colluvione sordescat : ex ore enim peccatoris non est pulchra laudatio, cui dicitur per Prophetam : « Quare tu enarras justitias meas et sumis testamentum meum per os tuum (*Psal.* XLIX)? » [*Ambr.*] Consummans vero in his Epistolam, consuetam adjicit salutationem in ultima parte Epistolæ dicens : « Gratia tecum. Amen. »

LIBER VICESIMUS QUARTUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM II AD TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

Epistolam Pauli ad Timotheum secundum sensum explicaturus, argumentum ejus, ut moris est nobis, primitus explicabimus ; evidens est enim illud, quod non post primam Epistolam etiam hanc protinus scripserit, sed et nec de iisdem scripserit locis, de quibus primam illam scripserat Epistolam. Primam enim scribens, dicit : « Sicut rogavi te sustinere Ephesi (*I Tim.* I) », ostendens quoniam illic eum relique- D rat et sic Epistolam ad eum scribit, quasi adhuc in illis locis commorantem ; in hac vero Epistola in fine scribit : « Tychicum, » inquit, « Ephesi direxi ad te (*II Tim.* IV), » quasi Ephesi adhuc Timotheus moraretur, quando et hanc ad eum scribebat Epistolam. Et primam quidem sic scripsisse ad eum manifestavit, ut et insinuaret quod non multo post tempore sit ipse ad eum venturus : dicit enim : « Hæc tibi scribo, sperans me venire ad te cito (*I Tim.* III) .

hanc vero scribens designat, quia non multo post tempore ad Christi confessionem hujus vitae transitum exspectet, ut namque: « Ego enim jam delibor, et tempus meae resolutionis instat (II Tim. IV). » Jubet autem eum cito venire ad se, dicens: Festina, inquit, venire ad me cito. Scribit autem hanc Epistolam ad eum ex urbe Roma, in illo tempore quando Festum appellans vinctus Romam ex Judaeae partibus fuerat ductus (Act. XXV). Duobus etenim annis tunc, sicut Lucas dicit, Romae commoratus, qui inde Neroni introductus pro se satisfaceret, ex sententia ejus laxatus est auctoritate, eo quod nihil aliud ab eo crimine dignum gestum fuisse Nero repererat, qui dimissus protinus manus opus implebat. Circuiens enim orbem terrae pietatis rationem omnibus tradere properabat, et illud non incertum est, quoniam ubicunque tunc Timotheus commorabatur, pro voluntate B. Pauli, ad aliorum utilitatem commorabatur. Nam nec erat possibile Apostolum sic scribere ad eum in quibus laudaret eum, et opus ejus exciperet, et de singulis quae erga illum erant affectaretur, si contra voluntatem Apostoli relinquens eum, aliis locis, ubi sibi placitum fuerat, fuisset commoratus. Scribit igitur ad eum hanc Epistolam, non sicut in prima instruit eum, quemadmodum conveniret eum de singulis facere illa quae ad commune ornamentum Ecclesiae poterant pertinere; sed quoniam sufficienter eum in prima Epistola de omnibus instruxerat, quae eum instrui conveniebat, hanc ad eum facit Epistolam, consilium dans ei simulque et commonens eum, ut cum summa diligentia ea quae aliis essent utilia expediret, et cum omni alacritate, et ut pro ipsa praedicatione, etiam si res exigeret, nec periculis se dubitaret objectare. Nam et plurima pars hujus Epistolae hoc idem videtur exprimere, quemadmodum etiam de se, qualia et quanta multis in locis fuerat perpessus, referre admittitur, ut ad similitudinem sui etiam illum hortetur paria sustinere. In media vero parte Epistolae, in qua eum vel maxime exhortari videtur, memoratus est etiam illos qui in deterius corpore admittebantur, non leviter arguens eos. Adhuc etiam et illud significans quod tempore proficiente inter homines malitia plurimum sumat incrementum, docens eum non discedere ab opere propter eos qui in deterius serpunt. In fine vero Epistolae illa quae secum erant insinuat, in quibus fuerit, vel sit. Interea vero et mandat de illis de quibus mandare ei conveniebat, utpote qui et ad charissimum scribebat discipulum suum, sed continentiam de singulis cognoscimus ex illa interpretatione quae per partes effunditur, quorum etiam interpretationum tempus nos facere admonuit, sufficienter argumento in his explanato.

CAPUT PRIMUM.

Inducit Apostolus Timotheum ad constanter praedicandum Evangelium Christi ... Apostoli ac praedicantium ... [illegible]

« Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem « Dei, secundum promissionem vitae, quae est in « Christo Jesu, Timotheo, charissimo filio, gratia, « misericordia, pax a Deo Patre et Christo Jesu Do- « mino nostro (II Tim. I). » Quod dicit, « secundum pro- « missionem vitae quae est in Christo Jesu, » ad illud refert quod dixerat « apostolus » ; hoc est, apostolus constitutus, ut praedicarem promissionem vitae in futuro saeculo etiam immortalem per Christum [illegible]

[illegible] « Gratias habeo Deo cui servio a progenitoribus in munda conscientia » [illegible]

Unde et adjicit: « Quemadmodum sine intermissione memoriam tui habeo in orationibus meis nocte et die, et cupiens te videre. » [illegible]

[illegible] « ut gaudio implear » [illegible]

[illegible] « Quae habitavit primum in avia tua Loide et matre tua Eunice » [illegible]

[illegible]

commissam sibi gratiam : et quia sufficienter eum in his omnibus ad id quod ei conveniat exhortatus est memoria avorum et parentum, et proprii ejus propositi vel arbitrii, nec non et gratiæ illius quam in ordinatione fuerat assecutus, laboriosum vero negotium ipsum esse videbatur et maxime ea de causa, quia multa pericula illis ab adversariis eo in tempore inferebantur, ideo adjecit : « Non enim « dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, « et dilectionis, et sobrietatis. » Nec enim formidare nos convenit de illis malis, quæ ab exteris nobis inferuntur. Quare ? quoniam illa gratia spiritus, quæ est in nobis, sufficiens est per omnia nos confortare, et in Dei constringere charitate, nec non et pudicos nos etiam ipsis efficere cogitationibus. Denique beatus Apostolus, qui servilem illum timoris gradum olim charitatis Dominicæ virtute transcenderat, inferiora despiciens, majoribus se ditatum bonis a Domino profitetur. « Non enim, inquit, dedit nobis Deus spiritum timoris,sed virtutis et dilectionis et sobrietatis. » Eos etiam qui perfecta cœlestis illius Patris dilectione flagrabant, quosque ex servis filios adoptio divina jam fecerat, hoc adhortatus eloquio, ait : « Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus : Abba Pater (*Rom.* VIII). » De hoc etiam metu cum illam septiformem Spiritus sancti gratiam propheta describeret, quem in homine illo Dominico secundum incarnationis dispensationem descendisse non dubium est dixissetque : « Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis,spiritus scientiæ et pietatis (*Isa.* XI), » novissime velut quoddam præcipuum intulit dicens : « Et replebit eum spiritus timoris Domini. » In quo primitus illud est diligentius intuendum, quod non dixerit, et requiescet super eum Spiritus timoris Domini, sicut de illis prioribus dixerat, sed « replebit eum, » inquit, « spiritus timoris Domini : » tanta etenim ubertatis ejus est magnitudo, ut quem semel sua virtute possiderit, non partem, sed totam ejus occupet mentem. Nec immerito, illi etenim quæ nunquam excedit cohærens charitati, non solum replet, sed etiam perpetua et inseparabili eum, quem carpserit, possidet jugitate, nullis lætitiæ temporalis, vel voluptatum oblectationibus imminutus, quod nonnunquam illi qui foris mittitur timori evenire consuevit. Hic est igitur perfectionis timor, quo homo ille Dominicus, qui non solum redimere humanum genus, sed etiam præbere venerat perfectionis formam, atque exempla virtutum, repletus fuisse narratur, illum enim servilem suppliciorum timorem verus Dei filius, qui peccatum non fecit nec dolus inventus est in ore ejus, habere non potuit. Deinde ad verecundiam eum invitans adjicit :

« Noli itaque erubescere testimonium Domini « nostri Jesu Christi, neque me vinctum ejus. » Nam valde eum ad verecundiam in hisce dictis attraxit, dicens, ne erubescas, quasi qui erubescere deberet illa quæ pietatis sunt, si non et aliqua contemplatione pietatis sponte perpeti vellet. Unde non dixit, « ne erubescas » Dominum, sed « testimonium Domini, » hoc est, passionem ; et non sufficit ut ista diceret, sed adjecit, et se vinctum, sufficienter admonens, ut memorans Christum, et illa quæ secundum se sunt, non pigeret pati, si tamen et cum Apostolo, et cum Christo communionem habere affectaret pro hisce passionibus. Unde et adjicit : « Sed collabora Evangelio. » Itaque per passiones ipsum Evangelium est perfectum, necessarium est ut communices ei per passiones, quas pateris pro aliorum utilitate, ostendens quoniam tale est Evangelium, ut pati pro eo dignum sit.

« Secundum virtutem Dei, qui salvos nos fecit. « et vocavit vocatione sancta non secundum opera « nostra, sed secundum suum propositum et gra« tiam. » Similis est autem hæc species narrationis, qua dixit, « secundum virtutem Dei, » illi dictioni, quam dixerat, « secundum propositionem vitæ, quæ est in Christo Jesu, » quod in præfatione posuit hujus Epistolæ. Sicut autem illic secundum propositionem vitæ dicit, hoc est ut promissam vobis vitam, creatus sum Apostolus, ut hanc prædicarem, sic et in hoc loco, « secundum virtutem,inquit, Dei,» hoc est, per virtutem « Dei, qui salvos fecit nos. » Adnitere ergo et labora et passionibus te subjice, ut omnibus ad notitiam deferas illa quæ pro nobis sunt dispensata. Vult autem dicere, quoniam magnum est Evangelium : virtus enim est Dei in eo, qui salvavit nos, et vocavit in sanctificatione et in incorruptela illa, quam exspectamus, quod et fecit non ob nostrum meritum, sed ob suam misericordiam. Tale est illud quod dictum est ad Romanos (*Rom.* I) : « Nec enim erubesco Evangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti. » Labora ergo digne pro magnitudine promissorum bonorum. Deinde ostendens Evangelii magnitudinem,et etiam de antiquitate vult illud extollere, ait enim : « Et gratiam, « quæ data est nobis, in Christo Jesu, ante tempora « sæcularia, manifestata est autem nunc per illumi« nationem salvatoris nostri Jesu Christi. » Si enim exitu negotiorum novum esse perspicitur Evangelium, sed arbitrio donantis antiquum est. Nam dudum hæc in Christo fieri probaverat Deus ; nunc ergo quando ipse Christus nobis apparuit in opere illud produxit ; et magnitudinem illorum bonorum quæ pro nobis fuerant dispensata, ad confirmationem Evangelii, adjicit : « Qui destruxit quidem « mortem, illuminavit autem vitam, et incorruptio« nem per Evangelium. » Hoc, inquit, fecit : destruxit quidem mortem, vitam vero quamdam nobis novam revelavit, quæ omni libera est corruptela. Talis enim est illa vita, quam per resurrectionem nobis tribui exspectamus. Et quoniam sufficienter magnitudinem dogmatum in eumdem incitavit, adjicit : « In quo positus sum ego prædicator Apostolus et

[illegible]

CAPUT II.

[illegible]

lum dicitur: « Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. » qui licet nunc pauci appareant, in invisibili tamen patria innumerabiles regnant, quia etsi ex comparatione pravorum pauci sunt, in congregationis suæ frequentia metiri nequaquam possunt. Sæpe namque nonnulli velut obliti, quod fratribus animarum causa prælati sunt, toto cordis adnisu sæcularibus curis inserviunt, has cum adsunt se agere exsultant, ad has etiam cum desunt, diebus ac noctibus cogitationis turbidæ æstibus anhelant, cumque ab his, cessante forsitan opportunitate, quieti sunt, ipsa deterius sua quiete fatigantur. Voluptatem namque censent, si actionibus deprimuntur, laborem deputant, si in terrenis negotiis non laborant, sicque fit ut dum mundanis tumultibus gaudent, interna, quæ docere alios debuerant, ignorant. Unde subjectorum quoque procul dubio vita torpescit, quia cum proficere spiritaliter appetit in exemplo ejus, qui sibi prælatus est, quasi in obstaculo offendit itineris : languente enim capite, incassum membra vigent, et in exploratione hostium frustra exercitus velociter sequitur, si ab ipso duce itineris erratur, nulla subditorum mentes exhortatio sublevat, eorumque culpas increpatio nulla castigat, quia dum per animarum præsulem terreni exercetur officium judicis, a gregis custodia vacat cura pastoris, et subjecti veritatis lumen apprehendere nequeunt, quia dum pastorum sensus terrena studia occupant, vento tentationis impulsus Ecclesiæ oculos pulvis cæcat. Quo contra recte humani generis Redemptor cum nos a ventris voracitate compesceret, ait : « Attendite, ut non graventur corda vestra crapula et ebrietate (*Luc.* XXI). » Illico adjunxit aut in curis hujus mundi vitæ, ubi pavorem quoque protinus intente adjiciens, « ne forte superveniat repentina dies illa, » cujus adventus etiam qualitatem denuntiat dicens : « Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem orbis terræ (*Ibid.*). » Hinc iterum dicit : « Nemo potest duobus dominis servire (*Matth.* VI). » Hinc Paulus a mundi consortio contestando ac potius conveniendo suspendit religiosorum mentes, dicens : « Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit. » Hinc Ecclesiæ rectoribus et vacandi studia præcipit, et consolandi remedia ostendit dicens : « Sæcularia igitur negotia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia illos constituite ad judicandum (*I Cor.* VI), » ut ipsi videlicet dispentionibus terrenis inserviant, quos dona spiritualia non exornant, ac si apertius dicat, qui penetrare intima nequeunt, saltem necessaria foris operantur.

« Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere : intellige quæ dico : dabit enim Dominus tibi in omnibus intellectum. » (*Ambr.*) Vult autem dicere : quæ ad usum tuum necessario pertinent, indiscrete assequere a fidelibus qui præstant tibi. Suasit vero ei ipso exemplo vel maxime : sicut enim agricola quidam ipse tu tua doctrina instituis ac doces fideles, quem virtutis et boni operis fructus Deo offerre justum est et ante omnes assequi, cujus labore etiam cæteri assequi videntur. Unde et dicit : « Intellige quæ dico, » quasi qui occultius illud dixerit, simul etiam et optat de omnibus ei tribui intellectum. « Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula, quasi male operans. » Bene autem dixit, « ex semine, » ut corporis magis assumptionem factam insinuaret. Nec autem absolute ista posuit, sed necessario, eo vel maxime tempore, ista docere adnitebatur. Nam Simon, et qui ex ejus sunt hæresi omnes tunc inchoaverant dicere, quoniam Christus non fuit in carne, sed in phantasmate quodam apparuit, ita ut nec resurrectio vera facta esse susciperetur, quia enim fieri poterat, ut vera crederetur resurrectio, si caro vera ratione fuisset sumpta. Hoc ergo idem dicit, memor esto docere, pro virium tuarum possibilitate, quoniam ex semine natus est David Jesus Christus, homo vera ratione secundum naturam factus, qui et resurrexit a mortuis, quod etiam cunctis futurum esse Evangelium testatur. Hac de causa acquiesco illa sustinere, quæ sustinent malefactores, eo quod magnum lucrum scio ex hoc posse acquiri. Et ut ostendat quoniam ex illis tristitiis quæ ei accedunt, pietati nulla ex parte noceri potest, adjicit : « Sed verbum Dei non est alligatum. » Hoc est licet ergo plurima sustineam mala, sed nulli ex hoc adnascitur nocivitas veritati negotiorum : manet enim Dei promissio illibata, si innumeris ego videar subjici tormentis. Consequenter vero præcedentibus adjungit : « Ideo omnia sustineo propter electos, ut ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu cum gloria cœlesti. » Propter eos qui ad hoc sunt electi et segregati omnia pati sustineo, ita ut per Christum salutem assequantur in perpetua gloria degentes, et ad exhortationem Timothei dicens, adjicit :

« Fidelis sermo, nam si commortui sumus, et convivemus, si sustinemus et conregnabimus. » Non est dubium, inquit, hoc nos, qui communicamus in illis quæ deteriora sunt, necessario communicabimus ei et in illis quæ meliora sunt ; et ostendens lucra quæ ex compassione solent acquiri, dicit etiam illud detrimentum, quod illis solet evenire, qui in fide persistere noluerunt. « Si negaverimus, et ille negabit nos. » Deinde ne videretur, secundum æquam partem, et ipsi, nobis negantibus, noceri, adjicit : « Si non credimus, ille fidelis manet, negare seipsum non potest. » Nam illa quæ a nobis inconvenienter fiunt nobis nocent, illi vero nulla ex parte nocetur : manet etenim in sua gloria stabilis ac firmus, nec etiam possunt ista negari, quæ in ipsis perspiciuntur negotiis. « Hæc commune, testificans coram Domino. » Bene dixit « testificans, » ut in timorem eum redigat : « Noli verbis contendere, ad nihilum enim utile est nisi ad subversionem audientium. « Commone, inquit, ut ista sectentur, Dei

illis proponens judicium; noli autem contentioni studere, ex contentione enim nihil adnascitur, nisi [illegible] ad plurimorum subversionem.

« Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, « operarium inconfusibilem, recte tractantem ver- « bum veritatis, profana autem et vaniloquia devi- « ta. » Cautelae dogmatum intendit, [illegible] novitates vocum, quae omni [illegible] plenae sunt, et ad [illegible] multorum sunt excogitatae, repellit. « Multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo « eorum ut cancer serpit, ex quibus est Hymenaeus « et Philetus qui a veritate exciderunt dicentes re- « surrectionem jam factam et subverterunt quorum- « dam fidem. » [illegible] Ad similitudinem autem passionis illius cancer, qui solet serpere in [illegible] ad impietatem, sicut Hymenaeus et Philetus, qui verum Christi resurrectionem abnegantes, aliam quamdam resurrectionem somniant, [illegible] constare necesse est. Et iste ad consolationem [illegible] dixisse videtur Apostolus, eo quod [illegible] tristes fuisse eos qui ad utilitatem aliorum [illegible] ordinati, et plurimos fidelium videbant in deterius serpere. [illegible] afflictus animo deficiat, et ob aliorum malitiam in stuporem vertatur, adjicit: « Sed firmum funda- « mentum Dei stat, habens signaculum hoc, cogno- « vit Dominus qui sunt ejus. » Hoc, inquit, te duo consolentur, primum quidem, quoniam aliorum [illegible] secundo quoniam eos qui [illegible] olim cognovit Deus. Itaque eos quos nunc perspicis mutari, hos Deus diu reprobos esse sciebat: nihil ergo [illegible] ut in stuporem verteris, sed illud [illegible] solebat Deus: [illegible] instituat dicens: « Et discedat ab iniquitate « omnis qui nominat nomen Domini. » [illegible] homines discedant ab omni impietate. [illegible] sicut erat et beatus Timotheus, [illegible] ex suis videbat in deterius prorupisse, hac de causa adjecit et aliam ei consolationem, et ait: « In magna « autem domo non sunt solum vasa aurea et argentea, sed et « lignea et fictilia, et quaedam quidem sunt in ho- « norem, alia vero in contumeliam. » Magna, inquit, domus est Ecclesia [illegible] in [illegible] domo non possunt omnia [illegible] reperiri, licet sit domus valde magna: sed inter aurea et argentea vasa perspiciuntur et lignea, et fictilia, et alia quidem multa digna sunt honore, alia vero sunt contemptibilia [illegible] deinde quia naturales sunt [illegible]

[illegible] adjicit: « Si quis ergo « emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanc- « tificatum, et utile Domino, ad omne opus bo- « num paratum. » [illegible] « Juvenilia autem « desideria fuge. » [illegible] « Sectare vero justitiam, fidem, charitatem, « pacem cum his qui invocant Dominum de corde « puro. » [illegible] « Stultas autem et sine discipli- « na quaestiones devita, sciens quia generant lites. » [illegible] « Servum autem « Domini non oportet litigare. » [illegible] « Sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, cum « patientia, cum modestia corripientem eos qui resi- « stunt veritati. » [illegible] « Ne quando det illis Deus poenitentiam ad agnitio- « nem veritatis, et resipiscant a diaboli laqueis, « a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. » [illegible]

CAPUT III.

[illegible]

« Hoc autem scito, quod in novissimis diebus in- « stabunt tempora periculosa. » [illegible] « Erunt homines « seipsos amantes. » [illegible] « Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem « ejus abnegantes. »

« Superbi. » Qui magna sapiunt pro illis, quæ habere videntur. « Blasphemi. » Derogationi studentes et omnem curam erga derogationem habentes. « Parentibus non obedientes. » Evidens est quod adjicit : « Ingrati. » Ad eos, qui bene sibi faciant, nam in parte pravorum ponit etiam eos qui beneficio sunt sublevati, si non gratias agant illis qui beneficia contulerunt « Scelesti, » illos dicit qui justitiæ nullum adhibent diligentiam. « Sine affectu, » illos dicit qui nullam erga quemquam affectum volunt habere sponte. « Criminatores. » Qui istorum verba ad illos et aliorum ad istos referunt, ut illos inter eos commoveant. « Incontinentes, » illos dicit, qui in passionibus infirmiores sunt. « Immites, » et illos putat qui nullius boni diligentiam volunt habere. « Ingrati, » qui non libenter bonorum studia exsequuntur. « Proditores. » Ut dicat amicorum. « Protervi, » parati ad malum. « Inflati, » quoniam magna sapiunt in his, quæ sibi minime adsunt. Est autem differentia inter elatum et inflatum, quoniam inflatus ab arbitrio designatur, elatus vero qui in sermonibus se jactare consuevit. « Amatores voluptatum « magis, quam Dei. » Qui voluptates pietati præhonorandas esse existimant. Hæc autem non de exteris dicit, sed de domesticis Ecclesiæ, qui tales erunt. Nam et ab initio sermo ille de talibus fuit, qui in deterius solent serpere, ex illo loco quo dixit : « Memor esto Jesum Christum resurrexisse ex mor« tuis, » in exhortatione ea qua consilium dans ipsi Timotheo, adversarios arguere est adnisus, qui et multos ex illis qui Ecclesiæ sunt subvertere nituntur, pro quibus eum et ad plenum consolatur ut non graviter valde ferat, sed intendat quidem suo operi, segreget vero se ad plenum a pravis hominibus. Unde et nunc quasi qui de talibus dicat, quæ sunt quidem aliquando in novissimis diebus vel temporibus, qui sub specie domesticorum acturi sunt illa quæ non oportet fieri. (*Greg.*) Ex hoc corde hoc gignitur superborum, qui nisi Deum superbiendo contemnerent, nequaquam tot lubrica lasciviendo penetrarent, quibus nimirum herbis Behemoth pascitur, qui in eis pœnam æternæ mortis esuriens eorum perditis moribus satiatur, superbi enim hujus sæculi et si quando æternæ dispensationis ordine præpediti ad expletione pravorum operum cessant, prava tamen in cogitatione multiplicant, modo ut se potentiores cæteris rebus et honoribus ostendant, modo ut eamdem suam potentiam in studio alienæ læsionis exerceant, modo ut lubricis motibus ducti per facta se levia voluptatesque dissolvant, qui dum rebus divinitus acceptis nequaquam recta, sed prava semper agere cogitant, quid aliud faciunt nisi suis contra Dominum donis pugnant : quia igitur Behemoth iste in superborum mentibus sua semper per desideria recognoscit, quasi herbas in montibus invenit, quibus refectum suæ malitiæ ventrem tendit. Unde optime adjicit : « Habentes formam pietatis, virtutem au« tem ejus abnegantes. » (*Ambr.*) Et simulantes quidem se tenere pietatem, a negotio vero ipso mul-

A tum distantes ; et quia tales erunt illi qui tunc erunt de quibus ei sermo : « Et hos, inquit, devita, ex his « autem sunt qui penetrant domos et captivas du« cunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur « variis desideriis semper discentes et nunquam ad « scientiam veritatis pervenientes. » Itaque talibus exstantibus illis, qui in novissimis erunt diebus, quorum in ænigma isti sunt, declinare ab eis pro virium tuarum possibilitate accelera, qui sua pravitate in domos sese aliorum immergunt, ut seducentes aliquas in deterius attrahant, non illas mulieres quæ vere sunt piæ, et fideles, hoc enim fieri impossibile est, sed illas quæ æstimantur esse nostræ : repletæ sunt vero omni pravitate, et a nobis quidem semper discunt illa, quæ agere oportebant, juvamen vero B nullum ex doctrina nostra recipiunt propter pravitatem propositi et arbitri sui, quia hac vel maxime de causa intendunt illis, eo quod verba eorum suis perspiciunt concurrere desideriis. Terrens vero eum memoria futurorum, consolatur etiam ex illis quæ antea jam facta fuerunt. « Quemadmodum, in« quit, Jamnes et Mambres restiterunt Moysi, sic « et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, « reprobi erga fidem. » Memor esto, inquit, ea quæ secundum Moysem olim facta fuerunt, cui malefici viri restiterunt. Itaque nulla demiratione dignum est, si et nunc homines corrupti mente veritati resistant, et quia quadam ratione hi qui ejusmodi sunt, maxime in principio fidem simulantes latere multis videntur, qui vel quales sint. « Sed non promo- C « vebunt, inquit, amplius, insipientia autem eorum « manifesta erit, sicut et illorum fuit. » Non poterunt denuo se occultare quicunque sunt illi. Manifestos autem faciet eos tempus sicuti et illorum insipientiam manifestam fecit, et tempore subsequenti. Nam, quod interrogant quidam, unde potuit beatus Paulus cognoscere nomina illorum, qui restiterunt Moysi, multæ stultitiæ dignum est. Ridiculum etenim est : Moysem quidem, tanta ante se facta videatur edixisse illa, quæ multis erant incerta, memorari etiam tantorum quos nemo tunc scire poterat : Paulum vero demirari si duorum hominum nominat qui ante fuerant, valuerit dicere. Nam et secundum traditionem antiquorum ista illum scire nihil novi fuit. Illud vero notatu dignum est, quod videtur apud multas quæ- D stionem movere, quemadmodum in superioribus dixerit, « multum proficiant, » hoc vero in loco dixit, « sed non proficient amplius. » Dicit autem ista non secundum vanam eam· denique rationem, illic enim dicit, proficient, de illis dicens, qui sequuntur, et quod nunquam poterint deficere hi, qui secundum dicta eorum faciunt. Adjicit denique, dicens : « et sermo eorum ut cancer serpit : » hoc vero in loco apud eos qui depravare sufficiunt veritatem, dixit non proficere eos, quia in principio frequenter multi homines ne illis nescientes, speciem eorum ac schema solum agnoscunt, qui tempore currenti necessario dogmatum eorum subversionem cognoscentes habere in his poterunt ; quod ergo

dixit, « non proficient, » secundum illud dixit, quod error eorum latere possit ad tempus, unde et adjecit : « Insipientia enim eorum manifesta erit. » Per omnia ergo ista consolatur et Timotheum ut ne nimium affligeretur pro illis qui in deterius serpunt ; suis vero consiliis monet eum dicens :

« Tu autem assecutus es meam doctrinam, meum « institutum, propositum, fidem, longanimitatem, « charitatem, pietatem, patientiam, persecutiones, « passiones. » Semper, inquit, mecum commorans bonum experimentum accepisti, docens, qualia quidem ipse alios docere consueveram, quemadmodum vero meipsum instituebam, vel quia illa per singulos dies agere properabam erga fidem, quemadmodum in ea sine ulla permanebam molitia, et diligens cunctos et sustinens, et quod cum multa alacritate persecutiones illas, quas mihi adversarii inferebant, sustinuerim. Hæc ergo imitare, et erga ista sollicitudinem expende, nullius momenti adversarios esse existimans. Deinde dicit et passiones ipsas ad exhortationem Timothei : « Qualia mihi sunt facta in Antiochia, « in Iconio, in Lystris, quales persecutiones sustinui. » Et quod magis poterat eum animiquiorem erga passiones tolerandas facere, adjecit : « Et ex omnibus « me liberavit Dominus. » Non ignoras, inquit, etiam in diversis rebus Dei erga nos probatam providentiam, a qua non debes discedere, si tamen in hoc ipsa patiens persistere volueris. « Et omnes qui vo« lunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones pa« tientur ; mali autem homines et seductores profi« cient in deterius, errantes et in errorem mittentes. » Iterum hoc in loco proficere, dixit de illis qui seducuntur, eo quod nunquam deficere possint hujusmodi homines. Nam et in utroque quicunque voluerit rebus ipsis examinare, inveniet per omne tempus fieri, eo quod et omnis hæresis imprimis apparens multos fit in imperitiorem, arguitur vero tempore, eo quod in adventione novi dogmatis non possunt omnes inveniri qui seducantur. « Tu vero permane « in his quæ didicisti et credidisti. » Et eundem illum tenere se permanere, adjecit : « Sciens a quo « didiceris. » Sufficiens enim est ad hortationem discipulorum magistri dignitas. Deinde et aliud dicit : « Et quia a pueritia sacras litteras didicisti. » Nam et hoc sufficiens erat exhortari eum. Ridere autem dignum videtur, ut is qui a pueritia in illis fuerat nutritus, in ultimo post longa tempora, meditationem indigna inciperet agere. Nam et ipsam doctrinam admodum sublimem ostendit, dum dicit sacras litteras divinas esse Scripturas, quibus omni ratione credi convenit. Unde et qualitate ipsam doctrinam cumulans, adjecit : « Quæ te possunt instruere ad « salutem, per fidem Jesu Christi. » Nam et ostendens necessarium esse ut maneat in doctrina perfecta, una quidem ex causa ex magistri doctrina. Altera vero quia et a pueritia illa didicerit, et quod ipsa doctrina sit divina, et quod magna possit præstare illis qui Christo credere voluerint, hanc illam salutem quæ ex fide est acquirentur. (Haymo.) Ad sacerdotale pertinet disciplinam interrogatus respondere de lege, qui si intentionem in cæteris diligentiam, in Scripturis sanctis studendo negligentiam, frustra jactat dignitatem, cujus opera non exhibet. Hoc est, quod apostolus Paulus scripsit ad Titum, ut potens sit et contradicentes revincere. Et ad Timotheum : « Quoniam ab infantia sacras litteras nosti, « quæ te possunt instruere ad salutem. » ut potestas eorum omnibus arguat. Et quia dixit, « sacras « litteras quæ te possunt instruere, » adjecit : « Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad doctrinam, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum paratus. » (Ambr.) Talis est, inquit, omnis Scriptura, quæ a divino est data Spiritu, ut sufficiens sit omnia perspicere utilitati, sive docere conveniat de illis quæ agi debeant, sive peccantes debeant argui, sive pœnitentibus debeat inferri aliqua correctio, sive erudire oportuit de illis quæ possunt adducere homines ad justitiam ; ita ut quicunque se Deo voluerit dicare, per Scripturarum utilitatem per omnia possit esse perfectus. Et postquam de omnibus est eum exhortatus, tranquillum cupiens suam facere exhortationem, adjecit in sequenti capite.

CAPUT IV.

Prædicat Apostolus sollicitudinem [illegible] doctrinam, suam denuntiat [illegible] Timotheum [illegible] salutat.

« Testificor ergo coram Deo et Domino « nostro Jesu Christo, qui judicaturus est vivos et « mortuos, secundum revelationem suam et regnum « suum. » (Ambr.) Hoc est, tunc omnes erit judicaturus quando apparuerit secundum suam dignitatem in qua consistit. « Prædica verbum, insta opportune, « importune. » Non hoc dicit, ut importune instet, nam importunum, quodcunque est illud, nulla ratione agi debet, sed dicit nullum tempus relinquas doctrinæ, omne tempus opportunum tibi ad hoc esse existimes. Hoc quidem de illis dicit qui instrui debent ; quoniam autem evenit aliquos doctrina tamen non permanere in doctrina : « Argue, ait, increpa, « obsecra. » Argue eos qui persistunt in peccato, ut intelligere possint suum peccatum ; « increpa » monstrans, inquit, suum peccatum, et sub definitione constitue ; « obsecra, » pulsa iterum ad indignationem post pœnitentiam. Et modum quo hoc fieri conveniat dicit : « in omni patientia et doctrina. » Neque ad cognitionem, neque ad increpationem, nulla omittas de illis quæ agi conveniunt ; et quoniam eveniebat aliquos hæc non suscipere, propter morum suorum pravitatem, loquens necessarii de illis hominibus : « Erit, inquit, tempus cum sanam do« ctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria « sibi ipsis coacervabunt sibi magistros, prurientes « auribus, et a veritate quidem auditum avertent, « ad fabulas autem convertentur. » Videlicet dixit illa verba esse quæ contraria sunt pravitati. Necessa-

ria vero ei fuit in præsenti negotio horum memoria. Postquam enim exhortatus est eum arguere, increpare, et obsecrare, ne animo deficeret ipse, si hæc facientem minime velint aliqui intendere, in deterius prorumpentes, ideo insinuat quod horum multo deteriores erunt hi qui in ultimis erunt temporibus, majorem suis doctoribus providentes laborem. Unde et adjecit :

« Tu autem sobrius esto, in omnibus labora, opus « fac Evangelistæ, ministerium tuum imple. » Hoc est, si non adjuventur aliqui, tu illa quæ te oportet agere, age, et cum omni age sollicitudine, sustinens pro Evangelio laborem, et illud quod ad te pertinet facito : pro hoc enim et rationem reddit, non pro aliorum arbitrio. Bene autem dixit « ministerium « tuum imple, » hoc est commissum tibi opus diligenter imple, maturo contentus opere tuo, licet si illa, quæ discipulorum sunt, minime concurrere videantur. Et quia testificatus est de his, post exhortationem ostendere cupit, quod tempus opportunum sit ei a contestatione. Unde et dicit : « Ego enim jam deli« bor, et tempus meæ resolutionis instat. » Propinquus mihi est exitus vitæ præsentis et jam ultra non habebo tempus commonere te de his quæ fieri conveniant. Unde et hanc feci ad te exhortationem, sub teste Deo. Non absolute dixit, delibor, sed quia pro Christi confessione mortem erat subiturus, libationem dixit ; nam libatio vini dicitur effusio, quæ fit in divini honoris expiatione. « Bonum certamen cer« tavi, cursum consummavi, fidem servavi. » Non plaudens ista dicit, sed ad exhortationem dicit Timothei : hoc est, secundum tempus quod in hac vita habebam, omnia quæ ad me pertinere videbantur implebam. (*Cass.*) Et quia se noverat post odorem unguentorum Christi præpeti conscientiæ devotione infatigabiliter cucurrisse, et spiritalis agonis certamen carnis castigatione vicisse, cum fiducia infert : « De cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam « reddet mihi Dominus in illa die justus judex. » (*Greg.*) Quia enim contra mala transeuntia de fructu certaverat, de mansuris nimirum gaudiis sine dubietate præsumebat. (*Amb.*) Bene justitiæ coronam vocavit illam, quæ contemplatione laborum datur, et justum judicem nominavit, ad confirmationem illorum quæ illi aderunt pro labore, et ostendens quoniam non solum ipse luctam hujusmodi assequatur, sed et omnes qui ad ejus sollicitudinem laborare pro Evangelio voluerint, unde et dicit : « Non solum « autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adven« tum ejus. » (*Cass.*) Participes nos coronæ suæ in diem judicii fore pronuntians, si diligentes adventum Christi, non illum tantum qui etiam nolentibus apparebit, sed etiam hunc, qui quotidie fit in sanctis animabus, victoriam certaminis, castigatione corporis acquiramus. De quo adventu Dominus in Evangelio : « Ego, inquit, et Pater meus veniemus ad eum « et mansionem apud eum faciemus (*Joan.* XIV) ; » et iterum : « Ecce ego sto ad ostium et pulso ; si « quis audierit vocem meam, et aperuerit januam,

A « introibo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipse me« cum, (*Apoc.* III). » [Amb.] Itaque propositum est, inquit, et tibi coronæ præmium, si tantum valueris laborare. Miraculo vero dignum est quod non dixit illis qui laboraverunt, aut passi sunt, sed qui diligunt adventum ejus, eo quod certaminum et passionum tempus non semper est, charitatis vero tempus est, si ea etiam in tempore pacis prout oportet salutare quis deproperaverit, nullam fraudem assequens si tempus certaminum minime adfuerit. In hisce dictis suum consummans consilium exhortationem sua sub testificatione concludens doctrinæ, quam ad eum fecisse videtur, scribit ultra de his rebus, de quibus scribere eum ratio exigebat, ut pote ad suum discipulum, et maxime sibi dilectum : « Festina ad

B « me venire cito. » Et causam explicans qua cito eum ad se venire jusserat : « Demas, inquit, me « dereliquit diligens præsens sæculum, et abiit in « Thessalonicam. » Hoc est, in deterius versus est, totum se negotiis præsentis vitæ implicans : hoc enim dicit præsentis sæculi delectationem. « Crescens in « Galatiam ; » Galatiam dixit, quam nunc nominamus Gallias, sic etiam antiqui omnes loca illa nominabant, sicut recognoscere quis poterit et ex multis aliis, et ex historia Judaica, quam Josephus descripsisse videtur. Nam et hi qui nunc dicuntur Galatæ ita nuncupantur, quod ex illis partibus ad ista loca venisse antiquorum insinuat narratio. « Titus in Dalmatiam. » Hos non similitudinem discessisse a se

C memoratus est, aut in deterius versus, sed hac sola ratione, quod non sint præsentes. « Lucas est mecum « solus. Marcum assumens adhuc tecum. » Et quæ sit ratio, ut Marcus veniat, « est mihi, inquit, utilis in ministerio. » Opportunus mihi est, eo quod cum summa sollicitudine universa adimplere deproperat. « Tychicum misi Ephesum. » Deinde præcepit ei etiam illa exsequi, quæ oporteat eum facere servientem. « Penulam, quam reliqui Troadæ apud Carpum, « veniens affer et codices, maxime autem et mem« branas. » Latina lingua volumina dixit membranas, secundum illam consuetudinem qua Romæ loquebantur, indiscrete usus est hoc sermone, ex qua urbe etiam Epistolam hanc scripsisse visus est. In voluminibus, antiquis temporibus habebant consuetudinem divinas scribere Scripturas, sicuti et usque

D ad præsens Judæi multa in voluminibus scripta habere videntur ; libros autem dixit secundum communem usum, eo quod in alia specie erant libri. Risui vero dignum est de illis, qui hoc in loco penulam Apostolum non indumentum significasse existimaverunt, sed speciem quamdam libri ; qui non intenderunt illa quæ subsequuntur : superfluum enim erat dicere, et libros, si tamen et illud libri species erat, quod poterat etiam cum cæteris significari.

« Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. « Reddet illi Dominus secundum opera ejus. Quem « et tu devita ; valde enim restitit verbis nostris. » Hoc posuit ad custodiam et cautelam Timothei, non ad accusationem Alexandri ; nihil enim pertinebat ad

[illegible]

LIBER VICESIMUS QUINTUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD TITUM.

ARGUMENTUM.

[illegible]

ALIUD ARGUMENTUM.

Ex Hieronymo.

[illegible]

bescunt falsa simulare. Sed Tatianus Encratitarum A patriarcha, qui et ipse nonnullas Pauli Epistolas repudiavit, hanc vel maxime, hoc est, ad Titum, Apostoli pronuntiandam credidit, parvipendens Marcionis et aliorum, qui cum eo in hac parte consentiunt, assertionem. Scribit igitur Apostolus, o Paula et Eustochium, de Nicopoli quæ in Actiaco littore sita, nunc possessionis vestræ pars vel maxima est ; et scripsit ad Titum discipulum suum, et in Christo filium quem Cretæ reliquerat ad ecclesias instruendas: præcepitque ei, ut cum e duobus Artemas seu Tychicus Cretam fuerit appulsus, ipse Nicopolim veniat. Justum quippe erat ut ille qui dixerat « sollicitudo mea omnium ecclesiarum, » et qui Evangelium Christi usque ad Illyricum de Hierosolymis proficiscens fundaverat, non pateretur et sui et Titi B absentia Cretenses esse desertos, a quibus primum idololatriæ semina pullulaverunt : sed mitteret eis pro se et Tito Arteman vel Tychicum quorum doctrina et solatio confoverentur.

CAPUT PRIMUM.

De Domino Patre, quod ante æterna tempora Dominum Filium nobis promiserit, quem postea suis temporibus declaravit. — De episcopi formula ; et quod iidem quondam episcopi fuerint qui et prisbyteri dicebantur. Et de seductoribus ecclesiarum.

« Paulus servus Dei, apostolus autem Christi Jesu. » (*Hier.*) In Epistola ad Romanos ita orsus : « Paulus servus Jesu Christi vocatus apostolus : » in hac autem servum se Dei dicit, apostolum vero C Christi Jesu. Si enim Pater et Filius unum sunt, et qui crediderit in Filium credit et in Patrem, servitus quoque indifferenter Apostoli Pauli vel ad Patrem est referenda, vel ad Filium. Hæc autem servitus non est illa de qua Apostolus ait (*Rom.* VIII) : « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba, Pater ; » verum nobilis servitus de qua et David ad Deum loquitur : « Ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ (*Psal.* CXV) ; » et beata Maria ad angelum : « Ecce ancilla Domini : fiat mihi juxta verbum tuum (*Luc.* I). » Hanc servitutem habuit et Moses, de quo Dominus ad Jesum filium Nave (*Jos.* I, XI, XII, XIII) : « Moyses, inquit, famulus meus D mortuus est. » Et in alio loco : « Mortuus est Moyses famulus Domini, in terra Moab per verbum Domini. » Absit quippe ut spiritum servitutis Mosen et Mariam in timore, et non in dilectione Dei habuisse credamus. Nec mirum quamvis sanctos homines, tamen Dei servos nobiliter appellari, cum per Isaiam prophetam Pater loquatur ad Filium : « Magnum tibi est hoc vocari te puerum meum (*Isa.* XLIX). » Non est itaque impium credere eum qui formam servi assumpserat, hæc fecisse, quæ servi sunt, ut paternæ voluntati servisse dicatur, cum servis suis ipse servierit. Hæc autem servitus charitatis est, per quam invicem nobis servire præcipimur. Et ipse Apostolus cum liber esset ex omnibus, omnium se servum fecit. Et in alio loco : Vester, inquit, » servus propter Christum. » Servus Dei ille est, qui non est servus peccati. Apostolus igitur qui peccati non fuit servus, recte Dei Patris servus vocatur et Christi. Porro quod ait : « Apostolus autem Christi Jesu, » tale mihi videtur quale si dixisset : præfectus prætorio Augusti Cæsaris, magister exercitus Tiberii imperatoris. Ut enim judices sæculi hujus quo nobiliores esse videantur, ex regibus quibus serviunt, et ex dignitate qua intumescunt, vocabula sortiuntur : ita et Apostolus grandem in Christianos sibi vindicans dignitatem, apostolum se Christi titulo prænotavit, ut ex ipsa lecturos nominis auctoritate terreret, indicans omnes qui in Christo crederent, debere sibi esse subjectos. « Secundum fidem electorum Dei, et cognitionem « veritatis, quæ est juxta pietatem in spe vitæ æter- « næ, quam promisit non mendax Deus ante sæcula « æterna : manifestavit autem temporibus suis ver- « bum suum in prædicatione quæ credita est mihi, « secundum imperium Salvatoris nostri Dei, Tito « charissimo filio juxta communem fidem, gratia « et pax a Deo Patre et Christo Jesu Salvatore « nostro. » (*Ambr.*) Longam fecit præscriptionem Epistolæ propter multitudinem illam, quam necessario interjecisse videtur, hoc etiam et alio in loco frequenter fecisse noscitur. Sicuti et in illa fecit Epistola quam ad Romanos dudum scripserat. Præscriptionis igitur ratio in his contineri videtur. « Paulus servus Dei apostolus autem Christi Jesu Tito charissimo filio, » et cætera quæ subsequuntur ; interposuit vero ab illo loco quo dixerat « secundum fidem electorum Dei, » usque ad illum locum quo dixit, « Tito charissimo filio. » Simile est autem illi principio Epistolæ, quam secundo ad Timotheum visus est scripsisse, ubi dixit : « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu. » Hoc enim et in hoc loco dicit : quoniam apostolus constitutus sum, ita ut per me credant omnes qui olim a Deo ob propositi sui bonitatem sunt ad hoc electi, qui et cognoverunt pietatis veritatem, ita ut perpetuam illam vitam, quam exspectamus, assequi possint, quam dudum Deus se repræsentari promiserat. « Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei. » (*Hier.*) Id est, eorum, qui non tantum vocati sunt, sed et electi. Electorum quoque ipsorum magna diversitas est pro varietate operum, sensuum, atque sermonum. Nec statim qui electus Dei est, vel juxta electionem possidet fidem, vel juxta fidem habet scientiam veritatis. Unde et Salvator ad Judæos qui eum crediderant est locutus. « Si permanseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos (*Joan.* VIII). » Et evangelista testatur quod hæc credentibus quidem dixerit, sed nescientibus veritatem, quam consequi possent, si in sermone ipsius permanerent, et liberi effecti, servi esse desinerent. Quæritur quare ad id quod ait, « secundum fidem

electorum et cognitionem veritatis, » pervenit, « quæ juxta pietatem est. » Utrumnam sit aliqua veritas quæ non in pietate sit posita, et nunc ad distinctionem illius inferatur cognitio veritatis, quæ juxta pietatem est? Est plane veritas quæ non habet pietatem. Si quis grammaticam artem noverit, vel dialecticam ut rationem recte loquendi habeat, et inter falsa et vera dijudicet. Geometrica quoque et arithmetica, et musica habent in sua scientia veritatem; sed non est scientia illa pietatis. Scientia pietatis est nosse legem, intelligere prophetas, Evangelio credere, apostolos non ignorare. Et e contrario multi sunt qui habent pietatis veram cognitionem, sed non statim et cæterarum artium, et earum de quibus supra mentionem fecimus, veritatem. Hæc igitur veritas, cujus cognitio juxta pietatem est, in spe vitæ æternæ posita est: quia statim ei, qui se cognoverit, præmium tribuit immortalitatis. Absque pietate vero notitia veritatis delectat ad præsens, sed æternitatem non habet præmiorum, quam promisit non mendax Deus ante sæcula æterna, et manifestavit eam temporibus suis in Christo Jesu. Cui autem ante promisit, et postea fecit esse perspicuam, nisi sapientiæ suæ quæ erat semper cum Patre (*Prov.* VIII), cum lætaretur orbe perfecto, et gauderet super filiis hominum, et repromisit eis quicunque in illa credituri essent, habituros eos vitam æternam? Antequam orbis jaceret fundamenta, antequam maria diffunderet, montes stateret, cœlum suspenderet, terram dejectam deorsum solidaret, hæc promisit Deus, in quo mendacium non est. Non quia possit mentiri, et nolit in falsitatis verba prorumpere, sed quia qui pater sit veritatis, nullum in se habet mendacium. Sed nec hoc silentio prætereundum est, quomodo non mendax Deus ante æterna sæcula, æternam spoponderit vitam. Ex quo juxta historiam Geneseos factus est mundus, et per vices noctium ac dierum, et mensium pariter et annorum, tempora constituta sunt. In hoc currendo et rota mundi tempora labuntur et veniunt, et aut futura sunt aut fuerunt. Unde quidam philosophorum non putant esse tempus præsens, sed aut præteritum aut futurum: quia omne quod loquimur, agimus, cogitamus, aut dum fit, præterit, aut si needum factum est, exspectamus. Ante hæc igitur mundi tempora, æternitatem quamdam sæculorum fuisse credendum est, quibus semper cum Filio et Spiritu sancto fuerit Pater, et ut ita dicam, unum tempus Dei est omnis æternitas; imo innumerabilia tempora sunt, cum infinitus sit ipse qui ante tempora omne tempus excedit. Sex millia needum nostri orbis implentur anni: et quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, dominationes, cæteræque virtutes servierint Deo, et absque temporum vicibus atque mensuris Deo jubente, substiterint? Ante hæc itaque omnia tempora, quæ nec sermo eloqui, nec mens comprehendere, nec cogitatio tacita audet attingere, promisit Deus Pater sapientiæ suæ Verbum suum, et ipsam sapientiam suam, et vitam eorum qui creaturi erant, mundo esse venturam. Diligenter attendite textum et ordinem lectionis, quoniam vita æterna quam non mendax Deus ante sæcula æterna promisit, non alia sit absque Verbo Dei. « Manifestavit enim, inquit, temporibus suis verbum suum. » Ergo quam promiserat vitam æternam, ipsa est Verbum suum, quod in principio erat apud Patrem; et Deus erat Verbum, et Verbum caro factum est et habitavit in nobis (*Joan.* I). Quod autem Verbum Dei, hoc est Christus, ipse sit vita, in alio loco testatur dicens: « Ego sum vita (*Joan.* XIV). » Vita vero non brevis, non aliquibus circumscripta temporibus, sed perpetua, sed æterna: quæ manifestata est in novissimis sæculis, per prædicationem quæ credita est Paulo doctori gentium et magistro, ut annuntiaretur in mundo, et hominibus nota fieret, juxta imperium Salvatoris Dei, qui nos salvos esse voluit id quod pollicitus fuerat implendo. Scribit autem Apostolus Tito « charissimo filio » quod Græce dicitur γνησίῳ τέκνῳ, et latino sermone non potest explicari: γνήσιος enim hoc potius sonat, cum quis fidelis, et proprius et ut ita dicam legitimus, sive germanus, absque comparatione alterius appellatur. Ex quo intelligimus fuisse et in filiis Pauli plurimam differentiam, quod alius haberet γνήσιος, id est germanissimus et sibi conjunctus et de vero matrimonio ac de libera procreatus; alius vero quasi ex ancilla et ex Agar, qui non possent hæreditatem accipere cum libero filio Isaac (*Gal.* IV). Sermo quippe et sapientia et doctrina, qua Titus Christi ecclesias instruebat, efficiebant eum proprium Apostoli filium, et ab omni aliorum consortio separatum. Videamus post hæc quod sequitur, « secundum communem fidem, » utrumnam omnium qui in Christo crediderunt, communem dixerit fidem; an communem suam tantum et Titi? Quod quidem mihi melius videtur apostoli Pauli et Titi fidem fuisse communem, quam omnium credentium; in quibus pro varietate mentium fides quoque communis esse non poterat, sed diversa. Ad extremum præfatio Epistolæ et salutatio præfationis Apostoli ad Titum tali fine completur: « Gratia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Salvatore nostro. » Sive quod et gratia et pax tam a Deo Patre sit quam a Christo Jesu, et utrumque ab utroque donum possit intelligi: sive quod gratia ad Patrem, et pax referatur ad Filium. Non absque mysterio transeundum est quod quibusdam Apostolus imprecatur, ut eis gratia et pax multiplicentur: nunc vero ad Titum pax et gratia sine multiplicatione sunt positæ. Noe enim justus et e naufragio orbis solus servatus, non dicitur plures gratias, sed unam gratiam invenisse in conspectu Dei. Et Moses ad Dominum: « si inveni, inquit, gratiam apud te. » Perfectorum quippe est unam margaritam et unum thesaurum omnibus margaritis et totius substantiæ suæ emere commercio; incipientium vero et adhuc in itinere positorum, necdum unam et solam habere, sed plures.

« Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, » ut ea quæ deerant corrigeres. Apostolicæ dignitatis est Ecclesiæ jacere fundamentum, quod nemo potest ponere, nisi architectus. « Fundamentum autem non est aliud præter Christum Jesum. » Qui inferiores artifices sunt, hi possunt ædes super fundamenta construere. Paulus itaque ut sapiens architectus, et hoc omni labore contendens, ne in præparatis gloriaretur, sed ubi necdum Christus fuerat annuntiatus, postquam dura Cretensium ad Christi fidem corda mollierat, et tam sermone quam signis edomuerat, et edocuerat eos non in vernaculum Jovem, sed in Deum Patrem, et in Christum credere, reliquit Titum discipulum Cretæ, ut rudimenta nascentis Ecclesiæ confirmaret, et si quid videbatur deesse, corrigeret, ipse pergens ad alias nationes, ut rursum in eis Christi jaceret fundamentum. Quod autem ait, « ut ea quæ deerant corrigeres, » ostendit necdum ad plenam venisse scientiam veritatis : et licet ab Apostolo correcti fuerint, tamen adhuc indigere correctione. Omne autem quod corrigitur imperfectum est. (*Ambr.*) Bene dixit « quæ desunt : » nisi pietatis ratio omnibus erat tradita ab Apostolo, restabat ut dispensatio erga credentes impleretur, ita ut et ad consensum instruerentur per ordinationes ecclesiasticas, et quæ sit correctio necessaria insinuat. « Et constituas per civitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. » (*Hier.*) Audiant episcopi, qui habent constituendi presbyteros per urbes singulas potestatem, sub quali lege ecclesiasticæ constitutionis ordo teneatur : nec putent apostoli verba esse, sed Christi, qui ad discipulos ait : « Qui vos spernit, me spernit : qui autem me spernit, spernit eum qui me misit (*Luc.* x). » Sic et, « qui vos audit, me audit : qui autem me audit, audit eum qui me misit *(Ibid.)*. » Ex quo manifestum est eos qui, Apostoli lege contempta, ecclesiasticum gradum non merito voluerint alicui deferre, sed gratia, contra Christum facere, qui qualis in Ecclesia presbyter constituendus sit, per Apostolum suum in sequentibus exsecutus est. Moses amicus Dei, cui facie ad faciem Deus locutus est, potuit utique successores principatus, filios suos facere, et posteris propriam relinquere dignitatem ; sed extraneus de alia tribu eligitur Jesus, ut sciremus principatum in populos non sanguini deferendum esse, sed vitæ. At nunc cernimus plurimos hanc rem beneficium facere, ut non quærant eos qui possunt Ecclesiæ plus prodesse, in Ecclesiæ erigere columnas, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti : vel pro quibus majorum quispiam rogaverit, et, ut deteriora taceam, qui ut clerici fierent muneribus impetrarunt. Diligenter Apostoli attendamus verba dicentis : « Ut constituas per civitates presbyteros. » (*Ambr.*) Sicut autem errantibus pietatis cognitio est necessaria, sic et illis qui crediderunt necessaria esse videtur commonitio pietatis, quod non aliter fieri potest, nisi omnes in unum conveniant, sintque ad hoc certi electi, qui possint sua doctrina communionis implere officium. Hoc vero implere poterat ex presbyteri ordinatione, qui convenientibus illis disputare ac docere eos poterat de his quæ discere eos conveniebat. Unde et in præsenti horum solummodo est memoratus, eo quod ob hanc ipsam causam plurimum utilitatis in communi possint conferre. Et quidem evidens est, quoniam et cæteri erant necessarii, qui simul in ordine clericorum suum officium implerent, per quos explicari poterant illa quæ ad communem pertinent utilitatem. Deinde iterat illud quod dixerat, « sicut ego præcipio tibi, » docens quales debeant presbyteri ordinari. « Si quis autem sine crimine est, » qui non ex crimine peccatorum, sed ex vitæ suæ cognoscitur integritate, ita ut ipsa vera ratione sine crimine esse cognoscatur, omnes calumniatorum insidias superans.

« Oportet enim episcopum sine crimine esse, tanquam Dei dispensatorem. » (*Hier.*) Idem est ergo presbyter qui et episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis : « Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephæ (*I Cor.* I), » communi presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis cura Ecclesiæ pertineret, et schismatum semina tollerentur. Putet aliquis non Scripturarum, sed nostram esse sententiam, episcopum et presbyterum unum esse, et aliud ætatis, aliud esse nomen officii : relegat Apostoli ad Philippenses verba dicentis : « Paulus et Timotheus servi Christi Jesu, omnibus sanctis in Christo Jesu qui sunt Philippis cum episcopis et diaconis. Gratia vobis et pax, » et reliqua. (*Philip.* I.) Philippis una est urbs Macedoniæ, et certe in una civitate plures, ut nuncupantur, episcopi esse non poterant. Sed quia eosdem episcopos illo tempore quos et presbyteros appellabant : propterea indifferenter de episcopis quasi presbyteris est locutus. Adhuc alicui hoc videatur ambiguum, nisi altero testimonio comprobetur. In Actibus apostolorum scriptum est (*Act.* xx), quod cum venisset apostolus Paulus Miletum, miserit Ephesum et vocaverit presbyteros ejusdem Ecclesiæ, quibus postea inter cætera sit locutus : « Attendite vobis et omni gregi in quo vos « Spiritus sanctus posuit episcopos pascere Eccle- « siam Domini, quam acquisivit per sanguinem « suum. » Et hic diligentius observate, quomodo unius civitatis Ephesi presbyteros vocans, postea eosdem episcopos dixerit. Si quis vult recipere eam Epistolam quæ sub nomine Pauli ad Hebræos scripta est, et ibi æqualiter inter plures Ecclesiæ cura dividitur. Si quidem ad plebem scribit : « Parete principibus « vestris et subjecti estote : ipsi enim sunt qui vi- « gilant pro animabus vestris, quasi rationem red- « dentes, ne suspirantes hoc faciant, siquidem hoc « utile vobis est. » Et Petrus, qui ex fidei firmitate nomen accepit, in Epistola sua loquitur di-

cens: « Presbyteros ergo in vobis obsecro compresbyter et testis Christi passionum, qui et ejus gloriæ, quæ in futurum revelanda est, socius sum, pascite eum qui in vobis est gregem Domini, non quasi cum necessitate, sed voluntarie (*I Petr.* v). » Hæc propterea, ut ostenderemus apud veteres eosdem fuisse presbyteros quos et episcopos; paulatim vero ut dissensionum plantaria evellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ consuetudine ei qui sibi præpositus fuerit esse subjectos, ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis Dominicæ veritate, presbyteris esse majores, et in commune debere Ecclesiam regere, imitantes Mosen, qui cum haberet in potestate solus præesse populo Israel, septuaginta elegit cum quibus populum judicaret (*Num.* xi). Videamus igitur qualis presbyter sive episcopus ordinandus sit.

« Si quis est sine crimine unius uxoris vir, filios « habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non « subditos. » (*Greg.*) Hoc inter peccatum distat et crimen, quod omne crimen peccatum est, non tamen omne peccatum crimen; et in hac vita multi sine crimine, nullus vero esse sine peccato valet. Unde et prædicator sanctus cum virum dignum gratiæ sacerdotalis describeret, nequaquam dixit: Si quis sine peccato, sed « si quis sine crimine. » Quis vero esse sine peccato valeat? cum Joannes dicat: « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, et veritas in nobis non est (*I Joan.* i). » In qua videlicet peccatorum et criminum distinctione pensandum est quia nonnulla peccata animam polluunt, nam crimina exstinguunt. Unde beatus Job crimen luxuriæ definiens ait: « Ignis est usque ad perditionem devorans (*Job.* xxxi), » quia nimirum reatus facinoris non usque ad inquinationem maculat, sed usque ad perditionem vorat. Et quia quælibet alia fuerint bona opera, si luxuriæ scelus non abluitur, immensitate hujus criminis obruuntur, secutus adjunxit: « et omnia eradicans genimina. » Genimina quippe sunt animæ operationes bonæ, cui tamen si perverso ordine caro dominatur, igne luxuriæ omnia bene gesta concremantur: nulla quippe ante omnipotentis Dei oculos pietatis gestaque sunt opera, quæ corruptionis contagio monstrantur immunda. Quid enim prodest si pie quispiam necessitati compatitur proximi, quando inquinatus semetipsum destruit habitationem Dei? Si ergo per cordis immunditiam libidinis flamma exstinguitur, incassum quælibet virtutes oriuntur.

« Oportet enim episcopum sine crimine esse, tan« quam Dei dispensatorem, non protervum, non ira« cundum, non vinolentum, non percussorem, non « turpis lucri appetitorem. » (*Hier.*) Primum itaque sine crimine est: quod juxta aliud verbum ad Timotheum « irreprehensibilem » nominatum: non quod eo tantum tempore quo ordinatus est, sine ullo sit crimine, et præteritas maculas nova conversatione deleverit; sed ex eo tempore, quo in Christum renatus est, nulla peccati conscientia mordeatur. Quomodo enim potest præses Ecclesiæ auferre malum de medio ejus, qui in delictum simile corruerit? Aut qua libertate corripere peccantem, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem se admisisse quæ corripit? Itaque « qui episcopatum desiderat, » dicente Apostolo ad Timotheum (*I Tim.* iii): « Opus bonum desiderat, non honorem, non gloriam, » « Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. » Quod autem ait « unius uxoris virum, » sic intelligere debemus, ut non omnem monogamum digniorem putemus esse [illegible]; sed quod is possit ad monogamiam, et continentiam cohortari, qui sui exemplum præbeat in docendo. Esto quippe aliquem adolescentulum conjugem perdidisse, et carnis necessitate superatum accepisse uxorem secundam, quam et ipsam statim amisit, et deinceps vixerit continenter; alium vero usque ad senectam habuisse matrimonium [illegible] [illegible] carnis opere cessasse: quis nobis videtur e duobus esse melior, pudicitior, continentior? [illegible] qui [illegible] etiam in secundo matrimonio fuit, et postea pudice et sancte conversatus est, et non is qui ad [illegible] separatus amore? [illegible] quicunque [illegible] monogamus eligitur, quod [illegible] sit melior, cum in eo magis sit [illegible] felicitas quam voluntas. Quidam de hoc loco ita sentiunt: [illegible], inquiunt, consuetudinis fuit, vel binas uxores habere, vel plures; quod etiam in veteri lege de Abraham et Jacob legimus; et hoc nunc valere esse præceptum, ut is qui episcopus eligendus est, uno tempore duas pariter habeat uxores. Multa superstitiosa magis quam vera, etiam eos qui cum gentiles fuerint, et unam uxorem habuerint, qua mortua, post baptismum Christi alteram duxerint, putant in sacerdotium non legendos; cum utique [illegible] illi magis ab episcopatu arceri debeant, qui [illegible] meretricula ante [illegible] [illegible] uxorem acceperunt, et multo detestabilius sit fornicatum esse cum pluribus, quam digamum reperiri; quia in illo infidelitas [illegible], in alio ad procreandum [illegible] lascivia. (*Aug.*) Quod est [illegible] ad salutem corporis, hoc est [illegible] ad [illegible] generis, et utrumque [illegible] delectationis [illegible], sed diversis operibus. [illegible] diversitas temporum. [illegible] [illegible] carnales [illegible] [illegible] carnaliter [illegible] carnales [illegible] [illegible] manifestaverunt, qui [illegible] [illegible] alteram [illegible]. In sacramento enim agitur, non de peccato; [illegible] baptismo peccata [illegible]. Sed qui dicit: « Si acceperis uxorem, non peccasti, et si nupserit virgo, non peccavit; et quod vult faciat, non peccat si nubat (*I Cor.* vii), » satis demonstravit nuptias nullum

esse peccatum. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut femina etiamsi catechumena fuerit vitiata, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari : ita non absurde visum est eum qui excessit uxorum numerum singularem, non peccatum aliquod commisisse, sed normam quamdam sacramenti amisisse, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis Ecclesiasticæ signaculum necessarium; ac per hoc sicut plures antiquorum patrum uxores significaverunt futuras nostras ex omnibus gentibus ecclesias uni viro subditas Christo, ita noster antistes unius uxoris vir significat ex omnibus gentibus unitatem uni viro subditam Christo, quo et nunc perficietur, cum revelaverit occulta tenebrarum, et cætera : nunc autem sunt manifestæ, sunt latentes dissensiones, etiam salva charitate, inter eos qui unum et in unum futuri sunt, quæ tunc utique nullæ erunt. Itaque sicut duobus dominis pluribusve servire, sic a vivo viro transire in alterius connubium nec tunc licuit, nec nunc licet, nec unquam licebit; apostatare quippe ab uno Deo, et ire in alterius adulterinam superstitionem, semper est malum. Nec causa ergo numerosioris prolis fecerunt sancti nostri quod Cato dicitur fecisse Romanus, ut traderet vivus uxorem etiam in alterius domum, et sic filiis impletæ sunt ; in nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas sacramenti quam fecunditas uteri. (*Hier.*) Et quidem esse sine crimine episcopum, sive presbyterum, et unam uxorem habere, in nostra est potestate. Cæterum illud quod sequitur, « habere filios fideles, non in accusatione luxuriæ, ac non subditos, » extra nostram est voluntatem. Esto quippe parentes bene instituisse liberos suos, et a parva ætate semper Dominicis erudisse præceptis : hi si postea luxuriæ se dederint et superati vitiis libidini frena permiserint, nunquid culpa ad parentes redundabit, et sanctitatem patris filii peccata maculabunt? Si quis bene erudivit filios suos, in his puto fuisse et Isaac, qui utique Esau filium suum bene instituisse credendus est. Verum Esau fornicarius et profanus pro una esca vendidit primogenita sua (*Gen.* XXV, XXVI, *seq.*). Samuel quoque, qui talis fuit ut invocaret Dominum et Dominus exaudiret eum, et in tempore messis pluviam hiemis impetraret, habuit filios qui declinaverunt post avaritiam, et accipiebant munera, et tam iniqui judices exstiterunt, ut populus nequaquam ferens, regem sibi in similitudinem cæterarum gentium postularet (*I Reg.* VIII). Ergo si electio fieret sacerdotum et Isaac propter Esau, et Samuel propter filios suos, indigni sacerdotio putarentur. Et cum peccata parentum filiis non imputentur, nequaquam jam illa vigente sententia : » parentes uvam acerbam manducaverunt, et dentes filiorum obstupuerunt (*Ezech.* XVIII), » filiorum vitia parentibus præjudicabunt? Primum itaque dicendum est quod tam sanctum nomen sit sacerdotii, ut nobis etiam ea quæ extra nos sunt posita, reputentur, non quod propter vitia nostra episcopi non fiamus : sed quod propter filiorum

A incontinentiam ab hoc gradu arcendi simus. Qua enim libertate possumus alienos filios corripere, et docere quæ recta sunt, cum nobis statim possit qui correptus est ingerere : Ante doce filios tuos? Aut qua fronte extraneum corripio fornicantem, cum mihi conscientia mea ipsa respondeat : Exhæreda ergo filium fornicantem, abjice filios tuos vitiis servientes? Cum autem nequam filius in una tecum conveniat domo, tu audes de alterius oculo festucam detrahere, in tuo trabem non videns? (*Luc.* VI.) Non itaque justus polluitur ex vitiis filiorum, sed libertas ab Apostolo Ecclesiæ principi reservatur, ut talis fiat, qui non timeat propter vitia liberorum extraneos reprehendere. Deinde etiam illud est inferendum adversum eos qui de episcopatu intumescunt, B et putant se non dispensationem Christi, sed imperium consecutos, quia non statim omnibus his meliores sint quicunque episcopi non fuerint ordinati, et ex eo quod ipsi electi sunt, se magis existiment comprobatos. Sed intelligant propterea quosdam a sacerdotio remotos, quia eos liberorum vitia impedierint. Si autem peccata filiorum ab episcopatu justum prohibent, quanto magis se unusquisque considerans, et sciens quia « potentes potenter tormenta patientur » (*Sap.* VI), retrahet se ab hoc non tam honore quam onere, et aliorum locum qui magis digni sunt non ambiet occupare! Ad extremum, hoc dicendum est in Scripturis per filios, λογισμούς, id est *cogitationes;* per filias vero, πράξεις, id est *opera*, intelligi, et eum nunc præcipi debere episcopum fieri, C qui et cogitationes et opera in sua habeat potestate, et vere credat in Christo, et nulla subrepentium vitiorum labe maculetur. « Oportet enim episcopum sine crimine esse, tanquam Dei dispensatorem. » Quæritur ergo inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur et non comedens et bibens cum ebriosis, percutiat servos et ancillas, sed incertum Domini exspectet adventum, et det conservis in tempore cibaria. Inter villicum autem et familiam hæc sola distantia est quod conservus præpositus est conservis suis. (*Ambr.*) Duo hoc in loco ostendit quæ a nobis jam dicta sunt in prima Epistola Timothei, quoniam illos qui nunc nominantur presbyteri, non presbyteros solum, sed et episcopos tunc dicebant. Nam dum dicit, « ut constituas per civitates presbyteros, » D et de presbyteris disputans adjicit : « Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, sicut Dei dispensatorem ; » et quod dixerat per civitates presbyteros debere constitui, qui ecclesiarum possint implere dispensationem, provincias etenim integras in idipsum committebant illis, quibus ordinandi potestatem præbebant, qui civitates peragrantes, sicut episcopi regiones suas, eos qui in ministerium Ecclesiæ minus esse videbantur, ordinabant, et docebant quæ eos facere conveniebat, ordinantes simulque instituentes singulos, sicut expedire existimabant. Tunc vero isti ipsi qui ordinationi præerant apostoli dicebantur, contemplatione quidem reverentiæ hoc nomine se vocari grave existimantes, præelegerunt, ut se-

cundum consuetudinem quae ad praesens habetur, A episcoporum sibi vocabula vindicarent: [illegible] quod apostolorum nomine se censeri est [illegible] majorem esse censebant. Si autem non hoc ita se haberet, non utique diceret: ut constituas per civitates presbyteros, sed diceret: ut constituas per civitatem episcopum, qui ordinatos cuncta quae illi manu habebantur poterat adimplere. (Hier.) Sciat itaque episcopus et presbyter sibi populum conservum esse, non servum. Caetera vero quae sequuntur in aperto posita sunt. « Non proterrum: » id est, non [illegible] tem et placentem sibi quod episcopus sit, sed, quasi bonum villicum, id requirentem quod pluribus prosit. « Non iracundum. » Iracundus est qui semper irascitur, et ad levem responsionem [illegible] atque [illegible], quasi a vento folium commovetur. Et vero nihil est foedius praeceptore furioso, qui cum debeat esse mansuetus, et secundum illud quod scriptum est: « Servum autem Domini non oportet litigare, sed humilem esse ad omnes, doctorem, patientem, in mansuetudine erudientem eos qui contra sentiunt: » ille e diverso torvo vultu, trementibus labiis, rugata fronte, effrenato convicio, facie inter pallorem ruboremque variata, clamore perstrepat, et errantes non tam ad bonum retrahat, quam ad malum sua saevitia praecipitet; inde est quod et Salomon ait: « Ira perdit etiam sapientes (Prov. XV); » et: « Ira viri justitiam Dei non operatur (Jacob. I). » Neque vero qui aliquando irascitur iracundus est, sed ille dicitur iracundus, qui crebro hac passione superatur. Prohibet quoque episcopum esse « vinolentum. » De quo ad Timotheum scribitur: « Non multo vino deditum. » Quale est autem episcopum videre vinolentum, ut sensu occupato vel [illegible] contra gravitatem decorem, et labiis dissolutis cachinnet; vel si paululum tristis cujusdam rei fuerit recordatus, inter pocula in singultus prorumpat et lacrymas. Longum est ire per singula, et innumera quae ebrietas suggerit explicare. Videas alios pocula in tela vertentes, scyphum in faciem juxta convivae; alium scissis vestibus in vulnera alterius prorumpere; alios clamare, alios dormitare; qui plus biberit, fortior computatur; [illegible] per regem, [illegible] non bibisse. Vomunt ut bibant, bibunt ut vomant. Digestio ventris et gutturi uno occupantur officio. Hoc nunc dixisse sufficiat, quod secundum Apostolum (Ephes. V), in vino luxuria est; et ubicumque saturitas atque ebrietas fuerit, ibi libido dominatur. [illegible] et genitalia, pro qualitate ciborum est unde membrorum. [illegible] quam ego ebrium castum putabo, qui etsi [illegible] consopitus dormierit, tamen potest peccare per vinum. Miramur autem Apostolum in episcopo, et presbytero damnasse vinolentiam, cum in veteri quoque lege praeceptum sit (Levit. X): Vinum, et siceram, sacerdotes cum ingrediuntur templum, non bibere [illegible] [illegible] et nihil contaminatum, nihil mortale [illegible], et [illegible]

quo nobis et [illegible] B [illegible] Post vinolentiam etiam [illegible] percussor sit: quod quidem simpliciter intellectum aedificat audientes, ne facile manum porrigat ad caedendum [illegible] Melius autem est [illegible] percussorem [illegible] passione [illegible] in tempore quod [illegible] Non enim Apostolus [illegible] principem [illegible] percusserit, exprobrabitur; sed hoc, ut dixi, [illegible] modestia et honestate corripere. Turpis quoque lucri cupidum non esse [illegible] alienus. Sunt enim multi [illegible] turpis lucri gratia [illegible] (I Tim. VI) [illegible] (Prov. XVI) [illegible] (Prov. XXVIII). [illegible] habens victum et vestitum, his contentus debet esse contentus (I Tim. VI). Qui altario serviunt, de altario vivunt (I Cor. IX): vivunt, inquit, et non divites fiant. [illegible] (Matth. X) [illegible] hoc episcopus, sive presbyter. Apostoli [illegible] praeceptum est; nunc e contrario quid habere debeat ostenditur.

« Sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit et exhortari in doctrina sana, et contradicentes arguere. » (Hier.) Hospitalitas [illegible] D [illegible] « Benignum » [illegible] « Prudentem » [illegible] « Justum » [illegible] « Sanctum » [illegible] hospitalitas [illegible]

nes illud de Evangelio audire desiderant : « Hospes fui, et suscepistis me (*Matth.* xxv), » quanto magis episcopus, cujus domus omnium commune esse debet hospitium ! Laicus enim unum, aut duos, aut paucos recipiens, implebit hospitalitatis officium ; Episcopus nisi omnes receperit inhumanus est. Sed vereor ne quomodo regina Austri veniens a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, judicatura est homines temporis sui : et viri Ninivitæ acta pœnitentia ad prædicationem Jonæ condemnabunt eos qui majorem Jona Salvatorem audire contempserint (*Matth.* xii) ; sic plurimi in populis episcopos judicent subtrahentes se ab ecclesiastico gradu, et ea quæ episcopo non conveniunt exercentes : de quibus puto et Joannem ad Gaium scribere : « Charissime, fideliter facis quodcunque operaris in fratribus, et hoc peregrinis qui testimonium dederunt dilectioni tuæ coram Ecclesia : quos optime facis si præmiseris Deo digne ; pro nomine enim Domini exierunt, nihil accipientes a gentilibus (*III Joan.* 5, 7). » Et vere sancto Spiritu in se loquente quod futurum erat ecclesiis, jam tunc reprehendit dicens : « Scripsi etiam Ecclesiæ : sed qui primatus agere cupit eorum Dioprepes non recipit nos. Propterea cum venero amovebo ejus opera quæ facit malis verbis detrahens de nobis : et non sufficit ei quod ipse non recipit fratres, sed et volentes prohibet, et de Ecclesia ejicit. » Vere nunc est cernere quod prædictum est in plerisque urbibus episcopos sive presbyteros, si laicos viderint hospitales, amatores bonorum ; invidere, fremere, excommunicare, de Ecclesia expellere, quasi non liceat facere quod episcopus non faciat : et tales esse laicos damnatio sacerdotum sit. Graves itaque eos habent et quasi cervicibus suis impositos, ut a bono abducant opere variis persecutionibus inquietant. Sit autem episcopus et pudicus quem Græci σώφρονα vocant : et Latinus interpres verbi ambiguitate deceptus, pro pudico, prudentem transtulit. Si autem laicis imperatur, ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu, quid de episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas? Relegamus Regnorum libros, et inveniemus sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare David et pueris ejus, nisi interrogaret utrum mundi essent pueri a mulieribus (*I Reg.* xxi) ; non utique alienis, sed conjugibus ; et nisi eos audisset ab heri et nudiustertius vacasse ab opere conjugali, nequaquam panes quos prius negaverat concessisset. Quantum interest inter propositionis panes et corpus Christi ? quæ differentia inter umbram et corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum, et ea ipsa quæ per exemplaria præfigurabantur? Quomodo itaque mansuetudo, patientia, sobrietas, moderatio, abstinentia lucri, hospitalitas quoque et benignitas præcipue esse debent in episcopo, et inter cunctos laicos eminentia, sic et castitas propria et, ut ita dixerim, pudicitia sacerdotalis, ut non solum ab opere se

A immundo abstineat, sed etiam a jactu oculi et cogitationis errore mens Christi corpus confectura sit libera. Justus quoque episcopus esse debet et sanctus, ut justitiam in populis, quibus præest, exerceat, reddens unicuique quod meretur, nec accipiat personam in judicio. Inter laici autem et episcopi justitiam hoc interest, quod laicus potest apparere justus in paucis, episcopus vero in tot exercere justitiam potest, quot et subditos habet. Sanctus autem, quod Græce ὅσιος dicitur, magis id significat, cum ipsa sanctitas est mista pietati, et ad eum refertur ; quem enim nos sanctum, Græci ἅγιον vocant : quem illi ὅσιον, nos pium in Deum possumus appellare. Sit quoque episcopus et abstinens : non tantum, ut quidam putant, a libidine et ab uxoris amplexu, seb ab B omnibus animi perturbationibus ; ne ad iracundiam concitetur, ne illum tristitia dejiciat, ne terror exagitet, ne lætitia immoderata sustollat. Abstinentia autem in fructibus spiritus ab Apostolo memorata est. Et si exigitur ab omnibus, quanto magis ab episcopo ? qui patiens et mansuetus debet vitia ferre peccantium, consolari pusillanimes, sustentare infirmos, nulli malum pro malo reddere, sed vincere in bono malum. Ad extremum, obtineat eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut quomodo sermo Dei fidelis est, et omni acceptione dignus (*I Tim.* i), sic et ille talem se præbeat, ut omne quod loquitur fide dignum existimetur, et verba ipsius sint regula veritatis. Potens quoque sit eos, quæ sæculi istius turbinibus exagitantur, con- C solari, et per sanam doctrinam infirma præcepta destruere. Sana autem doctrina dicitur ad distinctionem languidæ infirmæque doctrinæ. Talis quoque sit, ut contradicentes arguat hæreticos sive Judæos, et sæculi istius sapientes. Et superiora quidem quæ in episcopi virtutibus posuit, ad vitam pertinent. Hoc vero, quod ait, « ut potens sit consolari in doctrina sana et contradicentes arguere, » referendum est ad scientiam, quia si episcopi tantum sancta sit vita, sibi potest prodesse sic vivens. Porro si et doctrina et sermone fuerit eruditus, potest cæteros quoque instruere, et non solum instruere et docere suos, sed et adversarios repercutere, qui nisi refutati fuerint atque convicti, facile queunt simplicium corda pervertere. Hic locus adversus eos facit D qui inertiæ se et otii somnio dantes, putant peccatum esse, si Scripturas legerint : et eos qui in lege Domini meditantur die ac nocte (*Psal.* i), quasi garrulos inutilesque contemnunt : non enim advertunt Apostolum post catalogum conversationis episcopi, etiam doctrinam similiter præcepisse.

« Sunt enim multi et non subditi, vaniloqui, et « mentium deceptores : maxime qui de circumcisione sunt, quibus oportet silentium indici, qui « universas domos subvertunt, docentes quæ non « oportet turpis lucri gratia. » (*Ambr.*) Multi, inquit, sunt qui obtemperare veritatis doctrinæ nolunt : omnem vero verborum subsequentes vanitatem seducunt multos. Tales autem sunt hi qui ex circum-

cisione sunt, qui volunt legis doctrinam Christianorum subintroducere dogmati. Unde necesse est ut vehementius arguantur, et quasi contra inquietatos docentes, ita ut ab eorum seductione simpliciores liberentur. Nec autem possibile est eos aliter a sua separari dementia, qui omne opus expendunt, ut verborum suorum vanitate universas domos subvertant, et in deterius deducant: quod maxime illa faciunt ratione, ut cupiditatem pecuniae expleant, et tali ratione acquirere possint pecunias. (Hiero.) Qui Ecclesiae futurus est princeps habeat eloquentiam cum vitae integritate sociatam, ne opera absque sermone sint tacita, et dicta factis deficientibus erubescant. Maxime cum sint non pauci, sed plures, nec subditi, sed protervi, qui non curent illud Psalmistae dicere: « Nonne Deo subjecta est anima mea? » (Psal. LXI.) « Sed bonum mentium seminarium quae naturaliter habet notitiam Dei, suasi persuasionibus subvertant. Hoc quippe mihi Paulus videtur sensisse, cum dicit φρεναπάτας, non, ut simpliciter Latinus interpres transtulit, deceptores, sed mentium deceptores. Et quidem sine Scripturarum auctoritate garrulitas non haberet fidem, nisi viderentur perversam doctrinam etiam divinis testimoniis roborare. Hi sunt de circumcisione Judaei, qui tunc temporis nascentem Christi Ecclesiam subvertere nitebantur: et introducere praecepta legalia: de quibus ad Romanos et ad Galatas plenius Paulus exsequitur. Et nos ante paucos menses, tria volumina in Epistolae ad Galatas explanatione dictavimus. Tales homines doctor Ecclesiae, cui animae populorum creditae sunt, non plurarum debet ratione superare, et obstruere illis testimoniorum pondere silentium imponere, qui non unam aut paucas domos, sed universas cum dominis familiisque subvertunt, docentes de ciborum differentiis, de sabbati pari aliis abolitione, de circumcisionis injuria; atque utinam hoc ipsum zelo fidei facerent, ex parte aliqua possent ignosci, dicente Apostolo: « Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam (Rom. X). » Verum nunc id faciunt quia Deus est venter ipsorum (Philip. III), turpis lucri gratia volunt proprios facere discipulos, ut quasi magistri a sectatoribus suis alantur. Possumus autem et aliter interpretari hoc quod dictum est, « turpis lucri gratia, » ut putemus Apostolum communi verbo usum, quo omnes haeretici suas perversas doceant, ut hominum velint animas lucrari, cum non lucrum sit, sed perditio, animas interficere decipiendo. Contra quos si noster sermo juxta Evangelium corripuerit, et lucri illi esse coeperit, lucratus est eum. Quod enim majus lucrum potest esse, aut quid pretiosius, quam si humanam animam quis lucretur? Omnis igitur doctor Ecclesiae, qui ad Christi fidem recta ratione persuadet, honestus lucrator est: et omnis haereticus qui quibusdam praestigiis homines fallit et fallitur, loquitur quae non oportet turpis lucri gratia.

« Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta: « Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. » (Haimo.) Quamvis ad Judaeos conversos et ad circumcisionem hoc pertinere, hoc quod ait, « Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, » videtur ad eos referri, de quibus superius est locutus, « maxime qui de circumcisione sunt; » quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quae non oportet, turpis lucri gratia; et sequitur: « Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta. » Quia vero in nullis prophetarum, qui apud Judaeos vaticinati sunt, hoc testimonium reperitur, videtur male dupliciter legendum, ut hoc quod ait, « Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, » cum superioribus copuletur: « Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut ea quae desunt corrigas, » et sequatur, « dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, » id est, Cretensium. Sed quia multa in medio sunt, et hoc absurdum videtur, et totus ordo evagatur propinquis ab superioribus, quae longe remota sunt, aliter aptandum est, ut legamus: « Sunt enim multi et non subditi, vaniloqui et mentium deceptores, maxime autem qui de circumcisione sunt. Quos multos et non subditos, vaniloquos et mentium deceptores, eos scilicet qui de circumcisione sunt, oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quae non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta; » ut id quod ait, « proprius eorum propheta, » non specialiter ad Judaeos, et eos maxime qui de circumcisione sunt, sed ad multos referatur, qui non subditi sunt, et vaniloqui et mentium deceptores, qui idcirco, quia in Creta erant, Cretensium fuisse credendi sunt. Dicitur autem iste versiculus in Epimenidis Cretensis poetae Oraculis reperiri, quem in praesentiarum sive alludens prophetam vocavit, quod utique tales Cretenses talem merentur habere prophetam, quomodo et prophetae erant Baal, et prophetae confusionis, et alii idolorum, et quoscumque alios prophetas Scriptura commemorat. Sive certe, quia de oraculis scripserit atque responsis, quae et ipsa futura praenuntiant, et ea quae ventura sunt multo ante praedicant. Denique ipse liber Oraculorum titulo praenotatur: quasi quis audiens divinum aliquid repromittere, propheta Apostolum tribuisse nuncupatum, ut videret quid gentiliter Oraculis pollicentur. Et in tempore alio ... scribentem ad Titum, qui erat Cretae, et ... propter ... Hoc autem Paulus non solum in hoc loco, sed etiam in aliis ... deprehenditur. In Actibus quippe Apostolorum, cum concionaretur ad populum, et in Areopago, quae est curia Atheniensium, disputaret, inter caetera ait: « Sicut et quidam de vestris poetis dixerunt: Ipsius enim et genus sumus (Act. XVII). » Quod hemistichium in Phaenomenis Arati legitur, quem Cicero in Latinum sermonem transtulit, et Germanicus Caesar et nuper Avienus et multi, quos enumerare perlongum est. Ad Corinthios quoque, qui et ipsi Attica facundia eruditi, et propter hoc

rum viciniam Atheniensium sapore conditi sunt, de Menandri comœdia versum sumpsit iambicum : « Corrumpunt mores bonos colloquia mala (*I Cor.* xv.) » Nec mirum si pro opportunitate temporis gentilium poetarum versibus abutatur, cum etiam de inscriptione aræ aliqua commutans ad Athenienses locutus sit : « Pertransiens enim, inquit, et contemplans sculpturas vestras, inveni et aram in qua scriptum est : IGNOTO DEO. Quod itaque ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. » Inscriptio autem aræ, non ita erat ut Paulus asseruit, « Ignoto Deo, » sed ita : « Diis Asiæ, et Europæ, et Africæ, diis ignotis et peregrinis. » Verum quia Paulus non pluribus diis indigebat ignotis, sed uno tantum ignoto Deo, singulari verbo usus est, ut doceret illum suum esse Deum quem Athenienses in aræ titulo prænotassent : et recte eum scientes colere deberent, quem ignorantes venerabantur, et nescire non poterant. Hoc autem Paulus faciebat raro, et ut loci potius quam ostentationis opportunitas exigebat : in morem apium, quæ de diversis floribus solent mella componere, et favorum cellulas coaptare. Sunt qui putent hunc versum de Callimacho Cyrenensi poeta sumptum, et aliqua ex parte non errant. Si quidem et ipse in laudibus Jovis adversum Cretenses scriptitans, qui sepulcrum ejus se ostendere gloriabantur, ait : « Cretenses semper mendaces, qui et sepulcrum ejus sacrilega mente fabricati sunt. » Verum, ut supra diximus, integer versus de Epimenide poeta ab Apostolos sumptus est et ejus Callimachus in suo poemate est usus exordio. Sive vulgare proverbium, quo Cretentes fallaces appellabantur, sine furto alieni operis in metrum retulit. Putant quidam Apostolum reprehendendum, quod imprudenter lapsus sit ; et dum falsos doctores arguit, illum versiculum comprobarit : quod propterea Cretenses dicuntur esse fallaces, quod Jovis sepulcrum inane contruxerint. Si enim, loquitur Epimenides sive Callimachus, propterea Cretenses fallaces et malas bestias arguunt, et ventres pigros, quod divina non sentiant, et Jovem qui regnet in cœlo in sua insula fingant sepultum, et hoc quod illi dixerunt, verum esse Apostoli sententia comprobatur, sequitur Jovem non mortuum esse, sed vivum. Imperite igitur Paulus idololatriæ destructor, dum adversum perversos doctores agit, Deos quos impugnabat asseruit. Quibus breviter respondendum est, sicut in eo quod ait : « Corrumpunt mores bonos colloquia mala. » Et in illo, « Ipsius enim et genus sumus, » non statim totam Menandri comœdiam, et Arati librum probavit, sed opportunitate versiculi abusus est, ita et in præsenti loco, non totum opus Callimachi sive Epimenidis, quorum alter laudes Jovis canit, alter de Oraculis scriptitat, per unum versiculum confirmavit, sed Cretenses tantum mendaces vitio gentis increpavit ; non ob illam opinionem qua sunt arguti a poetis, sed ob ingenitam mentiendi facilitatem de proprio eos gentis auctore confutans. Denique ut sciamus Apostolum non fortuito, ut illi arbitrantur, sed considerate et circumspecte, et ex omni parte se protegentem adversum Cretenses locutum, « Testimonium, inquit, hoc verum est, » non totum carmen de quo testimonium sumptum est, non universum opus, sed tantum hoc testimonium, hic versiculus, quo mendaces vocantur. Et utique qui in una tantum poematis parte consensit, cætera confutasse credendus est. Quomodo autem vel Cretenses mendaces, et stulti Galatæ vel dura cervice Israel, vel unaquæque provincia proprio vitio denotetur, in Epistola Pauli ad Galatas disseruinus. Et quia nihil amplius est quod hic pcssimus afferre, illo contenti sumus. (*Amb.*) « Hoc, inquit, testimonium verum est : » hoc est, verum est illud de Cretensibus dictum ab aliquo qui apud illos dudum magnus esse æstimabatur. Hoc idem assero, inquit, et ego de ipsis, eo quod dogmate veritatis nullam expendunt sollicitudinem, sed econtrario intendunt mendaciis eorum qui ex circumcisione sunt, qui nihil verum docere eos adnituntur. Quid ergo fieri debeat, quia tales sunt illi ?

« Ob quam causam argue eos vehementer, ut « sani sunt in fide, non intendentes Judaicis fabulis, « et mandatis hominum, qui aversi sunt a veri- « tate. » Vehementer arguere eos præcepit, ut in fide sana persistant, ne ab illis seducantur, qui fabulas quasdam et deliramenta referunt composita, docentes eos legem servare, quod mandatum hominum est eorum qui veritati minime intendunt, et legem nolunt per Dei cessare sententiam (*Hier.*) Quamobrem increpa, ait, illos acriter : mendaces quippe sunt et malæ bestiæ, et ventres pigri, qui falsa persuadent, qui ferarum ritu sanguinem sitiunt deceptorum, et non cum silentio operantes, suum panem manducant. « Quorum Deus venter est, et glo- « ria in confusione eorum. » Increpa, ut sani sint in fide. De qua fidei sanitate et in consequentibus loquitur : Senes sobrios esse, honestos, pudicos, sanos in fide et charitate, et patientia. Ad quam fidei similitudinem, doctrinæ quoque sanitas appellatur : « erit enim tempus quando sanæ doctrinæ non acquiescent. » Sunt et sermones sanitatis, de quibus ad Timotheum in prima Epistola loquitur : « Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ (*I Tim.* vi). » Hoc est, si quis post adventum Christi conciditur, et non circumciditur, Judaicis servit fabulis, et mandatis hominum adversantium veritati. Non enim qui in manifesto Judæus est, sed qui in occulto, et circumcisio cordis in spiritu, non littera. Si quis pascha agit, non in azymis sinceritatis et veritatis (*I Cor.* v), ut exterminet ex anima sua omne vetus fermentum malitiæ et nequitiæ, iste attendit fabulas, et umbras sequitur, veritate neglecta. Si quis non resurgens cum Christo, nec quærens ea quæ sursum sunt, sed quæ deorsum, dicit : Ne tetigeris, ne gustaveris, ne attrectaveris quæ sunt in corruptione (*Coloss.* III), ipso usu secundum præcepta et doctrinas hominum, iste sequitur justitias non bonas, et præcepta non bona.

[illegible] autem est sancta et lex spiritalis, et justificationes bonae, et praecepta sunt optima, quae qui fecerit, vivet in eis (*Ezech.* xx).

15. Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum, sed polluta sunt eorum et mens et conscientia. (Ambr.) [illegible] assumptionem scrupulose [illegible], quibus juxta legis [illegible] alia quidem dicebantur munda, alia vero repelli: Illa, inquit, quae ad escam facta sunt, nihil in se immunditiae habent, si tamen quis cum munda conscientia velit ea sumere; si quis vero per suam incredulitatem habet conscientiam coinquinatam, nihil mundum esse poterit illi, qui talis est. Nocetur autem similiter in omnibus illis sua perfidia. (*Hier.*) Adveniente Christo purgata sunt omnia: quae ille mundavit, haec communicare non possumus. Sed considerandum ne hos tractantes occasionem illi haeresi demus, quae juxta Apocalypsim et ipsum quoque Apostolum Paulum scribentem ad Corinthios, putat de idolothytis esse vescendum, quia omnia munda sunt mundis. Nunc enim Apostolo non fuit propositum de his quae immolantur daemonibus disputare, sed adversum Judaeos qui secundum legis [illegible] quaedam munda, quaedam arbitrabantur immunda. Non enim, inquit, possumus mensae Domini participare, et mensae daemoniorum: nec valemus simul bibere calicem Domini, et calicem daemoniorum. In nobis itaque est vel munda [illegible] vel immunda. Si enim mundi sumus, munda nobis est creatura. Sin autem immundi et infideles fuimus, nobis universa communia, sive per inhabitantem in cordibus nostris haeresim, sive per conscientiam delictorum. Porro si conscientia nostra non [illegible], et habuerimus fiduciam pietatis ad Dominum, orabimus spiritu, orabimus et mente; psallemus spiritu, psallemus et mente (*I Cor.* xiv), et procul erimus ab his de quibus nunc scribitur: Pollutae sunt eorum et mens et conscientia.

16. Deum confitentur se nosse, factis autem negant, cum sint abominabiles et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi. Hi quorum polluta est mens et conscientia, Deum quidem se confitentur, factis autem negant, secundum illud quod in Isaia dicitur: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (*Isa.* xxix; *Matth.* xv). Quomodo igitur labiis quis honorat et corde procul recedit, ita Deum sermone quis confitens, operibus negat. (*Ambr.*) Negant, inquit, [illegible] dum legibus [illegible] atque aliquid de illis quae conveniunt [illegible]. (*Hier.*) Negans autem operibus Deum, confessione simulata, recte exsecrabilis et pudendus est; et nulla correctionis ratione persuasus, incredulus et incredibilis appellatur. Unde evenit ut ad omne opus bonum reprobus sit: quod scilicet etiam ea quae naturali bonitate [illegible] forte bona fecerit, non sunt bona, dum mentis perversitate sunt reproba. Existimo quidem in eo tantum Deum negari, si in persecutione quis a gentibus comprehensus se renuerit Christianum [illegible]

[illegible]

CAPUT II.

Titus instruitur ad [illegible]

1. Tu autem loquere quae decent sanam doctrinam. (*Hier.*) [illegible]

consentiunt. « Senes sobrios esse, honestos, pudicos, sanos in fide, et charitate, et patientia. » (*Ambr.*) Deest, doce. Vult enim dicere : seniores doce, ut dicat eos qui in Ecclesia antiquioris sunt ætatis, ita ut sobrii sint et erga illa sint solliciti, quæ fieri conveniunt pudicitiæ simul et castitati. Sanos in fide et charitate, secundum illam firmitatem quam omnes habere oportet. (*Hier.*) Generaliter Tito ante præcipiens quid ipse loqui deberet ad cunctos, in eo quod ait : « Tu vero loquere quæ decet sanam doctrinam, » nunc per singulas species quid unamquamque ætatem deceat, exponit. Primum senibus viris convenientia, deinde anus quid deceat : tertio, quæ adolescentibus apta sint, tam maribus videlicet, quam feminis ; licet in præcepto mulierum vetularum de adolescentibus feminis mandata subjecerit, ut non tam ipse deceret adolescentulas, quam quid a vetulis docerentur exponeret ; ultimo de servis et per singulas ætates et conditiones sic decenter præcepta constituit, ut sermo ejus vitæ morumque sit regula. Senes igitur vult sobrios esse sive vigilantes, quia νηφάλιοι apud Græcos utrumque sonat ; honestos, ut ætatis gravitatem morum gravitas decoret : pudicos, ne in aliena ætate luxurient, ne jam frigido ad libidinem sanguine, exemplo sint adolescentibus ad ruinam : sanos in fide, de qua fidei sanitate supra diximus. Sanos autem non tantum in fide, verum etiam « in charitate, et in patientia, » ut cum primam fidei habuerint sanitatem, audiant a Salvatore : « Fides tua te salvum fecit (*Matth.* IX). » Calida quippe est charitas in his qui fervent spiritu : frigens autem et glacialis et gelida in his qui flatus aquilonis durissimos suscepere. « Ab aquilone enim exardescent mala super omnes inhabitantes terram (*Jer.* I.) » De hoc frigore charitatis et Ammon in sorore sua Thamar obriguerat (*II Reg.* XIII). Timendum ergo ne forte et nos hac infirmitate charitatis aliquando superemur. Nonnunquam enim evenit, ut primum a nobis in virginem, sive in quamlibet feminam sit sancta dilectio : et cum mollita mens fuerit in affectus, paulatim sanitatis charitatis languore pallescat, et infirmari incipiat, ut ad extremam mortem diligentem ferat. Unde et Apostolus caute et prudenter Timotheo præcipit, ut exhortetur adolescentulas in omni castitate. Omnis autem castitas in carne, et spiritu, et anima est; ne scandalizetur oculus; ne in pulchritudine vultus feminæ hærentes pendeamus; ne inutilia audire verba delectet ; ne ad simulatos sermones mens prius dura marcescat. Caveant ergo, ut diximus, tam juvenes quam senes, tam adolescentulæ quam vetulæ, et omni diligentia custodiant cor suum, ne per sanitatem dilectionis morbus charitatis introeat, et per amorem sanctum non fiat sancta dilectio, quæ illos pertrahat ad gehennam. Qui sanus est in fide, qui sanus in charitate, sanus quoque sit in patientia, et patientia, quæ maxime in tentationibus comprobatur : quia nihil prodest habuisse quæ supra enumeravimus, nisi omnes divitiæ et mercimonia, quibus onusta navis est, in tempestate serventur, et perflantibus hinc inde ventis absque naufragio ea quæ bene parta sunt liberentur : « Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth.* X et XXIV). »

« Anus similiter in habitu sancto, non incentrices, non vino multo servientes, bene docentes, ut ad castitatem erudiant : adolescentulas, ut ament viros suos, ut ament filios, pudicas, castas, habentes curam domus, benignas, subditas viris suis, ut verbum Dei non blasphemetur : » (*Ambr.*) Anus autem illas dicit, quæ ætate sunt provectæ, sicuti et de senioribus superius dixit : non, sicut quidam errant in Ecclesia, ut mulieres, quæ provectæ sunt ætate, ad instar virorum, presbyterii officium sortirentur : hoc enim instruit dum dicit : « similiter : » vult enim dicere ut et mulieres, quæ ætate sunt provectæ, habitu sint decenti ornatæ, id est, ut erga reverentiam et verecundiam sint provectæ, nec vino intendant multo, aut ebrietati. Sed nec istorum verba ad illos, nec illorum deferant ad istos. Bona docentes, quæ non modo diligentiam poterint adhibere bonitati, sed et docere illa quæ sunt optima. (*Hier.*) Tametsi apostolus Petrus præceperit ut viri uxoribus suis tanquam infirmiori vasculo honorem tribuant (*I Petr.* III), non tamen arbitrandum est, quod uxor quæ corporis vasculum habet infirmum, statim et animo cadat. Unde nunc præcipitur eis, ut in ipsis quoque illud Apostoli compleatur : « Virtus in infirmitate perficitur (*II Cor.* XII), » et dicitur, ut et omnia habeant, quæ senibus viris sunt præcepta communiter, in eo scilicet quod ait, « anus similiter, » hoc est, ita ut viri senes, in omnibus sobriæ, honestæ, pudicæ, sanæ in fide et charitate et patientia ; et pro sexu suo hoc habeant proprium, ut sint in habitu sancto, sive ut melius legitur in Græco ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς, ut ipse quoque earum incessus, et motus, vultus, sermo, silentium, quamdam sacri decoris præferant dignitatem. Et quia hoc genus muliercularum solet esse garrulum, juxta illud (*I Tim.* V) : « Simul autem et otiosæ, discunt circumire domos, non solum autem otiosæ sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet ; » propterea eas vult esse non incentrices, id est, non accusatrices, non tales quæ, ut aliis placeant, de aliis detrahant. Aut certe quia ipsæ adolescentiam jam transgressæ sunt, de adolescentularum ætatibus disputent, et dicant : Illa sic ornatur, illa sic comitur, sic illa procedit, amat illum, amatur ab illo : cum etiam si hæc vera sint, non tam apud cæteros debeant accusare, quam ipsam secrete Christi charitate corripere, et magis docere ne faciat, quam in publico accusare quod fecerit. Solent hæ ætates, quia corporis frixere luxuria (licet sint plurimæ, quæ nec canos suos erubescant, et ante gregem nepotum trementes virgunculæ componantur), vino se dedere pro libidine ; et cum inter pocula sibi prudentes visæ fuerint et facundæ, morum quasi austeritatem assumere, loquentes hoc quod sibi videntur esse, et non recordantes illud

quod fuerunt: et a vino ergo nimio prohibeantur, quoniam quod in adolescentibus libido, hoc in senibus ebrietas est. Aut quomodo poterit docere anus adolescentulas castitatem, cum si ebrietatem vetulæ mulieris adolescentula fuerit imitata, pudica esse non possit? Significanter autem et expresse ait: « Non vino multo servientes. » Servitus enim quædam est et extrema conditio, vino se totum hominem occupari, et non suum esse, sed vini. Quia igitur docuit quales primo anus esse deberent, et post illa quæ cum senibus viris habent communia, etiam propria earum exposuit, ut honesto et sancto habitu et omni decore sint plenæ, nec accusatrices, nec aliis detrahentes, nec vino servitus occupatæ. Nunc consequenter doctrinæ eis frena permittit, ut cum tales fuerint, docendi habeant libertatem, ut scilicet doceant ea quæ bona sunt. Licet enim alibi hoc dixerit, « docere autem mulieribus non permitto, » sic intelligendum est, ut in viros illis sit doctrina sublata. Cæterum adolescentulas doceant quasi filias suas. Primum castitatem, quia adversus hanc magis in ætate florenti pugnat inimicus, et virtus ejus omnis contra feminas in umbilico ventris est. Deinde, ut ament viros suos, diligant filios. Quæ doctrina est amare viros, cum hoc non in eloquio docentis, sed in corde amantis sit constitutum? Vult eas amare viros suos caste, vult inter virum et mulierem esse pudicam dilectionem, ut cum pudore et verecundia, et quasi necessitate servis, reddat potius debitum viro quam ipsa exigat ab eo, et opera liberorum ante oculos Dei et angelorum perpetrare se credat: ita nec illa erubescet etiam secretum cubile noctis tenebras, et clausum cubiculum suum, cum omnia patere Dei oculis cogitaret. Filios autem tunc diligunt, si eos in Dei erudiant disciplinis. Cæterum nolle eos contristare docendo quæ bona sunt, et libertatem tribuere peccati, non est amare filios, sed odisse. Erudiantur quoque adolescentulæ, ut domus habeant diligentiam. Et quia poterat evenire ut diligentia domus cum austeritate sequeretur, ut per hoc Apostoli præceptum severior matrona fieret in servulos, ideo copulavit, « benignas, » ut tunc se crederet mariti bene domum regere, si hoc benignitate impetraret a servulis, non terrore. Nec non et « subditas viris suis » ait, ne forte divitiis et nobilitate perflatæ, Dei sententiæ non meminerint, per quam subjectæ sunt viris. Ait quippe ad mulierem: « Ad virum tuum conversio tua, et ipse tui dominabitur (Gen. III). » In qua Scripturæ sanctæ consideranda prudentia est, quia non viro hoc Dominus fuerit locutus et dixerit: Dominaberis uxori tuæ; sed ipsa mulieri, ut illi præmium relinqueret, quamquam dum in potestate ejus est, si Dei voluntate præcepta servare licet, et mariti sese subjicere, ut quodammodo esset libera, serviat et dilectione plena, dum serviens est Deo, dum viro se subdit affectione. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Et non esset mulieris vir caput, autem viri Christus, quasi mirum est si non subjiciatur

[illegible]

est, et auctoritatem non habet cohortandi. Et e contrario, quamvis sit rusticanus et tardus ad loquendum, si castus fuerit, exemplo suo homines potest ad vitæ similitudinem impellere. Quod autem ait, « in incorruptione, » sic accipiendum, quod incorruptio proprie virginitatem sonet. Denique qui virgines sunt, vulgo incorrupti appellari solent ; et qui virgines esse desierint, corrupti nominantur ; et dicimus : Illa quæ fuit quondam virgo, corrupta est. Unde et Titum æstimo, priusquam carnis opere occuparetur, Evangelio credentem accepisse baptisma, et virginem permansisse, et nunc ab Apostolo ut in incorruptione formam sui præbeat commoneri : quam quidem incorruptionem in Timotheo non videmus. Nam cum ei diceret : « Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed forma esto fidelium in sermone, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate, » de incorruptione tacuit, et tantum posuit castitatem. Castitas autem et in cœlibatu absque virginitate intelligi potest ; nisi forte castitatem accipiamus in mente, incorruptionem vero in corpore, juxta illud quod alibi in virginis definitione scribitur : « Ut sit sancta corpore et spiritu. » Et ipse nunc consequenter adjunxit : « in doctrina, in incorruptione, in pudicitia. » Possumus et incorruptionem et pudicitiam, etiam in doctrinæ integritate imterpretari, nisi quod specialiter sequitur, « sermone sano et irreprehensibili, » proprium haberet super doctrinæ institutione præceptum. Quod autem ait, « sermone irreprehensibili, » non quod ullus tantæ facundiæ et prudentiæ sit, ut a nemine reprehendatur (reprehenduntur quippe et apostoli et evangelistæ ab hæreticis et gentibus), sed quod nihil dignum reprehensione dicat, aut faciat, licet adversarii sint ad reprehendendum parati. Et quia sunt multi non subditi, vaniloqui et mentium deceptores, qui oderunt in portis arguentem, et sermonem sanctum abominantur, propterea exemplum nos in omnibus præbeamus in doctrina, in integritate, in pudicitia, in sermone sano et irreprehensibili, ut adversarii vitæ et doctrinæ nostræ sanitate perterriti, non audeant accusare, hoc est, nihil verisimile in accusatione confingere. Et revera usque hodie videmus nonnullos in Ecclesiis, quamquam hæc rara avis sit, tantæ gravitatis continentiæque esse, ut etiam ab adversariis habeant testimonium, et dicatur : Magnus vir ille, et sanctæ conversationis et probis moribus, nisi esset hæreticus. Nemo est enim tam immoderatæ impudentiæ, ut solis radios possit accusare tenebrosos, et clarum lumen caligine noctis offundere. Unde et Apostolus hæc eadem præcavens ait (*II Cor.* XI) : « Ut auferam occasionem his qui volunt occasionem. » Potest autem is qui ex adverso est, et diabolus intelligi, qui accusator est fratrum nostrorum, ut Joannes evangelista prædicat : qui cum nihil habuerit mali quod nobis objiciat, erubescit, et criminator non poterit criminari. Diabolus autem in latina lingua criminatorem sonat.

« Servi dominis suis subditi sint in omnibus, « sint placentes, non contradicentes, non furantes, sed « omnem fidem ostendentes bonam, ut doctrinam « Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus ? » (*Amb.*) Servos suis dominis subditos esse docet etiam hoc in loco. « Doce in omnibus » dicit, si hoc dominis libitum fuerit. Quod etiam in subsequentibus evidentius, « in omnibus, » dicit, quæ ad solum pertinent obsequium, nec autem ut ad impietatem vertantur publicavit dicens : Non contradicentes, non fraudantes, ita ut non spernant præcepta dominorum suorum, neque fraudem aliquam dominis suis inferant, aut aliquid eorum furentur : sed fidem omnem ostendentes bonam, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Doce, inquit, eos ut omnem fidem suis exhibeant dominis. Sic enim Dei doctrina mirabilis videbitur, eo quod et servos tales erga dominos exhibeat suos. (*Hier.*) Quoniam Dominus et Salvator noster qui in Evangelio ait : Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (*Matth.* XI), » nullam conditionem, ætatem, sexum a beatitudine arbitratur alienum, propterea nunc Apostolus et servis præcepta constituit, scilicet ut parti Ecclesiæ membrisque corporis Christi. Et quomodo superius, senes, anus, adolescentulas, juvenes, quid Titus erudire deberet, edocuit : ita nunc servis apta præcepta constituit. Primum ut subditi sint dominis suis in omnibus. In his autem omnibus quæ non sunt contraria Deo ; ut si dominus ea jubet quæ non sint adversa Scripturis sanctis, subjiciatur servus domino. Sin vero contraria præcipit, magis obedire debet spiritus quam corporis domino. Diligenter attendite quomodo congrua personis præcepta decernat. « Servi, inquit, dominis suis subditi sint in omnibus. » In alio loco de filiis disputans ait : « Filii, obedite parentibus (*Coloss.* III). « Filios quippe decet parentibus obedire ; servos vero imperanti domino esse subjectos. Sed quomodo pauper juxta mensuram suam salvari potest ; et mulier in sexus infirmitate a regno Dei non excluditur, et omnis conditio secundum ordinem suum, beatitudinem capere potest : ita et servi complaceant sibi quod servi sint ; et non idcirco putent Deo se servire non posse, quia subjecti sint hominibus : sed in eo magis placere voluntati Dei, si et dominis suis subditi fuerint in omnibus, et complacuerint sibi in conditione sua ; et quod deinceps Apostolus præcipit exsequantur, ut non sint contradicentes, non furantes. Vel maximum servorum vitium est dominis contradicere, et cum aliquid jusserint, secum mussitare. Itaque Titum commonet, ut per doctrinam sanam ab his qui Christiani servi sunt, istiusmodi auferat passionem. Si enim quæ dominus imperat, necesse habet servus implere, cur hoc ipsum non cum bona faciat voluntate ; sed et dominum offendat, et tamen faciat quod jubetur ; maxime cum et Deus ad aquam contradictionis offensus sit ? Et in alio loco de murmurante populo loquatur : « Desinat a me murmuratio eorum, et non morientur (*Num.* XX). » Post contradictionem et aliud servorum vitium doctrina Christi corrigat, « ne fures sint. » Fur autem non solum in majoribus, sed

et in minoribus judicetur. Non enim id quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione et adulterio, non idcirco diversa sit fornicatio aut adulterium, si pulchra vel dives, deformis, aut pauper sit meretrix vel adultera; sed qualiscunque illa fuerit, una est fornicatio vel adulterium: ita et in furto, quantumcunque aut quodcunque tulerit, furti crimen incurrit. Sint itaque servi subditi dominis suis in omnibus, sint complacentes conditioni suae, ut non ferant aspere servitutem, non contradicant dominis, non furentur; et post haec in omnibus fidem bonam ostendant, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Si enim apud carnales dominos in minimo fideles fuerint, incipient eis apud Deum majora committi: ornat autem doctrinam domini, qui ea quae conditioni suae apta sunt, facit. Ut e diverso confundit eam, qui non est subjectus in omnibus, cui conditio sua displicet, qui contradictor atque fraudator, in nullo fidem bonam ostendit. Quomodo enim potest fidelis esse in substantia Dei, qui carnali domino fidem exhibere non potuit?

« Apparuit autem gratia Dei Salvatoris omnibus « hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie, juste, et pie vivamus in hoc saeculo, exspectantes beatam spem et « adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri « Jesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, ut « redimeret nos ab omni iniquitate, et mundaret sibi « populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. » (*Ambr.*) Talis, inquit, est nunc gratia, quae per Christum apparuit, quae omnibus est donata, ut impietatem et pravitatem, cupiditatem et injustitiam, fugientes vitam praesentem transigamus et pudicam et castam vitam nostram per omnia demonstremus: ita ut statum futurum quem exspectamus, prout patet, nunc informati imitari videamur, quando exspectamus Deum et eumdemque nostrum Salvatorem Christum, qui apparebit in commune omnibus nobis beneficia praestans; quia ob hunc ipsum exitum pro nobis pati voluit, ut nos ab omni eriperet pravitate, et proprium sibi populum acquireret, qui bonis semper sit operibus praeditus. (*Hier.*) Post catalogum doctrinae ad Titum, quid senes, quid anus, quid adolescentulas et juvenes, quid ad extremum servos erudire deberet, recte nunc intulit: « Illuxit enim gratia Dei Salvatoris omnibus hominibus. » Non est enim aliqua differentia liberi et servi, Graeci et Barbari, circumcisi et habentis praeputium, mulieris et viri; sed cuncti in Christo unum sumus, omnes ad Dei regnum vocamur, omnes post offensam Patri nostro reconciliandi sumus; non per merita nostra, sed per gratiam Salvatoris, vel quod Dei Patris gratia venit, et salvatoris gratia ipse sit Christus, vel quod Christi Dei Salvatoris haec sit gratia, ut non nostro merito salvati simus, secundum illud quod in alio loco dicitur: « Pro nihilo salvabis eos (*Psal.* LV). » Quae gratia omnibus hominibus illuxit, « ut erudiret nos abnegantes impietatem et saecularia desideria, pudice et juste et pie vivere in hoc saeculo. »

Quid sit autem abnegare impietatem, et saecularia desideria, ex eo quod supra exposuimus, « Deum confitentur se nosse, factis autem negant (*Tit.* I), » intelligi potest facilius; et per contrarium intelligi contraria. Saecularia igitur desideria sunt, quae a mundi istius principe suggeruntur, et cum sint saeculi, cum saeculi hujus fine pertranseunt. Sed nobis cum pudice et juste, cum corpore scilicet vel mente peccantes, abrenuntiaverimus Christo, pie quoque vivimus in hoc saeculo: quae pietas exspectat beatam spem, et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Sicut enim impietas reformidat adventum magni Dei, ita contra de opere suo et de fide illum pietas praestolatur. Ubi est serpens Arius, ubi Eunomianus coluber? Magnus Deus Jesus Christus Salvator dicitur, non primogenitus omnis creaturae, non Verbum Dei et sapientia, sed Jesus Christus, et quae vocabula assumpti hominis sunt. Neque vero alium Jesum Christum, alium Verbum dicimus, ut nova haeresis calumniatur, sed eumdem et ante saecula, et post saecula, et ante mundum, et post Mariam, imo ex Maria, magnum Deum appellamus Salvatorem nostrum Jesum Christum: qui dedit semetipsum pro nobis, ut pretioso sanguine suo nos redimeret ab omni iniquitate et mundaret sibi populum περιούσιον (ita quippe habetur in Graeco) et bonorum operum faceret aemulatorem. Recte igitur Christus Jesus, magnus Deus noster atque Salvator, redemit nos sanguine suo, ut sibi Christianum populum peculiarem faceret, qui peculiaris esse tunc posset, si bonorum operum aemulator exstiterit. Unde et illud quod in Evangelio secundum Latinos interpretes scriptum est: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, » melius in Graeco habetur « panem nostrum ἐπιούσιον, » id est praecipuum, egregium, peculiarem, eum videlicet, qui de coelo descendens ait: « Ego sum panis qui de coelo descendi (*Joan.* VI). » Alioquin et nos qui in crastinum cogitare prohibemur, de pane isto qui post paululum concoquendus et ejiciendus est in secessum, in prece Dominica rogare jubeamur. Nec multum differt inter ἐπιούσιον et περιούσιον: praepositio enim tantummodo est mutata, non verbum. Quidam ἐπιούσιον existimant in oratione Dominica panem dictum, quod super omnes οὐσίας sit, hoc est super universas substantias; quod si accipitur, non multum ab eo sensu differt, quem exposuimus: quidquid enim egregium est et praecipuum, extra omnia est et super omnia.

« Haec loquere et exhortare, et argue cum omni « imperio. » (*Hier.*) Tria posuit « loquere, exhortare, increpa; » et quidem in eo quod ait « loquere » ad doctrinae tribuit esse referendum; quod vero intulit « exhortare, » id est, παρακάλει, aliud quiddam in Graeco significat quam in Latino: παρακαλεῖν, quippe magis consolationem quam exhortationem sonat. Hoc verbum et superius de adolescentulis legimus: « Juvenes similiter exhortare, pudicos esse in omnibus, » de quo nos in suo loco diximus, et in Latino legitur quasi exhortatio scriptum esse, exposuimus.

Consolatur igitur audientem qui dicit : « Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo (*II Cor.* v) ; » et seipsum humiliat et subjicit, ut lucrifaciat quem consolatur. Quod vero tertium est, « increpa » consolationi mihi videtur esse contrarium, ut quicumque consolationem contempserit, increpatione sit dignus, et mereatur audire : « Obliti estis consolationis, quæ vobis ut filiis loquitur (*Hebr.* xii). » Ad Timotheum quoque alteram consolationem, et increpationem alteram legimus, dicente Apostolo : « Insta opportune, importune, argue, increpa, consolare (*II Tim.* iv). » Et ibi quidem increpatio ante assumitur, et postea consolatione severitas temperatur. Hic vero ante vult discipulos consolari, et si non profecerint consolando, tunc corripi, et corripi cum omni imperio. Sic enim intelligo hoc quod dictum est : « Increpa cum imperio, » ut specialiter ad increpationem, et non ad duo superiora in commune referatur. Neque enim convenit dicere, consolare cum omni imperio, et loquere cum omni imperio, sed tantummodo « increpa cum omni imperio. » (*Ambr.*) Quomodo ergo hæc se habent dico, tu ista doce, neque, si opus sit, arguere graviter dubites eos qui dictis his non suadentur. Et quia diffidentibus dixit, quos cum imperio arguere oportere dixit, adjicit. » Nemo te contemnat. » Ut contemnat vero te nemo dicit, si et valde sit aliquis ferox, sed ut arguas eum peccantem, ita ut illum arguendo pudicos ac sobrios et castos alios instituas. (*Hier.*) Æstimet aliquis hoc ipsum nunc ad Titum scribi, quod ad Timotheum dictum est : « Nemo adolescentiam tuam contemnat (*I Tim.* iv). » Nos vero juxta Græci sermonis differentiam, aliud putamus significare περιφρονείτω, quod hic scribitur, et aliud καταφρονείτω, quod ad Timotheum dictum est, et præpositiones περι vel κατὰ sensum facere diversum. Quod autem non fortuito, et ut libet, Paulus apostolus non solum nominibus et verbis, verum etiam præpositionibus diversis utatur pro varietate causarum, perspicuum fieri poterit et ex eo quod ait : « Mulier enim ex viro, vir vero per mulierem (*II Cor.* xi) ; » et alibi : « Quia ex eo, et per eum, et in ipso omnia (*Rom.* xi), » necnon et illud : « Paulus apostolus, non ab hominibus neque per hominem (*Gal.* i). » Æstimamus itaque καταφρόνησιν ad contemptum proprie pertinere, vel cum quis inter equuleum laminasque distentus, dolorem contemnit, et nec judicis comminationem, nec circumstantis populi fremitum pertimescit, sed pro confessione martyrii universa supplicia contemnit et despicit. E contrario autem est et malus contemptus, de quo et Habacuc, Spiritu sancto in se loquente, testatur : « Videte nunc contemptores et inspicite mirabilia, et disperdimini (*Habac.* i) ; » juxta quod ad Timotheum quoque scriptum diximus : « Nemo adolescentiam tuam contemnat (*I Tim.* iv), id est, nolo te talem exhibeas, ut possis ab aliquo merito contemni. Περιφρόνησις ergo, quæ nunc ad Titum ponitur, illum sensum habet : Nemo eorum qui in Ecclesia sunt, te segniter agente, sic vivat ut se putet esse meliorem. Qualis enim ædificatio erit discipuli, si intelligat se magistris esse majorem ? Unde non solum episcopi, presbyteri et diacones, debent magnopere providere, ut cunctum populum cui præsident conversatione et sermone præcedant, verum et inferior gradus, exorcistæ, lectores, æditui, et omnes omnino qui domui Dei serviunt, quia vehementer Ecclesiam Christi destruit, meliores laicos esse quam clericos.

CAPUT III.

Ostenditur quomodo populus se debet habere erga principes, cum ratione dicti, et erga hæreticos. Annectitur salutatio.

« Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non esse litigiosos, esse modestos : omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. » (*Ambr.*) Necessario posteriorem doctrinam adjecit, quod oporteat eos etiam illis qui, secundum præsentem vitam, in sublimitate quadam sunt dignitatum, subditos esse et obtemperantes, de quibus imperat pro communi statu et utilitate, eo quod multi bonum quid facere se existimant, si contemnant eos qui secundum præsentem vitam præesse cæteris videntur. et maxime quando impietate quadam perditi esse videntur. Deinde dicit eos qui pietati studere cupiunt, de quibus oporteat habere sollicitudinem : non tamen existimare aliquid boni esse, si iidem contra alteros litem exerceant aut contendant. « Ad omne bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. » Nec enim virtutis aut industriæ est, ut dicas contra eos qui dignitatibus sublimati sunt : melius enim est ut cum omni studio quæ bona sunt agas, neminem blasphemiis pulsans, sed abstinens te ab omni contentione, vitam tuam cum omni instituens modestia et mansuetudine, quam maxime et erga omnes homines ostendere te convenit : non solum erga illos qui principare aliis videntur, sed erga illos qui in plebe eorum sunt ordine. Et quia a principibus incipiens ad cæteros suum vertit sermonem, instruens quod conveniens sit, ut erga omnes homines modestiam suam ostendant : objiciebant vero ei illi quorumdam impietatem, ob quam et usque ad præsens multi fidelium bonum quid esse existimant, si adversus hujusmodi ipsi litem exerceant, bene adjicit : « Eramus enim et nos aliquando sine intellectu, insuadibiles, errantes, » etc. (*Hier.*) Quia Judæ Galilæi per illud tempus dogma adhuc vigebat, et habebat plurimos sectatores, cujus et in Actibus apostolorum fit mentio, Scriptura referente : » Ante hos enim dies surrexit Theodas, dicens quemdam esse se magnum, cui appositi sunt viri quasi tria millia : et post hunc surrexit in diebus census Judas Galilæus (*Act.* v), » qui inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere Dominum nisi solum Deum vocari, et eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere. Quæ hæresis in tantum cre-

verat, ut etiam Pharisaeorum et multam partem populi conturbaret, ita ut ad Dominum quoque nostrum referretur haec quaestio: « Licet Caesari dare tributum an non? » (Matth. XXII; Marc. XII.) Quibus Dominus prudenter callideque respondens, ait: « Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. » Cui responsioni Paulus Apostolus congruens docet, principatibus et potestatibus credentes debere esse subjectos. ἀρχαὶ quippe quae leguntur in Graeco, magis principatus quam principes sonant, et ἐξουσίαι significant potestatem, non eos qui in potestate sunt homines. Sed quia dixerat: « subditos illos principatibus et potestatibus subditos esse, » poterat his qui tormenta formidant occasio ad negandum dari, dum juxta Apostoli dictum se asseverent principatibus et potestatibus esse subjectos et facere quod juberent, propterea subjecit, « obedire ad omne opus bonum. » Si bonum est quod praecepit Imperator et praeses, jubentis obsequere voluntati; si vero malum et contra Deum sapit, responde ei illud de Actibus apostolorum: « Obedire oportet Deo magis quam hominibus (Act. V). » Hoc ipsum et de servis intelligamus, qui apud dominos sunt, et de uxoribus apud viros, et de filiis apud parentes, quod in illis tantum debeant dominis, viris, parentibus esse subjecti, quae contra Dei mandata non veniant. Quod vero sequitur, « paratos esse, » dupliciter legendum, ut vel subaudiatur ad omne opus bonum paratos esse, vel certe cum superioribus copulato, hoc quod ait: « Obedire ad omne opus bonum, » et hoc ipsum finito, quasi aliud proprium et speciale praeceperit, « paratos esse; » juxta illud quod in Levitico scriptum est (Levit. XVI): « hircum qui emittitur maledicta populi sustinentem tradi in manus hominis parati. » Si quis ergo paratus est ut caprum pompaeum (ἀποπομπαῖον) ducat et educat illum in desertum et ibi eum disperdat, et quantum in se est sortem maledictionis exterminet, et cum obedierit omni operi bono, etiam paratus erit. Potest autem et aliter accipi « paratos esse, » ut omnia quaecunque evenire possunt, sibi in animo praefiguret, et cum acciderint, nihil quasi novum sustineant, sed ea praeparata sint animo. « Neminem quoque blasphemare » non simpliciter accipitur, nec enim ait, neminem hominum blasphemare, sed absolute neminem, non angelum, non aliquam creaturam Dei: omnia quippe quae a Deo facta sunt valde bona sunt. Quando Michael archangelus cum diabolo disputabat de Moysis corpore, non fuit ausus inferre judicium blasphemiae, sed dixit: Imperet tibi Deus (Judae, 9). Si igitur Michael non fuit ausus Diabolo, et certe maledictione dignissimo, judicium inferre blasphemiae, quanto magis nos ab omni maledicto puri esse debemus? Meretur Diabolus maledictum, sed per os Archangeli blasphemia exire non debuit. Relege veteres libros, et vide quae tribus in monte Garizin constitutae sint, ut benedicerent populo, et quae in monte altero ut maledicerent: Ruben, qui maculaverat thorum parentis, et Zabu-

A lon novissimus filius Liae, et ancillarum liberi, in monte Hebal ponuntur ut maledicant eos qui maledictione sunt digni. Levi, atque Joseph, et si qui exstiterunt quomodo Isaac, qui ad benedictionem crearentur filios (Deut. XXVII), et benedictionem laberent, propter quod in benedictione conservavit, « maledictus fuerit eorum, quia pessima, » et ipse Dominus loquitur in Genesi: « Maledicta terra in operibus tuis (Gen. III). » Hoc tamen tantum dixisse sufficiat, quod blasphemare Christi discipulos non oportet. Nec quod additur « esse litigiosos » nos oportet. Si enim sumus filii pacis et volumus super nos pacem requiescere, et pervenire ad Jerusalem, visionem (Matth. X), quae ex pace nomen accepit, cum his qui oderunt pacem habeamus pacem (Psal. CXIX), et
B quantum in nobis est, cum omnibus hominibus pacati simus, non solum sine modestia, sed etiam cum fiducia; quia nulla virtus est ferre mansuetudinem. Incessanter ostendentes omnem mansuetudinem docens ad omnes homines; non quod vanae gloriae desiderio nos esse mansuetos omnibus hominibus ostendere debeamus; sed cum omnia ferimus et injurias vincimus non repugnantes, ipsa opera testante universos fiant. Potest aliquis ob patientiam et opinionem vulgi auramque popularem simulare apud quosdam mansuetudinem, et fingere lenitatem, sed ubi non est vera et germana, et solida mansuetudo, nemo ad eam esse mansuetus possit omnibus persuaderi.

C « Fuimus enim aliquando et nos stulti, incre« duli, errantes, servientes desideriis, et volupta« tibus variis, in malitia et invidia agentes, odibi« les, odientes alterutrum. » (Ibid.) Ut propter impietatem enim odio fuimus, quomodo autem tales essemus nonnisi. Tunc autem adjicit dicens: Illis, sed vel digni eramus odiri, sed non, atque odientes odiri. (Ibid.) Quaerat aliquis quomodo Paulus fuerit stultus, incredulus, errans et serviens variis desideriis, et voluptatibus in malitia, et in invidia, odibilis et odiens, antequam Salvatoris nostri benignitas atque clementia per lavacrum secundae generationis eum salvum faceret, non ex justitiae operibus quae fecerat, sed ex misericordia sua, effusi abundanter et large super apostolos et creden-
D tes per Jesum Christum Spiritu sancto, ut hereditatem gratiae consecuti, spem vitae in perpetuum possiderent. Et certe legimus eum secundum justitiam quae in lege est sine querela fuisse, circumcisum octava die, Hebraeum ex Hebraeis, secundum legem Pharisaeum (Philipp. III), de tribu Benjamin, eruditum ad pedes Gamalielis, et ab infantia sacris literis institutum: ad quod respondebimus, Judaeos, qui ante adventum Salvatoris et praedicationem ejus et resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliam tamen aliquam et juxta hominem justitiam, apud Deum quoque ut Amos prophetam in templo Dei ... reperta, postquam nunc populum evangelicum ... eruditi, « non habemus regem nisi Caesarem (Joan. XIX) » et « Sanguis ejus super nos et super

filios nostros (*Matth.* XXVII), » ablatum est ab eis regnum Dei et traditum genti facienti fructus ejus (*Matth.* XXI), ex eo tempore qui in Christum non credidit fuit stultus, errabundus, incredulus et serviens variis voluptatibus. An non vobis videtur Paulus fuisse stultus, quando habebat zelum Dei, sed non secundum scientiam (*Rom.* X; *I Cor.* XV), et persequebatur Ecclesiam et lapidantium Stephanum vestimenta servabat? (*Act.* VII.) Cum in tantum odii contra Servatorem instigatus exarserat, ut litteras a sacerdotibus acciperet pergens Damascum ad eos qui Christum crediderant vinciendos? (*Act.* IX.) aut quomodo ullas poterat habere virtutes sine virtute Dei Christi Jesu, aut æstuantem flammam restinguere voluptatum, cum non esset templum Dei? Quæ autem major potest esse malitia et invidia, quam contra absentes epistolas sumere, et ubique Christi vastare discipulos? Nolle ipsum salvum fieri, et cæteris qui salvi esse poterant, invidere : odisse Christianos, et consequenter ab omnibus odium promereri. Quis autem major error et inobedientiæ vecordia? quam postquam respiravit dies, et præterierunt umbræ, legem abolitam velle reservare et dicere : « Ne attrectaveris, ne contigeris, ne gustaveris, » et apparente solido et virili cibo, infantiæ cupere lacte potari? « Cum autem bonitas et humanitas illuxit Salvatoris nostri Dei; non « ex operibus justitiæ quæ nos fecimus, sed secundum « suam misericordiam salvavit nos per lavacrum « regenerationis et renovationis Spiritus sancti, « quem effudit super nos opulente, per Jesum Christum Salvatorem nostrum? Ut justificati illius « gratia, hæredes efficiamur secundum spem vitæ « æternæ. » (*Ambr.*) Quæ ergo Dei misericordia apparuit per Christi adventum, et ipsi assecuti sumus, illa quæ ab eo est salute, non ex operibus nostris illam assequentes; aderat autem nihil boni, sed per ejus misericordiam, qui per formam lavacri virtute sancti Spiritus renovavit nos et segregavit, ditissimam nobis præstitit bonorum fruitionem ut ejus gratia justitiam assequi digni inveniremur, quam ex nostris operibus assequi minime potuimus, quoniam perpetuam illam vitam assequimur, in qua constituti liberi erimus ab omni corruptela et omni peccato. Hæc autem ideo memoratus est, ut illos doceret, quoniam ipsi misericordia sola tantorum bonorum digni sunt habiti. Non ergo est justum ut illos propter impietatem odiis prosequamur, qui et ipsi dudum odiosi fuisse videbamur. (*Hier.*) Diligentius attendamus et inveniamus in præsenti capitulo manifestissimam Trinitatem; benignitas quippe atque clementia Salvatoris nostri Dei, non alterius quam Dei Patris, per lavacrum regenerationis et renovationem Spiritus sancti, quem effudit super nos abundanter per Jesum Christum Salvatorem nostrum, justificavit nos in vitam æternam. Salus credentium mysterium Trinitatis est. Alii hunc locum ita intelligunt, ut non de Paulo et apostolis, sed sub apostolorum persona de aliis dictum putent : ut quomodo sub persona sua et Apollo et Cephæ, de dis-A sensione et schismate quod arguebat in Corinthiis est locutus, ita etiam in præsenti loco se et apostolos nominans, omnes qui in Christo crediderant, quales fuerint ante regenerationem lavacri vitalis ostenderit. Simul autem et humilitas ejus est admiranda, quod qui omnem utilitatem justitiamque legis quasi quisquilias et purgamenta contempsit, recte se sine Christo vitiis omnibus servisse memorarit.

« Fidele verbum, et de his volo te confirmari, ut « solliciti sint bonis operibus præesse hi qui credi- « derunt Deo; hæc enim sunt bona et utilia homi- « nibus. » (*Ambr.*) Cum enim non dubium sit et verum, quod ipsi misericordia Dei tanta sumus bona assecuti, hoc ideo dicit fidele verbum, præcedentibus illud annectens; necessarium utique est, ut ipse B cum multa fiducia de his doceas, et consilium des illis, qui crediderint Deo, quatenus diligentiam convenientem adhibeant, eo quod ista juvare possunt homines. (*Hier.*) Hoc quod ait, « fidelis sermo » ad superiora jungendum est quibus præmiserat, « ut justificati ipsius gratia hæredes efficiamur secundum spem vitæ æternæ; » dignus enim fide super hæreditate Dei sermo et super spe vitæ æternæ. Unde oportet de his non dubium, non timentem et ipsum credere, et ut credant cæteros confirmare. Non solum autem hoc, sed et hoc cum cæteris his qui voluerint credere, confirmandum est; quapropter ait, « et de his volo te confirmare. » Qui autem ista vera esse crediderint, necesse est ut curam habeant bonorum operum, per quæ hæreditas Dei et C spes vitæ præparatur æternæ. Et pulchre ut majorem fidem faceret, non dixit, qui credunt hominibus, sed, qui credunt Deo : necesse est enim ut curam bonorum operum habeant, quæ adimpleta et omni studio perpetrata, bona sunt utiliaque credentibus. « Stultas autem quæstiones, et genealogias, et con- « tentiones, et pugnas quæ veniunt ex lege, devita : « sunt quippe inutiles et vanæ. (*Ambr.*) Eo quod illis in temporibus multa nocivitas Ecclesiæ ab illis inferebatur, ideo ipsa necessitate addictus, et in principium Epistolæ, et in finem memoratus est eorum : sic etiam fecisse videtur et in illa Epistola, quam ad Timotheum scripserat : Ne patiaris, inquit, conquirere et decertare de illis quæ in lege præcepta sunt, neque genealogiis intendens opus tuum D impedias, quæ illi consuete proferunt verbositati studentes. Ex his enim nullum juvamen quispiam assequi poterit, sed et multam sustinet nocivitatem. (*Hier.*) Quia multiplices et diversæ sunt quæstiones, propterea Salomon de his qui quærunt Deum locutus est dicens : « Recte autem quærentes eum invenerunt pacem; » qui igitur Deum non recte quærunt, pacem invenire non possunt. Plurima exempla sunt quærentium non recte Deum. Judæi prave quærunt Deum, sperantes se eum invenire posse sine Christo. Hæretici vano sermonum strepitu concrepantes quærunt quem invenire non possunt. Philosophi quoque et barbari de Deo varia sentientes quæsierunt Deum : sed quia non recte quæsierunt, fuerunt eorum fatuæ

quæstiones putantium Deum humanis sensibus posse comprehendi. Ab his igitur Paulus nos revocat quæstionibus; cæterum ad sapientes, et quæ Scripturarum auctoritate sunt fultæ, magis cohortatur et provocat, præceptorum non nescius Salvatoris, in quibus ait : « Quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis; petite, et dabitur vobis. Omnis enim qui quærit inveniet, et qui quærit accipiet, et qui pulsat aperietur ei (*Luc.* XI); » modo non sit corpus nostrum subditum peccatis, et ingredietur in nos sapientia. Exerceatur sensus, mens quotidie divina lectione pascatur, et quæstiones nostræ stultæ non erunt quæstiones. Quod autem ait, « genealogias et contentiones et rixas, quæ veniunt ex lege devita, » proprie pulsat Judæos, qui in eo se jactitant et putant legis habere notitiam, si nomina teneant singulorum; quæ quia barbara sunt et etymologias eorum non novimus, plerumque corrupte proferuntur a nobis; et si forte erraverimus in accentu, in extensione et brevitate syllabæ, vel brevia producentes, vel producta breviantes, solent irridere nos imperitiæ, maxime in aspirationibus et quibusdam cum rasura gulæ litteris proferendis. Quomodo nos, qui latini sumus, latina nomina et origines de lingua nostra habentia facilius memoriæ tradimus, ita illi a parva ætate vernacula sui sermonis vocabula plenissimis sensibus imbiberunt, et ab exordio Adam usque ad extremum Zorobabel omnium generationes ita memoriter velociterque percurrunt, ut eos suum putes referre nomen. Hoc nos, quia aut alias litteras didicimus, aut certe sero credidimus in Christum, aut etiam si infantes sumus Ecclesiæ mancipati, magis scripturarum sensum quam verba sectamur. Dialectici, quorum Aristoteles princeps est, solent argumentationum retia tendere, et vagam rhetoricæ libertatem in syllogismorum spineta concludere. Hi ergo qui in eo totos dies et noctes terunt, ut vel interrogent, vel respondeant, vel dent propositionem, vel accipiant, assumant, confirment atque concludant, quosdam contentiosos vocant, qui ut libet, non ratione, sed stomacho disputent litigantium. Si igitur illi hoc faciunt quorum proprie ars contentio est, quid debet facere Christianus, nisi omnino fugere contentionem? Rixæ quoque legales penitus respuendæ sunt, et Judæorum stultitiæ relinquendæ. Sunt enim inutiles et vanæ, quæ tantum speciem scientiæ habent, cæterum nec dicentibus, nec audientibus prosunt. Quid enim mihi prodest scire quot annos vixerit Mathusala, quoto ætatis suæ anno Salomon sortitus est conjugem, ne forsitan Roboam undecimo ætatis illius anno natus esse credatur? et multa ejusmodi, quæ aut difficile est invenire propter librorum varietatem, et (dum pendatur de inemendatis inemendata scribuntur) errores similes, aut etiam si invenerimus magno studio et labore, nihil profutura cognovimus. Frequenter accidit ut habeamus privatas legis, non ob desiderium veritatis, sed ob jactantiam gloriæ, dum apud eos qui audiunt, docti volumus æstimari; aut certe ex hoc commodo turpia sed tamen læta. Deinde generaliter instruit dicens :

« Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens quod subversus est qui ejusmodi, et delinquit, qui est a semetipso damnatus. » (*Ibid.*) Et ad plenum, inquit, illum devita, qui ea quæ contraria sunt pietati prælegit; hunc enim hæreticum vocat. Postquam enim semel et bis eum tu instruxeris, et ostenderis ei illa quæ conveniunt ejus saluti, superfluum est diutius cum ejusmodi disputare, cum sit manifestum quoniam nullam percipit correctionem, ex quibus semel et bis illa quæ conveniebant sibi audiens, cognoscere noluit veritatem. Relinque ergo eum qui talis est, ut justam exspectet a judice pœnam, eo quod nullam ex instructione in tot communionibus plenarium consilium sumat. (*Hier.*) Hæresis Græce ab electione dicitur, quod scilicet unusquisque id sibi eligat, quod ei melius esse videatur. Philosophi quoque Stoici, Peripatetici, Academici et Epicurei, illius vel illius hæreseos appellantur. Superfluum est ire per singula, et Marcionem, Valentinum, Apellen, Hebionem, Montanum et Manichæum cum suis enumerare dogmatibus, cum perfacile sit unicuique cognoscere, quibus singuli ducantur erroribus. Arius et Eunomius et novæ auctor hæreseos, utinam tam noti non essent, minus forsitan plurimos decepissent! Hæreticum igitur hominem post unam correptionem, sive ut in Græco melius habetur, νουθεσίαν, devita. Νουθεσία autem commonitionem magis et doctrinam absque increpatione significat. Legitur in latinis codicibus, quod verum Papa quoque Athanasius approbabat, « post unam et alteram correptionem, » quod scilicet non sufficiat tantum semel eum corripi vel commoneri qui aliquo sit depravatus errore; sed et secunda ei sit adhibenda doctrina, ut in ore duorum aut trium testium stet omne verbum. Quare autem post primam et secundam correptionem devitandus sit, reddit causas dicens : « quod subversus est ejusmodi, et peccat cum sit a semetipso damnatus. » Qui enim semel bisque correptus, audito errore suo, non vult corrigi, errare æstimat corrigentem, et e contrario se ad pugnas et jurgia verborum parans, eum vult lucrifacere a quo docetur. Propterea vero a semetipso dicitur esse damnatus, quia fornicator, adulter, homicida, et cætera vitia, per sacerdotes de Ecclesia propelluntur. Hæretici autem in semetipsos sententiam ferunt suo arbitrio de Ecclesia recedentes; quæ recessio propriæ conscientiæ videtur esse damnatio. Inter hæresim et schisma hoc esse arbitrantur, quod hæresis perversum dogma habeat; schisma propter episcopalem dissensionem ab Ecclesia separetur; quod quidem in principio aliqua ex parte intelligi potest. Cæterum nullum schisma non sibi aliquam confingit hæresim ut recte ab Ecclesia recessisse videatur.

« Cum misero Artemam ad te vel Tychicum, festina venire ad me Nicopolim, ibi enim statui hiemare. » (*Hier.*) Legimus in exordio istius Episto-

læ : Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant corrigas, et constituas per civitates presbyteros sicut ego tibi disposui : » ut quia Cretenses nuper crediderant, recedente Paulo et ad alias Ecclesias transeunte, non dimitterentur orphani, sed haberent apostolicum virum, qui ea, quæ videbantur deesse, corrigeret : quia ergo post fundamentum aliarum Ecclesiarum necessarius erat Titus, qui ædificium superstrueret, . scribit ei, ut cum Artemam vel Tychicum, unum scilicet e duobus qui secum fuerant, Cretam misisset, impleturum locum ejus, ipse Nicopolim veniret, ipsi se hiematurum esse contestans. Ex quo paternum Pauli in Cretenses probamus affectum ; necessarium habet Titum in Evangelii ministerium, tamen non eum ante ad se vult venire, nisi in locum ejus Artemas vel Tychicus successor advenerit. Nicopolis ipsa est, quæ ob victoriam Augusti, quod ibi Antonium Cleopatramque superaverit, nomen accepit. « Zenam legis doctorem et « Apollo sollicite præmitte ut nihil illis desit. » (*Hier.*) Iste est Apollo, de quo et ad Corinthios scribitur : « Unusquisque vestrum dicit : Ego sum Pauli, et ego Apollo, et ego Cephæ (*I Cor.* III). » Fuit autem vir Alexandrius ex Judæis, valde eloquens, et perfectus in lege, Episcopus Corinthiorum, quem propter dissensiones, quæ in Corintho erant, ad vicinam insulam Cretam, cum Zena legis doctore putandum est transfretasse, et Pauli Epistola dissensionibus quæ Corinthi ortæ fuerant temperatis, rursum Corinthum revertisse. Zenam vero legis doctorem de alio Scripturæ loco qui fuerit non possumus dicere, nisi hoc tantum quod et ipse Apostolicus vir, id operis, quod Apollo exercebat, habuerit, Christi ecclesias exstruendi. Præcipit itaque Tito ut quoniam de Creta ad Græciam navigaturi erant non eos faciat sitarciis indigere, sed habere ea quæ ad viaticum necessaria sunt. « Discant autem et no« stri bonis operibus præesse in necessariis usi« bus, ut non infructuosi sint. » Supra dixerat, « Zenam legis doctorem et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. » Quia ergo poterat suboriri occulta responsio, ut non tam Titus, quam quicunque Epistolæ lector hoc diceret : et unde Tito, ut viaticum non habentibus largiretur, solvit hanc quæstionem, et quasi nihil sibi opponatur elidit dicendo, « discant autem et nostri bonis operibus præesse in necessariis usibus ut non infructuosi sint. » Nostros suos vocat, qui in Christo crediderant : qui quia Christi erant, recte et Pauli et Titi appellari merebantur. Habes, inquit, in discipulos potestatem, doce eos non esse infructuosos, sed Evangelistis et Apostolicis viris, qui bonis operibus serviunt ministrare, et ministrare non in quibuscumque causis, sed in necessariis usibus : « Habentes quippe victum et vestimentum, his contenti simus (*I Tim.* VI) : » et qui altario serviunt de altario vivant, et qui participes spiritualium nostrorum facti sunt, debent nobis sua participare carnalia. Et ne forsitan vel Epistolam Pauli, vel præceptum Titi facile contemnerent, infructuosos vocat, quicumque Evangelistis non ministraverint. Dicit et Salomon in Proverbiis, « fructus vero eleemosyna, » et ipse Paulus primum spiritus fructum charitatem vocat, charitas autem in communicatione et in ministerio vel maxime comprobatur. « Ut non, inquit, infructuosi sint : » « Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (*Matth.* III). » Hoc autem dico : « Quia qui parce seminat, parce et metet (*II Cor.* IX) : » apostolicis viris et evangelizatoribus Christi in necessariis usibus nolle tribuere, sterilitatis seipsum est condemnare.

« Salutant te qui mecum sunt omnes. » Vel solita consuetudine usus est, ut Titum ab omnibus qui secum erant diceret salutari : vel certe proprie in Titum quod talis esset, ut amorem eorum, qui cum Paulo erant, omnium mereretur. Magna vero laus Titi per Paulum ab omnibus salutari. « Saluta eos, qui nos amant in fide. » Si omnis qui amat amaret in fide, et non essent alii qui absque fide diligerent, nunquam Paulus ad amorem fidem apposuisset dicens, « Saluta eos qui nos amant in fide ; » amant quippe et matres filios, ita ut mortem pro eis oppetere sint paratæ : sed non amant in fide : et uxores maritos, quibus frequentissime commoriuntur, sed amor ille non fidei est. Sola sanctorum dilectio in fide diligit, in tantum, ut etiam si ille qui diligitur infidelis sit, tamen sanctus in fide eum diligat, secundum illud : « Omnia vestra in fide fiant ; » et alibi : « Diligite inimicos vestros. » Diligit sanctus inimicos suos, et ideo in fide diligit, quia credit in eum qui pollicitus est se pro expletione mandati retributurum esse mercedem. « Gratia Domini nostri cum omnibus vobis. » Sciendum quod in Græcis codicibus ita scriptum est, « gratia cum omnibus vobis » ut nec « Domini » nec « nostri » in libris feratur authenticis. In communi itaque sanctis atque credentibus, Tito et cæteris qui cum eo erant, imprecatur gratiam ; et quomodo Isaac patriarcha benedixit filium suum Jacob, et ipse Jacob duodecim patriarchas ; apostoli quoque ingredientes domum dicebant : « Pax huic domui, » et si digna erat domus, requiescebat pax eorum super eam ; si vero se exhibebat indignam, revertebatur ad eos qui eam fuerant imprecati : ita et nunc in fine Epistolæ suæ Apostolus gratiam credentibus imprecatur, quæ cum voto habebat effectum, et erat in potestate credentium, si talem se benedictus, qualem benedicens præbere voluisset. Amen.

LIBER VICESIMUS SEXTUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

ARGUMENTUM.

[illegible]

quod ad unum scribens, et hunc discipulum et non adeo egregium, de tam levi negotio quod cum tanta humilitate fecisse videtur, de illis ei imperare quorum potestas penes illum esse videbatur. (*Hier.*) Qui nolunt inter Epistolas Pauli eam recipere quæ ad Philemonem scribitur, aiunt non semper Apostolum, nec omnia Christo in se loquente dixisse, quia neque humana imbecillitas unum tenorem sancti Spiritus ferre potuisset, neque hujus corpusculi necessitas sub præsentia semper Domini compleretur, velut disponere prandium, cibum capere, esurire, satiari, ingesta digerere, exhausta complere. Taceo de cæteris quæ exquisite et coacta replicant, ut affirment fuisse aliquod tempus, in quo Paulus dicere non auderet : « Vivo non jam ego, vivit autem in me Christus (*Galat.* II) ; » et illud : « An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur, Christus (*I Cor.* XIII) ? » Quale, inquiunt, experimentum Christi, est audire : « Penulam quam reliqui Troadæ apud Carpum veniens tecum affer (*II Tim.* VI) : » et illud ad Galatas : « Utinam et excindantur qui vos conturbant (*Galat.* V), » et in hac ipsa Epistola : « Simul autem et præpara mihi hospitium. » Hoc autem non solum apostolis, sed prophetis quoque similiter accidisse. Unde sæpius scriptum feratur, « factum est verbum Domini ad Ezechiel, » sive ad quemlibet alium prophetarum, quia post expletum vaticinium rursum in semet revertens, homo communis fieret ex Propheta, excepto Domino nostro Jesu Christo, in nullo sanctum Spiritum permansisse : quod signum et Baptista Joannes acceperat (*Marc.* I), ut super quem vidisset Spiritum sanctum descendentem et manentem in eo, ipsum esse cognosceret. Ex quo ostenditur super multos quidem descendere Spiritum sanctum, sed proprie hoc esse Salvatoris insigne, quia permaneat in eo. His et cæteris hujusmodi volunt, aut Epistolam non esse Pauli, quæ ad Philemonem scribitur, aut si etiam Pauli sit, nihil habere quod ædificare possit, et a plerisque veteribus repudiatam, dum commendandi tantum scribit officio, non docendi. At e contrario qui germanæ auctoritatis eam esse defendunt, dicunt nunquam in toto orbe a cunctis Ecclesiis fuisse susceptam nisi Pauli apostoli crederetur ; et hac lege ne secundam quidem ad Timotheum, et ad Galatas eos debere suscipere, de quibus et ipsi humanæ imbecillitatis exempla protulerint, « penulam quam reliqui Troadæ apud Carpum, veniens tecum defer, » et, « utinam excindantur qui vos conturbant, » inveniri plura et ad Romanos et cæteras Ecclesias, maxime quæ ad Corinthios remissius, et quotidiano pene sermone dictata, in quibus Apostolus loquatur, « Cæteris autem ego dico, non Dominus, » quas et ipsas quia aliquid tale habeant, aut Pauli epistolas non putandas, aut si istæ recipiuntur, recipiendam esse et ad Philemonem ex præjudicio similium receptarum. Valde autem eos simpliciter errare, si putent cibum emere, hospitium præparare, vestimenta conquirere esse peccatum, et asserere fugari Spiritum sanctum, si corpusculi paulisper necessitatibus serviamus. « Nolite, » inquit Apostolus, « contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis in die redemptionis (*Ephes.* IV). » Quibus operibus Spiritus sanctus constristetur propheta commemorat, multis in ordinem vitiis peccatisque digestis, ad extremum infert : « In omnibus istis contristabas me (*Jer.* VIII). » Alioquin calicem aquæ frigidæ porrigere, pedes lavare, immolare vitulum, prandium præparare, peccatum sit, cum sciamus ex his rebus in Dei quosdam filios adoptari ? Sed mihi videntur, dum epistolam simplicitatis arguunt, suam imperitiam prodere, non intelligentes quid in singulis sermonibus virtutis et sapientiæ lateat : quæ, orantibus vobis, et ipso nobis Spiritu sancto suggerente, quo scripta sunt, suis locis explanare conabimur. Si autem brevitas habetur contemptui, contemnatur Abdias, Naum, Sophonias, et alii duodecim prophetarum, in quibus tam mira, tam grandia sunt. quæ feruntur, ut nescias utrum brevitatem sermonum in illis admirari debeas, an magnitudinem sensuum. Quod si intelligerent hi qui epistolam ad Philemonem repudiant, nunquam brevitatem despicerent : quæ pro laciniosis legis oneribus evangelico decore conscripta est, dum breviatum consummatumque sermonem facit Dominus super terram.

CAPUT UNICUM.

De Philemone, et Appia, et Archippo, et domestica ejus Ecclesia. De Philemone et Apostolo, pro eo in orationibus semper memoriam faciente. De Apostolo sene et vincto Philemoni imperante, eumdemque pariter obsecrante pro Onesimo servo ipsius, et parari sibi hospitium commendante. De Epaphra concaptivo Apostoli, et Marco, et Aristarcho, et Dema, et Luca, adjutoribus Pauli.

« Paulus vinctus Jesu Christi, et Timotheus frater « Philemoni dilecto et cooperatori nostro, et Appiæ « sorori, et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ quæ in domo tua est. » (*Hier.*) Quæritur cur aut quo jubente Paulus vel antiquum nomen amiserit, vel novum sumpserit? Ut ex Abram Abraham diceretur Dei jussione perfectum est, ut ex Sarai Saræ vocabulum fieret, æque Dei imperium fuit ; et, ut ad novum Instrumentum veniam, ut Simon Petri nomen acciperet, et filii Zebedæi Boanerges, hoc est *filii tonitrui* vocarentur, Domini nostri Jesu Christi voce præceptum est. Quare autem e Saulo Paulus dictus sit, nulla Scriptura commemorat. Neque vero putandum est, ut a simplicioribus latinis legitur, Saulum ante dictum esse, et non Saul, quia et de tribu Benjamin erat in qua hoc nomen familiarius habebatur ; siquidem et ille Saul rex Judææ, persecutor David de tribu Benjamin fuit. Quod autem Saulus a nobis dicitur, non mirum est Hebræa nomina ad similitudinem Græcorum et Romanorum casuum declinari, ut sicut pro Joseph Josephus, pro Jacob Jacobus, ita pro Saul quoque Saulus in nostra lingua ac sermone dicatur : ut enim Scipio, subjecta Africa, Africani sibi nomen assumpsit : et Metellus, Creta insula subjugata, insigne Cretici suæ familiæ reportavit;

et imperatores nunc usque Romani cognominantur gentibus ut Adiabenici, Parthici, Sarmatici: nunc quoque [illegible] ita et Saulus ad praedicationem gentium missus, a primo Ecclesiae spolio proconsule Sergio Paulo victoriae suae trophaea retulit, erexitque vexillum ut Paulus diceretur e Saulo. Si autem et interpretatio nominis quaeritur, Paulus in Hebraeum mirabilem sonat, merito mirum ut post Saul qui interpretatur expetitus, quod ad vexandam Ecclesiam furore diaboli postulatus, de persecutore vas fieret electionis. Plus forsitan quam oportuit sed necessario disputavimus. Quod autem sequitur, « Vinctus Jesu Christi, » in praesenti negotio vel maxime est admirandum de Apostolica prudentia quae scripsit quidem et ad alios plures cum esset in vinculis, sicut ex ipsis Epistolis quibusque perspicere est. Nullo vero in loco vinctum in postulatione B cum nomine suo posuit hujusmodi, « Paulus vinctus, » hoc vero in loco neque servum neque Apostolum se dixit, sicut erat ei consuetudo scribendi, eo de quo [illegible] negotiis scribebat ad eum, et de illis quae in potestate ipsius Philemonis posita erant. Hoc ideo magis dicere arbitramur ut non auctoritate Apostolica aliquid imperare ex tali praesumptione videretur, sed illud magis quod [illegible], quod et valde suadere poterit. Philemone cogitante non magnum esse [illegible] qui pro aliorum salute habetur in vinculis [illegible] minime pati, sicut ipse quidem in [illegible] (Gen. ix) [illegible] hominibus, ne [illegible] plures lucrificarem. » « Vinctus, inquit, Jesu Christi; in nulla Epistola hoc cognomine C usus est, licet in quibusdam Epistolarum, ad Ephesios videlicet et Philippenses et Colossenses, se esse in vinculis pro confessione testetur. Majoris autem mihi videtur supercilii, « vinctum Jesu Christi » se dicere quam Apostolum. Gloriabantur quippe Apostoli, quod digni fuerant pro nomine Jesu Christi contumeliam pati; sed necessaria auctoritas [illegible]. Rogaturus pro Onesimo, talis rogare debuit, qui posset impetrare quod posceret. Felix nimirum qui non in sapientia, non in divitiis, non in eloquentia et potentia saeculari, sed in Christi passionibus gloriatur. Non omnis quidem qui vinctus est, vinctus est Christi; sed quicumque pro Christi nomine et pro ejus confessione vincitur, D ille vere vinctus dicitur Jesu Christi, et vinculis [illegible] in tantum martyrem facit, qui pro Christi nomine [illegible]. Scribit igitur ad Philemonem Romae vinctus in carcere, quo tempore mihi videntur ad Philippenses, Colossenses, et Ephesios Epistolae esse directae. Ad Philippenses illic ex causa, primum quod cum solo Timotheo scribit, quod et in hac Epistola facit. Deinde, quod vincula sua manifesta dicit facta pro Christo in omni praetorio. Quid sit autem praetorium in ipsius Epistolae fine significat: « Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Caesaris domo sunt (Philip. iv). » « Caesare autem in [illegible] dominum Christum Jesu [illegible]. Quidam autem ex [illegible] Christum annuntiant [illegible]

A [illegible] ad Colossenses principium similis (Col. i): « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei et Timotheus frater; » et in sequentibus: « Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus quod est Ecclesia; » et in fine: « Salutatio mea manu Pauli, memores estote vinculorum meorum (Ibid. iv), » ut manifestum sit hanc quoque Epistolam de carcere et inter vincula fuisse dictatam. Illud autem proprie habet ad Colossenses, quod idem Onesimus qui nunc Philemoni commendatur, etiam portitor ejusdem Epistolae fuit. Denique ait: « Quae circa me sunt, omnia vobis nota faciet B Tychicus charissimus frater, et fidelis minister et conservus in Domino, quem misi ad vos ad hoc, ut cognoscat quae circa vos sunt, et consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui est ex vobis. » Si autem Philemon, ad quem haec Epistola scribitur, Onesimi dominus est, hic frater eum vocat in Domino; et ad Colossenses refertur quod Onesimus ex eis sit, [illegible] quod et Philemon Colossensis sit, et eo tempore [illegible] Epistolam tulerit, quo [illegible] ad dominum litteras [illegible]. Est et aliud indicium, quod in hac eadem Epistola et Archippus nominatur, cui hoc cum Philemone scribitur: « Archippo [illegible] » C « quod accepisti in Domino, ut illud impleas. » « Quod est ministerium quod Archippus accepit a Domino? » Ad Philemonem legimus: « et Archippo commilitoni nostro et Ecclesiae quae in domo tua est, » [illegible] Colossensis [illegible] admonetur [illegible] diligentiusque [illegible] Evangelii praedicationem. [illegible] mihi [illegible] quod et Philemon et Archippus et Onesimus [illegible] Colossenses et eodem tempore [illegible] Epistolae scriptae sunt. Ad Ephesios [illegible] Christo [illegible] ad Colossenses [illegible] in hujus quoque Epistolae fine [illegible] D [illegible] ad [illegible] Epistolam [illegible]: « Quid [illegible] Tychicus charissimus frater et fidelis minister in Domino, quem misi ad vos [illegible] cognoscatis quae circa nos sunt, et consoletur corda vestra. » Tychicus autem est qui et ad Colossenses [illegible] Onesimum [illegible] ad Philemonem [illegible] « Et Timotheus frater (Col. i). » Et in hanc [illegible] quod in [illegible] Epistola [illegible] Timo-

theum sibi in scribendo associare (*Hier.*) In aliis Epistolis Sosthenes et Silvanus, interdum et Timotheus assumitur, in hac [*Hier.*, in quatuor] tantum Timotheus, quia vel eodem in tempore, vel præsente Timotheo cæterisque, dictatæ sint; quod ego duplici ex causa factum puto, ut et Epistola majorem haberet auctoritatem, quæ non ab uno scribebatur, et quia nulla æmulatio erat inter Apostolos si quid forte Paulo dictante alii spiritus suggessisset, absque ulla tristitia addebat Paulus in litteris quas dictabat. Secundum id quod ipse Corinthiis præcepit, ut si alio prophetante, alii fuerit revelatum, taceat ille qui prius prophetabat. Ita ipse quoque præceptum suum opere complebat, et propter pauca quæ alio addiderat suggerente ut suam, ita alterius quoque Epistolam perscribebat. « Philemoni charissimo cooperatori nostro. » (*Amb.*) Cooperarium vocat ea ratione qua erga sanctorum obsequia sollicitudinem impendebat, non minima conferens illis, quibus Evangelii fuerat injuncta prædicatio. Si ad Philippenses scribens dicit : « Bene facitis communicantes tribulationi meæ (*Phil.* IV). » Communicationem vocans illa ratione, qua in vinculis posito ea quæ ad usus quotidianos necessaria esse ei videbantur, id miserint. (*Hier.*) Non habetur in Græco ἠγαπημένῳ, quod *dilectus* dicitur, sed, ἀγαπητῷ id est *diligibili;* inter dilectum autem et diligibilem hoc interest, quod dilectus appellari potest et ille qui dilectionem non meretur, diligibilis vero is tantum qui merito diligitur. Denique et inimicos nostros diligere præcipimur, qui sunt dilecti, sed non diligibiles ; amamus quippe illos, non quia amari merentur, sed quia præcipitur eos odio non habendos. Illud quoque quod in XLIV psalmi titulo prænotatur « pro dilecto, » melius habet in Græco, » pro diligibili ; » qui locus manifestissime de Christo intelligitur: licet enim Judæi *Ididia* [*Idithum*], hoc est *amatum Dei*, Salomonem dici putent, quod ei a Deo sit ob sapientiam nomen impositum; tamen *amatus Dei* quis magis dici potest, nisi is de quo in Evangelio Pater loquitur : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite (*Matth.* XIII, XVII). » Scribunt igitur Paulus et Timotheus Philemoni charissimo et cooperatori, qui ideo charissimus dictus est, quod in eodem Christi opere versetur ; Appiæ quoque sorori non habenti in se falsæ aliquid et fictæ germanitatis, et Archippo commilitoni, quem arbitror cum Paulo et Timotheo contra adversarios pro Christi nomine dimicantem exstitisse victorem, et propterea nunc commilitonem dici, quod in eodem certamine belloque superaverit. Scribitur etiam Ecclesiæ quæ in domo ejus est. Verum hoc ambiguum, utrum Ecclesiæ quæ in domo Archippi sit, an ei quæ in domo Philemonis. Sed mihi videtur non ad Archippi, verum ad Philemonis referendum esse personam, cui ipsa quoque Epistola deputatur. Nam licet Paulus et Timotheus pariter scribant ad Philemonem, Appiam, Archippum et Ecclesiam, tamen in sequentibus approbatur Paulum tantummodo ad Philemonem scribere, et unum cum uno sermocinari.

A (*Amb.*) Custodit vero Apostolus ordinem : sicut enim maritum ante uxorem dixit, et parentes ante filium, sic post dominos etiam cæterorum memoratus est, qui in familia eorum haberi qualibet ratione existimabantur : et non dixit domui tuæ, sed « Ecclesiæ, quæ est in domo tua, » ostendens quoniam Ecclesiam esse existimat domum, in qua omnes fideles habere [habitare] videntur, et ita dignos eos existimabat suorum esse scriptorum, quasi quæ Ecclesiæ locum retinerent. Nec enim multitudinem virorum Paulus Ecclesiam esse definit, sed propositum illorum qui pie in idipsum conveniunt. Nam et in circensibus et in theatris est multitudinem prospicere hominum, confluentium, sed tamen non poterat dici illa multitudo Ecclesia Dei propter arbitrii pravitatem eorum B qui illo confluxerunt. Ecclesia vero Dei vocatur, etiamsi duo vel tres tantum intuitu pietatis in idipsum convenerint, eo quod verum est, quod a Domino dictum est, « ubi fuerint duo aut tres in nomine meo, illic sum in medio eorum. » Et quia cæteros in præfatione Epistolæ credidit illis adjungendos, non modicum ei auxilium ad præsens confert argumentum. Si enim fidei communis tantam fiduciam præbebat illis, ut et conjungerentur suis dominis, justum erat et Onesimum de cætero affectuose videre, qui propositi sui communione, idem se exsequendum sollicitudinem susceperat. (*Hier.*) Quod autem ait, « gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo, » adhuc a duobus ad plures scribitur, et in omnibus pene Epistolis æquale principium est, ut C gratiam eis et pacem a Deo Patre, et a Christo Domino imprecetur ; ex quo ostenditur unam filii patrisque esse naturam, cum id potest filius præstare quod pater, et id dicitur pater præstare quod filius. Gratia autem est qua nullo merito nec opere salvantur; pax, qua reconciliati Deo per Christum sumus, ut ibi, « obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. » Sequitur :

« Gratias ago Deo meo semper, memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam et fidem quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos ejus, ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis boni, quod in nobis est in Christo. » (*Ambr.*) A gratiarum actione incipit scribere, agens pro illo gratias Deo, sicuti et in multis D Epistolis id fecisse videtur. Ut autem non videretur nunc contemplatione litterarum gratias agere pro eo, optime adjicit, « semper memoriam tui faciens in orationibus meis. » In orationibus meis, inquit, memor sum tui et gratias pro te ago Deo ; et causam ipsa indicans pro qua gratias agit Deo, ne videretur absolute donans id dicere : « Audiens, inquit, charitatem tuam et fidem quam habes ad Dominum Jesum Christum ; » et unde hoc cognovisset incertum esse videretur, si non donata ei ista a Domino essent, eo quod charitas et fides, quæ in Dominum est, in propositum animæ habetur, « et in omnes sanctos, » ex hoc ergo, et illud cognoscitur. Nam erga sanctos charitas in operibus demonstrata, affectum quem

erga Deum habebat comprobat. Unde et optime adjicit: « ut communicatio fidei tuae perfecta fiat in cognitione omnis bonitatis, quae in nobis est in Christo Jesu. » (Ibid.) Haec jam non ut Paulus et Timotheus Philemoni et caeteris, sed ut solus Paulus ad solum Philemonem loquitur: « gratias, inquiens, ago et memoriam tui faciens in orationibus meis. » Ambiguum vero dictum, utrum gratias agat Deo suo semper, an memoriam ejus faciat in orationibus suis semper: et utrumque intelligi potest. Qui enim praecipit aliis ut in omnibus gratias agant Deo, multo magis [illegible] ut gratias semper Deo ipse non referat. Si autem pro sanctis et melioribus quibusque Paulus semper orabat (sanctus autem et Philemon est, tantam habens in se fidem et charitatem, ut non solum audita ei, verum etiam opera innotescerent), et pro Philemone Paulum semper orasse credibile est: quo scilicet fides et charitas quam habebat in Christum et in omnes sanctos ejus, per communicationem fidei et operationem agnitionis in omni bono Christi misericordia servaretur. Et de charitate quidem quam habebat in Christo Jesu, et in omnes sanctos ejus, non difficilis interpretatio est, quia post Deum diligere jubemur et proximos. Nunc hoc quaeritur quomodo eamdem fidem in Christo Jesu habere quis possit et in sanctos ejus. [illegible] enim: charitatem quam habes in Domino Jesu et in omnes sanctos ejus, et fidem quam habes in Domino Jesu et omnes sanctos ejus. Ad cujus solutionem hujus loci de Exodo sumamus exemplum: « Credidit populus Deo et Moysi servo ejus. (Exod. XIV.) » Una atque eadem credulitate in Moysen [illegible] et in Deum, et populus qui credebat in Dominum, aeque credidisse scribitur in servum. Hoc autem non solum in Moyse, sed in omnibus sanctis est, ut quicunque credit Deo, aliter ejus fidem recipere non queat, nisi credat et in sanctos ejus. Non est enim in Deum perfecta dilectio et fides, quae in ministros ejus nulla ex infidelitate tenuatur. Quod autem dico, tale est: credit quispiam in conditorem Deum, non potest credere nisi prius crediderit de sanctis ejus vera esse quae scripta sunt. Sunt nonnulli quoque [illegible] simplicium, qui faciunt opera justitiae, et non habent eorum quae ipsi operantur scientiam. Unde addidit: « Ut communicatio fidei tuae evidens fiat in agnitionem omnis boni. » quantis gradibus quantisque profectibus apostolicus in altiora sermo se tendit! habet quispiam charitatem, et fidem in Deum, et in sanctos ejus: sed forsitan non aequali erit [illegible] communicet. Communicet forsitan in sanctis, sed opere non expleat; voluntatem impleat aliquis et opere, sed [illegible] perfectam habere non potest notitiam. Sit talis quisque qui et opus habeat et scientiam, sed non habet agnitionem omnis boni: multa enim justo [illegible] tamen est [illegible] in aliqua parte [illegible]. At non talis Philemon: habet quippe communicationem operatricis fidei, et charitatis in agnitione omnis boni: quae cum in Apostolo sit, non tam putamus ut id tantum esse perfectam, si in illo sit, sed in se tan-

tum bene, quia Christi est, et quidquid boni et in Philemone laudatur, et de Apostolorum sumitur exemplo, [illegible] quod de Christo descendit.

« Gaudium enim magnum habuimus et consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. » (Ibid.) Tanto, inquit, delector, pro quibus cum [illegible] affectu semper obsequeris sanctis, et quibus etiam [illegible] tribulationibus consolationem [illegible] studii tui. [illegible] et exhortationem Philemonis [illegible] posteriori tempore [illegible] in subsequentibus. (Ibid.) Plenius insinuat [illegible] quod dixerat: « Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis. » Dignum si quidem erat agere gratias Deo super charitate Philemonis, qui internum [illegible] affectum [illegible] animi [illegible]. Et hoc [illegible] apostolicum est, ut semper [illegible] charitatem. Unde gaudium cum gaudentibus et cum his [illegible] consolationem.

« Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi, quod prodest, propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi. » (Ibid.) Primum [illegible] propter apostolatum, neque [illegible] dignitatem [illegible] sed per charitatem quam erga omnes habebat, ut [illegible] de quo Philemone [illegible]. Unde et [illegible] exhortationem ejus adjicit: « propter quod multam in Christo fiduciam habens, » etc. [illegible]

causa passus. Inchoavit enim prædicare Evangelium, cum adhuc esset adolescens : occurrit vero in senectutis ætatem semper in Christo, in passionibus persistens. Unde ne per ætatem eum absolute videretur suadere, optime adjecit : « Nunc autem et vinctus Jesu Christi, » solum hoc non dicens, Erubesce senectutem et canitiem in vinculis connutritam, et ætatem sic longam in passionibus illis, quæ pro Christo sunt, educatam. (*Hier.*) Multis in Philemonem laudibus ante præmissis, cum res talis sit pro qua rogatus est, quæ et præstanti sit utilis et roganti, poterat Paulus magis imperare quam petere. Et hoc ex fiducia illa veniebat, quod qui tanta ob Christum opera perpetrarat, utique impar sui in cæteris esse non poterat. Sed vult magis petere quam jubere, grandi petentis auctoritate proposita, per quam et Apostolus obsecrat, et senex, et vinctus Jesu Christi. Totum autem pro quo rogat illud est : Onesimus servus Philemonis, fugam furto cumulans, quædam rei domesticæ compilaverat. Hinc pergens ad Italiam ne e proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini per luxuriam prodegerat : hoc ne quis putet temere, et ut libet a nobis fictum, in sequentibus discat. Nunquam enim Paulus diceret : « Si quid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi manu mea, ego reddam. » Nec sponsor rei fieret ablatæ nisi esset id quod ablatum fuerat dissipatum. Hic igitur cum ob confessionem Christi Paulus Romæ esset in carcere, credidit in Dominum Jesum : et ab eo baptizatus, digna pœnitentia maculas vitæ prioris abstersit, in tantum ut is Apostolus conversionis ejus testis fieret, qui quondam Petrum increpaverat non recto pede in Evangelii veritate gradientem. Quantum igitur ad peccatum et ad facinus pertinet, quo Dominum læserat, veniam non meretur ; quantum vero ad Apostoli testimonium qui scit eum plene esse conversum, grandi pondere premitur, qui rogatur, ut qui e servo fugitivo atque raptore minister Apostoli factus fuerat (quod autem aliud habebat Apostolus ministerium nisi Evangelii Christi Jesu?), jam non quasi a domino, sed quasi a conservo et coevangelista ignosceretur ei, qui servus esset Christi similiter et minister.

« Obsecro te de meo filio, quem genui in vinculis « Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc « autem tibi et mihi utilis est, quem remisi tibi : « tu autem illum, id est, mea viscera, suscipe, quem « ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi mi- « nistraret in vinculis Evangelii. » Volens impetrare quod postulat, jam non pro servo Philemonis, sed pro filio suo se asserit deprecari ; et de illo filio quem genuerit in vinculis Evangelii, hoc est, quæ pro Christi Evangelio sustinebat : qui cum ante inutilis domino suo tantum fuerit (neque enim servus fur atque fugitivus alteri nocuit, nisi domino suo), nunc e contrario utilitatis compensatione qua et ipsi domino et Paulo utilis est, cæterisque per Paulum, plus charitatis meretur, quam odii ante meruerat. Unde ait. « Qui tibi aliquando inutilis fuit. » Tibi, inquit, soli, non cæteris, nunc autem tibi et mihi utilis. Utilis domino, in eo quia posset Paulo servire pro domino suo ; Paulo vero in eo utilis, quia illo in carcere vinculisque detento, posset ei in Evangelio ministrare. Simul autem est admirandum de magnanimitate Apostoli, et in Christum mente ferventi. Tenetur carcere, vinculis stringitur, squalore corporis, charorum separatione, pœnalibus tenebris coarctatur, et non sentit injuriam, non dolore cruciatur, nihil novit aliud nisi de Christi Evangelio cogitare. Sciebat servum, sciebat fugitivum, sciebat aliquando raptorem, ad Christi fidem esse conversum. Grandis laboris est talem hominem in eo perseverare quod cœpit. Idcirco filium suum, et filium vinculorum, et ministrum Evangelii in vinculis constituti inculcat ac replicat, ut Philemon ille prudenter et dispensatorie tantum in præfatione laudatus non auderet negare, ne suis laudibus videretur indignus. Quod autem ait, « tu autem illum, id est, mea viscera, *suscipe*, » hoc est quod paulo ante dixi, viscera significare internum cordis affectum et plenam ex animo voluntatem, cum totum quidquid in nobis est suscipitur a rogato : alias autem omnes liberi viscera sunt parentum. « Sine consilio autem tuo ni- « hil volui facere, ut non quasi ex necessitate bo- « num tuum esset, sed voluntarium. » Non videbatur mihi esse justum, ut contra voluntatem tuam eum retinerem, qui ad te pertinebat : nam æquum esse existimo ut quodcunque bonum a te fuerit factum, pro tuo hoc impleatur arbitrio. Hoc quod a plerisque quæritur, et sæpissime retractatur, quare Deus hominem faciens, non eum bonum rectumque condiderit, de præsenti loco solvi potest. Si enim Deus voluntarie et non ex necessitate bonus est, debuit hominem faciens ad suam imaginem et similitudinem facere, hoc est, ut ipse voluntarie et non ex necessitate bonus esset ; qui autem asserunt ita eum debuisse fieri, ut malum recipere non posset, hoc dicunt : Talis debuit fieri qui necessitate bonus esset et non voluntate ; quod si talis fuisset effectus qui bonum non voluntate, sed necessitate perficeret, non esset Deo similis, qui ideo bonus est, quia vult, non quia cogitur. Ex quo manifestum est, rem eos inter se postulare contrariam : nam ex eo quod dicunt, debuit homo Deo similis fieri, illud petunt, ut liberi fieret arbitrii, sicut Deus ipse est ; ex eo autem quod inferunt, talis debuit fieri, qui malum recipere non posset, dum necessitatem ei boni important, illud volunt, ut homo Deo similis non fieret. Potuit itaque et apostolus Paulus absque voluntate Philemonis Onesimum sibi in ministerium retinere ; sed si hoc sine Philemonis voluntate fecisset, bonum quidem erat, sed non voluntarium : quod autem non erat voluntarium, alio genere arguebatur non esse bonum : nihil quippe bonum dici potest, nisi quod ultroneum est. Ex quo Apostoli consideranda prudentia, qui idcirco fugitivum servum remittit ad dominum, ut prosit domino suo :

qui prodesse non poterat si domino teneretur absente. Superior ergo quaestio ita solvitur, quod Deus hominem sine voluntate ejus facere bonum; porro si hoc fecisset non erat bonum voluntarium, sed necessitatis. Quod autem necessitate bonum est, non est bonum, in illo genere malum arguitur. Igitur proprio arbitrio [illegible] magis ad suam imaginem et similitudinem fecit: similem autem Deo esse absolute bonum est.

« Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut « aeternum illum reciperes, tanquam non sicut servum, sed plus servo fratrem charissimum, maxime mihi: quanto autem magis tibi et in carne « et in Domino! » Nonnunquam malum occasio fit bonorum, et hominum prava consilia Deus vertit ad rectum. Quod dico manifestius exemplo fiet. Joseph fratres, sui zeli stimulis incitati, Ismaelitis viginti aureis vendiderant. Hoc initium et patri et fratribus et toti Aegypto bonorum omnium fuit. Denique ipse postea ad fratres: « Vos, inquit, cogitastis de me in malo, Deus vero cogitavit de me in bono. » Simile quid et in Onesimo possumus intelligere, quod mala principia occasionem fuerint rei bonae. Si enim dominum non fugisset, nunquam venisset Romam, ubi erat Paulus vinctus in carcere; si Paulum in vinculis non vidisset, fidem non recepisset in Christum. Si Christi non habuisset fidem, nunquam Pauli affectus filius in opus Evangelii mitteretur. Ex quo paulatim et per gradus suos, reciprocante sententia, ideo minister Evangelii est factus Onesimus, quia fugit a domino. Pulchre autem addens, « forsitan, » sententiam temperavit. Occulta sunt quippe judicia Dei, et temerarium est quasi de certo pronuntiare quod dubium est. « Forsitan, inquit, ideo discessit, » caute, timide, trepidanter, et non totum fixo gradu, ne si non posuisset « forsitan, » omnibus servis fugiendum esset ut apostoli fierent. Quod autem « ad horam » jungit, horam pro tempore debemus accipere: ad comparationem enim aeternitatis omne tempus breve est. « Ut aeternum illum reciperes. » Nullus aeternus dominus servi sui, potestas quippe ejus et utriusque conditio morte finitur. Onesimus vero qui ex fide Christi factus aeternus est, aeterno Philemoni, quia in Christum et ipse credidisset, spiritu libertatis accepto, jam non servus, sed frater coepit esse de servo, frater charissimus, frater aeternus, aeterno et ipsi Apostolo dominoque suo; cui Onesimum et carnis [illegible] conditio, ita postea spiritus copulabat, ut tunc quidem quando erat ei subjectus in carne, non erat ei junctus in Domino, nunc autem et in carne ei junctus est et in Domino: ex quo intelligimus [illegible] qui crediderit, duplici domino suo lege constringi, ut ei et carnis necessitate jungatur ad tempus, et in aeternum spiritu copuletur. [illegible] Intelligendum vero est, quoniam non dixit, ut habeas, sed ut recipias, non enim hoc dixit, quoniam [illegible], ut de caetero habeas eum pro servo, majorem ergo suum affectum ostendens: nam [illegible] erat hoc de fuga-

A tive domino [illegible], sed ut perpetuo eum reciperes servum, hoc est, [illegible] quod servi habent tuae dominationi exhibeat, [illegible] Quid autem [illegible] dixit super servum, « Fratrem charissimum, » hoc est [illegible] valde amantem [illegible]. Quoniam [illegible] per fugam recessit, sed tamen [illegible], ut non solum debitum tibi obsequium, ut servus, cum omni fide persolvat, sed et [illegible] pro te pati [illegible] sit paratus. Et quia [illegible] haberent, [illegible] « Maxime mihi, quanto magis tibi, et in carne et in Domino. » [illegible]

B [illegible] Testatur autem de Onesimo, quoniam etiam sibi fuerit utilis [illegible]. Vult talem [illegible] quemadmodum [illegible] erit tibi [illegible] charitatem [illegible]

C « Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. » [illegible]

D [illegible]

luit, juste Apostolus pro Onesimo se opponit et A spondet quæ ille debebat. Ut autem supra diximus, totum illud est quod ablatum furto, per luxuriam perditum, non poterat absolvi, quod Philemon grandi pretio compensabat dum pro servo fugitivo, et pecunia perdita, fratrem charissimum et fratrem reciperet æternum, et per eum sibi Apostolum faceret debitorem. « Ego Paulus scripsi manu mea, ego reddam, ut non dicam tibi, quia et ipsum te mihi debes. » (*Ambr.*) Promisit se redditurum, sciens quoniam dominis reposita est apud Deum merces copiosa pro illa bonitate quam erga servos suos exercent, et maxime si quando delinquentibus illis veniam tribuere voluerint, et ostendens quoniam non debet hæsitare de tribuenda hujusmodi gratia, « ut non dicam tibi, quoniam mihi teipsum debes, » et hæc B quidem promitto, sciens, quoniam et ipse percipiens per Dei misericordiam copiosas mercedes pro ea bonitate, quam erga istum nunc exerces, te autem convenit cogitare quoniam et totum te mihi debes, licet ego non dicam. (*Hier.*) Quod dicit tale est : Quod Onesimus furto rapuit, ego me spondeo redditurum, hujus sponsionis Epistola hæc et manus testis est propria, quam non solito more dictavi, sed mea manu ipse conscripsi, crede igitur mihi pro Onesimo pollicenti : hoc autem dico quasi ad extraneum loquens ; cæterum si ad jus meum redeam, propter sermonem Christi, quem tibi evangelizavi et Christianus effectus es, te mihi ipsum debes : quod si tu meus es, et tua omnia mea sunt : si autem tua omnia mea sunt, C Onesimus quoque qui tuus est, meus est. Poteram igitur eo uti ut meo : sed voluntati tuæ relinquo ut mercedem habeas ignoscendo. « Ita frater, ego te fruar in Domino, refice viscera mea in Christo. » (*Ambr.*) Nam quod dixit, « ego tui fruar in Domino, » pro adjuratione posuit : dicit autem, quod do illi veniam de præteritis, suscipiens eum, requiescere mecum facito : « Ego te fruar in Domino, » hoc est, sic videam te in omnibus illis quæ secundum sunt profectum habentem spiritalem quod meum esse existimo lucrum. Et quia larga supplicatione decebat rogare Paulum contemplatione humilitatis, videbatur autem aliquam habere suspicionem, ut forsan Philemon non facile annuerit ejus petitionibus, ideoque sit Apostolus coactus superabunde eum precari. (*Hier.*) Proprietatem Græcam Latinus sermo D non explicat. Quod enim ait, Ναὶ, ἀδελφέ, Ναὶ quoddam quasi adverbium blandientis est : nos autem interpretantes, « ita frater » æqualius et dilucidius [*Hieron.*, aquatius et dilutius] nescio quid magis aliud quam id quod est scriptum sonamus. Sicut enim אנה illud Hebraicum pro quo frequenter septuaginta Interpretes ὦ δή transtulerunt, in lingua sua significat deprecantis affectum, unde nonnunquam Symmachus pro אנה δέομαι, hoc est, *obsecro*, transtulit : ita et nos eamdem in Græca lingua vim patimur quam Græci sustinent in Hebræa. Quod autem ait, « ego te fruar in Domino, » aliud multo intelligitur, quam putatur. Apostolus non fruitur, nisi eo qui multas in se habet concinentesque virtutes, et totum quod Christus dicitur pro varietate causarum, sapientiam videlicet, justitiam, continentiam, mansuetudinem, temperantiam, castitatem, has imprecatur Philemoni, ut cum his abundaverit, ipse eo perfruens impleatur. Et ne putes illam fruitionem dici qua nos sæpe nostri inter nos præsentia delectamur et fruimur, addidit, « in Domino : » ut ex eo quod Domini nomen adjunctum est, intelligeretur et alia esse fruitio qua quis absque Domino perfruatur. « Refice viscera mea in Christo. » Sicut ipse frui vult Philemone in Domino, ita viscera sua Onesimum, quem et superius eodem nomine appellarat, refici vult per Philemonem, et ambiguo dictum utrum viscera Pauli in Christo Onesimus sit, an viscera Pauli Onesimus per Philemonem in Christo reficienda sint. Si superius accipere volueris, recte Pauli in Christo viscera dicentur Onesimus, quem in vinculis Christo genuit : si posterius, in Christo reficiendus est Onesimus a Philemone, dum ejus in Christo sermonibus eruditur.

« Confidens de obedientia tua scripsi tibi, sciens « quoniam super id quod dico facies. » (*Ambr.*) Hæc autem sic scribo non dubitans quod velociter gratiam tribuas : econtrario vero sic scripsissem, si non noscem quoniam non solum hoc facies, sed et si aliquid plus postulassem. (*Hier.*) Qui præsumit de eo quem rogaturus est, ipsa quodammodo præsumptione præjudicat, ne ei negare liceat, quod rogatur. Porro si scit ille qui postulat plus quam rogavit, rogatum esse facturum, ideo minora petit, ut habeat rogatus voluntariam et majorem præstatione mercedem. Si autem Philemon hoc ad hominis præceptum facit, quanto magis faciet ob dilectionem Dei ? unde et merito Apostoli voce laudatur quod mandata ejus opere prævertat, et possit dicere « Voluntaria oris mei complaceant tibi, Domine (*Psal.* CXVIII). » In his postulationem suam terminans adjicit : « Simul et para mihi hospitium. » Non puto tam divitem fuisse Apostolum, et tantis sarcinis occupatum, ut præparato egeret hospitio, et non una contentus cellula, breves corporis sui spatio ædes, amplissimas æstimaret : sed ut dum eum exspectat Philemon ad se esse venturum, magis faciat quod rogatus est. Si autem hoc non dispensatorie, sed vere quis æstimat imperatum, ut sibi hospitium præpararet, Apostolo magis quam Paulo hospitium præparandum est. Venturus ad novam civitatem, prædicaturus Crucifixum, et in audita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros, et necesse erat primum ut domus in celebri esset urbis loco, ad quam facile conveniretur; deinde ut ab omni importunitate vacua : ut ampla, quæ plurimos caperet audientium; ne proxima spectaculorum locis; ne turpi vicina detestabilis : postremo ut in plano potius esset sita, quam in cœnaculo. Quam ob causam cum æstimo etiam Romæ in conducto mansisse biennio, nec parva ut reor erat mansio, ad quam Judæorum turbæ quotidie confluebant. « Spero enim per orationes vestras donari me vobis. » Filium patri Deus rogatus indulget, et frater sæpe fratris oratione servatur. Apostolus vero

totius Ecclesiæ proficeret consultum, ob eorum qui A eum audituri sunt utilitatem. Et hoc donum non tam in eum dicitur esse, qui differtur a martyrio ad martyrium præparatus, quam in eos ad quos Apostolus mittitur. Quod autem credo Paulus in carcere fuerit et de vinculis liberatus sit, ipse in alio loco dicit: « in carceribus frequenter (*II Cor.* XI). » De quibus nonnunquam Domini auxilio, crebro ipsis persecutoribus nihil dignum in eo morte invenientibus dimittebatur; necdum enim super nomine Christiano senatusconsulta processerant, nec dum Christianorum sanguinem Neronis gladius dedicarat; sed pro novitate prædicationis sive a Judæis invidentibus, sive ab his qui sua videbant idola destrui, ad furorem populi concitatis, missi in carcerem, rursum impetu et furore deposito laxabantur. Et hoc ita esse ut dici- B mus apostolorum Acta testantur, in quibus et Felix loquitur ad Agrippam: « Poterat dimitti Paulus, si non appellasset ad Cæsarem (*Act.* XXVI); » et quia nullam invenerit causam præter quæstiones quasdam de religione propria, et de quodam Jesu, quem Paulus vivere prædicabat. Ex quo animadvertimus, et a cæteris judicibus similiter eos potuisse dimitti, id agente Domino, ut in toto orbe nova prædicatio disseminaretur.

« Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas cooperatores mei (*Philem.*). » Concaptivum suum dicit eo quod communicaverat ei in illis ærumnis quas pro Christo ipse sustinebat. Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, cooperarii mei, nos non et a Marco, et Aristarcho C et Dema, et Luca, quos etiam operarios suos esse dicit, eo quod collaborarent ei ad aliorum utilitatem (*Ibid.*). Id quod in principio diximus, quoniam ad Colossenses Epistola eodem et tempore et per eumdem esset scripta bajulum litterarum, quo ad Philemonem quoque scriptum est, etiam eorum qui salutantes inducuntur nomina docent. Nam et in ipsa ita subscribitur: « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, et Epaphras qui est ex vobis servus Christi (*Coloss.* IV); » et paulo inferius: « Salutat vos Lucas medicus charissimus et Demas. Et dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas. Et: « memores estote vinculorum meorum (*Ibid.*). » Si autem ex eo aliquis non putat pariter scri- D ptas, quod ad Colossenses pauca sint nomina, quæ hic non ferantur ascripta, sciat non omnes omnibus aut amicos esse aut notos, et aliud esse privatas ad unum hominem, aliud publicas ad universam Ecclesiam Epistolas facere. « Salutat te, » ergo inquit, « Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu. » Quis sit Epaphras concaptivus Pauli, talem fabulam accepimus: aiunt parentes apostoli Pauli de Gyscalis regione fuisse Judææ, et eos, cum tota provincia Romana vastaretur manu, et dispergerentur in orbe Judæi, in Tharsum urbem Ciliciæ fuisse translatos, parentum conditionem adolescentulum Paulum secutum; et sic posse stare illud quod de se ipse testatur: « Hebræi sunt, et ego; Israelitæ sunt, et ego (*II Cor.* XI); » et rursum: « Hebræus ex Hebræis (*Philip.* III), » et cætera, quæ illum Judæum magis indicant, quam Tharsensem. Quod si ita est, possumus et Epaphram illo tempore captum suspicari, quo captus est et Paulus, et cum parentibus suis in Colossis urbe Asiæ collocatum, Christi postea evangelium suscepisse; unde et ad Colossenses, ut supra diximus, scribitur: « Salutat vos Epaphras, qui est ex vobis, servus Christi, semper sollicitus pro vobis in orationibus (*Coloss.* IV). » Hoc si ita habet, Aristarchum quoque concaptivum ejus in eadem Epistola dici, ad eamdem intelligentiam referendum, nisi forte remanifestum aliquid et incognitum, ut quidam putant, in vinculis captivitatis coluisse, quod B capti pariter et Pauli in vallem fuere adducti sunt [illegible]. Quod si [illegible] hoc additum est eum in Christo, [illegible] cum illo pro Christo vincula sustinuerit, quo Paulus, et ad vinctum Christi, concaptivus quoque ejus dici potuerat. Aut certe ita, quod nobilis aliquis est in apostolis, ut Andronicus et Julia, de quibus scribitur ad Romanos: « Salutate Andronicum et Juliam, cognatos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo Jesu (*Rom.* XVI). » Hæc de Epaphra. Cæterum cooperatores tempore vinculorum suorum, cum ad Philemonem Epistolam scriberet, Marcum ponit, quem puto Evangelii conditorem, et Aristarchum, cujus supra fecimus mentionem, et Demam, de quo in alio loco queritur C (*II Tim.* IV): « Demas me reliquit, diligens præsens sæculum, et abiit Thessalonicam, » et Lucam medicum, qui Evangelium et Actus apostolorum Ecclesiis dereliquit, quomodo apostoli de piscatoribus piscium piscatores hominum facti sunt, ita de medico corporum in medicum versus est animarum. De quo et in alio loco: « Misi, inquit, cum illo fratrem cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias (*II Cor.* VIII), » cujus liber quotiescunque legitur in Ecclesiis, toties ejus medicina non cessat. « Gratia Domini Jesu Christi cum spiritu vestro. » Sicut a meliori parte hominis sæpe nominatur populus Israel, dicente Scriptura, [illegible] ita in hoc quoque loco, et in omni parte admittendum gratia est Domini Jesu Christi, D sed a majore et meliore parte, id est spiritu, per synecdochen, ipse homo demonstratur. « Gratia Domini Jesu Christi cum spiritu vestro. » Licet autem in spiritu gratia fuerit, totum tamen hominem spiritalem, qui adhæret Deo, quia « qui adhæret Domino, unus spiritus est. » Interpretantur autem nomina Hebræa, Paulus admirabilis, Timotheus beneficus, Philemon mirabiliter donatus, sive os panis, [illegible] Archippus, [illegible] Onesimus respondens, Epaphras [illegible] Marcus [illegible] Aristarchus [illegible] Demas silens, Lucas ipse consurgens. Quæ omnia si secundum interpretationem suam [illegible]

ligere, non est difficile admirabilem atque beneficum præcipue ad eum scribere cui universa concessa sint vitia, et os ejus pateat ad cœlestem panem. Deinde ad continentem et liberam et ad longitudinem operis, quod nunquam a sancto labore desistat. Scribere autem pro eo qui respondeat testimonio suo nec non ei cui specialiter Epistola dedicatur, salutari ab ubertate crescente, et eum qui factus sit per mandata sublimior, illoque qui per A majora opera in montem usque succreverit, ab eo quoque qui posuit custodiam ori suo, et ostium munitum labiis suis, qui idcirco forsitan tacuit, quia ad modicum Apostolum dereliquerat. Et ad extremum ab eo qui per se ipse consurgens quotidie augeatur processusque habeat, dum Evangelio ejus orbis impletur, et toties crescit quoties auditus et lectus ædificat. Amen.

LIBER VICESIMUS SEPTIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

ARGUMENTUM.

(*Hier.*) In primis dicendum est cur apostolus Paulus in hac Epistola scribenda non servaverit morem suum, ut vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hæc causa est quod ad eos scribens qui ex circumcisione crediderant, quasi gentium apostolus, non Hebræorum, sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem demonstrans, meritum officii sui noluit auferre. Hanc ergo Epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptam Hebraica lingua misisse, cujus sensus et ordinem retinens Lucas evangelista post excessum Pauli apostoli, Græco sermone composuit.

CAPUT PRIMUM.

Ponitur excellentia Christi, qui est dator novæ legis, Patri coæternus et substantialis, æqualis in potestate et dignitate: et quod in his Christus præfertur angelis.

« Multifarie multisque modis loquens olim Deus « patribus in prophetis. » (*Joannes Chrysost.*) Tota intentio beati Apostoli fuit in hac Epistola ad Hebræos, id est gentem suam, ad Christi convocare fidem, eminentiamque gratiæ, quæ per Filium data est, a legalibus discernere umbris, quæ angelicis ministrationibus fuerunt. Et quoniam valde afflicti erant multis malis quæ illis acciderant, et valde contriti, ut possent ex hoc putare se inferiores cæteris ac miseriores existere; ostendit per hoc eos magis majori gratia perfrui, ut ex ipso sermonis initio erigeret auditores. Propterea ergo dicit: « Multifarie et multis modis Deus olim locutus est patribus nostris in prophetis. » Quare prophetas nominans semetipsum contra non posuit? siquidem eis tanto major exstabat, quanto ei fuerat dispensatio commissa præclarior. Sed non hoc fecit: primo quidem quia de seipso majora dicere recusavit. Secundo vero, quia necdum erant auditores perfecti. Tertio autem, quia volebat eorum mentes erigere et ostendere magnam esse præsentis eminentiam temporis. Veluti si diceret: Quid magnum, si Prophetas misit patribus nostris? Nobis enim proprium Filium unigenitum misit. Et bene satis exorsus est, « multifarie, inquit, et multis modis, » ostendit enim quoniam neque ipsi Prophetæ B gratiam Deum videndi promeruerunt: Filius autem vidit. Dicendo enim « multifarie et multis modis » significat, quod alibi dictum est: « Ego enim visiones multiplicavi et in manibus prophetarum assimilatus sum (*Ose.* XII). Proinde non secundum hoc solum eminentia Novi Testamenti declaratur, quia patribus quidem Prophetæ missi sunt, nobis autem Filius, sed etiam quod prophetarum vel patriarcharum nemo nisi in similitudinibus vidit Deum; Filium vero unigenitum incarnatum esse atque in ea carne visum constat, qua idem homo a verbo Dei susceptus unigenitus est Filius Dei. Imo mox addidit: « Novissimis diebus istis locutus est nobis in filio. » Dicendo cum *in filio* tantumdem valet, quasi diceret per filium suum quia *in* præpositio *per* accipitur, sicut multis in C locis epistolarum ejus invenitur his præpositionibus indifferenter uti. Tacuit adhuc de Christi nomine, quia plurimos illorum sciebat negasse Filium Dei esse. Non enim dixit Christus locutus est, quamvis ipsum locutum constet esse manifestum? ita necdum Judæos aperto nomine tetigit. Nam ferme omnes quibus Prophetæ locuti sunt, malignos esse nefariosque constabat, et necdum de istis rationem movere voluit, sed interim generaliter de muneribus disputat, quæ illis divina largitate donabantur. « Quem constituit hære« dem universorum. » Quid est « quem constituit hæredem universorum? » Hic incarnatum dicit Filium, de quo superius locutus est, sicut etiam de eo in secundo legitur psalmo: « Postula a me et dabo tibi « gentes hæreditatem tuam. » Non jam portio Do- D mini tantum Jacob, et sors ejus solus Israel, sed omnes potius nationes; hoc est, hunc Filium Dominum constituit universorum: hæredis autem utitur nomine, ut duo quædam per hoc astruat et ostendat, quod proprius sit Filius, et quod dominationis illi nulla contingat amissio. Hæredem autem omnium dicit, id est, mundi totius. Deinde ad altiora sermonem convertit dicens: « Per quem fecit et sæcula: » ut ostenderet eumdem novissimis diebus venisse in mundum, per quem fecit et mundum. Magnitudinem ejus ostendens, qui fuit Novi Testamenti labor et auctor: post hæc quibusdam gradibus eleganter utens, pervenit ad id quod omnibus

ratis quæ supra dixit, multo majus est, et [illegible] dicens: « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus. » Utique quid sit religioso multo opus est intellectu, maxime autem his, ubi de Deo vel loquimur, vel audimus; quoniam neque ad loquendum digne de Deo homo sufficit, neque ad percipiendum prævalet intellectus. Oportet etiam ubi vel sermo deficit, vel cogitatio explicare de Deo non poterit, tunc magis glorificare nos Deum, quod talem Deum habemus qui et intellectum transcendit et cogitationis initium. Merito splendorem eum dixit gloriæ, ut potequi [illegible] sciebat dicentem: « Ego sum lux mundi (Joan. VIII); » ostendens eum lumen de lumine, sicut Deum de Deo esse, animasque nostras illuminantem, et patrem nobis insinuantem. Per splendorem quippe unitatem declaravit essentiæ cum Deo patre et mirabili modo unam substantiam ostendit, ut duæ personæ appareant in gloria et splendore. Unde etiam subjungit, « qui est figura substantiæ ejus. » Figura quippe aliter est ab eo cujus effert formam, aliter autem non in similitudine sed secundum personam. Nam et hic figura æqualitatis omnino præbet indicium ad illud cujus figura esse creditur, et suspicionem vel parvæ dissimilitudinis procul dubio non recipit. Hic enim figuram dixit quod in alio loco formam nominat. Ubi ait: « Qui cum in forma Dei esset (Philip. II), » formam videlicet vel figuram unam declarat essentiæ æqualitatem. Quia de eodem Redemptore nostro scriptum est: « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia. » (Ibid.) « Ipse ergo manus corda nostra portat, quia mentis in contemplatione nos sublevat. Nisi enim, ut dictum est, Omnipotentis Verbum propter homines homo fieret, humana corda ad contemplandum verbi excellentiam non valerent. Inde ergo excedunt [illegible] sunt hominum mentes, unde inter homines apparuit homo Deus. » Portansque omnia verbo virtutis suæ. » Portans, id est, gubernans omnia eo Verbo virtutis per quod fecit omnia. Non enim minus est gubernare mundum quam creare. Nam in creando quidem, ex nihilo rerum substantiæ productæ sunt: in gubernando vero ea quæ facta sunt, ne ad nihilum redeant continentur. Ergo dum hæc omnia reguntur, [illegible] invicem sibi repugnantia conjunguntur, magnum et valde mirabile gloriosumque virtutis Dei splendorem declaratur. Post hanc divinæ majestatis in Filio claritatem, ad humilia incarnationis descendit dicens: « Purgationem peccatorum faciens. » Duo quædam significare, id est, curam gentis gerens, in eo quod ait: « portans omnia verbo virtutis suæ; » quod vero adjunxit, « purgationem peccatorum faciens, » id est, peccata nostra mundat. In his duobus maxime Apostolum gloriari videmus, quod hæc per Filium nobis allata esse demonstrat: et cum non communicaverit creaturæ passionis ejusdem Filii, per quam nobis purgatio peccatorum administrata est; confestim de resurrectione atque ascensione ejus mittit nos ad cœlestia pergere, et intueri immarcabilia ejus gloriam. Et vere: « Sedet ad dexteram majestatis in excelsis. » Non dexteram sive sinistram corporaliter determinans, sed magnitudinem designans honoris. Unde dixit « in excelsis, » ostendens [illegible] altiorem et superiorem locum eum qui etiam nunc possidet etiam paternæ [illegible]. Sicut ergo Pater in excelsis est, ita et Filius; communem enim nihil demonstrat aliud, nisi honoris æqualitatem. Si enim minorationem voluit ostendere, nequaquam diceret a dextris, sed potius a sinistris eum sedere. « Tanto melior est angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. » O quanta Pauli sapientia? magis autem non Pauli sapientia, sed Spiritus sancti miranda est gratia. Non enim ex intellectu hæc proprio loquebatur, neque humanum hanc dispensationem reperiebat ingenium. Unde enim illi hoc? Num ex scalpello, aut pellibus, aut ex officina illa hæc poterat educere? Nequaquam; sed divinæ fuit hoc operatio majestatis. Non enim hæc intelligentiæ suæ mente protulerat, quæ tunc erat tam debilis et extrema, ita ut nihil amplius haberet a plebeiis et popularibus. Quomodo enim aliquid docere posset ille [illegible], qui circa pelles tendendas et circa confectionem pellium [illegible] vitam totamque studium continebat? Sed gratia Spiritus sancti per quam vult potentiæ suæ virtutes ostendit. Sicut enim si aliquis infantulum quempiam in excelsiorem quemdam locum et pertingentem ad ipsum verticem cœli volens paulatim animumque subrigere, gradatim hoc facit, ab inferioribus ad superiora [illegible]; deinde cum eum perduxerit, jubens illum inferius despicere, [illegible] despicientem videat [illegible] et [illegible] ac [illegible] fatigari, iterum eum ad humiliora deponit, quo respirare valeat atque animum recreare; deinde cum refectus fuerit, rursus iterum ad superiora sustollit et iterum ad inferiora revocat: ita et circa Hebræos beatus fecit Apostolus, [illegible] ad inferiora vestigia [illegible] tum. Nam et ipse sic faciebat, aliquando quidem in altiora suos discipulos sublevabat, aliquando eorum [illegible] ad inferiora infirmitatis suorum gradus revocabat, neque ut sui [illegible] tempore in altiora permanere permittens. Ex exemplo itaque [illegible] Pauli, per quam etiam videbat [illegible] quibus eos ad [illegible] ubi iterum [illegible] ad [illegible] suæ [illegible] quomodo eos ad inferiora revocavit, quæ possunt [illegible] : « Locutus est nobis in Filio, quem posuit hæredem universorum. » Filii quippe nomen commune est. Ubi enim proprie intelligitur Filius [illegible] ad [illegible] sed [illegible] quomodo [illegible] est [illegible] Hæc dicit: « Quem posuit hæredem universorum. » Quod dicit « hæredem posuit, » humilitatis [illegible]. Deinde ad [illegible] gradatim [illegible] sit: « Per quem fecit et sæcula. » Deinde ad [illegible] humilitas [illegible] post quem [illegible]

terum gradum inire non possis : « Qui est, inquit, splendor gloriæ et character substantiæ ejus. » Vere in ipsum eos inaccessibile lumen induxit, et in ipsum splendorem immensæ summæque claritatis suæ : et antequam eos obscuritas ulla comprimeret, attende quomodo eos iterum pedetentim ad inferiora et consueta loca deponit, dicens : « Ferens omnia verbo virtutis suæ. Per ipsum, inquit, mundationem peccatorum faciens nostrorum, sedere fecit in dextera majestatis. » Non simpliciter dicit : « sedere fecit, » sed « post mundationem, inquit, sedere fecit. » Suscepit enim incarnationis officium, deinde humilia loquitur, et post hæc interlocutus paululum : « In dextera, inquiens, majestatis ejus in excelsis. » Iterum ad humilia narranda revertitur : « Tanto melior factus angelis, quanto differentius præ eis nomen hæreditavit. » Hic jam de eo, qui est secundum carnem disputat. In eo enim quod dixit « melior factus est, » non essentiæ paternæ declaravit indicium: illa enim quæ Patris essentiæ consubstantialis agnoscitur, non est facta, sed nata. Loquitur autem de carnali substantia : ipsa enim facta est. Sed nunc non de substantia ejus, hoc est qualiter exstiterit, sermo peragitur, sed sicut Joannes dicit : « Qui post me venit, ante me factus est (*Joan.* I). » Hoc est, honorabilior atque probabilior : sic etiam hic, « tanto melior, inquit, factus est angelis, » hoc est, probabilior atque præclarior, « quanto melius hæreditavit nomen. » Vides quia de eo qui est secundum carnem versatur sermo? Hoc enim nomen, Deus Verbum, semper habuit, non postea hæreditavit. Neque postea eum ab angelis meliorem constat effectum, quando mundatione sua abstulit nostra peccata, sed semper melior fuit, et non solum melior, sed etiam incomparabiliter melior universis. Verumtamen de eo qui est secundum carnem ista dicuntur. Sic enim et nobis usus est, cum de natura humana disserimus, et fastigium habentia loquimur et submissa : quando enim dicimus : Nihil est homo, terra est homo, cinis est homo, totum a deterioribus appellamus; quando vero dicimus : Mortale animal homo et rationale et supernis cognatum, a melioribus vocamus universum : sic et in Christo aliquando quidem ab inferioribus, aliquando autem a melioribus loquitur Paulus, et dispensationem cupiens confirmare et simplicem commendare naturam. « Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus « es tu, ego hodie genui te. » Et rursum : « Ego ero « illi in patrem et ipse erit mihi in filium? » Hoc enim absque ulla dubitatione de incarnatione Filii dicitur : ideo verbum futuri temporis posuit, « ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. » Quod vero dixit, « Filius meus es tu, ego hodie genui te, » aperte manifestat, quod idem de quo ait « ero ei in patrem » ex ipsa essentia Patris sit genitus ; ideo præsenti tempore posuit hodie, quia Deo nihil præteritum vel futurum est, sed semper præsentia cuncta. Potest enim et secundum carnem hoc accipi dictum, quia caro communicat altioribus, sicut et

A divinitas humilibus communicare dignata est. Hoc itaque loco perspicue duas naturas in Christo ostendit, hæc vero salutis nostræ exempla referamus. Si enim ipse, cum Deus esset et Dominus Deique Filius, non respuit formam servi suscipere, multo amplius nos oportet cuncta perficere quæ jussa sunt nobis, et humilia quæque tolerare : recordemur Christum dicentem : « Cum feceritis omnia, dicite, quoniam inutiles servi sumus (*Luc.* XVII). »

« Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terrarum dicit : Et adorent eum omnes angeli « Dei. » (*Joan.*) Dominus quidem noster Jesus Christus adventum suum carnalem exitum vocat : sicut habes cum dicit : « Et exiit qui seminat ad seminandum (*Matth.* XIII) : » et iterum : « Ego a Patre exivi et
B veni in mundum (*Joan.* XVI) : » et hoc in plurimis Scripturarum locis poterit inveniri. Paulus autem introitum Christi vocat adventum dicens : « Cum introduxit Primogenitum in orbem terræ. » Introitum ergo assumptionem carnis appellat : sed quærat aliquis cur talibus vel diversis utatur nominibus? Significationes quidem dictorum manifestæ sunt, et secundum quid alterutrum dicatur apparet. Christus quidem merito exitum vocat : foris enim eramus a Deo, sicuti qui sunt extra regales aulas in vinculis colligati, et qui habent apud regem pro culpis aliquibus offensam ; hujusmodi quippe a regali aula foris exclusi sunt : qui vero voluerit istis veniam impetrare, non primum ipsos in aulam regis introducit, sed ipse foris egreditur, ibique cum eis com-
C miscet sermocinandi negotium, usque dum eos correctos reddat, et dignos efficiat quo regis vultui repræsentari mereantur. Sic etiam Christus effecit : egressus quippe ad nos, hoc est, carnem sumens, et collocutus nobiscum, præcepta nobis Regis innotuit, et sic nos a peccatis emundans et ad Deum convertens, in aulam regalem velut mediator optimus introduxit. Propterea ergo exitum vocat suæ incarnationis adventum. Paulus autem introitum nominat ex metaphora hæreditantium, et jus dominandi in aliqua possessione sumentium ; dicendo enim : « Iterum introducit Primogenitum in orbem terrarum, » hoc significat, cum ei committit orbem terrarum : tunc enim totum orbem terræ possedit, cum ab universis est agnitus. Non de Deo vero
D ista dicuntur, sed de carne : si enim in mundo erat juxta Joannem, et mundus per ipsum factus est, quo alio modo introducitur, nisi secundum carnem? « Et adorent eum omnes angeli Dei. » Quoties enim magna quædam et altiora dicturus est, præstitit illa primum, et facit illa susceptibilia, dum dicit patrem introduxisse Filium : superius enim dixerat quia non per prophetas nobis locutus est, sed per Filium, et quia Filius melior est angelis, quod ex ipso argumentatus est nomine. Hic autem jam ex alia re vult argumenta deducere. Ex qua ista? Ex adoratione videlicet, nam tanto eum meliorem esse demonstrat, quanto Dominum servis constat esse meliorem : quomodo si quis in quamdam domum introducat aliquem, et confestim

omnes illius domus principes palam et illum jussu simul omnes adorent; ita et Christum secundum carnem jussit a cunctis angelis adorari dicens: « Et adorent eum omnes angeli Dei. » [illegible] Gabriel. Sed quærat aliquis, num angeli tantum adorare præcepti sunt? Non. Subjecit denique quæ sequuntur: « Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus et ministros suos flammam ignis; ad Filium autem: Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi. » Ecce maxima differentia: quia illi quidem creati sunt, hic autem increatus. Ad angelos autem inquit, « Qui facit angelos suos spiritus, » ad Filium autem non dixit, quia fecit, [illegible] si velit, istam in expressa differentia docendo: « Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus; ad Filium autem, Dominus creavit me; » aequalem « Dominum eum et Christum Deus fecit. » Sed neque illud de Filio dictum est, neque hoc de Deo vero, sed de eo qui est secundum carnem. Ubi enim verum differentiam significari debuerat, non jam solos angelos comprehendit, sed omnes cælestis ministeria superna fungentes. Intuere quomodo dixit, et cum quanta claritate creaturas a Creatore discernit, ministros quoque et Dominum, servos et heredem ac proprium Filium. [illegible] Sciendum vero est quod angeli nomen est officii, non naturæ; qui etiam semper sunt spiritus, sed non semper angeli vocari possunt. Quæris hujus naturæ nomen? Spiritus est; quæris officii? angelus est. Ex eo quod est, spiritus est, ex eo quod agit, angelus est, quia angelus Græce, Latine nuntius dicitur; sicut homo nomen est naturæ, miles vero nomen officii. Sic enim qui erant jam spiritus conditi a Creatore Deo, facit eos angelos mittendo eos nuntiare quod jusserit, et ministros suos flammam ignis. Legimus apparuisse ignem in rubo [illegible] in [illegible] montem ignem desuper et implevisse quod præceptum est [illegible]. Possunt dici quando levia nuntiare mittuntur, angeli esse; quando ad vindictam mittuntur, ministros esse, id est, ignem ardentem. Sunt etiam hæc officia in Ecclesia præsenti. Nam prædicatores sancti quando spiritalia prædicant, et gaudia regni Dei annuntiant, angeli dicuntur; quando vero tormenta gehennæ ignis prædicant, ministri sunt, ut terreant peccatores in comminatione ignis illius qui nunquam extinguetur. « Ad Filium autem: Thronus tuus Deus, in sæculum sæculi. » Hoc de eo dicit, qui secundum carnem est, de quo idem ipse Dominus in Evangelio ait: « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium; » et paulo post: « Potestatem dedit ei judicium facere quia Filius hominis est (Joan. v). » Ille enim thronus Dei ad judicium ponitur [illegible] in qua forma servi [illegible] judex vivorum et mortuorum. Sed quia [illegible] Christus [illegible] « In sæculum sæculi, » ait, quia [illegible] [illegible] se ipse testatur in Evangelio qui [illegible]

« [illegible] Ut in [illegible] [illegible] »

« Virga æquitatis, virga regni tui. » [illegible] regimen divinæ [illegible] æquitatis, quæ [illegible] recta dicitur, quia nulla [illegible] Virga enim [illegible] [illegible] [illegible] disciplinæ. Hæc enim virga regni [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dominum Salvatorem, « Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, » [illegible] amare æquitatem et odisse iniquitatem. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] « Propterea unxit te Deus, Deus tuus, » [illegible] Christus [illegible] [illegible] [illegible] dignitates [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deus, Deus [illegible] [illegible] participibus tuis. » [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deus [illegible] [illegible] Spiritum. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad Filium autem dixit: Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] participibus tuis, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Testamenti [illegible] in sæculum sæculi [illegible]

excellentiam, iterum ad æternitatem divinam in eodem Filio Dei convertit se Apostolus testimonia alterius psalmi dicere ; ait enim :

« Et tu, Domine, in principio terram fundasti et « opera manuum tuarum sunt cœli. » (*Ambr.*) Cum dicit, « in principio terram fundasti, Domine, » ostendit quod a sanis mentibus non potest abnegari quia Creator a creatura sua sine aliquo initio cognoscitur exstitisse. « Et opera manuum tuarum sunt cœli ; » hic manuum virtutem jussionis Dei debemus accipere ; alio enim loco dicitur : « Quoniam ipse dixit, et facta sunt ; ipse mandavit, et creata sunt (*Psal.* CXLVIII). »

« Ipsi peribunt, tu autem permanebis. » Pereunt enim ab eo quod sunt dum immutantur in melius creaturæ ; tu autem permanes, ut sicut æternitatem Domini ostendit antequam crearet omnia, sic post cœlos mutatos ipsum diceret in majestatis suæ gloria permanere. « Et omnes ut vestimentum veterascent. » Ipsum enim veterascit quod more vestis morte consumitur, sicut caro humana, quæ tamen in melius resurrectione immutabitur. Addidit : « Et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur. » His verbis forsitan cœli immutationem propheta intelligi voluit, qui similiter ut cætera elementa commutantur, sicut in alio legitur propheta : « Et erit cœlum novum et terra nova (*Apoc.* XXI). [*Joan.*] Ut facti Domini ostenderet jam sub æternitate mansura dicit : « Mutabis eos et mutabuntur, » quia nunquam erunt ad hoc corruptibile reditura. Dicit ergo quia transformaturus est mundum, et facilitatem significans intulit : Sicut quilibet amictum involvit atque permutat, sic et ipse mundum et complicaturus et mutaturus est. Ergo si transformationem et conditionem, quæ fit in melius, tam facile poterit operari, quis dicat quod in inferiori opere alterius eguerit adjutorio ? Usquequo non erubescunt taliter insanire ? Simul etiam consolatio major est cognoscere, quod non in eodem statu cuncta permaneant. Sed illa quidem mutabuntur, ipse autem idem ipse permanet in æternum, sicut dicitur : « Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficiunt. » (*Ambr.*) Immutatione ejus diminutura designat quæ sunt, ipse vero idem est quod est, veluti Moysi famulo suo dixit : « Ego sum qui sum (*Exod.* III), » sic istis tribus versibus commutatio creaturarum et æternitas Domini mirabili brevitate descripta sunt. Post majestatem divinæ æternitatis in Filio iterum beatus Paulus ad humanitatis ejusdem glorificationem sermonem direxit dicens : « Ad quem angelorum enim dixit aliquando : Sede a dextris meis ? » Victori Filio et per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus paternæ majestatis offertur, ut per hunc situm susceptæ humanitatis gloria declaretur. « Quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. (*Joan.*) Ecce iterum eos confidentes facit, siquidem futurum ostendit, ut eorum superentur inimici, et quia inimici eorum ipsi erunt

A etiam Christi, in hoc iterum et regni declaratur indicium et honoris æqualitas. Nullam autem imbecillitatem aliquatenus arbitror, eo quod dicit Patrem indignatum iri pro his quæ fuerit Filius indigne perpessus : hoc magis multæ Patris circa Filium dilectionis et honoris indicium est. Qui enim indignatur pro eo, quomodo extraneus ab illo esse contenditur ? quod de eo jam in alio dicitur psalmo : « Qui habitat in cœlis irridebit eos et Dominus subsannabit eos (*Psal.* II) : » et iterum ipse dixit : « Eos autem qui me sibi regnare noluerunt adducite in conspectu meo, et interimite (*Luc.* XIX) ; » quia vero ejus sunt hæc verba, audi quid dicat et in alio loco : « Quoties volui congregare filios tuos et noluisti? ecce relinquetur domus vestra deserta (*Matth.* XXIII) ; » et iterum : « Qui

B ceciderit super lapidem illum confringetur : super quem vero ceciderit conteret eum (*Luc.* XV). Huc accedit, quia si ipse judicaturus est eos, multo amplius et in hac vita ipse illis digna retribuet. Proinde honoris magis est quod dicitur : « Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » (*Ambr.*) Pedes enim Domini stabilitas æterna significatur, ut ille tanquam vestigiis positis omnipotentiæ suæ virtute consistit : his pedibus constat esse subdendos, qui quotidie vitiorum contrarietate derelicta revertuntur ad Dominum, et tanquam scabellum pedibus, ita ejus prædicationibus inclinantur ; sine dubio de illis inimicis dicitur, qui conversi ad dexteram collocantur. Non hic adverbium *quousque* alicujus temporis finem designat, sed æternitatis potentiam demonstrat :

C « Nonne omnes administratorii sunt spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis ? » Quid miraris, si Filio suum ministerium exhibent angeli, cum etiam nostræ salutis ministros eos constet effectos ? Mentes eorum ad quos loquitur sublevare volens, dicit angelorum functiones humanæ salutis causa a Domino directos esse, Filius vero sicut Dominus Salvator, isti vero sicut servi saluti prædestinatorum deserviunt. Cujus rei pleni sunt Veteris Testamenti vel Novi ubique libri. Nam et pastoribus angeli evangelizaverunt (*Luc.* II), et angelum legimus ad virginem Mariam missum (*Luc.* I), et in resurrectione Domini angeli mulieribus apparuerun (*Marc.* XV, *Luc.* XXIV, *Joan.* XXX), et alia multa in divini leguntur Scripturis. Intelligite igitur nunc quantu

D honor nobis existit ut sicut ad amicos, ita ministro angelos destinet Deus. (*Greg.*) Scriptum in libro Job « Deus, cujus iræ resistere nemo potest, sub qu curvantur qui portant orbem (*Job.* IX) ; » in hac sen tentia angelicæ virtutes intelligi possunt : ipse etenim orbem portant, quæ regendi mundi curas admi nistrant. Paulo attestante qui ait : « Nonne omne sunt administratorii Spiritus in ministerium miss propter eos qui hæreditatem capiunt salutis ? » Ai ergo : « Deus, cujus resistere nemo iræ potest, su quo curvantur qui portant orbem, » ac si humilitate omnis creaturæ conspiciat et tremefactus dicat : Qu infirmorum hominum tuis nutibus obeat, cujus formidini et virtutes angelicæ inclinant ? vel cer

quoniam cum curvamus, superiora non cernimus. Erecti essent illi subtilissimi spiritus si plene potentiam ejus majestatis attingerent; sed qui altum putant, sub Deo curvi sunt, quia divinitatis ejus celsitudinem quamvis sublimiter videant, non tamen angelicae comprehendunt. Quasi vir justus [illegible] infirmitate non penetrans, sed hanc utrumque ex subjectis summorum spirituum ministeriis pensans, ad considerationem se propriam collecta humilitate recolligit sibique coram se post potestate supernae magnitudinis videri, dicens: « Quantus ergo sum ego, ut respondeam ei, et loquar verbis meis cum eo? » ac si aperte dicat: Si creatura illa hanc considerare non sufficit, quae carne non premitur, qua mente de ejus ego judiciis disputo, qui pondere corruptionis angustor? (*Job.*) Interest ergo ministerium nobis propter Deum reddentes, et magna nobis officia persolventes; idcirco dicit Paulus: « Omnia vestra sunt sive vita, sive mors, sive mundus, sive praesentia sive futura. » Missus est quidem et Filius, sed non sicut minister, neque ut perfunctorie quodlibet officium, sed sicut Filius unigenitus, eadem Patri suo volens atque desiderans. Magis autem neque missus est, neque enim de loco ad locum pertransiit, sed omnem complet; isti autem per loca mutantur et prima loca in quibus fuerant deserentes, ad alia conveniunt, transeuntes in quibus non erant antea. Sed et hoc etiam confidentiam eis praestat dicens: « Quid vero nunc? » Nam nobis etiam angelicum ministrat officium; his ita introductis de angelorum ministratione, mox subjunxit de excellentia gratiae, quae per Filium Dei nobis allata est, dicens:

CAPUT II

Quod Apostolus [illegible] legi [illegible] data [illegible] Christo, et quod [illegible].

« Propterea abundantius oportet observare nos ea quae audivimus, ne forte pereffluamus. » Quare abundantius dixit? hoc est, quam in lege [illegible]. Hortatur itaque eos diligentius his intendere quae per Dei Filium audierant, quam ea quae per angelos dicta sunt, more suo etiam illis conjungens personam, in eo quod dixit, « audivimus » atque « pereffluamus, » id est, ab auditu per transitum effluere audientium sensus, quod etiam sequentibus plenius explicavit dicendo: « Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis praevaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem. » Quid est, factus est firmus? videlicet verus, tanquam diceret, fidelis in opportuno tempore, volens intelligi legem quae per angelos data est suo tempore firmiter custodiendam. Nam legem per angelos datam esse plurimis ostenditur in locis [illegible] non custodientes justam mercedis retributionem accepisse testatur. Quare dixit mercedis retributionem? mercedem autem in bono poni solet. Sed hoc usus est Apostolo, ut non magnam verborum habeat rationem, sed indifferenter vel quae in bono dicuntur, vel quae in malo, pro arbitrio

A ponere, sicut et alibi dixit: [illegible] captivantes omnem intellectum in obsequium Christi, [illegible] mercedis recompensationem dicens, pro supplicio, sicut et in praesenti loco supplicium mercedem nominavit. Item alibi dicit: « Siquidem justum est apud Deum, retribuere tribulantibus vos tribulationem et vobis qui tribulamini requiem (*II Thess.* I). » [illegible] non est, non periit justitia, sed conversus est Deus, et convertit judicium suum super peccatores, quare [illegible] omnia sunt manifesta peccata, sed quando praecepta despecta contemnuntur. « Et quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? » Per haec verba significat, quod non erat tanta salus in Veteri Testamento, quanta est in gratia Dei quam Dei Filius nobis attulit. Non enim nobis nunc, sicut

B illis terrae divitias, sed coeli gratiam promisit Deus, non vindictam de terrenis hostibus, sed de spiritalibus concessit. Non vitam felicem temporalem, sed perpetuam aeternaliter beatam donavit. hoc quippe omnia breviter intimavit dicens: « Si tantam neglexerimus salutem; » deinde superveniente eorum quae per Dei Filium dicta sunt, adjunxit: « Quae cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt in nobis confirmata est. » Hoc est, si ab ipso fonte haec dicimus habere principium, non ergo ab hominibus nobis allata sunt, non ab aliqua virtute creata vel condita, sed ipse nobis ea Filius unigenitus impertivit. « Ab eis, » inquit, « qui audierunt in nos confirmata est, » id est, credita est,

C atque perfecta. « Pignus, » inquit, « habemus, » [illegible] non est exstincta, non diminuta est nobis quam nobis attribuit, sed permanet et praevalet in aeternum. Causa vero hujus rei est divinae voluntatis operatio, hoc est, quia qui Dominum audierunt, ipsi non propriis confirmavere virtutibus. Magnum hoc opus utrumque fide dignum [illegible], quod etiam Lucas dixit in principio Evangelii sui: « Sicut tradiderunt nobis qui ab initio praesentes viderunt et ministraverunt verbo. » Sed dicet aliquis: quomodo haec confirmata est nobis? quid enim, si ab his qui primitus audierunt haec conficta sunt? Hoc ergo refutat, et ostendit non esse humanam hanc gratiam. Neque enim, si haec conficta essent, contestaretur illis majestas divina; propterea ergo intulit dicens: « Contestante Deo signis,

D et portentis, et virtutibus et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. » Testificatio quidem et illi testificantur et Deus, et quomodo testificatur Deus? Non verbo neque voce, quod quidem hoc etiam dignum fide, sed in signis, in virtutibus et prodigiis et variis virtutibus attestatur. « Prodigiis, » variis virtutibus, sufficientem significans gratiarum [illegible] quae non erat apud antiquos, neque tanta signa, neque tam diversa prodigia. Hoc ergo dicit quia non simpliciter illis est creditum, sed per signa et prodigia; proinde dum illis credimus, non illis sed Deo nos credere declaramus. « Et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. » Sed forsitan dicet aliquis: Quid ergo? quia magi signa fecerunt, et Judaei in Beelzebub Christum daemonia [illegible]

dicebant (*Luc.* XI), num propterea credendum est magis? Sed illi non talia signa faciunt; propterea subjunxit Apostolus dicens « variis virtutibus : » illa enim non virtuti, sed infirmitati potius tribuenda sunt, quippe quæ phantastica et inania demonstrantur. Idcirco ergo intulit dicens : « Et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. » In hoc loco aliud etiam quiddam eum significare puto : arbitror enim quod inter eos non erant plures divina charismata possidentes, sed cessaverunt apud eos velut qui segnes facti erant et negligentes. Ut ergo eos consoletur, ne aliqua desperatione deciderent, divinæ voluntati cuncta tribuit divinoque consilio : veluti si diceret : Ipse novit quid cuique prosit, vel cui quid sit accommodum, et ipse gratiam quæ conducat unicuique distribuit. Quod etiam ad Corinthios facit, dicens : « Deus posuit unumquemque sicut voluit (*I Cor.* VII); » et iterum: « Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem secundum voluntatem ejus (*I Cor.* XII). » Ostendit ergo quoniam hæc prædicatio secundum voluntatem Dei Patris exorta est : (*Ambr.*) divinæ enim voluntati, atque ejus consilio cuncta contribuit, ne quis in suis meritis confideret, quasi diceret, Ipse scit quid cuique prosit, vel cui quid sit accommodum; quapropter ipse gratiam unicuique secundum suæ voluntatis præscientiam contulit. Sequitur : « Non enim angelis subjecit Deus « orbem terræ futurum de quo loquimur. » Non enim salutem nostram, quæ novissimo tempore facta est in orbe, angelis subjecit, quæ a prophetis futura esse olim prædicta est, sed etiam Filio suo ad quem vox paterna sicut superius demonstratum est sonuit : « Filius meus es tu, ego hodie genui te; postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam ((*Psal.* I); » et hoc propheticis confirmat exemplis dicens : « Testatus est autem in quodam loco quidam dicens; » cur non ipsum nomen prophetæ posuit, sed abscondit? Facit hoc etiam in aliis testimoniis, sicut supra dictum est. Existimo eum non abscondentis intuitu hoc fecisse, sed eos multam habere scientiam Scripturarum, ut nec opus haberet nomen posuisse dicentis, sed veluti diceret manifesta, et in promptu constituta induceret testimonia. « Quid est homo quod memor es ejus, aut Filius hominis quoniam visitas eum? (*Psal.* VIII). Quid est homo, cum despectu pronuntiandum est, id est fragilis et caducus, Adæ sequax, qui in veteri peccato generali pravitate devinctus. Hujus memor est Dominus quando peccata dimittit, et misericordiæ suæ dona largitur, « aut Filius hominis, quoniam visitas eum? » Hic jam voce surgendum est, quod Dominum significat salvatorem, qua non ut cæteri mortales ex duobus hominibus natus est, sed ex Spiritu sancto et beatæ Mariæ semper Virginis utero tanquam sponsus de glorioso thalamo processit. Et considera quod superius dixit, « memor es, » subjecit autem « visitas : » memor fuit cum patriarchis de cœlo misertus est. Visitavit eum, « Verbum caro factum est et habitavit in nobis. » Nam visitare dicitur, quando medicus ad infirmos ingreditur, quod in adventu Domini revera constat impletum : « Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum. » Hinc jam Domini Salvatoris humilitas narratur et gloria. Minoratus est enim non necessitate ministratoria, sed pietatis suæ spontanea voluntate, sicut Apostolus ait : « Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. » Sequitur, « paulo minus ab angelis (*Phil.* II), » qui crucem pro omnium salute suscepit, ex ea siquidem parte Creator angelorum minor factus est angelis. Bene autem dixit « paulo minus, » quia etsi mortale corpus assumpsit, tamen peccatum non habuit. Gloria et honore coronatus est, cum post resurrectionem nimis mirabilem mundi credulitatem Deus in eo quod homo factus est, exaltatus accepit, gloria coronatus est in resurrectione et ascensione et honore in confessione paternæ majestatis « Et constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subjecisti sub pedibus ejus. » Superius gloria ejus et honor narratus est, nunc ponitur et potestas, ut agnoscatur Christi Domini majestatis perfectissima plenitudo. Dicendo enim « super opera manuum tuarum, » omnis illi creatura subjecta monstratur, quia sicut a Domini opere nihil est exceptum, ita nec potestate Christi aliud probatur esse divisum. « In eo enim quod ei omnia subjecit, nihil dimisit non subjectum ei ; » dicendo enim « omnia, » nec terrena videtur excepisse, nec cœlestia, quem prius propter humilitatem carnis paulo minus ab angelis dixerat esse minoratum : post ascensionem dicit pedibus ejus omnia fuisse subjecta, ut ista distinctio et dubietatem titubantibus auferat, et gloriam suæ incarnationis ostendat. Sub pedibus, ait, ut omnis creatura merito ipsum colere atque adorare videatur. « Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. » Hoc itaque ait de non credentibus in eum, quia necdum omnia evangelica obtinuit prædicatio; superius dixit, nihil dimitti sibi non subjectum, et hic astruit necdum omnia subjecta sibi videri : quia illic universalem sibi voluntariam sive necessariam subjectionem designat, hic tantum voluntariam qui fideliter credunt in eum : « Eum autem qui modicum quam angelis minoratus est vidimus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. » Hic ostendit quia gloria et honor crux est Christi, pro qua modicum minoratus est ab angelis. Sicut ipse Dominus eam semper vocat dicens, « ut glorificetur Filius hominis ; » si ille ea quæ pro servis passus est gloriam vocat, multo amplius, tu homo, quæ pro Domino pateris tibi ad gloriam pertinere sempiternam dubitare non debes. Addidit, « ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem, » ipsum vero gratiam nominat qui pro omnium salute gustavit mortem. Non enim debebatur nobis ut Filius pro nobis gustaret mortem, sed gratia hoc fecit, ipse quidem pro omnibus mortuus est. Quid autem si

non omnes credunt, ille tamen quod suum erat implevit. Propterea dixit « gustaret mortem, » quia brevi tempore in illa fuit, et ea devicta, continuo resurgeret.

« Decebat enim eum propter quem omnia et per « quem omnia, qui multos filios in gloriam addu- « xerat, auctorem salutis eorum per passionem con- « summari. » Decebat enim per passionem consummare, id est, perficere omnium salutem per quem omnia, id est, per ejus mortem, sive quæ in cœlis, sive quæ in terris restaurata sunt; vides quantum est in medio mortuus et ipse Filius et nos filii: ille proprius, nos adoptati, sed ille salvat, et nos salvamur. Vides quomodo nos et conjungit et discernit: « Multos filios, inquit, inducens in gloriam, » hic conjunxit; « auctorem, inquit, salutis eorum, » hic discrevit. « Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur ex uno omnes. » Ecce iterum quomodo conjungit honorans et consolans, et Christi fratres eos nominans, [illegible] quod ex uno eos esse dicit. Deinde minuens sermonem suum et ostendens quoniam de eo qui secundum carnem est, dixit: « Qui enim sanctificat, » hoc est Christus, « et qui sanctificantur, » hoc est nos. Intueris quantum intersit: ille sanctificat, sanctificamur enim nos; addidit « ex uno omnes; » unus est enim Deus a quo omnia; sed ille aliter, aliter et nos: ille quasi proprius Filius, nos vero quasi adoptivi. Attamen unum habemus Patrem Deum; ille quasi proprius Filius sanctificat, nos sicut adoptivi sanctificamur. « Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis. » In eo enim quod dixit, Non erubescit fratres eos vocare, demonstrat non naturæ esse fraternitatis nostræ, sed misericordiæ ejus et humilitatis multæ, quia nos fratres elegit sibi, et hoc prophetico affirmat testimonio, ne quasi novum putaretur et non multo ante prædictum; ait enim: « Nuntiabo fratribus meis. » Post sacram passionem et resurrectionem, dicit gloriam divinitatis tuæ orbi vulgandam. « Nuntiabo » enim dicit, id est, narrare faciam, sicut in Evangelio mulieribus dicit: « Ite, dicite fratribus meis (*Matth.* XXVIII). » Fratres autem dicuntur et qui diligunt et qui diliguntur. Addidit: « In medio Ecclesiæ laudabo te. » In medio sanctorum laus Domini resonat per eum qui ait: « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et revelasti ea parvulis (*Luc.* X). » Laus enim Domini non solum ore sed etiam corde amantis et perficientis præcepta Domini narratur. « Et iterum: Ego ero fidens in eum. » De assumpto homine hoc dictum est, cujus confidentia tota in Deo Patre non dubium est, sicut in Evangelio ipse ait, pro quibus supplicabat dicens: « Volo, Pater, ut ubi ego sum, et isti sint mecum (*Joan.* XVII); » quos etiam ut confidentiam habeant exhortatur dicendo: « Confidite, ego vici mundum. »

« Et iterum: Ecce ego et pueri, quos dedit « Deus. » Hoc testimonium ex Isaia positum Apostolus ad Christum et ad Apostolos refert, quos propter innocentiam pueros nominavit, de quibus ipse Dominus ait: « Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cœlorum (*Marc.* X). »

« Quia ergo pueri communicaverunt carni et san- « guini, et ipse similiter participavit iisdem. » Hic astruit fraternitatem veram et humanitatem in Christo non fictam, quod pueri carne et sanguine constant, et participavit carni et sanguini, ut haberet unde gustaret mortem pro generis humani redemptione. [illegible] « Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, hoc est diabolum. » Hic admirabile quiddam demonstrat, quia per quod potestatem habuit diabolus, per hoc victus est: nam quæ fuerunt illi fortia adversus mundum, hoc est mors, per eam illum Christus percussit. Hic magnitudinem virtutis ejus qui vincit insinuat, ostendens quantum bonum operetur mors. « Et liberaret, inquit, eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. » Quare tremitis, quare timetis eam? quæ jam condemnata est, jam terribilis non est, sed optabilis quasi liberatrix. Unde et copulat dicens: ait « Timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. » Servi utique enim timent mortem, quia [illegible]; mortem enim [illegible] ut finem vitæ [illegible] tenebantur; nunc itaque mors desiderabilis est, quia [illegible] ad [illegible] transituri sunt. Unde et ipse Paulus ait: « Cupio dissolvi et esse cum Christo (*Philip.* I). »

« Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen « Abrahæ apprehendit; unde debuit per omnia « fratribus similari. » [illegible] ad quos hæc Epistola scripta est [illegible] beneficia Dei et de propinquitate generis ad Christum, et de promissione quæ facta est ad Abraham: « Tibi et semini tuo dabo terram hanc (*Gen.* XIII), » quia ex uno omnes, id est, Abraham, Christus secundum carnem, et illi ad quos hæc loquebatur. Quod vero superius ait: « Quoniam pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit iisdem, » [illegible], unde participaverit carnem et sanguinem; dicens: « Nusquam enim angelos apprehendit, » id est, non naturam angelicam assumpsit, « sed semen Abrahæ apprehendit. » Non enim angelus illa persona factus est, ut in unam personam Dei Filius [illegible] sed hominem; et hunc [illegible] Deus Dei Filius assumpsit, ut Deus et homo una esset persona. Quare dicit « apprehendit? » Quia sine ipsius beneficio [illegible] in unam personam [illegible] fragilitate naturæ sibi [illegible] justitia [illegible] mortali et [illegible]

porali adunatus est! (*Greg.*) Idcirco namque Redemptor noster non angelus, sed homo factus est, quia hoc procul dubio fieri debuit, quod redemit, ut et perditum angelum non apprehendendo desereret et hominem in semetipso apprehendendo repararet. (*Joan.*) Et revera magnum et mirabile et stupore plenum est carnem nostram sursum sedere, et adorari ab angelis et archangelis, et Cherubin, et Seraphin; hoc sæpius ego in mente versans excessum patior et majora de genere humano imaginor: majora quippe video et clara exordia, multam Deo festinationem pro natura nostra. Et non dixit, homines simpliciter apprehendit, sed volens eos erigere et ostendere magnum genus eorum et honorabile, dixit: « Sed semen Abrahæ apprehendit. Unde debuit, inquit, per omnia fratribus similari. » Quid est « secundum omnia? » Natus est, inquit, educatus, crevit, passus est omnia quæ oportuit, in fine mortuus est, hoc est « secundum omnia fratribus similari. » Quoniam quippe multa dixit de majestate ipsius et superiore gloria, jam de dispensatione movet sermonem, ut contemplemur cum quanta sapientia, quomodo illum ostendit multum studium habentem, ut nobis similaretur, quod fuit curam de nobis plurimam gerentis; dicens enim superius: « Quoniam pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participatus est iisdem, » et hic dixit « secundum omnia fratribus similari, » quasi dicens: Qui tam magnus est, qui est splendor gloriæ, qui est character substantiæ, qui sæcula fecit, qui sedet in dextera Patris, iste voluit et studuit frater noster in omnibus fieri, et propter hoc angelos reliquit, et alias virtutes, et ad nos descendit, et nos apprehendit, et decem millia operatus est bona: mortem solvit, diabolum ex tyrannide exclusit, nos de servitute eduxit, et liberavit, non sola fraternitate honoravit, sed et aliis decem millibus, siquidem et sacerdos noster fieri voluit apud Patrem. Infert enim: « Ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Dominum, ut repropitiaret delicta populi. » Nec itaque alia fuit causa illi per omnia fratribus assimilari, nisi ut fidelis pontifex esset in nobis nostrisque propitiaret peccatis. Vidit quippe humi jacentes pereuntes, a morte tyrannidem patientes, et misertus est; « sed « qui propitiaretur, inquit, peccatis populi, ut mi« sericors fieret et fidelis sacerdos, » quid est fidelis? verus, potens: sacerdotis enim fidelis est posse eos quorum est sacerdos liberare a peccatis. Ut ergo offerat sacrificium quod possit nos mundare, propter hoc factus est homo et intulit, » in his quæ sunt ad Deum, » hoc est, earum rerum gratia, quæ pertinent ad Deum: expugnati enim eramus, inquit, Deo culpabiles, inhonorati; nemo erat qui offerret pro nobis sacrificium, vidit nos in his constitutos et misertus est, non constituens nobis sacerdotem, sed ipse factus sacerdos. « In eo enim « in quo passus ipse tentatus, potens est eis qui « tentantur auxiliari. » (*Amb.*) In eo, id est, homine in quo passus est potens est vinctos liberare, tentatosque adjuvare ne vincantur, quia tentationes nostras non solum sicut Deus, sed etiam sicut homo in seipso per experimentum cognovit: licet Deus in sua natura sit impassibilis, tamen in nostra quam assumpsit idem Deus Filius passibilis fuit, nostræ naturæ consimilis: in ea vero carne quam suscepit multa sæva passus est, novit quid est tentatio patientium, ipse tentatus est, sed non superatus. (*Joan.*) Quid est ergo quod dicit « potest eos qui tentantur adjuvare? » tanquam si quis diceret: cum multa alacritate protendit manum ad compatiendum. Quoniam enim volebant magnum aliquid et amplius habere ab eis qui erant ex gentibus, ostendit in hoc plus eos habentes, in quo nihil nocebat eis qui erant ex gentibus. Quid est autem hoc? quia ex ipsis est salus, quoniam eos apprehendit primum, quia inde assumpsit carnem. « Non enim angelorum quemquam apprehendit, sed semen Abraham; » honorat et patriarcham per hoc, et ostendit qui est semen Abraham. Commemorat promissionem quæ a Deo facta est, per quam dictum est: « Tibi et semini tuo dabo terram hanc; » in modico ostendit propinquitatem, quia ex uno sunt omnes, sed non erat multa illa propinquitas. Venit iterum ad istam rememoriariam dispensationem quæ est secundum carnem et dixit: Erat quidem et ipsum vel fieri hominem multæ curæ divinæ et charitatis; nunc autem non hoc solum est, sed etiam bona immortalia quæ per eum nobis tributa sunt. « Ad propitiandum enim, inquit, peccatis nostris. » Quare non dixit mundi, sed dixit populi? nam omnium peccata sustinuit, sed quia interim de ipsis vertebatur sermo, nam et angelus Joseph dicebat: « Vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvabit populum suum (*Matth.* I) » Hoc quippe primum oportuit fieri, et propter hoc venit, ut istos salvaret, et tunc per istos illos, tametsi econtra contigit. Hoc etiam apostoli ab ipso initio dicebant: « Vobis suscitans Filium suum, misit benedicentem vos (*Act.* III): et iterum: « Vobis sermo salutis missus est (*Act.* XIII). » Generositatem hic ostendit Judaicam dicens: « Ad propitiandum peccatis populi. » Interim sic dixit. Quia enim ipse est qui peccata omnium dimittit, manifestavit in paralytico, dicens: « Dimittuntur tibi peccata tua, » et in baptismate, dixit enim ad discipulos suos: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti. » Cum autem carnem apprehenderit Paulus, omnia jam humilia loquitur nihil formidans; attende enim quid jam dicit.

CAPUT III.

Ostenditur quod Moysen excedit Christus, cui firmiter est obediendum.

« Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis par« ticipes considerate Apostolum et pontificem con-

« Pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo illius. » Ad hoc etiam de incarnatione Christi loquitur mysterio. Nam in Evangelio ipse testatur se missum non esse nisi ad oves perditas (*Matth.* xv) domus Israel. Apostolus igitur Græce, Latine missus dicitur. Cognoscite quid est Jesus, amandus et quia fidelis, et non habetis opus consolatione alia, neque salute. Pontificem enim eum dicit confessionis nostræ, id est fidei nostræ, cui iste populus novus commendatus est, sicut et Moysi prior populus in regimen datus est, sed huic majora vel longe meliora commissa sunt. Vult enim beatus Paulus erigere animos Israelitarum ad excellentiam promissionum Dei, ut intente pareant se accipere quod Deus benigne illis promisit afferre, nominans eos fratres Christianos ad cœlestia vocatos, participes cum Christo hæreditatis Dei, qui fidelis est, id est, Deo Patri qui fecit eum. De humanitate dicit quæ, qui factus est ex semine David secundum carnem, non de divinitate quæ facta non est, sed genita a patre ante substantias cum eo. « Sicut Moyses, ait, fidelis est in domo sua. » Præpositum cum Moysi secundum comparationem in lege suscepto hunc œconomum ostendit, asserens eum fidelem esse in domo sua; fidelem id est devotum defendentem ea quæ sunt ejus, non permittentem corrumpi, quæ domus sua sumus, sicut in consequentibus dicit. Sicut Moyses fidelis fuit in domo sua, id est, populo priore. Consequenterque ostendit quomodo domus illius esse debeamus; ait enim: « Quæ domus sumus nos si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus; » quia « Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit » (*Matth.* x, xxiv). Dominum enim dicit pro his qui conveniunt in Ecclesia, intuiti, « Dei domus sumus nos, » id est, factura Dei creati in Christo Jesu. Hoc usque comparationem facit de incarnatione Christi cum Moysi: deinde se ad altiora quæ narranda convertit, dicens: « Amplioris enim « gloriæ iste præ Moysi dignus habitus est, quantum « ampliorem honorem quam domus habet, qui fabricavit illam. » Non dicit quantum majorem habet honorem ab operibus artifex, sed quam domus qui construit eam. Vel quoniam non de templo dicit, sed de omni populo, primo quidem Moyses de Ægypto eduxit, deinde de eo quem Christus de diaboli liberavit servitute; illique in domum sequitur: « Omnis enim « quæ domus fabricatur ab aliquo, qui autem omnia « creavit, Deus est. » Hic factorem a factore discernit, utrumque domum Deum auctorem esse intelligi voluit. Sed aliter illum cui Moyses præfuit, aliter illum cui Christus dux exsistit et Dominus cognoscitur: ubi subsequenter ait: « Et Moyses quidem fidelis erat in tota « domo ejus tanquam famulus in testimonium eorum « quæ dicenda erant. Christus vero tanquam filius in « domo sua; quæ domus sumus nos, si fiduciam et « gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. » Iste autem, id est, Jesus in patrem suam sicut filius ingreditur; ille autem, id est Moyses, sicut famulus Dei.

Hæc itaque exhortatione [illegible] « Domus quoque Dei sumus, si fiduciam et gloriam spei usque in finem firmam retineamus. » [illegible] beatitudinem. « Spes enim quæ videtur non est spes » [illegible] bona etiam quæ nobis promissa sunt, in hac præsenti vita habere non possumus, sed in spe [illegible] futurum ad Deum firmam.

« Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus (*Psal.* xciv): Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea quadraginta annis: propter quod infensus fui generationi huic, et dixi: Semper hi errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. » [illegible]

[illegible]

loquebatur per ora prophetarum, ad ejus vero vocem qui præconem misit, et nunc per se clamat, nolite claudere corda vestra, recordamini quomodo obdurati sunt patres vestri, et quomodo non introierunt in requiem promissam, sed amaricati murmurantes contra Deum perierunt ; patres vestri erant qui perierunt. Nolite imitari eos ; patres vestri erant, sed si imitati eos non fueritis, patres vestri non erunt, quamvis de eis nati sitis, scientes « quia Deus potens est de lapidibus suscitare filios Abrahæ (*Luc.* III). » Quadraginta « annis offensus fui generationi huic. » Multis modis eos castigat, ipsi tamen semper corde erraverunt. Quadraginta dies Dominus in deserto jejunavit, ut triumpharet de eo, per quem illi quadraginta annos murmuraverunt contra Deum in eremo. Postque consummatam in passione et resurrectione totam victoriæ gloriam quadraginta diebus fuit cum discipulis, antequam cœlum ascenderet. Primis quadraginta diebus tentationum hujus peregrinationis ostendit, posterioribus quadraginta diebus consolationem, quam sancti habituri sunt in patria. Corpus enim ejus, id est Ecclesia, necesse est ut tentaretur in hoc sæculo, sed non deest ille consolator, qui dixit : « Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (*Matth.* XXVIII). » « Quibus juravi propter infidelitatem suam non introisse in requiem meam. » Loqui Deum magnum est, quanto magis jurare : juratione confirmationem fieri voluit. Per quem jurat Deus nisi per seipsum ? Non enim habet majorem per quem juret, per seipsum confirmat præcepta sua, per seipsum confirmat minas suas : sicut verum est quod promittit, sic certum est quod minatur. Juravit ut non intrarent in requiem ipsius, et tamen oportet intrare aliquos in requiem ipsius : illis ergo reprobatis, nos intrabimus, quia si aliqui ex ramis propter dissimilitudinem et infidelitatem fracti sunt, nos propter fidem et humilitatem inseramur. (*Joan.*) Sequitur enim exhortatio apostolica ad populum de requie introeunda, dicit enim : « Videte, fratres, ne forte sit in « aliquo vestrum cor malum incredulitatis disce« dendi a Deo vivo. » Quippe per duritiam infidelitas nascitur, et sicut obdurata corpora et dura non obsequuntur manibus medicorum, sic et animæ obduratæ non obsequuntur verba Dei. Si enim patres vestri, inquit, quia non speraverunt sicut oportebat sperare, hæc passi sunt quæ leguntur in historia, cujus ante memoravimus, et perierunt in deserto propter duritiam cordis, multo amplius vobis talia timenda sunt, sicut illis acciderunt ; ad illos enim sermo iste factus est qui in præsentia fuerunt vel futuri sunt : ideo dicit « hodie, » hodie namque semper est donec constat mundus, intrat enim plus dicere de hodie et subjungit dicens : « Sed adhortamini « vosmetipsos per singulos dies donec hodie cogno« minatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia « peccati. » Hoc est : ædificate invicem, corrigite vosmetipsos, ne contingant vobis similia, ne obduretur quisquam ex vobis decipiente fallacia peccati, hoc est, infidelitate. Attendis quia infidelitas peccatum facit, sicut enim infidelitas malignam vitam procreat, sic etiam anima quando in profundum malorum venerit contemnit : contemnens autem neque credere patitur, ut se a timore mortis perpetuæ liberet. Deinde infert Apostolus : « Participes enim « Christi effecti sumus. » Quid est, participes effecti sumus Christi ? participamus ex eo, inquit, id est unum effecti sumus cum illo, siquidem ipse caput est et nos membra, cohæredes et concorporales illi, secundum spiritalem hominem qui creatus est in ipso. « Si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmam retineamus. » Quid est initium substantiæ ? Fidem significat per quam subsistimus et Deo nati sumus in filios, et essentiales, ut ita dicam, facti sumus : quod diligentissime observandum est, ne cujuslibet doctrinæ macula corrumpamur ; deinde subinfert Apostolus adhuc hodie dicere (*Alb.*) « Dum dicitur, inquit, hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione » usque « ex his qui audierunt. » Hic vero Apostolus propheticum testimonium intrat explanare quod superius posuit ; dixit enim : « hodie, inquit, si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra, sicut in amaritudine. (*Joan.*) Quorum obduratorum mentionem facit? quorumdam infidelium ? nonne eorum quorum cadavera prostrata sunt in deserto ? quod enim dicit tale est : « Audierunt et illi, inquit, sicut et nos audimus, sed quid profuit illis sermo auditus? » Non ergo putetis quia ex auditu tantum prædicationis juvemini quia, et illi audierunt per Moysen, sed nihil utilitatis ex auditu habuerunt, quoniam nec crediderunt ; nec sermo auditus fide contemperatus est, discrevit eos qui crediderunt verbo ab illis qui non crediderunt. Ait enim : « sed non universi : » Caleb vero et Josue, quia non consenserunt infidelibus, effugerunt pœnam quæ illis illata est. Nec hoc solum illis donatum est mortem evadere, qua cæteri perierunt, sed etiam datum est illis terram repromissionis intrare, eamque laudabiliter pro sua portione possidere.

CAPUT IV.

De intranda cœlesti requie, ad quam festinandum est, propter excellentiam divinitatis et humanitatis Christi.

« Timeamus ergo ne forte, relicta pollicitatione « introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis « ex vobis deesse. » (*Alb.*) Timeamus nos vero eorum perditionem et justum Dei judicium metuamus, qui reddet unicuique secundum opera ejus. Requiem sempiternam fidem habentibus, eam tamen quæ per dilectionem operatur. Non credentibus itaque pœnam perpetuam, ne forte, relicta pollicitatione quam dedimus Deo in baptismo, iterum revertamur ad opera infidelitatis quæ abdicavimus coram multis testibus; unusquisque per ipsum laboret ne forte minus dignus inveniatur introeundi in requiem Dei. « Et« enim et nobis nuntiatum est quemadmodum et illis : « sed non profuit illis sermo auditus non admistus « fidei ex his quæ audierunt. » Etenim nobis nun-

tantum est quomodo intrare debeamus in requiem A Dei, sicut et illis; nobis tamen per Filium, illis vero per famulum. [illegible] itaque [illegible] subjungit Apostolus dicens: « Ingredimur enim in « requiem qui credidimus, quemadmodum dixit, « Sicut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem « meam. » Nos vero timendo intrare in requiem, ne forte nobis dicatur sicut illis, si introibunt, id est non introibunt in requiem meam. [illegible] enim ostendere aliam esse requiem ad quam vocati sumus, id est aeternam. Nec non dicit illam quae in Palaestina est introituros, sed illos non introituros propter incredulitatem cordis sui, nec in Palaestina nec in requiem coelestem. Addidit itaque de prima requie loqui dicens: « Et quidem operibus ab institutione mundi « factis. Dixit enim quodam loco de die septima sic: Et B requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis, » et reliqua. Confestimque secundam subjunxit, quae promissa est populo Dei, et in isto, inquit, rursum: « Si introibunt in requiem meam. » Si, enim conjunctio pro affirmatione, pro negatione, pro dubitatione accipi potest, superius pro negatione posita est, ubi ait propter incredulitatem eorum jurasse Deum non introire eos in requiem promissam. Addidit: « si introibunt, » id est non introibunt; hic vero potest intelligi pro affirmatione positum, quasi diceret: Si introibunt [illegible]. Ideo addidit: « Quo- « niam ergo superest quosdam introire in illam, et « hi quibus prioribus annuntiatum est, non in- « troierunt propter incredulitatem, iterum terminat « diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tan- C « tum temporis, sicut supra dictum est, Hodie si vo- « cem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra: « nam si eis Jesus requiem praestitisset, numquam « de alia loqueretur postea die. » Quoniam, inquit, superest quosdam introire in illam, in illam videlicet quae in Palaestina fuit, quod introierunt, id est duo tantum Caleb et Josue, ex omnibus illis qui de Aegypto perrexerunt, primus ait, et hi quibus prioribus annuntiatum est non introierunt propter incredulitatem, eos significans qui de Aegypto profecti sunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto. Deinde incipit de tertia, quae per Christum credentibus promissa est, quando [illegible] dicendo: « Iterum, inquit, terminat diem quemdam Hodie in David D dicendo, post tantum temporis sicut supra dictum est: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Jesus requiem praestitisset, numquam de alia loqueretur » [illegible] quamdam esse requiem, in qua dicit [illegible] « hodie, » non illam significans ad quam Jesus populum introduxit, sed aliam quamdam [illegible] rum illi, ad quam non Jesus, sed Jesus [illegible] ducit eos qui sunt ejus. [illegible] post tantos annos, inquit, dicens sicut David: « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, » si enim Jesus [illegible] populo ejus [illegible], numquam de alia requie [illegible] loqueretur postea. » Tantum est ergo quia [illegible]

[illegible] requiem, quae per illam significata est, quae fuit in Palaestina, ad quam [illegible] duxit [illegible]. Itaque [illegible] « Relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in « requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus « suis, sicut et a suis Deus. » Requiem [illegible] operum perfectio intelligenda est, [illegible] et in septima requievit a [illegible] per illam vero requiem Dei, quae aeterna est, [illegible] requiem, [illegible] juravit. Inquit [illegible] in requiem ejus non introierunt. Deinde post illos post longa tempora loquitur Judaeis B dicit: « [illegible] » [illegible] quae in Palaestina [illegible] illam [illegible] requiem [illegible] de ipsa [illegible] multo ante [illegible]. Aliam igitur quamdam significat [illegible] requiem. [illegible] in qua [illegible] Dei [illegible] C [illegible] [illegible] [illegible] D [illegible]

[illegible]

etiam Paulus admonet eos qui dignationem mysteriorum suscipere meruerunt, dicens : « Festinemus « ingredi in illam requiem. » Festinemus, inquit, quoniam non sufficit fides, sed debet addi et vita fidei condigna, et multum studium debet adhiberi, ne fides sit otiosa. (*Alb.*) Si enim terram intrare illi non meruerunt qui murmurati sunt contra Deum, quomodo nos cœlum merebimus intrare indifferenter viventes sicut gentes ? Opus est quippe omni volenti cœlum possidere fidem operibus bonis ornare. Nec hoc solum damni habet male vivens, quod non intrat in regnum Dei, verum etiam, quod majoris est terroris, pœnæ perpetuæ mancipari. Ideo addidit, « ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exem« plum. » Eorum interitu qui perierunt in deserto terruit audientes, ne in illorum inciderent judicium, quasi dixisset : Sufficienter ex parentibus nostris docemur, ne in similia incidamus, ne eadem patiamur quæ illi passi sunt. Hoc est, « in idipsum exemplum infidelitatis. » Deinde ut majorem peccantibus incuteret formidinem subjungit : « Vivus est enim sermo « Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, « et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiri« tus : compagum quoque et medullarum et discre« tor cogitationum et intentionum cordis. » (*Joan.*) Hic ostendit quoniam et illa idem ipse operatus est, et vivit, non est exstinctus. Igitur quoniam sermonem audisti, ne simpliciter accipias, gladio enim, inquit, est penetrabilior. Attende distinctionem Pauli et hinc considera pro qua causa opus habuerunt prophetæ dicere gladium, rhomphæam et arcum : « Nisi convertamini, inquit, rhomphæam suam vibravit, arcum suum tetendit et paravit illum (*Psal.* VII). » Si enim nunc post tanta tempora, et post perfectionem non potest nomine sermonis tantum terrere, sed opus habet etiam istis verbis, ut ostendat eminentiam ex comparatione : multo magis tunc « penetrabilior, inquit, usque ad divisionem animæ et spiritus. » Quid est hoc ? Terribilius aliquid significavit, aut quia spiritum dividit ab anima, aut quia et ipsa incorporea penetrat et pertingit, non tantum sicut gladius corpora. Hic ostendit, quia et anima punitur et interiora examinantur. Hic ostendit eumdem nos habere judicem, qui illos propter incredulitatem eorum damnavit . Dixit enim : « Vivus est sermo Dei, » sermo Dei Filius est Dei, qui de ipso ait : « Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum ; » sicut illi si servarent sermonem Dei viverent, terramque promissionis intrarent, sic et nos si servaverimus sermonem ejus, vivemus requiemque cœlestem intrabimus. « Vivus est enim Dei sermo, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti. Gladius enim potest membra dividere a corpore, et penetrare secreta et naturam carnis : sed eo multo penetrabilior est sermo Dei, pertingens ut ait Apostolus, usque ad divisionem animæ ac spiritus. Anima vivimus, spiritu intelligimus, vita nobis carnalis cum bestiis communis est, ratio spiritalis cum angelis. Tamen efficax est judicium Dei, ut discernat inter carnalia peccata et spiritalia, quis, quid, quo agat animo, vel quo desiderio Deo serviat in corde ; tam penetrabilis est ejus intuitus, ut omnia nostra quæ agimus vel cogitamus certius agnoscit quam nosmetipsi, illum semper habemus testem actuum nostrorum vel cogitationum quem judicem habituri sumus. Timeamus ejus præsentiam cujus scientiam nullatenus effugere valebimus. Dixit enim ut discretor sit sermo Dei, id est providentia Dei, cogitationum etiam et intentionum cordis ostendens, quia omnia nostra interiora vel exteriora dijudicabuntur ab eo, qui omnia nostra novit, et totus per totum penetrat hominem. Nec mirum si totus ubique totam suam agnoscat creaturam, sive spiritalem sive corporalem, quia nihil quod factum est, sine eo factum est ; ideo addidit : « Et non est « ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia « autem nuda et aperta sunt oculis ejus. » (*Ser.*) Quibus manifeste colligitur nihil esse incorporeum nisi Deum solum, et idcirco ipsi tantummodo posse penetrabiles omnes spiritales atque intellectuales esse substantias, eo quod solus et totus et ubique et in omnibus sit, ita et ut cogitationes hominum et internos motus adita mentis universa inspiciat atque perlustret. Exteriora namque opera patent oculis hominum, longe vero incomparabiliter interiores ac subtilissimæ cogitationes nostræ patent oculis Dei. « Omnia enim, sicut scriptum est, nuda et aperta sunt oculis ejus. » (*Greg.*) Et sæpe in exteriore opere ante oculos hominum inordinati apparere metuimus, et interiore cogitatione illius respectum non metuimus. Videntem omnia non videmus : multo enim magis intrinsecus Dei quam extrinsecus hominibus conspicibiles sumus. Unde sancti omnes foris se intusque circumspiciunt, et vel reprehendendo se exterius, vel iniquos se interius videri invisibiliter timent. (*Joan.*) Hic maxime eos terruit, ne forte adhuc, inquit, in fide stantes, non cum integra satisfactione perficiatis fidei opera, quia ipse quæ in corde sunt discernit, ibi examinat, ibi considerat, reddens unicuique secundum merita sua. Et quid dico de hominibus ? at si angelos dicas, at si archangelos, at si Cherubin, at si Seraphin, at si aliam quamlibet creaturam, omnia revelata sunt oculo ejus, omnia aperta et manifesta. Quid est quod cum possit latere? « Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus. » Quid autem « aperta? » Ex metaphora pellium, quæ de pecudibus, detrahuntur ut videre licet. Sicut enim cum pecudes occiderit quis, et ex carnibus detraxerit pellem, omnia interiora revelantur et aperta fiunt oculis nostris : sic et Deo aperta subjacent omnia. Tu autem attende etiam hoc, quomodo semper opus habet corporeis exemplis, quod fit ex infirmitate audientium; quia enim infirmi erant declaravit, dicens tardos eos esse et opus habentes lacte, non solido cibo. « Omnia nuda sunt et aperta oculis ejus, ad quem nobis sermo. » Quid est « ad quem nobis sermo est ? » hoc est, ipsi reddituri sumus rationem actuum nostrorum.

« Habentes ergo pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei. » (Lib. I.) Paulo [illegible] de divinitate ejus disseruit ait: « Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus; » nunc autem quia de carne loquitur, de pontificatu disputat illius qui semetipsum offerebat nostra pro salute, et quomodo prior omnibus intravit in requiem. « Habemus enim pontificem magnum qui penetravit cœlos. » Ergo Moyses ductor populi cui promissa est requies transitoria, non intravit in requiem, quam tamen populo promisit. Iste vero noster sacerdos, melioris promissionis sponsor, sicut [illegible] in se, primus intravit in requiem populo sibi credulo promissam, ostendens eum magnum sacerdotem, quia sempiternum habet sacerdotium, semper vivens ad interpellandum pro nobis, et hunc Jesum Filium Dei ostendens, dum dicit, Jesum Filium Dei, quod nunquam de Moyse dicere voluit: sed cum fiducia profitebatur, in superioribus testificans eum sub nomine Jesu, quod nomen angelus a Deo directus Virgini nuntiavit, Filium Dei esse verum, et ideo magnum sacerdotem. « Teneamus et confessionem ejus. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris. » Quidam confessionem dicit? quoniam Filius Dei est, quoniam Christus Deus est, quoniam passus est, sepultus est, resurrexit, tertia die ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei Patris, inde venturus judicare vivos et mortuos, per quem omnia bona habemus: redemptionem, resurrectionem, hæreditatem cum eo sempiternam. Hæc confitemur; quæ vero hæc tota sunt, manifestatur ex eo quod pontifex in interiora velaminis constitutus est, intrat in sanctum sanctorum proprio, non alieno sicut pontifices priores, qui sanguine vaccæ rubræ aspergebantur. « Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris. » Non, inquit, ignorat quæ nostra sunt. Venit enim per totam humanæ conditionis, per omnia sine peccato, nihil secum afferens unde morti debitor esset, sicut ipse in Evangelio testatur, dicens: « Venit enim princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam. » Multi pontifices ignorant eos qui in tribulationibus constituti sunt, neque quæ sit tribulatio in qualibet sciunt. Impossibile quippe est scire afflictionem afflictorum ei qui experimentum afflictionis non habuit, et sensibiliter omnia non sustinuit. Pontifex enim noster [illegible] omnia sustinuit, quæ fuerant humanæ miseriæ [illegible] post peccatum primi hominis et tunc in interiora velaminis ad thronum paternæ majestatis ascendit. « Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. » (Theo.) Si igitur etiam tentatus [illegible] humilitatis nostræ cum illo [illegible]. Possibilitate potest esse communio, ut etiam nos absque ulla peccati offensione tentemur; [illegible] Apostolus [illegible] tanta [illegible] ab hominibus [illegible]? Hæc ergo sola ab omnibus aliis exceptione distinguitur, quia sine [illegible] absque peccato. Alias sine

A peccati [illegible]. [illegible] Tentatus est enim [illegible] a diabolo [illegible]. « Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant » (Matth. IV). « Tentatus est etiam [illegible]: « Si Filius Dei es, mitte te deorsum. » Tentatus est etiam [illegible]
B [illegible] omnia regna mundi et gloriam eorum. Tentatus est [illegible] in tribulationibus [illegible]. Tentatus est [illegible] absque peccato. Similitudinem [illegible]
C [illegible]
D [illegible]

finem retineamus. Nunc verus sedet pontifex noster Jesus Filius Dei in throno gratiæ, paratus indulgere peccatis nostris in hoc opportuno auxilio. Nunc vero opportunum tempus est auxilii et misericordiæ illius, sicut iste doctor egregius alio loco dixit : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (*II Cor.* VI) ; » et Propheta multo ante hoc auxilii opportuni tempus significans : « Tempore, inquit, opportuno audivi te, et in die salutis adjuvi te (*Isa.* XLIX). » Namque et nunc post baptismum peccantes invenire misericordiam, si pœnitentiam egerint, gratia est illius, qui sedet in throno gratiæ. Quod vero opportunus factus est pro nobis, magnum est humilitatis indicium, quam ex nostra suscepit natura, non suæ substantiæ quam habet triumphabiliter cum Patre, cui nos fidem cum fiducia bonitatis suæ afferamus. Hoc opportuno tempore cum sedet in gratiæ throno, et omnia tribuit quæ nobis ad salutem provenire certissimum est, modo tempus est donorum. Nemo de seipso desperet ; timeamus thronum æquitatis ejus, cum venerit dijudicare omnia secundum justitiam, et tunc erit desperationis tempus nunc nolentibus converti ad sedem gratiæ, cum thalamus erit clausus, tantumque cum sponso remanent qui lucentes bonis operibus ferrent lampades. (*Joan.*) « Festinemus, » inquit : nam et Paulus dixit : « Sic curro, non quasi in incertum ; » cursu opus est et cursu valido. Qui currit, neminem occurrentem sibi videt, sive per prata, sive per aspera loca transeat. Qui currit, nunquam stat, nam si vel modicum negligat, totum amittit. Qui currit, nihil anteponit fini, sed magis ad eum pertendit. Hoc a me dictum est ad eos, qui dicunt : In juventute quidem mea studium habui, in juventute jejunavi : nunc autem senui. Maxime vero religiositatem augmentare debuisti. Nemo mihi veteres virtutes enumeret ; nunc magis viget quis, et in juventute firmus non est. Qui enim corporalem istum currit cursum, recte dicit, quia canities eum apprehendit, et non valet similiter currere, quia omnis agon in corpore constitutus est. Tu vero ob quam causam cursum minues ? Hic enim animo opus est, animo erecto. Anima quippe in senectute potius confortatur, tunc viget, tunc exsultat : sicut enim corpus usquequo febribus detinetur, et subsequentibus ægritudinibus, ac si sit validum, tamen affligitur ; cum autem liberatum fuerit ab obsessione morborum, recreat propriam virtutem : sic etiam anima in juventute febribus laborat, et amor gloriæ opprimit eam, et deliciorum et venerearum rerum, et aliarum multarum imaginationum ; cum autem senectus advenerit, omnes has passiones effugat : alias per satietatem, alias per philosophiam constrictas. Qui enim in senectute ita furiosus est, ostendit quia et in juventute, non per ignorantiam, non per imperitiam, non per ætatem talis fuit, sed per negligentiam. Ille quippe potest dicere : « Delicta juventutis et ignorantiæ meæ ne memineris (*Psal.* XXIV), » qui in senectute competentia gerit, qui procedente ætate mutatur : si autem et in senectute ita inhonestus est, quomodo dignus est hujusmodi senem appellari, qui neque ætati reverentiam exhibet ? qui enim dicit : Peccata juventutis meæ ne memineris, veluti in senectute correctus, hæc dicit. Non igitur ex his quæ in senectute contingunt fraudes teipsum a venia etiam eorum quæ in juventute fecisti. Quomodo enim non et absurdum, et supra veniam quod fit, ut senex in tabernas sedeat, senex ad circum festinet, senex ad theatrum ascendat, veluti pueri currentes cum plebe. Vere confusio est et irrisio, ut canitie quidem ornetur extrinsecus, intrinsecus autem intellectum habeant puerilem ; et siquidem injuriet illum juvenis, statim canos in medium proferet dicens : Vel canis istis exhibe reverentiam. Si vero tu eis non exhibes reverentiam jam senex, quomodo juvenem tuos canos revereri desideras ? Non revereris, inquis, hos canos ? sed tu eos confundis. Deus te honoravit, candorem capilli dedit tibi. Primatum habere consessus quid prodest ? illum honorem quomodo revereatur juvenis, cum te viderit amplius lasciviæ deditum ? Canities quippe tunc est venerabilis quando ea gerit quæ canitiem decent, cum vero juveniliter conversatur, plus juvenibus ridiculus erit. Quomodo poteritis juvenes admonere, dum vos, senes, ebriemini per incontinentiam vestram ? Non enim nunc irridens seniores hæc dico, sed juvenes magis irrideo. Qui enim hæc agitis, et si ad centesimum veniatis annum, mihi juvenes videmini, et similes pueris. Juvenes enim, etsi modicam disciplinam accipiant et corrigantur, senioribus meliores sunt. Et non iste sermo meus, sed et Scriptura hanc novit discretionem. « Senectus enim, inquit, honorabilis, non multi temporis, et ætas senectutis vita immaculata (*Sap.* IV). » Etenim nos honoramus [canitiem ?] non quia colorem candidum habet, et ideo ab nigro colore amplius honoramus, sed quia indicium est vitæ in virtute provectæ, et videntes ex hoc conjicimus interiorem senectutem : si vero contraria senectuti gesserint, irrisibiles fiunt. Verumtamen nec juvenis alienus est culpa : juvenis quippe ibi tantum habere veniam poterit, dum imprudens fuerit, dum tempore indiget et experientia. Cum autem opus erit temperantiam aut fortitudinem demonstrare, nequaquam, neque quando opus erit a pecuniis abstinere : nam est ubi magis plus sene juvenis culpatur. Ille quippe multa curatione opus habebit, debilitante illum senectute : iste autem fortis est, si voluerit seipsum regere ; qualem veniam mereantur cum rapit amplius quam senex, cum tenet malum in corde, dum non adjuvat senem, dum multa superflua loquitur, dum injuriat, dum maledicit, dum inebriatur ? Si autem de temperantia putat non posse culpari, attende illum et ibi multa adjutoria habentem, si tamen voluerit : ac si enim non validius eum quam senem cupiditas stimulet, tamen sunt multa in quibus magis quam senex poterit laborare, ut bestiam illam incantet. Quæ sunt ista ? Labores, lectiones, vigiliæ. Sed quid ad nos hæc, inquit, qui non sumus monachi ? Hæc mihi dicis ? dic Paulo cum

dicit : « Vigilantes in omni patientia et oratione (Ephes. vi) ; » et iterum : « Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis (Rom. xiii). » Non enim monachis hoc scribebat tantum, sed omnibus qui erant in civitatibus. Non enim sæcularis homo aliquid amplius habere [illegible] quam cum uxore commanere tantum : hic enim habet veniam, in aliis autem nequaquam, sed omnia æqualiter sicut monachi agere debent. Nam et beatitudines quæ a Christo dicuntur, non monachis tantum dictæ sunt : alioquin universus mundus peribit, et accusabimus crudelitatem Dei ; si vero beatitudines solis monachis dictæ sunt, sæcularem autem hominem impossibile est eas implere, cum ipse nuptias jussit, ipse ergo omnes perdidit. Si enim non potest cum nuptiis quæ monachorum sunt, implere, omnia perierunt et corrupta sunt, et in angustum conclusit ea quæ virtutis sunt ; et quomodo honorabiles sunt nuptiæ, quæ nos tantum impediunt ?

CAPUT V.

Declarat Apostolus quid in pontifice requiratur [illegible] Christo [illegible].

« Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum (Hebr. v). » Vult ostendere jam beatus Paulus quoniam multo melius est Testamentum [illegible] quam vetus, quia nihil in hoc est imaginarium, ut puta non templum corporale, non victimæ carnales, non observationes legales, sed altiora et perfectiora omnia, quia totum quidquid est in spiritalibus est hujus testamenti ratio. Spiritalia vero non sic introducunt [illegible], sicut corporalia. De corporalibus enim incipiebat disputare, dicens : « Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur. » Definit enim primum quid sit pontifex et demonstrat quæ pertineant ad pontificem, ac quid sit [illegible], et quæ sunt signa pontificatus, id est, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis, et ut condolere possit his qui ignorant et errant, [illegible] et quia circumdatus est infirmitate. Oportebat enim ab [illegible] terrenis [illegible], ut ad [illegible] spiritalia pervenire possint, et in comparatione sacerdotum eorum qui in lege [illegible], ad altius Christi sacerdotium eos perduceret, qui adhuc infirmi fuerant, et propterea nostrum [illegible] pontificem introducit. Pontificis itaque officium est inter Deum stare et populum, Deum deprecari pro populi delictis, hoc etenim Christus facit, [illegible] pro peccatis nostris, semper vivens ad interpellandum pro nobis : semel ab hominibus assumptus, sed semper pro hominibus interpellans. Posuit hic Apostolus quædam communia Christi cum sacerdotibus, quædam vero altiora. Quod itaque ait, « omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, » hoc commune est Christo. « Pro hominibus constituitur » [illegible] « Ut offerat dona et sacrificia pro peccatis, » Et hoc [illegible], reliqua vero non sunt communia. « Qui condolere possit his qui ignorant et errant. » Hic

jam excellentia est, [illegible] latius disputabit. Quod vero adjungit : « Et propterea debet, quemadmodum et pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis, » hoc vero ad sacerdotes legales magis pertinet, quam ad Christum [illegible] Christus [illegible] pro [illegible] offerre [illegible]. « Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron. » [illegible] « Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret ; sed qui locutus est ad eum : Filius meus es tu, ego hodie genui te. » [illegible] in Evangelio ipse ait : « Non veni a meipso [illegible]. » Et iterum : « Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. » [illegible] « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. iii). » [illegible] per Prophetam [illegible] : « Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te (Psal. ii). » [illegible] « dixit ad eum, Filius meus es tu, » [illegible] « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » [illegible] Filium adjungit : « Ego hodie genui te ; » [illegible] ait : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis (Psal. cix) ; » [illegible] « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix). » [illegible] Melchisedech [illegible] « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » [illegible] Melchisedech [illegible]

Deus apud Patrem; coæternus gignenti et consubstantialis, sed sacerdos propter carnem, quam assumpsit, aut propter victimam, quam pro nobis offerebat a nobis susceptam, id est, carnem et sanguinem suum; de qua victima ipse in Evangelio ait: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (*Joan.* VI). » Sed in ista carne ac sanguine, nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat, ne, sicut dicit Apostolus: « Qui enim corpus Domini indigne manducat, judicium sibi manducat (*I Cor.* XI) », sed vivificatricem substantiam atque salutarem in pane et vino, per quam, si digne sumitur, nobis est peccatorum remissio et regni Dei possessio collata. Hujus ordinem sacrificii per mysticam similitudinem Melchisedech justissimus rex instituit, B quando Domino panis et vini fructus obtulit. Constat pecudum victimam jam periisse, quæ fuerunt ordinis Aaron, non Melchisedech, sed hoc manere potius institutum, quod toto orbe in sacramentorum erogatione celebratur. Sacerdos autem præcipue dicitur Christus, qui semel se pro nobis obtulit immolandum, sicut semel de Melchisedech in sancta legitur Scriptura et ejus sacerdotio. In æternum vero cum dicitur, ipse significatur Dominus Christus, qui permanet in gloria sempiterna. « Qui in diebus « carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui « possit illum salvum a morte facere, cum clamore « valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua « reverentia. » (*Alb.*) Quid vero in sacerdotio noster pontifex egisset, certius hic exprimit Apostolus C dicens: « qui in diebus carnis suæ; dies quippe carnis Domini nostri dies sunt, in quibus carnem assumpsit, in quibus tentatus est, passus est, in quibus preces supplicationesque ad eum qui possit salvum illum facere a morte offerebat: totum vero quidquid egit Christus in carne, preces sunt et supplicationes pro peccatis humani generis. Sancta vero sanguinis ejus effusio, clamor validus est, in quo exauditus est a Deo Patre pro reverentia ejusdem passionis suæ sine peccato; nostræ salutis causa passus est, qui, nullum habens peccatum, peccatum pro nobis factus est, id est, oblatio pro peccatis nostris. Hoc enim totum in magna reverentia et perfectissima charitate peregit, qui prior dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis hostiam Deo accepta- D bilem, qui ideo exauditus est a Deo, quia hostiam acceptabilem obtulit Deo, id est, seipsum. Simile est itaque quod hic dicitur: « Qui preces supplicationesque ad eum qui possit salvum facere illum a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens; » eo quod in Evangelio legitur eum dixisse: « Pater, si fieri potest, transfer a me calicem istum: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat (*Matth.* XXVI), » quia non venit facere voluntatem suam, sed ejus qui misit illum, voluntatem paternæ dispensationis præposuit voluntati carnis suæ, ut veram ostenderet in seipso humanitatis nostræ naturam. Beatus Paulus hic dicit. preces eum et supplicationes fun-

A dere, non timore mortis, sed nostræ causa salutis; unde et alio loco etiam dicit (*Hebr.* XII), sanguinem Christi melius clamasse pro nobis quam sanguinem Abel, qui ad causandum fraternum scelus de terra clamavit (*Gen.* IV); Christi vero sanguis ad interpellandum pro nobis de terra clamat ad Patrem. « Et « quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his quæ pas- « sus est obedientiam et consummatus factus omnibus « obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appella- « tus a Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech. » De similitudine pontificatus Melchisedech superius satis dictum arbitror, nunc videamus quid vult intelligi Apostolus in eo quod ait: « Qui cum esset Filius Dei didicit ex his quæ passus est obedientiam; » hanc obedientiam, quam hic didicisse Filium Dei dicit, hoc est, voluntarie suscepisse, alio quoque loco ostendit, ubi ait: « Factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum (*Phil.* II). » In eo vero quod ait: « Consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, » consummatus, id est, perfectus, ostendit quantum lucrum sit ejus passio, quæ omnibus credentibus sufficit ad salutem sempiternam. Igitur si obedientia Filii causa est salutis humanæ, quanta nobis necessitas est obedire Deo, ut digni inveniamur ejus salutis quam nobis per Filium proprium perdonavit?

« De quo grandis nobis sermo et ininterpretabi- « lis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad « audiendum. » Causam enim reddit cur esset sermo quem de Filio incarnato instituit difficilis ad interpretandum: id est, quia illi imbecilles erant et fragiles sensu ad intelligendum profunda mysteria: qui etiam pro tempore magistri debuerant esse, facti sunt quibus lac opus est, non solidus cibus; illa difficultas interpretandi, in illorum fuit tarditate, non in apostolica sapientia, cui revelata sunt mysteria a sæculis abscondita, sicut in Epistola ad Ephesios plenissime demonstrat. (*Joan.*) Attende quomodo cum laude facit desiderium, hoc quippe est semper sapientiæ Pauli, difficilia bonis intermiscentis, quod etiam in Epistola ad Galatas fecit dicens: « Currebatis bene, quis vos impedivit? » et « sine causa tanta passi estis, si tamen sine causa (*Gal.* V); et item: « Certus sum de vobis in Domino (*Ibid.*); » hoc etiam et circa istos facit, « certus autem sum de vobis meliora et salutem habentia. » Deinde subjunxit: « Etenim cum deberetis magistri esse pro- « pter tempus, rursum indigetis ut vos doceamini « quæ sint elementa exordii sermonum Dei, et facti « estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. » (*Alb.*) Ad eos itaque loquitur, qui exercitatum sensum per legem et prophetas de adventu Christi et gratia, quæ per eum credentibus allata est, habere debuerunt, qui etiam magisterio aliis per mysteria Dei, quæ data sunt illis, poterant esse, si credidissent: nunc autem tales facti sunt ut infantes, quibus prima elementa litterarum traduntur ad legendum, dum illorum fuit fortes esse in fide et alacres in scientia. solidum sa-

pientiae cibum ad percipiendum, qui est perfectorum, nunc facti sunt quibus est lacte opus. Lac enim humilem sermonem vocat, quo [illegible], qui etiam ad altiora mysteriorum Dei secreta ascendere non poterant. Exempli gratia, qui non poterat intelligere quod evangelista ait: « Verbum caro factum est, » quomodo poterat ad altitudinem ejus sermonis pervenire, ubi ait: « In principio erat « Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat « Verbum? »

« Omnis enim qui lactis est particeps, expers ju-« stitiae est sermonis justitiae, parvulus enim est. Per-« fectorum autem est solidus cibus; eorum autem « qui exercitatos habent sensus ad discretionem « boni ac mali. » Palatus enim sapores discernit ciborum; anima variarum probat sermones doctrinarum, de quibus in consequentibus hujus Epistolae dicit: « Doctrinis variis nolite abduci (Hebr. XIII). » Sicut enim parvulus inter cibum et cibum discernere nescit, et saepe in noxie sumendo periclitatur, si non prohibeatur a seniore, ita indoctus quoque discretionem doctrinarum nescit, facile decipitur, et in via erroris periclitatur; quod in lacte et solido cibo, hoc in indocto et sapiente differt. Sicut lac parvulis congruit, et solidus cibus aetate perfectis, ita indoctis humilis sermo, et sapientibus arcanum Dei mysterium nosse convenit, qui exercitatos habere videntur sensus. « Quomodo igitur poterunt sensus nostri exercitati esse? utique ex usu et frequenti lectione sanctarum Scripturarum. » Unde beatum virum Psalmista dicit esse, qui in lege Domini meditabitur die ac nocte (Psal. I). [CHRYS.] Quomodo autem fiunt sensus nostri exercitati? ex usu Scripturarum, ex frequenti auditione; quando enim proposuerimus eorum errores, et hodie audieris, et crastina probaveris non bene se habere, cuncta discens, cuncta cognoscens, et si hodie non assequeris, cras assequeris. « Sensus, inquit, exercitatos habentes. » Vide quia oportet exercitari auditum nostrum frequentia auditione divinarum Scripturarum, ut nullis novitatibus expavescamus. Exercitatum, inquit, ad discretionem, hoc est, peritum esse: alius quidem dicit non esse resurrectionem, alius autem nihil futurorum exspectat; alius alterum dicit Deum; alius ex Maria dicit eum habere principium. Intuere itaque quomodo ex immoderatione omnes ceciderunt; alii quidem semper modum excesserunt, alii autem intra modum se coarctantes, ut puta prima quidem omnium haeresis fuit Marcionis, illa alterum Deum introduxit, qui non erat, excessit modum. Post illam Sabellii, Filium, et Spiritum et Patrem unum esse dicentis. Deinde Marcelli et Photini, etiam isti haec eadem praedicantes; et Pauli Samosateni, ex Maria dicentis eum habere principium. Deinde Manichaeorum, ista enim aliquantulum nova. Post illas autem Arii. Sunt autem et aliae. Propter hoc [illegible], ut non [illegible] laborem habere. [illegible] enim qui legit, [illegible] librum cujus est, illius, verbi gratia prophetae [illegible]

[illegible]

CAPUT VI.

[illegible]

« Quapropter intermittentes inchoationis Christi « sermonem, ad perfectionem feramur, non rursum « jacientes fundamentum poenitentiae ab operibus « mortuis, et fidei ad Deum, baptismatum doctrinae, « impositionis quoque manuum, ac resurrectionis « mortuorum, et judicii aeterni. Et hoc faciemus, si « quidem permiserit Deus. » [illegible]

peteremus; quia vero non hoc nobis studium proposuimus, sed omnia pro vestro juvamine laboramus, non quiescimus de iisdem ipsis vobis semper disputare, donec illa in habitu percipiatis. Sicut enim eum qui in doctrinam litterarum adducitur, elementa oportet primum audire, sic et Christianus primo omnium de fide catholica erudiri debet, quod est fundamentum salutis nostræ. Firmum enim oportet et fixum esse hoc fundamentum quod habet in corde Christianus, ut inde dignus fiat ad perfectionem aliarum transferri virtutum. Si autem quisquam verbum veritatis audivit, et baptizatus est, et post annos aliquot de fide iterum audire opus habet, quia credere oportet eum de resurrectione et futuro sæculo, necdum fundamentum habet; rursum initium Christianitatis quærit, quia enim fides fundamentum est; cætera vero superædificationes, quod beatus Paulus sequentibus verbis ostendit, dicendo: « Non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis et fidei ad Deum. » (*J. Chrys.*) Quid autem est initium? nihil aliud quam hoc: Initium, inquit, est, cum vita non aderit integra. Sicut enim eum, qui ad doctrinam litterarum inducitur, elementa oportet primum audire: sic et Christianum hæc scire integre, et nihil dubitare de istis. Si autem opus habuerit horum doctrina, necdum fundamentum habet, firmum enim oportet et fixum esse et stare et non transferri. Si autem quisquam verbum veritatis audivit, et baptizatus est, et post annos decem de fide iterum audire opus habet, quia credere oportet in resurrectione mortuorum, necdum fundamentum habet, iterum initium Christianitatis quærit; quia enim fides fundamentum est, cætera vero superædificationes, adverte ipsum dicentem (*I Cor.* III): « Ego fundamentum posui, alius superædicat: si quis superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, etc. » Ne iterum, inquit, fundamentum constituentes pœnitentiæ ab operibus mortuis. Quid autem est « ad perfectionem feramur? » ad ipsum transeamus, inquit, jam cacumen, hoc est vitam optimam habeamus. Sicut enim in elementis universa apex primus, hoc est, alpha continet, et fundamentum ædificium totum continet; sic et vitæ munditiam satisfactio, quæ est circa fidem, continet: sine ista enim non potest esse Christianus, sicuti nec sine fundamento ædificium, neque sine elementis peritus litterarum fieri potest, sed si semper quisquam circa elementa conversetur et non circa ædificium, nunquam illi quidquam amplius erit. Tu autem ne putes diminutam esse fidem propter quod elementum vocata est. Omnis enim virtus ipsa est. (*Alb.*) Perfectum enim illum vocamus, qui cum fide vitam habet rectam: si autem horum unumquodlibet deerit, perfectus non eris: si vero ambo desunt, merito parvulus dici potest; et quasi infans litteris, sic etiam iste in fide iterum erudiendus est. Latenter autem legem infirmare vult, et ad gratiam Christi suos revocare auditores. Qui autem ad virtutem iturus est, primum malitiam

A debet culpare et abjicere, et opera mortis per pœnitentiam purgare, et sic accedere ad Deum. « Baptismatum doctrinæ, ait, impositionis quoque manuum et resurrectionis mortuorum et judicii æterni. » Non enim sufficit pœnitentia mundos facere peccatores, nisi confestim baptizentur, sicut in Actibus apostolorum beatum Petrum respondisse legitur: « Pœnitentiam agite, fratres, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu (*Act.* II); quia quod impossibile est operari hominem per se, hoc per gratiam Dei in baptismate accipere potest. Quid est enim « baptismatum doctrina? » Non tanquam multorum baptismatum debet intelligi, sed unius; quia sicut una fides est, ita unum et baptisma est. Sed pro varietate accipientium baptismatum dixit. « Impositionis quoque manuum, » per quam Spiritus sanctus accipi potest. Creditur quod post baptismum ad confirmationem unitatis in Ecclesia Christi a pontificibus fieri solet. His igitur perfecte in Ecclesia perceptis, fides resurrectionis et judicii futuri habenda est. Vivere quippe sicut angeli, et nullius egere eorum quæ in ista vita sunt, hujus vitæ promissio nobis facta est per Spiritum sanctum: fructus autem hujus promissionis, ejusdem præsentia vitæ est; quæ duo, id est fides et judicium, semel baptizato restant, non iterum baptizari. (*J. Chrys.*) Quid autem baptismatum doctrina? non tanquam multorum baptismatum, sed unius. Quare ergo plurali hoc dixit? Dicendo enim, « ne iterum fundamentum constituentes pœnitentiæ, » opus habuit etiam hoc dicere, veluti opus habentibus iterum baptizari et iterum catechizari, et iterum post baptismum doceri, quid agere deberent, quid non deberent. Propterea vero pluraliter dixit, volens eis significare, quia si iterum opus haberent mundari, incorrigibiles permanerent. « Et impositionis, inquit, manuum. » Sic quippe sanctum Spiritum accipiebant... imponentes eis palam manus. « Resurrectionis quoque mortuorum, hoc enim in baptismate fit, et in confessione firmatur. « Et judicii æterni. » Quare autem hoc dixit? quoniam fortassis possent moveri jam credentes, vel male vivere et negligenter, dicit, evigilate. Non est dicere, Qui negligenter vivamus iterum baptizabimur, iterum catechizabimur, iterum accipiemus Spiritum sanctum. Si enim nunc a fide deciderimus, iterum poterimus baptizari, peccata abluere, et eadem bona percipere, quæ primo acceperamus: erratis, inquit, ista putantes. « Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus. » (*Alb.*) In hac quippe fide baptismatis et resurrectionis, et judicii futuri vos, Deo permittente, pleniter instruimus. Ne vero ullatenus quis secundum vel tertium æstimaret post peccata posse fieri baptisma, mox subjunxit, dicens:

« Impossibile est enim eos qui semel sunt « illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste, et « participes sunt facti Spiritus sancti, gustaverunt « nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæ« culi venturi, et lapsi sunt, renovari rursus ad pœ« nitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis Fi-

» lium Dei, et ostentui habentes. » Impossibile est, inquit, non difficile. Impossibile est, inquit, [illegible] rationem [illegible] secundo baptizari possit; quia impossibile est quod fieri non potest; difficile vero quod, quamvis cum labore, fieri tamen potest. Si semel, inquit, illuminati estis per gratiam sancti Spiritus, et gustastis donum cœleste, hoc est, remissionem peccatorum accepistis, et participes facti estis Spiritus sancti, in distributione donorum Dei, quæ in Epistola ad Corinthios B. Paulus enumerat; et bonum gustastis verbum Dei, hoc est, doctrinam fidei Evangelicam, et virtutes venturi sæculi cognovistis. Quæ est revelatio futuri sæculi, nisi resurrectio et vita beata quæ sanctis promittitur? Hæc omnia in doctrina fidei. Si gratia Dei per baptismum illuminati accepistis et cognovistis [illegible], et in peccatis iterum cecidistis, impossibile esse vos renovari iterum ad pœnitentiam, hoc est, per pœnitentiam. Quid ergo? Exclusa est pœnitentia post baptismum? Absit, sed renovatio per sacri baptismatis lavacrum secunda vice fieri non potest: renovari, dixit, hoc est, novum fieri. Novum quippe facere hominem sacri baptismatis est, de quo Propheta ait: « Renovabitur sicut aquilæ juventus tua (Psal. CII); » Cujus virtus, id est baptismatis sacri, mortem et sepulturam Christi constat. Proinde subjungit: « Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes, » hoc est: « Vetus homo noster simul crucifixus est cum Christo (Rom. VI); » Sicut alio loco ait: « Conformes enim facti sumus mortis ejus; » et iterum: « Consepulti enim estis ei per baptismum in mortem (Coloss. II). » Sicut enim impossibile est secundo crucifigi Christum, hoc est ostentui eum habere. Qui secundo se baptizari posse putat, secundo Christum crucifigere quærit; qui et crucifixus est, et mortuus, et victor mortis resurrexit atque cum triumpho et gloria cœlos ascendit. « Sicut enim semel Christus mortuus est carne in cruce, sic nos semel morimur in baptismate, non carne, sed peccato; » Atque sicut ille iterum mori non poterit, ita nos baptizari non possumus, sed fortasse lavari pœnitentia, non lavacro regenerationis. Quid ergo est? inquis, non est pœnitentia? Est utique pœnitentia, sed baptisma aliud non est. Pœnitentia vero est, et multam habet fortitudinem etiam eum qui peccatis valde dimersus est, si voluerit, potest eum liberare ex onere peccatorum et periclitantem in tale constituere, ut si ad ipsum fundum iniquitatis pervenerit, et hoc ex multis manifestum est testimoniis. Ideo dicitur: « Numquid enim qui cadit, non resurget, aut qui avertitur, non revertetur? (Jer. VIII.) Quæ ergo est istud medicamentum pœnitentiæ, aut qualiter conficitur? Primitus cognoscendo propria peccata: « Iniquitatem meam, inquit, meam non celavi; et pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei (Psal. XXXI); » deinde, multa humilitate plangere peccata sua, fructusque dignos conde-

A facere pœnitentiæ, quatenus redigamur in [illegible] iterum corpus peccati. [illegible] reddimur, et [illegible] sicut scriptum est: « Dixi: Confitebor adversum illud (Psal. [illegible]), « [illegible] » [illegible] peccantibus in se, dicente ipsa Veritate: « Dimittite, et dimittetur vobis » (Matth. [illegible]).

« Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo; proferens autem spinas ac tribulos reproba est, et maledicto proxima: cujus consummatio in combustionem. » (Hebr. VI.) [illegible] verbum Dei. [illegible] Paulus [illegible]

B [illegible] Dominus [illegible] sed Spiritus sanctus, nam Christi sunt loquentis in Paulo. Comparationem hic facit de [illegible] anima in doctrina Dei, et [illegible] [illegible] Terra enim sæpe [illegible] super se bibens imbrem. [illegible] et [illegible] per legem, per prophetas [illegible] et [illegible] sed [illegible] fidei [illegible] de bona terra, in [illegible] Dei, [illegible] [illegible] Filium Dei et vitam [illegible] Hæc vero talis terra accipit benedictionem a Deo,

C ut [illegible] fructum. [illegible] quod [illegible] in [illegible] [illegible] per Dei benedictionem [illegible] [illegible] Dei [illegible] sicut alibi idem beatus Paulus ait: « Ego plantavi, Apollo rigavi, sed Deus incrementum dedit (I Cor. III). » Hæc ergo de [illegible] Dei [illegible] [illegible] quæ [illegible]. « Proferens autem spinas ac tribulos reproba est, et maledicto proxima, cujus consummatio in combustionem. » [illegible] spinis [illegible]

D [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] O [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Hoc [illegible]

maledictioni proxima, quæ comburetur. Sed quid? « Cujus consummatio in combustionem. Hæc combustio non erit, nisi quis usque in finem permaneat in peccatis suis. Quia « in quacunque die conversus fuerit peccator, vita vivet et non morietur (*Ezech.* XVIII). » Si vero abscindamus spinas per pœnitentiam, poterimus mille bonis perfrui, et fieri probabiles, et benedictionis Dei participes. (*J. Chrys.*) Postquam eos igitur increpavit sufficienter, et terruit et percussit, curat iterum ne amplius eos dejiciat et supinos efficiat, tardum enim, qui percutit, tardiorem efficit. A Neque ergo in omnibus adulatur, ne pejores efficiat; neque in omnibus percutit, sed aliquantum quidem percussoria apponens, multum autem curatoria affert per ea quæ inferunt. Quid enim dixit? Non veluti culpantes vos hæc dicimus, neque veluti putantes vos spinis plenos, sed timentes, ne tales efficiamini: melius quippe est verbis vos terrere ne rebus ipsis doleatis; et hoc sapientiæ Pauli est; et maximæ, et non dixit, putamus, neque conjicimus, neque exspectamus, neque speramus, sed plena virtute animi confidimus, quod in initio sequentis libri ostenditur.

LIBER VICESIMUS OCTAVUS.

SEQUITUR CAPUT VI.

« Confidimus autem, dilectissimi, de vobis meliora « et viciniora saluti, tametsi ita loquimur. » (*Alb.*) Quia beatus Paulus non habuit unde eos ad quos scripsit, de præsenti laudaret, incipit eis de spe futurorum prædicare dicens: « Confidimus, fratres, de vobis meliora et viciniora saluti, quamvis ita dicamus: » quasi dixisset: Optima quædam de vobis confidimus, et quæ saluti vestræ proficiant; non utique quod superius dixi de reproba terra et combustioni proxima, non de vobis hoc dicimus, quia meliora de vobis credimus. Adduxit quoque eis in memoriam præterita, ut ex præteritis eos alliceret ad bona quæque, ideo subjunxit: « Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis, quam ostendistis « in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis et ministratis. » (*J. Chrys.*) Ecce quomodo recreavit animas eorum et confortavit, antiqua eis in mentem revocans. Tunc fecit eos, ut non æstimarent oblivisci Deum et præterita ejus beneficia in eos. Necesse est enim eum peccare, cui spes deerit futura. Deinde hortatur eos omnibus modis sperare futura. Eum enim qui desperat de præsentibus beneficiis Dei, quod a Deo non habeat, de futuris quis poterit eum confortare? Simile quid Galatis improperat dicens: « Currebatis bene? quis vos fascinavit (*Gal.* V) » Atque iterum: « Tanta passi estis sine causa; » ut præsens mitigaret eamdem sententiam, mox subjunxit: « si tamen sine causa. » Sic etiam hoc loco temperavit sententiam suam, dicens: « Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, dum tantam caritatem ostendistis in sanctis. » Volumus enim vos imitari eos qui per fidem et patientiam hæreditati sunt promissiones. Quale vero desiderium haberet de salute eorum, sequenti ostendit allegatione, dicens: « Cupimus enim unumquemque « vestrum eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem, ut non segnes efficiamini. » Desideramus vero, inquit, non tantum circa verba, sed etiam in virtutibus conversari: non quasi priora vestra culpantes, sed ut de futuris solliciti sitis, admonentes; hoc est, quales fuistis primum, tales vos cupimus et modo esse, et in futurum. Et non dixit *volo*; quod est auctoritatis doctrinæ; sed, quod erat paternæ dilectionis, hoc est, « cupimus » unumquemque vestrum eamdem quam olim habuistis sollicitudinem ad expletionem spei habere de beata in æternam resurrectionem. (?) « Verum imitatores eorum, qui fide et patientia hæreditabunt promissiones. » (*Alb.*) Hortatur enim auditores suos, ut fide non ficta et patientia perfecta exspectent promissiones Dei, et hæreditates, quas sanctis suis promisit. Et hoc firmius exemplis corroborare nititur, dum dicit: « Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem « juraret majorem, juravit per semetipsum, dicens « (*Gen.* XXII): Nisi benedicens benedicam te, et « multiplicans multiplicabo te; sic longanimiter ferens adeptus est repromissionem, homines enim per « majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum « finis ad confirmationem est juramentum. » (*J. Chrys.*) Postquam increpavit fortiter Hebræos et terruit sufficienter, primum quidem laudibus eos consolatur: secundo autem, quod etiam fortius est per id quod utique percepturos eos ostendit, quæ sperabant, et hanc consolationem ex futuris facit, sed iterum ex præteritis, quod magis eos credere faciebat. Sicut enim in supplicio per illa magis terret, sic etiam in præmiis per hæc consolatur. ostendens consuetudinem Dei: hæc autem est, ut non celeriter exhibeat promissa, sed per multum tempus; fecit autem hoc mansuetudinis et virtutis ejus proferens argumentum, et nos ad fidem adducens. qui in tribulationibus vivimus, et promissiones necdum accepimus, non desperemus mercedem laborum nostrorum; et omnes relinquens, quanquam multos haberet, ad dicendum Abraham in medium adduxit et propter dignitatem personæ, et propter quod maxime in eo illud contigerit, cum etiam in fine Epistolæ dicat, quia hi omnes de longinquo illas videntes et diligentes non receperunt promissiones ne sine nobis perficerentur. « Abrahæ, namque, inquit, promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret majorem, juravit per semetipsum dicens, Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te; et sic longanimiter ferens adeptus est repromis-

ritus est, inquit, Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare (*Joan.* IV). » [*Alb.*] Quid est Deum in spiritu adorare, nisi in charitate et fide perfecta, et spe indubitata, et sanctis animæ virtutibus quas Apostolus in alio loco abundanter enumerat?

CAPUT VII.

Ostenditur excellentia sacerdotii Christi, comparando Christum ad Melchisedech, cujus sacerdotium et excellentius est Levitico et magis necessarium.

« Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei « summi, qui obviavit Abrahæ regresso a cæde re« gum et benedixit ei, cui decimas divisit Abraham. » (*J. Chrys.*) Volens autem Paulus differentiam Novi et Veteris Testamenti ostendere, in multis hoc disseminat et jaculatur, et veluti quodam tintinnabulo præoccupans aures auditorum exercet. Confestim quippe ab ipso exordio hoc injecit dicens, quia illis quidem locutus est in prophetis, nobis autem in filio; et illis quidem multifariam et multis modis, nobis autem per filium. Deinde de filio locutus, quis iste sit, et quid operatus sit, et admonens credendum illi esse, ne eadem patiamur, quæ Judæi, dicens, quia pontifex est secundum ordinem Melchisedech, et sæpius in hanc differentiam ingredi volens, et multa ante dispensans et increpans veluti infirmos, et iterum recurans et recreans, ut confidentiam reciperent; tunc jam introducit differentiæ rationem vigentibus auditoribus: qui enim surduit et desperat non facile quidquam advertit, Et ut cognoscas, audi Scripturam dicentem: « Et non Moysen audierunt propter pusillanimitatem. » Propter hoc primum excludens mœrores eorum multis et terribilibus et benignis sermonibus, tunc jam aggressus est differentiæ rationem et quid dixit? « Hic enim Melchisedech rex Salem sacerdos Dei altissimi, » et quod est mirabilius, in ipso typo demonstrat multam esse differentiam. Quod enim dixit ex typo semper fidem facit veritati ex præteritis propter infirmitatem audientium; « hic enim inquit, Melchisedech rex Salem sacerdos Dei altissimi, qui obviavit Abrahæ remeanti a cæde regum et benedicens eum, cui etiam decimam distribuit ab omnibus Abraham. » (*Alb.*) Tradunt Hebræi hunc esse Sem, primum filium Noe, et eo tempore quo ortus est Abraham (*Gen.* XIV), habuisse antiquitatis annos ducentos nonaginta. Nec esset mirum si Melchisedech victori Abraham obviam processerit, et in refectionem tam ipsius, quam pugnatorum ejus panem vinumque protulerit, et benedixerit ei, quod a nepote suo, jure paternitatis decimas prædæ atque victoriæ acceperit ab eo, sicut sacerdos excelsi Dei, qui fuit etiam rex Salem: Salem autem non, ut Josephus et nostrorum plurimi arbitrantur, est Jerusalem, nomen ex Græco Hebræoque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguæ mistura demonstrat: sed oppidum juxta Scythopolim, quod usque hodie appellatur Salem, et ostenditur ibi palatium Melchisedech, ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam. Ad quam civitatem etiam legitur Jacob descendisse, quæ fuit in terra Chanaan in regione Sichem. Considerandum quoque est quando Abrahæ a cæde hostium revertenti, quos persecutus est usque Dan, non in via Jerusalem, sed oppidum metropolis Sichem in itinere fuerit, de quo in Evangelio legimus: « Erat autem Joannes baptizans in Ennon juxta Salem [Salim], quia aquæ multæ erant ibi (*Joan.* III).

« Primum quidem, quia interpretatus est rex justi« tiæ, deinde autem et rex Salem, quod est rex pacis: « sine patre, sine matre, sine genealogia, neque ini« tium dierum, neque finem vitæ habens: assimilatus « autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. » Sæpius vero beatus Paulus eumdem Melchisedech in typo Dei salvatoris introducit. Quamvis omnes Patres sancti et Patriarchæ et Prophetæ prioris temporis in aliqua re figuram expresserint Salvatoris; hic tamen Melchisedech specialius, qui non fuit de genere Judæorum, in typum præcessit sacerdotii Filii Dei, de quo dicitur in CIX psalmo: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » Ordinem autem ejus multis modis interpretantur, quod solus et rex fuerit et sacerdos, et ante circumcisionem functus sacerdotio, ut non gentes ex Judæis, sed Judæi a gentibus sacerdotium acceperint; neque unctus oleo sacerdotali, ut Moysi præcepta constituunt, sed oleo exultationis et fidei puritate; neque carnis et sanguinis victimas immolaverit, et brutorum sanguinem animalium dextra susceperit, sed pane et vino simplici puroque sacrificio Christi dedicavit sacerdotium. Nec tamen credendum est quod iste Melchisedech sine patre aut sine matre esset, cum Christus quoque secundum utramque naturam et patrem habeat et matrem; sed quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abrahæ a cæde hostium revertenti, et nec ante nec postea ejus nomen vel genealogia inveniatur scripta. Affirmat autem hujus exemplo Apostolus, quod Aaron sacerdotium, id est, populi Judæorum et principium habuerit et finem; Melchisedech autem, id est Christi et Ecclesiæ, sacerdotium et in præteritum et in futurum æternum sit. Hic vero Melchisedech interpretatur rex justitiæ. Quis est verus rex justitiæ, nisi Dominus noster Jesus Christus! deinde rex Salem, hoc est, rex pacis, quod pertinet ad Christum. Iste namque nos justos efficit pacificans omnia quæ in cœlis sunt et quæ in terris (*Coloss.* I), qui solus est rex justitiæ et pacis Dominus noster Jesus Christus, qui secundum divinitatem sine initio, sine fine, rex est sempiternus, ex æterno Patre æternus, quamvis ex temporali matre temporalis esset. Sicut enim istius Melchisedech non legimus initium vel finem in Scriptura sancta propterea quod non est scriptum, sic non novimus Filii Dei initium vel finem, quia non habet. Et in hoc est similitudo, quod nec illius, nec istius, initium vel finis legatur. Illius quidem quia non scriptum est, istius autem quia omnino non est. « Intuemini quantus sit hic, cui decimas dedit « de præcipuis Abraham patriarcha. » Convertit ita-

que sermonem ad eos qui gloriantur filios se esse Abrahæ, et de origine ejus nobilitatem illorum descendisse, quem divinitus ultra laudibus extendunt, et in Evangelio cum Domino præposuisse legitur, cum dicunt: « Numquid tu major es patre nostro Abraham? (Joan. VIII.) » quem liceret, quem tu excellentiorem omnibus æstimatis, hic decimas offerebat Melchisedech, et hoc de præcipuis victoriæ, qui assimilatus est Filio Dei, pontifex factus in æternum. « Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes mandatum habebant decimas sumere a populo secundum legem, id est, a fratribus suis, quamquam et ipsi exierint de lumbis Abrahæ. » (*B. Cyrus.*) Tanta quippe est sacerdotii excellentia, ut etiam, qui similes essent a progenitoribus, et eumdem haberent progenitorem, tamen multo amplius meliores esse judicati sunt a fratribus suis, qui sacerdotio digni efficiuntur: veluti Aaron inter vivos ac mortuos, ut Deo iram placaret quæ exarserat, stare legitur: quod propterea ex populo facere poterat, licet omnes unum haberent progenitorem. Proinde ipse Abraham nullo modo alienigenæ decimas dedisset, excusarum, illo plurimus et superexcellens esset ipsius honor. Denique hoc placere comperisset ostendens etiam incircumcisum sacerdotem sacerdoti circumciso multo esse sublimiorem. Quomodo ergo hoc ostendit? Quia ipse Levi, ex quo sacerdotale genus ortum est, decimatus est in lumbis progenitoris sui. « Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham et hunc, qui habebat repromissiones benedixit. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a majore benedicitur. » (*Ibid.*) Ille autem qui sine genealogia est, in Abraham decimatus est, non solum Levi, verum etiam et ipse Aaron, qui decimas solebat accipere a populo, et per eum omne sacerdotium Leviticum. Nec hoc loco contentus est stare, sed adhuc majori honore exaltavit eum, qui alterius est generis, dicens: « Et eum qui habebat repromissiones, benedixit. » Ostendit et honorabiliorem esse illum ex communi omnium judicio, et sine ulla contradictione, inquit, hoc est, omnibus hoc clarum videtur, quod minus a majore benedicitur: proinde melior est typus Christi etiam ab eo qui promissiones habebat. Nam ille qui secundum ordinem Melchisedech factus est sacerdos in æternum, cujus typum gerebat etiam idem Melchisedech, ipse semetipsum obtulit hostiam Deo placentem, non ex necessitate qualibet, sed ex voluntate propria potestati, designat qui nihil morti debuit, ideirco pontificali sacrificio suo [illegible] tulit peccata. « Et hic quidem decimas homines qui moriuntur accipiunt; ibi autem, contestatur, quia vivit, et ut sic dictum sit per Abraham et Levi, qui decimas accepit, decimatus est; adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech. » (*Ibid.*) [illegible] Quid admiraris quæ recitaveris? [illegible] quomodo dicit: « Et bene illum appellavit » Per Abraham et Levi decimatum esse, qui decimas accepit. Quomodo? « Adhuc in lumbis erat, quando obviavit Melchisedech, » hoc est, in eo erat Levi, quamquam natus non esset: et non dixit Levitæ, sed Levi. Intuere prærogativam! Videns quantum intersit inter Abraham et Melchisedech, qui typum gerebat pontificis nostri? ut ostendat excellentiam potestatis non ex necessitate factam: ille quippe dedit decimas, quod pertinet ad sacerdotem, hic benedixit, ex quod erat melior, hoc excellentius ad propositum suum pertinebat. Melchisedech et [illegible] Judæorum rationes. Propterea dicebat: quia imbecilles facti estis, quia hoc evertere solebat, ne glorientur in eis. Fallacia est sequentia Pauli: procedit primum et tunc ingreditur ad ea quæ vult ostendere. « Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit), quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici? translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat. » (*Ibid.*) Hinc enim incipit Veteris Novique Testamenti differentias ostendere, dicens: « Si enim consummatio, » id est perfectio, « per sacerdotium Leviticum fuit » quid necesse fuit alium surgere sacerdotem? Nam Aaron primum post legem datam sacerdotem de tribu Levi esse, nulli dubium est; idcirco sacerdotium, quo functus est, Leviticum nominavit sacerdotium; quo sacerdotio Levitico multo melior Melchisedech in ordine sacerdotali factus est, qui typum gerebat sacerdotii nostri, id est Domini nostri Salvatoris mundi. Nequaquam enim diceret: « secundum ordinem Melchisedech, » si illud sacerdotium Aaron melius esset, sub quo populus Judæorum legem susceperat. Si igitur sacerdotii translatio est, necesse est etiam legis esse translationem. Neque enim potest sacerdos sine Testamento esse et sine lege, et sine præceptis. « In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit. Manifestum est enim quod ex Juda ortus est Dominus noster; in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. » In quo enim ait, id est, de quo hæc dicta sunt, Dominum significans Salvatorem. Tunc et translatum est sacerdotium simul et testamentum translatum est, non tantum ordine tantummodo, neque præcepto, sed etiam tribu: oportebat quippe, et enim [illegible]. Et quomodo translatum est sacerdotium, ex tribu ad tribum, de sacerdotali ad regalem? Ut et ipsa sit et regalis et sacerdotalis. Et intuere mysterium: primo fuit regale sacerdotium Melchisedech [illegible]; secundum etiam fuit sacerdotale in Aaron; tertium in Christo fuit. Iterum regalis qui est Juda nunquam sacerdos [illegible] factus est, quando carnem assumpsit, quando sacrificium obtulit. Vides omnia [illegible]? Quæ enim per translationem facta sunt, hæc velut [illegible], quæ nunc [illegible] videntur.

« Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedech exsurgat alius sacerdos qui non secundum legem mandati carnalis factus, sed

« secundum virtutem vitæ insolubilis, Contestatur « enim quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum « ordinem Melchisedech. » Novam hoc loco differentiam instituit inter sacerdotium Leviticum et sacerdotium Christi : quia illud carnale, hoc vero spiritale ; illud temporale, hoc vero æternum est. Dicit enim de sacerdotio Aaron : « secundum legem carnalis mandati. » Lex quippe illa ex multa parte carnalis erat : in circumcisione carnis, in mundatione carnis, in hostiis et oblationibus carnalibus, in discretione ciborum, dierum, temporum etiam, et in retributione, quibus benefacientibus, et legem custodientibus, pax et securitas, et prosperitas et frugum abundantia et regni potentia promissa est, quæ omnia morte finienda erant. Sed non ita sacerdotium Christi, quod secundum virtutem vitæ insolubilis est. Quis iste est sacerdos talis ? Non Aaron, non ipse Melchisedech, sed ille, cujus ille Melchisedech typum gerebat, De quo ipse Deus Pater jurejurando testatur : « Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech ; » hoc est, non temporalis, neque finem habens, sed secundum potentiam insolubilis vitæ ; vitam vero in seipso habens insolubilem, quamvis ad tempus mortuus esset carne : tamen in æternum divinitate vivit, et humanitate, mediator inter Deum et homines, semper vivens ad interpellandum pro nobis. « Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, « propter infirmitatem ejus et inutilitatem. Nihil « enim ad perfectum adduxit lex. » (*J. Chrys.*) Hic hæretici insurgunt, sed adverte integre : non dixit, propter malignitatem, neque, propter malitiam, sed « propter infirmitatem et inutilitatem. » Nam et alibi ostendit infirmitatem ejus, cum dicit : « In quo infirmabatur per carnem (*Rom.* VIII). » Non ergo ipsa infirmata est, sed nos. « Nihil enim perficit lex. » Quid est nihil perficit ? nullum perfectum operata est, dum ei non obeditur. His adde, qui, neque si audiretur, perfectum quemquam faceret, et virtutis compotem : interim autem non hoc dicit hic, sed quia nihil valuit : et recte litteræ erant propositæ, Hoc fac, illud non facias. Proposita erant hæc tantum, non autem et virtutem inspirabant : quia spes non erat talis. Reprobatio quid est, nisi exclusio ? Reprobatio quippe eorum quæ obtinent est jam. Proinde ostendit quid obtinebat, sed contempta est jam, quia nihil proficit : nihil ergo profuit lex ? profuit quidem, valde profuit, sed ad faciendos perfectos nihil profuit : nihil ergo perfectum fecit lex, juxta hoc quippe dicit, omnia legis formam esse et umbras, circumcisio, sacrificium, sabbatum. Non valebat ergo pertransire in animam, propter hoc etiam cedit atque discedit. (*Alb.*) Idcirco ejus reprobatio fuit, ut gratiæ daretur locus, dum veniret, in qua perfectio fieret. Utilis fuit quippe lex, sed illis qui fidem habuerunt in Christo, non illis qui totam suam spem in eam firmaverunt. « Introductio vero « me- « lioris spei per quam proximamus ad Deum, et « quantum est non sine jurejurando sacerdotes facti « sunt, hic autem, cum jurejurando per eum qui di-

A « xit ad illum : Juravit Dominus et non pœnitebit « eum, tu es sacerdos in æternum. » Introductio, inquit, melioris spei ; habuit quippe et lex spem, sed non talem. Sperabant enim bene placentes et legem Dei custodientes possidere terram ; nihil ærumnosum pati, prospere vivere, sicut dictum est : « Qui fecerit eam, vivet in ea (*Gal.* III). » Hic autem speramus, quia placentes et evangelica præcepta custodientes, non terram possidere, sed cœlum. Magis autem, quod cœlo multo melius est, speramus proximi Deo consistere, ad ipsum paternum solium pervenire et ministrare ei cum angelis. Hoc vero sacerdotium, per quod hanc gloriam possessuri sumus, non erit sine jurejurando, ut firmam Dei promissionem credamus, quia hæc omnia nobis in Filio proprio promisit,
B quem pro nobis omnibus tradidit, et per eum hæc omnia, de quo dictum est : « Tu es sacerdos in æter- « num secundum ordinem Melchisedech. In tantum « melioris Testamenti sponsor factus est Jesus; et alii « quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod « morte prohiberentur permanere : hic autem, eo « quod maneat in æternum, sempiternum habet sa- « cerdotium. » Duas ponit differentias, quia non habet finem sacerdos noster, sicut legalis. Hoc autem facit ex persona Christi, « qui ingressus est, inquit, secundum virtutem vitæ insolubilis. » Et hoc jurejurando testatur, sicut supra dictum est. Sicut ille permanet, ita etiam et lex quam attulit permansura est, in qua est vera peccatorum remissio, et perpetuæ perceptio gratiæ. Si enim illa prior propter im-
C becillitatem sui, quæ nihil ad perfectum ducere potuerit, exclusa est : ista vero, quam pontifex magnus attulit, valet, et fortis est, et manet. Ostendit autem hoc ex pontifice : quomodo ? Quia unus est. Non enim unus esset, nisi esset immortalis. Sicut enim multi sacerdotes in lege fuerunt, quia mortales fuerunt : sic unus, quia immortalis, qui in tantum melioris Testamenti sponsor factus est, quod juratum est de eo, semper eum esse mansurum. « Unde et salvare in perpetuum potest accedentes « per semetipsum ad Deum, semper vivens ad inter- « pellandum pro eis. » Intueris quia de eo qui secundum carnem est ista dicit. Quando enim sicut pontifex est, tunc etiam interpellat : quia ex ea natura qua pontifex est, interpellat pro eis (*J. Chrys.*) Proin-
D de et quando dicit Paulus, « qui etiam interpellat pro nobis, » hoc idem significat, hoc est, pontifex interpellat ; alioquin qui resuscitat mortuos, quos vult, et vivificat, sicut pater, quomodo ubi salvatione opus est, interpellat, qui omne judicium habet omnium ? quomodo interpellat, qui mittit angelos, ut alios quidem in caminum mittant, alios autem salvent ? inde dixit « etiam salvare potest ; » propterea ergo salvat, quia non moritur, quia semper vivit, et non habet successorem. Si vero non habet successorem, potest etiam omnibus adesse. « Hic enim pontifex, » ac si mirabilis esset, usque ad tempus illud erat, in quo vitam agebat, sicut Samuel et si qui tales ; postea vero nequaquam erant, si quidem

moriebantur. Hic autem non ita est, sed salvat in perpetuum. Sacramentum quod Iam significat, non hic solum, inquit, sed etiam illic salvet accedentes per semetipsum ad Deum. Quomodo salvat? « Semper vivit ad interpellandum pro nobis. » Vides humilitatem, vides humanitatem? Non enim dixit eum obtinuisse, sed ut obtineat semper interpellare pro eis. Quid enim perpetuo? non ad tempus tantum, sed etiam illic in futura vita. Semper ergo opus habet deprecari, et quomodo hoc rationem habebat? et homines enim justi saepius ex una petitione totum impetrant, ipse autem semper postulat. Quare consedet? intueris, quia dispensatio est ista. Nolite timere, nec dicatis etiam. Diligit quidem nos et fiduciam habet in Patrem, sed non potest semper vivere, semper, inquit, vivit. (*Alb.*) Quis est qui interpellat? nisi humanae naturae divinitatis illius conjunctio, quam paterno solio advexit, semper vivus, ad salvandum idoneus. Alii vero pontifices, quia semper non erant, semper non interpellant. Non solum in hac vita salvat per interpellationem humanitatis suae, sed etiam in futurum glorificat, dum tradet regnum Deo Patri et perducet sanctos ad visionem paternae majestatis. « Talis enim decebat, « ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impol- « lutus, segregatus a peccatoribus et excelsior coelis « factus. » Talis etiam illis decuit esse pontifex, de quibus ait : « Jam non dicam vos servos, sed amicos : quia omnia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis (*Joan.* xv). » Videlicet servi legales pontifices habuerunt mortales, peccatores, pro semetipsis offerentes ; illi vero et amici Dei pontificem habent immortalem « segregatum a peccatoribus, » id est, prioribus sacerdotibus, qui esset « innocens et sanctus (*J. Chrys.*) » Innocens, quia sine malignitate, quod dicit propheta : « Nec dolus inventus est in ore ejus (*Isa.* LIII). » Sanctus, quia in omni bonitate praecipuus ; « impollutus, » quia nihil habuit peccati ; « excelsior coelis factus, » quia adorant eum omnes Angeli Dei. « Qui non habet quotidie « necessitatem, quemadmodum sacerdotes, prius pro « suis delictis hostias offerre, deinde pro populo : « hoc enim fecit semel se ipsum offerendo. » Hic jam distinguit spiritalis sacrificii eminentiam, et quantum interest dixit, quod esset pontificis dixit, quod esset testamenti, non quidem totum dixit, tamen dixit. Hoc jam ante repetentit et ipsum sacrificium. Noli igitur putare pontificem eum audiens, quod semper pontificali fungatur officio : semel quippe functus est pontificatu, deinde jam consedit. Num putas eum rursum stare et ministrum esse? Unde ostendit quia dispensationis res acta est. Sicut enim servus factus est, sic et pontifex et minister. Non enim ministri est sedere sed stare. Hoc enim magnitudinem sacrificii ostendit : quamvis illud unum esset, et semel oblatum, sufficit in compositione ; et tantum praevaluit, quantum caetera omnia non praevaluerunt : et quod offerebat, non pro se offerebat sed pro populo. Nec enim hoc pro populi qualitate offerendum erat ; sed tantae sanctitatis et honoris apud Deum fuit hoc sacrificium, ut semel oblatum in aeternum profuisset populo Dei. « Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes. » (*Alb.*) Propterea peccaverunt et pro populo semper offerebant, iste autem tam potens est, ut semel oblatus non rursus sacrificio, nihil opus erat compositione plus offerre pro eo. « Sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in aeternum perfectum. » Hic ponens Filii nomen ad distinctionem servorum, qui fuerunt in lege, positum est ; quia servi infirmi fuerunt ; sive quia peccatores, sive quia mortales erant. Et hunc Filium perfectum esse demonstravit, qui semper vivit, et semper sine peccato est. Utrumque Apostolus ait, et mirifice consolatur audientes, et nihilominus terret negligentes. Consolatur in eo, qui ait, sacerdotem magnum potenti sacrificio propitium. Terret in eo, ne peccent, quia illud sacrificium nusquam pro peccatis iterum oblatum erit. Non est aliud sacrificium ; unum vero nos purgavit ; post hoc judicium erit. Quotquot redempti sumus isto sacrificio, permaneamus, generositatem nostram et honorem servantes. (*J. Chrys.*) Quoniam itaque talem habemus pontificem, imitemur eum, ejus vestigia consequamur. Non est aliud sacrificium, unum nos purgavit, post istud ignis est et gehenna. Etenim propterea sursum atque deorsum revolvit dicens unum sacerdotem, unum sacrificium, ne quis putans multa esse sine timore delinquat. Quotquot igitur digni facti sumus signaculo, quotquot sacerdotio potiti sumus, quotquot ex immortali mensa participamus, permaneamus custodientes generositatem nostram et honorem : non enim sine periculo est nobis ruina. Quotquot autem needum digni facti sunt istis, neque ipsi propterea praesumant. Quando enim quis propterea peccat, ut sanctum baptismum in novissima sua expiratione suscipiat, forsitan non adipiscitur. Et credite mihi, non terrens vos dico, quod dicturus sum ; multos novi, qui hoc passi sunt, qui quae baptismatis multa peccabant ; circa diem autem mortis discesserunt vacui. Deus enim propter hoc baptisma tribuit, ut abluat peccata, non ut addat. Si vero quis ad hoc baptismate utitur, ut amplius delinquat, ipsum fit negligentiae causa. Si enim non esset lavacrum, modestius viverent, non habentes peccata. Intueris, quia, quod dictum est, Faciamus mala, ut veniant bona, nos utique qui facimus, ut dicatur? Idcirco obsecro, ut et vos, qui needum estis initiati, evigilate. Nemo sicut mercenarius, nemo sicut ingratus, aggrediatur virtutem, nemo sicut grave quiddam et importabile. Cum alacritate igitur hanc aggrediamur et gaudentes, nam si etiam merces nulla non esset proposita, nonne oportebat bonos esse? talium enim intuendo jam efficiamur boni. Et quomodo non confunderis? In hoc itaque est tota reprehensio ; nisi habeam mercedem, inquis, non efficior sanctus. Deinde audes aliquid dicere, [illegible] quibus hoc pro mercede tanta nihil sustinemus virtutem, si pro gehenna [illegible]. Sed Deus propter multam nostram infirmi-

tatem, interim vel propter mercedem eam fieri voluit : nos autem neque sic eam aggredimur.

CAPUT VIII.

Ostendit Christum esse meliorem sacramentorum ministrum, ministris Veteris Testamenti.

« Capitulum autem super ea quæ dicuntur : Talem « habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis « magnitudinis in cœlis, sanctorum minister et taber« naculi veri, quod fixit Dominus [Deus], et non ho« mo. » (*J. Chrys.*) In uno commiscet humilia cum excelsis Apostolus Paulus semper magistrum suum sectans, ut per humilia ad altiora, et per hæc ad illa deducantur, ut venientes a sublimibus, facilis efficiatur via, magna discant : quia illa dissensionis erant. Postquam eum ostendit pontificem, quid intulit ? « Capitulum autem, inquit, in his quæ dicuntur : Talem habemus pontificem, qui in dextera sedet majestatis, » et tamen hoc non pontificis est, sed ejus cui ab illo exhiberi oportet sacerdotii functionem. « Minister sanctorum, » neque minister simpliciter dictus est, sed « sanctorum minister, et tabernaculi quod constituit Deus, non homo. » Vides dissensionem. Nonne paulo ante discernit dicens : « Nonne omnes sunt ministri spiritus ? » et propterea dixit, non audiunt : « Sede a dextris meis, » ut pote illo, qui sederit, non exstante ministro. Quomodo ergo hic minister dictus est, et minister sanctorum ? Tabernaculum quippe hic dixit. Vide autem quomodo instruxit animas eorum qui ex Judæis crediderant. Quoniam enim fortassis imaginabantur, quia tabernaculum tale non habemus. Ecce, inquit, pontifex, et magnus, et multo major illo, et sacrificium mirabile obtulit. Sed intuere, ne forte hic sermo tantum habeat [habeatur] ne forte amplificatio et animatio sit. Propterea primo fidem fecit ex jurejurando, deinde et ex tabernaculo, quod quidem et monstrat differentiam. Ipso autem et aliam adinvenit, « quod constituit Dominus, inquit, non homo : » Ubi sunt qui dicunt, significari cœlum ? ubi sunt qui sphæroides a sphæra illud esse pronuntiant ? utraque enim ista exclusa sunt in hoc loco. (*Alb.*) Quod itaque hæc : « Capitulum in his quæ dicta sunt, » significat aliquid summum et magnum, quasi præcedentis disputationis recapitulatio, ad rem ipsam deducens auditorem. « Talem habemus, inquit, pontificem, qui sedet ad dexteram majestatis » humilia excelsis, humana divinis commiscens, eumdem Deum ostendens, quem et pontificem : nec alium esse qui sedet ad dexteram Dei, nisi eum qui est minister sanctorum et tabernaculi « quod fixit Deus, et non homo » Hoc tabernaculum animæ sunt sanctorum, quibus æterna gaudia ministrat, et velamen cœli, pontifex magnus, « qui sedet ad dexteram majestatis in excelsis » Patris. Dum audis eumdem sedere a dextris Dei et ministrare sanctis, sedere dignitatis divinæ est : ministrare vero misericordiæ multæ et amoris magni, quem nobis impendit. Mirabile sacramentum est, eumdem sedere in di initatis gloria, quem persecutores in cruce pendentem viderunt; in qua cruce passionis illius, ministratio est salutis

A nostræ. Hoc enim gestum credimus, hoc nobis ad salutem proficere novimus. Sed quid carnalis mens humana æstimet in eo, quod dicitur : Sedere eum a dextris Dei ? Condescendit enim sancta Scriptura nostræ infirmitati nostræque consuetudini, quatenus imbecilla instrueretur humanitas, quando usque ad illam secretam gloriam divinitatis hominum non poterat cogitatio pervenire. Igitur victori Filio, et per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus offertur, ut per hunc situm susceptæ humanitatis gloria declaretur. Nam hoc verbo *sedere*, illud designatur, ut caput nostrum Christus ad Patris cognosceretur dexteram collocatum, id est, divina majestate sublimatum, in qua parte ponendi sunt, qui a perB ditis, ejusdem Salvatoris munere, segregantur. « Om« nis enim pontifex ad offerenda munera et hostias « constituitur : unde necesse est in hunc habere ali« quid quod offerat. (*J. Chrys.*) » Ne forte, quia audis, quod sedeat, totum eum putes pontificem dictum : illud quidem dignitatis est divinæ, hoc est, sedere, hoc autem misericordiæ multæ et amoris, quem nobis impendit. Propterea hoc inculcat, et in hoc amplius commoratur : veretur enim, ne illud refutet, proterea jam ad hoc suum deponit sermonem. Quoniam quærebant quidam, cur mortuus sit. Pontifex, inquit, erat, pontifex autem sine hostia non est : Oportet igitur hunc habere hostiam, et aliter dicens, quia sursum est, dicit et ostendit undique, quia pontifex est ex Melchisedech, ex jurejurando, ex offerendo C hostiam. (*Alb.* Pontifices vero Veteris Testamenti statuti sunt legalia offerre munera, hostias pro suis, sicut superius dixit, vel etiam pro populi peccatis. Unde necesse est Salvatorem nostrum in diebus carnis suæ aliquid habere ad offerendum pro nobis : dum in sempiterna divinitatis suæ natura non habuit quod offerret, sumpsit ex nobis, quod pro nobis offerre potuisset, id est, carnem humanam. Quid tam aptum immolationi, quam caro mortalis pro mortalibus? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam sine ulla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in utero, ex utero virginali? Et quid tam grate offerri et suscipi possit, quam caro sacrificii nostri, corpus effectum sacerdotis nostri ? D Et quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio : cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur ; ergo nec alicui sacrificium debetur, nisi soli vero Deo. Proinde pontifex noster pro nobis semetipsum offerebat, idem sacerdos et sacrificium. (*J. Chrys.*) Deinde etiam ex hoc et necessarium constituit alium syllogismum. « Si « enim esset super terram, nec esset sacerdos, « cum essent qui offerrent secundum legem mu« nera, qui exemplari et umbræ deserviunt cœ« lestium. » Si igitur est pontifex, sicuti est, oportet eum locum alium quærere, super terram quippe exstans, nequaquam esse pontifex. Quomodo enim ? Qui neque obtulit, neque sacerdotio functus est, et merito : erant enim alii sacerdotes. Ostendit ergo,

Et nobis est negligentia, bona vero a Deo, quæ ad beneficia pertinent dico. Hic veluti excusationem constituit, causam ostendens propter quam dereliquit eos : « Quia hoc est testamentum, quod disponam « domui Israel post dies illos, dicit Dominus : Dando « leges meas in mentes eorum, et in cordibus « eorum superscribam eas, et ero eis in Deum, et « ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit unus- « quisque proximum suum, et unusquisque fratrem « suum, dicens : Cognosce Dominum, quoniam omnes « scient me a minore usque ad majorem eorum : Quia « propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum « eorum non memorabor amplius. » (*Alb.*) Et hic magna distantia est inter legem et legem, inter Scripturam et Scripturam, inter litteram et gratiam. Nam littera legis scripta est in tabulis lapideis, quas Moyses ipse fregit, dum vidit populum ante vitulum ludentem : gratia vero data est in corda credentium per Spiritum sanctum, per quem charitas diffusa est in cordibus credentium. Quod vero in littera latebat, et legebatur a populo per magistrorum traditiones, hoc Spiritus sanctus adveniens docebat Apostolos. Et hoc est quod ait Propheta : « Et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum, omnes enim scient me a minore usque ad majorem eorum ; » sicut in Evangelio de Domino legitur : « Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas (*Luc.* XXIV) » [*J. Chrys.*] « A minore, inquit, usque ad majorem eorum scient me, » et non dicent, « cognosce Dominum. » Quando istud contigit, nisi modo ? Manifestum quippe est, quod circa nos actum est : quod autem circa illos, non est manifestum, sed reclusum erat in Evangelio novo. Novum tunc dicitur, quando aliud ostendit, vel quando a vetere amplius habet : Ecce, inquit, et istud novum existit, cum quædam ejus remota sunt, quædam autem manent, ut puta, si quis domum vetustam et casuram totam immutans, et fundamenta nova constituens, confestim dicimus : fecit eam novam, cum tantum aliqua quidem ejus auferat, aliqua vero immutet. Etenim cœlum novum dicitur sic, quando nequaquam æreum erit, sed cum pluviam dederit,.... cum infructuosum non est, non quando mutabitur,.... non quando aliqua quidem ejus exclusa fuerint, aliqua permanserint. Proinde testamentum, inquit, novum bene quis dicit. Si [Sic] enim ostendo, quoniam vetustius factum est testamentum illud, secundum quod nemo in illo fructificat ; et ut agnoscas integre, lege quid dixit Aggæus, quid Zacharias, quid angelus, quid etiam Esdras increpat. Quomodo corripuerunt eum, quomodo nemo interrogat Dominum, ubi etiam ipsi transgressi sunt, et neque ipsi sciebant. Intueris quomodo violentiam patitur tuum? ego autem meum ostendam, quoniam novum proprie ipsum dicitur. Sed neque illud concedo de hoc dictum esse, « quoniam erit cœlum novum. » Quare non magis, quod dicitur in Deuteronomio, « quia erit cœlum æreum, » hoc posuit ad differentiam significandam : si autem audieritis, erit novum? et quidem propterea, inquit, aliud testamentum datum repromittit, quoniam in primo non manserunt. Hoc ergo demonstro per ea quæ dixit : « Quia quod impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem (*Rom.* VIII) ; » Et iterum : « Quid tentatis imponere jugum super collum discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos valuimus portare ? (*Act.* XV.) — « Sed illi quidem non manserunt, » inquit. Hic autem ostenditur, quia majorum transgressio nos dignos facit spiritalium rerum : « In omnem, inquit, terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII) ; » hoc est, « non dicet unusquisque ad proximum suum : Cognosce Dominum (*Habac.* II) ; » Et iterum : « Multiplicabitur terra, ut cognoscat Dominum, sicut aqua multa cooperuit mare. »

« Dicendo autem novum veteravit prius ; quod « autem antiquatur et senescit prope interitum est. » (*J. Chrys.*) Vide quomodo, quod absconsum erat revelavit, et ipsam mentem prophetæ aperuit. Honoravit legem, et noluit eam dicere vetustam nominatim : verumtamen hoc dixit : si enim illud novum esset, nequaquam etiam istud testamentum postea novum vocaret. Proinde amplius quidem dans, et alterum, « antiquatum est, » inquit. Ergo solvetur et periet, et jam non erit. Sumens autem a Propheta fiduciam, paulo amplius in illud testamentum invehitur, commode ostendens, quoniam nostra nunc florent, illa vetusta sunt, et prope interitum : sed renovabitur sicut aquila juventus nostra, si ad fontem vitæ currimus, si alas et oculos ad solem justitiæ extendimus. Deinde sumens nomen vetustatis, et aliud de suo adjiciens, hoc est, senectutem : quod reliquum erat ex aliis assumens, « proximum est, inquit, interitui. » Et non simpliciter, quiescere factum est a novo vetus testamentum, sed veluti quod senuisset, velut inutile. Propterea dicebat, « propter infirmitatem, propter inutilitatem, et nihil perficit lex, » et quia, « si primum inculpabile esset, nequaquam secundi locus quæreretur ; » non veluti obnoxium criminibus, sed veluti effectum non habens, more idiotarum locutus est, veluti si quis dicat : non est inculpabilis hæc domus, hoc est, habet vitium, debilis est : non est inculpabile hoc vestimentum, hoc est, jam putre est. Non veluti malignum igitur hic accusavit, sed veluti habens querelam et vitium.

CAPUT IX.

Tangit Apostolus ea quæ fuerunt in ministerio Veteris Testamenti, et ex his arguit dignitatem Christi ac novæ legis.

« Habuit quidem et prius justificationes culturæ et « sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum est « primum, in quo inerant candelabra, et mensa, et « propositio panum, quæ dicuntur sancta. Post « velamentum autem secundum tabernaculum, quod « dicebatur Sancta sanctorum, habens aureum thu- « ribulum, et arcam testamenti circumtectam ex « omni parte auro, in qua erat urna aurea habens

« manna, et virga Aaron quæ fronduerat, et tabulæ « testamenti, superque eam Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium, de quibus non est modo « dicendum per singula. His vero ita compositis, « in priori quidem tabernaculo semper intrabant « sacerdotes sacrificiorum officia consummantes : in « secundo autem, semel in anno solus pontifex, non « sine sanguine, quem offerret et pro sua et populi « ignorantia. » (*Chrys.*) Ostendit ex sacerdotio et ex testamento, quia finem habiturum erat illud ; ostendit jam et ex ipso tabernaculi schemate, quomodo hæc, inquit, sancta et sancta sanctorum. Et sancta quidem prioris sunt indicia temporis; ibi quippe per hostias omnia fiebant, in sanctis autem sanctorum hujus temporis signum est, nunc præsentis. Dicit autem sancta sanctorum esse cœlum, et velamentum cœlum, et carnem introeuntem in interiora velaminis, hoc est, velamen carnis ejus. Rursum vero est ex paulo superioribus hunc locum repetentes dicere. Quid ergo, inquit ? « habuit primum quidem testamentum, scilicet justificationes culturam. Quid est justificationes ? Signa et sanctificationes, quæ tunc erant. Tanquam quod nunc, inquit, non habeat, ostendit illud cessasse. Tunc enim non habuit, inquit, proinde nunc, ac si adhuc instantia, non est. « Tunc sanctum sæculare, » sæculare dicit, quoniam omnibus licebat intrare, et manifestus erat ille locus in illo tabernaculo, ubi sacerdotes stabant, ubi Judæi, ubi proselyti et Gentiles et Nazaræi. Quoniam ergo et gentibus accessibile erat, sæculare illud appellat, non enim Judæi totus mundus erat. « Tabernaculum enim inquit, constructum est primo, quod dicebatur sancta, in quo erat candelabrum et mensa et propositio panum ; » hæc signa erant mundo. « Post secundum velamen erat tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum. » Attende, quomodo ubique tabernaculum vocat, ex eo quod ibidem habebatur. « Aureum, inquit, habens thuribulum, et arcam testamenti circumseptam ex omni parte auro, in qua urna erat aurea habens manna, et virga Aaron, quæ floruerat, et tabulæ testamenti. » Omnia veneranda erant, et clara ingratitudinis Judaicæ monumenta. « Et tabulæ, inquit, testamenti : » fregerat quippe eas. « Et manna : » murmuraverunt enim, et ut deinceps [illegible] ad posteros memoria, imperavit illud in urna aurea reservari. « Et virga Aaron, inquit, quæ floruerat, superque eam Cherubim gloriæ. » Quid est Cherubim gloriæ ? sive gloriosa, sive quæ sub Deo sunt constituta. « Obumbrantia, inquit, propitiatorium. » [illegible] oratione, ut ostenderet, quia majora sunt, quæ post intraverant. « De quibus, inquit, non est nunc per singula dicendum. » Hic significavit, quoniam non hæc sola erant, quæ videbantur, sed ænigmata quædam erant. « De quibus, inquit, nunc non est dicendum per singula ; » forsitan, quia multo sermone opus habebant. « His igitur ita constructis, inquit, in primum quidem tabernaculum semper intrabant sacerdotes cultus officia consummantes. » Hæc erant quidem ista, sed non [illegible] fruebantur Judæi, non enim videbant ea. Deinde non ille magis erant conspicua, quam illa quæ [illegible] prophetabantur. « In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offerret pro se et pro populi ignorantiis. » [illegible] Quomodo tamen est sacrificium ? ostendit illud jam inde [illegible] erat, tamen erat et [illegible]. Et quomodo pontifex semel hoc offerebat, [illegible] pontifex inquit, semel offerebat. Et bene dixit « non sine sanguine, » non quidem [illegible]. Non enim tantum erat [illegible] sacrificium, quod ignis non consumebat, [illegible]. Quoniam [illegible] crucem, neque ignem habebant, [illegible] ablatum ostendit, quia et victimas sacrificium hæc erat, quod semel offerebatur in sanguine. « Quem offerret pro se, inquit, et populi ignorantia. » Non dixit peccatis, sed « ignorantia, » ne magnum sapiant. Si enim non volens peccabas, sed [illegible] ignorabas, [illegible] ad hoc nullus est munitus. Et ubique quod nunc [illegible] ostendit, quoniam Christus [illegible]. (*Œc.*) Legimus enim in templo tabernaculum ad instar sacri hujus mundi factum; [illegible] hujus sæculi figuram habebant [illegible] sacerdotes, [illegible] doctrina [illegible] populum Dei. « Panum, » qui super mensam a sabbato usque ad sabbatum [illegible] est a sabbato [illegible], et ab hujus mundi turbatione securi, [illegible] sabbatum, quod [illegible]. Candelabra vero dona sancti Spiritus sunt, quæ in Ecclesia fuerunt [illegible] intelligentiam per eum, [illegible] spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et spiritus timoris Domini. (*Cas.*) Interius vero tabernaculum, quod dicitur « sancta sanctorum, » [illegible] cœlum est, intra quod [illegible] Christus [illegible] sanguine intravit. « Thuribulum habens aureum, » [illegible]. In quo « Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium ; » [illegible] est multitudo scientiæ. Apte propitiatorium super arcam positum esse dicitur, quia ipse mediator Dei et hominum specialiter a Deo patre [illegible], ut [illegible] propitiaret pro peccatis nostris. Unde [illegible] Jesus Christus, qui [illegible] ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis (*Rom.* VIII). « Et tabulæ testamenti. » [illegible] in qua manna divinitatis et tabulæ [illegible] et virga Aaron, quæ floruit [illegible] « de quibus non est modo per singula dicere. » « His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper intrabant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. » [illegible] sed hoc modo Judæos ostendit [illegible]

quo tabernaculo sacrificia fuerunt sæcularia, nihil ad perfectum deducentia servientem in eis. « In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine quem offert pro sua et populi ignorantia. » Iste vero pontifex ex parte significat eum qui semel ingressus est cœlum intra velum in sancta sanctorum, ut assistat vultui Dei pro nobis. Quod vero ait : « Ut offerat pro sua et populi ignorantia, » hoc est, quod ipse in cruce ait : « Deus, Deus meus, quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum » (*Psal.* XXI). Quæ sunt verba delictorum, nisi corporis sui ?

« Hoc significante Spiritu sancto, nondum propala-
« tam esse sanctorum viam, adhuc priore taberna-
« culo habente statum. Quæ parabola est temporis
« instantis, juxta quam munera et hostiæ offerun-
« tur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum
« facere servientem. » Propterea, inquit, ista ita constructa sunt, ut discamus, quia sancta sanctorum, hoc est, cœlum adhuc inaccessibile mortalibus solet esse. Nec putemus et illud ingredi non posse, ubi pontifex noster prior intravit non sine sanguine, sicut Propheta prædixit : « Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? » (*Isa.* LXIII.) Sed patienter exspectamus tempus resurrectionis nostræ, in quo, « Scimus quoniam cum apparuerit, similes illi erimus (*Coloss.* III), » hoc est, immortales; sicut illi mors ultra non dominabitur, nec nostra caro dominata erit. « Comparatio est, inquit, temporis instantis. » (*Joan.*) Instans tempus quale dicit? ante præsentiam Christi : post adventum enim Christi non jam est instans, quomodo? nam urgens est et finem habens. Aliud item significans, hoc dixit : « quæ comparatio instantis est temporis, » hoc est, forma facta est. « Secundum quam munera et hostiæ offeruntur, non valentes secundum conscientiam perfectum facere cultorem. » Attende, quid hoc est, « nihil perficit lex » et « si inculpabilis esset illa prima. » Quomodo? Secundum conscientiam. » Hostiæ, inquit, non sordes animæ dimittebant, sed tantum circa corpus erant, « secundum legem mandati carnalis : » non enim adulterium, non homicidium, neque sacrilegium dimittere pote^rant. Intueris, quid ait, Hoc comede, illud non comedas ? quæ erant indifferentia. « Solummodo in cibis et
« potibus et variis baptismis et justitiis carnis usque
« ad tempus correctionis impositis. » Solummodo, inquit, in cibis et in potibus et variis baptismis. Hoc pota, inquit, hoc noli. Et tamen de potu nihil erat dispositum, sed in contemptum mittens hæc dicit, « et variis, inquit, baptismis et justificationibus carnis usque ad tempus correctionis impositis. » Hæc enim erat justitia carnis, in hoc dejecit illa sacramenta, ostendens quia nullam habebant virtutem, et quia usque ad tempus correctionis erant, hoc est, tempus sustinebant, corrigens omnia. (*Alb.*) Hæc vero justitiæ carnales, in cibis et in potibus, et variis baptismatibus, usque ad tempus correctionis impositæ sunt. Attende quid hoc est, « nihil enim ad perfectum deduxit lex : » sed secundum carnalis mandati sordes et ignorantias potuit emundare. De adulterio vero, et de capitalibus criminibus nihil potuit purgare, sed damnare patrata absque misericordia. Ideo adulteram Pharisæi proposuerunt ante Jesum (*Jo an.* VIII), ut potuissent eum accusare, si contra legem absolvere juberet : aut laudabilem consuetudinem amitteret, si legis jussionem custodire præciperet. Sed utrumque cavebat sapientia Dei, quasi dixisset : Justa est quidem lex, si justos haberet ministros. Qui festucam de oculo alterius tollere videat, justum est, ut prius trabem de proprio tollat oculo. De baptismate Judæorum plenius in Evangelio, κατὰ Marcum legitur (*Marc.* VII), ubi Pharisæi vituperabant Dominum et discipulos non lotis manibus manducare. Frustra autem Pharisæi, frustra autem omnes Judæi lavant manus, et a foro dum veniunt, baptizantur, quandiu contemnunt fonte Salvatoris ablui. Sed Pharisæi spiritalia prophetarum verba carnaliter accipientes, quæ illi de cordis et operis castigatione præcipiebant, dicentes : « Lavamini, mundi estote (*Isa.* I) : » et : « Mundamini, qui fertis vasa Domini (*Isa.* LII) ; » isti de corpore solummodo lavando spectantes, graviter errant. Cum certum sit Moysen et prophetas, qui vasa populi Dei vel aquis dilui, vel igne purgari, vel oleo sanctificari, quacunque ex causa, jusserunt, non in hac materialium rerum emundatione, sed mentium potius et operum castigatione ac sanctimonia, atque animarum nobis mandare salutem. « Chri-
« stus autem assistens pontifex futurorum bono-
« rum per amplius et perfectius tabernaculum,
« non manufactum, id est, non hujus creatio-
« nis. » (*J. Chrys.*). Tabernaculum non manufactum carnem dicit, in hoc loco bene et majorem et perfectionem dixit, siquidem et Deus Verbum et cuncta spiritus operatio habitet in ea. « Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum : » perfectiorem autem dixit, ut pote inculpabilem et majora perficientem. » Hoc est, « non istam creaturam. » Ecce quantum majorem, non enim sine spiritu eam construxit, neque ex hac creatura est, hoc est, non est ex his creaturis, sed spiritalis ex Spiritu sancto. Intueris quomodo et tabernaculum et velamen et cœlum illud corpus vocat? « Per majus et perfectius tabernaculum, per velamen, hoc est carnem ejus, » et iterum « in interiora velaminis, » et iterum « intrantem in sancta sanctorum » adstare vultui Dei. Quare ergo hoc facit? secundum aliam et aliam significationem, ut puta veluti quod dico velamen cœlum est. Sicut enim muro quodam discernit sancta velamen, sic et caro abscondens divinitatem, similiter et tabernaculum habens in se divinitatem. Tabernaculum autem cœlum, illic enim est intus pontifex. (*Alb.*) Unde nos futura bona speramus nobis dari, id est, æterna, quæ non transeunt. « Neque hujus creationis, » hoc est non hujus tabernaculi species, quod in eremo fixit homo, sed hoc longe aliter ab ipso Deo creatum est, spiritaliter, non carnaliter. In quo tabernaculo modo sunt animæ justorum et an-

gelici spiritus, expectantes donec compleatur numerus conservorum suorum. « Christus autem, inquit, veniens » (*ibid.*). Non dixit factus, sed, « veniens, » hoc est, id hoc ipsum veniens, non aliud [illegible] primo advenit et tunc factus est, sed [illegible] non dixit, advenient pontifex futurorum bonorum, quæ facta sunt, » velut mirabile sermone [illegible] expremere. » Neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta æterna redemptione inventa. » Omnia quippe permutata sunt. (*Ibid.*) Ille sanguis hircorum diluit peccata carnis; hic autem Christi abluit peccata spiritus. Qui æterna redemptione inventa, ostendit in prioribus sacrificiis et legalibus ceremoniis non esse æternam redemptionem. « Per proprium, inquit, sanguinem introivit semel in sancta. » B Et hic cœlum vocavit (*I Cor.* [illegible]). « Semel, inquit, introivit in sancta æternam redemptionem inveniens. » Et quod dixit, « inveniens, » ostendit [illegible] non inveniebantur, et præterquam quod sperabantur, iste per unum ingressum æternam redemptionem invenit. Deinde probationem adjungit:

« Si enim sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulæ aspergens inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo. » Si enim cinis, inquit, potuit mundare sanguis taurorum, multo amplius animæ sordem diluet sanguis Christi. Ne enim audiens, « sanctificat, » perfectam esse ablutionem existimet C quis, mox subjungit emundationem [illegible] « Qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, » hostiam sacrificium immaculatum. Erat quippe mundum a peccatis hoc sacrificium, hoc est enim, « per Spiritum sanctum, æternum, » non per ignem, non per alia quædam. « Et emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi » (*Ibid.*). Bene dixit, ab operibus mortuis. Si quis enim tangebat mortuum, polluebatur, et hic si quis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conscientiam. Opera enim mortua sunt peccata. (*Ibid.*) Qui enim tetigerit picem, inquinabitur ab ea: sic qui per pœnitentiam ablutus est ab operibus mortuis, si eadem iteraverit, rursus contaminabitur. Sicut apostolus Petrus: « Canis reversus ad D vomitum suum (*II Petr.* II), » inquit, iterat [illegible] suam. (*I Cor.* [illegible]) « Ad serviendum, inquit, Deo viventi. » Hic monstrat quia opera mortua [illegible] possunt servire vero et vivo Deo, quia illa mortua sunt et falsa, [illegible] Nullus igitur opera mortua habens ingreditur huc. Si enim eum qui mortuum tetigerat, non sinebat intrare in templum, quanto magis eum qui opera mortua habet, non sinet intrare in cœlum? [illegible] quippe opera [illegible] non habent. Sicut enim mortuum corpus ad nullum [illegible] utile est, verum etiam contristat [illegible] et peccatum [illegible] permittit neque intelligere [illegible]

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible]

ait, infirmum esse testamentum, vivente testatore, hoc significat quod quandiu vivit testator, potest immutare sententiam, et alios atque alios hæredes adducere in hæreditatem suam. « Unde nec primum « quidem sine sanguine dedicatum est. » (*J. Chrys.*) Unde. dixit, « nec primum testamentum sine sanguine dedicatum est, id est, firmum factum est, roboratum est : quod autem dixit, « unde, » tale est quale si diceret, propterea oportebat testamenti solemnitatem compleri etiam per mortem Christi.

« Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo « populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum « cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum quo- « que librum et omnem populum aspersit dicens : « Hic est sanguis testamenti, quod mandavit ad vos « Deus. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministe- « rii sanguine similiter aspersit : et omnia pene in « sanguine mundantur secundum legem ; et sine san- « guinis effusione non fit remissio. » (*Alb.*) Quid est, quod liber, et populus, et tabernaculum sanguine aspersus est, nisi pretiosus sanguis Christi Salvatoris nostri ab initio, illo schemate, prænuntiatus est? Quare hyssopo? Hyssopus enim herba humilis est et in petris nascens : humilitas Christi significatur per hanc herbam, et fortitudo qua interiora nostra purgantur. Nam hoc genere herbæ pulmonum vitia purgari solent. Quare aqua ? Ostendit mundationem futuram per aquam baptismi. Quare lana coccinea ? Ut retineret sanguinem. Ostendit hoc loco idem esse et aquam et sanguinem : baptisma etiam nostrum passio ejus est. Ideo idem Paulus dicit alio loco (*Rom.* VI ; *Coloss.* II) : « Consepulti enim estis cum illo in baptismo. » Quod vero ait : « Sine sanguinis effusione non fuerit remissio. » Quare hoc dixit ? Quia in illis non fuit plena remissio, sed semiplena in minima parte. Nunc autem « hic est, inquit, sanguis Novi Testamenti, qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorum. » Quis est liber qui aspersus est sanguine mystico ; et quæ sunt vasa unctionis, et quod tabernaculum, nisi populus? Ipsi enim sunt liber, vasa et tabernaculum. Ideo dicit Dominus : « Inhabitabo in illis, et inambulabo. Sed illius fuit tota Veteris Testamenti corporis mundatio. Nunc vero spiritalis est in animo, sanguis Christi. Ideo dicit : « Hic est sanguis Novi Testamenti in remissionem peccatorum. » In illis quidem in superficie aspergebatur, et iterum diluebatur aspersus. Neque enim cruentatus semper deambulabat populus. In anima vero non ita est, sed ipsi essentiæ commiscetur sanguis, fontem illam faciens et mundam, et ad illam inenarrabilem pulchritudinem perducens. Propter hoc agni occisio fuit, et sanguis ejus superliminaribus liberandorum illitus. Propter hoc etiam omnia sacrificia Veteris Testamenti leguntur, ut hoc unum sacrificium designaret, per quod vera est remissio peccatorum, et mundatio animæ in æternum. « Necesse est ergo exemplaria quidem cœle- « stium his mundari : ipsa autem cœlestia meliori- « bus hostiis, quam istis. » (*Alb.*) Quomodo exemplaria sunt eorum quæ in cœlis sunt? Cœlestia qui-

A dem nominavit hanc conversationem nostram, cujus conversationis exemplar fuit et significatio quæcunque gerebatur in Veteri Testamento. Unde et Apostolus, ait : « Conversatio nostra in cœlis est (*Philip.* III). » In cœlis ergo sunt ista, quæ nostra sunt, et hæc nostra cœlestia, quamvis in terris celebrentur. Quæ est ista conversatio nostra? hæc est vera philosophia, quam Christus docuit, quam apostoli secuti sunt, quæ ducit ad cœlestia. Unde et Apostolus : « Primus homo de terra terrenus, secundus de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales et terreni : et qualis cœlestis, tales et cœlestes. » — (*I Cor.* XIII) « Melioribus, inquit, sacrificiis quam hæc sunt. » Quod melius est, bono aliquo melius est, bona ergo fuerunt exempla, quæ in cœlis sunt ; sed ipsa cœlestia longe

B excellunt exempla sanctorum, quibus significantur. Si ergo cœlestes sumus nos, et tantum sacrificium adepti sumus, timeamus permanere in terra. (*J. Chrys.*) Esse autem in terra et non esse quodammodo videmur, dum voluntate in cœlo sumus, licet corpore in terris. Si ergo nos animo appropinquemus Deo, in cœlo sumus. Quid enim mihi est cura cœlum, cum video Dominum cœli, cum ego efficior cœlum? « Veniemus, inquit, Ego et Pater, et mansionem apud eum faciemus (*Joan.* XIV). » Cœlum quidem per se serenum est et mundum ; non in hieme, non in nocte mutatur. Proinde et nos neque in tribulationibus sæculi, neque in adversitatibus diaboli hoc pati timeamus, sed maneamus immaculati et mundi. Habet quidem cœlum solem, habeamus et nos Christum

C solem justitiæ, semper lucentem in cordibus nostris. (*Greg.*) Ipse namque diabolus in illa nos parentis primi radice supplantans, sub captivitate sua quasi juste tenuit hominem, qui libero arbitrio conditus ei injusta suadenti consensit. Ad vitam namque conditus in libertate propriæ voluntatis, sponte sua factus est debitor mortis. Delenda ergo erat talis culpa, sed nisi per sacrificium deleri non poterat ; quærendum erat sacrificium, sed quale sacrificium poterat pro absolvendis hominibus inveniri ? Neque enim justum fuit, ut pro rationali homine brutorum animalium victimæ cæderentur. Unde ait Apostolus : « Necesse est ergo exemplaria cœlestium his mundari : ipsa autem cœlestia melioribus hostiis, quam istis. » Ergo si bruta animalia pro rationali animali, id est, pro homine

D dignæ victimæ non fuerunt, requirendus erat homo. qui pro hominibus offerri debuisset, ut pro rationali peccante, rationalis hostia mactaretur. Sed quid, quod homo sine peccato inveniri non poterat ? et oblata pro nobis hostia, quando nos a peccato mundare potuisset, si ipsa peccati contagione non careret? Inquinata quippe inquinatos mundare non posset. Ergo, ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus, ut vero a peccatis mundaret hominem, homo et sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commixtione descenderet? Proinde venit propter nos in uterum Virginis Filius Dei, ibi pro nobis factus est homo, assumpta est ab illo natura, non culpa, fecit pro nobis sacrificium, corpus suum

exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ et humanitate mori, et justitia mundare potuisset. Hunc ergo, cum post baptisma vidit, antiquus hostis, mox tentationibus impetiit, et per diversos aditus ad interiora ejus irrumpere [illegible], atque in ipsa inexpugnabilis mentis ejus integritate prostratus. Sed quia ad interiora non valuit, ad ejus se exteriora convertit, ut quia mentis virtute victus est, eum, quem [illegible] tentationibus non valuit, carnis saltem videretur morte superare, atque, ut ante nos dictum est, permissus est in illud, quod ex nobis mortalibus mediator acceperat. Sed ubi potuit aliquid facere, ibi ex omni parte devictus est, et unde accepit exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior potestas ejus, qua nos tenebat, occisa est. Ipse namque interius victus est, dum quasi vicit externa; et qui nos jure detinuerat mortis, tenuit, jure in nobis jus mortis amisit, quia per satellites suos ejus carnem perimendam appetiit, in qua nihil ex culpæ debito invenit. Dominus ergo noster pro nobis mortem solvit indebitam, ut nobis mors debita non noceret. « Non enim in manufacta « sancta Jesus introivit exemplaria verorum, sed in « ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. » (*Ibid.*) Alta sapiebant Judæi de templo et tabernaculo, propter quod dicebant : « Templum Domini, templum Domini, templum Domini (*Jer.* VII). » Neque enim alibi in terra constructum erat tale templum, non opulentiæ gratia, nec alia quacunque re. Deus enim qui imperaverat, voluerat illud cum honestamento multo fieri, quia et illi corporalibus magis attrahebantur et allicieba ntur. Lateres quippe habebat aureos in parietibus, et licet unicuique volenti in secundo libro Regnorum et in Ezechiele hoc cognoscere, et quanta auri talenta expensa sunt in illo tempore. Secundum vero ædificium clarius factum est, et in pulchritudine, et in aliis omnibus. Et non ex hoc solum erat venerabile, sed etiam, quod unum erat. Omnes quippe a finibus terræ illuc conveniebant, sive ex Babylonia, sive ab Æthiopia. Et hoc manifestans Lucas in Actibus dicebat : « Erant illic habitantes Parthi, et Medi, et Elamitæ, et qui habitabant Mesopotamiam, Judæam et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiam et Pamphyliam, Ægyptum et partes Libyæ juxta Cyrenen (*Act.* II). » Omnes ergo undique mundi illuc conveniebant, et multum erat nomen illius templi. Quid ergo Paulus facit? Sicut enim illic mortem opposuit Christi, sic etiam hic cœlum totum opponit templo. Et non hanc solam differentiam ostendit, sed etiam pontificem præcessorem facto : « Ut appareat, inquit, vultui Dei. » Proinde non ex cœlo tantum, sed etiam ex ingressu viro venerabiliorem facit. Non enim simpliciter, sicut hic per signa quædam, sed ipsum Dominum videt illic. Intuens quia demonstravit gratis ubique homines dicta sunt? quid pro natura et interpellatio cum enim constituit sola et sacerdotem? « Neque ut frequenter offerat semetipsum sicut pontifex, neque in manufacta sancta ingressus est, inquit, Christus exemplaria ve-

rorum. » Ergo illic erat vera, hæc autem exemplaria. [illegible] templum [illegible] constructum est, verbi cœlum credi. Quid dicis? [illegible] et cœlum [illegible] Deo qui ubique est, et omnia implet? [illegible] : ut appareat, inquit, vultui Dei pro nobis : « Quid est hoc? » [illegible] ipse [illegible] Patrem. Quid enim, dic mihi? [illegible] autem [illegible]. Quid enim hoc [illegible] quid facit? « Pacificavit quæ in terra et quæ in cœlis sunt. » [illegible] in cœlum, nunc et appareat vultui Dei pro nobis; nunc ut appareat [illegible]. « Neque « ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex « [illegible] intrat in sancta per singulos annos in sanguine « alieno. » (*Ibid.*) Superius dixit exemplaria verorum exemplaria omnia [illegible], hæc etiam loca quæ intrat pontifex, hoc vero unum templum fuit in toto mundo [illegible] ut quæ [illegible] fluebant, sicut in Actibus apostolorum legimus, die sancto Pentecostes, quando Spiritus sanctus datus est apostolis, [illegible] linguis loquentibus, [illegible] ex diversis partibus mundi, et [illegible] audiunt [illegible]. Sed huic templo totum opponit cœlum Paulus, et non hanc solam differentiam ostendit, sed etiam pontificem majorem, ut appareat vultui Dei. Proinde non ex cœlo tantum, sed etiam ex ingressu viro venerabiliorem facit. Non enim simpliciter, sicut hic per signa quædam, sed ipsi Deo assistit, atque verum interpellandum pro nobis. [illegible] differentiæ [illegible], in sanguine alieno et in sanguine proprio. Multum itaque [illegible]. Ipse ergo et sacrificium et sacerdos et hostia. « Aliquin « oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. « Nunc autem in consummatione sæculorum ad « destructionem peccati per hostiam suam apparuit; « et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, « post hoc autem judicium, sic et Christus semel « oblatus est ad multorum exhaurienda peccata, « secundo apparebit sine peccato exspectantibus se « ad salutem. » (*Ibid.*) [illegible] apparuit. Quod vero [illegible] : « Ubi « abundavit peccatum, superabundavit gratia (*Rom.* « V). » Si semel oblatus non sufficit ad [illegible] peccata [illegible] quod [illegible] semel in consummatione mundi [illegible] ad [illegible] peccatis. « Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium. » Deinde dicit, Et semel, mortuus [illegible] semel oblatus est, « Christus semel, inquit, mortuus est [illegible] ne [illegible] quid [illegible] mortuus est [illegible] semel [illegible] est. Mortem [illegible] mors est. [illegible] quando [illegible] dum [illegible], et [illegible] mortuus, [illegible]

dormitio. Quoniam ergo omnes retentura erat mors, propterea mortuus est, ut nos liberaret. « Sic et Christus, inquit, semel oblatus est. A quo oblatus est ? Manifestum quod per semetipsum. Hic neque sacerdotem dicit eum solum, sed et victimam et sacrificium per se oblatum. « Semel, inquit, oblatus « est ad multorum auferenda peccata » Quare multorum, et non omnium ? Quia non omnes crediderunt. Pro omnibus quidem mortuus est, hoc est, quantum in ipso est : ejus momenti est illa mors, cujus momenti est omnium perditio : non autem omnium peccata abstulit, propter quod noluerunt. Quid autem est, « Abstulit peccata ? » Sicut enim in oblatione sursum offerimus peccata, et dicimus, Sive volentes, sive nolentes peccavimus, indulge ; hoc est, mentionem eorum faciamus primum, et tunc remissionem petimus : sic autem et hic factum est. Et ubi hoc fecit Christus ? Audi eum dicentem : « Et pro illis ego sanctifico memetipsum (*Joan.* XVII). » Ecce obtulit peccata, sumpsit ea ab hominibus, et obtulit illa sursum Patri, non ut aliquid decernat adversus eos, sed ut ea dimittat. (*Alb.*) Statutum quippe est omnibus semel mori, et post mortem judicabitur unusquisque secundum merita sua : sic et Christus semel mortuus est pro peccatis alienis ; et ideo quia voluntarie et necessarie mortuus est, secundo quippe adventu apparebit sine peccato. (*Joan.*) Quid est « sine « peccato ? » Veluti non peccat. Non enim debitor mortis mortuus est, neque propter peccatum. Sed quomodo videbitur? Puniens, inquit, sed non hoc dixit, sed quod festivum et gratum est, « Sine peccato videbitur exspectantibus se in salutem. » Ut jam de cætero non opus habeant sacrificio, ut salventur, sed operibus ipsis hoc facient. Omnis quippe hostia pro peccato dicitur peccatum. Non enim erit tunc hostia pro peccato, quia peccatum non erit, sed justitia, sive in remuneratione justorum, vel in retributione peccatorum.

CAPUT X.

Ostenditur veterem legem non posse auferre peccatum : declarando excellentiam sacerdotii Christi, atque ejus sacerdotio esse firmiter obediendum.

« Umbram enim habens lex bonorum futurorum non « ipsam imaginem rerum. » Hoc est non ipsam veritatem. Usquequo enim veluti in pictura imponat quis lineamenta umbrarum, significans quid pingere velit, umbra quædam est, non imago. Si enim flores ipsos quis colorum intinxerit et imposuerit super lineamenta, tunc imago efficitur. Tale quiddam erat etiam lex, umbra veritatis. « Per singulos annos eisdem « ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam « potest accedentes perfectos facere : alioquin ces« sassent offerre, ideo quod nullam haberent ultra « conscientiam peccati cultores, semel mundati : sed « in ipsis commemoratio peccatorum per singulos an« nos fit. Impossibile est enim sanguine taurorum et « hircorum auferri peccata. » (*Joan.*) Una est, inquit, ista hostia, illæ autem multæ sunt : propterea enim nec fortes erant, quia multæ. Quid autem opus erat multis, dic mihi, una sufficiente? Proinde quod multæ et semper offerebantur, ostendit nunquam eos purgari. Sicut enim medicamentum quando fuerit forte et salutis efficax, et valens cunctam valetudinem repellere, semel impositum totum operatur ; si ergo semel impositum totum operatum fuerit, ostendit suam virtutem, ut non ulterius apponatur : et hoc est ejus opus, ut jam non apponatur : si vero semper apponitur, manifestum indicium est, nihil illud prævaluisse ; medicamenti quippe virtus illa est, ut semel apponatur et non frequenter ; sic etiam hic : qua ratione eisdem sacrificiis semper curabantur ? Si enim ab omnibus essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerrentur sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolutio, quia quotidie eisdem purgabantur hostiis etiam et ipsi sacerdotes et populus pariter. In Christo e contrario semel oblata est hostia potens ad salutem sempiternam. Quid ergo nos ? Nonne per singulos dies offerimus ? offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis ejus et una est hæc hostia, non multæ. Quomodo una est, et non multæ ? Et quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius. Id ipsum semper offerimus, nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper illum ipsum. Proinde unum est hoc sacrificium : alioquin hac ratione, quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt ? Nequaquam : sed unus ubique est Christus, et hic plenus existens, et illic plenus, unum corpus. Sicut enim qui ubique offertur, unum corpus est, et non multa corpora, ita etiam et unum sacrificium, Pontifex autem noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit. Ipsam offerimus et nunc, quæ tunc oblata quidem, consumi non potest. Hoc autem quod nos facimus in commemorationem fit ejus, quod factum est : « Hoc enim facite, inquit, « in meam commemorationem (*Luc.* XXII ; *I Cor.* « XI). » Non aliud sacrificium, sicut pontifex, sed id ipsum semper offerimus ; magis autem recordationem sacrificii operamur.

« Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et obla« tionem noluisti : corpus autem aptasti mihi : holo« caustomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc « dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de « me. Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius « dicens : Quia hostias et oblationes et holocausto« mata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ « secundum legem offeruntur, tunc dixit, Ecce venio, « ut faciam, Deus, voluntatem tuam. » (*Alb.*) Ablata sunt signa promittentia, quia exhibita veritas promissa. Ideo ait: « Holocaustomata et sacrificia noluisti, cor« pus autem aptasti mihi. » Hoc est, peccatum humani generis legalia sacrificia non potuerunt expiare, corpus autem aptasti mihi. Hoc ex persona dicitur ejus, qui corpus suscepit nostræ mortalitatis, ut pro nobis haberet quid offerret. « Tunc dixi, Ecce ve« nio. » Tum tempus fuit, ut ablata essent signa et veritas promissa veniret. « Tunc dixi, ecce venio, » ablata hæc, illa oblata, hæc impleta. Ubi sunt sacri-

cia Judæorum? Transierunt, et non sunt in Ecclesia Christi, quia venit ille, qui figurabatur illis sacrificiis: de quo in capite, vero in capitulo libri scriptum est. Cujus libri? Utique Psalmorum, ubi dicitur: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini voluntas ejus (*Psal.* I), qui psalmus caput totius libri dicitur a quibusdam, ubi et Apostolus hic dicit: « In capite libri scriptum est de me. Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. » Hoc est quod in Evangelio dicitur: « Non veni, inquit, voluntatem facere meam, sed voluntatem ejus qui me misit (*Joan.* VI). » « Aufert primum, ut sequens statuat. » Id est primum testamentum, quod Moysi datum est in monte Sina, ut sequens statuat, hoc est Evangelium quod per Christum oblatum est firmum statuat. « In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. » Hæc oblatio semel oblata est, sed semper potens est abluere omnes credentes et omnes optantes in ea mundari. Hic subjunxit et plenius exponens idem beatus Paulus virtutem hujus hostiæ: « Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet ad dexteram Dei, de cætero exspectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. » (*Glos.*) Priores ostendit inutiles esse hostias ad integram mundationem, sed formam magis esse, et multo minus habere. Sed quia occurrebat ei hoc, id est, si formæ erant, quomodo veritate veniente non cessaverunt, neque desierunt, sed adhuc celebrantur? Hoc ergo his ostendens quia jam non celebrantur, neque velut [illegible]: non enim eas acceptabiles habet Deus, et locum habent, qui semper Spiritui sancto contradicunt. Quapropter prophetico testimonio redarguit [illegible] dicens: Holocaustomata et pro peccato noluisti: de nullo alio, nisi de Christo hoc dicitur. Et quid mirum, si nunc non est voluntas Dei in sanguine hircorum et taurorum, dum per prophetam Isaiam dicitur: Quis quæsivit hæc de manibus vestris? (*Isa.* I.) Dum hæc noluisti, « Tunc dixi: ecce venio. » « In qua voluntate salvi facti sumus. » Quomodo salvi facti sumus? Id est, « per oblationem corporis Jesu semel. Et omnis quidem sacerdos præsto esse debet quotidie ministrans. » Ministrare autem sacerdotum est, sedere vero dominorum. Unde et dicit, « Sedet ad dexteram Dei. » Quapropter « unam offerens hostiam, » quæ salvare potest, « in perpetuum sedet ad dexteram Patris, de cætero exspectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. » Qui sunt inimici ejus? Judæi videlicet et omnes infideles, qui in die judicii damnandi sunt ab eo, ut hic ministerium præsentis [illegible]. Non dicit subjiciantur, sed ut ponantur scabellum pedum ejus. Non igitur offeramus ea munera [illegible]: non enim soli inimici, qui infideles sunt, sed etiam qui vita immunda pleni sunt. « [illegible]

A autem cæteris omnibus qui hac luce solus non indigebunt, nec suis potest. « Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit: Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas; et peccatorum et iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non oblatio pro peccato (v. 14). » Una quippe oblatio corporis Christi perfectos facit sanctificatos, quia remissionem integram facit peccatorum. Hoc autem et ex testimonio probavit prophetiæ dicens: « Contestatur autem nobis Spiritus, » hoc est, testamentum, quod testabor ad « illos post dies illos, dicit Dominus: Dando leges « meas in cordibus eorum. » Non sic ut scripta fuit lex in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus perpetualiter scribitur illam. Quæ est ista lex quæ in cordibus singulorum scripta est? Utique Charitas, ut ea quæ nolumus nobis fieri, aliis non faciamus; hæc est, quæ operit multitudinem peccatorum, sicut in Evangelio dicitur: « Omnia quæ vultis ut faciant vobis homines, hæc eadem et vos facite illis (*Matt.* VII). » Quapropter non est necesse quotidie sacrificia quotidiana purgare, sicut in veteri lege. « Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, « quam initiavit nobis viam novam et viventem per « velamen, id est, carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei (v. 19). » Hic ostendimus distantiam pontificis, et hostiarum, et tabernaculi, et testamenti, et repromissionis, [illegible]: siquidem illa quidem temporalia, hæc æterna; illa quidem [illegible], hæc autem perfecta; illa quidem formæ [illegible]. Non enim juxta legem mandati [illegible], sed juxta virtutem vitæ insolubilis: ut « Tu es sacerdos in perpetuum. » [illegible] « Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est. » Hoc autem Testamentum [illegible] habere. Illud autem nihil [illegible]: illud quidem manufactum, hoc autem non manufactum; illud quidem sanguinem hircorum habebat, hoc autem Domini; illud quidem [illegible], hoc autem [illegible]. Quoniam igitur cuncta illa [illegible] sunt, hæc autem [illegible] propterea dicit: « Habentes igitur fratres, fiduciam, » (*Glos.*) [illegible] In tabernaculum [illegible] sanctorum: « Introitum hic [illegible] ad spiritalia. » Quam initiavit: « Hoc est, quam construxit, quam præparavit et [illegible]. Dedicare quippe dicitur [illegible]. Quam præparavit, inquit, et per quam ipse processit. « Viam novam et [illegible] » [illegible]

cuncta majora nos habere, si quidem nunc apertæ sunt portæ cœli, quod neque ad Abraham contigit. Viam novam dixit vitæ : sed viam [vivam] illam vocavit, hoc est, præcepta. Ipse autem dedicavit novam : dedicavit autem illam hac ratione, quoniam ipse in ea perrexit. Velamentum autem merito vocavit : cum enim elevatus esset in excelsum, tum apparuerunt cœlestia.

« Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, « aspersi corda a conscientia mala, et abluti cor- « pus aqua munda. » (*Joan.*) In quo accedamus? Sanctitate, fide, spiritali cultura. « In veraci corde sine simulatione, in satisfactione fidei ; quia nihil est visibile horum, neque sacerdos jam, neque sacrificium, neque altare. Propterea, inquit, « in plenitudine fidei. » Sic oportet credere, quomodo certi sumus de visibilibus, et adhuc amplius, Hic enim aliquando carnis sensus errant in his quæ videntur : illic autem nequaquam, quia spiritu spiritalia percipimus, et non licet hæsitare de eis. Ideo ait, « Aspersi corda a conscientia mala. » Ostendit quia non fides sola, sed etiam vita cum virtute quæritur, quia fides sine operibus otiosa est. Illi autem corpora mundabant, nos conscientiam. « Et abluti aqua munda. » Lavacrum baptismatis in hoc loco dicit : baptismum enim corporis mundatio non est, sed animæ, si fides adest baptizato, sive parentum, sive suimetipsius, si ad rationabilem ætatem perveniret. « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabi- « lem : fidelis est enim qui repromisit. » (*Joan.*) Nihil enim scruteris, nil rationis exspectes, fide opus habent hæc omnia, quia « sine fide impossibile placere Deo (*Hebr.* XIII). » Sicut Deus fidelis est in promissis suis, ita fideles vult nos esse in promissis nostris, quæ novimus diabolo contradicere, et Christo dicere. « Et consideremus invicem in provoca- « tione charitatis et bonorum operum, non deseren- « tes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam. » Quid est « intelligamus invicem. » Si quis fuerit virtute præditus, hunc imitemur, et in eum intendamus, ut diligamus et diligamur : ex dilectione quippe bona opera fiunt. Magnum quippe bonum est congregatio : ipsa namque charitatem operatur ferventiorem, et ex ea cuncta bona opera generantur : nihil namque bonum, quod non per charitatem fit. Istam igitur confirmemus in invicem, quia « plenitudo legis charitas est. » Non enim laboribus opus habemus, aut sudoribus : si dilexerimus invicem, spontanea nobis via prosternitur, ducens ad virtutem et ad cœlestia. Sicut enim in itinere contingit, si quis initium comprehendit, recta via ducitur, ubi oportet : sic etiam in charitate ; tantum arripe principium, et statim manum tibi præbens, ipsa te ducit et dirigit. « Sicut, inquit, est consuetudinis quibusdam » (*Alb.*) In hoc loco non solum admonuit, sed etiam culpavit et terruit unitatem charitatis scindentes. « Sed consolantes et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. » Quem diem designat, nisi diem judicii, in quo singulorum merita examinantur, vel etiam extremum diem vitæ nostræ ? Dicit enim alio loco : « Dominus prope est, nihil solliciti sitis (*Philip.* IV). » id est, de terrenis ; et item : Tunc « propior est nobis salus nostra, quam cum credidimus (*Rom.* XIII). » Tempus enim abbreviatum est.

« Voluntarie enim peccantibus nobis post acce- « ptam notitiam veritatis jam non relinquitur hostia « pro peccatis. » (*Alb.*) Sponte namque peccantibus nobis, postquam accepimus veritatis agnitionem, et ultra non relinquitur hostia pro peccatis, sicut in veteri lege donatum fuit hostias offerre sæpius pro peccato. Neque enim Christus ipse iterum immolandus est pro peccatis nostris : hoc enim semel factum est, et secundo non est opus : sed magis opus est, post acceptam gratiam permanere in fide et veritate bonorum operum. (*Joan.*) Arbores quæ bene institutæ sunt, et cæteram habuerunt diligentiam agricolarum adhibitam manibus atque laboribus, si nullam referant laboris vicissitudinem, radicitus evulsæ igni traduntur. Tale quiddam ei in causa contigit baptismatis. Cum enim nos Christus instituerit, et irrigatione spiritali potiti fuerimus, si deinde nullum fructum afferamus, ignis nos exspectabit gehennæ et flamma inexstinguibilis. Paulus igitur hortatur ad charitatem et fructificationem bonorum operum, ex utilibus invitans. Quæ sunt autem hæc utilia ? Quoniam introitum habemus ad sancta, quam dedicavit nobis viam novam. Postquam ex utilibus invitavit ad opera bona, vult etiam nunc ex metuendis et tristibus idipsum item facere. Postquam enim dixit : « Non derelinquamus congregationem nostram, quemadmodum quibusdam usus est, sed exhortantes tanto amplius quanto videtis appropinquantem diem, » intulit dicens : « Sponte namque peccantibus nobis « postquam accepimus veritatis agnitionem. » Opus est, inquit, bonis operibus : opus est enim, et valde opus est. « Sponte namque peccantibus nobis, postquam accepimus veritatis agnitionem, ultra non relinquitur hostia pro peccatis. » Mundatus es, liber es a criminibus, factus es filius Dei. Si ad primum vomitum reversus fueris, aliud te exspectat judicium nisi per pœnitentiam renovatus fueris. Ideo subsequenter ait : « Terribilis autem quædam exspectatio « judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est ad- « versarios. » In hoc non pœnitentiam exclusit, neque propitiationem quæ fit per pœnitentiam, neque repellit et dejicit per desperationem delinquentem : non enim ita est inimicus salutis nostræ. Sed quid? Secundum namque exclusit lavacrum baptismi. Non enim dixit, Non est ultra pœnitentia : neque dixit, Ultra non est remissio ; sed hostia, inquit, ultra non est, hoc est, crux secunda ultra non est. « Una namque perfecit in perpetuum eos qui sanctificantur, » non sicut hostiæ Judaicæ, cautos nos volens efficere, ne ultra, vel crucem Christi, vel hostias Judaicas exspectemus pro peccatis. Et quicunque pœnitentiæ medicamentum neglexerit, ignis æmulatio devoret eum. Quapropter unusquisque ad pœnitentiæ, dum tempus habet, medicamentum confugiat

ne igni tradatur aeterno. « Irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur. » Tremenda loquitur [illegible] de poenis eorum qui sub lege peccaverant. « Sine miseratione, » inquit, id est, nulla misericordia [illegible] quamquam Moysi [illegible] Si duo vel tres [illegible] testificantur [illegible] judices populi [illegible] et legi contrarium [illegible] est in nova lege [illegible] « Quanto magis, inquit Apostolus, putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiae contumeliam fecerit? » Quanto major est Christus quam Moyses, gratia quam lex, tanto majori [illegible] supplicio. Et quomodo conculcat quisquam Filium Dei? Quando enim et eo indigne participatur per sacramenta [illegible] grande peccatum committit [illegible] illum conculcat [illegible] Sicut enim ea quae conculcamus, nullius momenti pendimus, ita et qui libere peccant absque timore [illegible] Christum nullius momenti [illegible] nec eum judicem futurum formidant. Factus est per gratiam corpus Christi, et [illegible] corpus diaboli, et sanguinem Christi pollutum ducit in eo quod sanctificatus est, et ad vomitum reversus [illegible] per poenitentiam [illegible] « Et spiritui gratiae injuriam [illegible] » Qui vero beneficium [illegible] Ille fecit te filium: tu vero [illegible] peccati. Venit ad habitandum apud te: tu vero [illegible] habitatione [illegible] « Scimus quia dixit: Mihi vindictam, ego reddam; et iterum: Quia judicabit Dominus populum suum (Deut. XXXII; Rom. XII). » (Ibid.) [illegible] « Horrendum est enim incidere in manus Dei viventis. » [illegible] in manus Dei [illegible] qui reddet unicuique secundum opera sua [illegible] poenitentia [illegible] judicium omnipotentis Dei. « Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum. » (Ibid.) [illegible]

[illegible] ad [illegible] Dei [illegible] gratiam Dei [illegible] Spiritui [illegible] in lege Moysi [illegible] [illegible] « Illuminati » [illegible] « Non dixit simpliciter [illegible] » [illegible] Christi [illegible] « Et in altero quidem [illegible] » [illegible] Modo [illegible] non solum [illegible] pro Christo [illegible] « Et tribulationibus opprobriisque spectaculum facti. » Gravis quippe res est opprobrium [illegible] [illegible] Non habeo [illegible] Non solum, inquit [illegible] [illegible] Non dixit [illegible] [illegible] « Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. » (Ibid.) [illegible] in fide [illegible] [illegible] Hoc [illegible] in fratres [illegible] « Estote autem

a concilio gavisi sunt, quia digni habebantur pro A nomine Jesu contumelias pati (*Act.* v). »

« Cognoscentes, inquit, vos meliorem habere et « manentem substantiam. » Prout diceret firmam et substantialem, quæ perire non possit sicut ista terrena periit.

LIBER VICESIMUS NONUS.

CAPUT XI.

Apostolus ostendit quid sit subjici Christo : fidem describens, multipliciter commendat.

« Nolite itaque, fratres, amittere confidentiam « vestram, qui magnam habet remunerationem « apud Deum. » (*Alb.*) Quam ne amitterent instantissime eos hortatur ; facilius enim integra conserventur, quam amissa recuperentur. Nihil enim vobis necessarium est, nisi ut stetis firmiter, et permaneatis in fortitudine vestra, quæ magnam habet re- B munerationem apud Deum. « Patientia enim vobis « necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem. » O quanta magnitudo exhortationis istius, et consolationis, unum quippe opus habetis, id est ut perseveretis in agone, donec recipiatis coronam condignam labori vestro, quia non qui cœperit coronabitur, sed « qui perseveraverit in certamine usque in finem, hic salvus erit (*Matth.* x). » « In patientia siquidem possidebitis, dicit Dominus, animas vestras. » (*Joan.*) « Reportetis » dixit, id est accipiatis promissiones Dei. Consolatur enim eos, veluti si quis athletæ hoc diceret, qui cunctos superasset ac dejecisset, et nullum reliquum haberet qui sibi concertaret, deinde futurum ut coronaretur, et dilationem temporis non ferentem dum ar- C biter certaminis adveniret, qui coronam daret : ille autem impatienter ferens vellet exire et fugere non tolerans sitim et flammas æstuationis. Hoc igitur et ipse significat dicens : « Adhuc enim modicum ali- « quantulumque qui venturus est veniet et non tarda- « bit. » (*Alb.*) Non minima consolatio est laboris cito sperare venturum judicem et remuneratorem, et consolatorem remuneraturum certaminis constantiam. (*Joan.*) Et ne forte dicerent, quando veniet ? ex Scripturis eos consolatur. Etenim inquit, « Prope est salus nostra. » Ergo consolatur eos tanquam parvum sit tempus quod remaneat. Hoc non ex seipso dicit, sed ex Scripturis. Si enim jam diu est, ex quo dicitur : « Adhuc enim modicum quantulum, qui venturus est veniet et non tardabit (*Agg.* II) : » manife- D stum est, quia nunc multo proximior est. Proinde et perseverare et exspectare non minima merces est. « Justus autem meus ex fide vivit (*Habac.* II). Quod « si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos « autem non sumus filii subtractionis in perditionem, « sed fidei in acquisitionem animæ. » (*Alb.*) Hoc propheticum intulit Apostolus testimonium ad exhortationem fidei : sicut displicebit qui dubitat, ita qui crediderit vivet in fide sua recta. Quapropter credamus velociter venisse judicem Christum, et præparemus nos obviam in bonis actibus, ne simus abstractionis filii a luce sempiterna, sed acquisitionis in gloriam, cum sanctis in die magno audientes vocem desiderabilem : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth.* xxv). »

« Est autem fides sperandarum substantia rerum, « argumentum non apparentium : in hac enim testimo- « nium consecuti sunt senes. » (*Joan.*) O quam mirabili verbo usus est dicens : « Convictio eorum quæ non videntur. » Convictio quippe est in rebus admodum manifestis. Fides igitur visio est, inquit, non apparentium, et ad eamdem satisfactionem ducit, ad quam etiam quæ videntur. Proinde neque circa ea quæ videntur credulitas vel incredulitas dici potest ; neque iterum fides dici potest, nisi cum circa ea quæ non videntur, amplius, quam circa ea quæ videntur, satisfactionem quisquam habuerit. Quoniam ea quæ sunt in spe, sine substantia esse putantur, fides eis tribuit substantiam ; magis autem non eis tribuit, sed ipsa est scientia eorum. Ut puta, resurrectio necdum facta est, et necdum est in substantia, sed spes facit eam subsistere in anima nostra : hoc est, quid dixit, substantia. Si itaque convictio est eorum quæ non videntur, quid est quod ea vultis jam videre, ut excidatis a fide, et desinatis justi esse ? siquidem « Justus ex fide vivit. » Vos autem si volueritis ea videre, jam non eritis fideles. Laborastis, inquit, certamina plurima sustinuistis : etiam ego hoc dico, inquit ; sed exspectate, hoc est, nolite hic quærere quæ speratis. (*Greg.*) Palpavit Thomas latus Domini et exclamavit, « Dominus meus et Deus meus ? » Dicit ei Jesus : « Quia vidisti me et credidisti (*Joan.* xv). » Cum Paulus apostolus dicat : « Est enim fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, « Profecto liquet, quia fides illarum rerum argumentum est quæ apparere non possunt : quæ etenim apparent, jam fidem non habent, sed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, dum palpavit, cur ei dicitur, « quia vidisti me credidisti : » sed aliud vidit, aliud credidit. A mortali quippe homine divinitas videri non potuit. Hominem igitur vidit, et Deum confessus est, dicens : « Dominus meus et Deus meus ! » Videndo ergo credidit, quia considerando verum hominem, hunc Deum quem videre non poterat exclamavit : « Fide intelligimus aptata esse sæcula, verbo Dei, ut ex invisibilibus « visibilia fierent. » (*Joan.*) Fides forti animo et virili opus habet, et omnia supergrediente sensibilia, et infirmitatem ratiocinationum hominum transeunte. Non enim poterit aliter quisquam fidelis fieri, nisi seipsum a consuetudine communi abducat. Quia ergo animæ Hebræorum debiles erant, et a fide quidem initium sumpserant, ex passionibus autem tribulationum pusillanimes efficiebantur, et minus patienter ferebant et concutiebantur, primo eos ex

eis ipse adhortatus est dicens: « Rememoramini dies pristinos; » iterum et Scriptura divina dicente: « Justus ex fide vivit. » Deinde et ratiocinationibus dicens: « Fides est sperandarum substantia rerum, convictio earum quæ non videntur. » Nunc autem ex progenitoribus incipit loqui, magnis viris et mirabilibus illis, pene dicens: Si illi, ubi ante pedes erant bona, omnes fide salvati sunt, multo amplius nos. Cum enim invenerit animus in eisdem passionibus socium, requiescit et respirat. Hoc et in fide, hoc et in tribulatione solet accidere. « Proinde ut in vobis consolatio, inquit, per mutuam fidem. » Valde enim incredulum est humanum genus, et neque de seipso confidens, et timens pro his quæ se habere judicat: sed multam habet eorum gloriam, quæ ex pluribus defertur. Quid ergo Paulus facit? Ex patribus B eos hortatur, et primo ex communi intellectu. Dic enim mihi, inquit, quia fides accusatur veluti res quæ non possit ostendi, et quæ deceptio magis sit. Propterea ostendit, quia maxima res per fidem, et non per ratiocinationes perfectæ sunt. Et quomodo hoc ostendit, dic mihi? Manifestum est, inquit, quia ex non exstantibus quæ sunt Deus efficit, et ex non apparentibus apparentia, et ex non subsistentibus subsistentia. Et unde hoc? Quia et verbo hæc fecit. Ratiocinatio quidem in hoc nihil nobis suffragatur, sed et contra, veluti ex apparentibus apparentia putet esse facta. Propterea et maxime philosophi nihil dicunt ex nullis exstantibus esse, animales existentes, et nihil fide percipientes. Reprehenduntur autem etiam ipsi; quando magnum aliquid vel validum dixerint, fide dicunt per- C cipiendum, veluti quod Deus sine initio dicitur et ingenitus. Ratiocinatio quippe huic rei non suffragatur, sed et contra se habet. Attende nunc mihi multam vanitatem ipsorum: Deum sine initio dicunt, et ex nullis exstantibus. Multum autem hoc mirabilius est quam dicere quia ex nullis exstantibus quæ sunt Deus fecit. Nam dicere, Sine principio est Deus, quia ingenitus, quia neque a seipso, neque ab alio genitus est, amplius est hæsitabile, quantum ad ratiocinationem attinet, quam dicere, Ex nullis exstantibus Deus fecit quæ sunt. Hic enim multa sunt [illegible], hoc est, quia fecit aliquis, quia initium habuit quod factum est; illic autem ipsum ingenitum neque initium habuit neque tempus, nonne magis hoc fide indigent, dic mihi? Sed non posuit hoc, quod multo erat am- D plius, sed contra. Unde, inquit, habemus quia Deus hæc fecit? ratiocinatio non suffragatur: aliquis quando hæc fiebant non aderat; unde ergo certum est? Manifestum est quod fidei res est. « Fide intelligimus, inquit, perfecta esse sæcula verbo Dei. » Quare fide? Quia non apparentibus sunt facta quæ videntur: hoc autem est fidei. « Fide plurimam hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo: et per illam defunctus adhuc loquitur. » Postquam dixit quod commune est, deinde et in personis hoc ostendit. Etenim vir gloriosus primus sequendus est: hoc au-

A tem et postea significavit. Quæ vero in personam [illegible] bona [illegible] consultabit; Attende videns per unumquemque [illegible], sequente: « Quibus dignus non erat mundus. » Et contemplare quem primum posuit: eum, qui male passus est, et hoc a fratre. Propterea enim [illegible] hoc passum. Etenim hoc, inquit, malum passi estis a contribulibus vestris. Abel occisus est a fratre nihil injuriatus, sed propter Deum invidentia [illegible], quia et ipsi invidiam patiebantur. Honoravit ille quidem Deum et mortuus est pro honore Dei, et nondum resurrectionem adeptus est; sed desiderium quidem ejus manifestum est, et quæ ab illo tunc debebant, facta sunt: quæ vero a Deo donari sperabantur, nondum illi exhibita sunt. Hostiam in hoc benedixit honorabiliorem, B et clariorem, et meliorem. Et non possumus dicere, inquit, quoniam [illegible] suscepit quidem Deus, et dixit ad Cain: « Si recte offeras, recte autem non dividas. » Ergo Abel et recte obtulit et recte divisit. Sed pro hoc quam retributionem accepit? Interemptus est manu fraterna, et condemnationem, quam pater propter peccatum meruit, hanc iste primus excepit, rectus existens; et in tantum crudelitas passus est, in quantum etiam a fratre, et primus omnium, et tamen probabiliter ac recte vivens, nullum habens quem imitaretur. Ad quem tamen attendens imitatus est, ut sic honoraret Deum? ad patrem vel ad matrem? sed illi magis injuriaverunt Deum per multa beneficia. Num ad fratrem attendit? etiam ipse injuriavit. Proinde ex seipso hoc C bonum invenit. Qui ergo tanto honore dignus erat, quid patitur? Interimitur. Qualiter autem etiam aliud testimonium consecutus est, quod esset justus? Dicitur ignis descendisse et absumpsisse hostias ejus. « In Abel, inquit, respexit et in hostias ejus (Gen. IV). » In Syrorum autem lingua « et ignivit, » habet. Cum et in verbis, et in operibus ejus testificatus est de justitia, et cum eum propter se tolerat sustinendum, modum et revixit, sed adhuc sic dicitur. Proinde illud erat vera fides. Quæ enim mercede ille vidit, ut crederet quia erit a Deo aliqua retributio bonorum? Nonne ex fide sola habuit hanc virtutem? Quid est, ex propter [illegible] adhuc loquitur? » Sic in multam nos desperationem [illegible] ostendit eum ex parte perfectam retributionem. Speculatio D quippe ejus multa est. « Et adhuc loquitur; » hoc est, interemit quidem eum, sed non venit ut interimeret ejus gloriam atque memoriam; non est, ille mortuus ergo nec cum mortuis. Quomodo enim quis mortuus potest fieri, tanta magnitudine ejus memoriæ? Quomodo adhuc loquitur? Hoc enim indicium est quod vivat, quod memoriam [illegible], quod omnes eum admirantur et beatificant. Qui enim admonet alios ut justi sint, loquitur [illegible] perfectionem, quandam parem illius. Sicut enim verbis, taliter apparens loquitur, [illegible] dum in memoriam venit.

« Fide Enoch translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus: ante translationem enim testimonium habebat pla-

« cuisse Deo : credere enim oportet accedentem ad « Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator « fit. » Fide Enoch translatus est, ut non videret mortem, de qua morte Dominus in Evangelio : « Qui vivit, inquit, et credit in me, non morietur in æternum(*Joan.* XI). » Quapropter festinare debemus, si perfectionem veram desideramus attingere, ut quemadmodum corpore parentes, patriam, divitias mundi, voluntatesque despeximus, ita etiam corde hæc omnia relinquentes, nulla rursus ad ea quæ dimisimus concupiscentia revertamur. Aliter, fide translatus est Enoch : ut enim transferretur causa fuit, quod placuerat : ut autem placeret Deo, causa erat fides. Qui si nesciret, quia recepturus esset retributionem, quomodo placeret Deo ? « Sine fide enim impossibile est placere Deo. » Quomodo hoc ? « Credebat enim quia si quis crediderit esse Deum, etiam retributionem habebit. Unde ergo placetur Deo ? « Credere, inquit, oportet, quia est, » non quid est. Si autem quia est, fide, non ratiocinationibus opus habet, ita nec quid sit ratiocinatione comprehendi poterit. Si quia retributio mercedis est, fide opus habet, et non ratiocinationibus: quomodo ea quæ ad essentiam ejus attinent ratiocinatione poterunt comprehendi ? qualis enim est ratiocinatio quæ poterit ad ista pertingere? quidam enim casu et sponte dicunt omnia, quæ sunt, exstitisse. Vides quia nisi crediderimus de omnibus, non tantum retributionem, sed etiam de eo ipso quid sit Deus, labuntur nobis omnia et non stant? Multi autem quærunt quo translatus sit Enoch, et quare translatus sit, et quare non fuerit mortuus, neque ipse, neque Elias, et si adhuc vivunt, quomodo vivunt, et in quali habitu. Supervacaneum est ista requirere, quia vero translatus est iste, et quia assumptus est ille, Scripturæ dixerunt ; ubi autem sunt et quomodo, non addiderunt. Nihil enim amplius, quam quæ sunt necessaria, dicunt. Hoc enim factum est, quod de translatione dicitur. Translatus est autem, non mortuus, sed ut non videret mortem. Propterea addidit, « Vivus translatus est, quia placuit Deo. » Et primum permisit fieri mortem, terrere volens per filium patrem. Volens quippe ostendere, quia revera permanet firma sententia, non malos statim, sed etiam eum, qui placuerat, subjecit supplicio, beatum illum Abel dico ; et pene post istum confestim transtulit Enoch, et non resuscitavit illum, ne præsumerent, nec confidentes efficerentur, sed transtulit istum vivum ; per Abel quidem perterrens, per istum autem excitans ad æmulationem placendi sibi. (*Greg.*) Non enim virtutibus venitur ad fidem ; sed fide pertingitur ad virtutes. Cornelius enim centurio, cujus eleemosynæ et ante baptismum, angelo teste, laudatæ sunt (*Act.* X), non operibus venit ad fidem, sed fide venit ad opera. Nam ei per angelum dicitur : « Orationes tuæ et eleemosynæ ascenderunt in conspectu Dei. » Si enim Deo vero et ante baptismum non crediderat, quem orabat? vel quomodo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis perfici petebat? Sciebat igitur creatorem omnium Deum, sed quia ejus omnipotens Filius incarnatus esset ignorabat. Neque enim poterat bona agere, nisi ante credidisset: scriptum namque est: « Sine fide impossibile est placere Deo. » Fidem ergo habuit, cujus orationes et eleemosynæ placere poterant; bona autem actione promeruit, ut Deum perfecte cognosceret, et incarnationis ejus mysterium crederet, quatenus ad sacramenta baptismatis perveniret. Per fidem ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus in fidem.

« Fide Noe responso accepto de his quæ adhuc « non videbantur, metuens aptavit arcam in salu- « tem domus suæ, per quam damnavit mundum : et « justitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus. » (*Joan.*) Exemplum enim Enoch fidei tantum fuit, exemplum hoc autem Noe et infidelitatis. Hæc est perfecta consolatio et exhortatio, quando non solum qui crediderunt inveniuntur approbati esse, sed etiam infideles contraria passi. Quid ergo inquit ? « Fide Noe oraculo accepto. » Quid est, oraculo accepto ? Hoc est, prædictum est ei. Oraculum autem pro qua causa dicitur ? Etenim alibi dixit : « Oraculum illi datum erat a Spiritu (*Luc.* II). » Et iterum : « Et quid dixit oraculum divinum ? » Contemplaris æqualitatem honoris in Spiritu sancto ? Sicut enim Deus dat oracula, sic etiam Spiritus sanctus. Quare autem sic dixit ? Prophetia enim dicitur oraculum. « De his quæ adhuc non videbantur, » inquit, hoc est, de imbribus : « timens construxit arcam. » Ratiocinatio quippe nihil in hac causa suggessit. Nubebant enim et nuptui dabant ; aer mundus atque serenus, signa nulla erant ; verumtamen timuit ille. « Fide, inquit, oraculo accepto de his, quæ adhuc non videbantur, timens construxit arcam ad salutem domus suæ, per quam damnavit mundum. » Quomodo ? Ostendit enim eos dignos hoc supplicio qui neque per illam constructionem corrigebantur. « Et justitiæ, quæ per fidem est factus est hæres. » Ex hoc enim apparuit justus, ex eo quod credidit Deo. Fides autem certum est quia justitiam operatur. Sicut enim nos oraculum accepimus de gehenna, sic et ille. Tametsi irridebatur, tametsi exprobrabatur, sed tamen ad nihil tale attendit. « Fide qui vocatur « Abraham obedivit in locum exire, quem acceptu- « rus erat in hæreditatem ; et exiit nesciens quo « iret. » Quem enim vidit, dic mihi, ut æmularetur? Nam patriam paganam habuit et idololatram, prophetas non audierat, neque sciebat quo pergebat. Quoniam enim istos intuebantur qui crediderant ex Hebræis veluti decem millia bonis potitos : ostendit quoniam nullus adhuc aliquid recepit, omnes sunt sine præmio, nullus adhuc vicissitudines accepit. A patria sua ille et a domo excedit, et egressus est nesciens quo iret. « Fide moratus est in terra re- « promissionis, tanquam in aliena, in casulis habi- « tando cum Isaac et Jacob cohæredibus repromis- « sionis ejusdem. » Quid mirum si ipse ita, cum etiam semen ejus sic habitaret ? Videns ergo redargui repromissionem... dictum enim erat. « Tibi dabo

terram hanc et semini tuo. » Vidit illum ibi ut peregrinum habitantem: nepos item ejus vidit eumdem ipsum in terra aliena peregrinantem, et nihil turbatus est. Et circa Abraham fortunis mercis sic factum est, ut pote quod postea ad effectum repromissio esset perducenda. In prole autem ejus satis erat mirum, quanquam etiam ad ipsum dictum esset, quia « Tibi dabo et semini tuo, » non per semen tibi est « tibi et semini tuo, » et tamen neque ipse, neque Isaac, neque Jacob potiti sunt hoc promisso. Ille quidem servivit mercenaria servitute, hic autem expellebatur; hic vero pene exciderat timens et alios quidem interemit hostes in bello, alios autem, nisi Deus adesset, etiam periisset. Propterea dixit quia « cum cohæredibus repromissionis ejusdem. » Non ipse solus, inquit, sed etiam hæredes. « Exspectabant enim fundamenta « habentem civitatem, cujus artifex et conditor « Deus. » Contemplare quia hoc re acceperunt repromissiones, hoc est, exspectando et confidendo quod acciperent. Si igitur confidere accipere est, possumus sic accipere. Isti enim etsi nihil horum potiti sunt, tamen desiderio intuebantur ea. Quare hoc fiebat? Ut nos erubescamus, quia illi quidem repromissionibus in terra factis non attendebant, sed futuram civitatem requirebant. Nobis autem sursum atque deorsum Deus de superna civitate loquitur, nos tamen terrenam quærimus. Dixit eis, « quia dabo vobis præsentia » quoniam videlicet esse; magis autem quia ostenderint et semetipsos majoribus esse dignos, non eos permisit accipere hæc, sed illa majora eis tribuit. Volens nobis ostendere, quia majoribus digni sunt, nolentes alligari ad ista terrena, sicut quisque puerulo sapienti repromittat puerilia, non ut accipiat, sed ut ostendat ejus philosophiam, dum ille majora postulat. Hoc enim est ostendentis quia cum tanto studio abduxerunt animos suos a terra, quia neque quæ dabantur accipiebant. Etenim propterea nepotes eorum acceperunt: illi quippe erant terra digni. Quid est « civitatem fundamentum habentem? » isti autem non erant fundamenta? Qui [Quia] ad comparationem illorum non sunt. « Cujus artifex et opifex Deus est. »

« Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione « seminis accepit etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit esse eum qui promiserat. « Propter quod et ab uno orti sunt (et hoc emortuo) tanquam sidera cœli in multitudinem, et sicut « arena, quæ est ad oram maris, innumerabilis. » Fide, inquit, et ipsa Sara. In hoc loco [illegible] eis eventum dicit, siquidem super [illegible] puellarum apparuerunt. Sed fortassis dicat aliquis: Quomodo fide, quæ risit? Risus quidem ex infidelitate, timor autem ex fide. Quod enim dixit: « Non risi, » ex fide factum est. Procul evanuit infidelitate introducta est fides. « Fide, inquit, et ipsa Sara virtutem ad concipiendum » [illegible] semen suscepit. Virtutem accepit quæ jam mortificata erat et sterilis. Duplex enim erat prohibitio: alia ex tempore, senuerat quippe jam; alia vero ex natura, sterilis erat.

A sulas esset. « Idcirco etiam et ab uno geniti sunt tanquam sicut stellæ cœli, et sicut arena, quæ est ad oram maris. » Idcirco ergo, inquit, et jam geniti sunt [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

tus est et tota virtus peregrinum esse mundi hujus et hospitem, et nihil commune habere cum rebus hujus sæculi, sed removeri ab eis sicut peregrinum sicut etiam illi beati, de quibus dicit : « Circuibant in melotis, in pellibus caprinis, egentes, tribulati, afflicti, quibus dignus non erat mundus (*Infra*). » Illi enim peregrinos seipsos dicebant, Paulus autem aliquid amplius dixit : non peregrinum seipsum dixit, sed mortuum mundo, et mundum sibi. « Mihi, inquit, mundus crucifixus est et ego mundo (*Gal.* VI). » [Greg.] Quis autem in hoc mundo peregrinatur populus, nisi qui ad sortem electorum currens, habere se patriam novit in cœlestibus ; et tanto magis illic sperat invenire se propria, quanto hic cuncta quæ prætereunt esse a se dubitat aliena ? Peregrinus itaque populus omnium numerus electorum, qui hanc vitam quoddam sibi exsilium deputantes, ad supernam patriam toto cordis intentione suspirant. De quibus Paulus dicit, « Confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Hanc peregrinationem idem quoque Apostolus tolerabat, cum diceret : « Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino (*II Cor.* V). Per fidem enim ambulamus, non per speciem. » Hujus peregrinationis ærumnas satagebat devitare, cum dicebat : « Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo (*Phil.* I). » Et rursum : « Mihi vivere Christus est, et mori lucrum (*Ibid.*). » Hujus peregrinationis pondus grave sentiebat Psalmista cum diceret : « Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est. Habitavi cum habitantibus Cedar : multum incola fuit anima mea (*Psal.* CXIX). » Ab hac eripi quantocies anhelabat, cum supernis desideriis flagrans diceret : « Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei ? » (*Psal.* XLI.) Sed hoc desiderium nesciunt, qui cor in terrenis voluptatibus defigunt. Dum enim sola quæ sunt visibilia diligunt, profecto invisibilia, vel si credunt esse, non diligunt, quia dum nimis ea exterius sequuntur, etiam mente carnales fiunt. (*Joan.*) Peregrini, inquit, et hospites erant sancti. Qualiter et quali modo? Ubi autem confitetur Abraham, quod peregrinus et hospes sit ? Fortassis enim etiam ipsum hoc confessum esse reperiemus. Confessus tamen est David : quia « peregrinus sum, inquit, sicut omnes patres mei (*Psal.* XXXVIII). » Qui enim in tabernaculis habitabant, qui sepulcra pecuniis comparabant, certum quoniam peregrini erant, ut etiam nec ubi sepelirent suos, haberent. Quid ergo est ? num illius terræ quæ in Palæstina est, dicebant se peregrinos esse ? Nequaquam, sed totius mundi ; et merito : nihil quippe conspiciebant in eo eorum quæ volebant, sed omnia peregrina et aliena. Ipsi quidem virtutem colere desiderabant : in hoc autem mundo erat iniquitas multa, et peregrina eis omnia erant : nullum amicum, nullum familiarem habebant præter paucos. Non erat diligentia eorum circa ea quæ hujus mundi sunt : et hoc non verbis solum, sed etiam rebus ipsis et operibus demonstra-

A bant. Quomodo ? Dixit Deus Abrahæ : Dimitte patriam, quæ putabatur patria esse, et veni ad alienam terram ; et non est retentus amore propriorum, sed sicut peregrinus egressurus de aliena terra, sic sine aliqua compassione illam patriam dereliquit. Dixit ei, Offer mihi filium tuum : et veluti non habens filium, sic eum obtulit. Pecunias communiter dum transeuntibus possidebat, pro nihilo eas existimabat : primatum aliis cedebat, in pericula seipsum dabat, decem millia mala patiebatur : non domos construebat claras, non deliciabatur, neque circa vestimenta diligens erat, quæ omnia in hac vita esse solent ; sed cuncta, quæ ad supernam civitatem pertinent ; gerebat : hospitalitatem demonstrabat, fraternam dilectionem, eleemosynas, patientiam, contemptum

B pecuniarum, contemptum præsentis gloriæ et cæterarum omnium, quæ in hoc mundo sunt. Filius etiam ei talis erat : exagitabatur, persecutionem patiebatur, debellabatur, et cedebat, et obsequebatur, ut in peregrinis constitutus. Peregrini quippe quæcunque patiuntur tolerant, ut pote qui in patria non sunt. Et uxore ablata, et hoc toleravit, ut pote in peregrinis. Omnia vero quæ gerebat ad supernam patriam pertinebant, pudicitiam, honestatem demonstrans. Etenim postquam desponsavit, non est conversatus cum illa muliere, sed transeunte vigore juventutis, tunc eam accepit : ostendens, quoniam non libidinis causa hoc fecit, sed ministrans et deserviens promissioni divinæ. Quid autem Jacob ? nonne panem tantum quærebat et vestimentum, quæ pertinent ad

C peregrinos qui in paupertatem deveniunt multam ? nonne persecutionem patiens discessit sicut peregrinus ? nonne mercenarius erat ? nonne decem millia ubique mala patiebatur sicut peregrinus ?

« Qui enim hæc dicunt significant se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent de qua « exierunt, habebant utique tempus revertendi : « nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. » (*Joan.*) O quanta differentia ! illi quidem parturiebant per singulos dies, liberari volentes de hac vita et ad suam patriam remeare : nos autem econtra facimus : si febris accedat, omnia relinquimus, sicut pueruli parvuli planctuosi mortem timemus. Et merito hoc patimur : quasi peregrini conversamur in hac vita et non veluti qui festinant ad pa-

D triam, sed veluti ad pœnas ituri. Propterea dolemus et timemus, quoniam istis rebus non usi sumus sicut oportet, sed pervertimus ordinem : propterea lamentamur, quando magis gaudere nos oportebat. Idcirco pertimescimus, veluti homicidæ quidam et duces latronum, cum perducendi sunt ad tribunal, et omnia mala considerantes quæ gesserunt, et propterea timent et tremunt. Illi vero patres non erant tales, sed festinabant ad requiem. Paulus autem et congemiscebat : « Nos ipsi, inquit, in hoc mundo congemiscimus gravati (*II Cor.* V). » Tales erant et Abraham et illi alii. Peregrini quippe erant in hoc mundo universo et patriam quærebant. Num illam, quam reliquerant ? Nequaquam : quid enim illos pro-

habebat, si vellent iterum reverti et effici cives. Sed illam quærebant quæ in cœlis est, et in festinabant, ut hanc discederent, sic placuerunt Deo. « Ideo « non confunditur Deus vocari Deus eorum : paravit « enim illis civitatem. » O quanta dignitas, ut dignaretur vocari Deus eorum! Magnum hoc est et res magna et multæ beatitudinis indicium, quia terræ quidem et cœli vocatur Deus, sicut vocatur et paganorum Deus, quia ipse condidit et construxit omnia. Sanctorum vero illorum non sic dicitur Deus, sed sicut amicus aliquis germanus. Sicut enim dici potest Deus non gentium solum, sed totius mundi, ita posset dici Deus Abraham. Sed nescitis quanta est ista dignitas, quia neque adipiscimur illam. Sicut enim nunc Dominus Deus Christianorum dicitur, et tamen excedit hoc nomen dignitatem nostram, quanto B magis omnino vocatur Deus? Intelligo quanta est magnitudo, quia cum quisquam vocatur Deus, non erubescit [illegible] vocari Deus. Sed esto, illi fortasse propter peregrinationem dicebant seipsos peregrinos. Quid autem David? nonne rex erat? nonne propheta? nonne in sua patria degebat? Quare ergo dicit: « Peregrinus et hospes sum? » Dic, sancte David, quomodo es peregrinus? « Sicut patres, inquit, mei, » quia et illi peregrini erant. Habemus patriam, inquit, veram patriam. Quomodo ergo tu peregrinus es? In terra, inquit. Proinde etiam illi in terra. Sicut illi, inquit, sic etiam ego. Sicut isti ergo, sic etiam illi. Efficiamur itaque etiam nos peregrini, ut non confundatur Deus vocari Deus noster. Confusio quippe illi C est, quando malignorum hominum vocatur, et confundit illos etiam ipse; sicut et gloriosum, quando benignorum et optimorum hominum vocatur et calentium virtutem. Si enim nos evitamus vocari domini malorum servorum, et relinquimus eos; et si nos appellans aliquis dicat, quia ille multa mala operatur, num tuus servus est? nonne continuo dicimus quia nequaquam, repellentes opprobrium? habitudo enim est quædam socio ad dominum, et transit ignominia ab illo ad illum. Sed illi ita erant clari, ita confidentia pleni, ut non solum non confunderetur, cum ab illis vocaretur Deus, sed etiam ipse ad ipsum diceret : « Ego sum Deus Abraham, etc. » (Exod. III; Matth. XXII.) In Evangelio quoque evidentius Dominus ad Sadducæos : « Non legistis, inquit, quod dictum est a Deo dicente vobis : Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob; non est Deus mortuorum, D sed viventium? (Matth. XXII.) » Omnes enim illi vivunt, de quibus et Apostolus, « propter quod, inquit, non confunditur Deus vocari Deus eorum; paravit enim illis civitatem. » Nam quia hi omnes vivunt post separationem hujus corporis, neque nihil sentiunt, etiam Evangelii parabola (Luc. XVI), quæ de illo paupere Lazaro et divite purpurato profertur, ostendit, quorum unus beatissimam sedem, id est sinum Abrahæ requiem promeruit, alter vero ardore æterni ignis cruciatur. Sed etiam et illud quod dixit ad latronem : « Hodie mecum eris in paradiso, » [illegible] latronis intrantis, quid aliud manifeste significat,

A quam perducere in animabus, non solum priorem intellectum sed etiam [illegible] præteritam [illegible] perfrui [illegible]. Hic enim illi [illegible] Dominus promiserat, ut ipse animam suam post separationem corporis [illegible], vel in [illegible]. Non enim caro ejus in paradiso, sed anima [illegible] cum Christo.

« Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, et « unigenitum offerebat, qui susceperat repromis- « siones : ad quem dictum est : Quia in Isaac vocabi- « tur tibi semen : arbitrans quia et a mortuis susci- « tare potens est Deus ; unde eum et in parabolam « accepit. » (Gen. XXII.) Vere magna erat fides Abrahæ. Præcepta Dei cum præceptis Dei litigare videbantur, B et fides fidei repugnabat, et mandatum Dei cum repromissione contrarium, cum scriptum sit : « Dixit Deus : Exi de terra tua et de cognatione tua, et dabo tibi terram hanc; » et non ei dedit illam terram hæreditatem, nec gressum pedis. Intuere [illegible] quæ præcipiebantur repromissionibus videbantur esse contraria? Iterum dixit : « Quoniam in Isaac vocabitur tibi semen, » et credidit ; et iterum dixit : « Sacrifica mihi illum, » ex cujus semine mundus totus erat replendus. Contemplaris [illegible] præceptis [illegible] repromissionum? Contraria quippe repromissionibus imperabat ; et neque sic obstupuit justus ille, et neque se deceptum dixerat. Contraria repromissionum audiebat ab eodem ipso qui illa promiserat et non turbabatur, sed velut consentanea ge- C rebat, [illegible] contraria quidem humanis ratiocinationibus videbantur, consentanea vero erant fidei. Cum enim dixisset Apostolus « Existimans quia et a mortuis resuscitare potens est Deus, » [illegible] [illegible] quoniam non [illegible] etiam [illegible] mortuos posset suscitare, adjecit. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sed [illegible] fides, [illegible] ad futura. « Fide, inquit, obtulit Isaac, cum tentaretur. » Nulla quippe [illegible] D [illegible] quia [illegible] [illegible] « [illegible] unigenitum, inquit, offerebat, qui repromissiones susceperat. » Quid dicis? [illegible] [illegible] inquit, [illegible] ad [illegible] repromissionis. [illegible] [illegible] « [illegible] Isaac [illegible] [illegible], » quia in Isaac vocabitur tibi semen, » [illegible] illud quod de [illegible] « In Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, » [illegible] [illegible] [illegible] hoc dixit, et per hoc præceptum [illegible]

illius repromissionis amiserit, cognoscat quoniam revera et hoc, inquit, fidei fuit; sed etiam illam habuit fidem, licet videretur huic repugnare; sed non repugnabat. Non enim humanis ratiocinationibus virtutem Dei pensabat, sed fide cuncta gerebat. Propterea non veretur dicere, « quia et ex mortuis potens est suscitare Deus. » Unde eum et in parabolis recepit, hoc est, in exemplo. Ariete quippe occiso, iste salvatus est. Proinde per arietem eum accepit, illum pro isto occidens. Hæc autem formæ quædam erant : hic enim Filius Dei est qui occiditur. Et contemplare clementiam Dei quanta est. Quoniam enim magna quædam danda erat hominibus gratia : volens hoc non gratiæ tribuere, sed veluti debitum facere, persuasit primo homini, ut filium suum traderet pro præcepto Dei, ut nihil videatur magnum ipse facere Filium suum tradendo, siquidem cum homo ante ipsum hoc fecerit : ut hoc non gratia faceret, sed debito mutaretur. « Unde eum in parabola, inquit, recepit, » hoc est, velut in similitudine. Velut enim in parabola erat aries Isaac et typus. Quia perfectum est sacrificium, et occisus est Isaac, quantum ad voluntatem illius attinet, propterea illum redonavit patriarchæ. « Fide et de futuris benedixit Isaac, Jacob et Esau. » « Multi, inquit, prophetæ et justi desideraverunt videre quæ videtis, et non viderunt (*Luc.* x.) » Nunquid omnia futura sciebant justi ? Si enim propterea non revelabatur Filius quibusdam, propter infirmitatem eorum, quia eum non possent excipere; sed illis, qui virtutis claritate fulgebant merito revelabatur. Et hoc etiam Paulus dicit, quia futura sciebant, hoc est, resurrectionem Christi. Sed *fide* de futuris dicit, non futurum sæculum significans, sed futura hujus sæculi. Intueris quoniam quod dixit de Abraham, et de Jacob dici potest ? quoniam non receperunt benedictiones : sed nepotibus eorum redditæ sunt illæ benedictiones, ipse autem futura adeptus est. Invenimus enim fratrem ejus magis potitum esse sæculo. Ille autem in servitute mercenaria, et periculis, et insidiis, et deceptionibus, et timoribus omne transegit tempus. Interrogatus etiam a Pharaone, « Modici, inquit, facti sunt dies mei : » ille autem in primatu et fiducia fuit multa. Ubi ergo ei provenerunt bona, nisi in futuro? « De futuris, inquit, benedixit Isaac, Jacob et Esau. » Licet major sit Esau, tamen præponit Jacob propter virtutem. Intueris quanta erat fides, et unde promittebantur filiis eorum tanta bona ? Utique ex fide, hoc est, credendo Deo. « Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus. » In hoc loco necessarium est ponere benedictiones omnes, ut etiam fides et prophetia ejus manifesta fiat. « Et adoravit, inquit, fastigium virgæ ejus. » Hic non solum, inquit, pronuntiavit, sed etiam ita confidebat de futuris, tanquam si ea opere demonstraret. Quoniam enim surrecturus erat ex Ephraim rex alius, propterea dixit : « Et adoravit fastigium virgæ ejus. » Ecce et cum jam esset senex, adorabant Joseph universi populi :

A adorationem significans, quæ illi erat futura. Et hoc jam sumpsit effectum, quando eum adoraverunt fratres ejus. Futurum autem erat iterum postea per decem tribus. Intendis quomodo futura prædixit ? Vides quantam habent fidem? quomodo de futuris credebat ? Quædam enim in hac vita patientiæ sunt solius exempla, et qualiter patienda sunt mala, et quia non hic recipiuntur bona, sicut contigit in Abraham, sicut in Abel. Quædam autem fidei sunt exempla, sicut contigit in Noe, quoniam est Deus, quoniam est retributio. Fides quippe multimoda est in hac vita, quoniam est retributio, et quia non eodem modo sustinenda est, et ante munera vel coronas certandum est. Illud autem, quod circa Jacob contingit, solius est fidei : quoniam promisit Abrahæ, « quia tibi

B dabo et semini tuo terram hanc. » « Fide Joseph moriens de profectione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit. » Audivit Joseph etiam in aliena patria constitutus et necdum videns jam processisse repromissionem, et neque sic concidit animus ejus; sed sic credidit, ut etiam de exitu eorum loqueretur, et de ossibus suis mandatum daret. Et non tantum solus credidit, sed etiam alios introducebat ad fidem, ut semper memores essent, quia nequaquam de ossibus suis delegaret, nisi plena fide speraret reditum eorum. « Fide Moyses natus occultatus est mensibus tribus a parentibus, eo quod vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum. » De parentibus Moysi necessarium est dicere. Omnes quippe infantulos masculos

C interimi Pharao jusserat, et nullus effugit hoc periculum. Unde igitur isti speraverunt, ut salvarent puerum ? Ex fide, inquit. Quali fide ? Viderunt elegantem infantulum, et ipse vultus ad fidem eos attraxit. Sic jam inde ab initio ex ipsis incunabulis multa erat illi justo infusa gratia, non natura hoc operante, sed gratia divina, quæ etiam barbaram illam mulierem Ægyptiam excitavit, ut amaret, ut sumeret, ut arriperet, et tamen fides in istis non habuit idoneum argumentum. Quid ergo et quantum erat, ut ex ipso vultu crederent? Sed vos, inquit, ex rebus ipsis credite, et multa habebitis fidei pignora. Ut enim cum gaudio rapinam rerum vestrarum suscipiatis, et quæcunque talia passi estis, fide actum est et patientia. Sed quo-

D niam et isti crediderunt, deinde pusillanimiter afficiebantur, ostendit quia et fides illorum per multa tempora tendebatur, sicut contigit in Abraham, quamvis viderentur sibi res ipsæ repugnare : « Non timuerunt, inquit, præceptum regis, » quanquam illud quidem opere exercebatur, hoc autem suspicio est et timor nudus, et hoc quidem parentum erat. Deinde familiare illis et domesticum profert exemplum, magis autem ab illo, majus et amplius. « Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis. » Tanquam si diceret ad eos : Nullus vestrum dimisit aulam regalem amplam et claram, neque tales thesauros, neque cum posset filius regis esse, contempsit, sicut Moyses fecit. Et quia non simpliciter dimisit, significavit dicens : Abnegavit. Hoc

est, horruit, invitatus est. Unde quippe propositio, superfluam esse? [illegible] Ægyptiorum regni. Et vide quam mirabiliter illud posuit Paulus. Non dixit: majores divitias existimavit thesauris Ægypti caelum, et ea quae in caelis sunt; sed dixit: « improperium Christi. » Pro Christo enim improperium sustinere melius judicavit, quam in deliciis esse. « Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis « peccati habere jucunditatem. » Vos enim pro vobis ipsis patimini; ille autem pro aliis hoc elegit, et ultro se ipsum projecit in tanta pericula, cum et liceret ei pie vivere, et saecularibus bonis perfrui. « Quam temporalem, inquit, habere peccati jucunditatem. » Peccatum dixit nolle affligi cum aliis: hoc peccatum esse putavit. Si igitur ille non alioquin affligi cum caeteris peccatum esse judicavit, magnum ergo bonum est afflictio, ad quam ex fastigio regali se ipsum projecit. Hoc enim faciebat, magna quaedam providens. « Majores divitias existimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem. » Quid est improperium Christi? Hoc est, opprobria talia sustinere qualia [illegible], quale Christus etiam sustinuit improperium. Et quomodo pro Christo sustinuit Moyses? « Petra enim erat Christus. » Sic enim et ille improperium sustinebat, sicut improperium sustinemus [illegible] ad Deum. Sic etiam ille improperium sustinebat, quando audiebat: « Num tu occidere me vis sicut interfecisti heri Ægyptium? » Hoc est improperium Christi, usque in finem et extremum spiritum pati mala: sicut etiam ipse improperia audiebat et audiebat: « Si Filius Dei es, » et ab eis audiebat, pro quibus crucifigebatur, id est, a contribulibus. Hoc est improperium Christi, quando quisquam a domesticis, quando quisquam ab his, quibus beneficium praestitit, sustinet improperium; etenim ille quoque pro beneficio suo haec patiebatur. His eos exhortatur, ostendens quia et Christus eadem passus est et Moyses, duae personae clarae et divulgatae. Proinde Christi magis est istud improperium, quam Moysi, quoniam a propriis ipse passus est. Improperium sustinebat et patiebatur, cum [illegible] illis moventibus capita sua. [illegible] fortasse his audiens desideraret etiam ipsi retributionem, dicit quia et Christus et Moyses talia passi sunt. Proinde deliciae, inquit, et remissio ad partem peccati sunt, improperia autem ad Christum.

« Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem « regis; invisibilem enim tanquam videns sustinuit. » Quid dicis quia non timuit? et tamen Scriptura hoc dicit, quia [illegible], et propterea fuga salutem acquisivit, et a fuga reversus est; sed tamen quod reversus est iterum, [illegible] Deo se committebat. Non enim dixit, [illegible], non est [illegible]. Proinde etiam quod a fuga reversus est, [illegible]. Qui ergo? Non permansit, inquit, [illegible] praecipitaret [illegible] dixit [illegible]. Videamus si [illegible] Deus [illegible] Christus [illegible] « Multo te deserem. » [illegible] et [illegible] Deum ei salvet? [illegible] Deum [illegible]. Hoc autem [illegible] invisibilem [illegible]. In [illegible] quippe [illegible], quae corporaliter vident; et Deum illi [illegible] sunt, quem non videbant. [illegible] Moysi [illegible] Ægypti regem [illegible] Dei [illegible], quia invisibilem tanquam videns sustinuit; [illegible] quasi non videt, quem ab oculis [illegible] regem vere invisibilem tanquam videns sustinuit, quia ab ejus timore [illegible] non defecit. Si igitur videamus semper Deum, si semper [illegible] nostram, omnia nobis facile apparebunt, omnia [illegible], omnia leviter sustinemus, omnibus superiores efficimur. [illegible] videt, magis autem [illegible], ut omnia facile [illegible]. Quo enim in omni [illegible] qui [illegible], et [illegible] quae non [illegible].

« Fide celebravit Pascha, et sanguinis effusionem, « ne qui vastabat primitiva, tangeret eos. » [illegible] Talis quippe est Spiritus sancti gratia, non in abundantia verborum [illegible], sed in brevitate verborum magnum [illegible]. [illegible] de fide [illegible] ut [illegible] non hoc ad [illegible]. Fide, inquit, celebravit Pascha et sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiva, tangeret eos. « Effusio « sanguinis agni sacrificabatur in domo, et in sanguine [illegible] postes, et hoc erat [illegible] a « pestilentia Ægyptia. » Si igitur [illegible] Ægyptiorum, et [illegible] Judaea [illegible], sed animae nostrae Christi sanguine [illegible] [illegible] Ægypti [illegible] Deus [illegible] sanguinis [illegible] quid [illegible] Moyses [illegible]. Unde [illegible] et [illegible] « Fide transierunt mare Rubrum, tanquam

« per aridam terram : quod experti Ægyptii devorati A « sunt. » Iterum populum perfectum comparat plebi unius loci, ne dicant quia non possumus secundum quod justi potuerunt. « Fide, inquit, transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram : quod experti Ægypti absorpti sunt. » In hoc loco ad recordationem eos adducit passionum, quas in Ægypto passi sunt. Quomodo hoc? Quia fide sperabant per mare Rubrum transire, propter hoc orabant : magis autem Moyses erat qui orabat. Contemplaris, quia ubique fides ratiocinationes humanas excedit, et infirmitatem atque humilitatem hominum superat? Intueris quia jam simul ut credebant, etiam supplicia declinabant, nunc quidem in sanguine postium, nunc autem in Rubro mari? Et hoc manifestabat aquam esse, qua illi venientes absorpti sunt : ex hoc apparuit B non esse phantasiam, sed sicut in leonibus illis qui ab eis devorati sunt, ostentabant veritatem rerum ; et sicut in camino qui incensi sunt (*Dan.* VI, III), sic etiam nunc inspicis easdem res, aliis quidem ad salutem et gratiam, aliis autem ad perditionem valuisse. In tantum est fides magnum bonum, quoniam etiam, quando ad desperationem aliquam venerimus, tunc quoque liberamur, ac si usque ad ipsam mortem veniamus, ac si de nobis ab omnibus desperetur. Quæ namque jam spes erat? Hinc Ægyptii, inde mare, ipsi inermes : aut enim in mari erant perituri, si vellent fugere, aut in manus Ægyptiacas incidere. Verumtamen ex majore desperatione eos liberavit : idipsum mare ipsis est substratum, sicut terra, hos autem demersit sicut mare : illic oblitum C naturæ suæ, hic autem etiam armatum adversus eos. « Fide muri Jericho corruerunt circuitu dierum septem. » Non enim tubarum sonitus murorum saxa dejecit, ac si per decem millia annos quis tubis insonet, sed fides omnia valet. Intueris ubique neque conscientia [consequentia] ulla rerum, neque naturæ lege omnia permutari, sed propter [præter] spem cuncta fieri? Proinde etiam hic propter [præter] spem cuncta fiunt. Quoniam enim sursum atque deorsum dicebat, quia oportet credere et spebus futuris regi, omnem istum sermonem movit, ostendens quia non nunc, sed ex initio omnia miracula per fidem impetrata sunt et perfecta. « Fide Raab meretrix non periit cum in- « credulis, excipiens exploratores cum pace. » Pro- D inde admodum turpe esset, si meretrice infideliores exstitissent; tamen illa homines audivit nuntiantes, et confestim credidit. Nam et eam fidem effectus consecutus est : omnibus quippe pereuntibus, sola salvata est. Non dixit ad seipsam, Quia cum plurimis meis ero : Non dixit, Num ego istis prudentior esse possum sapientibus viris, qui non credunt, et ego credam? Nihil tale dixit, sed credidit dictis eorum, quod possint illa contingere.

« Et quid adhuc dicam ? Deficiet enim me tem- « pus enumerantem. » (*Joan.*) Jam non ponit nomina, sed finem faciens in meretrice, et verecundiam eis excitans qualitate personæ, jam non dilatat historiarum commemorationem, ne videatur sermonem suum protelare. Tamen non ea explanat, sed percurrit, sapienter valde utrumque faciens, et tempus fugiens, et densitatem sententiarum non auferens : neque enim omnino tacuit, neque dicens molestus est effectus : utrumque autem fecit. Cum enim quisquam fortiter decertat, si in certamine perseveret, defatigat auditorem. Qui enim jam credenti longitudine sermonis molestus esse voluerit, opinionem ambitionis incurrit : oportet enim utilitati prospicere, et coaptari. « De Gedeon, Barach, Samson, Jephte, David et « Samuel et prophetis, qui per fidem devicerunt re- « gna. » In hoc loco culpant Paulum quidam, quoniam Barach et Samson et Jephthen inter istos constituit. Quid dicis? meretricem ponit, istos non ponat? Nec mihi nunc dicas aliam vitam eorum, sed si non crediderunt. et si non claruerunt in fide. « Et prophetis, inquit, qui per fidem expugnaverunt regna » « Operati sunt justitiam, adepti sunt repromis- « siones. » Qui sunt isti quos dicit? Misericordiam enim dicit in hoc loco, quam habuit David. De eo enim hoc eum dicere arbitror . « Adepti sunt repromissiones. » Quales? Istas de quibus dicebatur, quia semen ejus sedebit super solium ejus. « Ob- « turaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum « ignis, effugaverunt aciem gladii. » Contemplare quomodo in ipsa morte erant : Daniel a leonibus, tres pueri in camino deambulantes, Israelitæ, Abraham, Isaac et Jacob in variis tentationibus : et neque sic desperaverunt. Hoc enim est fides, ut cum res nobis in contrarium exeunt, tunc credamus : quia nihil contrarium factum est, sed cuncta consequentia et ordinata venerunt. « Effugaverunt ora gladiorum. » De tribus pueris eum iterum puto dicere. » Convalue- « runt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra « verterunt exterorum, acceperunt mulieres de re- « surrectione mortuos suos. » Tempus postquam reversi sunt ex Babylonia significat. « Ex infirmitate » enim hoc esse puto, id est, ex captivitate, quando jam in desperatione erant Judaicæ res, quando jam a mortuis nihil distabant. Quis enim non desperabat de Babylonia eos posse reverti? et non dico reverti solum, sed etiam fortiores effici. « Castra verterunt exterorum. » Sed vobis nihil tale contigit, inquit. Sed hæc formæ sunt futurorum. « Acceperunt mulieres ex « resurrectione mortuos suos. » Ea quæ circa prophetas provenerunt, dicit, Elisæum et Eliam significans, qui mortuos suscitabant. « Alii autem distenti « sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem « invenirent resurrectionem. » Alii, inquit, distenti sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem resurrectionem adipiscantur. Nam cur, dic mihi, in præsenti vita nolebant vivere? nonne quia meliorem exspectabant? ut cum alios suscitarent, ipsi tamen mori desiderabant. Clarum est ergo quia ut meliorem resurrectionem adipiscerentur, non enim [autem] talem, qualem resurrectionem acceperant filii illarum mulierum. In hoc loco videtur mihi quia Joannem significat et Jacobum : distentio quippe dicitur decollatio. Nam possent videre solem, possent non redar-

[illegible] rent, ut meliorem resurrectionem adipiscerentur: Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres; lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt. » In [illegible] hoc loco, quia maxime isti familiari similitudine [illegible], et maxime illis ista afferebant consolationem. Quando enim quis in eadem causa, vel in eodem genere [illegible] detinetur, solatium ex similitudine compatientis accipit: [illegible] passionem dicas si non ex eadem causa orta sit, nihil prodest. Propterea in hoc sermone maxime [illegible] vincula nominans et carceres, verbera et lapidationes, Stephanum significans et Zachariam. Propterea adjunxit, « in occisione gladii mortui sunt. » Quid dicis? alii quidem effugaverunt os gladiorum, alii vero in occisione gladii defecerunt. Quid vel hoc? quid horum laudas, quid admiraris? hoc an illud? Ita, inquit, [illegible] hoc quidem [illegible] est, illud autem laudabile est, quia et Christus ipsum [illegible] typus [illegible]. « Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis. » Semper quidem, maxime autem cum [illegible] civitates [illegible] tunc mihi [illegible] quia neque [illegible] morum, quae illi per totum tempus vitae suae gerebant viri, qui non [illegible] ad [illegible] Intelligere quippe mihi videor Eliam, ad quem sermonem hodie pervenit: ipsum quippe in [illegible] et in ipso desinunt exempla: quod erat familiare [illegible] Eliam [illegible] circa apostolos gesta sunt, quod in occisione gladii mortui sunt, lapidati sunt, etc., recurrit ad Eliam qui eadem passus est. [illegible] de apostolis tantam opinionem habebant, merito et ille, qui assumptus est, sermonem facit, qui maxime erat in admiratione. [illegible] « Egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus » [illegible] Quis autem est qui [illegible] [illegible]

[illegible]

« repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid pro- « vidente, ut ne sine nobis consummarentur. » Sicut profugi et perfugæ, inquit, sicut qui in turpibus deprehensus, sicut indigni solent videri. Neque in solitudinibus inveniebant refugium, sed semper fugiebant, diversiones aliquas quærebant, vivos seipsos obruere volebant, semper in timore erant. Quæ est ergo merces, vel quæ tanta retributio et vicissitudo ? « Necdum, inquit, receperunt mercedem, » sed adhuc permanent; ita mortui, et in tanta tribulatione necdum receperunt : tantum tempus habent : ex quo vicerunt, et necdum receperunt. Vos autem in certamine constituti, mœrore afficimini. Intelligite itaque quale et quantum est Abraham sedere et apostolum Paulum, exspectantes quando perficiatur, ut possint tunc mercedem recipere. Nisi enim etiam nos illuc venerimus, tunc prædixit eis Pater non dare mercedem, sicut pater bonus, amator filiorum, probabilibus filiis et opus perficientibus dicit non se daturum comedere, nisi venerint etiam alii fratres. Tu autem anxius es, quia necdum mercedem accipis. Quid itaque faciet Abel, qui ante omnes vicit, et adhuc sine corona sedet? Quid Noe ? quid cæteri illorum temporum ? quia ecce [qui et te] expectaverunt, et alios exspectant, qui post te futuri sunt. Vides quia nos in hoc superamus eos : de nobis enim dixit : « Melius aliquid providerat Deus. » Ne aliquid a nobis plus habere viderentur, si primi quam nos coronarentur, unum definivit tempus omnium coronarum ; et qui ante tantos vicit annos, tecum accipiet coronam. Contemplaris curam et dilectionem divinam ? Et non dixit, Ne sine nobis coronentur, sed « Ne sine nobis consummentur. » Proinde etenim perfecti tunc parebunt. Prævenerunt nos in certaminibus, sed non præveniunt in corona. Non enim illos læsit, sed nos honoravit. Nam et ipsi fratres vos libenter exspectant. Si enim unum corpus omnes sumus, major et hoc efficitur corpori jucunditas, cum simul et communiter coronatur et non per patres. Etenim justi etiam in hoc sunt mirabiles, quia sicut de propriis bonis, sic gaudent de bonis fratrum. Proinde etiam illis hoc juxta votum procedit, ut cum fratribus coronentur, ut simul glorificentur.

CAPUT XII.

Inducit Apostolus suos ad mala pœnæ toleranda, ac mala culpæ vitanda, ostendens conditiones legis veteris ac novæ.

« Ideoque et nos tantam habentes impositam nu- « bem testium, deponentes omne pondus et circum- « stans nos peccatum, per patientiam curramus ad « propositum nobis certamen. » (*Joan.*) In multis Scriptura consolationem assumpsit majorum ex accedentibus rebus : sicut solent prophetæ « ex æstu et duritia, ex imbribus, etc... » Hoc igitur etiam dicit hic, quia memoriam sanctorum illorum, sicut nubes inflammans ex radio igneo.., sic animam malis oppressam excitat et recreat. Et non dixit, Super nos apparentem, sed « impositam nobis : » quod amplius

A erat. Proinde in majori nos fiduciam esse facit nubes testium et moles. Et merito testes eos appellavit : non eos qui in novo Testamento fuerunt tantum, sed etiam illos qui in Veteri erant significavit. Etenim quia etiam illi testificati sunt majestati divinæ, sicut tres pueri, sicut Elias, sicut omnes prophetæ. « Deponentes, inquit, omnia. » Omnia, quæ dicit ? Hoc est, somnum, anxietatem, cogitationes infimas, omnia humana : « Et circumstans nos, inquit, peccatum. » « Circumstans » dixit, sive quod nos facile circumveniat, sive quod ipsum circumveniri facile possit : magis autem hoc arbitror dici : facile enim, si velimus, prævalemus peccato. « Per patientiam, inquit, curramus propositum nobis certamen. » Non dixit, cestibus dimicemus, neque

B athelico more pugnemus, neque bella geramus, sed, quod omnibus est levius, hoc nominavit, cursum appellans. Neque dixit, Addamus cursui nostro, sed in eodem ipso permaneamus, non dissolvamur. « Curramus, inquit, propositum nobis certamen. » Deinde adjungit summam et caput orationis, quod etiam primo posuerat, hoc etiam novissime ponit, hoc est Christum. « Aspicientes in aucto- « rem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito « sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contem- « pta, atque in dextera Dei sedis sedet. » Aspicientes, inquit, hoc est, ut discamus currere. Sicut enim filii parentes, et discipuli in certaminibus magistros attendunt, informantes mentem ex arte doctorum, per visum regulas quasdam sumentes, sic etiam hic,

C si volumus currere et discere ut bene curramus ad Christum, attendamus « auctorem, inquit, fidei nostræ et consummatorem Jesum. » Quid est hoc ? Hoc est, quia ipse nobis fidem infundit : etenim ad discipulos suos dicebat : « Non vos me eligistis, sed ego eligi vos (*Joan.* XV). « Et Paulus idem dixit : « Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum (*I Cor.* XIII). Ipse initium nobis imposuit, ipse etiam finem ponet. « Qui gaudio sibi proposito sustinuit crucem, confusione contempta. » Hoc est, licebat illi, nihil pati, si vellet : « non enim fecit peccatum, neque dolus inventus « est in ore ipsius (*I Petr.* II) » ; sicut et ipse dixit in Evangelio : « Venit enim princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam (*Joan.* XIV). Adjacebat

D igitur illi, si vellet, non venire ad crucem : « Potestatem quippe habeo, inquit, ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (*Joan.* X). Si igitur qui nullam habuit necessitatem, ut crucifigeretur, crucifixus est propter nos : quanto magis nos justum est omnia fortiter tolerare ? « Qui gaudio sibi proposito, inquit, sustinuit crucem, confusione contempta. » Quid est confusione contempta ? Probrosam, inquit, sustinuit mortem. Esto igitur moriebatur : quid etiam, ut probrose moreretur ? Pro nulla alia causa, nisi ut nos doceret nihil existimare gloriam quæ ab hominibus defertur. Idcirco non subjectus morti suscepit mortem, docens nos præsumere contra mortem, et eam nullius existimare momenti. Quare non dixit, tristitia contempta, sed « confusione

contempta, quoniam non cum tristitia passus est [illegible] Novissime autem quid factum est? In dextera, inquit, sedis Dei consedit. « Videte præmium, quod etiam Paulus alibi dicit, » propter quod et Deus illum superexaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu Christi omne genu flectatur (Philip. II). » Utrumque [illegible] est significat. Maxime autem ac si nullum esset præmium, ipsum solum exemplum idoneum erat ad persuadendum omnia tolerare. Nunc autem etiam præmia proponuntur, non qualibet, sed valde magna et ineffabilia. Proinde etiam nos cum aliquid tale passi fuerimus, ante Apostolos ipsum Christum cogitemus. Quare? Quia tota vita ejus contumeliis fuit injuriis. Etenim semper audiebat quod insaniret, et seductor et magus ; et nunc quidem dicebant Judæi : « Non, inquit, sed seducit populum ; » et iterum : « Seductor ille dixerat adhuc vivens, quia post triduum resurgam (Matth. XXVII). » Iterum cum de arte magica criminabantur dicentes : « In Beelzebub ejecit dæmonia (Luc. XI) ; » et, quia insanit et dæmonium habet : « Nonne bene dicimus, inquiunt, quia dæmonium habet et insanit (Joan. X) ? » Et hoc audiebat ab illis, qui beneficia præstans, mirabilia faciens, opera Dei demonstrans. Et siquidem nihil faceret eorum, ista audiret, nihil esset mirabile ; cum vero doceret quæ ad veritatem pertinebant, audiat quod seductor esset ; et dæmones excludens, dæmonium habere diceretur ; res valde [illegible] est. Vis etiam accusationes audire, sive quas secreto, sive quas palam tam et ab discipulis sustinebat ? quibus ait : « Numquid et vos vultis abire (Joan. VI) ? » inquit. Sed etiam : « Dæmonium habes ; » a fidelibus jam dicebatur. Nonne et ipse semper fugiebat, et nunc quidem in Galilæam, nunc autem in Judæam? Nonne ab incunabulis ipsis plurimæ illi tentationes factæ sunt? nonne adhuc infantulum mater ejus accipiens descendit in Ægyptum? Propter hæc igitur omnia dixit : « Attendentes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, » qui pro gaudio sibi proposito sustinuit crucem, » confusione contempta, in dextera sedis Dei consedit. » Nunc igitur intendamus in ea quæ discipuli ejus perpessi sunt, legamus dicta Pauli et audiamus eum dicentem : « In sustinentia multa, in tribulationibus, in angustiis, in plagis, in carceribus (II Cor. VI) ; » et iterum : « Usque ad hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphizamur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris ; maledicti benedicimus, persecutionem passi, patienter ferimus ; blasphemati obsecramus. » Ergo quis vel minimam partem horum passus est ? Sicut seductores, inquit, sicut [illegible], sicut nihil habentes ; et iterum : « Quinquies quadragenas una minus accepi a Judæis, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, die ac nocte in profundo maris fui, in itineribus sæpe, tribulationibus, angustiis, fame. » Et quia hæc Deo placebant, audi eum dicentem : « Propter hoc ter Dominum rogavi, et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea ; virtus enim in infirmitate perficitur. » « Propterea, inquit, placeo in infirmitatibus meis (II Cor. XII), in tribulationibus, in persecutionibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, [illegible] » Sed etiam Christum audi dicentem : « In mundo, inquit, tribulationem habebitis (Joan. XVI). »

« Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes. » Si enim proximorum passiones erigunt nos, quantam nobis alacritatem afferunt Domini passiones ! quid non nobis [illegible] ? Præterea [illegible] per contradictionem [illegible] significavit. [illegible] plagas, [illegible] irrisiones, injurias, improperia, illusiones. Omnia hæc nomine contradictionis intimavit ; [illegible] sed et alia quæ circa vitam suam passus est, passiones Christi et passiones apostolorum. [illegible] per eum pergenti [illegible] tribulationem [illegible] et magis [illegible] gloriæ. Audi eum ipsum dicentem : « Qui enim non tollit crucem suam et sequitur post me, non est me dignus (Luc. X). » Si discipulus, inquit, es, magistrum imitare ; hoc quippe est discipuli. Si vero ille quidem per tribulationes perrexit, tu autem ad requiem [illegible] via pergere quam ille [illegible] Quomodo ergo [illegible] ? quomodo eris discipulus, si non consectaris magistri vestigia? Hoc etiam Paulus dixit : « Nos infirmi, vos autem fortes ; nos ignobiles, vos autem nobiles (I Cor. IV). » Et quomodo, inquit, hoc habet rationem, ut contraria sectemini? et vos quidem estis discipuli, nos autem doctores? Magnum itaque bonum est tribulatio, fratres dilectissimi ; duo quoque magna perficit, et a peccato emundat, et fortiores reddit. Quid ergo est, dicet aliquis, si subvertat aliquem et perdat? Numquid tribulatio hoc facit? Sed si hoc contingit, nostra hoc ignavia facit. Quomodo, inquit? Si sobrii fuerimus, si Deum deprecemur, ut non nos derelinquat, neque tentari supra quam possumus, si semper ipsum teneamus, et stemus fortiter [illegible] quem habebimus auxiliatorem ; [illegible] tentationes [illegible] Audi Paulum dicentem : « In his omnibus [illegible] ; » et iterum : « Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. VIII) ; » et iterum : « Momentaneum enim et leve tribulationis nostræ [illegible] æternum gloriæ in nobis operatur (II Cor. IV). » Videamus igitur qualia perferebat, quanta naufragia [illegible] tribulationes, et alia [illegible] [illegible] In paupertate est? [illegible] Paulus, qui etiam in fame [illegible] et nuditate. Sed inquit [illegible] passus est [illegible]

petuo talia sustinebat. Unde certum est hoc? Adverte ipsum dicentem : « Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus (*I Cor.* IV). » O rem mirabilem, cum tantam in prædicatione gloriam possideret, tamen tanta patiebatur, et fortassis reliquum annum vitæ agebat, quando ita scribebat : « Scio enim hominem ante annos quatuordecim sive in corpore, sive extra corpus, nescio (*I Cor.* XII) ; » et iterum : « Post tres annos, inquit, ascendi Hierosolymam (*Gal.* I): et iterum audi eum dicentem : « Bonum mihi est mori, quam ut gloriam meam exinaniat quisquam (*I Cor.* IX). » Non solum autem hoc,sed etiam iterum scribens dicebat : « Sicut purgamenta mundi facti sumus (*I Cor.* IV). » Quid est, inquam, fame et siti deterius? quid frigore sævius? quid fratrum insidiis periculosius ? quos etiam falsos fratres appellat ? Nonne morbus mundi vocitabatur atque deceptor? nonne subversor? nonne verberibus concidebatur? Hæc in mente sumamus, fratres dilectissimi, hæc consideremus, hæc in memoria teneamus, et nunquam dissolvemur, ac si injurias patiamur, ac si rapinas, ac si decem millia pessima patiamur. Contingat nos in cœlis probabiles apparere, et omnia hic portabilia sunt : contingat nos bene illic agere, et res hujus vitæ nullius momenti sunt. Umbra sunt ista et somnium : qualiacunque sint, illa speremus et spectemus : ista nobis nulla apparebunt, vel naturæ consideratione, vel temporis.

« Nondum usque ad sanguinem restitistis adver-« sus peccatum repugnantes, et oblita estis consola-« tionis quæ vobis tanquam filiis loquitur dicens : « Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque « fatigeris,dum ab eo argueris. Quem enim diligit Do-« minus,castigat; flagellat autem omnem filium quem « recipit. » Duæ sunt orationum species, quæ sibimet contrariæ esse putantur, sed multum sibi mutuo afferunt adjumenti : quas hic utrasque species inculcavit. Una quippe species est, quando plurima dicimus aliquos esse perpessos : anima enim quodammodo requiescit, quando suarum passionum plurimos habuerit testes : quemadmodum orationes supra posuit dicens : « Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum (*Supr.* x). » Altera vero species est, quando dicimus, quoniam nihil est magni perpessus. Illa quippe species requiescere facit et recreari animam mœroribus subruentem : ista vero negligentem animam et supinam ex arrogantia convertit et retrahit. Ne ergo illis ex illa testificatione superbia generetur, contemplare, qui ait Paulus : « Nondum, inquit, usque ad sanguinem restitistis contra peccatum. » Et non confestim intulit consequentia, sed ostendens eis primum omnes qui usque ad sanguinem restiterunt, tunc infert, quoniam gloriatio Christi passiones sunt : tunc jam facilius cætera percurrit. Hoc etiam scribens Corinthiis fecit dicens : « Tentatio vos non apprehendat, nisi humana (*I Cor.* x), » hoc est minima. Valde quippe hoc idoneum erat ad animam subrigendam. Dum enim

A cogitat, quoniam pervenit ad omnia, persuadet sibi ex antecedentibus nulla magna opera perfecisse. Hoc est veluti si diceret : Necdum mortem sustinuistis, pecuniarum vobis tantum contigit damnum vel gloriæ : exagitati tantum estis et persecutionem passi : Christus autem pro vobis sanguinem fudit : vos autem pro vobismetipsis necdum tale aliquid passi estis ; ille usque ad mortem pro veritate certavit pugnans pro vobis, vos autem necdum ad pericula pervenistis, quæ minantur interitum. « Et obliti estis, inquit, consolationis. » Hoc est, manus dedistis, et dissoluti estis. « Nondum, inquit, usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes. » In hoc loco demonstrat etiam peccatum vehementer adversus eos aspirans et diversis modis ar-

B matum. Quod enim dictum est : « Nec restitistis, » ad adstantes dicitur. « Et obliti estis, inquit, consolationis, per quam vobis veluti filiis fabulatur. Fili mi, inquit, non contristeris ad disciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris. » Postquam ex rebus ipsis hortatus est, tunc ex abundantia eos ex testimoniis adhortatur. « Neque deficias, inquit, cum ab eo argueris. » Certe hæc Dei verba sunt, unde non parvam eis poterit adferre consolationem, dum cognoscant quia Dei opus est talia sustinere. Ipso namque permittente justi pressuras varias patiuntur, sicut et Paulo apostolo dictum est : « Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. » Ille ergo est qui permittit. « Quem enim diligit Dominus arguit, flagellat autem omnem filium quem recipit. » Non

C potes dicere, quia justus aliquis expers tribulationis existat, etsi sic nobis videatur ; sed ignoramus ejus cætera calamitosa quæ patitur. Proinde necesse est omnem justum per pressuras tribulationesque transire. Sententia quippe Christi est, quia « lata et spatiosa est via quæ ducit ad perditionem : arcta vero et angusta quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII). » Si igitur per illam venitur ad vitam, et non potest illic aliter perveniri certum quod per quem angustam hanc viam omnes illi transierunt, quotquot ad vitam perducti sunt sempiternam. « In disciplina perseverate, « tanquam filiis vobis se offert Deus ; quis enim « filius, quem non corripit pater ? » In disciplina, inquit, perseverate, non in suppliciis, neque in tor-

D mentis. Intuere quid ait Paulus. Unde reputabant se derelictos esse, ex hoc eos dicit magis credere debere, quoniam sunt derelicti. Velut si diceret, Quia tanta passi estis, putatis quod vos odio habeat vel dereliquerit Deus? Si enim hæc non pateremini, tunc magis hoc vos conjicere competebat : si enim flagellat omnem filium quem recipit, qui non flagellatur, sine dubio non est in numero filiorum. Quid ergo maligni nulla magna patiuntur? Quomodo, inquit, dicis quod omnis filius flagellatur ? Sed non dixit, quia omnis qui flagellatur, filius est, sed omnis filius flagellatur. Semper enim et ubique filium verberat et castigat : hoc ergo demonstrari non potest, quoniam qui filius est, non flagellatur. Sunt quidem plurimi qui flagellantur maligni, sicut homicidæ, la-

procreatur: sed nihil simile est cum primo aliquis contristatur, et postea gaudio perfruitur, et cum primo gaudetur, postea in mœrorem incidit. Hic enim timor futuræ tristitiæ præsens gaudium devenustat illic autem spes futuræ jucunditatis detrahit præsenti tristitiæ; ex hoc contigit, ut illic nunquam prorsus gaudeatur: hic autem nunquam tristitia dominetur. (*Theod.*) Nec equo calcar, nec emendatio suavis est delinquenti, omnes etiam disciplinæ his, qui erudiuntur, amaræ sentiuntur ad præsens, sicut Apostolus dicit: » Omnis « autem disciplina in præsenti non videtur esse gau« dii, sed mœroris, postea autem fructum pacatissi« mum his qui per se exercitati sunt reddet justitiæ: « et quem diligit Dominus corripit, flagellat autem « omnem filium, quem recipit: quis enim est filius « quem non corripit pater? » Itaque mala nonnunquam poni pro afflictionibus solent, secundum illud: « Et pœnituit Deum super malitiam quam locutus est, ut faceret eis et non fecit (*Jer.* XXVI): » et iterum: « Quia tu, Domine, misericors et miserator, patiens et multum misericors, et pœnitens in malitiis (*Joel.* II), » id est, super tribulationibus et ærumnis quæ nobis pro peccatorum nostrorum meritis inferre compelleris: quas sciens utile esse nonnullis, ita alius propheta, utique non invidens saluti eorum, sed consulens, imprecatur: « Adde illis mala, Domine, adde mala gloriosis terræ (*Jer.* XI); » et ipse Dominus: « Ecce, inquit, inducam super eos mala, » id est, dolores ac vastitates, quibus in præsenti salubriter castigati, ad me, quem in rebus prosperis contempserunt, reverti tandem ac festinare cogantur. (*Greg.*) Quamvis ergo convenire simul nequeant dolor et beatitudo, recte tamen nunc dicitur, « Beatus homo qui corripitur a Domino (*Job.* V), » quia per quod peccator dolore correptionis premitur, quandoque ad beatitudinem quæ sine interventu est doloris eruditur. (*Joan.*) Ex his igitur argumentis consolationes Paulus assumit, et utitur iterum communi judicio, cui non valet aliquis reluctari, quia nullus potest communi repugnare decreto, quando in aliquid universi consentiunt. « Contristamini, » inquit: talis namque assolet esse disciplina, tale principium possedit, « omnis namque disciplina, inquit, in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris: » bene dixit « videtur, » quia non est, inquit, res tristitiæ disciplina, sed videtur esse. « Omnis, inquit, disciplina, » et humana et spiritalis: contemplaris eam ex communibus notitiis decertare. « Videtur, inquit, esse mœroris, » non est igitur. Qualis namque mœror est, ut existat occasio gaudiorum, sicuti neque voluptas est, quæ fit causa tristitiæ? « Postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ. » Non fructum, sed fructuum abundantiam. « Qui per eam, inquit exercitantur. » Bene dixit, « qui per eam exercitantur, » hoc est, qui tolerant plurimo tempore patienter. Et quomodo? Bene sonantius est nomine exercitationem nominans? Disciplina ergo exercitatio est. Nam athletam perficit fortiorem et insuperabilem reddit in certaminibus et inexpugnabilem declarat.

A In præliis igitur omnis talis est disciplina, et hæc præsens, ut talis sit necesse est. Proinde oportet operari meliora et finem plenum jucunditatis et pacis. Et noli mirari, si cum ipsa amara sit, fructus tamen proferat dulciores. Nam et in arboribus cortex pene semper amarus et asper est, fructus tamen ipsi suavitate jucundi sunt. Sumpsit autem hoc ex communi notitia. Si igitur talia sperare competit, quid doletis? quid postquam tristitiam tolerastis, circa meliora deficitis, quæ vos convenit sustinere? Si autem sustinuistis, non oportet circa retributionem iterum mollescere. Tanquam eos qui cursu certavere, vel cædibus, vel qui bello desudaverunt, alloquitur.

« Propter quod remissas manus et soluta genua « erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut B « non claudicans quis erret, magis autem sanetur. » Intueris quomodo eos facit armari, quomodo eos in sublime sustolli? « Recte ambulante, » inquit: in hoc loco tangit cogitationes eorum, hoc est, ut sine ullis hæsitationibus perseverent: si enim ad dilectionem pertinet disciplina, si in finem desinet meliorem, et hoc tam ex rebus, quam ex verbis ostenditur, quare dissolvimini? Hoc namque patiuntur, qui desperatione deficiunt, qui spe futurorum nulla solidantur. « Recte, inquit, ambulate, » nec claudicatio plus accrescat, sed potius ad statum pristinum revocetur; qui enim cum claudicatione currit, in malitia demoratur: attendis, quia in vobis est, ut omnibus modis consequamur medicinam. « Pacem sequimini cum omniC bus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. » (MAUR.) Plurima quidem sunt, quæ formam, descriptionemque Christianitatis ostendunt, sed plus omnibus ac melius mutuæ charitatis affectus et pax, quæ hominum corda consociat: propterea etiam Christus dicit: « Pacem meam do vobis (*Joan.* XIII); » et iterum: » In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilexeritis invicem (*Ibid.*). » Propterea etiam Paulus apostolus: « Pacem, inquit, sectamini cum omnibus et sanctimoniam: » hoc est, honestatem sive pudicitiam « sine qua nemo videbit Deum: » (*Joan.*) sicut et supra dicebat: « Non derelinquentes congregationem nostram; » hoc etiam hic tangit; nihil ita et maxime in tentationibus superabiles facit et facile subjiciendos, sicut separari ac sejungi. « Pacem sectamini cum omnibus, » inquit. Num et cum maleD facientibus? « Si possibile est, inquit, quod ex vobis est, cum omnibus pacem habete (*Rom.* XII). » Quantum attinet, inquit, pacem habeto, nihil lædens pietatem, sed in quibus mala pateris, fortiter tolera: majora quippe arma sunt in tentationibus patientia; sic etiam Christus suos discipulos reddidit fortiores hæc dicens: « Mitto vos, inquit, sicut oves in medio luporum; estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (*Matth.* X); » quid dicis? in medio luporum sumus et sicut oves nos esse jubes et sicut columbas? Etiam, inquit, nihil enim ita confusionem facit gerentis mala, sicut fortis tolerantia patientis, et neque in verbo neque in opere reddere vindictam. Et attende ex hoc quanta lucratus sis, malum exstinguis, mercedem

tibi comparas ampliorem. Sanctificationem autem dicit pudicitiam atque temperantiam conjugalem, sive quis expers est conjugii, cum castitate vivat, sive in conjugio constitutus est, non fornicetur, sed utatur propria conjuge temperanter, etenim etiam hoc sanctificatio est. Quomodo hoc sanctificatio est? Quia nuptiae conservant sanctificationem, quae ex fide est, prohibent animum ne ad alienum thorum applicari. « Sine qua, inquit, nemo videbit Deum; » quod etiam ad Corinthios dicit: « Nolite errare, neque fornicatores, neque adulteri, neque idololatrae, neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque fures, neque ebriosi, neque detractores regnum Dei possidebunt (*I Cor.* vi). » Quomodo namque poterit, qui corpus efficitur meretricis, cum Christo unitatem corporis possidere? (Maur.) Evidenter enim sine sanctimonia, quam solet integritatem mentis vel puritatem corporis appellare, pronuntiavit Deum penitus videri non posse. (*Ibid.*) Et ut cuncta praeteream quae in sanctis Scripturis ob laudem virtutis hujus inserta sunt (non enim propositum mihi est laudem texere castitatis, sed qualitatem ipsius, vel quemadmodum acquiri, vel custodiri debeat, quive sit finis ejus Patrum traditionibus explicare), unam tantummodo ponam beati Apostoli sententiam, qua pateat qualiter illam Thessalonicensibus scribens virtutibus praetulerit universis, tali eam verbi nobilitate commendans: « Haec est, inquiens, voluntas Dei sanctificatio vestra (*I Thess.* iv); » et ne forte dubium nobis relinqueret, vel obscurum, quidnam sanctificationem voluerit appellare, utrum justitiam an charitatem, an humilitatem, an patientiam, in omnibus enim istis virtutibus creditur acquiri sanctificatio, infert et manifeste designat quid proprie sanctificationem voluerit appellare: « Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos, inquit, a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in honore et sanctificatione, non in passione desiderii, sicut et gentes, quae ignorant Deum. » Vide quibus eam laudibus prosequatur, honorem vasis, id est, corporis nostri et sanctificationem appellans eam. Igitur e contrario qui in passione desiderii est, in ignominia et immunditia consistit, et alienus a sanctificatione versatur. Tertio quoque post pauca infert rursus eam sanctimoniam pronuntians: « Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui haec spernit non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum sanctum suum in nobis; » auctoritatem praecepto suo inviolabilem junxit dicens, « qui haec spernit, » id est, quae de sanctimonia praecepi, « non hominem spernit, » hoc est, non me, qui haec praecipio, « sed Deum, » qui in me loquitur, qui etiam Spiritum suum sanctum cor nostrum habitaculum deputavit. Cernis quantis verbis sic pauco, quibus eam praeconiis quantisque extulerit laudibus, primo virtuti sanctificationem propria tribuendo, deinde per hanc asserens vas nostri corporis ab immunditia liberari; tertio quod, abjecta ignominia et contumelia, in honore ac sanctificatione maneat;

A rem, postremo quod summum est perfecti praemii et beatitudinis remuneratio per hanc habitatorem pectoris nostri sanctum fore Spiritum designavit. « Contemplantes ne quis desit gratiae Dei. » Sicut illis cum eis loquitur, tanquam viatoribus, qui cum comitatu viatorum longo itinere pergerent, videat ne desit. Attendite vobis ne quis vestrum remaneat. Non hoc tantum requiro, ut vos ad pervenientes, sed etiam, ut inquiratis et caetera. « Ne quis, inquit, vestrum desit gratiae Dei. » Quid dicit gratiam Dei? bona futura, evangelicam fidem, optimam conversationem: haec quippe Dei sunt gratiae. Nec mihi dicas, quia unus est, qui perit, siquidem Christus et propter unum mortuus est; tu vero negligis propter quem Christus dignatus est mori. « Contemplantes, » inquit, hoc est, diligenter scrutantes et videntes et agnoscentes, sicut fieri solet in infirmis. « Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi. » Hoc in Deuteronomio scriptum est. Sumpsit autem illud ex arborearum metaphora, « ne qua radix amaritudinis, » quod et alias scribens dicit: « Modicum fermentum totam massam corrumpit (*Gal.* v). » non propter illum solum hoc volo, in quo iniquitas potest inveniri, sed etiam propter laesionem quae potest ex illo propagine pullulare, hoc est, ut si aliqua talis fuerit radix, nullum ex ea permittatis germen emergere, sed exscindatur antequam alios polluat et aculeum emittat. « Ne qua radix, inquit, amaritudinis sursum germinans impediat, et per eam plurimi polluantur. » Hic amaram dixit esse peccatum, etenimvero peccato nihil est amarius, et hoc norunt qui post admissum peccatum conscientiae morsus sustinentes, et dira satis amaritudine consumuntur. Amaritudo quippe delicti ipsum intellectum rationemque subvertit. Etenimvero amaritudinis illius natura talis exstitit, ut noxia perveniret. Et bene dixit « radix amaritudinis, » non dixit radix amara, sed amaritudinis. Radix enim amara potest fructus dulces efficere, amaritudinis autem radix vel fons vel propositum nunquam potest aliquid dulce propagare, quia omnia illi amara, omnia acerba, omnia ardore et abominatione plenissima sunt, nihil suavitatis vel jucunditatis apportant. « Et per illam, inquit, inquinentur multi, » hoc est intemperantiae lasciviaeque incitamento. « Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua. » Quid ergo? num fornicator erat Esau? non hic dicit, quia fornicator erat, sed quod dixerat supra, « sectamini sanctimoniam, » hoc etiam hic significat, « ne quis profanus, sicut Esau, » hoc est gastrimargus et intemperans et voracitate, quia spiritalia despiciebat; « qui propter unam escam, inquit, vendidit primitiva sua. » Qui honorem, quem a Deo percepit, per propriam negligentiam et cupiditatem vendidit, qui pro parva libidine magnum honorem et gloriam perdidit sempiternam, hoc propter ad vos pertinet qui immundi estis profani. Proinde non solum fornicator immundus est, sed etiam gastrimargus, qui ventris servus

vus existit : nam et iste, qui alterius libidinis servus est, cogitur appetere plurima, cogitur aliena diripere, turpis et inhonestus exstare, ut pote sub illo mortifero gerens durissimam servitutem. Hujusmodi quippe homo, sæpius etiam blasphemare pro nihilo putat, nullius momenti pensat primitiva sua, nulliusque dignitatis, hoc est, qui pro delectatione temporalium rerum usque ad vendenda primitiva sua pervenit. Proinde non sunt Judæorum primitiva, sed nostra. Hæc autem quæ dicuntur etiam ad levandam passionem mœroris eorum valde proficiunt, qui primus, postremus effectus est, et secundus exstitit primus, iste per patientiam, ille vero per negligentiam. (*Cassian.*) « Ne quis fornicator, inquit, aut profanus, ut Esau. » Itaque quantum sublime cœlesteque est præmium castitatis, tanto gravioribus adversariorum insidiis lacessetur. Et idcirco propensius nobis est non solum continentia corporis, verum etiam contritio cordis assiduis orationum gemitibus adhibenda, ut clibanus carnis nostræ quem rex Babylonius incentivis suggestionum carnalium succendere non desistit, descendente in corda nostra rore sancti Spiritus exstinguatur.

« Scitote quoniam et postea cupiens hæreditare be« nedictionem, reprobatus est, non enim invenit pœ« nitentiæ locum quanquam cum lacrymis inquisis« set eam. » (*Joan.*) Quid hic dicimus? num pœnitentiam Paulus excludit? nequaquam. Quomodo ergo dicit, quod non invenerit pœnitentiæ locum? Si enim culpavit semetipsum, si gemitibus magis ingemuit, cur pœnitentiæ locum non meruit invenire? quoniam non erat illa pœnitentia, sicut et tristitia Cain non ex pœnitentia descendebat, quod occisio fratris apparuit, sic etiam hic non erant illa verba pœnitentiæ. Nam hic fratris occisione depalatur, quandoquidem, quantum ad ejus attinuit voluntatem, etiam ipse fratri suo Jacob intulit mortem. Nam sic dixit : « Appropinquant, inquit, dies passionis patris mei, et interficiam Jacob fratrem meum. » Non ego valuerunt solæ lacrymæ pœnitentiam illi tribuere. Et non dixit simpliciter, quia per pœnitentiam quæsivit, sed « cum lacrymis inquisivit pœnitentiæ locum et non invenit. » Quid ergo hic dicimus? nisi quia non pœnituit ut convenit. Hoc enim est pœnitentia, ut congruenter geratur; alioquin si pœnitentiam damnat, quomodo iterum velut segnes admonet et hortatur? quomodo claudos effectos et remissos atque solutos, quod est ruinæ principium, ut erigantur invitat? « Pœnitentiæ, inquit, locum non invenit. » Potest et aliter intelligi quia peccatum pœnitentia majus admisit. Sunt enim peccata pœnitentiam superantia, veluti si diceret, ne cadamus insanabili ruina. Dum enim claudicat quisque, facile potest rectus vel sanus effici : si vero pœnitus subvertatur, quid remanebit ulterius? Proinde necdum lapsis hæc loquitur, ut eos timore deprimat, veluti si diceret, quia qui cecidit, nullam consolationem mereri jam poterit, et hic quidem istos, ne caderent, aliter admonebat. In alio loco vero, ubi jam eis, qui ciciderant, loquitur, ne in desperationem deciderent contraria dicit : « Filioli mei, quos, inquit, iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (*Gal.* IV), » quibus alibi dicebat : « Qui in lege justificamini a gratia excidistis (*Gal.* V). » Ecce ipse testatur, quia ceciderant. Qui ergo stat et audit quoniam qui ceciderit, veniam non valet impetrare, validius stabit et cautius : si vero et circa eum qui cecidit, simili volueris uti vehementia, ad id redigatur necesse est, ut nunquam possit assurgere. Quali enim spe conversionem vel quali fructu suscipiat? non solum, inquit, lacrymas fudit, sed etiam exquisivit. Et videtur quidem non excludere pœnitentiam, sed cautiores eos et munitiores reddit, ne ferantur pronius ad ruinam. Quotiescunque igitur non credunt esse gehennam, hæc in mentem revocent, et quotquot existimant impunita remanere peccata, hæc considerantes attendant cur Esau veniam non potuit adipisci, quia videlicet non pœnituit ut debuit. Lacrymæ quippe illæ non erant pœnitentiæ, sed animi violenti et indignationis exortæ, quod ex ejus operibus aperitur.

« Non enim accessistis ad tractabilem et accessi« bilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procel« lam, et tubæ sonum, et vocem verborum, quam qui « audierunt excusaverunt se ne eis fieret verbum : « non enim portabant, quod dicebatur, Et si bestia « tetigerit montem, lapidabitur, et ita terribile erat « quod videbatur, Moyses dixit : Exterritus sum et « tremebundus. » Erant quidem omnia templi veteris admiranda. Nam erant ibi sancta sanctorum, erant etiam veneranda, et hæc quæ in Sina monte facta referuntur, ignis, tenebræ, caligo, procella. Visus est, inquit, Deus in monte Sina, et omnia hæc cum admiratione memorabantur. Novum vero Testamentum non est cum aliquo tali nobis exhibitum, sed tantum simplici Christi sermone contributum. Intuere igitur qualiter comparationes efficiat, tam istorum, quam illorum, et qualiter in postremis ea posuerit. Postquam enim eos plurimis probationibus cumulavit, et postquam differentiam testamenti utriusque monstravit, et vetus reprehendit, tum demum velut faciliore via etiam in hæc pergit argumenta. Quid ergo dicit? « non enim accessistis « ad tractabile et accessibilem ignem, et turbi« nem, et caliginem, et procellam, et sonum tubæ « et vocem verborum, quam qui audierunt recusave« runt, ne adjiceretur eis verbum : » veluti si diceret : terribilia sunt quidem ista, et ita tremenda, ut ea ne auditus ferre posset, et neque illuc bestia quælibet auderet accedere. Verumtamen non erunt talia, qualia hæc, quæ postea gesta sunt. Quid est enim mons Sina in comparatione cœli? quid ignis tractabilis ad Deum intractabilem? « Deus enim, inquit, ignis consumens est. Non loquatur, inquit, nobis Deus, » sed loquatur nobis Moyses. Sic enim terribile erat, quod ad eos proferebatur, ut etiam Moyses diceret, quod exterritus esset et tremebundus effectus. Quid miraris, inquit, de plebe? ipse qui caliginem ingressus est, in qua erat Deus, ipse ergo

dicit, « Exterritus sum et [illegible] effectus. » — « Sed accessistis ad montem Sion et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem et multorum millium « angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem « omnium Deum, et Spiritum justorum perfectorum, « et Testamenti Novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. » Tremenda quidem erant et illa, sed hæc multo amplius admiranda valdeque [illegible]. Neque enim hic tenebræ sunt, neque caligo, neque procellæ; et mihi videtur per hæc significari obscuritas Veteris Testamenti, hoc est, quod difficile [illegible] intelligi, et umbratio legis et velamen, quod erat illis litteris superpositum. Igni autem significat legislatorem in igne severum atque terribilem. Tubarum autem sonus merito sunt adhibiti ibi, ut puta imperatore præsente. Nam hoc et in secundo adventu futurum est. « In novissima, inquit, tuba cuncti resurrecturi sunt (*I Cor.* [illegible]), » hæc enim vocis tuba futura est. Omnia igitur in illo tempore sensibilia erant, tam auditui humano, quam visui, nunc autem spiritalia nobis cuncta tributa sunt. Tunc fumus, inquit, erat plurimus, quoniam Deus dicitur ignis esse, nam et in rubo similiter apparuisse memorantur, et per fumum etiam ignem fuisse significat. Tenebræ autem et caligo terrorem videntibus afferebant; sic enim etiam Isaias dicit : « Et impleta est domus ex fumo (*Isa.* [illegible]). » Procella vero quid sibi vult? negligens erat hominum genus et segne, oportebat ergo ut erigeretur mens et redderetur attentior. Nullus enim tam hebes erat aut stolidus, qui cum hæc fierent non esset toto corde in superiora sublatus; sic enim oportebat ergo mentes hominum, cum lege instituta terrentur. « Et Moyses, inquit, loquebatur. Deus autem respondebat ei [illegible] : » oportebat quippe et divinam proferri vocem, quoniam per Moysen legis erant danda præcepta, propterea etiam vere divina fide dignus efficitur. Videre namque eum non poterant propter caliginem, audire non poterant propter tenuitatem vocis ipsius. Quid ergo factum est? Deus magna voce respondit. « Et recusaverunt, inquit, ne adjiceretur eis verbum. » Ab ipsis namque initiis ipsa causa est [illegible] facti sunt, ut Deus appareret in carne. « Et loquatur nobis, inquit, Moyses, et non loquatur nobis Deus. » Qui comparationem faciunt, alteram partem deprimunt, ut [illegible] alterius partis emineant, ac et hic ex comparatione illorum nostra majora declaravit, et meliora et [illegible] et admiratione plenissima. Dupliciter namque meliora sunt, quoniam et meliora simul et clariora sunt, unde [illegible] plurimi [illegible]. Hoc quippe etiam in Epistola ad Corinthios dicit, scribens : « Revelata facie gloriam Domini speculantes, « et non sicut Moyses, velamen enim imponebat super faciem suam (*II Cor.* [illegible]). Non sustinebant, inquit, illi [illegible] percipere, quæ [illegible] terrebantur. Quid enim illi videre meruerunt? tenebras et caliginem, audierunt [illegible] et [illegible] : sed et et

— A [illegible] non per [illegible], sed per [illegible] Christi. [illegible] tenebras atque perturbationes, sed [illegible]. [illegible] Dei. « Et nebula, inquit, sed [illegible] (*Psal.* [illegible]). » Tunc ergo Moyses [illegible], nunc vero [illegible] et [illegible] omnia [illegible], hic autem [illegible] Dei, et non sicut Moyses, illic enim [illegible], et [illegible], hic autem [illegible] et [illegible] angelorum. In hoc verbo gaudium significat et jucunditatem, per caliginem, per tenebras, per turbines [illegible]. « Et Ecclesiam, inquit, primitivorum, qui in cœlis scripti sunt, et ad judicem Deum omnium. » Illi non accesserunt, sed procul B stabant, vos autem accessistis, inquit. Hic autem [illegible], « et judicem Deum omnium, » non tantum Judæorum, neque fidelium, sed [illegible] [illegible]. « Et ad Spiritum, inquit, justorum perfectorum. » Animas dicit, quæ apud Deum probabiles exstiterunt. « Et ad mediatorem, inquit, Novi Testamenti Jesum et sanguinis aspersionem melius loquentem, quam Abel. » [illegible]. Quid autem? num sanguis Abel locutus est? Ita est, inquit, nam superdixit, et per eum loquitur [illegible] adhuc [illegible] loquitur, et iterum Deus dicit : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me (*Gen.* [illegible]). » Sive ergo hoc modo intelligendum est, sive illo quoniam adhuc usque [illegible] hoc factum. Verumtamen non ita, sicut iste, hoc est sanguis Christi. Ipse namque C mundus [illegible] universos, et [illegible] [illegible] atque [illegible], quando etiam magis [illegible] ex cœlis ipsis [illegible] (*Gen.* [illegible]), inquit sanguis loquitur, multo magis loquitur, qui [illegible]. Quid autem loquitur? « Ipse, inquit, Spiritus loquitur pro nobis gemitibus inenarrabilibus (*Rom.* [illegible]). » Quomodo loquitur? [illegible] quippe mentem [illegible], [illegible] et facit loqui [illegible]. De Abel sanguine dictum fuerat : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra, » sed sanguis Jesu melius loquitur, quam Abel, quia sanguis Abel mortem parricidæ fratris petiit, sanguis autem Domini vitam persecutoribus impetravit. Ut ergo [illegible] Dominicæ D passionis non ad [illegible], [illegible] quod [illegible], et [illegible] quod [illegible]. [illegible] quæ in [illegible] [illegible] quid [illegible] [illegible]. Sed ut [illegible] [illegible], restat ut [illegible] pro [illegible] [illegible] [illegible].

« Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non « effugerunt recusantes eum, qui super terram lo- « quebatur, multo magis nos qui de cœlis loquen- « tem nobis avertimus, cujus vox movit terram « tunc, nunc autem repromittit, dicens : Adhuc se- « mel, et ego movebo non solum terram, sed et « cœlum. Quod autem, Adhuc semel, dicit, de- « clarat mobilium translationem, tanquam facto-

« rum ut maneant ea quæ sunt immobilia. » (*Joan*). Attendite, inquit, « vobis ne respuatis loquentem, » hoc est, non negligatis. « Si enim illi non fugerunt respuentes super terram loquentem. » Quem putas in hoc loco significat? mihi quidem videtur quod Moysen significat. Quod autem dicit, tale est, si illi, qui recusaverunt legislatorem in terra constitutum, non valuerunt effugere, quomodo valemus recusare eum qui nobis de cœlo legis præcepta constituit? Nec putes quod in hoc loco alterum dicat latorem legis, et alterum Evangelii, absit. Non hoc dicit, sed hoc significat, quoniam terribilis apparet, cum de cœlo loquitur, idem ipse est quidem tam iste, quam ille, sed terribilior tunc magis, quam illo tempore. Non enim differentiam personæ significat, sed modum quo nobis legem novam dedit, alterum esse dicit. Unde certum est? « Si enim illi, inquit, non effugerunt recusantes eum qui in terra fuerat constitutus, multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis avertimus. » Quid ergo dicimus, alius est iste, alius ille? quomodo ergo dixit, « cujus vox movit terram tunc? » Si enim vox ejus movit terram, qui tunc dederat legem, nunc autem promittit dicens : « Adhuc semel et ego movebo non solum terram, sed etiam cœlum, » certum est quod idem ipse sit. « Quod autem dicit adhuc semel, declarat mobilium translationem tanquam factorum. » Quid est, quod his verbis significatur? nimirum quoniam auferentur cuncta de medio et in melius universa mutabuntur : hoc enim mihi videtur in hoc loco significari. Quid ergo doles, inquit, cum pateris aliquid in hoc mundo, qui non poterit permanere, qui post paululum transiturus est? Si in novissimis sæculis hic mundus requiem forsitan habuisset, tunc tribulari potius oportebat eum qui festinat ad finem. « Ut permaneant, inquit, ea quæ sunt immobilia. » Quæ namque ista, vel qualia sunt immobilia? futura videlicet. Pro isto igitur fine cuncta faciamus, ut illam vitam adipisci possimus, ut illis bonis ineffabilibus perfruamur. « Itaque regnum « immobile suscipientes, habemus gratiam per quam « serviamus placentes Deo cum metu et reverentia : « etenim Deus noster ignis consumens est. » Quod alibi dixit : « Quæ videntur temporalia, quæ vero non videntur æterna (*II Cor.* IV), » et inde sumpsit exhortationis et consolationis argumentum pro malis quæ in præsenti tempore toleramus, sic etiam hic facit ac dicit : firmi debemus existere ut habeamus gratiam, hoc est, gratias agamus Deo. Non solum non debemus inæquanimiter ferre præsentia mala, sed etiam gratias illi pro futuris bonis offerre. « Per quam, inquit, serviamus bene placentes Deo. » Hoc est, sic quippe placentes Deo servimus, cum ei per omnia gratiæ deferuntur. « Omnia, inquit, facite sine murmuratione et sine hæsitatione. » Quod enim quis operatus fuerit murmurans recidetur, et perit merces ejus. Sicut etiam Israelitæ quale judicium perceperunt propter murmurationem? Propterea, inquit, non murmuretis, non enim placet Deo, quando cum murmuratione servitur, et non ei pro omnibus gratiæ deferuntur, et pro tentationibus, et pro spiritalibus, nihil ergo supinum loquamur, nihil impudens, sed submittamus nos, ut venerabiles ac reverentes esse possimus, hoc est cum reverentia et metu Domini.

CAPUT XIII.

Hortatur ad operandum bonum erga proximos, seipsos atque prælatos, ac pro se orationem petit et suæ orationis beneficium offert cum salutatione.

« Charitas fraternitatis maneat et hospitalitatem « nolite oblivisci per hanc enim latuerunt quidam, « angelis hospicio receptis. » (*Joan.*) Intuere quomodo eos præcepit præcepta præsentia custodire, non enim eis alia superimponit, non dixit, Efficiamini amatores fratrum, sed, Permaneat charitas fraternitatis; et iterum, non dixit, Hospitales efficiamini, tanquam si non essent, sed « hospitalitatem nolite oblivisci. » Ex tribulationibus enim poterat hoc fortasse contingere. « Per hanc enim, inquit, quidam placuerunt (sive, secundum aliam editionem, latuerunt) angelos hospitio recipientes. » Attendis quantus honor, quantum lucrum? Quid est latuerunt? hoc est nescientes in hospitio receperunt : propterea et multa merces est Abraham, quia nesciens eos angelos esse, in hospitio recepit. Nam si sciret, nihil mirum esset. Quidam dicunt, quoniam in hoc loco etiam Lot significatur. « Mementote vinctorum tanquam simul « vincti, et laborantium tanquam et ipsi in corpore « morantes. Honorabile conjugium in omnibus, et « thorus immaculatus. Fornicatores et adulteros ju« dicabit Deus. » Contemplare quantus illi de pudicitia sermo profunditur. « Pacem, inquit, cum omnibus sectamini et sanctificationem, ne quis fornicator vel pollutus ; » et iterum, « fornicarios autem et adulteros judicat Deus. » Sed videamus nunc qualiter honorabiles esse nuptias in omnibus dicat, et thorum immaculatum. Quoniam videlicet in sanctitate pudicitiæ facit conservari fidelem. Hic etiam Judæos pulsat, qui pollutum putabant conjugalem concubitum, et dicebant ex lecto conjugis surgentem mundum non posse constare. Non est igitur pollutum, quod ex natura conceditur, o ingratissimi et insensatissimi Judæi, sed quod ex prava voluntate descendit, nam si honorabiles quidem sunt nuptiæ, mundæ etiam sunt. Cur itaque ex his pollutionem fieri existimas? et primo ponens, « honorabile connubium in omnibus et thorum immaculatum, » ostendit quia juste intulit quæ sequuntur. Si enim connubium est concessum, juste fornicator suppliciis affligitur, juste puniuntur adulteri. Hic adversus hæreticos dimicat. Et vide quam bene hic non dixit iterum, Nullus sit avarus, sed simul [*F.* semel] dicens, tunc intulit, veluti commune consilium, non velut ad ipsos solos sermones dirigens. « Sint mores sine avaritia contenti præsentibus. » Sint, inquit, mores sine avaritia. Non dixit, Nolite possidere, sed « sint mores sine avaritia : » ostendit philosophiam cujusque voluntatis [*F.* ostendat... voluntas] : etenim supra dixerat : « Et

rapinam substantiarum vestrarum cum gaudio suscepistis (*Hebr.* x) », unde ostendit eos non esse avaritiæ deditos. Juste ergo admonet: « et sufficientes, inquit, habentes præsentiam. » [illegible] post exinanitionem substantiarum suarum, [illegible] capiunt sub obtentu eleemosynæ iterum congregare divitias, « propterea, inquit, sint mores sine avaritia, » hoc est, ut illud expectemus, quod usui opus fuerit et pro necessariis tantum [illegible]. Quid ergo dicit aliquis si nec ipsorum necessariorum nobis contingat habere suffragia? Non est hoc, crede mihi, non hoc est. Iste quippe dixit: « Non te deseram « neque derelinquam, ita ut confidenter dicamus, « Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat « mihi homo. » Iterum in tentationibus consolatio: ipse quippe dixit et promisit, nulla ratione mentitur, « quoniam non te derelinquam. » Proinde cum confidentia nos dicere possumus, « Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi homo: » promissum habes, non debes hæsitare: ipse promisit, ne ambigas. « Quod autem dicit « non te derelinquam, » non de pecuniis tantum dicit, sed etiam de aliis cunctis. « Dominus, inquit, mihi adjutor est, non timebo, quid faciat mihi homo, » et recte; hæc igitur etiam nos in universis tentationibus exclamemus, et Deum habentes propitium humana omnia irrideamus; sicut enim Deo indignante, nihil nobis proderit, ac si cuncti amici consistant; sic etiam Deo nos diligente nulla nobis erit necessitas, nulla læsio, ac si nos cuncti hostiliter insequantur: « non timebo, inquit, quid faciat mihi homo. »

« Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis « locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum « conversationis, imitamini fidem. » In hoc loco etiam de adjutorio in fratres eum existimo dicere, hoc est enim quod dicit: qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum contemplantes exitum conversationis imitamini fidem. « Quid est contemplantes? » sæpius animo versantes, et apud vosmetipsos examinantes, considerantes subtiliter. Exitum, inquit, exitum conversationis, hoc est perseverantiam usque in finem, quoniam finem bonum habuit eorum conversatio. Intuentes, inquit, conversationem, imitamini fidem: ex vita munda fides. [illegible] Quomodo? quoniam crediderunt de futuris; non enim ostenderent vitam mundam si hæsitarent de futuris. « Jesus Christus heri et hodie, ipse in sæcula sæculorum. » *Heri* omne præteritum significat tempus, *hodie* præsens, *sæcula* vero futurum sine termine, tanquam si diceret: audistis pontificem, sed non pontificem, qui desinat esse; semper idem ipse est. Velut si essent quidam qui dicerent, quoniam non est, sed alter venturus est; ad hoc respondit, quoniam, qui fuit heri, ipse etiam hodie et in sæculum: unde hodieque Judæi dicunt alium esse venturum; [illegible] qui verus est pontifex, declinaverunt in errorem, ut Antichristum putarent esse venturum. « Doctrinis « variis et peregrinis nolite abduci. » Doctrinis,

A inquit, variis et [illegible]

[illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

rium ejus, » hoc est, eadem ipsa perpatientes et communicantes ei in passionibus, qui condemnatus, crucifixus est foris, foris quippe passus est, sed ad cœlum sanguis sublatus est. Intueris igitur quoniam sanguinem participamur, qui infertur in sancta, sed sancta veracia. Nos igitur veritatem participamur. Si ergo non improperium, sed potius sanctificationem participamur, improperium illud sanctificationis est causa : sicut enim ipse improperium sustinuit, sic etiam nos. Proinde si egredimur, participamur cum eo. Quid autem est quod dicit, « egrediamur ad illum ? » Videlicet communicemus cum eo passiones, portemus ejus improperia : non enim simpliciter extra portam conversari nos jussit, sed sicut ille improperia sustinebat, sicuti condemnatus est, sic etiam nos. (*Greg.*) Propter hoc quippe incarnatus est Deus, ut nos introduceret ad fidem, et educat ad speciem visionis suæ. Unde in sancto quoque Evangelio loquitur dicens : « Per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet (*Joan.* x). » ingredietur videlicet ad fidem, egredietur autem ad speciem, pascua vero inveniet in æterna satietate. Hinc etiam Psalmista ait : « Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum (*Psal.* cxxx). » Custodit enim Dominus uniuscujusque animæ introitum, quo intrat ad fidem : exitum quoque, quo exit ad speciem, ut neque intrans Ecclesiam erroribus supplantaretur, neque ab hac temporali ad æternam exiens, ab antiquo hoste rapiatur. Propter hunc vero egressum nostrum, quem quotidie debemus mente meditari, de Redemptore nostro Paulus quoque loquitur dicens : « Ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes : non enim hic habemus manentem domum [civitatem], sed futuram inquirimus. » Vir itaque qui apparuit Ezechieli prophetæ (*Ezech.* x) in portis stetit, atque ita locutus est, quia mediator Dei et hominum Christus Jesus, in ipso quoque passionis suæ tempore præcepta vitæ discipulis dedit, ut hi qui in eum credunt ad portam semper aspiciant et passionem ejus sollicita consideratione pensantes, a suo quoque exitu cordis oculos non avertant. « Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis « semper Deo, id est fructum labiorum confitentium « nomini ejus. » (*Joan.*) Illi offerebant pecudes, vitulos et dabant pontifici, nos autem nihil horum offerimus, sed solam gratiarum actionem hanc labia nostra germinent. Nihil blasphemiæ nostra vox resonet, nihil supinum, nihil protervum, nihil contumax, nihil arrogans, sed cum verecundia et reverentia conversatio nostra fiat, anima quippe in tribulationibus, cum in desperationem incurrit, etiam impudens efficitur, sed nos talia fugiamus. Ecce iterum idem ipsum dixit, quod superius prolocutus est, « non deserentes, inquit, congregationem nostram ; » sic enim possumus, inquit, cum verecundia cuncta perficere : sæpius enim etiam homines erubescentes a multis abstinent pravis operibus. « Beneficentiæ autem et « communionis nolite oblivisci, talibus enim hostiis « promeretur Deus. » Non præsentibus fratribus hæc denuntio tantum, verum etiam absentibus. Si autem alii vestras rapuere substantias, tamen ex his quæ habetis hospitalitatis opus ostendite, qualem itaque excusationem nos habebimus, cum audiamus talia dici his, quos rapinam substantiarum suarum sustinuisse constabat? et non dixit hospitalitatis, sed amoris hospitalitatis, quod in Græco distinctius invenitur, non posuit ξενοδοχίαν, quod significat hospitalitatem, sed φιλοξενίαν, quod amorem hospitalitatis insinuat, tanquam si diceret, Nolite simpliciter hospites suscipere, sed cum amore hoc et charitate perficite ; et non dixit futuram et repositam vobis retributionem, ne eos iterum supiniores efficeret, sed jam retributum esse dicit : « Per hanc enim, inquit, latuerunt quidam in hospitio recipientes angelos. » — « Talibus, inquit, sacrificiis placatur Deus. » Demus illi talem hostiam, ut etiam ipse eam offerat Patri ; aliter autem non offertur nisi per Filium, magis autem etiam per mentem contritam. Omnia hæc propter infirmos ; nam quia Filii est gratia, manifestum est ; alioquin quomodo honor illi æqualis est ? « Ut omnes, inquit, honorificent Filium, sicut honorificant Patrem (*Joan.* v). » Ubi est ergo honor æqualis, si similis non est ? « Fructum, inquit, labiorum confitentium nomini ejus. » Omnia toleremus cum gratiarum actione, sive paupertas sit, sive ægritudo, sive quidquid aliud nobis evenit, ipse solus agnoscit quid nobis prodest. « Quid enim oremus, inquit, si sicut oportet nescimus (*Rom.* viii). » Qui ergo neque orare novimus quod oportet, nisi ex spiritu Dei acceperimus, festinemus pro omnibus gratias referre et fortiter omnia tolerare. In paupertate sumus, gratias agamus ; in ægritudine, gratias agamus ; calumnias sustinemus, gratias agamus ; aliquid malum patimur, gratias agamus : hoc enim nos facit proximos esse Deo.

« Obedite præpositis vestris et subjacete eis. Ipsi « enim pervigilant quasi rationem pro animabus ve« stris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant et non « gementes : hoc enim [*Vulg. add.* non] expedit vobis. » Postquam superius dixerat, « quorum contemplantes exitum conversationis, imitamini fidem, » tunc intulit ; « obedite præpositis vestris et subjecti estote. » Primum constituit eos et tunc dixit, « Obedite præpositis vestris et subjacete eis. » Quid ergo, dicit aliquis, dum præpositus malignus exstiterit, non obaudiemus ? malignum qualiter dicis ? siquidem in causa fidei est, fuge illum et evita, non solum si homo fuerit sed etiam si angelus de cœlo descenderit : si vero in voto et moribus malignum dicis, noli scrutari. Et hæc non ex meipso dico, sed ex Scriptura divina. Audi Jesum dicentem : « Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi (*Matth.* ii). Et primo dicens de his multa mala, tunc dixit, « Super cathedram Moysi sederunt. « Omnia, inquit, quæ dixerint vobis facite, quæ autem fecerint, facere nolite. » Habent, inquit, dignitatem, licet vitæ sint perditæ, veruntamen non ad vitam eorum, sed ad

sermones intendite, quantum enim ad incorruptionem nullus poterit laedi. Qua ratione hoc? Quia quae fidei manifesta sunt omnibus, et neque ipse, si ad cacumen iniquitatis pervenit, poterit alios mala docere. Cum autem fidei causa vertitur, neque manifestum est omnibus quod dicitur, neque malignus dubitat docere contraria. Nam et quod dictum est: « Nolite judicare, ut non judicemini (Matth. VII, 1), » non dictum est de fide, quod enim infertur hoc manifestat. « Quid vides, inquit, stipulam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? omnia ergo quae volo dixerint, » inquit, « ut faciatis, facite. » Facere autem operis est, non fidei, « secundum autem opera eorum nolite facere. » Intueris quoniam non de dogmatibus, sed de vita et operibus sermo est? « Ipsi enim vigilant pro vobis rationem reddituri. » Audiant et principes, non soli illi qui reguntur a principibus, quoniam sicut obedientes oportet esse qui reguntur, sic etiam et principes vigilantes esse debere. Hoc, inquit, dico, « ut cum gaudio faciant et non congemiscentes: non enim expedit vobis. » Intueris quoniam cum contemnitur princeps, non oportet ultionem ingerere, sed tunc ultio est plurima ingemiscere: nam et medicus quando ab aegroto contemnitur, non se ulciscitur, sed plorat et ingemiscit. Sed dices quia si ille ingemiscit, ulciscetur in te Deus: si enim pro nostris peccatis ingemiscimus, advocamus ad nos propitiationem Dei, pro alterum vero superbia vel contemptu cum ingemiscimus, multo amplius advocamus Deum? Gemitus enim omni erit ultione deterior. Quando enim ipse non intelligit ingemiscens, advocat Dominum, et sicut cum doctor contemnitur a puero, paedagogus vocatur, qui acerbius assistat ad puerum: sic etiam in inobedientibus discipulis loquimur [illegible].

« Orate pro nobis; confidimus enim quia bonam « habemus conscientiam in omnibus bene volentes « conversari. » Intueris quoniam hae deprecationes sunt veluti ad contristatos scribentis, id quibus [illegible] et qui [illegible] peccatorem affirmabant, non ferebant neque nomen ejus audire. Quoniam igitur ab odientibus se talia postulabat, qualia quae a diligentibus potest praesumere, propterea in hoc loco hoc [illegible] dicens: « confidimus, quia bonam conscientiam habemus. » Veluti si diceret: Nolo mihi accusationem aliquam proferatis. Conscientia, inquit, nostra nos in nullo condemnat, neque nobis aliquid conscii sumus, [illegible]. « Confidimus, inquit, quoniam bonam conscientiam habemus in omnibus, » non in gentibus tantum, sed etiam in vobis. Nihil ostentationis gratia facimus, nihil cum dolo protulimus. [illegible] enim in [illegible] accusabant. « Audierunt enim, inquit, de te, quoniam discessionem doces a lege (Act. XXI, 21). » Non enim [illegible], inquit, neque sicut inimici, sed sicut amatae hoc scribo; hoc etiam in his quae sequuntur ostendens: « Amplius autem deprecor vos hoc facere, ut quo celerius restituar vobis. » Hoc enim omnino amantis est, ut orare, non simpliciter, sed cum hoc intentione et omni puritate mentis. Ut cito, inquit, ad vos veniam. Hoc enim est nihil sibi conscii, festinare ad eos venire [illegible], et videre illos, orare pro illis, ut hoc ei concedatur. Primum ab ipsis postulat orationis auxilium, tunc etiam ipse pro eis omnia bona deprecatur. « Deus autem pacis, « qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in « sanguine testamenti aeterni Dominum nostrum Je« sum Christum, aptet vos in omni opere bono, ut fa« ciatis voluntatem ejus, faciens in vobis quod pla« ceat coram se, per Jesum Christum, cui gloria in « saecula saeculorum. Amen. » Deus autem, inquit, pacis. [illegible] Deum pacis habere [illegible]. « Qui eduxit, inquit, de terra pastorem [illegible]. » Hoc de resurrectione dictum est. [illegible]

rum, et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent et judicia mea custodiant, faciantque ea, et sint mihi in populum et ego sim eis in Deum (*Ezech.* XI). » Quibus manifestissime perdocemur et initium voluntatis bonæ nobis, Domino inspirante, concedi, cum aut per se, aut per exhortationem cujuslibet hominis, aut per necessitatem nos ad salutis attrahit viam, et perfectionem virtutum ab eodem similiter condonari, nostrum vero hoc esse, ut adhortationem auxiliumque Dei vel remissius vel enixius exequamur, et pro [per] hoc nos vel remunerationem vel supplicia dignissima promereri, quod ejus dispensationi ac providentiæ erga nos benignissima dignatione collatæ, vel negleximus, vel studuimus nostræ obedientiæ devotione congruere, quod evidenter in Deuteronomio aperteque describitur : « Cum, inquit, introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus ingrederis, et deleverit gentes multas coram te, Cethæum et Gergessæum, et Amorrhæum, et Chananæum, et Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum, septem gentes multo majoris numeri et robustiores te, tradideritque eas Dominus tibi, percuties eas usque ad internecionem, non inibis cum eis fœdus, neque sociabis cum eis conjugia. (*Deut.* VII). » Quod igitur introducuntur in terram repromissionis, quod delentur gentes multæ coram eis, quod traduntur in manus eorum nationes majoris numeri, et robustiores quam populus Israel, Dei esse gratiam Scriptura pronuntiat. Utrum autem percutiat eas Israel usque ad internecionem, an reservet eas et parcat, et utrum ineat cum eis fœdus, et utrum societ cum eis conjugia, an non societ, ipsorum esse testatur. Quo testimonio manifeste discernitur quid libero arbitrio, quidve dispensationi, vel quotidiano adjutorio Domini debeamus ascribere, et quod divinæ sit gratiæ præstare nobis occasiones salutis et proventus secundos atque victoriam ; nostrum vero ut concessa Dei beneficia vel intentius, vel segnius exsequamur.

« Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum « solatii : etenim perpaucis scripsi vobis. » Intueris quia quod nullis scripsit istis scribit, etenim, inquit, non vobis sum molestus longo sermone. (*Joan.*) Tanta scribens Apostolus parva illa esse dixit, in comparatione scilicet eorum quæ dicturus erat, secundum quod et alibi dixit : « Sicut scripsi vobis in modico secun« dum quod potestis legentes intelligere prudentiam « meam in mysterio Christi (*Ephes.* III). » Et vide sapientiam ejus : non dicit, Obsecro vos sustinere verbum admonitionis, sed, « Sustinete verbum consolationis, » hoc est verbum solatii, verbum adhortationis. Non potest quisquam, inquit, longitudinem sermonis abnuere nisi in patientia. Hoc quippe erat quod eos aversari faciebat. Non vult hoc ostendere, sed latenter hoc dicit, tanquam si diceret : etsi pusillanimes estis, talium est enim non est ferre sermonis longitudinem. (*Greg.*) Curandum quoque quantum loquamur, ne si ei qui multa ferre non valet, verbum vel exhortationis, vel increpationis, longius A trahamus, auditorem nostrum ad fastidium perducamus. Unde idem prædicator egregius Hebræis loquitur dicens : « Obsecro vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii : etenim perpauca scripsi vobis. » Hoc tamen infirmis præcipue congruit, ut pauca quidem quæ capere prævaleant, audiant, sed quæ eorum mentes in pœnitentiæ dolore compungant. Nam si eis uno in tempore exhortationis sermo fuerit multipliciter dictus, quia multa retinere non valent, simul amittunt omnia. Unde et medici corporum pannos, quos infirmantibus stomachis ponunt, apto quidem medicamine sed subtiliter liniunt, ne si repleti multo medicamine fuerint infirmitatem stomachi non roborantes adjuvent, sed opprimentes gravent. (*Joan.*) « Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, B « quod si celerius venerit, videbo vos. » Hoc enim idoneum erat, ut eos mansuetiores efficeret, quod se paratum dixit ad eos venire, ut eos cum suo discipulo videret. Arbitror autem eos quia circa Timotheum non se habebant infensius, unde etiam ipsum præposuit, « cognoscite, inquit, fratrem Timotheum dimissum, cum quo si celeriter venerit videbo vos. » Dimissum autem dixit, unde ? Arbitror enim quod in custodia fuerit missus, aut si hoc non est, dimissum dicit ab Athenis ; nam et in apostolorum Actibus sic habetur. « Salutate omnes præpositos ves« tros et omnes sanctos ; salutant fratres vos de Ita« lia ; gratia cum omnibus vobis, Amen. » Intueris quomodo eos honorabiliter tractat ? siquidem ad illos pro illis scribebat. « Gratia, inquit, cum omnibus C vobis, Amen. » Gratiam eis optat, quod est omnium commune. Qualiter autem fit gratia nobiscum ? Si non injuriam ei faciamus, quando nobis beneficia conferuntur, si negligentes non existamus circa munera Dei. Quid est gratia ? Remissio videlicet et purgatio peccatorum, hæc nobiscum est, si bene egerimus. Nam quis injuriosus poterit istam servare gratiam, et non statim evacuatus efficitur ? Verbi gratia, donavit tibi omnia peccata, quomodo tecum gratia permanebit, sive spiritus sancti operatio, nisi eam per bona opera ad temetipsum attraxeris ? Hæc quippe est causa omnium bonorum, si in nobis spiritalis gratia perseverat. Hæc quippe nos ad omnia bona recto itinere deducit, sicut etiam quando ab ea excedimus, perimus, D et deserti efficimur omni bono. Non itaque eam repellamus. In nobis quippe est etiam, ut permaneat in nobis, vel ut discedat a nobis ; illud enim fit quando cœlestia meditamur : hoc autem, quando ad sæcularia declinamus. « Quem mundus, inquit, non potest accipere, quoniam non videt eum, neque cognoscit eum. » Contemplaris igitur, quoniam non est sæcularis animæ habere spiritum sanctum ? Multo nobis itaque opus est studio, ut eum apud nosmetipsos retinere possimus, et munitos nos reddere atque in pace collocare. Sicut enim navis quæ prospero fluctu fertur in pelago non potest impediri neque demergi usquequo prospero vento ac perseverante perfruitur, sed etiam post navigationem gloria eis magna contingit, sive nautis, sive epibatis ; illis quidem requiem

tribuens, quod labore remigationis non fuerint fatigati [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

APPENDIX

AD

ENARRATIONES RABANI MAURI IN EPISTOLAS BEATI PAULI APOSTOLI.

JACOBI PAMELII

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

PRÆFATIO.

[illegible]

ædificare nos possit; ideoque et a veteribus plerisque repudiatam, dum commendandi tantum scribatur officio, non docendi. At e contrario, inquit Hieronymus, qui germanæ auctoritatis eam esse defendunt, dicunt nunquam in toto orbe a cunctis Ecclesiis fuisse susceptam, nisi Pauli apostoli crederetur, et eadem lege ne secundam quidem ad Timotheum, et ad Galatas, nos debere suscipere, in quibus etiam ipse Apostolus humanæ imbecillitatis exempla dedisse etiam ipsis consentientibus convincitur. Quale est illud : « Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum (*II Tim.* IV). » Et illud : « Utinam abscindantur qui vos conturbant (*Gal.* V). » Inveniri etiam plurima et ad Romanos et ad cæteras Ecclesias, maximeque ad Corinthios remissius, et quotidiano pene sermone dictata ; quas et ipsas, quia aliquid tale habent, aut Pauli Epistolas non putandas, aut si istæ recipiantur, recipiendam esse et ad Philemonem, ex præjudicio similium receptarum. Ac deinde en sua sententia. Quod si non putat, inquit, eorum esse parva quorum et magna, alterum mihi conditorem juxta Marcionem, Valentinum, et Apellem, formicæ, vermium, culicum, locustarum ; alterum cœli, terræ, maris, angelorum debent introducere. Et quoniam Marcionis fecimus mentionem, Pauli esse Epistolam ad Philemonem, saltem Marcione auctore doceatur, qui cum cæteras Epistolas ejus, vel non susceperit, vel quædam in eis mutaverit, atque corroserit, in hanc solam manus non est ausus mittere, quia sua eum brevitas defendebat. Sed mihi videtur, dum Epistolam simplicitatis arguunt, suam imperitiam prodere, non intelligentes quid in singulis sermonibus virtutis et sapientiæ lateat, quæ suis locis explanare conabimur. Si autem brevitas habeatur contemptui, contemnatur Abdias, Naum, Sophonias, et alii duodecim prophetæ, in quibus tam mira et tam grandia sunt quæ feruntur, ut nescias utrum brevitatem sermonis in illis debeas admirari, an magnitudinem sensuum. Quod si intelligerent, qui Epistolam ad Philemonem repudiant, minime brevitatem despicerent. Similiter et Græci, quia illi parvi momenti hanc Epistolam esse dicerent, et imprimis Chrysostomus latissime varias hujus Epistolæ utilitates explicat, quas breviter his verbis habes enarratas ab Œcumeno et Theodoreto. Primum instruit ut in parvis etiam rebus studiosi simus ; secundo quod si servus adeo improbus conversus est, non oporteat quemque in litteris desperare ; tertio quod non oporteat pietatis prætextu servos invitis dominis abstinere ; demum, ut minime contemptui habeantur servi virtute præditi, quandoquidem Paulus Onesimum vocet filium. Hæc præfari fuit animus, tum ut quin germana sit Apostoli Pauli Epistola dubitet, tum ut ob brevitatem Epistolam hanc contemnat aut vilipendat nemo. Jam ad argumentum pergamus, quod est ejusmodi.

ARGUMENTUM.

Philemonem virum probum Onesimus servus clam sublatis pecuniis, quod facere servi solent, reliquerat. Romam profectus, ubi cum a Paulo conversus ac baptizatus ipsi aliquandiu ministrasset in vinculis, in hac deprecatoria furti et commendatitia Epistola ad eumdem a Paulo remittitur, qua simul hospitium sibi præparari monet Apostolus.

CAPUT UNICUM.

« Paulus. » Tractatur hic ante omnia ab Hieronymo unde, quo tempore, aut quo cognominante, de Saulo Apostolus Pauli nomen acceperit. Id autem notat imprimis, non putandum esse, ut a simplicioribus latinis Saulum eum ita dictum fuisse, non Saul : quia de tribu Benjamin erat, in qua hoc nomen familiarius habebatur. Siquidem et ille Saul rex Judææ, persecutor David, de tribu Benjamin fuit. Saulus autem dicitur Hebræo nomine ad similitudinem Græcorum et Romanorum nominum declinato, sicut pro Joseph *Josephus*, pro Jacob *Jacobus*. Quia autem id hoc loco tractat Hieronymus, statuimus et nos idem facere, quantum poterimus succincte. Variæ autem sunt hic commentatorum veterum sententiæ, quarum eo quod in Scripturis plane hic incertum, nulla rejici potest, ut pote quæ omnes et singulæ magnos habeant auctores. Origenis quidem in Commentario super Epistolam ad Romanos est sententia quod cum hoc nomine et Pauli vocabulum ab initio possederit, quia civis erat Romanus, quibus gratius erat nomen Pauli, quemadmodum et in Veteris Instrumenti libris multos variis comperimus appellatos nominibus. Augustini et Ambrosii, quod cum religione et nomen mutarit. Hieronymi hoc loco, et Bedæ, lib. II in Act. apost., c. 9, quod Pauli nomen ceu tropæum usurparit a Sergio proconsule, quem Christo lucrifecit, ut legere est Act. XIII, quemadmodum a devicta Africa Scipio Africanus ; a Creta insula subjugata Metellus Cretici insigne suæ familiæ reportavit. Habes magnorum auctorum discrepantes sententias. Conatur, ut videtur, non recte, Erasmus Origenis sententiam præ aliis sequitur, rejecta non tantum ea quæ secundo loco, sed et ea quæ tertio est loco commemorata opinione, cum plerisque magis probetur Hieronymi sententia. Quod autem affert Erasmus contra Hieronymum, XIII Act. apostolorum, Paulum vocatum antequam convertisset Sergium, a Beda loco jam dicto manifeste solvitur, per figuram Scripturis familiarem prolepsin sive anticipationem. Opportunum, inquit, docente Luca, ibi præsignare quia Paulus esset vocandus, ubi cum primo post conversionem Hierosolymam venisse narraret. Loquitur enim de loco Act. IX. Ubi enim noster textus habet Latinus : « Cum venisset autem in Hierusalem, » interpositum fuit in Codice Græco ipsius Bedæ : « Cum venisset autem Paulus in Hierusalem ; » atque ad eum locum alludit ipse, quanquam interim mendum habuisse videatur codex ipsius, cum hodie passim exemplaria Græca eo loco non Παῦλος, sed Σαῦλος legant. Atque sic etiam pro confirmatione sententiæ Hieronymi multum facit quod usque ad eum locum, in quo historiam Sergii Pauli describit, Lucas Apostolum perpetuo Saulum, post vero cum proconsulem lucrifactum, semper Paulum, nunquam Saulum appellat. Tractat etiam illud hoc loco Hieronymus, unde petenda sit etymologia nominis hujus. Omissis itaque aliorum sententiis, quorum Hieronymus tanquam Hebræa vox sit, mirabilem significatum existimat ; alii rursum ex Hebræa et Græca simul : ut qui *os tubæ* interpretantur, ea videtur verisimilior sententia, quot aut origine Græcum sit, et significet *quietum*, aut origine Latinum, *pusillum* significans. Atque in hac sententia est dicto jam loco Beda. Neque putandum est inquiens, Petrum vel Paulum Hebrea esse, et non potius Latina vocabula, aut Græca : quanquam interim ratio, quam subdit, eo quod constet, inquiens, Hebræos *P* litteram non habere nullo modo convincatur, imo ostendat eum Hebraicæ linguæ imperitum. Eamdem sententiam sequitur etiam Erasmus in sua paraphrasium simul in Epistolas Pauli præfatione.

« Vinctus Jesu Christi. » Cum in nullius Epistolæ exordio Apostolus hoc nomine usus sit, quanquam in progressu et corpore Epistolarum ad Ephesios videlicet, Philippenses et Colossenses, esse se in vinculis testatus sit, non abs re quæritur cur in hac Epistola eo cognomine usus sit? Est autem manifesta responsio, quod majoris videatur esse supercilii, vinctum se Jesu Christi dicere quam apostolum. Gloriabantur namque apostoli quod digni fuerant pro nomine Christi contumeliam pati. Ut itaque majorem sibi auctoritatem Epistola hac vindicaret, ab injuria sua cœpit. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, ita e contra pro Christo vincula sustinere maxima gloria est. Deinde etiam

tus sui appellatione. Mittit in [illegible] Philemonem dominum commendaturum, ut servo parcat, qui [illegible] nuper ... [illegible] ... Christi nomine ... [illegible] ... sunt, sed ... [illegible] ... Jesu Christi, ... [illegible] ... Colligitur autem hoc ex hoc etiam tempore ... quibus hæc Epistola et scripta et missa est ... Romæ semper tempore primæ captivitatis ... ad Timotheum: « In prima mea defensione nemo mihi adfuit, » etc., a Paulo adhuc in vinculis existente. Unde quod existimat Hieronymus eodem [illegible] tempore dictatas ab Apostolo ad Philippenses, Colossenses et Ephesios Epistolas; ad Philippenses quidem ... [illegible] ... Quod sit autem ... in ipsius Epistolæ fine significat: « Salutant vos maxime qui de Cæsaris domo sunt; » ... quod et in eadem domo ... se excitare vincula mea ... principium est simile: « Paulus apostolus Jesu Christi et Timotheus frater; » et postea: « Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis erant; » et in fine: « Memores estote vinculorum meorum. » Atque hæc ideo ut sciamus has etiam Epistolas in ... [illegible] ... Illud autem proprie est ad Colossenses quod idem Onesimus, qui nunc Philemoni commendatur, portator illius Epistolæ fuit. Ubi postea dicitur: « Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, etc., cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui est ex vobis; » [illegible] et aliud majus, quod in ea Epistola etiam Archippi mentionem facit, cum ei hic: « Dicite Archippo, » etc. ... [illegible] ... et in fine ejus Epistolæ notum omnibus quæ ad Colossenses ... [illegible] ... Tychicus autem ... [illegible] ... mittitur, et ... [illegible] ... ad Philemonem has litteras perferebat.

« Et Timotheus frater. » In aliis Epistolis Silvanus et Sylvanus ... [illegible] ... et Timotheus nominatur ... Timotheus tantum ... ad Philippenses, ad Colossenses, et posteriori ad Corinthios ... [illegible] ... sunt. Quod ex duplici ... [illegible] ... Hieronymus ... [illegible] ... Chrysostomus ... [illegible] ... Pauli ... [illegible] ... Epistolam quam dictabat ... [illegible] ... Commentaria in Epistolam ad Timotheum ... [illegible]

« Philemoni dilecto. » [illegible] ... Philemon ... [illegible] ... impartibat, et eleemosynas ... [illegible]

... Colossensis ... [illegible] ... Phrygiæ ... [illegible] ... Epistolam ad Colossenses ... [illegible] ... Apostolus ... [illegible]

« Et adjutori nostro. » Quamquam Philemon ... [illegible] ... Apostolus ... [illegible] ... Timotheus ... [illegible]

« Et Appiæ sorori charissimæ. » Appiam ... [illegible] ... Primasius ... [illegible] ... Appiam ... Apphiam ... [illegible]

« Et Archippo commilitoni nostro. » Archippum ... [illegible] ... Colossensium ... [illegible] ... Evangelii ... [illegible]

ad Colossenses. Fortassis ipsorum episcopus erat, aut alìud sortitus ministerium animarum ; et similiter fere Theophylactus. In Primasio, id est peculiare quod aut episcopum, aut diaconum fuisse dicat.

« Et Ecclesiæ quæ in domo tua est. » Hic fere constanter legunt tam Græca quam Latina exemplaria: Ambrosius vero sic legit, et similiter Hieronymus: « Et domesticæ ejus Ecclesiæ, » sive quæ in domo ejus est : quanquam autem etiam secundum nostram lectionem, magis tamen secundum illam ambiguum est utrum Ecclesiæ scribat quæ in domo Archippi est, an ei quæ in domo Philemonis. Placet interim Hieronymo magis, referendum esse ad Philemonis personam, cui ipsa quoque Epistola deputatur. Nam licet pariter scribant Paulus et Timotheus ad Philemonem, Appiam, Archippum, et Ecclesiam ; tamen in sequentibus approbatur Paulum tantum ad Philemonem scribere, et unum cum uno sermocinari, cum infra dicit : « Semper memoriam tui faciens.» Morem enim hunc scribendi, quod cum plures et ad plures in præfatione ponatur, postea per totum corpus Epistolæ unus disputans introducatur, etiam in aliis nonnullis Epistolis observatur. In eam sententiam proclives sunt et Græci. Ecclesias, inquit Theophylactus omnes dicit, qui in Philemonis domo erant fideles et liberos, et servos. Adverte igitur quam præseferat humilitatem Apostolus, ut etiam servos comprecatores adhibeat. Sciebat enim sæpe fieri ut servorum verba domini sententiam immutarent, idque tunc maxime, cum pro servo rogatur, cum illi fortassis initio contra eum incitaverint dominum. Vide autem quanta usus sit prudentia, ut illos memorando ita honoraret, ut dominus nihil haberet quod succensere posset. Namque non sinit Ecclesiæ nomine indignari dominos, si servis connumerentur : non enim novit Ecclesia domini ac servi differentiam : « In Christo enim Jesu neque servus, neque liber, » inquit idem Apostolus ad Gal. III. Colligit autem hinc Chrysostomus virtute fuisse mirabilem hunc Philemonem, eo quod domus quoque et familia ejus tota fidelis fuerit, adeoque fidelis, ut Ecclesia ab Apostolo nuncupetur.

« Gratia vobis. » Adhuc a duobus ad plures scribitur, et in omnibus pene Epistolis simile huic principium est. Quanquam autem *gratia* generale nomen sit, hoc loco pro remissione peccatorum accipitur : generale enim nomen pro speciali usurpavit. Sic enim tam hic quam in aliis Epistolis interpretantur commentatores : de qua acceptione gratiæ tractat Augustinus lib. I Retract., c. 14 et 15. Simili modo dicitur alibi : « Lex et prophetæ, » cum tamen etiam prophetæ in lege sint.

« Et pax. » Scilicet sit, vel multiplicetur. Pax autem hoc loco est amicitia constituta cum Deo. Sic Augustinus in exposit. Epist. ad Gal. et ad Rom. cum dicit pacem esse, qua reconciliamur Deo. Sic et D. Hieronymus hoc loco et ad Gal. Est autem hæc expositio cæteris præferenda, et probabilis magis videtur si reservamus illud Rom. V : « Justificati gratis pacem habemus cum Deo.» Similiter et Græci, qui sic hunc interpretantur locum, ac si dicat Apostolus: Opto quidem vobis gratiam, et pacem, sed quomodo erit remissio peccatorum in vobis, si non condonetis debitoribus debita vestra? Quomodo item pax cum Deo, si servo non reconciliemini? Qua occasione et pulcherrimam hic videre est et prolixam Chrysostomi disputationem de remittendis injuriis proximo, exemplo servi illius immitis evangelici, qui remissis sibi decem millibus talentorum a domino, centum denarios a conservo exegit importunissime. Inter cætera autem his verbis utitur : Contristavit te quispiam, et probris ac injuriis affecit, cogita quam multa tu similia in alios atque in ipsum Dominum admiseris, et eris ad veniam pronior. Considera quid orans loqueris, « Dimitte, inquis, debita nostra, sicut et nos » etc. Animadverte quo te pacto constringas ; nisi dimittas, dicere hoc tute non vales.

A Et alia multa in hanc sententiam, ad quæ lectorem remittemus.

« A Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » In hoc loco est advertendum quod non dixerit per Jesum Christum, ut alibi subindicat intelligendum Hieronymus quando in Epistolas ad Galat. et Ephes. pacem tribui dicit Filio, quia ipse mediator est, sed potius hoc modo, ut ostendatur una Filii Patrisque esse natura, cum id potest Filius præstare quod Pater, et dicitur id Pater præstare quod Filius ; sic enim etiam hoc loco Hieronymus. Advertendum et hic proprium epithetum Christi apud Paulum esse *Dominus*, eo quod a tyrannide diaboli per mortem suam nos exemptos sibi asseruerit.

« Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui « faciens in orationibus meis. » Hoc suo more dicit: in exordio enim Epistolarum fere orditur a gratiarum actione, in aliis statim commendat gratiam Dei. Hæc autem jam non ut Paulus et Timotheus, Phile-
B moni et aliis ; sed ut solus Paulus ad Philemonem loquitur. Ambigue vero dictum est, utrum gratias agat Deo suo semper, an memoriam ejus faciat in orationibus suis semper ; potest autem utrumque intelligi, ut aut sit sensus : In hoc gratias ago, quod semper tui memoriam faciam in orationibus meis, secundum illud I ad Tim. I : « Gratias ago Deo meo quod sine intermissione habeam tui memoriam ; aut iste : Semper gratias ago Deo meo, quandocunque sum memor tui, » secundum quod ipse aliis præcepit, ut in omnibus gratias agerent Deo. Ideo autem semper se dicit gratias agere, et semper pro ipso orare, quia nullo unquam die intermittebat certa tempora orandi. Sic Augustinus de Hæresibus, hæresi 57. Est autem mirabilis Pauli affectus, quia inter tot conciones et occupationes etiam pro omnibus suo tempore orabat. Est autem et id notandum, emphasim esse in illa voce : « Deo meo, » quem scilicet peculiariter ego colo : explicat enim illam emphasim tum ad Romanos : « Quem colo, inquiens, in
C spiritu meo, tum II ad Timoth. : « Cui servio a progenitoribus meis in conscientia pura. »

« Audiens charitatem tuam atque fidem. » Jam subdit quare gratias agat Deo semper, quotiescunque ejus meminerit, eo quod audiam, inquit, tuam charitatem, quæ nisi maxima esset, nequaquam e Phrygia Romam usque pertingeret fama illius. Non statim autem ab exordio gratiam pro Onesimo flagitat, sed antea virum admiratus, ejusque virtutes prosecutus laudibus, cum et in eis suæ charitatis non parvum addidisset votum, quod semper in orationibus suis ejus meminisset, dixissetque, quod multi in eo requiescerent, tum demum ad scopum Epistolæ transit, eo modo benevolentiam ejus captans. Deinde ne hujus tantum rei gratia scribere videatur, quasi non alias scripturus nisi Onesimus impelleret, vide quam prudenter et alias hujus Epistolæ adjecit causas ; primum quidem ipsius charitatem insinuando ; deinde postea, ut et hospitium
D sibi paret, præpiciendo. Cujusmodi interim fuerit hæc charitas, de qua agit, subindicat, cum subdit :

« Quam habes ad Dominum Jesum, et in omnes sanctos. » Ut intelligat unusquisque perfectam illam charitatem, quia non solum Deus, sed et proximus diligitur, et potissimum charitatem in hospitio excipiendis sanctis, et eorum subveniendo necessitatibus, et ita, quomodo quis habeat charitatem in sanctos, perspicuum est ; quomodo vero quis fidem possit habere in sanctos, nam etiam ad fidem hanc partem referri putat, multum laborat Hieronymus. Existimat autem fidem habere in sanctos non aliud esse quam credere iis quæ a sanctis dicta et facta sunt, quemadmodum una et eadem credulitas refertur in Moysen et in Deum, ut populus qui credebat in Dominum, æque credidisse dicatur et in servum ; Exod. XIX, cum dicitur : « Credidit populus Deo et Moysi servo ejus. » Forsitan non incongrue etiam diceretur fidem quis habere in sanctos ejus, ex fide

per dilectionem operante [illegible]. Est autem A et hoc loco tacita admonitio ad [illegible] [illegible] ipso Philemone excitandum, ac si diceret: Cum ergo omnes sanctos [illegible] charitate [illegible], debes et Onesimum amore complecti, qui jam fidelis sit.

« Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat. » Pro *evidens* Græce est [illegible], id est efficax; noster interpres legit [illegible]; unde et Græci [illegible] legunt. Sensus itaque, secundum [illegible], est ut fides, quam nobiscum communem habes, efficax fiat; efficax autem erit si ad omne opus bonum procedat. Potest interim etiam servari nostra lectio, quia eo ipso quod operatur fides, fit evidens. Quomodo autem fiat efficax, subdit Apostolus dicens:

« In agnitione omnis operis boni in vobis in Christo Jesu. » Varia hic est lectio; plerique enim, ut et etiam Hieronymus, Ambrosius et Græci non legunt particulam *operis*, nec etiam hodie in Græcis vulgatis exemplaribus ea reperitur, ita ut videatur olim non fuisse etiam in nostro textu. Quia tamen omnes B commentarii interpretantur hunc locum de fide operante, et sic fere subintelligunt eam particulam, illam in textum nostrum etiam irrepsisse ad majorem explicationem existimo; atque id non recens, sed jam ante annos mille, ut pote cum eam legat Primasius, atque ea de causa etiam factum existimo ut quædam etiam exemplaria Græca (ut adnotavit Robertus Stephanus) hanc particulam insertam habeant; et eamdem esse rationem fit verisimile in eo quod pro eo quod noster interpres legit « in vobis, » legant tum Græci quam Ambrosius (nam Hieronymus eam particulam non attingit) « quod nobis est in Christo Jesu; » sic et exemplar Græcum; quin quod et Primasius, quamquam legat ut noster interpres, [illegible] [illegible] emendatus, etiam interpretationem quamdam affert illi lectioni convenientem, quam, eo quod paulo a Græcorum discrepat interpretatione, mox afferemus. Quin quod et Œcumenius id quod est Græce [illegible] Χριστὸν Ἰησοῦν, interpretatur « erga Christum Jesum. » Interpretantur autem hanc particulam Græci C in hunc modum: Ut fides tua fiat efficax, et operatrix, idque eo modo et per hoc quod cognoscas, id est ames et perficias omne opus bonum, quod unusquisque in nobis est erga Christum Jesum. Nam qui alteri bene facit, inquit Œcumenius, Christo facit, maxime autem qui sanctis ejus benefacit. Eodem fere modo interpretatur et Hieronymus, nisi quod urgeat vocem illam « in agnitione; » ac si dicat: Ut fides tua opere compleatur, nec hoc solum, sed et secundum scientiam opus id fiat. Potest enim accidere, inquit, ut quis fidem habeat, et eam opere consummet, verum simpliciter et mole, non habens agnitionem et scientiam ejus, juxta illud Apostoli: « Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam (*Rom.* x); » cujusmodi sunt et hodie plerique qui faciunt opera justitiæ, et non habent veram, quæ operatur, scientiam. Ea interim expositio longe petita videtur, Græcorum præsertim mediocriter, ut agnitio pro amore capiatur. Videndum interim, anne et illa huic bene conveniret expositio, qua [illegible] pro D *facere* accipitur, secundum illud: « Eum, qui non noverat peccatum; » quod interpretatur Augustinus et plerique, Non *fecerat* peccatum; et sic sensus erit: In operatione omnis boni; et sic quod additur *operis*, erit tantum velut explanationis gratia additum. Apud Primasium interim est et alia sententia contemnenda, ut videtur, expositio, ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis boni in nobis, et in Christo, id est, ut omnes fideles boni in Christo evidentius te fidelem esse agnoscant. Additur autem, « in Christo Jesu, » quia bene vivere et fidem habere per dilectionem operantem non est nobis nisi a Christo; ut notavit etiam hoc loco Hieronymus. Notandus autem iste locus contra negantes opera ad fidem necessaria, et similiter in hunc locum commentarii potissimum quæ habet Theophylactus hoc loco.

« Gaudium enim magnum habui et consolationem in charitate tua. » [illegible]

[illegible]

« Quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. » [illegible]

[illegible]

« Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi, quod ad rem pertinet, propter charitatem magis obsecro. » [illegible]

[illegible]

stum, quemadmodum Chrysostomus, vel rursum, ut sit sensus: Quia ergo in omnes sanctos talis es, multo magis ergo in Christo, hoc est, tanquam qui secundum Christum te genuerim, libertatem habebam imperandi tibi, etc., quomodo Theophylactus explicat. Posterior interim hæc longius petita, prior explicatio magis textui convenire videtur.

« Cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et « vinctus Jesu Christi. » Sic legit etiam Ambrosius, et similiter Primasius, ac si dicat : Exaudire debes, cum sis in omnibus mihi consimilis, ut pote coævus ætatis, id est, obligatus negotiis Dominicis, vel propter nomen ejus subjectus vinculis. Quia interim non satis explicat suam sententiam, nec usquam legamus vinctum fuisse ob fidem Philemonem, videtur multo commodior lectio quam habent exemplaria Græca, quam Græci omnes sequuntur, ad quam etiam alludere videtur Hieronymus: alioqui enim et solœcismus erit, ut recte adnotavit Erasmus : Græce itaque sic legitur : Τοιοῦτος ὤν, id est, *talis existens*, vel, *cum talis sim*, quod explicant commentarii in hunc modum : Rogo te, et obsecro ut exaudias, cum talis sim qualis esse deberet quispiam ad persuadendum, ut pote Paulus jam senex, et a docendi dignitate, et a tempore dignitatem habens, nunc autem et aliud majus adeptus, quod vinctus sim, in precibus autem multum ponderis habet calamitas obsecrantis, vinctus autem non ob quamcunque causam, sed ob prædicationem Jesu Christi, vincto itaque tali favere debes, si faves doctrinæ Christi.

« Obsecro igitur te pro meo filio, quem genui in « vinculis. » Cum tam multis modis illius præparasset ac mitigasset animum, nondum tamen continuo adjecit nomen, sed post hujusmodi adeo insignem admonitionem, adhuc tamen differt : novit enim dominorum adversus fugitivos servos indignationem, et maxime si re familiari expilata ut iste diffugerit, omnibus itaque modis iram ejus lenire contendit. Primum interim adhuc mitigat eum, non servum cum Philemonis appellando, sed filium suum, et proinde valde approbatum sibi, ut pote quem eodem appellet nomine, quo Timotheum, filium meum non quovis etiam tempore genitum, sed in vinculis, ut eo dignior honore censeatur, quod esset inter ipsa certamina, et in ipsis pro Christo tentationibus editus. Genuisse autem se eum dicens, non aliud intelligit, quam quod in fide Christi institutum ipse baptismo eum tinxerit. Per hæc igitur consopita indignatione ejus jam demum nominis meminit et addit:

« Onesimo. » Qualis fuerit iste Onesimus servus Philemonis, aut cujas, colligitur a Hieronymo, ex eo quod dicitur ad Colossenses ultimo : « Quæ circa me sunt, omnia nota faciet Tychicus charissimus frater, et minister fidelis, et conservus in Domino, quem misi ad vos ad hoc ut cognoscat quæ circa vos sunt, cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui ex vobis est. » Id est, vestras. Fuerunt itaque tam iste quam dominus ejus Philemon, et Archippus, de quo supra, Colossenses. Hic itaque primum servus Philemonis, postquam ab eo fuit profugus, ut mox ostendetur, Pauli primum minister fuit, et in sanctitate vitæ post permansisse eum constat ex eo quod testetur Œcumenius quod postea in urbe Roma passus sit martyrium, Tertullo eo tempore præfecturam tenente, crurum fractione sententiam sustinens martyrii. Cui suffragatur et Nicephorus Eccles. histor. lib. III, cap. 11, ubi sub Domitiano martyrium passum eum dicit. An autem idem iste sit cujus idem meminit lib. VIII, cap. 3, qui secundus a D. Andrea apostolo Byzantii fuerit episcopus, et cum administraverit episcopatum annis 14, divo Stacti tantum intermedio, merito dubitari potest, potissimum cum tempus annorum, quibus tum D. Andreas, tum D. Stactis, tum iste episcopatum administrarunt, etiam ad tempora usque Domitiani pertigisse videatur.

« Qui tibi aliquando inutilis fuit. » Videtur esse allusio ad nomen, ipsiusque nominis explicatio : ὀνησιμὸς enim Græce *utilem* significat. Confitetur autem crimen ipsius : eo quod noverat confessione criminis iram mitigari. Quin etiam, ne ira recrudescat, mitius dicit, quod asperius dicere licuisset : potuisset enim dicere, qui tibi magnum damnum intulit, sed tantum dicit, qui inutilis fuit. Quid autem damni ipsi intulerit Philemoni Onesimus, Primasius non attingit ; Ambrosius non aliter læsum videtur intelligere, quam quemadmodum lædunt servi dominis suis offensis, aliqua de causa profugi ; Græci vero, et secutus eos Hieronymus, in ea sunt sententia quod Onesimus iste fugam furto cumulans, quædam rei domesticæ compilarat, qua de causa in Italiam profugus, ne in propinquo fortassis apprehendi posset, per luxuriam pecuniam domini sui prodegerat. Romam interim veniens prædicatione Pauli apostoli in carcere conversus, et ab eo baptizatus, maculas prioris vitæ abstersit, et vitam talem deinceps egit ut non dubitaverit eum Apostolus tanquam filium suum commendare. Ad id itaque furtum alludit hic Apostolus, quoque facilius ad veniam dandam ipsum permoveat, pulcherrima utitur antithesi, quam subdit :

« Nunc autem et tibi, et mihi utilis. » Ac si dicat : Prius nulli alteri quam tibi inutilis exstitit, nec enim servus fur et fugitivus alteri nocuit quam domino suo, nunc vero e contrario utilitate damnum id compensatur, qua et tibi et mihi est utilis : tibi, inquit, utilis inde quod et mihi pro te ministrare possit, et mihi in eo utilis, quod in carcere constituto vinculisque detento in Evangelii prædicatione comministrare possit. Notanda est autem hic Pauli magnanimitas et fervor mentis in Christum insignis. Tenetur enim in carcere, vinculis stringitur, squalore corporis, charorum separatione, pœnalibus tenebris coarctatur, nec tamen sentit injuriam, non dolore cruciatur, nihil aliud quam de Christi Evangelio cogitat.

« Quem remisi tibi. » Etiam hac parte iracundiam ejus mitigat, cum illum in manus ejus tradit : tunc enim maxime domini indignari solent, cum sibi pro absentibus preces porriguntur. Atque ita demum, ubi satis superque placatam iram existimavit, ad ipsam petitionem transit, cum subjungit :

« Tu autem illum, id est, mea viscera suscite. » Maximo autem affectu suam proponit postulationem, eo enim quod dicit, « mea viscera : » magnitudinem charitatis erga eum demonstrat, ac si dicat, non tam ipsum suscipe, quam meipsum in eo repræsentatum, ut pote mihi charissimum. Amicus autem quasi alter ego. Suscipe, inquit, id est, cum amore et honore ipsum prosequere : non enim modo veniam, sed et honorem promeretur : est enim Pauli effectus filius, tuus vero frater, ut postea subjungitur. Sic fere Græci, quos etiam sequitur Hieronymus, quanquam interim ipse et hoc notet quod omnes liberi viscera sint parentum : atque inde desumptus est commentarius Primasii, quo, « viscera mea, » filium meum interpretatur.

« Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te « mihi ministraret in vinculis Evangelii : sine con« silio autem tuo nihil volui facere. » Animadverte sapientiam, quomodo in heri locum propemodum ipsum constituit, « ut pro te, inquit, mihi ministraret, » ostendat autem quod et ipsi Philemoni consultum, recipiat, ac si dicat : Si tua interest ut mihi servias, ipse autem loco tuo isthuc faciat, lucrum certe inde tibi accedet. Per id autem quod addit, « sine consilio, » sive, « absque ejus sententia, » ut legit Œcumenius, nihil se velle facere, maxime emollit ipsum Apostolus. Res enim necessaria erat, et valde utilis, ut Apostolo in vinculis ministraret, et tamen inconsulto isto nihil facere voluit. Cur autem id non voluerat, subdit cum dicit :

« Ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed « voluntarium. » Non dixit simpliciter, « ex necessitate, » sed, « velut ex necessitate, » perinde ac si dicit : Noveram quidem quod etiamsi præter tuam

sententiam suam retinueris, nequaquam te tentaret A reus, attamen ne videatur ex necessitate fuit, [illegible] lui id facere. Tractat autem hujus [illegible] quaestionem hoc loco Hieronymus: Quare Deus hominem non creaverit necessitate bonum? Et in alia est quaestio: Utrum potuisset homo vel angelus ita creari, ut malus esse non posset? Tractatur autem eadem quaestio ab Augustino in Enchiridio, cap. 105 et 106, ubi praesupponere videtur quod potuit quidem tales res Deus creare, sed noluit. Ordo enim, inquit, praetermittendus non fuit, in quo Deus voluit ostendere quam bonum sit animal rationale, quod etiam peccare possit, quamvis sit melius quod peccare non possit. Similiter fere et Hieronymus: Potuit, inquit, Deus hominem sine voluntate ejus facere bonum; porro si hoc fecisset, non erat bonum voluntarium, sed necessitatis; quod autem necessitate bonum est, non est bonum et alio genere malum sequitur. Igitur propter arbitrium nos relinquens, magis ad suam imaginem et similitudinem fecit. Deus enim B absolutus est, quia vult, non quia cogitur. Si requiratur an nullum bonum sit ex necessitate? certum est quod sic, ut patet in martyribus, quibus bonum fuit pati, et tamen ex necessitate, quando quidem multi, etiamsi in tormentis Christum negassent, mortem non evasissent; quamvis interim etiam illud bonum quodammodo voluntarium sit, quia fit non renitente voluntate.

« Forsitan enim ideo ad horam discessit a te, ut in aeternum illum reciperes. » Nonnunquam malum occasio fit boni, et hominum prava consilia in recta Deus convertit. Sic ad fratres suos Joseph inquit: Vos cogitastis de me mala, Deus autem cogitavit de me bona. Simile quid et in Onesimo possumus intelligere. Si enim dominum non fugisset, nunquam venisset Romam, ubi erat Paulus vinctus in carcere. Si Paulum in vinculis non vidisset, non recepisset fidem in Christum. Si Christi fidem non recepisset, nunquam Pauli filius effectus in opus Evangelii mitteretur. Pulchre autem addens, forsitan, sententiam temperavit. C Occulta quippe sunt judicia Dei, et temerarium est, quasi de certo pronuntiare quod dubium est, [illegible] id dixit, ne si non posuisset, forsitan, omnibus servis fugiendum putaretur, ut apostolici fierent. Quod autem ad horam addidit, horam pro tempore debemus accipere. Graece enim ὥρα tempus significat, sed breve, et ad comparationem aeternitatis omne tempus breve est. Neque ait, ideo fugit, sed ideo separatus est, honestiori usus vocabulo. Quia autem nullus aeternus domini sui servus est, [illegible] quippe ejus et utriusque conditio morte finitur, hunc subdit:

« Ut aeternum illum reciperes, jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem. » Non dicit: servum ad modicum amissum, ut fratrem perpetuo reciperes, [illegible] in saeculo futuro. D Addit autem [illegible], inquit Ambrosius, ne Philemon despiciat, [illegible]; quare et ipsum humiliat, fratrem cum ipsum appellando. Pro eo quod nos habemus, pro servo, Hieronymus legit, plus servo, Graeci item, ὑπὲρ δοῦλον. Adhibet autem, in aeternum, secundum eumdem Hieronymum, [illegible] in aeternum [illegible].

« Maxime mihi, quanto magis tibi et in carne, et in Domino. » Si meus, inquit, frater est, profecto [illegible] et in carne, et in Domino, id est, [illegible]. Exemplo autem humilitatis Pauli, qui tantopere servum commendat, ut etiam suum fratrem vocet, [illegible] D. Chrysostomi [illegible] humilitatis.

« Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. » Tantum se affectum erga Onesimum testatur ostendit, ut tunc Philemonem, quem supra [illegible]

laudem, pariterque [illegible]

[illegible]

« Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa. » Non dicit: Furatus est, sed lenius, nocuit, sive, inquit, debet. [illegible] Theophylactus [illegible] Graeca [illegible]. Similiter autem et Hieronymus [illegible] Onesimum [illegible]. Quia itaque maxime [illegible] Chrysostomus [illegible] culpam.

« Ego Paulus scripsi mea manu, ego reddam. » [illegible] chirographum [illegible].

« Ut non dicam tibi, quod et teipsum mihi debes. » [illegible] Philemonem [illegible] Christi, quem tibi evangelizavi [illegible].

« Ita, frater, ego te fruar in Domino. » [illegible] Graece [illegible] Hieronymus [illegible] Ambrosius [illegible] Augustinus [illegible] [illegible] in Domino [illegible] Hieronymus [illegible].

« Refice viscera mea in Christo. » [illegible]

qui supra : Refocilla meam erga te dilectionem propter Christum; non mihi enim beneficium impendes, sed Christo.

« Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens « quoniam et super id, quod dico, facies. » Hoc modo provocat eum, ut amplius faciat quam postulatur ab eo. Solet enim fieri ut qui videt bene de se sentiri, meliorem se præbeat, et proinde si scit ille qui postulat plus quam rogavit rogatum esse facturum, ideo minora petit, ut habeat rogatus voluntariam et majorem præstatione mercedem. Hoc autem nota quod super id quod dico aliud nihil sit quam plus quam dico.

« Simul autem et para mihi hospitium. » Quia suspicari potuisset Philemon, nisi Onesimi causa scripsisset, ne verbo quidem dignatus me esset Paulus, hanc suspicionem diluens : Non propter illum tantummodo scripsi, inquit, sed eam etiam ob rem, ut pares mihi hospitium. Notant autem commentarii, tam Græcorum quam Latinorum, et potissimum Hieronymus, Apostolum non tantis fuisse sarcinis oneratum, ut de præparando ageret hospitio, sed ut dum exspectat Philemon ad se esse venturum, magis faciat quod rogatus est. Si autem, addit idem, non dispensatorie sed vere quis existimat imperatum ut sibi hospitium præpararet, Apostolo magis quam Paulo hospitium præparandum erat. Venturus enim ad novam civitatem, prædicaturus Crucifixum, et Novi Testamenti dogmata, scribit ad se plurimos concursuros, et ita necesse erat primum ut domus in celebri esset urbis loco, ad quem facile conveniretur. Deinde ut ab omni importunitate vacua : ut ampla, quæ plurimos caperet audientes, ne proxima spectaculorum ludis, ne turpi vicinia detestabilis. Postremo ut in plano potius esset sita quam in cœnaculo. Quam ob causam eum existimo etiam Romæ in conducto mansisse biennio, nec parva, ut reor, erat mansio, ad quam Judæorum turbæ quotidie confluebant.

« Spero enim per orationes vestras donari me « vobis. » Colligunt hinc plerique, recentiores potissimum, et etiam Primasius, simul cum illo commentario, qui Hieronymo ascribitur, quem eumdem cum illo esse existimo, scriptam hanc epistolam in priori illa captivitate, de qua in II ad Timoth. : « In prima mea defensione nemo mihi adfuit ; » quale quod et Hieronymus indicat, quanquam non tam aperte. Duo autem hic discimus : alterum quod sit in servis orationum virtus : siquidem Paulus tantus talisque opere indigeat illarum : alterum, quod oporteat nos humili esse spiritu, quando quidem Paulus discipulorum precibus egeat.

« Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo « Jesu. » Rursum hinc colligit Hieronymus esse simul scriptum cum ista et per eumdem missam Epistolam ad Colossenses, eo quod in salutatione eorumdem meminerit, quorum hic, cum scribitur : « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, ut Marcus consobrinus Barnabæ, et Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi ; » et paulo inferius : « Salutat vos Lucas medicus charissimus, et Demas. » Atque eodem etiam colligit argumento Chrysostomus etiam Philemonem Colossensem fuisse, eo quod Epaphras iste Colossensis fuerit, missus a Colossensibus ad Apostolum, qui primus videtur ipsos in fide instruxisse, ex eo quod dicitur ad Colossenses I : « Sicut et didicistis ab Epaphra. Sed jam difficultas est, primo vocat eum concaptivum suum in Christo

A et Græci quidem vix attingunt : Hieronymus multum laborat : affert autem primum fabulam quamdam, sic enim ipse appellat, qua annuit parentes apostoli Pauli de Siscalis regione fuisse Judææ, et eos, cum tota provincia Romana vastaretur, et dispergerentur in orbem Judæi, in Tharsum, urbem Ciliciæ fuisse translatos, parentum conditionem etiam Paulum fuisse secutum, et sic posse stare quod ipse de seipso testatur, Hebræum se esse ex Hebræis, cum cæteris quæ illum Tharsensem indicant. Quod si ita, possumus, inquit, et Epaphram illo tempore captum suspicari, quo captus est Paulus, et cum parentibus in Colossis urbe Asiæ collocatum, postea Christianum factum esse. Hoc si ita se habeat, etiam Aristarchus, cum in dicta Epistola concaptivus ejus dicitur, ad eamdem intelligentiam reducetur. Alios, indicat, reconditum aliquid et secretum in verbo captivitatis intelligere, quod capti pariter et vincti in valle adducti sint lacrymarum. Verum ex eo

B quod additum sit hic, in Christo Jesu neutrum placet : possumus itaque suspicari, inquit, eadem eum Romæ pro Christo vincula sustinuisse quæ Paulus. Ad quem sensum multum Græci accedunt, cum in hunc locum commentantur hoc modo. His verbis ipsum pudore afficit, si Epaphras etiam una secum vinctus erat, ipse vero ne gratiam quidem in suscipiendo Onesimo præstaret illi, qui pro nomine Christi captivus tenebatur.

« Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores « mei. » Marcus iste ille est qui Evangelium scripsit; Aristarchi in Epistola ad Colossenses fit mentio, quod concaptivus Pauli fuerit : sicut hic idem de Epaphra dicitur. Demas idem est cujus etiam ibi meminit, et rursum II ad Timoth. ult. : « Demas me reliquit diligens hoc sæculum. » Lucas est evangelista, qui et Actus conscripsit apostolorum, Pauli individuus comes. Eo autem quod hic Demam cum reliquis adhuc inter adjutores suos constituat, quem

C in Epistola ad Timotheum dicit se reliquisse, aut, ut quidam aiunt, quod ad cultum gentilitium redierit, et sacerdos idolorum factus sit, aut quod propriæ magis commoditati et otio studuerit, notat hic Œcumenius, quod si illa ad Timotheum prior fuerit ista, postmodum resipuisse ; si vero posterior, postea Apostolum reliquisse. Non videtur interim dubitandum quin hæc prior sit illa, tum quod hic sperat se liberandum adhuc e vinculis, tum quod aperte id habeat hoc loco Theophylactus, illam procul dubio hac esse posteriorem. Cum autem appellat istos cooperatores et adjutores suos, ostendit eos simul secum rogare Philemonem pro Onesimo, ac si inferat, Dignum est, igitur, ut hisce tantis viris gratuleris.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu « tuo. Amen [a]. » Hæc subscriptio Apostoli est confirmantis Epistolam a se missam, ut pote qui fere tali subscriptione utatur. Notat autem hic Hieronymus quod sicut a meliore parte hominis, capite nempe, numeratur principatus, dicente Scriptura : « secun-

D dum capita eorum, » ita in toto quidem homine sancto gratia sit Domini nostri Jesu Christi, sed a meliori et majori parte, id est spiritu, de toto homine dicatur ; cum enim in spiritu gratia fuerit, totum hominem spiritalem facit.

« Missa e Roma per Onesimum servum. » Quemadmodum nec in aliis epistolis, sic nec in istius fine hæc subscriptio in Latinis codicibus invenitur, sed in Græcis tantum. Primasius interim etiam partem hujus legit istam : Scripta ab urbe Roma.

[a] *Amen*, inquit Justinus, Apol. II ad Antoninum, Hebraica lingua idem est quod *Fiat*.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

ALLEGORIÆ IN UNIVERSAM SACRAM SCRIPTURAM [a]

Quisquis ad sacræ Scripturæ notitiam desiderat pervenire, prius diligenter consideret quando historice, quando allegorice, quando anagogice, quando tropologice suam narrationem contexat. Has namque quatuor intelligentias, videlicet *historiam*, *allegoriam*, *tropologiam*, *anagogiam*, quatuor matris Sapientiæ filias vocamus, [b] ad cujus inquisitionem plena ipsarum agnitio totius, quod ei inest, secreti sic manifestatio nisi illarum prius inquisita cognitione, pertingere nequimus. Mater quippe Sapientiæ per has adoptionis filios pascit, conferens incipientibus [incipientibus] atque teneris potum in lacte *historiæ*; in fide autem proficientibus cibum in pane *allegoriæ*; bonis vero et strenue operantibus, et operibus bonis insudantibus, satietatem in sapida refectione *tropologiæ*; illis denique qui et ab imis per contemptum terrenorum suspensi, et ad summa per cœleste desiderium sunt provecti, sobriam theoricæ contemplationis ebrietatem in vino *anagogiæ*. *Historia* ad aptam rerum gestarum narrationem pertinet, quæ et in superficie litteræ continetur, et ita intelligitur sicut legitur. *Allegoria* vero aliquid in se plus continet, quod per hoc quod locus [F. loquens] de rei veritate ad quiddam dat intelligendum de fidei puritate, et sanctæ Ecclesiæ mysteria, sive præsentia, sive futura, aliud dicens, aliud significans, semper autem figmentis et velatis intendit. *Tropologia* quoque et ipsa, sicut allegoria, in figuratis, sive dictis, sive factis, constat; sed in hoc ab allegoria distat quod *allegoria* quidem fidem, *tropologia* vero ædificat moralitatem. *Anagogia* autem, sive velatis, sive apertis dictis, de æternis supernæ patriæ gaudiis constat, et quæ merces vel finis sanctam vel vitam maneat sanctam, verbis vel opertis, vel apertis demonstrat. *Historia* namque perfectorum exempla quæ narrat, legentem ad imitationem sanctitatis excitat; *allegoria* in fidei revelatione ad cognitionem veritatis; *tropologia* in instructione morum ad amorem virtutis; *anagogia* in manifestatione sempiternorum gaudiorum ad desiderium æternæ felicitatis. In nostræ ergo animæ domo *historia* fundamentum ponit, *allegoria* parietes erigit, *anagogia* tectum supponit, *tropologia* vero tam interius per affectum quam exterius per effectum boni operis, variis ornatibus depingit. Dum enim hæc, de quibus loquimur, sacra Scriptura verba *historice* simpliciter narrat, quasi inchoando fundamentum solidum jactat; et

A dum per allegoriam veritatem fidei mysteria pandit, ædificium mentis in soliditate veritatis extollit; dum vero per anagogiam sublimitatem de æternis supernæ patriæ gaudiis disserit, quodammodo tectum superponit; dum autem loquitur in tropologia, intellectum per contemplationem investigat, exercitium de quo loquimur, spiritalis ædificium diversis vestibus, tam in quæ intus ad Dominum quam quæ extra pertinent ad proximum, per moralitatis venustatem quasi distinctis pulcherrimis colorum varietatibus ornat. Cum igitur constet has quatuor sacræ Scripturæ intelligentias, omne quod ei (F. ei) inest secretum revelare, nobis considerandum est quando secundum unam solam, quando secundum duas, quando secundum tres, quando etiam secundum

B omnes simul quatuor intelligi velit. Cumque primum hæc omnia hoc modo, hac ipsa veritate, indagaverimus; secundo necesse est ut quibus quæve modis res de quibus tractat accipere possimus, studiose perscrutemur. Pro eo namque quod unaquæque eademque res sibi alia naturalitate insitum habet quod, quantum ad humanum attinet corporale commodum et incommodum, spectat, et probari et reprobari valet: quandoque una eademque res non solum diversum, sed et adversum aliquando in Scriptura sacra significationem habere potest. Ut enim exempli causa de innumeris tria ponamus: et aqua, cujus flumina fluunt de ventre credentis, est aqua contra quam psalmus [Psalmographus] orat ne aquæ eum tempestas demergat; et leo camelus, qui per foramen acus

C transit, est et camelus de quo Rebecca, cum Isaac, descendit; est quoque leo qui vicit de tribu Juda; est leo qui circuit, quærens quem devoret. Quæ enim essent, quantum harum trium significata ad invicem distant, cum tamen unumquodque significantium unum atque idem sit. Quisquis in sacram Scripturam de rebus loquentem inciderit, perspicientes qualitatem eorum rebus narrationis, [similiter] studiose inspiciamus, ut tunc evidenter scire poterimus, quæ sint in bona, videlicet quæ in mala significatione, juxta quod narrationis quam contexit sententiam exigit, accipere debeamus. Tertio oportet ut quibus quæve modis nomina de quibus tractat, tam hominum quam locorum, Hebraice

D sive Græca interpretari debeant, perquiramus, quod magnam nobis [illegible]

[a] Ex antiquo ms. nunc primum in lucem editur. COLVEN.

[b] Locus corruptus.

num ædificationem proponit. De illis autem rerum significationibus et nominum interpretationibus secundum suas duas intelligentias, modo secundum tres, modo vero secundum omnes quatuor ad nostram ædificationem tractat. Quod vero de quatuor iis intelligentiis breviter quædam superius diximus, pluresque quarumdam hujusmodi rerum, quæ ad præsens animo occurrere potuerunt, ponere simul et exponere decrevimus diversitates, et quasdam hujusmodi nominum in medium proferre interpretationes, ut ex [iis] quæ in sanctorum Patrum expositionibus invenire poterimus, nostram nostrique similium, si qui tamen sunt, imperitiam instruamus.

Ut autem Lector quæsita totius [*F.* ocius] possit invenire, docens [*F.* voces] ad eas pertinentes res de quarum diversis significationibus loqui proponimus, secundum ordinem quo litteræ semivocales et mutæ vocalibus conjunguntur, hoc modo proponimus:

A

Angelus.	*Asina.*	*Arvina.*
Abyssus.	*Antius.*	*Aspis.*
Abortivum.	*Anaglypha.*	*Agnæ.*
Acetum.	*Antemurale.*	*Altare.*
Accubitus.	*Angulus.*	*Alienus.*
Adolescentula.	*Aper.*	*Albugo.*
Aer.	*Aqua.*	*Altilia.*
Argentum.	*Arturus.*	*Amica.*
Armilla.	*Atrium.*	*Annulus.*
Arma.	*Auster.*	*Areolæ.*
Arula.	*Auris.*	*Armenta.*
Artifex.	*Animus.*	*Aratrum.*
Area.	*Azyma.*	*Ascensus.*
Agnus.	*Arbor.*	*Asinus.*
Agricola.	*Anima.*	*Ancilla.*
Ala.	*Abies.*	*Animalia.*
Altitudo.	*Accipiter.*	*Apis.*
Aloe.	*Acies.*	*Aquilo.*
Amicus.	*Acus.*	*Aquila.*
Amphora.	*Adeps.*	*Arcus.*
Aromata.	*Ager.*	*Aurora.*
Aranea.	*Aries.*	*Aurum.*
Arva.	*Arena.*	*Auriga.*
Astra.	*Arcæ.*	*Axis.*
Ascenstor.	*Armatus.*	*Adversarius.*

Angelus est Christus, vel Spiritus sanctus, ut in Evangelio Joannis : « Angelus descendit in piscinam. et * mota est aqua, et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat [1] ; » quod veniente Christo ad populum Judæorum, eo quod per motionem ejusdem populi passo per fidem passionis ejus sanatur unitas fidelium. Vel descendente in fonte Baptismi Spiritu sancto, illumque fecundante unus fidelis populus abluitur. *Angelus* est Joannes Baptista, ut ex persona Patris ad Filium dicit propheta : « Ecce ego mitto angelum meum, qui præparavit viam ante te [2] ; » quod ipse præivit ante faciem Domini parare vias ejus. *Angelus* spiritus malignus, ut in Psalmis : « Angelus Domini coarctans eos ; » et « diabolus constringens eos [3]. » Per *angelos*, cœlestes spiritus, ut in Psalmis : « Qui facis A angelos tuos spiritus [4] : » quod sancti Spiritus cum mittuntur, angeli sunt. *Angelus* quilibet sacerdos, ut in Malachia, quod « Angelus Domini exercituum est [5], » id est, Dominum nuntiat.

Anima humana propter diversas efficientias suas diversa vocabula sortitur. Dum enim membra vegetat, *anima*, dum sensibilibus adhæret, *sensualitas*, dum sentit, *sensus*, dum consentit, *voluptas*, dum recordatur, *memoria*, dum contemplatur, *spiritus*, dum sapit, *animus*, dum intelligit, *mens*, dum discernit, *ratio* est. *Anima* aliquando totus homo, ut in Genesi : « Descendit Jacob in Ægyptum in animabus septuaginta [6], » id est, cum totidem hominibus. *Anima*, est sensualitas, ut in Epistola Pauli ad Hebræos : « Sermo Dei pertingens ad divisionem ani- B mæ et spiritus [7], » quod Spiritus Domini, quomodo sensualitas a ratione dividatur, comprehendit. *Anima* est animalitas, ut in Psalmis : « Misit saturitatem in animas eorum [8], » id est, in animalitatem, quæ corporeis escis sustentatur. » *Anima*, vita præsens, ut in Evangelio : « Anima plus est quam esca [9]. » *Anima* est animositas, ut in Psalmis : « Operui in jejunio animam meam [10], » quod ne me vindicarem, celans animositatem meam. *Anima*, ipse Christus, ut in Propheta : « Non abjiciet vos ultra animam meam [11] » id est, non reprobabit vos Christus filius meus. *Anima*, illa vis est Dei, qua ipse omnia penetrat : « Anima ejus, quæcunque voluit, hæc fecit [12] : » quod vis illa interna in voluntate sua omnipotentiam habet. C *Anima* vocatur doctrina, ut in Propheta : « Kalendas vestras odit anima mea [13], » id est, festivitates vestras exteriores reprobavit voluntas mea. *Anima*, mentis intentio, ut in Job : « Elegit suspendium anima mea [14], » id est, a terrenis se elongare elegit intentio mea. *Anima*, desiderium justorum, ut in Job : « Animam catulorum ejus implevit [15], » quod scilicet desiderium sanctorum Ecclesiæ ad effectum Dominus perducit. *Anima*, vita jumentorum, ut in Job : « In cujus manu est omnis viventis anima [16], » quod in ejus potestate est vita brutorum animalium. *Anima*, voluntas diaboli, ut in cantico Exodi : « Dividam spolia * manu mea [17], » id est, invadam animas humanas, et voluntas mea implebitur.

Abyssus est Vetus et Novum Testamentum, ut in D Psalmis : « Abyssus abyssum vocat [18], » quod Testamentum Vetus in prædicatione sanctorum Novum annuntiat. *Abyssus*, collegio apostolorum, ut in *Psalmis : « Dedit abyssus vocem suam [19], » quod apostoli ex profunditate cordis sui emiserunt prædicationem suam. *Abyssus*, obscuritas cujusque impii, ut in Job : « Abyssus dicit, non est in me » [20], quod obscura est vita, clamat sibi patientiam non inesse. *Abyssus*, æternum Dei judicium, ut in Job : « Æstimabit abyssum quasi senescentem [21], » quod diabolus in superbis membris suis æternum Dei judicium.

[1] Joan. V, 4. [2] Mal. III, 1. [3] Ps. XXXIV, 5. [4] Ps. CIII, 4. [5] Mal. II, 7. [6] Gen. XLVI, 27. [7] Heb. IV, 12. [8] Psal. CV. [9] Matth. VI, 25. [10] Psal. XXXIV. [11] Levit. XXVI, 11. [12] Psal. CXIV, 3, et CXXXIV, 6. [13] Isa. I, 14. [14] Job VII, 15. [15] Job XXXIX, 1. [16] Job XII, 10. [17] Exod. XV, 9. [18] Psal. XLI, 8. [10] Hab. III, 10. [20] Job XXVIII, 14. [21] Job XLI, 23.

quasi debile et instabile [illegible].

Abyssus infernus vocatur in Evangelio: « Rogabant eum legio, ne eos mitteret in abyssum [1], » id est, ne eos mergeret in infernum. Per *abyssum*, dolores mortis, ut in Psalmis: « Ponens in thesauris abyssos [2], » id est, in secreto sacræ Scripturæ profunda mysteria. Per *abyssos* quoque [illegible], ut in Psalmis: « Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit in cœlo et in terra, in mari et in omnibus abyssis [3], » quod sicut erigit contemplationem, quæ sunt cœlum, sic fecundat actionem, quæ sunt terra, [illegible] confirmat, qui sunt mare, [illegible] ipsis, qui desperatissimi. Item facit nonnunquam misericordiam suam, qui sunt abyssi. Per *abyssum* confusionem operum malorum, ut in cantico Exodi: « Abyssi operuerunt eos [4], » id est, confusiones operum suorum oppresserunt eos.

Abies est altitudo contemplationis, ut in Isaia: « Ponam in deserto abietem [5], » quod in gentilitate Dominus contemplationem posuit. [illegible]. Per *abietes*, sancti angeli, ut in Propheta: « Abietes non adæquaverunt summitatem ejus [6], » quod comparatione illorum angelorum ille primus angelus altior fuit.

Abortivi sancti sunt ante legem, ut in *Job*: « Quasi abortivum absconditum [7], » quod sancti ante legem huic mundo ex magna parte absconditi fuerint. *Abortivum* imperfectio hominis, ut in libro Num.: « Quasi abortivum, quod projicitur de vulva matris suæ [8], » quod [illegible] a matre gratiæ imperfecti projiciuntur.

Accipiter quilibet electus, ut in *Job*: « Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter [9], » quod [illegible] Dei [illegible] virtutum acquirit. Per *accipitres* rapaces, ut in Daniele: « Et ungues crescent quasi accipitris [10], » quod qui per superbiam in mente [illegible] rapacitatis.

Acetum est dolus, ut in Evangelio: « Impleverunt spongiam aceto [11], » quod repleverunt diabolus populum Judæorum fraude et dolo. *Acetum*, piger quilibet, ut in Parabolis: « Sicut acetum dentibus [illegible] est [12], » sic piger [illegible] frequenter [illegible] verbum [illegible], ut in Parabolis: « [illegible] acetum in nitro, et qui cantat carmina cordi pessimo [13], » [illegible] murmurat [illegible] nitrum [illegible]. *Acetum*, infidelitas, ut in Psalmis: « In siti mea potaverunt me aceto [14], » id est, ego [illegible] eorum sitii, ut qui infidelitate me potaverunt.

Acies, multitudo electorum, ut in cantico: « Terribilis [illegible] ordinata [15], » quod [illegible] per [illegible] diaboli [illegible].

Acervus tritici [illegible], ut in Cantico: « Venter tuus sicut acervus tritici [16], » quod [illegible] qui in sancta Ecclesia [illegible]. [illegible] ut in Genesi: « [illegible] [17], » quod in sancta Ecclesia [illegible] ut in libro Regum: « Congregaverunt super Absalom acervum lapidum magnum nimis [18], » [illegible] ut in Parabolis Salomonis: « [illegible] [19], » quod qui [illegible] hominibus [20], » quod qui [illegible] committit.

[illegible], ut in Psalmis: « [illegible] [21], » quod [illegible] Christus [illegible] Ecclesiæ [illegible].

[illegible], ut in Evangelio: « [illegible] [22], » quod Christus [illegible] in cruce.

[illegible] ut in Cantico [23]: [illegible] animæ Christum diligentis.

[illegible], ut in Psalmis: « [illegible] frumenti satiat te [24], » [illegible]. [illegible], ut in Psalmis: « Cibavit illos ex adipe frumenti [25], » [illegible]. [illegible], ut in libro Deuteronomii: « Cum adipe agnorum et arietum [26], » id est, [illegible]. [illegible], ut in Psalmis: « Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum [27], » [illegible]. [illegible], ut in Psalmis: « Adipem suum concluserunt [28], » id est, [illegible]. [illegible], ut in Psalmis: « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea [29], » id est, [illegible].

[illegible], ut in *Job*: « [illegible] [30], » quod [illegible].

[illegible], ut in Evangelio: « [illegible]

[1] Luc. VIII, 31. [2] Psal. XXXII, 7. [3] Psal. CXXXIV, 6. [4] Exod. XV, 5. [5] Isa. XLI, 19. [6] Ezech. XXXI, 8. [7] Job III, 16. [8] Num. XII, 12. [9] Job XXXIX, 26. [10] Dan. IV, 30. [11] Marc. XV, 36. [12] Prov. X, 26. [13] Prov. XXV, 20. [14] Psal. LXVIII, 22. [15] Cant. VI, 3. [16] Cant. VII, 2. [17] [illegible]. [18] II Reg. XVIII, 17. [19] [illegible]. [20] [illegible]. [21] [illegible]. [22] [illegible]. [23] [illegible]. [24] Psal. CXLVII, 14. [25] Psal. LXXX, 17. [26] Deut. XXXII, 14. [27] Psal. LXXII, 7. [28] Psal. XVI, 10. [29] Psal. LXII, 6. [30] Job XXXVII, 21.

seminavit bonum semen in agro [1], » id est, Christo, qui sparsit prædicationem in mundo. Præpara corpus tuum, et diligenter exerce agrum tuum, id est, sentes iniquitatum evelle, et corpus ad frugem retributionis excole. *Ager* bonum opus, ut in Evangelio [2] ager emitur propter thesaurum, quod bonum opus exercetur propter cœleste desiderium. *Ager*, Scriptura sancta, ut in Job : « Agrum non suum demetunt [3], » quod Scripturam sacram, quæ sua non est, hæretici pervertunt. *Ager* officium prædicationis, ut in Cantico : « Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum [4], » quod et Christus ab arcano Patris, et Ecclesia a secreto contemplationis ad officium egrediuntur prædicationis. *Ager*, populus Judæorum, ut in Genesi : « Egressus est ad meditandum in agro inclinato jam die Isaac [5], » quod in fine mundi egressus est de cœlo Christus ad docendum in populo Judæorum. *Ager*, populus gentilis, ut in Psalmis : « Pulchritudo agri mecum est [6], » id est, uniuscujusque viri religiosi sanctitas apud me ad remunerationem compensatur. *Ager* cæremonia exterior, ut in Evangelio : « Erat autem filius senior in agro [7], » quod populus Judaicus litterali sensu contentus exteriora curabat. *Ager*, cujuslibet vita negligentis, ut in Parabolis : « Per agrum viri pigri transivi [8], » id est, vitam cujuslibet desidiosi inspexi, « et ecce totum repleverant urticæ et spinæ [9], » quod in corde ejus prurientia desideria punctiones vitiorum pullulant. *Ager* est præsens sancta Ecclesia, ut in Genesi : « Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni [10], » quod sanctificata est Ecclesia de sanctitate Christi, de cujus plenitudine nos omnes accepimus. *Ager*, patria cœlestis, ut in Parabolis : « Consideravit agrum; et emit eum [11], » quod studiose discat Ecclesia, quæ sunt gaudia vitæ perennis, et pro eis laborare non cessat.

Agnus est Christus, ut in Exodo : [12] Agnus sine macula immolatur, id est, Christus sine culpa moritur. *Agnus*, lubricus quisque, ut in Parabolis, « Secutus eam quasi agnus lasciviens [13], » quod libidinosus libidinosum imitatur. Per *agnos* apostoli, ut Dominus ad eos in Evangelio : « Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos [14], » id est inter infideles. Per *agnos* viri sancti, sicut in Isaia : « Et in brachio suo congregabit agnos [15], » id est, in robore suo adjuvabit viros sanctos. Per *agnos*, simplices et innocentes, ut in Evangelio : « Pasce agnos meos [16], » id est peccatores, quos ego redemi sanguine meo, innocentes jam effectos nutrit prædicatione sua. *Agna* est vita activa, ut in Levitico : « Offerat agnam de gregibus [17], » id est, vitam exerceat activam, quæ communis est pluribus.

Agricola est Deus Pater, ut in Evangelio : « Pater meus agricola est [18], » quod ipse in Filio suo electos spiritualiter excolit. *Agricola*, quilibet reprobus terrena diligens, ut in Genesi : « Fuit Abel pastor ovium, et Cain agricola [19], » quod electus quisque simplices * infra se cogitationes nutrit, et reprobus quilibet, interna sua * deferens, terrena diligit. Per *agricolam* principes Synagogæ, ut in Evangelio : « Locabit eam agricolis [20], » quod populum antiquum illum principibus Synagogæ commisit. Per *agricolam* doctores Ecclesiæ, ut in Evangelio : « Vineam suam locabit aliis agricolis [21], » id est, Ecclesiam suam aliis doctoribus committet.

Altare est ipsa divinitas, ut in Psalmo : « Constituite diem solemnem in condensis usque [ad cornu altaris] [22], » id est, virtutes crebro frequentate, et pertingens ad eminentiam Deitatis. *Altare* caro Christi, ut in Jeremia : « Repulit Deus altare suum [23], » quod carnem Christi crucifigi permisit. *Altare* ipsa est humanitas Verbi, ut in Exodo : Altare de terra facietis mihi [24], » id est, verbi humanitatem ex virgine sumptam esse credetis. *Altare*, lignum crucis, ut in Genesi [25], Isaac positus in altari, quod Christus litatus in cruce. *Altare*, mentis arcanum, ut in Psalmo : « Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare (tuum, Domine) [26], » id est, opera mala per pœnitentiam emendabo, et mentis arcanum virtutibus adornabo. *Altare* fides, ut in Psalmo : « Imponent super altare tuum [27], » id est, innocentiam novæ vitæ fide * conjungunt.

Altare, vita justorum, ut in Genesi : « Ædificavit Noe altare Domino [28], » quod justorum vitam Christus consecravit Patri. *Altare*, devotio cordis, ut in Evangelio. « Si offers munus tuum ad altare [29], » id est, si effuderis orationem tuam per cordis devotionem. *Altare*, cœli secretum, ut in Psalmis : « Introibo ad altare Dei [30], » id est perveniam ad secretum cœli.

Alitus, humanitas Christi, ut in Job : « Alitum meum exhorruit uxor mea [31], » id est, humanitatem meam contempsit synagoga. *Alitus* locutio oris, ut in Daniele : « Sed et alitus meus intercluditur [32], » id est, non solum fortitudinem corde careo, sed etiam ab ipsa locutione in ore obmutesco. *Alitus*, suggestio diaboli, ut in Job : « Alitus ejus prunas ardere facit [33], » id est, cogitationes reproborum diabolica suggestio succendit.

Per *alas* misericordia Domini et veritas, ut in Psalmis : « Sub umbra alarum tuarum protege me, » id est, sub adjumento misericordiæ et veritatis tuæ defende me. Per *alas* præcepta Domini, ut in Psalmis : « In tegmine alarum tuarum sperabunt [34], » id est, in defensione præceptorum tuorum sperabunt. Per *alas* cogitatio viri sancti, ut in

[1] Matth. XIII, 24. [2] Matth. XIII, 44. [3] Job XXIV, 6. [4] Cant. VII, 11. [5] Gen. XXIV, 63. [6] Psal. XLIX, 11. [7] Luc. XV, 25. [8] Prov. XXIV, 30. [9] Ibid. [10] Gen. XXVII, 27. [11] Joan. I. [12] Exod. VII, 5. [13] Prov. VII, 22. [14] Matth. X, 16. [15] Isa. XL, 11. [16] Joan. XXI, 16. [17] Lev. V, 6. [18] Joan. XV, 1. [19] Gen. IV, 2. [20] Matth. XXI, 33. [21] Ibid. V, 41. [22] Psal. CXVII, 27. [23] Thren. II, 17. [24] Exod. XX, 24. [25] Gen. XXII, 9. [26] Psal. XXV, 6. [27] Psal. L, 21. [28] Gen. VIII, 20. [29] Matth. V, 23. [30] Psal. XLII. [31] Job XIX, 17. [32] Dan. X, 17. [33] Job XLI, 12. [34] Psal. XXXV, 8.

Job: « Expandit alas suas ad austrum[1], » id est, Spiritui sancto electus quilibet cogitationes suas aperit per confessionem. Per *alas* cogitationes hypocritæ, ut in Job: « Cum tempus fuerit, in altum alas erigit[2], » quod cum occasionem invenit, cogitationes suas in publicum demonstrat. Per *alas* cupiditates rapacium, ut in Zacharia: « Et habebant alas, quasi alas milvi[3], » quod cupiditates aliena invadere student. Per *alas* virtutes sanctorum, ut in Ezechiele: « Et audivi vocem alarum, quasi vocem aquarum multarum[4], » quod virtutes spirituales, quæ prius in paucis erant, postmodum in multis apparuerunt.

Per *Alienos* dæmones, ut in Psalmis: « Alieni insurrexerunt in me[5], » id est, dæmones pugnaverunt contra me.

Altitudo sublimitas est præmiorum, ut in Ezechiele: « Statura quoque erat rotis et altitudo[6], » quod in Scriptura sacra additur et rectitudo vitæ, et altitudo gloriæ. *Altitudo*, principes hujus mundi, ut in Habacuc: « Altitudo manus suas levabit[7], » quod sublimes hujus sæculi principes opera sua erigunt. *Altitudo*, prosperitas, ut in Paulo: « Neque altitudo, neque profundum[8], » id est, neque prospera, neque adversa.

Albugo, cæcitas cordis, ut in Tobia: « Cœpit albugo ex oculis ejus egredi[9], » quod cum in fine mundi a populo Judaico Christus cœpit agnosci, longa ab eis, qua nunc premuntur, infidelitatis cæcitas recedit. *Albugo*, arrogantia mentis, ut in Levitico: « Si albuginem habens in oculo[10], » id est, si arrogantiam in animo.

Aloe virtus est continentiæ, ut in Canticis: « Et aloe cum omnibus primis unguentis[11], » id est, continentia cum omnibus summis virtutibus. *Aloe*, voluptas carnis, ut in Proverbiis: « Aspersi cubile meum myrrha et aloe[12], » id est, implevi mentem meam dulcedine et voluptate carnali.

Altilia Patres sunt Novi, ut in Evangelio: « Tauri mei et altilia occisa[13], » id est, Veteris et Novi Testamenti Patres refectionem nobis parant spiritualem.

Amicus est Christus, ut in Canticis: « Ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem[14], » quod in tantum Ecclesiam suam amavit, ut moreretur pro ea. *Amicus*, quilibet proximus noster. In Parabolis Salomonis: « Fili mi, si spoponderis pro amico tuo[15], » id est, proximo tuo. *Amicus*, animus noster, ut in Evangelio: « Amicus meus venit de via ad me[16], » id est, animus meus ad se. Amicus est aliquando, qui solo nomine est Christianus, ut in Evangelio: « Amice, quomodo huc intrasti[17]? » quod iniquus homo et propter fidem, quam tenet, amicus est; sed quod charitate caret, vestem nuptialem non habet. Per *amicos* sancti angeli, ut in Cantico: « Quæ habitas in hortis, amici auscultant[18], » quod angeli sancti humanæ animæ prædicationem audire desiderant. Per *amicos* prædicatores sancti, ut in Job: « Concidunt eum amici[19], » quod prædicatores sancti Judæos indoctos, quos ad fidem convertunt, destruunt. Per *amicos* cæteri sancti, ut in Evangelio: « Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis[20], » id est, tunc me amatis, si præcepta mea servatis.

Amica est sancta Ecclesia, ut in Cantico: « Ecce, tu pulchra es, amica mea[21], » quod spirituali cultu sancta Ecclesia pulchritudine nitet. Per *amicos*, sancti angeli, ut in Evangelio: « Convocat amicos et vicinos[22], » quod in eo angeli Dominum diligunt, in quo ab ejus visu nunquam discedunt.

Amphora est avaritia, ut in Zacharia: « Hæc est amphora egrediens[23], » quod nullus est, qui ab avaritia immunis sit. *Amphora*, modus in contemplatione, ut in libris Regum: « Et adduxit eum secum in vitulis tribus, et modiis farinæ, et amphora vini[24], » quod tunc Deo vita nostra offertur bene, quando cum mortificatione vanitatis et curiositatis, et voluptatis, et plenitudinem in actione, et discretionem tenemus in contemplatione.

Annulus est signaculum fidei, ut in Evangelio: « Date annulum in manu ejus[25], » id est, fidem in opere suo. Per *annulos* fides Evangeliorum, ut in Exodo[26], per quatuor arcæ angulos erant quatuor annuli, quod quatuor partes Ecclesiæ libri quatuor Evangelistarum decorant. Per *annulos* perpetuitatis similitudinis, ut in Exodo: « Et fundes ei quatuor annulos aureos[27], » quod per tabulas, quæ nunc exercemus, operibus claram perpetuitatem, et perpetuam claritatem possidebimus.

Annus est tempus gratiæ, ut in Isaia: « Prædicare annum placabilem[28], » id est, adventum gratiæ, quæ nobis eum exhibuit placatum. *Annus*, multitudo redemptorum, ut in Job: « Non computetur in diebus anni[29], » inter electos, qui salvantur, apostata quem ad salvationem non pertinet. Per *annos*, æternitas Christi, ut in psalmo: « In generatione et generationem anni tui[30], » quod semper durat æternitas Dei. Per *annos*, vita nostra, ut in Psalmo: « Anni nostri sicut aranea meditabuntur[31], » id est, vita nostra consilio et corruptioni terminatur.

Ancilla est Ecclesia, ut in Psalmis: « Salvum fac filium ancillæ tuæ[32], » id est me, qui sum membrorum Ecclesiæ. *Ancilla*, caro corruptibilis, ut in Genesi: « Ejice ancillam et filium ejus[33], » id est, carnem despice, et carnalem fructum ejus. Per *ancillas*, prædicatores Ecclesiæ, ut in Job: « Ligabis eum ancillis tuis[34], » quod Dominus per prædicatores suos diabolum vincit. Per *ancillas* affecti

[1] Job XXXIX, 26. [2] Job XXXIX, 18. [3] Zach. V, 9. [4] Ezech. I, 24. [5] Psal. LIII, 5. [6] Ezech. I, 18. [7] Habac. III, 10. [8] Rom. VIII, 39. [9] Tob. XI, 14. [10] Levit. XXI, 20. [11] Cant. IV, 14. [12] Prov. VII, 17. [13] Matth. XXII, 4. [14] Cant. V, 16. [15] Prov. VI, 1. [16] Luc. XI, 6. [17] Matth. XXII, 12. [18] Cant. VIII, 13. [19] Job VI, 27. [20] Joan. XV, 14. [21] Cant. I, 15, et IV, 1, 7, et VI, 3. [22] Luc. XV, 9. [23] Zach. V, 6. [24] I Reg. I, 24. [25] Luc. XV, 22. [26] Exod. XXV, 12. [27] Ib. v. 12. [28] Isa. LXI, 2. [29] Job. III, 6. [30] Psal. CI, 25. [31] Psal. LXXXIX, 9. [32] Psal. LXXXV, 16. [33] Gen. XXI, 10. [34] Job XL, 24.

natæ mentes Judæorum, ut in Job : « Ancillæ * tuæ sicut alienum habuerunt me [1], » quod effeminatæ mentes Judæorum per fidem me cognoverunt. Per *ancillam*, humiles quippe, ut in Genesi : « Et cibaria ancillis suis [2], » quod sancta Ecclesia spiritualem refectionem humilibus tribuit.

Anaglypha varietates sunt bonorum operum, ut in libro Regum : « Et anaglypha valde prominentia [3], * » quæ in sancto homine, qui est templum Dei, varietates bonorum actuum aliis in exemplum apparent.

Antra cordis sunt secreta, ut in Job : « Quando * cibavit in antris [4], » quod viri sancti non in rebus exterioribus, sed in secretis cordium suorum quiescunt.

Antemurale prophetæ sunt, ut in Isaia : « Salvator ponetur in ea murus et antemurale [5], » quod Christus, qui in seipso per incarnationis suæ mysterium Ecclesiæ murus fuit, eidem Ecclesiæ ante incarnationem suam in prophetis antemurale exstitit.

Animalia sunt quatuor evangelistæ, ut in Ezechiele : « Similitudo hominis in animalibus [6], » quod Christo satagunt. *Animalia*, sancti in Ecclesia, ut in Psalmis : « Animalia tua habitabunt in ea [7] » quod justi in Ecclesia ex fide vivunt. *Animalia*, cupidi, * in Ezechiele animalium abominatio depicta erat in pariete [8], quam cupidorum apud se pravitatem in necessitate iniqui depingunt. *Animalia*, duo crucifixi cum Christo latrones, ut in * Habacuc : « in medio duorum animalium, » quod in medio duorum latronum Christus suspensus est.

Angulus designat locum humilem, ut in Parabolis : « Melius est sedere in angulo domatis, » hoc est, in loco humili, « cum pace, quam in sublimi cum discordia [9]. » *Angulus* designat conjunctionem, ut in Psalmis. « Hic factus est in caput anguli [10], » quod Christus utrumque populum conjunxit. Per *angulum* terminos hujus mundi, ut in Exodo : « Duæ tabulæ erigantur, * post tergum tabernaculi [11], » quod contra diabolum in mundi hujus terris adveniente fine sancti Enoch et Elias erigentur * opera simulatæ mentes pravorum, ut in Sophonia : « Dies Domini super angulos excelsos [12] : » quod vindicta percutiet corda pravorum, quæ propter elevationem excelsa sunt, et propter duplicationem *anguli* vocantur.

Apis est immundus peccator, ut in Isaia : « Sibilabit Dominus api [13], » quod immundum peccatorem per inspirationem suam ad se vocat. *Apes* humiles sunt, ut in Ecclesiastico : « Modicum in volatilibus apis [14], » quod humiles inter superbos facti sunt. Per *apes* detractores, ut in Psalmis : « Circumdederunt me, sicut apes [15], » quod in aperto me lau-

A dabant, et in occulto mihi detrahebant, quod apes in ore mei, et in posterioribus aculeum habent.

Aper princeps est Romanorum, ut in Psalmis : « Exterminavit eam aper de silva [16], » quod plebem captivavit Judaicam Titus qui imperavit in Roma.

Aquilo est austeritas persecutionis, ut in Cantico : « Surge, aquilo : veni, auster [17], » quod desiderat nonnunquam Ecclesia, ut mitigetur austeritas persecutionis. *Aquilo*, populus gentilis, ut in Isaia : « Dicam aquiloni : Da : et austro : Noli prohibere [18], » quod inspirabo gentibus, ut credant. *Aquilo* est aliquando electus ad fidem conversus, ut in Job : « Ab aquilone aurum veniet [19], » quod et a
B Paulo et ab Augustino, qui prius in fidelitate frigidi erant, splendor sapientiæ venit. *Aquilo*, senectus, ut in Evangelio : « Venient ab aquilone, et * retundent, » quod nonnulli in senectute ad requiem tendunt. *Aquilo* hostis antiqui suggestio, ut * Jeremia, facies ollæ succensæ « a facie aquilonis [20], » id est, regnabo in reprobis. *Aquilo* diabolus, ut in Job : « Qui extendit aquilonem super vacuum [21], » quod illorum mentibus, qui gratia sua vacui sunt, diabolum Deus dominari permittit.

Aqua est Spiritus sanctus, ut in Evangelio : « Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ [22], » quod de memoria credentis dona procedunt Spiritus sancti. *Aqua*, Christus, ut in Psalmis : « Probavi te apud aquam contradictionis [23], » id est, a Christo, cui
C a multis contradicitur. *Aqua*, sapientia subtilis, ut in Parabolis : « Aqua profunda ex ore viri [24], » quod subtilis sapientia in locutione justi. *Aqua*, loquacitas, ut in Parabolis : « Qui emittit aquam, caput est jurgiorum [25], » quod qui loquacitatem non refrenat, concordiam dissipat. *Aqua*, cupiditas sæculi, ut in Evangelio : « Eum in ignem et in aquam misit, ut eum perderet [26], » quod diabolus eos, quos possidet, nunc ardore luxuriæ concremat, nunc sorde cupiditatis fœdat, ut eos perdat. *Aqua*, baptismus, ut in Psalmis : « Operuit aqua tribulantes eos [27], » quod in baptismo electorum peccata condonantur. *Aqua* est arcana locutio prophetarum, ut in Psalmis : « Tenebrosa aqua in nubibus aeris [28], » quod obscuram locutionem habeant prophetæ. *Aqua*, san-
D cta prædicatio Christi, ut in Ezechiele : « Effundam super vos aquam mundam [29], » id est, purgabo vos per prædicationem mundam, ut mundi sitis propter sermonem quem loquor vobis. *Aqua*, compunctio, ut in libris Regum : « Hausuerunt aquam, et fuderunt in conspectu Domini [30], » quod de intimis cordis sui protulerunt compunctionem, et coram Deo fleverunt. *Aqua*, sæculi prosperitas, ut in Psal-

[1] Job XIX, 15. [2] Prov. XXXI, 15. [3] I Reg. VI, 32. [4] Job XXXIX, 2. [5] Isa. XXVI, 1. [6] Ezech. I, 5. [7] Ps. LXVII. 11. [8] Ezech. VIII, 10. [9] Prov. XXI, 9. [10] Psal. LXVII, 22. [11] Exod. XXVI, 23. [12] Sop. I, 16. [13] Isa. VII, 18. [14] Eccle. XI, 13. [15] Psal. CXVII, 12. [16] Psal. LXXIX. [17] Cant. IV, 16. [18] Isa. XLIII, 6. [19] Job XXXVII, 24. [20] Jer. I, 13. [21] Job XXVI, 7. [22] Job VII, 38. [23] Psal. LXXX. 8. [24] Prov. XVIII, 4. [25] Prov. XVII, 14. [26] Matth. XVII. 15; Marc. IX, 22. [27] Psal. CV, 11. [28] Psal. XVIII, 12. [29] Ezech. XXXVI, 25. [30] I Reg. VII, 6.

mis : « Transivimus per ignem et aquam[1], » id est, per adversa et prospera. Aqua, adversitas, ut in Psalmo : « Non me demergat tempestas aquæ[2], » id est, non me devorent congeries adversitatis. Aqua, humana scientia, ut in Exodo : « Non comedetis quid nec coctum aqua[3], » quod Christus neque purus homo cogitandus, neque qualiter incarnari potuit, perscrutandum est. Aqua, mundi affluentia, ut in Apocalypsi : « Angelus effudit phialam suam in fluvium illum magnum, Euphratem, et siccavit aquam ejus[4], » quod prædicator verum suum contra mundum erigit, et ejus affluentiam a multis contemni facit. Aqua, historialis intellectus, ut in Evangelio[5] aqua ad nuptias in vinum conversa est, quod in conjunctione Christi et Ecclesiæ sensus litteralis in spiritualem mutatus est. Aqua, voluptas carnis, ut in Evangelio : « Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum[6], » quod quo frequentius voluptas carnis exercetur, eo magis desideratur. Aqua, æterna refectio, ut in Apocalypsi : « Ostendit mihi angelus fontem aquæ vivæ[7], » id est, revelavit mihi Christus copiam refectionis æternæ. Per aquam sancti angeli, ut in Psalmis : « Et aquæ, quæ super cœlos sunt[8], » id est, angeli, qui in superioribus versantur, « laudent nomen Domini. » Per aquam animæ beatæ, ut in Psalmo : « Qui tegis aquis superiora ejus[9], » quod nos quidem in quibusdam sacram Scripturam intelligimus; sed beatæ animæ, quæ jam in cœlestibus Dominum vident, omnia de quibus tractat plene sciunt. Per aquam sancti, qui modo sunt in Ecclesia, ut in Psalmis : « Flumen Dei repletum est aquis[10], » quod in sancta Ecclesia et merito et numero populus Domino serviens augetur. Per aquas lamenta humilitatis, ut in Job : « Si lotus fuero quasi aquis nivis[11], » id est, si perfusus fuero lamentis humilitatis. Per aquas devotiones sanctorum, ut in Job : « Aquas appendit in mensura[12], » quod mira tanta devotione sanctorum mentes Deus moderatur, ut illi non tantum exercere officium possint, quantum comprehendere possunt in affectu. Per aquas populi quos Deus electis suis condonat, ut in Genesi : « Spiritus Domini ferebatur super aquas[13], » quod major est ejus pietas quam eorum iniquitas. Per aquas scientia hæreticorum, ut in Proverbiis : « Aquæ furtivæ dulciores sunt[14], » id est, occultæ scientiæ meliores. Per aquas persecutiones, ut in Psalmo : « Firmavit terram super aquas[15], » id est, fundavit Ecclesiam super persecutiones. Per aquas mortales populi, ut in Psalmo : « Viderunt te aquæ, Deus[16], » quod mortales sunt populi, credendo et timendo paruerunt. Per aquas instabiles cogitationes, ut in Psalmis : « Libera me de aquis multis[17], » id est, de multis instabilibus cogitationibus. Per aquas blandimenta adulantium, ut in Job : « Lapides excavant aquæ[18], » quod fortia etiam pectora corda hominum blandimenta mollificant. Per aquas voluptas crapulæ, ut in Psalmis : « Convertit aquas eorum in sanguinem[19], » quod malis ingratis, voluptatem Deus quandoque ad iram dilationis convertit, puniendo. Per aquas pœnæ infernales, ut in cantico Exodi : « Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus[20], » id est, ruerunt ponderati peccatis in pœnis infernalibus.

Aquila est Christus, ut in cantico Deuteronomii : « Aquila provocans ad volandum pullos suos[21], » quod Christus discipulos suos, ut de terrenis ad virtutem prædicans, sustulit. Aquila, Joannes Evangelista, ut in Ezechiele : « Facies Aquilæ desuper ipsorum quatuor[22], » quod per hoc, quod de divinitate Christi sol Joannes, et sicut aquila oculos in solem figit, et non solum aquas verum etiam [illegible]. Aquila, diabolus, ut in Proverbiis : « Viam aquilæ in cœlo[23], » quod subtilitas [illegible] diaboli a nobis [illegible] deprehenditur. Aquila, sanctus quilibet, ut in Job : « Elevabitur aquila, et ponet in arduis nidum suum[24], » quod per contemplationem sanctus ad cœlestia desideria erigitur. Aquila, [illegible], ut in Ezechiele : « Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri[25], » id est, Nabuchodonosor rex [illegible] potestate, repletus [illegible], venit [illegible] populum abduxit. Per aquilam animæ fidelium, ut in Evangelio : « Ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ[26], » quod ubi Dominus est in corpore, ibi erunt [illegible]. Per aquilas dæmones, ut in Jeremia : « Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli[27], » id est, [illegible] dæmonibus.

Arcturus est sancta Ecclesia, ut in Job : « Qui facit Arcturum et Oriona[28], » quod Dominus [illegible]. Arcturus, Vetus Testamentum, ut in Job : « Numquid Arcturum potes consurgere[29] ? » quod Vetus Testamentum [illegible] in spiritualem sensum [illegible] populo. Arcturus, [illegible], ut in Job : « Et Arcturum [illegible][30] » quod [illegible].

Arcus est sancta prædicatio, ut in Psalmis : « Arcum conteret, et confringet arma[31], » quod [illegible]. Arcus, [illegible], ut in Psalmis : « Non enim in arcu meo sperabo [illegible]

[1] Psal. LXV, 12. [2] Psal. LXVIII, 16. [3] Exod. XII, 9. [4] Apoc. XVI, 12. [5] Joan. II, 9. [6] Joan. IV, 13. [7] Apoc. XXII, 1. [8] Psal. CXLVIII, 4. [9] Psal. CIII, 3. [10] Psal. LXIV, 10. [11] Job IX, 30. [12] Job XXVIII, 25. [13] Gen. I, 2. [14] Prov. IX, 17. [15] Psal. CXXXV, 6. [16] Psal. LXXVI, 17. [17] Psal. CXLIII, 7. [18] Job XIV, 19. [19] Psal. CIV, 29. [20] Exod. XV, 10. [21] Deut. XXXII, 11. [22] Ezech. I, 10. [23] Prov. XXX, 19. [24] Job XXXIX, 27. [25] Ezech. XVII, 3. [26] Matth. XXIV, 28. [27] Lam. IV, 19. [28] Job IX, 9. [29] Job XXXVIII, 31. [30] Job XXXVIII, 32. [31] Psal. XLV, 10.

sperabo [1], » id est, de meo robore non confidam. *Arcus* * ut in Psalmis : « Peccatores intenderunt arcum suum [2], » quod Judæi adversus Dominum dolos exercuerunt. *Arcus* * Evangelista, ut in Psalmis : « Arcum æreum [3], » id est, fortes operarios meos fecisti inflexibiles. *Arcus*, sacra Scriptura, ut in Psalmis : « Arcum suum tetendit [4], » quod sacram Scripturam nobis Dominus exhibuit. *Arcus*, comminatio judicii, ut in Psalmis : « Fugiant a facie arcus [5], » id est, evadant judicium extremum. *Arcus*, occulta malitia, ut in Psalmis : « Intenderunt arcum, rem amaram [6], » id est, occultam malitiam exercuerunt. « Arcus conversi sunt, » id est, prædecessores eorum habuerunt intentionem malam. *Arcus*, minæ, ut in Psalmis : « Intenderunt arcum, sed Dominus * infirmabit, » id est, minatur ut humilientur. *Arcus*, virtus patientiæ, ut in Genesi : « Sedit in forti arcus ejus [7], » quod patientia viri sancti robusta est. Per *arcum* insidiæ ferientium, ut in Psalmis : « Ibi confregit potentias, arcum [8], » id est, ibi destruxit robora insidiantium.

Argentum est eloquium spirituale, ut in Isaia : « Argentum tuum versum est in scoriam [9], » id est, spirituale legis eloquium sordet fece carnalium desideriorum. *Argentum*, nitor eloquentiæ divinæ, ut in Cantico : « Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento [10], » id est, institutiones divinæ sapientiæ per me habebis eloquentiæ nitore decoras, perparvorum diversitate varietatis. *Argentum* martyres sunt, quorum est hæc vox, ut in Psalmis [11] : « Igne nos examinasti, » quod sordes, quæ nobis inerant, in tribulatione abstulisti. *Argentum*, figmenta poetica, ut in Apocalypsi : « Merces argenti tui nemo emet amplius [12], » quod verba impiorum joculatoria nemo deinceps frequentabit. *Argentum*, vita prædicatorum, ut in Job : « Nec appendetur argentum in commutatione ejus [13], » quod nec ipsi prædicatores, quantumcunque sunt justi, Christo nullatenus comparari possint.

Aries est caro Christi, ut in Genesi [14] Isaac in altari ponitur, sed aries mactatur, quod Christus crucifigitur, sed sola ejus caro moritur. *Aries*, ordo sacerdotalis, ut in Parabolis : « Et aries, nec est qui resistat ei [15], » quod sancto, quod in Ecclesia est, sacerdotio, et ipsi reges et principes terreni subduntur. *Aries*, motus iracundiæ, ut in Levitico : « Obtulit et arietem in holocaustum [16], » quod vir sanctus omnem in se motum mactare debet. Per *arietem* sancti apostoli, ut in Psalmis : « Induti sunt arietes ovium [17], » quod apostoli, qui fidelibus præsunt, sancto Spiritu sunt vestiti. Per *arietem* prælati qui sunt in Ecclesia, ut in Psalmis : « Afferte Domino filios arietum [18], » id est, vos ipsos, quos

A prælati in Christo genuerunt. Per *arietem* rationales quique, ut in Genesi : « Posuit virgas ante oculos arietum [19], » id est, bona externa ante intuitum rationalium. Per *arietem* hæretici, ut in Jeremia : « Principes tui sicut arietum [20], » id est, prælati tui hæretici sunt seducti.

Armilla est divina misericordia, ut in Job : « Aut armilla perforabis maxillam ejus [21], » quod circumplectens nos undique divina misericordia a potestate nos diaboli eruit a justificato, ut in Genesi : « Cognosce cujus est annulus et armilla [22], » quod a Christo habet Ecclesia et fidem et justificationem. Per *armillas* opera propositorum, ut in Isaia : * « Armilla et inaures [23], » id est, opera prælatorum et obedientias subditorum. Per *armillas* actiones

B quæ pertinent ad Decalogum, ut in Genesi : « Et armillas siclorum decem [24], » quod opera Decalogi sancta Ecclesia suscipit.

Arena est calamitas hujus vitæ, ut in Job : « Quasi arena maris hæc gravior appareret [25], » quod miseria, quam patimur, ad instar arenæ et ponderosa et multa est. *Arena*, humiles, ut in propheta : « Posui arenam terminum mari [26], » quod ad vincendum tumorem superborum Deus humiles posuit. *Arena*, instabilitas hujus sæculi, ut in Evangelio : « Qui ædificavit domum suam super arenam [27], » id est, mentem suam semper hujus mundi instabilitate fundavit. *Arena*, civitatis cœlestis, ut in Genesi : « Multiplicabo semen tuum super arenam quæ est in littore maris [28], » quod electis suis omnipo-

C tens Deus tale spirituale confert augmentum, ut sanctitatem illorum civium, quæ in sancta cœlestis patriæ soliditate sunt, in quantum possunt, imitentur.

Arma sunt virtutes spirituales, ut in D. Paulo : « Per arma justitiæ a dextris et a sinistris [29], » id est, bona opera in prosperis et in adversis. *Arma*, cor reproborum, ut in propheta : « Descenderunt in latum cum armis suis [30], » quod ruerent in interitum, cum corporibus suis. *Arma* sunt aperte impugnationes, ut in Psalmis : « Confringet arma [31], » id est, manifestas destruet impugnationes. *Arma*, nequitiæ diaboli, ut in Evangelio : « Omnia arma ejus auferet [32], » id est, omnes nequitias ejus annihilabit.

D *Arca* est corpus Christi, ut in Exodo : « Arcam de lignis Chettim compingite [33], » id est, corpus Christi ex membris esse incorruptibilibus credite. *Arca*, Ecclesia, ut in Psalmis : Surge, Domine, in requiem tuam [34], » id est, surge a mortuis, surgat et Ecclesia, quam dignatus es sanctificare. *Arca*, quilibet ecclesiasticus doctor, ut in libris Regum [35], percussit Dominus Ozam, eo quod tetigisset arcam

[1] Psal. XLIII, 7. [2] Psal. XI, 2 ; et XXXVI, 14. [3] Psal. XVII, 35. [4] Psal. VII, 13. [5] Psal. XXXVI, 14 ; et LXIV, 4. [6] Psal. LXXVII, 57. [7] Gen. XLIX, 24. [8] Psal. LXXV, 4. [9] Isa. I, 22. [10] Cant. I, 11. [11] Psal. LXVI. [12] Apoc. XVIII, 12. [13] Job XXVIII, 15. [14] Gen. XXII, 13. [15] Prov. XXX, 31. [16] Lev. VIII, 28. [17] Psal. LXIV, 14. [18] Psal. XXVIII, 1. [19] Gen. XXX, 41. [20] Thren. I, 6. [21] Job XL, 21. [22] Gen. XXXVIII, 25. [23] Isa. III, 19. [24] Gen. XXIV, 22. [25] Job VI, 3. [26] Jer. V 22. [27] Matth. VII, 26. [28] Gen. XXII, 17. [29] II Cor. VI, 7. [30] Ezech. XXXII, 27. [31] Psal. XLV, 10. [32] Luc XI, 22. [33] Exod. XXV, 10. [34] Psal. CXXXI, 8. [35] II Reg. VI.

Domini, quod qui reprehensionis manu arguuntur, A prælatos Ecclesiæ tangunt, spiritali morte feriuntur.

Arca, mens sancta, ut in Genesi : « Fac tibi arcam de lignis levigatis [1], » id est, fac mentem a peccati pondere alienam.

Arula est cor hominum, ut in Exodo : « Pones quatuor annulos super arulam altaris [2], » id est, quatuor evangelistarum libros per intellectum committes cordi tuo.

Armatus, diabolus, ut in Job : « Et ipsum rapiet armatus [3], » quod impium in morte ad pœnam diabolus rapit. *Armatus*, quilibet superbus qui se conatur excusare, ut in libris Regum [4] David non erat armatus incedere, quod humilis quisque superbe ignorat se excusare. Per *armatos* tyranni, ut in Job : « In occursum pergunt armatis [5], » quod sanctus prædicator tyrannorum superbiæ resistere non timet.

Artifex, Dominus, ut in Cantico : « Quæ fabricata sunt manu artificis [6], » quod per Domini gratiam spiritualia nobis dona conferuntur.

Arvina, pinguedo rerum, ut in Job : « Et in lateribus ejus arvina dependet [7], » quod in consiliariis impii * pinguedo rerum abundat.

Artus sunt intestina Ecclesiæ membra, ut in Job : « In nihilum sunt redacti omnes artus mei [8], » id est, infirma membra mea multum delectantur.

Area est Ecclesia, ut in Evangelio : « Et purgabit aream suam [9], » id est, mundabit Ecclesiam suam. *Area*, mundus est, ut in libro Judicum : « Ponam vellus hoc lanæ in area [10], » quod ad salutem C humanam virginem Mariam Deus posuit mundo. *Area*, latitudo populi gentilis, ut in libris Regum [11] constituit David altare Domino in area Arnan Jebusæi, quod Ecclesiam Patri Christus consecrat in latitudine gentilis populi.

Arbor est Christus, ut in Cantico : « Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios [12], » quod multum inter Christum et sanctos Ecclesiæ filios distat, quod puri homines sunt. *Arbor*, crux, ut in Cantico : « Sub arbore malo suscitavi te [13], » id est, per fidem passionis meæ a morte revocavi te. *Arbor*, humilis Dei scientia, ut in Evangelio : « Ascendit Zachæus sycomorum, ut videret Jesum [14], » quod nisi stultam Dei sapientiam D apprehendamus, Christum comprehendi non meremur. *Arbor*, fides robusta, ut in Evangelio : « Crevit granum sinapis, et factum est in arborem magnam [15], » quod crevit fides, quæ prius abjecta videbatur per mundum, et robur accepit magnum. *Arbor*, bona voluntas, ut in Evangelio : « Arbor bona fructus malos non facit [16], » quod ex voce bona non procedit actio mala. *Arbor*, voluntas mala, ut in Evangelio : « Non est arbor bona, quæ fructus malos facit [17], » quod non est bona voluntas in mente, quando mali apparent fructus in opere. *Arbor*, perfectus quilibet in fide, ut in Apocalypsi : « Præceptum est illi [18], » id est, a Deo injunctum est Antichristi discipulis, « ne nocerent fœno, » id est, rudem aliquem in fide, « nec omni viridi » id est, in fide omnem provectum, « nec omni arbori, » id est, omnem in fide perfectum. *Arbor*, humana natura, ut in Evangelio : « Arbor, quæ non facit fructus bonos, excidetur, et in ignem mittetur [19], » quod impius, qui bene vivere non curat, a consortio justorum excluditur, et in ignem gehennæ mittitur. *Arbor*, tota simul reproborum massa, ut in Evangelio : « Securis ad radicem arborum posita est [20], » quod Judex Christus, qui * in se humanitatis [illegible] traxit, et incidit ex ferro divinitatis, omnes reprobos comminuit. Per *arbores* hic mundus, ut in Evangelio : « Cum producunt arbores jam ex se fructum, scitis quod prope est regnum Dei [21]. » Per *arbores* hæretici, ut in Epistola Judæ : « Arbores autumnales [22], » quod salus fructificationis desperatur.

Aromata sunt viri sancti, ut in Cantico : « Perfla, auster, hortum meum, et fluent aromata illius [23], » id est, fecunda, o sancte Spiritus, Ecclesiam meam, et apparebunt sancti ejus. *Aromata* sunt bona opera sanctorum, ut in Cantico : « Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata [24], » quod fragrantia virtutum quæ sunt in virgine Maria, bona excedunt opera sanctorum. *Aromata* sunt mundæ cogitationes, ut in Cantico : « Messui myrrham meam cum aromatibus meis [25], » quod qui motus carnales mortificat, et mentem mundat, ex utraque in futuro vitam metet æternam. *Aromata*, devotionis orationum, ut in Evangelio [26] : venient [illegible] portantes aromata, quæ præparaverant, quod hic omnis tenebris mentis deserta * veniunt animæ ferentes præmeditatas orationes.

Areolæ sunt doctores virtutum, ut in Cantico : « Genæ ejus sicut areolæ aromatum [27], » id est, martyres ejus doctrinis et virtutibus [illegible]. *Areola*, quilibet humilis, ut in Cantico : « Dilectus meus descendit in hortum meum, ad areolam aromatis [28], » id est, Christus venit ad Ecclesiam suam, id est, fieri humili, ut faciat [illegible].

Aranea, afflicta anima, ut in Psalmis : « Et tabescere fecisti, sicut araneam, animam ejus [29], » id est, ad instar araneæ permisisti affligi animam * ejus. *Aranea*, vanitas vitæ, ut in Psalmis : « Anni nostri sicut aranea meditabuntur [30], » id est, anni nostri vanitate sunt pleni.

Armenta sunt doctores vel rectores Ecclesiæ, ut in Cantico Habacuc : « Et non erit armentum in præsepibus [31], » id est, non erit prælatus in populo.

[1] Gen. vi, 14. [2] Exod. xxvii, 5. [3] Job v, 5. [4] I Reg. xvii, 39. [5] Job xxxix, 21. [6] Cant. vii, 1. [7] Job xv, 27. [8] Job xvi, 7. [9] Matth. iii, 12; Luc. iii, 17. [10] Jud. vi, 37. [11] II Reg. xxiv, 18. [12] Cant. ii, 3. [13] Cant. viii, 5. [14] Luc. xix, 4. [15] Luc. xiii, 19. [16] Matth. vii, 18. [17] Luc. vi, 43. [18] Apoc. ix, 4. [19] Matth. vii, 19. [20] Matth. iii, 10. [21] Luc. xxi, 30, 31. [22] Vers. 12. [23] Cant. iv, 16. [24] Cant. iv, 10. [25] Cant. v, 1. [26] Marc. xvi, 1; Luc. xxiv, 1. [27] Cant. v, 13. [28] Cant. vi, 1. [29] Psal. xxxviii, 12. [30] Psal. lxxxix, 9. [31] Habac. iii, 17.

Armenta collegium est patriarcharum, ut in cantico Deuteronomii. * « vitulum de armento, » id est, Christum ex patriarchis natum.

Arva subjecti sunt, ut in cantico Habacuc : « Et arva * non afferent cibum [1], » id est, subditi escam obedientiæ non habebunt.

Aratrum est cultus justitiæ, ut in Evangelio : « Nemo mittet manum suam ad aratrum, et respiciens retro, est aptus in regno Dei [2], » id est, nullus a cultu justitiæ ad peccata, quæ dimittat, rediens, dignus est salvari. *Aratrum*, * exemplum bonum, ut in libris Regum : « Et in aratro boum coxit carnes [3], » id est, ad imitationem sanctorum opera carnalia mortificavit.

Astra sunt angeli sancti, ut in Job : « Cum me laudarent simul astra matutina [4], » id est, angeli, quos primum creavi. *Astra*, viri sancti in Ecclesia, ut in Isaia : « Super astra cœli exaltabo solium meum [5], » id est, reprobos, quibus impero, contemplationes Ecclesiæ per electionem premere faciam.

Ascensus est elevatio Christi, ut in Psalmis : « Qui ponis nubem ascensum [6] ; » quod nubes suscepit eum ab oculis eorum.

Ascensus, afflictio martyrum, ut in Cantico : « Ascensum purpureum [7], » cæcum videlicet martyrem pro Domino afflictum. *Ascensus*, spiritualis vitæ profectus, ut in Ezechiele : « Et in septem gradibus ascensus ejus [8], » quod per gratiam septiformis Spiritus bonæ conversationis acquirimus profectum.

Ascensor est Dominus, ut in Job : * « Decidet equum et ascensorem ejus [9], » id est, contemnet virum sanctum, et Dominum, qui ei præest. *Ascensor*, mundi hujus amator, ut in Genesi : « Ut cadat ascensor ejus retro [10], » id est, quemadmodum mundus contra Dominum amat, ut in posterioribus ruat. *Ascensor*, diabolus, ut in cantico Exodi : « Equum et ascensorem ejus dejecit in [mare] [11], » id est, superbos quoslibet, et eum qui eis præsidet, diabolus demersit in infernum.

Asinus est populus gentilis, ut in Isaia : « Et asinus præsepe domini sui [12], » id est, gentium populus, qui prius immundus fuit, spiritualem alimoniam acquisivit. *Asinus*, Judæorum stultitia, ut in Genesi : « Exspectate hic cum asino, postquam adoraverimus, revertemur ad vos [13], » quod cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium introeat, et sic omnis Israel salvus fiet [14]. *Asinus*, quilibet qui infirmis deservit, ut in Job : « Asinum pupillorum abegerunt [15], » id est, eum qui infirmus per charitatem fremebat, hæretici * adduxerunt. *Asinus*, pigritia stultorum, ut in Deuteronomio : « Non arabis in
A bove et asino [16], » id est, strenuo et sapienti * imprædicatorem fatuum et pigrum non sociabis.

Asina est caro nostra, ut in libro Josue : « Axa sedens super asinam accepit a patre irriguum superius et inferius [17], » quod anima fidelis carnem regens, percipit a Domino compunctionem ex amore et timore. *Asina*, Synagoga, ut in Evangelio : « Invenietis asinam alligatam [18], » id est, videbitis plebem Judaicam peccatorum funibus constrictam. Per *asinam*, luxuriosi, ut in propheta : « Quorum carnes ut carnes asinorum [19], id est, tam libidinosa est caro eorum quam est caro asinorum. Per *asinas*, petulantes sensus, ut in * Job . « Qui ascenditis super nitentes asinas, eloquimini [20], » quod illi digne laudare possunt, qui petulantibus sensibus
B suis viriliter præesse norunt. Per *asinas* omnes cœlestes animæ, ut in libris Regum [21], perierunt asinæ Cis, patris Saul, et missus est Saul ad quærendas eas, quod perierant hominum animæ, et missus est Dominus in hunc mundum, peccatores salvos facere. Per *asinas*, simplices, ut in Job : « Erant autem quingentæ asinæ [22], quod redemptori nostro vere simplicium devotio servit, qui continentiam..... partem servavit.

Aspis est diabolus, ut in Psalmis : « Super aspidem et basiliscum ambulabis [23], id est, illum deprimes, qui et occulte decipit, et aperte sævit. *Aspis*, reprobus quilibet, ut in Psalmis : « Aspidis surdæ et obturantis aures suas [24], » quod * reprobus sensum cordis ad vocem prædicationis non inclinavit. *Aspis*,
C occulta sævitia diaboli, ut in Isaia : « Super foramen aspidis manum suam mittet [25], » quod per gratiam suam eos nonnunquam Dominus visitat, qui occultam in se diaboli malitiam habuerunt. Per *aspidem*, spiritus maligni, ut in Job : « Panis illius vertetur in fel aspidum [26], » quod delectio impii in amaritudinem spirituum immundorum mutabitur. Per *aspidem*, suggestiones diaboli, ut in Job : « Caput aspidum suget [27] : » quod in via diabolicarum suggestionum impius suscipiet. Per *aspidem* dolosi, ut in psalmo : « Venenum aspidum sub labiis eorum [18], » id est, fraus et malitia dolosorum sub verbis latebat Judæorum.

Atrium est sancta Ecclesia, ut in Psalmis : « Adorate Dominum in atrio sancto ejus [29], » id est, servite ei in
D Ecclesia sancta ejus. *Atrium*, mundus : « Fortis armatus custodit atrium suum [30], » id est; diabolus possedit hunc mundum. *Atrium*, amplitudo fidelium, ut in Ezechiele : « Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum [31], » quod fideles in longaminitate spei bonorum operum perfectionem habent. *Atrium*, circuitus sæcularis, ut in Evangelio : « Petrus in atrio principis sacerdotum cum ministris stabat ad ignem [32], » quod Dei negator in

[1] Habac. III, 17. [2] Luc. IX, 62. [3] III Reg. XIX, 21. [4] Job XXXVIII, 7. [5] Isa. XIV, 13. [6] Psal. CIII, 3. [7] Cant. III, 10. [8] Ezech. XL, 22. [9] Job XXXIX, 21. [10] Gen. XLIX, 17. [11] Exod. XV, 1. [12] Isa. I, 3. [13] Gen. XXII, 5. [14] Rom. XI, 25. [15] Job XXIV, 3. [16] Deut. XXII, 10. [17] Jos. XV, 19. [18] Matth. XXI, 1, 2. [19] Ezech. XXIII, 20. [20] Jud. V, 10. [21] I Reg. IX, 3. [22] Job I, 3. [23] Psal. XC, 13. [24] Psal. LVII, 5. [25] Isa. XI, 7. [26] Job XX, 14. [27] Ibid. v. 16. [28] Psal. CXXXIX, 4. [29] Psal. XXIX, 2 ; et XCVI, 9. [30] Luc. XI, 25. [31] Ezech. XL, 47. [32] Marc. XIV ; Joan. XVIII.

circuitu ambulant ad intelligendum non veniunt. Atrium, plebs infidelis, ut in Apocalypsi: « Atrium quod est foris templum, ejice foras, » id est, eos qui ad fidem intrare nolunt, a communione fidelium ac quasi tradendos esse damnato. Per atria prophetæ et apostoli, ut in Psalmis: « Introite in atria ejus, » id est, apostolis et prophetis ejus conformes estote. Per atria præcepta charitatis, ut in Psalmis: « In atriis domus Dei nostri, » id est, in mandatis, per quæ omnia communia fiunt. Per atrium secreta cœli, ut in Psalmis: « Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini, » id est, desiderat Spiritu mens pertingere ad cœli secreta.

Aurora est sancta Ecclesia, ut in Cantic.: « Quasi aurora consurgens, » quia a tenebris vitæ præsentis ad cœlestia per desiderium surgens Ecclesia consurgit. Aurora est qui incipit bona opera inchoat, ut in Psalmis: « Tu fabricatus es auroram et solem, » quod Dominus et initium constituit in bono opere, et perfectionem. Aurora, vita justorum, ut in Job: « Si subito apparuerit aurora, » quod impiis vitam justorum contemnit. Aurora, mens sancta, ut in Job: « Et ostendisti auroræ locum suum, » quod piæ menti cœlestem patriam, quæ ei locus est, Dominus per revelationem demonstravit.

Auster est Spiritus sanctus, ut in Cantic.: « Et veni, Auster, » id est, veniat fervor Spiritus sancti. Auster, populus Judaicus, ut in Isaia: « Et Austro dicam: Noli prohibere, » id est, principibus Judæis, ne gentes ad credendum impediant. Auster, prædicator quilibet, ut in Psalmis: « Transtulit Austrum de cœlo, » quod de vita sublimi Dominus prædicatorem eligit. Auster, fervor martyrum, ut in Apocalypsi: « Ab Austro portæ tres, » quod a martyribus fides Trinitatis prædicatur. Auster, doctrina sancta, ut in Psalmis: « Convertere, Domine, captivitatem nostram sicut torrens in Austro, » quod per sanctam doctrinam [illegible] ab interno frigore liberatur. Auster, [illegible] conversatio, ut in Ezechiele: « Quasi ædificium civitatis vergentis ad Austrum, » quod sancta Ecclesia fervore sanctæ conversationis [illegible]. Auster, [illegible] cœli, ut in Job: « Qui facit interiora Austri, » quod Dominus [illegible] illa cœlestia [illegible] præparavit.

Aurum est ipsa Divinitas, ut in Cantic.: « Caput ejus aurum optimum, » quod divinitas Christi ineffabilis [illegible] est. Aurum, splendor cœlestis patriæ, ut in Apocalypsi: « Ipsa civitas aurum mundum, » quod superna illa civitas [illegible] splendebit. Aurum, sapientia [illegible], ut in Ezechiele: « Aurum [illegible], » quod [illegible] primus angelus sapientia decoratus fuit [illegible]

[illegible] ut in Job: « [illegible] » [illegible]

[illegible]

Aurum est [illegible], ut in Psalmis: « [illegible]

[illegible]

rationem cordis eorum audivit auris tua[1], » id est, A occulta eorum penetravit potentia tua. *Auris*, clementia, ut in Psalmis : « Et auris ejus, » id est, pietas ejus, « ad preces eorum [2]. » *Auris*, doctor Ecclesiæ, ut in Parabolis : « Auris, quæ audivit increpationes vitæ, in medio sapientum commorabitur[3], » quod qui libenter audit increpationes docentium, plerumque usque ad cathedram doctorum conscendit. *Auris*, mens hominis, ut in Exodo : « Perforabitque aurem ejus * subula [4], » id est, mentem ejus illustrabit verbo Dei. *Auris*, intellectus cordis, ut in Job : « Nonne aure tua verba dijudicat [5] ? » quod verba, quæ sonant extrinsecus, discernit intellectus cordis intrinsecus. *Auris*, quilibet subjectus, ut in Parabolis : « Aurem audientem, et oculum videntem Dominus fecit [6], » quod Deus B utriusque est conditor, et subjecti videlicet obedientis, et prælati imperantis. *Auris* pro occulto accipitur, ut in Evangelio : « Quod in aure auditis, prædicate super tecta [7], » id est, quod in occulto suscipitis, effundite in publico. *Auris*, contemplatio interna, ut in Job : « Quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus[8], » id est, occulte percepit contemplatio mea signa internæ et divinæ allocutionis. Per aurem obedientia, ut in Evangelio : « Qui habet aures, audiat[9], id est, qui obedire vult, verba mea auscultet. Per *aurem*, pura intelligentia, ut in Psalmis : « Aures autem perforasti mihi[10], » id est, perfecte me intelligere fecisti, quid velles. Per *aurem*, judicia divina, ut in Isaia : « In auribus meis hæc dicit dominus [11]. » id est in judiciis meis hæc C sunt.

Auriga, quilibet prædicator, ut in libris Regum : « Currus Israel, et auriga ejus[12], » quod prædicator populum Dei et portare debet et ducere.

Avis est Christus, ut in Job : « Semitam ignoravit avis[13], » quod Christum ad cœlos ascendisse Judæa non credidit. *Avis*, anima hominis, ut in Job : « Et avis nascitur ad volandum [14], » quod anima pura in contemplatione se extendit. *Avis*, instabilis quisque, ut in Parabolis : « Avis transmigrat de loco suo [15], » quod instabilis quisque non moratur in loco suo. *Avis* est levitas verborum, ut in Parabolis : « Avis ad alta transvolat [16], » quod verba levium ad eum qui protulit, veniunt. *Avis*, superbus ille hostis, ut in Job : « Nunquid * illudet ei, quasi avi [17] ? » quod Do- D minus superbum diabolum per suam sapientiam decepit. Per *aves* viri spirituales, ut in Genesi : « Aves autem non divisit [18], « quod viri spirituales per se scandala non dividunt. Per *avem*, spiritus maligni, ut in cantico Deuteronomii : « Devorabit eos quasi avis, morsu amarissimo [19], » quod reprobos maligni spiritus consument.

Axes sunt corda doctorum, ut in libris Regum : « Et quatuor rotæ, per bases singulas, et axes ærei [20], quod prædicationes suas confirmant per documenta prophetarum evangelistæ et doctores.

Azyma, puritas mentis, ut in Exodo : « Septem diebus azyma comedis [21], » id est, toto tempore hujus vitæ sanctitati mentis studebitis.

Adversarius est diabolus, ut in Epistola Petri : « Adversarius vester diabolus circuit [22], » quod diabolus semper nocere intendit. *Adversarius*, populus incredulus, ut in Psalmo : « Irritat adversarius nomen tuum in finem [23], » id est, populus incredulus contemnit fidem tuam. *Adversarius*, sacra Scriptura, ut in Evangelio : « Esto consentiens adversario tuo [24], » id est, consenti sacræ Scripturæ, quæ adversatur carnalibus desideriis.

B

Babylon.	*Brachium.*	*Baculus.*
Bellum	*Buxus.*	*Bathus.*
Branchia.	*Basiliscus.*	*Butyrum.*
Botrus.	*Bruchus.*	*Bitumen.*
Bethemoth.	*Barba.*	*Baltheus.*
Bases.	*Byssus.*	*Bestia.*
Bos.		

Babylon est civitas reproborum, ut in Propheta : « Fugite de medio Babylonis [25], » id est, contemnite mores reproborum. *Babylon*, mens prava, ut in Propheta : « Curavimus Babylonem, et non est sanata [26], » id est, sanare studuimus pravam mentem, quæ spiritaliter ægrotat, et non vult recipere sanitatem. *Babylon*, Ecclesia de gentibus, ut in Epistola Petri : « Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone electa [27], » populus fidelis, qui de gentilitate ad fidem conversus est. *Babylon*, peccatum, ut in Propheta : « Veniens ad Babylonem, et ibi liberaberis [28], » quod multi per hoc, quod ad peccatum corruunt, ad sui cognitionem veniunt, et a peste superbiæ curantur. *Babylon* sunt impii, qui in fine damnabuntur, ut in Apocalypsi : « Cecidit Babylon [29], » quod in corpore simul et in anima impii damnabuntur. *Babylon* caro nostra, ut in Psalmis : « Filia Babylonis [30], » id est,..... carnis per peccata confusa, quod Babylon confusio interpretatur. *Babylon*, hic mundus, ut in Daniele [31] Habacuc per capitum ad Babylonem deportatus est : quod Christi prædicatores ad mundum deferuntur. *Babylon*, infernus, ut in Propheta : « Reducam vos de Babylone in terram vestram, » id est, de inferno ad patriam cœlestem.

Baculus est misericordia Dei, ut in Psalmo : « Baculus tuus consolatur [32]. » id est, misericordia tua consolata est me * *Babylon* potestas regiminis, ut in Genesi Judas Thamar baculum dedit [33], quod potestatem regiminis a Christo Ecclesia accepit. *Baculus*, sustentamentum, ut in Tobia : « Baculum senectutis nostræ [34], » id est, sustentamentum infirmitatis nostræ. *Baculus* est lex, ut in libris Regum

[1] Psal. IX, 17. [2] Psal. XXXIII, 16. [3] Prov. XV, 31. [4] Exod. XXI, 6. [5] Job XII, 11. [6] Prov. XX, 12. [7] Matth. X, 27. [8] Job IV, 12. [9] Matth. XI, 15; XIII, 9. [10] Psal. XXXIX, 7. [11] Isa. V, 9. [12] IV Reg. II, 12. [13] Job XXVIII, 7. [14] Job V, 7. [15] Prov. XXVII, 8. [16] Prov. XXVI, 2. [17] Job XL, 24. [18] Gen. XV, 10. [19] Deut. XXXII, 24. [20] III Reg. IV, 30. [21] Exod. XII, 15. [22] Petr. V, 8. [23] Psal. LXXIV, 10. [24] Matth. V, 25. [25] Jer. L, 8; et LI, 6. [26] Ibid. V, 9. [27] I Petr. V, 13. [28] Mich. IV, 10. [29] Apoc. XIV, 8. [30] Psal. CXXXVI, 8. [31] Dan. XIV, 22. [32] Psal. XXII, 4. [33] Gen. XXXVIII, 18. [34] Tob. X, 4.

Elisaeus misit puerum Giezi ad mortuum « cum baculo [1], » quod ad mortuum in peccatis jacens [illegible] Christus Moysen cum lege transmisit. Baculus [illegible], ut in Isaia: « [illegible] [2], » quod Christus [illegible] dominus est reprobatum. Baculus, [illegible], ut in Genesi: « In baculo meo transivi Jordanem istum [3], » quod in justitia sanctae crucis Jordanem mundum transit. Baculus, crux Christi, ut in libro Regum David venit contra Goliam cum baculo [4], quod Christus de diabolo triumphavit in ligno. Per baculum curae pastorales, ut in Exodo: « Tenentes baculos in manibus [5], » id est, curas pastorales exercentes in operibus.

Balteus est continentia, ut in Exodo: « Et balteum [6] opere plumarii [7], » diversi generis continentia. *Balteus*, virtus continentiae, ut in Job: « Balteum regum dissolvit [8], » quod in [illegible] gloriantur, ejusdem [illegible] Dominus frangit [illegible]. *Balteus*, mortificatio carnis, ut in libro I Regum [9]: « Dedit Jonathas David vestimenta sua usque ad balteum, » quod Dominus noster, qui est verus David, non solum [illegible] sed ipsam carnis nostrae mortificationem [illegible]. *Balteus*, unitas fidei, ut in II libro Regum [10]: « Quare non confodisti [illegible] decem argenti siclos, et unum balteum, » quod qui in se [illegible] hujus cognitionem [illegible], et in perfectione decalogi, et unitate fidei [illegible]. *Balteus*, ipse animus noster, ut in III libro Regum [11]: « Et posuit cruorem praelii in balteo, quod erat circa lumbos suos, » id est, [illegible] in animo, qui [illegible] debet.

Barba est [illegible], ut in libro Regum: « Defluebat saliva in barbam [12], » quod verba [illegible] et infantilia [illegible] Christi. *Barba*, [illegible], ut in psalmo: « Descendit unguentum in barbam, barbam Aaron [13], » quod venit Spiritus sanctus in Apostolos Christi. *Barba*, populus Judaicus, ut in Ezechiele: « [illegible] per caput et barbam [14], » [illegible] populum Judaicum Dominus [illegible]. *Barba*, [illegible], ut [illegible]: « Manete [illegible] barba [15], » [illegible].

Brachium est Christus, ut in Isaia: « Et brachium Domini cui revelatum est? [16] » id est, cui Filius Dei nuntiatus est [illegible], ut in Isaia: « In brachio suo congregabit agnos [17], » id est, in vigore suo [illegible]. [illegible] fortitudo humana, ut in psalmo: « Et brachium eorum non salvabit eos [18], » id est, [illegible]

[illegible]

[1] IV Reg. IV, 29. [2] Isa. IX, 4. [3] Gen. XXXII, 10. [4] I Reg. XVII, 40. [illegible]

das loqui [1], » id est, qualis sit malignus, semper recordare, et a murmuratione te compesce. *Bellum*, ultima damnatio, ut in Job : « Et pluat super illum bellum suum [2], » quod Deus super impium æternam fundit damnationem.

Bechemoth, diabolus, ut in Job : « Ecce Bechemoth, quem feci tecum [3], » quod spiritum illum, qui modo diabolus est, Deus creavit.

Bestia est quilibet a peccato conversus, ut in Isaia : « Glorificabit me bestia agri [4], » id est, peccator de peccato suo pœnitens me honorabit. *Bestia*, mens irrationabilis, ut in Exodo : « Si bestia montem tetigerit, lapidabitur [5], » quod si mens irrationabilis ad alta contemplationis se erigit, summa non sustinens superni ponderis vocibus necatur. *Bestia*, populus Judaicus serviens, ut in Genesi : « Bestia devoravit Joseph [6], » id est, persecutor populus Judæorum occidit Christum. *Bestia*, peccatum criminale, ut in Isaia : « Bestia mala non transibit per eam [7], » quod mens sancta peccatum mortale omni studio vitare contendit. *Bestia*, societas reproborum, ut in Apocalypsi : « Vidi de mari bestiam ascendentem [8], » quod Antichristi sequaces de terrenis post eum emergunt. *Bestia*, diabolus, ut in Apocalypsi : « Bestia, quam vidisti, fuit et non est [9], » quod * adventum Christi, diabolus regnavit, sed ipso adveniente superatus fuit. Per *bestias*, Judæi excæcati, ut in psalmo : « In ipsa (nocte) pertransibunt omnes bestiæ silvæ [10], » quod crescente cæcitate sua ad opus Dominicæ passionis Judæi pervenerunt. Per *bestias*, Gentiles, ut in psalmo : « Potabunt omnes bestiæ agri [11], » quod sacræ Scripturæ fluentis Judæi inebriantur. Per *bestias*, simplices quilibet, ut in Genesi : « Creavit Deus bestias terræ [12], » quod simplices Deus in Ecclesia posuit. Per *bestias*, increduli, ut in Paulo : « Adversus bestias pugnavi [13], » id est, contra incredulos disputavi. Per *bestias*, spiritus maligni, ut in Job : « Omnes bestiæ agri ludunt ibi [14], » quod in mente reproba maligni spiritus exsultant. Per *bestias*, instabiles motus cordis, ut in Job : « Et bestiæ terræ pacificæ erunt [15], » id est, * interni motus cordis tui te non inquietabunt. Per *bestias* peccata : ut in Psalmis : .... sic .... per confessionem præteritis debeas, et ita futuris conserves.

Byssus est justitia, ut in Apocalypsi : « Byssinum enim justificationes sanctorum sunt [16]. » *Byssus*, carnis afflictio, ut in Exodo : « Coccumque bis tinctum, et byssum * retortum, » id est, geminam charitatem ; et carnem afflictam. *Byssus*, virginitas, ut in Parabolis : « Byssus et purpura indumentum ejus [17], » quod in quibusdam sancta Ecclesia virginitate, in quibusdam martyrio vestitur. Sicut Hildebertus, episcopus Cenomanensis :

Nunc est byssus, nunc purpura vestis.
Quod per bella rosas, per pacem lilia profert.

Byssus, acies virtutum, ut in Exodo : « Tentoria de bysso retorta [18], » quod sancti decore virtutum ornantur. *Byssus*, cultus exterior, ut in Evangelio : « Induatur purpura et bysso [19], » quod populus Judaicus exteriorem vitæ cultum habuit.

Bitumen est robur charitatis, ut in Genesi : « Et bitumine linies arcam extrinsecus et intrinsecus [20], » quod Dominus secundum hominem virtute munit charitatis, tam intus in corde, quam extra in opere. *Bitumen*, virginitas, ut in Exodo : « Sumpsit fiscellam scirpeam, et linivit eam bitumine ac pice [21], » quod autem de sapientia elegit virginalem, et eam virginitate ornavit et humilitate. *Bitumen*, duritia discordiæ, ut in Genesi : « Habuerunt lateres et bitumen pro cæmento [22], » quod iniqui robur deserentes bonæ actionis, lutum amant libidinis, et abjicientes ligamentum charitatis, duritiam discordiæ amplectuntur.

Botrus est Christus, ut in Numeris [23] duo viri botrum portant in vecte, quod duo populi Christo confitentur in cruce. *Botrus*, spiritualis lætitia, ut in Cantico : « Botrus Cypri dilectus meus mihi [24] : » florida lætitia resurgentis me glorificavit, quod *Cyprus* florens interpretatur. *Botrus*, opus justitiæ, ut in Job : « Lædetur, quasi vinea in primo flore ejus [25], » quod in mente reproba et opus bonum per superbiam destruitur. *Botrus*, opus justitiæ, ut in cantico Deuteronomii : « Et botrus amarissimus [26]. » quod ex amaritudine, quod iniquus operatur. Per *botrum* prædicatores sancti, ut in Cantico : « Et ubera tua assimilata sunt botris [27], » quod duo sanctæ Ecclesiæ populi prædicatores suos imitantur. Per *botros* impii, ut in Apocalypsi : « Vindemia botros vineæ terræ [28], » quod malos Dominus exterminat, qui inflati sunt terrena jucunditate.

Bos, prædicator, ut in lege : « Non arabis in bove et asino [29], » id est, non socies in prædicatione fatuum sapienti prædicatori. *Bos*, opus bonum, ut in lege : « Non operaberis in primogenito bovis [30], » id est, non * exerces in publico primordia boni operis. *Bos*, populus Judaicus, ut in Job : « An mugiet bos, cum ad præsepe plenum fuerit [31] ? » quod a defendo statu suo Judaicus populus liberatus fuit in illis in quibus Christi incarnationem cognovit. *Bos*, populus gentilis, ut in Isaia : « Cognovit bos possessorem [32], » quod plebs gentilis credidit in redemptorem suum. *Bos*, Lucas evangelista, ut in Ezechiele : « Facies bovis a sinistris [33], » quod a sacrificio Evangelium suum incepit Lucas. *Bos*, quilibet fatuus, ut in Parabolis : « Sequitur eam, quasi bos ductus ad victimam [34], » quod mundi hujus cupiditatem sequitur stultus ad interitum. Per *boves* patriarchæ, ut in Levitico : « Vitulum de bobus sine macula [35], » id est, de patriarchis Christum natum sine culpa. Per *bovem* perfecti quique, ut in Job : « Boves ara-

[1] Job XL, 27. [2] Job XX, 23. [3] Job XL, 10. [4] Isa. XLIII, 20. [5] Exod. XIX, 13; Hebr. XII, 19. [6] Gen. XXXVII, 33. [7] Isa. XXXV, 9. [8] Apoc. XIII, 1. [9] Apoc. XVII, 8. [10] Psal. CIII, 20. [11] Ibid. vers. 11. [12] Gen. I, 24. [13] I Cor. XV. [14] Job XL, 15. [15] Job V, 23. [16] Apoc. XIX, 8. [17] Prov. XXXI, 22. [18] Exod. XXVI, 1. [19] Luc. XVI, 19. [20] Gen. VI, 14. [21] Exod. II, 3. [22] Gen. XI, 3. [23] Num. XIII, 24. [24] Cant. I, 14. [25] Job. XV, 33. [26] Deut. XXXII, 32. [27] Cant. VII, 7. [28] Apoc. XIV, 18. [29] Deut. XXII, 10. [30] Deut. XV, 19. [31] Job VI, 5. [32] Isa. I, 3. [33] Ezech. I, 10. [34] Prov. VII, 22. [35] Lev. IV, 3.

bant [1], » id est, perfecti opera perfecta faciebant. A Per boves, prælati, ut in psalmo: « Jumenta in montibus et boves [2], » id est, subjecti in virtutibus et prælati. Per boves cogitationes mansuetæ, ut in III libro Regum: « Leones et boves et cherubim [3], » quod in prælatis cum rigore et scientia esse debent cogitationes mansuetæ. Per boves, hæretici, ut in psalmo: « Boves eorum crassæ [4], » quod hæretici propter mollitiem [illegible] terrenis affluunt. Per boves, cupiditates terrenæ, ut in Evangelio: « Juga boum emi [5], » quia quinque sensus suos cupiditati [illegible]. Per boves, elationes cordis, ut in psalmo: « Offeram tibi boves cum hircis [6], » id est, mortificabo elationes cordis, cum mortificatione petulantiæ carnis. Bos, antiquus hostis, ut in Job: « Fenum quasi bos comedit [7], » quod carnales diabolus devorat.

Buccina est persecutio, ut in Job: « Ubi audierit buccinam, dicit: Vah [8]! » quod sanctus prædicator de persecutione lætatur. Per buccinas, prædicatores, ut in Josue [9] sacerdotes cum buccinis circumierunt Jericho: quod cum prædicationibus prædicatores circumierunt mundum.

Bruchus est edendi ingluvies, ut in Joele: « Residuum locustæ comedit bruchus [10], » quod [illegible] reprobum et tunc initiat gula, cum vana desinit superbia.

Butyrum est humanitas Christi, ut in Isaia: « Butyrum et mel comedet [11], » quod Christus in unitate personæ suæ et divinam habuit naturam, quæ pertinet ad mel; et humanam, quæ ad butyrum. *Butyrum*, doctrina patriarcharum, ut in cantico Deuteronomii: « Butyrum de armento, et lac de grege [12], » id est, pinguem doctrinam de patriarchis * amplexus et de C moribus sanctis. *Butyrum*, vita contemplativa, ut in Job: « Non videat rivos fluminis torrentis mellis et butyri [13], » quod iniquus quilibet opera charitatis non exercet; nec illa scilicet quæ ad vitam pertinent contemplativam, nec illa quæ ad activam. *Butyrum*, [illegible], ut in libro Judicum: « Et in phiala principum obtulit butyrum [14], » quod nihil validius ad prosternendum in nobis mundi principem habere valemus, quam ut [illegible] in mente nostra charitatem teneamus. *Butyrum*, humilitas bonæ actionis, ut in Genesi: « Tulit quoque butyrum, et posuit coram eis [15], » quod ex boni operis humilitate sanctam in nobis trinitatem placare debemus. *Butyrum*, pinguedo spiritualium virtutum, ut in Proverbiis: « Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum [16], » quod, qui studiose corpus suum et animum ad dulcedinem [illegible] ad pinguedinem quoque spiritualium virtutum pertingunt. *Butyrum*, unctio pœnitentiæ, ut in Job: « Lavabam pedes meos butyro [17], » quod Dominus, [illegible] Job tenebat, [illegible] per pœnitentiæ unguenta lavat.

[illegible] in prophetis: « [illegible] » id est, in Ecclesia gentium contemplatione [illegible] transit, [illegible].

C.

Cadaver.	[illegible]	[illegible]
Calix.	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]

Cadaver est Christus, ut in Evangelio: « Ubi fuerit [illegible] cadaver [illegible] [18], » id est, [illegible] Christi [illegible]. *Cadaver*, quilibet in culpa lapsus, ut in Job: « Ubicumque fuerit cadaver, statim adest * aquila [19], » quod ad D [illegible]. *Cadaver*, diabolus, ut in Isaia: « Tu [illegible] cadaver putridum [20], » quod diabolus [illegible]. Per cadaver, [illegible], ut in Genesi: « [illegible] super cadavera [21], » quod [illegible]. Per cadaver, [illegible], ut in Isaia: « De cadaveribus [illegible] [22], » quod [illegible]. Per cadaver [illegible], ut in Isaia: « Videbunt cadavera virorum qui prævaricati [illegible]

[1] Job i, 13. [2] Psal. xlix, 10. [3] III Reg. vii, 29. [4] Psal. cxliii, 14. [5] Luc. xiv, 19. [6] Psal. lxv, 15. [7] Job xl, 10. [8] Job xxxix, 25. [9] Jos. vi, 4. [10] Joel. i, 4. [11] Isa. vii, 15. [12] Deut. xxxii, 14. [13] Job xx, 17. [14] Judic. v, 25. [15] Gen. xviii, 8. [16] Prov. xxx, 33. [17] Job xxix, 6. [18] Matth. xxiv, 28. [19] Job xxxix, 30. [20] Isa. xiv, 19. [21] Isa. xxxiv, 3.

cati sunt in me [1], » quod electi in futuro pœnas reproborum intuentur.

Caligo est diabolus, ut in psalmo : « Caligo sub pedibus ejus [2], » quod diabolum Christus conculcat. *Caligo*, prophetiæ, ut in psalmo : Nubes et caligo in circuitu ejus [3], » quod Apostoli aperte docebant, hoc Prophetæ obscure prædicebant. *Caligo*, occulta gloria Dominicæ majestatis, ut in Exodo: « Moyses ascendit in caliginem, in qua erat Deus [4], » quod soli perfecti ad contemplandam gloriam Dominicæ majestis pertingere possint. *Caligo*, confusio mentis, ut in Job : « Occupet mentem caligo [5], » id est, pravam delectationem mentis confusio invadat. *Caligo*, peccatum, ut in Job : « Nec faciem meam occupet caligo [6], » id est, mentis meæ affectum non cæcavit culpa. *Caligo*, dies novissima, ut in Sophonia. « Dies illa, dies caliginis [7], » quod dies illa ultima reprobos obscurabit. *Caligo*, examen extremi, judicii, ut in Genesi : « Facta est caligo tenebrosa * transiens inter divisiones illas [8], » quod ultimum id judicium malos a bonis separabit.

Calor est fervor sancti Spiritus, ut in psalmo : « Non est qui se abscondat a calore ejus [9], » quod unicuique datur manifestatio Spiritus ad * mensuram. *Calor*, dulcedo charitatis, ut in Job : « Lapis solutus calore in æs vertitur [10], » quod qui durus fuit, per charitatis dulcedinem emollitur. *Calor*, desiderium justitiæ, ut in Genesi : « Factum est in primo calore coitus, dum oves intuerentur virgas et parerent [11], » quod simplices quique in ipso desiderio justitiæ primum exempla respiciunt, et bonum, quod desiderant, ad affectum perducunt. *Calor*, pœna reproborum, ut in Job : « A nimium calorem transeat ab aquis nivium [12], » quod damnati a frigore transeunt ad ardorem.

Calix est passio Christi, ut in Evangelio : « Calicem quidem meum bibetis [13], » id est, passionem meam imitabimini. *Calix*, Scriptura sacra, ut in psalmo : « Calix meus inebriatus [14], » quod sacra Scriptura, quæ inebriat audientes, clara est. *Calix*, judicium Dei, ut in psalmo : « Calix in manu Domini [15], » id est, judicium in potestate Dei, *vini meri*, sine omni fæce * justitiæ, « plenus mixto, » bonis bona * malis mala rependens. *Calix*, tribulatio sanctorum, ut in psalmo, « Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei [16], » quod Deus illorum pars est, qui pro eo tribulantur. *Calix*, passio martyrum, ut in psalmo : « Calicem salutaris accipiam [17], » id est, passionem martyrii ad imitationem Christi tolerabo. *Calix*, mundana voluptas, ut in Apocalypsi [18], calix aureus Babylon, quod pulcher quidem noster mundus iste, sed ad confusionem ducit.

Calamus est Christus, ut in psalmo : « Lingua mea calamus scribæ [19], » quod, quos discipulos Christus docuit, Spiritus sanctus eorum cordibus inspiravit, *Calamus*, quilibet prædicator, ut in Isaia : « Orietur in ea viror calami [20], » id est, in Ecclesia doctor prædicatorum. *Calamus*, gentilitas, ut in Isaia : « Calamum quassatum non conteret [21], » id est, infirmum gentilem populum non condemnabit [22]. » *Calamus*, hypocrita quilibet, ut in Job : » In secreto calami Behemoth dormit [23], » quod in mente simulanti diabolus quiescit. *Calamus*, dispositio Dei, ut in Ezechiel : « Calamus mensuræ in manu ejus. » quod in potestate sua habet Deus disponere omnia. Per *calamum* prædicatores, ut in Exodo : « In hastili calami et scyphi [24], » quod in Ecclesia sunt prædicatores et auditores.

Calumniator, diabolus, ut in psalmo : Et humiliabis calumniatorem [25], » id est, Christus diabolum superabit.

Calcaneum est extremitas actionis nostræ, ut in Genesi : « Tu observabis calcaneum ejus [26], » quod finem nostræ actionis diabolus corrumpere studet. *Calcaneum*, profectus noster, ut in psalmo : « Ipsi calcaneum meum observabunt [27], » quod inimici mei profectui meo invidere non cessant. *Calcaneum*, caro nostra, ut in psalmo : « Iniquitas calcanei mei circumdabit me [28]. »

Calculus est sermo divinus, ut in Isaia : « Et in manu seraphim calculus [29], » quod illum amor Dei incendit, qui sermonem divinum opere complet. *Calculus*, æternitas supernæ patriæ, ut in Apocalypsi : « Vincenti dabo calculum candidum [30], » quod qui hic tentationi resistendo vincit, clarum in futuro æternitatem æternamque claritatem habebit. *Calculus*, pœna linguæ mentientis, ut in Parabolis : « Replebitur os ejus calculo, » quod qui hic lingua per mandacium peccat, in futuro in lingua per pœnam ardoris cruciabitur.

Callis est vita cujusque religiosi, ut in Isaia : « Rectus callis justi ad ambulandum [31], » quod qui juxta religiosorum vitam vivit, in fortitudine iniquitatis non offendit. Per *calculum*, doctrinæ nequam, ut in libro Judicum : « Ambulaverunt per calles devios [32], » id est, doctrinas sequebantur erroneas.

Calceamentum est humanitas Christi, ut in psalmo: « In Idumæum extendam calceamenta [33], » id est, gentilitati revelabo incarnationem meam. *Calceamentum*, prædicatio, ut in Deuteronomio : Ferrum et æs calceamentum ejus [34], » id est, fortitudo et tribulatio sequitur prædicationem ejus. *Calceamentum*, operatio, ut in libris Regum : « Posuit Abner terrorem prælii in calceamento suo, » quod quilibet pravus crudelitatem discordiæ exercet in opere suo. *Calceamentum*, actio mortifera, ut in Exodo : « Solve

[1] Isa. LXVI. 24. [2] Psal. XVII, 10. [3] Psal. XCVI. 2. [4] Exod. XX. 21. [5] Job III, 5. [6] Job XXXIII. 7. [7] Soph. I, 15. [8] Gen. XV, 17. [9] Psal. XVIII, 7. [10] Job. XXVIII, 2. [11] Gen. XXX, 39. [12] Job XXIV, 19 [13] Matth. XX, 23. [14] Marc. X, 39. [15] Psal. XXII. 5. [16] Psal. LXXIV, 9. [17] Psal. XV, 5. [18] Psal. CXV, 13. [19] Apoc. XVII, 4. [20] Psal. XLIV, 2. [21] Isa. XXXV, 8. [22] Psal. XLII, 3. [23] Job XL, 16. [24] Exod. XXXVII, 17. [25] Psal. LXXVII, 4. [26] Gen. III, 15. [27] Psal. LV, 7. [28] Psal. XLVIII, 6. [29] Isa. VI, 6. [30] Apoc. II, 17, [31] Isa. XXVI. 7. [32] Jud. V, 6. [33] Psal. LIX, 10. [34] Deut. XXXIII, 25.

calceamenta de pedibus tuis [illegible], » id est, propria opera a morte, de affectibus tuis. Per [illegible] ad prædicationem [illegible]. Per calceamenta æterni [illegible], ut in Evangelio : « Nolite portare calceamenta », » id est, nolite vos præmunire exemplo mortuorum. Per calceamenta [illegible] membrorum nostrorum quæ sunt super terram, ut in Cantico : « Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis », » id est, quam decori sunt opera tua in mortificatione voluptatum.

[illegible] est [illegible] tentationis, ut in Job : « Sæpe invenit in te [illegible] », » quod Christi Ecclesia [illegible] non [illegible]. Clamor, [illegible], ut in psalmo : « Clamor meus ad te veniat », » quod desiderium justi [illegible] Deum. [illegible] prophetam, ut in Genesi : « Clamor Sodomorum [illegible] », » quod [illegible] Dei. [illegible] diaboli, ut in Job : « Clamorem exactoris non audivit », » quod vir sanctus [illegible] tentationem diaboli non [illegible].

Clavi sunt præcepta charitatis, ut in libro Regum : « Affixit lamina clavis aureis », » id est, opera præcepti charitatis firmavit. Clavi, [illegible], ut in Isaia : « Et clavis [illegible] », » id est, [illegible] et [illegible]. Clavi, correctiones [illegible], ut in Ecclesiaste : « Verba sapientum quasi clavi », » quod [illegible] per correctionem vitia pungunt.

Clavis est Christus, ut in Evangelio : « Tulistis clavem scientiæ [illegible], et eos, qui introierant, prohibuistis », » id est, [illegible] Clavis, apertio sacræ Scripturæ, ut in propheta : « Et dabo clavem domus David », » id est [illegible] sacræ Scripturæ [illegible] in Ecclesia Christi. Clavis, [illegible], ut in Apocalypsi : « Vidi angelum descendentem de cœlo habentem clavem abyssi », » quod credimus [illegible] se humiliantem, qui corpus nostrum [illegible]. Per clavem potestas [illegible], ut in Evangelio : « Et dabo tibi claves regni cœlorum », » potestatem ligandi atque solvendi Dominus in Ecclesia tribuit.

[illegible], ut [illegible] : « Ego sum flos campi », » id est, [illegible] gentilitas, ut in Ezechiele : « [illegible] in campum », » quod Christus ad [illegible] gentilitatem ad fidem vocavit. Campus, [illegible] vita hujus mundi, ut in psalmo : « Et [illegible] campi », » id est, voluptatem mundi. Campus, populus Judæorum, ut in Daniele : « [illegible] in cam-

pus », » quod Christus ad populum suum Judæorum [illegible]. Per [illegible], gentiles mundi, ut in propheta : « [illegible] », » quod [illegible] legis, quæ populo Judæorum data fuit, populus gentium [illegible]. Per [illegible], ut in psalmo : « [illegible] », » quod [illegible].

[illegible] Christus, ut in Evangelio : « [illegible] gloriam », » [illegible] et Christum [illegible]. [illegible], ut in Genesi : « [illegible] », » quod [illegible] Christi [illegible]. Per [illegible], ut in Isaia : « [illegible] », » quod [illegible] ad Ecclesiam [illegible]. Per [illegible], ut in Job : « [illegible] », » quod [illegible] intellectu sacræ Scripturæ [illegible].

Clamor est [illegible], ut in psalmo : « In clamore [illegible] », » id est, in [illegible]. [illegible] : « Clamor [illegible] », » id est, [illegible].

[illegible] est [illegible], ut in Apocalypsi : « Et [illegible] », » quod [illegible]. [illegible] charitas, ut in Isaia : « [illegible] in Jerusalem », » quod in [illegible] charitatis. [illegible], ut in Evangelio : « Et [illegible] », » id est, [illegible].

[illegible] Christus, ut in Exodo : « [illegible] », » quod Christus, qui lux est mundi, [illegible]. [illegible] : « Et [illegible] », » quod, ut Christus, qui per [illegible], [illegible]. [illegible] Apocalypsi : « [illegible] », » id est, [illegible] ut in Evangelio : « Nisi [illegible] », » quod [illegible]. Per [illegible] Ecclesia, ut in Apocalypsi : « Septem candelabra septem Ecclesiæ sunt ». »

[illegible], ut in Levitico : « [illegible] », » id est, [illegible].

[illegible], ut in Exodo : « [illegible]

a Exod. III, 5. b Matth. x, 10. c Cant. vii, 1. d Job xvii [illegible]. e Psal. [illegible]. f Gen. [illegible]. g Job [illegible]. h III Reg. vi, 32. i Isa. [illegible]. j Eccle. xii, 11. k Luc. xi, 52. l Isa. xxii, 22. m Apoc. ix, 1. n Matth. xvi, 19. o Cant. ii, 1. p Ezech. [illegible]. q Psal. [illegible]. r Dan. [illegible]. s Psal. [illegible]. t Gen. [illegible]. u Isa. [illegible]. v Job [illegible]. w Psal. [illegible]. x Apoc. [illegible]. y Isa. [illegible]. z Matth. [illegible]. aa Exod. [illegible]. bb IV Reg. iv, 10. cc Apoc. ii, 1. dd Matth. v, 15; Luc. viii, 16 et xi, 33. ee Apoc. i, 20. ff Cant. [illegible]. gg Isa. [illegible].

nistrum in azymis panibus[1], » id est, sacram Scripturam cum puris operibus.

Canales sunt sacræ Scripturæ, ut in Genesi : « Posuit virgas in canalibus[2], » quod exempla sanctorum sunt in Scripturis. *Canales*, mentes justorum, ut in Cantico : « Purpura regis juncta canalibus[3], » quod passio Christi impressa est sanctorum mentibus.

Canis est peccator impudens, ut in Parabolis : « Canis reversus ad vomitum suum[4], » id est, peccator impudens redit ad peccatum suum. *Canis*, pœnitens quilibet, ut in Ecclesiaste : « Melius est canis vivus leone mortuo[5], » quod melior est, de peccatis humiliter confitens, quam de meritis superbe præsumens. *Canis*, quilibet infirmus, ut in libro Regum : « Nunquid canis sum, quod tu venis cum baculo ad me?[6] » id est, nunquid pro tam infirmo me habes, ut tam facile posse me superare te credas? *Canis*, quilibet vilissimus, ut in libro Regum : « Quem persequeris, rex Israel? quem, nisi canem mortuum?[7] » id est, me vilissimum, qui nec vivere dignus sum. Per *canes*, apostoli, ut in psalmo : « Lingua canum tuorum[8], » quod prædicatio apostolorum infusa est gentibus. Per *canes*, gentes, ut in Evangelio : « Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus[9], » id est, doctrinam apostolicam dare gentibus. Per *canes*, Judæi, ut in psalmo : « Circumdederunt me canes[10], » id est, invaserunt me Judæi. Per *canes*, reprehensores, ut in Evangelio : « Nolite mittere sanctum canibus[11], » id est, sacræ Scripturæ mysterium illis qui mordaciter reprehendunt. Per *canes*, detractores, ut in Paulo : « Videte canes[12] » * ne intuemini detractores. Per *canes*, loquacitati servientes, ut in Apocalypsi : « Foris canes, foris malefici[13], » quod qui in crimine loquacitatis et malæ actionis perseverant, a regno Dei excluduntur. Per *canes*, prædicatores boni, ut in Evangelio : « Canes lingebant ulcera Lazari[14], » quod sancti prædicatores sanabant peccata gentilis populi. Per *canes* prædicatores mali, ut in propheta : « Canes muti, non valentes latrare[15], » quod mali prædicatores vitia corripere nolunt.

Caput est Christi divinitas, ut in Cantico : « Caput ejus aurum optimum[16], » quod in Christi divinitate fulgor incomparabilis est. *Caput*, humanitas Christi, ut in psalmo : « Exaltavit caput meum super inimicos meos[17], » id est, elevavit Christum hominem super inimicos * meos. *Caput*, fides, ut in psalmo : « Caput meum, » id est, fides in pravis * refriguit. *Caput*, sacerdotium Judæorum, ut in Job : « Abstulit coronam de capite meo[18], » quod dignitatem abstulit Deus a sacerdotio Judæorum. *Caput*, quilibet rector, ut in libris Regum : « Caput in tribubus Israel factus es[19], » id est, rector in plebibus Israel constitutus es. *Caput*, principatus Synagogæ, ut in Isaia : « Omne caput languidum[20], » quod universus principatus Synagogæ spiritualiter ægrotavit. *Caput*, principium, ut in psalmo : « In capite libri scriptum[21], » id est, in principio Psalterii scriptum « est de me. » *Caput*, quilibet hujus sæculi superbus, ut in Job : « Aut gurgustium piscium implebis capite illius[22], » quod Deus per prædicatores suos etiam superbos ad se trahit. *Caput*, initium tentationis, ut in Job : « Caput aspidis suget[23], » quod iniquus quilibet statim initium tentationis consentiendo suscipit. *Caput*, excellentia, ut in lege : « Advena erit in caput[24], » id est, alienus te excellet. *Caput*, diabolus, ut in psalmo : « Caput circuitus eorum[25], » quod diabolus, qui caput est iniquorum, nunquam recte incedit. *Caput*, Antichristus, ut in Abacuc : « Percussisti caput de domo impii[26], » id est, superasti Antichristum, qui est habitatio diaboli. *Caput*, concupiscentia hostis, ut in Genesi : * « Ipsa conteret caput tuum[27], » id est, Maria virgo conculcabit concupiscentiam tuam. *Caput* est mens, ut in Cantico : « Caput tuum ut Carmelus[28], » id est, mens tua cogitationem habet spiritualis circumcisionis : quod *Carmelus*, scientia circumcisionis interpretatur. *Caput*, intentio, ut in Jeremia : « Facti sunt hostes ejus in capite[29], » id est, inimici tui prævalent ei in ipsa intentione. Per *caput* elationes superborum, ut in psalmo : « Conquassabit capita in terra[30], » id est, destruet in Ecclesia elationes pessimorum. Per *capita* vitia criminalia, ut in Apocalypsi : « Habebat draco capita septem[31], » quia diabolus septem capitalia vitia suggerit.

Capillus est subtilitas cogitationum, ut in psalmo : « Verticem capilli perambulantium [in delictis suis] confringet[32], » id est, acumen subtilitatis hæreticorum destruet. *Capillus*, ordo prædicatorum, ut in Daniele[33] Abacuc capillo de Judæa in Babylonem transvectus esse perhibetur; per Abacuc, qui *amplectens* sive *luctator* interpretatur, Redemptor noster exprimitur, qui ut suos sibi amplectens luctam contra diabolum iniit : « Erat autem Abacuc in * Judam[34], » et Christus spiritualiter ad Judæos missus est. « Ille pulmentum coxerat, » quod Christus ex aqua sapientiæ Spiritu sancto cooperante cibum vitæ præparavit. « Ille panes in alveolo intriverat : » et Christus apostolis quasi Dominici verbi vasculis pabulum doctrinæ spiritualis exponendo tanquam frangendo commiserat. Ille « in campum iniens tulit messoribus : » et Christus ad Synagogam veniens prædicavit Judæis. « Dixitque angelus ei : Per prandium quod habes, in Babylonem, Danieli, qui est in lacu leonum[35], » quod apostoli gentibus salutem a Dominis dari deprecabantur. Per *Babylonem*, confusa gentilitas ; per *Danielem*, populus gentium ; per *lacum leonum*, tenebrosa conversatio dæmonum. « La-

[1] Exod. XXIX, 23. [2] Gen. XXX, 38. [3] Cant. VII, 5. [4] Prov. XXVI, 11. [5] Eccle. IX, 4. [6] I Reg. XVII, 43. [7] I Reg. XXIV, 15. [8] Psal. LXVIII, 1. [9] Matth. XV, 26. [10] Psal. XXI, 17. [11] Matth. VII, 6. [12] Phil. III, 2. [13] Apoc. XXII, 15. [14] Luc. XVI, 21. [15] Isa LVI, 10. [16] Cant. V, 11. [17] Psal. XXVI, 6. [18] Job XIX, 9. [19] I Reg. XV, 17. [20] Isa. I, 5. [21] Psal. XXXIX, 8. [22] Job XL, 26. [23] Job XX, 19. [24] Deut. XXVIII, 44. [25] Psal. CXXXIX, 10. [26] Abac. III, 13. [27] Gen. III, 15. [28] Cant. VII, 5. [29] Thren. I, 5. [30] Psal. CIX, 6. [31] Apoc. XII, 3. [32] Psal. LXVII, 22. [33] Dan. XIV, 35. [34] Ibid., vers. 32. [35] Ibid., vers. 33.

cus itaque in Babylonem [1], » habitatio vel demorantia in gentilitate : » Daniel in lacu, » populus gentium habitans in regione umbræ mortis. Babylonem, Abacuc, non vidit, et tamen venit » ut Dominus : « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel [2]. » Abacuc ergo capillo in Babylonem translatus, Danieli prandium, quod messoribus præparaverat, attulit; et Redemptor noster per prædicatores suos verbum salutis Judæorum populo destinatum, gentibus ministravit. « Surrexit Daniel et comedit : » et populus gentium ab errore surgens ad fidem erigitur, et divinæ doctrinæ pabulo reficitur. Refecto Daniele, Abacuc in locum, unde translatus fuit, restituitur, et Christus plenitudine gentium completa ad Judæos redibit, et tunc omnis Israel salvus fiet. Per *capillos*, angeli, ut in Apocalypsi : « Capilli erant candidi [3], » quod angeli Domini in æterna claritate sunt perspicui. Per *capillos* sacramenta legis, ut in Job, ipse Job legitur [4] « capite capillos rasisse, » quod Christus legis sacramenta ab illis primis sacerdotibus fertur abstulisse. Per *capillos*, cogitationem superflua, ut in lege [5] jubentur Nazaræi capillos in sacrificii igne ponere; quod perfecti cogitationes superfluas flamma dominici amoris incendere debent. Per *capillos*, populi fideles, qui Christo capiti adhærent, ut in Cantico : « Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de Galaad [6], » quod populi per baptismum loti summa per desiderium petunt. Per *capillos*, terrena abundans substantia, ut in Evangelio Maria capillis capitis pedes Domini tersit [7], quod fidelis quisque ex sua abundantia pauperibus necessitatem tribuit.

Capitella sunt duo Testamenta, ut in libris Regum : « Duo capitella super capita columnarum [8], » quod duo Testamenta in mentibus doctorum.

Castellum est virgo Maria, ut in Evangelio : « Intravit Jesus in quoddam castellum [9], » quod Christus in singularis virginis venit uterum. *Castellum*, mundus, ut in Evangelio : « Ite in castellum quod contra vos est [10], » id est, in mundum qui vobis contrarius est. *Castellum*, mens nostra, ut in Evangelio : « Dominus intravit cum discipulis in castellum Emaus, et cognitus est ab eis [11], » quod quando mens nostra ingreditur, ejus nobis cognitio confertur.

Capparis est plebs Judaica, ut in Ecclesiaste : « Dissipabitur capparis [12], » quod populus incredulitate abjectus populus Judaicus est.

Caprea est Christus, ut in Cantico : « Similis est dilectus meus capreæ, » quod Christus similitudinem suscepit humanam. *Caprea*, Ecclesia, ut in Cantico : « Revertere, similis esto, dilecte mi, capreæ [13], » id est, redi ad munditiam, mea firma, quam de Ecclesia suscepisti. Per capreas virtutes animarum, ut in Cantico : « Adjuro vos per capreas [14], » id est, virtutes ad cœlum.

Capra est Ecclesia, ut in Genesi : « Sume vaccam triennem, et capram trimam [15], » id est, Synagogam et Ecclesiam, quæ sanctæ Trinitatis fidem [illegible]. *Capra*, contemplatio, ut in Levitico : « Offerat agnum de gregibus suis aut capram [16], » id est, vitam activam, quæ pertinet ad lucrum, et contemplativam, quæ ad pascua.

Carcer est pœnalis corruptionis conditio, ut in Job : « Circumdedisti me carcere [17], » id est, vallasti me undique pœnalis corruptionis malo. *Carcer* infidelium, ut in Apocalypsi : « Solvetur Satanas de carcere suo [18], » quod de medio, in quibus modo tenetur, tunc exibit. *Carcer*, tribulatio, ut in Apocalypsi : « Missurus est vos in carcerem [19], » id est, in tribulationem. *Carcer*, corpus, ut in psalmo : « Educ de carcere animam meam [20], » id est, libera animam meam de corpore mortis hujus. *Carcer*, infernus, ut in Evangelio : « Judex mittet te in carcerem [21], » id est, in infernum.

Caro Christi est illa quæ in altari sumitur, de qua dicitur : « Caro mea vere est cibus [22], » vel illa quæ fuit in ligno, de qua in psalmo : « Caro mea immutata est propter oleum [23], » id est, in gloriam immortalitatis, propter gratiam unctionis. *Caro*, peccatum, ut in Job : « Operui cinere carnem meam [24], » id est, texi humilitate pœnitentiæ culpas meas. *Caro* per mulierem dicitur, « caro de carne mea [25], » quod mulier de viro facta sit. *Caro*, infirmitas quidem, ut in psalmo : « Recordatus est quod caro sunt [26], » id est, novit eos infirmos quod fragiles sunt. *Caro*, divitiæ carnales, ut in Job : « Tabescet caro illius [27], » id est, marcescent opes. *Caro*, mortalitatis corruptio, ut in Paulo : « Caro et sanguis regnum Dei non [28] possidebunt, » id est, corruptio incorruptionem non possidebit. *Caro*, homo unusquisque, ut in Genesi : « Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est [29], » id est, non poterit esse spiritualis, quamdiu studet esse carnalis. *Caro*, actus humani, ut in Paulo : « Manifesta sunt opera carnis [30], » id est, hominis, non dicit opera carnis, sed quæ sunt vitia, quæ [illegible]. *Caro*, sapientia carnalis, ut in Evangelio : « Caro et sanguis non revelavit tibi [31], » id est, sapientia carnalis [illegible] non manifestavit tibi. *Caro*, concupiscentia, ut in Paulo : « Caro concupiscit adversus spiritum [32], » id est, carnis concupiscentia contra animam. *Caro*, carnalitas, ut in Genesi : « Tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea [33], » quod tulerit Dominus [illegible] et [illegible]. Per [illegible] « Edent [illegible]

[1] Dan. XIV, 34. [2] Matth. XV, 24. [3] Apoc. I, 14. [4] Job I, 20. [5] Num. VI, 18. [6] Cant. IV, 1. [7] Luc. VII, 38, 44. [8] III Reg. VII, 16. [9] Luc. X, 38. [10] Matth. XXI, 2. [11] Luc. XXIV, 13, 15, 31. [12] Eccle. XII, 5. [13] Cant. II, 9. [14] Cant. III, 5. [15] Gen. XV, 9. [16] Levit. V, 6. [17] Job XIX, 12. [18] Apoc. XX, 7. [19] Apoc. II, 10. [20] Psal. CXLI, 8. [21] Matth. V, 25. [22] Joan. VI, 56. [23] Psal. CVIII, 24. [24] Job XVI, 16. [25] Gen. II, 23. [26] Psal. LXXVII, 39. [27] Job XXXIII, 21. [28] I Cor. XV, 50. [29] Gen. VI, 3. [30] Gal. V, 19. [31] Matth. XVI, 17. [32] Gal. V, 17. [33] Gen. II, 21.

carnes nocte illa assas igni [1]. » id est, in obscuritate vitæ præsentis, sententiis sacræ Scripturæ refici debemus. Per *carnem*, discipuli Christi, ut in Job: « Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os [2], » quod fugientibus discipulis Christo milites in sua passione astiterunt. Per *carnem* humiles doctrinæ, ut in psalmo: « Pluit super eos sicut pulverem carnes [3], » id est, doctrinas eis dedit humiles, ad actiones pertinentes. Per *carnem* infirma opera, ut in Parabolis : « Vita carnium [4], » quod si minute innocentia custoditur, et si qua sunt foris infirma, roborantur. Per *carnem* impii, ut in Deuteronomio : « Gladius meus devorabit carnes [5], » id est, judicium meum condemnabit impios. Per *carnem* pœnæ reproborum, ut in Apocalypsi : « Ut manducetis carnes regum et tribunorum [6], » id est, ut delectemini de cruciatu reproborum, tam majorum quam minorum.

Carmen laus Dei, ut in psalmo : « Immisit in os meum canticum novum, carmen [Deo nostro] [7] » id est, ut more meo laudem Deum meum. *Carmen* gloria cœlestis, ut in Ezechiele : « Erant scriptæ in libro lamentationes [et] carmen [8], » quod luctum nobis in præsenti, et gloriam in futuro sacra Scriptura denuntiat. Per *carmen* consolationes internæ, ut in Job : « Dedit carmina in nocte [9], » quod consolationes Dominus suis confert in tribulatione.

Carmelus, qui interpretatur *scientia circumcisionis*, carnalis est purificatio Judæorum, ut in libris Regum : « Erat Nabal et possessio ejus in Carmelo [10], » quod stultus Judaicus populus in exteriore purificatione confidebat, quod Nabal stultus interpretatur. *Carmelus*, cognitio secretorum, ut in Cantico : « Caput tuum ut Carmelus [11], » id est, mens tua scientiam et notitiam habet secretorum.

Cartilago membra sunt diaboli, ut in Job : « Cartilago ejus quasi lamina ferrea [12], » quod membra diaboli eos qui membra sunt Christi, tribulare non cessant.

Carectum populus Judaicus, ut in Exodo : « Exposuit eum in carecto fluminis [13], » quod primum Christus aspero populo Judaico apparuit. *Carectum* vita hypocritarum, ut in Job : « Aut potest crescere carectum sine aqua [14], » quod hypocritæ non nisi ex superno munere viriditatem bonæ operationis accipiunt.

Carbunculus, lux magnæ scientiæ, ut in Ezechiele [15] carbunculus dicitur operuisse primum angelum, quod lux magnæ scientiæ illustravit illum.

Caradion vitium est loquacitatis, ut in lege [16] prohibetur populus Dei comedere * caradion, quod qui Deo placere student, vitio loquacitatis insistere nolunt.

Cardines sunt spiritus angelici, ut in libris Regum cardines dicuntur fuisse in interiore domo Sancti A sanctorum [17] quod spiritus sanctorum lætantur in intimis cœlorum. *Cardines* prædicatores, ut in Cantico : « Domini enim sunt cardines terræ [18] » quod ad Dominum pertinent prædicatores Ecclesiæ. *Cardines* fines mundi, ut in Job : « Cardines quoque maris operiet [19], » id est, fines mundi leget.

Carbones sunt virtutes, quæ erant in Christo, ut in lege plenum carbonibus... thuribulum pontifex tulit in Sancta sanctorum [20], quod corpus plenum sanctis virtutibus Christus levabit ad cœlos. *Carbones*, sancti qui in fine cum Domino judicabunt, ut in Psalmis : « Cadent super eos carbones [21], quod reprobos perfecti sancti cum Domino judicabunt. *Carbones*, ardores pœnitentiæ, ut in parabolis : » Carbones ignis congeres super caput ejus [22], « id est, B bonis operibus tuis inimicum tuum ad pœnitentiam commovebis. *Carbones*, incendia charitatis, ut in Psalmis : « Nubes transierunt, grando et carbones ignis [23], » quod abundante iniquitate et prædicationes et comminationes in multis salubres cessabunt, et flammæ charitatis refrigescent. *Carbones* sancti viri, ut in Ezechiele : « Ut carbones ignis ardentis [24], » id est, ut sanctorum virorum Dominum in occultis amantium. *Carbones*, bona exempla, ut in Psalmis : « Cum carbonibus desolatoriis [25], id est, cum exemplis bonis, vitia vastantibus. *Carbones*, peccatores, ut in Psalmis : « Carbones succensi sunt ab eo [26], » quod multi ab ardore justi * desiderii extincti peccantisque nigri a Deo succensi et illuminati sunt. *Carbones* iniqui in malis suis perseverantes, C ut in Jeremia : « Denigrata est super carbones facies eorum [27], » id est, ipsos valde iniquos in pravitatibus suis servaverunt.

Craticula, cor cujuslibet sancti, ut in Exodo : « Craticulam in modum retis æneam [28], » id est, mentem viri sancti in virtutum multiplicitate robustam.

Crater est ordo prædicatorum, ut in Cantico : « Crater tornatilis, nunquam indigens poculis [29], » quod prædicatores sancti et a crimine sunt alieni, et spirituali poculo pleni.

Caseus est soliditas mentis, ut in Job : « Sicut caseum me coagulasti [30], id est, in compaginatione pigrescentis cogitationis me solidasti.

Castra sunt angeli, ut in Genesi : « Castra Dei D sunt hic [31], » id est, Angeli Dei sunt ii in quibus habitat Deus. *Castra* viri sancti, ut in Ezechiele : « Ut sonus multitudinis atque castrorum [32], » id est, ut fama multorum sanctorum. *Castra* tota simul Ecclesia, ut in Cantico : « Ut castrorum acies ordinata [33], » id est, ut concors Ecclesiæ conventus. *Castra*, virtutes spirituales, ut in Cantico : « Quid videbis in Sunamitide, nisi choros castrorum [34], » quod in populo Judaico, quando conversus fuerit ad

[1] Exod. XII, 8. [2] Job XIX, 20. [3] Psal. LXXVII, 27. [4] Prov. XIV, 30. [5] Deut. XXXII, 42. [6] Apoc. XIX, 18. [7] Ps. XXXIX, 4. [8] Ezech. II, 10. [9] Job XXXV, 10. [10] I Reg. XXV, 2. [11] Cant. VII, 5. [12] Job XL, 13. [13] Exod. II, 3. [14] Job VIII, 11. [15] Ezech. XXVIII, 13. [16] Lev. XI, 19. [17] III Reg. VII, 50. [18] I Sam. II, 8. [19] Job XXXVI, 30. [20] Exod. XXX, 34. [21] Psal. CXXXIX, 11. [22] Prov. XXV, 22. [23] Psal. XVII, 13. [24] Ezech. I, 13. [25] Psal. CXIX, 4. [26] Psal. XVII, 9. [27] Thren. IV, 8. [28] Exod. XXVII, 4. [29] Cant. VII, 2. [30] Job X, 10. [31] Gen. XXXII, 2. [32] Ezech. I, 24. [33] Cant. VI, 3, 9. [34] Ib. vers. 12.

fidem, ornamenta erunt spiritualium virtutum. Calcitre, persecutores, ut in psalmo : « Si conculcand adversarios sub nostro¹; » id est, [illegible] adversarii mei, in Deo confidam.

Catulus est Christus, ut in Genesi : « Catulus leonis, Juda²; » id est, Christus de tribu Juda. *Catulus* populus Judaeus, ut in psalmo : « Sicut catulus leonis habitans in abditis³; » quod Christum populus Judaeus persecutus est, primum et insidians in occultis. *Catulus*, diabolus, ut in libro Job : « Et leaenae catulus leonis interfectus est⁴; » quod a Christo diabolus superatur. Per *catulos* apostoli, ut in Job : « Animam catulorum implebis⁵; » id est, desiderium apostolorum et Ecclesiae consummabis. Per *catulos* homines rapaces, ut in psalmo : « Catuli leonum rugientes, ut rapiant⁶; » quod homines pravi, qui daemones sequuntur, bona proximi [illegible]. Per *catulos* detractores, ut in Job : « Dentes catulorum leonum contriti sunt⁷; » id est, verba detractorum destructa sunt. Per *catulos* daemones, ut in psalmo : « Animam meam de medio catulorum leonum⁸; » id est, eripuit me de potestate daemonum. Per *catulos* gentiles, ut in Evangelio : « Catelli de micis edunt⁹; » quod gentiles sacrae Scripturae medullam inquirunt.

Cathedra quaedam est mundi, in qua [illegible]; quaedam Moysis, in qua Pharisaei sedent [illegible]; quaedam [illegible], in qua [illegible]. Prima est pestilentiae, secunda justitiae, tertia gloriae. Prima est [illegible] damnabilis. Secunda auctoritas spiritalis regiminis. Tertia, sublimitas aeternae beatitudinis. In prima sedent mali, in secunda boni, in tertia beati. In prima peccatores, in secunda doctores, in tertia regnantes. Primam cathedram in quatuor pedes sustentant, negligentia sui, oblivio Dei, decor vanitatis, dulcor delectationis. [illegible] ejus peccati delectatio, pulvinar peccati perpetratio. Negligentia sui, et oblivio Dei [illegible] caecitas. Decor vanus et dulcor [illegible] mortiferum, quia pedibus [illegible] involvunt. Peccati delectatio illam illaqueat, peccati vero perpetratio illam praecipitat. Quatuor secundae cathedrae pedes quatuor sunt cardinales virtutes: prudentia, fortitudo, justitia, temperantia. Reclinatorium ejus dilectio Dei, pulvinar, testimonium conscientiae. Prudentia quae illuminat, fortitudo quae roborat, justitia quae exornat, temperantia quae modificat. Dilectio Dei quae laetificat, testimonium conscientiae quod tranquillat. In cathedra tertia quatuor pedes sunt, electorum scilicet summa potentia, scientia, dilectio [illegible]. Reclinatorium [illegible], pulvinar, pax summa quietis. Tunc namque omnes electi erunt, potebunt, scient, amabunt, videbunt, requiescent, erunt sine mortalitate, poterunt sine debilitate, scient sine errore, amabunt sine offensione, videbunt in plenitudine, requiescent in summa pace. Igitur prima cathedra est indigentiae, secunda sufficientiae, tertia [illegible]. Qui in prima sedent, [illegible] in prosperitate [illegible]; qui in secunda, [illegible]; qui in tertia, [illegible] cum Deo in aeternitate feliciter gaudent. Et hae cathedrae prima est [illegible], secunda [illegible], tertia [illegible], primo, [illegible], secundo, [illegible], tertio [illegible].

Catenae sunt obligationes vitiorum, ut in lege : « Confregi catenas cervicum vestrarum¹⁰; » id est, disrupi obligationes peccati quae mentem vestram deprimebant. *Catenae*, afflictiones, ut in Job : « Si fuerint in catenis et vinciantur funibus paupertatis¹¹; » id est, [illegible] afflictionibus [illegible]. *Catenae*, [illegible], ut in Evangelio : « [illegible] ligare¹², » quod [illegible]. *Catenulae*, virtutes spiritales, ut in libro Regum : « Et quasi in modum retis catenarum¹³, » id est, ad formam multiplicitatis virtutum spiritualium. *Carcer*, praesentis tribulationis, ut in Ecclesiaste : « De carcere quoque egreditur ad regnum¹⁴; » quod a praesentibus tribulationibus exeuntes ad aeternum pertingunt regnum.

Cataractae sunt apostoli, ut in psalmo : « In voce cataractarum tuarum¹⁵; » quod praedicatione apostolorum [illegible] misericordia Dei [illegible]. *Cataractae*, profunda sacrae Scripturae, ut in Genesi : « Et cataractae coeli apertae sunt¹⁶; » id est, profunda sacrae Scripturae [illegible] sunt.

Catuli [illegible], ut in Job : « [illegible]¹⁷; » id est, [illegible].

Cauda est perseverantia, ut in lege [illegible] in sacrificio, quod [illegible] in bono opere. *Cauda*, [illegible], ut in lege : « [illegible]¹⁸; » id est, [illegible]. *Cauda*, finis, ut in Exodo : « Extende manum tuam et apprehende caudam ejus¹⁹; » quod [illegible]. *Cauda*, [illegible], ut in Job : « Stringit caudam suam quasi cedrum²⁰; » quod [illegible]. Per *caudas* blandimentum, ut in Apocalypsi : « Potestates equorum in caudis earum²¹; » quod potestates [illegible] in blandimentis [illegible].

[illegible], ut in Canticis : « [illegible]²²; » quod [illegible], ut in [illegible] : « [illegible]²³; » quod [illegible].

¹ Psal. XLIII, 6. ² Gen. XLIX, 9. ³ Psal. XVI, 12. ⁴ Job. IV, 11. ⁵ Job XXXVIII, 39. ⁶ Psal. CIII, 21. ⁷ Job IV, 10. ⁸ Psal. LVI, 5. ⁹ Matth. XV, 27. ¹⁰ Lev. XXVI, 13. ¹¹ Job XXXVI, 8. ¹² [illegible]. ¹³ III Reg. VII, 17. ¹⁴ Eccle. IV, 14. ¹⁵ Psal. XLI, 8. ¹⁶ Gen. VII, 11. ¹⁷ Job [illegible]. ¹⁸ Lev. [illegible]. ¹⁹ Exod. IV, 4. ²⁰ Job XL, 12. ²¹ Apoc. IX, 19. ²² Cant. II, 14(?). ²³ Isa. [illegible].

habitatio erat dæmonum, per gratiam suam visitat. Per *cavernam* prædicationes hæreticorum, ut in Job: « Habitabit in cavernis terræ [1], » id est, morabitur iniquus in prædicationibus hæreticæ doctrinæ.

Cedrus est divinitas, ut in libro Regum : « A cedro, quæ in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete [2], » id est, de divinitate, quæ regnat in cœlo, usque ad humanitatem, quæ processit ex virgine. *Cedrus*, Christus, ut in Cantico : « Elect vero cedri [3], » quod alienus est Christus a corruptione peccati. *Cedrus*, lignum sanctæ crucis, ut in Isaia : « Dabo in desertum cedrum [4], » id est, faciam in Ecclesia esse venerabile lignum crucis. *Cedrus*, altitudo sanctorum, ut in psalmo : « Sicut cedrus Libani multiplicabitur [5], » quod vir sanctus per incrementum internæ gratiæ in celsitudinem justitiæ erigitur. *Cedrus*, fides Christi, ut in Ecclesiastico : « Sicut cedrus exaltata sum in Libano [6], » quod fides Christi in magna veneratione habetur in mundo. Per *cedros* angeli, ut in Ezechiele : « Cedri non fuerunt illo altiores [7], » quod primo illo angelo non fuerunt cæteri altiores. Per *cedros* gentiles, ut in psalmo : « Vox Domini confringentis cedros [8], » id est, Christi prædicatio humiliantis ad fidem gentiles elatis. Per *cedros* Judæi, ut in psalmo : « Confringet Dominus cedros Libani [9], » id est, humiliabit Judæos gloriantes in candore sæculi, quod *Libanus* interpretatur *candidatio*. Per *cedrum* superbus quilibet, ut in psalmo : « Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedrum Libani [10], » id est, intuitus sum pravum hominem efferentem se et extollentem ad instar præcedentium superborum. Per *cedros* sæculares potentes, ut in psalmo : « Et cedri Libani, quos plantavit [11], » id est, illos refecit nonnunquam Dominus spiritualiter, quod, quamvis sæculares sunt, in fide tamen radicati sunt.

Cherub angelus sanctus, ut in Ezechiele : * « Duas facies habebat cherub [12], » quod utrumque charitatis præceptum implet angelus sanctus. Per *cherubim*, duo Testamenta, ut in Exodo : « Duo cherubim vultus * virtutum in propitiatorium [13], » quod duo Testamenta concorditer prædicant Christum.

Cœlum est Deus, ut in psalmo : « Posuerunt in cœlum os [14], » id est, blasphemaverunt Dominum. *Cœlum* Christus, ut in psalmo : « Cœlum cœli, Domino [15], » id est, Christus est Filius Patris ad honorem Dei. *Cœlum*, beatitudo cœlestis, ut in Isaia : « Quomodo cecidisti de cœlo [16], » id est, de beatitudine cœlesti. *Cœlum*, intellectus angelorum, ut in Job : « Excelsior cœlo est [17], » quod Deus Angelorum intellectum excedit. *Cœlum*, cœtus supernorum spirituum, ut in psalmo : « In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo [18], » quod cadente diabolo supernorum spirituum cœtus sine defectu divini verbi obedientiam custodit. *Cœlum* sancta Ecclesia, ut in Genesi : « Fiant luminaria in firmamento cœli [19], » id est, sint viri spirituales in fortitudine Ecclesiæ. *Cœlum*, mundus iste, ut in Apocalypsi : « Signum magnum apparuit in cœlo [20], » id est, miraculum ingens in mundo. *Cœlum*, aer iste, ut in Evangelio : « Respicite volatilia cœli [21], » id est, volucres, quæ volant in aere. *Cœlum*, anima fidelis, ut in Apocalypsi : « Factum est in cœlo silentium [22], quasi media hora, » quod exiguo momento fit quies in anima. *Cœlum*, sacra Scriptura, ut in psalmo : « Extendens cœlum sicut pellem [23], » quod Scriptura sacra mortalibus aperitur. *Cœlum*, sanctitas vitæ, ut in Job : « Et gelu de cœlo quis genuit [24] ? » quod post sublimem sanctitatem aliquis nonnunquam in iniquitate inclinatur. Per *cœlum* angeli, ut in psalmo : « Cœli distillaverunt a facie Dei [25], » quod Dei ad nos mandata angeli deferunt. Per *cœlum* apostoli, ut in Job : « Spiritus ejus formavit cœlos [26], » quod Paraclitus, Spiritus sanctus, docuit apostolos omnem veritatem. Per *cœlos* prædicatores, ut in psalmo : « Cœli enarrant gloriam Dei [27], » id est, prædicatores summi annuntiant gratiam Dei. Per *cœlum* sapientiores in Ecclesia, ut in Deuteronomio : « Audite, cœli, quæ loquor [28], » id est, vos qui sapientes estis, magna quæ dicturus sum, auscultate. Per *cœlum* spirituales quique, ut in psalmis : « Qui fecit cœlos in intellectu [29], » quod sanctos suos non modo credere, sed et intelligere fecit divina. Per *cœlum* sublimes contemplationum modi, ut in Psalmo : « Ascendunt usque ad cœlos [30], » id est, usque ad summa contemplationum genera pertingent.

Cella est Ecclesia, ut in Cantico : « Introduxit me in cellaria sua [31], » id est, per contemplationem fecit me introire in gaudia interna.

Cælaturæ sunt opera virtutum, ut in libro Regum : « In parietibus cælaturæ eminentes [32], » id est, viris sanctis opera bona aliis cum exemplo proposita.

Cleri sunt duo Testamenta, ut in psalmo : « Si dormiatis inter medios cleros [33], » id est, si quiescatis inter duo Testamenta. *Cleri* ordinum dignitates, ut: * Cleri non proderunt eis, si ipsi fuerint mali.

Cœmentarii sunt doctores Ecclesiæ, ut in libris Regum : « Lapides dolaverunt cæmentarii Salomonis [34], » quod populos fideles prædicando instruxerunt prædicatores Redemptoris.

Cœna est dulcedo contemplationis, ut in Evangelio : « Homo quidam fecit cœnam magnam [35], » recubuit super pectus ejus, quod quilibet perfectus reficitur in contemplatione a sapientia Christi. *Cœna* refectio vitæ æternæ, ut in Evangelio : « Homo qui-

[1] Job xxx, 6. [2] III Reg. IV, 33. [3] Cant. V, 15. [4] Isa. XLI, 19. [5] Psal. XCI, 13. [6] Eccli. XXIV, 17. [7] Ezech. XXXI, 8. [8] Psal. XXVIII, 5. [9] Ibid. [10] Psal. XXXVI, 35. [11] Psal. CIII, 16. [12] Ezech. X, 21. [13] Exod. XXV, 18, 19, 20. [14] Psal. LXXI, 9. [15] Psal. CXIII, 16. [16] Isa. XIV, 12. [17] Job XI, 8. [18] Psal. CXVIII, 89. [19] Gen. I, 14. [20] Apoc. XII, 1. [21] Matth. VI, 26. [22] Apoc. VIII, 1. [23] Psal. CIII, 2. [24] Job XXXVIII, 29. [25] Psal. LXVII, 9. [26] Job XXVI, 13. [27] Psal. XVIII, 1. [28] Deut. XXXII, 1. [29] Psal. CXXXV, 5. [30] Psal. CVI, 26. [31] Cant. II, 4. [32] III Reg. VI, 35. [33] Psal. LXVIII, 24. [34] III Reg. V, 17, 18. [35]. Luc. XIV, 16.

verbis detractationis et excusationis mali invadunt. *Clypeus*, superbia, ut in libris Regum : « Clypeus æreus tegebat humeros ejus[1], » id est, rigida elatio est in iis qui summi in corde diaboli sunt. *Clypeus*, munimina virtutum, ut in Cantico : « Mille clypei pendent ex ea[2], » quod per sancta virtutum munimina in Scriptura nobis sacra ostenduntur. Per *clypeos* viri sancti, ut in libris Machabæorum : « Refulsit sol in clypeos aureos[3], » quod Christus illustrat viros religiosos. Per *clypeum* virtus patientiæ, ut in Isaia : « Surgite, principes, et accipite clypeos[4], » id est, vos, qui spiritualem geritis principatum, in patientia vestra possidebitis animas vestras.

Cymbalum est vitium loquacitatis, ut in Paulo : « Aut cymbalum tinniens[5], » id est, si sine charitate fuero, prædicatio mea nihil nisi loquacitas est. *Cymbalum*, prædicatio Antichristi, ut in Isaia : « Væ terræ cymbalum alarum[6], » quod maledici debet Antichristus, quod prædicabit superbiam et elationem. Per *cymbalum* obsequia charitatis, ut in psalmo: « Laudate eum in cymbalis[7], » quod illi Deum maxime laudant, qui per charitatem Spiritus fuerint invicem.

Cyphus est doctrina cœlestis, ut in Genesi : « Invenit cyphum in sacco Benjamin[8], » quod doctrina cœlestis erat in corde Pauli. *Cyphus*, lex, ut in libris Regum : « Tolle cyphum aquæ[9], » quod spiritualem legis notitiam doctores Judæorum non habent. Per *cyphum* auditores, ut in Exodo : *Cyphi* jubentur fieri in stipite candelabri[10], » quod auditores sunt in Ecclesia Christi.

Cinis est defectus, ut in Job : « Memoria vestra comparabitur cineri[11], » id est, memoria vestra deficiet. *Cinis*, pœnitentia, ut in Job : « Operui in cinere carnem meam[12], » id est, per pœnitentiam delevi carnalia peccata mea. *Cinis*, humilitas, ut in Job : * « Homo in cinerem revertetur[13], » id est, in humilitate se deprimet. *Cinis*, * corruptio mortalitatis, ut in Job : « Ago pœnitentiam in favilla et cinere[14], » id est, in corruptionis et mortalitatis meæ recordatione pœnitentiam ago. *Cinis* peccator, ut in Psalmis : « Quia cinerem tamquam panem [manducabam][15], » quod Deus sibi peccatorem, sed pœnitentem, sicut justum incorporat. Per *cinerem* consummatio Dominicæ passionis, ut in Exodo : « Lebetes ad suscipiendos cineres[16], » id est, corda ad retinendam memoriam Dominicæ passionis. Per *cineres* perfectiones bonorum operum, ut in Levitico : « Tolle cineres, quos vorax ignis consumpsit[17], » quod Deus perfectiones bonorum operum suscipit, quæ ardens amor consummavit.

Cynomyia est nequitia pravorum, ut in psalmo : A « Dixit et venit cynomyia[18], » quod Deus justo judicio suo nequitiam impiorum esse permittit.

Cinnamomum est humilitas, ut in Cantico : « Et cinnamomum cum universis lignis Libani[19], » id est, humilitas cum universis aliis bonis operibus.

Cincinni sunt catervæ populorum, ut in Cantico : « Et cincinni mei pleni guttis noctium[20], » id est, populi mei tenebrosis peccati fluxibus repleti sunt.

Cingulum est vigor justitiæ, ut in Parabolis : « Et cingulum tradidit Chananæo[21], » quod vigorem justitiæ Dominus dedit populo gentili.

Ciniphes sunt inquietudo cordis, ut in Psalmo : « Dixit et venit cynomyia et ciniphes[22], » quod Dominus in reprobis cum nequitia operis esse permittit inquietudinem cordis.

B *Cyprus* est gratiæ cœlestis refectio, ut in Cantico : « Cypri cum nardo[23], » id est, * dilectio internæ affectionis, cum fama bonæ actionis. *Cyprus*, Ecclesia catholica, ut in Cantico : « Botrus cypri dilectus meus mihi[24], » id est, Christus quem diligo, est decora fecunditas Ecclesiæ.

Cypressus est Christus, ut in Ecclesiastico : « Exaltata sum quasi cypressus in monte Sion[25], » quod Christus, qui est incorruptibilis sapientia Patris, ascendit ad cœlum.

Circulus est sacra Scriptura, ut in Parabolis : « Circulus aureus in naribus suis[26], » id est, Scripturam sacram frequentat facultas hæreticorum. *Circulus*, protectio superna, ut in Job : « Nunquid pones circulum in naribus ejus[27], » id est, nunquid * C compesces per protectionem tuam astutias ejus. Per *circulos* libri sancti, ut in Exodo: Quatuor circulos aureos præparabis[28], » id est, quatuor sancti Evangelii libros intelliges.

Cisterna est sacra Scriptura, ut in Exodo : « Si quis aperuerit cisternam[29], » id est, si quis exposuerit sacram Scripturam. *Cisterna* cor hominis : « * Bibe aquam de cisterna tua[30], » id est, accipe consolationem de corde tuo. *Cisterna*, mens prava, ut in Jeremia : « Frigidam facit cisterna aquam suam[31], » quod impiam facit mens cogitationem suam. *Cisterna* infernus, ut in Genesi[32], » miserunt in cisternam Judæi Joseph, quæ non habebat aquam, quod Christus Judæis cadentibus descendit in infer- D num, quod nullam habuit suavitatem gratiæ.

Crystallus est duritia cordis, ut in psalmo : « Mittit crystallum sicut buccellas[33], » quod sicut fideles Deus sibi incorporat, sic et duros nonnunquam * excolit. *Crystallus* natura angelica, ut in Ezechiele : « Quasi aspectus crystalli horribilis[34], » id est, ad instar naturæ angelicæ, quæ jam pervenit ad stabilitatem incorruptionis.

Cyathi sunt humiles doctrinæ, ut in Exodo :

[1] I Reg. XVII, 6. [2] Cant. IV, 4. [3] Mac. VI, 39. [4] Isa. XXII, 5. [5] I Cor. XIII, 1. [6] Isa. XVIII, 1. [7] Psal. CL, 5. [8] Gen. XLIV, 12. [9] I Sam. XXVI, 11. [10] Exod. XXV, 33. [11] Job XIII, 12. [12] Job. XVI, 15. [13] Job XXXIV, 15. [14] Job XLII, 6. [15] Psal. CI, 10. [16] Exod. XXVII, 3. [17] Lev. VI, 10. [18] Psal LXXVII, 45. [19] Cant. IV, 14. [20] Cant. V, 2 [21] Prov. XXXI, 24. [22] Psal. LXXVII, 45. [23] Cant. IV, 13. [24] Cant. I, 14. [25] Eccli. XXIV, 17. [26] Prov. XI, 22. [27] Job XL, 21. [28] Exod. XV, 12. [29] Exod. XI, 33. [30] Prov. V, 15. [31] Jer. VI, 7. [32] Gen. XXXVII, 23. [33] Ps. CXLVII, 17. [34] Ezech. I, 22.

« Phialæ et cyathi in manus », id est, [illegible] diversæ in scriptura.

Cithara est mortificatio, ut in Psalmis: « Confitemini Domino in cithara », id est, in mortificatione. Cithara vita activa, ut in Psalmo: « Psalterium jucundum cum cithara », id est, dulcedinem contemplationis cum actione. Cithara mortificata caro, ut in Psalmis: « Psallite Domino in cithara et voce Psalmi », id est, in abstinentia carnis et confessione oris. Cithara lætitia, ut in Job: « Versa est in luctum cithara mea », id est, in dolorem lætitia mea. Cithara [illegible], ut in libris Regum: « Psallebat David citharam, et refocillabatur spiritus Saul », quod per [illegible] dulcia [illegible] temperatur furor dæmonis.

Civitas est patria cœlestis, ut in Psalmis: « Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas », quod urbe illa cœlestis et nullis in ea [illegible] constituitur. Civitas sancta Ecclesia, ut in Cantico: « Circuibo civitatem per vicos et plateas », id est, circuibo Ecclesiam per religiosos et sæculares. Civitas, Virgo Maria, ut in Psalmis: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei », quod admiranda de sancta Maria dicuntur. Civitas, humana conversatio, ut in Job: « Contemnit multitudinem civitatis », id est, despicit multiplicitatem conversationis humanæ. Civitas, anima sancta, ut in Evangelio: « Non potest civitas abscondi supra montem posita », quod non potest occultari anima in virtutibus constituta. Civitas, gentilitas, ut in Psalmis: « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei », id est, fecunditas sancti Spiritus exhilarat populum gentilem. Civitas, populus Judaicus, ut in Isaia: « Quomodo facta est meretrix civitas plena judicii », quod plebs Judaica, quæ quondam fuit [illegible], per incredulitatis [illegible]. Civitas, mundus iste, ut in Proverbiis: « Civitatem fortium ascendit sapiens », id est, mundum [illegible] Christus. [illegible], cor viri sancti, ut in Psalmis: « In [illegible] », id est, in corde viri sancti, in quo [illegible] similitudinem [illegible]. Civitas, corpus hominis, ut in Evangelio: « Civitatem [illegible] », id est [illegible]. Civitas, infernus, ut in Psalmis: « Quis deducet me in civitatem munitam », quod [illegible] ad infernum descendere fecit. Per civitates quinque, corporis sensus, ut in Evangelio: « Tu esto super quinque civitates », id est, habere dominium super quinque corporis sensus. [illegible]: « Civitates eorum [illegible] », id est, [illegible].

[illegible] sunt [illegible], ut in Paulo: « [illegible] ministerium et [illegible] Dei, » id est, [illegible] runt. [illegible], ut in Evangelio: « [illegible] », quod [illegible]. [illegible], ut in Evangelio: « [illegible] », id est, [illegible] damnatum.

[illegible] est ordo [illegible], ut in Exodo: « [illegible] », id est, [illegible] Dei [illegible]. [illegible], ut in Genesi: « [illegible] », quod ad populum [illegible], qui [illegible], Dominus [illegible].

Chorus est concordia, ut in Psalmis: « Laudate eum in tympano et choro », id est, glorificate Deum in abstinentia carnis et concordia charitatis. Per chorum congregationem [illegible], ut in Cantico: « Quid videbitis in Sunamite, nisi choros castrorum? » quod in Ecclesia [illegible].

Cophinus est opus servile, ut in Psalmis: « Manus ejus in cophino servierunt », id est, de operibus [illegible]. Cophinus, [illegible], ut in Evangelio: « [illegible] », id est, [illegible]. Per cophinos corda [illegible], ut in Evangelio: « Impleverunt duodecim cophinos fragmentorum », quod corda hominum, qui per duodecim apostolos illuminati sunt, sacræ Scripturæ expositione impleta.

Collum est ordo prædicatorum, ut in Cantico: « [illegible] », id est, prædicatores, qui [illegible]. Collum, sermo prædicationis, ut in Evangelio: « [illegible] », id est, [illegible]. [illegible], ut in Isaia: « [illegible] », id est, [illegible]. Collum, [illegible], ut in Cantico: « [illegible] », id est, [illegible]. [illegible], ut in Job: « [illegible] », id est, [illegible]. [illegible], ut in Job: « [illegible] », quod [illegible].

[illegible] est Spiritus sanctus, ut in Evangelio:

* Exod. xxxvii, 16. [illegible] Psal. [illegible] Job xxx, 31. [illegible] I Reg. xvi, 23. [illegible] Cant. iii, 2. [illegible] Job xxxix, 7. [illegible] Matth. v, 14. [illegible] Isa. i, 21. [illegible] Prov. xxi, 22. [illegible] Luc. xix, 17. [illegible] Cant. vi, 12. [illegible] Psal. cl, 4. [illegible] Cant. vii, [illegible] Joan. vi, 13. [illegible] Job xii, 15. [illegible]

« Vidi Spiritum sanctum quasi columbam descendentem [et manentem] in ipso [1], » quod in simplicitate et mansuetudine venit Spiritus sanctus in Christum. *Columba*, Christus, ut in propheta : « Deserta facta est terra a facie iræ columbæ [2]. » quod in judicio Christi reprobi peribunt, quos modo mansuete et simpliciter tolerat. *Columba*, Ecclesia, ut in psalmo : « Pennæ columbæ deargentatæ [3]. » quod pastores Ecclesiæ divinis eloquiis sunt decorati. *Columba*, quilibet simplex, ut in Psalmis : « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo [4], » id est, unde mihi avolatus a molestis, ut non amittam simplicitatem meam? *Columba* quilibet fatuus, ut in Osea : « Columba seducta non habens cor [5]. » quod decepta prava mens ad cor reverti...* *Columba* quilibet contemptor mundi, ut in Genesi : « Non invenit columba, ubi requiesceret pes ejus [6], » quod qui perfecte mundum contemnit, affectum suum in eo per amorem non * figit. *Columba*, vita activa, ut Genesi [7], Abraham in sacrificio turturem obtulit et columbam. quod perfectus quilibet solitudinem Deo offert contemplationis, et publicum actionis. Per *columbam* dona Spiritus sancti, ut in Evangelio : « Eos qui columbas vendebant in templo, ejecit [8], » quod venditores et emptores donorum Spiritus sancti ab Ecclesia Deus extorres facit. Per *columbas* gemitus pœnitentiæ, ut in Evangelio [9], in purgatione sua beata Maria duos pullos obtulit columbæ : quod per duplicem pœnitentiæ gemitum fidelis se anima purgat, dum videlicet dolet tam bonum, quod omisit, quam malum, quod admisit.

Columna est divinitas Christi, ut in Exodo columna ignis præcessit populum per noctem [10], quod Christus in terrore divinitatis suæ tenebrosum populum erexit. *Columna*, humanitas Christi, ut in Exodo columna nubis præfuit populo per diem [11], quod Christus populo gentili in humanitate sua mitis apparuit, qui per fidem lucidus fuit. *Columna* humilis prædicatio Christi, ut in Psalmis : « In columna nubis loquebatur ad [eos [12], » id est,] prædicatione humilitatis erudivit eos. Per *columnas* angeli sancti, ut in Job : « Columna cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus [13], » quod majestatem ejus laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates. Per *columnas* apostoli, ut in Paulo : « Jacobus et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse [14], » quod illi et cæteri apostoli Ecclesiam sustentant. Per *columnam* prædicatores, ut in Exodo : « Facies columnas viginti, cum totidem basibus [15], » id est, constitues prædicatores sanctos, qui utrumque testamentum intelligentes Prophetarum doctrinis mitiantur. Per *columnas* actiones Christi, ut in Cantico : « Crura ejus sicut columnæ marmoreæ [16], » quod actiones Christi et rectæ sunt et fortes. Per *columnas* Scripturæ sacræ, ut in Cantico : « Columnas ejus fecit argenteas [17], » quod Scripturas in sancta Ecclesia fecit noster pacificus Christus intellectum daturas. Per *columnam* rectitudo fidei et strenuitas vitæ, ut in libris Regum : « Statuit duas columnas in introitu templi [18], » quod cœlestis patriæ introitum introire nequimus, nisi et recte credamus, et sancte vivamus. Per *columnas* internæ virtutes mentis, ut in Psalmis : Ego confirmavi columnas ejus [19], » id est, ego roboravi internas virtutes ejus. Per *columnas* principes Judæorum, ut in Job : « Commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutientur [20], » * Judæa abjecta est, et Principes desolati sunt.

Color est decus religionis, ut in Jeremia : Mutatus est color optimus [21], » quod decus religionis in multis obscuratur. *Color*, conversatio prava, ut in Levitico : « Cumque color albus in cute fuerit [22], » id est, conversatio prava, in publico apparuerit. Per *colorem*, eloquentiæ sæculares, ut in Job : « Non confertur sapientia * cunctis coloribus invidiæ [23] ; » quod sapientia Christi comparari non potest fugacis sæculi eloquentiis.

Coluber est incarnata sapientia, ut in Exodo : « Versa est in colubrum virga, ita ut fugeret Moyses [24], » quod Christum in carne Judaicus populus vidit, sed ab eo per incredulitatem fugit. *Coluber*, diabolus, ut in Job : « Eductus est coluber tortuosus [25], » quod per Christi gratiam seductor diabolus ab homine ejectus est. *Coluber*, Antichristus, ut in Genesi : « Fiat Dan coluber in via [26], » quod Antichristus iis, qui per viam suam gradiuntur, se blandum in se ducendo exhibebit.

Colles sunt sancti ante legem, ut in Genesi : « Desiderium collium * ejus [27], » quod multi reges et prophetæ voluerunt Christum... *Colles*, sancti martyres, ut in Psalmis : « Exsultatione colles accingentur [28], » quod omne gaudium existimabunt sancti martyres, cum in varias tentationes inciderunt. *Colles*, viri sancti, ut in Psalmis : « Et colles justitiam [29] ; » id est homines fideles opus sanctitatis exerceant. *Colles*, altitudines sæculi, ut in cantico Abacuc : « Incurvati sunt colles mundi [30], » id est, humiliatæ sunt sublimes potestates sæculi.

Comæ sunt catervæ sanctorum, ut in Cantico : « Comæ ejus sicut elatæ palmarum [31], » quod sancti viri spiritualem victoriam semper exercent. *Comæ*, cogitationes mentis, ut in Cantico : « Comæ ejus in purpura regis * juncta canalibus [32], » quod cogitationes animæ devotæ passionem Christi ad exemplum sibi repræsentant.

Compages sunt * intentiones, ut in Paulo : « Com-

[1] Matth. III, 16 : Marc. I, 10 : Luc. III, 22. ; Joan. I, 32. [2] Jer. XXV, 38. [3] Psal. LXVII, 14. [4] Psal. LIV, 7. [5] Ose. VII, 11. [6] Gen. VIII, 9. [7] Gen. XV, 5. [8] Joan. II, 16. [9] Luc. II, 24. [10] Exod. XIII, 21. [11] Ibid. vers. 22. [12] Psal. XCVIII, 7. [13] Job IX, 6. [14] Gal. II, 9. [15] Exod. XXVII, 10. [16] Cant. V, 15. [17] Cant. III, 10. [18] III Reg. VII, 21. [19] Psal. LXXIV, 4. [20] Job IX, 6. [21] Thren. IV, 1. [22] Lev. XIII, 10. [23] Job XXVIII, 16. [24] Exod. IV, 3. [25] Job XXVI, 13. [26] Gen. XLIX, 17. [27] Ib. vers. 26. [28] Psal. LXIV, 13. [29] Psal. LXXI, 3. [30] Hab. III, 6. [31] Cant. V, 11. [32] Cant. VII, 5.

pagum quoque et medullarum [1], » quod cogitationes et intentiones Deus discernit.

Concentus, sermo doctorum, ut in Job : « Et concentum cœli [illegible] qui dormire faciet [2]? » quod in futura vita sermo doctorum cessabit, nec docebit quisque proximum suum.

Concubinæ sunt animæ imperfectæ, ut in Cantico : « Et octoginta sunt concubinæ [3], » quod animæ resurrectionem quidem futuram credunt, sed eam bene vivendo non diligunt.

Concubina est lex vetus, ut in Genesi : « Dormivit Ruben cum concubina patris sui [4], » quod populus Judæorum legem Dei per [illegible] pravum intellectum abusus est.

Concupiscentia est bona, ut in libro Sapientiæ : « Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum perpetuum [5]. » *Concupiscentia* mala, ut in Epistola Joannis : « Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum [6]. »

Cognitio est approbatio, ut in Exodo : « Novi te ex nomine [7]. » *Cognitio*, scientia, ut in Epistola Joannis : « Novit omnia [8]. » *Cognitio*, concubitus, ut in Genesi : « Cognovit Adam uxorem suam [9]. »

Comedere est vexare, ut in Psalmis : « Misit in eos cynomyiam, et comedit eos [10], » id est, vexavit eos. *Comedere*, discere, ut in Parabolis : « Comede, fili mi, mel, » id est, disce sapientiam. *Comedere*, implere, ut in Psalmis : « Oblitus sum comedere panem meum [11], » id est, neglexi implere divinum præceptum. *Comedere*, detrahere, ut in Paulo : « Si invicem mordetis et comeditis [12], » id est, si invicem detrahitis.

Confessio est laudes, ut in Evangelio : « Confiteor tibi, Pater cœli et terræ [13]. » *Confessio* est peccati, ut in Psalmis : « Confitebor tibi adversum me injustitiam [14]. »

Consules sunt viri sancti, ut in Job : « Cum consulibus terræ dormirem [15], » id est, cum illis qui alæ vitæ consilium præbent, requiescerem.

Consiliarii sunt doctores pravi, ut in Job : « Adducit consiliarios in stultum finem [16], » id est, pravos doctores in fatuitate vitæ finire permittit. *Consiliarius*, Christus, ut in Isaia : « Vocabitur nomen ejus consiliarius [17], » quod hominibus etiam dedit consilium. *Consiliarii*, angeli sancti, ut in libro Regum : « Consiliarii regis David [18], » id est, angeli hominibus ad salutem consulentibus, [illegible] et Deo servientes.

Contentio, labor, ut in Evangelio : « Contendite intrare per angustam portam [19]; » in malo, ut in Paulo : « Cum enim sit inter vos contentio [20]. »

Cor est anima Christi, ut in Psalmo : « Cor meum [illegible]

[illegible]

« Qui immutat cor principum populi terræ [illegible]

[illegible]

[1] Hebr. IV, 12. [2] Job XXXVIII, 37. [3] Cant. VI, 7. [4] Gen. XXXV, 22. [illegible]

[illegible]

sunt. Per *corvos* prædicatores, ut in Parabolis : « Effodiant eum corvi de torrente [1], » id est, auferant blasphemum prædicatores fluentis doctrinæ resistentes. Per *corvum* gentiles, ut in Psalmis : « Et pullis corvorum invocantibus eum [2], » id est, filiis gentium invocantibus vel quærentibus eum.

Corona est victoria, ut in Exodo : « Facies super arcam coronam auream [3], » quod Dominus fidelibus suis in tentatione dat victoriam. *Corona*, conventus apostolorum, ut in Psalmis : « Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso [4], » id est, dedisti ei in initio prædicationis concordem conventum apostolorum. *Corona*, multitudo sanctorum, ut in Psalmis : Benedices coronæ anni benignitate tua [5], » id est, dabis augmentum gratiæ multitudini sanctorum. *Corona* præmium regni, ut in Epistola Jacobi : « Accipiet coronam vitæ [6], » id est, percipiet æternitatem gratiæ.

Cornu est regia potestas, ut in cantico : « Et sublimabit cornu *Christi* sui [7], » quod data est homini Christo potestas in cœlo et in terra. *Cornu*, fortitudo, ut in Psalmis : « In te inimicos ventilabimus cornu [8], » id est, fortitudine tua superabimus hostes tuos. Cornu, eminentia, ut in Psalmis : « Usque ad cornu altaris [9], » id est, usque ad eminentiam Deitatis. *Cornu*, superbia, ut in Psalmis : « Nolite exaltare cornu [10], » id est, nolite vos elevare per superbiam. Per *cornu* brachia crucis, ut in Abacuc : « Cornua in manibus ejus [11], » quod brachiis crucis infixæ sunt manus ejus. Per *cornu* sancti carnem excedentes, ut in Apocalypsi : « Vidi agnum habentem cornua septem [12], » id est, contemplatus sum Christum universos sanctos possidentem. Per *cornu* legis impugnatorem, ut in Apocalypsi. « Vidi bestiam ascendentem de mari, habentem cornua decem [13], » id est, intuitus sum Antichristum per malos se exaltantem, possidentem inpugnatores legis. Per *cornua* duo Testamenta, ut in Apocalypsi : « Habebat bestia duo cornua [14], » quod Antichristus duo testamenta sibi usurpabit. Per *cornua* munimina virtutum, ut in Psalmis : « Cornua producentem et ungulas [15], » id est, robusta virtutum et perseverantias habentes. Per *cornu* potestates impiorum, ut in Psalmis : « Et omnia cornua peccatorum confringam [16], » id est, potestates impiorum destruam. Per *cornua* potestates justorum, ut in Psalmis : [17] « Exaltabuntur cornua justorum, » quod potestates bonorum Deus erigit.

Cortina est vir sanctus, ut in Exodo : « Longitudo cortinæ habebit viginti octo cubitos [18], » quod quilibet sanctus in dilectione Dei et proximi decalogum implens ad præmium futuræ resurrectionis * exspirat.

A *Cortex* est signaculum crucis, ut in Cantico : « Sicut cortex mali punici ita genæ tuæ [19], » quod ad imitationem crucis sancti se affligi permittunt. Per *corticem* delectationes, ut in Job : « Mandebant arborum cortices [20], » id est, amabant exteriores visibilium delectationes. Per *corticem* sensus historiales, ut in Genesi : « Detractis corticibus arbor apparuit [21], » id est, submotis historialibus sensibus decor spiritualis intelligentiæ innotuit.

Crocus est charitas, ut in cantico : « Emissiones sponsæ nardus et crocus [22], » quod sancta facit ad exemplum boni operis et ad virtutem pertinet charitatis.

Coturnix est lex, ut in Psalmis : « Dixit, et venit coturnix [23], » quod præcepit Deus et vetus lex de B Judæis data fuit. Per *coturnicem* voluptates carnales, ut in Numeris : « Ventus arreptas trans mare coturnices detulit in castra [24], » quod voluptates carnales, quæ sunt in mundo... viris religiosis.

Costa est robur spirituale, ut in Genesi : « Cumque obdormisset, tulit costam,* et replevit carnem pro ea [25], » quod tunc moraliter fit, quando oblivioni seipsum aliquo tradente, et spirituale robur ab eo destrui, et carnalem ei molliciem permittit. Per *costas* sensus animæ, ut in Job : « Media invadit costas ejus [26], » quod impio corpus animæ suæ spiritualis egestas corrumpit.

Cubitus est bona actio, ut in libris Regum : « Os lateris unius cubiti [27], » quod sermo prædicatoris et C unitatem veræ charitatis, et strenuitatem prædicat bonæ actionis. Per *cubitum* multiplicitas vitæ activæ, ut in Ezechiele : * « Funiculus sex cubitorum et palmo [28], » quod Scriptura utramque vitam contendit, activam et contemplativam.

Cubile est mens prava, ut in Psalmis : iniquitatem meditatus est in cubili suo [29], » id est, malum tractavit in animo suo. *Cubile*, quies diaboli, ut in Isaia : « Erit cubile draconum [30], » quod reprobus quilibet et habitationem se facit dæmoniorum. *Cubile*, bona mens, ut in Evangelio : « Intra in cubiculum tuum [31], » id est, dilige tranquillitatem internam mentis tuæ. *Cubile*, quies cœlestis, ut in Evangelio : « Jam mecum pueri mei sunt in cubili [32], » quod Sanctorum animæ, a corporibus exutæ, jam sunt D cum Domino in quiete cœlesti. Per *cubile* præmia sanctorum, ut in Psalmis . « Lætabuntur in cubilibus suis [33], » quod sancti de præmiis suis sibi secundum merita sua in cœlo datis lætantur. Per *cubile* conventicula malorum, ut in Cantico : « Coronaberis de cubilibus leonum [34], » id est, victoriam reportabis de conventiculis superborum.

*** *Culmus* est status mundi, ut in Genesi : « Septem spicæ pullulabant in culmo uno [35], » id est,

[1] Prov. XXX, 17. [2] Psal. CXLVI, 9. [3] Exod. XXV, 11. [4] Psal. XX, 4. [5] Psal. LXIV, 12. [6] Jac. I, 12. [7] I Reg. II. 10. [8] Psal XLIII, 6. [9] Psal. LXVI, 27. [10] Psal. LXXIV, 5. [11] Abac. III, 4. [12] Apoc. V, 6. [13] Apoc. XIII, 1. [14] Ibid. v. 11. [15] Psal. LXVIII, 32. [16] Psal. LXXIV, 14. [17] Psal. LXXIV, 11. [18] Exod. XXVI, 2. [19] Cant. VI, 7. [20] Job XXX. 4. [21] Gen. XXX, 37. [22] Cant. IV, 13, 14. [23] Psal. CIV, 40. [24] Num. XI, 31. [25] Gen. II, 21. [26] Job XVIII. 22. [27] III Reg. VII, 31. [28] Ezech. XL, 5. [29] Psal. XXXV. 5. [30] Isa. XXXIV, 13. [31] Matth. VI, 6. [32] Luc. XI, 7. [33] Psal. CXLIX, 5. [34] Cant. IV, 8. [35] Gen. XLI, 5, 22.

septem fertilitatis et sterilitatis anni venturi erant A in statu hujus saeculi. *Culmus*, quilibet simulator, ut in propheta: « Culmus stans non est in eo, germen[1], » quod hypocrita verbis culmi speciem ostentat, sed non est vera sanctitas in eo.

Culex est Barrabas latro, ut in Evangelio: « Liquantes culicem[2], » quod Judaei sibi dimitti postulabant latronem.

Cultrum est acumen intellectus, ut in Proverbiis: « Statue cultrum in gutture tuo[3], » id est, habe acumen sensuum in eloquio tuo. Per *cultros*, praecepta Dei, ut in Josue: « Fac tibi cultros lapideos et circumcide filios Israel[4], » quod Dominus fortia robusta hominibus dedit praecepta, quibus vitiorum in eis superfluitates absciduntur.

Currus est ordo sanctorum, ut in psalmo: « Currus Dei decem millibus[5], » quod sancti in lege perfecti sunt. *Currus*, magna peccata, ut in Exodo: « Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare[6], » quod tam parva quam magna peccata Dominus obruit in baptismo. *Currus*, praelatus mansuetus, ut in libro Regum: « Currus Israel[7], » id est, populum Israel per mansuetudinem portans. Per *currus*, res mundi instabiles, ut in Psalmis: « Hi in curribus[8], » id est, delectantur in rebus volubilibus.

Crus est corruptio, ut in Isaia: « Revela crus[9], » id est, ostende quam corruptibilis sis. Per *crus* humana desideria, ut in Levitico: « Quod habet longiora crura retro[10], » quod illos imitari debemus, qui ad aeternitatem futurae vitae desideria sua extendunt. C Per *crus* robora stabilitatis, ut in Evangelio, ut frangerentur quo mitterentur maligni spiritus non solum in reprobis, sed et in ipsis electis auferre volunt stabilitatis. Per *crura*, doctores sancti, ut in Evangelio: « Quod non fregerunt crura Jesu[11], » quod praedicatores sanctos, quibus in Ecclesia sua Dominus innititur, persecutores sive maligni spiritus enervare non possunt. Per *crura* itinera Dominicae incarnationis, ut in Cantico: « Crura ejus quasi columnae marmoreae[12], » quod quaecunque in humanitate aggressus est Christus, recta et fortia fuerunt.

Custos est Christus, ut in Isaia: « Custos, quid de nocte[13]? » id est, quid factum de mea iniquitate? D Christus te clamat. Per *custodes*, doctores, ut in Cantico: « Tulerunt pallium meum custodes murorum[14], » id est, pravam vetustatem meam tulerunt a me doctores Ecclesiarum. Per *custodes* spiritus maligni, ut in Evangelio: « Prae timore autem ejus exterriti sunt custodes[15], » quod veniente Domino ad judicium, non solum homines reprobi, sed et nequam spiritus tremiscunt.

Cutis est quilibet reprobus terrenis vacans, ut in Job: « Cutis mea aruit[16], » quod hi, qui etiam terrenis intenderant, arescunt, ad dulcedinem divinae delectionis accedunt. *Cutis*, quilibet infirmus, ut in Job: « Cutis mea denigrata super me[17], » quod minores qui sunt in Ecclesia persecutione denigrantur. *Cutis*, humilitas, ut in Jeremia: « Adhaesit cutis eorum ossibus[18], » quod spiritualis virtus humilitatem carnalis fecerit. *Cutis*, poenitentia, ut in Job: « Saccum consui super cutem meam[19], » id est, per asperam poenitentiae dolorem poenitens.

D

Dammula.	*Draconum.*	*Dolor.*
Damascus.	*Dextera.*	*Desertum.*
Denarius.	*Dens.*	*Dies.*
Diadema.	*Digitus.*	*Deus.*
B *Dorsum.*	*Domus.*	*Dromedarius.*
Diluvium.	*Dominus.*	*Dolium.*
Deserta.	*Dilectus.*	*Dossa.*
Dragma.	*Dormitio.*	
Draco.	*Dominatio.*	

Dammula est diabolus, ut in Isaia: « Et erit quasi dammula fugiens[20], » quod cum capite suo diabolo quilibet reprobus recedit ab Ecclesia.

Damascus est diabolus, ut in Cantico: « Quae respicit contra Damascum[21], » quod diaboli machinas astutias dolos praevenire debet. *Damascus*, massa reproborum, ut in Isaia: « Ecce Damascus desinet esse civitas[22], » quod non diu reprobi semper permittuntur hic dominari. *Damascus*, Romanum imperium, ut in Isaia: « Et peribit fortitudo Damasci[23], » quod potestas Romani imperii cessabit, C et Christi potestas, quae aeterna est, regnat.

Dragma est humana natura, ut in Evangelio: « Inveni dragmam, quam perdideram[24], » id est, reformavi humanam naturam, quam per culpam amiseram. Per *dragmas* notatur Evangelium et humana, ut in Evangelio: « Quae mulier habens dragmas decem[25], » quod aeterna Dei sapientia novem ordines in angelis et decimum in hominibus habuit.

Draco est diabolus, ut in Apocalypsi: « Michael et angeli ejus praeliabantur cum dracone[26], » quod Christus et membra ejus cum diabolo. *Draco*, mundus iste, ut in Psalmis: « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei[27], » quod hypocrisim debemus fallaciam mundi. *Draco*, Antichristus, ut in Apocalypsi: D « Ecce draco magnus et rufus[28], » quod Antichristus erit superbus et crudelis. Per *dracones* spiritus mali, ut in Isaia: « Erit cubile draconum[29], » quod prava mens multos in se spiritus per culpam habitare permittit. Per *dracones* Judaei, ut in Jeremia: « Traxerunt ventum quasi dracones[30], » quod apprehenderunt crudeliter Judaei consilium adversus Dominum. Per *dracones*, gentiles, ut in Isaia: « Glorificabit me bestia agri, dracones[31], etc., » id est, homines saeculares mundi, et maxime populi gentium.

[1] Ose. VIII, 7. [2] Matth. XXIII, 24. [3] Prov. XXIII, 2. [4] Jos. V, 2. [5] Psal. LXVII, 18. [6] Exod. XV, 4. [7] IV Reg. II, 12. [8] Psal. XIX, 8. [9] Isa. XLVII, 2. [10] Lev. XI, 21. [11] Joan. XIX, 33. [12] Cant. V, 15. [13] Isa. XXI, 11. [14] Cant. V, 7. [15] Matth. XXVIII, 4. [16] Job XXX, 30. [17] Job XXX, 30. [18] Thren. IV, 8. [19] Job XVI, 16. [20] Isa. XIII, 14. [21] Cant. VII, 4. [22] Isa. XVII, 1. [23] Isa. XVII, 3. [24] Luc. XV, 9. [25] Ibid. v. 8. [26] Apoc. XII, 7. [27] Psal. CIII, 26. [28] Apoc. XII, 3. [29] Isa. XXXIV, 13. [30] Jer. XIV, 6. [31] Isa. XLIII, 20.

Deus pro persona Patris accipitur, ut in Actis apostolorum : « Deus Patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum [1]. » *Deus* pro persona Filii, ut in Paulo : « Qui est supra omnia benedictus Deus in sæcula [2]. » *Deus* pro persona Spiritus sancti, ut in Actis apostolorum : « Non es mentitus hominibus, sed Deo [3]. » *Deus* pro tota Trinitate, ut in * Exodo : « Dominus Deus tuus, unus Deus est [4]. » *Deus* dicitur essentialiter, ut in Exodo : « Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob [5] : » et nuncupative, ut item in Exodo : « Ecce, constitui te Deum Pharaonis [6]. » Deus mihi per semetipsum locutus, in Psalmis : « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus [7] ; » vel per angelos, ut in Genesi : « Vocavit Dominus Deus Adam, et dixit ei Deus [8] ; » vel per subsumptam creaturam nostram, ut in Genesi : « Vidi Dominum facie ad faciem [9] ; » vel ponitur in intellectu, ut in Evangelio : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt [10]. » Qualiter Deus per semetipsum loquatur : aliquando per angelos : invenitur in sexto Moralium : quando aliter vero, aliquando. . . . per subjectam creaturam : aliquando . . . . intellectum : invenitur in epistola beati Augustini ad Italicam [11], et in epistola ejusdem ad Paulinam de videndo Deum, nec non et in libro XXII de Civitate Dei, atque in libro XXVIII Moralium. Per *Deum* Judæi, ut in Psalmis : « Deus stetit in synagoga deorum [12] : » id est, Christus corporaliter inter deos conversatus est. Per *Deum* prælati, ut in lege : « * Divinum detrahes [13], » id est, prælatis.

Deliciæ sunt eloquia divina, ut in Job : « Super omnipotentem deliciis affluens [14] ; » id est, ad noscendum sacræ Scripturæ eloquium deliciis abundabis. *Deliciæ*, gaudia, ut in Ezechiele : « In deliciis paradisi Dei fuisti [15] ; » quod reprobus ille angelus in supernæ amœnitatis gaudiis fuit.

Denarius est Christus, ut in Apocalypsi : « Bilibris tritici, denario [16] ; » quod qui in... fidem et operationem tenent, ad Christum pertinent. *Denarius*, æterna retributio, ut in evangelio : « Conventione facta ex denario diurno cum operariis, misit eos in vineam suam [17] ; » quod in sancta Ecclesia strenue laboramus, æternam retributionem percipiemus. Per denarium duo Testamenta, ut in Evangelio : « Altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario [18], » quod Christus utrumque Testamentum discipulos post resurrectionem suam intelligere fecit.

Defectus est in malo, ut in Psalmis : « Defecerunt sicut fumus, dies mei [19] ; » quod vita nostra, quanto magis * extollit, tanto citius evanescit. *Defectus* in bono, ut in Psalmis : « Defecit spiritus meus [20]. » id est, dormivit timor meus.

Dentes sunt verba Ecclesiæ, ut in Job : « Infremuit contra me dentibus suis [21]. » quod contra delinquentes Dominus verbis Ecclesiæ sævit. *Dentes*, prædicatores, ut in Cantico : « Dentes tui sicut greges tonsarum [22]. » quod prædicatores Ecclesiæ unanimes et innocentes non solum supervacua, sed et necessaria aliquando deponunt. *Dentes*, interni sensus, ut in Job : « Quare lacero carnes meas dentibus * suis [23] : » id est, internis sensibus meis reprehendo carnalia mea vitia. *Dentes*, verba legis, ut in Deuteronomio : « Dentes Moysi non sunt moti [24] : » quod verba legis præteriri non possunt, quin omnia fiunt. *Dentes*, robora virtutum : « * Illum debilitari permittit. *Dentes*, vitia edacitatis, ut in Job : « Dentes catulorum leonum contriti sunt [25] : » id est, delectationes edacitatis in filiis superborum destructæ sunt. *Dentes*, persecutiones dæmonum, ut in cantico Deuteronomii : « Dentes bestiarum immittam in eos [26] : » quod in reprobos persecutiones dæmonum Dominus sævire permittit. *Dentes*, persecutores Ecclesiæ, ut in Job : « Per gyrum dentium ejus fortitudo ejus [27], » quod infirmi timent persecutores, per quos diabolus mordet.

Dentes, dura, ut in Psalmis : « Dentes peccatorum contrivisti [28] : » id est, crudelia verba pravorum destruxisti. *Dentes*, detractores, ut in Psalmis : « Deus conteret dentes eorum [29] : » id est, Deus detractiones eorum. *Dentes*, crudelitates, ut in Job : « Et de dentibus ejus * auferam prædam [30] : » id est, a crudelitatibus iniqui eripui humilem.

Desertum est cœlum, ut in Evangelio : « Dimisi nonaginta novem oves in deserto [31] : » quod angelicam naturam reliquerit in cœlo. *Desertum*, uterus virginis, ut in Osee : « Adducet Deus ventum urentem de deserto [32] : » quod Deus Pater produxit nobis Christum potentem de utero virginis. *Desertum*, Judæa, ut in Evangelio : « Erat Joannes prædicans in deserto [33] : » id est, desolatæ Judææ Christum annuntians. *Desertum*, gentilitas, ut in Isaia : « Exsultet desertum [34], » id est, lætetur populus gentilis. *Desertum*, mundus iste, ut in Cantico : « Quæ est ista, quæ * descendit de deserto [35] ? » Maria videlicet, quæ elevatur ex hoc mundo. *Desertum*, multitudo impiorum, ut in Apocalypsi : « Abstulit me in desertum [36] ; » id est, ad intuendam multitudinem impiorum per contemplationem me rapuit. *Desertum*, mens prava, ut in libro Tobiæ : « Ligavit Raphael dæmonium in deserto superioris Ægypti [37] : » quod in prava et tenebrosa mente diabolus clausus tenetur. *Desertum*, mens sancta, ut in Exodo : « Cumque minasset gregem ad interiora deserti, apparuit ei Dominus [38], » quod nobis Dominus tunc spiritualiter apparet, quando cogitationes nostras ad veram unitatem in devota mente, quæ sanctæ solitudini consistit, redigimus. *Desertum*, sancta conversatio : ut

[1] Act. III, 13. [2] Rom. IX, 5. [3] Act. V, 4. [4] Deut. VI, 4. [5] Exod. III, 6. [6] Exod. VII, 1. [7] Psal. LXXXIV, 9. [8] Gen. III, 9. [9] Gen. XXXII. 30. [10] Matth. V. 8. [11] Epist. 6. [12] Psal. LXXXI. 1. [13] Exod. XXII. 28. [14] Job XXII. 26. [15] Ezec. XXVIII. 13. [16] Apoc. VI. 6. [17] Matth. XX, 2. [18] Luc. X, 35. [19] Psal. CI, 1. [20] Psal. LXXVI. 4. [21] Job XVI, 10. [22] Can. IV, 2. [23] Job XIII, 14. [24] Deut. XXXIV. 7. [25] Job IV, 10. [26] Deut. XXXII. 24. [27] Job XLI. 5. [28] Psal. III. 8. [29] Psal. LVII. 7. [30] Job XXIX. 17. [31] Luc. XV, 4. [32] Ose. XIII. 15. [33] Matth. III. 1. [34] Isa. XLII. 11. [35] Cant. III. 6. [36] Apoc. XVII. 3. [37] Tob. VIII. 3. [38] Exod. III. 1.

in Exodo: « Sacrificabimus Domino in deserto [1]; » id est, serviemus Domino in mortis universalibus. Per desertum, daemones, ut in Psalmis: « Neque a desertis montibus [2], » quod nec ipsis spiritibus malignis patet locus fugiendae divinae majestatis.

Dextra est Filius Dei, ut in Psalmis: « Dextra Domini fecit virtutem [3], » id est, Dei Filius operatur mirabilia. *Dextra* Dei gratiam, ut in Job: « Operi manuum tuarum porriges dexteram [4], » id est, illi, quem condidisti, dabis gratiam tuam. *Dextra*, justi, ut in Deuteronomio: « In dextera ejus ignea lex [5], » id est, in sanctis ejus charitas ardens. *Dextra*, salus animae, ut in Psalmis: « Diabolus stet a dextris ejus [6], » id est, peccatum praeponat saluti animae ejus. *Dextra*, bona actio, ut in Psalmis: « dextra eorum repleta est muneribus [7], » id est, justitiam suam vendunt. *Dextra*, contemplatio, ut in Cantico: « Dextra illius amplexabitur me [8], » id est, contemplatio illius laetificabit me. *Dextra*, potentia, ut in Psalmis: « Dextra eorum dextra iniquitatis [9], » id est, potestas eorum iniqua est. *Dextra*, prosperitas, ut in lege: « Ne declines ad dextram, neque ad sinistram [10], » id est, non te elevet in prosperitate. *Dextra*, quilibet amicus, ut in Psalmis: « Considerabam ad dextram [11], etc., » id est, quaesivi inter amicos qui me juvaret, et non inveni. *Dextra*, elatio in virtutibus, ut in Job: « Si me verteris ad dexteram, non videbo illum [12], » id est, si de virtutibus superbus, illum contemplari nequeo. *Dextra*, vita aeterna, ut in Proverbiis: « Longitudo dierum in dextra ejus [13], » quod vita aeterna nunquam per aliquem finem cessabit. *Dextra*, favor, ut in Psalmis: « A dextris est mihi Deus, id est, favet mihi, « ne commovear [14]. »

Dextralia sunt ornamenta bonorum operum, ut in lege: « Dextralia et annulos [15], » id est, ornatum bonorum operum.

Diadema est humanitas Christi, ut in Cantico: « Videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua [16], » id est, honoratum Christum in humanitate sua, quam sine patre de matre sumpsit. *Diadema*, judicium, ut in Job: « Et diademate judicio meo [17], » id est, quasi quodam diademate, sic judicio meo decoratus sum.

Dies est Pater et Filius, ut in Psalmis: « [illegible] diem die [18], » id est, praedicat Patrem de Filio. *Dies*, angelus Gabriel et virgo Maria, ut in Psalmis: « Dies diei eructat verbum [19], » id est, angelus nuntiavit Mariae. *Dies*, diabolus, ut in Job: « Pereat dies in qua natus sum [20], » id est, damnatur ille diabolus, per quem seductus sum. *Dies*, prosperitas pravorum, ut in Jeremia: « Diem hominis non desideravi [21], » id est, prosperitatem mundi non concupivi. [illegible] in hac die, quae ad pacem tibi [22], » id est, in hoc [illegible], ut in Job: « Dies illa vertatur in tenebras [23], » id est, [illegible]. *Dies*, tempus, ut in Ecclesiaste: « In die bonorum ne immemor sis malorum [24], » id est, in tempore [illegible]. [illegible] ut in Evangelio: [illegible] [25], » id est, [illegible] ut in Psalmis: « Tecum principium in die virtutis tuae [26], » id est, [illegible] ut in Job: « Unusquisque in die suo [27], » quod unusquisque [illegible] quietis aeternae, ut in Genesi: « Sanctificavit Deus diem septimum [28], » quod per [illegible] ut in Cantico: « Donec aspiret dies [29], » id est, [illegible] Christi, ut in Psalmis: « In die, mandavit Dominus [illegible] [30], » [illegible] ut in Job: « Non computetur in diebus anni [31], » [illegible] Per diem opera bona, ut in Psalmis: « Scivit Dominus dies [illegible] [32], » quod [illegible] opera electorum.

[illegible] ut in Job: « Consurgens diluculo offerebat holocausta [33], » [illegible] *Diluculum*, studium, ut in Psalmis: [illegible] [34], » [illegible] ut in Psalmis: « Exsurgam diluculo [35], » id est, mane ante lucem.

Digitus est Spiritus sanctus, ut in Evangelio: « In digito Dei, » id est, in Spiritu Dei, « ejicio daemonia [36]. » *Digitus*, discretio, ut in Evangelio: « Digito scribebat in terram [37], » [illegible] ut in Job: [illegible] [38], » id est, [illegible] [39], » [illegible] ut in Genesi: [illegible] [40], » [illegible] ut in Cantico: « Digiti mei pleni myrrha [illegible]

[1] Exod. VIII, 27. [2] Psal. LXXIV, 7. [3] Psal. CXVII, 16. [4] Job XIV, 15. [5] Deut. XXXIII, 2. [6] Psal. CVIII, 6. [7] Psal. XXV, 10. [8] Cant. II, 6. [9] Psal. CXLIII, 8. [10] [illegible] [11] Psal. CXLI, 5. [12] Job XXIII, 9. [13] Prov. III, 16. [14] Psal. XV, 8. [15] Exod. XXXV, 22. [16] Cant. III, 11. [17] Job XXIX, 14. [illegible]

ma [1], » id est, operarii mei gloriantur in tribulationibus.

Dilectus est Pater et Filius, ut in Cantico : « Qualis est dilectus tuus ex dilecto [2] ? id est, Filius de Patre. *Dilectus*, populus Judaicus, ut in propheta : « Quid est, quod dilectus meus facit scelera multa [3], » id est quod tam impie, quem spiritualiter diligo, peccat.

Diluvium, baptismus, ut in Psalmis : « Dominus diluvium inhabitare facit [4] : » id est, baptismum in sua Ecclesia esse constituit. *Diluvium*, judicium extremum, ut in Psalmis : « In diluvio [5] aquarum, » id est, in judicio extremo, in quo reprobi, qui fluida sunt, damnabuntur, justi, non peribunt. *Diluvium*, peccatum, ut in Genesi : « Interficiam aquis diluvii omnem carnem [6], » quod carnales, quorum voluptatibus * peccati Deus consumi permittit.

Dives est Deus, ut in Evangelio : « Homo quidam erat dives, qui habebat villicum [7], » id est, Deus, qui...* se habet hominem. *Dives*, populus Judaicus, ut in Evangelio : « Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso [8], » quod populus Judaicus * in cultu vitæ exterioris gloriabatur. Per *divites* amatores mundi, ut in Psalmis : « Divites eguerunt et esurierunt [9]; » quod mundi amatores egestate et esurie tabescent.

Divitiæ sunt verba legis, ut in Job : « Divitias, quas devoravit, evomet [10], » id est, verba legis, quæ babuit, amittet. *Divitiæ*, consilia, ut in Job : « Si lætatus sum super * justis divitiis [11], » id est, de consiliis, quibus abundantia, nequaquam vana lætitia me extuli. *Divitiæ*, contemplationes Dei, ut in Psalmis : « Et pasceris in divitiis ejus [12], » id est, spiritualem habebis refectionem in contemplationibus ejus.

Dominus aliquando Pater, aliquando Filius, aliquando Spiritus sanctus, ut in uno hoc versu : « Exaudivit Dominus vocem fletus mei, exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit [13]. » *Dominus*, quilibet prælatus, ut in libris Regum : « Dominus tollet Dominum tuum a te [14], » id est, Eliam prælatum tuum. Per *Dominum* peccata, ut in Evangelio : « Et dixerunt Domini ejus, Quid solvitis pullum [15] ? » Multos pullos Dominus habuit, quod multorum peccatorum enormitatibus populus * gentis serviebat.

Domus est patria cœlestis, ut in Psalmis : « Ut inhabitem in domo Domini [16], » id est, vivam in patria cœlesti. *Domus*, Ecclesia, ut in Psalmo : « Domum tuam decet sanctitudo [17], » quod oportet, ut sanctitas sit in Ecclesia. *Domus*, mens hominis, ut in Psalmis : « Domine, dilexi decorem domus tuæ [18], » id est, mentem meam, in qua habitare debes, desi-
A deravi pulchram facere. *Domus*, humanitas Christi, ut in Parabolis : « Sapientia ædificavit sibi domum [19], » quod Dei Filius carnem sibi assumpsit. *Domus*, mundus iste, ut in Evangelio : « Et vasa ejus in domo, non descendat tollere ea [20], » id est, ad cupiditates sæculi non redeat, quas reliquit. *Domus*, familia, ut in libris Regum : « Ut loquereris de domo, » id est, de familia, « famuli tui [24]. » *Domus*, delectatio favoris, ut in Job : « Innitetur super domum suam, et non stabit [22], » id est, ad laudem humanam in futuro non respiciet, sed ipsa deficiet. *Domus*, populus Judæorum, ut in Evangelio : « Revertar in domum meam, unde exivi [23], quod ad populum Judaicum diabolus ait, quando Christum suscipere renuit, a quo exiit, quando legem suscepit. *Domus*, gentilitas, ut in
B Psalmis : « Domus Jacob de populo barbaro [24], » quod aliquando alienus a Deo populus gentilis erat, in quo modo per fidem ipse habitat. *Domus*, protectio Salvatoris, ut in Psalmis : « Herodii domus dux (est) eorum [25], » quod profectio Christi electos suos ducit. *Domus*, anima prava, ut in Ezechiele : « Domus exasperans, » quod anima prava per nequitiam suam ad asperitatem provocat Dominum. *Domus*, ipsa mors, ut in Job : « Ubi constituta est domus omni viventi [26]; » quod non est homo, qui vivet, et non videbit mortem. Per *domum*, diversi ordines, ut in Psalmis : « Deus in domibus ejus, * in diversis * orationibus ejus *agnoscitur* [27]. Per *domos* conscientiæ bonæ, ut in Job : « Replevit domos suas argento [28], » quod perfecti charitate divini eloquii in suis con-
C scientiis abundant. Per *domos* cogitationes pravæ, ut in Job : « In domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ [29]; » quod iniqui cogitationes habent a Deo derelictas, et in eis corruptionem et fetorem peccati ferunt. Per *domos* corpora humana, ut in Job : « Tanto magis, qui domos luteas habitant [30]; » quod quandiu in hoc corruptibili corpore sumus peccato ad plenum carere non possumus.

Dromedarius est gentilitas, ut in Isaia : « Dromedarii, Madian et Epha [31]; » quod populus gentilis, qui prius pertinebat ad judicium, jam super misericordia honorat Dominum.

Dorsum sunt sequentes quique, ut in Psalmis : « Dorsum eorum semper incurva [32] ; » id est, subjectos pravos, qui malos prælatos sequuntur, ad ter-
D rena labi permitte. *Dorsum*, mens, ut in Psalmis : « Divertit ab oneribus dorsum ejus [33], » id est, allevavit a peccatis mentem ejus. *Dorsum*, reprobi, ut in Psalmis : « Pones eos dorsum [34], » id est, projicies eos post te, id est, impios. *Dorsum*, patientia, ut in Psalmis : « Super dorsum meum fabricaverunt peccatores [35] ; » quod patiens fui, multa mala irrogaverunt. *Dorsum*, rectores Ecclesiæ ut in Psal-

[1] Cant. v, 5. [2] Cant. v, 9. [3] Jer. xi, 15. [4] Psal. xxviii, 10. [5] Psal. xxxi, 6. [6] Gen. vi, 7. [7] Luc. xvi, 1. [8] Luc. xvi, 19. [9] Psal. xxxiii, 11. [10] Job xx, 15. [11] Job xxxi, 25. [12] Psal. xxxvi, 3. [13] Psal. vi, 9, 10. [14] IV Reg. ii, 3, 5. [15] Luc. xix, 33. [16] Psal. xxii, 6. [17] Psal. xcii, 5. [18] Psal. xxv, 8. [19] Prov. ix, 1. [20] Matth. xxiv, 17. [21] II Reg. vii, 19. [22] Job viii, 15. [23] Luc. xi, 24. [24] Psal. ciii, 1. [25] Psal. ciii, 17. [26] Job xxx, 23. [27] Psal. xlvii, 4. [28] Job iii, 15. [29] Job xv, 28. [30] Job iv, 19. [31] Isa. lx. [32] Psal. lxviii, 24. [33] Psal. lxxx, 7. [34] Psal. xx, 13. [35] Psal. cxxviii, 3.

mis : « Posteriora dorsi ejus in pallore auri [1], » id A est, præmia rectori Ecclesiæ in decore æternæ claritatis.

Dormitio est quies vitæ, ut in Cantico : « Ego dormio, et cor meum vigilat [2], » id est, in contemplatione quiesco. *Dormitio*, torpor, ut in Paulo : « Surge, qui dormis [3], » id est, qui ab utili opere torpes. *Dormitio* mors, ut in Evangelio : « Lazarus amicus noster, dormit [4], » id est, mortuus est. *Dormitio* ægritudo, ut in Evangelio : « Dormitaverunt omnes et dormierunt [5], » quod per pondus ægritudinis pervenitur ad somnum mortis. *Dormitio*, cessatio, ut in Psalmo : « Dormitaverunt omnes, qui ascenderunt [6], » id est, superbi omnes cessaverunt. *Dormire*, in peccatum cadere, ut in psalmo : « Dormitavit anima mea præ tædio, » id est, in pec- B cato sæpe lapsus sum. *Dormire*, pro concubitu, ut [7] « dormivit cum ea, » id est, concubuit cum ea.

Dux est Christus, ut in cantico Exodi [8] : « Dux fuisti in misericordia tua populo, quem redemisti [9], » quod electos suos Dominus misericorditer ducit ad se. Per *duces* apostoli, ut in libro Numeri : « Obtulerunt duces in dedicatione altaris [10], » quod ad ædificandam sanctam Ecclesiam apostoli seipsos impenderunt. Per *duces* pravi doctores, ut in Job : « Qui vocat duces impios [11] : » quod pravi doctores, dum se non emendant, ad impietatem erumpunt. Per *duces* hæretici, ut in Job : « Vocem suam cohibebant duces [12], » quod patefacta veritate Christi hæretici obmutescunt. Per *duces*, vitia principalia, ut C in Job : « Odoratur in exhortationem ducum [13], » quod perfectus quilibet, quomodo vitia originalia hominem ad malum instigent, prævidere solet.

E

Ebur.	*Eunt.*	*Erucæ.*
Ecclesia.	*Ethera.*	*Eyonez.*
Edom.	*Ethiopia.*	*Exitus.*
Elata.	*Eructat.*	*Exire.*
Exsultatio.	*Exercitus.*	*Esca.*
Emissarius.	*Ebrietas.*	*Ezechias.*
Ephod.	*Edus.*	*Ebrius.*
Erugo.	*Egyptus.*	*Experimentum.*
Ex.	*Exterius.*	
Exodus.	*Eculus.*	

Ebur est vita sanctorum Patrum, ut in Jeremia : « Rubicundiores ebore antiquo [14], » sanctiores quod erant antiqui patres. *Ebur*, incorruptio carnis Christi, ut in Cantico : « Venter ejus eburneus [15], » id est, corpus ejus a corruptione peccati alienum. *Ebur*, castitas : « Collum tuum sicut turris eburnea [16], » quod sanctæ Ecclesiæ prædicatores et sublimitas contemplationis et nitor commendat castitatis. *Ebur*, fortitudo, ut in libro Regum : « Fecit Salomon thro- D num de ebore [17], » quod noster pacificus de fortitudine sanctorum suam Ecclesiam construxit.

Ebrietas est plenitudo supernæ gratiæ, ut in Cantico : « Inebriamini, charissimi [18], » quod charitate erant plenissime ebrii, quando gratiæ Dei et animi felicitate perfruuntur. *Ebrietas*, ubertas sanctorum, ut in Psalmo : « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ [19] : » id est, de supernæ domus tuæ plenitudine satiabuntur, quandoque sancti tui pascentur. *Ebrietas*, amor mundi, ut in Joele : « Expergiscimini, ebrii, et flete [20], » id est, vos, qui diligitis mundum, intelligite vos ipsos et dolete. *Ebrietas*, amaritudo vitæ præsentis, ut in Jeremia : « Inebriavit me absinthio [21], » id est, tantum per amaritudinem vitæ præsentis me satiari permisit, quod a me ipso pene alienus fuerim. *Ebriosus*, errans, ut in Paulo : « Qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt [22], » « qui errant, per obscuritatem errant ignorantiæ.

Ecclesia est in bono, ut in Psalmo : « In media Ecclesia laudabo te [23], » id est, in communitate fidelium prædicabo te. *Ecclesia*, in malo, ut in Psalmo : « Odivi Ecclesiam malignantium [24], » id est, conventum malignorum.

Edus est Christus, ut in Exodo : « Tolletis et edum [25], » id est, immolabitis Christum, qui venit in similitudine carnis peccati. *Edus* correptio, ut in Genesi : Mittam edum de grege [26], quod Christus Ecclesiam de gentibus per prædicationem suam corripuit. *Edus*, peccator, ut in Genesi, tunicam Joseph in sanguine edi fratres sui tinxerunt, quod Christum Judæi, ut dicunt peccatorem, de peccato redarguerunt. Per *edum*, reprobi, ut in Evangelio : « Pastor segregat oves ab hedis [27], » quod Christus electos a reprobis separabit. Per *edum* peccata carnis, ut in Genesi : « Pelliculasque edorum circumdedit collo [28], » quod tamen ferre pertulit Christus, ne in peccato in propriis operibus hæreamus. Per *edos*, cogitationes immundæ, ut in Cantico : « Et pasce edos tuos juxta tabernacula pastorum [29], » id est, refice immundos sensus tuos ad instar reproborum. Per *edos*, gemitus pœnitentiæ, ut in Genesi : « Et affer duos edos, ut faciam escas patri tuo, quibus libenter vescitur [30], » quod de gemitibus Deus reficitur.

Edom, sanguineus, id est homicida, ut : « Quis venit de Edom, » id est, qui ascendit de mundo. *Edom*, carnalis quisque, ut in Genesi : « Quam ob causam vocatum est nomen ejus Edom [31], » quod qui carnem spiritui præponit jure carnalis vocari debet. *Edom* peccatum : « Memor esto, Domine, filiorum Edom [32], » quod, quando electos supernæ patriæ apparebit, eos qui a peccato generantur Dominus condemnabit. *Edom*, populus Judaicus, ut in libro Numeri : « Noluit Edom transitum præbere Israeli per terram suam [33], » quod populum gentilem ad fide-

[1] Psal. LXVII, 14. [2] Cant. V, 2. [3] Eph. V, 14. [4] Joan. XI, 11. [5] Matth. XXV, 5. [6] Psal. LXXV, 7. [7] Exod. XV, 13. [8] Num. VII, 2. [9] Job XXXIV, 18. [10] Job XXIX, 10. [11] Job XXXIX, 25. [12] Thren. IV, 7. [13] Cant. V, 14. [14] Cant. VII, 4. [15] I Reg. X, 18. [16] Cant. V, 1. [17] Psal. LXV, 12. [18] Joel. I, 5. [19] Thren. III, 15. [20] I Thess. V, 7. [21] Psal. XXI, 23. [22] Psal. XXV, 5. [23] Exod. XII, 5. [24] Gen. XXXVII, 31. [25] Matth. XXV, 32. [26] Gen. XXVII, 16. [27] Cant. I, 8. [28] Gen. XXVII, 9. [29] Gen. XXV, 30. [30] Psal. CXXXVI, 7. [31] Num. XX, 18.

tiam plebs Judaica admittere noluit. *Edom*, gentilitas, ut in Genesi : « Reges regnabant in Edom priusquam esset rex in Israel [1], » quod in gentilitate erant nonnulli sancti, antequam populus Judaicus esset assumptus. *Edom*, diabolus, ut in Jeremia : « Audite consilium Domini, quod misit de Edom [2], » id est, suscipite fidem Christi, quem misit Pater ad diabolum destruendum. *Edom*, infernus, ut in Ezechiele : « Faciam in Edom juxta iram meam [3], » id est, faciam inferno, ac si essem iratus ei, exspolians eum, et inde electos adducens, vel educens.

Egyptus est tenebræ, et est mundus iste, ut in Genesi : « Noli descendere in Ægyptum [4], » id est, diligere mundum. *Egyptus*, peccatum, ut in Psalmis : « In exitu Israel de Ægypto [5], » quod quando electi a peccatis suis exempti per confessionem ad sanctitatem pertingunt. *Egyptus*, infidelitas, ut in Psalmis : « Joseph cum exiret de terra Ægypti : linguam meam [6], etc., quod populus Christianus, exiens de tenebris infidelitatis, præcepta Novi Testamenti, prius incognita, audivit. *Egyptus*, gentilitas, ut in Evangelio : « Puer Jesus de Judæa translatus est in Ægyptum [7], » quod relicto populo Judæorum ad gentes fides incarnationis Christi pervenit. *Egyptus*, infernus, ut in Exodo [8] per immolationem agni, Israel liberatus est de Ægypto, quod per passionem Christi electi reducti sint de inferno.

Elatæ sunt palmarum spirituales triumphi, ut in Cantico : « Comæ ejus sicut elatæ palmarum [9], » quod perfecti, qui Christo capiti vicinius inhærent, vitia tentantia viriliter vincunt.

Electrum est Christus, ut in Ezechiele : « De medio ejus, quasi species electri [10], » quod in novissimo die apparebit judex vivorum et mortuorum Jesus Christus, qui Deus est et homo est, sicut ex auro et argento electrum miscetur.

Emulatio est bona, ut in Cantico : « Dura sicut infernus æmulatio [49], » quod sancti viri per bonum zelum graviter uruntur. *Emulatio* mala, ut in Psalmis : « Noli æmulari in malignantibus [12] ; » id est, non te pigeat, quod malis similis non es. *Emulatio*, bonum exemplum, ut in Paulo : « Et * nostra æmulatio provocavit multos [13], » id est, bonum nostrum exemplum excitavit plurimos.

Emunctoria sunt duo Testamenta, ut in Exodo : « Emunctoria fiant ex auro purissimo [14], » quod utrumque Testamentum claritate sapientiæ splendet.

Ensis est rigor continentiæ, ut in Cantico : « Uniuscujusque ensis super femur * tuum [15], quod electi per rigorem continentiæ mortificant membra sua quæ sunt super terram. *Ensis*, acumen prædicationis, ut in libris Regum : « Accinctus est David ense suo [16] ; » quod ad debellandam impieta-

A tem diaboli armatus est prædicatione sua Christus.

Engadi, fons edi, et est baptismus, ut in Cantico : « Dilectus meus mihi in vineis Engadi [17], » id est, Christus, quem diligo, in illis spiritualiter apparet, qui baptismo loti sunt. *Engadi*, pœnitentia, ut in libris Regum : « Ecce David habitat in locis tutissimis Engadi [18]. » quod Christus in illis habitat, quos pœnitentia securos reddit.

Equus est humanitas Christi, ut in Apocalypsi : « Ecce equus albus [19], » id est, caro Christi omni sanctitate * fulget. *Equus*, quilibet prædicator, ut in Job : « Nunquid præbebis equo fortitudinem [20] ? » quod solus Deus fortitudinem boni operis prædicatori conferre videtur. *Equus*, quilibet impius, ut in Cantico : « Equum et ascensorem projiciet in

B mare [21] : » quod Dominus impium quemlibet, et eum, qui ei dominatur, diabolum, demergit in infernum. *Equus*, hoc præsens sæculum, ut in Genesi : « Mordens ungulas equi [22], » quod crudelitatem suam Antichristus exercebit in fine sæculi. *Equus*, corpus hominis, ut in Parabolis : « Equus paratus ad diem belli [23], » id est, corpus discrimini mortis oblatum. *Equus*, honor sæcularis, ut in Psalmis : « Fallax equus ad salutem [24], » quod honor mundanus homini salutem conferre non valet. *Equus* cæcus persecutor, ut in Apocalypsi : « Et ecce equus rufus [25] : » quod persecutores sanctorum crudeles erant. *Equus*, forma hæreticorum, ut in Apocalypsi : « Et ecce equus niger [26], » quod hæretici per erroris turpitudinem nigrescunt. *Equus*, Antichri-

C stus, ut in Apocalypsi : « Et ecce equus pallidus [27], » quod Antichristi superbia, quantacunque magna fuerit, deficiet in fine. *Equus*, libidinosus quilibet, ut in Psalmis : « Nolite fieri sicut equus et mulus [28] ; » id est, nolite esse luxuriosi et infructuosi. Per *equos* apostoli, ut in Exodo : * « Misisti in mare equos tuos, » id est, in mundum universum prædicatores tuos. Per *equos* superbi et divites, ut in Isaia : « Væ qui descendunt in Ægyptum, equis sperantes [29] ; » id est, væ iis, qui nimis amant mundum, in substantiis abundantibus confidentes. Per *equos* opera, ut in Apocalypsi : « Sequebantur eum in equis albis [30] : » id est passionem suam imitabantur sancti in operibus suis. Per *equos*, cogita-

D tiones, ut in Deuteronomio : « Rex non multiplicabit sibi equos [31], » id est, * prælatus superbos non habebit cogitatus. *Equus*, quilibet sanctus, ut in Job : « Deridet equum et ascensorem ejus [32], » quod diabolus in simulatoribus suis quemlibet virum sanctum, et qui ei dominatur, Deum contemnit.

Erugo est superbia, ut in Evangelio : « Ubi erugo demolitur [33] ; id est, nolite in opere vestro hominibus placere, et id per superbiam amittere.

Eruca est luxuria, ut in Joele : « Residuum erucæ

[1] Gen. XXXVI, 31. [2] Jer. XLXI, 20. [3] Ezech. XXV, 14. [4] Gen. XXVI, 2. [5] Psal. CXIII, 1. [6] Psal. LXXX, 6. [7] Matth. II, 13, 14. [8] Exod. XII, 24 et seqq. [9] Cant. V, 11. [10] Ezech. I, 4. [11] Cant. VIII, 6. [12] Psal. XXXVI, 1. [13] II Cor. IX, 2. [14] Exod. XXV, 38. [15] Cant. III, 8. [16] I Reg. XXV, 3. [17] Cant. I, 11. [18] I Reg. XXIV, 1. [19] Apoc. VI, 2. [20] Job XXXIX, 22. [21] Exod. XV, 1. [22] Gen. XLIX, 17. [23] Prov. XXI, 31. [24] Psal. XXXII, 17. [25] Apoc. VI, 4. [26] Ibid. v. 5. [27] Ibid. v. 8. [28] Psal. XXXI, 9. [29] Isa. XXXI, 1. [30] Apoc. XIX, 14. [31] Deut. XVII, 16. [32] Job XXXIX, 21. [33] Matth. VI, 19, 20.

[illegible] quod juvenis quilibet, quando luxuriam deserit, statim [illegible] castitate [illegible].

Excussi sunt pœnitentes, ut in Psalmo: « [illegible] », quod Christus [illegible] pœnitentes. [illegible] ut in Isaia: « [illegible] », quod in primo homine [illegible].

[illegible] est fortitudo angelorum, ut in Job: « [illegible] », quod in [illegible] fortitudine [illegible]. [illegible] ut in Exodo: « [illegible] », id est, sapientiam et prædicationem, et bonam actionem. [illegible] cor insensibile, ut in Job: « [illegible] », id est, cor [illegible] insensibile non est. [illegible] damnatio, ut in Job: « [illegible] », id est, [illegible] in æternam damnationem. [illegible] incorruptionis, ut in Ezechiele: « [illegible] », quod Christus [illegible] fortitudine incorruptionis [illegible] ut in Ezechiele: « [illegible] », id est, prædicationis [illegible].

[illegible] sancta, ut in Cantico: « Oculi tui sicut [illegible] », quod prædicatores [illegible] in Ecclesia. [illegible] ut in libro Numeri: « [illegible] », id est, [illegible] procedit.

[illegible] corpus Christi, ut in Psalmo: « [illegible] », id est, carnem suam dedit [illegible]. [illegible] ut in Job: « [illegible] », quod [illegible] in cœlo. [illegible] doctrina, ut in Psalmo: « [illegible] », id est, [illegible] doctrinæ [illegible]. [illegible] ut in Psalmo: « [illegible] », id est [illegible]. [illegible] ut in propheta: « [illegible] », quod et [illegible] diabolus [illegible]. [illegible] ut in Paulo: « [illegible] », id est, [illegible] in illis.

[illegible] regnum Dei, ut in Evangelio: « [illegible] », id est regnum Dei. [illegible] ut in Parabolis: « Præparat in æstate cibum [illegible] », id est, [illegible] in præsenti [illegible]. [illegible] dies judicii, ut in Parabolis: « [illegible] in æstate, et non dabitur ei », [illegible] in die judicii [illegible]. [illegible] ut in Psalmo: « [illegible] », id est, [illegible].

[illegible] sunt angeli, ut in Parabolis: « Quando [illegible] », id est, quando in superna civitate angelos [illegible]. [illegible] Novi Testamenti, ut in Job: « [illegible] », id est, [illegible] Novi Testamenti, quod [illegible].

[illegible] quod principio caret et fine, ut in libro Ecclesiastico: « Qui vivit in æternum, creavit omnia simul », [illegible]. [illegible] quod habet initium, sed fine caret, ut in Psalmo: « Misericordias Domini in æternum cantabo », quod [illegible] misericordias Domini [illegible], sed nunquam finient. [illegible] ut in cantico Exodi: « Dominus regnabit in æternum et ultra », id est, in hoc sæculo et in futuro.

Æthiopia, mundus iste, ut in Job: « Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia », quod nullus in hoc mundo, quantumlibet splendidus fuerit, comparari potest Christo, qui est Patris sapientia. [illegible] gentilitas, ut in Psalmo: « Æthiopia præveniet manus ejus Deo », quod populus Judæorum [illegible]. [illegible] ut in Habacuc: « Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ », id est, [illegible].

Æthiopes sunt peccatores, ut in Psalmo: « Coram illo procident Æthiopes », id est, [illegible] peccatores.

[illegible] diabolus, ut in Job: « Non [illegible] », id est, [illegible] ut in Job: « [illegible] », id est, [illegible]. [illegible] ut in Isaia: « [illegible] », id est, [illegible].

Exploratores sunt [illegible], ut in Genesi: « Exploratores estis; ut videretis infirmiora terræ venistis », quod [illegible]. [illegible] ut in Josue: « Misit Josue [illegible] exploratores », quod Christus [illegible] ad Ecclesiam [illegible] et in libro Numeri: « [illegible] », quod [illegible].

[illegible] est multitudo angelorum, ut in libro Regum: « [illegible] », quod multitudo angelorum [illegible]. [illegible] ut in cantico Exodi: « [illegible] »

[illegible]

um ejus dejecit in mare [1], » quod Deus multitudinem dæmonum damnavit in inferno. *Exercitus*, vitia, ut in Job : « Et ululatum exercitus [2], » id est, strepitum vitiorum. Per *exercitum*, sancti martyres, ut in Apocalypsi : « Exercitus, qui sunt in cœlo, sequebantur eum [3], » id est, martyres, qui erant in mundo, imitabantur Christum.

Exitus sunt defectus, ut in Evangelio : « Ite ad exitus viarum [4], * » illos vocate qui in bono opere sunt fortes. *Exitus*, compunctiones, ut in Psalmis : « Exitus aquarum deduxerunt oculi mei [5], » id est, compunctiones fletuum. *Exitus*, relictio peccati, ut in Psalmis : « In exitu Israel de Ægypto [6], » id est, quando electus deserit peccatum suum, et recedit ab eo.

F

Faretra.	*Frumentum.*	*Fundamentum.*
Facies.	*Fovea.*	*Finis.*
Fasciculus.	*Flamma.*	*Fulgor.*
Ficus.	*Farina.*	*Flumina.*
Filia.	*Fragma.*	*Fluvius.*
Firmamentum.	*Favus.*	*Fumus.*
Fiscella.	*Favilla.*	*Forceps.*
Flos.	*Femur.*	*Fortitudo.*
Foramen.	*Feminalia.*	*Funis.*
Fortis.	*Fenestra.*	*Fur.*
Frons.	*Faber.*	*Fructus.*
Ferrum.	*Festuca.*	*Fossa.*
Frenum.	*Fiala.*	*Fex.*
Frigia.	*Filius.*	*Fames.*
Fulgur.	*Filia.*	*Frater.*
Fulmen.	*Fimbria.*	*Framea.*
Fluctus.	*Fistula.*	*Fauces.*
Funda.	*Folium.*	*Fel.*
Fluenta.	*Fons.*	*Femina*
Frigus.	*Ferculum.*	*Fera.*

Faretra est occultum judicium Dei, ut in Job : « Faretram suam aperuit [7], » id est, occultum judicium suum * detraxit. *Faretra*, machinatio pravorum, ut in Psalmis : « Paraverunt sagittas suas in faretra [8], » id est, tractaverunt consilia sua prava in machinatione. *Faretra*, consilia sanctorum, ut in Job : « Super ipsum * sonabit pharetra [9], » id est, ad superandum diabolum consilia sanctorum procedent. *Faretra*, sacra Scriptura, ut in Genesi : « Tolle arma tua, faretram et arcum [10], » id est, sanctificationem videlicet, sacram Scripturam et prædicationem.

Faber est diabolus, ut in propheta : « Ecce ego mittam fabrum sufflantem [11], » id est, permittam diabolum tentantem eos infestare. *Faber*, quilibet, obstinatus, ut in Isaia : « Faber conflavit * fasciculam [12], » quod obstinatus quilibet, quod finxit, hoc in corde suo confirmat. *Faber*, adulator, ut in Isaia: « Faber ferrarius lima operatus est [13], » id est, adulator durus * blandiendo locutus est. *Faber*, Christus, ut in Evangelio : « Nonne hic est faber [14] ? » quod omnia ipse fabricavit.

A *Facies* est Deus Pater, ut in Evangelio : « Angeli vero eorum semper vident faciem Patris [15], » id est, Deum Patrem intuentur jugiter. *Facies*, Filius, ut in Psalmis : « Usquequo avertis faciem tuam a [me ?] [16], » id est, quandiu differs mittere Christum, quem missurus es ? *Facies*, præsentia Dei, ut in Psalmis : « Ne avertas faciem tuam a [me,] [17], » id est, ne deneges in futuro mihi præsentiam tuam. *Facies*, notitia Dei, ut in Psalmis : « Quærite faciem ejus semper [18], » id est, desiderate omni tempore pertingere ad cognitionem Dei. *Facies*, benevolentia Dei, ut in Psalmis : « Ne projicias me a facie tua [19], » id est, non sinas me innovatum ejici a facie tua, id est, a benevolentia tua. *Facies*, scientia Dei, ut in Psalmis : « Avertit faciem suam, ne videat in B finem [20], » id est, non habet scientiam qua possit scire mala nostra. *Facies*, protectio Dei, ut in Habacuc : « Ante faciem ejus ibit mors [21], » id est, ubi protegit Deus, ibi diabolus prævalere non potest. *Facies*, animadversio Dei, ut in Job : « Tunc a facie tua non abscondar [22], » id est, si talis fuero, animadversionem tuam non timeo. *Facies*, unusquisque fidelis a Domino cognoscitur. Unde dicitur in Ezechiele quatuor Evangelistis, sub specie quatuor animalium : « Quatuor facies uni erant, et quatuor pennæ uni [23], » quod nimirum eadem fides contemplationis, et par contemplatio divinitatis erat in singulis, quæ et in omnibus. *Facies*, Ecclesia, ut in Apocalypsi : « Facies sicut sol lucet in virtute sua [24], » quod sancta Ecclesia a Christo illuminatur, C et filios illuminat ad imitationem Christi. *Facies*, cor hominis, ut in Job : Levabis faciem tuam ad Deum [25] » id est, eriges ad Deum cor tuum. *Facies*, intentio, ut in Job : « Operuit faciem ejus crassitudo [26], » id est, nimia abundantia corrupit intentionem ejus. *Facies*, conscientia, ut in Evangelio : « Tu cum jejunas, unge caput tuum [27], » id est, exhilara mentem tuam, « et faciem tuam lava, » id est, conscientiam tuam nuda. *Facies*, prædicator quilibet, ut in Job : « Facies mea intumuit a fletu [28], » id est, prædicatores mei impleti sunt luctu. *Facies*, bona actio, ut in Cantico : « Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis [29] ; » ostendatur Domino facies bene operando, ostendatur et vox D salubriter prædicando. *Facies*, vetus lex, ut in Exodo : « Posuit velamen super * faciem suam [30], » quod vetus lex * velamine tecta est. *Facies*, præsentia Antichristi, ut in Job : « Faciem ejus præcedit egestas [31], » quod appropinquante adventu Antichristi, inopia sanctitatis erit in mundo.

Fasciculus est passio Christi, ut in Cantico : « Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi [32], » id est, Christus præponit mihi in exemplum passionem mortis suæ. Per *fasciculum* peccata, ut in Isaia :

[1] Exod. XV, 4. [2] Job XXXIX, 28. [3] Apoc. XIX, 14. [4] Matth. XXII, 9. [5] Psal. CXVIII, 136. [6] Psal. CXIII, 1. [7] Job XXX, 11. [8] Psal. X, 2. [9] Job XXXI, 26. [10] Gen. XXXVII, 3. [11] Isa. LIV, 16. [12] Isa. XL, 19. [13] Isa XLIV, 12. [14] Marc. VI, 3. [15] Matth. XVIII. 10. [16] Psal. XII, 1. [17] Psal. XXVI, 9 ; CI, 3 ; CXLII, 7. [18] Psal. CIV, 4. [19] Psal. L, 13. [20] Psal. IX, 32. [21] Hab. III, 5. [22] Job XIII, 20. [23] Ezech. I, 6. [24] Apoc. XVII, 16. [25] Job XXII, 26. [26] Job XV, 17. [27] Matth. VI, 17. [28] Job XVI, 16. [29] Cant. II, 14. [30] Exod. XXXIV, 33. [31] Job XLI, 13. [32] Cant. I, 13.

« Solve fasciculos deprimentes [1], » id est, abjice A a te peccata, quæ te premunt. Per *fasciculos* conventicula damnatorum, ut in Evangelio : « Alligate fasciculos ad comburendum [2], » quod, qui hic pares fuerunt in culpa, ibi pares erunt in pœna.

Falx est divinum judicium, ut in Apocalypsi : « Et in manu sua falcem acutam [3], » quod Christus in sua potestate habet judicium strictum. *Falx*, mors, ut in Evangelio : « Statim mittit falcem [4], » quod adest tempus, quomodo electus quilibet, quando ad perfectam sanctitatem pervenit, ad æternam requiem per mortem subtrahitur.

Flamma est cognitio, ut in Exodo : « Apparuitque ei Deus in flamma ignis [5], » id est, in cognitione legis. *Flamma*, quilibet prædicator, ut in Apocalypsi : « Oculi ejus sicut flamma ignis [6], » quod B sancti prædicatores alios inflammant et incendunt. *Flamma*, voluptas, ut in Job : « Ramos ejus arefaciet flamma [7], » id est, opera ejus destruet voluptas. *Flamma*, gloria temporalis, ut in Job : « Nec splendebit flamma ignis ejus [8], » id est, non durabit gloria voluptatis ejus. *Flamma*, vehementia mali desiderii, ut in Psalmis : « Vox Domini intercidentis flammam ignis [9], » id est, prædicatio Christi destruentis fervorem malæ cupiditatis. *Flamma*, instigatio diaboli, ut in Job : « Et flamma de ore ejus egreditur [10], » quod a diabolo instigatio ad malum procedit. Per *flammam* bona prædicatio, vel bona exempla, ut in Cantico : « Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum [11], » quod sancti viri et in Deo ardent et aliis bona exempla præbent. C

Fames est inopia virtutis, ut in Job : « Attenuetur fame robur ejus [12], » quod impius quilibet propter inopiam sanctitatis spiritualem fortitudinem non habet. *Fames*, tentatio, ut in Job : « In fame te eruet a morte [13], » id est, in tentatione te protegit, ne consentias. *Fames*, taciturnitas mala, ut in propheta : « Non famem panis sed audiendi verbum Dei [14]. »

Farina est munda cogitatio, ut in Osea : « Non est in eo germen, et non faciet farinam [15], » id est, non est in eo desiderium bonum, et non est in eo cor mundum. *Farina*, anima, ut in Genesi : « Tria sata farinæ commisce [16], » id est, animæ tuæ memoriam, rationem, voluntatem ad unam concordiam D redige. *Farina*, cogitatio iniqua, ut in Isaia : « Tolle molam, mole farinam [17], » id est, circuitus exteriorum curarum omitte, et tempus in te cogitationum exerce.

Fratris appellatione Christus intelligitur, ut in Cantico de Synagoga in fine mundi convertenda : « Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris et deosculer te, et jam A nemo me despiciat [18], » ac si dicat : Utinam mihi eliquis Christum ostenderet, qui de Judæis secundum carnem natus est. Quorum legis quidquam subtilius audivit, ut eum verum hominem intelligens ipsum plenum inveniret, et gentilitas hoc recognoscens et reprobationi ulterius subjaceat. *Frater*, quilibet Christianus, ut in Paulo : « Si quis frater nominatur [19], » id est, si quis per Christum habetur. *Frater*, quilibet bonus homo, ut in Evangelio : « Si quis fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater est [20]. » Per *fratres* apostoli, ut in Evangelio : « Vade ad fratres meos [21], » id est, ad discipulos meos. Per *fratres* cognati Christi, ut in Evangelio : « Ecce mater tua et fratres tui foris stant [22]. » Quatuor modis dicuntur fratres : natura, ut Esau et Jacob [23], gente, ut B omnes Judæi [24], cognatione, ut Abraham et Lot [25], affectu, ut omnes qui idem diligunt [26].

Fragmen est passio Christi, ut in Cantico : « Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ [27], » quod Christi passionem sancti ejus martyres imitantur. Per *fragmenta* secretiora legis, ut in Evangelio : « Colligite quæ superaverunt fragmenta [28], » quod secretiora legis quæ minores capere non possunt, doctores apud se servare debent.

Framea est Christus, ut in Psalmis : « Effunde frameam [29], » id est, manifesta Christum natum, per quem debellatur hostis antiquus. *Framea*, anima, ut in Psalmis : « Frameam tuam ab inimicis manus tuæ [30], » id est, animam ab impiis eripe. *Framea*, mors, ut in Psalmis : « Erue a framea [31], » id est, erue a morte, Deus, animam meam. Per *frameas* C tentationes, ut in Psalmis : « Inimici defecerunt frameæ [32], » id est, tentationes diaboli cessaverunt per Christum.

Favus est divinitas, ut in Evangelio : « Partem piscis assi et favum mellis [33], » quod passionis suæ exemplum præbens, divinitatis suæ nos in resurrectione reficit. *Favus*, humanitas Christi, ut in Cantico : « Comedi favum cum melle meo [34], » id est, credidi humanitatem cum divinitate. *Favus*, litteralis intellectus, ut in Proverbiis : « Et favus dulcis gutturi tuo [35], » id est, litteralis sacræ Scripturæ intellectus dulcis tibi. *Favus* etiam in quo latet mel, sacra est Scriptura, quæ continet spiritualem sensum in littera, unde Salomon : D « Comede mel, fili, et favum dulcissimum gutturi tuo [36]. » Favus, doctrina prædicationis, unde : « Favus distillans labia tua [37], » id est, prædicatio doctrinæ procedit a prædicatoribus tuis. *Favus*, mundi voluptas, ut in Proverbiis : « Anima saturata calcabit favum [38], » quod illa quæ per gratiam interna refectio per contemplationem satiatur, mundialem quæ voluptatem contemnit.

[1] Isa. LVIII, 6. [2] Matth. XIII, 30. [3] Apoc. XIV, 14. [4] Marc. IV, 29. [5] Exod. III, 2. [6] Apoc. I, 14. [7] Job XV, 30. [8] Job XVIII, 5. [9] Psal. XXVIII, 7. [10] Job XLI, 12. [11] Cant. VIII, 6. [12] Job XVIII, 12. [13] Job V, 20. [14] Amos VIII, 11. [15] Ose. VIII, 7. [16] Gen. XVIII, 6. [17] Isa. XLVII, 2. [18] Cant. VIII, 1. [19] I Cor. V, 11. [20] Matth. XII, 50. [21] Marc. III, 32. [22] Matth. XII, 47. [23] Gen. XXV, 24, 25. [24] Rom. IX, 3, 4. [25] Gen. XIII, 8. [26] I Reg. XVIII, 1; II Reg. I, 26. [27] Cant. IV, 3. [28] Joan. VI, 12. [29] Psal. XXXIV, 3. [30] Psal. XVI, 13. [31] Psal. XXI, 21. [32] Psal. IX, 7. [33] Luc. XXIV, 42. [34] Cant. V, 1. [35] Prov. XXIV, 13. [36] Ibid. [37] Prov. V, 3. [38] Prov. XXVII, 7.

Fauces sunt scientiæ, ut in Job : « Et fauces comedentis, saporem [1] ? » quod scientiæ legentis internam sapientiam discernunt. *Fauces*, meditationes cordis, ut in Psalmis : « Quam dulcia faucibus meis [2], » id est, suaves sunt Scripturæ suæ meditationibus meis. *Fauces*, verba, ut in Job : « Nec in faucibus meis stultitia personabit [3], » id est, insipientia in verbis meis non audietur.

Favilla est recordatio mortalitatis, ut in Job : « Ago pœnitentiam in favilla et cinere [4], » id est, in recordatione mortalitatis meæ. *Favilla*, mens iniqua, ut in Job : « Sicut favilla, quam turbo dispergit [5], » quod pravam mentem tentatio destruit.

Fel est persuasio dæmonum, ut in Job : « In fel aspidum intrinsecus [6], » id est, in persuasione dæmonum in mente. *Fel*, infidelitas, ut in Psalmis : « Dederunt in escam meam fel [7], » id est, Judæi, infidelitatis amaritudine cibaverunt me. *Fel*, malitia diaboli, ut in Tobia : « Exentera hunc piscem, et fel repone tibi [8], » quod Dominus diabolum detexit, et ejus malitiam sacris libris involvit.

Femur est humanitas Christi, ut in Psalmis : « Accingere gladio tuo supra femur tuum [9], » id est, viriliter utere verbo prædicationis contra mundum, qui * est potentissimus et in assumpta humanitate. *Femur*, sancti, dicente Joanne in Apocalypsi de Christo : « Et habet in vestimento et femore suo scriptum : Rex regum et Dominus dominantium [10], » nam caro Christi, quam ad dexteram Patris collocavit, et sancti, divini verbi semine procreati, ab ipso videlicet testimonium perhibent, quod data sit ei potestas super bonos et malos. *Femur*, progenies, ut in Genesi : « Animæ, quæ exierunt de femore Jacob [11], » id est, homines de progenie Jacob. *Femur*, carnis delectatio, ut in Exodo : « Ponat vir gladium suum [12], » id est, per rigorem mortificet cor suum.

Femina est affectus carnalis, ut in Exodo : * « Si femina, reservate [13], » quod diabolus carnales affectus desiderat refoveri. *Femina*, pro sexu accipitur, ut in Genesi : « Masculum et feminam fecit eos [14], » quod duplici sexu, masculino videlicet et feminino, genus humanum distinxit.

Feminalia sunt insignia castitatis, ut in Exodo : « Facies et feminalia linea [15], » quod ad nitorem nos castitatis lex invitat.

Fenum est res transitoria, ut in Isaia : « Omnis caro fenum [16], » id est, omnis homo transitorius est. *Fenum*, temporalia subsidia, ut in Psalmis : « Producens fenum jumentis [17], » quod inferior turba subsidia temporalia cultoribus suis ministrat. *Fenum*, simplex quilibet in fide, ut in Apocalypsi : « Ne læderent fenum terræ [18], » id est, ne impedirent rudes in fide, « neque omne viride, neque omnem arborem : » id est, provectos et perfectos. *Fenum*, opus bonum, ut in Genesi : « Producat terra * fenum viride [19], » id est, proferat anima devota bonam actionem. *Fenum*, carnalis quilibet, ut in Job : « Ecce behemoth fenum quasi bos comedit [20], » quod diabolus, qui in flagellum tibi formatur, in vita carnalium quasi fatuus delectatur

Fenestra est * hominis, ut in libro Josue : « Appendit funiculum coccineum in fenestra [21], » quod sancta Ecclesia passionem Christi in ore prædicare non cessat. *Fenestra*, fidelis, ut in libris Regum : « Aperi fenestram orientalem [22], » id est, fidem habe in te Christianam. Per *fenestram*, miracula Christi ut in Cantico : « Prospiciens per fenestras [23], » quod per miracula, quæ foris gessit, ad nos latens ejus divinitas exivit. Per *fenestras*, doctores Ecclesiæ, ut in libris Regum : « Fecit Salomon in templo fenestras [24] ; » quod Christus in Ecclesia doctores instruxit. Per *fenestras*, intimæ contemplationes, ut in Ezechiele : *Fecit* fenestras obliquas in thalamis [25], quod intimas Dominus in mentibus electorum suorum * contemplationis ponit. Per *fenestras* sensus cordis, ut in Isaia : « Quasi columbæ ad fenestras suas [26], » quod viri sancti sensus suos exteriores simplices et a peccato innoxios servant.

Fera est sævitia Judæorum, ut in Genesi : « Fera pessima devoravit Joseph [27], » id est, sævitia Judæorum occidit Christum. Per *feram* gentilitas, ut in Psalmis : « Meæ sunt omnes feræ silvarum [28], » id est, gentes in me credunt per orbem terrarum.

Fermentum est charitas, ut in Evangelio : « Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ tribus satis, donec fermentatum esset totum [29]. » Regnum cœlorum sancta est Ecclesia, in qua spiritualiter ista similitudo completur. Christus enim, Dei virtus et Dei sapientia, accepit a Patre * Domini charitatis, quam dedit tribus fidelium ordinibus : ut * diligenter Deum et proximum juxta litteram. *Satum* est genus mensuræ vel * *Mulier*, caro Christi. *Fermentum*, Evangelium. *Tres mensuræ*, omnes gentes. * propter tres filios Noe. *Fermentum*, elatio, ut in Paulo : « Modicum fermentum totam massam corrumpit [30], » quod prava electio multa bona destruit. *Fermentum*, simulatio, ut in Evangelio, « Attendite a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis [31], » id est, nolite fidem, quam verbis prædicatis, simulatis virtutibus palliare. *Fermentum*, malitia, ut in Paulo : « Expurgate vetus fermentum [32], » id est, a vetustate malitiæ vos emundate. *Fermentum*, appetitus laudis,

Job. 12, 11. [2] Psal. LXVIII, 103. [3] Job. VI, 30. [4] Job. LXII, 6. [5] Job XXI, 18. [6] Job XX, 14. [7] Psal. LXVIII. 22. [8] Tob. VI, 5. [9] Psal. XLIV, 4. [10] Apoc. XIX, 16. [11] Gen. XLVI, 26. [12] Exod. XXII, 27. [13] Exod. I, 16. [14] Gen. I, 27. [15] Exod. XXVIII, 42. [16] Isa. LX, 6. [17] Psal. CIII, 14. [18] Apoc. IX, 4. [19] Gen. I, 1. [20] Job. XL, 10. [21] Jos. II, 18, 21. [22] IV Reg. XIII, 17. [23] Cant. II, 9. [24] III Reg. VI, 4. [25] Ezech. XL, 16. [26] Isa. LX, 8. [27] Gen. XXXVI. 20. Psal. XLIX, 10. [28] Matth. XIII, 33. [29] I Cor. V, 6. [30] Matth. VIII, 15. [31] Luc. XII, 1. [32] I Cor. V, 7.

ut in Levitico: « Panes absque fermento [1], » id est, opera bona sine appetitu laudis humanae.

Ferrum est donum intellectus, ut in libro Regum: « Natavitque ferrum, et ait: Tolle [2]. » Ad cor humiliatum donum intellectus redit, quod per elationem amissum fuerat. *Ferrum*, praedicatio, ut in Job: « Reputabit quasi paleas ferrum [3], » quia diabolus in mentibus suis praedicationis fortitudinem, quasi aliquid contemptibile esset, aestimabit. *Ferrum*, tribulatio, ut in Psalmis: « Ferrum pertransiit animam ejus [4], » id est, dura tribulatio depressit vitam ejus. *Ferrum*, dura consuetudo peccati, ut in Psalmis: « Vinctos in mendicitate et ferro [5], » quia in indigentia spirituali et dura consuetudine fuerunt. *Ferrum*, viri sancti, ut in Job: « Ferrum de terra tollitur [6], » quod qui mollis et carnalis erat, jam spiritualis et robustus effectus est. *Ferrum*, sermo durus, ut in Deuteronomio: « Ferrumque lapsum de manubrio amicum percussit [7], » quia sermo durus indiscrete prolatus auditorem offendit. *Ferrum*, spiritualis fortitudo, ut in Ezechiele: « Et tu, sume tibi sartaginem ferream [8], » quod praelatus quilibet spiritualem in [illegible] fortitudinem exercere debet. *Ferrum*, necessitas vitae praesentis, ut in Job: « Fugiet arma ferrea, et irruet in arcum aereum [9], » quod iniquus quilibet, dum vitae praesentis asperitatem pro Deo tolerare refugit, in aeternam damnationem ruit. *Ferrum*, iniquitas pravorum, ut in Job: « Cartilago ejus velut laminae ferreae [10], » quod iniqui per duram iniquitatem bonos premunt.

Ferculum est virgo Maria et sancta Ecclesia, ut fidelis anima, et coelestis patria, ut in hoc uno exemplo, de quo in Cantico: « Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani [11], » quod Christus et corpus virginis ex membris incorruptibilibus compactum elegit, et sanctam Ecclesiam ex virtutibus construxit, et animam humanam ex mentis cogitationibus exornat, et supernam patriam ex civibus bonis consistentem laetificat.

Frenum est ignorantia, ut in Isaia: « Et frenum erroris, quod erat in maxillis populorum [12], » id est, ignorantia quae erat in corde hominum. *Frenum*, silentium, ut in Job: « Frenum posuit in os meum [13]. » *Frenum*, afflictio carnis, ut in Psalmis: « In camo et freno maxillas eorum constringe [14], » id est, in rigore et afflictione carnis eorum humilia.

Festuca est perturbatio mentis, ut in Evangelio: « Videbis ejicere festucam de oculo fratris tui [15], » id est, poteris in eo reprehendere commotionem cordis.

Fex est littera legis, ut in Psalmis: « Fex ejus non est exinanita [16], » quod carnalis adhuc littera apud Judaeos est retenta. *Fex*, [illegible], ut in propheta: « Requievit in faecibus suis [17]. »

B *Fiala* est animus humanus, ut in libro Judicum: « In hoc [illegible] [18], » quod [illegible] principem habere debemus charitatem. [illegible], ut in [illegible]: « [illegible] [19], » quod [illegible] ad [illegible] Ecclesiam, apostolos et doctores misit.

Ficus est [illegible], ut in Propheta: « [illegible] sub ficu sua [20], » quod in [illegible]. *Ficus*, [illegible], ut in Evangelio: « Arborem fici quidam habebat plantatam [21], » quod humanum genus [illegible] non habet. *Ficus*, sancta Ecclesia, ut in Cantico: « Ficus protulit grossos suos [22], » id est, sancta Ecclesia protulit martyres suos. *Ficus*, populus Judaicus, ut in Habacuc: « Ficus enim non florebit [23], » id est, Judaicus populus in Christum fidem non habebit. *Ficus*, [illegible], ut in Evangelio: « Cum esses sub ficu, vidi te [24], » id est, [illegible]. *Ficus*, [illegible], ut in Job: « [illegible] [25], » id est [illegible]. *Ficus*, charitas, ut in Evangelio: « Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus [26]? » [illegible] intelligentiam aut charitatis [illegible] inveniri queunt.

C *Filius* est Christus, ut in Psalmis: « Salvum fac filium ancillae tuae [27], » Ancilla est Maria, quae ait: « Ecce ancilla Domini [28]. » *Filius*, [illegible] Ecclesia, ut in Evangelio: « Defunctus efferebatur filius unicus matris suae [29], » quod [illegible] ad vitam [illegible]. *Filius*, populus Judaicus, ut in Evangelio: « Erat autem filius ejus senior in agro [30], » [illegible] populus [illegible] Judaicus [illegible]. *Filii* [illegible] sunt Judaei, [illegible], dum in veteri homine [illegible]. *Filius*, populus gentilis, ut in Evangelio: « Filius tuus mortuus fuerat, et revixit [31], » D id est, populus gentilis [illegible] per [illegible]. *Filii Dei*, angeli, ut in Job: « [illegible] filii Dei [32], » quod [illegible]. *Filii*, apostoli, ut in Evangelio: « Filii sponsi non possunt lugere [33], » id est, [illegible]. *Filii*, Judaei, ut in Evangelio: « Non est bonum sumere panem filiorum [34], » id est [illegible].

[1] Lev. II, 4; VII, 12; VIII, 26. [2] IV Reg. VI, 6. [3] Job XLI, 18. [4] Psal. CIV, 18. [5] Psal. CVI, 10. [6] Job XXVIII, 2. [7] Deut. XIX, 5. [8] Ezech. IV, 3. [9] Job XX, 24. [10] Job XL, 13. [11] Cant. III, 9. [12] Isa. XXX, 28. [13] Job XXX, 11. [14] Psal. XXXI, 9. [15] Matth. VII, 5. [16] Psal. LXXIV, 9. [17] [illegible]. [18] [illegible]. [19] [illegible]. [20] [illegible]. [21] Luc. XIII, 6. [22] Cant. II, 13. [23] Hab. III, 17. [24] Joan. I, 48. [25] [illegible]. [26] Matth. VII, 16. [27] Psal. LXXXV, 16. [28] Luc. I, 38. [29] Luc. VII, 12. [30] Luc. XV, 25. [31] [illegible]. [32] Job I, 6, et II, 1. [33] Matth. IX, 15. [34] Matth. XV, 26.

tinatam. Per *filios* viri sancti, ut in Epistola Joannis : « Nunc filii Dei sumus [1], » quod per fidem et bona opera ex Deo nascimur. Per *filios* illi qui de bona vita redeunt ad iniquitatem, ut in Psalmis : « Filii alieni mentiti sunt mihi, et claudicarunt a semitis * tuis [2], » quod a bonis actibus recesserunt et ad peccata redierunt. Per *filios* sequaces aliorum, ut in Job : « Longe fient filii impii a salute [3] : » quod qui impium quemlibet ad iniquitatem sequuntur, ad veram salutem non pertingunt, juxta id : « Filii Ephrem intendentes et mittentes arcum conversi sunt in bello [4]; » quod multi in Ecclesia, qui sequaces fructificantium apostolorum cognominantur, intente Scripturas legunt, contra peccantes tela verborum jaciunt, sed in fervore propriæ tentationis deficiunt. Per *filios* auditores cujuslicet hæretici, ut in Job : « Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt [5], » quod omnes qui hæretici doctrinam suscipiunt, quotquot fuerint, ad damnationem perveniunt. Per *filios* homines a Deo creati, ut in Job : « Orabam filios uteri mei [6], » id est, homines, quos creando genui, ipse homo factus humiliter exoravi. Per *filios*, bona opera, ut in Paulo : « Salvabitur mulier per filiorum generationem [7], » id est, anima fidelis per bonorum operum multitudinem ; item juxta illud : « Et videas filios tuos [8], » id est, præmia bonorum operum. *Filia archisynagogi in domo mortua*, est homo peccans occulte. « Filius viduæ extra portam delatus [9]. » est homo, peccans publice. « Lazarus quatriduanus [10], » qui peccat putenti consuetudine.

Filiæ nomine intelligitur Ecclesia, dicente Davide : « Ut annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion [11], » id est ut aliis prædicem omnes laudes tuas in fide et spe et charitate, quibus sancta Ecclesia, quæ nunc « gloria Domini » appellatur nititur ad Deum facie ad faciem contemplandum. Item, *filiæ Sion* nomine Judæi designantur, dicente primitiva Ecclesia in Cantico : « Egredimini et videte regem Sion, filiæ Jerusalem, Salomon in diademate, quo coronavit eum mater sua [12]. » *Exite*, inquit, o Judæi, qui circa montem habitatis Sion, ab ignorantia infidelitatis, et credite in eum, id est, in Christum, quod Christus rex omnium in illa spinea corona, quam illi imposuit antiqua Synagoga, de qua * secundum carnem natus est, cœlestia et terrestria pacificavit, « in die * dispensationis illius, » in die annuntiationis, quando illi desponsata fuit Ecclesia, subaudi, videte eum, in die lætitiæ cordis ejus, * » scilicet videte eum, * hoc est, in die resurrectionis ejus : quasi dicat, credite illius incarnationem et passionem et resurrectionem. *Filiæ* nomine caro designatur, ubi dicitur : « Filia Babylonis misera [13], » o caro in confusione vitiorum nutrita, « beatus est qui retribuet tibi re-

A tributionem tuam, quam retribuisti nobis, » ut nos ad vitia concitans virtutibus subdi cogatis. « Beatus qui tenebit, » tenebræ ne crescant, « et allidet [14], * » ne confracti dispereant, « parvulos * suos, » id est, insipientes motus illicitos, qui de te nascuntur, o filia Babylonis, « ad petram, » quod ubi timor Christi radicatur, quidquid illicitum surgit, citius alliditur. *Filiæ Jerusalem* dicuntur infirmiores in Ecclesia, dicente sponsa in Cantico : « Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani [15] : » quod Christus Ecclesiam sanctam constituit sibi de fortibus, excelsis, speciosis, odoriferis, imputribilibus, et ad candorem virtutum per omnia nitentibus. Libanus enim *canditatio* dicitur ; Ecclesia *ferculum* vocatur, vel quod Christum per mundum portat, vel

B quod animas ad cœlestes epulas levat, vel quod Christo * incidet et judicat. « Et columnas ejus fecit argenteas, » quod datores ejus, qui alios sustentarent, divini sermonis claritate instruxit « reclinatorium aureum, » quod quosdam, in quibus ipse caput suum inclinaret et requiesceret, corusca sui contemplatione replevit. « Assensum purpureum, » quod quosdam, quorum exemplum primum ad virtutes, postea ad sancta sanctorum scanderent. Alii ad martyrium promptos efficit, media scilicet ferculi charitate * construit : quod omnem vitam * Ecclesiæ dilectione Dei et proximi decoravit. Quare « propter filias Jerusalem, » id est, propter infirmiores Ecclesiæ : ut qui non possunt ad * perfectum scientiæ contemplationis et patientiæ culmen

C ascendere, maneant in charitate, et sine dubio pervenient ad epulas vitæ æternæ. Item per *filias* infirmi quilibet, ut in Ecclesiastico : « Filiæ tibi sunt, observa corpus illarum [16]. » *Filia*, anima, ut in Evangelio : « Filia mea a dæmonio male vexata est [17], » id est, anima mea a peccato fatigatur. Per *filias* homines sæculares, ut in Isaia : « Ambulaverunt filiæ Sion collo extento [13], » quod sæculares infirmati sunt per superbiam.

Fimbria est Christi incarnatio, ut in Evangelio : « Quotquot fimbriam vestimenti ejus tangebant, salvi fiebant [19], » quod omnes qui incarnationem ejus credunt, ad veram salutem pertingunt. Per *fimbrias* conversationes hominum, ut in Psalmis : « In fim-

D briis aureis gloria ejus [20], » quod in sanctis conversationibus hominum sancta Ecclesia gloriatur. Per *fimbrias* mentes nostræ, ut in libro Numeri : « Ponant filii * in fimbriis suis vittas hyacinthinas [21], » quod animæ Deum per contemplationem videntes, cœlestia desideria in mentibus suis habent.

Firmamentum est profectio Dei, ut in Psalmis : « Firmamentum est Dominus timentibus eum [22], » quod Deus protegit timentes se. *Firmamentum* angelica natura, ut in Ezechiele : « Cum fieret vox super firmamentum, stabant et submittebant alas

[1] Joan. III, 2. [2] Psal. XVII, 45, 46. [3] Job. V, 4. [4] Psal. LXXVII, 9. [5] Job. XXVII, 14. [6] Job. XIX, 17. [7] I Tim. II, 15. [8] Psal. CXXVII, 5. [9] Luc. VII, 12. [10] Joan. XI, 39. [11] Psal. IX, 15. [12] Cant. III, 11. [13] Psal. CXXXVI, 8. [14] Ibid. v. 9. [15] Cant. III, 9. [16] Eccle. VII, 26. [17] Matth. XV, 22. [18] Isa. III, 16. [19] Marc. VI, 56. [20] Psal. XLIII, 14. [21] Num. XV, 38. [22] Psal. XXIV, 14.

suas [1], » quod tum illam divinam locutionem, quæ angelorum excedit intellectum, sancti utrumque in mente silenter audiunt, nonnunquam in tumultum humiliantes, de suis virtutibus non præsumunt. *Firmamentum*, eminentia Ecclesiæ, ut in Genesi : « Fiant luminaria in firmamento cœli [2], » id est, appareant homines sancti in eminentia Ecclesiæ. *Firmamentum*, ipsa ratio nostra, ut in Genesi : « Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis [3], » quod ratio in nobis esse debet, quæ malas cogitationes a bonis secernit. *Firmamentum*, auxilium temporale, ut in Psalmis : « Omne firmamentum panis contrivit [4], » id est, omnem in eis fortitudinem, per quam juvari deberent, debilitari permisit.

Fistula est suggestio, ut in Daniele : « Cum audieritis sonitum fistulæ, adorate statuam [5], » quod reprobi diabolo ad ejus suggestionem consentiunt. Per *fistulam*, verba pravorum hominum, ut in Job : « Ossa ejus velut fistulæ æris [6], » quod verba seductoria pravorum, quæ dulcia resonant, credentes decipiunt.

Fiscella est virgo Maria, ut in Exodo : « Sumpsit fiscellam scirpeam, et posuit intus infantulum [7], » quod Deus Pater elegit virginem Mariam, quæ in se conciperet Christum.

Folium est verbum Dei, ut in Psalmis : « Et folium ejus non defluet [8], » quod verbum Dei in æternum manet. *Folium*, ipse homo, ut in Job : « Contra folium, quod vento rapitur [9], » id est, contra hominem, qui motu tentationis rapitur. *Folium*, instabilitas, ut in Isaia : « Cecidimus quasi folium universi [10], » id est, ut infirmi et instabiles prostrati sumus.

Flos est Christus, ut in Cantico : « Ego flos campi [11], » id est, ego sum gloria Ecclesiæ. *Flos*, decor mundi, ut in libro Sapientiæ : « Non prætereat nos flos temporis [12], » id est, non deperdamus a nobis decorem sæculi. *Flos*, teneritudo primæ ætatis, ut in Job : « Qui quasi flos egreditur [13], » etc., quod prima ætas hominis ad instar floris erumpat. *Flos*, hypocritarum laus, ut in Job : « Cum adhuc sit in flore, arescet [14], » quod simulator etiam quandoque in ipsa laude deficit. *Flos*, initium boni operis, ut in Job : « Lædetur quasi vinea, in primo flore botrus ejus [15], » quod hypocrita in primordiis boni operis per humanam laudem corrumpitur. Per *flores* teneri quique et incipientes, ut in Cantico : « Fulcite me floribus [16], » quod inde consolationem anima fidelis accipit, quod alii ad Deum convertuntur.

Fons est Christus, ut in Zacharia : « Fons patens domus David [17], » id est, Christus de domo David incarnatus. *Fons*, æterna beatitudo, ut in Psalmis : « Apud te est fons vitæ [18], » quod cum Deo est æterna felicitas, quæ nunquam per tempus deficit. *Fons*, sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Hortus conclusus, fons signatus [19], » quod sancta Ecclesia [illegible] se infidelium consortium [illegible] recipit. *Fons*, animus humanus, ut in Cantico : « Fons hortorum, puteus aquarum viventium [20], » quod in anima sancta habitatio est [illegible] cogitationum. *Fons*, pœna mortalitatis humanæ, ut in Evangelio : « Jesus fatigatus ex itinere sedebat super fontem [21], » quod [illegible] in pœna mortalitatis [illegible] permisit. *Fons*, pœnitentiæ compunctio, ut in Genesi : « Fons ascendebat de terra, irrigans universam superficiem terræ [22], » quod de mente [illegible] quam gaudia possidere quæ [illegible] sunt. Per *fontes* prædicatores, ut in Isaia : « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris [23], » id est, percipietis verba salutis de prædicatoribus veritatis. Per *fontes* doctrinæ spiritales, ut in Psalmis : « Emittis fontes in convallibus [24], » id est, doctrinas spiritales tribuis humilibus. Per *fontes* sacræ Scripturæ, ut in Psalmis : « In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel [25], » id est, mihi prædicetur in Ecclesiis, non de Scripturis sanctorum patrum. Per *fontes* dona infusæ gratiæ, ut in Parabolis : « Deriventur fontes tui [26], » id est, dona spiritalia, quæ percepisti, foras ad ædificationem proximorum extende. Per *fontes* peccata, ut in Osee : « Desiccabit Deus fontes ejus [27], » quod Deus in electis suis peccata, quibus eos [illegible] destruit.

Foramen est angustia passionis, per quam [illegible] qui de [illegible] ut humiliati [28], facilius intrare potuit ad æternam beatitudinem, quam mundi amatores ad Ecclesiæ sanctæ societatem pertingere. *Foramen*, interna compunctio, ut in Cantico : « Dilectus meus misit manum suam per foramen [29], » quod [illegible] per [illegible] compunctionem. « Et venter meus intremuit ad tactum ejus [30], » quod [illegible] quod Deus [illegible] pro nobis [illegible] est homo. *Foramen*, [illegible], ut in Isaia : « Super foramen aspidis [illegible] [31], » quod Deus [illegible] mentis [illegible] habitabit, in qua prius diabolus inhabitaverat. Per *foramina*, dona spiritalia, ut in Ezechiele : « Foramina tua in die, qua condita es, præparata sunt [32], » quod [illegible] in prima conditione sua [illegible] dona spiritalia percepit. Item per *foramina* [illegible] Christi [illegible] sponsam in Cantico : « Surge, amica mea, sponsa mea, et veni, columba mea, in foraminibus petræ [33], » [illegible]

[1] Ezech. I, 25. [2] Gen. I, 14. [3] Gen. I, 6. [4] Psal. CIV, 16. [5] Dan. III, 5. [6] Job XL, 13. [7] Exod. II, 3. [8] Psal. I, 3. [9] Job XIII, 25. [10] Isa. LXIV, 6. [11] Cant. II, 1. [12] Sap. II, 7. [13] Job XIV, 2. [14] Job VIII, 12. [15] Job XV, 33. [16] Cant. II, 5. [17] Zach. XIII, 1. [18] Psal. XXXV, 10. [19] Cant. IV, 12. [20] Ibid. IV, 15. [21] Joan. IV, 6. [22] Gen. II, 6. [23] Isa. XII, 3. [24] Psal. CIII, 10. [25] Psal. LXVII, 27. [26] Prov. V, 16. [27] Ose. XIII, 15. [28] Matth. XIX, 24; Marc. X, 25; Luc. XVIII, 25. [29] Cant. V, 4. [30] Ibid. [31] Isa. XI, 8. [32] Ezech. XXVIII, 13. [33] Cant. II, 13, 14.

a quiete contemplationis. « amica mea. » quam A usque ad mortem dilexi. « sponsa mea, » * tanta in te contuli. « et veni » ad prædicandum, id est, ad officium prædicandi. « Columba mea in foraminibus petræ. » nidificans, et pullos mihi fovens in.... Christi.

Forceps est Christus cum Patre. ut in Isaia : « Calculus quem forcipe tulerat de altari [1], » quod per æqualitatem, qua cum Patre unus est Filius, Verbum veritatis a Patre detulit, quo discipulos, quos misit in mundum. purgavit. Per *forcipem*, duo Testamenta, ut in Exodo : « Facies in usu altaris lebetes et forcipes [2], » * Deus ad ornandam sanctam Ecclesiam doctores et duo Testamenta instituit.

Fortis est Christus, ut in Isaia : « Vocabitur nomen ejus FORTIS [3], » quod diabolum vicit. *Fortis*, diabolus, ut in Evangelio : « Dum fortis armatus cu- B stodit atria sua [4], » id est, dum diabolus possidet mundum. Per *fortes* Judæi, ut in Psalmis : « Irruerunt in me fortes [5], » id est, sævierunt contra me Judæi. Per *fortes* dæmones, ut in Psalmis : « Fortes quæsierunt animam meam [6], » id est, dæmones desideraverunt animam meam capere.

Fortitudo est in bono, ut in Psalmis : « Dominus fortitudo plebis suæ [7], » quod Deus electos suos ad superandum diabolum fortes fecit spiritualiter. *Fortis* in malo, ut in Job : « In collo ejus morabitur fortitudo [8], » quod in membris diaboli damnabile robur est.

Frons est mens cujuslibet justi, ut in Exodo : « Erit autem semper lamina in fronte ejus [9], » quod in mente viri sancti memoria esse debet Dominicæ C passionis semper. *Frons* impudentia carnis vel cordis, ut in Ezechiele : « Domus Israel attrita fronte est [10], » quod pravi quilibet per cordis impudentiam dicti sunt.

Fornax est Antichristus, ut in Apocalypsi : « Sicut fumus fornacis magnæ [11], » id est, doctrina elati Antichristi qui * bonos probat : malos incinerat. *Fornax*, tribulatio, ut in libro Sapientiæ : « Tanquam aurum in fornace probavit eos [12], » quod viros sanctos examinat Deus in tribulatione. *Fornax*, ardor concupiscentiæ carnalis, ut in lege : « Eduxi vos de Ægypto, de fornace ferrea [13], » quod Deus electos suos et de tenebris ignorantiæ, et * diris carnalis concupiscentiæ incendiis * educit.

Fossa est humilitas, ut in Ezechiele : « Fossa in D altari fiat [14], » quod ut interna in se bona mens nostra conservet, oportet ut * humilitatis virtutem non relinquat. *Fossa*, memoria hominis, ut in libris Regnum : « Et fossa aquæductus repleta est [15], » quod sanctus quilibet humore gratiæ spiritualis memoriam suam impletam habet. *Fossa*, virtus patientiæ, ut in Isaia : « Abscondere in fossa humo [16], » quod per humilitatem patientiæ, quam nunc electi exercent, a terribili judicio postmodum abscondentur. *Fossa*, cupiditas terrena, ut in Josue : « Argentum fossa humo * aperui [17], » quod pravi quilibet divini eloquii claritatem in profunditate terrenæ cupiditatis abscondunt.

Fovea, malitia deceptionis, ut in Psalmis : « Incidit in foveam quam fecit [18], » quod, dum alium nonnunquam pravus quilibet decipere molitur, semetipsum decipit. *Fovea*, vitium excusationis, ut in Isaia : « Ibi habuit * foveam ericius [19] : » quod, quando superbus de peccato suo corripitur, ad tenebras excusationis confugit. *Fovea*, cupiditas terrena, ut in Job : « Facies eorum demerge in foveam [20]: » quod reprobi omnem suum intuitum ad cupiditatem terrenam inflectunt. *Fovea*, *.... mortis, ut in Psalmis : « Foderunt ante faciem meam foveam, et inciderunt [21], » id est, occiderunt scipsos in eo quod putaverunt occidere me. *Fovea*, infernus, ut in libris Regnum : « Projecerunt eum in foveam grandem [22], » quod mundi hujus amatores in puteum demerguntur infernalem.

Finis, accipitur pro consummato, cum dicitur : « Finita est tela. » *Finis*, pro consumpto, cum dicitur : *Finitus est cibus*. Aliter enim dicimus, *finitam telam*, quæ texitur, aliter *finitum cibum*, qui comeditur. *Finis*, Christus, ut in Psalmis : « Patientia pauperum non peribit in finem [23], » apud Christum patientia perire non poterit, quamvis apud elatos pereat. *Finis*, impletio, ut in Paulo : « Finis legis Christus [24], » quod venit non legem solvere, sed adimplere. *Finis*, mors carnis, ut in Evangelio : « Usque in finem dilexit eos [25], » id est, adeo dilexit, ut pro eis moreretur. *Finis*, vita æterna, ut in Psalmis : « Notum fac mihi, Domine, finem meum [26], » id est, notifica mihi, gaudium æternum, de quo dicitur : « Intra in gaudium Domini tui [27]. » Ad hoc mihi notifica, ut id intelligendo quantum sit, super omnia diligam, et diligendo ad id perveniam. * *Fovea*, æternus interitus, ut in Psalmis : « Et laborabit in æternum, et vivet adhuc in finem [28], » id est, semper punietur, et in æterno interitu subsistet. Licet enim in æternis pœnis laboret : nunquam tamen omnino consumetur, quod vivet adhuc in labore et in pœnis. Ad quid ? non ut ex vita, gaudeat, sed ut æternaliter intereat. *Finis*, gentiles, ut in Psalmis : « Deus dominabitur Jacob et finium terræ [29], » id est, non solum Judaico populo : sed et in gentili judicium suum exercebit. Per *finem*, internæ cogitationes, ut in Psalmis : « In manu ejus sunt omnes fines terræ [30], » id est, in potestate ejus est, disponere omnes internas cogitationes animæ. *Finis*, æterni-

[1] Isa. VI, 6. [2] Exod. XVIII, 3. [3] Isa. IX, 6. [4] Luc. XI, 12. [5] Psal. LV, 4. [6] Psal. LIII, 5. [7] Psal. XXVIII, 8. [8] Job. XLI, 13. [9] Exod. XXVIII, 38. [10] Ezech. III, 7. [11] Apoc. IX, 2. [12] Sap. III, 6. [13] Deut. IV, 20. [14] Ezech. XLIII, 13. [15] III Reg. XVIII, 35. [16] Isa. II, 10 [17] Jos. VII, 21. [18] Psal. VII, 16. [19] Isa. XXXIV, 15. [20] Job. LX, 8. [21] Psalm. LVI, 7. [22] II Reg. XVIII, 17. [23] Psalm. IX, 19. [24] Rom. X, 4. [25] Joan. XIII, 1. [26] Psal. XXXVIII, 5. [27] Matth. XXV, 21, 23. [28] Psal. XLVIII, 9. [29] Psal. LVIII, 14. [30] Psal. XCIV, 4.

tas, ut in Psalmis: « Non in finem oblivio erit pauperis [1], » id est, in aeternum humilem non obliviscetur Deus. Per finem [illegible], ut in [illegible]: « Dominus judicabit fines terrae [2] » quod secundum id, quod in novissimo homo fuerit inventus, judicabitur.

Fuga est timor mortis, ut in Psalmis: « Periit fuga a me [3], » id est, non timeo adversa persecutionis, ut mortem evitare recusarem. Fuga, defectus, ut in Psalmis: « [illegible] in fugam convertam [4], » quod qui Christianos [illegible], ad defectum damnationis tendunt.

[illegible]

Fulgur est [illegible], ut in Ezechiele: « Et de igne fulgur egrediens [5], » [illegible]

[illegible]

Flumen est Spiritus sanctus, ut in Psalmis: « Fluminis impetus laetificat civitatem Dei [11], » [illegible]

[illegible]

[1] Psal. IX, 19. [2] I Reg. II, 10. [3] Psal. CXLI, 5. [illegible]

sæcularis, ut in cantico Habacuc : « Fluvios scindes terræ [1], » quod, ut ait Apostolus : « Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi. »

Fluctus sunt persecutores, ut in Job : « Qui graditur super fluctus maris [2], » quod Deus in electis suis mundi superat persecutiones. *Fluctus*, malitiæ pravorum, ut in Job : « Et hic confringes tumentes fluctus [3], » quod malitias pravorum compescit, ne tantum nocere valeant, quantum volunt.

Fumus est sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Sicut virgula fumi, [4], » quod de præsentibus sancta Ecclesia gentilis et recta ad futura conscendit. *Fumus*, compunctio, ut in Psalmis : « Ascendit fumus in * compunctione ejus [5], » in mente nascitur compunctio ex recordatione iræ divinæ. *Fumus*, doctrinæ malæ, ut in Apocalypsi : « De fumo putei exierunt locustæ in terram [6], » quod de obscura doctrina pravorum nati sunt hæretici pravi in Ecclesia. *Fumus*, superbia, ut in Psalmis : « Deficientes quemadmodum fumus deficient [7], » quod superbi ad defectum damnabilem tendunt. *Fumus*, tentatio diaboli, ut in Job : « De naribus ejus procedit fumus [8], » id est caliginosa tentatio, quæ animam obscurat, procedit de tentationibus diaboli. *Fumus*, brevitas hujus vitæ, ut in Psalmis : « Sicut deficit fumus, deficient [9], » quod vita præsens ad momentum in nihilum evanescit. *Fumus*, caligo damnationis, ut in Apocalypsi : « Et fumus tormentorum eorum in sæcula sæculorum ascendet [10] ; » quod obscuritas damnationis reproborum nunquam deficiet ; jure nunquam carebunt supplicio, qui, dum viverent, noluerunt carere peccato. *Fumus*, doctrina hæreticorum, ut in Apocalypsi : Et de eorum ore procedit fumus et sulphur [11], » quod hæretici cupiditatem et luxuriam et superbiam docent.

Funda est Ecclesia, ut in Job : « In stipulam ei versi sunt lapides fundæ [12], » quod diabolus in membris suis superbe sanctos despicit viros Ecclesiæ. *Funda*, sacra Scriptura, ut in libris Regum : « Fundam manu tulit, et processit adversus Philistæum [13] : » quod Christus Scripturam sacram opere adimplevit, et dimicavit contra diabolum. *Funda*, instabilitas reproborum, ut in libris Regum : « Anima inimicorum David rotabitur quasi impetu et circulo fundæ [14], » quod vita eorum, qui Christum non diligunt, de malo semper ad pejus ruit.

Fundamentum est Christus, ut in Paulo : « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est quod est Christus Jesus [15]. » *Fundamentum*, fides, ut in Psalmis : « Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea [16] ; id est, destruite penitus in Ecclesia quidquid est justitiæ, donec et fidem evellatis. *Fundamentum*, occulta diaboli, ut in cantico Habacuc : « Denudasti fundamentum usque ad col-

A lum [17], » id est, detexisti occulta diaboli usque ad finem, vel usque ad suggestionem. Per *fundamentum*, apostoli, ut in Psalmis : « Fundamenta ejus in montibus Sion collocantur [18] : » quod videlicet apostoli Ecclesiæ fundatores in prophetis mittuntur. Per *fundamenta* prædicatores, ut in Job : « Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ [19] ? » id est, quando confirmavi doctores Ecclesiæ. Per *fundamenta* elationes superborum, ut in cantico Deuteronomii : « Montium fundamenta comburet [20], » id est elationes superborum vindicta destruet. Per *fundamenta* defensores Ecclesiæ, ut in Apocalypsi : Et murus civitatis habet fundamenta duodecim, et in ipsis nomina duodecim apostolorum et agni [21]. » Defensores enim Ecclesiæ fundati sunt in prophetis

B et apostolis, et finem quam acceperunt, habuerunt et illi. » Nomen et agni in ipsis est, quod ipsum venturum, et pro mundi salute passurum prædixerunt. Per *fundamenta* delectationes carnales, ut in Job : « Fluvius subvertet fundamenta eorum [22] ; » quod instabilitas hujus brevis vitæ terminat delectiones reproborum. Per *fundamenta* summi principes orbis, ut in Psalmis : « Fundamenta montium conturbata et commota sunt [23], » id est, principes principum devoti ad fidem venerunt, videntes iram, nisi mutarentur, super se venturam.

Fluenta sunt copiæ virtutum, ut in Cantico : « Et resident juxta fluenta plenissima [24], » quod sancti in humilitate virtutum spiritualium copias possi-

C dent.

Funis, est fides, ut in Job : « Et fune ligabis linguam ejus [25] ? » quod per veram fidem destruximus blasphemias diaboli. Per *funes* præcepta sacræ Scripturæ, ut in Jeremia funes, id est, panni veteres levabant prophetam de lacu [26], quod præcepta divina et exempla sancta electos erigunt de profundo vitæ præsentis. Per *funes* boni eventus, ut in Psalmis : « Funes ceciderunt mihi [27], » id est, boni apparuerunt mihi eventus in bonis luminosis. Per *funes* asperitates sæculi, ut in Job : « Et cruciantur funibus paupertatis [28], » id est, alligantur asperitatibus inopiæ.

Funiculus est subtilitas prædicationis, ut in Eze-

D chiele : « Et funiculus lineus in manu ejus [29], » quod Deus subtiliter prædicationem suam opere complevit. *Funiculus*, fides, ut in Ecclesiaste : « Funiculus triplex difficile rumpitur [30], » quod fides sanctæ Trinitatis non facile frangitur. *Funiculus*, cogitatio nostra, ut in Psalmo : « Semitam meam et funiculum meum investigasti [31], » id est, mensuram stricte cogitationis scrutatus * es. Per *funiculum* præcepta Domini, ut in Isaia : « Longos fac funiculos tuos [32], » id est, præcepta Dominica per-

[1] Hab. III, 9. [2] Job. IX, 8. [3] Job. XXXVIII, 11. [4] Cant. III, 6. [5] Psal. XVII, 9. [6] Apoc. IX, 3. [7] Psal. XXXVI, 20. [8] Job XLI, 11. [9] Psal. LXVIII, 3. [10] Apoc. XIV, 11. [11] Apoc. IX, 17. [12] Job XLI, 14. [13] I Reg. XVII, 40. [14] I Reg. XXV, 29. [15] I Cor. III, 11. [16] Psal. CXXXVI, 7. [17] Hab. III, 13. [18] Psal. LXXXVI, 1. [19] Job. XXXVIII, 4. [20] Deut. XXXIII, 22. [21] Apoc. XXI, 14. [22] Job XXII, 16. [23] Psal. XVII, 8. [24] Cant. V, 12. [25] Job. XL, 20. [26] Jer. XXXVII, 11, 12, 13. [27] Psal. XV, 6. [28] Job. XXXVI, 8. [29] Ezech. XL, 3. [30] Eccl. IV, 12. [31] Psal. CXXXVIII, 3. [32] Isa. LIV, 2.

severantes adimple. Per funiculos, delectationes pravae, ut in Isaia: « Vae, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis [1], » vae scilicet, qui perseverantes diligitis iniquitatem in delectationibus pravis.

Fur est haereticus, ut in Evangelio: « Fur non venit, nisi ut furetur et mactet et perdat [2], » quod haereticus ad hoc venit ut seducat. *Fur*, quilibet occultus inimicus, ut in Job: « Per noctem vero erit quasi fur [3], » id est, in tenebris in occultis conabitur nocere. Per *fures* spiritus maligni, ut in Evangelio: « Ubi fures non effodiunt, nec furantur [4], » quod gaudia caelestis spiritus maligni nec vi, nec fraude caelestia bona auferre possunt.

Frigus est adversitas, ut in Parabolis: « Propter frigus piger arare noluit [5], » quod segnis quilibet propter adversitatis duritiam laborare pro aeterna mercede contemnit. *Frigus*, supplicium ultimi judicii, ut in Psalmis: « Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit [6]? » quod apparente ultimo judicio etiam electi timebunt.

Fructus [*] appellatione aliquando Antichristum, aliquando Redemptorem, aliquando humanam operationem designat, quod uno exemplo probari potest: « Terra dedit fructum suum [7]. » [*] Virgo Maria peperit Christum, caro Christi contulit mundo redemptionem, et homo per sanguinem Christi redemptus protulit bona opera naturaliter sibi congrua. *Fructus*, corpus Christi, ut in Cantico canticorum: « Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi: » quod sub protectione Christi requiem inveni. « Et fructus ejus dulcis gutturi meo [8], » quod in corde meo etiam invisibiliter dum etiam illud visibiliter sumpsi. *Fructus*, merces, ut in Evangelio: « Arbor bona facit fructus bonos [9], » quod actio bona mercedem meretur. Item: « Aut facite arborem malam, et fructum ejus malum [10], » id est, vel facere malum meruit, vel quae malefactorum merces [illegible]. *Fructus*, exemplum bonum, ut in Psalmis: « De fructu operum tuorum satiabitur terra [11], » id est, de exemplis sanctorum satiatur infirmorum turba. *Fructus*, justitia, ut in Parabolis: « Dabitis ei de fructu manuum suarum [12], » id est, remunerationem date pro justitia operum suorum. *Fructus*, aeterna beatitudo, ut in Cantico: « Vir [*] afferret pro fructu vineae mille argenteos [13], » quod qui mundo [illegible] pro aeternae beatitudinis [illegible] omnia mundana contemnit. Per *fructus*, sancta praedicatione, ut in Cantico: « Ut comederet fructum [*] pomorum [14], » id est, ut reficeretur de poenitentibus sanctorum. Per *fructus*, virtutes spirituales, ut in Cantico: « Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus [15], » id est, tollam Christi passionem, et acquiram spirituales, quae in eo sunt, virtutes. Per *fructus*, praemia aeterna, ut in Cantico: « Ducenti his, qui custodiunt fructus ejus [16], »

quod illi [illegible] electorum, qui in aeterna praemia [illegible] fructus [illegible] mentis suae [illegible] quae [illegible] fructus habent [17], quod [illegible] Apostolus: « Fructum habetis, in quibus nunc erubescitis; nam finis illorum mors est [17]. »

Frumentum Christus, ut in Evangelio: « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit [18], » quod Christus nisi morte carnis in terram caderet, [illegible] frumentum, quilibet justus, ut in Job: « Frumentum desideravit eum [19], » id est, justus quilibet [illegible] *frumentum*, opus spirituale, ut in Job: « Pro frumento oriatur mihi tribulus [20], » id est, si fructuose [illegible] spiritale perdant, et poenarum incurrant. *Frumentum*, Scriptura sacra, ut in Psalmis: « Et adipe frumenti satiat te [21], » id est, spirituali intelligentia sacrae Scripturae satiat te. *Frumentum*, virtutes, ut in libro Judicum: « [illegible] frumentum excuteret a paleis [22], » id est, [illegible] quilibet virtutes dividit a vitiis [illegible] paleis frumentum excussit. Angelus [illegible] ad cujus imperium [illegible] petram posuit, [illegible] Angelus [illegible] de petra [illegible] consumpsit. *Frumentum* [illegible] vitium [illegible] Deus [illegible] hoc est, [illegible] per poenitentiam mortificari. Carnes [illegible] carnalia [illegible] Christi [illegible] Israel [illegible] Christum [illegible] de petra [illegible] consumpsit [illegible] *Frumentum*, [illegible] ut in Genesi: « Det tibi Deus abundantiam frumenti [23], » id est, [illegible] Deus [illegible] et doctrinae spiritalis [illegible] *Frumentum* [illegible] Christi [illegible] *frumentum*, [illegible] ut in Psalmis: « A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt [24], » id est, [illegible]

et curis hujus vitæ [1]. » Frumentum in sole in segete tangitur, quod † intus in hac vita ratio superni luminis, illustratur : pluvias accipit, quod veritatis eloquio pinguescit : ventis committitur, quod tentationibus exercetur : paleas portat, quod pravos sibi superiores tolerat : vel area trituratur, ut a palearum connexione solvatur, quod dum corruptionis flagella percipit, a societate carnalis † non mundior recedit : relictis paleis ad horreum ducitur, quod foris remanentibus reprobis, justus ad æterna gaudia sublevatur.

G

Galaad.	*Gibbus.*	*Glarea.*
Gallus.	*Gomor.*	*Grando.*
Galea.	*Gurgustium,*	*Gelu.*
Gladius.	*Gullæ.*	*Generatio.*
Gradus.	*Gratuita.*	*Glebæ.*
Granum.	*Galbanus.*	*Gigas.*
Gazophylacium.	*Gallina.*	*Gurges.*
Genæ.	*Glacies.*	*Guttur.*
Gens.	*Gressus.*	*Galilæa.*
Grex.		

Galaad, qui *acervus testimonii* dicitur, Christum significat, cum dicitur in Cantico : « Capilli tui sicut greges caprarum, qui ascenderunt de monte Galaad [2] : » quod † spontanee pauperes tui summa petunt, et ad bonum opus veloces sunt, et parvum pastum diligunt, et Christo adjutore, qui omnes prophetæ testimonium perhibent, de virtute in virtutem ascendunt. Item *Galaad* multitudo martyrum intelligitur ; ut in Psalmis ex persona Domini dicitur : « Meus est Galaad, et meus est Manasses [3] ; » quod mihi servit multitudo martyrum, et populus, quæ retro sunt, obliviscens : « et Ephraim † susceptio capitis mei, » quod in fructificantibus reclino caput meum. *Martyr* Græce Ecclesia dicitur, cunctorum ore fidelium de Christo, quæ sunt vera, testatur. Unde bene per prophetam de hæreticis dicitur : « Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum [4] ; » quod nimirum hæretici mentes fidelium, quæ jam aliud de intellectu veritatis conceperant, perversa perditione perimunt, et scientiæ nomen extendunt. Terminos qui prope sunt, dilatare, et opinionis suæ nomen extendere. Parvulorum igitur corda jam de perceptione verbi gravido † erroris gladio scindunt, et quasi sibi opinione doctrinæ faciunt.

Galbanus est virtus orationis, ut in Exodo : « Galbanum boni odoris [5], » id est, orationem bonæ suavitatis « offeres Deo. »

Gallus est ordo doctorum, ut in Job : « Quis dedit gallo intelligentiam [6] ? » quod Dei est, intelligentiam conferre doctori. *Gallus*, cœtus apostolorum, ut in Parabolis : « Gallus succinctus lumbos suos [7], » quod apostoli succincti charitate erant, quibus dictum est : « Sint lumbi vestri præcincti [8] » etc.

Gallina est sapientia Dei, ut in Evangelio : « Quem-A admodum gallina congregat pullos suos sub alis [9], » etc., quod Dei sapientia concessis donis spiritualibus electos ad salvationem perducit.

Galea est † bona, ut in Paulo : « Et galeam salutis assumite [10], » id est, salutiferam vobis spem acquirite.

Glacies est frigida Synagoga, ut in Job : « De cujus utero egressa est glacies [11], » quod Judæi per legem contenti sunt, † quinimo per infidelitatem glacies effecti sunt.

Gladius est ira Dei, ut in Psalmis : « Nisi conversi fueritis [12], » id est, nisi a peccato vos laveritis, † suam vobis iram ostendet. *Gladius*, prædicatio sancta, ut in Paulo : « Gladium spiritus assumitte [13], » id est, spiritualem prædicationem exercete. *Gladius* B *spiritus* est verbum de quo dicitur : « En lectum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi [14]. » Lectulus viri pacifici, æterna beatitudo est, in qua rex cum electis quiescit : vel in præsenti vita conversatio quieta fidelium. Utrumque lectum « ambiunt fortes, » quod et præsentem Ecclesiæ quietem prædicatores contra incursus tuentur : et in æternam cœlestis patriæ requiem quicunque perfectiores fixa intentione speculantur : qui bene « sexaginta » esse referuntur, quod doctrina simul et operatione perfecti sunt, in quibus opus a doctrina non discordat. « Fortes » sunt, quod non corrumpuntur prosperis, non franguntur adversis. « Ex fortissimis Israel, » sive prædicatione, sive speculatione, sive C patientia. Quod dicit, « Israel, » potest intelligi et secundum carnem, et secundum fidem. Ex utroque enim populo electi sunt prædicatores : « Omnes tenentes gladios, » quod verbum Dei nunquam a se projiciunt, sed id habent in promptu, et operatione perficiunt. « Et ad bella doctissimi sunt, » quod ex longo usu didicerunt, quid et quare, et ubi et quomodo et quibus debeant proferre sermonem. « Uniuscujusque ensis super femur suum : » hoc est, prædicatio super humanitatem suam, ut ejus superentur motibus : castigant enim corpus suum, prout alios docerent, ne cum aliis prædicarent, ipsi aliter vivendo reprobi fiant. Quod faciunt « propter timores nocturnos, » ut videlicet insidiæ diaboli, si eos securos inermesque repererint, misere sternant, et præ-D sens pax Ecclesiæ violetur, et sic æterna beatitudo amittatur. *Gladii* nomine, acutum ingenium accipitur, juxta Apostolum dicentem ; « Unicus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti [15], » quod Filius Dei immortalis et omnipotens est, et perspicacior omni ingenio, sive in carnalibus sive in spiritualibus † acutissimo : « pertingit autem usque ad divisionem animæ ac spiritus, » quod ineffabiliter fit, quomodo sensualitas distat a ratione, et ipsa sensualitas a se, dum plus dedita rebus infi-

[1] Luc. xxi, 34. [2] Cant. iv, 1. [3] Psal. lix, 9. [4] Amos i, 13. [5] Exod. xxx, 34. [6] Job xxxviii, 36. [7] Prov. xxx, 31. [8] Luc. xii, 35. [9] Matth. xxiii, 37. [10] Eph. vi, 17. [11] Job xxxviii, 29. [12] Psal. vii, 13. [13] Eph. vi, 17. [14] Cant. iii, 7, 8. [15] Hebr. iv, 12.

quæ est superna, vel ab iis removeat. Ignis [illegible] quidem rationi competenter. [illegible] Dei Filius, quomodo Spiritus sanctus [illegible] vel in Deum inhiat, vel interna conscientia considerat, vel ratione interna de mundanis recte agendis pertractat, vel quomodo sensualitas [illegible] quod se in inferius est, quod in illa, altius superat. *Gladius* aliquando persecutores designare manifestum est. Legitur enim in libris Regum, qualiter David, puer rufus et pulcher aspectu, cum pasceret oves patris sui, processit armatus armis Saulis contra Goliam dimicaturus, quibus armis tamen intelligens se gravari potius quam juvari, deposuit ea, et elegit sibi quinque limpidissimos lapides de flumine, quos in pera, sive, ut alii dicunt, in vase habens, baculum et fundam tulit, et sic contra inimicum processit, quo unius lapidis ictu, rotata funda projecti, in fronte percusso atque dejecto, gladium illius qui percussus occubuit, evaginavitque et caput ejus amputavit [1]. *David* in hoc facto significat Ecclesiam, cujus vultum [illegible] omnes divites plebis. Hæc rufa est in martyribus, et formosa in omnibus membris suis. Juvenis est propter vitæ fortitudinem, altrix fidelium [illegible] per doctrinam salutarem. Golias diabolus est, contra quem [illegible] fidelis dimicandum est. Contra hunc procedit ad bellum quicunque desiderat contemnere sæculum. Arma Saulis carnales sunt observantiæ legis, quæ, quod neminem justificant, non juvant, sed onerant. Verum limpidissimi lapides, [illegible] sensus in lege. Hos accepit Ecclesia de flumine, nihil aliud, id est, de Judæis, qui spiritualem sensum legis non [illegible], et propter [illegible] profunda carnis suæ desideria flumini comparantur. Pera, prædicatores significat, hoc mundo hospites et peregrinos. Lacteum vas, simplices et doctrina fidei plenos. Baculus est disciplina propter insolentes castigandos, et misericordia propter infirmos sustentandos. Funda una chorda [illegible] prædicatoris est, cum [illegible] lapidibus. [illegible] Cum lapis in funda mittitur, quo rotata funda, hostis interimitur: [illegible] quod licet prædicatores totam legem in se retineant; sæpius tamen ad persuadendum [illegible] unitatem in se [illegible]. Quia unus Deus, una fides, unum baptisma. In fronte percussus occubuit, ut omnibus pateat quod percussus est [illegible] inimicus. Gladius Goliæ, persecutores Ecclesiæ, per quos caput ei auferre nititur [illegible]; sed adversante gratia, proprio gladio decapitatus est diabolus: quia persecutores multi superant diabolum [illegible] et seipsos et alios, qui diaboli corpus exstiterant, manu David, id est, Ecclesiæ [illegible] se [illegible] capite suo separaverunt, et postea [illegible] Ecclesiæ adhæserunt. Vagina Goliæ, cæcitas est infidelitatis involvens, a qua si gladius non [illegible] evaginatur, nunquam per illum caput Goliæ abscinditur. *Gladius*, tribulatio temporalis, ut in Evangelio: « Et tuam ipsius animam pertransibit gladius [2]. » Id est, tribulatio [illegible]. *Gladius*, [illegible] pugnatores, ut in Psalmo: « Gladium evaginaverunt peccatores [3], » id est, [illegible]. *Gladius*, separatio, ut in Evangelio: « Non veni pacem mittere, sed gladium [4]. » Id est, separationem. *Gladius*, persecutio, ut in Psalmo: « Ibi [illegible] scutum, gladium et bellum [5]. » [illegible] *Gladius*, malitia diaboli, ut in Job: « Qui fecit eum, applicabit gladium ejus [6], » quod Deus, qui eum condidit, ejus malitiam temperavit. *Gladius*, [illegible] ut in Isaia: « Gladius devorabit vos [7], » id est, [illegible]. *Gladius*, sermo detractionis, ut in Psalmo: « Lingua eorum gladius [8], » id est, [illegible] ut in Psalmo: « De gladio maligno eripe me [9], » id est, [illegible]. *Gladius*, mors, ut in Genesi: « Ipse portabat in manibus suis gladium et ignem [10], » [illegible]. *Gladius*, [illegible] ut in cantico Deuteronomii: « Gladius meus devorabit carnes [11], » [illegible]. *Gladius*, [illegible] ut in Ezechiele: « Si [illegible] viderit gladium et non sonuerit buccina [12], » [illegible]. *Gladius*, [illegible] ut in Job: « Cum apprehenderit eum gladius [13], » [illegible] ut in cantico Deuteronomii: « Si acuero fulgur gladii mei [14], » id est, si iram manifestavero judiciorum meorum. *Gladius*, [illegible] ut in Job: « Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt [15], » [illegible]. [illegible] verba Dei, ut in Psalmo: « Gladii ancipites in manibus eorum [16], » id est, verba Dei [illegible].

Glarea est [illegible] ut in Job: « In [illegible] terræ, vel super glaream [17], » [illegible]. [illegible] ut in Job: « Dulcis fuit glareis Cocyti [18], » [illegible] diabolus [illegible].

Gradus est profectus boni, ut in Libro [illegible]: « Populus autem stabat in gradu suo [19], » [illegible] gradus [illegible] [20] » [illegible] Spiritus sancti, ut in Ezechiele: « In septem gradibus [illegible]

[1] I Reg. XVII, 38-51. [2] Luc. II, 35. [3] Psal. XXXVI, 14. [4] Matth. X, 34. [5] Psal. LXXV, 4. [6] Job XL, 14. [7] Isa. I, 20. [8] Psal. LVI, 5. [9] Psal. CXLIII, 10. [10] Gen. XXII, 6. [11] Deut. XXXII, 42. [12] Ezech. XXXIII, 6. [13] Job XLI, 17. [14] Deut. XXXII, 41. [15] Job XXVII, 14. [16] Psal. CXLIX, 6. [17] Job XXIX, 6. [18] Job XXI, 33. [19] [illegible] 7. [20] Job XXXI, 37.

ascensus portæ [1], quod per dona septiformis Spiritus ad cœlestis patriæ aditum pervenitur.

Gramina sunt auditores, ut in cantico Deuteronomii : « Quasi stillæ super gramina [2], » quod subtiles sanctæ prædicationis guttas fideles auditores suscipiunt.

Granum est humanitas Christi, ut in Evangelio : « Cadens granum frumenti [3], » id est, humanitas Christi apparens in mundo. *Granum*, verbum fidei, ut in Evangelio : « Simile est regnum cœlorum grano sinapis [4], » quod sancta Ecclesia verbum in se fortis fidei habet. *Granum*, infirmitas corporis humani, ut in Paulo : « Et corpus, non quod futurum est, sed nudum granum [5], » quod non talis est modo caro nostra, qualis erat ; sed corruptibilis et infirma.

Grando est verbum correptionis, ut in Psalmis : « Nubes transierunt, grando [6], » etc., quod in illa beata vita auditores nec prædicatio docebit, nec correptio increpabit. *Grando*, Synagoga, per infidelitatem aspera, ut in Job : « Aut thesauros † grandines aspexisti [7], » quod in ipsa etiam † perfidia Synagoga Deus fideles repositos habet. *Grando*, tribulatio, ut in Psalmis : « Tradidit grandini jumenta eorum [8], » quod per tribulationem Deus auxilia permittit destrui impiorum. *Grando*, violenta prædatio, ut in Psalmis : « Et occidit in grandine jumenta eorum [9], » id est, violenta prædatione decipi permisit virtutes eorum. *Grando*, gravis est afflictio ut in Exodo, grando vastavit Ægyptum [10], id est, gravis afflictio cruciat mundum.

Gazophylacium est patria cœlestis, ut in Evangelio : « Aspiciebat quomodo turba † jactabat munera sua in gazophylacium [11], » quod illos Deus pio cernit intuitu, qui pro adipiscenda patria cœlesti ista terrena contemnunt. *Gazophylacium*, mens viri sancti, ut in Ezechiele : « Reponet linea vestimenta in gazophylacio [12], » quod viri sancti subtiles devotiones intra se in mente custodiunt. Per *gazophylacium* prælati Ecclesiæ, ut in Ezechiele : « Gazophylacia in circuitu pavimenti [13], » quod prælati sancti inferiorem populum studiosa et vigili circumspectione custodiant.

Gelu plebs est Judaica, ut in Job : « Et gelu de cœlo quis genuit [14] ? » quod populum illum, quamvis perfidus sit, de cœlica antiquorum patrum stirpe Dominus procedere fecit. *Gelu*, asperitas tribulationis, ut in Job : « Flante Deo concrescit gelu [15], » quod ubi Deus suam inspirationem infundit, statim tribulatio nonnunquam crescit.

Genæ sunt sancti martyres, ut in Cantico : Genæ ejus sicut areolæ aromatum [16], » quod sancti martyres, qui in Christi corpore, quod est sancta Ecclesia, rubent, quo durius in passione conferuntur, eo majorem coram Deo suavitatem emittunt. *Genæ*, summi A sacerdotes, ut in Cantico : « Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turris [17], » quod spiritualis sanctorum prælatorum decor in castitate corporis et compunctione mentis consistit. *Genæ*, boni operatores, ut in Cantico : « Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ [18], » quod sanctæ Ecclesiæ operari in unitate fidei diversi ad profectum proximorum in publico existunt. *Genarum* nomine pudibundi prælati figurantur, in quorum conspectu pudet peccare. Hinc in Cantico voce Sponsi dicitur ad Sponsam : « Sicut mali punici fragmen, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet [19] : » foris enim martyrio rubent ; intus virginitate candent, ut de privatis orationibus, vigiliis, jejuniis et eleemosynis taceam. *Genarum* nomina, modestia Salvatoris et pietas accipitur, juxta quod voce B Sponsæ de eodem : « Genæ illius sicut areolæ aromatum, consitæ a pigmentariis [20], mores quippe nostri Redemptoris † ..... et compositi, virtutumque fasces erant, qui et a prophetis et apostolis concordi voce conscripti sunt.

Generatio est in bono, ut in Psalmis : « Hæc est generatio quærentium eum [21]. » *Generatio* in malo, ut in Evangelio : « Generatio mala et adultera [22]. » Illa est populus gentilis, quæ Dominum per fidem quæsivit ; hic vero, Judaicus, qui a Deo per infidelitatem apostatavit. « Illa est generatio rectorum, quæ benedicetur [23] ; » hæc vero est « generatio prava et exasperans, generatio quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo Spiritus ejus. [24] » Item, « generatio et generatio laudabit opera tua [25] : » hoc C est, omnis successio fidelium, « aut extendes iram tuam a generatione in generationem [26], » Duæ sunt generationes ; una Adæ, quæ carnalis est ; altera Christi, quæ spiritualis est, a qua sicut expelluntur mali Christiani, sic inseruntur boni, qui fuerunt ante adventum Christi. « Cogitationes cordis ejus a generatione in generationem [27], » quod divinæ dispositiones, quæ rationabiliter factæ sunt, manent in Judæis et gentibus : in Judæis, quod cæcitas ex parte contigit in Israel ; in gentibus autem, ut plenitudo intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. « Dominatio tua in omni generatione et generatione [28], » mortali et immortali. « Generatio rectorum benedicetur [29], » quod imitatores eorum vel opera remunerabuntur.

D *Gens* est humanum genus, ut in Isaia : « Multiplicasti gentem, et non magnificasti lætitiam [30], » quod crevit quidem ante adventum Christi genus humanum, sed descendit in infernum. *Gens*, plebs Judaica, ut in cantico Deuteronomii : « Gens absque consilio et sine prudentia [31], » quod Judæi sine discretione boni et mali sunt, et sine prudentia futurorum, quod in fine vitæ consultum non habet. Per *gentes* gentiles, ut in Psalmis : « Omnes gentes plaudite manibus [32], » id est, omnes gentiles populi,

[1] Ezech. XL, 6. [2] Deut. XXXII, 2. [3] Joan. XII, 24. [4] Matth. XIII, 11. [5] I Cor. XV, 37. [6] Psal. XVII, 13. [7] Job XXXVIII, 22. [8] Psal. LXXVII, 48. [9] Ibid. V, 50. [10] Exod. IX, 22, 23, 24. [11] Marc. XII, 41. [12] Ezech. XLIV, 19. [13] Ezech. XL, 17. [14] Job XXXVIII, 29. [15] Job XXXVII, 10. [16] Cant. V, 13. [17] Cant. I, 10. [18] Cant. IV, 3. [19] Ibid. [20] Cant. V, 13. [21] Psal. XXIII, 6. [22] Matth. XII, 39, et XVI, 4. [23] Psal. CXI, 2. [24] Psal. LXXVII, 8. [25] Psal. CXLIV, 4. [26] Psal. LXXXIV, 6. [27] Psal. XXXIII, 11. [28] Psal. CXLIV, 13. [29] Psal. CXI, 2. [30] Isa. IX, 3. [31] Deut. XXXII, 28. [32] Psal. XLVI, 2.

Deum honorate in operibus vestris. Per gentes, gentiliter viventes, ut in Paulo: « Scitis, quod cum gentes essetis [1], » id est, cum gentiliter viveretis. Item in Apocalypsi: « Et de vino iræ fornicationis ejus biberunt omnes gentes [2], » quod de malitia immunditiæ Babylonis participati sunt omnes gentiliter viventes, et alibi: « Atrium, quod foris est, ejice foras, » † ostende infideles excommunicando, « et ne metiaris, » id est, nolite sanctum dare canibus, « quoniam datum est gentibus, » id est, fornicati sunt gentiliter vivendo. Per gentes vitia: « Ejecit a facie eorum gentes [3], » id est, a cordibus sanctorum suorum septem capitalia vitia ejecit; « et sorte divisit eis terram, » quod unicuique per gratiam suam supernæ patriæ certam spem esse donavit, « in funiculo distributionis, » hoc est, in mensura divinæ donationis, « et habitare fecit in tabernaculis eorum, tribus Israel, » ut ubi vitia regnaverunt, ibi virtutis divinæ regnent.

Glebæ sunt viri sancti, ut in Job: « Et glebæ illius, aurum [4], » quod sancti qui in Ecclesia sunt, veræ sapientiæ candore nitent. *Glebæ*, dura corda infidelium, ut in Job: « Aut confringet glebas vallium [5], » quod solius Dei est, eorum corda, qui per infidelitatem adhuc in imo sunt, ab incredulitatis duritia frangere.

Grex est conventus electorum sanctorum, ut in Evangelio: « Nolite timere, pusillus grex [6], » id est, * consolare populus meus, qui numero [illegible] reproborum parvus es. *Grex*, cœtus perfectorum, ut in Cantico: « Dentes tui sicut * grex tonsarum [7], » quod prælati Ecclesiæ exempla sanctorum imitantur. *Grex*, ordo pœnitentium, ut in Cantico: « Capilli tui sicut greges caprarum [8], » quod inferiores Ecclesiæ populi, qui peccata pœnitendo deflent, aliis in exemplum proponunt. Per *gregem* imperiti populi, ut in Job: « Diripuerunt greges, et paverunt eos [9], » quod hæretici populos imperitos rapiunt, et eos sua nefanda doctrina strangulant. Per *greges* conventiculi reproborum, ut in Cantico: « Abi post vestigia gregum tuorum [10], » id est, exsequere exempla reproborum conventuum. Per *gregem* ordines sanctorum, ut in Psalmis: « Et abstulit eum de gregibus ovium [11], » quod de ordinibus simplicium Deus prædicatores assumit.

Gressus sunt bona opera, ut in Job: « Tu quidem gressus meos dinumerasti [12], » id est, ut * remunerares opera mea, ea apud te numerata habuisti. *Gressus*, actiones cujuslibet impii, ut in Job: « Arctabuntur gressus * virtutum ejus [13], » quod opera impii, quæ modo fortiora esse videntur, debilitentur. *Gressus*, mentis motus, ut in Job: « Et cunctos gressus meos dinumerat [14], » quod omnes nostros interiores motus Deus agnovit. *Gressus*, merita sancta, ut in Psalmo: « Dirige gressus meos secundum eloquium tuum [15], » id est, merita bona informa in me, juxta id quod sacra Scriptura docet. *Gressus*, profectus spiritualis, ut in Cantico: « Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis [16], » quod valde speciosi sunt Ecclesiæ profectus in exemplis.

Gibbus est quilibet cupidus, ut in Levitico: « Si gibbus fuerit, non offerat panes Domino [17], » quod qui cupiditati subjacet, Deo spiritale sacrificium non valet offerre.

Gigas est Christus, ut in Psalmis: « Exsultavit ut gigas ad currendam viam [18], » quod Christus libere quadam fortitudine et [illegible] vitæ præsentis cursum peregit. *Gigas*, quilibet mortalis, ut in Psalmis: « Non salvabitur gigas in multitudine virtutis suæ [19], » quod nec mortalis quisquam in humanitate sua sine Dei auxilio salvari potest. *Gigas*, diabolus, ut in Job: « Irruit in me quasi gigas [20], » diabolus superbe se erexit contra me. *Gigas*, criminale peccatum, ut in libro Ecclesiastici: « Numquid non occidit gigantem [21]? » quod criminale peccatum in se [illegible] quilibet perimere studet. Per *gigantes* prælati, ut in Job: « Ecce gigantes gemunt sub aquis [22], » quod prælati non cum dolore gemunt esse [illegible] de subjectis. Per *gigantes* superbi homines, ut in Genesi: « Gigantes * regnant super terram [23], » quod homines superbi regnant in præsenti vita. Per *gigantes* principes terræ, ut in Isaia: « Suscitabit tibi gigantes [24], » id est, [illegible] in mundo principes rebelles. Per *gigantes*, desperantes, ut in Isaia: « Gigantes non resurgant [25], » quod qui desperant, de peccatis per pœnitentiam non resurgent. Per *gigantes* dæmones: « Terram gigantum dereliquit in ruinam [26], » id est, infernum, qui est habitatio dæmonum, destinavit. *Gigas*, quilibet homo fortissimus, ut in Psalmis: « Gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ [27], » id est, in robustiore [illegible], et velocissimus in transcursu rerum [illegible], et non tamen salvabitur in multitudine virtutis suæ, sine auxilio gratiæ.

Gemmæ est virtus discretionis, ut in Exodo: « Gemmæ per singula capita [28], » quod singuli electorum virtutes exercere debent discretionis.

Gurges est * impetus persecutionis, ut in cantico Mosis: « Gurgite aquarum transiit [29], » id est, tempestatem populorum persequentium evasit.

Gurgustium est sancta Ecclesia, ut in Job: « Num gurgustium piscium capite illius [30]? » quod ipsum summum diaboli imitatorem Ecclesia sancta, quæ piscatoribus commissa est, Deus [illegible] exemplo * necabit.

Guttur est doctrina Christi. [illegible], ut in Cantico: « Guttur illius suavissimum [31], » quod doctrina Christi et gratiam [illegible] adjuvantem, et [illegible]

[1] I Cor. XII, 2. [2] Apoc. XVIII, 3. [3] Psal. LXXVII, 55. [4] Job. XXVIII, 6. [5] Job XXXIX, 11. [6] Luc. XII, 32. [7] Cant. IV, 2. [8] Ibid. [9] Job XXIV, 2. [10] Cant. I, 7. [11] Psal. LXXVII, 70. [12] Job XIV, 16. [13] Job XVIII, 7. [14] Job XXXI, 4. [15] Psal. CXVIII, 133. [16] Cant. VII, 1. [17] Lev. XXI, 20. [18] Psal. XVIII, 6. [19] Psal. XXXII, 16. [20] Job XVI, 15. [21] Eccli. XLVII, 4. [22] Job XXVI, 5. [23] Gen. VI, 4. [24] Isa. XIV, 9. [25] Isa. XXVI, 14. [26] Ibid. X, 19. [27] Psal. XXXII, 16. [28] Exod. XVI, 16. [29] Hab. III, 10. [30] Job XL, 26. [31] Cant. V, 16.

tam permanentem, vel *guttur sponsi*, est internus sapor verborum Christi, quem pauci gustant : qui autem gustant, amplius esuriunt ; vel sicut in labiis Domini verba quæ dicebat, sic in gutture patet occulta dispositio bonitatis ejus intellectus, qua factum est ut nobis foris loqueretur. *Guttur* etiam pro corde ponitur, et pro voce. *Guttur*, quilibet prædicator, ut in Cantico : « Guttur tuum sicut * vox [1] » quod prædicator Ecclesiæ, in quo vox Domini resonat, ebrietatem supernæ dilectionis annuntiat.

Gutta sunt sententiæ hæreticorum, ut in Cantico : « Cincinni mei pleni guttis noctium [2], » id est, populi mei seducti sunt per sententias hæreticorum. *Guttæ*, angustia, ut in Evangelio : « Sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram [3], » quod labores corporis Christi, quod est Ecclesia, * pleni sunt angustia.

Galilæa, quæ *rota* interpretatur, mundum significat, * quæ semper ad finem rotat. *Galilæa*, * et quæ *transmigratio facta* interpretatur, commutationem vitæ significat, aliquando malæ in bonam, aliquando bonæ in beatam. De iis reperiuntur exempla in Evangelio quamplurima.

H

Hamus.	*Hinnitus.*	*Herodes.*
Herbæ.	*Hircus.*	*Hastile.*
Herodias.	*Horribilis.*	*Hædus.*
Hermon.	*Harundo.*	* *Heremus.*
Hyems.	*Humus.*	*Hydropicus.*
Hastæ.	*Humor.*	*Hodie.*
Hyenæ.	*Humerus.*	*Holocaustum.*

Hamus est humanitas Christi, ut in Job : « An extrahere poteris Leviathan hamo [4] ? » quod dum in Christo diabolus escam corporis momordit, deitatis eum aculeus, quæ in humanitate latuit, transfixit. *Hamus* intelligitur verbum prædicationis, in quo invenitur esca internæ beatitudinis. Inde Dominus, postquam beato Petro rationabili * augmento probavit se non debere didragma solvere quod filius regis erat, intulit, dicens : « Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum [5] ; » ac si diceret omnibus fidelibus, quorum in hoc sæculo Petrus typum tenet : Euntes in mundum, prædicate eum in quo pendet beatitudo regni cœlestis. « Et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, » id est, Christum, qui primus de hoc mundo transiit ad Patrem in cœlum, fide et amore complectere. « Et aperto ore ejus, invenies staterem,* » et expositis sermonibus ejus invenies perfectam non solum redemptionem, sed etiam remunerationem. Stater enim genus est * minimi, continens duo didragmata, hoc est, geminum dragma. « Illum, inquit, sumens, da eis pro me et pro te. » « Pro me, » scilicet qui solvo quod non rapui : « pro te » autem, qui quod Dei erat, hoc est, nulli subesse, in primo homine rapuisti. Quisquis ergo reus est, quærat in Christi verbis redemptionem, et * vivet : quod Deus sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret :

A illum reddat exactoribus suis pro se opponens illum malignis spiritibus qui unum homini dragma contulerunt, et duo exigunt : contulerunt ei superbiam, et quotidie exigunt usuram. Hic est improvisus interitus terrenarum ambitione rerum obvolutus ; unde dicit Ecclesiastes : « Nescit homo finem suum : sed sicut pisces capiuntur hamo, sic homines rapiuntur tempore malo [6], » cum eis exemplo supervenit.

Hastile est sancta Ecclesia, ut in Exodo : « Hastile candelabri et calamos [7], » id est, Ecclesia Christi et sancti prædicatores.

Hastæ nomine Christus intelligitur, vel apostoli. Hinc scriptum est : « In luce sagittarum tuarum ibunt [8], » quod in auctoritate eloquiorum tuorum apostoli per totum mundum proficient, hoc est, in
B manifesta virtute miracula facientis Christi, Filii tui. Aliter : In luce sagittarum tuarum ibunt, » quod prædicatione et exemplo apostolorum tuorum venient ad fidem homines. « In splendore * hastæ tuæ *, » in virtute apostolorum tuorum, qui directi sunt et miracula faciunt. *Sagittæ* dicuntur apostoli, quod longe mittuntur ; *hastæ*, quod cominus feriunt. Prima pars ultimæ sententiæ et ultima primæ, tertiam conjunctæ faciunt. *Hasta*, sancta prædicatio, ut in Job : « Subsistere non poterit hasta [9], » quod Antichristum nulla prædicatio poterit convertere ad vitam. *Hasta*, potestas regni, ut in libris Regum : « Tolle hastam, quæ est ad caput ejus [10], » quod Christus a principibus Judæorum potestatem regni sustulit. *Hasta*, persecutio, ut in Job : « Super ipsum
C sonabit pharetra, * vitrabit hasta [11], » quod virum sanctum reproborum et malitia continget, et persecutio vexabit. *Hasta*, doctrina hæreticorum, ut in libris Regum : « Ferrum hastæ ejus sexcentos* siclos habebat ferri [12], » quod doctrinæ hæreticorum vel doctrinæ hæreticæ plenam eruditionem vel perfectionem mature ostendit. *Hasta*, superbia, ut in libris Regum : « Cum esset in nemore quod est in Rama, hastam manu tenens [13], » quod elatus quilibet in † excessu delectatione et delectabili celsitudine superbiam opere exercet.

Habitaculum intelligitur Christus et Ecclesia, juxta illud : « Sol et luna steterunt in habitaculo suo [14], » quod licet principes sæculi potentiam suam ostenderent in persequendo, Christus tamen in Ecclesia
D et Ecclesia permansit in Christo. *Habitaculum* significat mentem, juxta illud : « Ecce angelus Domini astitit [15], » quod Christus fidelem suum juvare paratus fuit : « Et lumen refulsit in habitaculo carceris, » quod divina gratia coruscavit in mente peccatoris, in qua locum habuit tribulatio diabolicæ tentationis. *Carcer* enim hic, ut in plerisque locis, significat tribulationem. *Herodes*, diabolum. Petrus autem in carcere vinctus catenis duabus, vindicat animam prius in bono constantem, et postea compede dilectionis et consensus astrictam omnimode

[1] Cant. VII, 9. [2] Cant. V, 2. [3] Luc. XXII, 44. [4] Job. XL, 20. [5] Matth. XVII, 27. [6] Eccli. IX, 12. [7] Exod. XXV, 31. [8] Habac. III, 11. [9] Job XLI, 17. [10] I Reg. XXVII, 11. [11] Job XXXIX, 26. [12] I Reg. XVII, 7. [13] I Reg. XXII, 6. [14] Habac. XI, 3. [15] Act. XII, 7.

tribulationum tentationumque mundi sustinentes. *Habitaculum*, superna Jerusalem, ut est illud : « Erraverunt in solitudine in inaquoso[1], » quod stant sine Deo et sine divino verbo ; « Viam civitatis habitaculi non invenerunt, » quod fideles Ecclesiæ per continuam imaginem supernæ Jerusalem habuerunt. *Habitaculum* est actio, ut in libro Numeri : « Habitaculum quidem habitaculum tuum, » etc. [illegible]

Halitus. Vide supra *Alitus*.

Harundo significat sacram Scripturam, ut scriptum est in Apocalypsi : « Et angelus, qui loquebatur mecum[2], » hoc est, Filius paternæ voluntatis nuntius, « habebat harundinem auream, » hoc est, sacram Scripturam, divina sapientia rutilantem, « ut metiretur civitatem, » id est, ad mensuram sapientiæ doceret communem Ecclesiam, « et portas ejus, » qui alios defendunt. « Et civitas in quadro posita est, » quod quatuor latera habet Ecclesia, fidem, spem et charitatem, et operationem quæ dicuntur æqualia, quod quantum credit, tantum sperat ; et quantum sperat, tantum amat ; et quantum amat, tantum operatur. *Harundo* significat instabiles ; unde Dominus de Joanne : « Quid existis in desertum videre ? Harundinem vento agitatam[3] ? » quod videlicet non asserendo, sed negando intulit. Joannes enim harundo vento agitata non erat ; quod nec favore [illegible] est, nec timore turbatus ; sed stabilis in timore Dei permansit. *Harundo* significat gentilem populum, juxta illud : « Harundinem quassatam non confringet[4], » quod in carne Christus veniens gentilem populum jam desperantem ad vitam revocavit, quod venit salvare quod perierat. *Harundo* significat vitiosos, juxta illud : « Increpa feras harundinis[5], » id est, feroces hæreticos, qui in palude vitiorum commorantur, vel, qui sacræ Scripturæ fallaciter adversantur.

Harena significat infideles infructuosos, juxta illud Deuteronomii : « Dinumerabo eos, et super harenam[6], » etc., quod electi [illegible] certum, ut pote pauci : « et super harenam maris, » quod Dominus infideles superavit in merito, et electi superabunt fideles in mundo. *Harena* significat amorem mundi, in quo quidquid ædificatur, ruinæ paratur. Unde Dominus in Evangelio : « Omnis qui audit sermones meos, et non facit eos, similis est homini ædificanti domum suam super harenam. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et facta est ruina magna[7]. » Domum suam super arenam ædificat quisquis in amore mundi montem suum firmiter [illegible] ; sed dum carnales illecebras et gravissimas persecutiones et immundi spiritus hanc domum, quæ super infirmo fundamento constituitur, [illegible]. [illegible] quæ ruina illius tanto gravior, quanto [illegible] fuerit [illegible]. *Harena* significat [illegible] rerum, de quibus agitur, juxta illud : « Et pluit super [illegible]

per eos carnes, [illegible] ... sicut harena maris [illegible] ... Genesi : « [illegible] ... quod est in littore maris[8], » quod [illegible] Abrahæ filios [illegible] ... ut in Apocalypsi : « Et stetit super arenam maris[10], » [illegible] dominatur.

Herba nomine Christus intelligitur [illegible], Job dicente : « Numquid rugiet onager, cum habuerit herbam[11] ? » Onager [illegible] populus Christum [illegible] fidei perceptis [illegible]. Aliter [illegible] ... *Herba* [illegible] ... dicente Domino : « Sic est regnum Dei, quemadmodum si jaciat homo sementem in terram, et dormiat, et exsurgat nocte et die, et semen germinet, et crescat dum nescit ille. Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica[12]. » « Regnum Dei » [illegible] Ecclesia est ; « homo » Christus [illegible] ... quod verbum Dei per se et apostolos [illegible] ... « Homo dormit, » quod Christus in cruce somnum mortis [illegible] ... « Semen nocte ac die » [illegible] ... verbum Dei [illegible] potuit. Unde Apostolus : « Laboro usque ad vincula quasi operans ; sed verbum Dei non est alligatum[13]. » Semen [illegible] ... verbum prædicationis in populo [illegible] ... in Judæa [illegible] et in gentibus se dilatavit. [illegible] ... « dum homo ille nescit, » hoc est, dum Christus [illegible] ... « Populus quem non cognovi servivit mihi[14] ; » [illegible] ... « Ultro enim terra fructificat, » quod fidelis populus [illegible] divina verba [illegible] ... in se propagavit. [illegible] ... « primum herbam, » hoc est, fidem credentium, « deinde spicam, » hoc est, bonam operationem, deinde [illegible] ... « deinde plenum frumentum in spica, » hoc est, bona opera [illegible] ... produxerit fructus [illegible] ... quod postquam fides ex operatione quæ [illegible] produxerit, [illegible] Christus [illegible] ... [illegible] ... *Herba* [illegible] ... Domini, in agro seminato : « Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt [illegible]

[1] Psal. CVI, 4. [2] Apoc. XXI, 15. [3] Matth. XI, 7. [4] Matth. XII, 20. [5] Psal. LXVII, 31. [6] Psal. [illegible] [7] Matth. VII, 26, 27. [8] Psal. [illegible] [9] [illegible] [10] Apoc. XII, 18. [11] Job VI, 5. [12] Marc. IV, 26-28. [13] II Tim. II, 9. [14] Psal. XVII, 44.

runt etiam zizania [1]. » *Sator* est † hominis : *ager*, mundus : *bonum semen*, filii lucis ; *zizania*, filii iniquitatis ; *homines dormientes*, prælati negligenter agentes : *inimicus* est diabolus : *herba crescens*, † spiritualis, est ad meliora proficiens fructus ejus : bonum opus illius. « Tunc apparuerunt zizania, » quod cum quisque bene vixerit, tunc poterit videre, quis malus fuerit † servi patrisfamilias : qui videntes homines a Deo bene conditos, per doctorum negligentiam diabolico † instructis depravatos, volunt omnes male viventes auferre de medio, habentes zelum Dei, sed non secundum scientiam. Dominus enim aliud vult, et causam subjecit, dicens : « Non, ne forte colligentes zizania eradicetis simul cum eis et triticum. » Hic datur locus pœnitentiæ, et monemur, non cito amputare aliquem de consortio fidelium. Potest enim fieri, ut, qui videtur hodie lolium esse, interveniente per Dei gratiam pœnitentia, cras † fiet triticum. « Sinite itaque utrumque crescere usque ad messem, et tempore messis dicam messoribus : Tollite zizania, et alligate ea † fasciculos ad comburendum ; triticum autem congregate in horreum meum. » *Messis* est consummatio sæculi : messores, angeli : alligatio zizaniorum in fasciculos innuit unius criminis consortes, unius pœnæ futuros esse participes : *triticum*, sancti : *horreum*, mansio cœlestis. Huic autem præcepto Domini, quo ait, Sinite utraque crescere usque ad messem, videtur esse contrarium, quod ait Apostolus : « Auferte malum de medio vestrum [2], » et nequaquam societatem cum fratre habendam, qui nominatur fornicator, aut avarus, etc. Si enim prohibetur separatio, et usque ad messem tenenda est patientia, quomodo ejiciendi sunt mali de medio † vestrum? nunquid judex aliud prædicat, aliud præco clamat? Sed quoniam inter triticum et zizania, quod nos dicimus lolium, quandiu herba est, et necdum culmus venit ad spicam, grandis similitudo est, et in discernendis aut nulla difficilis distantia : præmonet Dominus, ne de ambiguis cito sententiam proferamus, et ideo judicii, quod occultum est, reservemus, qui malos in die judicii non ex suspicione criminis, sed per manifestum reatum de cœtu sanctorum ejiciat : Apostoli vero sermo de paleis est, hoc est, de aperte malis, quod vel proprio ore confessi... vel ecclesiastico judicio convicti fuerint. Quod etiam nominatio in verbis Apostoli evidenter innuit. Cæterum Dominus de generali omnium malorum separatione, de qua sermonem habuerunt, agit : Paulus autem de spirituali quorumdam, ut dictum est, convictorum, quæ tum causa correctionis eorum facienda est quantum fieri potest pace Ecclesiæ, sine scandalo bonorum, « ne forte, » sicut ait Dominus, « eradicetur et triticum. » *Herbæ* nomine virtutes intelliguntur, dicente Moyse * in cantico

A Deuteronomii : « Concrescat ut pluvia doctrina mea [3], » ut fecundet mentes auditorum, « fluat ut ros eloquium meum, » ut refriget æstus vitiorum : quasi imber super herbam, ut virere faciat germina virtutum, et quasi stillæ super gramina, ne unquam arescant. *Herbæ* nomine, luxuriosæ et lubricæ concupiscentiæ designantur, dicente Job de Behemoth : « Huic montes herbas ferunt [4], » quod superbi divites ad libitum Satanæ luxuriosas et lubricas concupiscentias gignunt et nutriunt. *Herba*, scientia bona, ut in Jeremia : « Defecerunt oculi eorum, quia non erat herba [5], » id est, prælati synagogæ evanuerunt, quod spiritualem scientiam non habuerunt. *Herba*, bona actio, ut in Genesi, « Germinet terra herbam virentem [6], » * exerceat homo actionem con-

B gruentem. *Herba*, subsidium temporale, ut in Psalmo : « Et herbam servituti hominum [7], » id est, temporale subsidium necessitati prædicatorum. *Herba*, gloria mundana, ut in Psalmo : « Mane sicut herba transeat [8], » quod apparente vitæ futuræ claritate, mundi gloria deficiet. Per *herbas*, decreta planiora, ut in Job : « Mandebant herbas et arborum cortices [9], » quod hæretici prave intelligendo et decreta planiora et sanctorum exempla pervertunt. Per *herbas*, sententias Veteris Testamenti, ut in libris Regum : « Egressus in agro ut colligeret herbas agrestes [10], » quod legere debemus in sacra Scriptura, et per intellectum sectari sententias veteres. Per *herbas* voluptates carnales, ut in Job : « Huic montes herbas ferunt [11]. » Per *herbas*, gau-

C dia æterna, ut in * Jeremia : « Ibi requiescunt in herbis virentibus [12], » quod electi quietem habebunt in gaudiis immarcescibilibus.

Hædus est Christus, ut in Exodo : « Tolletis et hædum, et immolabitis eum [13], id est, accipietis, o Judæi, Christum, * id est, crucifigetis eum, qui non solum innocens pro nocentibus, sed et justus pro injustis voluit crucifigi, tentatus per omnia pro similitudine, absque peccato [14]. *Hædi* sunt peccatores, qui ad sinistram judicis erunt [15] ; unde sponsus in Cantico sponsam adhuc novellam, et ideo per hæreticos decipi trepidantem, benigna increpatione redarguit, dicens : « Si ignoras te, o pulchra inter mulieres [16], » quasi dicat : si ita simplex [es,]

D ut, rectum quid sit, ignores ; si memoriæ excidit, cujus es imbuta doctrinis, et informata exemplis, « egredere a consortio meo, et abi post vestigia gregum, » sequere varios actus errantium : « et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum, » doce perditos et perdendos auditores tuos * secuta scholas insipientium magistrorum tuorum, vel, hædos pascere, est immunditiam carnis nutrire. Non præcipit hoc Dominus, sed permittit, et quid eventurum sit, ignoranti prædicit. *Hædus*, pœnitentia, ut in Genesi : « Mittam tibi hædum de capris [17], » quod

[1] Matth. XIII, 26 seq. [2] I Cor. V, 13. [3] Deut. XXXII, 2. [4] Job XL, 15. [5] Jer. XIV, 6. [6] Gen. I, 11. [7] Psal. CIII, 14, et CXXVI, 8. [8] Psal. LXXXIX, 6. [9] Job XXX, 4. [10] II Reg. IV, 39. [11] Job XL, 15. [12] Ezech. XXXIV, 14. [13] Exod. XII, 5. [14] Heb. IV, 45. [15] Matth. XXV. [16] Cant. I, 7. [17] Gen. XXXVIII, 17.

Christus Ecclesiæ pro peccatis commissis pœnitentiam infundit. *Hœdus*, appetitus carnis, ut in libro Judicum: « Coxit hœdum Gedeon [1], » quod qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis [2]. Per *hœdos* voluptuosi sensus corporis, ut in Cantico: « Pasce hœdos tuos [3], » id est, permittam te nutrire voluptuosos sensus tuos. Per *hœdos*, reprobi, ut in Evangelio: « Statuet quidem oves a dextris, hœdos autem a sinistris [4], » quod electi salvabuntur, et reprobi damnabuntur.

Herodius est Christus, ut in Psalmis: « Herodii domus dux est eorum [5], » quod Ecclesiæ, quæ est habitatio Christi, electos ad vitam perducit. *Herodius*, perfectus quilibet, ut in Job: « Penna struthionis similis est pennis herodii [6], » quod interdum aliquando hypocrita publico actionem ostendit, qualem exercet ille qui in omnibus perfectus est.

Heremus est Judæa, ut in Psalmis: « Interrupit petram in heremo [7], » id est, duritiam confregit in Judæa. « Et adaquavit eos velut in abysso multa [8], » profudit in toto mundo abundantiam divinorum charismatum. *Heremus*, gentilitas, ut in Propheta: « Germinaverunt campi heremi [9], » quod totus gentium populus ad fructum legum crevit, quam [illegible] tantum suscepit. *Heremus*, austera, tranquilla et secura vita, ad quam vere servis Dei fugiendum est.

Hermon gentiles indicat, ut in Psalmis: « Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt [10], » quod Judæi per legem [illegible] et illuminati, et gentiles diabolum anathematizantes, et a vitiis alienati Domino [illegible] gaudebunt. Thabor enim veniens lumen, Hermon anathema vel alienum dicitur. *Hermon*, quod interpretatur lumen exaltatum, Christum significat, dicente psalmo: « Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion [11], » id est, gratia Christi exaltati, qui venit ad Ecclesiam, quod bonum est fratres habitare in unum consensu, qualis est gratia Christi, quæ descendit in eminentiores Ecclesiæ futura sperantis. Sion specula interpretatur.

Hydropicus, avarus quilibet, ut in Evangelio: « Et ecce hydropicus erat ante eum [12], » quod avarus, quo amplius abundat, eo plus desiderat, sicut hydropicus, quo magis bibit, eo magis sitit.

Hiems, quod tempus inæquale est, et tempestatibus abundat, abundantiam iniquitatis designat. Unde Dominus in Evangelio secundum Matthæum: « Orate ne fuga vestra fiat in hieme [13], » id est, quando iniquitatis abundantia fervet, vel in sabbato; quam sententiam Lucas ita ponit: « Vigilate itaque omni tempore orantes ut digni habeamini fugere a ventura ira, et stare ante Filium hominis [14]. » [illegible] enim non erunt, qui tunc in abundantia iniquitatis et non in boni operis vacatione quieti fuerint. Vel, hiems est [illegible] [15] [illegible] Prædicator [illegible] Dei fugere, quando non licet salvare. *Hiems*, frigus infidelitatis, dicente sponso ad sponsam in Cantico: « Surge, amica mea [16], » a quiete contemplationis [illegible] ad officium prædicationis; « jam enim hiems transiit, » id est, [illegible] infidelitatis a cordibus gentium; « imber abiit et recessit, » [illegible] Judæorum sensum recessit. *Hiems*, malitia, ut in Evangelio: « Facta sunt encænia in Hierosolymis, et hiems erat [17], » quod quando in festo dies Dominus [illegible] contra illum malitia exarsit. *Hiems*, [illegible], ut in Proverbiis: « Portat in æstate quod comedat in hieme [18], » id est, laborat in præsenti vita, per quæ remunerabitur in futuro.

Hyæna est diabolus, ut in Propheta: « Spelunca hyænæ est hæreditas mea, » id est, Judæi, quos in hæreditatem elegit, [illegible] ad se susceperunt.

Hinnuli sunt fratres spirituales, ut in Cantico: « Duo ubera tua, sicut duo hinnuli [19], » quod in utroque populo, Judæo videlicet et gentili, spirituales viri sunt.

Hinnitus est prædicatio, ut in Job: « Circumdabis collum equi hinnitu [20], » id est, [illegible] prædicationem.

Hirundo, assiduitas orationis, ut in Isaia: « Sicut pullus hirundinis [21], » id est, [illegible]. Per *hirundinem*, superbi, ut in libro Tobiæ [22]: [illegible] hirundinis [illegible] calida stercora incidebant oculis ejus, id est, [illegible] fomento superborum [illegible].

Hircus est Christus, ut in Levitico: « Hircus [illegible] peccata populi portabat [23], » quod Christus in mundum a Patre missus humani generis peccata portabat. Hirci illi duo, quorum unus occiditur, alter in desertum mittitur, Christum et [illegible] mystice designant. Christus enim pro peccatis populi mortem subiit, et [illegible] ad inferos descendit. Unde:

[illegible]

[illegible] Christus [illegible] figuratur [illegible]. *Hircus*, [illegible], ut in lege: « Tollite hircum pro peccato [24], » id est, [illegible]. *Hircus*, [illegible], ut in Psalmis: « Offeram tibi boves cum hircis [25], » id est, [illegible].

[1] Jud. VI, 19. [2] Gal. V, 24. [3] Cant. I, 8. [4] Matth. XXV, 33. [5] Psal. CIII, 17. [6] Job XXXIX, 13. [7] Psal. LXXVII, 15. [8] Ibid. [9] Joel. II, 22. [10] Psal. LXXXVIII, 13. [11] Psal. CXXXII, 3. [12] Luc. XIV, 2. [13] Matth. XXIV, 20. [14] Luc. XXI, 36. [15] [illegible] [16] Cant. II, 10. [17] Joan. X, 22. [18] Prov. VI, 8. [19] Cant. IV, 5. [20] Job XXXIX, 19. [21] Isa. XXXVIII, 14. [22] Tob. II, 11. [23] Lev. XVI, 22. [24] Lev. IX, 3. [25] Psal. LXV, 15.

mentis cum petulantia carnis. Per *hircum* opera pœnitentiæ : ut in cantico Deuteronomii : « Et hircos cum medulla tritici [1], » id est, opera faciet pœnitentiæ, quando percepit corpus Christi. Item [2] : « Constituit eum (hoc est, populum de Ægypto eductum) super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo : butyrum de armento, et lac de ovibus cum adipe agnorum et arietum filiorum Basan, et hircos cum medulla, tritici, et sanguinem uvæ biberet meracissimum. » Mystice, populus Judæorum » est populus Christianorum, Deum confitentium. « Ægyptus » est infidelitas ; « mare Rubrum, » baptismum in Christi sanguine consecratum, « desertum, » mundus : « terra Basan, » quæ est in montanis, et *siccitas* interpretatur, Ecclesiæ, ab amore mundi penitus sicca * omnique mundi celsior intelligitur. « Fructus agrorum » virtutes sunt et opera fidelium. « Mel de petra, » dulcedo evangelicæ doctrinæ de Christo ante passionem. « Oleum de saxo durissimo, » * mistio Spiritus sancti de Christo immortali facto : « butyrum de armento, » pinguis et subtilis doctrina fortium. « Lac de ovibus », levis doctrina simplicium. « Adeps agnorum et arietum, » spirituale desiderium, quod nobis exemplo simplicium in subditorum et fortium propositorum filiorum Ecclesiæ adhuc ministratur. *Hircus*, opera pœnitentiæ in omni gradu virtutum necessaria. « Medulla tritici et sanguis uvæ * biberet meracissimus, » puritas corporis Christi et sanguis ejus suavissimus, quibus Dei populus ad salutem emititur : hircus enim, qui petulans est, luxuriæ deditos indicat.

Homo est Deus Pater, ut in Evangelio : « Simile est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo [3], » id est, Deo Patri, qui Ecclesiam conjunxit Christo. Tum enim Deus Pater Filio suo nuptias fecit, quando Verbo suo naturam suam univit. *Homo* intelligitur Christus, ut in Evangelio : « Homo quidam peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua [4] : » Christus enim secundum carnem ad cœlum ascensurus, discipulis suis, quos elegerat, diversa bona pro singulorum * captivitatem largitus est. « Ubi dedit quinque talenta, » hoc est, exteriorum sententiam, quæ sensibus corporis subjacet : « alii unum », hoc est, interiorum intellectum : « alii vero duo, » hoc cst utrumque. Quinque talenta duplicantur, cum et alii exteriora fideliter ministrare docentur. Duo autem talenta alia duo faciunt, quoties alii et rebus exterioribus bene præesse, et spirituali intelligimine formantur nihilominus deservire. Talentum vero in terram defodere est omnem intellectum terrenis solummodo negotiis implicare. Porro talentum abscondit, quisquis acceptum a Deo intellectum nemini pandit. *Homo*, Redemptor mundi, ut in Job : « Non aspiciet me visus hominis [5], » id est, non me revocabit misericordia Redemptoris.

A *Hominis* appellatione * designantur, ut in Psalmis legitur : « Ortus est sol [6], » resurrexit Dominus, « et congregati sunt, » Judæi scilicet in unitatem fidei : « et in cubiculis suis collocabuntur, » quod baptizati requiescent in conscientiis suis. « Exibit homo ad opus sum, » quod Christo resurgente, et multitudine Judæorum ad fidem veniente, chorus apostolorum in omnem terram exivit ad prædicandum evangelium, quod prius residebat propter metum Judæorum, « et ad operationem suam usque ad vesperam, » id est, ad continuam prædicationem, usque ad tenebritatem in fine sæculi, per Antichristum futuram. *Operatio* est operis continuatio. *Homo*, quilibet prædicator, ut in Evangelio : Ite in castellum quod contra vos est, et invenietis asinam alligatam,
B super quam nemo hominum sedit [7], » quod populum gentilem nullus adhuc docuerat prædicator. Intrantes enim mundum apostoli contrarium illum invenerunt populum gentium, peccatorum vinculis irretitum, cui nullus rationabilem doctorum præfuit, qui per frenum correctionis vel a malo cohiberet, vel bonum eos tenere cogeret. *Hominis* nomine justus accipitur, ut illud : « Conturbati sunt omnes qui viderunt eum [8], » quod corde compuncti sunt, qui peracta resurrectione Salvatoris intelligebant, Judæos esse inefficaces, « et timuit omnis homo, » quod consortium illorum omnis justus ratione vigens expavit. *Homo*, evangelista Matthæus, ut in Ezechiele : « Facies hominis [9], » quod Matthæus, pro eo quod de homine scribere cœpit, per homi-
C nem expressus est. *Homo*, ratio mentis, ut in Evangelio : « Hominem non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam, » id est,.. mihi interna deesse, quæ per meditationem Dominicæ passionis sanet me. *Homo*, quilibet iniquus, juxta illud : « Judicare pupillo et humili [10], » id est, ut non præsumat amplius iniquus superbire in terrenis. Hoc est enim desiderium pauperum, quod exaudivit Dominus : vel eatenus, quibus mundus iste mortuus est, et qui sunt humiles judicetur quatenus ulterius quilibet iniquus non præsumat extollere se super sanctos, qui retento divini verbi semine fructum afferunt in patientia. *Homo*, Antichristus, ut in Paulo : « Quoniam nisi venerit * dissensio primum, et revelatus fuerit homo peccati,
D filius perditionis, qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus [11]. » Subaudiendum est, non veniet dies Domini. *Dissensionem* vocat Apostolus separationem decem Regum a Romano imperio, id est, Persarum, Saracenorum, Wandalorum, Gothorum, Longobardorum, Burgundionum, Francorum, Hunnorum, Alemannorum, Suevorum, quos omnes Antichristus : * quod licet Domini et Dei filium se fecerit æstimari : ipse * enim præter id quod puri hominis sit, nihil in se divinitatis habebit. « Homo peccati » dicitur : quod

[1] Deut. XXXII, 14. [2] Vers. 13. [3] Matth. XVIII, 23. [4] Matth. XXV, 14. [5] Job VII, 8. [6] Psal. CIII, 22. [7] Matth. XXI, 2. [8] Marc. VI, 50. [9] Ezech. I, 5, 10. [10] Psal. X, 18. [11] II Thess. II, 3.

in peccatis conceptus et natus peccatis augendis operam dabit. « Filius perditionis » est, quod ad hoc [illegible] in mundo, ut alios perdat, et quos tandem in æternum pereat. « Adversabitur [illegible] homo, » ut pote plenus omni malo, nimirum in quo tota nequitia diabolicæ fraudis inhabitabit. In tantam denique prorumpet vesaniam, ut non solum Jovi et Mercurio, ceterisque diis [illegible], verum et sanctæ Trinitati, quæ vera fide omnium [illegible] colitur, præponat se [illegible] jubeat. [illegible] Psalmus de eo pronuntiat, quæretur peccatum illius, [illegible] invenietur, quod sine fine peribit. « Homo peccati » dicitur, quod peccato ex toto se subjicit. *Homo* dicitur diabolus, non propter naturam, sed propter culpam et infirmitatem. Hinc scriptum est in Evangelio, quod dormientibus hominibus [illegible] homo superseminavit zizania in medio tritici: quod nimirum prælatis negligenter agentibus antiquus hostis de filiis lucis facit filios tenebrarum, et quod dulce erat, convertitur in amarum. « Inimicus homo hoc fecit [1], » quod diaboli semper officium, [illegible] mala immittere. *Hominis* nomine genus humanum intelligitur, juxta illud Joannis in Apocalypsi: « Sub his tribus plagis occisa est pars tertia hominum, de igne, fumo et sulphure, quæ procedebant de ore eorum [2], » duæ siquidem partes generis humani salvandæ sunt, id est, activi et contemplativi: tertia est reproborum. [illegible] sibi diversæ pœnæ redduntur in inferno, secundum diversa commissa, quibus [illegible] sunt in hoc mundo, quæ [illegible] procedunt. [illegible] igne [illegible] sunt, qui cupiditatibus suis nullum hic terminum posuerunt. Illi fumo afficiuntur, qui superbiæ hic tenebris excæcantur; illi fetorem sulphuris habebunt, qui dum viverent, [illegible] se luxuriæ sine remedio subdiderunt. *Hominis* nomine patriarchæ significantur, juxta illud: « De cœlo prospexit super filios hominum [3], » quod Verbum Dei per assumptam humanitatem visitavit Judæos, de patriarcharum stirpe progenitos. Aliter ibi: « Deus de cœlo prospexit, » quod Christus per apostolos, qui [illegible] dicuntur, visitavit universam progeniem primorum parentum: quod « in omnem terram exivit sonus eorum. » Leguntur filii hominum et in malo, juxta illud: « Veruntamen [illegible] filii hominum [4], » quod in mundanis operibus imitatores mundanorum. « Mendaces filii hominum in stateris [5], » quod [illegible] faciunt, non solum in promissis, sed et in petitionibus, sive in judiciis: ut quos [illegible] decipiant quoscunque poterunt, quomodo ipsi de vanitate in aliquam, hoc est, in vanitatem tendentes: de vanitate namque in vanitatem tendunt, qui per [illegible] ad divitias [illegible], vel per divitias in superbiam se extollunt. Et notandum quod [illegible] filius hominis [illegible] homo, non autem omnis homo filius hominis. Adam enim Dei potentia factus est, unde nunquam [illegible] genuisse hominem et filio hominis, qui ex Adam hominem [illegible], [illegible] et quia Christum, filium hominis, [illegible] homo [illegible]. Hinc scriptum est: « Hominem et jumenta salvabis [6], » [illegible] quæ per [illegible] homo [illegible] est. [illegible] homines, [illegible] Christum [illegible] hominis [illegible]: « In tugurio [illegible] [7], » [illegible] in die [illegible] sed in [illegible] misericordiæ [illegible]. [illegible] quod homo aliquando dicitur per naturam, aliquando per culpam, aliquando per [illegible], aliquando per infirmitatem, aliquando per [illegible], aliquando per [illegible], aliquando per [illegible]. *Per naturam*, ut in Genesi: « Faciamus hominem ad similitudinem nostram [8], » quod in [illegible] ad imaginem Dei homo factus sit. Et ibi: « Homo [illegible] est in [illegible], » quod Christus humanam naturam [illegible] in Ecclesia. *Per culpam*, ut Paulo: « Cum enim [illegible] sit [illegible] homines [9] » id est, [illegible]. Et [illegible]: « [illegible] homines [illegible] [illegible] [10], » [illegible]: « Si [illegible] hominem pugnavi ad bestias Ephesi [11], » [illegible], « quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? » [illegible] homines [illegible].

Per [illegible], ut in Psalmo: « Accedet homo ad cor altum [12], » id est, [illegible] ad [illegible] contemplationem, vel « accedet homo ad cor altum [13], » quod [illegible] Christus ad [illegible] [illegible] Deus: « [illegible] homo, quid facit? » [illegible]. *Per [illegible]*, ut in Jeremia: « Maledictus homo qui confidit in homine [14], » id est, qui [illegible]. *Per [illegible]*, ut in Proverbiis: « [illegible] est homo, [illegible] [15], » id est, [illegible]. Unde [illegible] et in [illegible] Evangelio: « Simile est regnum cœlorum homini regi [16]. » [illegible]

[illegible] sunt dæmones, ut in Job: « [illegible] et [illegible] super [illegible] [17], » [illegible], [illegible] aliquando [illegible], vel [illegible] sunt [illegible].

[illegible] ut in Ezechiele, et in Psalmo: « [illegible] super humeros [illegible] [18], » quod [illegible] Christus [illegible]. *[illegible]*, ut in [illegible]: « [illegible] Deus [illegible] [19], » quod [illegible] in Scriptura [illegible]. *[illegible]*, [illegible] ut in Propheta: « [illegible] omnes populi [illegible] [20], » quod [illegible]

[1] Matth. XIII, 25, 28. [2] Apoc. IX, 18. [3] Psal. LIII, 3. [4] Psal. LXI, 10. [5] Ibid. [6] Psal. [illegible]. [7] Psal. [illegible]. [8] Gen. I, 26. [9] I Cor. III, 3. [10] I Cor. XV, 32. [11] Psal. LXIII, 8. [12] Psal. [illegible]. [13] [illegible]. [14] Jer. XVII, 5. [15] Prov. XX, 17. [16] Matth. XVIII, 23. [17] Job [illegible]. [18] Isa. [illegible]. [19] Gen. [illegible]. [20] Isa. [illegible].

mentem viri sancti vitiorum nonnunquam punctiones conturbant.

Humilitas exprimit virtutem mansuetudinis, juxta illud : « Vide humilitatem meam [1], » * attende quam humilis sum, contra superbos, qui me persequuntur: « et eripe me » ab aliorum persecutione, « quod legem tuam non sum oblitus, » quæ præcepit humilitatem observandam, et charitatem etiam inimicis exhibendam. * Id est, afflictionem persecutionis sonat, juxta illud : « Hæc me consolata est in humilitate mea [2] ; » id est, spes erexit me in afflictione mea, quod nisi spes consolans erigeret, afflictio nos omnino destrueret. « Gloriemur, inquit, in tribulationibus, certi quod si compatimur, etiam conregnabimus [3]. » Unde consolatus est, « quod eloquium tuum vivificavit me [1], » quod promissio tua ad passionis tolerantiam animavit me. *Humilitas*, delectationem notat, juxta illud : « Quod persecutus est inimicus animam meam [5], « quod motus carnalis insurrexit opprimere « animam meam, » id est, rationem meam. « Humiliavit in terra vitam meam, » id est, dejecit in terrenorum appetitum conversationem meam, quod retrahens me ab amore æternorum, dejecit in appetitum terrenorum. *Humilitas*, satisfactionem indicat, juxta illud : « Afflictus sum [6], » corpus videlicet jejuniis, vigiliis, multis afflictionibus macerans, « et humiliatus sum nimis, » animam scilicet amaritudine severissime premere curans, crebris suspiriis et lamentis quatiens, et ante oculos ejus omnium scelerum meorum stercora congerens.

Humor, concupiscentia carnis, ut in Job : « Dormit Behemoth in locis humentibus [7], » id est, diabolus quiescit in iis qui carnales concupiscentias amant.

Humeruli præconia sunt prophetarum, ut in libris Regum : « Humeruli * decem per angulos basis [8], » id est per quatuor partes mundi, prophetarum præconia honorantur.

Humerus est vita socialis, ut in Job : « Humerus ejus * amictura sua cadat [9], » id est, si hoc malum feci, vita mea socialis a compage charitatis ruat. *Humerus*, opus justitiæ, ut in Job : « Ut in humero meo portem illum [10], » id est, in opere meo Dominum portabo. *Humerus*, opus proprium, ut in Isaia : « Discooperi humerum tuum [11], » id est, ostende pravam actionem tuam. *Humerus*, labor, ut in Genesi : « Supposuit humerum ad portandum [12], » id est, vitam laboriosam apprehendit. *Humerus*, caro Christi, * « cujus imperium super humerum ejus [13] ; » quod crucem, quam aliis prædicavit, ipsemet in carne propria toleravit, et per crucem, quam moriens in humeris habuit, data est eis potestas in cœlo et in terra. *Per humerum*, passiones, ut in Evangelio, « quis ex vobis homo, qui habet centum oves [14], etc.; » homo centum oves habuit, quod Christus angelorum et hominum naturam in perfectione possedit, « unam ovem perdidit, » quod humana natura periit. « Dimisit ergo nonaginta novem in deserto, ut unam inveniret, » quod summos angelorum choros quasi reliquit in cœlo, ut humanum genus repararet. « Ovem perditam invenit, » quando naturam humanam in se suscepit. « Inventam ovem in humeris gaudens posuit, » cum humanam naturam, quam de nobis assumpsit, cruci affigi sponte permisit, vel imposuit in humeris suis : quod peccatum humani generis Deus passionibus suis propriis expiavit. « Ad domum rediit, » cum ad cœlos ascendit. « Amicos et vicinos convocavit, » quando sanctos angelos, quasi ad congratulandum humanæ saluti invitavit, qui « amici ejus » sunt, quod vocem ejus perfecte custodiunt. « Vicini ejus » sunt, quod continue facie ad faciem illum aspiciunt. *Humerus*, mens, juxta illud : « Sem et Japhet vestimentum imposuerunt humeris suis, et operuerunt verenda patris sui aversis vultibus [15]. » « Noe » quippe « vir justus plantavit vineam », et Christus, qui peccatum non fecit per legem exsolvit synagogam. « Noe bibit de vino vineæ suæ [16], » et Christus expertus est austeritatem synagogæ. « Noe inebriatus est, » et Christus multis opprobriis repletus est. « Noe nudatus est, » et Christus fugientibus apostolis solus relictus est : vel * Judaicus est, quod infirmitas apparuit « in domo sua, » id est, in domo Judaica. « Noe dormivit, » et Christus mortuus est, « Videns autem pater Chanaan, » scilicet Cham, « verenda patris sui esse nudata, nuntiavit foras, et irrisit [17], » quod nimirum reprobi, qui callidi sunt, ut faciant mala, ignominiosam Christi passionem, et sono tantum vocis profitendo amicitiam, et male vivendo * exhonorant : Cham enim *callidus* interpretatur : « Sem vero et Japhet vestimentum imposuerunt humeris suis, et operuerunt verenda patris sui aversis vultibus [18] ; » quod boni fideles, sive de Judæis, sive de Gentibus, non in sono vocis tantum, ut reprobi, sed in mentibus suis habent tam grande mysterium fidei, et honorant infimum et stultum Dei, cum magna reverentia, hoc est « aversis vultibus, » quod fortius est et sapientius hominibus. Sem, qui *nominatus* interpretatur. Judæos exprimit, qui per multa præmia famosi erant. Japhet autem, qui *dilatatio* dicitur, significat gentes ubique diffusas. « Porro Noe de somno evigilans, filium suum, Cham [19], » non in ipso, sed in filio ejus, * quoniam Christus a morte resurget, omnes reprobos passionem suam irridentes, non in hoc, quod perfecti sunt, sed in opere eorum, quod faciunt, odio habent. Unde evenienter Chanaan interpretatur motus eorum, id est, opus eorum Chanaan est servus fratrum suorum, quod opus reproborum fidelibus servit vel ad exercitationem patientiæ, vel

[1] Psal. CXIII, 153. [2] Ibid. v, 50. [3] II Tim. II, 11, 12. [4] Psal. CXVIII, 50. [5] Psal. CLXII, 3. [6] Psal. XXXVII, 9. [7] Job LX, 16. [8] III Reg. VII, 34. [9] Job XXXI, 22. [10] Ibid. v, 36. [11] Isa. XLII, 2. [12] Gen. XLIX, 15. [13] Isa. IX, 6. [14] Luc. XV, 4 et seqq. [15] Gen. IX, 23, 20. [16] Vers. 21. [17] Vers. 22. [18] Vers. 23. [19] Vers. 24.

ad provectum sequentia. *Humerus* significat fortitudinem, juxta illud: « Expandit alas suas[1], » quod dedit eis misericordiae sinus, « et assumpsit eos, » de numero perditorum, ad numerum salvandorum, « atque portavit in humeris suis, » quod in fortitudine sua illos sustentavit. *Humerus* significat [illegible], juxta illud: « Exultabo et dividam Sichimam[2]; » Sichima humerus interpretatur, quasi Christus diceret: Exultantes implebo obedientiam, ut me quasdam ex gentibus ferendo [illegible] in partem assumam meam. Per *humeros*, conversationes, ut in Evangelio: « Onera importabilia imponunt humeris hominum[3], » id est, mandata nimis gravia in conversationes subjectorum.

Holocaustum, quod totum incensum dicitur, significat martyrium, vel vitam contemplativam. Ὅλον Graece, *totum* Latine; καῦσις vel καυστόν, Graece, *incensum* Latine dicitur. De utroque scriptum est: « Tunc acceptabis sacrificium justitiae, quod si muri Jerusalem aedificati[4], » hoc est, si impassibilitas et immortalitas caeterarum virtutum monumenta filii Ecclesiae reddita fuerint, « tunc gratum habebis et frequenter accipies sacrificium, » quod unusquisque non de alieno, sed de suo proprio offeret, non [illegible] taurum jugulare extra se; sed [illegible] atque superbiam perimere in se. « Acceptabis oblationes, » plurimas scilicet bona activae vitae « et holocausta, » vitam scilicet contemplativam, sive martyrium, ubi nihil [illegible] reservatur; sed totum Deo intenditur hic in praesenti, quid in futuro. « Tunc imponent super altare tuum vitulos, » quando offeret tibi novus populus et innocentes, nunquam amplius jugum peccati portaturos. Item: « Introibo in domum tuam in holocaustis[5], » in [illegible], in corporis et animae puritate, quod iterum: « Holocausta medullata offeram tibi[6], » hoc est, interiora tota divinae charitatis igne flagrantia. Nihil enim melius medullis.

Herodes significat diabolum, juxta illud figurative Ecclesiae in Actibus apostolorum: « Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia[7], » quod diabolus, qui rex est omnium malorum, non cessat mittere [illegible] ad afflictionem fidelium. « Occidit autem Jacobum, fratrem Joannis, gladio[8], » quod quosdam qui divinae gratiae familiares exstiterant, per hoc quod vita sua [illegible], pestifera persuasione trucidavit. Jacobus enim *supplantator*, Joannes *Dei gratia* dicitur. « Videns autem quia placeret Judaeis, apposuit apprehendere et Petrum[9], » quod non solum minores sed mediocres diabolus laedere nititur, sed et summos in Ecclesia viros, agnitione Dei et virtute constantiae praeditos velut invitos ut resistentes aggreditur, considerans hoc ingratum fore Christianae fidei, [illegible] Petrus *agnoscens* vel *dissolvens* interpretatur. Per Judaeos [illegible] vel Ecclesiae significantur. « Erant autem dies Azymorum[10], » quod per [illegible] fidelis Ecclesiae [illegible] ad sinceritatis [illegible]. « Quem cum apprehendisset, misit in carcerem[11], » quod [illegible] tentationum [illegible] « tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum[12], » [illegible] qui per quatuor mundi climata [illegible] « Volens post pascha producere eum populo[13], » [illegible] Nam illum « Petrus quidem servabatur in carcere; oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo[14]. » [illegible] « Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus[15], » [illegible] « Et custodes ante ostium custodiebant carcerem, » [illegible] « Et ecce angelus Domini astitit[16], » [illegible] « Et lumen refulsit in habitaculo carceris, » quod divina gratia [illegible] « Percussoque latere Petri, excitavit eum, » [illegible] « Surge velociter, » [illegible] « Et ceciderunt catenae de manibus ejus, » quod [illegible]

[1] Deut. xxxii, 11. [2] Psal. lvii, 8. [3] Matth. xxiii, 4. [4] Psal. l, 21. [5] Psal. v, 8. [6] Psal. lxv, 15. [7] Act. xii, 1. [8] Ibid. v. 2. [9] Ibid. v. 3. [10] Ibid. [11] Ibid. v. 4. [12] Ibid. [13] Ibid. [14] Ibid. v. 5. [15] Ibid. v. 6. [16] Ibid. v. 7.

peccatoris illustrante, et præfatis admonitionibus excitante, consensus et delectatio deficiunt ab iniquitatis actione. « Dixit autem angelus ad eum : Præcingere, viriliter age [1] : » « Præcingere, » ad bene operandum præpara te. « Præcingere, » desinentes sinus cupiditatis restringendo collige. « Et calcea te caligas tuas [2] : » id est, adhibe actionibus tuis munitiones tuas, ne spinis desideriorum carnalium ulterius vulnerentur. Quo facto, subjecit : « Circumda tibi vestimentum tuum [3], » id est, indue pristinam fidem et justitiam tuam, quam dormiens abjecisti : « Et sequere [me] [4], » ut a morte resurgens nunquam deinceps moriaris, sed semper in novitate ambules, « Et exiens sequebatur eum [5], » quod fidelis anima talibus admonitionibus divinitus inspirata, abjectis pravis delectationibus, quibus irretita est, incipit bona desiderando sequi vocantem Dominum, tametsi nondum perfecte. Unde sequitur: « Et nesciebat, quod verum est, quod fiebat per angelum : æstimabat autem se visum videre : » plerumque enim fit ut anima, diabolicis tentationibus diu multumque fatigata, cum se divinitus ad patientiam et ad conversionem moneri sentit, non * putat esse divinam admonitionem, quam intus audit, sed potius aliquam phantasticam delusionem, quam audire solita fuit, unde necesse est, ut Dominus circa illam tale quid agat, quo se non phantastice deludi, sed divinitus admoneri certissime sciat. Sequitur : « Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ultro aperta est eis [6]. » Primam et secundam custodiam transit, qui primum consensum et delectationem noxiam in quibus a diabolo custoditus est, pœnitendo et confitendo derelinquit. Restat adhuc *porta ferrea :* quod videlicet animæ a malo declinare et bonum facere deliberanti, quandoque pertinaciter obsistit * dura consuetudo peccandi, quæ generat difficultatem bene vivendi : quæ nimirum consuetudo, nisi divina gratia, in terris * ducet hominem ad illam, cui præest Herodes, civitatem, hoc est, ad tartaream mansionem ; sed angelo præeunte et ducente porta ferrea ultro * reperitur : quod Christi gratia præduce et comitante, licet longævior et durior exstiterit prava consuetudine facile dirumpitur, et aditus exeundi pænitenti animæ pandatur. « Et exeuntes processerunt vicum unum. » Tunc enim peccatrix anima portam ferream exit cum duram peccandi consuetudinem deserit. Tunc autem in vicum procedit, cum in libertate et amplitudine bonæ operationis usque ad debitum bene vivendi homini modum et ordinem perficit. « Et continuo discessit angelus * ab eo : » non quod animam pœnitentem et bene viventem Christus omnino deserat ; sed quod illam libero arbitrio gratia comitante committat, ut sibi dimissa discat, a quo illi est, ut bene vivat, eique gratias indesinenter agat. Unde aperte subjungitur : « Et Petrus ad se reversus dixit : Nunc scio vere quod misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manibus Herodis, et de omni exspectatione plebis Judaicæ [7]. » Anima quippe nimis a se longe recessit, quando pravæ suggestioni delectando consentit. In se autem revertitur, quando malum deserere et bonum agere perfecte molitur, sive in se revertitur, et qualis olim a Deo facta fuit, et qualem se peccando fecerit, qualisque iterum per Dei gratiam sit, veraciter intuetur. Denique consensu pravitatis abjecto cum noxia delectatione et vita pessima consuetudine jam ad se perfecte rediens anima cognoscit et meminit in quibus malum fuit. Unde confitetur se non quidem pro meritorum suorum prærogativa, sed per cœlitus emissam sibi gratiam de potestate principis tenebrarum suorumque satellitum esse ereptam, qui maligne exspectabant eam ad mortem usque * ad producendam. Herodes, qui innocentes pueros occidit, principes persecutorum, qui contra Ecclesiam sæviunt, figuraliter exprimit. Quod enim innocentes pueri referuntur occisi [8], significat per vitæ innocentiam et humilitatis meritum ad martyrii gloriam perveniendum. Quod bini occisi sunt, doctrina et operatione perfectos indicat. Quod infra * simplices et idiotas fide, tamen non fide constantiæ fortes æque denuntiat. Quod « in Bethlehem et in omnibus finibus ejus » occisi sunt, ostendit non solum in Judæa, unde Ecclesiæ cœpit origo, sed etiam * quicunque terrarum perfidos servituros et fideles esse coronandos. Quod illi occisi sunt, et Christus evasit, insinuat quidem corpore martyres posse perimi : sed Christum nullo modo posse vel viventibus vel occisis eis auferri. Unde Apostolus : « Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus [9]. » Herodes etiam simulatores exprimit, cum magos in Bethleem ad inquirendum diligenter puerum mittit. Adhuc enim velle se adorare simulat, ut illum possit exstinguere. Sed nihil est malitia hominis contra consilium divinitatis.

« Hodie genui te [10], » ait Pater ad Filium: quanquam possit dies ille in prophetia dictus videri, quando secundum carnem natus est, ut « genui » intelligatur *gigni feci*, tamen quod *hodie* præsentiam significat, et in æternitate non præteritum est quidquam, quasi desierit esse : nec futurum est, quasi nondum sit ; sed præsens tantum, quod quidquid est semper æternum divinitus. Sed id dictum accipitur : « Ego hodie genui te, » vel notat specialiter illum diem quo de matre natus est sine patre, juxta id quod angelus pastoribus ait : « Annuntio vobis gaudium magnum, quod natus est vobis hodie salvator [11]. » Sed cum nox fuerit, quæri potest, cur angelus *hodie* dixit ? Sed nocte natus aptissime *hodie* nasci dicitur, cujus nativitas vetustas mundi tenebras depulisse non ignoratur. Huic simile est quod Marcus Evangelista refert dixisse Dominum beato Petro cæteris fidentiori : « Amen, dico tibi, quod tu hodie in hac nocte, priusquam gallus bis vocem dederit, ter

[1] Act. XII, 8. [2] Ibid. [3] Ibid. [4] Ibid. [5] Ibid. V, 9. [6] Ibid. V, 10. [7] Ibid. V, 11. [8] Matth. II, 16, [9] Rom. XIV, 8. [10] Psal. II, 7. [11] Luc. II, 10.

mi es negaturus [1]. » *Hodie*, unum præsentis utilitatem : ut [illegible]. *Hodie* significat omne tempus [illegible], juxta illud : « Hodie, si vocem ejus audieritis [2], » supplendum est [illegible] tunc populus ejus et oves ejus [illegible] « Nolite obdurare corda vestra, » [illegible] tempore mollis cera imaginem [illegible] nostri recipere valeant.

I

Inclutus.	*Ignis.*	[illegible]
Inanis.	[illegible]	[illegible]
Imperium.	[illegible]	[illegible]
Infernum.	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	*Infans.*
[illegible]	[illegible]	[illegible]
Janua.	[illegible]	*Ira.*

Inclutus, [illegible] desideratum, ut in [illegible] « Aurum et argentum et æs et inclutum [3], » id est, sapientiam et eloquentiam, prædestinationem et desiderium [illegible]. Per [illegible], præmia æterna, ut in Cantico : « Manus ejus tornatiles aureæ plenæ hyacinthis [4], » quod opera, quæ Christus in opere exercuit, superna claritate fulgeant, et æternis præmiis digna sunt.

Janua est fides, ut in Isaia : « [illegible] propugnacula tua [5], » quod ad fidem [illegible] dum miracula Deus in Ecclesia fecit.

Janua est Christus, juxta illud in Evangelio Marci : « Et euntes discipuli invenerunt pullum asinæ ligatum extra januam in bivio [6], » quod prædicatores missi in universum mundum ad prædicandum a Domino destinati invenerunt populum nationum peccatorum funibus [illegible], et multis erroribus implicatum, sine Christo. *Janua* intelligitur conscientia, dicente Domino in Apocalypsi : « Ecce, sto ad ostium et pulso. Si quis audierit vocem meam et aperuerit januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum eo, et ille mecum [7]. » Dominus autem stans ad ostium pulsat, quod [illegible] admonitionibus [illegible] excitat, ut ei cor suum aperiat : cujus vocem audit, quisquis ejus admonitionibus [illegible]. Aperit januam, qui [illegible] Domino mundat conscientiam. Ad illum Dominus intrat, cujus cor per gratiam inhabitat. Cum illo cœnare dicitur, in cujus fide et opere delectatur. Ipse vero cum Domino cœnat, quem divina consolatio et superna retributio confortat. *Januæ* sunt intellectus divinæ Scripturæ, juxta illud : « Et mandavit nubibus desuper [8], » hoc est, summis [illegible] prædicatoribus, « Et januas cœli aperuit, » [illegible], ut intelligerent Scripturas. *Januæ* cœli [illegible] per quas [illegible] ad cœlestem beatitudinem ingrediuntur, quas [illegible] Dominus [illegible] aperuit, [illegible] ad publicum [illegible]. Vel januæ cœli sunt, qui [illegible] Scripturarum ape-

cuit, quæ [illegible] ad [illegible] [9], [illegible] juxta illud : « Ecclesiam [illegible] [10], » quod prius [illegible] Deum [illegible] et [illegible] [11] [illegible] : « Ecce judex ante januam stat [12], » [illegible], quod apostolus Paulus ad [illegible] prope est [13]. [illegible] januam, [illegible] : « Et clausa est janua, » [illegible].

[illegible] sunt prædicatores, ut in Job : « [illegible] portæ [illegible] [14] » [illegible] prædicatores [illegible] exempla prædicationis [illegible], ut in libro Regum : « Et [illegible] [15] » quod [illegible].

[illegible] est pontificatus, ut in [illegible] [16] » [illegible].

[illegible] Deus Pater [illegible] [17] [illegible] ut in Isaia : « Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes [18], » [illegible] ut in Isaia : « Surge, illuminare, Jerusalem [19], » [illegible] ut in Psalmis : « Jerusalem quæ ædificatur ut civitas [20], » [illegible] Jerusalem [illegible] et Deo [illegible].

Ignis [illegible] in Evangelio : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur [21] ? » [illegible] ut in Levitico : « Ignis in altari semper ardebit [22], » quod [illegible]

charitatis ardor semper in mente nostra esse debet, juxta illud : « Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus [1], » et ardebit eos *, quæ undique fuerant prius inimici, ut fiant amici. *Ignis*, bonum desiderium, ut in Scriptura : « De excelso misit ignem in ossibus meis [2] : » id est, bonum desiderium in fortibus cogitationibus meis : Item juxta illud dicente sponso in Cantico de virtute dilectionis : « Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio : lampades ejus, lampades ignis atque flammarum [3] ; » ac si sponsæ aperte diceret : Dilectio, quam erga te habui, fuit efficax ut mors, quod per eam anima mea amore sejuncta est, et sicut infernus nullis cruciatibus miserorum a sua severitate * commutatur : sic æmulatio, id est, dilectionis exsecutio * nullum hostium tentamentis a cura salutis humanæ potuit revocare. Quid multa ? Quicunque dilectionis vasa fiunt, et intus desideriis bonis fervent, et foris lucent evidentia bonæ operationis. *Ignis*, ardor sanctitatis, ut in Isaia : « Deus ignis est in Sion [4], » id est, cujus sanctitatis ardor in Ecclesia est. *Ignis*, lumen scientiæ, ut in Exodo: « Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis ardens [5], » quod ad similitudinem divinæ gloriæ perducit scientia succedens. *Ignis*, persecutio, ut in Apocalypsi : « Ignis mixtus est in sanguine [6], » id est, persecutio Judæorum contra apostolos processit usque ad sanguinis effusionem, id est invidiæ, ut in Job : « Ignis Dei cecidit de cœlo [7], » quod permittente Deo ab ipsis summis principibus Judæorum invidia processit. Item in Apocalypsi : « Et primus angelus tuba cecinit [8], » quod cœtus apostolorum clara voce intonuit, « et facta est grando * dura, » videlicet comminatio, et « ignis mistus est in sanguine, » quod invidia Judæorum contra apostolos processit usque ad effusionem sanguinis, « et * missus est, » quod hoc factum est in Judæa ; vomere legis exculta. « Et tertia pars arborum concrementa est, et omne fenum viride combustum est. » *Terra* significat inferiores in Judæis *arbores*, altiores, quorum pars reproba excæcata est per ignem invidiæ ; *fenum viride*, carnales intelliguntur, qui sæculi gaudiis omnino dediti omnes excæcati sunt. Ne enim locum et gentem perderent, Christum et apostolos occiderunt, et ideo a terra illa per totum eliminati perierunt. *Ignis*, doctrina, ut in Apocalypsi [9], de Enoch et Elia voce Christi dicitur: « Et dabo duobus testibus meis, » Enoch scilicet et Eliæ, « verbum prædicationis, et prophetabunt * mille ducentis sexaginta, amicti saccis, » quod prædicabunt tribus annis et dimidio, præferentes habitum pœnitentiæ, non quod pœnitentia indigeant, quod in se complent opere, quod alios docent. « Hæ sunt duæ olivæ et duo candelabra lucentia, in conspectu Dei terræ [10], » quod Spiritu sancto repleti et in se lumen veritatis continent, et aliis præbent, in beneplacito Dei immobiliter perseverantes. « Et si quis eis voluerit nocere, ignis exiet de ore eorum [11], » id est, doctrina procedet de locutione eorum. « Et devorabit inimicos eorum [12], quod si quis prædicationi eorum contenderit obviare, vel eos a veritate revocare, doctrina spiritualis ex eorum prædicatione procedet, quæ sibi adversantes confundet. *Ignis*, ex cellentia temporalis, ut in Job : « Nec splendebit flamma excellentiæ impii. [13] » *Ignis*, avarus, ut durabit flamma excellentiæ impii. *Ignis*, avarus, ut in Job : « Ignis devorat tabernacula eorum [14], » qui, id est, æstus avaritia excruciat mentes impiorum. *Ignis*, zelus, « Ut ignem faceret de cœlo descendere, » id est, ut zelum faceret procedere de cordibus sublimium virorum. *Ignis*, tribulatio, dicente Joanne in Apocalypsi : « Pedes ejus similes aurichalco sicut in camino ignis ardentis [15], » quod prædicatores Antichristi purgabuntur per experientiam gravissimæ tribulationis. Aurichalcum enim per multam exactionem mutatur in auri colorem. *Ignis*, vindicta, ut in cantico Deuteronomii : « Ignis succensus est in furore meo [16], » quod vindicta parata est, me irato, « et ardebit usque ad inferni novissima, sine ullo futuro remedio [17] » quod non est bis in ipsum vindicare : quod hic est pax pœna finita, sed culpis eorum parva prolongata. *Ignis* inferior spiritus, ut in Psalmis : « Transivimus per ignem et aquam [18], » id est, per ardorem adversitatis et lenimen prosperitatis. *Ignis*, vesania impatientiæ, ut in Psalmis ; « Tradidit possessionem eorum igni [19], » id est, patientiam, in qua possidere debent animas suas, per impatientiam destrui permisit. « Possessio igni traditur, » quando patientia in qua animas nostras possidemus, per impatientiam expellitur : ignis purgatorius, qui apparebit ante faciem Domini ad judicium venientis, ipse est intellectus, de quo Psalmus loquitur : « Ignis in conspectu ejus exardescet [20], » quod in ultimo judicio ignis terram exuret, conflagrans * tamen aeris spatium quantum dudum occupavit diluvium. « Et in circuitu ejus tempestas valida [21], » ventilans paleas igni deputandas. *Ignis*, dolus Antichristi, ut in libro Judicum : « Egrediatur ignis de rhammo, et devoret cedros Libani [22], » quod dolus maximus procedet ab Antichristo, et occidet sanctos viros Ecclesiæ. *Ignis*, luxuria, ut in Job : Ignis usque ad perditionem trahit [23]. Item Salomon : « Quis abscondit ignem in sinu suo, et vestimenta sua non comburentur [24] ? » ignem quippe in sinu abscondere est luxuriam diligenter occultare in corde ; vestimenta comburere, est virtutes animæ per luxuriam deperire.

Ignis concupiscentia, ut supra : « Quis abscondit ignem in sinu suo [25] ? » quod nemo potest illicitam in

[1] Psal. XCVI. 3. [2] Thren. I, 3. [3] Cant. VIII, 6. [4] Isa. XXXI, 9. [5] Exod. XXIV, 17. [6] Apoc. VIII, 7. [7] Job. I, 16. [8] Apoc. VIII, 7. [9] Apoc. XI, 3. [10] Ibid. V, 4. [11] Ibid. V, 5. [12] Ibid. [13] Job. XVIII. 5. [14] Job XV, 34. [15] Apoc. I, 15. [16] Deut. XXXII, 22. [17] Ibid. [18] Psal. LXV, 12. [19] Psal. LXXVII, 48. [20] Psal. XLIX, 3. [21] Ibid. [22] Jud. IX, 15. [23] Job XXXI, 12. [24] Prov. VI, 27. [25] Ibid.

corde suo concupiscentiam excitare, quia ejus virtutes destruuntur. *Ignis* pœna æterna, ut in Job: « Devorabit eum ignis qui non succenditur[1], » quod reprobum quemlibet ignis gehennæ, qui non consumitur, exuret. *Ignis urens*, est spiritus fervens, dicente psalmo: « Qui facis angelos tuos spiritus[2], » quod spirituales viros constituis nuntios veritatis; « et ministros tuos ignem urentem, » quod spiritu ferventes facis tibi servientes. Item: « Qui facis angelos tuos spiritus[3], » quod qui sunt incorporei spiritus, quando vis, nuntii fiunt tuæ voces, « et ministros tuos ignem urentem[4], » quod etiam Seraphim in ministerium tuum mittis, quod ardens interpretatur. *Ignis*, indignatio dicitur, juxta illud: « Concaluit cor meum intra me[5], » quod inquietum cœpit esse, « et in meditatione mea exardescet ignis, » quod mentem corripit fervens indignatio. Timeo enim sanctum dare canibus, timeo etiam cibaria negare conservis, et dum de hac fluctuatione tacendi et dicendi meditor, ut frustra indignor. *Ignis* nomine cupiditas intelligitur, dicente David: « Vox Domini intercidentis flammam ignis[6], » quod prædicatio Christi destruit furorem ignitæ cupiditatis. *Ignis* iracundos exprimit, juxta illud: « Ignis, grando, nix, etc., laudent nomen Domini[7], » dracones virulentissimi sunt desperatissimi, *ignis*, iracundi, *grando*, persecutores, *nix*, hypocritæ, *glacies*, obdurati, *spiritus procellarum*, tumultuosi, hi nimirum faciunt verbum Dei sive conversi complendo justitiam, sive incorrecti, delatam patiendo miseriam. *Ignis æternus* omne dicitur, de quo per psalmum: « Cadent super eos carbones[8], » quod malos opprimunt in judicio sancti zelo Dei ferventes. « In ignem dejicies eos[9], » comparatione sanctorum damnatos; « In miseriis non subsistent[10], » sed sine defectu deficient. *Ignis* intellige divinitatem vitia nostra consummantem. Unde in lege præceptum est, quod Aaron carbones vivos ex igne altaris susceptos, thuribuloque aureo impositos in sancta sanctorum deferret, et Deo thus adoleret. *Aaron* Christus est, *sacerdos* sacrificium, *carbones vivi* sanctæ virtutes, *ignis altaris* deitas Patris, *thuribulum aureum*, cor divina sapientia plenum et igne passionis excoctum. *Sancta sanctorum* regna cœlorum. *Thus adolere Deo*, est acceptabiles Patri offerre preces.

Imago est ipsa deitas, ut in Genesi: « Faciamus hominem ad imaginem nostram[11], » quod secundum animam homo Deo in aliquo simulatur. *Imago*, exempla mala, ut in Psalmis: « In civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges[12], » quod exempla prava in anima et disceptione hæreticæ in Ecclesia destruat.

Impetigo est avaritia, ut in Levitico: « Si impetiginem in corpore[13], » id est, si avaritiam exercuit.

Impius populus Judæorum Christum persequens, ut in Job: « Sicut impius inimicus meus[14], » quod plebs Judæa, quæ Christum persequendo lacessivit, impietate plena est. *Impius*, quilibet reprobus, ut in Job: « Hæc est pars hominis impii[15], » quod supplicium quilibet perversus in pœna æterna habet cum diabolo. *Impius*, Antichristus, ut in Psalmis: « Dum superbit impius, incenditur pauper[16], » quod dum in fastum Antichristus extollitur, humiles ab eo opprimuntur. *Impius* antiquus hostis, ut in Job: « Terra data est in manus impii[17], » quod caro Christi tradita est in potestatem diaboli ad passionem.

Imber est Christus, ut in Osee: « Veniet nobis quasi imber temporaneus et serotinus terræ[18], » quod Christus venit, qui primum quidem in gentilitatem, et postmodum in Judæam, humorem suæ gratiæ infudit. *Imber*, prædicatio divinitatis, ut in Job: « Et imbri fortitudinis suæ[19], » id est prædicationi divinitatis suæ. *Imber*, excelsior doctrina, ut in Job: « Quis dedit vehementissimo imbri cursum[20], » quod solus Deus facit ut doctrina excellens ab hominibus suscipiatur. *Imber*, humilis doctrina, ut in Isaia: « Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem[21], » id est prædicatoribus meis, ne in hominibus refundant doctrinam. *Imber*, persecutio, ut in Cantico: « Imber abiit[22], » id est, tempestas persecutionis cessavit. Per *imbres*, verba doctorum, ut in Job: « Quos imbres montium rigant[23], » quod humiles verba sublimium doctorum infundunt.

Incus est diabolus, ut in Job: « Et stringetur quasi malleatoris incus[24], » quod æternæ damnationis tormentis diabolus traditur.

India est mundus, ut in Job: « Non conferetur sapientiæ tinctis Indiæ coloribus[25], » quod Christus nobilibus divitibus mundi hujus comparandus non est.

Inauris est obedientia, ut in Job: « Inaurem auream[26], » quod Christo fideles sui obedientiam spontaneam cum charitate offerunt.

Infans est Christus, ut in Isaia: « Delectabitur infans ab ubere[27], » quod Christus in ipsa nativitate sua delectationem sanctitatis possedit. *Infans*, quilibet electus, ut in Genesi: « Infans octo dierum circumcidetur in vobis[28], » quod quilibet electus in resurrectione ultima ab omni sorte corruptionis liberatur. *Infans*, sermo Dei, ut in Exodo: « Si fornicatio fuerit infans, » id est, si sermo ab homine jam in anima perversa offocatur.

Infernus est diabolus, ut in Job: « Omnipotens[29], etc., profundior est inferno, » quod Deus omnipotentia sua ipsum diabolum superat. *Inferni* nomine omnes impii designantur. Inde in Apocalypsi, cum de equo pallido loquitur: « Et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis[30]. »

[1] Job xx, 26. [2] Psal. ciii, 4. [3] Ibid. [4] Ibid. [5] Psal. xxxviii, 4. [6] Psal. xxviii, 7. [7] Psal. cxlviii, 8. [8] Psal. cxxxix, 11. [9] Ibid. [10] Ibid. [11] Gen. i, 26. [12] Psal. lxxii, 20. [13] Lev. xiii, 22. [14] Job xxvii, 7. [15] Job xx, 29. [16] Psal. ix, 2. [17] Job ix, 24. [18] Ose. vi, 3. [19] Job xxxvii, 6. [20] Job xxxviii, 25. [21] Isa. v, 6. [22] Cant. ii, 11. [23] Job xxiv, 8. [24] Job xli, 15. [25] Job xxviii, 16. [26] Job xlii, 11. [27] Isa. xi, 8. [28] Gen. xvii, 12. [29] Job xi, 8. [30] Apoc. xx, 14.

quod Domino extremum exercente judicium omnes A iniqui, qui nisi habitacula dæmonum sine pœnitentiæ remedio fiunt, et ipse diabolus, qui totius nostræ mortis causa est, in pœnas gehennæ detrudentur, quæ propter obscuritatem et profunditatem *stagnum* nominantur. *Infernus*, avaritia, sicut per Salomonem in Parabolis [1] : « Tria sunt insaturabilia, et quartum, quod nunquam dicit, *Sufficit* : infernus, et os vulvæ, et terra, quæ non satiatur aqua. Ignis vero nunquam dicit, *Sufficit.* » *Infernus* quippe est immoderatus amor habendi, qui nunquam satiatur ; *os vulvæ*, ad luxuriam indefessus hiatus ; *ignis* enim est invidia, nescia deficere. Potest enim *inferni* nomine diabolus in hoc loco designari, qui de perditione hominum satiari non potest. *Infernus*, cæcitas mentis, ut in Psalmis : « Quoniam B non est in morte qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi [2] ? » *mortem* vocat criminale peccatum ; quod contempta divina lege committitur, in qua morte est quis qui immemor est Dei. *Infernum* autem mentis cæcitatem dicit : quod qui cæcus in mente est, Domino non confitetur. *Infernus*, desperatio, ut in Psalmis : « Neque omnes qui descendunt in infernum [3], » quod qui desperant, Dominum non laudant : « impius cum venerit in profundum malorum, contemnit. » *Infernus*, peccatum criminale, ut in Psalmis : » Descendunt in infernum viventes [4], » id est, peccatum criminale committunt scientes. *Infernus*, aer iste caliginosus, ut in Epistola Petri : * « Rudentibus inferni detractos in tartarum [5], » quod diabolus caliginoso hu- C jus aeris loco malitiæ suæ vinculo religatur.

Insulæ sunt Ecclesiæ, ut in Psalmis : « Lætentur insulæ multæ [6]. »

Intestina sunt arcana verba Dei, ut in Exodo : « Caput cum pedibus et intestinis [7], » * non divinitatis Christi mysterium et humanitatis atque secretorum verborum Dei spiritualiter intelligetis. *Intestina*, interiora mentis nostræ, ut in Levitico ; « Lotis intestinis aqua [8], » quod tunc placet Deo sacrificium nostrum, si mentis nostræ interiora compunctionibus mundata fuerit.

Institores sunt prophetæ, ut in Job : « Si calcaverint eam, filii institorum [9], » quod Apostoli, qui filii sunt prophetarum, Synagogam ad fidem D non produxerunt. *Institor*, Christus, ut in Parabolis : « Facta est quasi navis institoris [10], » quod Christus Ecclesiam suam ad portam æternæ salutis perducit.

Jordanis est ordo baptizatorum, ut in Job : « Habet fiduciam quod Jordanis influat in os ejus [11], » quod non solum infideles, sed etiam fideles posse rapere diabolus putatur. *Jordanis*, humilitas, ut in Psalmis : « Memor ero tui de terra Jordanis [12], » id est, de humilitatis meæ stabilitate tui recordabor. *Jordanis*, instabilitas hujus vitæ, ut in libris Regum [13], Elias et Elisæus transierunt Jordanem : quod Christus et ejus sequaces instabilitate hujus sæculi mundi vestigia transeunt.

Juncus est quilibet auditor, ut in Isaia : « Orietur in ea viror calami et junci [14], » quod in Ecclesia est spiritualium magistrorum sanctitas et discipulorum.

Juniperus est stabilitas charitatis, ut in libris Regum : « Cumque sederet subter unam juniperum, petivit animæ suæ ut moreretur [15], » quod perfectus quilibet, quando in perseverantiam ardentis charitatis se humiliat, tunc cupit dissolvi et esse cum Christo : quod juniperus diu servare ignem asseritur. Per *juniperum* peccata, ut in Job : « Radix juniperorum * erit cibus eorum [16], » quod concupiscentia peccatorum est delectatio pravorum.

Jugum est dominium Christi, ut in Evangelio : « Tollite jugum [meum] super vos, etc., jugum enim meum suave est [17], » quod Deo * servit, regnare est ; *et onus meum leve*, quod non sunt importabilia præcepta Dei. Difficiles etenim per ardua gressus, quædam magnificis sunt æquora animis. *Jugum*, religio, ut in Psalmis : « Projiciamus a nobis jugum [18], » id est, resistamus, ne imponant nobis Christianam religionem, vel ita ex parte Judæorum contradicentium Christo, « dirumpamus vincula eorum, » id est apostolorum, si possimus, verba eorum, ne nos vinciant, et, si non possimus, « projiciamus a nobis jugum ipsorum, » id est, expellentes de finibus nostris, ne nobis imponatur jugum Christianæ religionis. Aliter ex parte Christi et apostolorum, « dirumpamus, » despiciamus tanquam infirma tormenta eorum, « et projiciamus a nobis jugum, » id est, pro nihilo reputemus blandimenta eorum. « Juga boum emi quinque [19], » id est, instar cupidorum et fatuorum curam salutis meæ neglexi, pro quinque sensuum voluptate carnalium. *Jugum*, captivitas, ut in Ecclesiastico : « Grave jugum super filios stolæ (*sic*) [20], » id est, magna cupiditas continet genus humanum, id est, ... tus justitiæ, ut in Jeremia : « Bonum est viro qui portavit jugum ab adolescentia sua, » id est, cum. . . . . cultum justitiæ a primæva ætate sua. *Jugum*, peccatum ut ibi : « Computrescet jugum a facie olei [21], » quod deficiet peccatum in præsentia Spiritus sancti. *Jugum*, ponderosa habitatio inferni, ut in Isaia : « Jugum enim oneris ejus superasti [22], » id est, ponderosam habitionem in electis tuis devicisti. Est igitur quadripartitum jugum : primum, est Christi ; secundum, mundi ; tertium, peccati ; quartum, inferni. Primum exornat sanctitas justitiæ ; secundum ejuravit * unitas superbiæ ; tertium polluit iniquitas nequitiæ ; quartum affligit calamitas pœnæ.

[1] Prov. XXX, 15. [2] Psal. VI, 6. [3] Psal. CXIII, 17. [4] Psal. LIV, 16. [5] II Petr. II, 4. [6] Psal. XCVI, 1. [7] Exod. XII, 9. [8] Lev. IX, 14. [9] Job XXVIII, 5. [10] Prov. XXXI, 14. [11] Job XL, 18. [12] Psal. XLI, 7. [13] IV Reg. II, 8. [14] Isa. XXXV, 7. [15] III Reg. XIX, 4. [16] Job XXX, 4. [17] Matth. XI, 29. [18] Psal. II, 3. [19] Luc. XIV, 19. [20] Eccli. XL, 1. [21] Isa. X, 27. [22] Isa. IX, 4.

Justitia est laus, ut in Psalmo: « Et lingua mea meditabitur justitiam tuam [1], » id est, prædicatione mea nuntiabunt [illegible] tuam; « tota die, » id est, continue laudem tuam, ad illum quidquid faciunt referentes. *Justitia*, bona actio, ut in Evangelio: « Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus [2], » id est ne opus bonum vestrum faciatis pro laude humana; ac si diceret: videant opera vestra bona, non ut inde vobis laudes quæratis, sed ut glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Sic igitur bonum opus fiat in publico, quatenus intentio maneat in occulto: ut de bono opere proximis præbeatur exemplum, et tamen fugiat humanæ laudis appetitum. *Justitia Dei*, intellige flagella justificantia, de quibus dicitur: « Et justitias ejus non repuli a me [3], » quod non renuit flagellari hic in tempore, ut lætari mereatur in æternitate. *Justitia*, emphatice ponitur pro justis, ut in Psalmo: « Justitia tua sicut montes Dei [4], » quod justi tui in virtutibus eminent, non sicut montes sæculi, superbia tument.

Judices sunt prælati Ecclesiæ, ut in libro Judicum: « Dedit eis judices, ut judicarent eos [5], » id est, constituit super eos prælatos, qui regerent eos. *Judices*, mali prælati, ut in Job: « Adducit judices in stuporem [6], » quod pravos prælatos Deus permittat errare. *Judices*, Judæi Christum judicantes, ut in Job: « Vultum judicum ejus operuit [7], » quod corda Judæorum Christum judicantium Deus excæcari permisit.

Judicium est discretio, ut in Isaia: « Judicate inter me et vineam meam [8], » id est, discernite inter me et plebem meam. *Judicium*, separatio, ut in Psalmis: « In virtute tua judica me, » id est, in fortitudine tua a malis me separa. *Judicium*, damnatio, ut in cantico Deuteronomii: « Si acuero ut fulgur gladium meum [9], » id est, cum præparavero terribilem vindictam meam; « et arripuerit judicium manus mea, » id est, exercuerit potestas mea damnationem, reddam ultionem hostibus meis sive verbo sive opere adversantibus. Duo sunt judicia Dei: unum occultum, alterum manifestum. Occultum judicium est, malos prosperari, bonos flagellari; quosdam malos florere, quosdam egere; item quosdam bonos quiete vivere, quosdam adversa tolerare; iste malus eligitur, ille in malo deseritur; iste bonum inceptum perficit, ille deseritur in malo quod cœpit; vult alius perire, non sinitur; vult alius salvari, non ei datur. De hoc judicio psalmus dicit: « Judicia Dei abyssus multa [10], » quæ sunt (ut ait Apostolus) incomprehensibilia. Manifestum vero judicium est reddere unicuique secundum opera sua: ut nullum peccatum maneat inultum, nullum bonum factum [illegible] remuneratum.

Jumenta, quæ homini in usus et [illegible] subvehunt [illegible], prædicatores signant, ut in Psalmo: « Tradidit grandini jumenta eorum [11], » id est, permisit [illegible] prædicatorum corpora [illegible], quando carnes, quæ [illegible] videntur, [illegible] grandinantur. *Jumenta* etiam [illegible] et adjumenta significant. Hinc scriptum est: « [illegible] [12], » quod [illegible]. Quod tamen [illegible] habet, dum homines flagellantur in rebus suis. Deus enim [illegible] fecit, cum peccatores [illegible] in bestias [illegible] permisit. Hinc autem [illegible] in quo [illegible]. Unde quoque subjungitur: « [illegible] in morte [illegible], » quoties [illegible] in morte conclusit, » quod omnia adjumenta eorum, sive in [illegible], sive in [illegible], sive in [illegible], [illegible] implevit. Vel per *jumenta*, virtutes: ut supra dictum est in Psalmis: « Jumenta eorum in morte conclusit, » id est, spirituales eorum virtutes peccatis implicari permisit. *Jumenta*, prædicatores, ut in Psalmo: « Producens fœnum jumentis [13], » quod subditorum turba ministrat temporalia subsidia prædicatoribus suis. *Jumento* [illegible] imposuit [14], quod Christus humanam naturam cruci affigi permisit. *Jumenta*, simplices intelliguntur, sicut de primitiva Ecclesia gentium dicitur per Psalmum: « Et benedixit eos [15], » quod auxit Deus eos in virtutibus: « Et multiplicati sunt nimis; » id est, [illegible] « Et jumenta eorum non minoravit, » quod simplices [illegible] non minoravit, sed simplices eorum [illegible] permisit. *Jumenta*, luxuriosi, ut in Joele: « Computruerunt jumenta in stercore suo [16], » id est, carnales vitam finierunt in fœtore luxuriæ suæ. Jumenta quippe in stercore suo computrescere est, quosdam [illegible] vitæ [illegible], ut in [illegible]: « [illegible]. » *Jumentum*, caro Christi, ut in Evangelio: « Imposuit illum in jumentum suum [illegible], » quod peccata nostra in corpore suo portavit, ut in Psalmo: « Ut jumentum factus sum apud te [17], » id est, humilis sum [illegible].

Juvenes, intellige fortes, ut in epistola Joannis: « Scribo vobis, juvenes, quoniam vicistis malignum [18], » id est, vobis spiritualiter fortibus, qui superastis diabolum. Psalm.: « Juvenes et virgines, senes cum junioribus [19], » [illegible]. *Juventus*, [illegible], ut in Psalmo: « [illegible] [20], » id est, [illegible].

[1] Psal. XXXIV, 28. [2] Matth. VI, 1. [3] Psal. XVII, 23. [4] Psal. XXXV, 7. [5] Jud. II, 16. [6] Job XII, 17. [7] Job IX, 24. [8] Isa. V, 3. [9] Deut. XXXII, 41. [10] Psal. XXXV, 7. [11] Psal. LXXVII, 48. [12] [illegible] [13] Psal. CIII, 14. [14] Luc. X, 34. [15] Psal. CVI, 38. [16] Joel. I, 17. [17] Psal. LXXII, 23. [18] I Joan. II, 14. [19] Psal. CXLVIII, 12. [20] Psal. LXXVII, 6.

eorum combussit flamma libidinis. *Juvenes*, leves, ut in Job : « Videbant me juvenes, et abscondebantur [1], » id est, qui leves in moribus erant, coram me apparere non audebant.

Juventus est primæva ætas, ut in Psalmis : « Deus, docuisti me a juventute mea [2], » id est, a primæva mea. *Juventus*, initium bonæ conversationis, ut in Deuteronomio : « Sicut dies juventutis tuæ, ita et senectus tua [3], id est, qualem fervoris claritatem habuisti in primordio conversationis tuæ, talem et modo habes in fine tuo, *Juventus*, reversio ad bonum, ut in Psalmis : « Renovabitur ut aquilæ vita tua [4], » id est, ad instar aquilæ a prava vetustate.

Ira Dei, non est perturbatio mentis, sed experientia justæ ultionis ; vel, ira Dei est motus animæ cernentis legem Dei a malo homine præteriri, per quem motum multa vindicantur ; vel, ira Dei est obscuritas, quæ consequitur transgressores ; ira Dei est pœna purgatoria. Fervor, æterna damnatio in corpore et anima. Unde in Psalmis : « Domine, ne in furore tuo arguas me, etc. [5] » Sicut durius est argui quam corripi, sic durior noster furor quam ira. Argui quippe est accusari. Ubi metuendum est, ne accusatio finem habeat damnationem. Corripi vero ad emendationem valet. Illi in judicio arguentur, hoc est, damnabuntur, quod sine fundamento, quod Christus est, invenientur : illi autem corripientur, hoc est, emundabuntur, qui super * fundamenta ædificant ligna, fenum, stipulam. Detrimentum enim * patiuntur, ipsi vero salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Erat igitur iste pœnitens, non solum ut æterna damnatione minime damnetur, verum etiam ne pœnis purgatorii emundetur : sed potius * experiatur pietatem mentis medicina, si sentiat severitatem irati judicis.

Iniquitas proprie dicitur, quidquid ab æquitate discrepat. Unde Joannes in Epistola : « Omnis, inquit, qui facit peccatum, et iniquitatem facit : et peccatum est iniquitas [6]. » Sed cum omnis homo aliquando facit iniquitatem, quis sine peccato est ? Juxta vocem Psaltæ, Qui operantur iniquitatem, non ambulant in lege Domini [7], et ideo liberati non sunt. Quis ergo liberatus ? Sed alia est iniquitas, hoc est peccatum sine quo nemo est ; et alia est iniquitas, quam qui * operantur, non ambulant in lege Domini, nec beatus est, quandoquidem id peccatum sit illicitum carnis et * violentæ desiderium ; hoc postremum pravi operis in voce pertinacissimum studium, usque adeo id in volentibus operatur, ut Apostolus de illo sive sua sive infirmorum voce pronuntiet, dicens : « Non id quod volo bonum, hoc facio ; sed quod nolo malum, hoc ago [8] ; » hoc est, illicita cupio. Quomodo ergo in via Dei ambulas, o Paule ? « Si » autem, inquit, « quod nolo,

A facio : jam non ego operor illud : sed, quod habitat in me peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Igitur mente servio legi Dei, carne autem lege peccati. » Idcirco justo illud desiderium peccatum est dictum, quod et pœna peccati et causa peccati : quod dum * nos ad aliquid delectando monet, si consentimus, in peccato operamur ; sin autem in nobis operatur, quod tamen nos agere dicimur : quod non est vigor naturæ alienæ, sed languor nostræ : qui igitur illicito desiderio consentientes pariter operantur, non ambulant in lege Domini, qui dicit : « Declina a malo, et fac bonum [9]. » Qui vero id sentit in se, sed ei contradicendo non consentit, in lege Domini ambulat, et Deus est denique : quod tentatio vita

B est bonis super terram, et si a criminalibus longe sumus, non deest, cum nisi aliquando vel levi peccato consentiamus. Sed quod in via Dei sic solum deviant, pro non peccantibus et beatis habendi sunt. Beatus enim cui non imputavit Deus peccatum [10]. Solet ergo sacra Scriptura non solum levia peccata per iniquitatem significare, sed etiam nefanda crimina, sicut et de morte Domini. Unde David in persona Christi : « Intende ad visitandas omnes gentes [11], » id est, in censum te præbe, pater, ut arca compluatur : « non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem, » id est, non compluas vellus, quod imbre gratiæ rejecit a se : et ad hunc negant me venisse, et alii de non reddendo malum pro malo. « Domine, si feci istud, » scilicet nefan-

C dum ; quid est id ? « si est iniquitas in manibus meis, » hoc est, in operibus meis, quam iniquitatem dicis tu ? aperte : « si reddidi retribuentibus mihi mala, » ecce iniquitas, quæ, juxta Zachariæ vocem prophetæ [12], sedet super talentum plumbi. Sunt etiam operantes iniquitatem, qui volentes se justificare fundunt culpam suam in creatorem, stellas asserentes dominicales eos creasse, ut non possint a peccato se abstinere, sicut denique qui operantur ita iniquitatem pertinaci studio, ut ii usque ad finem vitæ perseverent, qui nunquam carebunt culpa. De talibus dictum est : « Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem [13]. » *Iniquitas* ponitur emphatice pro iniquis, dicente David : « Et

D omnis iniquitas oppilabit os suum [14], » quod omnes iniqui, sive Judæi, sive hæretici, cum non habeant, quod contra manifestam veritatem dicant, convicti obmutescent.

K

Kalendæ aliquando in bono sumuntur, ut in libro Numeri : « In solemnitatibus et Kalendis et in sabbatis vestris [15] ; » aliquando in malo, ut in Isaia : « Kalendas odivi anima mea [16]. »

[1] Job XXIX, 8. [2] Psal. LXX, 17. [3] Deut. XXXIII, 25. [4] Psal. CII, 5. [5] Psal. VI et XXXVII, 1. [6] I Joan. III, 4. [7] Psal. XIV, 4. [8] Rom. VII, 19. [9] Psal. XXXIII, 15 ; I Petr. III, 11. [10] Psal. XXXI, 2. [11] Psal. LXIII, 6. [12] Zach. V, 7, 8. [13] Psal. XCI, 10. [14] Psal. CVI, 43. [15] Num. XXVIII, 11. [16] Isa. I, 14.

L.

Labia.	*Labrum.*	*Latitudo.*
Labruscæ.	*Lac.*	*Leones.*
Lacus.	*Lactuca.*	*Lectus.*
Lacerta.	[illegible]	*Lucifer.*
Lagena.	[illegible]	*Lyra.*
Lamia.	*Lignum.*	*Linum.*
Lex.	*Lilium.*	[illegible]
Lucerna.	[illegible]	*Liber.*
Lumbi.	[illegible]	*Locusta.*
Lima.	*Lex.*	*Longitudo.*
Lituus.	[illegible]	*Lux.*
Lena.	[illegible]	[illegible]
Libanus.	[illegible]	[illegible]
Lancea.	[illegible]	[illegible]
Lampas.	[illegible]	[illegible]
Laquearia.	[illegible]	[illegible]
Latus.	[illegible]	[illegible]
Latrones.	[illegible]	[illegible]

Labia sunt Dei judicia, ut in Job: « Et aperiret labia sua tibi [1], » id est, revelaret judicia sua tibi. *Labia* verba Christi, juxta illud sponsæ sponsum laudantis: « Labia illius lilia stillantia myrrham primam [2], » quod verba doctrinæ Christi, quæ dulcedinem regni cœlestis promittunt, contemptum et mortificationem carnalium voluptatum ubique diffundunt, ut libenter amara bibant, qui gloriam desiderant. *Labia*, prædicatores, dicente sponso ad sponsam: « Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce [3]. » Prædicatores, labia sunt, dumque dentes terunt, illi restringunt. Dum fluxas cogitationes prædicando restringunt, coccinei sunt: quod Dominici sanguinis pretium, quo redempti sunt, prædicare et imitari non desinunt, et quasi coccinea tinctura gemmæ charitatis ardore flammescunt, quorum eloquium dulce est, quod denique dicunt faciunt, prædicationem suam hominibus quasi [illegible] * opponunt.

Labia, oris positio, ut in Job: « Tantummodo labia circa dentes meos [4], » quod quando passus est Christus, * solum de illo habuerunt.

Labrum est baptismus, ut in libris Regum: « Duodecim boves portabant labrum [5], » quod duodecim apostoli baptismum prædicabant. *Labrum*, compunctio, ut in Exodo: « Labrum æneum de speculis mulierum [6], » id est, de exemplis animarum.

Labruscæ sunt vitia, ut in Isaia: « Et faceret uvas, fecit autem labruscas [7], » id est, speravi quod proferret virtutes, sed fecit vitia.

Lac est ordo nostræ conceptionis, ut in Job: « Sicut lac mulsisti me, id est, ex carne conceptus sum. *Lac*, simplex doctrina, ut in Paulo: « Lac vobis potum dedi non escam [8], » id est, simplicia vobis prædicavi, non fortia. Et alibi: « Facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo [9]. » *Lactis* nomine simplices auditores intellige, dicente sponsa in Cantico: « Bibi vinum meum cum lacte meo [10], » quod et fortes [illegible] prædicationes et simplices auditores ad æternam vitam regni [illegible] perduxit. *Lac*, innocentia, ut in Cantico: « Quæ lotæ sunt lacte [11], » id est, quæ sunt innocentia purgatæ. *Lac*, bona actio, ut in Isaia: « Emite vinum et lac [12], » id est, veram doctrinam contemplationem et bonam actionem. *Lac*, blandimentum peccati, ut in Exodo: « Non coques hædum in lacte matris suæ [13], » id est, non fundas peccatorem in blandimento culpæ suæ. *Lac*, doctrina legis, ut in Genesi: « Dentes ejus lacte candidiores [14], » quod verba Christi doctrina legis [illegible] sunt. *Lac*, temporalis administratio, ut in Jeremia: « Candidiores lacte Nazaræi [15], » quod contemplativi illis qui temporalia administrant * [illegible] sunt.

Lacus infernus est, ut in Isaia: « Cum his qui descenderunt in lacum [16], » id est, cum his qui descenderunt in infernum. Item Joannes in Apocalypsi: « Et misit angelus falcem suam in terram, et vindemiavit vineam terræ, et misit in lacum iræ Dei magnum [17], » [illegible] ordo prædicatorum judicium [illegible] terrenos, [illegible] quam in terra nutrierant, ut [illegible] illos in infernum, ubi innumerabiles vindictam Dei sustinebant. « Et calcatus est lacus extra civitatem [18], » quod puniti sunt in inferno, qui fuerunt extra societatem Ecclesiæ, ubi infernus completus est infidelium, « et exivit sanguis de lacu usque ad frenos equorum, » quod pro peccato, quod in inferno est, usque ad ipsos dæmones [illegible] * [illegible], qui subjectos suos ad malum trahunt. Quomodo? « per stadia mille sexcenta, » hoc est, per [illegible], vel minores, vel majores, vel magnos. Stadium [illegible], quantum currebat Hercules uno anhelitu, et per stadium [illegible] Græci plateas, in quibus ludebant. Stadium significat mundanas varietates; [illegible] mille, excellentissimum. *Lacus*, calamitas mundi, ut in Psalmis: « Eduxit me de lacu miseriæ [19], » id est, de calamitate mundi. *Lacus*, est iste mundus, cum nostram profunditatem non videmus. *Lacus*, corruptio carnis, dicente Christo ad Patrem: « Ad te, Domine, quod interim [illegible] tempore passionis, Deus meus, per quem factus sum, ne sileas [20], » [illegible] dicendo: « Amen, Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste [21]; » ne quando taceas a me clamante: Pater, clarifica Filium tuum [22], et assimilabor descendentibus in lacum [23], » id est, talis ero qualis sunt illi qui in corruptionem carnis cadunt. *Lacus* autem [illegible] dicitur, quando non est [illegible]. *Lacus*, mundus iste, [illegible] profunditatem non videmus, et [illegible], a Deo [illegible], ut ad lapsi mundi miserias declinent; [illegible] ut miserias ad bona perpetua [illegible].

[1] Job xxxvii, 20. [2] Cant. v, 13. [3] Cant. iv, 3. [4] Job xix, 20. [5] I Reg. vii, 25. [6] Exod. xxxviii, 8. [7] Isa. v, 4. [8] I Cor. iii, 2. [9] Hebr. v, 12. [10] Cant. v, 1. [11] Cant. v, 12. [12] Isa. lv, 1. [13] Exod. xxiii, 19. [14] Gen. xlix, 12. [15] Thren. iv, 7. [16] Isa. xxxviii, 18. [17] Apoc. xiv, 19. [18] Ibid. v. 20. [19] Psal. xxxix, 3. [20] Psal. lxxxvii, 7. [21] Matth. xxvi, 39. [22] Joan. xvii, 1. [23] Psal. xxvii, 1.

nare. De hoc lacu ut in Jeremia extraheretur, dati sunt ei non solum funes, sed et veteres panni [1], quod quisquis a profundis hujus mundi miseriis ad gaudia cœlestia pervenire desiderat, necesse habet ut *funes* præceptorum Dei firmiter in manibus teneat, illis se involvat, illis inhæreat. Sed quod dura videntur ea quæ jubentur : addantur funibus veteres panni, hoc est, præceptis Dei adhibeantur exempla veterum Patrum, qui ea opere compleverunt, quæ auditu dixerunt. Hoc autem modo quisque ad bonam vitam attrahitur, si vita sanctorum post præcepta Domini ei ad corroborationem inducitur : nam facilius quisque studet imitari quod ab alio videt fieri. *Lacus*, vitia, ut in Psalmis : « Salvasti me a descendentibus in lacum [2], » id est, a profunditate vitiorum.

Lactucæ, sunt afflictiones, ut in Exodo : Cum lactucis agrestibus [3], » id est, cum amaris afflictionibus.

Lacerta est via iniqui, ut in Levitico : « Lacertam non comedetis [4], » quod vitam impii imitari non debemus.

Laguncula est corpus Christi, ut in Isaia : « Confringet lagunculam [5], » quod corpus Christi crucifixum est. Per *lagunculam* conscientiæ, ut in Job : « Quod lagunculas novas dirupit [6], » id est, renovatus conscientias lædit.

Lagena est fides baptismi, ut in Evangelio : « Occurret vobis lagenam aquæ bajulans [7], » id est, populus Christianus fidem baptismi habens. Per *lagenam* terrena corpora, ut in libro Judicum [8] socii Gedeonis confregerunt lagenas, quod martyres Christi tradiderunt ad mortem corpora sua.

Lamina est claritas divinitatis, ut in Exodo : « Lamina de auro purissimo [9], » id est, claritatem de Deo excelso. *Lamina*, corda Judæorum, ut in Job : « Et populi * lamina [10], » id est, in corde populi Judaici. Per *laminas* opera pietatis, ut in libris Regum : « Affixit laminas clavis [11], » id est, bona opera remuneravit præmiis æternis.

Lamia est simulatio, ut in Isaia : « Cubavit lamia [12], » id est, requievit simulatio.

Lana est simplicitas, ut in Deuteronomio : « Non induas vestem lino lanaque contextam [13], » id est, non ostendas de foris simplicitatem, et intus habeas duplicitatem. *Lana*, virgo Maria, ut in libro Judicum : « Ponam hoc vellus lanæ in area [14], » quod virginitas Mariæ honoratur in Ecclesia. *Lana*, bona actio, ut in Parabolis : « Quæsivit lanam et linum [15], » id est, exercuit actionem et contemplationem. *Lana*, mansueti, ut in Psalmis : « Qui dat nivem sicut lanam [16], » quod illos nonnunquam mansuetos facit, qui prius intractabiles erant. « Nebulam sicut cinerem spargit [17], » quod quosdam prius excæcatos

A pœnitentes facit. Per *lanam* sustentamenta temporalia, ut in Ezechiele : « Lanis operiebamini, gregem autem meum non pascebatis [18], » id est, sustentamenta temporalia a subditis accepistis, sed eorum salvationem non prævidistis.

Lanceæ sunt jacula tentationis, ut in Job : « Circumdedit me lanceis suis [19], » id est, tentationibus suis. *Lanceæ*, fraudes præmeditatæ, ut in Isaia : « Conflabunt lanceas suas in falces [20], » id est, præcogitatas fraudes abjicient, et utilitati proximorum insistent.

Lapis Christus intelligitur, de quo in Zacharia legitur : « In uno lapide septem oculi sunt [21], » quod in Christo plenitudo donorum spiritualium habitat.
B Hunc lapidem et Daniel de monte sine manibus intellexit [22], ut hic * est Christum de populo Judæorum sine opere conjugali progenitum, qui postea in montem magnum * factus implevit universam faciem terræ : quod tam gentes, quam Judæos fecundaverat verbo doctrinæ suæ. *Lapides* intelliguntur prophetæ, juxta illud : « Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus [23], » videlicet Sion : quod prophetæ placuerunt apostolis, dicta illorum per Spiritum sanctum intelligentibus : « Et terræ ejus miserebuntur, » hoc est, inferioribus Judæorum per doctrinam Apostolorum misericordia impendetur, vel synagogæ placuerunt Apostolis : unde et inferioribus ejus miserti sunt. Vel per lapides, prophetas, ut in libris Regum : « Lapides grandes in fundamento templi [24], »
C quod super prophetas vita et scientia insignes sancta Ecclesia fundata est. *Lapis*, lex, quæ scripta est in lapide tantum, ut psalmus de Christo loquitur, quod etiam membris captatur : « In manibus portabunt te, ne forte offendas pedem tuum [25] ; » quod membra sua ministris suis et auxiliis suis minabunt, ne legem carnaliter intelligant, ne spiritualiter intellectum complere negligant, ne legi implendæ timore pœnæ, sed amore justitiæ. Hoc dixit tentator Christo, de divinitate ejus dubitans ; volebat autem diabolus, utrum vere homo tantum esset, ex hoc probare : si auxilio angelorum, quasi sibi necessario deorsum missus allevetur, angeli ergo Deo ministrabant, non ex necessitate, quasi impotenti, sed quasi ex officio : nec ideo illum ad cœlum ascendentem
D portabant, quod caderet, si non portarent ; sed ut ministerium debitæ subjectionis impenderent. *Pedem*, dicit mentis affectionem. *Lapis*, diabolus, qui durus est per impœnitentiam et ponderosus per iniquitatem : de quo Moyses dicit in cantico Exodi : « Electi principes ejus submersi sunt in mari [26], » quod ministri diaboli et sublimiores per adventum Christi demerguntur in ardenti inferno : « Abyssi operuerunt eos [27], » quod profunda malitia depressit eos : « descenderunt in profundum, quasi lapis, » hoc est, sine

[1] Jer. XXXVIII, 11, 12. [2] Psal. XXIX, 4. [3] Exod. XII, 8. [4] Lev. XI, 30. [5] Isa. X, 33. [6] Job XXXII, 19. [7] Marc. XIV, 13. [8] Jud. VII, 20. [9] Exod XXVIII, 36. [10] Job XIX, 24. [11] I Reg. VI, 21. [12] Isa. XXXIV, 14. [13] Deut. XXII, 11. [14] Judic. VI, 37. [15] Prov. XXXI, 13. [16] Psal. CXLVII, 16. [17] Ibid. [18] Ezech XXXIV, 3. [19] Job XVI, 13. [20] Isa. II, 4. [21] Zach. III, 9. [22] Dan. II, 34. [23] Psal. CI, 15. [24] III Reg. V, 17. [25] Psal. XC, 12. [26] Exod. XV, 4. [27] Ibid. *v.* 5.

spe resurrectionis, ad instar decussum lapidis. Lapis, quilibet iniquus, ut in Apocalypsi: « Et sustulit unus angelus fortis lapidem, quasi molarem magnum, et misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon, illa magna civitas [1], » etc. Lapidis, Christus, paternæ vocis nuntius, fortis est, cui nemo resistere potest. Unde: « Cui similis nemo invenitur [2]. » Lapis, quilibet impius propter duritiam cordis et peccatorum pondus, qui molaris asseritur propter volubilitatem sæcularium rerum, quam sequitur tantum, ut in Psalmo: « In circuitu impii ambulant [3]. » Magnus etiam dicitur, propter potentiam, quod nonnunquam bonorum etiam dominatur. Mare est infernus ardens. Babylon, collectio malorum. Sicut igitur angelus lapidem in altum tulit, et magno impetu in mare misit: ita Christus nonnunquam malos honoribus et dignitatibus elevat, ut in pœnis inferni gravius demergat. Reprobi enim quanto plus exaltantur, tanto gravius cadent, si non prius humiliantur. Vel ita: sustulit angelus lapidem magnum, quasi molarem, et volubilem mittit in infernum. Lapis, duritia cordis, ut in Evangelio: « Nunquid lapidem dabit illi [4]? » « Fundamenta civitatis omni lapide pretioso ornata: » quod prophetæ et apostoli omni virtutum stabilitate decorantur. Per lapides prædicatores, ut in Isaia: « Ecce sternam per ordinem lapides tuos [5], » id est, ordinate prædicatores tuos locabo. Per lapides mentes sanctorum, ut in Job: « Locus sapphiri lapides ejus, » quod mentes fidelium cœlestia cogitant. Per lapides religiosi, ut in Jeremia: « Dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum [6], » quod nonnulli qui religiosi esse debuerant, plusquam sæculares terrenis negotiis implicantur. Per lapides apostoli, ut in Exodo lapides duodecim in rationali pontificis erant: quod duodecim apostoli in fide Christi excellentes erant [7]. Per lapides gentiles, ut in Evangelio: « De lapidibus istis suscitare filios Abrahæ [8], » id est, de gentilibus, figuratis per lapides istos, id est, quos ante eos ducis verbo fidelis.

Lampas est quilibet simplex, ut in Job: « Lampas contempta [9], » quod cogitationes divitum: quod simplex quilibet desperatus est in conspectu superborum. Lampas, examen judicii, ut in Genesi: « Lampas ignis transiens inter divisiones illas [10], » quod terribile Dei judicium discernit inter electos et reprobos. Per lampades opera bona, ut in Evangelio: « Oleum in vasis suis cum lampadibus [11], » id est, charitatem in conscientiis cum operibus bonis. Per lampades dona Spiritus sancti, ut in Apocalypsi: « Septem lampades ardentes ante thronum [12], » quod septem dona Spiritus sancti illuminant Ecclesiam. Per lampades corda sanctorum, ut in Cantico: « Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum [13], » quod qui vana veritate replent, et lumine bonum desiderium et ignem charitatis accendunt, habent. Per lampades, fraudes reproborum, ut in Job: « De ore ejus procedunt lampades [14], » quod de suggestione diaboli exeunt dolo et fraudes. Per lampades, claritas miraculorum, ut in libro Judicum: « Lampades et hydrias tenens in medio lagenarum [15], » quod corporis sanctorum martyrum et ex eis miracula.

Laqueus est suggestio, ut in Psalmo: « Ipse liberavit me de laqueo venantium [16], » id est, de suggestione dæmonum tentantium. Per laqueos, deceptiones, ut in Psalmo: « Pluet super peccatores laqueos [17], » id est, effundet super impios deceptiones.

Laquearia sunt simplices in Ecclesia, ut in Cantico: « Laquearia nostra cypressina [18], » quod simplices, qui sunt in Ecclesia, bonum ex se sanctitatis odorem emittunt [19].

Later est fomes terrenus, ut in Ezechiele: « Fili hominis, describes in latere civitatem Jerusalem [20], » quod prælatus depingere debet in terrenis cordibus subjecti sui gaudia patriæ cœlestis. Lateres, negotia terrena, ut in Exodo: « Operibus duris luti et lateris [21], » id est, ponderosis actibus luxuriæ et occupationis sæcularis. Per lateres mentes libidinosæ, ut in Genesi: « Habuerunt lateres pro saxis [22], » quod reprobi abjectis speciebus bonis mentes libidinosas possident.

Latus est corona justorum, ut in Psalmis: « Cadent a latere tuo mille [23], » id est, innumeri deficient a corona justorum. Latus, munimen, ut in Parabolis: « Dominus erit in latere tuo, et custodiet pedem tuum [24], » id est, munimen aderit tibi Deus, ne in tentatione vincaris. Latus, meditatio contemplationis, ut in Ezechiele: « Aquam egredientem de templo a latere dextro [25], » id est compunctionis gratiam descendere de anima in meditatione contemplationis. Latus, mens, ut in Actibus apostolorum: « Percussoque latere Petri excitavit eum Angelus [26], » quod torpentem corde peccatorem per pœnitentiam a peccato surgit, vel a peccato eum erigit inspiratio interna. Per latera duo Testamenta, ut in Psalmo: « In lateribus domus tuæ [27], » id est, in duobus testamentis Ecclesiæ tuæ. Per latera, familiares privatos, ut in Job: « De lateribus ejus arvina dependet [28], » id est, de familiaribus ejus prosilit. Per latera, populi infideles, ut in Isaia: « Sedebo in lateribus Aquilonis [29], » id est, quiescam in populis illis qui per infidelitatem frigidi sunt. Per latera populi Judæorum, ut in Exodo: « In lateribus tabulæ tuæ fient sanctuarium [30], » quod in populis Synagogæ duæ personæ præcipuæ fuerunt, sacerdotalis et regia. Per latera gentiles, ut in Psalmo: « Mons Sion latera

[1] Apoc. xviii, 21. [2] Psal. lxxxv, 7, 8. [3] Psal. xi, 9. [4] Luc. xi, 11. [5] Isa. liv, 11. [6] Thren. iv, 1. [7] Exod. xxviii, 17. [8] Matth. iii, 9. [9] Job xii, 5. [10] Gen. xv, 17. [11] Matth. xxv, 4. [12] Apoc. iv, 5. [13] Cant. viii, 6. [14] Job xli, 10. [15] Jud. vii, 16. [16] Psal. xc, 3. [17] Psal. x, 7. [18] Cant. i, 16. [19] Cant. i, 3. [20] Ezech. iv, 1. [21] Exod. i, 14. [22] Gen. xi, 3. [23] Psal. xc, 7. [24] Prov. iii, 26. [25] Ezech. xlvii, 1, 2. [26] Act. xii, 7. [27] Psal. cxxvii, 3. [28] Job xv, 27. [29] Isa. xiv, 13. [30] Exod. xxvi, 22.

Aquilonis, civitas regis magni [1], » quod ex Judæis et gentibus una Ecclesia consistit.

Latitudo est charitas, ut in Exodo [2], Latitudo est atrii centum cubitorum, quod charitas animi perfectionem habet virtutum.

Latomi sunt doctores, ut in libris Regum : « Octoginta millia latomorum [3], id est, doctores, qui cum doctrina Decalogi prædicant resurrectionem.

Latrones sunt maligni spiritus, ut in Evangelio : « Incidit in latrones [4], » id est, incurrit in malignos spiritus.

Leo est Christus, ut in Apocalypsi : « Vicit leo de tribu Juda [5], » id est, superavit diabolum Christus ortus de tribu Juda. *Leo*, Deus judex, ut in propheta : « Leo rugiet » (id est Deus judicabit), « quis non timebit [6] ? » *Leo*, quilibet spiritualiter fortis, ut in Parabolis : « Justus autem quasi leo confidens absque terrore erit [7], » quod ut sanctus conscientiæ suæ innitens absque terrore erit. *Leo*, populus Judaicus, ut in Psalmis : « Susceperunt me, sicut leo paratus [*ad prædam*] [8] : quod crudelis paratus erat ad occidendum Christum. *Leo*, austeritas legis, ut in libro Judicum : « Examen apum in ore leonis [9] ; id est, multitudo dulcium et minantium scientiarum de locutione legis. *Leo*, imperator Romanus, ut in Paulo : « Et liberatus sum de ore leonis [10], » id est, de timore Neronis imperatoris. *Leo*, quilibet crudelis, ut in libris Regum : « Leo vel ursus tollebat arietem [11], » quod crudelis et immundus nituntur opprimere humilem. *Leo*, Antichristus in fallacia sua. * Leo ipse diabolus rugiens tremit, quod diabolus, semper rapere studet fideles [12].

Leæna est Ecclesia, ut in Job : « Nec transiit per eam leæna [13], quod sancta Ecclesia a plebe Judaica inhonoratur.

Leæna mens humana, ut in Job : « Propter superbiam quasi * leænam capies me [14], » id est, mentem meam, ne superbiat, domabis. *Leæna*, mundus iste, ut in Jacob : « Rugitus * leænæ et vox leænæ [15], » id est, suggestio hostis et concupiscentia mundi.

Lectus est caro, ut in Psalmis : « Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus [16], » id est, Deus faciat eum carne sua superiorem. *Lectus*, concupiscentia, ut in Psalmis : « Lectum meum lacrymis rigabo [17], » id est, per singula mea peccata flendo mundabo conscientiam meam. *Lectus*, delectatio carnis, ut in Psalmis : « Si ascendero in lectum strati mei [18], » id est, si sumpsero esse in delectatione carnis meæ. *Lectus*, reprobus sensus, ut in Apocalypsi : « Mitto Jezabel in lectum [19], » quod immundum peccatorem Deus * nunquam in reprobum sensum cadere permitit.

Lectulus est sanctum otium, ut in Cantico : Lectulus noster floridus [20], » id est, internum otium in virtutibus floret. *Lectulus*, spes interna, ut in Job : « Consolabitur me lectulus meus [21], » id est, recipiam consolationem internam spe nostra. *Lectulus*, quies interna, ut in Cantico : « In lectulo meo per noctem quæsivi quem desiderabat anima mea [22], » quod devota anima in præsentis vitæ obscuritate in quiete sua Deum quærit. *Lectulus*, beatitudo æterna, ut in Cantico : « Lectulum Salomonis * sexaginta fortes ambiunt [23], quod æternam beatitudinem, in qua Christus est, qui doctrina similes et operatione perfecti sunt speculantur.

Lex est Vetus Testamentum, ut in Evangelio : « Non veni legem solvere, sed adimplere [24], » id est Vetus Testamentum destruere. *Lex* liber Psalmorum, ut in Evangelio : « Nonne scriptum est in lege vestra (id est in lege Psalmorum) « quod ego dixi, Dii estis [25] ? » Lex Pentateuchus, ut in Evangelio : « Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege [26], » id est, in Pentateucho Moysi : * *Lex*, Christi verba, ut in Epistola Jacobi : « Quicumque totam legem (id est, Christi verba, quæ Decalogum vocantur) « servaverit [27]. » *Lex*, * corruptio, ut in Psalmis : « Legem dabit delinquentibus in via [28], » quod reos suos Deus flagellabit in præsenti vita. *Lex*, charitas, ut in Job : « Quod multiplex sit lex ejus [29], » id est, quod innumera bona venient de charitate. *Lex*, stimulos carnis, et bonum desiderium, ut in Paulo : « Legem in membris repugnantem legi mentis meæ [30], » id est, stimulum carnis repugnantem desiderio * carnis.

Legislator est Christus, ut in Psalmis : « Dabit legistator [31], » id est, qui dedit legem, dabit et gratiam. *Legislator*, Antichristus, ut in Psalmis : « Constitue legislatorem super eos [32], id est, Antichristum, qualem perditi habere merentur.

Legatus est Christus, ut in Jeremia : Legatum misit ad gentes [33], quod Christus a Patre missus est ad homines. Per *legatos* prædicatores, ut in Psalmis : Venient legati ex Ægypto [34], » quod prædicatores procedent de gentilitate. Per *legatos* prædicatores Antichristi, ut in Isaia : « Misit in * mari legatos suos [35], » id est in mundo prædicatores suos.

Legatio est reconciliatio peccatorum, ut in Paulo : « Pro Christo legatione fungimur [36], » id est, vice Christi * nos de reconciliatione peccatorum intromittimus. *Legatio*, lacrymæ pœnitentium, ut in Evangelio : « Legationem mittit, rogans ea quæ pacis sunt [37], » id est, lacrymas pœnitentiæ præmittens veniam precatur.

Lepus est quilibet iniquus, et tamen doctus in lege, * « Lepus, nam et ille ruminat [38], quod nonnulli iniqui et tamen docti sunt.

[1] Psal. XLVII, 3. [2] Exod. XXVII, 9. [3] III Reg. V, 15. [4] Luc. X, 30. [5] Apoc. V, 5. [6] Amos. III, 8. [7] Prov. XXVIII, 1. [8] Psal. XVI, 12. [9] Jud. XIV, 8. [10] II Tim. IV, 17. [11] I Reg. XVII, 34. [12] I Petr. V, 8. [13] Job XXVIII, 8. [14] Job X, 16. [15] Job IV, 10. [16] Psal. XL, 4. [17] Psal. VI, 7. [18] Psal. CXXXI, 3. [19] Apoc. II, 22. [20] Cant. I, 16. [21] Job VII, 13. [22] Cant. III, 1 ; Ibid. *v.* 7. [23] Matth. V, 17. [24] Joan. X, 34. [25] Psal. LXXXI, 6. [26] Luc. XXIV, 44. [27] Jac. II, 10. [28] Psal. XXIV, 8. [29] Job XI, 6. [30] Rom. VII, 23. [31] Psal. LXXXIII, 7. [32] Psal. IX, 21. [33] Jer. XLIX, 14. [34] Psal. LXVII, 32. [35] Isa. XVIII, 2. [36] II Cor. V, 20. [37] Luc. XIV, 32. [38] Lev. XI, 6.

Lepra est peccatum, vel falsa doctrina, ut in Levi- A tico: « Plaga lepræ si fuerit in homine [1], » id est, peccatum vel hæresis si fuerit in homine.

Leprosi sunt hæretici, ut in Evangelio: « Occurrerunt ei decem viri leprosi [2], » quod ad Christum multi veniunt, qui prius Decalogum perversè intelligentes, hæretica fuerunt sorde maculati.

Leva sunt temporalia dona, ut in Cantico: « Læva ejus sub capite meo [3], » id est, temporalia Christi dona consolantur animam meam.

Leviathan est diabolus, ut in Job: « Parati sunt suscitare Leviathan [4], » quod viri sancti diabolum bene vivendo instigant.

Libanus est Christus, ut in Cantico: « Species ejus ut Libani [5], » quod spiritualis Christi forma decora est. *Libanus*, Ecclesia, ut in Cantico: B « Fluunt impetu de Libano [6], » quod doctrinæ salubres procedunt de Ecclesia. *Libanus*, baptismus, ut in Cantico: « Veni de Libano, sponsa mea, » id est, Ecclesia mea, baptismo dealbata. *Libanus*, mundus iste, ut in libris Regum, servi Salomonis cædebant ligna de Libano [7], » quod prædicatores Salvatoris homines converterunt ad fidem in mundo.

Lingua est Filius, ut in Psalmis: « Lingua mea calamus scribæ [8], » id est, Filius meus cum Spiritu sancto, cooperator meus est. *Lingua*, vox Christi, ut in Psalmis: « Lingua mea adhæsit faucibus meis [9], » id est, vox mea obmutuit coram Judæis. *Lingua*, doctrina hæretica, ut in Job: « Fune ligabis linguam ejus [10], » id est per sacram Scripturam devinces hæreticam doctrinam. *Lingua*, animus, ut C in Psalmis: « Tota die injustitiam cogitavit lingua tua [11], » id est, semper animus tuus cogitavit iniqua. *Lingua*, prædicatores Dei, ut in Psalmis: « Et lingua mea meditabitur justitiam tuam [12]. » *Linguæ*, doctrina sæcularis, ut in Isaia: « Desolabit Dominus linguam maris Ægypti [13], » quod tenebrosam mundi doctrinam destruet.

Lignum est Christus, ut in Apocalypsi: « De ligno vitæ, quod in paradiso Dei mei est [14], » id est, frui in Christo, qui vivificat Ecclesiam [15]. *Lignum*, crux, ut in Jeremia: « Mittamus lignum in panem ejus, » id est cordi ejus crucem exhibeamus. *Lignum* incarnata Sapientia, ut in Parabolis: « Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam [16], » quod qui Dei Sapientiam per fidem in [illegible] natam D confitetur, mortali ad vitam redditur. *Lignum*, quilibet justus, ut in Job: « Lignum habet spem [17], » quod justus semper spe saltem fruitur. *Lignum*, quilibet elatus, ut in propheta: « Ego Deus humiliavi lignum sublime [18], » quod qui se exaltat, humiliabitur. *Lignum*, quilibet humilis, ut in eodem loco: « et exaltavi lignum humile, » quod qui se humiliat, exaltabitur. *Lignum* est homines, ut in libris Regum: « Præcidit lignum et misit illuc, natavitque ferrum [19], » quod Christus per humilitatem [illegible] gratiam restituit. *Lignum*, filii spirituales, ut in Genesi: « Ex omni ligno paradisi comedes [20], » id est, spirituales sanctæ Ecclesiæ [illegible]. *Lignum*, sancti angeli, ut in Ezechiele: « Omne lignum paradisi non est assimilatum illi [21], » id est, nullus inter angelos Dei comparari potuit illi.

Ligna sunt viri sancti, ut in Cantico: « [illegible] ligno Libani [22], » id est, [illegible] qui sunt in Ecclesia. *Ligna*, gentiles, ut in Psalmis: « Saturabuntur ligna campi [23], » id est, reficiuntur per fidem gentiles mundi. *Ligna*, pœnitentes, ut in Psalmis: « Exsultabunt omnia ligna silvarum [24], » quod in adventu Domini pœnitentes, qui prius steriles erant, acceperunt [illegible]. *Ligna*, virtutes spirituales, ut in lege: « Plantabis in ea ligna pomifera, » id est, pones in mente tua virtutes spirituales [25]. *Ligna*, vitia, ut in Deuteronomio: « In succisione lignorum securis fugerit e manu [26], » id est, in correptione vitiorum increpatio excesserit mensuram. *Ligna*, cogitationes noxiæ, ut in Isaia: Populus obtulit ligna Domino [27], quod fidelis quisque [illegible] Deo cogitationes offert. *Ligna*, operationes bonæ, ut in Paulo: « Super fundamentum hoc aurum, argentum, ligna [28], » id est, in fide Christi [illegible]. *Ligna*, impii, ut in libro Judicum: « Ierunt ligna ut ungerent super se regem [29], » quod hi qui ad libitum carnalis voluptatis [illegible] prælatum volunt habere.

Lilium est candor divinitatis, ut in Cantico: « Ego sum lilium convallium [30], » id est, [illegible]. *Lilium*, sancta Ecclesia, ut in Cantico: « Sicut lilium inter spinas [31], » quod dogmatibus hæreticorum sancta Ecclesia purgatur. *Lilium*, beatitudo cœlestis, ut in [illegible]: « [illegible] ut lilium [32], » quod [illegible]. *Lilia*, bona opera, ut in Cantico: « Qui pascitur inter lilia [33], » quod [illegible]. *Lilia*, [illegible] Scripturæ, ut in [illegible]: « [illegible] [34], » [illegible]. *Lilia*, [illegible], ut in Cantico: « Labia ejus lilia [35], » quod [illegible] Christi [illegible]. *Lilia*, viri perfecti, ut in Cantico: « Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis [36], » quod sancta Ecclesia [illegible].

Linum est [illegible] Veteris Testamenti, ut in

[1] Lev. XIII, 9. [2] Luc. XVII, 12. [3] Cant. VIII, 3. [4] Job. III, 8. [5] Cant. V, 15. [6] Ibid., IV, 8. [7] III Reg. V, 18. [8] Psal. XLIV, 2. [9] Psal. XXI, 16. [10] Job XL, 20. [11] Psal. LI, 4. [12] Psal. XXXIV, 28. [13] Isa. XI, 15. [14] Apoc. II, 7. [15] Jer. XI, 19. [16] Prov. III, 18. [17] Job XIV, 7. [18] Ezech. XVII, 24. [19] IV Reg. VI, 6. [20] Gen. II, 16. [21] Ezech. XXXI, 8. [22] Cant. III, 9. [23] Psal. CIII, 16. [24] Psal. XCV, 12. [25] Lev. XIX, 23. [26] Deut. XIX, 5. [27] [illegible] [28] I Cor. III, 12. [29] Judic. IX, 8. [30] Cant. II, 1. [31] Ibid., 2. [32] [illegible] [33] Cant. II, 16. [34] Cant. V, 13. [35] Cant. VII, 2.

Ezechiele : « Mensus est limen portæ [1]. » quod Christus antiquorum patrum merita apud se dinumerat. *Limen*, fides, ut in libris Regum : « Manus Dagon abscissæ erant super limen [2]. » quod opera diaboli, qui superstitionis curiositate ad æternam * justitiam perducit, destructa sunt per fidem. Nam Dagon *piscis tristitiæ* interpretatur in superliminaria domorum et in intentionibus animarum.

Linum est populus gentilis, ut in Isaia : « Linum fumigans non exstinguet [3], » id est, populum gentilem non damnabit. *Linum*, subtilitas, ut in lege : « Non indues vestem lino lanaque contextam [4], » id est, non intus malitiæ subtilitatem teges, et sanctitatem foris ostendes. *Linum*, spiritualis intellectus, ut in Parabolis : « Quæsivit lanam et linum [5], » quod sancta Ecclesia, sive devota anima, simplicem et spiritualem in sacra Scriptura intellectum quærit.

Linea est occultum Dei judicium, ut in Job : « Quis tetendit super eam lineam [6] ? » quod Deus occultum suum judicium in anima humana exercet. *Linea*, norma aptæ institutionis, ut in libris Regum : « Duodecim cubitorum linea columnarum [7], » quod norma apostolorum alios prædicatores innuit.

Littus est finis sæculi, ut in Evangelio : « Secus littus sedentes [8], » id est, in fine sæculi degentes. *Littus*, fideles, ut in Genesi : « Zabulon in littore maris habitabit [9], » quod fidelis populus in partu fidei quievit. *Littus*, stabilitas immortalitatis, ut in Evangelio : « Discipulis in mari laborantibus, Jesus stabat in littore [10], » quod illis mortalis vitæ fructus tolerantibus ipse jam ad immortalitatis soliditatem pervenerat.

Lippus est caligo mentis, ut in Levitico : « Si lippus, si gibbus [11], » id est, si occupatione sæculari pressus, si in mente caliginosus.

Liber est præsentia Dei, ut in Psalmis : « Deleantur de libro vitæ [12], » id est, appareat eos nunquam fuisse scriptos in præsentia Dei cum salvandis. *Liber*, Christus, ut in Apocalypsi : « Liber alius apertus est, qui est vitæ [13], » quod Christus, qui est vita nostra, in judicio Judæis omnibus apparebit. *Liber*, Vetus Testamentum, ut in Apocalypsi . * « Lector scriptum intus et foris [14], » id est, Vetus Testamentum, continens in se mysticum et historicum sensum. *Liber*, Evangelium, ut in Apocalypsi : « Habebat in manu sua librum apertum [15], » quod Evangelium suum Christus opere complevit. Per *librum*, occulta hominis, ut in Daniele : « Judicium sedit, et libri aperti sunt [16], » quod in judicio ultimo manifesta erunt abscondita cordis nostri.

Locus est Christus, ut in Apocalypsi : « Mulier A fugit in solitudine, ubi paratum habuit locum [17], » quod sancta Ecclesia mentis solitudinem inveniens, Christum invenit. *Locus*, innocentia, ut in Psalmis : « Non cognoscat amplius locum suum [18], » id est, * si potestatem spiritus habentis super te ascenderit, locum tuum non dimiserit, id est, si * præsentis sibilis in a . . . . tibi prævaluerit, humilitatem pœnitentiæ non derelinquat. *Locus*, sancta Ecclesia, ut in Job ; « Auro locus est, in quo conflatur [19], » quod examinatio martyrii non prodest, nisi in Ecclesia. *Locus*, * dilectio vitæ præsentis, ut in Job : Vitæ delectatione impius rapietur [20]. *Locus*, cor adulantium, ut in Job : Nec ultra intuebitur eum locus ejus [21], » quod impium post mortem adulatores, qui eum adulare solebant, non laudabunt. *Locus*, mens B hominis, ut in Job : * « Quis est locus intelligentiæ [22] ? » quod in mente hominis intelligentia quiescit. *Locus*, superbia, ut in Job : * « Convertere impios de loco suo [23], » id est, destrue superbos in ipsa superbia eorum. *Locus*, corda justorum, ut in Ezechiele : * « Benedicta gloria Domini de loco suo [24], » quoniam de cordibus justorum, in quibus quiescit, procedit laus ejus. *Locus*, conversatio sancta, ut in lege : « In loco suo vescetur iis carnibus [25], » quod qui in sancta sunt conversatione, divina sunt digni tractare sacramenta. *Locus*, sanctitas vitæ, ut in Psalmis, « Donec inveniam locum Domino, » id est, donec in tantum sanctificetur anima mea, ut Deus in ea requiescere dignetur. *Locus*, patria cœlestis, ut in Psalmis : « Transibo in locum C tabernaculi admirabilis [26], » id est, pertingam ad patriam cœlestem, ubi est domus non manu facta, æterna in cœlis. Per *locum*, sollicitudines mentis : ut. . . . . .

Locusta est resurrectio, ut in Psalmis : * « Excelsus sum sicut locusta [27], » id est de morte evasi incorruptus. *Locusta*, gentilitas, ut in Ecclesiaste : * « Impugnabitur locusta [28], » id est, sanctificabitur gentilitas ad Dominum conversa. *Locusta*, inanis gloria, ut in Psalmis : « Et labores eorum comedit locusta [29], » id est, bona opera eorum comedit inanis gloria. Per *locustas* Judæi, ut in Evangelio : « Locustas et mel silvestre edebat [30], » quod Deus sibi Judæos et Gentes per fidem incorporavit. Per *locustas* D hæretici, ut in Apocalypsi : « De fumo putei exierunt locustæ in * terra [31], » quod de obscuritate profundi erroris processerunt hæretici in Ecclesia. Per *locustas* adulatores, ut in Exodo : « Ventus urens levavit locustas [32], » quod hostis terrenus excitavit adulatores. Per *locustas* prædicatores, ut in Job : « Nunquid suscitabit eum quasi locustas [33] ? » quod prædicatores sancti modo saliunt ad contemplationem, modo redeunt ad actionem.

[1] Ezech. XL, 6. [2] I Reg. V, 4. [3] Isa. XLII, 3. [4] Deut. XXII, 11. [5] Prov. XXXI, 13. [6] Job. XXXVIII, 5. [7] III Reg. VII, 15. [8] Matth. XIII, 48. [9] Gen. XLIX, 13. [10] Joan. XXI, 4. [11] Levit. XXI, 20. [12] Psal. XLVIII, 29. [13] Apoc. XX, 12. [14] Apoc. V, 1. [15] Apoc. X, 2. [16] Dan, VII, 10. [17] Apoc. XII, 6. [18] Psal. CII, 16. [19] Job XXVIII, 1. [20] Job XXVII, 21. [21] Job XX, 9. [22] Job XXVIII, 12, 20. [23] Job XX, 7. [24] Ezech. III, 12. [25] Lev. VII, 6. [26] Psal. XLI, 5. [27] Psal. CXCVIII, 23. [28] Eccle. XII, 5. [29] Psal. LXVII, 46. [30] Marc. I, 6. [31] Apoc. IX, 3. [32] Exod. V, 13. [33] Job XXXIX, 23,

Loculus est conscientia mala, ut in Evangelio re- A fugit Deus loculum [1], quod Deus per pœnitentiam conscientiam nostri peccati [illegible]. *Loculus*, conscientia bona, ut in Genesi: « Conditus aromatibus positus in loculo [2], » quod quilibet sanctus virtutibus refectus in conscientia sua quiescit.

Longitudo est longanimitas, ut in Exodo: « Mensus est atrium longitudine centum cubitorum, » quod perfectio sanctorum in longanimitate consistit [3]. *Longitudo*, æternitas, ut in Parabolis: « Longitudo dierum in dextera ejus [4], » quod supernæ patriæ gaudium sine fine durabit. *Longitudo*, fides, ut in Genesi: « Trecentorum cubitorum erit longitudo ejus [5], » quod in mysterio sanctæ Trinitatis consistit fides Ecclesiæ.

Lorum est præceptum disciplinæ, ut in Job: « Ad B aratrum loro tuo [6], » quod Deus superbos sæculi principes disciplinæ suæ præceptis ligare potest. Per *lora*, vincula custodiæ nostræ, ut in libro Regum: « Ex ære lora dependentia [7], » quod operte custodiæ vinculis prælati subjectos [illegible].

Lux est Deus Pater, ut in libro Sapientiæ: « Candor est lucis æternæ [8], » quod Christus est glorificatio Dei Patris. *Lux*, Christus, ut in Evangelio: « Erat lux vera [9], » quod nullus illuminatur nisi per illum. *Lux*, apostoli, ut in Evangelio: « Vos estis lux mundi, » id est, claritas Ecclesiæ. *Lux*, fideles, ut in Paulo: « Nunc autem lux in Domino [10]; » id est, modo claritas in Domino. *Lux*, bona actio, ut in Evangelio: « Luceat lux vestra coram hominibus [11], id est, clarescat bona actio vestra coram fidelis. *Lux*, prædicatio evangelica, ut in Isaia: « Populus qui sedit in tenebris vidit lucem magnam [12], » id est, populus gentium, qui erat in errore, prædicationem intelligit evangelicam. *Lux*, gloria vitæ præsentis, ut in Job: Quare data est misero lux [13]? » id est, gloria vitæ præsentis viro sancto; qui in hoc sæculo miseriam deputat [illegible] *Lux*, gaudium cordis, ut in Job: « Lux obtenebrescet in tabernaculo ejus [14], » id est, gaudium deficiet in corde ejus. *Lux*, sancti angeli, ut in Genesi: « Vidit Deus lucem, quod esset bona [15], » id est, approbavit bonos angelos.

Lucifer est Christus, ut in Job: « Producis Luciferum in tempore suo [16], » id est, Christum in plenitudine temporis. *Lucifer*, vir sanctus, ut in Job: « Orietur ut Lucifer [17], » id est, clarescet ad instar viri sancti. *Lucifer*, diabolus, ut in Isaia: « Lucifer qui mane oriebaris [18], » id est diabolus, qui in luce erat claritas. *Lucifer*, clarus intellectus, ut in Epistola Petri: « Lucifer oriatur in cordibus vestris [19], » id est, clarus intellectus fulgeat in cordibus nostris.

Lucerna est Christus, ut in Evangelio: « Non ve- nit lucerna, ut sub modio ponatur [20], » id est, non venit Christus ut in solis Judæis absconderetur. *Lucerna*, caro Christi, ut in Psalmis: « Paravi lucernam Christo meo [21], » id est, carnem humanam, quia [illegible] Christum. *Lucerna*, justitia sanctorum, ut in Parabolis: « Non extinguetur in nocte lucerna ejus [22], » id est, justitia Ecclesiæ non deficiet in pressuris adversitatis. *Lucerna*, opus bonum, ut in Exodo: « Ardens semper lucerna in tabernaculo [23], » id est, apparent bona actio in homine. *Lucerna*, gratia divina, ut in Job: « Splendebat lucerna ejus super caput meum [24], » id est, fulgebat gratia divina super mentem meam. *Lucerna*, Scriptura sacra, ut in Epistola Petri: « Quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco [25]; » id est, Scripturæ sacræ in obscuritate vitæ præsentis. *Lucerna*, sermo prædicationis, ut in Psalmis: « Lucerna pedibus meis verbum tuum [26], » id est, prædicatio tua lucem operibus meis. *Lucerna*, bona vita bajulantis, ut in Evangelio: « Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio [27], » quod bona vita non est abscondenda sed in exemplo aliis ponenda. *Lucerna*, interna caritas, ut in Parabolis: « Lucerna Domini spiraculum hominis [28], » quod interna caritas [illegible]. *Lucerna*, gloria reproborum, ut in Job [29]: « Lucerna impiorum extinguetur, » id est, gloria pravorum destruetur.

Lumen est Christus, ut in Evangelio: « Lumen ad revelationem gentium [30], » quod Christus gentes illuminat. *Lumen*, apostoli, ut in Psalmis: « Amictus lumine sicut vestimento [31], » id est, circumdatus C Apostolis adhærentibus tanquam [illegible]. *Lumen*, cognitio veritatis, ut in Job: « Ipse benedicit [illegible] lumi [32], » id est, veritatis notitiam [illegible]. *Lumen*, prædicatio, ut in Job: « Lumen illud super omnes terminos terræ [33], » id est Evangelium illius prædicatur in universo mundo. *Lumen*, sublimitas, ut in Job: « In viis tuis splendebit lumen [34], » id est, in operibus tuis signa et miracula erunt. *Lumen*, gratia Dei, ut in Job: « Super quem non surget lumen illius [35], » id est, quis est in quo non sit gratia ejus? *Lumen*, intentio, ut in Evangelio: « Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint [36], » id est, opere intentionis tuæ [illegible]. *Lumen*, Deus Pater, ut in Evangelio: « In lumine tuo videbimus lumen [37], » quod per Filium cognoscimus Patrem. *Lumen*, doctrina, ut in Apocalypsi: « Civitas illa non indiget lumine solis [38], » quod civitas illa superna patriæ non habebit necesse [illegible] doctores doctrinæ. D

Pix [illegible] propago sacerdotium, ut in Paulo: « Adhuc erat in lumbis patris sui [39], » id est, adhuc generandus erat. *Pix* [illegible], ut in Job: « Fortitudo ejus in lumbis [40], » quod [illegible]

[1] Luc. xxxiii, 14. [2] Gen. L, 25. [3] Exod. xx, 27. [4] Prov. iii, 16. [5] Gen. vi, 15. [6] Job. xxxix, 10. [7] III Reg. vii, 29. [8] Sap. vii, 26. [9] Joan. i, 9. [10] Ephes. v, 8. [11] Matth. v, 16. [12] Isa. ix, 2. [13] Job. iii, 20. [14] Job xviii, 6. [15] Gen. i, 4. [16] Job xxxviii, 32. [17] Job xi, 17. [18] Isa. xiv, 12. [19] II Petr. i, 19. [20] Marc. iv, 21. [21] Psal. cxxxi, 17. [22] Prov. xxxi, 18. [23] Exod. xxvii, 20. [24] Job xxix, 3. [25] II Petr. i, 19. [26] Psal. cxviii, 105. [27] Matth. v, 15. [28] Prov. xx, 27. [29] Job xviii, 5. [30] Luc. ii, 32. [31] Psal. ciii, 2. [32] Job xxvii, [illegible]. [33] Job xxxvii, 3. [34] Job xxii, 28. [35] Job xxv, 3. [36] Luc. xi, 35. [37] Psal. xxxv, 10. [38] Apoc. xxi, 23, et xxii, 5. [39] Hebr. vii, 10. [40] Job xl, 11.

multum per libidinem vincit diabolus. Per *lumbos* luxuria cordis, ut in Petro : Succincti lumbos mentis vestræ [1], id est, luxuriam a corde expellite.

Lumbare est sancta Ecclesia, ut in Jeremia : * « Possidetur lumbare [2], » quod Christus sibi Ecclesiam elegit.

Luna est Ecclesia, ut in Psalmis : « Donec auferatur luna [3], » id est, usquequo transferatur Ecclesia. *Luna*, fama cum laude, ut in Job : « Et lunam incedentem clare [4], » id est, famam extollentem se sublimiter. *Luna*, mobilitas mentis, ut in Ecclesiastico : « Stultus ut luna mutatur, » quod claritas stultæ mentis per instabilitatem deficit. *Luna* mundus iste, ut in Apocalypsi : Luna sub pedibus ejus [5], » quod mundum istum sancta Ecclesia contemnit. *Luna*, scientia, ut in Psalmis : « Lunam et stellas in potestatem noctis [6], » quod in præsenti vita indigemus scientia et bonis exemplis. *Luna*, adversitas, ut in Psalmis : « Nec luna per noctem [7], » id est, nec adversitas te frangat per * impatientias.

Per *lupos* fraus et dolus, ut in Evangelio : « Intrinsecus autem sunt lupi rapaces [8], » id est, intus sunt fraudulenti et dolosi.

Lutum est Verbum caro factum, ut in Evangelio : « Fecit lutum ex sputo [9], » quod Christus Deus est et homo. *Lutum*, prima conditio, ut in Job : « Quod sicut lutum feceris me [10], » quod de terra homo factus est. *Lutum*, populus Judæorum, ut in Job : « Restituetur ut lutum signaculum [11], » quod Judæi, qui erant signaculum Dei, ob incredulitatem ut lutum conculcantur. *Lutum*, res mundiales, ut in propheta : « Aggravat densum lutum [12], » id est, nimis studet res terrenas multiplicare. *Lutum*, doctrina, ut in * Apocalypsi Abacuc : « In luto aquarum [13], » id est, in prava doctrina multorum populorum. *Lutum*, illecebra carnis, ut in Psalmis : « Eripe me de luto, ut non infigar [14], » id est, a voluptate carnali custodi me, ne vincar. *Lutum*, fetor vitiorum, ut in Job : « Sternet sibi aurum quasi lutum [15], » quod diabolus sanctos viros per vitia conculcare studet.

Luter est baptismus, ut in libris Regum : « * Grossitudo luteris trium unciarum erat [16], » quod in sancto baptismate est confessio personarum cum Deitate una.

M

Maceria.	*Mammæ*	*Modius*
Myrrha	*Mons*	*Mensa*
Maxilla	*Mercenarius*	*Manus*
Malum punicum.	*Mandragoræ*	*Mors*
	Mulus	*Messis.*
Myrrha.	*Milites.*	*Mare.*
Mel.	*Masculus.*	*Mulus.*
Macula.	*Mustum.*	*Milvus.*
Moab.	*Medulla.*	*Malleus.*
Membra.	*Manna.*	*Malogranatum.*
Marmor.	*Musca.*	*Margo.*
Malum.	*Myrtus.*	*Munitio.*
Monilia.	*Mola.*	*Militia.*
Meridies.	*Mortariolum.*	*Mater.*
Manipuli.	*Menses.*	*Mustela.*
Mulier.	*Matutinus.*	*Mœnia.*
Mire.	*Morus.*	*Messores.*
Margareta.	*Meretrix.*	

Maceria est cordis disciplina, ut in Parabolis : « Et * in maceria lapidum [17], » id est, disciplina stabilium cogitationum « destructa erat. » *Maceria*, latus *, ut in Cantico : « In caverna maceriæ [18], » id est, in vulnere lateris Christi, *Maceria*, regnum Judaicum, ut in Psalmis : « Ut quid destruxisti maceriam ejus [19] ? » quod regnum * in populo illo, quo gubernare debuit, Dominus * afferri permisit. Per *maceriam* fides et operatio, ut in libro Numeri : « Inter duas macerias, quibus vineæ cingebantur [20], » quod per fidem et operationem animæ fideles uniuntur.

Macula est peccatum, ut in Paulo : « Non habentem maculam, neque rugam [21], id est, peccatum vel simulationem.

Malum Punicum est sanguis Christi, ut in Cantico : « Sicut cortex mali Punici, ita genæ tuæ [22], » quod per effusionem sanguinis Christi sancta Ecclesia sibi patientiam assumpsit. Per *mala Punica* operationes bonæ, ut in Exodo : « Mala Punica facies ex hyacintho [23], » id est, bona opera propter cœlestem mercedem. Per *mala Punica* illi qui unicam fidem tenent, ut in Cantico : « Paradisus malorum Punicorum [24], » id est, Ecclesia, continens in una fide diversæ professionis *.... Per *mala Punica* martyres, ut in Cantico : « Si floruerunt mala Punica [25], » id est, si apparuerunt martyres.

Malogranata sunt agmina electorum, ut in libris Regum : « Malogranatorum ducenti erant ordines [26], » quod electi perfectam Dei et proximi dilectionem tenent. *Malogranata*, virtutes, ut in Cantico. « Mustum malogranatorum [27], » id est, sanctitatem quæ procedit de virtutibus sanctorum.

Malum est adversitas, ut in propheta : « Si est malum in civitate, quod Dominus non fecit [28], » quod adversitatem in Ecclesia Dominus ad ejus emendationem fieri permittit.

Mammæ sunt prædicatores, ut in Cantico : « Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, sponsa [29], » id est, quam sancti sunt prædicatores tui, qui lac fundunt prædicationis, o Ecclesia ? *Mammæ*, sensus naturales, ut in propheta : « Factæ sunt mammæ pubertatis * tuæ [30], » quod in multis in genere humano naturales sensus obscurati sunt.

Mane est tempus incarnationis. * *Mane*, initium fidei, ut in Exodo : « Mane saturabuntur panibus [31], » quod in initio fidei, qui in primitiva erant Ecclesia, donis Spiritus sancti reficiebantur. *Mane*, vitæ præ-

[1] Pet. I, 13. [2] Jer. XIII, 1. [3] Psal. LXXI, 7. [4] Job XXXI, 26. [5] Apoc. XII, 1. [6] Ps. CXXXV, 9. [7] Psal. CXX, 6. [8] Matth. VII, 15. [9] Joan. IX, 6. [10] Job X, 9. [11] Job XXXVIII, 14. [12] Hab. II, 7. [13] Hab. III, 15. [14] Psal. LXVIII, 15. [15] Job XLI, 12. [16] I Reg. VII, 26. [17] Prov. XXIV, 31. [18] Cant. II, 14. [19] Psal. LXXIX, 13. [20] Num. XXII, 24. [21] Ephes. V, 27. [22] Cant. VI, 7. [23] Exod. XXVIII, 33. [24] Cant. IV, 13. [25] Cant. VII, 12. [26] I Reg. VII, 18. [27] Cant. VIII, 2. [28] Amos III, 6. [29] Cant. IV, 10. [30] Ezech. XVIII, 3. [31] Exod. XVI, 8.

sentis prosperitas, ut in Ecclesiaste: « Cujus principes mane comedunt [1], » id est, cujus prælati in vitæ præsentis prosperitate exsultant. *Mane*, exordium vitæ præsentis cujuslibet hominis, ut in Job: « De mane usque ad vesperum * succidentur [2], » quod a principio vitæ suæ usque ad finem deviare impii non cessant. *Mane*, illuminatio Spiritus sancti, ut in Cantico: « Mane surgamus ad vineas [3] » id est, illuminati Spiritu sancto erigamus nos ad exempla sanctorum. *Mane*, consolatio interna, ut in Genesi: « Factum est vespere et mane [4], » quod modo anima per tentationem obscuratur, modo vero per internam claritatem illuminatur. *Mane*, claritas futuræ vitæ, ut in Psalmis: « Mane astabo tibi, et videbo [5], » quod sancta Ecclesia in futuro vultui Dei assistet, eumque contemplabitur. *Mane*, prius, ut in Genesi: « Mane comedet prædam [6], » quod prius sanctam Ecclesiam afflixit. *Mane*, resurrectio Christi, ut in Psalmis: « Vespere et mane [7], » id est, in passione et resurrectione. *Mane*, prima ætas mundi, ut in Evangelio: « Primo mane conducere operarios in vineam suam [8], » quod in prima ætate mundi Deus Ecclesiam suam excolere incœpit. *Mane*, pueritia, ut in Ecclesiaste: « Mane semina semen tuum [9], » id est, ab ipsa pueritia incipe bene vivere.

Matutinum est prosperitas, ut in Psalmis: « Exitus matutini et * vespere delectabis [10], » id est, contemptus prosperitatis et adversitatis fidelibus tuis delectabiles facis. *Matutinum*, exercitatio, ut in Psalmis: « In matutinis meditabor in te [11], » id est, in exercitatione mea studebo servire tibi. *Matutinum*, * justitia, ut in Psalmis: « Et ad matutinum lætitia [12], » quod illis, qui ad justitiam Christi tendunt, datur lætitia. *Matutinum*, dilatio, ut in Psalmis: « Et castigatio mea in matutinis [13], » id est, sine * dilectione castigatus sum. *Matutinum*, dies judicii, ut in Psalmis: « In matutino interficiebam omnes peccatores terræ [14], » id est, omnes malos, in die judicii, quod lux æterna erit incipiet, damnandos intelligebam.

Manus est Christus ad mundum veniens, ut in Psalmis: « Emitte manum tuam de alto [15], » id est, mitte Filium tuum de cœlo. *Manus*, Christus ascendens, ut in Deuteronomio: « Levabo ad cœlum manum meam [16], » quod Christus ad cœlos elevatus est. *Manus*, consolatio divina, ut in Ezechiele: « Manus Domini erat mecum [17], » id est, consolatio divina affuit mihi. [*Manus*], potestas, ut in Psalmis: « De manu filiorum apostatantium [18]. » *Manus*, membra Christi, ut in Exodo [19] manus Moysi prolata est de sinu * leprosa, in sinum revocata, ad pristinum rediit: quod intelligenda sunt membra Christi, cum peccando a gratia exeunt; cum vero pœnitendo redeunt, reconciliantur. *Manus*, tenebræ, ut in Psalmis: « De manu peccatoris eripe me [20]. » *Manus*, disciplina, ut in Psalmis: « Die ac nocte gravata est super me manus [21], » id est, continue deprimit me disciplina tua. *Manus*, gratia, ut in Psalmis: « Dominus supponit manum suam [22], » id est gratiam suam adjutorem præbet. *Manus*, munificentia, ut in Psalmis: « Aperis tu manum tuam [23], » id est, largiter impendis munificentiam tuam. *Manus*, vindicta, ut in Psalmis: « Confirmasti super me manum tuam [24], » id est, aggravasti super me vindictam tuam. *Manus*, opus bonum, ut in Job: « Manum meam ponam super os meum [25], » id est, per opus bonum purgabo locutionem meam illicitam. *Manus*, vis supernæ virtutis, ut in Ezechiele: « Similitudo manus apprehendit me [26], » id est, vis supernæ virtutis arripuit me. *Manus*, actio Christi, ut in Ezechiele: « Manus hominis sub pennis eorum [27], » id est imitatio actionis Christi sub velamine contemplationis eorum. *Manus*, potestas Dei, ut in Ezechiele: « Facta est super me manus Domini [28], » id est, revelata est mihi potestas Domini. *Manus*, potestas Antichristi, ut in Daniele: « Omnia in manu ejus dirigentur [29], » id est, decepti in potestate Antichristi convertentur. *Manus*, tentatio diaboli, ut in Job: « Ecce in manu tua est [30], » id est, tentandi eum licentiam habes. *Manus*, persecutio dira, ut in Job: « Manum tuam longe fac a me [31], » id est, persecutionem tuam aliquantulum remove a me. *Manus*, populus Judaicus, ut in Psalmis: « Utquid avertis manum tuam [32]? » id est, utquid projicis a te populum Judaicum? *Manus*, persecutio Judæorum, ut in Job: « [illegible] [33], » id est, [illegible]. *Manus*, familiaris amicus, ut in Evangelio: « Si manus tua scandalizaverit te [34], » id est, si amicus tuus te ad peccare impellit. *Manus*, [illegible], ut in Cantico Exodi: « Dextera tua [illegible] [35], » id est, [illegible] quod et sublimis permittitur. Per *manus* plures actiones, ut in Psalmis: « Doce manus meas ad prælium [36], » id est, operationes meas, ut [illegible]. Per *manus*, martyres, ut in Cantico: « Manus meæ stillaverunt myrrham [37], » id est, [illegible] usque ad mortem. Per *manus*, operationes bonæ, ut in Cantico: « Manus illius tornatiles aureæ [38], » quod operationes bonæ [illegible] in charitate fulgent. Per *manum*, discretio, ut in Evangelio: « Nemo mittens manum suam ad aratrum [39] » quod in [illegible] intelligentia quærunt. Per *manum* dispositionem Dei.

[1] Eccle. x, 16. [2] Job iv, 20. [3] Cant. vii, 12. [4] Gen. i, 5, 8, 13, 19, 23, 31. [5] Psal. v, 4. [6] Gen. xlix, 27. [7] Psal. liv, 18. [8] Matth. xx, 1. [9] Eccle. xi, 6. [10] Psal. lxiv, 9. [11] Psal. lxii, 7. [12] Psal. xxix, 6. [13] Psal. lxxii, 14. [14] Psal. c, 8. [15] Psal. cxliii, 7. [16] Deut. xxxii, 40. [17] Ezech. iii, 14. [18] Psal. [illegible]. [19] Exod. iv, 6. [20] Psal. [illegible]. [21] Psal. xxxi, 4. [22] Psal. xxxvi, 24. [23] Psal. cxliv, 16. [24] Psal. xxxvii, 3. [25] Job xxxix, 34. [26] Ezech. viii, 3. [27] Ezech. i, 8. [28] Ezech. xxxvii, 1, et xl, 1. [29] Dan. [illegible]. [30] Job ii, 6. [31] Job xiii, 21. [32] Psal. lxxiii, 11. [33] Job xvii, 3. [34] Matth. v, 30, et xviii, 8; Marc. ix, 42. [35] Exod. xv, 6. [36] Psal. xvii, 35, et cxliii, 1. [37] Cant. v, 5. [38] Ibid. v, 14. [39] Luc. ix, 62.

ut in Psalmis : « In manibus tuis sortes meæ [1], » id est, in dispositionibus tuis eventus mei. Per *manus* curæ spirituales, ut in Psalmis : « Anima mea in manibus meis semper [2] : » [id est], animæ meæ curas assidue spirituales impendam. Per *manum*, *... Dei, ut in Psalmis : « In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum [3]. »

Manna est corpus Christi, ut in Psalmis : « Dedit illis manna ad manducandum [4], » quod vitæ præsentis deserto corpus Christi *... habemus. *Manna*, Scriptura sacra, ut in libro Numeri : « Erit manna quasi semen coriandri [5] : » quod Scriptura sacra spiritualem in se continet intellectum. *Manna*, beatitudo cœlestis, ut in Apocalypsi : « Vincenti dabo manna absconditum [6]. » quod, qui perseveraverit usque in finem, possidebit « quod oculus non vidit, quod auris non audivit, quod in cor hominis non ascendit [7]. »

Manipuli sunt opera bona, ut in Genesi : « Vestros manipulos stantes adorare manipulum meum [8], » quod viri sancti sciunt non propter opera sua posse se, quantumlibet et bona fuerint, * Christi comparari. *Manipuli*, præmia sanctorum, ut in Psalmis : « portantes manipulos suos [9], » quod propter bonorum operum semina, quæ nunc habent, recipient æterna in fine præmia.

Mandragoræ sunt bonæ famæ, ut in Cantico : « Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris [10]; » bonæ famæ contulerunt notitiam in Ecclesiis vestris. *Mandragoræ*, gloria popularis, ut in Genesi : « Da mihi partem de mandragoris [11], » id est, de laude populari.

Margo est fides, ut in Ezechiele : « Et marginem ante thalamum [12], » id est, fidem ante contemplationem.

Mare est baptismus, ut in Apocalypsi : « Mare vitreum simile crystallo [13], » id est, baptismus puritatem fidei habens et firmitatem. *Mare*, mundus, ut in Job : « Quis graditur super fluctus maris [14] ? » id est, qui superat *... mundi. *Mare*, gentilitas, ut in Psalmis : « Transferentur montes in cor maris [45], » id est, Apostoli convertentur ad Gentes. *Mare*, homines pravi, ut in Psalmis : « Aquilonem et mare tu creasti [16], » id est, diabolum * in membra in flagella tu formasti. *Mare*, sæcularis occupatio, ut in Psalmis : « Qui descendunt mare in navibus [17], » quod prælati in Ecclesiis regendis de sæculi negotiis regendis se intromittunt. *Mare*, infernus, ut in Job : « Nunquid ingressus est profundum maris ? [18] » quod Christus ad infernum descendit. *Mare*, voluptas sæcularium, ut in Job : « Fervescere faciet quasi ollam profundum mare [19], » quod diabolus mentem pravam per illicita desideria incendit. *Mare*, pœna

A gehennalis, ut in Cantico Exodi : « Et operuit eos mare, » id est, depressit eos pœna inferni [29].

Marmor, firmitas bona, ut in Cantico : « Crura ejus sicut columnæ marmoreæ [21], » quod Christum in membris suis sustentant, firmi et stabiles sunt.

Margarita est cœleste desiderium, ut in Evangelio : « Inventa una pretiosa margarita [22], » id est, concepto in mente desiderio cœlesti. Per *margaritas* spiritualia sacramenta, ut in Evangelio : « Ne mittatis margaritas vestras ante porcos [23], » id est, interna mysteria non committatis immundis. Per *margaritas* homines justi, ut in Apocalypsi : * « Duodecim margaritæ, duodecim portæ [24], » quod homines sancti per fidem apostolorum aditum habent ad regnum cœleste. Per *margaritas* deliciæ terrenæ, ut in Apo-
B calypsi : « Mulier erat ornata margaritis [25], » quod fallacia hujus sæculi terrenis deliciis nitet.

Masculus est spiritus hominis, ut in Genesi : « Masculum et feminam fecit eos [25] ; » quod, ut ait Joannes Chrysostomus, nihil aliud est homo quam corporis * animæ conjunctio. *Masculus*, quilibet homo, ut in Genesi : « Masculus, cujus caro circumcisa non fuerit [27], quod quilibet homo qui illicitos actus non resecat, peribit. *Masculus*, sensus rationalis animæ, ut in Exodo : « Si masculus fuerit, interficite [28], » quod diabolus sensum rationalem in homine extinguere studet.

Mater est civitas, ut in Paulo : « Quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra [29], » quod nullus servituti peccati subjacet. Civitas illa
C cœlestis. *Mater*, sancta Ecclesia, ut in Parabolis : « Qui despicit partum matris suæ [30], » id est, qui vilipendit augmentum sanctæ Ecclesiæ. *Mater*, virgo Maria, ut in Cantico : « Videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua [31] ; » id est, diligite Christum in humanitate, qua induit eum virgo Maria. *Mater* gratia Dei, ut in Cantico : « Columba mea, una est matri suæ [32], » quod simplicitate sanctæ Ecclesiæ unitatem inesse facit gratia Dei. *Mater*, natura vitiata, ut in Job : « Putredini dixi : Mater mea [33], » quod propter peccatum natura humana in putredinem redigitur. *Mater*, plebs Judaica, quæ Christum crucifixit, ut in Cantico : « Ibi est corrupta mater [34] ; * » quod, cum plebs Judaica cruci Christum affixit, in spiritualem corruptionem
D incidit. *Mater*, Synagoga, ut in Cantico : « Tenui eum, nec dimittam, donec introducam eum in domum matris * suæ [35], » quod modo Christi fides in Ecclesia tenetur, eamque Synagoga in fine mundi suscipit. *Mater*, prædicator quilibet, ut in Evangelio ; « Ipse meus frater, et soror, et mater [36], » quod prædicator docendo alios in fide parit. *Mater*, concupiscentia, ut in Psalmis : « De ventre matris meæ

[1] Psal. XXX, 15. [2] Psal. CXVIII, 109. [3] Psal. XXX, 6. [4] Psal. LXXVII, 24. [5] Num. XI, 7. [6] Apoc. II, 17. [7] Isa. LXIV, 4 : I Cor. II. 9. [8] Gen. XXXVII, 7. [9] Psal. CXXV, 6. [10] Cant. VII. 13. [11] Gen. XXX, 14. [12] Ezech. XL, 12. [13] Apoc. IV, 6. [14] Job IX, 8. [15] Psal. XLV, 3. [16] Psal. LXXXVIII, 13. [17] Psal. CVI, 23. [18] Job XXXVIII 16. [19] Job XLI, 22. [20] Exod. XV, 10. [21] Cant. V, 15. [22] Matth. XIII, 46. [23] Matth. VII, 6. [24] Apoc. XXI, 21. [25] Apoc. XVII, 4. [26] Gen. I, 27, et V, 2. [27] Gen. XVII, 14. [28] Exod. I 16. [29] Gal. IV, 26. [30] Prov. XXX, 16. [31] Cant. III. 11. [32] Cant. VI, 8. [33] Job XVII, 14. [34] Cant. VIII, 5. [35] Cant. III, 4. [36] Matth. XII, 50; Marc. III, 35; Luc. VIII, 21.

tu es protector meus[1], » id est, ex ventre concupiscentiæ protexisti me. Mater, prima mulier Eva, ut in Psalmis: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me, » etc.[2], id est, Adam et Eva peccato me exposuerunt, et Christus redemit me. Mater, terra, ut in libro Ecclesiastico: « Usque in diem sepulturæ in matrem omnium[3], » id est, in terram, quæ omnes in se recipit.

Malleus est diabolus, ut in Jeremia: « Contritus est malleus universæ terræ[4], » id est, victus est diabolus qui contrivit peccatores. *Malleus*, percussio cœlestis, ut in Job: « Quasi stipulam æstimabit malleum[5], » quod corpus diaboli, quæ est massa reproborum, cœlestem percussionem non pertimescit.

Maxilla est Ecclesia, ut in Job: « Percusserunt maxillam meam[6], » id est, depresserunt Ecclesiam meam. *Maxilla*, prædicatio, ut in libro Judicum: « In maxilla asini percussi eos[7], » quod per simplicem doctrinam apostolorum superbos prostravit. *Maxilla*, malitia diaboli, ut in Job: « Armilla perforata est Leviathan maxilla[8], » quod Deus per potentiam suam nos a diaboli malitia liberavit.

Medulla est corpus Christi, ut in cantico Deuteronomii: « Et hircos cum medulla tritici[9], » id est, opera pœnitentium cum opere Christi. Per medullam divitiæ terrenæ, ut in Job: « Et medullis ossa illius irrigantur[10], » quod caro impii divitiis terrenis sustentatur. Per medullas intentiones, ut in Paulo: « Compagum quoque et medullarum[11], » id est, cogitationum et intentionum.

Mel est ipse Dominus, ut in Job: « Torrentes mellis et butyri[12], » id est, abundantiæ [illegible] humanitatis. *Mel*, sapientia spiritalis, ut in Parabolis: « Mel invenisti, comede quod sufficit tibi[13], » id est, noli plus quam oportet sapere. *Mel*, contemplatio, ut in Cantico: « Mel et lac sub lingua tua[14], » quod prædicatores et contemplationem habent et actionem. *Mel*, animæ sanctæ, ut in Cantico: « Comedi favum cum melle meo[15], » id est, animas cum immortalitate gaudentes mihi conjungam. *Mel*, dulcedo carnis, ut in lege: « Nec quidquam fermenti aut mellis adolebitur in sacrificio Domini[16], » quod ei non sapit in mente sua voluptas carnis placet. *Mel*, doctrina Christi, ut in cantico Deuteronomii: « Sugerent mel de petra[17], » id est, dulcem susceperunt doctrinam a Christo.

Membra sanctorum in Ecclesia, ut in Job: « Membra mea quasi in nihilum sunt redacta[18], » id est, teneri et infirmi mei peccatis sunt corrupti. *Membra*, reprobi, ut in Job: « Membra carnium ejus cohærentia[19], » id est, sibi in malo consentiunt.

Menses sunt termini actionum, ut in Job: « Ego habui menses vacuos[20], » id est, conatus in [illegible] nulla adhuc [illegible]. *Menses*, [illegible], ut in Job: « [illegible] [21], » id est, [illegible] quod [illegible].

Mensa est Vetus Testamentum, ut in Evangelio: « Catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum[22], » id est, [illegible] Veteris Testamenti per intellectum [illegible]. *Mensa*, altare, unde accipimus corpus Domini Christi et sanguinem, ut in libro Ecclesiastico: « Ad mensam magnam sedisti, diligenter attende quæ apposita sunt tibi[23], » id est, sacramenta corporis et sanguinis Domini, quæ [illegible]. *Mensa*, sacra Scriptura, ut in Psalmo: « Parasti in conspectu meo mensam[24], » id est, [illegible] sacræ Scripturæ. *Mensa*, [illegible], ut in Evangelio: « [illegible] super mensam [illegible] [25], » id est, [illegible] in patria cœlesti.

Mensæ sunt ornamenta virtutum, ut in Jeremia: « Præcipitavit mensas ejus[26], » id est, destruxit ornamenta ejus.

Meridies est Christus, ut in Job: « Quasi in nocte palpabunt in meridie[27], » quod [illegible] Christi. *Meridies*, [illegible], ut in Psalmo: « [illegible] [28], » id est, [illegible]. *Meridies*, tribulatio, ut in Cantico: « Ubi cubas in meridie[29], » id est, in [illegible] persecutionum. *Meridies*, [illegible] [30], [illegible]. *Meridies*, sacra Scriptura, ut in propheta: « [illegible] in meridie[31], » quod [illegible]. *Meridies*, ardor charitatis, ut in Genesi: « Ad auram post meridiem[32], » quod [illegible].

Mercenarius est quilibet justus, ut in Job: « Sicut mercenarii dies ejus[33], » quod [illegible]. *Mercenarius*, hypocrita, ut in Evangelio: « Mercenarius cujus non sunt oves propriæ[34], » [illegible].

Meretrix est anima polluta, ut in Jeremia: « Frons mulieris meretricis facta est tibi[35], » quod anima in qua Deus habitare debebat, per peccatum polluitur.

Messis est multitudo [illegible], ut in Evangelio: « Messis quidem multa[36], » [illegible]. *Messis*, operatio [illegible], ut in Job: « [illegible] [37], »

[1] Psal. LXX, 6. [2] Psal. XXVI, 10. [3] Eccli. XL, 1. [4] Jer. L, 23. [5] Job XLI, 20. [6] Job XVI, 11. [7] Jud. XV, 16. [8] Job XL, 21. [9] Deut. XXXII, 14. [10] Job XXI, 24. [11] Hebr. IV, 12. [12] Job XX, 17. [13] Prov. XXV, 16. [14] Cant. IV, 11. [15] Cant. V, 1. [16] Lev. II, 11. [17] Deut. XXXII, 13. [18] Job XVII, 7. [19] Job XLI, 14. [20] Job VII, 3. [21] Job III, 6. [22] [illegible] [23] Matth. XV, 27. [24] Eccli. XXXI, 12. [25] Psal. XXII, 5. [26] [illegible] [27] Thren. II, 1. [28] Job V, 14. [29] Psal. XC, 6. [30] Cant. I, 7. [31] [illegible] [32] Gen. III, 8. [33] Job VII, 1. [34] Joan. X, 12. [35] Jer. III, 3. [36] Matth. IX, 37. [37] Job XXIV, 6.

quod aperta impii actio aliquando destruitur. *Messis*, Vetus Testamentum, ut in Job : « Stulti messem famelicus comedit [1] ; » quod Vetus Testamentum, quod infamatus Judæorum populus tenuit, devota plebs gentium intelligit spiritualiter. *Messis*, reprobi, ut in Apocalypsi : « Mitte falcem tuam, et mete, quoniam aruit messis terræ [2], » quoniam Deus acumine sententiæ suæ reprobos exstirpabit. *Messis*, præsens sæculum, ut in Evangelio : « Sinite utrumque crescere usque ad messem [3], » quodusque ad finem sæculi permixti boni et mali simul in mundo sunt.

Messores sunt angeli, ut in Evangelio : « Messores sunt angeli [4]. »

Micæ sunt subtilitates sacræ Scripturæ, ut in Evangelio : « Cupiens saturari de micis [5], » quod gentilis populus sacræ Scripturæ profunditates intelligere cupit.

Milites sunt angeli, ut in Job : « Nunquid est numerus militum ejus ? [6] » quod quantum ad* vos angeli innumerabiles sunt. *Milites*, virtutes spirituales, ut in Evangelio : « Habent sub me milites [7], » quod anima sancta virtutibus roboratur.

Militia est aspera vita, ut in Job : « Militia est vita hominis super terram [8], » quod qui diu vivit, tentationibus vexatur.

Milvus est diabolus, ut in Zacharia : « Et habebant alas quasi milvi [9], » quod reprobi ad instar diaboli in superbiam se extollunt. *Milvi*, rapaces, ut in Levitico : « Milvum et vulturem non comedetis [10], » id est, rapaces et invidos non debetis imitari.

Myrrha est mortificatio, ut in Cantico : « Manus meæ distillaverunt myrrham [11], » quod operarii sanctæ Ecclesiæ carnis mortificationi intendunt. *Myrrha*, tolerantia passionis, ut in Cantico : « Vadam ad montem myrrhæ [12], » id est, visitabo per gratiam meam sublimes in passionibus. *Myrrha*, mors Christi, ut in Cantico : « Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi [13], » quod mors Christi Apostolis amaritudinem passionis intulit. *Myrrha*, martyres, ut in Cantico : « Messui myrrham meam cum aromatibus meis [14], » id est, martyres meos ad me perduxi.

Myrtus est temperies cogitationis, ut in Isaia : « Pro urtica crescet myrtus [15], » quod ubique prudens erit, cogitatio ibi erit temperata. *Myrtus*, compassio, ut in Isaia : « Myrtum et lignum [16], » id est, compassionem et misericordiam.

Myrica est vita impii, ut in Jeremia : * « Erunt autem quasi miricæ in deserto [17], » quod cujuslibet vita impii a Deo derelicta est.

Mytra est stabilitas mentis, ut in libro Judith : « Colligavit cincinnos suos mitra [18], » quod fidelis anima cogitationes suas stabilitatis rigore roborat. Per *mitram* * commercia, ut in Exodo : « Facies filiis Aaron mitras [19], » quod lex suadet ministris Christi ut continentes sint.

Moab, gentilitas, ut in Psalmis : « Moab olla spei meæ [20], » quod populus gentilis spe salutis suæ roboratur. *Moab* quilibet iniquus, ut in Psalmis : « Adversum te testamentum disposuerunt, tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ, Moab et Agareni [21] ; » quod contra Christum et eos qui sunt Christi, se erigunt, qui mundum diligunt, qui sibi in voluptate carnis consentiunt : qui ex patre diabolo sunt, quod a bono sunt alieni : quod Idumæi interpretantur *terreni* ; Ismaelitæ, *sibi obedientes* ; Moab, *ex patre* ; Agar, *advena*. *Moab*, diabolus, ut in Isaia : « Audivimus superbiam Moab, superbus est valde [22], » quod diabolus contra Deum superbit. *Moab*, peccatum ut in Isaia : « Vastatus est Aaron, Moab conticuit [23], » id est, destructo per mortem Christi humani generis adversario diabolo peccati aliquantulum clamor cessavit, quod * Aaron *adversarius* interpretatur.

Modius est commodum temporale, ut in Evangelio : « Non * descendunt lucernam, et ponunt eam sub modio [24], » quod prædicatio commodo temporali proponenda non est. *Modius*, perfectio, ut in libris Regum : « Adduxit eum modio farinæ [25], » quod bona nostra actio in perfectione internæ munditiæ Deo offerenda est.

Mola est spes et timor, ut in lege : « Non accipies loco pignoris superiorem et inferiorem molam [26]. » quod sine spe et timore pro peccato satisfacere non potest. *Mola*, actio sæcularis, ut in Isaia : « Tolle molam [27], » id est, apprehende actionem sæcularem. *Mola*, circuitus laborum, ut in Evangelio : « Mola asinaria in collo ejus [28], » id est, circuitus laborum in necessitate ejus.

Per *molam* [id est, maxillam] insidiæ, ut in Psalmis : Molas leonum confringet [29], » id est, insidias crudelium destruet « Dominus ».

Monilia sunt instrumenta virtutum, ut in Cantico : « Collum tuum sicut monile [30], id est prædicatio tua animas exornat. *Monilia*, blandimenta vitiorum, ut in Isaia : » Auferet Deus monilia [31], » quod vitiorum blandimenta destruet.

Mons est pater cœlestis, ut in cantico Abacuc, quod « Sanctus de monte * Pharao [32], » quod Christus de Patre invisibili processit. *Mons*, Christus, ut in Isaia : « Præparatus mons domus Domini in verticem montium [33], » quod Christus missus ad Judæos omnes prorsus justos in sublimitate sanctitatis excedit. *Mons*, Ecclesia, ut in Psalmis : « Quis ascendet in montem Domini ? [34] » id est, quis* pertingit ad conformitatem Ecclesiæ Dei ? *Mons*, populus Judaicus, ut in Isaia : « Sedebo in monte testa-

[1] Job v, 5. [2] Apoc. xiv, 15. [3] Matth. xiii, 30. [4] Ibid. *v.* 39. [5] Luc. xvi, 21. [6] Job xxv, 3. [7] Matth. viii, 9. [8] Job vii, 1. [9] Zach. v, 9. [10] Levit. xi, 14. [11] Cant. v, 5. [12] Cant. iv, 6. [13] Cant. i, 13. [14] Cant. v, 1. [15] Isa. lv, 13. [16] Isa. xli, 19. [17] Jer. xvii, 10. [18] Judith. xvi, 10. [19] Exod. xxix, 9. [20] Psal. lix, 10. [21] Psal. lxxxiii, 6. [22] Isa. xvi, 6. [23] Isa. xv, 1. [24] Matth. v, 15. [25] I Reg. i, 24. [26] Deut. xxiv, 6. [27] Isa. xlvii, 2. [28] Matth. xviii, 6. [29] Psal. cviii, 7. [30] Cant. i, 10. [31] Isa. iii, 19. [32] Hab. iii, 3. [33] Isa, ii, 2. [34] Psal. xxiii, 3.

menti [1], » id est, populum Judæorum per incredulitatem subjectum mihi. Mons, contemplatio, ut in Exodo: « Ascende ad me in montem [2], » id est, me [*] aliquo modo contingere per contemplationem. Mons, sublimitas religionis, ut in Genesi: « Ascendit Lot ad Segor, et mansit in [*] montem [3], » quod electus de prava conjugatorum conversatione ad religionis altitudinem ascendit. Mons, patria cœlestis, ut in Psalmis: « Adduxerunt in montem sanctum tuum [4], » id est, ad illam Jerusalem cœlestem. Mons, sublimis justitia, ut in Psalmis: « Et exaudivit me de monte sancto suo [5], » id est, de eminenti justitia sua. Mons, diabolus, ut in Evangelio: « Dicens monti huic: Transire in mare [6], » quod apostoli hostem antiquum de cordibus ejecerint [*] et in infernum retro. Mons, hæreticus, ut in Psalmis: « Quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer [7]? » id est, ut [*] sequatur humanum hæreticum, quasi ei esse possent magis justus.

Mons, sublimitas hujus mundi, ut in Isaia: « Super montem caliginosum levate [8], » id est, sublimitatem mundi humiliate ad crucem Christi. Mons, virgo Maria, ut in Daniele: « Abscissus lapis de monte sine manibus [9], » quod Christus de Maria natus est sine virili semine. Per montes angeli, ut in Psalmis: « Fundamenta ejus in montibus sanctis [10], » quod sancta Ecclesia fundatur in prophetis. Per montes apostoli, ut in Psalmis: « Levavi oculos meos in montes [11], » id est, cordis mei intuitum erexi ad doctrinam apostolorum. Per montes præcepta sublimia, quæ pertinent ad perfectos. [*] Per montes duo Testamenta, ut in Psalmis: « Inter medium montium pertransibunt aquæ [12], » quod in summitate duorum Testamentorum manaverunt flumina doctrinæ. Per montes prædicatores, ut in Psalmis: « Suscipiant montes pacem [13], » id est, prædicatores [*] annuntiant pœnitentiam de subjectis. Per montes contemplationes internæ, ut in Job: « Circumspicit montes pascuæ [*] suæ [14], » id est considerat altitudines internarum contemplationum, in quibus electa anima depasta est. Per montes homines superbi, ut in Job: « Huic montes herbas ferunt [15], » quod superbi quique diabolum per illationem pascunt. Per montes superbi corda Judæorum, ut in libro Regum: « Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniant super vos [16], » quod infidelium Judæorum mentes superbæ, qui Christum occiderant, prædicationem veritatis non susceperunt. Per montes gentiles, ut in libris Machabæorum: « Refulsit sol in clypeos aureos, et resplenduerunt montes ab eis [17], » quod Spiritus sanctus venit ad apostolos, et ab eis illuminati sunt populi gentiles. Per montes spiritus maligni, ut in cantico Habacuc: « Et contriti sunt montes sæculi [18], » quod per Christum destructi sunt spiritus maligni, qui sunt principes mundi.

Mors est destructio hujus mortalitatis, ut in Job: « Qui [*] exspectant mortem, et non venit [19], » quod electi desiderant ut ab hoc mundo [illegible]. Mors, superbia, ut in Job: « [illegible] [20], » quod [illegible] opera [*] superbia, quæ fuit primum peccatum [illegible]. Mors, diabolus, ut in Apocalypsi: « Habeo claves mortis et inferni, » id est, potestatem [illegible] per diabolum et membra ejus. Mors, [illegible], ut in Psalmis: « Et descendant viventes in infernum [22], » id est [illegible]. Mors, peccatum, ut in Psalmis: « Non est in morte [23], » id est, [illegible] in peccato. Mors, pœna æterna, ut in Paulo: « Qui talia agunt digni sunt morte [24], » id est, digni sunt pœna æterna.

Morus est diabolus, ut in Evangelio: « Dicens huic arbori, Moro, eradicare [25], » quod apostoli diabolum ex cordibus [illegible].

Mortarium est mens hominis, ut in libro Numeri: « Terebat populus manna in mortario [26], » quod sacra Scriptura in mente subtiliter est pertractanda. Per mortariola, martyria, ut in Exodo: « Mortariola et phialas [27], » id est, martyria et corda sanctorum in amore Dei devota.

Mulier est Dei sapientia, ut in Evangelio: « Mulier habens drachmas decem [28], » id est, [*] Dei sapientia [illegible]. Mulier, Christus, ut in Evangelio: « Fermentum quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus [29], » quod humanum genus Christus in tria ordines [illegible], scilicet prælatorum, continentium, et conjugatorum. Mulier, sancta Ecclesia, ut in Proverbiis: « Mulierem fortem quis inveniet [30]? » quod solus Deus sanctam Ecclesiam in mundo [illegible]. Mulier, virgo Maria, ut in Jeremia: « Mulier circumdabit virum [31], » id est, Maria concepit Christum. Mulier, genus humanum, ut in Evangelio: « Et ecce mulier quæ habebat spiritum [*] infirmitatis [32], » quod diabolus genus humanum per peccatum possedit. Mulier, anima fidelis, ut in Proverbiis: « Mulier sapiens ædificat domum suam [33], » quod anima fidelis [illegible]. Mulier, [illegible], ut in Apocalypsi: « Et mulier erat circumdata purpura et [*] coccino [34], » quod [illegible] per superbiam [illegible]. Mulier, [illegible], ut in Apocalypsi: « [illegible] cum mulieribus non sunt coinquinati [35], » quod [illegible].

[1] Isa. XIV, 13. [2] Exod. XXIV, 12. [3] Gen. XIX, 30. [4] Psal. LXXVII, 54. [5] Psal. III, 5. [6] Marc. XI, 23. [7] Psal. X, 1. [8] Isa. XIII, 2. [9] Dan. II, 34. [10] Psal. LXXXVI, 1. [11] Psal. CXX, 1. [12] Psal. CIII, 10. [13] Psal. LXXI, 3. [14] Job XXXIX, 11. [15] Job XL, 15. [16] II Reg. I, 21. [17] I Mach. VI, 39. [18] Habac. III, 6. [19] Job III, 21. [20] Job XXXVI, 12. [21] Apoc. I, 18. [22] Psal. LIV, 16. [23] Psal. VI, 6. [24] Rom. I, 32. [25] Luc. XVII, 6. [26] Num. XI, 8. [27] Exod. XXV, 29 et XXXVII, 16. [28] Luc. XV, 8. [29] Matth. XIII, 33. [30] Prov. XXXI, 10. [31] Jer. XXXI, 22. [32] Luc. XIII, 11. [33] Prov. XIV, 1. [34] Apoc. XVII, 4. [35] Ibid. V, 6.

ut in Parabolis : Mulier pulchra et fatua [1], » quod A sermo hæreticus propter ornatum verborum pulcher, sed propter erroris deceptionem fatuus est. *Mulier*, impietas, ut in Zacharia : « Et ecce mulier sedens in medio amphoræ [2], » quod in mente cujuslibet reprobi impietas dominatur. Per *mulieres* animæ sanctæ, ut in Cantico : « O pulchra inter mulieres [3], » id est, quæ inter animas devotas spirituales primatum tenes. Per *mulieres* subditi, ut in Exodo : « Viri cum mulieribus præbuerunt armillas [4], » quod prælati cum subjectis devotas Deo offerunt actiones. Per *mulieres* voluptuosi quique, ut in Isaia : « Et dominabuntur eorum mulieres [5], » id est, voluptuosi prælati præerunt eis. *Mulier* accipitur pro sexu, ut in * Gal. : « Factum ex B muliere [6]; » et pro infirmitate, ut in Job : « Homo natus de muliere [7]. »

Mulus est quilibet piger, ut in Psalmis : « Nolite fieri sicut equus et mulus [8], » id est, nolite superbi esse et pigri.

Munitiones sunt virtutes, ut in Ezechiele : « Et ædificabis munitiones [9], » quod prædicator in corde subjecti spirituales debet procreare virtutes.

Murus est Christus, ut in Isaia : « Salvator ponetur in ea murus [10], » quod sanctæ Ecclesiæ Christus defensio est. *Murus*, Ecclesia, ut in Cantico : « Ego murus [11], » quod sancta Ecclesia munit eos qui sunt in ea. *Murus*, adversitas hujus mundi, ut in Psalmis : « In Deo meo transgrediar murum [12], » id est, adjuvante Deo vincam hujus mundi adversi- C tatem. *Murus*, disciplina, ut in Job : « Rupto muro, irruerunt super me [13], » id est, destructo rigore disciplinæ vexaverunt me. Per *muros* Ecclesiæ, ut in Cantico : « Tulerunt pallium meum custodes murorum [14], » id est, mala me vetustate exuerunt prædicatores Ecclesiarum. Per *muros* virtutes animæ, ut in Jeremia : « Princeps * . . . . . destruxit muros Jerusalem [15], » quod spirituales animæ virtutes gulæ vitium devastat. Per *muros* summi principes mundi, ut in Josue in tubarum sonitu : « Corruerunt muri Jericho [16], » quod in doctrina prædicatorum humiliati sunt principes mundi.

Murenulæ sunt ornamenta virtutum, ut in Cantico : « Murenulas aureas faciemus tibi [17], » id est, D ornamenta virtutum charitate plena construemus tibi.

Musca est inquietudo cordis, ut in Exodo : « Et venit musca gravissima in domos Pharaonis [18], » quod in mente cujuslibet reprobi semper inquietudo est.

Mustum, spiritualis fervor, ut in Cantico : « Et mustum malogranatorum [19], » id est, fervorem spiritualium donorum. *Mustum*, vehementia pravæ mentis, ut in Job : « Venter meus quasi mustum absque spiraculo [20], » quod in mente perversa vehementia a Spiritu sancto damnatur.

Mustela est vita pravorum, ut in lege : « Mustelam non comedetis [21], » id est, vitam et conversationem pravorum imitari non debetis.

N.

Nares.	*Nitrum.*	*Nox.*
Novacula.	*Noctua.*	*Nigredo.*
Nidulus.	*Nisus.*	*Nervus.*
Nebula.	*Navicula.*	*Nycticorax.*
Nemus.	*Nardus.*	*Navis.*
Nasus.	*Nuptiæ.*	*Nix.*
Nubes.		

Nares sunt præscientia Christi, ut in Isaia : « Quiescite ab homine cujus spiritus in naribus ejus [22], » id est, cessate irritare Christum, qui in Deitate sua præscit universa. *Nares*, præstolatio, * ut in Job : « Gloria narium ejus terror [23], » quod viri sancti in adversis, quæ sibi sciunt ventura, gloriantur. *Nares* fatuitas, ut in Parabolis : « Circulus aureus in naribus ejus [24], » quod sermo hæreticorum et per ornatum nitidus, et per errorem fatuus est. *Nares*, instigatio diaboli, ut in Job : « De naribus ejus procedit fumus [25], » quod antiqui hostis instigatio obscuritatem generat in humana mente.

Nardus est fides, ut in Cantico : « Nardus nostra dedit odorem suum [26], » quod fides sanctæ Ecclesiæ in publico se manifestat. *Nardus*, charitas, ut in Cantico : * « Cipri cum nardo [27], » id est, bona opera cum charitate. *Nardus*, interna suavitas mentis, ut in Evangelio [28] Maria caput Christi nardo perfudit, id est, divinitatem ejus interna cordis suavitate quilibet fidelis placat.

Nasus est discretio, ut in Cantico : « Nasus tuus sicut turris Libani [29], » quod devotæ animæ discretio in sublimitate sanctitatis consistit, quod Libanus *candidatio* dicitur.

Navis est Ecclesia, ut in Evangelio : « Intravit in unam navim [30], » id est in Ecclesiam, quæ Petro commissa. *Navis*, anima, ut in Parabolis : « Facta est quasi navis institoris [31], » quod animam humanam, quæ eam inhabitat Deus regit. *Navis*, cor hominis, ut in Evangelio : « Relictis retibus et navi, secuti sunt eum [32], » quod perfecte Christum sequi non possumus, nisi terrenas occupationes et ipsas corporis nostri voluptates relinquamus. Per *navem* Ecclesiæ per orbem, ut in Psalmis : « Illic naves pertransibunt [33], » quod toto orbe terrarum Ecclesiæ diffusæ sunt. Per *navem* antiqui Patres, ut in Job : « Quasi naves portantes poma [34], » quod sacramenta salutis nostræ antiqui in oraculis præfigurata habuerunt. Per *naves*, rectores, ut in Apo-

[1] Prov. II, 22. [2] Zach. VII, 5. [3] Cant. I, 8, et V, 9, 17. [4] Exod. XXXV, 22. [5] Isa. III, 12. [6] Gal. IV, 4. [7] Job XIV, 1. [8] Psal. XXVI, 9. [9] Ezech. IV, 2. [10] Isa. XXVI, 1. [11] Cant. VIII, 10. [12] Psal. XXVII, 3. [13] Job XXX, 14. [14] Cant. V, 7. [15] Jer. LII, 14. [16] Jos. VI, 20. [17] Cant. I, 2. [18] Exod. VIII, 24. [19] Cant. VIII, 2. [20] Job XXXII, 19. [21] Lev. XI, 29. [22] Isa. II, 22. [23] Job XXXIX, 23. [24] Prov. XI, 22. [25] Job XLI, 11. [26] Cant. I, 12. [27] Cant. IV, 13. [28] Marc. XIV, 3 ; Joan. XII, 3. [29] Cant. VII, 4. [30] Luc. V, 3. [31] Prov. XXXI, 14. [32] Matth. IV, 20, 22 ; Marc. I, 18. [33] Psal. CIII, 26. [34] Job IX, 26.

[illegible]

mundus fuero effectus desiderii cœlestis compunctionibus.

Noctua est mens fallax, ut in Lege : « Noctuam et accipitrem non comedetis [1], » quod hominem, quando mentem gerit fallacem et rapacem, imitari non debemus.

Novacula est quilibet prædicator, ut in Isaia : « Radet Deus novacula conducta, in iis qui trans flumen sunt, caput [2], » quod mentem eorum qui in Ecclesia sunt baptizati, ab omni sorde vitiorum per prædicatores suos emendat. *Novacula*, quilibet impius, ut in Psalmis : « Sicut novacula acuta fecisti dolum [3], » id est,..... et expedite, quibuscunque vales, perficis malum. *Novacula*, pœnitentia, ut in libris Regum : « Novacula non ascendet super caput ejus [4], » [scilicet] Samuelis, quod in mente Christi nulla fluxa cogitatio fuit, quæ per pœnitentiam resecari debuit.

Nox est tribulatio, ut in Psalmis : « Neque luna per noctem [5], » id est, defectus virtutis non franget te per tribulationem. *Nox*, vita præsens, ut in Isaia : « Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritus meus [6]. » id est, in præsentis vitæ obscuritate. *Nox*, conversatio laicorum, ut in Genesi : « Luminare majus, ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti [7], » id est, sacerdotalem, quæ regeret clericos, et regiam, quæ turbam regeret laicorum. *Nox*, ipse diabolus, ut in Psalmis : « Et nox nocti indicat [8], » quod diabolus primum hominem obscure deceptum ad factum ligni scientiæ boni et mali perduxit. *Nox*, adversitas sancti, ut in Job : « Quis dedit carmina in nocte [9] ? » quod Deus electos suos consolatur in tribulatione. *Nox*, ignorantia, ut in Job : « Nocte opprimet eum tempestas [10], » id est, ignorantia eum damnatio prosternet. *Nox*, seductor humani generis, ut in Job : « Sit nox illa solitaria [11], » id est, electis ad salvationem assumptis solus diabolus cum corpore suo, massa videlicet reproborum damnetur. *Nox*, infirmitas mentis, ut in Job : « Et nox in qua dictum est : Conceptus est homo [12], » quod dum mente infirmatur, statim ad peccatum trahitur. *Nox*, peccatum, ut in Isaia : « Custos, quid de nocte [13], » id est : O Deus, quid judicas de peccato meo? Per *noctem* obscuritas hujus sæculi, ut in Cantico : « In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea [14], » id est, in præsenti obscuritate quæsivi Dominum in quiete mea. Per *noctem* afflictiones, ut in Psalmis : « In noctibus extollite manus vestras [15], » id est, in afflictionibus elevate * actus vestros ad Deum.

Nubes est Spiritus sanctus, ut in Paulo : « In Moyse baptizati sunt in nube, et in mari [16], » id est, a Christo et a Spiritu sancto. *Nubes*, ascensio Christi, ut in Psalmis : « Qui ponis nubem ascensum tuum [17], » id est, qui corporaliter ad cœlos ascendis. *Nubes*, consolatio divina, ut in Isaia : « Nubem per diem [18], » quod Dominus consolationem præbet per prosperitatem. *Nubes*, refrigerium, ut in Apocalypsi : « Et ascenderunt in nube in cœlum [19], » quod tunc plene Enoch et Elias pervenient ad regnum, ubi sunt in refrigerio sine fine. *Nubes*, protectio Dei, ut in Exodo : « Cumque ascendisset Moyses, operuit montem nubes [20], » quod cum aliquis ad contemplationis altitudinem pertingit, necesse est ut ei protectio divina assit, ne aberret. *Nubes*, quilibet sanctus, ut in Exodo : « Respexerunt ad solitudinem, et ecce gloria Domini apparuit in nube [21], » id est, intuiti sunt Ecclesiam, et visus est Deus habitare in nomine sancto. *Nubes*, humana caro in Christo, ut in Isaia : « Dominus ingredietur in Ægyptum sedens super nubem [22], » id est, quod Filius Dei introivit hunc mundum, carnem habens humanam ab omni pondere peccati immunem. *Nubes*, cæcitas mentis, ut in Ezechiele : « Ventus turbinis veniebat ab Aquilone, nubesque magna [23], » quod a diabolo procedit tentatio vehemens et cæcitas in mente hominis. Per *nubes* prædicatores, ut in Isaia : « Nubes pluant justum [24], » prædicatores nuntient Christum. Per *nubes* propheta, ut in Psalmis : « Tenebrosa aqua in nubibus [25], » quod occulta est scientia in prophetis. Per *nubes* apostoli, ut in Psalmis : « Educens nubes ab extremo terræ [26], » quod non oratores, sed piscatores, in apostolos Deus assumpsit. Per *nubes* sancti Novi Testamenti, ut in Isaia : « Qui sunt illi qui ut nubes volant [27] ? » quod novæ gratiæ sancti et verbis pluunt et miraculis coruscunt, et per sanctam conversationem in sublimibus volant. Per *nubes* iniqui, ut in Epistola Judæ : « Nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur [28], » quod iniqui gratiæ humore carentes, tentationibus agitantur.

Nuptiæ sunt gaudia patriæ cœlestis, ut in Evangelio : « Quando revertatur a nuptiis [29], » quod ascendit in cœlum, et inde venturus est judicatum vivos et mortuos. *Nuptiæ*, vocatio Ecclesiæ, ut in Evangelio : « Qui fecit nuptias filio [30], » quod Deus Pater sanctam Ecclesiam vocando ad fidem eam Christo conjunxit.

Nurus est Ecclesia, ut in libro Ruth : « De nuru tua natus est, qui te diliget [31], » quod fructus fidei, qui de Ecclesia procedit, defectum Synagogæ vera compassione *.

O

Obryzum.	*Orbis.*	*Obstetrices.*
Onager.	*Ovum.*	*Osculum.*
Odor.	*Olla.*	*Ordeum.*
Os.	*Oleum.*	*Ovis.*
Occidens.	*Oriens.*	*Onocentaurus.*

[1] Lev. XI. 16. [2] Isa. VII, 20. [3] Psal. LI, 4. [4] I Reg. I, 11. [5] Psal. CXX, 6. [6] Isa. XXVI, 9. [7] Gen. I, 16. [8] Psal. XVIII, 3. [9] Job XXXV, 10. [10] Job XXVII, 20. [11] Job III, 7. [12] Job III. 3. [13] Isa. XXI, 11. [14] Cant. III, 1. [15] Psal. CXXXIII, 1. [16] I Cor. X, 2. [17] Psal. X, 3. [18] Isa, IV, 5. [19] Apoc. X , 12. [20] Exod. XXIV, 15. [21] Exod. XXVI, 10. [22] Isa. XIX, 1. [23] Ezech. I, 4. [24] Isa. XLV, 8. [25] Psal. XVII, 12. [26] Psal. CXXXIV, 7. [27] Isa. LX, 8. [28] Vers. 12. [29] Luc. XII, 36. [30] Matth. XXII, 2. [31] Ruth. IV. 15.

Obryzum.	Opilionis.	Organum.
Obstetrices.	Ordeum.	Orphanus.
Oculus.	Oliva.	Os.

Obryzum, angelica dignitas, ut in Job: « Non dabitur aurum obryzum pro ea[1], » quod * Christus, qui Filius Dei est, nulli puritati angelorum comparari potest. *Obryzum*, sanctitas hominis, ut in Job: * « Nec obryzum dixi, fiducia mea[2], » id est, in nulla unquam sanctitate mea, quantacunque fuit, confidere nolui. *Obryzum*, divitiæ terrenæ, ut in Isaia: « Pretiosior erit homo mundo obryzo[3], » id est, in tantum Babylonia destruetur, ut plures in ea reperiri possint divitiæ terrenæ quam homines.

Obstetrices sunt * prædicatores, ut in Exodo: « Quod timuerunt obstetrices Dominum, ædificavit illis domos[4], » quod quando ipsi prædicatores perfecte Dominum timent, tunc et merito et numero populus ei serviens augetur.

Oculus est intentio cordis, ut in Evangelio: « Si oculus tuus fuerit simplex[5], » id est, si intentio tua fuerit pura. *Oculus*, claritas intellectus, ut in Psalmis: « Conturbatus est in ira oculus[6], » * id est, ira impediebat intellectum meum. *Oculus*, mens contemplantis, ut in Psalmis: « Turbatus est a furore oculus meus[7], » id est, mens mea valde timuit judicium tuum, quando de * Deo cogitat. *Oculus*, internum desiderium, ut in Job: « Ad Dominum stillat oculus meus[8], » id est, ad Dominum fluit desiderium meum. *Oculus*, intimus amicus, ut in Evangelio: « Si oculus tuus scandalizaverit te, erue eum[9], » id est, si intimus amicus tuus ad malum te trahit, abscinde a te familiaritatem ejus, ne eum sequaris ad malum. *Oculus*, opus, ut in Evangelio: « Trabem autem in oculo tuo non consideras[10], » id est, crimen in opere tuo non deprehendis. *Oculus*, intuitus exterior, ut in Propheta: « Oculus meus deprædatus est animam meam[11], » id est, in peccatum per exteriorem affectum prorui. *Oculus*, quilibet prædicator, ut in Parabolis: « Oculum videntem et aurem audientem, Deus fecit utrumque[12], » quod ex munere est divino * ut et bonus doctor et auditor. *Oculus*, hæreticus, ut in Parabolis: « Oculum qui subsannat patrem suum, et despicit * partum matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus[13], » quod hæreticum, qui Christum et prædicationem Ecclesiæ contemnit, a communione fidelium ejicere debent prælati, qui sacris doctrinis insistunt. Per oculos sancti prophetæ, ut in Cantico: « Oculi tui sicut columbæ super rivos aquarum[14], » quod sancti prophetæ, qui futura prospiciunt, simplicitati et sacræ Scripturæ insistunt. Per oculos prædicatores boni, ut in Genesi: « Pulchriores sunt oculi ejus vino[15], » quod prædicatores Evangelii doctrinam Veteris Testamenti excellentiores sunt. Per oculos prædicatores mali, ut in Psalmo: « Obscurentur oculi eorum[16], » quod prædicatores, quamvis agere nolunt quod intelligunt, ad hoc etiam quandoque perveniunt, ut nesciant quid agere debeant [illegible]. Per oculos apostoli, ut in Psalmis: « Defecerunt oculi mei[17], » id est, [illegible]. Per oculos sensus spiritales, ut in Cantico: « Oculi tui columbarum[18], » quod [illegible] sensus divinæ simplicitati insistunt. Per oculos doctores Judæorum, ut in Jeremia: « Defecerunt oculi eorum, quod non erat herba[19], » id est, doctores illorum defecerunt, quod sustentationem spei æternæ non habuerunt. Per oculos potestates diaboli, ut in Job: « Oculi ejus ut palpebræ diluculi[20], » quod membra Satanæ ad [illegible] et tamen claritatem se vis ostendere simulant. Per oculos prædicatores Antichristi, ut in Job: « Hostis meus terribilibus me oculis intuitus est[21], » quod diabolus sanctam Ecclesiam per Antichristi prædicatores plurimum terrebit. Per oculos concupiscentia illicita, ut in Genesi: « Et aperti sunt oculi amborum[22], » quod post peccatum ad interna contra Dominum in anima hominis illicitæ concupiscentiæ erant. Per oculos cogitationes, ut in Job: « Qui [illegible] oculis, non advertitur[23], » [illegible]. Per oculos superbi motus cordis, ut in Job: « Quasi magna cogitans attonitos habes oculos[24], » id est, [illegible]. Per oculos aspectum, ut in Job: « Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine[25], » id est, [illegible] exteriorem actum meum, ne de ea cogitare [illegible]. Per oculos populi, ut in Cantico: « Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum[26], » id est, ad dilectionem me traxisti, o Ecclesia, in [illegible] populorum tuorum.

Occidens est decrepita ætas, ut in Evangelio: « Multi ab Occidente venient[27], » id est, plures in ipsa decrepita ætate ad sanctitatem pervenient. *Occidens*, infidelitas, ut in Apocalypsi: « Ab occidente portæ tres[28], » quod qui in defectu fidei sunt, [illegible] ad fidem Trinitatis perveniunt. *Occidens*, [illegible], ut in Job: « Si ad occidentem, non intelligam eum[29], » quod [illegible] Deum [illegible] intelligunt, qui per lapsum peccati a [illegible] labuntur.

Oleum est [illegible], ut in Cantico: « Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata[30], » id est, [illegible]. [illegible], ut in Cantico: « Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris[31], » id est, [illegible].

[1] Job xxviii, 17. [2] Job xxxi, 24. [3] Isa. xiii, 12. [4] Exod. i, 21. [5] Matth. vi, 22. [6] Psal. xxx, 10. [7] Psal. vi, 8. [8] Job xvi, 20. [9] Matth. xviii, 9; Marc. ix, 47. [10] Matth. vii, 3; Luc. vi, 41. [11] Thren. iii, 51. [12] Prov. xx, 12. [13] Prov. xxx, 17. [14] Cant. v, 12. [15] Gen. xlix, 12. [16] Psal. lxviii, 24. [17] Psal. cxviii, 82. [18] Cant. iv, 1. [19] Jer. xiv, 6. [20] Job xli, 9. [21] Job xvi, 10. [22] Gen. iii, 7. [23] [illegible] [24] Job xv, 12. [25] Job xxxi, 1. [26] Cant. iv, 9. [27] Matth. viii, 11; Luc. xiii, 29. [28] Apoc. xxi, 13. [29] Job xxiii, 8. [30] Cant. iv, 10. [31] Ibid. iv, 11.

quam habes in oratione. *Odor*, sanctitas locutionis, ut in Cantico : « Odor oris tui sicut malorum [1], * id est, tam sancta es in locutione quam es in actione.

Oliva est misericordia, ut in Isaia : « Myrtum et lignum olivis [2], id est, compassionem et virtutem misericordiæ. *Oliva*, Spiritus sanctus, ut in libro Judicum : « Dixerunt olivæ : Impera nobis [3], » quod qui fide spiritum habere fructuose non possunt, quod regnum erit, ea oliva accipere nolunt. *Oliva*, opera justorum, ut in Psalmis : « Ego autem sicut oliva fructifera [4], » id est, ad instar præcedentium justorum vixi. *Oliva*, quilibet hypocrita, ut in Job : « Quasi oliva projiciens florem suum [5], » quod hypocrita exterioris sanctitatis nitorem habere videtur *, nonnunquam amittit. *Oliva*, populus Judæorum, ut in Cantico Habacuc : « Mentietur opus olivæ [6], » quod legalis, quam habebant Judæi, operatio jam cessavit.

Oleum est Spiritus sanctus, ut in Isaia : « Computrescet jugum a facie olei [7], » id est, deficiet peccatum in præsentia Spiritus sancti. *Oleum*, interna gratia, ut in Job : « Petra fundebat mihi rivos olei [8], » id est, Christus mihi contulit dona gratiæ suæ. *Oleum*, devotio mentis, ut in Exodo : « Afferant tibi oleum de arboribus purissimum [9], » quod juxta exempla patrum præcedentium uni . . . . . debemus Deo offerre devotionem. *Oleum*, charitas, ut in Ecclesiaste : « Oleum de capite tuo non deficiat [10], » id est, charitas in mente tua semper duret. *Oleum*, testimonium cordis, ut in Evangelio : « Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis [11], » quod viri sancti testimonium conscientiæ habent in cordibus suis. *Oleum*, consolatio, ut in Evangelio : « Infundens oleum et vinum [12], » id est, consolationem et correptionem. *Oleum*, fama divinæ laudis, ut in Cantico : « Oleum effusum nomen tuum [13], » quod videlicet in Ecclesia excellentia divina laudatur. *Oleum*, activus quilibet, ut in Apocalypsi : « Et oleum et vinum ne læseris [14], » id est, contemplativos et activos non discrepabis. *Oleum*, adulatio, ut in Psalmis : « Oleum autem peccatoris non [impinguet caput meum] [15], » id est, favor adulatoris non lætificabit cor meum.

Olla est tribulatio, ut in Psalmis : « Moab olla spei meæ [16], » id est, tribulatio, quam a diabolo sustineo, auget me in spe. *Olla*, mens reproba, ut in Jeremia : « Ollam succensam ego video [17], » id est, mentem reprobam desideriis carnalibus inflammatam aspicio. *Olla*, malitia diaboli, ut in Job : « Fervescere quasi ollam profundum mare [18], » quod diabolus juxta exemplum malitiæ suæ pravum cor succendit.

Onocentaurus est quilibet reprobus et luxuriosus, ut in Isaia : « Occurrent dæmonia onocentauris [19], »

A

quod illis dæmones delectantur, qui elati sunt et lubrici, quod [illegible], per quem luxuria exprimitur, * et per [illegible].

Onager est Christus, ut in Job : « Quis dimisit onagrum liberum [20] ? » quod Deus per Christum hominem a mortalitatis captivitate liberavit. *Onager*, gentiles, ut in Job : « Nunquid rugiet onager, cum * non habuerit prædam [21] ? » quod tunc populus gentilis a dolore suo est mortifero liberatus, quando Christum cognovit per fidem. Per *onagros* populi Judæorum, ut in Psalmis : « Exspectabunt onagri in siti sua [22], » quod nunc Judæi salutem suam in magno desiderio præstolantur, quod * reliquæ salvæ fient. Per *onagrum* hæretici, ut in Job : « Quasi onagri

B

[in] deserto egrediuntur ad opus suum [23], » quod hæretici ad fidelem populum seducendum Ecclesiam irrumpunt.

Onycha est oratio, ut in Exodo : « Onycham et galbanum * homini odorem [24], » id est, orationem et operationem bonæ famæ.

Optimates sunt doctores, ut in Job : » Et optimates supplantet [25], » quod superbos a se doctores Deus expellit.

Orbis est mundus iste, ut in Job : « Sub quo curvantur qui portant orbem [26], » quod in contemplatione divinæ majestatis humiliantur et angeli, qui disponunt hunc mundum. *Orbis*, Ecclesia, ut in

C

Cantico : « Et posuit super eos orbem [27], » quod electos suos in libro beatæ prædestinationis Deus perscriptos tenet.

Ordeum est operatio, ut in Job : « Pro ordeo oriatur mihi spina [28], id est, loco fortis actionis sit in me punctio peccati. *Ordeum*, Vetus Testamentum, ut in Evangelio : « Puer qui habebat quinque panes ordeaceos [29], » quod populus sensu puerilis legem veterem quinque libris Moysi comprehensam habebat.

Organum est lætitia mentis, ut in Job : « Et organum meum in vocem flentium [30], » id est, gaudere qui solebam, modo dolore plenus sum. Per *or-*

D

ganum prædicationes, ut in Psalmis : « In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra [31], » id est, coram elatis et infructuosis, qui in confusione vitiorum perseverant, ostendere nolumus prædicationes nostras.

Oriens est Christus, ut * in Zacharia : « Visitavit nos oriens ex [alto] [32], id est, venit ad nos Christus de cœlo. *Oriens*, pueritia, ut in Evangelio : « Multi ab oriente venient [33], » quod plures a pueritia veniunt ad Christum. *Oriens*, populus Judaicus, ut in Apocalypsi « Ab oriente portæ tres [34], » quod * Judæis fidelis civitatis nuntiata est. *Oriens*, sanctitas vitæ, ut in Job [35] : « Si ab oriente iero, non appa-

[1] Cant. VII, 8. [2] Isa. XLI, 19. [3] Judic. IX, 8. [4] Psal. LI, 3. [5] Job XV, 33. [6] Haba. III, 17. [7] Isa. X, 27. [8] Job XXIX, 6. [9] Exod. XXVII, 20. [10] Eccle. IX, 8. [11] Matth. XXV, 4. [12] Luc. X, 34. [13] Cant. I, 3. [14] Apoc. VI, 6. [15] Psal. CXL, 5. [16] Psal. LIX, 10. [17] Jer. I, 13. [18] Job XLI, 22. [19] Isa. XXXIV, 14. [20] Job XXXIX, 5. [21] Job VI, 5. [22] Psal. CIII, 11. [23] Job XXIV, 5. [24] Exod. XXX, 34. [25] Job XII, 19. [26] Job IX, 13. [27] I Reg. II, 8. [28] Job XXXI, 40. [29] Joan. VI, 9. [30] Job XXX, 31. [31] Psal. CXXXVI, 2. [32] Luc. I, 78. [33] Matth. VIII, 11. [34] Apoc. XXI, 13. [35] Job XXIII, 8.

ret, » id est, quamvis in sanctitate vitæ fuero, tamen plene securus non sum.

Oriones sunt martyres, ut in Job : « Qui fecit Arcturum et Oriones [1], » quod Deus sanctam Ecclesiam fundavit, et in ea sanctos martyres produxit.

Ortus, sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Hortus conclusus soror mea sponsa [2], » quod sancta Ecclesia viva fide undique munita. *Ortus*, mens sancta, ut in Cantico : « Veniat dilectus meus in hortum suum [3], » id est, visitet mentem meam, in qua gratiarum suarum germina plantavit. *Ortus*, cœlestis patria, ut in Cantico : « Veni in hortum meum, soror mea sponsa [4], » id est, festina venire ad patriam cœlestem, ubi ego sum. *Ortus*, anima fidelis. * *Ortus*, voluptas, ut in libris Regum : « Da mihi vineam tuam, ut faciam mihi hortum olerum [5], » quod diabolus spiritualem hominis lætitiam transferre vult in voluptatem carnalium desideriorum.

Os, Filius Dei, ut in Job : « Et sonum de ore illius procedentem [6], » id est, instructionem summi Patris * de Filio procedentem. *Os*, quilibet prædicator, ut in Apocalypsi : « Incipiam te evomere ex ore meo [7], » id est, per prædicatores meos a consortio sanctorum ejiciam te. *Os*, secretum bonæ mentis, ut in Psalmis : « Et os meum annuntiabit laudem tuam [8], » id est, in arcano mentis meæ laudabo te. *Os*, prava cogitatio, ut in Job : « Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum [9], » id est, cum suave fuerit ei in cogitatione peccatum. *Os*, locutio, ut in Job : « Manum meam ponam super os meum [10], » id est, per bonam operationem emendabo quidquid deliqui per pravam locutionem. *Os*, peccatum grande, ut in Job : « Salvabit te de ore angusto [11], » id est, * liberabo te a peccato grandi, in quo constrictus tenebris. *Os*, calliditas diaboli, ut in Job : « Salvabit te de ore angusto, et in medium oris ejus quis intravit [12], » id est, calliditatem diaboli quis, nisi ego, plene detexit ?

Os, *ossis*, robur mentis, ut in Psalmis : « Non est os.... » id est, si quid roboris in me est, et tibi ignotum non est. *Os*, divinitas Christi, ut in Exodo : « Os non * comminuetis ex eo [13], » quod divinitatem non poterant occidere in Christo. *Os*, robur passionis Christi, ut in Job : « Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum [14], » id est, passionis meæ rigori, discipulis meis fugientibus, qui propiores esse debuerunt, mulieres adstiterunt. Per *ossa* virtutes animæ, ut in Job : « Omnia ossa ejus marcescere facit [15], » id est, virtutes ejus deficere permittit. Per *ossa*, fortia facta, ut in Job : « Omnia ossa mea perterrita sunt [16], » id est, de nullis robustis operibus meis fiduciam habui. Per *ossa*, fortitudo carnis, ut in Job : « Et mortem ossa mea [17], » id est, carnis meæ fortitudo deficit. Per *ossa*, pravæ consuetudines, ut in Job : « Et medullis ossa illius irrigantur [18], » id est, pravæ impii consuetudines deliciis carnalibus renovantur. Per *ossa*, suggestiones diaboli, ut in Job : « Ossa ejus velut fistulæ æris [19], » quod diaboli suggestiones, dum blande sonant, cor decipiunt. Per *ossa*, prava doctrina, ut in Jeremia : « Adhæsit cutis eorum ossibus [20], » id est, mollities eorum in * duritiam commutata est.

Osculum est donum Spiritus sancti, ut in Cantico : « Osculetur me osculo oris sui [21], » id est, exornet me dono Spiritus sancti. *Osculum*, charitas, ut in Evangelio : « Osculum mihi non dedisti [22], » quod Deo per charitatem Judaicus populus noluit servire. Per *oscula*, deceptiones, ut in Parabolis : « Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis [23], » quod utiliores correptiones amici quam deceptiones inimici.

Ostium est Christus, ut in Evangelio : « Ego sum ostium ovium [24], » quod per Christum intrant fideles ad regnum. *Ostium*, foramen in latere Christi, ut in libris Regum : « Ostium lateris medii [25], » in parte erat domus dexteræ, quod apertum erat latus Domini, unde salutis nostræ sacramenta profluxerunt. *Ostium*, Ecclesia, ut in Cantico : « Si ostium est, compingamus * eam tabulis cedrinis [26], » id est, sanctam Ecclesiam, per quam ad patriam cœlestem patet introitus, adornabimus sanctis viris. *Ostium*, contemplativi, ut in Ezechiele, * in visione interna. *Ostium*, os nostrum, ut in Job : « Tacui, nec egressus sum ostium [27], » id est, loquendo per os non exivi. *Ostium*, intelligentia verbi Dei, ut in Evangelio : « Jam ostium clausum est [28], » id est, intelligentia verbi non patet. *Ostium*, aures auditorum, ut in Apocalypsi : « Ecce sto ad ostium et pulso [29], » id est cor, ut aperiatur, excito. *Ostium*, ingressus regni cœlestis, ut in Exodo : « Offeret eum Dominus diis, et applicabitur ad ostium [30], » id est, subjectus [illegible], et ab eis instructus, ut dignus sit regnum cœleste introire. Per *ostium*, prædicatores sancti, ut in Job : « Et posui vectem et ostia [31], » quod Deus Pater ad coercendum mundum Christum et prædicatores misit. Per *ostium*, dilectio Dei et proximi, juxta exempla sanctorum Patrum. Per *ostium*, desideria carnis, ut in Job : « Non conclusit ostia ventris qui portavit me [32], » id est, non devitavit desideria voluptatis, qui peccato exposuit me. Per *ostia*, spiritus maligni, ut in Job : « Et ostia tenebrosa vidisti [33], » quod spiritus malignos, quorum suggestionibus consentientes reprobi, aditum æternæ mortis incurrunt, Dominus noster debellavit.

Ovum est spes, ut in Evangelio : « Aut si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem [34] ? » quod * a Deo petimus spem, nequaquam dabit nobis desperationem. Per *ova* subjecti, ut in Job : « Quæ * dere-

[1] Job IX, 9. [2] Cant. IV, 12. [3] Ibid. IV, 16. [4] Cant. V, 1. [5] III Reg. XXI, 2. [6] Job XXXVII, 2. [7] Apoc. III, 16. [8] Psal. L, 17. [9] Job XX, 12. [10] Job XXXIX, 35. [11] Job XXXVI, 16. [12] Job XLI, 4. [13] Exod. XII, 46. [14] Job XIX, 20. [15] Job XXXIII, 19. [16] Job IV, 14. [17] Job VII, 15. [18] Job XXI, 24. [19] Job XL, 13. [20] Thr. IV, 8. [21] Cant. I, 1. [22] Luc. VII, 45. [23] Prov. XXVII, 6. [24] Joan. X, 7. [25] III Reg. VI, 8. [26] Cant. VIII, 9. [27] Job XXXI, 34. [28] Luc. XI, 7. [29] Apoc. III, 20. [30] Exod. XXI, 6. [31] Job XXXVIII, 10. [32] Job III, 10. [33] Job XXXVIII, 17. [34] Luc. XI, 12.

quit in terra ova sua [1], » quod pravus prælatus subjectos suos in operibus terrenis a vera religione alienis versari permittit. Per *ova*, consilia dæmonum, ut in Isaia : « Qui comederit de ovis aspidum, morietur [2], » quod qui suggestionibus dæmonum consentit, animæ suæ mortem incurrit.

Ovis est innocentia, ut in Job : « Dederunt ei unusquisque ovem suam [3], » quod omnes qui ad Christum pertinent, virtutem ei innocentiæ in unitate charitatis offerre student. *Ovis*, Christus, ut in Isaia : « Tanquam ovis ad occisionem ductus est [4], » quod Christus innocens morte punitus est. *Ovis*, homo redemptus, ut in Evangelio : « Inveni ovem quam perdideram [5], » quod hominem per peccatum perditum moriendo Christus invenit. Per *oves* angeli, ut in Evangelio : « Dimittit nonaginta novem oves in deserto [6], » quod angelos reliquit Christus in cœlo, quando hominem perditum quæsivit in mundo. Per *oves* populi fideles, ut in Ezechiele : « Ecce ego pascam oves meas [7], « quod spiritualiter reficit Christus fideles * suos. Per *oves* cogitationes mundæ, ut in Job : « Ignis Dei cecidit de cœlo [et tactas oves puerosque consumpsit [8]], » quod mundæ nonnunquam cogitationes in homine, permittente Deo, ardore libidinis concremantur. Per *oves* homines reprobi, ut in Psalmis : « Sicut oves in inferno positi sunt [9], » quod reprobi ad fatuitatem suam pereunt. Per *oves* boni subjecti, ut in Genesi : « Pariebant oves varios fetus [10], » id est, boni subjecti diversitatem ducebant bonarum actionum. Per *oves* petulantes motus mentis, ut in Levitico : Si de * omnibus fuerit oblatio [11], » quod motus in nobis petulantiæ* maturitatis cultu mactare debemus. Per *oves* uxores David, sicut per *ovem* Bethsabe uxor Uriæ, ut in libris Regum : « Parcens ille sumere de ovibus suis, tulit ovem viri pauperis, et præparavit convivium peregrino qui venit ad eum [12], » quod David tunc, omissis uxoribus suis, rapuit uxorem Uriæ, ut expleret desiderium luxuriæ suæ, quæ tentavit eum.

Ovile est Synagoga, ut in Evangelio : « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili [13], » id est, gentiles, qui non pertinent ad Synagogam, ut in cantico Habacuc : « Abscindetur de ovili pecus [14], » quod ab Ecclesia abscindetur hæreticus.

P

Pax.	*Poma.*	*Panis.*
Piscis.	*Propugnacula.*	*Paradisus.*
Pes	*Præsepe.*	*Potentes.*
Palpebræ.	*Paries.*	*Pulvis.*
Porticus.	*Picturæ.*	*Pellicanus.*
Pennulæ.	*Pecus.*	*Paludes.*
Planta.	*Palmes.*	*Porci.*
Propugnator.	*Pontifex.*	*Pera.*
Præda.	*Plectæ.*	*Platea.*
Papyrus.	* *Palvicus.*	*Postes.*
Pessulum.	*Picturator.*	*Prædones.*
Petusculum.	*Peregrinus.*	*Pullus.*
Piscina.	*Paxillus.*	*Primogenitum.*
Peccatum.	*Pupillus.*	*Pilosi.*
Pallium.	*Passer.*	*Pavimentum.*
Porta.	*Pluma.*	*Pupilla.*
Penna.	*Plaga.*	*Pruina.*
Pastus.	*Propitiatorium.*	*Pluma.*
Plumbum.	*Perdix.*	*Pylades.*
Pinus.	*Panni.*	*Passer.*
* *Pedus.*	*Puer.*	*Princeps.*
Pili.	*Pardus.*	*Pili.*
Pater.	*Pacificus.*	*Pater.*
Punctus.	*Piscatores.*	*Pilectæ.*
Princeps.	*Pellis.*	* *Palvicus.*
Puteus.	*Pori.*	*Pullus.*
Pumilus.	*Pepones.*	*Pruina.*
Peliades.	*Platani.*	

Pax est Christus, ut in Paulo : « Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum [15], » quod Christus humanam naturam naturæ angelicæ in una beatitudine, et quosdam ex Judæis et multos ex gentibus in una sociavit. *Pax*, amor socialis : « Habete sal in vobis, et pacem inter vos [16], » id est, sic habete in vobis * fiduciam, ut cum simplicibus amorem habere non negligatis. *Pax*, quies mentis, ut in Psalmis : « Et factus est in pace locus [ejus] [17], » quod in mente * parata et pacifica habitat Deus. *Pax*, tranquillitas contemplationis, ut in Psalmis : « In pace in idipsum [dormiam] [18], » id est, in tranquillitate contemplationis et unitate spiritus habeo quietem. *Pax*, redemptio generis humani, ut in Isaia : « Pedes annuntiantis et prædicantis pacem [19], » id est, affectus cujuslibet prophetæ humanam nuntiantis redemptionem. *Pax*, prædicatio, ut in Psalmis : « Suscipiant montes pacem populo [20], » id est, suscipiant apostoli prædicationem, quam proferant mundo. *Pax*, pœnitentia, ut in Paulo : « Nuntiavit pacem iis qui longe erant [21], » quod Christus et Judæis fidelibus et gentibus infidelibus pœnitentiam prædicavit. *Pax*, quies *futura, ut in libro Josue : « Data est pax ei in omnes per circuitum nationes [22], » quod nullam omnino ab aliquo hoste perturbationem, sed plenam per omnia in futuro electi habebunt pacem. *Pax*, carnalis consensus, ut in Evangelio : « Non veni pacem mittere, sed gladium [23], » id est, nolo fovere in carne molliciem, sed a carne separationem. Est pax *inordinata*, est *simulata*, est *inquinata*, est et *scelerata*. Prima, superborum, qui contempto superiore obediunt inferiori : contempto videlicet Deo, obediunt diabolo ; contempto cœlo, obediunt mundo ; contempto spiritu, obediunt carni. Secunda, duplicium, qui iniquitatem meditantes in corde suo, labiaque dolosa habentes et * corde et corde loquentes, ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. Tertia, immundorum, qui turpiter prostituti requiescunt, refecti in fecibus suis. Quarta, rebellium et schismaticorum* amori sociali resistunt, et universitati Ecclesiæ * auctoritatem contradicunt.

Pacificus est Christus, ut in Cantico : « Vinea

[1] Job XXXIX, 17. [2] Isa. LIX, 5. [3] Job XLII, 11. [4] Isa. LIII, 7. [5] Luc. XV, 6. [6] Ib. v. 4. [7] Ezech. XXXIV, 51. [8] Job I, 16. [9] Psal. XLVIII, 15. [10] Gen. XXXI, 8. [11] Lev. III, 6. [12] II Reg. XII, 4. [13] Joan. X, 6. [14] Hab. III, 17. [15] Eph. II, 14. [16] Marc. IX, 50. [17] Psal. LXXV, 3. [18] Psal. IV, 9. [19] Isa. LII, 7. [20] Psal. LXXI, 3. [21] Eph. II, 17. [22] Jos. XXI, 44. [23] Matth. X, 34

fuit pacificus [1], » quod per legem Christus pacificavit A Synagogam. *Pacificus* quilibet sanctus, ut in Psalmis: « Cum his qui oderunt pacem eram pacificus [2], » quod viri sancti serenitatem mentis non solum contra amicos, sed etiam contra inimicos habent. Per *pacificos* prædicatores, ut in Cantico: « Mille tui pacifici [3], » quod sancti prædicatores qui Ecclesiæ pacem nuntiant, perfectionem possident trinitatis, quod millenarius numerus perfectus est. Per *pacificos* amatores concordiæ, ut in Evangelio: « Beati pacifici, » id est, amatores concordiæ, « quoniam filii Dei vocabuntur [4]. »

Palma est Ecclesia, ut in Job: « Et sicut palma multiplicabo dies [5], » quod sancta Ecclesia intellectus incrementa internæ claritatis in viro sancto B producit. *Palma* [justus, ut in Psalmis]: « Justus ut **palma florebit** [6], » quod vir sanctus in itinere justitiæ precibus præcedentibus se conformare studet. *Palma*, sancta crux, ut in Cantico: « Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus [7], » id est, contemplabor virtutem crucis, et particeps esse satagam mercedis ejus. *Palma*, recta intentio, ut in Cantico: « Statura tua assimilata est palmæ [8], » id est, in exteriori bona actione tua apparet, quam recta est intentio. Per *palmam* victoriæ spirituales, ut in libris Regum: « Et fecit in eis cherubim et palmas [9], » quod Deus prædicatoribus sanctis et plenitudinem veræ scientiæ, et spirituales super vitia victoriam donat. Per *palmas* præmia C æterna, ut in Apocalypsi: « Et palmæ in manibus eorum [10], » id est, præmia æterna pro bonis operibus eorum.

Palmes est quilibet qui fidem sine operibus tenet, ut in Evangelio: « Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum [11], » id est, omnem qui solummodo fidem habet, in me et non opus bonum damnabit eum. Per *palmites* apostoli, ut in Evangelio: « Ego sum vitis, vos palmites [12], » id est, ego Christus plenitudinem gratiæ possideo, vos autem apostoli partem habetis. Per *palmites* viri fideles, ut in Psalmis: « Extendit palmites suos usque ad mare [13], » quod sancta Ecclesia fideles suos usque ad fines terræ dilatavit.

Pallium est altitudo humanitatis Christi, ut in D libri Regum: « Christus levavit pallium Eliæ quod ceciderat ei [14], » quod eorum fidelium Christi sacramenta humanitatis ejus, quæ ille reliquit in terra, excellenter honoravit. *Pallium*, sancta Ecclesia, ut in Genesi: « Et assumpto uno pallium suum [15], » quod Christus sacramento passionis suæ [illegible] Ecclesiam suam. *Pallium*, littera Veteris Testamenti, ut in Genesi: « Relicto in manibus ejus pallio fugit [16], » quod Christum, velamine veluminis litteræ, [illegible] operiunt Synagogæ, per notitiam fidei venit ad gentes. *Pallium*, pœnitentia, ut in Genesi: « Pallium imposuerunt humeris suis [17], » quod Christum in fortitudine humanitatis conceptum in Christi incarnatione honoraverunt. *Pallium*, [illegible], ut in [illegible]: « Pallium hædis præmittis mercedem [18], » id est, dabo tibi manifestationem, quæ prius in fidelibus latuit. *Pallium*, pœnitentia, ut in Genesi: « Ubi tulit pallium suum, et operuit se [19], » quod Ecclesia in pœnitentiam fidelis ut per fidem cognovit, priorem conversationem suam prævenire per prædicationem satagit. *Pallium*, auxilium, ut in Parabolis: « Qui amittit pallium in die frigoris [20], » id est, qui non habet auxilium in tempore necessitatis. *Pallium*, consideratio propriæ infirmitatis, ut in libris Regum: « Operuit vultum suum pallio [21], » quod nisi in contemplatione [illegible] observemus, oportet ut hoc ipso per considerationem infirmitatis nostræ humiliemus. *Pallium*, exteriora peccata, ut in Evangelio: « Dimitte ei pallium [22], » et exteriora peccata abjice abs te. *Pallium*, prava voluntas, ut in Cantico: « Tulerunt pallium meum custodes murorum [23], » id est, abstulerunt a me potentatem veteris conversationis custodes Ecclesiarum. *Pallium*, superbia, ut in libro Josue: « Vidit Achan inter cætera spolia pallium coccineum valde bonum [24], » quod inter cætera peccata malum superbiæ reprobi plus concupiscunt. Per *pallium*, [illegible], ut in libro Numeri: « Ut faciant sibi fimbrias in angulis palliorum [25], » id est, ut studeant perseverare in consummatione bonorum actuum suorum. Per *pallium*, [illegible], ut in Isaia: « Auferet Deus [illegible] in mutatoria et pallia [26], » id est, auferet in reprobis mutabilitates et [illegible].

Palpebræ sunt judicia Dei, ut in Psalmis: « Palpebræ ejus interrogant filios hominum [27], » quod latentia nos [illegible] judicia Dei [illegible], quod in quibusdam [illegible], in quibusdam vero se aperiunt. *Palpebræ*, prælati Ecclesiæ, ut in Job: « Et palpebræ mææ caligaverunt [28], » id est, prælati qui in quibusdam [illegible]. *Palpebræ*, prudentes [illegible], ut in Job: « Oculi ejus sicut palpebræ diluculi [29], » quod prudentes [illegible]. *Palpebræ*, cogitationes, ut in Parabolis: « Nec dormitent palpebræ [30], » id est, non [illegible] cogitationes tuæ. *Palpebræ*, interna consilia, ut in Parabolis: « Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos [31], » id est, interna consilia tua præveniant actus tuos.

Panes sunt viri sancti, ut in Genesi: « [illegible] [32], » quod viri sancti [illegible]. *Panes*, [illegible] Scripturæ, ut in libro Judicum: « Subcinericius panis [illegible] [33], » id est, [illegible]

[1] Cant. viii, 11. [2] Psal. cxix, 7. [3] Cant. viii, 12. [4] Matth. v, 9. [5] Job xxix, 18. [6] Psal. xci, 13. [7] Cant. vii, 8. [8] Ibid. 7. [9] III Reg. vi, 29. [10] Apoc. vii, 9. [11] Joan. xv, 2. [12] Ibid. 5. [13] Psal. lxxix, 12. [14] IV Reg. ii, 13. [15] Gen. xlix, 11. [16] Gen. xxxix, 12. [17] Gen. ix, 23. [18] [illegible] [19] Gen. xxxviii, 14. [20] Prov. xxv, 20. [21] III Reg. xix, 13. [22] Matth. v, 40. [23] Cant. v, 7. [24] Jos. vii, 21. [25] Num. xv, 38. [26] Isa. iii, 22. [27] Psal. x, 4. [28] Job xvi, 17. [29] Job xli, 9. [30] Prov. vi, 4. [31] Prov. iv, 25. [32] [illegible] [33] Jud. vii, 13.

dentes sacra documenta et exempla ad refectionem simplicium. *Paleæ*, necessaria hujus vitæ, ut in Exodo : « Paleæ non dabuntur vobis, et consuetum numerum reddetis [1], » quod volunt maligni spiritus, ut electi hujus vitæ necessaria ut destituantur, et duris afflictionibus conterantur. *Paleæ*, instabiles quique, ut in Job : « Erunt sicut paleæ ante faciem venti [2], » quod instabiles quique adveniente flatu tentationis disperguntur. *Paleæ*, infideles, ut in Isaia : « Leo quasi bos paleas comedet [3], » quod diabolus infideles sibi incorporat. *Paleæ*, damnati in judicio, ut in Evangelio : « Paleas autem * combures igni inexstinguibili [4], » quod damnati in judicio reprobi, sine fine apud inferos torquebuntur.

Paludes sunt societates reproborum, ut in Exodo : « Paludes vertebantur in sanguinem et educebant ranas [5], » quod reproborum conventicula crudelitates et venenosas habeant loquacitates.

Paliurus est excusatio, ut in Isaia : « Et paliurus in munitionibus eorum [6], » quod excusatio peccati dominatur in elationibus reproborum.

Plaga est percussio dura, ut in Job : « Manus plagæ * meæ aggravata est super gemitum meum [7], » id est, major est percussio quam sentio, quam dolor quem ostendo. *Plaga*, tribulatio transitoria, ut in Isaia : « Et percutiet Dominus Ægyptum plaga, et sanabit eam [8], » quod Dominus electos suos, quandiu in præsentis vitæ tenebris sunt, modo tribulatione atterit, modo vero consolatione erigit. *Plaga*, æterna damnatio, ut in Jeremia : « Plaga inimici percussi te [9], » quod æterna damnatione, quæ diabolo debetur, Dominus reprobos * fecit. Per *plagam*, correptiones, ut in Psalmis : « Amove a me plagam tuam [10]. » Per *plagam*, peccata, ut in Evangelio : « Et plagis impositis abierunt [11], quod dæmones, primis parentibus nostris peccatis inflictis, recesserunt. Per *plagam*, afflictiones, ut in Exodo : « Mittam omnes plagas meas super cor tuum [12], » quod omnes afflictiones imponit Dominus * diabolum. Per *plagam*, præsentes adversitates, ut in libris Regum : « Arguam eum in virga virorum, et in plagis filiorum hominum [13], » id est, emendabo eum per correptionem et præsentes adversitates, quibus electos * suos soleo emendare.

Planta est discretio cordis, ut in Ezechiele : « Planta pedis eorum ut planta vituli [14], » id est, discretio eorum mature se habet. *Planta*, infima actio, ut in Isaia : A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas [15], » * ab infima actione usque ad summam nihil in eo probabile est. Per [plantam] finis uniuscujusque, ut in Job : « Tenebitur planta ejus laqueo [16], » quod reprobum quemlibet in fine maxime diabolus decipere studet. *Planta*, finis

A mundi, ut in Genesi : « Alter egrediens plantam fratris tenebat manu [17], » quod in fine mundi primatum super reprobos adveniente ultimo judicio habebunt electi.

Platani sunt viri sancti, ut in Genesi : « Tollens Jacob virgas ex platanis [18], » quod prælatus bonus ad erudiendos subjectos bona exempla de viris sanctis sumit. *Platani*, sancti angeli, ut in Ezechiele : « Platani non fuerunt æquales frondibus ejus [19], quod primo illi angelo in prærogativis donorum cæteri non poterant angeli illi comparari. *Platanus*, quilibet in contemplatione erectus, ut in libro Ecclesiastico : « Et sicut platanus exaltata sum in Cades [20], » quod ad cor altum accedit homo et * exaltat Deus.

Platea est multitudo populorum, ut in Job : B Et in platea parabant cathedram [21], » id est, in multitudine subjectorum prælationem exercui. Per *plateas* auditores, ut in Parabolis. » Et in plateis aquas tuas divide [22], » id est, inter auditores prædicationes tuas disperge. Per *plateas* homines sæculares, ut in Cantico : « Per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea [23], » id est, Christum in conversationibus religiosorum quæram et sæcularium. Per *plateas* corda electorum, ut in libro Ecclesiastico : « Exaltata sum juxta aquam in plateis [24], » quod in sanctorum mentibus, per charitatem dilatatis, sapientia per profundas contemplationes elevatur. Per *plateas*, agmina cœlestium civium, ut in libro Tobiæ : « Plateæ tuæ, Jerusalem, * sternuntur auro mundo [25], » quod pura claritate et clara puC ritate æternæ sapientiæ agmina bonorum civium decorantur. Per *plateas* gloriæ impiorum, ut in Job : « Non celebretur nomen ejus in plateis [26], » quod impii non famati semper honorabuntur in supereminentia et gloria vitæ præsentis.

Panis est Christus, ut in Evangelio : « Ego sum panis vivus [27], » quod in Christo vitalis animæ testimonio *. *Panis*, sacramentum, quod in altari sumimus, ut in Parabolis : « Panem otiosum non comedat [28], » id est, corpus Christi sine fructu bonorum operum non percepit. *Panis*, gratia spiritualis, ut in Isaia : « Panis ei datus est, aquæ ejus fideles D sunt [29], » id est, gratia ei concessa est spiritualis, contemplationes ejus erroneæ non sunt. *Panis*, doctrina sacra, ut in Jeremia : « Parvuli petierunt panem [30], » id est, simplices et humiles petierunt doctrinam audire. *Panis*, bona actio, ut in Isaia : « Panem nostrum comedemus [31], » quod septiformis Spiritus in bono opere, quod nobis agendum inspirat delectatur. *Panis*, robur charitatis, ut in Evangelio : « Quis ex vobis patrem petit panem [32] ? » * *Panis*, humilitas, ut in libris Regum : « Et ecce ad caput ejus subcinericius panis [33], » quod in mente viri sancti

[1] Exod. v, 18. [2] Job. xxi, 18. [3] Isa. xi, 7. [4] Matth. iii, 12 : Luc. iii, 17. [5] Exod. vii, 19. [6] Isa. xxxiv, 13. [7] Job xxiii, 2. [8] Isa. xix, 22. [9] Jer. xxx, 14. [10] Psal. xxxviii, 11. [11] Luc. x, 30. [12] Exod. ix, 14. [13] II Reg. vii, 14. [14] Ezech. i, 7. [15] Isa. i, 6. [16] Job xviii, 9. [17] Gen. xxv, 26. [18] Gen. xxx, 37. [19] Ezech. xxxi, 8. [20] Eccle. xxiv, 19. [21] Job xxix, 7. [22] Prov. v, 16. [23] Cant. vii, 2. [24] Eccli. xxiv, 19. [25] Job. xiii, 22. [26] Job xviii, 17. [27] Joan. vi, 35. 41. 48. [28] Prov. xxxi, 27. [29] Isa. xxxiii, 16. [30] Thren. iv, 4. [31] Isa. iv, 1. [32] Luc. xi, 11. [33] III Reg. xix, 6.

[illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

[illegible]

Psalmis : « Passer invenit sibi domum [1], » id est, vir sanctus elegit sibi cœlestem habitationem. *Passer*, quilibet a peccato conversus, ut in Psalmis : « Anima nostra sicut passer erepta (est de laqueo venantium [2]), » quod peccatores liberantur a seductione dæmonum. *Passer*, instabilis, ut in Psalmis : « transmigra in montem sicut passer [3], » quia quod conspiciunt hæretici, ad suam excellentiam trahere nituntur. Per *passerem* humiles, ut in Psalmis : « Illic passer nidificat [4], » id est, in Christum maxime humiles sperabunt. *Passer*, gemina substantia hominis, corpus scilicet et anima, ut in Levitico [5] in emundatione leprosi duo passeres assumuntur, et unus immolatur, alter liber permittitur avolare ; ut peccator plene purgetur, necesse est ut et corpus ejus per mortificationem mactetur, et anima per contemplationem in supernis elevetur.

Pater est Deus creator, ut in Parabolis : « Oculum qui subsannat patrem » [6], id est, hæreticum, qui deridet Deum creatorem. *Pater*, prælatus quilibet, ut in libris Regum : « Pater mi, pater mi, currus Israelis et auriga ejus [7], » id est, prælate * meus, qui portas et ducis. *Pater*, protoplastus, ut in Psalmis : « Pater meus et mater mea dereliquerunt me [8], » id est, Adam et Eva peccato exposuerunt me. *Pater*, quilibet superior, ut in libris regum : « Quis pater ejus [9] ? » id est, quis superior eo ? *Pater*, mundus iste, ut in Jeremia : « Maledictus qui annuntiavit patri meo dicens : Natus est tibi puer masculus [10], » id est, qui per adulationem opere meo fecit me a mundo laudari. *Pater*, diabolus, ut in Evangelio : « Vos ex patre diabolo estis [11], » quod eos diabolus et si non creavit, aut genuit, tamen persuasit et tenuit.

Pavimentum est caro nostra, ut in Psalmis ; « Adhæsit pavimento anima mea [12], » id est, consensit carni ratio mea. *Pavimentum*, cor humile, ut in libris Regum : « Texit pavimentum tabulis alienigenis [13], » quod Dominus cor humile donis spiritualibus exornat. *Pavimentum*, quilibet auditor, ut in Ezechiele : « Gazophylacia in circuitu pavimenti [14], » quod ad bonum excitant auditorum exempla patrum antecedentium.

Paxillus est compunctio, ut in Deuteromonio : « Ferens paxillum in balteo [15], » id est, habens stimulum compunctionis in animo. Per *paxillos* prælati, ut in Exodo : « Paxillos atrii ex ære facies [16], » id est, prælatos Ecclesiæ et fortes in opere, et sonoros in prædicatione constitues.

Pectus est cor rectum, ut in Exodo : « Doctrinam et veritatem, quæ erit in pectore Aaron [17], » id est, in cogitatione prælati. *Pectus*, superbia, ut in Genesi : « Super pectus tuum gradieris [18]. » id est, elationem reproborum superabis.

Pectusculum est cor rectum, ut in Exodo : « Pectusculum erit Aaron [19], » quod ad prælatum præcipue pertinet, ut cor rectum habeat.

Pecus est hæreticus, ut in cantico Habacuc : « Abscindetur de ovili pecus [20], » id est, de Ecclesia hæreticus. *Pecus*, peccator et justus, ut in Ezechiele : « Ecce ego judico inter pecus et pecus [21], » id est, discerno inter peccatorem et justum. Per *pecus* populi, ut in Genesi : « Constitue illos magistros pecorum meorum [22], » id est prælatos populorum meorum. *Pecus*, cupidi, ut in Psalmis : « Insuper et pecora campi [23]. » id est, subdidisti ei et cupidos mundi.

Peccatum est admittere malum, et *delictum* est omittere bonum. *Peccatum*, sacrificium pro peccato, ut in Paulo : « Eum, qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit [24], » quod Christum ab omni peccato immunem pro peccatis nostris Deus Pater sacrificium sacerdotem constituit. *Peccatum*, pœna peccati, ut in Isaia : « Ipse * peccatum multorum tulit [25], » quod Christus pro nobis peccatoribus pœnam mortis subiit. *Peccatum*, fomes peccati, id est, concupiscentia, ut in Paulo : « Peccatum non cognovi, nisi per legem, * ubi lex diceret, non concupisces [26]. » *Peccatum*, diabolus, ut in Paulo : « Revelatus fuerit homo peccati, * filiis perditionis [27], » id est, manifestatus fuerit Antichristus homo diaboli ad æternam damnationem præparatus.

Pes est quilibet prædicator, ut in Psalmis : « Ut instigatur pes tuus in sanguine [28], » quod prædicator nonnunquam afficitur tribulatione. *Pes*, prædicatio, ut in Psalmo : « In flumine pertransibunt pedes ibi [29], » id est, in mundum ibunt prædicatione. *Pes*, quilibet amicus, ut in Evangelio : « Si pes tuus scandalizaverit te [30], » id est, si necessarius amicus tuus malum suggeret tibi, ne sequaris eum. *Pedes*, opera cœlestium præceptorum, quibus inniti debet uterque populus, ut in Isaia : « Immitentes pedem bovis et asini [31], » id est, imponentes opera cœlestium præceptorum, quibus inniti debet uterque populus, Judaicus videlicet ac gentilis. *Pes*, exemplum Christi, ut in Isaia : « Conculcabit eam pes pauperis [32], » quod superbos mundi prostravit exemplum humilis Christi. *Pes*, exemplum malum, ut in Job : « Obliviscetur quod pes conculcet eas [33], » quod negligens prælatus non curat, quod malum exemplum corrumpit subjectos. Per *pedes* sacramenta incarnationis ut in Evangelio : « Lacrymis cœpit rigare pedes ejus [34], » quod conversa gentilitas venerari cœpit ima incarnationis Christi. *Pedes*, apostoli, ut in Job : « Lavabam pedes meos butyro [35], » quod Christus,

[1] Psal. LXXXIII, 4. [2] Psal. CXXIII, 7. [3] Psal. X, 1. [4] Psal. CIII, 17. [5] Levit. XIV. 49. [6] Prov. XXX, 17. [7] IV Reg. II, 12. [8] Psal. XXVI, 10. [9] I Reg. X, 12. [10] Jer. XX, 15. [11] Joan. VIII, 44. [12] Psal. CXVIII. 25. [13] III Reg. VI, 15. [14] Ezech. XL, 17. [15] Deut. XXIII, 13. [16] Exod. XXVII, 19. [17] Exod. XXVIII, 30. [18] Gen. III, 14. [19] Exod. XXIX, 27, 28 ; Lev. VII, 31. [20] Hab. III, 17. [21] Ezech. XXXIV, 17. [22] Gen. XLVII, 6. [23] Psal. VIII, 8. [24] II Cor. V, 21. [25] Isa. LIII, 12. [26] Rom. VII, 7. [27] II Thess. II, 3. [28] Psal. LXVII, 24. [29] Psal. LXV, 6. [30] Matth. XVIII, 8. [31] Isa. XXXII, 20. [32] Isa. VI, 6. [33] Job XXXIX, 18. [34] Luc. VII, 38. [35] Job XXIX, 6.

qui peccata nostra portavit quatuor unus mundavit Spiritu sancto. Per pedes praedicatores, ut in Isaia: « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem [1]! » quod per sanctitatem decori sunt praedicatores, qui annuntiant populo poenitentiam. Per pedes praedicatores, ut in Evangelio: « Excutite pulverem de pedibus vestris [2], » id est, terrena pro praedicationibus vestris ab iis nolite accipere qui vos contemnunt. Per pedes infirmi qui sunt in Ecclesia, ut in Job: « Pedes meos subverterunt [3], » id est, infirmos meos qui sunt in Ecclesia haeretici subverterunt. Per pedes cogitationes, ut in Jeremia: « Sordes ejus in pedibus ejus [4], » id est, immunditiae ejus in cogitationibus ejus. Per pedes intentiones, ut in Parabolis: « Pedes eorum ad malum currunt [5], » id est, intentiones eorum ad peccata proclives sunt. Per pedes afflictiones, ut in Levitico: « Intestinis et pedibus ejus lotis aqua [6], » quod ut nos sacrificium Dei esse possimus, oportet ut cogitationes et * afflictiones nostras compunctionis aqua emundemus. Per pedes operationes, ut in Jeremia: « Expandit rete pedibus meis [7], » quod multis modis opera nostra diabolus studet corrumpere. Per pedes actus sanctorum, ut in Ezechiele: « Pedes eorum pedes recti [8], » quod sanctorum actus ad iniquitatem non sunt retorti. Per pedes viri sancti, ut in Psalmis: « Adorabimus in locum ubi steterunt pedes ejus [9], » id est, in contemplatione sanctae conversationis, in qua perfecti servi tui utiliter persistunt nosmetipsos humiliamus. Per pedes, illi sancti, qui in patria coelesti sunt, ut in Psalmis: « Statuisti in loco spatioso pedes (meos) [10], » quod in latitudine gratiae sunt, qui hinc exeuntes in coelesti patria consistunt. Per pedes ministri imperatorum, ut in Psalmis: « Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem [11], » id est prompti sunt ministri eorum ad exercendam crudelitatem.

Pellis est motus carnis, ut in Job: « Pelle et carnibus vestisti me [12], » id est, motu et sensibus carnis circumdedisti me. *Pellis*, veritas corporis nostri, ut in Job: « Rursum circumdabor pelle mea [13], » id est, rursum apparebo in veritate corporis mei. *Pellis*, modica adversitas, ut in Job: « Pellem pro pelle [14], » et ideo hoc patitur adversa suscepit aequanimiter, quod majora pati pertimescit. *Pellis*, opus superficiae actionis nostrae, ut in Levitico: « Sacerdos qui * holocaustum, pellem habebit [15], » quod solus * exterior in bono opere homini deputatur. *Pellis*, extrema mundi, ut in Job: « Numquid implebis * sagena pelle ejus [16], » quod extrema tamen hujus, * qui hosti adhaerebant, Dominus elegit, et ex eis Ecclesiam suam constituit. *Pellis*, sancti homines, ut in Job: « Pelli meae consumptis carnibus haesit os meum [17], » id est, desertis carnalibus per contemptum mundi, fragilioribus discipulis, qui propterea esse videbantur, adhaesit robur praedicatorum meum. *Pelles*, litteralis intellectus, ut in Levitico: « Detractaque pelle hostiae artus in * frusta concident [18], » quod praedicatores sublato velamine litterae interiora mysteria aperire debent. *Pelles*, mortalitas humana, ut in Psalmis: « Extendens coelum sicut pellem [19], » quod per ora mortalium praedicatorum sacram paginam Dominus Scripturarum extendit. *Pelles*, corpora martyrum, ut in Exodo: « De pellibus arietum rubricatis [20], » id est, de corporibus sanctorum martyrum. Per pelles, antiqui patres, ut in libris Regum: « Ambulabam in medio pellium, » quod in antiquis patribus Dominus habitabat. Per pelles structurae temporales, ut in Jeremia: « Subito vastatae sunt pelles meae [21], » id est, repente sunt interruptae structurae [illegible] meae. Per pelles vitae [illegible], ut in Cantico: « Sicut pelles Salomonis [22], » quod spiritualem domum, quam [illegible] possidebit, anima devota [illegible] in praesenti [illegible] habere studet. Per *pelles* reprobi, ut in cantico Habacuc: « Turbabuntur pelles terrae Madian [23], » id est, reprobi in judicio damnati punientur, quod Madian de judicio interpretatur.

Pellicanus est quilibet eremita, ut in Psalmis: « Similis factus sum pellicano [24], » id est, in solitudine ad instar illius avis commoratus.

Plectae sunt copulae, ut in libris Regum: « Inter coronulas et plectas, leones et boves [25], » quod in viris sanctis cum charitate et concordia adhaerent et mansuetudo.

Penna est actio exteriorum, ut in Job: « Penna struthionis similis pennis herodii [26], » quod exterior actio hypocritae similis esse videtur actionibus viri sancti. Per pennas munimenta [illegible], ut in Psalmis: « Sub pennis ejus sperabis [27]. » Per pennas, principia charitatis, ut in Psalmis: « Si sumpsero pennas [28], » id est, si principia charitatis implere studuero. Per pennas virtutes morales, ut in Psalmis: « Pennae columbae [29], » id est, habebis in virtutibus [illegible] et claritatem scientiae. Per pennas contemplationem sanctorum, ut in Ezechiele: « Et facies et pennae eorum extentae desuper [30], » quod viri sancti [illegible] intenti [illegible] et contemplationi inhaerent.

Pennula sunt sancta desideria, ut in Levitico: « Omne quod habet pennulas, comedetis [31], » quod illi in corpus Ecclesiae trajiciuntur, qui per sancta desideria ad superna se transferunt.

[illegible] sunt terrena desideria, ut in libro [illegible]: « [illegible]

[1] Isa. LII, 7. [2] Matth. X, 14; Marc. VI, 11; Luc. IX, 5. [3] Job XXX, 12. [4] Thren. I, 9. [5] Prov. I, 16. [6] Lev. I, 9. [7] Thren. I, 13. [8] Ezech. I, 7. [9] Psal. CXXXI, 7. [10] Psal. XXX, 9. [11] Psal. XIII, 3. [12] Job X, 11. [13] Job XIX, 26. [14] Job II, 4. [15] Lev. VII, 8. [16] Job XL, 26. [17] Job XIX, 20. [18] Lev. I, 6. [19] Psal. CIII, 2. [20] Exod. XXVI, 14. [21] Jer. IV, 20. [22] Cant. I, 4. [23] Hab. III, 7. [24] Psal. CI, 7. [25] III Reg. VII, 29. [26] Job XXXIX, 13. [27] Psal. XC, 4. [28] Psal. CXXXVIII, 9. [29] Psal. LXVII, 14. [30] Ezech. I, 11. [31] Lev. XI, 21; Deut. XIV, 19.

pepones, » id est, carnales voluptates et terrenæ dulcedines.

Pera est onus sæculi, ut in Evangelio : « Nolite portare peram neque sacculum [2], » id est, nolite scientiam abscondere, nec sæculi onus subire. *Pera*, intellectus apostolorum, ut in libris Regum : « Immisit quinque lapides in peram pastoralem, quam habebat secum [3], » quod quinque libros Moysis commisit intellectui apostolorum. *Pera*, mens devota, ut in libris Regum : « Deferens viro Dei instrumentum novum in pera sua [4], » quod Christo afferre debemus refectionem sanctæ novitatis in devota mente nostra.

Peregrinus est Christus, ut in Job : « Et quasi peregrinus sum oculis eorum [5], » quod Christum Judæi omnino a se alienum deputaverunt. *Peregrinus*, quilibet mundum contemnens, ut in Psalmo. « Et peregrinus sicut omnes (patres mei) [6], » id est, ad instar antiquorum patrum et * aliena me esse deputo, quandiu in præsenti exilio vivo. *Peregrinus*, concupiscentia, ut in libris Regum : « Cum autem quidam peregrimus venisset ad divitem [7], » id est, cum carnis concupiscentia tentavit David Regem.

Perdix est diabolus, ut in Jeremia : « Perdix congregavit, quæ non peperit [8], » quod diabolus persuasit quos non creavit, retinuit quos non genuit.

Preda est salus electorum, ut in Genesi : « Ad prædam ascendisti, * fili mi [9], » quod Christus pro electorum salute crucem ascendit. *Preda*, laus hypocritarum, ut in Job : « Tigris periit, eo quod non habuerit prædam [10], » quod hypocrita desinit, priusquam perdit laudem suam. *Preda*, animæ pravorum, ut in Job : « Prædam pollicetur sociis [11], » id est, promittit se acquirere animas pravorum consortibus suis. Per *predam* persecutio, ut in Genesi : « Mane comedet prædam [12], quod piorum Saulus persecutioni insistebat.

Præsepe est sacra Scriptura, ut in Job : « Aut morabitur ad præsepe tuum [13], » id est, tuis viribus obediet terrenus et superbus princeps scripturæ tuæ. Per *præsepe* incarnatio Domini, ut in Isaia : « Et asinus præsepe domini sui [14], » quod populus Gentilis cognovit incarnationem redemptoris sui. *Præsepe*, beatitudo cœlestis, ut in Job : « Aut mugiet bos, cum ante præsepe steterit [15]? » quod prædicator Ecclesiæ necesse non habet gemere, cum ad plenitudinem supernæ felicitatis pervenerit. Per *præsepia* diversi ordines Ecclesiæ, ut in cantico Habacuc : « Non erit armentum in præsepibus [16], » quod vix erit in tempore illo probabilis societas in quibusdam Ecclesiæ ordinibus.

Prædones sunt raptores, ut in Job : « Abundabant
A tabernacula prædonum [17], » id est, possessiones raptorum.

Pessulum est voluptas hominis, ut in Cantico : « Pessulum ostii mei aperui dilecto meo [18], » id est, voluntatem cordis mei obtuli Deo meo.

Petra est Christus, ut in Psalmis : « Percussit petram,et fluxerunt aquæ [19], » quod Judaicus populus Christum crucifixum percusserunt, et fluxerunt ab eo dona gratiæ. *Petra*, fides, ut in Exodo : « Est locus apud me, et stabis super petram [20], » id est, apud me mansionem invenies, si in soliditate fidei persistis. *Petra*, confessio fidei, ut in Evangelio : « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam [21], » id est, super hanc fidei confessionem exstruam Ecclesiam meam. *Petra*, soliditas bonæ actionis, ut in
B Psalmis : « Et statuit super petram [22], » id est, incitavit ad solidam actionem affectus meos. *Petra*, quilibet vir stabilis, ut in Parabolis : « Viam colubri super petram [23], » quod suggestio diaboli viro spirituali prævalere non potest. *Petra*, spiritualis fortitudo, ut in Psalmis : « In petra exaltavit me [24], » id est, in vera fortitudine erexit me. Per *petras*, sancti angeli, ut in Job : « In petris manet aquila, » quod in contemplatione sanctorum angelorum devota anima versatur. Per *petras*, viri sancti, ut in Psalmis : « De medio petrarum dabunt voces [25], » id est, de vita sanctorum patrum emittunt prædicationes. Per *petras* bona exempla, ut in Job : « Nunquid nosti tempus partus ibicum (in petris) [26]? » id est, nunquid tu scis quando sancti ex bonis exemplis
C bonam debent proferre actionem? Per *petram* magnæ contemplationes, ut in libris Regum : « Super abruptissimas petras, quæ * solum ibicibus perviæ sunt [27], » id est, super maximas contemplationes, quæ solum perfectis patent.

Picturæ sunt diversitates virtutum, ut in libris Regum : « Picturas varias quasi prominentes [28], » virium apparentes.

Pili sunt humilitas pœnitentium, ut in Exodo : « Fecit saga undecim de pilis caprarum [29], » quod Deus * pervisorum æternorum pœnitere facit de transgressione ad instar humilium pœnitentium. *Pili*, afflictiones, ut in Evangelio : « Joannes erat vestitus de pilis cameli [30], » quod carnis afflictio-
D nem prædicabat. *Pili*, cogitationes infirmæ, ut in Job : « Inhorruerunt pili carnis meæ [31], » id est, obstupuerunt cogitationes infirmitatis meæ. *Pili*, peccata, ut in libro Numeri Levitæ radebant omnes pilos carnis suæ [32], quod, qui * obsequium divinum assumuntur, vetera peccata oportet ut a se abjiciant.

Pilosi sunt immundi spiritus, ut in Isaia : « Et pilosi saltabunt ibi [33], » quod in mente reproba im-

[1] Num. XI, 5. [2] Matth. X, 10 : Marc. VI, 8 : Luc. IX, 3, et X, 4. [3] I Reg. XVII, 40. [4] IV Reg. IV, 42. [5] Job XIX, 15. [6] Psal. XXXVIII, 13. [7] II Reg. XII, 4. [8] Jer. XVII, 11. [9] Gen. XLIX, 9. [10] Job IV, 11. [11] Job XVII, 5. [12] Gen. XLIX, 27. [13] Job XXXIX, 12. [14] Isa. I, 3. [15] Job. VI, 5. [16] Hab. III. 17. [17] Job XII. 6. [18] Cant. V, 6. [19] Psal. LXXVII, 20. [20] Exod. XXXIII, 21. [21] Matth. XVI, 18. [22] Psal. XXXIX, 3. [23] Prov. XXX, 19. [24] Psal. XL, 3. [25] Psal. CIII, 12. [26] Job XXXIX. 4. [27] I Reg. XXIV. 3. [28] III Reg. VI, 29. [29] Exod. XXXVI. 14. [30] Matth. III, 4; Marc. I, 6. [31] Job IV, 15. [32] Num. VIII. 7. [33] Isa. XIII, 21.

mundi spiritus qui perditioni congratulantur. Pilosus, quilibet superfluitate studens, ut in Genesi: « Esau pilosus, et ego lenis [1], » quod reprobi superflua diligunt, et electi superflua a se abdicare student. Pilosus, quilibet humilis * atque vilis ... in... suis et castitate corporali roboratos.

* Pleiades sunt electi, ut in Job: « Nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiades [2], » id est, nunquid tu potes omnes electos Ecclesiæ in beatitudine cœlesti adjuvare?

Pinus est veritas fidei, ut in Isaia: « Ad te veniet abies et buxus [3] [et pinus simul], » quod in Ecclesia sunt et sublimes in contemplatione, et fortes in opere, et virides in fide.

Primogenitum est fides, ut in Psalmis: « Et percussit omne primogenitum in Ægypto [4], » quod in mente reproborum etiam fidem * Dominus, nunquam Dominus destrui permittit. Primogenitum, initium boni operis, ut in Deuteronomio: « Non operaberis in primogenito bovis [5], » id est, non confides in initio boni operis tui. Primogenitum, superbia, ut in Job: « Et consumat brachia illius primogenita mors [6], » quod fama aliquando opera quæ impius facit, initium omnis peccati superbia corrumpit.

Princeps est Christus, ut in Isaia: « Pater futuri sæculi, princeps pacis [7], » quod Christus illis quibus futurum gaudium præparavit, pacem hic in conscientia tribuit. Princeps, prælatus quilibet, ut in Isaia: « Non vocabitur is qui insipiens est princeps [8], » quod qui in se sapientiam non habet, aliis in regimine præesse non debet. Princeps, venter hominis, ut in Jeremia: Princeps coquorum destruit muros Jerusalem [9], » id est, venter, cui coqui magna cura deserviunt, virtutes animæ corrumpit. Princeps, intellectus noster, ut in Levitico: « Si peccaverit princeps [10], id est, si aberraverit intellectus in homine. Princeps, diabolus, ut in Evangelio: « Princeps hujus mundi in [me] non habet quidquam [11], » quod diabolus, qui reprobis dominatur, in Christo nihil invenit suum. Per principes, angeli, ut in Daniele: « Et ecce Michael, unus de principibus [12] » quod unus inter angelos Michael est. Aut principes apostoli, ut in Psalmis: « Constitues eos principes super omnem terram [13], » quod apostolos Christus prælatos posuit super universam Ecclesiam. Per principes doctores Ecclesiæ, ut in canticis Annæ: « Erigit pauperem, ut sedeat cum principibus [14], » quod Deus exaltat humilem, ut præsit cum rectoribus Ecclesiæ. Principes, superbi, ut in Job: « Non * accepit personas principum [15], » id est, non honoravit personas superborum. Per principes, hæretici, ut in Job: « Principes * cessa-

[illegible]

[1] Gen. XXVII, 11. [2] Job XXXVIII, 31. [3] Isa. LX, 13. [4] Psal. CXXXIV, 8. [illegible] [6] Job XVIII, 13. [7] Isa. IX, 6. [8] Isa. XXXII, 5. [9] Jer. XXXIX, 8. [10] Lev. IV, 22. [11] Joan. XIV, 30. [12] Dan. X, 13. [13] Psal. XLIV, 17. [14] I Reg. II, 8. [15] Job XXXIV, 19. [illegible]

medat fructum pomorum suorum [1], » id est, ut delectetur sanctitate electorum suorum.

Pontifex est Christus, ut in Paulo : « Christus assistens pontifex futurorum bonorum [2], » quod ipse semetipsum in ara crucis offerens bona æterna redemptis contulit.

Porta est Christus, ut in Job : « Longe fient filii ejus a salute et*convertantur in porta [3], » quod synagoga populi a vera se salute elongantes veniente Christo per infidelitatem corrupti sunt. *Porta*, virgo Maria, ut in Ezechiele : « Porta hæc clausa * erat, et non aperietur [4], » quod Maria et ante partum incorrupta, et post partum mansit illæsa. *Porta*, fides, ut in Psalmis : « Cum loquetur inimicis suis in porta [5], » id est, quando disputabit cum hæreticis pro fidei defensione. *Porta*, opus justitiæ, ut in Job : « Cum procedebam ad portam * charitatis [6], » id est, quando exivi exterius ad opus justitiæ, coram aliis. *Porta*, exitus ab hac vita, ut in Ezechiele [7] : Propheta intus stans oculos exterius habuit ad portam, quod electus quisque in fide Ecclesiæ vivens ad exitum suum ab hac vita desiderium suum extendere debet, ut cum Christo esse possit, Per *portas* prædicatores, ut in Isaia : « Et portas tuas in lapides sculptas [8], » quod Dominus prædicatores sanctæ Ecclesiæ bonis actibus exornat. *Portæ*, virtutes morales, ut in Psalmis : « Aperite mihi portas justitiæ [9], » id est, virtutes bonorum meorum mihi notas facite. *Portæ*, opera mala, ut in Psalmis : « Qui* exaltas me de portis mortis [10], » id est, qui liberat me de malis operibus, per quæ fit introitus ad perditionem. *Portæ*, quinque sensus corporis nostri, ut in Esdra : * « Utinam non inferrent onera per portas suas in die sabbati [11], » quod quotquot in claritate internæ quietis sumus, nec per visum admittere debemus vanitatem, nec per auditum, curiositatem ; nec per olfactum, voluntatem : nec per gustum, edacitatem ; nec per tactum, impuritatem. Per *portas*, consuetudines pravæ, ut in Psalmis : « Quod contrivit portas æreas [12], » id est, duras pravitatis consuetudines destruxit. Per *portas*, doctrinæ hæreticorum, ut in Evangelio : « Et portæ inferorum non prævalebunt ei [13], » quod veræ fidei confessioni doctrinæ hæreticæ resistere non possunt. Per *portas* doctores iniqui, ut in Job : « Portas vultus ejus quis aperuit [14] ? » quod Dominus deceptionem impiorum doctorum Ecclesiæ suæ revelavit. Per *portam* ultimum Judicium, ut in Parabolis : « Nobilis in portis vir ejus [15], » quod in ultimo judicio apparebit sublimis Christus et gloriosus, qui hic fuit humilis et judicatus.

Porticus patres sunt antiqui, ut in libris Regum : « Porticus erat ante templum [16], » quod antequam construereturin Gentibus, patres antiqui in Judæa erant. *Porticus*, Synagoga, ut in Evangelio : « Ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis [17], » quod Christus erat in mundo in Synagoga apud Judæos. *Portæ*, libri legales, ut in Evangelio : « Piscina quinque porticus habens [18], » id est, Synagoga quinque libris Moysis intendens.

Porri sunt mundi hujus occupationes, ut in libro Numeri : « In mentem nobis veniunt et porri, et pepones, et cumeres [19], » quod in se admittunt sæculares voluptates, et vanitates et curiositates mundialium occupationum.

Porci sunt contemptores veritatis, ut in Evangelio : « Ne mittatis margaritas vestras ante porcos [20], » id est, non participetis sacræ Scripturæ secreta contemptoribus veritatis. *Porci*, immundi spiritus, ut in Evangelio : « Misit illum in villam suam, ut pasceret porcos [21]. » id est, erexit eum in superbiam, ut male vivendo pasceret immundos spiritus. *Porci*, homines mali, ut in Evangelio : *« Mittite vos in gregem porcorum [22], » quod habitationem sibi eligunt dæmones in cordibus reproborum.

Procurator est Christus, ut in Evangelio : « Dixit Dominus procuratori vineæ suæ [23]. » quod Christus, quem pater Ecclesiæ suæ præposuit, in fine mundi reddet unicuique juxta opus suum.

Propitiatorium est Christus, ut in Exodo : « Facies et propitiatorium de auro purissimo [24], » quod mundus natus est nobis Christus ab omni peccato.

Propugnator est Christus, ut in Isaia : « Et propugnator sit ad salutem [25], » quod, ut nos Christus salvaret, diabolum expugnavit.

Propugnacula sunt miracula, ut in Cantico : « Et ædificata est cum propugnaculis [26], » quod sanctorum miracula sacra nobis Scriptura ostendit. *Propugnacula*, munimenta Scripturarum, ut in Cantico : « Super eum propugnacula * argentum [27], » quod Ecclesia sacra est Scripturæ munimentis roborata.

Postes sunt hominis corpus et anima, ut in Exodo : « Et ponent de sanguine agni super utrumque postem [28], » ut corpus Christi et ore sumamus et mente capiamus, *Postes*, libri Evangeliorum, ut in libris Regum : « Fecit in introitu templi postes [29], » quod ad fidem Ecclesiæ per libros Evangeliorum introitum habemus.

Potentes sunt viri sancti, in bono fortes, ut in Job : « Deus potentes non * habuit [30], » id est, viros sanctos in bono opere fortes non deserit* *potentes* de * *se*, id est, superbos a sua dejicit electione.

Puer est Christus, ut in Isaia : « Puer parvulus minabit eos [31], » quod electos suos, ne mundo per affectum adhæreat * Christo humilis per timorem suum interius terret. *Puer*, populus Judaicus, ut in Evangelio : « Est puer unus hic [32], » id est, populus Judaicus sensu puerilis. Per *pueros* quilibet in-

[1] Cant. IV, 16. [2] Heb. IX, 11. [3] Job V, 4. [4] Ezech. XLIV, 2. [5] Psal. CXXVI, 5. [6] Job XXIX, 7. [8] Ezech. XI, 1. [8] Isa. LIV, 12. [9] Psal. CXVIII, 19. [10] Psal. IX, 14. [11] II Esd. XVII, 19. [12] Psal. CVI, 16. [13] Matth. XXI, 18. [14] Job XLI, 5. [15] Prov. XXXI, 23. [16] III Reg. VI, 3. [17] Joan. X, 23. [18] Joan. V, 2. [19] Num. XI, 5. [20] Matth. VII, 6. [21] Luc. XV, 15. [22] Matth. VIII, 31. [23] Matth. X, 8. [24] Exod. XXV, 17. [25] Isa. LXIII, 3. [26] Cant. IV, 4. [27] Cant. VIII, 9. [28] Exod. XII, 17. [29] III Reg. VI, 3. [30] Job XXXVI, 5. [31] Isa. XI, 6. [32] Joan. VI, 9.

nocentes, ut in Psalmis: « Laudate, pueri, Dominum [1], » quod illi digne Dominum laudant qui innocentes ad instar puerorum et simplices sunt. Per pueros cœlestis patriæ cives, ut in Evangelio: « Pueri mei mecum sunt in cubili [2], » quod cives cœlestes in æterna quiete exsultant cum Domino. Per pueros Judæi, ut in libris Regum: « Et * laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros [3], » quod, quadraginta duobus annis post passionem Domini peractis, imperatores devastaverunt Judæos.

Pullus est gentilitas, ut in Evangelio: * « Invenies asinam alligatam et pullum cum ea [4], » quod utrumque populum, Judaicum et gentilem, funibus peccatorum ligatum apostoli invenerunt. Per *pullos* apostoli, ut in Job: « Quoniam pulli ejus..., » quod apostoli gentium salutem magno affectu exoptabant. Per *pullos* homines de gentibus, ut in Psalmis: « Et pullis corvorum invocantibus eum [5]. » Per *pullos* auditores, ut in Job: « Pulli ejus lambunt sanguinem [6], » quod fideles auditores sacramenta passionis Christi fideliter credendo hauriunt.

Pulvis est fecunditas sanctitatis, ut in Cantico: « Et universi pulveris pigmentarii [7], » id est, universæ fecunditates * virtutes. Per *pulverem*, levitas mentis, ut in Evangelio: « Excutite pulverem de pedibus vestris [8], » id est, abjicite levitatem de affectibus vestris. *Pulvis*, instabilis quisque, ut in Psalmis: « Tanquam pulvis, quem projicit ventus a (facie terræ) [9], » id est, instabilis quisque, quem prosternit tentationis flatus. *Pulvis*, cogitatio interna, ut in Isaia: « Sede in pulvere, filia Babylonis [10], » id est, quiesce in terrena cogitatione, o sterilis anima in confusione vitiorum consistens. *Pulvis*, desiderium sæculare, ut in Job: « Et * tum simul in pulvere dormient [11], » id est, pariter in desiderio sæculari requiescent. *Pulvis*, actio mundana, ut in Job: « Induta est caro mea putredine et sordibus pulveris [12], » quod infirmi, qui sunt in Ecclesia, modo vitiis immundis coinquinantur * mundanis actibus implicantur. *Pulvis*, quilibet peccator, ut in Job: « Quando fundebatur pulvis in terra [13], » quod peccator nonnunquam a mobilitate sua, inspirante Deo, ad stabilitatem convertitur. *Pulvis*, infima actio, ut in Job: « Tu forsitan in pulvere calefacies ea [14]? » quod solus Deus subjectos in conversatione infima neglectos a malo prælato derelictos cœlesti valet amore inflammare. *Pulvis*, spiritualis infirmitas, ut in Jeremia: « Ponet in pulvere os suum [15], » id est, spiritualiter confitebitur infirmitatem suam. *Pulvis*, interna discretio, ut in Exodo: « Cumque in tenuissimum pulverem universa * contuderit [16], » id est, cum omnia quæ agis, in subtilissimam discretionem distinxeris. *Pulvis*, fragilitas hominis, ut in Psalmis: « Et in pulverem suum revertentur [17], » id est, tollis ab eis spiritum superbiæ, et ad se humiliandam fragilitatem suam attendent. *Pulvis*, putredo humani generis per mortem, ut in Job: « Sicut lutum fecisti me [18], » id est, de terra fecisti corpus meum, et in * putredinem post mortem redigis illud.

Pulvillus est adulatio, ut in Ezechiele: « Qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus [19], » id est, qui componunt adulationes in omni operatione perfectorum.

Plumbum est Synagoga, ut in Job: « Et plumbi lamina vel celte [20], » quod in Synagoga * celte verba Dei susceperunt, et cito abjecerunt; et gentes tarde receperunt, et diu retinuerunt. *Plumbum*, pondus peccati, ut in Zacharia: « Ecce talentum plumbi portabatur [21], » id est, magnitudo peccati augebatur. *Plumbum*, diabolus, ut in Exodo: « Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus [22], » quod sicut diabolus cecidit, et sic reprobi, qui ejus membra sunt, in pœnas infernales ruunt.

Pluvia est sancta prædicatio, ut in Job: « Quis est pluviæ pater [23]? » Deus videlicet, qui per inspirationem suam prædicationem doctoribus infundit. *Pluvia*, interna gratia, ut in Psalmis: « Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ [24], » id est, gratuitam gratiam infundes electis. Hinc *pluvia*, tentatio, ut in Evangelio: « Descendit pluvia, venerunt et flumina [25], » id est, affluit tentatio illius et persecutio.

Punctus est brevitas hujus vitæ, ut in Job: « Et gaudium hypocritæ ad instar puncti [26], » quod præsentis vitæ gaudium stabile non est. *Punctus*, festinantia, ut in Job: « Et in puncto ad inferna descendunt [27], » quod festinantur sine omni mora ad inferna reprobi descendunt.

Pupilla est Christus, ut in Psalmis: « Ut pupillam oculi [28], » id est, custodi me, o Deus Pater, quasi membrum Filii tui. *Pupilla*, electi, ut in Propheta: « Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei [29], » id est, sicut membrum illud tenerum est, ita tenere diligo vos, electos meos.

Pupillus est quilibet humilis, ut in Psalmis: « Pupillo tu eris adjutor, » id est, humilibus adjuvabis. Per *pupillos* infirmi qui sunt in Ecclesia, ut in Job: « Asinum pupillorum abegerunt [30], » quod hæretici simplicium doctorum informationem despicere student.

Purpura est passio Christi, ut in Cantico: « Coma capitis tui, ut purpura regis [31], » id est, cogitationes mentis tuæ assidue versantur in passione Redemptoris. *Purpura*, fulgor castitatis, ut in Exodo:

[1] Psal. CXII, 1. [2] Luc. XI, 7. [3] IV Reg. II, 22. [4] Matth. XXI, 2. [5] Psal. CXLVI, 9. [6] Job XXXIX, 30. [7] Cant. III, 6. [8] Matth. X, 14; Marc. VI, 11; Luc. IX, 5. [9] Psal. I, 4. [10] Isa. XLVII, 1. [11] Job XX, 11. [12] Job VII, 5. [13] Job XXXVIII, 38. [14] Job XXXIX, 14. [15] Thren. III, 29. [16] Exod. XXX, 36. [17] Psal. CIII, 29. [18] Job X, 9. [19] Ezech. XIII, 18. [20] Job XIX, 24. [21] Zach. V, 7. [22] Exod. XV, 10. [23] Job XXXVIII, 28. [24] Psal. LXVII, 10. [25] Matth. VII, 25, 27. [26] Job XX, 5. [27] Job XXI, 13. [28] Psal. XVI, 8. [29] Zach. II, 8. [30] Job XXIV, 3. [31] Cant. VII, 5.

« Et æs, et hyacinthum et purpuram [1]. » id est, sonoram prædicationem, et mundam actionem, et nitidam castitatem. *Purpura*, superbia, ut in Evangelio : « Induebatur purpura et bysso [2], quod hujus mundi amatores et decorem amant elationis, et mollitiem libidinis.

Pruina est pulchritudo cœlestis, ut in Exodo : « In similitudine super terram [3], » quod spiritualis verbi decor supernæ pulchritudini in aliquo similis est. *Pruina,* temporalis adversitas, ut in Job : « Qui timent pruinam, irruet super eos nix [4], » quod qui temporaliter pro Domino affligi recusant æterna ultione feriuntur. *Pruina*, maturitas religionis, ut in Psalmis : « Factus sum sicut uter in pruina [5], » id est, mortificatus sum in maturitate religionis.

Prunæ sunt corda pravorum, ut in Job : « Halitus ejus prunas ardere facit [6], » quod suggestio diaboli mentes pravorum per cupiditatem inflammat. *Prunæ*, consolationes sæculares, ut in Evangelio : « Stabant autem ad prunas, quod frigus erat, et calefaciebant se [7], » quod mundi hujus amatores, quando adversitas patiuntur, ad consolationes sæculares concurrunt.

Puteum est secretum contemplationis, ut in Cantico : « Fons hortorum, puteus aquarum viventium [8], » quod sancta Ecclesia fecunditatem habet bonorum operum, et secretum contemplationum vitalium. *Puteus*, sacra Scriptura, ut in Genesi : « Videt puteum in agro, tresque greges ovium accubentes juxta eum [9], » id est, intuitus est sacram Scripturam in Ecclesia, tresque ordines fidelium intentos ad eum. *Puteus*, secretum cordis, ut in Genesi : « Isaac fodit puteum [10], » quod sanctus quilibet secretum conscientiæ suæ sollicite rimatur. *Puteus*, hæreticus quilibet, ut in Apocalypsi : « Obscuratus est sol et aer de fumo putei [11], » id est, concussa est fides et sancta Ecclesia per errorem hæretici. *Puteus*, mortalitas nostra, ut in Evangelio : « Neque in quo haurias habes, et puteus altus est [12], » quod in natura mortalitatis assumptæ peccatum non fecit Christus, et sublimitate sanctitatis honorata fuit in eo mortalitas nostra. *Puteus*, profunditas vitiorum, ut in Psalmis : « Neque urgeat super me puteus os suum [13], » id est, dominetur mihi profunditas vitiorum, ut in Psalmis : « Deduces eos in puteum interitus, » id est, demerges eos in profunditatem æternæ perditionis.

Q

Quadrigæ. *Quercus.* *Quadrans.*

Quadrigæ sunt apostoli, ut in cantico Habacuc : « Et quadrigæ tuæ salvatio [14], » quod apostoli, qui ad Christum per mundum veniebant, populum per A fidem salvabant. *Quadrigæ,* sancti doctores, ut in Cantico : « Propter quadrigas Aminadab [15], » spontaneus populus interpretatur.

Quercus est duritia desperationis, ut in libris Regum : « Adhæsit caput ejus quercui [16], » id est, mens ejus perseveravit in duritia desperationis. *Quercus*, sterilitas mentis, ut in Isaia : « Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis [17], » id est, cum fueritis steriles in mente, deficientibus et exterioribus bonis. *Quercus*, luxuriosi, ut in Isaia : « Et super omnes quercus Basan [18], » quod auctores turpitudinis Deus condemnabit, quod Basan, ut dicunt, *turpitudo* interpretatur.

Quadrans est quadraginta sacræ Scripturæ intelligentia, ut in Evangelio : « Misit duo minuta,
B quod est quadrans [19] ; » quod sancta Ecclesia duo honorat Testamenta, in quibus quadripartita est intelligentia : historica, allegorica, tropologica, et anagogica. *Quadrans*, minuta peccata, ut in Evangelio : « Donec reddas novissimum quadrantem [20], » id est, pro minutis et ultimis peccatis puniaris.

R

Radix.	*Risus.*	*Rivi.*
Reclinatorium	*Regulus.*	*Rota.*
Reptilia.	*Rhamnus.*	*Ranæ.*
Rationale.	*Ros.*	*Rubor.*
Rubigo.	*Resticula.*	*Retributio.*
Rubus.	*Rivulus.*	*Regimen.*
Rhinoceros.	*Rete.*	*Rupes.*
Regula.	*Rex.*	*Rex.*
Ramus.	*Rugitus.*	

C *Radix* est Christus, ut in Isaia : « Radix Jesse, qui stas in signum populorum [21], » id est, Christus, qui de stirpe Jesse natus, qui populo suo æternam tribuit salutem. *Radix*, incarnatio Christi, ut in Job : « Radix mea aperta est secus aquas [22], » quod mysterium incarnationis fidelibus revelatum est. *Radix*, sancta prædicatio, ut in Job : « Si senuerit [in] terra radix ejus [23], » id est, si viluerit apud reprobos prædicatio ejus. *Radix*, anima hominis, ut in Psalmis : « Et radicem tuam de terra [viventium [24]], » id est, animam tuam de habitatione cœlestium. *Radix,* progenies pravorum, ut in Evangelio : « Securis ad radicem arboris posita est [25], » id est, summa reprobationis in filiis Judæorum impleta est. *Radix*, intentio,
D ut in Isaia : « Mittet radicem deorsum, et faciet fructum suum [26], » id est, bonam actionem exhibebit in occulto, et bonam ostendet actionem in publico. *Radix*, suggestio hominis, ut in Isaia : « De radice colubri egredietur regulus [27], » id est, de suggestione diaboli procedit concupiscentia. Per *radicem* fideles, ut in Psalmis : « Plantasti radices ejus, et implevit terram [28], » quod Deus fideles Ecclesiæ vocavit, et ipsa usque ad fines terræ multiplicata est. Per *radices* bonæ notiones, ut in Job :

[1] Exod. XXV, 4. [2] Luc. XVI, 19. [3] Exod. XVI, 14. [4] Job VI, 16. [5] Psal. CXVIII, 83. [6] Job XLI, 12. [7] Joan. XVIII, 18. [8] Cant. IV. 15. [9] Gen. XXIV, 2. [10] Gen. XXVI, 18-22. [11] Apoc. IX, 2. [12] Joan. IV, 11. [13] Ps. LXVIII, 16. [14] Hab. III, 8. [15] Cant. VI, 11. [16] II Reg. XVIII, 9. [17] Isa. I, 30. [18] Isa. II, 13. [19] Marc. XII, 42. [20] Matth. V, 26. [21] Isa. I, 10. [22] Job XXIX, 19. [23] Job XIV, 8. [24] Psal. LI, 7. [25] Matth. III, 10. [26] Isa. XXXVII, 31. [27] Isa. XIV, 29. [28] Psal. LXXIV, 10.

« Deorsum radices ejus siccentur [1], » id est, * intimis bonæ, quas habet cogitationes humore gratiæ priventur.

Ramus est affectus bonus, ut in Genesi : « Portans ramum olivæ * virentibus foliis [2], » quod sancta anima ad quietam mentem affectum bonum defert in cogitationibus mundis. *Ramus*, voluptas carnis, ut in Ezechiele : « Ecce applicant ramum ad nares suas [3], » quod reprobi in voluntate carnis delectantur. Per *ramos* doctrinæ sacræ, ut in Evangelio : « Et veniant volucres cœli, et habitent in ramis ejus [4], » quod vocante Deo superbi hujus mundi veniunt ad fidem, et requiescunt in sacra ejus doctrina. Per *ramos* bona opera, ut in Job : « Et rami ejus pullulant [5], » id est, bona opera ejus apparent. Per *ramos* sacræ Scripturæ, ut in Evangelio : « Cædebant ramos de arboribus [6], » id est, accipiebant sacras sententias a Patribus sanctis. Per *ramos* homines pravi, ut in Job : « Ramos ejus arefaciet flamma [7], » quod homines pravos vastabit damnatio æterna.

Rhamnus est Antichristus, ut in libro Judicum : « Egrediatur ignis de rhamno, et devoret cedros Libani [8], » quod crudelitas exibit de Antichristo, et interficiet sublimes viros Ecclesiæ. *Rhamnus*, delectatio peccati, ut in Psalmis : « Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum [9], » id est, priusquam punctiones vestræ perveniant ad delectationem peccati.

Ranæ sunt hæretici, ut in Psalmis : « Dedit terra eorum ranas [10], » quod conventicula cæcorum et ignorantium loquaces proferunt hæreticos et immundos.

Rapina est præsumptio, ut in Paulo : « Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo [11], » id est, non erat præsumptio quod dixit se æqualitatem habere cum Deo, quod naturaliter æqualis est Filius Patri.

Rationale est æterna munditia, ut in Exodo : « Rationale oportet esse pectus sacerdotis [12], » id est, pura ratio ornabit mentem sacerdotis.

Rex est Deus Pater, ut in Evangelio : « Regi, qui fecit nuptias filio suo [13], » id est, Deo Patri, qui Ecclesiam conjunxit Christo. *Rex*, Christus, ut in Job : « Cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator [14], » quod Christus, quamvis super beatos regnet in cœlo, consolatur tamen per spem veniæ pœnitentes in terra. *Rex*, Spiritus sanctus, ut in Parabolis : « Rex, qui sedet in solio suo, dissipat omne malum intuitu suo [15], » quod Spiritus sanctus in throno sancto destruit in mente hominis peccatum inspiratione sua. *Rex*, sancta Trinitas, ut in Isaia : « Regem in decore suo videbunt oculi ejus [16], » quod sanctam Trinitatem * in æterna gloria sua contemplabuntur electi. *Rex*, præ-

A dicator, ut in Parabolis : « Regem locusta non habet [17], » quod * Antichristi adventum, prædicatorem gentilitas non habuit. *Rex*, vir quilibet sanctus, ut in Psalmis : « In virtute tua lætabitur Rex [18], » quod vir sanctus non ex sua esse virtute, sed ex divina, quod in se vitiorum tyrannidem quasi rex fortis potenter premit. *Rex*, quilibet iniquus, ut in Job : « Sicut regem, qui præparatur ad prælium [19], » iniquus quilibet qui se parat per superbiam resistere Deo. *Rex*, peccatum, ut in Job : « Calcet super eum, quasi rex, interitus [20], » quod pravum quemlibet sine ulla contradictione premit peccatum, quod eum ad mortem perducet æternam. *Rex*, diabolus, ut in Job : « Ipse est rex super omnes filios superbiæ [21], » quod sub dominio diaboli sunt quicunque contra

B Deum et proximum superbiunt. Per *reges* angeli, ut in Job : « Cum regibus et consulibus terræ [22], » quod, si homo non peccasset, requievisset cum angelis, qui cum Deo regnant in cœlo, et subtus * consultum præbent in terra. Per *reges*, prælati, ut in Psalmis : « Et nunc, reges, intelligite [23], » id est, per intellectum considerate sollicite, o prælati, qualiter vestros regere debeatis subjectos. Per *reges* viri sancti, ut in Job : « Et reges in solio collocat in perpetuum [24], » quod qui illicitis in se motibus * resistendo bene semetipsos in præsenti regunt, cum Domino in perpetuum regnabunt. Per *reges* sensus interni, ut in Parabolis : « Noli regibus dare vinum [25], » id est, ne permittas rationales sensus tuos carnis voluptate fatuari. Per *reges*, qui de castitate super-

C biunt, ut in Job : « Balteum regum dissolvit [26], » quod in illis, qui de castitate inaniter gloriantur, prudentiæ * ejus cingulum stringi nunquam permittit. Per *reges* quilibet superbos, ut in Apocalypsi : « Et procedunt ad reges totius terræ, * præparare eos in prælium [27], » quod exeunt spiritus immundi per suggestionem ad electos hujus sæculi, ut excitent eos ad contradictionem divinorum præceptorum. Per *reges*, sensus corporales, ut in libro Josue : « Ponite pedes vestros super colla regum istorum [28], » quod sensibus in se corporalibus viri * per perfectionem internorum affectuum sicorum dominantur.

Regina est sancta Ecclesia, ut in Psalmis : « Astitit regina a dextris tuis [29], » quod sancta Ecclesia, in tua rectitudine consistens, a Christo est electa. *Regina*,

D superbia mundi hujus, ut in Apocalypsi : « Sedeo regina [30], » quod secure vacant superbiæ amatores mundi hujus. Per *reginas* animæ devotæ, ut in Canticis : « Reginæ laudaverunt eam [31], » quod animæ devotæ venerantur Ecclesiam sanctam in sanctorum sanctis.

Regnum est patria cœlestis, ut in Evangelio : « Beatus est qui manducat panem in regno cœlorum [32], » id est, felix est qui pertingit ad illam suavitatem dulcedinis quæ est in patria civium beatorum. *Regnum*,

[1] Job XVIII, 16. [2] Gen. VIII, 11. [3] Ezech. VIII, 17. [4] Matth. XIII, 32. [5] Job. XIV, 7. [6] Matth. XXI, 8. [7] Job XV, 30. [8] Jud. IX, 15. [9] Psal. LVII, 10. [10] Psal. CIV, 30. [11] Philip. II, 6. [12] Exod. XXVIII, 4, 15, 22, 23, 26, 28, 29, 30, etc. [13] Matth. II, 2. [14] Job XXIX, 1. [15] Prov. XX, 8. [16] Isa. XXXIII, 17. [17] Prov. XXX, 27. [18] Psal. XX, 1. [19] Job XV, 24. [20] Job XVIII, 14. [21] Job XLI, 25. [22] Job III, 14. [23] Psal. II, 10. [24] Job XXXVI, 7. [25] Prov. XXXI, 4. [26] Job XII, 18. [27] Apoc. XVI, 14. [28] Jos. X, 24. [29] Psal. XLIV, 10. [30] Apoc. XVIII, 7. [31] Cant. VI, 8. [32] Luc. XIV.

præsens Ecclesia, ut in Evangelio : « Et colligent de A regno ejus omnia scandala [1], » quod omnes hæreticorum errores sancti doctores destruunt in Ecclesia. *Regnum*, sacra Scriptura, ut in Evangelio : « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus [2], » quod auferetur a Judæis spiritualis sacræ Scripturæ intellectus, et datur populo gentili, qui et eam sane intelligunt et secundum eam sancte vivunt. *Regnum*, mens sancta, ut in Evangelio : « Regnum Dei intra vos est [3], » quod in mente devota Deus regnat. Per *regnum*, diversi ordines fidelium, ut in Psalmis : « Regna terræ, cantate Deo [4], » id est, diversi ordines fidelium sanctæ Ecclesiæ, laudate Deum.

Regula est eloquentia philosophorum, ut in libro Josue : « Pallium coccineum, valde bonum, et regu- B lam auream [5], » quod mundi hujus amatores superbam et inanem approbant eloquentiam.

Regulus, concupiscentia, ut in Isaia : « De radice colubri egredietur regulus [6], » quod de suggestione diaboli procedit illicitus concupiscentiæ motus. *Regulus*, Antichristus, ut in Isaia : « In caverna reguli mittet manum suam [7], » quod pravam aliquando mentem, quæ est habitatio diaboli, Dominus per gratiam suam visitat.

Reclinatorium est quies interna, ut in Cantico : « Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum [8], » quod Ecclesiæ prædicatores fortes et clari sunt, et qui in sancta quiete vivunt sapientiæ claritate fulgescunt.

Renes sunt opera libidinis, ut in Psalmis : « Et C renes mei commutati sunt [9], » id est, opera in me libidinis in actionem castitatis mutata sunt. *Renes*, opera genitalia, ut in Job : « Et fune præcinget renes eorum [10], » quod peccatum damnati permittit Dominus in membris genitalibus * superborum. *Renes*, delectatio carnis, ut in Psalmis : « Ure renes meos et cor meum [11], » id est, exstingue in carne mea delectationem, et in corde purifica cogitationem.

Reptilia sunt immundi spiritus, ut in Psalmis : « Illic reptilia, quorum non est numerus [12], » quod innumerabiles sunt hostes nostri, qui nos in præsenti tentant. *Reptilia*, cogitationes terrenæ, ut in Ezechiele : « Et omnis similitudo reptilium [13], » quod in prava mente ad appetitum terrenorum pro- D clives sunt cogitationes.

Rete est Ecclesia in exsilio, ut in Evangelio : « Rumpebatur autem rete eorum [14], » quod tot nunc in sanctam Ecclesiam intrant, ut eam hæresibus scindant. *Rete*, Ecclesia in regno, ut in Evangelio : Mittite in dexteram navigii rete [15], » quod sancta Ecclesia, quando in regno erat, de sinistro opere nihil habebat. *Rete*, peccatum, ut in Job : « Immisit in rete pedes suos [16], » id est, posuit in peccatum affectus suos.

Resticula sunt præcepta Dei, ut in libro Regum : « Resticula triginta cubitorum ambiebat mare [17], » quod præcepta divina sanctæ Trinitatis fidem prædicentia exornant baptismum.

Retributio est quadrifaria, prima cum bona retribuuntur pro nobis, secunda cum mala redduntur pro malis, tertia cum mala pro bonis, quarta cum bona pro malis ; prima et secunda justitiæ, tertia nequitiæ, quarta gloriæ ; qui bona tribuit pro bonis, bonus est ; qui non tribuit mala pro malis, melior ; qui non tribuit bona pro malis, malus, qui tribuit mala pro malis, pejor ; qui tribuit bona pro malis, optimus ; qui tribuit mala pro bonis, pessimus.

Risus est spirituale gaudium, ut in Genesi : « Risum fecit mihi Dominus [18], » id est, spirituale mihi gaudium contulit Deus. *Risus*, lætitia mundi, ut in Proverbiis : « Risus dolori miscebitur [19], » quod mundi hujus lætitia in mœrorem terminabitur. *Risus*, gaudium cœleste, ut in Job : « Donec impleatur risu os tuum [20], » id est, donec impleatur cœlesti gaudio cor tuum.

Rivi sunt prædicatores, ut in Psalmis : « Riv os ejus inebria, multiplica genimina [ejus] [21], » id est, prædicatores Ecclesiæ gratia tua adimple, ut merito populus in numero * s. a. *Rivi*, populi fideles, ut in Isaia : « Rivi latissimi et * potentes [22], » id est, fideles populi cor suum fidei aperientes.

Rivuli sunt dona Spiritus sancti, ut in Job : « Non videat rivulos fluminis [23], » id est, non sit dignus accipere dona Spiritus sancti. *Rivuli* sententiæ sacræ Scripturæ, ut in Cantico : « Columbæ super rivos aquarum [24], » id est, simplicitates animæ intendentes sententiis Scripturarum.

Ros est superna contemplatio, ut in Genesi : « Det tibi Deus de rore cœli [25]. » *Ros*, Dei gratia, ut in Job : « Et ros morabitur in messione mea [26], » id est, gratia Dei perseverabit in operatione mea. *Ros*, plenitudo sanctitatis, ut in libro Judicum : « Ros sit in solo vellere [27], » quod præ cunctis plenitudo erat sanctitatis in Maria virgine. *Ros*, infidelitas, ut in Cantico : « Caput meum plenum est rore [28], » id est, prædica verbum, o amica fidelis ; quod male sentiunt quidam de divinitate sua.

Rosa est cœtus martyrum, ut in libro Ecclesiastici : « Quasi * palma rosæ in Jericho [29], » id est, perseverantia in mundo : quod *Jerosolymam* interpretatur, et instabilitatem hujus mundi designat. Per *rosas* delectationes vitæ præsentis, ut in libro Sapientiæ : « Coronemus nos rosis, antequam marcescant [30] ; » id est, satiemus nos amœnis hujus sæculi voluptatibus, et voluptuosis ejus amœnitatibus, priusquam deficiant.

[1] Matth. XIII, 4. [2] Matth. XX, 43. [3] Luc. XVII, 2. [4] Ps. LXVII, 33. [5] Jos. VII, 21. [6] Isa. XIV, 29. [7] Isa. XI, 8. [8] Cant. III, 10. [9] Psal. LXII, 1. [10] Job I, 18. [11] Psal. XXV, 2. [12] Psal. CIII, 25. [13] Ezech. VIII, 10. [14] Luc. V, 6. [15] Joan. XXI, 6. [16] Job XVIII, 8. [17] III Reg. VII, 23. [18] Gen. XXI, 6. [19] Prov. XIV, 13. [20] Job VIII, 21. [21] Psal. LXIV, 11. [22] Isa. XXIII, 21. [23] Job XX, 17. [24] Cant. V, 12. [25] Gen. XXVII, 28. [26] Job XXIX, 19. [27] Jud. VI, 37. [28] Cant. V, 2, [29] Eccli. XXIV, 18. [30] Sap. II, 8.

Rota est Vetus et Novum Testamentum, ut in Ezechiele *: « Rota in medio rotæ [1], » id est, Novum Testamentum in Veteri præsignatum. *Rota*, mundus iste, ut in Psalmo: « Vox tonitrui tui in rota [2], » quod vox divinæ comminationis per prædicatores sonat in mundo. *Rota*, conversatio reproborum, ut in Psalmis: « Pone illos ut rotam [3], » quod reprobi in posterioribus puniendi ruunt. Per *rotam* prædicatores, ut in Daniele: « Rota ejus ignis accensus [4], » quod sancti prædicatores divino sunt amore inflammati.

Rubor est passio Christi, ut in Cantico: « Dilectus meus candidus et rubicundus [5], » quod qui candet in gloria Deitatis, rubet in angustia passionis. *Rubor*, desiderium cœleste, ut in Jeremia: « Rubicundiores ebore antiquo [6], » id est, majus habentes desiderium quam quidam ex patribus antiquis.

Rubus est virgo Maria, ut in Exodo: « Quod rubus arderet, et non * combureretur [7], » quod Christum Maria concepit et peperit, nec corrupta in conceptu, nec læsa fuit in partu.

Rubigo est iracundia, ut in Joele, « Residuum erucæ comedit * ærugo [8], » quod mentem reprobam, quando cessat inficere gula, furoris vexat insania. *Rubigo*, malitia, ut in propheta: « Et non exivit ab ea nimia rubigo [9], » id est, non cessavit maxima malitia ejus.

Rugitus est planctus pœnitentiæ, ut in Job: « Et quasi inundantis aquæ, sic rugitus meus [10], » id est, sicut doleo in cogitatione cordis, sic plango in locutione oris. *Rugitus*, suggestio diaboli, ut in Job: « Rugitus leonis, et vox leænæ [11], » id est, suggestio hostis, et motus concupiscentiæ. *Rugitus*, sævitia diaboli, ut in Epistola Petri: « Tanquam leo rugiens [12], » quod diabolus crudeliter sæviens circuit quærens quem devoret. Per *rugitum* sollicitudines prælatorum, ut in Job: « Incurvantur cervæ ad fœtum, et pariunt, et rugitus emittunt [13], » quod prædicatores sancti se humiliant, ut alios prædicando attrahant, et subjectis spiritualis sollicitudinis impendant.

Ruga est perfidia, ut in Paulo: « Non habentem maculam aut rugam [14], » quod Ecclesia catholica nec maculam malitiæ, nec rugam novit perfidiæ. Per *rugam* simulati quique, ut in * Genesi: « Rugæ meæ testimonium dicunt contra me [15], » id est, illi qui me ficte amant in prosperis, resistunt mihi in adversis.

Rupes sunt sancti angeli, ut in Job: « Et inaccessis rupibus [16], » quod devota anima per desiderium gaudium contemplatur angelorum, ad quos per spiritum necdum accedere valet. *Rupes*, prædicatores, ut in Job: « Transferuntur rupes de loco suo [17], » quod prædicatores sancti Judæam deserentes ad gentes transmigrabant. *Rupes*, potentes sæculi, ut in Jeremia: « Onagri steterunt in rupibus [18], » quod Judæi * innitebantur sæculi potentibus. *Rupes*, quælibet induratio, ut in Ezechiele: « Hæc dicit Dominus rupibus et vallibus [19], » quod homines aliquando sicut humiles, sic quoque per internæ inspirationis suæ benignitatem visitat induratos.

S

Sabbatum.	*Sapa.*	*Spiritus.*
Spina.	* *Stilla.*	*Scutum.*
Senectus.	*Somnus.*	*Sagena.*
Sanguis.	*Sal.*	* *Sitis.*
Silva.	*Solitudo.*	*Speculum.*
Sudarium.	*Sonitus.*	*Sanctus.*
Sagittarius.	*Sanguis.*	*Sol.*
Stillicidia.	*Stola.*	*Serpens.*
Species.	*Sternutatio.*	*Silicem.*
Salsugo.	*Stabulum.*	*Spelta.*
Saturitas.	*Sphærulæ.*	*Sigma.*
Stella.	*Sagitta.*	*Sculptura.*
Scutum.	*Sedes.*	*Silva.*
Scorpio.	*Servus.*	*Statera.*
Sibilus.	*Salvator.*	*Superhumerale.*
Sinister.	*Somnus.*	*Sandalium.*
Supercilium.	*Sterilis.*	*Sinus.*
Siliqua.	*Synagoga.*	*Saga.*
Sicomorus.	*Senex.*	*Sacerdos.*
Superbus.	*Symmachus.*	*Sponsa.*
Stercus.	*Stagnum.*	*Seminare.*
Semen.	*Sulphur.*	*Sepulcrum.*
Sinapis.	*Silex.*	*Signaculum.*
Sarcina.	*Saccus.*	*Sapphirus.*
Sobrius.	*Superbia.*	*Solium.*
Simius.	*Stultitia.*	*Serra.*
Sales.	*Scintilla.*	* *Sadducæi.*
Similago.	*Sacculus.*	*Sparus.*
Scaturis.	*Scorpio.*	*Scopulum.*
Sus.	*Sedes.*	*Secularitas.*
Scintilla.	*Sepes.*	*Scriptura.*
Sessio.	*Scabellum.*	*Stola.*
Sinistra.	* *Structura.*	*Statera.*
Strena.	*Stylus.*	*Symphonia.*
Sepulcrum.	*Sportella.*	

Sabbatum est quies mentis et quies æternitatis, ut in Isaia: « Erit Sabbatum ex sabbato [20], » quod qui ... quiescit in mente ab iniquitate, * quiescet postmodum in æterna felicitate. Per *Sabbatum* torpor et negligentia, ut in Jeremia: « Et deriserunt sabbata ejus [21], » quod maligni spiritus, quosque negligenter et desidiose vident conquiescere ab otii opere, immunda quædam circumferre faciunt per affectum in cogitatione. Per *Sabbatum* opera sanctitatis, ut in Levitico: « Sabbata mea custodite [22], » id est, opera sanctitatis, in quibus ego quiesco, * exercete.

Sacerdos est Christus, ut in Psalmo: « Tu es sacerdos in æternum [23], » quod Christus semetipsum in ara crucis obtulit pro nobis. *Sacerdos*, operatio nostra, ut in Levitico: « Si sacerdos, qui * unctus est, peccaverit [24], » id est, si homo rationalis, qui est per intellectum illuminatus, et per affectum est purificatus, deviaverit. Per *sacerdotes* prælati priores, ut in Job: « Ducit sacerdotes *

[1] Ezech. I, 16. [2] Psal. LXXVI, 19. [3] Psal. LXXXII, 14. [4] Dan. VII, 9. [5] Cant. V, 10. [6] Thren. IV, 7. [7] Exod. III, 2. [8] Joel. I, 4. [9] Ezech. XXIV, 12. [10] Job III, 24. [11] Job IV, 10. [12] I Petr. V, 8. [13] Job XXXIX, 3. [14] Ephes. V, 27. [15] Job XVI, 8. [16] Job XXXIX, 28. [17] Job XVIII, 4. [18] Jer. XIV, 6. [19] Ezech. VI, 3. [20] Isa. LXVI, 23. [21] Thren. I, 7. [22] Lev. XIX, 3, 30. [23] Psal. CIX, 4. [24] Lev. IV, 3.

ingloriosos [1], » quod prælatos æterna non remunerat gloria qui in utilitate subjectorum non gloriantur.

Saccus est pœnitentia, ut in Job : « Saccum consui super cutem [2], » id est, per pœnitentiæ asperitatem castigavi mollitiem meam. *Saccus*, mortalitas nostra, ut in Psalmis : « Conscidisti saccum meum, et circumdasti me lætitia [3], » id est, rupisti mortalitatem meam, et vestisti me gloria immortalitatis. *Saccus*, mens hominis, ut in Genesi : « Invenit * sciphum in sacco Benjamin [4], » quod sapientia Christi requievit in corde * apostoli.

Sacculus est animus negligens, ut in * lege : « Misit eas in sacculum pertusum [5], » quod animus negligens bonum, quod modo acquirit, statim amittit. *Sacculus*, cor pœnitentis, ut in Job : « Signasti quasi in sacculo delicta mea [6], » id est, inspirasti mihi ut pœnitendo circumferrem in mentem meam peccata mea.

Scala est charitas, ut in Genesi : « Scalam stantem super terram et cacumen ejus tangens cœlos [7], » quod charitas nos et per compassionem sociat proximo, et per desiderium copulat proximo.

Scapula est exercitium boni operis, ut in Genesi : « Deposuit hydriam * suam super scapulam suam [8], » quod vocata ad Christum Ecclesia de gentibus, quæ prius Christum sapuit, ad humilitatem bonæ actionis humiliter deflexit. Per *scapulam* defensiones, ut in Psalmis : « Scapulis suis obumbrabit tibi [9], » id est, protectionibus suis defendet te Christus.

Scarabæus est Christus, ut in Propheta : « Scarabæus de ligno creavit, » quod in vilitate carnis nostræ apparens Christus in cruce suspensus fuit.

Scabies est luxuria, ut in Levitico : « Si jugem habens scabiem [10], » quod qui assidue luxuria polluitur, ad altare Domini accedere prohibetur. *Scabies* est macula cordis, ut in Levitico : « Mundabit eum, quod scabies est [11], » id est, facile purificabitur, qui solummodo in mente polluitur.

Scabellum est sacramentum incarnationis, ut in Psalmis : « Adorate scabellum pedum ejus [12], » id est, honorate sacramentum humanitatis, quo terram nostræ mortalitatis tetigit. *Scabellum* quilibet in bona actione serviens Deo, ut in Isaia : « Cœlum mihi sedes, et terra scabellum pedum meorum [13], » id est, in contemplativis requiesco, et in activis per bona opera maneo.

Saga sunt rectores Ecclesiæ, ut in Exodo : « Fecit et saga undecim de pilis caprarum [14], » quod rectores sancti, quidquid in se per occupationes suas transgressionis sentiunt, totum pœnitendo corrigere student.

Sagittarius est quilibet prædicator, ut in Job : « Non fugabit eum vir sagittarius [15], quod per se

A sine adjutorio Dei a mente hominis diabolum ejicere non potest prædicator.

Sagitta est sermo Dei, ut in libro Regum : « Sagitta Jonathæ * reversa est retrorsum [16], » quod verbum Domini non revertetur ad eum vacuum, sed faciet quæcunque voluerit. *Sagitta*, animadversio Domini, ut in libro Regum : « Sagitta salutis Domini contra Syriam [17], » id est, ad salutem tuam et populi Israel Dominus feriet Syriam per animadversionem suam. *Sagitta*, manifesta persecutio, ut in Psalmis : « A sagitta volante [18], » id est, ab adversitate in manifesto feriente. Per *sagittas* verba prædicationis, ut in Psalmis : Sagittæ potentis acutæ [19], » id est, sermones Conditoris sublimes. Per *sagittas* vindictæ Domini, ut in Cantico Deuterono-
B mii : « Et sagittas meas [20], » id est, vindictas meas « complebo in eis. » Per *sagittas* afflictiones, ut in Psalmis : « Dentes eorum, arma et sagittæ [21], » id est, verba eorum me feriunt et affligunt. Per *sagittas* præcepta Domini, ut in Cantico Habacuc : « In luce sagittarum tuarum [22], » id est, in claritate præceptorum tuorum in hac vita incedunt. Per *sagittas* comminationes Dei, ut in Psalmis : » Quoniam sagitiæ tuæ infixæ sunt [mihi] [23], » id est, quod mihi comminatus es, jam doleo. Per *sagittas* insidiæ, ut in Psalmis : « Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum [24]. » quod Judæi, unde putabant decipere Christum, in hoc semetipsos deceperunt. Per *sagittas* Dominicæ percussiones, ut in Job : « Quod sagittæ Domini in me sunt [25], » id est, sagittæ Domini me
C affligunt.

Sagena est sancta Ecclesia, ut in Evangelio : « Sagenæ missæ in mare [26], » id est, Ecclesiæ præsentis sæculi profundo peregrinanti. Per *sagenam* Ecclesiæ multæ, quæ unam catholicam Ecclesiam faciunt, ut in Job : « Nunquid implebis sagenas pelle ejus [27] ? » quod Dominus hos in quibus diabolus erat ad Ecclesiam misericorditer vocat.

Sapphirus est claritas angelorum, ut in Job : « Nec lapidi * sardo » viro pretiosissimo, vel sap« phiro [28], » quod Filio Dei nec quilibet homo in terra, nec quilibet angelus comparari potest in cœlo. *Sapphirus*, sancta contemplatio, ut in Jeremia : « Sapphiro pulchriores [29], » id est, * ipsi contem-
D plativis excellentiores. Per *sapphirum* miracula Christi, ut in Cantico : « Venter ejus eburneus distinctus sapphiris [30], » quod casta Christi humanitas ornata erat miraculis.

Sal est spiritualis intellectus, ut in Job : « Quod non est sale conditum [31] : » quod sacra Scriptura non prodest, nisi spiritualiter intelligatur. *Sal*, sapientia, ut in libris Regum : « Afferte mihi vas novum, et mittite in id sal [32], » quod cupit vetus noster Elisæus, ut per sanctitatem renovemur, et per sa-

[1] Job XII, 19. [2] Job XVI, 15. [3] Psal. XXIX, 12. [4] Gen. XLIV, 12. [5] Agg. I, 6. [6] Job XIV, 17. [7] Gen. XXVIII, 12. [8] Gen. XXIV, 45. [9] Psal. XC, 4. [10] Lev. XXI, 20. [11] Lev. XIII, 6. [12] Psal. XCVIII, 5. [13] Isa. XLVI, 1. [14] Exod. XXVI, 7. [15] Job VLI, 19. [16] II Reg. I, 25. [17] IV Reg. XIII, 17. [18] Psal. XC, 5. [19] Psal. CXIX, 4. [20] Deut. III, 23. [21] Psal. LVI, 5. [22] Habac. III, 11. [23] Psal. XXXVII, 8. [24] Psal. LXIII, 8. [25] Job VI, 4. [26] Matth. XIII, 47. [27] Job XL, 26. [28] Job. XXVIII, 16. [29] Thren. IV, 7. [30] Cant. V, 14. [31] Job VI, 6. [32] IV Reg. II, 20.

pientiam condiamur. *Sal*, discretio, ut in Levitico: « In omni * oblatione offeres sal [1], » quod in omni operatione nostra necesse est ut habeamus discretionem. *Sal*, ipsi apostoli, ut in Evangelio: « Vos estis sal terrae [2], » id est, Vos estis confirmatores et * lator Ecclesiae. *Sal*, admonitio, ut in Genesi: « Versa est in statuam salis [3], » quod reproborum perditio magna electis est admonitio.

Salsugo est desiderium bonum, ut in Job: « Et tabernacula ejus in terram salsuginis [4], » quod delectabiliter quiescit in mente eum desiderantis ardenter. *Salsugo*, sterilitas, ut in Psalmis: « Terram fructiferam in salsuginem [5], » quod animam, quae boni operis fructum ferre solebat, Dominus ad sterilitatem cadere nonnunquam permittit.

Saliunca est cogitatio terrena, ut in Isaia: « Pro saliunca ascendet abies [6], » quod Dominus in mente, in qua terrena cogitatio erat, sublimem aliquando per gratiam suam contemplationem format.

Salices sunt viri sancti, ut in Propheta: « Sicut salices germinabunt inter herbas virides [7], » id est, in bono opere erunt inter caeteros homines. *Salices*, steriles in bono opere, ut in Job: « Circumdabunt eum salices * torrentes [8], » id est, favebunt ei homines amatores hujus mundi praeterfluentis. *Salices*, superbi, ut in Psalmis: « In salicibus in medio ejus [9], » id est, coram superbis, qui sunt in media confusione, * voluimus ostendere praedicationes nostras.

Salterium est vetus lex, ut in Psalmis: « In psalterio decem chordarum [10], » id est, in contemplatione veteris legis, quae in decem praeceptis consistit, studete placere illi. * *Salterium*, bona actio, ut in Psalmis: « Psalterium jucundum cum cithara [11], » id est, actionem jucundam cum aeterna abstinentia.

Sanguis est passio Christi, ut in Job: « Terra, ne operias sanguinem meum [12], » id est, o Ecclesia, ne erubescas confiteri passionem meam. *Sanguis*, exempla martyrum, ut in Exodo: « Ille vero sumptum sanguinem respersit in populum [13], » quod subjectis ostendere debent praelati exempla mortuorum martyrum. *Sanguis*, carnalis intellectus, ut in Proverbiis: « Qui vehementer emungit, elicit sanguinem [14], » quod qui nimis indiscrete sacram Scripturam discutit, in carnalem intellectum cadit. *Sanguis*, furor Dei, ut in cantico Deuteronomii: « Inebriabo sagittas meas sanguine [15], » id est, vindictae meae sagittas cum furore. *Sanguis*, mors Christi, ut in Genesi: « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra [16], » id est, confessio mortis Christi, qui populi Judaici superfuit, clamat ad Patrem de Ecclesia. *Sanguis*, peccatum, ut in Isaia: « Et revelabit terra sanguinem suum [17], » id est, [illegible] diversa peccatorum opera. *Sanguis*, [illegible], ut in Psalmis: « Ut intingatur pes tuus in sanguine [18], » quod praedicatores, qui Deo placere volunt, [illegible]. *Sanguis*, ultio peccati, ut in Psalmis: « Manus suas lavabit in sanguine peccatoris [19], » quod bonus quisque actus suos [illegible] corrigit, quando peccatorem per culpam punitum conspicit. *Sanguis*, crudelitas, ut in Isaia: « Manus vestrae sanguine plenae sunt [20], » id est actiones vestrae crudelitate repletae sunt. *Sanguis*, poena inferni, ut in Apocalypsi: « Et exivit sanguis de lacu usque ad frenos equorum [21], » quod [illegible] usque ad praelatos populorum. Per sanguinem opera libidinis, ut in Psalmis: « Libera me de sanguinibus [22], » id est, de libidinum operibus. Per sanguinem malitiam quilibet, ut in Psalmis: « Viri sanguinum et dolosi [23], » id est, homines malitia et perfidia pleni.

[illegible], ut in Job: « [illegible] reddidisti [24], » quod [illegible] in [illegible] Christum [illegible] debemus.

[illegible] sunt [illegible] operum, ut in Levitico: « Omne quod habet pennulas et squamas [25], » quod [illegible] contemplationis et [illegible] in actione. *Squamae*, [illegible], ut in Job: « Compactum squamis se prementibus [26], » quod [illegible] in verbis malitiae, ad [illegible] in peccatis.

Sartago est [illegible], ut in Ezechiele: « Et tu sume sartaginem ferream [27], » quod quilibet praelatus [illegible]. *Sartago*, tribulatio, ut in Levitico: « Quae in sartagine [illegible] [28], » quod [illegible] in tribulatione affligitur.

Sardonyches est homo sanctus, ut in Job: « Nec lapidi sardonycho pretiosissimo [29], » quod nullus homo, quantumvis sanctus fuerit, Christo comparari poterit. *Sardonyches*, humanitas Christi, ut in Apocalypsi: « Et qui sedebat similis erat lapidi jaspidi et sardini [30], » quod Christus et Deus et homo est.

Stabulum est Ecclesia praesens, ut in Evangelio: « Duxit eum in stabulum, et curam ejus egit [31], » id est, in Ecclesiam [illegible].

Scoria est [illegible], ut in Ezechiele: « [illegible] scoriam [32], » id est [illegible].

[illegible], ut in Isaia: « Et excoquam ad purum scoriam tuam [33], » id est, [illegible].

[1] Lev. II, 13. [2] Matth. V, 13. [3] Gen. XIX, 26. [4] Job XVIII, 15. [5] Psal. CVI, 34. [6] Isa. LV, 13. [7] Isa. XLIV, 4. [8] Job XL, 17. [9] Psal. CXXXVI, 2. [10] Psal. XXXII, 2. [11] Psal. LXXX, 3. [12] Job XVI, 19. [13] Exod. XXIV, 8. [14] Prov. XXX, 33. [15] Deut. XXXII, 42. [16] Gen. IV, 10. [17] Isa. XXVI, 21. [18] Psal. LXVII, 24. [19] Psal. LVII, 11. [20] Isa. I, 15. [21] Apoc. XIV, 20. [22] Psal. L, 16. [23] Psal. LIV, 24. [24] Job [illegible]. [25] Lev. XI, 9. [26] Job XLI, 6. [27] Ezech. IV, 3. [28] Lev. VI, 21. [29] Job XXVIII, 16. [30] Apoc. IV, 3. [31] Luc. X, 34. [32] Ezech. XXII, 18. [33] Isa. I, 25.

Stamen est anima hominis, ut in Levitico : « Quæ lepram habuerit in stamine [1], « id est, peccati maculam in mente.

Statera est Christus, ut in Job : « Et calamitas quam patior in statera [2], » quod in Christo deprehendi potest quam gravis est miseria quam tolerat homo. *Statera*, discretio, ut in Levitico : *Statera justa*, id est, discretio recta, *erit vobis* [3]. Per *stateram*, judicia, ut in Psalmis : « Mendaces filii hominum in stateris [4], » id est, non recti in judiciis.

Statura, conversatio sancta, ut in Cantico : « Statura tua assimilata est palmæ [5], » id est, in conversatione tua victoriam exerces vitiorum. *Statura*, fortitudo, ut in libro Numeri : « Populus quem aspeximus, proceræ staturæ est [6] » * . . . . fortitudinis est. *Statura*, superbia, ut in libris Regum : « Fuerunt statura magna, scientes bellum, » id est, erecti in superbia amantes. *Statura*, profectio, ut in Evangelio : « Non poterat videre præ turba, quod statura pusillus erat [7], » id est, non poterat pure contemplari pro strepitu instabilium cogitationum, quod magnus in perfectione non erat.

* *Stractus* est status vitæ nostræ, in quo diu fuimus, ut in Psalmis : « Lacrymis meis stratum meum rigavi [8], * » per compunctionem veterem vitæ meæ stratum meum rigabo. *Stratum*, mens nostra, ut in Psalmis : « Universum stratum ejus versasti [9], » id est, mentem ejus conturbasti in contemplatione infirmitatis * tuæ. *Stratum*, interna contemplatio, ut in Job : « Et * revelabor loquens [mecum] in stratu meo [10], » id est, levamen habebo de me cogitans in interna contemplatione mea.

Saxum est Christus, ut in cantico [Deuteronomii] : « Deumque de saxo durissimo [11], » id est, Spiritum sanctum acceperunt post resurrectionem a Christo. *Saxum*, mens robusta, ut in Job : « Et saxum transfertur de loco suo [12], » quod irruente tentatione mens nonnunquam robusta a bono retrahitur proposito. Per *saxa* sancti angeli, ut in Isaia : « Munimenta saxorum sublimitas ejus [13], » quod vir sanctus ad fortitudinem angelorum per contemplationes accedit.

Securis est Christus, ut in Evangelio : « Securis ad radicem arboris posita est [14], » quod Christus Judæos incredulos exstirpavit. *Securis*, vir bonus, ut in Isaia : « Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea [15] ? » quod non superabit vir sanctus contra Dominum, qui sanctitatem, quam habet, contulit ei. *Securis*, correptio, ut in Deuteronomio : « [Si] in succisione lignorum securis fugerit manum [16], » id est, in prohibitione vitiorum correptio excesserit modum. *Securis*, donum gratiæ, ut in libris Regum. « Ut ferrum securis caderet in aquam [17], » quod donum aliquando gratiæ amittitur per superbiam. *Securis*, gravis persecutio, ut in Psalmis : « In securi

A et ascia dejecerunt eum [18], » id est, in majore persecutione et minore, conturbaverunt iniqui Ecclesiam.

Sedes est regnum Israel, ut in Evangelio : « Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui [19], » id est, in multis Judæis in eum credentibus erit regnum ei subjectum Israel. *Sedes*, mens sancta, sicut legitur Sapientiæ : « Anima justi sedes est sapientiæ [20], » quod sapientia Patris, Christus, in sancta mente quiescit. *Sedes*, sancta Ecclesia, ut in Psalmis : « Et sedem ejus in terra collisisti [21], » id est, Ecclesiam Christi in præsenti perturbari permisisti. Per *sedes* apostoli, ut in Psalmis : « Hic sederunt sedes in judicio [22], » quod apostoli sedebunt super thronos, id est, * duodecim tribus Israel. Per *sedes* conversatio-

B nes sanctorum, ut in Apocalypsi : « Seniores qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis [23], id est, viri sancti, qui in contemplatione Deitatis * humiliant se in conversationibus suis.

Segor est status conjugalis, ut in Genesi : « Et Lot ingressus est Segor [24], » quod in ordine conjugali salvari potest homo, quamvis tamen in eo non sit magna sanctitas.

Semen est Christus, ut in Genesi : « Et benedicentur in semine tuo omnes gentes [25], » id est, in Christo * sancta prædicatio, ut in Evangelio : « Bonum semen seminasti in agro tuo [26], » id est, sanctam posuisti prædicationem in Ecclesia tua. *Semen*, homines mali et boni, ut in Genesi : « Inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius [27], » quod magna est

C inter diabolum et sanctam Ecclesiam discordia, et inter membra Christi et diaboli. *Semen*, viri electi, ut in Evangelio : « Bonum vere semen ii filii sunt regni [28]. » *Semen*, opus bonum, ut in Psalmis : « Et semen illius in benedictione erit [29], » id est, opus ejus dignum retributione erit. *Semen*, incitator viri sancti, ut in Psalmis : « Potens in terra erit semen ejus [30], » id est, sublimis in cœlo erit, qui justum in bono imitatur. *Semen*, locutio oris, ut in Levitico : « Vir qui patitur fluxum * sanguinis [31], » id est, superfluitatem non devitat locutionis, « immundus erit. » *Semen*, peccatum, ut in Isaia : « Et semen ejus absorbens volucrem [32], » id est, peccatum, de quo concupiscentia procedit * parit peccatum : pecca-

D tum vero, cum conceperit, generat mortem.

Semita est humilitas, ut in Psalmis : « Deduc me in semita [33], » id est, veram fac me habere humilitatem, quæ est fundamentum cæterarum virtutum. *Semita*, interna cogitatio, ut in Parabolis : « Consideravit semitam domus suæ [34], » id est, diligenter inspexit internam cogitationem mentis suæ. *Semita*, ascensio Christi, ut in Job : « Semitam ignoravit avis [35], » quod Synagoga ascensum non cognovit nostri Redemptoris. *Semita*, perfectio, ut in Genesi :

[1] Lev. XIII, 48. [2] Job VI, 2. [3] Lev. XIX, 36. [4] Psal. LXI, 10. [5] Cant. VII, 7. [6] Num. XIII, 33. [7] Luc. XIX, 3. [8] Psal. VI, 7. [9] Psal. XL, 4. [10] Job VII, 13. [11] Deut. XXXII, 13. [12] Job XIV, 18. [13] Isa. XXXIII, 16. [14] Matth. III, 10; Luc. III, 9. [15] Isa. XVIII, 15. [16] Deut. XIX, 5. [17] IV Reg. VI, 5. [18] Psal. LXXIII, 6. [19] Luc. I, 32. [20] Vers. 25. [21] Psal. LXXXVIII, 45. [22] Psal. CXX, 3. [23] Apoc. XI, 16. [24] Gen. XIX, 23. [25] Gen. XII, 3; XVIII, 18; XXVIII, 14. [26] Matth. XIII, 27. [27] Gen. III, 15. [28] Matth. XIII, 38. [29] Psal. XXXXI, 26. [30] Psal. CXI, 2. [31] Lev. XV, 2, 10. [32] Is. XIV, 29. [33] Psal. CXVIII, 35. [34] Prov. XXXI, 27. [35] Job XXVIII, 7.

« Fiat Dan * cerastes in semita [1], » quod viris sanctis in perfectione vitæ se arctantibus Antichristus se crudelem ostendit. *Semita*, voluntas hominis, ut in Job : « Et decipula illius super semitam [2], » quod diabolus hominis potissimum studet decipere voluntatem. *Semita*, superbia, ut in Job : « Numquid semitam sæculorum custodire cupis [3] ? » id est, numquid superbiam sæcularium imitari desideras. *Semita*, angustia mortis, ut in Job : « Et semitam, per quam non revertar, ambulo [4], » id est, ad mortis angustiam, a qua redire non possum, tendo. Per *semitam* religiosæ actiones, ut in Psalmis : « Et cognosce semitas meas [5], » id est, acceptabiles fac tibi internas cogitationes meas.

Senex est quilibet perfectus, ut in Genesi : « Mortuus est Abraham senex et plenus dierum [6], » ab hac vita discessit perfectus in sanctitate, et repletus claritate bonorum operum. *Senex*, qui in vetustate malitiæ durat, ut in cantico Deuteronomii : * « Lactantem cum homine sene [7], » quod sensu parvulum cum inveterato dierum malorum vitio vastabit. Per *senes* vitæ maturitate pollentes, ut in Isaia : « Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi sui [8] », quod cum Christo in judicio viri sancti judices apparebunt. Per *senes* prælati, ut in Psalmis : « Et senes ejus prudentiam doceret [9], » quod prælatos Christus, qui est verus Joseph, prudentiam docet.

Senectus est maturitas perfectionis, ut in Genesi : * « Ibis ad patres tuos in pace sepultus in senectute bona [10], » id est, imitaberis vitam sanctorum antiquorum, quieti contemplationis insistens, et in perfectione matura. *Senectus*, defectus virium, ut in Psalmis : « Ne projicias me in tempore senectutis [11], » id est, ne me deseras, cum vires me defecerint.

Senatores sunt angeli sancti, ut in Parabolis : « Quando sederit cum senatoribus terræ [12], » quod cum angelis veniet Dominus ad judicium, cum potestate magna et majestate.

Sentes sunt delectationes pravæ, ut in Job : « Et esse sub sentibus delicias computabant [13], » quod pro magna dulcedine habent subjici delectationi carnis, quæ animam damnabiliter pungit.

* *Sepes* est angelica custodia, ut in Isaia : « Et sepem circumdedit ei [14], » quod * custodiam angelicam deputat Dominus populo suo. Per *sepem* præcepta bona, ut in Isaia : « Et ædificator vocaberis sepium, avertens semitas iniquitatum [15], » id est, institutor bonorum præceptorum, prohibens actiones pravitatis. Per *sepes* populi gentiles, ut in Evangelio : « Exi in * vias et sepes, et compelle intrare [16], » quod quando Judæi credere * noluerunt, gentiles verbis miraculis ad fidem invitationibus ad fidem vocati sunt.

Sepulcrum est secretum contemplationis, ut in Job : « Ingredieris in abundantia sepulcrum [17], » id est, per perfectionem boni operis * pervenies usque ad secretum contemplationis. *Sepulcrum*, locutio prava, ut in Psalmis : « Sepulcrum patens est guttur eorum [18], » id est, juxta id, quod loquuntur, cogitatio eorum. *Sepulcra* sunt et corpora humana … opera terrena, ut in Psalmis : * « Eduxit eos qui exasperant in sepulcris [19], » quod Dominus per gratiam suam eos a prava sua conversatione eduxit, qui corporalibus delectationibus adhæserant. Per *sepulcrum*, sepultura, ut in * Isaia : Et in circuitu Assur, sepulcrum ejus [20], » quod in diabolo ii æternam pœnam trahuntur, in quibus ii per peccata perpetratorum habitant.

Spelunca est humana natura in Christo, ut in libris Regum [21] : David fugiens Saulem abscondit se in spelunca, quod Christus in palliolo humanæ naturæ persecutionem a diabolo et Judæis, ministris ejus, abscondit. *Spelunca*, sanctitas vitæ, ut in Genesi Sara sepulta in spelunca duplici * sepelitur [22], quod fidelis anima in appetitu stabilium morte vitiorum sepulta in sanctitate vitæ contemplativæ et activæ absconditur. *Spelunca*, prava mens, ut in Evangelio : « Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei [23], » id est, erat profunda per malitiam, et insuper … consuetudinis, id … duritia tenuit … corpus mortuum, ut in libris Regum : « Ingressus * … est in spelunca [24], » quod in contemplatione … cœlestem habitationem … per contemplationem … *Spelunca*, habitatio prava, ut in Evangelio : « Vos autem fecistis eam speluncam latronum [25], » id est, fecistis domum orationis, in qua … habitationem … cogitationum.

Sphærulæ sunt volubilitates cogitationis, ut in Exodo : « Calamus et * scyphus et sphærulæ [26], » id est, prædicatores et auditores volubilitatem prædicationis.

Speculum est fides, ut in Paulo : « Videmus nunc per speculum et in ænigmate [27], » id est, per fidem. Per *speculum* exempla Sanct., ut in Exodo : « Fecit labrum de speculis mulierum [28], » quod … spiritualem nobis proponit … sanctorum in exemplis … *Speculum*, … ut in Isaia : « Auferet Dominus a filiabus Sion specula [29], » quod … delectationes destruet * simulacra.

Speculator est prædicator, ut in Ezechiele : « Speculatorem dedi te domui Israel [30], » id est, prædica-

[1] Gen. XLIX, 17. [2] Job XVIII, 10. [3] Job XXII, 15. [4] Job XVI, 22. [5] Ps. CXXXVIII, 23. [6] Gen. XXV, 8. [7] Deut. XXXII, 25. [8] Isa. III, 14. [9] Psal. CIV, 22. [10] Gen. XV, 15. [11] Psal. LXX, 9. [12] Prov. XXXI, 23. [13] Job XXX, 7. [14] Isa. V, 2; Matth. XXI, 33; Marc. XII, 1. [15] Isa. LVIII, 12. [16] Luc. XIV, 23. [17] Job V, 26. [18] Ps. V, 11. [19] Ps. LXVII, 7. [20] Ezech. XXXII, 22. [21] I Reg. XXIV, 1 et seq. [22] Gen. XXIII, 19. [23] Joan. XI, 38. [24] III Reg. XIX, 9. [25] Matth. XXI, 13; Marc. XI, 17; Luc. XIX, 46. [26] Exod. XXV, 31. [27] I Cor. XIII, 12. [28] Exod. XXXVIII, 8. [29] Isa. III, 17. [30] Ezech. III, 17.

torem constitui te populo, ut et te * sublimis sine vivendo, et aliis recta nunties prædicando.

Specus sunt interna cordis, ut in Job : « Et in specubus insidiantur [1], » quod prælati spirituales, qualiter animas lucrari possint, in internis cordium suorum prævident.

Species est divinitas Christi, ut in Isaia : « Non habuit speciem, neque decorem [2], » quod Christus in passione non ostendit decorem deitatis suæ. *Species*, sanctitas in Christo, ut in Cantico : « Species ejus ut Libani [3], » quod candor sanctitatis ineffabilis in Christo. *Species*, proximus noster, ut in Job : « Et visitans speciem tuam non peccabis [4], » id est, * non compatiens et succurrens proximo tuo non peccabis.

Servus est Christus, ut in Isaia : « Ecce servus meus, suscipiam eum [5], » id est, bene placet mihi in Christo, quod amore filiali servit mihi. *Servus*, angelus, ut in Apocalypsi : « Conservus tuus sum et fratrum tuorum [6], » id est, eidem Domino servio ego cui tu cum Christianis cæteris servis. *Servus*, populus Judaicus, ut in Job : « Servum meum vocavi, et non respondit mihi [7], » id est, populum Judaicum ad fidem prædicando invitavi, sed me prædicantem non suscepit. *Servus* quilibet in tentatione positus, ut in Job : « Sicut * cervus desiderat umbram [8], » id est, sicut ille qui tentatur exspectat refrigerium consolationis. *Servus*, corpus nostrum, ut in Evangelio : « Et servo meo, fac hoc [9], » id est, corpus meum non sine resistere mihi. *Servus* diabolus, ut in Job : « Et accipies eum servum sempiternum [10], » quod * licet omnia disponentis Dei judiciis semper diabolus servit.

Serpens est Christus, ut in libro Numeri : « Fac tibi serpentem æneum [11], » quod in similitudinem carnis peccati Christus venit, sed peccati venenum non habuit. *Serpens*, incredulitas, ut in Evangelio : « Nunquid pro pisce serpentem dabit [12], » id est, si a Domino petimus, non nobis dabit incredulitatem pro fide. *Serpens*, diabolus, ut in Isaia : « Serpenti panis pluvis est [13], » quod qui terrena contra Dominum diligunt, ipsi diabolum pascunt. Per *serpentem* detractiones, ut in Psalmis : « Acuerunt linguas suas sicut serpentes [14], » quod venenata sunt verba quæ proferunt detractores. Per *serpentes* peccata, ut in libro Numeri : « Immisit Dominus in eos ignitos serpentes [15], » quod superbis et murmurantibus peccata Dominus dominari permittit. Per *serpentes* dæmones, ut in cantico Deuteronomii : « Cum furore trahentium super terram atque serpentium [16], » id est, homines pravos et ipsos dæmones permittam affligere eos.

Serra est diabolus, ut in Isaia : « Aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur [17] ? » id est, aut se

A eriget diabolus contra Christum, per quem decoribus hominum ejicitur.

Stellio est pravus quilibet, ut in Levitico prohibetur : Ne stellio comedatur [18], ne videlicet pravum hominem * imitetur.

Stella est Christus, ut in Apocalypsi : « Et dabo illi stellam matutinam [19], » quod qui diabolum superat, Christum qui ab æterno cum Patre et Spiritu sancto est, in * puncto habebit. *Stella*, virgo Maria, ut in * Levitico : « Orietur stella ex Jacob [20], » quod ex stirpe Jacob virgo Maria nata est. *Stella*, fides, ut in Evangelio [21] stella magos duxit ad Christum, quod per fidem pertingimus ad spem. Per *stellam* dona Spiritus sancti, ut in Job : « Nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiades [22] ? »

B quod in solo Christo plenitudo septem spiritualium donorum convenit. Per *stellas* apostoli, ut in Apocalypsi : « Et in capite ejus corona stellarum duodecim [23], » quod in fide Ecclesiæ lucet doctrina duodecim apostolorum. Per *stellas* prælati, ut in Apocalypsi : « Septem stellæ, angeli » id est, prælati, « sunt [septem] Ecclesiarum [24]. » Per *stellas* virtutes sanctorum, ut in Job : « Et stellas claudit quasi sub signaculo [25], quod Dominus prius in electis suis virtutes roborat in occulto, ut postmodum ad exemplum prodantur in publico. Per *stellas* viri sancti, ut in Genesi : « Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli [26], » quod fideles, qui sunt spirituales filii Abrahæ, per fidem et dilectionem cœlesti claritate fulgescunt. Per *stellas* hypocritæ, ut in Apocalysi :

C « Cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum [27], » quod multos, qui in conspectu hominum fulgere videntur, Antichristus sibi sociat. Per *stellas* sancti angeli, ut in Daniele : « Et qui ad scientiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates [28], » quod quid hic sumunt officium angelorum, ut pii aliis veram scientiam nuntient, in futuro una cum eis in decore perenni fulgebunt.

Sterilis est caro nostra, ut in Job : « Pavit enim sterilem, et quæ non parit [29], » id est, carnem suam fovebat, quæ boni operis fructum producere non cupit.

D *Stercus* est humanitas, ut in Psalmis : « Et de stercore erigens pauperem [30], » quod qui se humiliat, exaltabitur. *Stercus*, res mundialis inordinate contra Deum dilecta, ut in libro Ecclesiastico : « De stercore boum lapidabitur piger [31], » quod mundi hujus amatores in bono opere pigri ex amore rerum mundialium flagellantur, quasi viri sancti bonis strenue quasi boves Domini operibus insudantes, reputant ut stercora, ut Christum lucrifaciant. *Stercus*, fetor luxuriæ, ut in Joele : « Computruerunt jumenta in stercore suo [32], » quod carnales in fetore luxuriæ terminaverunt terram. Per *stercus* occultæ

[1] Job XXXIX, 2. [2] Isa. LIII, 2. [3] Cant. V, 13. [4] Job V, 24. [5] Isa. XLII, 1. [6] Apoc. XXII, 9. [7] Job XIX, 16. [8] Job VII, 2. [9] Matth. VIII, 9. [10] Job XL, 23. [11] Num. XXI, 8. [12] Luc. XI, 11. [13] Isa. LXV, 25. [14] Ps. CXXXIX, 4. [15] Num. XXI, 6. [16] Deut. XXXII, 24. [17] Isa. X, 15. [18] Lev. XI, 30. [19] Apoc. II, 28. [20] Num. XXIV, 17. [21] Matth. II, 2, 9, 10. [22] Job XXXVIII, 31. [23] Apoc. II. 1. [24] Apoc. I, 20. [25] Job IX, 7. [26] Gen. XXII, 17. [27] Apoc. XII, 4. [28] Dan. XXII, 3. [29] Job XXIV, 21. [30] Psal. CXIII 7. [31] Eccli. XXII, 2. [32] Joel. I, 17.

malitiæ cordis, ut in libro Judicum : « Statimque per secreta naturæ alvi stercora proruperunt [1], » id est, in occulto fœtidæ cordis malitiæ intumuerunt. Per stercus recordatio peccatorum, ut in Evangelio : « Usque dum fodiam circa illam et mittam stercora [2], » id est, usque dum per interpositionem humilem eam et faciam eam recordari fœditatis suæ. Per stercus peccata carnis, ut in Jeremia : « Et qui nutriebantur in * croceis, amplexati sunt stercora [3], » id est, qui in spiritualibus delectabantur bonis, peccata exercent carnalia.

Sterquilinium est infirmitas hominis, ut in Job : « Sedens in sterquilinio [4], » id est, humilians se in cognitione infirmitatis suæ. *Sterquilinium*, fetor internorum, ut in Job : « Quasi sterquilinium in fine perdetur [5], » quod reprobus quilibet vitiorum fetore plenus, ad extremum destruetur.

Sternutatio est commotio, ut in Job : « Sternutatio ejus splendor ignis [6], » quod Antichristus, in quo diabolus plene commotus erit, et per miracula decipiet, et per crudelitatem devoret.

Sibilus est admiratio, ut in Job : « Sibilabit super eum, intuens locum ejus [7], » id est, stupebit super eum videns habitationem ejus. *Sibilus*, inspiratio divina, ut in Isaia : « Sibilabit Dominus muscæ [8], » quod immundo inspirat peccatori, ut veniat ad eum. Per *sibilum* admonitiones, ut libro Judicum [9] : « ut * audiat * sibilos gregum, » id est, ut se mente mancipet admonitionibus stultorum.

Sycomorus est crux Christi, ut in Evangelio : « Ascendit in arborem sycomorum [10], » quod qui Deum pure contemplari desiderat, ad imitationem sibi Christum crucifixum proponat. Per *sycomoros* Judæi increduli, ut in Isaia : « Et sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus [11], » id est, incredulitatis peccata Judæos destruxerunt, sed sublimes de gentilitate viros habebimus.

Siclus est sacra Scriptura, ut in Exodo : « Siclus viginti obolos habet [12], » quod sacra Scriptura in perfectione duorum Testamentorum, quasi in gemino denario consistit. Per *siclos* corpus nostrum et anima, ut in Levitico : « Offerat arietem, qui esse potest duobus siclis [13], » quod corpus et animam dare debemus, ut Christum acquirere possimus.

Signaculum est primus angelus, ut in Ezechiele : « Tu signaculum similitudinis Dei [14], » quod in ipso imago Dei similitudinis fuit impressa. *Signaculum*, confirmatio electorum, ut in Aggæo : « Et ponam te quasi signaculum, quia te elegi [15], » id est, in me confirmabo, quod ad regnum prædestinavi te. *Signaculum*, virtus castitatis, ut in Canticis : « Pone me ut signaculum super cor tuum [16], » id est, per charitatem confirma me super mentem tuam. *Signaculum*, populus gentilis ad fidem vocatus, ut in Job : « Et stabit sicut signum sub signaculo [17], » quod per sanctos prædicatores ducitur in populo gentili, qui usque ad consummationem sæculi fidei lumine apparituro permanebit. *Signaculum*, populus quondam electus, ut in Job : « Restituetur ut lutum signaculum [18], » quod populus Dei quondam per fidem electus nunc propter incredulitatem reprobatur et condemnatur.

Silva est mundus iste, ut in Psalmo : « Exterminavit eam aper de silva [19], » quod plebem Judæorum exstirpavit Romanus imperator, qui principatum agebat in toto mundo. *Silva*, mens humana, ut in Deuteronomio : « Cum ierint simpliciter ad silvam [20], » id est, si se intromiserit de ædificatione subjecti sui. *Silva*, sacra Scriptura, ut in libro Regum : « Tollant singuli de * singulis materias singulas [21], » quod nos singuli juxta intellectum nostrum singulas de sacra Scriptura excerpere sententias debemus.

Siliqua sunt doctrinæ sæculares, ut in Evangelio : « De siliquis quas porci manducabant [22], » id est, volunt adhærere doctrinæ sæculari, quas immundi diligebant.

Silo est Christus, ut in libro Numerorum : « Percutiens hos silo [23], » quod cognoverit ... in passione sua Christus. *Silex*, duritia gentilium, ut in Job : « Scalpuntur in silice [24], » quod verba fidei Christianæ fuse conscripta sunt in cordibus gentilium. *Silex*, solidi homines, ut in Job : « Dabit pro terra silicem [25], » quod Dominus pro molli ... electis suis robustam ... Per silices sancti angeli, ut in Job : « Et * præruptis silicibus commoratur [26], » quod vir sanctus in contemplatione fortitudinis angelorum permanet, * quia in sublimibus constructi sunt.

Simila est puritas cordis, ut in libro Machabæorum : « Et similam sacrificium et similaginem [27], » exterius carnis mortificationem, et interius puritatem mentis.

Symphonia est Evangelii prædicatio, ut in Evangelio : « Et audivit symphoniam et chorum, » quod populus Judaicus modo in Ecclesia prædicari Evangelium audit, sed credere contemnit.

* *Sindo* est solidi prædicatio, ut in Proverbiis : « Sindonem fecit et vendidit [28], » quod sancta Ecclesia solidam prædicationem confert et Deo sibique acquirit. *Sindo*, terra pura, ut in Evangelio : « Et involvit eum in sindone munda [29], » quod Christus habitat in mente pura. *Sindo*, corporis tunica, ut in Evangelio : « Rejecta sindone nudus profugit ab eis [30], » quod abjecta cura sæcularis corporis a persecutoribus ... figuræ debemus.

Sinus est adoptatio Domini, ut in Evangelio : « Unigenitus, qui est in sinu Patris [31], » id est, qui

[1] Jud. III, 22. [2] Luc. XIII, 8. [3] Thren. IV, 5. [4] Job II, 8. [5] Job XX, 7. [6] Job XLI, 9. [7] Job XXVII, 23. [8] Isa. VII, 18. [9] Jud. V, 16. [10] Luc. XIX, 4. [11] Isa. IX, 10. [12] Exod. XXX, 13. [13] Lev. V, 15. [14] Ezech. XXVIII, 12. [15] Agg. II, 24. [16] Cant. VIII, 6. [17] Job XXXVIII, 14. [18] Job XXXVIII, 14. [19] Psal. LXXIX, 14. [20] Deut. XIX, 5. [21] IV Reg. VI, 2. [22] Luc. XV, 16. [23] Num. XXIV, 17. [24] Job XIX, 24. [25] Job XXII, 24. [26] Job XXXIX, 28. [27] Mach. I, 8. [28] Prov. XXXI, 24. [29] Matth. XXVII, 59. [30] Marc. XIV, 52. [31] Joan. I, 18.

est cum Patre in una eademque substantia Deitatis. *Sinus*, mens nostra, ut in Job : « Et in sinu meo * audio verba oris ejus [1], » id est, in mente mea occultavi sermones. *Sinus*, quod proprie nostrum est, ut in Psalmis : « Et oratio mea in sinu meo convertetur [2], » id est, in meipsum proprie retundat, quod pro aliis oro. *Sinus*, securitas, ut in Job : « Reposita est hæc spes mea in sinu meo [3], » id est, in spe resurrectionis meæ securitatem certissimam habeo. *Sinus*, Dei gratia, ut in Exodo Moyses : « Misit manum suam in sinum suum, et extraxit leprosam : misit iterum, et similis facta est carni reliquæ [4], » quod Christus Judæos a gratia sua propter infidelitatis * munditiam emisit, eamdem qui rursum in fide mundi gratiam per fidem adepturi sunt. *Sinus*, secreta requies, ut in Evangelio : « Et portaretur ab angelis in sinu Abrahæ [5], » id est, in secreta requie * Patris.

Sinistra est vita præsens, ut in Parabolis : « In sinistra ejus divitiæ et gloria [6], » quod præsenti vita Dominus electis suis et divitias meritorum et gloriam in pura conscientia confert. *Sinistra*, delectatio laudis humanæ, ut in Evangelio : « Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua [7], » id est, in bono opere tuo humanæ laudis favorem non requiras. *Sinistra*, adversitas, ut in Parabolis : « Non declines ad dextram, neque ad sinistram [8], » id est, nec prospera te elevent, nec adversa te frangant. *Sinistra*, opus pravum, ut in Job : « Si ad sinistram, quid agam? non videbo illum [9], » id est, si opus pravum fecero, ad Deum pertingere non potero. *Sinistra*, reprobi angeli, ut in libris Regum : « Omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris et a sinistris [10], » quod non solum serviunt Deo angeli boni, sed etiam justis judiciis ejus famulantur et mali. *Sinistra*, reprobi homines, ut in Evangelio : « Hædos autem a sinistris [11], » quod peccatores quodammodo sinistra pars erunt, quod damnati erunt.

Scintillæ sunt verba prædicatorum, ut in Ezechiele : « Et scintillæ quasi aspectus æris candentis [12], » id est, verba prædicationis accensæ.

Spicæ sunt sententiæ sacræ Scripturæ, ut in Job : « Et esurientibus tulerunt spicas [13], » quod hæretici a bonis prædicatoribus verbum vitæ avide desiderantibus sacras sententias auferre student. *Spicæ*, opera bona, ut in libris Regum : « Assumentes spicas latenter percusserunt eum in inguine [14], » quod maligni spiritus negligenti cuilibet bona quæ habet opera auferunt, et eum carnis delectatione occidunt. *Spicæ* anni erant fertilitatis, qui erant tempore Joseph, ut in Genesi : « Septem spicæ, septem ubertatis anni sunt [15]. »

A *Spina* est prædicator, ut in Isaia : « Dabo in solitudine cedrum et spinam [16], » id est, ponam in Ecclesia contemplantem et prædicantem. *Spina*, compunctio peccatorum vel vitiorum, ut in Job : « Et pro ordeo * spina [17], » id est, si hoc malum feci, deficiat in me bona operatio, et crescat in me vitiorum punctio. *Spina*, superbia cordis, ut in Psalmis : « Dum configitur spina [18], » id est, dum in me humiliatur superbia. Per *spinas* malitiæ cordis, ut in Isaia : « Orientur in domibus ejus spinæ [19], » id est, in cogitationibus ejus crescent malitiæ. Per *spinas* suspiciones formidinum, ut in Parabolis : « Iter impiorum quasi sepes spinarum [20], » quod indique circumdant impios suspiciones, ne per iter justitiæ in cedere audeant. Per *spinas* prædicatores, ut in Can- B tico : « Sicut lilium inter spinas [21], » quod sancta Ecclesia in medio pravorum * hic peregrinatur. Per *spinas* divitiæ, ut in Evangelio : « Et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud [22], » quod divitiæ terrenæ verbum vitæ destruunt. Per *spinas* hæretici, ut in Evangelio : « Nunquid de spinis uvas [23], quod de hæreticis sanctitatis gratia non procedit.

Spiritus est ipse Deus, ut in Evangelio : « Spiritus est Deus [24]. » *Spiritus*, anima hominis, ut in Evangelio : « Et inclinato capite tradidit spiritum [25], » id est, animam. *Spiritus*, mens nostra, ut in Paulo : « Renovamini spiritu mentis vestræ [26], » id est, spiritualem exercete novitatem in mente vestra. *Spiritus*, ratio nostra, ut in Paulo : « Orabo spiritu [27], » id est, rationabiliter orabo. *Spiritus*, appetitus pec- C catoris, ut in Ecclesiaste : « Et spiritus jumentorum descendat deorsum [28], « quod jumenta nulla nisi terrena et ima appetunt. *Spiritus*, diabolus, ut in libris Regum : « Spiritus Domini malus [29], » quod diabolus et *spiritus Domini* est, pro eo quod ejus judicio servit, et *malus* in eo quod in voluntate semper malitiam habet. *Spiritus*, ventus aeris, ut in Psalmis : « Et spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus [30], » id est, ventus tempestatis, quæ obediunt voluntati ejus. *Spiritus*, inspiratio divina, ut in Psalmis : * « Flavit spiritus ejus, et fluent aquæ [31], » quod inspiratio interna visitat nos, et * current compunctionis lacrymæ. *Spiritus*, timor Domini, ut in libris Regum : « Spiritus Domini grandis, subvertens montes et * convertens petras [32], » quod D timor Domini omnem in nobis altitudinem dejicit, et duritiam liquefacit. *Spiritus*, robur hominis, ut in Psalmis : « Auferes spiritum eorum, et deficient [33], » id est, permittes debilitari robur eorum, et non subsistent. *Spiritus*, superbia hominis, ut in Job : « Quarum indignatio ebibit spiritum meum [34], » quod omnem in nobis divina afflictio destruet fastum. Per *spiritum* quique spirituales, ut in Psalmis:

[1] Job XXIII, 12. [2] Psal. 34, 13. [3] Job XIV, 27. [4] Exod. IV, 6, 7. [5] Luc. XVI, 2. [6] Prov. III, 16. [7] Matth. VI, 3. [8] Prov. IV, 27. [9] Job XXIII, 9. [10] III Reg. XXII, 19. [11] Matth. XXV, 32. [12] Ezech. I, 7. [13] Job XXIV, 10. [14] II Reg. IV, 6. [15] Gen. XLI, 26. [16] Isa. XLI, 19. [17] Job XXXI, 40. [18] Psal. XXXI, 4. [19] Isa. XXXIV, 13. [20] Prov. XV, 19. [21] Cant. II, 2. [22] Matth. XIII, 7 : Marc. IV, 7 : Luc. VIII, 7. [23] Matth. VII, 16. [24] Luc. VI, 44 ; Joan. IV, 24. [25] Joan. XIX, 30. [26] Ephes. IV, 23. [27] I Cor. XIV, 15. [28] Eccle. III, 21. [29] I Reg. XVI, 24. [30] Psal. CXLVIII, 8. [31] Psal. CXLVII, 18. [32] III Reg. XIX, 11. [33] Psal. CIII, 29. [34] Job VI, 4.

« Qui facit angelos suos spiritus [1], » id est, prædicatores suos efficit spirituales.

Scirpus est vita hypocritarum, ut in Job : « Numquid virescere potest scirpus absque humore [2], » quod nec hypocrita bonum opus sine gratia Dei potest habere.

Sirenæ sunt hæretici, ut in Isaia : « Et sirenæ in delubris voluptatis [3], » quod hæretici in conventiculis veritatis.

Sitis est desiderium bonum, ut in Psalmis : « In siti mea potaverunt [me aceto] [4], » id est, desiderantem me salutem eorum amaritudine potaverunt me passionis. *Sitis*, cupiditas, ut in Job : « Et exardet contra eum sitis [5], » quod impietatis cupiditas magis ac magis inflammat.

Stipula est infirmitas hominis, ut in Job : « Et stipulam siccam persequeris [6], » id est fragilem infirmitatem meam tentationibus aggrederis. *Stipula*, mens instabilis, ut in Psalmis : « Et sicut stipulam ante faciem venti [7], » quod mentem instabilem flatus huc illucque tentationis impellit. *Stipula*, reprobi, ut canticum Exodi : « Quæ devoravit eos sicut stipulam [8], » quod Dei reprobos et aridos levesque condemnat.

Stillio est quilibet simplex, ut in Parabolis : « Stillio manibus nititur [9], » quod simplex quilibet bonis operibus innititur.

Stilus est fortis Dei sententia, ut in Job : « Ut exarentur in libro stylo ferreo [10], » quod verba Dei forti ejus sententiam in cordibus allegantur electorum.

Stilla est infirmitas hominis, ut in Isaia : « Pungens quasi stillæ situlæ [11], » quod in pellem de infirmitate sua homo semper ad ima defluit. Per *stillam* prædicatores, ut in Job : « Quis genuit stillas roris [12], » quod Dominus per gratiam suam producit veritatis prædicationes.

Stillicidia sunt fideles, ut in Psalmis : « In stillicidiis ejus lætabitur germinans [13], » quod in augmento fidelium suorum sancta Ecclesia gaudet.

Socrus est Synagoga, ut in Evangelio : « Socrus in nurum suam [14], » quod Synagoga ab Ecclesia, et Ecclesia dissentit a Synagoga.

Sol est Deus, ut in libro Sapientiæ : « Sol justitiæ non ortus est nobis [15], » id est, nec per cognitionem veritatis nec per amorem virtutis Dominus illuxit nobis. *Sol*, resurrectio Christi, ut in Psalmis : « Ortus est sol, et congregati sunt [16], » id est, apparente resurrectione Christi, discipuli, qui dispersi sunt, adunati sunt. *Sol*, sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Electa ut sol [17], » quod Dominus Ecclesiæ decoram claritatem et clarum decorem elegit. *Sol*, virgo Maria, ut in Psalmis : « In sole posuit tabernaculum suum [18], » quod corpus ejus, in quo divinitas habitavit, in virgine conceptum fuit. *Sol*, prædicatio, ut in Apocalypsi : « Sol factus est niger, sicut saccus cilicinus [19], » quod sancta prædicatio vel apud quosdam et despicabilis habetur. *Sol*, quilibet prædicator, ut in Job : « Qui præcipit soli, et non oritur [20], » quod justo judicio Dei prædicatores occulte a Judæis discessit. *Sol*, baptisma, ut in Apocalypsi : « Mulier amicta sole [21], » velata Ecclesia baptismi purgata munditia. *Sol*, ordo sacerdotalis, ut in Psalmis : « Solem in potestatem diei [22], » quod Dominus posuit sacerdotibus Ecclesiæ imperium. *Sol*, quilibet sapiens, ut in Ecclesiastico : « Sapiens permanet ut sol [23], » id est, in claritate sapientiæ suæ perseverat. *Sol*, charitas, ut in Canticis : « Quod decoloravit me sol [24], » id est, quod afflicta sum charitas monet. *Sol*, lætitia, ut in Psalmis : « Per diem sol non uret te [25], » id est, tempore prosperitatis lætitia non extollet te. *Sol*, sublimes in Ecclesia, ut in Apocalypsi : « Angelus effudit phialam suam in sole [26], » id est, ipsos Ecclesiæ sublimes afflictio percussit. *Sol*, contemplatio, ut in Job : « Si vidi solem, cum fulgeret [27], » id est, per claritatem contemplationis, ut in Apocalypsi : « Angelum stantem in sole [28], » id est, ipsos Ecclesiæ sublimes, « et clamabat omnibus avibus, » id est, sole doctorem in sancta conversatione viventem, et prædicabat omnibus cœli sanctis. *Sol*, fervor justitiæ, ut in Genesi : « Cum ergo occubuisset sol, facta est caligo [29], » quod quando fervor justitiæ deficit in mente, mox ipsa mens obscuratur. *Sol*, tentationis calor, ut in Levitico : « Cum laverit carnem suam aqua, et occubuerit sol, tunc mundatus vescetur de sanctificatis [30], » id est, cum mundaverit actus suos illicitos per compunctionem, et defecerit ardor tentationis, tunc accedere poterit ad sacramenta divina. *Sol*, tribulatio, ut in Evangelio : « Sole autem orto æstuaverunt [31], » id est, tribulationis ardore fervescente, lapsi fuerunt. *Sol*, sapientes, ut in Job : « Sub ipso erunt radii solis [32], » quod ipsos, qui sapientes esse videntur, diabolus sub se subjugavit. *Sol*, præsens tempus, ut in Psalmis : « Ante solem permanet nomen ejus [33], » quod ipse immutabilis ante omnia tempora fuit. *Sol*, claritas patriæ cœlestis, ut in Genesi : « Ortus est ei sol, postquam transgressus est Phanuel [34], » quod postquam Dominum videre Deum per fidem, claritatem cum in patria cœlesti facie ad faciem, quod Phanuel facies Dei interpretatur, et designat fidem.

Solium est gloria regni cœlestis, ut in Job : « Qui reges in solio collocat [35], » id est, sapientes solio gloriæ suæ sublimat. *Solium*, sancti angeli, ut in Job : « Et veniam usque ad solium ejus [36], » id

[1] Psal. CIII, 4. [2] Job VIII, 11. [3] Isa. XIII, 22. [4] Psal. LXVIII, 22. [5] Job XVIII, 9. [6] Job XIII, 25. [7] Ps. LXXXII, 14. [8] Exod. XV, 7. [9] Prov. XXX, 28. [10] Prov. XIX, 24. [11] Isa. XL, 15. [12] Job XXXVIII, 28. [13] Psal. LXIV, 11. [14] Luc. XII, 53. [15] Sap. V, 6. [16] Psal. CIII, 22. [17] Cant. VI, 9. [18] Psal. XVIII, 6. [19] Apoc. VI, 12. [20] Job IX, 7. [21] Apoc. XII, 1. [22] Psal. CXXXV, 8. [23] Eccli. XXVII, 12. [24] Cant. I, 5. [25] Psal. CXX, 6. [26] Apoc. XVI, 8. [27] Job XLI, 21. [28] Apoc. XIX, 17. [29] Gen. XV, 17. [30] Lev. XXII, 7. [31] Matth. XIII, 6. [32] Job XLI, 21. [33] Psal. LXXI, 17. [34] Gen. XXXII, 31. [35] Job XXXVI, 7. [36] Job XXIII, 3.

est, per contemplationem pertingam usque ad angelos, in quibus ipse regnat. *Solium*, angelica simul et humana natura, ut in Isaia : « Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum [1], » quod Dominus et angelo in prima sublimitate permanenti, et homini ad amissam per Christi redemptionem erecto, per intellectum præsidet. *Solium*, sancta sublimitas mentis, ut in Job : « Et reges in solio collocat [2], » quod electos suos illicitis motibus suis * intelligenter resistentes, ad magnam in mente Dominus altitudinem sanctitatis perducit. *Solium*, sedes consilii, ut in Isaia : « Non solium filiæ Chaldæorum [3], » quod reprobi sanum consilium non habeant. *Solium*, altitudo mundana, ut in Jona : « Surrexit rex de solio regni sui [4], » quod ipsi summi Principes, cognita veritate, ad prædicationem Christi per pœnitentiam ad fidem se inclinaverunt.

Solitudo est gentilitas, ut in Isaia : « Dabo in solitudine cedrum et spinam [5], » id est, ponam in gentilitate contemplativos et prædicatores. *Solitudo*, quies mentis, ut in Psalmis : « Et mansi in solitudine [6], » id est, perseveravi in interna mentis quiete.

Somnus est mors carnis, ut in Psalmis : « Cum dederit dilectis suis somnum [7], » id est, cum electos suos perduxerit ad mortem. *Somnus*, quies mentis, ut in Job : « Et somno meo requiescerem [8], » id est, cordis mei quiete pausarem. *Somnus*, torpor negligentiæ, ut in Parabolis : « Quando de somno consurges [9]? » id est, quando de torpore negligentiæ te excuties? * *Somnus*, quilibet hypocrita ut in Job : « Velut * somnum avolans non invenietur [10], » quod hypocrita in futuro in conspectu judicis evanescet.

Sonus est Spiritus sanctus, ut in Job : « Et sonus de ore illius procedens [11], » quod de Patre et Filio Spiritus sanctus procedit. *Sonus*, fides, ut in Ezechiele : * « Et ambularent, ut sonus multitudinis erat [12], » quod euntibus in prædicatione apostolis multi veram fidem plena libertate confessi sunt. * *Sonus*, gemitus pœnitentiæ, ut in Job : « Post eum rugiet sonitus [13], » id est, pœnitentium resonabit gemitus.

Spolia sunt eloquia divina, ut in Genesi : « Et vespere dividet spolia [14], » id est, ad extremum verba prædicabit divina. *Spolia*, viri sancti, ut in Psalmis : » Et speciei domus dividere spolia [15], » quod Ecclesiæ sanctæ viri sancti plures modos sanctitatis sortiuntur. *Spolia*, peccatores, ut in Evangelio : « Et spolia ejus distribuet [16], » quod Dominus multos per gratiarum suarum dona dimisit, quos diabolus per peccati lucrum acquisivit.

Sportæ sunt corda doctorum, ut in Evangelio : « De fragmentis septem sportas [17], » quod Scripturæ sacræ deliciis prædicatores septiformi Spiritu implentur.

Stola est caro Christi, ut in Isaia : « Iste formosus in stola sua [18], » quod nullam habuit maculam peccati in humanitate sua. *Stola*, sancta Ecclesia, ut in Genesi : « Lavabit in vino stolam suam [19], » id est, passionis suæ sacramento purgabit Ecclesiam suam. *Stola*, virtus innocentiæ, ut in Evangelio : « Cito proferte stolam ipsi, et induite eum [29], » id est, virtute innocentiæ, quam prius habuit, coronate eum. *Stola*, gaudium novum, ut in Evangelio : « Sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt [21], » * et æternam nostri Salvatoris vitamque novam lætitiam nostram nuntiavit. Per *stolam* gloria cœlestis, ut in Apocalypsi : « Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ [22], » quod sancti a corporibus exuti singulas in lætitia animarum jam *stolas perceperunt. Per *stolas* opera bona, ut in Genesi : « Singulis quoque proferri jussit binas stolas [23], » quod verus Joseph, Dominus Jesus, electis suis præcepit, ut sancti sint et corpore et spiritu. Per *stolas* cogitationes, ut in Apocalypsi : « Beati qui lavant stolas suas [24], » id est, qui mundant cogitationes suas. Per *stolas* ornatus exteriorum sensuum, ut in Genesi : « Trecentos argenteos cum stolis quinque optimis [25], » quod Dominus Paulo contulit perfectionem fidei sanctæ Trinitatis, et sanctæ prædicationis cum munditia exteriorum sensuum.

Scorpio est desperatio, ut in Evangelio : « Nunquid porriget illi scorpionem [26]? » quod si * ipse a Deo petimus, non dabit vobis desperationem. Per *scorpiones* doctores, ut in Ezechiele : « Et cum scorpionibus habitas [29], » id est, cum iis, qui retro derogant, quod in posterioribus scorpio timetur. Per *scorpiones* dæmones, ut in Evangelio : « Super serpentes et scorpiones [28], » id est, super homines pravos et spiritus malignos.

Soror est Ecclesia primitiva, ut in Cantico : « Soror nostra parva est, et ubera non habet [29], » quod Ecclesia primitiva modicam in initio virtutem habuit, et nec de charitate geminata roborata fuit. *Soror*, putredo carnis, ut in Job : « Mater mea, et soror mea vermibus [30], » quod et a putredine venimus, et cum putredine incedimus.

* *Subula* est subtilitas verbi, ut in Exodo : « Perforabit autem ejus subula [31], » id est, transfiget mentem subtilitate verbi divini.

Scutum est protectio, ut in Psalmis : « Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos [32]. » * *Scutum*, judicium, ut in Jeremia : « Da eis, Domine, * dolorem cordis, scutum tuum [33], » id est, secundum justum judicium tuum fac eos tristitiam habere. *Scutum*,

[1] Isa. VI, 1. [2] Job XXXVI, 7. [3] Isa. XLVII, 1. [4] Jon. III, 6. [5] Isa. XLI, 1. [6] Psal. LIV, 8. [7] Psal. CXXVI, 2. [8] Job. III, 13. [9] Prov. VI, 9. [10] Job XX, 8. [11] Job XXXVII, 2. [12] Ezech. I, 24. [13] Job XXXVII, 4. [14] Gen. XLIX, 17. [15] Psal. LXVII, 13. [16] Luc. XI, 22. [17] Matth. XV, 37. [18] Isa. LXIII, 1. [19] Gen. XLIX, 11. [20] Luc. XV, 22. [21] Marc. XVI. [22] Apoc. VI, 11. [23] Gen. XLV, 22. [24] Apoc. XXII, 14. [25] Gen. XLV, 22. [26] Luc. X, 12. [27] Ezech. II, 6. [28] Luc. X, 19. [29] Cant. VIII, 8. [30] Job XVII, 14. [31] Exod. XXI, 6. [32] Psal. V, 13. [33] Thren. III, 65.

reprobi, ut in Job : « Corpus illius quasi scuta fusilia [1], » quod reprobi, qui corpus diaboli sunt [illegible] fragiles sunt. Per scuta exercitationes, ut in Psalmis : « Et scuta comburet igni [2], » id est, per amorem Dei exercitationes destruet peccati.

Sculptura exempla sunt sanctorum, ut in libris Regum : « Et sculptura super labium ejus circuibat illud [3], » quod baptizatos cum fidei confessione exempla sanctorum excitant.

Sudes sunt consilia sanctorum, ut in Job : « Et in sudibus perforabit nares ejus [4], » quod per acuta sanctorum suorum consilia Dominus versutias diaboli destruet. *Sudes*, insipi, ut in libro Josue : « Sunt vobis sudes in oculis vestris [5], » quod reprobi claritatem veræ lucis auferunt sanctis, si eos imitantur.

Sulphur est fetor vitiorum, ut in Job : « Aspergatur in tabernaculo ejus sulphur [6], » quod in mente cujuslibet pravi luxuriæ fetor dominatur. *Sulphur* ardens, fetor pœnæ, ut in Psalmis : « Pluet super eos laqueos, ignis et sulphur [7], » etc., id est, dabit impiis pœnas, ut eos pariter et ardor exuret, et fetor affligat.

Sulci sunt viri sancti, ut in Job : « Et cum ipso sulci ejus deflent [8], » id est, sicut Ecclesiæ viri sancti plangunt.

Sunamitis est Synagoga, ut in Cantico : « Revertere, revertere, Sunamitis [9], » id est, redi ad fidem, redi ad bonam operationem, o captiva Synagoga, quod Suna captiva interpretatur.

Superhumerale est fortitudo boni operis, ut in Exodo : « Facies superhumerale de auro [10], » quod veræ sapientiæ fructus est fortitudo boni operis.

Superbus est diabolus, ut in Job : « Et prudentia ejus percussit superbum [11], » quod sapientia Patris Christi prostravit diabolum.

Superbia est tumor mentis, ut in Job : « Ipse est rex super omnes filios superbiæ [12], » quod iis, qui contra Deum sive proximum in mente intumescunt, diabolus dominatur. *Superbia*, sublimitas, ut in Isaia : « Et ponam te in superbiam sæculorum [13], » quod Dominus Ecclesiam suam ad magnæ sublimitatis erectionem erexit.

Sus est immundus peccator, ut in Petro : « Et sus lota in volutabro luti [14], » id est, peccator involutus in immunditia peccati.

Struthio est quilibet negligens prædicator, ut in Job : « Penna struthionis similis est pennis herodii et accipitris [15], » quod exterior sanctitas quorumdam negligentius prædicantium speciem operibus sanctorum similis esse videtur. Per struthiones simulatores, ut in Job : « Frater fui draconum, et socius struthionum [16], » id est, consimilis fui fallacibus et simulatoribus.

T

Tabernaculum.	*Tribunus.*	*Tiara.*
Tonsæ.	*Tenebræ.*	*Tectum.*
Thymiama.	*Tonitrua.*	*Torrens.*
Tauri.	*Tigna.*	*Tribulus.*
Turtur.	*Talentum.*	*Terra.*
Tincturæ.	*Thronus.*	*Tinæ.*
Thalamus.	*Tentorium.*	*Tigris.*
Tractio.	*Tympanum.*	*Tunica.*
Testa.	*Tridens.*	*Tholus.*
Tetrarcha.	*Tormenta.*	*Tibia.*
Thesauri.	*Tinea.*	*Templum.*
Tempestas.	*Tentatio.*	*Torcular.*
Tela.	*Torrens.*	*Tumulus.*
Thuribulum.		

Tabernaculum est patria cœlestis, ut in Psalmis : « Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo [17] ? » id est, qui erit dignus locari in cœlesti regno ? *Tabernaculum*, humanitas Christi, ut in Psalmis : « In sole posuit tabernaculum suum [18], » id est, in virgine posuit humanitatem suam. *Tabernaculum*, virgo Maria, ut in Psalmis : « Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus [19], » id est, purificavit per Spiritum Sanctum matrem suam Christus. *Tabernaculum*, sancta Ecclesia, ut in Apocalypsi : « Ecce tabernaculum Dei cum hominibus [20], » quod sancta Ecclesia in terris carnalium commoratur. *Tabernaculum*, corpus nostrum, ut in Epistola Petri : « Justum autem arbitror, quamdiu sum in tabernaculo isto, suscitare vos in commonitione [21], » id est, quamdiu vivo in corpore isto, docere vos. *Tabernaculum*, mens nostra, ut in Job : « Secreto erat Deus in tabernaculo meo [22] ; » *Tabernaculum*, ipsa conversatio, ut in Job : « Et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo [23], » id est, a conversatione tua. *Tabernaculum*, caro impii, ut in Job : « Affligetur vir tristis in tabernaculo suo [24], » punietur scilicet reprobus in carne sua. *Tabernaculum*, felicitas terrena, ut in Job : « Et tabernaculum impiorum non subsistet [25], » id est, felicitas terrena, quam toto affectu amabant impii, deficient. *Tabernacula*, sancti angeli, ut in Psalmis : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine [26] ! » id est, quam amandi sunt angeli, in quibus habitas, o Domine ! Per tabernacula antiqui sancti, ut in libro Numeri : « Quam pulchra tabernacula tua, Jacob [27] ! » quod multa spiritualia dona sancti antiqui habuerunt. Per tabernaculum gentilitas, ut in Job : « Et tabernaculum tuum in terra salsuginis [28], » quod Christus Deus Pater suus gentilitatem dedit, ut in eo habitaret per fidem. Per tabernacula cunctos reprobos, ut in Psalmis : « Et in tabernaculis ejus non sit qui inhabitet [29], » quod reproborum felicitas cito finitur, consumetur.

Tubæ sunt apostoli, ut in Exodo : « Facitque

[1] Job XLI, 6. [2] Psal. XLV, 10. [3] III Reg. VII, 24. [4] Job XL, 19. [5] Jos. XXIII, 13. [6] Job XVIII, 15. [7] Psal. X, 6. [8] Job XXXI, 38. [9] Cant. VI, 12. [10] Exod. XXVIII, 6. [11] Job XXVI, 12. [12] Job XLI, 25. [13] Isa. LX, 15. [14] II Petr. II, 22. [15] Job XXXIX, 13. [16] Job XXX, 29. [17] Psal. XIV, 1. [18] Psal. XVIII, 6. [19] Psal. XLV, 5. [20] Apoc. XXI, 3. [21] II Petr. I, 13. [22] Job XXIX, 4. [23] Job XXII, 23. [24] Job XL, 30. [25] Job VIII, 22. [26] Psal. LXXXIII, 2. [27] Num. XXIV, 5. [28] Job XXXIX, 6. [29] Psal. LXVIII, 26.

tabulas tabernaculi stantes [1], » quod apostolos Ecclesiæ fidei et operis rectudine sublimes Christus fecit. *Tabulæ*, scientia et potestas, ut in Exodo dedit Dominus Moysi : « Duas tabulas [2], » quod unicuique maxime prælato hæc duo valde necessaria sunt, scientia videlicet intelligendi et potestas operandi. *Tabulæ*, cordis latitudo, ut in Cantico : « Compingamus illud tabulis cedrinis [3], » quod sanctam animam excelsa intrinsecus latitudine Pater et Filius et Spiritus sanctus exornant. *Tabulæ*, latitudo operis, ut in librum Regum : « Et texit pavimentum tabulis abiegnis [4], » quod virum humilem Deus boni operis latitudine exterius ornat.

Talentum est intellectus, ut in Evangelio : « Abscondit talentum in terra [5], » quod negligens quilibet intellectum, quem ad salutem aliorum accepit, in terrenis negotiis expendit. *Talentum*, pondus peccati, ut in Zacharia : « Et ecce talentum plumbi portabatur [6], » id est, pondus peccati exercebatur. *Talentum*, pondus bonum, ut in Exodo : « Omne pondus candelabri cum omnibus vasis suis habebat talentum auri purissimi [7], » quod Christus et ejus electi magnitudinem veræ scientiæ possident Per *talentum* sensus corporales, ut in Evangelio : « Domine, quinque talenta tradidisti mihi [8], » scilicet donum quinque sensuum, quod est exteriorum scientiam mihi tradidisti. Per * *talenta* intellectus et operatio, ut in Evangelio, « duo talenta [9], » id est, intellectum et operationem mihi tradidisti.

Trabs est odium, ut in Evangelio : « Ejice trabem de oculo tuo [10], » id est, abjice odium a corde tuo. Per *trabes* apostoli, ut in libris Regum : « Trabes autem posuit in domo per circuitum [11], » id est, apostolos posuit in Ecclesia : « Et in omnem terram exivit sonus eorum. »

Thalamus est uterus Mariæ, ut in Psalmis : « Tanquam sponsus procedit de thalamo suo, » id est, mundus exiens de virgineo utero. *Thalamus*, mens devota, ut in Deuteronomio : « Quasi in thalamo tota die morabitur [12], » quod vir sanctus in contemplatione in mente sua conversatur. Per *thalamos* viri sancti, ut in Ezechiele : « Et inter thalamos quinque cubitos [13], » quod viri sancti et amore Dei interius ardent, et ministerium quinque sensuum exterius exercent.

Tauri sunt Judæi, ut in Psalmis : « Tauri pingues obsederunt me [14], » id est, Judæi superbi et feroces afflixerunt me. *Tauri*, patres Veteris Testamenti, ut in Evangelio : « Tauri mei et altilia mea occisa [15], » id est, bona jam præbuerunt exempla Patres antiqui, quibus concessum est ut inimicos suos ament. *Taurus*, cervix superbiæ, ut in Job : « Sumite vobis septem tauros [16], » id est, mactate in vobis plenarie ducem superbiæ. *Tauri*, hæretici, ut

A in Psalmis : « Congregatio taurorum in vaccis populorum [17], » id est, conventicula hæreticorum in fecunditatibus hominum.

Tectum est * tectum, ut in Psalmis : « Sicut passer solitarius in tecto [18], » quod solus Christus cum corpore suo, quod est Ecclesia, exclusis reprobis, regnabit in cœlo. *Tectum*, subtilitas sacræ Scripturæ, ut in Evangelio : « Nudaverunt tectum, ubi erat Jesus [19], » id est, exposuerunt sacram Scripturam, in qua est vera salus nostra. *Tectum*, caro nostra, ut in Evangelio : « Et qui in tecto, non descendat [20], id est, qui in carne dominium exercet, sub carne se non prosternat.

Tela est brevitas hujus vitæ, ut in Job : * « Quasi a texente tela succiditur [21], » quod vita nostra, quo B plus habet præteritum, eo minus habet futurum. Per *telam* status pravorum, ut in Isaia : « Et telas araneæ * texunt [22], » quod reprobi ad hoc modis omnibus laborant, ut lucrum vitæ præsentis apprehendant, ad instar videlicet araneæ, quæ ad hoc viscera sua extendit, ut vilem prædam, id est, muscam capiat.

Templum est patria cœlestis, ut in Psalmis : « * Replebuntur in bonis domus tuæ * [sanctum est] templum tuum [23], » id est, implebitur gaudiis cœli ubi habitatio tua omni sanctitate splendet. *Templum*, corpus Christi, ut in Evangelio : « Solvite templum hoc, et in triduo ædificabo illud [24], » id est, occidite corpus meum, et die tertia suscitabo illud. *Templum*, virgo Maria, ut in Psalmis : « Et in templo C ejus omnes dicent gloriam [25], quod in Ecclesia electi confitentur fidem veram. *Templum*, corpus nostrum, ut in Paulo : « Nescitis quod corpora nostra templum sunt Spiritus sancti [26], » quod in cordibus mundis habitat Spiritus sanctus. *Templum*, mens devota, ut in Paulo : « Si quis templum Dei violaverit [27], » id est, si quis mentem suam, in qua Deus habitare debet, violaverit. *Templum*, capacitas intellectus angelici et humani, ut in Isaia : « Et ea quæ sub ipso erant, replebant templum [28], » quod mirabilia etiam creaturarum Dei admiratur sensus angelicus et humanus. *Templum*, viri sancti, D ut in Paulo : « Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos [29]. »

Tentatio est vel humana, id est, aliter sapere quam res se habet cum bono, * tum animo tantum ; vel diabolica, id est, nimis defendere sententiam suam quam scit esse pravam, vel pro bonis, quod tentat nos Deus, ut sciat, hoc est, ut scire faciat quod diligitis eum ; vel seductionis, quod Deus neminem tentat. De prima dicitur, ut in Paulo : « Tentatio vos non apprehendat, nisi humana [30]. » De secunda, item in Paulo : Neque tentetis Christum, sicut illi tentaverunt. De tertia, in Genesi : « Ten-

[1] Exod. XXVI, 15. [2] Exod. XXIV, 12. [3] Cant. VIII, 9. [4] III Reg. VI, 15. [5] Matth. XXV, 18, 25. [6] Zach. V, 7. [7] Exod. XXV, 36. [8] Matth. XXV, 20. [9] Ibid. V, 27. [10] Matth. VII, 5. [11] Luc. VI, 42. [12] Deut. XXXV, 12. [13] Ezech. XL, 8. [14] Psal. XXI, 13, [15] Matth. XXII, 4. [16] Job XLII, 10. [17] Ps. LXVII, 31. [18] Psal. CI, 8. [19] Marc. II, 4. [20] Matth. XXIV, 17. [21] Job VII, 6. [22] Isa. LIX, 5. [23] Psal. LXV, 6. [24] Joan. II, 19. [25] Psal. XXVIII, 9. [26] I Cor. VI, 19. [27] I Cor. III. 17. [28] Isa. VI, 1. [29] I Cor. III, 17. [30] I Cor. X, 13.

tavit Deus Abraham [1]. » De quarta, * Dominus in A oratione Dominica : « Ne nos inducas in tentationem [2], » id est, ne nos induci sinas in diabolicam deceptionem.

Tentorium est sanctitas primitivæ Ecclesiæ, ut in Exodo : « Fecit et tentorium in introitum tabernaculi [3], » quod multo sanctitatis decore ornata fuit Ecclesia primitiva. *Tentorium*, quilibet sanctus, ut in Job : « Si voluerit extendere quasi nubes tentorium suum [4], » id est, virum sanctum ad similitudinem sanctorum Patrum in sanctitate dilatare. *Tentorium*, Synagoga, ut in propheta : « Non est ultra qui extendat tentorium meum [5], » quod nullus prædicator modo rectam fidem prædicat populo Judæorum. Per *tentorium* justi, ut in libro Numeri : « Quam pulchra sunt tentoria tua, o Israel [6]! » quam B valde decoræ sunt congregationes sanctorum Domini per fidem intentæ videntium. Per *tentorium* omnes impii, ut in cantico Habacuc : « Vidi tentoria Æthiopiæ [7], » id est, contemplatus sum homines impios peccati nigredine coopertos.

Terra est Christus, ut in Job : « Terra data est in manus impii [8], » quod Christus tempore passionis suæ traditus fuit ministris diaboli. *Terra*, regnum cœlorum, ut in Isaia : « In terra sua duplicia possidebunt [9], » quod in regno cœlesti, electi beatitudine simul et corporis gaudebunt. *Terra*, Virgo Maria, ut in Psalmis : « Et terra nostra dabit fructum suum [10], » id est, Maria suum peperit Filium. *Terra*, Ecclesia, ut in Job : « Quando ponebam fundamenta terræ [11], » id est, quando constituebam C apostolos Ecclesiæ. *Terra*, plebs Israelitica, ut in Job : « Qui commovet terram de loco suo [12], » quod plebem Judæam Dominus de terra fugari permisit. *Terra*, societas scribarum et sacerdotum Synagogæ, ut in Job : « Terra, de qua oriebatur panis in loco suo, igne subversa est [13], » id est, sacerdotes et scribæ, a quibus sanctæ prædicationis refectio procedere debuit, invidia erga Christum conversi sunt. *Terra*, gentilitas, ut in Job : « Ut plueret super terram absque homine in deserto [14], » id est, ut prædicaret in populo gentili, qui, derelicto a Deo, a nullo prædicatore instruebatur. *Terra*, quilibet sanctus, ut in Job : « Longior * est tibi terra mensura ejus [15], » quod contemplationem viri sancti magnitudo Dei D excedit. *Terra*, quilibet subjectus, ut in Job : « Terram ungula fodit [16], » quod prælatus subjectum suum forti * operis exemplo erudit. *Terra*, corpus nostrum, ut in Genesi : « Terra es, et in terram ibis [17], » quod corpus nostrum de terra sumptum est, et ad terram revertetur. *Terra*, mens sancta, ut in Genesi : « Et protulit terra herbam virentem [18], » id est, ostendat in publicum flores suos actionum congruentium. *Terra*, mens prava, ut in Job : « Non invenitur in terra suaviter viventium [19], » quod videlicet sapientia non invenitur in animis dissolutis carnalibus subjectis. *Terra*, terreni sapientes, ut in Job : « Loquere terræ, et respondebit tibi [20], » quod etiam terreni sapientes aliquid instructionis in nostra nobis contemplatione afferunt. *Terra*, inferna actio, ut in Job : « Dabit pro terra silicem [21], » id est, pro actione inferna conferet robustam. *Terra*, quilibet * ut in Paulo : « Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem [22], » id est, auditor super se instrumentum amplectens prædicationem. *Terra*, domestica familia, ut in Job : « Si adversum me terra mea clamat [23], » id est, si domestica familia mea [de] me conqueritur. *Terra*, minores in Ecclesia, ut in Cantico : « * Audiat terra verba oris mei [24], » id est, audiant minores * plagam prædicationem meam. *Terra*, Antichristus, ut in Isaia : « Væ terræ alarum cymbalo [25], » id est, væ infelicitas Antichristo qui superbiæ volatum assumit. *Terra*, infernus, ut in Job : « Ad terram tenebrosam, et opertam mortis caligine [26], » id est, ad infernum tenebris plenum, et obscuritate mortis obsessum.

Thesaurus est cœleste præmium, ut in Job : « Quasi effodientes thesaurum [27], » id est, quasi quærentes cœleste præmium. *Thesaurus*, desiderium bonum, ut in Evangelio : « Thesauro abscondito in agro [28], » id est, desiderio bono, latenti in animo. *Thesaurus*, sancta locutio, ut in Parabolis : « Thesaurus desiderabilis * requievit in ore sapientis [29]. » *Thesaurus*, intentio bona, ut in Evangelio : « De bono thesauro profert bonum [30], » quod ubi præcedit bona intentio, bona succedit operatio. Per *thesauros* viri sancti, ut in Psalmis : « Qui producit ventos de thesauris suis [31], » quod in viris sanctis * aliis alios proferunt. Per *thesauros* iniqui, ut in Job : « Numquid ingressus es thesauros nivis [32] ? » quod Dominus per inspirationis suæ gratiam frigida [illegible] Judæorum torpentia corda ingreditur. Per *thesauros* providentia Dei, ut in Deuteronomio : « Et signata in thesauris meis [33], » id est, rata et confirmata in providentia mea.

Testa est caro Christi, ut in Psalmo : « Aruit tanquam testa virtus mea [34], » quod caro Christi per ignem passionis ad fortitudinem accendit. *Testa*, vigor districtionis, ut in Job : « Qui testa saniem radebat [35], » quod vigore districtionis viri sancti fluxum illicitæ delectationis detergunt.

Tigris est hypocrita, ut in Job : « Tigris periit, eo quod non haberet prædam [36], » quod tunc se quasi [illegible] hypocrita perire putat, quando prædam humanæ laudis capere non valet. *Tigris*, * mortalitas nostra, ut in libro Tobiæ : « Manete juxta [illegible]

[1] Gen. XXII, 1. [2] Matth. VI, 13. [3] Exod. XXVI, 36. [4] Job XXXVI, 29. [5] Jer. X, 20. [6] Num. XXIV, 5. [7] Habac. III, 7. [8] Job IX, 24. [9] Isa. LXI, 7. [10] Psal. LXXXIV, 13. [11] Job XXXVIII, 4. [12] Job IX, 6. [13] Job XXVIII, 5. [14] Job XXXVIII, 26. [15] Job XI, 9. [16] Job XXXIX, 21. [17] Gen. III, 19. [18] Gen. I, 11. [19] Job XXVIII, 13. [20] Job XII, 8. [21] Job XXII, 24. [22] Hebr. VI, 7. [23] Job XXXI, 38. [24] Deut. XXXII, 1. [25] Isa. XVIII, 1. [26] Job X, 21. [27] Job III, 21. [28] Matth. XIII, 44. [29] Prov. XXI, 20. [30] Matth. XII, 35. [31] Psal. CXXXIV, 7. [32] Job XXXVIII, 22. [33] Deut. XXXII, 34. [34] Psal. XXI, 16. [35] Job II, 8. [36] Job IV, 11.

vium Tigris [1], » quod Christus suscepit fluxum humanæ mortalitatis.

Tigna sunt doctores, ut in Cantico : « Tigna domorum nostrarum cedrina [2], » quod prædicatores Ecclesiarum et in bono opere suaves, et in contemplatione sunt sublimes.

Thymiama est devotio orationis, ut in Exodo : « Et thymiama boni odoris [3], » id est, oratio magnæ devotionis.

Tiara decor virtutum, ut in Exodo : « Et tiaram byssinam facies [4], id est, decorem virtutum castitate nitentem.

Tympanum est afflictio carnis et concordia mentis, ut in Exodo : « Maria soror * mox sensit tympanum [5]. » * *Tympanum*, bonum opus, ut in Psalmis : « Sumite psalmum, et date tympanum [6], » id est, adjicite prædicationem et exhibete bonam actionem.

Tinea est quilibet hæreticus, ut in Job : « Ædificavit sicut tinea domum suam [7], » quod malitiæ semper hæretici rodunt conscientiam. *Tinea*, tentatio, ut in Job : « Quasi vestimentum, quod comeditur a tinea [8], » id est, corpus, quod atteritur tentatione. *Tinea*, tormentum inferni, ut in Isaia : « Subter te sternetur tinea [9], » id est, inferni te volvet pœna.

Tintinnabula sunt soni prædicationis, ut in Exodo : « * Et tintinnabula de auro purissimo [10], » id est, * vera prædicatione, vera sapientia.

Tincturæ sunt ornamenta virtutum, ut in Job : « Non tincturæ mundissimæ componentur [11], » quod virtutibus Christi ornamenta virtutum nostrarum, qualiacunque fuerint, comparari non possint. *Tincturæ*, philosophi, ut in Job : « Non confertur cunctis Indiæ coloribus [12], » quod mundi hujus philosophia Christo comparari non debet.

Tribulus est punctio cordis, ut in Job : « Pro frumento oriatur mihi tribulus [13], » id est, recedat a me refectio exsultationis, et pungat me læsio doloris. Per *tribulos* hæretici, ut in Evangelio : « Aut de tribulis ficus [14] ? » quod nullam veram in hæreticis possimus invenire suavitatem. Per *tribulos*, pravæ delectationes, ut in Genesi : « Sed spinas et tribulos germinabit tibi [15], » id est, tentationes et delectationes illicitas caro tua producet tibi.

Triticum est sermo prædicationis, ut in Evangelio : « Ut det illis in tempore tritici mensuram [16], » id est, ut ministret eis, quando optimum fuerit, prædicationis plenitudinem. *Triticum*, opus bonum, ut in Cantico : « Venter tuus sicut acervus tritici [17], » id est, affectus tuus plenitudinem producit effectus boni. *Triticum*, viri boni, ut in Evangelio : « Triticum autem congregate in horreum meum [18], » id est, electos meos admittite in regnum meum.

A *Tonitrus* est incarnatus Dominus, ut in Job : « Et viam sonantis tonitrui [19], » quod Pater inspiravit * in cordibus audientium, ut fidem præbeant Christo prædicanti. *Tonitrus*, quilibet prædicator, ut in Psalmis : « Voce tonitrui tui formidabunt [20], » id est, audito sermone prædicationis tuæ pœnitendo timebunt. *Tonitrus*, comminatio, ut in Psalmis : « Vox tonitrui tui in rota [21], » quod sonat divina comminatio in sacra Scriptura. Per *tonitru* increpationes, ut in Apocalypsi : « Et factæ sunt voces et tonitrua [22], » id est, apparuerunt miracula et prædicationes, et increpationes.

Thorax est virtus patientiæ, ut in Job : « Subsistere non poterit hasta, neque thorax [23], » quod nullius tolerantia sine gratia Dei malitiæ diaboli resi-
B stere potest.

Torrens est sapientia Dei, ut in Psalmis : « Et torrente voluptatis tuæ potabis eos [24], » id est, sapientia divinitatis reficies eos. *Torrens*, inundatio Spiritus sancti, qui homini infundit et dulcedinem in mente et pinguedinem in * mente. *Torrens*, passio Christi, ut in Psalmis : « De torrente in via bibet [25], » id est, passione multa præsenti se affligi permittet. *Torrens*, ultimum judicium, ut in Job : « Dividit torrens a populo peregrinante [26], » quod reprobos per malitiam duros, per ignorantiam duros separabit examen ultimum ab electis. *Torrens*, fluxus hujus vitæ, ut in Job : « Circumdabunt eos salices torrentis [27], » quod diabolos * favent infructuosi amatores vitæ hujus pertranseuntis. Per *torrentes*
C prædicatores, ut in Job : « Et pro * salice torrentes aureos [28], » quod quos in bono opere Dominus invenit robustos etiam prædicatores, nonnunquam facit desertos. Per *torrentes* prædicatores, ut in Parabolis : « Effodiant * eum corvi de torrente [29], » id est, exstirpent eum humiles doctores, quæ in divinis commorantur prædicationibus.

Topazion sunt viri sancti, ut in Job : « Non adæquabitur ei topazion de Æthiopia [30], » quod Christo nullatenus adæquari possunt viri sancti de hoc mundo. *Topazion*, pretiosa hujus sæculi, ut in Psalmis : « Super aurum et topazion [31], » id est, super sublimitates et omnia pretiosa hujus mundi.

Torna est rectitudo operis, ut in Cantico : « Ma-
D nus illi tornatiles [32], » quod opera Christi ex omni parte recta fuerunt.

Torcular est crux Christi, ut in Isaia : « Torcular calcavi solus [33], » id est, discipulis meis fugientibus solus pertuli crucem.

Throni sunt angeli sancti, ut in Ezechiele : « Et super * omnes similitudinem throni, similitudo hominis de super [34], » quod super omnes angelos gloria est nostri Redemptoris. *Thronus*, sancta Ecclesia, ut in Psalmis : « Thronus tuus, Deus, in sæculum

[1] Tob. VI, 21. [2] Cant. I, 17. [3] Exod. XXV, 6. [4] Exod. XXVIII, 39. [5] Exod. XV, 20. [6] Psal. LXXX, 3. [7] Job XXVII, 18. [8] Job XV, 28. [9] Isa. XIV, 11. [10] Exod. XXVIII, 34. [11] Job XXXIII, 19. [12] Ibid., v. 16. [13] Job. XXXI, 40. [14] Matth. VII, 16. [15] Gen. III, 18. [16] Luc. XII, 42. [17] Cant. VII, 2. [18] Matth. XIII, 30. [19] Job XXXVIII, 25. [20] Psal. CIII, 7. [21] Psal. LXXVI, 19. [22] Apoc. XVI, 18. [23] Job XLI, 17. [24] Psal. XXXV, 9. [25] Psal. CIX, 7. [26] Job XXVIII, 4. [27] Job XL 17. [28] Job XXII, 24. [29] Prov. XXX, 17. [30] Job XXVIII, 19. [31] Psal. CXVIII, 127. [32] Cant. VI, 11. [33] Isa. LXIII, 3. [34] Ezech. I, 26.

sæculi [1], » quod sancta Ecclesia durabit in perpetuum. *Throni*, sancti prædicatores, ut in Daniele: « Thronus tuus flamma ignis [2], » quod prædicatores et amorem * virtutis prædicant, et lumen veritatis infundunt. *Thronus*, tribunal futuri judicii, ut in Psalmo: « Sedes super thronum, qui judicas justitiam [3], » quod in futuro judicio reddet unicuique secundum opera sua.

Tuba est sonus prædicationis, ut in Joele: « Canite tuba in Sion [4], » id est, clamate vocem prædicationis in Ecclesia. *Tuba*, vox sæcularis potestatis, ut in Job: « Non reputat tubæ clangorem [5], » quod sanctus prædicator nullius sæcularis potestatis comminationes pertimescit. *Tuba*, favor humanus, ut in Evangelio: « Noli tuba canere ante te [6], » id est, noli intuitu humani favoris bona operari. Per tubas duo præcepta charitatis, ut in libro Numeri: « Fac tibi duas tubas argenteas [7], » id est, cum nitore prædicationis adimple duo præcepta charitatis. Per *tubam* prædicationes, ut in libro Judicum: « Tenuerunt sinistris manibus lampades, et dextris sonantes tubas [8], » quod pro modico habent sancti doctores quod agunt, respectu prædicationum suarum.

Tunica est caro Christi, ut in Levitico: « Vestietur sacerdos tunica linea [9], » id est, Christus induetur veste humana. *Tunica*, Ecclesia catholica, ut in Evangelio: « Erat autem tunica inconsutilis [10], » quod sancta Ecclesia unitati super omnia insistit, et scindi per scandala minime devitat. *Tunica*, actio consummata, ut in Genesi: « Fecitque ei tunicam talarem [11], » id est, actionem in bonitate perseverantem. *Tunica*, occupatio sæculi, ut in Cantico: « Exui me tunica mea [12], » id est, abjeci a me, qua quondam implicabar, occupationem sæcularem. *Tunica*, corpus humanum, ut in Juda: « Odientes eam, quæ carnalis est, * maculatam tunicam [13], » id est, abhorrentes illud, quod carnalium desideriorum est inquinatum corpus. *Tunica*, interiora debita, ut in Evangelio: « Et ei qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium [14], » id est, ei qui te admonet ut debita tua interiora * abjicias, abjice et exteriora.

Turtur est sancta Ecclesia, ut in Cantico: « Vox turturis audita est in terra nostra [15], » id est, desiderium sanctæ Ecclesiæ auditum in cœlesti patria. *Turtur*, dilectio Dei, ut in Genesi: « Turturem quoque et columbam [16], » id est, dilectionem Dei et proximi. *Turtur*, caro hominis, ut in Psalmis: « Et turtur nidum sibi [17], » id est, caro nostra ipsum invenit, in qua reponat pullos suos. *Turtur*, gemitus compunctionis, ut in Levitico: « Offerat duos turtures, unum pro peccato, alterum pro delicto [18], » id est, semel tas Deo commutet lacrymarum compunctionem, * per quod admisit malum, et omisit bonum.

Turris est tuitio prædicationis, ut in Cantico: « Collum tuum sicut turris eburnea [19], » quod sancti prædicatores et per fortitudinem robusti, et per castitatem nitidi sunt. *Turris*, virtus humilitatis, ut in Evangelio: « Quis ex vobis volens turrim ædificare [20], » id est, humilitatem in se construere. *Turris*, superbia mundi hujus, ut in Genesi: « Et turrim, * cujus culmen pertingat [21], » id est, superbia, cujus fama volet ad summum.

Thuribulum est caro Christi, ut in libro Numeri: « Tolle thuribulum, et sumens ignem de altari mitte incensum [22], » quod * velut pontifex Aaron, Dominus Jesus, quando ardorem in carne sua passionis præceptis Patris implevit, odorem coram Patre suo pro nobis suavem obtulit. *Thuribula* sunt operarii boni, ut in Exodo: « Et phialas, et mortariola, et thuribula [23], » id est, prædicatores, et martyres, et justitiæ sectores. Per *thuribula* apostoli, ut in Apocalypsi: « Et accepit angelus thuribulum, et implevit illud de igne altaris, et misit in * terram [24], » quod Christus apostolos suos per gratiam suam elegit, quos Spiritu Patris impletos misit in mundum.

Truncus est corpus humanum, ut in Job: « Et in pulverem emortuus fuerit truncus illius [25], » id est, si consumptum fuerit corpus illius.

Trulla est protectio divina, ut in Amos: « Et in manu ejus trulla cæmentarii [26], » id est, in opere ejus protectio Christi.

Thuris donatio orationis, ut in Evangelio: « Aurum, thus et myrrham [27], » id est sapientiam mentis et suavitatem orationis et mortificationem carnis.

* Tres sunt species pœnitentiæ, ... et desperata, ut in Cain et Juda; ... ut in Saule et Esau; vera et ..., ut in Zachæo et Maria. In hac quinque insunt: contritio, confessio, satisfactio, * ..., perseverantia. Prima in corde, secunda in ore, tertia in corde, quarta in opere, quinta in virtute.

Tribulatio ... [illegible]

[1] Psal. LXXIV, 7. [2] Dan. VII, 9. [3] Psal. IX, 5. [4] Joel. II, 1, 15. [5] Job XXXIX, 25. [6] Matth. VI, 2. [7] Num. X, 2. [8] Judic. VII, 20. [9] Lev. XVI, 4. [10] Joan. XIX, 23. [11] Gen. XXXVII, 3. [12] Cant. V, 3. [13] Jud. V, 23. [14] Matth. V, 40; Luc. VI, 29. [15] Cant. II, 12. [16] Gen. XV, 9. [17] Psal. LXXXIII, 4. [18] Lev. V, 7. [19] Cant. VII, 4. [20] Luc. XIV, 28. [21] Gen. XI, 4. [22] Num. XVI, 46. [23] Exod. XXV, 29. [24] Apoc. VIII, 5. [25] Job XIV, 8. [26] Amos. VII, 7. [27] Matth. II, 11.

* Hæc ad pœnitentiam potius referenda videntur in littera P.

id est, scientia veri: tertii, pallium Eliæ, meditatio scilicet de incarnatione Christi.

Tres sagittæ, quibus hostes Dei transfiguntur: stimulus amissæ * præstantiæ; pestis corporalis molestiæ; malleus infernalis memoriæ: tres, quibus electi suaviter vulnerantur: timor castus, amor devotus, desiderii virtus.

Tres paradisi: voluptuosa dulcedo invisibilium, quæ irrigatur sicut hortus deliciarum; sincera puritas spiritalium, quæ in se conservat hominem; deliciosa veritas supercœlestium. Unde Paulus audit verba quæ non licet homini loqui.

Tres puellæ, quæ sensus nostros evertunt: teneritudo carnis, quæ est Dalila, et Samsoni oculos eruit; amœnitas mundialis gloriæ, quæ est Jezabel, et Naboth occidit; diffidentia futuræ vitæ, quæ est filia Herodiadis, et aufert caput Joannis Baptistæ.

V

Vah.	*Vita.*	*Vespertilio.*
Vagina.	*Vigiles.*	*Venæ.*
Vapor.	*Volucres.*	*Ventus.*
Vectis.	*Viatores.*	*Ventilabrum.*
Vellus.	*Vidua.*	*Vermis.*
Venenum.	*Villa.*	*Vervex.*
Venter.	*Vinea.*	*Vitula.*
Vepres.	*Urna.*	*Vinum.*
Ver.	*Umbra.*	*Vestibulum.*
Uter.	*Vinea.*	*Vespere.*
Vallis.	*Vipera.*	*Visio.*
Vacca.	*Virgo.*	*Via.*
Unguentum.	*Virgula.*	*Vincula.*
Vestis.	*Vitulus.*	*Vultur.*
Vultus.	*Vitrum.*	*Umbilicus.*
Ulmus.	*Vomer.*	*Vitia.*
Vulpes.	*Ungula.*	*Virga.*
Ulcus.	*Vir.*	*Vas.*
Vestimentum.	*Ululæ.*	*Velum.*
Vestigia.	*Uxor.*	*Vitis.*
Vesper.	*Ursus.*	*Vox.*
Vespera.	*Uter.*	*Uva.*
Vesica.	*Vacca.*	*Urtica.*
Virtutes.	*Vallis.*	*Uterus.*
Viscera.	*Virentia.*	

Vah est gaudium mentis, ut in Job: « Ubi audierit buccinam, dicit, Vah [1], » quod spiritualis athleta adveniente tribulatione inclarescat. *Vah* est exprobratio malorum, ut in Evangelio: « Vah, qui destruit templum Dei [2], » id est, exprobrandum est ei, qui de se talia jactat.

Vacca est Christus, ut in libro Numeri: « Vaccam rufam ætatis integræ, quæ non portavit jugum [3], » id est, Christum propter infirmitatem naturæ assumptæ sexu feminæ notatum omni perfectione integrum, velutque peccato subjectum. *Vacca*, plebs Israelitica, ut in propheta: « Sicut vacca lasciviens declinavit Israel [4], » id est, propter petulantiam ad malum proruit Israel. *Vacca*, sensualitas, ut in Genesi: « Sume * tibi vaccam triennem [5], » id est, redige sensualitatem servam sub dominio sanctæ Tri-

A nitatis. Per *vaccam* viri sancti, ut in libris Regum « Gradiebantur vaccæ pergentes et mugientes [6]; » quod in religionem cedunt sancti bene vivendo, et iis qui ei affines sunt compassionem discretam exhibent. Per *vaccas* principes Israel, ut in Amos: « Auditæ hæc, vaccæ pingues [7], » id est, auscultate, o principes arrogantes. Per *vaccas* animæ insipientes, ut in Psalmis: « Congregatio taurorum in vaccis populorum [8], » id est, conventicula hæreticorum ad decipiendas animas insipientium.

Vagina est prava cogitatio, ut in Job [9]: « Eductus et egrediens » * ad opus malum de cogitatione. *Vagina*, misericordia, ut in Evangelio: « Mitte gladium tuum in vaginam [10], » id est, converte destructionem tuam in misericordiam.

B *Vallis* est vita præsens, ut in Psalmis: « Ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum [11], » quod vir sanctus per merita nititur quotidie ascendere in præsenti vita. *Vallis*, mens humilis, ut in Evangelio: « Omnis vallis implebitur [12], » id est, mens humilis plenitudinem gratiæ habebit. Per *valles* mentes iniquorum, ut in Job: « Sicut torrens, qui raptim transit in convallibus [13], » id est, dilectionis impetus ex abrupto se immerget iniquorum mentibus. Per *valles* humiles, ut in Psalmis: « Et valles abundabunt frumento [14], » quod humiles verbo replebuntur divino.

Vapor est cæcitas cordis, ut in Joele: « Sanguinem et ignem et vaporem fumi [15], » id est, crudeli-
C tatem malitiæ, et ardorem concupiscentiæ, et cæcitatem ignorantiæ. *Vapor*, status vitæ præsentis, ut in Epistola Jacobi: « Vapor est ad modicum * patens [16], » id est, nullam stabilitatem habens.

Vas est intelligentia Divinitatis, ut in Exodo: « Omne vas aureum in donaria Domini separatum est [17], » quod quidquid de divinitate ejus intelligimus, totum hoc gratiæ ascribere debemus. *Vas*, approbatio Dei, ut in Actibus apostolorum: « Vas electionis iste est mihi [18], » id est, in consortio electorum me approbante assumptus est iste. *Vas*, corpus nostrum, ut in Paulo: « Ut sciat unusquisque vas suum possidere in sanctificatione [19], » id est, corpus suum conservare in castitate. Per *vasa* sancti angeli, ut in Exodo: « Et omnium vasorum
D in cultum ejus [20], » quod pro posse nostro illos quoque angelos in serviendo Deo imitari debemus. Per *vasa* prophetæ, ut in Job: « Nec commutabuntur pro ea vasa auri excelsa et eminentia [21], » quod Christo comparari non possunt prophetæ, si fideles per vitam et apparentes per famam. Per *vasa* hæretici, ut in Psalmis: « Et in eo paravit vasa mortis [22], » quod in sacram Scripturam offendunt hæretici parati ad pœnam perditionis. Per *vasa* corda nostra, ut in Evangelio: « Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis [23], » quod

[1] Job XXXIX, 28. [2] Matth. XXVII, 40. [3] Num. XIX, 2. [4] Ose. IV, 16. [5] Gen. XV, 9. [6] I Reg. VI, 12. [7] Amos IV, 1. [8] Psal. XLVII, 31. [9] Job. XX, 25. [10] Joan. XVIII, 11. [11] Psal. LXXXIII, 7. [12] Isa. XL, 4. [13] Job. VI, 15. [14] Ps. XLIV, 14. [15] Joel II, 30. [16] Jac. IV, 14. [17] Exod. XXXV, 22. [18] Act. IX, 15. [19] I Thess. IV, 4. [20] Exod. XXV, 9. [21] Job. XXVIII, 17. [22] Psal. VII, 14. [23] Matth. XXV, 4.

veram electi habent gloriam in conscientia sua. Per *vasa* corpora nostra, ut in libris Regum: « Et puerorum vasa sunt sancta [1], » quod sunt corpora mansuetorum et humilium munda. Per *vasa* homines, ut in libris Regum: « Et mitte oleum in omnia vasa haec [2], » quod sancta mater Ecclesia, omnibus ad fidem hominibus liquorem administrat gratiae. Per *vasa*, reprobi, ut in Isaia: « Et in vasis papyri super aquas [3], » quod ex reprobis hominibus constituet sibi Antichristus praedicatores, quos aliis ad mortem defluentibus facit esse praelatos.

Vectis est crux Christi, ut in libro Numeri: « Quam portaverunt in vecte duo viri [4], » id est, Christum in cruce crediderunt duo populi. *Vectis*, humanitas Christi, ut in Job: « Et posui vectem et ostia [5], » quod malitiae hujus saeculi Christum incarnatum et apostoli ejus restiterunt. *Vectis*, diabolus, ut in Isaia: « Super Leviathan serpentem vectem [6], » id est, super diabolum venenosum. Et dicuntur per *vectes*, viri sancti, ut in Exodo: « Facies et vectes de lignis Sethim [7], » id est, virtutibus fortibus viros exornatos. Per *vectes*, spiritus maligni, ut in Psalmis: « Et vectes ferreos confregit [8], » id est, spiritus malignos per malitiam duros superavit.

Velum est obscuritas litterae, ut in Evangelio: « Velum templi scissum est [9], » *Velum*, coelum, ut in Levitico: « Summus pontifex introibat intra velum, » id est, Christus penetravit coelum.

Vellus est virgo Maria, ut in Psalmis: « Descendit sicut pluvia in vellus [10], » id est, per Spiritum sanctum venit Christus in uterum virginis.

Vena est Christus Dominus, ut in Jeremia: « Venam aquarum viventium, Dominum [11], » id est, originem virtutum indeficientium Dominum. Per *venas* libri divinae paginae, ut in Job: « Habet argentum venarum suarum principia [12], » quod divina pagina libros suos continet. Per *venas* subtilitates internae locutionis, ut in Job: « Venas susurri ejus [13], » id est, subtilitates internae locutionis. Per *venas* peccata, ut in Osee: « Et siccabit venas ejus, » quod Christus natus ex virgine peccata mundi abstulit.

Venenum est malitia, ut in Psalmis: « Venenum aspidum sub labiis eorum [14], » id est, malitia daemonum in mentibus eorum.

Ventus est Dominus, ut in Osee: « Adducet ventum urentem Dominus [15], » id est, proferet Christum mundum corripientem Dominus. Per *ventum* iniquitas mentis, ut in Job: « Contra folium quod vento rapitur [16], » id est, contra mentem quae in iniquitate sua continetur. *Ventus*, vita praesens, ut in Job: « Ventus transiens fugabit eos [17], » quod praesentis vitae instabilitas aufert a viris sanctis voluntatem hic diu commorandi. *Ventus*, persecutio, ut in Psalmis: « Et sicut stipulam ante faciem venti [18], » *Ventus*, tribulatio magna, ut in Ezechiele: « Ventus turbinis veniebat ab Aquilone [19], » id est, tribulatio persecutionis immensa procedit a paganorum infidelitate. *Ventus*, inanis tentatio, ut in Psalmis: « Tanquam pulvis quem projicit ventus [20], » id est, sicut inanes animae quas tentationis commovet flatus. *Ventus*, spiritus malignus, ut in Ecclesiaste: « Qui observat ventum, non seminat [21], » quod qui nimis diabolicas adversitates metuit, bono operi non insudat. Per *ventos* dona Spiritus sancti, ut in Psalmis: « Qui producit ventos de thesauris suis [22], » quod dona spiritualia de cordibus electorum suorum Dominus in bonis producit. Per *ventos* animae sanctae, ut in Job: « Qui fecit ventis pondus [23], » id est, maturitatem sanctitatis electorum contulit mentibus. Per *ventos* malitiae, ut in Jeremia: « Traxerunt ventos quasi dracones [24], » quod ad opus pravum malitias protulerunt viri crudeles.

Venter est humanitas Christi, ut in Cantico: « Venter ejus eburneus [25], » quod humilitas Christi ab omni erat peccati pollutione aliena. *Venter*, Ecclesia, ut in Psalmis: « In medio ventris mei [26], » id est, in medio Ecclesiae meae. *Venter*, fons baptismi, ut in Cantico: « Venter tuus sicut acervus tritici [27], » quod fructus baptismi Dei verbo sanctificatur. *Venter*, mens humana, ut in Parabolis: « Qui investigat omnia secreta ventris [28], » quod irradiatio internae lucis scrutatur omnia cordis secreta. *Venter*, conversatio nostra, ut in Apocalypsi: « Et faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce, tanquam mel [29], » quod quo dulcius coepit sacra Scriptura in palato cordis, eo amariorem abjecta omni suavitate carnali conversationem ostendimus. *Venter*, tota compunctio, ut in Jeremia: « Ventrem meum doleo [30], » id est, eo quod bonum omisi et malum admisi, duplici in corde dolore compungor. *Venter*, avaritia, ut in Job: « Nec est satiatus venter ejus [31], » id est, non est impleta avaritia ejus. *Venter*, memoria hominis, ut in Job: « Et de ventre ejus extrahet eas Deus [32], » quod justo judicio ejus verba mala ab impii Deus aufert memoria, quae nunc valet pelli sermone in vita.

Ventilabrum est discretio judicii, ut in Evangelio: « Cujus ventilabrum est in manu ejus [33], » id est, discretio judicii in potestate ejus.

Vepres sunt punctiones vitiorum, ut in Isaia: « Super humum populi mei, spinae et vepres [34], » quod etiam terrenis tentationibus vitiorum incidunt et punctiones. *Vepres*, persequentes Judaei, ut in

[1] I Reg. xxi, 5. [2] IV Reg. iv, 4. [3] Isa. xviii, 2. [4] Num. xiii, 24. [5] Job xxxviii, 10. [6] Isa. xxvii, 1. [7] Exod. xxv, 13. [8] Psal. cvi, 16. [9] Matth. xxvii, 51; Marc. xv, 38; Luc. xxiii, 45. [10] Psal. lxxi, 6. [11] Jer. xvii, 13. [12] Job xxviii, 1. [13] Job iv, 12. [14] Psal. cxxxix, 4. [15] Ose. xiii, 15. [16] Job xiii, 25. [17] Job xxvii, 21. [18] Psal. lxxxii, 14. [19] Ezech. i, 4. [20] Psal. i, 4. [21] Eccle. xi, 4. [22] Psal. cxxxiv, 7. [23] Job xxviii, 25. [24] Jer. xiv, 6. [25] Cant. v, 14. [26] Psal. xxi, 15. [27] Cant. vii, 2. [28] Prov. xx, 27. [29] Apoc. x, 9. [30] Jer. iv, 19. [31] Job xx, 20. [32] Ibid. v. 15. [33] Matth. iii, 12; Luc. iii, 17. [34] Isa. xxxii, 13.

Genesi : « Inter vepres hærentem cornibus [1], » quod Christus persequentibus Judæis crucifixus est.

Vermis est Christus, ut in Psalmis : « Ego autem sum vermis, et non homo [2], » id est, quod quibusdam non homo, sed tam vilis, ut vermis reputatus sum. *Vermis*, luxuria, ut in Job : « Dulcedo illius, vermes [3], » quod immundæ mentis dulcedo, luxuria est. *Vermis*, conscientia damnatorum, * reproborum conscientia in æternum eos corrodet. Per *vermes* corruptiones corporis nostri, ut in Job ; « Et soror mea, vermibus [4], » quod in corruptionibus corpus nostrum vivit, et ad corruptiones tendit. Per *vermes* vestimenta inferni, ut in Isaia : « Et operimentum tuum vermes erunt [5], » quod diabolum et reprobos cruciabunt infernales.

Ver est initium boni operis, ut in Psalmis : « Æstatem et ver tu plasmasti ea [6], » quod perfectos et insipientes Dominus formaverit.

Vertex est ratio mentis, ut in Psalmis : « Et in verticem [ipsius] iniquitas ejus descendet [7], » id est, rationem ejus iniquitatis exercebit. *Vertex*, sanctitas, ut in Deuteronomio : « De vertice antiquorum montium [8], » id est, de sublimi sanctitate primorum parentum.

Vestimentum est humanitas Christi, ut in Apocalypsi : « Habebat in vestimento suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium [9], » quod Christus homo omnia regit, et omni creaturæ dominatur. *Vestimentum*, sancta Ecclesia, ut in Job : « In multitudine eorum consumitur vestimentum meum [10], » quod in multitudine hæreticorum perturbatur sancta Ecclesia. *Vestimentum*, bonum opus, ut in Isaia : « Vestimentum tibi est, esto princeps noster [11], » id est, bonam operationem exerces, esto prælatus noster. *Vestimentum*, corpus nostrum, quo anima nostra induitur, ut in Isaia : « Et vestimentum mixtum sanguine erit in combustione, et cibus, ignis [12], » quod corpus pollutum libidine in gehennali erit concrematione. Per *vestimentum* ordo fidelium, ut in Psalmis : « Quod descendit in oram vestimenti ejus [13], » id est, gratia, quæ pervenit usque ad eum qui ultimus est in ordine fidelium. Per *vestimentum* viri sancti, ut in Cantico : « Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris [14], » quod sanctitas fidelium sanctitati orationis adæquatur. Per *vestimentum* opera justitiæ, ut in Job : « Et scidit vestimenta sua [15], » id est, per * discretionem distulit bona opera sua. Per *vestimenta* opera divina, ut in Job : « Præparavit quidem vestimenta, sed justus vestietur illis [16], » quod pravus nonnunquam habet eloquia divina per intellectum, sed justus induetur per effectum. Per *vestimenta* membra corporis

A nostri, ut in Ecclesiaste : « Omni tempore sint vestimenta tua candida [17], » id est, membra corporis tui a sorde libidinis munda. Per *vestimenta*, bona exempla, ut in Evangelio : « Et imposuerunt eum super vestimenta sua, * ne nudus ambulet [18], » id est, nisi conservet dona gratiæ sibi collata, ut eis privatus appareat.

Vestis est caro Christi, ut in Apocalypsi : « Et vestitus erat veste aspersa sanguine [19], » quod Christus apparuit in similitudine carnis peccati. *Vestis*, charitas, ut in Evangelio : « Et super * vestimenta mea miserunt sortem [20], » quod tanta res charitas est, ut nullus eam nisi integram et per sortem, id est, per divinam gratiam possit habere. *Vestis*, sancta Ecclesia, ut in Paulo : « Gloriosam Eccle-

B siam, non habentem maculam neque rugam [21] ; » quod quasi quadam veste Deus Ecclesiam suam * indutus est, qua nec pravitatem in actione, nec simulationem in intentione exercet. *Vestis*, quilibet munditiæ studens, ut in Evangelio : « Sprevit autem eum Herodes, indutum veste alba [22], » quod Christum in electis suis, qui victoriæ munditiæ student, diabolus in reprobis sprevit. *Vestis*, martyres Christi, ut in Evangelio : « Et vestem coccineam circumdederunt ei [23], » quod sanctis martyribus usque ad sanguinem resistentibus Dominus induitur. Per *vestimenta*, sententiæ sacræ Scripturæ, ut in Genesi : « Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, Jacob induit Rebecca [24], » quod sententiis sacræ Scripturæ plebi Judaica spi-

C ritualiter mater gratiæ quas apud se servant in secreto populum exornavit gentilem.

Vestigia sunt operationes Dei, ut in Job : « Vestigia ejus secutus est pes meus [25], » id est, operationes ejus in effectu explevi. *Vestigia*, visitationes Dei, ut in Job : « Forsitan vestigia ejus comprehendes [26]. * » *Vestigia*, præsentia Dei, ut in Psalmis : « Et vestigia tua non cognoscentur, » quod præsentia Dei per affectum quidem in mente sentitur, sed per intellectum non comprehenditur. Per *vestigia* mala exempla, ut in Cantico : « Et * abii post vestigia gregum tuorum [27], » id est, imitare exempla prava fatuorum.

Vestibulum est vita æterna, ut in Ezechiele : « Vestibulum autem portæ erat intrinsecus [28], »

D quod vita æterna, quæ merces est fidei, erit in patria cœlesti.

Vesper est Antichristus, ut in Job : « Et vesperum super filios terræ consurgere facis [29], » quod Dominus permittit, ut Antichristus terrenis et reprobis dominetur.

Vespere est tempus incarnationis, ut in Exodo : « Vespere manducabunt carnes [30], » id est, tem-

[1] Gen. XXI, 13. [2] Psal. XXI, 7. [3] Job XXIV, 20. [4] Job. XVII, 14. [5] Isa. XIV, 11. [6] Psal. XXXIII, 17. [7] Psal. VII, 17. [8] Deut. XXXIII, 15. [9] Apoc. XIX, 16, [10] Job XXX. 18. [11] Isa. III, 6. [12] Isa. IX, 5. [13] Psal. CXXXII, 2. [14] Cant. IV, 11. [15] Job I, 20. [16] Job XXVII, 16, 17. [17] Eccle. IX, 8. [18] Matth. XXI, 7 ; Marc. XI, 7 ; Luc. XIX, 35; Joan. XII, 13. [19] Apoc. XIX, 13. [20] Matth. XXVII. 35 ; Marc. XV, 24 ; Luc. XXIII, 34 ; Joan. XIX, 23. [21] Eph. V, 27. [22] Luc. XXIII, 11. [23] Matth. XXVII, 28. [24] Gen. XXVII, 15. [25] Job XXIII, 11. [26] Job XI, 7. [27] Cant. I, 8. [28] Ezech. XL, 9. [29] Job XXXVIII, 32. [30] Exod. XVI. 12.

pore incarnationis spiritualem refectionem * habebitis. *Vespere*, perfectio, ut in Genesi : « Et factum est vespere et mane [1], » id est, perfectio et initium operis.

Vespere est tentatio, ut in Job : « Et rursum exspectabo vesperam [2], » id est, securum tempestatem tentationum. *Vespere*, terminus vitæ, ut in Isaia : « De mane usque ad vesperam finies me [3], » id est, qui me fecisti habere initium per nativitatem, in termino vitæ meæ consummabis me per mortem. *Vespere*, adversitas, ut in Job : « De mane usque ad vesperam succidentur [4], » quod et in prosperitate reprobi per intemperantiam, et in adversitate per impatientiam ad defectum tendunt. *Vespere*, finis mundi, ut in Psalmis : « Convertentur ad vesperam [5], » quod in fine mundi reliquiæ Judæorum salvæ fient.

Vespertilio est error mentis, ut in Levitico prohibetur ne quis comedat vespertilionem [6], id est, ne sequatur errorem.

Vesicæ est tumor, ut in Exodo : « Vesicæ turgentes [7], » id est, tumores superbientes.

Via est Christus, ut in Evangelio : « Ego sum via, veritas et vita [8], » quod * in ipso nobis est via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. *Via*, bona conversatio, ut in Parabolis : « Via justorum absque offendiculo [9], » id est, conversatio bonorum absque criminali peccato. *Via*, restitutio Ecclesiarum, ut in Job : « Nec ambulet per viam vinearum [10], » id est, non vivat secundum rectitudinem Ecclesiarum. *Via*, vita nostra, ut in Psalmis : « Dirige in conspectu tuo viam meam [11], » id est, placitam fac tibi vitam meam. *Via*, status reproborum, ut in Parabolis : « Via impiorum tenebrosa [12], » quod status per errorem reproborum est obscurus. *Via*, cautela vitæ præsentis, ut in Genesi : « Fiat Dan coluber in via [13], » quod in qui præsentis vitæ dulcedinem diligunt, mollem se diabolus in Antichristo et latronibus exhibebit. Per *viam* opera Conditoris, ut in Job : « Ipse est principium viarum Domini [14], » quod ante opera sua cætera fecit angelum Deus. Per *vias* præcepta divina, ut in Psalmis : « Vias tuas, Domine, inspira mihi [15], » id est, præcepta tua, Domine, inspira mihi. Per *vias* internas cogitationes nostras, ut in Psalmis : « Vias meas enuntiavi tibi [16], » id est, occultas meas cogitationes tibi per confessionem revelavi. Per *vias* actiones nostras, ut in Job : « Nonne ipse considerat vias meas [17] ? » id est, cogitationes meas.

Viatores sunt viri sancti, ut in Job : « Interrogate quemlibet de viatoribus [18], » id est, consulite aliquem de viris sanctis, qui vitam præsentem viam computant.

Vici sunt homines religiosi, ut in Cantico : « Per vicos et plateas quæram, quem diligit anima mea [19], » id est, in conversatione religiosorum et sæcularium, quæram aliquid ad Dominum pertinens, quod capitari possim. *Vici*, vitæ sanctæ, * ut in Tobia : « et per omnes vicos ejus cantabunt Alleluia [20], » quod habitantes in illa domo Domini in sæcula sæculorum laudabunt te.

Vidua est Ecclesia, ut in Job : « Et abstulerunt pro pignore bovem viduæ [21], » id est, hæretici ad pestiferam audientes subvertentes, prius tollere nitebantur prædicatorem Ecclesiæ. *Viduæ*, anima prava, ut in Levitico : « Viduam et repudiatam [22], » quod anima a Deo recedens, et pro malis operibus reprobata, Christi consortio digna non est. *Viduæ*, anima hominis, ut in Job : « Et viduæ bene non fecit [23], » id est, animæ suæ nihil utilitatis tenuit. Per *viduas*, plebes hæreticis subjectas, ut in Job : « Viduas dimisisti vacuas [24], » id est, sub hæreticis relinquisti plebes bono opere vacuas.

Vigiles sunt sancti angeli, ut in Daniele : « In sententia vigilum decretum est hoc [25], » id est, in ministerio angelorum dispositum est. *Vigiles*, sancti pastores, ut in Cantico : « Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem [26], » id est, adinvenerunt me pastores qui regunt Ecclesiam.

Villa est massa impiorum, ut in Evangelio : « Misit eum in villam, ut pasceret porcos [27], » id est, associavit eum conventiculis impiorum, ut immundos nutriret immundos. *Villa*, dominium superbiæ, ut in Evangelio : « Villam emi, et illuc mihi necesse est exire [28], » quod qui per fastum superbiæ intumescunt, nequaquam ad supernam patriam tendunt. Per *villam* populi gentiles, ut in Cantico : « Commoremur in villis [29], » quod Christus prædicatores suos ponit in gentium populis.

Vinum est arcanum Deitatis, ut in Parabolis : « Miscuit vinum [30], » quod Sapientia per carnem apparens Deitatis nobis revelavit secretum. *Vinum*, fervor Spiritus sancti, * coram multi homines lætitiam inebriat. *Vinum*, scientia legis, ut in Cantico : « Meliora sunt ubera tua vino [31], » quod rudimenta Ecclesiæ excedit scientiam legis. *Vinum*, verbum Evangelii, ut in Cantico : « Guttur tuum sicut vinum optimum [32], » quod prædicatores tuos vinum annuntiant Evangelium. *Vinum*, contemplativæ quietis, ut in Cantico : « Dabo tibi vinum conditum nostrum [33], » id est, interpreter contemplativæ simul et activæ. *Vinum*, intelligentia spiritualis, ut in Evangelio : « Tu autem servasti vinum bonum [34], » id est, spiritualiter servasti spiritualem intellectum. *Vinum*, sanguis Christi, ut in Genesi : « Lavabit in vino stolam suam [35], » id est, effusione sanguinis sui baptizavit hominem suum. *Vinum*, compunctio, ut in Psalmis : « Potasti nos vino compunctionis [36]. » * Vinum, eru-

[1] Gen. I, 5. [2] Job VII, 4. [3] Isa. XXXVIII, 12. [4] Job IV, 20. [5] Psal. LVIII, 7, 15. [6] Lev. XI, 19. [7] Exod. IX, 9. [8] Joan. XIV, 6. [9] Prov. XV, 19. [10] Job XXIV, 18. [11] Psal. V, 9. [12] Prov. IV, 19. [13] Gen. XLIX, 17. [14] Job XL, 14. [15] Psal. XXIV, 4. [16] Psal. CXVIII, 26. [17] Job XXXI, 4. [18] Job XXI, 29. [19] Cant. III, 2. [20] Tob. XIII, 22. [21] Job XXIV, 3. [22] Lev. XXI, 14. [23] Job XXIV, 21. [24] Job XXII, 9. [25] Dan. IV, 14. [26] Cant. III, 3. [27] Luc. XV, 15. [28] Luc. XIV, 18. [29] Cant. VII, 11. [30] Prov. IX, 2. [31] Cant. I, 1. [32] Cant. VII, 9. [33] Cant. VIII, 2. [34] Joan. II, 10. [35] Gen. XLIX, 11. [36] Psal. LIX, 5.

reptio, ut in Evangelio : « Infundens oleum et vinum, » id est, consolationem et correptionem. *Vinum*, contemplatio, ut in Apocalypsi : « Et vinum et oleum * ne læseris [1], » id est, contemplationem et actionem *ne læseris*, id est, ne corrumpas. *Vinum*, dilectio, ut in Cantico : « Et dabo tibi poculum ex vino condito [2], » id est, dabo tibi lætitiam ex amore vero. *Vinum*, delectatio peccati, ut in Joele : « Et ululate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine [3], » id est, pœnitemini universi, qui consentitis in delectatione peccati. *Vinum*, amor mundi hujus, ut in Parabolis : « Ne * intuearis vinum, quando flavescit, cum splendescit in utero color ejus [4]; » id est, ne delecteris amore mundi, quando allicit, cum blandimento fragili arriserit decor ejus. *Vinum*, vindicta, ut in Apocalypsi : « Et hic bibet de vino iræ Dei [5], » id est, sentiet vindictam Dei, antequam judicium Dei inferat.

Vinea est Christus, ut in Cantico : « Videamus si floruerit vinea [6], » id est, si hominibus per fidem floruerit Christus. *Vinea*, Ecclesia, ut in Evangelio : « Ite et vos in vineam meam [7], » id est, bene vivendo in Ecclesia, laborate in Ecclesia mea. *Vinea*, sacra Scriptura, ut in Job : « Et vineam ejus, * quam vi oppresserunt, vindemiant [8] : » quod hæretici scripturam viri catholici, quem afflixerunt, sibi vindicant. *Vinea* anima hominis, ut in Joele : « Posuit vineam meam in desertum [9], » id est, bonis spiritualibus evacuavit animam meam. *Vinea*, Ecclesia de gentibus, ut in Psalmis : « Vineam de Ægypto trastulisti [10], » id est, Ecclesiam gentium de tenebris ignorantiæ ad lumen veritatis præduxisti, quod Ægyptus *tenebras* sonat. *Vinea*, Synagoga, ut in Cantico : « Vineam meam non custodivit [11], » quod Synagogam ob incredulitatem Dominus a se abjecit. *Vinea*, vita cujuslibet negligentis, ut in Parabolis : « Et per vineam viri stulti transivi [12], » id est, intuitus sum vitam negligentis. *Vinea*, hypocrita, ut in Job : « Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus [13], » quod actio hypocritæ per laudis humanæ favorem corrumpitur in prima sui ostensione. Per *vineam* fideles populi, ut in Cantico : « Posuerunt me custodem in vineis [14], » id est, elegerunt me prælatum in populis.

Vincula sunt infirmitates humanitatis assumptæ in Christo, ut in Job : « Et vincula ejus quis solvit [15]? » quod per resurrectionem, gratiam omnem Deus Pater in Christo * infirmitatem mutavit in virtutem. *Vincula*, peccata, ut in Psalmis : « Dirupisti vincula mea [16], » id est, dissolvisti peccata mea.

Vipera est tentatio diaboli, ut in Job : « Et * accedet ad eum lingua viperæ [17], » id est, mortem animæ per consensum prosternet eum suggestio diaboli.

A *Vipera*, actus peccati, ut in Isaia : « Leo et leæna, et ex eis vipera [18], » id est, diabolus suggerens, concupiscentia lasciviens, et actus malus ex eis procedens.

Vir est Christus, ut in Jeremia : « Femina circumdabit virum [19], » id est, virgo Maria concipiet Christum. *Vir*, intellectus, ut in Evangelio : « Voca virum tuum huc [20], » id est, collige ad te sensum tuum, et spiritualiter intellige me. *Vir*, animus noster, ut in Genesi : « Deditque viro suo, qui comedit [21], » quod caro peccati delectatione polluta animum quoque ad consensum * trahit. *Vir*, diabolus, ut in Psalmis : « A viro iniquo libera me, Domine [22], » id est, a diabolo, qui amator est iniquitatis, libera me. *Vir*, error animæ, ut in Evangelio : « Et hunc
B quem habes, non est tuus vir [23], » id est, non sponso, videlicet sano * intellectus, copularis, sed in adulterio erroris meretricaris. Per *viros* robusti quique et spirituales, ut in Job : « De quo cecinerunt viri [24], » * quem prædicaverunt doctores in bono opere robusti. Per *viros* hæretici, ut in Psalmis : « Viri sanguinum declinate a me [25], » id est, o hæretici, qui per deceptionem animarum sanguinem bibitis, fugite a me. Per *viros*, quinque sensus corporales, ut in Evangelio : « Quinque enim viros (habuisti) [26], » id est, sensibus quinque corporis tui adhæsisti.

Virgo est illa omnium decus virginum, ut in Isaia: « Ecco virgo concipiet, et pariet filium [27], » id est Maria Christum in partu illæsa, quod in conceptu incorrupta. *Virgo*, sancta Ecclesia, ut in Paulo :
C « Despondit enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo [28], » quod insistebat idem prædicator egregius offerre Ecclesiam sine macula et ruga Salvatori * tuo. *Virgo*, anima sancta, ut in Levitico : « Virginem * ducit uxorem [29], » quod animam fidelem sibi junget per amorem. *Virgo*, mens prava, ut in Isaia : « Sede in pulvere, virgo filia Babylonis [30], » quod molliter moratur in terrena cogitatione a bono opere sterilis anima vitiorum * confusione subjecta. *Virgo*, plebs Judæorum, ut in propheta : « Virgo Israel projecta est [31], » id est, plebs Judaica sterilis et infructuosa ob incredulitatem reprobata est.

Virga est verbum manens, ut in Exodo : « Tenuit caudam, versaque est in virgam [32], » quod electi in uno eodemque Christo Deum et hominem credunt
D esse Dominum. *Virga*, humanitas Christi, ut in Paulo : « Et virgam Aaron, quæ fronduerat [33], » quod humanitas Christi, veri sacerdotis, omni sanctitatis decore fulgebat. *Virga*, potestas Christi, ut in Psalmis : « Virgam virtutis tuæ (emittet Dominus ex Sion [34]), » id est, potestatem fortitudinis suæ producet ex populo Judæorum. *Virga*, vexillum crucis, ut in Exodo : « Tulitque Aaron virgam coram Pha-

[1] Apoc. VI, 6. [2] Cant. VIII, 2. [3] Joel. I, 5. [4] Prov. XXIII, 31. [5] Apoc. XIV, 10. [6] Cant. VII, 12. [7] Matth. XX, 4, 7. [8] Job. XXIV, 6. [9] Joel. I, 7. [10] Psal. LXXIX, 9. [11] Cant. I, 6. [12] Prov. XXIV, 30. [13] Job XV, 33. [14] Cant. I, 6. [15] Job XXXIX, 8. [16] Psal. CXV, 16. [17] Job. XX, 16. [18] Isa. XXX, 6. [19] Jer. XXXI, 22. [20] Joan. IV, 14. [21] Gen. III, 6. [22] Psal. CLX, 2. [23] Joan. IV, 18. [24] Job XXXVI, 24. [25] Psal. CXXXVIII, 19. [26] Joan. IV. 18. [27] Isa. VII, 14. [28] II Cor. XI. 2. [29] Lev. XXI, 13. [30] Isa. XLVII, 1. [31] Amos V, 2. [32] Exod. IV, 4. [33] Hebr. IX, 4. [34] Psal. CIX, 2.

raone [1], » quod ordo prædicatorum vexillum crucis coram regibus et principibus prædicabat. *Virga*, mater Christi, ut in Isaia: « Egredietur virga de radice Jesse [2], » id est, procedet Maria de progenie Jesse. *Virga*, fides, ut in Exodo: « Virgam tolle in manu tua, in qua facturus es signa [3], » id est, fidem rectam imple in operatione, per quam debes operari miracula. *Virga*, correptio, ut in Psalmis: « Virga tua et baculus tuus [4], » id est, correptio et consolatio tua, « ipsa me consolata sunt. » *Virga*, congregatio justorum, ut in Psalmis: « Redemisti virgam hæreditatis tuæ [5], » id est, a potestate diaboli eruisti hæredes regni tui. *Virga*, castigatio divina, ut in Jeremia: « Virgam vigilantem ego video [6], » id est, castigationem divinam electos semper [illegible] aspicio. *Virga*, terror legis, ut in Job: « Auferat a me virgam suam [7], » id est, legalem timorem. *Virga*, divina percussio, ut in Jeremia: « In virga indignationis ejus, » id est, in percussione districtionis ejus. *Virga*, sententia judicis, ut in Isaia: « Et percutiet terram virga oris sui [8], » id est, damnabit peccatores sententia judicii sui.

Virgula est sancta Ecclesia, ut in Cantico: « Sicut virgula fumi ex aromatibus [9], » id est, sancta Ecclesia famam ex se emittens ex virtutibus.

Virentia sunt æterna bona, ut in Job: « Et virentia quæque perquirit [10], » id est, ea quæ æterna bona sunt, habere studet.

Virtutes sunt angeli, ut in Evangelio: « Nam virtutes cœlorum movebuntur [11], » id est, angeli in judicio contremiscent.

Visio est revelatio, ut in Daniele: « Visio apparuit mihi [12], » id est, revelatio secretorum Dei monstrata mihi. *Visio*, vita hypocritarum, ut in Job: « Transibit sicut visio nocturna [13], » id est, deficiet [illegible] hypocritarum vita.

Viscera sunt mentes hominum, ut in Job: « Quis posuit in visceribus hominum [14], » id est, in mentibus hominum, sapientiam, nisi ego? » *Viscera*, affectiones cordis, ut in Job: « Effudit in terra viscera mea [15], » id est, illisit [illegible] in terrenis affectiones meas. *Viscera*, superbia impiorum, ut in Job: « Viscera ejus plena sunt adipe [16], » id est superbiæ mentes pleni sunt jucunditate terrena.

Vitis est Christus, ut in Evangelio: « Ego sum vitis [17], » quod ipse origo [illegible] omnium bonorum. *Vitis*, fides, ut in Genesi: « Et ad vitem, o fili mi, asinam tuam [18], » id est, sacramentis fidei alligant Ecclesiam suam. *Vitis*, quilibet subversus, ut in Jeremia: « Quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ [19], » id est, quomodo de ex bono et sancto malus effectus es et perversus?

Vita est gloria temporalis, ut in Job: « Et vita his qui in amaritudine vitæ sunt [20], » id est, quorum gloria confertur temporalis vitæ [illegible]. *Vita*, [illegible] ut in Parabolis: « Vita carnium, sanitas cordis [21], » quod benevolentia mentis [illegible] commendat exteriora actuum.

Vitta est sancta prædicatio, ut in Cantico: « Sicut vitta coccinea labia tua [22], » quod per prædicationem suam cogitationum fluxus in [illegible] restringunt. *Vittæ*, quæ [illegible], ut in Exodo: « Ligabisque eam vitta hyacinthina [23], » id est, virtutes per opera [illegible] confirmabis in mente tua. Per vittas præcepta divina, ut in libro Numeri: « Ponentes in eis vittas hyacinthinas [24], » id est, habentes in cordibus suis præceptiones divinas.

Vitulus est Christus, ut in Genesi: « Tulit vitulum de armento [25], » id est, Christum de genere patriarcharum natum. *Vitulus*, superbia cordis, ut in Levitico: « Offerat pro peccato suo vitulum [26], » id est, pro venia commissi sui superbiam in corde suo humilitate mortificet. *Vitulus*, Redemptor generis, ut in Evangelio: « Vitulum saginatum occidit [27], » quod omnis sanctitatis plenitudine ornatus Dominus Jesus Christus pro peccatoribus mortuus est. *Vitulus*, diabolus, ut in Exodo: « Fecerunt vitulum et adoraverunt [28], » id est, susceperunt in se diabolum, et ei servierunt. *Vitulus*, caro nostra, ut in libris Regum: « Et immolaverunt vitulum, et obtulerunt puerum Heli [29], » quod tunc digne Deo offertur puritas, si prius mactetur lascivia carnis. Per vitulos Judæi, ut in Psalmis: « Circumdederunt me vituli multi [30], » id est, persecuti sunt me Judæi perfidi. Per vitulos lascivientes cordis motus, ut in Psalmis: « Tunc imponent super altare tuum vitulos [31], » id est, in mente sua mortificabunt motus lascivos.

Vitula est caro Christi, ut in libro Numeri: « Ut adducant ad te vitulam rufam [32], » id est, Christi carnem, ob passionis similitudinem, sub colore ruentem. *Vitula*, uxor hominis, ut in libro Judicum: « Nisi arassetis in vitula mea [33], » id est, nisi requisissetis ab uxore mea. *Vitula*, [illegible], ut in Osee: « Vitula Ephraim docta diligere trituram [34], » id est, mens prava [illegible] in quotidiani [illegible].

Vitrum est [illegible], ut in Job: « Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum [35], » quod Christo comparari non possunt vel sancti in hac vita fulgentes, vel [illegible] cogitationes prævalentes. *Vitrum*, fallax blandimentum hujus sæculi, ut in Parabolis: « Cum splenduerit in vitro color ejus [36], » id est, cum arriserit in fallaci blandimento species amoris mundialis.

[1] Exod. VII, 10. [2] Isa. XI, 1. [3] Exod. IV, 17. [4] Psal. XXII, 4. [5] Psal. LXXIII, 2. [6] Jer. I, 11. [7] Job IX, 34. [8] Isa. XI, 4. [9] Cant. III, 6. [10] Job. XXXIX, 8. [11] Luc. XXI, 26. [12] Dan. VIII, 1. [13] Job XX, 8. [14] Job XXXVIII, 36. [15] Job XVI, 14. [16] Job XXI, 24. [17] Joan. XV, 1, 5. [18] Gen. XLIX, 11. [19] Jer. II, 21. [20] Job III, 20. [21] Prov. XIV, 30. [22] Cant. IV, 3. [23] Exod. XXVIII, 37. [24] Num. XV, 38. [25] Gen. XVIII, 7. [26] Lev. IV, 3. [27] Luc. XV, 27. [28] Exod. XXXII, 8. [29] I Reg. I, 25. [30] Psal. XXI, 13. [31] Psal. L, 21. [32] Num. XIX, 2. [33] Jud. XIV, 18. [34] Ose. X, 11. [35] Job. XXVIII, 17. [36] Prov. XXIII, 31.

Volucres sunt animæ sanctæ, ut in Job : « Volucres quoque cœli latent [1] ; » quod nec sanctæ animæ ad plenam Dei agnitionem in hac vita pertingere possint. *Volucres*, principes sæculi hujus, ut in Evangelio : « Ita ut volucres cœli requiescant in ramis ejus [2], » id est, summi principes sæculi hujus pausent in sacramentis ejus. *Volucres*, superbi quique, ut in Psalmis : « Volucres cœli et pisces maris [3], » id est, superbos sæculi, et curiosos universos in profundis. *Volucres*, maligni spiritus, ut in Evangelio : « Et volucres cœli comederunt illud [4]. »

Vomer est acumen sanctæ religionis, ut in libro Judicum : « Percussit * sexcentos viros vomere Philistiim [5], » quod sanctus potestates tenebrarum per acumen religionis suæ prosternit. Per *vomeres* prædicationes, ut in Isaia : « Et conflabunt gladios suos in vomeres [6], » id est, mutabunt linguarum suarum asperitates in salubres cogitationes.

Vox est Filius Dei, ut in Psalmis : « Vox Domini super aquas [7], » quod Filius Dei in carne locutus est ad homines. *Vox*, contemplatio, ut in Ezechiele : « Cum fieret vox super * frumentum [8], » id est, cum in contemplatione veritatis naturam excederet angelicam. *Vox*, prædicatio doctorum, ut in Cantico : « Sonet vox tua in auribus meis [9], » id est, audiatur prædicatio tua ab obedientibus meis. *Vox*, motus concupiscentiæ, ut in Job : « Rugitus leonis et vox leænæ [10], » id est, suggestio diaboli et motus concupiscentiæ. *Vox*, compunctio, ut in Ezechiele : « Et vocem commotionis magnæ [11], » id est, clamorem doloris magni. *Vox*, exhortatio divina, ut in Isaia : « Et aures tuæ audientes vocem post tergum monentis [12], » id est, tu, qui Deo per peccatum dorsum dedisti, ut ad eum per pœnitentiam faciem convertas, salubrem intus percipies admonitionem. *Vox*, suggestio hostis, ut in Job : « Non exaudierunt vocem exactoris [13], » id est, non consenserunt suggestioni tentationis. *Vox*, terror persecutionis, ut in Psalmis : « Elevaverunt flumina vocem suam [14], » id est, erexerunt superbi persecutores comminationem suam.

Vultus est cognitio veritatis, ut in Psalmis : « Illuminet vultum suum super nos [15], » id est, infundat cognitionem veritatis. *Vultus*, prava mens, ut in Job : « Vultum judicum ejus operit [16], » quod mentem eorum, qui Christum judicaverunt, error obscuravit : « Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent [17]. »

Vultur est redemptor noster, ut in Job : « Nec oculus vultus ejus intuitus [18], » quod Synagoga per obedientiam non approbavit præcepta Salvatoris. *Vultur*, quilibet raptor, ut in lege prohibemur comedere vulturem [19], id est, imitari raptorem.

A *Vulnus* est peccatum, ut in Job : « Conscidit me vulnere super vulnus [20], » id est, peccato super peccatum in quibusdam, qui mihi per fidem inhærent... permisit. *Vulnus*, tribulatio, ut in Parabolis : « Livor vulneris absterget mala [21], » duritia tribulationis curat peccata. *Vulnus*, charitas, ut in Cantico : « Vulnerata charitate ego sum [22], » id est, cuspide dilectionis vulnerata sum. *Vulnus*, flagelli dolor, ut in Job : « Medetur ipse et vulnerat [23], » id est, flagellat et consolatur. Per *vulnus* angustiæ nostræ, ut in Job : « Et multiplicavit vulnera mea [24], » quod multiplices sunt angustiæ quas patitur sancta Ecclesia in præsenti vita.

Vulpes est Herodes, ut in Evangelio : « Ite, dicite
B vulpi illi [25], » id est, fraudulento Herodi. Per *vulpes* dolosi quilibet, ut in Evangelio : « Vulpes foveas habent [26], » quod fraus et dolus sunt in mentibus impiorum. Per *vulpes* hæretici, ut in Cantico « Capite nobis vulpes parvulas [27], » id est, cavete hæreticos fraudulentos. Per *vulpes*, persecutores, ut in libro Judicum : « Samson vulpes cum facibus ardentibus fecit discurrere per sata Philistinorum [28], quod Christus nonnunquam fideles permittit persecutores bona destruere impiorum. Per *vulpes* spiritus maligni, ut in Psalmis : « Tradetur in manus gladii, partes vulpium erunt [29], » id est, damnabuntur in judicio, « et ibunt in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. »

Ubera sunt duo Testamenta, ut in Cantico : « Duo
C ubera tua sicut duo hinnuli [30], quod duo Testamenta, duo per intellectum surgunt populi. *Ubera*, mystica verba sacræ Scripturæ, ut in Parabolis : « Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum [31], » id est, qui diligenter discutit profunda verba ad extrahendam dulcedinem pinguem, inde colligit intellectum. *Ubera*, duo charitatis præcepta, ut in Cantico : « Pulchriora sunt ubera tua vino [32], » id est longe sunt meliora geminæ charitatis insignia dilectione carnali. *Ubera* illicita blandimenta, ut in Job : « Cur lactatus uberibus [33] ? » id est, cur me noxia fovebant blandimenta? *Ubera*, illicita desideria, ut in Parabolis : « Veni, inebriemur uberibus, et fruamur cupitis amplexibus [34], » id est, reficiamur licitis desideriis, et instabitur desiderabilibus delectatio-
D nibus.

Ulcus est consuetudo mala, ut in Levitico : « Lepra est orta in ulcere [35], » id est, culpa inveterata apparet malitia. Per *ulcera* peccata, ut in Evangelio : « Sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus [36], » quod prædicatores docebant et curabant populi peccata gentilis.

Ululæ sunt iniqui, ut in Isaia : « Et * respondebant ululæ in conspectu ejus [37], » quod extra pravorum

[1] Job XXVIII, 21. [2] Matth. XIII, 32. [3] Psal. VIII, 9. [4] Luc. VIII, 5. [5] Jud. III, 31. [6] Isa. II, 4. [7] Psal. XXVIII, 3. [8] Ezech. I, 25. [9] Cant. II, 14. [10] Job IV, 10. [11] Ezech. III, 10. [12] Isa. XXX, 21. [13] Job III, 18. [14] Psal. XCII, 3 ; Psal. XCII, 2. [15] Job. IX, 24. [16] I Cor. II, 8. [17] Job XXVIII, 7. [18] Lev. II, 14. [19] Job XVI, 15. [20] Prov. XX, 30. [21] Cant. II, 5. [22] Job. V, 18. [23] Job. IX, 17. [24] Luc. XIII, 32. [25] Matth. VIII, 20. [26] Cant. II, 15. [27] Jud. XV, 4, 5. [28] Psal. XLII, 11. [29] Cant. IV, 5. [30] Prov. XXX, 33. [31] Cant. I, 12 ; IV, 10. [32] Job III, 12. [33] Prov. VII, 18. [34] Lev. XIII, 20. [35] Luc. XVI. 21. [36] Isa. XIII, 22.

permutationem quodammodo loquuntur in cogitationibus impii.

Ulmus est quilibet sæcularis, ut in Isaia: « Ponam in desertum abietem et ulmum [1], » id est, in gentilitate constitutum contemplativum et fidelem sæcularem prædicatorem ostentantem.

Umbilicus est ordo prædicatorum Ecclesiæ, ut in Cantico: « Umbilicus tuus crater tornatilis [2], » quod prædicatores Ecclesiæ cum rectitudine operis poculum infundunt prædicationis. *Umbilicus*, luxuria, ut in Job: « Et virtus ejus in umbilico ventris ejus [3], » quod diabolus feminino sicut et masculino per luxuriam maxime dominatur. *Umbilicus*, affectus carnalis, ut in Ezechiele: « Non est præcisus umbilicus tuus [4], » id est, non est abs te ablatus carnalis affectus.

B

Umbra est humanitas, ut in Jeremia: * « Sub umbra vivemus inter gentes [5], » id est, in Sacramentis incarnationis ejus animæ nostræ vitam accipiemus in præsenti sæculo. *Umbra*, protectio Christi, ut in Cantico: « Sub umbra illius, quem desideravi, sedi [6], » id est, in protectione Christi, quem diligo, requievi. *Umbra*, refrigerium consolationis, ut in Job: « Sicut * cervus desiderat umbram [7], » sic tentatus desiderat refrigerium in tentatione. *Umbra*, duritia legis, ut in Job: « Et * perducet in lucem umbram ejus [8], » id est, in mansuetudinem gratiæ mutant rigorem legis. *Umbra*, quilibet impius, ut in Job: « Protegunt umbræ umbram ejus [9], » quod peccatores peccatorem in culpa defendunt.

C

Umbra, oblivio, ut in Job: « Obscurent eum tenebræ et umbra mortis [10], » quod sanctos martyres oblivio occulit mors corporis. *Umbra*, obscuritas infernalis, ut in Job: « Terram miseriæ et tenebrarum, ubi umbra [mortis] [11], » quod infernus omnis est miseria et caligine plenus, ubi obscuritas est æternæ damnationis.

Ungula est perfectio, ut in Job: « Terram ungula fodit, » quod prædicator sanctus duritiam in subjectis perfectione virtutis excidit. *Ungula*, ultima opera, ut in Exodo: * « Et permanebit ut ungula quidem [12], » quod nec ultima opera, si tamen bona fuerint, relinquere debemus. Per ungulam, fines hujus mundi, ut in Genesi: « Mordens ungulas equi [13], » quod per astutiam suam diabolus exercebit in Antichristo in fine mundi.

D

Unica est anima nostra, ut in Psalmis: « Et de manu canis unicam meam [14], » id est, de potestate hostis animam meam.

Unguentum est pœnitentia, ut in Evangelio: « Attulit alabastrum unguenti [15], » id est, devotionem pœnitentis animi. *Unguentum*, sancta conversatio, ut in Evangelio: « Et domus impleta est ex odore unguenti [16], » id est, Ecclesia est repleta

A

fama conversationis suæ. Per unguenta dona Spiritus sancti, ut in Cantico: « Curremus in odore unguentorum tuorum [17], » id est, bene vivemus in exemplis virtutum tuarum. Per unguenta delectationes carnis, ut in libro Sapientiæ: « Vino * pretioso et unguentis impleamus nos [18], » id est, pravitate mundi et delectatione carnis repleamur nos.

Urna est humanitas Christi, ut in Epistola ad Hebræos: « Urna aurea habens manna [19], » id est, humanitas Christi, omnis virtutis suavitate plena.

Urtica est asperitas vitiorum, ut in Isaia: « Et pro urtica crescet myrtus [20], » id est, pro asperitate vitiorum erit temperantia virtutum. Per urticas affectiones pravæ, ut in Isaia: « In domibus ejus orientur spinæ et urticæ [21], » id est, in cogitationibus ejus erunt delectationes * pungentes et affectiones mordentes.

B

Ursus est quilibet crudelis, ut in Isaia: « Vitulus et ursus pascentur [22], » id est, qui crudelis fuit, sacræ Scripturæ epulis reficietur. *Ursus*, immunditia, ut in libris Regum: « Leonem et ursum interfeci ego servus tuus [23], » id est, superbiam et luxuriam ego exstinxi. Per ursos imperatores Romani, ut in libris Regum: « Egressi sunt duo ursi de saltu [24], » quod imperatores egressi de Roma vastaverunt Judæam.

Uterus est substantia Patris, ut in Psalmis: « Ex utero ante luciferum genui te [25], » quod ex substantia sua Pater ab æterno genuit Filium suum. *Uterus*, Synagoga, ut in Job: « Et orabam filios uteri mei [26], »

C

id est, humiliter alloquebar eam homines Synagogæ. *Uterus*, gratia Dei, ut in Job: « De * utero egressa est glacies [27], » quod de gratia Dei exiit Synagoga indurata.

Uter est sancta Ecclesia, ut in Psalmis: « Congregans sicut in utre aquas maris [28], » quod Christus adunavit Ecclesiam suam populis gentium. *Uter*, littera legis, ut in Genesi: « Et tollens panem et utrem aquæ imposuit scapulæ ejus [29], » quod Deus præcepta et litteram legis dedit populo Synagogæ. *Uter*, mens prava, ut in Psalmis: « Statuit aquas quasi in utre [30], » quod, ne ad affectum prodeant, malitias Dominus nonnunquam includit in prava cogitatione. *Uter*, corpus hoc mortale, ut in Psalmis: « Factus sum sicut uter in pruina [31], » id est,

D

corpus meum mortali subditum est corruptioni. Per utres corda spiritualium, ut in Evangelio: « Vinum novum in utres novos mittunt [32], » quod gratiam Dei corda bonorum per sanctitatem renovata accipiunt. Per utres mentes pravorum, ut in Evangelio: « Neque mittunt vinum novum in utres veteres [33], » quod donum gratiæ suæ Deus mentibus in consuetudine peccati inveteratis non infundit.

Vacca est dilectio vitæ præsentis, ut in Jeremia:

[1] Isa. XLI, 19. [2] Cant. VII, 2. [3] Job XL, 11. [4] Ezech. XVI, 4. [5] Thren. IV, 20. [6] Cant. II, 3. [7] Job VII, 2. [8] Job XII, 22. [9] Job XL, 17. [10] Job III, 5. [11] Job X, 22. [12] Exod. X, 26. [13] Gen. XLIX, 17. [14] Psal. XXI, 21. [15] Luc. VII, 37. [16] Joan. XII, 3. [17] Cant. I, 4. [18] Sap. II, 7. [19] Hebr. IX, 4. [20] Isa. LV, 13. [21] Isa. XXXIV, 13. [22] Isa. XI, 7. [23] I Reg. XVII, 36. [24] IV Reg. II, 24. [25] Psal. CIX, 3. [26] Job XIX, 17. [27] Job XXXVIII, 29. [28] Ps. XXXII, 7. [29] Gen. XXI, 14. [30] Ps. XXXII, 7. [31] Psal. CXVIII, 83. [32] Matth. IX, 17. [33] Matth. IX, 17.

« Omnis homo qui comederit uvam acerbam, dentes ejus obstupescent [1], » quod, qui delectatione mundi, qui fructus intempestivus, fruitur, spiritualium sensuum ejus acumina decrescunt. *Vas*, opus pravum, ut in cantico Deuteronomii : « Uva eorum, uva fellis [2], » id est, opus eorum, opus amaritudinis. Per *vas* fervor dilectionis, ut in Evangelio : « Numquid colligunt de spinis uvas [3] ? » quod de hæreticis percipere non possumus fervorem veræ dilectionis.

Uxor est Ecclesia, ut in Apocalypsi : « Sponsam, uxorem agni [4], » id est, Ecclesiam, sponsam Christi. *Uxor*, sapientia justorum, ut in Psalmis : « Uxor tua sicut vitis abundans [5], » quod sapientia sanctorum internæ gratiæ humore ditatur. *Uxor*, exemplum bonum, ut in Levitico : « Virginem ducet uxorem [6], » id est, castum alterius exemplum in bona sibi conversatione copulabit. *Uxor*, actio bona, ut in Exodo : « Diligo uxorem et liberos, non egrediar liber [7], » id est, bonæ volo insistere actioni, et fructibus bonorum operum * volo adhuc ad libertatem exire contemplationis. *Uxor*, voluntas bona, ut in Genesi : « Arcam ingredere, tu et uxor tua [8], » id est, intra in quietem mentis tuæ cum bona et devota voluntate. *Uxor*, voluptas carnis, ut in Evangelio : « Uxorem duxi [9], » et ideo non possum * ad regnum Dei festinare.

X

X P S. est Dominus Jesus, ut in Psalmis : « Adversus Dominum et adversus Christum ejus [10], » quod Herodes rex et Judæi cum principibus suis conspiraverunt contra Deum Patrem et Filium ejus. Per *christos* viri sancti, ut in Psalmis : « Nolite tangere christos meos [11] ; » id est, nolite perturbare viros sanctos Spiritus mei gratia inunctos.

Y

YADES. — YDRIÆ. — YDROPICUS. — YSOPUS.

Yades sunt sancti doctores, ut in Job : « Qui facit Arcturum et Oriones et Hyades [12], quod Dominus sanctam Ecclesiam statuit, et in ea martyres protulit et spirituales doctores.

Ydriæ sunt corda fidelium, ut in Evangelio : « Implete hydrias aqua [13], » quod prius infundere debent prædicatores cordibus fidelium timorem, quam initium sapientiæ * timor Domini. *Ydria*, sapientia, ut in Genesi : « Deposuit ydriam suam super scapulam [14], » quod vocata ad Christum Ecclesia de gentibus sapientiam suam, de qua prius sublimiter gloriabatur, ad spiritualem humiliter utilitatem inclinavit.

Ydropicus est quilibet avarus, ut in Evangelio : « Et ecce homo ydropicus [15], » quod avarus, quo magis habet, eo magis habere cupit, sicut hydropicus, quo amplius bibit, eo amplius sitit.

Ysopus est humanitas Christi, ut in libris Regum : « A cedro quæ est in * Libano, usque ad ysopum, quæ egreditur de pariete [16], » id est, a divinitate, quam habet in Patre, usque ad humanitatem ejus, quæ præcessit ex virgine. *Ysopus*, baptismus, ut in libro * Numeri : « Lignum cedrinum et ysopum vermiculumque [17], » id est, martyrium et baptismum. *Ysopus*, humanitas, ut in Psalmis : « Asperges me ysopo [18], » id est, humiliabis me, et sic emundabor.

Z

ZELUS. — ZIZANIA. — ZONA

Zelus est spiritualis fervor, ut in Psalmis : « Zelus domus tuæ comedit me [19], » id est, spiritualis fervor concussit me. *Zelus*, invidia, ut in Paulo : « Cum enim sit inter vos zelus et contentio [20], » id est, mundialis invidia.

Zizania sunt reprobi, ut in Evangelio : « Colligite primum zizania, et alligate ea [21], « quod angeli simul congregabunt reprobos, et in simili ponent eos pœna, qui hic fuerunt in simili culpa.

Zona est vinculum charitatis, ut in Apocalypsi : « Et præcinctum ad mamillas zona aurea [22], » id est ornatur in actibus suis charitate spontanea. *Zona*, disciplina mentis, ut in Levitico : « Accingetur zona linea [23], » id est, roborabitur spirituali disciplina. *Zona*, mortificatio carnis, ut in libris Regum : « Et zona pellicea accinctus renibus [24], » id est, carnis mortificatione in membris reproborum.

[1] Jer. XXXI, 30. [2] Deut. XXXII, 32. [3] Matth. VII, 16. [4] Apoc. XXI, 9. [5] Psal. CXXVII, 3. [6] Lev. XXI. 13. [7] Exod. XXI, 5. [8] Gen. VII, 1 ; Luc. XIV, 20. [9] Psal. II, 2. [10] Psal. CIV, 15. [11] Job IX, 9. [12] Joan. II, 8. [13] Gen. XIV, 18. [14] Luc. XIV, 2. [15] III Reg. IV, 33. [16] Num. XIX, 6. [17] Levit. XIX, 4, 49. [18] Psal. L, 9. [19] Ps. LXVIII, 10. [20] I Cor. III, 3. [21] Matth. XIII, 30. [22] Apoc. I, 13. [23] Lev. XVI, 4. [24] IV Reg. I, 8.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIA IN CANTICA

QUÆ

AD MATUTINAS LAUDES DICUNTUR.

Domino reverendissimo et in cultu veræ religionis strenuosissimo Ludovico regi Rabanus devotus servulus in Christo æternam optat salutem.

Nuper quando ad vos in cellula monasterii nostri, quæ vocatur Ratestorph, vocatus veni, et sermo fuit inter nos de Scripturis sacris, persuadere mihi dignati estis ut cantica quæ in matutinis laudibus sancta psallit Ecclesia vobis allegorico sensu exponerem; ad quod tunc respondi id me jam factum habere in opusculis nostris, quæ in tractatu divinorum librorum quantum potui, confeci, nec modo necesse esse id denuo repetere; sed cum ad monasterium reversus essem et quæsissem utrum in omnia illa cantica expositionem jam factam haberem, comperi quod in illa quæ de prophetis sunt, Isaia videlicet et Habacuc, necdum manum miserim. Unde cogitavi quod hæc simul cum cæteris in unum volumen coaptarem, et vobis ad legendum maxime in istis diebus Quadragesimæ transmitterem. Feci siquidem hæc et utramque editionem simul posui: illam videlicet juxta quam Romana psallit Ecclesia, et hanc quam ex Hebraica veritate translatam cæteræ Occidentis ex maxima parte tenent Ecclesiæ, utriusque editionis, ubi inter se discrepare videbantur, sensum exponens, et juxta id quod in sanctorum Patrum dictis jam expositum inveni, vel per me divina gratia opitulante invenire potui, opus consummavi, petens lectorem ut si quid sibi in eo displiceat, non cito reprehendat, sed prius consideret utrum majorum sensui concordet et veritati contrarium non sit; sicque devotionem mentis meæ magis quam eloquentiam verborum perpendens æquo judicio de illo judicet, sciens scriptum: *In qua mensura mensi fueritis remetietur vobis* (Matth. VII). Si quem autem movet quod ipsa cantica non eo modo quo ab auctoribus suis condita sunt ordinem tenuerunt, sed ea quæ postea edita sunt priore loco ponantur, quia canticum Exodi et canticum Deuteronomii ante cætera cantica per legislatorem edita sunt, agnoscat hoc non frustra factum, sed decenti ordine et secundum rationem actum esse, ut mysteriis et institutionibus per omnia conveniant divinis. Nam in Dominica die, quæ per omnia honorabilis et digna laudibus exstat, laudes trium puerorum in Ecclesia canuntur. In quibus omnes creaturæ ad laudandum et benedicendum Creatorem suum provocantur. In secunda vero feria canticum Isaiæ, in quo adventus Salvatoris et baptismi sacramentum prædicatur, cantari decretum est, quia hæc sunt initia salutis nostræ. In tertia quoque feria canticum regis Ezechiæ psallitur, in quo de infirmitate sua convalescens gratiarum actiones pro salute sua Deo retribuebat, admonens nos ut ipsi post perceptam gratiam Dei et ablutionem sacri baptismatis a mortis vinculis absoluti per omne tempus vitæ nostræ Deo gratias agere studeamus. In quarta autem feria canticum Annæ prophetissæ canitur, in quo Judææ perfidiæ expulsio denotatur, et electio Ecclesiæ de gentibus demonstratur. Nam in quinta feria merito canticum Israelitarum canitur, quod post paschæ celebrationem educti ex Ægypto, et per mare Rubrum sicco vestigio translati cecinerunt. Nam et in ipsa feria Salvator noster pascha typicum cum discipulis suis celebrans, pascha mysticum continuatim in sacramento corporis et sanguinis sui et in immolatione illius agni qui tollit peccata mundi, commendavit. Hinc consequenter in sexta feria canticum Habacuc prophetæ, in quo sacramenta Dominicæ passionis continentur et resurrectionis atque ascensionis ejus in cœlos mysteria declarantur, congrue in Ecclesia psallitur, ut omnibus innotescat quomodo in sexta feria, in qua primus homo conditus est, humanum genus ad vitam æternam per Christum restauratum est. Sabbato quoque bene et congrue canticum Deuteronomii cantandum constitutum est, in quo beneficia Dei erga priorem populum demonstrantur, et quam ingratus idem populus ea susceperit. Itaque [illegible] sit, certissime significatur, quia ea die antiquitus consuetudinem habuerunt Deuteronomium legis in synagoga recitari, ne oblivio beneficiorum Dei in populo Israel, sed magis [illegible] ad observationem præceptorum illius. Unde in Actibus apostolorum Jacobo dicente ita scriptum legimus: *Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur* (Act. XV), nos ergo similiter etiam carmine spiritualiter instruimur, ut non tantum ingrati beneficiorum Dei, sed magis per omne tempus vitæ nostræ laudibus ejus insistamus, donec veniat illud sabbatum, in quo perpetualiter cum Christo requiem possideamus æternam. Cantica vero de Evangelio sumpta apte et convenienter quotidie in Ecclesia decantari a magistris Ecclesiæ decretum est: hoc est, et canticum Zachariæ prophetæ, ubi, etiam

lucis in tenebris memoratur, in matutinis laudibus decantetur, et canticum Mariæ Dei genitricis, in quo per brachium Domini dispersio superborum et potentium depositio humiliumque exaltatio prædicatur, recte in vespertino officio novissime canitur. Quia in vespere mundi, hoc est, in fine sæculi per adventum Salvatoris, superbi in ignem projicientur inferni, et humiles in gloriam exaltabuntur æternam. Hæc ergo juxta id quod sensimus et a magistris traditum accepimus, stylo protulimus, non præjudicantes his qui melius sapiunt ac melius sermonibus proferre norunt. Tu autem, sapientissime rex, in omnibus bene eruditus, ea quæ tibi a devoto famulo collata sunt, benigna mente suscipe, illisque utere secundum quod perspexeris tibi tuisque prodesse. Ego autem quidquid servitii possum tibi libenter impendam, insuper et ipse impendar, Deum orando atque obsecrando pro salute tua, et pro stabilitate regni tui, ut hic diu sospes vivas, et post terminum præsentis vitæ in cœlesti regno vita fruaris æterna. Divinitas Domini nostri Jesu Christi hic et ubique, nunc et semper sanum et incolumem te conservare dignetur.

INCIPIT.

CANTICUM ISAIÆ PROPHETÆ.

Isaias propheta postquam de incarnatione Domini et de convocatione Ecclesiæ atque destructione idololatriæ mysticis disputaret eloquiis, ita ut de flore virgæ, de radice Jesse ascendente, super quem septemplicis Spiritus gratia requiesceret primum narraret, postea de concordia et cohabitatione bestiarum cum pecudibus hoc est, divitum cum pauperibus et ferocium atque superborum cum mansuetis et humilibus concordiam in Ecclesia prædicaret, et signum crucis undique gentes convocare ad unitatem fidei testaretur, ad extremum desolationem fluminis Ægypti, hoc est, errorem gentium, qui in tenebris infidelitatis habitabant, dissolvendum esse manifestavit, sicque Ecclesiæ plebem, sive animam fidelem ad laudandum Deum provocat, quatenus ejus gratiæ hoc deputet, quod ab inimicis liberata, et a filiis iræ separata, filia reconciliationis et misericordiæ sit effecta. Unde dicit :

« Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es « mihi. Conversus est furor tuus et consolatus es me. » Confessio ergo, sicut sæpe diximus, æquivocum nomen est, et pro locorum diversitate suscipitur. Confitentur enim et qui peccata deplorant, id est, qui pro ipsis dignam pœnitentiam agunt, et qui Domino gratias referunt confitentur : sed illud in lacrymis, istud in gaudio est : illud in afflictione, istud in sancta mentis alacritate noscitur constitutum. Unde hic profusa lætitia exsultat populus fidelis quamdam imaginem futuri sæculi designans, ubi voces istæ continuæ sunt et laudes Domini devota mente concelebrant. Grandis enim lætitia est peccatricis quondam animæ, cum se recordatur a vinculis peccatorum et laqueis errorum per gratiam

A sacri baptismatis erutam et per renovationem Spiritus sancti in electorum sortem translatam spem habens vitæ futuræ et gaudii sempiterni. Sed unde hæc gratia sibi provenerit ostendit dicens :

« Ecce Deus Salvator meus : fiducialiter agam, « et non timebo. » Omnis enim nostræ redemptionis et salutis causa in incarnatione Jesu Christi Domini nostri consistit, quia non est aliud nomen sub terram datum hominibus, testante Petro apostolo, in quo oporteat salvos fieri, de quo et Paulus ait : « Gratia enim sumus salvati (*Ephes.* II). » Et item : « Quis me, inquit, liberabit de corpore mortis hujus ? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (*Rom.* VII). » De quo rursum ait : « Gratias agimus Deo, qui dignos nos fecit in parte sortis B sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra (*Col.* I). » In ipso quoque fiducialiter agit omnis qui recte credit in Domino et sperat in eo, sciens quia ipse potens est liberare et defendere eos qui in ejus protectione veraciter confidunt, et ob hoc non timet adversarium, quia nocere illi non potest, nisi permissus. Unde Psalmista ait : « Dominus mihi adjutor est, et ego videbo inimicos meos (*Psal.* CXVII). » Subauditur infirmos fieri, et impotentes, spiritales enim nequitias vult intelligi, quas in illo judicio dicit esse C videndas, ubi jam diabolus cum cæteris ministris suis destructus atque damnatus humanis conspectibus apparebit.

« Quia fortitudo mea et laus mea Dominus, et « factus est mihi in salutem. » Non potest impulsus cadere, cui auxilium Domini videtur fortitudo præstare ; sed ne putaretur sola pericula declinare quem Domini dona servabant, adjecit, « factus est mihi in salutem, » quia per ipsum æternam vitam suscipiunt, per quem et sæculi hujus ruinas evadere promerentur. Ipse enim est et fortitudo et laudatio æterna beatorum. Audiat sceleratissima hæresis factum Dominum his qui salvantur, et quorum prius Dominus non erat, ut creationem in Scripturis at-D que facturam non semper conditionem eorum quæ non erant sed interdum gratiam in eos qui meruerint sibi Deum fieri, intelligamus. Post hæc Propheta sub figura exhortatur eos qui credunt in Deum, ut ejus doctrinam intente discere studeant, qui ejus sortiti sunt et fidem, et dicit :

« Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. » Quem supra Emmanuel, et Accelera spolia detrahere, Festina prædari, et reliquis appellaret nominibus, ne videretur alter esse præter eum quem Gabriel Virgini nuntiavit dicens : « Vocabis nomen ejus Jesum, Ipse enim salvum faciet populum suum (*Matth.* I), » nunc vocat Salvatorem, et de ejus fontibus aquas prædicat hauriendas, nequaquam de aquis fluminis Ægypti, quæ percussæ sunt, neque de aquis fluminis

Rasin, sed de fontibus Jesu. Hoc enim Hebræorum lingua Salvator exprimitur. Unde et ipse clamabat in Evangelio: « Qui sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem, » inquit Evangelista, « dicebat de Spiritu sancto, quem credentes in eum accepturi erant (Joan. VII). » Et in alio ipse loquitur Evangelio: « Qui biberit de aqua quam ego dedero ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. IV). » Fontes Salvatoris doctrinam intelligimus evangelicam, de qua in septuagesimo septimo psalmo legimus: « In Ecclesiis benedicite Deo, Domino de fontibus Israel, » quam videlicet apostoli gentibus infuderunt, fons enim religionis inde per cæteras nationes emanavit. Unde et sequitur:

« Dicetis in illa die: Confitemini Domino et invocate nomen ejus. Notas facite in populis adinventiones ejus, mementote quoniam excelsum est nomen ejus. Cantate Domino quoniam magnifice fecit. Annuntiate hoc in universa terra. » Adinventiones enim Domini præcepta sunt divina, quæ ex consilio summæ sapientiæ solummodo sunt prolata, et salutifera eis omnino fiunt, qui ea factis adimplere student. Hæc præcipiuntur ab apostolis et reliquis doctoribus de Israel his, qui de gentibus crediderunt, ut soli confiteantur Domino et, idolis derelictis, invocent nomen ejus, et cuncta ejus opera prædicent infidelibus, ut sciant quoniam ipse solus excelsus est, et « in nomine ejus omne genu flectitur cœlestium, terrestrium et infernorum (Phil. II), » cui cantandum est, quod magnifice fecerit, et in omni orbe illius misericordia prædicetur. Huic etiam loco concordat initium centesimi quarti psalmi, ubi ita scriptum est, « Confitemini Domino et invocate nomen ejus, annuntiate inter gentes opera ejus. » In hoc ergo tribus constat partibus ordo dictorum. Primo dicit: « Confitemini Domino, » id est, laudate eum, et bonæ fidei gratiam vobis divinitatis acquirite, quia ad quem est laudare Dominum, et ore illi honorem deferre, et operibus ejus jussiones efficere. Illa enim confessio hic intelligenda est, quæ Domini præconia celebrare non desinit, quando et subsequentia tale votum actionemque declarant. Deinde Dominum commonet invocari, ut post ministerium sanctissimæ laudis grates ei dignas solvamus. Ipse enim rite invocat Deum, qui magis actu quam voce clamat ad Deum. Unde Salvator in Evangelio ad superbos et malesdentes sibi ait: « Quid enim vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico (Luc. VI)? » Et alibi: « Non omnis, inquit, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, ipse intrabit in regnum cœlorum (Matth. VII). » Tertio dicit: « Annuntiate inter gentes opera ejus, » quod bene patet gloriosis evangelistis et sanctissimis apostolis, et nunc sacerdotibus convenire, qui per gentes universas magnalia ejus annuntiare noscuntur.

« Exsulta et lauda, habitatio Sion, quia magnus est in medio tui sanctus Israel. » Primum quidem juxta litteram: O habitatio Sion, exsulta et lauda Deum tuum, quod qui tunc ante videbatur Deus et modicis Judææ terræ finibus coarctatus, nunc repleverit omnem terram, exsulta tu, et de morte consurgens regnet in gentibus, et ipsum nationes deprecentur atque adorent, ita dicitur ut adjiciat secundo manum suam ad possidendum, quod reliquum est populi sui, et congregabit profugos Israel et dispersos Juda colliget a quatuor plagis terræ, quia mysterium Evangelii per apostolos, qui ex Judæis erant, processit a fontibus Israel. Melius autem est, ut Sion, id est speculum in sublimibus collocatum interpretemur Ecclesiam, de qua et quinquagesimus psalmus canit: « Benigne fac in bona voluntate tua, Sion, ut ædificentur muri Jerusalem. » Ut acceptabile fiat ei, cui Domino sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta et vitulus, quem filio pœnitenti pater clementissimus immolavit.

INCIPIT

CANTICUM EZECHIÆ

Regis Judæ.

Canticum ergo, quod sub Ezechiæ nomine prænotatur, quod aliqui interpretatam scripturam, alii orationem nominant, videtur mihi melius gratiarum actionis vocabulo prænotari. Sic enim scriptum est in propheta (Isa. XXXVIII): « Scriptura Ezechiæ regis Judæ, cum ægrotasset et convaluisset de infirmitate sua. » Septuaginta vero ita posuerunt: « Oratio Ezechiæ regis Judæ, quando languit et surrexit de infirmitate sua. » Manifestum est enim quod post redditam sanitatem de infirmitate consurgens ista conscripserit, ex quo non oratio est, sed gratiarum actio pro beneficio quod acceperat. Potest enim hoc canticum bene convenire his qui post longum ægritudinis animarum recipiuntur a diaboli liquide, et de peccatorum gravitudine sanantur, et student se virtutibus sacris recuperare, et laudes Dei non solum voce, sed etiam corde et actu pronuntiare.

« Ego dixi: In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi. » Narrat quid tempore præmortis angustiæ congementique languoris tacitus cogitaret. « Dixi, inquit, in corde meo, in dimidio dierum meorum, » id est, ut sibi interpretari solet, in infirmitate et summo dierum meorum, sive in congruo dierum meorum, quando mors citius mortemque spectabatur interitus. Itaque ad desperationem dixi: « Vadam ad portas inferi. » Vel communi loquutione, vel illas portas, de quibus, quod liberetur ab Psalmista decantat: « Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion (Psal. IX). » Hæ portæ inferni non quæ adversum Petrum non prævalent, quas devenerit in plenitudine dierum meorum. Sancti impleant dies suos, quando

fuit Abraham qui mortuus est plenus dierum in senectute bona : peccatores vero et impii in medio dierum suorum moriuntur, de quibus et psalmus loquitur : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos (*Psal.* LIV), » non enim implent opera virtutum nec student pœnitentia emendare delicta. Unde in medio vitæ cursu et in errorem tenebris ducentur ad tartarum.

« Quæsivi residuum annorum meorum. » Non me putans ultra esse victurum, dixi, « Non videbo Dominum Deum in terra viventium. » Pro Domino et Deo hic in Hebraico ponitur, Ia, quod in extrema syllaba alleluia sonat, pro quo Septuaginta transtulerunt, « nequaquam ultra videbo salutare Dei in terra viventium ; » de qua et in alio loco scriptum est : « Placebo Domino in regione viventium (*Psal.* CXIV); » et rursum : « Placebo Domino in lumine viventium (*Psal.* LV). » Regio ergo sanctorum ipsa est, quæ appellatur lux viventium. « Non est enim Deus mortuorum, sed vivorum (*Matth.* XXII), » hoc autem est omne quod metuit, ne salutare Dei, ductus ad inferos, nequaquam mereatur aspicere. Sequitur :

« Non aspiciam hominem ultra et habitatorem « quievit generatio mea, ablata est et convoluta « est a me, quasi tabernaculum pastorum, præcisa « est veluti a texente vita mea, dum adhuc ordirer, « succidit me. » Timet ergo, ne cum sanctis et hominibus Dei non habitet in quiete, ne non videat Deum in terra viventium, ne generatio illius instar tabernaculi dissolvatur, ne in telæ similitudinem in ipso lucis exordio præcidatur, et nequaquam de semine ejus Christus oriatur. Quod autem corpus nostrum appelletur tabernaculum, et Apostolus instruit dicens : « Nos qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus aggravati (*II Cor.* V). » Vita ergo humana non Parcarum filis secundum gentilium fabulas orditur, sed dispositione Dei ordinatur. Unde Job ad Dominum ait : « Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est, constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt (*Job* XIV). » Sed quæritur, quomodo numerus certus sit apud Dominum vitæ humanæ, si Ezechias se dixit in dimidio dierum moriturum. Sed sciendum in hoc quod propheta sibi prædixit mortem proximam illi esse venturam, ostenderit quid ipse meruerit : attamen prædestinatio Dei id quod voluit fecit, quia orationi ejus annuens, et pœnitentiam considerans, addidit numerum dierum, quem ante sæcula præscivit et prædestinavit futurum. Ne ergo elevaretur cor Ezechiæ post incredibiles triumphos, et de media captivitate victoriam, infirmitate corporis visitatur, et audit se esse moriturum, et conversus ad Dominum flectat sententiam ejus, quod quidem et in Jona propheta legimus, et in comminationibus contra David, quæ dicuntur futuræ, nec factæ sunt, non Deo mutante sententiam, sed provocante humanum genus ad notitiam sui. Dominus enim pœnitens est super malitiis : nec propheta igitur fallax, quia tem-

A pus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur, nec Dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoque ante sæcula præfixum fuit, atque spatium vitæ, quod inopinate foris est : additum sine augmento præscientiæ fuit intus statutum.

« De mane usque ad vesperum finies me, a vespere usque ad mane, quasi leo, sic contrivit omnia ossa mea. Quod sic juxta aliam editionem legitur : « De mane usque ad vesperam finies me. » Sperabam usque ad mane, quod et Job in angustia sua atque in tormentis corporis sustinuisse se dicit, quando in die exspectabat noctem, et lucem præstolabatur in tenebris, mutatione temporum putans mutari posse supplicia. Hoc verum esse novit, qui
B magnis febribus æstuat, cujus ignis internus in similitudine leonis omnia ossa consumat, nec se putat præ doloris magnitudine esse ultra victurum.

« De mane usque ad vesperam finies me, sicut « pullus hirundinis, sic clamabo, meditabor, ut co« lumba. » Hæ duæ aves gemitum pro cantu edere solent. Unde harum similitudinem Ezechias in doloris sui querelis et gemitibus, cum oratione profusa ad Deum assumit, quatenus lugubri et fletu mixta deprecatio protinus ad pii judicis aures ascendat, et sic ipsius opem sibi citius collatam sentiat. Unde et sequitur.

« Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excel« sum. Domine, vim patior, responde pro me, quid « dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fece-
C « rim. » Defecerunt, inquit, oculi mei aspiciendo excelsum cœli ad Dominum, qui eruit me et abstulit dolorem animæ meæ, et ipse fecit ; nunc quoque mors imminet et languores atque incumbens dolor, quasi leo, ita corporis mei ossa frangebat, sed ego in similitudinem hirundinis et columbæ fletibus et gemitibus dies noctesque jungebam, et a Deo solo, qui poterat subvenire, elevatis in altum oculis, auxilium præstolabar, dicebamque ad eum : Plus patior, quam mea poscunt merita ; sed et si quid erravi, convertar ad melius, tu sponde pro me. « Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei (*Rom.* IX) ; » rursumque in se revertitur : Quid dicam, inquit, quidve causabor contra factorem meum, aut quid respondebit mihi, quia fecit ipse quod voluit.
D Sustinenda ergo sunt quæcunque decreverit.

« Recogitabo omnes annos meos in amaritudine « animæ meæ. Domine, si sic vivitur et in talibus « vita spiritus mei. Corripies me et vivificabis me, « ecce in pace amaritudo mea amarissima, tu autem « eruisti animam meam, ut non periret. » Nulla res longa mortalium est omnisque felicitas sæculi, dum tenetur amittitur. Cum enim tribulationis tempus advenerit, omne quod præteritum est, nihil adjuvat sustinentem. Unde stulta Epicuri sententia est qui asserit per recordationem præteritorum bonorum mala præsentia mitigari. Ergo Ezechias reputare se dicit omnes annos regni sui, et præteritæ, ut putabat, beatitudinis in præsenti amaritudine : et quia

jam securus est, nec patitur quæ refert de Summo statu, philosophatur et dicit: « Domine, sic vivitur; et tali animæ conditione generatur, » corripuisti me, sed vivificasti me parcensque tribuisti flagris Acrem; sed pax nunc omni mihi amaritudine fuit amarior, quia tranquillitate populi reddita et urbe secura, ego solus languore mortis teneor; sed tu eruisti animam meam, ut non periret, vel præsenti vita, vel futura.

« Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea, « quia non infernus confitebitur tibi neque mors « laudabit te. » Projecisti, inquit, post tergum tuum peccata mea, ne illa irate aspiceres, sed tuam misericordiam contemplareris: infernus enim et mors non confitebuntur neque laudabunt te, juxta illud quod scriptum est: « In inferno autem quis confitebitur tibi (Psal. VI, 7)? » Confessioque quæ in hoc loco non pro pœnitentia, sed pro gloria et laude accipitur, sicut et in Evangelio legimus: « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ (Matth. XI). »

« Non exspectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam; vivens vivens ipse confitebitur tibi, « sicut et ego hodie. » Non exspectabunt, inquit, qui descendunt in lacum veritatem tuam: melius enim hoc ad intellectum pertinet, quam illud, quod in LXX legimus, non exspectabunt, qui descendunt in lacum, misericordiam tuam; maxime, cum Salvator ad infernum descenderit, ut vinctos de inferis liberaret. Pro hoc manifestius idem infernus transtulerunt. « Vivens vivens ipse confitebitur, sicut et ego hodie. » Et hic confessio pro laudatione ponitur: neque enim sua scelera confitetur, sed gratias agit Deo, et non est pulchra laudatio in ore peccatoris. Cumque infernus et mors non confiteantur, nec laudent Deum, econtrario vita atque viventes Dominum glorificant, quibus sequitur:

« Pater filiis notam faciet veritatem tuam. Domine, « salvum me fac et psalmos nostros cantabimus « cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini. » Pater filiis notam faciet veritatem tuam. Hoc significat, quod et in Deuteronomio dicitur: « Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi, seniores tuos, et dicent tibi (Deut. XXXII, 7), » ut per successionem et singulas generationes Dei in posteros clementia prædicetur, pro quo LXX posuerunt: Ab hodie enim filios faciam, qui annuntiabunt justitiam tuam, conjunctionem sequentia cum superioribus copulat, quod videlicet liberos viventes et ipsi viventes benefacient Deo: quia ab hac die faciam ut filios, qui annuntient veritatem ejus: quod recte non erat potestate, neque enim per Prophetam illi liberi repromissi sunt, sed præsens vitæ consensus, præsertim cum impiissimum filium genuerit Manassen, qui repleverit Jerusalem sanguine a porta usque ad portam, et non benedixit, sed maledixit Deo, peremptus manu ejus. Possumus ergo, juxta LXX, hoc dicere, quod non dixerit filios faciam, sed filios, quod vel parvulos, vel posteros seu infantulos et posteros intelligimus, ut ex eo quod ipse misericordiam consecutus est, omnes vitæ suæ psalmos laudesque tuas in domo Domini decantabimus. Salvum ergo me fac, Domine, ut [illegible] usque omnibus nostris diebus, cunctis diebus vitæ nostræ te laudemus in templo.

CANTICUM ANNÆ.

Matris Samuelis prophetæ.

Igitur Canticum quod in libro Regum prophetico spiritu Anna mater beati Samuelis prophetæ prædicebat, et sub totali conditione pronuntiatum est, multa sacramenta de Christo et Ecclesia [illegible], quæ ipsius mysterii hoc prophetando promulgavit. [illegible] typum tenet Ecclesiæ [illegible], sed præcipitur [illegible] Scriptura dicit [illegible] quam postulatio aliquis [illegible]. Sic enim scriptum est: Et oravit Anna et ait:

« Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum « est cornu meum in Deo meo. » Non enim [illegible] ut dicit: « Lætata sum in salutari meo; » et aliud est, « quia non est Deus præter te. » Apostolus autem dicit: « Orate sine intermissione (I Thess. V). » Illi enim qui [illegible] justus cum sine intermissione, quæ justa sunt, agit, per hoc sine intermissione justus orabit. Et in Psalmis dicit: « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum (Psal. CXL). » [illegible] Amalech, quia [illegible] « Exsultavit, » inquit Anna, « cor meum; » et [illegible] addidit: « in Domino, » ut Psalmista dicit: « Gaudete in Domino semper (Phil. IV), » quia gaudet qui gaudet in carnalibus [illegible] sed [illegible] in Domino gaudet [illegible]: « Exsultavit cor meum in Domino. » Dicat ergo Anna, quæ interpretatur gratia, Ecclesia [illegible] Christi [illegible] gratia plena [illegible] quod tamen [illegible] prophetice [illegible]: « Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo. » [illegible] « Exaltabuntur cornua justi (Psal. LXXIV), » quod [illegible].

« Dilatatum est os meum super inimicos meos, »

Quia et in angustiis pressurarum sermo Dei non est alligatus, nec in præconibus alligatis.

« Quia lætata sum in salutari tuo. » Salutaris iste Dominus est Christus Jesus, quem Simeon, sicut in Evangelio legitur (*Luc.* II), senex amplectens parvum, agnoscens magnum : « Nunc dimittis, inquit, Domine, servum tuum in pace ; quia viderunt oculi mei salutare tuum. » Si lætatus fuero in salutari Domini, tunc dilatatum est os meum, per meditationem utique verbi Dei ad elevationem cordis venienus. Unde Apostolus dicit : « Os nostrum ad vos patet, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est (*II Cor.* VI). » Ex latitudine enim cordis ori sapientia ministratur.

« Non est sanctus ut est Dominus. » Distinctione utitur, non dixit, nisi Dominus, sed nullus est, sicut Dominus sanctus et sanctificans, justus et justificans.

« Neque enim est alius extra te, et non est fortis « sicut Deus noster. » Non est, inquit, sanctus præter te, Domine, quia nemo fit, nisi abs te, etsi sunt, qui dicuntur dii multi, et domini multi, nullus tamen eorum naturaliter est id quod Deus est, quia ipse solus est, qui dixit ad Moysen servum suum : « Ego sum qui sum (*Exod* III) : » nam umbra ad comparationem corporis non est, et fumus ad comparationem ignis non est.

« Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. » Et Salomon dicit : « Altiora te ne quæsieris (*Eccli.* III). » Et alibi : « Dominus in cœlo et tu super terram, ideo sint pauci sermones tui (*Eccle.* V). »

« Recedant vetera de ore vestro. » Hoc est, magniloquium non exeat de ore vestro. « Omnis sermo malus, » dicit Apostolus (*Ephes.* IV), « ex ore vestro non procedat. »

« Quia Deus scientiarum Dominus est, et ipsi præ« parantur cogitationes. » Ipse vos scit et ubi nemo scit : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Unde qui putat se aliquid esse, cum nihil sit, seipsum seducit. Hæc dicuntur adversariis civitatis Dei ad Babyloniam pertinentibus, de sua virtute præsumentibus, in se, non in Domino gloriantibus, ex quibus sunt etiam carnales Israelitæ terrenæ Jerusalem, cives terrigenæ, qui, ut dicit Apostolus (*Rom.* X), « ignorantes Dei justitiam, » id est, quam dat homini Deus, qui solus est justus atque justificans, « et suam volentes constituere, » id est, velut a se sibi paratam, non ab illo impartitam, « justitiæ Dei non sunt subjecti. » Utique, quia superbi de suo putantes, non de Dei posse placere. Sed quia est Deus scientiarum, atque ideo et arbiter conscientiarum, ipse videt cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Unde vanæ sunt, nisi quia proprie hominum sunt, a quo ipsi homines sunt.

« Arcus fortium superatus est et infirmi accincti « sunt robore. » Infirmatus est arcus, id est, intentio eorum, qua tam potentes sibi videntur esse, ut sine Dei dono atque adjutorio humana sufficientia divina possint implere mandata, et infirmi accincti sunt robore, qui tantum in Dei pietate confidunt, et ab illo solatia quærunt, dicentes cum Propheta : « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum (*Psal.* XXX). » Infirmus erat populus gentilis, quando alienus a testamento Dei fuerat. Nunc ergo præcinctus est robore, cum indutus est scuto fidei et galea salutis, et gladio spiritus hostis antiqui tela ignea proterit.

« Saturati prius pro pane se locaverunt et famelici « saturati sunt. » Qui sunt intelligendi saturati panibus, nisi iidem ipsi, quasi potentes, id est, Israelitæ, quibus credita sunt eloquia Domini ? sed in eo populo ancillæ filii minorati sunt, cum se subtraxerunt, ne crederent in Salvatorem, et in ipsis panibus, id est, divinis eloquiis quæ illi soli tunc ex omnibus gentibus acceperunt, terrena tantum sapiunt. Gentes autem, quibus lex illa non erat data, posteaquam per Novum Testamentum ad eloquia illa venerunt, multum esuriendo terram transierunt : quia in eis non terrena, sed cœlestia sapuerunt, et hoc velut quæreretur causa cur factum sit.

« Donec sterilis peperit plurimos et quæ multos « habebat filios infirmata est. » In Hebræo et in Septuaginta translatione non plurimi, sed septem leguntur. Judæi hunc locum ita intelligunt, quod nato Samuele mortuus sit filius primogenitus Fenennæ, et singulis Annæ filiis nascentibus, singuli Fenennæ mortui sint filii ; sed quærendum est quomodo hoc stare possit cum Fenenna septem, Anna autem non plus quam quinque filios habuerit. Hanc quæstionem Hebræi solventes duos filios Samuelis cum filiis Annæ annumerant : Quia sterilis, inquit, peperit septem et multa in filiis infirmata est. Hic totum quod prophetabatur eluxit agnoscentibus numerum septenarium, quo est universa Ecclesiæ significata protectio, propter quod Joannes apostolus ad septem scribit Ecclesias, eo modo se ostendens ad unius plenitudinem scribere : et in Proverbiis Salomonis hoc antea præfigurans. « Sapientia ædificavit sibi domum et suffulsit columnas septem (*Prov.* IX). » Sterilis enim erat in omnibus gentibus Dei civitas, antequam iste fetus, quem cernimus, oriretur. Cernimus etiam quæ multa in filiis, nunc infirmatam Jerusalem terrenam : quoniam quicunque filii liberæ in ea erant, virtus ejus erant. Nunc vero ibi, quoniam littera est, et spiritus non est, amissa virtute infirmata est.

« Dominus mortificat et vivificat. » Mortificat illam quæ multa erat in filiis, et vivificat hanc sterilem quæ peperit septem, quamvis commodius possit intelligi eosdem vivificare, quos mortificaverit, id enim vel repetivit addendo.

« Deducit ad inferos et reducit. » Quibus enim dicit Apostolus : « Si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (*Rom.* VI), » salubriter mortificantur utique a Domino : quibus adjungit, « quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, » ut ipsi sint illi qui esurientes transierunt terram. Mortui enim estis, inquit, quomodo salubriter mortificat Deus : deinde

[illegible]

qui sciant, non sua virtute, sed Dei gratia victoriam paratam, hymnum Deo gratulationis offerre : accipiunt tamen hymnum cantantes etiam tympana in manibus, sicut de Maria sorore Moysi et Aaron refertur, et tu ergo si mare rubrum transieris, si Ægyptios submergi videris, et exstingui Pharaonem, atque in abyssi profundum præcipitari, potes hymnum cantare Deo, potes vocem gratulationis emittere et dicere : « Cantemus Domino : gloriose enim honorificatus est, equum et ascensorem projecit in mare. » Melius autem et dignius hæc dicis, si habueris tympanum in manu tua, id est, si carnem tuam crucifixeris cum vitiis et concupiscentiis, et si mortificaveris membra tua, quæ sunt supra terram, et tamen videamus quid dicit : « Cantemus Domino : gloriose enim honorificatus est, » quasi non sufficeret glorificatus est, ita addidit gloriose glorificatus est, et quidem, quantum possumus conjicere, videtur enim mihi, quod aliud sit glorificari, aliud gloriose glorificari. Nam Dominus meus Jesus Christus, cum carnem ex Virgine pro salute nostra suscepit, glorificatus est quidem, quia venit quærere quod perierat, non tamen gloriose glorificatus est, dicitur enim de ipso, « quia vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, et vultus ejus ignobilis super filios hominum glorificatus est (*Isa.* v) ; » et cum ad crucem venit et pertulit mortem ; sed, ut ita dicam, humiliter, non gloriose glorificatus est. Verum quia « hæc oportebat pati Christum et sic introire in gloriam suam (*Luc.* XXIV). » Cum venerit in gloria Patris et sanctorum angelorum, cum venerit in majestate sua judicare terram, quando et verum Pharaonem, id est, diabolum interficiet spiritu oris sui. Cum ergo refulgebit in majestate Patris sui et post adventum humanitatis secundum nobis in gloria ostendit adventum, tunc non solum glorificatur. Cum omnes ita honorificant Filium, sicut honorificant Patrem.

« Equum et ascensorem dejecit in mare. » Homines qui nos insequuntur equi sunt, et ut ita dicam, omnes, qui in carne nati sunt, figuraliter equi sunt : sed qui habent ascensores suos, sunt equi, quos Dominus ascendit, et circumeunt omnem terram, de quibus dicitur : « Et equitatus tuus salus. » Sunt autem equi, qui ascensores habent diabolum et angelos ejus. Judas equus erat, sed donec ascensorem habuit Dominum, de equitatu salutis fuit. Cum cæteris etenim apostolis missus ægrotis salutem et sanitatem languentibus præstitit : sed ubi se diabolo substravit, post buccellam enim introivit in eum Satanas, ascensor ipsius effectus est Satanas et illius habenis ductus adversus Dominum et Salvatorem nostrum cœpit equitare. Omnes ergo, qui persequuntur sanctos, equi sunt hinnientes, sed habent ascensores quibus aguntur angelos malos, et ideo feroces sunt. Dominus ergo equum et ascensorem projecit in mare et factus est mihi in salutem.

« Fortitudo mea et laudatio mea Dominus, et factus « est mihi in salutem. » Alia autem editio habet :

A « Adjuvator et protector factus est mihi in salutem. » Fortitudo ergo et laus servorum suorum est Dominus, qui eos adjuvat in tribulationibus, et protegit a cunctis hostibus, fitque eorum salus qui in illum sperant : quia juxta Petri apostoli sententiam : Non est in alio aliquo salus, sed ipse Salvator omnium maxime autem fidelium.

« Iste Deus meus et glorificabo eum. Deus Patris mei, exaltabo eum. » Hic ergo et meus est Deus et Patris mei. Pater noster, qui nos fecit et genuit, Christus est. Et ipse dicit : « Vado ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, Deum meum et Deum vetrum (*Joan.* XVI). » Si ergo agnoscam quod Deus meus sit Deus, glorificabo eum ; si vero etiam istud agnoscam, quomodo Patris mei Christi sit Deus,
B exaltabo eum.

« Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen « ejus. » Vel juxta aliam editionem : « Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi. » Vere enim omnipotens est Dominus noster, qui fortis est in prælio, et conteret hostes suos, nec est ullus qui possit illi resistere. Nolo putes, quia tantum visibiles pugnas conterit Dominus, sed et illas conteret, quæ nobis sunt non adversum carnem et sanguinem, sed adversum principatus et potestates, et adversum mundi hujus rectores tenebrarum harum. Dominus enim nomen est illi, et non est ulla creatura cujus Dominus non sit.

« Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in
C « mare, electi principes ejus submersi sunt in mari « Rubro. » Simul ergo prælati et subditi currus, equites et pedites, et omnis exercitus Pharaonis submersi sunt in Rubro mari, de quo scriptum est, « quod nec unus quidem superfuerit ex eis : filii autem Israel perrexerunt per medium sicci maris et aquæ eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris (*Exod.* XIV). » Quia omnis qui contrarius exstiterit voluntati Dei, et usque ad finem in malitia perseveraverit, æternis tormentis involvitur ; qui autem sequitur verum Moysen, hoc est, legem Dei, securus hostes evadet, et per siccum graditur, quia mundi illecebris non permiscetur. Cogitur ergo fluctus in cumulum et unda in semetipsa repressa curvatur, soliditatem recipit liquor et solum maris arescit in
D pulverem : bonitatem Dei creatoris intellige, si voluntati ejus obtemperes, si legem ejus sequaris, ipsa tibi elementa etiam contra sui naturam servire compellit. Apostolus ergo, quid significet transitus filiorum Israel per mare Rubrum, ostendit dicens : « Omnes quidem mare transierunt, et omnes quidem baptizati sunt in Moyse, in nube et in mari (*I Cor.* X). » Baptismum ergo hoc mysticum designat per Moysen præfiguratum in nube et in mari, ut et tu, qui baptizaris in Christo, in aqua et in Spiritu sancto, scias te insectari quidem potestates Ægyptias, et velle te revocare ad servitium suum, rectores scilicet hujus mundi et spiritales nequitias, quibus ante deservisti, quæ conantur fidem insequi, sed tu descendis in aquam, et evades incolumis atque ablutis sordibus

peccatorum homo novus surrexit paratus ad non A tantum cantandum novum. Ægyptii vero, post le consequenter demerguntur in abyssum, etiamsi fidentur negare Jesum, ne eos interim mittat in abyssum. Notandum vero, quod juxta aliam editionem legitur: *Quadrigas Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare. Electos ascensores ternos statores* demersit in Rubrum mare. Pharao vero, cujus potentia in malitia et regnum sequitur, in terra quadrigas egit : non illi solum sed nunc sequaces suos, plurimos simul agitat, plurimos simul plagis ferit: rebellione regit, quoscumque videris in luxuria corporum, in incredulitate saeviens, in avaritia tetricos, in impietate flagitiosos, scito hos de quadrigis esse Pharaonis (quia vere et ipsos currui suo subjungit), in ipsos fertur et volitat, et per agentes vitiorum campos effusis eos agit habenis. Sunt ubi electi ascensores, electi sine dubio ad malitiam. Sed jam de ascensoribus supra diximus; nunc etiam, qui sunt terni statores videamus. Mihi videntur terni statores pro eo dici, quod triplex est hominibus peccandi via : aut enim in facto, aut in dicto, aut in cogitatione peccatur ; et ideo trini statores per singulos quosque dicuntur, qui tres istas in malos peccandi obsideant vias, et speculentur semper atque in insidiis agant, ut aut ille ex manu hominis actionem malam eliciat, aut ille iniquum opus eruat pont, aut ille cogitationem pessimam rapiat. Denique et semen verbi Dei, ubi capit et deponit, triplex describitur locus, unus secus viam referetur, qui conculcatur ab hominibus, alius in spinis, alius in petrosis. Et econtrario terra bona affert divitior triplicem fructum vel centesimum, vel sexagesimum vel trigesimum. Isti ergo trini statores sunt angeli nequam de exercitu Pharaonis, qui stant in hujus mundi vis observantes unumquemque, sed nos per hæc agere in peccatum, quos demerget Dominus in Rubrum mare, et ignitis eos in judicii die fluctibus tradet ac pœnarum pelago teget.

« Abyssi operuerunt eos, descenderunt in pro« fundum quasi lapis. » Abyssi utique illi de quibus in Job, ubi de Leviathan narratur, scriptum est : « Fervere facit abyssum quasi ollam unguentorum (Job XLI). » Et in Evangelio, rogabant daemones Jesum ne imperaret illis ut in abyssum irent, descenderunt in profundum, D tamquam lapis, quare ceciderunt in profundum tamquam lapis? quia non erant tales lapides, de quibus suscitari possent filii Abrahæ, sed tales, qui amarent profundum et liquidum diligerent elementum, id est, qui amarent et diverse præsentium rerum capere voluptatem.

« Dextera tua, Domine, magnificata est in fortitudi« ne : dextera tua, Domine, percussit inimicum. » Quæ est ista dextera, nisi illa de qua in psalmo scriptum est : « Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me (Psal. CXVII) ? » Hæc in terribili juxta aliam editionem glorificata est, quando uniquam inimicos, inimicorum per crucis mysterium confregit atque interfecit, et per mortem destruxit eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, « alligans fortem, et vasa ejus diripiens (Matth. XII). » Atque draconem, serpentem tortuosum, colligavit, qui cauda sua detraxit tertiam partem siderum et misit in stagnum ignis ardentis, qui paratus est sibi et angelis ejus ; unde sequitur :

« Et in multitudine gloriæ tuæ depressisti adver« sarios meos. » Gloria utique resurrectionis Domini eo confusio fuit atque contritio diaboli, qui eum ducere meditatus est mortem Christi.

« Misisti iram tuam, quæ devoravit eos sicut stipu« lam. » Illos meos inimicos, quos diabolo et angelos ejus intelligitur, videtur potissimum iram suam, sed tamen ab illo, qui universa cum tranquillitate judicat, sine perturbatione animi eos juste pœnis ardendo irascitur, quæ eos sicut stipulam devorat, quia fortiter B devorat, et ex omni parte cruciat.

« Et in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. » Magnum utique sulphuris confluxum meritis eorum impendatur, sed quod æternā gemunt in perpetuum. Sed quia hæc pœna ad integrum in anteriori, eatenus pœnitentiam est, et nunc fiducia adhuc pertulistur, hostibus videtur occasionem persequendi tribuere, qui patientia Dei abutentes thesaurizantes sibi iram, in die iræ, et revelationis justi judicii Dei. Cum ipse numero cruciatus eorum mirabiliter pœnalis eorum hominibus, et adversarii sunt dare (Inflectante flamma ignis ; unde sequitur :

« Steterunt unda fluens, congregatæ sunt abyssi in « medio mari. Dixit inimicus : Persequar et compre« hendam, dividam spolia, implebitur anima mea ; C « evaginabo gladium meum, interficiet eos manus « mea. Flavit spiritus tuus et operuit eos mare, sub« mersi sunt quasi plumbum in aquis vehementi« bus. » « Misisti, inquit, spiritum tuum et cooperuit eos mare. » Ecce jam quanta commemoratio spiritus Dei, ut in hoc scitatur sequimus et quod dictum est : « Digitus Dei est hic (Exod. VIII). » Primo, ubi scriptum est : « Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. I). » Secundo ubi dicitur : « Non permanebit in istis hominibus Spiritus meus, quoniam caro sunt. » Tertio, ubi Pharao dicit ad Joseph : « Quoniam Spiritus Dei est in te. » Quarto, ubi renuntiatur Ægyptiorum dicunt : « Digitus Dei est hic. » Quinto in hoc cantico : « Misisti Spiritum tuum et cooperuit eos mare. » Memineramus etiam spiritum Dei non solum ad beneficia, verum etiam ad vindictam commemorari ; nam quid aliud quam respondeat? Per spiritum iræ hæc divisæ sunt aquæ. Ibi itaque spiritus Dei in Ægyptios, non spiritus iræ ejus, qui hos accedi aquarum divisus, ut interiores pararet, aquæ reducentibus dicenti filiis suos Israel, quibus perdat, quod aquæ divisa est, non fuit ille spiritus iræ Dei ? Unde significatur propter diversos operationes, et effectus spiritum Dei dissimiliter appellari, cum sit unus super illos, ille ducissanti, qui etiam sanctus Spiritus in sancta Trinitate accipitur. Proinde non arbitror solum, quem eumdem significari, ubi dicit Apostolus : « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in

timore: sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba, Pater (*Rom.* VIII); » quia eodem spiritu Dei, id est, digito Dei, quo lex in tabulis lapideis conscripta est, timor incussus est eis qui gratiam nondum intelligebant, ut de sua infirmitate atque peccatis per legem convincerentur, et lex illis fieret pædagogus, quo perducerentur ad gratiam, quæ est in fide Jesu Christi. De hoc autem spiritu adoptionis et gratiæ, id est, de hoc opere spiritus Dei, quo impertitur gratia et regeneratio in vitam æternam, dicitur: « Spiritus autem vivificat (*II Cor.* III), » cum supra diceretur, « littera occidit, » id est, conscripta tantummodo jubens sine adjutorio gratiæ. Demersi sunt, inquit, tanquam plumbum in aquam validissimam; peccatores graves sunt, denique et iniquitas super talentum plumbi sedere monstratur, sicut Zacharias propheta dicit: « Vidi, inquit, mulierem sedentem super talentum plumbi, et dixi, quæ est hæc? et respondit, iniquitas (*Zach.* V). » Inde est ergo, quod iniqui demersi sunt in profundum, sicut plumbum in aqua validissima: sancti autem non demerguntur, sed ambulant super aquas, quia leves sunt, et peccati pondere non gravantur. Denique Dominus et Salvator super aquas ambulavit. Ipse enim est, qui vere peccatum nescit. Ambulavit et discipulus ejus Petrus, licet paululum trepidaverit: non enim tantus erat et talis, qui nihil omnino de specie plumbi in se haberet admistum. Habuit, licet parum, propter quod dicit ad eum Dominus: « Modicæ fidei, quare dubitasti? » (*Matth.* XIV.) Idcirco igitur, qui salvus fit, per ignem salvus fit, ut si quid forte de specie plumbi habuerit admistum, id ignis decoquat et resolvat, ut efficiantur omnes aurum bonum: quia aurum terræ illius bonum esse dicitur quam habitaturi sunt sancti; et sicut fornax probat aurum, ita homines justos tentatio. Veniendum est ergo omnibus ad ignem, veniendum est ad conflatorium. Sedet enim Dominus et conflat, et purgat filios Juda. Sed illuc cum venitur, si qui multa opera bona, et parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tanquam plumbum igne resolvitur ac purgatur, et totum remanet aurum purum, et si qui plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, ut amplius decoquatur, ut si parum aliquid auri purgati tamen resideat; quod si aliquis illuc totus plumbeus venerit, fiet de illo hoc quod scriptum est: « Demergitur in profundo tanquam plumbum in aqua validissima. »

« Quis similis tui in fortibus, Domine? quis simi-
« lis tui magnificus in sanctitate, terribilis atque
« laudabilis, et faciens mirabilia? » Alia editio: « Quis similis tibi in diis, Domine, quis similis tibi gloriosus in sanctis, mirabilis in majestatibus, faciens prodigia? » Quod dicit: « Quis similis tibi in diis, » sive in fortibus, non simulacris gentium comparat Deum, nec dæmonibus, qui sibi falso deorum sive fortium nomen usurpant; sed deos illos dicit, qui per generationem et participationem Dei appellantur dii, de quibus et alibi Scriptura dicit: « Ego dixi: Dii estis (*Joan.* X). » Et iterum: « Deus stetit in congregatione deorum. » Sed hi, quamvis capaces sint Dei, et hoc nomine donari per gratiam videantur, nullus tamen Deo similis invenitur, vel in potentia, vel in natura: et licet Joannes apostolus dicat: « Filioli, nondum scimus quid futuri sumus: si autem revelatus nobis fuerit, de Domino scilicet dicens, similes ei erimus. Similitudo tamen hæc, non ad naturam, sed ad gratiam revocatur: verbi causa ut si dicamus, picturam similem esse ejus, cujus imago in pictura videtur expressa: quantum ad gratiam pertinet visus similis dicitur, quantum ad substantiam, longe dissimilis. Illa enim species carnis est et corporis vivi, ista colorum fucus est, et cera tabulis sensu carentibus superposita. Nullus ergo in diis similis Domino, nullus enim invisibilis, nullus incorporeus, immutabilis, nullus sine initio et sine fine, nullus creator omnium, nisi Pater cum Filio et Spiritu sancto, qui facit mirabilia solus.

« Extendisti manum tuam et devoravit eos terra. » Terra pro aqua nimirum est posita, tota quippe pars ista extrema, vel infirma mundi terræ nomine censetur, secundum id quod sæpe dicitur: Deus, qui fecit cœlum et terram. Et in illius psalmi distributione commemoratis cœlestibus: « Laudate, inquit, Dominum de terra (*Psal.* CXLVIII), » et ea exsequitur in laude, quæ etiam ad aquas pertineant. Impios quidem et hodie devorat terra; aut non tibi videtur a terra devorari ille, qui semper de terra cogitat, qui semper terrenos habet actus, qui de terra loquitur, de terra litigat, terram desiderat et omnem spem suam ponit in terra, qui ad cœlum non respicit, qui futura non cogitat, qui judicium Dei non metuit, nec beata ejus promissa desiderat, sed semper de præsentibus cogitat et terrena suspirat? Talem cum videris, dicito, quia devoravit eum terra; sed et si quem videris luxuriæ carnis et voluptatibus corporis deditum, in quo animus nihil valet, sed totum libido carnis obtinuit, dicito et de hoc, quia devoravit eum terra. Adhuc me movet, quod ait: « Extendisti dexteram tuam et devoravit eos terra, » quasi ut devorentur a terra, hæc causa fuerit, quod extendit Dominus dexteram suam: si consideres, quomodo Dominus exaltatus in cruce tota die extendit manus suas ad populum non credentem et contradicentem, et qualiter infidelem populum, qui clamavit: « Crucifige, crucifige eum, » mors admissi sceleris oppressit, evidenter invenies quomodo extendit dexteram suam et devoravit illos terra. Nec tamen penitus desperandum est: possibile namque est ut, si forte resipiscat, qui devoratus est, rursum possit evomi, sicut Jonas.

« Dux fuisti in misericordia tua populo, quem re-
« demisti, et portasti eum in fortitudine tua ad ha-
« bitaculum sanctum tuum. » Pro quo juxta aliam editionem legitur: « Gubernasti justitia tua populum tuum hunc, quem redemisti. Exhortatus es in virtute tua, et in refectione sancta tua. » Dominus populum, quem liberavit per lavacrum regenerationis

deduxit in justitia? Consolatur etiam eos Dominus [illegible] per consolationem Spiritus sancti virtute sua, et in requie sua; futurorum namque spem laboribus requiem parit, sicut et in spem [illegible]. [illegible] spes [illegible].

« Ascenderunt populi et irati sunt, dolores obtinue« runt habitatores Philisthiim; tunc conturbati sunt « principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, « obriguerunt omnes habitatores Chanaan. » Alia autem editio sic habet: « Audierunt gentes et iratæ sunt, dolores comprehenderunt inhabitantes Philisthiim; tunc festinaverunt duces Edom et principes Moabitarum, apprehendit eos timor, tabuerunt omnes inhabitantes Chanaan. » Quantum ad historiam pertinet, nullum ex his gentibus interfuisse mirabilibus quæ facta sunt [illegible]. Quomodo ergo [illegible] tremore [illegible], vel [illegible], et [illegible] Moabitæ et Edom et reliqui, quæ [illegible]. Sed si redeamus ad intelligentiam spiritalem, invenies quia Philisthiim, id est, cadentes populo, et Edom, qui interpretatur terrenus, trepidant et horum omnium principes turbantur et pavent constricti doloribus, cum videntur regna sua, quæ in inferno sunt, penetrare ab eo, qui descendit in inferiora terræ, ut eriperet eos qui possidebantur a morte. Sic eos comprehendit timor et tremor, quia conspiciunt magnitudinem brachii ejus. Hinc etiam tabuerunt omnes habitantes Chanaan, qui mutabiles interpretantur et mobiles, cum videret [illegible] regna sua, alligari fortem et vasa ejus diripi.

« Irruat super eos formido et pavor in magnitu« dine brachii tui. » Quid timent dæmones, quid tremunt? sine dubio crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt principatus eorum et potestates. Timor ergo et tremor cadet super eos, cum signum in [illegible] viderint [illegible], et magnitudinem brachii illius, quod Dominus expandit in cruce, sicut dicit: « Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem mihi (Rom. x). » Non enim aliter tremebunt, nec aliter timor [illegible] super eos, nisi videant in te crucem Christi, nisi et tu possis dicere: « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi). »

« Fiant immobiles quasi lapis, donec transeat po« pulus tuus Domine, donec pertranseat populus tuus « iste, quem possedisti. » Fient tanquam lapidem, non ex natura sua lapidem, [illegible], sed quod non erat. Hoc propter illos dictum, qui naturæ [illegible] Pharaonem, vel Ægyptios dicunt [illegible], et non ex arbitrii libertate in hoc esse [illegible], sed [illegible] qui [illegible] Deum accusant, [illegible] quod homines vertat in lapides. Hi ergo [illegible] blasphemant, [illegible] quæ scripta sunt. Non enim dixit, fiant tanquam lapis, et tacuit, sed tempus [illegible] condemnationis descripsit; id est, « donec transeat populus tuus. » Quo usque ergo transeat populus, tamdiu manent lapides, [illegible] prophetia [illegible]. [illegible] populus qui [illegible], fiunt tanquam lapis. [illegible] ad [illegible] natura [illegible], sed donec transeat populus [illegible] quem acquisivit Dominus. [illegible] in Israel [illegible] ut plenitudo gentium introierit; tunc etiam omnis Israel, qui per incredulitatem factus est sicut lapis, salvabitur. Et vis videre [illegible], quomodo suscitantur? « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. » Manent ergo lapides donec transeat populus tuus [illegible], sed ipse Dominus [illegible]. [illegible] est, quomodo in [illegible], quia [illegible] non dubium est.

« Introducens eos et plantabis in montem hæreditatis tuæ. » Non vult eos Deus in Ægypto plantare, nec in depressis et humilibus locis, sed in monte hæreditatis suæ vult plantare, quos plantat. Propheta dicit: « Vineam ex Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam; [illegible] ejus, plantasti radices ejus et replevit terram. Operuit montes umbra ejus et arbusta ejus cedros Dei (Psal. LXXIX). » Adverte ergo quomodo plantat Deus, [illegible] plantas non plantat in vallibus, sed in montibus, in excelsis et sublimibus locis. Quos enim eduxit ex Ægypto, quos [illegible] eduxit ad [illegible], non vult eos [illegible], sed [illegible] vult [illegible] habitare, sed et in ipsis sublimioribus montibus non vult [illegible] per terram repere, nec [illegible] vult [illegible]; sed vult palmitem ejus sursum duci, et [illegible] fieri, et [illegible] non in quibuscumque humilibus arboribus, sed in excelsis et altissimis cedris Dei. [illegible] Dei [illegible] prophetas et apostolos puto, quibus nos, si [illegible], quem de Ægypto transtulit Deus, et per ramos eorum [illegible] in ipsis ramis [illegible] charitatis ad [illegible]. [illegible] dulce [illegible]. Nam [illegible], quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (Matth. III). »

« Præparatum habitaculum tuum quod operatus es « Domine. » Vide plantatio Domini habitaculum [illegible], non vult te [illegible] ad [illegible], sed ad [illegible]. Audi Dominum in Evangelio dicentem: « [illegible] (Joan. XIV). »

« Sanctuarium, Domine, quod præparaverunt manus « tuæ. » Sanctuarium [illegible] Deo [illegible] templum est et, quod [illegible], sed [illegible] Deo [illegible] plantat et sublimat [illegible].

quid desit. Audi et Paulum dicere: « Dei agricultura, Dei ædificatio estis (*I Cor.* III.) » Quod ergo istud est sanctimonium, quod non manu hominum factum est, sed manibus Dei paratum, audi Sapientiam dicentem, quia « ædificavit sibi domum (*Prov.* IX). » Ego autem hoc de incarnatione Domini rectius intelligendum puto: non enim manu hominum factum est, id est, non opere humano templum carnis ædificatur in virgine, sed sicut supra scriptum est in Daniele: « Lapis sine manibus excisus crescit et factus est mons magnus (*Dan.* II). » Istud est sanctimonium carnis assumptæ et sine manibus, id est, absque opere hominum de monte humanæ naturæ et substantia carnis excisum.

« Dominus regnabit in æternum et ultra. » Alia autem editio sic habet: « Qui regnas in æternum, et in sæculum et adhuc. » Quoties in sæculum dicitur longitudo quidem temporis, sed esse finis aliquis indicatur, etsi in aliud sæculum dicatur, aliquis sine dubio longior quidem, tamen potitur finis, et quoties sæcula sæculorum nominantur, fortasse, licet ignotus nobis, tamen a Deo statutus aliquis terminus indicatur; quod vero addidit in hoc loco « et ultra, » sive, et adhuc, nullum sensum termini alicujus aut finis reliquit. Quodcunque enim illud cogitaveris, in quo finem putes posse consistere, semper tibi dicit sermo propheticus, « et adhuc, » velut si loquatur ad te et dicat: Putas in sæculum sæculi Dominum regnaturum, et adhuc putas in sæcula sæculorum, et adhuc, et quodcunque illud dixeris de regni ejus spatiis, semper tibi dicit Propheta, « et adhuc. »

« Ingressus est enim Pharao cum curribus et « equitibus ejus in mare, et reduxit super eos Do« minus aquas maris; filii autem Israel ambula« verunt per siccum in medio ejus. » Et tu, si filius Israel es, potes ambulare per siccum in medio mari, si fueris in medio nationis pravæ et perversæ, sicut lumen solis verbum vitæ contines ad gloriam. Potest fieri, ut in medio peccatorum incedentem te non infundat humor peccati; potest fieri, ut transeuntem te per hanc mundum nulla libidinis unda respergat, nullus cupiditatis æstus verberet. Qui enim Ægyptius est et sequitur Pharaonem, ille vitiorum fluctibus mergitur: qui vero sequitur Christum et sicut ille ambulavit, ita et ipse ambulat, aquæ ei murus fiunt dextera lævaque: ipse autem media via incedit per siccum, non declinat ad dexteram, neque ad sinistram, usquequo exeat ad libertatem et hymnum victoriæ Domino concinat dicens: « Cantabo Domino, gloriose enim honorificatus est (*Exod.* XV). »

INCIPIT

CANTICUM HABACUC PROPHETÆ.

« Oratio Habacuc prophetæ pro ignorationibus. » LXX: « Oratio Habacuc prophetæ cum cantico. » Legimus in sexto decimo psalmo: « Oratio David, » et in octogesimo nono: « Oratio Moysi hominis Dei, » et in centesimo primo: « Oratio pauperis, cum anxius fuerit, coram Domino effuderit precem suam; et sicubi alibi nomen orationis infertur, attamen nullo loco cum cantico legitur, et nescio an decens sit orare cum cantico, nisi forte juxta Septuaginta orare dicimus Prophetam pro adventu Christi, et hoc ipsum cum delectatione et psalmis et cantico prophetare, ut in eo, quod oratio est, deprecetur Patrem, et in eo quod canticum, Patris qui miserit Filium, et Filii qui venerit, laus dicatur. Sed melius juxta Hebraicam veritatem legitur: Oratio Habacuc prophetæ pro ignorationibus. Contemplatus enim Propheta statum sæculi præsentis viderat pacem peccatorum, et afflictiones proborum; viderat impios abundare divitiis, et innocentes quotidianis subjectos esse flagellis; viderat in loco judicii impietatem, et in loco justitiæ iniquitatem; viderat lacrymas innocentum, et consolatorem neminem, nec posse resistere calumniatorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos; sciensque, quod hæc et innumera nequaquam absque divina provisione potuissent accidere, turbabatur animo, et intimo ex corde graviter suspirans exclamavit ad Dominum: « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies, vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis (*Habac.* I)? » et iterum: « Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non potes. Quare non respicis super iniqua agentes et taces devorante impio justiorem se? et facies homines quasi pisces maris, quasi reptile non habens principem (*Ibid.*). » Verum inter hæc reduxit extemplo ad memoriam dispensationem Dominicæ incarnationis ac passionis, quæ in spiritu prophetiæ cognoverat, intellexitque acrius multo, quam oporteret, questum fuisse de afflictionibus in hac vita sanctorum, quibus æterna esset promissa requies in futuro; cum nec ipse Dei Filius in carne apparens sine pœna crucis esset exiturus de mundo, qui de Spiritu sancto ac Virgine matre nasciturus et absque omni peccato erat victurus in mundo, et pro ignorationibus suis faciens orationem Domino sic incipit:

« Domine, audivi auditionem tuam et timui; Do« mine, opus tuum in medio annorum vivifica illud. » LXX: « Domine, audivi auditum tuum et timui. « Domine, consideravi opera tua et obstupui, in me« dio duorum animalium cognosceris. » Hebræi juxta historiam ita hunc locum explanant. Domine, audivi auditionem tuam et timui, audivi, inquit, pœnas, quas Nabuchodonosor et diabolo præparasti, in quibus dixisti ei, væ qui multiplicat non sua, et secundo, væ qui congregat avaritiam malam domui suæ, et tertio, væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitate, et quarto, væ qui potum dat amico suo mittens fel suum et inebrians, et quinto, væ qui dicit expergiscere, surge, lapidi tacenti, et sicut timore perterritus, quod draco magnus tantis vulneribus confodiandus est: sic deprecor, Domine, ut quod promisisti expleas, et finito tempore reddas Christum tuum. Tu enim dixisti:

« quia adhuc visus procul et apparebit in finem, et non mentietur. » Vivifica ergo, quod pollicitus es, hoc est, tuum imple promissum, non maneat irritus sermo tuus, sed opere compleatur; quod quidem juxta nos et de resurrectione Salvatoris intelligi potest, ut ille, qui pro nobis mortuus est, resurgat a mortuis, et vivificetur. Juxta LXX autem multo aliter est sensus. « Domine, inquit, audivi auditum tuum et timui, consideravi opera tua et expavi. » Auditus autem Domini Salvatoris est, quem audivit a Patre, ut veniret, in carnem nasceretur, in mundo conversaretur, inter infirmos omnipotens, inter peccatores justus, inter homines Deus faceret opera coelestia, doceret praecepta coelestia, tentaretur, flagellaretur, mors nostra morte illius destrueretur, resurgens a mortuis ascenderet in coelos, ac, misso desuper Spiritu, mundum gratia veritatis illustraret. Cujus auditus ipse saepius in Evangelio meminit, dicens: « Sed qui misit me verax est, et ego quae audivi ab eo, haec loquor in mundo (*Joan.* VIII). » Et iterum: « Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (*Joan.* XV), » de quo et Joannes Baptista: « Qui de coelo venit, inquit, supra omnes est, et quod vidit et audivit, hoc testatur (*Joan.* III). » Hunc ergo auditum Domini audivit in spiritu Propheta, et timuit, quia questus fuerit de pressuris justorum in mundo, cum et ipsius Domini, qui prosperum iter facit nobis salutis et vitae, exitus esset mortis de mundo. Timuit, quia de tribulationibus sanctorum querimoniam fecerit, qui non solum de tribulationibus eruendi a Domino, sed perpetuo sunt coronandi cum Domino. « Consideravi opera tua et expavi, » illa utique opera, quibus mundum redemit, « factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis, ut, » sicut iterum dicit Apostolus, « per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium (*Phil.* II; *Hebr.* II), » id est, diabolum; quae videlicet opera, quanto quis intentius considerat, tanto de operibus suae fragilitatis amplius contremiscit. Quod vero juxta LXX legitur: « In medio duorum animalium innotesceris, » hoc quidam de duobus cherubim in Exodo per Moysen factis interpretantur, quae juxta arcam stabant, et in medio habebant oraculum. Alii de duobus seraphim juxta Isaiam velantia caput et pedes Dei, quod in praesenti tantum saeculo volant, et alter ad alterum mysterium indicant Trinitatis. Quidam autem de prima Ecclesia hoc dictum putant, quae de circumcisione fuit, et de praeputio congregata, quod duobus populis se hinc inde cingentibus intellectus est Salvator, et creditus. Sunt qui duo animalia duo intelligunt Testamenta, Novum et Vetus, quae vere omnino viva sint atque vitalia, quae spirant, et in quorum medio Dominus cognoscatur. Item potest in medio duorum animalium, in medio Moysi et Eliae intelligi. Ibi enim innotescebat discipulis tribus in monte sancto, quia moriturus esset, dicentibus eis quae passurus esset in Jerusalem; ibi innotescebat, quia resurrecturus esset, et immortalis futurus, declarato vultu ejus instar solis et vestimentis ejus candentibus in similitudinem nivis. Ibi innotescebat, quia Filius Dei erat, dicente ad eum desuper voce paterna, « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite (*Matth.* XVII). » Potest etiam in medio duorum latronum non incongruenter accipi, inter quos crucifixus, moriendo innotescebat, quia homo erat. Obscurato autem sole, terra commota, et caeteris, quae Evangelium narrat circa crucem facta miraculis, innotescebat, quia Deus erat, interpellando ipse Patrem pro interfectoribus suis, quam pius esset innotescebat, quo utique exemplo Propheta, qui haec praevidebat in spiritu, admonebatur non solum patienter pressuras ferre malorum, sed et his persequentibus gratiam suae benignitatis impendere. LXX: « Cum appropinquaverint anni, cognosceris, cum advenerit tempus, ostenderis. » Cum, inquit, tempus et opera promissa compleveris, manifesta vera esse, quae pollicitus es; sive, cum appropinquaverit consummatio, et in extrema hora ad destruenda peccata venerit Filius tuus, manifestus cognosceris. Aliter juxta historiam anni et tempus possunt illam plenitudinem temporis designare, de qua dicit Apostolus: « Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret (*Gal.* IV); » quae videlicet tempora, quoque anni longe adhuc vidit esse, atque a longe salutavit Propheta, quandum appropiarent anni, donec adveniret tempus, ostenderetur et cognosceretur Dominus. Nam et superius audivit, dicente sibi Domino: « Quia adhuc visus procul et apparebit in finem, et non mentietur; si moram fecerit, exspecta illum, quia veniens veniet et non tardabit. » Hujus quidem auditum audiens, cujus opera praeclara considerans, timuit et expavit, quia questus fuerit de felicitate transitoria malorum, et temporali afflictione bonorum. Attamen, ubi dignam pro suis ignorationibus poenitentiam fecisset, mox se veniam erroris consequi posse confisus est. Unde consequenter adjungit:

« In ira dum conturbata fuerit anima mea, in ira misericordiae memor eris. » Dum conturbata fuerit, inquit, anima mea, digno satisfactionis et poenitentiae moerore, ob quaestum [illegible] et indignationes [illegible] quas [illegible] protuli, [illegible] misericordiae [illegible] ut te veniam consequar. Ubi considerandum est [illegible] volentias, turbatum se tantum animo propter iram Domini dixit et mox illum ad misericordiam ab ira conversum subjungit. Sed [illegible] potest intelligi [illegible] nostri quando peccamus [illegible] poenitentia [illegible] Quod autem dicitur juxta Hebraicum: Cum iratus fueris, misericordiae recordaberis, hoc admonet putare [illegible] Deum, et post iram, sive [illegible] et quod nos nunc in poena posita [illegible] oblivisci, juxta illud: « Usquequo, Domine, oblivi-

sceris mei in finem? » Nam etsi quando tentationibus quasi fluctibus operimur, et rabida dæmonum adversum nos procella desævit, velut ad dormientem loquimur, exsurge, quid dormitas, Domine? Simulque Dei cerne clementiam: non dixit, cum intuleris supplicia, misericordiæ recordaberis, sed cum iratus fueris: qui autem irascitur, interdum non percutit, sed tantummodo comminatur, quod et Apostolus sentiens, ait: « Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et iniquitatem hominum (*Rom.* I). » Ubi autem revelatur non infertur, non percutit, sed revelatur ut terreat, et territis non inferatur.

« Deus de Austro veniet et Sanctus de monte Pharan. » LXX: « Deus a Theman veniet et Sanctus de monte umbroso et condenso. » Theman ergo interpretatur Auster et significat Bethleem civitatem David, in qua natus est Dominus. Hæc ad austrum sita ab Hierosolymis: ab hac quippe ipse Dominus quadragesimo die nativitatis suæ adductus est Hierosolymam a parentibus, ut daretur hostia secundum legem pro eo. Pharan vero vicinus locus est monti Sinæ, in quo monte Dominus Moysi legem dedit. Dominus ergo ab austro veniet, hoc est, nascetur in Bethleem, et inde consurget, et quia ipse, qui natus est in Bethleem, legem quondam dedit in monte Sina, ipse est sanctus, qui venit de monte Pharan; quod autem infertur juxta Hebræos diapsalma, id est, semper, hunc habet sensum: Ipse qui natus est in Bethleem, et qui in Sina, id est in monte Pharan legem dedit, semper in universis præteritis et præsentibus et futuris, auctor est et largitor. Interpretatur autem Pharan os videntis, et significat quod de sermone eruditi viri venit notitia Filii Dei. Quod autem in quibusdam exemplaribus legitur: « Deus a Libano veniet, et sanctus de monte umbroso et condenso, » hunc habet sensum: Libanus est mons Phœnicis altissimus, excelsis et imputribilibus atque aromaticis insignis arboribus, de quibus etiam templum Domini in Hierosolymis factum Scriptura testatur. Unde solet in Scripturis nonnunquam ipsum quoque templum Libani vocabulo designari. Hinc est enim illud Zachariæ de venturo adversus eum exercitu Chaldæorum. « Aperi, Libane, portas tuas et comedat ignis cedros tuas (*Zach.* XI). » Deus ergo a Libano venit, quia Dominus in carne apparens in ipso templo prima Evangelii semina aspersit, atque exinde orbem totum germine suæ fidei et veritatis implevit. Unde dicit Isaias: « Quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (*Isa.* II). » Aspersit autem ibi semina prima fidei, non solum per apostolos, qui post passionem ac resurrectionem ejus Spiritu sancto repleti, ibidem prædicando prima Ecclesiæ fundamenta posuerunt, quorum deinde sonus in omnem terram exiit, et in fines orbis terræ verba eorum, verum etiam per ipsum primo in eodem templo fidei, quæ in se esset habenda, testimonium dedit, cum duodenis in medio doctorum residens, interrogabat eos, quasi homo parvulæ ætatis; sed respondebat docentibus, quasi Deus æternæ majestatis. Ubi quæsitus

A et inventus a parentibus, etiam ipse per se, quod Deus ac Dei Filius esset insinuans ait: « Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse (*Luc.* II)? » Sanctus, inquit, de monte umbroso et condenso. Sanctus idem mediator Dei et hominum, qui supra manifeste dicitur Deus, de quo Virgini matri evangelizans Gabriel ait: « Ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei (*Luc.* I). » Mons autem, de quo venturus idem sanctus canitur, regnum Judæorum, ex quo ille carnis originem duxit, valet intelligi, de quo et Daniel vidit excisum lapidem sine manibus, id est Christum absque opere virili procreatum, qui regna mundi conterens sui gloria nominis orbem impleret universum, qui videlicet mons recte umbrosus B vocatur et condensus, habet enim multa ligna fructifera, id est multos viros sanctos, et virtutum pomis onustos, qui et nostræ mentis esuriem gustu suavissimo suæ doctrinæ erudiant, et nostram fragilitatem, ne æstu tribulationum a virore interno dilectionis arescat, præsidio suæ intercessionis obumbrent.

« Operuit cœlos gloria ejus et laudis ejus plena est terra. » LXX: « Operuit cœlos virtus ejus, et laude ejus plena est terra. » Descripta dispensatione Dominicæ incarnationis, mox arcanum ascensionis, qua eadem humanitas erat clarificanda subjunxit, juxta illud Psalmistæ: « A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus (*Psal.* XVIII). » Operuit, inquit, cœlos gloria ejus, sive virtus ejus, seu majestas ejus: quia qui per incarnationem mi- C noratus est paulo minus ab angelis, ipse per resurrectionem gloria et honore coronatus per ascensionem est super opera manuum Patris constitutus, et omnia subjecta sunt sub pedibus ejus, ac prædicantibus apostolis, laude ejus omnis est terra repleta; sed et ante passionem ac resurrectionem, cum Verbum caro factum habitaret in nobis, operuit cœlos majestas ejus, quia humanitas assumpta etiam mortalis adhuc cœlestibus antecellebat potestatibus, et laude ejus plena erat terra, eisdem cœli virtutibus veraciter scientibus: quia ipse erat creator terræ, sicut et totius creaturæ per divinitatem, qui tunc per humanitatem morabatur et videbatur in terra. Unde et eo nato concinebant: « Gloria in excelsis Deo et in D terra pax hominibus bonæ voluntatis (*Luc.* II).

« Splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus « ejus. Ibi abscondita est fortitudo ejus. » Splendor virtutum et doctrinæ Domini Salvatoris credentes illuminabit, unde et sol justitiæ in Scripturis vocatur; sed quia idem splendor mundo perfecte non poterat fulgere, nisi ipse gustata ad tempus morte regnum mortis dirueret, atque exsurgens a mortuis spem fidemque mundo resurgendi donaret, splendor quoque ejus quasi sol justitiæ clara luce radiavit, et cornua in manu ejus, vexilla et trophæa crucis, et in ipsis cornibus abscondita est fortitudo ejus. « Cum enim esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est æqualem se esse Deo; sed exinanivit se formam servi accipiens, factus obediens usque ad mortem.

mortem autem crucis (*Phil.* II). » In cruce ergo penitus abscondita est fortitudo ejus, quando dicebat ad Patrem: « Tristis est anima mea usque ad mortem (*Matth.* XXVI); » et: « Pater, si possibile est transeat à me calix iste (*Ibid.*); » et in ipsa cruce: « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. » Juxta aliam autem editionem hoc in loco legitur: « Cornua sunt in manibus ejus, ibi confirmata est virtus gloriæ ejus. » Cornua [illegible] crucis lignum, quod affixis manibus tenuit, ut hoc mortis genere mortem superans, mortem ei [illegible] virtutem gloriæ suæ in cordibus electorum, ne ullis terroribus sive blandimentis ab ejus possent amore retardari, promissa etiam illis gloria beatæ incorruptionis, per quam novissima inimica destruetur mors. Denique in monte sancto, præsentibus Petro, Jacobo et Joanne, splendor ejus sicut lumen fulgebat, et illi [illegible] quidem hujus intuitu splendoris; sed tamen quantum adhuc fragiles et infirmi fuerint, tempore probatum est passionis illius. At postquam in manibus cornu crucis accepit, ibi confirmata est virtus gloriæ ejus, adeo ut nec terroribus, nec ipsa morte possit à fidelium corde propulsari. Possunt in cornibus more prophetarum regna hujus mundi intimari, potest sublimitas humanæ mentis [illegible] designari; et cornua sunt in manibus Christi, « quia ipse est Rex regum, et Dominus dominantium (*I Tim.* VI). » Cornua sunt in manibus ejus, ut hunc humiliet, et hunc exaltet; omnia cornua peccatorum, [illegible] confringet. Exaltentur cornua justi, [illegible] quibus [illegible] certamina mundi superare contendunt. Quod autem juxta LXX legimus: « Et posuit dilectionem fortem virtutis suæ, » etiam hoc de Christo intelligendum, quod Deus Pater [illegible] cœlos virtute sua, et terram repleverit laude et splendorem sanctæ [illegible] regnum posuerit in manu Filii sui, ut faceret dilectionem suam ab omnibus diligi, et diligi non leviter, sed vehementer et fortiter, et qui eum fortiter diligerent, et manerent in dilectione ejus, [illegible] contrario diabolus fecit amare [illegible] mundum, et per dilectionem [illegible] diligere vitia, [illegible] non leviter, sed fortiter, ita ut de nobis possit dici: et posuit diabolus dilectionem fortem [illegible]; sed et hoc quod juxta quosdam exemplaria ita legitur: « Posuit charitatem fortem fortitudinis suæ, » [illegible] charitate sancti et ante passionem diligebant [illegible] Christum, [illegible] passione et resurrectione sua completa, gratiam [illegible] Spiritus plenius dedit, [illegible] ut nec ipsis mortis [illegible] possit infringi.

« Ante faciem ejus ibit mors, et egredietur diabolus ante pedes ejus. » Hic versus, juxta Hebraicam veritatem ita legitur, quem B. Hieronymus ita exponit: [illegible] Tradunt Hebræi, quomodo in Evangelio [illegible] de Joanne Baptista [illegible] et Jordanem fluvii baptizatus [illegible] « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (*Matth.* III); » [illegible] juxta LXX legimus: « Ante faciem ejus ibit Verbum et egredietur in campos; » [illegible]

« Stetit et mensus est terram, aspexit et dissolvit gentes, et contriti sunt montes sæculi, incurvati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis ejus. » [illegible]

[illegible] (*Psal.* CXX). [illegible]

versantur in hæreticis, et elevant se contra scien- A tiam Dei, colles quoque aliæ dæmonum fortitudines, quæ faciunt homines corporum pulchritudinem, dignitates, divitias, nobilitatem generis, cæteraque mundi bona admirari. Licet videre post adventum sermonis Dei et Dei Patris præsentiam, quomodo humanæ animæ commoveantur, et omne quod terrenum est dissolvatur, et cogitationes pristinæ redigantur ad nihilum, tunc destruuntur dæmones, tunc sæculi altitudines ad nihilum deducentur, et omnis hæreticorum scientia, quæ primum tumebat ad Dei sermonis adventum, humiliatur, conteritur atque consumitur. Juxta aliam autem editionem ita legitur : « Pedes ejus steterunt et mota est terra, aspexit et defluerunt gentes, confracti sunt montes vehementer, defluxerunt colles æternales. » Cum enim B prædicante doctore, vestigia veritatis in mente figuntur auditoris, mox ipsa mens in sui consideratione turbata commovetur; possunt autem pedes Domini non inconvenienter ipsi doctores, per quos verbum ministratur, accipi; quoniam ille, qui per se ipsum ubique præsens est, per hos quasi per pedes suos in mundum fertur universum. Stant autem in pedes et movetur terra, quia quo doctores sancti fortius in prædicanda et custodienda veritate persistunt, eo citius se terrenorum corda ad agendam pro erratibus suis pœnitentiam incutiunt ; et quoniam eadem actio pœnitentiæ nequaquam homini prædicanti, sed illustranti est gratiæ tribuenda, quod est aperte dicere : Misertus est Dominus et pœ- C nituerunt gentes; quo videlicet intuitu aspexit et Petrum cum negasset, et ille cumpunctus memoria sui peccati mox defluxit in lacrymas. Montes superbos dicit et de hujus sæculi vel regno vel sapientia, vel divitiis se extollentes, qui Domino aspiciente non solum confracti, sed vehementer confracti sunt quando illo miserante nonnulli ex talibus, non tantum inanem superbamque altitudinem deserebant, verum etiam eamdem vivendo simul ac prædicando impugnabant. Denique Saulus et Matthæus montes erant, hic de sapientia litteræ carnalis, ille de mammona iniquitatis elatus; sed, dum uterque ad humilitatis magisterium conversus Christi est factus discipulus, montes utique sunt vehementer confracti. Collium nomine sicut et montium superbi exprimun- D tur homines. Sed fortasse minore fastu elationis inflati, nec tamen a reatu tumoris alieni, ideoque salubriter inclinandi, ut a Domino mereantur erigi, qui recte colles æternales vocantur, quia dum temporaliter humiliati a superbiæ tumore defluunt, in æternum glorificati eriguntur ab eo, qui ait : « Et omnis qui se humiliat exaltabitur. » Sequitur in eadem editione : « Itinera æternitatis ejus præ laboribus vidi. » Itinera sunt temporalitatis Domini, quibus venit in mundum, ut ad tempus appareret hominibus. Itinera autem æternitatis ejus, quibus relicto corporaliter mundo rediit ad Patrem, cum quo æternaliter mansit etiam, cum temporaliter conversaretur in mundo : quæ nimirum itinera desideravit ipse cum appropians passioni dicebat Patri : « Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam (*Joan.* XVI). » Hæc de itineribus assumptæ temporalitatis, statimque de itineribus æternitatis adjunxit : « Et nunc clarifica me, tu Pater, apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. » Hæc autem itinera æternitatis propheta præ laboribus vidit, incarnationis videlicet et passionis ; de quibus supra dictum est : « Deus a Libano sive ab austro veniet, et cornua sunt in manibus ejus, » aliaque hujusmodi, quæ in hoc eodem Cantico plurima inveniuntur.

« Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, turba- « buntur pelles terræ Madian. » LXX : « Pro laboribus vidi tabernacula Æthiopum, pavebunt et tabernacula terræ Madian. » Æthiopes tetri et amantes tenebras et ab omni luce alieni, qui draconis carne vescuntur, de quo scriptum est : « Dedisti eum escam populis Æthiopibus (*Psal.* LXXIII). » Dæmones intelliguntur, quorum fit tabernaculum, quicunque in hoc sæculo propter honores et divitias laboraverit, quod significanter sub uno verbo iniquitatis ostenditur. Omnis enim dives aut iniquus aut hæres iniqui est. Vide homines maria transire, ante potentum excubare fores, pati omnia, quæ servorum conditio vix patitur, ut divitias congregent, ut aliquam accipiant dignitatem, et postquam hoc fuerint consecuti, tradere se luxuriæ et voluptatibus et omni iniquitati, ut quod avaritia congregavit, luxuria consumat. Isti ergo pro laboribus suis efficiuntur hospitium dæmonum, et qui templum Dei esse debent, fiunt tabernacula Æthiopum : sed et hoc, quod sequitur, turbabuntur pelles terræ Madian, eosdem intellige tabernacula Æthiopum et tabernacula terræ Madian. Madian autem in lingua nostra sonat ex judicio, id est, in condemnationem, et ostenditur, quod metu judicii æternarumque pœnarum semper in fortitudine sint, et cruciatus, quos se sciunt quotidiano pavore sustinere. Aliter autem tabernacula Æthiopum expavescent et tabernacula terræ Madian, cum gentes, annuntiato sibi per apostolos Evangelio, eodem auditu eisdemque operibus jam consummatis servire Domino in timore, et exsultare ei inciperent cum tremore. Et bene Æthiopes primo posuit, qui sunt in finibus mundi, ut insinuaret mystice, quod in omnem terram exiturus esset sonus prædicatorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Paveant ergo ad nomen Christi Æthiopes, et ad fines orbis fides ejus perventura signetur. Paveant et Madianitæ, ut mediterraneæ quoque plebes per hanc insinuentur esse salvandæ. Quod autem non ait : Æthiopes et Madianitæ expavescent, sed : tabernacula Æthiopum expavescent, inquit, et tabernacula terræ Madian, illo locutionis genere dicit, quo in Evangelio dictum est : « Et exiit tota civitas obviam Jesu. » dum non ipsa civitas, sed hi qui erant in civitate exirent.

« Nunquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in « fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua ?

« qui ascendis super equos tuos, et quadrigæ tuæ « salvatio. Suscitans suscitabis arcum tuum, jura- « menta tribubus, quæ locutus es » (LXX). « Numquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus vel in mari impetus tuus? Quia ascendis super equos tuos et equitatio tua salus, intendens extendes arcum tuum super sceptra, dicit Dominus. » Quod ita juxta litteram intelligi potest: Sicut Jordanem et mare siccasti Hebræis pro [illegible], non enim fluminibus et mari iratus es, sed quidquam impossibile offensionis contrahere potuerunt: ita nunc quadrigas ascendebas tuas, arcumque arripiens, salutem dabis populo tuo, et juramenta quæ jurasti patribus nostris et tribubus explebis in sempiternum. Quod autem dicit: « Numquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari impetus tuus? » dicit ambigue et non interrogantis eloquio, quasi probantis: sunt enim et bona flumina, sunt et mala; est mare pessimum, et est mare optimum. Bonorum fluminum illud exemplum est: « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (Psal. XLV); » et: quod « qui de aqua Domini biberit, fluent de ventre ejus flumina aquæ salientis in vitam æternam (Joan. VII). » Malorum illud, quod Pharao loquitur in Ezechiel: « Mea sunt flumina, et ego feci illa; » in quibus draco habitat, et multa his similia. Similiter et mare in bonam partem accipitur, ut est illud quod Psalmista dicit de Ecclesia: « Ipse super maria fundavit eam, et super flumina præparavit illam (Psal. XXIII); » Bonum in malam, ut est illud: « Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus (Psal. CIII), » et cætera. Quod si bona sunt flumina et bonum mare, super quæ Jesus Ecclesiam suam collocat et præparat, etsi in malam partem accipitur, illud mare et flumina, de quibus scriptum est: « Mare vidit et fugit, Jordanis conversus est retrorsum (Psal. CXIII), » non inconvenienter, et equos bonos et equos malos, nec non et currus et quadrigas bonas in quibusdam locis, et in quibusdam malas positas intelligere possumus. Nam currus et quadrigas Pharaonis, in Exodo maris fluctibus demersos legimus; et contrario sponsus ad sponsam in Cantico canticorum dicit: « Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, proxima mea (Cant. I); » non quia Christus Ecclesiam sive sermo Dei animam, quam sponsam suam vocat, quadrigis comparet Pharaonis, sed quia omnis anima, quamvis sancta sit atque perfecta, ad Deum comparata, quasi equitatus Pharaonis est [illegible]. Unde et Moyses loquitur ad Deum: « Ego infans sum, irrationabilis: » et David: « Jumentum factus sum apud te (Psal. LXXII), » non quia absolute jumentum sit, sed quia apud Deum jumentum sit. « Suscitans suscitabis arcum tuum, » [illegible] Dominus super [illegible] sagittas super sceptra, » id est, regna diaboli, quæ contraria sunt Domino in diversis vitiis et peccatis, hoc est, avaritiæ, luxuriæ, invidiæ, detractionis, furtis atque perjurii: adversum quæ sermo Dei sedens in equis et curribus suis. Hoc est, in animabus sanctorum, super quas ascendit sermo divinus, ut mundet pectora sanctorum Scripturarum; ex quibus spiculis testimoniorum divinorum [illegible], et compleat juramenta tribubus Domini, quæ locutus est patribus eorum. Illis videlicet tribubus, de quibus Psalmista de Jerusalem mystice disputans ait: « Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel ad confitendum nomini Domini (Psal. CXXI). » Potest autem in hoc, quod juxta editionem LXX interpretatum legitur: « Numquid in fluminibus ira tua, Domine, aut in fluminibus furor tuus, aut in mari impetus tuus? » flumina et maria [illegible] corda reproborum infidelium, quæ flumina recte vocantur, quia tota intentionis impetu ad inferiora defluunt. Mare, quia turbidis amarisque cogitationibus [illegible], et super [illegible] tumidis [illegible] gurgitibus elationis. Numquid ergo ait, hæc graviter peccantibus, qui [illegible] in apostasiam demergunt [illegible], quippe [illegible] instabiles sunt contra [illegible], ut [illegible] ita, quam tenentur, nunquam [illegible] perseverent, sed omnibus per orbem, [illegible] peccantibus in mundo apparens gratiam tuam [illegible] expandis. Nam [illegible] ad prædicationem gentibus [illegible], sed qui sunt credituri, hoc est, [illegible]. Hoc est enim quod sequitur: « Quoniam ascendens ascendes super equos tuos, et equitatus tuus salvatio, » id est, ascendens in corda [illegible] per illuminationem gratiæ, per quam [illegible] virtutem [illegible], per quos orbem totum in evangelizando [illegible] perfectam [illegible] tam prædicant. Cujus equitatus figura etiam juxta litteram in Domino monstrata est, cum Hierosolymam tendens sedebat asino [illegible] turbæ, quæ antecedebant, et quæ sequebantur, et clamabant dicentes: « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini (Matth. XXI). » In quo [illegible], quia [illegible] signabatur, quæ [illegible] per apostolos ad [illegible] quæ [illegible] Jerusalem, quæ est mater omnium nostrum, [illegible] dicitur.

« Tendens extendes arcum tuum super sceptra. » Et: « ait Dominus. » [illegible] adventum, [illegible] sceptra, id est, regna mundi [illegible] prævalet. [illegible] Propheta, quid Dominus [illegible] super equos ascendens, id est, apostolos et [illegible] gratia sua plenos ac [illegible], « tendens, inquit, extendes arcum tuum super sceptra, » id est, [illegible] per [illegible] judiciorum [illegible], ut [illegible] ad [illegible] arma [illegible] gratiæ tuæ [illegible], id est, [illegible]. Quod autem præmisimus: « Tendens extendes arcum tuum super sceptra, » addidit, « dicit Dominus; » Deum Patrem significat, de quo

Filius : « Pater, inquit, non judicat, sed judicium A omne dedit Filio (*Joan.* v). »

« Fluvios scindens terræ. » Primum ponamus exemplum, ut hoc quasi gradu ad altiora veniamus. Legimus in his qui de mirabilibus confecerunt volumina, et qui Olympiadas Græciæ ad nostram usque memoriam perduxerunt, exponentes quid in singulis annis novi acciderit in mundo, quod inter cætera terræ motu eruperint flumina, quæ ante non fuerant, et alia absorpta sint, et pessum ierint, quod scilicet omnes terrarum venæ, quasi in humano corpore sanguinem, ita in se habeant latentes aquas, quæ terræ concussione rumpantur et manent flumina. Hoc si intelleximus, videamus animam humanam habere in se naturaliter aquas et fluvios, et per socordiam nostram esse absconditos et non fluere : cum autem B ad prædicationem sermonis Dei concussa fuerit, et de priori statu mota, tunc erumpere, quod latebat et in refectione potantium fluere. Quod autem juxta aliam editionem legitur : « Fluminibus scindetur terra. » Flumina hoc loco non eadem, quibus supra iram Domini, furoremque timebat; sed illa potius dicit, de quibus ipse in Evangelio : « Qui credit, inquit, in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Et exponens evangelista : « Hoc autem dixit, inquit, de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum (*Joan.* vii). » His ergo fluminibus scindetur terra. Cum carnalium verbis corda doctrinæ salutaris irrigata duritiam suæ infidelitatis sese humiliando conterunt sinumque internæ cogitationis, qui male clausus fuerat, ad accipienda salu- C tiferæ increpationis sive exhortationis dicta, patefaciunt.

« Viderunt te, Deus, et doluerunt montes, gurges « aquarum transiit, dedit abyssus vocem suam, al- « titudo manus suas levavit, sol et luna steterunt « in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum, « ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ, in fre- « mitu conculcabis terram, in furore obstupefacies « gentes, egressus in salutem populi tui, in salu- « tem cum Christo tuo, percussisti caput de domo « impii, denudasti fundamentum usque ad collum « semper. » Solam nostram editionem posuimus, ut juxta eam, id est, juxta Hebraicam texentes consequentiam loci, postea LXX commatice per capi- D tula disseramus. Viderunt te, Deus, et doluerunt montes, excelsa scilicet regna et sublimes hujus sæculi potestates, et quadrigæ quatuor in Zacharia quæ egrediuntur de montibus aereis. Hæc te viderunt et intremuerunt, et gurges aquarum transiit, hoc est, omnis eorum impetus et persecutio, qua vexabant populum tuum, postquam te viderunt, transiit tunc abyssus, hoc est, inferi laudaverunt te, tunc etiam superi, id est angeli in plausum suis manibus concreparunt et victorem veluti gestu quodam et tripudio elevatarum manuum demonstrarunt. Sol tuus et luna et omnis splendor, quo prius illuxeras populo tuo et malorum postea pondere universa fuerant tenebrarum horrore cooperta, receperunt lumen suum et pristinum habuere fulgorem. Sagittæ tuæ et fulgurans hasta tua, id est, plagæ tuæ, et eruditio lumen tuo populo præbuerunt. Denique in luce sagittarum tuarum et in splendore hastæ tuæ, quæ eos ad hoc corripuit, ut emendaret, ambulavit populus tuus in fremitu tuo. Quando ergo populi tui vindicabis injuriam, terrena regna calcabis, et omnes gentes admirari facies, quia egressus es in salutem populi tui et venisti ad eos cum Christo tuo : Jesus enim Salvator interpretatur. Veniente autem Jesu Christo Filio tuo, percussisti Antichristum de domo impii, hoc est, in hoc sæculo, quod in maligno positum est, sive ipsum diabolum percussisti, qui impietatis caput est, et denudasti fundamentum ejus usque ad collum, id est abscondita ejus aperta fecisti non ad breve tempus, sed in perpetuum, hoc enim significat Sela, id est, semper. Quod vero juxta aliam editionem legitur :

« Videbunt te et dolebunt populi. » Talis est sensus, scissa quippe peccantium corda ad agnitionem confessionemque veritatis crebra allocutione docentium quasi abluvione frequentium gurgitum vident Dominum interim per fidem et dolent se tam diu ab illo recessisse per culpam : sed finito dolore pœnitentiæ, vident eum plenius in futuro per speciem, ac de ejus beata in perpetuum visione lætantur. Sequitur :

« Aspergens aquas in itineribus suis, dedit abys- « sus vocem suam ab altitudine phantasiæ suæ. » Iidem doctores abyssi nomine qui et fluminum supra figurantur. Sed flumina sunt propter vim fortioris invectionis, qua duritiam terrenæ mentis ad agendam pro erratibus suis pœnitentiam rescindunt. Abyssus vero recte vocantur ab altitudine scientiæ, qua ipsi intus implentur, Salomone attestante, qui ait : « Aqua profunda verba ex ore viri (*Prov.* xviii). » Aspergens ergo aquas in itineribus, dat abyssus vocem suam, cum prædicatores sancti profunda veritatis scientia intus in corde repleti ministerium verbi foris audientibus exhibent, paulatim et per partes pro capacitate infirmorum proferentes, quæ ipsi intus multa simul et ampla capiunt, in itineribus autem, in operibus dicit vel ipsorum videlicet doctorum, vel auditorum suorum. Aspergunt enim aquas in itineribus suis, cum ubicunque incedunt exempla recte vivendi cum voce prædicationis semper intuentibus ostendunt. Aspergunt aquas et in itineribus intuentium, cum eis docendo pariter et vivendo, quibus actionum viis ingredi debeant præmonstrant. Bene autem, cum dixisset, quod daret abyssus vocem suam, addidit ab altitudine phantasiæ suæ, quia, quod nobis mirabile sancti prædicatores foras pronuntiant, ex eo nimirum fonte sapientiæ procedit, quo intus ipsi mirabilius contemplatis cœlestibus gaudiis illustrantur. An non abyssus magna dedit vocem suam ab altitudine phantasiæ suæ, cum diceret Paulus apostolus : « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in

[illegible]

« Elevatus est sol et luna stetit in ordine suo. » Elevatus est enim Dominus, sol videlicet justitiæ, post passionem et resurrectionem suam in cœlum, et misso a Patre Spiritu illustravit Ecclesiam, ac totum illustravit in orbem, ut ipsa in ordine suo [illegible]

« In lumine jaculorum tuorum ibunt, in splendore fulgurantis armorum tuorum. » Jacula autem Christi verba sunt illius, quibus corda hominum compunguntur [illegible]

« In comminatione tua conculcabis terram, et in furore tuo » [illegible]

« Egressus es in salutem populi tui, ut salvos facias christos tuos. » [illegible]

« Misisti in capita inimicorum mortem » [illegible]

A B C D

[illegible]

« Maledixisti sceptris ejus, capiti bellatorum ejus, venientibus ut turbo ad dispergendum me » [illegible]

quos percusserat. qui venerunt, inquit, ut turbo, ut dispergerent me, id est, verterent Israel, et in diversum captivum ducerent, ita ut exsultarent devorantes pauperem, et subjectum sibi Israel, quasi hoc in abscondito facerent, et nos ignorantes devorarent. Venisti itaque ad prælium pro populo tuo, et quadrigas tuas immittens in aquas, hoc est, in gentes multas, fecisti eis viam in luto aquarum multarum, id est, ut conculces eos, et quasi lutum equorum tuorum, et currum ungula et rota conteras. Quod autem sequitur : « Audivi et conturbatus est venter meus ad vocem, » ut subaudiatur : contremuerunt labia mea, ingrediatur putredo in ossibus meis et subter me scateant, ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum nostrum. Hic sensus est : nunc libenter omnes patimur angustias et ad comminationem tuam totis visceribus contremiscimus, nunc tremunt labia mea, et pavor mentis trepidæ in ore signatur, et non solum istud, sed etiam aliud ultro appeto, ultro desidero ; ingrediatur putredo in ossibus meis et super me scateat, hoc est, libenter patior, quod passus est Job, non solum carnes meas, sed medullas quoque ossium cupio tabefieri, et stratum meum putredine corporis et innumeris scatere vermibus. ut postquam hic pro peccatis meis hæc sustinuero, requiescam in die amara, in die tribulationis, in die necessitatis et angustiæ : et ascendam ad populum accinctum nostrum, fortem videlicet bellatorem atque pugnacem, et pulchre ascendam, ad accinctum enim populum semper ascenditur, eleganterque nostrum, qui enim tribulatus est et pressuras libenter sustinuit et præsentibus malis futura præmia compensavit, nostrum audacter loquitur, ut juxta Abraham, et Isaac, et Jacob, et ipse dormiat in senectute bona plenus dierum et apponatur ad patres suos. Alia editio :

« Præcidisti in alienatione capita potentium, moveluntur in ea gentes. » Pro alienatione in Græco scriptum est « in exstasi, » quod quidam « in stupore, » alii « in excessu mentis » interpretati sunt: sive autem stupor, sive alienatio, seu excessus mentis dicatur, unum idemque significat, cum quis repentino miraculo turbatus ac stupefactus a sensu suæ mentis redditur alienus. quod accidisse Judæis crebra Evangelii prodit historia dicens : Quod stuperent et mirarentur in doctrina ac virtutibus Jesu dicentes : « Unde huic hæc omnia, cujus novimus patrem et matrem (*Joan.* VI) ? » Et in Actibus apostolorum curato per Petrum et Joannem claudo ad ostium templi : « Impleti sunt, inquit, stupore et exstasi (*Act.* III), » in qua videlicet exstasi, id est, admiratione sive alienatione mentis multi de populo provocati sunt ad credendum Domino, sed capita potentium, id est, principes sacerdotum et seniores præcisi sunt non credendo a sorte fidelium ; motæ sunt quoque in ea gentes, dum auditis, sive visis Domini et apostolorum ejus virtutibus, adeo stupefactæ et admiratæ sunt, ut anathematizatis abjectisque eis, quos coluere diis, novam Christi fidem devota mente susciperent.

« Adaperient ora sua sicut pauper edens in occulto. » Sicut enim pauper aliquandiu jejunus permanens, si forte alicubi cibos invenerit, his se confestim in occulto reficere satagit, neque eos in publicum vult proferre, ne forte ab alio diripiantur, et ipse fame pereat : sic nimirum, sic populi gentium, oblato sibi per apostolos pane verbi, a quo diutius jejuni duraverant, mox aperuerunt ora sui cordis, et hunc omni aviditate gustare cœperunt. Quo autem ordine paupertas gentium ad percipiendas verbi epulas pervenerit insinuatur, cum protinus subinfertur.

« Misisti in mare equos turbantes aquas multas. » Mare quippe mundum, equos Dei prædicatores sanctos, aquas multas, populos nationum dicit ; immissisque equis Dei in mare, turbatæ sunt aquæ multæ, quia dispersis in mundum præconibus verbi turbata sunt gentium corda, alia ad credendum ac suscipiendum Sacramentum fidei, alia vero ad contradicendum sive etiam persequendos præcones ejusdem fidei. Bene autem de his equis, sanctis videlicet prædicatoribus et supra dicitur : quoniam ascendens ascendes super equos tuos, et nunc de eisdem subinfertur, misisti in mare equos tuos, ut ex utraque sententia colligatur, quod ita Dominus in mundum prædicatores miserit, ut eisdem prædicantibus ipse nunquam absit, sed sicut equis auriga, ita regendis semper eorum mentibus præsit.

« Custodivit et expavit venter meus a voce orationis labiorum eorum. » Ventrem suum more prophetis consueto animum suum dicit ; quia sicut ventre recipiuntur cibi, quibus virtus ac vita corporis reficiatur : ita cogitationes piæ sancto recipiuntur in animo, quibus interioris hominis vita, ne deficere debeat, sustentetur et contineatur. Custodivi, inquit, meipsum tremente animo solertius, ne forte corde peccarem, neve aliis prædicans, ipse reprobus efficerer. Et notandum quod expavisse se dicit a voce orationis labiorum suorum, cum nil prorsus orasse in toto hoc carmine videatur ; sed tantummodo timens ac pavens ventura Christi et Ecclesiæ sacramenta describere. Nec tamen fallitur, qui carmen suum orationem nuncupat, qui et eidem talem titulum proposuit. Oratio Habacuc prophetæ pro ignorationibus, quia quidquid vir sanctus loquitur, totum profecto hoc oratio ad Deum est ; omne quod agitis, cujus sincera intentio est Domino placendi, hoc pro ipso apud Dominum interpellat, et ipsum Domino commendat.

« Et introivit tremor in ossa mea. » Sicut carnis nomine aliquoties Scriptura carnales nostras actiones, ita ossium vocabulo fortia solet ac spiritualia facta designare. Expavit ergo, inquit, cor meum ab his quæ ventura in mundum prævideo, et quidquid mihi virtutis spiritualis esse putavi, totum hoc quasi fragile contremuit, dum majores Christi, beatorum apostolorum et virtutes et passiones aspicio,

quod ipsum verbo sequente manifestius explicatur, cum dicitur:

« Et subter me turbata est virtus mea. » Ideo autem [illegible] non in se, sed subter se dicit esse turbatum, quia raptus ad contemplationem cœlestium arcanorum propheta quodammodo super se esse [illegible] elevatum, ut quæ aliter [illegible] humanæ contemplationis, [illegible] conspiceret; [illegible] partem [illegible], quæ in inferioribus [illegible], conturbabatur. Turbata est autem virtus prophetæ, [illegible] non solum quia [illegible] ingemuit, verum etiam quia [illegible] in Christo persecutiones passuros didicit. Sed et ipsum Christum, qui sine peccato intravit in mundum, non sine pœna peccati exiturum [illegible] de mundo.

« Requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum transmigrationis nostræ. » Requiescunt enim in die non solum retributionis, sed et tribulationis, quia per afflictiones temporales æterna se gaudia accepturos esse non dubitant juxta illud Apostoli: « Spe enim salvi facti sumus (Rom. VIII). » Et iterum: « Spe gaudentes, in tribulatione patientes (Rom. XII). » Hæc est autem in hac vita requies electorum, ut, relicto infimorum appetitu, tota mentis intentione et quotidianis bonorum operum gressibus ascendere ac transmigrare nitantur ad consortium eorum, qui se in Christo præcesserunt; sed et ante novissimum illud ac generale judicium sancti requiescent in die tribulationis ascendentes ad populum transmigrationis suæ, quando post bona opera translati de mundo priorum justorum gaudiis sociantur in cœlis, cum persecutores eorum pariter de hac vita sublati tormenta gehennæ perpetuo tribulandi subeant. Potest autem dies tribulationis etiam in hac vita intelligi, cum [illegible] temporalium bonorum penuria, hi qui hæc dilexerant nimium quasi [illegible] dolent; sed electus quisque, quamvis eadem incommoda corporaliter sustineat, [illegible] in Domino requiem habet [illegible] deprimitur, eo citius post præsentia ad æterna supernorum civium consortia ascendit, cui maxime convenit apte, quod sequitur:

« Ficus enim non florebit et non erit germen in vineis, mentietur opus olivæ et arva non afferent cibum, abscindetur de ovili pecus et non erit armentum in præsepibus. » (LXX) : « Quoniam ficus non afferet fructum et non erit genimina in vineis, mentietur opus olivæ et campi non facient escam; defecerunt ab esca oves, et non erunt in præsepio boves. » Juxta Hebraicum, in quo supra diximus, ingrediatur putredo in ossibus meis et subter me turbetur, ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum nostrum, [illegible] tribulationem ad præsens [illegible] sustinere, ut postea ad populum [illegible] ascendere, quia veniet dies tribulationis et [illegible]: et [illegible] in angustia [illegible] ego in tan-

[illegible] lætabor: Ficus non florebit, et non erit germen in vineis; mentietur opus olivæ, et arva non afferent cibum et cætera, quæ [illegible] a LXX [illegible] interpretationem [illegible] diversitatem. [illegible] ad populum, qui [illegible] Judæorum et populi [illegible]

[illegible] dictum est: « Et erit [illegible] (Rom. IX). » [illegible] Christi, [illegible]

[illegible] synagoga Judæorum, [illegible]

[illegible] Dominum [illegible] (Psal. [illegible]). « Sed hæc [illegible] Domine [illegible] in legislatione per Moysen, [illegible]

[illegible] Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei speravi in misericordia Dei (Psal. LI). [illegible] (Psal. [illegible]) [illegible]

ces sic habent, defecerunt, eo quod non comederunt oves : non sunt in præsepio boves, quoniam quidem abundant apud Judæos præsepia cœlestium litterarum, sed quia pabulum cœlestis intellectus in his non sapiunt, qui suave jugum Evangelii bajulent absunt, quæ omnia perfide parti gentis suæ superventura considerans Propheta statim, quid ipse cum fidelibus ejusdem gentis, imo cum totius, quæ per orbem colligenda in Christo, vel collecta erat, Ecclesiæ societate facturus esset ostendit dicens :

« Ego autem in Domino gaudebo, et exsultabo in « Deo Jesu meo. » Alia editio : « Ego autem in Domino gloriabor, gaudebo in Deo Jesu meo. » Ego autem, inquiens, non in mea justitia, sed in fide divinæ protectionis gloriabor, gaudebo in Deo Jesu meo : qui non in me meam, sed in illo salutem esse perpendo, et quasi quæreremus ab eo, quare gloriaretur in Domino et in Deo Jesu, quem suum proprium magnæ dilectionis gratia nuncupabat, gauderet, continuo velut justissimam ejusdem gaudii causam insinuans, ita suum carmen terminavit.

« Deus Dominus fortitudo mea et ponet pedes meos « quasi cervorum et super excelsa mea deducet me « victori in Psalmis canentem. » Deus, inquit, Dominus fortitudo mea nullam etiam aliam, nisi in Christo, habebo virtutem et cunctas legis justitias quisquilias computabo, et ponet pedes meos quasi cervorum, ut calcem super aspidem et basiliscum, et quasi puer parvulus mittam in foramen et extraham serpentem Judam de colubro. Similis enim fratruelis meus capreæ aut hinnulo cervorum, et quia ipse est cervus, mihi quoque donavit, ut cervus essem sublimis cornibus findens ungulas, cibos ruminans, et ad odorem meum serpentes fugiant, de quo dicitur in psalmo : « Qui perfecit pedes meos quasi cervi et super excelsa ponet me (*Psal.* XXVIII). » Et rursus : « Vox Domini perficientis cervos. » Ponet ergo pedes meos inter cæteros cervos suos, et ad cœlestia perducet me, ut inter angelos canam gloriam Domini et super terram pacem hominibus bonæ voluntatis annuntiem. Canam autem victoriam ejus et triumphum et trophæum crucis. Secundum aliam autem editionem hæc prophetica sententia ita legitur.

« Domine Deus, virtus mea, constitue pedes meos « in consummationem et super excelsa statuet me « ut vincam in claritate ipsius. » Ac si aperte dicat : subtus me quidem turbata est virtus mea, id est, dum humanæ fragilitatis conditionem quæ infra est, intueor, ac dum ad divinæ opitulationis gratiam oculos mentis attollo, in illo me virtutem facere posse confido : ipse gressus operum meorum ad consummationem firmi finis perducere valet : ipse me super excelsa statuere, ut videlicet omnem mundanæ potentiæ sublimitatem contemplatione perennium bonorum pro nihili contemnam, omnes quæ mihi vel de adversis, vel de blandimentis sæculi occurrunt tentationes vincam in claritate ipsius, id est, dum in omnibus, quæ ago, non meam gloriam, sed ipsius quæro, a quo me accepisse memini quidquid boni

A ago. merito enim adjuvantur a Domino, ut victis tentationibus probati ad palmam supernæ vocationis perveniant, qui totam victoriæ suæ causam ad ejus laudem referunt. Quidam codices habent, « ut vincam in Cantico ipsius, » quod ad unum eumdemque sensum respicit. Vincit enim in Cantico Domini, quisquis in cunctis, quas patitur, tribulationibus, illi gratias ex corde agere novit, sciens quoniam « diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (*Rom.* VIII). » Potest tamen in hac sententia prophetæ juxta historiam talis esse sensus, ac si ipse diceret : Ego vincam in carmine, et manus meæ component cytharam et psalterium et omne organi genus, scribamque panegyricum triumphanti, et qui principio locutus sum, « Usquequo clamabo et non B exaudies, vociferabor ad te, vim patiens et non salvabis, » et de justitia judicioque causatus sum, postea laudabo æquitatem et cantores cæteros meo carmine superabo. Pulchre autem carminis hujus prophetici principio respondet, qui enim auditis et consideratis Domini in carne apparentis operibus fideliter timet ac pavescit, fit, ut contemptis eis quæ in hac vita instar pelagi fluctuantis vario statu feruntur, in ipso solum glorietur et gaudeat.

INCIPIT

CANTICUM LIBRI DEUTERONOMII.

Legitur in Deuteronomio, quod Moyses, postquam conscripsit verba legis in volumine atque complevit, C locutus sit, audiente universo cœtu Israel, verba carminis hujus et ad finem usque compleverit. Unde conjici datur carmen istud, quod in testimonium filiis Israel Moyses decantavit, non simplicem tantummodo historiam sonare, sed spirituali intelligentia plenissimum esse. Partim enim secundum historiam Israelitarum pro beneficiis opulentissime sibi a Domino collatis exprobrat perfidiam : partim per allegoriam de mysteriis cœlestibus sanctam Dei instruit Ecclesiam : partim autem ad honestatem morum unumquemque fidelium provocat per tropologiam, unde sobrium lectorem decet, ut in historia servet Scripturæ veritatem. In allegoria vero consideret mysteriorum cœlestium rationem, et in tropologia bonarum disciplinarum ediscat utilitatem, qua- D tenus tripartita hac distinctione edoctus ad illam cœlestem theoriam, hoc est, ad inspectionem secretarum rerum et ad contemplationis divinæ provehatur sublimitatem, nec non et illud diligenter inspiciendum est, quod dicitur loqui Moyses verba carminis et ad finem usque complesse, si forte hoc admoneat, ut qui ore Deum laudare studeat, operibus non contradicat : non est enim pulchra laudatio in ore peccatoris. Ideo ipse Dominus in Evangelio ait : « Qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum, qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum (*Matth.* XIX). » Principium autem hujus carminis tale est :

« Audite, cœli, quæ loquor, audiat terra verba oris « mei. » Juxta principium Isaiæ prophetæ ita scriptum est: « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est (Isa. I). » Super argumentum libri, quia Propheta, cujus filius, qui contra Judam et Hierusalem, sive per Judam et Hierusalem, et quo tempore viderit titulo demonstratum est, nunc cœlum et terram ad audiendum provocat, in cœlo supernas significans angelorum virtutes, in terra mortalium genus, metonymicos ab his quæ continent ea, quæ continentur intendens. Nam quia per Moysen testes vocaverat Dominus cœlum et terram dans populo Israel legem suam, et dixerat: Attende, cœlum, et loquar; audiat terra verba oris mei, post prævaricationem populi eosdem rursus in testimonium vocat, ut cuncta elementa cognoscant juste Deum in ultione mandatorum suorum ad iracundiam concitatum.

« Concrescat in pluviam doctrina mea, fluat ut ros « eloquium meum, quasi imber super herbam et quasi stil« læ super gramina, quia nomen Domini invocabo. » Alia editio: « Exspectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea, sicut imber super germen, et sicut nix super fenum, quia nomen Domini invocavi. » Eloquium legis Dei comparat pluviæ ac rori, quia germina spiritualium fructuum a fidelium cordibus expetit. Ipsa etiam sunt vinea Domini, unde ille fructum sibi amabilem, hoc est, bonorum operum quærit. Huic similem comparationem in Isaia propheta invenimus: « Quomodo, inquit, descendit imber et nix de cœlo, et illuc ultra non revertetur, sed inebriat terram et infundit eam, et germinare eam facit, et dat semen serenti et panem comedenti: sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui et prosperabitur in his ad quæ misi illud (Isa. LV). » Verum quia Moyses doctrinam suam in pluviam concrescere dixit, ut patenter, quæ hæc pluvia esset, demonstraret, adjunxit dicens: « quia nomen Domini invocabo. » Nomen ergo Domini est invocare, Evangelium Christi prædicare, quod qui audit et facit, bonum operis fructum in cœlo tunc dulce possidebit.

« Date magnificentiam Deo nostro. Dei perfecta « sunt opera, et omnes viæ ejus judicia. » Alia editio: « Date magnitudinem Deo nostro. Deus, vera opera ejus et omnes viæ ejus judicia. » Magnificare Dominum est majestatem Salvatoris corde credere, atque simul cum bonis actibus prædicare. Unde Maria mater Domini in canticum Evangelii ait: « Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo (Luc. I). » « Dei, inquit, perfecta sunt opera. » Quæ ergo illa sunt? audi Moysen in Genesim dicentem: « Igitur perfecti sunt cœli et terra et omnis ornatus eorum, complevitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat, et requievit die septimo ab universo opere suo, quod patrarat (Gen. II). » Opus ergo Dei est redemptio humani generis, quam quando perfecit, Sabbatum spiritale in sepulcro requiescens nobis ostendit. « Omnes, inquit, viæ ejus judicia, » quia omnia mandata ejus vera. Unde Psalmista ait: « Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis (Psal. XVIII). » Et item: « Judicia, inquit, Dei vera, justificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum (Ibid.). » Et alibi: « In labiis, ait, meis pronuntiavi omnia judicia oris tui (Psal. CXVIII). »

« Deus fidelis et absque ulla iniquitate, justus et « rectus. » Alia editio: « Deus fidelis et non est in eo iniquitas, justus et sanctus Dominus. » Fidelis est, quia quod promisit, procul dubio largitur. Absque ulla iniquitate, quia æquitas nunquam iniquitatis consortium ullo modo recipit. Justus, quia peccantibus et non pœnitentibus pro malis suis retribuet pœnam. Rectus, quia digne operantibus et bene merentibus vitam reddet perpetuam. Sanctus quia in omnibus judiciis et actibus suis est probatissimus; sanctus enim et pium significat, et potentem, et bonorum omnium largitorem, quoniam quidquid ab illo efficitur, virtutum bonis completur.

« Peccaverunt ei non filii ejus in sordibus. » Alia editio: « Peccaverunt non ei filii commaculati. » Quomodo non filii Dei, nisi quia non ex fide? « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus (Joan. I). » Unde Dominus Judæis fidem ejus recipere nolentibus et doctrinam illius spernentibus, ait: « Vos ex patre diabolo estis et desideria patris vestri vultis facere: ille homicida fuit ab initio et latro. » Et Stephanus ad eosdem Judæos ait: « Quem prophetarum non sunt persecuti? et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu Justi, cujus vos nunc proditores, et homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum et non custodistis. » Qui ergo incorrigibiliter peccat, filium Dei se non esse probat. Illa autem editio, quam septuaginta interpretes ediderunt, ita habet: « Peccaverunt non ei filii vituperabiles. » Quod quidam ex Græco interpretati sunt, filii commaculati; quidam, filii vitiosi. Unde hæc magna quæstio, imo nulla est. Sed illud movere ad generalem potest, si generaliter dictum est, peccaverunt non ei filii, quoniam qui peccat, non Deo peccat, id est, non Deo nocet, sed sibi. Quomodo intelligendum est quod in psalmo legitur: « Tibi soli peccavi (Psal. L). » Et in Jeremia: « Tibi peccavimus, Israel, Domine (Jerem. XIV). » Et iterum in psalmo: « Sana animam meam, quoniam peccavi tibi (Psal. XL). » Et utrum hoc sit peccare Deo, quod peccare in Deum, unde et Heli sacerdos ait: « Si in Deum peccaverit, quis orabit pro eo (I Reg. II). » Peccare in Deum est in his peccare, quæ ad Dei cultum pertinent, nam hoc Deus loquitur dicens ad Abimelech de Sara: « Propterea peperci tibi, ne peccares in me (Gen. XX). » Peccare autem Deo vel potius peccare Domino, qui fecit quod scriptum accurrat, quod huic nomen ... dici non immerito dicitur, qui confugiens pœnitentiam

tiam peccati sui non agunt, ut glorificatur Deus ignoscens, causam quippe reddens David cur dixerit : « Tibi soli peccavi et malum coram te feci (*Psal.* L). » Subjecit et dicit : « Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris, » quia cunctis recte sentientibus, liquido apparet, quod Dominus est justus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis : « Nec vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Psal.* XL). » Similiter et quod a David dictum est : « Sana animam meam, quoniam peccavi tibi. » Hoc idem agitur, ut Deus ignoscendo glorificetur, quia magna est ejus misericordia super confitentes sibi et redeuntes ad se. In hoc autem Cantico prævidebat Propheta futuros quosdam, qui sic fuerunt peccaturi, Deum offendendo magnis iniquitatibus suis, ut nec pœnitentiam agere vellent, et ad Deum redire, ut sanarentur, de quibus etiam dicitur : « Quoniam caro sunt et Spiritus ambulans et non revertens, » ideo dixit non filios esse Dei, quia incorrigibiles exstiterunt.

« Generatio prava atque perversa, hæccine reddis « Domino ? » Alia editio : « Quia generatio prava et perversa hæc Domino retribuisti. »

Simili elogio eorum perfidiam Salvator in Evangelio denotavit, qui tentantibus et signum a se quærentibus respondit dicens : « Generatio prava et perversa signum quærit et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ (*Matth.* XII). » Sic et Joannes Baptista turbis Judæorum ad se venientibus ait : « Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura ? facite ergo fructus dignos pœnitentiæ et ne velitis dicere, patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. » Generatio quippe Judæorum prava, et perversa semper fuit, quæ ingrata beneficiis Dei exstitit, nec ei pro hoc condignas laudes, imo e contrario semper transgressiones varias idolorum sordes atque irritationes rependebat.

« Popule stulte et insipiens, nunquid non ipse est « Pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit « te ? » Alia editio : « Sic plebs fatua et non sapiens, nonne hic ipse et tuus Pater, possedit te. fecit te et creavit te. » Pater universorum et conditor secundum naturæ potentiam Deus est unus, quia ab ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, creavit ergo Deus hominem, quando materiam, unde formari posset, condidit : fecit, quando illum ad imaginem et similitudinem suam formavit, possedit, quando expulsis erroribus per fidem et gratiam suam sibi vindicavit. Populus ergo stultus et insipiens fuit Judæorum gens, quæ nec creatorem suum et factorem, quem lex sibi data manifestissime ostendit, digno cultu venerabatur ; nec ejus beneficii memor, quo illum in Ægypto per miracula atque prodigia de manu inimicorum eruens specialiter possedit, dans illi de cœlo manna, et de petra aquam, nec non ducatum ei in mari Rubro, atque in deserto per angelicum ministerium præbuit, hoc est, in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem ; sed hæc generatio prava et perversa pro tantis bonis non condignas grates Domino suo rependit : quin potius idola sibi fabricavit, atque illis divinum honorem et sacrificia stultissime impendit dicens : « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti (*Exod.* XII). »

« Memento dierum antiquorum, cogita generatio- « nes singulas, interroga patrem tuum, et annuntia- « bit tibi ; majores tuos, et dicent tibi. » Alia editio : « In mente habete dies sæculi, intelligite annos, nationes nationum, interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi ; seniores tuos, et dicent tibi. » In memoriam eis reducit facta antiqua, jubens eos interrogare patres et ab eis discere qualiter in præteritis sæculis et generationibus divina ope sunt liberati, atque sæpius ab inimicis protecti, quatenus vel hoc modo ad pœnitentiam peccatorum provocentur, et ab omni errore se exuendo ad veritatem appropinquare otius meditentur : patres enim hic non quilibet hebetes et stulti, sed doctores legis et prædicatores Evangelii mystice intelligendi sunt, quorum doctrinis et exemplis potest homo ad intelligentiam divinam proficere, unde Apostolus ad Corinthios scribens ait : « Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui (*I Cor.* IV). » Et ad Hebræos : « Patres, inquit, quidem carnis nostræ habuimus eruditores et reverebamur eos : non multo magis obtemperabimus patri Spirituum et vivemus et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos : hic autem ad id, quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus (*Hebr.* XII). »

« Quando dividebat Altissimus gentes, quando se- « parabat filios Adam, constituit terminos populo- « rum juxta numerum filiorum Israel. Pars autem « Domini populus ejus. Jacob funiculus hæreditatis « ejus. » Alia editio : « Cum diviserit Excelsus gentes, quemadmodum dispersit filios Adæ, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei, et facta est pars Domini populus ejus Jacob funiculus hæreditatis ejus Israel. » Historiæ enim ordo rationem dat de humani generis distributione, quia cum multitudo hominum tanta sit, ut eorum numerositas humana computatione comprehendi non possit, solos filios Israel de tanta multitudine in suam hæreditatem Dominus elegit, ubi nomen suum et potentiam suam notam faceret et voluntatis suæ secreta per legis judicia et prophetarum scripta manifestaret, sicut superius in præsenti libro Moyses testatus est dicens (*Deut.* VII). « Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram ; non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis junctus est Dominus et elegit vos, cum omnibus sitis populis pauciores, sed quia dilexit vos Dominus et custodivit juramentum quod juravit patribus vestris, eduxitque vos in manu forti et redemit de domo servitutis, de manu Pharaonis regis Ægypti, ut scias quia Dominus Deus

rum, ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus in mille generationes, et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos et ultra non differat protinus eis restituere quod merentur. Custodi ergo præcepta et cæremonias atque judicia, quæ ego mando tibi hodie ut facias. » Et hæc secundum Hebraicam veritatem ita intelligi possunt. Secundum aliam autem editionem, qua legitur, Statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei, ut in Daniele (Dan. x) ubi Angelus de principe Persarum sibi resistenti Prophetæ narravit, videtur aliud nobis insinuare. Angelorum enim ministeria super gentes singulas, et super homines singulos ordinata credimus, quatenus sub eorum regimine atque defensione humana natura juxta
B
dispensationem omnipotentis Dei custodiatur atque ab inimicis tueatur. Unde Dominus in Evangelio de parvulis nos commonendo, non contemnendos dicens: « Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est (Matth. XVIII). » Quia enim superna illa civitas ex angelis et hominibus constat, ad quam tantos credimus ex hominum genere conscendere, quantos illic contigit electos angelos remansisse, sicut scriptum est, « statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei; » debemus et nos aliquid ex illis distinctionibus supernorum civium ad usum nostræ conversationis trahere, nosque ipsos ad incrementa virtutum bonis studiis inflammare. Quia enim tanta illic ascensura creditur multitudo hominum, quanta multitudo remansit Angelorum, superest, ut ipsi quoque homines, qui ad cœlestem patriam redeunt ex eis agminibus aliquid illuc revertentes imitentur; distinctæ namque conversationes hominum, singulorum agminum ordinibus congruunt, et in eorum sortem per conversationis similitudinem deputantur. Pars autem Domini populus est Jacob spiritualis, et funiculus hæreditatis ejus Israel verus, Ecclesia videlicet Catholica, de qua per Psalmistam dicitur: « Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea præclara est mihi (Psal. XV). »

« Invenit eum in terra deserta, in loco horroris et « vastæ solitudinis. Circumduxit eum et docuit et « custodivit quasi pupillam oculi sui. » Alia editio: « Sufficientem eum fecit in deserto in siti caloris, ubi non erat aqua. Circumduxit eum et erudivit eum et custodivit eum sicut pupillam oculi. » Invenit Dominus Israelem dicitur in loco horroris et vastæ solitudinis; quia in monte Sina legem dans, populum suum eo misit, cum [illegible] dederit, et aquam de petra produxit, coturnicesque et manna dedit, omnem sufficientiam eis præbens in alimentis juxta id quod sibi videbatur eis congruere. Et in eremo quadraginta annos eos circumducens præcepta sua docuit, sed illud maxime quærendum, quomodo dicit eos protexisse sicut pupillam oculi sui, [illegible] in solitudine, nisi [illegible] tandiu eos protexisse se

C
custodivit eos, quando mandata Dei servaverunt; cum autem ea transgressi sunt, alienis plagis percussi atque ab inimicis devastati sunt. Mystice autem Dominus Israel in deserto invenit, cum Ecclesiam de mundi errore tulit, ubi horror idololatriæ et nulla notitia Dei fuit. Circumduxit ergo Dominus Ecclesiam, cum in universis mundi partibus eam dilatando in fide mandatorum suorum docuit, et per Spiritum sanctum voluntatem suam ei indicans, ubique eam plena custodia, quod per pupillam oculi designatur, contra hæreticos atque persecutores custodit. Sequitur alia comparatio:

« Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos « et super eos volitans expandit alas suas et assum- « psit eum atque portavit in humeris suis. » Alia editio: « Sicut aquila tegit nidum suum, et super pullos suos concupivit, expandit alas suas, et accepit eos et suscepit eos super scapulas suas. » Narrant physici quod aquila, quæ ab homine [illegible] sit, tam acuti intuitus sit, ut cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natare in aqua videat et tormenti instar descendens raptam prædam pennis ad littus pertrahat; tum et contra radium solis [illegible] obtutum non flectere, unde et pullos suos ungue suspensos radiis solis objicit, et quos viderit immobilem tenere aciem, ut dignos genere conservat; si quos vero inflexisse obtutum videt, quasi degeneres abjicit. Dicuntur et aquilæ pullos suos cum viderit in nidis plumescere, alis percutere, ut ad volandum eos de nido provocare: nidificant autem in petris et arboribus, in quarum nido lapis solitus adhibetur, quem aliqui vocaverunt gagatem, qui ad multa remedia utilis, nihil inde deperdens: narrant autem eidem naturæ inquisitores, quod aquilæ non tam senectute moriantur vel ægrotent, quam fame, in tantum superiore rostro excrescente [illegible] edere non possit, sed cum inde labore sibi [illegible], obtundit rostrum in petra duriorem, donec decorem in pristinum usum revocatur. Et inde mystico sermone in psalmo scriptum est, dicente Propheta ad animam fidelem: « Renovabitur sicut aquilæ juventus tua (Psal. CII). » Per aquilæ similitudinem secundum litteram ostenditur, quod Dominus populum suum provocando ad terram Chanaan
D
bellis possidendam juvit, et adjuvando ab hostibus protexit. Secundum mysticam vero sensum aquila hæc Dominum Salvatorem significat, qui aquilæ similitudinem recte tenet, quod pristinam ab hoste maligno [illegible] atque [illegible] suam carnem, quam pro humani generis redemptione assumpsit, ad alta cœlorum provexit, nos dictis atque exemplis [illegible] provocans, quatenus illum sequamur, fide, conversatione, ubi ipse ascendit corpore, unde et in Evangelio ait: « Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ (Luc. XVII). » Sed et cætera exempla quæ de aquila diximus, possunt similiter ad ipsum et ad fideles ejus figuraliter transferri. Nam sicut aquila acuti intuitus est, ita ut super maria

immobili penna sublata, nec humanis apparens aspectibus pisciculos de tanta sublimitate natantes videns in pelago prædando raptat et ad littus pertrahit, sic Redemptor noster super omnes cœlos exaltatus, et ab humanis aspectibus corporaliter sublatus, in pelago tamen istius mundi majestatis suæ intuitu videt, quos per prædam salutiferam eruat, atque ad littus æternæ beatitudinis amoris sui fune attrahat. Unde et ipse in Evangelio ait : « Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum (*Joan.* XII). » Pullos suos, hoc est, filios per gratiam baptismatis sibi renatos radiis solis æterni per contemplationem objicit, et quos viderit constantem in intuendo habere aciem mentis, seu dignos suo genere perpetualiter servat : si quos vero ad ima et ad carnalia desideria obtutum mentis reflectere conspicit, hos, quasi degeneres abjicit : in petris autem et arboribus hæc aquila nidificat, quia quos firmos fide et fructificantes virtutibus aspicit, in eis spiritualis germinis fecunditatem parit, ibique gemma illa atque margarita pretiosissima nascitur, quam sacer Evangelii textus narrat negotiatorem spiritualem omnibus pecuniis suis venditis sibimet comparare. Quod autem aquila rostrum superfluum in petra tundit, atque ita priorem modum reducit, significat quod sancti viri quidquid in conversatione sua superfluum, ac sibi noxium conspiciunt allidendum ad petram Christum confringunt, atque semet per gratiam et per studium bonum renovantes ad pristinum officium habiles reddunt.

« Dominus solus dux ejus fuit, et non erat cum eo « Deus alienus. » Alia editio : « Dominus solus docebat eos et non erat cum eis Deus alienus. » Manifestum est quod unus et solus Deus Israel de Ægypto liberavit, et non idola falsa, quæ coluerunt Ægyptii, sic et in ereptione nostra de spirituali Ægypto non alius, quam idem Deus qui olim Israelitas eripuit, Pater videlicet, et Filius, et Spiritus sanctus unus et trinus magnus et omnipotens Deus, qui per incarnationem Jesu Christi Domini nostri salutis nostræ efficit mysterium, unde cognoscant hæretici, quam miserabiliter a vera fide deviantes errent, cum se per schismata ab Ecclesia Catholica sequestrant, qui quot erroribus, tot idolis obnoxii sunt.

« Constituit eum super excelsam terram, ut co- « medat fructus agrorum. » Alia editio : « Adduxit eos in fortitudinem terræ, cibavit eos nascentias agrorum. » Excelsam terram Palestinam vocat, quia ad comparationem terræ Ægypti, quæ plana et irrigua est, montuosa et aspera videtur ; quæ fortitudinem habet, quia non sterilis sed uberrima est ad proferendos fructus terræ in saturitatem habitatorum illius. Aliter, excelsa terra sancta est Ecclesia, quæ virtutibus et scientia sublimis est valde, et bonorum operum germine fertilissima. Ibi fideles quique constituti comedunt fructus agrorum spiritalium, quia ibi germinat bonum semen verbi Dei, aliud tricesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum fructum, ut unusquisque pro capacitate sua cibum sufficientem sibi inveniat.

« Ut sugeret mel de petra et oleum de saxo duris- « simo. » Alia editio : « Suxerunt mel de petra, et oleum de firma petra. » Sed nusquam tale aliquid juxta historiam legitur, si tota Testamenti Veteris recenseatur, nusquam de petra mel, nusquam oleum de firma petra, vel saxo durissimo populus ille suxit : sed quia juxta Pauli vocem : « Petra erat Christus (*I Cor.* X). » Mel de petra suxerunt, qui ejusdem Redemptoris nostri facta et miracula viderunt. Oleum vero de firma petra suxerunt, qui effusione Spiritus sancti post resurrectionem ejus ungi meruerunt. Quasi ergo in firma petra mel dedit, quando adhuc mortalis Dominus miraculorum suorum dulcedinem discipulis ostendit Sed firma petra oleum fudit, quia post Resurrectionem suam factus jam impassibilis per afflationem Spiritus donum sanctæ unctionis emanavit. De hoc quoque oleo per prophetam dicitur : « Conputrescet jugum a facie olei (*Isa.* X), » sub jugo quippe tenebantur dæmoniacæ dominationis, sed uncti sumus oleo Spiritus sancti, et quia nos gratia libertatis unxit, dominationis dæmoniacæ jugum putruit.

« Butyrum de armento et lac de ovibus cum adipe « agnorum et arietum filiorum Basan, et hircos cum « medulla tritici et sanguine uvæ. » Alia editio : « Butyrum boum et lac ovium cum adipe agnorum et arietum filiorum taurorum et hircorum cum adipe renium, triciti et sanguine uvæ. » Hæc licet juxta historiam fertilitatem terræ Chanaan insinuent, tamen altiori sensu gratiæ Christi demonstrant abundantiam, quam sancta Ecclesia munere largitoris sui accepit. Butyrum de armento tulerunt, qui plenitudinem fidei de exemplis patriarcharum didicerunt, et lac de ovibus ceperunt, qui simplicitatem mentis, sive facilitatem doctrinæ de innocenti vita Patrum ad ædificationem sui sumpserunt, et hæc cum adipe agnorum et arietum, hoc est, cum pinguedine charitatis apostolorum et eorum, quos ipsi ad fidem imbuerant, ad refectionem mentis suæ perceperunt ; arietum enim nomine apostoli et apostolicæ dignitatis viri designantur, quia ipsi duces sunt gregis Dei. Unde dicitur in psalmo : « Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios arietum (*Psal.* XXVIII). » Quod autem subjungitur, « filiorum Basan, » ad eumdem pertinet sensum, quia Bazan pinguedo interpretatur, filii enim pinguedinis sunt, qui disciplinis Novi Testamenti instituti sunt, ubi scientiæ multitudo et virtutum magnitudo consistit. Potest et illud, quod in alia editione legitur, « filiorum taurorum, » ad personam similiter referri prophetarum et apostolorum, nec non et aliorum sanctorum doctorum, quia illi duces sunt gregis Dei, et armentis spiritualibus præsunt, ex quorum videlicet doctrinis ipsa accipiunt semen verbi, unde fœtus bonorum possint proferre operum : nec sufficiebant hæc dona, nisi adderentur et hirci. Hirci enim figuram pœnitentium habent, quia pro peccato

in lege offerebantur : non enim satis est donis virtutum habere fidelibus, nisi poenitentiam agant pro suis excessibus, unde ille, qui est simul et propheta filii, et cui de incarnatione Christi promissum est, quod ex ipso semine nasceretur, pro suis delictis Dominum deprecatur dicens : « Amplius lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me, quoniam iniquitatem meam ego agnosco et delictum meum coram me est semper (Psal. L). » Et ut haec omnia beneficia quae praedicta sunt, cumulatiora dona cumularentur, addidit : medullam tritici, et sanguinem uvae. Quid enim per medullam tritici, nisi corpus Christi, quid per sanguinem uvae, nisi calix Novi Testamenti in Christi sanguinem figuratur? Plurima enim dona ex pietate Dei devotissimo populo commoda haec inter omnia excellit, quod corporis et sanguinis sui sacramenta in panis et vini sanctificatione ad salutem aeternam illi ministravit. Sequitur :

« Dilexerat [illegible], incrassatus est dilectus « et recalcitravit. » Alia editio : « Et comedit Jacob, et satiatus est, et recalcitravit dilectus. » Nempe universa dona Dei, sine fine aliquo [illegible], credentibus et dignis de eis [illegible]. Sed quia sicut carnales quondam Israelitae donis Dei abusi sunt, et ex beneficiis largientis pejores facti, ad idololatriam prolapsi sunt : ita, proh dolor! non pauci de moderno populo ingrati beneficiis Dei ad vitia [illegible], et hoc quod sibi ad salutem collatum est, in perditionem suam convertunt. Unde subjungitur :

« Incrassatus, impinguatus et dilatatus dereliquit « Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari « suo. Provocaverunt eum in diis alienis, et abo- « minationibus suis ad iracundiam concitaverunt. « Immolaverunt daemoniis et non Deo, diis quos « ignorabant, novi recentesque venerunt, quos « non coluerunt patres eorum. » Alia editio : « Pinguis factus est et incrassavit, dilatatus est, dereliquit Deum, qui fecit eum, et recessit a Deo salutari suo, exacerbaverunt me in alienis, in abominationibus suis exacerbaverunt me, sacrificaverunt daemoniis et non Deo, diis quos non noverunt, novi recentes venerunt ad eos, quos nesciebant patres eorum. » Hoc scilicet Israelitae historialiter fecerunt, sicut in eorum libris sufficienter expressum est, sed et moderni [illegible], quando donis Dei in scientia et virtutibus [illegible] ad haeresim sive hypocrisim [illegible], idola et non Deo [illegible]. Daemonii aliquo cultum exhibendo et non Deo, quod patres nostri, hoc est patriarchae, prophetae et apostoli atque evangelistae nequaquam fecerunt, [illegible] isti idololatrae, quod [illegible] Dominum malis suis irritantes, [illegible] si bene egissent, propter [illegible] atque districtum perpessuri sint.

« Deum qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es « Domini creatoris tui. » Alia editio : « Deum, qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Deum alentem te. » Genuit Dominus [illegible] Israelem per legem et [illegible], genuit et [illegible] populum per baptismi gratiam, per sanctificationem Spiritus sancti, et [illegible], hoc est, [illegible] doctrinae illi sufficienter praebet ; sed qui haec oblitus [illegible] Deum per [illegible]. Unde subjungitur :

« Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus « est ; quia provocaverunt eum filii sui et filiae, et « ait : Abscondam faciem meam ab eis et considerabo « novissima eorum. » Alia editio : « Vidit Dominus, et zelatus est, et exacerbatus est propter iram filiorum suorum et filiarum, et dixit : Avertam faciem meam ab eis et ostendam quid erit eis in novissimis. » Nihil gravius est in poena, quam praesentia et vultu Dei privari. Unde Psalmista Dominum deprecatur dicens : « Ne projicias me a facie tua (Psal. L). » Et item : « Ne avertas, inquit, faciem tuam a me. » Hinc et Job ad Dominum loquitur dicens : « A facie tua ne abscondar (Job. XIII). » Quia ergo filii et filiae, hoc est, utriusque sexus homines irritantes eum per mala sua, quae faciunt, ejus misericordiam non merentur ; sed ab illo ingrati [illegible]. Hoc probatur, quando in poenas gehennae projicientur aeternas, hoc est, [illegible] considerare novissima eorum, manifestare tormenta, [illegible] tranquillitate juste impendit.

« Generatio enim perversa est et infideles filii quos « provocaverunt me in eo, qui non erat Dominus, « et irritaverunt in vanitatibus suis, et ego provo- « cabo eos in eo, qui non est populus, et in gente « stulta irritabo illos. » Alia editio : « Quia generatio prava et perversa est filii in quibus non est fides in ipsis, ipsi in zelo compulerunt me et in non Deo, in iram concitaverunt me in idolis suis, et ego in zelo compellam eos in non populo, in gente insipiente irritabo eos. » Quia ergo Israelitae abjecto cultu Domini sui idola coluerunt, et derelicto summo et vivo Deo, deservierunt vanitati simulacrorum gentium, qui populi Dei nomine [illegible] in tempore [illegible] meruerunt, in [illegible] illi sunt. Similiter et moderni [illegible] a veritate ad errorem declinaverunt, [illegible] credimus. [illegible] iniquitatem.

« Ignis succensus est in furore meo et ardebit « usque ad inferni novissima. » Alia editio : « Ignis exarsit ab ira mea, et ardebit usque ad inferni deorsum. » De his quos damnant flagella, ut alibi [illegible] scriptum est : « Percussisti eos, sed non doluerunt ; attrivisti eos et renuerunt accipere disciplinam (Jer. V). » Hi flagella [illegible] in hac vita [illegible], et in aeterna perditione [illegible]. Unde quoque

per Moysen Dominus dicit : « Ignis exarsit ab ira mea et ardebit usque ad inferos deorsum (*Deut.* XXXII). » Quantum ad præsentem etenim percussionem spectat, recte dicitur : « Ignis exarsit ab ira mea. » Quantum vero ad æternam damnationem, apte hoc subditur, et ardebit usque ad inferos deorsum, licet a quibusdam dici soleat illud quod scriptum est : « Non vindicat Deus bis in idipsum. » Qui tamen hoc, quod per Prophetam de iniquis dicitur, non attendunt, et duplici confusione contere eos, et id quod alias scriptum est. Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos, qui non crediderunt perdidit, quibus tamen si consensum præbeamus, quamlibet culpam bis ferire non posse, hoc ex peccato percussis atque in peccato suo morientibus debet æstimari, quia eorum percussio hic cœpit, illic finitur, ut in incorrectis unum flagellum sit, quod temporaliter incipit, sed in æternis supplicis consummatur, quatenus eis, qui omnino corrigi renuunt, jam præsentium flagellorum percussio sequentium sit initium tormentorum. Sequitur :

« Comedit terram et nascentia ejus, et montium « fundamenta comburet, congregabo super eos mala, « et sagittas meas complebo in eis. Consumentur « fame, et devorabunt eos aves morsu amarissimo, « dentes bestiarum immittam in eos cum furore « trahentium super terram atque serpentium, foris « vastabit eos gladius et intus pavor, juvenem si« mul ac virginem, lactantem cum homine sene. » Alia editio : « Comedit terra nascentias agrorum, et concremabit fundamenta montium, congeram in ipsos mala, et sagittas meas consummabo in eis, tabescentes fame et esca erunt avium, et extensio dorsi insanabilis, dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram, a foris sine filiis privabit eos gladius et in promptuariis eorum timor, juvenes cum virgine, lactans cum stabilito sene. » Comedit, inquit, terram et nascentia ejus : terram tunc comedit et nascentia ejus, cum carnem peccatricem propter opera libidinis flamma æternæ ultionis comburet. Nascentia enim carnis proprie opera sunt concupiscentiæ carnalis : « Quæ sunt fornicationes, immunditiæ, impudicitiæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficiæ, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, commessationes et his similia, quæ qui agunt, » ut Paulus testatur, « regnum Dei non consequentur (*Gal.* V). » Et montium fundamenta comburet, cum superborum iniqua consilia, quibus se impune posse peccare credebant, æternis cruciatibus consumet, congregabit super eos mala, quando non solum mala opera, sed et cogitationes perversas atque prava pro quibus puniantur in memoriam adducet verba, sagittas suas in eis complebit, quando iram indignationis suæ per varia tormenta ostendet. Consumentur fame, hoc est, non cibi nec potus, sed perpetua bonorum operum sterilitate. Et devorabunt eos aves morsu amarissimo, A maligni videlicet spiritus peccata præterita improperantes ore lacerant sævissimo. Quod autem additur, post devorationem avium extensio dorsi insanabilis, significat plagas acerrimas, quas patiuntur peccatores in tortura dæmonum, qui eos sine ulla miseratione affligunt, et pœnas validas in inferno solvere cogunt, bestias atque serpentes iidem maligni spiritus sunt, qui bestiæ dicuntur propter ferocitatem, serpentes propter caliditatem, trahunt bestiæ atque serpentes reprobos dentibus super terram cum furore, quando hoc, quod prius blandiendo carnalibus persuaserunt, ut seducerent postmodum furibundo animo a peccatoribus expetunt, ut crucient, foris vastabit impios gladius, et intus pavor; quando in extrema ultione undique corpus B ignis æterni torquet exustio, et intus mentem angustiæ opprimit magnitudo, unde scriptum est : « Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur (*Marc.* IX). » « Juvenem, inquit, simul ac virginem, lactantem cum homine sene. » Enumeratis universis ætatibus ostendit nulli ætati in extrema ultione esse parcendum, quos idem idololatriæ fœdaverat cultus. Allegorice autem in juvene lascivum et libidinosum : in virgine a bonis operibus sterilem, in lactante hebetem, in sene pigrum et inutilem ostendit, hos ergo omnes justa vindicta Dei in extrema ultione consumet, quos nunc commonitio et correptio a peccatis non cohibet.

« Et dixi : Ubinam sunt, cessare faciam ex ho« minibus memoriam eorum. » Alia editio : « Et C dixi : Disperdam eos, privabo autem ex hominibus memoriam eorum. » Interrogatio Dei non est ignorantia, sed correptio. Hujus sententiæ expletionem facile dignoscere potest, qui Judæos videt a terra repromissionis ejectos, et per totum orbem dispersos. Generaliter autem omnibus peccatoribus et impœnitentibus hoc futurum imminet, quod de sanctorum terra tollantur, et memoria eorum in cœtu electorum non numeretur. Unde per Psalmistam capiti omnium iniquorum simul cum toto corpore pœna prædicitur futura, cum supputatis singulis speciebus vitiorum subinfertur : « Propterea destruet te Deus in finem, evellet te et emigrabit te de tabernaculo suo et radicem tuam de terra viventium (*Psal.* LI). »

D « Sed propter iram inimicorum distuli ne forte « superbirent hostes eorum, et dicerent, manus « nostra excelsa et non Deus fecit hæc omnia. » Alia editio : « Nisi propter iram inimicorum, ne longo tempore sint super terram, ne consentiant adversarii et dicant : Manus nostra excelsa, et non Deus fecit hæc omnia. » Ideo enim Dominus sæpe peccantem populum diu tolerando sustinuit, ne gentes eis confines nomen et potentiam ejus blasphemarent. Unde et Moyses ad Dominum pro peccato Israel indignantem et eas disperdere volentem ait : « Ne, quæso, Domine, dicant Ægypti, callide eduxit eos, ut interficeret in montibus et deleret e terra ; requiescat ira tua et esto placabilis super nequitiam

populi tui, recordare Abraham, Isaac, et Israel ser- A vorum tuorum, quibus jurasti per temetipsum dicens : Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cœli : et universam terram hanc, de qua locutus sum, dabo semini vestro, et possidebitis eam semper. Placatusque est Dominus, ne faceret malum, quod locutus fuerat adversum populum suum. » Similiter et nos quando peccaverimus propter magnam patientiam suam et longanimitatem nostri [illegible] perire quempiam, sed omnes salvos fieri et ad agnitionem veritatis pervenire, juxta illud Pauli apostoli, quod ad Romanos scribens ait : « Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt et facis ea, quia tu effugies judicium Dei, an divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis? Ignorans quoniam benignitas Dei ad pœniten- B tiam te adducit. Secundum duritiam autem tuam et impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei (Rom. II), » etc. Ac ne forte malignus spiritus glorietur in perditione nostra de fortitudine sua, quasi victoriam viribus suis perceperint, cum in hoc semper certent, ut sententiam Altissimi pervertant, qui homines decrevit locum perditorum spirituum in cœlis possidere.

« Gens absque consilio est et sine prudentia, uti- « nam saperent et intelligerent, ac novissima pro- « viderent. » Alia editio : « Quia gens perdito consilio et non est in eis disciplina; non saperent intelligere, percipiant in futuro tempore. » Gens Judæorum, nec non et omnium impiorum [illegible] consilio salutis caret, quia in futurum illa providere ne- C sciunt, quatenus lamentantes pro peccatis suis quandam vindictam et æternalium pœnarum æternum effugiant tormentum, et quoniam disciplinabiliter vivere negligunt, tribulationem et angustiam in futuro sustinebunt, juxta illud, quod de eis scriptum est (Prov. I) : « Cum irruerit super vos repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit, quando venerit super vos tribulatio et angustia, tunc invocabunt me et non exaudiam, mane consurgent et non invenient me, eo quod exosam habuerint disciplinam et timorem Domini non susceperint. »

« Quomodo persequitur unus mille, et duo fugant « decem millia? Nonne ideo, quia Deus suus vendidit « eos, et Dominus conclusit illos? » Alia editio : D « Quomodo persequitur unus mille, et duo transmovebunt decem millia, nisi quia Dominus vendidit eos et Deus tradidit illos. » Quicunque magnitudinem Domini veraciter agnoscit, interitum eorum non ex infirmitate potentiæ ipsius, sed ex permissione justi judicii ejus venire manifeste probabit : quia nullo modo fieri posset quod unus persequeretur mille et duo fugarent decem millia, nisi Dominus eos tradidisset, et [illegible] prohibendo in manus inimicorum concluderet.

« Non est enim Deus noster ut Deus eorum. Et « inimici nostri sunt judices. » Alia editio : « Quia non est Deus noster, sicut dii illorum, inimici autem nostri insensati. » Dominus enim Deus noster verus et justus est, idola autem gentium falsa et inutilia; quod etiam non solum nostri, verum etiam perversorum agnoscunt adversarii. Unde superius legitur quod hostibus Judæi traditi pro infidelitate atque impietate sua meruit ab eis superari, sicut Jeremias in lamentatione sua dicit : « Viderunt eam hostes et deriserunt sabbata ejus (Thren. I). » [illegible] qui per cultum idololatriæ [illegible], malis nostris [illegible] in blasphemiam contra Dominum erumpunt, non videntes nos superatos et addictos propter peccata nostra. [illegible] quod hoc non potentia, sed Domini judicio provenerit.

« De vinea enim Sodomorum vinea eorum, et de « suburbanis Gomorrhæ : uva eorum, uva fellis, et « botri amarissimi. » Alia editio : « Ex vinea enim Sodomorum vitis eorum, et propago eorum ex Gomorrha, uva eorum, uva fellis, botrus amaritudinis ipsis. » Sæpe in Scripturis sacris synagoga vel [illegible] Sodomæ et Gomorrhæ comparantur : quia sicut illæ male [illegible] domus Dei [illegible]. Unde Isaias de illis ait : « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, quasi Gomorrha similes essemus. Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ, etc. (Isa. I). » « Vinea enim Domini, sicut in eodem propheta scriptum est, domus Israel fuit, quæ tunc in fellis amaritudinem conversa est, quando Christi mortem meditabatur. Unde et ipsi in cruce pendenti acetum felle mixtum [illegible] porrexerunt, ut in hoc [illegible] quam ipsi [illegible]. Aliter hoc sententia [illegible] qui licet gratiæ spiritualis [illegible] prædicatoribus [illegible], ipsi tamen [illegible] pertinere [illegible] in fellis, et in [illegible] amaritudinem [illegible].

« Fel draconum vinum eorum, et venenum aspi- « dum insanabile. » Alia editio : « Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis. » Apte Judæorum perfidia [illegible] draconum felli et aspidum [illegible] comparantur, quia sicut serpentes [illegible] quatenus [illegible] Deo [illegible]. « Venenum aspidum insanabile, » quia [illegible]. Quod autem [illegible] « Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis, » [illegible] sed magis [illegible]

petuam eligere, veritatem Evangelii relinquere, et errorum fallaciam potius sequi velle.

« Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in « thesauris meis ? » Alia editio : « Nonne hæc omnia congregata sunt apud me et signata in thesauris meis ? » Moris est humani generis, ut præterita cito obliviscatur, et quæ aliquando grandia videbantur, spatio temporis labente simul ipsa in recordatione deficiant : sed non ita est apud Deum, ubi præteritum et futurum non est, sed præsens, semper adest; quæ enim nobis prætereunt, ibi reservantur, nec oblivioni tradentur, inde necesse est, ut peccata quæ dudum commisimus, instanti pœnitentia delere coram oculis Dei studeamus, ne forte in futuro, quando tempus erit vindictæ reputet nobis debita nostra et dicat : Hæc fecisti et tacui, existimasti iniquitatem, quod essem tibi similis : arguam te et statuam illa contra faciem tuam.

« Mea est ultio et ego retribuam eis in tempore, « ut labatur pes eorum. » Alia editio : « In die ultionis reddam illis in tempore, quo lapsus fuerit pes eorum. » Certa sunt apud Dominum et tempus et modus vindictæ, quo peccatores, si se a peccatis non correxerint, torquendi sunt. Sed quia multæ miserationes ejus sunt, « præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei (*Psal.* XCIV).» Humiliemus in jejunio animas nostras, vigilemus et oremus, quoniam quis scit si convertatur et ignoscat Deus et relinquat post se benedictionem ?

« Juxta est dies perditionis et adesse festinant « tempora. » Alia editio : « Quia prope est dies perditionis eorum, et hæc sunt parata vobis. » Juxta est unicuique dies ultionis, quia certus est, nec diuturnum esse potest, quod aliquando finitur. Quidquid enim temporale est, ut est hominis ætas, cursus præsentis vitæ, si ad æternitatem comparatur, parvum fit ejus comparatione, ideo dicitur, « et adesse festinant tempora, » quia cito finiuntur temporalia, et parata iniquis adveniunt tormenta, juxta id, quod scriptum est : « Parata sunt derisoribus judicia (*Prov.* XIX). » Secundum historiam autem Israelitarum vindicta appropiavit, quia ex quo rebellare cœperunt, nunquam perfecte destiterunt, donec regnum, locum et vitæ prosperitatem pariter perdiderunt, nam postquam Prophetas occiderunt et Salvatorem crucifixerunt seditionibus antiquis nova superadjicientes, Romanos rebellando in se provocarunt, qui urbe destructa, templo succenso, populo fame et gladio necato, reliquias eorum per totum orbem disperserunt, ubi incertis sedibus vagando spe futurorum manent incerti.

« Judicabit Dominus populum suum et in servis « suis miserebitur. » Alia editio : « Quia judicabit Dominus populum suum et in servis suis consolabitur. » Judicabit ergo Dominus populum suum, quando electos suos a reprobis secernit, nam aliquando judicare pro discernere ; aliquando vero pro damnare accipitur, unde in psalmo Propheta ad Dominum dixit : « Judica me, Deus, et discerne causam meam

A de gente non sancta ; ab homine iniquo et doloso eripe me (*Psal.* XLII). « Hic judicare pro discretione ponitur : alibi autem idem propheta ad Dominum clamans ait : « Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me (*Psal.* XXXIV). » Sed hic judicium pro damnatione positum est, judicabit enim Dominus sanctos suos, quando eos in die judicii segregans a peccatoribus collocabit in dextera sua : hostes autem eorum et persecutores a sinistris statuet, ut damnationem certam cum diabolo et angelis ejus in inferno recipiant, et ibunt hi in supplicium æternum : justi autem in vitam æternam, tuncque perfecte erit, quod in prædicto versu subsequitur : « Et in servis tuis miserebitur. » Quia in cœlesti beatitudine fidelibus suis misericordiam præsta-

B bit æternam. Quod autem, juxta aliam editionem, Dominus legitur in servis suis consolari, metonymice dictum est, ubi per id quod efficitur, id quod efficit demonstratur, nam Dominus juxta naturam semper lætus et tranquillus est, nec unquam in tristitiæ mœrorem commutatur, de quo scriptum est : « Tu, Domine, qui cum tranquillitate judicas et disponis omnia (*Sap.* XII). » Bene ergo dicitur Dominus in servis suis consolari, qui electos suos post finem tristitiæ præsentis æterna pace et gaudio consolatur. Potest et iste versus ad Judæorum conversionem ultimam referri, quando miserante Deo populo suo post plenitudinem gentium ad fidem subintrantem omnis Israel per gratiam divinam ad eamdem fidem conversus salvus fiet.

C « Videbit quod infirmata sit manus, et clausi quo- « que defecerunt, residuique consumpti sunt, et dicet, « ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam, « ex quorum victimis comedebant adipes et bibebant « vinum libaminum, surgant et opitulentur vobis, « et in necessitate vos protegant. » Alia editio : « Vidit enim eos fatigatos et defectos in abductione et dissolutos, et dixit : Ubi sunt nunc dii illorum, in quibus confidebatis in ipsis, quorum adipem sacrificiorum edebatis, et bibebatis vinum libationis eorum, exsurgant nunc et juvent vos et fiant vobis protectores. » Videbit, inquit, quod infirmata sit manus cum videre fecerit quod opera malorum, quæ fecerunt in idololatria vel cæteris transgressionibus, infirma fuerint, quando ad nihilum redacta, nihil eis

D qui ea fecerant profuerint, et clausi quoque defecerunt, hoc est, sive Judæi ad captivitatem ab inimicis ducti ibidem consumpti sunt, vel omnes impii in potestatem dæmonum traditi ultra non prævalebunt, residuique consumpti sunt, quia ab hac vita exeuntes, non habebunt ulterius potestatem atque facultatem aliquid faciendi. Idcirco in Ecclesiaste scriptum est : « Quodcunque potest manus tua facere instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas (*Eccle.* IX). » Quod autem subjungitur : « Ubi sunt Dii eorum, in quibus habebant fiduciam, » et reliqua, significat, quod idololatræ nullum adjutorium in die necessitatis habeant ab idolis, quibus antea cultum exhibue-

super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: « Propter hoc confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo (*II Reg.* XXII). » Et iterum dicit: « Lætamini, gentes, cum plebe ejus (*Rom.* XV). » Unde verum constat, quod apostoli et illam editionem quæ ex Hebraica veritate est, nec non et illam quæ ex LXX interpretibus, æqualiter probaverunt, cum ex utraque testimonia sumpserunt. Illud vero, quod ad supernam creaturam quasi exhortando loquitur dicens, « Lætamini, cœli, simul cum eo, et adorent eum omnes angeli, Dei » ostendit, quod post adventum Salvatoris in carne et judicium ejus universale, quo justi coronantur et peccatores damnantur, cœlestes et terrestres creaturæ simul in laudem sui coadunantur Conditoris, et regem Christum super omnia regnantem atque dominantem adorant et venerantur in æternum. Quod autem sequitur: « Lætamini, gentes, simul cum populo ejus et confirment eum omnes filii Dei, » idem est, quia Ecclesia Christi ex Judæis et gentibus congregata, postquam in resurrectione carnis immortalitatem et incorruptionem veraciter percipit, hoc confirmat facto, quod ante testificabatur verbo. Sequitur:

« Laudate, gentes, populum ejus, quia sanguinem « servorum suorum ulciscetur et vindictam retri« buet in hostes eorum. » Alia editio: « Quia sanguis filiorum ejus defenditur, et defendit, et retribuam judicium inimicis, et his qui oderunt eum reddet. » Laudabunt omnes gentes populum Dei, quando viderunt gloriosam apparere in conspectu Conditoris sui Ecclesiam Dei, et persecutores ejus pro effuso a se sanguine martyrum, et omnibus malis quæ in hac vita gesserunt, per malignorum spirituum ministerium retrudi in gehennam ignis æterni. Tunc enim et boni bonum quod vident laudabunt, quia præmium placet, quod habebunt, et impii in pœnis constituti, licet sero, pro malo quod gesserunt pœnitebunt, cum viderint gloriam sanctorum clarescere, quam non speraverunt: « Gementes enim in angustiis constituti dicent intra se pœnitentiam agentes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii, nos insensati vitam illorum æstimabamus infamiam et finem illorum sine honore. Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei et inter sanctos sors illorum est? (*Sap.* V.)

« Et propitius erit Dominus terræ populi sui. » Alia editio: « Et emundabit terram populi sui. » Emundabit ergo Dominus terram populi sui, sive propitius erit terræ populi sui, quando Ecclesiam suam, quam hactenus regebat in adversis per ministros suos ab omnibus scandalis erutam atque purgatam perpetua pace fruentem vivere facit in prosperis regni cœlestis, ubi sine fine gaudebit, et laudes Domino simul cum sanctis in æternum cantabit.

INCIPIT

HYMNUS TRIUM PUERORUM.

Hymnus trium puerorum, quem Danielis prophetæ liber continet, in Hebræo non habetur, sicut interpres noster beatus, videlicet Hieronymus, testatur, sed ex LXX, vel aliorum interpretum editione additus est, ubi et ante narratur quod angelus Domini descenderit cum Azaria et sociis ejus in fornacem, et excusserit flammam ignis de fornace, et fecerit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et non tetigerit eos omnino ignis, neque contristaverit, nec quidquam molestiæ intulerit. Potest et hic angelus Domini, qui descendit cum tribus pueris in caminum ignis ardentis, et eos protexit ab ardore flammarum, typice significare Dominum Salvatorem, quem propheta magni consilii angelum nominavit, eo quod suæ et paternæ annuntiator est voluntatis. Hic quoque descendit in hunc mundum, ubi rex confusionis, id est, diabolus fornacem, hoc est, corda iniquorum igne cupiditatis atque luxuriæ inflammat, ut flatu Spiritus sancti per gratiam suam electos suos ab hoc igne servet illæsos, quatenus ejus laudibus intenti pro ereptione sua gratias referant liberatori suo, de quo subditur:

« Tunc hi tres, quasi ex uno ore laudabant et « glorificabant et benedicebant Dominum in fornace « dicentes. » Isti ergo tres viri, qui quasi ex uno ore laudabant et glorificabant et benedicebant Dominum, significant electos Dei, qui in sanctæ Trinitatis fide solidati unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adorant, colunt et prædicant, laudant quidem eum recta credulitate: glorificant vera confessione, et benedicunt bona operatione. Unde etiam concorditer dicunt:

« Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum « et laudabilis et gloriosus et super exaltatus in sæ« cula. » Deus ergo nostrorum Dominus est Christus cum Patre et Spiritu sancto unus et omnipotens Deus, quem coluerunt patriarchæ, laudaverunt prophetæ, prædicaverunt apostoli, omnis Christi Ecclesia confitetur. Hic semper erat, est, et erit laudabilis ac gloriosus et super omnes creaturas exaltatus regnat in sæcula sæculorum.

« Benedicite omnia opera Domini Dominum. » Generali laudatione præmissa, quod omnis creatura debeat laudare Dominum, in consequentibus per partes singulas hortatur angelos et cœlos, aquas atque virtutes, solem et lunam, imbrem et rorem, Spiritum, ignem et æstatem, frigus et æstum et cætera, quæ longum est texere, ita ut fontes quoque et maria ac flumina, cœtos et volucres bestiasque et pecora ad laudem Domini provocet, et filios hominum, et post omne horum genus Israelem, et de ipso Israel sacerdotes et servos Domini, Spiritus animasque justorum, sanctos et humiles corde et ad extremum Ananiam, Azariam et Misaelem, qui ad laudes Domini præsenti beneficio provocantur. Omnis autem creatura, non voce, sed opere laudat Dominum, qui ex creaturis consequenter creator intelligitur et in singulis operibus atque effectibus Dei magnificentia demonstratur. Sed quia David in Psalterio pari modo omnia opera Domini, hoc est, omnes crea-

terras, ad benedicendum et ad laudandum Deum provocavit, restat ut [illegible] ordo [illegible] benedictionis atque laudationis [illegible]. [illegible] Dicit enim David [illegible] et [illegible] Psalmi, quem ad benedicendum Deum composuit, ita: « Benedicite Dominum omnia opera ejus in omni loco dominationis ejus. » Admonet ergo ipsa opera Domini universa unum debere laudare, ut terrena cœlestiaque [illegible], quia tota [illegible] opera ejus sit, omnia debent [illegible] benedicere Creatorem, et in omni loco dominationis ejus, quia sicut nulla creatura a laudibus Domini [illegible] excepta, ita nec locus quisquam relinquatur, qui tali munere [illegible]. Nam cum dicitur: « In omni loco dominationis ejus, » nihil excipitur, quia ubique dominatur, significans [illegible] Ecclesiam catholicam, quæ per totum mundum erat, Domino [illegible], credi- B tura; quæ enim ubique Dominum benedicit, ubique collaudat et hymnidicis exsultationibus concelebrat. Quod autem in benedictione trium puerorum singulis versibus subjungitur:

« Laudate et superexaltate eum in sæcula, » hoc ostendit quod [illegible] laudis ejus [illegible] debet pronuntiari, ut qui super omnia exaltatus in sæcula regnans prædicetur.

« Benedicite, cœli, Domino. Benedicite, angeli Domini, Domino. » Cœli enim secundum historiam benedicunt Dominum, quia in sua positione laudationem et benedictionem ostendunt [illegible]. [illegible] C [illegible] Pauli apostoli [illegible], qui raptus in tertium ac [illegible] [illegible] homini non licet [illegible] et [illegible] plurali numero nuncupantur [illegible] [illegible] quod multis [illegible] multisque spatiis [illegible] [illegible] cœli [illegible] [illegible] [illegible] cœli vero substantia quamvis pura, lucida atque egregia esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] D et [illegible] in scripturis Apostolis et Prophetis [illegible], qui [illegible] adventu Domini [illegible] orbem terrarum [illegible] impleverunt, in quibus Deus tanquam in cœlis habitat, qui cuncta [illegible], non ex parte, sed [illegible]. [illegible] Deo non est, sed ubique totus et plenus est.

« Benedicite, aquæ, quæ super cœlos sunt, Domino. » Aquæ [illegible] super cœlos esse [illegible], ait enim: « Divisitque aquas quæ erant super firmamentum (Gen. I), » [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Aquæ vero quæ super cœlos sunt, ut arbitror [illegible]

A [illegible] quod [illegible] cœli [illegible], et facta est pluvia super terram [illegible] diebus et quadraginta noctibus (Gen. VII), quod [illegible] [illegible] laudare Dominum [illegible].

« Benedicite, omnes virtutes Domini, Domino. » De virtutibus Dei dicitur in psalmo: « Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus, et ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus (Psal. CII). » [illegible] [illegible] spiritualisque substantia [illegible] Angelorum [illegible] Dominum [illegible], illi virtutem ejus voluntatis [illegible] [illegible] [illegible] B [illegible] ad omnem [illegible].

« Benedicite, sol et luna, Domino. Benedicite, stellæ cœli, Domino. » De quo Psalmista dicit: « Laudate eum, sol et luna: laudate eum, omnes stellæ et lumen (Psal. CXLVIII). » [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] C [illegible] hortatur propheta laudare Dominum, quia [illegible] [illegible] [illegible] ad laudes Dominum [illegible].

« Benedicite, imber et ros, Domino. » [illegible] [illegible] [illegible] Domini [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] D laudem Domini [illegible].

« Benedicite, omnes spiritus, Domino. » Hoc est quod in Psalterio [illegible] scriptum: « Omnis spiritus laudet Dominum (Psal. CL). » [illegible] [illegible] Dominum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dare.

« Benedicite, ignis et æstus, Domino. » [illegible] [illegible]

tionis exprimit. Sed hæc benedicunt Dominum, quando homines faciunt benedicere Creatorem suum, qui sancti viri et in prosperis et in adversis semper laudant Dominum. Unde Apostolus exhortatur : « ut in omnibus glorificetur Deus per Jesum Christum. » Similiter quatuor versus sequentes intelligi possunt, ubi dicitur :

« Benedicite, noctes et dies, Dominum. Benedi-« cite, lux et tenebræ, Dominum. Benedicite, fri-« gus et æstas, Dominum. Benedicite, rores et prui-» na, Dominum. » Per contrarias enim sibimet res laudem Domini fieri hortatur et ad benedicendum provocat. Nam dies et lux et æstas et rores prosperitatem ; et econtra nox et tenebræ frigus et pruina tribulationem significant. Non solum enim elementa mundi et tempora ad laudandum Deum habilia sunt, sed etiam ipsi homines, qui sub elementis mundi constituti temporaliter vivunt ad benedicendum Deum, debitores fiunt, quia creator omnium, sic temperat electis suis præsentia, ut ipsi perpetualiter præconia non taceant divina, unde Paulus ait (*II Cor.* XII) : « Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. » Et item : (*II Cor.* IV) : « Id, inquit, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitatem æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, » etc.

« Benedicite, gelu et frigus, Dominum. Benedicite, glacies et nives, Dominum. » In gelu et frigore, glacie et nive præsentis temporis adversitas, vel duritia mentis humanæ significatur, sed sæpe hæc Dominus in laudem suam convertit, dum homines infidelitatis algore torpentes per fidei calorem et bonorum operum studium ad servitium Christi convertuntur, unde scriptum est in Salomone : « Sicut in sereno glacies, ita solventur peccata tua (*Eccli.* III). » Et in psalmo : « Ignis, inquit, grando, nix, glacies, spiritus procellarum qui faciunt verbum ejus (*Psal.* CXLVIII), quibus rebus per allegoriam homines significat, qui in hoc sæculo ex turbulentis et pessimis ad devotionis tranquillissima studia pervenerunt. Quomodo isti faciunt verbum ejus, nisi quia ex tempestuosis et improbis ad confessionis ipsius gratiam venire meruerunt ?

« Benedicite, fulgura et nubes, Dominum. » Quid ergo per nubes, nisi Evangelii prædicatores, et quid per fulgura, nisi coruscationes miraculorum nobis demonstrantur? de quibus per Psalmistam dicitur : « Fulgura multiplicabis et conturbabis eos (*Psal.* XVII). » Per has ergo nubes lumine suo desuper Dominus fulgurat, quia per prædicatores sanctos insensibilitatis nostræ tenebras etiam miraculis illustrat. Cumque nubes istæ verbis pluunt, cumque miraculis vim coruscæ lucis aperiunt, extremos etiam mundi terminos in divinum amorem convertunt.

« Benedicat terra Dominum, lauda et superexalta eum in sæcula. » Hic ergo terra sanctam Ecclesiam significat, de qua in Psalmo scriptum est : « Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in ea (*Psal.* XXIII), » et quamvis terram in bono ac si in malo poni sæpe noverimus, hic tamen Ecclesiam debemus advertere, quæ Domino specialiter pura mente famulatur. Nam licet omnia abysso sint condita, tamen illud ipsius esse proprie dicimus, quod eum veneratur auctorem ; et ideo Ecclesia non immerito fructifera bonorum terra suscipitur, quia nutrit et continet populum Christianum. Hæc ergo terra semper laudat Deum et superexaltat eum in sæcula, quia non solum in præsenti sæculo, sed etiam in futuro eum semper laudat, et super omnia dominantem prædicat.

« Benedicite, montes et colles, Dominum. Bene-« dicite, universa germinantia in terra, Dominum. « Laudate et superexaltate eum in sæcula. » Hinc etiam Psalmista, ubi omnes creaturas ad laudandum Dominum provocat, inter cætera ait : « Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri (*Psal.* CXLVIII). » Hic montes significat homines præ tumida potestate sublimes, colles mediocres æqualitate tractantes, ligna fructifera, qui ex duritia peccatorum conversi, fructus bonorum operum intulere dulcissimos. Cedri quoque absolute superbos significant, et elatos, sed quia mandat, quod universa terræ germinantia Dominum laudent, ostendit quod ex omnibus Christi gratia sibi electos parat, qui in illa ultima resurrectione Angelorum possint cœtibus aggregari, et in laudibus Conditoris sui in æternum associari.

« Benedicite, fontes, Dominum. » Fons quoque in Scripturis aut Dominum Christum mystice significat, aut gratiam Spiritus sancti, aut baptismi lavacrum, aut originem virtutum. Nam Christum significat, in eo, quod Genesi legitur, fontem esse in medio paradisi. Unde quatuor flumina procedebant, hoc est, quatuor Evangelia de fonte salutaris procedentia ad irrigationem generis humani. Item fons Spiritus sancti gratiam designat in eo, quod Dominus dicit in Evangelio : « Qui biberit aquam quam ego do, fiet in eo fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam (*Joan.* IV). » Baptismi vero sacramentum ostendit illud Zachariæ, quo ait : « In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris et menstruatæ (*Zach.* XII), nam hic fons de domo Dei egrediens fertur ad Ecclesiam, et ad scientiam Scripturarum, ut omnes renascamur in Christo et non aqua baptismatis nostra nobis peccata donentur. Sed hic fontes possumus testimonia sacrarum Scripturarum per ora prædicatorum prolata intelligere. Unde in psalmo scriptum est : « Apparuerunt fontes aquarum (*Psal.* XVII), » id est, veritas prædicantium, qui fontes æternæ vitæ sanctitatis ore fuderunt, ipso enim Domino veniente patuit, quod obscuritas divini tegebat eloquii.

« Benedicite, maria et flumina, Dominum. » Quando dicit maria, generaliter omnes aquarum collectiones, sive salsæ sint, sive dulces simul comprehendit juxta illud, quod scriptum est : « Congregationes

aquarum appellavit maria (*Gen.* I); » a quibus flumina prorumpunt, secundum illud : « Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat, ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant (*Eccle.* I). » Ubi metaphorice aquæ marinæ homines terreni et in fluxum delectationum intelliguntur, qui in terram unde sumpti sunt revertuntur : sed terra eorum multitudine non impletur. Benedicere ergo jubentur homines Dominum, hoc est, auctorem suum cognoscere, illumque fide et bona operatione colere, quia ab ipso creati sunt, et ad ejus judicium omnes revertuntur, « quatenus unusquisque propria corporis recipiat, prout gessit, sive bonum, sive malum » (*II Cor.* v).

« Benedicite, cete et omnia quæ moventur in aquis, Dominum : laudate et superexaltate eum in sæcula. » In cetis ergo, qui pro magnitudine corporis ac montibus comparantur, et cæteris animantibus, quæ in mari versantur possessionem, potentes ejus mundi exprimi possunt. Hi cum cæteris hominibus, qui hoc sæculo versantur ad laudandum Creatorem suum provocantur, cujus munere omnes subsistunt, et omnes nutriuntur, quia dignum est ut magni et parvi omnipotentem Conditorem suum laudent et in sæculum benedicant.

« Benedicite, volucres cœli Dominum. » In volucribus ergo philosophi accipi possunt, qui cogitationum suarum velocitate naturas rerum et cursus siderum discutere conati sunt ; sive etiam altiori sensu angeli volucrum nomine designati intelligi possunt, qui ad custodiam hominum in mundum a Deo mittuntur, ut eorum curam gerant, et contra spiritales nequitias illos defendant ; quia æquum est ut omnes pariter simul et sanctis omnibus dominatorem benedicant, « qui fecit, cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt. »

« Benedicite, omnes bestiæ et pecora, Dominum ; laudate et superexaltate eum in sæcula. » In bestiis crudeles et indomiti homines significantur et in pecoribus omne vulgus et infimæ plebis. Nam tales Propheta hortatur, ut conversi a crudelitate et superbia ad humilitatem et innocentiam revertantur, ita ut corde, ore et opere benedicant Factorem suum, a quo perfecti sunt cœli, et terra et omnis ornatus eorum.

« Benedicite, filii hominum, Dominum : benedicat Israel Dominum. » In filiis quidem hominum rationabiliter viventes, et in Israel divinæ contemplationi vacantes designantur. Hos ergo ad benedicendum Deum invitat, quia valde dignum et justum est ut qui super cæteras creaturas terræ, hoc ab opifice suo largitate perceperunt, ut cum veraciter agnoscentes recta fide ac bonis operibus colere et munda corde atque pura intentione contemplari atque diligere possint, nunquam a laudibus ejus cessent, sed in æternum benedicendo prædicent.

« Benedicite, sacerdotes Domini, Dominum ; benedicite, servi Domini, Dominum. » In sacerdotibus magistros Ecclesiæ exprimit. In servis vero subjectam plebem. Quos utrosque adhortatur, ut pariter simul et solidi Dominum Christum, cujus munere sunt sacrificati atque sanati semper benedicant simul cum Patre et Spiritu sancto regnantem in sæcula sæculorum.

« Benedicite, spiritus et animæ justorum, Dominum. » In spiritus ergo et animas justorum homines sanctificatos intelligi possunt temporaliter, qui spiritu sapit et animo vivit. Merito ergo Propheta et justorum spiritus et animas benedicere Dominum, quia illi vehementer veraciter benedicunt Dominum, qui justitiam et veritatem custodiunt servant, hominesque benedictionibus divinitus præcipiunt Scripturis, qui recta fide, vera confessione ac bona operatione juste vivendo illum collaudant.

« Benedicite, sancti et humiles corde, Dominum. » Humilitatem cordis habere ex præcepto Domini discunt, ut illud, quod in Evangelio legitur : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris » (*Matth.* XI). » Cordis autem illa est humilitas, quæ in alio loco paupertas spiritus appellatur, ut non corporum superbia, nec ficta humilitas glorians terrenam quærentes, sed toto corde induamur.

« Benedicite, Anania, Azaria et Misael, Dominum : hymnum dicite, laudate et superexaltate eum in sæcula. Quia eruit nos de inferno, et salvos fecit de manu mortis et liberavit de medio ardentis flammæ, et de medio ignis eruit nos. » Novissime vero tres pueri semetipsos ad benedicendum Dominum exhortantur, et merito, utpote signum ab liberationem suam commonuerit. Ita ut nec corpora eorum [illegible], nec vestimenta flamma [illegible] possent, sed in [illegible] commune et [illegible] convenirent, quia ipse [illegible] benedictio et super omnia exaltatus manet in sæcula sæculorum. Post hæc quoque benedictionem subditum est a sancta Patribus, id, quod modo canitur in Ecclesia, hoc est sanctæ Trinitatis laus et confessio [illegible] duos.

« Benedicamus Patrem et Filium cum sancto Spiritu ; laudemus et superexaltemus eum in sæcula. » Quia unus et solus Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus. Unus in personis et unus in substantia, qui creavit cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt, cujus laudem prædicare et nomen ejus super omnia laudari decebat omnibus qui illum credunt, ut ab eo vitam æternam accipere valeant æque quod laudant, fine desinente in regno laudantes. Hoc autem quod sequitur in hoc Cantico, inter prophetias non in illius prophetiæ, ubi præcipiunt prorumpentes omnia opera Domini ad benedicendum Dominum, ita scriptum legitur : « Benedictus es in firmamento cœli, et laudabilis et gloriosus in sæcula. » Firmamentum vero cœli aut angelicas potestates significari, in quibus Dominus perpetualiter regnat, vel sanctorum animarum, firmamentum, ubi beata bona ex perfectio stabilimentum est, ut majestas se laudans Creatorem suum laudent et prædicant. Hæc quoque

scriptum est: Cœlum plicabitur, sicut liber involutus, et alibi: firmamentum est Dominus timentibus eum et testamentum ipsius, ut manifestetur illis: quicunque enim hic veraciter Deum diligunt et mandata ejus custodire appetunt, laudibusque Dei non solum ore, sed etiam corde assidue vacare student, ex Scripturis sacris consolationem congruam accipientes de die in diem proficient, ac sic sine ulla dubitatione per gratiam Dei post finem hujus vitæ hoc, quod diu hic quæsierant in regno cœlesti sine fine percipient.

INCIPIT.

CANTICUM ZACHARIÆ

Patris B. Joannis Baptistæ.

Igitur Zacharias, pater beati Joannis Baptistæ, licet propter dubietatem mentis diu fuisset expers eloquio, munere tamen non est privatus divino: sed edito puero, cujus nomen tacendo conscripserat, gratia sancti Spiritus illustratus, quid futurum esset in Dei populo prophetando pronuntiavit dicens:

« Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit « et fecit redemptionem plebis suæ. » Quanta superni muneris est largitas, si prompta ad accipiendum nostræ fidei sit pietas, perpendere possumus. Ecce loquela, quæ sola est ablata diffidenti, cum spiritu prophetiæ est restituta credenti. Visitavit autem Dominus plebem suam, quasi longa infirmitate tabescentem, et quasi venditam sub peccato, unici filii sui sanguine redemit, quod quia beatus Zacharias proxime faciendum cognoverat, prophetico more quasi jam factum narrat. Et notandum, quod visitasse et redemisse plebem suam dicitur. Non quia videlicet ad hanc veniens suam invenit, sed quia visitando suam fecit.

« Et erexit cornu salutis nobis in domo David « pueri sui. » Cornu salutis firmam celsitudinem salutis dicit. Ossa siquidem omnia carne involuta sunt. Cornu excedit carnem, et ideo cornu salutis regnum Salvatoris Christi vocatur, quo mundo spiritalis, et quæ carnis gaudia superet, altitudo nuntiatur: in cujus figuram David vel Salomon cornu olei sunt in regni gloriam consecrati.

« Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo « sunt prophetarum ejus. » A sæculo, inquit, quia ex tota Veteris Instrumenti Scriptura prophetia de Christo processit, nec soli Jeremias, Daniel, et Isaias cæterique tales, qui et prophetæ specialiter appellati, et ejus adventu manifeste sunt locuti; verum ipse pater Adam, Abel et Enoch, et cæteri Patrum factis quique suis ejus dispensationi testimonium reddunt. Unde Dominus ipse Judæorum duritiam redarguens ait: « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan mihi: de me enim ille scripsit (*Joan.* V). »

« Salutem ex inimicis nostris et de manu omnium, « qui oderunt nos. » Jungendum est a superiori versiculo, Erexit nobis, id est, erexit nobis salutem ex inimicis nostris, cum enim primo breviter præ-

A misisset: « et erexit cornu salutis nobis, » continuo quasi apertius quid erexit explanans. « Salutem, inquit, ex inimicis nostris et de manu omnium qui oderunt nos. » Omnes autem qui oderunt nos, vel homines perversos, vel immundos spiritus significat, de quorum manu et interim spe salvi facti sumus, et in futuro reipsa salvandi. Quod autem in quibusdam Ecclesiis canitur, « et liberavit nos ab inimicis nostris, et de manu omnium qui nos oderunt, » idem est, quia tunc plene salutem ex inimicis nostris accipiemus, quando de eorum insidiis et seductionibus perfecte liberati fuerimus, ut misericordiam quam, per gratiam Dei et Patrum merita, hic ex parte accipimus, in futura vita pleniter possideamus. Unde et sequitur:

B « Ad faciendam misericordiam cum patribus no« stris, et memorari testamenti sui sancti, jusjuran« dum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum da« turum se nobis, ut sine timore de manibus inimico« rum nostrorum liberati serviamus illi. » Dixerat Dominum juxta eloquia prophetarum in domo David nasciturum, dicit eumdem ad explendum testamentum, quod Abrahæ disposuit, nos esse liberaturum, quia videlicet his præcipue patriarchis de suo semine vel congregatio gentium, vel Christi est incarnatio promissa, quod Matthæus quoque breviter intimare voluit, qui Evangelii sui principium hoc modo cœpit: « Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. » Ubi notandum, quod apud utrumque evangelistam David præfertur Abrahæ, quia

C et si temporis ordine posterior, promissionis tamen est munere major. Abrahæ namque qui adhuc in præputio positus propria dereliquit, Deum cognovit, fidei testimonium meruit, fides tantum gentium et sacrosanctus Ecclesiæ cœtus est promissus, dicente ad eum Domino, « atque in te benedicentur universæ cognationes terræ; » David autem oraculo sublimiore, quod ex ipso Christus secundum carnem nasciturus esset audivit: « Cumque impleveris, inquit, dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis et stabiliam regnum ejus. Ipse ædificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium (*I Par.* XVII). »

« In sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus

D nostris. » Aperte et breviter quomodo sit Domino serviendum designat, videlicet et in sanctitate ac justitia, et coram ipso, et omnibus diebus. Nam qui vel ante mortem ab ejus servitio discedit, immunditia qualibet, sive injustitia, fidei suæ sinceritatem commaculat, vel coram hominibus tantum, et non etiam coram Domino sanctus perdurare contendit, et justus, necdum perfecte de manu spiritualium inimicorum liberatus Domino servit, sed exemplo veterum Samaritanorum diis gentium pariter et Domino servire conatur.

« Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis, Præ« ibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus. » Pulchre cum de Domino loqueretur ad Prophetam

[illegible]

CANTICUM MARIÆ

[illegible]

dicente Domino : « Sancti estote, quia et ego sanctus sum (*I Pet.* I). Quicunque enim se consecraverit, merito extra terram et extra mundum videbitur. Potest enim et ipse dicere, super terram ambulantes conversationem in cœlis habemus.

« Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » A specialibus se donis ad generalia Dei judicia convertens, totius humani generis statum describit, et quid superbi, quid humiles mereantur, quid filii Adæ per liberum arbitrium, quid filii Dei sint per gratiam, alternis versibus explicat. Non ergo, inquit, soli mihi fecit magna, qui potens est, sed et in omni gente et progenie, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi.

« Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. » In brachio suo, in ipso Dei B Filio significat, non quod Deus Pater figura determinetur carnis humanæ, eique Filius tanquam membrum corporis hæreat : sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictus est. Sicut enim tuum brachium per quod operaris, sic Dei brachium dictum est ejus Verbum, quia per Verbum operatus est mundum : cur enim homo brachium, ut aliquid operetur extendit ? quia non continuo fit quod dixerit ; si autem tanta potestate prævaleret, ut sine ullo motu corporis sui quod diceret fieret, brachium ejus verbum ejus esset. Dum ergo audivimus brachium Dei Patris esse Deum Filium, non nobis obstrepat consuetudo carnalis, sed quantum illo donante possumus, Dei virtutem et sapientiam cogitemus, per quam facta sunt omnia. C

« Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles, esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes. » In brachio ergo suo Dominus per omnes sæculi generationes potentes, hoc est, superbos de sede jactantiæ suæ deponit, et exaltat humiles, qui non sua potentia, sed in Dei bonitate confidunt. « quia omnis qui se exaltat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur (*Matth.* XXIII). » Similiter et esurientes qui esuriunt et sitiunt justitiam æternis bonis implet, et divites avaros et parcos inanes bonis operibus perire sinit.

« Suscepit Israel puerum suum memorari misericordiæ suæ. » Pulchre Israel puerum Domini appellat, qui ab eo sit ad salvandum susceptus, obedientem videlicet et humilem, juxta Oseæ dictum : D « Quia puer Israel et dilexi eum (*Ose.* XI) : » nam qui contemnit humiliari, non potest utique salvari, nec dicere cum Propheta : « Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ (*Psal.* LIII). Quicunque autem humiliaverit se, sicut parvulus, hic est major in regno cœlorum (*Matth.* XVIII). »

« Sicut locutus est ad patres nostros Abraham et semini ejus in sæcula. » Semen Abrahæ non carnale, sed spiritale significat, id est, non ejus tantum carne progenitos, sed sive in circumcisione seu in præputio fidei illius vestigia secutos : nam et ipse in præputio positus credidit, reputatumque est ei ad justitiam, atque ejusdem fidei signaculum circumci- A sionem accepit, ut sic utriusque populi pater fieret per fidem, juxta quod Apostolus ad Romanos plenissime disseruit. Adventus ergo Salvatoris, Abrahæ et semini ejus in sæcula promissus est filiis promissionis, quibus dicitur : « Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes (*Galat.* III). » Bene autem vel Domini, vel Joannis exortum matres prophetando præveniunt, ut sicut peccatum a mulieribus cœpit, ita etiam bona a mulieribus incipiant, et quæ per unius deceptionem perit, duabus certatim præconantibus mundo vita reddatur.

INCIPIT

BENEDICTIO SIMEONIS PROPHETÆ.

Narrat evangelista Lucas quod, cum parentes Jesu Domini nostri ipsum puerum inducerent in Hierusalem ad templum Domini, ut facerent secundum legis pro eo, et offerrent hostias secundum quod scriptum est in lege Domini, acceperit eum justus Simeon in ulnas suas, et benedixerit illum, prophetizans de ipso. Magna quidem Domini potentia, sed non minor claret humilitas, ut qui cœlo terraque non capitur grandævi hominis gestetur totus in ulnis : sed et tropice accipit Simeon Christum, veteranus infantem, ut doceat nos exuere veterem hominem, qui corrumpitur cum actibus ejus, et renovato spiritu mentis nostræ induere eum qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate, et veritate, hoc est, deponentes mendacium, loqui veritatem, et cætera quæ ad novi hominis statum pertinent ore, corde et opere, perficere. Accipit senior justus secundum legem et timoratus puerum Jesum in ulnas suas, ut significet justitiam operum, quæ ex lege erant, quis enim nesciat opera per manus et brachia solere figurari. Humili quidem salutaris fidei evangelicæ gratia mutanda accipit senior infantem Christum, ut insinuet hoc sæculum quasi senio jam et longæva ætate defessum ad innocentiam, et, ut ita dixerim, infantiam Christianæ conversationis rediturum, et sicut aquilæ juventutem illius esse renovandam.

« Et benedixit Deum et dixit : Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. » Vides non solum Novi, sed et Veteris Testamenti, justos spe futuræ vitæ desiderium habuisse dissolvi a corpore, imo pacis viam deputasse, sarcinam deponere terrestrem, ut pote qui se in sinu Abrahæ requiem non dubitarent habituros esse perpetuam. Denique et Idithum, hoc est, transiliator cupiditatum sæcularium, postquam multa diu tacitus mundi mala contemplatus interna secum cordis meditatione concaluit, tandem locutus in lingua sua, et quæ intus egerit promens. « Notum, inquit, fac, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui est, ut sciam quid desit mihi ; ecce veteres posuisti dies meos (*Psal.* XXXVIII). » Quibus absque dubio verbis aperit, quam maximum se præsentium cala-

mutatum sacrarum sperat in fine salutem, quem tantopere advenire desiderat.

« Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod « parasti ante faciem omnium populorum. » Beati oculi qui vident quae vos videtis. » Beati qui non viderunt et crediderunt. » Hoc ipsum, inquit, quod omnibus per mundum gentibus, populis et linguis, mente ac fide comprehendum parasti, quo ex tempore etiam quaerendum praevidisti, ipse desideratum nunc et carnis et cordis oculis tuum salutare contemplor.

« Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuae Israel. » Lumen quidem utrique populo salutare Dei, id est, Christus a Deo Patre paratus, qui tamen gloria magis Israel, ex quo operatur, et ex quo praenuntiatus advenit. Gentium vero dicitur esse revelatio, quarum mentes caliginis profunda jam desiderii demersas, neque illa quae adventus Domini erat eorum ipse visitare pariter revelare atque illustrare dignatus est. Et bene revelatio gentium Israelis gloriae praefertur, quia cum plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israel salvus fiet, » quem modo et Psalmista pulchre innuit: « Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum gentium revelavit justitiam suam (Psal. XCVII); » subjunxit, atque ait: « Memor fuit misericordiae suae Jacob et veritatis suae domui Israel. »

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

[a] LIBER DE SACRIS ORDINIBUS, SACRAMENTIS DIVINIS

ET

VESTIMENTIS SACERDOTALIBUS

AD THIOTMARUM.

PRÆFATIO.

RABANUS, servus Christi Jesu, THIOTMARO fratri salutem. Sicut me rogasti, amande frater, ut aliquas quaestiones de sacramentis divinis ac sacris ordinibus, nec non et de vestimentis sacerdotalibus, tibi exponendo absolverem; feci quantum potui, et quid in se mysterii haberent partim interpretando partimque sensum eorum dilucidando explanavi. Et quia me cooperatorem in sacro ministerio te elegi, hortor ut quod pro infirmitate corporis mei non multis exponere non possum, tu qui junior aetate es et validior in corpore, illis qui ad sacerdotium ordinati sunt, et ministerium sacerdotale agere debent, notum facias, et eis persuadeas non pigeat ut diligenter discant quod in hoc opusculo conscriptum est, et ad eorum officium pertinet: quatenus ipsi hoc sciendo agnoscant quod eos scire convenit, ut plebi sibi commissae intiment quod illis in Christiana religione credendum agendumque tenendumque sit, ut utrique, et praelati atque subditi salvi fieri possint, et legem Domini mente meditentur, et mandata divina operibus in omnibus contendant. Ita enim Apostolus scribens ad discipulum suum in Epistola sua docuit dicens (*I Tim.* IV, 14): « Attende lectioni et exhortationi, doctrinae. Noli negligere gratiam quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii. Haec meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi et doctrinae; insta in illis: hoc enim faciens et teipsum salvum facies et eos qui te audiunt. » Quod divina gratia te in mente pura habere et sermone sano, atque bono opere consummare faciat, quatenus hic in ejus servitio assiduus, et post hujus vitae terminum aeterni gaudii in coelesti regno cum electis Dei particeps existas.

CAP. I. — *De una Dei Ecclesia catholica.*

(*De Inst. cler.*, l. I, c. 1.) Ecclesia vero Dei catholica, quae per totum orbem dilatata diffunditur, Christi dominio subdita glorificatur. Omnis enim homo qui recta fide sacra particeps, et sacro baptismatis regeneratur, a Christo Christianus nominatur, et Deo Patre atque Ecclesia matri. Ecclesia Graecum vocabulum est, quod in Latinum vertitur *convocatio sive conventus*, eo quod omnes convocat ad se. Catholica autem dicitur, id est, universalis, quia in toto mundo una est Ecclesia Christi quae ejus sponsa et corpus ejus est.

CAP. II. — *De tribus ordinibus Ecclesiae.*

(*Ib.* c. 2.) Sunt tamen tres ordines in Ecclesia universitatem, id est, laicorum, monachorum et clericorum; quorum primus, id est, laicus, ordo populi interpretatur. Laos enim Graece, populus Latine dicitur. Secundus est monachorum, et est

[a] Hoc opusculum in multis idem est cum libro I de Institutione clericorum, sed epistola praemissa est diversa.

singulariter conversans, hoc est, a sæculari conversatione remotus. Monas enim Græce singularitas dicitur, et monachus singularis vel solitarius. Tertius est ordo clericalis. Cleros quippe Græce sors, vel hæreditas dicitur. Cleros autem vel clericos hinc appellatos Doctores nostri dicunt, quia Matthias sorte electus est, quem primum ab apostolis legimus ordinatum. Sic et eos quos illis temporibus Ecclesiarum principes ordinabant, sorte legebant. Nam et hæreditas Græce cleronomia appellatur, et hæres cleronomus. Propterea ergo dicti sunt clerici, quia de sorte sunt Domini, vel quia Dominum partem habent, sicut de eis scriptum est, loquente Domino : *Ego hæreditas eorum* (*Psal.* xxxvi, 18). Unde oportet ut qui Deum hæreditate possident absque ullo impedimento sæculi Deo servire studeant, ut congrue illud Psalmistæ dicere possint : *Dominus pars hæreditatis meæ* (*Psal.* xv, 5). Iste autem ordo jure præponitur in Ecclesia, quia in sanctis deseruit, et sacramenta populis dispensat. Sicut enim in Veteri Testamento, tribus Levi præ cæteris tribubus peculiariter a Domino electa est, ad serviendum illi per diversa officia in tabernaculo : ita et clericus ordo specialiter modo electus est ad ministrandum Deo in vero Dei tabernaculo quod est Ecclesia præsens, ut serviant ei die ac nocte in templo sancto ejus, ut sint populo in his quæ ad Deum pertinent, ut offerant Deo dona et sacrificia pro sua et pro populi ignorantia, ut judicent inter justum et injustum, et discernant inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, doceantque populum Dei omnia legitima ejus, et præcepta quæ mandaverat ad eos.

CAP. III. — *De tonsura clericorum.*

(*Ib. c.* 3.) Tonsuræ ecclesiasticæ usus a Nazaræis (nisi fallor) exortus est, qui prius crine servato, denuo post vitæ magnæ continentiam devotione completa caput radebant et capillos in igne sacrificii ponere jubebantur, scilicet ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Horum exemplis, usus ab apostolis introductus est, ut hi qui in divinis cultibus mancipati Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, sancti Dei, crine præciso innoventur. Hoc quippe Ezechieli prophetæ jubetur, dicente Domino : « Tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum et duces per caput tuum et barbam (*Ezech.* v, 1), » videlicet quia et ipse et sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis deserviebat. Hoc et Nazaræos illos Priscillam et Aquilam in Actibus apostolorum primos fecisse legimus, Paulum quoque apostolum et quosdam discipulorum Christi, qui in hujuscemodi cultu imitandi exstiterunt. Est autem in clericis tonsura signum quoddam quod in [*Forte suppl.* corpore] figuratur, sed in animo agitur. Scilicet ut hoc signo in religione vitia resecentur, et criminibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur, atque inde innovatis sensibus ut comis rudibus enitescamus, « exspoliantes nos, » juxta Apostolum, » veterem hominem cum actibus ejus, et induentes novum qui

A renovatur in agnitionem Dei (*Col.* iii, 9), » quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero detonso superius capite inferius circuli corona relinquitur, sacerdotium regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari. Thiara enim apud veteres constituebatur in capite sacerdotum, hæc ex bysso confecta rotunda erat quasi sphæra media, et hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem aurea latitudo est circuli, quæ regum capita cingit, utrumque itaque signum exprimitur in capite clericorum, ut impleatur etiam corporis quadam similitudine, quod scriptum est, Petro apostolo dicente : « Vos estis genus electum, regale sacerdotium (*I Pet.* ii, 7). Quæritur autem cur sicut apud antiquos Nazaræos B non ante coma nutritur et sic tonditur : sed qui hæc exquirunt, advertant quid sit inter illud propheticum velamentum et hanc Evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus : « Cum transieris ad Christum, aufertur velamen ((*II Cor.* iii, 16). » Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Moysi et aspectum filiorum Israel, hoc significabat illis temporibus coma sanctorum. Nam et Apostolus comam pro velamento esse dicit. Proinde jam non oportet ut velentur crinibus capita eorum qui Domino consecrantur, sed tantum ut revelentur : quia quod erat occultum in sacramento prophetiæ, jam in Evangelio declaratum est. Sunt quoque quidam doctorum qui asserunt diversas ob causas Petrum C apostolum hunc ritum primum sumpsisse, primitus, ut formam et similitudinem Christi in capite gestaret dum pro redemptione nostra crucis patibulum subiturus a nefanda Judæorum gente acutis spinarum aculeis crudeliter coronaretur. Deinde, ut sacerdotes Veteris et Novi Testamenti in tonsura et habitu discernerentur. Postremo ut idem apostolus suique successores et sequipedes ridiculosum gannaturæ ludibrium in populo Romano portarent, quia et eorum barones et hostes exercitus superatos sub corona vendere solebant. Sed de his quid suscipiat lectoris judicio derelinquimus.

CAP. IV. — *De sacramentis Ecclesiæ.*

(*Ibid. c.* 24.) De sacramentis autem quæ in Eccle- D sia sunt, oportet primum ut hujus operis sermo exponat atque declaret ritum sacerdotalem : quia per sacerdotes Christi ministerium ecclesiasticum debet ordinari, atque Deo adjuvante perfici. Sunt autem sacramenta, baptismus et chrisma, corpus et sanguis, quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur. Nam a secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur, quæ ideo fructuose penes Ecclesiam fiunt, quia sanctus in ea manens spiritus, eumdem sacramentorum latenter operatur effectum. Unde seu per bonos seu per malos ministros intra Ecclesiam Dei dispensentur, nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur : Quia « ne-

que qui plantat est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (*I Cor.* III, 7). » Unde et Græce mysterium dicitur quod secretam et reconditam habeat dispositionem.

CAP. V. — *De baptismatis sacramento.*

(*Ibid.* c. 25.) Primum autem sacramentorum est baptismum, quia antequam sanctæ Ecclesiæ jungatur aliquis, ut corporis et sanguinis Christi particeps exstat, sacra regeneratione purgari debet, ac deinde ad cætera rite accedere. Baptismus Græce, Latine tinctio interpretatur, quæ non tantum ob hoc quod homo in aquam mergitur tinctio dicitur, sed quia spiritu gratiæ in melius immutatur, et longe aliud quam erat efficitur. Primum homines fœdi erant deformitate peccatorum, in ipsa tinctione pulchri dealbatione virtutum. Unde et in Canticis canticorum scribitur: « Quæ est ista quæ ascendit quasi dealbata (*Cant.* III, 6)? » Cujus mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, id est, Patris et Filii et Spiritus sancti cognitione completur, dicente Domino ad apostolos: « Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* XXVIII, 19). » Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita sacramentum confirmat ternarius numerus nominum divinorum. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est: voluit enim Dominus ut res illa invisibilis per congruentiam et profectum incontrectabile et invisibile impenderetur elementum [a], super quod etiam in principio ferebatur Spiritus sanctus. Nam sicut aliquo naturali pondere superfertur omni liquori: ita in principio superferabatur Spiritus sanctus aquis. Sicut aqua purgat exterius corpus, ita latenter ejus mysterio per Spiritum sanctum purificatur et animus, cujus sanctificatio ita est. Invocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de cœlis, et medicatis aquis sanctificat eas de semetipso, et accipiunt vim purgationis, ut in eis caro et anima delictis inquinata mundetur. Utrumque enim baptizando necesse est adhiberi, et baptismi lavacrum, et Spiritus sancti purgatio, quia ait Salvator: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. » Sed ante baptismum catechizandi debet in hominem præcedere officium, ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum. Nam in Evangelio secundum Matthæum legitur, quod post resurrectionem Dominus apostolis præcepit, ut in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti docerent et baptizarent omnes gentes, id est, primo fidem Dei illas instruerent, et sic credentes in remissionem peccatorum baptizarent. Hinc est quod secundum Marcum idem Dominus legitur præposuisse fidem baptismati cum ita dicit: « Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit; qui vero non crediderit condemnabitur (*Marc.* XVI, 16). » Sed Dominus teste prius ipse Jesus cum cæci nati oculos luto ex sputo facto superlinivit, et sic ad aquam Siloe misit, quia prius debet baptizandus fide incarnationis Christi instrui, et sic ad baptismum jam credulus admitti, ut sciat cujus gratiæ in eo est particeps, et cui jam debitor fiat deinceps.

CAP. VI. — *De catechumenis.*

(*Ib.* c. 26.) Catechumenus autem dicitur pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nec tamen baptismum recepit. Nam catechumenus Græce, Latine auditor interpretatur, etc., *usque ad finem capitis.*

CAP. VII. — *De catechizandi ordine.*

(*Ib.* c. 27.) Catechizandi enim ordo hic est: primum interrogatur paganus si abrenuntiat diabolo et omnibus damnosis ejus operibus, atque fallaciis, etc., *usque ad finem capitis.*

CAP. VIII. — *Quæ sit interpretatio symboli secundum Latinos.*

Igitur symbolum Latine indicium vel signum vel collatio interpretatur, indicium quia per id indicatur fidei integritas, signum quod eo bene retento et intellecto, fideles ab infidelibus discernuntur, collatio, quia in eo apostoli sensum fidei integritatem contulerunt. Quod omnes pari fidei sinceritate corde retinebant, ore confessi sunt, et singuli proprias sententias conferentes, symbolum, id est, totius fidei collationem ediderunt. Discessuri enim ab invicem normam futuræ prædicationis in commune statuerunt, ne localiter ab invicem discedentes diversum aliquid vel dissonum prædicarent. Decentissimum namque et utile erat ut quibus erat anima una et cor unum in Domino, et quos sancti Spiritus afflatus vegetabat, unius etiam fidei confessio exornaret, nec enim diruti in aliquo [illegible] poterant vel debebant qui unius fidei vinculo nectebantur. Plerique præterea verbum abbreviatum per Isaiam prophetatum, in Symbolo et oratione Dominica intelligi volunt. In altero enim fidei, in altero precum continetur integritas, ut et in duodecim verbis duodecim apostolorum doctrina, et in septem petitionibus, omne contineatur quidquid ad præsentis et futuræ vitæ pertinet dispensationem, quamvis etiam totius doctrinæ summam dici possit abbreviationi, quia quod prius lex et prophetæ continebant in multiplici præceptorum [illegible], venerat Dominus pronuntiavit et dixit: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua, et proximum tuum tanquam teipsum. In his mandatis duobus tota lex pendet et prophetæ (*Marc.* XII, 30). » In quo evidenter prophetias et legem duobus his sermonibus breviavit. Hæc de symbolo et nomine ejus dicta sunt.

[a] Legendum, *per congruentiam et profectum incontrectabili et invisibili impenderetur elementum*; vel, *per congruum et perfectum contrectabile et visibile impenderetur*, etc. Quod si prior lectio placeat, in qua quam minimum mutatur, legi forte posset *per*, propter, quamvis etiam hoc loco *per* propter accipiatur.

CAP. IX. — *De credulitate : quomodo credendum sit in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus natum et passum, et in Spiritum sanctum, Ecclesiam catholicam, et cætera quæ sequuntur in eodem symbolo.*

Cæterum fides quæ in hoc symbolo continetur, ita ab his qui baptizandi sunt intelligi debet, ut credant in Deum Patrem omnipotentem creatorem omnium visibilium et invisibilium, qui solus, quia non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus, et in Jesum Christum Filium ejus, per quem omnia facta sunt, verum Deum unigenitum, verumque Dei Filium non factum aut adoptivum sed genitum et unius cum Patre substantiæ, atque ita per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore nec gradu nec potestate esse possit inferior, tantumque esse illum qui est genitus, quantus ille qui genuit. Credunt etiam eum natum de Spiritu sancto ex Maria semper virgine, id est, ut Spiritu sancto cooperante, verum sibi corpus ex virgine, id est, Dei Filius assumpserit, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse factus sit in humanitate hominis matris Filius. Credant etiam eum descendisse ultimo tempore pro redemptione mundi a Patre, qui nunquam desiit esse cum Patre, et hominem verum factum, ut humanum genus homo liberaret, et ipse quia absque initio æternitatem cum Patre et Spiritu sancto possidet in fine sæculorum perfectum naturæ hominem susceperit, et Verbum caro factum sit assumendo humanitatem, non permutando divinitatem. Credant etiam eum pertulisse passionem et mortem, non in virtute divinitatis, sed infirmitate humanitatis, mortuum vera carnis morte, resurrexisse vera carnis resurrectione, et resurrectione sua spem nobis resurrectionis contulisse, ita duntaxat ut sicut ille tertia die resurrexit vivus a mortuis : ita et nos in fine sæculorum resurgamus in eadem qua nunc vivimus carne. Credant etiam eum in eodem corpore quod de Virgine assumpsit, passionem sustinuit, et resurrexit, ascendisse in cœlum et in eodem nunc esse, et ad judicium venturum esse, et resuscitatis omnibus, dare aliis pro peccatis supplicii æterni sententiam : aliis pro justitiæ meritis æternæ beatitudinis præmium. Credant et in Spiritum sanctum Deum verum ex Patre Filioque procedentem, æqualem per omnia Patri et Filio, voluntate, potestate, æternitate, substantia. Nec esse in hac sancta Trinitate ullos gradus quibus aliquis inferior superiorve dici possit. Credant etiam sanctam Ecclesiam catholicam, id est, universalem : non in sanctam Ecclesiam ut credentes in Trinitatem. Credant ejusdem sanctæ Trinitatis domum esse sanctam Ecclesiam, a cujus communione discedentes schismatici et hæretici vocantur, et æterna damnatione puniuntur : in ejus vero communione permanentes et membra Christi esse et remissionem peccatorum percipere, et ad vitam æternam pertinere. Quia ergo parvuli necdum ratione utentes hæc minime capere possunt, oportet ut cum ad intelligibilem ætatem pervenerint doceantur, et fidei sacramentis et confessionis suæ mysteriis, ut ea et veraciter credant, et diligenti cura custodiant. Confessionem suam plane diximus, quia quamvis illi necdum loqui possint : pro illis et confitentur et loquuntur qui eos de lavacro fontis suscipiunt. Nec immerito dignum est ut qui aliorum peccatis obnoxii sunt, aliorum etiam confessione per mysterium baptismatis remissionem originalium percipiant peccatorum.

CAP. X. — *De scrutinio.*

Qui vero illius sunt jam ætatis, ut rationem credulitatis suæ reddere possint, diligenti examine scrutandi sunt, utrum veraciter credant, an alicujus falsitatis in eis macula celetur. Ne dum aut timore aut favore terrenarum potestatum aut acquisitione quarumdam rerum ac baptismatis sacramentum ignorantibus ministris Ecclesiæ perveniunt, tradatur sanctum canibus, et margaritæ mittantur inter porcos, et lupi ovina pelle vestiantur. Hunc enim morem Ecclesia servare consuevit, ut per aliquot dierum spatium, hi qui in solemnitate Paschali baptizandi sunt scrutentur, ut instructis et doctis et simplici corde ad fidem veram venientibus vitæ sacramenta impartiantur, quibus ut aptiores inveniantur baptismatis sacramento, et eorum fides probabilior sit, quædam fiunt corporaliter quæ spiritali gustu degustata, mysticum quid et spiritale sapiant.

CAP. XI. — *Quid sit abrenuntiatio.*

De abrenuntiatione autem et quid sit abrenuntiatio, jam dicendum est. Abrenuntiare etenim poni solet, pro eo quod est spernere, rejicere, contradicere, sive aliud quid, quod hoc verbo in hoc sensu exprimi potest. Quamvis enim illius verbi quod est nuntio, sensus in promptu sit cum sine præpositione profertur, et accepta præpositione interdum a sua significatione non longe recedat, ut est illud : narrabo et renuntiabo, interdum vero in alium sensum vertatur, ut est illud : « Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus (*Luc.* XIV, 33) : » abrenuntiare tamen semper in eo sensu poni consuevit, quem superius diximus. Abrenuntiare etenim se fatetur Satanæ et omnibus operibus ejus et omnibus pompis ejus, quam abrenuntiationem recte confessio sanctæ Trinitatis sequitur. Et [*Fort.*, ut] ubi abundavit peccatum, superabundet gratia, et ubi computruit jugum diaboli a facie unctionis Spiritus sancti, adveniat illius jugum qui dixit : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve (*Matth.* XI, 29). » Satanæ enim, qui et diabolus nuncupatur, a fidelibus abrenuntiatur, ut Domino Salvatori liberius serviatur, quia juxta ejusdem Domini vocem : « Nemo potest duobus dominis servire (*Matth.* VI, 24).

CAP. XII. — *De abrenuntiatione Satanæ et omnibus operibus ejus, atque pompis, vel quæ opera diaboli sint et pompæ.*

Abrenuntiatur etiam operibus ejus, quia opera illius contraria sunt operibus Salvatoris. Et quia

ille arma sua, id est vitia, quæ homini [illegible] subjecit, Dominus [illegible], id est virtutibus, illum debellavit. In illius enim militia, id est in peccatis nostris, servitus permanens [illegible]: in istius militia, id est virtutibus, accipimus vitam æternam. Septem itaque principalia vitia, quibus diabolus genus humanum infestat, [illegible] opera Satanæ dicere possumus; quibus opponuntur septem principales virtutes, quæ opera sunt [illegible] dubio salutaria. Nec minus interea pompa ejus abrenuntiatur, quæ utique opera sunt Satanæ, sed ea quasi decerni videntur a cæteris operibus ejus, quia in eis superbia, cujus ille auctor est, et quæ eum dejecit, quodammodo designatur. Pompæ igitur ejus sunt ambitio, arrogantia, vana gloria, et cætera hujuscemodi, quæ de fonte superbiæ procedere dignoscuntur. Pompam enim ambitionem sive jactantiam, et his similia, intelligi debere propheta manifeste demonstrat, cum dicit: « Væ qui opulenti estis in Sion, et confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel (Amos VI, 1). » Sed et Clemens Prudentius disertissimus atque Christianissimus poeta, in hac significatione pompam posuit, in libro Psychomachiæ, ubi ait:

Pompa præcedit [illegible]
[illegible]

Quamvis ergo omne peccatum superbia dici possit, quia quando quis peccat, Deo, qui peccare prohibuit, contraire videtur, aliud tamen est [illegible], aliud malitiose, aliud scienter, aliud ignoranter, aliud negligenter, aliud arroganter peccare: quolibet autem modo quis peccat, si pœnitere contemnit, in magnum se superbiæ barathrum immergit, de quo non nisi per confessionem peccatorum sacerdoti et emendationem morum et salutaris pœnitentiæ [illegible] egredi potest. Diabolus enim [illegible] Deo superat, cum aut præcepta ejus inobediens existens, ea quæ prohibita sunt committit, aut commissa pœnitere negligit: unde tam hi qui baptizandi sunt, sive nos qui baptismi sacramentum jam percepimus, ante oculos ponere debemus pactum, quod cum Deo in baptismate fit, ubi abrenuntiatur Satanæ et operibus et pompis ejus, quod pactum tunc irritum fit, si aut in fide quis permanendo vitiis, aut a fide exorbitando idolorum cultibus, aut hæresum erroribus subdatur.

CAP. XIII. — [illegible] baptismi.

Quia igitur constat, pactiones credentium esse duas, unam in qua renuntiatur diabolo et pompis ejus, et omnibus operibus ejus; alteram qua se credere confitentur in Patrem, et Filium, et in Spiritum sanctum, oportet hæc inviolabiliter mentis intentione teneri, et ut intemerata custodiri possint, illius semper adjutorium quærere, qui baptismi sacramentum ad salutem generis humani contulit, cujus mysterium et in Veteri Testamento per Moysen præfiguratum est, cum populus in nube et in mari baptizatus est, et in Novo nobis per mediatorem Dei et hominum apertissime demonstratum. Ipse enim ait: « Quoniam nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non poterit introire in regnum Dei (Joan. III, 5). » Et Joannes ait: « Ego baptizo in aqua, medius autem vestrum stat, quem vos nescitis. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni (Luc. III, 16). » Per hoc [illegible] nos, qui per peccatum eramus filii iræ, per gratiam efficimur filii Dei. Hac enim tinctura et hoc lavacro Ecclesia regeneratur, quoniam sicut et [illegible] dormientis protoplasti costa ædificata est, ita ex latere Christi in cruce dormientis Ecclesia formata est; profluxerunt enim ex ejus latere sanguis et aqua: duo sancta Ecclesiæ principia sacramenta, ut in altero consecratio, in altero [illegible] Ecclesiæ. Regeneramur namque ex lavacro, et renovamur ex sanguine. Unde et populus mare Rubrum transiit: quia baptismus Christi sanguine consecratur. Quid ergo elementum aquæ in hoc mundo omnibus elementis præstantius [illegible], non immerito baptismi dignitas conferretur, qui [illegible] bonorum efficaciam cum Spiritus Dei in mundi primordio super id ferretur conspiciebat, et [illegible] ex latere Christi profluxerit, dignitatem [illegible]. Per hoc itaque visibile elementum cum illo invisibili signatum, ut sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter ejus mysterio per Spiritum sanctum purificatur et animus. Invocato namque Deo descendit Spiritus sanctus de cœlis, et sanctificatis aquis, tribuit eis vim purgationis. Inde homo ad imaginem repræsentatus sanctæ Trinitatis, ad quam conditus fuerat, reparatur, et qui exitus in eum per peccatum primi hominis intraverat, [illegible] per Christi gratiam [illegible], et Spiritus gratiæ [illegible] quam fuerat efficitur. [illegible] Nullatenus itaque baptismi mysterium perfici potest, nisi sub invocatione sanctæ Trinitatis, quia et Dominus ad apostolos dixit: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et idem Dominus hoc sacramentum firmavit, cum in suo baptismate Pater declaratus est in voce, Filius in corpore, Spiritus sanctus in columbæ specie. O præclarum et admirabile sacramentum, quod [illegible], in quo et regeneramur [illegible], et exemplum nostri Christi imitamur. Quomodo ergo hoc exemplum imitemur, dicit Apostolus: « An ignoratis, inquit, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus illi per baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus (Rom. VI, 3). » Morimur ergo peccato, quando abrenuntiamus diabolo, et omnibus quæ sua sunt: consepelimur Christo, cum sub invocatione sanctæ

Trinitatis sub trina mersione, in fontem lavacri quasi in quoddam sepulcrum descendimus. Consurgimus Christo, cum exuti omnibus peccatis de fonte quasi de sepulcro egredimur. Sed neque mysterium trium dierum ac noctium quibus in sepulcro Dominus fuisse legitur præteritur, cum invocata sancta Trinitate, quæ utique vera lux est, in fontem descendimus. Lux est enim hic Pater, et in lumine ejus qui est Filius, lumen videmus Spiritum sanctum. Facimus autem non tres noctes : cum tenebrarum et ignorantiæ patri, una cum mendacio, quod ex eo natum est, et mendax est sicut et pater ejus, et cum loquitur mendacium de suis propriis loquitur, contradicimus. Sed et tertio loco Spiritum erroris destruimus, qui inspirat pseudoprophetas ut dicant : « Hæc dicit Dominus, » quos Dominus non misit. destruimus enim hæc et conculcamus si consepulti sumus etiam Christo, secundum illud quod ipse dicit: « Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici (*Luc.* x, 19). » Quæ singula ita sunt contraria sanctæ Trinitati, ut nox diei, ut tenebræ luci, ut mendacium veritati. Fons quoque baptismi similitudinem gerit sepulcri Christi, quod novum fuisse legitur : quia quicumque in eo consepelitur Christo, et ei consurgit secundum eumdem Apostolum, in novitate vitæ ambulare debet. Cujus fontis septem gradus : tres in descensu, tres noctes, et tres in ascensu, tres dies significare videtur, de quibus superius dictum est. Septimus vero, qui et quartus, ille est de quo quidam ait : « Et aspectus quarti similis Filio Dei qui fornacem ignis extinguit, qui est stabilimentum pedum, [a] fundamentumque. In quo, » juxta Apostolum, « inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Col.* II, 9). » Idcirco autem baptismus non iteratur, quia et Christus non amplius quam semel moritur. Peccata enim quæ post baptismum committuntur, pœnitentiæ lacrymis, eleemosynis, et cæteris bonorum operum exhibitionibus, non baptismatis iteratione delentur. Dominico interea corpori sepeliendo mundissima linteamina et aromata adhibentur, quia et is qui Christo consepeliri desiderat, si jam ætas permittit, quamvis mortuus sit per originale peccatum quod adhuc portat. debet tamen bonorum operum exhibitione flagrare, et mundis indui vestibus. De quibus Propheta sacerdotes indui orat, cum dicit : « Sacerdotes tui induantur justitiam (*Psal.* CXXXI, 9). » Si ergo antequam renascatur et originali peccato purgetur et Christo consepeliatur, ut aromatibus debet flagrare, et mundissimis vestibus indui ; quanto magis renatus, purgatus, Christo convivificatus, in novitate vitæ ambulans, nova creatura effectus, et odoris flagrantia exuberare, et candidorum vestimentorum clarescere debet nitore. Catechizandi ergo ordine et scrutinio sic ordinabiliter peracto, de baptismatis tinctione et unctione chrismatis jam sermo habendus est.

[a] Ms., *fundamentum aquæ ;* verum illud melius.

CAP. XIV. — *De tinctione baptismi et unctione chrismatis.*

(*De Instit. cler. l.* I, *c.* 18.) Post hæc igitur consecratur fons, et ad ipsum baptismum catechumenus accedit, et sic in nomine sanctæ Trinitatis trina submersione baptizatur. Et recte homo qui ad imaginem sanctæ Trinitatis conditus est, per invocationem sanctæ Trinitatis ad eamdem renovatur imaginem, et qui tertio gradu peccati, id est, consensu cecidit in mortem, tertio elevatus de fonte, per gratiam resurgat ad vitam. Potest et hæc trina mersio, triduanam Domini sepulturam significare, sicut supra jam diximus, maxime cum dicat Apostolus : « Quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus (*Rom.* VI, 3), et cætera. Oportet ergo cum invocatione sanctæ Trinitatis sub trina mersione baptismus confici, ut secundum personarum differentiam, mysterium baptismi celebretur, et secundum unitatem substantiæ unum baptisma fiat, unde dicit Apostolus *: unus Dominus, una fides, unum baptisma* (*Eph.* IV, 5), et cætera. Postquam enim ascenderit baptizatus de fonte, statim signatur in cerebro a presbytero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut regni Christi particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari. Scriptum est et in Evangelio ita : « Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei cœli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam et venientem super se (*Matth.* III 16). » Bene quidem baptismo continuatur chrismatis unctio, quia Spiritus sanctus qui per illud chrisma suæ virtutis admixtione sanctificat credentes ; baptizato Jesu statim super illum in columbæ specie descendit ; cujus videlicet typum præferebat columba illa quæ in diluvio ad arcam reportavit ramum olivæ virentibus foliis : significans utique quod Spiritus sanctus per chrismatis unctionem in baptismate virorem confert fidelibus cœlestis gratiæ. Sed de hoc plenius in sequentibus dicemus. Legimus et in gestis Patrum quod Sylvester Papa in Ecclesia Romana constituerit ut sicut potestas et privilegium apud solum episcopum constat, quod sacrum chrisma ipse conficiat, et baptizatum per manus impositionem cum ipso chrismate consignet, propter hæreticam suasionem : ita presbyter eodem chrismate liniet baptizatum levatum ex aqua propter occasionem transitus mortis, quia scriptum est in Apostolo : « Vos autem, fratres, in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (*Rom.* VIII, 11), » et cætera. Ac deinde profecto patet quia quicunque non est Christi, regni sui particeps fieri nequit, ideoque necessarium est ut statim succurra-

tur baptizato cum chrismatis unctione, ut Spiritus sancti participationem accipiens, alienus a Christo non exstat.

Cap. XV. — *De indumento baptizati et [illegible].*

(*Ib., c. 29.*) Post baptismum autem traditur Christiano vestis candida designans innocentiam et puritatem Christianam, quam post ablutos, et cetera *usque ad finem capitis.*

Cap. XVI. — *De impositione manus episcopalis et chrismatis sacramento.*

(*Ibid., c. 30.*) Novissime autem a summo sacerdote per impositionem manus paraclitus traditur illi Spiritus sanctus, ut roboretur per Spiritum, etc., *usque ad finem capitis.*

Cap. XVII. — *De sacramento corporis et sanguinis Domini.*

(*Ibid., c. 31.*) Sed quia de duobus sacramentis, id est, baptismo et chrismate jam quantum nobis Dominus dedit, supra disseruimus, etc., *usque ad finem capitis.*

Cap. XVIII. — *De officio missæ.*

(*Ibid., c. 32.*) De sacramentis, ut reor, satis superius diximus; nunc de officio missæ quo ipsa sacramenta corporis et sanguinis Christi conficiuntur, etc., *usque ad finem capitis.*

Cap. XIX. — *De ordine missæ.*

(*Ibid., c. 33.*) Primum autem in celebratione missæ, ad introitum sacerdotis ad altare, antiphona cantatur a clero, ut audiatur sonitus quando ingreditur sanctuarium in conspectu Domini, sicut in veteri testamento per tintinnabulorum sonitum ingressus pontificis innotuit. Itemque ergo in ingressu sacerdotis concrepantibus choris auditur modulatio divinæ laudis, ut dominicæ celebrationis mysteria ministrorum pie præcedat consonantia, et corporis et sanguinis Christi venerabile sacramentum antecedat dignæ laudis sacrificium. Namque chorus est multitudo in sacra collecta, et dictus chorus, quod in initio in modum coronæ circum aras starent, et ita psallerent, unde et Ecclesiasticus liber scribit stantem sacerdotem ante aram, et in circuitu ejus coronam fratrum. Alii chorum dixerunt a concordia, quæ in charitate et vera pace consistit. Sive de concentu vocum; cum enim unus canit, Græce monodia, Latine solitum dicitur, si vero duo canunt bicinium dicitur. Cum autem multi, chorus vocatur. Antiphona Græce vox reciproca ex duobus scilicet choris alternatim psallentibus dicitur. Introitus namque ab introeundo est dictus. In eo enim cantu ad sanctæ modulationis officia intratur; vel tunc Christianæ religionis congregatio Ecclesiam Dei intrans, ad sacrosancti officii laudes præparat se intenturam. Sicut enim invitatorium dicitur ab invitando cum inchoatur officium nocturnum, et dicitur *venite*; introitum ab introeundo quando initiatur diurnum. Antiphonam autem ad introitum Cælestinus natione Campanus pontifex Romæ constituit, ut ante sacrificium celebraretur, quod ante non fiebat, nisi tantum epistola Pauli recitabatur et sanctum Evangelium. Inde *Kyrie eleison* dicitur, quod ex Græco in Latinum, *Domine, miserere nobis*, interpretatur. Sic et *Christe eleison*, hoc est, *Christe, miserere nobis.* Hymnum vero angelicum, id est *Gloria in excelsis Deo*, tunc angeli cecinerunt quando natus est Dominus, quem etiam Telesphorus pontifex natione Græcus statuit ut ante sacrificium psalleretur, qui et constituit ut in natali Domini per noctem missæ celebrarentur. Tunc lector legit lectionem canonicam, ut animus auditorum per bona instructus ad cætera intentius assurgat. Sæpius tamen in missæ officio legitur lectio ex Epistolis B. Pauli. Paulum namque constat notum ad doctorem gentium esse, et quia a Domino vas electionis Dei meruit. Merito idem dum in corpore manens et degente qui quasdam epistolas scribendo gentes ad tempus docuit, inde nunc quotidie dum recitatur, omnium mentes fidelium roborare bonæ fidei solidius. Post lectionem vero cantor dicit responsorium ut ad compunctionem audientes provocet et bonos homines auditos faciat. Responsorium vero inde dicitur, quod alio desinente id alius respondeat. Inter responsoria quoque et antiphonas hoc differt, quod in responsoriis unus dicit versum, in antiphonis autem alternant versibus chori. Antiphonas Græci, responsoria vero Itali traduntur primum invenisse. Responsorium enim istud, quidam graduale vocant, eo quod juxta gradus pulpiti cantatur. Post responsorium cantatur *Alleluia*, scilicet ut ad æternitatis mentem populus sublevet, et ad divinam contemplationem erigat. *Alleluia* enim duorum verborum interpretatio est: hoc est laus Dei, et est Hebræum. Ia enim de decem nominibus quibus apud Hebræos Deus vocatur, unum est. Similiter et Amen Hebræum est, quod ad omnem sacerdotis orationem sive benedictionem respondet populus fidelium. Interpretari quoque potest Amen in Latinum vere, sive fideliter, seu, fiat, quia Hieronymo teste, in Psalterio ubi habet, fiat, fiat, in Hebræo legitur Amen amen. Hæc duo tamen verba, id est, Amen et Alleluia, nec Græcis, nec Latinis, nec barbaris licet in suam linguam omnino transferre, vel alia lingua annuntiare. Nam quamvis interpretari possint, propter sanctiorem tamen auctoritatem, servata est ab apostolis in eis propriæ linguæ antiquitas. Tantum enim sacra sunt nomina, ut etiam Joannes in Apocalypsi referat, Spiritu revelante se vidisse et audisse vocem cœlestis exercitus, tanquam vocem aquarum multarum et tonitruorum validorum dicentium Amen et Alleluia, ac per hoc sic oportet in terris utrumque dici, sicut in cœlo resonant. Deinde Evangelium summa auctoritate in auribus populi recitatur evangelium, ut ipsum fideles audiant doctrinam ad quam fuerint secundo loca, ejusque virtus intelligatur per complebitur cujus tunc corporis et sanguinis sacramentum celebratur mysterium. Post hæc oblationes offeruntur a populo, et offertorium cantatur a clero, quod

ex ipsa causa vocabulum sumpsit, quasi offerentium canticum. Offertoriarum quippe quæ in sacrificiorum honore canuntur, Ecclesiasticus liber indicium est, dum dicit veteres cantare solitos quando victimæ immolabantur, ubi ita legitur : « Porrexit, inquit, manum suam sacerdos in libationem, et libavit de sanguine uvæ, et fudit in velamento altaris odorem divino et excelso Principi. Tunc exclamaverunt filii Aaron in tubis ductilibus, et sonaverunt et auditam fecerunt magnam vocem in memoriam coram Domino (*Eccli.* L, 16). » Non aliter et nunc in sonitu tubæ, id est in vocis prædicatione digne cantum proferimus, nisi ut simul corde et opere laudes Domino declamantes, jubilemus illi in alto, scilicet verum sacrificium celebrantes cujus sanguine salvatus est mundus. Immittiturque super altare corporale, hoc est pallium, quod significat illud linteum quo corpus Salvatoris involvebatur, quod ex lino puro textum esse debet et non ex serico vel purpura, neque ex panno tincto, sicut a Silvestro papa constitutum invenimus. Quia in Evangelio (*Matth.* XXVII, 59) sindone munda involutum esse a Joseph corpus Salvatoris legitur, et sudarium capitis ejus post resurrectionem Domini non cum linteaminibus positum, sed seorsum involutum inveniri. Ponuntur quoque tunc vasa sancta, quod est calix et patena, super altare, quæ quodammodo dominici sepulcri typum habent, quia sicut tunc corpus Christi aromatibus unctum in sepulcro novo per piorum officium condebatur : ita modo in Ecclesia mysticum corpus illius cum unguentis sacræ orationis conditum in vasis sacris ad percipiendum fidelibus per sacerdotum officium administratur. Postea missa cantatur a sacerdote. Primum ergo oratione quæ Super oblata nominatur secrete ab ipso sacerdote expleta, salutat populum et orat dicens : *Dominus vobiscum*, scilicet ut Deus omnipotens sit cum populo suo, cui ipse populus respondet dicens : *et cum Spiritu tuo*. Responsio hæc populi atque oratio convenienter profertur, hoc est, ut sicut sacerdos oravit quod Dominus esset cum populo, ita et populus orat quod Dominus sit cum spiritu sacerdotis. Cum autem dicit sacerdos *oremus*, rogat omnes orare, ut oratio ejus a Domino exaudiatur. Et quando juxta finem orationis dicit : *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, ad Deum Patrem orat sacerdos, ut per suum Filium qui Dominus noster est æqualiter sicut Pater ipsa oratio perficiatur. Cum dicit : *Qui tecum vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti*, vult populum credere et intelligere quod Filius cum Patre sine initio ac sine fine vivit et regnat Deus, et sicut Pater est Deus, et Filius est Deus, ita et una majestas et una potestas est Spiritus sancti cum Patre et Filio atque una substantia, et in omnibus his tribus unitas Deitatis manet, *per omnia sæcula sæculorum*, id est, ut Filius cum Patre in unitate Spiritus sancti ante omnia sæcula vixit et fuit, ita et in præsenti sæculo atque in futuro, ubi justi cum angelis sanctis permanebunt, et injusti cum diabolis cruciabuntur. Credatur æqualiter vivere cum Patre et Spiritu sancto et nullo fine concludi. Sequitur *Amen*, quod respondens populus concludit antedictam orationem. Amen ergo, ut supra diximus, confirmatio orationis est, a populo prolata, et in Latina lingua interpretatur fiat. Ipsum hic ita sonat, quasi omnes dicant ut ita fiat sicut sacerdos oravit. Dehinc dicit sacerdos : *Sursum corda*. Admonet utique populum ut sursum, id est, supra semetipsum ad Dominum omnipotentem omnes corda levent et fideliter orent quod de sursum eis veniat auxilium a Deo cœlesti, a quo creati sunt. Cui respondet populus : *habemus ad Dominum*, id est, ut sicut sacerdos jussit eos sursum corda tenere, sic se habere profitentur. Tunc sacerdos hortatur plebem ut gratias agat conditori suo dicens : *Gratias agamus Domino Deo nostro*. Cui respondens populus dicit : *Dignum et justum est*. Quia justa et digna ratio est Deo gratias omnes referre, quia ab ipso omnia bona suscepimus, imo suscepturi sumus si in fide recta et bonis operibus usque in finem perseveraverimus. Post hæc ergo sic incipit sacerdos præfationem dicens : *Vere dignum et justum est, æquum et salutare*. Confirmat enim professionem populi et dicit quod vere dignum est et justum Deo gratias pro omnibus referre, et quod æquum est, hoc est, rectum et salutare, id est, salute plenum, ut ei gratias referamus, qui nobis salutem dedit æternam. *Nos tibi*, inquit, *semper et ubique gratias agere*. Conversus enim sacerdos ad Dominum post professionem popali quasi ad præsentem loquitur, quia in præsentia Domini semper nos sumus et ipse videt cogitationes nostras, hoc est, omni tempore et in omni loco. Moxque ipsam orationem ad Deum Patrem sermonem convertendo, sic explet dicens: *Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus per Christum Dominum nostrum*. Dominum eum vocat qui dominator est omnium, et sub ejus dominatione universa consistunt. *Sanctus* ; quia sanctus est et per quem omnia sanctificantur, quia ipse omnia sancta et bona creavit, pater Græce dicitur, et Latine genitor : quia ipse genuit Filium sine ulla coinquinatione seu corruptione. *Pater*, latine a patrando dicitur : hoc est, a perpetrando, quod est, a perficiendo vel adjuvando, quia ipse perfecit omnia, quæ facta sunt, et adjuvit omnia quæ adjuvata sunt, et voluit nos fieri filios suos adoptivos per sanctificationem qua ille sanctificavit nos. *Omnipotens* : quia omnia potest, ideo omnipotens dicitur, qui non est impossibile apud Deum omne verbum. *Æterne Deus* : hoc interest inter æternum et perpetuum et temporale : æternum est, quod initium non habuit, nec finem habebit, sed semper fuit et est et erit. Perpetuum est quod esse cœpit et finem non habebit, temporale est, quod initium habuit et finem habebit : et ideo hic dicitur *æterne Deus*, quia solus Deus æternus est, nec cœpit esse nec desinit esse, sed est semper. Deus a diligendo dicitur, quia omnia diligit, et gubernat quæ creavit, et aliter, Deus

A a divinitate dictus est, quia divinus est, et omnia creavit, et omnia disponit, prout vult. *Per Christum Dominum nostrum.* Christus Graece, unctus dicitur latine. Iste est Christus qui ante omnia tempora a Patre inenarrabiliter est genitus, et postea in tempore quo placuit ei, Spiritus sanctus venit in Mariam virginem, unxitque unctione divina uterum ejus, unde conceptus est de Spiritu sancto, et natus est de Maria virgine. Nam et in veteri testamento sacerdotes et reges ungebantur, et ideo christi dicebantur, quia uncti erant unctione temporali. Iste Christus per quem Patri gratias agimus, aeternaliter Christus est, et cum Patre aeternus Deus est, et per ipsum redempti sumus, et ipse Dominus noster est, quia dominatur nobis. *Per quem majestatem tuam laudant angeli*, per ipsum Christum per quem nos gratias agimus Patri, Majestatem Patris laudant angeli, quia ipse aequalis est Patri in divinitate. *Majestas* dicitur quasi major potestas; quia major est potestas Dei quam hominum. Dei majestatem per Christum laudant angeli, quia Christus simul cum Patre creavit angelos. Angelus enim Graece, Latine nuntius interpretatur. Angelus, nomen est officii, non naturae qui nuntiant [illegible]. Sed naturaliter spiritus sunt. *Adorant dominationes* majestatem Dei Patris, per Filium laudant et adorant dominationes. *Dominationes* unus ordo dicitur de novem ordinibus angelorum; nam decem fuerunt ordines angelorum, sed decimus ordo cecidit, et versus est per superbiam in diabolum. Novem autem permanserunt in sanctitate sua. Haec sunt nomina novem: angeli, archangeli, virtutes, principatus, potestates, throni, dominationes, cherubim, seraphim. Istorum duorum ordinum nomina non sunt latina. Cherubim enim plenitudo scientiae interpretatur, seraphim incendium dicitur; caetera nomina supradictorum ordinum Latina sunt, nisi angelorum et archangelorum. Nam angeli nuntii, archangeli vero summi nuntii dicuntur. Gregorius papa Romanus in homilia sua quam super lectionem evangelicam fecit, ubi ita legitur: « Erant appropinquantes ad Jesum publicani et peccatores ut audirent illum (*Luc.* xv, 1), » plenissime de praedictis ordinibus exposuit. Nos vero ad propositum redeamus. *Tremunt potestates.* De supradictis ordinibus dicit. Non ideo dixit, quod supradicti ordines corporales sint, sed nostro more dicit, quia nos tremere ac timere ante dominum nostrum solemus; sed ideo dicit tremere ac timere, ut nos intelligamus omnia caelestia, terrestria et infernalia ante conspectum divinae majestatis tremere ac timere. *Coeli coelorumque virtutes.* Ipsi coeli jussioni divinae obediunt, quia et ostendunt serenitatem et nubibus non habent potestatem. Coelorum virtutes sunt supradicti ordines angelorum. Sicut Gregorius in homilia sua super lectionem evangelicam, ubi ita scriptum est: « Erunt signa in sole et luna et stellis (*Luc.* xxi, 25), » invenitur. *Ac beata Seraphim.* De seraphim namque supra dictum est. *Socia exsultatione concelebrant.* Omnes praedicti ordines

majestatem Dei Patris per Christum juncta exsultatione aequaliter concelebrant. *Cum quibus et nostras voces ut admitti jubeas deprecamur.* Cum quibus: haec est supplicatio nostra ut ipse coelestis Pater per Christum Filium suum, per quem nos ei gratias et laudes agimus, dignetur admittere voces nostras, et jungere vocibus praedictorum ordinum angelorum. *Supplici confessione dicentes.* Hoc est, humili confessione. Quod humiliter confiteri, quam [illegible] nosmetipsos aeterno Patri per Filium aeternum commendare, et de nostra commissione vel [illegible] nihil praesumere, et juxta cum angelicis ordinibus semper sanctum [illegible] vocibus laudare et praedicare dicentes. *Sanctus, sanctus, sanctus.* Joannes evangelista in Apocalypsis libro scripsit se vidisse ante thronum

B Dei et agni [illegible] quatuor animalia, et similiter [illegible] intonantia dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth » (*Apoc.* iv, 8.) Ideo enim tribus vicibus sanctus dicitur, ut glorificaretur Pater sanctus, Filius sanctus, Spiritus Patris et Filii sanctus. Sed quamvis tripliciter dicatur sanctus, non tamen dicitur plurali numero sancti; sed dicuntur numero sanctus, ut una sanctitas in his tribus personis et una essentia intelligatur. *Dominus Deus Sabaoth.* Sabaoth a multis interpretatur, ubi exercituum, a multis vero exercitus. Ut ipse sit Dominus Deus, et ipse omnes exercitus angelorum atque hominum disponit. *Pleni sunt coeli et terra gloria tua.* Ipse est, ut cum gloria coeli ac terrae gubernantur,

C et qui in coelo sunt et in terra glorificant nomen sanctum ejus. *Hosanna in excelsis.* Quod modo dicitur nunc corrupte Osanna, non dicebant Osianna. Osi interpretatur [illegible], anna [illegible], salvifica; sed corrupte dicitur Osanna, et intelligitur salvifica, vel salvum fac. *In excelsis*, id est, in altis. *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Quando Christus venit ad Hierusalem et descendit de monte Oliveti, tunc illa turba clamaverunt dicentes: « Benedictus qui venit in nomine Domini (*Marc.* xi, 10). » Sed quid significavit ille Christi adventus in Hierusalem, nisi futuram resurrectionem, quando venturus erit judicare vivos et mortuos, et apparebit nobis in ea

D forma, qua pro nobis passus est. Et tunc « in nomine Domini Jesu omne genu flectetur coelestium, terrestrium et infernorum (*Philip.* ii, 10), » et terra quae specialis fuit. Post hymnum angelorum quem canendi [illegible] quibus [illegible] per [illegible] corpus et sanguinem Domini conficitur, quae sic incipit: *Te igitur, clementissime Pater, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, supplices rogamus et petimus uti accepta habeas et benedicas haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia illibata.* Loquitur [illegible] ad Deum Patrem [illegible] quia [illegible] clementissimum [illegible] Latine [illegible] clara [illegible]

clementissimum, hoc est, clarissima mente, quia ipse clarissimus est mente et misericordissimus corde, et hoc quod dicimus eum misericordem, non debemus corporaliter intelligere, quod membris corporeis vel corde aut mente sit compositus sicut homo, sed ideo clementem eum et misericordem clamamus, quia ille naturaliter pius et misericors, paratus est semper ad nos salvandos, si ad eum toto corde, recta fide et bonis operibus convertimur. *Per Jesum Christum Filium tuum. Jesus* Græce, Latine salvator sive salutaris dicitur. Salvator, eo quod salvat populum suum a peccatis eorum. Ideo salvat a peccatis, quia potestatem habet dimittendi peccata, sicut ipse dixit: « Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (*Matth.* IX, 6). » Salutaris ideo dicitur quia salutem nobis dedit, ut si præcepta ejus servamus, vitam æternam capere valeamus. *Filium tuum Dominum nostrum*, Filium suum unigenitum dicit, quia ipse est unigenitus ex substantia Patris. Nos autem filii adoptivi sumus per ipsum, qui unigenitus est a Patre procedens, Patri coæternus, et ideo per eum Patrem postulare debemus, humiliter dicentes: *Supplices rogamus et petimus*, supplices, id est, humiles, « uti accepta habeas et benedicas, » uti, id est, ut accipias et benedicas, « hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata. » Dona sunt, quæ voluntarie dantur; munera sunt quæ pro aliquo munere vel mercede offeruntur, sicut nos offerimus Deo ut peccata nostra dimittantur. Sacrificia sunt quæ etiam cum orationibus consecrantur. Illibata, id est immaculata, et ab omni livore malitiæ aliena. Tunc sancta sunt dona et sacrificia illibata, quando absque scandalorum macula sunt offerta [oblata], et justo labore sunt acquisita. Non ut multi errant, qui dicunt illibata esse non dedicata: lege septem collationes Patrum, et in secunda collatione Theonæ, in nono capite, invenies quæ sunt illibata. « In primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris toto orbe terrarum, una cum famulo tuo papa nostro et antitiste nostro. » In primis, inquit, quæ tibi offerimus, quia soli Deo hæc oblatio offerenda est, et pro quibus offerenda sit indicat, hoc est imprimis offerri debent pro Ecclesia sancta catholica. Ecclesia Græce, Latine congregatio dicitur, catholica, universalis dicitur: quia universi qui in Domino credunt, in una debent esse congregatione. « Quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris toto orbe terrarum. » Pro hac offerimus imprimis, ut supradictam congregationem tuam per totum orbem terrarum pacificatam et adunatam custodire digneris, « una cum famulo tuo illo: » hoc est, simul cum illo qui sedem apostoli Petri tenet, quia Ecclesia in qua Petrus princeps apostolorum sedet, caput est omnium Ecclesiarum catholicarum, ideo quia Petro dixit Christus: « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » et cætera. (*Matth.* XVI, 18.) Et propter hanc sententiam debemus omnes pro eo orare qui eidem præest Ecclesiæ. « Et antistite nostro: » hoc est, pro episcopo nostro, in cujus parochia sumus; pro ipso orare debemus, quia ipse est pastor Ecclesiæ et prædicator noster. *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum et omnium circumastantium.* Sacerdos ante oravit pro apostolico et episcopo suo: si episcopus missam celebrat, pro antistite nostro dicere non debet, quia ipse antistes est. Si presbyter missam celebrat, ille debet dicere pro antistite nostro. Jam oratum est pro senioribus, postea orandum est pro populo quando sacerdos dicit: *Memento, Domine famulorum famularumque tuarum;* deprecatur Deum Patrem ut memorare dignetur omnium ad officium missæ sive masculorum sive feminarum advenientium. Et quod dicit *circumastantium*, ipsi sunt masculi et feminæ qui circumastant. Jam sacerdos oravit pro omnibus qui ad audiendam missam venerunt. Tunc demum orat pro his qui oblationes suas afferunt. *Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis.* Sacrificium dicit laudis, quod pro laude Dei imprimis offerunt, et postea addit: *Pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ tibi reddunt vota sua, æterno Deo vivo et vero.* Ideo offerunt, quia vivo et vero Deo omnium fides circumastantium et et non offerentium cognita est et nota devotio; omnes reddent vota sua, vota dicuntur quæ volenter promittuntur, quia volenter et libenter Deo vovere et reddere debemus. *Communicantes et memoriam venerantes, imprimis gloriosæ semper virginis Mariæ genitricis Dei, et Domini nostri Jesu Christi. Sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum.* Communicare se dicit, hoc est communionem cum illis habere, memoriamque ipsorum venerari, hoc est, in memoria eos honorabiliter venerari, scilicet quod sancta Maria virgo per adventum Spiritus sancti genitrix facta est Filii Dei Domini nostri Jesu Christi, qui Deus et homo est, per quem Patrem supplicamus et fide sana communicando firmiter credimus, quod Spiritu sancto veniente, Filius Dei natus est ex ea, nec tamen virginitas ejus est violata. Sed et beatorum apostolorum, ac martyrum tuorum. » Apostolus namque dicitur in nostra lingua missus, martyr interpretatur testis, apostoli ideo dicuntur, quia a Christo missi sunt. Martyres vero, quia testes sunt, quod Christus passus et pro ipsis et omnibus in se rite credentibus, ipsique pro Christo; hoc est, in confessione nominis ejus. *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ quæsumus, Domine, ut placatus accipias.* Sacerdos oblationem suam atque cunctorum qui Domino famulantur, id est, serviunt, commendat ut Domino placeant, et ipse illis propitius fiat. « Diesque nostros in sua pace disponat, atque ab æterna damnatione nos eripiat, et in electorum suorum grege jubeat nos numerari, per Christum Dominum nostrum. » Pro eo

ergo quod sacerdos offert, populus debet orare, ut A sacerdos exaudiatur. Atque omnium nostrorum dies in pace disponantur, atque ab æterna damnatione eripiamur. De qua Dominus noster in fine mundi dicturus erit impiis: « Ite, maledicti, in ignem æternum, etc. (*Matth.* XXV, 41). » Et ad illum gregem electorum acceptos per angelos sanctos numerari mereamur, cui dicturus erit: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Ibid.*, v. 34). » Sequitur: « Quam oblationem, tu Deus, in omnibus quæsumus benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi, » et cætera. Supplicat sacerdos ut illam oblationem quam ipse pro se offert et pro populo, omnipotens Pater dignetur accipere benedictam, et habere adscriptam, hoc est assignatam, ut sibi placeat. Ratam, hoc est, perfectam, et dignam illam judicet in conspectu suo offerri. Rationabilem, id est, justa ratione plenam facere dignetur, quia tunc illi est acceptabilis, si recte credentes pro justa ratione offerimus. Justum est postulare ut illam oblationem, quam nos rationabiliter offerimus, Pater omnipotens sanctificando sibi acceptabilem faciat. *Ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi.* Quia Patri dilectus est Filius, sicut ipse Pater testatus est de cœlo dicens: « Hic est Filius meus dilectus, » et cætera. Nos utique eum diligere debemus, quia ipse prior dilexit nos, et passus est pro nobis. « — Qui pridie C quam pateretur accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, elevatis oculis in cœlum ad te Deum Patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens benedixit, fregit, dedit discipulis suis dicens: Accipite et manducate ex hoc omnes, hoc est enim corpus meum. Simili modo postquam cœnatum est, accipiens et hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens benedixit, dedit discipulis suis dicens, accipite et bibite ex hoc omnes. Hic est enim calix sanguinis mei novi et æterni Testamenti mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem omnium peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis in mei memoriam facietis. » Quod intelligimus: « qui pridie quam pateretur, » hoc est, pridie quam ipse passus est pro nobis, voluit tradere discipulis suis corporis sui mysterium ut illi traderent nobis. Quis D unquam crederet, quod panis in carnem potuisset converti, vel vinum in sanguinem, nisi ipse Salvator diceret, qui panem et vinum creavit, et omnia ex nihilo fecit? Facilius est aliquid ex aliquo facere, quam omnia ex nihilo creare. Ipse Salvator voluit corpus humanum assumere, ut hominem Deo conjungeret, ut unus fieret mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Ipseque voluit per nos panem et vinum offerri sibi, et ab ipso dicendo consecrari, et totum populum credere verum esse mysterium quod ipse tradidit discipulis suis dicens: « Accipite et manducate ex eo omnes. » Similiter et de calice dixit: *Accipite et bibite ex hoc omnes.* Et quando oculos ad cœlum levavit et Patri gratias egit, in hoc docuit, quod nos Patrem semper supplicare debemus, ut ille tam magnum sacramentum per manus nostras perficere dignetur. Et cum dicere: *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis*, jussit nos illius passionem quam pro nobis sustinuit assidue memores esse, et maxime eo tempore, quando hoc sacramentum celebramus, ejusque misericordiæ atque bonitati nos commendamus. *Unde et memores sumus, Domine, nos tui servi, sed et plebs tua sancta, Christi Filii tui Domini Dei nostri.* Hoc ex necessitate breviter profitetur quod sibi a Domino imperatum est. Ideo enim B ipsi sacerdotes filii Dei Domini nostri Jesu Christi fideliter memores esse debent, quia ipsi missam celebrant, et sacrificium offerunt Christi exemplo instructi; et scire debent quid celebrant, quia stulta postulatio est si postulet quis quod nescit. Plebs sancta ideo simul meminisse debet, quia Christus non solum pro sacerdotibus passus est, sed et pro plebe; sancta ideo dicitur, quia tota se baptismo Christi percepto sanctificata est. Modo indicat quid meminisse debent, id est, tam beatæ passionis necnon et ab inferis resurrectionis, sed et in cœlos gloriosæ ascensionis, Christi quibus Filii Dei. Passionis videlicet ejus memores esse debemus, quia pati dignatus est pro nobis. Resurrectionis ejus ab inferis, quia animæ justorum ab inferis per resurrectionem C ejus liberatæ sunt. Gloriosæque similiter ascensionis ejus memores esse debemus, quia corpus humanum quod assumpserat junctum divinitati, sine ullius adjutorio propria potestate portavit in cœlum. Hoc diximus sine ullius adjutorio, ut intelligamus non hominum nec angelorum, nec alius jumenti vehiculo ascendisse in cœlum, sed a Patris majestate elevatus est, de quo ipse dixit in Evangelio: « Ego et Pater unum sumus. » « Offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis, hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, et calicem salutis perpetuæ. O Domine, omnium memores supra dictorum humiliter offerimus tuæ majestati D hostiam puram, » hoc est corde puro, quia purum est corpus tuum, quod de hoc pane fieri credimus. *Hostiam sanctam*, quia tu sanctificasti corpus tuum quando hominem in Deum assumpsisti, et modo sanctifica hunc panem ut corpus tuum fiat. *Hostiam immaculatam*, quia tu sine macula peccati passus es pro nobis. *Panem sanctum vitæ æternæ*, quia panis vivus es, qui de cœlo descendisti, et corpus tuum in hoc pane sanctificando nos accipere concedis, et per calicem salutis perpetuæ hunc sanguinem tuum sumere valeamus. Tu sanctifica hunc hominem, ut nobis corpus tuum et sanguis tuus fiat. « Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris. » Hoc deprecamur ut, Pater sancte, super dona a nobis offerta (Patri oblata) pio et blando

vultu et claro digneris respicere, et accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui justi Abel, et sacrificium patriarchae nostri Abrahae, et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam. » Accepta habuit Dominus munera Abel, quia quidquid optimum invenit, Domino obtulit. Et nos justa munera et munda Deo, mundo corde offerre debemus. Abraham filio suo non pepercit, sed obediens jussioni Domini offerre eum voluit. Melchisedech primus sacerdos Domino panem et vinum obtulit, et ideo scriptum est in Psalmo : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (*Psal.* CIX, 4) : » quia sicut Melchisedech panem et vinum, ita et Christus in passione sua corpus et sanguinem obtulit Deo Patri pro nobis. Et in pane et vino passionis suæ mysterium nos imitari voluit, quando discipulis suis dans panem ac calicem dixit : « Hoc est corpus meum : et hic est calix sanguinis mei. » (*Matth.* XXVI, 26.) Et nos supplicare debemus ut sicut supradictorum patrum accepta Deo fuerunt munera, ita fiant et nostra. « Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ. » Humiliter ergo postulamus ut munera nostra super hoc altare quod videri potest oblata, Pater jubeat cœlestis per manus sancti angeli sui perferri in illud altum altare quod est ante divinam majestatem suam, quod oculis nostris videre non possumus, quia corporale non est sed spiritale. Et sicut nos divinam majestatem Patris investigare non possumus, ita nec ea quæ in conspectu ejus sunt debemus investigare, sed potius credere. « ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti et gratia repleamur per Christum Dominum nostrum. » Orare quidem debemus Patrem cœlestem, ut omnes qui ex ipsius altaris participatione supra quod nos offerimus Deo Patri in commemoratione Filii sui Domini Dei nostri Jesu Christi, corpus et sanguinem prædicti Filii Dei sumpserimus, omnem benedictionem cœlestem accipere mereamur per ipsum Christum Dominum nostrum. « Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam et societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis et martyribus vel omnibus sanctis. » Te quoque, clementissime, poscimus ut peccata nostra non aspicias, sed secundum largitatem bonitatis tuæ gaudia æterna nobis tribuere digneris et participationem gaudii in æterna lætitia cum omnibus sanctis tuis perpetualiter conferre. « Intra quorum nos consortium, non æstimator meriti, sed veniæ quæsumus largitor admitte. » Hoc rogamus, ut ipse qui dixit : *In quacunque die peccator conversus fuerit et pœnitentiam egerit, omnia peccata ejus in oblivione erunt coram me*, non retributionem peccatorum æstimet, sed ipse sit veniæ largitor, et intra sanctorum societatem nos

A mittat. « Per Christum Dominum nostrum. Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas, sanctificas, vivificas, benedicis et præstas nobis. » Hoc videlicet precamur ut per ipsum Christum Filium tuum unigenitum, per quem omnia bona creata sunt sanctificata et vivificata, hæc sacramenta benedicas, et nobis ad remedium sempiternum accipiendum præbeas. Per quem et cum quo et in quo est tibi Deo Patri omnipotenti, in unitate Spiritus sancti, omnis honor et gloria, per omnia sæcula sæculorum, amen. » Post hæc ergo ad orationem Dominicam proferendam, sacerdos incitat populum ita dicens : *Præceptis salutaribus moniti et divina institutione formati, audemus dicere.* Christi enim præcepta salute sunt plena, quia ipse est salus æterna, cu-

B jus admonitione et jussione atque institutione divina formati ausi sumus preces Deo omnipotenti offerre, juxta exemplar quod ipse Salvator discipulos suos docuit in oratione Deo placita habere, et Patrem omnipotentem pro nobis suppliciter interpellare. *Pater noster qui es in cœlis, Sanctificetur nomen tuum, Adveniat regnum tuum, Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.* In his ergo septem petitionibus poscimus Deum Patrem, ut nobis ea quæ salubria sunt conferat, et ea quæ noxia sunt procul a nobis repellat. Cujus petitionis expositionem juxta sanctorum doctorum sensum

C breviter hic adnotare curamus. *Pater*, inquit, *noster qui es in cœlis.* Christus dixit ad discipulos suos post resurrectionem suam : *Ascendo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum.* Aliter enim dixit Patrem suum, aliter Patrem nostrum : Patrem quippe suum, quia ipse proprius est Filius Patris ex substantia Patris ante omnia tempora genitus, ipsi Patri coæternus. Pater noster quoque est ideo quia nos creavit in tempore, ut nos filii ejus essemus adoptivi et hæreditatem cœlestem Patris nostri cœlestis possidere sine fine possemus, operibus ante implendo quod in perceptione fidei nos facturos prius spopondimus. Cœlum a cœlando dicitur, eo quod cœlat divina secreta. Aliter cœlum a celsitudine dicitur, eo quod altius est rebus terrenis. Nos autem ideo dici-

D mus : *Pater noster qui es in cœlis*, ut nos credere ostendamus in patrem cœlestem, et sicut filii devoti patris sui præcepta cupiunt implere, ita et nos ipsius mandata perficere, et ad cœlum semper tendere desideremus. *Sanctificetur nomen tuum.* Hoc est, ut nos digni simus nomen sanctum ejus tenere in cordibus nostris : ut sicut angeli sancti qui in cœlo sunt sciunt et intelligunt sanctitatem nominis sui, ita et nos qui in terra sumus, ipso adjuvante sanctitatem nominis ejus mereamur cognoscere, quatenus sicut in cœlo, ita et in terra sit nomen ejus sanctificatum. *Adveniat regnum tuum* : hoc est, ut nos regnum ejus et potentiam ejus mereamur cognoscere, et ut jam

propter peccata nostra diabolus non regnet super nos; sed ipsius regnum adveniat, sicut in Evangelio scriptum est: *Regnum Dei intra vos est*. *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra*; hoc est, ut ejus voluntatem sicut illi, qui in cœlo sunt, faciunt, ita et nos, qui in terra sumus, faciamus. Terra a terendo dicitur, eo quod pedibus teritur. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Panis quod Græcus in nostra lingua [illegible] interpretatur, et non sumus ut suscipiamus. Pater benignus, Christus, spiritalem ac carnalem nobis largiri dignetur omni tempore. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Nihil enim injuste facit, qui sibi debenti debitum requirit; sed si omnipotens Deus a nobis omnia debita requirit, nullus sine debito invenitur. Ideo debitoribus nostris debita dimittere, ut nobis Omnipotens nostra dimittat, quia ipse dixit: « Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, nec Pater vester cœlestis remittet vobis peccata vestra (*Matth.* XVIII, 35). » Et alibi: « Auferentur, inquit, de regno ejus omnia scandala (*Matth.* XIII, 41). » Et iterum: *Si offeres munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris*, sed ante altare dimitti jubetur usque dum reconcilietur fratri suo, et tunc offerri munus [illegible]. *Et ne nos inducas in tentationem*; hoc est, ne intremus in illam tentationem in qua diabolus nos teneat, et ei non consentiamus, sed Dominus ipse nos defendat, ne inducamur in tentationem diabolicam; quod si nos Deus dimittit, statim introducimur in laqueum diaboli: et ideo postulamus ut ipse nos liberet a malo, hoc est ab omni impugnatione diaboli. *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis, præteritis, præsentibus et futuris*: hoc in hac prece postulat, ut ipse nos ab omnibus malis liberet, qui nos bonos et immunes creavit, in quo nullum est malum. Præterita sunt, quæ per ante peccantes commisimus, et ideo flagella sustinemus. Præsentia sunt quæ quotidie committimus, futura sunt quæ adhuc diabolo suadente advenire possunt. Et ideo oramus ut ab omnibus liberemur, quia ante conspectum Dei nulla sunt præterita nec futura, sed omnia sunt præsentia. « Intercedente pro nobis beata et gloriosa semper virgine Dei genitrice Maria et beatis apostolis tuis Petro et Paulo atque Andrea. » Invocamus nobis in adjutorium Dei genitricem, quæ virgo fuit ante partum, virgo in partu, virgo post partum, et beatos apostolos, qui nobis hæc mysteria celebranda tradiderunt, ut intercedant pro nobis, quia nos ipsi digni non sumus de præteritis et præsentibus veniam promereri, neque de futuris cautelam [illegible] oratione donetur, [illegible] ut liberemur a malis, unde oramus et postulamus eorum intercessionibus pacem [illegible]. « Da propitius pacem in diebus nostris, » quia potens es a malis nos liberare, pacem nobis da a malis hominibus, ne patiamur flagella eorum; « Ut ope misericordiæ tuæ adjuti, » hoc est, ut Dei adjutorio adjuti; « a peccato simus semper liberi, et ab omni perturbatione securi; » hoc est, ut peccatis careamus, [illegible] perturbationem [illegible] in die judicii [illegible] perturbationem. « Per Dominum nostrum. » Per ipsum ergo Jesum [illegible] Patris omnipotentis [illegible] ad vitam æternam pervenire desideramus, regni cœlestis nobis [illegible] adipiscendus est, qui [illegible] et in futuro [illegible] felicitatem [illegible] nunquam possidemus; quia ipse est [illegible] et perfecta [illegible], qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. « Pax Domini sit semper vobiscum. » Christus nostra est pax æterna, qui nos reconciliavit Patri per passionem, cum nos propter peccatum primi hominis in inimicitia teneremur: hic enim sacerdos et illi pacem populi [illegible], ut omnes [illegible], ut pacifice cum Christo regnemus in cœlo [illegible]. Et ideo tunc [illegible] pacem [illegible] corpus et sanguinem Domini [illegible] ad communionem corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi in corpore nostro suscipiamus, [illegible] suscipere, quia [illegible] proximo nostro [illegible] reconciliemur, a Deo non recipiemur. Tunc [illegible] cantando: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis*. Agnus dicitur propter innocentiam, quia nulli hominum [illegible], sed [illegible] post [illegible]; ita et Christus nullum læsit, sicut apostolus dicit: « Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (*I Petr.* II, 22). » Sed post passionem suam [illegible] corporis et sanguinis sui [illegible]. Ipse tulit peccata mundi, [illegible] quia [illegible] in infernum descenderant. Et in Veteri Testamento [illegible]; Christus vero per pœnitentiam non solum [illegible] peccatorum, sed etiam [illegible] dicens: [illegible] (*Joan.* I, 29). Ipsum Christum, qui est Agnus Dei immaculatus qui passus est pro salute mundi, [illegible]. Sicut [illegible] agnus in Veteri Testamento pro peccatis populi offerebatur, et in Novo Testamento Christus semetipsum obtulit Deo Patri, ut genus humanum per passionem suam liberaret a peccato. Et ideo Agnus Dei [illegible] quando corpus et sanguinem Domini percipimus, [illegible] corpus et sanguinem [illegible] qui peccata mundi [illegible]. Et [illegible] Dominum nostrum Jesum Christum [illegible], qui cum Patre in unitate Spiritus sancti vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. Et post [illegible] diaconus ad populum

Ite, missa est. Diaconus Græce, minister Latine dicitur. Ille nuntiat populo quod finitæ sunt preces: quia nullus ante exire debet ecclesiam, quam expletum ministerium nuntiatum fuerit a ministro, et omnes respondeant: *Deo gratias* [a].

[a] Cætera capita in ms. codice Fuldensi desiderantur, fortassis consulto prætermissa, quod iisdem verbis (uti ex titulis apparet) repererentur capita libri primi de institutione clericorum a quarto usque ad vicesimum tertium inclusive.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

DE ECCLESIASTICA DISCIPLINA

LIBRI TRES [a]

AD REGINBALDUM EPISCOPUM.

PRÆFATIO.

Quadam die dum quietus ab omni mundano negotio in cellula mea sederem, et lectioni divinarum litterarum operam darem, venit mihi in mentem recordatio boni studii tui, sancte Christi sacerdos, quod habes in doctrina gregis tibi divinitus commissi qualiter extrapositos et in paganico errore adhuc conversantes ad fidem Christi percipiendam invitares, et quomodo in Ecclesiam per baptismum et confessionem veræ fidei jam introductos doctrina et exhortatione catholica corroborares, ut quod professi sunt ore, exercerent in bona operatione, qualiterque deviantes per prævaricationes diversas disciplina evangelica coerceres, et in statum pristinum per pœnitentiam restituere certares. Hæc quidem omnia in animo meo pensans, cogitavi aliquod opusculum conficere, et tuo nomini illud dicare, ubi juxta auctoritatem sanctarum Scripturarum et doctrinam catholicorum Patrum invenire posses qualis debeat esse convocatio adhuc foris positorum ad percipiendam fidem Christi, qualisque fieri accessus post perceptam jam fidem ad accipiendam sacri baptismatis regenerationem, et sacramentorum divinorum sanctificationem, scireque doctrinæ sacræ rationem, et conservare veraciter Christianam religionem. Unde primum doctorem ipsum de officio suo et eruditione instituens, consequenter de instruendis rudibus in fide Christi sermonem facere statuimus. Deinde quomodo oporteat per prædicationis officium jam convocatos catechumenos facere et baptismate Christi abluere, sacramentisque divinis confirmare, et in fidei veritate corroborare; post hæc quoque, quomodo ipsos Christianos catholico dogmate erudire atque ecclesiastica disciplina corrigere, in militiaque Christi constitutos qualiter eos cum virtutibus contra vitia pugnare, et usque ad finem vitæ in studio bonæ conversationis perseverare conveniat, prout Dominus donaverit pandere curabimus. Nosti enim optime quod Paulus apostolus cum ad Timotheum scriberet, qualiter eum admonuerit et instruxerit debere in Ecclesia Dei conversari, qui inter alia ita ait (*I Tim.* IV, 12): « Præcipe hæc et doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, et exhortationi et doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manus presbyterii. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi et doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens et teipsum salvum facies et eos qui te audiunt. » Et alibi (*II Tim.* II, 1): « Tu ergo, inquit, fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu; et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei sunt et alios docere. Labora sicut bonus miles in Christo Jesu. » Et rursus (*I Tim.* V, 22): « Manus, ait, cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. » Et sic de singulis ordinibus eum instituturus, quomodo presbyteros atque diaconos cæterosque gradus ordinare deberet, singulasque personas atque ætates, necnon et sexus, docere atque erudire pleniter instruxit. Unde necesse est ut eos quos ad divinum officium promovere concupiscis, diligenter doceas atque cum disciplina erudias, ut sciant qualiter divini verbi ministri fieri debeant, et quid eos scire et habere conveniat, ut cum ordinati fuerint et sacris ordinibus sublimati, magis populo Dei prosint quam noceant.

[a] In duobus prioribus libris sunt aliquot capita quæ cum libris de Institutione clericorum conveniunt, uti suo loco notatur.

LIBER PRIMUS

DE SACRIS ORDINIBUS.

De sacris ordinibus accipiendis.

Sed quia et scientiæ plenitudinem, et vitæ rectitudinem, et eruditionis perfectionem maxime eos habere decet qui in quodam culmine constituti gubernaculum regiminis in Ecclesia tenent, etc., *ut in libro de Institut. Clericor., lib.* III, *cap.* 1, *usque ad finem capitis illius.*

De lectione divinarum litterarum.

(*De instit. cler., lib.* III, *c.* 2.) Fundamentum autem, status, et perfectio prudentiæ, scientia est sanctarum Scripturarum, etc., *usque ad finem capitis.*

Quod idem sit ad culmen sapientiæ et charitatis pervenire.

(*Ibid., c.* 5.) Quicunque igitur ad sapientiæ culmen pervenit, ad fastigium charitatis, etc., *usque ad finem capitis.*

De acquisitione virtutum.

(*Ibid., c.* 27.) Interea quippe dum intenta meditatione scientiam spiritalem optat adipisci, necesse, etc., *usque fere ad finem capitis ibi, ad illa verba*: Sed quia de modo.

Quid doctor debeat in docendo agere.

(*Ibid., c.* 28.) Debet igitur divinarum Scripturarum tractator et doctor, defensor rectæ fidei, etc., *usque ad finem capitis.*

(*Ibid., c.* 30.) Sed quamvis in bonis doctoribus tanta docendi cura sit vel esse debeat, ut, etc., *usque ad finem capitis.*

(*Ibid., c.* 31.) **Est autem optimus modus dicendi**, quo fit ut qui audit, verum, etc., *usque ad finem capitis.*

Verum etiam flectere ut vincat. Hæc ergo servans prædicator evangelicus in prolatione sermonis, adjuvante divina gratia, poterit invenire fructum laboris sui, et laudem.

Quomodo rudes catechizandi sint.

Nam quia de eruditione doctrinæ et institutione morum prædicatorum verbi Dei juxta traditionem majorum hactenus aliquantulum instituimus, nunc consequenter quomodo rudes catechizandi sint dicamus. Itaque hoc officium faciendum est narratione, exhortatione, atque hilaritate.

Narratio plena est, cum quisque primo catechizatur ab eo quod scriptum est: « In principio fecit Deus cœlum et terram (*Gen.* I, 1), » usque ad præsentia tempora Ecclesiæ, non tamen propterea debemus totum Pentateuchum totosque Judicum et regnorum et Esdræ libros, totumque Evangelium et Actus apostolorum vel si ad verbum edidicimus memoriter reddere, A vel nostris verbis omnia quæ his continentur voluminibus narrando evolvere, et explicare; quod nec tempus capit, nec ulla necessitas postulat. Sed cuncta summatim generatimque complecti, ita ut eligantur quædam mirabiliora, quæ suavius audiantur, atque in ipsis articulis constituta sunt, ut ea tanquam involucris ostendere statimque a conspectu abripere non oportet, sed aliquantum immorando quasi resolvere atque expandere, et inspicienda atque miranda offerre animis auditorum, cætera vero celeri percursione inserendo contexere. Ita et illa quæ maxime commendari volumus aliorum submissione magis eminent; nec ad ea fatigatus pervenit quem narrando volumus excitare, nec illius memoria confunditur quem docendo debemus instruere. In B omnibus sane non tantum nos oportet intueri præcepti finem, quod est charitas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, quo ea quæ loquimur cuncta referamus, sed etiam illius quem loquendo instruimus ad id movendus atque illuc dirigendus aspectus est. Neque enim ob aliud ante adventum Domini scripta sunt omnia quæ in Scripturis sanctis legimus, nisi ut illius commendaretur adventus, et futura præsignaretur Ecclesia, id est populus Dei, per omnes gentes, quod est corpus ejus, adjunctis atque annumeratis omnibus sanctis. Qui etiam ante adventum ejus in hoc sæculo vixerunt, ita eum credentes venturum esse, sicut nos venisse. Quæ autem major causa est adventus Domini, nisi ut ostenderet Deus dilectionem suam in nobis commendans eam vehe- C menter, quia cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est; hoc autem ideo, quia finis præcepti et plenitudo legis charitas est, ut et nos invicem diligamus, et quemadmodum ille pro nobis animam suam posuit, sic et nos animam pro fratribus ponamus; et ipsum Deum, quoniam prior dilexit nos, et Filio suo unico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, si amare pigebat, saltem redamare non pigeat. Nulla est enim major ad amorem invitatio quam prævenire amando, et nimis durus est animus, qui dilectionem, si nolebat impendere, nolit et rependere. Si ergo maxime propterea Christus advenit, ut cognosceret homo quantum eum diligat Deus, et ideo cognosceret, ut in ejus dilectionem a quo prior dilectus est inardesceret, D proximumque illo jubente et demonstrante diligeret, qui non proximum, sed longe peregrinantem diligendo factus est proximus; omnisque Scriptura divina quæ ante scripta est ad prænuntiandum adventum Domini, et quidquid postea mandatum est litteris et divina auctoritate firmatum est, Christum narrat et dilectionem monet. Manifestum est non tantum totam legem et prophetas in illis duobus pendere

præceptis dilectionis Dei et proximi, quæ adhuc sola Scriptura sancta erat cum hoc Dominus diceret. Sed etiam quæcunque posterius salubriter consecrata sunt, memoriæque mandata divinarum volumina litterarum. Quia ergo charitati nihil adversus quam invidentia, mater autem invidentiæ superbia est, idem Dominus Jesus Christus Deus homo et divinæ in nos dilectionis indicium et humanæ apud nos humilitatis exemplum, ut magnus tumor noster majore contraria medicina sanaretur. Magna est enim miseria superbus homo, sed major misericordia humilis Deus. Hac ergo dilectione tibi, lector, tanquam signo proposito quo referas omnia quæ dicis, quidquid narras ita narra : ut ille cui loqueris audiendo credat, credendo speret, sperando amet.

Narratione finita, spes resurrectionis intimanda est, et pro capacitate ac viribus audientis, proque ipsius temporis modulo adversus vanas irrisiones infidelium de corporis resurrectione tractandum, et futuri ultimi judicii bonitate in bonos, severitate in malos, veritate in omnes. Commemoratisque cum detestatione et horrore pœnis impiorum, regnum justorum atque fidelium superna illa civitas ejusque gaudium cum desiderio prædicandum est. Tum vero instruenda et animanda est infirmitas hominis adversus tentationes et scandala, sive foris, sive in ipsa intus ecclesia : foris adversus gentiles vel Judæos vel hæreticos, intus autem adversus areæ Dominicæ paleas, non ut contra singula perversorum genera disputetur, omnesque illorum pravæ opiniones propositis quæstionibus refellantur. Sed pro tempore brevi demonstrandum est ita esse prædictum, et quæ sit utilitas tentationum erudiendis fidelibus, et quæ medicina in exemplo patientiæ Dei, qui statuit usque in finem ista permittere. Cum vero adversus eos instruitur, quorum perversæ turbæ corporaliter implent ecclesias : simul etiam præcepta breviter et decenter commemorantur Christianæ atque honestæ conversationis, ne ab ebriosis, avaris, fraudatoribus, aleatoribus, adulteris, fornicatoribus, speculatorum amatoribus, remediorum sacrilegorum allegatoribus, præcantatoribus mathematicis, vel quarumlibet artium vanarum et malarum divinatoribus atque hujusmodi cæteris ita facile seducatur, et impunitum sibi forte arbitretur, quia videt multos, qui Christiani appellantur, hæc amare et agere, et defendere, et suadere, et persuadere. Quis enim finis præstitus sit in talia vita perseverantibus et quam sint in ipsa Ecclesia tolerandi ex qua in fine sperandi sunt divinorum librorum testimoniis edocendum est, prænuntiandum etiam inventurum eum in Ecclesia multos Christianos bonos, verissimos cives cœlestis Jerusalem. Si esse ipse cœperit, ad extremum ne spes ejus in homine ponatur sedulo monendus est, quia neque facile ab homine judicari potest quis homo sit justus, et si facile posset, non ideo nobis proponi exempla justorum ut ab eis justificemur, sed ut eos imitantes ab eorum justificatore nos quoque justificari sciamus. Hoc enim fiet quod maxime commendandum est, ut cum ille qui nos audit, imo per nos audit Deum, moribus et scientia proficere cœperit, et viam Christi cum alacritate ingredi, nec nobis id audeat assignare, nec sibi, sed seipsum et nos et quoscunque alios diligit amicos in illo, et propter illum diligi, qui eum dilexit inimicum ut justificans faceret amicum.

Illud plane non prætereundum est, ut si ad te quisquam catechizandus venerit liberalibus doctrinis excultus qui jam decreverit esse Christianus, et ideo venerit ut fiat, difficillimum omnino est ut non multa nostrarum scripturarum litterarumque cognoverit, quibus jam instructus ad sacramentorum participationem tantummodo venerit. Tales enim non eadem hora qua Christiani fiunt, sed ante solent omnia diligenter inquirere, et motus animi sui cum quibus possunt communicare atque discutere. Cum his itaque breviter agendum est, et non odiose inculcando quæ norunt, sed modeste perstringendo, ita ut dicamus nos credere quod jam noverint illud atque illud, atque hoc modo cursim enumerare omnia quæ rudibus indoctisque inculcanda sunt ut etsi quid novit eruditus iste non tanquam a doctore audiat, etsi quid forte adhuc ignorat dum ea commemoramus quæ illum nosse jam credimus discat. Sunt item quidam de scholis usitatissimis grammaticorum, oratorumque venientes, quos neque inter idiotas numerare audeas, neque inter illos doctissimos quorum mens magnarum rerum est exercitata quæstionibus. His ergo qui loquendi arte cæteris hominibus excellere videntur cum veniant ut Christiani fiant, hoc amplius quam illis illitteratis impartiri debemus, quod sedulo monendi sunt, ut humilitate induti Christiana discant non contemnere quos cognoverunt, morum vitia quam verborum amplius devitare, et cordi casto linguam exercitatam nec conferre audeant, quam etiam præferre consueverunt. Maxime autem isti docendi sunt Scripturas audire divinas, ne sordeat eis solidum eloquium, quia non est inflatum, neque arbitrentur carnalibus integumentis involuta atque operta dicta vel facta hominum, quæ in illis libris leguntur, non evolvenda atque operienda ut intelligantur : sed sic accipienda ut litteræ sonant, deque ipsa utilitate secreti unde etiam mysteria vocantur quid valeant ænigmatum latebræ ad amorem veritatis acuendum discutiendumque fastidii torporem, ipsa experientia probandum est, talibus cum aliquid eis quod in promptu positum, non ita moveat, enodatione allegoriæ alicujus eruitur. His enim maxime utile est nosse ita esse proponendas verbis sententias ut præponitur animus corpori, ex quo fit, ut ita malle debeant veriores quam disertiores audire sermones, sicut malle debent prudentiores quam formosiores habere amicos : noverint etiam non esse vocem ad aures Dei nisi affectum animi. Ita enim non irridebunt si aliquos antistites et ministros Ecclesiæ forte animadverterint, vel cum barbarismis et solæcismis Dominum invocare, vel eadem verba quæ pronuntiant non intelligere perturbateque distinguere, non

quia ista minime corrigenda sunt ut populus ad id quod plane intelligit dicat : Amen. Sed tamen pie toleranda sunt ab eis qui didicerint ut sono in foro sic voto in ecclesia benedici.

Hilaritas autem in catechizandi officio plurimum valet, quando devotum et benevolum atque intentum efficit auditorem, quia parum proficit sermo prædicantis, si non adsit intentio delectans auditorem; facit etiam loquendi tædium auditor immobilis, non quia humanæ laudis nos esse avidos decet, sed quia ea quæ ministramus, Dei sunt, et quanto magis diligimus eos quibus loquimur, tanto magis ea cupimus, ut placeant quæ ad eorum porriguntur salutem; quod si non succedit contristamur, et in ipso cursu debilitamur et frangimur, quasi frustra operam conteramus. Nonnunquam etiam cum avertimur ab aliqua re quam desideramus agere, et cujus actio aut delectabat nos aut magis nobis necessaria videbatur, et cogimur aut jussu ejus quem offendere nolumus aut aliquorum inevitabili instantia catechizare aliquem, jam conturbati accedimus ad negotium cui magna tranquillitate opus est, dolentes quod neque ordinem actionum nobis conceditur tenere quem volumus, nec sufficere omnibus possumus, atque ita ex ipsa tristitia sermo procedens minus gratus est quod de ariditate mœstitiæ minus exuberat. Aliquando item ex aliquo scandalo mœror pectus obsidet, et tunc nobis dicitur : Veni, loquere huic, Christianus vult fieri. Dicitur enim ab ignorantibus quod nos clausum intus exurat, quibus si affectum nostrum aperire non oportet suscipimus ingrati quod volunt, et profecto languidus et insuavis ille sermo erit, per venam cordis æstuantem fumantemque trajectus. Tot igitur ex causis quælibet earum serenitatem nostræ mentis obnubilet, secundum Dominum sunt quærenda remedia quibus relaxetur illa contractio, et fervore spiritus exsultemus et jucundemur in tranquillitate boni operis. « Hilarem enim datorem diligit Deus (*II Cor.* IX, 7). » Et quia multum frequenter exit tædet loqui, et libet tacere, cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo qui demonstravit nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Quantumvis enim differat articulata vox nostra ab intelligentiæ nostræ vivacitate, longe differentior est mortalitas carnis ab æqualitate Dei, et tamen cum in eadem forma esset « semetipsum exinanivit formam servi accipiens, » etc., usque ad mortem crucis (*Philipp.* II, 7); quam ob causam nisi quia « factus est infirmus infirmis ut infirmos lucrifaceret (*I Cor.* IX, 22). » Audi ejus imitatorem alibi etiam dicentem : « Sive enim mente excedimus, Deo; sive temperantes sumus, vobis : charitas enim Christi compellit nos judicantes hoc quia unus pro omnibus mortuus est (*II Cor.* V, 13). » Quomodo enim paratus esset impendi pro animabus eorum, si eum pigeret inclinari ad aures eorum? Hinc ergo factus est parvulus in medio nostrum, tanquam nutrix fovens filios suos. Quod si apparuerit sensibilemque se prodat, auctoritatum rationumque copia discussa dilatione sanandus est, si autem tacita et occulta offensio est, Dei medicina sanari potest. At si exciderit ab eorum recessu recesserit, consoletur nos Dominicum illud exemplum, qui offensis hominibus ex verbo suo, et tanquam durum refugientibus, etiam his qui remanserant ait : « Numquid et vos vultis ire? » (*Joan.* VI, 68.) Fixum enim fixum atque immobile debet corde retinere Hierusalem captivam ab hujus sæculi Babylonia decursu temporis liberari, nullumque ex illa esse periturum, quia qui perierit non ex illa erat. Firmum enim fundamentum Dei stat habens signaculum hoc : Novit Dominus qui sunt ejus, et recedat ab omni iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. Hæc cogitantes et invocantes Dominum in cor nostrum, minus timebimus incertos exitus sermonis nostri propter incertos motus auditorum, delectabitque nos etiam ipsa perpessio molestiarum pro misericordiæ opere, si non in eo nostram gloriam quærimus. Tunc enim est vere opus bonum, cum a charitate jaculatur agentis intentio, et tanquam ad locum suum rediens rursus in charitate requiescit; quod si nimis tardus est, et ab omni tali suavitate absurdus et aversus, misericorditer sufferendus est, breviterque decursis cæteris ea quæ maxime necessaria sunt, de unitate catholicæ Ecclesiæ, de tentationibus, de Christiana conversatione propter futurum judicium terribiliter inculcanda sunt, magisque pro illo ad Deum quam illi de Deo multa dicenda. Si vero ex aliquo scandalo perturbatus animus non valet edere serenum jucundumque sermonem, tantam jam charitatem oportet in eos, pro quibus Christus mortuus est, volens eos pretio sanguinis sui ab errorum sæcularium morte redimere, ut hoc ipsum quod nobis tristibus nuntiatur præsto esse aliquem qui desideret fieri Christianum, ad consolationem illam exsudantemque tristitiæ valeat delere, sicut solent lucrorum gaudia dolorem lenire damnorum. Non enim scandalum nos contristat alicujus nisi quem perire, aut per quem perire infirmum vel credimus vel videmus. His atque hujusmodi cogitationibus et considerationibus depulsa caligine tædiorum ad catechizandum aptetur intentio, ut suaviter excipiatur quod impigre atque hilariter de charitatis ubertate prorumpit. Hæc enim non tam ego tibi quam omnibus nobis dicit ipsa dilectio quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

Si quis autem etiam catechizandi plenius nosse voluerit, ex beati Augustini dictis discere poterit, qui inter alia ad quemdam de catechizandis rudibus scribens, ita ait : « Nec etiam illud, quod promiseram promittere, non debebam, jam tantum defuisse longitudinem, ut aliquod sermonis exemplum tanquam si ego aliquem catechizem tibi me placeat explicare, et intuendum tibi proponere. Quod priusquam faciam velit cogitas etiam esse intentionem dictantis, cum lector futurus cogitatur, et aliam loquentis cum præsens auditor attenditur, et in eo ipso etiam in secreto monentis, dum nullus alius qui de nobis judicet præsto est, aliam palam docentis, ubi dissensu...

ter opinantium circumstat auditus, et in hoc genere aliam cum docetur unus, cæteri autem tanquam judicantes aut attestantes quæ sibi nota sunt, audiunt, aliam cum omnes communiter quid ad eos proferamus exspectant, et rursus in eo ipso aliam, cum quasi privatim consideretur ut sermocinatio conseratur, aliam cum populus tacens unum de loco superiore dicturum suspensus intuetur, multumque interest, et cum ita dicimus utrum pauci adsint, an multi, docti an indocti, an ex utroque genere mixti, urbani an rustici, an hi et illi simul, an populus ex omni hominum genere temperatus sit, fieri enim non potest, nisi aliter atque aliter afficiant locuturum atque dicturum; et ut sermo qui profertur affectionis animi a quo profertur quemdam quasi vultum gerat, et pro eadem diversitate diverse afficiat auditores, cum et ipsi seipsos diverse afficiant invicem præsentia sua. Sed quia de rudibus imbuendis nunc agimus, de meipso tibi testatus sum aliter atque aliter me moveri, cum ante me catechizandum video eruditum, inertem, civem, peregrinum, divitem, pauperem, privatum, honoratum, in potestate aliqua constitutum, illius aut illius generis hominem, illius aut illius ætatis, aut sexus, ex illa aut illa secta, ex illo aut illo vulgari errore venientem, ac pro diversitate motus mei sermo ipse et procedit, et progreditur, et finitur. Et quia cum eadem omnibus debeatur charitas, non eadem est omnibus adhibenda medicina; ipsa item charitas alios parturit, cum aliis infirmatur, alios curat ædificare, alios contremiscit offendere, ad alios se inclinat, ad alios se erigit, aliis blanda, aliis severa, nulli inimica, omnibus mater: et qui non expertus est eadem charitate quod dico, cum videat nos quia facultas aliqua nobis donata delectet laudabiliter innotescere in ore multitudinis, inde nos beatos putat; Deus autem, in cujus aspectum intrat gemitus compeditorum, videat humilitatem nostram et laborem nostrum, et dimittat omnia peccata nostra. Quamobrem si quid tibi in nobis placuit ut aliquam observationem sermonis nostri a nobis audire quæreres, melius videndo et audiendo nos cum hæc agimus, quam legendo cum hæc dictamus edisceres. Sed tamen faciamus aliquem venisse ad nos qui vult esse Christianus, et de genere quidem idiotarum, non tamen rusticanorum sed urbanorum, quales apud Carthaginem plures experiri te necesse est, interrogatum etiam utrum propter vitæ præsentis aliquod commodum, an propter requiem, quæ post hanc vitam speratur, Christianus esse desiderat, propter futuram requiem respondisse, tali fortasse a nobis instrueretur alloquio: Deo gratias, frater, valde tibi gratulor, et gaudeo de te, quod in tantis ac tam periculosis hujus sæculi tempestatibus, de aliqua vera et certa securitate cogitasti. Nam et in hac vita homines magnis laboribus requiem quærunt et securitatem, sed pravis cupiditatibus non inveniunt. Volunt enim requiescere in rebus inquietis et non permanentibus, et quia illæ tempore subtrahuntur et transeunt timoribus et doloribus eos

A agitant, nec quietos esse permittunt. Sive enim in divitiis velit homo requiescere, magis superbus efficitur quam securus. Annon videmus quam multi eas subito perdiderint, multi etiam propter illas perierint, aut cum eas habere cupiunt, aut cum eis oppressis a cupidioribus auferuntur, quæ si etiam per totam vitam cum homine permanerent, et non desererent dilectorem suum, ipse illas sua morte desereret. Quanta est enim vita hominis etiamsi senescat, aut cum sibi homines optant senectutem, quid aliud optant nisi longam infirmitatem? Sic et honores hujus sæculi quid sunt, nisi typus, et inanitas, et ruinæ periculum? quia sic sancta Scriptura dicit: « Omnis caro fenum, et claritas hominis ut flos feni, fenum aruit, flos decidit: verbum autem Domini

B manet in æternum (*Isa.* XL, 6). » Ideo qui veram requiem et veram felicitatem desiderat, debet tollere spem suam de rebus mortalibus et prætereuntibus, et eam collocare in verbo Domini, ut hærens ei quod manet in æternum, etiam ipse cum illo maneat in æternum.

Sunt etiam homines, qui nec divites esse queunt, nec ad vanas honorum pompas ambiunt pervenire, sed gaudere, et requiescere volunt in popinis, in fornicationibus, et in theatris, atque spectaculis nugacitatis, quæ in magnis civitatibus gratis habent, sed sic etiam ipsi ut consumunt per luxuriam paupertatem suam, et ab egestate postea in furta, et effracturas, et aliquando etiam ad latrocinia prosiliunt, et subito multis et magnis timoribus implentur;

C et qui in popina paulo ante cantabant, jam planctus carceris somniant. Studiis autem spectaculorum fiunt dæmonibus similes: clamoribus suis incitando homines ut se invicem cædant, secumque habeant contentiosa certamina qui se non læserunt, dum placere insano populo cupiunt. Quod si animadverterint esse concordes, tunc eos oderunt et persequuntur, et tanquam collusores ut fustibus verberentur exclamant: et hanc iniquitatem facere etiam vindicem iniquitatum judicem cogunt. Si autem horrendas adversus invicem inimicitias eos exercere cognoverint, sive sintæ qui appellantur, sive scænici et thimelici, sive aurigæ, sive venatores, quos miseros non solum homines cum hominibus, sed etiam homines cum bestiis in certamen pugnamque committunt: quo

D majore adversus invicem discordia furere senserint, eo magis amant, et delectantur, et incitati favent, et faventes incitant plus adversus seipsos insanientes, ipsi spectatores alter pro altero, quam illi, quorum insaniam insani provocant, et insaniendo spectare desiderant. Quomodo ergo sanitatem pacis tenere animus potest, qui discordiis et certaminibus pascitur? Qualis enim cibus sumitur, talis valetudo consequitur. Postremo quamvis insana gaudia non sint gaudia, tamen qualiacumque sint, et quantumlibet delectet jactantia divitiarum, et tumor honorum, et vorago popinarum, et bella theatrorum, et immunditia fornicationum, et prurigo thermarum; aufert omnia ista una febricula, et adhuc viventibus totam

falsam beatitudinem subtrahit, remanet inanis, et A saucia conscientia Dominum sensura judicem quem noluit habere custodem, et inventura asperum Dominum, quem dulcem Patrem quaerere et amare contempsit. Tu autem qui veram requiem, quae post hanc vitam Christianis promittitur, quaeris, etiam hic eam inter amarissimas vitae hujus molestias suavem jucundamque gustabis, si ejus qui eam promisit praecepta dilexeris. Cito enim senties dulciores esse justitiae fructus quam iniquitatis, et verius atque jucundius gaudere hominem de bona conscientia inter molestias, quam de mala inter delicias; quia non sic venisti conjungi Ecclesiae Dei, ut ex ea temporalem aliquam utilitatem requiras. Sunt enim qui propterea volunt esse Christiani, ut aut promereantur homines, a quibus temporalia commoda exspectant, aut quia offendere B nolunt quos timent; sed isti reprobi sunt; et si ad tempus eos portat Ecclesia, sicut area usque ad tempus ventilationis paleam sustinet, si se non correxerint, et propter futuram sempiternam requiem Christiani esse coeperint, in finem separabuntur; nec sibi blandiantur quod in area possunt esse cum frumento Dei, quia in horreo cum illo non erunt, sed igni debito destinantur. Sunt etiam alii meliori quidem spe, sed tamen non minore periculo, qui jam Dominum timent, et non irrident Christianum nomen, nec simulato corde intrant Ecclesiam Dei, sed in ista vita exspectant felicitatem, ut feliciores sint in rebus terrenis quam illi qui non colunt Dominum; ideoque cum viderint quosdam sceleratos et impios ista saeculari prosperitate pollere, et excel- C lere, se autem vel minus habere ista vel amittere, perturbantur, tanquam sine causa Dominum colant, et facile a fide deficiunt. Qui autem propter beatitudinem sempiternam et perpetuam requiem, quae post hanc vitam sanctis futura promittitur, vult fieri Christianus, ut non eat in ignem aeternum cum diabolo, sed in regnum aeternum intret cum Christo, vere ipse est Christianus; cautus in omni tentatione, ne prosperis rebus corrumpatur, et ne frangatur adversis; et in abundantia bonorum terrenorum modestus et temperans, et in tribulationibus fortis et patiens; qui etiam proficiendo perveniat ad talem animum ut plus amet Dominum quam timeat gehennam; ut etiam si dicat illi Deus: Utere deliciis carnalibus D sempiternis, et quantum potes pecca, nec morieris, nec in gehennam mitteris, sed mecum tantummodo non eris, exhorrescat, et omnino non peccet, non jam ut in illud quod timebat non incidat, sed ne illum quem sic amat offendat, in quo uno est requies quam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quam praeparavit Deus diligentibus se (I Cor. II, 9). De qua re significat Scriptura et non tacet quod ab initio mundi ex quo fecit Deus coelum et terram et omnia quae in eis sunt, sex diebus operatus est, et septimo die requievit (Gen. II, 2). Poterat enim Omnipotens et uno momento temporis omnia facere. Non enim laboraverat ut requiesceret, quando « Dixit, et facta sunt; mandavit et creata sunt, » sed ut significaret quia post sex aetates mundi hujus septima aetate tanquam septimo die requieturus esset in sanctis suis; quia ipsi in illo requiescent post omnia bona opera in quibus ei servierunt, quae ipse in illis operatur, qui vocat et praecipit, et delicta praeterita dimittit, et justificat eum qui prius erat impius. Sicut autem cum illi ex dono ejus bene operantur, recte dicitur operari; sic cum illo requiescunt, recte dicitur ipse requiescere. Nam quod ad ipsum attinet, pausationem non quaerit, quia laborem non sentit. Fecit autem omnia per Verbum suum, et Verbum ejus ipse Christus, in quo requiescunt angeli, et omnes coelestes mundissimi spiritus in sancto silentio. Homo autem peccato lapsus perdidit requiem quam habebat in ejus divinitate, et recipit eam in ejus humanitate; ideoque opportuno tempore quo ipse sciebat oportere fieri, homo factus, et de femina natus est. A carne quippe contaminari non poterat, ipse carnem potius mundaturus. Ipsum antiqui venturum in revelatione Spiritus cognoverunt, et prophetaverunt; et sic salvi facti sunt credendo quia veniret, sicut nos salvi efficimur credendo quia venit, ut diligeremus Deum, qui nos sic dilexit ut unicum Filium suum mitteret, qui humilitate nostrae mortalitatis indutus, et a peccatoribus et pro peccatoribus moreretur. Jam enim olim ab initio saeculorum mysterii hujus altitudo praefigurare praenuntiareque non cessat. Quoniam Deus omnipotens, et bonus et justus, et misericors, qui fecit omnia bona sive magna sive parva, sive summa sive infima, sive quae videntur, sicuti sunt coelum, et terra, et mare, et in coelo sol et luna, et caetera sidera, in terra autem et mari, arbores et frutices, et animalia, suae cujusque naturae, et omnia corpora coelestia vel terrestria; sive quae non videntur, sicuti sunt spiritus quibus corpora vegetantur et vivificantur; fecit et hominem ad imaginem suam, ut quemadmodum ipse per omnipotentiam suam praeest universae creaturae, sic homo per intelligentiam qua etiam Creatorem suum cognosceret et coleret, praeesset omnibus terrenis animalibus. Fecit etiam illi adjutorium feminam, non ad carnalem concupiscentiam, quandoquidem nec corruptibilia corpora tunc habebant antequam eos mortalitas invaderet poena peccati; sed ut haberet vir gloriam de femina cum ei praeiret ad Dominum, seque illi praeberet imitandum in sanctitate atque pietate, sicut ipse esset gloria Dei cum ejus sapientiam sequeretur. Itaque constituit eos in quodam loco perpetuae beatitudinis, quem appellat Scriptura paradisum; praeceptumque illis dedit quod si non transgrederentur, in illa semper immortalitatis beatitudine permanerent; si transgrederentur, supplicia mortalitatis expenderent. Praesciebat autem Deus eos transgressuros, sed tamen quia conditor est et effector omnis boni, magis eos fecit, quando fecit et bestias, ut impleret terram bonis terrenis. Et utique melior est homo etiam peccator quam bestia. Et praeceptum quod non erant servaturi magis dedit, ut essent inexcusabiles cum in eos vindicare coepisset.

Quidquid enim homo fecerit, laudabilem in suis factis invenit Deum: si recte egerit, laudabilem invenit per justitiam præmiorum si peccaverit, laudabilem invenit per justitiam suppliciorum, si peccata confessus ad recte vivendum redierit, laudabilem invenit per misericordiam indulgentiarum. Cur ergo non faceret Deus hominem quamvis eum peccaturum præmosceret: cum et stantem coronaret, et cadentem ordinaret, et surgentem adjuvaret, et ubique gloriosus bonitate, justitia, clementia, maxime quia et illud præsciebat de propagine mortalitatis ejus futuros sanctos, qui non sibi quærerent, sed Creatori suo gloriam darent: et eum colendo ab omni corruptione liberati cum angelis sanctis vivere semper et beate vivere mererentur? Qui enim hominibus dedit liberum arbitrium, ut non servili necessitate, sed ingenua voluntate Dominum colerent, dedit etiam angelis: et ideo nec angelus qui cum spiritibus aliis satellitibus suis superbiendo deseruit obedientiam Dei, et diabolus factus est, aliquid nocuit Deo, sed sibi. Novit enim Deus ordinare deserentes se animas, et ex earum justa miseria inferiores partes creaturæ suæ convenientissimis et congruentissimis legibus admirandæ dispensationis ornare. Itaque nec diabolus aliquid Deo nocuit, quia vel ipse lapsus est vel hominem seduxit ad mortem; nec ipse homo in aliquo minuit veritatem aut potestatem, aut beatitudinem conditoris sui: quia conjugi suæ seductæ a diabolo ad id quod Deus prohibuerat propria voluntate consensit. Justissimis enim Dei legibus omnes damnati sunt Deo glorioso per æquitatem vindictæ, ipsi ignominiosi per turpitudinem pœnæ, ut et homo a suo Creatore aversus victus diabolo subderetur, et diabolus homini ad Creatorem suum converso vincendus proponeretur; ut quicumque diabolo usque in finem consentirent, cum illo irent in æterna supplicia: quicumque autem humiliarent se Deo et per ejus gratiam diabolum vincerent, æterna præmia mereremur. Neque enim hoc movere debet, quia multi diabolo consentiunt et pauci Dominum sequuntur: quia et frumentum comparatione palearum valde pauciorem habet numerum: sed sicut agricola novit quid faciat de ingenti acervo paleæ, sic nihil est Deo multitudo peccatorum, qui novit quid de illis agat, ut administratio regni ejus ex nulla parte turpetur atque turbetur. Nec ideo putandus est vicisse diabolus, quia secum plures cum quibus a paucis vinceretur attraxit.

De duabus civitatibus.

(*August.*) Duæ itaque civitates, una iniquorum, altera sanctorum, ab initio generis humani usque in finem sæculi perducuntur: nunc permixtæ corporibus, sed voluntatibus separatæ, in die vero judicii etiam separandæ corpore. Omnes enim homines amantes superbiam et temporalem dominationem cum vano typo et pompa arrogantiæ, omnesque spiritus qui talia diligunt, et gloriam suam subjectione hominum quærunt, simul una societate devincti sunt:

A sed si sæpe adversum se pro his rebus dimicant, pari tamen pondere cupiditatis in eamdem profunditatem præcipitantur, et sibi morum et meritorum similitudine conjunguntur: et rursus omnes homines et omnes spiritus humiliter Dei gloriam quærentes non suam, et eum pietate sectantes, ad unam pertinent societatem: et tamen Deus misericordissimus et super impios homines patiens est: et præbet eis pœnitentiæ atque correctionis locum. Nam et quod omnes diluvio delevit, excepto uno justo cum suis quos in arca servare voluit, noverat quidem quod non se correcturi essent: verumtamen cum per centum annos arca fabricata est, prædicabatur utique eis ira Dei ventura super eos: et si converterentur ad Dominum parceret eis, sicut pepercit postea Ni-
B nivæ civitati agenti pœnitentiam, cum ei per prophetam venturum interitum prænuntiasset: hoc autem facit Deus etiam illis quos novit in malitia perseveraturos, dans pœnitendi spatium ut nostram patientiam exerceat et informet exemplo suo quo noverimus quantum nos oporteat tolerabiliter malos sustinere, cum ignoremus quales postea futuri sint, quando ille parcit et sinit eos vivere quem nihil futurorum latet. Prænuntiabatur tamen etiam diluvii sacramento quod per lignum justi liberati sunt futura Ecclesia, quam rex ejus et Deus Christus mysterio suæ crucis ab hujus sæculi submersione suspendit. Neque enim Deus ignorabat quod etiam ex illis qui fuerant in arca servati nosciturí erant mali, qui faciem terræ iniquitate implerent: sed tamen et exemplum
C futuri judicii dedit, et sanctorum liberationem ligni mysterio prænuntiavit: nam et post hæc non cessavit repullulare malitia per superbiam, et libidines, et illicitas impietates: cum homines, deserto Creatore suo, non solum ad creaturam quam Deus condidit lapsi sunt, ut pro Deo colerent quod fecit Deus, sed etiam ad opera manuum hominum et ad fabrorum artificia curvaverunt animas suas, ubi de illis turpius diabolus et dæmonia triumpharent: quæ se in talibus figmentis adorari venerarique lætantur, dum errores suos humanis erroribus pascunt. Neque tunc sane defuerunt justi, qui Dominum pie quærerent, et superbiam diaboli vincerent, cives illius sanctæ civitatis quos regis sui Christi ventura humilitas per spiritum revelata sanavit, ex quibus Abraham pius
D et fidelis Dei servus electus est, cui demonstraretur sacramentum Filii Dei, ut propter imitationem fidei omnes fideles omnium gentium filii ejus futuri dicerentur. Ex illo natus est populus a quo unus Deus verus coleretur qui fecit cœlum et terram: cum cæteræ gentes simulacris et dæmoniis servirent. In eo plane populo multo evidentius futura Ecclesia figurata est: erat enim ibi multitudo carnalis, quæ propter visibilia beneficia colebat Dominum. Erant autem ibi pauci futuram requiem cogitantes, et cœlestes patriam requirentes; quibus prophetando revelabatur futura humilitas Dei regis et Domini nostri Jesu Christi: ut per eam fidem ab omni superbia et tumore sanarentur. Horum sanctorum qui præcesse-

runt tempore nativitatem Domini, non solum sermo, A sed etiam vita, et conjugia, et filii, et facta, prophetia fuit hujus temporis, quo per fidem passionis Christi ex gentibus congregatur Ecclesia. Per illos sanctos patriarchas et prophetas carnali populo Israel, qui postea Judæi appellati sunt, et visibilia beneficia ministrabantur, quæ carnaliter a Domino desiderabant, et coercitiones pœnarum corporalium quibus pro tempore terrerentur, sicut eorum duritiei congruebat. Et in his tamen omnibus mysteria spiritalia significabantur, quæ ad Christum et Ecclesiam pertinent: cujus Ecclesiæ membra erant etiam isti sancti, quamvis in hac vita fuerint antequam secundum carnem Christus Dominus nasceretur. Ipse enim unigenitus Dei Filius, Verbum Dei Patris æquale et coæternum Patri, per quod facta sunt omnia, B homo propter nos factus est, ut totius Ecclesiæ tanquam totius corporis caput esset. Sed velut totus homo dum nascitur, etiamsi manum in nascendo præmittat, tamen universo corpori sub capite conjuncta atque compacta est; quemadmodum etiam nonnulli in ipsis patriarchis ad hujus ipsius rei signum manu præmissa nati sunt; ita omnes sancti qui ante Domini nostri Jesu Christi nativitatem in terris fuerunt, quamvis ante nati sint, tamen universo corpori, cujus ille caput est, sub capite cohæserunt. Populus ergo ille in Ægyptum delatus servivit regi durissimo; et gravissimis laboribus eruditus, quæsivit liberatorem Dominum; et missus est eis unus de ipso populo sanctus Dei servus Moyses, qui in virtute Dei magnis miraculis terrens tunc impiam gentem Ægy- C ptiorum, eduxit inde populum Dei per mare Rubrum, ubi descendens aqua viam præbuit transeuntibus; Ægyptii autem cum eos persequerentur, redeuntibus in se fluctibus demersi exstincti sunt. Ita quemadmodum per diluvium aquis terra purgata est a nequitia peccatorum, qui tunc in illa inundatione deleti sunt et justi evaserunt per lignum, sic ex Ægypto exiens populus Dei per aquas iter invenit, quibus ipsorum hostes consumpti sunt, nec ibi defuit ligni sacramentum. Nam virga percussit Moyses, ut illud miraculum fieret. Utrumque signum sacri baptismi, per quod fideles in novam vitam transeunt; peccata vero eorum tanquam inimici delentur atque moriuntur. Apertius autem Christi passio in illo populo figurata est, cum jussi sunt D ovem occidere, et manducare, et de sanguine ejus postes suos signare, et hoc celebrare omni anno et appellare pascha Domini. Manifestissime quippe Propheta de Domino Jesu Christo dicit, quia « tanquam ovis ad immolandum ductus est » (*Isa.* LIII, 7). Cujus passionis et crucis signo in fronte hodie tanquam in poste signandus est Christianus, omnesque Christiani signantur. Inde per desertum populus ille ductus est per quadraginta annos, accepit etiam legem digito Dei scriptam. Quo nomine significatur Spiritus sanctus, sicut in Evangelio manifestissime declaratur. Neque enim Deus forma corporis definitus est, nec si in illo membra et digiti cogitandi sunt quemadmodum videmus in nobis; sed quia per Spiritum sanctum dona Dei sanctis dividuntur, ut cum diversa possint, non tamen discedant a charitate fraterna: in digitis autem maxime apparet quædam divisio, nec tamen ab unitate præcisio; sive propter hoc, sive propter aliam quamcunque causam Spiritus sanctus appellatus est digitus Dei, non tamen cum hoc audimus, humani corporis forma cogitanda est. Accepit ergo ille populus legem digito Dei scriptam in tabulis sane lapideis, ad significandam duritiam cordis eorum quod legem non erant impleturi. Corporalia quippe dona desiderantes a Domino, magis carnali timore quam spiritali charitate tenebantur; legem autem non implet nisi charitas. Hinc multis sacramentis visibilibus onerati sunt, quo servili jugo premerentur in observationibus ciborum, et in sacrificiis animalium, et aliis innumerabilibus: quæ tamen signa erant rerum spiritalium ad Dominum Jesum Christum et ad Ecclesiam pertinentium; quæ tunc a paucis sanctis et intelligebantur ad fructum salutis, et observabantur ad congruentiam temporis. A multitudine vero carnalium tantummodo observabantur, non intelligebantur. Per multa itaque et varia signa rerum futurarum quæ longum est omnia commemorare, et quæ nunc in Ecclesia videmus impleri, perductus est ille populus ad terram promissionis, ubi temporaliter carnaliterque regnaret, pro modo desiderii sui; quod tamen regnum terrenum regni spiritalis imaginem gessit. Ibi Hierusalem condita est famosissima civitas Dei, serviens in signo liberæ civitatis quæ cœlestis Hierusalem dicitur, quod verbum est Hebræum, et interpretatur visio pacis, cujus cives sunt omnes sanctificati homines, qui fuerunt, et qui sunt, et qui futuri sunt; et omnes sanctificati spiritus, etiam quicunque in excelsis cœlorum partibus pia devotione obtemperant Deo, nec imitantur impiam diaboli superbiam et angelorum ejus. Hujus civitatis, est rex Dominus Jesus Christus, Verbum Dei Patris quo reguntur summi angeli, et Verbum hominem assumens, ut eo regerentur, et homines, qui simul omnes cum illo in æterna pace gaudebunt. Ad hujus rei præfigurationem in illo terreni regni populo Israel, maxime eminuit rex David, de cujus semine secundum carnem veniret verissimus rex noster Dominus Jesus Christus, « qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. » Multa in illa terra promissionis gesta sunt, in figuram venturi Christi et Ecclesiæ, quæ in sanctis libris paulatim poteris discere. Post aliquot tamen generationes ostendit aliud typum ad rem maxime pertinentem. Nam captivata est illa civitas, et multa pars ejus ducta in Babyloniam. Sicut autem Hierusalem significat civitatem societatemque sanctorum, sic Babylonia significat civitatem societatemque iniquorum, quoniam dicitur interpretari Confusio. De quibus duabus civitatibus ab exordio generis humani usque in finem sæculi, permixta temporum varietate currentibus et ultimo judicio separandis, paulo ante jam diximus. Illa ergo captivitas Hierusalem civitatis, et illa per-

pulus in Babyloniam ductus ad servitutem ire jubetur a Domino per Jeremiam illius temporis prophetam : et exstiterunt reges Babyloniæ, sub quibus illi serviebant, qui ex horum occasione commoti quibusdam miraculis cognoscerent, et colerent, et coli juberent unum verum Deum, qui condidit universam creaturam. Jussi sunt autem et orare pro eis a quibus captivi tenebantur, et in eorum pace pacem sperare ad gignendos filios, et domos ædificandas, et plantandos hortos et vineas. Post septuaginta autem annos promittitur eis ab illa captivitate liberatio. Hoc autem totum figurate significat Ecclesiam Christi in omnibus sanctis ejus, qui sunt cives Hierusalem cœlestis, servituram sub regibus hujus sæculi. Dicit enim et apostolica doctrina ut « omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit (*Rom.* XIII, 1), » et ut reddantur « omnibus omnia, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal (*Ibid.*, V, 7), » et cætera, quæ salvo Domini nostri cultu, constitutionis humanæ principibus reddimus, quando et ipse Dominus ut nobis hujus sanæ doctrinæ præberet exemplum, pro ea parte hominis quo erat indutus tributum solvere non dedignatus est. Jubentur autem etiam servi Christiani et boni fideles dominis suis temporalibus æquanimiter fideliterque servire : quos judicaturi sunt si usque in finem iniquos invenerint, aut cum quibus æqualiter regnaturi sunt, si et illi ad verum Dominum conversi fuerint : omnibus tamen præcipitur servire humanis potestatibus atque terrenis, quousque post tempus præfinitum quod significant septuaginta anni, ab istius sæculi confusione tanquam de captivitate Babyloniæ, sicut Hierusalem liberetur Ecclesia. Ex hujus captivitatis occasione ipsi etiam terreni reges, desertis idolis pro quibus persequebantur Christianos, unum verum Deum cognoverunt et colunt : pro quibus apostolus Paulus jubet orare etiam cum persequerentur Ecclesiam; sic enim dicit (*I Tim.* II, 1) : « Obsecro itaque primum fieri deprecationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro regibus, pro omnibus hominibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut securam et tranquillam vitam agamus cum omni pietate et charitate. » Itaque per ipsos data est pax Ecclesiæ, quamvis temporalis tranquillitas temporis ad ædificandas spiritaliter domos, et plantandos hortos et vineas.

« Nam et ecce te modo per istum sermonem ædifica« mus atque plantamus : » Et hoc fit per totum orbem terrarum cum pace regum Christianorum, sicut idem dicit Apostolus : « Dei agricultura, Dei ædificatio estis (*I Cor.* III, 9). » Et post annos quidem septuaginta, quos mystice prophetaverat Jeremias ut finem temporum præfiguraret, tamen ut ipsa figura integraretur, facta est in Hierusalem restitutio ædificationis templi Dei ; sed quia totum figurate agebatur, non erat firma pax ac libertas reddita Judæis. Itaque a Romanis postea victi sunt et tributarii facti, ex illo sane tempore ex quo terram promissionis acceperunt, et reges habere cœperunt : ne in aliquo regum suorum completum esse arbitrarentur quod eis liberator Christus promittebatur. Apertius per multas

A prophetias prophetatus est Christus, non solum ab ipso David in libro Psalmorum, sed etiam a cæteris et magnis et sanctis prophetis usque ad tempus captivitatis in Babyloniam ; et in ipsa captivitate fuerunt prophetæ, qui venturum Dominum Jesum Christum liberatorem omnium prophetarent. Et postea quam templum transactis septuaginta annis restitutum est ; tantas pressuras et calamitates a regibus gentium Judæi perpessi sunt, ut intelligerent nondum venisse liberatorem, quem non spiritaliter liberaturum intelligebant, sed pro liberatione carnali desiderabant. Peractis ergo quinque ætatibus sæculi, quarum prima est ab initio generis humani, id est, ab Adam qui primus homo factus est, usque ad Noe, qui fecit arcam in diluvio. Inde secunda est usque

B ad Abraham, qui pater electus est omnium quidem gentium, quæ fidem ipsius imitarentur, sed tamen ex propagine carnis suæ futura populi Judæorum ante fidem Christianam gentium unus inter omnes omnium terrarum populos unum verum Deum coluit, ex quo populo Salvator Christus secundum carnem veniret. Isti enim articuli duarum ætatum eminent in veteribus libris. Reliquarum autem trium etiam Evangelio declarantur, cum carnalis origo Domini Jesu Christi commemoratur. Nam tertia est ab Abraham usque ad David regem : quarta a David usque ad illam captivitatem qua populus Dei in Babyloniam transmigraverat : quinta ab illa transmigratione usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.

C Ex cujus adventu sexta ætas agitur, ut etiam spiritalis gratia, quæ paucis tunc patriarchis et prophetis nota erat, manifestaretur omnibus gentibus, ne quisquam Dominum nisi gratis coleret, non visibilia præmia servitutis suæ et præsentis vitæ felicitatem, sed solam vitam æternam, in qua ipso Deo frueretur, ab illo desiderans ; ut hac sexta ætate mens humana renovetur ad imaginem Dei, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei. Tunc enim et lex impletur, dum non cupiditate rerum temporalium, sed charitate illius qui præcepit, fiunt quæcunque præcepit. Quis autem non redamare affectet justissimum et misericordissimum Dominum, qui prior sic amavit justissimos et superbissimos homines, ut propter eos mitteret unicum Filium, per quem fecit om-

D nia : qui non sui mutatione, sed hominis assumptione homo factus non solum cum eis vivere, sed etiam pro eis et ab eis posset occidi? Itaque novum testamentum hæreditatis sempiternæ manifestabat, in quo renovatus homo per gratiam Dei ageret novam vitam, hoc est, spiritalem vitam, ut vetus ostenderet primum in quo carnalis populus agens hominem veterem exceptis paucis intelligentibus patriarchis, et prophetis, et nonnullis latentibus sanctis, carnaliter vivens carnalia præmia desiderabat a Domino Deo, et in figura spiritalium bonorum accipiebat. Omnia ergo bona terrena contempsit homo factus Dominus Christus, ut contemnenda monstraret ; et omnia terrena mala sustinuit, quæ sustinenda præcipiebat : ut neque in illis quæreretur felicitas, neque in istis

infelicitas timeretur. Natus est enim de matre, quæ A quamvis a viro intacta conceperit semperque intacta permanserit, virgo concipiens, virgo pariens, virgo moriens, tamen fabro desponsata erat, ut omnem typhum carnalis nobilitatis exstingueret : natus etiam in civitate Bethlehem, quæ inter omnes Judææ civitates ita erat exigua ut hodieque villa appelletur, noluit quemquam de cujusquam terrenæ civitatis sublimitate gloriari. Pauper etiam factus est, cujus sunt omnia et per quem creata sunt : ne quisquam cum in eum crederet, de terrenis divitiis auderet extolli. Noluit rex ab hominibus fieri : quia humilitatis ostendebat viam miseris, quos ab eo superbia separaverat, quamvis sempiternum ejus regnum universa creatura testetur. Esurivit, qui omnes pascit : sitivit, per quem creatur omnis potus, et qui spiritaliter panis est esurientium B fonsque sitientium : ab itinere terreno fatigatus est, qui seipsum nobis fecit viam in cœlum. Velut obmutuit et obsurduit coram conviciantibus per quem mutus locutus est et surdus audivit. Vinctus est qui de infirmitatum vinculis solvit; flagellatus est qui omnium dolorum flagella de hominum corporibus expulit. Crucifixus est, qui cruciatus nostros finivit. Mortuus est, qui mortuos suscitavit. Sed et resurrexit nunquam moriturus, ne ab illo quisquam sic disceret mortem contemnere, quasi nunquam victurus. Inde confirmatis discipulis conversatus cum eis quadraginta diebus, eisdem spectantibus ascendit in cœlum : et completis a resurrectione quinquaginta diebus misit eis Spiritum sanctum. Promiserat enim C per quem diffusa charitate in cordibus eorum, non solum sine onere, sed etiam cum jucunditate possent implere legem, quæ data est Judæis in decem præceptis, quod appellant decalogum. Quæ rursus ad duo rediguntur, ut diligamus Dominum « ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente : et diligamus proximum sicut nosmetipsos. » Nam in his duobus præceptis totam legem pendere et prophetas ipse Dominus et dixit in Evangelio, et suo manifestavit exemplo. Nam et populus Israel ex die quo primum pascha in imagine celebraverunt, ovem occidentes et manducantes, cujus sanguine postes eorum ad salutis tutelam consignati sunt : ex ipso ergo die quinquagesimus dies completus est, et legem acceperunt scriptam digito Dei, quo nomine jam diximus significari Spiritum sanctum, ut post Domini passionem et resurrectionem, D quod est verum pascha, quinquagesimo die ipse Spiritus sanctus discipulis missus est : non jam lapideis tabulis corda duritiæ significantibus, sed cum essent uno in loco congregati in ipsa Hierusalem, « Factus est subito de cœlo sonus quasi ferretur flatus vehemens, et visæ sunt illis linguæ divisæ quasi ignis, et cœperunt linguis loqui, ita ut omnes qui ad illos venerant suam linguam quisque cognosceret (Act. II, 2). » Ad illam enim civitatem ex omnibus terris convenerant Judæi quocunque dispersi erant, et diversas linguas gentium diversarum didicerant. Deinde cum tota fiducia Christum prædicantes, in ejus nomine multa signa faciebant, ita ut quemdam mortuum transeunte

Petro umbra ejus tetigerit et resurrexerit. Sed cum viderent Judæi tanta signa fieri in ejus nomine, quem partim per invidiam, partim per errorem contempserant, alii irritati sunt ad persequendos prædicatores ejus apostolos, alii vero illud ipsum amplius admirantes quod in ejus nomine quem tanquam a se oppressum et victum riserant, tanta miracula fierent, pœnitendo conversi crediderunt in eum millia Judæorum. Non erant jam illi temporalia beneficia et terrenum regnum desiderantes a Deo, nec promissum regem Christum carnaliter exspectantes, sed immortaliter intelligentes et diligentes eum qui pro ipsis ab ipsis tanta mortalitate pertulit : et eis usque ad sanguinem suum peccata donavit, et immortalitatem a se sperandam et desiderandam exemplo suæ resurrectionis B ostendit. Itaque jam veteris hominis terrena desideria mortificantes, et spiritalis vitæ novitate flagrantes, sicut præceperat in Evangelio Dominus, vendebant omnia quæ habebant, et pretia rerum suarum ante pedes apostolorum ponebant, ut ipsi distribuerent unicuique sicut cuique opus erat, viventesque in Christiana dilectione concorditer, non dicebant aliquid suum, sed erant illis omnia communia, et anima et cor unum in Dominum (Act. IV, 32). Deinde etiam ipsi a Judæis carnalibus civibus suis persecutionem passi atque dispersi sunt, ut latius Christus per eorum dispersionem prædicaretur, et imitarentur etiam ipsi patientiam Domini sui; quia eos mansuetus passus fuerat, mansuetos pro se C jubebat pati. Ex ipsis sanctorum persecutoribus fuerat etiam apostolus Paulus, et in Christianos maxime sæviebat, sed postea credens et apostolus factus missus est ut gentibus Evangelium prædicaret : graviora perpessus pro nomine Christi quam fecerat contra nomen Christi. Ecclesias autem constituens per omnes gentes qua Evangelium seminabat, impense præcipiebat ut quoniam isti ex idolorum cultu venientes et ad unum Deum colendum rudes facile poterant rebus suis venditis et distributionibus servire Deo, oblationes facerent in pauperes sanctorum qui erant in ecclesiis Judææ quæ Christo crediderant. Ita illos tanquam milites, illos autem tanquam stipendiarios provinciales apostolica doctrina constituit, inserens eis Christum velut lapidem angularem, sicut per prophetam prænuntiatus erat, in quo D ambo, quasi parietes de diverso venientes, de Judæis scilicet atque gentibus germana dilectione copularentur. Sed postea graviores et crebriores persecutiones ex incredulis gentibus adversus Christi Ecclesiam surrexerunt, et implebatur de die in diem verbum Domini prædicentis : « Ecce ego mitto vos velut oves in medio luporum (Matth. X, 16). » Sed illa vitis quæ per orbem terrarum sicut de illa prophetatum et ab ipso Domino prænuntiatum erat, fructuosos palmites diffundebat, tanto pullulabat amplius, quanto uberiore martyrum sanguine rigabatur. Quibus per omnes terras innumerabiliter pro fidei veritate morientibus etiam ipsa persequentia regna cesserunt, et ad Christum cognoscendum et

que venerandum, fracta superbiæ cervice, conversa sunt. Oportebat autem ut eadem vitis sicut a Domino identidem prædictum erat putaretur, et ex ea præciderentur infructuosa sarmenta, quibus hæreses et schismata per loca facta sunt, sub Christi nomine non ipsius gloriam, sed suam quærentium, per quorum adversitas magis magisque exerceretur Ecclesia, et probaretur atque illustraretur et doctrina ejus et patientia. Omnia ergo hæc, sicut tanto ante prædicta legimus, sic et facta cognoscimus, et quemadmodum primi Christiani, quia nondum ista provenisse videbant, miraculis monebantur ut crederent : sic nos quia omnia ista ita completa sunt, sicut ea in libris legimus qui longe antequam hæc implerentur conscripti sunt, ubi omnia futura dicebantur, et præsentia jam videntur, ædificamur ad fidem, ut etiam illa quæ restant sustinentes et perseverantes in Domino, sine dubitatione ventura credamus. Siquidem adhuc tribulationes futuræ in eisdem scriptis leguntur, et ipsi ultimus judicii dies, ubi omnes cives ambarum illarum civitatum receptis corporibus surrecturi sunt, et rationem vitæ suæ ante tribunal Christi judicis reddituri. Veniet enim etiam in claritate potestatis, qui prius in humilitate humanitatis venire dignatus est, et omnes pios ab impiis segregabit : non tantum eis qui in eum credere omnino noluerunt, sed etiam eis qui frustra et infructuose crediderunt in eum ; illis daturus regnum secum æternum : illis autem pœnam æternam cum diabolo ; sed sicut nullum gaudium rerum temporalium ex aliqua parte simile potest inveniri gaudio vitæ æternæ quam sancti accepturi sunt, ita nullus cruciatus temporalium pœnarum potest sempiternis iniquorum cruciatibus comparari.

Itaque, frater, confirma teipsum in ejus nomine atque adjutorio cui credis, adversus linguas eorum qui fidem nostram irrident, de quibus diabolus seductoria verba loquitur, maxime volens irridere fidem resurrectionis. Sed ex te ipso crede futurum te esse cum futuris, quando cum ante non fueris, nunc esse te vides. Ubi enim erat ista moles corporis tui, et ista forma membrorumque compago ante paucos annos, priusquam natus, vel etiam priusquam in matris utero conceptus esses? Ubi erat hæc moles, et hæc statura corporis tui? Nonne de occultis hujus creaturæ secretis Domino Deo invisibiliter formante processit in lucem, certisque ætatum incrementis in istam magnitudinem formamque surrexit? Nunquid ergo difficile est Deo, qui etiam aggeres nubium ex occulto in momento contrahit, et contegit cœlum in ictu temporis, reddere istam quantitatem corporis tui sicut erat, qui eam facere potuit sicut non erat? Crede ergo fortiter et inconcusse quia omnia quæ videntur quasi pereundo humanis oculis subtrahit, salva et integra sunt omnipotentiæ Dei ; qui ea cum voluerit sine ulla mora et difficultate reparabit, ea duntaxat quæ justitiæ jus reparanda esse judicat, ut in his corporibus reddant homines factorum suorum rationem, in quibus ea fecerunt, et in his mercantur aut commutationem cœlestis incorruptionis pro meritis pietatis, aut corruptibilem corporis conditionem pro meritis iniquitatis : non quæ morte salvatur : sed quæ materiam doloribus sempiternis præbeat. Fuge ergo per immobilem fidem, et mores bonos, fuge, frater, illa tormenta, ubi nec tortores deficiunt, nec torti moriuntur, quibus sine fine mors est non posse in cruciatibus mori. Et exardesce amore atque desiderio sempiternæ vitæ sanctorum, ubi nec operosa erit actio, nec requies desidiosa ; laus erit Dei sine fastidio, sine defectu, nullum in animo tædium, nullus labor in corpore ; nulla indigentia, nec tua cui subvenire desideres, nec proximi cui subvenire festines ; omnes deliciæ Deus erit : et societas sanctæ civitatis, in illo, et de illo sapienter beateque viventis. Efficiemur enim sicut ab illo promissum speramus et exspectamus, æquales angelis Dei : et cum eis pariter illa Trinitate perfruemur jam per speciem, in qua nunc per fidem ambulamus. Credimus enim quod non videmus, ut ipsis meritis fidei etiam videre quod credimus et inhærere mereamur, ut æqualitatem Patris et Filii, et Spiritus sancti, et ipsius Trinitatis unitatem. Quomodo sint hæc tria unus Deus, non jam verbis fidei et strepentibus syllabis personemus : sed contemplatione purissima et ardentissima in illo silentio sorbeamus. Hæc tene fixa in corde tuo, et invoca Dominum cui credis, ut tueatur te adversus tentationes diaboli ; et esto cautus, ne tibi aliunde hostis ille subrepat, qui ad solatium maleolentissimum damnationis suæ cum quibus damnetur inquirit. Non enim per eos solos qui Christianum nomen oderunt, et dolent eo nomine occupatum esse orbem terrarum, et adhuc simulacris et dæmoniorum curiositatibus servire desiderant, audet ille tentare Christianos ; sed etiam per eos quos paulo ante commemoravimus, de unitate Ecclesiæ, velut putata vite, præcisos, qui hæretici vel schismatici dicuntur, conatur etiam id quidem interdum. Sed tamen id etiam aliquando conatur et per Judæos tentare atque seducere. Sed maxime cavendum est, ne per homines qui sunt in ipsa catholica Ecclesia, quos velut paleam usque ad tempus ventilationis suæ sustinet, unusquisque tentetur et decipiatur. Propterea enim Deus patiens est in illos, ut et suorum electorum fidem atque prudentiam per illorum perversitatem exercendo confirmet. Et quia de numero eorum multi proficiunt, et ad placendum Deo miserati animas suas magno impetu convertuntur. Non enim omnes sibi per patientiam Dei thesaurizant iram in die iræ justi judicii ejus. Sed multos eadem omnipotentis patientia perducit ad saluberrimum pœnitentiæ dolorem : quod donec fiat exercetur per eos illorum qui jam rectam viam tenent non solum tolerantia, sed etiam misericordia. Multos ergo visurus es ebriosos, avaros, fraudatores, aleatores, adulteros, fornicatores, remedia sacrilega sibi alligantes, præcantatoribus et mathematicis vel quarumlibet impiarum artium divinatoribus deditos ;

animadversurus etiam quod illæ turbæ impleant ecclesias per dies festos Christianorum, quæ implent et theatra per dies solemnes paganorum; et has videndo ad imitandum invitaberis. Et quid dicam? Videbis quod etiam nunc jam utique nosti: non enim nescis multos qui appellantur Christiani, hæc omnia mala operari quæ breviter commemoravi. Et aliquando forsitan graviora facere homines non ignoras quos nosti appellari Christianos. Sed si hoc animo venisti, quasi securus talia facturus, multum erras; nec tibi proderit nomen Christi, cum cœperit ille severissime judicare, qui prius dignatus est misericordissime subvenire. Prædixit enim ipse et ait in Evangelio: « Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed is qui facit voluntatem Patris mei. Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, in nomine tuo manducavimus et bibimus (*Matth.* VII, 7). » Omnibus ergo qui in talibus operibus perseverant damnatio finis est. Cum ergo videris multos non solum hæc facere, sed etiam defendere atque suadere, tene te ad legem Dei, et non sequaris prævaricatores ejus. Non enim secundum illorum sensum, sed secundum illius veritatem judicaberis. Conjungere bonis, quos vides amare tecum regem tuum. Multos enim invenies, si et tu talis esse cœperis. Nam si in spectaculis cum illis esse cupiebas, et eis inhærere qui tecum vel aurigam, vel venatorem, vel aliquem histrionem simul amabant; quanto magis te delectare debet eorum conjunctio qui tecum amant Dominum, de quo nunquam erubescet amator ejus; quia non solum ipse non potest vinci, sed etiam dilectores suos reddet invictos. Nec tamen etiam in ipsis bonis qui te vel præcedunt vel tibi comitantur ad Deum, debes collocare spem tuam: quia nec in teipso debes, quantumcunque profeceris, sed in illo qui eos et te justificando tales facit. Securus es enim de Deo, quia non mutatur: de homine autem nemo prudenter securus est. Sed si illos qui nondum justi sunt, amare debemus, ut sint; quanto ardentius qui jam sunt amandi sunt? Sed aliud est diligere hominem, aliud spem ponere in homine: tantumque interest ut illud Deus jubeat, hoc prohibeat. Si autem aliquas vel insultationes, vel tribulationes pro nomine Christi passus, non defeceris a fide, nec a bona via deviaveris, majorem mercedem accepturus es. Qui autem in his cesserint diabolo, etiam minorem perdunt. Sed humilis esto Deo, ut non te permittat tentari ultra vires tuas.

Ille dicturus interrogandus est an hæc credat, atque observare desideret. Quod cum responderit, solemniter utique signandus est, et Ecclesiæ more tractandus. De sacramento sane quod accipit, cum ei bene commendatum fuerit signacula quidem rerum divinarum esse visibilia, sed res ipsas invisibiles in eis honorari; nec sic habendam esse illam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum habetur in usu quolibet: dicendum etiam quid significet et sermo ille quem audivit, quid in illo condiat, cu-

A jus illa res similitudinem gerit. Deinde monendus est ex hac occasione, ut si quid etiam in Scripturis audiat quod carnaliter sonet, etiamsi non intelligit, credat tamen spiritale aliquid significari quod ad sanctos mores futuramque vitam pertineat. Hoc autem sic breviter discit, ut quidquid audierit ex libris canonicis quod ad dilectionem æternitatis, et veritatis, et sanctitatis, et ad dilectionem proximi referre non possit, figurate dictum vel gestum esse credat; atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referat dilectionem. Ita sane ut proximum non carnaliter intelligat, sed omnem qui cum eo in illa sancta civitate potest esse, sive jam sive nondum appareat; et ut de nullius hominis correctione desperet, quem patientia Dei videt vivere, non ob

B aliud, sicut Apostolus ait (*Rom.* II, 4), nisi ut adducatur ad pœnitentiam.

Quomodo quis brevius catechizandus sit.

[Ibid.] Si autem longus tibi videtur iste sermo, quo tanquam præsentem rudem hominem instruxi, licet tibi illa brevius dicere. Longiorem tamen esse debere non puto; quanquam multum intersit quid res ipsa, dum agitur, moneat, et quid audientes præsentes non solum ferre, sed etiam desiderare se ostendant. Cum autem celeritate opus est, vide quam facile explicari tota res possit. Fac rursus adesse aliquem qui velit esse Christianus, atque interrogatum, illud quod superius responderit respondendum esse; quia et si non hoc responderit, hoc eum

C respondere debuisse dicendum est. Deinde hæc sunt de cætero contexenda. Vere, frater, illa magna et vera beatitudo est, quæ in futuro sæculo sanctis promittitur. Omnia vero visibilia transeunt, et omnis pompa hujus sæculi et deliciæ et curiositas interibunt, et secum ad interitum trahunt amatores suos. A quo interitu, hoc est, pœnis sempiternis, misericors Deus volens homines liberare, si sibi ipsi non sint inimici, et non resistant misericordiæ creatoris sui, misit unigenitum Filium suum, hoc est, Verbum suum æquale sibi, per quod condidit omnia. Et manens quidem in divinitate sua et non recedens a Patre, nec in aliquo mutatus, assumendo tamen hominem, et in carne mortali hominibus apparendo, venit ad homines: ut quemadmodum per unum hominem,

D qui primus factus est, id est Adam, mors intravit in genus humanum, quia consensit mulieri suæ seductæ a diabolo, ut præceptum Dei transgrederentur; sic per unum hominem, qui etiam Deus est Dei Filius, Jesum Christum, deletis omnibus peccatis præteritis, credentes in eum omnes in vitam æternam ingrederentur. Omnia enim quæ nunc vides in Ecclesia Dei et sub Christi nomine per totum orbem terrarum geri, jam ante sæcula prædicta sunt, et sicut legimus ita et videmus; et inde ædificamur in fidem. Factum est aliquando diluvium per totam terram, ut peccatores delerentur. Et tamen illi qui evaserunt in arca sacramentum futuræ Ecclesiæ demonstrabant, quæ nunc in fluctibus sæculi natat,

et per lignum crucis Christi a submersione liberamur. Prædictum est Abrahæ fideli servo Dei, uni homini, quod de illo esset populus nasciturus qui coleret unum Deum inter cæteras gentes quæ idola colebant : et omnia quæ illi populo ventura prædicta sunt, sic evenerunt ut prædicta sunt. Prophetatus est in illo populo etiam Christus rex omnium sanctorum et Deus venturus ex semine ipsius Abrahæ, secundum carnem quam assumpsit, ut omnes filii essent Abrahæ, qui fidem ejus imitarentur : et sic est factum : natus est Christus de Maria virgine quæ ex illo genere fuit : prædictum est per prophetas quod in cruce passurus esset ab eodem populo Judæorum, de cujus genere secundum carnem veniebat, et sic est factum ; prædicatum est quod resurrecturus esset : resurrexit, et secundum ipsa prædicta prophetarum ascendit in cœlum, et discipulis suis Spiritum sanctum misit. Prædictum est non solum a prophetis, sed etiam ab ipso Domino Jesu Christo, quod Ecclesia ejus per universum orbem terrarum esset futura, per sanctorum martyria passionesque disseminata : et tunc prædictum quando adhuc nomen ejus et latebat gentes, et ubi notum erat irridebatur : et tamen in virtutibus miraculorum ejus, sive per se ipse, sive quæ per servos suos fecit, dum annuntiantur hæc et creduntur, jam videmus quod prædictum est esse completum, regesque ipsos terræ qui antea persequebantur Christianos jam Christi nomini subjugatos : prædictum est etiam quod schismata et hæreses ex ejus Ecclesia essent exituræ, et sub ejus nomine per loca ubi possent, suam, non Christi, gloriam quæsitura, et ista completa sunt. Nunquid ergo illa quæ restant non sunt ventura ? Manifestum est quia sicut ista prædicta venerunt, sic etiam illa ventura sunt : quæcunque justorum tribulationes adhuc restant, et judicii dies qui separabit omnes impios a justis in resurrectione mortuorum ; et non solum eos qui sunt extra Ecclesiam, sed etiam ipsius Ecclesiæ paleas, quas oportet usque ad novissimam ventilationem patientissime sufferat, ad ignem debitum segregabit. Qui autem irrident resurrectionem, putantes quod caro ista quia putrescit resurgere non potest, ad pœnas in ea resurrecturi sunt, et ostendet eis Deus quia qui potuit hæc corpora facere antequam essent, potest ea in momento restituere sicut erant : omnes autem fideles regnaturi cum Christo ita resurgent in eodem corpore, ut etiam commutari mereantur ad incorruptionem angelicam, ut fiant æquales angelis Dei, sicut Dominus ipse promisit : et laudent eum sine aliquo defectu, et sine aliquo fastidio semper viventes cum illo et de illo, cum tali gaudio et beatitudine quali nec dici, nec cogitari ab homine potest.

Tu itaque credens cave tentationes, quia diabolus quærit qui secum pereant : ut non solum per eos qui extra Ecclesiam sunt, sive pagani, sive Judæi, sive hæretici, non te hostis ille seducat, sed etiam quos ipse in Ecclesia Catholica videris male viventes, aut immoderatis voluptatibus ventris, et gutturis, aut impudicos, aut vanis curiositatibus vel illicitis deditos, sive spectaculorum, sive remediorum aut divinationum diabolicarum, sive in pompa et typho avaritiæ atque superbiæ, sive in aliqua vita quam lex damnat et punit, non eos imiteris : sed potius conjungaris bonis quos inventurus es facile, si et tu talis fueris, ut simul colatis et diligatis Dominum gratis : quia totum præmium nostrum ipse erit, ut in illa æterna vita bonitate ejus et pulchritudine perfruamur. Sed amandus est, non sicut aliquid quod videtur oculis, sed sicut amatur sapientia, et veritas, et sanctitas, et justitia, et charitas, et si quid aliud tale dicitur, non quemadmodum sunt ista in hominibus, sed quemadmodum sunt in ipso fonte incorruptibilis et incommutabilis sapientiæ. Quoscunque ergo videris hæc amare illis conjungere, ut per Christum, qui homo factus est ut esset mediator Dei et hominum, reconcilieris Deo. Homines perversos etiam parietes si intrent ecclesiæ, non eos arbitreris intraturos in regnum cœlorum, quia suo tempore separabuntur, si se in melius non commutaverint homines. Ergo bonos imitare, malos tolera : omnes ama, quoniam nescis quid cras futurus sit qui hodie malus est : nec eorum ames injustitiam, sed ipsos ideo ama ut apprehendant justitiam : quia non solum dilectio Dei nobis præcepta est, sed etiam dilectio proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ : quam non implet nisi qui donum acceperit Spiritum sanctum, Patri et Filio utique æqualem : quia ipsa Trinitas Deus est, in quo Deo spes omnis ponenda est. In homine non est ponenda qualiscunque ille fuerit : aliud est enim ille a quo justificamur, aliud illi cum quibus justificamur. Non autem solum per cupiditates diabolus tentat, sed etiam per terrores insultationum, et dolorum, et ipsius mortis. Quidquid autem homo passus fuerit pro nomine Christi, et pro spe vitæ æternæ et permanens toleraverit, major ei merces dabitur. Quod si cesserit diabolo: cum illo damnabitur. Sed opera misericordiæ cum pia humilitate impetrant a Domino, ut non permittat servos suos tentari plusquam possunt sustinere.

Nam quoniam de hoc qui ad fidem Christi se velle venire testatus est, quomodo imbuendus sit in præcedenti sermone, ita, ut reor, satis dictum est. Nunc quomodo ipse ad catechismi ordinem introducatur ut catechumenus fiat, et sic ad baptismum Christi et sacramenta divina perpicienda perveniat, sequenti sermone, prout Dominus dederit, demonstrabimus.

LIBER SECUNDUS

DE CATECHISMO ET SACRAMENTIS DIVINIS.

(*De Inst. Cler.*, l. i, c. 25.) Catechumenus autem dicitur pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, necdum tamen, etc. *Usque ad finem capitis.*

Quia non obstitit omnipotentiæ Dei gratiæ natura infirmitas humanæ.

Quamvis enim parvuli pro ætate non possunt intelligere ipsam conversationem ad Deum atque credulitatem, credimus tamen eos ad Deum converti propter conversionis sacramentum, et fidem habere propter fidei sacramentum, sicut legimus in Augustini Epistola ad Bonifacium episcopum de parvulis requirentem, ubi dicit (quia responsio ad celebrationem sacramenti pertinet), sicut de ipso baptismo Apostolus : « Consepulti, inquit, sumus cum Christo per baptismum in morte (*Rom.* vi, 4). » Non ait sepulturam significavimus, sed prorsus ait, « consepulti sumus. » Sacramentum ergo tantæ rei non nisi ejusdem rei vocabulo nuncupavit. Itaque parvulum, etsi nondum fides illa quæ in credentium voluntate consistit, jam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere respondentur, ita etiam fideles vocantur : non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei sacramentum percipiendo. Cum autem sapere homo cœperit, non illud sacramentum repetit, sed intelligit, ejusque voluntati consona etiam voluntate coaptabitur. Hoc quandiu non potest, valebit sacramentum ad ejus tutelam adversus contrarias potestates, et tantum valebit, ut si ante majoris ætatis usum ex hac vita emigraverit, per ipsum sacramentum commendante Ecclesiæ charitatem, ab illa condemnatione quæ per unum intravit in mundum, Christiano adjutorio liberetur. In scrutinio quippe faciendum est signum crucis super pueros sive puellas, sicut invenimus scriptum in Romano ordine, et genuum flexio ad orationem, et insinuanda est oratio Dominica patrinis et matrinis, ut et ipsi similiter faciant his quos suscepturi sunt a sacro baptismate. Similiter insinuandum est symbolum, quod in lingua nostra vertitur signum vel cognitio. Quando dividebantur apostoli per totum orbem, prædicationis causa, dederunt illud signum prædicationis, ut si quis talia confiteretur qualia ibi dicuntur, cognitionem daret se a Christi apostolis sive a successoribus eorum didicisse. Nam in fronte ideo facimus signum, quia sedes verecundiæ in fronte solet esse, siquidem Judæi erubescunt credere in illum quem norunt crucifixum, ut Paulus apostolus dicit : « Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, etc. (*I Cor.* i, 23) ; » sed nos credimus per crucifixum salvari. De cujus nomine Judæi erubescunt, quo nomine nos credimus salvari, atque ideo in fronte signum facimus ubi sedes verecundiæ est, sicuti jam diximus, et non alio signo signamus nisi signo crucis, quia Dominus in carne natus vexillum crucis quo nostras frontes signaret attulit, ut destrueret mortis imperium, et per tale signum insequentes coelestis potestas principatum se perdere, ut iidem qui Deum reverti ad gratiam baptismi.

Illud etiam signum faciunt in frontibus eorum presbyteri, acolythi, patrini, vel matrinæ. Intimandum est ergo atque insinuandum prædicandum (patrinis vel matrinis) quod fidejussores sunt illorum quos susceperunt de baptismate, et pro quibus professi sunt, quia de ipso redditur sunt Deo rationem, utrum fidem Christi sic ut veram religionem ad ætatem intelligibilem pervenerint insinuaverint, an non.

De catechumenis ordine.

(*De Inst. cler.*, l. i, c. 27.) Catechizandi enim ordo hic est. Primum interrogatur paganus, si abrenuntiat diabolo, etc. *Usque ad finem capitis.*

Utpote et fides acquisita credendi ideo, ut undique muniatur, et ad bona opera facienda per Dei gratiam roboretur.

(*Ibid. ad finem*, c. 25.) Ideo enim ante baptismum catechismi debet prævenire officium : ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum, et sciat post peractum ad baptismi accedat lavacrum. Nam in Evangelio secundum Matthæum legitur quod post resurrectionem Dominus apostolis præcepit, ut in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti docerent et baptizarent omnes gentes (*Matth.* xxviii, 19), id est primo fidem illis insinuarent, et sic credentes in remissionem peccatorum baptizarent. Hinc est quod secundum Marcum idem Dominus legitur præposuisse fidem baptismati, cum ita dicit : « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit ; qui vero non crediderit, condemnabitur (*Marc.* xvi, 16). » Et Joannes testis primo « quod Jesus post baptismum fidem apostolis fuit et accepit, qui ad aquam Dei de munere (Joan. i...). » Quia prius debet baptizandus fide instrui Christi, tamen, et sic ad baptismum post confessionem accedere : ut quod signum gratiæ in eo est perficiatur et integre fide simul teneat. Sed quia hoc, ut omnes parvuli debent baptismi officium suscipere, et primum de ipsis sacramentis Ecclesiæ sermonem faciamus.

De sacramentis divinis *.

(*Ibid.*, c. 24.) Sunt autem sacramenta

* Agit de sacramentis illis duntaxat in quibus homo Christianus efficitur, licet non omnes tantum initio leviter.

baptismus, et chrisma, corpus et sanguis, quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur. Unde et a secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur, quæ ideo fructuose penes Ecclesiam fiunt, quia sanctus in ea manens Spiritus eumdem sacramentorum latenter operatur effectum, unde seu per bonos seu per malos ministros intra Ecclesiam Dei dispensentur; nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur, « quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus (*I Cor.* III, 7); » unde et Græce mysterium dicitur, quod secretam et reconditam habeat repositionem.

De baptismatis officio.

(*Ibid.*, *c.* 25). Primum autem sacramentum est baptismus, quia antequam sancto chrismate ungatur aliquis aut corporis et sanguinis Christi particeps existat, sacra regeneratione purgari debet, ac deinde ad cætera rite accedere. Baptismus Græce, latine tinctio interpretatur; quæ non tantum ob hoc quod homo in aquam mergitur tinctio dicitur, sed quia spiritu gratiæ ibi in melius immutatur, et longe aliud quam erat efficitur. Primum homines fœdi eramus deformitate peccatorum, in ipsa tinctione pulchri efficimur dealbatione virtutum. Unde et in Canticis scribitur canticorum: « Quæ est ista quæ ascendit quasi dealbata (*Cant.* VII, *juxta LXX*)? » Cujus mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, id est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti cognitione completur, dicente Domino ad apostolos: « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* XXVIII, 19), » Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita sacramentum confirmat ternarius numerus nominum divinorum. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est: voluit enim Dominus ut res illa invisibilis per congruentiam et profectum incontrectabile et invisibile impenderetur elementum: « Super quod etiam in principio ferebatur Spiritus sanctus (*Gen.* I). » Nam sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquori, ita in principio superferebatur Spiritus sanctus aquis. Sicut aqua purgat exterius corpus, ita latenter ejus mysterio per Spiritum sanctum purificatur et animus. Cujus sanctificatio ita est: invocato enim Deo, descendit Spiritus sanctus de cœlis, et medicatis aquis sanctificat eas de semetipso, et accipiunt vim purgationis, ut in eis caro et anima delictis inquinata mundetur. Utrumque enim baptizando necesse est adhiberi, et baptismi lavacrum, et Spiritus sancti purgatio: quia ait Salvator: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei (*Joan.* III, 5). »

(*De Inst. cler.*, I, *c.* 28). Denique postquam catechismi officium pleniter peragitur: consecratur fons, et ad ipsum baptismum catechumenus accedit, et in nomine sanctæ Trinitatis trina submersione baptizatur, et certe homo, qui ad imaginem sanctæ Trinitatis conditus est, per invocationem sanctæ Trinitatis ad eamdem renovatur imaginem, et qui tertio gradu peccati, id est, consensu cecidit in mortem, tertio elevatus de fonte per gratiam resurget ad vitam. Potest et hæc trina mersio triduanam Domini sepulturam significare: maxime cum dicat Apostolus: Quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus, consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus: si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus, etc. Oportet ergo cum invocatione sanctæ Trinitatis sub trina mersione baptismum confici, ut secundum personarum differentiam mysterium baptismi celebretur, et secundum unitatem substantiæ unum baptima fiat. Unde dicit Apostolus: « Unus Dominus, una fides, unum baptisma. » etc. (*Ephe.* IV, 5.) Postquam enim ascenderit baptizatus de fonte, statim signatur in cerebro a presbytero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut regni Christi particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari. Scriptum est et in Evangelio ita: « Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei cœli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se (*Matth.* III. 16.) » Bene quidem baptismo continuatur chrismatis unctio, quia Spiritus sanctus qui per illud chrisma suæ virtutis admixtione sanctificat credentes, baptizato Jesu, statim super illum in columbæ specie descendit. Cujus videlicet typum proferebat columba illa quæ in diluvio ad arcam reportavit ramum olivæ virentibus foliis, significans utique quod Spiritus sanctus per chrismatis unctionem, in baptismate virorem confert fidelibus cœlestis gratiæ: sed de hoc plenius in sequentibus dicemus. Legimus et in gestis Patrum quod Sylvester Papa in Ecclesia Romana constituerit, ut sicut potestas et privilegium apud solum episcopum constat, quod sacrum chrisma ipse conficiat, et baptizatum per manus impositionem cum ipso chrismate consignet propter hæreticam suasionem: ita presbyter eodem chrismate liniat baptizatum, lotum ex aqua, propter occasionem transitus mortis, quia scriptum est in Apostolo: Vos autem, fratres, in carne non estis, sed in Spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis; si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus, etc. Ac deinde profecto patet quia quicunque non est Christi, regni sui particeps fieri nequit. Ideo necessarium est ut statim succurratur baptizato cum chrismatis unctione: ut Spiritus sanctus participationem accipiens alienus a Christo non existat.

(*Ibid.*, *c.* 29.) Post baptismum ergo traditur Christiano vestis candida, quod significat innocentiam, et puritatem Christianam, quam post ablutas varias veteris vitæ maculas studio sanctæ conversationis immaculatam servare debet ad præsentandam ante

tribunal Christi. Candidis vero renati albis induuntur vestibus, ad mysterium resurgentis Ecclesiae, sicut ipse Dominus coram discipulis transfiguratus est, ita ut diceretur: Resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta ejus facta sunt candida sicut nix. Quae tanto splendorem, ut dictum est, resurgentis in futurum figuravit Ecclesiae. Utuntur igitur albis vestibus, ut quorum primae nativitatis infantiam vetusti erroris pannus fuscaverat, habitus secundae regenerationis gloriae praeferat indumentum. Tegitur enim post sacram unctionem caput ejus mystico velamine, ut intelligat se diademate regni et sacerdotalis dignitatis portitorem juxta Apostolum: « Vos estis, inquit, genus regale et sacerdotale, offerentes vosmet ipsos Deo hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, » etc. (*I Petr.* II, 9.) Nam sacerdotes in Veteri Testamento quodam mystico velamine caput semper ornabant. Deinde corpore et sanguine Dominico omne praecedens sacramentum in eo confirmatur, qui haec ideo accipere debet, ut Deum habere mereatur in se habitatorem, et illius capitis sit membrum, qui passus est et resurrexit pro nobis. Dicit enim ipsa Veritas: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, ipse in me manet, et ego in eo (*Joan.* VI, 57). Et item: Nisi manducaveritis, inquit, carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (*Ibid.* v. 54.) »

De impositione manus episcopalis.

(*Ibid.*, c. 30). Novissime autem a summo sacerdote per impositionem manus Paraclitus, etc., usque ad *finem capitis*.

Ideo autem Spiritus sanctus septiformis nuncupatur, propter dona quae de divinitatis ejus plenitudine particulatim quique ut digni sunt consequi promerentur.

De sacramento corporis et sanguinis Domini.

(*Ibid.*, c. 31). Sed quia de duobus sacramentis, id est, baptismo et chrismate, jam quantum, etc.

Qui enim jam peccare quievit, communicare non desinat.

Cum autem sacramentis divinis quis imbutus fuerit, et fidelis effectus Christiani nominis ac verae religionis exstat particeps, necesse est ut fidem, quam professione tenet, operibus probet, et toto nisu per sanctae conversationis studium contendat placere illi qui eum per suam gratiam ad fidem catholicam convocavit, et unitati corporis sui inserere voluit. Hocque quotidie sacris precibus instanter deposcat, ut ipse qui, cum eum caeteris electis in filiorum numerum ascribi voluit, sua operatione faciat eum pervenire ad conspectum gloriae suae sempiternae. Unde necesse est ut orationem Dominicam pleniter discat, quatenus eam non solum tantum proferat, sed intelligat, ut fiat quod Apostolus docuit dicens: « Orabo spiritu, orabo et mente; psallam spiritu, psallam et mente (*I Cor.* XIV, 15). » Ipsa enim oratio plenitudinem omnium continet quae in praesenti vita necessaria et in futuro salubria animae existunt, ac ideo non est necesse in oratione multum loqui ad rogandum, sicut Veritas docuit: quia scit Pater vester, » ipsa Veritate attestante, « quid vobis opus sit antequam petatis eum; » non enim verbis opere dicimus, quid facere vel impetrare quod volumus, sed rebus quae animo gerimus, et intentione cogitationis cum dilectione pura et simplici affectu; sed res ipsas verbis pro dominum Dominum nostrum operatur, quibus memoriae mandatis eas ad tempus oranti recordaremur. Cujus orationis sensum secundum antiquorum Patrum expositionem tractare, sed ipsi oratione placuit huic loco inserere, ut sciat ipse orator quid oret, et quid eum petere conveniat. Sic ergo, inquit, vos orabitis.

De oratione Dominica.

« Pater noster, qui es in coelis. » Magnum ergo donum Dei accepimus, quod clamemus Deo dicere, « Pater noster. » Quid enim jam tuis dat filiis potentibus, cum hoc ipsum ante dederit ut filii essent! Postremo quanta cura animum tangit, ut qui dicit, « Pater noster, » tanto patre non sit indignus! Deus autem in servitio nostri nunquam cadit, et gratiae misericordiae ipsius qui hoc a nobis exigit, ut sit pater noster quod nullo tempore, sed sola bona voluntate comparari potest. « Qui es in coelis, » dicit, id est, in sanctis et justis. Non enim spatio locorum continetur Deus, sed quemadmodum terra appellatus est peccator, cum ei dictum est: « Terra es, et in terram ibis, » sic coelum justus econtrario dici potest. Justis enim dicitur: « Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (*I Cor.* III, 17.) » Quapropter si in templo suo habitat Deus, et sancti templum ejus sunt, recte dicitur, « qui es in coelis, » qui es in sanctis.

« Sanctificetur nomen tuum. » Quod non sic petitur quasi non sit sanctum nomen Dei, sed ut sanctum habeatur ab hominibus, id est, ita illis innotescat Deus, ut non existiment aliquid sanctius quod magis offendere timeant. Aliter enim ut petimus et rogamus, quod nomen Dei sanctificetur in nobis, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse coepimus perseveremus.

« Adveniat regnum tuum. » Adveniat utique manifestum est; quia regnum nostrum non peribit. Quemadmodum enim praesens lux absens est caecis et eis qui oculos claudunt, ita Dei regnum, quamvis nunquam discedat de terris, tamen absens est ignorantibus. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei, cum ejus Unigenitus non solum intelligibiliter, sed etiam visibiliter in homine Dominico de coelo venerit judicaturus vivos et mortuos.

« Fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra. » Id est, sicut in angelis qui sunt in coelis voluntas tua ut tibi adhaereant teque perfruantur, nullo errore obnubilante sapientiam, nulla miseria impediente beatitudinem eorum; ita fiat in sanctis tuis, qui in terra sunt, et de terra, quod ad corpus attinet, facti sunt; ut quoniam ad eamdem

habitationem atque immutationem, tamen de terra assumendi sunt. Item fiat voluntas tua, recte intelligitur : obediatur præceptis tuis. Sicut in cœlo et in terra, id est, ab angelis ita ab hominibus. Voluntas autem Dei est, quam Christus fecit et docuit : humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis justitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, injuriam facere non posse, et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil præponere debemus, quia nec nobis ille quidquam præposuit, charitati ejus inseparabiliter adhærere, cruci ejus fortiter et fidenter assistere, quando de ejus nomine et honore certamen est exhibere constantiam qua confitemur, in quæstione fiduciam qua congredimur, in morte patientiam qua coronamur : hoc est cohæredem Christi velle esse, hoc est, præceptum Dei facere, hoc est voluntatem Patris implere.

« Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Panis quotidianus aut pro his omnibus dictus est quæ hujus vitæ necessitatem sustentant, de quo cum præcepit ait : « Nolite cogitare de crastino (*Matth.* VI, 34), » et ideo additum sit, « da nobis hodie ; » aut pro sacramento corporis Christi quod quotidie accipimus : aut pro spiritali cibo, de quo idem Dominus dicit : « Operamini escam quæ non corrumpitur (*Joan.* VI, 27) ; » et illud : « Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi (*Ibid. v.* 51) : » sed horum quid sit probabilius considerari potest. Nam forte quispiam moveatur cur oremus pro his adipiscendis quæ huic vitæ sunt necessaria, veluti est victus et tegumentum : cum ipse Dominus dicit : « Nolite solliciti esse quid edatis aut quid induamini. » De sacramento autem corporis Domini, ut illi non moveant quæstionem qui plurimi in orientalibus partibus non quotidie cœnæ Dominicæ communicant, cum iste panis quotidianus est, restat ut quotidianum panem accipiamus spiritalem, præcepta scilicet divina, quæ quotidie oportet meditari et operari. Nam de ipsis Dominus dicit : « Operamini escam quæ non corrumpitur, » quotidianus autem iste cibus nunc Dei : quandiu ista vita temporalis per dies discedentes succedentesque peragitur, et revera quandiu nunc in superiora, nunc in inferiora, id est, nunc in spiritalia, nunc in carnalia animi affectus alternat : tanquam ei qui aliquando pascitur cibo : aliquando famem patitur, quotidie panis iste necessarius est, quo reficiatur esuriens et relevans erigatur. Quod autem panem supersubstantialem in aliis exemplaribus legimus, vel peculiarem, vel præcipuum illum panem similiter significat qui dicit : « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi (*Ibid.*) : » qui videlicet est super omnes substantias, et universas superat creaturas.

« Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Post subsidium cibi petitur et venia delicti, ut qui a Deo pascitur, in Deo vivat, nec tantum præsenti et temporali vitæ, sed æternæ consulatur. Ad quam veniri potest si peccata donentur, quæ debita Dominus appellat, sicut in Evangelio suo dicit : « Dimisi tibi omne debitum quia me rogasti (*Matth.* XVIII, 32) ; » quam necessarie autem, quam prudenter et salubriter admonemur quod peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur : qui orare nos pro debitis et peccatis docuit paternam misericordiam, promisit et veniam secuturam. Adjunxit plane et addidit legem, certa nos conditione et sponsione constringens, ut sic nobis dimitti debita postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus : scientes impetrari non posse quod pro peccatis petimus, nisi et ipsi circa peccatores nostros paria fecerimus.

« Et ne nos inducas in tentationem. » Non enim per seipsum inducit Deus : sed induci patitur eum quem suo auxilio deseruerit, ordine occultissimo ac meritis. Causis sæpe etiam manifestis dignum judicat illum quem deserat, et in tentationem induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem, aliud est tentari. Non sine tentatione probatus esse nullus potest. Non ergo hic oratur, ut non tentemur : sed ut non inferamur in tentatione : quia si quispiam cui necesse est igne examinari, non orat ut igne contingatur, sed ut non exuratur.

« Sed libera nos a malo. Amen. » Quando autem dicimus, Libera nos a malo : nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petamus : quia impetrata, contra omnia quæ diabolus et mundus operantur securi stamus et tuti.

De symbolo.

(*De Instit. cler.*, *l.* II, *c.* 56.) Symbolum ergo tali ratione institutum majores nostri tradunt : quod post ascensionem Domini et Salvatoris nostri ad Patrem (cum post adventum sancti Spiritus discipuli ejus inflammati linguis omnium gentium loquerentur, quo præsagio consecutum est ut nulla illis gens extera, nulla lingua barbaris inaccessa vel invia videretur) præceptum eis est a Domino, datum ad prædicandum Dei verbum, ad singulas quasque nationes adire. Discessuri itaque ab invicem, normam prius sibi futuræ prædicationis in communi constituunt : ne localiter ab invicem discedentes diversum aliquid vel dissonum prædicaretur his qui ad fidem Christi invitabantur. Omnes igitur in unum positi, et Spiritu sancto repleti, breve sibi prædicationis indicium conferendo in unum quod sentiebant componunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis et justissimis causis appellari voluerunt. Symbolum enim Græce et indicium dici potest et collatio, hoc est, quod plures in unum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus, in unum conferendo unusquisque quod sensit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quod in illo tempore sicut Paulus dicit, et in Actibus apostolorum refertur, multi simulabant se esse Aposto-

los Christi, nominantes quidem Christum, sed non integræ traditionum lineæ nuntiantes. Diversum igitur istud indicium posuere, per quod agnosceretur is qui Christum vere secundum apostolicas regulas prædicaret. Est autem symbolum signum per quod agnoscitur Deus, quodque proinde credentes accipiunt, ut noverint qualiter contra diabolum fidei certamina præparent. In quo quidem pauca sunt verba, sed omnia continentur sacramenta. De totis enim Scripturis, hæc breviatim collecta sunt ab apostolis, ut quoniam plures credentium litteras nesciunt, vel qui sciunt præoccupatione sæculi Scripturas legere non possunt, hæc corde retinentes, habeant sufficientem sibi scientiam salutarem. Est enim breve fidei verbum, et olim a Propheta prædictum : « Quoniam verbum breviatum faciet Dominus super terram. » Quod hoc tenore recitatur :

« Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem cœli et terræ. » Ergo in primo habet Credo. Vides quod Dominus noster non nos jubet discutere divina judicia, sed credere, nec rationem requirere, sed fidem simpliciter, et immobiliter exhibere. « In Deum Patrem, » Advertite quod cum Dei patris nomen in confessione conjungit, ostendit quod non ante Deus esse cœperit et postea pater, sed sine ullo initio et Deus semper et pater est. Quia ergo semper fuit pater, semper habuit filium cui pater est. « Omnipotentem » vero ideo dicit, quia omnipotens est, cuique nihil impossibile est ; qui cœlum, terram, mare, homines, atque omnia animalia et reptilia, non aliquo operis actu, sed solo verbi creavit imperio, et ideo non nobis veniat in cogitatione quomodo hoc aut illud potuit fieri, qui omnipotentem percipimus confiteri creatorem cœli et terræ. Hoc agitur quod superius dixi, quia « omnia solo verbi potestate perfecit. »

« Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. » Advertite quod quomodo in patrem sic et in filium credendum sit, et quia cum patre æqualis est majestate, tantum ipsi quantum et patri honoris, tantum nos debere noveritis servitutis obsequium. « Jesum Christum » dicit. Jesus Salvator interpretatur. Christus vero a chrismate dicitur, quia sicut antiqui reges a sacerdotibus sacro oleo perungebantur, sic Dominus noster Jesus Christus Spiritus sancti infusione repletus est.

« Qui conceptus est de Spiritu sancto. » Non poterat aliunde quam de Deo concipere, qui Deum meruit procreare.

« Natus ex Maria virgine. » Non potuit non talem habere conceptum, quæ virgo erat permansura post partum.

« Passus sub Pontio Pilato. » Iste Pilatus Judex erat in illo tempore ab imperatore positus in Judæa sub quo Dominus passus est : cujus mentio ad temporis significationem, non ad personæ illius pertinet dignitatem.

« Crucifixus, mortuus et sepultus. » Crucem illam in qua ille crucifixus est in corpore nos gestamus in fronte. Sepultus est. Sicut in veritate natus, ita et in veritate mortuus et sepultus.

« Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. » Triduanæ sepulturæ moras evidenter ostendit, quod dato corpori in sepulcro quievit, anima illa de inferis triumphavit.

« Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. » Illam constitutionem naturæ nostræ quam de homine matre natus assumpsit super cœlos in dexteram Dei Patris collocavit. Dextera autem Patris in qua sedere dicitur non est corporea, quod nefas est de Deo sentire, quia divina majestas secundum speciem humanam latus non habet, sed gloria atque beatitudo Patris Dextera ejus dicitur in qua Filius secundum humanitatem sedet, id est, in perpetuum regnat.

« Inde venturus judicare vivos et mortuos. » In ipso corpore venturus est ad judicium, in quo ascendit ad cœlum, ut Christianus judicet et paganos, justos et peccatores, fideles et impios.

« Credo in Spiritum sanctum. » Advertite quod sicut in Patrem, ita et in Filium et in Spiritum sanctum sit credendum. Nam qui vel in unam de Trinitate personam non crediderit, in duabus illi credidisse non proderit.

« Sanctam Ecclesiam catholicam. » Ecclesia Græce, Latine collatio vel vocatio dicitur, eo quod omnes ad se vocet, et in unum congreget. Sciendum est quod Ecclesiam credere, non tamen in Ecclesiam credere debeamus, quia Ecclesia non Deus, sed domus Dei est. Catholicam dicit, toto orbe diffusam, quia diversarum hæreticorum Ecclesiæ ideo catholicæ non dicuntur, quia per loca atque per suas quasque provincias continentur. Hæc vero a solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur.

« Sanctorum communionem, » id est, cum illis sanctis qui in hac quam suscipimus fide defuncti sunt, societatem et spei communionem teneamus.

« Remissionem peccatorum. » Prima remissio peccatorum per baptismi gratiam, secunda per martyrium, tertia vero per satisfactionem pœnitentiæ. Quæ tamen remissiones peccatorum extra fidem atque unitatem Ecclesiæ catholicæ non fiunt. Sunt enim et aliæ remissiones peccatorum. Hoc est, per indulgentiam inimicorum, per veram charitatem, per opera misericordiæ, per verbum prædicationis, si quis converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ.

« Carnis resurrectionem. » Carnem quam in hac vita sub mortali conditione portamus resurrecturam esse immortalem, ac rationem redditurам pro unoquoque commisso credamus.

« Vitam æternam. » Absque ulla dubitatione fateamur esse vitam æternam sanctorum, et hæc sacramenta, quæ vobis exposuimus, fideliter teneamus, ac bonis actibus conservemus : hæc enim est apostolici symboli recta ac vera interpretatio.

(*De Inst. cler.*, l. II, c. 57.) Sed sciendum quod hæc est juxta Apostolicum symbolum certissima Christianorum fides, quam doctores nostri tradiderunt : ut profiteamur Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unius esse essentiæ, ejusdemque potestatis et sempiternitatis, unum Deum invisibilem, ita ut in singulis personarum proprietate servata, nec substantialiter Trinitas dividi, nec personaliter debeat omnino confundi : Patrem quoque confiteri ingenitum, Filium unigenitum, Spiritum autem sanctum nec genitum, nec unigenitum, sed ex Patre et Filio procedentem : Filium a Patre nascendo procedere, Spiritum vero sanctum procedendo non nasci. Ipsum quoque Filium, perfectum ex virgine, sine peccato hominem suscepisse : ut, quem sola bonitate creaverat, sponte lapsum misericorditer repararet. B Quem veraciter crucifixum, et tertia die resurrexisse et cum eadem ipsa carne glorificata ascendisse in cœlum, in qua et judicium vivorum ac mortuorum exspectatur venturus. Et quod divinam humanamque substantiam in utroque perfectus una Christus persona gestaverit, quia nec geminavit utriusque substantiæ integritas personam, nec confudit geminam unitas personæ substantiam. Altero quippe neutrum exclusit, quia utrumque unusquisque intemerato jure servavit, quod Novi et Veteris Testamenti salubriter commendat auctoritas, illa per prophetiam, ista per historiam veraciter persoluta. Et quod neque de Deo, neque de creatura sæculi sit cum paganis, aut cum hæreticis aliquid sentiendum, in his rebus in quibus a veritate dissentiunt, sed quod C in utroque Testamento divina protestantur eloquia, hoc tantummodo sentiendum. Quod sive hominem sive universa, nulla Deus necessitate creaverit. Nec ullam esse omnino visibilem invisibilemque substantiam, nisi aut quæ Deus sit, aut a Deo bono, bona creata sit, sed Deus summe et incommutabiliter bonus, creatura vero inferius et mutabiliter bona. Et quod animæ origo incerta sit, et quod angelorum natura vel animæ non sit pars divinæ substantiæ, sed Dei creatura ex nihilo condita, ideoque incorporea, quia ad imaginem Dei creata est. De pietate morum unicuique studendum, sine qua fides divini cultus otiosa torpescit, et cum qua integritas divini cultus perficitur, et ut unusquisque Deum propter Deum, et proximum in Deo diligat, usque ad dilectionem quoque inimicorum pertendendo proficiat, ut proficiendo perveniat. Alterum quoque alterius non pollui posse peccato, ubi par voluntatis non tenetur consensio. Legitimas nuptias non credi damnandas, licet ex eis quoque originali peccato obnoxia credatur nasci posteritas, eisque jure fidelium virginum vel continentium præferenda doceatur integritas. Ne unum Trinitatis baptisma, quod nefas est, iteretur, neque pro diversitate tradentium ministrorum singulis puteturquibusque conferri, sed ab eo singulari potestate donari, de quo dictum legimus : « Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto : et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei (*Joan.* I). » Et ne pœnitentiæ remediis nos egere non putemus, pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus sine quibus in hac vita esse non possumus, ita pœnitentiæ compunctione fructuosa universa fateamur deleri peccata, sicut scriptum est : « Beati quorum remissæ sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata : beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum (*Psal.* XXXI). » Nullum quoque suis viribus, sed per divinam gratiam capiti Christo subjungi, atque indisruptæ pacis perseverantia in unitate Ecclesiæ ipsius solidari, nec humanæ voluntatis arbitrio boni quiddam deputandum existimari : sed secundum propositum bonæ voluntatis Dei omnem numerum electorum acquiri. Bona quoque temporalia bonis, malisque communia a Deo creari, ejusque dispensatione singulis quibusque vel tribui vel negari, quorum bonorum in unoquoque fidelium non habitus, sed usus, aut improbandus est aut probandus. Cætera vero æternaque bona solos posse bonos in futuro consequi : quorum pignore Ecclesiam nunc informatam credimus detineri, hic habentem primitias spiritus, in futuro perfectionem, hic sustentari in spe, postea pasci in re, hic videri per speculum in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem, cum ad speciem fuerit perducta per fidem, quod donec perficiatur ut summi Dei bonis fruamur æternis, fruendum, inde non obsumus et proximis. Eam quoque nos spem resurrectionis habere, ut eodem ordine, eademque forma qua ipse Dominus resurrexit a mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus, in eodem corpore in quo sumus, vel vivimus, non naturam aut sexum mutantes, sed tantum fragilitatem et vitia deponentes. Ipsum quoque Satanam cum angelis suis atque cultoribus æterno incendio condemnandum, neque secundum quorumdam sacrilegam disputationem, ad pristinam, id est, angelicam dignitatem, ex qua propria malignitate cecidit, reducendum. Hæc est catholicæ traditionis fidei vera integritas : de qua si unum quodlibet respuatur, tota fidei credulitas amittitur.

D

De diversis hæresibus.

(*De Inst. cler.*, l. II, c. ult.) Necessario ergo providendum et cavendum est omni animæ timenti Deum, ut non a fide catholica decidens, et relinquens doctrinam veritatis, in errores hæreticorum cadat, etc., *usque ad finem capitis.*

Sed et quicumque aliter Scripturam sacram intelligit quam sensus Spiritus sancti flagitat, a quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest.

LIBER TERTIUS.

DE AGONE CHRISTIANO.

Descriptis ergo sacramentis divinis, in quibus A homo Christianus efficitur, et oratione Dominica, qua ad Deum preces fundere, symbolo quoque et fidei veritate, et a quibus erroribus ne seducatur cavere debeat, qualiter illi postea in agone Christiano certandum sit consequenter scribendum esse arbitramur. Legitur enim in Evangelio quod Salvator noster post resurrectionem suam discipulis in Galilæa apparens dixit: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis (*Matth.* XXVIII). » In quo rectissimus est ordo prædicandi, et modernis quoque prædicatoribus Ecclesiæ sectandus diligentissime, ut primo quidem doceatur auditor, deinde fidei sacramentis imbuatur, post hæc ad servanda Domini mandata B ex tempore liberius instituatur, quia non potest fieri ut corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem; cum neque quisque indoctus et ignarus Christianæ fidei potest ejusdem fidei sacramentis initiari; neque lavacro baptismi a peccatis emundari sufficit, si non post baptisma studeat quisque bonis operibus insistere. Prius ergo docere gentes, id est, scientia veritatis instituere, ac sic baptizare præcipit, quia et sine fide impossibile est placere Deo, et nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto non poterit introire in regnum Dei. Ad extremum vero subjungit: Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. Ac ne putemus levia esse quæ jussa sunt et pauca, addidit: Omnia quæcunque mandavi vobis, C ut quicunque crediderint, qui in Trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ præcepta sunt; quia sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est. Quanta hujus merces piæ conversationis, quale pignus futuræ beatitudinis etiam in præsenti fideles maneat, subsequenter insinuat dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi. Libet autem conferre huic testimonio, quod Marcus ait: « Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei (*Marc.* XVI). » Quia enim ipse Deus et homo est assumptus in cœlum humanitate quam de terra susceperat; manet cum sanctis in terra divinitate qua terram pariter implet et cœlum. Manet autem omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Ex quo intelligitur, quod usque ad finem sæculi non sint defuturi in mundo, qui divina mansione et inhabitatione sint digni. Nec dubitandum est post hujus sæculi certamina manere eum Christo in regno, qui in sæculo certantes Christum in sui cordis hospitio meruerunt habere sessorem. Notandum interea quod præsens ubique divina majestas aliter electis adest, aliter reprobis. Adest enim reprobis potentia naturæ incomprehensibilis, qua omnia cognoscit novissima et antiqua, intelligit cogitationes a longe, et omnes vias singulorum prævidet. Adest electis gratia protectionis, qua illos spiritaliter per præsentia bona, vel flagellis quasi filios pater erudit, atque ad possessionem futuræ beatitudinis erudiendo provehit; adest electis ut scriptum est: « Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit (*Psal.* XXXIII, 19). » Adest reprobis ut præmonitum est: « Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum (*Ibid.*, v. 17). » Ergo si oculi Domini speculantur bonos B et malos, et Dominus de cœlo respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum, oportet unumquemque baptismatis unda purificatum et Christiani nominis dignitate decoratum, ut in militia æterni regis diligenter se exerceat, non armis corporalibus adversus carnem et sanguinem dimicet, sed principaliter adversus principatus et potestates aeris hujus, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contraque spiritalia nequitiæ in cœlestibus, in omnibus sumens scutum fidei, galeam salutis, et loricam justitiæ, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, mortificetque desideria carnis suæ quotidie, juxta Apostolum dicentem (*Col.* III, 5): « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, C libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus: propter quæ venit ira Dei in filios diffidentiæ; in quibus et vos ambulastis aliquando cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro; nolite mentiri invicem; expoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum, ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et scytha, servus et liber; sed omnia, et in omnibus Christus. » Manifestum est enim, quod hæc verba beatus Apostolus fidelibus scripserit non paganis: unde et Ephesiis in Epistola sua admonuit D dicens (*Ephes.* IV, 23): « Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis. » Qui et alibi ait (*Gal.* III, 27): « Quicunque baptizati estis, Christum induistis. » Et ut ostenderet quomodo Christum induere debeant, ait (*Col.* III, 12): « Induite ergo vos, sicut electi Dei sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modes-

stiam, patientiam, supportantes invicem, et donantes vobisipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et ipse Christus donavit vobis, ita et vos. Super omnia autem hæc charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis, et pax Christus exsultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote, et verbum Christi habitet in cordibus vestris, abundantes in omni sapientia, docentes et commonentes vosmetipsos psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum. » Hinc ergo manifestum est quod memoratus Doctor gentium disciplinaliter voluit auditores suos vivere, et recte credendo ac bene operando, spem vitæ æternæ habere.

De disciplina Christiana.

Disciplina custos spei est, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonæ indolis, magistra virtutis. Hæc facit in Christo manere semper, ac jugiter Deo vivere : ad promissa cœlestia, et divina præmia pervenire. Hanc et sectari salubre est, et aversari ac negligere lethale. Unde in Psalmis loquitur Spiritus sanctus : « Continete disciplinam, ne irascatur Dominus, et pereatis a via recta, cum exarserit cito ira ejus super vos (*Psal.* II, 12). » Et iterum : « Peccatori autem dicit Deus : Ad quid exponis justificationes meas, et assumis testamentum meum per os tuum : tu autem odisti disciplinam, et projecisti sermones meos retro (*Psal.* XLIX, 16). » Et denuo legimus : « Qui abjecit disciplinam infelix est. » Et de Salomone mandata sapientiæ monentis accipimus : « Fili, ne neglexeris disciplinam Dei, et non defeceris ab eo correptus, quem enim diligit Deus corripit (*Sap.* III, 11). » Si autem quem diligit Deus corripit, et corripit ut emendet. Fratres quoque et maxime sacerdotes non oderunt, sed diligunt eos quos corripiunt ut emendent, quando et Deus per Jeremiam ante prædixerat et tempora nostra significaverat dicens : « Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos : » pascentes cum disciplina : quid si in Scripturis sanctis frequenter et ubique disciplina præcipitur, et fundamentum omne religionis ac fidei de observatione ac timore proficiscitur : quid cupidius appetere, quid magis velle ac timere convenit, quam ut, radicibus fixis fortius et domiciliis nostris super petram robusta mole solidatis, inconcussi ad procellas et turbines sæculi stemus, ad Dei munera per divina præcepta veniamus, considerantes pariter ac scientes quod templa Dei sint membra nostra ab omni fæce cogitationis antiquæ lavacri vitalis sanctificatione purgata, nec violari ea aut pollui fas sit, quando qui violat et ipse violetur ? Eorum nos templorum cultores, et antistites sumus, serviamus illi cujus esse jam cœpimus. Paulus apostolus in Epistolis suis dicit, quibus nos ad curricula vivendi per divina magisteria formavit. « Non estis vestri : empti enim estis pretio magno * clarificate et portate Deum in corpore vestro (*I Cor.* VI, 20). » Clarificemus et portemus Deum puro et mundo corpore et observatione meliore ; et qui per sanguinem Christi redempti sumus, per omnia servitutis obsequia redemptoris imperio pareamus : demusque operam ne quid immundum et profanum templo Dei inferatur, nec offensus sedem qua inhabitat derelinquat. Sospitantis Domini verba sunt et docentis curantis pariter et monentis. « Ecce, inquit, sanus factus es : jam noli peccare, ne deterius tibi fiat (*Joan.* V, 14). » Dat vivendi timorem, dat innocentiæ legem postquam contulit sanitatem : nec habenis liberis et solutis vagari quemquam postmodum patitur, sed ipse potius qui sanatus fuerat mancipato gravius comminatur, quid scit scilicet minor culpa deliquisse ante cum necdum nosses disciplinam Dei : nulla sit venia ultra delinquere, postquam Deum nosse cœpisti. Et quidem hoc tam viri, quam mulieres, tam pueri quam puellæ, sexus omnis atque omnis ætas observet et curet pro religione et fide quam Deo debet, ne quod sanctum de Domini dignatione percipitur minus sollicito timore teneatur. Non enim debent negligere magistri discipulos, nec parentes filios, sed in omni disciplina cum discretione tamen erudiant illos, quia scriptum est. « Ne quid nimis, » ne dum cupiunt nimis eradere rubiginem, frangatur vas. Dicit enim Apostolus : « In disciplina et correptione Domini educate filios vestros (*Eph.* VI, 4). » Hinc et Sapientia per Salomonem hortatur dicens : « Noli a puero abstrahere disciplinam. Si autem percusseris eum, animam ejus liberabis a morte, in virga percuties eum, et non morietur (*Prov.* XXIII, 14). » Studium enim debent habere omnes prælatæ personæ, ut subjectos suos per disciplinam custodiant, et regere non negligant : quia solummodo ita ab eis in divino judicio liberabuntur. Unde nos Sapientia hortatur et dicit : « Fili, nisi spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Illaqueatus es verbis oris tui : et captus propriis sermonibus. Fac ergo, fili mi, quod dico tibi, et temetipsum libera : qui incidisti in manus proximi tui. Discurre, festina ; suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis : nec dormitent palpebræ tuæ (*Prov.* VI, 2). » Hinc et ad Ezechielem prophetam Dominus loquitur, dicens : « Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel : et audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me. Si dicente me ad impium : Morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris, ut avertatur a via sua impia et vivat : ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si enim tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua, morietur, tu autem animam tuam liberasti (*Ezech.* XXXIII, 7). » Secundum enim qualitates hominis, sic debet temperari disciplina magistrorum. Unde Paulus ad discipulum scribens, ait : « Argue, obsecra,

increpa, cum omni imperio (*II Tim.* IV, 2). » Ac si diceret : **Dirum** magistri, pium patris ostende affectum, ita ut indisciplinatos et inquietos durius arguas, obedientes autem et mites ut in melius proficiant obsecres; negligentes enim et contemnentes increpes et corripias. Nec ab re est quod Salvator in Evangelio Judæos duros, et incredulos vendentes et ementes in templo quasi flagellum de funiculis faciens legitur expulisse atque dixisse : « Scriptum est quia domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum (*Matth.* XXI, 13). » Nec frustra Petrus apostolus Ananiam et Saphiram avaritiæ peste corruptos, mentientes, atque per hypocrisin Spiritum Dei tentantes, mortis sententia damnavit, sed ut fieret quod scriptum est : « Pestilente flagellato stultus sapientior erit (*Prov.* XIX, 25); » ut per paucorum validam correptionem multi ab errore corrigerentur et emendarentur. Unde et sancti Patres nostri in conciliis suis diversas disciplinas et excommunicationes delinquentibus constituerunt, ut, secundum modum culpæ excommunicationis extensa mensura, ægris medelam et sanis præberet cautelam.

De meditatione divinæ legis.

Ut autem hæc disciplina diligentius custodiatur, multum adjuvat studium discendi veram sapientiam, et meditatio assidua divinæ legis, quam mundo corde et casto corpore oportet unumquemque investigare; quia ita ad ejus intellectum sublimem poterit pervenire. Ipsa enim cognitionem Dei se fideliter quærentibus et instanter meditantibus tribuit. Cognitione autem Dei nihil melius est, quia nihil beatius est; et ipsa vera beatitudo est. Unde Salvator ad Patrem ait : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et, quem misisti, Jesum Christum (*Joan.* XVII, 3). » Unde primo omnium quærendum est homini quæ sit scientia veraque sapientia, quia sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. Scientia vera est, a diaboli servitio, quæ sunt peccata, recedere; et sapientia perfecta est, Deum colere secundum mandata ecclesiasticæ veritatis, quia in his duobus vita beata acquiritur, sicut Psalmista ait : « Diverte a malo et fac bonum (*Psal.* XXXVI, 27). » Nec etiam sufficit cuiquam mala non facere, nisi etiam et bona faciat; nec bona facere, nisi etiam et mala omittat. Omnis ergo qui sic sapiens est, procul dubio beatus erit in æternum. Beatæ quidem vitæ est cognitio divinitatis, cognitio divinitatis virtus boni operis, et virtus boni operis fructus est æternæ beatitudinis. Ad hoc ergo summum habemus solatium divinarum lectionum Scripturarum; qui sanctarum lectio Scripturarum divinæ est præcognitio non parva beatitudinis. In his enim quasi in quodam speculo homo seipsum considerare potest, qualis sit, vel quo tendat. Lectio assidua purificat omnia, timorem incutit gehennæ, ad superna gaudia cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere. Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. Geminum confert donum lectio sanctarum Scripturarum, sive quia intellectum mentis erudit, seu quod a mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Labor honestus est lectionis, et multum ad emundationem animi proficit. Sicut ex carnalibus escis alitur caro, ita ex divinis eloquiis interior homo nutritur ac pascitur. Sicut Psalmista ait : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo (*Psal.* CXVIII, 103). » Sed ille beatissimus est qui, divinas Scripturas legens, verba vertit in opera. Omnes plane Scripturæ sanctæ ad animarum salutem scriptæ sunt, ut proficiamus in eis in veritatis agnitione. Sæpius cæcus offendit quam videns, sic ignorans legem Dei, sæpius ignoranter peccat, quam ille qui scit. Sicut cæcus sine ductore, sic homo sine doctore vitam rectam vix graditur; et ideo necesse est ut quicunque lectiones sacras legere possint in his studium impendant, ut earum frequenter meditatione utantur. Qui vero sensum lectionis sacræ ex lectione non possunt percipere, attentius audiant interpretantem, ut recipiant saltem in ædificationem. Cum vero magisterio cœlesti instructi, quid faciendum, quidve vitandum sit acceperint, non est mora in faciendo, quod intus ceperint intelligendo; quia, ut beatus Jacobus apostolus ait, « Non auditores legis justificabuntur, sed factores legis (*Rom.* II, 13). » Et ipsa Veritas ait : « Servus qui scit voluntatem domini sui, et non facit, vapulabit multis (*Luc.* XII, 47), » et cætera. Item alibi scriptum est : « Scienti bonum facere, et non facienti, peccatum est illi. » Itaque omni diligentia studendum est ut cognoscamus voluntatem Dei. Postquam autem cognoverimus eam, summo nisu contendendum est ut hanc faciamus implentes mandata illius, et instanter deprecemur ut in hac perseverantes perveniamus ad promissa ejus.

De fide, spe et charitate.

Unde necesse est ut quicunque Christianum nomen tenet, et sacramentis imbutus est, religionis Christianæ rationem sciat, et fidei veritatem agnoscat, quæ quoque fides, sicut ait Apostolus, « per dilectionem operatur, quæ in præsenti confortat et roborat credentes, ac in futuro perducit ad Dei contemplationem. » Nam tria quædam proposuit animabus nostris sanctus ille Apostolus et egregius gentium Doctor, dicens : « Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem his est charitas (*I Cor.* XIII, 13). » Primum ergo fides Catholica Christianis necessaria est, quia in ipsa distinguuntur filii Dei a filiis diaboli, fideles a fide vacuis. Per ipsam renascimur in baptismate, et salutem æternam expectabimus; sicut scriptum est : « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* XVI, 16). » Hæc porta est vitæ, hæc janua regni. Per ipsam discitur scientia veritatis, et percipitur cognitio divinitatis, per ipsam gratiam Dei invenimus.

aliter autem Deo placere non possumus, quia sine fide impossibile est Deo placere. Vere enim beatus est, qui et recte credendo bene vivit : et bene vivendo fidem rectam custodit. Igitur sicut otiosa est fides sine operibus bonis, ita nihil proficiunt opera bona sine fide recta. Unde et beatus Jacobus apostolus dixit : « Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem ipsa non habeat? (*Jac.* II, 14). » Numquid poterit fides salvare eum? Fides sine operibus mortua est. Sicut enim corpus sine spiritu est mortuum, ita et fides sine operibus mortua est : fidem ante omnia rectam et immaculatam necesse est habere : et secundum Apostolicæ institutionis normam symbolum a sanctis Patribus constitutum memoriter tenere, et religiose vivere studere, hæreticorum dogmata pestifera fugere : maleficorum et incantatorum venena mortifera horrescere : divinorum et sortilegiorum nefandas traditiones, quæ cum dæmonibus societatem habent, penitus respuere, et nihil aliud quam quod catholica fides laudat, amat, prædicat in mente sive in professione tenere, seu etiam moribus ostendere. Post hanc ergo fidem, spem firmam habere, discere, quæ animum nostrum ad invisibilia trahit, et intentionem nostram in cœlestia et æterna inserit, et quodammodo nexibus insolubilibus ligat, quæ non decipit, sed se fideliter obsequentes ad æternam beatitudinem perducit. Nemo igitur, quamvis ingenti peccatorum pondere prematur, de bonitate divinæ pietatis desperare debet, sed spem certe misericordiæ illius indulgentiæ sibi quotidianis deprecari lacrymis quam recte sperare possunt, si ab actione pravi operis cessabunt. Ideo non propter spem veniæ perseveranter peccare debemus, neque quia Deus juste peccata punit, veniam desperare debemus, sed utroque periculo evitato et mala declinemus, et de pietate Dei veniam speremus. Similiter et in omni tribulationum angustia spe ad solatia supernæ pietatis currendum est, quia in illo solo omnis spes et salus sine dubio consistit, dicente Propheta : « In Deo salutare meum, et gloria mea. Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est (*Psal.* XLI, 8). » Cum enim fidem rectam, et spem firmam persuademus habere, hoc maxime hortamur ut charitatem in nobis habere, et opere ostendere per omnia satagamus. Per ipsam enim et in ipsa beatitudinem veram habituros nos esse sciamus, quia sine hac nemo videbit Deum. Hæc autem ideo major fide et spe ab Apostolo esse narratur : quia cæteris recedentibus ipsa sola remanebit, fidei enim succedit spes, et spei beatitudo, charitati autem non transmutatio, sed sola restat perfectio. Hæc omnium ars est virtutum, hæc promissio regni, hæc præmium summum sanctorum est in cœlo, quia in perenni gaudio nihil gratius, nihil dulcius habent sancti perfecto amore Dei : quem qui præsentem vident suavius diligunt, et dulcius fruuntur ipso bono.

De charitate.

Oportet nos scire quia in omnibus charitas obtinet A principatum, sine cujus perfectione nihil Deo placere posse Paulus apostolus testatur : qui nec martyrium nec sæculi contemptum nec eleemosynarum largitionem sine charitatis officio quidquam proficere posse ostendit. Unde et ipse Dominus a quodam Scriba interrogatus quod esset mandatum maximum, respondit : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. » addidit quoque secundum simile huic, « diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ (*Matth.* XXII, 37). » Quod vero ait, « ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, » id est, toto intellectu, tota voluntate et ex omni memoria Deum esse diligendum, Dei vero dilectio in observatione mandatorum ejus B tota consistit, sicut supra dicit : « Si quis diligit me, sermones meos servat (*Joan.* XIV, 23) ; » unde ipsa Veritas alibi ait : « In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem (*Joan.* XIII, 35). » Item Apostolus : « Plenitudo legis est dilectio (*Rom.* XIII, 10). » Item Joannes evangelista : « Hoc, inquit, mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et proximum. » Si forte quislibet quærat quis sit proximus, sciat omnem Christianum recte proximum dici, quia omnes in baptismo filii Dei sanctificamur, ut fratres simus, spiritaliter in charitate perfecta. Nobilior est generatio spiritalis quam carnalis. De qua in Evangelio ipsa Veritas ait : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei C (*Joan.* III, 5). » Qui autem taliter proximum intelligens diligit, sine dubio charitatem veram in semetipso tenebit. Cujus evidens indicium et eminens virtus vera pax est. Per quam filii Dei præcipue dignoscuntur, quia nusquam perfecte pax haberi potest, nisi ubi charitas ejus operatrix, adest. Hoc enim tota series Scripturarum sacrarum nobis ostendit.

De pace et unitate.

Nam legimus in Evangelio quod Salvator et Dominus noster cum appropinquaret passioni, et transitum suum de hoc mundo ad patrem discipulis insinuaret, inter alia verba quæ ob sui commemorationem dilectis comitibus suis impenderat maxime pacis bonum, et quasi speciale munus unitatis illis D commendaret dicens : « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (*Joan.* XIV, 27). » Ac si diceret, in pace vos dimisi, in pace vos inveniam. Proficiscens voluit dare, quæ desiderabat, rediens in omnibus invenire. Hanc suis hæreditatem dedit dona omnia suæ pollicitationis et præmia in pacis conversatione promisit : atque ideo si hæredes Christi esse volumus in ejus pace manere debemus. Pacem nobis Christus dedit, concordes atque unanimes esse præcepit : dilectionis et charitatis fœdera incorrupta atque inviolata mandavit : cujus pacis ornamenta mirabiliter alio loco ostendit dicens : « Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (*Matth.* V, 9). » En filius Dei incipit vocari qui pacificus esse jam cœpit, non vult

filius diaboli qui pacem noluerit amplecti, negat sibi patrem Deum, qui pacificos esse contemnit. Pacificos ergo oportet esse Dei filios, corde mites, sermone simplices, affectione concordes, fideliter sibi unanimitatis nexibus cohaerentes. Sed haec pax cum bonis et Dei praecepta servantibus custodienda est; non cum iniquis et sceleratis, qui pacem inter se habent in peccatis suis. Pax Christi ad salutem perducit sempiternam; pax cum bonis, et bellum cum vitiis semper habendum est. Mala nequitiae hominum impiorum odio habenda sunt, nam homines ipsi, quamvis mali sint, amandi sunt, quia creatura Dei sunt. Pax vero quae in bonis est concordiam fratrum et charitatem copulat proximorum. Pax Spiritum Dei specialiter promeretur. Pax dilectionis mater est. Pax indicium sanctitatis, de qua Dominus per Prophetam ait: « Pacem et veritatem diligite. » Pax plebis sanitas, gloria sacerdotis, et patriae laetitia, et terror hostium sive visibilium sive invisibilium. Omnibus viribus pax est custodienda, quae semper in Deo manet, et qui in pace sancta manet, cum sanctis Dei societatem habet. Sacerdotis est in pace populum admonere quid debeat agere; populi est in humilitate audire quae monet sacerdos; quidquid non licet pastoris est prohibere ne fiat, plebis est audire ne faciat; atque unitatis vinculum omnes debent tam praelati quam subditi in fide et dilectione per omnia servare, quia sine pace nec suscipitur sacerdotis oratio, nec plebis oblatio. Si ergo volumus velociter a Deo exaudiri, et gratanter munera nostra ab eo accipi, debemus utique in pace conservari. De qua nos ipsa Veritas instruere dignata est: « Si offers, inquit, munus tuum ante altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum (*Matth.* V, 23). » Quia ergo unitatem nostram et concordiam Deus desiderat, ostendit ipse Salvator in Evangelio ad Patrem ita loquens: « Pater, inquit, sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos (*Joan.* XVII, 11). » Unde et Apostolus fideles hortatur dicens: « Obsecro vos, fratres, ut idipsum sapiatis et unum dicatis omnes (*I Cor.* I, 10). » Et item: « Non sit, inquit, inter vos aemulatio et contentio, omnis amaritudo et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia (*Ephes.* IV, 31). » Item alibi ait: « Sustinentes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis; unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae (*Ibid.*, 2). » Haec itaque unanimitas sub apostolis olim fuit; sicut novus credentium populus Domini mandata custodiens, charitatem suam tenuit, probat Scriptura quae dicit: « Turba autem eorum qui crediderant anima et mente una agebant. » Et iterum: « Et erant perseverantes omnes unanimes in oratione cum mulieribus et Maria quae fuerat mater Jesu, et fratribus ejus (*Act.* I, 14). » Et ideo efficaciter proficiebant, ideo cum fiducia impetrabant petentes quodcunque de Dei misericordia postulabant. In nobis vero sic unanimitas diminuta est, ut et largitas operationis infracta est. Domos tunc et fundos venundabant, et ad thesauros sibi in coelo reponendos distribuenda in usus indigentium pretia apostolis offerebant; at nunc de patrimonio nec decimas damus, et cum vendere jubeat Dominus, emimus potius et augemus. Sicut in nobis marcuit vigor fidei, ac credentium robur elanguit. Et ideo Dominus tempora nostra respiciens in Evangelio suo dicit et ait: « Filius hominis cum venerit putas inveniet fidem in terra? (*Luc.* XVIII, 8.) » Videmus fieri quod ille praedixit: in Dei timore, in lege justitiae, in dilectione, in opere, fides nulla est. Nemo futurorum metu cogitat, nemo diem Domini et iram Dei, et incredulis ventura supplicia, et aeterna perfidis decreta tormenta considerat. Quod timeret conscientia nostra si crederet; quia non credit, omnino nec timet. Si autem crederet, et caveret; si caveret, evaderet. Oportet ergo ut excitemus nos quantum possumus, et somno inertiae veteris abrupto ad observanda et facienda Domini praecepta vigilemus. Simus tales quales esse nos ipse praecepit dicens: « Sint lumbi vestri praecincti et lucernae ardentes, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum quando veniat a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit aperiant ei (*Luc.* XII, 35). » « Beati servi illi quos adveniens dominus invenerit vigilantes (*Ibid.*, 37). » Accinctos nos esse oportet, ne cum expeditionis dies venerit, impeditos et implicitos apprehendat. Luceat in bonis operibus claritatis nostrae lumen atque refulgeat, ut ipsum lumen nos ad lucem claritatis aeternae de hac saeculi nocte perducat, quae nunc Christus, qui est verus panis aeternus, et vita mansura, aeterna pace et perpetua felicitate fruamur.

De virtute continentiae.

Et ut hoc praeceptum efficere possimus, studendum nobis est ut continentiae virtutem omnimodis acquiramus, et viam justitiae et veritatis perpetuo currentes, quatenus hostium spiritualium insidias et tumultus vitiorum per Dei gratiam liberi evadentes, ad coelestem beatitudinem perveniamus. Ad quod perficiendum continentia contra illecebras cordis et libidinis voluptatem maxime nobis necessaria est. Unde nos Scriptura admonet dicens: « Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere. Si praestes animae tuae concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis (*Eccli.* XVIII, 30). » Amor enim hujus saeculi inimicitia Dei. Unde scriptum est: « Qui vult esse amicus hujus saeculi, inimicus Dei constituitur (*Jac.* IV, 4). » Hoc etiam apostolus atque evangelista Joannes pronuntiat dicens: « Nolite diligere mundum, nec ea quae in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo, quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitae (*I Joan.*

II, 15) » Hoc et coapostolus ejus Paulus rursus monet et dicit : « Qui emunt sic sint quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur, quasi non utantur. Præterit enim figura hujus mundi (*I Cor.* VII, 30). » Unde et ipse Salvator in parabola sua ostendit, quod divitiæ et voluptates sæculi suffocant verbum : ita ut non ferat fructum. Et alibi præcipit dicens : « Qui vult venire post me, abneget semeptisum et tollat crucem suam, et sequatur me (*Matth.* XVI 24). » Et item : « Qui non renuntiaverit, inquit, omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus (*Luc.* XIV, 33). » Hæc igitur considerantes, bene convenit ut perpendamus quantum nobis necessaria sit continentia, per quam Christi disciplinatui condigni ad regnum possimus cum eo venire perpetuum. Continentia vero et sobrietas non in sola integritate carnis consistit. Sed etiam in cultu, et in ornatu, vita pariter et moribus consistit. Debet enim unusquisque continens abstinere se ab omnibus illicitis, his autem quæ licita sunt debet cum modestia et sobrietate uti. Non enim decet Christianum sæculi lucris inhiare, cui promissum est regnum cœleste : sed suo Domino per continentiam condigne vivere, ut possit cum eo in perpetuum gaudere. Charitatem debet amare, et fornicationem fugere, non avaritiæ studere, sed victu et vestitu contentus esse, non superbire, neque sperare in incerto divitiarum, sed humiliter sentire, et mundi pompam contemnere. Ncn debet esse vaniloquax et arrogans, non mendax, neque injuriosus, non bilinguis, non susurro, non detractor, sed veritatem debet ex ore et corde proferre, linguam suam a multiloquio temperare, quia scriptum est : « In multiloquio non effugies peccatum (*Prov.* x, 9). » Oculos contra vanitatem claudere, auditum a scurrilitate et falsitate, imo ab omni eloquio malo avertere, risum excelsum, et excussum non amare, guttur et nasum ad illecebram dulcium ciborum, et suavium odorum non libenter adhibere, sed magis bonum et suavem odorem virtutum appetere. Manus et pedes et omnia membra corporis sollicite custodire, ne fiant arma iniquitatis peccato, sed magis arma potentia Dei ad destruendum spiritalem inimicum. Cor quoque miles Christi debet ante omnia sollicita custodia servare, ne forte illud jactantia extollat, ira inflammet : invidia perforet, avaritia infestet, libido exurat, tristitia gravet, torpor et ignavia oneret, et ne illud, quod gravius est, per novitatum præsumptiones hæresis scindat. Qui enim cordis occulta per continentiam quieta servare contendit, utique et membra corporis facilius contra pravos actus foris, custodit. Scriptum est enim : « Omni custodia serva cor tuum ,quia ex ipso vita procedit (*Prov.* VI, 23). » Item alibi : « Mors secus introitum delectationis posita est. » Et Salvator in Evangelio : « Bonus, inquit, homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, et malus homo de malo thesauro cordis sui profert malum (*Matth.* x. 35). » Et item « De corde, ait. exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, » et cætera. Cum ergo de cordis radice fructus sive boni sive mali exeant necesse est ut primum cor mundemus, deinde ipsam carnem nostram per jejunia, et vigilias et laborem utilem castigemus: ne carnis libido mentem maculet : difficile est enim ut in deliciis viventes mundum cor habeant. Unde dixit Apostolus (*I Cor.* IX, 27) : « Castigo corpus meum, et servituti subjicio, ne forte cum aliis prædicem ipse reprobus efficiar. » Et item : « Qui enim, inquit, sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Sobrie quippe et juste, et pie vivamus in hoc sæculo exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis ut nos redimeret, et ab omni iniquitate mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, ut cum venerit in majestate sua, cum sanctorum angelorum millibus, pro bonis laboribus, et sancta conversatione reddat nobis præmia vitæ æternæ, potius quam pro desiderio et voluptate præsentis vitæ, cruciatum retribuat sempiternum. » Ut ergo contra tentamenta diaboli, et contra carnis desideria ordinate et fortiter pugnare et resistere possimus, primum nos oportet scire octo vitia esse principalia, per quæ diabolus humanum genus corrumpere et decipere gestit, id est, « superbiam cum vana gloria, iram, invidiam, avaritiam, gulam, luxuriam, tristitiam, et acediam. » Ex his vero radicibus propago omnium vitiorum exoritur, atque succrescit. Econtrario autem quatuor sunt principales virtutes. Hæ sunt, « prudentia, justitia, temperantia, fortitudo, ex quibus omnis ornatus virtutum procedit, et cum quibus divina gratia opitulante a Christi milite omnis multitudo vitiorum superatur atque conteritur.

De superbia.

Primum namque ignitorum telorum hostis antiqui ac præcipuum est superbia : quæ ubicumque subintraverit omnium vitiorum post se turmas trahit. Cujus soboles prima et quasi consors totius iniquitatis vana gloria. Hanc quoque maxime conditor noster detestatur. Unde et de ea scriptum est : « Omnis arrogantia abominatio est apud Deum (*Prov.* XXXVI, 5). » Et item : « Odibilis coram Domino et hominibus superbia est (*Eccl.* x. 7). » Et item : « Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jac.* VI, 6) » Primum quippe et maximum diaboli peccatum fuit superbia, et hac homines primos decepit. Unde scriptum est : « Initium superbiæ homines apostatare a Deo fecit, quoniam ab eo qui fecit illum recessit cor ejus, quoniam initium omnis peccati est superbia, qui tenuerit eam adimplebitur maledictis, et subvertit eos in finem. Propterea exhonoravit Dominus conventus malorum, et destruxit eos usque in finem, sedes ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro illis. Radices gentium superbarum arefecit Deus, et plantavit humiles ex ipsis gentibus. Terras eorum evertit Dominus, et perdidit eas usque ad fundamentum. Arefecit ex ipsis, et disperdi-

dit illos, et cessare fecit memoriam eorum a terra. Perdidit Deus memoriam superborum, et reliquit memoriam humilium sensu (*Eccl.* x, 14). » Quapropter omni vitio deterior est superbia : quæ sæpe et de bonis actibus nascitur, dum homo in suis bonis operibus superbit ; et hoc perdit per superbiam quod habuit per charitatem. Item omnium vitiorum novissimum est superbia, quia dum homo virtutibus ornatur, et in his superbire cœperit, de alto ruinam facit. Omnis quoque peccati ut diximus, initium superbia, dum anima præceptum contemnit Creatoris, mox in cujuslibet peccati corruit foveam. Nam omnis superbia tanto in imo jacet, quanto se in altum erigit, tantoque profundius labitur, quanto excelsius elevatur. Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei justitiam damnatur. Unde scriptum est : « Ante ruinam exaltatur spiritus (*Prov.* xvi, 18). » Igitur nihil magis Christiano vitandum est quam superbia, quæ iram Dei provocat. Nam superbia ex angelis dæmones fecit, humilitas autem homines sanctis angelis similes reddidit. Superbi cupiunt in se prædicari quod non faciunt, humiles refugiunt quidquid boni operantur agnosci. Non elevetur ergo homo in bono suo, nec laudem sibi quærat quamvis aliquid boni faciat, sed Deum laudari cupiat in donis suis qui nihil boni facit nisi quod Deus donavit et facere ; unde ad eum cuncta debet referre quæ bene facit, non ad semetipsum.

De ira.

Dum ergo miles Christianam gloriam studet cavere quam tota totius mali superbia elidit, necesse habet ut iræ vitium, quod similiter eadem peste gignit, caveat, ne eo in furorem præcipitatus clementiæ et pietati Dei contrarius exstet, quia Dominus et Salvator noster suo verbo atque exemplo ad mansuetudinem et patientiam nos instituens iræ et furoris pertinaciam penitus abdicavit, ut hoc quod legis mandato impleri non valuit, Evangelii consummaretur præcepto. Lex enim homicidium prohibuit : sed quia iram permisit quod seminarium est homicidii, ipsum vitium perfecte non abstulit. Redemptor itaque noster, qui non venit legem solvere, sed adimplere, id quod in lege minus fuit, sua sanctione adimplevit, iræ seminarium tollens, et non solum non irasci vel non occidere jussit, quin etiam adversa quæque ab aliis irrogata patientissime nos tolerare præcepit. Ita enim est quædam passio mentis, quæ si ratione non regitur in furorem vertitur : ita ut homo sui animi impetu fiat faciens quod non convenit. Hæc enim si cordis insidet omnem eximit providentiam ab eo facti, nec judicium recta discretione inquirere, nec humanæ contemplationis virtutem nec maturitatem consilii habere poterit, sed omnia per præcipitium quoddam facere videtur. De qua item pullulat tumor mentis, rixæ, contumeliæ, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemiæ, sanguinis effusio, homicidia, ulciscendi cupiditas, injuriarum memoria : quæ vincuntur per patientiam et longanimitatem, et per rationem intellectualem, quam Deus inseruit mentibus humanis, et per consuetudinem orationis Dominicæ ubi Deo dicitur : « Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Quapropter si illam beatitudinem divini præmii cupimus adipisci, de qua dicitur, « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* v, 8), » non solum hæc e nostro corde amputanda est, sed etiam de interiore animæ radicitus exstirpanda. Non enim valde proderit iracundiæ cohibitam fuisse in verbis, nec in effectum prolatam, si illam arcana pectoris nostri Deus, quem secreta cordium non latent, latere perspexerit. Quasi vero universa virulenta serpentium genera vel bestiarum, etsi in solitudine eremique cubilibus commorantur innoxia perseverant, nec tamen ea ex pronuntiari possunt innoxia quia nulli noceant. Hoc enim eis non affectus bonitatis, sed necessitas solitudinis confert. Quæ cum lædendi nacta fuerint occasionem, in semetipsis reconditum virus, et animæ feritatem protinus egerunt atque demonstrant. Radices enim vitiorum potius excidi præcipit evangelicus sermo quam fructus qui procul dubio erutis fomitibus nequaquam ulterius pullulabunt, atque ita mens poterit jugiter in omni patientia et sanctitate durare, cum hæc, non de superficie operationum et actuum, sed de cogitationum fuerint vulsa penetralibus. Et idcirco ne homicidium perpetretur, ira, odiumque succiditur ; sine quibus homicidii vitium nullo modo valebit admitti. « Qui irascitur enim fratri suo, reus erit judicio (*Matth.* v, 22). Qui odit fratrem suum homicida est, » in eo scilicet quo eum corde cupiat interire, cujus sanguinem propria manu vel telo apud homines minime fudisse cognoscitur. Affectu iræ homicida pronuntiatur a Domino, quia non solum pro operationis effectu, sed etiam pro voluntatis ac voti desiderio unicuique aut præmium reddet aut pœnam. Egregius vero mundi prædicator dicit : « Omnis amaritudo et ira, et indignatio, et clamor et blasphemia tollatur a vobis (*Ephes.* iv, 31). » Nec enim ira viri justitiam Dei operari poterit, quia ira sine temperamento æquæ [illegible]. Responsio mollis mitigat iram, sermo durus suscitat furorem. « Vir iracundus, ut ait Salomon, provocat rixas : qui patiens est, mitigat suscitatas (*Prov.* xv, 18). » Spiritum vero superbiæ ad irascendum facilem quis sustinere poterit ? Ille non habet misericordiam, nec compassionem [illegible] vindictæ novit. Si ira, o homo, [illegible] mitigas eam. Illa ira mala est, quæ animum turbat ut rectum consilium perdat. Illa ira est justa et necessaria, quando homo contra propria irascitur peccata, et contra seipsum indignatur dum male agit. Hinc dicit et Propheta : « Irascimini et nolite peccare (*Psal.* iv, 5). » Quod naturæ est, teneas ; quod culpæ est, [illegible]. Sed odium, quod est gravius, [illegible] mortem tenebit : et cum quasi gladio persequi non potest, persequitur occultus. Et sicut adhuc qui maledicitur, et tamen is qui maledicit quasi de morte illius reus tenetur. Jubet enim Deus ut di-

ligatur inimicus, et tamen rogatur Deus ut occidat A inimicum. Quisquis itaque sic orat impiis suis precibus contra Conditorem pugnat. Unde et sub Judæ specie dicitur, « fiat oratio ejus in peccatum. » Oratio quippe in peccatum est illa petere quæ prohibet ipse qui petitur. Hinc Veritas dicit : « Cum statis ad orandum, remittite si quid habetis in cordibus vestris (*Marc.* XI, 25). » Sed ecce inimicus nobis graviter deliquit, damna intulit, juvantes læsit, amantes persecutus est. Retinenda hæc essent, si remittenda nobis delicta non essent : advocatus etenim noster precem nobis in causa nostra composuit, et ipse ejusdem causæ judex est, qui advocatus est. Preci autem quam composuit conditionem inseruit dicens : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus B debitoribus nostris. » Quia ergo ipse judex venit, qui advocatus exstitit, ipse precem exaudit, qui fecit. Aut ergo non facientes dicimus, « dimitte nobis debita nostra, » et cætera, et nosmetipsos hoc dicendo ligamus : aut fortasse hanc conditionem in oratione intermittimus, et advocatus noster precem, quam composuit, non recognoscit, atque apud se protinus dicit : Scio quod monui, non est ipsa oratio quam feci. Quid ergo nobis faciendum est, nisi ut veræ charitatis affectum impendamus fratribus nostris, et sicut manus nostras foris a cæde, ita et intus corda nostra ab odio servemus innoxia.

De invidia.

Hactenus de ira : nunc de invidia dicendum est, C quoniam illusione diabolica zelare quod bonum est et invidere melioribus leve apud quosdam et modicum crimen videtur, dumque existimatur leve esse et modicum non timetur. Dum non timetur contemnitur, dum contemnitur, non facile vitatur, et fit cæca et occulta pernicies, quæ dum minus perspicitur, ut caveri a providentibus possit improvidas mentes latenter affligit. Hinc diabolus inter initia statim mundi et periit primus et perdidit. Non est autem quod aliquis existimet malum istud una specie contineri, aut brevibus terminis et angusto fine concludi. Late patet zeli multiplex, et fecunda pernicies. Radix est omnium malorum, fons cladium, seminarium delictorum, materia culparum. Inde D odium surgit : animositas inde procedit. Avaritiam zelus inflammat ; dum quis suo potest esse contentus, videns alterum ditiorem invidet, ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem zelo excæcante sensus nostros atque in ditionem suam mentis arcana redigentem. Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, judicii dies non providetur. Inflatur superbia, exacerbatur sævitia, impatientia concutit, furit discordia, ira fervescit : nec se jam potest cohibere vel regere, qui factus est potestatis alienæ. Hinc Dominicæ pacis vinculum rumpitur, hinc charitas fraterna violatur : hinc adulteratur veritas, unitas scinditur; ad hæreses et schismata dum obtrectatur sacerdotibus, dum episcopis invidetur, dum quis aut conqueritur non se potius ordinatum aut dedignatur alterum ferre propositum : hinc recalcitrat, hinc rebellat, de zelo superbus, de æmulatione perversus, animositate et livore, non hominis, sed honoris inimicus. Qualis vero illa est anima et in ea quæ cogitationum tabes pectoris, quanta rubigo zelare in altero, vel virtutem ejus vel felicitatem : id est, odisse in eo vel merita propria, vel beneficia divina : in malum proprium bona aliena convertere : illustrium prosperitate torqueri : aliorum gloriam facere suam pœnam ? Mala quoque cætera habent terminum, et quodcunque delinquitur, delicti consummatione finitur. In adultero cessat facinus perpetrato stupro : in latrone conquiescit scelus, homicidio admisso, et prædoni rapacitatem statuit possessa præda : et falsario modum ponit impleta fallacia. Zelus terminum non habet permanens jugiter malum, et sine fine peccatum, quantoque ille cui invidetur successu meliore profecerit, tanto invidus in majus incendium livoris ignibus inardescit : hinc vultus minax, torvus aspectus, pallor in facie, in labiis tremor : stridor in dentibus, verba rabida, et effrenata convitia, manus ad cædis violentiam prompta, etiamsi a gladio interim vacua, odio tamen furiatæ mentis armata. Homicidii namque facinore perstringi eum quisque celaverit et odio habuerit fratrem suum. Declarat Joannes apostolus in Epistola sua dicens : « Qui fratrem suum odit, homicida est, et scitis quia omnis homicida non habet vitam in se manentem (*I Joan.* III, 15). » Et iterum : « Qui dicit se esse in luce, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat, quoniam tenebræ excæcaverunt oculos ejus (*I Joan.* II, 19). » « Qui odit, inquit, fratrem suum, in tenebris ambulat et nescit quo eat. » It enim nescius in gehennam, ignarus et cæcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet a Christi lumine monentis et docentis : « Ego sum lux mundi : qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII, 12). » Cui tunc sine dubio placebimus, si modo ab omni zelo et livore invidiæ alieni existimus, et proximos nostros vera dilectione amamus, quia pacifici filii sunt Dei, et qui diligit fratrem suum ex Deo natus est, et videt Deum. Itaque quoniam invidiæ et odii malum quantum sit paucis verbis ostendimus.

De avaritia.

De avaritiæ peste quam noxia sit non est tacendum. Convenit ergo bene homini Christiano, qui ad cœleste regnum tendit et supernas divitias, percipere ambit, ut se a præsentibus rebus temperet, et philargyriæ malum, quod maxime humanum genus captivat, quasi venenum mortiferum fugiat, ne per fraudem aliquid adipisci gestiat, vel per rapacitatem possessa ministrare retineat : quia omnis fraus Deo displicet et avaritia idololatriæ ab apostolo comparatur. « Avaro, autem dicit Scriptura, nihil est scelestius. Quid superbit terra et cinis ? Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic enim animam

suam venalem habet (Eccli. x, 9). » Avaritia etenim, quam Græci philargyriam vocant, nimia est cupiditas divitiarum acquirendi vel servandi. Quæ postea inexplebilis est, et hydropi morbo similatur et comparatur. Sicut enim hydropicus quanto plus bibit, tanto plus sitit, sic et avarus, quanto magis pecuniam acquirit, tanto majores habere appetit, et dum modus ei non est in habendo, modus [illegible] desiderando. Hinc nascuntur invidiæ, furta, latrocinia, homicidia, mendacia, perjuria, rapinæ, violentiæ, inquietudo, injusta judicia, contemptus veritatis, futuræ beatitudinis oblivio, obduratio cordis, quæ sibi contraria misericordiæ et eleemosynæ in pauperes, et totius pietatis æmula. Dominus ergo, modo qui nos benignos esse de nostra substantia pauperibus et miseris admonet, ipse nos ab omni avaritia et injusta pecuniæ acquisitione prohibet. Qui enim ait : « De justis laboribus tuis fac eleemosynam, » ipse per apostolum suum hortatur nos dicens : « Nolite fraudem facere invicem (I Cor. vii, 5). » Nam qui fraude qualibet aliquid acquisierit, perdit justitiæ æquitatem. Et ipse Dominus in Evangelio dicit : « Cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusquam vita ejus est ex his quæ possidet, nunquid non divites et multos morituros sicut et pauperes (Luc. xii, 15)? » Non possidere possunt divitias [illegible], nec liberabunt male utentes eis a pœnis sempiternis. Si volumus nosse quanto perniciosum est, quam noxium [illegible] diligenter [illegible], ad [illegible] eum qui eum [illegible] ramusculis vitiorum [illegible] in Judam apostolorum numero deputatum, quia non voluit serpentis hujus caput letale conterere [illegible] pervenit, et concupiscentiæ [illegible] præcipitii [illegible], ut redemptorem mundi et humanæ salutis auctorem [illegible] argenteis permutaret venalem. Qui nequaquam ad tam scelestum proditionis facinus esset devolutus, si non philargyriæ morbo fuisset infectus, nec Dominicæ negationis reus ac sacrilegus exstitisset, [illegible] fuisset creditus [illegible] complicare. Sed licet multi detestentur scelus Judæ, [illegible] tamen [illegible]. Qui ergo eum Dominum vendidit, [illegible] ab omnibus adjudicatur, et qui veritatem pro nummis [illegible] commutat, [illegible] reprehenditur. Nam quisquis pro pecuniæ amore aut potestate vel mundi [illegible] terrenam veritatem vendit, Christum perdit, et [illegible] ; ut enim ipse Dominus : « Ego sum via, et veritas, et vita (Joan. xiv, 6). » Vitam utique deserit qui veritatem [illegible] pecuniam vendit, et [illegible] thesaurizat, [illegible] æternam, sed [illegible] incurrit in pœnam. Hinc ergo Paulus apostolus admonet et dicit : « Tempus breve est ; reliquum est, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint ; et qui flent, tanquam non flentes ; et qui gaudent, tanquam non gaudentes ; et qui emunt, tanquam non possidentes ; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi (I Cor. vii, 29). » Illi enim uxorem habens quasi non habet, qui [illegible] ne eam Dominum [illegible], sed [illegible] qui in temporalibus damnis affligitur, ut tamen de [illegible] semper æternis consoletur. Gaudent vero, sed tanquam non gaudent, qui [illegible] de temporalibus [illegible], ut semper perpetua tormenta [illegible], et in hoc quod [illegible] gaudio [illegible] continuo [illegible] premunt. Emit autem sed quasi non possidens, qui et ad usum [illegible] præparat, et tamen [illegible] quod hanc vitam relinquat. Mundo quoque utitur, sed quasi non utitur, qui et [illegible] ad vitæ suæ [illegible] colligit, et tamen [illegible] non sinit ut [illegible], ut [illegible] foris serviant, et nunquam [illegible] ad illa tendentis frangant. Quicunque igitur laborant, [illegible] terrena [illegible], sed ad usum admittit, quia rebus [illegible], et [illegible] cum peccato [illegible]. De ipsis quoque [illegible] habitis [illegible] acquirunt et plus gaudent bono opere quam bono possessionis. Hic ergo de habitu, et [illegible] ; nunc considerandum est de corporalibus delictis, quæ gravia sunt.

De gula.

Primum enim est corporale peccatum gula, id est, intemperans cibi vel potus voluptas, per quam primi parentes humani generis paradisi felicitatem perdiderunt, et in hanc ærumnosam hujus vitæ miseriam dejecti sunt, ubi omnes homines per peccatum nascuntur, per labores vivunt, per dolores moriuntur. Quo enim sufficienter cogitatur quæ et quanta illi [illegible] voluptatis [illegible], quod [illegible] Deum [illegible] quod soli Deo [illegible] omnia visibilia sibi subjecta [illegible] ad [illegible] Agnoverunt tamen quæ erant in paradiso [illegible], quod [illegible] sed [illegible] Deum [illegible], quo [illegible] participantes [illegible], ut [illegible], nec [illegible], nec [illegible]. Nec inquietabat [illegible], non [illegible], non [illegible] ipsius [illegible] corporis [illegible] tranquillitatem [illegible], nec [illegible] paradisi, [illegible] Dei. Proh dolor! quid [illegible], Deus! [illegible] a facie Dei [illegible]

deret? Potuit ergo ita videre Deum prius quam peccaret, Adam, sicut eum sancti patriarchæ viderunt; sed quando ait: « Vocem tuam audivi, et timui (*Gen.* III, 10), ex illa jam videndi Deum sanctitate ceciderat, qui per gulam mandatum Dei transgressus fuerat. Quæ videlicet tribus modis regnare videtur in homine; id est, dum homo horam canonicam et statutam gulæ causæ anticipare cupit, aut exquisitiores cibos sibi præparare jubet quam necessitas corporis vel suæ qualitas personæ exagitat; vel si plus accipiat in edendo vel bibendo propter desiderium intemperantiæ suæ quam suæ proficiat saluti. Sed hoc sciendum est quod nec deliciæ quælibet si absque desiderio percipiantur, officiunt; et viles cibi plerumque abstinentiæ profectum, si competenter accipiantur, impendunt. Hinc est quod sanctus David aquæ in se concupiscentiam castigavit, atque eam sibi a suis oblatam, ne desiderio ex ea satisfacere videretur, effudit: et sancto Eliæ perceptio carnium non concupita non nocuit. Unde datur intelligi quod veraciter abstinentes escarum non naturas, sed concupiscentias damnent: ac voluntates suas desirati cibi vel potus abusione mortificent. Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere, nihil aliud student, nisi ut quantum stomacho reficiendo ac fami eximendæ satis esse videtur indulgeant, nec expleant suos appetitus aviditate percipiendi, sed comprimant, atque eis non satietas edendi finem faciat, sed voluntas, quia tam a cupiditate pretiosorum ciborum quam animi a perceptione vilium continebunt. Jam de vino abstinendo vel percipiendo quid dicam? Unde sanctus Apostolus certam fixit regulam dicens: « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (*Eph.* V, 18). » Quasi diceret, luxuriam facit, et nutrit vini perceptio nimia, non natura, et propterea non vos uti vino, sed inebriari prohibeo; quandoquidem infirmum stomachum moderatus usus vini confortat, ebrietas animum corpusque debilitat, illi quoque qui negata sibi perceptione vini diversorum poculorum portionibus inundantur, nequaquam mihi videntur abstinentiam implere: qui et ad hoc se fortassis a vino suspendunt, ut mereantur ab hominibus laudem, et interdicti sibi vini compensant poculis suavioribus voluptatem. Similiter et a quadrupedibus abstinentes et avibus altilibus aut piscibus perfruuntur: non mihi videntur resecare delectationes sui corporis, sed mutare. Nam sunt aliqui de falsorum abstinentium numero, qui in hoc parciores videri volunt, et gloriam sibi velut de abstinentiæ distinctione conquirunt, cum sic ab omnibus animalibus judicant temperandum, ut peregrinis pomis ac sorbitiunculis delicatis, cæterisque talibus sui corporis impleant appetitum, cum spiritualis abstinentiæ non aliquorum ciborum usum, sed desiderium suadet compescendum. Et illi magis parcimoniæ servire censendi sunt, qui sibi non aliquarum rerum perceptiones, sed delectationes corporis interdicunt. Hæc tamen non ita dicimus quasi monachorum re- A gulam quæ a quadrupedum esu prohibet vituperemus, vel pœnitentes carnium esu abstinere prohibeamus, sed ut quomodo gulæ vitium devitandum sit doceamus. Oportet enim ut qui a vino et carnibus se abstinet non sit in cæteris cibis vel potibus ultra modum avidus: sed in omnibus sobrius et moderatus. Quid ergo proderit quod quis abstineat vino et carne, et cæteros cibos vel potus usque ad cruditatem vel vomitum sumat, cum non genus alimenti, sed solummodo comessatio et ebrietas in vitio sit? Unde consideremus ut diligentius sobrietatis jura observare contendamus in conviviis nostris. Sicut comessationem et ebrietatem caveamus, ita et a verbo detractionis et stultiloquio, nec non et a vanis jocis continentes simus. Mimorum et histrionum B lusus et carmina velut venenum mortiferum respuamus, quia seductio et commenta sunt diaboli? memores semper illius divitis evangelici qui sepultus in inferno refrigerari sibi linguam ardentem poposcit, quia in conviviis suis gulæ et vaniloquio ante serviunt. Audiamus Apostolum nobis loquentem: « Sive enim manducemus, sive bibamus, sive aliud quid agamus, omnia in gloriam Dei faciamus (*I Cor.* X, 31). »

De fornicatione.

Hæc de gula dicta sufficiant, nunc consequenter quid de ejus consorte videlicet fornicatione Scriptura sancta intimet videamus. Sanctus Paulus apostolus scribens ad discipulos ita ait: « Fugite fornicatio- C nem. Omne peccatum quod commiserit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat (*I Cor.* VI, 18). » Exaggerare voluit fornicationis malum super cætera omnia peccata, quæ etsi corpus comitantur, non tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt obstrictum et obnoxium, quomodo in solo opere fornicationis corporalis commisceri facit, animum injungens per libidinem cum ipso corpore, et unum cum ipso quodammodo agglutinari, et devinctum esse in tantum ut nihil aliud ipso momento et experimento hujus tam magni flagitii cogitare homini liceat, aut intendere nisi quod sibimet addicit, mentemque captivam subdit ipsa submersio: et quodammodo absorbitio libidinis et concupiscentiæ carnalis. Ideo D tam magnum malum jussit Apostolus fugere, non tam videlicet loco quam affectu, quia difficile est illi resistere, postquam cor captivaverit per concupiscentiam. Hinc humani generis creator et conditor Deus opificii sui naturam præ omnibus emendationemque cognoscens, illic curam adhibuit medicinæ, unde causas morbi principaliter noverat emanare: « Quicunque, inquiens, viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth.* V, 28). » Petulantes oculos notans, non tam eos arguit, quam illum interiorem sensum, qui officio eorum male utitur ad videndum. Cor namque ægrum, et sauciatum libidinis telo, quod ad concupiscendum videt, beneficium invitus recte sibimet a

Creatore concessum vitio ad opertum pravorum ministeria contorquens, et in semetipso reconditum concupiscentiæ morbum contemplationis occasione producens. Ideo ergo huic dedit salutare mandatum, cujus vitium pessimum longe visus occupatione procedit. Non enim dicitur: Omni custodia serva oculos, quos utique oportuit principaliter custodiri, si ex ipsis prodiret concupiscentiæ affectus; sed dicitur: Omni custodia serva cor tuum. Illi potentissimum reposita est medicina, quod ubique abuti potest oculorum ministerio. Unde cogitationum hujusmodi motus in primordio ortus sui antequam fructus germinent peccatorum, studeamus extinguere, et illos Babylonis parvulos allidamus ad petram, hoc est, fornicationis suggestiones et immunditiæ cogitatus, mandatorum Christi recordatione subdole reprimamus. Nulla etenim virtute tam proprie carnales homines spiritualibus angelis imitatione conversationis sequuntur, quam merito et gratia castitatis, per quam adhuc in terra degentes, habent, secundum Apostolum, municipatum in cœlis, quod deposita corruptela carnali habituros sanctos promittitur in futuro, hic jam in carne fragili possidentes. Unde qualiter illam doctor gentium Apostolus Thessalonicensibus scribens virtutibus prætulerit universis audiamus. «Hæc est, inquiens, voluntas Dei sanctificatio vestra (*I Thess.* IV, 3).» Et ne forte dubium nobis relinqueret vel obscurum, quidnam sanctificationem voluerit appellare, utrum justitiam, an charitatem, an humilitatem, an patientiam, in omnibus enim istis virtutibus creditur acquiri sanctificatio: infert et manifeste designat quid proprie sanctificationem voluerit appellare. «Hæc est, inquit, voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione: ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes, quæ ignorant Deum.» Videtis quibus eam laudibus prosequatur honorem, vasis, id est, corporis nostri, et sanctificationem appellans eam. Igitur e contrario qui in passione desiderii est, et in ignominia et immunditia consistit, et alienus a sanctificatione invenitur. Tertio quoque post pauca infert, rursus eam sanctimoniam pronuntians: «Non enim vocavit nos Deus in ignominiam, sed in sanctimoniam. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum. Qui etiam dedit Spiritum sanctum suum in nobis (*I Thess.* IV, 8).» auctoritatem præcepto suo invincibilem vinxit, dicens: «Qui hæc spernit,» id est, quæ de sanctimonia prædixi meo, «non hominem spernit,» id est, non me qui hæc præcipio, «sed Deum,» qui in me loquitur, qui etiam Spiritui suo sancto cor nostrum habitaculum deputavit.

Hæc ergo nobiscum tractemus, hæc mente sæpius revolvamus, hoc toto nisu efficere festinemus, ut casti corpore et spiritu habitaculum Spiritus sancti fieri mereamur. Qui ergo matrimonio juncti sunt, castitatem conjugalem servent, nec se meretricum vel concubinarum prostibulis conjungant, sed vir solam conjugem suam legitimam, et mulier solum maritum suum legitimum noverit. Qui vero hæc transgrediuntur, sine dubio adulterii criminis rei tenentur. Illi autem qui matrimonio nondum sunt juncti, et cælibes utique fuerint, castitatem observent usque ad tempus nuptiarum opportunum, nec fornicationis turpitudine se polluant, quia scriptum est: «Fornicatores et adulteros judicabit Deus (*Hebr.* XIII, 4).» Illi autem qui virginitatis propositum tenent sine ulla reprehensione illud custodiant, ne forte ab æterni regis nuptiis cum fatuis virginibus repellantur, sed magis cum prudentibus lucentibus lampadibus operum meritis ornatæ ad concursum sponsi cœlestis intrent. Similiter et qui viduitatis continentiam professi sunt, non revideant retro, sed ad superna constanter intendant perpetuam, ut illud consequantur. Igitur omnes unam fidem catholicam tenentes audiamus Apostolum nobis dicentem: «Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo (*II Cor.* XI, 2).»

De tristitia.

Nec minus ergo contra pestem tristitiæ sæcularis vigilare debemus, quia ipsa sæpissime mortis allativa est, si non caveatur. Unde Apostolus admonens nos dicit: «Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete; modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus prope est: nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, et obsecratione petitiones vestræ innotescant apud Deum (*Philip.* IV, 4).» Cum ergo Deum quærentibus ejusque promissis credentibus lætari atque gaudere semper præcipiatur, procul dubio taliter contristari prohibetur. Est etiam genus tristitiæ pestiferum ac mortiferum, quod quasi pennis per singulos cursus, ac variis casuum stimulis animum nostrum habuerit facultatem, ut cunctos per momenta singula repellat divinæ contemplationis intuitu, ipsamque mentem ab universo statu puritatis dejectam funditus labefactat ac deprimit. Non orationem cum solita cordis alacritate permittit, non sacrarum lectionum sinit remedio incubare, tranquillum quoque et mitem fratribus esse non patitur, et ad cuncta operationum vel religionis officia impatientem et asperum reddit, omnique perdito salubri consilio, et cordis constantia perturbata, velut amentem facit et ebrium sensum frangit, et obruit desperatione pœnali. Quamobrem si spiritualis agonis certamina legitime cupimus decertare, hunc quoque nobis curandum est morbum. Sicut enim tinea vestimento, et vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Satis evidenter ac proprie vim noxii hujus et perniciosi vitii spiritus divinus expressit. Vestimentum namque a tinea demolitum nullum jam pretii vel honestatis poterit ulterius habere commercium, itidemque lignum vermibus exaratum non jam ad ornatum vel mediocris ædificii, sed ad combustionem ignis merebitur deputari. Est etiam illud detestabilius tristitiæ genus, quod non correctionem

vitæ, nec emendationem vitiorum, sed perniciosissimam desperationem animæ injicit delinquenti. Quod nec eam fecit post fratricidium pœnitere, nec Judam post proditionem ad satisfactionis remedia festinare, sed ad suspendium laquei se sua desperatione pertraxit. Ideoque nobis utilis una re tantum tristitia judicanda est : cum hanc pœnitudine delictorum vel desiderio perfectionis accensi vel futuræ beatitudinis contemplatione cupimus. De qua et beatus Apostolus, « quæ secundum Deum est tristitia, » inquit, « pœnitentia ad salutem stabilem operatur : sæculi autem tristitia mortem operatur (*II Cor.* VII, 10). » Sed illa tristitia quæ pœnitentiam operatur ad salutem stabilem obediens est, affabilis, humilis, mansueta, suavis ac patiens, utpote ex Dei charitate descendens, et ad omnem dolorem corporis ac spiritus contritionem infatigabiliter semetipsam desiderio perfectionis extendens, et quodammodo læta, ac spe provectus sui vegetata, cunctam affabilitatis et longanimitatis retinet suavitatem, habens in semetipsa omnes fructus Spiritus sancti : quos enumerat idem Apostolus : « Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, benignitas, continentia (*Gal.* V, 22). » Hæc vero asperrima, impatiens, infructuosa, plena rancore, et timore, dura, ac desperatione pœnali eum quem complexa fuerit ab industria et salutis dolore frangit, ac revocat utpote irrationabilis et intercipiens non solum orationum efficaciam, verumetiam universos quos prædiximus fructus spirituales evacuans quos novit illa conferre. Quapropter absque illa quæ vel pro salutari pœnitentia vel pro studio perfectionis seu pro desiderio suscipietur futurorum. Omnis tristitia tanquam sæculi et quæ mortem inferat æqualiter repellenda est, ac sicut fornicationis spiritus philargyriæ vel iræ, de nostris cordibus penitus exstruenda. Hanc igitur perniciosissimam passionem, ita de nobis expellere possumus, si mentem nostram spirituali meditatione jugiter occupatam futura spe et contemplatione repromissæ beatitudinis erigamus. Hoc enim modo universa tristitiarum genera sive quæ ex præcedenti ira descendunt, sive quæ amissione lucri vel detrimenti illati nobis veniunt, seu vel irrogata generantur injuria, sive quæ irrationabili mentis confusione procedunt, seu quæ lethalem desperationem nobis inducunt, valebimus superare : cum externarum rerum ac futurarum intuitu semper læti atque immobiles perdurantes, nec casibus dejecti præsentibus, nec prosperis fuerimus elati, utraque velut caduca et mox transeuntia contemplantes.

De acedia.

Octavum ergo ac novissimum octo principalium vitiorum virus est acedia, per quam tepor mentis et segnities noxia oritur, quæ hominem inutilem ad omne opus bonum ac proclivem ad interitum reddit. Unde scriptum est : « Otiositas inimica est animæ, » quam inimicus totius boni diabolus per memoratum acediæ morbum homini ingerit : ita ut
A inutiliter faciat eum torpere, et minime in bonis operibus desudare. Acedia enim est pestis, quæ Deo famulantibus multum nocere probatur : dum otiosus homo torpescit in desideriis carnalibus, nec in opere gaudet spirituali nec in salute animæ suæ lætatur, nec in adjutorio fraterni laboris hilarescit : sed tantum concupiscit et desiderat, otiose tractans, per omnia discurrit. Quæ dum miserabilem obsidet mentem, multis eam inficit miseriis, quæ multa docent mala. De qua nascitur somnolentia, pigritia operis boni, instabilitas loci, pervagatio de loco in locum, tepiditas laborandi, tædium cordis, murmuratio et vaniloquia, quæ utique a milite Christi vincitur per studium lectionis, per assiduitatem operis boni, per desiderium præmiorum futuræ
B beatitudinis, per confessionem tentationis quam in mente habet, per stabilitatem loci et propositi sui, atque exercitium cujuslibet artis et laboris vel orationis, et vigiliarum instantiam : ut nunquam otiosus inveniatur servus Dei. Difficilius enim invenit diabolus tentandi locum in homine quem in opere invenit bono, quam eum quem otiosum reperit et nihil boni agentem. Quod otiositatis vitium etiam sapientissimus Salomon evidentissime notat in multis, ita dicens : « Qui sectatur otium, implebitur paupertate vel visibili vel invisibili, quia necesse est otiosum quemque et universis vitiis involutum tenetur, et alienum semper existere contemplatione Dei, vel divitiis spiritualibus (*Prov.* XXVIII, 19). » De quibus beatus Apostolus : « Quia in omnibus, inquit, divites
C facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia (*I Cor.* I, 5). » Multa enim mala docuit otiositas. Quæ evidenter Apostolus enumeravit dicens : « Audivimus, inquit, quosdam inter vos ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes (*II Thess.* III, 2). » Huicque vitio subjunxit quoddam statim medicamentum dicens : « Rogamus vos, fratres, quod operam detis ut quieti sitis, et ut vestra negotia agentes operemini manibus vestris et honeste ambuletis ad eos qui foris sunt et nullius aliquid desideretis (*II Thess.* II, 1). » Nam quos etiam inordinatos ac rebelles notat, ab his studiosos quosque segregari præcipiens dicit : « Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre inordinate et inquiete ambulante,
D et non secundum traditionem quam accepistis a nobis (*II Thess.* III, 6). » Et quæ fuerit illa traditio protinus subjunxit dicens : « Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos : quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque panem gratis ab aliquo manducavimus, sed in labore et in fatigatione nocte et die operantes, ne aliquem vestrum gravaremus, non quasi non haberemus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos (*Ibid.*, v. 7). » Qualis ergo ille est Christianus qui cum mane a lecto ebrietatis suæ surrexerit, non aliquo operi utili insistit, non ad ecclesiam orationis causa vadit, non ad audiendum verbum Dei concurrit, non eleemosynas agere satagit,

non infirmos visitare, vel communicare patientibus subvenire contendit; sed aut in venationem foras pergit, aut domi lites et contentiones excitat, aut aleae vel tabulis et jocis se inutilibus impendit, donec edulium suum a servis laborantibus praeparetur. Etsi aliquid minus per impossibilitatem aliquam paratum a servitoribus ad votum libitum fuerit, subito exardescit, et ad vindictam agendam statim prosilit; atque dum ille in convivio laetatur, servus foris excruciatur. Sed haec inde faciunt, nisi quia de futuris non cogitant, nec judicium Dei mente pertractant. Si enim diem mortis suae rite providerent, nunquam tali dementia se involverent. Nunquid non sapiens similiter moritur ut stultus, dives ut pauper, nobilis ut ignobilis? Nunquid non caro divitis similiter vermibus scatet ut mendici? Ecce dives cum pompa ad sepulcrum ducitur; sed nemo illorum quantum cum eo in sepulcro manere dignatur, sed sicut solus huc natus est, sic solus hinc exiet. Cur hoc? Ante sepulturam sponte a mortalibus non praecipitur, quod post mortem fieri omnibus necessario cogetur. Ecce quotidie volentes nolentesque ad mortem properamus, et quis finis noster sit post mortem non consideramus. Omnes enim praesentari nos oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis prout gessit sive bonum sive malum; sed quae nemo contra veritatem pugnare potest, nisi qui sacrarium virtutum opem habere studet.

De quatuor principalibus virtutibus.

Sciendum est quod hae quatuor species principalium virtutum quas supra enumeravimus, hoc est, prudentia, justitia, fortitudo, et temperantia, a quibus totus ordo et series virtutum oritur, omni homini Christiano necessariae sunt, quia non aliter superantur morbi pestiferi vitiorum, nisi per remedia spiritualium medicamentorum. Sanctarum enim Scripturarum auctoritas valde nobis commendat celsitudinem et nobilitatem virtutum earum, quatenus per eas dos spirituales militiae Christi apti esse studeamus. Quae quidem quatuor sunt principales et quasi quidam fontes a quibus caeterae virtutes profluunt, non solum philosophia continet, sed etiam nostri commendant. Quarum quoque nomina, ut jam ostendimus, prudentiam, justitiam, fortitudinem, et temperantiam dici voluerunt: quae tantam sanctitatis conferunt animae Christianae, quod nihil perfectionis impossibile sit, quod in eis virtutibus non sit. Nam si facit prudentia prudentem, justitia justum, fortitudo fortem, et temperantia temperantem, ex qua prudenter, juste, fortiter ac temperanter agit, nescio quid possit esse perfectius. Virtus enim est animi habitus, naturae decus, vitae ratio, ac morum nobilitas. Cujus etiam partes principales sunt quatuor, ut saepe dictum est, quarum prima est prudentia in indagatione veritatis et investigatione consistens. Haec humanum animum excitat, intelligentiam ingenio praestat, providentiam consilio exornat. Haec spirituales homines a carnalibus vitiis defaecatos illustrat, et ab omni delectatione rerum corporalium excussos divinae contemplationi veritatis illuminat, ut humanarum rerum divinarumque scientiam habentes, prudentes ac sapientes veraciter fiant. Prudentes namque nonnunquam mala, quaeque in hominem, non patent illis esse mala, nisi ea quae malos efficiunt; nihil in hoc mundo casu, aut temere, sed omnia Dei voluntate vel permissione fieri prudenter percipiunt; aliter intelligentiam illorum nec sophistae aut argumenta quae alios decipiunt, nec illis nocere praevalebunt. Tales homines in Evangelio Deus praecepit dicens: « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae (Matth. x, 16), » quia nec simpliciter circumvenire aliquem possunt, nec prudenter se circumveniri permittunt. Caeterum si in contrarium quilibet

B sive astutia vel in aliis quibusque ex se decipi quisque non sinat, et alium tamen ipse decipiat, is non habet prudentiam, quae saluti magis quam perditioni est conscia, sed astutiam: quoniam quidem hoc virtus a vitio distat, quod illud corrumpit, haec sanat vitia mentium corrupta. Nam si cogitat de perditione cujusquam, tunc hoc ipsum perniciosum necesse est ut prius se perimat ipse quam alium perdat, et ab ipso se perdito quod perire alium cupit incipiat. Justitia vero, quae secunda pars principalis virtutis est, ipsa est habitus animi, unicuique suam tribuens dignitatem. In hac divinitatis cultus et humanitatis jura et aequitas totius vitae conservantur. Quapropter si in hac vita justitiam conamur implere, cujus justitiae opus est propriam cuique

C tribuere: Deo nos a quo summus facti, reddamus, nec dominari nobis ea quibus sumus naturaliter praepositi, permittamus. Dominetur enim ratio subjecto corpori animo, animus Deo, et impleta est hominis tota perfectio. Huic sunt contraria injustitiae genera, unum quod injuriam irrogantium, alterum quod ab aliis irrogatam cum possunt propulsare negligunt. Qui oppressos non defendunt, ab oppressoribus contemnuntur. Nec nihil aliquid prodest, quod non circumvenit aliquem neque decipit, si decipi aut circumveniri permittit. Hoc enim de peccatis intelligitur; quia a peccantium voluntate non solum non arguit, sed etiam ut peccandi consensu particeps damnationis efficitur, et in cunctis peccatis perpetuo, quando hoc quod non peccaverit ipse peccatum

D vindicat in eum qui peccare consentit. Fortitudo, quae tertia est in ordine principalium virtutum, haec magnae animi perseverantia et laborum est perpessio, cujusque partes sunt magnificentia, fidentia, patientia, perseverantia. Magnificentia est rerum magnarum et excelsarum cum animi ampla quadam et splendida propositione cogitatio atque administratio. Fidentia est, per quam magnis et honestis in rebus multum animus in se fiduciae certa cum spe collocavit. Patientia est honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum aut difficilium voluntaria ac diuturna perpessio. Perseverantia est in ratione bene considerata stabilis ac perpetua permansio. Haec quoque eos maxime habere convenit, qui honores / dicuntur

nominis pollent, ut bene incepta pio et discreto conamine ad bonum finem perducant.

Temperantia quippe quarta species virtutis est rationabilis in libidinem, atque in alios non rectos animi firma et moderata dominatio : ejusque partes sunt *continentia, clementia, modestia. Continentia* enim est per quam omnis mala cupiditas magna consilii gubernatione regitur et deprimitur. *Clementia* est, per quam jurgia et odia miti animo retinentur. *Modestia* est, per quam totius vitæ modus seu animi seu in corporis motibus ubique honesti cura servatur. Honor eximius est coram hominibus hæc servanti, et laus apud Deum. Quapropter bono studio et pio labore contendamus, ut hæc observantes digne Christi servitium agamus, et maxime, ut in via justitiæ et veritatis ambulemus : quia scriptum est : « Justus Dominus et justitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus (*Psa.* x, 7). » Et alibi : « Justitia liberavit a morte (*Prov.* x, 2). » Et item : « Qui sequitur justitiam et veritatem, inveniet vitam, et justitiam, et gloriam. » Habemus ergo ad hoc fortem adjutorem, et pium protectorem, Mediatorem videlicet Dei et hominum, de quo scriptum est : « Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit (*Ps.* LXXXIV, 12). » Quapropter in nullo diffidamus, nihil desperemus, sed in illum totam spem salutis nostræ ponamus, quia de eo scriptum est : « Non derelinquet omnes qui sperant in se (*Ps.* XXXIII, 23). Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » His vero ita veraciter existentibus, jam nunc de fraude antiqui hostis et necessaria vestra cautela contra insidias ejus dicendum esse arbitramur. Oportet autem unumquemque qui in Christiana militia constitutus est, ut caute contra antiqui hostis nequitiam instanter vigilent, ne forte dolosis fictionibus ejus reducatur, quia hostis callidus contra cœlestem militem diversa percussionum vulnera exquirens, modo ex pharetra per insidias eum sagitta vulnerat, modo ante ejus faciem hastam vibrat : quia videlicet vitia, et alia sub virtutum specie contegit, et alia ut sunt aperta ejus oculis opponit. Ubi enim infirmari Dei militem conspicit, illic fraudis velamina non requirit. Ubi autem resistere sibi fortem considerat, illic contra vires procul dubio dolos parat. Nam cum infirmum quempiam in carnis illecebra videt, aperte speciem corporis quæ concupisci valeat ejus obtutibus objicit. Si autem fortasse validum contra avaritiam cernit, importune ejus cogitationibus domesticorum suorum inopiam suggerit, ut dum mens ad provisionis curam quasi pie flectitur, seducta furtim in rerum ambitu inique rapiatur. Sæpe enim tentationem proponit de libidine, et subito fraudulentius cessans, elationem suggerit de servata castitate. Et sunt nonnulli, qui dum multos ex castitatis arce in elationis foveam cecidisse conspiciunt, vitæ suæ custodiam negligentes in immunditiam libidinis demerguntur. Sunt vero e diverso nonnulli, qui dum libidinis immunditiam fugiunt per castitatis culmen in voraginem elationis ruunt. Quasi ergo aperte feriens hasta est culpa de vitio, et quasi ex occulto vulnerans de pharetra sagitta est, culpa de virtute. Sed sanctorum provida discretio dum sollicite circumquaque conspicit, in altum posita priusquam veniat culpa deprehendit, eamque quo vigilanter prænotat, eo fortiter declinat. Primo enim militiæ Christi providendum est, ne mala quælibet agat : secundo vero loco consideret, ne bona incaute faciat, et postquam prava subjecerit, ipsa etiam sibi subjicere recta contendat : ne si mentis dominium transeunt, in elationis culpa vertantur. Quia enim, sicut superius dictum est, plerumque ex bonis per incuriæ vitium mala nascuntur, vigilanti studio contemplatur, quomodo ex doctrina arrogantia, ex justitia crudelitas, ex pietate remissio, ex zelo ira, ex mansuetudine torpor oriatur. Cumque bona hæc agit? quod contra se hostes per hanc exsurgere valeant conspicit. Nam cum adipiscendis doctrinæ studiis elaborat, mentem sollicitam contra certamen arrogantiæ præparat. Cum culpas delinquentium juste ulcisci desiderat : sagacissime evitat ne modum justitiæ crudelitas vindictæ transcendat. Cum pietate frenare se nititur, solerter prospiciat ne qua disciplinæ dissolutione vincatur. Cum recti zeli stimulos excitat, summopere providet, ne plusquam necesse est iræ se flamma succendat. Cum magna mansuetudinis tranquillitate se temperat, vigilantem observat, ne torpore frigescat. Quia ergo spiritualis militis cogitatione omne vitium priusquam surripere possit aspicitur, recte de eodem in libro Job dicitur : « Procul odorat bellum (*Job.* XXXIX, 25). » Induamus nos secundum Apostolum lorica justitiæ et galea salutis, habentes scutum fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea exstinguere : et gladium spiritum, quod est verbum Dei. Contineamus nos a pravis actionibus, custodiamus os nostrum a noxiis et otiosis sermonibus, et sic caveamus ne lædamur a malis cogitationibus, ne victoriam quam acquisivimus per constantiam, perdamus per elationis vecordiam.

Studeamus quoque ut in omnibus adversitatibus quæ nobis adveniunt patientiam servemus : quia in nulla alia re melius hostis noster vincitur, qui quotidie quomodo nos perdat machinatur. Ait enim Dominus noster : « In patientia vestra possidebitis animas vestras (*Luc.* XXI, 19). » Patientia vero est aliena mala æquanimiter perpeti : contra proximum quoque qui mala irrogat nullo dolore morderi. Sciendum tamen est quod tribus modis patientia exerceri solet. Alia namque sunt, quæ a Deo, alia quæ ab antiquo adversario, alia quæ a proximo sustinemus. A proximo namque persecutiones, et damna, et contumelias : ab antiquo enim adversario tentamenta, a Deo autem flagella toleramus. Sed in omnibus tribus his modis vigilanti oculo semetipsam debet mens circumspicere : ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali, ne contra testamenta adversarii seducatur ad delectationem vel consensum delicti : ne contra flagella opi-

fiens ad excessum prorumpat murmurationis. Perfecte A enim adversarius vincitur, quando mens nostra et inter tentamenta opum delectatione atque constantia, et inter contumelias proximi custoditur ab odio, et inter flagella Dei compescitur a murmuratione.

De confessione et pœnitentia.

Sed tamen militi Christi, si aliquo modo a dolioso inimico seducitur, vel carnis fragilitate superatus, non est desperandum, sed magis studendum ut per veram confessionem condignamque pœnitentiam et compunctionem lacrymarum semetipsum recuperet, veniamque delictorum a misericorde judice impetret, perque bonorum actuum iterum executionem ad prioris vitæ statum, et ad præmium promissæ retributionis pervenire mereatur.

De compunctione.

B Compunctio igitur cordis ex humilitatis virtute nascitur. De compunctione confessio peccatorum, de confessione pœnitentia, de pœnitentia vero proveniet delictorum indulgentia. Compunctio cordis est humilitas mentis cum lacrymis, et recordatione peccatorum, et timore judicii. Ex genuino enim compunctionis solent profluere lacrymæ, id est, dum mens operum suorum diligentius mala considerat, aut dum desiderio æternæ vitæ suspirat. Unde et Propheta ait : « Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam, et apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (*Psal.* XLI, 3). » Quatuor item sunt qualitates affectionum, quibus cogitatio justi tædio salubri compungitur. Hoc C est memoria præteritorum facinorum, recordatio futurarum pœnarum, consideratio peregrinationis suæ in hujus vitæ miseria, desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quantocius valeat pervenire. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendum est tunc esse Deum per gratiam humano cordi præsentem. Unde et in Psalmo dicitur : « Deus, vitam meam nuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua (*Psal.* LV, 9). » Promissa indulgentia, quam habemus a Deo, lacrymas pœnitentiæ excitat cordi nostro, sed tunc salubris est ipsa compunctio quando hominem provocat ad confessionem peccatorum, et ad conversionem melioris vitæ. Hortatur itaque nos sæpius sancta Scriptura ad medicamenta fugere confessionis, non quod Deus indigeat confessione nostra, cui omnia præsto sunt quæ cogitamus, loquimur, et agimus; sed nos aliter salvi fieri non possumus, nisi confiteamur pœnitentes quidquid gessimus negligentes. Qui seipsum accusat in peccatis suis, hunc diabolus non habet iterum accusare in die judicii, si tamen continue pœnitendo diluat quæ fecit, nec iterum renovat quæ egit. « Confitemini, » dicit Jacobus apostolus, « alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini (*Jac.* V, 16). » Item beatus apostolus Paulus : « Ore autem, inquit, confessio fit ad salutem (*Rom.* X, 10). » Sed et Salomon de confessione peccatorum dixit : « Qui abscondit scelera sua, non dirigetur : qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur (*Prov.* XXVIII, 13). » Magnum est salutis medicamentum non libenter quæ impie gessimus, nec pulsum vulneris rubiginem obducere. Unde dicit Joannes evangelista : « Si confiteamur peccata nostra, fidelis est Deus et justus ut remittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate (*I Joan.* I, 9). » Similiter et Psalmista ait : « Dixi, Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (*Psal.* XXXI, 5). »

De non tardando converti ad Deum.

Vivens confiteatur peccator quod fecit, quia non est fructuosa confessio apud inferos, nec pœnitentia B ad salutem proficiens. Ecce nunc tempus salutis, ecce nunc tempus acceptabile Deo. Tempus est nunc remissionis pœnitentibus, sed tempus erit post mortem vindictæ negligentibus confiteri scelera sua. Omnes enim impii acerbam habent in pœnis pœnitentiam, sed non proficit eis pœnitentia ad remissionem ; sed conscientia torquet eos ad augmentum pœnarum quas patiuntur. Potuerunt alii per tardinem prœcavere tormentorum immanitatem, et neglexerunt. Ita sicut foras flammis, ita intus conscientia propria torquentur. Quomodo potest medicus sanare quod ægrotus ostendere erubescit? Deus enim desiderat confessionem nostram, ut justam habeat causam ignoscendi. Qui peccata sua occultat et erubescit salubriter confiteri Deum, quem testem C habet, iterum habebit vindicem. Optime se judicat homo in hac vita, ne judicetur a Deo damnatione perpetua. Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator : sive quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciam perpetravit ; quod oportuit non gessit ; quod non oportuit egit. Nam Salvator in Evangelio pœnitentiæ virtutem ostendit dicens : « Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum (*Matth.* III, 2). » Et Joannes Baptista : « Facite, ait, fructus dignos pœnitentiæ (*Luc.* III, 8). » Fructus dignus est pœnitentiæ transacta flere peccata, et eadem iterum non committere. Scriptura ait : « Ne adjicias peccatum super peccatum, et dicas : Miseratio Dei magna est D quoniam misericordiam habet in eos illorum (*Eccli.* V, 5). » « Lavamini, » dicit Dominus per Isaiam prophetam, « et mundi estote (*Isa.* I, 16). » Lavatur itaque et mundus est, qui et præterita plangit, et iterum flenda non admittit. Lavatur et non est mundus, qui plangit quod gessit, nec deserit, et post lacrymas hæc quæ fleverat repetit. De his qui post lacrymas ad delicta revertuntur priora, beatus Petrus loquitur ait : « Canis reversus ad vomitum suum (*II Petr.* II, 22). » « Fili, ut peccasti, » dicitur in Scriptura sancta, « ne adjicias iterum, sed de pristinis deprecare ut remittantur tibi (*Eccli.* XXI, 1). » Pœnitentia vera non annorum numero censetur, sed amaritudine animi. Unde beatus Petrus mox a Domino indulgentiam recepit, quia amarissime flevit.

trinæ negationis culpam. Pœnitentia quamvis sit exigui temporis, si intima cordis amaritudine agitur, non despicitur apud judicem justum Deum, qui cordis secreta considerat. Non enim longitudinem temporis tantum requirit Deus, quantum affectum sinceritatis pensat pœnitentis. Qui enim in Christum tota mente confidit, etiamsi multis moriatur peccatis, fides sua vivit in æternum : sicut ipse Dominus ait in Evangelio : « Ego sum resurrectio et vita : qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit vivet, et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum (*Joan.* XI, 25). » De morte animæ dixit, quæ propter peccatorum ægritudinem venit illi. Deus natura misericors est. Paratus est salvare per misericordiam quos non venit salvare per justitiam, qui vult omnes homines salvos fieri et neminem perire, qui per Prophetam ait : « In quacunque die conversus fuerit peccator, vita vivet, et non morietur (*Ezech.* XXXIII, 12). » Quamvis quisque sit peccator, et impius si ad pœnitentiam convertatur, consequi se posse veniam per Dei misericordiam non dubitet. In hoc sæculo pœnitentiam facientibus Dei misericordia subvenit, in futuro autem pœnitentia non proficit, sed rationem nostrorum operum reddituri sumus. In hac vita tantum pœnitentiæ patet libertas; post mortem vero correctionis est licentia. Quapropter festinare debet unusquisque nostrum ad Deum convertendo dum potest : ne si dum potest noluerit, omnino, cum tarde voluerit, non possit. Semper ergo extremum diem debemus metuere, quemcunque possumus prævidere. Ecce nunc ipsum diem in quo loquimur ad inducias conversionis accepimus : et tamen mala quæ fecimus flere recusamus. Non solum commissa non plangimus, sed etiam quæ defleantur augemus. At si aliqua nos ægritudo corripiat, si signa ægritudinis vicinam mortem denuntient, inducias vivendi quærimus, ut peccata nostra defleamus, et eas cum magno æstu desiderii petimus, quæ acceptæ modo pro nihilo habentur. Pensemus nunc super nos divitias conditoris nostri, peccare nos vidit et pertulit. Qui nos ante culpam peccare prohibuit, etiam post culpam exspectare ad veniam non desistit. Ecce ipse nos quem despeximus vocat, aversi ab illo sumus et tamen non avertit. Unde per Isaiam dicitur : « Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient vocem post tergum monentis (*Isa.* XXX, D
20). » Quasi in faciem homo monitus est, quando, ad justitiam conditus, præcepta rectitudinis accepit. Sed cum hæc eadem præcepta contempsit, quasi conditori suo dorsum mentis in faciem dedit. Sed ecce adhuc post tergum sequitur, et monet, quia jam et a nobis contemptus est, et tamen nos adhuc vocare non cessat. Quasi dorsum ei in faciem dedimus, cujus verba despicimus, cujus præcepta calcamus. Sed stans post tergum nos adversos revocat, qui et videt quod despicitur, et tamen per præcepta clamat, per patientiam exspectat. Pensemus ergo si cuilibet nostrum loquenti famulus suus subito superbiret, terga in faciem mitteret, nunquid non

A contemptus dominus ejus superbia feriret, vulnera districtæ animadversionis infligeret. Ecce nos peccando auctori nostro terga in faciem dedimus, et tamen sustinemur, superbe aversos benigne revocat : et qui ferire nos aversantes potuit, ut revertamur munera promittit. Tanta obsecro conditoris nostri misericordia duritiam nostri reatus emolliat : et homo qui malum quod fecit experiri percussus poterat, saltem exspectatus erubescat. Habeamus ergo fiduciam de misericordia conditoris nostri : cogitemus quæ facimus, recogitemus quæ fecimus. Largitatem supernæ pietatis aspiciamus, et ad misericordem judicem, dum adhuc exspectat, cum lacrymis veniamus. Consideremus namque quod justus sit, peccata nostra non negligamus. Consideremus ergo
B quod pius sit, non desperemus. Præbet apud Deum homini fiduciam, Deus homo est nobis spes magna pœnitentibus, quia advocatus noster factus est judex noster. Unde necesse est ut audiamus quia misericors est, convertamur a peccatis, recordantes quod justus est, pertimescamus recedere a justitia, ne inchoantes bona opera, sine perfectione illa deseramus, ne fiat quod scriptum est : « Omnes qui viderint incipiant illudere ei dicentes : Hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare (*Luc.* XIV, 29), » quia, juxta Pauli vocem, spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus, et in omne quod agimus considerare occultos adversarios nostros debemus, qui semper nostris operibus insistunt, semper ex nostro defectu gratulantur. Quos
C Propheta intuens ait : « Deus meus, in te confido, non erubescam, neque irrideant me inimici mei (*Psal.* XXIV, 2). » In bonis enim operibus intenti nisi contra malignos spiritus sollicite vigilemus, ipsos irrisores patimur quos ad malum habemus. Et ideo sollicite considerare debemus, ne per pusillanimitatem pereamus, ne hostes spirituales, quos innumerabiles habemus, cum viderint nos de statu justitiæ corruisse, omnem laborem nostrum in novissimo in derisum sibi ducant vitam nostram, et nobis in opprobrium vertant. Quales enim egrediente anima inveniemur profecto ab auctore nostro, tales judicabimur. Unde scriptum est : « Dominus judicabit fines terræ (*I Reg.* II, 10). » Nec nos juvat bene cœpisse, si contigerit male finire.

De bona perseverantia.

Ut ergo longanimes perseverare possimus in bono quod cœpimus, imploranda est misericordia divina, ut misericordia quæ nos prævenit subsequatur nos omnibus diebus vitæ nostræ. Cogitandum quippe valde est quantum nobis erit terribilis hora nostræ resolutionis qui pavor mœroris, quanta tunc omnium malorum memoria, quæ oblivio transactæ felicitatis, quæ formido et consideratio judicis. Quid ergo esse nobis de præsentibus ad delectationem debet, quando cunctis simul transeuntibus non valet transire quod imminet, quando et hoc funditus finitur quod diligitur, et illud incipitur ubi dolor nun-

quam timetur? Tunc maligni spiritus egredientem A animam, sua opera requirunt, tunc mala quæ suaserunt repetunt, ut eamdem ad tormenta trahant. Sed cur hæc de perversa solummodo anima dicimus, cum ad electos quoque egredientes veniunt, et ⟨si⟩ in illis si prævaleant aliquid requirunt. Unus enim in omnibus exstitit, qui ante passionem suam libera voce dixit: « Jam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (Joan. XIV, 30). » Quia enim hunc mortalem hominem vidit, suum in illo mundi princeps aliquid invenire posse se credidit. Sed sine ullo peccato a mundi corruptione exiit, qui sine peccato in mundum venit. Hoc de se contra mundi principem nec Petrus dicere præsumpsit, qui audire meruit: « Quodcunque ligaveris super terram, ligatum erit et in B cœlis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cœlis (Matth. XVI, 19). » Hoc nec Paulus dicere præsumpsit, qui priusquam mortis debitum solveret, ad cœli tertii secreta pervenit; hoc nec Joannes dicere ausus est, qui pro amore præcipuo in redemptoris sui pectore in cœna recubuit. Nam cum Propheta dicat: « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Psal. L, 7), » sine culpa in mundo esse non potuit, qui in mundum cum culpa venit. Hinc namque idem Propheta ait: « Non enim justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (Psal. CXLII, 2). » Hinc Salomon ait: « Non est homo in terra qui faciat bonum et non peccet. » Hinc Joannes dicit: « Si dixerimus C quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et veritas in nobis non est (I Joan. I, 8). » Hinc Jacobus ait: « In multis enim offendimus omnes (Jac. III, 2). » Constat enim nos negare possumus, sed veraciter latronem, quia princeps hujus mundi habet in nobis multa. Sed tamen mortis nostræ tempore jam nos rapere non valet, quia ejus membris nos incorporati sumus in quo non habet quidquam. Sed quid prodest quod eidem redemptori nostro per fidem jungimur, si ab eo moribus disjungimur? Ipse etenim dicit: « Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum (Matth. VII, 21). » Recta ergo opera fidei nostræ jungenda sunt. Mala quæ fecimus per quotidiana lamenta defleamus. Transactas nostras nequitias sequentia ad amorem Dei et proximi recta opera superent; nullis quæ possumus fratribus impendere bona recusemus. Neque enim aliter redemptoris nostri membra efficimur, nisi inhærendo Deo et compatiendo proximo. Ille namque agnus est electorum, qui dilectionem Dei in custodia mandatorum quæ pede sumitur usque ad finem vitæ tenere satagit, et dilectionem proximi, in necessitatibus ejus quantum prævalet consulendo, manifeste per opera ostendit. Hæc ergo considerantes, fratres carissimi, terminum agonis nostri consummare studeamus, fidem servare curemus. Nullus nostrum de justitia sua præsumat, sed ea quæ retro sunt obliviscens, et semper ad anteriora contendens, quousque illud consequatur. Nemo ergo scit quid de se in occulto Dei judicio agatur, quia multi vocati, pauci vero electi. Quia igitur nulli de se certum est, cuncti trepident, omnes de sua actione formident, omnes in sola divina misericordia gaudeant, nullus de suis viribus præsumat. Est qui perficiat dilectam nostram, ille scilicet qui in se dignatus est hominem assumere nostrum.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI,

DE VIDENDO DEUM, DE PURITATE CORDIS ET MODO PŒNITENTIÆ

LIBRI TRES.

AD BONOSUM ABBATEM.

LIBER PRIMUS.

DE VIDENDO DEUM.

Apostolus nos admonet, dicens (Rom. XII, 3): D « non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem; » et secundum rationem fidei, ut idem hortatur, ut quidquid agamus prudenter et secundum rationem facere studeamus, ut ille ait: « Omnia vestra honeste et secundum ordinem fiant (I Cor. XIV, 40). » [illegible]

sertim cum Psalmista illos beatos nuncupet qui « immaculati in via ambulant in lege Domini, et qui scrutantes testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum (*Psal.* CXVIII, 1). » Et ne subito vel imprudenter quis de invisibili et ineffabili Deo præsumat disputare, idem propheta ex persona Domini dicit : « Vacate et videte quomodo ego sum Deus (*Psal.* XLV, 11). » Si quidem qui vacare Deo negligit, suo sibi judicio lumen ejus visionis abscondit ; qui autem perturbationibus indiscrete se intermiscet, et tumultus rerum temporalium intra mentem suam versari permittit, omnino secreta invisibilis Dei scrutari inhabilis fit, quando qui didicerunt a Domino Deo Jesu Christo mites esse et humiles corde plus cogitando et orando, simplicique corde illum quærendo proficiunt, quam supervacuis sermocinationibus disputando atque decertando. Quod autem sic cautis quæstionibus non sit deserviendum, Paulus ad discipulum ita inquiens, scribens, ostendit : « Stultas et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites : servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem (*II Tim.* II, 23). » Proinde decet ut quicunque de mysteriis cœlestibus vult scrutari, vel disputare, studeat prius cor a mundanis desideriis et vitiorum sordibus expurgare, et sic demum speret se per Dei gratiam spiritalia dona posse plane percipere. Unde memoratus apostolus docet dicens : « Renovamini spiritu mentis vestræ et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (*Ephes.* IV, 23). « Et item : « Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immundidiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus, propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis, in quibus et vos ambulastis aliquando cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia : iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitione secundum imaginem ejus qui creavit eum, ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scytha, et servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus (*Colos.* III. 5). » Imago enim Dei qui incorporeus est non est in corpore humano, quod corrumpitur et gravatur secundum desideria erroris, sed in spiritu et anima, quia spiritus est Deus qui omnia scrutatur, nec possibile est ut terrenum et fragile aliquid celsitudini ejus atque æternitati comparetur, quia ipse est vita, quæ vivificat omnia, qui solus habet immortalitatem et lucem habitat inaccessibilem. Ipse est enim lux vera « quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum », et ideo quisquis illius lucis contemplatione frui desiderat in æterna beatitudine, necesse est ut mundet cor in hujus vitæ peregrinatione, quia non aliter ad ejus visionem pertingere poterit, de quo ipsa Veritas ait : « Beati mundo corde, quo-

A niam ipsi Deum videbunt (*Matth.* V, 8). » Sed quoniam amicis nostris rogantibus et maxime Ludovico rege exhortante, de futura visione Dei aliquid scribere coactus sum, hoc ipsum non secundum propriam opinionem, sed secundum sanctorum doctorum et catholicorum Patrum traditionem aggredi tentabo, et vel eorum sententias ponendo, sive ipsorum sensum propriis verbis, brevitatis causa, explicando, quantum sentio, ostendere curabo. Scripsit enim de hoc beatus Augustinus in plerisque locis, et maxime in epistola ad Paulinam de videndo Deo, ubi quid ipse senserit, vel quid cæteri sancti Patres ante eum scripserint, non tacet. Dicit enim in eadem epistola : Sic credimus videre Deum, non quia vidimus vel per oculos corporis, sicut videmus hunc solem, vel

B mentis obtuitu, sicut se quisque interius videt viventem, videt volentem, videt quærentem, videt scientem, videt nescientem. Tu itaque ipsa lectis his litteris, solem quidem vidisse te recolis per oculos corporis, potes etiam statim videre, si est id temporis, et eo loci es ubi ex ea parte cœlum oculis tuis usque ad solem contuendum patet. Ad illa vero videnda quæ mente conspici dixi, id est, quod vivas quod videre Deum velis, quod id requiras, quod te vivere et velle et quærere scias, quomodo autem Deus videatur nescias ; ad hæc, inquam, omnia videnda, non oculos corporis adhibes, nec intervallum loci, per quod intendatur obtutus, ut ad ea cernenda perveniat, sentis aut quæris. Sic vides vitam tuam, voluntatem, inquisitionem, scientiam, ignorantiam,

C quia nec ipsa est contemnenda visio videre quod nescias : sic, inquam, vides hæc omnia ut in te videas, apud te habeas : ac sine ullis figurarum liniamentis, colorumque nitoribus, tanto clarius et certius quanto simplicius interiusque conspicias. Cum igitur nec oculis corporis, sicut corpora sive cœlestia, sive terrestria, nec mentis aspectu sicut ea sunt quorum nonnulla commemoravi, quæ apud temetipsam certissime intueris, nunc videamus Deum ; cur credimus eum videri, nisi quia Scripturæ accommodamus fidem ubi legitur : « Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt ; » et si qua alia in hanc sententiam eadem divina auctoritate conscripta sunt, cui non credere nefas ducimus, credere autem pietatis esse

D minime dubitamus ? Inter videre quoque et credere hoc distare dicamus, quia præsentia videntur, creduntur absentia, plane forsitan satis est, si præsentia illa hoc loco intelligamus dicta, quæ præsto sunt sensibus, sive animi sive corporis, unde etiam ducto vocabulo præsentia nominantur. Sic enim hanc lucem corporis sensu, sic et meam voluntatem plane video, quia præsto est animi mei sensibus, atque intus mihi præsens est. Si quis vero mihi indicet voluntatem suam, cujus os et vox mihi præsens est, tamen quia ipsa voluntas quam mihi indicat, latet sensum corporis et animi mei, credo, non video, aut si eum mentiri existimo, non credo ; et si forte, ut dicit, ita sit. Creduntur ergo illa quæ absunt a sensibus nostris, si videtur idoneus qui de eis te-

stimonium perhibet. Videntur autem quae praesto sunt, A unde et praesentia nominantur, vel animi vel corporis sensibus. Constat igitur nostra scientia ex visis rebus et creditis; sed in his quae vidimus vel videmus, nos ipsi testes sumus; in his autem quae credimus, aliis testibus movemur ad fidem, cum earum rerum quas nec vidisse nos recolimus nec videmus, dantur signa vel in vocibus, vel in litteris, vel in quibusque documentis, quibus visis non visa creduntur. Non autem immerito scire nos dicimus non solum ea quae vidimus aut videmus, verum et illa quae idoneis ad quamque rem commodatis testimoniis vel testibus credimus: porro si scire non incongruenter dicimur etiam illud quod certissimum credimus, hinc factum est ut etiam recte, et si non adsint sensibus nostris, videre mente dicamur. Scientia quippe menti tribui- B tur, sive per corporis sensus, sive per ipsum animum aliquid perceptum cognitumque retineat; et fides ipsa mente utique videtur, quamvis hac fide credatur quod non videtur. Unde apostolus Petrus dicit: « In quem modo non videntes creditis (*I Petr.* I, 8); » et ipse Dominus: « Beati, inquit, qui non viderunt et crediderunt (*Joan.* XX, 29). » Illa enim quae videt, adsunt sensibus, vel animi vel corporis; quae autem credit, absunt a sensibus et animi et corporis, quamvis et vox quae a quo audit ut credat non sit praeterita, sed maneat in loquente, quam in seipso idem ipse qui loquitur videt. Ille vero qui audit non eam videt, sed credit. Resurrectio autem Christi praeterita est, quam nec illi viderunt homines qui tunc C fuerunt. Nam qui viderunt viventem Christum, quem viderant morientem, ipsam tamen resurrectionem, cum fieret, non viderunt, sed eam certissime crediderunt, videndo et tangendo vivum quem noverant mortuum. Nos totum credimus, et quod resurrexerit, et quod ab hominibus tunc visus et tractatus sit, et quod nunc vivat in coelo, nec jam moriatur et mors illi ultra non dominetur. Res autem ipsa nec corporis nostri sensibus adest, sicut adest hoc coelum et terra, nec nostrae mentis obtutibus, sicut adest fides ipsa, qua haec credimus. Veniamus ad summam. Scimus posse Deum videri, quoniam scriptum est: « Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* V, 8). » An forte non debui dicere, Scimus, sed, Credimus; quoniam Deum nec corpore aliquando vidi- D mus sicut hanc lucem, nec mente sicut ipsam in nobis, qua id credimus, fidem; sed tantum quia scriptum est in ea Scriptura cujus fidei adhaeremus, quod verum sit minime dubitamus? Apostolus tamen Joannes tale aliquid dicens: « Scimus, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan.* III, 2). » Ecce scire se dixit, quod nondum factum fuerat, non videndo, sed credendo cognoverat. Recte itaque diximus, scimus posse Deum videri, quamvis eum non viderimus, sed divinae auctoritati, quae sanctis libris continetur, crediderimus. Quid est ergo quod eadem dicit auctoritas: Deum nemo vidit unquam? An fortasse respondetur, quod illa testimonia de videndo Deo dicta, non de viso; quia enim Deum videbunt dictum est, non, Viderunt; et non, Videmus, sed, Videbimus: propterea huic sententiae non est contrarium: « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* I, 18). » Videbunt enim quem non viderunt, qui mundo corde filii Dei esse voluerunt. Quid est igitur: « Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (*Gen.* XXXII, 30)? » An et hoc contrarium illi quod dictum est: « Deum nemo vidit unquam? » Et illud quod de Moyse scriptum est, quia loquebatur cum Deo facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum (*Exod.* XXXIII, 11); et illud quod propheta Isaias de seipso loquens ait: « Vidi Dominum Sabaoth sedentem in throno (*Isai.* VI, 1); » et si qua alia sunt similia testimonia ex eadem auctoritate proferri, quomodo non sunt contraria sententiae qua dictum est: « Deum nemo vidit unquam? »

Ipsum quoque Evangelium potest quibusdam sibi esse contrarium videri: quomodo enim verum est quod ibi dicitur: « Qui me vidit, vidit et Patrem (*Joan.* XIV, 9), » si Dominum nemo vidit unquam? Quomodo verum est: « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei? » si Deum nemo vidit unquam? Qua igitur regula intelligentiae ista velut contraria et repugnantia, nec esse contraria nec repugnare probabimus? Neque enim hoc alio modo potest, ut haec Scripturarum auctoritas aliqua ex parte mentiatur. Si dicimus in eo quod scriptum est: « Deum nemo vidit unquam, » hominem tantummodo intelligendum, sicut etiam illud dictum est: « Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est (*I Cor.* II, 11); » nemo utique, sed hominum. Neque enim hoc de Deo accipi potest, cum de Christo scriptum sit non opus fuisse ut quisquam illi testimonium perhiberet de homine, quoniam ipse sciebat quid esset in homine. Nam hoc Apostolus planius explicans: « Quem nemo, inquit, hominum vidit nec videre potest (*I Tim.* VI, 16): » si ergo ita dictum est: « Deum nemo vidit unquam, » ac si diceretur, nemo hominum, hactenus illa quaestio soluta videatur, ut non sit huic sententiae contrarium quod Dominus ait: « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei (*Matth.* XVIII, 10); » ut scilicet angelos Deum videre credamus, quem nemo vidit unquam, subaudiatur, hominum. Quomodo ergo Deum vidit Abraham, Isaac, et Jacob, Job, Moyses, Michaeas, Isaias, et si qui alii sunt, de quibus Scriptura sancta testatur quod viderint, si Deum nemo unquam hominum vidit, nec videre potest? Unde quidam nonnulli volentes probare etiam impios visuros Deum, ut diabolus quoque ipse Deum videre putetur, ex occasione quod scriptum est in libro Job, venisse eum cum angelis in conspectu Dei, ut jam et illud veniat in quaestionem, quomodo dictum sit: « Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt (*Matth.* V, 8); » et illud: « Pacem sectamini cum omnibus et sanctificationem, sine qua nemo poterit videre Deum (*Hebr.* XII, 14). » Multum vero mirer,

si eo usque progrediuntur, qui existimant impios visuros Deum, et a diabolo visum Deum, ut eos et mundo esse corde, et pacem ac sanctificationem cum omnibus sectari asseverent. Nam quod Dominus ait: « Qui me videt, videt et Patrem (*Joan.* I, 9). » potest, paulo attentius consideratum, non videri esse contrarium ei quod dixit : « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* I, 8). » Neque enim dixit, Quia me vidistis, vidistis et Patrem ; sed dicendo, « Qui me videt, videt et Patrem, » ostendere voluit unitatem substantiæ Patris et Filii, ne in aliquo inter se putarentur esse dissimiles. Ac per hoc quoniam verum dictum est, « Qui me videt, videt et Patrem, » profecto quoniam Deum nemo hominum vidit unquam, nec Patrem quisquam putandus est vidisse, nec Filium, secundum quod Deus est et Filius et cum Patre unus Deus : nam secundum id quod homo est, utique in terra visus est, et cum hominibus conversatus est. Sed magna quæstio est quomodo non sit contrarium quia tot antiqui viderunt Deum, si Deum nemo vidit unquam : quem nemo hominum vidit, nec videre potest ? Vides quam difficilem mihi proposueris quæstionem, unde me aliquid prolixe copioseque scribere voluisti, ex occasione brevis epistolæ meæ, quæ tibi visa est diligentius et uberius explicanda. Visne ergo attendere quæ apud alios interim comperi divinarum Scripturarum egregios tractatores, quid de visione Dei senserint, ne forte sufficiant desiderio tuo, quamvis ea forsitan noveris ? Pauca ergo ista attende, si placet. Cum Evangelium exponens beatus Ambrosius Mediolanensis episcopus venisset ad eum locum ubi angelus apparuit in templo Zachariæ sacerdoti, ex hac occasione, vide quanta et qualia de Dei etiam visione disseruit. Non immerito, inquit, angelus videtur in templo, quia veri sacerdotis jam nuntiabatur adventus, et cœleste sacrificium parabatur, in quo angeli ministrarent. Et bene apparuisse dicitur ei qui eum repente conspexit. Hoc specialiter aut de angelis aut de Deo Scriptura divina tenere consuevit, ut quod non potest providere, apparere dicatur. Sic enim habes : « Apparuit Deus Abrahæ ad ilicem Mambre (*Exod.* VI, 3). » Nam quia ante non præsentitur, sed repentino videtur aspectu, apparere memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur, et is in cujus voluntate situm est videri, et cujus naturæ est non videri, voluntatis videri. Nam si non vult, non videtur ; si vult, videtur. Apparuit enim Deus Abrahæ quia voluit : aliis quia noluit, non apparuit. Visum est etiam Stephano, cum lapidaretur a populo, aperiri cœlum ; visus est etiam Jesus stans ad dexteram Dei, et non est visus a populo. Vidit Isaias Dominum Sabaoth, sed aliis videri non potuit, quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loquimur, cum etiam de ipsis cœlestibus virtutibus et potestatibus legerimus « quia Dominum nemo vidit unquam (*Joan.* I, 8) ? » et addit quod ultra cœlestes et potestates, unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit. Aut acquiescatur igitur necesse est, si Deum Patrem nemo vidit unquam, Filium visum esse in Veteri Testamento, et desinant hæretici ex virgine ei principium dare, qui antequam nasceretur ex virgine, videbatur, aut certe refelli non potest, vel Patrem vel Filium, vel certe Spiritum sanctum, si tamen est sancti Spiritus visio, ea specie videri quam voluntas elegerit, non natura formaverit, quoniam Spiritum quoque visum accipimus in columba. Et ideo « Deum nemo vidit unquam, » quia eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis, nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. « Vidit » enim ad utrumque referendum est. Denique cum auditur, « unigenitus Filius ipse enarravit, » mentium magis quam oculorum visio declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur, illa oculis, hæc mente comprehenditur. Sed quid de trinitate dicam ? Seraphim quando voluit, apparuit, et vocem ejus Isaias solus audivit. Apparuit angelus, et nunc præsto est, sed non videtur. Neque enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia promerendi ut videre possimus, et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam. Nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in præsenti sæculo, nisi quando vult Dominus non videtur ? In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi his qui corde sint mundo ; et ideo, « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt (*Matth.* VIII, 5). » Quantos beatos jam numeraverat et tamen videndi his Deum non promiserat facultatem ? Si ergo hi qui mundo sunt corde Deum videbunt, utique alii non videbunt ; neque enim indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Nec in loco Deus videtur, sed mundo corde, nec ipse corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur videtur, et cum præsens est, non videtur. Denique nec apostoli omnes Christum videbant, et ideo ait : « Tanto tempore vobiscum sum et adhuc me non cognovistis (*Joan.* XIV, 9) ! » Qui enim cognovit quæ sit longitudo et latitudo, et altitudo et profundum, et supereminentem scientiæ charitatem Christi vidit et Christum, vidit et Patrem. Nos enim jam secundum carnem non novimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur, ut videri possit a nobis. Invisibilis est igitur natura Deus non tantum Pater, sed et ipsa Trinitas, unus Deus, et quia non tantum invisibilis, verum etiam incommutabilis, sic apparet, quibus voluerit, in qua voluerit specie, ut apud eum integra maneat ejus invisibilis incommutabilisque natura, desiderium autem veraciter piorum, quo videre Deum cupiunt et inhianter ardescunt, non, opinor, in eam speciem contuendam flagrat, qua ut vult apparet, quod ipse non est, sed in eam substantiam qua ipse est quod est. Hujus enim desiderii sui flammam, sanctus Moyses fidelis famulus ejus ostendit, ubi ait Deo, cum quo ut amicus

facie ad faciem loquebatur : « Si inveni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum (*Exod.* XXXIII, 13). » Quid ergo? Ille non erat ipse? Si non ille esset ipse, non ei diceret, « Ostende mihi temetipsum, » sed, Ostende mihi Deum; et tamen si ejus naturam substantiamque conspiceret, multo minus diceret, « Ostende mihi temetipsum. » Ipse ergo erat in ea specie qua apparere voluerat. Non autem ipse apparebat in natura propria, quam Moyses videre cupiebat, ea quippe promittitur sanctis in alia vita. Unde quod responsum est Moysi verum est, quia « nemo potest faciem Dei videre, et vivere (*Ibid.* v. 20) : » id est, nemo potest eum in hac vita vivens videre sicuti est. Nam multi viderunt, sed quod voluntas elegit, non quod natura formavit, et illud quod Joannes ait, si recte intelligitur : « Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus : scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan.* III, 2) : » non sicut eum homines viderunt quando voluit, in specie qua voluit, non in natura, qua in semetipso etiam cum videretur, latuit, sed sicuti est; quod ab eo petebatur, cum ei diceretur, « Ostende mihi temetipsum, » ab eo qui cum illo facie ad faciem loquebatur. Non quia Dei plenitudinem quisquam non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit. Aliud est enim videre, aliud est totum videndo comprehendere : quandoquidem id videtur, quod praesens utcumque sentitur : totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumspici possunt : sicut te nihil latet praesentis voluntatis tuae, circumspici autem potest finis annuli tui. Exempli gratia duo posui, quorum alterum ad mentis obtutum, alterum ad corporales oculos pertinet. Visus enim, sicut ille ait, ad utrumque referendus est, id est, ad oculos et ad mentem. Porro, si propterea Deum nemo vidit unquam, quia, sicut ait disputator cujus verba consideramus, plenitudinem divinitatis ejus nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit : « Vidit » enim ad utrumque referendum est : restat inquirere quomodo angeli Deum videant, propter illud quod ex Evangelio commemoravit : « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei (*Matth.* XVIII, 10). » Si enim et ipsis non sicuti est, sed latente sua natura in specie qua voluerit, apparet, magis magisque requirendum est quomodo eum nos videbimus sicuti est, et sicut Moyses desideravit cum peteret a Deo, qui in conspectu ejus erat, ostenderet illi semetipsum (*Exod.* XXXIII, 13). Hoc enim nobis summum praemium in resurrectione promittitur, quod erimus aequales angelis Dei. Ac per hoc si non ipsi eum vident sicuti est, quomodo nos ibi sicuti est videbimus, cum aequales in resurrectione facti fuerimus? Sed vide quid consequenter dicat idem Ambrosius. Denique, inquit, cum additur, « Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit, » mentium magis quam oculorum visus declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur. Illa oculis, haec mente comprehenditur. » Quid paulo ante dixerat, Videmus ad utrumque referendum, quod nunc non visui sed menti dedit, non, ut speciem cogitaremus non oculis corporeis, sed quia usitatius in loquendo solemus oculis attribuere visionem, sicut speciem corpori. Nam et hoc pene loquendi consuetudine usurpatur in rebus, quae tactu sentiuntur, variantur colores. Sed ut nulla species omnino contemnenda, non diceretur ille « speciosus forma prae filiis hominum (*Ps.* XLIV, 3). » Neque enim hoc secundum carnis dictum est, et non secundum speciem spiritalem. Proinde narrante Unigenito, qui est in sinu Patris, narratione ineffabili, creatura rationalis munda et sancta impletur Dei visione ineffabili, quam tunc consequemur, cum aequales angelis facti fuerimus, quae nunc videntur fieri visibilibus corporis sensibus talia. « Deum nemo vidit unquam. » Quomodo, si aliquando eo modo visus est, non sicut illa natura videtur, sed voluntate visus est, specie qua voluit apparens, latente natura atque in se incommutabiliter permanente. Eo autem modo quo videtur sicuti est, nunc fortasse videtur a quibusdam angelis : a nobis autem non sic videtur (videbitur), cum eis facti fuerimus aequales. Deinde cum addidisset, « quia nec potestates coelorum sicut accepimus, sicut volunt et quemadmodum volunt videntur; » et hinc etiam conjiceretur quomodo sit invisibilis Trinitas, tamen inquit, « et si potestas non est videndi, est gratia promerendi, ut videre possimus, et ideo qui habuit gratiam meruit aspicere. Nos aspicere non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. » His itaque verbis quibus non sua dicat, sed Evangelium exponit, non hoc voluit intelligi quod quidam eorum videbant Deum, quidam vero non videbant, quibus credentibus dedit potestatem filios Dei fieri, quos ad nos omnes pertinere ut quod dictum est, « Videbimus eum sicuti est. » Sed dicendo, Nos aspicere non meremur quod Deum videndi gratiam non habemus, de hoc saeculo se loqui significavit ubi quibusdam Deus licet non in sua natura, sed in qua voluit specie dignatus est apparere, sicut Abrahae, sicut Isaiae, atque similibus. Caeteris vero innumerabilibus, quamvis ad suum populum et haereditatem aeternam pertinentibus, nulla vel tali specie se demonstravit : in futuro autem saeculo, quo magnum sacramentum quod nos ab initio praeparatum est, omnes eum mundo corde videbunt, qui in illo regno erunt beati. Attende denique ad quod adjungit, jam de illo saeculo loquens, « et quid mirum, inquit, si in praesenti saeculo non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi iis qui mundo sunt corde : ideo, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quantos beatos jam numeraverat, et tamen videndi his Deum non promiserat facultatem. » Si ergo hi qui mundo sunt corde Deum videbunt, utique alii non videbunt, neque indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit potest Deum videre. » Ergo quod tanquam specialiter loquitur, jam de iis qui in futuro saeculo

Deum videbunt, neque enim omnes, sed qui digni A sunt. Resurgent enim et pigni et indigni regno illo ubi videbitur Deus, quoniam omnes qui monumentis sunt audient vocem ejus et procedent, sed cum magna differentia. Nam qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui autem male egerunt, in resurrectionem judicii. Hic judicium pœnam æternam significat, sicut etiam illud dictum : « Qui non credit, jam judicatus est (*Joan.* III, 18). » Quod ergo ait sanctus Ambrosius, « neque is qui Deum videre noluerit potest Deum videre, » quid aliud intelligi voluit, nisi quia is qui mundando cordi curam tanta re dignam non vult impendere, non vult Deum videre, vide proinde quid adjungat, « nec in loco, inquit, Deus videtur, sed mundo corde. » Quid evidentius, quid expressius dici potuit? Ab hac igitur visione B diabolus et angeli ejus et omnes cum iis impii, sine ulla nebula dubitationis, exclusi sunt, quoniam mundo corde non sunt, ac per hoc quod scriptum est in libro Job, venisse angelos in conspectu Dei et venisse cum eis diabolum, non ideo diabolus Deum vidisse credendus est. Ipsi enim dicti sunt venisse in conspectu Dei, non Deus in conspectu eorum. Nec opus est hoc loco immorari, ut pro viribus nostris conemur ostendere quomodo et hoc temporaliter fiat, cum in Dei conspectu semper sint omnia. Nunc enim quæritur quomodo videatur Deus; non in ea specie qua et in isto sæculo quibusdam voluit, apparere, quando non solum cum Abraham aliisque justis, verum etiam cum Cain fratricida locutus est; sed quomodo videatur in illo regno ubi filii ejus C eum videbunt sicuti est. Tunc quippe satiabitur in bonis desiderium eorum. Quo desiderio flagrabat Moyses, cui loqui ad Deum facie ad faciem non sufficiebat et dicebat : « Ostende mihi temetipsum manifeste, ut videam te (*Exod.* XXXIII, 13), » tanquam diceret quod in Psalmo ex eodem desiderio canitur : « Satiabor dum manifestabitur gloria tua (*Psal.* XVI, 15). « Quo desiderio ardebat et Philippus, et sic satiari cupiebat dicens : « Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (*Joan.* XIV, 8, 9). » De hac visione ejus loquens etiam ipse amator et desiderator Ambrosius, non in loco, inquit, Deus videtur et sicut ad ilicem Mambre, sicut in monte Sina ; sed mundo corde, et sequitur, sciens quid desideret, et D quid æstuet et quid speret. Nec corporalibus, inquit, oculis Deus quæritur, quibus se ostendit Abrahæ, Isaac, Jacob et aliis in hoc sæculo, nec circumscribitur visu, propter illud quod dictum est, Posteriora mea videbis; nec tactu tenetur, sicut etiam luctatus est cum Jacob, nec auditur affatu, sicut non solum a tot sanctis, verum etiam a diabolo auditus est, nec sentitur incessu, sicut aliquando cum in paradiso deambularet ad vesperam. Vides quemadmodum vir sanctus enitatur mentes nostras ab omnibus carnis sensibus evocare, ut aptas faciat ad videndum Deum et tamen quid agit talis extrinsecus plantator et rigator, nisi intrinsecus operetur qui dat incrementum Deus : quis enim sine adjutorio spiritus Dei cogitare valeat esse aliquid, magisque esse quam omnia quæ per corpus sentiuntur, quod nec in loco videatur, nec quærendum sit oculis, nec audiatur affatu nec tactu teneatur, nec sentiatur incessu et videatur tamen, sed corde mundo. Neque enim de hac vita ille loquebatur, cum hoc diceret ; quando quidem ab hoc sæculo in quo Deus apparuit, non sicuti est, sed in specie qua voluit, quibus voluit, satis discrevit sæculi futuri vitam discretione apertissima, ubi ait : Et quid mirum si in præsenti sæculo, nisi quando vult Dominus non videtur. In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi his qui corde sint mundo. Et ideo : « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt. » Hinc jam de illo sæculo dicere exorsus est ubi Deum videbunt, non omnes qui resurgent, sed qui resurgent ad vitam æternam, non indigni de quibus dictum est : « Tollatur impius, ne videat claritatem Domini ; » sed digni, de qualibus dixit ipse Dominus cum præsens non videretur : « Qui diligit me, mandata mea custodit ; et : Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum et ostendam meipsum illi (*Joan.* XIV, 21) ; » nec hi quibus dicetur : « Ite in ignem æternum qui præparatus est diabolo et angelis ejus (*Matth.* XXV, 41), » sed hi quibus dicetur : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (*Ibid. v.* 34). » Illi quippe ibunt in ambustionem æternam, isti autem in vitam æternam : et quæ est vita æterna, nisi quod ipsa Vita alibi dicit : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum (*Joan.* XVII, 3)? » sed sic quomodo promisit ostensurum seipsum dilectoribus suis cum Patre unum Deum non quomodo in hoc sæculo in corpore visus est a bonis et a malis. In judicio enim futuro quo sic venturus est, quomodo visus est iens in cœlum, hoc est, in eadem forma filii hominis eamdem formam videbunt, quibus dicturus est : « Esurivi, et non dedistis mihi manducare (*Matth.* XXV, 42), » quia et Judæi videbunt in quem pupugerunt, non illam Dei formam qua non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. In illa Dei forma tunc videbunt eum, qui videbunt sicuti est. Nec ideo videbunt, quia pauperes spiritu in hac vita fuerunt, quia mites, quia lugentes, quia esurientes et sitientes justitiam, quia misericordes, quia pacifici, quia persecutionem passi propter justitiam, quamvis et hæc omnia idem ipsi sint, sed quia mundo sunt corde. Ideo quippe inter illas beatitudines cum omnia faciant qui cor mundum habent, non est tamen alicubi positum : « Deum videbunt, » nisi ubi dictum est : « Beati mundo corde, quoniam mundo corde videbitur (*Matth.* V, 8), » qui nec in loco videtur, nec oculis corporalibus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu videtur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. « Deum enim nemo vidit unquam (*Joan.* I, 8), » vel in hac vita, sicuti ipse est, vel etiam in angelorum vita, sicut visibilia ista quæ corporali visione cernuntur, quia

unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit. Unde non ad oculorum corporalium sed ad mentium visionem dictum est pertinere quod narrat. Sed rursus ne desiderium nostrum a corporis sensu ad alium corporis sensum migraret, hoc est ad aures ab oculis, ideo cum dixisset « nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, » addidit etiam, « nec auditur affatu, » ut, si possumus, unigenitum Filium qui est in sinu Patris sic intelligamus narrantem quoniam et Verbum est non sonus aures strepens, sed imago mentibus innotescens, ut illic interna et ineffabili luce clarescat quod dictum est : « Qui me videt, videt et Patrem (*Joan.* XIV, 9), » quod huic Philippo dicebatur quando videbat et non videbat. Sequitur enim hujus visionis eximius concupitor Ambrosius dicens : « Et cum absens putatur, videtur ; et cum præsens est, non videtur. » Non dixit, Cum absens est, sed, Cum absens putatur. Nusquam enim est absens qui cœlum et terram implet, nec spatiis includitur, parvis magnisve diffunditur, sed ubique totus est, et nullo continetur loco. Hoc qui excellente mente intelligit, videt Deum, et cum absens putatur. Qui autem hoc non potest, oret et agat, ut posse mereatur, nec ad hominem disputatorem pulset, ut quod non legit, legat, sed ad Deum Salvatorem, ut quod non valet, valeat. Potest tamen movere quomodo jam ipsa Dei substantia videri potuerit a quibusdam in hac vita positis, propter illud quod dictum est ad Moysen : « Nemo potest faciem meam videre, et vivere (*Exod.* XXXIII, 20), » nisi quia potest humana mens divinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam per istam communem mortem carne solvatur, sic enim raptus est qui audivit illic ineffabilia verba quæ non licet homini loqui, ubi usque adeo facta est ab hujus vitæ sensibus quædam intentionis aversio, ut sive in corpore sive extra corpus fuerit, id est, utrum, sicut solet in vehementiore extasi, mens ab hac vita in illam vitam fuerit alienata manente corporis vinculo, an omnino resolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, nescire se diceret. Ita fit ut et illud verum sit quod dictum est, « Nemo potest faciem meam videre et vivere, » quia necesse est abstrahi ab hac vita mentem, quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur ; et non sit incredibile quibusdam sanctis nondum ita defunctis ut sepelienda cadavera remanerent, etiam istam excellentiam revelationis fuisse concessam. Porro quod dicit Apostolus scribens ad Ephesios (*Ephes.* III, 14) : « Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum ejus in interiorem hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris : in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo et longitudo et sublimitas et profundum, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. » Has hæc verba apostoli Pauli sic intelligenda videntur. In latitudine bona opera charitatis, in longitudine perseverantiam usque in finem, in altitudine spem cœlestium præmiorum, in profundo inscrutabilia judicia Dei. Unde ista gratia in homines venit : qui eos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere disponit, ut videri possit a nobis.

Nunc autem quod mihi proposueras et ad exponendum difficile videbatur, utrum explicatum sit, diligenter attende recolendo quæ dicta sunt. Si enim quæris utrum possit Deus videri, Respondeo, potest ; si quæris unde sciam, respondeo quia in veracissima Scriptura legitur : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* V, 8), » et cætera talia. Si quæris quomodo dictus sit invisibilis si videri potest, respondeo invisibilem esse naturam, videri autem cum vult, sicut vult ; plurimis enim visus est non sicuti est, sed quali specie illi placuit apparere. Si quæris quomodo eum vidit vel Cain sceleratus, quando de suo scelere ab illo interrogatus et judicatus est, vel etiam ipse diabolus, quando venit cum angelis ut coram illo assisteret, si « beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt, » respondeo non quidem esse consequens ut etiam videant eum, qui voces ab eo factas aliquando audiunt. Neque enim videbant eum qui audierant, quando dixit ad Filium, « Et clarificavi et iterum clarificabo (*Joan.* XII, 28). » Verumtamen non esse mirandum, etsi aliqui etiam non mundo corde videant Deum in specie, quam voluntas ejus fecerit, latente invisibili et apud se incommutabili manente natura. Si quæris utrum etiam sicuti est aliquando possit videri, respondeo, filiis hoc esse promissum, de quibus dictum est, « Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan.* III, 2). » Si quæris unde eum videbimus, respondeo : unde angeli vident, quibus tunc erimus æquales : sicut enim videntur ista quæ visibilia nominantur, « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* I, 18), » nec videri potest, « quoniam lucem habitat inaccessibilem, » et est natura invisibilis sicut incorruptibilis quas (sic) duo simul Apostolus posuit dicens : « Regi autem sæculorum invisibili, incorruptibili (*I Tim.* I, 17), » quia sicut nunc incorruptibilis est postea corruptibilis non erit, non solum nunc, sed etiam semper invisibilis. Nec in loco enim videtur sed mundo corde ; nec corporalibus oculis quæritur, nec auditur affatu nec actione tenetur. Unigenitus autem Filius, qui est in sinu Patris, divinitatis naturam atque substantiam incommutabiliter narrat et dignis idoneisque tanto conspectu, sed invisibiliter demonstrat. Ipsi enim sunt oculi de quibus Apostolus dicit, « Illuminatos oculos cordis vestri (*Eph.* I, 18) ; » de quibus dicitur, « Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte (*Psal.* XII, 4). » Dominus enim spiritus est ; unde qui adhæret Domino, unus spiritus est. Proinde qui potest Deum invisibiliter videre, ipse Deo potest incorporaliter adhærere. Porro si ea quæ in animo nostro sunt corpo-

ralibusque locis simillima, non tamen locorum spatiis ac finibus continentur, nec intervallis localibus in nostra memoria reponuntur, quando magis illa, quæ nullam gerunt similitudinem corporum, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, nulla locorum spatia tenent, nulla intercapedine separantur, aut aliqua oculi cordis, quo radios suos mittant et ea videant, intervalla conquirunt! Nonne omnia in uno sunt sine angustia, et suis terminis nota sunt, sine circuitu regionum? Aut dic in quo loco videas charitatem; quæ tamen in tantum tibi cognita est, in quantum eam potes mentis acie contueri. Quam non ideo magnam nosti, quia ingentem aliquam molem conspiciendo lustrasti; nec cum tibi intus loquitur, ut secundum eam vivas, ullis perstrepit sonis, nec ut eam cernas corporalium lumen erigis oculorum; nec ut eam fortiter teneas, corporalium vires præparas lacertorum; nec cum tibi venit in mentem, sentis ejus incessum. Ecce etiam charitas quantulacunque in nostra voluntate consistit, nobisque conspicua est, nec in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu: quanto magis Deus ipse cujus hoc pignus in nobis est! Nam si interior homo noster, quantulacunque imago ejus, non de illo genita, sed ab illo creata, quamvis adhuc renovetur de die in diem, jam tamen in tali luce habitat, quo nullus oculorum corporalium sensus accedit, si ea quæ in illa luce cordis oculis intuemur, et discernuntur intra se, et nullis locorum spatiis separantur: quanto magis Deus, qui lucem habitat inaccessibilem corporis sensibus, quo nec ipsis nisi mundi potest esse cordis accessus! Cum igitur lucem istam omni corporali luci non solum judicio rationis, sed amoris quoque appetitu proposuerimus; quanto id magis videbimus, tanto melius valebimus, donec sanentur omnes languores animæ nostræ ab illo qui propitius fit omnibus iniquitatibus nostris. Arbitror jam te concedere, his omnibus consideratis, recte dictum esse quod Deus nec in loco videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu, et si quid in his minus intelligimus vel aliter sapimus, id quoque nobis Deus revelabit, si in quod pervenimus in eo ambulemus. Pervenimus autem ut credamus Deum non corpus esse, sed spiritum: pervenimus etiam ut credamus quod Deum nemo vidit unquam, et quod Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ; et quod apud eum non est commutatio, nec momenti obumbratio; et quod lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest; et quod Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus est, sine ulla diversitate et separatione naturæ; et quod mundi corde eum videbunt, et quod similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est; et quod Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in illo manet; et quod pacem ac sanctificationem sectari debemus, sine qua nemo poterit videre Deum; et quod corruptibile hoc mortale corpus nostrum in resurrectione commutabitur et inducet incorruptionem atque immortalitatem, et quia seminatur corpus animale, surget corpus spiritale, transfigurante Domino corpus humilitatis nostræ ut conforme faciat corpori gloriæ suæ: et quod Deus fecit hominem ad imaginem suam; et quod spiritu mentis nostræ renovamur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit nos. In his atque hujusmodi Scripturarum sanctarum auctoritatibus per fidem ambulantes, qui dato vel adjuto divinitus intellectu spiritaliter profecerunt, et spiritalia spiritalibus comparare potuerunt, viderunt melius videri mente quam corpore, et ea videri mente quæ non continerentur locis, nec in terrenis locorum intervallis separarentur, nec minora essent in parte quam in toto. Unde quia et invisibilis in Scripturis sanctis ejus substantia commendatur, et visus esse a plurimis per corpus et corporalibus locis in iisdem auctoritatibus invenitur, aut spiritu, quo corporales cernuntur imagines, per aliquam licet incorpoream, tamen similitudinem corporis, sicut in somnis vel in exstasi, secrevit ille vir sanctus, Dei naturam ab hujusmodi visionibus, easque dixit esse quas Dei voluntas elegisset, non quas natura formasset. Facit enim ista Deus quibus vult, ut vult, cui vult, quando vult, ut appareat sua latente atque in se incommutabiliter manente substantia. Si enim voluntas nostra apud se manens et latens, sine ulla sui commutatione, per quas se utcunque ostendat, exprimit voces: quanto facilius Deus omnipotens, sua latente atque incommutabiliter manente natura, in qua voluerit specie potest, cui voluerit, apparere, qui ex nihilo creavit omnia atque in se manens innovat omnia. Ad eam vero visionem, qua videbimus Deum sicut est, mundanda corda commonuit. Quia enim corpora consuetudine loquendi visibilia nominantur, propterea Deus invisibilis dicitur, ne corpus esse credatur, non quia corda munda suæ substantiæ contemplatione fraudavit; cum hæc magna et summa merces Deum colentibus et diligentibus promittatur, dicente ipso Domino quando corporalibus oculis visibiliter apparebat, et invisibilem se contuendum mundis cordibus promittebat: « Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum et ostendam meipsum illi (*Joan.* XIV, 31). » Hæc quippe natura ejus æqualiter cum Patre invisibilis, sicut æqualiter incorruptibilis est; quæ, sicut supra dictum est, continuatim Apostolus posuit divinam substantiam, qua potuit hominibus prædicatione commendans. Quam si oculi corporales in resurrectione mutata corporum qualitate conspicient, viderint qui hoc possunt astruere: me plus movet illius sententia, qui nec in ipsa resurrectione hoc corporalibus oculis, sed mundis cordibus tribuit. Et de spiritalis quidem corporis qualitate quod resurrecturis promittitur, vel discere aliquid adhuc, vel quærere non recuso; si tamen de hac re disputantes illis vitiis carere possimus, quæ plerumque studiis humanis et concertationibus excitantur dum supra quam scriptum est:

« Unus pro altero infletur adversus alterum (I Cor. iv, 6); » ne dum altercando quærimus vestigare quomodo possit videri Deus, ipsam pacem sanctificationemque perdamus, sine qua nemo poterit videre Deum. Quod ipse avertat a cordibus nostris, ut ea sua contemplationi munda reddat atque custodiat. Illud tamen quia non dubito, non requiro quod Dei natura nunquam videatur in loco. Jam utrum possit hujus corporis oculis videri aliquid quod in loco non videtur, ab eis qui hoc valent disserendo monstrare, cum pace dilectionis audire paratus sum, et quod sic sentio in commune conferre. Postremo quid? quod ego in illa epistola mea dixi de istis nostræ carnis oculis, quia neque nunc possunt, neque tunc poterunt Deum videre, etiam ita verum est. Non enim dictum est, nisi de oculis corporalibus, quod tunc non erunt: corpus ipsum spiritale erit, ac per hoc corporei oculi nunquam Deum videbunt, quia cum videbitur, spiritus eum videbit non corpus. Tota igitur quæstio jam remansit de corpore spiritali, quamvis induat incorruptionem et immortalitatem hoc corruptibile atque mortale, et quamvis ex animali in spiritale mutetur. Quæ diligentius sollicitiusque tractanda est, maxime propter corpus ipsius Domini, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ, ut possit sibi subjicere omnia. Cum enim et Deus Pater videat Filium et Filius Patrem, procul dubio non sunt audiendi qui Unigenitum volunt tribuere nisi corporalibus. Neque enim dici fas est quod Filium Pater non videat: sed, et si ipse videt, corpore indutus est, si nomine ad corpus pertinet visio. Quid est quod in ipso mundi exordio, antequam a Filio esset ulla forma servi suscepta, « Vidit Deus lucem, quia bona est, et firmamentum et mare et aridam et omne fenum atque omne lignum, solem, lunam, stellas, reptilia animarum vivarum, volatilia cœli, animam vivam. Postremo etiam vidit Deus omnia quæ fecit, et ecce bona valde (Gen. i, 4). » Quapropter donec diligenti inquisitione, si Dominus adjuverit, reperiatur quid secundum Scripturas de spiritali corpore, quod in resurrectione promittitur, probabilius sentiendum sit, interim nobis sufficiat, quod unigenitus Filius idemque mediator Dei et hominum homo Christus Jesus ita videt Patrem sicut videtur a Patre. Nos autem ad illam visionem Dei, quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo usum conspicuorum oculorum transeuntes conamur, sed mundandis cordibus pio studiosoque affectu; neque pervenire facimus cognitionem, quam dicit Apostolus: « Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12); » consequenter quia Apostolus expressius dixit: « Nunc scio ex parte; tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum (Ibid.). » Si ergo tunc corporali Deum facie cognoscemus, corporali nunc ipse facie cognitus sumus. « Tunc enim cognoscam, » inquit, « sicut et cognitus sum. » Unde quis non intelligat, et hoc etiam nostram faciem illam significare voluisse de qua dicit alio loco: « Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini spiritu (II Cor. iii, 18); » de gloria, scilicet fidei, in gloriam contemplationis æternæ. Ut enim non taceam quod B. Ambrosius, et commemorem quod B. Hieronymus senserit dicam, non solum Patris divinitatem, sed nec Filii quidem nec Spiritus sancti, quia una est Trinitatis natura, posse videri oculis carnis, sed oculis mentis. De quibus ipse Salvator ait: « Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8). » Nunquam se et alibi idem Hieronymus loquitur se consensisse, ut carnalibus corporalibus oculis videri non valeat. Has sententias de re tanta, virorum laudatorum, non ob hoc interposui velut ut cujuspiam hominis sensum tanquam Scripturæ canonicæ auctoritatem sequendum arbitreris, sed ut illi qui aliter sapiunt conentur sensum suum, quod verum est, in simplicitate cordis quærere Dominum, ac tam diversa divinarum Scripturarum testimonia tenere perlegendo. Nec te moveat quod a quibusdam nobis consulentibus dicitur: « Quid ergo videbunt oculi corporales, si Deum non videbunt? An forte cæci erunt, aut otiosi erunt? » Neque enim attendunt qui hoc loquuntur, quia si non erunt corpora, profecto illi oculi non erunt corporales; si autem erunt corpora, erit quod videre possint oculi corporales. Hæc de illa quæstione B. Augustinus ad Paulinam scripsit de videndo Deo memorabiliter; nunc autem ex quadam doctoris epistola, quam ad Italicam scripsit de corpore Mediatoris si corporeis oculis videat substantiam Dei, pauca subjicere necessarium: Lux vera ipsa, qua illuminantur hæc omnia, quæ mundis in cordibus transfunditur, qualis aut quanta sit quæ lingua proferat, quis oculus humanæ mentis contingat? Profecto lux illa ipse est Deus, quoniam Deus « lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ (I Joan. i, 5); » sed lux mentium purgatarum, non istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc idonea mens ad eamque illam lucem videndam, quod nunc nondum est; hoc autem oculus corporis neque tunc poterit videre neque nunc. Omne quippe quod oculis corporis cerni potest, in loco aliquo sit necesse est, nec ubique sit totum, sed minore sui parte minorem locum occupet, et majore majorem. Non ita est Deus invisibilis et incorruptibilis, qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit nec videre potest. Per hoc enim videri ab homine non potest, per quod videt homo corpora corporis. Nam si et mentibus piorum esset inaccessibilis, non diceretur: « Accedite ad eum, et illuminamini (Psal. xxxiii, 6); » et si mentibus piorum esset invisibilis, non diceretur: « Videbimus eum sicuti est. » Totam perspice hujus quæstionem in Epistola Joannis considerare: « Dilectissimi, inquit, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus; scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii, 2). » In tantum ergo videbimus, in quantum ei

miles erimus, quia et nunc in tantum non videmus in quantum dissimiles sumus. Inde igitur videbimus, unde similes erimus. Quis autem dementissimus dixerit corpore nos vel esse vel futuros esse similes Deo? In interiore itaque homine ista similitudo est: qui renovatur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit eum, et tanto efficimur similiores illi, quanto magis in ejus cognitione et charitate proficimus, quia et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. Ita sane ut in hac vita quantuscunque profectus sit, longe absit ab illa perfectione similitudinis quæ idonea erit ad videndum Deum, sicut dicit Apostolus: « Facie ad faciem (*I Cor.* I, 12). » In quibus certe verbis si corporalem faciem voluerimus accipere, consequens erit ut etiam Deus talem habeat faciem ut sit aliquod intervallum inter nostram et ipsius, cum eum videbimus facie ad faciem: et si intervallum, utique finis et membrorum habitus et terminus, etc., absurda dictuque et cogitatu impia, quibus animalis homo non percipiens quæ sunt Spiritus Dei, fallacissimis vanitatibus illuditur. Dicunt enim quidam eorum, qui talia garriunt, sicut ad me potuit pervenire, nos Deum videre, nunc mente tunc corpore. Ita ut etiam impios cum pari modo asseverent esse visuros. Vide quantum pejus profecerunt dum sine limite timoris vel pudoris hac atque hac vagabunda fertur impunita loquacitas. Antea dicebant carni suæ tantum hoc præstitisse Christum ut corporeis oculis videret Deum, deinde addiderunt etiam omnes sanctos, receptis in resurrectione corporibus, eodem modo Deum esse visuros. Nunc jam istam possibilitatem etiam impiis donaverunt. Donent sane quantum volunt, et quibus volunt. Nam quis audeat contradicere hominibus de suo donantibus? qui enim loquitur mendacium de suo loquitur: tu autem cum his qui sanam doctrinam tenent, nihil istorum audeas usurpare de tuo. Sed cum legis: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* v, 8), » intellige impios non visuros, neque enim beati mundo corde sunt impii. Item cum legis: « Videbimus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (*I Cor.* XIII, 12), » unde nunc videmus per speculum in ænigmate, inde tunc videbimus facie ad faciem. Hoc autem utrumque interioris hominis munus est, sive cum in ista peregrinatione adhuc per fidem ambulatur, in qua utitur speculo et ænigmate, sive in illa patria cum per speciem contemplabitur, pro qua visione positum est, « facie ad faciem. » Audiat caro carnalibus cogitationibus ebria: Spiritus est Deus, et ideo qui adorant Deum in spiritu et veritate adorare oportet. Si adorare oportet, quanto magis videre? Quis enim audeat affirmare Dei substantiam corporaliter videri, cum eam corporaliter noluit adorari? Sed argute sibi videntur dicere et quasi interrogando premere: Potuit præstare Christus carni suæ ut oculis corporeis videret Patrem, an non potuit? ut si non potuisse responderimus, omnipotentiæ Dei nos derogasse proclament; si autem potuisse consenserimus, argumentationem suam ex nostra responsione concludant. Quanto jam tolerabilius desipiunt qui carnem asserunt emersuram in substantiam Dei, et hoc futuram esse quod Deus est, ut sic eam saltem videndo faciant idoneam, nunc tanta diversitate dissimilem. Quam vanitatem credo istos habere a fide sua, fortasse et ab auribus. Et tamen si interrogatione de hoc similiter urgeantur, possit ne hoc Deus an non possit efficere; utrum ejus potestati detrahent, si non posse responderint, an hoc futurum fatebuntur, si posse consenserint? Quomodo ergo exirent de hoc laqueo alieno, sic exeant de suo. Deinde cur solis oculis corporis Christi hoc donum attributum esse contendunt, non etiam cæteris sensibus? Sonus ergo erit Deus, ut possit etiam auribus percipi? et halitus erit, ut possit olfactu sentiri? et liquor aliquis erit, ut possit et bibi? et moles erit, ut possit et tangi? Non, inquiunt. Quid ergo? An illud potest Deus, et hoc non potest? Si non posse dixerint, cur derogant omnipotentiæ Dei? Si posse et nolle responderint, cur solis oculis favent, invident autem cæteris sensibus corporis Christi? Hæc de opusculis S. Augustini, Ambrosii atque Hieronymi excerpsimus. Nunc quid de visione Dei futura B. Gregorius senserit consequenter ponemus, qui in expositione beati Job libro octavo decimo, dum de visione divinæ essentiæ tractaret illam sententiam de libro Exodi quam Dominus Moysi petenti ut ei manifestaret semetipsum, manifeste protulit in medium dicens. Huic Dominicæ sententiæ qua ad Moysen dicitur: « Non enim videbit me homo et vivet (*Exod.* XXXIII, 20), » Joannem audi concordantem, qui ait: « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* I, 8). » Sed cum testamenti Veteris patres intueor, multos horum, teste ipsa sacræ lectionis historia, Deum vidisse cognosco. Vidit quippe Jacob Dominum, qui ait: « Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (*Gen.* XXXII, 30). » Vidit Moyses Dominum, de quo scriptum est: « Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum (*Exod.* XXXIII, 11). » Vidit Job Dominum, qui ait: « Auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te (*Job.* XLII, 5). » Vidit Isaias Dominum, qui ait: « In anno quo mortuus est rex Ozias vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum (*Isa.* VI, 1). » Vidit Michæas Dominum, qui ait: « Vidi Dominum sedentem super solium suum et omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris et a sinistris (*II. Par.* XVIII, 18). » Quid est ergo quod tot Testamenti Veteris Patres Deum se vidisse testati sunt et tamen ipse ait: « Non enim videbit me homo et vivet (*Exod.* XXXIII, 20) »: et Joannes ait: « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* I, 8)? » nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia quandiu hic mortaliter vivitur videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest, ut anima gratia Spiritus afflata per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentiæ non pertingat.

Hinc est enim quod Jacob, qui Deum se vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit. Hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loquitur, sicut loqui solet homo cum amico suo, ad ipsum verba sua locutionis convertens dicit: « Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi teipsum manifeste, ut videam te (*Exod.* XXXIII, 13). » Certe enim si Deus non erat, cum quo loquebatur, Ostende mihi Deum diceret, etiam, Ostende teipsum; si autem Deus erat cum quo facie ad faciem loquebatur, cur se petebat posse videre, quem videbat? Sed in hac ejus petitione colligitur, quia eum sitiebat per incircumscriptae naturae suae claritatem cernere, quem jam coeperat per quasdam imagines videre, ut ei superna essentia mentis ejus oculis adesset, quatenus ei ad aeternitatis visionem nulla imago creata temporaliter interesset. Et viderunt ergo Patres Testamenti Veteris Dominum, et juxta Joannis vocem « Nemo vidit unquam, » et juxta ejusdem Domini vocem « Nemo Deum vidit et vivit; » quia in hac mortali carne consistentibus et videri non potuit per incircumscriptum lumen aeternitatis. Nam vero quibusdam potest in hac adhuc corruptibili carne viventibus, sed inaestimabili virtute crescentibus, quodam contemplationis acumine aeterna Dei claritas videri, hoc quoque ab ejusdem virtutis sententiam non abhorret, qua dicitur: « Non enim videbit me homo, et vivet (*Exod.* XXXIII, 20); » quoniam quisquis sapientiam, quae Deus est, videt, huic vitae funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eam videt qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest amplecti Deum et saeculum. Qui enim Deum videt eo ipso moritur, quod vel intentione cordis vel effectu operis ab hujus vitae delectationibus tota mente separatur. « Nemo ergo Deum vidit et vixit; » ac si aperte diceretur: Nullus unquam Deum spiritaliter vidit et mundo carnaliter vixit. Videbimus igitur Deum, si per solertem conversationem supra homines esse tentamus, nec tamen ita videbimus, sicut videt ipse seipsum. Longe quippe dispariliter videt Creator se quam videt creatura Creatorem; quantum pertinet ad immensitatem Dei, quidam mihi modus figitur contemplationis, quia eo ipso pondere circumscribitur quo creatura sumus; sed profecto non ita comprehendimus Deum sicut ipse comprehendit se, sicut non ita requiescimus in Deo quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio nostra vel requies erit utcunque similis visioni requieti illius; sed aequalis non erit. Perfecta requies est quae Deus cernitur, et tamen nostra requies aequalis non est requiei illius, quia non a se in aliam transiit ut quiescat. Est itaque requies, ut loquimur, similis atque dissimilis, quia quod illud requiescere est, hoc nostra requies imitatur; quae Dei nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur; quando contemplamur Deo appositione quem modo per opera praedicantium quasi per decurrentia flumina sumimus, ipso fonte bibimus.

Sciendum vero est quod fuerunt nonnulli qui Deum dicerent etiam in illa regione beatitudinis in claritate quidem conspici, sed in natura minime videri. Quos nimirum minor inquisitionis subtilitas fefellit. Neque enim simplici et incommutabili essentiae aliud est claritas, aliud natura, sed ipsa natura sua claritas, et ipsa claritas sua natura est, quia et dilectoribus suis Dei sapientia se quandoque ostendit, ut se polliceatur dicens: « Qui diligit me diligetur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo ei meipsum illi (*Joan.* XIV, 21); » ac si patenter dicat: Qui hic mea vos in veritate, videbunt me in mea jam natura videatis. Hinc Veritas ait: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* V, 8). » Hinc Paulus dicit: « Nunc videmus in speculo per aenigma, tunc autem facie ad faciem; nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum (*I Cor.* XIII, 12). » Sed quia de Deo primum per praedicatorem Ecclesiae dicitur: « In quem desiderant angeli prospicere (*I Petr.* I, 12), » sunt nonnulli qui nequaquam Deum videre vel angelos suspicantur, et tamen dictum per Veritatis sententiam sonuit: « Angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei, qui in caelis est. » Numquid ergo aliud veritas, aliud praedicator sonuit veritatis? Sed si sententia utraque conferatur, quia sibimetipsi minime discordet agnoscitur. Deum quippe angeli et vident et videre desiderant, et intueri sitiunt, et intuentur. Si enim sic videre desiderant, ut effectu sui desiderii minime perfruantur, desiderium sine fructu anxietatem habet, et anxietas poenam. Beati vero angeli ab omni poena anxietatis longe sunt, quia nunquam simul poena et beatitudo conveniunt. Rursum cum eos dicimus Dei visione satiari, quia et Psalmista ait: « Satiabor dum manifestabitur gloria tua (*Psal.* XVI, 15), » considerandum nobis est, quia satietatem solet fastidium subsequi. Ut ergo recte sibi utraque conveniant, dicat Veritas quia semper vident, dicat praedicator egregius quia videre semper desiderant, ne enim sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur. Ne autem sit in satietate fastidium, satiati desiderant, qualiter electi homines per hanc vitam satiantur visione Deum et desiderant; igitur hoc sine labore est, quia desiderium satietas comitatur, et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas et desiderio semper accenditur. Sic quoque et nos erimus, quando ad ipsum fontem vitae venerimus. Erit nobis nobis delectabiliter jam grata sitis simul atque satietas. Sed longe ab ista siti necessitas, longe a satietate fastidium, quia et sitientes satiabimur et satiati sitiemus. Videbimus igitur Deum, quamque erit praemium beatitudinis nostrae, et post incorruptibili atque beatitudinis aeternae laetitia gaudebimus.

LIBER SECUNDUS

In superiore libro jam diximus sententias Patrum de visione Dei futura sermonem quantum po-

tuimus explevimus. Nunc de puritate cordis, per quam contemplatio Dei assurgit consequenter juxta traditionem majorum, disserendum putamus, quia illis solis visio Dei promissa est qui mundo sunt corde, ac ideo necesse est, ut carnalia in nobis mortificemus desideria et sacris virtutibus operam demus, quatenus per earum, opem divina gratia largiente, ad cœlestis regni beatitudinem et lucis æternæ contemplationem pertingere possimus. Quamvis enim ex Adam simus carnaliter nati, non ipsum tamen debemus imitari, sed Christum, in quo renati sumus et vivimus, quando veterem conversationem salubriter innovati deponimus. Quid est imitari Adam, nisi pro carnalibus concupiscentiis ac desideriis morte multari? Et quid est imitari Christum, nisi carnalibus concupiscentiis ac desideriis crucifigi? sicut aliud non est veterem conversationem deponere, quam non secundum carnem, quæ veterascit et moritur, sed secundum Deum vivere, qui solus potest perseverantes in se innovare perenniter et beare. Quapropter sicut quando in Adam fuimus, omnes in ipso cadente cecidimus: ita quia in Christo esse jam cœpimus, qui pro nobis omnibus dignatus est mori, et nos peccatis nostris illi commortui cum illo spiritaliter resurgamus. In illo omnia bona quæ potuimus habere perdidimus: in hoc etiam majora et sine fine habenda recepturi sumus, si perseveranter ejus vestigia teneamus. Adam nos obnoxiavit malis omnibus per propriam culpam, a quibus nos liberavit adventus Christi per gratiam. Ille in nos culpam suam transmisit et pœnam, hicque culpam nostram suscipere utpote conceptus; et, natus sine peccato non potuit, de susceptione pœnæ nostræ culpam nostram simul abolevit et pœnam, et ut totum dicam, Adam nobis eripuit paradisum, Christus donavit et cœlum, et ideo si in illo esse volumus quod esse debemus, sicut sanctus Joannes apostolus dicit: « Quomodo ille ambulavit, et nos spiritaliter ambulemus: » quid est ambulare sicut ille ambulavit, nisi contemnere omnia prospera quæ contempsit, non timere adversa quæ pertulit, libenter facere quæ fecit, fieri docere quæ mandavit, sperare quæ promisit, et sequi quo ipse præcessit, præstare beneficia etiam ingratis, non retribuere secundum merita sua malevolis, et orare pro inimicis, amare bonos, misereri perversos, invitare adversos, suscipere in charitate conversos? Ad hoc pertinet quod ait etiam sanctus Paulus apostolus: « Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (*Col.* III, 1). » Illi resurgunt cum Christo qui moriuntur sicut ille peccato, ea tamen distinctione servata quod ille mortuus est peccato, non suo, sed nostro, unusquisque autem nostrum non omnium moritur peccato, sed suo. Quid est peccato mori, nisi damnandis operibus omnino non vivere, nihil concupiscere carnaliter, nihil ambire? Sicut enim mortuus carne nulli jam detrahit, nullum aversatur aut despicit, nullius pudicitiam callida circumventione

A corrumpit, nemini violentus existit, neninem calumniatur, aut opprimit, non invidet bonis aut insultat afflictis, non luxui carnis inservit, non vinolentiæ deditus in se, bibendi sitim bibendo magis ac magis accendit, non odiorum facibus inardescit, non compendia injusta sectatur, non potentibus aut divitibus adulatur, non inquieta curiositate raptatur, non domesticæ sollicitudinis cura distenditur, non officiosis occurrentium salutationibus delectatur, nec superborum injuriis fatigatur, non eum superbia inflat, non ambitio ventosa præcipitat, non vana gloria turpiter jactat, non desiderium gloriosæ opinionis inflammat, non distinctio alieni actus illaqueat, non ad societatem turpium turpitudinis amor invitat, non rabies insani furoris exagitat, non

B sumptus odiosarum litium mactat, non ardor animosæ contentionis exanimat; non facit impudentem audacia, iniquum injustitia, ferum inclementia, varium inconstantia, pertinacem contumacia, insanum vesania, deliciosum gula, rebellem inobedientia, vanum jactantia, infidelem perfidia, levem facilitas, sævum crudelitas, manduconem turpis edacitas, impatientem mobilitas, mobilem instabilitas, vagum spiritalis infirmitas, iracundum animositas, suspiciosum perversitas, verbosum vanitas, irrisorem malignitas, qui remotus est a sæcularibus prorsus illecebris, remotus ab inimicitiis, remotus ab insidiis alienis, remotus a rapinis vel occultioribus vel apertis, remotus a mendaciis sive perjuriis, postremo remotus ab omni genere flagitiosorum atque facinorum quibus

C carnaliter viventes Deum offendunt et mortui peccato non ei serviunt; sicut, inquam, carne mortuus nec facere potest ista quæ dixi, nec pati, ita hi et talibus vitiis omnino non vivunt, qui ut vivant Deo carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixerunt, membra sua quæ sunt super terram mortificant quando intra necessarium modum suum temperant appetitum, quando non solum se a delicatioribus cibis moderata districtione suspendunt sed etiam in ipsius communibus nihil carni suæ pro desiderio, sed pro sustentandæ vitæ necessitate permittunt, certi quod nec deliciæ quælibet, si absque desiderio percipiantur, officiunt, et viles cibi plerumque abstinentiæ profectum, si appetenter accipiantur, impediunt. Hinc

D est quod sanctus David aquæ in se concupiscentiam castigavit, atque eam sibi a suis oblatam, ne desiderio ex ea satisfacere videretur, effudit, et sancti Eliæ perceptio carnium non concupita non nocuit. Unde datur intelligi quod veraciter abstinentes escarum non naturas sed concupiscentias damnent, ac voluntates suas desiderati cibi vel potus abusione mortificent. Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere nihil aliud student, nisi ut quantum stomacho reficiendo ac fami eximendæ [*Forte deest* satis] esse videtur, indulgeant, nec expleant suos appetitus aviditate percipiendi, sed comprimant, atque eis non saturitas edendi finem faciat, sed voluntas, quia tam a cupiditate pretiosorum ciborum quam a nimia perceptione vilium contine-

[illegible]

est. » declaravit quod omnia bona aut ex fide gesta, virtutes sunt, quæ profecto justificant; aut si fuerint sine fide, non sunt aliqua bona credenda, sed vitia, quæ non juvant suos operarios, sed contemnant inflatosque præcipitant, atque a finibus æternæ salutis eliminant. Sed quid ego hæc de infidelibus, unde nullus ambigere videtur, exaggero, cum sanctus Apostolus etiam fideles quosdam, qui credentes in Deum non secundum Deum, sed secundum hominem vivunt, carnales nominet dicens : « Et ego, fratres, cum venissem ad vos, non vobis potui loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus (*I Cor.* III, 1). » Nondum enim poteratis, sed ne adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales? Et tanquam quæreremus quid carnales velit intelligi, secutus adjunxit : « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis? (*Ibid.* v. 3.) » Quid potest duabus his animi pestibus inveniri deterius, zelo et contentione, quibus carnales qui secundum hominem vivunt etiam in hac vita torquentur cum et contentio hæreticos reddat, et zelus imitatores diaboli paradisum primis hominibus invidentis efficiat? Ac si quando fideles justitia, pietate, misericordia, mansuetudine, humilitate, innocentia, cæterisque virtutibus gaudent, aut secundum Deum vivunt, et non sunt, vera habere credendi sunt, quæ spiritaliter viventes adeptæ sanctificant, et Deo commendant; aut secundum hominem vivunt, et non sunt veræ virtutes, sed virtutum similitudines, quæ nihil carnaliter viventibus prosunt. Quapropter qui religiose, qui continenter, qui sobrie, qui misericorditer vivit, si Deo, cujus munere ut bene vivat, adjuvatur, ascribit, secundum Deum spiritaliter vivit : si vero omnia quæ bene agit, viribus suis ascribat quasi etiam sine adjutorio Dei ad bene agendum sibi sufficiat, secundum hominem carnaliter vivit, et ideo aut bene non vivit, aut nihil ei proderit quidquid boni propter homines facit, quia humanis laudibus delectatus hic jam temporalem mercedem recipit suorum operum quæ temporaliter fecit. Igitur ille secundum hominem vivit qui secundum seipsum, quia et ipse homo est, vivit, et secundum seipsum vivit, qui si potuerit est cum quibus vult, pergit quo vult, dormit quando et quandiu vult, loquitur quæ vult et ubi vult, manducat et bibit quando et quod vult et quantum vult, ridet ac jocatur inter quos vult. Postremo quidquid naribus suave est, quidquid tactui blandum, quidquid oculis delectabile, quidquid cæteris sensibus carnis suæ jucundum exercet, ac sequitur, qualiter vult, quia omnia licita et illicita carnaliter vult : qui autem secundum Deum vivit, non quod eum carnaliter delectat, sed quod spiritaliter ædificat, facit, et omnia desideria carnis spiritalis desiderii delectatione compescit, futura præsentibus anteponit, carnem spiritui subdit, et quidquid cupit aut agit, non vult ex sua, sed ex Dei sui voluntate procedere, cui placere totis viribus concupiscit. Itaque si utcunque

A claruit, quod virtutes veras non videantur habere qui simulant, et illi simulant qui non ex fide aut non propter Deum, sed propter homines tantum boni aliquid operantur, eleemosynis, ac jejuniis, vel abstinentiæ cæterisque bonis operibus serviendo, non ut boni fiant, sed ut bonos se hominibus fingant, nec ad recipiendam sempiternam mercedem, sed ad comparandam gloriam popularem. Videamus nunc quibus præcedentibus causis et subsequentibus incrementis nasci soleant vitia vel augeri, et quibus adjuvante Domino remediis possint velut quibusdam medicamentis imminui vel sanari. Omnis sancta virtus res est divina, incorpora prorsus, atque mundissima, quam mentes inquinatæ non inquinant, sed ipsa inquinatas ema- B culat, cujus participatione formantur informia, suscitantur mortua, sanantur infirma, corriguntur prava, reconciliantur aversa. Hanc non habet, nisi Deus, et is cui dederit Deus, quæ in animo habitat, sed animum corpusque sanctificat; ad quam nullus accedit invitus, quam nullus amittit nisi propria voluntate deceptus. Nemo eam sibi conferre potest cum possit, alteri autem non conferre prævalet nec auferre : itaque cum talis ac tanta virtus cuilibet inter voluptates suas adhuc marcenti refulserit, atque ei ad se concupiscendam desiderium salubre commoverit, protinus in animo ejus duarum delectationum contrariarum rixa consurgit, et mentem voluntas adversum se ancipiti delectatione divisam in diversa ducit ac reducit, modo reprehen- C dendo quod elegerat, modo quod reprehenderat eligendo, atque ita in alterutrum latus se cogitationum varietate versantem ipsa velut virtutis ac vitii tepidi medietas vexat ac lacerat, quoniam quidem quemlibet hominem donec se in eo quod elegerit, certa diffinitione confirmet, quandiu modo non vult quod volebat, modo velle incipit quod nolebat, velut in quodam deliberationis incertæ bivio constitutum discerpit ipsa diversitas voluntatum. Hinc eum virtus admonet suæ salutis et vocat; inde consuetudo vitiosa discedere a se volentem moratur et revocat, et paulisper a se averso; nec ad virtutem plene converso, vitiatæ voluntatis admonitione blandiens, omnes illecebras quibus olim perdite fruebatur ostendit, turpia quoque desideria quibus vin- D ciatur immittit, ac jam pene fastidienti, blandum nescio quid mollit, insusurrat, et supplicat ne præponat mollibus dura, lætis tristia, certis dubia, præsentium voluptati futura; cogitet quam pœnale sit atque difficile dulcibus carere deliciis, illecebris renuntiare carnalibus, abstinentiæ jugis gravari laboribus, jejuniorum ac vigiliarum continuatione torqueri, certa carnis afflictione præmium dubiæ remunerationis ambire; contra diabolum, decipiendi peritum, resistendi arma corripere, insidias ejus ac fraudes vigilantis animi cautione vitare; quam deinde miserum sit enormitate tantæ asperitatis evictum ac diabolica fraude deceptum ad repudiata redire, voluptatibus quas abjecerat frui, et omnibus

quæ meante laborem eum incipiendo propositum contempserat, delectari. Hic et talibus vitiosa consuetudo dubium sanctæ diffinitionis affligit: virtus contra quæ continentia nominatur, conventum confidenter objurgat, ad delectationes puras castasque delicias, quibus fruuntur omnes sui amatores, invitat, offert nudo justitiæ vestimentum, illuminato sui apparatus demonstrat ornatum; diffidenti ne se protectionis suæ promittit auxilium. Hortatur et provocat ut, diffinitionis ambiguitate deposita, propositum spiritale suscipiat, perseveraturum se in suscepto labore propositi sui; non sua possibilitate, sed Domini miseratione confidat, nec suis viribus, sed gratiæ omnipotentis fretus auxilio, contra diabolicas impugnationes victoriæ arma corripiat, cogitet et quanti et quantæ potuerunt et possunt, quod se posse desperat. Unde illi vel illæ potuerunt, inde se posse firmiter credat certa spe, spiritalia carnalibus ac terrenis cœlestia et futura præsentibus anteponat.

Omnes quippe artes ac disciplinæ scopum quemdam, id est destinationem, et telos, hoc est, finem proprium habent, ad quem respiciens uniuscujusque artis industrius appetitor cunctos labores et pericula atque dispendia æquanimiter libenterque sustinet, quemadmodum in quibus usus est bellica tela tractandi, cum ante regem mundi hujus artis suæ cupiunt peritiam demonstrare, in parvissima quadam scutula, quæ depicta in se continet præmia, jacula, vel sagittas, intorquere contendunt, certi quod non alia, nisi destinationis suæ linea ad finem possint desiderati præmii pervenire. Itaque et vitæ nostræ finis quidam est regnum Dei. Qui vero sit scopus debet diligenter inquiri. Qui si nobis similiter compertus non fuerit, frustra intendendo fatigabimur, quia sine via tendentibus labor est itineris, non profectus: finis quidem nostræ professionis, ut diximus, regnum Dei seu regnum cœlorum est, destinatio vero, id est scopus, puritas cordis, sine qua ad illum finem impossibile est quempiam pervenire. In hac ergo destinatione defigentes nostræ directionis obtutus ad certam lineam cursum rectissimum dirigamus, ac si paululum quid ab hoc cogitatio nostra deflexerit, ad contemplationem ejus illico recurrentes, rursum eam velut quamdam normam rectissime corrigamus quæ semper omnes conatus nostros ad unum hoc revocans signum, arguit statim si a proposita directione mens nostra vel paululum deviaverit. Igitur finis nostri propositi finis quidem secundum Apostolum « vita æterna est. » Ita eodem pronuntiante: « habentes quidem fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam (*Rom.* VI, 22); » scopus vero noster puritas esse debet quam sanctificationem non immerito nuncupavit, sine qua prædictus finis non poterit apprehendi. Ac si diceret aliis verbis: « Habentes quidem scopum vestrum in cordis puritate, finem vero vitam æternam. » De qua destinatione docens nos idem beatus Apostolus, ipsum nomen, id est,

A scopon significanter expressit, ita dicens: « Quæ posteriora sunt obliviscens, ad ea vero quæ in ante sunt extendens me, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Domini (*Phil.* III, 13); » Quod evidentius in Græco ponitur κατὰ σκοπὸν διώκω, etc., id est, secundum destinationem persequor, tanquam si diceret: Hac destinatione qua illa quæ posteriora sunt obliviscor, id est, anterioris hominis vitia, ad finem bravii cœlestis pervenire contendo. Quidquid ergo nos ad hunc scopum, id est puritatem cordis, potest dirigere, tota virtute sectandum est; quidquid autem ab hac retrahit, ut perniciosum ac noxium devitandum. Pro hac enim universa agimus atque toleramus pro hac parentes, patria, dignitates, divitiæ, deliciæ mundi

B hujus, et voluptas universa contemnitur, ut scilicet puritas cordis perpetua retineatur. Hac itaque nobis destinatione proposita semper actus nostri et cogitationes ad eam obtinendam rectissime dirigentur, quæ si præ oculis nostris jugiter statuta non fuerit, non solum cunctos labores nostros vacuos pariter atque instabiles reddens, incassum eos ac sine ullo emolumento compellet effundi, veluti qui non habent apostolicam charitatem ut eis omnibus infructuosi [illegible]. Quod in Spiritu beatus Apostolus prævidens: « Et si distribuero, inquit, in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (*I Cor.* XIII, 3); » Unde liquido comprobatur perfectionem non statim nuditate, nec privatione

C omnium facultatum seu dignitatum abjectione contingi, nisi fuerit charitas illa cujus Apostolus membra describit, quæ in sola cordis puritate consistit. Nam quid est aliud, « non æmulari, non inflari, non irritari, non agere perperam, non quærere quæ sua sunt, non gaudere super iniquitate, non cogitare malum » et cætera, nisi cor perfectum atque mundissimum Deo semper offerre, et intactum a cunctis perturbationibus custodire? omnia namque dona pro hac necessaria tribuuntur ad tempus [illegible] dispensatione, post ... transitura; Charitas vero nullo interrumpitur tempore. Non solum enim in præsenti mundo utiliter operatur in nobis, sed etiam in futuro sæculo corporalis necessitatis onere deposito efficacior multo atque excellentior permanebit,

D nulla unquam corruptione defectura, sed per incorruptionem perpetuam flagrantius Deo atque intentius adhærebit. Charitas ergo est, ut mihi videtur, recta voluntas ab omnibus terrenis ac præsentibus penitus aversa, jungens Deo inseparabiliter, et unita igne quodam sancti Spiritus, a quo est, et ad quem refertur accensa, inquinamenti omnis extranea, corruptionis nescia, nulli vitio subjecta, super omnia quæ videntur diligentia studens, affectuumque omnium potentiam domans, contemplationis avida, in divinis semper beata, summis cœlestibus [illegible] fons, sanctitas [illegible] cœlestium principatuum, [illegible] virtutum, virtus pugnantium, palma vincentium, [illegible]

causa meritorum bonorum, præmium perfectorum. A in peccatis suis mortuos suscitat, languentes sanat, perditos instaurat, spem desperatis inspirat, pacificat mentes, inhabitat fructuosa in pœnitentibus, læta proficientibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus. Quam fides concipit, ad quam spes currit, cui profectus omnium servit, ex qua quidquid est boni operis vivit, sub qua obedientia crescit, per quam patientia vincit, propter quam carnalia blandimenta devotio religiosa contemnit, sine qua nullus Deo placuit, cum qua nec potuit aliquis peccare nec poterit. Hæc est charitas vera, germana, perfecta, quam excellentiorem viam nominat sanctus Apostolus, et vere ipsa est via quæ ducit per se ambulantes ad patriam, quia sicut sine via nullus per- B venit quo tendit, ita sine charitate, quæ dicta est via, non ambulare possunt homines, sed errare: ergo si charitatem Deo exhibeamus et proximo de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta, facile peccato resistimus, bonis omnibus abundamus, sæculi blandimenta contemnimus, et omnia quæ difficilia sunt humanæ fragilitati vel aspera, etiam cum delectatione perficimus: si tamen Domini charitate perfecta, quæ nobis ab illo est, ex toto corde, ex tota anima et ex totis viribus diligamus, ex ea enim parte quis peccat, ex qua minus diligit Deum. Quem si ex toto corde diligamus, nihil erit nobis unde peccati desideriis serviamus, et quid est diligere Deum, nisi illi occupare animum, concipere fruendæ visionis ejus affectum, peccati odium, mundi C fastidium, diligere etiam proximum, quem ipse censuit diligendum, in ipso amore servare legitimum modum, nec pervertere dilectionis ordinem constitutum? Ordinem dilectionis illi pervertunt, nec modum diligendi custodiunt, qui mundum, qui contemnendus est, diligunt aut corpora sua minus diligenda, plus diligunt, aut proximos sicut seipsos aut Deum plusquam seipsos forte non diligunt. Sed de mundo, quod diligi omnino non debeat, ipsius Domini nostri per sanctum Joannem apostolum vox est dicentis: « Nolite diligere mundum (*I Joan.* II, 15), » Corpus autem nostrum, quia pars nostri est, ad hoc nobis est diligendum, ut saluti ejus ac fragilitati naturaliter consulamus et agamus quatenus spiritui ordinate subjectam ad æternam salutem, D accepta immortalitate et incorruptione perveniat non suis voluptatibus diffluendo animæ rigorem sibi cedentis emolliat, puritatem polluat, et totam dignitatem suæ delectationis morbo corrumpat. Proximos autem tunc diligimus sicut nos, si non propter aliquas utilitates nostras, non propter sperata beneficia vel accepta, non propter affinitates aut consanguinitates, sed propter hoc tantum quod sunt naturæ nostræ participes diligamus, quia non eos sicut nos ipsos amamus, quando propter illa superius dicta diligimus. Neque enim ideo se diligit quisque, quia sibi frater aut soror, pater aut filius, mater aut filia, nepos aut neptis est, carnaliter quippe amat, qui taliter amat, quoniam non illi tantum proximi nostri esse credendi sunt, quos nobis gradus sanguinis jungit, sed proximi nostri esse credendi sunt omnes homines naturæ nostræ, sicut dixi, participes. Jam si propinquos nostros, quamvis incompositos, turpes ac male moratos, plusquam quoslibet sanctos, quos a nobis secundum sanguinem vocamus, extraneos diligamus, non solum carnaliter diligimus, sed etiam graviter in tali eorum dilectione peccamus. Proinde secundum nos proximos omnes homines diligimus quando ad mores bonos et ad æternam vitam consequendam, sicut nobis eorum saluti consulimus, quando nos pro eorum peccatis ac periculis cogitamus, et sicut nobis subveniri optaremus, ita eis pro viribus subvenimus, aut si facultas defuerit, voluntatem subveniendi tenemus. Quapropter hæc est proximi tota dilectio, ut bonum quod tibi conferri vis, velis et proximo. Illi vero plus quam se diligunt Deum, qui pro ejus amore suæ ad tempus saluti non parcunt, seipsos tribulationibus ac periculis tradunt, nudari facultatibus propriis, patriæ suæ extorres fieri, parentibus et uxoribus ac filiis suis renuntiare parati sunt, et, ut totum dicam, ipsam corporis mortem non solum non refugiunt, sed etiam libenter excipiunt, ambientes a corporis sui vita magis quam a Deo vita vitæ suæ discedere. Iste igitur nobis dilectionis ordo servandus est, juxta illud quod dicit Spiritus sanctus, « ordinate in me charitatem, » ut sicut ordinata charitas poscit, Deum principaliter diligamus, et propter ipsum in ipso ea quæ diligenda sunt, tantum quantum ipse præcipit, diligamus. Ipse enim præcipit ut corpora nostra propter nos, proximos sicut nos, et ipsum plus quam nos diligere debeamus, ita sane, ut eis, quos nobis conjunctiores familiaritas facit, si eos fama non reprobat et vita commendat, nos amplius impendamus, omnium profectus, nostros esse credamus, et de aliorum peccatis tanquam de nostris misericorditer lugeamus. Sic ergo possunt in hac vita illi esse perfecti, qui perfecte diligunt Deum, et illi Deum perfecte diligunt, qui volendo quod vult Deus, et nolendo quod non vult, nec ullis peccatis quibus offenditur acquiescunt, et semper se ad virtutes quas ipse dignatur donare diligendas et habendas extendunt. Hi sunt qui omnia bona, quæ implere potuerint, ab illo se adjutos ut possint veraciter credunt, quidquid mali commiserint, vitio suæ voluntatis ascribunt, quidquid boni non potuerint implere, ab illo ut possint jugiter petunt, cum potuerint illi gratias agunt, bona ejus quæ fuerint consecuti etiam aliis conferri socialiter volunt et usque in suos inimicos dilectionis suæ latitudinem porrigentes, hoc omnes cupiunt esse quod ipsi sunt. Omnia igitur, hujus gratia gerenda appetendaque sunt nobis, pro hac jejunia, vigilias, labores corporis, nuditatem, lectionem cæterasque virtutes debere nos suscipere noverimus, ut scilicet per illas ab universis passionibus noxiis illæsum parare cor nostrum et conservare possimus,

et ad perfectionem charitatis istis gradibus tendendo conscendere, et non propter has observantias, si forte honesta ac necessaria occupatione praeventi, solemnitatem districtionis nostrae non potuerimus implere, incidamus in tristitiam, vel iram, sive indignationem, ob quae expugnanda illud quod praetermissum est facturi eramus. Non enim est tantum lucrum jejunii, quantum irae dispendium: nec tantus lectione capitur fructus, quantum contempto fratre incurritur detrimentum. Ea igitur quae sequentia sunt, id est, jejunia, vigiliae, anachoresis, meditatio Scripturarum propter principalem scopum, id est, puritatem cordis, quod est charitas, nos convenit exercere, et non propter illa principalem hanc perturbare virtutem, qua in nobis integra illibataque durante nihil oberit, si aliquid eorum quae sequentia sunt pro necessitate fuerit praetermissum, siquidem nec proderit universa fecisse, sublata hac quam diximus principali causa, cujus obtentu sunt omnia peragenda. Hic ergo nobis principalis debet esse conatus, haec immobilis destinatio cordis jugiter affectanda, ut divinis rebus ac Deo mens semper inhaereat, quidquid ab hac diversum est, quamvis magnum, secundum tamen aut etiam infimum seu certe noxium judicandum est. Hujus mentis vel actus figura etiam in Evangelio per Martham vel Mariam pulcherrime designatur (*Luc.* x, 41). Cum enim Martha sancto utique ministerio deserviret ut potuit, quae ipsi Domino ejusque discipulis ministrabat, Maria spiritali tantummodo intenta doctrinae, Jesu pedibus inhaerebat, quos osculans bonae confessionis liniebat unguento; praefertur tamen a Domino, quod et meliorem elegerit partem, et eam quae ab ea non posset auferri. Dicens enim ad Martham Dominus: « Sollicita es et turbaris erga multa (*Ibid.*), » paucis vero opus est, aut etiam uno, summum bonum non in actuali, quamvis laudabili opere, et multis fructibus abundanti, sed in una [illegible] sibi contemplatione, quae vere simplex et una est, collocavit, paucis opus esse pronuntians ad perfectam beatitudinem, id est, illa theoria quae prima est in paucorum contemplatione; [illegible] autem qui adhuc in provectu positus est, ad illud quoque quod unum dicitur, id est, Dei solius intuitum ipso adjuvante perveniet: ut scilicet etiam sanctorum actus ac ministeria mirifica supergressus, solius Dei jam pulchritudine scientiaque pascatur. Maria ergo bonam partem elegit, quae non auferetur ab ea, et hoc diligentius intuendum est. Nam cum dicit: « Maria bonam partem elegit, » licet taceat de Martha et nequaquam eam vituperare videatur, illam tamen laudans, hanc inferiorem esse pronuntiat. Rursum cum dicitur, « quae non auferetur ab ea, » ostendit quod ab hac sua portio possit auferri. Nec enim ministerium corporale cum homine poterit jugiter permanere, illius vero studium nullo fine [illegible] posse finiri. Unde mihi videtur congruum nunc illud considerare quid sit illud bonum quod Paulus apostolus quasi conquerens se facere non posse in Epistola sua describit dicens: « Non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum, hoc ago (*Rom.* vii, 15); » vel illud: « Si autem quod nolo hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (*Ibid.*, v. 17); » vel quod sequitur: « Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis (*Ibid.*, v. 22, 23). » Quae licet testimonia quidam ex peccatorum persona jam dicta arbitrentur, perspicuum est peccatorum personae haec non posse nullatenus convenire, sed ad solos quae dicta sunt attinere perfectos, et eorum tantum qui Apostolorum merita subsequuntur congruere sanctitati. Caeterum quo pacto hoc peccatorum personae poterit convenire quod dicitur, « non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago, » sed neque illud quod est, quod ait: « Si autem quod nolo hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. » Quis enim delinquentium [illegible] se adulteriis fornicationibusque contaminet, quis invitus proximo tendat insidias, quis inevitabili necessitate cogatur, ut falso testimonio hominem opprimat, furtove decipiat, aut alterius spolia concupiscat vel sanguinem fundat? Quinimo ut scriptum est, humanum genus diligenter intentum est ad nequitiam a juventute sua. Quos etiam Jeremias propheta non solum volentes nec cum reatu cordis ac corporis flagitiorum crimina perpetrare, verum etiam in tantum [illegible] laboriosis conatibus ut ad effectum eorum pervenirent desudare, ut de lethali scelerum appetitu nec difficultatibus ardua revocentur, dicens: « Ut inique agerent laboraverunt (*Jer.* ix, 5). » Illud quoque quis dicent peccatoribus convenire: « Itaque ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati? » quos enim mente, non tamen Deo servire manifestum est? aut quemadmodum hi qui peccant corpore, mente serviunt Deo, cum [illegible] ipse auctor utriusque naturae [illegible]: « De corde, inquiunt, procedunt cogitationes malae, adulteria, fornicationes, furta, etc. (*Matth.* xv, 19)? » Quamobrem evidenter ostenditur nullo modo hoc de peccatorum intelligi posse persona, qui [illegible] sed etiam diligunt mala, et intantum [illegible] Dei non mentis [illegible] ut ante delinquant mente quam carne, et priusquam corporis expleant voluptatem, praeveniunt mente cogitationemque peccato; superest igitur ut [illegible] sensus ex intimo dicentis sententiae affectu, ut quod beatus Apostolus dixerit bonum, quibus comparatione pronuntiaverit malum, non nuda significatione verborum, sed eadem qua ille dixerat intentione. [illegible] pronuntiaverit ac [illegible] deinde [illegible] quid sit bonum quod perficere Apostolus non potuerit, perficere cum vellet,

diligentius indagamus. Multa enim novimus bona quæ beatum Apostolum omnesque illius meriti viros et habuisse per naturam et acquisisse per gratiam negare non possumus. Est enim bona castitas, laudabilis, continentia, miranda prudentia, larga humanitas, circumspecta sobrietas, modesta temperantia, pia misericordia, sancta justitia, quæ omnia in apostolo Paulo ejusque consortibus ita plena atque perfecta fuisse non dubium est ut virtutum magisterio potius quam verborum ab eis religio doceretur. Quod jugi Ecclesiarum cura ac pervigili sollicitudine semper exusti sunt, quantum hoc misericordiæ bonum! quanta perfectio est, pro scandalizantibus uri, cum infirmantibus infirmari! Cum ergo tantis Apostolus abundaverit bonis, quid illud sit boni, cujus perfectione caruerit non poterimus agnoscere, nisi in illum quo ipse locutus est profecerimus affectum, omnes itaque quas diximus eum habuisse virtutes, quamvis velut gemmæ splendidissimæ atque speciosæ sint, tamen si præclaro illi atque præcipuo margarito, quod ille Evangelicus negotiator inquirens universis quæ possidet venditis comparare desiderat, conferantur, ita earum meritum revilescit atque contemnitur, ut eis sine cunctatione distractis, unius tantum boni possessio locupletet bonorum innumerabilium venditorem. Quid est ergo unum quod illis tantis sine cunctatione distinctis tamque innumeris bonis tam incomparabiliter præponatur, ut spretis abjectisque omnibus, solum debeat possideri? nimirum illa pars optima cujus magnificentiam ac perpetuitatem, cum, relicto susceptionis atque humanitatis officio, Maria præelegit; ita enim prædicatur a Domino: « Martha, Martha, sollicita es et turbaris circa multa; paucis vero opus est aut etiam uno, Maria autem bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (*Luc.* xx, 41). Una ergo et sola est, ut diximus, theoria, id est, contemplatio Dei cui merito omnia justificationum genera universaque virtutum studia postponuntur, et illa quidem omnia, quæ in apostolo Paulo fulsisse prædiximus, non solum bona et utilia, verum etiam magna et præclara sunt, sed sicut, verbi gratia, stanni metallum, quod alicujus utilitatis et gratiæ putabatur, fit argenti contemplatione vilissimum, et rursum auri comparatione argenti meritum evanescit, aurum quoque ipsum gemmarum contemplatione contemnitur, et ipsarum nihilominus quamvis insignium multitudo gemmarum unius margaritæ vincitur claritate, ita illa omnia merita sanctitatis, quamvis non solum ad præsens bona et utilia sint, verum etiam donum æternitatis acquirant, tamen si divinæ contemplationis meritis conferantur, vilia atque, ut ita dixerim, vendibilia censebuntur. Quis enim unquam, quamvis præcipuus omnium justorum atque sanctorum hujus corporis vinculis colligatus, summum hoc bonum ita possidere potuisse credendus es, ut nunquam a divina contemplatione descendens, ne parvo quidem tempore ab eo qui solus bonus est, terrenis cogitationibus putetur abstractus, qui nunquam ullam

A cibi, ullam indumenti aliarumve carnalium rerum gesserit curam, aut nunquam de fratrum susceptione, de loci commutatione, de cellæ exstructione sollicitus, aut opem aliquam humani concupierit adjumenti, aut inopiæ sterilitate vexatus illam sententiam Dominicæ increpationis incurreret: « Ne solliciti animæ vestræ sitis quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini; « denique ipsum illum apostolum Paulum, qui omnium sanctorum laborem passionum numerositate transcenderat, nequaquam hoc implere potuisse confidenter astruimus, ipso in Actibus apostolorum discipulis attestante ac dicente: « Ipsi scitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ (*Act.* xx, 34); » vel cum Thessalonicensibus scri-

B bens in labore et fatigatione, nocte et die operatum se fuisse testatur. Quibus licet magna eidem meritorum stipendia pararentur, tamen mens ejus, quamvis sancta atque sublimis, non poterat non ab illa cœlesti theorica intentione terreni operis aliquando divelli. Denique cum se tantis ac talibus ditari fructibus cerneret, et e contrario theoriæ bonum corde pensaret, ac velut in una lance tantorum laborum profectum, in altera delectationem divinæ contemplationis appenderet, diu examine pectoris sui quodammodo castigato dum illum hinc laborum stipendia immensa delectant, illinc desiderium unitatis et inseparabilis Christi societas, etiam ad resolutionem carnis invitat, anxius tandem proclamat et dicit: « Quid eligam ignoro, coarctor autem ex duobus, desiderium

C habens dissolvi et cum Christo esse. Multo enim melius, permanere autem in carne necessarium propter vos (*Philipp.* I, 22). » Cum igitur multis modis boni hujus excellentiam, cunctis etiam prædicationis suæ fructibus prætulisset, tamen charitatis, sine qua nemo Dominum promeretur, contemplatione submittitur, ac propter illos quibus adhuc lac velut nutricula uberibus [evangelicis] immulgebat, divulsionem a Christo sibi quidem noxiam, sed cæteris necessariam, non recusat. Impossibile enim est etiam menti quæ tam crebris distenditur curis, tam variis, tam violentis angoribus præpeditur, divino frui semper intuitu. Quod enim tam pertinax sanctorum studium, quod tam arduum potest esse propositum, cui

D non aliquid ille versutus insidiator illudat? Quis ita solitudinis sectatus est secreta universorumque mortalium consortia declinavit, ut nunquam cogitationibus superfluis laberetur, et intuitu rerum vel occupatione actuum terrenorum ab illa quæ vere sola et bona est, Dei contemplatione decederet? Quis tantum spiritus unquam potuerit retinere fervorem, ut non interdum lubricis cogitationibus ab ipsa quoque orationis intentione translatus repente de cœlestibus ad terrena corrueret? Quis nostrum, ut cætera pervagationum tempora prætermittam, non illo etiam momento quo Deo supplicans ad sublimia erigit mentem, quodam stupore collapsus, etiam per id vel invitus offendat per quod sperabat veniam delictorum? Quis unquam tam expertus et vigilans

est, ut, dum psalmum Deo canit, nunquam a Scripturæ sensu ejus animus abducatur? Quis tam familiaris Deo, tamque conjunctus, qui apostolicum illud imperium, quo sine intermissione orare nos præcipitur, vel uno die se gaudeat exsecutum? Quæ licet omnia nonnullis, qui sunt crassioribus vitiis involuti, levia atque a peccato pene aliena videantur, scientibus tamen perfectionis bonum etiam minimarum rerum multitudo gravissima est. Fastidiunt ergo sancti universa ex quibus mundus iste subsistit, sed impossibile est ut non ad ea vel brevi cogitationum rapiantur excessu, nullusque hominum in hac vita, excepto Domino Salvatore nostro, naturalem pervagationem mentis ita defixam semper in Dei contemplatione continuit, ut nunquam ab ea raptus mundanæ cujusque rei delectatione peccaret, dicente Scriptura: « Sidera ipsa non sunt munda in conspectu ejus; » et iterum: « Si in sanctis suis non confidit, et in angelis suis reperit pravitatem, » sive ut emendatio translatio habet, « ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cœli non sunt mundi in conspectu ejus. » Recte igitur sanctos, qui memoriam Dei stabiliter retinentes quasi per extensas in sublime lineas suspenso feruntur incessu, schœnobatis, quos vulgo funambulos vocant, dixerim comparandos, qui summam suæ salutis ac vitæ in angustissimo funiculi illius tramite collocantes, atrocissimam se mortem protinus incursuros esse non ambigunt, si vel exigua pes eorum titubatione deviaverit, aut modum illius salutaris directionis excesserit, qui dum arte mirifica aerios gressus per inane moliuntur, si illam angustiorem vestigiis semitam non cauta atque sollicita moderatione servaverint, terra quæ omnibus velut naturalis est basis et solidissimum cunctis ac tutissimum firmamentum, fit illis præsens ac manifesta pernicies, non quia illius mutetur natura, sed quia illi ad eam præcipiti carnis pondere dilabuntur. Ita etiam indefessa illa Dei bonitas immutabilisque substantia ipsa quidem neminem lædit, sed nos declinando a summo atque ad ima tendendo nobis ipsi conscivimus mortem, imo ipsa declinatio mors efficitur declinanti: « Væ enim, inquit, eis, quoniam recesserunt a me; vastabuntur, quoniam prævaricati sunt in me (Ose. vii, 13). » Et iterum: « Væ eis cum recessero ab eis; » arguet namque te malitia tua et aversio tua increpabit te. Scito et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum (Jer. ii, 19). » Cum ergo semetipsos quotidie sentiant sancti terrenæ cogitationis pondere prægravatos, ab illa mentis sublimitate decedere et invitos, imo vero etiam nescientes in legem peccati mortisque traduci, atque, ut cætera prætermittam, illis ipsis quæ superius comprehendi, bonis quidem ac justis, sed tamen terrenis a conspectu Dei operibus revocari, habent profecto pro quibus ad Dominum jugiter ingemiscant, habent pro quibus in veritate humiliati atque compuncti non verbis tantummodo sed affectu semetipsos pronuntient peccatores et veniam pro omnibus quæ quotidie, superati fragilitate carnis, incurrunt, ac gratiam Domini jugiter postulantes, veras pœnitentiæ lacrymas indesinenter effundant: quippe qui videant iisdem ipsis se pro quibus continuo dolore vexati sunt, etiam usque ad ultimum vitæ finem æstibus involutos, etiam ipsas supplicationes suas offerre se sine cogitationum anxietate non posse. Experti igitur se humanis viribus desideratum finem, obsistente carnis sarcina, attingere non valere, neque illi principali summoque bono secundum cordis sui desiderium posse conjungi, sed ab ejus intuitu captivos ad mundana traduci, ad gratiam Dei, quæ impios justificat, convolantes cum Apostolo proclamantur, qui ait: « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum (Rom. vii, 24). » Sentiunt enim se bonum istud quod volunt non posse perfecte perficere, sed in illud quod nolunt, quodque oderunt, malum, id est, cogitationum motus et curam corporalium rerum semper incidere. Et condelectantur quidem legi Dei, secundum interiorem hominem qui visibilia cuncta transcendens conatur Deo soli semper uniri, sed vident « aliam legem in membris suis, » id est, in natura humanæ conditionis insertam, quæ « repugnat legi mentis » eorum, et captivum pertrahit sensum violenta lege peccati, compellens eum licet eum, relicto illo principali bono, terrenæ cogitatione submitti, quæ quamvis necessaria atque utilis videatur cum dispensatione cujuspiam religiosæ necessitatis impenditur, comparatione tamen illius boni quod sanctorum omnium oblectat intuitum, mala atque ab eis ac fugienda decernitur, qui per eam quoquo modo vel ad modicum tempus ab illius perfectæ beatitudinis gaudio retrahuntur.

(Magnus in Collat. Cassiani, coll. 1, cap. 15.) Contemplatio vero Dei multifarie concipitur. Nam Deus non sola incomprehensibilis illius substantiæ suæ admiratione cognoscitur, quod tamen adhuc in spe promissionis absconditum est; sed etiam creaturarum suarum magnitudine, vel æquitatis suæ consideratione, vel quotidianæ dispensationis auxilio pervidetur: quando scilicet quæ cum sanctis suis per singulas generationes egerit, mente purissima perlustramus, cum potentiam ipsius, qua universa gubernat, moderatur ac regit, cum immensitatem scientiæ ejus, et oculum, quem secreta cordium latere non possunt, tremente corde miramur; cum arenam maris undarumque numerum dimensum ei et cognitum pavidi cogitamus; cum pluviarum guttas, cum sæculorum dies et horas, cum præterita futuraque universa illius præsentia scientiæ ejus assistere contemplamur; cum ineffabilem clementiam ejus consideramus quæ innumera flagitia quæ singulis quibusque momentis sub illius committuntur aspectu, indefessa longanimitate sustentat; cum vocationem qua nos nullis præcedentibus meritis, gratia suæ miserationis accivit; cum denique quas occasiones salutis tribuit adoptandis, cum quadam admirationis intuemur excessu; quod ita

nos nasci præcepit, ut ab ipsis cunabulis gratia nobis legisque suæ notitia traderetur, quod ipse adversarium vincens in nobis pro solo bonæ voluntatis assensu æterna beatitudine ac perpetuis nos præmiis muneratur : cum postremo dispensationem incarnationis suæ pro nostra salute suscepit, ac mirabilia mysteriorum suorum in cunctis gentibus dilatavit. Sunt autem aliæ quoque hujusmodi innumeræ contemplationes, quæ pro qualitate vitæ ac puritate cordis in nostris sensibus oriuntur, quibus Deus vel videtur mundis obtutibus, vel tenetur. Quas profecto nullus perpetuo retentabit in quo adhuc aliquid carnalium vivit affectuum, quia « non poteris, ait Dominus, videre faciem meam : non enim videbit me homo et vivet (*Exod.* XXXIII, 20), » scilicet mundo huic affectibusque terrenis.

Habet ergo cibum suum et amictum anima, quæ illo summo bono adhæret, quod est divinum, quod apostolus Petrus suadet quærendum, ut per ejus cognitionis acquisitionem, divinæ simus consortes naturæ. Hujus cognitionem aperit sanctis suis Deus bonus, et donat de thesauro suo bono, sicut testificatur lex sacra dicens, « quia juravit Dominus patribus ejus dare tibi et aperire thesaurum suum bonum, de quo thesauro cœlesti dat pluviam terræ suæ, benedicere omnia opera manuum suarum (*Deut.* XVIII). » Hæc est pluvia eloquium legis quod irrorat animam illam fecundam et fertilem bonorum operum, ut habeat humorem gratiæ : hujus boni cognitionem quærebat David, sicut ipse significat dicens : « Unam petivi a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ et videam delectationes Domini et considerem templum ejus (*Psal.* XXVI, 4). » Denique hoc esse summum bonum subtexuit statim in eodem psalmo : « Credo videre bona Domini in terra viventium (*Ibid.*). » Hic enim quæritur, illic facie ad faciem plene videtur, hoc bonum in domo Dei est, in illo utique secreto ejus ac recessu ; unde iterum ait : « Replebimur in bonis domus tuæ (*Psal.* LXIV, 6), » alibi quoque hanc summam esse benedictionis expressit dicens : « Benedicat te Dominus ex Sion, et videas quæ bona sunt Jerusalem (*Psal.* CXXVII, 5) : » ideo beatus qui illic habitat in gressu fidei hospitioque mentis, devotionis habitaculo, conversatione virtutis. In illo igitur simul atque in eo maneamus de quo et Isaias dicit : « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona ! (*Isa.* LII, 7 ; *Rom.* x, 15). » Qui sunt qui evangelizant nisi Petrus ? nisi Paulus ? nisi omnes Apostoli ? Quid evangelizant bonis, nisi Dominum Jesum ? hic est pax nostra, hic est bonum illud summum, quia ipse bonus ex bono, ex arbore enim bona bonus fructus legitur. Denique et Spiritus ejus bonus, qui ex ipso accipit et deducit Dei servulos in viam rectam ; quies autem habens Spiritum Dei in se neget bonum, cum ipse dicat : « An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum (*Matt.* VI, 23) ? » Hoc bonum veniat in animam nostram, in nostræ mentis viscera, quod

A propitius Deus dat petentibus se, hic est thesaurus noster, hic est via nostra, hic est sapientia nostra, justitia nostra, pastor noster, et pastor bonus, hic est vita nostra, vides quanta bona, in uno bono, hæc bona nobis prædicant evangelistæ, hæc bona requirens David ait : « Quis ostendit nobis bona (*Psal.* IV, 6) ? » et ostendit ipsum esse bona subjiciens : « Signatum est in nobis lumen vultus tui. » Quis autem lumen vultus Patris, nisi splendor gloriæ, et imago invisibilis Dei ? in quo et videtur et clarificatur Pater, sicut ipse clarificat Filium suum. Ipse est ergo Dominus Jesus bonum summum quod nobis annuntiatum a prophetis, prædicatum ab angelis, promissum a Patre, evangelizatum est ab apostolis ; qui nobis tanquam maturitas advenit, nec B solum tanquam maturitas advenit, sed tanquam maturitas in mentibus adest, ut nihil acerbum, nihil immaturum in nostris consiliis sit, nihil immite, nihil asperum in operibus ac moribus, qui primus evangelizans bona adfuit ; unde et ait : « Ipse qui loquebar, adsum (*Isa.* LII, 6), » id est, qui loquebar in prophetis, adsum in corpore quod suscepi ex Virgine : adsum interior imago Dei, character substantiæ, et adsum ut homo, sed quis cognoscit me, hominem enim viderunt : sed operibus supra hominem crediderunt. An non ut homo, cum Lazarum fleret, et rursus supra hominem, cum eum resuscitaret ? an non ut homo cum vapularet : rursus supra hominem, cum totius mundi peccatum tolleret ? Ad illum igitur properemus in quo summum est bonum, C quoniam ipse est bonitas, ipse patientia Israel, qui ad pœnitentiam te vocat ne venias in judicium, sed accipias peccatorum remissionem. « Agite, inquit, pœnitentiam (*Matth.* III, 2). » Ipse est de quo clamat Amos propheta : « Exquirite bonum, » ipse est summum bonum, qui nullius indiget, et abundat omnibus. Facile abundat in quo plenitudo divinitatis habitat corporaliter, facile abundat de cujus plenitudine omnes accipimus et in illo repleti sumus, dicit Evangelista. Hoc igitur verum et summum bonum, sicut illo concupiscibili suo et delectabili anima gustaverit, et duabus his hauserit affectionibus, excludens dolorem et formidinem, incredibiliter exæstuat, osculata enim verbum Dei D modum non capit, nec expletur, dicens : « Suavis es, Domine, et in jucunditate tua doce me justificationes tuas (*Ps.* XCIX, 5) ; » osculata Dei verbum concupiscit super omnem decorem, diligit super omnem lætitiam, delectatur super omnia aromata, cupit frequenter videre, sæpe intendere, cupit attrahi ut sequi possit : « Unguentum, inquit, exinanitum est, nomen tuum, propterea te diligimus, adolescentule, propterea certamus, sed comprehendere te non possumus, attrahe nos ut possimus currere, et unguentorum tuorum odore accipiamus virtutem sequendi. » Festinat etiam inter mysteria videre ipsam requiem verbi, ipsam boni illius summi habitationem et lucem ejus et claritatem, in illo sinu ac recessu patrio festinat audire sermones ejus, et cum au-

dierit, super omnem suavitatem sapit. Damat te propheta, qui gustavit et ait: « Quam dulcia faucibus meis verba tua super mel et favum ori meo (Psal. cxviii, 103.) » Quid enim aliud desideret anima, quæ semel suavitatem verbi gustaverit, quæ semel claritatem ejus viderit? Moyses in monte positus quadraginta diebus, legem accipiens cibum corporis non requirebat. Elias ad illam festinans requiem rogabat ut acciperetur a se anima sua. Petrus aspiciens et ipse in monte Dominicæ resurrectionis gloriam, nolebat descendere, dicens: « Domine, bonum est nos hic esse (Matth. xvii, 4). » Quanta igitur illa divinæ substantiæ gloria! quanta verbi bona in quæ concupiscunt et angeli prospicere! Anima igitur quæ illud videt, corpus hoc non requirit, minimeque sibi familiaritatem cum eo debere esse intelligit, B renuntiat se Deo, abducit se a vinculis carnis, exuit omnibus voluptatum istarum nexibus. Denique Stephanus Jesum videbat, et lapidari non formidabat, imo cum lapidaretur non pro se, sed pro illis a quibus perimebatur, rogabat. Paulus quoque raptus usque ad tertium cœlum utrum cum corpore esset an sine corpore nesciebat, raptus, inquam, in paradisum, usum proprium jam non sentiebat corporis, et audiens verba Dei, quomodo ad corporis infirmitates descenderet erubescebat; itaque sciens quid vidisset in paradiso vel quid audisset, clamabat dicens: « Quid adhuc velut viventes de hoc mundo decernitis, ne tetigeritis, ne attaminaveritis, ne gustaveritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso usu (Col. ii, 21). » volebat enim nos in figura esse istius mundi, non in possessione atque usu, ut ita utamur hoc mundo tanquam non utamur, tanquam prætereuntes, non tanquam residentes, ambulantes tanquam in longinquo seculi non in cupiditate, ut velocissima despectione ipsam imaginem hujus mundi transeamus: denique ipse fide ambulabat, non specie peregrinabatur a corpore, aderat Deo, et cum esset in terris, non in terrenis sed in cœlestibus conversabatur. Ergo anima nostra, quæ Deo vult appropinquare, elevet se a corpore, semper illi summo adhæreat bono, quod est divinum, quod est semper, et quod erat ab initio, et quod erat apud Deum, hoc est, Dei Verbum. Ipsum est illud divinum in quo vivimus et sumus et movemur, ipsum est, quod erat in principio, ipsum est, quod est. « Dei enim Filius Jesus Christus, in vobis, inquit, est, in quo non fuit Est et non, sed Est in illo fuit. » Ipse dixit Moysi ut diceret, « qui est misit me. » Cum hoc igitur anima nostra sit et sit, si fieri potest, semper, ut et nostram possit quis dicere, « anima mea in manibus tuis semper » erit, sed si non in carne sit, sed in spiritu erit, si se terrenis non immisceat, tum enim ad carnalia reflectitur, tum et illecebra corporis capitur, tunc ira et indignatione succenditur, tunc mœstitia afficitur, tunc supinatur per arrogantiam, tunc dolore affligitur: hæ enim ægritudines animæ graves, quibus plerumque ad mortem trahitur, dum oculis quæ vacantur, ut non videant verum lumen gloriæ et divitias æternæ hæreditatis, quod si non ad Deum semper intendat, accipiet a Christo fulgorem sapientiæ et illuminatum in agnitione habeat oculum, ut videat illam spem nostræ vocationis, sapiat illud quod est bonum et perfectum et placitum, quod enim bonum complacitum Patri, quod complacitum perfectum, sicut habes in Evangelio, ubi dicit Dominus: « Diligite inimicos vestros, ut imitemini Patrem qui pluit super justos et injustos (Matth. v, 44) » quod est utique bonitatis, et postea conclusit dicens: « Estote perfecti sicut Pater vester cœlestis perfectus est (Ibid. v, 48); » charitas enim perfecta est, denique plenitudo legis est: quid autem tam bonum quam charitas, quæ malum non cogitat, et ideo terras fugito, in quibus invidia est, ubi avaritia, ubi contentio; tunc ergo illius capessere B anima tua profecto, ut supra nubes volet, sicut aquila, renovetur sicut aquila, pennas emittat, ut renovatis alarum remigiis, alta petere non reformidet, hanc habitationem relinquat: terrenum enim habitaculum gravat animam, exuat vetera, abjiciat veteres desideria, abluat oculos suos, ut videat illum fontem veræ sapientiæ, illum fontem vitæ æternæ: affluit atque exundat omnibus, nullius indigens, quis enim dedit illi cum ex ipso et per ipsum, et in ipso omnia sunt? Vita igitur bona est summum illud bonum, ex quo vivendi substantia ministratur omnibus, ipsum autem in se habet vitam manentem, a nullo quasi usque accepit, largitur bona aliis, non aliunde adsumit alia. Neque enim indiget nostri, sicut ait ex persona hominis: « Quoniam bonorum meorum non in- C diges (Ps. xv, 2); » quid ergo pulchrius quam ei appropinquare, ei adhærere? quæ major voluptas est? quod is qui sitierit et de fonte aquæ vivæ gratiam gustaverit, quid potest aliud desiderare? quæ regna, quas potestates, quas pecunias, cum advertat, quam miseræ etiam hic regum conditiones sint, quam mutabiles imperii status, quam exigua vitæ hujus spatia, quanta in ipso imperio servitia, cum ad alienum non ad suum vivant arbitrium? quis autem paupertate ad vitam æternam transit, sed virtutis [illegible] portio, quod recepimus omnibus tuta divitibus impossibile pronuntiatur? Non igitur hic tui sensum est, sed illud videre, quo ista despicias, et vana vere refellas atque inania et vana judices; illam unde veritatis pulchritudinem diligas, quæ has D mundi fugacissimas vanitates redarguat. Erige igitur oculos, anima, tuos, illos oculos, de quibus tibi sermo Dei dicit: « Cor meum, soror mea sponsa (Cant. iv, 9), » corde tuo cepisti uno ab oculis tuis. Ascende in palmam, vince mundum, [illegible] varia [illegible]; imaginem istam mundi foras relinque, [illegible] intrando [illegible] bonitatem, quæ habet gratiam in ligno vitæ, si laverit [illegible] in [illegible], quæ vera est patria sanctorum, in qua est Domini tabernaculum, circa quod scribis Domini prætendunt, ubi non dies sol nec nox lunam immutant, sed ipse Dominus lumen est, [illegible] illuminans [illegible], et [illegible] mundi, non utique hic [illegible] sed æternum.

quæ in hoc mundo sunt intelligibilis claritudo, quibus se splendenti lumine rationabilis infundit prudentia, quæ prædicatur in Evangelio « in corpore virtutis, inflammans vapore suo secreta mentium animorumque penetralia. » Si quis igitur incola esse cœperit illius civitatis supernæ, incola videlicet conversatione ac moribus, non discedat, non abeat, non exeat, non reflectat vestigium non corporis dico, sed mentis dico vestigium, non revertatur retro : retro luxuria, retro impuritas est ; denique ascendens ad montem Loth, retro reliquit Sodomitaria flagitia, quæ autem respexit retro, non potuit ad superiora evadere ; non ergo pedes tui retro, sed mores non revertantur, non fiant manus tuæ remissæ, et devotionis tuæ ac fidei genua dissoluta, non fiat voluntatis tuæ recidiva infirmitas, non ullus intercursus criminum, sed ingressus es, mane, pervenisti, consiste, salvans salva animam tuam, ascendens directum, attolle gradum, nullus inde tute sedit [*Forte leg.* discedit], hinc via, inde ruina est, hinc ascensus, inde præcipitium, ascendendi quidem labor, sed descendendi periculum, sed potens est Dominus, qui te fundatum illic custodiat, septum Propheticis muris et apostolicis turribus, ideo tibi dicit Dominus : « Intrate, calcate, quia assistit vindemia, intus non foris simus, » et in Evangelio Dei Filius dicit : « Qui est in tecto, non descendat vasa sua tollere (*Matth.* XXIV, 17) » ; non utique de hoc tecto dicitur, sed de illo : Extendit cœlum sicut cameram ; intus ergo esto, intra Jerusalem, intra animam tuam pacificam, mitem atque tranquillam ; non exeas de ea, neque descendas, vas tuum istud, aut honoribus, aut divitiis, aut arrogantia attollere, intus esto ut per te alienigenæ non transeant, peccata animam tuam non transeant, vanæ operationes et cogitationes inanes non transeant, si autem sanctificaberis [*Forte leg.* sanctificaveris] bellum pro devotionis et fidei certamine, pro veritatis studio, adversus passionum illecebras, et sumpseris arma Dei adversum spiritales nequitias et astutiam diaboli, qui pertentat sensus nostros fraude ac dolo, quem mansuetus bellator facile poterit, qui non serat jurgia, sed sicut decet, servum Domini cum modestia fidem doceat, et eos qui adversantur redarguat, de hoc dicit Scriptura : Qui mansuetus est bellator exsurgat, et infirmus dicat : « Omnia possum in eo qui me confortat (*Phil.* IV, 13). » Hac fide fretus etiam qui infirmus est prævalebit, et erit sancta anima ejus, et stillabunt ei montes prophetici vel apostolici dulcedinem, et colles fluent lac (*Amos* IX, 13), qualis ille collis qui lactis potum Corinthiis dabat, et fluent ei « aquæ de suis vasis, et puteorum suorum fontibus, vel de ventre ejus aquæ vivæ, » spiritales videlicet quas fidelibus suis Spiritus sanctus ministrat, qui etiam animam tuam dignetur rigare, « ut abundet in te fons aquæ salientis in vitam æternam (*Joan.* IV, 14). »

LIBER TERTIUS.

DE MODO POENITENTIÆ.

CAP. I. — *De vera pœnitentia.*

Cum maximum bonum sit ut homo semetipsum humilians conditori suo se per omnia subdat, et præceptis eis obediens non in semetipso fiduciam habeat, sed firmiter in Dei bonitate confidat, et quidquid se meminerit nequiter egisse, per confessionem sacerdoti patefaciat, et pro hoc ipso pœnitentiam condignam gerat, sperans in misericordia opificis sui quod ipse, qui eum ex nihilo condidit, potens est post lapsum rursum recuperare, et de peccatore justum facere, atque æterni regni simul cum sanctis angelis suis participem efficere, proh dolor ! multi sunt qui peccare non metuunt, et usque ad terminum pene vitæ suæ, in peccatis vivere non cessant, sibimet periculo se blandientes atque dicentes : Misericordia Dei magna est, et licet omnes dies vitæ meæ in peccatis ducam et juxta obitum meum tandem confessus fuero peccata mea, et pœnitentiam accipiam, continuo salvus ero, quia nesciunt utrum eis unius diei spatium super terram vivere concedatur. Alii autem post commissum multorum scelerum semetipsos desperantes, et de bonitate Dei diffidentes, aiunt se, si post baptismi perceptionem sordibus vitiorum polluerint, nequaquam in pristinum statum recuperari posse, et integram veniam promereri. Sed quia iste error late se sparsit, et in multis locis magis magisque inolevit, dignum esse videtur mihi, ut ad hunc abolendum, canonicas sententias et orthodoxorum Patrum dicta in unum volumen congeram, et quid sancti Patres inde censuerint credendum, et quid ego inde sentiam patefaciam. Nam sanctorum prophetarum dicta, licet in aliquibus sententiis peccantibus pœnas minentur, tamen manifeste conversis a peccatis, et vere pœnitentiam agentibus spem veniæ dant, et remissionem peccatorum illis prædicant, unde et ipse Dominus in mundum veniens et sine peccato per virginem natus peccatores ad se convocare dignatus est, statim in initio prædicationis suæ, sicut Matthæus evangelista testatur, eadem verba quæ præcursor suus Joannes videlicet Baptista in deserto Judææ docendo ante protulerat, ipse prædicabat, de quo scriptum est : « Cum audisset Jesus quod Joannes traditus est, cœpit prædicare et dicere : « Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum (*Matth.* III, 2) ; » si enim ille peccatoribus digne pro peccatis suis pœnitentiam agentibus ignoscere nollet, nequaquam eos agere pœnitentiam juberet, bene ergo per Salvatorem pœnitentibus appropinquare regnum cœlorum dicitur, quia per ipsum de imis ad alta sublevamur, appropinquabit enim vere tunc pœnitentibus regnum cœlorum, cum Salvator noster in suo adventu omnibus quicunque per pœnitentiam priscis erroribus abrenuntiantes ad ejus fidem et baptismum confugerunt, vitam promisit æternam, « quotquot autem receperunt eum, dedis eis potestatem filios Dei fieri (*Joan.* I, 12), » ap-

propinquat etiam et nunc, quia ipse discipulis suis A post resurrectionem suam jussit prædicare in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes. « Et ecce, ait, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth.* XXVIII, 20). » Necesse est enim unicuique qui se peccatorem et reum esse cognoscit, ut cum pœnitentiæ sibimet remedio subveniat, nec differat de die in diem converti in melius, sed dum vivit et in hac vita subsistit, studeat magis operibus bonis curam impendere, quam negligentia desidia torpere, docente hoc Scriptura atque dicente : « Ne adjicias peccatum super peccatum et dicas : Misericordia Dei multa est ; quoniam misericordia et ira ab illo est (*Eccli.* V, 6, 7). »

CAP. II. — *De recte viventibus.*

Certus sum enim quia homo baptizatus, si vitam, non audeo dicere absque peccato, quis enim sine peccato? sed vitam sine crimine duxerit, et alia peccata habuerit, quæ quotidie ei dimittuntur in oratione dicenti : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, » si faciat quod sibi a Deo cupit fieri, quando dum finierit, vitam non finit, sed transit de vita ad vitam, de laboriosa ad quietam, de misera ad beatam, de temporali ad æternam, sive iste voluntate sua curat ad baptismum, et sive in periculo constitutus baptizetur ut transeat, ad Dominum vadit, ad requiem vadit ; qui autem baptizatus postea desertor violatorque sacramenti fuerit et peccans Dominum repellit a se, si agat pœ- C nitentiam ex toto corde, et si agat veram pœnitentiam, ubi videt quod voluit sic David, quando increpatus a propheta graviter, et post comminationes terribiles Dei, exclamavit dicens : « Peccavi, » et mox exaudivit, « Dominus abstulit peccatum tuum, non peribis. » Enim [*Forte*, enimvero] quantum valet hæc vox tres syllabæ sunt, « peccavi, » sed in his tribus syllabis flamma sacrificii cordis ejus ad cœlum ascendit ; ergo qui egerit veraciter pœnitentiam, et solutus fuerit a ligamento, quo erat constrictus et bene post pœnitentiam vixerit, post reconciliationem cum defunctus fuerit ad Dominum vadit, ad requiem vadit, regno Dei non privabitur, a populo diaboli serabitur [*Forte leg.* separabitur].

CAP. III. — *De ægro converso.*

Quisquis autem positus in ultima necessitate ægritudinis suæ, acceperit pœnitentiam et mox reconciliatus fuerit, et transierit de corpore, fateor, non illi nego quod petit, sed non præsumo dicere quia bene hinc exiit, non præsumo, non polliceor, non dico, neminem fallo, neminem decipio, non passim promittitur. Fidelis bene vivens, securus de hoc sæculo migrat, si agit pœnitentiam, dum sanus est, et reconciliatus postea bene vixerit ; sed dicit aliquis, Quid est bene vixerit? sed hoc non omitto, secedas bene, ut secutus illud, nescimus te dicere quia is qui accepta pœnitentia ad horam transit, si remittat illi facinora sua, si relaxet illi Deus peccata ipsius in A die judicii, hanc nullam securitatem nobis dat, sed quomodo bene vivere post pœnitentiam debeamus, docere nos debet. Dico ergo, abstinere ab ebrietate, a concupiscentia, a furto, a multiloquio, ab ipso immoderato risu, a verbo otioso, unde reddituri sunt homines rationem in die judicii, ecce quam levia dixi, et omnia illa gravia et pestifera, et aliud dico : non solum post pœnitentiam, ab ipsis vitiis se homo servare debet, sed et ante pœnitentiam, dum sanus est, quia nescit si possit pœnitentiam accipere et confiteri Deo et sacerdoti peccata sua : ecce quare dixi : Et ante pœnitentiam bene vivendum est, et post pœnitentiam melius, agens vero pœnitentiam ad ultimum et reconciliatus exierit de corpore, si securus hinc exit ego nescio, pœnitentiam dare pos- B sum, securitatem autem dare non possum : quod dicturus sum, attendite, habeo planius exponere ne aliquis me male intelligat.

Nunquid dico damnabitur? sed nec dico, quia liberabitur, et quid mihi dicis, sancte episcope? quid tibi dicam nescio, jam dixi, non præsumo, non promitto, prorsus nescio de Dei voluntate. Vis autem, frater, te a dubio liberari, vis quod incertum est evadere, pœnitentiam age dum sanus es ; si enim agis veram pœnitentiam dum sanus es, et invenerit te novissimus dies, curritur ut reconcilieris, si sic agis, securus es, quare securus es? vis dico tibi? quia egisti pœnitentiam eo tempore quo peccare potuisti, ecce dixi tibi quare securus es ; si autem tunc vis agere ipsam pœnitentiam quando jam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu peccata, sed respondet aliquis, Unde scis, si forte Deus misereatur et dimittat mihi peccata mea? Verum dicis, frater, verum dicis, unde scio, et ideo tibi do pœnitentiam quia nescio, et tu, inquis, ergo dimitte causam meam Domino, quid me tam verbis affligis, et judici me Deo dimittis? illius judicio te committo, cujus judicio me commendo : nam si scirem nihil tibi prodesse pœnitentiam, non tibi eam darem. Iterum si scirem tibi prodesse, non te terrerem. Duæ res sunt : aut ignoscitur tibi, aut non tibi ignoscitur, quid horum tibi futurum sit ego ignoro, sed consilium do, dimitte incertum, et tene certum, et dum vivis, dum sanus es, age pœnitentiam veram, ut cum veneris in D judicium Dei, non ab eo confundaris, sed in regnum cœleste inducaris. Hæc de iis qui pœnitentiam, dum tempus opportunum habent, agere dissimulant, et non usque ad vitæ terminum eam protelant, admonitionis verba probata sufficiant : nunc de his qui nolunt agere pœnitentiam, sed de salute penitus desperant, rectas ut orthodoxorum Patrum documenta ad eorum correctionem replicemus.

CAP. IV. — *Quod non sit desperandum de Dei bonitate.*

Non debes ergo, o homo, diffidere Deo, et de misericordia ejus desperare ; modo dubites, neque desperes mutari te posse in melius : si enim tantum potuit diabolus, ut a culmine virtutum tanquam in profundum te dejiceret malorum, quanto magis poterit Deus ad summum te honorum verticem revocare, et

non solum in id restituere quod fuisti, sed et beatiorem multo quam prius videbaris efficere? Neque enim tantum concedas animo, nec bonorum quæso spem tibi abscondas, ne accidat tibi quod impiis solet, non enim multitudo peccatorum in desperationem inducit animam, sed impietas, et propterea Salomon dixit quia « omnis qui venerit in profundum malorum, contemnit (*Prov.* XVIII, 3). » Impiorum ergo est desperare salutem et contemnere, cum in profundum malorum venerint peccatorum. Impietas enim non sinit eos ad Dominum respicere, et illuc redire unde delapsi sunt. Ista ergo cogitatio, quæ spem conversionis abscidit, ab impietate descendit, et sicut lapis gravissimus cervicibus animæ incumbens, semper eam, cogit deorsum in terram aspicere, ad Dominum vero suum non sinit oculos allevare; sed virilis animi est et præclaræ mentis dejicere a cervicibus animæ suæ pondus inimicissimum, imo deprimentem se abjicere diabolum, et imperare animæ suæ, ut canens verba prophetica dicat ad Dominum: « Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis. Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus despectione (*Psal.* CXXII, 2). » Præclara vero in his verbis et cœlestis philosophiæ doctrina est: « Repleti, inquit, sumus despectione, » hoc est quod docere nos voluit, quia etsi pro peccatorum nostrorum multitudine repleti sumus despectione atque opprobriis operti sumus, oculi nostri tamen ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nobis, nec prius ab obsecratione cessemus, quam impetrare peccatorum nostrorum veniam mereamur. Hoc enim vere est constantis animæ et pertinacis, ut nequaquam repellatur a perseverantia deposcendi desperatione impetrandi, sed perseveret ac persistat in precibus donec ei misereatur Deus, et ne forte arbitreris te offensam magis contrahere apud Dominum, si cum non merearis audiri importunius persistas in precibus, recordare Evangelii parabolam, et ibi invenies quod perseverantes et importunos precatores Dominus non sibi ostendit ingratos, ait enim: « Et si non dabit propter amicitiam, tamen propter importunitatem ejus surget, et dabit ei quantum opus habet. » Intellige ergo, charissime, quia propterea diabolus desperationem subjicit impetrandi, ut spem nobis Dei bonitatis abscindat, quæ est salutis notræ anchora, et vitæ nostræ fundamentum, dux itineris, quo itur ad cœlum, denique Apostolus ait: « Spe autem salvi facti sumus (*Rom.* VIII, 24), » spes ergo est, in qua salus nostra consistit, et quæ de terris animas velut quibusdam catenis cœlitus dependentibus innexas sibi evehit ad superna, et revocat ad sedes cœlestes eos qui sibi vehementius inhærent, celsioresque eos vitæ hujus ac terrenorum malorum turbinibus reddet; si quis ergo inter hæc positus resolvatur animus, et salutaris spei anchoram dimittat e manibus, decidat necesse est in abyssum, atque in profundum malorum enecetur, quod cum senserit inimicus, et viderit nos peccatorum nostrorum multitudinem perhorrescentes, increpationibus etiam ipsius conscientiæ deterreri, accedit et ipse, et cogitationes nobis subjicit desperandi plumbo omni et omni arena graviores, quas si receperimus, necesse est nos statim pondere ipso abruptis salutis nostræ retinaculis in profundum demergi malorum, scimus enim plures et ex nostris temporibus, et memoria majorum prolapsos ab itinere recto, et præcipitatos ab ingressu viæ angustæ, ita rursus esse reparatos, ut posterioribus priora transierint, atque ad palmam pervenerint, et coronam, numeroque rursus ac choro scripti creduntur esse sanctorum, sed donec quis permanet in ipsa adhuc flamma ac fornace libidinis, hæc ei impossibilia videntur, etiamsi mille provocetur exemplis; si vero cœperit fieri vel parva conversio, et initium dederit repetendi, paulatim procedens, et ad superiora referens pedem, illa quidem quæ vehementior erat flamma post tergum remanebit, ante pedes vero quanto acrius cœperit incedere, tanto omnia inveniet divini cujusdam roris sopita refrigerio, tantum est ut unum quod præcipue inimicum est saluti huic caveamus.

CAP. V.— *Quam periculosa sit desperatio.*

Inimica est autem conversioni et pœnitentiæ desperatio, quæ si insederit menti, quantumcunque sit salutis desiderium, quamvis grande sit salvandi propositum, desperatione occurrente, omnis salutis aditus obstruetur: interjecta enim pœnitentiæ via, clauditur pariter agonis ingressus, et quomodo jam poterit qui extra viam est et cui ostium clauditur boni aliquid operis implere, cum ad bonorum non veniat ingressum, desperatione prohibente? Propter hoc et diabolus omnibus modis molitur hujusmodi cogitationes plantare in cordibus nostris; si enim nos desperationis metus procul a via virtutis effecerit, nullum ei adversum nos certamen ultra remanebit, quem enim impugnet cum nullus obsistat? si quis autem istud resolvere poterit vinculum, continuo vires suæ redeunt ad eum, incalescit vigor animi, delectabitur in suis certamina rursus instaurare: videbit enim refugare eum se quem fugiebat, et persequi persequentem; quod et si forte, ut se conditio habet agonis, rursum labitur ut cadat, non continuo lapsus sui pudore desperare iterum debet, sed meminerit hanc esse agonis et certaminum legem, non ut nunquam quis cadat, sed ut nunquam quis cedat: quia non ille qui sæpe cecidit victus dicitur, sed ille qui ad ultimum cessit, nam qui desperationis cogitationibus victus est, quomodo vel vires reparare certandi, vel resistere et pugnare potest cum fugiat, nec omnino redeat ad certamen? Et ego nolo quia tu putes quia de his mihi sermo sit tantum qui in paucis et levibus peccaverunt, sed de illo loquor qui omnibus succumbit malis, qui immanitate scelerum viam sibi excluserit regni cœlorum, et non de infidelibus sed de fidelibus fuerit, et

ex his qui primo placuerit Deo, post hæc autem deciderit vel in adulteria vel in ceteras impudicitias, quæ, ut Apostolus ait, turpe est etiam dicere, nec hunc ergo dico salutem desperare debere, etiamsi ad ultimum hujusmodi malis detineatur usque pervenerit senectutem; sed quæ sit ratio dicti hujus ausculta. Si ira Dei passibilis esset affectu, recte diceremus non posse jam restingui flammam, quæ tot ac tantis peccatorum succensa est malis. Cum vero impassibilem esse naturam divinam definitio veritatis ostendat, intelligere debemus quia etiamsi punit Deus, etiamsi pœnas infert, non hoc cum ira passibili, sed cum ineffabili clementia facit medentis non permoventis affectu, et ideo valde libenter pœnitere debemus. pœnitentiæ enim medicamentum si præveniens curet animam, non facit eam ad medicamenta tremenda pervenire, pro his quæ commisit in Deum. Non enim, ut diximus, propter semetipsum vindicat Deus in peccatorem quasi ulciscens injuriam suam, nihil enim tale recipit in se natura divina, sed ad utilitatem nostram, facit omnia pro utilitate nostra, et correptiones inducit et pœnas, non ut se vindicet, sed ut nos emendet; quod si persistat quis in duritia, sicut ille qui avertit oculos suos a luce, damnum quidem luci nullum intulit, semetipsum vero tenebris condemnavit; ita et qui per est impœnitens contemnere se putat virtutem Dei, semetipsum alienum efficit a salute. Quod si medicus ab his qui vel phrenesim patiuntur, vel cerebro vexantur, patitur injurias, neque dolet pro hoc, neque irascitur, sed facit omnia quæ medendi ratio deposcit, quibus cruciari quidem videtur ille qui patitur. Porro cruciatus ipse non est injuriarum vindicta, sed cura languentis; denique si parvum quid æger proficere cœperit ad salutem, statim valde gaudere medicum, lætari incipit, alacrius exsequi reliquam curam, nec usquam prorsus injuriarum meminit, sed salutis in omnibus genere perspectum; quanto magis Deus etiam cum ad ultionem desideriumque consultationis affectu, pro his quæ committimus movetur in nos, sed cupiens vitiorum nostrorum inveteratos vitiorum curare languores, pro hoc et docet omnia, et agit, cupiditas sanitatis nostræ, non pœnæ; sed quod quamvis ratio ipsa pietatis sufficienter astruat, tamen ne tibi de hujusmodi sententia dubitatio alia videatur, possumus hæc etiam ex divinis Scripturis, quod ita se habeant adstruere.

CAP. VI.—*Testimonia Scripturæ sacræ et exempla pœnitentiæ inde prolata.*

Dic enim mihi quid sceleratius fuit rege Babyloniæ, qui cum in multis expertus esset potentiam Domini, ita ut prophetam ejus adoraret, et juberet ei thus et myrrham immolari, rursus tamen ad priorem adversus Deum superbiam devolutus est, et eos qui immolare ejus statuæ noluerant, pro decernentes venerationem Dei, vinctos in fornacem dejecit ignis ardentis; et tamen hunc tam immanem, tam impium provocat Deus ad pœnitentiam et dat ei convertendi materiam. Primo quidem et hoc ipso quod et in fornace ignis tribus pueris periculo apparuit, tum deinde quod visionem vidit illam quam interpretatus est Daniel; quæ vel sola sufficeret etiam lapideo corde mollire, sed postquam etiam admonitus est, secundo etiam sermonem per prophetiam exhortatur, accepit enim et propheticum consilium dicentis: « Propterea, o rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. Forsitan erit patientia delictis tuis (*Dan.* IV, 24). » Quid dicis ad hæc, vir sapiens et beate, et post tantos lapsus adhuc voluntas est, mihi crede, quia et post gravissimam ægritudinem atque ab ipsis pene mortis confiniis redit sanitas et post desperatas insanias multi resipiscunt. Ecce enim, ut supra memoravimus, rex iste Babylonius omnes jam sibi aditus salutis excluserat, per id quod exacerbavit Deum, qui se fecit, et ad fastigia regni evexerat, qui sibi etiam mysteria revelavit, qui futurorum quoque scientiam dedit et regni totius arcana reseravit, qui magos, astronomos, Gazarenos, Chaldæosque per sagacem prophetæ sui divina interpretatione confudit, et ineffabile sacramentum captivi pueri sapientissima discretione patefecit, ita ut non solum credere summo Deo videretur, sed in omni orbe Deum Danielis Deum verum esse prædicaret, et non solum hunc quem negavit postea, sed etiam in tantam rursus insaniam devolutus est, ut servos Dei qui non adorarent imaginem suam in fornacem præcipitaret ignis ardentis; et tamen ne ibi quidem curæ et remedio ejus obliviscitur divina benignitas, sed in ipsa, ut diximus, ignis medio, ubi flammis tradiderat pueros Deum colentes, etiam ibi cum non torrerent, sed invisibiliter refrigerant, poterat enim et ignem restinguere, et ardorem subito immutare, sed hoc non facit ut plus accendat insaniam, sed permittit intantum exaggerari flammam, quantum furentis desiderabat immanitas, et non solum inferri pueros non prohibet, sed illata potestatem permisit cruciandi, ut ne quis videns non uri pueros putaret phantasma esse flammas, permisit exuri pœnarum ministros, eos scilicet qui circa fornacem stabant, ut sciretur quia vere ignis erat, qui videbatur; sed ubi præceptum Domini ignis virtute cœlitus missum quod est, necessario famulatur ei a quo ut esset accepit originem, suscipit ignis ergo ille corpora sanctorum et præcepto se subdentes Dei, naturæ quæ invisibilium, solam ejus partem quæ illuminat operatus est, ita ut tamen ne fidelis depositor, sine corruptione redderet, sed illustrans; procedentes enim de fornace ignis tanquam de aula regali subeunti omnibus et omnibus ; nihil nullus insolentem ad pœnam convertit, purpura et diademate refulgentes, sed palatio sed a cunctis tanquam et non essent, quia omnibus in se mirabilius pueri regnare conspectus; quia enim non eos temperat ad corporis proventum pœnam flammas et incendium rursus reliquum, verum etiam ne capitis quidem

est omnium fragilius, aut summam saltem vestimenti fimbriam præstrinxisse? quis non miretur in eis membra montibus, vestimenta metallis, capillos adamante fortiores? sed in eo admirationis cumulus crescit, quod in medio flammarum positi, hymnum Deo canebant, cum utique notum sit eos qui flammis traduntur, statim ut os aperuerint consumi, et illi quidem beati pueri manent apud Deum gloriosi et apud homines mirabiles, rex vero impius, nec mirabilibus movetur, nec visionis et confusionis suæ sacramenta miratur, sed permanet incredulus, nec tamen punitur, neque enim vincitur in eo patientia Dei, sed tempore plurimo sustentatum, vix aliquando corripuit, non præterita puniens, sed emendationem prospiciens in futuris, denique non in perpetuum damnatur, sed parvo tempore correptus, annis paucissimis emendatus ad priorem rursus reducitur statum, ita ut damni nihil pateretur ex pœna, lucri autem plurimum ex emendatione conquireret. Talis, mihi crede, et talis est erga homines pietas Dei, nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere et fideliter offertur, etiamsi ad summum quis perveniat malorum, et inde tamen vellet reverti ad virtutis viam, suscipit libenter et amplecitur, facit omnia quatenus eum ad priorem revocet statum; quodque est adhuc præstantius et eminentius, etiamsi non potuerit quis explere omnem satisficiendi ordinem, quantulacumque tamen et quamlibet brevis temporis gestam non respuit pœnitentiam, suscipit etiam ipsam, nec patitur quamvis exiguæ conversionis perire mercedem.

CAP. VII. — *De Isaia.*

Hoc enim mihi indicare videtur Isaias, ubi de populo Judæorum talia quædam dicit: « Propter peccatum modicum contristavi eum, et percussi eum, et averti faciem meam ab eo, et contristatus est et ambulavit tristis coram me, ego vidi et sanavi eum, et consolatus sum eum (*Isa.* LVII, 18). » Evidentius nobis testimonium dabit etiam rex ille impius, qui cupiditatis quidem suæ prædam uxoris nequitia quæsivit, sed et perturbatus ipsius sceleris immanitate pœnituit, et cilicio circumdatus facinus suum flevit, atque ita erga se Dei misericordiam provocavit, ut cunctis eum absolveret malis, sic enim ait: « Et dixit ad Eliam: Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea, et quia flevit in conspectu meo, non inducam mala in diebus ejus (*III Reg.* XXI, 29). » Sed et post hunc iterum Manasses qui omnes tyrannos immanitate scelerum superaverat, qui cultum divinæ religionis et observantiam legis everterat, qui templum Dei idolis repleverat cœlesti cultu evacuatum, hic ergo impietate scelerum supergrediens omnem malitiam. tamen, quia pœnituit, inter amicos Dei postmodum numeratus est. Quod si vel hi vel illi, quos supra memoravimus, considerantes immensitatem scelerum suorum, conversionis et pœnitentiæ reditum desperassent, ab omnibus utique bonis, quæ eos ex emendatione prosecuta sunt, procul dubio decidisent, quinimo respicientes ad ineffabiles miserationes Dei, et immensæ bonitatis ejus profundum quidem diabolica a cervicibus suis desperationis vincula solverunt, suscitantes vero semetipsos conversi sunt ad virtutis viam, et revocantes a præcipitio pedum suorum cursum rursum consummaverunt bonum.

CAP. VIII. — *De sententiis propheticis et exemplis evangelicis de conversione peccatorum.*

Hæc quidem de exemplis sunt nobis dicta sanctorum, audi nunc quomodo etiam sermonibus per prophetas ad conversionem invitamur a Domino: « Hodie, inquit, si audieritis vocem ejus, nolite obdurare corda vestra (*Psal.* XCIV, 8), quod autem dicit hodie, omne tempus, quo vivimus indicat, etiam, usque ad ultimam, si res ita accidit, senectutem. Non enim temporis longitudine, sed affectus sinceritate pœnitudo pensatur. Aut non legimus levitas peccatum illud gravissimum in deserto non temporis longitudine, sed unius diei hora exigua diluisse? sed et latro ille qui pendebat in cruce, non eguit prolixitate temporis ut ingressum paradisi mereretur, sed tantum ei spatii sufficit quantum expendi potuit, donec unum possit proferre sermonem, ita ut intra momentum temporis totius vitæ sceleribus absolutus, præcedere ad paradisum etiam Apostolos mereretur. Quid autem et martyres? nonne frequenter una die, interdum vero et sub unius horæ spatio coronas sumpsere ingentium præmiorum? Et ideo audendum est tantummodo, et promptis atque incitatis animis aggrediendum, ut quadam velut indignatione permoti irascamus adversum deceptatricem nostram libidinem, et affectum atque amorem nostrum convertamus ad virtutem Dei, hoc est enim quod et poscit a nobis Deus, non quærit temporum longitudinem, nec afflictionem crucis, ad hoc præcipue respicit, si vera sit et sincera conversio, ideo denique vidimus aliquoties nonnullos cœpisse postremos et factos esse merito priores, non ergo cecidisse ita malum est, ut post lapsum jacere et nolle consurgere, et cum quadam voluntate ac resolutione peccare, desperationisque sermonibus mali propositi vitium tegere, contra hos enim propheta cum quadam indignatione proclamabat dicens: « Nunquid qui cadit non resurget, aut qui aversus est, non convertetur (*Jer.* VIII, 4)? » quod si dicas, quæritur si aliquis fidelium cecidit et potuit reparari, audi, et hoc de ipso quod dicimus « cecidit, » stetisse eum, antequam caderet, profitemur. Nemo enim cecidisse dicit eum qui semper jacuit, et nunquam stetit, proferamus tamen etiam ex Scripturis divinis, si qua super hoc vel in parabolis vel per apertas sententias sunt, si qua etiam in majorum continentur exemplis. Quid tibi videtur aliud continere ovis illa, quæ cum a nonaginta novem ovibus aberrasset, requisita postmodum ac pastoris humeris reportata, nonne aperte et lapsum et reparationem fidelis ostendit, ovis enim est et ipsa, sicut et illæ nonaginta novem, et non alterius, sed unius, ejusdemque gregis, et unius

ejusdemque pastoris, ejusdem namque pascuis prius, quibus et illæ cæteræ, eisdem poculis, eisdemque cubilibus utebatur, sed erravit, et errore non minimo, per montes enim et colles evagata est, longe scilicet et difficilibus circumvoluta errorum anfractibus, nec tamen reliquit illam pastor bonus consumi in erroribus suis, sed requirit et revocat, revocat autem non violenter perurgens nec verberibus cogens, sed humeris propriis subvectans. Sicut enim optimi quique medicorum erga eos quos viderint tabe longæ ægritudinis afflictos in nonnullis rigorem temperant medicinæ et delicatius ac tenerius agunt cum eis, ita et Deus eos, quos videt vehementius peccatis esse corruptos, non districta satis et ardua observantiæ intentione revocat ad viam virtutis, sed sensim et paulatim, ita ut in quamplurimis sustentet, in plurimis sublevet, ne dura eis et ardua videatur repentina conversio, et non tam peccandi amore retracti residere videantur in erroribus, quam conversionis asperitate deterriti. Sed non hæc sola pars pari moderatione nobis conversionis modum ostendit, verum et illa, quæ de luxuriosi filii reditu scribitur, et ille enim filius erat, non erat extraneus, germanus erat ejus qui nunquam a patre discesserat, filius ergo est, qui ad ultimos malorum fines dicitur pervenisse, abierat enim in regionem longinquam, et longe satis a Deo effectus, qui fuerat dives et nobilis, deterior servo et mercenario factus est, sed tamen regressus et pœnitens in antiquum recipitur statum, et in priorem gloriam reparatur, quod si desperasset, et erubuisset pro his, quæ acciderant ei, reverti ad patrem, sed mansisset in regione longinqua et aliena, non utique adeptus esset ea quæ adeptus est, sed fame periturus infelicissimam mortem subiisset. Vides ergo quanta est utilitas pœnitentiæ, quanta sit conversionis spes per pœnitentiam, filius prodigus recipit prioris gloriæ statum, quem senior frater habebat per patientiam. Etsi audere in talibus fas est, videtur mihi quod ex conversione hic etiam amplius aliquid meruit; vide enim quomodo senior frater dicat: « Ecce tot annis servio tibi, et nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer, cum autem venit filius tuus hic qui comedit substantiam tuam cum meretricibus, jugulasti ei vitulum saginatum (*Luc.* XV, 29); » quomodo ergo non amplius consecutus videtur, qui per pœnitentiam rediit, cum ille hædum nunquam acceperit, vitulus huic occisus sit saginatus. Hæc igitur, charissimi, habentes exempla pœnitentiæ, non perseveremus in malis, nec desperemus reconciliationem, sed dicamus: nos etiam redeamus ad patrem, et appropinquemus nos Deo, nunquam, mihi crede, aversabitur conversos ad se, nos sumus, qui nosmetipsos longe efficimus a Deo; ipse enim dicit: « Deus appropinquans ego sum, » et non Deus de longe, et iterum per eumdem prophetam, « peccata, inquit, separant me et vos, » si ergo peccata sunt quæ nos separant a Deo, auferamus medium istud obstaculum, et nihil est quod nos prohibeat conjungi Deo. Vis tibi ostendam hæc non solum in parabolis dicta sed et rebus impleta? Apud Corinthios erat quidam vir, ut videtur, non ignobilis, hic commiserat tale peccatum, quale nec inter gentes quidem admitti solet, et erat hic ex numero fidelium et familiarium Dei, quidam etiam eum ex sacerdotali ordine fuisse tradunt. Quid ergo? nunquid excidit eum Paulus de numero eorum qui spem gerunt salutis? quinimo postea quam sufficienter Corinthios arguit pro eo, volens rursus ostendere quia nullum vulnus est, nulla ægritudo quæ non cedat, et sanetur medicamento pœnitentiæ, jubet eum tradi Satanæ in interitum carnis ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi, sed hoc jubet antequam de pœnitentia ejus agnosceret; ubi ergo pœnituit: « Sufficit, inquit, ei increpatio hæc quæ fit a pluribus; » et addit: « Obsecro vos, confirmate in eum charitatem, ne possideamur a Satana, non enim ignoramus astutias ejus (*II Cor.* II, 8). » Quid ergo aliud per hæc omnia docetur, nisi quia possibile sit ut etiamsi in ultimam peccatorum perniciem corruerit, rursus possit in eo Christus per pœnitentiam reformari: « Non enim vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech.* XXXIII, 11); » nec ullo modo audiendi sunt illi, qui dicunt quod fideles post lapsum peccati, et maxime ipsi qui in gradu ecclesiastico sunt promoti, non possint in pristinum statum ex integro restitui, de quo quid sanctus papa Gregorius senserit atque amico interroganti responderit, ad confirmationem sensus nostri, hoc in loco interponendum censui, qui in epistola quam ad Secundinum servum Dei inclusum conscripsit inter alia ait: Nam tua sanctitas inde a nobis requisivit, ut tibi rescriberem, de sacerdotali officio post lapsum resurgendi, dum dicis de hoc canones diversos te legisse, diversasque sententias, alias resurgendi, alias nequaquam posse. Nam nos generaliter a Nicena incipientes, hanc cum reliquis quatuor veneramur, quia ipsam sequuntur cæteræ in conciliis sententiis unanimes concordant, nos ergo et præcedentes Patres sequimur, quia auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes usque in quartum altaris ministerium hanc formam servandam cognoscimus, ut quia ministerium major præcedit, sicut honore est major, ita sit in crimine, et quem major sequitur culpa, major ei impleatur vindicta, et ne postea pœnitentia credatur esse fructuosa: quid enim prodest triticum seminare, et fructum illius non colligere, aut domum construere, et non illic habitare? post dignam enim satisfactionem credimus posse redire ad honorem, propheta dicente: « Nunquid qui cadit non adjiciet ut resurgat, et qui aversus est, non revertetur? » (*Jer.* VIII, 4). Idem et peccatori ait: « In quacunque die conversus ingemueris, tunc salvus eris (*Ezech.* XXXIII, 12); » unde et Psalmista ait: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis: ne projicias me a facie tua, et

A Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (*Psal.* L, 12). » Dum enim petit ne a Deo projiceretur, pro lapsi culpa, alienam rex et propheta simul rapuisse uxorem tremefactus expavit, propheta indicante flagitium suum, pœnitentiam agens addidit : « Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me (*Psal.* L, 14), » si enim ipse dignam Deo pœnitentiam non fecisset, nequaquam aliis prædicaret ; ait enim : « Doceam iniquos vias tuas et impii ad te convertentur (*Psal.* L, 15) ; » dum enim peccata sua prospexit propheta mundata per pœnitentiam, non dubitavit prædicando castigare aliena, et sic sacrificium de semetipso offerre studuit, cum dicebat : « Sacrificium Deo spiritus contribulatus (*Ibid.*, v. 19), » Ad hæc ista suffecerant, sed omnis sententia quo plus sacris Scripturarum testimoniis confirmatur, facilius creditur ; de hoc enim propheta dicit : « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat ; » de hoc peccantibus dicitur : « Peccator in quacunque die conversus ingemuerit, omnes iniquitates ejus in oblivionem tradentur ; » si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere sed justificare venit in oblivione peccantium delicta derelinquit, quis hominum condemnanda reservet ? cum Apostolus dicat : « Si Deus justificat, quis est qui condemnet? » Ad fontem misericordiæ recurrentes evangelicam proferamus sententiam : « Gaudebo, inquit, super uno peccatore pœnitentiam agente quam super nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia (*Matth.* XVIII, 13) ; » et ovem perditam, nonaginta novem non errantibus relictis, in humero ad ovile reportavit : si ovis errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur post pœnam ad Ecclesiæ ministerium minister non revocetur? Quid est ergo gravius carnale delictum admittere, sine quo non multi, sed pauci inveniuntur, aut Dei Filium timendo negare ? In quo peccato ipsum beatum principem apostolorum Petrum, ad cujus nunc corpus indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus, sed post negationem pœnitentia secuta est, et post pœnitentiam misericordia data, quia illum ab apostolatu non dejecit, qui ante seipsum negare prædixit. Convertamur ergo, o amicissimi mihi, et redeamus ad voluntatem Dei implendam, propterea enim creavit nos Deus et esse fecit, qui non eramus, ut æterna nobis conferat bona, et præstet regna cœlorum, non nos ad hoc fecit, ut gehennæ nos tradat, ignique perpetuo, regnum cœlorum propter nos, gehenna propter diabolum facta est, et hoc ita esse est ex Evangeliis doceamus, ipse enim Dominus dicit his qui a dextris ejus sunt : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth.* XXV. 34) ; illis autem qui a sinistris ejus sunt, dicit : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus (*Ibid.*, 41), » non dixit, vobis, sed diabolo ; si enim propter diabolum gehenna ignis, propter hominem regnum cœlorum a constitutione mundi præparatum est, tantum ne nosmetipsos ab ingressu bonorum persistendo in malis pertinaciter excludamus, donec enim sumus in hac vita, quantacunque nobis acciderint peccata, possibile est ablui omnia per pœnitentiam, cum autem abducti fuerimus de sæculo hoc, jam etiamsi pœnitebit nos, valde enim pœnitebit, sed nulla erit utilitas pœnitentiæ, et licet stridor dentium sit, licet ululatus et fletus, licet fundamus preces, et innumeris obsecrationibus proclamemus, nemo audiet, nemo subveniet, sed ne extremo quidem digito aquam quis infundet linguæ nostræ positæ in flammis, sed audiemus illud quod dives ille audivit ab Abraham, quia chaos magnum confirmatum est inter nos et vos, et neque hinc illud transire [*Forte*, transiri] potest. neque B inde huc.

Cap. IX. — *De tempore pœnitentiæ fructuosæ.*

Proinde oportet nos intentius considerare ac sollicitius tractare quod tempus acquirendi vitam æternam in ista tantum vita Deus hominibus dedit, ubi voluit etiam esse pœnitentiam fructuosam, ideo autem hic pœnitentia fructuosa est, quia potest hic homo, deposita malitia, bene vivere et mutata voluntate merita simul operaque mutare, et in timore Dei ea gerere quæ placeant Deo ; quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœnitentiam in futuro sæculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Dei non inveniet, quia etsi erit ibi stimulus pœnitudinis, nulla ibi erit correctio voluntatis, a taC libus enim ita culpabitur iniquitas sua, ut nullatenus ab eis possit vel diligi vel desiderari justitia, voluntas enim eorum talis erit, ut habeat in se semper malignitatis suæ supplicium, nunquam tamen recipere possit bonitatis affectum, quia sicut illi, qui cum Christo regnabunt, nullas in se malæ voluntatis reliquias habebunt, ita illi qui erunt supplicio ignis æterni cum diabolo et angelis ejus deputati, sicut nullam ulterius habebunt requiem, sic bonam nullatenus habere potuerunt voluntatem, et sicut cohæredibus Christi dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriam, sic consortibus diaboli, cumulabit ipsa malignitas pœnam, quando exterioribus deputati tenebris, nullo illustrabuntur interiori lumine veritatis. Proinde omni homini in hac vita esse poD test utilis pœnitentia, quam quocunque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si toto corde renuntiaverit peccatis præteritis. et pro iis in conspectu Dei, non solum corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, et malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit, hoc enim nobis Dominus prophetico promittit eloquio dicens : « Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris (*Ezech.* XXXIII, 12) ; » et alio loco dicitur : « Fili, peccasti, ne adjicias iterum (*Eccli.* XXI, 1), » sed et de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur, nunquam peccati esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti non esset remissio concedenda, sed etiam

pœnitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi solvendique tribuit potestatem, dicens: « Quæ alligaveris super terram, erunt ligata et in cœlis; et quæ solveris super terram, erunt soluta et in cœlis (*Matth.* XVIII, 18). » In quacunque igitur homo ætate veram peccatorum suorum pœnitentiam egerit, et vitam suam Deo illuminante correxerit, non privabitur indulgentiæ munere, quia Deus, sicut per Prophetam dicit, non vult mortem morientis, quantum ut revertatur a via sua mala, et vivat anima ejus (*Ezech.* XXXIII, 11). Veruntamen nullus hominum debet sub misericordia Dei in suis diutius remanere peccatis, cum etiam in ipso corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diutius ægrotare, tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, et sibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita præveniuntur repentino Dei furore, ut nec conversionis tempus, nec beneficium remissionis inveniant. Ideo unumquemque vestrum sancta Scriptura benigne præmonet dicens: « Ne tardaveris converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te (*Eccli.* V, 8). » Dicit etiam beatus David: « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (*Psal.* XCIV, 8), » cui beatus quoque Paulus concordat his verbis: « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. » Obdurato igitur corde vivit, sive qui convertitur desperans de indulgentia peccatorum, sive qui sic misericordiam Dei sperat, et usque in finem vitæ præsentis in suorum criminum perversitate remaneat. Proinde diligentes misericordiam Dei metuentesque justitiam, nec de remissione peccatorum desperemus, nec remaneamus in peccatis, scientes quia illa omnium hominum debita sit exactura æquitas justissimi judicis, quæ non dimiserit misericordia clementissimi Redemptoris; sicut enim misericordia suscipit, absolvitque conversos, ita justitia repellet et puniet obduratos, hi sunt qui peccantes in Spiritum Sanctum, neque in hoc sæculo neque in futuro remissionem accipient peccatorum.

CAP. X. — *Comparatio gehennæ ad incensa præsentis vitæ.*

Hæc recordare, mi amice, et illum gehennæ ignem his quæ te tunc exagitant flammis libidinis et cupiditatis oppone, est enim hoc mirabile quoddam medicamenti genus, ut ignes ignibus extinguantur, si enim extinctæ non fuerint libidines istæ, quæ te nunc exagitant, illos tibi æternos ignes acriores et inextinguibiles reddent. Quanto enim tempore permansuræ tibi putas præsentis vitæ delicias? ut ego quidem reor, nec quinquaginta jam tibi anni superesse usque ad extremum possunt, quamvis sis fortissima senectute, sed hoc tempore isto, vide quanta intervenire possunt. Primo quod senex, etiamsi usque ad vesperum pervenerit, certum est, deinde quod mobilis semper humanarum rerum status est, frequenter enim vita quidem longum tempus producitur, nec tamen facultates ac divitiæ et felicitas permanent, sed sæpe accidit ut prius quis opibus quam vita deficiat; veruntamen concedamus tibi vivere te posse annos multos, et nullam permutationem temporum pati, et quantum, quæso, illud spatii ad æterna supplicia? quantum hoc? voluntatis (*Forte leg.* voluptatis) est ad illas execrabiles et intolerabiles pœnas? nam et in hac quidem vita, et bona, et mala terminum suum norunt, eumque velociter sortiuntur, in futuro autem sæculo utraque immortalibus spatiis protenduntur. Adde et illud quod etiam pœnæ ipsius longe alia et diversa conditio est, ignis enim hic qui in præsenti vita est, absumit cuncta quæ recipit, ille vero quos comprehenderit semper cruciat, et pœnæ suæ semper integros servat, propterea enim et inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non extinguitur, sed quia nec eos quos susceperit extinguit aut perimit, non ergo putemus quia suppliciorum nimietas ipsa finiat eorum dolorem, sed, ut diximus, peccatoribus pœnæ accendunt, incorruptio vero animæ et corporis nullum suppliciis terminum dabit. Dic ergo nunc quanta tempora luxuriæ, quæ deliciarum spatia comparare his sæculis possis? centum placet annos deliciis dare, adde et alios centum, si libet duplex centum adde, et quæ erit ex his ad æternitatem comparatio? nonne omne tempus vitæ hujus, quod deliciis perfrui videtur et indulgere libidini, quasi unius noctis somnium, ad æternitatis comparationem videtur esse? Si aut ergo aliquis, qui ut unius noctis delectabile videat somnium, æternas subire eligat pœnas, et illa pro his semper vel pro illis ista mutare? nondum descendi ad vituperationem deliciarum, neque ostendi [illegible] quæ in eis et nunc [illegible] quæ nec hujusmodi orationi hoc tempus est, sed tunc cum forte ab his effugere potueris, nunc enim cum in his possideberis, delirare nunc credis si dicam libidinis, quæ grata omnibus videntur et jucunda, aspera amaraque et amara, si vero per misericordiam Dei evadere ex hujusmodi ægritudine quiveris, tunc quid amaritudinis, imo vero quid veneni habuerit libido deprehendes.

CAP. XI. — *De non tardando converti ad Deum.*

Quid differimus? quid moramur? et divina largitione non utimur? Dei enim ineffabilis et immensa bonitas etiam hoc providit, ut laborum quidem tempus et operum non extenderet, ne longum faceret, nec æternum, sed breve, et ut ita dicam momentaneum quoddam. Bona autem, licet unius vel præsentis horæ vita, si ad illam conferatur æternam: providit ergo bonitas Dei, ut in hac brevi et exigua vita agones essent et labores, in illa vero quæ æterna est, corona et præmia meritorum, ut laborum quidem

cito finirentur, meritorum vero præmia sine fine durarent; sed hoc sicut lætificat eos qui per laborum patientiam coronantur, ita affligit illos et cruciat in futuro, qui vident se pro parvo et exiguo deliciarum tempore perdidisse quidem bona æterna, mala vero quæsisse perpetua. Ne ergo etiam nos in istum veniamus animæ cruciatum, expergiscamus aliquando dum tempus habemus, et ecce nunc tempus acceptum, nunc dies salutis, nunc est pœnitendi facultas et tempus, quo et fructus consequitur pœnitentiæ; verum non hæc sola quæ diximus manent nos mala, quæ in gehenna perferimus, si negligamus vitam nostram, sed est multo malum his gravius, excludi enim a bonis æternis et alienum effici ab his quæ præparata sunt sanctis, tantum generat cruciatum, tantum dolorem, ut etiamsi nullam extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret, illa pœna omnes gehennæ superat cruciatus, carere bonis quibus in potestate perfrui habueris.

Cap. XII. — *De statu futuræ vitæ.*

Considera enim, quæso, statum vitæ illius, in quantum tibi considerare possibile est, ut enim vere est, comprehendere nullus sermo sufficiet, sed quantum possumus ex his quæ legimus et per ænigmata accipimus tenuem quamdam opinionem de ea capiamus et dicitur de ea quodam loco, quod « aufugiet ibi dolor et tristitia et gemitus, » quid hac vita beatius? ubi non est paupertatis metus, non ægritudo, nemo lædit injuste aut læditur, nemo irascitur, nemo invidet, nulla cupiditas exardescit, nullum cibi desiderium, nulla honoris pulsat et potestatis ambitio, sed omnis vitiorum labes deposita et pœnitus exstincta est, pax cuncta continet et lætitia, tranquilla sunt omnia et quieta, jugis splendor non iste qui nunc est, sed tanto splendidior, tanto clarior quanto splendidior est sol lucerna; nulla nox ibi, nullæ tenebræ, nullus nubium turbo, nulla frigoris, nulla ardoris asperitas, sed talis quædam erit rerum temperies, quam scient illi soli qui ea digni fuerint perfrui: non est senectus ibi, nec senectutis miseria, sed omne quidquid corruptionis est exsolvat [*Forte*, exsulat], et gloria incorruptionis cuncta circumdat, verum super hæc omnia est sociari consortiis angelorum et archangelorum, omniumque cœlestium supernarumque virtutum contuberniis perfrui, ultra omnem vero hanc hujusmodi est, gloriam ipsius Domini nostri Jesu Christi ineffabili adipisci conspectu et majestatis ejus inenarrabili splendore radiari.

Cap. XIII. — *De splendore gloriæ Christi.*

Conferamus oculos ad montem illum in quo transformatus est Christus et intueamur splendorem illum quo tunc in transformatione resplenduit, nec sic quidem inveniemus cunctam nobis futuri sæculi gloriam patefactam, illa enim transformatio patefacta est, non in quantum bonorum futurorum veritas habet, sed quantum ferre oculi poterant intuentium, sic enim in Evangelium dicit, « quia resplenduit sicut sol (*Matth.* XVII, 2), » incorruptionem autem gloria corporum non hoc tantum splendoris emittet, quantum ex ista corruptibili luce procedit, nec talem lucem qualem nunc mortales oculi capere possunt, sed tantus erit futuræ lucis splendor, quantum corporeus ferre non potest aspectus, cum tamen illum tulerit qui in montis formatione [*Forte*, transformatione] resplenduit; unde ostenditur quia tantum revelatum sit, quantum ferre oculi mortalium poterant, nec tamen toleraverunt ex integro, sed « ceciderunt, inquit, in faciem super terram. » Quid ergo, dic mihi, omnium bonorum horum expertes nosmetipsos faciemus, et alios, uti ne parvum aliquem suscipiamus laborem, et exiguo tempore libidinis illecebras refutemus? Si enim quotidie oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam parvo tempore tolerare, ut Christum videre possimus in gloria venientem et sanctorum ejus numero sociari, nonne esset [erat] dignum pati omne quod triste est, modo ut tanti boni tantæque gloriæ participes haberemur? Audi quid dicit beatus Petrus: « Bonum est nos hic esse (*Matth.* XVII, 4), » quod si ille tenuem quamdam futuræ gloriæ imaginem videns omnia subito projecit ex animo, dulcedine visionis quam perpexit innexus, quid dicet aliquis, si ipsam rerum faciem ut se habet veritas contempletur? tunc scilicet, cum cœlestis aula pandetur et regem cœli non jam per speculum et in ænigmate, sed facie ad faciem revelaverit, non jam per fidem sed per speciem contuendum. Nonnulli imperitorum putant sibi satis esse et optabile videri, si gehenna tantummodo careant, ego autem multo graviores quam gehennæ dico esse cruciatus removeri, et abjici ab illa gloria, nec puto tam acerba esse gehennæ supplicia, ut sunt illa quibus torquetur is qui arcetur a conspectibus Christi, hoc, crede mihi, pœnis omnibus gravius est.

Cap. XIV. — *De adventu futuri Judicis testimonia prophetica, et terrore Judicii.*

Hunc autem regem quem diximus non putes quadriges mularum aut curribus aureis vectum, vel ornatum purpura, aut per terribilem potestatem diadematis adfuturum cum ad judicandum venerit orbem terrarum. Sed audi quomodo nunc prophetis nuntiantibus annuntiari omnibus fas fecit ut prædicetur ejus adventus: ait ergo quidam ex eis: « Deus manifeste veniet, Deus noster et non silebit, ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus procella valida, et vocabit cœlum de sursum et terram discernere populum suum (*Psal.* XLIX, 3). » Alius vero, qui et pœnarum nobis species indicat Isaias, audi quomodo dicit: « Ecce dies Domini veniet insanabilis, dies furoris et iræ, ut ponat orbem terræ desertum et peccatores perdat ex eo, stellæ enim cœli, et Orion et omnis ornatus cœli lumen suum non dabit, et obscurabitur sol in ortu suo, et luna non dabit lumen suum, et mandabo universo orbi mala, et impiis peccata eorum, et perdam contume-

liam iniquorum, et injuriam superborum humiliabo, et erunt qui relicti fuerint pretiosiores magis quam aurum sine igne, et homo pretiosior erit magis quam lapis ex saphiro, cœlum enim quatietur, et terra movebitur a fundamentis suis propter furorem iræ Domini Sabaoth, in die qua supervenerit furor ejus (*Isa.* XIII, 9). » Et iterum dicit : « Fenestræ cœli aperientur et movebuntur fundamenta terræ, perturbatione perturbabitur terra, stupore stupebit terra, inclinatione inclinabitur terra et reflorata est, commotione commovebitur, sicut ebrius et crapulatus, excutietur sicut pomorum custodia, terra cadet, et non poterit insurgere, invaluit enim super eam iniquitas, et inducet Deus super ornatum cœli in excelso manum suam in die illa, et super regna terræ et congregationem ejus ponet in vinculis, et concludet eam in locum munitum (*Isa.* XXIV, 18). » Cum ergo hæc agi cœperint, pandentur sine dubio cœli portæ, imo potius ipsum cœlum auferetur e medio tanquam si tabernaculi alicujus velamen colligatur, scilicet ut reparetur et transformetur in melius ; tunc ergo omnia metus habebit, timor ac tremor implebit universa ; tunc etiam ipsos angelos formidine quassabit, et non solum angelos, sed et thronos et dominationes et principatus et potestates cœli, hoc enim indicatur in eo quod dicit : « Et virtutes cœli commovebuntur, conservi enim sunt eorum qui judicandi sunt, et vitæ hujus positori rationem. » Tu vero adde ad hæc omnia etiam suppliciorum dolores et non solum confusionem, neque solius dedecoris notam, sed et illam pone ante oculos viam, qua trahuntur homines ad ignem, et qua traduntur ad pœnas ; cogita sævos illos et horrendos pœnarum ministros, qui peccatores præcipitant ad supplicium, et hoc eo tempore quo alii qui bene egerunt a clarissimis angelis et placidissimis apportati ante regis æterni solium sublime coronis gloriæ et immortalibus præmiis numerantur, et hæc quidem propria erunt diei illius et judicii temporis.

CAP. XV. — *De futuræ vitæ lætitia, et quod non sit in comparatione præsens tribulatio.*

Quæ vero posthæc subsequentur quis sermo poterit explicare ? quæ erit voluptas, quæ lætitia, esse cum Christo, ubi anima ad propriam generositatem regressa cum fiducia jam cœperit videre Dominum suum ? Explicari non potest illius felicitatis magnitudo, non enim solum pro his exsultat quibus perfruitur in præsenti, sed multo magis pro eo gaudet, quod bonorum suorum scit nullum finem futurum. Quæso ergo te, ne contemnamus tantam beatitudinem, neque negligamus pretiosum hunc thesaurum, qui intra nos est, maxime cum facile nobis redditus esse possit et parvo labore reparari animæ decus ; ubi enim spem futurorum conceperit, statim redit anima ad pulchritudinem suam : ait enim Paulus apostolus : « Nam quod in præsenti est, momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum immensum æternæ pondus gloriæ operatur in nobis non respicientibus quæ videntur, sed quæ non videntur ; quæ enim videntur, temporalia sunt ; quæ autem non videntur, æterna sunt (*II Cor.* IV, 17). » Quod si tribulationes leves appellat Paulus et faciles, pro eo quod non ad hæc quæ videntur, sed ad illa quæ non videntur aspiciebant, quanto magis leve tibi erit et facile deponere ab impudicitiæ ponderibus facile ? Neque enim nunc te ad illos labores invitamus aut pericula, aut ad illas tribulationes, aut ad quotidianas mortes, quas apostoli pertulerunt, vel ad persecutiones illas, aut verbera, aut vincula, aut carceres, aut ad totius mundi theatrum, aut famem, aut nuditatem, aut vigilias multas, aut pericula fluminum, naufragia maris, pericula latronum, pericula ex genere, pericula ex falsis fratribus, atque illa omnia quæ apostoli agones denuntiant ; nihil horum nunc a te poscimus, sed illud tantum rogamus, ut, turpissima hac servitute derelicta, ad pristinam redeas libertatem, considerans pœnam quæ consequitur luxuriam, et gloriam quæ virtutibus reposita est. Nam si quidem qui resurrectionem futuram non credunt, et etiam eam negligunt, et nullum futuri judicii concipiunt metum, nullam compunctionem cordis sui habent, nihil mirum est ; nos vero, qui multo certius intuemur futura quam præsentia, et tam infeliciter agere et tam misere et nullam recordationem superni judicii, sed in ultimum devenire contemptum, extremæ dementiæ est, nec potest aliquis hæc mala conferri, si credentes non credentibus similes simus ; quinimo in illis non pauci reperti sunt, qui in hac vita animæ virtutibus floruerunt. Et quæ tunc erit consolatio, quid solatii, si in die judicii isti nobis proferantur ad exemplum, cum præterea videmus nonnullos negotiatorum incidisse naufragia, et universam perdidisse substantiam, nec tamen per hoc dejectos esse, et recessisse, sed rursus aggressos eamdem viam atque eadem exercitia reparasse, et illi quidem damna hæc non debilis animi, sed ventorum violentia pertulerunt. Nos qui certi sumus de fine rerum et manifeste novimus quia, si volumus, neque naufragia unquam neque damna poterimus incurrere, quomodo non arripimus denuo pristinam viam, et negotia quæ negligentes omisimus reparamus ? sed gaudemus remanere dolentes et omnes oblatos despicimus ad portum et salutem, et sedemus speculatores in perniciem nostram, quod est utique inimicis jucundum, velut si quis verbi gratia inimicum adversaria (*Forte* adversarii) in manus caput manus convertat, et manu correptum occidat. repulit nos diabolus et dicit ; oportet itaque tempus ei resistere et stare contra eum, nam si semel dejectus non solum non vis a terra consurgere, sed et teipsum præcipitem das, hoc est juvisse adversarium et partibus ejus favere.

CAP. XVI. — *De lapsu David et pœnitentia ejus.*

Nam et beatus David, de quo aliqua jam supra commemoravimus, cecidit casu eodem quo et tu nunc, et non solum hoc, sed et aliud addidit

gravius, homicidium enim adjunxit adulterio. Et quidem post hæc numquid permansit jacens? nonne resurrexit, et iterum stetit contra inimicum, et ita eum subegit, ut etiam post mortem merita ejus profuerint posteris suis? Nam Salomon cum immane illud admisisset scelus et dignus mille mortibus haberetur, propter David tamen concessurum se Dominus regnum ejus integrum dicit ; ait enim : « Scindens scindam regnum de manibus tuis, et dabo illud servo tuo Hieroboam, verumtamen in diebus tuis non faciam propter David patrem tuum, sed de manibus filii tui accipiam illud (*III Reg.* XI, 11). » Sed Ezechias cum in pericula extrema venisset, quamvis et ipse esset justus, et tamen pro beato David dicit se Dominus ei auxilium delaturum ; ait enim : « Protegam enim civitatem hanc et salvam faciam illam propter me, et propter David servum meum (*IV Reg.* XIX, 34). » Vides quanta est virtus pœnitentiæ, vides quantum meriti conversio reparavit. Quod si voluisset et ille hæc cogitare quæ tu nunc animo geris, et dicere quia impossibile est jam mihi propitium fieri Deum, « Honoravit enim me honore ingenti, et propheticam mihi gloriam contulit, regnum etiam dedit, » de periculis quoque innumeris me eripuit, et quomodo potero, cum post hæc tanta ejus beneficia deciderim et offenderim, atque in ultima flagitia devolutus sim, propitium rursus promereri Deum? si hæc cogitasset David, cum prioribus pariter et novissima perdidisset ; non enim sola corporis vulnera, si negligantur, inferunt mortem, sed et animæ similiter, et jam nos tam stulti erimus, ut corpori quidem, si vulnus eveniat, adhibeamus continuo medicinam, in nullo vero animæ vulneribus medicemur : et quidem in vulneribus corporum sunt multa quæ omnino sanari non possunt, et tamen continuo non desperamus, sed in quantum fieri potest adhibemus diligentiam, etiamsi audiamus a medicis quia hujusmodi vulnus sanari [*deest* non] potest, insistimus tamen et obsecramus ut aliqua saltem solatia nobis medici et aliquid sustentationis exquirant ; in animæ vero vulneribus, ubi nihil est insanabile, non enim anima necessitatem patitur naturæ, quasi aliena a nobis ejus passio sit, sic negligimus, sic desperamus, nihil ad animæ sollicitudinem revocamus, et ubi languoris natura dispensationem necessario generat, nos tamen, quasi spei aliquid conferat diligentia, non omittimus curam hic, ubi nulla est desperandi necessitas, quasi nulla sit sanitas, sic omissa cura pœnitus discedimus ; millies enim si teipsum desperes, nos te nunquam desperabimus, neque enim hoc ipsi agimus in quo alios reprehendimus, quamvis non sit idem, cum ipse de se quis desperet et cum alio desperatur. Qui enim alium desperat habet veniam, qui vero semetipsum desperavit nullam habet veniam, quia ille non est dominus mentis alterius, is vero propositi sui potestatem tenet : nos ergo non desperamus quod sit tibi reditus ad prioris vitæ statum et ad illas quas in te novimus animi virtutes.

CAP. XVII. — *De Ninivitarum pœnitentia.*

Sed addimus adhuc etiam hoc quod Ninivitæ audiebant prophetam ex definito dicentem, et comminantem : « Adhuc tres dies, et Niniven destruetur (*Jon.* III, 4). » Sed ne sic quidem animo conciderunt, et hoc cum nec satis confiderent posse exorare Deum ut contra responsa sua veniret, quæ videbant, non sub aliqua veniæ conditione suspensa, sed abrupta, sententia terminata, tamen ad pœnitentiam confugiunt, dicentes : « Quis scit si miserebitur Deus et deprecabitur Deus super malitia, quam locutus est ut faceret (*Amos* V, 15) ? » Quod si homines barbari et imperiti tantum habere potuerunt intellectum divinæ bonitatis, nonne multo magis nos oportet qui in divinis litteris eruditi sumus, et qui hæc ipsa exempla præcessisse non ignoramus multa, et alia ex divinis Scripturis similia vel in præsentis vel in rebus gestis didicimus contineri ? « Non enim, inquit Deus, consilia mea sicut consilia vestra, nec viæ meæ sicut viæ vestræ : sed quantum distat cœlum a terra, tantum distant cogitationes meæ a cogitationibus vestris et consilia mea a consiliis vestris. » Tum præterea si nos famulos nostros qui nos fortasse offenderunt, cum promittant se esse meliores, recipimus, et ad priorem revocamus locum, interdum vero etiam majorem eis post offensam ex reconciliatione fiduciam damus, nonne multo magis hoc nobis faciat Deus? nam si propterea nos fecisset ut puniret, bene desperasses et dubitares de salute tua, si vero propter bonitatem suam tantummodo nos fecit, ut æternis bonis ejus et muneribus fruamur, atque omnia quæ agit ab initio sæculi usque ad præsens tempus, propter ea agit et propter ea movet, quæ ultra nobis desperandi, quæ ambigendi causa supererit? Sed ita vehementer, ais, offendimus eum, ut nullus unquam hominum, propterea ergo maxime velocius et vehementius satisfacere oportet et pœnitudinem gerere commissi, et cito recedere ab his actibus quibus offenditur Deus : neque enim rectas et ingenuas mentes ita offendit, quamvis gravissimi injuria delicti, ut contemptus satisfaciendi ; peccare namque humanum est, permanere autem in peccatis diabolicum est. Denique vide quomodo per prophetam hoc arguat magis Deus quam illud : « et dixi, inquit : Posteaquam meretricata es, post hæc omnia convertere ad me, et non es conversa. » Et iterum alibi : « Et in his omnibus non est conversus inordinatus Judas, et adhuc manus excessa. » In aliis quoque postquam arguit delicta populi per prophetam, et emendationem suam promiserunt, ostendens quam amabiliter conversionem suscipit Deus peccatorum, dicit : « Quis dabit ita esse cor eorum ut timeant me, et custodiant mandata mea omnibus diebus vitæ suæ, ut bene eis fiat et filiis eorum in sæculum (*III Reg.* VIII, 40)? » Sed et Moyses docere populum volens quid Deus requirat ab hominibus, ita dicit : « Et nunc audi, Israel, quid Dominus poscit abs te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et incedas in omnibus viis ejus, et diligas eum ex toto

corde tuo, et ex tota anima tua et omni mente tua (Deut. vi, 5). » Deus ergo qui cupit diligi a nobis et omnia facit pro hoc, et nec Unigenito suo pepercit pro salute nostra et charitate, et qui optat, ut ita dicam, ut quocunque pacto et quandocunque reconciliemur ei, quomodo pœnitentes nos et conversos ad se non libenter suscipiat, et amabit ut filios? Nam quo prospectu putas illud quod dixit per prophetam, dic tu prius iniquitates tuas ut justificeris.

Cap. XVIII. — *De spe et fiducia in Dei bonitate ponenda.*

Age ergo jam aggrediamur iter vitæ, revertamur ad civitatem cœlestem in qua conscripti sumus et cives decreti. Hujus nobis urbis januas desperatio quidem claudit, aperiet autem spes, et fiducia latum præbebit ingressum; hæc si contemnimus non solum jam desidiæ culpam, sed et superbiæ incurrimus. Nam et diabolus non aliunde talis factus est, nisi quia primo post peccatum desperatione usus est, postea vero ex desperatione incidit in superbiam et elationem. Sic ergo et anima si semel salutem suam cœperit desperare, jam nec intelligit quomodo vel in quæ mala præcipitetur, nihil enim aut agere aut dicere metuit quod contrarium saluti est; et sicut sæpe videmus in his qui insaniunt, cum semel perdiderint sanitatis statum, nihil jam ultra metuunt, nihil erubescunt, sed libenter omnia et dicere audent et facere. Sic in ignem procurrunt, non declinant, etiam si in præcipitium aut in profundum non revocant pedem. Ita et qui desperatione capti sunt incurabiles fiunt, per omnes enim malitiæ vias discurrent; pudor nihil prohibet, metus nihil impedit, præsentia non metuunt, futura non reformidant, sola mors est, quam evadere non possunt: propter quod deprecor priusquam vehementius imbiberis mali hujus venena, exsurge, quæso, te expergiscere aliquando, et diabolicam hanc depone mollitiem. Quod si ad subitum non potes, paulatim et sensim resuscita animos, quamvis, ut mihi videtur, facilius sit et omnia simul abrumpere et mali hujus retinacula pariter cuncta, atque ex integro ad æterna converti pœnitentiæ. Si autem tibi hoc difficile videtur, saltem sume initium aliquod, melioris vitæ et æternæ desiderium cape, et sic Domino opitulante ad majora et perfectiora conscendes. Primum ergo per humilitatem confessionis profer delicta tua coram Deo sacerdoti; et sic pœnitentiæ medicinam ab eo indictam diligenter exsequere, nec revertaris ad priora vitia, sed semper per justitiæ callem studeas pervenire ad virtutum arcem.

Cap. XIX. — *[illegible]*

Humilitatis testimonia sunt, et inquinationem suam quemque cognoscere et carnalem vocem confessionis aperire. Cæterum humani generis vitium est, et labendo peccatum committere, et commissum non confitendo prodere, sed negando defendere atque convictum defendendo multiplicare; ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiæ duxi-mus, ex quo ipsam radicem traximus culpæ; ad hoc primus homo requiritur, increpatur ut quæ transgrediendo commiserat, confitendo deleret, et interrogatus ubi esset, ut perpetratam culpam respiceret, et confitendo cognosceret quam longe a conditoris sui facie abesset. Indicia vero confessionis sunt, si unusquisque cum se peccatorem dicit, id de se dicenti etiam alteri non contradicat; scriptum est: « Justus in principio accusator est sui (Prov. xviii, 17). » Non magis peccator sed justus videri appetit, cum peccatorem se quisquis nullo argumento convincitur, confessionis veritate prodatur, quod alter nostrum quod fecimus increpat, quod superbi defendimus, [illegible] quæ pœnitentes [illegible] debuimus. Curandum summopere est ut mala quæ fecimus et sponte fatemur, ab hoc aliis argumentibus non negemus; superbiæ quippe vitium est ut quod labii quisque quasi sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur; pignus debitoris est, confessio peccatoris, a debitore enim pignus accipitur, cum a peccatore jam peccati confessio tenetur.

Cap. XX. — *Quod nihil prosit ut pœniteat [illegible] a malis se emendare.*

Contemptibilis autem pœnitentia, si iterum quis pro quibus confitetur rursus involvatur malis: « Unus enim, inquit, ædificans, et unus destruens, quid consequitur nisi laborem? Et qui baptizatur a mortuo et iterum contingit mortuum, quid proficit lavacro ejus? sic et homo qui jejunat pro peccatis suis, et iterum vadit, et eadem agit; orationem ejus quis exaudiet (Eccli. xxxiv, 29)? » Et iterum dicit: Qui recedit a Dei justitia ad peccatum, Dominus præcipitabit eum in gladium, et sicut canis, cum revertitur ad vomitum suum, odibilis efficitur, ita et stultus cum revertitur ad peccatum suum. Non ergo hoc solum sufficit ut [illegible] commissum peccato tua [illegible] exprimere, sed ex affectu hoc age, ut operæ tibi sit ex justificatione aliquid conferri per pœnitentiam. Sic enim potens animus hoc confiteri [illegible], ne ultra in hæc per quibus confitemur incurrat. Nam condemnare semetipsum et peccatorem dicere, commune hoc est omnium, et hæc pœnitentia est [illegible]; denique multi de nobis quoque vel ex præcepto [illegible] peccatores semetipsos et miseros appellant, sed ex proposito hoc [illegible] [illegible] non tamen ex corde [illegible], sed ex amaritudine [illegible] [illegible] et qui [illegible] [illegible] ut dolore cordis [illegible] ut interdum etiam pro hoc quos [illegible] [illegible] sed hoc contra semetipsos [illegible] quasi [illegible] peccatum, cum [illegible] ab aliis arguitur; sed hoc [illegible] qui nobis [illegible] etiam [illegible] hominum

jam verentur notam, sed cum fiducia quadam quasi aliena ita propria pronuntiant mala. Te autem nihil horum facere volo, neque desperatione ad confitendum venire, sed cum spe bona et præsumptione indulgentiæ, desperationis radice penitus excisa : radix est enim desperationis ignavia, non solum radix sed nutrix ejus et mater. Nam sicut vestis generat tineas et nutrit, ita et ignavia non solum gignit desperationem, sed et alit et fovet, ex semetipsis igitur animantur hæc pariter et augescunt, et si alteram quis harum abscidat, altera sine dubio interitu perimetur alterius, etc.

Cap. XXI. — *Qualiter sit pœnitentia agenda.*

Omnis peccator in pœnitentia duplum habere gemitum debet, nimirum quia et bonum quod oportuit non fecit, et malum quod non oportuit fecit ; cum ad bona opera non adjungimus, necesse est ut nosmetipsos dupliciter defleamus, qui et recta non fecimus et prava operati sumus. Per beatum Moysem unus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum jubetur holocaustum namque totum incensum dicitur. Unum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus : de altero holocaustum facimus, cum pro eo, quod bona negligimus, nosmetipsos funditus accendentes igne doloris ardemus. Beatus Job post flagella proficiens et a semetipso in magna redargutione dissentiens, dicit : « Idcirco ipse me reprehendo et ago pœnitentiam in favilla et cinere (*Job.* XLII, 6). » In favilla enim et cinere pœnitentiam agere est contemplata summa essentia, nihil aliud quam favillam se cineremque cognoscere. In cilicio asperitas, et compunctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum, et idcirco utrumque adhiberi ad pœnitentiam solet, ut in compunctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, et in flagello cineris perpendamus quid per judicium facti sumus : consideretur ergo in cinere per mortis sententiam subsequens juxta pœnam vitiorum quæ post peccatum carnis contumeliæ surrexerunt; videat homo in asperitate cilicii superbiendo quid fecit, videat in cinere usquequo peccando pervenit, quasi quodam cilicio peccator pungitur, dum in mente sua asperis redargutionum stimulis constringitur ; in cinere autem agit pœnitentiam, qui ex primo peccato quid per justum judicium factus sit solerter attendit ; in tenebras diem vertimus cum nosmetipsos districte punientes ipsa delectationis pravæ blandimenta per districta pœnitentiæ lamenta cruciamus et flendo insequimur quidquid in corde taciti ex delectatione peccamus. Fidelis quisque dum cogitationes in judicio exquirit subtiliter, non ignorat semet introrsus discutiens, se ante judicium vehementer examinat, ut districtus judex eo jam tranquillius veniat ad cor suum quem discutere appetit, quo eum pro culpa punitum cernit. Omnipotens Deus subtiliter acta nostra considerat, et tamen hæc pœnitentibus misericorditer relaxat, qui et duritiam peccantibus

A conspicit, sed tamen hanc præveniente gratia ad pœnitentiam emollit. Culpas nostras Deus enumerat, cum nos ipsos ad singula quæ fecimus deflenda convertit, quas misericorditer relaxat, quia ea dum nos punimus ipse nequaquam in extremo examine judicat, Paulo attestante, qui ait : « Si nos nosmetipsos dijudicaremus, non utique dijudicaremur. » Quod exterius agimus nisi pœnitentia interveniente diluamus, in secreto judiciorum Dei sub quadam occultatione servatur, ut quandoque etiam de sigillo secreti exeat ad publicum judicium ; cum vero pro malis quæ fecimus disciplinæ flagello atterimur, et hæc per pœnitentiam deflemus, iniquitatem nostram signat et curat, quia nec inulta hic deserit, nec in judicio punienda servat, signat Deus delicta nostra

B quia hic ea subtiliter attendit, ut feriat; curat vero quia hæc per flagellum funditus relaxat. Beatus Job humani generis assumens personam dicit : « Signasti quasi in sacculo delicta mea (*I Cor.* XI, 21). » Peccata nostra quasi in sacculo signantur, cum mala quæ fecimus, sollicito semper corde pensamus : quid namque est cor hominis, nisi sacculus Dei? ubi dum studiose conspicimus per quanta deliquimus, peccata nostra quasi in Dei sacculo signata portamus, quia culpas quas nos intuendo et pœnitendo cognoscimus, plus nobis conditor relaxat : recte post signata in sacculo delicta dicuntur. Sed curas iniquitatem meam, ac si aperte dicat quod modo signas ut pœnitendo videam, agis proculdubio ne in retributione videatur.

C

Cap. XXII. — *De differentia bonorum et malorum.*

Sæpe ergo accidit ut per pœnitentiam quis multa et magna corrigat, iter hæc tamen bona, quæ per pœnitentiam correxit, etiam peccata commiserit ; et hoc est quod maxime desperationem animo inducit, quia videtur sibi destruxisse quod ædificaverat et omnes illos labores inaniter effudisse ; et hæc est cogitatio quæ præcipue animæ pondus desperationis imponit. Sed illud rursus oportet cogitare, per quod pessima et inimica vitæ nostræ cogitatio ista repellatur, quia illa bona quæ egimus, et emendatio illa quæ per pœnitentiam quæsita est, nisi fuisset, et velut contrarium pondus ponderi huic, quod ex-

D spectatio nobis introductum est, obstetisset, nihil fuerat quod in profundum nos malorum decidere prohiberet, nunc autem sicut fortis quædam lorica jaculum grave et amarum non permisit usque ad vitalia viscerum penetrare, sed vim lethalis teli maxima fregit ex parte : certum est enim quod qui fert secum illuc plura bona et plura mala, in ipsis pœnis habebit aliquid refrigerii ; qui autem bonorum operum nihil, malorum secum multam copiam defert, quid eum maneat nec opus est dicere ; erit enim ibi sine dubio compensatio bonorum operum malorumque, et velut in statera posita, utraque pars quæ emerserit, illa sibi eorum quo momentum vergitur operum vindicabit ; si ergo malorum operum multitudo quantitatem bonorum operum superaverit, per-

trahit ad gehennam; si enim major fuerit operum bonorum summa, vi abluetur et repugnabunt malis, atque operatorem suum ad regionem viventium ex ipso etiam gehennæ confinio revocabunt. Verum hæc non tam ex nostro sensu quam ex divinis Scripturarum sententiis affirmantur, ac enim Scriptura pronuntiat dicens: « Ipse reddet unicuique secundum opera sua (*Matth.* xvi, 27). » Non solum enim in gehenna suppliciorum, sed in regno cœlesti multæ erunt differentiæ. « Mansiones enim, inquit, multæ sunt apud Patrem meum (*Joan.* xiv, 2); » et iterum: « Alia gloria solis et alia lunæ (*I Cor.* xv, 41); » et quod vere amplius admirandum sit et ostenderet quod etiam in minimis talis et minorum meritorum, « et stella, inquit, ab stella differt in claritate (*Ibid.*), » ut per hoc ostenderet, quia et inter singulos eorum qui in regno erunt futura est differentia. Hæc igitur omnia scientes non nos subtrahamus ab operibus bonis, neque desperationis obtentu nos desidiæ atque ignaviæ concedamus; neque si ad splendorem solis ac lunæ pervenire non possimus, etiam stellæ nobis, quamvis inferior, claritas contemnenda est. Tantum est ut aliquantulum hic virtutum merito quæramus, tantum est ut quamvis minimum cœli tamen ornatum mereamur explere, si aurum, si lapis pretiosus esse non possumus, argenti saltem expleamus locum: tantum ne illam materiam convertamur quam facile ignis absumit, ne lignum, ne fenum inveniamur, aut stipula remaneamus in bonorum parte vel ultimi tantum, ne in malis primi.

Cap. XXIII. — *Dicta abbatis Pinuphi.*

Præterea vero notandum est quod post illam generalem baptismi gratiam et illud pretiosissimum martyrii donum, quod sanguinis ablutione conquiritur, multiformiter alia in Scripturis sanctis ægritudinis nostræ remedia adnotata inveniuntur. Multi sunt enim pœnitentiæ fructus, per quos ad expiationem criminum pervenitur. Non enim tantum simplici illo pœnitentiæ nomine salus æterna repromittitur de quo apostolus Petrus: « Pœnitemini, inquit, et convertimini ut deleantur peccata vestra (*Act.* iii, 19); » et Joannes Baptista vel ipse Dominus: « Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum (*Matth.* iii, 2); » sed etiam per charitatis affectum multitudo peccatorum obruitur: « Charitas enim operit multitudinem peccatorum (*I Petr.* iv, 8). » Similiter ergo per fructum (*forte add.* eleemosynarum) vulneribus nostris medela conceditur, quia sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum. Item per lacrymarum profusionem acquiritur abolitio delictorum. « Lavabo enim per singulas noctes lectum meum, lacrymis stratum meum rigabo (*Psal.* vi, 7). » Denique ut jungit ostendens non inaniter eas fuisse profusas: « Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei (*Ibid.*, v. 9); » iterum per confessionem criminum abolitio conceditur: « Dixi enim, inquit, Pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (*Psal.* xxxi, 5); » et iterum: « Narra tu iniquitates tuas prius, ut justificeris (*Isa.* xliii, 26). » Per afflictionem quoque cordis et corporis admissorum scelerum remissio similiter obtinetur. Nam « vide, inquit, humilitatem meam et laborem meum, et remitte omnia peccata mea (*Psal.* xxiv, 18), » præcipueque per emendationem morum: « Auferte, inquit, malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam, et venite et arguite me, dicit Dominus: et si fuerint peccata vestra ut coccinum, velut nix dealbabuntur; si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana munda erunt (*Isa.* i, 16). » Interdum etiam per intercessionem sanctorum impetratur venia delictorum. « Qui enim scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat et dabitur ei vita peccanti non ad mortem (*I Joan.* v, 16); » et iterum: « Infirmatur quis ex vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei (*Jac.* v, 14). » Nonnunquam misericordiæ ac fidei merito labes extergitur vitiorum, secundum illud: « Per misericordiam et fidem purgantur peccata; per conversionem plerumque et salutem eorum qui nostris monitis ac prædicatione salvantur, quoniam qui converti fecerit peccatorem de errore viæ suæ, salvabit animam ejus de morte et cooperit multitudinem peccatorum (*Ibid.* v, 19). » Per indulgentiam nihilominus ac remissionem nostram indulgentiam nostrorum facinorum promeremur: « Si enim, inquit, dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra (*Matth.* vi, 14). » Videtis ergo quantos misericordiæ aditus patefecerit clementia Salvatoris, ut nemo salutem cupiens desperatione frangatur, cum videat se tantis ad vitam remediis invitari. Si enim pro infirmitate carnis, afflictione jejuniorum abolere peccata non possis, nec valeas dicere: « Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum: quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam (*Psal.* ci, 9), » eleemosynarum ea redime largitate. Indigens si non habes quod impertias, licet nullum ab hoc opere necessitas atque paupertatis excludat, quandoquidem et illius viduæ duo tantum æra ingentibus divitum donariis præferuntur et pro calice aquæ frigidæ mercedem se redditurum Dominus repromittat, certe morum poteris emendatione purgari; quod si perfectionem virtutum exstinctione vitiorum omnium non potes adipisci, sollicitudinem piam erga utilitatem alienæ salutis impende; si autem idoneum te huic ministerio non esse conquereris, operire peccata poteris charitatis affectu; in hoc quoque si te fragilem fecerit quædam mentis ignavia, orationum saltem atque intercessionum

sione sanctorum remedia vulneribus tuis humilitati affectu submissus implora. Postremo quis est qui non possit simpliciter dicere : « Peccatum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non operui (*Psal.* XXXI, 5) ? » ut per hanc confessionem etiam illud confidenter subjungere mereatur : « et tu remisisti impietatem cordis mei (*Ibid.*) » Quod si verecundia pertrahente revelare coram hominibus erubescis, illi quem latere non possunt confiteri ea jugi supplicatione non desinas, ac dicere ei : « Iniquitatem meam ego cognosco et peccatum meum contra me est semper : tibi soli peccavi et malum coram te feci (*Psal.* L, 5). » Qui et absque ullius verecundiæ publicatione curare et sine improperio peccata donare consuevit, post illud quoque tam promptum certumque subsidium aliud quoque adhuc facilius largita nobis est divina dignatio, ipsamque remedii opem nostro commisit arbitrio, ut indulgentiam nostrorum scelerum pro nostro præsumamus affectu, dicentes ei : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Quisquis igitur ad indulgentiam suorum criminum desiderat pervenire, istis semetipsum aptare studeat instrumentis, nec obdurati cordis pervicacia a remedio salutari fontem tantæ pietatis avertat. Quæ etiamsi hæc omnia fecerimus, non erunt idonea ad expiationem scelerum nostrorum, nisi ea bonitas Domini clementiaque deleverit, qui cum religiosi conatus obsequia supplici mente a nobis oblata perspexerit, exiguos parvosque conatus immensa liberalitate prosequitur dicens : « Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum jam non recordabor (*Isa.* XLIII, 25). » Tu autem, o homo, hæc considerans stude temetipsum per pœnitentiam recuperare et longe a vitiis te separare, sicque bonis operibus insistens poteris Deo te proximum facere, quidquid boni possis dum tempus habes instanter operare. Etenim sicut divitiæ hujus sæculi tunc maxime augentur si nulla prorsus lucra nec minima condemnentur [*Forte*, contemnantur], ita et spiritalibus divitiis nec minimum quid est boni operis contemnendum est ; alioquin valde absurdum videtur, cum judex noster ne calicis quidem aquæ frigidæ mercedem se promiserit negaturum, nos quidem dicere quia nisi magna quæ gerimus [*Forte* quæque egerimus] et ingentia nihil proderunt minima ; imo vero ego etiam illud addo : et quia si quis parva contemnat et minima, certum est quod paulatim etiam ad magna perveniat : « Qui vero spernit minima, » sicut Scriptura dicit, « paulatim decidit (*Eccli.* XIX, 1), » et ideo arbitror Deum et Salvatorem nostrum in rebus minimis magnas statuisse mercedes : quid enim tam leve, tam facile, quam visitare infirmum, et tamen huic tam exiguo operi remunerationem magnificam posuit? et iterum, quid tam facile, quid tam gratum, quam esurienti præbere cibum, sitienti potum, nudo indumentum, conclusum in carcere requirere ? et hæc quæ tam parva sunt et tam minima ita magna ducit et summa, ut ea non homini, sed sibi ipsi Deus deputet ministrata, et pro his regnum cœleste promiserit. Aggredere igitur, amice charissime, aggredere iter æternæ vitæ, et rursus suscipe jugum Christi suave et onus ejus leve, recupera in temetipso animi virtutes et finem redde initiis similem, nec patiaris tantum tibi et tanto labore quæsitum spiritalium gratiarum diripere censum ; peribis enim si persistas in peccatis, et exacerbas Deum in actibus tuis ; si vero priusquam census tui fiat multa jactura, et priusquam terra tua noxiis inundationibus repleatur, exclusas irruptionum fauces et ingressum perhibeas inundantium vitiorum, poteris rursum pristinam reparare culturam, et ad fructus solitos ruris optimi quondam tibi exercere novalia. Exsurge ergo, exsurge, sicut Propheta dicit, et « excute pulverem tuum (*Matth.* X, 14) ; » exsurge de terra, et statim, mihi crede, terrebitur adversarius tuus : ille enim ita te quidem dejecit, quasi ultra non resurrecturum, si autem videat te surrexisse de terra, et brachia rursus certamini protendentem, ipsa tui audacia deterrebitur, et quanto tu promptior tanto ille formidolosior fiet, et quanto majora præsumis tanto ille infirmior fragiliorque redditur. Sed et illud cogita quod tibi audenti aderit Deus, illi vero scelerum conscientia et audacia labefactabit et vires, sicque divina gratia largiente in omnibus hosti tuo superior existens, jam victor fortis ope virtutum valde ditatus, ad cœlestis regni gloriam percipiendam migrabis, ubi cum Christo et sanctis angelis in æternum gaudebis.

DE QUÆSTIONIBUS

CANONUM POENITENTIALIUM

LIBRI TRES

(Vide inter Opera Halitgarii Patrologiæ tom. CV, col. 677-694; hic Rabani tantum præfationem damus quam libris Canonum pœnitentialium præmisit.)

RABANI PRÆFATIO.

Oportet hominem primum per humilitatem confessionis prodere delicta sua coram Deo et sacerdote, et sic pœnitentiæ modum ab eo indictum diligenter exsequi, nec reverti ad priora vitia, sed semper studere per justitiæ callem pervenire ad virtutum arcem : humilitatis quippe testimonia sunt iniquitatem suam quemque cognoscere, et cognitam voce confessionis aperire, quoniam usitatum humani generis vitium est et labendo peccatum committere, et commissum non confitendo prodere, sed negando defendere, atque convictum defendendo multiplicare. Ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiæ ducimus, ex quo ipsam radicem traximus culpæ. Denique ad hoc primus homo requisitus fuerat, qui transgrediendo peccatum commiserat, confitendo illud deleret, et interrogatus ubi esset (*Gen.* III), perpetratam culpam respiceret et confitendo cognosceret quam longe a conditoris sui facie abesset. Indicia veræ confessionis sunt ut cum unusquisque se peccatorem dicit, id de se dicenti etiam alteri non contradicat. Curandum ergo summopere est ut mala quæ fecimus et sponte fateamur, et hæc aliis arguentibus non negemus. Superbiæ namque vitium est ut quod fateri quisque sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur. Pignus debitoris est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cum a peccatore jam peccati confessio tenetur, et quoniam filii Dei quamdiu mortaliter vivunt, cum morte confligunt, sicut spiritu Dei excitantur, ut tanquam filii Dei proficiant ad Deum ; ita etiam aggravante corpore corruptibili tanquam filii hominum in quibusdam humanis motibus deficiunt, et cadunt ad seipsos, ideoque peccant ; deficiunt tamen quantum, neque enim omne peccatum crimen est, sed omne crimen est peccatum. Sanctorum itaque hominum vitam quamdiu in hac morte vivitur, sine crimine inveniri posse, sine peccato autem nunquam, ut ait apostolus Joannes : « Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, et veritas in nobis non est (*I Joan.* I). » Omnia tamen pro altero convenit posse Scriptura. In actione autem pœnitentiæ, ubi tale commissum est ut is qui commisit a Christi corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. « Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal.* L). » Sane quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, recte constituuntur tempora pœnitentiæ ab his qui præsunt Ecclesiæ, ut satisfiat etiam Ecclesiæ in qua remittantur peccata. Ergo cum tanta est plaga peccati, ut medicamenta corporis et sanguinis Domini sint differenda, auctoritate antistitis debet se quisque ab altario removere ad agendam pœnitentiam, et eadem auctoritate reconciliari. « Hoc est enim corpus et sanguinem Domini indigne accipere (*I Cor.* XI), » si eo tempore accipiat quo pœnitentiam debet agere ; nam ipsa pœnitentia, quando digna est, cum ea ut secundum morem Ecclesiæ agatur, plerumque infirmitate non agitur, quia pudor et timor est displicendi, dumque plus delectat hominem existimatio quam justitia qua se quisque humiliat pœnitendo, meminerit ille, quicunque est, quod « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*I Petr.* V; *Jac.* IV). » Quid enim est perversius, quidve infelicius, quam de ipso vulnere quod latere non potest non erubescere ? Nemo enim arbitretur propterea se consilium salubre hujus pœnitentiæ debere contemnere, quia advertit forte multosque ad altaris sacramenta accedere quorum non ignorat talia crimina apud se latitare. Corriguntur enim multi ut Petrus, multi tolerantur ut Judas, multi nesciuntur donec veniat Dominus et illuminet abscondita tenebrarum et manifestet cogitationes cordium. Nos vero quemquam a communione prohibere non possumus, quamvis hæc prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive sæculari sive ecclesiastico judicio nominatum atque convictum. Oportet autem ad pœnitentiam accedere cum sancti fateamur, et ut fide indubitanter credere pœnitentiam absolvi posse peccata, etiamsi in ultimo vitæ spiritu commissa pœniteat ; et publica lamentatione peccata profiteamur, quia propositum Dei quo decrevit salvare quod perierat, stat immobile, et sive quia infantiæ ejus ætas baptizatur, sive immobiliter stat et tempus exspectat, sive supplici confessione et remissione vita absolvitur, recte pœnitentium fidelium promissionem ab illo qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a perditione pœnitendo, et salvetur miseratione Dei vivat. Certissimæ sunt et fidelissimæ vires Ecclesiæ, pulsare quandocunque in brevi tempore, sicut in recto salutem promittitur (*Psal.* XXX). Duo sunt de duplici satisfactione qua quisque humiliat se

non solum coram Deo, sed etiam coram Ecclesia, quæ habet clavem regni cœlorum, in qua fit remissio peccatorum. Secreta quoque satisfactione solvi mortalia crimina non negamus, mutato prius sæculari habitu et indefesso religionis studio, per vitæ correctionem et jugi imo perpetuo luctu miserante Deo, ita duntaxat ut contraria pro his quæ pœnitet agat. Quotidiana vero leviaque peccata sine quibus hæc vita non ducitur, Dominica oratione purgantur, quorum est dicere : « Pater noster, qui es in cœlis (*Matth.* VI), etc., ubi dicitur : « Dimitte nobis debita nostra, » quia ipsa eleemosyna est, per veniam homini pœnitenti ignoscere. Unde Dominus ait : « Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis. » Multa itaque genera sunt eleemosynarum, quæ cum facimus, adjuvamur ut dimittantur nostra peccata : sed ea nihil est majus qua ex corde dimittimus quod in nos quisque peccavit. Sunt autem quædam peccata quæ putantur levissima, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret? Aut quis æstimaret tam magnum esse peccatum dies observare, menses et annos et tempora, sicut observant qui certis diebus, sive mensibus sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, nisi Apostolus diceret : Timeo vos, ne sine causa laboraverim in vobis? Quam multa sunt alia peccata sive in loquendo de rebus et negotiis alienis, quæ ad te non pertinent; sive in vano cachinno, sive in ipsis escis quæ ad necessitatem hujus vitæ parantur, in quibus est avidior appetitus; sive in

A vendendis et emendis rebus charitatis et utilitatis vota perversa? Sunt et alia hujuscemodi peccata quæ fiunt verborum offensionibus et cogitationum, Jacobo dicente apostolo : « In multis enim offendimus omnes. » Oportet quotidie crebroque exoremus Dominum, atque dicamus : « Dimitte nobis debita nostra, » ne in eo quod sequitur mentiamur, « sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Pro quibus etiam sacrificia eleemosynarum et jejuniorum pro suis viribus offerri non cessent. Pro illis ergo peccatis quæ legis decalogus continet, et de quibus Apostolus ait : « Quoniam neque avari, neque rapaces, neque adulteri, neque masculorum concubitores, » et cætera. « Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt (*I Cor.* XI), » illa actio pœnitentiæ

B subeunda est in qua majorem in se quisque severitatem debeat exercere, ut a seipso judicatus non judicetur a Domino. Mensuram autem temporis in agenda pœnitentia idcirco non satis attente præfigunt canones pro unoquoque crimine, sed magis in arbitrio antistitis relinquendum statuunt : quia apud Deum non tam valet mensura temporis quam doloris, nec abstinentia tantum ciborum, sed mortificatio potius vitiorum : propter quod tempore pœnitentiæ, fide et conversatione pœnitendum abbreviando præcipiuntur et negligentia protelanda. Exstant tamen pro quibusdam culpis modi pœnitentiæ in canonibus impositi, juxta quos cæteræ perpendendæ sunt culpæ, cum sit facile per eosdem modos vindictam et censuram canonum æstimare.

C

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

DE VITIIS ET VIRTUTIBUS

ET

PECCATORUM SATISFACTIONE.

PRÆFATIO.

Cogitans ergo [a] mecum quomodo Christiano populo aliquod solatium præberem, quo melius contra antiquum hostem confligere posset, et gratia Christi donante ad victoriam veram perveniret, excerpsi de sanctorum et catholicorum Patrum scriptis aliqua testimonia unde qui vellent opuscula nostra legere, et coram quibus labor noster despectus non est, aliquod adjutorium acciperent ad regendum semetipsos et alios ad meliorem vitam corrigendos. Primum de octo principalibus vitiis et remediis contra ea opponendis. Deinde virtutibus sacris et laude earum

D scribere decernimus, et sic ad veram confessionis humilitatem, et ad pœnitentiæ remedium stylum vertere cogitamus. Quamvis enim originalia in baptismatis munere gratia Mediatoris cuncta aboleri veraciter credantur peccata, quia sufficit illa sola spiritalis generatio : attamen cum ventum fuerit ad ætatem quæ præceptum jam capit et subdi potest legis imperio, suscipiendum est bellum contra vitia, et gerendum acriter, ne iterum reducatur ad damnabilia peccata. Paucissimi autem sunt tantæ felicitatis, ut ab ipsa ineunte adolescentia nulla damnabilia peccata

[a] *Ergo* vox peculiaris auctori in librorum auspiciis.

committant, vel in flagitiis, vel in facinoribus, vel A in homicidiis, vel in nefario cujusquam impietatis errore, sed magna Spiritus largitate necessarium est opprimere quidquid in eis potest aut potuit carnalis delectatio dominari. Tunc itaque destructa depellenda sunt, cum Dei amore vincuntur, quem nisi Deus ipse non donat, nec aliter nisi per mediatorem Dei et hominum Jesum Christum, qui factus est particeps mortalitatis nostrae, ut nos participes faceret divinitatis suae. Verumtamen in gravi jugo quod positum est super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturae in matrem omnium, etiam hoc modum miserabiliter reperitur. Ideoque solvit omnis, atque intelligamus hanc vitam de peccato illo nimis nefario quod in paradiso perpetratum est, factam fuisse poenalem, totumque quod nobiscum agitur non pertinere nisi ad novi seculi hereditatem novam, ut hic pignore accepto illud cujus pignus est suo tempore consequamur.

LIBER PRIMUS.

(*Vide inter Opera Halitgarii, Patrologiae tomo CV, col. 657.*)

LIBER SECUNDUS.

(*Vide ibid. col. 662.*)

LIBER TERTIUS.

PRAEFATIO

De mortalibus peccatis ac criminibus eorumque poenitudine et satisfactione, seu de octo principalium vitiorum origine, vexatione, judiciis, objectionibus, remediisque, nec non et de pugna virtutum contra vitiorum impugnationem, vel quibus modis cogitatione, locutione et opere perpetrantur peccata, tertius hic, largiente Domino, ex dictis sanctorum Patrum defloratus, ut in prologo hujus opusculi praefati sumus, inchoat libellus. Tuis igitur meritis precibusque animatus, studiosissime Pater, etsi non ut debeo, tamen prout potero, Deo favente, praeceptis tuis satisfacere humiliter studebo.

CAPUT I. — *De gravibus mortalibusque peccatis ac criminibus eorumque poenitudine et satisfactione.*

Quae sunt autem gravia et mortalia peccata Paulus praedicator egregius in Epistola ad Romanos cum nefandissima notaret crimina subdendo manifestavit, dicens: « Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractatores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque foedere, sine misericordia, qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt digni sunt morte; non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus (*Rom.* I, 29). » Considerare igitur nos necesse est quia qui supra scripta et his similia perpetrant, vel consentiunt crimina, nisi ante exitum vitae per poenitentiam et eleemosynarum largitionem aliaque opera bona redemerint ea secundum beati Pauli apostoli definitio- B nem dignissimi sunt morte, id est, perpetua morte, sine remedio, morte sine fine. Nam et de mortalibus criminibus idem Apostolus in Epistola ad Galatas loquitur: « Manifesta autem sunt opera carnis, quae sunt: fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae, invidiae, ebrietates, comessationes et his similia, quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur (*Gal.* V, 19). » Non enim dixit, qui talia egerunt, regnum Dei non consecuti sunt, sed *qui talia agunt*, vel qui in his perseverant criminibus, *regnum Dei non consequentur*. Multi denique supra scripta et similia perpetraverunt crimina, et ante mortem per poenitentiam et elee- C mosynas et alia bona opera expurgaverunt ea, et postmodum ad regnum Dei pervenerunt, et quotidie pervenire merentur. Et in Epistola ad Ephesios idem Apostolus de mortalibus criminalibus inter caetera ait: « Fornicatio autem aut omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos (*Ephes.* V, 3). » Et paulo post: « Hoc enim scitote, quod omnis fornicator aut immundus aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet haereditatem in regno Christi et Dei (*ibid.* 5). » De hoc et in Epistola ad Colossenses praecepit dicens: « Mortificate membra vestra, quae sunt super terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quae est simulacrorum servitus, propter quae venit ira Dei super fi- D lios incredulitatis (*Coloss.* III, 5). » Et idem apostolus dilecto discipulo suo Timotheo, de hominibus qui gravibus erant vitiis irretiti, in secunda ad eumdem discipulum Epistola praecepit declinandos di-

cens : « Hoc autem scito, quod in novissimis diebus, instabunt tempora periculosa et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem ejus abnegantes, et hos devita (*II Tim.* III, 2). » Nam et secundum canonum definitionem, hæc sunt capitalia crimina. Primo « superbia » quæ est mater et regina omnium vitiorum, sive levium sive principalium, (*Prosp.*) testante sacra Scriptura : « Initium omnis peccati superbia (*Eccli.* X). » Ipsa enim peccatorum omnium causa, quoniam non solum peccatum est ipsa, sed etiam nullum peccatum fieri potuit, potest aut poterit sine ipsa, siquidem nihil aliud omne peccatum nisi Dei contemptus, quo ejus præcepta calcantur, quem contemptum Dei nulla res alia persuadet hominibus nisi superbia. Deinde « cupiditas mala, » de qua Paulus apostolus ait : « Radix omnium malorum est cupiditas (*I Tim.* VI, 10). » Cum enim Spiritus sanctus per prophetam initium omnis peccati superbiam esse pronuntiet, et per Apostolum radicem omnium malorum cupiditatem affirmet, unum idemque esse significat, quia cupiditas et superbia in tantum est malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit inveniri cupidus, solerter considerare debent qui de peccatis et vitiis tractant, quia superbia initium est omnis peccati, cupiditas vero omnium radix malorum ; antea enim unaquæque res initium habet, postea radicem emittit, et tamen sicut initium et radix una eademque res est et materia, ita superbia et cupiditas, licet unum prius, alterum posterius, unum tamen est malum. Ac deinde in numero principalium vitiorum ponitur invidia perniciosissima pestis, quæ semper aliena torquetur felicitate. Postmodum « ingluvies ventris, fornicatio, ira, tristitia sæculi, » quæ mortem operatur, « inanis gloria, avaritia, sacrilegium, » id est, « furtum sacrarum rerum, adulterium, furtum, rapina, falsum testimonium, perjurium, idololatria, ebrietas, molles, masculorum concubitores, sodomitæ, maledici, homicidæ. » Et inter cætera Paulus apostolus in Epistola ad Corinthios prima capitalia crimina manifestat, dicens : « Nolite, inquit, errare : neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt (*I Cor.* I. 9), » id est, si in istis perseveraverint criminibus. Cæterum qui ante ultimum hujus vitæ diem deleverunt ea pœnitendo, et eleemosynis redemerunt, et in bonis operibus perseveraverunt, regnum Dei possidere posse credimus, et affirmamus, dicente Domino (*Matth.* X, 22) : « Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. » (*Aug.*) Sane cavendum est ne quisquam existimet nefanda illa crimina, qualia qui agunt regnum Dei non possidebunt, quotidie redimenda in melius, est quippe vita mutanda et per eleemosynas de peccatis præsentibus est propitiandus Deus. Non ad hoc emendandus quodammodo, ut ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quando miserando deleat jam facta peccata. Factio congrua negligatur : sane qui sceleratissime vivunt, nec curant talem vitam, moresque corrigere, et inter ipsa facinora et flagitia sua eleemosynas frequentare non cessant, sine causa de tali opere sibi blandiuntur. Qui enim vult ordinate dare eleemosynam, a seipso debet incipere, et eam sibi primum dare, est enim eleemosyna opus misericordiæ, verissimeque dictum : « Misere animæ tuæ placens Deo (*Eccli.* XXX, 24). » Non ergo se fallant qui per eleemosynas quamlibet largissimas fructuum suorum cujusque pecuniæ impunitatem se emere existiment in facinorum immanitate ac flagitiorum nequitia permanendi. Non solum enim hæc faciunt, sed ita diligunt ut in eis semper optent, tantum si possint impune, versari. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam ; et qui odit animam suam, non est misericors sed crudelis. Diligendo eam quippe secundum sæculum, odit eam secundum Deum ; si ergo vellet ei dare eleemosynam, per quam illi essent munda omnia, odisset eam secundum sæculum, et diligeret secundum Deum. Nemo autem dat eleemosynam qualemlibet, nisi unde det, ab illo accipiat, qui non eget. (*Beda.*) Ideo dictum est : « Misericordia ejus præveniet me (*Psal.* LVIII, 11). » Peccata enim mortalia, ut jam dictum est, tantum ab omni justitiæ sorte discordant, tanta iniquitate patrantur, ut absque ulla contradictione factorem suum, nisi corrigantur, æternam mergant in pœnam : de qualibus scriptum est : « Anima quæ peccaverit, ipsa morietur (*Ezech.* XXIII, 4, 20), » et de qualibus apostolus dicit Paulus quoniam « qui talia agunt regnum Dei non consequentur (*Gal.* V, 21). » Unde et Joannes apostolus : « Omnis qui natus est ex Deo non peccat (*I Joan.* V, 18). » Hoc de omni crimine capitali possumus intelligere, sive qui natus est ex Deo non peccat, id est, peccatum ad mortem non perpetrat : peccatum ad mortem est peccatum usque ad tempora mortis protractum, quod peccatum omnis, qui natus est ex Deo, non peccat. Denique David rex, mortale crimen admisit, id est adulterium et homicidium, sed tamen quia ex Deo natus erat, et ad filiorum Dei societatem pertinebat, non peccavit usque ad mortem, quia sui reatus veniam mox pœnitendo promeruit. Sunt enim quædam peccata quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. (*Aug.*) Quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret (*Matth.* V, 22), nisi Veritas diceret ? Aut quis æstimaret quam magnum peccatum sit dies observare et menses et tempora et annos, sicut observant, qui certis diebus sive mensibus, sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secun-

dum vanas doctrinas hominum fausta vel infausta æstimant tempora, nisi magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui ait: « Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis (*Gal.* iv, 11)? » Sæpe enim quædam peccata quamvis horrendarum in consuetudinem venerint, aut parva aut nulla esse creduntur, usque adeo non solum non occultanda, verum etiam prædicanda ac diffamanda videantur, quando, sicut scriptum est, « Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit benedicetur (*Psal.* x, 2). » Talis in divinis Scripturis iniquitas clamor vocatur. Unde est illud in Genesi: « Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est (*Gen.* xviii, 20), » quia non solum jam apud eos non puniebantur illa flagitia, verum et publice velut lege frequentabantur, unde scriptum est: « Et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt illud (*Isa.* iii, 9). » Est enim hoc peccatum gravissimum, quod non solum suos auctores, verum etiam et eos quos mortiferis sermonibus et actibus ad peccandum pertrahit, perpetuam perducit ad pœnam. Cum enim hoc et huic simile quisque perpetrat, tot mortibus dignus est quot ad cæteros perditionis exempla transmittit. Nemo etenim tam magnum putaret concupiscentiam libidinis esse peccatum, nisi Dominus diceret: « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth.* v, 28). » Quis etenim tam grande putaret esse peccatum inutiliter reservare divitias, nisi Jacobus diceret apostolus (*Jac.* v, 1): « Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis quæ advenient vobis. Aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. » (*Greg.*) Valde etenim peccant, qui verbum sacræ prædicationis utiliter proferre possunt, et tamen sub silentio abscondunt. Unde per Salomonem dicitur: « Qui abscondit frumenta maledicitur in populis (*Prov.* xi, 26). » Frumenta quippe abscondere est prædicationis sanctæ apud se verba retinere. In populis autem talis quisque maledicitur, quia in solius culpa silentii pœna multorum, quos corrigere poterit, pœna damnatur. Nemo enim sermonem maledictionis forsitan aliquis tam horrificum putaret esse peccatum, quamvis sectatores suos a Dei separat regno, nisi Paulus diceret apostolus: « Neque maledici regnum Dei possidebunt (*I Cor.* vi). » Est enim vanæ levitatis usitatissimum et gravissimum peccatum, et pene nullus est qui tanto immanissimo scelere linguam contemperat suam, neque dives, neque pauper, neque nobilis, neque sapiens, neque insipiens, neque clericus, neque laicus, neque senex, neque juvenis, neque masculus, neque femina, neque liber, neque servus: et non solum est maledictus sermo qui dicitur: Maledicat illum Dominus, aut maledictus sit hoc aut illud, aut maledictus est; sed etiam omnis sermo qui ob hoc profertur ut infamet aliquem, aut deroget aut male commendet. Quamvis non videatur esse injuriosus, maledictus est, ut illud de cæco (*Joan.* ix): « Maledixerunt illum Judæi, et dixerunt ei: Tu discipulus illius sis. » (*Basilius.*) Aut quis crederet tristitiam sæculi mortiferum esse peccatum, nisi Paulus apostolus diceret: « Tristitia sæculi mortem operatur (*II Cor.* vii, 10). » Tristitia sæculi est cum aliquid de rebus humanis vel quæ ad sæculum pertinent contristamur. Tristitia vero secundum Deum est, cum pro nostris peccatis atque erratibus tristamur, de qua idem dicit Apostolus: « Tristitia secundum Deum salutem stabilem operatur (*Ibid.*). » Sunt et alia gravia peccata plurima de quibus per diversas sanctarum Scripturarum paginas studiosus lector, si vel sparsim, si cupit, inveniet multa, quæ tamen in consuetudinem venerunt, ut supra scriptum est, aut parva aut nulla esse creduntur. Unde clarissimus doctor S. Augustinus episcopus in expositione Epistolæ S. Pauli ad Galatas, cum dolore nimio ecclesiam compulsus est, dicens: Væ peccatis hominum, quæ sola insolita exhorrescimus, usitata vero pro quibus abluendis Filii Dei sanguis effusus est, quamvis tam magna sint ut omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sæpe videndo omnia tolerare, sæpe tolerando nonnulla etiam facere cogimur; atque utinam, o Domine, non omnia quæ potuerimus prohibere faciamus! Nullatenus enim de ipsis criminibus, quamlibet magnis, in sancta Ecclesia remittendis Dei misericordia desperanda est agentibus pœnitentiam secundum modum cujusque peccati. In actione autem pœnitentiæ ubi tale commissum est ut is qui commisit a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. « Cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal.* l, 19). » Verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam per verba vel quæcunque alia signa procedit, cum sit coram illo cui dicitur: « Gemitus meus a te non est absconditus (*Psal.* xxxvii, 10), » recte constituuntur ab his qui Ecclesiæ præsunt tempora pœnitentiæ, ut satisfiat etiam Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata; extra eam quippe non remittuntur. Cui ergo tanta est lepra gravioris peccati, ut a saluberrimo corporis et sanguinis Domini medicamento non animo, sed corpore separetur, consilio et auctoritate antistitis debet se ab altario et communione removere Dominica non desperatione sed humilitate compunctus, ad agendam satisfactionis pœnitentiam, et postmodum secundum canonicam institutionem auctoritate et sententia sacerdotis reconciliari. Prius enim agenda est pœnitentia, ac sic demum hoc salutiferum sacramentum accipiendum. « Qui enim manducaverit indigne, judicium sibi manducat et bibit (*I Cor.* xi, 29). » Hoc est enim indigne accipere, si eo tempore quis accipiat, quo debet agere pœnitentiam. (*Prosp.*) At si qui in aliquo gradu ecclesiastico constituti aliquod mortale crimen admittunt, qui se nolunt pœnitendos despiciunt, et eis videtur propterea communicare et

officium suum implere debere, quod homines occultatione sui criminis fallunt : qui autem ea commiserint, et ideo prodere metuunt, ne sententiam justæ excommunicationis accipiant, sine causa communicant, imo vero dupliciter contra se iram divinæ indignationis exaggerant, quod et honoribus innocentiam fingunt, et contempto Dei judicio abstinere se ab altari propter homines erubescunt : quapropter facilius sibi Deum placabunt illi qui non humano convicti judicio, sed ultro crimen agnoscunt, quia autem propriis illud confessionibus produnt, aut nescientibus aliis quales occulti sunt, ipsi in se voluntariæ excommunicationis sententiam ferunt, et ab altari cui ministrabant non animo, sed officio separati, vitam suam tanquam mortuam agentes pœnitentiam plangunt. (*August.*) Nam et ipsa pœnitentia quando digna causa est, ut secundum morem Ecclesiæ agatur, plerumque infirmitate non agitur, quia et pudor timor est displicendi, dum plus delectat hominum existimatio, quam justitia, qua se quisque humiliat pœnitendo. Unde non solum cum agitur pœnitentia, verum etiam, ut agatur, Dei misericordia necessaria est, alioquin non diceret Apostolus de quibusdam : « Ne forte det illis Deus pœnitentiam (*II Tim.* II, 25), » et ut Petrus amare fleret, præmisit evangelista et ait : « Respexit eum Dominus (*Matth.* XXVI, 75). » [*Prosp.*] Porro illi quorum peccata humanam notitiam latent, nec ab ipsis confessa, nec ab aliis publicata, si ea confiteri vel emendare noluerint, Deum, quem habent testem, ipsum habituri sunt et ultorem, et quid eis prodest humanum vitare judicium, cum si in malo suo permanserint ituri sunt in æternum Deo retribuente supplicium ? Quod si ipsi sibi judices fiant, et veluti suæ iniquitatis ultores, hic in se voluntariam pœnam severissimæ animadversionis exerceant, temporalibus pœnis mutabantur æterna supplicia, et lacrymis ex vera cordis compunctione fluentibus restringent æterna ignis incendia. Quicumque autem mortali crimine, sive occulto sive publico, ita sunt irretiti, quibus differenda sunt saluberrima corporis et sanguinis Domini medicamenta, ideo præsumptive sine satisfactione et reconciliatione sui antistitis ad percipienda altaris sacramenta accedunt, quia multos forte vident ipsam Dominicam percipere communionem, quorum talia crimina non ignorant, et non considerant quod multi corriguntur ut Petrus, multi tolerantur ut Judas, multi nesciuntur donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum et manifestet cogitationes cordis. Hi autem qui aliquo mortali crimine sponte confessi, aut aliquo sive sæculari sive ecclesiastico judicio accusati sunt atque convicti, et ob hoc medicinali prohibitione sequestrati sunt a Dominica communione, si necessitatis mortis vigente viaticum petunt et reconciliationem, nullatenus eis talis petitio denegetur. (*Leo.*) Multum enim utile ac necessarium est ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur. His autem qui in tempore necessitatis et in periculi

A urgentis instantia præsidium pœnitentiæ et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est nec reconciliatio deneganda, quia misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere nec tempora definire, apud quem nullas patitur venire moras conversio. (*Cœlest.*) Clementia enim Dei ad subveniendum morienti sufficere vel momento posse certissime credimus. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dexteram pendens, si illum unius horæ pœnitentia non juvisset : cum esset in pœna pœnituit, et per unius sermonis professionem, habitaculum paradisi, Deo promittente, promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potius est æstimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente : « Cum conversus ingemueris, tunc salvus

B eris (*Ezech.* XXXIII, 12) ; » et illud : « Peccator in quacunque die conversus fuerit, peccata ejus non reputabuntur ei (*Ibid.* v, 11) ; » et iterum : « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat ; » et illud : « Dic tu iniquitates tuas prior, ut justificeris (*Isa.* XLIII, 26). » Item : « quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio (*Ps.* CXXIX, 7). In dispensandis itaque Dei donis non debemus esse difficiles, nec accusantium gemitus, lacrymasque negligere, cum ipsam pœnitendi affectionem Dei credamus inspiratione conceptam, dicente Apostolo : « Ne forte det illis Deus pœnitentiam ut resipiscant a diaboli laqueis (*II Tim.* II, 26), » a quo capti tenentur ad ipsius voluntatem. Eorum

C autem, ut sanctissimus martyr Cyprianus in epistola quam scripsit ad Romanos ait, quorum vitæ suæ fine urgens exitus dilationem non potest ferre acta pœnitentia et professa, frequenter suorum de festinatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentes ac vere pœnitentes [dolentis ac vere pœnitentis] animi signa proderint [prodiderint], cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicite subvenitur, Deo ipso, quid de talibus faciat et qualiter judiciis suis examinet pondera ; nobis tamen anxiis et curantibus ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere pœnitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem : ipsi autem pœnitentes, quorum vita incolumis esse constat, tam grandia defleat quam

D grandia commiserunt, et tam grande expetant consilium quam late propagatum videtur esse delictum ; non sit minor medicina quam vulnus est, non sint minora remedia quam funera ; et ut prodictus martyr Cyprianus in libro de lapsis ait, Orare oportet pœnitentes impensius et rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare, strato solo adhærere cineri, in cilicio et sordibus volutari ; post indumentum Christi perditum, nullum jam velle vestimentum ; post diaboli cibum malle jejunium, justis operibus incumbere, quibus peccata purgantur ; eleemosynis frequenter incumbere, quibus a morte animæ liberantur. Sunt etenim, ut jam dictus doctor ait in epistola ad Cornelium Romanæ urbis episcopum

tertia, qui propria non intelligunt delicta, quorum mens est perversa, animus ... ceterisque alienus, quibus ira est Dei non intelligere delicta nec agere pœnitentiam, sicut scriptum est: « Et dedit illis Deus spiritum transpunctionis, ne revertantur scilicet, » et curentur et deprecationibus ac satisfactionibus justis post peccata emendentur. Paulus apostolus in Epistola sua exponit et dicit: « Delectum veritatis non habuerunt ut salvi fierent, ac propterea mittet illis Deus operationem erroris ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed sibi placent in injustitia (*II Thes.* II, 10). » Primus felicitatis gradus est non delinquere, secundus delicta cognoscere; illic currit innocentia integra et illibata quæ servet, hic succedit medela, quæ sanet. Porro sunt quidam qui magnitudinem et immensitatem suorum considerant peccatorum, et ob hoc desperantes de ineffabili et incomprehensibili omnipotentis Dei misericordia diffidunt, et ideo nolunt agere pro peccatis et sceleribus suis pœnitentiam, sed impœnitentes corde in malis suis obdurati permanent, et rebelles contra Spiritus sancti gratiam infeliciter existunt, de quibus ait Apostolus: « Nescis quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei (*Rom.* II, 5). » Hæc autem duritia cordis impœnitentis blasphemia est in Spiritu sancto, quæ non remittetur ulli homini. Unde Dominus in Evangelio ait: « Qui dixerit blasphemiam in Spiritum sanctum, non remittetur ei (*Marc.* III, 29). » De qua blasphemia cautissimus ac præclarissimus doctor Augustinus, cum de irremissibili blasphemia in Spiritum sanctum sermonem faceret ad populum, inter cætera ait: Hæc omnino impœnitentia non habet remissionem, neque in hoc sæculo, neque in futuro, quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sæculo, quæ valeat in futuro; sed ista impœnitentia vel cor impœnitens, quamdiu quisque in hac carne vivit, non potest judicari, de nullo enim desperandum est quamdiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Item post pauca ait: Omne proinde peccatum et blasphemia remittetur hominibus, ubi hoc peccatum non fuerit cordis impœnitentis contra Spiritum sanctum, quo in Ecclesia peccata solvuntur, cuncta alia dimittuntur; quomodo autem hoc remittetur, quod etiam remissionem impedit aliorum? Omnia ergo dimittuntur eis in quibus hoc non est quod nunquam dimittetur. In quibus autem est, quoniam hoc nunquam dimittetur, nec alia dimittuntur quia omnium remissio vinculo istius impeditur. De qua blasphemia, id est, impœnitentia vel cor impœnitens, supradictus pater Augustinus eruditissime valdeque prolixe in sermone ad populum more solito secundum sanctarum Scripturarum affirmationem disseruit. Nemo ergo pro multitudine et enormitate scelerum desperet peccatorum, sed potius confidens de misericordia Dei agat pro peccatis, dum in hoc corpore vivit, pœnitentiam, ne in futuro æterno judicii examine pro duritia cordis impœnitentis, quæ est blasphemia in Spiritum sanctum, ut jam diximus, secundum Domini Salvatoris sententiam damnetur, absque ulla remissione existat. (*Chrys.*) Nullum est enim scelus et nulla iniquitas, quæ non medicamento pœnitentiæ sanetur, si tantummodo contrito et humiliato corde cum lacrymis, gemitibus, vigiliis, orationibus, jejuniis, eleemosynisque, secundum virium suarum possibilitatem ad Deum, a quo peccando discessit, redeat. Scripsit enim præclarissimus doctor Joannes, Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopus, optimum valde librum de reparatione lapsi per pœnitentiam, quem quicunque peccator legerit, puto quod ultra, donante Deo, pro enormitate peccatorum suorum desperare non poterit. Sed et sanctissimus martyr Cyprianus de lapsis elegantissimum scripsit librum, quorum duorum auctorum quisquis animarum medicus habuerit, et intellexerit libros eorum, in omnibus animarum vulneribus, juvante Deo, qui est medicus medicorum, salutiferam poterit apponere medicinam. Nec illud in præsenti excerptione puto esse reticendum, quod beatus Augustinus in libro de Civitate Dei quarto decimo de superbia vel occulte peccantibus, inquit: Utile est in aliquod apertum manifestumque peccatum cadere unde sibi displiceant qui jam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit quando flevit, quam sibi placuit quando præsumpsit. Hoc dicit et sacer Psalmus: « Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine (*Psal.* LXXXII, 17), » id est, ut tu eis placeas quærentibus nomen tuum, qui sibi placuerant quærendo suum. Sed est pejor damnabiliorque superbia quærentium in peccatis manifestis suffragium excusationis, inquirentes sicut illi primi homines, quorum et illa dixit: « Serpens seduxit me, et manducavi (*Gen.* III, 13), » et ille dixit: « Mulier quam dedisti mecum, ipsa mihi dedit de ligno et comedi. » Nusquam hic sonat petitio veniæ, nusquam deprecatio medicinæ. Sed et illud non est prætermittendum, quod idem sanctus Augustinus ait in libro de Fide et Operibus, de his qui homines male securos faciunt, ut propter rectam fidem etiamsi in criminibus permaneant, tamen non damnentur. Caveamus, inquit, diligenter in adjutorio Domini Dei nostri, ne faciamus homines male securos, dicentes eis quod si fuerint in Christo baptizati, quomodolibet in ea fide vixerint, eos ad salutem æternam esse venturos. Jacobus enim apostolus ait: « Si quis fidem dixerit se habere, opera autem non habeat, nunquid fides salvare poterit eum? Fides enim sine operibus mortua est (*Jac.* II, 14). » Sicut enim fides recta absque bonis operibus nihil cuiquam prodest, ita opera bona sine fide prodesse alicui non possunt, testante sancta Scriptura: « Sine fide enim impossibile est placere Deo (*Hebr.* XI, 6). » Ut enim fides recta sine operibus bonis salvare quemquam nequeat. Unde clarissimus doctor Augustinus in libro de Baptismo quarto divinis ex testimoniis contestando affirmat dicens: Constituamus aliquem fornicatorem, immundum, luxu-

riosum, avarum, veneficum, discordiosum, contentiosum, seditiosum, invidum, ebriosum, comessatorem, catholicum : nunquid propter hoc solum quod catholicus est, regnum Dei possidebit,agens talia de quibus sic concludit Apostolus : « Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur (*Gal.* v, 21); » et alibi dicit : Hoc autem scitote cognoscentes quoniam omnis fornicator aut immundus aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (*Eph.* v, 5). » Verax est enim sancti Jacobi apostoli sententia, qua dicit : « Fides sine operibus otiosa est (*Jac.* II, 20 *et* 26). » Quæritur a multis utrum parentes baptizatis parvulis noceant cum eos dæmoniorum sacrificiis sociare conantur, vel quantum in hoc ipsi parentes delinquant.Plenius de hac re sanctus Augustinus in Epistola ad Bonifacium episcopum de parvulis requirentem edocet nos dicens, qui semel generatus fuerit per aliorum spiritalem voluntatem, deinceps non posse vinculo alienæ iniquitatis obstringi, cui nulla sua voluntate consentit. Parentes autem vel quicumque majores filios seu quoslibet parvulos baptizatos dæmoniorum sacrilegio obligare conantur, spiritaliter homicidæ sunt. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt.Multa alia et innumerabilia sunt testimonia in divinarum Scripturarum auctoritate de criminibus mortalibusque peccatis, quæ in præsenti excerptione noster pauperculus non potuit colligere stylus.Nimis enim longum et arduum est etiam sapientibus et apprime eruditissimis viris cuncta Veteris Novique Testamenti, catholicorumque universorum de hac materia colligere dicta : quanto magis mihi omni ex parte sermone et vita ineruditissimo. Sed quia sanctæ charitati tuæ inobediens, ut credo, apparere non debui, præsumpsi ultra vires meas facere quod peritia mihi non ministrat, nec facultas tribuit, nec infirmitas permittit. Huc usque de gravibus mortalibusque peccatis ex multis sanctarum Scripturarum auctoribus pauca excerpta, si placet, sufficiant. Nunc autem de octo principalium vitiorum origine eorumque remediis prout auctor lucis æternæ tuis pro meritis donare dignabitur, secundum modicam capacitis meæ virtutem, ex sanctorum Patrum opusculis testimonia huic operi adjungere procurabo.

CAP. II. — *De materia octo principalium vitiorum eorumque origine sobolum.*

Humani generis creator et conditor Deus, propter immensam pietatis suæ misericordiam volens liberare populum suum a præsentibus perpetuisque malis et ad vitam feliciter perducere felicem, dat præcepta ac salutaria monita quæ agere vel observare debeat, unde inter cætera præcepta Deuteronomii ait Israeli (*Deut.* VI, 10) : « Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus es ingredieris et deleverit gentes multas coram te et Iheum et Gergeseum et Amorrheum et Cananæum et Ferrezeum et Eveum et Hebuzeum septemque gen-

A tes multo majores numeri quam tu es et robustioris, tradideritque eos Dominus tibi percuti eos usque ad internecionem. » (*Cass.*) Septem istæ gentes septem sunt principalia vitia, quæ per gratiam Dei unusquisque spiritalis miles exsuperans exterminare penitus admonetur ; quod vero majores numeri esse dicuntur, hæc ratio est, quia plura sunt vitia quam virtutes, et ideo in catalogo quidem dinumerantur septem nationes, in expugnatione vero earum sine numeri ascriptione ponuntur. Ita enim dicitur : « Et deleverit gentes multas coram te. » Numerosior est enim quam Israel carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum ac radice procedit.De gastrimargia namque nascuntur comessationes, ebrietates. De fornicatione, tur-
B piloquia, scurrilitas, ludicra atque stultiloquia. De philargyria, mendacium, fraudatio, furta, perjuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, violentiæ, inhumanitas, ac rapacitas. De ira, homicidia, clamor, et indignatio. De tristitia rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio. De acedia, otiositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, pervagatio, instabilitas mentis et corporis, verbositas et curiositas. De cœnodoxia, contentiones, hæreses, jactantia, ac præsumptio novitatum. De superbia contemptus, invidia, inobedientia, blasphemia, murmuratio, detractio, aliaque quamplura similia, quæ cum sint, multo majoris numeri quam virtutes. Devictis tamen illis septem principalibus vitiis, ex quorum natura ista procedunt, omnes protinus conquiescunt ac
C perpetua pariter cum his internecione delentur. Quod autem hæ pestes etiam robustiores sint, manifeste naturæ ipsius impugnatione sentimus ; fortius enim militat in membris nostris oblectatio passionum carnalium quam studia virtutum, quæ non nisi summa contritione cordis et corporis acquiruntur. Quod vero istarum perniciosarum gentium regiones salubriter possidere præcipimur, ita intelligitur : habet enim unumquodque vitium in corde nostro propriam stationem ; sed si cum Israelis populo, id est, virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ vel fornicationis spiritus retentabat, deinceps castitas obtinebit ; quem furor ceperat patientia vindicabit ; quem tristitia morte operante
D occupaverat, salutaris et plena gaudio lætitia possidebit; quem acedia vastabat, incipit excolere fortitudo ; quem superbia conculcabat, incipit excolere humilitas, et ita singulis vitiis expulsis eorum loca, id est, affectus contrarios possidebunt filii Israel, id est, animæ videntes Deum. Illud vero quod cum Abraham de futuris Dominus loqueretur, non septem gentes legitur dinumerasse sed decem, quarum terra semini ejus danda promittitur : qui numerus adjecta idololatria gentium, blasphemia Judæorum, errore hæreticorum, evidentissime adimpletur, quibus ante notitiam Dei et gratiam baptismi, vel impia gentilium, vel blasphema Judæorum multitudo subjecta est, donec intellectuali Ægypto commora-

tur. Si autem abrenuntians quis et egressus inde per Dei gratiam ad eremum pervenerit spiritalem, de impugnatione trium gentium liberatus, contra septem tantum quæ per Moysen denumerantur bella suscipiet. Hactenus hæc pauca de octo principalibus vitiis Cassiani facundissimi doctoris sunt dicta. Quæritur autem cur Cassianus et Gregorius in catalogo eorumdem principalium vitiorum inter se dissentiant, ita ut Cassianus in eorum numero philargyriam et acediam annumeret; econtra Gregorius non hæc duo vitia philargyriam scilicet et acediam in eorum ponit numero, sed invidiam et avaritiam inter eadem adnumerat vitia, quod Cassianus nullatenus facit; ait enim Cassianus quod adversus octo principalia vitia, adjuvante Domino, colluctationem debemus arripere. Sunt autem hæc: primum gastrimargiæ vitium, quod interpretatur gulæ concupiscentia vel ingluvies ventris; secundum fornicationis; tertium philargyriæ, quod intelligitur avaritia, vel, ut proprius exprimatur, amor pecuniæ. Quartum iræ, quintum tristitiæ, sextum acediæ, quod est anxietas sive tædium cordis; septimum cenodoxiæ, quod interpretatur vana gloria; octavum superbiæ. Beatus autem Papa Gregorius ita principalia vitia dinumerat et describit in ordine: Primum superbia, secundum inanis gloria, tertium invidia, quartum ira, quintum tristitia, sextum avaritia, septimum ventris ingluvies, octavum luxuria. Soluta est autem veraciter ab eruditis doctoribus ita hæc quæstio. Avaritia, inquiunt, quæ in Græco dicitur philargyria. Unde et Cassianus: Non solum eam Apostolus radicem esse omnium malorum, verumetiam idolorum servitutem pronuntiavit, dicens: Et avaritia, quod in Græco dicitur philargyria, « quæ est simulacrorum servitus (*Col.* III, 5). » Claret autem quia hi duo doctores, Gregorius et Cassianus, quamvis unus diceret philargyriam, alter avaritiam, nullatenus inter se in hoc nomine discrepaverunt, quia unum est avaritia et philargyria. Invidiam autem quam Cassianus inter cætera vitia non dinumeravit, dicunt sub titulo superbiæ eam intellexisse, ideo quia diabolus per superbiam de cœlo decidisset, invidendo autem de sedibus paradisi primos homines expulisset, ob hoc unum solum esse malum; unde Prosper ait: In tantum unum est malum ut nec superbus sine invidia, nec invidus sine superbia possit inveniri. Acediam autem unde Gregorius in supra dicta principalium vitiorum dinumeratione nil dixit, aiunt eam sub tristitiæ nomine intelligere voluisse, unde et Cassianus: Acedia, quam nos, inquit, tædium sive anxietatem cordis possumus nuncupare, affinis est tristitiæ. His autem sententiis manifeste probatur quia Gregorius et Cassianus de octo principalibus vitiis uniformiter senserunt. Quæritur et illud cur Gregorius in ipsa vitiorum adnumeratione primum vitium superbiam ponit, et Cassianus ultimum, ipse enim dicit: Licet morbus superbiæ octavus et ultimus sit, in conflictu vitiorum atque in ordine ponatur extremus, origine tamen et tempore primus

A est; item alio loco, cum sit superbia posterior in ordine conflictuum, origine tamen anteriorem esse omnium peccatorum et criminum principium et cunctarum interfectricem virtutum. Alibi quemadmodum ipsa octo principalia vitia eorumque soboles a beato Papa Gregorio in expositione beati Job, posita sunt et ordinatim prolata, juvante Domino, persequamur. Ait enim: Vitia quippe tentantia quæ invisibili contra nos prælio regnanti super se superbiæ militant, alia more ducum præeunt, alia more exercitus subsequuntur. Ipsa namque vitiorum regina superbia, cum devictum plene cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit, quos videlicet duces exercitus sequitur, quia ex his procul
B dubio importunæ vitiorum multitudines oriuntur, quod melius ostendimus, si ipsos duces atque exercitus, ut possumus, enumerando proferamus. Radix quippe cuncti mali superbia est, de qua, Scriptura attestante, dicitur: « Initium omnis peccati superbia (*Eccli.* X, 15). » De hac quoque virulenta radice septem principalia vitia proferuntur, scilicet inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ventris ingluvies, luxuria. Nam quia his septem superbiæ vitiis nos captos doluit, idcirco Redemptor noster ad spiritalis liberationis prælium Spiritu septiformis gratiæ plenus venit. Sed habent contra hæc singula exercitum suum. Nam de inani gloria hæc oriuntur: inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentiones, pertinaciæ, discordiæ et novitatum præsumptiones.
C De invidia, odium, susurratio, detractio, exsultatio in adversis proximi, afflictio autem in prosperis nascitur; de ira rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemiæ proferuntur; de tristitia malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, vagatio mentis erga illicita nascitur. De avaritia proditio, fraus, fallacia, perjuria, inquietudo, violentia, et contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur; de ventris ingluvie, inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligentiam propagatur; de luxuria cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror vel desperatio futuri generatur. Quia ergo septem principalia tentamenta de se
D vitiorum multitudinem proferunt, cum ad cor veniunt, quasi subsequentis exercitus catervas trahunt, ex quibus videlicet septem quinque spiritalia, duoque carnalia sunt; sed unumquodque eorum tanta sibi cognatione jungitur ut non nisi unum de altero proferatur; prima namque superbiæ soboles inanis est gloria, quæ dum oppressam mentem corruperit, mox invidiam gignit, quia nimirum dum vani nominis potentiam appetit, ne quis hanc alius adipisci valeat tabescit. Invidia quoque iram generat, quia quanto interno livoris vulnere animus sauciatur, tanto etiam mansuetudo tranquillitatis amittitur, et quia quasi dolens membrum tangitur, idcirco opposita actionis manus velut gravius pre-

sentitur : ex ira quoque tristitia oritur, quia turbata mens, quo inordinate se concutit, eo addicendo confundit, et cum dulcedinem tranquillitatis amiserit, nihil hanc nisi ex perturbatione subsequens mœror pascit ; tristitia quoque ab avaritia derivatur, quia dum confusum cor bonum lætitiæ intus amiserit, unde consolari debeat, foras quærit, et tanto magis exteriora bona adipisci desiderat, quanto non habet ad quid intrinsecus recurrit. Posthæc vero, duo carnalia vitia, id est, ventris ingluvies et luxuria supersunt : sed cunctis liquet quod de ventris ingluvie luxuria nascitur, dum in ipsa distributione membrorum ventri genitalia subnixa videantur, unde dum unum inordinate reficitur, aliud procul dubio ad contumelias excitatur. Bene autem duces exhortari dicti sunt, exercitus ululare, quia prima vitia deceptæ menti quasi sub quadam ratione se inserunt, sed innumera quæ sequuntur, dum hanc ad omnem insaniam pertrahunt, quasi bestiali clamore confundunt. Sed quia huc usque de octo principalibus vitiis pauca carpendo deprompsimus, deinceps necessarium valde reor ut ex multis sanctorum patrum opusculis latius secundum quid Dominus dare dignabitur, primum origines et naturas eorumdem, tam minutas, tam obscuras investigemus. Deinde causas et vexationes eorum, ac demum idoneas curationes eorum ac remedia, ut cœpimus carpendo indagemus.

Cap. III. — *De natura et origine superbiæ.*

(*Cass.*) Quemadmodum vero hujus morbi virus perniciosissimum devitemus instrui poterimus, si ruinæ ipsius causas atque originem persequamur. Nunquam enim curari languor, nec remedia poterunt malis valetudinibus exhiberi, nisi prius inquisitione sagaci origines earum investigentur et causæ. Archangelus namque ille qui pro nimietate splendoris ac decoris sui lucifer nuncupatus est, nullo alio quam superbiæ vitio dejectus est de illa beata angelorum statione, et ad inferna collapsus. Hic namque indutus divina claritate, et inter cæteras supernas virtutes conditoris largitate præfulgens, splendorem sapientiæ et virtutum pulchritudinem, qua ornabatur gratia creatoris, naturæ suæ potentiæ, non munificentiæ illius beneficio, se credidit obtinere, et ob hoc elatus tanquam qui ad perseverantiam puritatis hujus divino non egeret auxilio Deo se similem judicavit, hæc enim sola cogitatio facta ruina est. Ob quam desertus a Deo beatitudinem qua Dei munere fruebatur amisit. Hæc est primæ ruinæ causa et origo principalis morbi, omnium etenim vitiorum fomites de superbia pullularunt testante sacra Scriptura : « Initium omnis peccati superbia (*Eccl.* x, 15). Non alicujus, sed omnis peccati. quoniam non solum peccatum est ipsa, ut Prosper ait, sed etiam nullum peccatum fieri potest aut potuit vel poterit sine ipsa. Hæc enim est natura et origo superbiæ per quam inventor superbiæ de cœlestibus corruit, et postmodum primos homines corrupit et omne genus humanum de immortalitate ad mortalitatem adduxit, de quo dicit Apostolus : « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit. »

Cap. IV. — *Quod superbiæ duo sint genera.*

(*Cass.*) Duo sunt genera superbiæ ; unum, quod spiritales summosque pulsat, aliud quod incipientes carnalesque complectitur : et licet utrumque superbiæ genus tam in Deum quam in homines noxia inflet elatio, tamen illud primum specialiter refertur ad Deum ; secundum ad homines proprie pertinet, quia enim, ut dictum est, duo sunt superbiæ genera : una videlicet superbia dicitur spiritalis, eo quod spiritales sanctosque homines pulsat ; altera carnalis, quæ carnales impugnat. Sed primum de spiritali superbia dicendum est : illos enim solummodo pulsare solet spiritalis superbia, qui devictis superioribus vitiis jam propemodum sunt in virtutum culmine collocati, quos quia lapsu carnali subtilissimus hostis superare non quivit, spiritali ruina dejicere ac supplantare conatur, per hanc illos universis veterum stipendiorum meritis multo labore quæsitis spoliare contendens. Carnalis autem superbia carnales inobedientes facit et asperos, mites atque affabiles esse non patitur. Vitam eis facit longævam, et ne confessionem de peccatis faciant confusionem incutit, ac pudorem, pro suis negligentiis objurgati rebellant et murmurant ; et quid amplius ? cum miserabilem possederit mentem, ad veram Christi humilitatem descendere non permittit, de cujus miserrimo lapsu plura dicere curabimus cum de ejus indiciis tractare cœperimus.

Cap. V. — *Quod tantum sit malum superbiæ ut ipsum Deum adversarium habere mereatur.*

(*Cass.*) Tantum malum est superbia, ut non angelum, non alias virtutes sibi contrarias, sed ipsum Dominum adversarium habere mereatur, testante Scriptura, « Deus superbis adversatur » ; et iterum : « Immundus est apud Deum omnis qui exaltat cor suum ; » notandum siquidem est, quod nequaquam dixerit super his qui cæteris sunt vitiis involuti, quod habeant sibi Dominum resistentem, sed solis superbis.

Cap. VI. — *Qualiter superbia superbos vexat.*

(*Cass.*) Illis enim quos vexat superbia non opportunus est sermo, sed risus levis ac factuus, effrenata atque indisciplinata cordis elatio, discipulos contra sanctos Ecclesiarum Dei rectores incautos reddit et elatos, sequaces suos in prosperitate facit elatos, in adversitate desperantes et tristes, in oratione tardos, in vigiliis pigros, in eleemosynarum largitate tenaces, in jejuniis avidos, in obedientia desides, in hospitalitate inhumanos, et quid amplius ? in omnibus bonis inhonestos et immisericordes reddit.

Cap. VII. — *Quibus indiciis possit superbia cognosci.*

(*Cass.*) His igitur indiciis superbia declaratur,

mus pronitas in loquendo vis clamoris, in taciturnitate, amaritudo, mœrens et effusus in lætitia risus irrationabilis, in adversis tristitia, in responsione rancor, facilitas in sermone, verba passim sine ulla cordis gravitate erumpentia, expers patientiæ est, charitatis aliena, audax ad contumelias irrogandas, ad tolerandas pusillanimis, ad obedientiam difficilis, ad recipiendam exhortationem implacabilis, ad resecandas voluntates suas infirma, ad succumbendum alienis durissima, semper propriam definitionem statuere contendens, ipsa vero nequaquam cedere, locumque dare alteri acquiescens; et ita fit ut etiam capax consilii salubris effecta, in omnibus suo potius credat quam seniorum judicio. Unde et Prosper ait: Hi quos superbiæ mentis tumor elatione corrupit seniorum suorum non observant imperia, sed judicant, de suis negligentiis [illegible], aut rebellant, aut murmurant, de loco superiori [illegible] tant, prioribus se melioribus efferunt, suas sanctitates procaciter jactant, non servant in obsequio reverentiam: hæc sunt superbiæ tumoris indicia quibus Deus offenditur et his malis diabolus pastus exsultat.

CAP. VIII. — *Quod nullum vitium tam deterat a mandatis Dei quam superbia et ipsa maxime iram Domini provocat.*

(*Hilar.*) In expositione cujusdam psalmi excellentissimus valde doctor Hilarius Pictavensis episcopus cum dolore proclamavit dicens: o infelix superbia, quæ dedignatur sub præceptis [illegible] vivere, quæ mandata divina animi infidelis tumore fastidit. Plurima sunt humanorum vitiorum crimina, et diversæ atque innumerabiles peccatorum operationes, sed nulla magis provocatur in nos Dei ira quam superbiæ causa est. Per superbiam enim plures hominum contemnunt, et Deo obsequi spernunt, sed licet sint præclara cætera fidei opera, et in omni divinorum præceptorum custodia devotio immoretur, tamen subrepente superbia, mensuras eorum, quæ recte operamur, abolebitur, per hanc Pharisæus ille evangelicus dicendo: « Non sum peccator sicut hic publicanus (*Luc.* XVIII, 11), » ex superioribus operibus cecidit in crimen. Apostolus enim Paulus angelum Satanæ qui se colaphizaret accepit (*II Cor.* XII, 7), ne magnitudine revelationum extolleretur. (*Cassiod.*) Est enim superbia gravissimum vitium, per quam humana despicimus et divina negligimus. Ipsa pariter omnes exhaurit virtutes, ipsa hominem justitia et sanctitate expoliat, [illegible] virtutum, ipsa est [illegible] sine qua nullum fuit aut est aut esse poterit peccatum: « Initium, inquit, omnis peccati superbia (*Eccli.* X, 15). » (*Prosp.*) Nihil est enim aliud omne peccatum nisi Dei contemptus, quo ejus præcepta calcantur. Denique ipse diabolus inventor superbiæ per ipsam de cœlestibus corruit, quem Deus fecerat inter alios [illegible], et hæc est [illegible] malorum causa, per hanc serpens diabolus primum parentem [illegible], per hanc [illegible] tali modo. Est enim superbia mater ac regina vitiorum, cujus rex est diabolus, dicente Scriptura: « Ipse est rex super universos filios superbiæ (*Job* XLI, 25). »

CAP. IX. — *[illegible] super [illegible] humilitatis.*

Quomodo itaque est superbia; « Et quid superbis terra et cinis (*Eccli.* X, 9), » et illud: Deus superbis resistit (*I Petr.* V, 5); et illud: Immundus est apud Deum omnis qui exaltat cor suum; et illud: Omnis qui se exaltat humiliabitur (*Luc.* XIV, 11); et illud: Ante ruinam exaltatur spiritus (*Prov.* XVI, 18); et illud: Dominus alta a longe cognoscit (*Psal.* CXXXVII, 7); et illud: Initium omnis peccati superbia (*Eccli.* X, 15). » Deus [illegible] factus est, [illegible] superbus. Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Namque [illegible] noster inter omnia conditus videri, super omnia volebat elatus; Redemptor autem noster magnus manens super omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus. Ergo [illegible] humilibus, quia dum se dejiciunt ad Dei similitudinem ascendunt. Dejiciuntur elati, quia dum se erigunt ex apostatæ angeli imitationem cadunt.

CAP. X. — *[illegible] superbiam superare possumus.*

Itaque hunc nequissimum spiritum superbiæ valere superare volumus, ut in singulis quibus nobis [illegible] virtutibus proficere, illud apostolicum dicamus: « Non ego, sed gratia Dei mecum; et gratia Dei sum, quod sum; et: Deus est qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate (*I Cor.* XV, 10); » [illegible] ipso auctore salutis nostræ: « Qui manet in me et ego in illo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere (*Joan.* XV, 5; *Luc.* XV, 7), » et [illegible] superbia [illegible] omnium depopulatrix virtutum per veram poterit exstingui humilitatem, [illegible] principiumque malorum superbiam esse cognoscens, contraria tamen contrariis [illegible], ut ea militent, quæ per superbiam corruerant, per humilitatem resurgerent. Dicitur namque ille: « In cœlum conscendam (*Isa.* XIV, 13). » Dominus dicit: « Humiliata est in terra anima mea (*Psal.* XLIII, 25). » Ille dicit: « Ero similis Altissimo (*Isa.* XIV, 14). » Dominus, « cum esset in forma Dei [illegible] semetipsum, formam servi accipiens, [illegible] humilis factus est usque ad mortem (*Philip.* II, 7) » [illegible] (*Rom.* XII, 16); [illegible] « [illegible] humilis corde (*Matth.* [illegible]) » [illegible] principale [illegible] superbiam [illegible]

Cap. XI. — *Remedia adversus morbum superbiæ.*

(*Cass.*) Si superbiam ferocissimam bestiam et devoratricem cunctarum virtutum omnimodis festinamus exstinguere, nosmetipsos omnibus hominibus inferiores judicemus, et viliores et universa, quæ nobis fuerint irrogata, et si sint injuriosa vel tristia, vel damnosa, tanquam a superioribus nostris illata patientissime toleremus, et mente jugiter recolamus vel Domini nostri vel sanctorum ejus passiones, considerantes tanto levioribus nos injuriis attentari, quanto longius a meritis eorum et conversatione distamus. Pariter etiam cogitantes cito nos de hoc sæculo migraturos. Deinde posthæc hanc eamdem humilitatem erga Dominum firmissime retentemus, quod a nobis ita complebitur ut nihil nosmetipsos absque illius opitulatione vel gratia quod ad virtutum consummationem pertinet posse perficere cognoscamus, sed et hoc ipsum quod intelligere meruimus ejus esse muneris in veritate credamus. Nam et sanctus pater Basilius de curatione et remedio superbiæ sic ait, impossibile est curari hoc vitium nisi abstrahat se et recedat ab omnibus occasionibus elationis, sicut impossibile est exstingui linguæ alicujus vel gentis loquelam vel artificium aliquod, nisi quis omni genere se abstrahat non solum ab agendo vel loquendo vel movendo, sed etiam ab audiendo eos, qui agunt id, quod oblivisci cupit, et hoc observandum de omnibus vitiis.

Cap. XII. — *De natura et origine inanis gloriæ.*

(*Cass.*) Cœnodoxia, quam nos vanam sive inanem gloriam appellamus, multiformis et varia atque subtilis est passio, ita ut quibuslibet perspicacissimis oculis non dicam caveri, sed provideri et deprehendi vix possit. Nascitur enim, ut dictum est, ex superbia, per hoc enim, vanitatis vitium diabolus de angelica est ejectus beatitudine cum diceret : « Ero similis Altissimo (*Isa.* xiv, 14), » et per hunc inanis gloriæ morbum primos homines decepit cum eis diceret : « Eritis sicut dii, scientes bonum et malum (*Gen.* iii, 5). » Est enim inanis gloria multiplex et multiformis, ac varia, ut dictum est, passio, undique bellatore ex omni parte victori occurrens. Nam et in habitu et in forma et in incessu, in voce, in opere, in vigiliis, in oratione, in remotione, in lectione, in scientia, in taciturnitate, in obedientia, in humilitate, in longanimitate, Christianum vulnerare conatur, per hoc vanitatis vitium decipitur, quisquis in bonis suis laudari desiderat, et non Domino Deo honorem et laudem et gratiarum actiones refert. Nec divinæ imputat gratiæ, quidquid boni cogitavit aut dixit vel fecit, sed quasi ex se habeat, quod recte cogitavit, vel dixit, vel opere implevit, seu et dignitatem et sublimitatem terreni honoris vel spiritalis decorem sapientiæ, vel ex suo merito, vel ex suo studio, acquisisse se glorietur, dum nemo hominum potuit, potest aut poterit boni quidquam absque Dei gratia vel adjutorio vel inspiratione cogitare, vel dicere, vel facere, vel habere, sicut Dominus in

A Evangelio discipulis suis ait : « Sine me nihil potestis facere (*Joan.* xv, 5). »

Cap. XIII. — *Qua comparatione monstretur natura cenodoxiæ, id est, inanis gloriæ.*

(*Cass.*) Pulchre seniores naturam morbi hujus in modum cæpæ pultorumque describunt, quæ uno decorata tegmine, alio rursum inveniuntur induta, totiesque reperiuntur obtecta, quoties fuerint explicata.

Cap. XIV. — *Qualiter vel quibus modis inanis gloria sectatores suos pulset ac vexet.*

(*Cass.*) Non solum enim ut cætera vitia in parte carnali, sed etiam in spiritali hominem pulsat, subtiliore se nequitia ingerens menti, et quem non po-
B test carnalibus vitiis decipere, de spiritalibus bonis conatur sauciare, tantoque est perniciosior ad conflictum quanto obscurior ad cavendum. A dextris enim et a sinistris Christianum impugnare non cessat. Ait enim sapientissimus Salomon : « Ne divertaris ad dextram vel ad sinistram (*Prov.* iv, 27). » Qui enim se de virtutibus et operibus bonis extollunt et inaniter blandiuntur, ad dextram divertuntur; qui vero de vitiis gloriam sibi in sua confusione conquirunt, ad sinistram per elationis et inanis gloriæ vitium divertuntur. Quem de specie succinctæ ac nitidæ vestis cœnodoxia non potuit generare, pro squalida et inculta ac viliore conatur inferre, quem non potuit per honorem dejicere, humilitate supplantat, quem scientiæ et locutionis ornatu non
C potest extollere, gravitate taciturnitatis elidit, si jejunet, palam gloria vanitatis pulsatur, si illud contemnendæ gloriæ causa contexerit, eodem vitio elationis obtunditur, ne vanæ gloriæ contagione maculetur, orationes occultas exercet, et quod nullum habeat hujus facti conscium non effugit aculeos vanitatis. Hic enim morbus nec eos, qui in solitudine cunctorum mortalium consortia gloriæ causa fugerunt, persequi cessat, quantoque amplius universum quis dispexerit mundum, tantum alacrius persequitur et insectatur, alium quod potientissimus sit operum ac laboris, alium quod ad obediendum promptissimus, alium quod humilitate cæteros præponderet, conatur extollere, alius scientiæ, alius lectionis, alius vigiliarum prolixitate tentatur, solet
D autem hic vanæ gloriæ morbus quosdam in clericali ordine constitutos propter sonum vocis extollere, eo quod latius psallant, aut quod sint forma corporis decori aut quod parentes divites ac nobiles habeant, aut quod sint eruditi sapientia aut quod eloquentes et facundissimi in sermone, aut quod sint diversis imbuti artibus et disciplinis, et quid amplius? semper hæc vanitatis pestis ad hoc hominem tam clericum quam laicum, tam virum quam feminam, tam senem quam juvenem impugnat, ut de bonis, quæ agit, laudem ab hominibus requirat.

Cap. XV. — *Quibus indiciis possit inanis gloria cognosci.*

(*Basil.*) His enim indiciis inanis gloria cognoscitur.

cum quis praesentibus illis qui laudare possunt, aliquid agit operis boni. Nullo autem tali praesente, vel etiam his qui vituperare possunt, segnis tunc et pigrior in opere; si enim Domino placere vellet, semper ubique et in omni loco idem esset, eadem gereret, adimplens quod scriptum est, per arma justitiae a dextris et a sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, ut seductores et veraces. Est enim vanitas inflata gaudiis, vana delectationes [illegible] affectu, gaudens honore, avida [illegible], [illegible] inflata, turbulenta, [illegible], [illegible], [illegible], captivis [illegible], simulatrix quaedam [illegible], appetitrix dignitatum, [illegible] perfecta. Cui serviunt [illegible] sub [illegible] sunt, qui se de operibus, quorum sibi conscii non sunt, turpiter jactant, qui se praedicari ab hominibus per [illegible] affectant, qui [illegible] compensatione deprehendunt. [illegible] vanitas premit, [illegible] ad medicum venire permittit, et quid est ad medicum venire, nisi [illegible] infirmitates cognoscere? [illegible] ut laboriosa opera quae populis admirantur, et quibus fama diffunditur, sine labore [illegible] et libenter exerceant. Inde est quod jejunare, abstinere, vigilare, Ecclesiam frequentare, vel psallere, cum haec omnia sine labore non faciunt, etiam cum delectatione faciunt, ut ab hominibus, quibus placere, non Deo, desiderant, videantur, unde Veritas ait: « Amen, dico vobis, receperunt mercedem suam. » (Matth. VI, 2 et 5.)

CAP. XVI. — *Increpatio adversus eos qui inanis gloriae morbo [illegible]*

(*Cass. et Hieron.*) Egregius praedicator Paulus monet dicens: « Nolite fieri inanis gloriae cupidi (*Gal.* V, 26); » et Dominus [illegible]: « Quomodo, » inquit, « potestis vos credere qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quae a solo Deo est non quaeritis? » (*Joan.* V, 44.) De his et beatus David cum [illegible] dicit: « Quoniam Deus dissipavit ossa hominum sibi placentium (*Psal.* LII, 6). » Idem propheta docens non nostram sed Domini gloriam [illegible] dicit: « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (*Psal.* CXIII, 1). » Et Paulus apostolus: « Qui gloriatur, in Domino glorietur (*I Cor.* I, 31). » Et illud: « Gratia Dei sum id quod sum (*I Cor.* XV, 10). » His autem [illegible] [illegible], o [illegible] gloriae cupide, ut de bonis, quae agis laudem ab hominibus non requiras; [illegible] autem crede, quamvis [illegible] aut longas orationes, aut jejunia, aut [illegible] aut virginitatem [illegible], aut quaecunque bona facias, si propter laudes hominum agis, a Deo mercedem pro his bonis nullatenus recipies.

CAP. XVII. — *Remedia contra inanem gloriam [illegible]*

(*Cass.*) Tali autem remedio [illegible] [illegible] omnis gloriae [illegible], si [illegible] illud Davidicum [illegible]: « Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent (*Psal.* LII, 6); » [illegible] per [illegible] gloriae [illegible]. [illegible] gloriae proposito [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gloriam [illegible] Domini [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] omnia propter Deum et ex mandato ejus [illegible] bona, et in nullo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Domino [illegible] [illegible] [illegible] Domino potest [illegible]

CAP. XVIII. — *[illegible]*

(*Greg.*) Nihil magis Christianus [illegible] Dei [illegible] Cain invidit [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

invidendo inimicus exstitit. Et Joseph ab invidis A fratribus est venditus, et Saul rex invidendo est persecutus David, et Judæ inde perierunt, dum Christo malunt invidere quam credere.

Cap. XIX. — *Qualiter invidos vexat invidia.*

Nemo existimet malum istud una specie contineri aut brevibus terminis et angusto concludi, late patet zeli multiplex et fecunda pernicies, radix est malorum omnium, fons grandium [*Al.*, generalium], seminarium delictorum, materia culparum, inde odium surgit, animositas inde procedit, avaritiam zelus inflammat dum suo quis non potest esse contentus, videns alterum ditiorem, ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem, zelo excitante sensus nostros atque in ditionem suam B mentis arcana redigente, Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, judicii dies non providetur, inflatur superbia, exacerbatur sævitia, perfidia prævaricatur, impatientia cæcutit, furit discordia, ira fervescit, nec se iram potest cohibere vel regere, qui factus est potestatis alienæ, hinc dominicæ pacis vinculum rumpitur, hinc charitas fraterna violatur, hinc adulteratus veritas, unitas scinditur. Est enim invidia animæ tinea, quæ contagione tabescit pectoris, invidit autem in altero, vel virtutem ejus, vel felicitatem, id est, vel merita propria, vel beneficia divina, in malum proprium bona aliena convertunt invidi, illustrium prosperitate torquentur, aliorum gloriam suam faciunt pœnam, quibus cibus lætus non est nec potus jucundus, suspirat semper C et ingemiscit et dolet, dumque ab invidis nunquam livor exponitur, diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur, mala cætera habent terminum, et quodcumque delinquitur delicti consummatione finitur, invidia terminum non habet, permanens jugiter malum et sine fine peccatum, quantoque ille cui invidet successione meliore profecerit, tanto invidus et malevolus in majus incendium livoris ignibus inardescit: quis facile potest, quale sit hoc malum verbis exprimere, quod invidus odio hominis persequitur divinum munus in homine, cum potius amari homo debeat etiam pro sui meriti sanctitate? Tantos invidus habet justa pœna tortores, quantos invidiosus habuerit laudatores, siquidem invidiosum facit excellentia meriti, invidum pœna peccati. D (*Hieron.*) Inter invidum autem et invidiosum hoc interest quod invidus feliciori invidit, invidiosus autem is est qui ab alio patitur invidiam, invidia enim semper aliena felicitate torquetur et in duplicem scinditur passionem, cum aut ipse est in eo in quo alium esse non vult, aut alium videns esse meliorem dolet se ei non esse consimilem. pulchre quidam poeta de invidia lusit dicens:

> Justius invidia nihil est, quæ protinus ipsum
> Auctorem rodit excruciatque animum.

Cap. XX. — *Quibus indiciis invidorum dignoscitur invidia.*

(*Cypr. et Prosp.*) Est enim invidorum vultus minax et torvus aspectus, pallor in facie, in labiis tremor, stridor in dentibus, verba rapida et effrenata convicia, manus ad cædis violentiam prompta etiamsi gladio interim vacua, odio tamen furiatæ mentis armata, odia intra se invidi abscondunt, in suos cruciatus enutriunt, proficientibus invident, peccatibus favent, de bonorum malis gaudent, de profectibus lugent, inimicitiis gratuitis ardent, deprehendi pectoris sui malitiam timent, semper amari, nunquam certi, amici diaboli, inimici etiam sui, opinionem bonorum mundati decolorant, in spiritalibus carnalia laudant, ut spiritalia bona eisdem esse persuadeant.

Cap. XXI. — *Increpatio adversus invidos.*

(*Cypr.*) Quicumque es invidus et malignus videris, quam sis eis, quos odisti, insidiosus, perniciosus, infestus, nullius magis quam tuæ salutis inimicus! et quisquis ille est, quem zelo persequeris, subterfugere et vitare te poterit, tu te non potes fugere, ubicunque fueris adversarius tuus tecum est, hostis semper in pectore est, pernicies intus inclusa est, ineluctabili catenarum nexu ligatus et vinctus es, invidia etiam dominante captivus es, nec solatia ulla tibi subveniunt, perseverans malum est hominem persequi ad Dei gratiam pertinentem. Calamitas sine remedio est odisse felicem. Si homo lucis esse cepisti, quæ sunt Christi gere, quia lux et dies Christi es. Quid in zeli tenebras ruis? quid te nubilo livoris involvis, quid invidia cæcitate omne pacis et charitatis lumen exstinguis? quid ad diabolum cui renuntiaveras redis? Quid Cain similis existis? qui sub vestitu ovium lupus latitas? quid gregem Christi, qui Christianum te mentiris infamas? Christi nomen induere et non per Christi viam pergere quid aliud quam prævaricatio est divini nominis, quam desertio itineris salutaris? Quapropter considera, o invide, in quanta cæcitate es, qui alieno profectu deficis, qui aliena exsultatione contabescis, quantæ infelicitatis es, qui melioratione proximi deterior existis, perpende, quæso, quia dum te a livore minime custodis, in antiquam versuti hostis nequitiam cedis, si enim aliena bona dilligere voluisses, ea quasi tua propria facere potuisses.

Cap. XXII. — *Remedia adversus morbum invidiæ.*

(*Cypr.*) Hujus autem vitii hæc esse poterit medicina, et istius curatio morbi, si divinis meditationibus et exercitationibus corroboretur animus contra omnia diaboli jacula firmandus, et si in manibus divina sit lectio, in sensibus dominica cogitatio, et si oratio jugis omnino non cesset, salutaris operatio perseveret, spiritalibus semper actibus animus occupetur, ut quotiescumque inimicus accesserit, quoties adire tentaverit, clausum adversum se pectus inveniat et armatum, et qui fueras invidia et livore possessus, omnem illam malitiam qua prius tenebaris abjice, ad viam vitæ æternæ vestigiis salutaribus reformare, evelle de pectore tuo spinas et tribulos, venena fellis evome, discordiarum virus exclude,

purgetur mens quam serpentinus livor infecerat, unde vulneratus fueras inde curare; [illegible] ante oderas, dilige illos quibus injuste [illegible] invidebas. Bonos imitare et sectare potes, si sectari non potes collaetare certe et gratulare melioribus, ut te illis adunata dilectione participem, fac te consortio charitatis et fraternitatis vinculo cohaerentem, cogita ea quae divina et justa sunt, habes autem multa quae cogites: paradisum cogita, quo Cain non rediit, qui invidia fratrem peremit, cogita coeleste regnum, [Forte deest ad] quod non nisi concordes atque unanimes Dominus admittit; cogita quod filii Dei hi soli possint vocari, qui sunt pacifici qui nativitate et lege divina ad similitudinem Dei Patris et Christi respondeant adunati, cogita sub oculis Dei nos stare, spectante ac judicante ipso conversationis ac vitae nostrae curriculo decurrere, cogita cito nos ab hoc saeculo migraturos, si enim haec quae dicta sunt cogitaveris et opere impleveris, ab invidiae morbo Deo protegente curari poteris.

Cap. XXIII. — *De natura et origine irae ac furoris.*

Ira enim ex invidia generatur, cum in exterius vulneris livore animus sauciatur, et tanto mansuetudo tranquillitatis amittitur, quanto plus invidia cujusque mentem obsederit. Postquam diabolus propter superbiam de coelesti ejectus est beatitudine, invidus et iracundus homini per [illegible] nequitiae suae artem de beatissimis paradisi sedibus expulit seducendo, et haec est natura et initium irae quae species est furoris (*Isid.*). Inter furorem autem et iram haec est differentia, quia qui irascitur intra animos suos hoc volvit, sicut ex ipso indicatur quod dicitur: « Irascimini et nolite peccare (*Psal.* IV, 5); » qui vero furit jam plus aliquid per insaniam gerit. « Furor enim, inquit, est secundum similitudinem serpentis. » Inter iracundiam autem et iram hoc interest, quod iracundus semper irascitur, iratus pro tempore concitatur.

Cap. XXIV. — *Qualiter [illegible].*

(*Cass.*) Ira denique in nostris cordibus residente, nec judicium rectae discretionis acquirere, nec honestae contemplationis intuitum, nec maturitatem consilii possidere, nec vitae participes, nec justitiae tenaces, sed nec spiritalis quidem ac veri luminis capaces poterimus existere, « quia conturbatus est, inquit, prae ira oculus meus (*Psal.* VI, 8), » nec sapientiae participes efficiemur [illegible] omnium pronuntiari opinione [illegible], quia ira in sinu insipientium requiescit (*Eccle.* VII, 10). Duplex autem non solum apud nos verum etiam apud philosophos irae nomen accipitur, vel cum injuria lacessiti naturale hoc stimulo commovemur, vel cum [illegible] impetu et furore restricto potest [illegible] et nihilominus super eo quo putatur laesus desiderat ultionem. Hoc autem vitium irae humanitatem et clementiam et mansuetudinem aufert ab eo qui eam tamquam [illegible] possidet.

Cap. XXV. — *Quibus [illegible].*

(*Cass.*) Cum iracundiae [illegible] morbus obsederit mentem [illegible] sed reipsa et opere indignari [illegible], namque [illegible] nec affabilitate et solito colloquio, sed nec [illegible] oculorum [illegible] turbida et adversa, quorum ira [illegible] semper paratos ad irritandum, ad vituperandum, ad reprehendendum et [illegible] tiandum, hoc enim vitium mentem turbat, rectum consilium dissipat, justitiam adimit.

Cap. XXVI. — *[illegible].*

(*Cass.*) Si ad perfectionem tendis et agonem spiritalem legitime cupis decertare, ab omni ira et furore alienus existe, audi quid Dominus noster praecepit dicens: « Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio (*Matth.* V, 22). » Et Paulus apostolus: « Omnis, inquit, ira et indignatio et clamor et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia (*Ephes.* IV, 31). » Cum dicit, « Omnis ira tollatur a vobis, » nullam penitus velut necessariam et utilem nobis excepit. Quod autem dicit Psalmista: « Irascimini et nolite peccare (*Psal.* IV, 5), » jubet, [illegible] motus ac suggestionibus pravis irasci, et non peccare, ad effectum scilicet [illegible] perducere; hoc autem [illegible] vitium cave ne [illegible] in corde [illegible] tuo, [illegible], ut dicit Scriptura: « Vir iracundus inhonestus est; » Et iterum: « Ira in sinu insipientium requiescit; » et: « [illegible] consilio, et [illegible]; vir autem iracundus effodit peccata (*Prov.* XXIX, 22). » Et apostolus: « Ira enim viri justitiam Dei non operatur (*Jac.* I, 20). »

Cap. XXVII. — *Remedia quibus [illegible].*

(*Cass.*) Haec est hujus morbi medicina perfecta, ut primitus credamus nullo modo sive injuste sive juste [illegible] nobis licere, [illegible] nos templum Spiritus sancti [illegible] iracundiae in nobis spiritu commorante [illegible] cogitemus [illegible] ad Deum [illegible] considerantes quotidie nos [illegible] e corpore migraturos [illegible] nihil [illegible] vigiliarumque laboribus conferendum, quibus propter iracundiam [illegible] ab [illegible] judicii supplicio [illegible] aeterna.

Cap. XXVIII. — *De natura et origine tristitiae [illegible].*

Ex ira quoque tristitia oritur, quae [illegible] mens quae [illegible] et tam [illegible] tranquillitatis [illegible] nihil boni [illegible] et turbatione [illegible]. Nonnunquam autem ira praecedente [illegible]

sub equi seu concupiscentiæ lucrive cujusdam minus A indepti generari tristitia solet, cum se harum rerum quadam spe mente concepta quis viderit excidisse, interdum vero etiam nullis existentibus causis diabolico instinctu tanto repente mœrore deprimimur, ut quidquid benigna affabilitate, quidquid competenti confabulatione a quoquam prolatum fuerit, importunum nobis ac superfluum judicetur, nullaque a nobis reddatur eis grata responsio universos cordis nostri recessus felle amaritudinis occupante.

Cap. XXIX. — *De natura et origine tristitiæ salutiferæ.*

(*Cass.*) Prædicator egregius de hac tristitia ait : quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam ad salutem stabilem operatur, hæc enim aut alienum B peccatum luget aut proprium, nec de hoc dolet, quod divina justitia agitur, sed de eo mœret, quod humana iniquitate committitur, hæc namque tribus generatur modis, primo pro pœnitudine delictorum, secundo pro desiderio perfectionis, tertio pro contemplatione futuræ beatitudinis, his enim indiciis salutifera dignoscitur tristitia, est namque obediens, affabilis, humilis, mansueta, suavis ac patiens, habens in semetipsa omnes fructus Spiritus sancti quos enumerat idem Apostolus : « Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, mansuetudo, continentia (*Gal.* v, 22). » Hæc est enim, ut dictum est, salubris tristitia, secundum Deum, quæ pœnitentiam ad salutem stabilem operatur, quæ sectatores suos a mundanis et C noxiis separat actibus, et ad cœli dirigit arcem. Absque ista enim omnis tristitia tanquam sæculi, et quæ mortem inferat, æqualiter repellenda est, nunc ad propositum ordinem iræ mortiferæ revertendum est.

Cap. XXX. — *Qualiter tristitia mortifera sectatores suos vexat ac propulsat.*

(*Cass.*) Quem enim hic pestifer possidet morbus ab omni eum separat divinæ contemplationis intuitu, mentemque ejus ab omni puritatis statu labefactat ac deprimit. Non orationes ei cum cordis alacritate permittit explere, non sacrarum lectionum sinit remediis incubare, tranquillum ac mitem esse non patitur, et ad cuncta operationum vel religionis D officia, impatientem et asperum reddit, omnique salubri consilio perdito et cordis constantia perturbata velut amentem facit et ebrium, sensum frangit, quem et obruit desperatione pœnali.

Cap. XXXI. — *Quibus indiciis mortifera declaratur tristitia.*

(*Cass.*) Hæc vero tristitia asperrima est, impatiens, dura, plena rancore et mœrore infructuoso, ac desperatione pœnali, quem vero possidet ab orationis segregat studio, a lectionis abstrahit exercitio, ad sacras meditationes negligentem reddit et desidem, ad sancta vigiliarum studia tardum facit, et pigrum, universos fructus spiritales evacuat, quos novit illa conferre quæ secundum Deum est tristitia.

Cap. XXXII. — *Increpatio adversus morbum mortiferæ tristitiæ.*

(*Cass.*) Quisquis es huic pestifero irretitus morbo, memento quia sicut tinea vestimento et vermis ligno ita tristitia nocet cordi tuo. Evome igitur hoc amaritudinis venenum, ut quid enim pro amissione lucri præsentis tristaris ! ut quid pro illato detrimento ? ut quid pro irrogatis injuriis ? ut quid mortifera desperatione, pro innumerositate peccatorum tuorum, sicut Cain post fratricidium, et Judas post proditionem tristando concuteris? Audi dicentem Dominum : « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech.* XXXIII, 11), » ubi et quando et in quacunque re tristitia sæculi contra se erexit dic ore et opere : « Gaudens gaudebo in Domino, et exsultabo in Deo salutari meo (*Isa.* LXI, 10). »

Cap. XXXIII. — *Remedia quibus tristitiam mortiferam de cordibus nostris exterminare possimus.*

(*Cass.*) Hanc ergo perniciosissimam passionem ita de nobis expellere poterimus, si mentem nostram spiritali meditatione jugiter occupatam futura spe et contemplatione repromissæ beatitudinis erigamus, pro æternarum rerum intuitu semper læti atque immobiles perdurantes, nec casibus dejecti præsentibus nec prosperis fuerimus elati, utraque velut caduca et mox transeuntia contemplantes, et apostolus Jacobus hujus vitii medicinam nobis congruenter insinuat dicens : « Tristatur aliquis vestrum, oret ; æquo animo est, psallat (*Jac.* v, 13), » his enim modis universa malarum tristitiarum genera opitulante Domino possumus superare si volumus.

Cap. XXXIV. — *De natura et origine avaritiæ.*

(*Cass.*) Avaritia, quæ in Græco dicitur philargyria, quæ est simulacrorum servitus, Apostolo dicente, radix omnium malorum, sic enim ait : « Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis (*I Tim.* VI, 10). Oritur autem hæc insaturabilis pestis et superbia, quæ est Dei contemptus. Nam angelicus ille ordo, qui de cœlo infeliciter cecidit, propter superbiam et avaritiam corruit, ubi et hæc insaturabilis rabies avaritia, quæ et cupiditas dicitur, principalem sumpsit originem, dum Domino concupivit esse similis, cum diceret : « Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo (*Isa.* XIV, 14), » quia avaritia non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis ; per hanc diabolus primos homines de claustris ejecit paradisi, per hanc et Dominum ausu improbo tentavit, cum et omnia regno mundi ostendit dicens : « Hæc omnia tibi dabo si procidens adoraveris me (*Matth.* IV, 9), » hæc autem inexplebilis pernicies ut Prosper luculentissimus doctor ait sine superbia inveniri non potest, sic enim ait, sane cupiditas atque superbia in tantum unum est malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit inveniri cupidus. Denique si

quodlibet peccatum perpetrare non possim nisi mea A delectationi consentiam, quod cupiditatis est proprium, et Dei præcepta contemnam, quod est superbiæ malum, quomodo non ex cupiditate quæ est radix malorum omnium et ex superbia, quæ « initium omnis peccati (*Eccli.* X, 15) » dicitur, procedit omne peccatum?

CAP. XXXV. — *Quibus [illegible] avarus.*

(*Cass.*) Avaritia enim quosdam sectatores suos vexat in æstimatione et laude boni nominis favoris popularis, quosdam de sublimitate honoris, quosdam de acquirendis rebus superfluis, nonnullos de capiendis aliorum facultatibus, nonnullos ut proprias retineant inutiliter divitias propulsat. Solet namque avarus cogitare vel dicere: si pecuniam reconditam non B habuero, quid filii mei post mortem facient, quid si infirmitas corporis mei evenerit, quid si longa senectus prolongaverit (*Deest* ?) Hæc et alia his similia tractantes avari pecunias sibimetque conquirentes nummos per fas et nefas habere desiderant, et pleno sacello delectantur; currunt enim et discurrunt, nunc huc, nunc illuc, negotiando, rapiendo, mentiendo, jurando, rixando, tunc enim putat bonum habuisse se diem, quando denarium reponit avarus in arca; ideo insatiabilis et inexplebilis per omnia turpitudinum genera [illegible] discurrit; ubi pecuniam reponat, cui eas credat ambiguus, deinde quid ex his emere, qualeque commercium valeat duplicare cura pravior distenditur, cumque illi et ex hoc voto [et hoc ex voto] evenerit, avidior fames succrescit avaritiæ, tantoque vehementius suscitatur, quanto etiam summa lucri major apponitur. (*Greg.*) Cum pecuniæ etenim incremento rabies cupiditatis augetur; sicut enim hydropicus quanto plus bibit, tanto plus sitit, ita avarus quanto magis habet, tanto magis habere desiderat, nihilque aliud reputat cordis intuitu, quam unde pecuniam parare valeat. Procreatrix namque est omnium malorum avaritia, quæ [illegible] ubi spes nummi aliqua potuerit refulgere, nullam fidem exhibere permittit, pro hoc non sacrilegia, non perjuria, non furta [illegible] perhorrescit. [illegible] ut alis venter, ita avaro aurum et spes lucri pro Deo. Unde beatus Apostolus « avaritiam simulacrorum servitutem (*Col.* III, 5) » pronuntiavit, eo quod figuram Dei et imaginem prætermittens, quam devote serviens Deo immaculatam in semetipso debuit custodire, hominum figuras impressas auro diligere pro Deo maluit et tueri. Cunctos igitur pæne homines agitat avaritia, nullum de his quietum esse permittit: qui nihil habent cupiditate torquentur, illi qui divitias possident sollicitudine cruciantur. Nec quemquam enim bene est, qui [illegible] auro incubant, [illegible] sis est gravior, semper enim sunt [illegible], pavidi, solliciti, ne hoc servus auferat, ne fur effodiat; atque [illegible] aliud timent, ita abscondunt, ut omnium subterfugiat notitiam, nihil ex eo proferentes aliquando ad usum, ne aperte [illegible] at causa perdendi, servant autem illud et non utuntur,

A servant tanquam [illegible] (*Eccli.* [illegible]) dominum, et diutius intendere diligentius non proprium [illegible] avarus [illegible] servat [illegible] quam rapuit. [illegible] acquirendo, [illegible] dum [illegible] nec [illegible] habitaculum quietem est, [illegible] et quod illi (*F.* nil) proficiat quod acquirit. Qui possessionibus [illegible] possidere non potest, dum [illegible] sollicitudine [illegible] perdit [illegible] excludit, [illegible] persequendo depellit, qui non acquirit [illegible] vere, lucra non [illegible] B sed damnum est, quod publicum malum est, [illegible] aut fructus servat, aut [illegible] aut [illegible] tia, aut [illegible] acquirendi [illegible] [illegible] gemitus, et [illegible] [illegible] possidet, et [illegible] Qui dives est avarus, non [illegible] nummis non [illegible] sufficit, nec [illegible] avaritia [illegible] dum [illegible] quod quædam [illegible] quia non multiplicare [illegible] aut [illegible] melius [illegible]

C CAP. XXXVI. — *Quibus [illegible] avaritia.*

(*Greg.*) Quem enim avaritia possidet, magis ad lucrum quam ad Ecclesiam properare [illegible] magis intentis oculis [illegible] aurum quam [illegible] magis aurum [illegible] et [illegible] animæ suæ virtutes, magis [illegible] quam pauperem, magis hujus vitæ lucrum, quam [illegible] magis [illegible] quam Deum; nullam enim humilitatem, nullam obedientiam, nullam [illegible] nullam [illegible] nullas virtutes [illegible] sed [illegible] ad omnia, et ad singula [illegible] aliquid acquirat, et [illegible] ad [illegible] fertur infrenis.

CAP. XXXVII. — *[illegible]*

[illegible]

D O [illegible] es, avare [illegible] quod Dominus in Evangelio suo [illegible] : « [illegible] » (*Luc.* XII, 15), et [illegible] Apostolus [illegible] : « Neque avari, neque rapaces regnum Dei possidebunt (*I Cor.* VI, 10) » Audi et Salomonem [illegible] : « [illegible] (*Eccli.* X, 9) » [illegible] « Avaro nihil est scelestius (*Eccli.* X, 9) » [illegible] [illegible] (*Eccli.* V, 9) » [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] avare, [illegible]

ritia nec nominetur in vobis (*Ephes.* v, 3). » Item : « Avaritia, quæ est simulacrorum servitus (*Col.* III, 5). » Quam sit hæc rabies humano generi noxia audi adhuc ipsum dicentem apostolum : « Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli et desideria multa et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem (*I Tim.* VI, 9). » Audi et Jacobum apostolum, ejus noxia vulnera aperientem : « Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis quæ advenerint vobis : divitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra a tineis comesta sunt, aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras quasi ignis (*Jac.* v, 1). » His sacris perterritus sententiis, cave, o miser avare, ne aurum retineas in arca, et peccatum in anima, ne vestes in camera, et scelus in conscientia, ne fruges et subsidia in cellaria, et miseram reserves animam in inferno cum diabolo sine fine miserabiliter cruciandam. Da pauperibus, o avare, quod habes in terra, ut invenias reservatum in cœlo ab angelis, quod pro Christi amore distribuisti pauperibus in terra, si enim in hac vita pauperibus tuam non distribueris substantiam, post mortem autem scias te cum purpurato divite et avaro sine misericordia in inferno cruciandum. « Nihil enim prodest si universum mundum lucraveris, sic Dominus ait, et post mortem detrimentum animæ tuæ patiaris (*Matth.* XVI, 26). » Cave ne cuiquam molestus existas, ne injuste aliquem opprimas, ne potentibus, aut pauperibus, ne vicinis aut extraneis, ne viduis aut pupillis, sua injuste abstrahas, voces enim eorum et lacrymæ ad justum et districtum judicem Deum ascendunt.

CAP. XXXVIII. — *Remedium contra morbum avaritiæ.*

(*Cass.*) Hæc est enim medicina et curatio perfecta, hujus pestiferæ cladis, si super omnia considerantes conditionem fragilitatis humanæ, caveamus, ne dies Domini, sicut fur in nocte superveniens, audiamus illud quod in Evangelio diviti dictum est : « Stulte, hac nocte animam tuam expetent a te ; quæ autem parasti, cujus erunt ? » (*Luc.* XII, 20.) Qui enim ab hoc vitio sanari desiderat, sine cessatione diem mortis ante oculos præcogitet, et quod post hominem in sepulcro vermis, et post vermem pulvis futurus sit, penset, et ubi tunc erunt ejus divitiæ pertractet, hæc et his similia pertractando sit eleemosynis largus, oratione compunctus, timore Domini ornatus, pœnitentia fervens, charitate ardens. Hactenus divina opitulante gratia de quinque spiritualibus vitiis, ut exiguitas nostra potuit, ex orthodoxorum patrum opusculis succinctim huic exceptioni æterna inseruit testimonia, nunc quoque restat, ut de duobus carnalibus, gula videlicet atque luxuria eo donante, qui abstinentes castasque diligit mentes, carpendo ut cœpimus, pertractemus.

CAP. XXXIX. — *De natura et origine gastrimargiæ, quæ interpretatur ventris ingluvies.*

Excepta superbia, quæ est principalis ruina et re-
A gina, materque omnium vitiorum, septem sunt ejus soboles, quinque videlicet, spiritales, id est inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, duoque carnales, ventris ingluvies scilicet atque luxuria, sunt autem simul octo, principalia vitia, jam de quinque vitiis cum matre sexta pariter supra disputatum est, ab hinc de gastrimargia et luxuria ut octonarium expleant numerum, pertractandum est. Ventris autem ingluvies, quæ et concupiscentia gulæ dicitur, ubi vel quando, qualiterque sumpsit originem plenius Prosper insinuat dicens : Videamus qualiter illi homines primi commiserint tam grande peccatum quod et ipsos de paradiso projecit, in hoc vitæ pœnalis exitium, et in eis originaliter totum damnavit genus humanum ; prohibitum siquidem a Domino
B fuerat quod de ligno scientiæ boni et mali ne comederent, sed gulæ vitio decepti comederunt, nisi enim comedissent, perpetuo immortales essent, si sub Deo suo viventes, præceptum quod acceperunt custodissent, nec desererentur a Deo nisi Deum prius ipsi desererent, et idcirco in hanc ærumnosam hujus vitæ miseriam gulæ delicto atque morti traditi sunt dejecti, ubi omnis homo per peccatum nascitur, per laborem vivit, per dolorem moritur.

CAP. XL. — *Qualiter ventris ingluvies vexat ac propulsat amatores suos.*

(*Cass.*) Tribus enim modis, ventris ingluvies suum quem possidet hominem vexat : primo ut ante horam canonicam et statutam gulæ causa cibos po-
C tumque degustet ; secundo quod tantummodo ventris ingluvie et saturitate quarumlibet gaudet escarum ; tertio quod accuratioribus et pretiosioribus cibis delectatur, quod nec corporis sui necessitas, nec suæ qualitas personæ congruit : sunt enim, ut Isidorus ait, quatuor genera districtionum in gulæ appetitu, id est, quid, quando, quantum et quomodo appetatur. Quid ad rem ipsam pertinet quæ appetitur, quando, si ante legitimum tempus quid appetatur. Quantum vero ad immoderationem refertur, quomodo ad impatientiam festinationis accipitur. Gastrimargia enim, id est, ventris ingluvies, quem possidet patienter vivere non permittit. Nam illum nocturnis horis frequenter de suo facit surgere lecto, et ut
D celeriter ad secessum festinet, certatim cum magno impetu urget. (*Hieron.*) Digestio ventris et gutturis uno occupatur officio. Nimiæ enim eo tempore illum circumdant luxuriosæ cogitationes, quia ubi saturitas et ebrietas fuerint, ibi libido dominatur, nunquam ego ebrium castum putabo, qui etsi vino consopitus dormierit, tamen potuit peccare per vinum. Postquam enim a suo misero surrexerit somno discurrit huc illuc, anxiando, perquirendo, quomodo, qualiter, vel quibus cibis potibusque suum iterum possit onerare ventrem, quæcunque enim hora a sommo surrexerit, sive media nocte, sive galli cantu, sive illucescente die, statim dolorem capitis sentit nimium, sitim ardentem, et statim ut vorassimus lupus avide potum cibumque cum omni anxietate

perquirit, et ubi invenerit, more labia sicca, fauces amaras, pulmones inflatos, viscera [illegible], [illegible] rando ut gluto et gastrimargiae refrigeret.

Cap. XLI. — *Quibus juxta judicia [illegible] gastrimargiae, id est, gulae deditus.*

Quem haec miserabilis laverat bestia, his potest dignosci indiciis. Nam deliciosus semper et avidus est, cibos enim lautiores et pretiosos requirit. Quantacunque ciborum fercula ante se posita videat, ut de omnibus sumere possit, pertractat, tempus et horam edendi sollicite per horologia servans. Investigat saepiusque egreditur et ingreditur cellam, ac solem velut ad occasum tardius properantem crebrius intuetur; si autem dispensatorem aliquem audierit de [illegible], [illegible] tabulas sumit, et ut citius potest illo de loco fugit et quibuscumque potest ingeniis [illegible] inquirendo unde sibi diversos cibos [illegible] contineat, et ut [illegible] perficiat, horam exspectat secretam.

Cap. XLII. — *Increpatio adversus gulae deditos.*

Adversus vos, o gastrimargi et gulosi, divina per Evangelium intonat sententia dicens: « Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate (*Luc.* XXI, 34). » Et Paulus adversus vos clamitat apostolus: « Esca ventri et venter escis, Deus autem et hunc et has destruet (*I Cor.* VI, 13). » Nam et de vobis idem apostolus dicit: « Quorum Deus venter est et gloria in confusione his qui terrena sapiunt (*Philip.* III, 19). » [Cass.] Considerate quae Sodomitae non tam crapula, sed saturitate panis subversi sunt, audite Domini prophetam Hierusalem increpantem: « Quid enim peccavit soror tua Sodoma, nisi quia panem suum in saturitate et abundantia comedebat? » Pensate igitur si Sodomitis de sola necessitate panis conveniret, quod fecissent illi qui sano corpore carnium ac vini perceptione immoderata libertate praesumunt, non quantum exposcit imbecillitas, sed quantum animi libido suggesserit usurpantes. (*Isidor.*) Audite pariter, o gulae deditis, o ebriosi et [illegible], quam vehementer arguantur commessatio et sumptuosa convivia per prophetam, ita ut comminetur Dominus se non dimissurum hanc iniquitatem [illegible]; dicit enim per Isaiam: « Ecce gaudium et laetitia, occidere vitulos et jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum, [illegible] si dimittetur iniquitas haec vobis, donec moriamini (*Isa.* XXII, 13). » Sicut autem [illegible] abstinentia conservatur, ita omnes animae virtutes edacitatis vitio destruuntur, unde est quod et idem Propheta dicit: « Princeps coquorum destruxit muros Hierusalem » quia et venter [illegible] virtutes animae destruit. Quapropter audiant ebrii: « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (*Ephes.* V, 18), » audiant et illud propheticum: « Fornicatio et vinum et ebrietas auferunt cor (*Ose.* IV, 11). » Ebrietas, sicut in Loth, [illegible]. Audiant qui multum bibunt et non inebriantur: « Vae qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem (*Isa.* V, 22); » audiant vino multo dediti et luxuriose viventes per Isaiam prophetam: « Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam usque ad vesperam, ut vino aestuetis (*Ibid.*, 11). » Audiant gulosi, audiant ebriosi apostolum Paulum dicentem: « Non in commessationibus et ebrietatibus (*Rom.* XIII, 13); » et iterum: « Esca nos non commendat Deo (*I Cor.* VIII, 8). » Quapropter admonendi sunt gulae deditis ne in eo quod [illegible] delectationi [illegible] luxuriae se [illegible] transfigant. Quanta sibi per escae loquacitas, quanta mentis levitas [illegible] sequitur, ac dum ventri molliter serviunt, [illegible] crudelius astringantur.

Cap. XLIII. — *Remedia contra [illegible] gastrimargiae id est ventris ingluviem.*

Qui autem hoc vitium plene superare desiderat, non solum in comedendo dapibus parcimoniam teneat, ut [illegible] refectionem semper [illegible] tempore, verum etiam [illegible] epulas, excepta corporis infirmitate hospitum [illegible] susceptione, contemnat. (*Cass.*) [illegible] non solum mentem et corpus suum constringat jejuniis, verum etiam vigiliis, lectione quoque et crebra compunctione cordis, [illegible] quoque lacrymarum et orationis assiduae, nec non et eleemosynarum largitate, necnon et assiduitate cujuslibet boni operis, [illegible] divinae [illegible] virtutum [illegible] multitudine [illegible], et ita velut [illegible] despiciat universa praesentia. Nam et contra triplicem [illegible] quae in hujus vitii [illegible] superius descripta est, triplicem observationem [illegible] custodire, id est, ut primum legitimum tempus et horam [illegible] exspectet; [illegible] ut absque summa necessitate corporis, [illegible] deliciosas sibi epulas praeparari [illegible] jubeat; tertio ut quibuscumque [illegible] reficiatur.

Cap. XLIV. — *De natura et origine luxuriae vel fornicationis.*

(*Greg.*) [illegible] fornicationem [illegible] declaratur: « De corde, inquit, exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia (*Matth.* XV, 19). » [illegible] primo tempore [illegible] Sennacherib, qui [illegible] per superbiam [illegible] contra Deum [illegible]. Inter caetera vitia [illegible] superbia generat. Fornicationem [illegible] quia per eorum [illegible] templum Dei violat et tollens membra Christi facit membra meretricis. [illegible] fornicationis genera. Est autem fornicatio [illegible]

qua fit corporis inquinatio, est et spiritalis, in qua non corpus polluitur, sed mens inquinatur, de qua Christus ait : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth.* v, 28). » Omnis enim immunda pollutio, fornicatio dicitur, quamvis quisque diversa turpitudinis voluptate prostituatur. (*Hier.*) Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, et homo a Deo separatur, unde et in veteri lege de nefandis criminibus, quæ in occulto fiunt, et ea nominare turpissimum est, ne et dicentis os et aures audientium pollueerentur, generaliter Scriptura complexa est dicens : « Verecundos vel reverentes facite filios Israel ab omni immunditia, » de qua et Paulus apostolus loquitur : « Fornicatio autem et omnis immunditia aut avaritia nec nominetur in vobis sicut decet sanctos (*Ephes.* v, 3). » Nam et prophetarum in locis plurimis invenimus, idololatriam fornicationem appellatam, ut illud : « Fornicabantur, inquit, post idola sua et spiritu fornicationis seducti sunt (*Ezech.* vi, 9). »

CAP. XLV. — *Qualiter luxuria vexat luxuriosos.*

Plerumque hi, quos hæc immundissima vexat passio, turpes et luxuriosos proferunt sermones et nimio libidinis ardore succensi ad speciosas mulierum formas petulantes ingerunt oculos, et anxii huc illucque sollicitando currentes, quomodo et ubi qualiterque etiam in nefandissimis criminibus, quod nimis turpe est dicere, suam immundissimam possint explere libidinem. Nam et ideo sæpe comptæ pretiosis se induunt vestibus, ut amari possint ab his quos in sua miseria cupiunt participes habere, et qualicunque diabolico stibio et ornatu possunt, suas decolorant facies.

CAP. XLVI. — *Quibus possit indiciis cognosci luxuriosus.*

(*Cypr.*) Quibus est enim vita luxuriosa et impudica frequenter verba vana et falsa atque luxuriosa loquuntur, vagari oculos semper per formas illices et speciosas permittunt, pompatico et illecebroso gressu incedunt, lasciviam diligunt, libidinem amant, cupiditatem applaudunt, verba multiplicant, gulæ concupiscentias sectantur, ebrietatem diligunt, lites et iras non devitant, avaritiam et philargyriam non refrenant, otiositatem amant, bonis moribus non delectantur, inter eos qui de castitate et continentia loquuntur tacent, Scripturas divinas, de vita pudica, fastidiunt, habitum ordinatum propositumque convenientem tam capillorum quam vestium sicut decet non habent, omnem immunditiam non devitant, sed amant.

CAP. XLVII. — *Increpatio adversus luxuriosos et fornicatores.*

Audiant luxuriosi qui carnalem sectantur luxuriam Paulum apostolum terribiliter comminantem : « Neque fornicatores, inquit, neque idolis servientes, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt (*I Cor.* vi, 99). » Et rursum : « Fornicatores et adulteros judicabit Deus (*Hebr.* xiii, 4). » Et rursum idem apostolus ait : « Fugite fornicationem, fratres : quodcunque enim peccatum fecerit homo extra corpus est : qui autem fornicatur, in corpus suum peccat (*I Cor.* vi, 18). » Audiant et hi qui spiritalem sectantur luxuriam, id est, qui in corde libidini consentiunt, et ad opus concupitæ libidinis non pertranseunt. « Qui viderit, » inquit Dominus, « mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth.* xxvii). » Et per beatum Job dicitur : « Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet Deus in me desuper, et hæreditatem Omnipotens de excelsis (*Job* xxxi, 1) ? » Nisi enim actori [*Forte* auctori] nostro cogitatio pravi consensus displiceret, nequaquam per Isaiam diceret : « Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis (*Isa.* i, 16). » Et in Evangelio Pharisæis : « Quid cogitatis mala in cordibus vestris (*Matth.* ix, 4). » [*Isid.*] Ex corde enim primum fornicationes sunt auferendæ ut non prorumpant in opera, hinc est, quod per prophetam dicitur : « Accingite lumbos vestros super ubera vestra (*Isa.* xxii, 11), » hoc est, in corde libidines resecate, quæ ad lumbos pertinent. Nam cor super ubera est, non in lumbis. Audiant et hi qui sectantur immunditiam, id est, qui non grande putant esse facinus, quod sine concubitu maris et feminæ in diversis diabolicis prostitutionibus suam provocant libidinem. Apostolum, inquit, Paulum audiant dicentem : « Neque immundi regnum Dei possidebunt (*I Cor.* vi, 10); » et rursum : « Fornicatio et omnis immunditia nec nominetur in vobis (*Eph.* v, 3). » [*Hier.*] Non enim diceret, « omnem immunditiam, » nisi diversis ex modis influxus seminis fieret, fieret et sordidissima titillatio carnis. (*Cass.*) Audiant Paulum apostolum dicentem, omnes pariter adulteri, luxuriosi, fornicatores, immundi, molles, masculorum concubitores. « Non enim, inquit, vocavit vos Deus in ignominiam sed in sanctimoniam, » itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis. Et illud : « Hæc est, inquit, voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in honore et sanctificatione, non in passione desiderii, sicut et gentes, quæ ignorant Deum (*I Thess.* iv, 5) ; » et illud in Epistola ad Hebræos : « Pacem, inquit, sectamini et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (*Hebr.* vii, 14). Hic quoque evidenter sine sanctimonia, quam solet integritatem mentis vel puritatem corporis appellare, pronuntiavit Deum penitus videri non posse, si quidem et hic similiter infert, eumdem sensum explanans, Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esau. Audiant hi qui non carnis corruptione sed cordis delinquunt, sententiam sancti Basilii Cæsariensis episcopi. Mulierem inquit ignoro, et virgo non sum, ubi intelligitur non tam in mulieres esse abstinen-

tiam, quam integritatem cordis, unde et Augustinus A episcopus: Virginitas carnis, corpus intactum, virginitas animæ fides incorrupta.

CAP. XLVIII. — *Remedia contra carnis luxuriam ac fornicationem, immunditiamque turpitudinemque criminum.*

(CASS.) Duplex namque oppugnatio est fornicationis atque luxuriæ, armata vitio concurrens ad prælium, et idcirco similiter et geminis est armis resistendum, et quidem ut morbo carnis animæque concertum virus acquirit, ita nos utrisque pariter dimicantibus nequit [nequit] debellari. Nec enim sufficit ei qui ab hoc immundissimo vitio desiderat esse immunis, solum corporale jejunium, nisi præcedat contritio spiritus et oratio, et continua sanctarum Scripturarum meditatio, vel etiam spiritalis intelligentia et scientia ad expurgationem hujus importunitatis passionis B plurimum prodest. Labor etiam operque manuum ad hujus vitii refrenationem optime adjuvat, et ante omnia humilitas vera, sine qua nullius vitii penitus poterit unquam triumphus acquiri. Summo etenim studio ad exstinctionem ejus jugis parcitas jejuniorum servanda est, ne ciborum abundantia refecta caro rectorem animam spiritum deprimat. Hic enim morbus cum corporis afflictione et contritione cordis solitudine quoque et remotione indiget, ut possit ad integrum sanitatis statum perniciosa æstuum febri deposita pervenire. Valde enim nocuum est, in malorum formatorum obtutibus, speciosas habere formas, et non solum speciosas, verum etiam quaslibet ubi fornicatio aut fornicationis suspicio C esse potest. (HIER.) David enim sanctus, et secundum cor Domini electus, formalitate captus est nuditate, quapropter adulterio junxit homicidium. Salomon enim quod voluit [illegible] a mulieribus, recessit a Domino, et ne aliquis de sanguinis propinquitate confidat, in illicitum Thamar sororis Amnon frater exarsit incendium. (CASS.) Valde enim prodest ad exstinguendum fornicationis ardorem longe recedere ab his quorum aspectus aut periculum et provocare potest ad reliquarum libidinis. Illud enim primitus expiandum est, unde fons vitæ mortisque manare cognoscitur, dicente Salomone: « Omni custodia serva cor tuum (*Prov.* IV, 23); » maxime enim prodeunt cogitationes luxuriosæ, dicente Domino: « De corde enim exeunt cogitationes malæ, D homicidia, adulteria, fornicationes, etc. (*Matth.* XV, 19); » sed et qui pleniter vult suggestionem hujus diabolicæ calliditatis restinguere, primum conversationem omnium feminarum de corde suo expellere festinet, earumque consortium quibuscunque congruæ modis potest effugiat. Unde et Sanctissimus antistes Ambrosius [illegible] sic, ut [illegible] in [illegible] ne appropinques mulieribus et non [illegible] in sermonibus, apud illum, quomodo enim si quis deglutiat hamum, sic attrahitur anima tua. Nam et optime juvat ad exstinguendum fornicationis flammam recordatio perpetuæ damnationis ignisque æterni et præteritorum commemoratio scelerum seu

et præsentibus vitiis, itemque tremendum futuri judicii, sed et pro absolutione præteritorum delictorum et pro adipiscenda perpetua castitate et corporis puritate [illegible] lacrymis largius, et quod majus est, hanc immunditiam fornicationis spiritus, [illegible] non expugnare posse, [illegible] sed gratia et misericordia Domini, per laborem et studia propria [illegible] nisi [illegible] divino auxilio ac protectione [illegible] impossibile vel satis laboriosum [illegible] ad hanc puritatem [illegible] summum Dei de [illegible] et [illegible] castitatis adscendi. Quapropter, ut summa hujus morbi remedia breviter explicemus, oportet enim, qui ab hac peste liberari vult [illegible], imprimis [illegible] nocturnarum diurnarumque precibus a Domino se precibus purgare, vigiliisque, lectionibus sacris scripturarum, meditationibus, compunctione cordis, contritione cordis et corporis [illegible], manuum operatione, atque [illegible] jejuniis purgari. Hinc usque [illegible] principalia vitia [illegible] quod [illegible] possit [illegible] Ægyptiorum Orientaliumque [illegible] ut [illegible] corporale [illegible].

CAP. XLIX. — *De gastrimargia, id est ventris ingluvie, remediisque [illegible].*

(CASS.) Gastrimargia græce, latine concupiscentia gulæ sive ingluvies ventris dicitur. Per quam primum corporale peccatum, per quod primi homines ejecti sunt de Paradiso, et per quod Esau primogenita sua vendidit concupiscendo lenticulam, [illegible] tribus modis videtur regnare in homine, id est [illegible] et [illegible] tantummodo [illegible] et [illegible] D [illegible] Unde [illegible] tribus [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] corporis [illegible] et [illegible] corporis [illegible] [illegible].

jejunium, abstinentiam, assiduitatemque quorumlibet operum bonorum, hoc miserrimum superatur vitium.

CAP. L. — *De fornicatione.*

(*Isid.*) Fornicatio est omnis immunda pollutio. Prima fornicationis oculorum tela sunt, secunda verborum. Sunt autem principalia genera fornicationis duo, primum in qua [*Forte leg.* inquam] fit per commistionem carnis sive cum femina, vel etiam alia quacunque immunditia ad explendum libidinis ardorem. Hæc autem carnalis dicitur fornicatio. Secunda autem spiritalis dicitur fornicatio quæ sola concupiscentia et desiderio perpetratur : de qua Dominus dicit : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est in corde suo (*Matth.* v, 28). » Hæc autem est hujus impurissimæ passionis perfecta curatio, ut subtrahat se modis omnibus ab eorum consortio et visu ubi hæc latitat miserrima passio, et cum oratione assidua, lectione creberrima, vigiliisque continuis recordationem ignis æterni ac timorem præsentiæ Dei, diemque mortis absque ulla intermissione pertimescat, et jejunia, esuriemque diligat, et saturitatem ventris refugiat. Pulchre sanctus Ambrosius episcopus, ut peritissimus medicus cuidam tale dedit consilium : statue in pondere panem tuum, et bibe mensura aquam tuam, et spiritus fornicationis fugiet a te.

CAP. LI. — *De philargyria.*

(*Isid.*) Philargyria, quæ interpretatur avaritia, sive amor pecuniæ, omnium criminum materia est, unde et Apostolus ait : « Radix omnium malorum est cupiditas (*I Tim.* vi, 10), » omni peccato pejor est, avaritia et amor pecuniarum. Unde per Salomonem dicitur : « Nihil est scelestius quam amare pecuniam (*Eccli.* x, 9), » hæc enim animam suam venalem facit, quoniam in vita sua projecit intima sua. Est enim philargyria pestis insaturabilis, ut ait quidam. Semper, inquit, avarus eget, quia, quanto magis acquirit tanto amplius quærit. Non solum desiderio augendi excruciatur, sed etiam amittendi metu afficitur, fit enim hæc insatiabilis bestia, in acquirendo, habendo, tenendo, et sicut hydropicus quanto plus bibit, tanto plus sitit, sic et hæc passio ut dictum est, quanto plus habet, tanto plus desiderat. (*Cass.*) Quamvis omni humano generi sit inimica hæc passio, maxime autem monachis, omnibusque clericis divinis consecratis officiis perniciosissima est, impugnat enim eos tripliciter. Primo facit eos velle acquirere ea quæ ne antea quidem possederant, sicut Giezi discipulus sancti Elisæi. Unde cum eo æterna lepra sancti Elisæi maledictione perfunduntur. Secundo facit eos resumere pecunias, ut Judam proditorem Domini, quas antea, Christum secuti abjecerant. Tertio facit eos aliquam reservare partem, cum divitiis sæculi ad paupertatem Christi transeunt, ut Ananiam et Sapphiram, pro quo una cum eis apostolico ore morte mulctantur. Hæc est igitur hujus vitii perfecta curatio si illud apostolicum recordetur dictum : « Habentes, inquit, victum et vestitum, his contenti simus (*I Tim.* vi, 8) ; » et illud quod in Evangelio diviti dictum est : « Stulte, hac nocte animam tuam expetent a te, quæ autem parasti, cujus erunt ? (*Luc.* xii, 20,) » sed et assiduus Dei timor et recordatio præteritorum scelerum et fraterna charitas et opera misericordiæ, eleemosynarumque pia largitio, spesque futuræ beatitudinis, et oratio cum cordis cognatione [*Forte* contritione], assidua, hanc serpentinam et virulentam mortificant passionem.

CAP. LII. — *De ira.*

(*Cass.*) Iræ duo sunt genera, unum salutiferum, alterum mortiferum. Ira salutaris est, quando homo contra propria irascitur peccata et contra seipsum indignatur, dum male agit, et contra lascivientes cordis sui motus indignanter infremit, et ea quæ agere turpe est coram hominibus, vel proloqui, in latebras ascendisse sui pectoris indignatur, angelorum scilicet ac Dei ipsius præsentiam, cui nulla latent secreta, pertimescens. Taliter nos irasci etiam ille propheta docet qui dicit : « Irascimini et nolite peccare (*Psal.* iv, 5), » id est, irascimini vestris vitiis ac suggestionibus pravis, et nolite peccare, id est, pravas et malas cogitationes vestras ac suggestiones ad effectum et opus malum perducere, ille etenim cum aquam de cisterna Bethleemitica concupisset, ea sibi allata, iratus contra cupiditatis suæ desideria, statim fudit eam in terra, dicens : « Propitius sit mihi Dominus, non faciam hoc, num sanguinem istorum hominum qui profecti sunt et animarum periculum bibam (*I Reg.* xxiv, 7) ? » Alia est autem ira mortifera, quæ multa generat mala, hæc enim si cordi insidet, oculum mentis noxiis tenebris obcæcat, nec judicium rectæ discretionis acquirere, nec honestæ contemplationis intuitum, nec maturitatem consilii possidere permittit, nec vitæ participes, nec justitiæ tenaces, nec veri luminis capaces poterunt existere morbo huic irretiti, fit autem hæc ira aliquando propria amaritudine ; aliquando alterius provocatione diabolico instinctu, hæc autem ira mentem turbat, rectum consilium perdit, quæ si ratione non regitur, in furorem vertitur, ita ut homo sui animi impotens sit, faciatque non conveniat. Cujus morbi hæc erit medicina perfecta, ut primitus credamus ; nullo modo sive injustis, sive justis ex causis licere nobis irasci, dicente Apostolo : « Omnis ira et indignatio tollatur a vobis (*Ephes.* iv, 31). » Nullam reliquit hujus generis iram. Sed et per patientiam et mansuetudinem ac longanimitatem, et per veram cordis compunctionem, et per rationem intellectualem Deus inserit mentibus humanis, et per timorem illud [illius] Evangelici dicti : « Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio (*Matth.* v, 22), » et per recordationem orationis Dominicæ ubi Deo dicitur : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (*Matth.* vi, 12), » optime vincitur.

Cap. LIII. — *De tristitia.*

(*Cass.*) Duo sunt enim genera tristitiæ, unum secundum Deum, alterum secundum sæculum: illa quæ secundum Deum tristitia est, salutifera est; illa quæ secundum sæculum mortifera. Secundum Deum est tristitia, cum pro mandati negligentia vel pro prævaricatione tristamur, secundum quod scriptum est: « Tristitia tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam » (*Psal.*). Fit vero hæc tristitia modis tribus: primo, pro pœnitudine delictorum; secundo, pro desiderio perfectionis; tertio, pro contemplatione futuræ beatitudinis: de qua et beatus Paulus apostolus: « Quæ secundum Deum est, inquit, tristitia pœnitentiam et salutem stabilem operatur, sæculi autem tristitia est, quæ mortem operatur (*II Cor.* VII, 10). » Cum aliquis de rebus humanis, quæ ad sæculum pertinent, contristatur, hæc miserabilis passio in bono opere nihil perficere valet, hæc animum turbat, et sæpe perniciosissimam desperationem animæ injicit delinquenti, et bonorum futurorum spem abstrahit. Fit autem hæc sæculi tristitia modis sex: aliquando ex præcedente ira descendit, aliquando pro amissione lucri, aliquando pro detrimento illato advenit, aliquando pro irrogata generatur injuria, aliquando de irrationabili mentis confusione procedit, aliquando mortali desperatione pro scelerum magnitudine nascitur. Quæ omnia tristitiarum genera vincuntur per spiritalem lætitiam et meditationem, et per bonorum spem futurorum et præsentium consolationem Scripturarum, et per fraternum in spiritali jucunditate colloquium, sanctorumque operum exercitium.

Cap. LIV. — *De acedia.*

(*Cass.*) Acedia Græce, Latine tædium sive anxietas cordis, vel etiam otiositas dicitur, affinis hæc tristitiæ; excæcat enim mentem acedia ab omni contemplatione virtutum et ab universo intuitu spiritalium, [illegible] facit animum dormitare, sicut beatus [David] eleganter expressit: « Dormitavit, inquiens, anima mea præ tædio (*Psal.* CXVIII, 28); » id est, præ acedia. Proprie satis non corpus dixit, sed animam dormitasse, faciens aliquando in mente, aliquando corpore, aliquando mente simul et corpore, omnibus enim modis Deo famulantibus multum nocere probatur, donec ab omni actu spiritali reddantur otiosi, ac vacui. Hoc autem vitium sancti Ecclesiarum Dei doctores inter octo vitia principalia non annumeraverunt, sed sub tristitiæ titulo eum posuerunt, et in catalogo prædictorum vitiorum, unde acediam subtraxerunt, ut eadem vitia octo fierent, invidiam posuerunt, sed e contra sancti Patres Ægypti et Palestini orientalesque regionum, qui institutiones et correptiones monachorum maxime descripserunt, in annotatione principalium vitiorum invidiam recte sub superbiæ titulo ordinaverunt, acediam vero unum ex octo principalibus vitiis esse affirmaverunt, ob hoc videlicet quod monachis ac solitariis magis experta est hæc passio, et in eorum conversationibus infestior fortis ac frequens. Sed quia in præcedentibus [illegible] principalium vitiorum descriptione de acedia vel tristitia [illegible], restat quoque ut de origine ac [illegible] indiciisque et [illegible] remediisque illius, sicut et de cæteris principalibus vitiis exsequimur, adjuvante Domino, ex sanctorum Patrum opusculis breviter congesta [illegible] testimoniis.

Cap. LV. — *De natura et origine acediæ.*

Oritur autem acedia [illegible] et negligentia boni operis, nec non et ex lectionis [illegible] tionisque taciturnitate [illegible] sæculi tristitia, ac ex superbiæ atque contemptu divinorum et principalium præceptorum.

Cap. LVI. — *Quatenus acedia [illegible].*

(*Cass.*) Quem hæc miserabilis possidet passio ad omne opus bonum facit desidem, pigrum et inertem, non enim in proprio residere loco permittit, lassitudinem corporis [illegible] quinta sextaque hora tantum sentiret, ut velut longo itinere, gravissimoque labore confectus lassus videatur: et tunc huc illuc perambulat anxius, sæpiusque ingreditur et egreditur cellam ac solem velut ad occasum tardius properantem crebrius intuetur: omnique actu spiritali redditur otiosus ac vacuus, nihilque aliud [illegible] quam ubi [illegible] occasionem [illegible] valeat præparare, nunc enim nihil aliud cogitare novit, quam de escis ac ventre: « In desideriis enim est, ut testatur Scriptura, omnis otiosus (*Prov.* XXI). »

Cap. LVII. — *Quibus indiciis cognoscatur acediosus.*

(*Cass.*) Beatus Paulus apostolus ut verus et perfectus medicus acediæ vulnera in Epistola ad Thessalonicenses plenius aperit dicens: « Rogamus vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis, ut quieti sitis, et ut vestra negotia agatis et operemini manibus vestris, et ut honeste ambuletis et nullius aliquid desideretis (*I Thess.* IV, 1, 10). » His vero indiciis cognoscitur acediosus, primo quia inquietus est, secundo quia aliena curat negotia, quod curiositatis est malum, tertio quia negligit propriis operari manibus, quarto quod [illegible], quinto quod alienum desiderat. Et [illegible] hæc idem apostolus [illegible] acediosus: « Audivimus, inquit, inter vos quosdam ambulare inquiete, » et subjungit statim secundum languorem, qui inquietudinis hujus est radix (*II Thess.* III, 11): « nihil, inquit, operantes, » tertium quoque morbum, qui ex ista velut quodam [illegible] oritur, « sed curiose agentes. » [illegible] in hac sententia acediosum inquietum, otiosum, ac curiosum confirmat; quem enim hæc miserabilis [illegible] passio, ad omne [illegible] studium facit pigrum, et desidem [illegible] ad [illegible] exercitium [illegible] dormitantem reddit et pigrum, et quasi [illegible] vernalibus [illegible] ad exercitationem quoque cujuslibet boni operis tardum. Sed et

pigrum, et ut ab oratione, a lectione, a prædicatione, A ab honesta et sancta collocutione, necnon et ut ab exercitatione boni operis, se celeriter possit subtrahere, diversas ac multiplices cogitatione et opere inquirit occasiones et causas.

Cap. LVIII. — *Incessanter in conscientia superandam acediam; diversa super hoc testimonia.*

(*Cass.*) Ut quid, infelix anima, talibus inimicorum machinis impedita, acediæ spiritu, velut ariete validissimo fatigata, somni telo elisus concidis, aut cellulæ tuæ ostiis abscidis. Non enim declinando acediæ impugnationem fugies, sed resistendo superabis. Quisquis es, o monache, qui spiritu acediæ vexaris, audi antiquissimam verissimamque a sanctis Patri- B bus prolatam sententiam: operantem monachum dæmone uno pulsari, otiosum vero innumeris spiritibus devastari. Audi sanctam et verissimorum Patrum sententiam : Qui acediam superare desiderat, nec somnum diligat, nec cellulam deserat, sed vigiliis et orationibus insistat, et cellulæ suæ claustris operibus manuum suarum intentus consistat. Audi et sanctum Ambrosium episcopum dicentem : Si spiritus acediæ ascendit in te, domum tuam non derelinquas, et ne derelinquas in tempore luctum utilem, spiritum acediæ abigunt lacrymæ, spiritum autem tristitiæ conturbat oratio; et ne des teipsum somno multo, quia somniculosus et acediosus monachus incedit in malis, qui autem vigilat, sicut passer erit; somnus multus adducit tentationes, qui autem vigilat effugiet C eas. (*Cass.*) Audiant pariter omnes, in sanctæ matris Ecclesiæ gremio constituti, qui acediæ nequissimo spiritu pulsantur, audiant intente sanctarum testimonia Scripturarum, ait Salomon : « In desideriis est omnis otiosus (*Prov.* XXXI), » in desideriis scilicet malis. De hoc inertiæ morbo rursus idem Salomon ita commemorat : « Viæ nihil operantium stratæ sunt spinis (*Eccli.* XXXIII, 29), » id est, vitiis. Item : « Multa enim mala docuit otiositas (*Prov.* XXVIII, 19), » et iterum : « Qui sectatur otium replebitur paupertate, » vel visibili scilicet, vel invisibili. De hac autem otiosi paupertate alibi quoque ita describitur : « Et [veste] vestietur conscissa et pannosa omnis somniculosus : » id est, non merebitur illo vestimento ornari, de quo Apostolus præcepit : « Induite vos D Dominum Jesum Christum (*Rom.* XIII, 14); » et iterum : « Induti lorica justitiæ et charitatis (*I Thess.* V, 8), » et de quo etiam Dominum ad Hierusalem loquitur per Prophetam : « Exurge, exurge, Hierusalem, induere vestimentis gloriæ tuæ (*Isa.* LII, 1). » Audiant et Paulum apostolum omnes acediosi et otiosi : « Si quis non vult operari, non manducet (*II Thess.* III, 10) : » et iterum : « Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patientibus (*Ephes.* IV, 28). » Non solum enim verbis damnat Apostolus otiositatem, sed et exemplis ; nam cum venisset Corinthum, accessit ad Aquilam et Priscillam, « eo quod ejusdem essent artis et manebat cum eis, et operabatur, erat enim scenofactoriæ artis ; » et alibi loquitur : « Quæ mihi necessaria erant, et his qui mecum fuerant, ministraverunt manus istæ. » Multa enim et infinita mala generat otiositas in mente Christiani, et econtra multa vitia amputat operatio manuum. Quapropter inertiæ et otiositatis malum velut serpentem totis viribus fugiant Christiani, et manuum suarum operibus bonorumque omnium studiis occupati, in divinis laudibus, corde, ore, et opere, cum sancto David propheta persistant dicentes : « Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit (*Psal.* CXXVII, 1). »

Cap. LIX. — *Remedia quibus acediam superare possimus.*

Vincitur autem hic nequissimus acediæ morbus per orationis et vigiliarum instantiam, et per studium lectionis divinæ, et per sacram bonorum hominum collocutionem, et admonitionem, necnon et per recordationem et confessionem peccatorum, seu et per desiderium futuræ beatitudinis, ac per stabilitatem loci devotionisque suæ, et per exercitium cujuslibet artis et laboris, sed et per infirmitatem corporis, et silentium oris et locutionis, seu et per timorem Domini, ita ut credat se præsentem esse Deum scrutantem corda et renes. Necnon et per refrenationem vanarum cogitationum, propter quod dictum est : « Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear (*Psal.* XV, 18), » et per separationem eorum qui jactantiam et otiositatem sectantur et contemplationem divinæ majestatis, ita ut semper se credat assistere ante oculos Dei.

Cap. LX. — *De cenodoxia, id est, vana gloria.*

(*Cass.*) Cenodoxia græce, latine inanis gloria, sive vana gloria dicitur, quæ varia et multiformis atque subtilis est bestia omnibus quos superat nimis nociva, quæ Christianum non solum ut cætera vitia, in parte carnali, sed etiam in spirituali pulsat ; ita ut si non potest carnalibus vitiis decipi, spiritualibus successibus acrius sauciatur, et secundum definitionem antiquorum Patrum quindecim modis et eo amplius militem Christi vulnerare conatur, id est, in habitu, in forma, in incessu, in voce, in opere, in vigiliis, in jejuniis, in oratione, in remotione, in lectione, in scientia, in taciturnitate, in obedientia, in humilitate, in longanimitate, tantoque hic morbus perniciosior ad conflictum quanto obscurior ad cavendum. (*Isid.*) fit enim tam in factis quam in dictis, dum sibi magis quam Deo placere, et laudem ab hominibus comparare studet, dum nihil sibi homo arrogare debeat propter peccatum. (*Cass.*) Quanto enim hæc rabies dejecta fuerit, tanto acrius resurgit ad luctam, omnia vitia superata marcescunt, et devicta per singulos dies infirmiora redduntur, hoc vero dejectum potentius resurgit ad pugnam, et cum putatur exstinctum sua morte vivacius convalescit, nec ætate

enim, nec solitudine deterret, quod nec loco [illegible] exaudi [Fort., excludi], nec aetate marcescere, sed de successibus virtutum animatur, et non solum parvos, verum etiam magnos et angelicam [illegible] de culmine virtutum dejecit. (Cassian.) Gravis est passio et vanae gloriae vitium et periculosum valde, et quod de ipso etiam perfectionis fastigio dejecit animas. (Idem.) Est autem species mali hujus duplex quaedam: nonnullis enim accidit in ipso statim initio operum bonorum cum parum aliquid vel abstinentiae impenderint, vel pecuniae in pauperes praerogaverint, et cum de eo ita gaudere debeant, qui quasi quod impenderint, adjecerint, ita agunt et ita tumescunt, quasi eminentiores sint illis, quibus aliquid largiti sunt. Alia vero est potentior et vanae gloriae species, cum quis ad summam virtutem pervenerit, non totum Deo sed suis laboribus ac studiis deputat, et dum ab hominibus gloriam quaerit, perdit eam quae a Deo est, propter quod omni genere fugiamus jactantiae vitium, ne forte incurramus eum laqueum quem diabolus incurrit. (Prosp.) Hi enim, quos haec vexat passio, laudem humanam de bonis quae agunt recipere desiderant, et de operibus quorum sibi conscii non sunt turpiter jactant, et se ab humanitus praedicari per nefas affectant, sanctosque viventes comparatione depravant, et ideo bona faciunt aliquando cum magno labore, ut ab hominibus quibus placere, non Deo, desiderant laudem recipiant. Unde et Veritas ait: « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (Matth. VI, 2). » Contrario pro recto opere, ut sanctus papa ait Gregorius, laus transitoria quaeritur, aeternae retributione res digna vili pretio venundatur. Cujus miserae passionis haec est perfecta et salubris medicina, recordatio divinae bonitatis assidua, per quam omnia bona humano generi collata fuerunt, [illegible] continua cum lacrymis cordisque compunctione, et divinarum Scripturarum intentissima lectio, seu et praeteritorum recordatio peccatorum, eorumque commemoratio [illegible] norum qui vanae gloriae morbo dejecti sunt, sed et recordatio Domini sententiae: « Quomodo, inquit, potestis vos credere qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quae a solo Deo est non quaeritis (Joan. V, 44)? » et apostoli Pauli: « Si hominibus placerem, Christi servus non essem (Gal. I, 10); » et: « Nolite fieri inanis gloriae cupidi (Gal. V, 26); » et sancti David prophetae: « Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent (Psal. LII, 6). » et super omnia ut intentissima divinae bonitatis laus in corde, ore atque opere cum timore mortis, vitae praesentis semper ante oculos cum lacrymis versetur.

CAP. LXI. — *De superbia.*

Superbia est initium et origo ac regina omnium vitiorum per quam angeli ceciderunt de caelo; et sicut est origo omnium criminum, ita ruina omnium virtutum, ipsa est enim in peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Haec enim aut in exordio [illegible] per peccatum prosternit, aut novissime de virtutibus dejicit, et haec omnium peccatorum est gravissima, quia [illegible] per virtutes, quasi per vitia [illegible] exterminat, semper [illegible] superbiae est, ut quod [illegible] contemptui habeat divina praecepta. Recte ergo « initium omnis peccati superbia (Eccli. X, 15) » quae nisi praecessisset mandatorum Dei inobedientia, transgressionis non sequeretur culpa. Quae duo sunt genera, unum quod spirituales summosque pulsat, aliud quod etiam incipientes carnalesque [illegible]; et licet utrumque superbiae genus tam in Deum quam in homines noxia inflet elatio, tamen illud primum specialiter refertur ad Deum, secundum ad homines proprie pertinet. Superbus enim, ut dictum est, omnes pariter virtutes evacuat, cunctaque justitia et sanctitate hominem expoliat (Cassian.) et quod amplius, non solum peccatum est ipsa, sed etiam nullum peccatum fieri potuit aut potest, vel poterit sine ipsa. (Cass.) Qui morbus licet [illegible] in conflictu vitiorum atque in ordine ponatur postremus, origine tamen et tempore prior est, saevissima et superioribus cunctis immanior bestia, perfectos maxime tentans et prope jam positos in consummatione virtutum morsu diriore depascens. (Idem.) Cognoscitur quidem in [illegible] et in [illegible] et [illegible] despicit, ut [illegible] superbiam [illegible]. (Idem.) Curatur autem si credat sententiae ejus qui dixit: « Deus superbis resistit (Jac. IV, 6), » et si se humiliat et credat se omnibus [illegible] et si erga [illegible] omnibus se [illegible] et [illegible] mente et voce credat et pronuntiet, et si omnia quae fuerint ei irrogata [illegible] patienter ferre, et si semper humilis et sanctorum ejus recordat passiones, et [illegible] nil boni posse cogitare, loqui vel facere, et si orationi, lectioni assidue cum compunctione cordis insistat.

CAP. LXII. — *De his [illegible]*

(Cassian.) Haec igitur octo vitia licet diversos ortus ac dissimiles effectus habeant, sed tamen priora, id est gastrimargia, fornicatio, philargyria, ira, tristitia [illegible] quadam inter se cognatione, et ut ita dicam concatenatione [illegible], ut et prioris exuberantia sequentis efficiatur initium. Nam de abundantia gastrimargiae fornicationem, de fornicatione philargyriam, de philargyria iram, de ira tristitiam, de tristitia acediam, necesse est pullulare. Atque ideo contra haec [illegible] ratione pugnandum est, ut a praecedentibus semper ad sequentia [illegible] certamina. [illegible] arboris [illegible] si ante radices ejus quibus innititur vel [illegible] fuerint, vel [illegible] humoris [illegible] [illegible] venae [illegible]

quamobrem ut acedia vincatur, ante superanda tristitia est : ut tristitia propellatur, ira prius est extrudenda : ut exstinguatur ira, philargyria calcanda est; ut evellatur philargyria, fornicatio compescenda est; ut fornicatio subruatur, gastrimargiæ est vitium castigandum. Residua vero duo, id est cenodoxia et superbia, sibi quidem similiter illa, qua de superioribus vitiis diximus ratione junguntur, ita ut incrementum prioris ortus efficiatur alterius. Cenodoxiæ enim exuberantia superbiæ fomitem parit, sed ab illis sex prioribus vitiis penitus dissident, nec simili cum eis societate fœderantur, siquidem non solum nullam ex illis occasionem suæ generationis accipiunt, sed etiam contrario modo atque ordine suscitantur. Nam illis evulsis hæc eventius [*Forte*, ferventius, *vel* evidentius] fructificant, et illorum morte vivacius pullulant atque succrescunt. Unde etiam diverso modo ab his duobus vitiis impugnamur, in unumquodque illorum sex vitiorum tunc incidimus, cum a præcedentibus eorum fuerimus elisi, in hæc vero duo victores et vel maxime post triumphos periclitamur incurrere. Omnia igitur vitia quemadmodum incremento præcedentium generantur, ita illorum diminutione purgantur, et hac ratione, ut superbia possit explodi, cenodoxia est præfocanda, et ita semper prioribus superatis, sequentia conquiescent, et exstinctione præcedentium residuæ passiones atque labore marcescent, et licet hæc quæ prædiximus octo vitia illa quam commemoravimus ratione sibi invicem connexa atque permista sint, specialibus tamen in quatuor conjugationes et copulas dividuntur. Gastrimargiæ namque fornicatio peculiari consideratione fœderatur, philargyriæ ira, tristitiæ acedia, cenodoxiæ superbia familiariter conjungatur.

CAP. LXIII. — *De origine et qualitate uniuscujusque vitii.*

(*Serap.*) Et ut singillatim nunc de uniuscujusque vitii generibus disputemus, gastrimargiæ genera sunt tria : primum quod ad refectionem perurget hominem, ante horam statutam ac legitimam festinare, secundum quod expletione ventris et quarumlibet escarum voracitate lætatur, tertium, quod accuratiores ac delicatissimos desiderat cibos. Quæ tria non levi dispendio Christianum feriunt, nisi ab omnibus istis pari studio atque observantia semetipsum expedire contenderit. Nam quemadmodum absolutio jejunii ante horam canonicam legitimamque nullatenus præsumenda est, ita et ventris ingluvies et escarum sumptuosa atque exquisita præparatio similiter amputanda, ex his enim tribus causis diversæ ac pessimæ valetudines animæ procreantur : nam de prima, congregationis odium gignitur, atque exinde horror et intolerantia ejusdem concrescit habitaculi, quam sine dubio mox discessio, ac fuga velocissima subsequetur. De secunda igniti luxuriæ ac libidinis aculei suscitantur. Tertia etiam inextricabiles philargyriæ laqueos nectit cervicibus captivorum, nec aliquando hominem sinit perfecta Christi A nuditate fundari. Cujus nobis passionis inesse vestigia, isto quoque deprehensus [*Forte*, deprehendimus] indicio. Cum forte ad refectionem detenti ab aliquo fratrum, contenti non sumus eo sapore cibos sumere quo ab exhibente conditi sunt, sed quiddam superfundi eis vel adjici importuna atque effrenata possimus libertate : quod fieri penitus non oportet tribus de causis, primo quia mens Christiani semper debet in omni tolerantiæ ac parcitatis exercitatione versari, et secundum Apostolum discere in quibus est sufficiens esse. Nullatenus enim poterit vel occulta vel majora corporis desideria refrenare, quisquis degustatione modicæ insuavitatis offensus, ne ad momentum quidem delicias gutturis sui valuerit castigare; B secundo quod nonnunquam evenit ut ad horam desit illa species quæ postulatur a nobis, et verecundiam necessitati vel frugalitati suscipientis incutimus publicantes scilicet paupertatem ejus, quam soli Deo cognitam esse maluerat. Tertio quod interdum solet sapor ille, quem nos adipiscimur aliis displicere, et invenimur injuriam multis, dum nostræ gulæ ac desiderio satisfacere cupimus, irrogare, propter quod omnimodis hæc in nobis est castiganda libertas. Fornicationis genera sunt tria. Primum quod per commixtionem sexus utriusque perficitur, secundum absque femineo tactu, pro quo patriarchæ Judæ filius a Domino percussus legitur, quod in Scripturis sanctis immunditia nuncupatur, super quo Aposto- C lus : « Dico autem innuptis et viduis, bonum est illis si sic permanserint sicut et ego, quod si non continent, nubant, melius est enim nubere quam uri (*I Cor.* VII, 9). » Tertium quod animo ac mente concipitur, de quo Dominus in Evangelio ait : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth.* V, 28). » Quæ tria genera beatus Apostolus pari modo exstinguenda pronuntians : « Mortificate, inquit, membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, etc. (*Colos.* III, 5). » Et iterum de duobus ad Ephesios : » Fornicatio et immunditia nec nominentur in vobis (*Ephes.* V, 3). » Et iterum : « Illud autem scitote quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (*Ephes.* D v, 5) » Quæ tria ut a nobis pari observatione caveantur similis nos eorum a regno Christi atque una deterret exclusio. Philargyriæ genera sunt tria, primum quod abrenuntiantes divitiis ac facultatibus suis spoliari non sinit, secundum quod ea quæ a nobis dispersa sunt, vel indigentibus distributa, resumere nos majore cupiditate persuadet, tertium quod ea quæ nec antea quidem possedimus desiderari adquiarive [acquirive] compellit. Iræ genera sunt tria, unum quod exardescit intrinsecus, quod Græce θυμός dicitur, aliud quod in verbum et opus effectumque prorumpit quod ὀργή nuncupatur, de quibus et Apostolus : « Nunc autem deponite, inquit, et vos omnem iram, indignationem (*Colos.* III, 8). » Tertium quod non ut illa effervens ad horam digeri-

tur, sed per dies et tempora reservatur: quae transaductur. Quae omnia aequali sunt a nobis horrore damnanda. Tristitiae genera sunt duo: unum quod vel iracundia desinente vel de illato damno ac desiderio praepedito cassatoque generatur; aliud quod de irrationabili mentis anxietate, seu desperatione descendit. Acediae genera sunt duo: unum quod ad somnum praecipitat aestuantes, aliud quod cellam deserere ac fugere cohortatur. Cenodoxia licet multiformis ac multiplex sit, et in diversas species dividatur, genera tamen ejus sunt duo: primum quo pro carnalibus rebus ac manifestis extollimur, secundum quo pro spiritualibus et occultis desiderio vanae laudis inflamur.

Cap. LXIV. — *De variis oppugnationibus horum vitiorum.*

(Cass.) Haec octo vitia cum omne hominum genus pulsent, non tamen uno modo impetunt universos: in alio namque spiritus fornicationis locum obtinet principalem, in alio ira superexsultat ferox, in alio cenodoxia vindicat tyrannidem, in alio arcem superbia tenet, et cum constet omnes ab omnibus impugnari, diverso tamen modo et ordine singuli laboramus.

Cap. LXV. — *De certamine adversus vitia secundum eorum oppugnationem.*

(Cass.) Quamobrem ita nobis adversus haec arripienda sunt praelia, ut unusquisque vitium quo maxime infestatur explorans, adversus illud arripiat principale certamen, omnem curam mentis ac sollicitudinem erga illius impugnationem observationemque defigens, adversus illud quotidiana jejuniorum dirigens spicula, contra illud cunctis momentis cordis suspiriorum tela contorquens, adversus illud vigiliarum labores ac meditationes sui cordis impendens, indesinenter quoque orationum fletus ad Deum fundens et impugnationis suae exstinctionem ab illo specialiter ac jugiter postulans: impossibile namque est de qualibet passione triumphum quempiam promereri, priusquam intellexerit industria vel labore proprio victoriam certaminis semet obtinere non posse: cum tamen, ut valeat emundari, necesse sit eum die noctuque in omni cura et sollicitudine permanere; cumque se ab ea senserit absolutum, rursus latebras sui cordis simili intentione perlustret, et quamcunque sibi viderit inter reliquas perniciosiorem, adversus eam specialius cuncta spiritus arma commoveat; et ita semper validioribus superatis celerem de residuis habebit facilemque victoriam, quia et animus triumphorum processu redditur fortior et infirmior pugna succedens prosperiorem ei praestabit certaminis proventum; sicut solet ab his qui coram regibus mundi hujus omnigenis congredi bestiis praesentium contemplatione consueverunt, quod spectaculi genus vulgo pancarpum nuncupatur: hi, inquam, feras quascunque fortiores robore vel feritate praestare cognoverint, adversus eas primos ... certamen arripiunt, quibus exstinctis reliquas, quae minus terribiles minusque vehementes sunt, exitu faciliore prosternunt: ita et nos semper validioribus superatis, deterioribus atque inferioribus succedentibus, paratur nobis absque ullo discrimine perfecta victoria. Nec tamen putandum, quod principaliter quis contra unum dimicans vitium, et velut incautus aliorum tela prospiciens, improvisis ictus facilius valeat sauciari, quod nequaquam fiet; impossibile namque est eum qui pro cordis sui emundatione sollicitus erga impugnationem unius vitii specialem mentis suae intentionem armaverit, adversus cetera quoque vitia generalem quemdam horrorem, et custodiam similem non habere. Quo enim modo vel de illa quae desiderat potuerit obtinere victoriam, qui se indignum purgationis praemio diversorum fecit contagio vitiorum? Sed cum principalis nostri cordis intentio velut specialem sibi pugnam adversum unam susceperit passionem, pro ipsa orabit attentius, pro illa obsecrabit sollicitius ac studio supplicabit, ut eam diligentius observet, et per hoc celerius mereatur obtinere victoriam: hanc namque nos ordinem praeliorum servare, nec tamen de nostra virtute confidere etiam legislator his docet verbis: *Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui est, Deus magnus et terribilis; ipse consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atque per partes. Non poteris delere eas pariter, ne forte multiplicentur contra te bestiae terrae; dabitque eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, et interficiet illos, donec penitus deleantur.*

Cap. LXVI. — *De duobus vitiorum generibus et quadripartita eorum efficientia.*

(Cass.) Horum igitur vitiorum genera sunt duo; aut enim naturalia sunt, ut gastrimargia; aut extra naturam, ut philargyria; efficientia vero quadripartita est: quaedam enim sine actu carnis consummari non possunt, ut est gastrimargia et fornicatio; quaedam vero etiam sine ullo corporis actu consummantur, ut est superbia et cenodoxia. Nonnulla commotionis suae causas extrinsecus capiunt, ut est philargyria et ira; alia vero intestinis motibus excitantur, ut est acedia atque tristitia.

Cap. LXVII. — *Quomodo gastrimargiae et fornicationis passiones et curationes ...*

Gastrimargia et fornicatio cum naturaliter nobis insint, nam nonnunquam etiam sine ullo animae incitamento, sola instigatione ac pruritu carnis oriuntur, materiam tamen ut consummentur extrinsecus capiunt, et in actum corporalium actionum perveniunt. Haec duo specialiter vitia quae commixtione carnis explentur, extra illam spiritalem animae custodiam peculiarem etiam corporalem, per jejunia, vigilias et operis contritionem, poscunt: his quoque locorum remotio largiter adjuvat; quia sicut ex animae et corporis generantur, ita superari nisi utriusque labore non possunt.

Cap. LXVIII. — *Quae tentatio humana sit, quae ... ...*

(Cass.) Quamvis beatus Paulus apostolus omnia

vitia generaliter pronuntiaverit esse carnalia, siquidem inimicitias et iras, atque hæreses, inter cætera carnis pera numeraverit, nos tamen ad illorum curationes atque naturas diligentius colligendas duplici ea divisione distinguimus. Nam ex his quædam dicimus esse carnalia, quædam vero spiritalia, et illa quidem carnalia quæ specialiter ad motum sensumque pertinent carnis, quibus illa ita delectatur ac pascitur, ut etiam quietas incitet mentes, invitasque eas nonnunquam pertrahat ad suæ voluntatis assensum, de quibus beatus apostolus: « In quibus, ait, et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluptates carnis et cogitationum, et eramus natura filii iræ sicut et cæteri (*Ephes.* II, 3). » Spiritalia vero dicimus quæ instinctu animæ solius orta non solum nihil voluptatis conferunt carni, sed etiam gravissimis eam languoribus afficientia miserrimæ jucunditatis pastu animam tantum nutriunt ægrotantem, et idcirco hæc quidem simplici cordis indigent medicina. Quæ autem carnalia sunt non nisi duplici, quemadmodum diximus, ad sanitatem curatione perveniunt, unde puritati studentibus plurimum confert ut harum carnalium passionum ipsas materias sibi primitus subtrahant, quibus potest vel occasio vel recordatio earumdem passionum ægrotanti adhuc animæ generari. Necesse est enim ut morbo duplici duplex adhibeatur correctio, nam corporis, ne concupiscentia in effectum tentet prorumpere, necessario effigies et materia illiciens subtrahenda est, et animæ nihilominus ne eam vel cogitationem concipiat attentior meditatio scripturarum et sollicitudo pervigil ac remotio solitudinis utiliter apponenda. In cæteris autem vitiis humana consortia nihil obsunt, quinimo etiam plurimum conferunt his qui carere iis in veritate desiderant, quia frequentia hominum magis arguuntur, et dum lacessita crebius manifestantur, celeri medicina perveniunt ad salutem.

CAP. LXIX. — *Testimonia diversa super significationem octo vitiorum.*

De his octo vitiis et in Evangelio ita significatur: « Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem et non invenit, tunc dicit: Revertar in domum meam unde exivi; et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam. Tunc vadit et assumit alios spiritus septem nequiores se, et intrantes habitant ibi, et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus (*Matth.* XII, 43). » Ecce ut ibi septem gentes legimus, excepta Ægyptiorum de qua egressi fuerant filii Israel, ita et hic septem reverti spiritus dicuntur immundi, excepto eo qui ab homine prius narratur egressus. De hoc septenario fonte vitiorum Salomon quoque in Proverbiis ita describit: « Si te rogaverit inimicus tuus voce magna, nec consenseris ei, septem enim nequitiæ sunt in anima ejus; » id est, si superatus gastrimargiæ spiritus cœperit tibi sua humiliatione blandiri, rogans quodammodo ut aliquid relaxans a cœpto fervore, impertias ei quod continentiæ modum et mensuram justæ districtionis excedat, ne resolvaris ejus subjectione, vel suggestione, ne irridente impugnationis securitate qua videris paulisper a carnalibus incentivis factus quietior, ad pristinam remissionem vel præteritas gulæ concupiscentias revertaris; per hoc enim dicit spiritus ille quem viceras, « Revertar in domum meam, unde exivi » et procedentes ex eo confestim septem spiritus vitiorum erunt ibi acriores quam illa passio quæ in primordiis fuerat superata, qui te mox ad deteriora pertrahent genera peccatorum.

CAP. LXX. — *Quod, devicta passione gulæ, impendendus sit labor ad virtutes cæteras obtinendas.*

Quapropter et continentiæ incubantibus nobis festinandum est ut, gulæ passione superata, protinus animam nostram vacuam esse a necessariis virtutibus non sinamus, sed eis universos recessus cordis nostri studiosius occupemus, ne reversos concupiscentiæ spiritus inanes nos ab ipsis vacantesque reperiat, et non sibi jam soli aditum parare contentus, introducat secum in animam nostram septenarium hunc fomitem vitiorum et faciat novissima nostra pejora prioribus. Turpior enim erit post hæc et immundior anima ac supplicio graviore plectetur, quæ se renuntiasse huic sæculo gloriatur dominantibus sibi octo vitiis, quam fuerat quondam in sæculo constituta, cum nec disciplinam monachi fuisset professa nec nomen. Nam et nequiores hi septem spiritus illo priore qui egressus fuerat idcirco dicuntur quia desiderium id gulæ, id est gastrimargia per se non esset noxia, nisi intromitteret graviores alias passiones, id est, fornicationis, philargyriæ, iræ, tristitiæ, sive superbiæ, quæ per semet noxia animæ ac peremptoria esse non dubium est, et idcirco perfectionis puritatem nunquam poterit obtinere quisquis eam de hac sola continentia, id est, jejunio corporis speraverit acquirendam, nisi noverit ob id se hanc exercere debere, ut humiliata carne jejuniis, facilius possit adversus alia vitia inire certamen, non insolescente carne saturitatis ingluvie.

CAP. LXXI. — *Quod non idem præliorum ordo sit qui ponitur in catalogo vitiorum.*

Sciendum tamen non eumdem esse in omnibus nobis ordinem præliorum, quia, sicut diximus, non uno modo impugnamus omnes, et oportet unumquemque nostrum secundum qualitatem belli quo principaliter infestatur, concertationum luctamina arripere, ita ut alium necesse sit adversus vitium, quod tertium ponitur, primum exercere conflictum, alium contra quartum, sive quintum, et ita, prout ipsa vitia in nobis obtinent principatum, utque impugnationis exigit modus nos quoque oportet ordinem instituere præliorum, secundum quem proventus quoque victoriæ, triumphique succedens, faciat nos ad puritatem cordis et perfectionis plenitudinem pervenire.

CAP. LXXII. — *Quomodo accipiantur octo vitia principalia* [illegible].

Octo sunt principalia vitia quæ humanum impugnant genus, quæ figuraliter sub gentium vocabulis nominata sunt. Egressis namque Ægypto filiis Israel datur in eo Dominus repromittit eis septem gentium terras; ita enim dicitur: « Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus ingrederis, et deleverit gentes multas coram te, Hethæum, et Gergezæum, Amorrhæum, et Chananæum, Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum, septem gentes multo majoris numeri quam tu es, et robustiores te, tradideritque eas Dominus tibi, percuties eas usque ad internecionem (*Deut.* VII, 1). » Idcirco hæc septem dinumerantur gentes, eo quod egressis jam de Ægypto et liberatis ab una gente validissima, id est Ægyptiorum, contra has residuas septem gentes quæ supra commemoratæ sunt, [illegible] habere conflictum. Prima scilicet, quæ jam devicta, [illegible] captivitate: cujus etiam terra in possessionem Israel non datur, sed ut deserat eam perpetuo et egrediatur ab ea Domini præceptione monetur; una quidem gens Ægypti deseri, septem vero jubentur extingui; gens enim Ægypti, quæ jubetur deseri, vitium est gastrimargiæ cui quotidianis commerciis nequaquam ex toto carere possumus; debemus enim ex necessitate usum ex deditis alimentis percipere, sicut ait Apostolus Paulus: « Et carnis curam ne feceritis in desideriis (*Rom.* XIII, 14). » Cum enim carnis desideria respuimus, gentem Ægyptiam deserimus. Reliquæ vero septem, quæ septem sunt vitia, id est fornicatio, philargyria, ira, tristitia, acedia, cenodoxia, et superbia penitus jubentur extingui. Quia igitur ex sanctorum Patrum opusculis paucis, donante Deo, de octo vitiis principalibus excerpsimus testimonia, nunc de pugna virtutum vel qualiter cogitatione, locutione et opere perpetrantur peccata, carpiamus.

CAP. LXXIII. — *Quod contra unumquodque vitium singulæ virtutes sunt opponendæ.*

(*Ibid.*) Igitur contra singula vitia virtutes singulæ opponendæ sunt, et adversus impetus vitiorum contrariis virtutibus est pugnandum. Contra ingluviem enim ventris parsimonia et abstinentia est opponenda; contra luxuriam [illegible] ... contra libidinem carnis, cordis et corporis castitas exhibenda; contra avaritiam largitas, contra philargyriam, id est, amorem pecuniæ, nuditas et expoliatio divitiarum; contra iracundiam charitas et fraternæ [illegible] dilectio; contra [illegible]; contra tristitiam sæculi spiritale gaudium; contra [illegible] cogitationum, stabilitas [illegible]; contra inanem gloriam [illegible]; contra superbiam [illegible] opponitur humilitas Christi. Ita et contra [illegible] vitia quæque propria bona opera virtus opponatur; [illegible] vitiorum regina et mater superbia est, [illegible] octo principalia [illegible] vitia, quia ita alia ex quadam cognatione progignuntur,

A et ex altera alterum semper [illegible] qui dum [illegible] perpetrantur et [illegible], et qui non [illegible] in [illegible].

CAP. LXXIV. — *Quibus modis committantur peccata.*

Quatuor modis committitur peccatum in corde, quatuor perpetratur et opere. Committitur in corde suggestione dæmonum, delectatione carnis, consensu mentis, defensione elationis. Committitur opere, nunc latenter, nunc palam, nunc consuetudine, nunc desperatione [illegible] in corde [illegible] et opere [illegible] perpetratur. Tribus modis peccatum geritur, hoc est, ignorantia, infirmitate, industria, gradibus autem pœnarum diversis. Ignorantia namque modo peccavit in paradiso Eva, sicut Apostolus dicit: « Vir non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit (*I Tim.* II, 14). » Ergo Eva peccavit ignorantia; Adam vero industria, quia non est seductus, sed sciens prudensque peccavit. Qui enim seducitur, quid consentiat evidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad motum interrogantis ancillæ Christum negavit, et post peccatum amarissime flevit. Gravius vero infirmitate est quam ignorantia quempiam delinquere; graviusque industria quam infirmitate peccare; industria namque peccat qui studio ac deliberatione [illegible]; infirmitate autem qui casu vel præcipitatione delinquit. Nequius autem et industria peccant, qui non solum non bene vivunt, sed etiam bene viventes, si possunt, a veritate detorquent. Sunt enim qui ignoranter peccant, et sunt qui scienter, et sunt etiam et qui pro ignorantia [illegible], ut minus culpabiles habeantur; qui tamen [illegible]. Simplicitas ad ignorantiam pertinet. [illegible] superbiæ. [illegible] Dominum superbiendo contemnere [illegible] quia Deus non solum [illegible] sed etiam illos qui nesciunt. [illegible] Dominus per prophetam: « Disperdam, inquit, homines a facie terræ, et eos qui avertuntur post tergum Domini, et qui non quæsierunt Dominum, nec investigaverunt eum (*Soph.* I, 3). » Et Psalmus: « Effunde, inquit, iram tuam in gentes quæ te non noverunt (*Psal.* LXXVIII, 6). » Sunt enim qui leviter [illegible] committunt peccata in cogitatione, locutione, atque opere; sunt et qui gravia [illegible]. Levius namque in cogitatione [illegible], qui [illegible] per Isaiam prophetam ait: « Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis (*Isa.* I, 16). » [illegible] in cogitatione delinquitur, qui [illegible] cogitationes [illegible]

effectum perversi operis perducere cupiant, de qui- A
bus sacra testatur Scriptura : « Perversæ cogitationes separant a Deo (*Sap.* I, 3). » Leviter enim delinquit sermone qui otiosum verbum loquitur unde, Domino dicente, « reddenda est ratio : » graviter enim peccat in verbo qui falsitatis crimen incurrit, quia os quod mentitur occidit animam. Leviter enim peccat opere qui otiositatem sectatus fuerit, graviter qui furtum et rapinam fecerit, leviter qui pauperem exasperaverit, graviter qui eum exspoliaverit, leviter qui mortuum non sepelierit, graviter qui hominem occiderit, et multa his similia in locutione et opere invenies peccata.

Cap. LXXV. — *De his qui cogitatione delinquunt.*

(*Isid.*) Quamvis ab opere malo quisque vacet, pro B
solius tamen cogitationis pravæ malitia non erit innocens, unde et Dominus per Isaiam : « Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis (*Isa.* I, 19), non solum enim factis, sed et cogitationibus delinquimus, si eis illicite occurrentibus delectemur. Nam cogitationes illicitas occurrere dæmonum est, cogitationibus oblectari perversis nostrum est. Sciendum autem quia triplex est modus cogitationum nequam : unus earum quæ deliberatione et proposito peccandi mentem contaminant : alius earum quæ delectatione quidem peccati mentem perturbant, nec tamen hanc ad peccandi consensum pertrahunt ; tertius earum, quæ naturali motu mentem percurrentes non tam hanc ad patranda vitia illiciunt, quam a nobis, quæ cogitare debuit, impediunt ; ve- C
luti est cum phantasmata rerum, quæ aliquando supervacue gesta vel dicta novimus, ad memoriam reducimus, quarum creba retractatio, quasi importuna muscarum improbitas, oculos cordis circumvolare ac spiritalem ejus aciem inquietare magis quam excæcare consuevit. A cunctis autem his cogitationum nequam generibus castigari monuit Salomon, cum dicit : « Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit (*Prov.* IV, 23), » cujus monita sequentes agamus solliciti, ut si quid consensu perpetrandis facinoris in animo deliquimus, cita hoc confessione et dignis pœnitentiæ fructibus abstergamus ; si delectatione peccandi nos tentari senserimus, noxiam delectationem crebris precibus ac lacrymis, crebra amaritudinis perpetuæ recordatione D
pellamus ; et si nos solos ad hanc propulsandam sufficere non videbimus, fratrum quæramus auxilia, ut quod nostris viribus nequimus, illorum consilio et intercessione sumamus. Multum enim valet deprecatio assidua, et sicut idem præmisit : « Oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus ; et si in peccatis sit, dimittentur ei (*Jac.* V, 15). » Quia si supervacuis cogitationibus ad integrum carere non valemus, has in quantum possumus immissione bonarum cogitationum et maxime frequenti Scripturarum meditatione fugemus, juxta exemplum Psalmistæ, qui dicit : « Quomodo dilexi legem tuam, Domine, tota die meditatio mea est (*Psal.* CXVIII, 97). » Magna itaque observantia circa cordis est custodiam adhibenda, quia aut bonæ, aut malæ rei ibi consistit origo. Nam sicut scriptum est : « Ex corde exeunt cogitationes malæ (*Matth.* XV, 29), » ideoque si prius pravæ cogitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

Quam periculosum sit cogitationibus malis delectari.

Fuit quidam vir sanctus, Eologius nomine, qui in offerendis sacramentis tantum gratiæ acceperat a Domino ut uniuscujusque accedentium merita culpasque cognosceret. Denique quosdam volentes accedere ad communionem retinebat, dicens : Quomodo ausi estis accedere ad sacramenta divina cum mens vestra et propositum sit in malo ? Denique aiebat : Tu habuisti cogitationes fornicandi. Tu vero dixisti in corde tuo : Nihil interest sive justus ad sacramenta sive peccator accedat ; et alius dubitationem habuit in corde dicens : Quid enim me sanctificare communio potest ? Hos ergo singulos removebat a communione sacramenti, et dicebat eis : Secedite paululum et agite pœnitentiam, ut purificati per satisfactionem et lacrymas digni habeamini communione Christi.

Cap. LXXVI. — *Quod omnia cogitationum secreta divinis aspectibus sunt aperta.*

Apertum namque divinitatis indicium est cogitationum nosse secreta, Salomone affirmante, quidem supplicans ait : « Tu enim solus nosti corda omnium filiorum hominum (*Prov.* XV, 11) ; » et apostolus Paulus : « Vivus est enim sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque et medullarum et discretor cogitationum et intentionum cordis, et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus (*Heb.* IV, 12). » Unde etiam Jeremias ait : « Tu autem, Domine Sabaoth, qui judicas juste et probas renes et corda (*Jer.* XI, 20). » Neque hæc transeunter aut negligenter commemoranda, sed solerter invigilandum est, fratres mei, ut non verba tantum et opera nostra, sed ipsa quoque cordium secreta divinis aspectibus digna reddamus. Non in templo nostri pectoris odiorum, non invidiæ rubigo resideat, non inde turpis vel contumeliosi sermonis radix oriatur, non ibi meditatio facti nocentis innascatur, memores Dominicæ comminationis qua dicitur : « Ego enim opera et cogitationes eorum venio ut congregem, et expulsis vitiorum ruderibus talem cordis nostri parem mansionem, » cujus ipse dignetur inesse mansor qui ejus inevitabilis inspector et judex est.

Cap. LXXVII. — *De his qui sermone offendunt.*

Divina enim Scriptura dicit : « Mors et vita in manibus linguæ. » Ideoque valde cavendum est ne ea loquamur unde mors animæ nostræ acquiratur ; fit enim multis modis peccatum in locutione, id est, in otiosis verbis, in vaniloquiis, in multiloquiis, in turpiloquiis, in scurrilitatibus risumque moventibus, et,

quod deterius est et gravius, in mendaciis, in falsitatibus, in detractionibus, in opprobriis, in derisionibus, in susurrationibus, in maledictionibus, in perjuriis, et in hoc quod ait propheta: « Væ qui dicunt malum bonum, et bonum malum (Isai. v, 20), » et cætera his similia: nihilominus enim cavendum est non solum a perversis et criminosis sermonibus pro quibus æterna pœna exsolvitur, sed etiam ab otiosis et cæteris superfluis verbis refrenanda est lingua: sicut enim falsitatis crimen a perfectioribus punitur, ita otiosa verba a perfectis vitari debent. Nam sicut, ut ait quidam, pro otioso verbo ratio redditur, pro sermone injusto pœna exsolvitur. Aut enim malum male, aut bonum male proferendo peccamus: malum male loquimur, quando quælibet flagitia persuadere conamur; bonum male loquimur, quando quodcunque rectum arroganter prædicamus; nam et corde male loquimur, quando interius cogitationes pravas meditamur et cogitamus; lingua male loquimur, quando pro eo quod male agimus flagellamur, et murmuramus; factis male loquimur, quando male vivendo exemplis nostris alios ad prave agendum informamus: omnibus enim modis cavendæ sunt supra scriptæ locutiones et similia, quia si contra Domini sanctionemque ejus præceptionem otiosa et scurrilia verba et his similia loqui male dicente Domino reddenda est ratio, quanto magis perjuria, falsitates, maledictiones et cætera talia, pro quibus æterna plectenda damnatio, verbi gratia: « De omni verbo otioso, » ait mundi Salvator, « quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die judicii (Matth. xii, 36). » Otiosum quippe verbum est quod nec dicentis nec audientis habet utilitatem. De mendacio vero, inquit, gravius: « Os quod mentitur occidit animam (Sap. i, 11). » De detractoribus: « Qui detrahit, inquit, eradicabitur. » De maledicentibus: « Neque maledici regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 10). » Et cætera talia de similibus verbis.

Cap. LXXVIII. — *De mendacio.*

Omne enim mendacium aut de cogitatione, aut præcipitatione, nonnunquam pejus est medullitus meditari quam loqui. Nam interdum quisque humanitus solet ex præcipitatione loqui mendacium. Meditari autem non potest nisi per studium. Utique ergo illi ex studio mentiri prohibentur, quam ii qui ex præcipitatione solent mentiri. Summopere cavendum est omne mendacium, quamvis aliquando sit aliquod mendacii genus culpæ levioris, si quisquam pro salute hominum mentiatur, sed quia scriptum est: « Os quod mentitur occidit animam (Sap. i, 11), » et: « Perdes omnes qui loquuntur mendacium (Psal. v, 7), » hoc quoque mendacii genus perfecti viri summopere fugiunt, ut nec vita cujuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne suæ animæ noceant dum præstare nituntur alienæ carni. Quanquam hoc ipsum genus peccati facillime credimus relaxari. Nam si qualibet culpa sequenti [illegible] purgatur, quanto magis hæc facile abstergitur, quam ipsa pietas comitatur. Cavendum ergo est omnino omne mendacium, sive pro malo, sive etiam pro bono proferri videatur, quia omne mendacium non est ex Deo, sed, sicut Salvator ait, « a malo est. »

Cap. LXXIX. — *De diversis mendaciorum generibus.*

Octo enim genera sunt mendacii, ut sanctus Augustinus episcopus in libro de Mendacio dicit. Primum, inquit, genus capitale mendacium longeque fugiendum, quod fit in doctrina religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci; secundum, ut aliquem lædat injuste, quod tale est ut et nulli prosit et obsit alicui; tertium quod ita prodest alteri ut obsit alteri, quamvis non ad immunditiam obsit corporalem; quartum, sola mentiendi fallendique libidine, quod merum mendacium est; quintum, quod fit placendi cupiditate; sextum genus, quod et nulli obest et prodest alicui, velut si quispiam pecuniam alicujus injuste tollendam sciens ubi sit nescire se mentiatur; septimum quod et nulli obest et prodest alicui, velut si nolens hominem ad mortem quæsitum prodere mentiatur, non solum justum atque innocentem, sed et reum, quia Christianæ disciplinæ est, ut neque de cujusquam correctione desperetur, neque cuiquam pœnitendi aditus intercludatur. De quibus duobus generibus, quæ solent habere magnam controversiam, satis tractavimus, et quid nobis placeret ostendimus, ut suscipiendis incommodationibus, quæ honeste ac fortiter tolerantur, hæc quoque genera devitentur a fortibus et fidelibus et veracibus viris ac feminis. Non ergo mentiendum quamvis sit qui se fidei cujusquam commiserit, sed fortiter respondendum: Non prodo nec mentior. Firmus episcopus quondam Tagastensis ecclesiæ, firmior nomine, firmior voluntate; nam cum ab eo quæreretur homo jussu imperatoris per apparitores ab eo missos, quem ad se confugientem diligentia quanta poterat occultabat, respondit quærentibus nec mentiri se posse, nec hominem prodere; passusque tam multa tormenta corporis (nondum enim erant imperatores Christiani) permansit in sententia. Deinde ad imperatorem ductus usque adeo mirabilis apparuit, ut pro homine, quem servabat, indulgentiam sine ulla difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius atque constantius? Octavum vero genus mendacii, quod et nulli obest et adhuc prodest ut ab immunditia corporali aliquem tueatur. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat cum mentitur, quanto emergit ad octavum, tanto amplius quanto inclinat ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit putaverit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitretur aliorum; quapropter [illegible] est enim mendacium, et aliud quodlibet peccatum, quod omnis mentiens quasi quod animo [illegible]; nam nullum mendacium sine peccato; scriptum est enim: Os quod mentitur occidit animam. [illegible]

(Sap. I, 11), et ideo pro generibus mendaciis secundum qualitatem modumque mendacii satisfactio et pœnitentia digna agenda est, ne a veritatis judice Deo, qui nec fallit nec fallitur, severiter judicemur.

CAP. LXXX. — *De diversis gravioribus mortalibusque peccatis ac sceleribus quæ perpetrantur locutione.*

Egregius prædicator Paulus generaliter cunctos ab omnibus malis et pestiferis refrenare cupiens sermonibus ait : *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus* (*Ephes.* IV, 29); et super hæc adjicit : *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis, quo utique gravius malum nullum esse poterit* (*Ibid. v.* 30). Patet igitur quia omnis sermo prolatus qui non proficit ad ædificationem fidei audientium contristat Spiritum sanctum Dei. Et si sermo prolatus non ædificat, is ab Apostolo Christi est prohibitus, ne Spiritum sanctum contristet, quanto magis ille sermo qui destruit et polluit os dicentis et aures audientis, sicuti est falsitas, detractio, maledictio, et similia !

De falsitate.

Falsus testis, ait Salomon, *non erit impunitus. Qui falsum testimonium profert contra proximum suum, exstinguetur lucerna ejus in die ultimo* (*Prov.* XIX, 9; XX, 20).

De detractione.

Qui detrahit fratri, dicit Scriptura, *detrahit legi* (*Jac.* IV, 11) ; et Psalmista : *Detrahentem*, inquit, *occulte adversus proximum suum hunc persequebar* (*Ps.* CX, 5); et alibi dictum est de eo qui libenter audit detrahentem : *Noli*, inquit Scriptura, *audire detrahentem, ne forte eradiceris.*

De maledictione.

Apostolus Paulus dicit : *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (*I Cor.* VI, 10). Omnis sermo malus qui ob hoc profertur ut infamet aliquem, aut male commendet, maledicus est, etiamsi videatur non esse injuriosus ; confirmat illa sententia : *Maledixerunt*, inquit, *et dixerunt ei : Tu discipulus illius es* (*Joan.* IX, 28).

De murmuratione.

Dicit enim apostolus Paulus : *Neque murmuraveritis sicut quidam eorum murmuraverunt in deserto et perierunt ab exterminatore* (*I Cor.* X, 10). His enim divinarum Scripturarum testimoniis claret quia pro his et similibus vitiis quæ fiunt locutione, perpetua imminet pœna, nisi in hac vita per satisfactionem et pœnitentiam fuerint deleta.

CAP. LXXXI. —*De his qui opere et actu modis diversis peccant.*

Plura sunt enim peccata levia quæ perpetrantur opere, pro quibus in præsenti vita necesse est agere pœnitentiam, ne post hujus vitæ terminum ante oculos nostros adducantur causa accusationis. Nihil enim, ut ait Scriptura, *impunitum derelinquit Dominus.* A Ideoque non solum gravia sed et levia sunt cavenda peccata : sancti enim viri sic levia quasi gravissima lugent peccata, multa enim levia unum grande efficiunt, sicut solent parvis et minimis guttis immensa flumina crescere. Numerositas enim in unum coacta exundantem efficit copiam. Sunt et plura gravia et mortalia peccata et crimina quæ perpetrantur actu et opere, pro quibus regnum cœlorum clauditur his qui ea commiserunt, et in hac vita per pœnitentiam et lacrymas et eleemosynas et cætera bona opera non redemerunt : sunt autem hæc, *sacrilegium, homicidium, adulterium, furtum, rapina, atque ebrietas*, et cætera similia, quæ Paulus apostolus enumerat. Quicunque enim aliquid de istis peccatis in se dominare cognoverit, nisi digne se emendaverit, B et, si habuerit spatium, longo tempore pœnitentiam egerit, et largas eleemosynas erogaverit, æterna illum flamma sine ullo remedio trucidabit. Sunt autem minima et levia peccata, quoties in cibo aliquis aut potu plus accipiat quam necesse est, quoties plus loquitur quam oportet, plus tacet quam expedit, quoties pauperem importune petentem exasperat, quoties cum sit corpore sanus, aliis jejunantibus, prandere voluerit, et somno deditus tardius ad ecclesiam surgit, quoties, excepto desiderio filiorum, uxorem suam cognoverit; quoties tardius in carcere requisierit, infirmos tardius visitaverit ; si discordes ad concordiam revocare neglexerit, si plus aut proximum aut uxorem aut servum exasperaverit C quam oportet, si amplius fuerit blanditus quam oportet, si cuicunque majore possessione aut ex voluntate aut ex necessitate adulari voluerit, si pauperibus esurientibus nimium deliciosa vel sumptuosa cibi convivia paraverit, si aut in ecclesia aut extra ecclesiam fabulis otiosis locutus fuerit. Hæc enim et his similia ad minuta peccata pertinere non dubium est, quæ enumerari vix possunt. Quibus peccatis quamvis occidi animam non credamus, tamen ita eam velut quibusdam pustulis et quasi horrenda scabie replentes deformem faciunt. Quidquid enim de istis peccatis per orationes et jejunia et eleemosynas, et præcipue per indulgentiam eorum qui in nobis peccant, in hac vita redemptum non fuerit, igni purgandum est, de quo Apostolus dicit : *Quia in igne revelabi-* D *tur, et cujus opus arserit, detrimentum patietur* (*I Cor.* III, 13).

CAP. LXXXII.—*Item de diversis ac multiformis modis peccantium.*

(*Isid.*) Sunt enim peccantes quidam qui scienter peccant; sunt et qui ignoranter et alii occulte, et alii necessitate, alii consuetudine et alii amore peccati, et alii non amore peccati, sed timore hominis delinquunt.

De his qui scienter et ignoranter offendunt.

Gravius namque ira Dei est quæ prævocatur quam ea quæ meretur. Nam meremur, quando ignorando peccavimus ; provocamus, quando scimus bonum facere nec volumus.

De manifestis occultisque peccatis.

Major est culpa manifeste quam occulte peccare, dupliciter enim reus est, qui aperte delinquit, quia et agit et docet. De talibus Isaias dicit : *Et peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt, nec absconderunt (Isa. III, 9).* Peccatum enim perpetrare crimen est, peccatum enim praedicare clamor est. De quo dicit apostolus Paulus : *Et clamor tollatur a vobis cum omni malitia.*

De his qui peccant necessitate delinquunt.

Plerique non voluntate, sed sola necessitate peccandi pertimescentes temporalem inopiam, et dum praesentis saeculi necessitatem effugiunt, a futuris bonis privantur.

De his qui voluntate non necessitate peccant.

Nonnulli peccatum voluntate non necessitate committunt, nullaque coacti inopia existunt iniqui, sed tantum gratis cupiunt esse mali.

De his qui consuetudine peccant.

Nequissimum est peccare ; pejus est peccatis consuetudinem facere ; ad illud facile, ab hoc cum labore resurgitur, dum mala consuetudine repugnatur.

De his qui amore peccati delinquunt.

Quidam et diligunt peccatum et faciunt, quidam diligunt tantum et non faciunt, nonnulli peccatum non faciunt et tamen justitiam odiunt ; gravius autem peccat qui non solum peccatum diligit, sed et facit, quam qui non facit et diligit ; graviusque interdum qui diligit et non facit, quam qui facit et odit ; gravissimum est non solum facere, sed et diligere peccatum. Sunt qui peracto flagitio non contristantur ; sunt qui non solum non dolent gessisse malum, sed etiam de ipso malo opere gloriantur.

De his qui timore hominum delinquunt.

Sunt quidam miseri qui magis timentes hominem terrenum similem sibi, quam Deum creatorem rerum, perpetrant scelera, non cogitantes illud : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus (Act. V, 29)* ; melius enim erat illis etiam temporalem perdere vitam quam peccatum committere.

Quod aliquando ex peccato quodam procreetur peccatum.

Saepe peccatum alterius peccati causa est, quod dum committitur, aliud ex ipso quasi suo ordine oritur, sicut Loth vinum, ebrius libidinem ex ebrietate ingessit. Poena vero peccati peccatum efficitur, quando pro merito cujusque peccati Deo deserente in aliud peccatum itur deterius, de quo amplius qui admiserit sordidetur. Ergo praecedens peccatum causa est sequentis peccati, sequens vero peccatum poena est praecedentis delicti. Praecedentia itaque peccata sequentium sunt criminum causae, et illa quae sequuntur sunt praecedentium poena. Praecedentium peccatorum poena ipsa vocatur induratio veniens de divina justitia ; hinc est quod ait propheta : *Indurasti cor nostrum, ne timeremus te (Isa. LXIII, 17)* ; neque enim dum quique justi sunt a Deo impelluntur ut mali fiant, sed dum mali jam sunt indurantur ut deteriores existant. Haec ergo qualiter cogitationes, locutiones et opera peccata perpetrantes ex multis auctoribus Patrum edicta poena, donante Domino, excerpsimus quae forsitan simplicioribus prodesse poterunt.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

PŒNITENTIUM LIBER

AD OTGARIUM.

PRÆFATIO.

Domino in Domino dominorum dilectissimo, Otgario archiepiscopo, Rabanus peccator in Christo optat salutem.

Quamdiu vos, sancte Pater, operabamur ad nos venturos, [illegible]

[illegible]

libello subjunxi alterum, quem nuper de consanguineorum nuptiis, et de magorum præstigiis falsisque divinationibus confeceram, ut haberetis eos simul quos ordo rationis concordes fecit. Legite ergo opusculum quod vobis directum est, et si quid in eo minus recte positum videatur, vestro sacro studio ad utilitatem legentium corrigatur. Bene valete, et in sacris orationibus vestris mei peccatoris memoriam habetote in nomine Domini.

Cap. I. — *De his qui post sacram ordinationem capitalia crimina committunt, et eorum pœnitentia seu excommunicatione.*

In primis ergo visum est vobis conscribi de his qui sacros ordines habent, et ante vel post ordinationem contaminatos in capitalibus criminibus se esse profitentur : in quibus, ut mihi videtur, hæc distantia debet esse, ut hi qui deprehensi vel capti fuerint publice in perjurio, furto atque fornicatione et cæteris hujusmodi criminibus, secundum sacrorum canonum instituta, a gradu proprio deponantur, quia scandalum est populo Dei tales personas super se positas habere, quas ultra modum vitiosas constat esse. Nempe inde detrahunt homines sacrificio Dei : et rebelles hinc atque contrarii existentes, eorum pravis exemplis quotidie pejores fiunt, sicut quondam filiis Heli peccantibus fecisse leguntur. Qui autem de prædictis viris per occultam confessionem male a se absconse commissa, coram oculis Dei præsente etiam sacerdote qui eis indicturus est pœnitentiam confitentur, et semetipsos graviter deliquisse accusant, si veraciter pœnituerint et se per jejunia et eleemosynas, vigilias, atque sacras orationes, cum lacrymis purgare certaverint, his etiam gradu servato spes veniæ de misericordia Dei promittenda est, qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis pervenire, neque vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.

Nam de illis qui ad honorem presbyterii sine examinatione provecti sunt, in Nicæno concilio, capitulo 8, taliter scriptum est : Si qui presbyteri sine examine sunt provecti, vel cum discuterentur peccata sua confessi sunt, et homines contra canones commoti, manus confessis imponere tentaverunt, tales regula non admittit : quia quod irreprehensibile est catholica defendit Ecclesia.

Item in Neocæsariensi concilio, cap. 8, de hoc ita definitum est : Presbyter si præoccupatus corporali peccato provehatur, et confessus fuerit de se quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Nam peccata reliqua plerique dixerunt per manus, impositionem posse dimitti. Quod si de se non fuerit ipse confessus, et argui manifeste non quiverit potestatis suæ judicio relinquatur.

Item in eodem concilio, cap. 10 : Simili modo etiam diaconus, si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.

De illis quoque qui post acceptum gradum peccaverint, in apostolorum Canone ita legitur : Episcopus aut presbyter aut diaconus, qui in fornicatione aut perjurio aut furto captus est, deponatur : non tamen communione privetur. Dicit enim Scriptura : « Non vindicabit Dominus bis in idipsum (*Naum*, I). »

Item in eodem concilio, cap. 28 : Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, depositus juste super certis criminibus, ausus fuerit attrectare ministerium dudum sibi commissum, hic ab Ecclesia penitus abscindatur. « Accusationem autem adversus sacri ordinis viros facile non recipiendam, sed prius causam diligenter examinandam, et postea judicium inferendum, Apostolus docet scribens ad Timotheum : « Accusationem, inquit, adversus presbyterum non recipias, nisi sub duobus aut tribus testibus. Peccantes autem coram omnibus argue, ut cæteri metum habeant (*I Tim.* V). » Quales autem ipsi testes esse debeant, in Africano concilio, cap. 96, manifestatur, ubi ita scriptum est : Placuit in omnes servi vel proprii liberti, ad accusationem non admittantur, vel omnes quos ad accusanda publica crimina leges publicæ non admittunt. Omnes etiam infamiæ maculis aspersi, id est, histriones ac turpitudinibus subjectæ personæ. Hæretici etiam sive pagani seu Judæi. Sed tamen omnibus quibus accusatio denegatur in causis propriis, accusandi licentia deneganda est.

Item in eodem concilio, cap. 98 : Testes autem ad testimonium non admittendos, qui nec ad accusationem admitti præcepti sunt, vel etiam quos ipse accusator de sua domo produxerit. Ad testimonium autem, intra annos 14 ætatis suæ, non admittatur,

Item in eodem concilio cap. 97 : Placuit, ut quotiescunque clericis ab accusatoribus multa crimina objiciuntur, et unum ex ipsis de quo prius egerit probare non valuerit, ad cætera non admittatur.

De his autem quorum occulta peccata sunt, nec manifeste ab aliquo argui possunt, si salubriter compuncti pro peccatis suis confessionem episcopo sive presbytero occulte faciunt, bonum mihi videtur, ut secundum id quod sibi decretum fuerit ab episcopo sive presbytero, pœnitentiam agant, non tepide nec tarde, sed ferventer et sollicite : ac sic se veniam peccatorum a Domino percepturos, et gradum se recuperaturos confidant. Quod etiam beatus Gregorius papa, in epistola quam ad Secundinum servum Dei inclusum scripsit, ita probat dicens : Nam tua sanctitas inde a nobis requisivit, ut tibi rescriberem de sacerdotali officio post lapsum resurgendi, dum dicis de hoc canone diversas te legisse divisasque sententias : alias resurgendi, alias nequaquam posse. Nam nos generaliter a Nicæna incipientes, hanc cum reliquas quatuor veneramur, quæ ipsam sequentes cæteræ in cunctis sententiis unanimes concordant. Nos ergo præcedentes nos patres sequimur : quia auctore Deo, a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes, usque in quartum altaris ministrum hanc formam servandam cognoscimus : ut quem mi-

norem major poenitentia, sicut honore est major. Ita sit in crimine. Et quanto major requiritur culpa, major ei impleatur satisfactio: et ex gestu poenitentiae credatur esse fructuosa. Quid enim prodest [illegible] seminare, et fructum illius non colligere? aut domum construere, et non illic habitare? Post dignam enim satisfactionem, credimus posse redire ad honorem, propheta dicente: « Numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat? (Jer. VIII, 4) et qui aversus est, non revertetur? » Idem propheta ait: « In quacunque die conversus ingemueris, tunc salvus eris (Ezech. XVIII). » Unde et Psalmista ait: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (Psal. L). » Dum enim petit ne a Deo projiciatur propter culpam, alienam quippe cum id propheta [illegible] et uxorem [illegible] expavit: propheta indicante flagitium suum, poenitentiam agens addidit: « Redde mihi laetitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me. » Si enim ipse dignam Deo poenitentiam non fecisset, nequaquam sibi praedicaret. Ait enim: « Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. » Dum enim peccato suo propheta mundatus per poenitentiam, non dubitavit praedicando castigare alios: et ut sacrificium Deo [illegible] offerre studuit, cum diceret: « Sacrificium Deo spiritus contribulatus (Ibid.). » Et haec jam sufficerent, sed omnis sententia quae plurimis Scripturae testimoniis confirmatur, fortius creditur. De hoc enim propheta dicit: « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. XXXIII). » De hoc peccantibus dicitur: « Peccator in quacunque die conversus ingemuerit, omnes iniquitates ejus in oblivionem tradentur. » Si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere, sed justificare venit, in oblivione peccatorum delicta dereliquit, quis hominum condemnanda reservet, cum Apostolus dicat: « Si Deus justificat, quis est qui condemnet? » Ad fontem etiam misericordiae recurrentes, evangelicam proferamus sententiam: « Gaudium, inquit, super uno peccatore poenitentiam agente, plus quam super nonaginta novem justis, qui non indigent poenitentia (Luc. XV). » Si enim perditam [illegible] ovem, non [illegible] humeris ad ovile reportavit. Si ovis errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur iste post poenam ad Ecclesiae ministerium non revocatur? Quid est ergo gravius carnale delictum admittere, [illegible] aut Dei Filium timendo negare? In qua poena ipsum beatum principem apostolorum Petrum, ad cujus [illegible] indigni [illegible] legimus [illegible]: sed post negationem poenitentia secuta est, et post poenitentiam misericordia data; quia illum ab apostolatu non dejecit, qui ante negantem [illegible] praedixit. [illegible] dicta sufficiant, ut [illegible] delicta [illegible] in conspectu divinitatis non dubitet misericordiam consequi, quia nullum peccan-

tem terrenum despicit, qui peccatorem [illegible] venit. [illegible] ad Petrum diaconum [illegible] ait: Omni homini in hac vita non potest deesse poenitentia; quam quocunque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si toto corde renuntiaverit peccatis praeteritis, et pro eis in conspectu Dei non solum corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, et malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis Dominus prophetico promisit eloquio, dicens: Si conversus ingemueris, salvus eris. Et alio loco dicitur: « Fili, peccasti, ne adjicias iterum: sed et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur (Eccli. XXI). » Nunquam [illegible] pro peccatis deprecatio, si peccanti non esset venia concedenda. Sed etiam poenitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat; cui Deus, in persona beati Petri ligandi ac solvendi tribuit potestatem, dicens: « Quae alligaveris super terram, erunt ligata et in coelis; et quae solveris super terram, erunt soluta et in coelis (Matth. XVI). » In quacunque igitur hora [illegible] peccatorum suorum poenitentiam egerit, et vitam suam Deo illuminante correxerit, non privabitur indulgentiae munere; quia Deus, ut per prophetam dicit: « Nolo mortem morientis, sed ut revertatur a via sua mala et vivat anima ejus (Ezech. XXXIII). » Verumtamen nullus hominum debet sub spe misericordiae Dei, in [illegible] peccatis; cum etiam in ipso corporis [illegible] sub spe futurae salutis [illegible]. Talem enim [illegible] indulgentiam [illegible] a Deo [illegible] [illegible] Deo [illegible] tempus [illegible] Ideo unusquisque [illegible] benigne [illegible]: Ne tardes converti ad Dominum; et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictae disperdet te. Unde etiam beatus David ait: « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (Psal. XCIV). » [illegible] his verbis: « [illegible] [illegible] sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec Hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati (Heb. III). » [illegible] igitur [illegible] qui [illegible] indulgentiam [illegible] Dei [illegible] [illegible] poenitentiam [illegible] misericordiam Dei [illegible] [illegible] poenitentiae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

et puniet obduratos. Hi sunt qui peccantes in Spiritum sanctum, neque in hoc saeculo, neque in futuro remissionem accipient peccatorum. Nam de hoc Isidorus Hispalensis episcopus, ad inquisitionem Massionis episcopi, ita rescripsit dicens : Verum quod sequenter in epistolis venerabilis fraternitas tua innotuit, nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post pœnitentiam, alibi post hujusmodi delictum, nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diversitas hoc modo distinguitur : illos enim ad pristinos officii gradus redire Canon præcepit, quos pœnitentiæ præcessit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contra hi qui neque a vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis accipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia : ut necesse sit illos restaurari in loco honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem meruerunt divinæ pietatis. Hi nec immerito consequuntur adeptæ dignitatis statum, qui per emendationem pœnitentiæ recepisse noscuntur vitæ remedium. Id enim ne forte magis ambiguum sit, divinæ auctoritatis sententia confirmetur. Ezechiel enim propheta, sub typo prævaricatricis Jerusalem, ostendit post pœnitentiæ satisfactionem pristinum restaurari posse honorem, « Confundere, inquit, o Juda, et porta ignominiam tuam (*Ezech.* XVI). » Et post paululum : « Et tu, inquit, et filiæ tuæ revertimini ab iniquitate vestra. » Quando dixit, « confundere, » ostendit post confessiones id esse peccati opus, debere quemquam erubescere : et pro admissis sceleribus, verecundam frontem humi prostratam demergere : pro eo quod dignum confusionis perpetraverat opus. Deinde præcepit ut portet ignominiam depositionis suæ, lugens cum humilitate quod peccaverat. Sic quoque revocari secundum prophetam ad priorem statum poterit. Item Joannes evangelista angelo Ephesi Ecclesiæ, inter cætera simile quiddam scripsit : « Memor esto, inquit, unde cecideris, et age pœnitentiam, et prima opera fac : alioquin veniam tibi, et movebo candelabrum tuum de loco ejus (*Apoc.* II). » In angelo Ecclesiæ præpositum utique, id est, sacerdotem ostendit, juxta Malachiam, qui dicit : « Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem exquirunt de ore ejus, quia Angelus Domini est (*Malach.* II). » Præpositus ergo lapsus in vitium, per evangelistam monetur, ut memor sit unde ceciderit, et pœnitentiam agat, et prima faciat opera : ut non moveatur candelabrum ejus. Nam candelabrum Angeli, doctrina est sacerdotalis : vel honor potestatis quam gestat, intelligitur, juxta quod scriptum est apud Samuelem in damnationem Heli : « Oculi ejus caligaverant, nec poterat videre lucernam Dei, antequam exstingueretur (*I Reg.* III). » Lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens, justitiæ claritate fulgebat. Quam exstinctam propheta asserit, dum ob scelera filiorum, sacerdotis potestatem meritorumque lumen amisit. Candelabrum ergo sive lucerna sacerdotis, quæ intelliguntur charismata honoris, tunc juxta Joannem exstinguitur vel movetur, quando post delicti casum, neglecta pœnitentia, admissa scelera non deflentur. Non enim dixit : Pro eo quod cecidisti commovebo candelabrum tuum : sed, Nisi pœnitentiam egeris, movebo candelabrum tuum. Ergo quemquam præpositum peccantem, si prævenerit pœnitentia, delicti utique sequitur et venia. Et in Proverbiis scriptum est : « Qui abscondit scelera sua, non dirigetur : qui confessus fuerit et relinquerit ea, misericordiam consequetur (*Prov.* XXVIII). » Nam et ipsum quod canonum censura post septem annos remeare pœnitentem in statum pristinum præcepit, non hoc electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententia divini judicii sanxerunt. Nam legitur quod Maria soror Aaron prophetissa, dum ob detractiones adversus Moysen incurrisset delictum, « illico stigmate lepræ perfusa est. Cumque peteret Moyses ut emundaretur, præcepit eam Dominus extra castra septem diebus egredi, et post emundationem rursus eam in castra admitti (*Num.* XII). » Maria ergo soror Aaron caro intelligitur sacerdotis : quæ dum superbiæ dedita sordidissimis cogitationum contagiis maculatur, extra castra septem diebus, hoc est, extra collegium sanctæ Ecclesiæ septem annis projiciatur : ubi post emundationem vitiorum, loci vel pristinæ dignitatis recipiet meritum. Ecce in quantum valuimus, concilii antiquam plane et plena auctoritate sententiam sacris testimoniis explanavi, ostendens eum posse restaurari proprio honore, qui per pœnitentiæ satisfactionem, novit propria delicta deflere. Eum vero non posse restaurari, qui nec luget quæ egit, et lugenda sive ullo pudore religionis, vel timore judicii divini committit. In fine autem epistolæ hoc adjiciendum putavi, ut quotiescumque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius magis teneatur sententia cujus antiquior et potior exstitit auctoritas.

In concilio igitur Hilerdensi, cap. 5, de his qui altario serviunt, si subito carnis fragilitate corruerint, et Domino respiciente digne pœnituerint, ita ut mortificato corpore cordis contriti sacrificium Deo offerant, maneant in potestate pontificis, vel veraciter afflictos non diu suspendere, vel desidiosos prolixiori tempore ab Ecclesiæ corpore segregare : ita tamen, ut sic officiorum loca recipiant, ne possint ad altiora officia ulterius promoveri. Quod si iterato velut canes ad vomitum reversi fuerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem, nisi in exitu, non percipiant.

Item in concilio Carthaginiensi, can. 27. scriptum est quod presbyteri et diaconi in graviori culpa convicti, manus impositionem tanquam laici nequaquam suscipiant. Confirmatum est, ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviori culpa convicti fuerint,

qui eos a ministerio necesse sit removeri, non eis A manus tamquam poenitentibus laicis imponatur; neque permittendum ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.

CAP. II. — *De incestis conjunctionibus.*

De incestis conjunctionibus in concilio Agathensi, cap. 61, ita scriptum est: *Incestis conjugiis nihil prorsus veniae reservamus, nisi cum adulterium separatione sanaverint. Incestos vero nullo conjugii nomine deputandos, quos etiam designare funestum est. Hos enim esse censemus: Si quis relictam fratris, quae pene prius soror exstiterat, carnali conjunctione violaverit. Si quis fratris germanam uxorem acceperit. Si quis novercam duxerit. Si quis consobrinae suae se sociaverit. Quod ita praesenti tempore* B *prohibemus, ut ea quae sunt ante instituta non dissolvamus. Si quis relictae vel filiae avunculi misceatur, aut patris filiae vel privignae suae concubitu polluatur. Sane quibus conjunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris conjugii libertatem.*

Item de eadem in concilio Aurelianensi, cap. 11, scriptum est: *Ne frater super thorum defuncti fratris ascendat. Ne quisquam, amissa uxore, sororem ejus audeat sociari. Quod si fecerit, ecclesiastica districtione feriatur.*

Item de eisdem in concilio Illiberitano, cap. 8, ita dictum est: *Qui se incesti pollutione commiscuerint, placuit quousque in ipso detestando et illicito carnis contubernio permanserint, neque ad missam fidelium* C *catechumenorum in ecclesia permittantur. Cum quibus etiam nec cibum sumere ulli Christianorum, sicut Apostolus jussit (I Cor. v), oportet.*

Item de his in Ancyrano concilio, cap. 24, ita scriptum est: *Quidam sponsam habens sororem ejus violavit, et gravidam reddidit; postmodum desponsatam sibi duxit uxorem. Illa vero quae corrupta est laqueo se peremit. Hi qui fuerant conscii, post decennem satisfactionem jussi sunt suscipere gradus poenitentiae constitutos.*

Item in Neocaesariensi concilio, cap. 2, ita dictum est de his quae duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores uxores acceperint: *Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitu propter misericordiam, si promiserit quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum poenitentiae consequatur. Quod si defecerit mulier aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit poenitentia in vita permanenti.*

Item de his qui duabus sororibus copulantur, in Heliberritano concilio, cap. 61, ita scriptum est: *Si quis post obitum uxoris suae sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennium a communione placuit abstineri, nisi forte velocius dari pacem necessitas coegerit infirmitatis.*

Item de mulieribus quae duos fratres simul in conjugio, vel viri qui duas sorores habuerint, in concilio Martini episcopi, cap. 78, ita scriptum est: *Si qua* A *mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores duxerit, a communione abstineri usque ad mortem. In morte vero sacramenta per misericordiam dentur. Quod si* [illegible] *fuerint communionis tempore, et de infirmitate convaluerint, agant plenam poenitentiam tempore constituto.*

Item in Canone apostolorum, cap. 19, scriptum est: *Qui duas in conjugium sorores acceperit, vel filiam fratris, clericus esse non poterit.*

CAP. III. — *De his qui adulterium committunt.*

Adulterium autem non solum lex damnat, sed etiam evangelica auctoritas condemnat. Unde et sancti Patres, quibus magisteria milita, de his qui committunt ad intercedunt. Nam in Ancyrano B concilio, cap. 19, ita scriptum est: *Si cujus uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium commiserit, septem annorum poenitentiam oportet eum perimpleri secundum gradus priores.*

Item in Africano concilio, cap. 69, de his qui uxores aut quae viros dimittunt, ut sic maneant, scriptum est: *Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungatur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur. In qua causa legem imperialem petendam promulgari.*

Item in decretis Innocentii papae, cap. 34, scriptum est quod viri cum adulteris non conveniant: *Et illud desideratum est, cur communicantes viri cum adulteris mulieribus non conveniant, cum contra uxores in consortio adulterorum virorum manere videantur. Super hoc Christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione condemnat. Sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, et non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberius uxores adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt: et ideo mulieribus, prodito earum crimine, communio denegatur. Virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus abstinetur. Qui utique submovebitur, si ejus flagitium detegatur. Cum ergo par causa sit, interdum probatione cessante, vindictae ratio conquiescit.*

D Item in ejusdem decretis, cap. 17, scriptum est: *Quod* [illegible] *De his etiam requisivit dilectio tua, qui interveniente repudio aliis se matrimonio copularunt: quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse conjugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri; in tantum etiam, ut et personae quibus tales conjunctae sunt, etiam ipsae adulterium commisisse videantur: secundum illud quod legimus in Evangelio: Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, moechatur; similiter et qui dimissam duxerit, moechatur (Matth. v). Et ideo omnes a communione*

abstinendos. De parentibus autem aut propinquis eorum nihil tale statui potest, nisi incentores illiciti consortii fuisse detegantur.

In concilio quoque Heliberritano, cap. 9, de feminis quæ adulteros maritos reliquerunt, et aliis nubunt, scriptum est: Femina fidelis quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum ducit, prohibeatur ne ducat. Si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi quem reliquit de sæculo exierit: nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.

Cap. IV. — *De his qui mœchantur.*

Item in concilio Heliberritano, cap. 30, de mœchis scriptum est: Subdiaconos eos ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerint mœchati: eo quod per subreptionem ad altiorem gradum promovebantur: si qui sunt in tempore præterito ordinati, amoveantur.

Item in eodem concilio, cap. 31, de adolescentibus qui post lavacrum mœchantur, scriptum est: Adolescentes qui post fidem lavacri salutaris fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad communionem eos admitti.

Item in eodem concilio, cap. 42, de eo qui uxorem habens sæpius mœchatur, scriptum est: Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpe fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si promiserit se cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius non ludere eum de communione pacis.

Item in eodem concilio, cap. 13, de virginibus Deo sacratis si adulteraverint: Virgines quæ se Deo dicaverunt, si pactum perdiderint virginitatis, atque eidem libidini servierint, non intelligentes quid admiserint, placuit nec in finem eis dandam esse communionem. Quod si semel persuasu suo ab infirmi corporis lapsu post commissa vitia tempore vitæ suæ hujusmodi feminæ egerint pœnitentiam, ut abstineant se a coitu, placuit eas in finem communionem accipere debere.

Item in eodem concilio, cap. 14, de virginibus sæcularibus, si mœchatæ fuerint, scriptum est: Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eos qui easdem violaverint duxerint, et tenuerint maritos, eo quod solas nuptias violaverint, post annum sine pœnitentia reconciliari debebunt. Vel si alios cognoverint viros, eo quod mœchatæ sunt, placuit post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem oportere.

Item in Ancyrano concilio, cap. 18, de his qui virginitatem professi sunt, et de his qui sub sororis habitu cum aliquibus commorantur, scriptum est: Quotquot virginitatem promittentes, irritam faciunt sponsionem, inter bigamos censeantur. Virgines autem quæ conveniunt cum aliquibus tanquam sorores habitare prohibemus.

Cap. V. — *De his qui sacris virginibus se sociant, et de virginibus velatis si mœchatæ fuerint.*

Item in decretis Gelasii papæ, cap. 20, de his qui se sacris virginibus sociant, et fœdera incesta committunt, quod communicare non possint, nisi forte publicam pœnitentiam gesserint, dictum est: Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum, incesta fœdera sacrilegaque miscere: quas protinus æquum est a sacra communione detrudi: et nisi per publicam probatamque pœnitentiam omnino non recipi: aut his certe viaticum de sæculo transeuntibus, si tamen pœnituerint, non negetur.

Item in decretis Innocentii papæ, cap. 20, de virginibus non velatis si deviaverint, scriptum est: Hæ vero quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverant permanere, licet velatæ non fuerint, si forte nupserint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia est: quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigit, quomodo solvi sine vindicta poterit? Nam si apostolus Paulus, illas quæ a proposito viduitatis discesserunt, dixerat habere damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt (*I Tim.* v), quanto potius virgines, quæ prioris promissionis fidem frangere sunt conatæ!

Cap. VI. — *De his qui irrationabiliter fornicantur.*

In concilio Ancyrano, cap. 15, de his qui fornicantur irrationabiliter, id est, qui miscentur pecoribus, aut cum masculis polluuntur, scriptum est: De illis qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur, quotquot ante vicesimum annum tale crimen commiserint, quindecim annis exactis in pœnitentia, communionem mereantur orationum. Deinde quinquennio in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum, quales tempore pœnitudinis exstiterint: et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter his hæsere criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius tempus insumant. Quotquot autem peracta viginti annorum ætate, et uxores habentes hoc peccato prolapsi sunt, viginti quinque annis pœnitudinem gerentes, in communionem suscipiantur orationum. In qua quinquennio perdurantes, tunc demum oblationis sacramenta percipiant. Quod si qui et uxores habentes, et transcendentes quinquagesimum annum ætatis, ita deliquerint, ad exitum vitæ communionis gratiam consequantur.

Item in eodem de his qui in pecudes vel in masculos aut olim polluti sunt, aut hactenus hoc vitio tabescunt, cap. 16, scriptum est: Eos qui irrationabiliter vixere, et lepra injusti criminis alios polluerunt, præcepit sancta synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo.

Cap. VII. — *De conjugatis, si quis eorum ductus fuerit in captivitatem.*

In decretis quoque Innocentii papæ, cap. 37, scriptum est: Quod si cujus uxor in captivitatem fuerit abducta, et alteram maritus acceperit, revertente

prima, secunda mulier debet excludi. Innocentius Probo scripsit: « Conturbatio procellae barbaricae facultati legum intulit casum. Nam bene constitutis matrimoniis inter Fortunium et Ursam captivitatis incursus fecerat naevum, nisi sancta religionis statuta providerent. Cum enim in captivitate praedicta Ursa mulier teneretur, aliud conjugium cum Restituta Fortunius memoratus inisse cognoscitur. Sed favore Domini reversa Ursa nos adiit, et nullo diffitente uxorem se memorati esse perdocuit. Quare, domine fili merito illustris, statuimus, fide catholica suffragante, illud esse conjugium quod erat primitus divina gratia fundatum. Conventumque secundae mulieris priore superstite, nec divortio ejecta, nullo pacto posse esse legitimum. »

Cap. VIII. — *Quod aliud sit uxor, aliud concubina; et quod non sit conjugii duplicatio, quando, ancilla rejecta, uxor assumitur.*

In decretis Leonis papae, cap. 19, scriptum est, quod aliud sit uxor, et aliud concubina. Nec uxor quippe filiam suam in matrimonium tradiderit ei qui habuit concubinam. Non omnis mulier viro juncta, uxor est viri: quia nec omnis filius haeres est patris. Nuptiarum autem foedera inter ingenuos sunt legitima, et inter aequales. Et multo prius hoc ipsum Domino constituente, quam initium Romani juris existeret. Itaque aliud est uxor, aliud concubina; sicut aliud ancilla, aliud libera. Propter quod etiam Apostolus ad manifestandam harum personarum discretionem, testimonium ponit ex Genesi, ubi dicitur Abrahae: « Ejice ancillam et filium ejus. Non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac (*Gen.* XXI). » Unde cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut praeter sexuum conjunctionem haberet in se Christi et Ecclesiae sacramentum, dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium. Igitur cujuslibet loci clericus, si filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est, quasi eam conjugato dederit, nisi forte illa mulier et ingenua facta, et dotata legitime, et publicis nuptiis honestata videatur. Paterno arbitrio viris junctae carent culpa si mulieres quae a viris habebantur in matrimonio non fuerunt, quia aliud est nupta, aliud concubina.

Item in ejusdem decretis, cap. 20, scriptum est: Quod non sit conjugii duplicatio, quando, ancilla rejecta, uxor assumitur. Ancillam a thoro abjicere, et uxorem certae ingenuitatis accipere, non duplicatio conjugii, sed profectus est honestatis. Culpanda hic potest talium negligentia: sed non penitus deseranda; ut crebris cohortationibus incitati, quod necessario expetiverunt, fideliter consequantur. Nemo enim desperandus est, dum in hoc corpore constitutus est: quia nonnunquam quod diffidentia aetatis differtur, consilio maturiori perficitur, in matrimonio videtur esse.

Cap. IX. — *De his quae hominis capti fuerunt, vel de postliminio.*

Item in decretis Leonis papae, cap. 13, scriptum est, quod non culpabilis sit [illegible] qui conjugem ejus qui captivus est [illegible], nec tamquam alieni juris pervasor habeatur qui personam ejus mariti, qui jam non esse existimabatur, assumpsit. Sicut enim multa quae ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant, in jus alienum transire potuerunt, et tamen plenum justitiae est, ut iidem reversis propria reformentur. Quod si in mancipiis vel agris aut etiam in domibus ac possessionibus rite servatur, quanto magis in conjugiorum redintegratione faciendum est, ut quod bellica necessitate turbatum est, pacis remedio reformetur.

Cap. X. — *De illo qui concubinam super uxorem habet.*

In Toletano concilio, cap. 17, scriptum est de eo qui uxorem habet, si concubinam habuerit, quod non communicet. Si quis habens uxorem fidelem, si concubinam habeat, non communicet. Caeterum is qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur; tantum ut unius mulieris, aut uxoris aut concubinae, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Alias vero vivens abjiciatur donec desinat, et ad poenitentiam revertatur.

Cap. XI. — *De parricidis, et his qui patres suos occidunt.*

Parricidium autem quam sit detestabile crimen, in judicio facto inter Cain et Abel fratres, ostendit Dominus ipse dicendo, cum ad Cain parricidam ait: « Maledictus eris super terram, quae aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Non dabit tibi fructus suos. Vagus et profugus eris super terram (*Gen.* IV). » In quo etiam posuit signum, ne quis eum interficeret, ut in tremore et gemitu profugus semper viveret, nec auderet jam requiem usquam [illegible] quaerere. Sed quia in moderno tempore parricidae profugi discurrunt per diversa loca, et varia vitia atque gulae illecebras [illegible], melius mihi videtur ut in uno loco manentes, poenitentiae dignae insistant, ut et a Domino [illegible] indulgentiam [illegible] consequi mereantur. Non enim pro licentia ultra [illegible] vagari, et [illegible] atque ferro [illegible]: quod etiam Carthaginiensi [illegible] de poenitentibus [illegible] decreta synodalia [illegible].

Itaque in Ancyrano concilio, cap. 20, scriptum est de his qui partus suos ex fornicatione diversis modis interimunt: De mulieribus quae fornicantur et partus suos necant, vel quae agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitae eas ab Ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus secundum praefixos gradus poenitentiae largiatur.

Item in concilio Illiberitano, cap. 63, scriptum

est de his quæ filios ex adulterio necant : Si qua per adulterium absente marito conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.

Item in concilio Hilerdensi, cap. 2, scriptum est de his qui abortum faciunt, vel natos suos exstinguunt : Hi vero qui male conceptos, ex adulterio factos vel editos necare studuerint, vel in ventribus matrum, potionibus aliquibus colliserint in utroque sexu adulteris, post septem annorum curricula, communio tribuatur : ita tamen ut omni tempore vitæ suæ fletibus et humilitati insistant.

Cap. XII. — *De homicidiis voluntarie commissis.*

In concilio Neocæsariensi, cap. 21, de homicidiis scriptum est : Qui voluntarie homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter se submittant, perfectionem vero circa exitum consequantur.

Cap. XIII. — *De homicidiis et falsis testibus.*

Item in concilio Agathensi, cap. 34, de homicidis et falsis testibus scriptum est : Itaque censuimus, homicidas et falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint.

Cap. XIV. — *De his qui servos suos extra judicem necant, et domina quæ per zelum ancillam occiderit.*

Item in concilio Agathensi, cap. 62, scriptum est de his qui servos suos extra judicem necant : Si quis servum proprium sine conscientia judicis occiderit, excommunicatione vel pœnitentia biennii, reatum sanguinis emundabit.

Item in concilio Heliberritano, cap. 5, scriptum est, si domina per zelum ancillam occiderit : Si qua femina, furore zeli accensa, flagris verberaverit ancillam suam, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit voluntate an casu occiderit : si voluntate, septem annos, si casu, per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si infra tempora constituta fuerit infirma, accipiat communionem.

Cap. XV. — *De homicidiis non sponte commissis, et illis qui se excusant quasi insontes ab homicidio in prælio commisso jussu principum.*

In concilio Neocæsariensi, cap. 22, scriptum est de his qui non sponte homicidium commiserunt : De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio, post septennem pœnitentiam, perfectionem consequi præcepit ; secunda vero, quinquennii tempus explere.

Quod autem quidem homicidium quod nuper in seditione et prælio principum nostrorum perpetratum est, excusant, quasi necesse sit pro hoc cuilibet agere pœnitentiam, eo quod jussu principum peractum sit, et Dei judicio ita finitum. Scimus enim quod Dei judicium semper justum est, et nulla reprehensione dignum : de quo etiam scriptum est : « Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus

A in omnibus operibus suis : qui judicat orbem terræ in æquitate et populos in veritate sua : sine quo nec passer cadit super terram (*Psal.* CXLIV). » Sed nemo omnia judicia Dei penetrare potest, quoniam scriptum est : « Judicia Dei abyssus multa (*Psal.* XXXV). » Unde oportet eos considerare, qui hanc necem nefariam defendere cupiunt, utrum illos coram oculis Dei quasi innoxios excusare possint, qui propter avaritiam quæ omnium malorum radix est, et idolorum servituti comparatur, atque propter favorem dominorum suorum temporalium, æternum Dominum contempserunt, et mandata illius spernentes, non casu sed per industriam homicidium perfecerunt. Nam de his legimus qui homines non sponte interfecerunt, Deum per legis latorem urbes refugii
B deputasse : ad quas confugientes salvarentur ab ultore sanguinis proximi sui, et non morerentur. Inde in Deuteronomio scriptum est : « Hæc erit lex homicidæ, cujus vita servanda est. Qui percusserit proximum suum nesciens, et heri et nudiustertius nullum contra eum habuisse odium comprobatur, sed abiisse simpliciter cum eo in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum, securis fugerit de manu, aut ferrum lapsum de manubrio, amicum ejus percusserit et occiderit, hic ad unam urbium supradictarum confugiet et vivet : ne proximus ejus cujus sanguis effusus est, stimulo doloris percutiat animam ejus (*Deut.* XIX). » De eo vero qui per industriam aliquem occiderit, in Exodo ita præceptum est : « Si quis de industria et per insidias
C occiderit proximum, ab altari meo evellas eum, ut moriatur (*Exod.* XXI). » Et in Deuteronomio : « Si quis, inquit, odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, et surgens percusserit illum, et mortuus fuerit, et fugerit ad unam de supradictis urbibus, mittent seniores civitatis illius, et eripient eum de loco refugii : et tradent eum in manus proximi ejus, cujus sanguis effusus est, et morietur, nec misereberis ejus (*Deut.* XIX). » Si ergo eum quem Dominus dignum morte esse judicavit, reum non esse qui dicit, quomodo contrarius legi Dei non existit, qui hoc quod Dominus præcepit, cassum esse contendit ? Videndum ergo illi est ne forte in illorum numero sit, quibus per prophetam dicitur :
D « Væ vobis qui consuitis pulvillos sub omni cubito, et cervicalia ad decipiendas animas (*Ezech.* XIII). » Et alibi : « Væ vobis, inquit, qui dicitis bonum malum, et malum bonum, ponentes lucem tenebras et tenebras lucem, dicentes amarum dulce, et dulce amarum. Tales ergo mortificant animas quæ non moriuntur, et vivificant quæ non vivunt (*Isa.* V). » Quisquis ergo malorum operum sine condigna pœnitentia quemquam veniam a Deo percipere posse dixerit, penitus errat. Et cum deceptus alios decipere festinat, duplici noxa constringitur, hoc est, proprii erroris et alienæ deceptionis. Sed inter hæc sciendum, quod magna distantia est inter legitimum principem et seditiosum tyrannum. Inter eum qui subvertere nititur Christianæ pacis tranquillitatem,

et illum qui armis contra iniquitatem, certet defendere aequitatem. De quo plurima sub lege veteri et sub Testamento novo, leguntur [illegible] exempla; quae nos possunt instruere quid de hujuscemodi facto debeamus sentire.

Cap. XVI. — *De administratoribus et iis qui poenas criminalibus dictant.*

De administratoribus autem qui judicia saecularia secundum legem saeculi exercent, quid sacri canones inde sentiant, facile est invenire. Nam in decretis Innocentii papae, cap. 37, ita habetur: Quaesitum est etiam super his qui post baptismum administraverunt, et aut tormenta sola exercuerunt, aut etiam capitalem protulerunt sententiam. De his nihil legimus a majoribus definitum. Meminerant enim a Deo potestates has fuisse concessas, et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum, et Dei ministrum esse datum, vindicem in hujusmodi. Quemadmodum igitur reprehenderent factum quod auctore Domino viderent esse concessum? De his ergo ita ut hactenus servatum est, sic habeamus; ne aut disciplinam evertere, aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Ipsis autem in ratione reddenda gesta sua omnia servabuntur.

Item in ejusdem decretis, cap. 38, scriptum est, quod qui poenas criminalibus dictant, habeantur innocentes; illud autem scitari voluisti, an post [illegible] dictantibus liberum [illegible] videatur. Utique propter baptismi regenerationem a principibus potestate mortem dictare, vel sanguinem de sorte. Quam vero principes nunquam sine cognitione commiserunt, sed ad judices commissa quae vel criminis semper conditione, ut causa cognita vindicetur. Quae cum quaesitori fuerint delegata, aut absolutio, aut damnatio pro negotii qualitate profertur. Et tum legitima in improbos exercetur auctoritas, velit dicatur innocens.

Cap. XVII. — *De populi peccato communi.*

De populi autem [illegible] communi quomodo multum soleat peccare, Leo papa quibusdam episcopis de Macedonia ad interrogata respondens, ita scripsit, dicens: Providendum ergo dilectio vestra hujusmodi talia mandare et advertite quod [illegible] citis, sententiam imperavit; in possessione Ecclesiae constitutus esse possit promoveri. Sed ut saepe accidit quoties a populo vel a turba peccatur, quia in eosdem propter multitudinem non potest vindicari, inultum solet transire. Priora ergo dimittenda sunt Dei judicio: de reliquo maxima sollicitudine praecavendum. Non enim hic, ut mihi videtur, a doctore apostolicae dicit non recordatum esse populi pro male commissis agere poenitentiam, sed quod in eosdem propter multitudinem non potest vindicari, priora dimittenda Dei judicio: de reliquo maxima sollicitudine praecavendum hoc dicit.

Cap. XVIII. — *De furtis.*

De furtis vero in concilio Agathensi, cap. 5, ita scriptum est: Si clericus furtum fecerit [illegible] peregrina ei communio tribuatur.

Item in eodem concilio, cap. 33, scriptum est: Si qui vero clerici [illegible] firmatum, aut turpe lucrum, aut negotia saecularia fortasse tractare [illegible] per [illegible] ut a propriis facultatibus cadat, et communione privetur; etiam qui in domum cuiuslibet [illegible] a praefatorum comperiatur.

Cap. XIX. — *De conjurationibus vel conspirationibus.*

De conjurationibus vel conspirationibus in concilio Chalcedonensi, cap. 18, scriptum est: Conjurationis vel conspirationis crimen, et ab exteris legibus est omnino prohibitum, multo magis hoc in Dei Ecclesia ne fiat admonere convenit. Si qui igitur clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes aut conspirantes, aut insidias ponentes episcopis aut clericis, a gradu proprio penitus abjiciantur.

Cap. XX. — *De his qui sacramento se obligant ne ad pacem redeant.*

De his vero qui sacramento se obligant, ne ad pacem redeant, in concilio Ilerdensi, cap. 7, ita scriptum est: Qui sacramento se obligaverit, ut litigans cum quolibet ad pacem nullo modo rediret, pro perjurio uno anno a communione corporis et sanguinis Domini segregatus, reatum suum eleemosynis et fletibus, et quibus potuerit jejuniis absolvat. Ad charitatem vero, quae operit multitudinem peccatorum, celerius venire festinet.

Cap. XXI. — *De his qui [illegible] quomodo [illegible].*

De [illegible] ergo [illegible] et ad proximi mortem pertinentes in Toletano synodo, cap. 16, ita scriptum invenitur: [illegible] complemus, et Dei jussa impetu [illegible], et proximis impia crudelitate [illegible], et [illegible] crudeliori mortis gladio trucidamus. [illegible] Quae ita Domino [illegible] a Moyse [illegible] Hac [illegible] principes potestatem [illegible] Dei [illegible] [illegible].

catione mortisque sententia, religione penitus absoluta. Sed ne pravarum mentium versuta nequitia nosmetad perjurii aliquando provocet culpam, neve a sanctæ fidei regula hanc asserat venire sententiam, tam divinæ auctoritatis oracula, quam præcedentium Patrum huic narrationi curavimus innectenda. Sic enim per Jeremiam dixit : « Repente loquar adversus gentem, adversus regnum, ut eradicem et disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo quod locutus sum adversus eam, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi, ut facerem ei (*Jer* XVIII). » Et per Ezechielem : « Si dixero, inquit, justo quod vita vivat, et confisus in justitia sua fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur, et in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixero impio, Morte morieris, et everit pœnitentiam, vita viget et non morietur (*Ezech.* XVIII). » Si ergo nostra conversio sic divinam mutat sententiam, cur miserorum tantæ lacrymæ vel pressura, tam crudam non temperent ex miseratione vindictam? Hinc populo etiam Israelitico sæpe ultio promissa suspenditur, et Ninivitarum perditio divinæ sententiæ permutatione sedatur. Nam sanctus Ambrosius in libro tertio de Officiis, cap. 12, ita ait : Purum igitur ac sincerum oportet esse affectum, ut unusquisque simplicem sermonem proferat : vas suum in sanctitate possideat, ne fratrem circumspectione verborum inducat : nihil promittat inhonestum. At si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, quam facere quod turpe sit. Sæpe plerique constringunt seipsos jurisjurandi sacramento : et cum ipsi cognoverint promittendum non fuisse sacramentum, tamen contemplatione faciunt quod spoponderunt. Sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici præmium turpiter promisit, crudeliter solvit (*Matth.* XIV). Turpe quod regnum pro saltatione promittitur : crudele, quod mors prophetæ pro jurisjurandi religione donatur! Quanto tolerabilius tale fuisset perjurium, sacramento. Et post pauca de Jephte discernens, Miserabilis necessitas, quæ solvitur parricidio. Melius est non vovere id quod sibi is cui promittitur nolit exsolvi. Et post paululum : Non semper igitur promissa solvenda omnia sunt. Denique ipse Dominus, sicut Scriptura indicat, frequenter suam mutat sententiam. Vir quoque sanctissimus Augustinus, investigationis acumine acutus : Inveniendi aditus patet, minora semper eligantur. Quia et qui murorum ambitu ne fugiat clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur. Hinc et Isidorus ait : Tolerabilius est enim non implere sacramentum quam permanere in stupri flagitio. Similiter in Synonymis : In malis promissis rescinde fidem : in turpi voto muta decretum : quod incaute vovisti, ne facias. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Unde necesse est ut male jurans dignam pœnitentiam agat, eo quod nomen Domini contra præceptum illius sumpsit in vano : quia in Exodo scriptum est : « Nec enim insontem habebit Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra (*Exod.* XX). » Et in Levitico : « Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini Dei tui : ego Dominus (*Lev.* XIX). » Tamen malum quod facturum se sacramento devoverat, omnino non faciat, quoniam stulta vota frangenda sunt.

CAP. XXII. — *De his qui ad ecclesiæ patrocinium confugiunt, ne tradantur persequentibus se sine fœdere pacti.*

De his ergo qui ad ecclesiæ patrocinium confugiunt ne tradantur, in concilio Arausicano, cap. 5, ita scriptum est : Eos autem qui ad ecclesiam confugerint, tradi non oportere, sed loci sancti reverentia et intercessione defendi. In concilio Aurelianensi, cap. 1, de homicidis, et adulteris, et furibus, si ad ecclesiam confugerint, ita scriptum est : Id constituimus observandum quod ecclesiastici canones decreverunt, et lex Romana constituit, ut ab ecclesiæ atriis vel domo episcopi eos abstrahere omnino non licet, sed nec altari consignari, nisi ad Evangelia datis sacramentis, de morte et debilitate et omni pœnarum genere sint securi, ita ut ei cui reus fuerit criminosus de satisfactione conveniat. Quod si sacramenta sua convictus fuerit violasse reus perjurii, non solum a communione Ecclesiæ vel omnium clericorum, verum etiam et a catholicorum convivio separetur. Quod si cui reus est noluerit sibi intentione faciente componi, et ipse reus de ecclesia actus timore discesserit, ab ecclesiæ clericis non quæratur.

Item in eodem concilio, cap. 2, scriptum est de raptoribus, si ad ecclesiam confugerint : De raptoribus autem id constituendum esse censuimus, ut si ad ecclesiam raptor cum rapta convenerit, et feminam ipsam violentiam pertulisse constiterit, statim liberetur de potestate raptoris : et raptor mortis vel pœnarum impunitate concessa, ad serviendum subjectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem. Si vero quæ rapitur patrem habere constiterit, et puella raptori consenserit, potestati patris excusata reddatur : et raptor a patre superioris conditionis satisfactione teneatur obnoxius.

Item in eodem concilio, cap. 3, scriptum est de servis, si ad ecclesiam confugerint : Servus si ad ecclesiam confugerit pro qualibet culpa, si a domino omissa culpa sacramentum susceperit, statim ad servitium domini sui redire cogatur. Et posteaquam dato sacramento domino suo fuerit consignatus, si aliquid pœnæ pro eadem culpa qua excusatur probatus fuerit pertulisse, pro contemptu ecclesiæ et prævaricatione fidei, a communione et convivio catholicorum, sicut superius comprehensum est, extraneus habeatur. Si vero servus, pro culpa sua ab ecclesia defensatus, sacramenta Domini, clericis exigentibus, de impunitate perceperit, exire nolentem a domino liceat occupari.

CAP. XXIII. — *De his qui divinationes expetunt, et incantationibus sive auguriis deserviunt.*

In Ancyrano concilio, cap. 24, de his qui divinationes expetunt, et morem gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa, sub regula quinquennii jaceant secundum gradus pœnitentiæ definitos.

In concilio Laodicensi, cap. 36, de his qui incantationibus et phylacteriis utuntur, ita scriptum est: Quod non oporteat sacris officiis deditos vel clericos, magos aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quæ animarum suarum vincula esse comprobantur: eos autem qui his utuntur, ab Ecclesia pelli præcipimus.

In concilio Agathensi, de sortilegis vel auguriam observantibus, ut ab Ecclesia separentur, cap. 42, scriptum est: Ne id sit fortasse videatur omissum, quod maxime fidem Catholicæ religionis infestat, quod aliquanti clerici sive laici student auguriis, et sub nomine fictæ religionis quas sanctorum sortes divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque inspectione futura promittunt, hoc quicunque clericus vel laicus detectus fuerit, vel consulere, vel docere, ab Ecclesia habeatur extraneus.

In concilio Toletano, cap. 29, ita scriptum est: Si quis episcopus aut presbyter sive diaconus, vel quilibet ex ordine clericorum, magos aut aruspices aut ariolos vel sortilegos, aut eos qui profitentur artem aliquam curiosam, aut aliquos eorum similia exercentes consulens fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suæ depositus, monasterii curam excipiat, ibique perpetuæ pœnitentiæ deditus, scelus admissum sacrilegii solvat.

In synodo Martini, cap. 59, ita scriptum est: Non liceat sacerdotibus vel clericis incantatores esse et ligaturas facere: quod est colligatio animarum. Si quis hæc facit, de Ecclesia projiciatur.

CAP. XXIV. — *Quod non liceat Christianis servare traditiones gentilium: nec talibus observationibus festis suum contaminare.*

Item in eadem synodo, cap. 72, scriptum est: Non liceat Christianis tenere traditiones gentilium, et observare vel colere lunæ aut stellarum cursum. Non liceat Christianis observare vel colere elementa, aut lunæ aut stellarum cursum, aut inanem signorum fallaciam pro domo facienda, vel segetibus, vel arboribus plantandis, vel conjugiis sociandis. Scriptum est enim: « Omnia quæ facitis, aut in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi facite, gratias agentes Deo (I Cor. x). »

Item in eodem concilio, cap. 73, ita scriptum est, quod non liceat Kalendas observare: Non liceat iniquas observationes agere Kalendarum, et otiis vacare gentilibus, neque lauro aut viriditate arborum cingere domos. Omnis hæc observatio paganismi est.

Item in eodem concilio, cap. 75, scriptum est, quod non liceat medicinales herbas aliqua observatione colligere: Non liceat in collectione herbarum quæ medicinales sunt aliquas observationes aut incantationes attendere, nisi tantum cum symbolo divino et oratione Dominica: ut tantum Deus creator omnium et Dominus honoretur.

In concilio Laodicensi, cap. 39, scriptum est de his Christianis qui celebrant festa gentilium: Quod non oporteat cum gentilibus festa celebrare, et communicare impietatibus eorum qui sine Deo sunt.

CAP. XXV. — *Quod luxu vel otio populi contrahuntur.*

In concilio Africano, cap. 27, scriptum est de paganorum conviviis auferendis: Illud etiam petendum, ut quoniam contra præcepta divina convivia multa in locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta sunt, ita ut nunc a paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus Christianorum Imperatorum persecutio altera fieri occulte videatur, vetari talia jubeant: et de civitatibus et possessionibus imposita pœna prohiberi: maxime cum etiam natalibus beatissimorum martyrum per nonnullas civitates, et in ipsis locis sacris talia committere non reformident: quibus diebus etiam, quod pudoris est dicere, saltationes sceleratissimas per vicos atque plateas exercent, ut matronalis honor et innumerabilium feminarum pudor, devote venientium ad sacratissimum diem, injuriis lascivientibus appetatur: ut etiam ipsius sanctæ religionis pene fugiatur accessus.

In decreto Leonis Papæ, cap. 26, scriptum est de his qui conviviis gentilium et escis immolatitiis usi sunt: Si qui conviviis solo gentilium et escis immolatitiis usi sunt, possunt jejuniis et manus impositione purgari, ut deinde ab idolothytis abstinentes, sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt, aut homicidiis aut fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos nisi per pœnitentiam publicam non oportet admitti.

CAP. XXVI. — *De Christianis qui cum Judæis convescuntur, et quod Judæis non liceat habere Christianas uxores vel concubinas, nec mancipium Christianum.*

In concilio Eliberitano, cap. 50, scriptum est de Christianis qui cum Judæis vescuntur: Si vero quis clericus vel fidelis cum Judæis cibum sumpserit, placuit eum a communione abstineri, ut debeat emendari.

In concilio Toletano, cap. 14, scriptum est de Judæis: Suggerente Concilio, id gloriosissimus Dominus noster canonibus inserendum præcepit, ut Judæis non liceat Christianas habere uxores vel concubinas, neque mancipium Christianum in usus proprios comparare. Sed et filii qui ex tali conjugio nati sunt, assumendos esse ad baptismum: nulla officia publica eos opus est agere, per quæ eis occasio tribuatur pœnam Christianis inferre. Si qui vero Christiani ab eis Judaico ritu sunt maculati, vel

etiam circumcisi non reddito pretio, ad libertatem et religionem redeant Christianam.

CAP. XXVII. — *Quod Christianis non congruat comessationibus interesse, nec histriones fieri, nec saltare in nuptiis, neque in conviviis.*

In concilio Laodicensi, cap. 55, scriptum est non congruere Christianis, comessationibus interesse : Quod non oporteat sacerdotes aut clericos ex collatis vel comessationibus convivia celebrare. Hoc autem nec laicis posse congruere.

In concilio Africano, cap. 30, scriptum est de histrionibus, Christianis factis, et de his etiam petendum, ut si quis ex qualibet ludicra arte ad Christianitatis gratiam venire voluerit, ac liber ab illa macula permanere, non eum liceat a quoquam iterum ad eadem exercenda reduci vel cogi.

In concilio Laodicensi, cap. 53, scriptum est, ut in Christianorum non saltetur nuptiis. Quod non oporteat Christianos euntes ad nuptias plaudere vel saltare, sed venerabiliter cœnare vel prandere, sicut Christianos decet.

CAP. XXVIII. — *Ut ad mensam episcopi Scripturæ divinæ legantur : et quod sacris ordinibus deditos viros non conveniat ebrietatem sectari.*

In concilio Toletanensi, cap. 7, scriptum est, ut ad mensam episcopi Scripturæ divinæ legantur. Pro reverentia Dei et sacerdotum, id universa sancta constituit synodus, et quia solent crebro mensis otiosæ fabulæ interponi, in omni sacerdotali convivio lectio Scripturarum divinarum misceatur. Per hoc enim et animæ ædificantur ad bonum, et fabulæ non necessariæ prohibentur.

In canone Apostolorum, cap. 42, scriptum est, quod episcopus, presbyter, aut diaconus, aleator et ebriosus esse non debeat : episcopus, presbyter, aut diaconus, aleæ atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur.

CAP. XXIX. — *De continentia et castitate clericorum.*

In concilio Carthaginensi, cap. 3, de continentia et castitate clericorum, ita scriptum est : Aurelius episcopus dixit : Cum præterito concilio de continentiæ et castitatis moderamine tractaretur, gradus isti tres qui constrictione quadam castitatis per consecrationes adnexi sunt, episcopos, inquam, presbyteros et diaconos, ita placuit, ut condecet, sacros antistites ac Dei sacerdotes, nec non et levitas, vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter quod a Deo postulant impetrare. Ut quod apostoli docuerunt, et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.

CAP. XXX. — *Quod non debeant sacerdotes quaslibet in ecclesiæ familiis truncationes facere : nec aliquid quod morte plectendum sit judicare.*

In concilio Toletanensi, cap. 6, scriptum est, non debere sacerdotes, quaslibet in ecclesiæ familiis truncationes facere, nec aliquid quod morte plectendum judicare. His vero a quibus Domini sacramenta tractanda sunt, judicium sanguinis agitare non licet : et ideo magnopere talium excessibus prohibendum est, ne indiscretæ præsumptionis motibus agitati, aut quod morte plectendum est, sententia propria judicare præsumant : aut truncationes quaslibet personis aut per se inferant, aut inferenda præcipiant. Quod si quisquam horum immemor præceptorum, aut in ecclesiæ familiis, aut in quibuslibet personis tale aliquid fecerit, et concessi ordinis honore privatus et loco, sub perpetuo damnationis teneatur religatus ergastulo. Cui tamen communio exeunti ex hac vita non neganda est, propter Domini misericordiam : qui non vult peccatoris mortem, sed ut convertatur et vivat.

CAP. XXXI. — *De clericis qui in mutuam cædem prorumpunt.*

In concilio Hilerdensi, cap. 11, scriptum est de clericis, qui in mutuam cædem prorumpunt : Si qui clerici in mutuam cædem proruperint, prout dignitas officiorum in tali excessus contumelia pertulerit, a pontifice districtius vindicetur.

CAP. XXXII. — *De avaritia et cupiditate, et quod non sit usura exigenda.*

In concilio Carthaginensi, cap. 5, de avaritia scriptum est : Aurelius episcopus dixit : Avaritiæ cupiditas detestanda : quem rerum omnium malarum matrem esse nemo dubitat. Proinde inhibendum est, ne quis alienos fines usurpet, aut per præmium terminos patrum statutos transcendat, nec cuiquam clericorum liceat de qualibet re fœnus accipere : quanquam novellæ suggestiones quæ vel obscuræ sunt, vel sub genere latent, inspectæ a nobis, formam accipient ; cæterum de quibus apertissime divina Scriptura sanxit, non est differenda sententia, sed potius exsequenda. Proinde quod in laicis reprehenditur, id multo magis debet in clericis prædamnari. Universum concilium dixit : Nemo contra prophetas, nemo contra Evangelia facit sine periculo.

In concilio Toletanensi, cap. 23, scriptum est de avaritiæ malo : Avaritia radix cunctorum malorum : cujus sitis etiam sacerdotum mentes obtinet. Multi enim fidelium in amore Christi et martyrum, in parrhociis episcoporum basilicas construunt, oblationes conscribunt ; sacerdotes hæc auferunt, atque in usus suos convertunt. Inde est quod cultores sacrorum deficiunt, dum stipendia sua perdunt. Inde labentium basilicarum ruinæ non reparantur : quia avaritia sacerdotali omnia auferuntur. Pro qua re constitutum est a præsenti concilio episcopos ita diocæses suas regere, ut nihil ex earum jure præsumant auferre : sed juxta priorum auctoritatem Conciliorum, tam de oblationibus, quam de tributis ac frugibus, tertiam partem consequantur. Quod si amplius quippiam ab eis præsumptum exstiterit, per Concilium restauretur : appellantibus aut ipsis conditoribus, aut certe propinquis eorum, si jam illi a sæculo discesserunt. Noverint autem

[illegible] institutionem, in [illegible] sua conferant, nullam potestatem [illegible] sed juxta [illegible] instituta sunt [illegible] ejus ad ordinationem episcopi pertinere.

In concilio Nicaeno, cap. 17, de clericis usuras accipientibus, scriptum est : Quoniam multi sub regula constituti, avaritiam et turpia lucra sectantur, obliti [illegible] divinae Scripturae dicentis : Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, [illegible] usuras [illegible] exigunt, juste censuit sancta et magna synodus, ut si quis inventus fuerit post hanc definitionem usuras accipere, [illegible] aut quolibet modo negotium transigens, aut hemiolia, id est, [illegible], vel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, dejiciatur a clero, et alienus existat a regula.

In decretis Leonis papae, cap. 3, scriptum est, quod usuram non solum clerici exigere non debeant, sed nec laici Christiani. Nec hoc quoque praetereundum esse duximus, quosdam lucri turpis cupiditate captos, usuras [illegible] exercere : quod nos non dicam in eos qui sunt in clericali officio constituti, sed et in laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus : quod vindicari acrius in eos qui fuerint confutati, decernimus : ut omnis peccandi opportunitas adimatur.

Cap. XXVIII. — De apostatis.

In decretis [illegible] papae, cap. 3, de apostatis scriptum est : Adjectum est etiam, quosdam Christianos ad apostasiam [illegible] transmigratos, et idolorum cultu [illegible] contaminatione profanatos, quos Christi corpore et sanguine [illegible] redempti fuerant [illegible], jubemus abscondi. Et si compunctione facta aliquando fuerint ad lamenta conversi, his quamdiu vivunt, agenda poenitentia est. Et in ultimo fine suo reconciliationis gratia tribuenda : quia docente Domino : Nolo mortem peccatoris ; sed ut convertatur et vivat (Ezech. XVIII).

In concilio Arelatensi, cap. 22, de apostatis scriptum est : Qui [illegible] ad poenitentiam non [illegible]. De his qui apostatant et nunquam se ad ecclesiam repraesentant, [illegible] poenitentiam [illegible], et postea [illegible] arrepti, petunt communionem, placuit non dandam eis communionem, nisi [illegible] et egerint fructus dignos poenitentiae.

Item in eodem concilio, cap. 25, de apostatis, si [illegible], scriptum est : Hi qui post [illegible] religionis professionem apostatant, et ad saeculum redeunt, et postmodum poenitentiae remedia non requirunt, sine poenitentia communionem penitus non accipiant : quos etiam jubemus ad [illegible] officium non admitti. Et quicunque ille, post poenitentiam habitum saecularem non [illegible] : quod si [illegible], ab ecclesiae [illegible] habeatur.

Cap. XXIX. — [illegible]

In synodo Toletana, cap. 20, scriptum est de poenitentibus [illegible] Moneantur, ut [illegible] poenitentia [illegible] Quicunque [illegible] Qui [illegible] ad [illegible] intelligant [illegible]; ut [illegible] ad [illegible] finem [illegible].

Cap. XXXV. — De poenitentia [illegible] quando reconciliandi sunt [illegible] poenitentes.

In Africano concilio, cap. 43, de poenitentibus ita scriptum est : Ut poenitentibus, secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio poenitentiae tempora decernantur, et ut presbyter inconsulto episcopo non reconciliet poenitentem, nisi absentia episcopi necessitate cogente. Cujuscunque autem poenitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante absidam manus ei imponatur.

In decretis Innocentii papae, cap. 7, de poenitentibus scriptum est : De poenitentibus autem qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus poenitentiam gerunt, si nulla interveniat aegritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum, Romanae Ecclesiae consuetudo demonstrat. Caeterum de pondere aestimando delictorum, sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem poenitentis, et ad fletus et lacrymas corrigentis : ac tum jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. Sane quisquis in aegritudinem inciderit, atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschae relaxandum, ne de saeculo absque communione discedat.

Cap. XXXVI. — De his qui in poenitentia positi [illegible] conjugium.

In concilio Arelatensi, cap. 17, scriptum est de his qui in poenitentia positi [illegible]. Placuit nullum [illegible], [illegible] in quod [illegible] poenitentia [illegible].

In concilio [illegible], cap. 3, scriptum est de poenitentibus qui de [illegible] : Qui [illegible] poenitentia [illegible], placuit [illegible] ; quod [illegible] secundum [illegible]. Et si [illegible] poenitentiam [illegible].

Cap. XXX. — De his qui poenitentiam [illegible].

In concilio [illegible], cap. 4, scriptum est de his qui poenitentiam [illegible] : Hos [illegible] placuit [illegible] communionem [illegible]. Quod si post [illegible] ut [illegible] communionem [illegible].

In concilio [illegible], cap. [illegible], scriptum est : Si [illegible] poenitentiam [illegible], [illegible] poenitentiam, [illegible] sunt :

comprehensi ab episcopo suo, ad pœnitentiam ex qua recesserunt, revocentur. Quod si aliqui per pœnitentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertuntur, vere ut postea coram ecclesia anathematis sententia condemnentur. Non aliter et hi qui detonsi a parentibus fuerint, aut sponte sua missis parentibus seipsos religioni devoverunt, et postea habitum sæcularem sumpserunt, et iidem a sacerdote comprehensi, ad cultum religionis acta prius pœnitentia revocentur. Quod si reverti non possunt apostatæ, anathematis sententia abjiciantur. Quæ forma servabitur etiam in viduis, virginibusque sacris, ac pœnitentibus fœminis, quæ sanctum monialem habitum induere, et postea aut vestem mutaverunt, aut ad nuptias transierunt.

Cap. XXXVIII. — *Quod nulli sit ultima pœnitentia deneganda.*

In decretis Cœlestini papæ, cap. 15, scriptum est, quod nulli sit ultima pœnitentia deneganda : Agnovimus enim pœnitentiam morientibus non denegari, nec illorum desideriis annui, quod obitus sui tempore animæ suæ cupiunt subveniri remedio. Horremus, fateor, tantæ impietatis aliquem reperiri ut de Dei pietate desperet, quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere : et periclitantem sub horrore peccatorum hominem pondere quo se ille expedire desiderat, liberare. Quid hoc, rogo, aliud est quam morienti mortem addere, ejusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere ? Cum Deus ad subveniendum paratissimus, invitans ad pœnitentiam sic promittat. « Peccator in quacunque die conversus fuerit, peccata ejus non reputabuntur ei (*Ezech.* XVIII). » Et iterum : « Nolo mortem peccatoris, sed tantum convertatur et vivat (*Ibid.*). » Salutem ergo homini adimit, quisquis mortis tempore pœnitentiam denegarit. Et desperavit de clementia Dei, qui eum ad subveniendum morienti sufficere, vel momento posse non credidit. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dexteram pendens, si illum unius horæ pœnitentia non juvisset. Cum esset in pœna pœnituit, et per unius sermonis promissionem, habitaculum paradisi Deo promittente promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum, mente potius est æstimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente : Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. Cum ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia postulanti : cum ille se obliget judici, cui occulta omnia noverit revelari.

A Cap. XXXIX. — *Quod oporteat eum qui pro illicitis veniam poscit, etiam a multis licitis abstinere et quod non oporteat eum tempore pœnitentiæ lucra negotiationis exercere.*

In decretis Leonis papæ, cap. 22, scriptum est, quod oporteat eum qui pro illicitis veniam poscit, etiam a multis licitis abstinere. Aliud quidem est debita justa reposcere, aliud propria perfectionis amore contemnere. Sed illicitorum veniam postulantem, oportet etiam a licitis abstinere, dicente Apostolo : « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt (*I Cor.* VI). » Unde si pœnitentes habent causam quam negligere forte non debeant, melius expedit eis ecclesiasticum quam forense judicium.

Item in eisdem decretis, cap. 23, scriptum est quod
B pœnitenti nulla lucra negotiationis exercere conveniat. Qualitas lucri negotiantem aut excusat, aut arguit : quia est inhonestus quæstus et turpis. Verumtamen pœnitenti utilius est dispendia pati, quam periculis negotiationis obstringi. Quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

Cap. XL. — *Quod ad militiam sæcularem, post pœnitentiam rediri non debeat.*

Item in eisdem decretis, cap. 24, scriptum est, quod ad militiam sæcularem post pœnitentiam rediri non debeat : Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem, redire ad militiam sæcularem, cum Apostolus dicat : « Nemo mi-
C litans Deo, implicat se negotiis sæcularibus (*II Tim.* II). » Unde non est liber a laquæis diaboli, qui se militiæ mundanæ voluerit implicare.

EPILOGUS.

Hæc tibi, sancte Pater, pauca capitula ex sanctorum Patrum conciliis colligere curavi : ut haberes in promptu ex eorum sententiis, quo judicare possis rudes et indomitos animos novellæ gentis, apud quam modo conversaris : ut sciant se impunite peccare non posse, sed paratam sententiam semper a vobis fore : orientia vitia perversorum citius resecare : et humilibus atque digne satisfactione peccata sua plorantibus opportunum solamen consolationis conferre. Oportet
D enim, ut quia vestra sanctitas inter illos modo consistit, per prædicationem verbi Dei et custodiam veræ religionis omnibus sacrum studium vestrum innotescat : quatenus hic fructus boni laboris laudem vobis acquirat : et in futuro mercedem et gloriam pariat sempiternam. Amen.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

OPUSCULUM DE PASSIONE DOMINI.

(Pez, Anecd. tom. II, part. II, pag. [illegible].)

CAPUT PRIMUM.

Si vis ad vitam ingredi per Jesum, qui est via et ostium; si vis edere de ligno vitae, et gustare manna absconditum, non te deterreat, nec tibi videatur, quod undique invenies difficilem et vilem accessum. Spinas habet in capite, in manibus et pedibus clavos, lanceam in latere, flagella in brachiis, et totus laceratus in corpore, et quasi leprosus turpis ad videndum, et gravis ad sequendum. Sed cave ne nucem abjicias propter amaram corticem: quia quanto exterius amarior videtur, tanto intus quandoque invenies nucleum dulciorem. Ut ergo aliquatenus possis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum mysterii sanctae crucis, et dominicae passionis, B quod abscondit Deus a sapientibus et prudentibus mundi, et revelat parvulis, intellige prudenter verborum quae dicuntur: quia, Deo cooperante, praeparant animam ad habendam devotionem in oratione, et consolationem in tribulatione, et revelationem in contemplatione; et scias non solum quae a Deo data sunt nobis, sed etiam ipsum qui datus est nobis.

In meditatione ista exardescet ignis, si haec etiam juxta litteram simpliciter meditaris. Hic igitur diligenter agnosce vultum Creatoris et Redemptoris tui, et respice in faciem Christi tui, et toto mentis et corporis intuitu, toto intellectu et affectu, et valde humiliato spiritu attende istam imaginem, quasi Christum in cruce praesentialiter intuentem, et cogita in corde tuo cujus imago et superscriptio haec: C quia Deus est et homo.

CAPUT II.

Considera primo, si potes, et quantum potes, quanta sit interior longitudo charitatis in Divinitate, quae ex in eo tot annis latuit; attingens a fine usque ad finem, non habens principium neque finem, in qua Deus Pater elegit nos in Christo ante mundi constitutionem. Quanta etiam exterior longitudo quando in humanitate, in qua tam diu tot et tanta sustinuit, in toto corpore et tanto tempore, a planta pedis usque ad verticem, ab incarnatione usque ad resurrectionem. Considera non solum longitudinem sed etiam latitudinem charitatis: quia nos solum perpetua sed etiam nimia charitate dilexit, D ita quod Deus nullo indigens, qui omnia propter se fecit, et omnia homini subjecit, postquam homo cuncta peccando perdidit, Deus suum perdere noluit,

A sed legislatorem super eum constituit, et per prophetas diligenter instruxit, et tandem personaliter ipse veniens, licet se nobis misericorditer ostenderet, et nostrae carnis vilitatem humiliter induerat, post exempla perfectissimae sanctitatis, post verba scientiae salutaris, post miracula potentiae singularis, omnibus benefaciens, pro omnibus mala patiens, ne morte aeterna moreremur.

Sic enim voluit expansis manibus, omnes amplexans, omnes ad se vocat, nullum repellit, inclinato capite innuit suis osculum pacis offerens, injuriam suam omnino dissimulans, imo pro illis satisfaciens, perforato undique corpore et aperto latere corpus et sanguinem suum, cor et animam, imo totum Deum et hominem, et cum ipso vitam et inspirationem B et omnia nobis et singulis largissime tribuit, et pro malis tot bona retribuit et tot mala sustinuit.

CAPUT III.

Attende et vide quanta fuit dilectio, quam stupenda dilectio, quod pro homine Deus homo fieri voluit, et ut homines exaltaret, etiam seipsum Altissimus humiliavit. Itaque sicut homo paupertatem, laborem et dolorem abhorret, et fugit, ita Deus pro homine haec elegit et tenuit, quando postposito gaudio sustinuit crucem, confusionem et improperium.

Vide ergo et considera quanta sit profunditas charitatis, quam Dei Sapientia sic alte intravit, quod non solum longa et lata, sed etiam alta et profunda fuit in eo charitas, qualem Deum decuit exhibere et hominem C oportuit invenire. Vide quanta sublimitas illa et gloriae majestas unde venit, quam profunda et vilis humilitas quo descendit. A summo coelo in inferiorem partem terrae, a throno gloriae in locum miseriae, a deliciis angelorum ad omnia mala hominum, de sinu Patris in uterum pauperculae matris, de angelica visione virginis in vile stabulum natus et latuit, et post in Aegyptum timore Herodis, inde in passione tot illusiones, tot blasphemias, tot contumelias, tot injurias, tot verbera humiliter sustinuit. In medio discipulorum quasi minister existens servivit usque ad purgationem peccatorum et ablutionem pedum, etiam Judae traditoris: qui nec tali exemplo, nec tali patrono, nec amari colloquio D placari potuit, nec osculo pacis, quin eum pro vili pretio ad mortem vendere tentaret, mortem autem crucis. Ubi tantum se exinanivit, quod de patibulo latronum descendit, corpus in sepulcro et spiritus

in infernum, simul in unum dives et pauper, vivus A et mortuus, exaltatus et humiliatus, sublimis super vertices angelorum, humilis sub pedibus peccatorum, reputatus vilis et debilis peccator, insanus, et novissimus virorum.

CAPUT IV.

Cogita quantus ei fuit labor corporis, in quo tam pauper fuerat a nativitate sua, jejunando, vigilando, discurrendo, prædicando, et in fine præ angustia mortis imminentis in agonia prolixæ orationis usque ad sudorem sanguineum. Fraudulenter captum, tam indecenter ligatum, et per noctem de domo in domum tam turpiter fustigatum, coram pontificibus et magnatibus sputis illitum et alapis cæsum, mane ad domum Pilati ductum, quasi reum mortis justitiæ sæculari expositum ; dehinc Herodi præsentatum, B et ab illo et exercitu ejus pro fatuo reputatum, et iterum a Pilato quasi regem stultorum derisum, et quasi malefactorem [asperis] verbis et verberibus affectum, coram tot Judæis et gentibus tam viliter accusatum, tam graviter flagellatum, sine causa judicatum, portare crucem coactum quasi latronem et homicidam, justum pro injustis et iniquis, et cum iniquis non exsilio, non carcere, non pedis aut manus amissione, sed morte, et morte turpissima, condamnatum, et levatum coram amicis et inimicis, in festo excellenti, in loco eminenti, inter brachia vilissimæ crucis, manibus et pedibus sic extensis, clavis ferreis perforari, sic pendentem ab omnibus derideri. Ibi aures ejus inimicorum blasphemias audiebant, oculi ridentes et insultantes videbant, na- C res fetorem sentire poterant, et ori sitienti potum mortiferum offerebant, qui (ut ait Hieronymus super Isaiam) jam pilos barbæ ejus evulserant.

CAPUT V.

Aspice litteras coronæ, id est puncturas quas in circuitu capitis sibi corona impressit, et totum vultum ejus absconditum et despectum, sputis et colaphis deturpatum, et spinarum aculeis cruentatum; tot corpus ejus litteris nigris et rubeis plenum, quot flagellatum plagis : lividum et guttis sanguineis respersum : ipsum denique decus angelorum, et speciosum forma præ filiis hominum turpius tractari quam leprosum, crudelius quam aliquem sceleratum.

Inter hæc attende quantus ei erat pudor mundi tot gentes in eo scandalizari : quantus pudor tanto D et tali Domino, Regi regum, a tam paucis famulis in tanto articulo derelinqui : quem omnes fugerant præ timore, et latitabant præ pavore, et lugebant præ dolore : in tanta solemnitate, in propria civitate, ubi paulo ante tam magnifice fuit honoratus : quando alii honestius vestiebantur, coram cunctis tam turpiter et totiens denudari, tot opprobriis et derisionibus agitari. Quam parva veste pudor naturæ in illo tegitur, qui Dominus cœli et terræ et splendor gloriæ, cujus pulchritudinem et fulgorem sol et luna mirantur, et ne quis tantum dedecus videat, compassione mirabili sparsis ubique tenebris terra obscuratur.

Sed ad cumulum pudoris prospice in tabula paginæ multitudinem litterarum, quasi innumerabilem populum Judæorum et gentilium ad tale spectaculum circa crucem astantium : ubi centurio cum militibus et armigeris suis, pontifices et pharisæi, seniores cum clericis legis et ministris suis quasi potestate et auctoritate erant subtēr brachia crucis, et totus populus non solum tantæ civitatis, sed etiam collectus de regionibus multis sine compassione stabant ante faciem Domini morientis. Et milites vestem ejus invicem ludendo dividebant. Pontifices et pharisæi, qui alios docere debuerant, ludentes ad alterutrum cum scribis miracula optima quæ fecerat, et verba dulcissima quæ dicebat, quantum poterant, deridebant, et latrones blasphemantes coram eo pendebant.

CAPUT VI.

Stabant etiam omnes noti ejus a longe, et juxta crucem mater ejus, et aliæ multæ : et quanto plures erant inimici, et pauciores amici, tanto eum amplius confundebant. Sed quantus erat ei dolor cordis, tam diu tantam in seipso sustinere amaritudinem mortis, cum non minus urgeret eum dolor amicorum astantium, et maxime suæ matris ? Quomodo stare poterat talis mater talis filii, videns eum ita mori ? Nonne habebat cor matris viscera pietatis ? Quid cogitabat mater misericordiæ, quæ sentiebat universa, quæ filium suum sustinere videbat ? Quomodo portare poterat pressuram mortis illius, cum multi post tot annos sustinere non possint etiam memoriam passionis? Ubi est mater quæ posset videre et sustinere filium suum pendentem in patibulo, etiamsi filius meruisset? Nonne matres ita filios diligunt, quod etiam durum verbum contra illos audire non possint? Quomodo igitur mater Domini stabat, et non magis centies palmata vel mortua corruebat? Quid faciebat, quomodo stare poterat, et tacere, ubi omnes ad invicem, et ipsum loqui filium toties audiebat? Quomodo non currebat ad crucem clamans et ejulans, et filium ejus ab eis discerpens, vel saltem eum sibi reddi cum lacrymis postulans? Quomodo sorores suas, et Mariam Magdalenam, et alias ad fletum et ad planctum clamore et lacrymis non cogebat?

Si Maria Magdalena tertia die postea stabat ad monumentum foris plorans tam diu mortuum, ita quod nec ab angelis poterat consolari : quomodo non ploraret videns illum ita mori, qui sibi peccata sua tam benigne dimiserat, qui fratrem suum Lazarum paulo ante suscitaverat, et pro cujus amore omnia reliquerat? Multo fortius et amarius plorare et plangere debuerant sorores matris Domini, et pro passione sui nepotis, et pro compassione sororis. Quis ergo dubitat quin mater in infinitum plus pro filio doleret?

CAPUT VII.

Sed quidquid erat ei causa doloris et mœroris, virtute Dei totum in seipsa strictissime continebat, et intus corporaliter torquebatur : et quanto minus

clamare valebat, ne patientiam perderet, et quanto A tam filium communem plus [illegible], tanto acriorem in corde [illegible] [illegible].

Sed quando [illegible] quod [illegible] Patrem pro illis [oraret] et [illegible] quid facerent [illegible], quomodo non dixit ei : Fili dilectissime et dulcissime, cur hoc dicis? Illi te crucifigunt, derident et maledicunt, et tu veniam eis [illegible]? Quomodo nesciunt quid faciunt, qui tibi nihil mali fecisti? Et quid dicere potuit, quando moriens eam ad custodiendum [illegible] commendavit? Quae fuit ista consolatio dulcissimae matris in morte dilectissimi filii : Accipe filium Zebedaei pro Filio Dei? Quid poterat dicere mater filio et filius matri, si tunc possent ad invicem [illegible] loqui? Et quomodo tandem videre potuit gladium [illegible], quem tot B annis a propheta Simeone per [illegible] exspectavit, qui tunc per latus filii maternam animam penetravit? Quomodo tunc potuerunt [illegible], ne caderet, cum ipsa esset maximo dolore [illegible]?

Videbat etiam Dominus ad augmentum doloris sui tam vilitur et [illegible] effusum totum sanguinem, quia sic in mundo laboravit, quod [illegible] unum latronem acquisivit, et unum apostolum perdidit. Videbat iterum tunc in praesentibus, et futuris generationibus ingratitudinem, quod etiam a Christianis tanquam mortuus [illegible] erat oblivioni : quia pauciores sunt qui ei de tanto beneficio gratias agunt, etiam dum crucifixum videt dicendo : *[illegible]* [illegible] *Redemptor*. Videbat etiam Dominus praesentium et futurorum [illegible] C [illegible] ab his qui [illegible] gratis, et retribuunt mala pro bonis : quia si pati posset, adhuc pejora pateretur a malis Christianis quam tunc a Judaeis : quia [illegible] dolores vulnerum ejus [illegible] praevaricationem, plagas ejus quotidie renovant, et iterum crucifigunt, et ostentui habent.

CAPUT VIII.

Multum dolere poterat unusquisque [illegible], quos et Apostolus flebat, inimicos crucis Christi, ingratos tanti beneficii, [illegible] [illegible], [illegible] in [illegible] [illegible] : quibus non sufficit D quod ei [illegible] [illegible] sed [illegible] bonum [illegible], [illegible] et [illegible], [illegible] et [illegible], sicut fuerunt Domino milites regis et [illegible] et populus [illegible] de quibus dicitur in Malachia : *[illegible]*, etc.

Nos autem [illegible] multi mali, qui multa mala fecerunt, et mala [illegible], et Deum blasphemant, et A [illegible] in adversis, sicut latro qui pendebat a sinistris. Pauci sunt qui pro peccatis suis mala patienter sustinent, et [illegible], ut latro qui pendebat a dextris. Pauci etiam ad modum [illegible] [illegible] passionis Christi [illegible] compatiuntur.

Et tamen non [illegible] [illegible], cum possit, sed [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] ejus [illegible] [illegible]. [illegible] tenebrae factae, et velum templi scissum cum petrae scinderentur et terra tremeret, cum sepulcra paterent, et latro confitetur, et centurio justum Dei Filium glorificaret. Judaei perfidi non [illegible] [illegible], sed seductorem vocaverunt, et ad defendendum [illegible] et memoriam sepulcro custodiebant, et furto sublatum a discipulis [illegible].

B

CAPUT IX.

O anima, ista porta et semita, quam angusta et aspera est quae ducit ad vitam, et quanta oportuit eum pati ut intraret in gloriam suam. Si eum gloriam sic [illegible], quis eam omnino gratis habebit? Denique si [illegible] [illegible], [illegible] quod Pater tuus est [illegible], et frater etiam carnalis, et amicus [illegible], et [illegible], [illegible], [illegible] quod etiam per te damnatus [illegible] [illegible]; pro [illegible] tua gravi et multiplici [illegible] [illegible] in omnibus membris suis, ut [illegible] omnibus iniquitatibus tuis : [illegible] plagas multas, et [illegible] [illegible] tuas : [illegible] de interitu vitam tuam vilem, C [illegible], abominabilem, damnabilem redemptione tam profusa, tam copiosa, tam gratiosa, tam gloriosa [illegible]. Sic destruxit [illegible] peccati et inferni per talem [illegible] corporis sui. Sic [illegible] [illegible], ut [illegible] te in misericordia et miserationibus : ita repleta est malis anima ejus, et [illegible] [illegible] habuit [illegible], ut repleat in bonis desiderium tuum. Sic moritur in cruce caro sua, ut renovetur ut aquilae juventus tua.

Et tu in his omnibus [illegible], induratus et ingratus haec vides, et [illegible] [illegible] [illegible] et degeneras, qui sine pudore et sine dolore vides [illegible] te [illegible] et [illegible] te ei Patrem [illegible]. [illegible] D adversus, miser et [illegible], qui pallore et supplicio dignus es [illegible], qui corpus ejus [illegible] in patibulo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] : [illegible] [illegible] [illegible] animam tuam [illegible] [illegible] Redemptori tuo, sed etiam et [illegible] [illegible]. Rogo ergo ut sit tibi Deus [illegible] et [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] ad Ipsum : qui [illegible] in saecula saeculorum.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

DE VITA BEATÆ MARIÆ MAGDALENÆ

ET SORORIS EJUS SANCTÆ MARTHÆ.

(*Monuments inédits sur l'apostolat de sainte Madeleine en Provence, etc.*)

PROLOGUS.

Dulcissimæ dilectricis Christi, et a Christo plurimum dilectæ, cum summa reverentia nominandæ, beatissimæ Mariæ Magdelenæ, vitam contemplativam, nec non et gloriosæ sororis ejus, ministræ Christi, Marthæ, vitam activam [a], scilicet, et venerabilis fratris earum Lazari, amicitiam, et per Christum resurrectionem, non ex modernorum [b] traditione nuper inventam, scilicet ex quatuor Evangeliorum authenticis testimoniis, jam olim ab ipsis, ut ita dicam, fidei nostræ crepundiis publice prædicatam, pie credit et colit catholica, per totum orbem, Ecclesia. Non igitur humani oris indiget præconio, quæ tam divinis oraculis est approbata devotio. *Qui habet aures audiendi, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis* (*Matth.* IX, 15; *Apoc.* II, 17), per os beati Joannis evangelistæ, de magnitudine amoris, de multitudine familiaritatis, de abundantia dulcedinis, quæ inter gloriosæ Virginis Filium et ejus amicas, Martham et Mariam, et fratrem earum Lazarum, mutuo versabatur. Juxta illud : *Ego diligentes me diligo (Prov.* VIII, 17). *Diligebat*, inquit, Dominus Jesus *Martham et sororem ejus Mariam et Lazarum* (*Joan.* XI, 5). *Hoc est testimonium* quod *perhibuit Joannes (Joan.* I, 19-32), quod perhibuit ille *discipulus quem* præ cæteris *diligebat* Jesus (*Joan.* XXI, 7). *Hoc est testimonium* quod perhibuit apostolus *qui supra pectus* Domini *in cœna recubuit* (*Joan.* XIII, 25; XXI, 20); quod perhibuit evangelista cui de

A cruce Christus Matrem Virginem virgini commendavit. Vere felices, revera beati, quibus tam magnificum, tam præclarum, tam evidens testimonium perhibuit sanctum Evangelium. Ad quod enucleatius ostendendum, operæ pretium æstimo multifarias evangelistarum categorias [c] quibus in hoc ipsum consonant, enarrare; ac deinde, quæ post Salvatoris ascensionem, circa ejus amicos gesta sunt, nobis patres nostri tradiderunt, et in suis etiam reliquerunt scriptis, stylo veraci disserere. Quod ut liquidius prosequamur, paulo altius repetentes quid de eorum origine et genere, quid de ortu et institutione, quid de industria et indole veteres narrant historiæ, compendiose referre conabimur, ad laudem Domini Salvatoris, et honorem et gloriam amiB corum ejus.

CAP. I. — *Ubi et ex qua prosapia nati sunt amici Salvatoris, Maria et Lazarus et Martha.*

In territorio Jerosolymitano, in monte Oliveti, quindecim stadiis a *sancta civitate* [d], contra ortum solis, sita est Bethania, nominatissimum apud evangelistas castellum [e] Mariæ Magdalenæ, Lazari et Marthæ [f], Domini Salvatoris frequentia corporali nobilissimum (*Joan.* XI, 1) [g], hospitiis dedicatum, conviviis celebre, miraculis illustre, lacrymis memorosum [*id est* memorabile], processione magnificum, vestigiis insigne, ascensione spectabile. Ex hoc municipio orta est venerabilis hospita et devotissima ministra Filii Dei Domini nostri Jesu Chri-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Duæ istæ Domino dilectæ sorores, duas vitas spirituales, quibus in præsenti sancta exercetur Ecclesia, demonstrant : Martha quidem actualem, qua proximo in charitate sociamur; Maria vero contemplativam, qua in Dei amore suspiramus. *Raban.*, *Homil. in Assumpt.*, *ex Beda in Lucam*, lib. III, cap. 10, t. III, *Homil. in Assumpt.* t. V.

[b] *Modernorum*, id est recentiorum : locutio Rabano familiaris. — Harum civitatum utramque modernis temporibus absque murorum ambitu esse. *Raban. Comment. in Matth.*, lib. II, cap. 4. — Multum dolere poterat, modernos providens Christus. *Raban.*, *de Passione Domini*. — *Thesaur. Anecdot. noviss. a B. Pezio*, t. IV, part. I, p. 14.

[c] *Categorias*, a *categorare*, vel *categorizare* : seu prædicare, docere; unde, *categorias*, idem mihi esse videtur ac *documenta*.

[d] *Sancta* appellatur *civitas* Hierusalem propter templum et sancta sanctorum, et ob distinctionem aliarum urbium, in quibus idola colebantur. *Raban.*, *in Matth.* lib. VIII, cap. 27, *ex Beda in Matth.*, lib. IV, cap. 27, t. III. Vide Hieronymum, Hedibiæ. t. C VI, part. I, col. 176.

[e] Castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo situm, cujus diminutivum castellum est. *Raban.*, *de Universo*, lib. XIV, cap. 1.

[f] Bethania erat villula sive civitas in latere montis Oliveti, quasi stadiis quindecim ab Hierusalem, sicut Joannes evangelista manifestat, ubi Lazarus suscitatus est a mortuis. *Raban.*, *in Matth.*, lib. VI, cap. 21, *ex Beda in Marc.*, lib. III, cap. 11, t. III. Bethania villa secundo ab Ælia milliario in latere montis Oliveti, ubi Salvator Lazarum suscitavit. Rabani *de Universo*, lib. XIV, cap. 1.— « Milliarium mille passibus terminatur. Stadium, octava pars milliarii est, constans passibus centum viginti quinque. Hoc primum Herculem statuisse dicunt, eumque eo spatio terminasse, quod ipse sub uno spiritu confecisset, ac proinde stadium appellasset, quo in D finem respirasset, simulque stetisset. » Ibid., cap. 21. *Vide Bedam in Luc.*, lib. VI, cap. 24, t. III.

[g] Bethania quam, Jerosolymam venturus, Salvator præsentiæ suæ dignatione sublimavit. Rabani *in Matth.*, ibid., *ex Beda*, t. III.

sit. Martha beatissima (Matth. xxvi, 17 ; xxvi, 6 ; Marc. xi, 1, 11, 12 ; xiv, 3 ; Luc. xix, 29 ; xxiv, 50 ; Joan. xi, 1, 18 ; xii, 1). Mater ejus nobilissima, nomine Eucharia, ex gente Israelitica regali prosapia inclytum genus duxit. Pater ejus Theophilus, natione Syrus, non solum genere illustrem, verum etiam titulo spectabilem et administratione clarissimam nobilitatis lineam traxit. Siquidem inter Satrapas provinciæ primatum gerens, quod filii hujus sæculi habent pro magno, totius Syriæ et universæ maritimæ regionis dux inclytus et princeps fuit. Postmodum vero, quod pluris, ad prædicationem Christi factus discipulus Christi, relictis sæculi fascibus, humiliter secutus est vestigia Christi. Erat autem beatæ Marthæ soror naturæ mira pulchritudine, nomine Maria, et frater egregiæ indolis et floridæ juventutis, nomine Lazarus. Vigebant in his tribus ingenium, simul et industria bona, et adepti in puerilibus annis litterarum Hebræarum plenam scientiam. Bona naturæ, industriamque artium [illegible] cumulavit honestas ; in singulis enim inveniebantur corporum miranda venustas, et morum acceptissima gratia, et eloquiorum gratissima facundia ; adeo ut viderentur ad invicem et specie, et moribus, et gratia, æmula sibi probitate certare.

Cap. II. — *Quod Martha, ex prædiis, matrisfamiliæ gesserit curam ; et de indole Mariæ.*

Et cum, ut prædixi, genere nobiles erant, et propinquitate illustres, jure hæreditario maximam patrimoniorum summam possidebant, prædiorum quoque et pecuniarum nec non et familiarum copiam, scilicet et civitatis Jerosolymæ partem maximam, et tria prædia : Bethaniam in Judæa (Joan. xi, 18), duobus fere milliaribus a Jerosolyma, et Magdalum in Galilæa[b] super sinistram maris Genesareth, situm in convexo montis, duobus milliaribus a Tiberiade ; et a Bethaniam trans Jordanem, [illegible] in Galilæa, ubi erat Joannes baptizans (Joan. i, 28 ; x, 40). In omnibus his usquequaque [illegible] deliciis affluebant ; rerum tamen summam et prædiorum omnium, ut primogenitam, habere Martham voluerunt, et frater et soror. Quibus illa non muliebriter [illegible], sed in femineo pectore virilem gerens animum, liberaliter est usa. Viri [illegible] que carens consortio, continentiæ florebat titulo ; ad suos dulcis et amabilis, ad pauperes mitis et affabilis, ad omnes denique misericors et liberalis. Et, ut breviter dicam, omnibus erat reverenda et venerabilis femina, eo quod genere esset nobilis et facultatibus copiosa, pulchritudine mirabilis et pudicitia gloriosa, hospitalis et dapsilis, et omnibus gratiosa ; hæc Martha.

Verum Maria, ubi nubiles attigit annos, formositate corporis pulcherrima splendens, speciosa [illegible]

[illegible]

Cap. III. — [illegible] *Mariæ.*

Sed quia inter [illegible]

[illegible]

Cap. IV. — [illegible]

[illegible]

NOTÆ [illegible]

a Hic legitur in apographo [illegible] ; et [illegible].

b Omnis Judæorum provincia, quamvis generaliter ad distinctionem aliarum gentium Judæa dicta sit, specialiter tamen meridiana ejus plaga appellata [illegible]

c In apographo, [illegible]

tur. *Hic est sapientia. Qui habet intellectum, det partes septem, necnon et octo* (*Eccle.* xi, 2): [a] ut injuriæ tangant hominem, miracula prodant Dominum. Jam tunc, naturalibus incrementis adolescens Jesus, juveniles attigerat annos [b]. Jam præcursoris sui ministerio *baptizatus, quadraginta diebus* jejunaverat, sed *postea esuriit* (*Matth.* iii, 13; iv, 2): non enim umbratiliter, non phantastice, [illegible] sed [illegible] (*Marc.* iii, 7). Jam discipulos sibi, de provincia, plurimos elegerat; jam annum plusquam tricesimum agens [c] aquas in vinum mutaverat. Ex tunc signis et miraculis, ut Dei Filium decebat, nobilissime claruit; agens sedulo, propter quod venerat, ut infirmos curaret, et peccatores sanaret [d]. *Non enim veni*,, inquit, *vocare justos, sed peccatores* (*Marc.* ii, 17). *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus* (*Matth.* ix, 12). *Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat* (*Luc.* xix, 10.) *Et abiit opinio ejus per totam Syriam*, et in utramque Galilæam, et usque *in* [illegible] *Tyri et Sydonis* (*Matth.* iv, 24). Una autem dierum, evangelizans in Galilæa regnum Dei, comparavit Judæos his quibus pueri ludentes clamant: *Cantavimus vobis, et non saltastis: lamentavimus vobis, et non ploratis* (*Matth.* xi, 17). [e] Mox, cur hoc dixit exponens, *Venit*, inquit, *Joannes* Baptista, *neque manducans, neque bibens, et dicunt, Dæmonium habet: venit Filius hominis manducans, et bibens et dicunt: Ecce homo vorator, et bibens vinum, amicus publicanorum, et peccatorum* (*Luc.* vii, 32, 33, 34).

CAP. V. — *Quod fama miraculorum Christi mentem Mariæ mutavit.*

Tum ecce invitatur Salvator ad prandium, a quodam pharisæo, quem Simonem nominat noster evangelista (*Luc.* vii, 36): Magdali Castri, ut credo, civis erat iste, beatæ Marthæ confœderatus multa dilectione, et consanguinitate. In cujus domo, cum discumberet, cum multis, qui convenerant, fama adventus ejus totam extemplo urbem implevit. Fama hujus erat: adesse ibidem virum sanctum et benignum, suavem ac modestum, pium et misericordem; præterea familiarem humilibus, affabilem peccatoribus, amabilem pœnitentibus, fautorem sobrietatis, amatorem castitatis; quique Dei Filius et Christus esse a quibusdam crederetur. Hic quoque rumor salutaris pervenit ad aures adolescentulæ, cujus supra memini, Mariæ, quam a Magdalo, prædio proprio, quod sonat Turrem, cognominatam constat esse Turrensem [f]. Hæc, ut prædiximus, pulchritudinis suæ eximietate, pudicitiam propriam amiserat, alienam expugnaverat; formaque decenti, et ætate virenti, et rerum copia affluenti, bonis moribus bellum induxerat usquequaque, ita ut, ob innumerositatem vitiorum, septemplici dæmonio occupata diceretur [g]. Hæc, igitur, hauriens fidem ex audita fama ejus quem advenisse didicerat, piissimi prophetæ, conversa ad se, retorsit in se oculos interiores; et *statuens se ante se, recordata est prævaricationis omnium desiderabilium suorum, quæ habuerat* (*Thren.* i, 7) ab annis infantiæ, naturalium scilicet et industriæ. *Hæc recolens in corde* suo (Thren. iii, 21) invenit se longe esse a Deo, sibique

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] « Per hæc verba Ecclesiastes, *da partes septem nec non et octo*, mystice præcipitur ut in utrumque Instrumentum, tam vetus scilicet quam novum, pari veneratione credamus, » *ait S. Hieronymus* [illegible] t. II, p. 778; *sic etiam interpretatur* [illegible] *ad inquisitiones Januarii*, lib. i, epist. 55, t. II, p. 137. — *Salonius* [illegible] *in Eccle.* Bibl. Pat. t. VIII, p. 419. [illegible] *Aug.* [illegible] *Rabani* [illegible] *ait:* Judæi dederunt partes septem, sed non dederunt octo. Econtrario hæretici Marcion manichæus dant partes octo, suscipientes Evangelium; sed eamdem septenario numero non tribuunt, veterem legem respuentes. Nos vero utraque, quæ ponit, credamus, et utrumque veneremur. [illegible] *Eccle.*, cap. 10, v. 2, tom. I: [illegible] *videtur Rabanus*, [illegible] *in loco Vitæ S. Mariæ Magdalenæ*; [illegible] *infra*, cap. 30, multo beatior (*anima*) quæ tecum, o mira contemplatrix, et devotissima ministratrix, ascendens a pedibus amplectendæ humanitatis ad caput desiderabilis divinitatis, dat partes septem, nec non et octo, passiones homini attribuens, miracula Deo ascribens.

[b] Quando prædicare ac baptizare cœpit Joannes… Quo tempore Christi ætas juvenilis invenitur. *Rabani Comment. in Matth.*, lib. i, cap. 3, t. V, p. 17.

[c] Christus triginta ferme annorum narratur fuisse, cum a Joanne baptizatus esset. *Rabani Comment. in Matth.*, lib. i, cap. 3, tom. V, p. 17.

[d] Circuibat civitates, hoc habens operis, quod mandaverat Pater, ut salvos faceret infideles… et post doctrinam curabat omnem infirmitatem, ut quibus sermo non suaserat, opera persuaderent. *Rabani* ibid. lib. iii, cap. 9, p. 59. *Homil. fer.* iv *hebd.* [illegible]

[e] Quod ait: *Lamentavimus, et non plorastis*, ad Joannem pertinet, cujus abstinentia a cibis et potu luctum pœnitentiæ significabat: quod autem ait: *Cantavimus vobis, et non saltastis*, ad ipsum Deum pertinet, qui, utendo cum cæteris cibo, et potu, lætitiam regni figurabat. At illi nec humiliari cum Joanne, nec cum Christo gaudere voluerunt dicentes illum dæmonium habere, istum voracem, et ebriosum, et amicum publicanorum et peccatorum. *Rabani in Matth.* lib. iv, cap. xi, p. 70, *ex Beda in Luc.* lib. ii, cap. 7, t. III.

[f] Maria Magdalena soror Lazari et Marthæ… a loco Magdalo Magdalene dicitur, interpretatur enim Magdalene *Turris*. *Rabani de Universo*, lib. iv, cap. 1, p. 82. [illegible] *interpret.*, *Beda in Ephemeri.*

(Maria) quamque Magdala progenitam signat cognomine origo. — Magdalene, *turris*; sed melius sicut a monte montanus, ita turrensis a turre dicatur. *Beda in Luc.* lib. iii, cap. 8.

[g] *S. Greg. Magnus in Evang. Homil.* xxxiii. Quid per septem dæmonia, nisi universa vitia designantur? — De qua Dæmonia septem exiisse referuntur, ut innumeris imo universis vitiis plena fuisse monstretur. Nam septenario sæpe numero solet in Scripturis universitas intimari. Unde et Sancti quoque Spiritus gratiam, propheta septem virtutum distinctione complectitur. *Beda in Lucam*, lib. iii, cap. 8. t. III, p. 305.

[illegible]

CAP. VI.—[illegible]

[illegible]

CAP. VII.—[illegible]

[illegible]

quibus concupierat terrena, conterens, *lacrymis cœpit rigare pedes ejus : et capillis suis* (*Luc.* VII, 38), quos ad compositionem exhibuerat vultus sui, pedes involvens, lacrymas *tergebat*. Ore quoque quo ad elationem vel ad lasciviam abusa fuerat, *osculabatur pedes ejus ; et unguento* quod attulerat, *ungebat*, quod se, sibi pro odore suæ carnis adhibuisse dolebat [a]. Ad hæc indignatur et invidet *pharisæus, qui Dominum invitaverat* [b] ad prandium, nullaque naturæ compassione Mariæ misertus, quin et propriæ fragilitatis oblitus, salvandam arguit, quia salvari venit, Salvatoremque, subvenire [c] : et *ait secum* submurmurans : Num hic est Judæus? Revera *hic, si esset propheta*, præterita et præsentia, absens et intelligens, et futura prævidens prudenter, *sciret* pro certo *quænam qualisve* fuerit hæc, cujus obsequia gratanter acceptat, a qua se tangi non dedignatur. His Pharisæi cogitationibus *respondens* discretor cogitationum et scrutator intentionum Deus [d] : *Simon*, inquit, *habeo tibi aliquid dicere. At ille* pharisaicum supercilium, ex more, complanans [e], in corde et corde locutus, quasi nil murmuris susurrasset, de plano [f] [*id est* compendiose] respondit : *Magister, dic.* Et Dominus : *Duo debitores erant quidam feneratori : unus* eorum *debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis eum plus diligit?* Ad hæc, *Simon* ut maniacus [g], plectens sibi restem, qua intricetur, non perpendens de se dictum paradigma [h], quod nec compendiosius, nec liquidius exprimi posset : *Æstimo*, ait, *quia cui plus donavit.* Cui Dominus : *Recte*, inquit, *judicasti.* Moxque a mensa aversus, *ad* Mariam *conversus*, in cujus corde, jucundius quam in mensa, prandebat [i], desiderabilem vultum suum ei videndum præbuit, et serenissimis oculis eam benignissime respexit. Verum, antequam ipsam alloqueretur, ad ejus defensionem se contra Pharisæum erexit. Illam quidem

A intuens, illum vero alloquens sic : *Vides*, inquit, *hanc mulierem ?* Moxque memoriter, et seriatim replicans obsequia ablutionis, extersionis, unctionis et osculorum, cuncta gratissime se acceptasse significans ; ipsum etiam Simonem, in eisdem et similibus, defecisse patenter exprobrans, singula opponens singulis : *Intravi*, inquit, *domum tuam* invitatus a te : tu vero *aquam* cisternæ, vel fluvii, *pedibus meis non dedisti* ; quod, proprio more, hospitibus exhiberi solet obsequium : *Hæc autem*, obsequio a sæculis inaudito, propriis *lacrymis pedes meos lavit, et*, tersorio [*pro* linteo] quo pretiosius nullum, *capillis suis tersit. Osculum*, dilectionis vel indicium, *non dedisti* : *Hæc autem* non semel, aut sæpe ; *ex quo intravit non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non* B *unxisti*, quod devotionis signum foret ; *hæc autem*, non simplici oleo, sed mixto rore balsami *unguento, unxit pedes meos. Propter quod, dico tibi : Remittuntur ei peccata multa ;* et merito, *quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit ;* quamvis Dominum non minus diligere teneatur, qui, ne in delicta decidat, a Deo tenetur [j].

CAP. VIII. — *Ubi Mariæ Christus peccata remittit, et in pace dimittit.*

His dictis, intelligens Salvator *dedisse* se *auditui* Mariæ *gaudium, et lætitiam* magnam (*Psal.* L, 9) ; siquidem in eo quod obsequia, quæ Christo exhibuerat, enumerari [j] et approbari audiebat ; majorem autem, quod devotionis suæ exenia, Simonis prandio C præferri noverat ; maximam vero, in eo quod dilectionis suæ scintillas vividas, Deo videri, et de peccatorum suorum remissione tractari, didicerat. Alacritate mirabili, et dulcedine ineffabili consolans flentem, item, et sua vestigia infatigabiliter osculantem, ait illi : *Remittuntur tibi peccata.* Ardor enim amoris tui enullavit [*id est*, delevit] æruginem [k] om-

NOTÆ POTISSIMUM EX HABANO DESUMPTÆ.

[a] Prius... unguentum sibi pro odore suæ carnis adhibuit. Quod ergo sibi turpiter exhibuerat, hoc jam laudabiliter Deo offerebat. Oculis terrena concupierat, sed, hos jam per pœnitentiam conterens, flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed jam capillis lacrymas tergebat. Ore superba dixerat, sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat. *Beda in Lucam*, lib. III, t. III, p. 301 ; *Homil. in Nat. B. Mariæ Magdalenæ*, t. V, p. 114 ; *Ex S. Greg. Magno in Evang.*, lib. II, *Homil.* 33.

[b] Sed hoc Pharisæus videt et invidet : quia cum Judaicus populus gentilitatem Deum prædicare conspicit, sua apud se malitia tabescit. *S. Greg. Mag. in Evang.*, lib. II, *Homil.* 33.

[c] *In apographo legitur* subvenit, *verum subvenire legendum, ut ex Beda liquet* : Pharisæus... Ægram reprehendit de ægritudine, medicum de subventione. *In Lucam.*, lib. III.

[d] *Deus* pro persona Filii accipitur : ut in Paulo : *Qui est super omnia benedictus Deus in sæcula. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

[e] Profecto superciliam Scribarum et Pharisæorum insinuat. *Rabani Comment. in Matth.*, lib. III, cap. 9. *Ex Beda in Luc.*, lib. II, cap. 5. — Episcopi et presbyteri aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilio. *Rabani Homil. in Nat. S. Petri.*

[f] Maniacus, *id est*, insanus. *Beda, quem sequitur Rabanus*, ait *hoc in loco :* Pharisæus quasi phreneticus funem portat, ex quo ligetur. *In Lucam*, lib. III, t. V, p. 302. *Homil. in Nat. S. Mariæ Magdalenæ. Ex S. Greg. Mag.*

[g] Paradigma *ex S. Gregorio Magno :* De duobus ei D debitoribus paradigma opponitur, *in Evang.* lib. II, *Homil.* 33.

[h] Dominus libenter ingreditur, et in ejus, qui crediderit, recumbit affectu. Et hoc est bonorum operum spiritale convivium. *Rabani Comment. in Matth.*, lib. III, cap. 9.

[i] Deo enim debemus... quod bene et juste viximus, quod recte et catholice intelligimus, Deo per omnia debemus. Nostrum enim nihil est, nisi peccatum et malum quod operati sumus. *Apud Smarag. Comment. in Regulam S. Bened.*

[j] *Cod.* Enervari, *legendum forte* enumerari, *ut ex Beda apparet :* Enumerantur bona peccatricis, enumerantur mala falsi justi, cum dicitur : *Intravi in domum tuam*, etc. *Beda in Luc.*, lib. III. *Homil. in Nat. S. Mariæ Magdalenæ.*

[k] *Cod.* Æruginem, *apud Bedam* Rubiginem : *Remittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum.*

me delicti tui. Quo audito, scandalizati sunt qui simul discumbebant convivæ, a cœperunt dicere intra se: *Quis est hic qui etiam peccata dimittit?* Hoc enim opus solius Dei est. Verum illos talia mente versantes, sibi reliquit Salvator; ad Mariam conversus: *Fides tua*, inquit, qua te impetraturam credidisti quod attentare potuisti b, *te salvam fecit; vade in pace.* Hoc felicissimo mandato confortata Maria adoravit Salvatorem, atque gaudio ineffabili plena, convivium egressa, secessit in una, septiformem Spiritum in pectore portans c, lacrymarum impetu non quidem represso, sed mutato. Quæ enim prorumperant amaritudinis ex parte, facta sunt lætitiæ ex percepta venia. Tunc *fluminis impetus* d *lætificat* mentem Mariæ, *civitatem Dei* e; tunc *sanctificavit tabernaculum suum Altissimus* (*Psal.* XLV, 5) in illa f. Ex tunc, non animi vitium vel corporis ullum fuit in illa. Ex tunc, pudica quæ nulla pudicior magis? Ex tunc sicut naturam exuit et ipsa sibi. Ex tunc, terrena sic eliminavit, ut in ea quæque pars bona sit, portio nulla mali. Talem Mariam quam scire [illegible], tam dicere dignum. Hoc solum laudibus ejus ego detero dignum, quod me diffiteor dicere digna posse.

CAP. IX. — *De Maria cum aliis mulieribus [illegible] ter et sedulo ministravit.*

Post hæc, *iter faciente* Domino Salvatore *per civitates et castella, cum duodecim apostolis, et evangelizante regnum Dei*: sequebantur eum nobiles matronæ inter quas erat prærogativa specialis amica Domini Salvatoris, *Maria Magdalena, et Joanna, et Susanna, et aliæ multæ quæ ministrabant de facultatibus suis* Dominicis mulier [illegible], et apostolorum necessitatibus sorte affectione et sedula pietate, accepta ab eo beneficia compensantes, pia devotione f. [illegible] ad filium Jairi principis, duodennem g. *Tabitha* puellam, [illegible] mortuam suscitavit. [illegible] *et dari manducare* h. Syrophœnissæ [illegible] filiam quæ a dæmonio vexabatur [illegible]. Emorroissam i tactu fimbriæ curavit, et fidem ejus commendatione commendavit j. Hæc Cæsarea Philippi k civis et Martha dicta est. [illegible] Domus ejus ibi usque nunc ostenditur; [illegible] editioni, in qua mulieris ipsius [illegible] salutis, palliumque suppliciter tendentis, [illegible] videtur expressa; [illegible] hujus viri, [illegible] perfusum. Hujus ad pedes statuæ, nascitur herba quædam, nova specie, quæ [illegible] ad limbum stolæ illius [illegible] cum summo vertice [illegible] contigerit, virtutem [illegible] ad depellendos omnes morbos, languoresque conquirit: ita ut [illegible] ægros [illegible] contigerit, [illegible]. Hanc statuam ad similitudinem vultus Domini Jesu Christi [illegible] tradunt. Et nihil mirum, si pro beneficiis, quæ a Salvatore consecuta est mulier hujusmodi, velut quoddam monumentum habuit [illegible]; quemquam [illegible] gentili consuetudine, a christianis indifferenter observatur, et ita solent honorare [illegible] dignos ducerent. Imaginem [illegible] ad memoriam posterorum, [illegible] indicium est (*Euseb. Hist.* [illegible]; *ut Rufinus transtulit*).

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

a Quid esse dilectionem credimus, nisi ignem? et quid culpas, nisi rubiginem, ac si aperte diceretur: incendit plene peccati rubiginem, quia ardet valde per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne crematur. *In Lucæ*, [illegible]; *Homil. in Nat. B. Mariæ Magdalenæ. Ex S. Greg. Magno in Evang.*, lib. II, *Homil.* 33.

b Quia hoc quod petit, posse se accipere non dubitavit. *Rabanus, ibid.* [illegible] *Ex S. Greg. Magno. Ibid.*

c *Flumen*, ut Spiritum sanctum, ut in Psalmo: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Spiritus sancti gratia. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

d [illegible] ut in Psalmis: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, id est [illegible] sancti Spiritus [illegible] populum gentium. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

e *Tabernaculum* mens nostra. *Ibid.*

f Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meterent earum carnalia, cujus illæ metebant spiritualia, non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quod victu atque vestitu ex discipulis debeant esse contenti. *Rabani in Matth.*, lib. VIII, cap. 27; *Beda in* [illegible] *Quadragesimæ.*

g Duodennem, *id est, duodecim annos natam.* Notandum quod et Archisynagogi duodennis est filia. *Rabani Comment. in Matth.*, lib. III, cap. 9.

h *Jussit ei dari manducare.* Ad testimonium vitæ resuscitatam manducare præcepit, ut non phantasma sed veritas crederetur. *Rabanus, ibid.*

i Emorroissam, *id est, hæmorrhoissam.*

j [illegible] Archisynagogi [illegible] ad quam [illegible] Dominus dum pergeret, [illegible] mulier quæ profluvio sanguinis laborabat [illegible] Archisynagogi [illegible] filia [illegible] profluvio sanguinis laborabat [illegible] *Rabani de Universo*, lib. [illegible]

k Cæsarea civitas Judææ [illegible] Cæsarea Palæstinæ in littore maris [illegible] Cæsarea Philippi [illegible] *Rabani de Universo*, lib. XV, cap. 1.

Philippus frater Herodis, tetrarcha Ituræ et Trachonitidis regionis, in honorem Tiberii Cæsaris, Cæsaream Philippi, quæ nunc *Paneas* dicitur, appellavit, et est in provincia Phœnicis, [illegible] Hermon [illegible] Jordanem [illegible] Cæsaream Philippi, ubi Jordanis oritur ad radices Libani, et habet duos fontes, quorum unus dicitur *Jor*, et alterum *Dan*, qui simul mixti Jor-Dan

Cap. X. — *Ubi Christum Martha hospitio recepit, Christus Mariam* [illegible].

Per idem tempus, transfiguratus est Salvator in Galilea in monte Thabor. Et *cum complerentur dies peregrinationis ejus, faciem suam firmavit ut iret in Jerusalem* (*Luc.* IX, 51) : imperterrita mente, locum ubi pati decreverat petens. Et *dum iret, intravit in quoddam castellum* (*Luc.* X, 30) : castellum Magdalum videlicet, Mariæ Magdalenæ possessione et nomine insigne. Ibi eum *Martha* hospitio *excepit*, totisque animi votis, apparatum hospitii et convivii opulentiam præparavit. Erant autem cum Domino Salvatore duodecim apostoli, et septuaginta duo discipuli, et matronarum nobilium multitudo. Dum igitur, circa ea quæ cura domestica expetebat Martha sollicitaretur, soror ejus sanctissima elegit *sedere secus pedes Salvatoris*, et *audire verbum illius*, magis quam sorori, *circa frequens ministerium satagenti*, solatium præstare. Accedit, igitur, *Martha* coram Salvatore, et ait : *Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adjuvet.* Audiens hæc Maria non respondit sorori conquerenti, sed defensionem suam commisit Salvatori, in suæ contemplationis convivio jam prandenti. *Sub umbra*, inquiens, *illius quem desideraveram sedi* [b], *et fructus* oris *illius dulcis gutturi meo* [c] (*Cant.* II, 3). *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo* (*Thren.* II, 21). *Et respondens*, Salvator, *Martha*, inquit, *Martha, sollicita es*. Repetitio nominis indicium est dilectionis [d]. Nam et ipsam pro eleemosynis piæ actionis, sicut et Mariam, pro studio contemplationis, miro diligebat affectu. *Sollicita es*, inquit, in procurandis rebus domesticis, *et turbaris erga plurima*, infirmis et afflictis necessaria. *Porro*, præ cæteris, *unum est necessarium* : Deo jugiter adhærere. Hæc *optima pars* est. Hanc soror tua, *Maria, elegit, quæ non auferetur ab ea*, cujus contemplatio, amor et desiderium, hic jam incœpit fideliter, nec unquam deficiet ; quinimo in cœlis perficietur finaliter [e]. Dixit, discubuit, pariterque duodecim apostoli, et septuaginta, religiosæque matronæ, ministrabat mensis, larga manu, more suo Martha, beatissima, et domus suæ procuratrix, et egregia Marcella, et Susanna, et Joanna, cujus vir dapifer erat, et procurator regni Antipæ, tetrarchæ Galileæ [f].

Cap. XI. — *Ubi Regina cœli supervenit, et beata Marcella ventrem et ubera Virginis matris beatificavit.*

Ex tunc, peragrans sæpe Salvator civitates, et prædia Galileæ, assidue Magdalum repetebat ; et hospitabatur, cum suo felicissimo comitatu, apud Martham, Mariamque ; sororesque ministrabant ei officiose, animo liberali, ad omnia necessaria de suis facultatibus. Si quando vero, prout cura domestica expetebat, domi residerent, Domino longius evangelizante, mittebant qui præferrent Salvatori, suisque, quidquid noverant expedire ; quæ etiam uni de duodecim, *Scarioth*, tradebantur ; *qui loculos habens* dominicos, *ea quæ mittebantur portabat* (*Joan.* XII, 6), furtimque clanculo exportabat. Una autem dierum, dæmoniaco a Salvatore curato, qui *cæcus* simul erat et *mutus* [g] (*Matth.* XII, 22) : turbis concurrentibus, mirantibus, et in Dei laudes conclamantibus ; Pharisæis vero blasphemantibus, et in Belzebub hoc factum calumniantibus [h] ; Salva-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

nis nomen efficiunt. *Rabani in Matth.*, lib. V, cap. 16, p. 98, t. V. *Homil. in Nat. S. Petri*, t. V, p. 704. *Ex S. Hieron, in Matth.*, cap. 16, t. IV, part. I, col. 73. Vide *Joseph Antiquit.*, lib. XVIII, cap. 2, t. I, p. 872 ; lib. I, cap. 10. Sed et tertia Cæsarea Cappadociæ metropolis est : cujus Lucas ita meminit : *Et descendens Cæsaream salutavit Ecclesiam. Raban. homil. fer. Pauli.*

[a] *Mariam philosophantem*. Locutio ex sancto Chrysostomo desumpta : de Maria enim ad Jesum properante, cum Bethaniam advenisset, Lazari resuscitandi gratia, ait Chrysostomus : *En igitur mulierem philosophantem*. (*In Joan. homil.* 63.).

[b] *Umbra* protectio Christi, ut in Cantico : *Sub umbra illius quem desideraveram sedi*, id est, in protectione Christi, quem diligo, requievi. *Rabani Allegor. in sacram Scripturam*. In Cantico ex voce sponsæ dicitur : *Sub umbra illius quem desideraveram sedi*, quod sub protectione Christi requiem inveni. *Rabani Allegor. in sacram Scripturam.*

[c] *Guttur pro corde ponitur*. Guttur sponsi est internus sapor verborum Christi, quem pauci gustant. *Ibid.*

[d] Repetitio nominis est indicium dilectionis aut forte movendi intentionis. *S. Aug., serm.* 26 *de Verbis Domini*.

[e] Et quamvis activa bona sit, melior tamen est contemplativa. Quia istud cum mortali vita deficit, illa vero in immortali vita plenius excrescit. Unde dicitur : *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Rabani. Comment. in Ezechielem*, lib. I, cap. 1.

Ecce pars Marthæ non reprehenditur, sed Mariæ laudatur. Quare autem pars Mariæ sit optima subinfertur cum dicitur : *quæ non auferetur ab ea.* Activa enim vita cum corpore deficit : quis enim in æterna patria panem esurienti porrigat, ubi nemo esurit? quis potum tribuat sitienti, ubi nemo sitit? quis mortuum sepeliat, ubi nemo moritur? Cum præsenti ergo sæculo vita auferetur activa, contemplativa autem hic incipitur, ut in cœlesti patria perficiatur, quia amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum, quem amat, viderit, in amore amplius ignescit. *Rabani Homil. in Assumpt., Ex Beda in Lucam*, lib. III, cap. 10. *Homil. in Assumpt.*

[f] Regnum Judeæ, quominus validum fieret, Augustus per tetrarchias scindere curavit, quas quatuor fratres Archelai tenere fecit. Herodem, Antipatrem, Lysaniam et Philippum, ut scriptores temporum produnt. *Rabani Comment. in Matth.*, lib. I, cap. 2.

[g] *Cæci et muti curationem adducit Rabanus ut pote allegoricam.* Dæmonium habens cæcus et mutus indicat eos qui ex idololatria gentium ad fidem Dominicam convertuntur. Quibus tamen, expulso a corde dæmonum cultu, dum pristinam lucem perceperunt fidei, postea ad laudandum Dominum eorum lingua resolvitur, ut confiteantur eum quem antea negaverunt. *Rabani de Universo*, lib. IV, cap. 1.

[h] Turbis... Domini facta semper mirantibus... Pharisæi et scribæ contra, vel negare hæc, vel quæ

Galilææ, tum in Bethania, trans Jordanem, tum in Judæa, in Bethania, juxta Jerusalem. O vere felices, multumque beati, qui tantum hospitem meruerunt habere, pascentes panem angelorum, a quo et ipsi pascebantur! Octavo enim, die scenopegiarum, descendens a Bethania, Salvator *venit diluculo in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos* (*Joan.* VIII, 2). Ubi, quam misericorditer, quamque prudenter, quamdam peccatricem mulierem a mortis periculo liberavit, quamvis excessum facere videamur, breviter referemus. Placebat populis Salvator vehementissime, quoniam misericordiam [a] commendabat et pietatem. Pharisæi vero semper insidiabantur ei, et invidebant, quia peccatores suscipiebat. Et quærentes capere ex ore ejus aliquid quo vel juste vituperari, vel damnari deberet, *adduxerunt* ei *mulierem* tunc *in adulterio deprehensam*, dicentes intra se : Tentemus eum de justitia, an contra eam dicat, ut misericordiæ prædicator. Si dicat lapidandam adulteram, populus contemnet doctrinam ejus, contra quam dederit sententiam. Si dixerit dimittendam, conclamabimus : Hostis legis, contrarius Moysi, inimicus Dei, reus est mortis, et cum adultera lapidandus [b]. Et accedentes : *Magister*, inquiunt, *hæc mulier modo deprehensa est in adulterio : in lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare; tu ergo quid dicis?* Ad hæc sapientia Dei, Deus, non statim judicavit, sed nec statim respondit ; sed adverso ut sedebat vultu, *inclinans se, deorsum digito scribebat in terra* illorum peccata, qui peccatricem accusabant. Propria enim peccata, quæ scriberet, non habebat. Dedit nobis Salvator in hoc nimis utile exemplum, alicujus malis auditis, non statim judicare, sed prius digito discretionis [c], nosmet discutere, an forte in similia, vel deteriora

A lapsi simus, vel labi possemus. Instabant interim Pharisæi, sententiam ejus quærentes, jam præmussitantes [*Cod.*, præmasticantes], jam cachinnantes, eum nullo modo posse evadere : quippe vel contra justitiam, vel contra misericordiam judicaret. Verum *non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum (Prov.* XXI, 3). *Erexit* ergo *se* Christus, daturus sententiam : docens rectos esse debere eos qui condemnare volunt reos : *erexit se*, et, salva misericordia, judicavit justitiam [d] : *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.* Sic data prudenter sententia, *iterum se inclinans, scribebat in terra* : vultum alio vertens, ut liberum esset Pharisæis exire [e]; quos sciebat tunc malle longius abesse,
B quam plura interrogare. Nos quoque docet, qui, data sententia, iterum inclinat et scribit, ut non solum antequam judicemus, sed etiam post datam sententiam, cum tremore, humiliter investigemus conscientiam, ne forte deteriorem meruerimus sententiam [f]. Abierunt illi, induti *ut diploide confusione; remansit* ergo misericordia et miseria [g], *in medio stans* (*Psal.* CVIII, 29). *Erexit* denique *se* Salvator, daturus sententiam misericordiæ, qui prius erectus dederat sententiam justitiæ : *Mulier*, inquit, *ubi sunt qui te accusabant?* An forte ego fugavi eos? *Nemo te condemnavit; quæ dixit : Nemo, Domine* : quia nullus eorum sine peccato, sed tu, qui solus es sine peccato, si vis, potes me condemnare. Cui Salvator : Nemo, inquit? *Nec ego te condemnabo*
C pro præteritis [h] : *vade*, cave de futuris, *et amplius noli peccare* [i].

CAP. XIII. — *Ubi Lazarus languet et moritur; Christusque mandatur.*

Hieme vero jam mediante, die quintodecimo

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] *Cod.* misericordias. *Apud Alcuinum*, misericordiæ quam semper docebat.

[b] Similia Rabanus habet in Matthæum de Pharisæis a Salvatore quærentibus : an liceret *homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa.* « Et hic notanda mentium distantia in turbis et Pharisæis : hæ conveniunt ut doceantur, et sui sanentur infirmi. Illi accedunt ut Salvatorem ad doctorem veritatis tentando decipiant. Interrogant ergo eum utrum liceat homini dimittere uxorem suam, qualibet causa, ut quasi cornuato teneant syllogismo, et quodcunque responderit captionem patiatur. Si dixerit dimittendam esse uxorem qualibet ex causa, et ducendas alias, pudicitiæ prædicator sibi videbitur docere contraria. Sin autem responderit non omnem ob causam debere dimitti, quasi sacrilegi reus tenebitur, et adversus doctrinam Mosi, ac per Mosen Dei, facere. » *Rabani in Matth.*, lib. VI, cap. 19. *Vide Bedam in Matth.*, lib. III, cap. 19 ; *Alcuin.*, t. I, p. 541.

Hinc nos invenimus accusandi occasionem, et reum facimus tanquam legis prævaricatorem : dicentes ei, Hostis es legis, contra Moysen respondes, imo contra eum qui per Moysem legem dedit : reus es mortis, cum illa et tu ipse lapidandus. *S. August. in Joann.*, cap. 8, *Tractat.* XXXIII, n. 4, tom. III, part. II, p. 531.

[c] *Digitus*, discretio, ut in Evangelio, *digito scribebat in terram*, quod humili discretione terrenum cor nostrum perscrutari debemus. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

[d] Ecce Dominus in respondendo et justitiam servaturus est et a mansuetudine non recessurus. *S. August.*, *Ibid.*, *n.* 4.

[e] *Aliter interpretatur S. Augustinus in Joan.* cap. 8. *Tractat.* XXXIII, n. 5. Dominus autem cum eos illo telo justitiæ percussisset, nec dignatus est cadentes attendere : sed adverso ab eis obtutu, *rursum digito scribebat in terra. — Rabanus autem. Albini*
D *discipulus, sequitur magistrum, qui ipsemet Bedæ magistro suo adhærens, ait* : alio vultum intendens libertatem eis daret exire. *Alcuin* , *in Joan.*

[f] Similia apud Alcuinum. *Ibid.*

[g] Relicti sunt duo, miseria et misericordia. *S. August.*, *ibid.*, n. 5.

[h] *Nec ego te condemnabo:* Sed facta secura de præterito, cave futura. *S. August.*, *ibid.*, *n.* 8.

[i] *Hanc de muliere adultera narrationem interponit Rabanus, eo quod Ecclesiæ ex gentibus typus fuerit mulier ista, quemadmodum et Magdalena.* Mulier adultera, quæ offertur Domino a Judæis lapidanda, Ecclesia est : quæ prius relicto Deo, in idolis fuerat fornicata : quam volebat synagoga zelans interficere : Christus salvat per remissionem delicti : nec sinit eam perire, qui novit veniam condonare peccantibus. *Rabani de Universo*, lib. IV, cap. 1.

mense casleu. *Facta sunt encænia in Jerosolymis* [a], *et ambulabat* Salvator *in templo in porticu Salomonis*, ubi, cum prædicaret, et diceret : *Ego et Pater unum sumus*, *sustulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum* (*Joan.* x, 22-30). At ille *exivit de manibus eorum, et abiit iterum trans Jordanem* in Bethaniam Galilææ, castellum Mariæ et Marthæ, ubi Baptista *Joannes* fuerat *baptizans primum, et mansit illic*. Cum esset interim amicus ejus *Lazarus languens* erat in *Bethania* Judææ, *castello Mariæ et Marthæ sororum ejus*. *Miserunt ergo sorores ejus* trans Jordanem [b], *ad Salvatorem* in Bethaniam, *dicentes* : *Ecce quem amas infirmatur* (*Joan.* xi, 1, 3). Sufficit, inquiunt, nuntiare dilecto dilecti languorem : amicus noster est Lazarus, quem amat, nec facile deseret quem dulciter amat [c]. *Audivit* hæc Salvator : *Infirmitas hæc*, inquit, *non est ad mortem* [d] : *sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per illam*. *Diligebat autem Jesus Martham et sororem ejus Mariam et Lazarum*. Ille languens, illæ tristes, omnes dilecti ; sed a quo dilecti ? *Diligebat eos Jesus*, languentium Salvator, imo etiam mortuorum suscitator, et tristium consolator [e]. *Diligebat* enim *Jesus Martham, et sororem ejus Mariam, et Lazarum*. O felix et gloriosa generatio ! quamvis enim Veritas dicat : *Ego diligentes me diligo*, raro tamen inveniuntur in Scripturis fideles qui a Domino diligi specialiter designentur ex nomine. *Ut igitur audivit* Salvator *quia* Lazarus *infirmabatur*, distulit ire, distulit subvenire, ut faceret eum a morte redire. *Et tunc quidem mansit* ubi tunc erat in Bethania Galilææ, *duobus diebus*, ut quatriduum impleretur [f]. Interea dira febris corpus Lazari urebat. Medici nil poterant, medicamenta nil proderant ; nihil igitur ægro remedii, nisi Dominus velit ei mederi. Assident juvenis lecto sorores, adventum Jesu pollicentes, vivum speranti sanitatem promittunt. Vapore denique pectoris vi febrium desiccato, vitalis spiritus evaporat. Plorant juvenem omnis infantia, omnis senectus ; complexæ mortuum incumbunt sorores. Commune erat gemitus omnium moerentium. Stabant omnes tribulati, ejulatibus aera plangentium. Denique facto exsequiis, celebri pompa corpus effertur ; conditur monumento Lazarus quadam, lapide quo clauditur lacrymis irrigatur. Et quoniam nobilis erat prosapiæ, multisque nobilior, actu insignis, animo liberalis, advenerunt Bethaniam, ad consolandum eum, nobiliores Jerosolymorum, qui etiam exsequiis ejus interfuerunt.

CAP. XIV. — *Ubi Dominus cum trepidis apostolis venit, de morte amici disputat, Thomæ devotionem approbat, et Marthæ fidem.*

Interea Salvator, post duos dies, dixit duodecim discipulis suis : *Eamus in Judæam iterum* (*Joan.* xi, 7). Territi apostoli, consilium dederunt Domino, ne moreretur, qui venerat mori, ne et ipsi morerentur [g]. *Rabbi*, inquiunt, *nunc quærebant te Judæi lapidare, et iterum vadis illuc ?* Respondit *Jesus* : *Nonne duodecim horæ sunt diei ? si quis ambulaverit in die, non offendit : quia lucem hujus mundi videt ; si autem ambulaverit in nocte, offendit : quia lux non est in eo*. Ego sum dies, quoniam lux mundi ; vos horæ duodecim [h], meum est præcedere ; vestrum sequi, et horæ diem sequuntur [i]. Sinite igitur me pati ; non mihi detis consilium ; sed me sequimini, si non vultis offendere [j]. *Hæc ait, et post hæc dicit eis* : *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno suscitem eum*. Ad hæc *discipuli* respondebant, secundum quod intellexerant : *Domine, si dormit, salvus erit*, somnus enim ægrotantium salutis index esse solet [k]. *Dixerat autem Jesus de morte illius : illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo dixit eis Jesus manifeste : Lazarus mortuus est : et gaudeo propter vos ut credatis*, quia non fui illic ; quia mortuum illic, et tamen non quia mortuus est [l] ; *sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas* ad

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Encænia festivitas erant dedicationis templi. Illum enim diem quo dedicatum est templum a Salomone Judæi solemniter celebrabant. *Rabanus de Institutione clericorum*, lib. II, cap. 45.

[b] Miserunt ubi erat Dominus, trans Jordanem scilicet. *Beda in Joan.*, cap. 11. Ex S. *Aug. in Joan.*, cap. 11, *tractat.* XLIX, n° 5.

[c] Ecce quem amas infirmatur. Sufficit ut noveris, non enim amas et deseris. *Beda*, *ibid.* Ex S. *Aug.*, *ibid.*

[d] *Non est ad mortem*, sed potius ad miraculum. *Beda*, *ibid.*

[e] Ille languens, illæ tristes, omnes dilecti. Sed diligebat eos et languentium Salvator, imo etiam mortuorum suscitator, et tristium consolator. *Alcuin. Comment. in Joann.*, cap. 11, lib. V. Ex S. *August.*, *ibid.*, n° 7.

[f] Tandiu tempus distulit, quousque quatriduum compleretur. *Beda*, *ibid.*, ex S. *Aug.*, *ibid.*, n° 7.

[g] Videte quemadmodum discipuli territi fuerint. *Beda*, *ibid.* Voluerunt consilium dare Domino, ne moreretur, qui venerat mori, ne ipsi morerentur. *Beda*, *ibid.* *Alcuin.*, *ibid.* *In Joan.*, cap. 11, p. 573. Ex S. *Aug.*, *in Joan.*, cap. 11, *tract.* XLIX, n° 8.

[h] Sol justitiæ Christus omni tempore totum illuminat orbem. Et sicut dies duodecim horis æqualiter ad occasum volvitur, ita dies verus, Christus per duodecim apostolos suos illustrat. *Rabanus de Universo*, lib. IV, cap. 1.

Duodecim horæ diem complent, Domino attestante, qui ait : *Nonne duodecim horæ sunt diei ?* Ubi, quamvis allegorice et doceat, discipulos tamen, qui a se illustrandi fuerant, horas appellaverit. *Rabanus*, *ibid.*, lib. X, cap. 1.

[i] Horæ diem sequuntur. *Beda*, *ibid.*

[j] Nolite mihi consilium dare, quia a me consilium oportet accipere. S. *Aug.*, *ibid.*, n° 8. Et apertum, inquit, diem et vos horas, numquid horæ diei consilium dant ? horæ diem sequuntur, non dies horas. Hoc ergo sic comprehendi ? Me sequimini, si non vultis offendere. S. *Aug.*, n° 8.

[k] Responderunt quemadmodum intellexerunt : *Domine, si dormit, salvus erit*. Solebat enim esse somnus ægrotantium salutis index. *Alcuin.*, *ibid.* *Beda*, *ibid.* Ex S. *Aug.*, *ibid.*, n° 11.

[l] *Gaudeo propter vos ut credatis, quia non fui ibi*, ...

condiscipulos suos : Eamus et nos et [a] moriamur cum eo. Ecce verus amantium affectus, vel cum eo vivere, vel cum eo mori. *Venit* jam Christus, *et invenit eum quatuor dies jam habentem in monumento. Erat autem Bethania juxta Jerosolymam, quasi stadiis quindecim*, duobus milliariis, stadio minus : *multi autem ex Judæis venerant ad Mariam et Martham, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo, ut audivit quia Jesus venit, occurrit illi. Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus; sed et nunc scio, quia quæcunque poposceris a Deo, dabit Deus*; et scio quia potes eum suscitare si vis, sed hoc tuo, Domine, relinquo arbitrio ; non rogo ut suscites : quia non præsumo, quia nescio, an sit utilis facti in eo resurrectio [b]. *Dicit illi Jesus : Resurget frater tuus. Dicit ei Martha ? Scio quia resurget in resurrectione generali, in novissimo die. Dicit ei Jesus : Ego sum resurrectio et vita,* quia sum vita, per me resurget ; per me tunc resurget, si volo et nunc [c]. *Qui credit in me*, vitam, *etiam si mortuus fuerit* corpore, *vivet*, ut vivit Abraham, Isaac et Jacob, quorum Deus sum, sicut vivorum. Credens in me, etiam mortuus, vivit ; non credens in me, etiam vivus, mortuus est. *Et omnis qui* dum *vivit* in *carne*, *credit in me,* et si ad tempus moriatur secundum carnem, *non morietur in æternum ;* quia vivet in anima, interim, donec in corpore resurgat [d]. Et cum hæc dixisset adjecit : *Credis hoc?* Sciens Marthæ fidem, quæsivit confessionem; *corde* enim *creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* [e]. *Ait illi : Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus, Filius Dei vivi, qui* pro salute mundi *in hunc mundum venisti.*

CAP. XV.— *Ubi Mariam plorantem videns Salvator, lacrymatus est.*

Post hæc verba, *abiit Martha*, et *vocavit sororem suam* suppressa voce, *dicens : Magister adest, et vocat te.* In quibus verbis ostenditur, quia Dominus Mariam vocavit ; quod Joannes tacuit, nisi quando vel quomodo Mariam vocaverit, narrationis brevitate servata [f]. *Maria*, ergo, *ut audivit* se a Domino sciscitari, *surrexit cito, et venit ad eum. Nondum enim venerat Jesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Judæi igitur, qui cum ea erant in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit, et exiit*, putantes illam festinare, ut doloris suis solatium lacrymis quæreret, *secuti sunt eam dicentes* [g] : *Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo, cum venisset ubi erat Jesus, videns eum cecidit ad pedes ejus, et dixit ei : Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus*, te enim præsente, nulla unquam infirmitas ausa fuit apparere, apud quas vita consueverit hospitari. *Jesus ergo, ut vidit Mariam plorantem, infremuit spiritu, et turbavit seipsum :* quia voluit, quando voluit, quem alius turbare non potuit. Sed et hodie, quando peccator computans quæ bona Dei a Deo accepit, quæ mala pro bonis Deo reddiderit fremit in spiritum, et compungitur, et conturbatur. Fremit vero fides in homine dum de peccatis increpat se : Christus fremit in eo, Christus turbatur, quia fides de Christo, Christus est in corde [h]. *Et dixit* Jesus : *Ubi posuistis eum ? Dicunt ei ; Domine, veni et vide. Et lacrymatus est Jesus.* O magnæ pietatis affectum ! o magni amoris argumentum ! o inæstimabilis familiaritatis indicium ! quis æstimare sufficeret alternum illum, qui tunc inter Dominum salvatorem et ejus amicam Mariam fervescebat amorem, cujus indicium scimus illum dulcissimum lacrymarum ardorem ! Credo, revera, amorem illum omni humanæ, imo et angelicæ creaturæ incomprehensibilem. *Et lacrymatus est Jesus.* O lacrymas dignissimas reverentia, et non sine lacrymis nominandas ! lacrymas Filii Dei, quæ de purissimis pupillis ejus ebullierunt, quæ de pulcherrimis ejus oculis distillaverunt,

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

Ut jam inciperent admirari, quia Dominus potuit dicere mortuum, quod nec viderat, nec audierat. *Ut credatis* ut amplius robustiusque credatis. *S. Aug.*, *ibid.*, n° 11.

[a] Et *in quodam Alcuini codice :* et moriamur. *In vulgata :* ut moriamur.

[b] Non dixit, sed et modo rogo te ut resuscites fratrem meum ; unde enim sciebat, si fratri ejus resurgere utile foret? Hoc tantum dixit : Scio quia potes. Si vis facis : utrum enim facias judicii tui est, non præsumptionis meæ. *Sed et nunc scio quia quæcunque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.* Beda *in Joan.*, cap. 11. ex *S. Aug. in Joan., cap.* XI, *tract.* XLIX.

[c] Per quem tunc resurget, potest modo resurgere, quia ego sum resurrectio et vita. *Beda, ibid.*

[d] *Similia fusius apud Alcuinum, ex S. Augustino.* Credo ergo : etsi mortuus fueris, vives. Si autem non credis, et cum vivis, mortuus es. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit in carne, vivet in anima, donec resurgat caro, nunquam postea moritura. *Beda*, *ibid.*, ex S. August., *ibid.*, n° 15.

[e] *Et dixit eis Jesus : Creditis quia possum hoc facere vobis?* Fidem eorum ipse noscens interrogat, ut fidem confessio promat, et confessionem virtus consequatur, salusque virtutem comitetur ; quia ut Apostolus ait : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Rabani Comment. in Matth., lib. III, cap. 9.

[f] Advertendum est quemadmodum suppressam vocem silentium nuncupavit... advertendum etiam quemadmodum Evangelista non dixerit ubi vel quando vel quomodo Mariam Dominus vocaverit, ut hoc in verbis Marthæ potius intelligeretur, narrationis brevitate servata. S. August. *ibid.*, n° 16. *Alcuinus vero* veritatem servat. *Ibid. Beda* veritate servata. *Ibid.*

[g] Putantes enim Judæi propterea illam festinare, ut doloris sui solatium lacrymis quæreret, *secuti sunt eam.* S. August., *ibid.*, n° 17.

[h] Attendisti enim te, vidisti te reum, computasti tibi : Illud feci, illud commisi... quid facio? quo eo? unde vado? Quando ista dicis, jam fremit Christus : quia fides fremit. Si ipsa fides intus, ibi est Christus fremens ; si fides in nobis, Christus in nobis. Quid enim aliud, ait Apostolus, habitare Christum per fidem in cordibus vestris? Ergo fides tua de Christo, Christus est in corde tuo. *S. August. in Joan.*, cap. 11, *tractat.* XLIX, n° 9. *Similia apud Bedam* et *apud Alcuinum.*

quæ sororis monumentum ... videns Mariam plorantem, infremuit spiritu, et turbavit seipsum? Et lacrymatus est Jesus. Diligebat enim Jesus Martham et sororem ejus Mariam, et Lazarum. Dixerunt ergo Judæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? Potuit, sed noluit; quia plus est mortuum suscitare, quam infirmum sanare[a].

CAP. XVI. — Ubi Christus [illegible] Lazarum suscitavit.

Jesus ergo, rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum. Fremat et in te, quicunque es qui premeris pessima consuetudine, ut tu revivisces[b]. Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei[c]. Ait Jesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha: Domine, jam fetet, quatriduanus est. Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei[d]? Et quæ est gloria Dei[e]? Quod ubi abundavit delictum, superabundavit gratia (Rom. v, 20), et quod illa magis diligit cui plus dimittitur (Luc. vii). Tulerunt ergo lapidem. Jesus autem, elevatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quia audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis; sed propter populum qui circumstat, dixi: Ut credant, quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamavit. Voce magna clamavit: quia difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit[f]; et apud [illegible] (Joan. x, 7). [illegible] voce magna clamavit. [illegible] fremuit, ideo turbatus est, ideo lacrymatus est. [illegible] Lazare, veni foras. Et statim prodiit qui mortuus fuerat, ligatus manus et pedes institis, et facies illius sudario erat ligata[g]. [illegible] ligatus [illegible] mortis, et [illegible] Solvite eum, et sinite abire [illegible] Christus [illegible] solvere [illegible] (Joan. xi, 44). [illegible] (Psal. [illegible]; Luc. [illegible]), ut Dominus, ut [illegible] ad Deum (Luc. xxiv, 29; xxv, 5). Fremuit igitur qui [illegible] Deo tollere, ut in eo peccata [illegible] hominem [illegible]. Et [illegible] Dei [illegible] detrahunt, qui ei a Deo datam potestatem tollunt. Nullus bonus est, nisi solus Deus; nemo facit mirabilia nisi Deus (Matth. xix, 17; Psal. LXXI, 18; Luc. v, 21); nemo bonus nisi Deus, nemo facit mirabilia nisi Deus, nemo potest peccata dimittere nisi Deus. Nemo bonus nisi solus Deus; nemo facit mirabilia nisi solus Deus; nemo potest dimittere peccata nisi solus Deus. Mentitur igitur qui dicit de justo Joseph: Vir bonus et justus (Luc. xxiii, 50), qui de beato viro: Fecit enim mirabilia [illegible]

NOTÆ [illegible] RABANI DESUMPTÆ.

a Qui autem fremit et non moreretur, plus est quod [illegible] ut mortuum suscitaret. S. August., ibid., n. 21.

b Jesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum. Fremat et in te, si disponis reviviscere. Omni homini dicitur, qui premitur pessima consuetudine. S. August., ibid., n. 22.

c Spelunca gravis mors, et in Evangelio: Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei, id est erat profunda per malitiam, et ponderosa per [illegible] peccatoris consuetudine, et [illegible] morti [illegible] Rabani [illegible]

d Lazarus quem Dominus quatriduanum jam fetentem de monumento suscitavit significat mundum, quem gravissima peccati consuetudo corrumpebat, qui tamen quarto die mortis suscitatus. Prima enim dies mortis est [illegible] de Adam propago mortis. Altera dies mortis est transgressio legis naturalis. Tertia dies mortis, prævaricatio datæ legis. Quarta dies mortis est contemptus Evangelicæ prædicationis, in qua die Dominus suum opus [illegible] suscitare dignatus est. Rabanus [illegible] lib. [illegible], cap. [illegible] Item apud Bedam in Joan. et [illegible] apud Alcuinum, ex S. August., ibid.

e Quædam a librariis forte prætermissa, ex Augustino reddita [illegible] Ibi enim: Quod [illegible] quia et putridum et quatriduanum resuscitat [illegible] S. August., ibid., n. 22. Verba hæc gloria Dei, hoc in loco [illegible]

f [illegible] Quem [illegible] difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit. Ex S. August., ibid.

g [illegible] pondus peccati, et in Zacharia: [illegible] iniquitatem [illegible] portabatur: et est magnitudo peccati significatur. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

h Quidam non solum cogitando vel loquendo [illegible] sed et ipsa peccandi consuetudine se quasi [illegible] corrumpunt; [illegible] Dominus [illegible] monumento [illegible] jam fetentem. Quatriduanus [illegible] mortuus [illegible] Dominus fremuit [illegible] voce magna clamavit: Lazare, veni foras. [illegible] qui erat desperatio [illegible] consuetudinis pondere, vitæ est [illegible] redditus. Rabani Comment. in Matth., lib. III, cap. 9.

i [illegible] Ibid. [illegible]

j Similis apud Alcuinum. [illegible] Beda in Joan. cap. 11, [illegible] Augustino [illegible] Rabani Comment. in Matth., lib. III, cap. 9; [illegible] in Luc. lib. [illegible], cap. 7. [illegible] Gregor. Mor., lib. XXII, in cap. XXXI Job.

in vita sua (*Eccli.* XXXI, 9); vel Christus, qui dicit : *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis* (*Joan.* XX, 23). Non. Imo, ipse Deus facit quod per eum homo facit; imo multo melius et verius, homo facit quod per eum Deus facit. Non enim dixit Deus Petro : Quod solutum fuerit in cœlo prius, tu solves in terra postea (*Matth.* XVI, 19), sed e converso. Sententiam ergo Petri non præcedit, sed subsequitur sententia cœli. Non est ergo aliud Domini, dare homini potestatem dimittere peccata, nisi ipsum Deum, per hominem, peccata dimittere. Quod si homo peccatorem suorum vere pœniteat, nec tamen ad confessionem pervenire possit [a], confidenter pronuntio : quod cum eo summus sacerdos complet, quod mortalis non potuit ; et apud Dominum, factum constat, quod homo quidem vere voluit, sed non valuit adimplere : si tamen confessionem non contemptus exclusit, sed impedivit necessitas [b].

CAP. XVIII. — *Ubi ad cœnam Martha ministrat, Lazarus accumbit, Maria pedes ungit.*

Multi autem *ex Judæis qui venerant ad Mariam, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem, ex ipsis, abierunt ad pharisæos, et dixerunt eis quanta fecit Jesus. Collegerunt ergo pontifices et pharisæi consilium* in unum, in quo *Caiphas, pontifex, prophetavit : Quod Jesus moriturus erat pro gente* Judæorum. *Ab illo ergo die*, non dubium quin et prius, sed ex tunc diffinitive, *cogitaverunt ut interficerent eum. Jesus* autem *non palam apud Judæos* (*ambulabat*), *sed abiit in regionem juxta desertum*, *in civitatem quæ dicitur Ephrem; et ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat Pascha*, dies festus, *Judæorum. Dederunt autem pontifices mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit Jesus, indicet ut apprehenderent eum* (*Joan.* XI, 45-56). Jesus vero, sciens eos conspirasse contra se, rediit Bethaniam, juxta Jerosolymam [c], [*quasi agnus ad victimam* [d], ante sex dies Paschæ, sequenti feria sexta, immolandus, sexta hora crucifigendus ; qui sex diebus omnia creaverat, sexta die hominem formaverat, qui sexta ætate, ad redimendum hominem, advenerat [e]. Erat tunc dies solemnis sabbati, *feceruntque ei cœnam, ibi, in domo Simonis leprosi* (*Joan.* XII, 2 ; *Matth.* XXVI, 6), quem a lepra jam pridem mundaverat [f]. Discubuit ergo Jesus, et duodecim apostoli, et multi qui convenerant. *Lazarus*, *vero, unus erat ex discumbentibus cum eo* (*Joan.* XII, 2), ut non phantasma, sed vere vivens probaretur [g]. *Et Martha* quidem beatissima, more solito, *ministrabat* mensis, larga manu, vultu hilari, et animo liberali ; *Maria* vero Magdalena, omnium ministrarum Christi primiceria, non oblita sui, quippe quam zelus ingens, et ardor amoris Christi, quiescere non sinebat : *accepit libram unguenti* pretiosi, et accedens ad Salvatorem, cum summa reverentia, *unxit pedes ipsius recumbentis* (*Joan.* XII, 3 ; *Matth.*, XVI). Erat autem unguentum illud fidele, pisticum, non similibus herbis, aut radicibus adulteratum, ut pigmentariorum mos est, convenientium fraudare odoratum simul et intuitum [h]. Et erat ex nardo compositum, frutice aromatica, quæ situm redolet, aut cyperum [i] : gravi et crassa radice fragilique, quamvis pingui, aspera sapore, folio parvo densoque, spicatum quoque erat unguentum : cacumina quippe nardi in aristas se spargunt ; celebrantque

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] *Confessio* est peccati ut in Psalmis : *Confitebor tibi adversum me injustitiam. Rabani allegoriæ in sacram Scripturam.*

[b] Hortatur nos sæpius sancta Scriptura ad medicamenta confugere confessionis, non quod Deus indigeat confessionis nostræ, cui omnia presto sunt quæ cogitamus, loquimur et agimus. Sed nos aliter salvi fieri non possumus, nisi confiteamur pœnitentes, quod inique gessimus negligentes. *Rabani de Agone Christiano*, lib. III, *de Compunctione*.

[c] Appropinquante autem tempore passionis appropinquare voluit Dominus loco passionis ; ibique proximus manere, ubi constituto ac præfinito ante sæcula tempore inveniri posset ab eis per quos erat passio complenda. *Rabani in Matth.*, lib. VI, c. 21.

[d] Salvator noster quasi agnus ad occisionem ductus et in sacrificium altaris oblatus peccatorum remissionem universo præstitit mundo. *Rabani in Num.* lib. IV, cap. 19.

[e] Sex diebus consummavit Deus omnia opera sua. Sex ætatibus humanum genus in hoc sæculo per successiones temporum Dei opera insinuant. Quarum prima est ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigrationem Babyloniæ, quinta deinde usque ad humilem adventum Domini nostri Jesu Christi, sexta quæ nunc agitur usquequo mundus finiatur ; septima vero intelligitur in requie sanctorum. *Rabani in Genesin* lib. I, cap. 10. Jam sextum sæculum fit in adventu Domini nostri Jesu Christi. Nam sicut in illa sexta die primus homo Adam... formatus est, sic et in ista sæculi ætate sexta Christus natus est. *Ibid.*, similia apud Alcuinum.

[f] *In domo Simonis leprosi.* Non quod leprosus illo tempore permaneret, sed qui ante leprosus postea a Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. *Rabani in Matth.* lib. VIII, cap. 26 ; ex *Beda* ; ex *S. Hier.*

[g] Et ne dicerent machinatores calumniarum phantastice suscitatum fuisse Lazarum, facta ibi Domino cœna, et ipse unus erat ex discumbentibus cum eo. *Beda in Joan.*, cap. 12. Ne putarent homines phantasma esse factum, quia mortuus surrexit, unus erat ex recumbentibus. *S. August.*, *ibid.*, *tract.* L, num. 5.

[h] Unguentum autem pisticum, id est fidele, ideo dicitur, quia sæpe solent aliqui medicorum unguenta pretiosa similibus herbis adulterare. Sicut pigmentarii qui pigmenta vendere soliti sunt, frequenter intermiscent pigmentis quædam germina per fraudem, quibus ementium deludant aspectum. Sed hoc unguentem non adulterinum, sed fidele fuit, quo Maria Domini unxit caput et pedes. *Rabani*, *ibid.*, lib. VIII, cap. 26 ; *vide Alcuinum in Joan.* et *Bedam in Matth.* lib. IV, cap. 26.

[i] *Codex :* Cethim redolet aut cipressum ; *Rabanus in Matthæum habet* : Citum aut cypressum ; et *Beda in Marcum* : Sinum aut cypressum. *Verum apud Plinium, cujus a Beda et Rabano verba, his in locis, recitantur, agitur de situ et cypero.*

pigmentarii spicas simul et folia. Unguentum quippe pigmentariæ Christi Mariæ, non de radice nardi confectum est; verum etiam, quo pretiosius esset, spicarum quoque et foliorum ejus adjectione, odoris et virtutis ejus gratia erat cumulata [a]. Nardus enim et principalis est in unguentis; pretiosum igitur erat unguentum illud, Indicum, quo non est pretiosius, illum pedibus et capiti Domini dignum [b], ut tres evangelistæ testantur, Matthæus, Marcus atque Joannes (*Matth.* XXVI; *Marc.* XIV, 3; *Joan.* XII, 3). Perfusis denique pedibus Salvatoris nardo pretioso, manibus atque digitis circumquaque eos pollicibus confricavit; ac denique, capillis suis quorum nitore formosa fuerat, eos suavissime circumvolvit; pectorique simul et ori applicans, tersit dulcissime; denique, sibi astringens, flevit diutius, atque dimisit.

CAP. XVIII. — *Ubi Maria Christi caput ungit, Judas fremit, Christus laudat.*

Parva est hæc, apud Dominum Salvatorem, promerendæ ipsius familiaritas, respectu sequentium. Pedibus quippe delibutis, accenso animo immenso amoris igne, quem in ea ille accendebat, cui ministrabat, sumens ex parte familiaritatis confisa, et bona de Deo confisa: ut pote in talibus, ex talibus, sæpius admissa; adorans Salvatorem, ad caput ejus accessit sacrosanctum reverenter, angelis et archangelis, principatibus et potestatibus reverendum. Et discriminata digitis cæsarie Dei omnipotentis, fregit alabastrum, et effudit nardi residuum super verticem Filii Dei (*Matth.* XXVI, 7; *Marc.* XIV, 3). Dehinc crines confricans manibus, cincinnos ejus guttis nardi debriavit [c]; et sacri liquoris effluentiam, usque ad frontem, et tempora, colli quoque confinia, delicatissimis digitis suis, ut balsamita nobilis, accuratissime dilatavit. Complevit itaque Maria operibus piæ devotionis, quod rex Salomon in persona ejus, olim cecinerat in Canticis amoris: *Dum esset rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum* (*Cant.* I, 11) [d]. Quanta tunc fuit Mariæ fragrantia capillorum, manuum et labiorum, ex contactu pedum Christi, cujus odor [illegible] super omnia aromata (*Cant.* IV, 10)! [e] Nam *et domus impleta est ex odore unguenti*, et omnibus fama facta [f]. Quanta tunc fuit in corde Mariæ abundantia charismatum Spiritus sancti, *quem dederat Deus* [illegible] (*Joan.* XII, 3), tanta perfrui familiaritate Filii Dei? Quam grata fuerit denique Dei omnipotentis Filio Mariæ devotio, quam dulce obsequium, quam acceptum obsequium, evangelistæ testantur; qui Judam Scarioth indignatum dicunt, dum sentiret quam dulce spiraverat pedes, et caput Domini Salvatoris balsamum reliquum, et proditoris animus et voce pariter proclamans: *Utquid perditio hæc? Potuit enim unguentum istud venundari multo, et dari pauperibus* (*Matth.* XXVI, 8). *Et fremebat* in Mariam et implebatur in eo quod David dicit: *Peccator videbit, et irascetur; dentibus suis fremet et tabescet* (*Psal.* CXI, 10). Plenus erat *dæmonio meridiano, simul et negotio perambulante in tenebris* (*Psal.* XC, 6), qui avaritiæ suæ sentimenta [g] cura pauperum palliabat. Dixerat enim hoc, non *quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat et loculos habebat* dominicos, ea quæ Salvatori mittebantur, ministerio portabat, fur exportabat [h]. Nec diutius tacere voluit Dominus fremitum proditoris sui, tamen arguit suam avaritiam; sed dilectricis, etiam pigmentariæ suæ, laudes accumulans, seque superstitem mortuorum insinuans: *Sine illam*, inquit, *ut in diem sepulturæ meæ servet illud*, latenter innuens, se posse Mariam cum aromatibus super venturam ungere corpus suum. Quod quamvis non compleverit in re, complevit in devotione; quod enim vis et non potes, factum Deus computat. Erant autem omnium in convivio oculi admirantes, et animi intendentes in Mariam familiaritatem ejus et [illegible]

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Nardus vero est frutex aromaticus, gravi, ut aiunt, et crassa radice, sed brevi et nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente aut cypressum, aspero sapore, folio parvo densoque, cujus cacumina in aristas se spargunt. Ideoque gemina dote pigmentarii nardi spicas ac folia celebrant. Et hoc est quod ait Marcus, *unguenti nardi spicati pretiosi*; quia videlicet unguentum illud quod attulit Maria Domino non solum de radice confectum nardi, verum etiam quo pretiosius esset spicarum quoque et foliorum ejus adjectione, odoris ac virtutis illius erat accumulata gratia. *Rabanus in Matth.* lib. VIII, cap. 26; ex *Beda in Marc.* lib. IV, cap. 14.

[b] Ferunt autem de nardo physiologi, quod principalis est in unguentis: unde merito unguentum capitis et pedum allata est. Sunt quidem multa ejus genera, sed omnia herbæ, præter Indicum quod pretiosius est. *Rabanus in Matth.*, ex *Beda.*

[c] Debriavit, id est madefecit.

[d] Mystice autem devotio hæc Mariæ Domino ministrantis, fidem ac pietatem designat Ecclesiæ quæ loquitur in amoris Canticis dicens: *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Quæ nimirum Maria et nunc juxta litteram manibus Mariæ complevit, et quotidie in omnibus suis membris spiritualiter implere non desinit. *Rabanus in Matth.*, lib. VIII, cap. 26; ex *Beda in Marc.* l. IV, cap. 14, et *in Joan.*, cap. 12. *Hieron.* lib. in Psalm. *Nardus* est fides, ut in Cantico: *Nardus nostra dedit odorem suum*, quod fides sanctæ Ecclesiæ se publice [illegible] manifestat. *Rabanus Allegoria in verbum Scripturæ.*

[e] Odor est suavitas sanctitatis, ut in Cantico: *Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata*, id est suavitas virtutum tuarum omnia excedit dulcia hujus vitæ. *Ibid.*

[f] *Unguentum* nardo comparatum, ut in Evangelio: *Et domus impleta est ex odore unguenti*, id est Ecclesia [illegible] suæ. *Ibid.*; vide *Bedam in Joan.*, cap. 12.

[g] Sentimenta. Sic passim apud Rabanum, vel etiam [illegible] *in Matth.* lib. [illegible], cap. 26.

[h] Sentimenta, potius sentimentum; [illegible]

[i] *Sed quia fur erat, et loculos habens*, ea quæ mittebantur portabat. Portabat, an exportabat? Sed ministerio portabat, furto exportabat. *S. August. in Joan.*, tract. L, n° 6.

litatem [a] admirantes, odorem nardi haurientes, dilectionem ejus et devotionem approbantes. Quorum quidam persuasi sermonibus Judæ, non tamen eo animo quo ille, sed simplici oculo, propter curam pauperum, *indignati sunt* adversus eam, dicentes (*Matth.* XXVI, 8; *Marc.* XIV, 4; *Joan.* XII, 5): *Quare unguentum hoc non venit trecentis denariis, et datum est egenis* [b]? Quibus illico se Salvator opponens: *Sinite eam*, inquit, *quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habebitis vobiscum, et, cum volueritis, potestis illis benefacere, me autem non semper habetis. Quod habuit hæc, fecit: prævenit ungere* caput *meum in sepulturam: ad sepeliendum me fecit; mittens hoc unguentum in corpus meum*, officium sepulturæ meæ præveniens [c]. *Amen dico vobis: Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium hoc, in universo mundo, narrabitur quod hæc fecit* mihi Maria, *in memoriam ejus* (*Marc.* XIV, 6, 7, 8: *Matth.* XXVI, 12).

Cap. XIX. — *Ubi turba Christo occurrit, Christus flevit, esurit, et quare quotidie Bethaniam rediit.*

Cognovit igitur turba multa ex Judæis quod Jesus esset Bethaniæ, *et* curiositate duce, non charitate, *venerunt* [d], *non propter Jesum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit Jesus. Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut et Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum* (*Joan.* XII, 9: *Matth.* XXI, 7: *Marc*, II, 7; *Luc.* XIX, 35), quasi non posset suscitare occisum, qui suscitaverat quatriduanum [e]. *In crastinum autem sedens asello* Salvator, cum ramis palmarum, et laudibus populorum, a monte descendens Olivarum, videns civitatem, flevit super illam [f]. Ingressus urbem, templum adiit [g], indeque trapezitas et mercatores ejecit, cæcos et claudos curavit, et cum pontificibus disputavit. Et post tot lacrymas, pro peritura urbe, in signum perituræ animæ, fusas [h], post tot laudes conclamantium: *Hosanna filio David* (*Matth.* XXI, 15); post processionis pompas, sternentium vestes, flores et frondes in via: post tot miracula: post visum ab omnibus fulgorem divinitatis in facie ejus, a cujus timore negotiatores fugerunt [i]: post diuturnam denique disputationem et doctrinam non invenit *ubi caput reclinaret* (*Luc.* IX, 58), in tot populis, qui ad diem festum convenerant. Et, *circumspectis omnibus*, si quis eum ad hospitium invitaret, *cum jam vespera esset* [j] (*Marc.* I, 11), tantæ paupertatis erat, et ita nulli unquam ullatenus voluit adulari, ut in tanta urbe nullum hospitium, nullam habuit mansionem, *exiit* in monte Oliveti, cum *duodecim* apostolis: ut quod Jerosolymis non habebat, haberet *in Bethania*, apud beatum Lazarum et sorores ejus hospitium [k]. *Et alia die exiens, esuriit* (*Matth.* XXI, 17), quia sic voluit; et videns secus viam ficulneam, venit quærens si quid fructus *inveniret in ea*. Et nihil inveniens, nisi folia, maledixit ei: *Nunquam*, inquiens, *nascatur ex te fructus in sempiternum* (*Marc.* X, 19). [l] Et erat tota die docens in templo. Redeunte

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Carnalitatem, *hic carnalitas spiritualitati opponitur, ad designandum teneritudinem amoris.*

[b] *Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes: ut quid perditio hæc? potuit enim venundari multo, et dari pauperibus.* Matthæus hæc quomodo et Marcus; synecdochικῶς loquitur, pluralem videlicet numerum pro singulari ponens, nam Joannes distinctius loquens, Judam et locutum esse testatur, et hoc gratia cupiditatis, eo quod fur fuisset, et loculos habens, ea quæ mittebantur portaret.

Potest etiam intelligi quod et alii discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, aut eis Juda dicente persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthæus et Marcus etiam verbis expresserint. Sed Judas propterea dixerit quia fur erat, cæteri vero propter pauperum curam, Joannem autem de solo illo id commemorare voluisse, cujus ex hac occasione furandi consuetudinem credidit intimandam. *Rabani in Matth.*, lib. VII, cap, 26; apud *Bedam in Marc.* lib. IV, cap, 14. *Ubi in editis perperam legitur* lætari vero *pro* cæteri vero. *Homil. fer.* III *Palm. Demum ex S. August., de Consens. Evang.* lib. II, nº 156.

[c] *Quod habuit hæc, fecit, prævenit ungere corpus meum*, jam defuncti tangere non potuit: solum quod potuit fecit. Prævenit vivum adhuc funerandi officio donare. *Beda in Joan.*, cap. 12.

[d] Curiositas hos, non charitas adduxit ad Jesum. *Alcuin.* ex *S. August.*, *ibid.*, *tract.* L, nº 14.

[e] O stulta cogitatio, o cæca sævitia! Dominus Christus qui suscitare potuit mortuum, non posset occisum? *S. August.*, *ibid.*, nº 14.

[f] Notandum vero quod hic introitus ejus in Jerusalem ante quinque dies Paschæ, in quo mysterium sacrosanctæ passionis suæ implere decreverat, factus est: narrat enim Joannes quod ante sex dies Paschæ venerit Bethaniam ubi cœna ei facta... Atque in crastinum asino sedens, obviante cum palmis plurima turba venerit Jerosolyma. *Rabani in Matth.*, lib. VI, cap. 21.

[g] Ingressus civitatem, primo templum adiit, *Rabani in Matth.* lib VI, cap. 21.

[h] *Videns civitatem flevit super illam.* Hoc semel egit, cum perituram civitatem esse nuntiavit; hoc quotidie Redemptor noster per electos suos agere nullatenus cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos pervenisse considerat. *Rabani Homil. Dom.* XI *post Pent.*, ex *Beda in Lucam*, l. V, c. 19.

[i] Plerique arbitrantur maximum esse signorum, quod Lazarus suscitatus est... Mihi hoc videtur esse mirabilius quod... potuerit ad unius flagelli verbera tantam ejicere multitudinem, mensasque subvertere, et cathedras confringere, et alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sidereum radiabat in oculis ejus, et divinitatis majestas lucebat in facie. *Rabani in Matth.*, ex *S. Hieronymo Comment.*, lib. III, *in Matth.*, cap. 21.

[j] *Circumspectis omnibus exivit in Bethaniam.* Inspicit quippe internus arbiter omnium corda, et cum non invenit ubi caput reclinet, secedit ad fideles, et in eis qui obediunt verbo, mansionem sibi una cum Patre facere gaudet. Bethania namque domus obedientiæ dicitur. *Raban Homil. fer.* VI *hebdomad.* IV *post Pent.* Ex *Beda in Marc*,, lib. III, cap. 11.

[k] Hoc quoque intelligendum est, quod tantæ fuerit paupertatis, et ita nulli sit adulatus, ut in urbe maxima nullum hospitem nullamque invenerit mansionem, sed in agro parvulo apud Lazarum sororesque ejus habitaret. Eorum quippe vicus Bethania est. *Raban. in Matth.*, *ibid*; ex *S. Hieronymo Comment.*, lib. III, *in Matth.*, cap. 21.

[l] Cum in civitatem reverteretur esuriit, vel veritatem humanæ carnis ostendens, vel esuriens salu-

vespera, rediit Bethaniam, ad Martham et Mariam. A Denuo mane, tertia feria, urbem repetiit, et cum eo apostoli, videruntque et arefactam, cui maledixerat, aruit. Denique Salvator apostolos hoc exemplo orandi et fiduciam impetrandi quidquid fideliter peterent, etiamsi montes transferri velint [2]. Et facto vespere relicta urbe repedavit ad familiare hospitium. Quarta vero feria, diluculo templum repetens, multa de fine sæculi suis locutus est apostolis, dum interim Judas Scarioth spopondit pontificibus ut proderet illis Jesum [3]. Interea Dominus Jesus consummavit illius diei sermones, ait discipulis suis: *Scitis quia post biduum hoc*, quod est hodie et cras, *pascha fiet* agni typici, et statim verus Agnus *Filius hominis tradetur ut* tertia die *crucifigatur* (*Marc.* XIII; *Matth.* XXIV; *Joan.* XIV, 19; *Matth.* XXVI, 1, 2). Dixit, vesperaque redeunte, reliquit B templum, rediitque Bethaniam, ultimum cum suis ministris et amicis Lazaro, Maria et Martha habiturus hospitium [4], more [illegible] (*Luc.* [illegible]), qui quotidie per diem docuerit tempora redeunte [illegible] rediit ad [illegible] [5]. Sic Salvator, et pascens et assumens, in Bethaniam domum rediit obedientiæ, insinuans quod a cunctis suis super omnia obedientiam quærit [6].

CAP. XX. — *[illegible], postquam cœnavit, [illegible] apostoli fugiunt; Petrus negat. Maria Christo adhæret.*

Prima autem die azymorum (*Matth.* XXVI, 17) quinta (id est, quinta feria) charissimis hospitibus suis, Lazaro, Mariæ et Marthæ ultimum valedicens, C vespere facto, cœnam fecit Jerosolymis, cum suis duodecim discipulis. Cœna illa celebris, cœna beata fuit, in qua suis apostolis pedes lavit, ex pane et vino corpus suum et sanguinem fecit. Secuta est [illegible] est, quam ipse [illegible], Salvatoris proditio et passio. Prodit enim per osculum, unus ex suis apostolis, in horto trans torrentem Cedron, tribuni et ministri pontificum, quos conduxerat, cum laternis et facibus et armis. Cumque vinctus abduceretur, *discipuli ejus, relicto eo, omnes fugerunt* (*Matth.* XXVI, 56). Mariæ vero Magdalenæ devotio non defecit. *Tunc post eum* [illegible] adhæsit ei Salvatori (*Ibid.* [illegible]), quia Juda prodente, Petro negante, et fugientibus aliis apostolis, Mariam Magdalenam, juxta eum semper [illegible] Redemptoris. Quis exprimat dolorem cordis ejus, et mentis anxietatem? [illegible] pectoris ejus, dum cerneret dilectum suum, osculo tradi, vinctum trahi, et ad pontificis Annæ palatium adduci. Ibidemque accusari, interrogari, judicari, reum mortis condemnari, conspui, exalapari (id est, alapis cædi), oculos velari, colaphizari et blasphemari. Quis possit lamenta Mariæ, et lacrymas quibus [illegible] cum a Anna pontifice ad præsidis Pilati prætorium, ac deinde a prætorio præsidis ad palatium Herodis regis? Quis singultus Mariæ, et tacitos ejus luctus explicet, quibus doloris [illegible] dum apud Herodem a pontificibus accusaretur, a rege interrogaretur, a militibus sperneretur, ab exercitu illuderetur, et indutus veste alba, ad præsidis audientiam remitteretur? Quis sine lacrymis, lacrymas Mariæ recolat, quas fudit, dum videret eum tribunalibus astare, [illegible] pontifices [illegible] ejus liberationem laborare, [illegible] modo comprobare plurimis [illegible] ut saltem, pro reverentia diei paschalis, liceat eum [illegible] [7], pontifices vero contradicere, pro latrone

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DECERPTÆ.

[illegible] Cumque vidisset arborem [illegible], quam intelligimus synagogam [illegible] venit ad eam [illegible] nihilque invenit in illa [illegible] [illegible] legis et [illegible] *in Matth.*, ex *S. Hieronymo*. Quomodo Dominus multa in parabolis dixerit, ita etiam nonnulla in parabolis facere solebat [illegible] D [illegible] *ibid.*

[2] [illegible]

[illegible] *Matth.*, ex *S. Hieronymo*. [illegible]

post biduum pascha fiet [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[7] [illegible]

Barabba preces porrigere, de Jesu conclamare : Crucifige, crucifige? Tunc dolor Mariæ renovatus est, cum videret Dominum suum exui, ad columnam religari, et flagris toto corpore laniari : quod etiam columna ipsa testatur, ad quam ligatus est Dominus, quæ usque hodie cernentibus dominici sanguinis certa signa demonstrat. Tunc mœstitia Mariæ, et mentis amaritudo incanduit, cum Pilatus adjudicavit petitionem fieri pontificum, et milites totam cohortem convocaverunt, Christum purpuratum, spinis coronatum, arundinem pro sceptro manu tenentem, ironice adoraverunt, irrisione salutaverunt [a], aceto et felle potaverunt; caput ejus arundine percusserunt, in faciem ejus exspuerunt ac demum chlamydem ei coccineam abstulerunt, et propriis indutum vestibus induxerunt. *Et bajulans sibi crucem, exivit* urbem spinis coronatus. *Sequebatur eum* regina cœli ejusque sorores, et *Maria Magdalena*, cæteræque matronæ, *quæ plangebant et lamentabantur eum, quæque* non solum de *Galilæa*, sed de Judæa et de Jerosolymo *secutæ fuerant eum*. *Conversus* autem *Jesus ad* amantes se feminas oculos et ora reflexit, et ait : *Filiæ Jerosolymi, nolite flere super me, sed super vosmetipsas flete, et super filios vestros ; quia si me viridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet* (*Joan.* XIX, 17 ; *Luc.* XXIII, 27 ; *Marc.* XV, 40; *Matth.* XXVII, 55 ; *Luc.* XXIII, 28) [b] ?

CAP. XXI.—*Ubi Christus crucifigitur, Maria astante; deponitur et involvitur, Maria præsente.*

Fortis ut mors dilectio (*Cant.* VIII, 6) : cernitur Domini passio, nec cessat Mariæ devotio ; ducitur Christus ad crucifigendum. Maria sequitur ; et ploratibus probat affectum. Christus in cruce levatur ; Maria ejulat, et cruciatur. Christus in cruce clavis configitur; Mariæ anima mœroris aculeis perforatur : Christus a pontificibus illuditur, a militibus irridetur, a latronibus convicia patitur [c], a prætereuntibus capita moventibus, et vah conclamantibus blasphematur [d]; dum ipse interim Patrem pro suis crucifigentibus deprecatur (*Matth.* XXVII, 40). Quanta inter hæc omnia, fuit in mente Mariæ tristitia, qui singultus, quot suspiria, dum dilecti dilectoris sui, inter latrones pendentis, dolores cerneret ! Sed tamen cernere sustinuit tam dilecti, tam duros, tam diuturnos, Domini, cruciatus. Quanta amaritudine et anxietate debriata est cum audiret Messiam de cruce clamantem : Sitio ; cum videret spongiam, absinthio aceto , et myrrha, et felle intinctam, arundini imponi, spongiæ hyssopi calamum imprimi, spongiam arundine ori ejus apponi, hyssopi calamum labiis ejus applicari, et cum gustasset bibere nollet [e]! Tunc demum mœror Mariæ recendit [f] cum audiret Dei Filium de cruce valedicere Matri suæ ; curam matris sancto Joanni committere, qui tunc erat annorum viginti trium ; Eloi congeminare ; consummatum est exclamare ; in manus Patris animam commendare; clamore tandem valido, quando voluit, exspirare. Et post solis deliquium, post trium horarum tenebras, post diruptum templi velum, post terræmotum, post petras scissas, post aperta monumenta, post centurionis et totius multitudinis abscessum ; cum videret missos milites, adhuc viventium latronum crura frangere : quis negat Mariam, Domini sui crurifragio, vehementissime timuisse? Çujus e vestigio immensum crevit mœstitia, cum unus ex militibus latus Salvatoris perforavit lancea, et continuo, de frigidi pectoris penetralibus, fluxit sanguis et aqua. O quam gratus fuit Mariæ adventus nobilis viri Joseph [g] ab Arimathia, et Nicodemi principis, cum centum libris myrrhæ

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

arguit offerentes, justum esse pronuntians qui crucifigendus est. *Rabani in Matth.*, lib. VIII, cap. 27.

[a] Milites quidem illudentes hoc faciunt, ut nudatum pristinis vestibus, induant chlamydem coccineam pro purpura, qua reges veteres utebantur, et pro diademate ponant ei coronam spineam, pro sceptro regali dent calamum, et adorent quasi regem. *Rabani in Matth.*, lib. VIII, cap. 27.

[b] Viride lignum, seipsum suosque electos : aridum vero, impios et peccatores significat. *Beda in Lucam*, lib. IV, cap. 23.

[c] *Idipsum autem et latrones et qui crucifixi erant cum eo improperabant ei.* Quomodo... improperabant ei, quandoquidem unus eorum... in Deum credidit, nisi intelligamus Matthæum et Marcum... pluralem numerum pro singulari posuisse ; sicut in epistola ad Hebræos legimus pluraliter dictum : *clauserunt ora leonum*, cum solus David significari intelligatur et pluraliter dictum : *secti sunt*, cum de solo Isaia tradatur. Quid autem usitatius (verbi gratia) quam ut dicat aliquis, et rustici mihi insultant, etiam si unus insultet.

Potest et in duobus latronibus uterque populus et gentium et Judæorum significari. Quia primum quidem uterque populus Dominum blasphemavit, quando pariter Judæi et gentes in mortem Domini consenserunt. Postea vero signorum magnitudine alter exterius agit pœnitentiam, et usque hodie Judæos increpat blasphemantes. *Rabani in Matth.*, lib. VIII, *ibid.*

[d] *Vah* est exprobratio malorum, ut in Evangelio, *vah qui destruis templum Dei*, id est, exprobandum est ei qui de se talia jactat. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

[e] Rabanus duo facta conglobat, non servato temporum ordine. Jam dixerat cap. 20, *milites irrisione salutaverunt, aceto et felle potaverunt, caput ejus arundine percusserunt ;* licet Christus aceto non fuerit potatus in prætorio. Hic similiter prætermisso temporum ordine, jungit posteriori Christi potationi, circumstantias prioris a Matthæo et Marco descriptas : *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum, et cum gustasset noluit bibere.* « Quod autem dicitur : *cum gustasset noluit bibere*, hoc indicat, quod gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit. Sed et hoc quod Marcus ait *myrrhatum vinum*, intelligendum est Matthæum dixisse *cum* felle mixtum. Fel quippe pro amaritudine posuit, et myrrhatum enim vinum amarissimum est. Quanquam fieri possit ut et felle et myrrha vinum amarissimum redderent. » *Rabani in Matth.*, lib. VIII, cap. 27.

[f] *Recendit*, quæ vox in veteribus instrumentis non reperitur. Forte derivata est a *recentia*, quæ *initium* sonat, unde *recendere*, idem esset, ac *incipere ;* modo tamen mendosa non sit lectio.

[g] Joseph *dives* refertur non de jactantia evangelistæ qui virum nobilem referat Jesu fuisse discipu-

et aloes [a], ad exsequias Domini præparantia [Forte, præparata]! Quam libenter intuita est clavos extrahi de manibus et pedibus Salvatoris, corpus deponi, et condiri linteo corpus, caput sudario involvi! Gesta sunt hæc omnia, Maria astante, Maria intuente, Maria miserabiliter et inconsolabiliter lamentante.

CAP. XXII. — *Ubi Christus sepultus sit, et quando Maria [illegible].*

Hortulus quidam erat in phasio [b] civitatis, juxta locum ubi crucifixus est Jesus. In hoc horto, Joseph nobilis decurio, sibimet monumentum exciderat, rotundum, de subjacente rupe, rubicundi coloris et albi; tantæ altitudinis, ut super pavimentum intro consistens homo, manu extenta, vix culmen posset attingere (*Joan.* XIX, 41; *Matth.* XXVII, 60). Ab oriente erat introitus et ostium monumenti; ab aquilone mausoleum, super pavimentum monumenti, excisum de ipso pavimento, longitudinis septem pedum, non superius patulum, sed solidum; ab australi vero parte latus apertum per totum [c]. Conditum quoque corpus Salvatoris et involutum, intulerunt ab oriente in monumentum, ab australi vero parte in mausoleum; ubi supinum collatum [*Forte*, collocatum] caput ad occasum habuit, sinistrum latus ad aquilonem solidum, dexterum ad meridiei patulum [d]. Quibus gestis, sub omni celeritate, ne prima eos sabbati vespera occuparet, exierunt de monumento cum multis lacrymis, et magno cordis dolore. Et viri quidem, qui aderant, advolverunt [illegible] *saxum magnum ad ostium monumenti* [e], moxque ad propria recesserunt. *Maria vero Magdalene*, cum sociis suis, *sedentes contra sepulcrum* lamentabantur flentes Dominum. Inspecto itaque diligentius situ monumenti, quod frequenter visere cogitabant, [illegible] civitatis, et pigmentarios adeuntes, aromata pretiosissima et balsama coemerunt, et quæ apud se, usque in secundam sabbati vesperam, reposuerunt. Nam quamvis inconsolabiliter lugerent, et [illegible] lamenta [illegible], non tamen obliterare potuit magnitudo mœroris, memoriam religiosi amoris. *Illa enim paraverunt tunc, et sabbato siluerunt* (*Luc.* XXIII, 56); perrexerunt[illegible] pontifices præsidi Pilato, et [illegible] sepulcro [illegible] aliquem [illegible]. Quibus ille: Vester est [illegible]; sufficiat vobis quod in ejus nece consensi [illegible] [f]. Judæi igitur abeuntes, munierunt sepulcrum, et *signato lapide, cum custodibus* (*Matth.* XXVII, 62, 65, 66).

CAP. XXIII. — *Quando sabbatizaverit Christus, quatiter Maria, et de præparatione aromatum ad [illegible].*

Erat autem magnus dies ille sabbati (*Joan.* XIX, 31) quo, post tot et tanta tormenta, caro Christi requievit, *in spe resurrectionis* (*Psal.* XV, 10), absque labe omnis corruptionis. Sabbatizavit igitur Maria Magdalena, et mater, [illegible] (*Luc.* XXIII, 56); singultus enim præcordiorum, et fletus oculorum non [illegible] sabbatizare. At, ubi desiderata advenit vespera sabbati, [illegible] Joanna et Susanna, aliæque Mariæ aromata electa et pretiosa coemerunt, et balsamum [illegible] species [illegible].

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

lum, sed ut ostenderet causam quare a Pilato corpus Jesu potuerit impetrare. Pauperes enim et ignoti non poterant ad Pilatum præsidem Romanæ potestatis accedere, et crucifixi corpus impetrare. *Rabani in Matth.*, lib. VIII, cap. 27, ex *Beda in Evangel.*

a Myrrha arbor Arabiæ, altitudinis ad quinque cubitorum similis spinæ. Aloe in India atque Arabia gignitur, arbor odoris suavissimi ac summi. In Evangelio de sepultura Domini ita legitur: *Venit ergo Joseph, et tulit corpus Jesu. Venit autem et Nicodemus... ferens mixturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum. Rabani de Universo*, lib. XIX, cap. 7.

b Phasio [illegible], eodem significato atque paschium, id est pascuum, pratum. [illegible] supplement.

c De monumento Domini [illegible], qui nostra ætate Jerosolymis fuere, quod domus fuerit rotunda, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intus consistens homo, vix manu extenta culmen posset attingere, quæ habet introitum ab oriente, cui lapis ille magnus advolutus, atque impositus est. In cujus monumenti parte aquilonali sepulcrum ipsum, hoc est locus Dominici corporis de eadem petra factum est, septem habens pedes longitudinis, trium vero palmorum mensura cætero pavimento altius eminens. Qui videlicet locus non desuper, sed a latere meridiano per totum patulus, unde corpus inferebatur; color autem ejusdem monumenti et loculi rubicundo et albo dicitur esse permixtus. *Rabani in Matth.* lib. VIII, cap. 27. *Descriptio hæc desumpta est ex Beda in Matth.* lib. IV, cap. 27, *in Marc.* lib. IV, cap. 15. Vide etiam apud eumdem *De Locis sanctis*, cap. 2.

d Corpus, quod supinum jacens, caput habebat ad occasum, dexteram necesse est haberet ad australem. *Beda in Marc.*, lib. IV, cap. 16, et *Homil.* [illegible]

e *Joseph ... advolvit saxum magnum ad ostium monumenti et abiit.* Saxum magnum, quod non aliqua [illegible] plurimorum [illegible] sepulcrum [illegible]. *Beda ibid.*

f Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Ac si diceret: sufficiat, quod [illegible] vobis per meam consensionem in necem innocentis [illegible]. *Rabani in Matth.*, [illegible].

g Sabbatum ... [illegible] requievit Dominus in sepulcro, et [illegible] mysterium [illegible]. *Rabani de Universo*, lib. [illegible], cap. 12. Quia sexta enim die homo factus et tota est mundi creatura perfecta, septima autem [illegible] ab opere suo requievit, [illegible]. *Rabani in Matth.*, lib. VIII, cap. 27, et alibi.

Sabbati Paschalis [illegible] quod [illegible] Dominus in sepulcro quievit. *Rabani de Institutione clericorum*, lib. II, cap. 38.

III, 6). Cernere erat in muliere mares animos, dum opere compleret quod rex Salomon in ejus persona cecinerat. *Manus meæ distillaverunt myrrham, digiti mei pleni sunt probatissima myrrha, et aloe, et universis primis unguentis* (*Cant.* V, 5; IV, 13). Erumpebant jugiter lacrymæ inter miscendum, de *pinguedine* cordis, ex recordatione dilecti dilectoris, et incalescente pectore ad ignem amoris, reliquatus ab intus *adeps* pietatis emanabat per oculos. Videres, oculorum rore, spicas humectas, gradatim excussas, singultibus, lacrymas aromatibus immixtas, manus ejus maditas pupullarum pluviis, guttas ex palpebris ejus profluentes, omni gutta et casia chariores, et Deo certe gratiores. Sane adeo celebrem, ita claram, tamque fulgidam, fecit noctem dominicæ resurrectionis, operibus suæ devotionis, præclara pigmentaria Salvatoris, cum sociis suis, ut, ex tunc, ordinem temporum narrari voluerit Deus, creator temporum, noctique diem succedere [a].

CAP. XXIV. — *Ubi Christus resurgit, angelus descendit, Mariæ occurrerunt ad monumentum.*

Et post sabbata tristia, felix dies illuxit: solque ab inferioribus, rectum tramitem orientis ascendens, et cœlum irradians, roseam præmisit auroram; dum interim verus *sol justitiæ, Christus, ab inferis victor ascendit* (*Malach.* IV, 2), et hora qua voluit, a mortuis immortalis resurrexit [b]. In illa hora, *terræ motus factus est magnus, et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt* (*Matth.* XXVIII, 2; *Matth.* XXVII, 52). Interea Maria Magdalena, balsamita nobilis, præparatis ante diluculum confectionibus, primis et præcipuis liquoribus pisticis, sua alabastra replevit, tam pretiosis ut pretium mundi digne condirent, tam copiosis ut condiendo corpori abunde sufficerent. Et valde diluculo, nondum sublatis tenebris onustas habens ulnas aromatibus, ad sepulcrum Salvatoris, celerrime properavit, cui omnis celeritas tarda videbatur. Fervor enim dilectionis ægre tulerat moras noctis. Sequebantur autem Salvatoris primiceriam Magdalenam aliæ Mariæ, Cleophe videlicet, et Salome, et Joanna, et Susanna, et cæteræ quæ cum eis erant, portantes singulæ quæ paraverunt aromata. Diversa quidem tempora visitationis describunt etiam evangelistæ, non mendaciter, nec perfunctorie; sed ex industria, pro sedulæ visitationis indicio dum crebro currunt et recurrunt, abeunt et redeunt, nec patiuntur a sepulcro Salvatoris diutius vel longius abesse [c]. Ne igitur, vel in modico, me a sensu evangelistarum temere, quod absit, aberrare contingat, præmissis singulorum nominibus, ipsa verba singulorum scribere curavi [d]; satius id fieri arbritratus, propter quosdam qui commentarios scribunt, qui visiones angelorum sic conglomerant, sic confundunt, quas singulæ evangelistæ diverse referunt: ut visionem angelorum non quater, non ter, sed bis habuisse Marias vix consentiant; tanquam Deo esset impossibile, vel tantæ solemnitati incongruum, saltem sex angelos, resurgenti Christo astitisse, vel mulieribus apparuisse: unum foris sedentem secundum Matthæum; alterum intus sedentem secundum Marcum; duos sedentes, soli Magdalenæ visos, secundum Joannem [e]. Matthæus (*Matth.* XXVIII, 1): *Vespere autem sabbati, quæ* pro gloria resurrectionis *lucescit in prima sabbati*, serie temporum permutata, *venit Maria Magdalena, et altera Maria*, videre *sepulcrum*. Marcus (*Marc.* XVI, 1): *Et valde mane, una sabbatorum Maria Magdalena, et Maria Jacobi et Salome venerunt ad monumentum, orto jam sole* justitiæ, Christo, post occasum corporis [f]. *Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis*

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Quærendum est nobis cur noctem Dominicæ resurrectionis Evangelista describens ait: *Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati*, cum consuetus ordo temporum habeat vesperam magis tenebrescere in noctem quam in diem lucescere: sed mystice loquens Evangelista, quantum dignitatis hæc sacratissima nox de gloria evictæ mortis acceperit, insinuare studuit: dum ejus exordium quo devotæ Christo feminæ in obsequium illius vigilare cœperint insequentem jam diem lucescere perhibuit. Nam Dominus auctor et ordinator temporum, qui in ultima noctis hujus parte surrexit, totam eam nimirum resurrectionis lucem festivam reddidit et coruscam. Siquidem ab exordio mundanæ creationis usque huc, ita temporum cursus distinguebatur ut dies noctem præcederet juxta ordinem videlicet primæ conditionis. Hac autem nocte per mysterium resurrectionis Domini temporum ordo mutatus est. Nam quia nocte resurrexit a mortuis, die vero sequente ejusdem resurrectionis effectum discipulis ostendit.... rectissime nox illa sequentis diei conjuncta est luci, ac sic temporum ordo statutus ut dies noctem sequatur. Et quidem aptissime quondam diem sequebatur nox, quia homo a luce paradisi peccando lapsus, in hujus sæculi tenebras ærumnasque decidit. Aptissime autem nunc dies sequitur noctem quando per fidem resurrectionis a peccati tenebris et umbra mortis ad lucem vitæ Christo largiente reducimur. *Rabani in Matth. cod. Bibl. Regiæ*, 2439: *Homil. in vigil. Paschæ*; ex *Beda in Matth.*, lib. IV, cap. 28; *Homil. in vigiliis Paschæ.*

[b] Dominus noster suam de sepulcro carnem resuscitare quando voluit, et quomodo voluit potuit. *Rabani Homil. fer.* III *Paschæ.*

[c] Quod diversa tempora istarum mulierum in Evangeliis describuntur, non mendacii signum est (ut impii objiciunt), sed sedulæ visitationis officium: dum crebro abeunt et recurrunt, et non patiuntur a sepulcro Domini diu abesse vel longius. *S. Hier.*, l. III, *in Matth.* cap. 38.

[d] Legentes obtestor, ut si qui forte nostra hæc, qualiacunque sint opuscula, transcriptione digna duxerint, memorata quoque nominum signa, ut in nostro exemplari reperiunt affigere meminerint. *Rabani in Matth. præfat.*

[e] Hic forte desunt verba hæc, vel his similia: *Et duos intus Mariæ Magdalenæ et cæteris mulieribus visos, secundum Lucam.*

[f] Solis occubitus passionem et mortem Christi significat, qui dixit: quandiu in mundo sum, lux sum mundi *Rabani Comment. in Matth.*, lib. III, cap. 8.

lapidem ab ostio monumenti? Erat quippe magnus valde. Et cum appropinquarent monumento, *viderunt revolutum lapidem* (*Marc.* XVI, 3, 4), a Salvatore [illegible] clauso ostio monumenti, integro sigillo [illegible] qui mundum ingressus est, clauso utero virginis, signaculo pudoris [a]. Hujus [illegible] *et sedebat super eum. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. Erat enim aspectus ejus sicut fulgur terribilis* [illegible] *vestimentum autem candidum sicut nix.*

CAP. XXV. — [illegible] *Maria* [illegible] *angelus* [illegible]

Joannes : *Maria Magdalena venit mane cum adhuc tenebræ essent ad monumentum, et videt lapidem sublatum a monumento* (*Joan.* XX, 1). Et [illegible] subjatum esse [illegible] indicans, [illegible] *Petrum, et ad alium discipulum quem diligebat Jesus* [b], ut aut secum quærerent, aut secum dolerent. *Et ait : Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum* [c]. [illegible] *Tulerunt Dominum de monumento* [illegible] addidit [illegible] affectu [d]. *Exiit Simon ergo Petrus, et ille alius discipulus* ; et [illegible] Currunt discipuli, Maria sequitur. Uterque discipulus *ingreditur monumentum*, [illegible] *sudarium* [illegible] *linteamina* [illegible] et viderunt vacuum sepulcrum, et crediderunt sublatum Domi- A num, ut Maria dixerat. *Redierunt* [illegible] [illegible] Maria [illegible] lacrymis [illegible] Turbata [illegible] [illegible] [illegible] B [illegible] Matthæus (*Matth.* XXVIII, 5) [illegible] Marcus (*Marc.* XVI, 5) [illegible] C [illegible]

NOTÆ [illegible] RABANO [illegible]

[a] Angelus revolvit autem lapidem, non ut egresuro Domino januam panderet, sed egressum ejus jam facti hominibus præberet indicium. Qui enim mortalis adhuc [illegible] virginis utero potuit nascendo mundum ingredi, [illegible] sepulcro potuit resurgendo exire de mundo. [illegible] Vide [illegible].

[b] Venit autem, sicut Joannes dicit, Maria Magdalena [illegible] Dominum [illegible] Joanni. [illegible]

[c] [illegible] Dominum de monumento [illegible]

[d] [illegible]

[e] [illegible]

[f] [illegible]

[g] Angelus qui sedebat [illegible]

[h] [illegible]

[i] [illegible]

[j] [illegible]

læ : vos ministræ, nos nuntii unius ejusdemque Domini. Jesum *quæritis* substantialiter salutarem, *Nazarenum*, nudius tertius *crucifixum* [a] *: surrexit non est hic*, qui tamen et ubique est [b]. Stabant autem Mariæ, intra monumentum, quod intraverant ab oriente, ante sepulcrum, sedebat angelus ante eas, in dextris sepulcri. Et extenta manu, mausoleum corpore vacuum quasi digito eis demonstrans, *Ecce*, ait, *locus, ubi posuerunt eum* principes Judæorum, et nobilis decurio, et alii qui eum devote sepelierunt. *Sed* quia revera surrexit a mortuis : *Ite, dicite discipulis ejus* qui, eo comprehenso, timuerunt, et relicto eo, omnes fugerunt ; *et Petro*, qui cæteris fugientibus, a longe secutus est eum ; ac postea cum eum e tertio negasset, Christusque negantem misericorditer respexisset, egressus de atrio principis sacerdotum, flevit amare [c] : eis, inquam, ne vel ex fuga vel ex negatione desperent, dicite, *quia* surrexit. Et ecce *præcedit vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. At illæ exeuntes fugerunt de monumento : invaserat enim eas tremor et pavor, et nemini quidquam dixerunt : timebant enim.*

CAP. XXVI. — *Ubi sola Maria Magdalena duos angelos sedentes, et deinde Christum, prima videt.*

Joannes : *Maria autem* Magdalena *stabat ad monumentum foris plorans* (*Joan.* XX, 11), magis mœrens pro eo quia sublatus erat de sepulcro, quam quod fuerat suspensus in cruce ; quæ quidem dilecti dilectoris sui, cujus vitalem præsentiam perdiderat, nec mortui memoriam, in ullis ejus reliquiis, retinebat [d]. Flebat igitur inconsolabiliter quia quem milites crucifigentes, et Judæi sepulcrum signantes, sibi reliquerant, irrecuperabiliter se amisisse timebat ; nec sibimet tamen, quæ ante lucem vacuum viderat

A mausoleum ; neque apostolis, qui eum secum quæsierant ; nec apostolis, quibus nuntiaverat ablatum ; nec sociis mulieribus, qui eum sæpe quærendo frustratæ fuerant ; nec angelis, a quibus non eum ibi esse, sed resurrexisse, audierat, credens ; *inclinavit se, dum fleret, et prospexit in monumentum* : ejus revera instinctu et inspiratione, qui eam ad se quærendum incitabat [e], qui ejus mentem igne amoris sui inflammabat ; quo docente nec apostolorum, nec mulierum, nec etiam suis propriis oculis, facile credendum esse putabat ; *et vidit duos angelos, in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus* Jesu. *Dicunt ei : Mulier, quid ploras ?* Quibus, Maria existimans eos quærere, nec nescios

B causam lacrymarum : *Quia tulerunt* Dominum *meum*, ut a toto partem significem [f] ; *et nescio ubi posuerunt eum*. Et hoc ad augmentum mœroris mei, cum ignorem ubi quæram consolatorem mei doloris [g]. *Hæc cum* ad angelos, inclinata ad ostium, *dixisset* Maria ; humilis enim erat janua monumenti, nec nisi humiliato locum sepulcri, interius, videre licebat : erecta denuo, *conversa est retrorsum*, ad solis ortum : *et vidit Dominum Jesum stantem*, in horto, *et non sciebat quia Jesus est*. Amabat enim valde quem desiderabat, diutius quæsierat : et quia non invenerat, jam a spe reperiendi languebat, et idcirco videbat, et non cognoscebat [h] ; ut merito illud propheticum dicere videtur : *Caligaverunt oculi mei a fletu meo* (*Job* XVI, 17), quia elongatus est a me, qui conso-

C labatur me. *Dixit ei* Jesus : *Mulier, quid ploras ? quem quæris* [i] *?* Quo audito, Maria incanduit desiderio ; et gemitus ingeminans, semifractis verbis, interroganti, quem *hortulanum existimabat*, venerabiliter [*Forte* lacrymabiliter], respondit, non dicens

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

desperant : vos autem cur pertimescitis qui vestros concives videtis ? *Raban. homil. in die Paschæ.*

[a] *Jesum quæritis Nazarenum.* Jesus latino eloquio *salutaris*, id est, salvator interpretatur. Et vero multi tunc Jesus dici poterant, non tamen substantialiter, sed nuncupative, ideo et locus subjungitur, ut, de quo Jesu dictum sit, manifestetur, *Nazarenum.* Et causam protinus subdit : *Crucifixum. Raban. in Matth. cod. Bibl. Reg., ibid.* Ex *Beda in Marc.*, lib. IV, cap. 16. *Homil. in die Paschæ.*

[b] Atque addidit : *Surrexit, non est hic.* Non est hic dicitur per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deerat per præsentiam majestatis. *Raban. in Matth. cod. Bibl. Reg., ibid.*

[c] Quærendum nobis est cur nominatis discipulis Petrus designatur ex nomine. Sed si hunc angelus nominatim non exprimeret qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet ; vocatur ergo ex nomine ne desperaret ex negatione. *Rabani Homil. in die Paschæ* Ex *Beda, ibid.*

[d] Oculi (Mariæ) qui Dominum quæsierunt, et non invenerunt, lacrymis jam exundabant, amplius dolentes, quod fuerat ablatus de monumento, quam quod fuerat occisus in ligno, quoniam magistri tanti, cujus eis (ei) vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat *Rabani Homil. fer.* V *Paschæ.* Quæ apud *Alcuinum de verbo ad verbum reperiuntur*, ex *Beda in Joannem*, cap. 20.

[e] Inde sublatum et discipulis ipse nuntiaverat, et illi ad monumentum venerant, et non solum intuendo, sed etiam intrando corpus Domini quæsierant, nec invenerant... Verum quod nimium dolebat, nec suis nec illorum oculis facile putabat esse credendum ? an potius divino instinctu in animo ejus effectum est ut prospiceret? *Rabanus ex S. Augustino, ibid., tractat.* CXXI, n° 1.

[f] *Quia tulerunt Dominum meum.* Dominum suum vocat Domini sui corpus exanime, a toto partem significans ; sicut omnes confitemur Jesum Christum Filium Dei unicum, Dominum nostrum, quod

D utique simul est et verbum et anima et caro, crucifixum tamen et sepultum, cum sola ejus sepulta sit caro. *Rabani Homil. fer.* V *Paschæ. Hæc apud Bedam, et Alcuinum*, ex *S. Greg. Mag. in Evang.* lib. II ; *hom.* 25 ; demum ex *S. August., ibid.*

[g] *Et nescio*, inquit, *ubi posuerunt eum.* Hæc erat causa major doloris quod nesciebat quo iret ad consolandum dolorem. *Raban. ibid., Beda. ibid.* : ex *S. August. tractat.* CXXI, n° 1.

[h] Notandum quod Maria adhuc de Domini resurrectione dubitabat... sed quia amabat et dubitabat, videbat et non cognoscebat : eumque illi amor ostenderat et dubietas abscondebat ; cujus adhuc ignorantia exprimitur, cum infertur et *nesciebat quia Jesus esset. Raban ibid.* ex *S. Greg. Mag. in Evang.*, lib. II, *homil.* 25, n° 4.

[i] *Dicit ei Jesus : Mulier, quid ploras, quem quæris?* Interrogatur doloris causa ut augeatur desiderium

cui fleret, vel quem quæreret, naturali more multum A amantium, qui quod ipsi amant cogitant, neminem non cogitare sperant. Loquebatur [a], sed parum timeret ut reportaret quem asportatum credebat: *Domine*, inquit, *si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam*. O fortem more dilectio! vere amanti nihil difficile. Vires amoris, quo in Christum ardebat, persuaserant Mariæ corpus Salvatoris, centum libris aloes et myrrhæ circumlitum, se solam posse portare. Ad hæc Salvator, cum Mariam quam consolari poterat, magis accenderet quærendo quem quæreret; non ferens hanc diutius, et anhelantem aspicere, et ejulantem audire; jam enim usque ad defectum spiritus mœrebat, ex magnitudine desiderii, multitudine doloris, dum præsens ipse, quem quærebat, se celabat videnti, et B ostendebat non videnti: vocavit ex nomine, *in multitudine dulcedinis suæ* (*Psal.* xxx, 20), dicens: *Maria*, agnosce me a quo recognosceris. *Novi te ex nomine* (*Exod.* xxxiii, 12), scio quæ sis [b], et quid velis. Ecce me, ne plores, ecce me quem quæris. Quievit illico Mariæ mœrentis amaritudo, ut sensit consolatus amoris et Domini dulcedo. Agnovit amicam vocem, sensit solitam suavitatem, qua vocari consueverat, Maria. Moxque, demisso vultu, suppliciter adorans, Magistrum discipula salutavit dicens: *Rabboni* (*quod dicitur, Magister*) (*Joan.* xx, 16) [c]. Et accedens, ut se ad Christi vestigia humiliaret, et pedes ut multis antea diebus fecerat, amplecteretur; audivit a Domino: *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum*. *Noli me* C *tangere*, amplexibus corporis; nondum enim credis me evasisse compedes mortis, quem viventem quæris cum mortuis. Quin potius, tange me fidei amplexibus cordis, firmiter tenens fidem meæ resurrectionis. *Nondum enim ascendi ad Patrem* in corde tuo, quem non cernis, nec Deo Patri credis æqualem [d]. Audiens hæc, Maria non dubitavit, sed credidit Christo, cujus fervorem fidei ... desideratæ ... nam *granum sinapis*, quod in corde ejus hortulanus seminaverat Jesus, illico radicem, *crevit in arborem magnam* (*Matth.* xiii, 31; *Luc.* xiii, 19) firmissimæ fidei; credidique indubitanter, quem videbat Christum Filium Dei, eumdem esse Jesum, quem dicebant *viventem* [e]; vere a mortuis resurrexisse, quem viderat morientem; vere Deo Patri æqualem esse, quem quæsierat in sepulcro jacentem.

CAP. XXVII. — *Ubi Magdalenam Christus ad apostolos mittit apostolam.*

Peremit denique Salvator, eximiæ prærogativa gratiæ, qui in primordiis suæ resurrectionis amicæ pectore nunquam ardere desierat, amicæ sanctissimam, quippe quem nullus latet secretum, ne in corde credentis ... jam ad Patrem ascendisse, acceptamque eam ad apostolos instituit apostolam, digna secunda gratia ... principio et principali honoris privilegio digna pro meritis omnium ministrarum ... signiferam, quam ante tantorum instituerat resurrectionis evangelistam, et ait illi: *Vade ad fratres meos, et dic eis*: Hæc dicit Dominus: *Ascendo ad Patrem meum* per naturam, *et Patrem vestrum* per gratiam [f]; *ad Deum meum*, sub quo sum homo,

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

quatenus cum nominaret quem quæreret, in amore ejus ardentius æstuaret. *Raban. ibid.*

[a] Hoc habet vis amoris, hoc agere solet in animo, ut quem ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare. Recte et hæc mulier quem quærit non dicit; et tamen dicit: *Si tu sustulisti eum*, quia alteri non putat esse incognitum, quem ipsa continuo plangit desiderio. *Ibid.*

[b] *Dicit ei Maria*: ... ac si aperte dicat ei: recognosce eum a quo recognosceris. Perfecto quoque viro dicit: *Novi te ex nomine*. ... Ac si aperte Dominus dicat non te generaliter ut cæteros, sed specialiter scio. *Raban. ibid.* et apud *Alcuin.* ex *S. Greg. Mag. ibid.*

[c] *Dicit ei Rabboni*. Hic vocabat doctorem a quo discerneret humana et divina discebat. *S. August.*, *ibid.*, *tractat.* cxxi, n° 2.

Maria *ergo*, quia vocatur ex nomine, cognoscit D auctorem, atque eum protinus Rabboni, id est magistrum vocat, quia et ipse erat qui quærebatur exterius, et ipse qui eam interius, ut quæreret, docebat. *Ibid.* et apud *Alcuin.*, *ibid.* Ex *S. Greg. Mag. ibid.*

[d] *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum*. In his verbis ostenditur quod Maria amplecti voluit ejus vestigia quem cognovit, sed ei magister dicit: *Noli me tangere*, non quia post resurrectionem Dominus tactum renuerit feminarum, cum de duabus ad sepulcrum ejus scriptum sit: *Accesserunt et tenuerunt pedes ejus*. Sed cur tangi non debeat ratio quoque additur cum subditur: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum*. In corde enim nostro tunc Jesus ascendit ad Patrem, cum æqualis Patri creditur. Nam quisquis eum æqualem Patri non credit, adhuc in ejus pectore ad Patrem non ascendit. *Rabani Homil.* ... et apud *Alcuin.* ex *S. Gregorio Magno*, *ibid.* Similia apud *Beda in Joan.*, cap. 20.

[e] *Illa existimans quia hortulanus esset*... Erravit qui errando mulier hoc credidit, quia Jesum hortulanum credidit. An non et spiritualiter hortulanus erat, qui in ejus pectore per amoris sui semina virtutum virentia plantavit sata? *Raban. Homil.* ... *Paschæ.*

Fidem autem grano sinapis comparavit Christus. *Ibid.*

Homo qui seminavit in agro suo granum sinapis Christus est, qui seminavit fidem in mundo, in qua volucres cæli, id est, spiritales animæ requiescunt. *Raban. de Universo*, lib. xix, cap. 1.

Arbor fidei videtur ut in Evangelio, cum granum sinapis crescit ... et fit arbor magna. *Raban. Allegoriæ in Sacram Scripturam.*

Jesum cum hæc et respondens, fides ... hortulanus ille in ejus corde tanquam in horto suo granum sinapis seminabat. *Raban in Joan.*, cap. 20. Ex *S. August.*, *ibid.*, *tractat.* cxxi, n. 3.

[f] *Vade autem ad fratres meos et dic eis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, et ad Deum meum et Deum vestrum*. Non ait Patrem nostrum, aliter ergo meum, aliter vestrum. Deum meum sub quo et ego homo sum; Deum vestrum inter quos et ipsum mediator sum... ascendo ad Patrem meum videlicet per

et Deum vestrum (*Joan.* XX, 17), inter quos et ipsum mediator sum. Dicit, moxque evanuit ex oculis ejus. At illa tanta, tamque præcipua dignitate honoris et gratiæ sublimata, ab ipso Dei Filio Domino Salvatore; primaque et præcellentissima ejus apparitione sola illustrata, ut pote in omni feminco sexu, post singularem virginem Dei genitricem, Deo familiarissima, devotissima, atque charissima, apostolatus officio quo honorata fuerat fungi non distulit, quinimo incontinenti propere *venit* ad apostolos et ait illis: Congratulamini mihi, omnes qui diligitis Dominum, *quia* quem quærebam apparuit mihi; et dum flerem ad monumentum, *vidi Dominum* meum; *et hæc dixit mihi: Vade ad fratres meos, et dic eis*: Hæc dicit Dominus *: Ascendo ad Patrem meum*, qui me ante sæcula genuit; *et ad Patrem vestrum*, qui vos sibi filios adoptavit. *Ad Deum meum*, quia descendi: *et* ad *Deum vestrum*, quia ascendistis [a]. Ecce vita quæ per Evam mundo ablata est, quæque per Virginem Mariam nuntiatur, reddita. Tunc toxico potorio Eva virum in paradiso debriavit; nunc æternæ vitæ calicem apostolis Magdalena propinavit [b]. Hausit Eva *fel aspidis (Job.* XX, 14) prima in horto deliciarum [c]; vidit Maria victorem mortis, prima, in horto exsequiorum. Eva proprio viro persuasit, serpentis promissione: *Eritis sicut dii scientes bonum et malum* (*Gen.* III, 5). Maria, suis coapostolis evangelizavit Messiæ resurrectionem: *Quia vidi Dominum*, et prophetavit ascensionem: *Et hæc dixit mihi: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum* (*Joan.* XX, 18). Longe verior prophetissa Maria, quam Eva; longe melior novissima, quam prima pincerna. *Hæc mutatio dexteræ Excelsi* (*Psal.* LXXVI, 11). Quæ ad sepulcrum venerat aromatibus onusta pigmentaria, ut mortuum condiret, inveniens vivum, libenter mutavit officium, quo fungi cogitaverat; pincerna viventis Salvatoris, veræ vitæ balsama propinavit apostolis. Quod autem primo soli Mariæ Magdalenæ apparuerit Salvator, ut secundum Joannem exposuimus, testatur et evangelista Marcus. *Surgens Jesus mane, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ* (*Marc.* XVI, 9). Et quoniam multas Marias legimus, ne etiam plures Magdalenas, ut quidam voluerunt, putemus, adjungit celebre beneficium, et certum indicium: *De qua ejecerat septem dæmonia.* Quæque, non solum prima resurgentem viderit, sed etiam prima apostolis evangelizaverit testatur, subjungens: *Illa vadens nuntiavit iis qui cum Jesu fuerant, lugentibus et flentibus; et illi audientes, quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt.* Quibus illa cum persuadere non posset, recurrit ad monumentum, sperans, ut contigit, denuo videre Dominum.

CAP. XXVIII. — *Ubi duo angeli stantes, et Christus secundo apparuit, et de reliquis apparitionibus.*

Hucusque de prima Salvatoris apparitione, qua primo mortalium soli Mariæ Magdalenæ videri voluit; et de apparitione duorum angelorum, quos sola Maria sedentes vidit, et allocuta est; et de apostolatu Mariæ, quo, in die tantæ solemnitatis, qua nulla unquam felicior vel celebrior fuit, vel est, vel erit [d], ab ipso Dei Filio sublimata, coapostolis suis resurrectionem jam factam prima evangelizavit, et ascensionem futuram sola prophetavit; et qualiter potum vitæ prima propinans apostolis, Evæ potorium expiavit, sub testimoniis evangelistarum Joannis et Marci retulimus. Nunc visionem duorum angelorum, quos, simul cum aliis mulieribus, stantes vidit, secundum Lucam, simul et secundam Salvatoris apparitionem, qua, secundum Matthæum, duabus Mariis videri voluit, breviter explanabimus. Lucas (*Luc.* XXIV, 4): *Et factum est, dum mente consternatæ essent mulieres, non invento corpore Domini Jesu; ecce duo viri steterunt juxta illas, in veste fulgenti. Cum timerent autem* mulieres, *et declinarent vultum in terram*: unde et mos inolevit in ecclesia Dei, toto paschali tempore, non genuflexo, sed solo vultu in terram declinato, orare [e]; *dixerunt ad illas* angeli: *Quid quæritis viventem cum mortuis?* mortuorum enim loca monumenta sunt; *non est hic, sed surrexit* [f]. *Recordamini qualiter locutus sit vobis*: non so-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

naturam, et Patrem vestrum per gratiam. *Rabani Homil.* v *fer. Paschæ. Beda in Joan.*, cap. 20. Et apud *Alcuin., in Joan.* Ex *S. August., ibid., tractat.* CXXI, n. 3.

[a] *Ascendo ad Deum meum*, quia descendi: *ad Deum vestrum*, quia ascendisti. *Raban., ibid*

[b] Ecce humani generis culpa ibi absciditur unde processit; quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, a sepulcro mulier viris annuntiat vitam, et dicta sui vivificatoris narrat, quæ mortifera serpentis verba narraverat. Ac si humano generi non verbis Dominus sed rebus dicat: De qua manu vobis illatus est potus mortis, de ipsa suscipite poculum vitæ. *Raban. in Matth. cod. hom. Reg.*, et apud *Alcuin. in. ibid.* Ex *S. Greg. Mag., Hom. in Evang.*

Sicut in principio mulier auctor culpæ viro fuit, vir exsecutor erroris, ita nunc quæ prius mortem gustaverat resurrectionem prior vidit, et quæ culpam viro transfuderat transfundit et gratiam *Rabani Homil. in sabbato octav. Paschæ.* Vide etiam *Bedam in Marc.*, lib. IV, cap. 16.

[c] *Aspis* est diabolus, ut in Psalmis: *Super aspidem et basiliscum ambulabis*, id est, illum deprimes qui et occulte decipit, et aperte sævit. *Aspis* occulta sævitia diaboli. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

Fel est persuasio dæmonum, ut in Job: *In fel aspidum., ibid.*

[d] Hic ergo dies resurrectionis Christi... omnium dierum caput est... et hanc solemnitatem solemnitatum merito dicimus. *Rabani Homil. in die Paschæ*

[e] Et notandum quod sanctæ mulieres astantibus sibi angelis non in terram cecidisse, sed vultum dicuntur in terram declinasse: nec quempiam sanctorum legimus, tempore Dominicæ resurrectionis, vel ipso Domino vel angelis sibi visis, terræ postratum adorasse. Unde mos obtinuit ecclesiasticus, ut vel in memoriam Dominicæ, vel in nostræ spem resurrectionis, et omnibus Dominicis diebus, et toto quinquagesimæ tempore, non flexis genibus, sed declinatis in terram vultibus oremus. *Rabani Homil. in Dom.* I *post Oct. Paschæ.* Ex *Beda in Lucam*, lib. VI, cap. 24.

[f] *Quid quæritis viventem cum mortuis?* Nolite, inquiunt, cum mortuis, hoc est in monumento, qui lo-

lum enim viris, sed etiam sanctis mulieribus resurrecturum esse prædixerat [illegible], hæc autem in Galilæa erat, dicens: [illegible] Et recordatæ sunt [illegible]. Matthæus (Matth. XXVIII, 8): Et exierunt de monumento Maria Magdalena et altera Maria, cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus. Et ecce, occurrens illis dixit: Avete; ut maledictum Evæ, sicut prius in singulari Virgine, per os Gabrielis, sic nunc solveretur in Maria, per os ipsius Salvatoris. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, quos prius [illegible], quia nondum [illegible], tangi vetuerat [illegible]; et adoraverunt eum, ut sicut universalis Ecclesia, osculatæ sunt Domini vestigia. Tunc Jesus dixit eis: Nolite timere. Ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. Lucas (Luc. XXIV, 9): Et regressæ a monumento, nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad apostolos hæc. Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista, et non credebant illis. Petrus autem surgens, cucurrit ad monumentum, et procumbens vidit linteamina sola posita: et abiit secum mirans quod factum fuerat. Tunc apparuit Salvator ei; tertio enim apparuit Simoni Petro. Marcus (Marc. XVI, 12): Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam quæ nunc est Nicopolis, Palæstinæ civitas insignis [f], [illegible] stadiis ab Jerusalem, quod est septem milliariis, et nomine [illegible] Lucas (Luc. XXIV, 33): Et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant, dicentes quod: Surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni Petro. Primo [illegible] apparuit [illegible]

[illegible]

CAP. XXIII. — [illegible]

[illegible] Maria Magdalena [illegible]

NOTÆ [illegible] RABANO DESCRIPTA.

[illegible]

intellectus *ejus* et pectoris *inebrians stillicidiis* eloquiorum suorum in quibus sanctas affectiones *germinans*, *lætabatur* hæc sancta virago, *multiplicante* Deo *genimina* devotionis *illius* (*Psal.* LXIV, 10, 11). *Multæ enim filiæ congregaverunt divitias* (*Psal.* XXXI, 29), primiceria vero ministrarum ejus, Magdalena, *supergressa est universas. Hinnulo cervorum (Cant.* II, 9, 15), cujus spiritus non requiescit nisi super humilem et quietum, parans in pectore suo recubitum, *ubi cubet* et spatietur, *pascat* (*Cant.* I, 6) et pascatur [a], et devotionis ejus et obsequiis debrietur. His igitur omissis, quibus prægustavit mira contemplatrix quæ sit sanctorum gloria, adorans jam tunc vera gaudia quibus nunc fruitur in patria ; illud memorare libet, quod primo peccatrix, in domo Simonis pharisæi, rigavit lacrymis, tersit capillis, oculis fovit, unguento perfudit pedes Domini ; nec secundum sententiam Simonis repulsa, sed plena peccatorum remunerata recessit in sua, septiformi Spiritus gratia repleta. Felix plane retributio inauditi a sæculis obsequii ! Item secundo, sancta delectrix, in domo Simonis leprosi, alabastrum fregit, nardum effudit super pedes et caput Domini, nec, juxta Judæ proditoris judicium, unguentum perdidit ; sed gratiam et gloriam, laudumque præconia, ex ore omnipotentis Dei, et æternæ memoriæ per Evangelium promissionem, promeruit [b]. Nunc quoque tertio balsamita celebris, non minori, etiam majori forte devotionis affectu, aromata pretiosissima condiendo corpori Christi parans et properans ; quamvis, propositum ejus non spernens, sed anticipans, Salvator resurrexit ; non tamen remunerationis suæ minus accepit mercedem. Multiplici enim divinæ dignationis præmio ditata est, dum prima apparitione sola glorificata est ; dum apostolatus honore sublimata est ; dum anastasis Christi evangelista instituta est ; dum prophetissa ascensionis ad apostolos destinata est.

A

CAP. XXX. — *De tribus unguentis, pedum, capitis et corporis.*

Reservata sunt igitur unguenta pretiosa Mariæ Magdalenæ, multoque pretio distracta et distributa discipulis Domini Salvatoris. [c] *Noluit* ea *expendi*, Filius Dei, *in suo corpore mortuo, ut servaret vivo. Vivit enim Ecclesia Dei, quæ manducat panem vivum. Ipsa est charius corpus Christi, quod ne* moriatur, *morti illud alterum traditum est.* Istius corporis usibus, discipulorum videlicet necessitatibus, aromata sua dicavit Maria, exhibens membris sedulo quod capiti non licebat. Noverat Salvator, qui est fons pietatis, pigmenta Mariæ sibi præparata, non solum rore balsami, sed et multæ pietatis pinguedine permixta; ideoque B non sibi, qui jam immortalis, nullius, ut nudius pietate egebat, sed suis ea membris, quorum mendicitas dictorum pietate relevari indiget, reservari volebat. Beata illa anima quæ tecum, o beata peccatrix, et ardentissima Christi amatrix, *recogitans* omnes annos suos in amaritudine animæ suæ (*Isa.* XXXVIII, 15), amplectitur pedes judicis, et misericordiæ, et *sicut adipe et pinguedine repleta* (*Psal.* LXII, 5), spe veniæ, placat districtum judicem, *sacrificio cordis contriti et humiliati, et spiritus contribulati* (*Psal.* L. 18), in igne doloris et veræ pœnitentiæ ! Talis anima reportat a Deo donum intelligentiæ, Domino dicente : *Quia cinerem tanquam panem manducabam*, pœnitentes mihi incorporans, *et potum meum cum fletu miscebam* (*Psal.* CI, 10). [d] Multo vero beatior quæ tecum, C o mira contemplatrix, et devotissima ministratrix, ascendens a pedibus amplectendæ humanitatis ad caput desiderabilis divinitatis [e], *dat partes septem nec non et octo* (*Eccli.* XI, 2), passiones homini attribuens, miracula Deo ascribens, et pro universis beneficiis suis, *immolans Deo sacrificium laudis, in voce exsultationis et confessionis* (*Psal.* XLIX, 14), nardum

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Ei sancta Ecclesia, quem sub specie hinnuli cervorum quærit, in Canticis canticorum dicit : *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi cubes in meridie.* Cervorum quippe hinnulus Dominus appellatur, juxta assumptam carnem antiquorum filius Patrum. S. *Greg. Mag. Hom. in Evang.* — *Hinnulo cervorum.* Per cervos antiqui patres, ut in Cantico : *Similis dilectus meus hinnulo cervorum*, quod natus est Christus ex carne antiquorum patrum. Cervus (enim) est anima fidelis. *Rabani Allegoriæ in Sacram Scripturam.* — *Cœna* est dulcedo contemplationis... quod quilibet perfectus reficitur in contemplatione a sapientia Christi. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.* — Qui domicilio Christum recipit interno maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur et in ejus qui crediderit recumbit affectu. Et hoc est bonorum operum spiritale convivium. *Rabani comment. in Matth.*, lib. III, cap. 9.

[b] Maria ergo Magdalena ipsa est soror Lazari et Marthæ de qua Dominus ejecit septem dæmonia. Ipsa est autem, non alia, quæ.. pedes Domini lacrymis pœnitentiæ rigavit.. Eadem, vicina passione ejus, justificata et familiaris effecta Domino, non tantum pedes ejus, verum etiam caput, oleo sancto perfudit. *Rabani de Universo* lib. IV, cap. 1, et *Comment. in Matth.*, lib. VIII, cap. 26. — *Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit Evangelium in toto mundo*, etc. Non tam in toto mundo ista mulier quam Ecclesia prædicatur, quod sepelierit Salvatorem, quod unxerit caput ejus... Maria gloriam adepta est toto orbe quacunque Ecclesia sancta diffusa est. *In Matth.*, *ibid.*

[c] *Hæc apud S. Bernardum inserta reperies sermon.* D 12, *n.* 7, *in Cantic.*

[d] *Cinis* peccator, ut in Psalmis, *quia cinerem tanquam panem* (*manducabam*), quod Deus sibi peccatorem, sed pœnitentem, sicut justum incorporat. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

[e] *Caput* est christi divinitas : ut in Cantico : *Caput ejus aurum optimum :* quod in Christi divinitate fulgor incomparabilis est. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

Si *caput* Christi Deus, pedes ejus consequenter incarnatio, qua terram nostræ mortalitatis tetigit, accipiendi sunt. *Rabani*, *Hom.* Vide *Bedam in Luc.*, lib. III. Et *S. Greg. Mag. in Evang.* lib. II, *Homil.* 33.

Quid est quod in loco Domini corporis duo angeli videntur unus ad caput, atque alius ad pedes sedens, nisi quod... nuntiandus erat qui et Deus est ante sæcula et homo in fine sæculorum. Quasi ad caput... Quia in principio erat Verbum et Verbum

pistieum pretiosum a multarum gentium b offert Deo Patri hominum (*Forte luminum*, *a quo omne datum optimum* (*Jac.* I), unguentum in oleo devotionis fervens inexstinguibili igne divinæ dilectionis ! Talis anima reportat a Deo gratiam pro gratia, Domino dicente : *Sacrificium laudis honorificabit me* (*Psal.* XLIX, 23). Qui enim *glorificat me*, *glorificabo eum*. Qui autem *contemnunt me*, *erunt ignobiles* (*I Reg.* II, 30). Beatissimus autem est jucundus *homo*, *qui miseretur et commodat* (*Psal.* CXI, 5), qui tertium illud Balsamita celebris et primiceria Salvatoris, pigmenta pietatis quæ toti corpori Christi prosunt, pyxide pectoris portans, Omnipotenti se tribuit; qui species, quarum non est numerus, paupertim penitùs, diligenter inquirit; qui ex balsamum misericordiæ infundit, in cujus corde charitas, ut *ignis in altari semper ardebit* (*Levit.* VI, 12) c, quæ nec gelu philargyriæ d constringere, nec ventus vanitatis poterit exsufflare ! Talis homo mutatione Dei efficitur deus. Nihil enim mutatione deiparat e, quam si aliquis ita vivat ut bonum ejus in commune proficiat. Hæc de tribus unguentis specialis amicæ Christi, pedum scilicet, capitis et corporis, quibus amori suo Dei filio ministravit, magna dilectrix, mira contemplatrix, pigmentaria felix, philosophari sufficiat. Felix qui hæc de Maria Magdalena dulciter audit, felicior credit, et devotissime recolit ! Felicior vero qui dum hæc Mariæ pie miratur, et affectuose veneratur, etiam ardentissime æmulatur ! Felicissimus plane qui opitulante [illegible] Maria [illegible], [illegible], et exemplum conversationis ejus imitetur; ut conversationis ejus formæ imprimatur, ut ejus devotionis spiritu deleetur, ut *optimæ partis* [illegible] (*Luc.* X, 42) particeps efficiatur.

CAP. XXXI. — *De* [illegible] *apostolis et Mariæ.*

Ascensurus in cœlum Salvator quadragesimo die resurrectionis suæ, suos qui erant in mundo (*Joan.* XIII, 1; *Matth.* XXVIII, 20) revisere, et ab eis videri voluit, in sancta civitate recumbentibus, apparuit (*Marc.* XVI, 14); mortemque discumbens [illegible] cum eis; ut per effectum [illegible] veritas patefieret carnis f. Erat ergo videre [illegible] solemnis lætitiæ prandium omni sæculo memorabile, convivium angelis et hominibus prædicabile. Discumbebat cum Dei Filio felix et gloriosa mater ejus, cœli regina, Virgo Maria; et *quem* præ ceteris *diligebat Jesus* (*Joan.* XXI, 7) apostolus et evangelista, propheta et virgo Joannes, specialis quoque amica Salvatoris, et ministrarum ejus primiceria, Maria Magdalena, et hospita ejus devotissima Martha, et quem a mortuis resuscitaverat Lazarus; Mariæ quoque Cleophæ et Salome, et Joanna, et Susanna. Aderat et Petrus, nuper apud Tiberiadem mariambulus g, et inter prandendum, Christi trina professione confoederatus h; Andreas quoque [illegible] i; Jacobus quoque Joannis frater; Philippus etiam, ipsius [illegible].

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

erat apud Deum. Et quasi ad pedes, cum ... Verbum caro factum est. *Rabani Homil. fer.* V *Paschæ.*

a Nardus significat odorem virtutum sanctorum in Ecclesia; unde sponsa dicit in Cantico canticorum : *Nardus mea dedit odorem suum. Rabanus de Universo*, lib. XIX, cap. 8.

Nardus, charitas, ut in Cantico. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

b *S. Paulini Epist. ad Sever.*, t. VI *Bibliothec. Patrum.*

Ecclesia ... detulerat (in persona Mariæ) unguentum quod multorum graminum sive florum mixta in unum gratia et virtute fragrabat. (Ecclesia) de variis cœlestium gratiarum floribus et succis odora, multimodas suavitates ex diversis gratiis Dei spirat; orationesque sanctorum, velut aromata, pateris incensa flagrantibus, spiritu veritatis exhalat : ut in talium florum odoribus, seu liquorum varietate affluenti, sponsus ejus gratuletur illa qua et in Canticis canticorum voce blanditur : *Comedi*, inquit, *mea perfecta sum, quoniam caput meum repletum est rore.*

Ita *L. Ambrosius in Lucam*, cap. 7.

c *Ignis* intelligatur charitas, ut in Levitico, *ignis in altari semper ardebit*, quod charitatis ardor semper in mente nostra esse debet. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

d Phylargyria, quæ interpretatur avaritia, sive amor pecuniæ. Apud *Rabanum de quod* [illegible] lib. III, cap. 51, *de philargyria*. Falso Rabano adscribitur.

e *Deiparat*, sic in codice. Quæ vox forte idem sonat ac *Deum facere*. Non reperitur in veteribus instrumentis, sed passim usurpantur : *deificare* Deum facere; *deificus*, *divinus*, divinus; *deificatio*, *deiformis*, qui videt Deum; *deiformis*, conformis divinæ voluntati; *deipassiones*, patripassiani; *deicolæ*, spirituali *deicolæ*, monachi.

f *Convivendo* [illegible] *ac se Jesumque* [illegible] *docent*. Quod cibum cum discipulis sumpsit, hoc ideo fecit ut eamdem quam mortalis susceperat carnem palpando atque tractando *verum monstraret*. *Rabani Homil. in die Ascensionis.*

Ad insinuandam resurrectionis suæ veritatem, non solum tangi a discipulis, sed etiam convesci cum illis dignatus ... ut eo modo naturam corporis resurgentis patraret, ne illud non corpus, sed spiritum esse arbitrarentur, et sibi non solide, sed imaginaliter apparere; manducavit potestate, non necessitate. *Rabani Homil. fer.* III *Pasch.* Ex *Beda in Lucam* lib. VI, cap. 24.

g Mariambulus. Alludit forte Rabanus *Petro* super *magnum Genesareth* deambulanti, *quod* [illegible] *Tiberiadis* [illegible]; stagnum Genesareth quod etiam Tiberiadis a civitate Tiberiade vocatur. Terra Genesar juxta stagnum Genesareth, ac quidam asserunt idem esse quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis. Sed mare Galilææ ab adjacente provincia dictum, mare Tiberiadis, a proxima civitate quæ olim Genesareth vocata, sed ab Herode Tetrarcha instaurata, in honorem Tiberii Cæsaris Tiberias est appellata. *Rabani in Matth.* lib. V, cap. 14. Ex *Beda in Luc.* lib. II, cap. 5.

h Dominus tertio Petrum an se diligat interrogat, ut quot trinæ confessionis vinculis, quibusillum ter negando ligaverat, absolvat. Et quoties terrena ejus passione ex illius lingua negaverat, toties ejus resurrectionis veritatem quod illum toto amet corde testatur. *Rabani Hom. in Vigil. S. Petri.*

i Andreas quoque [illegible] [illegible]. [illegible] alludit auctor [illegible] S. Andreæ.

nis filius, et Didymus ille Thomas vulnerum Christi vivacissimus perscrutator; nec non et Bartholomæus, apostolici numeri mediator [a]: et Matthæus qui et Levi [b] primus scriptor Evangelii [c]; et consobrini Domini Salvatoris Jacobus Alphæi, Jerosolymorum postmodum patriarcha, qui et Oblias cognominatur et Justus, a matris utero Nazareus [d]: et Simon Zelotes [e], et Judas Jacobi frater, qui et Thadæus nuncupatur, et Corculus [f]: et multi alii qui convenerant quique Christo erant consanguinitatis necessitudine familiares, et propinqui. Erantque tunc jam fidei participes, de quibus ante passionem dictum fuerat, *neque enim fratres credebant in eum* (*Joan.* VII, 5; Marc. XVI. 11). Cum iis prandere dignatus Dei Filius, post exprobrationem incredulitatis: *Ego*, inquit, *mittam promissum Patris mei in vos; vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto. Baptizabimini* enim *Spiritu sancto, non post multos hos dies* (*Luc.* XXIV, 49; *Act.* I, 5). Injungens eis denique prædicationis officium, primo Jerosolymis, et Judææ, et Samariæ dixit exhibendum; ac deinde, Judæis vitæ verbum respuentibus, per mundum universum prædicari præcepit Evangelium [g], promittens evangelizantibus efficaciam signorum omnium (*Marc.* XVI, 17). Hæc et iis similia *principibus populi sui* locutus, *dum esset rex in acubili suo* (*Psal.* CXII, 7; *Cant.* I, 11), expleto convivio, surrexit; et egressus, *eduxit* convivas suos *foras in Bethaniam, in monte Oliveti, qui est juxta Jerusalem*, mille passus iter, *sabbati habens iter*. Denique, astante regina cœli, sociis Mariis, apostolis quoque et *turba* discipulorum *fere centum viginti* (*Luc.* XXIV, 50; *Act.* I, 12, 15), ultimum eis valedicens: *Ecce ego vobiscum sum*, ait, *usque ad consummationem sæculi. Et, elevatis manibus, benedixit eis* (*Luc.* XXIV, 50): moxque *videntibus illis elevatus est* in aera, et ferebatur in cœlum: adfuit illico *nubes* clarissima, susceptumque Salvatorem tulit in æthera, intuente regina cœli, apostolis, cum dilectrice Dei, sociis Mariis (*Act.* I, 9).

Cap. XXXII. — *De his qui cum Christo ascenderunt, et de excellentia Baptistæ Christi Joannis.*

Ascendens ergo Christus *in altum* (*Ephes.* IV, 8), quam ab inferis abduxit, in cœlos *evexit captivitatem*, *millia lætantium* animas protoplastorum (*Psal.* LXVII, 18), et omnium *qui placuerunt* Deo, a mundi exordio (*Sap.* IX, 19). Solus enim ascendere noluit, quippe qui nec solus resurgere voluit. Sed et testes resurrectionis ejus, quorum *monumenta*, crucifixo Domino, *aperta sunt* (*Matth.* XXVIII, 50, 53); et qui cum eo resurgente resurrexerunt; et postea Jerosolymis, apparente Domino, *multis apparuerunt*, ascendente Domino in cœlos simul ascenderunt [h]. Veri etenim testes resurrectionis non essent si fantastice, si umbratiliter, si imaginarie, non vere, surrexissent. Occurrit regi triumphanti exercitus angelorum, quorum Domino incontinenti destinantur in monte Olivarum, qui illic stantibus, cœlosque penetrantem intuentibus, cum cœli regina, apostolisque, sanctis mulieribus, suum denuntiarent reditum: *Sic veniet*, dicentes, *quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (*Act.* I, 11). Hæc nos diligentius retulisse, et beatæ Mariæ Magdalenæ gestis inseruisse, nemini videatur absurdum, quia iis omnibus tota devotione interfuit: sicut resurrectionis conscia in horto, sic ascensionis testis in monte; sicut anastasim jam factam apostolis evangelizavit, sic ascensionem futuram eis prophetavit; et ascendenti astans cum apostolis, ascen-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Bartholomæus apostolici numeri mediator, *id est in nomenclatura apostolorum semper partem mediam tenens. Apud Matthæum enim, Marcum et Lucam, sextum locum habet, et in Actibus septimum. Matth.* X, 3; *Marc.* III, 18; *Luc.* IV, 14; *Act.* I, 13.

[b] *In codice :* « Matthæus qui est Levi *filius, filius Alphæi*, primus scriptor Evangelii. » *Quæ verba interpolato videntur. Certe scripserat Rabanus* Matthæus qui et Levi, *ex Hieronymo*, de scriptoribus ecclesiasticis cap. 3, *ipsi apprime nolo; non vero qui est Levi; scripsisset* qui fuit; et *multo minus scripsit* qui est Levi filius: *siquidem ipse Rabanus in Universo* et *in Comment. in Matthæum dicit hunc evangelistam cognominatum fuisse Levi ex tribu, non ex patre. Rabani de Universo* lib. IV, c. 1. *Comment in Matth.* lib. I, *proœm.*

[c] Matthæus evangelista Levi cognomen sumpsit de tribu... patria; primus, lingua, id est Hebraicis litteris Evangelium composuit. *Rabani Comment in Matth.*, *proœm.*

[d] Jacobus Alphæi ipse est qui in Evangelio frater Domini nominatur. Quia Maria, uxor Alphæi, soror fuit Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ Joannes evangelista cognominat, fortasse vel quia idem Alphæus etiam Cleophas dictus est, vel ipsa Maria, defuncto post natum Jacobum Alphæo, Cleophæ nupsit... Jacobum Alphæi post Domini passionem statim Jerosolymorum apostoli ordinaverunt episcopum. *Vinum et siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus est*, ut testatur Hegesippus. *Rabani Comment. in Matth.*, lib. III, cap. 10. Ex *Beda in Luc.* lib. II, cap. 6.

[e] Simon *Cananæus*, ipse est qui in alio evangelista scribitur Zelotes. Cana quippe Zelus interpretatur. *Rabani de Universo*, lib. IV, cap. 1.

[f] Judas Jacobi, qui alibi appellatur Lebbæus, figuratum nomen habet a corde: quod nos diminutive *corculum* possumus appellare. Ipse in Evangelio alio *Thadæus* scribitur, *Ibid.* Erat frater Jacobi fratris Domini, ut ipse in Epistola sua scribit. Unde etiam ipse *frater* Domini vocabatur, attestantibus civibus ipsius, qui de virtutibus ejus stupentes aiebant: *Nonne iste est faber filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis? Rabani Comment. in Matth.*, lib. III, cap. 10.

[g] Oportebat primum adventum Christi annuntiari Judæis, ne justam haberent excusationem, dicentes ideo se Deum rejecisse, quia ad gentes et ad Samaritanos apostolos miserit, ut scilicet prius a Judæa apostolorum repulsa prædicatio, tunc nobis in adjutorium fieret. *Raban. ibid.*

[h] Ad testimonium Dominicæ resurrectionis multa corpora sanctorum resurrexerunt, ut Dominum videlicet Jesum ostenderent resurgentem, et tamen cum monumenta aperta sunt, non ante resurrexerunt quam Dominus resurgeret, ut esset primogenitus resurrectionis ex mortuis. Qui enim resurgente Domino resurrexerunt a mortuis, etiam ad cœlos ascendente simul ascendisse credendi sunt. Quando vero dicitur: *Apparuerunt multis :* ostenditur non

dentem quasi digito demonstrare, demeruit[a]. Baptista Joannes mater[b], plusquam propheta. Ita admirabili conversione ad Christum, et incomparabili familiaritate ad Christum, omni mundo clarior, sicut ille conversatione in eremo, et sanctitate ab utero, sanctis omnibus incomparabilis. Joannes non dignum se dicit [illegible] calceamenti ejus solvere (*Luc.* III, 16), cum magna humilitate[c], Maria pedes ejus lacrymis, manibus, crinibus, osculis, unguentis, rigavit, lavit, tersit, fovit, perunxit; mira mirabilis familiaritas. Ille Christum baptizans contremuit, nec est ausus tangere verticem Dei verticem (*Matth.* III, 14)[d]; hæc super ipsum caput pretiosum, super Domini pretiosissimum, nihil pretiosius, ipsa preciosum, fudit unguentum[e]. Istius, sicut et illius, gesta quatuor scribunt evangelistæ, in quibus illa quia patrem vocem audivit, quia Spiritum sanctum vidit: ista, quod filio Virginis sanctæ, miro affectu, [illegible] ministravit; quod eruditio, et conviendo satiavit; quod resurgentem a mortuis prima vidit, et tenuerit, commendatur. Illum Christus magnificavit, et vitam ejus, angelicam commendavit (*Matth.* XI, 7, 10); istam, Pharisæo murmurante, defendit; Martha conquerente, excusavit; Juda fremente laudavit, atque apostolo ipsis apostolam destinavit. Baptista inter natos mulierum (*Ibid.* v, 11) a post regnum cœli superioribus æqualis vel cunctis superior[f]; Magdalena inter filias feminarum, post cœli reginam[1], superioribus æqualis, nulli inferior.

CAP. XXXIII. — *Qualiter domina Christi, super tali absentiam [illegible] ejus.*

Verum, inter tam celebres glorificationes Christi, Maria Magdalena lætabatur quidem prope inenarrabiliter de Domini et Redemptoris sui gloria; dolebat tamen interius inæstimabiliter de dilecti [illegible] sui corporali absentia. Naturale est enim, naturale, inquam, et necesse erga amicos affici, cum absunt,

B

C

dilectionibus et praesentia, cum habent, [illegible] [illegible]. Immensitatem amoris ergo præsentem [illegible] quando fuerit amor præsentiam [illegible]. Sola tamen Maria [illegible] quod post [illegible] Christum se [illegible], neque [illegible] beatitudinem, sed præsentiam, ut illo [illegible] momento. [illegible] que [illegible] dominum [illegible] [illegible] deo, gaudium [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (*Joan.* XX, 3), quo videbat æstimare? quid, post aliquam vitæ, post benedictionem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quid, cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; quid, cum [illegible] [illegible] [illegible] (*Luc.* XXIV, 50, 51)? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible], vel [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Fratres, [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], Domini Jesu, sine [illegible], sine lacrymis! [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] sine dolore, [illegible] sine [illegible], [illegible] sine [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (*Cant.* III, 1)? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (*Psal.* XLI, 2); [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (*Joan.* XX, 16): [illegible] per [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (*I Cor.* V, 6), [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible], post multa [illegible], post [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nulla [illegible].

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

generalis fuisse resurrectio quæ omnibus appareret, sed specialis ad plurimos, ut hi viderent qui creare meruerunt. *Rabanus in Matth.* lib. VIII, cap. 17.

[a] In eo Joannes prophetis cæteris major est, quod quem illi prædixerunt esse venturum, hic venisse digito demonstravit. *Rabani Comment. in Matth.* lib. IV, cap. 11.

[b] Nihil autem intendit Joannes de calceamentis Domini loquens, nisi manifestatiorem ejus et humilitatem suam. *Rabani Comment. in Matth.* lib. I, cap. 3.

[c] Expavit Joannes Christum ad se venire ut baptizaretur aqua. Jure timuit, homo quamvis sanctus, baptizare Dominum. *Rabani Comment. in Matth.* lib. I, cap. 3.

[d] Rursus verde que Christi capite mereatur percu- nardo perungere. Cum et ille mergere fuerit, qui se indignum dicebat ejus calceamenta portare. Mirum et illa quæ superre pedes ejus, et capillis suis tergere promeruit. *Ibid.*, lib. XI, cap. 7.

[e] *Inter natos mulierum*, inquit, *major*. Hic ergo præponitur hominibus, qui de mulieribus nati sunt, et de concubitu viri, et non ei qui est natus ex Virgine et Spiritu sancto. Quanquam in eo quod dixit, *Joannes*

D

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] prophetas, patriarchas [illegible] [illegible] [illegible] Joannes [illegible], sed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habent. *Rabani in Matth.* lib. IV, cap. 11. *Et Beda in Luc.* lib. II, cap. 7. [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Joannes Baptista. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible].

[1] Maria [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

CAP. XXXIV. — *De Pentecoste et Spiritu sancto, et de vita canonica primitivæ Ecclesiæ; et de contemplatione Mariæ.*

Denique post visionem et verba angelorum, *adorantes* apostoli *in loco ubi steterunt pedes* Domini Salvatoris, reginam cœli redeuntem *in Jerusalem* comitati sunt [a] *cum gaudio magno;* templumque ingressi sunt, *laudantes et benedicentes Dominum.* Et *in cœnaculum ascendentes*, cum genitrice Dei, sociisque Mariis cæterisque sanctis mulieribus (*Luc.* XXIV, 53; *Psal.* CXXXI, 7; *Act.* I, 1 *et seq.*), et Christi cognatis, in multa lætitia, unanimes orationi vacabant [b] : *erant enim pariter fere centum viginti (Act.* I, 15). Et subrogato, in numero apostolorum, sancto Mathia, advenit dies Pentecostes; descenditque Spiritus sanctus, hora diei tertia, corporali specie, super eos, in linguis igneis cum vehementi sonitu; *et cœperunt loqui linguis* [c] omnium gentium (*Act.* II, 1 *et seq.*), et prophetizare. Qualibet enim lingua loqueretur quis quæve, de illi centum viris et mulieribus, omni audienti, cujuscunque linguæ esset, sua illum illamve lingua loqui videbatur [d]. *Erant* enim tunc *habitantes in Jerusalem*, et diem festum operantes [e] *viri religiosi, ex omni* lingua et *natione, quæ sub cœlo est.* Ex quibus crediderunt incontinenti quinque millia [f], ac deinceps innumerabiles.... *Omnes qui credebant erant pariter, et habebant omnia communia; quotquot enim possessores agrorum et domorum erant*, omnia sub pretio redegerunt, *et ad pedes apostolorum* pretium posuerunt (*Act.* II, 44; *Act.* IV, 34). Lazarus etiam, amicus Domini Salvatoris, cum A Maria et Martha sororibus, cum multam patrimoniorum et divitiarum copiam possiderent, tam Jerosolymis et in Bethania Judææ, quam apud Magdalum et in Bethania Galilææ : universa venundantes, ad vestigia principis apostolorum pretium obtulerunt. Matronæ quoque nobiles et viduæ ministrabant, mirabili devotione, et condigna affectione, cœli reginæ, gloriosæ Virgini, Dei genitrici Mariæ; et exhibebant, patrio more, obsequia sanctis apostolis Christi, honorabanturque [g]. Quondam Domino Salvatori familiares fuerant et devotæ, Maria videlicet Magdalena, specialis amica Filii Dei, et ministrarum ejus primiceria, apostolorum apostola; nec non hospita Christi, beatissima Martha, ipsius liberalitatis filia : et materteræ Domini, Mariæ Cleophæ, et Salome, et B Joanna, et Susanna, ministræ ejus, et cognatæ reginæ cœli, quas evangelistæ sorores illius appellant [h]. Ob id zelo incalescente [i], ortum est *murmur* eorum qui de Græcia venerant Judæorum, eo quod iis quæ de Galilæa et Judæa erant matronis postponerentur *viduæ eorum, in quotidiano ministerio* sanctorum [j] (*Act.* VI, 1 *seq.*) Quo cognito, princeps apostolorum coegit concilium; septemque diaconos elegit, eosque mensis præposuit, et iis qui ministrabant mensis : *Stephanum* et *Philippum*, *Parmenam* et *Timonem*, *Prochorum* et *Nicanorem* et *Nicolaum* (*Act.* VII). Claruit illico miraculis Stephanus beatissimus, moxque martyrio coronatus est. Sed *et omnes* discipuli Salvatoris cum Philippo diacono [k] ab Jerosolymis ejecti *sunt, præter* eos qui cum cœli C regina erant *apostolos*, et quæ ministrabant eis

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Ascendente in cœlum Domino, discipuli adorantes in loco ubi steterunt novissime pedes ejus, confestim Jerosolymam redeunt. *Rabani Homil. fer.* VI *post Domin. post Ascensionem.*

[b] *Erant omnes pariter in eodem loco*, hoc est in cœnaculo, ubi collegerunt se post ascensum statim Domini. *Rabani Homil.* Dominicæ *in Pent.* — Cœnaculum dictum a communione vescendi. Antiqui enim publice et in commune vescebantur : nec ullis convivium singulare erat, ne occulto deliciæ luxuriam gignerent. *Rabani de Universo*, lib. XIV, cap. 20.

[c] Spiritus sanctus in linguis igneis apparuit, quia omnes quos impleverit ardentes pariter et loquentes facit. *Homil in Domin. in Pent.; Beda in Act. apost.*, cap. 2.

[d] Ipse enim eorum sermo hanc in se vim habebat : ut cum diversarum gentium auditores ibi essent præsentes, unusquisque secundum linguam suam ipsius unius sermonis qui ab apostolis fuerat pronuntiatus susceperat auditum et capiebat intellectum. *Rabani Homil. Dom. in Pent. Beda in Act. apost.* cap. 2. — Spiritus sancti gratia in die Pentecostes effusa est super centum viginti credentes. *Rabani Homil. fer.* IV *Pent.*

[e] *Operantes*, id est celebrantes. Viri religiosi qui de diversis nationibus Jerosolymam Paschalis festivitatis gratia confluxerant. *Rabani Homil. in die Pentecostes.*

[f] Quinque millia : *hic forte desunt quædam in codice: Verbi gratia*, tria millia, mox. *Non enim quinque millia crediderunt in die Pentecostes, sed tria tantum* (Act. II, 41); *ut apprime noverat Rabanus, qui in homilia Dominicæ post Ascensionem ait :* Adveniente Spiritu sancto..., princeps apostolorum..., multis Judæorum millibus prædicavit, ita ut ad ejus prædicationem tria millia virorum legamus credidisse et baptizatos esse, et non post multum temporis etiam quinque millia credidisse.

[g] Consuetudinis autem Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus abjecisse se memorat : *Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi, sicut et cæteri apostoli faciunt? Rabani in Matth.;* ex *Beda in Lucam*, lib. III, cap. 8. *Homil. quadrag.* — Sed videamus quales comites habuerit : Mariam Magdalenam, et Mariam Jacobi et Joseph matrem, materteram suam, sororem Mariæ matris Domini, matrem filiorum Zebedæi, et alias quas in Evangeliis legimus. *Rabani in Matth.*, lib VIII. cap. 27. *Beda ibid.*

D [h] Fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, liberos Mariæ intelligimus materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Jacobi Minoris et Joseph, et Judæ, quos in alio Evangelii loco fratres Domini legimus appellatos. Fratres autem consobrinos dici omnis Scriptura demonstrat. *Rabani in Matth.*, lib. IV, cap. 12. Quomodo Abraham et Loth fratres appellantur, cum esset Loth filius fratris Abrahæ, et multa habes hujusmodi. *Ibid.* lib. V.

[i] *Zelus* est spiritualis fervor. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

[j] *Factum est murmur Græcorum adversus Hebræos.* Causa murmuris erat, quod Hebræis suas viduas, utpote eruditiores, præferrent viduis Græcorum. *Beda in Act. apost.* cap. 6.

[k] Notandum autem quod Philippus, qui Samariæ evangelizabat, unus de septem fuerit (diaconis). Si enim Apostolus esset, ipse utique manum imponere

illustres matronas (*Act.* VIII). Maria vero Magdalena A gloriosæ Virgini Mariæ ut suæ reginæ, et matri regis æterni, ineffabili devotione adhærebat; ministrans ei, ut pedissequa, affectione mirabili, et supernæ contemplationi cum illa vacans; angelicis visionibus et visitationibus, quibus illa assidue fruebatur, ut domina, hæc frequenter recreari, refocillari meruit, et ejus ancilla, et Filii ejus Dei et Domini nostri Jesu Christi specialis amica; quorum visione et alloquio crebrius revelata, solito more, *memoriam abundantiæ suavitatis* Christi (*Psal.* CXLIV, 7), dilecti dilectoris sui, incessanter ruminabat, *et in meditatione ejus exardescebat ignis amoris* (*Psal.* XXXVIII, 4), igne inextinguibili quo concremabat seipsam quotidie in holocaustum, desiderio inexplebili sui Redemptoris.

CAP. XXXV. — *Recapitulatio; quam grata fuerit amica Christi Domini matri atque apostolis.*

Erat autem hæc sancta virago gloriosæ Dei genitrici, et sanctis apostolis, amori pariter et honori; propter multimodam, et magnificam, et inæstimabilem, quam cum Domino Salvatore habuerat, familiaritatem. Diligebantque eam ferventius, quam Dei Filium, divinum et magistrum suum, dilexisse videbant evidentius; honorabant instantius, quam Creatorem et Redemptorem mundi honorasse noverant circumlatius; consolabantur attentius, quam *Deum totius consolationis et solatii* (*II Cor.* I, 3; *Rom.* XV, 5), et per angelos et per seipsum consolari consuetum viderant amabilius. Recolebant assidue et C prædicabant populis frequenter, qualiter a sæculari vanitate ad discipulatum Salvatoris conversa fuerit, et proponebant ejus pœnitentiam peccatoribus, pro quibus Christus mori voluit, exemplum conversionis, ut resipiscerent peccatores. Et quia si spes veniæ desit, infructuosa et perfunctoria imo et plectibilis est pœnitentia, adhibebant Mariæ fidem et fiduciam ad probandum spem certam remissionis, ut respirarent pœnitentes. Verum, quia non satis Deo charus est qui *declinat a malo*, nisi apponat *facere bonum* (*Psal.* XXXVI, 27), exponebant speculum totius sanctimoniæ vitam Mariæ, *ad dandam scientiam* (*Luc.* I, 77), et formam bonæ conversationis, ut *in odorem unguentorum ejus currerent* (*Cant.* I, 3) et mutarentur fideles *. Sed quia perfectæ conversationis spes, et piæ conversationis fructus est superna propitiatio et æterna remuneratio, assumebant Mariam ad instruendum argumentum divinæ miserationis; ut de ea prædicarentur tanta. Sororem quoque ejus sanctissimæ Marthæ devotionem mirabilem, ergo sancti Salvatoris discipulæ, et suas ipsorum necessitates, et animum totius liberalitatis et benignitatis gratia plenum, frequentissime memorabant apostoli publice populis prædicantes, quam familiares, quam gratiosæ, quam acceptabiles fuerint Filio Dei, præ cunctis mulieribus, hæ duæ devotæ sorores; quam intimo amore eum dilexerint, quam dulciter a Deo dilectæ fuerint, quam benigne earum hospitia frequentaverit, quam affectuose sibi omnique ad omnia necessaria de suis facultatibus ministraverint; quam confidenter ei a fratre suo mandaverint: *Ecce quem amas infirmatur*; quam amabiliter B ipse fratris earum obitum suis revelans apostolis: *Lazarus*, ait, *amicus noster dormit*; quam misericorditer, *flentes eas videns, flevit*, et cum lacrymantibus lacrymatus sit; ita ut Judæi dicerent: *Ecce quomodo amabat eum*, adstipulante his ipso *discipulo quem præ cæteris diligebat Jesus*: *Diligebat Dominus Jesus Martham, et sororem ejus Mariam et Lazarum* (*Joan.* XIII, 23; XI, 3, 20, 11, 5). At hanc quoque domum amicorum Christi, Lazari videlicet, Mariæ et Marthæ, *domum orationis* (*Marc.* XI, 17) fieri statuerant apostoli: in qua Dei omnipotentis, et Virginis Matris Filium, frequentasse, deambulasse, sedisse, recubuisse, dormisse, pernoctasse, orasse et multa miracula fecisse, recolebant; quamque sua sancta inhabitatione, mansione et prædicatione, Salvator ipse sanctificaverat et dedicaverat. Ipsumque sanctum Lazarum, crescente numero fidelium, in eadem basilica * ordinaverant episcopum propriæ civitatis. Qui postmodum sæviente persecutione Judaica, prædicans verbum Christi Cyprum abiit; ibique primus pontifex sedit, vixitque viginti quatuor annos post suam resuscitationem. Ejus quoque et sororum ejus memoria, XVI Kalendas Januarii, apud Bethaniam, usque in præsens, venerabiliter recolitur.

CAP. XXXVI. — *Divisio apostolorum, et regiones quas sortiti sunt ad seminandum Christum.*

D Et post martyrium beati Stephani, protomartyris, ad fidem de Judæis conversus est Saulus (*Act.* IX); non tamen ante annos duodecim dictus est Paulus *. Et qui dispersi fuerant cum Philippo, et cæteris tempore Stephani, circuibant, evangelizantes regnum

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANI DESUMPTÆ.

poterunt, ut acciperent Spiritum sanctum. *Rabani Homil. fer.* III *post Pent.*, et *Homil. fer.* V. Ex *Beda in Act. apost.* cap. 8.

* Per unguenta dona Spiritus sancti, ut in Canticis: *Curremus in odorem unguentorum tuorum*; id est bene vivamus in exemplo virtutum tuarum. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

* Basilicæ regiæ habitationes. Nunc autem ideo divina templa basilicæ nominantur, quia ibi regi omnium Deo cultus et sacrificia offeruntur. *Rabani de Universo*, lib. XIV, cap. 21.

* Non tamen ante annos duodecim dictus est Paulus, *scilicet ut prænomine ad fidem conversus, ut ostenderetur humilis.* Ut enim Scipio, subjecta Africa, Africani sibi nomen assumpsit, et Metellus Creta insula subjugata, insigne Cretici suæ familiæ reportavit, et imperatores usque hodie Romani ex subjectis gentibus nuncupantur, … ita et Saulus ad prædicationem gentium missus, a primo Ecclesiæ spolio proconsule Sergio Paulo victoriæ suæ trophæa retulit, erexitque vexillum, ut Paulus diceretur a Saulo. *Rabani in Paul. Epist. ad Philemonem.*

Videtur Saulus juxta ordinem historiæ, tertio decimo post Domini passionem anno, apostolatum cum

Dei, donec venerunt Antiochiam : ibi congregata est Ecclesia magna discipulorum (*Act.* XI). Ibi cepit originem nomen Christianorum ; ibi beato Petro posita est cathedra patriarchatus, in qua, postmodum, ordinato Evodio patriarcha [a], rediit Jerosolymam ad coapostolos, qui ex præcepto Salvatoris, duodecim continuis annis, *in terra repromissionis* (*Hebr.* XI), solis duodecim tribubus prædicabant [b]. Et anno tertiodecimo ascensionis, occisus est Jacobus, frater Joannis, gladio ; et Petrus incarceratus ; et Saulus, a Spiritu sancto, apostolatum gentium, et Pauli nomen sortitus. Anno vero quarto decimo facta est divisio apostolorum (*Act.* XII, 2 ; XIII, 2) [c] ; Oriens cessit Thomæ et Bartholomæo ; Meridies Simoni et Matthæo ; Aquilo Philippo et Thadæo ; medium mundi Mathiæ et Jacobo : Mediterranei maris provinciæ Joanni et Andreæ : Occidentis regna Petro et Paulo. *Paulus* enim, per idem tempus, *venit Jerosolymam videre Petrum* (*Gal.* I, 18 ; *Gal.* II, 9) ; *dextrasque societatis* apostolicæ dedit, et accepit a Jacobo, et Joanne et Petro ; indeque, cum coapostolo suo Barnaba, in Syriam et Illyricum, ut evangelizaret, perrexit ; et Petrus Orientem relicturus, Romamque iturus, designavit regionibus Occidentis quas ipse adire non poterat, Evangelii prædicatores, de nobilioribus in Christo, et antiquioribus discipulis Christi ; in regionem Galliarum, cujus sunt provinciæ decem et septem, et totidem pontifices ; in regionem Hispaniarum, cujus sunt provinciæ septem, doctores totidem [d]. [e] Horum viginti quatuor seniorum, primus *erat* et primicerius, de numero *septuaginta discipulorum* Domini Salvatoris, doctor egregius, miraculorum omnium gratia illustris, et post apostolos Christianæ militiæ signifer, prælectus, [f] *Maximinus. Hujus religioni atque sanctitati beata Maria Magdalena charitatis vinculo se conjunxit : ut quocunque Dominus eum vocaret, ab ejus comitatu, seu contubernio, non separaretur.* Jam enim cœli regina assumpta erat in cœlum, in ministerio cujus, contemplationi vacans, paradisi deliciis interfuerat : jam decem apostolorum facta erat divisio, cum quibus tam diu pia devotione permansetrant, donec, invidia Judæorum in Ecclesia persecutionem concitante, Jacobum apostolum Herodes decollaret, Petrumque incarceraret ; et credentes a finibus suis propelleret. [g] *Hac* ergo *persecutionis procella sæviente, dispersi fideles, diversa terrarum loca, sibi a Domino delegata, petierunt, ut verbum salutis gentibus Christum ignorantibus constanter prædicarent.* Quibus abeuntibus, consociaverunt se nobiles matronæ et viduæ quæ Jerosolymis et in Oriente eis ministraverant, nec ferentes a consortio specialis amicæ Domini Salvatoris, et omnium ministrarum ejus primiceriæ, longius separari. Inter quas venerabilis hospitia Filii Dei Martha beatissima, reverendissimo fratre ejus Lazaro tunc apud Cyprum pontificante, sororis suæ vestigia secuta est ; simul et beata Marcella, mulier magnæ devotionis et fidei, beatæ Marthæ pedisequa, quæ Dominum salutans dixerat : *Beatus venter qui te portavit* (*Luc.* XI, 27). Aderat et sanctus Parmenas, diaconus *plenus* fide, et *gratia* Dei (*Act.* VI, 8), cujus custodiæ et curæ sese commendavit in Christo Martha beatissima, sicut et sancto Maximino pontifici sancta Maria. Admirabili ergo divinæ dispositionis consilio, iter ad occidentales orbis plagas dirigunt : ut videlicet

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

Barnaba Paulique accepisse vocabulum. *Beda in Act. apost.*, cap. 13.

[a] *Vetus Martyrol. vulgo dictum* parvum. Rom. 11. *Non. Maii* : Evodii Episcopi, qui primus ab apostolis Antiochiæ ordinatus est.

[b] Sicut Jacob duodecim filios genuit ad possidendam repromissionis terram : ita Christus duodecim elegit apostolos, quibus terram repromissionis, id est regni cœlestis benedictionem tradidit. *Rabani de Universo*, lib. IV, cap. 1. Cæsareæ civitates duæ sunt in terra repromissionis. *Ibid.*, lib. XIV, cap. 1. *Homil. fer.* V *Paschæ*.

[c] Quarto decimo autem anno, juxta condictum Jacobi, Cephæ et Joannis, ad gentium magisterium profectum est. Nec historia ecclesiastica repugnat dicens apostolis fuisse præceptum ut duodecim annis prædicarent in Judæa. *Beda in Act. apost.*, cap. 13. — Mendacium scripsit ille qui ex persona Melitonis episcopi Asiæ librum exponens de obitu beatæ Genitricis Dei, dicit quod secundo post ascensionem Domini anno apostoli fuerint omnes toto orbe ad prædicandum in suam quisque provinciam divisi : qui universi, appropinquante obitu beatæ Mariæ, de locis in quibus prædicabant verbum Dei elevati in nubibus rapti sunt Jerosolymam, ac depositi ante ostium domus ejus..., quæ Scriptura etiam specialiter de Joanne apostolo refert, quod eo tempore Ephesi prædicaverit : quæ cuncta verbis beati Lucæ contradicunt, quibus narrat apostolos cæteris fidelibus ab Jerosolymis propulsis remansisse ibidem... Absit autem ut credamus beatum Joannem apostolum cui Dominus in cruce matrem suam Virginem virgini commendavit... eam reliquisse solam, ac tanto tempore dejectam. *Beda*, *Retract. in Act. apost.*

[d] Sub præfecto prætorio Galliarum, septem erant provinciæ Hispaniæ, et decem et septem Galliæ, in notitia imperii ultra Arcadii Honoriique tempora scripta, ut videre est apud Pagium, an. 37, IV, VIII, t. I.

Hispaniæ.	*Galliarum.*
Sub diœcesi Hispaniæ.	Sub diœcesi Galliarum.
provinciæ VII :	provinciæ XVII :
Bœtica,	Viennensis,
Lusitania,	Lugdunensis prima,
Gallæcia,	Germania prima,
Tarraconensis.	Germania secunda,
Carthaginensis.	Belgica prima,
Tingitania,	Belgica secunda,
Baleares.	Alpes maritimæ,
	Alpes Penninæ et Graiæ.
	Maxima Sequanorum.
	Aquitania prima,
	Aquitania secunda,
	Novempopuli,
	Narbonensis prima,
	Narbonensis secunda.
	Lugdunensis secunda.
	Lugdunensis tertia,
	Lugdunensis Senonia.

[e] *Ancienne vie de sainte Madeleine.*

[f] *Ibid.*

[g] *Ibid.*

non solum per Evangelium beatae Mariae sororisque A ejus laus et memoria toto orbi innotesceret, verum etiam, sicut Oriens exemplis divinae conversationis earum felix exstitit, ita plaga occidentalis corporali earum praesentia et sacrosanctis earum reliquiis illustraretur.

Cap. XXXVII. — *Qualiter septem quatuor sanctorum Gallias et Hispanias sortiti sunt.*

Igitur aequoreis undis ingressi, cum gloriosa Dei a Maria Magdalena, et sorore ejus Martha beatissima, sanctus archipraesul Maximinus, et beatus Parmenas, archidiaconus, episcopi quoque Trophimus, Eutropius, necnon et reliqua dux Christianae militiae, flante Euro, Asiam relinquentes, inter Europam et Africam, per mare Tyrrhenum, et circuitu B versus descendentes, urbem Romam totamque Italiam a dextris relinquentes, nec non et Alpes quae, a Ligustico sinu et mari Gallico exsurgentes, orientem versus sinu Ligustico b terminantur in mari Adriatico, c prospero cursu applicuerunt a dextris in provincia Galliarum Viennensi, apud civitatem *Massiliam*, ubi mari Gallico Rhodanus recipitur. Ibi invocato magno mundi principe Deo (*II Mach.* XII, 15), provinciae regionis ad quam eos Spiritus appulerat inter se sedem impendo, partiti sunt; moxque *profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis* (*Marc.* XVI, 20). Sed enim conversionem illorum *divini* [illegible] *verbum evangelizantibus virtute multa, qui rex erat dominus* [illegible] *dedit dividere spolia* fortis armati C (*Psal.* LXVII, 12, 13). Sortitus est sanctus archipraesul Maximinus Aquensem, metropolim provinciae Narbonensis secundae, in qua beata Maria Magdalena complevit cursum peregrinationis suae; Paulus Sergius Narbonam, metropolim provinciae Narbonensis primae; Austregisilus Bituricas, metropolim Aquitaniae primae; Irenaeus Lugdunum, metropolim Lugdunensis primae; *Gatianus* Turones, metropolim Lugdunensis tertiae; Sabinus et Potentianus Senonas, metropolim Lugdunensis quartae; Valerius Treverim, metropolim Belgicae primae; Ferrutius Bisontium, metropolim provinciae maximae Sequanorum; Eutropius Sanctonas, urbem Aquitaniae secundae, cujus nunc metropolis est Burdegalis; Trophimus Arelatum, tunc metropolim provinciae Viennensis. Hi decem provinciae Galliarum se praedicantibus crediderunt. Caeteri doctores, non utique septem provinciis, sed septem civitatibus provinciarum praedicaverunt: Eutropius apud Aurasicam, civitatem provinciae Viennensis; Frontinus apud Petragoram, urbem Aquitaniae secundae; Georgius apud Vellavum, urbem Aquitaniae primae; Julianus apud Cenomannum, urbem Lugdunensis tertiae; Martialis apud Lemovicas, urbem Aquitaniae primae; Saturninus apud urbem Tolosam, Narbonensis primae, in qua praecipitatus est de Capitolio, pro Christi fide; Parmenas apud urbem Avenionem, provinciae Viennensis, cum venerabili ministra Domini Salvatoris Martha sancta remansit; Marcella quoque ministra ejus, Epaphras et Sosthenes, Germanus et Euchodia et Syntex. Rothomagus, [illegible] provinciae Lugdunensis secundae, quae nunc est Normannia; B Maguntia, cum sua provincia, Germania prima; Colonia cum sua provincia, Germania secunda; Octodurum cum sua provincia, Alpium Graiarum et Penninarum; Ausciorum metropolis cum sua provincia Novempopulana; Ebredunum metropolis cum sua provincia Alpium maritimarum; Remis metropolis, cum sua provincia Belgica secunda, aliis doctoribus reservatae sunt. Earum vero qui ad Hispanias ab apostolis destinati sunt, haec sunt nomina: Torquatus, Thesiphon, Secundus, Indaletius, Caecilius, Hesychius, Euphrasius. Et septem Hispaniarum provinciae septem Christianae fidei susceperunt.

Cap. XXXVIII. — *Qualiter beata Maria apud Aquensem metropolim, post praedicationem, [illegible].*

C Beatus igitur Maximinus Aquensem metropolim ingressus, divinae salutis [illegible] gentilibus [illegible], e [illegible], praedicabant et [illegible] in pagana incredulitate, [illegible]. Verum quando [illegible] praedicatione evangelica, [illegible], beatus praesul Maximinus, Aquensi Ecclesiae praesidens, basilicis et diversis monasteriorum aedificiis [illegible]. Tunc gloriosa et specialis Domini Salvatoris, [illegible] Ecclesiae, supernae contemplationi [illegible], [illegible] optimae partis [illegible], quae, [illegible] Christi [illegible], Maria [illegible] Dei [illegible] [illegible], ut Deo dedicaretur.

NOTÆ [illegible] IN RABANO [illegible].

a [illegible].

b [illegible] in doctrina [illegible]. Apud [illegible], lib. [illegible], cap. [illegible].

c [illegible] de [illegible] Magdalena.

d [illegible] *Turones*, metropolim *Lugdunensis* [illegible] ordine [illegible] Lugdunensis. [illegible] Rabanus [illegible] Lugdunensis [illegible] metropolim provinciae Lugdunensis tertiae [illegible], et [illegible] Cenomannum [illegible] in Lugdunensi tertia. [illegible]

D [illegible] Turonensi [illegible] in Gallia praedicasse [illegible] Turonensis [illegible]

e [illegible]

populi ebriata [a], se totam secum colligens, et erigens se super se, castissimi amoris calore soluta, interna gaudia degustabat; in terris adhuc posita, æthereis spatiando [b] choris, inter angelos mente deambulans. Hæc secum. De proximorum quoque salute sollicita, propter quos occidentales orbis fines adierat, contemplationis dulcedinem quandoque seponens, incredulis interim prædicabat, vel credentes in fine confortabat melliflua mente, mellita verba auditorum animis instillans. Nam *ex abundantia cordis os* loquebatur (*Matth.* XII, 24), unde etiam omnis illius prædicatio vere divina erat contemplatio. Se ipsam semper proponebat peccatoribus exemplum conversionis, pœnitentibus spem certam remissionis, fidelibus formam miserationis, et omni populo Christiano argumentum divinæ miserationis: oculos ostendens, quorum fluentis Christi vestigia rigavit, quibus etiam Christum resurgentem a mortuis prima vidit; capillos quoque quibus lotos lacrymis suis pedes primo siccavit, secundo in cœna nardo pretioso peruunctos extersit; os simul et labia, quibus non solum viventis, sed et mortui, et a mortuis resurgentis, millies et millies osculata est vestigia; manus et digitos quibus Dei omnipotentis pedes primo tenuit, et lavit, atque perunxit; hos denuo pistico nardo perfudit, residuumque nardi super verticem Filii Dei effudit. Quid singula memorem? quis evangelistarum Mariæ Magdalenæ merita tacet; quis apostolorum Domino familiarius adhæsit? quis eorum doctrinæ ipsius fluenta avidius hausit? Oportet igitur, ut sicut anastasis Christi apostola destinata est ad apostolos, et ascensionis ejus prophetissa, sic et credentium in toto orbe fieret evangelista. Hoc noverat ille, qui ejus, in unctione capitis sui, cernens et approbans devotionem: *Bonum opus operata est in me; amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium, in toto mundo, et quæ hæc fecit, narrabitur in memoriam ejus* (*Matth.* XXVI, 10, 13; *Marc.* XIV, 9).

CAP. XXXIX. — *Ubi beata Martha prædicaverit, et de miraculis utriusque sororis.*

Beata quoque Martha, cum sociis suis, apud urbem Avenicorum et Arelatensium, et quæ circa Rhodanum erant villas, et oppida, in provincia Viennensi, evangelizabat populis Dominum Salvatorem, quæ circa ipsum viderat, quæque ab ejus ore didicerat, publice contestans; quodque de divinis virtutibus prædicabat, propriis miraculis astruebat. Aderat ei, cum opportunitas exigebat, præmissa oratione, et signo sanctæ crucis edito, *gratia curationum* (*I Cor.* XII, 30), leprosos mundandi, paralyticos curandi, mortuos suscitandi, cæcis, mutis, surdis, claudis, debilibus et ægrotis beneficia præstandi. Hæc Martha. Simili modo, Maria ineffabili facilitate miracula faciebat, ad fidem dictorum astruendam et fidem auditorum provocandam. Erat autem in utriusque earum vultu veneranda venustas, honestas in moribus, in verbis promptissima gratia ad suadendum. Vix, vel nunquam, inveniebatur aliquis, qui ab earum prædicatione incredulus recederet, vel sine fletu; qui non ab earum facie inflammaretur Domini Salvatoris amore, vel propriæ miseriæ consideratione lacrymaretur. Erat in earum victu parcimonia, in habitu cum honestate religio; quanquam Maria de alimento et vestiario parum curaverit, postquam Domini Salvatoris præsentiam perdidit corporalem, cum tamen ei affatim providentes necessariis, quæ cum ea erant eique adhærebant mira affectione matronæ. Inde etiam illud inolevit apocryphum si tamen ex toto apocryphum: cum mos sit veneficis miscere abundantius mel, ut propinent latentius fel; inde, inquam, forte inolevit illud apocryphum, quod quotidie ab angelis in æthera sustolleretur, quod ab angelis denuo deponeretur, quod cibis supercœlestibus, quos angeli ministrarent, reficeretur. Hoc si mystice intelligatur, non omnino incredibile est. Revera enim, et sine dubio, angelorum frequentissime refovebatur aspectu, relevabatur obsequiis, et mulcebatur alloquiis. Decuit enim, et certe decuit, ut miro modo et a sæculis inaudito Mariam consolaretur *Deus totius consolationis* (*II Cor.* I, 3), cui ipsa Maria, mira et a sæculo inaudita præbuit obsequia devotionis in terris. Cæterum, quod post Salvatoris ascensionem, statim in eremum Arabiæ fugerit, quod in specu sine veste latuerit; quodque, postea, virum nunquam viderit; quod a presbytero, nescio quo, visitata, vestem petierit, et cætera hujusmodi, falsissima sunt, et a fictoribus fabularum, de gestis pœnitentis Ægyptiacæ, mutuata. Quin, et ipsi, in initio fabulæ suæ, mendacii se accusant, Josepho, doctissimo historiographo, narrationem suam ascribentes, cum Josephus, in libris suis, nunquam Mariæ Magdalenæ meminerit [c]. Et de iis hæc sufficiant. Nunc, ad narrationis ordinem revertamur,

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] *Ebrietas* est gaudium supernæ gratiæ, quod charitate erunt plenissimi electi, quando carnis simul et animæ felicitate perfruentur. *Ebrietas*, interna satietas sanctorum, ut in psalmis: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ*, id est de supernæ domus tuæ plenitudine, et hic quandoque sancti tui pascuntur. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

[b] Maria demonstrat vitam contemplativam qua in Dei amore suspiramus. Contemplativa vita est charitatem Dei et proximi tota mente retinere... soli desiderio conditoris inhærere, ut... ad videndam faciem Creatoris sui animus inardescat, ita ut jam noverit carnis corruptibilis pondus cum mœrore portare, totisque desideriis appetere illis hymnidicis angelorum choris interesse, admisceri cœlestibus civibus, de æterna in conspectu Dei incorruptione gaudere. *Rabani Homil. In Assumpt.* Ex *Beda in Luc.*, lib. III, cap. 10.

[c] *Notissima enim erant Rabano Flavii scripta, a quo et multoties citantur. In Comment. in Matth., lib.* I, cap. 2. — Legitur in Josepho Herodem nonnullos de principibus Judæorum ante mortem suam necasse. *Ibid.*, lib. V. — Nec prætereundum quod narrat Josephus, vinctum Joannem in castellum Macherunta abductum, ibique truncatum *Ibid.*, lib. VIII. — Josephus quoque refert virtutes angelicas præsides quondam templi tunc pariter conclamasse: Transeamus ab his sedibus.

et seposita interim contemplatione Mariæ, actus et miracula sororis ejus Marthæ beatissimæ prosequamur.

CAP. XL. — *Ubi beata Martha Viennensem provinciam a Tarasco liberavit.*

Inter Arelatem et Avenionem Viennensis provinciæ civitates, circa Rhodani ripas inter infructuosa fruteta et glareas fluminis, ferarum reptiliumque virulentorum eremus erat. Ibi inter cætera venenosa animantia, draco terribilis oberrabat, incredibilis longitudinis et magnæ molis; fumum pestiferum flatu, scintillas sulphureas oculis, sibilos stridentes ore, rugitusque horribiles aduncis dentibus, proferens *; quidquid invenisset in eum ungulis et dente dilanians; quidquid propius accessisset anhelitus sui fetore mortificans. Incredibile est quot pecora, pastoresque voraverit; quantam hominum multitudinem, malo odore moribundos, ad mortem compulerit. Una dierum, evangelizante Dei verbum beatissima turbis quæ convenerant, incidit sermo qui tunc erat omnis de dracone, quibusdam quidem devote obsecrantibus, quibusdam vero, ut assolet, tentando, dicentibus ut: Hic [b] si qua esset Christi sui virtus ostenderet beata virago (nec enim posset fieri ut ulla humana industria draco iste de medio tolleretur). Quibus illa: Si, inquit, parati estis credere, *omnia possibilia sunt credenti* (*Marc.* IX, 22). Mox fidem promittentes, populos ipsa gratulanter præcessit: cubilia draconis constanter adiit, signo crucis edito, feritatem ejus compescuit; zona sua propria collum draconis cinxit, populosque, a longe prospectantes, intuens: Quid est, ait, quod trepidatis? ecce serpentem teneo, et vos adhuc cunctatis? accedite fortiter in nomine Domini Salvatoris, hancque virulentam belluam in frusta concindite. Dixit, hincque draconi ne flatu cuiquam vel dente noceret, potenti virtute interdicens; inde turbas *modicæ fidei* (*Matth.* VIII, 26) increpans, atque ad feriendum constanter provocans, draconem quidem illico compescuit, turbas vero vix animavit. Armis denique se viriliter munientes, bestiam frustatim discerpserunt, fidem et constantiam Marthæ beatissimæ admirantes, quod tam immanem belluam tam facile, absque ullo pavore, zona sua fragili, dum truncaretur, teneret immobilem. Vocabatur prius locus ille eremi, niger locus; ex tunc Tarascona dictus est a dracone, qui Tarascus dicebatur. Atque ita, visis vel auditis miraculis, Viennensis provinciæ populi crediderunt Domino Salvatori, et baptizati sunt, glorificantes Deum in miraculis ancillæ suæ; quæ, ex tunc, pro meritis suis præcipuis, cunctis provincialibus et amori exstitit et honori.

CAP. XLI. — *Qualiter beata Martha apud Tarasconem conversata sit.*

Profligata denique, Dei virtute, ab eremo Tarasconis omni reptilium virulentia, elegit sibi mansionem in eo Martha sanctissima, locum prius odibilem et detestabilem, habitabilem reddens, amabilem et [illegible]. Factaque est sibi in eo *Domus orationis* (*Marc.* XI, 17), quam virtutibus et miraculis magis quam [illegible] ornamentis; sedit ibi solitaria (*Thren.* III, 28) septem annis. Cibus ejus, tanto tempore, radices [illegible], et herbæ virentes, arborum fructus, et poma. Hæc tamen semel in die, [illegible] sed proximos [illegible] Ne multis jejuniis [illegible] esset, [illegible] hospitalitatis [illegible] sine pauperibus [illegible] erat; quibus, quod sibi [illegible], libentissime largiebatur. Semper [illegible] participes faciens, alii quidem [illegible], alii vero necessarias, [illegible] pietate, [illegible] frequentius, quam si [illegible] commeminisse quod ille, quem olim in [illegible] quia esuriit et sitiit, quia [illegible] non indiget temporalibus beneficiis, ut solebat, [illegible] qui se, nunc, in pauperibus recreari [illegible]. Meminit ancilla Christi quid esset dicturus ad Christum: *quod uni ex minimis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 40). Et ideirco, ut [illegible] capiti Ecclesiæ, [illegible] membra Christi, omnibus semper amabilis, universis affabilis fit, quia *hilarem datorem diligit Deus* (*II Cor.* IX, 7), [illegible] *in cellariis* (*Deut.* XXVIII, 8), [illegible] absque omni sua sollicitudine, dum [illegible] quod posset dare abundanter; quia ipsa, [illegible] liberalitate, dabat hilariter. Sed nec *divites dimittebat inanes* (*Luc.* I, 53), quorum confluebant ad eam [illegible] corporis animæ beneficia reportantes. Vestis ejus aspera, [illegible] et cilicium, [illegible] ad carnem [illegible], ita ut vermes ex putrida carne illius effluerent. O patientia incomparabilis, [illegible] quod [illegible] in carne, vermibus [illegible]! Semper nudis pedibus, alba tiara de pilis cameli velato capite. Lectus ejus [illegible] ramis arborum et sarmentis [illegible] stratum, cervicale lapide [illegible]. Hæ [illegible] deliciæ, [illegible] Martha [illegible] habebat. Animam [illegible] ex toto in orationibus [illegible] perditos, et per-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

* Sap. XI, 18: Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua ... immittere illis 19 Novi generis ira plenas ignotas bestias, aut vaporem ignitum spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes.
20 Quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed et aspectus per timorem occidere.

[b] Al. forte: [illegible] absque ex incuria [illegible] scribentis, ut superius [illegible].

nos. Quemque olim viderat in domo sua humilem, flexis infatigabiliter genibus, adorabat in cœlo regnantem. Procedebat quoque frequenter ad urbes, et oppida, evangelizans populis fidem Domini Salvatoris; plurimosque credentium manipulos, ad suam solitudinem rediens, reportabat. Quod enim verbis docebat, prodigiis et signis incontinenti probabat: sola oratione quoque, adhibita manuum impositione, dæmonia obsessis corporibus expellendo, et omne genus virtutum, in virtute sancti Spiritus, exercendo.

CAP. XLII. — *Ubi beata Martha juvenem Rhodano submersum resuscitavit.*

Apud Avennionem, Viennensis provinciæ civitatem, ante fores urbis, in loco amœno, inter Rhodani fluctus et urbis propugnacula, civium turmis vitæ verbum evangelizans, et ægros sanans, sedebat Martha beatissima, una dierum. Et juvenis, qui erat trans Rhodanum, videns circa populorum frequentiam, et volens audire verbum Dei, cum ei nec pontis, nec scaphæ opportunitas adesset; tamen hinc aviditate ductus audiendi, et videndi miracula, industriæ denatandi confidens, pericia [*Forte*, perizoma] exspoliat se, et Rhodani fluentis sese committens, cœpit natare. *Omnium* civium trans Rhodanum *oculi intendentes erant in eum* (*Luc.* IV, 20), cum subito æstuantis Rhodani turgentibus intercipitur undis; submersusque necatus est. Clamor popularis attollitur, juvenis devotio approbatur, infortunium deploratur. Quid multa? Totius populi hic erat animus; hæc voluntas, hoc votum: ut missis piscatoribus, et sagenis, omni industria corpus juvenis requiratur, si forte Domini Salvatoris misericordia contingeret inveniri. In crastinum hora diei nona, multo sudore quæsitum, inventum, allatum, et Marthæ sanctissimæ est oblatum. *Convenit universa civitas* (*Act.* VIII, 11) ad spectaculum hoc. Nobiliores urbis, in utroque sexu, obsecrant et obtestantur, flexis genibus, ancillam Christi, ut Christi Salvatoris magnalia liceret eos cernere, in juvenis hujus resuscitatione. Annuit illa, gratissimo ut erat animo: si tamen omnes qui aderant Christianæ fidei manus darent. Conclamant omnes una voce: Credemus Dominum Salvatorem, verum Dei Filium, et Deum esse, qui te talem elegit famulam. Ad hæc, exhilarata Martha beatissima, et de Domini Salvatoris pietate et potestate confidens, prosternitur cum lacrymis et orat; prosternuntur et populi, ipsa movente; atque *ejulatu magno* (*Gen.* XXVII, 38) omnipotentis Dei implorant clementiam, ut ad honorem et *gloriam nominis sui*, suam in hoc miraculo dignetur *excitare potentiam* (*Psal.* LXXVIII, 9; *Psal.* LXXIX, 3). Completa oratione, surrexit ancilla Christi, et accedens ad corpus: *In nomine*, inquit, Domini Salvatoris *Jesu Christi* Filii Dei, *surge, juvenis*, et *narra* nobis *quanta tibi fecerit* benignitas Redemptoris. Quid multis moror? Ad hanc vocem, redeunte anima, revixit juvenis, *et resedit* (*Act.* III, 6; *Luc.* VIII, 39; *Luc.* VII, 15; *Act.* IX, 40), moxque in Christum se credere confessus est, et baptizatus est. Et post multam populorum congaudentium lætitiam, sanus et incolumis ad propria remeavit. Quod videntes populi conclamaverunt omnes unanimiter: Christum Jesum verum *Deum esse, nec esse alium præter* Christum Deum (*Judit.* IX, 19). Et tunc, Marthæ ministræ Christi sanctissimæ fama celeberrima in ore omni; ex tunc, virili sexui amori et femineo fuit honori.

CAP. XLIII. — *Ubi beata Martha aquam in vinum convertit, in dedicatione domus suæ.*

Per idem tempus, per universas provincias Galliarum, maximeque Viennensium, Narboniensium et Aquitaniarum clarissimus rumor, et opinionis bonæ suavissimus odor, *sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus* (*Gen.* XXVII, 27), omnium comprovincialium animos ad Christi fidem, et ad ancillæ Christi, sanctissimæ Marthæ, amorem excitabat. Congaudebat et congratulabatur ei soror ejus beatissima, cum sumna reverentia nominanda, Maria Magdalena: sanctissimæ, et contemplativæ vitæ ordinator et custos, archiepiscopus Maximinus, qui accensus animo, ministram Christi *videre et alloqui* (*Act.* XXVIII, 20), a sua Narbonensi secunda in Viennensem provinciam, usque ad Tharasconam ire perrexit. Simili modo Trophimum archiepiscopum, a civitate Arelatensi; sed et Eutropium pontificem, ab Aurasicensi, Tharasconam advexit eadem intentio et voluntas, simile desiderium, et votum, eadem die, et hora: cum tamen, tunc, nullus eorum alterius suspicaretur adventum, convenerunt tamen pariter, inspirante Deo, qui *disponit omnia suaviter* (*Sap.* VIII, 1). Suscepit eos honorifice sacrosancta virago, exhibuit liberaliter, violenter retinuit: et die sexta decima Kalendarum Januarii, quæ est septima decima dies mensis casleu, qui Decembris dicitur apud Latinos [a], domum Marthæ beatissimæ signis illius, et virtutibus, sanctaque ejus conversatione insignem, dedicaverunt Domino Salvatori basilicam. Et post dedicationem templi, cum ad cœnam accessissent pontifices, ministravit eis, mira et consueta affectione, Martha sanctissima. Erant autem discumbentes multi qui convenerant. *Et deficiente vino* (*Joan.* II, 3), aquam in nomine Jesu Christi hauriri et abundanter omnibus propinari jussit hospita Domini Salvatoris. Quam ut pontifices in convivio gustaverunt, in vinum optimum aquam conversam senserunt. Statuerunt igitur, communi decreto, pontifices diem illam, omnibus annis, venerabiliter observari, ob dedicationem basilicæ [b], et aquæ in vinum mirabilem mutationem.

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] Mensis Casleu, qui apud Latinos dicitur December. *Rabani Comm in Machab.*, lib. I, cap. 1.

[b] Illum diem quo dedicatum est templum a Salomone, sicut Regum liber et Paralipomenon narrat.

CAP. XLIV. — *Cur beata Martha Mariam salutat* [illegible]

Post transitum beatæ Marthæ, hujus sanctæ [illegible] non inolevit ut, die dedicationis ejus domus, etiam festivitatem celebrarent transitus ejus: sicut et passionem beati Lazari, episcopi, fratris ejus: quod et de beato Joanne Baptista, et de apostolis Christi Joanne et Jacobo, Simone et Juda, martyribusque quamplurimis, usque hodie fieri videmus: ut non in diebus quibus passi sunt, sed in diebus quibus dedicatæ sunt ecclesiæ eorum, vel inventæ eorum reliquiæ, celebrentur passiones eorum. [illegible]

CAP. XLV. — [illegible]

[illegible]

NOTÆ [illegible]

[illegible]

CAP. XLVI. — *Ubi beata Martha sororis suæ animam in cœlos ferri vidit ab angelis.*

Quæ dum geruntur apud Aquas, metropolim provinciæ Narbonensis ecclesiasticæ [*Adde*, secundæ], eadem hora, in provincia Viennensi, apud Tharasconam, ministra Domini Salvatoris Martha sanctissima, lecto febri detenta, divinis tamen laudibus intenta, dum cœlestia meditaretur, vidit angelorum choros sororis suæ Mariæ Magdalenæ animam in cœlos ferentes. Vocatisque his, qui ei assidebant, retulit eis quid viderit; rogans eos sibi congratulari exclamansque inquit : O pulcherrima soror, *quid est quod fecisti?* (*Gen.* XII, 18). Cur me, ut mihi promiseras atque mandaveras, non visitasti? Ergone sine me frueris amplexibus Domini Jesu, qui nos se multum diligentes multum dilexit? *Sequar te quocunque ieris* (*Luc.* IX, 57). Tu vero, interim, vivas vita æterna, valeasque sine fine felix [a], et animæ tuæ memoris, non immemor esse velis. Hac igitur visione exhilarata sacrosancta virago, plus solito cupiebat *dissolvi et esse cum Christo*, ægre ferens diutius *permanere in carne* (*Phil.* I, 23, 24), sororis suæ, et angelorum quos viderat consortio carere. Sciensque se nuper migraturam, credentes admonet, erudit et confortat. Cum igitur, fama ferente innotuisset, quod ancillæ Christi transitus immineret, *convenit multitudo* magna fidelium (*Act.* II, 6), permanseruntque cum ea donec sepeliretur, extensis per nemora papilionibus, ignibus undique accensis.

CAP. XLVII. — *Ubi Christus et Magdalena, ejus amica, apparuerunt beatæ Marthæ.*

Septima igitur sequenti die advesperascente, præcepit eis, ut luminaribus accensis cereis septem, tribusque lampadibus [*Hic forte quiddam deest in codice, verbi gratia* : orarent, *vel quid simile*]. Et circa noctis medium, *sopore gravi* (*Joan.* I, 5) vigiles oppressi, obdormierunt undique. Cum ecce turbinis impetus irruens *in spiritu vehementi* (*Psal.* XLVII, 8), cereos omnes et lampades exstinxit. Hoc intelligens ancilla Christi, signo crucis edito, contra insidias dæmonum oravit. Dehinc custodes excitavit, ut luminaria reaccenderent rogavit. Currentibus illis, diuque morantibus, ecce subito lumen cœlitus fusum radiavit; et in ipso lumine apostola Christi Domini Salvatoris, Maria Magdalena, facem igneam dextera gerens, apparuit; quæ mox septem cereos, et tres lampades exstinctas, suo cœlesti lumine accendit. Tum deinde, lectulo sororis suæ assistens : Salve, inquit, soror sancta. Et mox a sorore resalutata : Ecce, inquit, ac mihi per beatum pontificem Maximinum mandasti, te, dum vivis in corpore, in corpore visitavi. Et, *en dilectus* tuus (*Cant.* II, 9, 10), Dominus Salvator *adest*, ut *te* ab hac miseriarum

A valle *vocet* (*Joan.* XI, 28) : sicut et me, ante meum transitum, mihi apparens, accersivit ad suæ claritatis palatium. Veni igitur, et *ne moreris* (*Psal.* LXXIX, 6). Dixit : Domino ingredienti jucunde occurrit, qui accedens propius, placidissimoque vultu Martham intuens : Cui tu, inquit, dudum devotissime de tuis facultatibus ministrasti; cui gratissima hospitia exhibuisti; cui post passionem meam, in membris meis, multa bona fecisti, *Ecce adsum* (*Genes.* XLVI, 11); cui olim prostrata dixisti : *Ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti* (*Joan.* XI, 27). Veni igitur, hospita mea, veni de exilio; *veni, coronaberis* (*Cant.* IV, 8). Hæc illa audiens, erigere se, et surgere nitebatur, et sequi Salvatorem incontinenti. Cui Salvator : Exspecta, in-

B quit, quia *vado parare* tibi *locum, et iterum veniam, et accipiam te ad meipsum : ut ubi sum ego, tu quoque sis* mecum (*Joan.* XIV, 2, 3, 4). Dixit, disparuitque : sed et soror ejus sancta Maria non comparuit: lux tamen permansit, quæ cum illis apparuit. Tunc deinde vigiles advenerunt, et luminaria, quæ exstincta reliquerant, insolito lumine radiantia mirati sunt.

CAP. XLVIII. — *Ubi, et quando, et qualiter, et quibus præsentibus, beata Martha migravit a corpore.*

Ubi dies illuxit, jussit se extra subdio poni. Omnis enim celeritas tarda videbatur, matutinum illud mille annorum moram habere. Sternuntur paleæ sub arbore frondosa, super paleas cilicium, in quo

C fit crux ex cinere. Et dum sol oritur, ancilla Christi effertur, ac super cineres disponitur, ipsaque petente, crucifixi Salvatoris imago ante faciem ejus erigitur. Ubi dum paulisper quievisset, respiciens fidelium multitudinem, rogavit ut suis precibus ejus transitum accelerari peterent. Quibus ubertim flentibus, illa erigens oculos ad cœlum : O, inquit, hospes, quare, Domine Salvator, quid est quod moraris (*Act.* XXII, 16)? *Quando veniam, et apparebo ante faciem tuam? Ex quo* mihi diluculo *locutus es, anima mea liquefacta est* (*Psal.* XLI, 5; *Cant.* V, 6). Ex tunc desiderio tui, omnia membra mea rigescunt, nervi stupescunt, ossa tabescunt, medullæ fatiscunt, et omnia interiora mea arescunt. *Non confundas me, Domine, ab exspectatione mea. Deus meus, ne tardaveris, Domine, ne moreris* (*Psal.* CXVIII, 116: *Psal.* XXXIX, 18;

D *Psal.* LXIX, 6). Hujusmodi meditanti, venit in mentem quod olim viderit qualiter Christus in cruce hora nona expiraverit; quodque seriem passionis Christi, Hebraice editam, secum olim ab Jerosolymis attulerit. Et accersito sancto Parmena, hanc proferri, et coram se recitari rogavit : ut vel sic suæ exspectationis tædium temperaret. Nec secus accidit, quam speravit. Dum enim, ea quæ viderat olim dile-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] *Breviarium Eduense, anni* 1550. *Officium sanctæ Marthæ* fol. XC, quod fratribus et sororibus patefecit dicens : O pulcherrima felix et mea dilecta soror, non attendisti quod mihi vovisti ut me visitares. Vivas cum magistro et vere hospite nostro in sede beata : *Hæc videntur ex Rabano desumpta fuisse, aut saltem ex veteri instrumento quo usus est Rabanus.*

ctoris sui supplicia seriatim, propria lingua legentem audiret, obortis ex compassione lacrymis, caput flexit, obdormitque, interim, sine migrationis, fixit intentionem totam in tenore passionis. Audito denique quod Christus, *In manus Patris spiritum commendans, spiritum emisit* (*Luc.* XXIII, 46), suspiravit graviter, et exspiravit. Dormivit autem in Domino quarto Kalendas augustas, octavo die post transitum sororis suae sanctae Mariae Magdalenae, sexta feria, hora diei nona, anno sexagesimo quinto aetatis suae. Corpus cum digno honore conditum, et involutum, in ecclesia propria intulerunt sodales ejus, qui simul ab Oriente venerunt, et usque in diem illum ei perseveranter adhaeserunt: sanctus, scilicet, Parmenas, Germanus quoque, Sostenes et Epaphras, qui fuerant sancti Trophimi Arelatensis archiepiscopi comites. Marcella quoque ministra ejus, et Euchodia et Syntex. Hi septem triduanas vigilias in ejus exsequiis egerunt cum multitudine concurrentium undique populorum, qui usque in diem tertium circa corpus sanctum in Dei laudibus excubabant; accensis cereis in ecclesia, lampadibus per domos, ignibus per nemora.

CAP. XLIX. — *Ubi, et quando, et qualiter sepulta est a Domino Salvatore, et sancto Frontino adfuit, corporaliter tamen absente.*

Et die sabbati parata est ei sepultura insignis ad propriam ejus, quam pontifices dedicaverunt, basilicam. Die vero dicta Dominica, hora diei tertia, congregati aderant omnes, ut corpus sanctum condigno condirent, pridie Kalendas Augusti. Cum vero, eadem hora, apud Petragoricas, Aquitaniae civitatem, Missas celebraturo pontifici sancto Frontino, populos exspectanti et in cathedra dormitanti apparuit Christus et ait illi: Fili, veni, imple quod promisisti, exsequiis Marthae hospitae meae te affuturum. Dixit; moxque pariter *in ictu oculi* (*I Cor.* XV, 52) apparuerunt apud Tharasconam, libellos in manu tenentes, in ecclesia: Christus capiti, praesul pedibus, astantes, qui soli corpus in mausoleum locantes*, mirantibus cunctis qui aderant. Expediuntur, completis exsequiis. Sequitur unus ex clero, quaerens a Domino quis esset, vel unde veniret. Cui Dominus nihil respondit, sed codicem quem tenebat dedit. Clericus ad sepulcrum rediit, codicem cunctis ostendit, in singulis paginis sic legit: *In memoria aeterna erit* Martha, hospita Christi, *ab auditione mala non timebit* (*Psal.* CXI, 7). Nihil aliud continebatur in codice. Interea apud Petragoricas, levita pontificem excitat, horam sacrificii praeterire, populum fatigari, suggerens. Cui praesul: *Nolite*, inquit, *turbari* (*Joan.* XIV, 1), nec taedeat vos diutius exspectare. Ego enim, tametsi

fuerim sive in spiritu, sive in corpore, sive extra corpus, nescio; Deus scit (*II Cor.* XII, 2, 3), Tharasconam, cum Domino Salvatore, hospitam ejus Martham sanctissimam, ut visitare pollicitus sum, mortuam sepelire. Mittite igitur nunc qui annulum nostrum, et chirothecas griseas referant, quas in manu sacristae posui, dum corpus sanctum in mausoleo componerem. Mirantur haec audiens populus, mittit Tharasconam nuntios cursim. Repererunt Tharasconenses Petragoricensibus diem et horam sepulturae ejus ignotam, et mirabilem rem corpus pontificis quorum viderant, exsequias ejus cum Christo peregisse, et de libello, et titulo (Dedit), ne forte hoc quispiam ambigat, et annulum quod receperat manu sua remittit alteramque chirothecam, altera in testimonium tanti miraculi retenta. Qui autem ministraverunt ministrae Salvatoris, quidam adhaeserunt in Orientem, evangelizantes regnum Dei; Epaphras videlicet, cum sancta Marcella, et Syntyche beata, quae Philippis dormit sepulta, de qua Apostolus scribit. Syntex beato fine quievit. Parmenas (*Act.* VI, 5), plenus fide, et gratia Dei, martyrii gloriam adeptus. Germanus et Euchodia consolationi fidelium operam dantes, beatis apostolis auxilio fuerunt, cum sancto *Clemente, et caeteris coadjutoribus eorum, quorum nomina sunt in libro vitae* (*Philipp.* IV, 3). In basilica vero Marthae beatissimae, a die dormitionis ejus miracula sine numero contigerunt: caeci, surdi, muti, claudi, paralytici, aridi, leprosi, daemoniaci variisque passionibus fatigati, sanitatem omnimodam perceperunt. Francorum et Teutonicorum rex, Clodoveus, Christianae fidei forma insignis primus, miraculorum Marthae sanctissimae multitudine et magnitudine motus, Tharasconam venit, moxque ut tumulum sanctae tetigit, gravi morbo renum, quo miserabiliter laboraverat, liberatus est. Dedit Deo in testimonium tantae virtutis, et suo annulo signavit, terram trium leucarum in gyrum undique Marthae sanctissimae, ex utraque parte Rhodani, cum villis, et castris, et silvis; quae omnia usque hodie immunitate perpetua possidet sacratissima virago. Furta vero, vel rapinas, aut sacrilegia seu falsa judicia, nutu Dei judicis, horribiliter puniuntur ibidem incontinenti, ad laudem Domini Salvatoris.

CAP. L. — *De transitu et sepultura sancti archiepiscopi Maximini.*

Hucusque de venerabilis ministrae Filii Dei, Domini Salvatoris, Marthae sanctissimae vita religiosa, et morte gloriosa, quae gesta sunt, narrare sufficiat. Nunc igitur quae post sanctum ejus transitum, per ipsam, vel circa ipsam, facta sunt prodigia, ... quoque victricibus plenam, et passionem transitumque ...

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESCRIPTÆ.

* Mausolea sunt sepulcra vel monumenta regum, a Mausolo rege Aegyptiorum dicta. Nam, is defuncto uxor ejus mirae magnitudinis et pulchritudinis exstruxit sepulcrum, in tantum, ut usque hodie omnia monumenta pretiosa, ex nomine ejus mausolea nuncupentur. *Rabanus de Universo*, lib. XIV, cap. 23.

beati Lazari, pontificis et martyris, novo principio reservantes : quæ per dilectricem Dei Mariam Magdalenam facta sunt miracula, referre curabimus breviter, ac primo sanctissimi archipræsulis Maximini transitum perstringemus. Qui [a] *imminente tempore quo, sancto sibi revelante Spiritu, ab hac luce se subtrahi cognovit, mercedem laborum suorum a pio judice recepturus, intra basilicam* [Codices regii 5281, 5360, *prædictam*], quam superius, super beatæ Mariæ Magdalenæ membra sanctissima, cum opere mirifico, construxisse retulimus, *jussit sepulturæ suæ locum præparari, ac juxta beatæ* [Codices regii, *Mariæ Magdalenæ corpus*], dilectricis Dei mausoleum, *sarcophagum* [b] *suum collocari. In quo, post sanctum ejus transitum, sacro illius corpore a fidelibus honorifice deposito, magnis miraculorum virtutibus, ambo decorant locum; interventu suo, petentibus animæ et corpori* [Codices regii, *corporis*], *præstando salubria* [c]. *Qui locus, postea, tantæ religionis est habitus, ut nullus regum, aut principum, nec aliquis, sæculari pompa præditus, ecclesiam illorum, beneficia petiturus, ingredi audeat donec prius, depositis armis, omnique* [d] *belluina posthabita ferocitate, demum, cum omni humilitatis devotione, introeat* [e]. *Femina*, vero, *nulla, unquam*, alicujus *temeritatis audacia in illud sanctissimum templum ingredi præsumpsit, cujuscunque conditionis, ordinis, aut dignitatis haberetur. Vocatur autem monasterium* illud : *Sancti Maximini abbatia, quod est constructum in præfato Aquensi Comitatu, rebus omnibus, honoribusque ditatum valde. Transiit autem beatus pontifex Maximinus, sexto Idus Junii, in cœlis* [In præfatis Codicibus, a Domino] *feliciter coronatus.*

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

[a] *Ancienne Vie de sainte Madeleine.*

[b] Sarcophagum Græcum est, eo quod ibi corpora consumantur : Sarco enim Græce *caro*, phagus *comedere* dicitur. *Rabani de Universo*, lib. XIV, cap. 28, p. 199.

[c] Quæ sequuntur et usque in finem textus Rabani reperiuntur in codicibus regiis de Vita beatæ Mariæ Magdalenæ, 3820, 5312, 5347, 5551, 5368.

[d] *Cod. Rabani* : animaque : *perplures codices vitæ sanctæ M. Magd.* : animique *Certe legendum* : omnique, *ut ex codice regio*, 5268, *emendandum duximus.*

[e] Hucusque tantum in Codicibus regiis 5296 B, 5278, 5345, 5323.

Explicit vita beatæ Mariæ Magdalenæ et sororis suæ sanctæ Marthæ

COMMENTARIA IN REGULAM SANCTI BENEDICTI.

(Vide tomi CII col. 689, *inter Smaragdi Opera, cui, ut suam, hanc Expositionem restituimus.)*

PROPHETIA DE FRANCIS.

(*Vide inter Opera sancti Augustini, tom. VI, col.* 1133.)

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD REGIMBALDUM CHOREPISCOPUM MOGUNTINUM.

(Baluz., Capitul. t. II, p. 1378.)

Reverentissimo atque in divino cultu religiosissimo Christi sacerdoti REGIMBALDO, RABANUS in Domino salutem.

Nuper ad nos quidam frater venit de monasterio quod dicitur Herolvesfeld vicino nobis, portans in pittatio quasdam quæstiunculas conscriptas, petensque ex tuo nomine quatenus eas nostris responsionibus solveremus. Cujus petitioni libenter aurem accommodavimus, et quantum potuimus, ex Patrum sententiis eas solvere cœpimus.

1. Primum ergo ibi quæsitum est quale judicium ille sustinere debeat qui, flagellando uxorem suam, duos filios suos in partu occidit, ita ut ad baptismi

gratiam pervenire non potuerunt, certum vero fi- A lium ita debilitavit ut post parvum tempus vitam finierit. Ubi liquido patet quod peccatum immoderatam corruptionem in utroque parvulo peperit. Quid autem de homicidio sacri canones sanciant tibi non ignotum est, tamen in Ancyrano concilio ita scriptum est: Qui voluntarie homicidium fecerint, poenitentiae quidem jugiter se submittant, perfectionem vero circa vitae exitum consequantur. De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio post septennem poenitentiam perfectionem consequi praecepit; secunda vero quinquennii tempus explere. Ubi etiam considerandum est intervallum peccati poenitentiae et modus poenitentiae. Qui ergo vide poenitentiam de peccato tam gravi, tamen indulgentiam per Domini misericordiam obtinebit.

2. Secunda quaestio est de eo quem canis furens morsu in pede laeserat, ob cujus remedium quidam ei consilium dederunt ut per quosdam canis ad medicamentum, quasi sanus inde fieri posset. Ubi humanus error [illegible] in his qui [illegible] medicinae [illegible]. Sunt ergo hujusmodi ab hoc errore corrigendi, ne ultra tale facinus perpetrent, et pro facto quod commiserunt aliqua disciplina vel poena corporali, ut ceteri metum habentes [illegible] post haec committere non praesumant.

3. Tertia quaestio de eo fuit qui cum femina irrationabiliter se miscuit; et quarta de illo qui cum canis saepius fornicatus est. Quid de hujusmodi hominibus judicandum sit, et de hujusmodi [illegible] tibus et porta carnis [illegible]. Ubi dementia humanae mentis et miseria patet maxima; cujus detestabilius est illud factum quanto in eo apparet maximum, cum animal rationale contra naturam irrationabili per libidinem se commiscet animanti. In Lege ergo Dominus hoc scelus judicio mortis puniendum esse decrevit, ita dicens: Qui cum jumento et pecore coierit, morte moriatur. Pecus quoque occidite. Mulier quae subcubuerit cuilibet jumento, simul interficiatur cum eo. Sanguis eorum sit super eos. Sed si aliquis quaerendum putat quomodo sit tantum pecus, tam sit irrationale nec ullo D modo legis capax, intelligat inde poenam hanc interesse, quia tali flagitio contaminata indignam replicent facti memoriam, ipsoque humano visui sunt digna ob abominatione [illegible] maxima. Nunc autem canones de iis qui fornicantur irrationabiliter, id est, cum pecoribus, aut cum masculis polluuntur, ita praecipiunt, ut quotquot ante vicesimum annum hoc crimen commiserint, quindecim annis exacti in poenitentia communionem mereantur orationum; deinde quinquennio in hac communione perdurantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum, quali tempore poenitentiae exstitit. Et sic misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter haeserint criminibus, ad agendam poenitentiam prolixius tempus insumant. Quotquot autem peracta viginti annorum aetate et uxores habentes hoc peccato prolapsi sunt, viginti quinque annis poenitentiam gerentes, in communionem suscipiantur orationum; in qua quinquennio perdurantes, tunc demum oblationis sacramenta percipiant. Quod si qui et uxores habentes et quinquagesimum annum aetatis excedentes ita deliquerint, ad exitum vitae communionis gratiam consequantur.

4. De ovibus quoque quae a canibus [illegible] pollutae sunt [illegible] quid [illegible] in veteri [illegible] lapidibus [illegible] B hac vel [illegible] et propter pollutionem [illegible] turpitudinis [illegible]. Sic enim Apostolus: [illegible] Omnia munda mundis. [illegible]

5. Quod autem [illegible] C [illegible]

Haec ergo [illegible] Tu autem, carissime, [illegible] D [illegible]

EPISTOLA II.

AD [illegible]

([illegible] Epistolarum [illegible])

EPISTOLA III.

AD [illegible]

[illegible]

([illegible])

1. Quod semper in [illegible]

* Quae hic ordine scripta de Eucharistiae [illegible]

[illegible]

verusque sit sanguis, unusquisque debet credere, A nosse, tenere, confiteri pariter et incunctanter asserere fidelis. Prorsus quisquis hoc negat, esse cognoscitur et convincitur infidelis, quippe qui non credit ipsi Domino dicenti : « Nisi manducaveritis carnem « Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non « habebitis vitam in vobis (*Joan.* VI, 54); » et : « Qui « manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, « in me manet, et ego in eo (*Ibid. vers.* 57) ; » et : « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est « potus (*Ibid. vers.* 56). » Quod explicans beatus Augustinus ait : « Ergo si vere est cibus, et vera caro : et si vere est potus, utique et verus sanguis ; alioquin, quomodo verum erit quod dicit : « Panis « quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita, » nisi vera sit caro ? Hoc ergo profecto fidelissime B confirmo, et addo : quod sicut veritas est Christus, et verus agnus Dei qui quotidie pro vita mundi mystice immolatur : ita procul dubio ex pane vera caro, et ex uno verus sanguis ejus consecratione Spiritus sancti potentialiter creatur. Quia revera, quemadmodum sanctus Augustinus verissime testatur, sicut de Virgine per Spiritum sanctum vera caro sine coitu creatur, ita per eumdem ex substantia panis ac vini mystice idem Christi corpus et sanguis consecratur. » Quæ cum certissime omnia sint, nec ullus hinc Christianus Christo credens ambigere possit, quod et ipsum esse verum pars etiam gentilium scit. Nam quondam in terra Wlgarorum quidam nobilis potensque paganus bibere me suppliciter petivit in illius Dei amore qui de vino sanguinem suum facit.

postea *Dicta cujusdam Sapientis de corpore et sanguine Domini adversus Ratbertum :* fragmentum *item de corpore et sanguine Domini.* His subjecta sunt in eodem codice *Dicta domni abbatis Herigeri de corpore et sanguine Domini*, cum hoc exordio : *Sicut ante nos dixit quidam sapiens*, etc , qui libellus est sub titulo Anonymi a Cellotio editus. Prior anonymus, quem Acherianum voco, in eo versatur ut probet corpus Domini in Eucharistia egestioni et corruptioni non esse obnoxium. Alter anonymus, scilicet noster, duo intendit adversus Paschasium : unum, corpus eucharisticum non esse prorsus idem quam quod natum ex Virgine : alterum, Christum non toties pati, quoties missarum solemnia celebrantur. Horum alterum pugnat quidem contra Paschasium : alterum Paschasio perperam impositum est, uti agnoscit Herigerus seu anonymus Cellotianus C in cap. 6 his verbis : « Quod autem iterum objiciunt eum dixisse toties Christum pati, quoties contingat quotidie ubique celebrari, ego certe in libro ejus non reperi, » etc. Nec dubium quin hanc accusationem Herigerus rejiciat in anonymum nostrum, nam nihil simile apud Ratramnum legere memini. Certe hunc anonymum viderat Herigerus, qui ex eo verba non pauca et sententias aliquas transtulit in libellum suum.

Hinc facile adducor et sequentis anonymi scriptionem non aliam esse putem quam epistolam Rabani ad Egilem seu Egilonem Pruniensem abbatem, cujus in epistola ad Heribaldum Rabanus ipse meminit : ubi arguens eos qui dixerant corpus Christi eucharisticum hoc ipsum esse quod natum est ex Maria virgine, subdit : « Cui errori, quantum potui- D mus, ad Egilum abbatem scribentes, de corpore ipso quid vere credendum sit, aperuimus. » Et quidem illud maxime me movet, quod Herigerus, cui anonymum nostrum non incognitum esse dixi, hac de quæstione loquens, duos tantum Paschasio adversarios, scilicet Rabanum et Ratramnum, opponat Paschasio : « contra quem, inquit, satis argumentantur Rabanus in epistola ad Egilonem abbatem, et Ratramnus quidam libro composito ad Carolum regem. » Cum enim anonymum nostrum legerit Herigerus, hac in re Paschasio data opera repugnantem ; eum certe non prætermissurus esset hoc loco, si alius a Rabano et Ratramno fuisset. Ad hæc, anonymi nostri ætas apprime convenit cum ætate Rabani. Scribebat quippe auctor eo tempore quo controversia de triplici corpore nova erat. Nam relata Paschasii de unico corpore sententia hæc subdit : « Istud plane fateor nunquam me prius audisse, vidisse, legisse. » Hæc vero sive novitas, sive ignoratio in illum auctorem cadere non potuit, nisi vel quia is Paschasio æqualis primam vidit istius quæstionis originem ; vel quia longiori post Paschasium tempore natus, ejus rei memoriam, utpote jam oblitteratam, a majoribus haud accepit. Atqui vixit ante Herigerum, qui ejus scriptione usus est, nec toto sesquisæculo abfuit a Paschasio. Nova ergo et inusitata illi anonymo hæc contentio visa est, propterea quod Paschasio compar, eam hausit ab ipso auctore Paschasio. Denique scribebat anonymus noster tum, cum Bulgari (quos Nicolao primo pontifice ad fidem accessisse constat) adhuc *pars gentilium* erant, id est paganorum erroribus tenebantur. Quippe catholicam de Eucharistia fidem probaturus, ait etiam ita cuivis esse manifestam, ut « pars etiam gentilium sciat. Nam quondam in terra Wlgarorum, inquit, quidam nobis potensque paganus bibere me suppliciter petivit in illius Dei amore, qui de vino sanguinem suum facit. » Quod sane in argumentum trahi non posset, si cæteris conversis unus aliquis id rescisset paganus post prædicationem mysteriorum nostrorum apud Bulgaros : qui *pars gentilium* non recte dicerentur, nisi omnes in infidelium tenebris tum perseverassent. Porro hæc omnia recte conveniunt in Rabani ætatem, qui Paschasii æqualis, biennio decessit ante Nicolai primi pontificatum, ad quem Bulgarorum conversionem referendam esse diximus. Non ergo temere censeri potest hujus scriptiunculæ auctor. Quod si ita est, non dubito quin ipsa sit Rabani epistola ad Egilem abbatem, quæ ad nos pervenerit vulgaribus epistolarum formulis destituta, uti contigit Herigeri scriptioni, quam Gerardus abbas in prologo ad vitam sancti Adalhardi *epistolam* appellat. Neque illud extra conjecturam, quod anonymi nostri lucubratio non solum in Gemblacensi codice reperitur, sed etiam (ut ex amicorum relatu intellexi) in membraneo libro cœnobii Sancti Hucberti in Arduenna : qui locus non ita procul abest a monasterio Prumiensi, cui præfuit Egil abbas, ad quem Rabanus epistolam scripsit. Hæc affero pro conjecturis, quas eruditorum judicio lubens subjicio.

Cæterum quod auctor iste objicit Paschasio quasi dixerit, Christum toties pati quoties contingit missarum solemnia celebrari, id est consequenti tantum sine dubio, non ex disertis verbis deducit. Sic enim invidiose, ut Paschasius ipse lib. XII in Matthæum conqueritur, dicta ejus interpretabantur nonnulli; quasi in libro de corpore et sanguine Domini, Christi « dictis plus tribuere voluerit, quam ipsa repromittit Veritas : timentes forte, inquit, quod ipsi tunc timuerunt, quibus loquebatur, ne partes facere voluerim, et ejus per singulos membra dividere concisa vel dispertita, » etc. Ad eumdem modum Paschasii adversarii ex ejus sententia de uno et eodem Christi in Eucharistia corpore inferebant, fore ut toties Christus pateretur quoties missæ celebrarentur. MABILL.

2. Illud in hoc libro [a] mihi primo positum fateor inauditum reperiri sub nomine sancti Ambrosii, quod non sit haec alia caro Christi, quam quae nata est de Maria, et passa in cruce, et resurrexit de sepulcro. « Haec, inquit, ipsa est, et ideo Christi est caro, quae pro mundi vita adhuc hodie offertur. » Hoc in capitulo positum est secundo (*Edit.* cap. 1 [illegible]). Similiter dicitur et in octavo: « Vere credo, et hoc quod confitetur in verbo Christi per Spiritum sanctum, corpus ipsius esse ex Virgine. » Istud plane fateor nunquam me prius audisse, vidisse, legisse; multumque miratus sum hoc sanctum Ambrosium dixisse; et insuper etiam multo magis miror auctorem hujus voluminis [b] istud ita posuisse. Quippe cum in septimo capitulo beatus Augustinus aliquanto superius dicat: « Quia Christum vorari fas dentibus non est, voluit in mysterio hunc panem et vinum vere carnem suam et sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari, creando vero quotidie pro mundi vita mystice immolari; ut sicut de Virgine per Spiritum vera caro sine coitu creatur, ita per eumdem ex substantia panis ac vini mystice idem Christi corpus et sanguis consecretur. » Si enim verum, imo quia procul dubio verum est, quod tantus auctor fassus est quia Christum vorari fas dentibus non est, quomodo hanc carnem Christi vorari fas est, si de Maria nata, et in cruce passa, et de sepulcro resuscitata est? praesertim cum illa Christi caro resurgens de sepulcro ita glorificata sit, ut jam vorari nullo modo possit? Proinde ergo tam contraria, sicut ista videntur inter se dicta, nunquam in ullo scripto meo de caetero voluissem ponere, nisi consequenter ea nossem simul, et possem, Deo donante, protinus evidenter exponere.

3. Huc accedit et multo aliud molestius, et omnino difficilius, illud videlicet quod in duodecimo capitulo (*Edit.* cap. 7), ubi scilicet trifario modo dicitur corpus Christi, id est, Ecclesia, et istud mysticum, et illud quod sedet ad dexteram Dei; ita disputat beatus Augustinus, quasi non ei placuerit illud quod sanctus dixit Ambrosius. Ait enim: « Illud corpus quod natum est de Maria, in quod istud transfertur, quod pependit in cruce, sepultum est in sepulcro, resurrexit a mortuis, penetravit coelos, et pontifex factus in aeternum quotidie interpellat pro nobis. Ad quem, si recte communicamus, mentem dirigimus, ut ex ipso et ab ipso nos corpus ejus carnem ipsius, illo manente integro, sumamus. Quoniam caro ipsa est [illegible] ut fructus ipsius carnis, ut idem semper maneat, et nutriat eos qui sunt in corpore, possit. » Has post apostolos antistites Ecclesiarum, sicut ante me dictum est, magistri (Augustini) dicta, [illegible] fidelibus, ferventer diligentius intelligentibus et frequentius legentibus, manifestissime [illegible], non quidem (quod absit) naturaliter (*Hic in cap.* 3), sed [illegible] aliud esse corpus Domini, quod ex substantia panis ac vini pro mundi vita quotidie per Spiritum sanctum consecratur, quod a sacerdote postmodum Deo Patri suppliciter offertur; et aliud specialiter corpus Christi, quod natum est de Maria virgine, in quod istud transfertur; et aliud [illegible] corpus Christi, [illegible] scilicet Ecclesiam, quae corpore Christi [illegible] dum ab ipso summo Christo pontifice porrigente tribuitur et confertur. [illegible] ut ex ipso et ab ipso nos corpus ejus, carnem illius, illo manente integro sumamus. Quod quid est aliud, quam ut nos, qui sumus corpus Christi, sumamus corpus Christi, quod datur nobis ab ipso Christo, non aliunde quam a semetipso, quia translatum est in ipsum, ut quod est in ipso, nobis qui ex ipso sumus, detur ab ipso, sed tamen integro manente ipso, quia scilicet integrum corpus Christi de Maria natum, in quod istud est translatum quod in altari divinitus consecratur, Deo postmodum constat oblatum simul et immolatum.

4. At illa sequentia verba Domini, *Hoc est corpus meum*, [illegible] corpus Domini; et supplicante sacerdote, corpus Domini [illegible] transfertur in corpus Domini natum de Virgine, quod est penitus incorruptibile, ut videlicet vere nobis detur ab ipso Christo pontifice; quia sicut ipse est qui baptizat, sic ipse est qui nobis [illegible] corpus suum de corpore suo salubriter sumendum dat, ad vitam, ad remedium, non tamen reprobis illud sumentibus ad judicium. Ipse, inquam, est qui dat, quemadmodum ipse dicit: « Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita (*Joan.* VI, 52), » non pro daemonum [illegible] vita. Ipse plane pontifex noster, ipse vero beatus vir, qui est tanquam lignum plantatum secus decursus aquarum (*Psal.* I, 3), dat nimirum tantummodo suis fructum suum. Ipse namque est et sapientia [illegible], lignum vitae est his qui apprehenderint eam. [illegible] qui est utique arbor ligni vitae: « Qui vicerit, dabo ei edere de ligno vitae, quod est in paradiso Dei mei (*Apoc.* II, 7). » [illegible], sicut a beato Augustino consequenter explanatur in eodem capitulo, [illegible] in mysterio [illegible]. Ipse namque granum frumenti, quod cadens in terra fuit mortuum, et affert fructum multum; [illegible] sed ipse, factus homo [illegible] in frumentum, et ipse [illegible] frumentum [illegible]. Unde dicitur et [illegible] ad Jerusalem et Sion: « Et adipe frumenti satiat te (*Psal.* CXLVII, 14). » Unde dicit et Zacharias propheta loquens de Ecclesia: « Et quid bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? » (*Zach.* IX, 17.)

5. [illegible]

[a] In interlinea, scilicet Paschasii.

[b] Scilicet Paschasii.

filium, et sapientiam : et suscipiamus gaudenter. A pariter et tremendo, qualiter ipse, qui est utique lignum vitæ velut decerpendo decædat electis suis timorate et humiliter accedentibus ad se communicandum fructum vitæ : sicque perfacile et consequenter poterimus credere vero lumine fidei nostræ gratis oculos illustrante, quod Dominus pridie quam pateretur, verum corpus et sanguinem suum dedit discipulis suis, manente integro corpore suo, quod a die resurrectionis resumptum gerit immortale. Unde revera satis congruenter divinitus dispositum simul et factum est, quod ante passionem Domini celebratum est hoc sacramentum : quatenus corpus Domini quod seminatum est, resurgens integrum maneat semper et incorruptum ; et tamen hunc quem ejus instante morte percepi- B mus, usque ad finem sæculi de ipso ligno vitæ sumamus quotidie fructum : quia profecto de ipso ligno vitæ pullulat, manat semper, exuberat iste fructus vitæ. Unde sanctus Augustinus cum dixisset : « Ut ex ipso et ab ipso nos corpus ejus carnem ipsius illo manente integro sumamus ; » protinus adjecit et ait : « Quæ nimirum caro ipsa est, et fructus ipsius carnis, ut idem semper maneat, et universos qui sunt in corpore, pascat. « Quod ob id eum credo dixisse, ut ipsius Domini humanum corpus, quod seminatum est in morte, fuerit quasi granum semenque vitæ, atque postmodum de ipso resurgente, tanquam de ligno vitæ, pullularet semper, et pullulet sumendum nobis, unde vitam æternam in nobis manentem habemus. Unde prorsus C reprobis non licet sumere, beato rursus Augustino sic in eodem capitulo superius testante : « quod sane corpus Christi ut vera caro sit Christi pro mundi vita quotidie per Spiritum sanctum consecratur, ex qua non habeant potestatem edere qui ex adverso sunt. » Vescuntur autem ea condigne qui sunt in corpore illius, ut solum corpus Christi dum est in via, ipsius carne reficiatur, et discat nihil aliud esurire quam Christum, nihil sentire nisi Christum, nihil aliud sapere, non aliunde vivere, non aliud esse quam corpus Christi. Hinc ipse sponsus Ecclesiæ Dominus, a quo panis datus, datur, et dabitur, id est caro sua, non pro reprobis et immundis, sed pro mundatis, et magis magisque mundandis ; mundis vita solis dicit electis suis : « Comedite, amici ; D « bibite et inebriamini, charissimi (*Cant.* v, 1). » Quia revera lignum vitæ solis membris suis, id est corpori suo, dat corpus suum de corpore. Et ipse qui similiter est vitis vera, palmitibus in ea manentibus dat bibendum sanguinem suum, sicut ipse dicit : « Qui manducat carnem meam, et bibit san- « guinem meum, in me manet, et ego in eo (*Joan.* « VI, 57. » Reprobus vero mundus manducans et bibens indigne, judicium sibi manducat et bibit. Non enim pascitur frumento electorum, quia non est triticum, sed palea, licet præsentialiter sit in area; neque potatur sanguine Domini, quia sarmentum sterile non manet in vite, licet esse videatur in vinea.

6. Hic, si potest, oculos et aures aperiat, et hæc videat, et audiat, qui quoties toto terrarum orbe missarum solemnia celebrantur, toties Dominum Christum pati prædicat, ob nihil videlicet aliud nisi propter hoc solummodo, ut omnes reprobos quos a Domino scit in cruce redemptos, ipsa communione corporis et sanguinis Christi redemptos, redimi et redimendos dicat (*Herigerus, cap.* 4) : cum potius omnis reprobus indigne sacramentum ipsum percipiens, judicium sibi manducat et bibit. Velim tamen nobis respondeat et dicat qui hoc ad suam (proh nefas!) et edentium perniciem prædicat, quisnam Domino passionem toties intulerit, inferat, et inferre deinceps habeat, utrum videlicet sacerdos qui sacrificat, an Pater qui sacrificata sanctificat, an Filius qui communicantes vivificat : an Spiritus sanctus per quem ea creat et consecrat, et in quo sacerdos ista fieri supplicat ; an populus, id est Ecclesia et sponsa Christi, quæ communicat? Quorum quia nihil nisi nimis mendaciter et perniciosissime potest dici, patet profecto Dominum semel passum et mortuum, nullatenus postmodum potuisse, vel posse (quod absit) pati, dicente beato Petro apostolo : « Christus semel pro peccatis nostris « passus est (*I Petr.* III, 18). » Hinc dicat et apostolus Paulus : « Christus semel oblatus est ad mul- « torum exhaurienda peccata (*Heb.* IX, 28). » Verumtamen ne reprobi electis dicant : Semel passus pro peccatis vestris, frequenter patitur pro nostris; tunc ad exhaurienda specialiter peccata multorum, nunc generaliter ad cunctorum. Nam ipsi solummodo reprobi confingere possunt intra se deliramenta hujuscemodi, secundum illud Apostoli : « Rursum cruci- « figentes sibimetipsis Filium Dei (*Hebr.* VI, 6). » Absit enim ut ejus Ecclesia et sponsa passionem inferat ei, ne, inquam, deinceps hæc reprobi dicant, quid hinc nobis Apostolus dicat audiant : « Non, in- « quit, in manufactis sanctis Jesus introivit exempla « verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc « vultui Dei pro nobis ; neque ut sæpe offerat semet- « ipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta « per singulos annos in sanguine alieno : alioquin « oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. « Nunc autem semel in consummatione sæculorum « ad destructionem peccati per hostiam suam appa- « ruit (*Hebr.* IX, 24). » Hinc prorsus evidenter apparet, et satis liquido claret, non oportuisse, nedum oportere, Dominum Jesum frequenter pati ab origine mundi. Nam si quando Cain occidit fratrem suum Abel, tunc passus fuisset Christus, et tertia die resurgens rursum potuisset crucifigi et occidi, et ita semper tertia die crucem pateretur usque in finem sæculi ; nullatenus tunc toties potuisset nec posset pati, quoties passus fuisset et pateretur, si ex quo cœpta sunt missarum solemnia celebrari, voluisset (quod absit) toto terrarum orbe et vellet usque in finem mundi ad singulas missas, quæ quotidie millibus et innumeris [in locis] celebrantur, pati. Sed revera quemadmodum nequaquam tunc in cœna sua

epistolam, simul et opusculum quod fecistis ad reclusos et simplices qui in vestra parochia consistunt, contra Gotescalci errorem. Afferebat etiam secum aliorum scripta, qui propemodum memorati hæretici dogma sequuntur, sed non usquequaque. Nam Prudentius Tricassinæ civitatis episcopus, ad vos et ad Pardulum scribens, plura testimonia præteritorum Patrum in quaternionibus suis collegit, in quibus aliquando nostro sensui concordat, hoc est ubi dicit peccati auctorem Deum non esse, nec aliquem ad peccandum compellere, præmium vero justis immensa gratia misericorditer tribuere, pœnam autem condignam iniquis pro malis eorum operibus juste reddere, quia justus est Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Sed quando dicit quod Deus, sicut electos prædestinatione sua ad præmium æternum perducit, ita prædestinatione sua cogat peccatores in interitum ire, hoc mihi videtur in congregatione testimoniorum suorum facere velle, ut credamus et confiteamur, juxta traditionem Gotescalci, geminam esse prædestinationem : scilicet quod sicut electos præsciendo et prædestinando Deus ducit ad vitam, ita reprobos præsciendo et prædestinando ducat ad pœnam. Sed quia hoc nusquam in Scripturis sacris ita mixtim positum inveni, ejus traditionibus assentire non acquiesco. Singillatim autem cunctis propositionibus ejus per singula loca respondere, et sententiis illis, quas ipse ex multis libris congregavit, contrarias sententias apponere non me permittit infirmitas corporis, nec ægritudo senectutis. Quæ autem de præscientia et prædestinatione Dei in sacris libris didici, et sententias quas probatas a canonicis scriptoribus in divinis Testamentis inveni, prout memoriæ tunc occurrebant, in opusculis meis inserui, quæ ad Notingum episcopum et Eberhardum comitem præterito tempore contra Gotescalci errorem confeci. Quæ etiam opuscula, quæ dixistis quod memoratus Gotescalcus ea corrumperet ac vitiaret, vobis modo prout a me dictata sunt ad legendum transmisi, et si quid in eis emendandum sit, vestro judicio magis eligo corrigi quam hæretici. Pauca quidem adhuc testimonia de apostolis et prophetis hic inserenda censui, quatenus tentent hi qui prædestinationem Dei in tam pravum sensum vertere volunt, ut Deum dicant prædestinatione sua auctorem esse perditorum, utrum ex divina auctoritate suas inventiones affirmare possent an non. Ego autem nusquam prædestinationem in malo positam, quantum recordor, inveni, sed semper in bonum. Nam beatus Paulus apostolus in Epistola ad Romanos ita scripsit dicens : « Scimus autem quod diligentibus Deum omnia « cooperantur in bonum his qui secundum proposi- « tum vocati sunt sancti. Nam quos præscivit, et « prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, « ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos « autem prædestinavit, hos et vocavit, et quos voca- « vit, hos et justificavit. Quos autem justificavit, il- « los et glorificavit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si « Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam pro- « prio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus « tradidit eum. Quomodo ergo non etiam cum illo « omnia nobis donavit? » (*Rom.* VIII, 28.) In Epistola autem sua ad Ephesios ita loquitur dicens: « Be- « nedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, « qui benedixit nos in omni benedictione spi- « ritali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos « ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et « immaculati in conspectu ejus in charitate qui præ- « destinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum « Christum in ipsum secundum propositum volunta- « tis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gra- « tificavit nos in dilecto filio suo, in quo habemus « redemptionem per sanguinem ejus, remissionem « peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ « superabundavit in nobis in omni sapientia et pru- « dentia ut notum faceret nobis sacramentum volun- « tatis suæ secundum bonum placitum ejus quod « proposuit in eo in dispensationem plenitudinis « temporum, instaurari omnia in Christo quæ in « cœlis et quæ in terra sunt in ipso, in quo et vos « cum audissetis verbum virtutis Evangelium sa- « lutis vestræ, et credentes signati estis spiritu « promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis « nostræ in redemptionem acquisitionis in laudem « gloriæ ipsius (*Ephes.* I, 3.) » Quam sententiam beatus Ambrosius atque Hieronymus ita exposuerunt, scilicet hoc decrevisse Deum, ut credentes in Christum adoptarentur in filios Dei. Præscius Deus omnium scivit qui credituri essent in Christum, sicut dicit ad Romanos, quos præscivit et vocavit, nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. Quos autem Deus dicitur vocare, perseverant in fide. Hi sunt quos elegit ante mundum in Christo, ut sint incontaminati coram Deo in charitate, hoc est ut amor Dei sanctam faciat conversationem. Quod autem ait : « In charitate prædestinavit nos ; » dupliciter legendum, ut charitas, vel cum superioribus, vel cum inferioribus copuletur. Cum superioribus ita, « ut essemus sancti et immaculati coram ipso in cha- « ritate, » et postea sequatur, « prædestinans nos « in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ip- « sum. » Cum inferioribus autem sic, « in charitate « prædestinans nos in adoptionem filiorum per Je- « sum Christum in ipso, » id est Christo, qui nunquam non fuit filius : nos vero non fuimus filii antequam prædestinati essemus cum ipso. Hoc autem prædestinavit, ut haberet potestatem filius Dei fieri omnis qui credere voluisset in ipsum ; quia nemo filius Dei fieri potuit, nisi fidem et charitatem quæ per dilectionem operatur, habeat. Idcirco non est Deo, qui salutis humanæ et bonorum omnium auctor est, seductio hominis et deceptio deputanda, per quam in mortem cadat perpetuam : sed magis sibimetipsi, qui propriæ concupiscentiæ, vel diaboli suggestioni consentiens ; peccatum committit, nec inde condignam pœnitentiam ante obitum agere voluerit. Quod apostolus Jacobus ostendit dicens : « Nemo

« cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur. Deus « enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat. Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus : deinde concupiscentia cum conceperit parit peccatum, peccatum « vero cum consummatum fuerit generat mortem (*Jac.* I, 13). » Superius de tentationibus, quas permittente Domino exterius probandi gratia perpetimur, disputavit. Nunc incipit agere de illis quas interius instigante diabolo, vel etiam naturæ nostræ fragilitate suadente, toleramus. Ubi primo illorum destruit errorem, qui sicut bonas cogitationes a Deo nobis constat inspirari, ita etiam malas ipso instigante putant nostra in mente generari. « Nemo ergo cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur, » illa videlicet tentatione, qua dives quisque in itineribus suis marcescit, id est, nemo cum rapinam, furtum, falsum testimonium, homicidium, stuprum, vel cætera hujusmodi committit, dicat quoniam Deo cogente necesse habuerit hæc patrare, ideo nullatenus horum effectum declinare potuerit. « Deus enim intentator malorum est, » subauditur tentamentorum. « Ipse enim neminem tentat, » eo videlicet tentationis genere quo decipit miseros ut pereant. Duplex est autem genus tentationis : unum quod decipit, aliud quod probat. Secundum hoc quod decipit, Deus neminem tentat ; secundum illud quod probat, Deus tentavit Abraham ; de quo et Propheta postulat : « Proba me, Domine, et tenta me » (*Psal.* XXV, 2). « Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus, » abstractus videlicet a recto itinere, et illectus in malum. De hoc beatus Hieronymus contra Jovinianum (*Lib.* II, *ad initium*) : « Sicut in bonis, inquit, operibus perfector est Deus, non est enim volentis, neque currentis, sed Dei miserentis, et adjuvantis, ut pervenire valeamus ad calcem ; sic in malis atque peccatis, semina nostra sunt incentiva et perfectio diaboli, cum viderit nos super fundamentum Christi ædificasse fenum, ligna, stipulam, tunc supponit incendium. » Igitur non est sequimur ut Salvatorem nostrum perditionis nostræ accusemus auctorem, sed ut misericordem patrem amemus, et justum judicem timeamus, ipsumque assidue deprecemur, ut eruat nos a malis, et defendat ab omnibus inimicis. Quibus verbis Dominus jussit Patrem cœlestem nos petere ut dimittat nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris : et ne nos inducat in tentationem, sed liberet nos a malo. Non enim inducit nos in tentationem per quam decipiamur, sed hoc petimus ne nos induci permittat in tentationem noxiam, per quam incidamus in peccatorum ruinam ; quod potius libera nos a malo, hoc est diabolo, et ab æterna morte (*Aug. de Sermone Domini in monte*, lib. II, cap. 9). « Igitur non per seipsum inducit Deus, sed induci patitur eum, quem suo auxilio deseruerit, ordine occultissimo ac meritis. Causis etiam sæpe manifestis, dignum judicat illum quem deserit, et in tentationem induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem,

aliud est tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest. Non ergo deprecamur ut non tentemur, sed ut non inferamur in tentationem. [illegible] « Vasa « enim figuli probat fornax, et homines justos tentatio « tribulationis (*Eccli.* XXVII, 6). » [illegible] (*Cypr. de oratione Dominica*). « Quo in parte [illegible] Deus ante permiserit ; ut omnis timor [illegible] votio atque observatio ad Deum convertatur, quando in tentationibus nostris nihil mali liceat nisi potestas inde tribuatur. » Quod autem ille [illegible] in epistola sua [illegible] Fulgentii sententiam exponimus, [illegible] ad amicum suum ita dicens : Nam quod ait divinus Fulgentius, « præparavit Deus mala ad temporalia supplicia, [illegible] » [illegible] Hieronymi, de induratione cordis Pharaonis, [illegible] Pharaonis [illegible] pendere mihi videtur : quod [illegible] Deus [illegible] permittit, [illegible] Quod manifeste [illegible] Paulus Apostolus, cum in Epistola sua ad Romanos de Pharaonis mentionem habuisset, ita subjecit dicens : « Dicit enim Scriptura Pharaoni : Quia ad hoc ipsum « excitavi te ut ostendam in te virtutem meam, et « ut annuntietur nomen meum in universa terra » (c. 14) [illegible]

quisquam potest dicere obdurationem illam cordis immerito accidisse Pharaoni, sed judicio Dei retribuentis incredulitati ejus debitam pœnam. Non ergo hoc illi imputatur, quod tunc non obtemperarit, quandoquidem obdurato corde obtemperare non poterat : sed quia dignum se præbuit, cui cor obduraretur priori infidelitate. In his enim quos Deus juste damnat, infidelitas et impietas inchoant pœnæ meritum, ut per ipsam pœnam etiam male operentur ; sicut et superius idem dicit Apostolus : « Et quo« modo non probaverunt Deum in notitia habere, « tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant « ea quæ non conveniunt (*Rom.* IX, 18). » Quapropter ita concludit Apostolus : « Ergo cui vult misere« tur, et quem vult indurat. » (*Orig. in Epist. ad Rom.*, *c.* 9.) « Quod autem dicit, « Ergo cui vult miseretur, « et quem vult indurat, » ex his quæ in Exodo scripta sunt videtur assumere. Ibi enim dicit : « Indu« rabo cor Pharaonis, ut ne dimittat populum (*Exod.* « IV. 21). » Indurabatur autem cor Pharaonis hoc modo Noluit Deus subitam et plenam dare in eum vindictam. Quamvis enim esset consummatæ malitiæ, tamen per patientiam suam Deus nec ipsi facultatem conversionis excluserat : et ideo primo lenioribus, tum etiam paulatim ingravescentibus in eum verberibus utitur. Sed quod Deus gerebat per patientiam, ex hoc ille indurabatur ad contemptum. majorem sibi iram recondens, ita ut ad ipsum dici conveniat illud quod Apostolus scribit : « An divitias « bonitatis ejus et longanimitatis contemnis ? Igno« ras quoniam patientia Dei te ad pœnitentiam ad« ducit? Secundum duritiam autem et cor impœni« tens thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ ? » (*Rom.* « II, 4.) Non ergo quem vult Deus indurat, sed qui patientiæ obtemperare noluerit induratur » (*August. in Epist. ad Rom.*, *c* 62.) « Cui enim miseretur, facit eum bonum operari, et quem obdurat, relinquit eum ut mala operetur : sed et illa misericordia præcedenti merito fidei tribuitur, et ista obduratio præcedenti impietati, ut et bona per donum Dei operemur, et mala per supplicium, cum tamen non auferatur liberum voluntatis arbitrium, sive ad credendum Deo, ut consequatur nos misericordia, sive ad impietatem, ut consequatur nos supplicium. Qua conclusione illata, infert quæstionem tanquam a contradicente. Ait enim ; « Dicis itaque mihi, quid « adhuc quæritur? Nam voluntati ejus quis resistit ? » (*Rom.* IX, 19.) Cui sane inquisitioni sic respondet, ut intelligamus spiritalibus viris, etiam non secundum terrenum hominem viventibus, patere posse prima merita fidei et impietatis, quomodo Deus præscientia eligat credituros, et damnet incredulos, nec illos ex operibus eligens, nec istos ex operibus damnans : sed illorum fidei præstans ut bene operentur, et istorum impietatem obdurans deserendo, ut male operentur. Qui quoniam intellectus, ut dixi. spiritalibus patet, a carnali autem prudentia longe remotus est sic refellit inquirentem, ut intelligat se deponere debere prius nominem luti, ut ista per spiritum investigare mereatur. Itaque inquit : » Tu quis es qui respondeas « Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Qua« re sic me fecisti ? An non habet potestatem figu« lus luti ex eadem conspersione vas facere aliud « quidem in honorem, aliud in contumeliam ? (*Ibid.* « *vers.* 20.) » Quandiu figmentum es, inquit, et ad massam luti pertines, nondum perductus ad spiritalia, ut sis spiritalis omnia judicans, et a nemine judiceris, cohibeas te oportet ab hujusmodi inquisitione, et non respondeas, Deo, cujus concilium quisque scire cupiens, oportet ut prius in ejus amicitiam recipiatur, quod contingere nisi spiritalibus non potest ; jam portantibus imaginem cœlestis hominis. « Jam enim, inquit, non dicam vos servos, « sed amicos. Omnia enim quæ audivi a Patre meo « nota feci vobis (*Joan.* XV, 15). » Quandiu itaque vas figuli es, conterendum est hoc ipsum in te prius virga illa ferrea, de qua dictum est : « Reges eos in « virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes « eos (*Psal.* II, 9), » ut corrupto exteriore homine, et interiore innovato, possis in charitate radicatus et fundatus comprehendere latitudinem, longitudinem, altitudinem, et profundum, cognoscere etiam supereminentiam scientiæ charitatis Christi. Nunc itaque cum ex eadem conspersione Deus alia vasa in honorem facit, alia in contumeliam, non est tuum discutere, quisquis secundum eamdem conspersionem adhuc vivis, id est terreno sensu carnaliter sapis. » (*Orig. in Epist. ad Rom.* 9.) « Subjungit enim hæc Apostolus ex persona contraria sentientis : « Dicis itaque mihi quid adhuc quæritur? Nam vo« luntati ejus quis resistit? » etc. Voluntati quidem Dei certum est quod nullus obsistere possit : sed voluntatem ejus justam rectamque esse scire nos convenit. Ut boni enim aut mali simus, nostræ voluntatis est, quod autem malus ad hujusmodi verbera, et bonus ad hujusmodi gloriam destinatur, voluntatis est Dei? « O homo, inquit, tu quid es qui respon« deas Deo ? » (*Greg. Moralium* IX. *c.* 8.) Respondere Deo non posse convincitur qui homo nominatur, quia per hoc quod de humo sumptus est judicia superna discutere dignus non est. Unde in Job legitur : « Vel quis dicere potest, Cur ita facis? » (*Job.* IX, 12.) Auctoris facta semper indiscussa veneranda sunt, quia injusta esse nequaquam possunt. Rationem quippe de occulto ejus consilio quærere, nihil est aliud quam contra ejus consilium superbire. Cum ergo factorum causæ non deprehenduntur, restat ut sub factis illius cum humilitate taceatur, quia nequaquam sufficit sensus carnis, ut secreta penetret majestatis. Qui ergo in factis Dei rationem non videt, infirmitatem suam considerans cur non videat rationem videt. Unde per Paulum quoque subsequenter adjungitur : « Nunquid dicit figmentum ei « qui se finxit : Quare me fecisti sic ? (*Rom.* IX, 20). » Quo enim se cernit figmentum divini esse operis, eo semetipsum redarguit ne contra manum resultet operantis, quia qui benigne quod non erat fecit, quod est injuste non deserit. Ad semetipsum ergo

post percussionem mens redeat, id quod apprehendere non valet non requirat: ne si divinae irae manu discutitur, amplius flammis [illegible], et ipsum placare humiliter poterat, [illegible] accendat. » Hic ergo [illegible] mihi videtur ut humana fragilitas divina judicia indiscrete discutere non praesumat, sed magis [illegible] studeat, quia in praecipiti pedem ponit, qui [illegible] rerum suarum finitum non attendit. Solus enim Deus perfecte et per omnia suam voluntatem et potestatem novit. Ideo divina judicia, quae ignota nobis sunt, discutere non praesumamus. Tamen firmiter credere debemus quod Deus mortem non fecit, nec laetatur in perditione viventium: et qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, redimit animas servorum suorum, et non derelinquet omnes qui sperant in eo. Quod in Scripturis sacris et in divinis Testamentis de praedestinatione scriptum legimus, humiliter teneamus, nec de nostro aliquid adjicere praesumamus. Satis sit nobis quod Apostolus et doctor gentium de praedestinatione electorum docuit; nec illud quod ipse de reproborum praedestinatione dicere noluit, nos noviter inferamus. Non enim oportet nos de voluntate et facto Dei sine charitate disputare, et [illegible] scandalum [illegible] contendere, ne forte per hoc [illegible] Veritatis sententiam in aeternum supplicium damnemur. Sufficit nobis ad salutem, et ad rectae fidei [illegible], quod apostolica doctrina nos docet: et stultas quaestiones penitus deseramus, secundum ipsius Apostoli praeceptum, quod ad Timotheum scribens ait: « Noli verbis contendere, in nihilo enim utile est nisi ad subversionem audientium. Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Profana autem et inaniloquia devita: multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit (II Tim. II, 14 seq.). » Et rursum: « Stultas, inquit, et sine disciplina quaestiones devita, sciens quia generant lites. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati; ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur ad ipsius voluntatem (Ibid., vers. 23 seq.). » Oremus pro invicem ut salvemur, sicut praecipit idem Apostolus ubi Timotheo dixit: « Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, testi-

« monium temporibus suis; in quo positus sum ego « praedicator et apostolus; veritatem dico, non mentior: « doctor gentium in fide et veritate (I Tim. II, 1 seq.). » [illegible]

[illegible]

(*Ambr.*) « Opportune vel maxime hoc in loco hominem eum vocavit, ut et a natura ostenderet donationis communionem, omnibus necessario id confitentibus, quoniam universitatis pars existens secundum naturam communem omnibus, potest persimilitudinem naturæ donationem præstare. Unde illud quasi jam in confessionem deductum hinc accipiens adjicit, « qui dedit seipsum redemptionem pro omnibus testimonium temporibus suis. » Nam et pro omnibus dedit seipsum. Nec enim pro aliquibus mortem subire acquievit, sed omnibus volens in commune conferre beneficium, passionem suscipere est dignatus, secundum illud tempus quo passus est, testimonium enim vocat passionem ipsam. « Temporibus vero suis » dicit, ut asserat secundum illud tempus quo passus est. Et ut passionem Christi omnibus necessariam esse demonstraret, ostendit illis quod conveniat in commune de omnibus hominibus sollicitudinem impendere, eo quod et Deus omnibus curam adhibeat, et quod in commune sit omnium Dominus, et quod majus est, quoniam ipse Christus similiter omnibus appropinquare videtur proprietate naturæ. Nam et omnibus præbuit beneficium pro omnibus passionem suscipiens. Comprobat vero illud de cætero etiam et de illis quæ secundum se sunt. « In quo positus sum, inquit, ego « prædicator et Apostolus, veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide et veritate. » Pro his ergo et ego constitutus sum apostolus, ut et ipsam doctrinam ad omnium hominum notitiam deferam, et omnes ad fidem Christi accedere faciam, per quem ista nobis retributa sunt. Et quidem ad horum doctrinam et insinuationem gentium creatus sum apostolus, ut prædicem omnibus hominibus qui in omni loco sunt. »

Hæc ergo de præscientia Dei et prædestinatione, et quod ipse Deus omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis vult pervenire, apostolicarum sententiarum sensu juxta præcedentium Patrum expositionem, prout potui, et assidua infirmitas me sinebat, juxta petitionem vestram breviter et strictim hic collegi : sciens quod vos plura inde colligere potestis, sicut eruditio vestra et valetudo, meam imperitiam et infirmitatem per omnia excellens, vos agere permittit. Ego autem, quantum præsumo, vos admoneo, ut has contentiones noxias in populo Christiano fieri prohibeatis, et ipsum Gotescalcum, hujus erroris auctorem, nec scribendo, nec loquendo ultra tam multis nocere permittatis. Miror enim prudentiam vestram quod istum noxium virum, hoc est Gotescalcum, qui in omnibus vituperabilis inventus est, quia nec monachi votum, nec sacri ordinis ritum, sed neque prædicandi officium legitime observavit, scribere aliquid permisistis, in quo officio magis nocere potuit quam viva voce loquendo Unde etiam in plurimis locis, ut audivi, sui veneni poculo non paucos inebriavit, et in erroris insaniam vertit. Quod nequaquam ita fieri oportet, sicut in Epistola quam ad Titum discipulum suum misit scriptum continetur (*Tit.* III, 10). « Hæreticum, inquit, hominem post « unam et secundam correptionem devita, sciens « quod subversus est hujusmodi, et delinquit proprio « judicio condemnatus. » (*Raban. in Epist. Pauli, lib.* XXV.) « Quam sententiam beatus Ambrosius ita exposuit. Ad plenum, inquit, illum devita, qui ea quæ contraria sunt pietati prælegit, hunc enim hæreticum vocat. Postquam enim semel et bis eumdem instruxeris, et ostenderis ei illa quæ conveniunt ejus saluti, superfluum est diutius cum ejusmodi disputare, cum sit manifestum quoniam nullam percipit correptionem, ex quibus semel et bis, illa quæ non conveniebant sibi audiens, cognoscere noluit veritatem. Relinque ergo eum qui talis est, ut justam ex-
B spectet a judice pœnam, eo quod in sua pertinacia persistens, nullum ad correptionem suam ex instructione accipere vult consilium. De quo et beatus Hieronymus ita ait. Quare autem post primam et secundam correptionem devitandus sit, reddit causas dicens quod subversus est hujusmodi et peccat, cum sit in semetipso depravatus. Qui enim semel bisque correptus, audito errore suo non vult corrigi, errare æstimat corrigentem, et e contrario se ad jurgia et pugnas verborum parans, eum vult lucrifacere a quo docetur. Propterea vero a semetipso dicitur esse damnatus, quia fornicator, adulter, homicida, et cætera vitia, per sacerdotes de Ecclesia propelluntur, hæretici autem in seipsos sententiam ferunt suo arbitrio de Ecclesia recedentes : quæ recessio propriæ
C conscientiæ videtur esse damnatio. Inter hæresim et schisma hoc esse arbitrantur, quod hæresis perversum dogma habeat ; schisma propter episcopalem dissensionem ab Ecclesia separetur. Quod quidem in principio ita esse aliqua ex parte intelligi potest. Cæterum nullum schisma non sibi aliquam confingit hæresim, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur. » Unde bonum mihi videtur, si vobis placet, quod supra memorato hæretico, nulla detur occasio atque licentia scribendi, atque cum aliquo disputandi, antequam si possibile sit ejus mens et sensus ad catholicam redeat doctrinam. Oretur autem pro ipso, ut Dominus qui omnipotens est operetur salutem erga infirmum fratrem, ut tribuat cor docibile, et rectæ
D fidei consentiens, quam fidem catholica per totum orbem custodit Ecclesia ; et resipiscat a diaboli laqueis, a quo captus est ad ipsius voluntatem, et revertatur ad sanctam matrem Ecclesiam, unumque cum ea sentiat atque profiteatur, et ipsam unitatem pacis et rectæ fidei deinceps quandiu vivat servet. Interim autem donec illud fiat, non laudo ut communio ei tribuatur, quia juxta testimonium Joannis apostoli, omnis qui recedit et non manet in doctrina Christi Deum non habet : qui permanet in doctrina. hic Filium et Patrem habet. « Si quis, inquit, venit ad « vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere « eum in domum, nec ave ei dixeritis: qui enim dicit « illi ave, communicat operibus illius malignis (*II* « *Joan.* 10). » Ecce prædixi vobis, ut in die Domini

nostri Jesu Christi esse contradicentiam. Recordamini qualiter doctor gentium de semetipso dicat: « Si enim « quæ destruxi iterum reædifico, prævaricatorem me « constituo (*Gal.* II, 18). » Et attendite quomodo sine crimine possit esse qui in synodo vestra hanc sectam nefandam simul cum hæretico damnavit, si ei modo necessitate communicaverit illo. Debetis enim correctores esse malorum, non consentaneos errantium, ut officium vestrum atque doctrina sine reprehensione fiat, et tam Deo placeat quam hominibus. De cætero agnoscat sanctitas vestra, quod illum libellum, quem ad simplices et reclusos in vestra parochia consistentes contra Gotescalci errorem dictastis, probatum habeo, et secundum id quod ibi scriptum reperi sentio. De Gotescalco autem pertinacissimo et incorrigibili errore aliquid contra scribere superfluum judico, quia nec præsentem eum a sua nequitia avellere potui, nec modo post vestram sanam correptionem, aliquid sanum in ejus sensu reperi, sed superbiam tantum. Superbus enim est Moab valde, et superbia atque arrogantia ejus plus quam fortitudo ejus. Quid enim contra eum scribere habeo, qui totam Ecclesiam, quasi aliquid spurcum et sordidum, et indignum sua allocutione aliquis, suam autem locutionem ad solum Deum in cœlo præsidentem convertit, indignum suo alloquio judicans quidquid in terra est! Quasi fas sit contemptis membris corporis Christi, ad ipsum caput verba dirigere, cum nullo modo caput a membris separari possit. Nemo enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis qui est in cœlo: qui ad Patrem suum orans, de discipulis suis ait: « Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Sicut « tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum, et pro eis ego sanctifico meipsum, ut possint « et ipsi sanctificati in veritate. Non pro his autem « rogo tantum, sed et pro his qui credituri sunt per « verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu, « Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum « sint, ut credat mundus quia tu me misisti, et ego « claritatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum « sicut et nos unum sumus; ego in eis et tu in me, « ut sint consummati in unum, ut cognoscat mundus « quia tu me misisti, et dilexisti eos sicut et me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi volo ut ubi ego « sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem « meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante « constitutionem mundi (*Joan.* XVII, 17). » Quomodo enim sanctæ Ecclesiæ salutiferam communionem habere poterit, qui ipso ad suos suos in Evangelio ait: « Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me « spernit (*Luc.* X, 16). » Hoc autem quod idem [illegible], quasi ad Deum loquens, prolixi [illegible] ignem, ut per illud veritas sponsionis suæ probetur, comprobetur, magis mihi videtur ex diabolicæ cordis [illegible] esse, quam ex constantia fidei: quia enim post blasphemiam quasi impudenti ore prodidit, ut coram undique collecta populorum multitudine, præsente etiam regni principe, [illegible]

doliis, [illegible] ad probationem suam [illegible] sibi, quatenus [illegible] et pice [illegible] ignis [illegible] ad probandam [illegible] ut [illegible] prædestinationis sententiam; quod [illegible] legi. Nam tres pueri, de quibus in Daniele scriptum est, Sidrach, Misac et Abdenago non [illegible] ignis pervenerunt, sed magis Dei judicio [illegible] tes, responderunt regi Babylonis, qui eos [illegible] statuam quam fecit adorare compulit dicentes: « Non « oportet nos de hac re respondere tibi. Ecce enim « Deus noster quem colimus potest eripere nos de « camino ignis ardentis, et de manibus tuis liberare. « Quod si noluerit, notum tibi sit, quia deos tuos « non colimus, et statuam auream quam erexisti non « adoramus (*Dan.* III, 17). » Sic enim illi ex dubia [illegible] et [illegible] humilitate [illegible] liberari [illegible] [illegible]

Hæc tibi, dilectissime frater, brevi sermonis stylo, [illegible]

EPISTOLA V.

AD NOTINGUM,

Cum libris de Prædestinatione Dei.

(Ex Sirmondo.)

Viro venerabili et omni honore dignissimo Notingo electo episcopo Hrabanus in Christo salutem.

Super quondam [illegible] Lodovicum in Francia expeditionem [illegible] in pago [illegible] venisti, et ibidem [illegible] quam quidam de prædestinatione Dei [illegible] [illegible]

ris quidquid ejus gratia possum, tuæ charitatis utilitati conferre per omnia, et in omnibus paratum esse. Vale, et amantem te dilige, nostræque parvitatis in sacris orationibus memor fieri non omitte.

Explicit præfatio.

DE PRÆDESTINATIONE.

Si homo rationalis vim suæ agnosceret naturæ, et Creatoris sui potentiam rite intelligeret, nequaquam stultis se implicaret quæstionibus, et quæ Christianæ religioni sunt contraria, nec sensu teneret, nec voce proferret. Sed quia antiquus hostis, qui ab initio humanæ invidit saluti, nunquam desinit in segete Christi superseminare zizania, ideo per vaniloquos non solum otiosa, sed et noxia, et blasphemiis plena profert eloquia. Ita ut quidam eorum perditionis suæ conditorem asserant auctorem, dicentes quod sicuti qui per præscientiam Dei ac prædestinationem vocati sunt ad percipiendam gloriam æternæ vitæ, non possunt non salvari, ita et illi qui ad æternum interitum vadunt, prædestinatione Dei coguntur, et non possunt evadere interitum. Quod quam absurdum sit, etiam imperiti intelligere possunt, quia nullo modo ille qui cuncta bona creavit, et sanabiles fecit nationes orbis terrarum, atque vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, aliquem cogit interire, sed magis facit recte credentem, ac benigne operantem, ad salutem æternam pervenire. Si enim, secundum ipsos qui talia sentiunt, Dei prædestinatio invitum hominem facit peccare, quomodo justo judicio Deus damnat peccantem, cum ille non voluntate, sed necessitate peccaverit? aut quomodo Deus judicabit mundum, qui est justus judex, et reddet unicuique secundum opera sua? judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua? Si autem hujusmodi ratiocinatione tollitur Deo ne judex justus sit, consequenter aufertur illi et regia dignitas atque divina majestas. Sed e contrario Scriptura clamat prophetica : « Quoniam Deus magnus Dominus, et « rex magnus super omnes deos (*Psal.* XCIV, 3) ; » et item : « Regnabit Dominus super omnes gentes, « Deus sedet super sedem sanctam suam (*Psal.* « XIII, 1). » Igitur, quod cum hac ratione perspicue explicatur, restat ut qui talia sensit, ex eorum numero sit de quibus Psalmista ait : « Dixit insipiens in « corde suo : Non est Deus. Corrupti sunt et abomi« nabiles facti sunt in voluptatibus suis (*Psal.* « XLV, 9). » Hunc autem errorem sanctorum Patrum multipliciter confutat doctrina, et convincit taliter sentientes, nec Scripturarum auctoritate, nec veraci inniti ratiocinatione. Prædestinationis enim fides firmissima sanctarum auctoritate Scripturarum munita est : cui nullo modo fas est ea quæ ab hominibus male aguntur ascribi, qui in proclivitatem cadendi, non ex conditione Dei, sed ex primi patris prævaricatione venerunt. De cujus pœna nemo liberatur nisi per gratiam Domini nostri Jesu Christi, præparatam et prædestinatam in æterno consilio Dei ante constitutionem mundi (*Prosper contra Gallos, c.* 3.) « Omnis homo qui, credens in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, regeneratur in baptismo, tam a propriis peccatis quæ mala voluntate et actione contraxit, quam ab originali quod a parentibus traxit absolvitur. Sed relapsum post baptismum ad infidelitatem, et impios mores, qui negat originali peccato fuisse purgatum, tam falsa opinatur quam qui eumdem asserit non æterna morte fuisse damnandum. Qui enim recedit a Christo, et alienus a gratia finit hanc vitam, cadens in perditionem, non in id quod remissum est recidit, nec in originali peccato damnabitur : sed propter postrema crimina ea morte afficietur, quæ ei propter illa quæ remissa sunt debebatur. Quod quia Dei præscientiam nec latuit, nec fefellit, sine dubio talem nunquam elegit, nunquam prædestinavit, et periturum nunquam ab æterna perditione discrevit. » Igitur sicut bona opera ad inspirationem eorum, ita mala ad eos sunt referenda qui peccant. Non enim relicti sunt a Deo ut relinquerent Deum, sed relinquerunt eum et relicti sunt, et ex bono in malum propria voluntate mutati sunt, atque ob hoc, licet fuerint renati, licet fuerint justificati, ab eo tamen qui illos tales præscivit, non sunt prædestinati. Prædestinationem autem Dei, sive ad bonum sive ad malum, in omnibus operari ineptissime dicitur : nec verum est homines quædam necessitate implere, cum in bonis voluntas non sit intelligenda sine gratia. Quæ enim ratio est ut ullus qui sanum sapit dicat : Non est necesse mihi ut laborem pro requie et salute mea, quia si prædestinatus sum a Deo ad vitam æternam, velim nolim illuc perveniam : si autem prædestinatus non sum, nihil mihi proficit bene operari ac virtutibus operam dare, quia æternæ beatitudinis præmia non possidebo. Quasi Deum tentando, ac promissa ipsius despiciendo, et non magis per fidem et dilectionem devote serviendo placere possim (*Hypomnesticon lib.* VI). « Prius ergo ipsum nomen prædestitionis quid indicit exponamus : deinde esse apud Deum, qui sine acceptione personarum est, prædestinationem divinarum Scripturarum auctoritate probabimus. Prædestinatio quippe a prævidendo, et præveniendo, vel præordinando futurum aliquid dicitur et ideo Deus, cui præscientia non accidens est, sed essentia fuit semper et est, quidquid antequam sit sic præscit prædestinat, et propterea prædestinat, quia quale futurum sit præscit. Ideo et Apostolus : « Nam « quos præscivit, *inquit,* et prædestinavit (*Rom.* VIII, « 59). » Sed non omne quod præscit prædestinat. Mala enim tantum præscit, et non prædestinat : bona vero et præscit et prædestinat. Quod ergo bonum est præscientia prædestinat, id est priusquam sit in se præordinat : hoc cum ipso auctore esse cœperit, vocat, ordinat et disponit. Unde et sequitur : « Quos prædestinavit, hos et vocavit : et quos « vocavit illos et justificavit ; quos autem justificavit « illos et glorificavit. » Jam igitur apertius disseramus quod loquimur. Quomodo erga humanum genus præscientia sua et prædestinatione Deus generaliter.

in quo [illegible] non est [illegible]. Massa itaque humani generis, quae in Adam et Eva [illegible] damnabilis [illegible] facta est, non [illegible] tione divina generaliter, sed [illegible] poena [illegible] gehennae debetur [illegible], sed Dei justi judicio [illegible] confertur. Quia vere justus et misericors Deus praescius est futurorum, et hac damnabili massa non personarum [illegible], sed judicio aequissimo [illegible] irreprehensibili, quos [illegible] praeparat, et eos praedestinavit ad vitam aeternam; caeteros autem poenae [illegible] debitos posuit: quia quid essent futuri praescivit; non tamen [illegible] ipse fecit aut praedestinavit, sed [illegible] damnabili massa praescivit. Quod si a me quaeris scire cur [illegible] differentiae Deus faciat, et personarum acceptor non est, quia [illegible] justitia, aut misericordia [illegible] tende cum Paulo, [illegible] Paulum qui dixit, Christo in se loquente: « O homo, tu quis es « qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei « qui finxit, Quid me sic fecisti? An non habet « potestatem figulus luti ex eadem massa facere « aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam? » (Rom. IX, 20.) [illegible] dixi, quia quidquid Deus agit, [illegible] sanctaque facit [illegible] quod homo [illegible]. Quis enim cognovit sensum Domini, quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi et retribuetur ei? aut quis dicit ei: Quid facis? [illegible] justus et misericors. [illegible] Propterea quando illi cum David misericordiam et judicium cantamus, [illegible] quae sit [illegible] judicio et misericordia [illegible]. « Omnis [illegible] [illegible] Unde et prophetica atque apostolica [illegible] [illegible] Denique ait Moyses ad [illegible] « Domine [illegible] « [illegible] praecepta Domini Dei tui [illegible] « [illegible] « [illegible] « [illegible] « qui juravit Dominus patribus tuis [illegible] « [illegible] (Deut. VI, [illegible].) [illegible] « Quis est homo qui vult vitam, et cupit videre dies « bonos? [illegible] linguam tuam a malo, et labia « tua ne loquantur dolum. [illegible] « [illegible] « [illegible] Domini [illegible] « [illegible] Vultus autem Domini super facientes mala, « ut perdat de terra memoriam eorum [illegible]

[illegible] Dominus [illegible] [illegible] (Deut. [illegible]) [illegible] Dominus [illegible] [illegible] (Psal. [illegible]) [illegible] Dominus [illegible] Domini [illegible]

« non vestimenta vestra, et convertimini ad Dominum A
« Deum vestrum, quia benignus et misericors est,
« patiens et multæ misericordiæ, et prestabilis super
« malitia : quis scit si convertatur et ignoscat et re-
« linquat post se benedictionem, sacrificiuum et liba-
« men Domino Deo nostro? » (*Joel.* II, 11.) Hinc et
per Amos dicitur : « Quærite bonum et non malum
« ut vivatis, et erit Dominus Deus exercituum vo-
« biscum sicut dixistis. Odite malum, et diligite bo-
« num, et constituite in porta judicium, si forte mi-
« sereatur Dominus Deus exercituum reliquiis Joseph
« (*Amos* V, 14 *seq.*). » Sic et Abdias propheta :
« Juxta est, *inquit*, dies Domini super omnes gentes:
« sicut fecisti fiat tibi, retributionem tuam convertet
« in caput tuum (*Abd.* I, 15). Jonas quoque in Ni-
nive civitate magna prædicavit pœnitentiam agen- B
dam, et prædicaverunt Ninivitæ jejunium, et vestiti
sunt saccis a majore usque ad minorem, et vidit
Deus opera eorum, quia conversi sunt de via sua
mala, et misertus est Deus super malitiam quam
locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit (*Joan.* III,
3-10). Hinc et Michæas loquitur dicens : « Indicabo
« tibi, homo, quid sit bonum, aut quid Dominus
« Deus tuus requirat a te : utique facere judicium et
« diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum
« Deo tuo (*Mich.* VI, 8). » Denique Nahum ita præ-
dicat dicens : « Deus æmulator et ulciscens Dominus,
« ulciscens Dominus, et habens furorem, ulciscens Do-
« minus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis
« *Nahum* I, 2). » De quo et Habacuc ait : « Ecce quod
« incredulus est, non erit recta anima ejus in semet- C
« ipso. Justus autem in fidelitate sua vivet (*Habac.* II,
« 4). » Et idem : « Væ qui congregat avaritiam malam
« domui suæ : ut sit in excelso nidus ejus, et liberari
« se putat de manu mali (*Ibid.*, *vers.* 9). » Et item :
« Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præ-
« parat urbem in iniquitate. Væ qui potum dat
« amico suo, mittens fel suum, et inebrians ut aspi-
« ciat nuditatem ejus. Repletus est ignominia pro
« gloria. Væ qui dicit ligno : Expergiscere ; surge,
« lapidi jacenti. Nunquid ipse docere poterit? Ecce
« ipse coopertus est auro et argento, et omnis spi-
« ritus non est in visceribus ejus. Dominus autem in
« templo sancto suo, sileat a facie ejus omnis terra
« *Ibid.*, *vers.* 12-20). » Hinc et Sophonias ait : « Quæ- D
« rite Dominum Deum vestrum, omnes mansueti
« terræ, qui judicium ejus estis operati : quærite
« justum, quærite mansuetum, si quando absconda-
« mini in die furoris Domini (*Soph.* II, 3). » Nam et
Aggæus ita ait : « Hæc dicit Dominus Deus exerci-
« tuum : Ponite corda vestra super vias vestras :
« ascendite in montem, portate lignum, et ædificate
« domum, et acceptabilis mihi erit, et glorificabor,
« dicit Dominus. Respexistis ad amplius, et ecce
« factum est minus, et intulistis in domum, et suf-
« flavi in illud. Quam ob causam dicit Dominus
« Deus exercituum? Quia domus mea deserta est, et
« festinastis vos unusquisque in domum suam (*Agg.*
« I, 7 *seq.*). » Per Zachariam quoque Dominus ait :

« Judicate judicium verum et misericordiam, et mise-
« rationes facite unusquisque cum fratre suo, et vi-
« duam et pupillum, et advenam et pauperem nolite
« calumniari, et vir fratri suo non cogitet malum in
« corde suo (*Zach.* VII, 7 *seq.*). » Et item : « Nolite
« timere. Hæc sunt ergo verba quæ facietis. Loqui-
« mini veritatem unusquisque cum proximo suo.
« Veritatem et judicium pacis judicate in portis
« vestris, et unusquisque malum contra amicum
« suum ne cogitetis in cordibus vestris, et juramen-
« tum mendax ne diligatis. Omnia sunt enim hæc
« quæ odi, dicit Dominus (*Zach.* VIII, 16 *seq.*). » Per
Malachiam quoque ait : « Convertimini et videbitis
« quid sit inter justum et impium, et inter servien-
« tem Deo et non servientem (*Malach.* III, 18). Ecce
« dies veniet succensa quasi caminus, et erunt omnes
« superbi, et omnes operantes iniquitatem, stipula
« et inflammabit eos dies veniens dicit Dominus
« exercituum, quæ non relinquet eis radicem et
« germen. Et orietur vobis timentibus nomen Do-
« mini sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus, et egre-
« diemini, et salietis sicut vituli de armento, et cal-
« cabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum
« vestrorum in die qua ego facio, dicit Dominus Deus
« exercituum. Mementote legis Moysi servi mei,
« qui mandavit eis in Choreb ad omnem Israel præ-
« cepta et judicia (*Malach.* IV, 1 *seq.*). » Hinc et in
Proverbiis Sapientia ita docet dicens : « Fili mi, ne
« obliviscaris legis meæ, et præcepta mea custodiat
« cor tuum. Longitudinem enim dierum et annos
« vitæ, et pacem apponent tibi. Misericordia et ve-
« ritas non deserant, et circumda eas gutturi tuo,
« et describe in tabulis cordis tui, et invenies gra-
« tiam et disciplinam bonam coram Deo et homini-
« bus (*Prov.* III, 1 *seq.*). » Similiter et Ecclesiastes
docet dicens : « Lætare ergo juvenis in adolescen-
« tia tna, et in bono sit cor tuum in diebus juven-
« tutis tuæ, et ambula in viis cordis tui, et in vir-
« tute oculorum tuorum, et scito quod pro omni-
« bus his adducet te in judicium Deus (*Eccle.* XI, 9).
« Aufer iram malam de corde tuo, et amove mali-
« tiam a carne tua : adolescentia enim et voluptas
« vana sunt. Memento Creatoris tui in diebus juven-
« tutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, et
« appropinquent anni dierum de quibus dicas : Non
« mihi placent : antequam tenebrescant sol et luna
« et stellæ, et revertantur nubes post pluviam (*Eccle.*
« XII, 1 *seq.*). » Hinc et liber qui dicitur Sapientia,
sic inchoat : « Diligite justitiam qui judicatis terram
« Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate
« cordis quærite illum, quoniam invenitur ab iis qui
« non tentant illum, apparet autem eis qui fidem ha-
« bent in illum. Perversæ enim cogitationes separant
« a Deo, probata autem virtus corripit insipientes :
« quoniam in malevolam animam non introibit sa-
« pientia, nec inhabitabit in corpore subdito peccatis.
« Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum,
« et aufert se a cogitationibus quæ sunt sine intelle-
« ctu, et corripietur superveniente iniquitate (*Sap.* I,

« 1 seqq.). » Et iterum : « Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, et a detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit; os autem quod mentitur occidit animam. Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum, quoniam Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione vivorum. Creavit enim ut essent omnia, et sanabiles fecit nationes orbis terrarum, et non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra (Sap. I, 11 seqq.). » Similiter et in libro Jesu filii Sirach, Sapientia docet quid vitandum et quid faciendum sit : « Qui timetis, inquit, Dominum, credite illi, et in oblectatione veniet vobis misericordia. Qui timetis Dominum, diligite illum, et illuminabuntur corda vestra. Respicite, filii, nationes hominum, et scitote quia nullus speravit in Domino, et confusus est. Quis enim permansit in mandatis ejus et derelictus est, aut quis invocavit illum, et despexit eum? Quoniam pius et misericors est Deus, et remittet in tempore tribulationis peccata, et protector est omnibus exquirentibus se in veritate. Væ duplici corde, et labiis sceleratis, et manibus male facientibus, et peccatori terram ingredienti duabus viis. Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo, et ideo non protegentur ab eo. Væ his qui perdiderunt sustinentiam, et qui dereliquerunt vias rectas, et diverterunt in vias pravas. Et quid facietis cum inspicere cœperit Dominus? Qui timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius, et qui diligunt illum, conservabunt viam illius. Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt illi, et qui diligunt illum replebuntur lege ipsius. Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, et in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Qui timent Dominum custodiunt mandata illius, et patientiam habebunt usque ad inspectionem illius (Eccli. II, 8 seqq.). » Hæc ergo omnia regulam nobis fidei docent, aut peccatoribus pro malis operibus pœnas prædicant, aut justis pro benefacto præmia spondent. Et quomodo quisque præsumat dicere, non justos bona merita adjuvare, neque iniquos peccata lædere, sed unumquemque prædestinationis necessitate aut coronari aut puniri? Videamus ergo quid de hac Novum Testamentum nobis insinuet. Hoc enim ipsa Veritas in Evangelio : « Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam; quam angusta porta, et arcta via quæ ducit ad vitam, et pauci inveniunt eam (Matth. VII, 13, 14). Contendite per angustam portam intrare (Luc. XIII, 24). Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum (Matth. VII, 21). Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos et discite a me quia mitis sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve est (Matth. XI, 28, 30). Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus. De die autem illa vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater. Videte, vigilate, et orate. Nescitis enim quando tempus sit. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cujusque operis, et janitori præcepit ut vigilet. Vigilate ergo; nescitis quando dominus domus veniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane; ne cum venerit repente inveniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate (Marc. XIII). » Hinc et Paulus apostolus ad Romanos scribens ait : « Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent. His autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci; gloria autem et honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco. Non est enim personarum acceptio apud Deum. Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt : et quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (Rom. I, 18 seqq.). Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus; sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo. Peccatum enim in vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia (Rom. VI, 12 seqq.). » Hinc et Jacobus ait : « Estote factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vos metipsos (Jac. I, 22). » Et iterum : « Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum (Jac. II, 14)? » Et alibi : « Subditi igitur estote Deo, resistite autem diabolo, et fugiet a vobis. Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores, et purificate corda, duplices animo. Miseri estote, et lugete, et plorate : risus vester in luctum convertatur, et gaudium in mœrorem. Humiliamini in conspectu Domini, et exaltabit vos in tempore visitationis (Jac. IV, 7 seqq.). » Quid hæc omnia [illegible] fides salvet hominem, et quod [illegible] non sit Deo displicentia, si quis vel omnis homo, prædicans apostolus, in eadem Epistola prædicat, dicens : « Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei. Postulet autem in fide nihil [illegible]. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris qui a vento movetur et circumfertur. »

« ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid a Deo « (*Jac.* I, 5, 6, 7). Nemo cum tentatur dicat quoniam « a Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est : « ipse autem neminem tentat. Unusquisque vero « tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus : « deinde concupiscentia cum conceperit, parit pec- « catum : peccatum vero cum consummatum fuerit « generat mortem. Nolite itaque errare, fratres mei « dilectissimi. Omne datum optimum, et omne do- « num perfectum desursum est descendens a Patre « luminum, apud quem non est transmutatio, nec « vicissitudinis obumbratio (*Ibid. vers.* 13-17). » De hoc et Petrus scripsit dicens : « Propter quod succin- « ti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte, sperate in « eam quæ offertur vobis gratiam in revelatione Jesu « Christi, quasi filii obedientiæ, non configurati mo- « ribus ignorantiæ vestræ desideriis, sed secundum « eum qui vocavit nos sanctum, et ipsi sancti in omni « conversatione estote, quoniam scriptum est : San- « cti eritis, quoniam ego sanctus sum (*I Petr.* I, 13- « 16). » Et item : « Humiliamini igitur sub potenti « manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis. « Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, « quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrii estote et « vigilate, quia adversarius vester diabolus circuit « quærens quem devoret : cui resistite fortes in fide, « scientes eamdem passionem ei quæ in mundo est « vestræ fraternitati fieri (*I Petr.* v, 6-9). » Hinc « quoque Joannes ait : « Charissimi, nolite omni spi- « ritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt : « quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mun- « dum. In hoc cognoscitur spiritus Dei : omnis spi- « ritus qui confitetur Jesum Christum in carne ve- « nisse, ex Deo est ; et omnis spiritus qui solvit Je- « sum, ex Deo non est ; et hic est Antichristus, de « quo audistis quoniam venit, et nunc jam in mundo « est. Vos ex Deo estis, filioli, et vicistis eum, quo- « niam major est qui in vobis est, quam qui in mun- « do : ipsi in mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, « et mundus eos audit : nos ex Deo sumus. Qui novit « Deum, audit nos : qui non est ex Deo, non audit » nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, et spi- « ritum erroris (*I Joan.* IV, 1-6). » Et item : » Om- « nis qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo « natus est ; et omnis qui diligit eum qui genuit, « diligit et eum qui natus est ex eo. In hoc cogno- « scimus quoniam diligimus natos Dei cum Deum di- « ligamus, et mandata ejus faciamus. Hæc est enim « charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus ; et « mandata ejus gravia non sunt. Quoniam omne « quod natum est ex Deo vincit mundum : et hæc « est victoria quæ vincit mundum fides nostra. Quis « est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam « Jesus est Filius Dei ? » (*I Joan.* v, 1-5). Si enim charitas Dei neminem juvat, nec filii Dei filii sunt lucis, quomodo id quod natum est ex Deo vincit mundum ? et quomodo victoria mundi est fides Christi ? Si autem fides Christi, quæ per dilectionem operatur, vera salus est hominum, quia qui credit in illum non confundetur, sicut ipse ait : « Ego sum resurrectio et vita : qui credit in me non morietur « in æternum (*Joan.* XI, 25), » quomodo isti vaniloqui garriunt quod nihil prosit hominum recta fides et bona operatio, quoniam si non sit prædestinatus quis, non veniet ad vitam, cum prædestinatio nihil aliud sit nisi vitæ donatio, non perditionis damnatio ? Unde manifeste Scriptura dicit : « Deus mortem « non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. Crea- « vit enim ut essent omnia, et sanabiles fecit natio- « nes orbis terrarum (*Sap.* I, 13). » Et per prophetam ipse Dominus ait : « Nolo mortem peccatoris, « sed ut convertatur et vivat (*Ezech.* XXXIII, 11). » Si autem non vult Dominus mortem impii et peccatoris, quomodo prædestinat eum ad mortem, cum nihil sit aliud ejus velle quam prædestinare ? Causa enim omnium rerum voluntas est Dei ejusque velle est, nec simplex natura aliquam contrarietatem in se habet. Sed idem Dominus omnium est, dives in omnibus qui invocant illum. Itaque prædestinatio in bono legitur, non in malo. Unde dicit Apostolus : « Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri « imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis « fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et voca- « vit ; et quos vocavit, illos et justificavit ; quos « autem justificavit, illos et glorificavit (*Rom.* VIII, « 29, 30). » Nota quod dicit, « Quos prædestinavit hos et vocavit, » non, quos prædestinavit illos et damnavit. Amat enim bonus factor creaturam suam, nec immerito aliquam damnat. De quo alibi scriptum est : « Misereris omnium, Domine, et nihil odisti « eorum quæ fecisti, dissimulans peccata hominum « propter pœnitentiam, et parcens illis, quia tu es « Deus universorum (*Sap.* XI, 24). » Multiplici ergo reatu iste constringitur, qui prædestinationis bonum in pravum sensum vertens, nefandis sermonibus blasphemare præsumit. Primo, quod creatorem suum, qui est summe bonus, malevolum ausus est dicere, et quod opus suum frustra et sine causa decernat interire. Secundo, quod ipsam Veritatem fallere nititur asserere, quæ per Scripturas sanctas recte credentibus et bene operantibus æternæ vitæ spondet præmia, et peccatoribus atque non pœnitentibus mortis prædicit pœnas. Tertio, quod justum judicem, qui in æquitate judicaturus est vivos et mortuos, prædicat injustum, quoniam Dominum bene agentibus præmia, et male agentibus tormenta non reddere affirmat. Quarto, quod redemptorem mundi frustra sanguinem suum fudisse non timet per errorem suum fingere, qui in se credentibus et sperantibus propter prædestinationis necessitatem non possit subvenire. Quinto, quod nec de bonis angelis eorum numerum quem diabolus per superbiam corruens minuit, Salvator noster per hominum conditionem adimpleat. Sexto, quod magis favet sua opinione diabolo, quoniam ad ejus perditionis sortem tradidit eos, quos divina gratia decrevit ad salutem æternam perducere. Septimo, quod totius humani generis maxime inimicus sit, cum illud dixit,

per Christi fidem et baptismi sacramentum a primi A parentis lapsu, propriorumque scelerum reatu, [illegible] non et ab [illegible] [illegible] non possunt [illegible], sed obligatum [illegible] [illegible] prædestinatione ad interitum demergi. Hisque [illegible] [illegible] [illegible] proprium maxime [illegible] [illegible], non solum sibi in hoc [illegible] [illegible] præparat, sed etiam in eo, quod aliis per errorem suum [illegible] a via veritatis seducendo suæ damnationis facit [illegible] consortes per quibus ipse [illegible] [illegible] pœnas [illegible] [illegible]. Unde et [illegible] Ecclesiæ ait : « Fuerunt vero et pseudoprophetæ in populo, « sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui « introducent sectas perditionis, et eum qui emit eos « Dominum negantes, superducentes sibi celerem « perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias, « per quos via veritatis blasphemabitur ; et in avaritia « fictis verbis de vobis negotiabuntur : quibus « judicium jam olim non cessat, et perditio eorum « non dormitat (*II Petr.* II, 1-3). » De quibus et Judas in Epistola sua scribens ait : « Subintroierunt enim « quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc « judicium impii, Domini nostri gratiam transferentes « in luxuriam, et solum dominatorem et Dominum « nostrum Jesum Christum negantes (*Jude*, 4). » Et iterum : « Similiter et hi carnem quidem maculant, do« minationem autem spernunt, majestatem autem « blasphemant. Cum Michael archangelus cum dia« bolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non « est ausus judicium inferre blasphemiæ, sed dixit : « Imperet tibi Deus. Hi autem quæcunque quidem « ignorant blasphemant ; quæcunque autem naturaliter « tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur « (*Ibid.*, 8-10). » Et paulo post : « Ecce venit Domi« nus in sanctis millibus suis facere judicium contra « omnes, et arguere omnes impios de omnibus ope« ribus impietatis eorum, quibus impie egerunt, et « de omnibus duris quæ locuti sunt contra eum « peccatores impii. Hi sunt murmuratores, queru« losi, secundum desideria sua ambulantes, et os « illorum loquitur superbiam, mirantes personas « quæstus causa (*Ibid.*, 14-16). » Hæc [illegible] divinæ Scripturæ testimonia protulimus, ad confutandum errores illorum qui prædestinationem Dei [illegible] [illegible] perditionis [illegible] [illegible] tendere, [illegible] quod Deus velit per fidem rectam et bona opera [illegible] acquiri regni [illegible] [illegible] [illegible] sufficiant. [illegible] qui [illegible] [illegible] Patrum sententiis exposuimus de prædestinatione Dei [illegible] [illegible] « Nam illi qui dicunt quod Deus [illegible] salvos velit, [illegible] [illegible] Veritas dicat : « Si vos, cum sitis « mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto « magis Pater vester [illegible] dabit bona petentibus « se ? » (*Matth.*, VII, 11.) Quomodo fieri potest ut Deus qui [illegible] salvat de quibus [illegible] potest quod salvari velint [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] de quibus, [illegible] [illegible] [illegible] Deus [illegible] [illegible] salvi fiant. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad mortem, [illegible] B [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] baptismatis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dominum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] In Adam quippe, C in quo [illegible] [illegible] natura [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] propria [illegible] [illegible] [illegible] mortis et resurrectionis Christi, in Spiritu sancto [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voluntatis [illegible] [illegible] [illegible] D [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod

deliquit, et deceptori suo propria voluntate se subdidit : nec naturali, sed captivo motu versatur in vitio, donec moriatur peccato, et vivat Deo, quod sine gratia Dei facere non potest, quia libertatem quam perdidit, nisi Christo liberante non recipit. Non est enim aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat salvos fieri. » (*Objectio Vincent.* x.) « Quod autem quidam dicunt quod adulteria et corruptelas virginum sacrarum, homicidia atque cætera flagitia ideo homo commiserit quia non possit illa vitare, quasi illas Deus personas ad hoc prædestinaverit ut certo tempore in diversis vitiis caderent, detestanda quidem et abominanda omni Christiano hæc opinio est, qua Deum cujusquam malæ voluntatis aut malæ actionis credit auctorem : cujus prædestinatio nunquam extra bonitatem, nunquam extra justitiam est. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas. Adulteria enim maritarum et corruptelas virginum non instituere novit sancta divinitas, sed damnare ; nec disponere, sed punire. Quæ mala homines cum admittunt, suis concupiscentiis et cupiditatibus serviunt, quas ab illa prima voluntarie prævaricationis labe traxerunt. Cum autem declinant a malo et faciunt bonum, a Domino gressus hominum diriguntur, et viam ejus volunt. Propter quod dicit Apostolus : « Oramus autem ad « Dominum, ut nihil mali faciatis, non ut nos « probati appareamus, sed ut vos quod bonum est « faciatis (*II Cor.* XIII, 7). » Non ergo casus ruentium, nec malignitatem iniquorum, neque cupiditates peccantium, prædestinatio Dei aut excitavit, aut suasit, aut impulit : sed plane prædestinavit judicium suum, quo unicuique retributurus est prout gessit, sive bonum, sive malum. Quod judicium futurum omnino non esset, si homines Dei voluntate peccarent. Erit autem manifestissime, et omnis homo quem discretio divinæ scientiæ sinistra constituerit parte, damnabitur, qui non Dei, sed suam executus est voluntatem. » (*Vinc.* XI.) « Nihil ergo malorum negotiorum Deus prædestinavit ut fieret, nec ullam animam nequiter turpiterque victuram ad hoc ut taliter viveret præparavit, sed talem futuram non ignoravit, et de tali juste se judicaturum esse præscivit : atque ita ad prædestinationem ejus nihil aliud referri potest, nisi quod aut ad debitam justitiæ retributionem, aut ad debitam pertinet gloriæ largitatem. » (*Objectio Vinc.* XII.) « Quapropter qui dicunt quod Dei prædestinatione efficiantur de filiis Dei filii diaboli, et de templis sanctis templa dæmonum, et de membris Christi membra meretricis perniciosissime fallunt atque falluntur errantes et in errorem mittentes. » (*Vinc.* XII.) « Igitur prædestinatio Dei, etsi apud nos dum in præsentis vitæ periculis versamur incerta est, apud illum tamen qui fecit quæ futura sunt, incommutabilis permanet : neque quem illuminavit obcæcat, neque quod ædificavit destruit, neque quod plantavit evellit. « Sine « pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei (*Rom.* « XI, 29), » et firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : « cognovit Dominus qui sunt ejus. » (*II Tim.* II, 19.) Nullo igitur modo prædestinatio Dei facit, ut aliqui ex filiis Dei filii sint diaboli, aut ex templo sancti Spiritus templa sint dæmonum, aut ex membris Christi fiant membra meretricis ; sed potius prædestinatio facit ut ex filiis diaboli fiant filii Dei, ut ex templis dæmonum templum sit Spiritus sancti, et ex membris meretricis, membra sint Christi : quia ipse alligat fortem, et vasa ejus rapit, eruens ea de potestate tenebrarum, et transferens de contumelia in gloriam. Hi autem de quibus dicitur : « Ex nobis transierunt, sed non « fuerunt ex nobis, si enim fuissent ex nobis man« sissent utique nobiscum, » (*I Joan.* II, 19) « voluntate exierunt, voluntate ceciderunt ; et quia præsciti sunt casuri, non sunt prædestinati, essent autem prædestinati, si essent reversuri, et in sanctitate ac veritate mansuri ; ac per hoc prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini est causa labendi. » (*Vinc.* XIII.) « Omnibus quidem a fide ad infidelitatem, a sanctitate ad impietatem relapsis, et ante finem vitæ nulla emendatione purgatis, nihil aliud quam mors æterna debetur. Sed nefas est Deo ascribere causa talium ruinarum, qui etsi ex æterna scientia præcognitum habet quid uniuscujusque meritis retributurus sit, nemini tamen per hoc quod falli non potest, aut necessitatem, aut voluntatem intulit delinquendi. Si ergo a justitia et pietate quis deficit, suo in præceps fertur arbitrio, sua concupiscentia trahitur, sua persuasione decipitur. Nihil ibi Pater, nihil Filius, nihil agit Spiritus sanctus : nec tali negotio quidquam divinæ voluntatis intervenit, cujus opere multos scimus ne laberentur retentos, nullos autem ut laberentur impulsos. » (*Vinc.* XIV.) « Denique ad prævaricationem legis, ad neglectum religionis, ad corruptelam disciplinæ, ad desertionem fidei, ad perpetrationem qualiscunque peccati, nulla omnino est prædestinatio Dei : nec fieri potest ut per quem a talibus malis surgitur, per eum in talia decidatur. Si ergo in sanctitate vivitur, si in virtute proficitur, si in bonis studiis permanetur, manifestum munus est Dei, sine quo nullus boni operis fructus acquiritur. Si autem ab his receditur, et ad vita atque peccata transitur, nihil ibi Deus malæ tentationis immittit, et recessurum non deserit antequam deserat, et facit plerumque ne deserat, aut etiamsi discessit ut redeat. Cur autem hunc retineat, illum non retineat, nec possibile est comprehendere, nec licitum investigare, cum scire sufficiat et ab illo esse quod statur, et non ab illo esse quod ruitur. » (*Objectio Vinc.* XV.) « Qui autem dicunt quod omnes illi fideles, et quidem sancti, qui per peccatum ad æternam mortem prolapsi sunt, sic prædestinati sunt, sicque a Deo ordinati posteaquam ceciderunt, ut nec possint, nec velint per pœnitentiam liberari, nec veraciter nec sapienter hoc dicitur. Qui enim a fide et sanctitate exciderunt sicut voluntate prolapsi sunt, ita voluntate non surgunt, et dominatum concupiscentiarum quibus suc-

cubuerunt sponte patiuntur. Si qui autem captivitatem suam gemunt, et judicantes semetipsos ad misericordiam Dei mutato corde confugiunt, non sine spiritu divinæ miserationis hoc faciunt. Hæc enim mutatio dexteræ Excelsi, qui misericorditer ipsis dat pœnitentiam ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenebantur ad ipsius voluntatem. Neminem autem Deus correptionis adimit viam, nec quemquam boni possibilitate despoliat : quia qui se a Deo avertit, ipse et velle quod bonum est et posse sibi sustulit. Non est ergo consequens, sicut putant qui talia objiciunt, ut Deus quibus pœnitentiam non dederit resipiscentiam abstulerit, et quos non levavit alliserit : cum aliud sit insontem egisse in crimen, quod alienum est a Deo, aliud criminoso veniam non dedisse, quod de peccatoris est merito. » Sed quia isti inter se dissentiunt, qui dicunt prædestinationem Dei facere ne quis posset salvari etiamsi velit : et Pelagiani sunt qui ascribunt totum homini posse per primæ conditionis sortem, quidquid ad salutis suæ statum pertinet, etiamsi divina gratia illum non adjuverit, quorum licet diversus error sit, tamen par impietas : ideo necessarium esse arbitramur Scripturarum testimoniis comprobare, hominem initio bonum a Deo esse conditum, quia vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona : sed neminem posse suo merito sine gratia Dei salvari, quia Veritas in Evangelio ait : « Nemo venit ad Patrem, nisi per me (*Joan.* XIV, 6) ; » et : « Sine me nihil potestis facere (*Joan.* XV, 5). » Unde Paulus ad Ephesios scribens, ait : « Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus (*Ephes.* II, 8). » Et item : « Pax fratribus et charitas cum fide a Deo patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione (*Ephes.* VI, 23). » Ad Romanos quoque idem ait : « Quis me liberavit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum (*Rom.* VII, 24). » Et item : « Reliquiæ, inquit, secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, non ex operibus, alioqui gratia jam non est gratia (*Rom.* XI, 5). » Ad Corinthios quoque sic loquitur : « Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi. Non ego autem, sed gratia Dei mecum (*I Cor.* XV, 10). » De hoc quoque et Jacobus apostolus scripsit, dicens : « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum (*Jac.* I, 17). » Et item : « Deus, inquit, superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jac.* IV, 6). » Inde et Petrus in Epistola sua gratiam Dei auditoribus suis commendat dicens : « Gratia vobis et pax multiplicetur (*II Petr.* I, 2). » Et item : « Gratia autem erit vobis omnibus qui estis in Christo Jesu (*I Petr.* V, 14). » Et rursus : « Vos, inquit, fratres, præscientes custodite, ne in insipientium errorem transducti excidatis a propria firmitate. Crescite vero in gratia et cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi (*II Petr.* III, 17). » Hanc etiam et Joannes in Apocalypsi sua scripsit, dicens : « Gratia vobis et pax ab eo qui est, qui erat, et qui venturus est, et a septem spiritibus qui in conspectu ejus sunt, et a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ, qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (*Apoc.* I, 4). » Liberum enim arbitrium homini datum nullus rite credens negare potest : sed si ad effectum boni operis pertigerit, muneris est gratiæ Dei ; ubi autem dicitur, Noli hoc et noli illud, et ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum, in divinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium (*August. de Gratia et libero arbitrio*, c. 2.) « Nemo ergo causetur Deum in corde suo, sed sibi imputet quisque cum peccat, neque cum aliquid secundum Deum operatur, alienet hoc a propria voluntate. Quando enim volens operatur, tunc dicendum est opus bonum, tunc speranda est operis boni merces ab eo de quo dictum est, « qui reddet unicuique secundum opera sua » (*Matth.* XVI, 27). » Semper est in nobis voluntas libera, sed non semper bona. Aut enim a justitia libera est, quando servit peccato, et tunc est mala, aut a peccato libera est quando servit justitiæ, et tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona, et per hanc fit ut sit homo voluntatis bonæ, qui prius fuit voluntatis malæ. Per hanc etiam fit ut ipsa bona voluntas, quæ jam cœpit esse, augeatur, et tam magna fiat, ut possit implere divina mandata quæ voluerit, cum valde perfecteque voluerit. Ad hoc enim valet quod scriptum est : « Si volueris mandata servare, conservabunt te mandata (*Eccl.* XV, 16) ; » ut homo qui voluerit et non potuerit, nondum se posse se plene velle cognoscat, et oret ut obtineat bonam voluntatem quanta sufficit ad implenda mandata. Sic quippe adjuvatur ut faciat quod jubetur. Tunc enim utile est velle cum possumus, et tunc utile est posse cum volumus. Nam quid prodest, si quod non possumus volumus, aut quod possumus nolumus? » (*De ecclesiasticis dogmat.*, c. 20.) « Libertati quidem arbitrii sui commissus est homo statim in prima mundi conditione, ut solo vigilantia mentis adnitente, etiam in præcepti custodia perseveraret, si vellet, in id ad quod creatus fuerat permansurus. Postquam vero seductione serpentis per Evam cecidit, naturæ bonum perdidit, pariter et vigorem arbitrii ; non tamen electionem, ne non esset suum quod emendaret peccatum, nec merito indulgeretur quod non arbitrio diluisset. Manet itaque ad quærendam salutem arbitrii libertas, id est rationalis voluntas, sed admonente prius Deo, et invitante ad salutem, ut vel eligat, vel sequatur, vel agat occasionem salutis, hoc est inspirationem Dei. Ut autem consequatur quod eligit, vel quod sequitur, vel quod

occasione agit, Dei esse libere confitemur. Initium ergo salutis nostræ Deo miserante habemus, ut acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ potestatis est; ut adipiscamur quod acquiescendo admonitioni cœpimus, divini est muneris; ut non labamur in adepto munere salutis, sollicitudinis nostræ est et cœlestis pariter adjutorii; ut labamur, potestatis nostræ est et ignaviæ. » (*Hypomnest.* VI, *usque ad finem.*) « Contra reprehensores prædestinationis Dei in plurimis locis manifeste repugnat Scriptura sacra. Sed velim ab eis quærere, mihi pandant quo judicio dictum est a Paulo et Barnaba prædicantibus verbum Dei in Lystris, « In præteritis generationibus dimisit « omnes gentes ingredi vias suas (*Act.* XIV, 15), » ut in idololatria simulacrorum perirent, et unam tantum gentem, id est Jacob, elegit sibi Dominus, et Israel in possessionem sibi (*Psal.* XXXIV, 4); cui soli utique legem ad cognoscendum se, postpositis, ut dixi, cæteris generationibus, dedit. Vel cur iterum amissio facta est Judæorum, ut mundi fieret reconciliatio, id est omnium gentium, sicut dicit Apostolus: « Si enim amissio eorum reconciliatio est « mundi, quæ assumptio nisi vita ex mortuis? » (*Rom.* XI, 15.) Quasi impossibile esset Deo omnipotenti universo mundo legem dare, salutem gratiæ Christi conferre, vel, ut ita dicam, ab initio lapsus Adæ id agere, quod diversitate temporum fieri ejus arbitrio sedit. Doceant etiam quare missis a Spiritu sancto Paulo et Barnaba portare nomen Domini salutis causa in gentibus, cum transirent prædicantes Phrygiam et Galatiæ regionem, vetiti sunt a Spiritu sancto loqui verbum in Asia; et cum venissent in Mysiam volentes ire in Bithyniam, non permisit eos, inquit, Spiritus Jesu (*Act.* XVI, 7). Sciebat, inquiens, Deus, quod credituri non essent: et ideo non eos ire permisit ad loquendum verbum. Nonne prohibitio ista sancti Spiritus aliud ostendit quam verbum Domini Jesu dicentis in Evangelio: « Spiritus « ubi vult spirat » (*Joan.* III, 8.)? Hinc cogitent, hinc pandant aliquid, quare spirat ubi vult, et non ubique. Dicant etiam quare prædicantibus prædictis Paulo et Barnaba Antiochiæ Pisidiæ Judæis et gentibus salutem, nullus credidit, nisi quos exinde Dominus præordinavit ut crederent. Siquidem et de ipsis pagina sancta testatur: « Et crediderunt, « inquit, quotquot erant præordinati ad vitam æter- « nam (*Act.* XIII, 48), » hoc est prædestinati.

Ecce in omnibus quæ ex auctoritate divina protulimus, habes misericordiam et judicium, et certum est quia personarum non est acceptor Deus, nec cujusquam personam reveretur. Descende ergo, si vales, in profundum misericordiæ Dei: ascende, si sufficis, in altitudinem judicii ejus, distendere in longitudinem et latitudinem viarum ejus investigabilium, et si liquido penetraveris, hæc nobis tam metuenda et incomprehensibilia secreta, de quibus Paulus expavit, ipse intrepidus pande. Quantumlibet enim scire conaberis, judicia Dei comprehendere non vales, nec valebis, quia sicut nemo scit hominum quæ sunt hominis, ni spiritus hominis qui est in ipso, ita et quæ Dei sunt nemo scit, nisi Spiritus Dei (*Rom.* XI, 33). Si qua ergo attingere valuerimus, non nostra solertia, sed dono Spiritus sancti revelata esse debemus agnoscere: si autem scire non datur quod supra nos est, nec a nostra parvitate quæratur. Prædictum est enim a Scriptura sancta: « Altiora te ne quæ- « sieris, et fortiora te ne scrutatus fueris in vani- « tate (*Eccli.* III, 32). » Et: « Altum sapere non, « sed time (*Rom.* XI, 20). » Diximus namque de damnabili humani generis massa Deum præsciisse, misericordia non meritis, quos electione gratiæ prædestinavit ad vitam: cæteros, qui judicio justitiæ ejus ab hac gratia efficiuntur expertes, præscivisse tantum proprio vitio perituros, non ut perirent prædestinasse. Sed, ut dixi, quos in opera impietatis et mortis ruituros præscivit, non præordinavit, nec impulit, in quibus Deum ad iracundiam provocantes, fidem allatam ac prædicatam sibi accipere nolunt, aut Deo judice non possunt, vel accepta male utuntur, et ob hoc traduntur in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, his prædestinatam esse pœnam rite fatemur. Quod ut probari valeat, solum reor in exemplum sufficere Judam. Hunc enim Deus cum præsciisset in vitiis propriæ voluntatis pessimum fore, id est electione discipulatus sui bene a Christo collata male usurum, et avaritia ardentem pretio Judæis Dominum traditurum, pœnam ei prædestinavit ex merito, dicente per David Spiritu sancto: « Deus, laudem meam ne tacueris, quia « os peccatoris et dolosi super me apertum est (*Psal.* « CVIII, 2). » Id est Judæ, vel Judæorum in Christum. Judæ, cum dicit: « Quid vultis mihi dare, et « ego eum vobis tradam (*Matth.* XXVI, 15)? » Et post pecuniæ sponsionem, dans signum traditionis: « Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. » Ideo super me, ait, apertum est os Judæ. Cum enim osculum dedit, ore doloso aperuit quem tenerent. Judæorum quoque, cum eum volentes dolo perdere, ut Evangelium pandit, clamaverunt dicentes: « Crucifige, crucifige (*Joan.* XIX, 6); » et post pusillum sequitur: « Constitue super eum pecca- « torem, » id est super Judam, « et diabolus stet a « dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, « et oratio ejus fiat in peccatum. Fiant dies ejus « pauci, et episcopatum ejus accipiat alter. » Et post cætera quæ de eo sequuntur: « Pro eo quod, « inquit, non fuit recordatus facere misericordiam, « et persecutus est hominem inopem et egenum, et « compunctum corde morti tradere. » Et sequentia reliqua quæ in ejus prædicta sunt persona. Nam sicut narrat liber Actuum apostolorum, de eo prædicta, et in eo impleta esse sanctus probat apostolus Petrus, cum loco ejus unum ex iis qui cum apostolis congregati fuerant propter testimonium resurrectionis Jesu Christi, subrogari oportere denuntiat, dicens: « Viri fratres, oportet impleri Scri- « pturam, quam per os David prædixit Spiritus « sanctus de Juda, qui fuit dux eorum qui compre-

« henderunt Jesum : qui connumeratus erat in nobis, A « et sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, et « suspensus crepuit medius, et diffusa sunt viscera « ejus. Notum factum est autem omnibus habitantibus in Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille « Acheldemah, hoc est ager sanguinis. Scriptum « est enim in libro Psalmorum : Fiat commoratio « ejus deserta, et non sit qui inhabitet in ea, et « episcopatum ejus accipiat alter (Act. I, 16 seq.). » Ubi ergo commemoratio operum ejus malorum a sancto fit Spiritu in Psalmis, priusquam esset præscitus est, non factus, quod talis adversus Filium Dei futurus esset. Si enim factus esset, inculpabilis esset, et Dei opificio reputaretur, non Judæ. Injuste etiam in eo prolata damnatio esset. Sed B absit hoc a summo bono judice, auctore omnium bonorum Deo, damnatore vero cunctorum malorum ; quia mala Judæ, ut prædixi, præscivit, non fecit, et tamen in quibus præscivit, judicio justo tradens eum in reprobum sensum ut impleret permisit ; et ideo permisit, quia per Spiritum sanctum eum periturum ante prædixit. Quia sicut Christum oportebat pati per Judam, præcinente per prophetas sancto Spiritu, ita oportebat Judam perire, eodem sancto Spiritu prædicente. De eo quippe dictum est : « Nemo periit nisi filius perditionis (Joan. XVII, 12). » Nam pœna illi prædestinata pro malis suis, in quibus, ut sæpe dixi, præscitus est tantum, non prædestinatus. Verum autem esse quod diximus, licet plene sit disputatum, id est, perituris pœnam C esse prædestinatam, audi Petrum apostolum, cum futuros esse pseudoprophetas, et magistros mendaces, et apostatas in Ecclesia dicit, sicut fuerunt in populo veteri : « Quibus judicium, inquit, jam olim « non cessat, et perditio eorum non dormitat (II « Petr. II, 3). » Item Judas apostolus : « Subintroierunt, ait, quidam homines, qui olim præscripti « sunt in hoc judicio impii, gratiam Domini nostri « transferentes in luxuriam, et solum dominatorem « et Dominum nostrum Jesum negantes Christum « (Judæ 4). » Et Dominus in Evangelio peccatoribus : « Discedite in ignem æternum, qui paratus « est diabolo et angelis ejus (Matth. XXV, 41). » Prædestinatis autem : « Venite, benedicti Patris mei, « percipite regnum vobis paratum ab origine mundi D « (Ibid., vers. 34), » id est prædestinatum. Tenenda est igitur inconcussæ hujus disputationis regula, quæ testimoniis claret Scripturarum, peccatores in malis propriis, antequam essent in mundo, præscitos esse tantum, non prædestinatos ; pœnam autem eis esse prædestinatam secundum quod præsciti sunt. Parvulos quoque non renatos ex aqua et Spiritu sancto, prædestinatæ pœnæ esse obnoxios. Qui præsciti sunt, non propriis voluntatibus, quarum nullæ vel bonæ vel malæ sunt, nisi tantum in Adæ peccato, quod traxere nascentes, et in hoc manentes adverunt tempus vitæ præsentis. Quid enim justitia de his faciat, quibus misericordia non subvenit, qui pura

fide credit dicente Domino : « Qui non manducaverit « carnem meam, et biberit sanguinem meum, non « habebit in se vitam (Joan. VI, 54), » intelligit, et a contentione recedit. Qui vero secundum propositum Dei vivunt, præscitos esse et prædestinatos electione gratuita gratiæ ejus, et regnum eis cœlorum esse prædestinatum sine dubitatione fatendum est. Hoc enim Apostolus probat, cum eos prædestinatos et electos esse testatur antequam mundus constitueretur. Scribens enim Ephesiis dicit : « Sicut « elegit nos in ipso, » id est in Christo, « ante mundi « constitutionem, ut essemus sancti et immaculati « in conspectu ejus, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum « (Ephes. I, 4). » Taceat humana lingua, nec præsumptio in prædestinatione de meritis extollatur, attendat dictum, « ante constitutionem mundi. » Divinæ voluntatis est hoc donum, non humanæ fragilitatis meritum. Denique attende quod sequitur : « In quo « habemus redemptionem, ait, per sanguinem ejus, « remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni « sapientia et prudentia, ut notum nobis faceret « sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in « Christo, quæ in cœlis et quæ in terra sunt in « ipso. In quo etiam et nos sorte vocati sumus, « prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum voluntatem suam, ut simus in laudem gloriæ ejus nos, qui ante speravimus in Christo (Ibid., vers. 7-12). » Audi secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis, id est quæ prævenit nos, ad quid ? ut notum scilicet nobis faceret sacramentum voluntatis suæ. Numquid meæ, aut tuæ, aut alterius, ut meritis constet ? Absit, sed suæ, quæ etiam in iis quos prædestinavit opera bonæ præparet voluntatis, ut in iis ambulent. Secundum quod idem in eadem Epistola dicit : « Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex « vobis : Dei enim donum est, non ex operibus, ut « ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, « creati in Christo in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus (Ephes. II, 8-10). » Audi, « in operibus bonis quæ præparavit Deus, » et si quid te boni posse vides, ejus gratiæ præparanti quod potes, non propriæ voluntati, quæ omnino sine illo nihil potest qui dicit : « Sine me nihil « potestis facere (Joan. XV, 5). » Noli itaque putare quod hæc et hujusmodi dicentes liberum voluntatis amputemus arbitrium, sicut tamen constat ea quæ loquimur ex auctoritate divina pendere, vel, ut nobis calumniam objicias, quod operando bene laborantes et in Dei proposito sollicitos prohibeamus. Quin potius, qui se donis gratiæ ad Dei misericordiam sentiunt pertinere, hortamur operibus incumbere sanctitatibus, jejuniis, vigiliis omnique operi voluntatis divinæ. Prædestinatis enim dicit Apostolus, cum tamen generale sit quod illi dicitur a Christo prædestinatis

stinato secundum carnem ex semine David, prædestinante autem ipso secundum potentiam Dei Patris, cum Patre et Spiritu sancto. « Vigilate et orate, ne « intretis in tentationem (*Matth.* XXIV, 41). » Item : « Vigilate in omni tempore, orantes ut digni habeamini « fugere ista omnia quæ futura sunt, et stare « ante filium hominis (*Luc.* XXI, 36). » Item : « Contendite « intrare per angustam portam (*Luc.* XIII, « 24). » Item : « Vos amici mei estis si feceritis quæ « præcipio vobis (*Joan.* XV, 14). » Et multa alia, quæ longum est enarrare. Sed, ut superius commemoravi, qui eis dixit : « Sine me nihil potestis facere (*Ibid.* XV, 5), » per ipsum quæ jubentur facere possunt. Hujusmodi in Christo esse electos Dei ait Apostolus : « In « quo et prædestinati sunt secundum propositum ejus « qui omnia operatur (*Ephes.* I, 11). » Intellige dictum, qui omnia operatur, et crede opus esse Dei opera eorum qui ambulant secundum propositum. Qui ergo absque prædestinationis gratia sunt, id est alieni a proposito Dei, et perdurant in operibus malis, si etiam ex hac vita migraverunt, non eos dicimus, ut vos putatis, ita a Deo omnium opifice ordinatos ut perirent, tanquam ipse illis mores malæ vitæ creaverit, ipse ad omne opus mortis invitos præcipitaverit. Absit hoc a divino proposito. Non enim volens iniquitatem est Deus, nec mandavit cuiquam impie agere, nec alicui dedit laxamentum peccandi. Fecit enim ut essent omnia, et sanabiles nationes orbis terrarum : invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius. Nec dicimus, ut fingitis, etsi credere velint, vel bonis operibus Dei vacare, Deum hæc illis nolle præstare, cum hujusmodi velle Dei sit donum. Si ergo ex Deo est quod volunt, vult Deus perfectum fieri quod donavit. Si autem ex Deo non est, sed est de jactantia propriæ voluntatis, qui se meritis Deum æstimant promereri, manifeste quod volunt capere non possunt, quia « non volentis, » inquit Apostolus, « neque currentis, sed miserentis « est Dei (*Rom.* IX, 1); » et quia non potest homo a se facere quidquam, nisi datum illi fuerit desuper. Non hoc agit Deus summe bonus malitia, sed justitia, nec personarum acceptione, sed causarum secretarum discretione. Novimus nonnunquam quosdam volentes æternæ vitæ fidem accipere, et eam adipisci, quosdam autem non : aliquos etiam nolentes consequi, cum in eis divina gratia ut velint mutaverit voluntatem. Novimus aliquos etiam perfectos ex labore multorum annorum, prolapsos in ultimo vitæ suæ periisse : aliquos vero ab ineunte ætate sua in omni scelere et damnabilitate usque ad decrepitam ætatem perdurasse, et repente cœlitus inspirata salute raptos esse ad requiem regni cœlorum. Novimus etiam parvulos, quibus usus liberi arbitrii non est, ut de bonis aut malis eorum meritis judicemus, parentum manibus ad gratiam sacri baptismatis deportatos, et cum in uno eorum per manus sacerdotis mysterium fidei adimpleretur, aliquoties alterum in parentum manibus factum exanimem fraudatum

A gratia Salvatoris. Qui sapiens et intelligat hæc, aut quis idoneus erit eorum reddere rationem ? Dicamus cum David : « Justus Dominus in omnibus viis suis, et « sanctus in omnibus operibus suis (*Psal.* CXLIV, 17); » et : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine : » nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ (*Psal.* « XCI, 6). » Dicamus etiam cum apostolo Paulo : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! « quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et in- « vestigabiles viæ ejus (*Rom.* XI, 31) » Sed si adhuc reddita ratione vultis esse contentiosi, nec acquiescere veritati, nobis tamen quasi male de Deo justo et misericordissimo sentiamus, calumniari desinite, sed ipsum potius Dominum Christum, cujus Evangelium sequimur, si audetis, arguite : cum illo jurgium B sumite litigandi, illi quod absit male sensisse de Deo Patre suo calumniamini, qui ait : « Multi » quidem vocati, pauci vero electi (*Matth.* XX, 16); et : « Nemo potest venire ad me, nisi datum ei fuerit « a Patre meo (*Joan.* VI, 66), » et : « Non omnes ca- « piunt verbum, nisi quibus datum est (*Matth.* XIX, « 11). » Cætera autem quam plurima. Falsum est ergo, inquies, quod ait Apostolus : « Qui vult omnes « homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis « suæ venire (*I Tim.* II, 4). » Omnino non est falsum, quia omne quod vult Deus facere potest nec prorsus humana voluntate quod vult præpeditur. Sed quæro a vobis ut dicatis quare Deus, qui vult omnes homines salvos fieri, quorumdam, ut dicit Isaias propheta (*Isa.* VI, 10), excæcat oculos ne videant, C obdurat corda ne intelligant, ne convertantur et sanentur. Quod verum esse evangelista Joannes confirmat dicens de Judæis : « Propterea non « poterant credere, quia dixit Isaias : Excæcavit « oculos eorum, et obduravit cor eorum, ut non vi- « deant oculis, et non intelligant corde, et conver- « tantur et sanem eos (*Joan.* XII, 40). » Item in Evangelio secundum Marcum, cum Jesum interrogarent discipuli sui de parabola seminis : « Vobis da- « tum est, inquit, nosse mysterium regni Dei; illis « autem qui foris sunt in parabolis omnia fiunt, ut « videntes non videant, et audientes non intelligant, « ne quando convertantur et dimittantur eis pec- « cata (*Marc.* IV, 11). » Dicite igitur quare Deus, qui personarum acceptor non est, et vult omnes homines D salvos fieri, aliorum corda reserat ad credendum, oculos illuminat ad videndum, et ad sciendum mysterium regni cœlorum, quo scilicet salvi fieri possint; aliorum vero, ut lectionis textus dixit, involvens in parabolis veritatem, obtundit cor, excæcat oculos, claudit aures, ne Evangelium salutis agnoscant, ne remissionem accipiant peccatorum? Dicite, quæso, qualiter hæc loca Evangelii accipitis, docete quid hic de Deo, qui vult omnes homines salvos fieri, sentiatis. Ecce jam generaliter salvi non sunt, cum aliis datur nosse viam salutis, aliis non datur. Hæc itaque cum facit Deus, non personarum acceptione facit, non injustitia, sed justitia inenarrabili, misericordia indebita. Quoniam vero hinc liquido utraque pars dicere

nihil valemus, credamus tantum rem omnino judicis voluntate pendere. Ne [illegible] putaretur divino judicio fieri non omnes homines salvari, dicit Apostolus : « Qui vult omnes salvos fieri (I Tim. II, 4). » Quapropter omnes homines qui salvantur, Deo volente salvantur. Deus enim mortem [illegible] faciendi, et Domini exitus mortis. Et quia ira in furore ejus, et vita in voluntate ejus, [illegible] atque in furore justitiam, in voluntate misericordiam. Praedestinationem igitur [illegible], quam apud Deum esse probavimus, omnino blasphemum est [illegible] tantum, sicut soletis dicere, in apostolis debemus accipere, sed et in patriarchis et prophetis, in martyribus, et confessoribus, in omnibus sanctis et digne servientibus Deo. Hinc nemo glorietur, nemo desperet. Solus enim Dominus scit qui sunt ejus. In quantum autem possumus, omnes homines ad bonum opus exhortemur, nulli desperationem demus, pro invicem oremus, in conspectu Dei nos humiliemus dicentes : « Fiat voluntas tua. » Ipsius erit potestatis judicium in nobis debitum mutare [illegible], gratiam praedestinationis indebitam praerogare.

Ecce habes, dilectissime frater, quod petisti : sensum orthodoxorum atque catholicorum Patrum breviter in uno libello constrictum, de praescientia et praedestinatione, de gratia et libero arbitrio : restat ut credas et confitearis, una firma fide et sana doctrina alios praedices quod credant et intelligant. Deum praescisse bonos et malos futuros ; bonos autem tantum ut vitam aeternam acciperent praedestinasse, malos vero in aeternum perituros tanquam praescisse, non praedestinasse. Gratia autem Dei quotquot salvi fuerint salvatos [illegible] ; libero autem arbitrio, quod per primi hominis lapsum corruptum fuerat, cum divina bonitas illud [illegible] suum placitum reparare voluerit, [illegible] posse perpetuam. Cum autem homo illo abutitur per superbiam, non gloriam ejus, sed poenam [illegible] perpetuam. Occulta autem atque secreta Dei, quae soli patent cognitioni divinae, [illegible] debemus, ne plus volentes sapere quam oportet sapere, pro veritate falsitatem et pro recta fide maximum errorem sequendo, in interitum [illegible].

EPISTOLA VI.

AD HEBERARDUM COMITEM.

(Ex [illegible].)

Reverentissimo atque probatissimo viro Heberardo comiti Rabanus vilissimus servorum in Christo salutem.

Referentibus nobis fratribus nostris, qui praeterito tempore Romam perrexerunt, Rodulfo [illegible] et Hrudperto presbyteris, de caritate vestra et benignitate, quam non solum erga [illegible], sed etiam erga multos exhibere soliti estis, valde laetus gavisus sum, et Deo omnipotenti inde gratias agens deprecabar ut ipse qui coepit in vobis opus bonum perficiat usque in diem Jesu Christi, quatenus plenam mercedem de bonis operibus vestris per Dei gratiam in futura vita percipere mereamini. Et quia praedicti fratres nostri nobis retulerunt vos expetere opusculum nostrum de laudibus sanctae Christi Jesu [illegible], et [illegible] ad illud [illegible] transmittere, [illegible] quod rogastis, [illegible] per [illegible] ad vos [illegible], et id ipsum [illegible] opusculum [illegible] transmisi, deprecans ut [illegible] illud [illegible] legere [illegible], ut si quid in eo [illegible] atque gratum vobis reperietis, Deo gratias [illegible] ; sin autem aliter quid in ipso inveneritis, meae imperitiae, et fragilitati humanae [illegible] imputetis, quaeso [illegible] qui [illegible] Deo [illegible] Christi [illegible] et Dominum [illegible] gratum servitium impendere desidero, ut ipsi pro [illegible] veniam peccatorum nostrorum [illegible] judex nobis tribuat et vitam conferat sempiternam. De caetero quoque, quia divulgatum in istis partibus constat quemdam sciolum, nomine Gotescalcum, apud vos manere, qui dogmatizat quod praedestinatio Dei omnem hominem ita constringat, ut etiamsi quis velit salvus fieri, et pro hoc fide recta atque bonis operibus certet, ut ad vitam aeternam per Dei gratiam veniat, frustra et incassum laboret, si non est praedestinatus ad vitam, quasi Deus praedestinatione sua cogat homines interire, qui auctor est salutis nostrae, non perditionis. Et jam hinc multos in desperationem [illegible] hac secta perduxit, ita ut dicant : Quid mihi necesse est pro salute mea et vita aeterna laborare ? quia si bonum fecero, et praedestinatus ad vitam non sum, nihil mihi prodest ; si autem malum egero, nihil mihi obest, quia praedestinatio Dei me facit ad vitam aeternam pervenire. Hac [illegible] in istis partibus scandalum est, et praedicatores Evangelii [illegible], quia jam desperationis [illegible]. Dicitur enim ipse hoc habere multa testimonia excerpta de opusculis beatissimi et doctissimi Patris Augustini, quibus nititur suam sententiam confirmare, cum memoratus Pater et doctor catholicus contra Pelagianos scribens, qui gratiae Dei contrarii praedicatores fuerunt, defensor ejusdem gratiae, non destructor sanae fidei fuerit. Nam ad Prosperum et Hilarium scribens, taliter de praedestinatione et praescientia disserens, ait (*De Praedest. sanct.* c. 10) : « Praedestinatio est, quae sine praescientia non potest esse ; potest autem esse sine praedestinatione praescientia. Praedestinatione quippe Deus ea praescivit quae fuerat ipse facturus ; unde dictum est : « Fecit quae futura sunt ; » praescire autem potens est etiam quae ipse non facit, sicut quaecunque peccata ; quia etsi sunt quaedam quae ita peccata sunt ut poenae sint etiam peccatorum, unde dictum est : « Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quae non conveniunt (Rom. I, 28), » non ibi peccatum Dei est, sed judicium. Quocirca praedestinatio Dei, quae in bono est, gratiae est praeparatio. Gratia vero est ipsius praedestinationis effectus. » [illegible]

assentit sanctus Hieronymus, in Ezechielis tractatu illam sententiam exponens, qua Dominus ad prophetam ait : « Loquere et dic ad eos : Hæc dicit Domi« nus Deus, si forte vel ipsi audiant, et si forte quie« scant, quoniam domus exasperans est. » Loquitur autem hæc Deus ambigentis affectu, ut liberum hominis monstret arbitrium, ne præscientia futurorum mali vel boni immutabile faciat quod Deus futurum noverit. Non enim quia illa ventura cognoscit, necesse est nos facere quod ille præscivit, sed quod nos propria voluntate sumus facturi, ipse novit futurum quasi Deus. Scripsit quoque prædictus Pater Augustinus libros duos de Prædestinatione sanctorum, in quibus totum quod confertur homini bonum, ex gratia Dei fieri, non ex hominis libero arbitrio, ex sententiis sanctarum Scripturarum sapientissime ostendit. Sed fuerunt aliqui qui aut non intelligendo, aut intelligi ea nolendo quæ ibi recte scripta sunt, in pravum sensum abducere conabantur. Contra quos beatus Prosper, qui ejus doctrinæ fidelis exsecutor fuit, rescribendo fortissime restitit, atque convicit de prædicto magistro sanctæ Ecclesiæ non recte eos sensisse. Scripsit enim memoratus vir, beatus scilicet Prosper, ad Rufinum de gratia et libero arbitrio : scripsit contra capitula calumniatorum Gallorum de prædestinatione; similiter et contra capitula objectionum Vincentianarum de eadem prædestinatione, necnon ad excerpta quæ ex Genuensi civitate ei sunt missa de prædestinatione congruentissime respondit. In quibus omnibus lector fidelis potest probare eum sensisse de prædestinatione Dei, ad salutem humani generis, non ad damnationem fieri. Unde nunc ex dictis memorati viri aliqua excerpere nobis placuit, et in hanc epistolam ponere, quibus objectionibus Vincentianis ita respondit dicens (*Vincentian. object.* 11): « Quomodo verum constabit quod Deus nolit omnes salvare, etsi omnes salvari velint, cum Veritas dicat : « Si vos, cum sitis mali, nostis bona data « dare filiis vestris, quanto magis Pater vester cœ« lestis dabit bona petentibus se ? » Qualiter fieri potest ut Deus, qui etiam illos salvat de quibus dici non potest quod salvari velint, nolit aliquos salvare, etiamsi salvari velint, nisi aliquæ causæ existant de quibus, quamvis sint nobis incognoscibiles, ipse tamen judicat bene, de quo dici non potest aliter eum quidquam facere debuisse quam fecerit ? Remota ergo hac discretione quam divina scientia intra secretum justitiæ suæ continet, sincerissime credendum atque profitendum est Deum velle ut omnes homines salvi fiant. Si quidem Apostolus, cujus ista sententia est, sollicitissime præcipit, quod in omnibus Ecclesiis piissime et custoditur, ut Deo pro omnibus hominibus supplicetur : ex quibus quod multi pereunt, pereuntium est meritum; quod multi salvantur, salvantis est donum. Ut enim reus damnetur, inculpabilis est Dei justitia : ut autem reus justificetur, ineffabilis Dei gratia est. » (*Object.* 4.) « Item dicunt quod major pars generis humani ad hoc creetur a Deo, ut non Dei, sed diaboli faciat voluntatem. Insanum omnino, et contra rationem est, dicere voluntatem Dei ex Dei voluntate non fieri, et Deum, damnatorem diaboli ejusque famulorum, velle ut diabolo serviatur. Sed hoc catholicis Pelagiani consequenter se objicere existimant, qui Adæ peccatum transiisse in omnes diffitentur : quoniam si primam nativitatem originalis culpa non obliget, non sint obnoxii diabolo parvuli, nec indigeant erui de potestate tenebrarum, qui nunquam a suo auctore discesserint. Nos autem, qui omnes in Adam periisse profitemur (venit enim Filius quærere et salvare quod perierat), nec dicimus ideo creari quemquam hominem ut diaboli faciat voluntatem, et agnoscimus omnem hominem non redemptum diabolo esse captivum. Prævaricatio enim hominis dispositæ a sæculis creationis ordinem turbare non potuit : et merito creatura peccatrix pœnalem dominationem illius patitur, cui relicto vero Domino sponte se vendidit. » (*Object.* 7, 8, 9, 10.) « Hæc quippe servitus non institutio est Dei, sed judicium. Qui autem dicunt quod hæc sit voluntas Dei ut magna pars Christianorum salva esse nec velit, nec possit, aut dicunt quod Deus nolit ut omnes catholici in fide catholica perseverent, sed velit ut magna exinde pars apostatet, aut a sanctitatis proposito ruat, aut quod adulteria et corruptelæ virginum sacrarum ideo contingant, quia illas Deus ad hoc prædestinavit ut caderent, nimis perverse sentiunt, et nequiter hoc dicunt. Quia detestanda et abominanda opinio est, quæ Deum cujusquam malæ voluntatis aut malæ actionis credit auctorem, cujus prædestinatio nunquam extra bonitatem, nunquam extra justitiam est. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas. Adulteria enim maritarum et corruptelas virginum non instituere novit ea Divinitas, sed damnare, nec disponere, sed punire. Quæ mala homines cum admittunt, suis concupiscentiis et cupiditatibus serviunt, quas ab illa prima voluntariæ prævaricationis labe traxerunt. » Sed nullo modo credendum est hujusmodi homines in hanc desperationem ex Dei voluntate cecidisse, cum potius allevet Dominus omnes qui corruunt, et erigat omnes elisos. Nemo enim nisi illius gratia stabilitur. Dei ergo voluntas est ut in bona voluntate maneant, et priusquam deseratur neminem deserit. In libello igitur quem supra memoratus vir contra capitula calumniatorum Gallorum scripsit, juxta finem ejusdem libri ita subnexuit dicens (*Sent.* 1) : « Quisquis igitur ex prædestinatione Dei, velut fatali necessitate, homines in peccata compulsos cogi dicit in mortem, non est catholicus. Nullo enim modo prædestinatio Dei homines iniquos facit, neque cujusquam omnino est causa peccati. » Item (*Sent.* 2) : « Qui dicit quod ab iis qui non sunt prædestinati ad vitam, non auferat percepta baptismi gratia originale peccatum, non est catholicus. Sacramentum enim baptismatis, quo omnia prorsus peccata delentur, etiam in eis verum est qui non sunt in ve-

ritate manserit, et ob hoc ad æternam vitam non sunt prædestinati. » Item (*Sent.* 3) : « Qui dicit quod non prædestinati ad vitam, etiamsi fuerint in Christo per baptismum regenerati, et pie et juste vixerint, nihil eis prosit, sed tamdiu reserventur donec ruant, nec ante eis ex hac vita quam hoc eis contingat, auferri, tanquam ad [illegible] Dei talium hominum ruina [illegible] sit, non est catholicus; quia non ideo Deus tempus ætatis cujusquam prorogavit, ut diu vivendo corrueret, et a fide recta in sua longævitate deficeret, cum inter beneficia Dei numeranda sit ipsa longævitas, qua homo melior debuit esse non pejor. » Item (*Sent.* 4) : « Qui dicit quod non omnes vocentur ad gratiam, si de iis loquitur quibus Christus annuntiatus non est, reprehendi non debet : quia scimus quidem in omnes fines terræ Evangelium destinatum, sed non putamus jam in omnibus terræ finibus prædicatum : nec possumus dicere, quod ibi sit gratiæ vocatio, ubi matris Ecclesiæ adhuc nulla est regeneratio. » Item (*Sent.* 5) : « Qui dicit quod qui vocati sunt, non æqualiter vocati sint, sed alii ut crederent, alii ut non crederent, quasi cuiquam vocatio causa fuerit non credendi, non recte dicit. Quoniam etiam fides non sit nisi ex Dei dono et hominis voluntate, infidelitas tamen non est nisi ex sola hominis voluntate. » Item (*Sent.* 6) : « Qui dicit quod liberum arbitrium in homine nihil sit, sed sive ad bonum sive ad malum prædestinatio Dei in hominibus operetur, non est catholicus. Arbitrium enim hominis gratia Dei non abolet, sed adolet, et ab errore in viam revocat ac reducit, ut quod sua libertate erat pravum, Spiritu Dei agente sit rectum. Prædestinatio quoque Dei semper in bono est, quæ peccatum, sola hominis voluntate commissum, aut remittendum novit cum laude misericordiæ, aut plectendum cum laude justitiæ. » Item (*Sent.* 7) : « Qui dicit quod Deus quibusdam filiis suis, quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, ob hoc perseverantiam non dederit quia a massa perditionis præscientia Dei et prædestinatione non sunt discreti, si hoc vult firmare quod Deus hujusmodi hominem in bono quod donaverat noluerit permanere, et ipse eis causa ruinæ extiterit, contra justitiam Dei venit. Quamvis enim omnipotentia Dei potuerit [illegible] tere lapsuris, gratia tamen eius non prius eos deseruit quam ab eis desereretur. Et quia hoc quod voluntaria futuros defectione præscivit, ideo in prædestinatione electionis illos non habuit. » Item (*Sent.* 8) : « Qui dicit quod non omnes homines velit Deus salvos fieri, sed certum numerum prædestinatorum, durius loquitur quam loquendum est de altitudine inscrutabilis gratiæ Dei, qui et omnes vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, et voluntatis suæ propositum in eis implet, quos præsciens prædestinavit, prædestinatos vocavit, vocatos justificavit, justificatos glorificavit : nihil omittens de plenitudine gentium, et de omni semine Israel, cui pa-

paratum est in Christo regnum æternum ante constitutionem mundi. [illegible] ... Dominus ad Abraham : « In semine tuo benedicentur omnes gentes. » [illegible] ... glorientur, non in suis meritis [illegible], sed in Domino glorientur. Cur autem istum potius quam illum liberet, inscrutabilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus. [illegible] ... « Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi » [illegible] ... apud Deum iniquitas [illegible] ... Dominus noster Jesus Christus [illegible] ... salvare quod perierat. [illegible] ... Item (*Sent.* 9) : « Qui dicit quod non pro totius mundi redemptione Salvator sit crucifixus [illegible]

ricordiæ, quæ Deus, nullis eorum meritis præcedentibus, eruit de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ. » Item (*Sent.* 10) : « Qui dicit quod quibusdam Evangelii prædicatio a Domino subtrahatur, ne percepta Evangelii prædicatione salventur, 'potest objectionis invidiam declinare patrocinio ipsius Salvatoris, qui apud quosdam, quos ait fuisse credituros, si mirabilium ejus signa vidissent, noluit operari : et quibusdam populis vetuit apostolos evangelizare, et nunc aliquas adhuc gentes patitur extra gratiam suam degere ; cum tamen constantissima fide perceptum habeamus, in omnes mundi partes Ecclesiam dilatandam, nec ante esse hoc sæculum finiendum quam in universos fines terræ Evangelium dirigatur, et omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Jesus in gloria Dei Patris est. » Item (*Sent.* 11) : « Qui dicit quod per potentiam Deus homines in peccata compellat, merito reprehenditur. Nec enim Deus, qui justitiæ ac bonitatis auctor est, et cujus omnia statuta et mandata contra peccatum sunt, quemquam ad peccatum cogere, et ab innocentia in facinora præcipitare credendus est. Si qui autem tam profundæ impietatis sunt, ut extra remedium correptionis habeantur, non a Deo incrementa iniquitatis accipiunt, sed per semetipsos deteriores fiunt, qui relinqui a Deo, et sibi ac deceptoribus suis tradi propter præcedentia peccata meruerunt, ut eis peccatum sit ipsa etiam pœna peccati. » Item (*Sent.* 12) : « Qui dicit quod quibusdam vocatis, et pie justeque viventibus, obedientia subtrahatur ut obedire desistant, male opinatur de bonitate Dei atque justitia, ut videatur ad impietatem pios cogere, et innocentiam bonis adimere, cum ipse sit pietatis atque innocentiæ largitor et custos. Qui ergo Deo adhæret, Spiritu Dei agitur : qui autem a Deo recedit, propria voluntate obedire desistit. » Item (*Sent.* 13) : « Qui dicit quod quidam hominum non ad hoc a Deo creati sunt ut vitam adipiscantur æternam, sed ut habitum tantummodo sæculi præsentis ornarent, et ad utilitatem nascerentur aliorum, melius loqueretur dicens quod Deus, qui creator est omnium, non frustra etiam eos condat quos prævidit vitæ æternæ participes non futuros, quia etiam in malis hominibus bonum Dei opus est ipsa natura, et laudabilis est in impiorum damnatione justitia. Non potest autem merito reprehendi qui dicit quod etiam talium conditione mundus ornetur, et quod si qui sibi sua iniquitate nocituri sunt, ad utilitatem nascantur aliorum. Neque enim quamlibet innumerabilis multitudo impiorum indecora est mundo, aut inutilis Dei regno, cum etiam per ipsorum veniat propaginem regeneranda generatio, et in eis tolerandis ac diligendis populus Dei fiat illustrior, discens bonitatem et patientiam ab illo qui pluit super justos et injustos, et solem suum oriri facit super bonos et malos. » Item (*Sent.* 14) : « Qui dicit quod qui evangelicæ prædicationi non credunt, ex Dei prædestinatione non credant, et quod Deus ita definierit ut quicunque non credunt, ex ipsius constitutione non credant, non est catholicus. Sicut enim fides, quæ per dilectionem operatur, Dei donum est, ita infidelitas constitutio Dei non est, quia Deus pœnas criminum novit ordinare, non crimina. Nec consequens est ut quod non remiserit, ipse commiserit. Prædestinatus itaque vivit in fide sibi donata : non prædestinatus perit infidelitate voluntaria, non coacta. » Item (*Sent.* 15) : « Qui dicit quod idem sit præscientia quod prædestinatio, in bonis sine dubio operibus nostris duo ista permiscet. Quæ enim ex Dei munere habemus, et quæ præscita dicuntur, non possunt non esse prædestinata : et quæ prædestinata appellantur, non possunt non esse præscita. In malis autem operibus nostris sola præscientia Dei intelligenda est : quia sicut præscivit et prædestinavit quæ ipse facit, et ut faceremus dedit : ita præscivit tantum, non etiam prædestinavit, quæ nec ipsa fecit, nec ut faceremus exegit. » His ergo omnibus ita ex sacris doctoribus probatis atque in diversis opusculis suis diverso stylo, non diversa fide, probatis, bonum mihi videtur ut novelli doctores sanctorum Patrum et catholicorum doctorum sequantur vestigia, non a recto tramite eorum traditionis in erroris devia secedentes corruant : quia, sacra Scriptura dicente, via regia gradiendum est his qui ad vitam volunt pervenire æternam, neque ad dexteram, neque ad sinistram a quoquam temere declinandum : quia sicut via recta ducit ad vitam, sic devia errorum ad mortem tendunt perpetuam. Unde propheta Dominum precatur dicens : « Deduc me, Domine, in via « tua, et ambulabo in veritate tua. » (*Psal.* LXXXV, 11.) Et item : « Deduc me, Domine, in semita re« cta, propter inimicos meos. » (*Psal.* XXVI, 11.) Et item : « Viam iniquitatis amove a me et in lege « tua miserere mei. Viam veritatis elegi, judicia « tua non sum oblitus. » (*Psal.* XVIII, 29, 30.) Quæ sit autem hæc via recta, et via veritatis, ipsa Veritas in Evangelio ostendit dicens : « Ego sum via, et « veritas, et vita (*Joan.* XIV, 6). » « Qui sequitur me « non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ « (*Joan.* VIII, 12). » Et alibi : « Ego sum, inquit, os« tium. Per me si quis introierit, salvabitur : et in« gredietur, et egredietur, et pascua inveniet. » (*Joan.* X, 9.) Ille autem qui dicit, sicut prædicanda pietas, pudicitia, et charitas, et cæteræ virtutes, ita prædestinatio prædicanda est, ut qui obedienter hæc audit, non in homine, ac per hoc ne in se ipso, sed in Domino glorietur, bene hoc dicit, si discrete et secundum auditorum qualitatem prædicationem suam temperat, ne forte infirmus auditor inde scandalum sumat unde debuit vitam haurire. In scrutando autem et meditando Scripturas sacras oportet lectorem caute et prudenter agere, ne forte velit plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem et secundum rationem fidei. Unde etiam Sapientia per parabolas docet dicens : « Mel « invenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte sa

« tiatus evomas illud, et perjures nomen Dei. » (Prov. xxv, 16.) Et similiter qui docet alium, sic debet sermonem doctrinæ temperare, ut qui audit verum audiat, et qui audit intelligat; [illegible] apostolicam formam in docendo servet, quod quibusdam auditoribus suis ait: « Ego, fratres, non potui vobis « loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; « tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, « non escam. Nondum enim poteratis, sed nec ad« huc quidem potestis. Sapientiam autem loquimur « inter perfectos: sapientiam autem non hujus sæ« culi, neque principum sæculi, qui destruuntur; sed « loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscon« dita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in « gloriam nostram (I Cor. iii, 1 seq.). » Unde et alibi idem Apostolus hortatur dicens: « Omnia vestra ad ædi« ficationem fiant, et omnia honeste ac secundum or« dinem fiant (I Cor. xiv, 40). » Hanc quidam doctorum rectissime ait: Dolosi autem vel imperiti medici est, etiam utile medicamentum sic alligare, ut arte non possit absolvi. Unde et in lege veteri per Moysen Dominus mandat dicens: « Si quis aperuerit cisternam, « et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos « aut asinus in eam, reddet dominus cisternæ pre« tium jumentorum. » (Exod. xxi, 33.) Cujus figuræ mysterium beatus Gregorius exponit dicens (Moral. xxvii, 14): « Quid est aperire cisternam, nisi intellectu valido Scripturæ arcana penetrare? Quid autem per bovem et asinum, id est mundum immundumque animal, nisi fidelis quisque et infidelis accipitur? Qui ergo cisternam fodit, eam cooperiat, ne illuc bos vel asinus ruat. Id est qui in sacro eloquio jam alta intelligit, sublimes sensus coram non capientibus per silentium tegat, ne per scandalum mentis aut fidelem parvulum, aut infidelem qui credere potuisset, interimat. Ex morte enim jumentorum debet pretium, qui illud scilicet admissæ convincitur, unde ad agendam pœnitentiam reus tenetur. Quisquis namque ad alta scientiæ fluenta perveniens, cum hæc apud bruta audientium corda non contexerit, pœnæ reus addicitur, si per verba ejus in scandalum, seu munda, seu mens immunda rapiatur. Operienda est itaque cisterna: quia coram parvulis sensibus tegenda est alta scientia, ne unde [illegible] ad summa attollitur, inde infirmitas auditorum ad ima dilabatur? » Non omnibus [illegible] omnes. Sed unusquisque secundum propriam habet donum ex Deo, alius sic, alius vero sic. Unde et Salvator in Evangelio dicebat ad suos discipulos [illegible] imbecillitatem eorum: « Adhuc multa « habeo vobis dicere, sed non potestis portare « modo: cum autem venerit ille Spiritus veritatis, « docebit » etc. (Joan. xvi, 12.) Si ergo Dominus noster auditorum suorum pensabat qualitatem, qui nos scimus ut in omnibus omnia sequaliter prædicanda esse censeamus? Maxime cum ipse Dominus dicat: « Qui scandalizaverit unum de pusillis « istis qui in me credunt, » etc. Imperitus medicus est qui [illegible] infirmitati, ut impositum [illegible] nocent quam expediat ægroto. Sapiens autem medicus primum explorat ægritudinem infirmantis, et sic bene temperando juxta qualitatem ægritudinis adhibet medicinam salutis.

Hæc ergo, amice charissime, ideo tibi scripsi, ut cognosceres quale scandalum de illis partibus opinio veniens in hoc populo generaverit, ut si quis contra apud te docet quæ rectæ fidei sunt contraria, prohibeas eum, ut cesset ab hac parte, dicens ei: Vide, frater, ne hac licentia tua in prædicando scandalizetur frater infirmus, et tuo dogmate se perdat eum per quem Christus mortuus est, quia sanguis ejus requiretur de manu tua. Confido enim te, [illegible], [illegible] Christianum, non aliquid ex hoc [illegible] velle in tua [illegible] quod Evangelio Christi adversetur; sed magis hoc quod placeat Deo, et ad salutem pertinet animarum. In qua voluntate et [illegible] studio divinitas Domini nostri Jesu Christi incolumem in æternum te conservare dignetur.

EPISTOLA VII.

AD LUDOVICUM GERMANIÆ REGEM.

[illegible]

(Apud Mansi, Concil., tom. XIV, pag. [illegible].)

Domino serenissimo et Christianissimo regi Ludo-[illegible]

(a) Occasio hujus concilii celebrandi eadem fuit quæ Meldensis: nimirum quod cum a laicis bona ecclesiarum, jura pariter et personæ, insolentius invaderentur, deque his frequentes apud regem querelæ essent, ille ad liberandam istis malis Ecclesiam congregari fecit synodum provincialem, cui Rabanus archiepiscopus, vir doctrina, sanctitate atque scientia valde insignis, præesse deberet. Qui quotve episcopi huic concilio interfuerint, quæ tractaverint, atque per canones [illegible] definierint, epistola synodalis, quæ cum subjectis capitulis infra est ad Ludovicum Germaniæ regem, manifeste satis indicat. Ad hanc etiam synodum spectat quod Francorum annales de femina quæ tunc se prophetissam jactabat, ministeriumque publice dicendi et concionandi usurpabat, testati sunt hisce verbis: « Eodem anno 847 mulier quædam de Alemanniæ partibus nomine Thiota, pseudoprophetissa, Moguntiacum venit, quæ Salomonis episcopi parochiam [illegible] Nam certum consummationis sæculi diem aliaque perplura Dei solius notitiæ cognita, quasi divinitus sibi revelata, [illegible] » Ann. Fuld.

vico veræ religionis strenuissimo rectori, ac defensori sanctæ Dei Ecclesiæ, una cum uxore et prole sua, ejusque fidelibus, vita et salus, honor et benedictio, cum victoria sine fine mansura.

Dignissimæ reverentiæ vestræ patefecimus nos humillimi famuli vestri, Rabanus videlicet, Moguntiacensis Ecclesiæ indignus archiepiscopus, cum coepiscopis meis qui ad prædictæ Ecclesiæ diœcesim pertinent; hoc est, Samuele, Egorbaldo, Baturato, Hebone, Gorbratho, Hemmone, Waltgario, Ansgario, Otgario, Lantone, Salomone et Gebehardo, cum reliquis collegis nostris chorepiscopis, abbatibus, monachis, presbyteris, et cæteris ecclesiasticis ordinibus: quia venimus secundum jussionem vestram in civitatem Moguntiam, ibique pariter adunati, post triduanum jejunium, quod cum litaniis celebravimus, divinam suppliciter postulantes clementiam, quatenus sancta gratia sua conventum et actionem ipsius synodi sibi acceptabilem facere dignaretur, et Christiano populo proficentem ad salutem et vitam perpetuam, vobisque ad æternum honorem et gloriam. Ubi etiam decrevimus ut singulis parochiis per episcopos et clericos, per abbates et monachos, oratio pro vobis et pro vestra conjuge, simul prole nobilissima fieret (cujus orationis summa est, missarum tria millia et quingenta, et psalteriorum mille septingenta): hoc omni devotione postulantes ut Deus omnipotens diuturnam vobis sanitatem ac prosperitatem concedat, regnumque vestrum diu stabiliat ab omni hoste defensum in terra, postque hujus vitæ terminum in regno cœlesti gloriam vobis simul cum sanctis suis concedat sempiternam. Tunc vero considentes in claustro sancti Albani martyris, secundum morem illum, quo priscis temporibus sub Carolo imperatore Hildebaldus et Richolphus cum cæteris episcopis et abbatibus illuc convenientibus fecerunt, et cœpimus in Dei nomine communi consensu et voluntate tractare pariter de statu veræ religionis, atque utilitate et profectu Christianæ plebis. Convenit inter nos de nostro communi collegio clericorum atque monachorum duas facere turmas, sicut et fecimus: ita ut in una turma considerent episcopi cum quibusdam notariis, legentes atque perscrutantes sanctum Evangelium, nec non Epistolas et Actus apostolorum, canones quoque, ac diversa sanctorum Patrum opuscula, cum cæteris sacris dogmatibus, diligenti studio perquirendo quibus modis statum Ecclesiæ Dei et Christianæ plebis profectum sana doctrina et exemplis justitiæ inconvulsum, largiente gratia Dei, perficere et conservare possent. In alia vero turma sederunt abbates ac probati monachi, regulam sancti Benedicti legentes, atque tractantes diligenter qualiter monachorum vitam in meliorem statum atque augmentum cum Dei gratia perducere possent, et ubicunque per negligentiam atque desidiam rectorum regularis ordo dilapsus fuisset, rursum secundum normam regulæ sancti Benedicti ad integrum testitueretur. His ergo ita dispositis atque peractis,

A primo decrevimus unicuique personæ vel sexui congruum honorem impendere secundum dictum sancti Petri primi pastoris Ecclesiæ, quo ait: « Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorificate. Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis, hæc est enim gratia in Christo Jesu Domino nostro (*I Petr.* II). » Cui paria doctor gentium, ad Timotheum discipulum suum scribens, ait: « Attende tibi et doctrinæ, insta in illis, hoc enim faciens et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem; juvenes, ut fratres; anus, ut matres; juvenculas, ut sorores, in omni castitate (*I Tim.* IV). » Insuper etiam congruum esse visum est ut
B sacerdotes et Ecclesiæ Dei jure legitimo inconvulso honorarentur; de quibus Dominus ait: « Qui vos audit, me audit; et qui vos recipit, me recipit: qui autem me recipit, recipit eum qui me misit (*Luc.* X, *Matth.* X). » Et Apostolus ad Hebræos: « Obedite, inquit, præpositis vestris, et subjacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris (*Hebr.* XIII). » Nam de reverentia ecclesiarum Dominus ait: « Domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus (*Isa.* LVI). Unde etiam legitur in Evangelio (*Marc.* XI, *Joan.* II), quod ipse Dominus cum venisset ad Jerusalem et introisset in templum, eos qui negotia terrena et emptiones atque venditiones illicitas in eodem exercebant, quasi flagellum de funiculis faciens,
C omnes inde ejecerit. Proh dolor! his temporibus nec loca sancta venerantur, neque ministri Dei condigne honorantur: sed versa vice illi qui honorari debuerunt flagellantur, spoliantur atque diversis calumniis franguntur. Unde necessitas magna nos coegit pro hac re ad vos reclamare, petere, ut sicut apud antecessores vestros reges atque imperatores qui ante vos fuerunt, honorem sancta Dei Ecclesia habuit, et per immunitatem eorum possessiones ecclesiasticæ inconvulsæ perstiterunt, manentesque in eis semper illæsi perseveraverunt: ita apud vos modernis temporibus incontaminatæ permaneant. Zelo enim Dei oportet vos defendere Ecclesias Christi, qui vobis regnum in terra et dominationem tribuit,
D ut per nullius suggestiones iniquas vestram concessionem, quam in eleemosynam vestram Ecclesiis Christi contulistis, sinatis permutari. Quia inhonestum est ut hoc quod non solum Christianis temporibus a Christianis imperatoribus, sed etiam a paganis regibus tempore gentilitatis ad honorem Dei collatum est, vestris temporibus in vestro regno permutetur. Nam legimus apud Esdram quod Artaxerxes rex Esdræ scribæ legis Dei per epistolam mandaverit, ita dicens: « Ego Artaxerxes rex statui atque decrevi omnibus custodibus arcæ publicæ qui sunt trans flumen: Quodcunque petierit a vobis Esdras sacerdos scriba legis Dei cœli, quod ad ritum Dei cœli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cœli: ne forte irascatur contra regnum regis et

« filiorum ejus. Vobis quoque notum facimus de uni- A « versis sacerdotibus, et Levitis, et cantoribus, et janitoribus, Nathinæis, et ministris domus Dei hujus, ut vectigal, et tributum, et annonas non habeatis potestatem imponendi super eos. Tu autem, « Esdra, secundum sapientiam Dei tui, quæ est in « manu tua, constitue judices et præsides, ut judi- « cent omni populo qui est trans flumen, his videli- « cet qui noverunt legem Dei tui, sed et imperitos « docete libere. Et omnis qui non fecerit legem Dei « tui, et legem regis diligenter, judicium erit de « eo, sive in mortem, sive in exsilium, sive in con- « demnationem substantiæ ejus, vel certe in car- « cerem (*I Esdr.* VII). »

De Christianis vero regibus et imperatoribus non necesse est aliqua exempla ponere, cum omnes qui B rectæ fidei et sani dogmatis fuerint, a Constantino imperatore, qui primus imperatorum Christianam religionem defendere atque honorem Ecclesiarum Dei amplificare cœpit, usque ad vos, semper in hoc studio solerter laboraverint ut Ecclesia Dei pacem et tranquillitatem haberet, quatenus cultus Dei incontaminatus foret, et servi ejus sine impedimento Deo delectabiliter deservirent. Qualis autem vindicta illis qui contra mandata Dei et contra jussionem vestram Ecclesiæ Christi per avaritiam molestiam inferunt, conveniat, in sequentibus per sanctorum Patrum canones, et per doctrinam divinarum Scripturarum congruo loco demonstravimus. Non enim formidamus, juxta exemplum Domini Salvatoris, corruptoribus templi Dei et contaminatoribus sa- C crorum locorum judicium congruum inferre: quia si illi a Christo Domino ejecti sunt foras de domo Dei qui per cupiditatem terrenam violabant sanctum locum, non est iniquum insolentibus et se corrigere nolentibus canonicum inferre judicium, ut sentiant correpti quod ante noluerunt sentire leniter admoniti. Deus omnipotens vos in sua justitia confortet, et illæsum ab omni hoste protegat.

CAPITULA.

CAP. I. — *De fide catholica.*

Initium actionis nostræ de fide esse decrevimus, quæ bonorum est omnium fundamentum; et quamvis « sine fide, » ut dicit Apostolus (*Hebr.* XI), « im- D « possibile sit placere Deo, » fides tamen indiget operum, « quia fides sine operibus mortua est (*Jac.* II). » Ideo beatus Gregorius: Ille, inquit, vere credit qui exercet operando quod credit. Quapropter de fide nostra omnes omnino Christianos alterutrum inter se jugiter admonere et docere oportet; maxime tamen Domini sacerdotes in eo certamine laborare decet, ut firmiter ab omnibus teneatur.

CAP. II. — *De dogmate ecclesiastico.*

Cum igitur omnia concilii canonum qui recipiuntur sunt a sacerdotibus legenda et intelligenda, et A per ea sit eis vivendum et prædicandum, necessarium duximus ut ea quæ ad fidem pertinent, et ubi de extirpandis vitiis et plantandis virtutibus scribitur, hoc ab eis crebro legatur, et bene intelligatur et in populo prædicetur. Et quilibet episcopus [illegible] admonitiones, quibus subjecti erudiantur, id est de fide catholica, prout capere possint; de perpetua retributione bonorum, et æterna damnatione malorum; de resurrectione quoque futura, et ultimo judicio, et quibus operibus possit promereri beata vita, quibusve excludi. Et ut easdem homilias quisque aperte transferre studeat in rusticam Romanam linguam, aut Theotiscam, quo facilius cuncti possint intelligere quæ dicuntur.

B CAP. III. — *De sacramento baptismatis.*

Sacramenta itaque baptismatis volumus ut concorditer atque uniformiter in singulis parochiis secundum Romanum ordinem inter nos celebrentur jugiter atque conserventur; id est, scrutinium ad ordinem baptismatis, sicut in decretis Leonis papæ sub duobus continetur capitulis. In capitulo quinto: Hæc duo tempora, id est Pascha et Pentecoste, ad baptizandum a Romano pontifice legitima sunt præfixa. Item in capitulo sexto: Non interdicta licentia, qua in baptismo tribuendo quolibet tempore periclitantibus subvenitur. Et Siricius [b]: In qualibet necessitate fuerit opus esse sacra unda baptismatis, omni volumus celeritate succurri. Debent igitur episcopi cum magna diligentia prædicare suis fratribus baptismi C sacramentum, et quid in eodem renuntiandum, quidve credendum sit. Renuntiatur enim diabolo et operibus ejus. Opera enim diaboli, opera carnis esse intelliguntur: quæ sunt homicidia, fornicationes, adulteria, ebrietates, et multa alia his similia, quæ diabolus [illegible] perpetrantur. Pompæ vero ejusdem sunt superbia, jactantia, elatio, vana gloria, fastus, et alii quamplurimi qui ex his [illegible].

CAP. IV. — *De pace et concordia.*

Pacem optimam et concordiam ac unanimitatem inter populum Christianum, quia unum Deum Patrem habemus in cœlis, et unam matrem Ecclesiam, D unam fidem, unum baptisma; ideo in una pace et unanimitate concorditer vivere debemus, si ad unam et veram hereditatem regni cœlestis pervenire cupimus; « Quia Deus non est dissensionis Deus, sed pacis (*I Cor.* XIV); » [illegible] Apostolus: « Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (*Hebr.* XII); » [illegible]

[a] Deest *habeant* aut aliquid ejusmodi.

[b] Epist. I ad Himerium Tarraconensem episcopum.

dum, et ministerium suum recte explendum, non solum non noceant, quin potius adminiculo sint.

CAP. V. — *De conspiratione.*

Si vero pax et concordia summum inter homines et maxime Christianos bonum judicatur, et præmio summo remunerandum, id est, ut ejus merito filii Dei vocemur (*Matth.* v), nonne e contrario discordiæ et dissensionis summum est malum, et summa pœna plectendum, ita ut sapiens dicat, animam Domini illum detestari, qui inter fratres discordias seminat (*Prov.* vi), atque ideo filius diaboli non immerito nominetur? Unde statuimus, atque auctoritate ecclesiastica confirmamus, eos qui contra regem vel ecclesiasticas dignitates, sive reipublicæ potestates in unoquoque ordine legitimas dispositiones [*Forte*, legitima dispositione. HARD.] constitutas, conjurationes et conspirationes rebellionis et repugnantiæ faciunt, a communione et consortio catholicorum veram pacem amantium submovendos, et nisi per pœnitentiam et emendationem paci se ecclesiasticæ incorporaverint, ab omnibus filiis pacis sancimus extorres.

CAP. VI. — *De immunitate rerum ecclesiasticarum.*

Quisquis [*Al.* Si quis. HARD.] fastu superbiæ elatus domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo consecratas, atque ad honorem Dei sub regiæ immunitatis defensione constitutas, inhoneste tractaverit, vel infringere præsumpserit, quasi invasor et violator domus Dei excommunicetur. Decet etiam ut indignationem ipsius domini regis sentiat, cujus benevolentiæ contemptor et constitutionis prævaricator exstitit. Nihilominus tamen rex suæ concessionis immunitatem ab omnibus ditioni suæ subjectis illæsam conservari præcipiat, assensum vero non præbeat improvide affirmantibus, non debere esse res Dominicas, id est Domino dominantium deditas, ita sub defensione regis, sicut propriæ suæ sunt hæreditates : magisque advertat, quia quanto Deus excellentior est homine, tanto præstantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca decipitur quisquis plus in propriis quam in Dominicis rebus gloriatur : quarum divinarum rerum defensor et custos divinitus statutus, diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet, magisque ea quæ diximus præstantiora, quam sua defendere illum oportet et augmentare. Si quis igitur insanus importunitate improbitatis regem a recto proposito avertere tentaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus transitoriis sit necessarius, abjiciendus ab eo projiciendusque re est, juxta illud evangelicum : « Si pes, manus oculusve tuus scandalizat te, erue « illa, et projice abs te (*Matth.* xviii). »

CAP. VII. — *De potestate episcoporum super res ecclesiasticas, eorumque convenientia cum laicis, deque abominandis perversis præmiis.*

Ut episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas prævidere, regere, et gubernare, atque dispensare, secundum canonum auctoritatem, volumus : et ut laici in eorum ministerio obediant episcopis ad regendas Ecclesias, viduas et orphanos defendendos, et ut obediendes sint eis ad eorum Christianitatem servandam : consentientesque sint comites et judices præsulibus suis ad justitias faciendas juxta præcepta divinæ legis, et nullatenus per aliquorum mendacium, vel falsum testimonium, neque per perjurium, aut per præmium, lex justa [*Al.*, divina. HARD.] in aliquo depravetur.

CAP. VIII. — *De proprietatibus ab episcopis vel presbyteris post ordinationem acquisitis.*

In concilio Carthaginensi (*Conc. Carthag.* III, *c.* 49) scriptum est ut præsbyteri, diaconi, vel quicunque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui agros vel quæcunque prædia suo nomine comparant, tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi admoniti ecclesiæ eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis proprii aliquid liberalitate alicujus, vel successione cognationis obvenerit, faciant inde quod eorum proposito convenit. Quod si a suo proposito retrorsum exorbitaverint, honore ecclesiastico indigni tanquam reprobi judicentur. Presbyteri vero non vendant rem ecclesiæ ubi sunt constituti, nescientibus episcopis suis, non habentes necessitatem. Nec episcopo liceat matricis ecclesiæ rem tituli sui nomine usurpare.

CAP. IX. — *De manumissionibus.*

In concilio Carthaginensi (*Conc. Afric.*, *c.* 31) ita continetur : De manumissionibus in ecclesia celebrandis, si id nostri consacerdotes per Italiam fecere reperiuntur, nostræ etiam erit fiduciæ istorum ordinem sequi, data plane licentia misso legato ut quæcunque digna fide pro statu Ecclesiæ et salute animarum agere potuerint, nos sciant laudabiliter in conspectu Domini accepturos.

CAP. X. — *De decimis dandis et in quatuor portiones dividendis.*

Volumus ut decimæ quæ singulis dantur ecclesiis, per consulta episcoporum a presbyteris ad usus ecclesiæ et pauperum summa diligentia dispensentur. Quatuor autem tam de reditibus quam de oblatione fidelium, prout cujuslibet ecclesiæ facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est decretum, convenit fieri portiones : quarum sit una pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta ecclesiæ fabricis applicanda juxta constitutionem episcopalem. Admonendum tamen est ut decima Deo omnino dari non negligatur, quam Deus ipse dari sibi constituit, quia timendum est, si quis Deo suum debitum abstrahit, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua.

CAP. XI. — *Ut antiquæ ecclesiæ habeant privilegia sua.*

Ecclesiæ antiquitus constitutæ, nec decimis, nec

aliis possessoribus pro investituris sine consensu et consilio episcopali praesumat.

CAP. XII. — *Ne presbyteri sine consensu episcoporum per ecclesias constituantur neque dejiciantur.*

Quicunque presbyter per pretium ecclesiam fuerit adeptus, omnino deponatur: quod contra ecclesiasticae regulae disciplinam agere dignoscitur; qui alium presbyterum legitime ad ecclesiam ordinatum per pretium expulerit, eamque sibi taliter vindicaverit: quod vitium late diffusum summo studio emendatum est. Itemque interdicendum videtur clericis, sive laicis, ne quis cuilibet presbytero praesumat dare ecclesiam sine licentia et consensu episcopi sui.

CAP. XIII. — *De clericis [illegible].*

Providendum necessarie est unicuique episcopo qualiter canonici vivere debeant, necnon et monachi, ut secundum ordinem regularem vivere studeant, ut ait Apostolus (*I Cor.* VII): « Unusquisque « in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat; » et ut a negotiis saecularibus omnino abstineant. Multa sunt enim negotia saecularia, de his tamen pauca perstrinximus: ad quae pertinet immunditia, non solum immunditia carnis, sed etiam in omni carnali concupiscentia quidquid plus justo appetit homo; turpe lucrum, munera injusta accipere, vel etiam dare pro aliquo saeculari cum quaestu pretio aliquem conducere, contentiones et lites, vel rixas amare, in placitis saecularibus disputare, excepta defensione orphanorum aut viduarum; conductores aut procuratores esse saecularium rerum, turpis verbi vel facti joculatorem esse, vel jocum saecularem diligere, aleas amare, ornamentum inconveniens proposito suo quaerere, in deliciis vivere velle, gulam et ebrietatem sequi, pondera injusta vel mensuras habere, negotium injustum exercere (nam tamen justum negotium est interdicendum propter necessitates diversas, quia legimus sanctos apostolos negotiatos esse, et in regula sancti Benedicti praecipitur providere per quorum manus negotia monasterii transeant); canes et aves sequi ad venandum; in commessationibus et vinolentiis nimis immorari; superfluitatem in quibuslibet rebus velle figere. Quae omnia ministris altaris interdicimus, hortantes eos servare illud apostolicum: « Nemo militans Deo « implicat se negotiis saecularibus (*II Tim.* II); » considerare quoque sententiam Domini dicentis: « Attendite ne graventur corda vestra in crapula « et ebrietate (*Luc.* XXI); » moderare cibum et potum, ut juxta Apostolum (*I Tim.* III) sobrii sint, parati ad servitium Domini; ante se joca saecularia vel turpia fieri non permittere, sed pauperes et indigentes secum ad mensam habere, et lectionem divinam ibidem audire, et sumere cibum cum benedictione Domini, secundum Apostolum dicentem: « Sive manducatis, sive bibitis, omnia in laudem « Dei facite (*I Cor.* X). »

CAP. XIV. — *De proprio monachorum.*

Nullus monachorum aliquid proprietatis habeat, et res monasterii, quibus commissi fuerint, hereditario sibi usurpent, nec parochias ecclesiarum accipere praesumant sine consensu episcopi. De ipsis vero titulis, in quibus constituti fuerint, rationem episcopo vel ejus vicario reddant, et concessu ad synodum veniant.

CAP. XV. — *De clericis comam nutrientibus.*

In decretis Gregorii papae scriptum est: Si quis ex clericis laxaverit comam, anathema. Unde monemus ut hujusmodi coerceantur ad pristinum statum reverti.

CAP. XVI. — *De vita sanctimonialium.*

Abbatissa quae in civitate monasterium habet, nequaquam de monasterio egrediatur, nisi per licentiam episcopi sui, aut qui ejus vicem obtinet, nisi forte regali jussione cogatur. Et si quando foras pergit, de sanctimonialibus quas secum ducit, curam et vigilantiam habeat, ut nulla eis detur peccandi licentia sive occasio. Sed et cum pergit, in monasterio talem in vice sua constituere debet, quae de sanctimonialium animabus curam et vigilantiam gerat. Habeat etiam abbatissa studium in aedificando ea quae ad sanctimonialium necessitatem pertinent, et in restaurando. Sanctimoniales vero in monasterio constitutae habeant studium in legendo et in cantando, in psalmorum celebratione sive oratione; et horas canonicas, matutinam videlicet, primam, tertiam, sextam, nonam, vespertinam, completorium pariter celebrent; et omnes, excepta quam infirmitas tenet, in dormitorio dormiant; et omnibus diebus ad collationem veniant, et et cetera servent quae in regulis sanctimonialium continentur, et quae a sanctis Patribus illis constituta sunt.

CAP. XVII. — *De pauperibus non opprimendis.*

Monemus regiam pietatem de oppressione pauperum liberorum, ut non a potentioribus per aliquod malum ingenium contra justitiam opprimantur, vel cogantur ut res suas vendant aut tradant, ne forte parentes eorum contra justitiam fiant exhereditati, et regale obsequium minuatur, et ipsi propter indigentiam mendici vel latrones seu malefactores efficiantur; et ut saepius non fiant manniti * ad placita, nisi sicut in domnico capitulari aliter facta praecipitur.

CAP. XVIII. — *De vicinis pauperibus per vicarios comitum non gravandis.*

Propter provisionem pauperum, pro quibus curam habere debemus, placuit nobis ut nec episcopi, nec abbates, nec comites, nec judices, nec potentes, nullusque omnino, sub mala occasione vel malo inge-

* Id est, virtute vestiti.

nio, res pauperum, vel minus potentium, emere, aut tollere audeat : sed quisquis ex eis aliquid comparare voluerit, in publico placito coram idoneis testibus et cum ratione hoc faciat : ubicumque autem aliter inventum fuerit factum, hoc omnino emendari per regiam convenit jussionem.

Cap. XIX. — *De his qui ad subvertendam justitiam munera accipiunt.*

Qui vero ad subvertendam justitiam a duobus munera accipiunt, hoc est ab eo qui quod sibi injuste ablatum est juste requirit, et ab eo qui eadem injuste invasit, admonendi sunt et fortiter increpandi, ne regnum Christi, quod omnibus juste facientibus patet, sibi sine ulla retractatione secludant.

Cap. XX. — *De parricidis.*

Parricidium autem quam sit detestabile crimen, in judicio facto inter Cain et Abel fratrem suum Dominus ostendit ipse, cùm ad Cain parricidam ait ; « Maledictus eris super terram, quæ aperuit os « suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu « tua : cum operatus fueris eam, non dabit tibi « fructus suos : vagus et profugus eris super ter« ram. » In quo etiam posuit signum, hoc est ut tremens et gemens profugus semper viveret, nec auderet sedes habere quietas. Sed quia in modernis temporibus parricide profugi currunt per diversa, et variis vitiis atque gulæ illecebris deserviunt, melius nobis videtur ut in uno loco manentes pœnitentia districta semeptisos castigent, si a Domini bonitate indulgentia facinoris sui percipere mereantur. Non enim eis licebit ultra militiæ cingulum sumere, et nuptiis vel conjugiis copulari, quia sacri canones hoc eis non consentiunt.

Cap. XXI. — *De mulieribus quæ partus suos necant.*

De mulieribus quæ fornicantur et partus suos necant, vel quæ agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab ecclesia removet, humanius autem nunc definimus ut ei decem annorum tempus secundum præfixos gradus pœnitentiæ largiatur. Item in concilio Eliberitano, cap. 63, scriptum est de his quæ filios ex adulterio necant : Si qua per adulterium conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine ei [ei nec in fine] dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus. Item in concilio Ilerdensi, cap. 2, scriptum est de his quæ [qui] abortum faciunt, vel natos suos exstingunt. Hi vero qui male conceptos ex adulterio fetus, vel editos necare studuerint, vel in ventribus matrum potionibus aliquibus colliserint, in utroque sexu adulteris post septem annorum pœnitentiæ curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vitæ suæ fletibus et humilitati insistant.

Cap. XXII. — *De homicidiis.*

In concilio Ancyrano, cap. 21. de homicidis ita scriptum est : Qui voluntarie homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter se submittant, perfectionem vero circa vitæ exitum consequantur. In concilio vero Agathensi, cap. 37, de homicidis et falsis testibus ita legitur : Itaque censuimus homicidas et falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint. Item in concilio Agathensi, c. 62, scriptum est de his qui servos extra judicem necant : Si quis servum proprium sine conscientia biennii reatum sanguinis emundabit. Item in concilio Eliberitano, cap. 5, scriptum est de domina quæ per zelum ancillam suam occiderit : Si qua femina furore zeli accensa flagellis verbaverit ancillam suam, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit voluntate an casu occiderit : si voluntate, post septimum annum ; si casu, per quinquennii tempora acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si vero intra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

[a] Est canon 20 concilii Ancyrani.

Cap. XXIII. — *De homicidiis non sponte commissis.*

In concilio Ancyrano, cap. 22, scriptum est de homicidiis non sponte commissis * prior quidem definitio post septennem pœnitentiam perfectionem consequi præcepit ; secunda vero, quinquennii tempus explere.

Cap. XXIV. — *De occisis presbyteris in gradu positis.*

Qui presbyterum occidit, duodecim annorum ei pœnitentia secundum statuta priorum imponatur ; aut si negaverit, si liber est, cum duodecim juret : si autem servus, per duodecim vomeres ferventes se purget. Convictus vero noxæ, usque ad ultimum vitæ tenpus militiæ cingulum deponat, et uxorem amittat.

Cap. XXV. — *De presbyteris post degradationem occisis.*

Nuntiatum est nobis quod aliqui qui olim dixerunt se fuisse sacerdotes, et postea degradati pro suis peccatis, pœnitentiam agendo suffragia sanctorum per diversa loca transeuntes quæsierunt, trucidati sunt. Hujuscemodi interrectionibus [*Forte* interfectoribus] omnem ecclesiasticam communionem denegamus, donec dignam pœnitentiam pro reatu suo secundum judicium episcoporum exsolvant.

Cap. XXVI. — *De infirmis in periculo mortis constitutis.*

Ab infirmis in mortis periculo positis per presbyteros pura inquirenda est confessio, non tamen illis imponenda quantitas pœnitentiæ, sed innotescenda, et cum amicorum orationibus, et eleemosynarum studiis pondus pœnitentiæ sublevandum : ut si forte migraverint, ne obligati excommunicatione, alieni ex consortio bene fiant [*Forte*, obli-

gati a communione altaris vel consortio convivii vel honorum fiant. HARD.] « Et qui periculo se divinitus erepti convaluerint, pœnitentiæ modum a suo confessore impositum diligenter observent. Et idem secundum canonicam auctoritatem, ne illis janua pietatis clausa videatur, orationibus et consolationibus ecclesiasticis sacra cum unctione Dei [Forte, unctione olei] animati secundum statuta sanctorum Patrum communione viatici reficiantur. »

Cap. XXVII. — *De his qui suspenduntur in patibulis.*

Quæsitum est ab aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum ad ecclesias deferenda sint, et oblationes pro eis offerendæ, et missæ celebrandæ, an non. Quibus respondebimus : Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus, et digne pœnitentibus, communio in fine secundum canonicum jussum danda est, cur non eis qui pro peccatis suis pœnam extremam persolvunt ? Scriptum est enim : « Non vindicat Deus bis in idipsum (*Nahum.* I, *juxta LXX*). » Nam ipse Dominus ait : « In quacunque « die conversus fuerit peccator, peccata ejus non re« putabuntur ei (*Ezech.* XXXIII). » Et iterum : « Nolo « mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat « (*Ibid*). »ª Salutem ergo hominis adimit quisquis mortis tempore pœnitentiam denegat, et desperat de clementia Dei, qui eam ad subveniendum morienti sufficere vel in momento posse non credit. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dexteram pendens (*Luc.* XXIII), si illum unius horæ pœnitentia non juvisset : cum esset in pœna, pœnituit, et per unius sermonis professionem, habitaculum paradisi, Deo promittente, promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potius est æstimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente : « Cum conversus ingemueris, tunc sal« vus eris (*Ezech.* XXXIII). »

Cap. XXVIII. — *De incestuosis.*

Ut episcopi incestuosos penitus investigare studeant omnino decrevimus : qui si pœnitere noluerint, de Ecclesia expellantur, donec ad pœnitentiam revertantur. Quod si sacerdotum noluerint admonitionibus aurem accommodare, volentes in pristinis perdurare criminibus, oportet eos per secularis potentiæ disciplinam a tam prava consuetudine coerceri.

Cap. XXIX. — *De diverso incestu.*

Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, aut duabus sororibus nupserit ; aut si qua duobus fratribus nupserit, aut cum patre et filio. Item si quis relictam fratris, quæ pene prius extiterat, carnali conjunctione violaverit ; si quis neptem in conjugium assumpserit ; si quis novercam aut nurum suam duxerit ; si quis consobrinam suam impudice violaverit, vel relictæ avunculi sui, aut patris filiæ, vel propinquæ suæ consobrinam polluerit, vel hujusmodi consanguinitatis incestu maculatus fuerit : non liceat ei ulterius conjugio copulari, sed sub longiori disciplina fiat reatus.

Cap. XXX. — *Quod quarta generatione conjugia separari debeant.*

Contradicimus quoque ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur : ubi autem post interdictum factum inventum fuerit, separetur. Nam [illegible] de lege naturali regula custodienda est. Quos ergo constat esse duos esse in carne una, communis illis utrinque parentela esse credenda est, sicut scriptum est : « Erunt duo in carne una (*Gen.* II). »

Cap. XXXI. — *De modo dandæ pœnitentiæ.*

Modus autem pœnitentiæ peccata sua confitentibus, aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem imponi debet a sacerdotibus. Nam qui pro peccatis gravibus levia quædam et inusitata imponunt pœnitentiæ modum, consuunt pulvillos, secundum propheticum sermonem (*Ezech.* XIII), sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Sed discretio servanda est inter pœnitentes qui publice, et qui absconse pœnitere debeant. Nam qui publice peccat, oportet ut publice mulctetur pœnitentia, et secundum ordinem canonum pro merito suo et excommunicetur, et reconcilietur. Pœnitentes vero tam expletionem constituti temporis quam festinatio reconciliationem desiderent, hoc eis sufficiat ut a quarumdam rerum perceptionibus abstineant, ut se etiam a noxiis delectationibus subtrahant : declinantes autem a malo faciant bonum, inquirant pacem, et sequantur illam.

Multa quidem alia per diversas quæstiones interrogationis allata sunt, sed pro brevitate temporis in præsenti consulto omnibus respondere ut ea liberius non potuimus. Hæc vero quæ [illegible] petiimus ut vestra auctoritate firmentur : ne, si quis adversarius illa rumpere voluerit, prævalere non permittatur. Sed vestro tempore [illegible] sanctæ Ecclesiæ, quatenus religio Christiana incontaminata temporibus vestris vigeat usque in finem sæculi.

EPISTOLA VIII.

Synodalis,

ad [illegible]

Apud Mansi, Concil. tom. XIV, pag. [illegible]

Reverentissimo fratri et [illegible] Hincmaro archiepiscopo [illegible] in Domino salutem.

Notum ut dilectioni vestræ [illegible]

ª Hæc sunt ex Cælestini epist. ad episcopos Vienn. et Narbon. HARD.

gus monachus, nomine Gothescalc, qui se asserit sacerdotem in vestra parochia ordinatum, de Italia venit ad nos Moguntiam, novas superstitiones et noxiam doctrinam de prædestinatione Dei introducens, et populos in errorem mittens : dicens quod prædestinatio Dei, sicut in bono, sit ita et in malo : et tales sint in hoc mundo quidam, qui propter prædestinationem Dei, quæ eos cogat in mortem ire, non possint ab errore et peccato se corrigere, quasi Deus eos fecisset ab initio incorrigibiles esse, et pœnæ obnoxios in interitum ire. Hanc ergo opinionem nuper in synodo apud Moguntiam habita ab eo audientes, et incorrigibilem eum reperientes, annuente atque jubente piissimo rege nostro Ludovico, decrevimus eum cum perniciosa sua doctrina damnatum mittere ad vos, quatenus eum recludatis in vestra parochia, unde primum inordinate recessit : et non sinatis eum amplius errorem docere, et seducere populum Christianum : quia jam multos, ut audivi, seductos habet, et minus devotos erga suam salutem, qui dicunt : Quid mihi proderit laborare in servitio Dei ? quia si prædestinatus sum ad mortem, nunquam illam evadam : si autem male egero, et prædestinatus sum ad vitam, sine ulla dubitatione ad æternam requiem vado. Hæc ergo paucis vobis scripsimus, intimantes qualem ejus doctrinam reperimus. Vos etiam valebitis de ore ejus quod sentit plenius audire, et quid inde agendum sit, juste decernere. Dominus omnipotens sanctitatem vestram bene valentem, et pro nobis orantem, in æternum conservare dignetur.

EPISTOLA IX.

AD HUMBERTUM EPISCOPUM

Quota generatione licitum sit connubium.

(Vide supra, tom. IV, col. 1083.)

B. RABANI

GLOSSÆ LATINO-BARBARICÆ DE PARTIBUS HUMANI CORPORIS.

WALAFRIDUS STRABUS MAURI DISCIPULUS.

Sic homo consistit, sic corporis illius artus
Expositos Mauro Strabus monstrante tenebo.

Homo ab humo dictus est.

Anima a ventis nomen traxit : unde et Græce ἄνεμος ventus dicitur, quod ore trahit aerem homo.

Corpus a corruptione dicitur.

Caput a capiendo, eo quod omnes sensus corporis capiat, et quod prima pars corporis sit.

Vertex, scheitila, nuilla.

Occipitium, hail ancha.

Capilli, loccha fahs.

Cæsaries, gischoram fahs.

Comæ, ungischoran fahs

Crines proprie mulierum dicuntur, eo quod vittis discriminantur.

Tempora, thunuuengiu.

Facies dicta ab effigie : ibi est enim tota figura hominis et uniuscujusque personæ agnitio.

Vultus vero dictus eo quod per eum voluntas animi ostenditur.

Frons, endi : a foraminibus oculorum dicitur *frontispicium*.

Oculi dicti quasi ocior lux, quod cito lucem capiant.

Pupilla, seha, medius punctus oculi.

Circulus vero quo a pupilla albæ partes oculi separantur. Discreta nigredine *corona* dicitur.

Palpebræ sunt sinus oculorum a palpatione dictæ augbrauua.

Cilia, id est tegmina, quibus operiuntur oculi, et dicta quod celent oculos.

Supercilia, id est windbrauua.

Genæ, inferiores partes oculorum, hiufilon.

Malæ, id est bracchom : sic et *maxillæ* inde diminutive dicuntur.

Aures ab hauriendo dictæ sunt, quia vocem hauriunt.

Pinnula, summa pars auris.

Nares, nasa. Narium recta pars *columna* vocatur : extremitas ejus *pirula* vocatur a forma pomi piri : quæ vero dextra lævaque sunt, *pinnulæ* dicuntur ; medium autem *interfinium* dicitur.

Os, id est mund, quasi ostium dicitur, quia ibi ingrediuntur cibi, egrediuntur sermones.

Labra virorum dicuntur, *labia* mulierum.

Lingua a ligendo, sicut labia a lambendo dicuntur.

Dentes, ceni : quorum primi *præcisores* dicuntur, quia præcidunt cibos ; sequentes *canini* vocantur, quia sicut canes cum eis ossa confringunt, ita et homo quæ non possunt priores præcidere illis tradit ut confringant : ultimi sunt *morales*, chinni ceni. Dentium numerum discernit qualitas sexus : nam in viris plures, in feminis sunt pauciores.

Gingivæ, id est bilorna.

Palatus, giumo sive huruuua.

Fauces, a fundendis vocibus nominatæ.

Arteriæ, id est weisunt.

Gurgulio, querca, chela, a gutture nomen traxit, cujus meatus ad os et nares contenditur.

Pumen [Forte, *Rumen*], proximum gurgulioni, quo

A cibus et potus devoratur, ... est, id est brachio.

Mentum, Chinni.

Collum, hals, cujus anterior pars *gula* dicitur, posterior *cervix*.

Humeri, scultirra.

Cubitum, helina.

Ulna secundum quosdam utriusque manus extensio est, secundum alios cubitum.

Brachium, arm.

Lacerti, musi.

Ascella, uohchasa.

Palma, manus extensa.

Ir, medietas palmæ spissior.

Primus digitus *pollex* est; secundus *index* sive *demonstratorius*; tertius, *medius* sive *impudicus*; quar- B tus, *annularis* sive *medicus*; quintus, *auricularis*.

Ungula, nagal.

Mamillæ, prusti.

Papillæ, capita mammarum.

Pectus, sub quo firmitas est hominis.

Cutis, pars exterior corporis, item et *pellis*.

Arvina, est pinguedo cuti adhærens.

Pulpa, caro est sine pinguedine dicta.

Membra sunt partes corporis.

Artus, quibus colligantur.

Vertebræ sunt summæ ossium partes.

Cartilagines, mollia et sine medulla, quod genus C auriculæ et narium discrimen et costarum extremitates habent.

Costæ, ribbi.

Latus, sita.

Scapula, ah sala.

Dorsum vel *tergus*, posterior pars corporis a cervice usque renes.

Spina est junctura dorsi, dicta eo quod habeat radiculos acutos et juncturas costarum in se. Fertur que per eam pars cerebri longe tracta. Hæc et *sacra spina* dicitur, quoniam primum infante concepto nascitur, ideoque et hostia et primum a gentibus diis suis dabatur.

Viscera, hinnuuuili.

Cor, a cura dictum.

Pulmo, lungun.

Venæ, dictæ quia viæ sunt natantis sanguinis.

Jecur, lebara.

Fibræ, jecoris sunt extremitates.

Splen, id est milzi.

Fel, id est galla.

Stomachus, id est mago.

Intestina, id est tharma.

Omentum, membranum quod continet intestinorum majorem partem.

Venter, id est hrintbu, et uterus et alvus ... differunt. *Venter* est qui acceptos cibos digerit et apparet extrinsecus. *Alvus* est qui cibum recipit et purgari solet. *Uterum* solæ mulieres habent, in quibus concipiunt infantes.

Arvillum, pinguedo renibus quod dulcius est.

Mirica, est locus ... pulsat gignitur.

Vesica, blatra.

Renes, lendibraton.

Lumbi, lendin.

Umbilicus, nabalo.

Ilia, lanchin.

Clunes vel *coxæ*, hufpe.

Anus, arsloch.

Nates, arsbelli.

Femina, ...

Genitalia, corporis partes quæ nomen generandæ sobolis acceperunt. Hæc et *pudenda* a verecundia sive a pube, ... Dicuntur autem ista et *inhonesta*, quia non habent speciem decoram sicut cætera membra. Idem et ..., quæ B viri est tantum, vel quasi ... tantum ...

Testiculi, hodon, qui semen venis infundunt.

Viscus, est pellis in qua testiculi sunt positi.

Femora, dicta, quorum interiores partes *feminæ* vocantur.

Genua, chniu.

Crura, bein.

Suræ, wadon.

Medulla, marc.

Tibiæ, id est ossa, de quibus ... subtiliores vocantur, ... sub tibiis sunt.

C *Pes*, fuoz.

Plantæ sunt anteriores pedis partes, quæ de multis ossibus constant.

Calces, prima pars plantæ inferior pedis, qua terram calcamus.

Calcaneum, inferior pars pedis, dictum quod vestigia terræ imprimimus.

Nomina mensium secundum Theotiscos.

Januarius,	Vuintarmanoth.
Februarius,	Hornung.
Martius,	Lenzinmanoth.
Aprilis,	Ostarmanoth.
Maius,	Vuinnemanoth.
Junius,	Brachmanoth.
Julius,	Hewimanoth.
D Augustus,	Aranmanoth.
September,	Vuitumanoth.
October,	Vuindumemanoth.
November,	Herbistmanoth.
December,	Heilagmanoth.

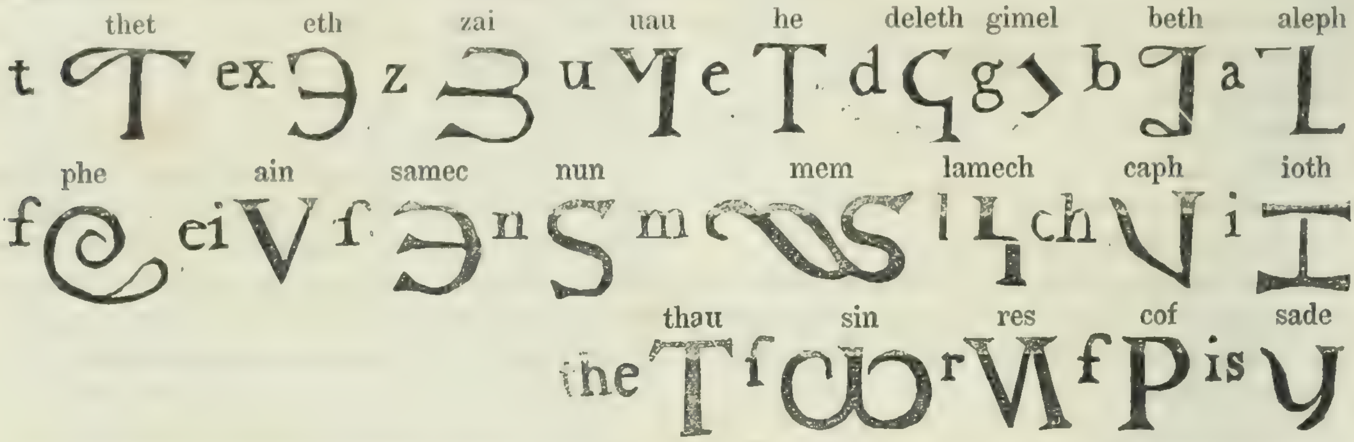
Nomina ventorum secundum Theotiscos.

Subsolanus,	Ostroniwint.
Eurus,	Ostsundroni.
Euroauster,	Sundostroni.
Auster,	Sundroni.
Austroafricus,	Sundwestroni.
Africus,	Vuestsundroni.
Zephyrus,	Vuestroni.
Chorus,	Vuestnordroni.
Circius,	Nordwestroni.
Septentrio,	Nordroni.
Aquilo,	Nordostroni.
Vulturnus,	Ostnordroni.

B. RABANI DE INVENTIONE LINGUARUM

Ab Hebræa usque ad Theodiscam, et notis antiquis.

Primo omnium litteræ Hebraicæ linguæ a Moyse inventæ sunt, et ab Esdra post illorum captivitatem et reversionem eorum renovatæ sunt : quarum elementa figurarum subtus, ut invenire quivimus, adnotata habemus, earumque summa viginti duarum constat litterarum.

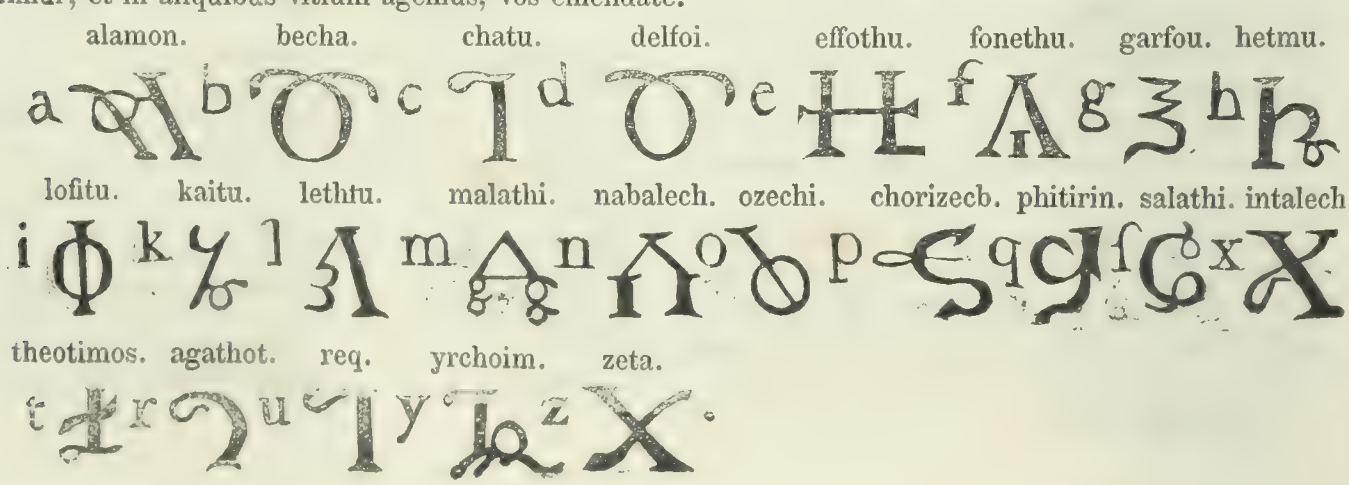
Litteras vero Græcas in primis Cadmus Agenoris filius, a Phœnice veniens, in Græciam nonnullas attulit : post quem aliquantas alii adjecerunt, quæque ad numeros faciendos habiles habentur; earumque litterarum cum quibus scribi potest summa ad viginti quatuor pervenit. Cæteri characteres tres adjuncti sunt, ut ad millenarium numerum perveniri possit.

Latinas namque litteras Carmentis nympha, Evandri mater, quæ alio nomine Nicostrata dicebatur, invenit et in Italiam eas prima attulit, et postmodum Græcas litteras tres adjecerunt Latini propter necessitatem : quia nonnulla verba necesse habuerunt, sicut in Græcis habentur, loqui, ut est ΧΡΣ, Ymnus, ac Zelus, et reliqua : et eas cum summa cautela decrevi vobis conscribere.

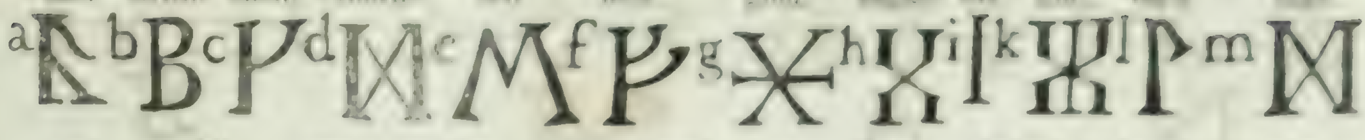
a	be	ce	de	e	ef	ge	ha	i	ka	el	em	en	o	pe	qu	er	es	te	u	ix	oy	zeta
A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	V	X	Y	Z

Litteras etiam Æthici philosophi cosmographi natione Scythica, nobili prosapia, invenimus, quas venerabilis Hieronymus presbyter ad nos usque cum suis dictis explanando perduxit, quia magnifice ipsius scientiam atque industriam duxit ; ideo et ejus litteras maluit promulgare. Si in istis adhuc litteris fallimur, et in aliquibus vitium agemus, vos emendate.

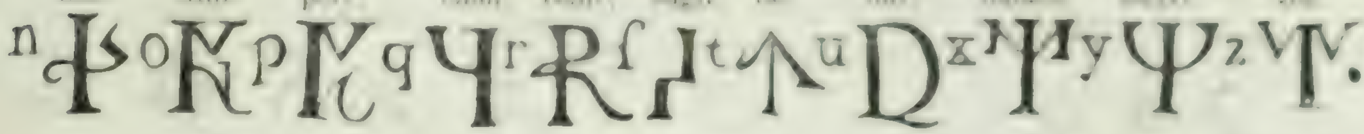

Litteras quippe quibus utuntur Marcomanni, quos nos Nordmannos vocamus, infra scriptas habemus; a quibus originem, qui Theodiscam loquuntur linguam, trahunt. Cum quibus carmina sua incantationesque ac divinationes significare procurant qui adhuc pagano ritu involvuntur.

asc. birith. chen. thorn. eoh. feh. gilcu. hagale. his. gilc. lago. man.

not. ethil. perc. chon. rehit. sugil. tac. hur. halach. helch. sia.

AUG. Augustus. BM. bonæ memoriæ. DM. domus mortui. EPM. epistolam misit. FR. forum. GCS. Gaius Cæsar. IMP. Imperator. Kalendas. IAN. Januarius. MCS. Marcus Cæsar. NC. Nero Cæsar. OOP. Oppidum. PRS. præsens. QT. Quintianus. Rex. SN. Senatus. TIB. Tiberius. VAL. Valerius. Xymelus. YMN. Ymnus. ZEN.

Hujuscemodi genus descriptionis Notæ Cæsaris appellatur, quod cum litteris quæ antiqua nomina appellatur, perficitur; cum quis Romanorum in ædificiis, parietibus, vel in turribus, aut in monumentis saxeis ob memoriam sui suorumque aliquid litteris commendare sculpendo curaverat, sua cum punctis et titulis obligabat, ne statim quis ignarus legere posset, ut supra in paucis ostensum est.

A E I O V.

·NC·P TV:RS ∵ SB :: N·F·C· ⁝R·CH

ϚL :: R· ::: S ⸝ Q ::: M:RT·R·S

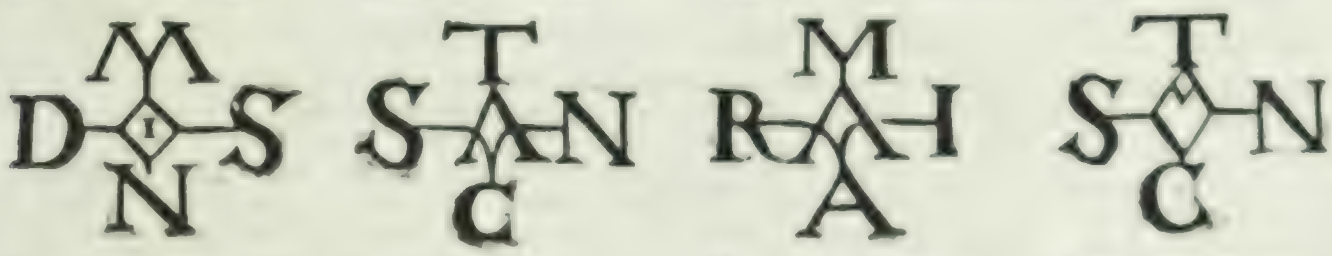
Genus vero hujus descriptionis tam quod supra cum punctis V ex vocalibus, quam subtus cum aliis vocalibus quam editum est, informatum continetur, ferunt quod sanctus Bonifacius archiepiscopus et martyr, ab Anglosaxis veniens, hoc antecessoribus nostris demonstraverit; quod tamen non ab illo in primis cœptum est, sed ab antiquis hujuscemodi usum crevisse comperimus.

B. F. K. P. X.

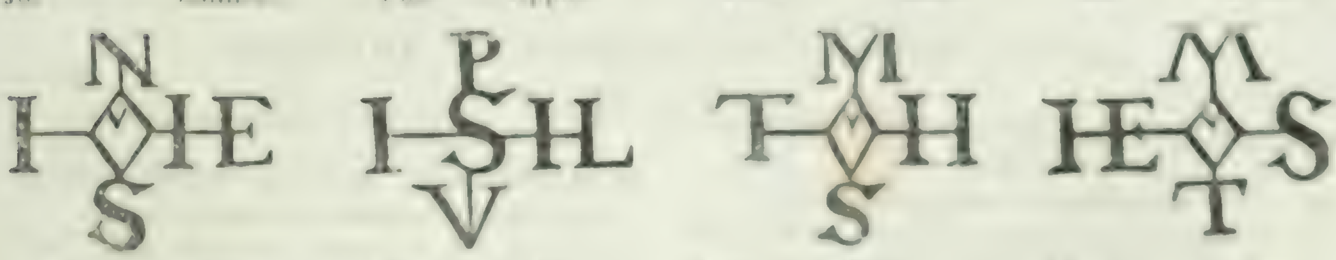
KBRXS. XPP. FPRTKS. TKRP. KNSBR. SBFFKRP. BRCHKTFNKNS. SCFPTRP. BKGNK. XTDFCXB. BXPF. FELICITER. A.

Litteræ enim monogrammæ scriptæ nonnullis in locis inveniuntur, ubi pictoria cum musivo in parietibus imaginum aut in velis, vel aliunde aliter facta fuerint, illi eorum nomina uno compositis litterarum, unum characterem pictores facere soliti sunt, quod monogramma dicitur; quorum significatio subter per pauca adnotata monstratur.

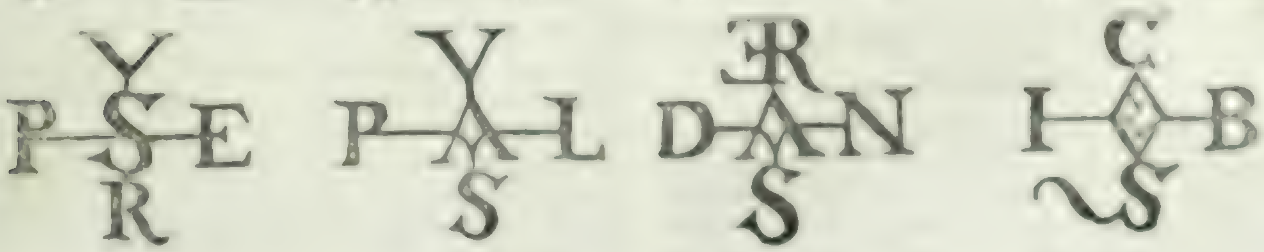
Do- minus. Sanc- tus. Ma- ria. Salv- ator.

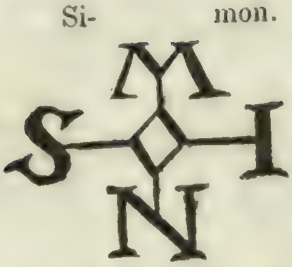
Jo- hannes. Phi- lippus. Tho- mas. Mat- theus.

Pe- trus. Pau- lus. An- dreas. Ja- cobus.

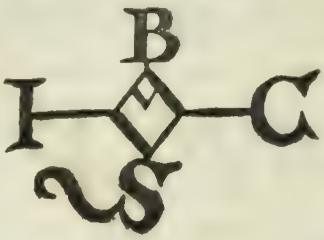
Si- mon.

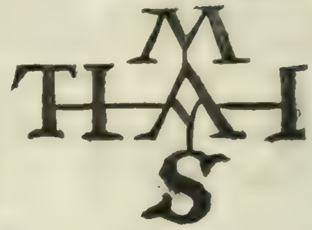
Ju- das.

Ja. cobus.

Ma- thias.

Bartho- lomeus.

Solo- mon.

Re- paci-

x ficus.

[a] FRAGMEMTUM GLOSSARII LATINO THEOTISCI RABANO ASCRIPTI.

(Apud Lambecium, Biblioth. Vindob.)

In nomine Dei summi incipiunt Glossæ RABANI MAURI. A

Inchoant,	pikinnant.
Congregationes,	samanunga.
Verborum,	worto.
Ex novo,	fona deru niuuun.
Et vetere,	anti, deru altun.
Testamento.	euu [b].

[a] De hoc fragmento Lambecius : Rabanus Maurus, inquit, Glossarium scripsit Latino-Theotiscum in tota Biblia sacra Veteris et Novi Testamenti, hactenus ineditum. Titulus et principium hic exhibentur.

[b] *Euu* sive *ew*, ex Latino *ævum ;* pro quo etiam in nonnullis antiquis codicibus mss. Germanicis legitur. E absque *w* sive duplici *u*. Hic autem *ævum* ponitur pro tempore ante et post Christum.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

OPERUM OMNUIM ULTIMA PARS.

CARMINA

Studio CHRISTOPHORI BROWERI *primum in lucem edita et scholiis illustrata* [a].

CHRISTOPHORUS BROWERUS LECTORI.

En tibi, amice Lector, Rabani versus ex vespillonum manibus extorti, quos et probato et pervetusto ms., cujus tamen possessor latere voluit, renatos, tanquam a Libitina vel inferis reducere et domino suo restituere visum est. Libri membranacei, sed male excepti, inscriptio erat : *Versus Hrabani de diversis XIV : ord. XIX.* Quæ manifesta velut σημειακλοπῆς et compilate bibliothecæ indicia. Interim rogatis undiqne ad hæc mutila poemata sananda auxiliis, exigua ab eruditis adhuc spes affulsit. Unde licet in præsentia, juxta Catonis dictum, exhibere nequeam *quod neque aceat neque muceat*, in triduo proximo tamen, ut ille loquitur, Viri boni arbitratu, Rabani pietatem et sapientiam ceu vinum, degustes licebit. Vale et frueri.

SECTIO PRIMA. — CARMINA DE DIVERSIS.

I. — [a] AD PASCHALEM ET GREGORIUM, PONTIFICES. B MAXIMOS.

De laudibus sanctæ crucis.

(*Vide carmen nuncupatorium libro de Laudibus sanctæ crucis præmissum, hujus editionis tom. I, col.* 103).

II. — AD GERFRIDUM EPISCOPUM.

Sit longævus amor, sis sospes tempore multo,
 Cum Christo regnans tempore perpetuo.
Hoc Raban vilis Gerfredo poscit ubique,
 Exaudi, Christe, tu sine fine vale.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] PRÆFATIO.

Rabani plura exstare ingenii monumenta oratione numerosa conscripta, quam quæ vulgo innotuerint, versus quos in lucem damus, argumento sint, Atque illi quidem integri ad manus nostras utinam pervenissent ! Jam enim non solum multi ex hoc numero, sed epici plurimi quoque desiderantur, quos de Ludovici Pii liberorum, Lotharii, Caroli, Ludovici rebus gestis carmine heroico ab eo contextos aiunt oblitescere et clausos teneri bibliothecarum carceribus : quo levius præsentium jactura nobis ferenda quidem est. Asper in his quæ damus, fateor, et agrestis ac illex numerorum cantus, et qui ca-

III. — ORATIO MAURI AD DEUM.

Omnipotens genitor, qui rerum es maximus auctor,
Nate coæqualis, Spiritus atque Dei,
A Unus natura, personis trinus et ipse,
Vivificans cuncta, vita beata Deus:
Respice me miserum, flenti et miseratus adesto.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

noris Latialium cygnis moleste etiam obstrepat. Sed meminerit velim id temporis vixisse Rabanum quo cum neque teneretur quibus legibus apte currerent metra, neque curaretur quibus verbis sententiæque vestirentur, abunde creditum est servitum arti, dum intelligeretur quid dicerent: lausque ingeniorum fuit prima, sapientiæ studiis non remissis, intermicans vitæ integritas et morum innocentia.

SCHOLIORUM HORUM RATIO.

Arcta hinc nobis via sæpius incedendum, quod in tenebris illius ætatis facile prospectus adimitur, et hominum rerumque memoria, quibus tituli poematum serviunt, aut obscurata sit aut certe vehementer implicata. Cæterum recondita non ita sunt pleraque nostri sensu, quin sine nota perspici et a quolibet intelligi queant. Itaque pressius et parcius scholia, more veterum dabimus, cum jam nobis haud liceat B esse tam disertis, qui musas colimus severiores.

Ad Paschalem papam. Paschalis, clari nominis et egregiæ munificentiæ pontifex, septennium ab anno 817 sedit, et Lotharium Ludovici Pii filium diademate ornavit. Mature igitur Rabanus carmina ludere exorsus, primæ suæ paginæ vindicem Paschalem assumpsit.

Ad Gregorium, etc. Hic Gregorius IV est, cujus pontificatui initium dant ad annum Christi 827. Baronium haud piguit Gregorio laudem astruere ex hoc poemate, quod acrostichide de S. crucis laudibus Rabanus elaboravit, eumque pro summo suo ævo fulgens exortum Germaniæ sidus attollere. Librum illum Gregorio paratum quidem fuisse, at non oblatum per impedimentum, pronuntiant. Ego, ut titulus hic præit, et missum et in Gregorio apostolorum principi oblatum, facile credo: quid enim obstet eumdem librum, pluribus descriptum exemplaribus, C et avide tunc expetitum, Gregorio ac successori Sergio pontifici pariter missum inscriptumque. Retineant itaque fidem suam Pithœani seu Fuldenses Annales, quorum Strabum nonnulli auctorem faciunt, ad annum 844: « Rabanus sophista, et sui temporis poeta nulli secundus, librum quem de laude sanctæ crucis Christi, figurarum varietate distinctum, difficili et mirando poemate composuit, per Asericum et Theodbertum, monachos monasterii Fuldensis, Sergio papæ sancto Petro offerendum transmisit. » Poematis hujus titulus Wimphelingiano exemplari, ante annos centum edito, præscribitur: *Carmen [illegible] papæ.* Neque agnoscit nec hic noster epigrapham [illegible] ante versum: *Præsul amabilis Deo*, « Offert munus pontifici. »

Bella moventi, etc. Anastasius Bibliothecarius: « Hujus (Gregorii) sanctissimi Patris temporibus impia atque nefaria, et Deo odibilis Agarenorum (sive Saracenorum) gens, a finibus suis consurgens, pene in omnes insulas et maritimas regiones terrarum circumiens, depredationes hominum et locorum D desolationes atrociter faciebat. » His malis associata per Gallias civilia, ne dicam parricidalia, liberorum regum in Ludovicum parentem odia bellaque.

Quæ Christi ad laudem, etc. Operis argumentum: Vindicatio humanæ salutis; finis: Christi gloria, quo referuntur omnia. Scriptionis genus reconditum in arte, et multiplici variaque litterarum ac numerorum sparsione, olim a Sibyllis, Psalte rege aliisque prophetis usurpatum. Jam etiam religionis nostræ arcana ac mysteria optime videmus effingi, ut cum ab aspectus judicio remotissima sint, imaginibus tamen, figuris et conformatione quadam oculis offerantur, et facilius retineantur, ita ut occurrere, celeriterque sensus intimos penetrare, et ad pietatem permovere possint. Quare de omnibus temere usurpes

Turpe est difficiles habere nugas
Et stultus labor est ineptiarum.

Quando autem Rabanus inceperit litterulas spargere, Porphyrii exemplo, in Moguntina [illegible] inquirit Serarius: verum [illegible] vix quidquam ab illo constitui potuit. Ad Gregorium scribens, primo tempore hæc ab se lusitata insinuat. Sedit Gregorius sedecim annis, et pervenit ad Christi annum 843. Trithemius in Hirsaugiensi chronico et alii eum secuti, Rabanum cœnobio Fuldensis monasterii præfectum tradunt anno 822. Alii quoque veteres, in quibus Lambertus, [illegible] eodem anno. Inde in Ludovici Germaniæ regis, aut Ludovici Pii imperatoris gratiam et patrocinium confugisse, id quod in ecclesiasticorum Scriptorum indice clarius exprimitur. At Ludovicus imperator vita excessit anno 840; et ex Lupi Ferrariensis epistola docent Cæsar Baronius Rabanum ultro, otii et quietis studio, gubernaculis excessisse, anno 838: quippe Lupum epistola 40 scribere [illegible] administrationis depositione, quo rebus divinis impensius vacaret. Observavimus alias Rabanum Ludovici Pii [illegible] operam dedisse, sive id factum consilio, sive [illegible] tractandi officio. Annus quo abdicavit, pontificatus Gregorii fuit undecimus, Ludovici imperatoris vicesimus [illegible], quo circiter tempore opus hoc acrostichidum, dum in Urbem venisse putamus. Sed quod jam retro annis opus de S. cruce inchoarit, haud æque facilem habet dijudicationem. Ponamus [illegible], ut ad 811 [illegible], quo jam [illegible] [illegible] quæ [illegible] cum litteris figuras [illegible] contexuit. Summa igitur reliqua hæc esto. Creatus abbas Rabanus, in [illegible] anno Domini 822, ætatis suæ trigesimo quinto, præfuit viginti quatuor, aut, ut Rudolphus in Actis ejus meminit, viginti annis. Ita ut post [illegible] in monte S. Petri expletum, cathedram Moguntinensem adierit anno 847, in qua sedit annos novem. Vixit igitur annos circiter sexaginta tres.

Versus Mauri, etc. Errorem late pertinentem abstergit [illegible] titulos [illegible] vulgata inscriptio: *[illegible] Albini pro Mauro.* Hinc duplex peccatum, et eorum qui poema hoc Albino tribuunt, quos in Antiquitatibus Fuldensibus libro primo [illegible]; et aliorum, qui pontifici Gregorio inscriptum volunt: cum pater [illegible] ipse Maurus Rabanus sed [illegible] Albini, et patronus quem invocat [illegible] Martinus Turonus, ad quem libri exemplar [illegible]. Turonum est, apud quos monasterium et gymnasium exstitit celebre: in quo Albinus doctor et Rabanus discipulus ejus vixere.

Abbas [illegible], etc. [illegible] hujus acrostichis sensus, in quo frustra [illegible] fuere, qui ad Gregorium Pontificem [illegible] contendunt. Abbas enim qui eum [illegible] fuit; Pater cujus ad tecta [illegible], S. Martinus, cui Turones [illegible].

Quo [illegible], etc. Quæ aliqua [illegible], [illegible] et quæ [illegible] in Moguntina Serarius. [illegible] Rabanus *de Clericorum institutione* [illegible]. [illegible] [illegible] juxta ac rhetores, teste Fabio, [illegible] debeant.

Qui [illegible] numeros, etc. Exemplo [illegible]

Qui graviter peccans æger in orbe dego.
Eripe me his, invicte, malis, procul omnia pelle,
Quæ mentem et corpus crimina dira tenent :
Nam vitam variis macularum erroribus omnem,
Atque tuam legem spernere non timui.
Lingua, mente, manu commisi noxia multa,
Textus Evangelii quæque vetare solet.
Et quid tunc volui deceptus fraude maligni,
Quemque sequebar amens,decipulam hostis amans
Ac miser inferni redolentia sulphure stagna,
Ignem cum verme, perpete cum gemitu,
Elegi amare magis quam dulcia gaudia cœli,
Thuriferos campos quam, paradise, tuos.
Heu miser, heu demens, ubi nunc tua vita periret,
Quosve dares gemitus tortus in igne dire !
Ni Deus immensæ bonitatis, verus amator
Humanæ formæ, retraheret miserans.
Fit quoque quod dudum Psalmista ast voce canebat,
Cum stupuit mirans dona superna Dei.
Ni foret adjutor Dominus, jam infernus haberet,
Sontem trux animam, et cruciaret eam.
Nunc, Deus alme, tuum famulum pietate sueta,
Conversum recipe, quem dolor excruciat.
Sana contritum, flentem solabere mœstum,
Indulgens, quæso, crimina cuncta tuo.
Da mihi spem veniæ, fac corda merentia læta,
Commutans lacerum, jam facias placidum.
Daque fidem plenam, da spem, da pignus amoris,
Mandataque tua corde manuque geram.
Strinxi me voto, comple hoc pius arbiter orbis,
Natura fragilis quod celerare nequit.
Sitque opus omne tuum, quodcunque expendis [alumno,
Sit tibi laus soli, gloria sitque tua.
Cum velis vitæ finem, finemque laboris
Imponere, servo tunc miserere tuo.
Ne occursus sævus noceat, ne Tartarus ardens,
Missus sed lucis ducat ad astra poli :
Dum judex venias meritorum jura rependens,
Justifices servum tunc, precor, ipse tuum.
A In dextra ponens, cum justis præmia reddens,
Cernam quod vultum lucis in arce tuum.
Te, bone Jesu, precor, Rector, Salvator et Auctor,
Quidquid protuleram rite loquendo prece hic.
Suscipias miserans famulum clementer, et audi,
Ardua poscenti des quoque regna poli.
Portio sim plebis, laudes et in ordine cantem,
Sanctorum gratulans cantica grata tibi.
Gloria magna Deo, semper tibi gloria, Christe,
Amen, in æternum gloria magna Deo.

IV. — VERSUS AD AMICUM.

Salve, fidus amor, felix dilectio, salve,
Sospes in orbe mane, sospes in ore mone.
Carmina nempe tua dico meliora Maronis
B Carminibus, celsi cantibus Ovidii :
Odis quas cecinit Flaccus, verbosus Homerus,
[a] Corduba quem genuit, Africa quem tenuit,
Hi quia protulerant pomposis falsa Camœnis,
Rite tabescentes morsibus invidiæ.
Tu devota piis connectis vincula verbis,
Decantans placide pectora amica notans.
Hoc rogo noster amor faciat, rogo versibus, oro,
Quod nostris scriptis sedulus ardor eat.
Sermo decorus ovet, servetur regula dictis,
Nexibus et certis versus in arte meet.
Sic tua tunc sobrio decoratur fistula cantu,
Laudaturque modo jure poeta bono.
Det tibi summa Patris sermonem lingua loquela,
C Christus in arce Deus, Rector in orbe pius.
Spiritus atque suus faciat tibi corda benigna,
Mentibus ac verbis ut Domino placeas.
Hæc tibi nunc breviter festinus calle viator,
Scribere compulerat, tu sine fine vale.

V. — [h] AD BATURICUM EPISCOPUM RATISBONENSEM,

Ex persona [c] *Isanberti.*

Vade libens, charta, pro me transire juberis,
Ipsa salutatum domata Patris adi.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

corum veterum, tum illius qui in psalterio suo decachordo Simonides noster, Pindarus et Alcæus, Christum lyra personans, litteris ad versuum capita numeros sæpe concinnat (*Psalm.* VII, XXIV, XXXIII, XXXVI, CX, CXI, CXLIV, CXVIII); tum alterius qui urbis excidium et populi sui captivitatem lamentis prosequens, in Threnis quadruplex diversis metris nectit alphabetum. Quid Erythræam vel Cumanam Sibyllam memorem, quæ ante tot sæculorum ætates, ut est apud beatum Augustinum de Civitate lib. XVIII, c. 23, tam diserte Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς Σωτήρ, capitibus versuum expressit ? unaque *Piscem*, ἰχθὺν, notabili mysterio verbis iis implicuit. Taceo jam Sedulium in hymno genethliaco, et Fortunatum nostrum, Christianos poetas, hoc genus carminum, non ut inanem περι εργίαν, sed ut priscis usitatum, εὐρυθμίαν, non aspernatos esse.

Et quia se meminit nutritum in domate claro. Domatis hujus vestigia neque Parisiis, ubi Rabanus operam Alcuino dedisse putatur; neque in illius urbis gymnasiorum aliquo est quod perquiras : sed, ut dixi, in monasterio S. Martini Turonensi, ubi Rabanus doctorem Alcuinum discipulus audivit. Parisiis etiam Rabanum vixisse, nedum doctoris ibi

D vel discipuli munere functum esse, veterum, quod sciam, nemo prodidit, etsi catalogi Fuldensis abbatum vulgati scriptor id asseveret.

Patronus mitis accipe Operis curam, etsi non tanti, iterum commendat sancto Martino, cujus bibliothecam ornari artificis ingenio, precibus et intercessione vitam communiri posse, sperat.

[a] *Corduba quem genuit*, etc. Aliquem forte vult ex istis quos Martialis laudat συμπατριώτας. Duosque Senecas (patrem rhetorem, filium philosophum) unicumque Lucanum

Facunda loquitur Corduba...

Sed neminem ex his, ut mea mens, Africa tenuit : quisquis igitur ille, si diversum notat, adhuc latet. Plures enim Africa tenuit : P. Terentium, comœdum ; Septimum Severum, Tertullianum, Terentianum Maurum.

[b] Baturicus, qui Teudisca vernacula. *Baterich*, quod cum Rabano interpretamur, *emolumentorum dives*.

[c] De Isamberto planius in epitaphiis, qui presbyter et monachus, origine Boius, Fuldæ vixisse videtur, Baturico episcopo ob patriæ consuetudinem familiaris

a Urbem Regensem [illegible] moenia celsa,
Qua fluvius Regan labitur arva rigans.
Illustrem hicque virum Baturicum, quaeso, require,
b Cui domus et patria Norica tellus erat.
Hunc ibi si invenias, supplex ei dicito, Salve,
Praesul honeste Dei, plebis et alma salus.
Te celsum humilis monachus, te, sancte sacerdos,
Compellat scriptis, dona superna petens.
Viribus ut corpus vigeat, sapientia mentem
Imbuat, et totus semper ubique degas.
Grates sponte offert, laudat largissima corda,
Praedicat et dona quae sibi contuleras.
Altithronum poscit, qui dives regnat ubique,
Mercedem meritis reddat ut ipse tuis.
Accipe, sancte Pater, laetus quod praestat alumnus,
B Offert suppliciter quod tibi mente manet.
Nomen namque tuum perpendas, sicque [illegible]
Officium tractes, quod dedit Omnitenens.
Tu decus es populi, vocitaris episcopus ipse,
Et superintendens, dux eris atque gregis.
Sal terrae, mundi lux accensaque lucerna es,
Urbs firma, et celsi montis in arce sita.
Ducque via populos angusta, et praevius ito,
Vexillum portans primus in arma pete.
Victor victores superando hostilia castra,
Exponis Regi praemia larga metens.
Pastorum summus pastorem constituit te,
Pasce gregem Christi, proximus ecce venit.

A [illegible]
[illegible]
[illegible]
Sed Pastor [illegible]
[illegible]
[illegible]
Agnoscat quo laeta exsultant, quo Virginis Agnum
[illegible]
Huc, huc tu [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Si Christi regnum [illegible]
[illegible]
Haec [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Nomen [illegible]
Tu [illegible]
Tu [illegible] poli.
[illegible] Christus,
[illegible] Deus.
O Pater [illegible]
Hoc [illegible], Nate Dei, Spiritus atque Dei
c Qui triplex simplex [illegible]
[illegible]

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

dives, multis commoditatibus utilisque, episcopus fuit Ratisbonensis. Prodiisse ex sancti Wigberti disciplina, et Fritislariae sub Albuino praesule adolevisse Lupus Servatus, gravis auctor, in sancti Wigberti C Vita indicare videtur, qui inter eos monachos illum nominat quibus sancti corporis olim Hersfeldiam transferendi mandata provincia. Reperio et in synodali epistola Rabani Baturicum, ut illo praesulem scribi videtur, interfuisse synodo Moguntinensi, quam Rabanus anno 848 celebravit. Et licet Ratisbonensis Ecclesia Moguntinae provinciae hodie non sit, metropolitano tamen Franciae orientalis tunc subjacuit. Illustravit Baturici praesulis memoriam Wiguleus in Salisburgensi Metropoli, qui quartum numerat Ratisbonensis Ecclesiae episcopum, Adalwini successorem, et ab anno Christi 814 [illegible] sederat, viginti octo, vel triginta annos sedisse. S. Emmerami monasterium, quod apud Ludovicum regem Germaniae, Pii Ludovici filium, [illegible] D gratia et auctoritate [illegible] [illegible] ad splendorem et incrementum [illegible] multifariam [illegible], de quibus ad praedictam Metropolim. Illud in Baturici laudi, hoc unum antecellit omnibus quod Christianam fidem amplectendo Bohemiae genti [illegible], quatuordecim dynastis ab se initiatis, et sancto baptismatis lavacro tinctis.

a *Urbem Reginam*, etc. Non urbs in Europa superbior titulis Ratisbona, de qua G. Ligurinus:

> Inde Ratisbonam [illegible],
> Quod [illegible]
> [illegible]
> [illegible], etc.

Ubi scholiastes: « Inter Danubianas urbes [illegible] opibus atque potentia celebris, ut quae imperatorum vires non [illegible] *Ἀργόρατον*, Augustam *Tiberii* [illegible]; Petrus Apianus, [illegible] quem illa [illegible] C in [illegible] [illegible] a Ratisbonam [illegible] et dignitate principem, et [illegible] » [illegible] a Germanico dictam, et a [illegible] [illegible] D [illegible] [illegible] lib. I, c. 2, et alibi.

b *Cui domus et patria Norica tellus erat.* [illegible] in Vitam sancti [illegible] [illegible] Ratisbonam [illegible]

c *Qui triplex simplex*. [illegible]

[illegible]

[illegible]

Vivat hic sospes, vitam super æthera quærat,
Possideat vitam semper in arce tuam.
Quem videam lætum, lætus simul ipse manendo
In cœlis tecum summus in arce Deus.
Amen, hoc fiat, Osanna fideliter hoc sit,
Poscamus ambo hoc, dulcis amice, vale.

VI. — ORATIO AD DEUM.

O Deus æterne, mundi sanctissime Rector,
Te mea mens ambit, animæque ac vivida virtus,
Laus, amor atque decus, cordis tu lumen honestum,
Membrorum gestum, tu oculorum reddis et usum,
Auribus auditum, manibus opus indis amatum.
Quidquid tellus habet, pontus atque æthera claudunt,
Et quidquid sentit, sapit, est, et vivit ubique.
Omnia nempe tua sapientia condita fulsit
Vivificat, servat, valido et regit omnia nutu,
Fac me, summe pius, toto te corde fateri
Te sermone loqui, te discere dogmate recto,
Quærere te manibus, pura te et mente precari.
Tu via, tu virtus, tu vita et janua vitæ,
Tu merces operis, tu factor, tu quoque doctor.
Da mihi nunc veniam misero, et mea crimina laxa :
Fac me velle bonum, scire actu, et rite probare,
Sicque tuum lætum tribuas tunc cernere vultum,
Perpetuo, et vera me gaudia carpere fructu.

VII. — AD [a] PRÆCLARUM EPISCOPUM.

Antistes Domini meritis in sæcula vivens,
Doctor in orbe pius, magnus amor populis.
Nomine Præclarus, præclarus et arte magister,
Clarus et imperio, clarus et officio.
Sanctus apostolica præfulgens mente sacerdos,
Gaudia qui Christi de grege pastor habes.
Justitiæ cultor, sanctæ et pietatis amator,
Firmus in officiis, verus in eloquiis.
Tu decus Ecclesiæ, plebis laus, gloria cleri,
Exemplum vitæ, forma salutis ope.
Sal terræ, seu lux mundi, atque urbs inclyta Christi
Æterni Regis stemmate gemma nitens.
Te Deus æternus multis feliciter annis
Concedat sacrum multiplicare gregem.
Vestra valet cœlum reserare et claudere lingua
A In terris positus claviger ætherius.
Te accendit Christus, posuitque in plebe lucernam,
Omnibus ut niteas dogmate, pace, fide.
Pande viam cunctis per dogmata sacra salutis,
Ut sis perpetuæ lucis iter populo.
Tempora sunt hujus vitæ nunc plena periclis,
Nunc ruit orbis honor, deficit ipse simul.
Quæ ventura Deus prædixit sanctus in orbem,
Sæpius adveniunt signa tremenda nimis.
Frondea nunc ficus flores e cortice mittit.
Æstivos signans accelerare dies.
Sic hæc signa diem Domini testantur adesse,
Qua pius et justus Rex Deus adveniet.
Eripe sancte piis monitis precibusque sacratis,
Commissum tibimet pastor ab hoste gregem
B Illius est studium, cum pergit ovilia circum
Ut mactet, perdat, dissipet ac noceat.
Nempe tuus nisus semper sit de grege Christi,
Illæsum ut serves, consociansque juves.
Ille tumens cecidit celsa de sede superbus,
Tu humilis scande regna superna poli.
Ille ima suadet, at tu cœlestia semper,
Plenus et ille dolo, tuque amore Dei.
Hoc opus antiqui Patres fecere per orbem,
Quorum dicta modo pagina sacra canit.
Et virtutis honor lato celebratur in orbe
Cœlestis quorum nomina charta tenet.
Hoc opus, hoc studium magni est pastoris in orbe,
Nempe talenta sibi multiplicare data.
Nam judex vigilat hominum super acta supernus,
C Ut cunctos propriis judicet ex meritis.
Flammivoma veniet Dominus cum nube coruscans,
Actaque cum verbis discutiet hominum.
Tunc famulus sumet meritorum dona fidelis,
Lætus et intrabit gaudia summa Dei.
Ut tunc esse bonis felix merearis in istis,
Nunc durus tibi sit nullus in orbe labor.
Est rudis hic populus, est durus, quem regis ipse,
Sed miserante pio mitis erit Domino.
Mitia tradantur primo præcepta salutis,
Mentibus ignaris in novitate fidei.
Ut tener in lacte gaudet infantilis ætas,
Fortia sic fortis dicta tenere valet.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

cum S. Augustino, et D. Thoma negant Deum posse dici triplicem, virgulam censoriam hic stringere, et hoc locutionis genus seu improbum notare. Cæterum cum simplex hic Dei natura prædicetur, et omnis excludatur plurium compositio, triplex hic pro trino et personarum ternario licet accipias; quomodo Gabriel noster Vasquez, præstans theologus, nomen *triplex*, cum refertur ad personas, omnino in divinis uti fas esse putat (*Disp.* 131, *ad* 31 *q. D. Thom.* 1 *p.*), recteque Mirandulani versum atro carbone signavit, qui in nomine, quod ad essentiam pertinet, temere dixit :

Unum in triplici Numine numen habens.

[a] Præclaro episcopo versus dat, monitorios plerosque et paræneticos, invitis Musarum gratiis, et quod de Romanæ eloquentiæ parente quidam dixit :

Musis et Apolline nullo,

D sed rerum tamen pondere, si non poetico genio, victuros. Episcopum autem hunc, dissitum longinqua regione, barbaris populis fidei Christianæ facem prætulisse, indicio versiculi :

Est rudis hic populus, est durus quem regis ipse.

et alter, de amoris mutui fœdere :

Nec mare, nec tellus, montes, nec silva vel Alpes,
Huic obstare queunt.

Venit in mentem aliquando ut rarus Latinorum nominum usus in baptismo apud Francos exstitit, sæpe tamen in propriis, sive per lusum, sive per elegantiam et decus, affectatus; ita huic Præclaro, cujus non valde clara alioqui memoria, aliud fuisse nomen proprium ; ut beatus Witta et Wittanus Albinus dictus fuit, et Joannes Salisburgensem episcopum Alcuinus Aquilam vocavit.

Sit pius et prudens, populorum doctor ubique,
  Personæ agnoscens quid cui conveniat.
Lacte riget parvos, firmat et pane valentes,
  Cum pietate omnes curet, alat, doceat.
Horrida nulla tuum frangat tentatio pectus,
  Fixus sed maneas, vincere stirpe valens,
Aurum flamma probat, justos tentatio mundat,
  Purior atque anima tetrica cuncta patet.
Hæc est vita viri justi tentatio tota,
  Sed patiens tolerat cuncta pro amore Dei.
Quis sine vel miles capiat certaminis palmam?
  Bella nefanda dabunt præmia magna suo.
Stemmate jam gaudet, belli qui turbamine vincit,
  Prælia post terræ regnat in arce poli.
Cum Christo ut regnes concedat gratia Christi.
  Summe Pater, pastor tempus in omne simul
Et tua laus maneat, virtus et gloria semper,
  Cum sanctis cœlo, et sine fine vale.
Sis memor ipse mei, muniat te gratia Christi
  Præsul in sede Dei, sis memor ipse mei.

VIII. — IDEM AD EUMDEM.

Omnibus in horis semper te, sancte sacerdos,
  Devotum cernent lumina sancta Dei.
Sit tibi lex Domini dulcis super omnia mella,
  Charior atque auri millia multa super.
Mentis præcedant operis tum lumina gressum,
  Consilio facias quæque tua jubeas.
Sis rector placidus, mansuetus, justus ubique,
  Exemplum cunctis moribus egregiis.
Quæ culpare soles, hæc tu ne feceris ipse,
  Sermoque sit sophiæ conditus atque sale.
Sufficiat rerum deberet tibi quod Deus ipse,
  Sat dives est famulus, quisque habet Dominum.
Omnia finis edax devastat gaudia mundi,
  Pauper tum justus regna superna capit.
Qui venturus erit Christus Rex inclytus orbi,
  Ut cunctis reddat nam propria merita.
Teque tuosque simul superam perducat ad arcem,
  Ut vivas lætus regna beata tenens.

IX. — IDEM AD PRÆCLARUM EPISCOPUM.

Perge mea citius Præclaro chartula nostra,
  Prospere pacifice nunc ministrante Deo,
Et pete Præclari præclara tecta magistri,
  Fer sanctam pacem præsuli atque bono.
Pectus amor nostrum penetravit perpete flamma,
  Ipse calore novo semper inardet amor.
Nec mare, nec tellus, montes, nec silva, vel alpes
  Hunc obstare queunt, aut inhibere viam.
Quo minus, alme Pater, semper tua viscera angat.
  Hic amor ac penetret pectus, amabo, tuum.
Omnibus est locuples, qui fidos abundat amicos,
  Plures quam expediat nullus habere potest.

A Optimus est amicus Christi verbis amare,
  Semper amicus amat, semper amicus erit.
Diligit Omnipotens supplices hos semper amantes,
  Cum supplex gratis omnibus est melior.
Semper amantis quidem est rerum fiducia tota
  Devotus dictor dilectus erit Domino [illegible] ipsum,
Non tu mea munuscula Christum sed dilige solum
  Nullus in verbis vilis amicus erit.
Non opibus homo bonus datur, sed moribus almis,
  Non perdit pietas quæque datis miseris.
Sol nulli præsens pallens est nemo pervidendi,
  Luminis aspectu dextra tuæ pateant.
Quanto major eris, tanto humilior esto,
  Omnibus sis æquus, rector ubique pius.
Vive Deo, vita felix, et vive per ævum,
B Vivere beate, bona est vivere vita Deo.
Lætus in æternum Christi conjunctus turbis,
  Ille maneat semper, tu quoque semper ave.

X. — IDEM AD PRÆCLARUM.

* Conditor omnipotens, Rector mihi mitis adesto,
  Munera da verbi, Conditor omnipotens,
Dicere quod valeam, signent quid prisca figuræ,
  Quid clamet Christus, dicere quod valeam.
Unicus ipse tenet terram, qui cuncta creavit,
  Cuncta modo creans, Unicus ipse tenet.
Principio Dominus paradisum plantat Eden,
  Ecclesiam firmat principio Dominus.
Flumina quadrifida paradiso a fonte * manarunt,
  De Christi fonte flumina quadrifida.
C Virgine progenitum terra Deus extulit Adam,
  Jesum de matre virgine progenitum.
Condidit ex latere, sponsamque viro dedit Evam,
  Sic Christo sponsam condidit ex latere.
Mors fera de stipite miserum illa subdidit orbem,
  Nunc perversa jacet mors fera de stipite.
Invidus ergo necem fratri Cain intulit olim,
  Sic Judas Christo intulit ergo necem.
Terraque per hominem maledicta fuisset omnis,
  Invenit pacem terraque per hominem.
Arca pios condidit, tumidum ne lederet æquor,
  Ne in mundo pereant, arca pios recipit.
Frater iniquus enim nudum patrem irrisit olim,
  In cruce prodidit eum frater iniquus enim.
Hostia grata Patri fuerat sancto Isaac,
D Salvator mundi hostia grata Patris.
Aspera et ipsa viro [illegible] cum Rebecca,
  Ecclesia Christum suscipit et ipsa viro.
Pervenit sua munus antiquum populi fratrem,
  Antiquum populum perveniet suo munere.
Reppulit ille fratres Ægypto Joseph venditus,
  Venditus est Jesus, reppulit ille fratres.
Repperit in fluvio Pharaonis filia Moysen,
  Barbara gens Christum reperit in fluvio.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* In hoc poemate typorum in Veteri Testamento quidquid eximium est, egregio in Christo Domino expletum ostendit, serpentino schemate; quo hemistichia, quæ hexametrum inchoant, pentametrum finiunt, necnon quædam et [illegible], sed figuris et sensu, ita ut apte prius tibi similitudines.

Agnus ab hoste sacer * redemit in sanguine patres, A
Nosque cruore tulit Agnus ab hoste sacer.
Obruit unda nefas, populo gradiente per æquor,
Nunc totius mundi obruit unda nefas.
Fons Mara dulcis erat, ligni dulcedine mersa,
Sic crucis ex ligno fons Mara dulcis erat.
Murmurat impietas manna veniente refecta,
Panis adest Christus, murmurat impietas.
Post petra protulerat virga bis flumina cæsa,
Et passus Christus post petra protulerat.
Scribitur a Domino tabulis lex prima petrinis,
Nunc tabulis cordis scribitur a Domino.
Lex dedit indicium sontes persolvere pœnas,
Quodve salus veniat, lex dedit indicium.
Scenaque clara Dei in populo constructa priore,
Ecclesia est Christi, scenaque clara Dei.
Hæc quoque candelabrum est septem distincta lu- [cernis,
Quod luceat mundo, hæc quoque candelabrum est.
[a] Arca Dei tegitur nam propitiante tabella,
Ecclesia, et Christo arca Dei tegitur.
Continet hæc tabulas, urnam sceptrumque triumphi,
Cum Christo binas continet hæc tabulas.
Victima hic placita est, araque, ille ipse Sacerdos,
Pro mundi offensis victima hic placita est.
Fratribus ipse quidem cunctis præfertur honore,
Chrismatis, et dono fratribus ipse quidem.
Virginis hunc thalamus habuit, meretrice negata,
Ecclesia sponsæ virginis hunc thalamus.
Ecce duo referunt vectores arbore botrum.
Et populi Christum ecce duo referunt.
Carpitur igne sacro munus votumque priorum,
Seditiosa tribus carpitur igne sacro.
Regna beata Patris legis non contigit hæres,
Jesus dispensat regna beata Patris.
Pellitur atque foras pugnis possessor iniquus,
[b] Cum vitiis zabulus pellitur atque foras.
Destruit arca Dei muros dum circuit urbem,
Sic urbem mundi destruit arca Dei.
Hostis enim mulier perfodit tempora palo,
Et crucis in clavo, hostis enim mulier.
Area vellus habet, madido sed vellere sicca est,
Siccum tota madens area vellus habet.
Hostica castra fugat, lagena, lampade, sistro,
Victor victorum hostica castra fugat.
Vincit honore Dei promisso in munere Jephte,
Affectum natæ vincit honore Dei.
Agmina plus moriens stravit hostilia Samson,
Salvator noster agmina plus moriens.
Tu decus omne tuis, qui sternis cæde Goliam,
Qui vincis mundum, tu decus omne tuis.
Fortis et ipse manu, qui conteris ora leonis,
Immanis beluæ fortis et ipse manu.
Rex quoque pacificus construxit mœnia templi,
Ecclesiam Christus Rex quoque pacificus.
Astra petivit ovans vatis quondam aurea curru,
Cuncta super Christus astra petivit ovans
B Morte propheta refert puerum, quod virga nequivit,
Quod lex non valuit, morte propheta refert.
Ventre foratus enim latuit ut piscis Ionas,
Sic terræ Christus ventre voratus enim.
Dux bonus ille quidem redeunt quo a carcere plebes,
Quo ad vitam justi dux bonus ille quidem.
Maxima dona Dei cuncti cecinere prophetæ,
Implevit Christus maxima dona Dei.
Virgo Deum genuit, verum hominemque Maria,
Nam prægnata Deo Virgo Deum genuit.
Casta virago nitet nullo temerante pudorem,
Post partum Pueri casta virago nitet.
Unicus adveniens complevit vota priorum,
Firmavit nostra unicus adveniens.
Sic homo, qui Deus est, spes dudum optata piorum,
C Spes in fine piis, hic homo, qui Deus est.
Gloria cuncta bonis tua fit præsentia, Christe,
Tormentum omne malis, gloria cuncta bonis.
Gloria magna tibi trinus vere et Deus unus,
Conditor omnipotens, gloria magna tibi.

XI. — AD [c] FRIDERICUM EPISCOPUM.

Spiritus alme veni, dulces mihi condere versus,
Dilecto ut præstes mittere dona Patri.
Qui mox ut notus, fidus mihi adhæsit amicus,
Non nostri merito, sed bonitate sua.
Spiritus hunc cernens pietatis munere plenum,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] *Arca Dei tegitur*, etc. Superior arcæ pars, sive operculum, Caphoreth dixerunt Hebræi, a *Caphar*, cui et operiendi et propitiandi notio subjecta: *tabella* hic dicitur, aliis oraculum, propitiatorium, cui maris et feminæ specie cherubini insidebant, se mutuo aspicientes : cujus descriptionem vide apud B. Ariæmontanum, in libro de sacris Fabricis.

[b] *Cum vitiis zabulus*, etc. Zabulus pro diabolo multoties a sanctis Patribus usurpatur, seu κακοβουλίᾳ versipellis, malisque consultis vafer, et qualis compositio in ζάθεος, ζάκοτος, ζαγρεύς, in quibus τὸ ζά, Hesychio teste, ἐπιτατικόν est. Animadvertunt tamen alii τὸ ζά idem etiam apud Æoles et Atticos interdum valere quod διά, ut in ζάκορος, quod *æditutus*, Plutarcho διάκορος : et ζαβάλλειν, aut ζιαβάλλειν, pro διαβάλλειν : unde, proclivi originatione, fiat ζάβολος, sive διάβολος. Quo et J. Lipsius, libr. de recta pronuntiatione, c. 16, et Martialis interpres spectavit, quando ad epigram. 43, lib. II, *diætas*, ad hanc formam, Lampridio *zetas* D Æolica dialecto nuncupatas observat : et magnus S. Hieronymi criticaster, cum in cap. VI Epistolæ ad Ephes. iis tradit diabolum, secundum Græcos, *criminatorem* significare, secundum Hebræos καταῤῥέοντα; quia habeat quamdam similitudinem cum zabulon, quod significat καταῤῥέοντα, accusat hanc originationem ut violentam, διαιροφτῶ a nobis dictam solum agnoscens, qualem in *zeta* pro *diæta* vulgus usurpat. Sed prius etymon veterum Scriptura potius affirmat, quæ zabulum, quasi a βουλή, non zabolum exprimit.

[c] Fridericum episcopum ex humili ad pontificii culminis fastigium ascendisse, nec cathedræ tamen, ubi sederit, meminit. Etymon nominis Germani *Friederich* geminum reddit, ut sit initæ pacis aut fœderis auctor, et violati vindex. Meminit Rudulphus in elencho librorum Rabani, ipsum in Octoteuchum commentarios scripsisse, rogatu episcoporum Frecholfi, Fridurichi et Humberti, qui Herbipolensis fuit.

Ex humili in celsum extulit ipse locum;
In quo Evangelii sententia vera probata est,
Quæ Salvatoris edita voce manet:
Qui se humilem præbet, sursum exaltabitur ille,
Quique superba petit, pronus in ima cadit.
Sic te, chare Pater, antistes sancte, sacerdos,
Erexit Dominus millia multa super,
Ut verbum fidei claro tu famine narres,
Sis via, dux plebis ad sacra regna Dei.
Vos dixit Christus lux mundi, vosque lucernam,
Vos quoque sal terræ, hoc memoramus pie.
Luceat en vestra lux ceu sol splendidus orbi,
Fiat opus vestrum gloria magna Dei.
Condiat dogma bonum fluitantia corda reorum,
Ne male putrescant nec ea vermis edat.
Nomen posco tuum, videas quid contineat ipsum,
Et sic exemplo discere facta potes.
Sic monet ergo pie, resonans, ulciscere pactum,
Quod geminum sensu vertere rite valet.
Fœdus cum vitiis hominum tua ut ultio scindat,
Et Christi pactum firmet ubique pie.
Nam dedit hoc nomen dudum tibi cura parentum,
Baptismum quando sorte tua tuleras.
Nunc quoque valde tibi nomen hoc confert ordo,
Perpendens digne mystica dona Dei;
Nam superintendens pie episcopus ipse vocaris,
Quod monet ut caute omnia semper agas.
Sic, Pater alme, modo facias et dicere ipse,
Nomine et utroque actio digna tua est.
Solers intendas super omnes pastor honestus,
Pactum et defendat ultio digna Dei.
Sisque memor nostri, precibus instanter sacratis,
Pro tibi devotis semper ubique pie.
Nam precibus Christum poscemus perpete voto,
Ut tua de cœlis tempora rite regat.
Hoc quoque nos omnes deposcimus ore fideli,
Hoc Friderich semper Salion et ipse petit,
Ut vivas sospes in terris tempore multo,
Et post hæc scandas regna superna poli.
Quod peto, tu facias sacris altaribus astans,
Me ut Christo reddas, sancte Pater, precibus,
Christus rex cœli, terræ Deus, conditor orbis,
Me tecum faciat lucis habere locum.

XII. — AD * OTGARIUM ARCHIEPISCOPUM

Spiritum alme, veni, supera descende ab arce,
Ut præstes famulo dona sacrata tuo.
Pectoris arcanum comple, da munera linguæ,
Dilecto ut Patri carmina grata canam:
Quem primum ut vidi, dilexi semper, amavi,
Cui bona hic opto læta et in arce poli.
O Pater, o pastor, cui Christus dona superna
Jam dedit et plebem pascere rite sua,
Tu renovator ades patriæ, spes, rector honorque.
A Dulcis amor mundo, dignus amore Dei.
Pacis tum custos per dogmata sacra valebis,
Ut sis perpetuæ lucis dux populo.
Tempora sunt hujus vitæ nunc plena periclis,
Nam ruit orbis honor, corruet ipse cito.
Quæ ventura Deus prædixit Christus in orbem,
Sæpius adveniunt signa tremenda nimis.
Gentibus en gentes, regna contraria regnis
Existunt bello, pax perit, hostis ovat.
Fames cum peste crassant, ac fortiter urgent
In terris, populos sacros et sancta premunt.
Sic hæc signa diem Domini testantur adesse,
Qua pios et justos Rex Deus adveniet.
Ergo, sancte, pius monitis precibusque tuere
Commissum Domini pastor ab hoste gregem,
B Ne sævus perdat quem sanus jure redemit
Filius Altithroni sanguine semper suo.
En servare jubet sua terræ fœdera certa,
Legemque ac jussa vult retinere sua.
Sic Rex cœlestis mandat divina docere
Præcepta, atque sequi rite sua monita.
Nec sinit humana proponi lance sedenda
Divinis potius sed superesse cupit;
Namque poli mundi præcelsi sede et arce tenenti
Mundanus juri imperioque simul.
Lex terrena quibus hic in multis utilis exstat,
Sed lex cœlestis sola salubris erit.
In hac vera quidem fulget sapientia tantum,
In qua est bona merces, vita, salus hominum.
Hanc tu pro cunctis opibus gazisque caducis
C Semper amato, Pater, frater atque tene.
Hæc te illustrem reddet, servat, protegit atque,
Et sanctis placitum ipsa sublimabit.
Qui sequitur Christum, gaudebit in arce superna
Cum sanctis patriæ regna tenendo poli,
Quem peto rite sequens tu ejus vestigia serva,
Semper in hac vita, sis quoque victor ovans.
Proteris atque hostem, calcans penetralia et ipsa,
Liber eris semper lætus in arce manens.
Quod Deus æternus, mundi sublimissimus auctor,
Christus Salvator conferat ipse tibi.
Protegat atque regat longævo tempore sanum,
Virtutum cumulis augeat et meritis,
Ut tua multiplici crescat gloria laude
Cum Domino et sanctis semper in arce poli.
Sextus ex denis currit iam vertitur annus,
Summus honor susceptus, sancte Pater, Otgare,
D Doctrina et meritis, perfectus nec non dignus,
Perfectum Dominum rite superna sequens.
Vive Deo grata, tibi sed vivas in ævum,
Ergo beata bona est vivere vita Deo.
Vita tua valeat semper, sanctissime pastor,
Semper in æternum vita tua valeat,
Atque juvet precibus mundi tempora superna.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* Quintus hic a sancto Bonifacio Moguntiacensis archiepiscopus de quo in Mogunt. Rerum nostro r., ubi ab anno Domini 826 usque ad 847 sedisse traditur. Consule et Antiquitates Fuldenses. Rabanus pro amicitia quæ illi cum eo præcipue fuit, non solum hoc modo et epistolis eum scripsit, sed et Commentarium in Paralipomena, atque, ut ad annum 841 tradit Sigibertus in Chronographia, dedicavit

Commendans Domino, meque juvet precibus.
Lucis in arce manens, quod tecum gaudia carpam,
Æternæ vitæ lucis in arce manens.

XIII. — AD [a] BRUNWARDUM CHOREPISCOPUM

Versibus his paucis liceat mandare salutes
Doctor amate tibi, dulcis amice, vale.
O quem te vocitem, ne controversia constet,
Vulgus ut omne vocat, an aliena petis?
Dicite, Pierides, illum quo nomine dicam,
Carmine quem memoro, oreque mente, manu.
Hoc quoque pollente vultu, hoc ordine sacro,
Nescio, quæ fraus est nominis in capite,
[b] Ultima quem clarum, hunc causat prima nigellum
Syllaba, nec certum res dabit ipsa modum.
Dicunt Pierides, consentit Maurus et ipse,
Nec dissensio, nec nomine fraus latitat.
Te, Deus, ex humili summum exaltavit in orbe,
Ut rector populis sis amor atque decus.
Prima monet, fueras quod nunc es, syllaba laudat
Ultima, lux, speculum, præsul in æde Dei.
Sic reor ut sponsa hymnorum in carmine cantat,
Illi quid virtus, quidque labor tribuat.
Sum nigra, sed pulchra, cœlestis filia regni,
Castrorum utque acies terribilis decore.
Te rogo, teque tui ut factor sis nominis almus,
Utque operi verbum consonet atque fides:
Urbs æterna Dei estis vos et lumina mundi,
Vos Christus statuit castra tuere sua.
Vos fontes vivi, paradisi et flumina sacra;
Doctores populi, laus gregis atque duces,
Sal terræ, lapides pretiosi, in stemmate Christi
Vos mater, frater ipsius atque soror.
A Multiplica ergo pio præcepta talenta labore,
Maxima quod cœlo præmia percipias.
Ne judex veniens thesaurum quærere promptus
Terra defossum turpiter inveniat.
Omnibus exemplum [vitæ] sis normaque recti.
Justitiæ cultor et pietatis amor.
Ebria divina rogo præcordia laude,
Impia non Bacchi pocula corda premant.
Sæpius excubiis visites et mœnia Christi,
Pro te quoque tuis ipse precare Deum.
Septies inque die Dominum laudare memento,
Ut Psalmista canit David ab ore Dei.
Hinc tua multiplici concrescit gloria laude,
Cum Christo et sanctis perpes in arce poli.
Sis memor utque mei, testor per sceptra Tonantis.
B Te, Pater et pastor, sis memor ipse mei.
Vive Deo felix, felix et vive per ævum
Cum Christo et sanctis regna beata tenens.

XIV. — AD [c] RATGARIUM ABBATEM SUUM.

Te, Pater alme virum, monachorum atque optime [pastor,
Invoco propitium ipse tuus famulus.
Ut tua nunc pietas miserum ne exaudiat alma,
Ad te clamantem, rector ubique pius.
Jam mihi concessit bonitas tua discere libros,
Sed me paupertas suffocat ingenii.
Me quia quæcunque docuerunt ore magistri,
C Ne vaga mens perdat, cuncta dedi foliis.
Hinc quoque nunc constant glossæ parvique libelli,
Quos precor indigno reddere præcipias.
Servi quidquid habent, dominorum jure tenetur.
Sic ego quæ scripsi, omnia jure tenes.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Usus fere hujus ætatis habuit ut chorepiscopus vel coepiscopus idem esset, qui jam nobis vulgo suffraganeus, et episcopi in pontificia functione vicarius. Exempla passim suppetunt, in ipsis quoque Rabani libris. Cæterum Brunwardus, quem præsulem et pastorem laudat Rabanus, Haistulpho aut Otgario Moguntiæ, vel quibus alibi locorum operam dederit, tacetur. Brunwart alioqui celebrem Hersfeldensis monasterii abbatem memorat Lambertus in Chronico suo, ad annum 816, sub quo, ut æqualem Rabani et familiarem noris, ecclesia Hersfeldensis a Rabano dedicata. Et abbates eo tempore chorepiscopi munus gessisse, S. Wigberti et Albuini Fritslariensium exempla docent. Brunwardum igitur hunc haud abnuas episcopi vita in Thuringia pro Otgario excubasse, atque inde amplissimi monasterii gubernacula adeptum esse. Ad hunc Brunwardum scripsisse Hincmarum, Rhemensis Ecclesiæ archiepiscopum. Flodoardus Historiæ suæ lib. III, c. 24, meminit, quando ei possessiones sancti Remigii et colonos commendavit Remensis Ecclesiæ in Thuringia constitutos.

[b] *Ultima..... syllaba.* Lusus est Brunward dissyllabon, ut olim servorum nomen. Nam *Bruin* Teutonice *fuscum* et *nigellum* sonat. *Ward*, clarum, qui referat in hac idiomatum deflexione, inquiritur. Sed *Wurt* aut *Wurd*, *qui in pretio est*, facilem ad hunc fontem viam aperit. Unde Germanis ἔνδοξοι et εὐγενεῖς, *clari*, ejusmodi dicuntur *lieb und wardt* per ἰσαδυναμίαν *viri præclari*.

[c] De Ratgario, Fuldensis Ecclesiæ abbate tertio, etsi multa in Antiquitatum Fuldensium libris, nonnulla tamen nunc dabo, beneficio perantiqui ms. indicis abbatum: « Ratgarius in partibus Germaniæ, parentibus nobilibus, natus, susceptus est a S. Sturmiono in monasterium Fuldense, et successit Bangulfo in regimine abbatiæ, anno Domini 802 et depositus fuit anno Domini 817. Hic nobiliter rexit monasterium per sexdecim annos, et ut sapiens architectus occidentale templum mira arte et immensa magnitudine alteri copulans, unam fecit ecclesiam. Rabanum et Hattonem Turonis direxit ad Albinum magistrum, gratia liberales discendi artes. Brunonem ad Einardum, variarum artium doctorem peritissimum. Modestum Candidum cum aliis ad D Clementem Scottum, grammaticæ studendi gratia. Sed auro et argento, coronis et lucernis, et omnibus bonis, locum hunc gloriose provexit. Fecit etiam hic venerandus Pater monasterium laudabilis et discretæ mensuræ, in monte cui pretiosus martyr Bonifacius Montem Episcopi nomen indidit; et ab Haistolfo Moguntinensis Ecclesiæ archiepiscopo in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ dedicari fecit, et in introitu claustrali ipsius ecclesiæ ad dextram, senex et plenus dierum bonorum, sepulturæ traditus est, cui successit Ægil. » Porro, quod ad Clementem Scotum, si idem is est qui anno 745 a sancto Bonifacio et Zacharia pontifice ob hæresin in synodo Romana damnatus, retrusum in monasterium alicubi resipuisse, et decrepita ætate pœnitentem, dixerim ad grammaticæ canones rosisse ungues digitosque suos. In Rabano hic laudem *votivæ paupertatis* studium, qui ne quidem ingenii sui fetus nisi antistitis bona pace sibi vindicarit.

A Nec mihi ceu propria petulans hæc vindico scripta,
 Defero sed vestro omnia judicio.
Seu mihi hæc tribuas, seu non, tamen Omnipotentis
 Divinitas semper det tibi cuncta bona,
Certamenque bonum cures consummet honeste,
 Cum Christo ut maneas semper in arce poli.

XV. — AD EIGILUM[a], DE LIBRO QUEM SCRIPSIT.

Lex pia cumque Dei latum dominante regat orbem,
 Quam sanctum est legem scribere namque Dei.
Est pius ille labor, meritis cui non valet alter
 Æquiparare manus quem faciat hominis.
Nam digiti scripto lætantur lumina visu,
 Mens volvet sensu mystica verba Dei.
Nullum opus exsurgit, quod non annosa vetustas
 Expugnet, quod non vertat iniqua dies.
B Grammata sola carent fato, mortemque repellunt,
 Præterita renovant grammata sola biblis.
Grammata namque Dei digitus sulcabat in apta
 Rupe, suo legem cum dederat populo.
Sunt, fuerant, mundo venient quæ facta futura,
 Grammata hæc monstrant famine cuncta suo.

XVI. — ITEM AD EUMDEM.

Presbyter ætate, meritis et presbyter almo
 Eigil, te Christus salvet in orbe Deus.
Sis mihi quod posco, quodque opto, hoc esto benignus
 Præceptor, Pastor, semper amore, bonus.
Nec me contristant tua corripientia verba,
 Cum scio quod semper pectore amica tenes.
C Verum dico tibi, nec me sententia fallit,
 Te unum pro multis credo habere volo.
Sis mihi semper idem, quia sum tibi semper et idem:
 Semper amicus amat, semper amandus erit.
Omnipotens Dominus Regnator summus Olympi
 Omnibus horis te protegat incolumem.
In terris servet, cœli perducat ad arcem,
 Me tecum pariter, dulcis amice, vale.

XVII. — AD[b] GERHOHUM PRESBYTERUM.

Clavipotens frater simul homonymusque sagittæ,
 Parvula hæc liceat carmina ferre tibi,
Quæ rapuit calamus subito dictantis ab ore,
 Musaque lusit dulcis tempore non solito.
Carmina sacra tibi resonant, charissime frater,
D Sit semper Christus carmen in ore tuo.

Ipse prophetarum ceu fuit electa sagitta,
 Hic clarus David, sagitta et arma Dei.
Qui te perpetuum Dominus conservet in annum
 Gaudentem pariter semper in arce poli.
Dicere quid possum de magnis laude libellis,
 Quos sub clave tenes, frater amate, tua,
Quidquid ab arce Deus cœli direxit in orbem
 Scripturæ sanctæ per pia verba tibi.
Illic invenies, quidquid sapientia prodit
 Protulit in medium temporibus variis.
Hæc te deliciæ largæ pietate fluentes
 Delectent, habeant, possideant, teneant.
Sed tibi cum mundo, mundus tibi [illegible] cunctos,
 Illius ac pariter et [illegible] et [illegible].
Verbum namque Dei, et verbi sermone fecunda
 Perdurant semper lumine perpetuo.
Vive Deo vita felix, et vive per ævum,
 Semper honos bonus est operis, vita Deus.
Dulcis amor Christi, dulcisque dominus semper,
 Dulce sonus tibi sit, dulcis honor, homo.
Sis memor atque mei sacris altaribus astans,
 Sit memor atque tui gratia magna Dei.
Hæc indignus [illegible] famulus [illegible] amicus,
 Cumque tuo [illegible] hæc tribuens valeas.

XVIII. — ITEM AD EUMDEM.

Te Deus omnipotens semper, charissime frater,
 Prosperet conservet tempora cuncta bene.
Et maneas semper, nobis et semper placens,
 Auctor ut ipse Deus justitiæ tribuat.
Sic Psalmista dicens: Quæ ad pacem sunt, rogate,
 Urbe Dei sancta sit hæc et semper sint.
Facere animas multis [illegible] servet.
 Nec timeat [illegible].
Sic et semper, frater, semper tu [illegible],
 Maneat et multis tempora semper amor.
[illegible] prosit [illegible] Thomæ,
 [illegible] vidisset, [illegible] vidisset.
Possumus [illegible], possumus [illegible] Christi
 Liberet a peccatis, augeat et [illegible].
Conditor omnipotens cœli [illegible] Redemptor
 Conservet Christus nos rege pariter [illegible],
Et sicut semper sunt [illegible] et Pater unum,
 Unum [illegible] ut sim [illegible].

XIX. — AD[c] SAMUELEM PRESBYTERUM.

Vive mea vita [illegible].

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI

a Eigilum illum [illegible] hæc carmina [illegible] scripsisse: Eigilus hujus Vitam, a Candido [illegible] proditam, jam nunc publici facimus.

b Gerhohum bibliothecarium [illegible] et nomen a sagitta ferre [illegible]. [illegible] antiqui Germani [illegible] sagitta [illegible] nonnulli dici [illegible], quod [illegible] longe agatur.

c Septem epigrammata quæ sequuntur, Samuelis presbyteri memoriæ et amicitiæ scripta sunt, de quo [illegible] ipso Rabano [illegible], alias apud [illegible] condiscipulum et sodalem exstitisse, Alcuinum [illegible] [illegible] Wormatiensem [illegible] [illegible] [illegible] anno 10 [illegible] [illegible] plena [illegible] [illegible].

Naufragio et littus tutaque terra meo.
Solus honor nobis, urbs tu fidissima semper,
Curisque afflictio tuta quies animo.
Sintque licet montes inter cum fluctibus arva
Mens tecum est, nulla quæ cohibetur humo.
Te mea mens sequitur, sequitur quoque carmen [amoris,
Exoptans animo prospera cuncta tibi.
Qui mihi te notum dedit et concessit amicum,
Conservet sanum Christus ubique mihi.
Ante solum terræ cœlique volubile * cyclum
Prætereant, noster quam quoque cesset amor.
Hocque, Pater, monui, moneo te, iterumque monebo.
Sis memor utque mei, sicut et ipse tui.
Ut Deus in terris quos hic conjunxit amicos,
Gaudentes pariter jungat in arce poli.

XX. — ITEM AD EUMDEM.

Te Deus æternus hominum sanctissimus auctor
Stelligeram cœli summus qui continet arcem,
Perspicit atque omnem fortis dominator abyssum,
Exaltet, salvet, servet te, diligat, ornet,
Concedatque tui homonymi [a] meritumque locumque,
Exstitit ut templi typici hic servitor, amator,
Utque habeas omnem Samuel Samuelis honorem.
Esto memor proprii quem nominis ultima [b] notet
Syllaba ; hicque tui cordis laus sit hic fervor amoris.
Sit tibi vita, salus, tibi sit via, gloria, virtus
Protector, rector per sæcula cuncta valeto.

XXI. — ITEM AD SAMUELEM PRESBYTERUM.

Qui cœli culmen, terræ qui continet una ;
Qui ponti fluctus, sidera quique regit,
Cujus quæ fuerant ac sunt, et cuncta futura,
Stant in conspectu, ipseque cuncta videt.
Vestrum fructiferum custodiat ipsa laborem
In cœli regno præmia digna parans.
Sis memor ergo mei sacris altaribus astans,
Præsul sancte Dei, sit Deus utque tui.
Ast tibi si possum quid clam conferre susurrans,
In precibus dignum ipse libenter agam.
Concedat Dominus vitæ jam munus utrisque
Effectum precibus, dulcis amice, vale.

XXII. — AD SAMUELEM PRESBYTERUM.

Est animus promptus, sunt sensus, accipe votum,
Non spernas socium, semper amicus amat.
Non hunc tempestas quatiet, non turbidus Auster,
Nec Boreas glacie stringere nempe valet.
Libertas animi munus expendit amoris,
Dignum est ut mentem provocat ipsa piam.
Nullus in orbe fuit quem non consumpserit ætas :
Quisquis enim possit, semper amica paret.
Rabanus posco seniorem te Samuelem,
Hæc tu perpendas, cuncta jure legas.
Christus in arce Deus conservet semper utrumque,
A Hoc, Pater. ipse petas, tu sine fine vale.
Quondam nempe meum gaudebam te esse sodalem,
Inter lectores, frater amate, mihi.
Nunc quoque te gratulor retinere, jura magistri,
Crescere virtute, patris habere locum,
Sis memor ergo mei sacris altaribus astans,
Sum memor utque tui, sic memor esto mei.
Quod quondam docuit Albinus rite magister,
Hoc pectus teneat, hoc opus omne probet.
Gratia sic Christi tecum permanserit alma,
Sic memet tecum ducit ad astra vale.

XXIII. — ITEM AD EUMDEM.

Tu meus es placitus, placeas super æthera Christo,
Sis charus sanctis, tu meus es placitus
B Unicus esque meus, auctor te protegat unus,
Unum cum multis unicus esque meus
Omnibus ipse bonis repleat te Christus amator
Spiritus atque Dei omnibus ipse bonis.
Optima quæque tibi tribuat divina potestas,
Deposcens opto optima quæque tibi.
Tu maneas, vigeas semper in sæcula sospes,
Hic et in æternum tu maneas, vigeas.
Inclyte, vive, vale, Samuel lætissimus audi,
Hic finis verbi est, inclyte, vive, vale.

XXIV. — AD SAMUELEM PRESBYTERUM.

Has tabulas senior gratanter percipe quæso,
Quam tibi devotus junior exhibuit.
C Buxus canitiem signat, claustrumque secretum
Consilium cordis, tu, Pater alme, vale.

XXV. — AD SAMUELEM PRESBYTERUM.

Sis felix sospes, sis lætus semper ubique,
Te omnipotens Dominus protegat atque regat.
Vivis mente mea, vivas per sæcula Christo,
Vivas cum sanctis regna beata tenens.
Hos senos versus transcripsi tempore parvo,
Perfectum senio æthera [c] te capiant.

XXVI. — AD [d] ISANBERTUM PRESBYTERUM.

Accipe primitias Musæ, Pater, hoc breve carmen
Et nostris studiis tuque faveto pius.
Dignus nam docta cum sis ut carmina solvas
Ignoscas nostris, rustica cum videas.
D Cuncta quidem tibimet virtutum insignia condunt,
Nomen, quo clarus dignus honore fias :
Ferrum te fortem, clarum, virtute decorum
Signant, per multas crescis in arte vias.
Altithronus Dominus cunctorum conditor almus,
Te virtute beet, augeat et meritis,
Atque mei memorem conservet gratia Christi.
Semper in æternum, dulcis amice, vale.

XXVII. — AD EXULEM PRESBYTERUM.

Fortia dicta dabas, exhortatoria verba,
Qui tale exemplum ventris in ore profers.
Pro se sollicita nam mandat Apostolus esse,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Samuelis prophetæ.
[b] Et, nomen Dei.
[c] Plurali neutro, ut Fortunatus.
[d] Isanbertus, cujus nomine Baturico paulo ante scripsit, ex notatione Latina dicitur ferro clarus ; ejusque epitaphia virum plenius ostendunt.

Membra, nec ventrem excipit inde pigrum.
Currere cum pedibus, oculis ac cernere fas est,
Auribus audire, oreque verba dare.
Ergo manus solum ventri si porrigat escam,
Cuncta et membra simul hunc satiare student.
Quis tegumenta parat, ornatum quaerit et aptum;
Quis clypeum ad pugnam, quis rogo tela rapit.
Venter ut esse, ventri deserviat omne.
Hunc Deus atque illam destruet ipse cito.
Sed mihi communis nempe et junctura esse videtur,
Membrorum ut cura par fiat atque labor.
Ut manus ipsa operi deservit, sic quoque venter
Consiliis certet cuncta monere suis.
Quae domus ex parte defenditur, haec patet hosti;
Quae quoque vallatur undique, tuta manet.
Providus en mente cautus sis semper et actu,
Prudens cuncta cave, tristia nulla time.
Victor sit Christus, cui est victoria vera.
Qui Regem hunc sequitur, victor et ipse manet.
Tot versus scripsi quot horae nempe diei
Sunt, optans semper sospes ut ipse fias.

XXVIII. — AD IRMINGILDUM.

Omnipotens, summi Patris sapientia, Christe,
Qui infima cum superis cuncta tenendo regis,
Tu mihi dilectum conserva semper amicum,
Ut vigeat sospes, regna superna petens.
Ut crescat meritis, crescit seu temporis aevo,
Post obitum mortis dona beata metens.
Hoc tu virgo Dei, genitrix intacta Tonantis,
Impetres precibus, sancta, Maria, precor.
Agmen apostolicum primus et in ordine Petrus
Fratribus ascitis poscite valde Deum.
Praeco propheta Dei, paranymphus, martyr et ipse
Cum vatum turba saepius hoc rogitas.
Sic peto, tu facias * Levita * protomartyr et ipse
Cum sociis Stephanus sceptra superna petens.
Hoc justi, electi, felices poscite cuncti
[a] Euoloni ut regnum det super astra Deus.
Hoc, Pater alme, modo dum vacat quaerere regnum,
Quaerere non cesses, ut capias, cupias.
Vim aula poli patitur, violenti et sidera prendunt,
Qui bene nunc certat, dona futura capit.
Certasti valide, et hostem nunc sternere certa:
Vincenti in fine rite corona datur.
Os resonet Christum, palma quoque poscat egenum,
Pes aegrum visitet, corda Deum cogitent.
Te sibi totum extra famulantem sentiat auctor,
Te sibi totum intus vindicet ipse Deus.
Haec tibi, sancte pater, opuscula gratanter paro,
Ut tua fidis dogmata sacra adjuta.
Hoc quoque posco Deum per psalmos vita manenda.

. . . .

(Desunt caetera, deest quoniam codicis membrana.)

XXIX. — AD [b] HATTONEM.

Una dies ridet, tamen cras altera plangit,
Nil firmum quoniam terrea tecta dabunt.
Aestas clara calet, autumnus conficit umbras,
Ver floret gemmis, haec fera tollit hiems.
Quid porro est quod non perpetuis effugit annis,
Et varium non sit quod super orbe patet.
Vertice pinus inclinat pigra senectus,
Dissolvit rupes, flumina sicca facit.
Dum loquimur, supercilia ruet, maturat [c], arat.
Canescunt valles, lilia fusca cadunt.
Ipsa suos vitiis gratos rosa ponit amictus,
Agrestes flores semper sequuntur eam.
Omnibus his brevis aevus, et sub lege moventur,
Alternant mores, et simul intereunt.
Atque tamen credis quod mortales commendat hora,
Aeterno et simili semper habere typo.
Paulatim nostros offert aetas sua aspectus,
Et modo qui fuimus, jam tandem desinimus.
Nutricis gremio subito puer altus exit,
Miraturque tenui se dare voce sonum.
Jam celeres barbae, jam tandi morte capilli,
Longaque sectilibus fronte pendetque morte sua.
Omnia fert aetas, atque omnia finis adimit.
Nil manet aeternum, saecula praetereunt.
Cunctaque tempus habent, at nullo temporis auctor,
Qui fuit, est semper, et sine fine manet.
Hunc tu semper ama, hunc tota corde timere,
Hunc precibus posce, hic tibi gratia dabit.
Non te conturbet mundi inconstantia fluxus,
Haec mundana quidem gurgitibus variis
Sic fuit, est, et erit multis versatilis undis,
Laetitiae numquam sit cui certa fides.
Multa quidem patitur sanctorum plebes in orbe,
Judicio occulto, nec ego scire queo.
Credo sanctorum, quod nullo ignoverit aevo,
Adjuvetque suos, cum sua vota petunt.
Nam altera vita suis servatur in arce polorum,
Quo per alma viget, praemia nulla finit.
Hac quoque semper erit justus tentatus in vita,
Fornacis flamma ut aurea vasa probat.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] *Euoloni ut regnum det, etc.* Aut Irmingildo nomen diversum id obtigit, aut amico tertio hoc precatur. Carminis unibilem abscissum, unde et insequentis bene longi poematis, de Patientia sanctorum, exordia perierunt.

[b] Hunc ego Rabani in studiis sodalem ecclesiae interpretor, qui et ipse in abbatis munere successit, alio scilicet nomine nuncupatus Hatto; pietatis utrumque praestitisse, quae ad eumdem scripsit hexametra satis arguunt. De Hattone autem vetus sex abbatum catalogus: « Hatto Bonosus dictus et gloriosus, suscepit gubernaculum abbatiae anno Domini 841, et per annos septem [illegible] rexit in sacrosancta Mogunt., de quo scriptum est. Erat [illegible] caput [illegible] honorem [illegible] que et [illegible]; potestatibus autem saeculi valde gravis et sequax exstiterat. Hic aeterna virginitatis praeditus, [illegible] magna utilitate adeptus, gloriosa dona vitam praesentem consumens, anno Domini 842. » Nec affirmans tenuere hunc illum esse Brunonem abbatem, ad cujus interrogata Ildefonsus in Catalogo refert librum conscriptum Rabanum de [illegible] computationibus, et magica arte [illegible].

[c] *Maturat*, ab insolito maturo.

Sic Deus omnipotens sanctos per sæva probabit
Verbera, post reddens præmia læta polo.
Sta, precor, esto memor Christi, patrum memor atque
Pagina quos cecinit auribus alma tuis.
Fortis sis animo, sis verbo et providus actu,
Sic fuerunt sancti, proximus esto tibi.
Victima quod prima fuerat justissimus Abel
Fraterna cæde hocque memento precor.
Improbe derisus infanda et prole Noea.
Quo reparata manet progenies hominum.
Quod reges sanctus capto Lot vicerit Abram,
Qualia perpessus sit pius ipse ab eis.
Damna quidem in puteis sensit quod sæpius Isac,
Grassante invidia quæ Philistea gerit,
Quantos pro sobole fletus effudit Jacob ?
Et Joseph quanta passus in orbe fuit ?
Dux pius ille quidem, qui totam stravit Egyptum,
Flagris eripuit dumque Dei populum.
Quomodo sit spretus, et qualia præstat alumnis,
Quomodo sit tractus, improbe conviciis.
Nam Samuel quoties Saulis tolerabat ærumnas?
Et David latitans impia sceptra fugit?
Qualiter in regna prolis hic sustulit iras,
Plurima et ex aliis turpia verba tulit.
Omnia nempe mea, pœnarum millia quotquot
Passi sunt sancti, dicere musa nequit.
Elias, Daniel, Isaias, Michas, Ionas,
Jeremias, Jaddo, Job pater et Tobias,
Qui fuerant mundi ceu luminaria quodam,
Quam sævas pœnas corpore pertulerant.
Perplures alios consumpsit flammeus ardor
Et lapides alios atque alios framea.
Sicque fide fortes vicerunt prælia sancti,
Fecerunt opera maxima justitiæ.
Quid memorem vetera, gaudet cum sancta per orbem
Martyrio rutilans catholica Ecclesia.
Clare et apostolico micat irradiata tropæo.
Vexillum et Christo fert dominante crucis.
Tantos ergo suos Dominus perferre labores.
Hic voluit, quos ad regna superna vehit.
Quapropter potius cœlestia semper amemus,
Et mansura polo, quam peritura solo,
Murmure jam nullo referamus ad æthera voces,
Cantantes Dominum, qui pius et bonus est.
Non est quippe Deus plagis culpandus in istis,
Sed nostra in melius vita ferenda cito.
A Et pie flectenda est precibus clementia nostris,
Quatenus a nobis transferet ille flagra.
Quem pater est natum charo complectit amore.
Sæpius huic tristi dira flagella dabit,
Horrida quapropter nunquam tentatio mentem
Ulla tuam superet, fortis ubique fias.
Si quid displicuit Christo jam cuncta videnti,
Moribus inque tuis, corrige hoc citius.
Hocque superna monet lex hoc et jura paterna;
Hoc fraternus amor, hoc studeas facere.
Te quoque jam facias tota virtute paratum,
Ut quo pervenias, tristia nulla fiant.
Quod tibi concedat auctoris sancta potestas,
Hoc nobis tecum summus in arce Deus.
Fistula has Mauri senis cantavit in horis,
B Cænas (*sic*) dilecto, sancte Bonose, tibi.

XXX. — ITEM AD EUMDEM.

[a] Nam pictura tibi cum omni sit gratior arte
Scribendi ingrate non spernas posco laborem.
Psallendi nisum, studium curamque legendi,
Plus quia gramma valet quam vana in imagine forma,
Plusque animæ decoris præstat quam falsa colorum
Pictura ostentans rerum non rite figuras.
Nam Scriptura pia norma est perfecta salutis,
Et magis in rebus valet, et magis utilis omni est,
Promptior est gustu, sensu perfectior atque
Sensibus humanis facilis magis arte tenenda.
C Auribus hæc servit, labris, obtutibus atque,
Illa oculis tantum pauca solamina præstat,
Hæc facie verum monstrat, et famine verum,
Et sensu verum, jucunda et tempore multo est,
Illa recens pascit visum, gravat atque vetusta,
Deficiet propere veri et non fide sequestra est.
Perspice qui fuerint auctores atque sequaces
Istarum rerum, tunc et certissimus inde
Noscere jam poteris tibi quæ sint arte parandæ.
[b] Primitus Ægyptus umbrarum lumina pinxit,
Lumina tincturis varians formavit et umbris.
Hæc sonat *angustans tribulatio,* fit, sonat et quod
Angustans tribulat, parum juvat arte reperta.
Ast petram Dominus legis cum grammate sculpsit,
Contulit insignia, et populi mandata magistro.
[c] Mons sonat illa mea mensura atque amphora justa.
D Amphora justitiam, vitam mensura modestam.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] *Nam pictura tibi*, etc. Contendit inter se scriptoriam artem cum pictoria, qua sese Bonosus jactantius efferebat; atque ab utili, jucundo, necessariam humano generi et a Deo ipso monstratam scribendi facultatem, longe quidem anteponit pingendi delicato invento.

[b] *Primitus Ægyptus umbrarum*, etc. Ita Plinius lib. XXXV, c. 3, et ejus interpretes, quanquam apud ipsos sex millibus annorum inventam. priusquam in Græciam transiret, ut vanam prædicationem refert. Inventæ vero gradus artis primum ponit umbram hominis lineis circumductam; iude imaginem singulis coloribus expressam, monochromaton dictam : hinc demum Babylonios colores diversos intexuisse picturis. De quibus adi Cælium Rhodigium, lib. VIII, c. 11, et lib. XXIX, c. 24, et μονόγραμμοι in Adagiis. Rabano autem favet contra Bonosum artis elogium singulare : pictorem, cum ipse loquitur, loqui male; at cum pictura, bene utique : opus enim tunc loquitur et commendat artificem. Ægypti vero hic etymon altius repetitur a Misraim מצרים Hebræo, quod Chami filio nomen, *tribulationem* significat et *angustias*, ut ex radice צר liquet.

[c] *Mons sonat illa mea mensura atque amphora*, etc. Obscurus hic versus, si montis nomine Sina vel Sinai in deserto Pharan accipit, cujus in vertice lapideis descriptam tabulis legem Moysi Deus tradidit. Sinai enim vel Sin Hebræis *rubus*, Syris est *inimici*-

Jussa quoque [illegible] Domino [illegible] lege [illegible]. A
a Quid laborum scripta commoda afferre plura.

(Desideratur ultima pars, etc. [illegible])

XXXI. — b DE FIDE CATHOLICA RITHMICO CARMEN COMPOSITUM.

Æterne rerum conditor,
Et clarus mundi formator,
Deus in adjutorium
Intende in humilium;
Cordeque tibi devotum
Festina in auxilium.
Da mentis tuæ cognita
Ac verbi clara [illegible]
Da vita verbis optima
Et facti dona plurima; B
Sensum cordis [illegible]
Famen ore [illegible]
Ut tuam laudem famine
In primis possim dicere,
Magnum, verum ac [illegible],
Dignum bene justissimum;
Mutuoque cum misero
Compunctus mente [illegible]
Deus salus credentium,
Deus vita viventium,
Deus lumen omnium,
Deus et princeps principum,
Deus summus amabilis,
Deus inæstimabilis,
Altus procerus, [illegible]
Sincerus, et ingenitus,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

tur. Rabanus autem hic [illegible] interpretatur vel *amplitudo*. Cum vero Sin longe a [illegible] vel Chad [illegible] Hin Rabanum [illegible] in Scriptura [illegible] Latinus interpres [illegible] curioso [illegible] Sina et Sinai [illegible]. Id quod [illegible] ita [illegible], ut Rabanus [illegible] quod pro צ vel ב [illegible] ז [illegible] (זהירבי). [illegible], id est mensura vel amplitudo. Verum [illegible] Rabanum sanctum Augustinum, [illegible] in mente et in [illegible], qui ad psalmum LXXII, quod Sinai [illegible] esse regionis Judææ, [illegible] interpretatus est; quod in allegoriarum silva Hieronymus Lauretus C etiam observavit.

a *Quid laborum scripta commoda afferre plura.*] Etsi [illegible] Rabanus, [illegible] *Quid labor est*, [illegible] potuit:

Quid [illegible] afferre plura laborem?

Scriptorum [illegible] commendat, alibi a nobis laudatam ([illegible]) [illegible] Rabani et [illegible] monasteriis et bibliothecis, [illegible] typographiam inventam, [illegible]. [illegible] Deum [illegible] auctorem, qui legem [illegible] et tabulas, digito [illegible] Mosi tradiderit. [illegible] Moysi, [illegible] Domino [illegible]. [illegible] D [illegible] *Ego Paulus scripsi mea manu.* [illegible] manu Pauli. In [illegible] Manus [illegible] ac [illegible] artificum [illegible] opificum, [illegible] libertas [illegible] scribendi [illegible] tepuisset, [illegible] Rabanus, Lect. [illegible] lib. IV, c. [illegible] laudem, [illegible] duplex statuere scriptorum genus, partim eorum qui vel

γράφοντες [illegible], unde et [illegible] qui nobis librarii et [illegible] quarii; partim aliorum, qui [illegible] notarii: de quibus Martialis:

Nondum [illegible] suum, dextra peregit opus.

Sed ne alterum [illegible] Theodosium [illegible] imp. litteras [illegible] Allographi [illegible] eo hac ætate [illegible] scriptorum [illegible] scripturæ [illegible] sunt, [illegible] scientiæ, prudentiæ, [illegible] tam, gloriam [illegible] perenni [illegible] qui [illegible], ut Homerus sæpe loquitur, [illegible] C verba, per [illegible] imperii [illegible] [illegible] stri [illegible] libeaque, qui [illegible] vulgo scriptores [illegible] alii [illegible] calamos [illegible] definiunt, [illegible] scriptis [illegible] mensalia [illegible] conjecturam [illegible] [illegible] pedita [illegible] Attica [illegible]

Tradit [illegible]

Utrumque [illegible] ad ritudin [illegible]

b [illegible] quoque [illegible]

Versus [illegible]

Rhythmum [illegible] V. [illegible] Rhythmum [illegible] modus [illegible] Christianæ [illegible] valide [illegible].

Eras absque origine
Primordii et crepidine :
Qui es, eris in sæcula
Sæculorum infinita.
Cui est unigenitus
Christus proles charissimus
Dicentis de corde verbum,
Satum ante Luciferum ;
Coæternus in gloria
Deitatis perpetua.
Cum quo simul et Filio
In sempiterno sæculo
Spiritus sanctus æqualis
Regnat, et honorabilis
In eadem substantia
Deus manens per sæcula.
Non tres deos, nec profero,
Sed unum Deum prædico,
Salva fide in personis
Tribus glorissimum
Summum, justum, rectissimum,
Super omnes mitissimum,
Deum Patrem piissimum,
Omnipotentem Dominum,
Factorem visibilium,
Simul invisibilium,
Deitatis principium,
Et creatorem omnium.
Christum Jesum charissimum,
Omnipotentis Filium,
Imaginem verissimam,
Dei et sapientiam,
Virtutem per quam fecerat,
Omnia quæ formaverat.
Sanctum quoque Paraclitum,
Vivificantem Spiritum,
Qui ex Patre et Filio
Procedit ab exordio,
Pignus, donum gratissimum,
Promissum lucidissimum.
Una trium essentia,
Una est et potentia,
Omousion, deitas,
Atque una æternitas,
Beatitudo sanctitas,
Magnitudo et bonitas.
Solus Deus in sæcula,
Concludens cuncta tempora,
Quibus formavit æthera,
Terram simul et maria.
Excelsus in cœlestibus,
Gaudens primus agminibus.
Bonos creavit angelos,
Ordines et archangelos,
Principatus et virtutes,
Thronos, dominationes,
Potestates et cherubin,
Gloriosa et seraphin.
Uti non esset bonitas,

A Otiosa ac majestas
Trinitatis in omnibus
Largitio muneribus,
Sed haberet cœlestia,
Quibus det privilegia.
Sed cœli regni apice
Stationis angelicæ
Claritate præ fulgoris,
Venustate speciminis
Superbiendo ruerat
Lucifer, quem plasmaverat.
Apostatæque angeli
Eodem lapsu lugubri
Auctores cenodoxiæ
Pervicacis invidiæ,
B Cæteris remanentibus
In suis principatibus.
Draco magnus, teterrimus,
Terribilis et antiquus,
Qui fuit serpens lubricus,
Sapientior omnibus
Bestiis animantibus
Terræ ferocioribus.
Tertiam partem siderum
Traxit secum in barathrum
Locorum infernalium.
Diversorumque carcerum,
Refugus veri luminis
Parasitus præcipitans,
Dum pius mundi machinam
C Prævidens et armoniam,
Polum et siccum fecerat,
Atque aquas diviserat,
Herbarum format germina
Virgultum ac arbuscula.
Solem, lunam ac sidera,
Ignem ac necessaria,
Aves, pisces et pecora,
Bestias, animalia,
Tum demum honorabilem
Ipse condidit hominem.
Huic præcepit firmiter
Manere immortaliter,
Suam sacram imaginem
Servare venerabilem,
D Sequique jussa Domini,
Vicarius cum sit Dei.
Esto, dixit, humillimus,
Rector mundi et dominus,
Nam cuncta tibi tradidi,
Ac dominatu subdidi,
Quæ sunt modo viventia
Ac terra germinantia.
Utere ei sapiens,
Omnia quævis comedens,
Fructus ligni pomiferi
Simulque salutiferi,
Pomum ne ligno vetitum
Mandas tibi mortiferum.

Hoc serpens ut audierat,
Chelydros et [illegible]
Dira peste [illegible],
Unde ille corruerat,
Ne homo coelum haberet,
Quem jam plasmatum viderat,
Adit et tentat feminam,
Quem [illegible] jussit [illegible],
Suadet pomum [illegible],
Ac viro ejus [illegible]
Promittit [illegible],
Si frangitur [illegible].
Consentit illa [illegible]
Quod ei tam [illegible],
Mandit et viro tradidit
Et ambo simul decepti,
Dum contra jussum Domini
Est pomum [illegible] vetiti:
Ambo miserabiliter
Cernunt se nudos turpiter,
Certant cum perizomate
Commissum scelus tegere,
Cataphronysis [a] folio.
Sed non latet a Domino.
Excelsus visitaverat,
Quos jam [illegible] reliquerat.
Adam timens sub arbore
Latitabat umbramine:
Quem voce ita duriter
Increpavit et fortiter:
Adam, cernis nunc ubi es,
Inobediens lapsus es.
At ille se totumque
Excusabat excedere,
Alteri causam criminis
Vindicabat [illegible].
Post hoc eis Altissimus
Fecerat, quod justissimum,
Cinxit eos [illegible]
Byrsa [b] et [illegible]
Mortuis pelliculis
Ut vestirentur mortue.
Tunc paradisum [illegible]
Adamus quam [illegible].
Deus quoque [illegible]
Nunc duras terrae [illegible]
Ydrani [c] ei et tribulos
Pareret atque [illegible].
Hic generavit [illegible]
Nam binos suos [illegible]
Alter alterum [illegible]
Prostravit impetuose,
Hoc venenum invidiae
Anguis saevit in homine.

[illegible] usque [illegible]
Protoplastis parentibus,
Post tales [illegible] progenies,
Et [illegible]
Auctor [illegible].
Ad judicem [illegible]
Operantur homicidia,
Dum crevit philargyria,
Abundabat luxuria,
Dum [illegible] gastrimargiae,
Tota [illegible]
Sua possidebat gloria.
Nos Deus temporibus
Mersit aquae [illegible]
Totam mundi progeniem,
Adam et [illegible],
Praeter quos arca servavit,
Et [illegible] salvaverat.
Sed mox pigra [d] corpora
[illegible] terricola,
Neque laverunt flumina,
Ut non crescerent crimina.
Nec ipsos mors absorbuerat,
Epistimi [e] [illegible].
Hoc Abraham post valerat,
[illegible] tamen hunc juvaverat,
Isaac quoque et Jacobum,
Cum patrum suis [illegible]
Legislator et Moyses
David simul et prophetae.
Nec profuit industria,
Ultra atque sophia [f]
Post mortem [illegible]
[illegible]
Regnabat mors [illegible]
Super omnes [illegible].
Ni [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Totos [illegible]
[illegible]
Omnipotens [illegible]
Misit Pater [illegible]
Filium unigenitum
[illegible]
Ut [illegible]
[illegible]
[illegible]
Quem [illegible]
[illegible]
[illegible]
Et [illegible]
Quem [illegible]

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Κατοφρόνησις, [illegible].
[b] Id est pellis.
[c] Ἱδρῶτα, puta sudorem, [illegible] sequentis.
[d] Πηλὸς. [illegible].
[e] [illegible].
[f] [illegible] geometria. Hic [illegible].

A Quanta Dei pietas,
Et sempiterna bonitas
In se Deus susceperat
Hominem quem creaverat,
Illum sibi quæsiverat,
Quem non juste perdiderat.
Virgo Deum conceperat,
Gabriel quem prædixerat;
Postque novem curricula
Mensium et volumina,
Incarnatum ex Virgine,
Verbum venit cum salute.
Pastores natum præsepe
Gaudebant Jesum cernere,
Stella flagrans et lumine
B Magos duxit cum munere.
Herodes cœpit quærere
Christum regem occidere.
Parvulorum in millibus
Sæviebat cum cladibus,
Talia in initio...
Mundus obtulit Domino,
Studet morte perimere,
Qui venit vitam reddere.
Ter denis magnis orbibus
Annorum actis mensibus
Ab Joanne in Jordane
Vinctus erat baptismate,
Lavit se unda latior,
Quod ipsa esset purior.
C Spiritus super columbæ
Jesum mansit in specie,
Pater prolem testaverat
Mundo, quod non crediderat
Trinitatis mysterium,
Consecravit sic baptismum.
Ivit Jesus in eremum,
Ferarum habitaculum,
Illic tempus jejunii
Peregit salutiferi,
Quater denosque noctibus
Junxit soles inesibus [a].
Erepton [serpens] ibi callidus
Aderat cum doloribus [dolis],
Suasit hunc de lapide
D Nam sibi panem condere
Dipsitis [b], vult velamine
Verborum Christum noscere.
De templi alto culmine
Jubet Jesum descendere.
In monte mundi gloriam,
Ostendit et Monarchiam,
Se cuncta dare promisit,
Si cadens se oraverit.
Tantum perverse locutus,

Quantum fuerat perversus,
Seps ipse se plaudaverat [c]
Posse quod nunquam poterat,
Sed cupiebat sternere.
Quem se sperabat vincere
Adam primum hic vicerat,
Quem secundus prostraverat
Gula et philargyria,
Simul et cenodoxia,
Cum quibus illum repulit
Jesus et igni tradidit.
Postquam zabulus pulsus est,
Angelis ministratus est,
Advocavit discipulos,
Plures jam et apostolos.
Inter quos signa plurima.
Fecit atque miracula.
In Chanan vinum fecerat,
Simul et firmaverat
Fidem rudem tum comitum,
Dum perfecit miraculum,
Eisque altum abyssum
Patefecerat dogmatum.
Late per Judææ termina
Coruscabant miracula,
Dum missa virtus cœlitus
Operatur divinitus,
Monstrabat se hominem,
Qui regnabat in æthere.
Cæcorum multa millia
Cernebant clare lumina,
Multi surdi per agmina
Currunt, quærunt salvamina
Saltat claudus lætificus,
Gaudet sanus et leprosus.
Tota draconis horrula
Vis fugit omos [d] callida
Cum ex multis clamantia
Exiebant dæmonia.
Christum Domini testantia,
Quam non capiunt sæcula.
Venit jam salutiferæ
Tempus mortis Dominicæ,
Summus quo secum decrevit,
Ut hominem redimeret,
Redderet sævo merita
Et pœnarum dignissima.
Movit Judæa prælia,
Contraxit plebis agmine
Sanctum ad tribunalia
Duxerunt et concilia
Comes Judas trucissimus
Quod sanxit cum principibus.
Traditur vinctus gentibus
Christus a pontificibus,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] *Inesis*, pro *jejuno*.
[b] An *ei dipsas*, an *deipnistis*, a δειπνίζω.
[c] Forte pro *plauserat*, nisi malis *laudaverat*.
[d] An ὁμῶς, *simul*, vel ὠμά, *crudeli*.

Sputa, flagella, alapas
Illusus atque opprobria
Crucifigitur innocens
Consentit rex impiissimus.
Terra expavit. Solum
Hoc metu nutans titubat.
Elementa tremuerant,
Astra et se celaverant.
Solus homo non timuit,
Quod solus ipse contulit.
Tum revixerunt mortui,
Et patuerunt Erebi
Obscura loca carcerum,
Cum venit auctor luminum
Vectes, seræ confractæ sunt
Justi et liberati sunt.
Gemit hostis in catena,
Cum fecit illos publica
Et sancta liberamina,
Quod doluerunt tartara
Victor Christus ascenderat
Suos et secum duxerat.
Tertia lux redierat,
Christus et resurrexerat,
Jam victurus in gloria
Victor clarus per sæcula
Deus virtutum Dominus
Rex regum potentissimus.
Quater denis post diebus
Versatus cum fidelibus
Ostendit se miraculis
Vere vivum discipulis,
Omne tulit mirantibus
Corde quod erat dubium.
Jubens eis discurrere
Per mundi plagas, dignum
Ite, ait, per populos
Et ferte fructus plurimos,
Docete verbo fideli,
Servare hoc quod docui.
Eos qui volunt credere,
Lavate sacro flumine
Dei Patris in nomine
Natique cum Paraclito,
Laxantes cuncta crimina,
Et docete mandata.
Ast vobiscum in omnibus
Ego sum non dubitans,
Cum valeritis tenere
Mundum bellis ut ceteri
Nolite tunc pavescere,
Nec pugnis malis cedere.
Omnis terra cum solo,
Ponto simul in æthere
Data mihi regimine
Cedit, servit et imperio.
Vinctus hostis expulsus est
Mundus et liberatus est.
Ascendo nunc lucidum jam
Clari Patris ad solium,
Qui me misit ab æthere
Totum mundum redimere,
Carpere regna debita,
Et esse in Patris dextera.
Nulla vestra tristitia
Teneat nunc præcordia.
Mitto vobis defensorem
Nam paraclitum Spiritum.
Ipse vobis ut ego sum
Est magister in sæculum.
Ipsi tenent quod monuit.
Ille ivit quo debuit,
Super astra celsissima
Sedet in Patris dextera,
Judex tempore novissimo
Venturus et in æthere.
Ipse de cœlis Dominus
Descendente altissimo
Præfulgenti clarissimum
Signum crucis et vexillum,
Plangor super se nimius
Erit tum cunctis gentibus.
Tectaque luminaribus
Duobus principalibus
Cadent in terram sidera
Ut grossus de ficulnea,
Eritque mundi terminus
Ut fornacis incendium.
Clangor buccinæ quaternæ
Sonabit terræ per plagas
Discurrent coruscantia
Fulgura et tonitrua,
Tunc in montium speculas,
Ascendent ac evertitur
Ergo erit dies illa,
Dies planctus et lacrymæ,
Dies iræ et vindictæ,
Tenebrarum et nebulæ
Dies magnæ angustiæ
Laboris ac tristitiæ
In qua cessat mulierum
Amor ac desiderium,
Hominumque contentio,
Mundi hujus et cupido.
Cum cœlo, terra, ardore
Conflagrant atque flumina.
Turba primitus sæculi
Tempestate admirabili
Erumpent monumentibus
Clamosa ac polyandria,
Surget homo a tellure
Resurgens e pulvere
Unaque congaudentibus
Membrorum compaginibus
Animabus sanctissimis
Eisdem coeuntibus,
Cantant mundi tunc omnia
Christo Regi canticum.

Altithronus glorioso
Rex sedebit in solio,
Angelorum tremebunda
Circumstabunt et agmina,
Cunctis judex cum propria
Secundum reddet merita.
Stabimus et nos pavidi
Ante tribunal Dei
Reddemusque de omnibus
Rationem affectibus,
Nostra videntes posita
Ante obtutus crimina,
Librosque conscientiæ
Patefactos in facie :
In singultus erumpemus,
Et fletu diro gememus,
Subtracta necessaria
Operandi materia.
Tunc fideles nam cœlestem
Urbis summæ Hierusalem
Sustollentur ad patriam,
Introibunt ad gloriam,
Ubi fulget vera pacis
Lux Christus, sol mirabilis.
Hymnorum cantionibus
Sedulo tinnientibus,
Sanctis tripudiantibus
Angelorum ex millibus
In paterna claritate
Se gaudent Christum cernere.
Sic viginti felicibus
Quatuor senioribus
Coronas jam mittentibus
Agni Dei sub pedibus
Laudatur tribus vicibus
Trinitas æternalibus.
Bis binis coram stantibus
Unitis animalibus,
Terna laude sonantibus
Sanctus Sabaoth Dominus.
Hac sancti manent gloria
A sæculis in sæcula.
Zelus ignis furibundus
Consummet adversarios,
Nolentes Christum credere
Deo a Patre venisse.
Retro ruunt perpetui
In ignis flammas impii.
Ubi habentur tenebræ
Vermes et diræ bestiæ,
Ubi ignis sulphureus
Ardet flammis edacibus,
Ubi rugitus hominum,
Fletus et stridor dentium.
Ubi gehennæ gemitus,
Tonitruus et horridus,
Ubi ardor flammaticus
Sitis famisque maximus,
Ubi tortor durissimus
Auget pœnam cum laribus.
Satan atro cum agmine
Quo tenetur in carcere
Religatus in Tartara
In æterna incendia
Cocytique Charybdibus
Submergetur in gentibus,
O Deus veri luminis
Auctor et omnis hominis,
Miser ego quid faciam,
Tunc ubi atque fugiam,
Cum tremet mundi machina
Sub flammarum monarchia ?
Quo me tum possum vertere
Et suffragia quærere,
Cum contra me sententia
Profertur in magna angustia ?
Accusor reus criminis.
Cum non sit favor operis.
Damnant me facta propria,
Verborum multa millia,
Amor malus cum rubore,
Ira, rixæ et maculæ
Totum patet in lumine
Mentis et penetrabile.
Cerno tremens quod feceram,
Et diu quod celaveram,
Nec adjuvant solatia,
Patris et matris famina,
Turba nec amicabilis
Præstat juvamen debilis.
Unde salus jam, Domine,
Mihi veniet prospere
Præter tuam clementiam
Solam, et veram gratiam ;
Aut quis dat indulgentiam
Præter tuam potentiam ?
Te, bone Jesu, deprecor,
Auctor vitæ et redditor,
Salva tuum mancipium,
Munus et da perpetuum,
Verax ut tuo famine
Justificeris, Domine.
Tibi grates ex pectore
Redemptus a discrimine,
Deo vivo ut referam
Læta voce victoriam,
Sequens te regem proprium
Raptus ex hoste Dominum.
Nuncque rogo uti jubeas,
Et in me hoc perficias,
Quandiu in ergastulo
Sum clausus carnis sedulo,
Ore, corde et opere
Te canam laudem, Kyrie.
Doxa tibi, Altithrone,
Rex cœlorum sanctissime,
Qui me tu juvamine
Consolaturus optime

Laus et honor cum gloria
In sæculorum sæcula.

Pro me, quisque legas versus, orare memento,
Raban dicor ego, tu sine fine vale.

XXXII. — [a] METRUM DE TRANSITU MONACHORUM.

Currens, charta, procul nuntia porta
Dilecto gravia munera fratri,
Quæ infausta tulerat temporis hora
Quæ dudum eripuit sorte nefanda
Sons, fraus atque dolor, et labor ingens
Longas compulerat quærere terras.
Pars ablata fuit parsque remansit,
Cum divisus homo proh dolor! unus
Est voto atque anima corpore bino.
Postquam tu, unanimis frater, abisti,
Ast mox per varios terras ubique
Sum casus, odiis læsus et atris.
Sed nunc doleo pectore tristi
Multum posse malum heu! generale,
Quam soli mihimet condere damnum
Ex quo seditio noxia dudum
Inter nos orta est, nemo valebat
Lenire hanc precibus, nec dare finem.
Crescens sed nimium tempore multo
Aucta est perque dies sorte maligna,
Vastavit populum Patris ob iram
Durescit qui animo, et cedere nescit.
Trux deturbat oves, caede cruentat
Nullus ... [illegible]
His commota malis turba reliquit
Antiquum stabulum, ut peregrina,
Linquens ... [illegible]
Venit ... [illegible]
Quando ... [illegible]
Et ... [illegible]
Cuncti ... [illegible]
Quos ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
Irritans populum ... [illegible]
... [illegible]
Diversis ... [illegible]
... [illegible]
Et ... [illegible]
... [illegible]
Flet mixta ... [illegible]
Ex uno gemitus pectore ... [illegible]
Expanduntque manus ... [illegible]

(Desinit ... [illegible])

[b] TITULI ET INSCRIPTIONES.

[c] ALTARIUM BASILICÆ S. SALVATORIS FULDENSIS.

XXXIII.

Hoc altare Deo fulget honore novo
Candida Wittea[d], Concordia ... [illegible]

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Secessionem sub Ratgario abbate factam hac ode describit, de qua ex commentario Vitæ Eigilis abbatis lib. I Fuld. antiq.

[b] Sequitur aliud carminum genus, quo pro ingenii laude qua floruit, et opinione doctrinæ, Rabanus illustres passim ætate sua exstitutas basilicas versibus suis, partim sponte, partim rogatus, ornavit. Codicis hic mutili et hiantis ... [illegible] merito homines antiquæ historiæ et ecclesiarum suarum originum amantes. Nam præter inscriptiones et lemmata quæ librarius ... [illegible] neglexit, plurimæ membranæ ... [illegible] tuli et argumenta versuum non pauca perierunt. Neque dissimulo ... [illegible] a Rabano celebrari, quorum ... [illegible] Et quia in ... [illegible] templis tantum ... [illegible] aris contigere ... [illegible] translationes, reliquias ... [illegible] agminatim ... [illegible] cohærentibus ... [illegible] posca contenti, ut ... [illegible] in manus venerit, ita ... [illegible] riæ veteri facem ... [illegible] abs re, titulorum et ... [illegible] nisi aliunde magis ... [illegible] Rabani verbis ... [illegible] integra ... [illegible] corpora translata, deposita, condita; ... [illegible] cineres et exuvias ... [illegible] condendisque titulis. Nec ... [illegible] æquos censores ... [illegible] agrestem hanc Musam ... [illegible] nisse oportet sua cuique ætati et ... [illegible] adhæsisse ... [illegible] æstimari. Sed ne ... [illegible] jugulent, quæram ... [illegible] Propertio ... [illegible] nali ... [illegible] ... [illegible] genus. Cur, inquam, ... [illegible] plurimæ voces et syllabæ ... [illegible] rio non poterant? An ... [illegible]

Quibus est nihil negatum,
Et quos ... [illegible]

... [illegible] Constantinum ... [illegible] Quæ ... [illegible] Fortunato et Rabano ... [illegible]

[c] Fuldensis basilica, anno Christi 819, indictione XII, mensis Novembris prima die, dedicata, ... [illegible] lib. II Antiq. Fuld. ... [illegible] grammata Rabani ... [illegible] rum, quæ hic ex ... [illegible] nere ad basilicam Fuldensem ... [illegible] ris honori consecrata fuit ... [illegible] scriptione ... [illegible] lata ... [illegible] et illustribus ... [illegible] Unde et plura hic ... [illegible] catione loquuntur ... [illegible] ... [illegible] in hisce scriptis ... [illegible] mortuis ... [illegible]

[d] ... [illegible] Bitiinice, quæ vulgo ... [illegible]

Assistunt tecum Gertrud et ipsa simul.
Nam dilecta Deo hic rite Theophila mixtim
Adjungit vota atque favet precibus.
Virginei flores, meritis pulsate Tonantem,
Placatum et nobis reddite, quæso, Deum.

XXXIV. — *Et in dextro altare iste.*

Hoc altare tenet Timotheus apostolus almus,
Vitalis martyr, Vitus et ipse simul,
Fortunatus adest, Felix Tiburtius atque,
Servilianus amor, Sulpitiusque pius.
Marius et Martha pariter cum pignore bino,
Martialis martyr cum Diogene simul.
Sanctus Firminus, Liberalis Fuscianusque,
Rusticus et Firmus, Castulus atque Zenon.
Cum quibus en gaudet hic Victoricius apte,
Gentianus martyr congratulando manet.
Hos peto tu, orator, precibus placare patronos,
Si velis summi scandere regna Patris.

XXXV. — [a] *Ad altare sancti Stephani.*

Levita hanc Stephanus simul et Laurentius aram
Exornant meritis, Pancratiusque pius.
Donatus, Victor, Vincentius, et Cyriacus,
Quintinus martyr atque Sebastianus,
Cumque quater denis Ferrutius ipse precando
Instat martyribus, poscite lucis opem.

XXXVI. — [b] *Ad altare sancti Clementis.*

Hic Clemens martyr, pariter cum martyre Lino,
Sanctus Alexander et Favianus adest.
Marcellus, Stephanus, Cornelius et Cyprianus,
Lactantum et turba sanguine tincta suo.
Aureus hic præsul Justinus martyr et ipse
Rite juvant precibus atque bonis meritis,
Hisque Saturninus martyrque Georgius apte
Exorat junctus pro populis Dominum.

[c] XXXVII. — *Ad altare sanctæ Agathæ virginis.*

Martyr Agatha Dei, Petronella, et tu Juliana,
Lucia, Perpetua, nosque Sabina fove.
Praxede cum sacra foveas nos, virgo Basilla,
Sicque piis meritis sancta Pudentiana.
Regina virgo conjuncta sororibus istis.
Tu nobis pandas regna poli precibus.

A XXXVIII. — [d] *Ad altare sancti Lucæ evangelistæ.*

Lucas qui scripsit cum gestis dogmata Christi,
Vinclis hic Petri mixta locat spolia.
Augustinus adest, Germanus, ipse Remeius [e],
Maximinus præsul atque Medardus ovat.
Ambrosius doctor, Eusebius atque Vedastus
Suppremi nobis numen adesse petunt.
His simul adjunctus pro nobis martyr et Hermes
Exorat Dominum, postulat et veniam.

XXXIX. — [f] *Ad altare sancti Marci evangelistæ.*

Marcus Evangelium qui scripserat arte Pelasga,
Martyre cum Paulo hic atque Joanne manet.
Ipse Valentinus, Gorgonius atque Nazarius,
B Germani, et septem, Gordianusque simul.
Candidus, Exuperus, Victor, Mauritius atque
Silenus martyr et Timotheus ovat.
Abdoque cum Senne, Prothus martyrque Hyacinthus,
Quos nobis, Christe, rite favere facis.

XL. — *Ad altare sanctæ Agnetis Virginis.*

Agnes et Euphemia, Genoeva, Susanna, Columba,
Hoc altare ornant rite suis precibus.
Cum queis tu, Brigida, et tu, virgo Scholastica, sem-
Placatum nobis Altithronum facias. [per

XLI. — *Ad altare* [g] *sancti Benedicti in crypta occidentali.*

Hanc, Benedicte Pater, cryptam tutaberis aram,
Sanctus Honoratus hanc simul ipse colit.
C Eucherius, Trudo, Arnulphus, Servasius [h] atque,
Cuthbertus, Beda hic Equitiusque manent.
Hicque Columbanus fixa stat rite columna,
Martyris et tumulo subsidia apta feret.

XLII. — *Ad altare sancti Ignatii.*

Hunc titulum martyr Ignatius et Florianus,
Ursicinus servat atque Rogatianus.
Emmeramus adest, Julianus, Patriciusque,
Sanctus Wigbertus, martyr et Hippolytus.

XLIII. — [i] *In cœmeterio fratrum in Ecclesia sancti Michaelis, in primo altare.*

Hoc altare Deo dedicatum est maxime Christo,
Cujus hic tumulus nostra sepulcra juvat.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Secundum ordine inter editas basilicæ epigraphas, cujus ibi titulus : *In porticu septentrionali, in sinistra, absidæ orientalis.*

[b] Quartum in editis, scriptumque fuit vel insculptum, *Dextræ absidis orientalis, in porticu basilicæ meridianæ.*

[c] Dedicationis actio : *In parte septentrionali transversæ domus.* Et distichon illic omissum :

> Praxede cum sacra foveas nos, virgo Basilla ;
> Sicque piis meritis, sancta Pudentiana.

[d] Huic epigrammati titulum olim dedimus a loco. *In sinistra arcus, qui respicit domum orientalem.* Jamque carnem id tetrasticho novo cumulatum cernis.

[e] Remigius.

[f] Titulus editi carminis : *In dextra ejusdem,* Carmen autem duobus, qui ibi præteriti fuere, versiculis explendum est.

D

> Candidus Exuperus, etc.
> Silenus martyr, et Timotheus ovat.
> Abdoque cum Senne, Protus martyrque Hyacinthus,
> Quos nobis, etc.

[g] Accessit hac editione distichon, quod suppressum est in Actis dedicationis.

> Eucherius, Trudo, Arnulphus, Servatius atque
> Cuthbertus, Beda hic, Equitiusque manent.

[h] *Servatius*, nisi sit Gervasius.

[i] Cœmeterium hoc, cum singularis artificii templo, anno 822 ab Heistolfo Moguntiacensi archiepiscopo dedicatum ; et versuum ornamenta, quæ hic leguntur lib. II Antiq, Fuld , c 5, memoriæ tradidimus. Superest interjectus basilicæ ad septentrionem collis, et S. Michaelis præpositura et templo, ex ruderibus veteris ecclesiæ suscitato, non ignobilis.

Pars [illegible]
Hic Christi [illegible]
Hic Michael princeps [illegible]
Victor[illegible]
Privatus [illegible]
Suscipiens [illegible]
Sulpicius praesul [illegible]
Hic monachus [illegible]
Cum quibus hic semper [illegible]
Virgo sacrata Deo, martyr [illegible]

XLIV. — In [illegible]

Hic Ananias adest, martyr Desiderius atque
Rex [illegible]
Tuque quoque, Christophore, martyr [illegible]
Cumque [illegible]

XLV. — In [illegible]

Paulinus praesul, [illegible]
Sanctus et Isidorus, [illegible]
Hunc [illegible]
Assistunt [illegible]

XLVI. — [illegible]

Hoc altare tenens [illegible]
Et Christi martyr [illegible]
Cui quoque conjunctus [illegible]
Aequali et meritis [illegible]
Non minor ergo [illegible]
Hic ovat et precibus [illegible]

XLVII. — In [illegible]

Hic, Pater [illegible]
Tu Benedicte, [illegible]
Cui soror adjuncta, [illegible]
Tu tibi [illegible]
Martyr Anastasia, [illegible]
Pro nobis Christo [illegible]

XLVIII. — In [illegible]

Annue Christe Deus, [illegible]
Assistat [illegible]
Martinus praesul, martyr [illegible] atque
Propitiam [illegible]
Cassius, [illegible]

[illegible]

LI. — [illegible]

Hic [illegible]
[illegible]
Marcellus [illegible]
B [illegible]
[illegible]

[illegible]

LII. — [illegible]

[illegible]

LIII. — [illegible]

[illegible]

LIV. — [illegible]

[illegible]

LVI.

[illegible]

LVII.

[illegible]

NOTAE CHRISTOPHORI BROWERI.

[illegible]

Cum Sixto et Lino hic ecce aderunt sociis.
Deprecor, o lector, quicumque cernuus intres,
Ut studeas votis rite placare Deum.

LVIII.

Cœtus apostolicus cum hic pictis rite ministris,
Hoc altare tenet atque juvat meritis.

LIX.

Virgo Maria Dei genitrix hanc continet aram,
Cœlica martyr Agnes Agatha simul.

LX.

Lucia, Juliana simul et Scholastica virgo,
Valde juvant precibus atque piant meritis.

LXI.

Martinus præsul, Antonius et Benedictus
Hanc cryptam inhabitant et titulum retinent.
Hic papa Gregorius, hic Gallus Equitiusque
Cum Columbano vota pia accipiant.

LXII. — *Exhortatio fratrum ad orationem.*

Currite vos, fratres, ad cœli culmina prompti,
Christus in arce sedens præmia magna parat.
Sanctus Anastasius promittit gaudia vera,
Quæ vobis Christus Rex pius ipse dabit.
Nos quoque vobiscum, quo gaudia prenditis alma.
Poscimus hinc rapide ecce valete simul.
Si tu, lector, amas custodem noscere templi
Accubitor Domini ipse Joannis adest.
Hic frater Domini Jacobus, hic virgo Maria,
Martyr et antistes hic Bonifacius est.
Clemens clementer, Pancratius et Julianus
Excipiunt vota hic atque Deo referunt.

LXIII. — *Versus in ecclesia Dei genitricis.*

Suavior et roseo nimium rubicundior ostro,
Vincis aromaticas mentis odore comas.
Chara, benigna, micans, pia, sancta, verenda, ve-
[nusta
Flos, decus, ara, nitor, palma, corona, pudor.

LXIV. — [a] *In ecclesia S. Mariæ, quæ in loco qui vocatur Holzkyricha est constructa, juxta introitum ejus hi descripti sunt versus.*

Quisquis hanc aulam petiturus gressibus intrat,
Agnoscat primum quid locus hic habeat.
Virginis hic matris sacra pignora rite locantur,
Hanc aulam et totam ipsa dicat meritis.
Cum qua sanctorum turba hic pie nobilis astat
Suscipiens vota atque Deo referet.
Uude decet valde quod cordis pura voluntas.

A Sermoneque cum factis dona superna petant.

LXV. — *In sepulcro SS. martyrum qui ibi requiescunt hi continentur versus.*

Ecce viros istos præclaros valde patronos
Roma decus orbis miserat huc pariter :
Quos quoque Rabanus humilis susceperat abbas,
Præsule cum Humberto rite locavit et hic.
Hic pausat Magnus, martyr Januarius atque,
Officio insignes atque sacris meritis
Qui cum pontifice Xysto mucrone perempti
Levitæ cœlo reddiderant animos.

LXVI. — *In primo altare.*

Virgo Maria Dei genitrix, hæc aula resultat
Ecce tibi, et tota fulget honore tuo.
B Virginibus præsens sacra hæc decoratur et ara,
Qua supra pietas absida læta notat,
Cum quibus et sancta Praxis ovat atque Basilla,
Candida virgo simul atque Pudentiana.

LXVII. — *In dextro altare.*

Cœtus apostolicus hanc sacram continet aram,
Adjuvat et precibus, ornat, amore colit.
Vos quoque qui intrastis, cervices flectite vestras,
Devoto hic corde poscite lucis opem.

LXVIII. — *In sinistro altare.*

Clarus in orbe soli martyr Bonifacius istud
Obtinet altare cum sociis pariter,
Quorum si lector tu noscere nomina quæris,
Inspice picturam, et relege titulos.

C LXIX. — *Ad crucem.*

Qui crucis lignum, quo Christus sæcla beavit,
Emblemate inclusum arx tenet ista crucis.
Baptistæ et Christi spolia tenet ara sacrata,
Doctoris Pauli relliquias pariter.
Scriptor Evangelii Marcus cum compare Luca,
Sennen atque Abdo hanc et amore colunt,
Sanctus et Hippolytus Prothus, martyrque Hyacin-
His simul adjuncti mixta locant spolia. [thus,

LXX. — *In crypta.*

Martinus præsul simul et Gregorius almus
Hanc aram meritis rite colunt propriis ;
Cum quibus Equitius ovat atque Antonius abbas,
D Sanctus Maximinus pastor et ipse pius.

LXXI. — *In capella.*

Culmen apostolicum, Petrus Paulusque magister,
Hoc altare suis rite dicant spoliis.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Waldztaia regione apud Mœnum, prope ab Odonis silva, immensæ olim magnitudinis, hanc ecclesiam cum monasterio, in Antiq. Fuld. libris, sitam ostendimus ; quæ hodieque primariæ congregationis præposituris annumeratur. Locus Holzkyricha dictus, quia ecclesia quæ ex κυριακῷ Græco, Germanis *kyricha*, nemoroso in solo et cæduis fertili, quod iisdem *holz*, exstructa. Et recte dicti ejus tractus homines *waldsassen*, seu nemoris accolæ. Origines loci alibi, et præclare Rudolphus, sæpe nobis laudatus, divorum Januarii et Magni, qui hic nominantur a Rabano, evectionem descripsit. Etenim Humberti Wirziburgensis episcopi studium, cujus in diœcesi monasterium id erectum, excitavit, ut ossa martyrum is venerabiliter conderet ; atque inde Rabanus, machina super sepulchro lignea affabre exstructa, et vario metallo inducta, versus addidit qui hic epigrammate 65 leguntur : *Ecce viros istos* quos eodem Rudolphus in Acta misit.

Pontifices summi Xystus Bonifacius atque,
Martyrio insignes, hic habitant pariter.
Commanet hicque simul Felicissimus Agapitusque,
Levitae sacri, testes uterque Dei.
Flectite vos genua, qui intratis limina sacra,
Christus adest rector, poscite lucis opem;
Per quam omnes fidei testes meruere salutem:
Gaudet et orbis totus, pontus, arva, polus.
Vellere candidior, fulvo rutilantior auro,
Fulgidior radiis, dulcior ore favo.
Haec tibi, sim indignus quamvis, corde, ore susurro:
Spes mihi sit veniae, quae velut orbis opem.

LXXII. [a]

(Defectus.)

Hic quoque, qui statis, cervices flectite vestras.
Solvite vincla pedum, mundi secludite curas,
Christus adest rector, sanctorum exercitus omnis.
Poscite lucis opem, tenebrarum linquite curas.

LXXIII. — [b] *Versus ante litaniam fiant.*

Arbiter omnitenens, rerum tu summe creator,
Aspera de asperis omnipotens genitor.
Omnipotens genitor, ex quo sunt omnia bona,
Primigenum, aeternum, tu miserere hinc.
Filius ipse Dei, per quem sunt condita cuncta,
Tu Domine nostri miserere, quaeso, precor.
Spiritus alme Dei, coeli terraeque repertor,
In quo sunt cuncta, tu pia vota vide.
Trinus personis, natura simpliciter unus,
O Deus altithrone semper adesto pius.
Clara Dei genitrix, sanctissima virgo Maria,
Ora pro nobis, rite favendo, Deum.
Pro nobis posce Michael archangelus ipse,
Et Gabriel fortis et Raphael medicus,
Cum aetherea turma placantes tempora superna.
Propitium nobis Conditorem facite.
Zachariae natus, posco cunctique prophetae.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI

[a] Post magnum hiatum et paginas aliquot membranae detractas, leguntur haec carminum paralipomena, quae ex Fortunati libro VIII, poem. 5, cui titulus : *In laudem S. Mariae virginis et matris Domini*, decerpta sunt. Nam ea quae hic praescribuntur titulo 63 : *Versus in aetatem Dei genitricis*, cum iis quae num. 73 excurrunt perperam miscentur. Apud Fortunatum enim in epilogo poematis hoc ordine leguntur :

Pulchra super gemmas splendidior sola stantibus, etc.

Facile itaque jacturam hanc ferremus, si Fortunati quod opinamur, prolixum poema hic intextum fuerit.

[b] Notabilis hic veteris litaniae ritus expressus, qui in nostram aetatem usque propagatus, ut ab invocatione sanctissimae Trinitatis gradatim per sanctorum certas classes supplicatio fiatur, Agni Dei, id est, Christi Domini nostri, ope et misericordia implorata. Mos autem christianis Rabani aevo videtur, ut ad facilitatem cantum et harmoniam litaniae metro conciperent, cujusmodi tomo V Antiq. Lect. a S. Galli duobus eruditis et rara pietate monachis elaboratae afferuntur, Ratperto et Notkero : et nos jam promemus eam quam a Rabano aut [illegible] cujuspiam ingenio profectam suspicabamur, et in [illegible] aliam [illegible], et ad hanc diem in Supplicationem [illegible] a monasterio Fuldensi [illegible] solitam [illegible]. Verum accuratius S. Galli monumentis inspectis, priorem versus Hartmanno sive Hartmundo Rabani discipulo ascriptam animadvertimus, quem Trithemius et Henricus Canisii notae tom. V Antiq. Lect. Porro litaniae illi epigrapho datur :

Ad processionem dicitur [illegible]

Earumque tenor hic est :

Humili prece, et sincera devotione
Ad te clamantes semper exaudi nos.
Summe et omnipotens Genitor, qui cuncta creasti,
Eternus, Christe Filius atque Deus, etc.

Collatis autem cum vulgatis manuscriptis Fuldensibus, lectionis et ordinis magnam varietatem deprehendimus, ita ut Sangallensis, exceptis nonnullis immutatis, litaniam a Rabano forte concinnatam ad sui monasterii usum transtulisse conjici possit.

Fulg. Perpetua radians cum virginitate [illegible]
Fuld. Perpetua semper radians cum virginitate.

Hunc post apostolorum invocationem, a versu hic :

Vos bona [illegible], interponunt Fuldenses tetrastichon :

[illegible]

Rursum post versum :

[illegible]

Fuldenses ordinem interpolant, et martyrum diversorum patrocinia expostulant :

[illegible]

Hinc jam subjiciunt :

O [illegible], etc.
Fulg. O [illegible]
Fuld. O [illegible]

Claudunt Litaniam Fuldenses graeco distichon :

[illegible]

Atque haec [illegible], ad [illegible] Fuldae, [illegible] a Nicolao III pontifice [illegible] Antiq. Lect. tom. V.

Et sancti [illegible]
Cœtus apostolicus [illegible]
Tu pe[illegible]
Claviger [illegible]
Andreas [illegible]
Thomas cum [illegible]
Matth[illegible]
Doctrina gratulans, rutilans et sanguine rubro,
Victorum alme chorus, nos rege tu monitis
Barnabas, Silas, Stephanus Marcusque Titusque,
Lucas, et Clemens, sanctus Apollinaris.
Sixtus, Alexander, Cornelius et Cyprianus,
Felix, Urbanus, Mauritiusque prius.
Cum queis tu doctor Bonifacius, inclyte martyr,
Placans Altithronum, funde preces, petimus.
Alme tuos socios moneas, Martine, precamur,
Pro nobis Dominum poscere rite pium.
Hoc Leo, Sylvester simul, [illegible] confessor Amandus,
Ambrosius præsul [illegible]
Augustinus honor, doctor Hieronymus, atque
Maximinus pastor Eusebiusque gerat.
Hoc, Benedicte, tuis monachis impende precamur,
Cum Antonio et Paulo [illegible]
Martyr Agatha Dei, foveas eos rite precamur,
Agnes sic virgo, sic et Anastasia:
Lucia, Balbina, Petronella, Eulalia, Thecla,
Regina, Euphemia, Cecilia, Sotheris,
Eugenia, Prisca, Monegundis, Praxidis, Afra,
Christina, Brigida, turbaque casta poli.
Cœlicolæ cuncti, sanctorum exercitus omnis
Hoc precibus agite, ut nos Deus ipse juvet.
Expurget miserans, exaltet, diligat, ornet,
Illæsos servet, protegat atque regat.
Det pacem veram, [illegible]
Actus det placidos spemque fidemque bonam,
Virtutum * copiam tribuat mentemque benignam,
Et carnem castam, tempus et omne bonum,

A [illegible] victum, vestem, fidos det semper amicos,
[illegible] procul,
[illegible] depellat, morbos simul auferat omnes,
[illegible] insidias.
Curramus læti, ut capiamus regna beata,
Cum Christo sursum semper in arce poli.
Agnus sancte Dei, qui tollis crimina mundi,
Semper in æternum tu miserere tuis.
Tu nos, Christe, audi, tu exaudi, Christe, precamur,
Te sequimur, Christe, te volumus, cupimus.
O Domine, salva, quia vitam quærimus abs te,
Redde tuum vultum, sic erit atque satis.
Tu quo virtus, tu vita es, Christe perennis,
Tu, Christe, eleison, tu, Kyrie, eleison.
Amen.

B

LXXIV. — *De prudentia.*

Virtutum species primum prudentia pandit,
Hæc recolit cuncta, dictat honesta bona.

LXXV. — *De justitia et pietate.*

Justitia et pietas par pactum servat et omne
Judicium ritu ordinat ipsa suo.

LXXVI. — *De fortitudine patientiæ.*

Fortiter adversa virtus patientia suffert,
Victrix confidens tristia cuncta fugat.

LXXVII. — *De temperantia.*

Temperat ergo bene jam cuncta modestia virtus,
Et clemens placide jura superna dabit.

(*Defectus ad pag.* VIII.)

C

TITULI ET INSCRIPTIONES ECCLESIÆ N.

AB OTGARIO ET RABANO RELIQUIIS ET ALIIS ORNAMENTIS INSTRUCTÆ.

LXXVIII. — [a] *Versus in tumulo sancti Sergii.*

Martyribus sanctis honor exstat maximus orbe,
Nomine pro Christi qui meruere mori.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Martyrum Sergii et Bacchi frequens in tabulis ecclesiasticis memoria. Fratres fuisse, et eorum pignora Roma in Germaniam translata, quod hic poetice quidem at vere canitur, non perinde testari possumus. Ad VII Octobris Martyrologium Romanum memorat eorum martyrium; et locus ubi Sergius quiescit, proditur Sergiopolis; aliaque ad horum martyrum præconium, in adnotationibus suis Cæsar Baronius ex Græcorum commentariis observavit. At ex Eoæ Euphratesia provincia quando in Occidentem, et ut hic Rabanus, in urbem Romuleam penetrarint, quis nobis ad [illegible] historiæ sanctorum offusæ tenebræ? Satis Gregorius Turonensis docet lib. Fr. VII, cap. 31, reliquias eorum Gallis innotuisse: satis Anastasius, Gregorio III sedente, diaconiam sub eorum titulo surrexisse. At corpora [illegible] Romam allata [illegible] tiacensis archiepiscopus a sancto Bonifacio quintus,

Romulea ex [illegible]
Advexit.

Quin et, basilica condita, monumentum sancto Sergio [illegible] Sane jucundum fuit, Antiq. Lect. Tomo V, hymnum legere, teste[illegible] quin[illegible]

D exprimeret, etsi non ita clare ut locum omnem tolleret ambigendi:

> [illegible] pretium sequentes,
> Quæsumus, nobis meritis favete,
> Nosos (morbus) ut vestri nequeat nocere
> Civibus istis.
> Hic topus (locus) vester vacitatur Alba,
> Civitas sacris decorata gazis,
> Quem sacro sancti cineres adornant,
> Somata (corpora) sancta.

Character ab ævo nepotum Caroli magni, cum hellenismi affectatione. Sed Albam hanc quis nobis geographus radio suo designet? in censu quidem suo plurimas id nominis urbes habet. Hagiologi recentiores, ut Wicelius in Choro sanctorum, et Martyrologium vulgo Petro Canisio ascriptum, hos martyres tradunt apud Venetos quiescere; quanquam Wicelius id constanter affirmari nolit. Ego, præeunte Ra[illegible] Moguntinam diœcesin importatos cogor credere. Atque ex sequentibus epigrammatis colligo, in celebri quadam basilica S. Sergii corpus aut ossa ejus præcipua deposita. Nam thecam qua componeretur, ei Rabanus faciendam curavit (*epigr.* 79), et confessionem sepulcri versiculis ornavit (*epigr.* 80); denique inchoatam ab Otgario ciborii structuram, superimpositam altari S. Martini, perfecit, utrius-

Excellens inter quos [illegible]

Qui cum fratre [illegible]

Romulea ex urbe [illegible]

Advexit, [illegible]

LXXII.

Hanc thecam [illegible]

[illegible]

SCHOLIA [illegible]

que divi, et S. Martini, qui [illegible] gundiae patronum, [illegible] apud [illegible] brum, ab [illegible] populi [illegible] pro conditore [illegible] aut [illegible] nent, quæ [illegible] vit. Consule de [illegible] lib. I, c. 10. Sed ad [illegible] quoque [illegible] Hal[illegible] nobilium provinciarum [illegible] qui per [illegible] servavit. Hic [illegible] perosis [illegible] tyrum [illegible] de re [illegible] et martyrum [illegible] fabulatum [illegible] Enimvero Aurei et Justini [illegible] rum conditorem [illegible] Dagobertum [illegible] regem ob lepræ [illegible] regno, [illegible] reperta [illegible] [illegible] et prædia [illegible] clarent [illegible]

[illegible]

LXXX. — *Super confessionem ipsius sepulcri.* A

Quisquis dona velit rite impetrare Tonantis,
Supplex poscat opem hic, martyrum et auxilium.

LXXXI. — *Super ciborio altaris sancti Martini hi versus sunt conscripti.*

Otgarius cœpit, Rabanus rite peregit,
Ciborii hanc arcem, Christe, tui famuli.
His tu mercedem tribuas in arce benignus,
Et requiem æternam omnipotens Dominus.
Præsul Martinus, martyr et Sergius almus,
Hos sacris meritis atque juvant precibus.
Peccati ut veniam accipiant ac munera lucis
Gaudia cum sanctis regna beata simul.

LXXXII. — *Versus in tabula inter seraphin posita.*

Hic Deus est Christus Dominus qui regnat ubique, B
Et cruce confixus noxia vincla rupit.

LXXXIII. — *Versus...*

[a] Pontifices isti hanc sedem rite tenebant,
Postquam hunc Hunni diripuere locum.
Sed numerum annorum certum quo quisque regebat,
Ecclesiam nusquam reperire haud potui.
Ast postquam summus præsul Bonifacius isthic
Ex Roma est missus rector ubique pius.
Isti post ipsum hanc sedem jure regebant.
Ordine pontificis officioque simul.

LXXXIV. — [b] *In ecclesia sanctæ Mariæ juxta sepulcrum sancti Bonifacii.*

Postquam martyrium explevit Bonifacius almus,
Martyr et antistes, æthera celsa petens,
[c] De Fresia huc vectus cum theca hac rite locatus,
Sanguinis hic partem liquerat hinc abiens.
[d] Desuper tunc tumulum Rabanus condere jussit
Ad laudem sancti exiguus famulus.
Indignus præsul vernaculus attamen hujus,
Pro quo tu, lector, funde preces Domino.

LXXXV. — *In ecclesia sancti Michaelis.*

[e] Hanc aulam precibus Michael archangelus ornat,
Martinus præsul adjuvat et meritis.
Scriptor Evangelii, Marcus, Bonifacius atque,
Agnes et virgo hic vota Deo referunt.

LXXXVI. — *In ecclesia sancti Salvatoris.*

Hinc pius ecce domum Salvator consecrat orbis
Hanc Baptista Dei vindicat atque sibi.
Hoc altare Petrus, Bonifacius et Kilianus,
Exornant meritis, laudibus atque suis.
Hicque Valentinus martyr Dionysius atque
Assistunt precibus, hicque Sebastianus.
Martinus præsul, Ambrosius atque sacerdos,
Hanc aram servant, sanctus et Hilarius.
Virgo Maria Dei genitrix hic cerne precantes,
Martyr Agatha Dei et Petronella simul.
Cor tibi sit mundum, sacra cum libamina tractas,
Sacrificans puras offer et ipse preces.
Hostia fit laudis semper gratissima Christo,
Cor quoque contritum respicit Omnipotens.

SCHOLIA CARISTOPHORI BROWERI.

[a] Agit de Moguntiacensium præsulum successione, atque eorum tantum, ut apparet, qui post Hunnicam cladem, puta ab anno Christi 451, præter propter subiere. Serarius certe noster, postquam ex Trithemio opinionem eorum qui quadraginta episcopos ante Bonifacium admittunt, quos recentiores alii tantum sexdecim agnoscunt, arripuit, et in eorum Chronologiam permultum certe lib. II Mogunt. Rerum, et subtiliter inquisivit, non habuit quo totam illam disputationem fulciret, graviorem auctorem, quam Meginfridum Fuldensem monachum, a Trithemio cum alibi, tum in præfatione ad Vitam S. Maximi Mog. episcopi laudatum : quippe de quo scribit, temporibus Ottonis II. et III Fuldæ vixisse, libros XXIV historiarum de temporibus gratiæ composuisse : ipsum Moguntinos præsules ante S. Bonifacium quadraginta commemorasse, eorum nomina, tempus et regiminis annos clare per ordinem expressisse, etc. Meginfridi quidem librorum nihil hic Fuldæ reperiri, sed nec aliunde erui, in tam utili reip. Christianæ negotio, sæpe doluimus. Nec minus tamen mirandum, si sua Trithemio constat fides, Rabanum in antiquitate Ecclesiæ suæ tam hospitem et peregrinum exstitisse, ut cum in monasterio Fuldensi, sæculo fere tardius Meginfrido, tam illustria documenta suppeterint, ipse omni doctrina liberaliter institutus, unde universum flumen erumperet a seclusa aliqua fontis aquula superatus sit. Sed tamen Serarius noster aurum multifariam defossum quasi commonstraturus, satis habuit si signa et notas ostenderet abditorum locorum quibus exploratis, lector sibi ipse foderet. Unde et numeros quoscunque præsulum non delendos putavit, sed servandos. In rebus enim perobscuris magnum afferre sæpe momentum, vel tenuissimum lucis alicujus radium. Neque diffitetur aut alienum vero censet, Moguntinæ Ecclesiæ per varios temporum casus interpontificia contigisse, aut vacua interstitia ; id quod in Albani et Theonesti Actis castigatioribus, et rituales ipsi libri fatentur, et in metropoli nostra Treverica observavimus, quando Treverensibus episcopis diœcesim patuisse per Germaniam primam, in qua Maguntiacum, ex Venerabilis Bedæ historia docuimus.

[b] Illustravit hunc locum Serarius noster Moguntiacis suis, lib. III, notat. 47. Sed qui maximum et decus et lumen afferunt loco, hucusque ignorati versus et priscus ecclesiæ titulus, qui nunc S. Joannis, olim sanctæ Dei genitricis, meritoque hujus ecclesiæ metropolis fabrica vicina censetur antiquior. Et probabile est conditorii religionem non mutasse locum, etsi sæpius instaurata sit.

[c] *De Fresia huc vectus, cum theca,* etc. Theca hæc forsitan humi mersa in conspicuo non est, si superest. Tumbam vocat epigraphe vetus. Leonino versu concepta et saxo insculpta.

[d] *Desuper hunc tumulum,* etc. Anno 857 tumulus hic conciderat, sed Gerlaci archiepiscopi studio restitutus est. Inde memoria nostra obsolescens, Rev. Stephani Suffraganei pietate refloruit, picturis et ingeniosis versibus australi parieti inscriptis, et quibus unum hoc :

Cum diversa hominum contentio, Friso parentem
Occidit, cæsum gestit habere Mogus.
Corpus habere nequit, spirantia suscipit exta,
Spiret ut hic pietas præsulis atque fides.

Tricesima namque die a martyrio, 5 Julii, cæsi martyris corpus, ut memorant prisci, adverso amne sponte Moguntiacum advenit.

[e] Ad Fuldana templa, et principis basilicæ ornatum, quæ de Mauri capella, ara vel capsa, figuris, cruce Guntramni comitis aliisque crucibus scribit, dum certiora sese offerant, hæc omnia refero.

LXXXVII. — [a] *In ecclesia* [illegible].

Scriptor Evangelii dilectus ubi Joannes,
Cum Luca hanc aulam consecrat ore [illegible].
Imbuit hanc aram Cornelius et Cyprianus,
Ipse Bonifacius atque Dionysius.
Hic precibus astat Vincentius et Cyriacus,
Cumque Valentino Rusticus astat ovans.
Gorgonius martyr, Pancratius ipse, Naborque
Assistunt precibus hicque Sebastianus.
Hoc altare Petrus, Andreas, Paulus et ipse,
Exornant meritis atque sacris precibus.
Cum quibus hic gaudens Martinus præsul ovanter,
Assistit votis sanctus et Hilarius.
Virgo Maria Dei genitrix intacta Tonantis,
Hic præsens adsis ipsa tuis famulis.
Lucia, Cecilia, atque Agnes et martyr Agatha,
Adsint hic tecum nosque juvent precibus.

LXXXVIII. — *In capella Mauri.*

Omnibus est locuples, qui rebus abundat honestis,
Cui superas Christus divitias tribuit.
Flecte genu, qui intras, Christum tu et pronus adora,
Cujus imago super picta colore micat.
Lux, via, vita, salus, sit merces omnibus isthic
Qui Christo reddunt debita vota pie.
En una templum Domino hic parte ministro,
Devotis aliam reddo domum famulis.
Quam dulce et gratum est, fratres perpendite cuncti,
Stare choro, et placidis cœlestia psallere verbis!

LXXXIX. — *Item in eadem capella de pueris.*

Gratia clave aperit quæ clausa prophetia condit,
Quæ lex significat, et quæ hagiographa figurat,
Psallite vos, pueri læti, et benedicite Christo,
Ipse dabit vobis præmia læta polo.

XC. — *De cruce.*

Vexillum Domini qui vicit tartara Christi,
En rubet hic pictum luce micando nova.
Quisquis hanc cernis, lætus tu dicito Christo:
Semper in æternum gloria magna Deo.

XCI. — *Item.*

Crux veneranda Dei solis hac fulget ab ortu,
Mitigat hæc Austri minitantia flabra procellis.
Hæc Zephyri nimbos et flumina pellit ab æde,
Hæc Boreæ gelidos compescit frigora flatus.
Christe pius Domine vatum cor dirige dextra,
Verba Deus famulo redde probata tuo.

XCII. — *In ara Mauri vel in capsa.*

Hæc plaga martyribus decoratur namque beatis,
Hæc confessorum spoliis pars ista refulget,
Hac patres et sancti numerantur parte prophetæ,
Virginibus sacris hic præstat virgo Maria.

Omnibus his sanctis digne celebrentur honores:
Omnibus hanc aram Hrabanus et ipse dedit.

XCIII. — *De cruce.*

Crux micat alma Dei, divinis munere plena,
Sanguine quam Christus consecrat ipse suo.
Quam precor astantes cuncti simulque sedentes,
Condigna laude semper amate piam.

XCIV. — *Item.*

Qui crucis conditor possedit dona beata,
Vos cordis et carnis protegat atque regat.
Consilium prudens tribuat atque stilo verbum,
Actum pacificum, tempus et omne bonum.

XCV. — *Item.*

Qui crucis mediatus renovavit sanguine mundum,
Per crucis hoc signum hanc fovet ipse domum.

XCVI. — *Item.*

Crux hæc sancta Dei consignet munera mensæ,
Divino dono fertilis cum dapibus.
Et Pater ipse velint [illegible] mittere, largus
Sis nobis semper hospitio esto memor.

XCVII. — *Item.*

En crux alma Dei veneranda fulget in aula,
Quæ Salvatoris tincta cruore fuit.
Hanc, precor, ornate submissi dicite laudes,
A Christo Domino poscite læta opera.

XCVIII. — *In cruce Gundrammi amici.*

Crux quoque certa salus mundi et cœlestia regna est,
Perpetuam vitam conferet ipsa piis.
Nam crucis hoc signum Gundrammus poneret esse
Cui Deus omnipotens præmia læta paret.

XCIX. — *De reliquiis in quadam arca positis.*

Angelicæ alis hanc arcam tegunt ubique,
Ecce beata cohors Agnum circumdat honeste.
Et præsul, et martyr, virgo et apostolus.

C.

Quos vetus atque nova habent lex sacra pariter,
Hic patrum spolia nostra pie viscera condunt.

CI.

Martyris hic almi pia condita membra quiescunt,
Quæ Christo agnos glorificare cupit.
Hic clausus gemmæ, [illegible] reddantur [illegible]
Infirmis curam, [illegible] et [illegible].

CII. — *Ad altare sancti Petri.*

Cœtus apostolicus pariter cum principe Petro,
Hoc altare tenens incolumem faciant.
Ipse sibi commissum pastor servat ovile,
Protegat atque regat, [illegible] atque polo.

CIII. — *Versus* [illegible] [b] *Permenio scribendi.*

Permenius præsul Christi, confessor et ipse,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] At quod, *In ecclesia* [illegible], scripsimus, investigatione loci non obvii, fateor, aliunde exspectari judicium.

[b] Primmus, Permenius, Pyrmenius, aliaque varietate hujus episcopi nomina legunt veteres. Metodunum an Moguntiam, in quo [illegible] est. In [illegible] [illegible] Treverensi [illegible] Mediomatricorum [illegible] Mettenses [illegible] [illegible] Mettenses [illegible] Metten-

Hanc [illegible]
Qui propter Christum præsentia gaudia mundi,
  Spernens, [illegible]
Deseruit patriam gentem simul atque propinquos,
  Ac peregrina petens, æthera promeruit.
Gentem hic Francorum quæsivit dogmate claro
  Plurima construxit et loca sancta Deo.
Hic quoque nunc pausat deponens corporis artus,
  Atque anima [illegible]
Adjuvat et quousque [hos] qui digne cœlestia quærunt,
  Riteque conservat ipse suos famulos.

CIV.

Crux ovat orbis honor, Christi victoria clara,
  Gloria sanctorum, palma, decus fidei.

CV.

Hic sal et corpus, sanctorum hic pignora sacra,
Exorcismi, oleum, medicina, hic chrisma salutis.

CVI. — *Versus in sepulcro* [a] *sancti Ferrutii martyris.*

Martyris ergo sacri dudum hunc transtulit ossa,
  Ferrutii Lullus præsul et Urbis honor.
Riculphus post hæc, Haistulphus præsul et ipse,
  Amplificant aulam, ædificant tumulum.
Quorum successor vilis Rabanus, ad instar
  Majorum, hanc arcam condidit et titulum.

CVII.

Grandis honor Christi cultoribus exstat ubique,
  [illegible] jam posuere animam.
Horum nam unus erat Ferrutius almus et aptus
  Martyr, cum Albano testificans socio.
Præmia queis Christus tribuit pro sanguine fuso
  Æternam vitam et regna superna poli.
Edidit hos versus Rabanus, coactus amore
  Sanctorum, omnipotens cui miserere Deus.

XVIII. — *Versus ad sepulcrum* [b] *sancti Justini confessoris.*

Presbyter egregius simul et confessor honestus
  Isthic Justinus pausat honorifice.
Quem Otgarius præsul Romana ascivit ab urbe et
  Ecclesiam ædificans ossa sacra hic posuit.
Iste quidem sanctus, quanquam in sanguine fuso
  Carne esset martyr, mente tamen fuerat.
Corpora sanctorum, qui sunt pro nomine Christi
  Carne trucidati, condidit et tumulo.
Hinc laudem in terra meruit, atque insuper arce
  Cœlorum vitam et regna beata simul
Hos ego Rabanus versus feci, et precor ut me
  Commendes, lector, tu precibus Domino.

CIX. — [c] *De capsa quam [illegible] monachus fecit.*

En arca hæc claustro custodit maxime capsam

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

sem malumus. Attigit hanc controversiam, Rerum Boic. lib. v Marcus Velserus, et Caroli Martelli temporibus ait in Germaniam venisse ; ut Molani Chronologiam hic prætercam, qui ad 3 Novembris, quo depositio S. Priminii celebratur, obiisse vult, anno 1034. Eisengreinius in Catalogo testium verit. Vitæ Priminii auctores laudat Warmannum episcopum Constantiensem, Henricum comitem a Cahye, Augiensem abbatem, et in Acronii lacus insula Augiæ divitis, quod monasterio nomen, conditorem laudat impense Walafridus Strabus, non usquequaque remotus ab ætate Perminii, et istius gregis archimandrita. Eum sæpe cito ex Antiq. Lection., tom. VI:

> Rhenus ab Ausonio, quo ducitur Alpinus, æquor
> Miscet in occiduis diffusus partibus ingens
> Illius in medio suspenditur insula fluctu.
> Augia nomen habens ; jacet hanc Germania circa
> Hæc solet egregias monachorum gignere turmas.
> Primus in hac sanctus construxit mœnia præsul
> Priminius, ternisque gregem protexerat annis.

Quia vero versus quos illustramus petiti a Rabano, quo servirent memoriæ, ubi præsulis defuncti corpus depositum fuit, facem nobis præclaram Walafridus accendit, cum sæpulturæ locum renudavit. Subjici enim hosce versus :

> Hujus quisque velit sanctam cognoscere vitam.
> Ipsa sepulcra petat ; satis ipse probabit in Hornbach.

Atqui Hornbach monasterium est S. Benedicti Metensis diœcesis, in Hendefruchi tractu, haud procul oppido Biponte, cujus Thrithemius, Chronico Hirsaugiensi, ad an. [illegible] an. 147[illegible] meminit, et [illegible] Stephano episcopo.

[a] De Ferrutio [illegible] multa promit auctor [illegible] lib. II, cap. [illegible], lib. IV, ad S. Lulli Vitam. Quia vero martyris Castelli, quod contra [illegible] squalore cousummatus dicitur, indeque a Lullo transportatus in monasterium [illegible], nunc Canonicorum collegium, Bleidenstadt, diligentius hic despiciendum erit Moguntinis, quia quomodo una cum Albano Martyrium is obierit, quando Rabanus ita loquitur :

> Martyr cum Albano testificans socio :

nemine post Rabanum, quod sciam, sive veterum, sive recentiorum, in illius palmæ societatem ascribente Ferrutium? Scilicet recte fatetur Meginhardus suo tempore latuisse Actus S. Ferrutii, sive scriptorum penuria, sive deperiisse bellorum turbinibus ; unde translationis ille tantum memoriam attigit. Nam ubi a Lullo conditum exornatumque scripsit Bleidenstadium, ejus successores addit Richolffum, Haistolphum, Rabanum, eadem devotione locum sanctum colluisse, ecclesiam amplificasse, tumbam sanctarum exuviarum decenter composuisse ; pauperes Christi, pro sacris ossibus excubantes, humanitatis summa consolatione fovisse. Quæ eadem duobus his epigrammatis complexus est Rabanus ; et hoc insuper, majorum exemplo, arcam ibi et titulum martyri condidisse ipsiusque studio et amore scripsisse laudes.

[b] Justini confessoris his sepulcrum, postea basilicæ vel templi S. Justino ob Otgario archiepiscopo Moguntino erecti quatuor altaria a numero 130 celebrabit, quæ ingenii sui monumentis ad posteros traducere studuit. Temporis et oblivionis usitata damna Justinum penitus nobis abstulerant, nisi Heiligenstadiensi basilicæ S. Martini ejus impressa vestigia fuissent. Transtulit ejus corpus Roma Otgarius, et sepulcro conditis ossibus epigraphen inscripsit Rabanus, qui presbyterum fuisse et tumulandis martyribus operam navasse in christianorum persecutione, meminit.

[c] Laudavimus in Antiq. Fuld., lib. I, solertiam veterum monachorum, in re quoque fabrili et pictoria. Utriusque hic artis excultæ specimen habes.

Quos Salvatoris gallis honore pa[illegible]
Virginis hoc sanctae pendentes [illegible]
Quae Dominum mundi edidit et almi.
Martinus praesul, simul hic [illegible]
Princeps et Petrus, pariter [illegible]
Et Dei Christi [illegible]
In [illegible] quattuor et [illegible]
Petrus cum Paulo [illegible] Virgo Maria,
Et Michael princeps [illegible]
Hoc opus, hoc [illegible]
Hic [illegible]
Ambobus Christus [illegible]
Hos, omnes sancti, [illegible]

CX. — *Versus in altare* [illegible]

Haec Theo[illegible] Christi [illegible] jussit
Rabanus praesul, [illegible]
In quo et [illegible] sanctum [illegible]
Quando [illegible]

CXI.

Presbyter et martyr Christi, Theodule, precamur,
Qui in caelis gaudes cum [illegible] patres,
Artifici ut veniam poscas et [illegible],
Gratia quod Christi [illegible]

CXII. — *In Ecclesia* [illegible] *quod dicitur* [illegible] *in arcum* [illegible] *altare.*

Hanc aulam Dominus Salvator [illegible]
Cujus hic [illegible]
Sanctus Alexander papa hic, Urbanus et alter,
Cornelius, Sixtus [illegible]
Hic, Theodule [illegible] martyr et presbyter almo,
[illegible]
Qui populum [illegible]
Et [illegible] Deus.

CXIII. — *In* [illegible] *altare.*

Princeps cum Petro hanc aram Paulusque [illegible]
Andreas et Jacob [illegible] apostolicus
Ornat, [illegible] meritis [illegible]
Devotique [illegible] populi.

CXIV. — *In* [illegible] *altare.*

Alma Dei genitrix, semper Virgo Maria,
Hoc [illegible]
[illegible] nostros [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

CXV. — *In* [illegible] *altare.*

[illegible]
[illegible]
Quae [illegible], Christe [illegible]
[illegible]

CXVI. — *In* [illegible] *altare.*

[illegible] praesul [illegible] et [illegible]
Sanctus [illegible]
Gregorius papa hic [illegible]
Ornant hanc aram [illegible]

CXVII. — *In* [illegible] *altare.*

Hanc [illegible]
[illegible]
Hic Leo papa [illegible]
[illegible]

CXVIII. — *In* [illegible] *altare.*

Hanc Dionysius, martyr Laurentius atque
[illegible]
[illegible]
[illegible]

CXIX. — *In* [illegible] *altare.*

Quattuor [illegible]
Sancti [illegible]

CXX. — *In* [illegible]

[illegible] pro Christi [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Theodule [illegible] martyr et [illegible]
[illegible] Alexandro [illegible]
Hic [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* [illegible] epigrammata hujus [illegible] data, atque in [illegible] in [illegible] sed [illegible] ad [illegible] ex [illegible] monasterium [illegible] ad annum 1041 [illegible] ad [illegible] in [illegible] regula S. Benedicti [illegible] ad [illegible] Lan[illegible] vendo [illegible] disciplinis [illegible] derat.

* Alexandri, Eventii et Theoduli martyrum [illegible] [illegible] Rabanus [illegible] Theo[illegible] Carolo Magno [illegible] in [illegible] in [illegible] et [illegible] Theodulum [illegible] [illegible] vestigiis adscivit.

Per pluresque annos combustus mansit inepte
Hic locus, et nullus jam reparavit eum;
Indignus donec Christi compunctus amore,
Rabanus præsul hunc renovandum adiit.
Qui ecclesiæ hanc ædem solers renovavit et aram,
A Construxit sancti corpus et huc retulit.

CXXI. — [a] *Hi versus scripti sunt in ecclesia sancti Wiberti confessoris, hoc est, in abside orientali, ubi ipse sanctus corpore quiescit.*

Hæc domus alma Dei sacrata est nomine Christi,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Friteslaria rursum hic et Herolsfeldia, amica viris apostolicis loca, ab oblivione nobis sæpe vindicanda sunt; et hoc obnoxius, quo ab hæresi magis atque magis obteruntur. Hoc egimus in Antiquitatum Fuldensium libris. Hic illustris basilicæ magnitudo in conspectu ponitur, quæ apud monasterium Herolsfeldiam olim exstructa est. Loci origines debentur Fuldensi congregationi. S. Lullus, Bonifacii discipulus et successor, incrementa dedit. Ac tenuia quidem aut obscura, ut omnium rerum, sic et monasterii et ecclesiæ hujus fuere principia, quando Friteslaria Lullo jubente, probante Carolo Magno, S. Wigberti corpus istuc advectum est: nam intervallo temporis Bruno Hirsfeldiæ, et Rabanus Fuldæ abbates, basilicæ grandioris fundamenta jecere. Testis domesticus Lambertus Hersfeldensis ad annum Christi 831. Sanctum vero Wigbertum sacra dignaque receptum sede, sed non hac ampliore, quæ titulis hic ornatur, res clara est. Et epigraphen illustrem olim eruimus, posterioris dedicationis notam, ab anno 852 quanquam pro certissima noluerimus haberi; in ea Ludovicus Pius imperator exstructor basilicæ nominatur, et biennio duntaxat chronologiam Lamberti supergreditur, qui quinquagesimo illius sæculi anno dedicatam affirmat. Ad certe rem non inutilem egerim, si Lupi servati, scriptoris egregii meo sensu, obscuram orationem de S. Wigberti translatione, interpretatione mea non nihil adjuvem. Is itaque duplicem eam agnoscit, primam ex Fritzlariensi cœnobio factam in oppidum Buriburgum, hinc alteram in monasterium Herolsfeldiense. Cæterum in amplissimo Hassonumpago, qui Saxoni limitaneus, apud Friteslarium vicum, primitiæ collectæ Hassonum ecclesiæ, qui populi ante Saxones cum Thuringis ad fidem Christianam conversi, et in limite regni adversus Saxones, æternos hostes, collocati, ut a S. Bonifacio ejusque discipulis impigre exculti sunt, ita Francico imperio militiæ strenuam operam navarunt. Limitem hunc describo, quidquid terrarum, ripis Adranæ, Fuldæ ac Visurgis, a septentrione, solstitio brumali versus occasum prætenditur: hac enim parte, præsertim a Lippia et Paderæ tractu, Saxones infesti Hassonibus vel Hassis imminebant. Ergo apud Adranam fluvium S. Bonifacius cum monasterium loco qui Friteslar dictus, Hassonibus exstruxisset, convenæ cœtusque religiosorum a feroci hoste, violato limite, sæpe divexati sunt; ægreque stationem incolæ tuebantur, donec placuit munitius oppidum, trans flumen, editiore loco condere, cui Buriburgo nomen exstitit. Huic cathedræ episcopalis honos obtigit, cujus procurationem penes S. Wigbertum Bonifacius esse voluit, qui simul et abbas Friteslariensis cœnobii, et, ut Lupus Servatus ait, ex quo omnia hæc haurimus, sacerdotis secundi ordinis dignitatem, puta apud Hassones, oppido Buriburgo sustinuit. Nam sacerdos secundi ordinis, vel suffraganeus, vel idem qui vicarius episcopi et archidiaconus, ut olim monuimus. Quin et B. Vitta, qui et Albuinus, Wigberti successor, diserte a Zacharia papa, Lupo Servato aliisque salutatur Buriburgensis ecclesiæ episcopus; ita ut manifestum sit, etiam publicis Zachariæ papæ rescriptis. Buriburgum episcopali sede cohonestatum. Buriburgi vero nomen, Rerum Moguntiacarum scriptor, mutatum suspicatur, aut alium in locum migrasse, quo minus promptum fuerit loci situm explorare. At qui Fritzlariam diligentius inspexerint, negant eo loco conditum quo nunc cernitur, sed ea regione cui nomen est *Frauvemünster*, aut monasterium B. Virginis: atque in vicinia Buriburgum, excelso in monte, qui e propinquo hodieque conspicatur trans flumen, situm fuisse tradunt. Rem prorsus hanc attestari videtur Lupus Servatus, qui in translatione S. Wigberti, quæ facta ex veteri domicilio cœnobii Friteslariensis clare meminit, vallem depressam interjectam fuisse, et medium flumen, quo superato, tanquam in vicinum montem, ubi Buriburgum recens munitum oppidum visebatur, minimo negotio evasum sit et sancti corpus in tutum receptum. Quare et topographi diligentiores Buriburgum vicino in monte trans Ederam in hostico Saxonibus obvertunt; Friteslariam citima regione versus Ful-
B dam et Visurgin describunt, quæ modo infernate rure fluminis Adranæ vel Ederæ ripam utramque ponte jungit. Buriburgum igitur vicinum Friteslariensi vico monasterioque stetit, munimentum adversus Saxones, sed cladibus etiam suis caducum atque hoc in oppido postquam translati præsulis Wigberti cineres quievere, memorabiles Hassonum eruptione clades Saxonibus, etiam superne datis auxiliis, illatæ; et ingens miraculorum lux apud sancti novum sepulcrum effulsit. Interim ecclesia princeps, quam S. Petri honori Bonifacius olim posuerat apud monasterium, ob incursus populationesque Saxonum assiduas, vasta ad tempus et inculta permansit, profanata sæpius ab hoste, qui equis ibi præsepia et stabula fecerat, visis etiam cœlestibus, adversum incendia aliosque casus bellorum custodita; quibus exterriti pagani et in fugam acti, libidinem nocendi posthabere coacti sunt. Præclare hæc publicis Fran-
C corum annalibus Lupi Servati aliorumque scriptorum litteris, ob miraculi magnitudinem ad posteros transmissa ac celebrata sunt. Regino ad annum 774, qui melioribus exemplaribus 773, Buriburgum castrum agnoscit et munitionem. Frideslare vero locum a castro diversum notat, in quo basilica a sanctæ memoriæ Bonifacio martyre consecrata, et circa eam patentibus locis, villarum ædificia. Cave vero in Lupi Servati cap. 24, ubi Albuinus dicitur præsul Friteslariensis ejusdem oppidi, Friteslarium cum oppido jungas, qui ab ipso aliisque priscis tantum locus dicitur, cum oppidi nomen de vicino Buriburgo, cujus fuit Albuinus episcopus, accipi debeat; et Friteslariensis monasterii tantum abbas exstiterit. Sed translationem alteram accuratius etiam prosequitur Lupus Servatus, imperatamque divinitus affirmat; forte ne prædam tandem barbari de sacro thesauro
D facerent: clam tamen exportari cineres oportuit, quo ne Buriburgi incolæ, pignoris amabilis accensi desiderio, bajulis id excuterent, aut evectionem prorsus impedirent. Quare ubi Lullus archiepiscopus, magnusque Carolus annuere, sanxit denique Albuinus episcopus Buriburgensis, ut fidi tres monachi S. Wigbertum Buriburgo exportarent, ac Herolsfeldii cœnobitæ justis honoribus eum ecxiperent. Ita factum, et in ecclesia Hersfeldensi principe loco magnifice conditus. Monumentum suæ in divum pietatis arcam Lullus erexit, ciborium Rabanus, ligneum culmen Eginhardus in translatione SS. Marcellini et Petri, appellavit, quam more tunc in Galliis Germaniaque recepto, auro argentoque et aliis metallis venuste contectam, sepulcro superposuit, Idibus Augusti, ipso imperatore Carolo operi favente. Cæterum hujus translationis annus, etsi a Lupo non exprimitur, haud ita multo post Saxonum incursiones tamen evenisse colligis ex ipsius verbis, cum aliquot interjectis annis, translatum narrat, puta ex quo

Cujus reliquias ara dicata tenet.
Praesepis hic pariter, et petra sacrata sepulcri,
Montis Oliveti mensaque juncta manent.
Discipulus Domini Thomas, Cosmasque Zoticus,
Cum Julia Lucia hanc tenent ipsi arcem.
Scriptor Evangelii Marcus, martyr Eustachiusque,
Sixtus et Albanus, Ferreolusque beatus,
Landebertus senior, Pancratius atque Georgius,
Cum Valentino sunt sociique simul.

CXXII. — *In absida versus occidens, juxta aram S. Petri et Pauli, hi versus continentur.*

Hoc altare Petrus princeps Paulusque magister,
Cum sancto Andrea rite precati merito.
Hic Clemens pastor, Marcellus papa beatus,
Sanctus Alexander, atque Callistus sanctus.
Inclytus Urbanus, Sylvester et Fabianus,
Pontifices summi hic vota pia suscipiunt.

CXXIII. — *Super praecessam [illegible] altare, in [illegible] parte [illegible].*

Hoc altare tenet Stephanus, Laurentius atque
Levitae officio martyrioque sacri.
Agapitus pariter et Felicissimus almus
Hunc titulum retinent atque decore merito.
Hic ovat et Zenon, Vincentius, atque [illegible]
Qui fuerant Christi, nunc et in arce manent.

CXXIV. — *Super dexteram [illegible] altare [illegible] scripti.*

Martyres insignes Venantius atque Quirinus,
Pontifices clari hunc titulum retinent:
Sanctus Alexander, Cornelius atque Eusebius,
Rectores summi sedis apostolicae.
Hic Isidorus ovat, pariter Theodotus et almus
Qui Christi testis clarus in orbe fuit.
Maximus Hippolytus, Victor et Candidus ipse
Cum quater his denis martyribus adsunt.

CXXV. — *In absida [illegible], juxta aram Dei genitricis, hi versi continentur.*

Virgo Dei Genitrix hanc aram in ipsa dicavit,
Hic tectum retinet virginumque choros:
Agnes, Cecilia, Juliana et martyr Agatha,
Euphemia, Eutropia atque Potentiana,
Rufina, Prisca, Emeritaque, et Lucia beata,
Hic adsunt sanctae Brigida et Eugenia.

CXXVI. — *Ubi praemissum [illegible], juxta [illegible] parte [illegible], hoc versus continetur.*

O Benedicte Pater, monachorum maxime pastor,
Hoc altare juva rite tuis precibus.

A Cum [illegible] praesule [illegible]
Hic adsunt [illegible]
Felix Jovianus [illegible]
Cum [illegible]

CXXVII. — *[illegible]*

Hoc altare tenet [illegible] atque [illegible],
Martyr [illegible] atque [illegible].
Vitus [illegible], Cosmas pariter et [illegible]
[illegible] pariter atque [illegible]
Sergius et Bacchus, [illegible] atque [illegible]
Sanctus [illegible] martyr et ipse [illegible]

CXXVIII. — *[illegible]*

B

Pax [illegible] Domini [illegible], qui Christus [illegible]
Portis [illegible] atque [illegible]
Papa [illegible] Gregorius, Martinus [illegible]
Ambrosius [illegible] atque [illegible]
Maximinus [illegible], Remigius
Virgo [illegible] et martyr [illegible]

CXXIX. — *[illegible]*

Hic [illegible] Christi, et [illegible]
Scriptor Evangelii atque [illegible]
[illegible], Chrysanthus martyr et almus
[illegible]
C Marcellinus adest martyr, et [illegible]
Nereus, Achilleus, [illegible]
[illegible] Marcus, [illegible]
Adjuncti [illegible]
[illegible] Tiburtius hic [illegible]
[illegible]
Quique [illegible] hic [illegible]
[illegible].
Orandi [illegible]

CXXX. — *[illegible]*

[illegible]
[illegible]
Hic [illegible] papa, [illegible]
[illegible]
D [illegible]
[illegible]

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Saxones, absentem Carolo in Italia contra Desiderium Longobardum bellum gerente, [illegible] [illegible]

[illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]

Theodulus martyr, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

CXXXI. — *In [illegible]*

Hoc altare [illegible]
Virginis et matris relliquiæque juvant.
Scriptor Evangelii Marcus, martyr Bonifacius atque,
Martyr et Albanus suscipiuntque preces.

CXXXII. — *[illegible] altare [illegible].*

Hic Stephanus martyr, martyr Laurentius æque
Sacra locant spolia atque aram retinent.
Sanctus Alexander, Urbanus papa beatus,
Severus præsul mixta locant spolia.

CXXXIII. — *In [illegible].*

Hanc aram Fabianus habet sanctissimus ecce
Cum Marcellino atque Petro sociis.
Hic ovat Agapitus, martyr Felicissimus atque
Sancta Felicitas martyr et ipsa sacra.

CXXXIV. — *[illegible]*

Alma crucis Jesu hic portio condita Christi est,
Quo ascendit cœlum, pars simul atque loci.
Principis hic Petri, Andreæ fratris et hujus
Multorum ad vitam pignora sacra manent.
Ecce Tiburtius hic fratre est cum Valeriano,
Astat Martinus et Benedictus ovans.
Cecilia hic martyr, Lioba et sanctissima virgo,
Vota pia accipiunt atque Deo referunt.

CXXXV. — *In [illegible] Philippi.*

Hoc altare tenet in domate rite Philippi,
Relliquias sacras, lector honeste, lege.
Hic mensæ Domini, hic portio sacra sepulcri est.
Hic Christi ascensus pars veneranda satis.
Hic Michael princeps turmæ cœlestis honorem.
Sortitur sancti atque viri pariter.
Albanus martyr, Bonifacius almus et ipse,
Cum Marcellino hic ovat atque Petro.
Martinus præsul, Benedictus nobilis abbas,
Gaudent orantes suscipiuntque preces.
Hic quicunque velis grata persolvere vota,
Hoc corde mundo tuo rogito facias.

CXXXVI. — *[illegible]*

Continet hæc ara sanctorum pignora sacra,
Et Christi Domini munera valde pia.
Nam crucis hic pars est, qua Christus sæcla beavit,
Quo crucifixus erat Calvariæque locus.
Præcursor Domini manet hic, Cyriacus et almus,
Martyr Fabianus, et Cyprianus adest.

A CXXXVII. — *In dextro altare.*

[illegible] venerantur sorte beata,
[illegible] Christi, nosque juvant precibus.

CXXXVIII. — *In sinistro altare.*

Hic genitrix Christi veneratur sancta Maria,
Virginibus sacris associata manet.
Hic Agnes martyr, Juliana martyr et ipsa.
Cecilia et Lioba, martyr Agatha simul.

CXXXIX. — *In ecclesia sancti Saturnini, in summo altare.*

Hoc templum Domini sacratum est nomine Christi,
Cujus hic dona condita rite micant.
Præsepis Domini, mensæ simul atque sepulcri
Ascensusque sui, portio sacra manet.
B Princeps hic Petrus pollet, Paulusque magister,
Insignesque viri martyrio rutilant.
Ecce Albanus adest, martyr Bonifacius atque.
Nomine pro Christi qui meruere mori.
Pontifices summi Martinus Remigiusque,
Confessorque simul rite Philippus ovant.

CXL. — *In dextro altare.*

En comites Christi bis seno munere clari
Aram hanc jure dicant atque piant precibus.

CXLI. — *In sinistro altare.*

Virgo Maria, Dei genitrix, hoc ipsa dicato
Altare, præsens atque juvato prece :
Virgineusque chorus pariter lætetur et almus,
Hic tecum gaudens adjuvet et meritis.
C Cecilia virgo hic, Agnes et martyr Agatha,
Lucia cum Lioba et Juliana manent.

CXLII. — *Ad crucem in medio ecclesiæ.*

Pars crucis hic Domini est, qui summus regnat in arce
Sanguine qui fuso sæcla beavit ovans.
Hic Michael gaudet, simul et Baptista Joannes,
Insignesque viri martyrio placiti.
Hic sanctus Stephanus, Fabianus cum Cyriaco
Atque Sebastiano martyrio rutilant.
Hic Benedictus ovat, hic papa Gregorius astat
Suscipiunt vota atque Deo referunt.

CXLIII.

Virgo Maria Dei genitrix intacta Tonantis
Cum Nato hanc aulam continet atque dicat.
D Petrus et Andreas fratres, hic Paulus et almus
Scriptor Evangelii atque Joannes ovat,
Hic præco insignis simul et Baptista Joannes,
Martinus præsul et Bonifacius est.
Levita hic Stephanus, Laurentius et Cyriacus,
Adsunt cum Albano atque Dionysio.

CXLIV.

Sanctus Maximinus, Germanus, Gregoriusque,
Pontifices clari, hic Ferrutiusque manent.
Hic Agnes virgo pariter et martyr Agatha.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Hanc in diœcesi Moguntina adhuc inquirimus.

[illegible]

Matthaeus et Simon, Thomas et Bartholomaeus,

[illegible]

CXLVI.

[illegible]

Hic Augustinus, Hieronymus [illegible]

[illegible]

CXLVII.

[illegible]

CXLVIII.

[illegible]

CXLIX. — [illegible]

[illegible]

SECTIO SECUNDA. — HYMNI.

I. — HYMNUS DE CHARITATE [illegible] FACTUS PENTAMETRO DACTYLICO.

Altaria, magnumque [illegible]

[illegible]

Charitas [illegible]

[illegible]

[illegible]

A Prædicatores fidei ut salutem
Mundus haberet.
Martyres cum virginibus paravit
Ad honorem Regis in arce magni.
Christianam ducit ad astra plebem ad
Gaudia vitæ.
Corpus hæc Christi copulans adunat.
Membra cum membris sociat valenter.
Membra supponit capiti, caput cum
Corpore jungit
Ecce hæc dilectio, vera arx,
Summa virtutum, caput et regina
Plenitudo hæc legis et utriusque
Fons bonitatis.
B Nemo viventum sine hac videbit
Regis æterni faciem, sed atra
Introibit tartara torret hunc quo
Inferus ardens.
Hancque mandatum vocitat novum auctor,
Hanc habere ejus comites jubebat
Valde, hinc nos hanc habeamus omnes
Pectore puro.

II. — [a] HYMNUS DE NATALE DOMINI.

Lumen clarum rite fulget
Orto magno sidere
Quod per totum splendet orbem,
Umbras noctis aufugans,
Christo nato Rege magno,
C Totus orbis gaudeat.
Dux de Juda, quem propheta
Olim jam prædixerat,
Lætus nobis esse venit,
Bethlem nascens inclyta.
Christo nato Rege magno,
Totus orbis gaudeat.
Hunc regalis virgo mater,
Partu gaudens edidit.
Quem Gabriel nuntiavit,
Salvatorem gentium.
Christo nato, etc.
Cum pastores excubantes
Cura mordet nam gregis,
Clarus ipsos ad lætandum,
D Exhortatur nuntius.
Christo nato, etc.
Concinebat angelorum,
Turba læta laudibus.
Terræ pacem prædicantes,
Cœlo reddunt gloriam.
Christo nato, etc.
O stupendum mirandumque
Sacramentum gloriæ.
Quod Tonantem supra cuncta,
Virgo gestat parvula.
Christo nato, etc.
Factor cœli, terræ factor
Vulva est clausus feminæ.
Auctor summus angelorum.
Fit præsepe conditus.
Christo nato, etc.
Palmo cœlum qui metitur,
Terram claudit pugili [pugillo].
Pannis paucis obvolutus,
Infans vagit parvulus.
Christo nato, etc.
Quæ divisit lucem ab umbris,
Summi primum dextera,
Matris mammas ecce tractat.
Lactis potum quæsitans.
Christo nato, etc.
Os præclarum Conditoris,
Quod formavit sæculum,
En admotum nunc libenter
Sugit matris ubera.
Christo nato, etc.
O beata mater Christi,
David stirpis femina.
Tu laus orbis et regina.
Læta virgo Maria.
Christo nato, etc.
Votis adsis tu piorum,
Omne servans seculum.
Patriarchis et prophetis
Laus corona gloriæ.
Christo nato, etc.
Ecce sperant lætabunda,
Angelorum agmina.
Christi plebem quod gubernes,
Arcanorum conscia.
Christo nato, etc.
Nam te, Virgo cælebs nupta,
Sexus omnis appetit.
Tu parentes atque natos
Deprecando protege.
Christo nato, etc.
Gaudet cœlum cum supernis
Angelorum millibus.
Omnis terræ plenitudo,
Pontus, astra, flumina.
Christo nato Rege magno,
Totus orbis gaudeat.

III. — HYMNUS DE NATALE INNOCENTUM.

Carmina psallere voce lyra,
Edere tunc juvat arte melos,
Quomodo lactea turba perit,
Principis impie cæsa dolo.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Jurisconsultus clarus Henricus Canisius cum Theodolfi Aurelianensis episcopi poema recenset, quod tom. V Antiq. Lectionis evulgarat, tom VI promit inter alia et hunc hymnum sane dulcem, de Natali Domini, metro trochaico tetrametro scriptum, et ingenue fatetur in libro quo usus est auctorem nullum prodi, ut conditione possidentium hic uti meliore liceat.

Ipsaque sanguinea tincta sunt est,
Aut ubi se furiata lues
Excitat, inque novum Dominum
Provocat invida corda diu
Conscio mitrero cogit suum
Sternere et agmina plena fame.
Cum leo nam fremit in Dominum,
Cujus ab ore tenet salute,
Effugit agmina in arce procul
Vertit in insomnum armas progenie
Afferit, excruciat, laceraui;
Sic Herodes, stimulante ubno,
More lupi fuciomdus, amens,
Parvula milita strage dedit
Turgidus, horridus atque ferox;
Christus et arma intanda vitae.
Quis tibi tam dane ardor inest,
Talia cum quoque perspiceres,
Pectora quaeque dabat gemitus
Cum pueriles membra acquis,
Matribus ipsis eagere dabas?
Dux bonus, arbiter egregius,
Sanguine gaudens innocuo,
Corporibus minimis infensus,
Viscera sobria dilaceras,
Omnibus mors aliena dabit.
Ergo age, tortor, adure, seca
Dividemembra cruenta hic
Solvere rem fragilem facile est.
Non penetrat dolor interius
Mentis in arce manet Dominus.
Hic funeris quia causa fuit,
Praemia lux super astra dabit
Tu quoque mortis cunctor amarae,
Mortis in extima jure cadis
Et gemitum sine fine dabis.
Cedat amor lacrymarum hominum
Qui celebrare supremas solent.
Flebile cedat et officium
Martyribus quia regna patent,
Gaudia perpetuaque manent.
O scu sine fine Deum
Carmine jam resonemus, eum
Qui sua munera rite dedit.
Nostra fidemus et ipse tamen
Christus et optimus Deus est.

IV. — * HYMNUS DE EPIPHANIA.

En coeli rutilant lumina splendida
Dominum Dominum natum parvulum
Qui format minima et cuncta ardua,
Regni sceptra tenens, sed Deus atque homo
Ducit stella Magos mystica quaerere
Regis parvuli rite cunabula.
Quem Judaea jussu, coelo ad oltimam
Diffusa radiis nuntiat sanctitas.
Herodes implerat impius hostibus
Quod Reg his locum natus in urbibus
Intimat Deum filium quaerere praedixit
Tyrannus magnusque sanctus invidere festinat.
Consilio Dominum vellet solvere rex;
In Bethleem justus monuit parentibus
Tum aurum ergo Magi munera deferunt.
Thus, myrrham, aurum ab Ophir regi benedicti.
Hunc lacus ipse fecit pendens horridus,
Homines jubeant similiter paenitere.
Regnum sibi ipsum Domini confugere,
Servians Domino corpus sordidum.
Ex ore hunc Sion nuntiare interdictio
Regnamus hoc Domini vocibus resonent
Quod visere Dominum terrarum super
Omnipotenti gloriae laudique dignatur.
Concinamus partes omnibus ex gente
Quod solis Dominus hic pius advenit
Quod jussu videt munere venerunt
Quod baptisma dedit, gratia tenendo
Nam sed Christus adest, ethere et aether
Lux de luce pie, et Deus omnibus
Qui nos ad patriam ducat et optimam,
Et ergo fundat gaudia nostra.

V. — HYMNUS IN EPIPHANIA.

Venit Deus factus homo,
Exsultet omnis natio
Fulsere dedit coelum novum,
Apparet auctor omnium.
Magi ferebant munera,
Primi fulgent gentium,
Quae consummaret mysteria,
Signant fideles gloriae.
Aurum potentis regium,
Nascens annum thus indicat,
Gemmamque incorrupta tantum,
Mundi plastem praedicant.
Herodes hostis invidens,
Ignorat hoc fructificare,
Infantes orbis pessimis,
Hos ne interfecit perdidit.
Deus potentiali optimo,
Et sublimis antiquos dirigat
Tyrrenus locorum quod tibi
Laudes tantas meritas.

VI. — ITEM ALIUS.

Christus Redemptor gentium,
Baptismo consecravit aquarum
Limbi mundi criminum,
Lavans sordes omnium.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* Thus, myrrham, aurum ab Ophir. Hoc pertinemus ad Salomonis classem, quae aurum ex Ophir apportavit, aliaque loca Scripturae sacrae alludere videtur. De situ et notatione Ophir multum inquirunt Scriptorum nonnullorum dubitationes S. Ariae Montani per Ophir sub Phaleg, Canaph. Auct. lib. ., c. 2. etc. Ne Nisus pulsio, Eusebio in geo. nov.

Jordanis amnem dedicat.
Salvator undas expians.
Fontes abyssi flumina,
Consecrat orbis artifex.
Fletus amaros fundite,
Mentis secreta pandite.
Salsæ per ora lacrymæ,
Dulcem salutem præparent.
Fex nulla nos coinquinet,
Mortis vetustæ portio.
Sed lucis alma mansio,
Vitam perennem conferat.

VII. — HYMNUS DICENDUS IN PASCHA DOMINI.

Cantemus Domino Deoque nostro,
Fratres unanimes, probas verenter
Laudes ex animo pio canentes,
Nunc Paschalia festa cum tenemus.
Surrexit quia Christus a sepulcro,
Collætetur homo choro angelorum.
Agnus nempe sacer patres de Ægypto,
Olim eduxerat edito cruore,
Et nunc sanguine Christus a tenebris
Infernalibus ipse nos redemit.
Surrexit quia, etc.
Qui sicut populum tulit priorem,
Per Rubrum mare hoste ibi interempto
Sic baptismate nosque liberavit,
Submerso zabulo unda passionis.
Surrexit, etc.
Nam Judæa fremens necem paravit,
Christo inferre crucis dolo magistro,
Quam sedare nequit pia medela,
Nec verbi studium boni parentis.
Surrexit, etc.
Prendunt arte nova, prodente alumno,
Doctorem manibus trahunt ligando :
Tradunt pontifici dein tyranno,
Insontem ut cruciet, pium ac flagellet.
Surrexit, etc.
Postquam dat alapas, vomunt salivam
In sacram faciem, et caput coronant
Spinis, in cruce hunc repente figunt :
Potum fel dederant, latus terebant.
Surrexit, etc.
Emittens animam chaos penetrat,
Christis mortis ovans fugans tenebras.
Justos eripuit, ligavit hostem,
Donans astra piis, dolorem iniquis.
Surrexit, etc.
Surgit diluculo a sopore mortis
Salvator placide angelo ministro
Custodes pavitant, pii resultant,
Gaudent discipuli, invidi dolebant.
Surrexit, etc.
Cognoscit Maria ex sono magistrum,
Thomas perque latus Deum reclamat,
Flagrans rite Petrus adit sepulcrum,
In monte Dominum undecimque adorant.
Surrexit, etc.
Quid, Judæa, furis Deo reluctans,
Fingens arte scelus dolo reperto,
Furatum crepitans, qui ovat coruscans,
Qui mundum reparat, Satan trucidat?
Surrexit, etc,
Laudant astra poli mare solumque,
Gaudentes Dominum vivere Christum.
Tristis sola doles iniqua fingens,
Consors dæmonum, particeps gehennæ.
Surrexit quia Christus a sepulcro,
Collætetur homo choro angelorum.

VIII. — [a] IN ASCENSIONE DOMINI AD VESPERUM.

Adest dies sanctus Dei,
Claro resplendens lumine.
Quo victor ad cœlos potens,
Rex Christus exultans petit,
Quem turba tunc cum laudibus
Fortem resultans prædicat.
Regem triumphantem sequens
Intrat polorum januas.
Hoc tunc videntes principes
Hinc obstupescunt protinus,
Quis sit Tonans interrogant.
Tanti ducis hic ransitus.
Reddunt quibus mox prævia
Hæc angelorum tunc agmina,
Rex gloriæ fortis, potens
Est iste virtutum Deus.
Claustra ast patent mox omnia,
Gaudent in alto millia,
Christum sedentem cum vident
Lætum superna gloria.
O Rex supernæ gloriæ,
Qui Patris in dextro sede
Tu nos vide clemens tuos
Nunc deprecantes servulos
Da spem, fidem et catholicam,
Da charitatis munera,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Primus hic hymnus est, qui in multis Galliarum et Germaniæ Ecclesiis receptus. Retulit eum in Thesaurum suum, caute siquidem legendus, Georgius Fabricius, incerti auctoris titulo. Inspeximus hymnorum librum, Coloniæ ante centum annos Henrici Quentelii typis excusum, una cum expositione, ut magna tunc temporis erat ecclesiasticorum carminum reverentia, in quo nonnulli ex his, seu in Ecclesia usitati enarrantur ; v. g. IX : *de Ascensione Domini*. et XVIII : *Præco præclarus, sacer et propheta*, de natali S. Joannis Baptistæ : tum XIII : *Fit porta Christi pervia*. Denique XII : *Quod chorus vatum venerandus olim*, in Purificatione S. Mariæ. Nam cæteri, quos Ecclesia Romana frequentat, *Veni, Creator Spiritus*, hic X, ab aliis S. Ambrosio. *Aurea luce* XVII. SS. apostolorum Petri et Pauli feriis, Elpi Sever. Boetii uxori. *Christe Sanctorum*, XIV et XVI. *Tibi Christe, splendor Patris*, qui in laudem Michaelis archangeli canuntur, incerto auctori tribuuntur.

Grates piissime ut tibi
Reddamus omni tempore.

IX. — * ITEM IN ASCENSIONE DOMINI.

Festum nunc celebre magnaque gaudia
Compellunt animos carmina promere,
Cum Christus solium scandit ad arduum
Coelorum pius arbiter.
Conscendit jubilans laetus ad aethera,
Sanctorum populis praedicat inclytum,
Concinit pariter angelicus chorus
Victoris boni gloriam.
Qui scandens superas jamque glorificus
Donum terrigenis mittere plurimum
Disponit, veniens arbiter omnium
B Qui mitis modo transiit.
Oramus, Domine, conditor inclyte,
Devotos famulos respice, protege,
Ne nos hostis edax daemonis obruat,
Demergat vel in inferos.
Ut cum flammivoma nube reverteris
Occulta hominum pandere judicans,
Ne des supplicia horrida noxiis
Sed justis bona praemia.
Praesta hoc, genitor optime, maxime,
Hoc tu, Nate Dei, et bone Spiritus,
Regnans perpetuo fulgida Trinitas
Per cuncta pie saecula.

X. — HYMNUS IN PENTECOSTEN.

Veni, creator Spiritus,
Mentes tuorum visita,
Imple superna gratia
Quae tu creasti pectora.
Qui Paraclitus diceris,
Donum Dei altissimi,
Fons vivus, ignis, charitas,
Et spiritalis unctio.
Tu septiformis munere,
Dextrae Dei tu digitus,
Tu rite promissum Patris,
Sermone ditans guttura.
Accende lumen sensibus,
Infunde amorem cordibus,
Infirma nostri corporis,
Virtute firmans perpeti.
Hostem repellas longius,
Pacemque dones protinus;
Ductore sic te praevio,
Vitemus omne noxium.
Per te sciamus da Patrem,
Noscamus atque Filium,
Te utriusque Spiritum
Credamus omni tempore.
Praesta hoc, Pater piissime,
A Patrique compar unice,
Cum Spiritu Paraclito,
Regnans per omne saeculum.

XI. — HYMNUS DE NATALE DOMINI.

Gratulabitur mundus jam
Nato Christo Domino,
Qui coelos penetravit,
Carnem sumpsit [illegible],
Ut salvaret quos plasmavit
Deus sapientia.
Magnum valde commendavit
Per Joannem praeconem,
Explicavit in Evangelio
B Lucis mundi claritatem,
Et credentibus porrexit
Gratiam plenam.
Verbum Patris ante saecula
Natum ex Virgine,
Non amisit deitatem,
Carnem servi accepit,
Ut [illegible]
Hominem Omnipotens.
Quem nos patrem [illegible]
Deus [illegible] Filium,
In quo sibi complacuit,
Unde terris [illegible]
Ipse, [illegible]
Regemque, [illegible]

C XII. — HYMNUS IN PURIFICATIONE SANCTAE MARIAE.

Quod chorus vatum venerandus olim
Spiritu sancto cecinit repletus,
In Dei factum genitrice constat
Esse Mariam.
Haec Deum coeli Dominumque terrae
Virgo concepit peperitque virgo,
Atque post partum meruit manere
Inviolata.
Quem senex justus Simeon in ulnis
In domo sumpsit Domini gavisus,
Ob quod optavit proprio videre
Lumine Christum.
D Tu libens votis, petimus, precantum,
Regis aeterni genitrix, faveto,
Clara quae celsi renitens Olympi
Regna petisti.
Sit Deo nostro decus et potestas,
Sit salus perpes, sit honor perennis,
Qui poli summa residet in arce
Trinus et unus.

XIII. — ITEM HYMNUS IN [illegible] SANCTAE MARIAE.

En [illegible]
Undique plena gratia,
[illegible]

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* Si quaeritur utrum Rabanus carminis auctor sit necne, hoc unum [illegible] dignum est, [illegible] in omnibus fere breviariis [illegible], neque [illegible] Beda, Anglus, [illegible] [illegible].

Clausa ut fuit per secula.
Genus superni numinis
Processit aula Virginis,
Sponsus, Redemptor, Conditor
Suæ gigas Ecclesiæ,
Honor matris et gaudium,
Immensa spes credentium,
Per atra mortis pocula
Resolvit nostra crimina.
Deo Patri sit gloria, etc.

XIV. [a] HYMNUS DE SANCTO MICHAELE ARCHANGELO.

Christe sanctorum decus angelorum,
Rector humani generis et auctor,
Nobis æternum tribue benignus
Scandere regnum.
Angelum pacis Michael ad istam
Cœlitus mitti rogitamus aulam,
Nobis ut crebro veniente crescant
Prospera cuncta.
Angelus fortis Gabriel ut hostem
Pellat antiquum, volitet ab alto
Sæpius templum veniens et istud
Visere nostrum.
Angelum nobis medicum salutis
Mitte de cœlis Raphael, ut omnes
Sanet ægrotos, pariterque nostros
Dirigat actus.
Hinc Dei nostri genitrix Maria
Totus et nobis chorus angelorum
Semper assistat, simul et beata
Concio tota.
Præstet hoc nobis deitas beata
Patris et Nati, pariterque sancti
Spiritus, cujus reboat in omni
Gloria mundo. Amen.

XV. — HYMNUS DE NATALE DOMINI.

Gloria Deo
In excelsis hodie
Cœlestis primum
Cecinit exercitus
Pax angelorum
Et in terra vocibus
Vera descendit.
Hodie cœli
Facti sunt melliflui.
Et mare dulces
Undas blandi gurgitis
Æquavit lento
Respirante sibilo
Flatu sereno.

XVI. — DE S. MICHAELE ARCHANGELO.

Tibi Christe, splendor Patris, vita, virtus cordium
In conspectu angelorum votis, voce psallimus,
Alternantes concrepando melos damus vocibus.
A Collaudamus venerantes omnes cœli milites
Sed præcipue primatem cœlestis exercitus.
Michaelem in virtute conterentem Zabulon,
Quo custode procul pelle, rex Christe piissime,
Omne nefas inimici, mundo corde et corpore
Paradiso redde tuo nos sola clementia,
Gloriam Patri melodis resonemus vocibus, etc.

XVII. — HYMNUS DE SANCTO PETRO ET PAULO

* Aurea luce et decore roseo, etc.
(*Vide officium Romanum. In fine hæc additur strophe:*)
Olivæ binæ pietatis unicæ,
Vide devotos spe robustos maxima.
Fonte repletos charitatis geminæ
Post mortem carnis impetrare vivere.
B Sit Trinitati, etc.

XVIII. — HYMNUS IN NATALE S. JOANNIS BAPTISTÆ.

Præco præclarus, sacer et propheta,
Regis æterni paranymphus almus,
Voxque clamantis Domino potenter,
Dirige callem.
Qui Redemptorem digito notasti,
Rite tollentem scelus omne mundi
Intimans Agnum pietate cinctum
Solvere mundum.
Tuque sensisti reboare Patrem
Spiritum supra volitare sanctum,
Dum Redemptorem meruisti in undis
Tingere Christum.
C Teque splendentem fieri lucernam.
Angelo teste, decus et Eliæ
Credimus natum prece hodierna
Quem colit orbis.
Ecce poscentem pie cerne plebem,
Facque regnantem bene nos parentem
Sorte clementi numerare luci
Sumere vota.
Angelus cum tu vocitaris alti
Jure formantem rogita Tonantem,
Quatenus sanctis sociemur astris
Arce polorum.
Hocque tu præsta, Genitor superne,
Nate supremi dato hoc Redemptor
Spiritus rector tribue, precamur,
D Omne per ævum.

XIX. — IN NATALE APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

Sanctorum pariter promite principum
Natalem, socii, psallite laudibus,
Insignemqne triumphum gaudentes sonitu date,
Hoc poscit utique inclyta gloria
Tantorum comitum Regis et optimi,
Cum quo lucis in arce læti perpetuo manent,
Nam Petrus titulum erigit arduum,
Cum pro laude Dei claviger ætheris

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Cantatur in Dedicatione S. Michaelis ad Laudes. Noli mirari, reliquorum archangelorum omniumque spirituum cœlestium et Mariæ, quæ angelorum est regina, mentionem factam esse. Est enim festum omnium angelorum, ut in Collecta patet et lectione quarta et sequentibus. DANIEL.

Exsultat generosus cœli regna potens tenens
Cujus perpetuus exstat ut inclytus.
Paulus nam sanctus, doctor et optimus,
Christi vas pretiosum et custos populi Dei.
En quos iste vocat, ille supra locat;
Quos Paulus adhibet, hos Petrus inserit;
Christi testes uterque est, cœli cives et dextra.
Christum morte crucis jam sequitur Petrus,
Cum cæsus capite Paulus et hostia est.
Victores caput unum ambo pie tenent Deum.
Nos horum precibus, Christe, piissime
Te donet citius posse credidimus,
Absit quod nobis nunc et cuncta veniant bene
Immunes manibus simus et scelibus,
Sensum corde pium tende et optimum.
Ut te rite colentes oremus Dominum preges
Cujus orbis honor, cujus et æthera,
Cujus vita salus et bona maxima,
Est cui nomen in æterni, regnum perpetuum simul.
Sit patri ingenito gloria maxima
Sit Nato pariter consona gloria,
Cum Flatu simul almo per cuncta per sæcula.

XX. — HYMNUS IN LAUDEM S. BONIFACII MARTYRIS.

Inclyta sanctorum cum gloria crescit ubique,
Et meritum splendor fulget in orbe suis
Asia magnificat Jacobum, Armenia quoque Petrum,
Joannemque Ephesus, Africa Cyprianum.
Non minus exultans celebrat Germania laudes,
Et Bonifacii opus martyris almificum.
Ordinat hunc Roma, misitque Britannia mater
Doctorem populis hoc decus Ecclesiæ.
Pontificem summum signavit fulmine clarum,
Eloquio nitidum, moribus egregium.
Tanta prophetalis quem pectus fulsit honoris,
Ventura ut multis retulit ore nova.
Quem Franci Fresoque simul Saxoque ministrum
Æternæ vitæ præducit esse sibi.
Quanquam Fresonum gens moribus effera semper
Martyris ergo manus sanguine polluerit:
Prædixit Christi sed vox verissima quod nunc
Cernitur impletum pluribus esse locis.
Quod terra moritur, frumentum plurima confert
Semina, fructumque multiplicare studet:
Sicque sacerdotis Domini lætissima crescit
Pauca ex granis glorificanda seges.
Mortuus ecce modo, vivensque solebat ut ante,
Lucratur Christo agmina multifida.
Signa movent populos, currunt concurrere cæci,
Sudoremque sonus [illegible] ipse sonat;
Morborum fugiunt labes, fiunt [illegible]
Dæmonii abolit martyris et precibus.
Sæpe tuum famulum Christus ditavit honore,
Ut regnet cœlis, imperet atque solo.
Multorum æternæ [illegible] laudes,
Quos fidei meritum fecerat esse sacros.
Sed merito Ecclesiæ laudentur in orbe magistri,
Quos opus et verbum præparat atque fides.
Ergo tu iste Dei spernens mundana reliquit,
Pro Christo cuncta qui tolerare dura.
Contemptumque [illegible] sui accepit amplius
Insuper æternam gaudebit et requiem.
Dignus quidem Domini ea, [illegible]
Qui Dei jus [illegible] et [illegible].
Adscivit jam Domini servum jam [illegible]
Cum Christo regnat sæcula jam Tonanti.
Gaudia magna Dei jam invenit lætus, et ille
Invitat nos ad gaudia magna Dei.
Sanguine semper suo populum sibi comparavit almum,
Imperat hunc nobis [illegible] semper [illegible]
Martyrio decoret quidquid Germania habet,
Et proprio adjuvat martyrio decoret.
O patria, o populus tanto dilecte patrono,
Per quem tibi venit, o patria, o populus!
B Dignusque quæ fuerat, o terque quaterque beata,
[illegible] quæ fuerat!
Gloria digna Deo, nobis qui illum dedit esse,
Quique dedit nobis, gloria magna Deo.
Gloria magna Deo, semper, per sæcula cuncta
Dicamus omnes: Gloria magna Deo.

XXI. — IN NATALE SANCTI ANDREÆ APOSTOLI.

Nobis ecce dies ordine congruo,
Venit nunc nobilis, clarus annalis,
Qua victor supra tibi
Scandit propere sidera.
Andreas Domini sanctus apostolus
Germanusque Petri principis inclyti,
Princeps ipse virilis
C Consors martyrii fuit.
Dum Christum sociare gressibus et pares
Exemplo pariter, [illegible]
Ejus morte sequentur
Et vestigia per crucem.
Ponitur bonis Petrus et Andreas,
Post ambo capiunt ortus et agmina
Vincunt [illegible] mundi,
Ad regna atque [illegible] poli.
Laudem tibi crucis [illegible]
Dum Christi [illegible] de cruce gloriam
Cœli regna capescunt,
Vitam de cruce [illegible]
Andreas atque, complexus crucem,
Exclamat nobis [illegible]
D Salve, crux triumphus
Christi perpetuus honor.
Me nunc hic famulum suscipe [illegible]
Qua doctor Dominus [illegible]
Te jam [illegible]
Qua [illegible] Deo.
Hujus tui precibus, Christe, piissime
Mentes, pectora, [illegible]
[illegible]
Tempus [illegible]
Da cunctis [illegible]
Da donum [illegible]
[illegible]
Te nos [illegible]

Præsta hoc, Genitor optime, maxime
Hoc tu, nate Dei, et bone spiritus,
Regnans solus in arce,
Per cuncta pie sæcula.

XXII. — HYMNUS DE CONFESSORE (METRO SAPPHICO).

Sancte confessor, meritis beate,
Cerna devotum tibi congregatum
Mentibus cœtum resonare cantum
Voce canorum.

Qui tuum gaudet celebrare festum.
Quo sacer lethum viceras amarum.
Corporis claustra reserans eundo
Victor ad astra.

Unde nunc præsens pie te rogamus,
Judicem pulses precibus sacratis,
Quatenus nostri miserando clemens
Sit memor auctor :

Detque nos semper sibi corde fidos.
Actibus gratis satis et placere,
Omnis et noxæ veniam mereri
Ipse redemptor.

Hoc pater sancte, precibus beati
Annuas, tecum tuus atque Natus
Almus et Flatus tribuat, precamur,
Trinus et unus.

XXIII. — [a] HYMNUS DE SS. MARCELLINO ET PETRO MARTYRIBUS.

Claras laudes ac salubres posco, fratres, dicite.
Quas proferre cogit apte nunc sanctorum gloria,
O victores gloriosi his ovate laudibus.
Quot virtute Regis almi fortes vidi martyres ?
Marcellinus atque Petrus jam vicerunt sæculum.
O victores gloriosi, etc.
Quos arx orbis et regina Roma quondam protulit,
Ipsa misit ad supernum Regis Christi solium.
O victores, etc.
Exorcista Petrus exstat, Marcellinus presbyter,
Plebem sacram convocantes ambo Christo præpa-[rant
O victores, etc.
Verbo curant ac medelam ægris præbent artubus
Ex insanis foras arcent vim horrendam dæmonis.
O victores, etc.
Qui torquentur cæsi flagris, exarantur unguibus,
Vincti tetro hi catenis includuntur carcere
O victores, etc.
Nam in cippo Petrus arcto, Marcellinus crustulis,
Fracti vitri decubando toto nudus corpore.
O victores, etc.
Judex ater quos Serenus certat pœnis vincere,
Illi laudes valde dignas Christo regi personant.
O victores, etc.
Qui de cœlis misit ipsis mox solamen angeli
Ut de vinclis liberati, quoquo vellent pergerent.
O victores, etc.
Ipsi vero roborati confortati martyres
Post Sereno jam parati præsentari festinant.
O victores, etc.
Tunc Serenus turbulentus valde iratus præcipit,
Ut in silva tracti foras truncarentur candida.
O victores, etc.
Quo profecti gratulantes celsa scandunt sidera,
Laudes illic sempiternas Christo dicunt principi.
O victores, etc.
Hoc hymnista carmen offert pauper vobis, martyres.
Qualecumque sit tenete, servus vester obtulit.
O victores gloriosi, his ovate laudibus.

XXIV. — IDEM VERSUS DE IISDEM MARTYRIBUS.

Salvator mundi, qui cœli sceptra gubernas.
Imperio et dominans cuncta regis proprio.
Adsis propitius, servorum atque annue votis,
Tu miserans præsta quæque rogant famuli.
Martyribusque tuis hoc addas justus honore
Reddere quod possint munera larga suis
Hos Christi testes Romana ascivit ab urbe
Vir probus [b] Ainhardus, constituitque locum.
Cujus successor, perfecta presbyter aula.
Ratlaicus sanctis condidit hunc titulum.
Quos tu, Christe Deus, æterna in sæcula serva,
Cumque tuis sanctis præmia redde poli his.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] SS. martyrum Marcellini et Petri gloriosa et plena miraculis exstitit translatio ; quam Eginhardus, ex Caroli Magni et Ludovici filii palatino religiosus et eruditissimus abbas, quatuor libris, qui tomo VII Suriano leguntur, accurate pieque descripsit ; Annalium ecclesiasticorum scriptor excerptum anno Christi 826 et sequentibus attexuit. Primus adventus martyrum ex urbe Michilunstadium, in saltu cui nomen Odonowald, inter Nicrum et Mœnum, sex circiter leucis a Mœno flumine dissitum, quo in loco recens Eginhardus secessum vitæ tranquilliori, et basilicam erexerat, sed eo dum tempore non dedicatam. Hic martyres depositi, multis supernæ monitis urgebant discessum, donec repetitis mandatis, septem continuo diebus, perenni sanguinei humoris scatebra distillantes impetrarunt evectionem ; conditique sunt basilica Mulinheimia, ubi nunc cum amplissimo monasterio, cui Eginhardus præfuit, basilica et oppidum Seligenstadium Moguntinæ ditionis, ad Mœnum amnem situm est. Horum itaque martyrum patrociniis indulget hic Rabanus, et memoriam sibi familiarem (nam diurno non multo amplius itinere Fulda distat) impense veneratur.

[b] Eginhardum basilicæ conditorem memorat, hujus successorem Ratlaicum presbyterum et abbatem. basilicæ novam fabricam vel aulam adjecisse, qua martyres decentius accubarent, atque ad tituli decus poposcisse ingenium amici poetæ. Ratlaicus is qua consilii, virtutis, doctrinæque præstantia, postea in Ludovici imp. palatio floruerit, ex ejus epitaphio cognoscetur. Prorsus eumdem censemus, quem Eginhardus in Actis translationis SS. martyrum, suum vocat notarium : et cujus perspicaci industria solertiaque corpora ista primum in Urbe ex crypta basilicæ S. Tiburtii extracta, indeque magnis itineribus, ausu non magis forti quam felici successu ductuque cœlitum, ad Mœnum translata sunt, renovatis ubique, et quacumque incederent, impressis veterum sanctorum, quæ in ejusmodi tractu evenire solent, miraculorum vestigiis. Una vero littera mutata, passim Eginhardo dicitur Ratlaicus.

Ante saecula et mundi principium A
Tu, Pater [illegible] genuisti Filium,
Qui tecum regnat cum Sancto Spiritu;
[illegible]
[illegible]
[illegible]
A mundi principio [illegible]
Usque in [illegible].
Adam [illegible]
[illegible]
Per [illegible] de ligno [illegible],
[illegible] de paradiso.
[illegible]
Cain [illegible] Abel [illegible]
[illegible]
Cujus [illegible] B

XXV. — [illegible] DE ANNUNTIATIONE MARIÆ.

Angelus Domini nunt. ad Virginem:
Ave, Maria, Dominus tecum est.
Beata Virgo et Dei genitrix.
Beata Virgo et Dei genitrix,
Quae meruisti portare Dominum.
Beata, etc.
[illegible]
[illegible]
Beata, etc. C

Deus [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Christus [illegible]
[illegible]
Morte [illegible]
Judas tradidit [illegible]
[illegible]
[illegible]
Judaei ergo comprehenderunt Dominum, D
Et flagellatum [illegible]
Et [illegible]
Pilatus [illegible]
Nihil [illegible]
[illegible]

Tertia in hora [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

A [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Domino
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] B
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] C
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] D
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

XXVI. — [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

* [illegible]
[illegible]

Deum verum, summum, justum, omnia qui condidit, A
Quem qui timet, ipse habet charitatis vinculum.
Dira fames, duplum malum est cupido pessima,
Dimittendi et augendi semper erit anxia;
Ipsa namque et gehenna nunquam dicunt: Sufficit.
Ex radice charitatis cuncta bona prodeunt,
Namque lingua angelorum simul atque hominum,
Huic sola comparata, quæ est mater omnium.
Fera fallax, fetor malus, hæc est avaritia,
Quæ est tristis et rugosa et intollerabilis.
Ipsa sibi, nulli fratrum confert adminicula.
Grata, læta et alacris virtus ista maxima,
Credit, amat atque sperat, omniaque sustinet:
Patienter cuncta gestans, laxat nostra crimina.
Heu! quam dolenda nimis hæc est inanis stipula, B
Semper stridens atque mordens frendensque in labiis!
Quæ nec sibi miseretur, nec succurrit aliis.
Ille namque charitatis sequitur vestigia
Qui et fratres amat, propter Dominumque in proximo
Veneratur, ut lex docet diligendo jugiter.
Kalips [Chalybs] item infernalis est avarus clericus,
Qui exempla Scripturarum convertit in vitium,
Quod nec Paulus inter sanctos nominari censuit:
Lætum tamen largitorem ipsum amat Dominus,
Qui alacris semper suum impertit pauperibus; C
Ejus namque justitiæ permanet in sæcula.
Male vero distributa ipsum amat Dominum:
Quando ore murmuranti, corde quoque dolenti,
Dat tamen, sed jam non erit summo Deo placita.
Natu Dei felix homo collætatur fratribus,
Misellinis et pupillis, et egenis et orphanis,
In his susceperunt viri celsi Dominum.
Olim jamque exstitisse sacræ ferunt paginæ,
Quod nec ullus puto latet pauperem et divitem.
Quos qui vult considerare.......
Pauper felix collocatur sinu summo Abrahæ
Patriarchæ, glomeratur, decor sanctis ædibus.
Dives vero catenatus mancipatur ignibus.
Quare, frater Christiane, tale post exitium D
Es immemor utrorumque æternale præmium?
Qui propter vitam istam parvam capis tuum meritum,
Rex æternus, Rector regum legumque dispositor,
Ipse reddo [reddit] cunctis æquum pro factis et meritis,
Quæ post hujus sæcli noctem nos in imo penetrant.
Sana fide sancte [sanctæ spei] homo, intende sagaciter,
Quia cessant fides atque ipsa spes in ultimo,
Læta tamen hæc in ævum clara regnat charitas.
Toto nisu o beata charitatis viscera
Semper mente retinete, semper ore promite,
Et tam dictu atque factu proximis impendite.
Viva tuba, salpinx sancta, et sanctarum agmina
Hæc exemplis verbis sacris cecinerunt populis,
Unde regna semper læta capessere (possedere) patriæ.
Xriste, fave votis, Jesu regum Rex et Domine,
Trahe ad te qui te volunt charitate sequier,
Quia tu es vita luxque viaque perpetua.
Ymnum tibi nunc cantamus, sacra sancta charitas.
Quia tu es benedicta celsa scandens æthera,
Quæ est omen atque nomen Dei Patris gloria:
Zmaragdo luces pulchrior, omni gemma clarior.
Nitor splendens, super æthra sedens alto solio,
Fac ut tecum charitate regnemus in gloria.

XXVII. — IN FESTIVITATE SANCTORUM OMNIUM.

(Apud Thomasium, tom. II.)

Christe, Redemptor omnium,
Conserva tuos famulos
Beatæ semper virginis
Placatus sanctis precibus.

Beata quoque agmina
Cœlestium spirituum,
Præterita, præsentia,
Futura mala pellite.

Vates æterni Judicis
Apostolique Domini,
Suppliciter exposcimus
Salvari vestris precibus.

Martyres Dei inclyti
Confessoresque lucidi,
Vestris orationibus
Nos ferte in cœlestibus.

Chori sanctarum virginum
Monachorumque omnium
Simul cum sanctis omnibus
Consortes Christi facite.

Gentem auferte perfidam
Credentium de finibus,
Ut Christo laudes debitas
Persolvamus alacriter.

Gloria Patri ingenito
Ejusque Unigenito,
Una cum sancto Spiritu
In sempiterna sæcula.
Amen.

XXVIII. — IN EODEM FESTO.

Jesu, Salvator sæculi,
Redemptis ope subveni,
Et pia Dei genitrix
Salutem posce miseris.

Cœtus omnes angelici
Patriarcharum cunei
Et prophetarum merita
Nobis precentur veniam.

Baptista Christi prævius
Et claviger æthereus,
Cum cæteris apostolis
Nos solvant nexu criminis.

Chorus sacratus martyrum,
Confessio sacerdotum
Et virginalis castitas

Nos a peccatis diluant
[illegible] suffragia.
Omnesque [illegible]
Annuant nostri supplicium
Et vitae possint praemium.

A

Laus, honor, virtus, gloria
Deo Patri et Filio,
Sancto simul Paraclito,
In saeculorum saecula.
Amen.

SECTIO TERTIA. — EPITAPHIA.

I. — EPITAPHIUM [1] HILTIBRANTI EPISCOPI.

Pontificis clari hic requiescunt membra sepulti,
Hiltibranti dicti, tempore Dei famuli;
Francia quem genuit [illegible], quem Fulda nutrivit
[illegible] et Parmam hanc [illegible]
Nam praesul post hic [illegible]
[illegible]
Cujus nunc animam fac, tu Deus Christe, beatam,
Hoc dic, o lector, dic, petit quae Pater.

II. — EPITAPHIUM [2] EINHARDI.

Te peto, qui hoc templum ingrederis, ne spernito quae
Dico,
Qui locus hic habeat, quidque tenore moneat.
Conditus ecce jacet tumulo vir nobilis isto,
Einhartus nomen cui genitor dederat.
Ingenio hic prudens, probus actu, atque ore facundus
Exstitit, ac multis arte fuit utilis.
Quem Carolus princeps propria nutrivit in aula,
Per quem et confecit multa satis opera.
Nam horum sanctorum [3] condigno munere honorem
Exquirens Romae corpora duxit et huc.
Ut multis precibus poscat [illegible] malis,
Ipsiusque animae regna poli tribuant.
Christe Deus, hominum Salvator, Rector et Auctor,
Aeternam huic requiem tu rogo mitte pie.

III. — EPITAPHIUM [4] LOTHARII IMPERATORIS.

Continet hic tumulus memorandi Caesaris ossa,
Lotharii, magni principis atque pii.
Qui Francis, Italis, Romanis praefuit ipsis,
Omnia sed sprevit, pauper et inde obiit.
[illegible]
Et se [illegible]

IV. — EPITAPHIUM [5] [illegible] ARCHIEPISCOPI.

B

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Quae tu, [illegible], Christe [illegible]
[illegible]

V. — EPITAPHIUM [6] OTGARII ARCHIEPISCOPI.

Qui [illegible]
Non spernas, lector, hunc titulum legere.
C
Nam hic [illegible]
Otgarii nomen [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

SCHOLAE CHRISTOPHORI BROWERI.

[1] Ex Fuldensi congregatione [illegible] ad episcopi dignitatem [illegible]; quam ubi [illegible], [illegible] Hiltibertus [illegible] Hiltibranti nomine [illegible]. Quid autem Hilt in [illegible] Germanis significet, investigat [illegible], in [illegible] ad Commentarium Pauli [illegible] de Vita Gregorii VII.

[2] Hoc epitaphium [illegible] in quo Einhartus [illegible]; cujus [illegible] Annales [illegible] IX, ad annum Christi [illegible], [illegible] 840, qui [illegible] a [illegible] fuit [illegible].

[3] Sanctorum Marcellini et Petri.

[4] [illegible] ad annum [illegible] a Lothario [illegible]

D

[illegible]

[5] De quo [illegible]

[6] [illegible]

Rex Regum Christus, huic lætus semper adesto.
  Et nobis clemens sis sine fine Deus.

VI. — EPITAPHIUM [a] RABANI ARCHIEPISCOPI.

Lector honeste, meam si vis cognoscere vitam
  Tempore mortali, discere sic poteris.
Urbe quidem hac genitus sum, ac sacro fonte renatus.
  In Fulda post hæc dogma sacrum didici.
Quo monachus factus seniorum jussa sequebar,
  Norma mihi vitæ regula sancta fuit.
Sed licet incaute hanc nec fixe semper haberem,
  Cella tamen mihimet mansio grata fuit.
Ast ubi jam plures transissent temporis anni,
  Convenere viri vertere fata loci :
Me abstraxere domo invalidum regique tulere,
  Poscentes fungi præsulis officio,
In quo nec meritum vitæ nec dogma repertum est,
  Nec pastoris opus jure bene placitum.
Promptus erat animus, sed tardans debile corpus,
  Feci quod poteram, quodque Deus dederat.
Nunc rogo te ex tumulo, frater dilecte, juvando
  Commendes Christo me ut precibus Domino :
Judicis æterni me ut gratia salvet in ævum,
  Non meritum aspiciens, sed pietatis opus.
Raban nempe mihi nomen, et lectio dulcis
  Divinæ legis semper ubique fuit.
Cui Deus omnipotens tribuas cœlestia regna,
  Et veram requiem semper in arce poli.

VII. — EPITAPHIUM [b] ALCUINI.

Hic, rogo, pauxillum veniens tu siste, viator,
  Et mea scrutare pectore dicta tuo.
Ut tua deque meis agnoscas facta figuris,
  Vertatur species ut mea sicque tua.
Quod nunc es, fueram famosus in orbe viator,
  Et quod nunc ego sum tuque futurus eris.
Delicias mundi casso sectabar amore,
  Nunc cinis et pulvis, vermibus atque cibus.
A Quapropter potius animam curare memento
  Quam carnem, quoniam hæc manet, illa perit.
Cur tibi rura paras, quem parvo cernis in antro
  Me tenet hic requies, sic tua parva fiet?
Cur Tyrio corpus inhias vestirier ostro
  Quod mox esuriens pulvere vermis erit [edet]?
Ut flores pereunt, vento veniente minaci,
  Sic tua namque caro gloria tota perit.
Tu mihi redde vicem, lector, rogo, carminis hujus,
  Et dic, da veniam Christe, tuo famulo.
Obsecro, nulla manus violet pia jura sepulcri,
  Personet angelica donec ab arce tuba :
Qui jaces in tumulo, terræ de pulvere surge,
  Magnus adest judex millibus innumeris,
Alchuuin nomen erat, sophiam mihi semper amanti,
B Pro quo funde preces, mente legens titulum.

VIII. — EPITAPHIUM [c] REGINBALDI CHOREPISCOPI.

Ecce Reginbaldus pausat chorepiscopus isthic,
  Corpore sed tantum, spiritus astra petit:
Ore manuque simul populo huic qui præfuit apte,
  Mercedem plenam cui dabit Omnipotens.

IX. — EPITAPHIUM [d] EIGILI ABBATIS.

Ingrediens lector per parvi domatis antrum,
  Cerne legens titulum nosceque fata viri.
Abbas iste fuit famosi nominis Eigil,
  Qui jacet in tumulo, sed super astra manet,
Hoc quoque cœnobium rexit feliciter ipse
  Multaque facta bona rite peregit ovans.
Martyris [e] ergo sacra cum præsule transtulit ossa,
C Ac binas pariter has dicat ecclesias [f].
Post hæc alta petit, animamque ad sidera misit,
  Corporis infirmi membra locavit et hic.
Huic quoque Rabanus, vilis successor, amando
  Conscripsi hunc titulum : Christus utrosque juvet.

X. — EPITAPHIUM [g] WALACHFREDI ABBATIS.

Noscere quisque velit tumulo hoc quis conditus extet,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] Hoc epitaphium verbatim prope expensum a se in Moguntiacis edidit Nicolaus Serarius; et ab ipso superstite dum Rabano conscriptum ostendit, et præter alia coarguit quoque versuum contextus. Publicarat jam ante Melchior Hittorpius, in Commentario de divinis catholicæ Ecclesiæ Officiis, ubi Rabani libris de Institutione clericorum præfigitur, cum hac epigraphia : *Epicedion Rabani Mauri in vitam suam.* D Jacobus Wimphelingius, ante centum amplius annos, ad calcem operis Acrostichidum de sancta cruce rejecit seu ex ruderibus monasterii Montis S Albani, quod jam tunc cesserat Canonicis, erutum et addit, in Moguntinensi cathedra sedisse annis novem, obiisse an. 856 : sepultum in monte S. Albani, inde Fuldam translatum ; cui parum concors Trithemius, cum S. Maximum et S Rabanum ab Alberto cardinale Moguntia exportatos scribit in Saxoniam, conditosque in Hallensi S. Mauritii basilica, anno 1515. Sanctis autem annumerari Rabanum, etsi privati quidam monent scriptores, in publicum tamen, vel hic etiam Fuldæ, neque probantur, neque audiuntur.

[b] Alcuini seu Albini Flacci, viri suis temporibus in rerum maximarum scientia summi, quis laudes præconiaque nescit? Trithemius in illustrium scriptorum censu illum merito posuit. Multa ipsius hac ætate ingenii monumenta in lucem prolata ; inter quæ posteriores non ferunt, quæ tom. I, V et VI Antiq. Lectionis, vir juris ac veteris memoriæ callens, Henricus Canisius, qui et hoc epitaphium ipsius, Albini an Rabani ingenio scriptum intexuit, de quo libro I Antiq Fuldens. inquisivimus, cum vicina Fuldanæ Hirsfeldensis ecclesia Albini cineres et urnam sibi vindicet. Mortuum ferunt anno 804, et titulus a Canisio proponitur, quo beatæ memoriæ dominus Alcuinus abba obiisse scribitur in pace, XIV Kalend. Junias. Tom. VI Antiq. Lect. et ad eamdem diem Martyrologio Rabani ejus celebratur depositio.

[c] Absque Rudolphi commentario fuisset, hujus Reginbaldi jam nulla memoria viveret. Traditur itaque in Actis Rabani, Otgarii archiepiscopi fuisse suffraganeus, sive chorepiscopus, et Rabano in transferendis condendisque SS. Venantii, Urbani et Quirini, aliorumque divorum reliquiis, sedulum et pium adfuisse constat.

[d] De Ægile abbate Fuldensi, Rabani educatore, actum supra.

[e] Sancti Bonifacii.

[f] S. Salvatoris et S. Michaelis.

[g] Augiæ divitis is abbas, Walafridi Strabi nomine vulgo notior, discipulus Rabani, et in S. Galliæ

Perlegat hunc titulum, omnia [illegible].
Ergo Walachfredus tumulatus sorte quievit,
Presbyter et monachus, ingenio hic validus,
Abbas coenobii hujus, custosque fidelis.
Hic fuerat caute dogmata sacra legens.
Nam docuit multos, metrorum jure peritus;
Dictavit versus, prosa facundus erat.
Invitans instanter oves ad pascua Regis,
Distribuit dulcem fratribus ore salem.
Moribus ipse probus, virtutum exempla reliquit
Discipulis pastor, plebis et almus amor.
Mors fera sed juvenem hinc rapuit, damnumque ferebat
Multis, sed Christus hunc tulit ad Superos.
Quisquis hunc titulum recitas, pro hoc posco fideliter
Funde preces Christo, atque placeas Domino.

XI. — EPITAPHIUM ADALHARDI.

Hic jacet inclusus Adalhardus nomine dictus,
Unus de clero, mors fera quem rapuit.
Hartnandus titulum quem condidit ipse precando,
Cui dicat lector: Tu miserere, Deus.

XII. — EPITAPHIUM ISANBERTI PRESBYTERI ET MONACHI.

Noricus ex patribus ego sum Germanicus exsul,
Wasconia genitus, presbyter et monachus.
Nomen sique meum quaeris tu lector, honeste,
Isanbert dicor, cui miserere, Deus.

XIII. — EJUSDEM.

Noricus ex genere fueram atque Aquitanicus ortu,
Francia meque aluit, quove fui monachus.
Ferrum me clarum dudum dixere parentes,
Mortis nunc tumulo vincula dira premunt.

XIV. — EJUSDEM.

Norica prima parens fuerat, Aquitania mater,
Francia me rapuit, presbyter atque fui
Qui vixi monachus Isanbert nomine dictus,
Cujus tu, lector, esto memor precibus.
Ecce tibi, ut peteras, conscripsi promptus amore
Versus ad tumulum, dulcis amice, tuum;
Tripliciter condens titulum, Triunumque precando,
Quod te conservet summus ab arce Deus.
Tu memor esto mei cum vivas sanus in orbe,
Post funus tecum ut laetus ad astra petam.

A

XV. — EPITAPHIUM WIGFRIDAE.

Nobilis hic jacet tumulata hac femina Wigfrat,
Quam Saxo atque Thuring gaudent habere genus.
Hoc quoque conjugium sortita in pignora percepit,
Et post busta viri [a] sancta dicata Deo est.
Nam titulum scribi hunc ejus quoque filius fecit
Theotfrid, quem matri jungere fecit amor.

XVI. — EPITAPHIUM IRMINGARDIS [b].

Ingrediens quisquis hanc aulam rite sacratam
Noscere te libeat quid tumulo hoc lateat.
Femina hic pausat Augusta et nobilis ortu,
Irmingarda cui nomen erat dictum.
Quae hoc opus insignem hic aulam condere jussit
Ad Christi laudem atque sui requiem.
B
Nam pia reliquias sanctorum ex urbe recepit
Romana, huc vexit hicque locavit eas,
Ipsorum caperet meritis ut gaudia vitae,
Delicti ac veniam perciperet precibus.
Caste conversans mundana haec gaudia sprevit,
Pauperibus larga tribuit ipsa bona.
Nobiliter vixit, aliis exempla reliquit
Virtutum, sibimet praemia laeta parans.
Hac quoque dum explevit juvenilis hic tempus et [illegible]
Maturae aetatis incipere jam alios [illegible] annos,
Linquens regna soli penetravit regna polorum,
Cum Christo et sanctis gaudia vera tenens.
Hanc rogo tu, lector, commenda rite Tonanti
Assiduis precibus, Christus eam ut habeat,
Cum quo congaudens vivat feliciter ipsa
C
Angelicis semper mixta beata choris.
Hoc ego Rabanus condidi versibus odas,
Ex illius [illegible], ex [illegible] et [illegible].

Obiit autem Irmingarda imperatrix anno Dominicae Incarnationis DCCCLI, indictione XIV, VIII Kal. Aprilis, in die Parasceve, hora quasi nona, et requievit in pace.

XVII. — EPITAPHIUM TUTONIS.

Hic jacet insignis vir, nomine Tuto, humatus
Complens communem, sorte vocante, diem.
Alta clarorum qui natus stirpe parentum,
Moribus proavos aequiparavit avos.
Ingenio, probitate, fide, virtute decorus

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Fuldensi monasterio educatus. De quo tom. VI Antiq. Lect. ex diversis multa collegit Henricus Canisius, et in Antiq. Fuld., lib. I, lapide cum suo pro merito cohonestavimus. Creatum abbatem coluit in ordine duodecimum, anno Christi 842; obiisse in Augia, quo hoc epitaphium transmissum an. 849, regiminis sui octavo, ut Joannes Metzlerus lib. de Illustribus Viris S. Galli, ex Hermanno Contracto docuit.

a Repetitum ab ultima Christianorum antiquitate nonnae vocabulum Patribus usurpatur pro religiosa et consecrata Deo femina. Id quod satis significanter S. Hieron. ep. 22, ad Eustochium: « Maritorum expertae dominatum, viduitatis praeferunt libertatem. Castae vocantur et nonnae. » Canisius.

b Plane consentiens huic epitaphio Reginonis Chronicon: « Anno Dominicae Incarnationis 851 obiit Hirmingardis regina, conjux Lotharii regis venerabilis et Deo acceptabilis matrona. » Ad [illegible] diplomatis [illegible] imperatricis [illegible]. [illegible] Irmingardis Augustae [illegible] Alsatiae [illegible] virginum monasterio, quod [illegible] appellant, sepulturam [illegible] ad [illegible] monasterium [illegible] Ludovici [illegible] Lotharius [illegible] Irmingardis [illegible]. [illegible]

Inter regales vixit honore viros.
Quem juvenem mediis cecidisse viriliter armis.
Effecit domini gratia magna sui.
Frater pontificis fuit ille celerrimus armis,
Qui huc germani detulit ossa sui.
Flecte genu, palmasque leva, bone lector, et orans
Dic, precor : Ambobus propitiare, Deus.

XVIII. — EPITAPHIUM GUNDRAMNI.

Hic locus [ecce] tenet congestos rite sepulcris
Cultorum cineres ac tegit ipse suos.
Nam Gaudramnus adest isthic, et corpore subtus
Sarcophago latitat, spiritus alta petit.
Pro quo tu, lector, digneris fundere Christo,
Posco, preces Domino, ut faveat famulo.

XIX. — EPITAPHIUM [a] OTDRUDÆ CONJUGIS EJUS.

Conjux namque hujus Otdruda et nomine dicta,
Cespite contecta hic condita rite jacet.
Horum nempe datu Bonifacius obtinet istum
Martyr rite locum, consecrat et Domino.
Christe Deus hominum Salvator, Rector et Auctor,
Æternam in cœlis da pius his requiem.

XX. — EPITAPHIUM [b] RATLAIGI PRESBYTERI.

En servus Christi Ratlaicus nomine dictus.
Corpore hic pausat, spiritus alta petit.
Presbyter hic fuerat, sophiæ et studiosus amator,
A Officium abbatis et bene gessit opus.
Solers ac strenuus divinæ dogmate legis
Scrutando didicit atque alios docuit.
Is ex Colonia adveniens regi en Ludovico
Conjunctus valde utilis huicque fuit.
Plures nam docuit verbis, et scribere fecit,
Quæ fuerant apta plurima ad officia.
Nam juvenis vitam hanc linquens migravit ad æthra.
Atque ibi cum Christo gaudia vera tenet.
Est locus in primo felix Oriente remotus
Qua patet æterni maxima porta poli.
Nec tamen æstivos hiemis vel propinquus ad ortus
Sed qua sol verno fundit ab axe diem.
Illic planities tractus diffundit apertos,
Nec tumulus crescit, nec cava vallis hiat,
B Sed nostros montes, quorum juga cæsa (celsa) pu- [tantur,
Per bis sex ulnas imminet [eminet] ille locus.
Hic solis nemus est et consitus arbore multa
Lucus, perpetuo frondis honore virens :
Cum Phaetonteus flagrasset ignis ab axe,
Ille locus flammis inviolatus erat.
Et cum diluvium mersisset fluctibus orbem.
Deucaleoneas exsuperarit aquas.
Non hunc exsangues morbi, nec ægra senectus,
Nec mors crudelis, nec metus asper adit.
. . . .

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

[a] In obscura privatorum memoria nihil hic occurrit excogitatu promptius quam quod lib. III Antiq. Fuld., cap. 13, in monasterii Solæhofii originibus traditum est, ubi facta mentio Guntrami nepotis Rabani, cujus donatione tractus ille terrarum, in Banbergæ et Eistadii diœcesion limitibus, monasterio Fuldensi obtigit. Neque prohibet ibi capellanum et D. sacrum salutari : eum enim in palatio militasse, et regia liberalitate S. Solæ curiam impetrasse scribitur, fieri potuit ut maturior jam annis, post ma- C trimonium abdicato sæculo, monasticen amplexus sit, et hinc iterum ad regum obsequia traductus. Nostræ conjecturæ favet iste versiculus :

Horum nempe datum Bonifacius obtinet istum
Martyr rite locum, consecrat et Domino.

[b] Ejus in hymnis meminimus, seu successoris Eginhardi, et abbatis Seligenstadiani ; hic jam justis honoribus a Rabano cumulatur.

DUBIA ET SPURIA.

Analecta quædam RABANI et aliorum non dissimilis argumenti et styli, digna quæ ad memoriam antiquitatis, dispersa et dissipata, recolligantur.

I.

Alexandri et Fabiani pontificum Romanorum elogium, quod eis Rabanus scripsit postquam illorum reliquias in monasterium et ecclesiam B. Dei genitricis intulit apud Fuldam, in colle septentrionali, quem superioris sæculi injuria vastatum novis operibus jam exornat reverendissimus abbas Joannes Fridericus.

Pontifices summi, Roma huc quos misit habendos,
Rectores fuerunt sedis apostolicæ.
Hos servos Christi Raban suscepit ovando,
Illorumque ossa hoc condidit et loculo.
Levitæ ergo duo prædicta ex urbe secuti,
Venerunt istuc, digni et honore suo.
Quos idem famulus Domini mox obvius, astans
Supplex accepit, hicque simul posuit.
D Martyr Alexander, martyr Favianus et ipse,
Huc venere simul, doctor uterque pius.
Discipuli Christi, papæ dignique ministri,
Felicissimus hic Agapitusque manent.
Omnes hi pariter aulam hanc satis ossibus ornant,
Virgo Dei genitrix quam dicat et meritis.
Vos quoque qui intrastis templum, istos cum prece [fusa,
Patronos vobis quærite in auxilium.

II.

Sanctorum Urbani et Quirini ac Venantii ossa in ecclesia montis S. Joannis Baptistæ conduntur : et versus eorum honori erecto ciborio sequentes a Rabano inscripti sunt.

Præcursor Domini, Christum qui tinxerat undis

Hanc aulam inhabitant sanctorumque domum,
Quattuor hancque viri Christi martyrio adornant
Qui tunc expresserunt, more colunt pariter.
Sed homines sancti valdè et more ordine clari
Non minus ornabant nobilitateque locum
Quos hic diversis duxit ex partibus orbis
Servorum Domini extremus ordine quorum,
Quirinum [F. Urbanum] Roma Quirinumque [illegible]
Quos pie suscipiens continet ara locus [illegible],
Insignis praesul sanctus Venantius, atque
De Albano veniens, hic simul ipse manet.
Hos quoque susceptos Rabanus ecce locavit
Sarcophago hoc digno condidit ac titulo
Deposcens omnes templum qui gressibus intrent:
Ipsum ut commendent rite Deo precibus.

III

Epitaphia SS. Tiburtii, Valeriani et Caeciliae, [illegible] inscripti, quando corpora [illegible] in Rathenbacensi nunc monasterio [illegible] diligens Rabanus deposuit.

Postquam Rex regum Christus super aethera celsa
Victor conscendit arbiter omnipotens,
Servorum turbam hic liquit plebemque fidelem,
Qui verbis et factis plurimos lucra darent.
Inter quos isti quorum hic membra quiescunt,
Virtutum titulis omnibus floruerant.
Hi pompam mundi spernentes rite tulerunt
Martyrii palmam virgineumque decus.
Germani ecce duo hic pausant, quos virgo beata
Lucrata est Christo, nomine Caecilia.
Valerianus adest unus, Tiburtius alter,
Nomine praeclarus, clarior et meritis.
Has tres personas Romana ex arce venientes
Suscepit Rabanus, Christe, tuus famulus:
Patronosque sibi exoptans fieri ecce magistros
Ornavit tumulo, condidit et titulo.

IV

Operi quadrilatero quod [illegible] titulo Rabanus in basilica Salvatoris [illegible] amore [illegible] est, apposuit tetrasticha [illegible]. Primum [illegible], [illegible] aliorum.

Nomina quos noto locus hic et imagine signat
Praeclaros Christi sunt Dei famuli:
Qui corde impavido fuderunt sanguinem sacrum
Pro Christo jam palmas apprendere suas.

In primo latere.

Martyribus Christi quorum hic ossa quiescunt
Rabanus famulus condidit hoc tumulum.
Horum tu, lector, si noscere nomina curas
Ara superposita pandit et ipsa tibi.

In secundo.

Roma decus mundi, lux rerum, summa potestas
Hos jam lectores pontificesque habuit;
Cum quibus hic pausant sumpti de partibus orbis
Virtute clari, Christe, tui famuli.

In tertio.

Felices omnes atque beati
Quos rex Christus ornat arce superna
Sancta pro meritis colligit astris
Vitam supernam reddit et illis.

In quarto.

Qui templum Domini gressibus intrant,
Hos nunc adjuvent [illegible]
Christum supplices et prece poscant
Qui cum martyribus vivere possit.

V

Ad Haistulphum, archiepiscopum Moguntinum, cum illi de Institutione clericorum librum quem [illegible] dedicavit.

Hoc tibi, sancte Pater, devoto munera tradit
Quae tu dignanter qualiacumque cape.
Tu doctor es pastorum, [illegible]
[illegible]
Nam quae in templum Bonifacii martyris olim
Per servum [illegible] hic martyr et ipse fidelis
[illegible]
Ex quo Salvator venit in orbe pius.
Qui te praedicatorem [illegible]
Inserat et [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Quem tecum maneat [illegible] in arce Dei.

VI

[illegible]

Cernite quod valeat, fratres, [illegible] legis
Quae mandat rite [illegible] verba Dei.
[illegible]
Quid dicit sanctus Apostolus [illegible]
Cui Psalmista pari concordat [illegible]
In laude Domini [illegible] rite [illegible]
Sic quoque vos semper studia atque [illegible]
[illegible], fratres, [illegible] verba Dei.
Quid mandet dicto, quid facto [illegible]
[illegible]
Quid [illegible] pie [illegible]
[illegible]
Namque [illegible]
[illegible]
Quid [illegible]
Quid [illegible] sancta Dei Ecclesia.
[illegible]
[illegible] Dei.
Sed haec [illegible]
[illegible]
Haec ego [illegible] Rabanus [illegible]
Vobiscum [illegible]
Supplex [illegible]
Sic ut [illegible]
Qualiter [illegible]
Vobiscum [illegible]
Christus Deus noster, Christus [illegible]
Semper vos salvet, [illegible]

VII

[illegible]

([illegible])

[illegible]

consimilis, quia omnem naturam nostram ipse perfecte suscepit absque peccato humano.

Qualitas autem eorum facile per rationem subternexam potest cognosci, utrum ad divinam vel ad humanam ejus pertineat naturam.

CHRISTUS namque Græce chrismate est appellatus, hoc est, *unctus*. Sacerdotes ergo et reges apud Judæos sacra unctione in Vetero Testamento ungebantur, et ideo Christus *unctus* Latine appellatur; vel unctio dicitur, quia rex et sacerdos est: qui non oleo materiali, sed oleo lætitiæ, hoc est, Spiritu sancto unctus est præ omnibus participibus suis. Et apud Hebraicam linguam Christus Messias nominatur.

JESUS Hebraice, *Sother* Græce, *salutaris* vel *Salvator* Latine interpretatur: pro eo quod cunctis gentibus salutifer advenit.

IMMANUEL vel Emanuel ex Hebræo in Latinum significat *nobiscum sit Deus*, scilicet quod per Virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit.

DEUS dicitur propter unitam cum Patre substantiam. DOMINUS, propter servitutem creaturarum. Deus autem et homo, quia Verbum simul et caro est.

UNIGENITUS autem vocatur per divinitatis excellentiam, quia genitus sine fratribus. Primogenitus per susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ habere fratres dignatus est, quibus esset primogenitus filius.

HOMOUSION Patri ab unitate substantiæ appellatur. Substantia enim vel essentia Græce *ousia* dicitur. Omousium utrumque conjunctum sonat una substantia.

PRINCIPIUM, eo quod ab ipso sunt omnia, et quia ante eum nihil est.

FINIS, quia dignatus est in fine sæculorum humiliter in carne nasci et mori: vel quia quidquid agimus ad illum referimus, et ad eum cum pervenerimus, ultra quod quæramus non habemus.

OS DEI est, quia Verbum est ejus. Nam sicut pro verbis, quæ per linguam fiunt, sæpe dicimus illa vel illa lingua; ita pro verbo Dei ponitur os, quia mos est ut ore verba formentur. VERBUM autem ideo dicitur, quia per eum omnia Pater condidit sive jussit.

VERITAS etiam vocatur, quia non fallit, sed tribuit quod promittit.

VITA est, nam omnia vivificat. IMAGO dicitur propter Patris parem similitudinem. FIGURA, quia suscipiens formam servi, per operum virtutumque similitudinem, Patris in se imaginem atque immensam magnitudinem designavit.

MANUS DEI est, quod omnia per ipsum facta sunt. Hinc et DEXTERA, propter effectum operis totius creaturæ, quæ per ipsum formata sunt. BRACHIUM nuncupatur, quod ab ipso omnia continentur.

VIRTUS, quod omnem Patris potestatem in semetipso habeat, et omnia potest.

SAPIENTIA, Græca vox, *sophia*, quod ipse revelet mysteria scientiæ et arcana sapientiæ. SPLENDOR, propter quod manifestat.

LUMEN, quia mundum ex alto illuminat. LUX, quia ad virtutem contemplandum cordis oculos reserat. SOL, quia illustrator justitiæ ac prudentiæ.

ORIENS, quia rerum cœlestium fons, et luminis auctor, et quod oriri nos faciat ad vitam æternam. FONS, quia omnium in natura rerum origo est, vel advocatus scientiarum, quod faciat homines vere scientes.

PARACLETUS, id est, consolans, advocans et provocans, quia pro nobis intercedit apud Deum Patrem, et ad culpas nostras removendas curam gerit.

SPONSUS, quia de cœlo descendens adhæsit Ecclesiæ, ut essent duo in carne una. ANGELUS dicitur propter annuntiationem paternæ ac suæ voluntatis;

A unde et apud prophetam « magni consilii angelus » legitur, dum sit Deus atque Dominus angelorum.

MISSUS dicitur, quia Verbum caro factum est. HOMO vero, quia incarnatus est.

MEDIATOR, quia de morte ad vitam nos perducit. PROPHETA, quod futura revelavit. SACERDOS, quod pro nobis hostiam se obtulit. PASTOR, quia custos est. MAGISTER et doctor Rabbi, quod ostensor,

NAZARENUS vero a loco, Nazaræus a merito, id est, *sanctus* sive *mundus* adjective, quia peccatum non fecit. Si quidem et aliis inferioribus rebus nominum species ad se trahit Christus, ut facilius intelligatur.

PANIS autem dicitur, quia caro vivificans. VITIS, quia ex sanguine ipsius redempti sumus. FLOS, quia electus præ filiis hominum. VIA, quia per ipsum ad Deum Patrem imus. OSTIUM, quia per eumdem ad Deum ingredimur. MONS, postquam excelsus est et fortis.

B PETRA, quia maxima firmitas est pie credentium. LAPIS angularis, quia duos parietes e diverso, id est de circumcisione et præputio, in unam fabricam Ecclesiæ jungit: vel quod pacem angelis et hominibus facit. LAPIS offensionis, quod veniens humilis, offenderunt in eum increduli, et factus est petra scandali. FUNDAMENTUM autem ideo vocatur, quia nostra fides in eo fundata est, vel quia supra eam catholica Ecclesia et apostolica, et doctrina divinitus constructa est.

A et Ω, quod Christus initium et finis est. AGNUS etiam dicitur propter innocentiam. OVIS ipse quoque vocitatur ob mansuetudinem seu patientiam. ARIES, propter principatum. HÆDUS, ob similitudinem carnis peccati. VITULUS, pro eo quod pro nobis est immolatus.

LEO, pro regno et fortitudine. SERPENS, pro morte et sapientia. VERMIS idem, quia resurrexit. AQUILA, propter quod post resurrectionem ad astra lætus remeavit.

C Nec mirum si vilibus significationibus figuretur, qui dum sit Patri coæternus ante sæcula Filius, naturæ nostræ vilitatem non spernens, natus est in tempore hominis filius. *Verbum* enim *caro factum est, et habitavit in nobis.*

SANCTA CRUX.

Dextra Dei summi, cuncta creavit Iesus,
Christus laxabit e sanguine debita mundo
In cruce sic positus, dissolvens vincla tyranni,
Æternus Dominus deduxit ad astra beatos,
Atque salutiferam dederat Deus arce coronam.

Veste quidem parva hic tegitur qui continet astra:
Atque solum palmo claudit ubique suo.

Iste est Rex justitiæ. Ordo justus Deo sacer.
I. N. R. regum Dominus dominorum. A. M. Ω.
Principium, Medium, Finis.

D

VIII.

IN HERSFELDIENSIS AD FULDAM AMNEM INCLYTI MONASTERII BASILICA LEGEBANTUR HI VERSUS

In fronte chori inferioris, quem laicorum appellabant, ad lævam.

Ut guttæ roris delentur caumate solis,
Ut flos aut folium solvitur in nihilum:
Sic decus omne perit quod oberrans hic homo quærit,
Quo breviter fruitur, post breve qui moritur.
Nil fert sincerum vel constans machina rerum,
Dum qui heri stabat, cras hodieve labat
Sed quæ sunt sursum non norunt gaudia cursum,
Lector, ad hæc propera, justa sequens opera.
Lux, laus solemnis, ibi cunctis paxque perennis,
Nec decor ullus abest, Rex ubique summus adest.
Desine vana sequi, pro munere judicis æqui
Ob bona facta tibi vivere detur ibi.

Eia quam lætus, concors, sacer atque quietus,
Omnis ibi cœtus; non dolor, ira, metus.

Ad dextram sacræ [illegible].

Sicut agri flores, sic mundi constat honores
Tempore stare brevi, conditione levi.
Mundus transibit, sed non omnino peribit,
Ejus mutatus in meliora status.
Porro divina cura sunt condita bona,
Angelus ac anima, fœdere finitima.
Utraque fine carent, sed fini cætera parent,
Quæ maris unda tegit, terra vel aura vehit.
Hinc, homo, discerne quid sis, patriaque superna
Tendens ad patriam, quære tenere viam.
Corpore casurus, anima nunquam moriturus,
Juncta spe fidei, dilige dona Dei.

Epitaphium [illegible] in cœmeterio.

Sta, lege, pertracta, quid sis, quæ sint tua facta,
Per breve, per dubium vivitur hoc spatium.
Ut flos ecce cadis, cinis ad cinerem cito vadis,
Summa vel ima petens, dignaque lucra metens.

A Nunc age, dum vivis, [illegible] civis.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

In vestibulo [illegible] Apostolis, a dextris.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

In eodem vestibulo, a sinistris.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
B [illegible]

Versus deorsum legendi, juxta sepulchrum Albini.

Angelus	Intactus	Verbum	Nova	Per tria dona
Jussa Dei	Venter	Caro	Stella magos	Deus infans
Fert;	Impregnatur;	Fit;	Ducit;	Magnificatur
Christus	Rex mortis	Mors	Clausi	Planta vetusta
Ad mortem	Captus	Mœrens	Tenebris	Paradisi
Traditur;	Arctatur;	Perit;	Exsultant;	Reseratur;
Christus	Districtus	Cunctum	Sua præmia	Nostrum
Exsurgens	Judex	Cor suum	Quivis	Opus omne
Ascendit;	Rediet;	Metuit;	Capiet;	Patebit;
Sanctum Pneuma	Novæ	Fides	Baptisma	Superna
Discipulos	Linguæ	Virtus	Hominum scelus	Ima
Inflammat.	Dantur.	Crescit.	Tollit.	Sanantur.

Laus Deo et Virgini Matri.

INDEX

RERUM MEMORABILIUM ET VERBORUM LOCUPLETISSIMUS

Quæ in his Rabani Mauri *sex tomis continentur.*

A

C

D

G

H

M

N

O

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

B. RABANI MAURI

OPERUM TERTIÆ PARTIS CONTINUATIO.

ENARRATIONUM

RABANI EPISTOLÆ.

GLOSSÆ LATINO-BARBARICÆ DE PARTIBUS HUMANI CORPORIS.

DE INVENTIONE LINGUARUM.

FRAGMENTUM GLOSSARII LATINO-THEOTISCI.

[illegible]

OPERUM ULTIMA PARS.

CARMINA.

[illegible]

[illegible]

FINIS TOMI CENTESIMI DUODECIMI.

Atrebati. — Ex typis Societatis dictæ *du Pas-de-Calais.* — P.-M. LAROCHE, dir.